BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8
12 M
30

Digitized by Google

PHARVS VETERIS TESTAMENTI, ſiue SACRARVM QVÆSTIONVM LIBRI XV.

Authore R. P. NICOLAO ABRAMO,
è Societate IESV, in Vniuerſitate Muſsiponti,
Sacrarum literarum Interprete.

Quibus acceſſerunt eiuſdem Authoris DE VERITATE ET MENDACIO Libri IV.

PARISIIS,
Apud MATHVRINVM HENAVLT, viâ Iacobæâ, ſub ſigno Angeli Cuſtodis.

M. DC. XLVIII.

Cum Approbatione & Priuilegio Regis.

Digitized by Google

8. 12. H. 30

Digitized by Google

DEO OPT. MAX.

REGI SECVLORVM IMMORTALI,

INVISIBILI, 1. Timoth. 1. 17.

SOLI DEO

HONOR ET GLORIA;

IN SECVLA SECVLORVM,

AMEN.

SCIO [a], DEVS MEVS, a Paralip. 29. quòd probes corda, & ſimplicitatem diligas, & ideo in ſimplicitate cordis mei lætus obtuli vniuerſa hæc. Omnia [b] flumina intrant in mare, & mare b Eccl. 1. 7. non redundat: ad locum vnde exeunt, flumina reuertuntur, vt iterum fluant. Dico [c] ego opera mea c Pſ. 44. 1. Regi. Domine, [d] dabis pacem no- d Iſaia 26. 12.

bis. omnia enim opera noſtra ope-
c *Ioann.* 16. 23. ratus es nobis. Si[c] male locutus ſum,
f *Pſal.* 138. 16 imperfectum[f] meum viderunt ocu-
g *Sap.* 9. 15. li tui: corpus[g] enim quod corrumpi-
tur, aggrauat animam, & terrena
cogitatio deprimit ſenſum multa
h 16. cogitantem. &[h] difficilè æſtimamus
quæ in terra ſunt: & quæ in proſpe-
ctu ſunt, inuenimus cum labore:
quæ autem in cœlis ſunt, quis inue-
i *Ioan.* 16. 23. k 1. *Cor.* 15. 10. ſtigabit? Si autem bene, non[k] ego,
l *Ioan.* 7. 16. ſed gratia Dei mecum. Doctrina[l]
m *Iacobi* 1. 17. mea non eſt mea. omne[m] datum op-
timum, & omne donum perfectum
deſurſum eſt deſcendens à Patre lu-
minum, apud quem non eſt tranſ-
mutatio nec viciſſitudinis obum-
n *Sap.* 9. 14. bratio. Dediſti[n] mihi ſedium tua-
rum aſſiſtricem Sapientiam, quæ
o *Sap.* 10. 21. aperuit[o] os mutorum, & linguas in-

ſantium fecit diſertas. Domine,[p] nobis confuſio faciei: tibi autem Domino Deo noſtro, per[q] quem vocati ſumus in Societatem filij tui IESV CHRISTI Domini noſtri, honor[r] & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

p Dan. 9.8.

q 1. Cor. 1.9.

r 1. Tim. 1. 7.

Ego Seruus tuus, & filius ancillæ tuæ, Pſ. 115.16.
NICOLAVS ABRAM è Societate IESV.

Muſſiponti 10. Cal. Iulij, 1647.

APPROBATIO.

NOs Academiæ ſacræ Facultatis Pariſienſis Doctores Theologi infraſcripti: Teſtamur, *Pharum hanc à Reuerendo P. Abramo Soc.* IESV *Religioſo* extructam ad amuſſim veræ fidei Chriſtianæque doctrinæ eſſe; nauigantibuſque, & ad hiſtoriæ ſcaturiginem tendentibus peropportunam, vt quæ certum lumen in tantis fluctibus & tenebris oſtendat, & ad optimos mores abſque naufragij Chriſtiani periculo deducat: additoſque *De Veritate & Mendacio* libros in veritate Catholica, & illos ſine vllo mendacio repertos probamus. Datum Pariſiis decimo quarto menſis Februarij, anni Domini ſupra milleſimum & ſexcenteſimum quadrageſimi ſeptimi.

F. C. DE LA HATE *Monaſterij noui Pictauienſis Prior clauſtralis.*

DE LAVNOY.

Vincentius Carrafa Societatis IESV Præpoſitus Generalis.

CVm *Quæſtiones Sacras P. Nicolai Abrami noſtræ Soc. Sacerdotis*, tres eiuſdem Societatis Theologi iampridem recognouerint, & in lucem edi poſſe probauerint, facultatem facimus, vt typis mandentur, ſi ita iis, ad quos pertinet, videbitur. In cuius rei fidem has litteras manu noſtra ſubſcriptas, ſigilloque noſtro munitas dedimus Romæ 30. Decembris 1646.

VINCENTIVS CARRAFA.

Facultas Reuerendi P. Prouincialis.

EGo Iacobus Dinetus Prouincialis Societatis IESV, in Prouincia Campaniæ, iuxta Priuilegium eidem Societati à Regibus Chriſtianiſſimis Henrico III. Henrico IV. & Ludouico XIII. conceſſum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab eiuſdem Societatis hominibus compoſitos, abſque Superiorum permiſſione imprimant; Permitto Ioanni Ioſt, & Mathurino Henault Pariſienſibus Typographis, vt Opus inſcriptum, *Pharus veteris Teſtamenti, & Sacrarum Quæſtionum libri*, à R. P. Nicolao Abramo Soc. IESV compoſitum, ad decem annos proximos imprimere ac liberè diuendere poſſint. Datum Pariſiis 11. Februarij 1647.

IACOBVS DINETVS.

SYNOPSIS
LIBRORVM ET CAPITVM
SACRARVM QVÆSTIONVM.

LIBER PRIMVS
HEXAEMERON,
SIVE
DE OPERE SEX DIERVM.

BASILIVS, *Gregorij Nazianzenus & Nyſſenus, Ambroſius, & alij paſsim*, ἑξαήμερον *appellant* Opificium ſex dierum, *cùm alioquin* ἑξήμερον *Hexemeron dicendum videatur.*

1. *Quo anni tẽpore creatus fuerit mundus.*
2. *Mundus verno tempore creatus.*
3. *Mundus Autumno conditus.*
4. *De antilogiis apparentibus in Scriptura.*
5. *Exponuntur veterum ſententiæ in explicandis verbis,* In principio creauit Deus cœlum & terram.
6. *Quo pacto ante Solem conditum tres primi dies illuxerint.*
7. *Quatuor explicandæ Scripturæ leges.*
8. *In principio* Bereſith: *expoſitio primæ dictionis.*
9. *Quod ſit illud principium, in quo creauit Deus cælum & terram.*
10. *De creatione.*
11. *Cælum & terram.*
12. *Vtrùm prima Geneſis verba de ideis poſsint explicari.*
13. *Vtrum Moſes initio Geneſis cæli Empyrei productionem exponat.*
14. *Exponitur verus ſenſus horum verborum,* In principio creauit Deus cœlum & terram.
15. *Probatur ex ipſa loquendi conſuetudine, initio Geneſis, ſignificari Deum primo momento temporis omnia condidiſſe.*
16. *Eadem expoſitio probatur authoritate Scripturæ.*
17. *Idem probatur Decreto Concilij Generalis.*
18. *Ægyptiorum & Hebræorum authoritate probatur eadem expoſitio.*
19. *Probatur authoritate Græcorum res omnes vno inſtanti creatas fuiſſe.*
20. *Eadem expoſitio Latinorum Patrum authoritate confirmatur.*
21. *Eadem explicatio probatur ratione.*
22. *Idem probatur incommodis quæ ſequuntur ex Aduerſariorum ſententia.*
23. *Terra autem erat inanis & vacua.*
24. *Et tenebræ erant ſuper faciem abyſsi.*
25. *Et ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas.*
26. *Dixitque Deus.*
27. *Fiat lux, & facta eſt lux.*
28. *Et vidit Deus lucem quod eſſet bona.*
29. *Et diuiſit lucem à tenebris.*
30. *Factumq; eſt veſpere & mane dies vnus.*

Digitized by Google

31. *Dixitque Deus: fiat firmamentum in medio aquarum, &c.*

32. *Congregentur aquæ, quæ ſub cœlo ſunt, & appareat arida, &c.*

33. *Soluuntur aliquot obiectiones.*

34. *Cur homo ſimul conditus non eſt, cùm cæteris rebus creatis.*

35. *Recapitulatio.*

36. *Conciliantur antilogiæ initio propoſitæ.*

LIBER II.

De Fluuiis & loco Paradiſi.

1. *Præfatio.*

2. *Vtrùm ad Gentiles Poëtas ac Philoſophos aliqua Paradiſi fama peruenerit.*

3. *Conciliantur Lxx. Interpretes cum tranſlatione communi.*

4. *De loco Paradiſi variæ Doctorum ſententiæ.*

5. *Auguſtini Eugubini de loco Paradiſi, ſententia.*

6. *Explanatur Scriptura de fluuio Paradiſum irrigante.*

7. *De quatuor fluuiis è Paradiſi fluuio manantibus: ac primùm de Tigri & Euphrate.*

8. *De Tigri.*

9. *De concurſu Tigris & Euphratis.*

10. *Probatur Geon eſſe Nilum.*

Probatur Phiſon eſſe Gangem.

11. *De duplici terra Heuilath.*

12. *De Phiſon quid cenſuerit Haithonus.*

13. *De Phiſon & Geon probabilior ſententia.*

14. *Probatur fluuios è Paradiſo profluentes non efficere, quominus is vel in planitie, vel in conualle ſtatuatur.*

15. *Quæ conditiones requiruntur in fluuio Paradiſi.*

16. *Probatur Iordanem eſſe fluuium Paradiſi, ex nomine Iarden, Eden, Geneſar.*

17. *Idem probatur à ſitu.*

18. *Eiuſdem coniectura probabilis è Scriptura.*

19. *Idē probatur à reſtagnatione Iordanis.*

20. *Paradiſi locus à loco creationis, habitationis & ſepulturæ Adami oſtenditur.*

21. *Alia argumenta tum phyſica, tum moralia in eandem ſententiam conglobata.*

22. *Idem probatur ab amœnitate, fertilitate, temperie regionis, item à balſamo & aliis odoribus in ea naſcentibus.*

23. *Quomodo Iordanes in quatuor flumina diuidatur.*

24. *Recapitulatio.*

25. *Vtrùm opinio noua ſit & ſingularis.*

LIBER III.

Eulogius ſiue de benedictionibus Noë.

1. *Præfatio & diuiſio quæſtionis.*

2. *Grauitérne peccauerit Noëmus ebrietate.*

3. *Cur ob Chami peccatum Chanaan eius filius à Noëmo maledictus?*

4. *Explicantur verba Prophetiæ.*

5. *Euentus prophetiæ. Semi poſteritas vix vnquam, & fortaſſe ne vix quidem, terras Iapheti poſteris aſſignatas potuit occupare.*

6. *Iaphetitæ ſemper dominati ſunt Semi & Chami poſteris.*

7. *De Regno Sinarum.*

8. *De Chami progenie.*

9. *Æthiopes.*

10. *Ægyptij.*

11. *De prophetia Ezechielis, & Ægypti vaſtatione.*

12. *Afri.*

13. *Chananæi.*

14. *Digreſsio de Carthaginienſibus, vtrùm fuerint à Chamo propagati.*

15. *Recapitulatio.*

16. *Potiórne Semi an Iapheti fuerit benedictio.*

17. *Appendix de Americanorum origine.*

LIBER IV.

De diuiſione linguarum.

1. *Præfatio.*

2. *Partitio totius diſputationis.*

3. *Quo ſenſu primi homines ab Oriente in*

campum Sennaar veniſſe dicantur.

4. *Vbi primùm Noëmus poſt diluuium habitarit.*

5. *Conciliantur Scripturæ.*

6. *Quo tempore facta fuerit linguarum diuiſio. Exponuntur variæ recentiorum opiniones.*

7. *Examinatur prima ſententia.*

8. *Expenditur ſecunda ſententia.*

9. *Expenditur tertia ſententia.*

10. *Sibyllæ & prophanorum de diuiſione linguarum teſtimonia.*

11. *Eorum qui ex ſola Scriptura tempus diuiſionis inueſtigant, opiniones duæ.*

12. *Quid per Phalegi dies Spiritus Sanctus intelligat.*

13. *Quoto poſt diluuium anno facta fuerit linguarum, terrarúmque diuiſio.*

14. *Reſpondetur Aduerſariorum argumento.*

15. *Vbi poſt Babylonicam confuſionem habitarit Noëmus Patriarcha.*

16. *Vtrum Noë ſit is qui Ianus à profanis nominatur.*

17. *De effigie Iani.*

18. *De moribus Iani.*

19. *Cur diuinitus inducta fuerit linguarum confuſio.*

20. *Quàm grauiter homines turris ædificatione peccauerint.*

21. *Genus pœnæ quàm fuerit conueniens.*

LIBER V.

De prima Regnorum inſtitutione.

1. *Recapitulatio dictorum de Benedictionibus Noe.*

2. *Confirmatur authoritate prophetiam Noemi ad omnem Chami ſobolem pertinere.*

3. *Recapitulatio dictorum de linguarum diuiſione.*

4. *Propoſitio & diuiſio Quæſtionis.*

5. *Scripturæ verba de Nemrod explicantur.*

6. *Appendicula de Orione & Titanibus.*

7. *Vtrùm Nemrodes ante linguarum confuſionem Babylone regnauerit.*

8. *An inducta linguarum confuſione Nemrodes Babylonis obtinuerit Principatum.*

9. *Quis extruſo Nemrode obtinuerit Babylonem.*

10. *Quem in locum migrauerit Nemrodes deiectus Babyloniæ Principatu.*

11. *Vtrùm Ninus Rex Aſſyriæ Nemrodes fuerit, aut ſaltem ab eius ſtirpe propagatus.*

12. *Conſtitutio Quæſtionis.*

13. *Quis fuerit Belus, Cælum, Saturnus, Iupiter, cæterique Dei Gentilium.*

14. *Explicantur verba Scripturæ de Aſſur primo vrbis Nini conditore.*

15. *Nemrodem neque Beli patrem fuiſſe, neque Ninum ipſum Aſſyriacæ Monarchiæ conditorem.*

16. *Reſpondetur Theophilo, Epiphanio, Chryſoſtomo.*

17. *Reſpondetur teſtimonio Abydeni.*

18. *Probatur authoritate Diodori Siculi Ninum Beli Babylonici filium non fuiſſe.*

19. *Vtrùm tempus, habitatio, mores, & geſta Nemrodis Belo Nini patri conueniant.*

20. *Appendicula de bello Deorum & Gigantum.*

LIBER VI.

De Regno Aſſyriorum.

1. *Recapitulatio libri ſuperioris.*

2. *Diluitur obiectio Chronologica.*

3. *De Regno Aſſyriorum: conſtitutio Quæſtionis.*

4. *Variæ antiquorum de Regno Aſſyriorum opiniones.*

5. *Examinatur Herodoti & Cteſiæ narratio.*

6. *Status quæſtionis.*

7. *Ratio temporis tum è Cteſia, tum ex Herodoto ad ſacram Chronologiam reuocatur.*

8. *Appendicula de quibuſdam verbis Scripturæ adiectis.*

9. *Explicatur Iſaiæ locus.*

10. *Quis fuerit Aſſyriorum ſtatus Patriarcharum, & primorum Iudicum ætate.*

11. *Explicatur prophetia Balaami.*

12. *Quis Aſſyriorum ſtatus fuerit tempore Saulis, Dauidis, & Salomonis.*

13. *Quis Aſſyriorum ſtatus ab obitu Salomonis ad Regem Azariam.*

14. *Quis fuerit Aſſyriorum ſtatus ab anno Azariæ quadrageſimo, ad decimum quartum Ezechiæ.*

15. *De tranſlato ad Medos Imperio, & Niniues ſubuerſione.*

16. *De prophetia Tobiæ ſenioris.*

17. *Herodoti narratio cum Scriptura confertur.*

18. *Quando ſubuerſa fuerit Niniue.*

19. *Cteſias & Diodorus Siculus emendantur.*

20. *Recapitulatio.*

21. *Authores qui propiùs ad Herodotum accedunt de Regno Aſſyriorum.*

LIBER VII.

De Abraham Patriarcha.

1. *Præfatio.*

2. *De Cabbala Hebræorum.*

3. *Noteriacon nominis Abram.*

4. *De numero quibuſdam vocibus & ſententiis comprehenſo.*

5. *Cur Deus nomen Abram mutarit.*

6. *Vis quinarij in rebus naturalibus.*

7. *Quinarij vis in omnibus ſcientiis.*

8. *Eiuſdem quinarij celebritas in Scripturis.*

9. *Vis quinarij ſecundum ſe ſpectati.*

10. *Cur nomini Abram adiectus quinarius.*

11. *De numero qui nomine Abraham continetur.*

12. *De nomine Sarai & Sara.*

13. *Ridiculæ traditiones Hebræorum.*

14. *De ſignificatione nominum Abram, Abraham, Sarai, Sara.*

15. *Quoto poſt diluuium anno natus fuerit Abrahamus.*

16. *De Cainan iuniore.*

17. *Quoto Tharæi patris anno natus fuerit Abram Patriarcha. Antilogia apparens in Scriptura.*

18. *Prima difficultatis ſolutio.*

19. *Secunda difficultatis ſolutio.*

20. *Tertia ſolutio.*

21. *Quarta ſolutio.*

22. *Quinta difficultatis ſolutio.*

23. *Probatur Abraham natum anno patris trigeſimo ſupra centeſimum.*

24. *Conſtitutio quæſtionis.*

25. *Expenduntur Scripturæ verba de ortu Abrahami.*

26. *Reſpondetur authoritati Auguſtini & Scripturæ.*

27. *Incommoda quæ ex Aduerſariorum ſententia ſequerentur.*

28. *Moſes in hiſtorico ſenſu capiendus. Stephanus explicari poteſt figuratè.*

29. *De loco Apoſtoli ad Hebræos.*

30. *Utrùm ex Auguſtini ſententia aliquod abſurdum conſequatur. Ac primùm de Ieſcha.*

31. *Vtrum ex liberis ab Abrahamo ante annum centeſimum ſuſceptis quicquam colligatur contra Auguſtini ſententiam.*

32. *Reſpondetur aliquot interrogationibus.*

33. *Si Abraham patrem identidem reuiſerat, cur Moſes nullam tot profectionum facit mentionem.*

34. *An ex eo quod Abraham poſt immolationem Iſaaci de natis Nachori liberis nuntium accepit, ſequatur eum nunquam ad patrem rediiſſe.*

35. *Reſpondetur argumento Tirini.*

36. *Noua obiectio è verbis Tirini eiuſque dilutio.*

37. *Stephanum non propriè ſed metaphoricè locutum videri.*

38. *An Thare primus idolorum cultum inuexerit.*

LIBER VIII.

De Pharaone.

1. *Præfatio. Ægyptiorum Regum ſeries.*

2. *Proponuntur variæ quæſtiones.*

3. *Sinceriorem antiquitatis notitiam è*

Digitized by Google

Phœnicum Ægyptiorum & Aſſyriorum, quàm è Græcorum ſcriptis hauriri.

4. *Cur Euſebius circa Regis Paſtores à Manethone diſſentiat.*

5. *Quanta eſſe debeat Manethonis authoritas.*

6. *Diuerſæ veterum de Moſis ætate ſententiæ.*

7. *Cauſæ cur Ægyptiorum hiſtoria obſcura ſit.*

8. *Cur Euſebius ſeriem Regum Ægyptiorum à Manethone digeſtam turbauerit.*

9. *Pharaones qui primi vexarunt Hebræos, diu regnaſſe: poſtremum vix biennio.*

10. *Quinam Pharaones Iſraelitas afflixerint.*

11. *De Hycſis, ſiue captiuis Paſtoribus in Ægypto regnantibus, ijdemne fuerint cum Hebræis, an diuerſi.*

12. *Probatur authoritate Manethonis & Chæremonis tempus Exodi.*

13. *Tempus Exodi probatur ex nomine Rameſſes.*

14. *Idem probatur ab oneribus Hebræorum.*

15. *De lacu Moëridis & Labyrintho.*

16. *Idem probatur à Nili deductionibus.*

17. *Idem probatur à rebus geſtis Seſoſtris, & abſurdis quæ ex Euſebij Chronologia ſequerentur.*

18. *Idem tempus Exodi probatur ex Imperij Ægyptiaci ſubuerſione.*

19. *Recapitulatio.*

20. *Confirmatur eadem Chronologia.*

21. *Obiectio.*

22. *Obiectionis dilutio.*

23. *Appendicula de Theut, ſiue Thot & Serapide. Vtrùm fuerint iidem cum Ioſepho.*

LIBER IX.

Male inſcribitur *De Manſionibus*, lege

DE MORA FILIORVM ISRAEL IN ÆGYPTO.

1. *Præfatio.*

2. *Exponitur communior ſententia de mora filiorum Iſrael in Ægypto.*

3. *Eadem Chronologia probatur ab annis Caathi, Amrami, & Moſis.*

4. *Idem probatur authoritate Lxx. Interpretum & Apoſtoli.*

5. *De duplici ſynecdoche, ſiue catachreſi duriſſima, quam admittere coguntur authores communis ſententiæ.*

6. *Recapitulatio dictorum & conſtitutio quæſtionis.*

7. *De authoritate ſeptuaginta Interpretum.*

8. *De Patrum authoritate circa hanc quæſtionem.*

9. *De variis Scripturæ tranſlationibus.*

10. *Exterminatur locus Exodi, & ex eo probatur habitationem filiorum Iſrael in Ægypto annorum quadringentorum triginta fuiſſe.*

11. *Vtrùm recentiores Chronologi prudenter ad explicandas difficultatum tricas ad illam duplicem catachreſin, ſiue ſynecdochen receptum habuerint.*

12. *Scripturæ teſtimonia & explicationes inter ſe conferuntur.*

13. *Vtrùm ab anno Caathi, Amrami & Moſis, bene colligatur habitationem filiorum Iſrael in Ægypto annorum quadringentorum triginta non fuiſſe.*

14. *Ex annis Caathi demonſtratur moram filiorum Iſrael in Ægypto fuiſſe pluſquam ducentorum quindecim annorum,*

15. *Reſpondetur authoritati Pauli inter teſtamentum confirmatum à Deo, & legem latam annos quadringentos triginta numerantis.*

16. *Ex eodem Apoſtoli teſtimonio confirmatur Genebrardi Chronologia.*

17. *Eadem Chronologia alio Pauli teſtimonio ſtabilitur.*

18. *Idem probatur à multiplicatione filiorum Iſrael in Ægypto.*

19. *Idem probabiliter deducitur è rebus geſtis Aſſyriorum, & propagatione generis humani poſt Abrahamum.*

20. *Eadem Chronologia confirmatur teſtimonio Achioris.*

21. *Eadem Chronologia demonſtratur argumento à Ioſuæ maioribus petito.*

22. *Idem probatur ab ætate Iobi, & Regum Ducumque qui poſt eum Idumææ præfuerunt.*

23. *Recapitulatio.*

24. *Annos illos quadringentos triginta moræ filiorum Iſrael in Ægypto non à deſcenſu Iacobi, ſed à captiuitate Ioſephi eſſe numerandos.*

25. *Iterum expenduntur verba Pauli.*

26. *Alterum Apoſtoli teſtimonium ad examen reuocatur.*

27. *Confirmatur eadem Chronologia.*

Appendix vtrum hæc ſententia contraria ſit Patribus, vulgaris autem Chronologia in Patrum conſenſu fundata.

LIBER X.

Hic etiam liber male inſcribitur *De Manſionibus*, lege

CHRONOLOGIA IVDICVM.

1. *Præfatio.*
2. *Inſtitutio quæſtionis.*
3. *Referuntur diuerſæ de annis inter Exodum ac templi ſubſtructionem elapſis ſententiæ.*
4. *Vnde fluxerit hæc opinionum diuerſitas.*
5. *Numerum in textu corrigendum putat Serarius.*
6. *Communis explicatio Chronologiæ Iudicum confutatur.*
7. *Sexcenteſimo pro quadringenteſimo legendum videri.*
8. *Obiter confutatur Serarius & dicenda prælibantur.*
9. *Scopus & finis libri Iudicum.*
10. *Summa hiſtoriæ Iudicum qua Chronologiæ fundamenta iaciantur; ac primum de tempore inter Moſis obitum ac primam ſeruitutem elapſo.*
11. *De interuallo temporis inter primam ſeruitutem & Abimeleci mortem euoluti.*
12. *De cæterorum Iudicum annis ab Abimeleci morte ad Samſonem.*
13. *De Samſone.*
14. *Annorum ſumma qui ab initio primæ ſeruitutis fluxerunt vſque ad Samuelem.*
15. *De annis Samuelis & Saulis.*
16. *De annis Ioſue & Seniorum.*
17. *Confirmata ſuperior Chronologia ex verbis Iephte.*
18. *Reſpondetur argumentis Serarij.*
19. *Iterum de Samſone & fine Philiſtiacæ ſeruitutis.*
20. *Iterum de annis Samuelis ac Saulis.*
21. *Scripturæ teſtimonia de annis Saulis explicantur.*
22. *Alia explicatio, quo ſenſu dicatur Saul filius vnius anni fuiſſe cum regnare cœpiſſet.*
23. *Principium aduerſariorum cõuellitur.*
24. *A rebus geſtis Saulis ac Dauidis probatur Saulis regnum biennio circumſcribi non poſſe.*
25. *Anni quadraginta Saulis authoritate Patrum adſtruuntur.*
26. *Confirmatio Doctorum ex authoritate textus primarij.*
27. *Quot modis ſpectetur egreſſio filiorum Iſrael ex Ægypto.*
28. *Vnde Chronologia fundationis templi ſumat initium.*
29. *Chronologia è ſuperioribus ordinatur.*

LIBER XI.

De Tranſmigratione Babylonis.

1. *Quinque Iudæorum captiuitates.*
2. *De captiuitate Manaſſis.*
3. *De captiuitate Ioacimi.*
4. *De captiuitate IoaKini ſiue Iechoniæ.*
5. *Conciliantur Scripturæ circa Iechoniæ captiuitatem.*
6. *De captiuitate Sedeciæ.*
7. *De poſtrema captiuitate.*
8. *Conſtitutio nouæ queſtionis de initio & fine captiuitatis ſeptuaginta annorum.*
9. *Annos illos ſeptuaginta ſeruitutis videri ab anno Ioſiæ decimo tertio numerandos.*
10. *Quanti fieri debeat veterum ſcriptorũ authoritas apud Scripturæ interpretes.*
11. *Quod principium quis finis Babylonicæ ſeruitutis.*
12. *Digreſſiuncula de Eſther.*
13. *Reſpondetur argumentis prioris ſentẽtiæ.*

LIBER XII.

Darius Medus.

1 PRæfatio.

2. Rationes quibus probatur Darium Medum Danielis eſſe Nabonidum, ſiue Labynetum.

3. Rationes ſuperioris ſententiæ examinantur.

4. Eadem opinio ad Scripturã expenditur.

5. De Dario Medo digreſſo ad Scaligerum.

6. Probatur Darium Medum Danielis non eſſe Nabonidum, ſiue Labynetum.

7. Recapitulatio.

8. Quantum veuſtis authoribus tribuere debeant ſacrorum librorum interpretes.

9. Quid ſit in quo veteres circa Cyrum conueniant, aut inter ſe diſſentiant.

10. De duplici Cyri primordio quando Cyrus regnare inceperit.

11. Diluuntur argumenta quibus Recentiores Patrum de primo Cyri anno ſententiam oppugnant.

12. Confirmatur veterum de primo Cyri anno ſententia.

13. Exponitur veroſimilior ſententia de duplici Cyri primordio, & fine Babylonicæ ſeruitutis.

14. Quo ſenſu Iudæi dixerint templum quadraginta ſex annis ædificatum.

15. Diiudicatio præcipuæ quæſtionis, quis fuerit Darius Medus.

LIBER XIII.

De Iuditha.

1. HÆreticis cauſſæ nihil fuiſſe cur librum Iudith è Canone ſacrarum Scripturarum expungerent.

2. Conſtitutio quæſtionis.

3. De textu Græco & latino libri Iudith, quid ſentiendum.

4. Argumenta quibus probari poſſit Iuditham ante ſeruitutem Babylonicã floruiſſe.

5. Explicantur illa verba Iudith vltimo verſ. 28. Manſit autem in domo viri ſui annos centum quinque.

6. Vtrum ex Iſaia certò colligatur Sobnam & Eliacim fuiſſe ſummos Sacerdotes.

7. Recapitulatio.

8. Diluuntur argumenta quibus probari videbatur Iuditham ante ſeruitutem Babylonicam floruiſſe.

9. Vtrum Arphaxadus ſit ille qui Deioces ab Herodoto nominatur.

10. De Manaſſe & eius vinculis.

11. Noua propoſitio.

12. Probatur hiſtoriam Iudith non ante exilium Babylonicum contigiſſe.

13. Iudithæ memorabile facinus ſub Perſarum Regibus contigiſſe.

14. De Xerxis initio.

15. Probatur hiſtoriam Iudith Xerxis ætati conuenire: & Xerxem eum eſſe quem Scriptura Nabuchodonoſorum appellat.

16. Recapitulatio.

17. Concluſio.

LIBER XIV.

De aduentu Meſſiæ & 70. Hebdomadibus Danielis.

1. PRæfatio.

2. Futilia argumenta quibus Iudæi probare volunt Meſſiam nondum veniſſe.

3. Iudæorum contra priorem aduentum Meſsiæ argumenta diluuntur.

4. Recapitulatio.

5. Tranſitio ad probationem aduentus Meſsiæ.

6. Septuaginta Hebdomadæ abbreuiatæ.

7. Quid propheta per hebdomadas intelligat.

8. Abbreuiatæ.

9. Super populum tuum, & ſuper vrbem ſanctam tuam.

10. Vt conſummetur præuaricatio.

11. Et adducatur iuſtitia ſempiterna.

12. Et impleatur viſio & propheta.

13. Et vngatur Sanctus ſanctorum.

14. Veteres Hebræorum punitiones cum poſtrema comparatæ.

15. Quæ ſit illa conſummata præuaricatio maximumque peccatum quod à Gabriele prædicitur.

16. Quomodo per Chriſtum deleta iniqui-

tas, & adducta iuſtitia ſempiterna.

17. *Euentus prophetiæ.*

18. *Scito ergo & animaduerte ab exitu ſermonis, &c.*

19. *Ab exitu ſermonis vt iterũ ædificetur.*

20. *Vſque ad Chriſtum Ducem.*

21. *Hebdomades 7. & hebdomades 62.*

22. *Et poſt hebdomadas 62.*

23. *Et ciuitatem & Sanctuarium diſſipabit populus cum duce venturo.*

24. *Et erit in tẽplo abominatio deſolationis.*

LIBER XV.

De principio & fine Lxx. Hebdomadum Danielis.

1. *Præfatio.*

2. *Recapitulatio dictorum libro ſuperiore de Lxx hebdomadibus Danielis.*

3. *Conſtitutio quæſtionis.*

4. *Principium & finis Lxx. hebdomadum iuxta Hebræos.*

5. *Argumenta quibus probant Hebræi Chronologiam ſuam.*

6. *Confutatur Hebræorum Chronologia.*

7. *Rabbinorum Leuitas oſtenditur.*

8. *Explicantur Scripturæ teſtimonia quibus Hebræi Chronologiam ſuam probant.*

9. *Certiorem eſſe Chronologiam quæ per Olympiadas quàm quæ per Regum annos deducitur.*

10. *Vtrùm Olympiadum ſupputatio pugnet cum Scriptura.*

11. *Exponitur eorum opinio qui Lxx. hebdomadas annorum lunarium interpretantur, eaſque deducunt ab anno 20. Artaxerxis Longimani.*

12. *Examinatur Chronologia Africani per annos lunares digeſta.*

13. *Quot annis Chriſtus Euangelium prædicarit.*

14. *Rurſus examinatur Chronologia Africani.*

15. *De anno Iudaico.*

16. *Exponitur veroſimilior ſententia ſeptuaginta Hebdomadas ab Eſdra & anno Artaxerxis ſeptimo inchoandas.*

17. *E Chronologiæ ratiociniis oſtenditur ſeptuaginta hebdomadarum initium.*

18. *De authoritate Africani & Chryſoſtomi.*

19. *Aduerſariorum argumenta diluuntur.*

20. *Quo ſenſu in medio hebdomadæ hoſtia defeciſſe dicatur.*

21. *Vtrùm Eſdras an Neemias prior in Iudæam acceſſerit.*

22. *Recapitulatio.*

DE MENDACIO AC VERITATE, LIBER PRIMVS.

1. *Præfatio.*

2. *De rerum ac ſignorum falſitate.*

3. *De mendaci ac mendacio.*

4. *Quomodo falſum ominemur.*

5. *Quo ſenſu dixerit Dominus de Diabolo: Mendax eſt: & pater eius.*

6. *Mendaciorum diuiſio.*

7. *Conſtitutio quæſtionis.*

8. *Vtrùm ex hominum conſuetudine probetur aliquando licitum eſſe mendacium.*

9. *Probatur licitum eſſe mendacium à difficultate inueniendæ veritatis.*

10. *Probatur mendacium honeſtum eſſe à delectatione annexa.*

11. *Diluitur argumentum petitum à difficultate inueniendæ veritatis.*

12. *Diluitur argumentum petitum à iucunditate annexa mendacio.*

13. *Vtrùm ex incommodis quæ ex veritate ſequi videntur, probari poſſit honeſtum eſſe mendacium.*

14. *An falſum enuntiare liceat ſecluſa voluntate fallendi.*

15. *Vtrùm tropi, figuræ & fabulæ ſint mendacia.*

16. *An liceat ambiguis ſignificationibus directè aliorum deceptionem intendere.*

17. *Probatur magnorum ſcriptorum authoritate, aliquando licitum eſſe mendacium: reſpondeturque prolatis authoribus.*

LIBER SECVNDVS.

1. *Præfatio Veritatis elogia.*

2. *Veritas Deo comparatur.*

3. *Examinantur quædam Scripturæ teſti-*

monia, quibus probari videtur nunquam licitum eſſe mendacium.

4. *Vtrum prohibitio mendacij contineatur aliquo Decalogi præcepto.*

5. *Rationibus probatur omne mendacium eſſe peccatum.*

6. *Ab ipſa hominis & locutionis natura probatur mendacium eſſe peccatum.*

7. *Aliis argumentis probatur eadem concluſio.*

8. *Antiquorum Scholaſticorum argumenta ad demonſtrandam turpitudinem mendacij.*

9. *Explicantur Scholaſticorum argumenta.*

10. *Hugonis Grotij opinio de mendacio.*

11. *Confutatur opinio Grotij & aliorum.*

12. *An Deus mentiri poſsit.*

13. *De æquiuocatione & reſtrictione mentali.*

14. *Diuerſæ opiniones partim conciliantur, partim explicantur.*

LIBER TERTIVS.

1. *PRæfatio.*

2. *Duo generatim proponuntur de Sanctorum praxi.*

3. *Vtrum mentiantur Sancti cum ſe omnibus viliores ac deteriores eſſe pronuntiant.*

4. *Vtrum mentiantur Sancti qui cibos interdictos, aut veſtes infidelium proprias vſurpant.*

5. *Veſtium mutatio an ſit mendacium.*

6. *Exemplum Petri an patrocinetur mendacio.*

7. *Expenditur factum virginis Nicomedienſis.*

8. *Vtrum mentitus fuerit Alamundarus fingens ſibi renuntiatum eſſe de morte S. Michaëlis.*

9. *Vtrum mentitus fuerit S. Ignatius cum hominem à ſuſcepto mortis oppetendæ conſilio pia ſimulatione reuocauit.*

10. *De Patriarcharum locutionibus, quæ videri poſſunt mendacia.*

11. *De Iacobi mendacio.*

12. *De Ioſephi mendacio.*

13. *De iuramento Ioſephi.*

14. *In quibus videri poſsit Ioſeph grauiter peccaſſe.*

15. *Vtrum ex eo ſit excuſandus Ioſeph, quod dixerit iocoſum mendacium.*

16. *Vtrum Ioſeph vel contra iuſtitiam, vel contra pietatem peccauerit.*

17. *Vtrum Ioſeph ſuperſtitionis ſimulatione peccauerit.*

18. *Retunditur Caluini impudentia & malignitas in Ioſephum.*

19. *Alia mendacia quaſi per ſaturam è Scriptura colliguntur.*

LIBER QVARTVS.

1. *PRæfatio.*

2. *De obſtetricum mendacio.*

3. *De Salomonis & Iehu mendacio.*

4. *Exempla eorum qui magiam, idololatriam, hæreſim, animum libidinoſum cum laude ſimularunt.*

5. *Exempla ſuperiora vindicantur à mendacio.*

6. *Quatenus ſimulare vel diſsimulare liceat in confeſsione fidei.*

7. *An ſupradicti ratione ſcandali peccarint.*

8. *De præcepto quo Deus Iſaac in holocauſtum iuſsit offerri.*

9. *Vtrum Deus Ioſue Hebræorum Duci mendacium præceperit.*

10. *De ſimulatione Dauidis & Pauli.*

11. *De ſimulatione Petri.*

12. *De quibuſdam Prophetarum locutionibus quæ videri poſſunt fauere mendacio.*

13. *Alia Prophetarum vaticinia quæ videntur mendacij ſpeciem obtinere.*

14. *Vtrum Deus ea præſtiterit quæ promiſſa fuerant Abrahamo.*

15. *De Gadi & Ionæ Prophetiis.*

16. *De Eliæ vaticinio.*

17. *De Michææ viſione & ſpiritu mendaci in ore Prophetarum Baal.*

PRIVILEGE DV ROY.

LOVYS, Par la grace de Dieu Roy de France & de Nauarre. A nos amez & feaux Conſeillers les Gens tenans nos Cours de Parlement, Maiſtres des requeſtes ordinaires de noſtre Hoſtel, Baillifs, Senêchaux, Preuoſts, leurs Lieutenans, & à tous nos autres Iuſticiers qu'il appartiendra, Salut. Noſtre bien-amé Iean Ioſt Marchand Libraire à Paris; nous a fait remonſtrer qu'auec grands fraiz & deſpences, il a recouuré vn liure intitulé, *Pharus veteris Teſtamenti, & Sacrarum Quæſtionum libri, Authore Nicolao Abramo Soc.* IESV, &c. lequel il deſireroit faire imprimer, s'il nous plaiſoit de luy accorder nos lettres ſur ce neceſſaires, humblement requerant ſcellées. A CES CAVSES, Nous luy auons permis & permettons par ces preſentes de faire imprimer, vendre & debiter en tous les lieux de noſtre obeiſſance, ledit liure, en telle marge, tels caracteres, & autant de fois que bon luy ſemblera durant l'eſpace de dix ans entiers & acomplis, à compter du iour que ledit liure ſera acheué d'imprimer pour la premiere fois. Et faiſons tres-expreſſes defences à toutes perſonnes de quelque qualité & condition qu'elles ſoient de l'imprimer, faire imprimer, vendre, ny debiter, durant ledit temps, en aucun lieu de noſtre obeiſſance, ſans le conſentement de l'expoſant, ou de ceux qui auront droict de luy, ſous pretexte d'augmentation, correction, changemens, fauſſes marques, ou autrement, en quelque maniere que ce ſoit, à peine de ſix mil liures d'amende, payables ſans deport, & nonobſtant oppoſitions ou appellations quelconques par chacun des contreuenans, & applicables à nous vn tiers, vn tiers à l'hoſtel Dieu de Paris, & l'autre tiers à l'expoſant; de confiſcation des Exemplaires & de tous deſpens, dommages & intereſts: A condition qu'il ſera mis deux Exemplaires en blanc dudit Liure en noſtre Biblioteque auant que de l'expoſer en vente, à peine de nullité des preſentes; Du contenu deſquelles, nous vous mandons que vous faſſiez iouyr & vſer pleinement & paiſiblement l'expoſant, & tous ceux qui auront droict de luy, ſans qu'il leur ſoit donné aucun trouble, ny empeſchement. Voulons auſſi qu'en mettant au commencement ou à la fin dudit Liure, vn Extraict des preſentes, elles ſoient tenuës deüement ſignifiées, & que foy y ſoit adiouſtée, & aux copies colationnées par l'vn de nos amez & feaux Conſeillers & Secretaires, comme à l'original. Mandons au premier noſtre Huiſſier ou Sergent ſur ce requis, de faire pour l'execution des preſentes tous exploits neceſſaires, ſans demander autre permiſſion: CAR TEL EST NOSTRE PLAISIR, nonobſtant clameur de Haro, Chartre Normande, & autres lettres à ce contraires. Donné à Paris le 11. iour de Nouembre, l'an de grace 1645. Et de noſtre Regne le troiſieſme.

Par le Roy en ſon Conſeil.

PETIT.

Acheué d'imprimer le 20. Aouſt, 1647. Et les Exemplaires ont eſté fournis.

Le ſieur Iean Ioſt a fait part du preſent Priuilege au ſieur Mathurin Henault, pour en iouyr le temps porté par iceluy.

SACRA

SACRARVM QVÆSTIONVM

LIBER PRIMVS.

HEXAEMERON,

SIVE DE OPERE SEX DIERVM.

PHILOCTISTES.

PRÆFATIO.

1\. PHIL. Quàm iucunda cœli temperies, mi Theodore! quàm ſuauis iſte Fauonius adſpirat! *Terram*, inquit ille, *ſi recenſeas temporatim veſtiri, prope ſis eandem negare*, memor canam, cùm viridem conſpicis, mox viſurus & flauam. Hactenus horrebant, ſqualebant, ſtupebant omnia; putaſſes indictum ipſi naturæ iuſtitium. Nunc viciſſim, quàm lenis aura blanditur! vt omnia naſcenti viriditate pubeſcunt! Ecce

Tertull. de Pallio, c. 2.

---tibi ſuaues dædala tellus
Submittit flores, tibi rident æquora campi,
Placatumque nitet diffuſo lumine cælum.

Lucret. lib. 1.

Vides vt iſtæ gemmulæ de vitibus extuberent, lacrymæ guttatim defluant, tenellæ palmitum frondes explicentur.

Non alios primâ creſcentis origine mũdi,
Illuxiſſe dies, aliúmve habuiſſe tenorem,
Crediderim. Ver illud erat: ver magnus agebat
Annus, & hybernis parcebant flatibus Euri.

2 Georg.

THEODORVS.

I. *Quo anni tempore creatus fuerit mundus.*

2\. THEOD. Credis igitur, Philoctiſta, ad vernam tempeſtatem referenda mundi naſcentis initia?

PHILOCTISTES. Id ſi dicam, Theodore, poſſim plurimos non ſolùm Poëtas profanos; ſed etiam Patres & quidem grauiſſimos ſententiæ meæ fundos & authores exhibere, vt Ambroſium, Theodoretum, Damaſcenum, & alios quorum ſeries apud Pererium, Torniellum, & Salianum ſanè longa contexitur.

THEOD. Sed cùm ſol modò accedens, tum autem recedens varias anni tempeſtates efficiat, quî tandem vernum tempus eſſe potuit, antequam ſol ille quarto die conderetur?

Lib. in Hexaem c. 4. quæſt in Exodum. Lib. 2 de fide Orthod.

PHILOCTISTES. Equidem non video cur lux illa ſolis vicaria, quæ tres primos dies nondum condito ſole diſtinxit, non potuerit etiam Veris amœnitatem inducere. Ne tamen in ipſo, vt aiunt, veſtibulo tricari videamur, hoc in medio relinquamus, idque duntaxat vnum quæ-

Digitized by Google

ramus, an ſole primùm cteato verna ſerenitas affulſerit?

3. Theod. Bene mones. Sed cùm iis qui trans Æquatorem habitant, eodem tēpore ſit autumnus quo nobis verna tēpeſtas aperitur, cuius hemiſphærij putas à Ss. Patribus habitā eſſe rationem? Philoct.

Locus Paradiſi ſit.

Eius, opinor, in quo putarunt ab initio plantatum eſſe Paradiſum. Theod. Vbi autem putarunt? Philoct. Omnes quidem ſeptuaginta Seniorum authoritatem ſecuti Paradiſum in Oriente fuiſſe conſentiunt, ſed cùm terræ tam vltra quàm citra circulum Æquinoctialem poſitæ verſus ortum porrigantur, qui Paradiſum ante Eugubinum citra zonam torridam collocaret, quatuotdecim primis Eccleſiæ ſeculis repertus eſt nemo, paucis exceptis quos refellit Athanaſius, qui Paradiſum Hieroſolymis ab initio fuiſſe voluerunt:

Ad Antiochum, q.

cum plerique omnes *maceria quadam igneæ illius Zonæ* (verba ſunt Tertulliani, Apologet. cap. 37.) *à notitia orbis communis ſegregatum, & extra anni ſoliſque vias* eſſe ſtatuerunt. Atque vt Latinorum Theologorū antiquiſſimo comitem adiungamus Theologiæ ſubtilioris Antiſtitem. *Ille locus*, inquit S. Thomas,

2. 2. quæſt. 164. artic. 2. ad 5.

præcipuè videtur eſſe inacceſsibilis propter vehementiam æſtus in locis intermedijs ex propinquitate ſolis: & hoc ſignificatur per flammeum gladium, qui verſatilis dicitur propter proprietatem motus circularis huiuſmodi æſtum cauſſantis, & quia motus corporalis creaturæ diſponitur miniſterio angelorum,

cap. 4.

vt patet per Auguſtinum 3. de Trinit. conuenienter etiam ſimul cum gladio verſatili Cherubim adiungitur ad cuſtodiendam viam ligni vitæ; quaſi flammeus ille gladius atque verſatilis ad Paradiſi cuſtodiam poſitus fuerit aliud nihil quàm cœli zona

.... Coruſco
Semper ſole rubens, & torrida ſemper ab igni.

Hanc Iſidorus in Originibus igneum murum appellat, *Septus*, inquit, *vndique romphæâ flammeâ, id eſt muro igneo accinctus.*

4. Theod. Cùm igitur duobus potiſſimùm argumentis Verno tempori mundi conditionem aſſignent, altero quòd tertio mundi die herbæ germinarint, Vernaque temperie foueri, & educari debuerint, altero quòd mundus ea tempeſtate fuerit Chriſti Domini paſſione reparatus, qui de loco Paradiſi nihil definiunt, nullum nobis argumentum ex Verna temperie de mundi conditi tempore ſubminiſtrant:

Argumenta PP. quibus probatur mũdus Vere conditus, parum firma.

Qui trans Æquatorem ſtatuunt, vt plerique veterum, dum Veri conſignant orbis initia, menſe circiter Septembri rerum vniuerſitatem extitiſſe confirmant: Qui conſentaneum eſſe volunt vt Adamus eo ipſo tempore peccarit, quo Chriſtus pœnas eius ſceleri debitas exoluit, vt peccato pœna reſpondeat, nihil præter quandam concinnitatem ſequuntur, & ne ſic quidem menſe Martio conditum orbem eſſe probant, niſi priùs definierint quoto poſt creationem die Adamus peccauerit. Hũc vno duntaxat die complures, Abulenſis duobus, octo Pererius, Cornelius, Torniellus, Salianus, aliique non pauci, Cæſarius quadraginta, quot dies Chriſtus ieiunans exegit, quidam apud Cæſarium & Barcepham eum tot annis in Paradiſi delicijs fuiſſe cenſuerunt, quot Dominus noſter Ieſus Chriſtus in ærũnis mundi verſatus eſt. Ex iis autem qui è redemptionis tempore mũdi natalem Vernæ tempeſtati conſignari creduntur, nemo videtur quæſtionem hanc vel extremis, vt aiunt, digitis attigiſſe, eamque fatentur omnes nullo ſcripturæ teſtimonio, nulla traditione maiorum, nulla ratione probabilique coniectura poſſe decidi.

Quamdiu Adam in Paradiſo.

5. Quare, mi Philoctiſta, etſi in alteram quoque partem hos ipſos trahere, & Ioſephum, Rabbinos pleroſque, Lyranũ, Abulenſem, Pererium, Petauium, Torniellũ, Scaligerum, alioſque cōplures laudare poteramus, ſuperſedeamus tamē authoribus, & rationum potiùs in vtramque partē momenta ponderemus. Philoct. Sanè placet. Priùs tamen velim conueniat inter nos cis an vltra circulum æquinoctialem plantatus fuerit à Deo Paradiſus. Theod. Eugubinus, quē doctiſſimi quique iam ſequuntur, eum verſus Meſopotamiam collocauit. Ego Theophraſto noſtro Paradiſũ in terra Chanaanitide ſtatuenti libentiùs aſſentior: & cis Æquatorem arbitror hortum illum plantatum fuiſſe deliciis omnibus affluentem. Philoct. Bene habet, iacta ſunt fundamenta diſputationis meæ.

Ver nouum, Ver iam canorum, Vere natus orbis eſt.

II. *Mundus Verno tempore creatus.*

6. QVid enim magis conſentaneum fuit, quam vt Veris indulgentia terram primò naſcentem exciperet, herbas promicantes, lactentes adhuc & teneras Fauoniorum aura mulceret, terra turgeret fœtibus grauida, ſinum aperiret,

herbas & plantas parturiret, arbores, herbæ, virgulta læta viriditate pubeſcerent. Ipſa natura, ſi prius quàm conderetur, in conſilium adhiberi potuiſſet, quam anni tẽpeſtatem vernis illis delicijs prætuliſſet? Autumnum fortaſſe fructibus exuberantem? In hoc igitur publico naturæ gaudio, in his Paradiſi delicijs lugebant ceraſi, pruni muſſitabant, gemebant tot Amygdalarum, Perſicarum, Citrorum, Armeniacarum Malorum genera, ſtabant non ſine pudore tot arbores iam frondium ambitione decuſſa: ſqualebant violaria, marcebant ſine floribus liliorum caudices, roſaria ſolis ſpinis horrebant. At contrà ſi mundum Vere conditum eſſe faciamus, mundo naſcente gemmabunt vites, prata ridebunt, herbeſcenti viriditate terra veſtietur: arborum aliæ fructus profundent, aliæ promittent, omnis denique natura triumphabit. Num ipſa ſcriptura clamat primam rerum conditionem verno tempore contigiſſe? *Germinet*, inquit, *terra herbam virentem.* Quando germinare ſolet? num vere? Vere, igitur, vt iterum dicam, *Vere natus orbis eſt.* Vere, vt ait Athanaſius, omnis natura parturit. *Vere tument terræ & genitalia ſemina poſcunt.*

A veris amœnitate.

Et ſanè, quatuor ſunt in ſignifero cardines: æquinoctiales duo, Aries & Libra: tropici duo, Cancer & Capricornus: æquinoctiales tropicis antecellunt tum quòd adferant mundo temperiem, tum quòd lucem & tenebras terris ex æquo partiantur, adeóque ferè omnes ſolem in Æquinoctiorum alterutro creatum eſſe conſentiunt. Sed in vtro conditus fuerit à pleriſque dubitatur. Res tamen facilis & expedita videbitur, ſi conſideremus Deum multis nominibus Aquilonares mundi plagas Auſtralibus prætuliſſe. Nam vbi ubi fuerit Paradiſus, in hoc hemiſphærio ſunt ea flumina quæ de Paradiſi fonte promanant; in hoc hemiſphærio non longè à Palæſtina creatus eſt Adamus, vt communis eſt Patrum ſententia; hîc poſt publicam generis humani cladem homines ex Arca digreſſi cœperunt habitare, hîc peracta ſunt ſalutis humanæ myſteria. In ipſo cœlo plaga Septemtrionalis clarioribus ſideribus refulget: Soli quocunque loco ſpectetur ſemper & vbique dexter erit Septemtrio. Sol in ſignis Septẽtrionalibus diebus, opinor, octo, ſeptem horis, minutis duodecim diutiùs quàm in Auſtralibus commoratur: Iam ſi magis naturalis eſt ad dextram quàm ad læuam progreſſio, quis dubitet Solem eo primùm loco fuiſſe

Ex eo quòd Aquilonares plagæ Auſtralibus ſunt potiores.

conſtitutum, vnde per obliquum ſignorum ordinem ſidera luſtraturus ad dextram procederet, at Arieti Taurus, Gemini Cancer ad dextram reſpondent, Libræ Scorpius, Sagittarius, & Capricornus ad ſiniſtram: vnde efficitur Solem potiùs in Ariete fuiſſe, quàm in Libra mundi naſcentis initio collocatum.

Adeóque primi mortales cùm iam inde ab initio menſem illum quo Sol in Ariete verſatur ad diluuium vſque primum in menſibus anni cenſuiſſent, eámque conſuetudinem Hebræi poſt diluuium retinuiſſent, donec ex Ægyptiorum commercio mutarunt faſtorum rationem, cùm primùm educerentur ex Ægypto lege lata iuſſi ſunt emendare faſtos, & more maiorum à menſe Nyſan qui partim Martio, partim Aprili noſtro reſpondet, anni labentis caput arceſſere.

A ratione anni ſacri.

III. *Mundus Autumno conditus.*

9. THEOD. Tria ſunt diſputationis tuæ capita, Philoctiſta, quorum vnum ducitur ab incõmodis quæ ex Aduerſariorum ſententia ſequerentur, alterum ab authoritate ſcripturæ, tertium à ſignorum Borealium & huius hemiſphærij dignitate. In primo vt orationis tuæ pigmentis & calamiſtris delectari me non inficior, ita ne go me magnopere perſuaderi. Nam quòd metuis ne ſi mundum Autumno conditum faciamus, marceſcant lilia, roſaria floribus viduentur, arborum aliquæ luctu & ſqualore conſeneſcant, vidêris oblitus ver aſſiduum atque alienis menſibus æſtatem, arbores bis pomis vtiles *biferique roſaria Peſti*, quæ à Poëta quodam de laudibus Italiæ prædicantur. Vidêris oblitus miram illam terræ ſanctæ fœcunditatem, flores maturis iam fructibus ſubnaſcentes, ϗ τῶν ὡρῶν ἀγαθὴν ἔριν, *& bonam tempeſtatum anni contentionem*, velut vnaquaque earum certatim ſibi regionem illam vendicante, vt loquitur Ioſephus, & Hegeſippus. Quapropter etiamſi non dicam autumno ineunte, ſed vel hyeme media mundi natalem celebrandum eſſe ſtatuamus, in Paradiſo temperatiſſima terræ regione omnes plantæ publici gaudij participes eſſe potuerunt,

Rationes oppoſitæ diluuntur. Prima.

Vide Theoph. §. 21.

Hybernæ rubuêre roſæ, ſpretóque rigore Sydonius.
Lilia permixtis inſultauere pruinis.

Nihil eſt igitur quod de luctu & pudore plantarum quarundam in illa triumphantis naturæ lætitia gementium magnopere laboremus.

10. Ne locus quidem illæ ſcripturæ, qui apud opinionis tuæ patronos crebris ſolet vſurpari ſermonibus, quicquam argumenti tuæ ſententiæ ſubminiſtrat. *Et protulit terra herbam virentem.* Hinc ais colligi primam rerum molitionem verno tempore contigiſſe. Quid ita? Ver exoriens *Gemmea conſpergit viridanti prata colore.* Hoc tempore maximè germinant herbæ, terrámque quadam hilaritate conueſtiunt. Sed ecquid etiam herba virens & poſterioris ſecturæ fœnum, quod ruſticani cordum appellant, æſtate iam adulta, ſubnaſcitur? Reliqua, ſi placet, audiamus. *Germinet terra herbam virentem, & facientem ſemen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus ſuum*, cur potiùs ex herbarum viriditate vernum tempus, quàm ex earum ſemine mediam æſtatem, ex arborum fructibus autumnum colligamus? imò cur non potiùs æſtatem & autumnum? Si quidem Vere neque ſemen herbæ producunt, neque ex arboribus poma dependent: at tam æſtate quàm autumno terram herbarum ſubnaſcentium veſtitu viridiſſimo paſſim videmus hilarari.

11. Quod ſpectat ad Septemtrionalium partium prærogatiuas, etſi quòd nouam veteris ſententiæ probationem inueneris, improbare non poſſum, fateórque ex eo vernæ rerum conditioni nonnihil probabilitatis accedere; non minùs tamen ex eo ipſo probabiliter colligi poterat conclusio tuæ poſitioni contraria, vt quoniam Deus, qui omnia facit *in pondere, numero & menſura*, multis aliis prærogatiuis Septemtriones ornauit, quadam veluti compenſatione meridiem ſiue partes Auſtrales primo naſcentis ſolis radio perfunderet.

Diluitur ſecunda ratio.

12. Ais menſem Nyſan, quo ſol in Ariete verſatur, à primis mortalibus ante diluuium, & ab Hebræis antequam in Ægyptum deſcenderent, primum in menſibus anni fuiſſe numeratum, atque adeo anni caput extitiſſe. In quo Tirinum ſecutus es virum ſanè doctiſſimum. Sed hoc ipſum eſt quod in quæſtionem verſatur, & maiori probatione indigeret. *Menſis*, inquit, *iſte vobis principium menſium, primus erit in menſibus anni.* Sed hoc religionum cauſſa, recentiore legiſlatoris inſtituto, cùm ante Moſen anni principium ab menſe Thiſri, qui partim Septembri, partim Octobri reſpondet, duceretur. Etenim Exodi 23. v. 16. iubetur tabernaculorum ſolemnitas celebrari בצאת השנה *beſeeth haſſchana, in exitu anni quando congregaueris omnes fruges tuas de agro*, & cap. 34. v. 22. *Solemnitatem*, inquit, *hebdomadarum facies tibi in primitijs frugum meſſis tuæ triticeæ, & ſolemnitatem, quando redeunte anni tempore cuncta conduntur.* vel vt in textu principe legitur expreſſiùs חג האסיף תקופת השנה *hag haaſiph tekuphath haſſhana, feſtum collectionis reuolutionem anni.* Quia videlicet collectis Autumno frugibus:

Tertia. 1

Exod. 12. v. 1.

----redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in ſe ſua per veſtigia voluitur annus.

Tũ enim ruſſus aratro terra proſcinditur: Hyeme apperente ſemina iaciuntur, & ſpes anni redeuntis terræ committitur: annui prouentus autumno exeunte ſeminantur, hyeme concipiuntur, vere pariuntur, & primâ velut infantiâ lacteſcunt, adoleſcunt æſtate, autumno ineunte maturitatem & perfectionem ſuam aſſequuntur. E quibus liqueat & naturalem anni præteriti finem in autumnum cadere, & initium redeuntis. Meritóque, vt auctor eſt Hieronymus in caput 1. Ezechielis, *Apud Orientales populos, poſt collectionem frugum, quando decimæ deferebantur in templum, October erat primus menſis, & Ianuarius quartus.*

13. Neque his officit quod Iudæi menſem Nyſan, qui Lunæ Martij reſpondet, primum in menſibus anni numerabant. Erat enim Nyſan initium anni ſacrorum duntaxar, feſtiuitatúmque ratione. Ἐπὶ μὲν τοίγε ὠναῖς, inquit, Ioſephus lib. 1. Antiq. cap. 4. καὶ τὴν ἄλλην διοίκησιν τὸν πρῶτον κόσμον διεφύλαξεν. *In emptionibus cæteráque rerum adminiſtratione priſtinum ordinem ſeruauit.* Adeóque anni tum ſabbatici, tum iubilęi caput ab Octobri moris fuit deducere: & ipſe Moſes primam ſementem anni principium, poſtremam fructuum collectionem anni finem appellat, Deuteron. 11. v. 12. *Terra enim ad quam ingrederis poßidendam, non eſt ſicut terra Aegypti, de qua exiſti, vbi iacto ſemine in hortorum morem aquæ ducuntur irriguæ: ſed montuoſa eſt, campeſtris, de cælo expectans pluuias, quam Deus tuus ſemper inuiſit, & oculi illius in ea ſunt à principio anni vſque ad finem eius.* Atque hunc menſem iam ante diluuium ראש השנה *Roſch haſſchana caput anni* fuiſſe hoc etiam veſtigio deprehendere poſſimus, quod Hebræi menſem proximè ſequentem בול quaſi *bul* מבול *mabul*. i. diluuium nuncuparunt. Menſe autem ſecundo ruptis fontibus abyſſi, apertiſque cœli cataractis cœpiſſe diluuium ſcripturę diuinæ teſtatur authoritas. E quibus efficitur probabilius ab

Duplex annus apud Iudæos.

Gen. 7 v. 11. Autumnali æquinoctio ducenda videri naturæ creatæ primordia. Quia tamen ad intelligentiam ſcripturæ res non adeo magni videtur eſſe momenti, eam, ſi placet, in medio relinquamus: vt quoniam, *Vnuſquiſque abundat in ſuo ſenſu*, alter impune poſſit ab alterius ſententia diſſidere. Et quando nunc demum aliquid otij nacti ſumus, nóſque nec opinantes ad iſtum locum prouexit oratio, abs te velim primum caput Geneſeos enucleatiùs explicari.

IV. *De antilogiis apparentibus in ſcriptura.*

14. QVamuis enim *Non eſt Deus quaſi homo vt mentiatur, neq; vt filius*
Num. 23. 19 *hominis vt mutetur*: quamuis *apud patrem*
Iacobi 1. *luminũ non eſt tranſmutatio nec viciſſitudi-*
2. Corinth. 1. *nis obumbratio*: quãuis *Dei filius Ieſus Chriſtus non fuit* EST *&* NON: *ſed* EST *in illo fuit*: quamuis auctor ſcripturæ primarius eſt *Spiritus ille veritatis*: multa tamen reperiuntur tum in aliis diuinæ ſcripturæ monumentis, tum præſertim primo Geneſeos, quæ rem minus attentè conſiderantibus nonnullam videri poſſint antilogiam continere. Antilogiam appello, cùm vel ſecum pugnat ipſa ſententia, vel
Antilogia. cùm textus alter alteri repugnat, vel diſcrepat à tranſlatione, vel ita cum naturali ratione confligit, vt apertam videatur contradictionem inuoluere. Seipſam deſtruere & conuellere videtur hæc Domini noſtri ſententia: *Doctrina mea non eſt mea.* Si enim tua, inquit Auguſtinus, quomodo non tua? ſi non tua, quomodo tua? Dico textum textui repugnare, vt cùm apud Ioannem Dominus hora fere ſexta iudicio Pilati damnatus eſt, apud Marcum hora tertia crucifixus. Verſio Latina cuipiam videri poſſit à textu primario diſſidere, vt cùm 1. Petri cap. 2. v. 23. legitur in tranſlatione communi, *Tradebat autem iudicanti ſe iniuſtè*: cùm in textu Græco conceptis verbis habeatur: Παρεδίδου δὲ τῷ κρίνοντι δικαίως, *tradebat autem iudicanti iuſtè.* Iam cùm Deo pedes, manus, oculi, pœnitentia, dolor cordis intrinſecus, furor, excandeſcentia, ignorantia, obliuio, ſomnus, ebrietas, crapula, ſexcenta eiuſmodi vel affectuum, vel vitiorum portenta tribuuntur, quis videre ſe non putat apertum ſcripturæ cum ratione conflictum?

15. Sed quid opus eſt vndeunde contradictionum exempla ambitioſè corradere, cùm hoc ipſo primo Geneſis capite magnam eorum ſegetem habeamus? Atque vt pauca de multis hodierna diſputatione delibem, videmus hîc primam rerum molitionem in dies ſex diſtributam atque deſcriptam: at ſi Eccleſiaſticum audimus. *Qui viuit in æternum, creauit omnia ſimul.* Deinde *in principio creauit Deus cœlum & terram.* Igitur primo illo momento, ex quo tempora fluere cœperunt, cœlum Cap. 18.
creatum eſt. At vt proximè ſubnectitur, ſecundo die factum eſt firmamentum. *Et vocauit Deus firmamentum cœlum.* Igitur & ante primum diem, & ſecundo die factum eſt cœlum, quod ſine dubio contradictionem inuoluit. Tertiò aquas ſuper firmamentum hærere teſtatur, videlicet in ſtatu violento. Quartò non ſolùm lux primo die producta ſine vlla ſubiecti mentione, ſed etiam dies tres euoluti fuiſſe narrantur, priuſquam luminaria duo, ſol videlicet & luna fierent, & in cœlo ponerentur, quibus reclamat ratio naturalis.

V. *Exponuntur Veterum ſententiæ in explicandis verbis: In principio creauit Deus cœlum & terram.*

16. PHILOCT. Hîc mihi reuocas in Lib. 2. ad
mentẽ, Theodore, memorabilem Antolycum.
Theophili Antiocheni ſentẽtiã: ſex, inquit, *dierum interpretationẽ nemo mortaliũ poteſt pro dignitate tractare, omnémque diſpenſationem exponere*, οὐδ' εἰ μυρία στόματ' ἔχοι καὶ μυρίας γλώσσας, ἀλλ' οὔτ' εἰ μυρίοις ἔτεσι βιώσει τις, *Non ſi habeat ora decies mille,* Homil. 1. in
totidemque linguas: non ſi decem annorum Hexaëmeron
millibus vitam producat, ne ſic quidem ineunte.
tantarum rerum dignitatem verbis exequetur. Quæ tandem, inquit Baſilius, *aures eorum quæ differuntur magnitudine & excellentia dignæ ſunt? aut quonam modo præcultus præparatúſque animus ad res tantas, támque graues audiendas debet accedere? Certè liber à carnis perturbationibus, vacuus à tenebris, quas cura rerum ad viuendum neceſſariarum offundere ſolet, amans laboris, exquirendi veri auidus, omni ex parte circumſpiciens, an Deo dignam notionem comprehendat.* Ne tamen nihil omnino dixiſſe videamur, has antilogiarum triceas non noſtro, ſed maiorum ſenſu paucis expedire conabimur.

17. Philo Iudæorum diſertiſſimus Philonis opi-
vnicus Platonis imitator, ea quæ in prin- nio primum
cipio, ante diem ſecundum facta referun- Gen. verſicu-
tur, aliud eſſe putat nihil, quàm ipſas lum de ideis
rerum ideas exiſtentes in mente diuina, intelligi.
quas Platonici κόσμον νοητὸν appellant, nos

mundum intelligibilem & exemplarem dicemus, dum nomen commodius occurrat. Exponens enim ea quæ primis quatuor Geneſ. verſiculis continentur, ὅλως γάρ, inquit, οὐδὲν αἰσθητὸν ἐν τούτοις, ἀλλὰ πάντ᾽ ἰδέαι καὶ μέτρα, καὶ τύποι, καὶ σφραγῖδες εἰς γένεσιν ἄλλων ἀσώματα σωμάτων. *Omnino nihil in his quod ſub ſenſum cadat, ſed omnia ideæ & menſuræ, & formæ, & ſigilla corporis expertia ad rerum corporatarum productionem.* Eúmque adeo diem æternitatis quo Deus ſuas illas ideas & rerum ſigilla formauit, non *primum*, ſed *vnum* dici putat ad cæterorum dierum diſcrimen qui præteriti, præſentis futurique ſucceſſione voluuntur. Subnectit ὁ μὲν οὖν ἀσώματος κόσμος ἤδη πέρας εἶχεν ἐν τῷ θείῳ λόγῳ ἱδρυθείς. *Iam mundus corporis expers terminum habebat in mente ſiue verbo diuino conſtitutus. Senſilis autem ad huius exemplar perficiebatur, & primam omnium partium, quæ omnium optima eſt, cælum rerum artifex faciebat,* ὃν ἐτύμως στερέωμα προσηγόρευσεν ἅτε σωματικὸν ὄντα. *Idque vera nominis ratione vocauit firmamentum, quippe quod ſolidum & corporatum exiſteret.*

18. E quibus facilè fuerit aliquot antilogiarum nodos explicare. *Qui viuit in æternum, creauit omnia ſimul*, & in æternitate ſua quæ tota ſimul eſt, nec vlla præteriti, præſentis, futuri varietate diſtinguitur, omnes rerum ſuo tempore creandarum ideas formauit: Sed nihil prohibet quominùs res quæ ſub aſpectum cadunt, ſucceſſione quadam ad idearum illarum exemplar effinxerit. In principio fecit cælum intelligibile: ſecundo die ſolidum & corporatum.

19. Auguſtinus non vno loco cœlum in principio creatum, naturas ſpiritales intelligit; terram, naturas materiæ concretas. E quibus plana eſt ratio cur Moſes primam cœli molitionem à firmamenti conditione diſtinxerit.

Non pauci, præſertim recentiores Moſem ſibi ipſi conciliari poſſe non putant, niſi duplex cœlum inuexerint alterum Empyreum in principio cum terra creatum: alterum ſidereum ſiue firmamentum ex aqua ſecundo die factum, & glaciali ſoliditate ſuſpenſum. Quamuis *Empyreum*, inquit S. Thomas, *non inuenitur poſitum niſi per authoritatem Strabi, & Bedæ, & iterum per authoritatem Baſilij.*

1. p. q. 66 art. 3. in c.

Cœlum Empyreum.

Comment. in Geneſ.

Addunt alij Theodoretum quæſt. in Geneſ. & Theodorum Tharſenſem in Catena. Sed quid prohibet ipſius Bedæ, quæ alij Iunilio Africano tribuunt, verba producere? *Ipſum*, inquit, *eſt cælum ſuperius, quod ab omni huius mundi volubili ſpatio ſecretum diuinæ gloriâ præſentiæ manet ſemper quietum. Nam de noſtro cælo, in quo poſita ſunt luminaria huic ſeculo neceſſaria, in ſequentibus ſcriptura quomodo vel quando ſit factum, declarat.* Laudat Hieronymum illa Luciferi verba explicantem: *In cælum aſcendam*, &c. *Quis legimus*, inquit, *cælum cæli Domino: cùm eſſet in cælo, id eſt, firmamento, in cælum, vbi ſolium Domini cupiebat adſcendere, non humilitate, ſed ſuperbia.* 3 Reg cap. 8. v. 27. *Si enim cælum, & cæli cælorum te capere non poſſunt.* Cœlum cœli dictum videtur corpus illud noſtris, vt Beda loquitur, inacceſſibile conſpectibus, quod ambitu ſuo corpora naturalia continet & coërcet, quia perinde ſe habet ad cœlum hoc adſpectabile in quo ſidera verſantur, ac cœlum adſpectabile ſe habet ad terram, vt quanto cœlum ſtellarum terram ſuperat interuallo, tanto Empyreum cœlum ſtellarum antecellat.

Iſa. 14.

Firmamentum ex aquis conditum.

Firmamentum autem non è nihilo productum, ſed ex aquis, quæ primo die totam Empyrei terræque intercapedinem occupabant, eſſe ſolidatum, communis Patrum videtur eſſe ſententia. Sententiæ princeps eſt ipſe Petrus Apoſtolus apud Clementem à Beda laudatus. *Aquæ*, inquit, *quæ erant intra mundum, in medio primi illius cæli terræque ſpatio, quaſi gelu concretæ & cryſtalli ſoliditate diſtenduntur, & huiuſmodi firmamento velut intercluduntur medio cæli & terræ ſpatio, idque firmamentum cælum Conditor appellauit antiquioris illius vocabulo nuncupatum.* Hæc Petrus. Idem familiam ducit apud eruditiſſimum Salianum: cui Nouatianum annectit libro de Trinitate, quem *magnum* Tertulliani *nomen obumbrat*, item Cyrillum Hieroſolymitanum catech. 9. Theodoretum, alióſque non paucos, quibus proferendis hoc loco ſuperſedendum putamus, ne, quod aiunt, actum agere videamur.

22. Quo ſenſu cœlum Empyreum adſtruxerit Baſilius, non facilè poteſt explicari. *Hoc*, inquit, *cogitamus*, (parco Græcis contentus Ioachimi Perionij verſione) *Si quid huius mundi, qui & ſenſibus percipitur, & interiturus eſt, molitionem anteceſſit, id certè lucis fuiſſe particeps. Neque enim Angelorum dignitates, aut cæleſtes omnes exercitus; aut omnino, ſi quæ ſunt, quibus nomen non eſt impoſitum, naturæ rationis compotes, & ſpiritus qui mini-*

Lumen mundo antiquius, ex opinione S. Baſilij.

ſtrant, in tenebris vitam degebant, ſed in luce & lætitia ſpiritali ſibi decoram & aptam originem ſunt adepti. Quibus verbis innuit lumen neſcio quod terræ rerúmque ſenſui ſubiectarum, adeóque cœli illius, quod in principio cum terra creatum eſt, prima conditione antiquius.

23. Quod ego S. Doctoris pronuntiatum cum Eugubini doctrina coniungendum putarem, niſi ſubderet Baſilius priuationem illius lucis fuiſſe tenebras ſuper faciem abyſſi diffuſas, quod facilè non admiſerit Eugubinus, & ex iſtius conſortio nonnullam labeculam tanto Patri vererer adſpergere. Eugubinum enim de cœlo Empyreo diſputantem ita paſſim repudiant, vt pene tanquam hæreticus, certè vt temerarius reſpuatur.

Eugubini de cœlo Empyreo ſententia.

Theod. Atqui, mi Philoctiſta, noſti dictum cuiuſdam ſapientis:

Quicunque ſtatuit parte inaudita altera,
Aequum licet ſtatuerit, iniuſtus fuit.

Quare priuſquam quicquam de Auguſtino Stucchio ſtatuamus, eum ſuis verbis in Coſmopœia de cœlo Empyteo loquentem audiamus. *Hoc ergo*, inquit, *non poteſt eſſe creatum. Nam quod creatum fuit, fuit locus & tempus, hoc eſt ipſe mundus. Deinde cùm illud ſit regnum Dei, non videtur fas regnum Dei non ſemper fuiſſe. Eſt enim cœlum Empyreum claritas diuina, quam ſemper fuiſſe cum Deo neceſſe eſt, ad quam claritatem admiſit Angelos, incredibili humanitate ſua, & homines pios. Regnum Dei eſt regnum omnium ſeculorum, ait Pſalmus. Semper ſol ille lucem æternam ſuam habuit comitem, nec poteſt aliud eſſe cœlum Empyreum, id eſt igneum, niſi claritas illa manans à Deo circumquaque, extra mundum, extra rerum creatarum, corruptibiliúmque regnum*, &c. Totámque diſputationem in hæc verba concludit. *Cœlum Empyreum videtur eſſe cœlum increatum: nec videtur eſſe apud Moſem. Dico vt mihi videtur. Si fallor, errorem non defendo.* Hæc ille.

24. Qua in oratione quid eſt, quæſo, in quo ſe falſi vel temeritatis alligarit? An quòd negat creatum eſſe cœlum Empyreum? At cœlum Empyreum neque diſertis diuinæ ſcripturæ teſtimoniis, neque certa maiorum traditione, neque neceſſariis rationibus è ſcriptura deductis oſtēdi conſtans eſt S. Thomæ cæterorúmque Theologorum ſententia. An quòd claritatem diuinam ſemper cum Deo fuiſſe teſtatur? At non ſolùm Deus *lucem inhabitat inacceſſibilem.* 1. Timoth. 6. 16. ſed etiã *Deus lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt vllæ,* & *Verbum Patris æterni Deum de Deo, lumen de lumine* confitemur, vt proinde non poſſit diuina claritas à Deo ſeparari. An quod eam claritatem à Deo manare dicit? At non abhorret ab vſu Theologorum vt bonitatem, ſapientiam, potentiam, & cætera quæ vocantur attribura, dicant ab eſſentia diuina manare. An quòd eam ait extra mundum circumquáque diffundi? At vtrùm Deus ſit extra cœlum in ſpatiis illis, quæ imaginaria paſſim appellant, in vtramque partem à Theologis diſputatur. An quòd lucem illam increatam cœlum Empyreum appellat? At vbi de re ipſa liquet, non video qui conueniat de verbo tragœdias excitare, & humanitatis erat modeſtiæ potiùs adſcribere, quòd cùm cœlum Empyteum apud Moſem legi negaret, nomen tamen Empyrei retineret.

Defenditur Eugubinus.

25. Quamuis illud in eo non ſatis arridet, quòd ait quod creatum fuit, fuiſſe locum & tempus, & potiſſimùm quod lib. de incorporeis & inuiſibilibus, *Hæc lux*, ait, *an corporea ſit an incorporea quædã, non facilè dixerim.* Sed ſi minùs diſertè locutus eſt, benignè potiùs admonendus fuit, quàm inuidioſè carpendus; cùm præſertim ipſe proteſtetur ſe, ſi fallitur, nequaquam errorem defendere. Denique qui Eugubinum reprehendit quòd diuinam claritatem cœlum dixerit, Theologiæ principem reprehendat neceſſe eſt qui cœlum vocauit ſanctiſſimam Trinitatem. *Quandoque*, inquit, *ipſa ſancta Trinitas dicitur cœlum, propter eius ſpiritualem ſublimitatem & lucem, de quo cœlo exponitur diabolum dixiſſe: adſcendam in cœlum: hoc eſt ad æqualitatem Dei.* Sed hactenus de cœlo Empyreo, nunc ex te aueo ſcire,

1. Parte. q. 68. art. 4. c.

VI. *Quo pacto ante Solem conditum, tres imi dies illuxerint.*

26. Philoctistus. Variæ ſunt authorum de primogenia illa luce diſſidentéſque ſententiæ. *Nunc quidem*, inquit Baſilius, homil. 2. in Hexaëmeron, *poſt ortum generato ſole, dies eſt aeris, qui à ſole cùm ſupra terrã lucet, illuminatur: & nox vmbra terræ, quæ occultante ſe ſole efficitur. Tum vero non ſolis circuitu & motione, ſed illius lucis quæ principio genita eſt, diffuſione & contractione diei noctiſque erant vicißitudines.* Et homilia 6. ineunte, eandem numero putat eſſe lucem, quæ & initio ſine vlla materiæ concretione producta ſit, & nunc à ſolo

Paulo ante finem.

Baſilij de primogenia luce ſententia.

dependeat. Quod quia mirabile videtur & paradoxum, pretium-operæ fuerit eius ipſiſſima verba proferre, τότε μὲ γὰρ, inquit, αὐτὴ τοῦ φωτὸς ἡ φύσις· νῦν δὲ τὸ ἡλιακὸν τοῦτο σῶμα ὄχημα εἶναι τῷ πρωτογόνῳ ἐκείνῳ φωτὶ παρεσκεύασται. *Tum enim ipſius lucis natura exorta eſt, nunc hoc ſolis corpus, quaſi currus quidam primigeniæ illi luci eſt comparatum*, ὡς γὰρ, &c. *vt enim aliud ignis eſt, aliud lucerna: quòd ille illuminandi vim habet. hæc autem facta eſt vt indigentibus lumen oſtendat:* οὕτω καὶ τῷ καθαρωτάτῳ ἐκείνῳ, καὶ εἰλικρινεῖ, καὶ ἀΰλῳ φωτὶ ὄχημα νῦν οἱ φωστῆρες παρεσκευάσθησαν. *ita & puriſſimæ illi, & ſinceræ, & immateriatæ luci luminaria quaſi vehiculum extructa ſunt.*

Orat. in nouam Dominicam, ante medium.

17. Huic Gregorius Nazianzenus ſuffragator accedit. *Conueniebat*, inquit, *magno lumini opificium ſuum à lumine auſpicari, quo tenebras ſoluit ac depulit, vaſtámque illam rerum congeriem & confuſionem omnia occupantem*, καὶ τοῦτο οὐκ ὀργανικὸν ἀπ᾽ ἀρχῆς ἀναδείξας, οὐδ᾽ ἡλιακὸν, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, ἀλλ᾽ ἀσώματον καὶ ἀνήλιον· ἔπειτα δὲ καὶ ἡλίῳ δοθὲν καταφωτίζειν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. *Nec verò id organicum à principio, nec meâ quidem ſententiâ, ſolare protulit, verùm incorporeum & ſolis expers: ſed poſtea ad orbem terrarum illuſtrandum ſoli traditum eſt. Nam cùm in cæteris rebus hanc creandi rationem tenuiſſet, vt materiam priùs conderet, ac deinde eam forma conueſtiret, ordine videlicet ac figura, magnitudinéque vnicuique rei impoſitis: hic vt maioris cuiuſdam miraculi ſpecimen ederet*, τὸ εἶδος τῆς ὕλης προϋπεστήσατο, *formam materia priorem protulit.* εἶδος γὰρ ἡλίου τὸ φῶς, *forma enim ſolis lux eſt.* μετὰ δὲ τοῦτο τὴν ὕλην ὑπάγει τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ἡμέρας δημιουργήσας ἥλιον. *ac poſtea materiam induxit, ſolem hunc nimirum diei oculum fabricatus.*

Cap. de diuinis nom.

28. In hanc ſententiam vir cumprimis eruditus etiam Dionyſium pertrahere conatur: cùm enim lux, inquit, forma ſit, informis eſſe non poteſt, non magis quam probitas improba, felicitas infelix, impia pietas. Dionyſius porro lucem illam quæ primam dierum triadem effecit, vocat informem. Quid igitur aliud intelligere potuit, quàm lucem quamdam puriſſimam ἄϋλον, ἀσώματον, ἀνήλιον, *materiæ, corporis & ſolis expertem?*

1 p. q. 67. art. 4. ad 2.

29. Sed ne diuerſas authorum opiniones vndecunque libemus, magnam nobis earum ſegetem Doctor Angelicus ſubminiſtrat. *Quidam*, inquit, *dicunt lucem illam fuiſſe quandam nubem, quæ poſtmodum facto ſole in materiam præiacentem rediit. Sed iſtud non eſt conueniens, quia ſcriptura in principio Geneſis commemorat inſtitutionem naturæ quæ poſtmodum perſeuerat. Vnde non debet dici quòd aliquid tunc factum fuerit, quod poſtmodum eſſe deſierit. Et ideo alij dicunt quòd illa nubes lucida adhuc remanet, & eſt coniuncta ſoli vt ab eo diſcerni non poßit. Sed ſecundum hoc illa nubes ſuperflua remaneret, nihil autem eſt vanum in operibus Dei. Et ideo alij dicunt quòd ex nube formatum eſt corpus ſolis. Sed hoc etiam dici non poteſt, ſi ponatur corpus ſolis non eſſe de natura quatuor elementorum, ſed eſſe incorruptibile per naturam, quia ſecundum hoc materia eius non poteſt eſſe ſub alia forma. Et ideo eſt dicendum quòd, vt Dionyſius dicit cap. 4. de diuin. nom. illa lux fuit lux ſolis, ſed adhuc informis, quantùm ad hoc quòd iam erat ſubſtantia ſolis, & habebat virtutem illuminatiuam in communi, ſed poſtmodum data eſt ei ſpecialis & determinata virtus ad particulares effectus.*

Variæ opiniones de luce primigenia.

30. Hæc Theologiæ diſputatricis antiſtes, cuius poſtrema verba Soares alterum Theologiæ lumen exponens. Solem ait initio cum cœlo terráque productum, ſenſúmque hunc eſſe: *fiat lux*, id eſt, Sol mundum illuminet. Quaſi ſol qui in altero hemiſpherio hactenus immotus ſteterat, tum primùm Dei iuſſu moueri cœperit, & motu ſuo qui tribus primis diebus vniformis fuit, ſine vllis ſpiris & declinationibus lucem, adeóque primam, ſecundam & tertiam diem inuexerit; ſolem autem ait quarto die dici factum & poſitum in firmamento, non quòd eo tempore producta ſit ipſa ſolis ſubſtantia, ſed quòd indita fuerit ei virtus, qua non tantùm vt priùs ab ortu ad occaſum primi mobilis impetu raperetur, ſed etiam motu proprio per obliquitatem zodiaci à Cancro ad Capricornum procederet. Hæ ferè ſunt authorum de tribus primis diebus, & luce primaria ſententiæ, quas operæpretium fuerit enucleare diligentiùs, & æquo tum ſcripturæ, tum rationis examine pōderare.

De opere ſex dierum lib. 2. cap. 8. & 9.

VII. *Quatuor explicandæ ſcripturæ leges.*

31. THEODORVS. Vis igitur, ὦ φιλότης, vt priuſquam adeo perplexos antilogiarum nodos extricare conemur, paucas interpretandæ ſcripturæ leges, rei, qua de nunc agitur, apprimè neceſſarias communi ſuffragio ſanciamus?

Prima lex.

ſanciamus? PHIL. Sanè placet THEOD. Age igitur, vt antiquum illud prooemium vſurpem, STREMPS LEX ESTO. NE QVIS IN SVO SENSV NIMIVM ABVNDATO, vt videlicet omnem aſſerendi temeritatem & in ſuſcepta ſententia pertinaciam fugiamus, vt noſtrum ſenſum è ſcriptura, non ſcripturam è noſtro ſenſu moderemur, *& in rebus obſcuris, atque à noſtris oculis remotiſsimis* (verba ſunt Auguſtini lib. 1. de Geneſi ad litt cap. 18.) *ſi qua inde etiam ſcripta diuina legerimus, quæ poſsint ſalua fide, qua imbuimur, aliis atque aliis parere ſententiis, in nullam earum nos præcipiti affirmatione ita proiiciamus, vt ſi forte diligentiùs diſcuſſa veritas eam rectè labefactauerit, corruamus, non pro ſententia diuinarum ſcripturarum, ſed pro noſtra ita dimicantes, vt eam velimus ſcripturarum eſſe, quæ noſtra eſt, cùm potiùs eam quæ ſcripturarum eſt, noſtram eſſe velle debeamus.*

Secunda lex.

32. Altera eſt: CVM RES GESTA NARRATVR, MAIESTATEM SCRIPTVRAE PVRITATEMQVE COMITER CONSERVANTO, vt eloquia Domini ſancta ſanctè, caſta caſtè, religioſa religioſè tractentur, & quoties in ſcripturis inſtituitur rerum geſtarum narratio, verbis eo ſenſu, qui primus obuius eſſe ſolet, acceptis mordicùs hæreamus, ea prout ſonant interpretemur, religionique ducamus, vel tantillùm ab eorum natiua germanáque ſignificatione diſcedere, niſi vel alia ſcripturæ pronuntiata diſertis concepta verbis, vel traditio maiorum & vnanimis Eccleſiæ conſenſus, vel ſaltem ratio naturalis euincat aliter eſſe capienda. Neque propterea myſticos, morales, allegoricos, anagogicos, & ſi qui ſunt eiuſmodi ſenſus, repudiandos putamus, ſed illud vnum contendimus ſacris narrationibus ſubeſſe propriis explicatam verbis hiſtoriæ veritatem, nec ita ſectandos allegoriarum tropos vt genuina verborum ſignificatio deſtruatur.

Tertia.

33. Tertia exponendæ ſcripturæ lex eſt, VT FRVSTRA FIERI PER PLVRA, QVOD POTEST FIERI PER PAVCIORA ſtatuamus, ne quid in diuinis actionibus ſuperuacaneum fingamus, aut otioſum, ne citra grauem neceſſitatem & expreſſam ſcripturæ ſententiam à Deo factum putemus, quod poſtea quaſi mutato conſilio deſtruxerit, nec vllo pacto dubitemus quin iuxta Eccleſiaſtem *omnia opera quæ fecit Deus, perſeuerent in perpetuum*, aut ad ſoluendos queſtionum nodos, confugiamus ad noua miracula. Quotus enim quiſque eſt tam hebes, & obtuſus, vt

Cap. 3. ver. 14.

de hoc poſtremo loquar, qui ad explicandam quamlibet ſcripturæ cõtradictionem, non poſſit ſexcenta miracula, prodigia, portenta fabricari? Obiicitur Euangeliſtarum diſcordia circa horam dominicæ paſſionis. Dicam Dominum horâ quidem ferè ſextâ, vt narrat Ioannes, à Pilato fuiſſe damnatum, ſed ſolem tam iniqui iudicij horrore perculſum retroceſſiſſe, &, vt de Thyeſteis epulis fabulantur, ſua relegiſſe veſtigia, & iam horæ tertiæ punctum attigiſſe, quo tempore Chriſtus, vt eſt apud Marcum, horâ tertiâ cruci ſuffixus eſt.

Obiicitur Moſen à ſeipſo diſſidere. Qui enim Geneſeos 35. Beniaminum prope Betlehem in Chanaanitide natum fuiſſe narrauerat, ſtatim enumeratis Iacobi liberis, & inter cæteros ipſo Beniamino. *Hi ſunt*, inquit, *filij Iacob, qui nati ſunt ei in Meſopotamia Syriæ.* Dicam diuina virtute factum, vt eodem temporis veſtigio Rachel duobus in locis ſtatueretur, & Beniaminus eodem tempore ſimul in Chanaanitide, ſimul in Meſopotamia naſceretur. Sexcenta huiuſmodi prodigia comminiſcar. Sed vos interim

Spectatum admiſsi riſum teneatis amici.

34. Nefas igitur citra neceſſitatem tum in cæteris ſcripturæ partibus, tum præſertim, vt ſapienter aduertit Auguſtinus, in prima rerum molitione miracula noua producere. *Nunc enim*, inquit, *quemadmodum Deus inſtituerit naturas rerum ſecundum ſcripturas eius nos conuenit quærere, non quid in eis vel ex eis ad miraculum potentiæ ſuæ velit operari.* His itaque legibus fixis, niſi forte refigendas arbitraris, ad conciliandas apparentes initio Geneſeos antilogias aliquando veniamus. PHILOCT. Ego verò refigendas non puto, mi Theodore, quippe quas è Patribus, & præſertim Auguſtino, vel potiùs ex ipſa natura depromtas animaduerto.

Lib. 2. de Geneſ. ad litt. c. 1.

35. Ne tibi tamen, præclare legiſlator, pulcher & beatus videare, ſi vt nihil volo legibus derogatum tuis, ita nihil penitus adiecero, VELIMVS, IVBEAMVS. (Satis enim magnum alter alteri theatrum ſumus, ſatis ampla comitia) VT in expoſitione ſcripturæ NIMIA SVBTILITAS, tanquam ſcopulus remis, vt aiunt, veliſque FVGIATVR, ne ſubulis potiùs, vt ait Seneca, quàm venabulis pugnare videamur. Etenim qui nimiâ ſubtilitate ſuas ad tenue diſputationes elimant, nihil plerumque ſibi reliqui faciunt præter exigua quædam ramenta quæ ipſam fugiant aciem oculorum. Acceſſerat ad Alexandrum neſcio quis artis videlicet

Quarta lex.

præclaræ ſpeciem editurus. Grana milij tam certo deſtinatóque ictu iaciebat, vt ea per ſoramen acus tranſmitteret. Eũ magno mili numero donauit Alexãder, ne tã ſubtilis ars deſuetudine milij penuria deperiret. Quid aliud referunt ij qui in explicãda ſcriptura cuminũ diuidunt, vt Græci loquuntur, & vt in Socratẽ faceetè iocatur Ariſtophanes, ſaltum pulicis eiuſdẽ beſtiolę pedibus metiuntur? apertè loquar cùm Gregorio Nazianzeno, qui Sextos & Pyrrhones in Eccleſiam inuehunt, qui ſubtilia quæque ſectantur & Platonicas Ideas Pythagorica numerorum myſteria, Ariſtotelis entelechias, contortulas Chryſippi concluſiones, vanas Cabaliſtarum obſeruationes vnde-unde conquirunt, &

In nubibus Eustathio Athanaſi.

Floriſ. ris vt apes in ſaltibus omnia limant.

Neceſſe eſt frequenter à propoſito Moſis aberrent, idemque proinde putandum eſt ψήφοις τε παίζειν τὴν ὄψιν κλεπτούσαις τῷ τάχει τῆς μεταθέσεως, ἢ κατορχεῖσθαι τῶν θεατῶν παντοίοις, καὶ ἀνδρογύνοις λυγίσμασι. *calculis ludere inuerſionis celeritate adſpectum fallentibus, aut omnigenis & laſciuis corporis flexibus ſpectatores ludificari*, atque in exponenda ſcriptura ſubtiliùs argutari. Non quòd eos accuſem qui ſobriè tanquam ſpoliis Ægypti, ſic profanorum teſtimoniis vtuntur, ſed eos minimè ferendos puto, qui Moſem tantum non Platonis & Pythagoræ diſcipulum faciunt, & ſcripturæ maieſtatem veterum Philoſophorum placitis metiuntur, eámque pene reluctantem ad eorum pronuntiata detorquent. Simplex veritatis oratio, & cum ſimplicibus ſermocinatio eius.

VIII. *In principio* בראשית *expoſitio primæ dictionis.*

36. QVOT apices, tot oracula. Πρῶτον ἀρχὴν καὶ ποίησιν ὠνόμασεν, inquit, Theophilus Antiochenus lib. 2. ad Autolycum, εἶθ' οὕτως τὸν θεὸν συνεπέζευξεν· οὐ γὰρ ἀργῶς χρὴ, καὶ ἐπὶ κενῷ τὸν θεὸν ὀνομάζειν. *Prius principium & creationem nominauit; Deum deinde ſubiunxit: non enim otiosè & in vanum oportet Deum nominare.*

Obſeruant hoc loco nonnulli duabus primis diuinarum ſcripturarum vocibus ſanctiſſimæ Triadis myſterium aliquo modo contineri בראשית ברא *bereſith bara*. Nam ſi tres illas literas ב ר א ſeorſum acceperis, eaſque ſingularum feceris principes dictionum, inuenies בן אב רוח *ben, ab, ruahh* Filium, Patrem, Spiritum his literis adumbrari. Sed hæc omitto, ne in ipſo portu, quod aiunt, in eum ipſum, quem vitare ſtatuimus, ſubtilitatis & obſeruationis nimium curioſæ ſcopulũ adhæreſcat oratio.

37. Alij fortaſſe concinniùs obſeruant verbum ברא *bara, creauit*, efferri numero vnitatis, nomen אלהים *elohim dy* numero multitudinis, vt ſi dicas, *creauit diuinæ perſonæ*, ad inſinuandum diuinæ Trinitatis myſterium, & vnicam triũ perſonarum actionem. Quanquam hoc etiam ſubtiliùs, quàm ſolidiùs dictum videri poſſit: frequenter enim apud Hebræos ſine vllo myſterio numerus vnitatis, numero multitudinis attexitur.

Hebræorũ obſeruationes circa primam ſcripturæ verſionem.

38. Imò videre poſſimus quàm ſit operæpretium noſtras diſputationes ab huiuſmodi Rabbinorum argutiis abſtinere; age ſanè virum ingenio & eruditione maximum, ſed nimiùm his Cabbaliſticis ineptiis addictum tantiſper audiamus. Is eſt Picus ille Mirandulanus, cuius hæc verba ſunt è capite 6. libri 7. Heptapli, folio 60. & 61.

39. Rem, inquit, dico mirabilem, inauditam & incredibilem, ſed mox credetis, ſi attenderitis, & res ipſa verum me dicere demonſtrabit. Dictio illa apud Hebræos hoc modo ſcribitur בראשית *bereſith*. Ex hac igitur ſi tertiam literam primæ coniungamus, fit dictio אב id eſt *ab*. Si geminatæ primæ ſecundam addamus, fit בבר id eſt *bebar*: ſi præter primam omnes legamus, fit ראשית, id eſt *reſith*: ſi quartam primæ & vltimæ connectamus, fit שבת id eſt *ſabbath*: ſi tres primas quo iacent ordine ſtatuamus, fit ברא, id eſt *bara*: ſi primâ omiſſâ tres ſequentes, fit ראש, id eſt *roſch*: ſi omiſſis primâ & ſecundâ duas ſequentes, fit אש id eſt *eſch*: ſi tribus primis omiſſis, quartam vltimę copulemus, fit שת id eſt *ſeth*: rurſus ſi ſecundam primæ, fit רב, id eſt *rab*: ſi poſt tertiam quintã tum quartã ſtatuamus, fit איש, id eſt *iſch*: ſi primas duas vltimis duabus coagmẽtemus, fit ברית, id eſt *berith*: ſi vltimam primæ, fit vltima dictio & duodecima, quæ eſt תב, id eſt *thob*, (ſiue טב *tob*) verſo quod frequentiſſimum eſt apud Hebræos *thau* in *teth* elementum.

40. Videamus autem quid primò hæc Latinè ſignificent, tum quæ per ea non ignaris Philoſophiæ de tota natura myſteria reuelentur. *Ab* patrem ſignificat: *bebar*, in filio, & per filium (vtrumque enim ſignificat ב *beth* præpoſitio) *reſith* principiũ; *ſabbath* quietem: *bara* creauit; *roſch* caput; *eſch* ignem, *ſeth* fundamẽtum, *Rab* magni, *iſch* hominis, *berith* fœdere, *tob* bono. Et totam ſi ordine conſequenti orationem texamus, erit eiuſmodi. *Pater in filio* & *per filiũ principium & finem*, ſiue *quietem creauit caput, ignem & fundamentum magni hominis*

fœdere bono. Hæc tota Oratio ex prima illius dictionis reſolutione & compoſitione diſſultat, cuius quàm altus, quàm plenus omni doctrina ſit ſenſus, haud palam eſſe omnibus poteſt.

41. Sed vt aliqua ſtatim non tamen omnia omnibus aperta dicamus quæ per has voces ſignificantur; Notum omnibus Chriſtianis quid ſit *patrem in filio & per filium creaſſe.* Quid ſit item Filium *principium eſſe & finem* omnium. Eſt enim α & ω (vt ſcribit Ioannes) & ipſe ſe principium appellauit, & nos demonſtrauimus finem omnium rerum eſſe vt principio ſuo reſtituantur. Cætera paulò obſcuriora, quid illa ſcilicet ſibi velint *caput ignis & fundamentum magni hominis*, quid illud ſit *fœdus* & qua ratione *bonum* dicatur. Neque enim in promptu omnibus videre hic explicatam mundorum quatuor (de quibus poſtremò diſputauimus) omnem rationem, cognationem item & felicitatem.

Dei Filius α & ω

Mundus homo magnus.

42. Primùm igitur illud aduertendum vocari à Moſe mundum hominem magnum. Nam ſi homo eſt paruus mundus, vtique mundus eſt magnus homo; hinc ſumpta occaſione tres mundos, intellectualem, cœleſtem & corruptibilem per tres hominis partes aptiſſimè figurat, ſimul indicans hac figura non ſolùm contineri in homine mundos omnes, ſed & quæ hominis pars cui mũdo reſpõdeat breuiter declarãs.

Cogitemus igitur in homine tres partes, ſupremam caput, tum quæ à collo ad vmbilicum protenditur, tertiam quæ ab vmbilico extenditur ad pedes; ſunt enim & hæ in hominis figura varietate quadam diſcluſæ & ſeparatæ; ſed mirum quàm pulchræ, quàm examuſſim per exactiſſimam rationem tribus mundi partibus proportione reſpondeant.

Mundi ad hominem Analogia.

43. Eſt in capite cerebrum fons cognitionis, eſt in pectore cor fons motûs, vitæ & caloris: ſunt in parte poſtrema genitalia membra principium generationis. Itidem autem & in mundo ſuprema pars quæ eſt mundus Angelicus ſiue intellectualis, eſt fons cognitionis, quia facta illa natura ad intelligendum eſt: pars media quæ eſt Cælum principium vitæ, motûs & caloris in qua ſol vti cor in pectore dominatur. Eſt infra Lunam quod omnibus notum generationis principium & corruptionis. Videtis quàm aptè mundi partes & hominis inuicem congruant. Deſignauit autem primam Moſes nomine proprio capitis: ſecundam autem ignem appellauit, & quia hoc nomine à multis cælũ cenſetur; & quia in nobis hæc portio principium eſt caloris. Tertiam vocauit fundamentum, quia per eam, vt notum omnibus, totum hominis corpus fundatur & ſuſtinetur.

44. Adiecit autem quòd hæc creauit fœdere bono, quia inter eas fœdus pacis & amicitiæ ex naturarum cognatione, & mutuo conſenſu per ſapientiæ Dei legem ſancitum eſt: quod fœdus ideo eſt bonum, quia ad Deum, qui eſt ipſum bonum, ita dirigitur & ordinatur, vt quemadmodum inter ſe totus mundus vnus, ita & cum ſuo authore poſtremò ſit vnum. Imitemur & nos ſanctiſſimum fœdus mundi, vt & mutua Charitate inuicem ſimus vnum, & ſimul omnes per veram Dei dilectionem cum illo vnum feliciter euadamus.

Hæc Mirandulanus pro ingenij ſui mirando acumine feliciter, à quibus tamen abſtinendum reor, ne vt gladius attritu frequenter aciem amittit, ita paulatim nimiis iſtis argutiis hebetemur.

IX. *Quod ſit illud Principium in quo Deus Creauit Cælum & Terram.*

45. Auguſtinus lib. 1. de Geneſi ad Litteram, tres expoſitiones adfert, vel in principio temporis, vel quia primò omnium facta ſunt, vel in principio, quod eſt Verbum Dei. Eſt enim Dei Filius principium, & finis, α & ω. *Sicut enim*, inquit Aquinas, *principium effectiuum appropriatur Patri propter potentiam: ita principium exemplare appropriatur Filio propter ſapientiam: ut ſicut dicitur* omnia in ſapientia feciſti: *ita intelligatur Dominum omnia feciſſe in principio .i. in filio: ſecundùm illud Apoſtoli ad Coloſſ. 1.* in ipſo *ſcilicet Filio*, condita ſunt vniuerſa. Theophilus interpretatur ἐν ἀρχῇ *in principio*, διὰ τῆς ἀρχῆς *per principium*; ſiue potiùs *per principatum & dominatum.* Verbum enim diuinum, inquit, λέγεται ἀρχὴ, ὅτι ἄρχει καὶ κυριεύει πάντων τῶν δι' αὐτοῦ δεδημιουργημένων. *dicitur principatus quia omnium quæ ab ipſo facta ſunt, imperat atque dominatur.*

1. p. q. 46. Art. 3. in c.

Dei Filius Principiũ.

lib. 2. ad Autol.

46. Baſilius homil. 1. in Hexaëmeron quatuor adfert alias Principij Notiones. Primò λέγεται ἀρχὴ ἡ πρώτη κίνησις. *Dicitur principium prima motio. 2. principium poni dicit pro cuiuſque rei fundamento. 3. principium artefacti vocat ipſam artem. 4. finem ſiue intentionem artificis.* Quas omnes acceptiones præſenti loco accommodat. Nam & mundus eo die creatus eſt, è quo primo, tanquam è capite & fonte cæteri dies fluere cœperunt. Et cælum ac terra iacta ſunt quaſi cætera rerum naturalium machinæ fundamenta, & verbo ſapien-

tiáque diuina, tanquam arte quadam conditus mundus, & ad ſempiternas illas ideas effictus eſt. Neque fruſtra aut temere conditus, ſed ad Dei gloriam & electorum ſalutem omnia referuntur. Quid hîc agimus, Theodore, in hac interpretationum varietate quam potiſſimùm amplectimur? THEOD. Equidem omnes veneror, vt debeo, mi Philoctiſta. Eas tamen duas cæteris, quæ & ſunt omnium ſimpliciſſimæ, & eo ſenſu qui primus obuius eſt, capiuntur, illæ autem quæ in verbo diuino mundum conditum affirmant, magis anagogicæ ſunt quàm litterales, vt vocant, nos verò litterali potiſſimùm incumbimus. *In principio*, inquit videlicet initio temporis, & eo momento ex quo ſuccedentium volumina temporum explicari cœperunt, vel ante omnia, priuſquam cœlum ornaretur ſtellis, terra ſtaret, vnda fluitaret, aër diffunderetur, herbæ germinarent, cæterarum rerum ornatus & decor exiſteret.

Id eſt, è nihilo produxit *Creauit Deus cælum & terram*. Sed heus tu, Philoctiſta? certóne conſtare putas hanc è nihilo rerum naturam extitiſſe? PHILOCT. Quid enim aliud clamat iſte ſcripturæ locus, qui nunc in manibus verſatur, quàm Deum cœlum & terram è nihilo condidiſſe? quid eſt aliud creare quàm ſubſtantiam, id eſt
Creatio quid? rem aliquam per ſe cohærentem è nihilo producere. Certè emanationem totius entis à cauſſa vniuerſali quæ eſt Deus, creationem propriè nuncupari teſtatur Theologorum princeps. *Sicut enim*, inquit, *ge-*
1 p. q. 45. art. 1. 6. *neratio hominis eſt ex non ente, quod eſt non homo: ita creatio, quæ eſt emanatio totius eſſe, eſt ex non ente quod eſt nihil.* THEOD. Quid ſi veteres, à quibus loquendi formam accepimus, productionem è nihilo neſcierunt? tam altis enim radicibus in eorum animis inſederat illud commune pronuntiatum:

-----gigni
De nihilo nihil, in nihilum nil poſſe reuerti.

Vt neque Græci neque Latini nomen habuerint, quo creationem à quauis productione diſtinguerent.

48. Niſi forte ſi cùm Romulum vrbis creatorem, aut fortes creari fortibus audimus, eos putamus vrbem aut liberos de nihilo condidiſſe. Quid? quòd etiam noſtræ litteræ productionem è præiacente materia, creationem appellant? Sapientiæ 11. 18. *Omnipotens manus tua quæ creauit*
Creationis nomen. *orbem terrarum ex materia inuiſa.* PHILOCT. Quid ſi dicamus Hebraïco verbo ברא materiam omnem penitus excludit THEOD. Imo conſtat Adamum è terra, Euam ex Adami coſta fuiſſe generatos. Tamen hoc ipſo cap. v. 27. ter hoc verbũ in hominum productione Moſes inculcat. *Et creauit Deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam: ad imaginem Dei creauit illum, maſculum & fœminam creauit eos.* Quocirca fateri neceſſe eſt verbum ברא eſſe τῶν μέσων, & tam ad effectionem ex aliquo, quàm ad totius naturæ productionem è nihilo pertinere. Neque LXX. ſeniores videntur in hac parte diſcrimen vllum habuiſſe, ſed ἐν ἀρχῇ, inquiunt ἐποίησεν, *in principio fecit Deus cælum & terram*: & hoc ipſo loco Latini Patres, quotquot quatuor primis Eccleſiæ ſeculis floruerunt, *faciendi* potiùs quàm *creandi* verbum vſurpant. Vnde & Auguſtinus contra Aduerſarium legis & Prophetarum, *facere eſt quod omnino non erat: creare verò eſt ex eo quod iam erat, educendo aliquid conſtituere.*

49. PHILOCT. Quid igitur, Theodore, authoritatem Concilij Lateranen- Sub Innocentio tertio.
ſis adſpernandam putas definientis Deum *Omnipotenti ſua virtute ſimul ab initio temporis vtramque de nihilo condidiſſe creaturam, ſpiritualem & corporalem?* THEOD. Ego verò non puto, mi Philoctiſta, ſed cùm de re conſtet, quærendum hoc loco duntaxat arbitror, vtrùm ex hoc ſcripturæ teſtimonio Sancti Patres in ſpiritu ſancto legitimè congregati mundum è nihilo conditum eſſe collegerint. PHILOCT. Ita fortaſſe ratiocinabantur, *In principio fecit* Quomodo Patres ex hoc loco productionem è nihilo collegeriot.
Deus cælum & terram. Ergo ante omnia. Si ante omnia, nihil igitur materiæ præceſſit, ac proinde mundus è nihilo productus eſt. Sed, vt hoc ſcripturæ teſtimonium ad id, quo de agitur, vel parui vel etiam nullius momenti eſſe faciamus: *omnia*, inquit Ioannes, *per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil*, & diſertiùs illa Macabæorum mater 2. Macab. cap. 7. v. 28. *Peto te, nate, vt adſpicias ad cælum & terram, & ad omnia quæ in eis ſunt, & intelligas, quia ex nihilo fecit illa Deus.* Rom. 11. *Ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia.* E quibus neceſſe eſt rerum omnium, etiam materiæ primæ naturam ab vno fonte diuinitatis acerſere.

50. Et ſanè cùm, vt etiam agnouerunt Philoſophi, Deus ſit actus ſimpliciſſimus, ſinceriſſimus, puriſſimus, totus ſua eſſentia, ſuum eſſe, ſua natura, ſua diuinitas, totus ὁ ὢν *Qui eſt*, vel vt ait Plato in Timæo τὸ ὂν ipſum ens, ipſáque adeò ratio eſſendi, totus vt Dionyſio placet, οὐσία eſſentia,

οὐσίας dico? etiam οὐσιότης, cui haud ſcio an vlla vox Latina reſpondeat. Sed, ſi placet, eſſentialem nominemus, cùm, inquam, Deus rotus ſit eſſentialitas, totus ὑπερουσία ſupereſſenria, totus ὑπερουσιότης (ſi verborum potiùs elegantiam, quàm tranſlationis fidem aucuparer, non auderem dicere ſupereſſentialitatem, tamen hoc ſonat ὑπερουσιότης) cùm, inquam, Deus actus ſit defecatiſſimus, nullámque, vt vocant, potentialitatem inuoluat, ſed eminentiâ naturæ ſuæ rerum omnium οὐσίας comprehendat, neceſſe eſt omnia quæcunque ſunt, quomodocunque ſunt, ſumma, ima, medioxima ab illo limpidiſſimo rorius eſſentiæ fonte profluxerint: *Sicut ferrum fit ignitum ab igne*, inquit commodè ſanctus Thomas, &, *neceſſe eſt omnia quæ diuerſificantur ſecundum diuerſam participationem eſſendi, vt ſint perfectiùs, vel minus perfectè, cauſari ab vno primo ente quod perfectiſſimè eſt, vnde & Plato dixit quòd neceſſe eſt ante omnem multitudinem ponere vnitatem, & Ariſtoteles dicit in 2. Metaph. quòd id quod eſt maximè ens, & maximè verum, eſt cauſſa omnis entis & omnis veri: ſicut id quod maximè calidum eſt, eſt cauſſa omnis caliditatis.* Hæc ille, è quibus & articulo ſequenti concludit *etiam materiam primam creatam ab vniuerſali cauſſa entium.*

Creatio probatur ratione. Prima ratio.

1 p. q. 44. art. 1. c.

In. c.

51. Iam cùm productio mundi de nihilo nullam in ſe contradictionem inuoluat, omnis autem potentia, iuxta commune Philoſophiæ Pronuntiatum, ſuam ab actu ſpeciem ſortiatur, nec effectûs, ad quem refertur, modum excedat; Dei porro ſit infinita` porenria, qua maior & perfectior ne cogitari quidem poſſit, intelligi non poteſt omnipotentia diuina, niſi ad eam actionem qua maior & perfectior cogitari non poreſt, comparetur.

Secunda ratio.

Quæ porro eſt actio quæ ſic omnem hominis cogitationem exhaurit, vt nec cogitari poſſit vlla perfectior? Vna productio de nihilo. Quantumuis enim diuinæ virtutis effectum infinitum eſſentia, magnitudine immenſum, multitudine innumerabilem cogitatione finxeris, reſtabit adhuc perfectior operatio, donec ad productionem è nihilo deueneris, ad quam vbi perueneris, nihil iam cogitationi tuæ poterit accedere.

52. THEOD. Quid igitur? omnipotentiam diuinam non poſſe putas explicari, niſi fieri poſſit, vt infinitum actu exiſtat, & actus potentiæ adæquatè reſpondeat? PHILOCT. Equidem non puto, mi Theodore. Imò infinitum quoad eſſentiam creari non poſſe mihi planè compertum eſt. Quantamcunque enim creaturam mente conceperis, ſemper ei deerit illa perfectio, quòd à ſe non exiſtet, ſed ab alio pendebit, ac proinde non erit omnibus modis infinita. An autem numero vel magnitudine infinitum exiſtere poſſit, non eſt præſentis otij diſquirere. Illud dico, ſi actu infinitum contradictionem inuoluit, non è termino ſiue effectu, ſed è modo productionis è nihilo potentia diuina cognoſcitur. Sin autem effectus iſte nulla contradictione implicatur, non ideo ſufficit ad plenam diuinæ potenriæ notionem, niſi adieceris effectum hunc actu infinitum è nihilo eſſe productum: qua productione nihil vltra cogitari poreſt perfectius. Vt enim nihil fingi poteſt centro mundi depreſſius, ad quod cùm imaginatio tua deſcenderit, neceſſe eſt in eo conquieſcar, quamuis ſupra cœlos altiùs & altiùs in infinirum poſſit adſcendere, ita in omnipotentiæ diuinæ notione, quamuis effectus perfectiores & perfectiores in infinitum imaginari poſſis, perfectiorem tamen productionis modum digniorémque diuina potentia cogitare non poteris, quàm ſi rem è nihilo factam intelligas.

Infinitum an creari poſſit.

52. Accedit quod clamat innata ratio melius eſſe ens neceſſarium, quàm contingens & ex efficientis libera voluntate dependens. Materia porro ſi creata non eſt, eſt ens neceſſarium, formæ verò rerum à libera Dei veluntate dependent. Igitur materia prima, qua nihil cogitari poteſt deterius & imperfectius, erit omnibus formis, non modò quæ ſunt, ſed etiam quæ cogitatione delineari poſſunt, perfectior. Sed ne ſerram diuriùs, vt eſt in adagio, per eandem lineam reciprocemus, placet hunc locum optimis Baſilij verbis, vel potiùs Latina Ioachimi Perionij tranſlarione concludere. *Si nullo*, inquit, *ortu generata ſit, primum ei idem qui Deo honos æternitatis tribuetur, iiſque naturis quæ primas tenent, parem dignitatem conſequentur.* Imo maiorem, cum ab vno Deo diſceſſerit, nulli enim alteri naturæ competit æternitas. Neque verò poſtrema hæc in Græco reperias, ſed illud duntaxat ὁμότιμος τῷ θεῷ αὐτῶν πρεσβείων ἀξιουμένη, *eodem cum Deo antiquitatis honore digna cenſebitur.* Sed pergit Baſilius. *Quo quid fieri poteſt magis impium, quàm eam quæ qualitate careat, ſpecies ſit expers, qua ſummam deformitatem, & turpitudinem, quæ deſcribi delinearíque non poſſit (eorum enim verbis vtor) eodem loco habere velle, quo ſapientem, potentem præclarum artificem, vniuerſitatiſque pro-*

Tertia ratio.

Homil. 2. hexaem post initium.

creatorem? Deinde ſi tanta eſt, vt omnem Dei ſcientiam exhauriat, quodammodo potentiæ diuinæ, quæ inueſtigari non poteſt, eius naturam, quaſi apponunt, ſi modò fieri poſſit, vt vniuerſam Dei ſapientiam ex ea metiamur: Sin minor eſt materia diuinâ actione, hoc etiam modo in maius & abſurdius conuicium eorum incurret oratio: nam iſto modo materiæ penuriâ, Deum omni ſua actione priuabunt. Deus igitur, Beata Trinitas Pater, Filius, & Spiritus ſanctus (communes enim ſunt tribus perſonis omnes actiones quæ ad res creatas emanant) in principio temporis, cùm nihil adhuc eſſet præter ipſum Deum, è nihilo produxit.

XI. *Cælum & Terram.*

53. PHilo, vt è dictis liquet, ideam & exemplar, ſpiritales ſubſtantias Auguſtinus, plerique cælum Empyreum, beatorum ſedem, noſtris ſenſibus inacceſſam intelligunt. Quorum vt authoritatem veneror, ità ſententiam, priuſquam expenſa fuerint omnium momenta rationum, facilè non amplector. Moſis enim mens alia fuit, aliud inſtitutum, quàm vt iam inde ab ipſo narrationis initio res adeo tenues, remotas à ſenſibus, paradoxáſque proponeret. *Nihil igitur*, inquit commodè Chryſoſtomus, *de virtutibus inuiſibilibus loquitur. Neque dicit, In principio fecit Deus Angelos aut Archangelos, &c.* ἐπειδὴ γὰρ Ἰουδαίοις διελέγετο τοῖς περὶ τὰ παρόντα ἐπτοημένοις, καὶ οὐδὲν νοητὸν φαντασθῆναι δυναμένοις, ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν τέως αὐτοὺς ἀνάγει πρὸς τὸν τῶν ὅλων δημιουργόν. *Quoniam enim Iudæis loquebatur, qui rebus præſentibus addicti, ex iiſque ſuſpenſi nihil intelligibile concipere poterant, tantiſper eos à ſenſilibus ad omnium opificem deducit.* Sed, vt ſingularum expoſitionum principes nominatim appellem, paucis videndum,

In Geneſ. hom. 3.

XII. *Vtrùm prima Geneſis verba de Ideis poſſint explicari.*

54. ETSI negari non poteſt Ideas quaſdam formas & exemplaria rerum omnium ab æterno in mente diuina exiſtere, id eſt immutabiles rerum mutabilium rationes & veluti ſigilla ſiue characteres qui ſuo tempore rebus creatis imprimuntur, vel potiùs è quibus res exprimuntur (neque enim architectus domum extruet, niſi priùs domum intelligibilem materiæque omnis expertem animo conceperit, vt ad eius exemplar, quod mente circumferebat, domus corporata, ſolida & eminens extruatur, neque Deus hanc terum adſpectabilium molem creare potuit, quin vt peritus artifex mundum quemdam exemplarem, & intelligibilem ab æterno conciperet.) Videtur tamen Moſes initio Geneſeos alia potiùs omnia quàm ideas & rerum exemplaria cogitaſſe.

Ideæ diuinæ.

55. Cùm enim tanta ſit huiuſmodi formarum obſcuritas vt pleríque veterum Philoſophorum, earum naturam explicare non potuerint, quantumuis ingenio, otio, ſtudio, litteris abundantes, & ille ipſe naturæ genius Ariſtoteles Platonis Doctrinam vel non perceperit, vel ſe percepiſſe diſſimularit, Ideáſque neſcio quas ſeparatas ac per ſe cohærentes à Platone dixerit inuectas, immortales, à materia ſecretas, eorum omnium quæ extant, cauſſas fonteſque primarios; ſapientiæ Moſis non fuit Hebræis non ſolùm rudibus & imperitis, ſed etiam nimiùm quantùm ad idololatriam propenſis huiuſmodi formas æternas & immutabiles initio ſuæ narrationis obtrudere.

56. Quid? quòd *in principio creauit Deus Cælum & Terram*, Ideas autem cæli & terræ non creauit? Et ſi enim Ideæ plures ſunt, quatenus ad res quarum exemplaria ſunt, vt ad terminum referuntur, reuera tamen ſunt quædam mentis diuinæ notiones, atque adeo vna, pura, ſimplex Dei eſſentia, quæ nec creari poteſt, nec interire. Nihil eſt igitur cur Philonem diutiùs moremur, & puram natiuámque Moſis narrationem à mundo ſenſibili ad intelligibilem transferamus.

57. Cogor etiam inuitus ab Auguſtino diſcedere, tum quòd ipſe à genuina verborum ſignificatione diſceſſerit, tùm quòd anagogem potiùs quàm litteram ſectari videatur: tum quòd nomine cæli res omnes ſpiritales, nomine terræ res omnes corporatas intelligens, rerum vniuerſitatem velit eodem temporis veſtigio extitiſſe, tùm denique quòd cælum ipſum ſit quædam ſubſtantia corporalis, ex quo efficitur, quod oppidò violentum eſt, cælum non ipſius cæli, ſed terræ vocabulo comprehendi. Reſtat vt paucis videamus,

XIII. *Vtrùm Moſes initio Geneſis Cæli Empyrei productionem exponat.*

CÆlum Empyreum, quod cælum ipſum ſtellarum, totamque adeo cor-

porum naturam, *vaſto circumiectu ample-ctitur*, non vna V. Bedæ Strabique inuexit authoritas, vt S. Thomas putauit, ſed etiam Theodoreti, Hieronymi, Theodon Tharſenſis, vt prudenter aduertiſti, mi Philo-ctiſta. Quibus Petrus ipſe apud Clementem à Beda laudatus accedere potuiſſet, & Theophilus Antiochenus lib. 2. ad Autolycum. *Prima*, inquit, *hiſtoriæ narratione & generationis mundi loquitur ſcriptura ſacra*, οὐ περὶ τούτου τοῦ στερεώματος (quid enim prohibet eum ſuis verbis loquentem producere?) ἀλλὰ καὶ περὶ ἑτέρου οὐρανοῦ τοῦ ἀοράτου ἡμῖν ὄντος, μεθ' ὃν οὗτος ὁ ὁρατὸς ἡμῖν οὐρανὸς κέκληται στερέωμα. *Sed de altero cælo noſtris oculis inacceſſo, poſt quod cælum hoc adſpectabile firmamenti nomen accepit.* Sed hæc omitto, ne magna ſcriptorum nomina potiùs aucupari videamur, quàm momenta rationum expendere. — *Cælũ Empyreum.*

59. Plerique eorum ante Doctorem Aquinatem eo poriſſimùm ducti ſunt argumento, quòd niſi cælum Empyreum inueherent, Moſem explicare ſe poſſe diffiderent, *quia firmamentum, per quod cælum ſidereum intelligunt, non in principio, ſed ſecunda die dicitur factum.* (Hic obiter aduerte labem eſſe deterſam quæ in emendatiſſimas ſancti Doctoris editiones irrepſerat, cùm priùs ineptè & contra ſcriptoris mentem legeretur, *per quod Cælum Empyreum intelligunt.*) Verùm hanc adſtruendi Cæli Empyrei rationem non magni momenti eſſe teſtatur. *Nam*, inquit, *quæſtio de firmamento, quod legitur factum in ſecunda die, aliter ſoluitur ab Auguſtino, & aliter ab aliis Sanctis*, & paucis interiectis. *Poteſt autem*, inquit, *conuenientior ratio ſumi ex ipſa conditione gloriæ. Expectatur enim in futura remuneratione duplex gloria, ſcilicet ſpiritualis & corporalis, non ſolum in corporibus humanis glorificandis, ſed etiam in toto mundo innouando. Inchoata eſt autem ſpiritualis gloria ab ipſo mundi principio in beatitudine Angelorum, quorum æqualitas ſanctis promittitur: vnde conueniens fuit vt etiam à principio corporalis gloria inchoaretur in aliquo corpore, quod etiam à principio fuerit abſque ſeruitute corruptionis & mutabilitatis, & totaliter lucidum: ſicut tota creatura corporalis expectatur poſt reſurrectionem futura.* — *1. part. q. 66. art. 3. c.* — *Quibus rationibus probetur.*

60. PHILOCT. Licet interfari? THEOD. Tibine videor, mi Philoctiſta, tanquam Tribunus-plebis legibus ſacratis contra vim & interfationem armatus ad populum habere concionem, vt interpellare capitale ſit? PHILOCT. Leue videretur hoc argumentum, niſi ab auctoris grauitate pondus accederet. Ex eius enim ratiocinio contrarium potiùs efficitur. THEOD. Quid non? PHILOCT. Quemadmodum nulla ſpiritalis ſubſtantia creata eſt in gloria ſpiritali, ita dicet aliquis non decuiſſe vt corporalis vlla natura ſtatim ab initio ſuæ productionis corporalem gloriam obtineret: Deinde quemadmodum Deus lumen ſpiritalis gloriæ non priùs creauit, quàm illud Angelis poſt meritum infunderet; ita neque conſentaneum fuit priùs creari gloriam corporalem, quàm illam Deus corporibus humanis ex merito, & propter hominem cæteris etiam creaturis impertiret: Tertiò non decuit priùs inchoari gloriam corporalem, quàm gloriam ſpiritalem: neque enim ſpiritus corporis cauſſâ, ſed corpus propter ſpiritum, gloriâ cumulatur: Quare ſi inchoata eſt ſpiritualis gloria in beatitudine Angelorum, illa cæli productio quæ Angelorum beatitudinem anteceſſit, non fuit inchoatio gloriæ corporalis: Angelos enim in principio temporis ſimul cum cælo & terra creatos eſſe Concilij Lateranenſis confirmat authoritas; at, ſi ſanctum Doctorem audimus, *vltimam beatitudinem, quæ facultatem naturæ excedit, Angeli non ſtatim in principio ſuæ creationis habuerunt: quia hæc beatitudo non eſt aliquid naturæ, ſed naturæ finis, & ideo non ſtatim eam à principio debuerunt habere.* — *Non ſunt admodum firma.*

61. Denique ille ipſe ſcripturæ locus ad quem B. Doctor alludit, aduerſariorum potiùs videri poſſit velificari ſententiæ. *Expectatio*, inquit Paulus, *creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura ſubiecta eſt non volens, ſed propter eum qui ſubiecit eam in ſpe, quia & ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ Filiorum Dei. Scimus enim quod omnis creatura ingemiſcit & parturit vſque adhuc; non ſolùm autem illa, ſed & nos ipſi primitias ſpiritus habentes & ipſi intra nos gemimus adoptionem Filiorum Dei expectantes redemptionem corporis noſtri.* Omnis, inquit, creatura, nullam excipit, non Solem, non Lunam, non Cælum Empyreum. Nullam igitur excipere debemus, niſi vel alius ſcripturæ locus, vel euidens ratio naturalis exceptionem hanc à nobis extorqueat. Quis autem ſcripturæ locus, quæ ratio naturalis extorquet, vt Cælum Empyreum nulli vanitati ſubiectum, nulli mutationi obnoxium, nulli ſeruituti corruptionis addictum in principio cum terra creatum eſſe fateamur? — *Rom. 8. 19.*

THEOD. Vidit Soares imbecillitatem huius argumenti, veteremque ſententiam — *Lib. 1 de opere ſex dierum cap. 4. num. 4*

ſubiecto nouæ probationis adminiculo fulcire conatus eſt. Quoniam, inquit, Chriſti Domini, ſanctiſſimæ matris, aliorúmque fortaſſe Sanctorum, quos Euágeliſta Chriſto patiente teſtatur à mortuis excitatos, corpora iam in cælum aſſumpta ſunt, neceſſe eſt cælum aliquod quietum & tranquillum admittere, alioquin, quod maximè dedecet, & indignum eſt illo tranquilliſſimo ſtatu, cælum ſub eorum pedibus inſaniſſima illa & omnem mentis humanæ captum ſuperante rapiditate volueretur. Nullum autem cælum quietum eſt cùm ab Empyreo diſceſſeris. Eſt igitur cælum Empyreum mirabili quadam luce perfuſum, nullique mutationi obnoxium, quod cæteros orbes cæleſtes ambitu ſuo continet & coërcet. PHILOCT. Hic eſt videlicet Atlas, hic tibicen, hæc deſtina, qua tota cæli Empyrei moles *iamiam lapſura cadentique aſsimilis* ſuſtinetur. Non decet ſub Chriſti pedibus cælum aſſidua volutatione torqueri Quid ita? periculum eſt, credo, ne Chriſti corpus primi mobilis impetu rapiatur, ne intercludantur ſpirituum meatus, ne motus celeritate caligent oculi, ne cerebrum turpis ſpiritus vertigine torqueatur. Vbi igitur illæ dotes corporibus beatis infuſæ? Vbi quam impaſſibilitatem vocant, ne quid ex eo motu patiatur incommodi. *Video*, ait, *& nimis vncis naribus indulges*. Non enim dicimus hanc cælo indecoram.

Lib. 1 de opere ſex dierum c. 4 num 4.

Vtrùm ex mobilitate cæli ſiderei colligatur aliud eſſe immobile.

63. Quid ſi cælum hoc ſidereum, quod oculis intuemur, nullo motu circumagi velimus defendere? Neque propterea neceſſe fuerit ad Copernici Galilæique fabulas receptũ habere, qui omnes Aſtrorũ ortus & occaſus, acceſſus & receſſus, lunæ deliquia, ſolis eclipſes, reuolutiones omnes ſiderum, dierum noctiúmque viciſſitudines diuerſis terræ motibus & inclinationibus explicare conantur, & cælum ſtare, terram moueri contendunt, quamuis quadam ſenſuum fallacia, vt cùm nauigantibus hærere nauis, terræque vrbéſque recedere videntur, terra ſtare, cælum circumagi videatur: non inquam, neceſſe fuerit ad ſtabiliendam beatis ſedem:

Opinio Copernici & Galilæi.

Aurea quos ſolio ſtellantis regia cæli
Accepit----

huius opinionis ambagibus & labyrinthis implicari.

64. *Ab ipſis quippe*, inquit Auguſtinus lib. 2. de Geneſi ad litt. cap. 10. *qui hoc curioſiſsimè & otioſiſsimè quæſierũt, inuentum eſt etiam cælo non moto, ſi ſola ſidera verterentur, fieri potuiſſe omnia quæ in ipſis ſiderum conuerſionibus animaduerſa atque comprehenſa ſunt*. Fieri autem potuiſſe? imò & neceſſarium eſſe vt immoto cælo ſidera moueantur, certiſſimis Cometarum obſeruationibus, quorum plurimos ſupra Lunam & Mercurium generari conſtat, recentiores Aſtrologi compererũt. Niſi forte ſi quoties in cælo ſidereo Cometa nouus orietur, ad explicandum eius curſum, noui excẽtrici, cõcentrici noui, noui orbes procudendi ſunt alij aliis impediti, οὓς ἢ συμπεφράχθαι φασὶν ἕτερον τὸν ἕτερον κατὰ τὴν εἰκόνα τῶν κάδων τῶν εἰς ἀλλήλους ἐμβεβηκότων, id eſt Perionio interprete, *quos alterum cum altero inſtar vaſorum quorum alia aliis inuoluta & implicata ſunt, cohærere confirmant* ij qui cælum ſolidum & velut ære duratum, ſtellas autem in cælo, velut nodos in ligno volunt exiſtere, nec motu proprio, ſed orbium ſuorum rotatione deferri.

Probabile eſt moueri ſidera cælo immoto.

Baſil. homil. 1. in hexaem. poſt initium.

65. Alij, vt Hurtadus de Mendoſa in librum de cælo q. 2. à §. 9. proprios Planetarum motus explicari poſſe diffidunt, niſi poſitâ cælorum ſoliditate canales quoſdam per quos Planetæ moueantur, in cælo confinxerint. Quam ſi rationem inire vellemus, & ſingulis ſtellis tum fixis, tum errantibus ſuos canales excauare, argumentum à cæli vertigine petitum facillimos haberet explicatus. Quis enim dicere non poſſet cælum quidem eſſe velut ærea ſoliditate compactum, hærere tamen immotum, ſinguláſque ſtellas per ſuos canales immoto cælo circũuehi? Sed profectò tanti non erat illam ſoliditatem tueri, vt eius cauſſâ impingeretur in ſcopulos & cautes, è quibus vix enauigare poſſet oratio.

66. THEOD. Vide quantum facinus incœptes, ô Theoctiſta, non enim tibi ſolùm cum Soare (quali & quanto viro!) ſed etiam cum Ariſtotele & Aquinate certamen eſt, qui ſidera non ſuo, ſed orbium cæleſtium, quibus affixa ſunt, motu deferri voluerunt. PHILOCT. Imò, mi Theodore, non ſolùm Ariſtotelis bonâ veniâ, ſed etiam bonâ gratiâ in rebus cæleſtibus à noſtro conſpectu remotiſſimis aliter atque aliter philoſophari licebit. Cùm enim dixiſſet increpandos non eſſe qui noui quidpiam inuenerint, ſed examinandas eorum eſſe rationes, adiecit τοῖς μὲν οὖν ἀκριβεστέραις ἀνάγκαις, ὅταν τις ἐπιτύχῃ, τότε χάριν ἔχειν δεῖ τοῖς εὑρίσκουσι, νῦν δὲ τὸ φαινόμενον ῥητέον. *Si quis exactiores magiſque neceſſarias probationes nactus fuerit, tunc eis gratiam habere oportebit*, qui inuenerint; *nunc autem quod videtur, dicendum eſt.* Gratiam autem? imò & venerationem. Αἰδοῦς ἀξίαν εἶναι νομίζοντες τὴν προθυμίαν μᾶλλον

2. de cælo c. 5. textu 34.

Cap. 12. t. 60.

μᾶλλον ἢ θράσους εἴ τις διὰ τὸ φιλοσοφίας δίψην καὶ μικρὰς εὐπορίας ἀγαπᾷ περὶ ὧν τὰς μεγίστας ἔχομεν ἀπορίας. *Hunc omnium potiùs veneratione dignum, quàm temeritatis arguendum putantes, qui ob Philoſophiæ ſitim exiguas etiam* inquirendi veri *facultates in hiſce rebus amplectitur, de quibus nos maximas dubitationes habemus.* Neque verò Doctor Angelicus nefas eſſe putat aliam explicandæ ſcripturæ, quàm ex principiis Ariſtotelicis inire rationem. Vt liquet è parte 1 q. 68. art. 1. in c. Sed vt ad eos redeamus qui excentricos, concentricos, canales inducunt, vt compactam cæli ſoliditatem tueantur,

67. Quacunque ratione fieri dicamus, ſolem immoto cælo circumagi non obſcuro ſcripturæ teſtimonio comprobatur. *In ſole*, inquit, *tabernaculum ſuum poſuit*, vel vt habetur in Hebraico לשמש שם אהל בהם *laſchemeſch ſom ohel bahem. Soli poſuit tabernaculum in eis*; videlicet in cælis. *Et ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. Exultauit vt gigas ad currendam viam, à ſummo cælo egreſſio eius. Et occurſus eius vſque ad ſummum eius, nec eſt qui ſe abſcondat à calore eius.* Quibus vt etiam Bellarminus exponit, ſignificatur ſolem immenſum cæli ſpatium, incredibili pernicitate, ſine vlla fatigatione vel labore decurrere, & egreſſum ab Oriente per Occidentem toto cæli ambitu decurſo ad Orientem reuerti. E quibus efficitur Orientalem cæli plagam eſſe quaſi poſitum fixúmque Soli tabernaculum, Solem ex eo tabernaculo, tanquam ſponſum è thalamo ſuo procedere. Quod dici commodè non poteſt, niſi Sol cælo ſtante moueatur: neque commodè Sol moueri, niſi cælum liquidum eſſe ſtatuatur.

Pſ 19.

Elicitur è ſcriptura Solem immoto cælo moueri.

68. Theod. Quid igitur ſcripturæ faciemus? *Tu forſitan cum eo fabricatus es cælos*, inquit Eliu Buzites, *qui ſolidiſſimi quaſi ære fuſi ſunt.* Audin' cælos non ſolùm ſolidiſſimos dici, ſed etiam cum ære comparari? Philoct. Facilè reſpondere poteramus ſolidiſſimos dici non propter materiæ compactæ condenſatæque ſoliditatem, vt terram ſolidam, aurum ſolidum, marmor ſolidum vocamus, ſed propter naturæ perennitatem, vt cùm poëſim ſuam *monumentum ære perennius* Lyricus appellat, & cum ære fuſo comparari, quòd inſtar ſpeculi ex ære læuigato terſóque reſplendeant. Nam ſi fontes Hebraicos adeamus, legemus cælos eſſe כראי מוצק *kire mozaq. quaſi adſpectum fuſionis .i. ſicut ſpeculum fuſile* כאספקלריא סנינא *keeſpeclarea ſenina.* vt Chaldæa Paraphraſis exponit. Sed egregiè præuiderat Spiritus Sanctus ne quid ad adſtruendam cæli ſoliditatem in eo ſcripturæ teſtimonio momenti poneretur. Paucis enim verſiculis adiecit. *Reſpondens autem Dominus Iob de turbine dixit: Quis eſt iſte inuoluens ſententias ſermonibus imperitis?* Iſte videlicet, Eliu, vt Gregorius Magnus, Emmanuel Sa, Tirinus, aliíque complures intelligunt, & res ipſa declarat.

Iob. 37. v. 18.

c. 38. v. 1. 2.

69. Sed quoniam ad ſcripturam prouocas, Iſaiam audiamus. *Cæli ſicut fumus liqueſcent*, aut vt vertunt LXX. ſeniores, οὐρανὸς ὡς καπνὸς ἐστερεώθη, *cælum ſicut fumus firmamentum eſt*, pro quibus legit Baſilius, οὐρανὸν ὡς καπνὸν στερεώσας. *Qui cælum ſicut fumum firmauit*, & his verbis eleganter interpretatur. τοῦτ' ἔστιν λεπτὴν φύσιν, καὶ οὐ στερεὰν, οὐδὲ παχεῖαν, εἰς τὴν τοῦ οὐρανοῦ σύστασιν ὑποστήσας, *hoc eſt, qui tenuem ſubtilemque naturam, non ſolidam neque craſſam ad cæli conſtitutionem molitus eſt.* Et ſanè cùm aquam terra, aërem aqua, ignem aëre liquidiorem, defecatiorem, magíſque ſpiritalem, vt ſic loquar, eſſe videamus, quaſi cuique naturæ tantum liquiditatis accedat, quantùm à terra mundíque centro diſceſſerit, non video quid neceſſe ſit corpus ab vniuerſi medio remotiſſimum, ſolidum, denſúmque fabricari, niſi ſi forte metuimus ne rerum natura diffluat, niſi tanquam ouum teſta ſolidiore claudatur.

cap 51. v. 6.

Homil 1. Hexaem infra mediũ.

Cælum liquidum.

70. Quòd ſi nullum eſt in cælo corpus liquidum, reſtat vt dicamus Beatorum corpora concretâ ſolidáque cæli naturâ, tanquam muſcas ſuccino contineri, aut certè ſuper extremam cæli ſuperficiem in ſpatiis, quæ imaginaria vocant, & inani conſiſtere, ſi nulla eſt in cælo natura liquida & ſpirabilis, quam homines à mortuis excitati recipiant, & à pulmonibus per fauces ad palatum remittant, quomodo loquentur inter ſe? quomodo ſanctum illud alleluia cantabunt, & non animis ſolùm ſed etiam linguis in Dei laudes erumpent? an quot beati, totidem erunt Harpocrates, totidem Angeronæ? Sexcenta proferri poterant argumenta; ſed iam ſatis, opinor, liquet eam probationem quæ à motu cæli deducitur, nihil habere momenti.

71. Theod. Atqui, mi Philoctiſta, maximè diuinam illam maieſtatem ea decet amplitudo quæ cælo Empyreo paſſim adſcribitur, vt quemadmodum Aſtronomi de terra cum cælo ſidereo collata produnt, ita cæli ſiderei vaſtitas cum Empyreo comparata puncti inſtar eſſe videatur. Philoct. Si dignam Deo ſedem quæris, mi

Digitized by Google

Theodore, ſi cælum quod immenſitati diuinę reſpondeat, cùm cęlum alterum quod eam ad Empyteum rationem habeat, quam Empyreum ad ſidereum habere dicitur, mente finxeris, finge alios orbes centum, altero alterum ſecundum eandem amplitudinis analogiam continente, deinde alios mille eadem exceſſus ratione ſibi rurſus implicatos, deinde centies centena millia, quantumcunque voles plures & plures in infinitum fingendo progredere, in quocunque caligante iam & farigata cogitatione conſiſtes, nihil inuenies quod immenſitatem diuinam exhauriat: nihil quod magis ad eam accedat, quàm cælum iſtud adſpectabile, quod initio menti obiecetas: quia iuxta commune pronuntiatum, finiti ad infinitum nulla ptoportio, ac proinde ſemper exclamare cum Salomone, poteris, *Cælum & cæli calorum capere te non poſſunt:* aut cum Iſaia. *Quis menſus eſt pugillo aquas,* vel potiùs res omnes creatas, *& cælos palmo ponderauit, quis appendit tribus digitis molem terræ,* imò naturam, vniuerſam, *& librauit in pondere montes, & colles in ſtatera? Ecce gentes* ſiue hominum ſiue angelorum qui fingi poſſunt, *quaſi ſtilla ſitulæ, & quaſi momentum ſtateræ reputatæ ſunt; Ecce inſulæ quaſi puluis exiguus.* Quare nihil eſt mihi crede, quòd cælum Empyreum quaſi dignum illa Dei maieſtate domicilium animo delineandum putes.

Nullus locus dignus Deo.

3 Reg. 8 v. 27. cap. 40. v. 12.

Verſ. 15.

72. THEOD. Hoc ſaltem Deum opt. Max. *cuius natura bonitas, cuius opus miſericordia*, decet imprimis, vt quemadmodum iam inde ab initio locum quendam nullis mortalium, dum in hac vita verſantur, vſibus deſeruientem, ſolis reproborum ſuppliciis deputauit, ita locum pararet hominibus in vita degentibus penitus inacceſſum, nullóque alio fine conſtitutum quàm vt in eo ſuis electis diuitias ſuæ bonitatis oſtenderet. Ne auſterior in exigendis pœnis, quàm largiot in retribuendis præmiis fuiſſe dicatur. Cælum autem hoc adſpectabile, tum per lumen, tum per influxus diuerſis mortalium vſibus inſeruit, & oculis corporis vſurpatur: quare fatendum eſt aliud eſſe cælum ſolis Beatorum præmiis deſtinatum hoc autem eſt quod Empyreum nuncupamus.

73. PHILOCT. Imò, Theodore, ad Dei bonitatem & ſapientiam vel maximè pertinebat, vt quoniam homo poſitus erat in æternæ vitæ mortiſque confinio, mediã vtriuſque ſedem obtineret, & terram, cuius in infima infimáque parte reprobi ſuorum criminum pœnas expendunt, pedibus calcaret, cælum autem cuius in extima ſupremáque parte electi virtutum ſuarum præmiis gaudent, oculis ſpectaret, & illius fructibus, huius influentiis & lumine frueretur. Hic enim magis & à flagitio deterretur, & ad virtutem incenditur. Atque, vt infernorum cruciatuum locus à noſtris oculis ita ſeiunctus eſt, vt tamen à terræ, quam ſub pedibus terimus, globo non ſeiungatur, ita cæleſtium deliciarum ſedes noſtris quidem eſt oculis inacceſſa, eius tamen cæli pars eſt cuius lucem intuemur.

Quòd ſi, vt aiunt eſt aliquod cælum Empyreum ab hoc ſtellifero diſtinctũ, iam ante mortuorũ reſurrectionem admirabili luce perfuſũ, eáq; immortali. & penitus immutabili vt cõueniat ſtatui Beatorũ, qui inexhauſto diuinæ lucis fonte potiuntur, qui fit vt à nobis videri non poſſit? Noſti quot reſpõſiones ad hoc argumẽtũ Conimbriceſes in lib. 2. de cælo cap. 5. q. 1. art. 2. congeſſerint. Reſpondet Richardus in 2. diſtinct. 2. quæſt. 2. 3. cauſſam eſſe quia eiuſmodi lux noſtri adſpectus vim excedit, nec niſi cum oculis glorioſis proportionem habet: vel quia orbis cryſtallinus eius traiectionem impedit: vel quia ad nos pertingere nequit ob nimiam diſtantiam: vel quia licet poſſet pertingere, ſubtrahitur ei generalis concurſus à Deo, ne defluere ad nos poſſit. Reſpondet S. Thomas 1. p quæſt. 66. art. 3. ad 4. Empyreum habere lucem non condenſatam & ita compactam vt radios emittat, ſicut corpus ſolis, ſed magis ſubtilem: vel habere claritatem gloriæ quæ non eſt conformis cum claritate naturali Conimbricenſes ipſi, quibus adſtipulatur Hurtado de Mendoſa diſput 2. de cælo ſ. 5. num. 41. cælum Empyreum interiùs eſſe lucidiſſimum & ſplendorem iaculari: ex parte verò exteriori, & inferiori, qua terras deſpicit, non fulgere, nec lumen ad nos tranſmittere, quòd ex ea non ſit pellucidum, ſed denſitate quadam, tanquam velo ſiue cortina contectum, ne à mortalibus videatur. Sed vides quàm multa diuinent. Quibus vel ideò reſpondendum non puto, quia mihi nihil eſt optatius, quàm vt poſſim ſolutionem huius argumenti non improbabilem inuenire.

Quare cælum Empyreum, ſi quod eſt, non videtur.

75. THEOD. Quid quòd, vt dicitur Apocal. 21. v. 23. Cæleſtis illa ciuitas *non eget ſole, neque luna, vt luceant in ea, nam claritas Dei illuminauit eam, & lucerna eius eſt Agnus,* & cap. 22. v. 5. *Nox vltrà non erit, & non egebunt lumine lucernæ, neque lumine ſolis, quoniam Dominus Deus illuminabit illos, & regnabunt in ſecula ſeculorum?* Ecquid non apertè cælum ſidereum à Beatorum ſede diſtinguitur cùm iſta lumi-

ne ſolis non egeat, illud conſter ſolis lumine perfundi, omnéſque ſtellas à ſole tanquam à lympidiſſimo fonte ſuum haurire
1.Cor. 12. v. 2. ſplendorem Quid? quòd Paulus ſe *ad tertium cælum* raptum eſſe teſtatur. Quid? quòd ſcriptura cælum cælorum toties inculcat. Quid? quòd Apoſtolus mentio-
Heb 8 v 2. nem facit *tabernaculi veri, quod fixit Deus, & non homo.*

76. Philoct. Facile quidem erat offuſas obiectionum nebulas diſſipare. Dicerem ciuitatem illam, quæ ſolis lumine non egebit, non eſſe vel cælum iſtud ſidereum, vel Empyreum in principio creatum, ſed cælum nouum de quo ipſo capitis initio iſta præmiſerat. *Et vidi cælum nouum, & terram nouam; primum enim cælum, & prima terra abiit, & mare iam non eſt. Et ego Ioannes vidi ſanctam ciuitatem, &c.* Dicerem, quemadmodum phyſici liquidum aëris elementum, ſiue cælum aëreum in tres regiones deſcribunt, ita tres eſſe cæli ſiderei regiones, quarum prima ſeptem ſtellis errantibus, altera reliquis quas ἀπλανεῖς ſiue fixas appellant, tertia Beatis ſit attributa. Dicerem cælum ſidereum cælum cæli, vel quia nomen apud Hebræos vnitatis numero non profertur, cælos cælorum nominari, quia cælum aëreum ambit & amplectitur. Dicerem denique *tabernaculum quod fixit Dominus*, nullo argumento probari magis ad cælum Empyreum, quàm ad ſidereum pertinere.

77. Hæc, inquam, facilè dicere potuiſſem, ſed malo dare manus, herbámque, quod aiunt porrigere: quàm diutiùs cum viris eruditis, vel potiùs cum tota Theologorum ſchola contendere. Etſi enim, vt dicitur Eccleſiaſtici 19. *Qui cre-*
Verſ 4. *dit citò, leuis corde eſt, & minorabitur.* Etſi prudenter monet Rabi Moſes filius Meimon epiſtola quadam tria duntaxat homini eſſe credenda. Primum id cuius certam habet & euidentem probationem humana ſua ratione & ſcientia comprehenſam, alterũ, id quod deprehendit vno, verè quinq; ſenſibus, tertium & poſtremum id quod accepit à prophetis & à iuſtis, vt dicere poſſit: שזה האמנתי כו מפני הקבלה *ſcheze heemanthi mippene hakkabaah, quia hæc credidi propter traditionem, & hoc credidi propter* ההרגשה *habargaſchah; ſenſuum perceptionem*, id eſt, quòd illud ſenſu perceperim: *& hoc credidi propter* הדעה *haddaah ſcientiam*, ſiue probationem euidentem: monétque ſummam eſſe perniciem & ingens malum, quòd pleríque quicquid in libris repererint, maximè ſi fuerint antiqui (קדמונים) *kadmonim* verum eſſe ſtatim arbitrantur: mihi tamen oppidò placet illa Platonis ſententia, Dei filiis & ſapientibus, etiamſi minùs neceſſarias dictorum rationes adferant, eſſe credendum.

78. Neque enim aut ſum tam diſertus vt poſſim, aut tam temeranius vt coner opinionem communi Theologorum conſenſu receptam oratione conuellere. Etſi me Petri authoritas magnopere non mouet, quod è Clementis recognitionibus libro ſuſpectæ fidei proferatur, & veterum qui ante Bedam Strabúmque floruerunt, verba facilè poſſunt aliter explicari, vt explicuiſſe viſus eſt Sanctus Thomas aiens *cælum Empyreum non inueniri poſitum: niſi per authoritatem Strabi & Bedæ: & iterum per authoritatem Baſilij*, de quo ſuo loco pauca dicenda ſunt. Quia tamen quæ hactenus à nobis diſputata ſunt, non tam oſtendunt cælum Empyreum è rerum natura tollendum, quàm neceſſarias non eſſe rationes quibus aſtruitur, fieríque poteſt vt aliquid Deus in prima rerum molitione condiderit, cuius cauſſas non videmus, in re nobis incerta eò feramur, quò Theologorum incumbit authoritas, dicamúſque Deum in principio cum terra & aqua etiam cælum Empyreum condidiſſe. Cùm tamen nullo, vt aiunt, ſenſu percipi poſſit, nec vlla phyſica ratione deprehendi. Moſes qui Iudæos ſenſibus immerſos, ſoliſque Rom. 1. 20.
rebus corporeis inhiantes *inuiſibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta ſunt*, intelligenda deducere cupiebat, non debuit ab inuiſibili cælo ſuam hiſtoriam auſpicari.

79. Quod ad Baſilium attinet, cùm lucem illam cælo ſidereo ſuperiorem increatam eſſe defendat, inficias ierit nemo, aliud cælum intelligendum, ab eo quod cum terra creatum eſſe narratur. Quod iam è dictis liquere poteſt, quia tamen mirum videtur, pretium operæ fuerit eum iterum ſuis verbis loquentem producere ἦν τις πρεσβυτέρα τοῦ κόσμου γενέσεως κατάστασις ταῖς ὑπερκοσμίοις δυνάμεσι πρέπουσα· ἡ ὑπέρχρονιος, ἡ αἰωνία, ἡ ἀΐδιος. *Erat quædam huius mundi ornatu antiquior forma & ſtatus ſupermundanis poteſtatibus conueniens, ſupertemporalis, æternus & ſempiternus. Opificia autem in ipſo, omnium conditor & opifex perfecit,* φῶς νοητὸν *lucem ſpiritualem, &c.* ταῦτα τοῦ ἀοράτου κόσμου συμπληροῖ τὴν οὐσίαν, *hæc inuiſibilia mundi eſſentiam complent, &c.* Sed res ipſa loquitur lucem hanc ſpiritalem, hanc inuiſibilis mundi eſſentiam ſempiternam; non eſſe cælum illud quod Moſes in principio conditum eſſe teſtatur.

Homil. 1. Hexaem. ante medium.

80. T h e o d. Equidem mi Philoctiſta, non video cur ſuperiorem diſputationem tuam tam ſollicitè retexere debueris, adeóque refugias inuidiam, perinde atque ſi recentiorum Theologorum primus illam opinionem inuexeris, cùm Caïetanus in caput 12. ſecundæ ad Corinth. cælum Empyreum apertè neget. Affirmat enim primum mobile, quod proximè eſt ſupra cælum ſtellatum, eſſe ſupremum, & illud eſſe cæleſtem patriam, in qua Deus & Beati habitare dicuntur. *Empyreum ſiquidem*, inquit, *cælum à poſterioribus traditum nullibi inuenitur in ſcriptura.* Phil. Scio, Theodore, ſcio: ſed tanti mihi non fuit vnius Doctoris auctoritatem cæterorum omnium placitis anreferre. Quamuis
Lib. 1. de op ſexdier. cap 4. n. 4. Soares ipſe, *cùm in hoc cælo non ſit motus, nec etiam ſint aſtra, nec lumen ejus ad oculos noſtros perueniat, & influentia ejus vel nulla ſit, vel non poßit experimento cognoſci*, nullam ejus demonſtrandi viam nobisupereſſe diſertè fateatur.

XIV. *Exponitur verus ſenſus horum verborum: In principio creauit Deus cælum & terram.*

81. THEOD. Video adhuc conſtare omnia: Autumno potiùs quàm vernæ tempeſtati conſignanda mundi primordia: è multis principij notionibus duas illas huic loco potiſſimùm conuenire, vt in temporis initio & eo momento quod omne tempus anteceſſit, vel ante omnia, id eſt ante rerũ creatarum diſtinctionẽ, ſpeciem & ornatum cælum & terram dicamus eſſe producta: hanc productionem non è præacente materia, ſed è nihilo extitiſſe: eam fuiſſe non vni perſonæ propriam, ſed ſanctiſſimæ Trinitati communem. Nomine cæli non intelligi cælum intelligibile cæli ſenſibilis ideam & exemplar, non ſpiritales ſubſtantias: nullam eſſe rationem quæ cælum Empyreum à ſidereo diſtinctum adſtruere videatur, & vt cælum Empyreum in principio conditum eſſe fingamus, eius tamen hoc loco mentionem non fieri, prout à reliquo cælo diſtinguitur: Reſtat vt exponas quid cæli terræque nomine Moſes intelligat.

82. P h i l o c t. Non ego te, mi Theodore, *per ambages & longa exordia ducam.* Significat Moſes Deum optimum, maximum, *ſua omnipotenti virtute ſimul ab initio temporis*, primóque illo momento, *vtramque de nihilo condidiſſe creaturam, ſpiritalem & corporalem, angelicam videlicet & mundanam*, ſolem, lunam, ſidera, quatuor elementa, gemmas, lapides, brutas animantes, mixta, ſimplicia, omnia denique quæcunque cælo & terra, & eorum intercapedine continentur præter humanam animam, omnes, inquam, ſpiritales corporaléſq; ſubſtantias συνεκδοχικῶς, cæli Nomine cæli & terræ intelliguntur omnes creaturæ.
terræq; vocabulo cõtineri, quorũ alia Deus actu juxtáque propriam cuiuſque eſſentiam, alia cauſſaliter, vt loquitur Auguſtinus & ſecundum virtutem ſeminalem è nihilo molitus eſt. Actu producta ſunt cælum, ſidera, elementa, quoad ſubſtantiam, & eæ ſpecies animantium, & plantarum, quarum indiuidua naturaliter non niſi à ſui ſimilibus procreantur, cauſſaliter & ſecundùm vim ſeminalem, quæ ſecutis temporibus vel à ſui ſimilibus generari debuerunt, vt Bucephalus ab equis initio condiris per longam genitorum ſeriem propagatus, vel quæ è materiæ corruptione, vt mures & vermiculi, vel quæ è diuerſorum generum permixtione, & naturæ adulterio naſcuntur vt mulus, vt liciſca. Cur autem humanam animam exceperim, liquebit ex ijs quæ mox dicentur, cùm ad opus ſextæ diei delapſa fuerit oratio. Hunc autem eſſe ſcripturæ ſenſum, & res omnes cœlo terráque comprehenſas in illo momento ex quo dies voluì cæperunt, fuiſſe productas probat loquendi conſuetudo, Hebræorum & Sanctorum Patrum authoritas, concepta ſcripturæ verba, Decretum Concilij Generalis, ipſa denique ratio perſuadet.

XV. *Probatur ex ipſa loquendi conſuetudine initio Geneſis ſignificari Deum primo momento temporis omnia condidiſſe.*

83. LOquendi conſuetudo. Quis enim Ierem. 23. v. 24.
his verbis Prophetæ, *nunquid non cælum & terram ego impleo, dicit Dominus*, quis, inquam, non intelligit aquam, aërem, omnia denique duobus illis contenta comprehendi? Quis hac ſententia diuinam immenſitatem per omnia corpora diffuſam, omnia permeantem probari non agnoſcit? Quæ profecto non probaretur, niſi illa locutio omnia locorum ſpatia contineret. Quid in Symbolo Apoſtolorum, cùm Deum cæli & terræ Creatorem agnoſcimus, ecquid aëris, aquæ, animantium, plantarum, metallorum, gemmarum, omnium denique conditorem non agnoſcimus?

XVI. *Eadem expoſitio probatur authoritate ſcripturæ.*

84. QVID? quòd diſerta & concepta ſcripturæ pronuntiata hanc à nobis expoſitionem extorquent? *Qui viuit in æternum, creauit omnia ſimul.* ἔκτισε πάντα κοινῇ. *creauit omnia communiter.* Quid porro *ſimul?* quid *communiter?* nihil aliud profectò, quàm omnia eodem die, vel potiùs inſtanti fuiſſe producta, niſi contra legem à nobis perlatam velimus à germano verborum ſenſu, & natiua ſignificatione diſcedere. Qui locus tantum ponderis habere viſus eſt Auguſtino, vt alia potiùs omnia dicere, & ſex illos dies à Moſe rerum creationi aſſignatos violenter interpretari maluerit, quàm negare ſimul, & eodem inſtanti temporis omnia fuiſſe procreata: dixeritque ſex illos dies non eſſe naturales qui ſolis circuitu peraguntur, ſed diuerſas de rebus creatis cognitiones Angelorum, in quibus & veſpere, & mane, & diem ingenioſè quidem, ſed tamen, ſi dicere fas eſt, contortulè deprehendit. *Cùm ſimul vniuerſam creaturam ſicut ſimul facta eſt, & in primis atque immutabilibus rationibus per quas condita eſt, contemplaretur propter diem: & in eius natura cognoſceret propter veſperam: & creatorem ex ipſa inferiore cognitione propter manè laudaret.* Et alio loco, cùm Angelorum cognitionem diem appellaſſet: *ſit tamen*, inquit, *& veſpera diei huius & mane aliquatenus, quoniam ſcientia creaturæ in comparatione Creatoris quodammodo veſperaſcit, itémque luceſcit & mane fit, cùm & ipſa refertur ad laudem dilectionémque Creatoris: nec in noctem vergitur, vbi non creator creaturæ dilectione relinquitur.* Et rurſum paucis interjectis. *Cognitio quippe creaturæ in ſeipſa decoloratior eſt, vt ita dicam, quàm cùm in Dei ſapientia cognoſcitur, velut in arte qua facta eſt: ideo veſpera congruentiùs quàm nox dici poteſt, quæ tamen, vt dixi, cùm ad laudandum & amandum refertur creatorem, recurrit in mane.* Ita videlicet explicare Moſem voluit ſanctiſſimus Doctor, & in ſenſum à communi ſenſu penitus alienum, tanquam ad duriſſimam caurem impactus eſt, ne ab Eccleſiaſtici res omnes vno momento conditas aſſerentis diſertis concepta verbis authoritate diſcederet.

Eccl. 1. 8.

Lib. 4. de Geneſ. ad litt. cap 34. ineunte.

De ciuit. lib. 4 c. 7

Opinio D. Auguſtini.

85. Sed vt Moſes ipſe ſuæ ſit mentis interpres, poſtquam rerum omnium creati onem ſingillatim expreſſit, & in ſua membra diſtribuit, vt oſtendat non ſingillatim facta quæ ſingillatim recenſentur, ita dictorum ſummam per recapitulationem collegit: *Iſtæ ſunt generationes cæli & terræ, quando creata ſunt in die quo fecit Deus cælum & terram, & omne virgultum agri, priuſquam orıretur in terra, omnémque herbam regionis priuſquam germinaret*, audis eodem die quo cælum & terra creata ſunt, factum eſſe virgultum? Audis factum eſſe virgultum, priuſquam pullularet? factam herbam priuſquam germinaret, & è terra promicaret? quando autem herbæ & virgulta germinarunt? die tertio. Igitur ante tertium diem herbæ & virgulta iam extiterunt. Quod qua ratione factum putemus, niſi Deus eodem momento quo cælum & terram, etiam herbas & virgulta produxerit.

Cap. 2. v. 4

86. Scio non defuturas viris eruditis diſtinctiunculas contortuláſque rationes, quibus conentur, non dicam, fucum facere tā perſpicuæ veritati (abſit hoc à viris doctis & piis) ſed certè vim authoritatis huius infringere. Sed his Hebræos, Græcos, Latinos oppono, qui ex his verbis effici volunt herbas, adeóque res omnes primo tēporis inſtanti cum cælo & terra ſimul eſſe productas. Et Philo libro 1. allegoriarum paulo poſt initium, & Clemens Alexandrinus lib. 6. Stromatum paulo ante finem, quorum verba commodiùs alio loco referemus, & Auguſtinus lib. 5. de Geneſi ad litteram, cap. 4 ineunte. *Nónne quærendum eſt*, inquit, *vbi ea fecerit, antequam eſſent ſuper terram, & antequam exorta ſunt? Quis enim non procliuiùs crederet tunc ea Deum feciſſe cùm exorta ſunt, niſi admoneretur diuino eloquio illa Deum feciſſe, antequam exorirentur: vt ſi vbi facta ſunt, inuenire non poßit, credat tamen ante facta quàm exorta, quiſquis huic ſcripturæ piè credit; impiè quippe non credit.*

Plantæ creatæ antequā germinarent.

87. Et verò qui ſcriptoris mentē & verba diligenter inſpexerit, is intelliget Deū reuera feciſſe herbas quoad ſubſtantiam in primo creationis inſtanti, priuſquam tertio die ſuis iā qualitatibus inſtructæ è terra germinarent. Quod è ſequētibus etiam liquidiùs poteſt intelligi. *Non enim*, inquit, *pluerat Dominus Deus ſuper terram, & homo non erat qui operaretur terram, ſed fons adſcendebat è terra, irrigās omnem ſuperficiē terræ*, quibus verbis probat priùs extitiſſe in rerū natura quā è terra tertio die promicarent, quia neceſſe fuit, vt Deus herbas ſine cauſſæ naturalis cōcurſu produceret. Remouet igitur cauſſas duas quę poterant naturalem herbarum productionē adiuuare, eāq ſubdit quæ eidē officit. Duæ cauſſæ remouentur, pluuia videlicet, & agricolarū induſtria, adfertur cauſſa officiens naturali herbarū

Gen 2. 5.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Quis fons ille qui tegebat ſuperficiem.

productioni, vt colligi poteſt è particula aduerſatiua, ſed quæ non vſurparetur, ſi fons ille perinde atque pluuia & agricultura naturalem herbarū germinationē adiuuaret. Vnde dici poreſt fontem illum qui impedierat ne herbæ primo creationis inſtanti productæ primo & ſecundo die pronicarent & in auras erumperent, fuiſſe abyſſum aquæ, quæ priuſquam in locum ſuum congregaretur, totam terræ ſuperficiem obtegebat.

88. Hoc eſt igitur Moſis enthymema. Non pluerat Deus ſuper terram, cùm exortæ ſunt plantæ & virgulta, tertio videlicet die, vt iam narrauerat, *& homo non erat qui operaretur terram*, ſed primo & ſecundo die, aquæ abyſſus inſtar fontis inexhauſti, terræ ſuperficiem irrigabat: ergo Deus fecit omne virgultum agti, priuſquam oriretur in terra, omnémque herbam regionis priuſquā germinaret. Quod argumentum nullius videretur eſſe momenti, niſi quæcunque facta narrantur poſt illud principium quo creauit Deus cælum & terram, naturaliter facta eſſe supponeret. Nam ſi Dei potentiam, quatenus naturam excedit, conſideres, cur non potuit etiam ſine pluuia, ſine agricolarum induſtria, fonte etiam & abyſſo terræ ſuperficiem obruente, virgultum & hetba pubeſcere?

89. In textu principe, vbi nos fontem legimus, habetur אד vel איד quod Thargum Chaldaïcum ענגא *nubem*, Septuaginta *πηγὴν*, & eos ſecutus Hieronymus *fontem*; Aquilas ἐπιβλυγμὸν *ebullitionem*, Hebræi plerique *vaporem*, reddiderunt. Diſſidenr tamen inter ſe. Nam alij nebulam, ſiue vaporem plantis noxium interpretantur, vnde & nomen איד ad calamitatem transfertur. Alij vaporem fœcundum & opportunas plantis pluuias generātem. Vnde & hunc locum Rabinus Sahadias apud Pagninum exponit negatiuè, vt negatio quæ præceſſit. *Non enim, &c.* hoc etiam loco ſuppleatur, hoc ſenſu, Arbotes & herbæ nondum naturali via pullularent, quia neque Deus pluerat, neque erat homo qui terram coleret, neque vapor exhalatus à mari fuerat qui in nubes & pluuiam concreſceret. Commoda quidem interpretatio, neque verſioni Latinæ, noſtræque explanationi contraria. Sed petulanter Mercerus noſtrum interpretem ait incommodè fontem reddidiſſe deceptum à LXX. interpretibus, quibus, opinor, magis credendum eſt quàm Merceris ſexcentis.

90. Theod. Atqui, mi Philoctiſta, Philo cuius authoritatem opponis, hunc ipſum ſcripturæ locum aliò traducit, quàm vt inde probet rerum omnium creationem vno momento temporis extitiſſe. Ἀρ' οὐχ, inquit in Coſmopœia paulò poſt finem, ἐμφανῶς τὰς ἀσωμάτους καὶ νοητὰς ἰδέας παρεισάγει, ἃς τῶν αἰσθητῶν ἀποτελεσμάτων σφραγῖδας εἶναι συμβέβηκε· πρὶν γὰρ χλοῆσαι τὴν γῆν, αὐτὸ τοῦτο ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, χλόη, φησίν, ἦν· καὶ πρὶν ἀνατεῖλαι χόρτον ἐν ἀγρῷ, χόρτος ἦν οὐχ ὁρατός. *An non manifeſtè corporis expertes & intelligibiles ideas inducit, quæ ſenſibilium effectuum ſunt ſigilla: priuſquam, inquit, herbam terra produceret, hoc ipſum in rerum natura iam erat herba, & priuſquam fœnum in agris oriretur, fœnum erat, quod oculis percipi non poterat.* Philoct. Equidem non ierim inficias, Theodore, Philonem ex hoc etiam teſtimonio ſuarum idearum probationem corradere, ſed & alibi ſuam de rebus omnibus primo temporis inſtanti productis ſententiam liquidiùs exponit, & ex hoc loco ſaltem habemus, è Philonis ſenſu, priùs herbas in rerum natura exritiſſe, quā eas terra produceret Theod. Perge porro. Philoct. Moſes Ægyptius libro 2. Ductoris, omnia ſimul eſſe creata probat ex illo loco Iſaiæ 48. v. 13. *Manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea menſa eſt cælos. Ego vocabo eos & ſtabunt ſimul.* Heb.: קרא אני אליהם יעמדו יחדו *Ego vocans illos, ſtabunt ſimul.* Cuius equidem teſtimonij quantum ſit momentum, non facilè dixerim, tantum ſit quantum quiſque exiſtimat.

XVII. *Idem probatur decreto Concilij Generalis.*

91. Accedit Concilij Lateranenſis authoritas ſub Innocentio III. celebrati, quæ & habetur in Decretalibus de ſumma, Trinitate cap. Firmiter. Deus, inquit, *omnipotenti ſua virtute ſimul ab initio temporis vtramque de nihilo condidit creaturam, ſpiritualem & corporalem, Angelicam videlicet & mundanam, ac deinde humanam, quaſi communem ex ſpiritu ac corpore conſtitutam*, quæ verbatim è libro Soliloquiorum qui nomine Auguſtini teritur, cap. 32. depr ompta ſunt.

Hurtado di Mendoſa in lib. de cælo Diſp. 2. §. 3. num. 10.

Theod. Noſti quid ad iſta reſpondeant: Videlicet particulam *ſimul* non ſumi Mathematicè, ſed pro breui mora Vulgo enim maxima opera, licet inter illa pars aliqua temporis interiiciatur, ſimul dicuntur fieri, vt cùm è portu ſoluitur magna

claſſis, licet aliquot naues priùs, deinde aliæ ſoluantur, tota tamen claſſis dicitur ſimul ſoluta, & ſimul portum appellere. Quid igitur obſtat quin dicamus omnia ſimul eſſe creata, quæ ſex dierum ſpatio producta ſunt?

Hom. 1. Hexam. circa med. 92. Philoct. Reſpondere poteram cum Baſilio Magno, res non ſolùm dici ſimul conditas, ſed etiam ſimul ab initio temporis, conditas διὰ τὸ ἀκαριαῖον καὶ ἄχρονον τῆς δημιουργίας, *quòd creatio rerum momento perfecta eſt, citráque omnem temporis abſoluta morulam*, ἐπειδὴ ἀμερές τι καὶ ἀδιάστατον ἡ ἀρχή. *Quandoquidem impartile quiddam eſt principium, nec vlla internalli dimenſione à ſe toto diſpeſcitur. Quemadmodum enim principium viæ via nondum eſt, domus quoque principium neutiquam cenſetur domus itidem & principium temporis adeo tempus non eſt, vt ne eius quidem ſit minima portio. Quòd ſi vnus aliquis contentione pernicaci adſtruet temporis principium eſſe tempus, is nouerit principiū oportere iuxta hanc poſitionem deduci in multifidas temporis partes, nempe in principium, media atque finem, atqui res prorſus ridicula videtur vel mente concipere principium principij. Quiſquis enim principium bipertitò ſecat, is duo principia pro vno efficiet, veriùs per multa, imò infinita, quando id quod ſemel diſſecueris, in alia rurſum ſegmina intercidi poſſit.* Hæc Baſilius, adſtipulante Ambroſio lib. 1. in Hexaem. cap. 4. exeunte, vnde & è verbis Moſis efficit *mundum hunc ſola Dei voluntate, ac citra omnem temporis morulam ſubſtitiſſe.* Quanto id magis è Concilij verbis, vbi non ſolùm dicitur initium temporis, ſed etiam particula *ſimul* annectitur, colligere potuiſſet.

93. Sed ne momenta potiùs authoritatum, quàm ipſius Concilij verborum quærere videamur: Concilium creaturas omnes, id eſt ſuppoſita creata ſubſtantiáſque completas in tria genera partitur, in purè ſpiritalem ſiue Angelicam, in merè corporalem, quam mundanam appellat, vt cælum, ſolem, elementa, plantas, brutas animantes, & in humanam vtrique communes è ſpiritu & corpore conſtitutam Spiritalem & corporalem *ſimul* ab initio temporis conditam eſſe teſtatur: ac *deinde* humanam. Quibus duabus particulis *ſimul* & *deinde* ſignificatur inter primam duorum primorum generum molitionem, & humanæ naturæ conditionem aliqua ſucceſſio.

94. Quod ſi dictio *ſimul* ad aliquod temporis ſpatium extenditur, eáque *ſimul* condita dicuntur, quæ dierum ſex interuallo creata ſunt, longè magis ſimul producta dicentur, inter quorum procreationem minus temporis intercedit, piſces autem & volucres die mundi quinto; quadrupedes etiam ſexto cum homine primā lucem hauſerunt, intérque quintum & ſextum diem minus eſt temporis interuallum, quàm inter ſextum diem & primum illud momentum, quo etiam ante primum diem Angeli ſimul cum cælo & terra ortum habuerunt: magis igitur homo & cæteræ animantes ſimul conditæ dicerentur, quàm beſtiæ ſimul & Angeli, ſi particula *ſimul* aliquam tẽporis ſucceſſionem inuolueret; non dicuntur autem: ergo dictio *ſimul* nullam ſucceſſionem inuoluit: ac proinde dicendum eſt de Concilij Lateranenſis decreto Angelorum & ſubſtantiarum purè materialium creationem vnico & indiuiſibili momento temporis extitiſſe.

95. Iam cùm omnium Conciliorum Decreta vel è verbo Dei ſcripto vel ex antiqua inde vſque ab Apoſtolis maiorum traditione profluxerint, Angelos quidem eſſe Dei creaturas ab Apoſtolo diſcere po- Coloſſ. 1. 16.
tuerunt. *In ipſo*, inquit, *condita ſunt vniuerſa in cælis & in terra, viſibilia & inuiſibilia, ſiue Throni, ſiue Dominationes, ſiue Principatus, ſiue Poteſtates: omnia per ipſum, & in ipſo creata ſunt: & ipſe eſt ante omnia, & omnia in ipſo conſtant.* Angelorum autem cum cælo & terra creationem tantùm abeſt vt traditione maiorum acceperint, vt multi potiùs illuſtris authoritatis Patres eam mundo antiquiorem eſſe prodiderint. Omitto Græcos, vt Gregorium Nazianzenum orat. de Natiuitate, item orat. 2. in ſanctum Paſcha, vt Baſilium in Hexaem. homil. Hilarius lib. 12. de Trinit. *Quid enim*, inquit, *magnum eſt, vt ante terram Deus Dominum Chriſtum generaret, cùm Angelorum origo terræ creatione repertatur antiquior?* Ambroſius lib. 1. Hexaem. cap. 5. *Angeli, Dominationes & Poteſtates, etſi aliquando cœperunt, erant, tamen iam quando hic mundus eſt factus.*

96. Vnde igitur Patres Concilij Lateranenſis Angelos ſimul cum cælo & terra conditos habuerunt? E ſcriptura citra controuerſiam, vt inde liqueat nos in explicando Eccleſiaſtici pronuntiato. *Qui viuit in æternum creauit omnia ſimul*, Patrum Lateranenſium inſtitiſſe veſtigiis.

Theod. Hactenus ex ipſa loquendi conſuetudine, ſcriptura, Concilio liquere videtur Deum in momento rerum omnium ſubſtantiam de nihilo condidiſſe,

reſtat vt hoc ipſum authoritate Patrum & ratione confirmes.

XVIII. *Ægyptiorum & Hebræorum authoritate probatur eadem expoſitio.*

97. PHILOCT. Quod ad Patres attinet, longum eſſet ire per ſingulos, & bene magnam Auguſtinorum, Baſiliorum, Gregoriorum ſeriem euoluere. Duo ſint inſtar omnium Gregorij, Romanus & Nyſſenus. THEOD. Imò, Philoctiſta, etſi ſuperuacaneum videri poterat, rem adeo ſcripturæ Conciliique teſtimonio probaram, Patrum, rationúmque momentis ſtabilire, & ſoli, quod aiunt, lucernam admouere, quia tamen tum ſcriptura, tum Concilium aliter atque aliter explicari poteſt, & vnuſquiſque abundat in ſuo ſenſu, ex te aueo ſcire quid circa res omnes vno momento creatas ex Hebræorum, Græcorúmque Patrum varia lectione excerpſeris.

PHILOCT. Tuo quidem arbitratu, ſed ea conditione vt tu viciſſim nobis exponas quæ fuerir Latinorum Patrum de prima mundi molitione ſententia, & me etiam liberaliorem, quàm promitto, deprehendes. THEODORVS. Age ſanè.

98. PHILOCT. Græcos requiris & Hebræos, mi Theodore. Primus erit Ægyptius, Mercurius videlicet ille Triſmegiſtus initio Pimandri Marcilio Ficino interprete. διακεχώρισται δ' ἀπ' ἀλλήλων ἥ τε γῆ καὶ τὸ ὕδωρ, καθὼς ἠθέλησεν ὁ νοῦς· καὶ ἐξήνεγκεν ἀπ' αὐτῆς ἃ εἶχε ζῶα τετράποδα, ἑρπετὰ, θηρία, ἄγρια, καὶ ἥμερα. *Distincta quoque ſunt inter ſe aqua & terra, eum in modum qui menti placuerat; terra poſtmodum animantia, quæ intus habuerat, peperit.* Audis terram animantia priùs intus habuiſſe, quàm (quod ſexto demum mundi die factum eſſe teſtatur Moſes) in lucem ederentur? Ecquid apprimè Moſi ſuffragatur aienti herbas à Deo factas priuſquam in lucem exirent? Sed ad Hebræos veniamus.

99. Rabi Moſes Ægyptius lib. 2. Ductoris, cap. 31. hoc ipſum Geneſ. initium explanans, *Sapientes*, inquit Auguſtino Iuſtiniano interprete, *dixerunt multis locis quòd eius expoſitio eſt, cum cælis & cum terra, hoc eſt quòd creator creauit cum cælis, quicquid eſt in cælo, & cum terra quicquid eſt in terra.* Quid liquidiùs dici potuit. *Subnectit: & aſſimilauerunt creationem agricolæ ſeminanti diuerſa genera ſeminum ſimul in terra. Pars autem oritur poſt vnum diem, alia verò poſt duos dies: ſed omnia ſemina proiecta ſunt in vna hora, &c. Subdit, manifeſtè verò dixerunt Sapientes de ratione lucis de qua facta eſt mentio in lege, quòd fuit creata in prima die, quòd ipſa ſunt luminaria, quæ fuerunt creata in primo die, ſed non oſtendit ea Deus vſque ad quartam diem.*

100. PHILOCT. Et ipſe Hebræus, quamuis omnes pene Græcos eloquentia ſuperarit, lib. 1. allegoriarum ineunte, εὐήθες πάνυ, inquit, τὸ οἴεσθαι ἓξ ἡμέραις, ἢ καθ' ὅλως χρόνῳ κόσμον γεγονέναι. *Rusticanæ planè ſimplicitatis eſt arbitrari rerum creationem ſex diebus aut omnino tēpore eſſe perfectam*: & quibuſdam interiectis de numero ſeptenario: ἵνα δὴ, inquit, μὴ καθ' ὡρισμένας χρόνων περιόδους ὑπολάβοις τὸ θεῖόν τι ποιεῖν, &c. αἴρεται τοίνυν τὸ οἰ' ἓξ ἡμέραις γεγονέναι τὸ πᾶν. *Ne verò definitis temporum circuitibus Deum facere quicquam exiſtimes, &c. aufertur illud quod putare quis poſſet ſex diebus conditum Vniuerſum.* Idque ex eo probat quòd 2. Geneſ. dicitur Deus feciſſe herbam, priuſquam germinaret.

101. Equidem haud ſcio quibus adiungere debeam Linum Poëtam Troianis temporibus antiquiorem, qui proximè ad Moſis ætatem acceſſit. Is κοσμογονίαν ſuam, i. mundi generationem ſic exorſus eſt.

Ἦν ποτέ τοι χρόνος οὗτος ἐν ᾧ ἅμα πάντ' ἐπεφύκει.

Tempus erat quo cuncta ſimul ſunt condita quondam.

ὅθεν λαβὼν Ἀναξαγόρας πάντ' ἔφη, χρήματα γεγονέναι ὁμοῦ· νοῦν δ' ἐλθόντα αὐτὰ διακοσμῆσαι. *Quem ſecutus Anaxagoras & ipſe ſimul facta omnia aſſeruit, eáque mente accedente compoſita.* Vt aduertit Diogenes Laërtius in præfatione hiſtoriæ Philoſophorum.

XIX. *Probatur auctoritate Græcorum Patrum res omnes vno inſtanti creatas fuiſſe.*

102. Dionyſius Areopagita, dum eam lucem quæ primo die creata eſt, ſolem ipſum eſſe dicit, qui quamuis informis nullâque certa figura comprehenſus primam dierum triadem inuexerit, quid aliud ſignificare voluit quàm ea quæ ſex diebus perfecta fuiſſque numeris abſoluta narrantur, iam inde ab initio temporis quoad ſubſtantiam extitiſſe? Neque enim diſertiùs Moſes firmamenti, plantarum, animantium, quàm Solis & Lunæ productionem diſtinctis diebus aſſignat.

Sed

Cap. 4 de diuin. nominibus.

Sed quid ptohibet ipſum Dionyſium loquentem producete? Αὐτὸ γὰρ ἐστι τὸ φῶς, inquit, εἰ καὶ τότε ἀσχημάτιστον ἦν, ὅπερ ὁ θεῖος ἔφη Μωσῆς, καὶ αὐτὴν ὁρίσας τὴν πρώτην τὴν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν τριάδα. *Ipſum enim eſt lumen, etiam ſi tunc informe erat, ſiue infiguratum, quod diuinus Moſes, & ipſam primā quæ nobis illuxit, ait definyſſe dierum trinitatem.* Vbi Maximus. Σημείωσαι, inquit, ὅτι ὁ ἥλιος καὶ τὰς τρεῖς ἡμέρας τὰς πρὸ τῆς αὐτοῦ ποιήσεως ἐφώτισεν ἀσχημάτιστος ὤν, καὶ ὅτι τὸ πρωτόκτιστον φῶς τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ μετεσχηματίσθη εἰς ἥλιον. *Nota quòd Sol etiam tres dies, qui ipſius productionem anteceſſerunt, illuminauit, informis adhuc, nullâque certa figura comprehenſus, & quod lux primo creata transfigurata eſt in Solem.*

103. Nec aliud videtur Apollinarius apud Eugubinum in coſmopœïa cenſuiſſe. τοῦ πρωτογόνου φωτὸς, inquit ὅσον ἦν καθαρώτατον ἐνέθηκε τῷ ἡλίῳ, τὸ δὲ λοιπὸν σελήνῃ καὶ τοῖς ἄστροις ἐμέρισε. *Ex primigenia luce quicquid erat puriſſimum, ſoli indidit, reliquum verò lunæ & aſtris diſtribuit.* Quid enim aliud dicere voluit quàm è lucida ſubſtantia temporis initio condita, ſolare corpus eſſe conglobatum?

Quid Theodoretus quæſt. 14. in Geneſ. καὶ τὸ φῶς τοίνυν ἐδημιούργησεν, ὡς ἠθέλησεν, διελὼν δ' αὐτὸ τοὺς φωστῆρας τοὺς μεγάλους, καὶ τοὺς μικροὺς κατεσκεύασεν. *Et lucem fabricatus eſt ſuo arbitratu, illam autem diuidens luminaria magna & parua moliens eſt.*

104. Idem Eugubinus laudat ἀνώνυμον, quem Lipomanus in catena Didymum appellat. *Sicut*, ait, *aquâ à principio ſparsâ, vſquequaque in certas ſedes coactâ, Deus creauit mare tertia die & flumina & fontes*, οὕτω καὶ τὸ φῶς τὸ ἐν ἀρχῇ κτισθὲν πρότερον διακεχυμένον, ἀθρόως ὕστερον τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ συναγαγὼν ὁ θεὸς, ἐποίησεν ἐξ αὐτοῦ τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀστέρας. *Ita & lucem in principio creatam, cùm priùs ſparſa eſſet, poſtea Deus quarto die in vnum congregans, ex ea fecit Solem, & Lunam reliquáſque ſtellas.* Ac proinde quemadmodum mare quoad ſubſtantiam in principio cum cœlo & terra creatum è diuerſis partibus in locum vnum confluxit, ita & de ſole reliquiſque ſideribus dicendum eſt.

Clemens Alexandrinus lib. 6. Stromatum, ſub finem, ἵνα τοίνυν κτιστὸν εἶναι τὸν κόσμον διδαχθῶμεν, μὴ ἐν χρόνῳ δὲ ποιεῖν τὸν θεὸν ὑπολάβωμεν, ἐπήγαγεν ἡ προφητεία, αὕτη ἡ βίβλος, &c. *Vt igitur mundum creatum eſſe doceamur, Deum autem in tempore facere non arbitremur, adiecit prophetia. Iſtæ ſunt generationes cœli & terræ*, & cætera quæ ſecundo Geneſ. verſu 4. & 5. reperies.

Athanaſius oratione tertia contra Arianos æquali penè inter medium ac finem interuallo, adeo ſibi perſuadet creaturas omnes eodem momento ſubſtitiſſe, vt ex eo quo Dei verbum ante res alias ſubſtiterit, id è numero creaturarum excerpat, καὶ γὰρ καὶ λέγων πρὸ πάντων γεννᾷ με, ἄλλον εἶναι ἑαυτὸν σημαίνει τῶν πάντων, δειξάσης ἐν τοῖς πρὸ τούτων τῆς ἀληθείας ὅτι τῶν κτισμάτων οὐδὲν ἕτερον τοῦ ἑτέρου προγέγονεν, ἀλλ' ἀθρόως ἅμα πάντα τὰ γένη ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προστάγματι ὑπέστη. *Etenim dicens ante omnia genuit me, aliū ſe eſſe & diuerſum à reliquis oſtendit, cùm ſuperiùs ipſa veritas demonſtrauerit nullam è rebus creatis alteram alteri præextitiſſe, ſed confertim ſimul omnia vno & eodem mandato ſubſtitiſſe.*

105. Baſilius Homilia 1. in Hexaëm. hæc verba explicans, *creauit cœlum & terram*, καὶ τὰ τὴν μέσην τούτοις ἐκπληροῦντα χώραν συνεκδοχικῶς παρεσήμανε. *Et ea per ſynecdochen ſignificant quæ mediam horum ſedem ſortita ſunt.* Quod ne ex ſolis elementis inter cœlum & terram conſtitutis dictum exiſtimes, de omnibus tum ſimplicibus tum mixtis intellexit eiuſdem Baſilij frater Gregorius Nyſſenus, qui & agricolas imitari ſe dicit. Vt enim illi.

Quà ſe medio trudunt de cortice gemmæ, *Tractatu in Hexaëm. ineunte.*
Et tenues rumpunt tunicas.

Anguſtum in ipſo nodo ſinum faciunt, illúcque *aliena de arbore germen immittunt*, quod deinde in eandem quaſi naturam coaleſcat. Ita ſe cogitationem ſuam quaſi germen aut ſutculum exiguum, magnæ arbori, nempe præceptoris ſui Baſilij ſapiétiæ inſerere teſtatur, vt eius ramus effici poſſit. Εἰ τοῦτο δέ μοι πρὸ τῆς ἐγχειρήσεως, inquit, διαμεμαρτυρήσθω τὸ μηδὲν ἡμᾶς ἀντιδογματίζειν τῷ ἁγίῳ Βασιλείῳ περὶ τῶν κατὰ τὴν κοσμογονίαν αὐτῷ φιλοσοφηθέντων. *Hoc*, inquit *antequam aggrediar, proteſtor nihil me ſancto Baſilio, circa ea quæ de mundi creatione philoſophatus eſt, docere contrarium.*

Sed ipſum ſi placet Gregorium è fratris ſui Baſilij ſenſu de momentanea rerum omnium conditione loquentem audiamus, ἐν τῇ πρώτῃ, inquit, τοῦ θελήματος ὁρμῇ ἡ ἑκάστου τῶν ὄντων οὐσία συνέδραμεν, οὐρανὸς, αἰθὴρ, πῦρ, ἀὴρ, θάλασσα, γῆ, ζῶον, φυτά. *Primo diuinæ voluntatis impetu omnia quoad ſubſtantiam extiterunt, cœlum, æther, aer, ignis, mare, terra, animal, plantæ*, & alia complura de quibus alibi commodiùs aliqua libabimus.

106. Omitto Chryſoſtomum, qui Moſen his verbis, *cœlum & terram* rerum vniuerſitatem ſummatim comprehendiſſe teſtatur, vt qui diceret: ædificaui domum, deinde ſingillatim ædificij membra deſcri- *Homil in Geneſ.*

Digitized by Google

heret, ieci fundamenta, erexi parietes, tectum extruli faſtigio, cubicula, triclinia, cellaria, hypocauſta diſtinxi, cui Cyrillus in Iulianum lib. 2. ſuffragatur. *Intellige quod complexim quidem & quaſi in parua tabula omnia comprehendens totius naturæ natiuitatem enarret. Deinde procedit pulchrè ad dicendum quomodo ornatus ac diſpoſitus ſit mundus, & quomodo ſingula creaturæ ſuam pulchritudinem ſortitæ ſunt.* Omitto Procopium Gazæum, quem ne aduerſarij quidem negant in ea fuiſſe ſententia, hunc, inquam, & alios Græcos omitto, vt aliquando Latinos audiamus.

XX. *Eadem expoſitio Latinorum Patrum authoritate confirmatur.*

107. THEOD. horum familiam ducet Hilarius lib. 12. de Trinitate, qui cùm negaſſet exiſtimandas in Deo *minutarum rerum particulatas cogitationes*, hæc verba ſubtexuit. *Tametſi habeat diſpoſitionem ſui ſecundum Moyſen Firmamenti ſolidatio, aridæ nudatio, aquæ congregatio, aſtrorum conſtitutio, aquarum terræque in eyciendis ex ſe animantibus generatio, non tamen cæli, terræ, cæterorúmque elementorum creatio leui ſaltem momento operationis diſcernitur: quia eorum præparatio æquabili penes Deum æternitatis infinitate conſtiterat.* In quam ſententiam vox *elementorum* vel ab imperita manu ſubrepſit, vel ſignificat ſingularum rerum ſubſtantiam qualitatibus omnibus deſtitutam. Eius enim ratio, ſi quid probat, non minùs probat ſtellas, herbas & animantia, quàm ignem, aërem & aquam eodem momento cum cœlo & terra fuiſſe productos, cùm liquidò conſtet non minùs earum præparationem, quàm corporum ſimplicium, *æquabili penes Deum æternitatis infinitate conſtitiſſe.*

108. *Eyciendis*, inquit, *animantibus*, quam vocē ex antiqua, quam Italicam vocabant, editione, tum alij veteres, tum Auguſtinus identidem vſurpat. Septuaginta ἐξάγειν dixerunt, quaſi quod priùs latebat in apertum emittere. Et ſanè ſi producendi proferendique vim ac primæuam ſignificationem vſúmque ſcripturæ diligenter attendimus, proferre ac producere non eſt facere quod non erat, ſed quod iam erat, clauſúmque ſeruabatur, foras educere. Geneſ. 38. 24. *Producite eam vt comburatur.* Ioſuë 10. 22. *Aperite os ſpeluncæ, & producite ad me quinque reges qui in ea latitant.* Iudicum 6. 30. *Produc filium tuum huc vt moriatur.* Geneſ. 14. 18. *Melchiſedec Rex Salem proferens panem & vinum.* Gen. 24. v. 22. *Protulit vir inaures aureas.* v. 53. *Prolatíſque vaſis argenteis*, & alibi frequenter & vbi nos habemus v. 12. *Et protulit terra herbā viuentē*, & iterū v. 24. *Producat terra animā viuentē.* Hebręi legunt תוצא הארץ faciat exire terra, quaſi herbas & animantes, quas hactenus intra ſe clauſas habuerat, foras eiecerit.

109. Ambroſius lib. 1. in Hexaëm. cap. 3. *Et pulchrè addidit de celeritate conditionis*, FECIT, *ne mora in faciendo fuiſſe æſtimaretur, vt vel ſic intelligerent homines quàm incomprehenſibilis operator eſſet, qui tantum opus breui exiguóque momento ſuæ operationis abſolueret, vt voluntatis effectus ſenſum temporis præueniret. Nemo operantem vidit, ſed agnouit operatum.* Item, *momento ſuæ voluntatis maieſtatem tantæ operationis impleuit, vt ea quæ non erant, eſſe faceret tam velociter, vt neque voluntas operationi præcederet*, (quo ſenſu id dicat, non videtur in præſentia diſputandum) *neque operatio voluntati.* Quod ne de cœlo, terra, cæteríſque dumtaxat elementis dixiſſe videatur, id etiam probat ex Aquilæ tranſlatione, qui illud בראשית, quod LXX. Seniores ἐν ἀρχῇ Cap. 4. exeunte. nos *in principio* tranſtulimus, interpretatus eſt ἐν κεφαλαίῳ in capitulo, in ſumma, ſummatim. *Quo ſignificatur*, inquit, *in breui & in exiguo momento ſumma operationis impleta. Sunt ergo & qui principium non pro tempore accipiant, ſed ante tempus, ἐν κεφαλαίῳ, vel caput vt dicamus Latinè quaſi ſummam operis; quia rerum viſibilium ſumma cælum & terra eſt, quæ non ſolùm ad mundi huius ſpectare videntur ornatum, ſed etiam ad indicium rerum inuiſibilium, & argumentum eorum quæ non videntur. &c. Auctorem enim Angelorum, & Dominationum, & Poteſtatum facilè intelligimus eum, qui momento imperij ſui hanc tātam pulchritudinem mundi ex nihilo fecit eſſe quæ non erat, & non de extantibus aut rebus aut cauſis donauit habere ſubſtantiam.* Hæc ille, qui cùm vbique Baſilij magni veſtigiis inſiſtat, illuſtrari poteſt iis Gregorij Nyſſeni verbis, quæ ſuperiùs abs te prolata ſunt.

110. Non facilè dixerim vtrùm vſpiam Hieronymus ſuum de prima rerum molitione ſenſum expreſſerit, cùm tamen libro de tradit. Hebraicis illud in κεφαλαίῳ recipiat, quo non ſolùm Ambroſius, ſed etiam Baſilius, Nyſſenus, aliíque ſuam explicationem confirmant, videtur eorum ſuffragari ſententiæ.

Auguſtinum aliud cenſuiſſe,

Nec pueri credūt, niſi qui nōdū ære lauātur.

Sed eum, ſi placet, paucis loquentem audiamus, lib. 4. de Geneſi ad litteram, cap.

34. *Imò verò & priùs atque poſteriùs per ſex dies quæ commemorata ſunt, facta ſunt, & ſimul omnia facta ſunt, quia & hæc ſcriptura, quæ per memoratos dies narrat opera Dei, & illa quæ ſimul eum dicit feciſſe omnia, verax eſt, & vtraque vna eſt; quia vno ſpiritu veritatis inſpirante conſcripta eſt.* Cuius, quod ad momentaneam rerum productionem attinet, reſpuenda non videtur authoritas, licèt à cæteris diuerſus abeat in explicanda ſex dierum ratione.

Lib 31. Moral. in Iob c. 9.

111. Quid Gregorius Romanus? *Cùm,* inquit, *factum cælum terráque deſcribitur, ſimul ſpiritalis atque corporalis, ſimul quicquid de cælo oritur, ſimul quicquid de terra producitur, indicatur.* Addit. *Sol quippe & ſidera quarto die in cælo facta perhibentur: ſed quod quarto die proceſſit in ſpecie, primo die in cæli ſubſtantia extitit per conditionem. Item in primo creata terra dicitur, & tertio arbuſta condita, & cuncta terræ virentia ſcribuntur. Sed hoc quod die tertio in ſpecie apparuit, primo die in ipſa quod ortum eſt terræ ſubſtantia, conditum fuit.*

Extat parte 2. tomi 12. Bibliothecæ Pat. Colon pag. 455.

Arnoldus Carnotenſis, Bonæuallis Abbas, quem æuo Bernardi floruiſſe, eique familiarem in paucis fuiſſe accepimus, tractatu de operibus ſex dierum: *Illa quidem,* inquit, *mundi viſibilis eſſentia, licèt ſimul facta ſit, ſimul tamen dici non potuit: & non niſi per verba humana, quæ temporalibus interuallis formantur, rerum vniuerſitas exprimi non potuit, & quod apud Deum, in quo tempus non eſt vel ſpatium, ſimplex erat & vnum, à Moyſe per partes viſum, & intellectũ, & dictum, & per loca, & ſpecies, & officia diſtributum. Nimirum idem Moyſes, qui primum, & ſecundum, & tertium diem, & reliquos tam ſubtili diſtinguit libramine: vnam eſſe diem quâ cælum, & terra, & omne virgultum, & herba creata ſunt, vt & in cæteris idem intelligas, ſtatim poſt enumeratas dierum diſtinctiones, ſubiungit: Iſtæ ſunt generationes cæli & terræ, in die quo fecit Deus cælum & terram, & omne virgultum agri, & omnem herbam regionis. Vide quàm manifeſtè creationem omnium vna die factam Moyſes dicit, qui tamen ſex dierum opera mirabili ſubtilitate diſtinxit.*

112. Omitto cæteros, qui creationem rerum primo diei paſſim aſſignant, & diſpoſitionem ornatúmque duntaxat aiunt ad reliquos dies pertinere. Vnus ſit inſtar omnium Petrus Comeſtor, initio Hiſtoriæ Scholaſticæ. *Hanc,* inquit, *creationem mundi prælibatam ſub operibus ſex dierum explicat ſcriptura inſinuans tria, creationem, diſpoſitionem & ornatum: in primo die creationem, & quandam diſpoſitionem, in ſecundo & tertio diſpoſitionem, in reliquis tribus ornatum.* Quam Abulenſis fatetur communiorem eſſe ſententiam. Quis autem facilè non aduertit diſpoſitionem, diſtinctionem, ornatum eorum eſſe quæ iam priùs quoad ſubſtantiam extiterunt?

113. Atenim Theologi ſubtiliores, qui omnia diligentiùs examinant, aliam explicandæ ſcripturæ viam inſtiterunt. Vis igitur eum loquentem audire? Video quid annuas, eum igitur loquentem audiamus. *Dicendum,* inquit, *quòd per opus creationis principia mundi diſtincta ſunt, quantum ad eſſe primum, quod eſt per formas ſubſtantiales, ſed oportuit aduenire opus diſtinctionis, vt diſtinguerentur etiã, quantùm ad agere & pati, ſecundùm diuerſas virtutes rebus collatas.* PHILOCT. Hîc ego te teneo, Theodore. Vides Aquinatem loqui duntaxat de mundi Principiis, cœlo videlicet, & quatuor elementis, quæ primo die, vel potius primo momento condita fuiſſe quiuis facilè tibi conceſſerit. Neque ſanè diebus ſequentibus facta narrantur, vt ſaluâ ſcripturæ maieſtate dicere liceat ea ſimul vnóque temporis inſtanti ſubſtitiſſe. Hoc autem in quæſtionem venit, vt è ſancti Doctoris ſententiâ demonſtres aliquid eorum ab initio temporis, quoad ſubſtantiam extitiſſe; verbi cauſa, Solem, plantas, animantes, quorum productionem in dies ſequentes diſpenſat Moſaïca narratio.

S. Thomas in ſenten. diſt. 13. quæſt. 1. art. 1. ad 2.

114. THEOD. Quicquámne tibi videtur productione luminariũ Solis & Lunæ narratum diſertiùs? PHILOCT. Mihi ſanè nihil videtur. Nam cùm in herbis & animantibus *proferendi* vel etiam *producendi* verbum vſurpet, hoc loco, *fecitque Deus,* inquit, *duo luminaria magna, &c. & factum eſt veſpere & mane dies quartus.* THEOD. Igitur ſi ſanctus ille Doctor Solis ſubſtantiam putauit ab initio temporis extitiſſe, neque id cum Moſaïca narratione pugnare, idem etiam de plantis & brutis animantibus cenſuiſſe credendus eſt, ne ſecum ipſe pugnare videatur. PHILOCT. Planè nihil habeo quod opponam. THEOD. Eum igitur, ſi placet, de Sole loquentem paucis audiamus. *Subſtantia,* inquit, *corporis ſolaris à principio creationis in ſua forma ſubſtantiali fuit, vnde ipſum corpus lucidum ſubſtantia Solis fuit, ſed dicitur ex ea Sol quarto die factus per additionem nouæ virtutis, ſicut dicitur ex homine non muſico fieri homo muſicus;* & iterum: *Subſtantia Solis habuit primò lumen imperfectum, quod poſtmodum quarto die conſummatum eſt.*

In 2. ſentẽt. diſt. 13. q. 2. art. 4. ad 4.

Ad 5.

115. PHILOCT. Quid ſi quiſpiam reſpondeat hos commentarios iuueni exci-

diſſe, factúmque doctiorem in alia fuiſſe ſententia. THEOD. Eum ad Summam Theologiæ prouocabo: cùm enim 1. parte quæſt. 66. cœlum & incorruptibile per naturam, & ex alterius generis materia conflatum eſſe ſtatuiſſet, quæſt. 70. art. 1. ad 1. iſta ſubiecit. *Secundum eos, qui ponunt corpora cœleſtia eſſe alterius natura ab elementis, & incorruptibilia per naturam, oportet dicere quod ſubſtantia luminarium à principio fuit creata, ſed priùs erat informis, & nunc* (quarto videlicet die) *formatur, non quidem forma ſubſtantiali, ſed per collationem determinata virtutis.* Hæc Theologorum Anteſignanus. *Magnum*

Agmen agens ſecum, magnúſque ipſe agminis inſtar.

Vt Franciſcum Soarem non ſecundum, ſed alterum limatioris Theologiæ luminare in opere ſex dierum de productione luminatium differentem, inhærentémque Doctoris ſui veſtigiis, vt Melchiorem Canum de Locis, vt Caietanum in Geneſin, alióſque complures producere ſuperuacaneum eſſe videatur.

116 Non debeo tamen vnum è recentioribus Iacobum Naclantum Clugienſem Epiſcopum præterire, qui in explicatione ſex dierum colligit è textu primario lucem eandem, quæ primo die facta dicitur, quarto die in luminaria eſſe conglobatam, יהי מארת, *fiet vel erit*, aut etiam *fiat, & ſit luminaria.* Verbum enim eſt numeri ſingularis, & nomini, quod eſt numeri pluralis, annectitur, vt ſit ſenſus, lux iſta, quæ primo die producta eſt fiet luminaria, & in Solem, Lunam, cæteráſque ſtellas diuidetur. Quare tibi de momentanea rerum omnium productione iam penitùs aſſentior, Philoctiſta, méque temeritatis accuſans orationem retexo, vt qui ſuperiùs non ſatis conſideratè communem Hebræorum, Græcorum, Latinorúmque Patrum ſententiam in Auguſtino dixerim mihi diſplicere.

XXI. *Eadem explicatio probatur ratione.*

117. PHIL. Imò, Theodore, liberaliter agamus, plus etiam quàm veritas patitur, veritatis ipſius fiducia largiamur, faciamus hîc locum non habere loquendi conſuetudinem, nulla ſcripturæ teſtimonia proferri, mutum eſſe Cõcilium, ſilere Patres: certè ratio clamat his verbis: *In principio creauit Deus cœlum & terram,* omnium, omnium, inquam, rerum creationem eſſe contentam. Cùm enim cæterarũ productionem tam accuratè, tam enucleatè deſcriberet Moſes, non debuit aquæ quâ viuimus, aëris quem ſpiramus, ignis quo fouemur, creationem ſilentio præterire. Præteriit autem, niſi cœli & terræ commemoratione tacitam rerum omnium creatarum mentionem inuoluit. Quid aurum? argentum, marmora gemmæ, vniones? de quibus Poëta quidam verbis Apoſtoli alia occaſione laudatus: .

χρήματα γὰρ ψυχὴ πέλεται θνητοῖσι βροτοῖσι. Aratus.

Et alius non minùs eleganter, *clauſum poſſidet arca Iouem.* Eorúmne productionem Moſes ſilentio debuit inuoluere? Debuit, inquies, quia populus erat rudis duræque ceruicis, ſoliſque rebus terrenis inhiabat. Imò, quia rudis erat populus, & è rebus caducis ſuſpenſas habebat vitæ ſuæ rationes, earúmque poſſeſſione felicitatẽ ſuam metiendam putabat, earum in mundi conditione meminiſſe debuit Moſes, ne ſi increatæ viderentur, facilè diuinos honores obtinerent.

118. Vel quod aiunt, Angelorum etiam creationem hoc loco reticeri, ne populus ad idola propenſus, ad cœleſtium mentium cultum per ſuperſtitionis abrupta laberetur. Imò quia mentem ad idola populus adiecerat, & frequentem iſtorum ſpirituum mentionem facturus erat Moſes, eorum creationem aliquo ſaltem modo debuit indicare, vt Hebræos à ſuperſtitioſo cœleſtis militiæ cultu reuocaret: etſi cùm apud rudes & ſolis rebus ſenſui ſubiectis inhiantes verba faceret, neceſſe non fuit conceptis verbis eorum productionem exponere. Vbi autem indicat, niſi ſi dicamus nomine cœli etiam Angelos συνεκδοχικῶς inuolui?

119. Et ſanè quoniam, vt ait ſapiens, *cum magna reuerentia diſponit nos*, atque adeo creaturas omnes etiam ſenſus & rationis expertes, *& attingit à fine ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter*, neque reuerentiæ quam ſuis creaturis exhibere decreuerat, neque ſuauitatis qua omnia diſponere ſtatuerat, putauit eſſe, omnia per ſeipſum, ſine creaturarum cooperatione moliri, nulláſque partes rebus creatis in acquirenda perfectione locóque naturali concedere. Ac proinde quemadmodum illa diſpoſitionis diuinæ reuerentia & ſuauitas exigebat, vt Angelus & homo cum habituali iuſtitia, quæ quaſi forma ſubſtantialis eſt gratiæ, creatus, ſua deinceps cooperatione ad morum perfectionem, ſupernaturalémque beatitudinem niteretur, ita poſtulabat vt primò rerum omnium materiam è

Sap.2 18.

Sap.8.1.

nihilo crearet, deinde ſine præuiis diſpoſitionibus, ſiue loco naturali, confuſè & aceruatim è materiæ potentia, cæli, ſolis, ſtellarum, elementorum, mixtorum formas ſubſtantiales educeret, quæ deinceps in adipiſcenda naturæ perfectione cooperarentur Deo, & infinita vi, per naturalem emanationem ipſæ ſibi naturæ ſuæ debitas qualitates acquirerent, tum primarias, calorem, frigus, humiditatem, ſiccitatem; tum ſecundarias, raritatem, denſitatem, colorem, ſpeciem, figuram, leuitatem & grauitatem; quibus inſtructæ iam euoluerent ſe & explicarent ex illo primæuæ confuſionis aceruo, & ad locum naturæ ſuæ debitum ſingulæ peruenirent.

Quod ſi ſemel admittimus, facillimum erit explicare quomodo res omnes vno temporis momento conditas Sapiens affirmet, & Moſes earum creationem ſex dierum ſucceſſione diſpenſet. vno enim temporis veſtigio quoad ſubſtantiam creatæ ſunt. debitas autem naturæ ſuæ qualitates ſex dierum ſpatio ſibi compararunt.

120. Iam ſi, vt inter nos conuenit, nullum ſine graui cauſa miraculum in primam rerum molitionem debemus inducere, ſi nihil à ſola cauſa prima factum concedere debemus, quod per cauſas ſecundas cum generali primæ concurſu naturaliter fieri potuerit, cùm ipsâ experientiâ conſtet ita naturâ comparatum eſſe, vt formæ ſubſtantiales perfectionem qualitatum ſibi debitam naturali emanatione producant; profectò cauſæ nihil eſt cur ad explicandam ſex dierũ rationem ipſarum ſubſtantiarũ creationẽ in multas tẽporis particulas diducere debeamus: cùm admiſsâ momentaneâ ſubſtantiarum omnium creatione, Moſaïca ſex dierum diſtributio belliſſimos habeat explicatus: (verbi cauſa) faciamus aquæ ſubſtantiam nudam & ſimplicem, qualitatibus omnibus deſtitutam in nubibus diuina virtute generari. Neque, ſi rem ad viuum reſecare volumus, propriè creata dicetur in ſtatu violento, quia non habet qualitates naturæ ſuæ contrarias, neque violenter in aëre ſuſtinebitur quia nondum grauitatem habet, cuius inclinationibus & momentis ad mundi medium delabitur. Paulatim tamen humorem & frigus ex ſe naturaliter eliciet, ex vtroque denſitas, è denſitate grauitas orietur; grauitas autem iam naturali propenſione quibuſdam quaſi momentis ad inferiora deſcendet.

121. Ita cùm audimus eum, qui viuit in æternum, ſimul omnia creaſſe, res omnes quoad puram nudámque ſubſtantiam eodem temporis momento conditas eſſe facimus, difficile non erit etiam ſecundum cauſas naturales explicare, quo ſenſu Propheta rerum productionem, ſex dierum interuallo digeſſerit. Tunc enim dicemus factum dici cœlum, facta luminaria, prolatas herbas, productas animantes, non cùm primùm creata eſt eorum ſubſtantia, ſed cùm perfectionem accidentalem, vt vocant, ſpeciem, ornatum, locum denique naturæ ſuæ debitum eſt conſecuta, vt è ſequentibus liquidius euadet.

XXII. *Idem probatur ex incommodis quæ ſequuntur ex aduerſariorum ſententiâ.*

122. THEOD. Hactenus doctiſſimorum virorum authoritate compulſus mihi perſuaſeram Deum ita primò rerum vniuerſitatem eſſe molitum, vt ante omnia cœlum Empyreum & terram è nihilo produxerit, totúmque illud ſpatium, quod inter Empyreum & terram explicatur, ne vacuum in natura fieret, aquis implêrit. Arbitrabatur primo die lucem eſſe creatam, nudam & ſimplicem qualitatem, nulli materiæ concretam, quæ ante ſolem conditum, dies à noctibus ſui tum diffuſione, tum contractione diſtingueret: factúmque, adiectâ nouâ relatione, vt lux illa primaria, quæ ſine Solis concurſu producta fuerat, poſtmodum à ſole penderet, vel quarta die corrumperetur, & nouæ luci à ſole productæ decederet: Firmamentum autem ex aquis glaciali ſoliditate concretum. Sed quàm multa ſunt in hac ſententia, quæ meritò poſſint oculatioribus diſplicere?

Totam Empyrei cœli terræque volunt intercapedinem aquis oppletam ab initio fuiſſe. Quo hæc argumento, quo ſcripturę teſtimonio proferuntur? Sanè nullo. Quod enim aiunt aquam eo loci fuiſſe, vbi ſecundo die Firmamentum expanſum eſt, non ſanè video cur id ſpatium aquâ potiùs, quàm alio quouis corpore neceſſe fuerit occupari.

123. Quod Firmamentum ex aquis concretum eſſe volunt, quia diuidit aquas ab aquis. Primò valdè dubium eſt, quid per aquas illas ſuper-cæleſtes diuinus Scriptor intelligat, deinde vt interim veras aquas ſuper Firmamentum, ſtellarúmque tum errantium, tum fixarum orbes eſſe faciamus, non video quî minùs aquas ab aquis diſcriminare potuerit, ſi primo temporis momento, quoad ſubſtantiam cum cæteris è nihilo creatum, quàm ſi ex aquis ſecundo

die coagmentatum eſſe ſtatuatur. Aut ſi quia firmamentum ſecundo die ſactum eſſe dicitur, neceſſe eſt ex aliqua materia præiacente concreuerit, reddant, ſi poſſunt, rationem cur ex aqua potiùs quàm ex igne vel aëre, coaluiſſe defendant.

124. Quid igitur neceſſe eſt in primam rerum molitionem ſuperuacaneas iſtas productiones inducere? quid neceſſe fuit per plura fieri, quod etiam commodiùs fieri potuit per pauciora? Quid illum mundi artificem induxit vt magnam aquæ vim in in principio crearet? cuius maximam partem, quaſi mutata ſententia, ſecundo die corrumperet, & ex eius materia formam ſubſtantialem firmamenti educeret? Si lucem actione ſupernaturali ſine ſolis alteriúſve corporis lucidi concurſu producere ſtatuerat, cur non ſtatim ab initio produxit, ne tenebræ luce priores fuiſſe dicerentur? Si aliquantiſper expectandum putauit, vt creatura cæcis illis tenebris inuoluta ſuam egeſtatem agnoſceret: ſi actione naturæ vires excedente, dies & noctes lucis tum diffuſione, tum contractione diſtinxit, cur animantium productionem anteuertit? Præclarè Auguſtinus lib. 1. de Geneſi ad litt. c. 16. *Emiſsionem*, inquit, *contractionemque lucis illius ſi velimus diem noctémque intelligere, nec cauſſam videmus cur ita fieret. Non enim iam erant animalia quibus hæc viciſsitudo ſalubriter exhiberetur, & quibus poſtmodum exortis per circuitum ſolis cernimus exhiberi: nec vllum occurrit exemplum, quo iſtam emiſsionem contradictionémque lucis, vt diei noctiſque viciſsitudines fierent, probare poſsimus.*

125. Cur igitur lucem ſupernaturali actione produxit? Credo quia non poterat in tenebris operari, debuit ſibi facem accendere, & aliquod miraculi ſpecimen exhibere. Quid ita? fortaſſe vt ſuam omnipotentiam ipſe tentaret, & ſolus periclitaretur vtrùm poſſet aliquid ſupra communem naturæ curſum producere, aut vt creaturis ſuam abſolutam potentiam indicaret. Quibus autem? hominibus? nulli erant. Dæmonibus? iam tenebris erant addicti. Angelis? iam in ipſo luminis fonte veritatis æternæ radios hauriebant, iam videbant Deum ſicuti eſt, non per ſpeculũ in ænigmate, iam in Verbo videbant creaturas, nec opus habebant externis miraculis, vt diuinam potentiam agnoſcerent.

At enim, inquiunt, non debemus moroſiùs cauſas diuinæ voluntatis inquirere. Quis enim eius conſiliarius fuit? Ipſe dixit & facta ſunt, mandauit & creata ſunt. Voluntati eius quis reſiſtit? Nunquid dicit figmentum ei qui ſe fecit, quid me fecisti ſic? Equidem ſi de diuina voluntate conſtaret, captiuarem intellectum in obſequium fidei, nec vlteriùs inquirendum putarem, ſed cùm nullo ſcripturæ teſtimonio liqueat Deum hæc ſupra naturam feciſſe, hoc ipſum eſt quod humanis ratiociniis inquiritur.

126. Quòd ſi lucem nulli materiæ concretam, à nullo corpore lucido manantem Deus immediatè produxit, quæro quid illâ factum fuerit cùm quarto tandem die ſol effectus eſt? eandem numero conſeruatam eſſe volumus, an ſuccedente noua ſolis luce deſtructam? ſi conſeruatam dicimus, quot miracula miraculis aduoluuntur? priùs à Sole non pendebat, nunc noua relatione dependet. Quod huius relationis fundamentum? Quomodo lumen inhæſit materiæ, quod antea per ſe cohærebat? qui nexus? quæ fibula? Sed ſiue nubi lucidæ primis illis tribus diebus inhæſerit, ſiue quocunque modo cohæſerit, ſemper recurret eadem difficultas, eodem reuoluetur oratio. Si lucem illam Sole producto corruptam eſſe defendimus. *Vide*, inquit Rupertus lib. 1. de Trinitate & operibus eius, cap. 10. *Vtrùm condignum ſit tantæ maieſtati, vt cæterorum dierum opera, verbi gratia, Solem, Lunam, & ſtellas, quæ quarto die facta ſunt, & aquarum diuiſionem, quæ ſecundo die facta eſt, ſtatuerit in ſeculum & in ſeculum ſeculi, præceptumque poneret illis quod non præteribit, opus autem primæ lucis tale faceret quod mutato conſilio poſt exiguum triduum, funditus extingueret.* Maneat igitur illud Solem quoad ſubſtantiam primo temporis momento eſſe productum (qui primo quoque tempore lucem ex ſe naturaliter effuderit, quãuis in Sphæram perfectam non potuerit conglobari, & ex illa vaſta congerie rerum euolui) & ſimul confertim aceruatimque creatas eſſe rerum omnium ſubſtantias qualitatibus omnibus deſtitutas. Atque hoc, opinor, illud ipſum eſt, quod ait Propheta.

XXIII. *Terra autem erat inanis & vacua.*

והארץ היתה תהו ובהו. quod Paraphraſis Vehaarets
Chaldaica צדיא deſerta וריקניא & vacua; ſapiẽ- haiethah
tes autem Hebræorum, teſte Rabi Dauid: thohou
Terra autem erat nuda *materia & forma.* vabohou.
LXX Seniores. ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκα- tſadia
τασκεύαστος. *Terra autem erat inuiſibilis &* verekãeia;
incompoſita. Theodotion κένωμα καὶ οὐθέν. *Vacuum & nihil.* Aquilas οὐδὲν καὶ οὐθέν.

Nihil & nihilum; at Symmachus ἀργὸν καὶ ἀδιάκριτον. *iners & indigeſta.* Alij *ſolitudo & inanitas.* Alij aliter tranſtulerunt. Erat videlicet abyſſus illa rerum omnium, propter immenſam & impenetrabilem profunditatem ſic dicta, interprete Auguſtino, illa cunctorum elementorum mixtorúmque confuſio, illa ſubſtantiarum omnium congeries, illud chaos quod & ab Auguſtino reliquiſque Patribus recipitur, & ab ingenioſo Poëta luculenter & ingenioſè deſcribitur.

Ante mare & terras, & quod regit omnia cælũ,
Vnus erat tantùm naturæ vultus in orbe.
Quem dixere Chaos, rudis indigeſtáq; moles
Nec quicquã niſi põdus iners, cõgeſtaq; eodem
Non bene iunctarum diſcordia ſemina rerum.
Quaque erat & tellus, illic & pontus & aer.
Sic erat inſtabilis tellus, innabilis vnda,
Lucis egens aer, nulli ſua forma manebat, &c.

128. Et ſanè, vt auctor eſt Sanchoniaton Cherytius apud Euſebium lib. 1. προόπερσιν. Taautus, quem alij Mercurium Triſmegiſtum fuiſſe putant, alij etiam Moſe multis ſæculis antiquiorem eſſe defendunt, Taautus, inquam; τὴν ὅλων ἀρχὴν ὑποτίθεται ἀέρα ζοφώδη, καὶ πνευματώδη, ἢ πνοὴν ἀέρος ζοφώδους, καὶ χάος θολερὸν ἐρεβῶδες. *Vniuerſorum principium ponit aerem caliginoſum & ventoſum, ſiue flatum aeris caliginoſi, & chaos turbidum ac tenebroſum.* Neque vocem Hebraicã בהו tacuit, ſed ait γεγενῆσθαι ἐκ τοῦ κολπία ἀνέμου, καὶ γυναικὸς αὐτοῦ Βάαυ (τοῦτο δὲ νύκτα ἑρμηνεύει) αἰῶνα καὶ πρωτόγονον. *Natos è vento,* colpia ſiue ſinuali ſic dicto quòd è mitis ſinibus erumpat. *& vxore eius Baau (quod noctem interpretatur) Æuum & Primogenitum.* Quid ſi per ventum, flatum, aërem; eum Domini Spiritum intelligat, qui iuxta Moſen ferebatur ſuper aquas, eáſque confouebat, eis fœcunditatem impertiens? Neque obſtat illa caligo: ſic enim Deus lucem habitat inacceſſibilem. Vt nihilo ſeciùs tenebras poſuerit latibulum ſuum, vnde & Ægyptij à Taauto ſiue Thol eruditi ſummum Deorum Ἀμοῦν *Abſconditum* nominabant, vt auctor eſt Plutarchus, opuſculo de Iſide & Oſiride.

129. Quid ſi Orpheus & nomen agnouit, & rem ipſam ſuorum myſteriorum integumentis velandam putauit? Ceres quærebat Proſerpinam; eam hoſpitio quædam mulier excepit, Baubo nomine:

--πέπλους ἀνεσύρατο, δεῖξε δὲ πάντα
Σώματος, οὐδὲ πρέποντα τύπον.

---*collegit veſtes, omnémque figuram*
Corporis oſtendit turpem.

Arriſit Dea, frugeſque largita eſt, vt pluribus narrant Clemens Alexandrinus oratione adhortatoria ad Gentes, & Arnobius lib. 5. aduerſus gentes. Quid eſt aliud Baubo quàm Chaos & בהו Hebræorum? quid aliud eius pudenda quàm inanitas & deformitas? quid aliud riſus Cereris quàm fruges & herbæ tertio die promicantes? Sed hæc fortaſſe leuia ſunt, & Theologicis diſputationibus indigna: Iam à te, Philoctiſta, reliquorum Moſis verborum interpretationem expecto.

XXIV. *Et tenebræ erant ſuper faciem Abyſſi.*

130. PHILOCT. Quemadmodum enim, vt Gregorij Nyſſeni Parabolam vſurpem, ſemina flammæ in venis ſilicis abſtruſa iam inſunt quidem, nondum tamen apparent, donec attritu & colliſione ſcintillam excuſſeris, ita cœli, ſoliſque & ſtellarum mateira, ſiue ignem aut potiùs florem ex omnibus elementis delibatum dicere velimus cum Platone, ſiue cum Ariſtotele quintam eſſentiam, deliteſcebat & continebatur illa molis indigeſtæ confuſione, necdum chaos eluctata ſuper abyſſi faciem effulſerat, hinc factum vt caligo rebus creatis incubaret.

XXV. Et *Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas.*

131. SIue Angelum quempiam cum Caietano, ſiue potiùs ζωτικήν τινα δύναμιν καὶ ἐνέργειαν *viuificam quandam vim & operationem* cum Chryſoſtomo, ſiue Spiritum ipſum Sanctum, quem in Trinitate veneramur, interpretere cum Athanaſio, Baſilio, Ambroſio; ſiue cum Theodoreto aërem, qui ſpiritus ob naturam ſpirabilem, Spiritus Dei propter magnitudinem nuncupetur, vt montes Dei, cedros Dei, ad exaggerandam magnitudinem ſcriptura paſſim appellat, quæ expoſitio magis videtur eſſe litteralis. Hic, inquam, Spiritus ferebatur ſuper aquas, motitabat ſe, paulatim ſe efferebat, palpitabat, contremiſcebat, & auium pullis incubantium more aquas molliter confouebat כיונה מרחפת על בניה ואינה נוגעת *Sicut columba incubans pullis, nec eos lædens,* inquiunt auctores Thalmudici libro qui Chagiga inſcribitur cap. 2. Imò & Hieronymus lib. de tradit. Heb. Baſilius & Ambroſius in Hexaem. Auguſtinus lib. 1. de Geneſi ad litt. cap. 18. ne expoſitionem

hanc ſanè perelegantem Iudæis debere videamur.

132. Commodiùs etiam illi, vt Baſilius Homil. 2. infra medium, interpretantur: συνέθαλπε καὶ ἐζωογόνει τὴν τῶν ὑδάτων φύσιν, κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἐπωαζούσης ὄρνιθος, καὶ ζωτικήν τινα δύναμιν ἐνιεῖσα τοῖς ὑποθαλπομένοις. *Confouebat & viuificabat aquarum naturam inſtar auis quæ ouis incubat, & viuificam quandam virtutem iis immittit, quæ ſub ipſa calefiunt.* Et ſanè Hugo Cardinalis in 1. Geneſ. agens de Chao, ſiue elemenrorum commixtione, eam cum muſto comparat: *Vbi fæx vino permixta eſt, donec paulatim reſideat: ſic elementa paulatim loca ſua ſortita ſunt.* Hoc autem ouo columbæ fieri non nemo Satyricus aduertit.

Horat. lib. 2. Sat. 4.

Surrentina vafer qui miſcet fæce phalerna
Vina, columbino limum benè colligit ouo:
Quatenus ima petit voluens aliena vitellus.

Sed hæc animi gratia dicta fuerint, ad grauiora veniamus.

XXVI. *Dixitque Deus.*

Baſil. Hexa. Hom. 3.

133. LOquitur Deus non τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων παραδοὺς τὰ νοηθέντα, *vocalium organorum miniſterio tradens cogitata*, non vocem per arteriam ad linguæ radices pertinentem emittens, quæ vox cùm inarticulatè profuſa peruenit ad fauces, linguæ volubilitate, palari repercuſſione, alliſione dentium, labiorum tum diductione, tum contractione, fingatur in varios ſonorum articulos. Non ſic, inquam, loquitur Deus: hoc enim abſurdum fuerit de Deo cogitare. Sed τὸ ὥσπερ βούλημα, καὶ ἡ πρώτη ὁρμὴ τοῦ νοεροῦ κινήματος, τοῦτο λόγος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ. *Sancta voluntas, & primus ſpiritalis motionis impetus, hoc eſt ſermo diuinus*; cùm videlicet rerum ideas & exemplaria, internámque cognitionem, qua verbum intra ſe ab æterno produxit, operatione, vt loquuntur ad extra, ipſa rerum creatione, diſtinctione, & ornatu quodam veluti ſermone, ſuo tempore manifeſtat.

Ibidem.

XXVII. *Dixitque Deus, fiat lux, & facta eſt lux.*

In Hexaëm.

134. HActenus confuſa illa rerum cõgeries tenebris fuerat inuoluta, οὔπω γὰρ, inquit Gregorius Nyſſenus, ἐξεφάνη τοῦ πυρὸς ἡ αὐγὴ ἀποκεκρυμμένη τοῖς μορίοις τῆς ὕλης: *nondum enim ſplendor ignis qui ſub materia latitabat, effulſerat*, & allata ſilicis imagine, cuius ſuprà fecimus mentionem, ἄρτι γὰρ, inquit, ἀθρόως ἐν τῇ μιᾷ ῥοπῇ τοῦ θείου θελήματος ἀδιακρίτως τοῦ παντὸς ὑποστάντος, καὶ τῶν στοιχείων πάντων ἐν ἀλλήλοις πεφυρμένων, τὸ πανταχοῦ κατεσπαρμένον πῦρ ἐπεσκότητο τῷ πλεονάζοντι τῆς ὕλης ἐπιπροσθούμενον: *nam cum vno diuinæ voluntatis motu nuper indiſtincta rerum vniuerſitas ſimul extitiſſet, omniáque elementa inter ſe concreta permixtáque eſſent, ignis qui vbique diſſeminatus erat, obſcurus iacebat materiæ abundantia præpeditus atque ſuppreſſus*: ἐπεὶ δὲ ὀξεῖα τίς ἐστιν ἡ δύναμις αὐτοῦ, καὶ ἀκίνητος, ἐμοῦ τῷ δοθῆναι τῇ φύσει τῶν ὄντων πρὸς τὴν τοῦ κόσμου γένεσιν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ ἐνδόσιμον πάσης τῆς βαρυτέρας φύσεως προεξέθορε, καὶ εὐθὺς τῷ φωτὶ πάντα περιηυγάζετο: *verùm quoniam vis eius velox atque agilis eſt, ſimul atque rerum naturæ ad mundi conſtitutionem à Deo motus principium, atque incitatio adhibita eſt, ante illa omnia quæ grauiora ſunt, exiliens, lumine cuncta ſtatim illuſtrauit*

135. Cui adſtipulatur Hugo Victorinus in Geneſ. cap. 6. vt cæteros omittam. *Prima die*, inquit, *diſtinxit Deus ignem à cæteris elementis, & hoc eſt quod ipſe dicit, fiat lux, id eſt, diſtinguatur ignis à cæteris elementis: fieri enim hoc loco, diſtingui intelligitur, &c.* Sed ne citra neceſſitatem cælum & ſolem, cæteráſque ſtellas ex igne conflare videamur, quod neceſſe non eſt hoc loco decidere, cautè pedetentímque dicamus lucem ita factam fuiſſe, vt non ſolùm ignis elementaris, ſed multò magis cæli, ſolis ſtellarúmque ſubſtantia, quæcunque tandem illa ſit, quæ lucem quaſi perfectionem naturæ ſuæ debitam exigebat, eam naturali emanatione produxerit.

136. THEOD. Atenim (mi Philoctita) ſi ſol quoad ſubſtantiam primo temporis momento creatus ſuiſſet, & lux ex eo naturali emanatione fluxiſſet, nunquam tenebræ fuiſſent ſuper faciem abyſſi, lux enim in inſtanti producitur. PHILOCT. Fateor equidem (Theodore) lucem, ſi per ſe ſpectetur, temporis momento produci: tamen temporis ſucceſſionem requirit, ſi à motu locali dependeat. Redeat in mentem illa Nyſſeni parabola. Silices ignem in venis abſtruſũ naturaliter habent, διὰ τῆς πρὸς ἀλλήλας συμπλήξεως τὸ πῦρ ἀποτίκτουσαι, *ignem ex mutua colliſione parientes*, non tamen temporis puncto, aut ignis excuditur, aut lux emicat; ſed ſequitur ſucceſſionem ipſius motionis, ita quamuis in illa vaſta rerum omnium congerie, τὸ πῦρ τῶν ἑτεροφυῶν στοιχείων ἐκτοξευθὲν, καθάπερ τι βέλος, *ignis ab aliis elementis, tanquàm ſagitta ex*

ta ex arcu celetitet emiſſus, &

Ignea conuexi vis, & ſine pondere cæli
Emicuit, ſummáque locū ſibi legit in arce.

Hæc tamen puncto tempotis haudquaquā fieri potuerunt, neque lux ante produci, quàm illa lucida ſubſtantia ſe ex illo accruo primæuæ confuſionis euolueret. Adde quod, vt ait Ariſtoteles, 2. de Anima, medio, φῶς δ' ἐστὶν ἡ ἐνέργεια τοῦ διαφανοῦς, ᾗ διαφανές, *lux eſt actus perſpicui, vt perſpicuum eſt.* Non igitur Sol aut ignis priùs lucem potuit emittere, quàm eſſer corpus aliquod perſpicuum atque pellucidum. Perſpicuitas autem, cùm & ſit ſecundaria qualitas, & habeat contrarium, momento temporis producta non eſt, quæ tamen lucis productionem anteceſſit.

XXVIII. *Et vidit Deus lucem, quòd eſſet bona.*

137. EAm nimirum amauit, & approbauit, quaſi iam in ſuo genere perfectam, probéque ad ſuum exemplar effictam. *Cùm ergo,* (inquit Auguſtinus, lib. 2. de Geneſ. ad litteram cap. 6. exeunte) *audimus; & dixit Deus, fiat, intelligimus quòd in verbo Dei erat, vt fieret. Cùm verò audimus, & ſic eſt factum, intelligimus factā creaturam, non exceſſiſſe præſcriptos in Verbo Dei terminos generis ſui. Cùm verò audimus, & vidit Deus, quia bonum eſt: intelligimus in benignitate ſpiritus eius, non quaſi cognitum, poſteaquam factum eſt, placuiſſe, ſed potiùs in ea bonitate placuiſſe, vt maneret factum, vbi placebat vt fieret.* Non igitur fecit aquas Deus, quas paulò pòſt deſtruerer & cælum ex iis, quaſi mutatā ſententiâ ſolidarer: non accendit lucem, quam vel Soli paulò poſt alligaret, vel ſubſtitutā luce Solis extinguerer. *Didici* enim, inquit Ecleſiaſtes, cap 3. v 14. *quòd omnia opera quæ fecit Deus, perſeuerent in perpetuum:* & v. 15. *Quod factum eſt, ipſum permanet: quæ futura ſunt, iam fuerunt, & Deus inſtaurat, quod abiit.*

XXIX. *Et diuiſit Deus lucē à tenebris.*

138. CVm enim ſubſtanria Solis, arque ſtellarum obiectam confuſionis molem eluctata, tanquam ſagitta ex arcu emiſſa celeriter exiliret, & Solis, φῶς ἀσχημάτιστον, *lux informis* paſſim diſperſa & diſſipata fluitaret, ſéque in omnem partem radiorum inſtar è corpore globoſo prodeuntiū eiacularetur, & circumquaq; diffunderet: effecit Deus, vt (quoniam teſte Apoſtolo) *alia claritas Solis, alia claritas Lunæ, & alia claritas ſtellarum: ſtella enim à ſtella differt in claritate:* & pletique Philoſophi ſpecificam inter eas diſtinctionem agnoſcunt) ſingulæ particulæ ad congenerem ſibi ſubſtantiam quadam inclinatione natutæ conuenirent, ſéque in ſui quæque generis corpus conglobarent. Quo factum eſt, vt alterum hemiſphærium, vbi ſolare corpus coaleſcebat, illuſtrarer dies, alterum, vnde ſe Solis particulæ contraxerant, nox & tenebræ occuparent.

1. Corinth. 15, 41.

XXX. *Factúmque eſt veſpere & mane dies vnus.*

139. VEſpere, quo tenebræ fuerunt ſuper faciem abyſſi mane, quo Solis ſubſtantia ex illa confuſione tetum euoluta, ſuper abyſſi faciem effulſit, & paulatim in orbem coaluit. Sed iam ruæ ſunt partes, opus ſecundæ diei paucis exponere.

XXXI. *Dixitque Deus, fiat Firmamentum in medio aquarum. &c.*

140. THEOD. Ardua quæſtio, & magnis, tum veterum, tum tecentiorum altercationibus ventilata, quid per Firmamentum, quid per aquas, quæ ſuper Firmamentum ſunt, Moſes intelligat *Quoquo modo autem,* inquit Auguſtinus, lib. 2. de Geneſi ad litterā c. 5. exeunte, *& qualéſlibet aquæ ibi ſint, eſſe eas ibi minimè dubitemus: maior eſt quippe ſcripturæ huius authoritas, quàm omnis humani ingenij capacitas.*

141 Putat Origenes, & poſt eum Gregorij duo, Romanus & Nyſſenus, aquarum ſupercæleſtium nomine, τὸ τῶν νοητῶν δυνάμεων πλήρωμα, *intelligentiarum, ſiue poteſtatum ſpiritualium plenitudinem denotari.* Sed profectò ſi ſenſum litteralem inquirunt, citra neceſſitatem à genuina propriáque verborum ſignificatione diſcedunt, ſi ſolis allegoriis attendunt, nos litteralem ſenſum inquirimus.

1. Homil. in Geneſ. 2. Homil. 10 in Ezechielem. 3 lib. de opere ſex dierū.

142. Alij præter orbes ſtellarum errantium, atque fixarū ſuperiores cælos, agnoſcunt duos, quorum alterum Empyreū quaſi igneū à lumine; alrerum, quia pellucidū eſt ac diaphanum, & quaſi glaciali ſoliditate concretum, volunt Cryſtallinū vocari, & hoc cælum aquas ſupercęleſtes eſſe, defendunt. Verùm hi & cęlum nouū ſine neceſſitate fabricantur: & ſi hoc cælum quia pellucidum eſt, Moſes aquas appellar, non video, cur non eodem nomine cæteros etiam cælos indigitare poſſimus. Hos enim pellucidos eſſe vel ex eo conſtat, quòd per planetarum orbes lumen à fixarum orbe trāſmittitur, & in ipſo ſtellarum fixarum cælo aliæ aliis inſidere cernūtur: & cùm, vt iterū cum Greg. Nyſſ. loquar, id Prophetę fuerit inſtitutū τὸ τοὺς αἰσθήσει δεδουλωμένους χειραγωγῆσαι, &c. *Vt homines ſenſibus addictos & mācipatos,* per hæc quæ vidētur, ad inuiſibilis Dei cognitionem quaſi *manu deduceret,*

Aquæ ſuper cælos.

cùm neque cælum Empyreum, neque cryſtallinum, ſi quod eſt, oculis vſurpari poſſint, aut humano ratiocinio deprehendi, nullam huc debuit eorum mentionem obtrudere.

Alij, quos refert, nec tamen refellit
Lib. 2. de Geneſ. ad lit. c. 4. Auguſtinus, quoniam omne corpus in infinitum ſecari poteſt, vapores ex aquis attractos adeo putant poſſe tenuari, vt non ſolùm euolent ad mediam aëris regionem, ſed etiam ſupra cæleſtes ſiderum orbes efferantur: Sed hoc multis confutat Theologorum Princeps, 1. parte, quæſt. 68. art. 2. in C. *tum propter ſoliditatem cœli*, quam nos rationem haudquaquam admittimus, *tum propter regionem ignis mediam, quæ huiuſmodi vapores conſumeret: tum quia locus quo feruntur leuia & rara, eſt infra concauum orbis Lunæ: tum etiam quia ſenſibiliter apparet, vapores non eleuari ad cacumina quorumdam montium. Quod etiam dicunt de rarefactione corporis in infinitum, propter hoc quod eſt corpus in infinitum diuiſibile, vanum eſt: non enim corpus naturale in infinitum diuiditur, aut rareſit, ſed vſque ad certum terminum.* Hæc ille.

143. Baſilius Magnus Homil. 3. in Hexaëm. ſupra cælum veras aquas ad temperandum Solis & ſiderum ardorem, iam inde ab initio à Deo ſepoſitas eſſe confirmat. Sed quoniam nobis hanc legem præſcripſimus, ne qua ſine graui neceſſitate fingeremus miracula, neque ſine grandi miraculo (vt etiam S. Thomas aduertit, eadem quæſt. ad 1.) aquæ contra naturæ propenſionem tot iam ſeculis in extrema & conuexa cęli ſuperficie pendere potuerunt, alia nobis explicatio quærenda eſt.

144. Dicamus igitur, non ſolùm illam ſtellarum fixarum ſphæram, ſed etiam planetarum orbes, & omne illud elementum, quod ſuper terram & aquas extenditur, Firmamentum & cælum in Scriptura nuncupari: hinc cælum ſudum, ſerenum, tranquillum, volucres cæli, & alia ſexcenta. Quid, quod Moſes Solem & Lunam in Firmamento poſitos eſſe confirmat? non vtique in octaua ſphæra. Quid? quod hoc ipſo capite infimam hanc aëris regionem cæli Firmamentum appellat? *Producant*, inquit, *aquæ reptile animæ viuentis, & volatile ſuper terram ſub Firmamento cœli.* Quibus verbis aërem denotari planè demonſtrant LXX. Seniores, κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ, *ſecundum firmamentum cœli.* Quòd ſi Hebraïcos fontes adeamus, omnino liquebit infimam hanc aëris plagam intelligi על פני
רקיע השמים, *ſuper faciem expanſionis cœli*: quod adeo certum habuit Onchelos Paraphraſtes Chaldaïcus, cuius ſumma eſt apud Hebræos authoritas, vt etiam ipſum aëris nomen huic loco inſerendum à Græcis acceperit, על-אפי איר רקיע שמיא, *ſuper faciem aëris expanſionis cœli.*

Firmamentum. Al pene rekia haſchamaim. Al aphe aer rekia ſchemaia.

145. At enim cùm aëris natura adeo liquida ſit & mollis, vnde dicamus eum στερεώματος, & firmamenti nomen obtinere? De Hebræo quidem nulla eſt difficultas: Vocabulum enim רקיע non à firmitate, ſed ab expanſione & extenſione deducitur: neque enim aliud eſt Firmamentum, quàm ſiue cæli, ſiue aëris inter duos terminos expanſio, quæ non poſſit facilè permeari, vt & exponit Auguſtinus, & conſtat è verbis Abrahami, Lucæ 16. ad diuitem illum epulonem. *Inter nos & vos magnum chaos firmatum eſt.* Cur igitur firmamentum & στερέωμα? non ab illa ſoliditate, quam Græci ἀντιτυπίαν appellant, nos *vim repercuſsiuam* dicere poſſemus, ſed quòd pendentes in ſublimi nubes admirabili firmitate ſuſtentat.

Rechia.

146. Præclarè Baſilius, Homil. 3. ante medium. *Externi*, inquit, στερεὸν, *firmum & ſolidum dicunt corpus*, τὸ οἷον ναστὸν, καὶ πλῆρες, *quod quaſi compactum, & plenum eſt, quod ad diſcrimen mathematici corporis ita nominatur. Eſt autem mathematicum corpus, id, cuius omnis natura ſolis dimenſionibus continetur, latitudine dico, longitudine, & altitudine: ſolidum verò & firmũ, quod præter dimenſiones*, καὶ τὴν ἀντιτυπίαν ἔχει, *etiam vim reſiſtendi obtinet: Scripturæ verò familiare eſt*, τὸ κραταιὸν, καὶ ἐπὶ ἀέρος πολλάκις καταχυχνωθέντος τῇ φωνῇ ταύτῃ κεχρῆσθαι: *quod robuſtum eſt, neque cedit, firmamentum vocare: adeo vt de aëre condenſato hanc vocem frequenter vſurpet; veluti cùm ait*, ὁ στερεῶσας βροντὴν, *qui firmat tonitru. Soliditatẽ enim & reſultum ſpiritûs intra nubium cauitates comprehenſi, eo quòd inde ſe violenter erumpant, ſtrepitus tonitrua facientes, firmamentum tonitrui Scriptura nuncupauit: & nos etiã hoc loco arbitramur:* ἐπὶ τινος στερρᾶς φύσεως φέρειν τοῦ ὕδατος τὰ ὀλισθηρὸν, καὶ ὠλισθᾶλυτον ἐξαρκούσης τὴν φωνὴν ταύτην τετάχθαι: *de ſolida quadã natura, quæ lubricã & labilẽ aquæ naturã facilè ſuſtineat, hanc vocem vſurpari.*

147. Quis enim non miretur nubes adeo graues, adeo ſolidas, coactas, & compactas, ita pendulas in aëre natura, tam molli, tam tenera ſuſtineri: vt nõ niſi guttatim & quaſi cribro percolatæ diſtillent, quæ ſi vna ruina procũberent in terras, opprimerent & conſternerent vniuerſa? Quæ ſunt illæ deſtinę, qui tibicines, quæ crepidines, quibus aquæ, quaſi lacus penſiles in aëre ſuſtinentur? Ille nimirum, ille Deus, qui, vt ait Cap. 5. v. 22.
Ieremias, poſuit arenam terminum mari,

præceptum ſempiternum, quod non præteribit, Iob. 38. v. 10. 11. *& commouebuntur, & non poterunt, & intumeſcent fluctus eius, & non tranſibunt illud:* Ille, inquam, *qui circumdedit mare terminis ſuis, & poſuit vectem & oſtia, & dixit vſque huc venies, & non procedes ampliùs, & hîc confringes tumentes fluctus tuos:* Ille nubes ſubiecto aëris firmamento ſuſpẽdit. Quidni igitur cælum diuidens aquas ab aquis, hunc ipſum aërem eſſe dicamus, qui inter vapores humidos, vnde ſuperiùs nubila conglobantur, & maria ſubterfuſa diſpanditur? *Hanc ego diligentiam, conſiderationémque laude digniſſimam iudico*, inquit non peſſimus talium rerum æſtimator Auguſtinus: *Quod enim dicitur, neque contra fidem eſt, & in promptu poſito documento probari poteſt.* Lib. 2. de Geneſ. ad litt. c. 3.

148. Philoct. Atenim, ſi nihil aliud aquarum ſuper-cæleſtium nomine, quàm vapores intelligi voluit Propheta: quid attinuit alieno, vt videtur, loco, in hanc elementorum ſeriem, vaporum & nubiũ mentionem inijcere. Theod. Scribebat Iudęis rudibus & imperitis, qui ſenſibus penitus immerſi, aliud exiſtere credebant nihil, niſi quod aut manibus palparet, aut oculis ſpectarent, aut alio ſenſu corporis vſurparent, ac proinde ſpatium terras inter & ſtellas interceptum vacuum eſſe cenſebant, vt etiã nunc plerique cenſent idiotæ. Hoc igitur argumento obiter, & quaſi per tranſennam elementum aëris eſſe demonſtrat; quòd aquæ ab aquis diuiſæ, in vapores tenuatę, & rurſus in nubes denſatæ pendeant inter cælum & terram. pendere porrò non poſſint, niſi ſubiecto aëris Firmamento, velut quodam adminiculo fulciantur. Sed iam reliqua proſequamur.

XXXII. *Dixit verò Deus, congregentur aquæ, quæ ſub cælo ſunt, in locum vnum, & appareat arida, &c.*

149. Philoct. Vidimus hactenus cæli ſtellarúmque ſubſtantiam, & elementa duo, ignem & aërem, ex illo cumulo primæuæ confuſionis exempta, reſtabant alia duo, terra & aqua, quæ partim à cæteris in medium contruſa, partim ſuapte grauitate depreſſa, quaſi fæx quædam naturæ, cum ſuis metallis, gemmis, lapidibus, plantis, animantibus nondum naturæ ſuæ perfectionem aſſecutis, in imo ſubſederant quidem, nondum tamen à ſe inuicem ſecreta fuerant, & ſeparata. Atque vt parabolam Gregorij Nyſſeni rurſus vſurpem: quemadmodum ſi quis in vno & eodem vaſe, aquam, oleum, argentum-viuum confundat, & commiſceat: vbi mixtio reſederit, primo quoque tempore hydratgyrum, guttis ſui generis è tota mixtione confluentibus, ad ima ſubſidet propter inſitam grauitatem, deinde ſupernatabit oleum ob leuitatem, & aqua mediam inter vtrumque ſortita naturam, medium occupabit: Ita in hac primæua confuſione, primo ſtatim creationis die pars materiæ defæcatior, ignis videlicet & ſubſtantia cæleſtis ob inditam leuitatem, & naturæ, vt ſic loquar, actiuitatem, ſuper abyſſi faciem effulſit; altero die aër igne quidem grauior, ſed cæteris elementis agilior, ab aqua terráque ſeiunctus explicuit ſe, & inter cælum, & infima elementa diffudit. Tertio tandem die aqua quidem à terra ſeiuncta eſt, & guttæ quæ ſuperioribus diebus è tota confuſione confluxerant, in vnum coïerunt: terra ſuis in ſe nutibus conglobata, & ex omni parte paribus examinata momentis, in vniuerſi medio conquieuit.

150. Sed quia propter innatam duritiem in perfectam & geometricam Sphæram coaleſcere non poterat, fieri non potuit, quin aliud eſſet eminens, aliud lacunoſum, aliud extuberaret in montes, aliud ſubſideret in valles & voragines, aliud ſe in camporum planitiem explicaret. Atque ita factum, vt, quoniam natura vacuum abhorret, in lacunas illas aqua ſuccederet, & congregaretur vnũ in locum, vnum, inquam: ſiquidem omnia maria, Mediterraneum, Balticum, Pontus-Euxinus, Sinus Arabicus, Perſicus, Gangeticus ab Oceano ſuam originem acceſſunt, & mare Caſpium ab eodem Oceano, per Pontum fortaſſe Euxinum, ſubterraneis meatibus oriri: ſi nihil aliud, certè huius loci euincit authoritas

151. Iam congregatis aquis in terræ ciuitates, neceſſe fuit, vt arida terræ ſuperficies appateret, hominum habitationi deſtinata, & detectâ terræ ſuperficie, omne virgultum agri, quod fecerat Deus, antequàm oriretur in terra, & omnis herba regionis ab eodem creata, priuſquam germinaret, protuberare & promicare cœperunt: εἱρμός τις, inquit Nyſſenus, ἀναγκαῖος κατά τινα τάξιν ἐπηκολούθησεν, ὥστε τὸ πῦρ προλαβεῖν μὲν, καὶ προεκφανῆναι τῶν ἄλλων τῶν ἐν τῷ παντὶ θεωρουμένων, καὶ οὕτω μετ᾽ ἐκεῖνο τὸ ἀναγκαίως τῷ προλαβόντι ἑπόμενον, καὶ ἐπὶ τούτῳ τρίτον, ὡς ἡ τεχνικὴ συνηνάγκαζε φύσις. *Neceſſaria quædam ſeries ordine quodam conſecuta eſt,*

vt ignis primum locum occuparit, & ante cætera omnia, quæ in hac vniuerſitate ſpectantur, effulſerit. Deinde poſt illum quod neceſſitate quadam naturali præcurrentem ignem ſequebatur, deinde tertium, vt artifex natura cogebat.

XXXIII. *Soluuntur aliquot obiectiones.*

152. THEOD. Nonnulli ſunt, mi Philoctiſta, ad quæ volo vti mihi reſpondeas, ac primùm illud, cur herbæ citiùs quàm piſces & ſerpentes, & volucres: iſtæ citiùs quàm quadrupedes exierint in lucem: cùm enim naturaliter fieri dicas, debeo Phyſicam dictorum adferre rationem.

PHILOCT. Facilis & expedita ratio eſt. Simplicior eſt natura plantarum: àt ad animalium perfectionem illa carnis, oſſium, muſculorum, tendonum, vertebratum, commiſſurarum, venarum, arteriarum diuerſitas plus temporis exigebat. Piſcium autem & auium productio, quibus & minor eſt organorum varietas, & materia ſequacior, obſequentiórque naturæ artifici, cæterorum animalium productionem anteceſſit.

153. THEOD. Plantas & potiſſimum arbores videmus multis menſibus egere, vt ad debitam naturæ proceritatem perueniant: quî factum putemus, vt iam adultæ fuerint tertio die & protuberarint in fructus? PHILOCT. Arbores poſtquam è terra pullularunt, nutricari debent, augeri, nouáſque materiæ partes paulatim acquirere, quod fieri non poteſt exiguo temporis interuallo; at plantæ primo creationis momento productæ, omnem materiam iam inde ab initio habuerunt, quam in ſtatu perfectionis habere debuerunt, ideóque tantum temporis à prima creatione ad earum eruptionem interceſſit, quantum neceſſarium fuit, vt radicum, ramorum, trunci, corticis, foliorum figuram, cæteráſque qualitates naturæ ſuæ debitas per naturalem emanationem acquirerent, quod nemo dubitet exiguo temporis interuallo fieri potuiſſe.

154. THEOD. Illud videri poſſit obſcurius, quî tandem naturali via fieri potuerit, vt plantæ ex omni rerum maſſa collectæ vno die citiùs quàm Sol & Luna, cæteræq; ſtellæ ad locum naturæ ſuæ conuenientem deuenerint, cùm præſertim tanta ſit ſtellarum velocitas, cùm tam incredibili celeritate vel potiùs tam inſana & ſupra omnem cogitationis humanæ captum torqueantur, vt quatuor & viginti horarum ſpatio totum Sphæræ ſuæ girum obeant, & earum nonnullæ, ſi Mathematicis credimus, verbi cauſſa quæ ſunt circa cingulum Orionis, eo temporis interuallo quo ſemel recitaretur ſalutatio angelica, plus itineris conficiant, quàm ſi propinquiore & interiore giro terram libantes eius ambitum ſepties circuirent. Quonam igitur pacto plantarum illa pullulantium eruptio Solis & ſtellarum productionem anteceſſit?

155. PHILOCT. Neque hîc difficilis eſt & intricata reſponſio. Plantæ ſunt animatæ, anima eſt actus corporis organici, ac proinde organa ſiue partes heterogeneas aptas ex ſeſe & colligatas, quoad ſubſtantiam exigebat. Solaris autem corporis, & ſtellarum particulæ, cùm homogeneæ ſint, nullúmque inter ſe ordinem importent, non fuerunt primo creationis puncto, nexu mutuo colligatæ. Solis autem illa ſubſtantia (quod de alijs quoque ſtellis intelligi volo) ſimul & ſemel ciebatur diuerſis motibus & pene contrarijs, qui celeritati eius obſtarent. Nam & eius particulæ tota primæuæ confuſionis abyſſo diſperſæ eluctabantur, ſéque ab aliis naturis abrumpebant, & vndecunque collectæ in vnum globum ingentem confluebant, & ad Sphæram ſuam motu recto tendebant, & motu circulari diem noctémque referebãt.

156. THEOD. Quid? quòd, vt dicitur Deuteronomij 32. v. 4. *Dei perfecta ſunt opera:* non autem perfecta fuerunt, ſi perfectionem qualitatum materiæ deformitas vel puncto temporis anteceſſit?

PHILOCT. Reſpondet Doctor Aquinas *non fuiſſe hoc ex impotentia Dei, ſed ex eius ſapientia, vt ordo ſeruaretur in rerum conditione, dum ex imperfecto ad perfectum adducerentur.* Neque verò loquitur Moſes de operibus creationis, prout in principio conſtiterunt, ſed de conſiliis eius & prouidentia, præſertim de perductione Iſraëlis ad terram Promiſſam, quæ rectè perfecta nondum erat, cùm iſta loqueretur. Sed vt hunc Cantici Moſis verſiculum tam rerum creationi quàm gubernationi quadrare faciamus, *Dei perfecta ſunt opera*, id eſt Deus *attingit ad fine ad finem fortiter*, ſed hoc non officit quo minùs *diſponat omnia ſuauiter*, & in prima rerum molitione creaturas ſuas paulatim ex ſtatu imperfecto ad perfectionem naturæ perduxerit, & quidem via naturali, prout ipſius prouidentiæ ſuauitas exigebat.

1. parte. q. 66. art. 1. ad 1. in contrariũ.

XXXIV. *Cur homo non ſimul conditus eſt cum cæteris rebus creatis.*

157. THEOD. Nihil video ſupeteſſe, niſi vt cauſſam exponas, cur cũ omnia ſimul creata diceres, vnam animam humanam excepetis. PHILO. Id apertè definit, vt iam vidimus, Concilij Lateranenſis authoritas: Deum videlicet ſimul in principio temporis vtramque creaturam ſpiritalem & mundanam de nihilo condidiſſe: ac deinde humanam è corpore & Spiritu conſtitutam. Sed hoc, opinor, quæris, vnde Patres hominem poſt cætera conditum eſſe collegerint. Dicerem aliam animæ cauſſam fuiſſe, aliam rerum cæterarum. Quod ad cætera pertinet, Deus creata conſeruat vel ſingularum ſpecierum indiuidua per generationem propagat. Non creat nouam materiam, non formam, non angelum. Conſentaneum itaque fuit, vt ſimul & ſemel illo creationis munere defunctus ſe deinceps à creandis corporibus & angelis abſtineret; at hanc ipſe ſibi legem præſcripſit, vt quoties embryonem corporis humani ſuis partibus & organis abſolutum videret, animam & infundendo crearet, & creando infunderet. Nihil itaque cauſſæ fuit cur integritatem perfectionémque corporis humani animæ creatione occuparet.

158. Sed hæc humana ratiocinia ſatis eſſe non poſſunt vt Eccleſia quicquam fide credendum definiat. Præter momenta rationum: ſcripturæ teſtimonia requiruntur, Sic, ni fallor, è ſcriptura colligebat. Adam & Eua eodem die creati ſũt; ſed Eua creata eſt die ſexto. Ergo & Adamus. Quod cùm de corpore dici non poſſit (non enim illud è nihilo productum, ſed Adami corpus è limo terræ, primo die creatæ, corpus Euæ ex Adami coſta formatum eſt) de anima neceſſariò debet intelligi. Vtrumque autem eodem die creatum liquet è capite 5. ineunte. *Hic eſt liber generationis Adam. In die qua creauit Deus hominem, ad ſimilitudinem Dei fecit illum, maſculum & fæminam creauit eos, & benedixit illis, & vocauit nomen eorum Adam, in die quo creati ſunt.* Quemadmodum è cap. 2. v. 4. res cæteras eſſe collegerat: *Iſtæ ſunt generationes cœli & terræ quando creata ſunt: in die quo fecit Dominus Deus cælum & terram, & omne virgultum agri antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis priúſquam germinaret.* Euam porro non ante ſextum diem creari potuiſſe, vel inde liquidò probatur, quòd animalia priùs ad Adamum adducta ſunt, vt nomina ſingulis ſecundum cuiuſque naturam imponeret, quæ ante quàm ſexto die ſuis qualitatibus veſtirentur, nec adduci, nec ab Adamo noſci potuerunt.

159. Quod ad humanum corpus ſpectat, ſi elementa manent actu in mixto, ſi ſunt in animantium corporibus formæ, quas vocant partiales carnis, oſſium, venarum, ſanguinis & cætetorum huiuſmodi, ſi forma quædam eſt corporeitatis humanæ ab anima diſtinctæ, quæ partiales illas formas contineat, & quaſi communi nexu deuinciat, vt plerique philoſophantur, cauſſæ nihil eſſe video quo minùs primo creationis momento tum formis partialibus, tum illâ formâ corporeitatis inſtructum, quod deinde figuram, ſpeciem, cæteras naturæ ſuæ debitas qualitates emanatione naturali produceret, cum cæteris omnibus conditum eſſe fateamur.

160. Quamuis non diſplicet illa meditatio non inelegans Eugubini, quam video viris eruditiſſimis placuiſſe. Putat Dei filium priùs ſibi figuram humanam finxiſſe, eam ipſam videlicet, quam aſſumpta carne, plenitudine temporũ euoluta erat, habiturus, vt animam humanam ad ſuæ diuinitatis imaginem, humanum corpus ad illius quod olim aſſumpturus erat, ſimilitudinem effingeret. *Acceſſit ergo*, inquit, *filius ac Verbum Dei, ad creationem humanam in forma, imagine, habituque humano, gerens ſpecioſiſſimam diuiniſſimámque formam, & iucundiſſimam, omnium humanarum formarum pulchritudinem ſuperantem:* & paucis interiectis. *Videbat eum ſe creantem, manúſque ſibi admolientem fingentémq; manibus, manus ſuas & corpus. Talẽ ſpecioſiſſimam inenarrabilis venuſtatis formam, vt Petrus in monte, ſic Moſes in rubo intuens expauit lumine circumfuſus, texitque vultum: talem poſtea vidit in monte Sina: talem vidit Abraham, cùm loqueretur cum eo: ideo & gauiſus eſt.* Et iterum. *Cùm fingeretur homo, manus illas diuinas adſpexit, ambroſióſque vultus illos, pulcherrima brachia corpus ſuum fingentia ſinguloſque artus ducentia.* Quæ ſi vera ſunt, formauit Deus caput humanum, *& inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ*, prius quam cætera corporis membra figularet. Ne, quod obiicit Salianus, ponamus Adamum fuiſſe antequam eſſet, quomodo enim videbat, niſi per corpus? factum ergo iam erat vt videret: nec tamen fiebat, ſi iam factum erat.

In Coſmop. folio 46.

XXXV. *Recapitulatio.*

161. THEOD. Hactenus ita textum expoſuimus vt neque diſceſſerimus à propria ſignificatione verborum, neque vllum induxerimus miraculum, præter ea duo quæ planè neceſſaria fuerunt, vt Deus & materiam è nihilo crearet, & ex eius potentia ſine præuiis diſpoſitionibus formas ſubſtantiales educeret. Omnium rerum ſubſtantiam, cùm ab hominis anima diſceſſeris, primò momento temporis ſimul eſſe productam probauimus auctoritate ſcripturæ, Concilij Lateranenſis, Hebræorum, Græcorum, Latinorum, ratione, & incommodis quæ ex aduerſariorum ſententia conſequuntur. Sex diebus creationem rerum ſequentibus ipſæ rerum ſubſtantiæ qualitates perfectionéſque naturæ ſuæ debitas, ſeriùs, ociùs, ſecundum cuiuſque naturam emanatione naturali produxerunt: quibus inſtructæ ad naturalem locum inclinatione naturæ contenderent.

162. Primo igitur die ignis emicuit, & facta eſt lux, & aër ferebatur quidem ſuper aquas, ſed ferebatur duntaxat, nec ante ſecundum diem chaos eluctari potuit, & ad ſtatum naturalem peruenire. Secundo die ignis & aër, qui ex Chao ſe pridie proiecerant, perfectè fuerunt extenſi, & factum eſt tam aëris quàm ætheris & cæli firmamentum. Tertio die aquæ ſunt in vnum locum congregatæ, & ab arida ſeparatæ, & plantæ quæ primo momento creatæ fuerant cum elementis, ſed latuerant hactenus, è terra pullularunt. Quarto die ſtellæ factæ ſunt, quia minori tempore partes homogeneæ ſingularum ſtellarum toto confuſionis aceruo diſperſæ non potuerant conuenire inter ſe, & cum aliis in vnum ſtellæ corpus conglobari. Quinto die piſces & volucres prodierunt, tardiùs quàm plantæ, quia cùm maiore partium varietate conſtent, plus temporis requirebant, vt forma ſubſtantialis ſingularum, quæ ex materia nuda primùm educta fuerat, conuenientia ſibi membra per qualitates & diſpoſitiones naturaliter ex ipſa manantes effingeret, atque formaret. Sexto demum die beſtias terra produxit, ſeriùs quàm aqua piſces, & aues, quia terra minùs eſt ſequax & obſequens artifici naturæ materia, quàm aqua vel aër, quæ duo in piſcibus & volucribus tenere videntur principatum. Reſtabat homo diuina quaſi manu fingendus è limo, quia eius anima non præextiterat in rerum materialium, confuſione, ac proinde neceſſe fuit vt eum exterius agens effingeret: niſi ſi dicere volumus, fuiſſe quandam formam corporis humani, formáſque ſingulis partibus attributas, quæ ſe ipſas ad figuram, debitamque naturæ ſuæ perfectionem naturali emanatione perducerent.

XXXVI. *Conciliantur antilogiæ initio propoſitæ.*

163. ITaque, *qui viuit in æternum, creauit omnia ſimul*, ſed qui omnia vno momento creauerat, ea ſex dierum interuallo digeſſit, ſuis qualitatibus ornauit, & ad naturæ perfectionem adduxit. *In principio creauit Deus cælum*: ſed illud ipſum cœlum ſidereum quod principio creauerat, à reliquorum corporum concretione ſeiunctum ſecundo die huic rerum vniuerſitati circumdedit: vel aërem inter aquas inferiores, & ſuperiores aquarum vapores expandit. Dies tres ante ſolis in cœlo poſitionem illuxerant: ſed eos ſol idem, quamuis adhuc informis, nulláque certa figura comprehenſus inuexerat.

SACRARVM QVÆSTIONVM

LIBER SECVNDVS.

THEOPHRASTVS, SIVE DE FLVVIIS ET LOCO PARADISI.

INTERLOCVTORES.

THEOPHRASTVS, PHILOMATES, &c.

PRÆFATIO.

1 PHILO. Atqui, mi Theophraſte, non decet quæ vel ex antiquorum monumentis acceperis, vel ipſe cōmentando repereris, ea tamdiu ſodalibus tuis inuidere. THEO. Quorſum iſta, mi Philomates? PH. Ἐκ δὲ σοῦ πῦρ, οἶμαι, ῥᾷον ἄν τις ἐκτρίψειεν, facilius, inquit ille, quis ex te ſcintillam tundendo excuderit quàm interrogando liberalius dictum, & vel minimam ſcripturæ enarrationem exſculpſerit. Ac, vide quantum inter te ac neſcio quem togatum ſapientem, interſit. Is omnia cupiebat in Lucilium ſuum transfundere; tu è tuis fontibus nihil pateris ad amicos tuos effluere. Ille, *Si cum hac exceptione*, inquit, *mihi detur ſapientia, vt illam incluſam teneam, nec aliis enuntiem, reiiciam.* Tu, ſi cum hac exceptione tibi detur, vt eam aliis impertias, nec quaſi Rabbinorum cabbalam, orgia Liberi, Cereris myſteria, teneas incluſā, & vel Orci galea, vel annulo Gygis obtectam, reiecturus eam videris. *Nullius*, inquit ille, *boni ſine ſocio iucunda poſſeſſio eſt.* Te (bonâ veniâ me audies) nihil quod ſit amicis commune, delectat, tantúmque ſapientiæ tuæ deceſſurum putas, quantum ad tuos familiares acceſſerit. Tamen, vt ſcias, alia ratio eſt erogandæ pecuniæ; alia communicandę ſcientię Nam pecuniam qui retinet, non erogat; qui erogat, non retinet: ſcientiam & qui communicat, retinet; & qui habet, non ſolum ſine inuidia, ſed etiam ſine detrimento communicat.

Senec. ep. 6.

Vt homo cùm erranti comiter monſtrat viam, Ennius.
Quaſi lumen de ſuo lumine accendat; facit,

Vt nihilominus ipſi luceat, cùm illi accenderit. Quanquam hîc etiam imago deficit : non enim tantum nihilo tibi lucebit minùs, ſed etiam eò magis tibi lumen accreſcet, quanto mihi copioſius interpretationis tuæ lumen infuderis. Etenim qui ſibi ſoli ſtudet & Muſis.

Homer. Χείλεα μέν τ' ἐδίην', ὑπερῴην δ' οὐκ ἐδίηνε.
Labra rigat, ſed non perfundit rore palatum.

Neque vlla compendioſior ad ſcientiam via, quàm ſi quæ priuato ſtudio didiceris, alios docere inſtituas. Sic enim frequenti tractatione, velut attritu magis magiſque ſplendeſcent, & altiùs imbibentur, quæ priuatis illis commentationibus animi ſuperficiem duntaxat infecerant.

2. TH. Ingenuè loquar. Philomates. Si qua eſt in me facultas, ſi qua diuinarum rerum notitia, quam exiguam, vel potiùs pene nullam eſſe fateor, eam neque tibi, neque cuiquam inuideo. Sed eruditior mihi videris quàm vt auſim tecum de diuinis literis diſputare. Nimius es in Rabinorum ineptijs, nimius in figmentis ac fabulis poëtarum, qui ſi ad aliud literarum genus animum appuliſſes, aut has ipſas Rabbinorum ac Poëtarum argutias moderatiùs adhiberes, poteras ad ipſa veritatis adyta penetrare. Hæc enim quæ tantopere te delectant, obſcuritis adeo lucem non afferunt, vt etiam perſpicuis caliginem obducāt. Vel hæc oratio tua, qua mihi vt aliquid de ſcripturis exponerem, perſuadere conatus es, quantas habet rerum ac verborum offucias? cùm vno verbo commodiſſimè dicere potuiſſes te pro mutua inter nos beneuolentia rogare; vt hunc vel illum ſcripturæ nodum exoluerem, parum te diſertum fore putaſti, niſi centonem quemdam ex Homero, Ennio, Seneca, Xenophonte conſueres; Cabbala, Orgia, myſteria, Ceres; Liber, Otcus, Gyges, ſollicitandæ fuerunt omnium artificum officinæ, cudendum fuit, ſculpendum, alia ſexcenta, quæ, vt dixi, non tantùm obſcura non illuſtrant, ſed etiam claris ac dilucidis tenebras offundūt.

PH. Non poterit ſic abire, quin abs te aliquid vel precibus exorem, vel pipulo & conuicijs extorqueam. THEO. Quid igitur mereas, vt dum ſancta & diuina tractamus, tu interim ab Hebræorum delicijs, & anilibus fabulis abſtineas orationem tuam? PHIL. Id equidem me facturum eſſe ſanctè recipio, mi Theophraſte; nec aliud Silentij pretium expoſco quàm vt tu ad quæſita reſpondeas. TH. Age ſanè.

III. *Vtrum ad Gentiles Poëtas ac Philoſophos aliqua Paradiſi fama peruenerit.*

3. PH. Vnum eſt quod ex te ſcire magnopere deſiderem, quid cenſeas de loco Paradiſi. TH. Video quid moliare. Philomates. Per aliam viam eò redis, vnde te deduxeram. Cogis me ad Poëtas, Philoſophos cæteróſque ſcriptores antiquos orationem deflectere. PHIL. Quid igitur? An ad gentiles ſiue Poëtas ſiue Philoſophos, aut Paradiſi, aut omnino Iudaicarum rerum fama dimanauit? TH. Ioſephus in Appionem, Ariſtobulus apud Euſebiū, Euſebius ipſe de præparatione Euangelica, l. 11. 12. 13. Iuſtinus exhortatione ad Græcos, & alibi, Tertull. Apologetico cap. 21. Firmicus de myſterijs profanarum religionum, & alij paſſim multis oſtendunt veteres tum Philoſophos, tum Poëtas è ſacris diuinarum ſcripturarum oraculis multa ſumpſiſſe.

4. Et ne longiùs abeamus, quis illo Διὸς κῆπος, *Iouis hortus* in Platonis conuiuio? putas aliud quàm ipſum Paradiſum intelligi? PH. Ita ſaltem Euſebius exponit. TH. Quid illa in eodem conuiuio fabella, quam narrat Ariſtophanes, de Androgyno, & facta in virum & fœminam ſectione? hinc mutuus amor hominibus innatus, καὶ τῆς ἀρχαίας φύσεως συναγωγεὺς, καὶ ἐπιχειρῶν ποιῆσαι ἓν ἐκ δυοῖν, *& priſcæ naturæ conciliator, & annitens vnum è duobus efficere.* Ecquid non ad Euæ productionem, & ad illa verba : *maſculum & fœminam creauit eos.* Geneſis 1. v. 27. *Hoc nunc os ex oſsibus meis, & caro de carne mea, &c. & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna*; tibi videtur alludere? Gen. 2. v. 24. PHIL. Omnino. TH. Vnde porro illa eiuſdem Platonis in Politico deſcriptio primorum hominum quos ipſe γηγενεῖς, *è terra procreatos* appellat? *fructus verò*, inquit, *illis & poma & fruges ab vnde arbores & fertile ſolum ſponte ſua abſque agricultura opera ſuggerebant*, γυμνοὶ δὲ καὶ ἄστρωτοι, *nudi verò & ſine ſtragulis, &c.* PH. Quis eum dubitat primorum parentum vitam in Paradiſo voluiſſe deſcribere? TH. Vis & aliud ex eodem attexam? PHIL. Mihi verò nihil poterit eſſe iucundius. TH. *Cùm*, inquit, *eam* facultatem haberent qua poſſent non ſolùm inter ſe ἀλλὰ καὶ θηρίοις διὰ λόγων συγγίνεσθαι. *Sed etiam cum beſtijs miſcere ſermonem*, ecquid non vides hîc ſerpentis & Euæ ſermonem viuis coloribus expreſſum?

ſum? P H. Nullus abs te diſſentio. T H. Quid apud Homerum hortus Alcinoi? quid fons ille qui *ἀνὰ κῆπον ἅπαντα σκίδναται*, *toto diffunditur horto*? P H. Quid attinet plura ſubnectere? iam mihi planè eſt perſuaſum quod nemini intrudi poſſe arbitrabar. Quare, ſi placet, iſta relinquamus, & quæſtionem de loco Paradiſi, & veterem & variis tum antiquorum tum recentiorum altercationibus iactatam oratione ventilemus. Quid enim mihi poteſt eſſe iucundius, quam vt audiam de tanta re quid ſentias?

III. *Conciliantur* LXX. *Interpretes cum translatione communi.*

5. TH. Eò difficilior eſt iſta quæſtio, quod in interpretatione, LXX. ſeniores, vt videtur, à Latina tranſlatione diſſentiunt. P H. Vis igitur vt recitentur verba textus primarij? T H. Age ſanè P H. *Et plantauit Dominus Deus* גן בעדן מקדם *ganbeeden mikKedem*. T H. Quid hîc aiunt LXX. Interpretes? P H. *Plantauit Deus παράδεισον ἐν Ἐδὲν κατ' ἀνατολάς. Paradiſum in Edem verſus Orientem.* T H. Quid noſter? P H. *Plantauerat autem Dominus Deus Paradiſum voluptatis ab initio.* Verùm, mi Theophraſte, hæc frontibus aduerſis interſe pugnantia quis conciliet? Quis verſiones duas adeo diſſidentes vna interpretatione deuinciat? T H. Facilis eſt & expedita ratio. P H. Facilis autem? T H. imò facillima; verbis diſcrepant reipſa conſentiunt. Edem nomen eſt voluptatis ac deliciarum; vnde & Græcum ἡδονῆς nomen deductum eſt. Et Latinus cap. 4. v. 16. Vocem Edem reliquit intactam, & LXX. viri Παράδεισον τῆς τρυφῆς, *Paradiſum voluptatis*. cap 2. v 15. tranſtulerunt. Idem nimirum eſt, Plantauit Deus Paradiſum in Edem, atque plantauit in deliciis, vel potiùs in loco diuitiis omnibus, ac voluptatibus affluente.

Gen. 2. 8.

6. P H. Quid illud quòd Latinus *à principio*, Græci *verſus Orientem*? T H. Si rem volumus ſuffragiorum numero decidere, penes Latinum erit victoria: fauebunt Symmachus, Theodotion, Aquila, quos Hieronymus laudat in traditionibus Hebraicis Primus ἐκ πρώτης, *à prima*, videlicet mundi conſtitutione: alter ἐν πρώτοις, in primis: tertius ἀπ' ἀρχῆς, *à principio*, die nimirum mundi tertio, cùm iuſſit Deus vt arbores è terra pullularent. Niſi forte audiendum putas Hieronymum, non tam ex ſua quàm ex Hebræorum traditionibus, aſſerentem ex hoc loco Paradiſi plantationem prima cœli ac terræ conditione antiquiorem manifeſtiſſimè comprobari. P H I L. Ego verò audiendum non puto, licet hoc ipſum in quibuſdam apocryphis inuenerit.

4. Eſdr. ca 3. v. 16.

7. T H. Sed quorſum iſta? quid opus eſt ambire Tribus Interpretum, ſuffragiorúmque pũcta colligere? cùm etiam in hac parte, LXX. viri cum Latino planè conſentiant. & ſiue κατ' ἀνατολὰς, ſiue *à principio* dixeris, in eundem ſenſum reuoluatur oratio? P H. Eundem? T H. Quidni? Poſſunt enim tum principium, tum ἀνατολὴ, non ſolùm ad tempus, ſed etiam ad locum, certámque mundi plagam, vnde ſol motus diurni ſumit initium, pertinere. P H I L. Iam igitur habemus, Paradiſum in Oriente fuiſſe conſtitutum. T H. Habemus ſanè, Nam, vt conceptis verbis teſtantur LXX. ſeniores, *plantauit Deus Paradiſum in Eden, verſus Orientem.* Sed heus tu Philomates! Verendum eſt ne quòd iam apprehendiſſe ac tenere videbamur, repente nobis è manibus euaſerit. P H. Quid ita? T H. Poteſt Gallia vel cum Hiſpania, vel cum Germania comparari. Nónne? P H. Fateor. T H Si cum Hiſpania compareretur, ad ſolem vergit Orientem. P H. Veriſſimè. T H. Quid ſi cum Germania? P H I L. Ad ſolis occaſum. T H. Quid ſi cum Græcia, Syria, Perſide, Bactris, Indis Orientalibus, ipſis denique Sinis eadem Gallia conferatur? P H. Multo magis vergere dicetur ad Solem occaſum. T H. Quid ſi Hiſpaniæ ſitum deſcribere velimus, habita regni Peruani vel Mexicani ratione? P H. Hiſpaniam dicemus eſſe gentibus illis Orientem. T H. Cùm ſol ab America recedit, ad quas terrarum plagas eum dicemus accedere? P H. Ad Sinas, opinor, qui noſtri comparatione dicebantur ad Ortum conſtituti T H. Cùm igitur nulla ſit terrarum plaga, quæ ſimpliciter & abſolutè vel Oriens vel Occidens dicatur, & diurnus ſolis curſus nullum finem habeat, nullum principium, ac proinde tam Oriens quàm Occidens pro diuerſitate terrarum varietur, nihil à nobis hactenus inuentum eſt, niſi deprehenderimus certam mundi plagam, cuius habita ratione Paradiſus dicatur ad Orientem conſtitutus.

Sed ecce commodùm ad hanc Bibliothecam, dum inter nos fabulamur, acceſſimus. Eccum magni auctores qui certum Paradiſi locum definiant? Vis igitur vt referamus ad Senatum, Patréſque conſcriptos paucis conſulamus?

IV *De loco Paradiſi variæ Doctorum ſententiæ.*

Lib de plantatione Noe.

8. AGe igitur Philo quid cenſes? PHIL. Paradiſum non in terra, non in cœlo, ſed in ſola ſapientis mente poſitum eſſe pronuntio, *atque id ſi accipiatur de vitibus, & olearum, malorum punicarum, ſimiliumque arboribus,* πολλὴ ϗ δυσθεράπευτος εὐήθεια, *magna eſt & incurabilis ſtultitia.* TH. Bona verba. Tu verò, Origenes, de loco Paradiſi quid cenſes? ORIG. Non in terra, ſed in tertio cœlo ſitum eſſe Paradiſum: ibi animas peccaſſe, priuſquam corporibus iungerentur: eiectas è Paradiſo ſiue de cœlo detruſas, ac veſtibus pelliceis indutas, id eſt corporum vinculis alligatas vt tanquam in carcere & neruo peccatorum ſuorum pœnas exoluerent. PHILOMATES Quid ais, vile ſilicernium? adeóne deliras vt etiam toto cœlo exorbites? Non vides te cum Philone tuo ſolis allegoriis intentum hiſtoricam ſubuertere veritatem, cœlum terrámque miſcere, è cœlo Tigrim & Euphratem elicere, Æthiopas & Aſſyrios cœlo tranſcribere? THEOD. Bona iterum verba, Philomates. Nam tametſi meritò reprehenſus eſt ab Euſtathio Antiocheno quòd hiſtoriam de Paradiſo μύθους & fabulas appellarit, ſcripturam paſſim ad ſenſus allegoricos euerſa literæ veritate detorſerit, totúmque, vt ait, mundum ἀμέτρω φλυαρίᾳ, *nugis immenſis* implerit (quas etiam ob cauſſas tandem ab Eccleſia proſcriptus eſt) magis tamen flere libet ac lamentari, cùm hominem florentem ingenio, doctrina limatum, fidei confeſſione ſublimem tam grauiter erraſſe & in ſuis cogitationibus euanuiſſe videamus.

Apud Epiphan. hæreſi Orig.

Libro de Engaſtrimytho.

9. Vos verò Rabane & Strabe de ſitu Paradiſi quid cenſetis. STRABVS. Eum dicimus in edito loco poſitum ad ipſum Lunæ circulum aſſurgere. PH Næ vos paulo quidem Origene modeſtiores! iiſdem tamen vos interrogationum laqueis implicatis. Quid verò Alenſis? quid Abulenſis? ABVL. Eum ponimus ſupra mediam aëris regionem. THEOPHR. Quid? in aëre vacuo pendentem, an in aliquo montis editioris faſtigio ſitum eſſe decernitis? Si in aëre, iam quidem habemus Ariſtophanis Νεφελοκοκκυγίαν, ſed tamen, ὦ θαυμάσιοι, dicite quæſo quibus illa momentis ſuſtentata, quibus libramentis examinata ſuſpenditur? Si in montis faſtigio, Homericum habemus. *Olympi.*

Culmen, vbi ſedes eſt inconcuſſa Deorum, 7. Odyſſ.
Vt perhibent, quò non imbres, non fluminis aura
Perueniunt ſparſaque niues, ſed luce nitenti
Candida ſemotis aperitur nubibus æthra.

Te, mi Philomates, ſi forè Latina tibi ſtomachum mouent, ipſam Odyſſeam adire, fluentémque nauſeam verbis Homericis coërcere nemo prohibebit. Reuertor ad Epiſcopum Abulenſem. Si Paradiſum ſtatuis in aliquo montis vertice, qui fit vt mons tam altus, tam exaggeratus ſe mortalium oculis ſubducat? PHIL. Quid ſi Damaſcenus cap. 22. libri 2. de fide Orthodoxa Paradiſum πάσης τῆς γῆς ὑψηλότερον, *omni terra editiorem* appellat? Quid ſi Baſilius Magnus oratione de Paradiſo ἐν περιόπτῳ κείμενον ἀνεπισκότητον δι' ὕψος, &c. *in eminenti, & conſpicuo loco poſitum ob altitudinem nulla obſcuritate obductum, omnium ſiderum exortu refulgentem, illuſtratum vndecunque iucundiſsima horarum temperie veſtitum, aëre puriſsimo circumfulgentem* appellat? Quid ſi, vt alios omittam, Marius Victor in Geneſi, *Editiore loco* defendit fuiſſe Paradiſum. Sed his omiſſis, Moſem Bar-Cepha Syrum, prout ab Andrea Maſio Latinè loqui edoctus eſt, audiamus.

10. MOSES. *Aſſerimus eam terram in qua eſt Paradiſus, altiorem multo ſublimiorémque exiſtere hac quam nos incolimus. Id enim ita ſe habere indicio ſunt quatuor illa grandia flumina, quæ orta in Paradiſi terra per hanc noſtram ab illa diuerſam feruntur.* PH. Quid apud eundem Philoxenus Mabugenſis Epiſcopus? PHILO. *Sic conſitus à Deo Paradiſus eſt, vt medium occupet locum: quidquid enim ſuperius eſt, aut cœlum eſt, aut cœlo conſentaneum. Rurſum quicquid inferius vel terra eſt, vel ad terram pertinet: quippe qualis erat conditio compoſitióque hominis, talem oportebat eſſe & locum in quo erat ille ponendus, &c. Eiuſmodi erat Paradiſi ratio in medio ſcilicet collocati*, &c. Quid Iſidorus Hiſpalenſis. ISID. *Septus vndique romphæa flammea id eſt muro igneo accinctus, ita vt eius cum cœlo pene iungatur incendium.* TH. Magna eſt apud me tantorum Eccleſiæ Doctorum authoritas. Sed Paradiſi locum non definiunt, tantùm cæteris terris editiorem eſſe defendunt: nos autem propriam Paradiſi ſedem inquirimus. Sed iterum Moſem illum Syrum loquentem audiamus.

De Paradiſo cap 9.

Cap 8.

Lib. 1. Orig. cap. 3.

11. Ait nonnullos eſſe tum Philoſophos tum Eccleſiæ Doctores qui cenſeant *elementa ipſa alterum in altero eſſe, atque ab al-*

circundari , terra enim ab aqua, aquam ab aere, aerem ab igne contineri. Atque his poſitis ita pronuntiat MOSES cap. 13. BAR-CEPHA. *Ephraim dicit Paradiſum vniuerſam ambire terram, atque vltra Oceanum ita poſitum eſſe, vt totum terrarum orbem ab omni circumdet regione, non aliter atque luna orbis lunam cingit.* Halo videlicet intelligit, ſiue aream illam lucidam, quæ cùm ſudum eſt, plerúmque circa lunam in morem coronæ diffunditur. EPHREM. *Quia procul extra conſpectum diſsitus eſt Paradiſus, neque tam acuta eſt oculis noſtris acies, vt illum aſſequi poſsimus; ſi de ipſo periculum facere velis, facile contuleris cum circulo lunam ambiente, atque ita intellectu comprehenderis: nam ita ille & mare, & terram intra ſe complectitur.*

Nullos enim Antichthonas agnouit, qui aduerſa nobis vrgerent veſtigia, planam terræ ſuperficiem ratus in circulos tres eſſe diſtinctam, quorum minores maioribus clauderentur: vt omnium minimus ſit terra hæc quam incolimus: medium Oceanus obtineat, maximum & extimum occupet Paradiſus, vt in hac figura quam tibi delineo, potes oculis intueri.

12. Quid porro Flauius Ioſephus? IO-
1. Orig. cap. 1. SEPHVS. ἀρδεῦται δ' οὗτος ὁ κῆπος ὑφ' ἑνὸς ποταμοῦ πᾶσαν ἐν κύκλῳ τὴν γῆν περιῤῥέοντος. *Hic hortus vno fluuio totam circumfluente terram irrigatur.* Nimirum vel idem credidit quod Ephræmus, vel totam terram eſſe Paradiſum, flumen Oceanum, qui Paradiſum humectet, è quo Tigris & Euphrates, Ganges & Nilus oriantur. PHILOM. Quaſi vero aut Adam eiectus è toto mundo fuerit, aut ille fluuius egrediatur è mundo, & inde videlicet mundo egreſſus in quatuor illa fluuiorum capita diuidatur: aut deniq, illa tum terræ tùm Oceani deſcriptio poſſit cum huius ætatis nauigationibus & experientia conuenire. TH. Longior ſum, ſi ſingulorum velim rogare ſententiam.

13. Paradiſum alii conſtituent in America, alij in Inſula Seilano, alii in Taprobana, alii in Inſulis Fortunatis. Inuentus non nemo qui ſola nominis affinitate ductus putauerit Heden Hedinum eſſe Belgarum ciuitatem. Itaque non vos motamur, Patres conſcripti, & vos magnis quidem honoribus proſequendos eſſe ſtatuimus,
3. de rep. tamen vt Plato Poetas è ſua ciuitate, ſic vos ab hac diſputatione tenia redimitos, floribus aſperſos, delibutos vnguentis μύρον κατὰ τῆς κεφαλῆς καταχέαντες καὶ ἐρίῳ In Coſmopeia.
στέψαντες honorificè dimittimus.

V. *Auguſtini Eugubini de loco paradiſi ſententia.*

14. EVGVB. *Audire, atque togam iubeo componere.*

PHIL. Audite, audite, *Grande aliquid quod pulmo animæ prælargus anhelet.*

EVGVB. *Nos autem nihil alioqui de nobis ſuperbum, nihil ventoſum ſentientes, ſed Deo cuncta referentes primi fuimus qui neque ab Hebrais, neque Græcis, neque Latinis repertam rem deprehendimus.*

Oſtendemúſque vbi regio Paradiſiaca ſit Eden. PHILOM.

Quid dignum tanto dabit hic promiſſor hiatu?

vel fallor, vel cùm fauces magno rictu diduxerit, *raris turbatus vocibus hiſcet, & inceptus clamor hiantem* fruſtrabitur.

EVG. *Nos autem hunc locum Deo adiuuante, ſi non fallimur, reperimus.* PH. vbi tandem?

EVG. *Inuenientes eum eſſe prope Charan. Charan autem eſt nundinarium Arabia iuxta Euphratem.* PHIL. O miram hominis ſagacitatem! ſed quibus tandẽ hanc veritatem Hebræis, Græcis, Latinis hactenus ignotam ſubodoratus es veſtigiis? EVGVB. Ezech. c. 27. v. 23. *Haran & Chene, & Eden negotiatores tui.* Iſaiæ 37. v. 12. *Haran, & Reſeph, & filios Eden.* PHIL. Quid tum? EVG. *Ecce Eden regio Paradiſi inter gentes Orientales annumeratur, & quidem prope Haran.* TH. In Prophetis quidem Eden agnoſco, ſed cùm, vt optimè notat Caietanus in Geneſim, eadem appellatio duabus poſſit regionibus conuenire, qui ſcimus hunc eſſe Paradiſum? EVGVB. Rationibus certiſſimis colligetur, Meſopotamia & Armenia vergunt ad Orientem, & Orientales in Scriptura nominantur: amœniſſimæ ſunt vberrimæ, non remotiſſimæ à Iudæa. Denique Tigri & Euphrate fluuiis toto terrarum orbe notiſſimis è Paradiſo manantibus alluuntur. TH. En cur tam multos Genebr. Pererios, Torniellos, alióſque ſexcentos viros, ita me Deus adiuuet, doctiſſimos in ſuam ſententiam pertraxerit.

15. PHIL. Sed ſi propter Tigris & Euphratis vicinitatem conſtituimus in Meſopotamia Paradiſum, quid Geone & Phiſone, Nilo videlicet & Gange faciemus? TH. Nihil ex Eugubino poteris expiſcari. Author eſt Genebrard. lib. 1. Chronologiæ diluuio omnibus ſurſum deorſum turbatis, ita mu-

tatam eſſe terræ faciem vt fluuiorum illorum oculi ſiue fontes in alias regiones, eáſque remotiſſimas, tranſlati fuerint, magno incolentium bono: omnes enim terram, quam alluunt, oblimant.

Plerique negant Nilum & Gangem his nominibus denotari. Itaque alii Phiſon & & Geon aiunt ipſos eſſe Tigrim & Euphratem, cùm poſt confluxum rurſus à ſe diſceſſerint. Alii fuiſſe quidem fluuios ingentes Tigri & Euphrati vicinos, ſed lapſu temporis exaruiſſe. Alii riuos eſſe & veluti ramos è Tigri & Euphrate deductos, ſed adeo tenues vt nullum horum extet apud hiſtoricos Geographóſque veſtigium. PH. Non ſatis percipio quid per illum confluxum aut ramos intelligas.

17. TH. Placet igitur rē liquidiùs explicare. Putant nonnulli Paradisū eo loci fuiſſe quò confluunt Euphrates ac Tigris, & cū ab illo confluxu facto rurſus aquarū diuortio, in duo flumina diuiduntur, habere ſe dicūt quatuor fluuios è Paradiſi fonte manantes. Tigris enim & Euphrates dicuntur antequā confluxerint, ipſa autem duorum fluuiorum coniunctio eſt ipſiſſimus fluuius irrigans Paradiſum. Qui cum rurſus in duo capita diuidatur, poſtquam in duo diuortia ſe diſtraxerit, alterum horū Geon, alterum Phiſon voluit nominari. Alii credunt Geon & Phiſon eſſe quoſdam alueos ex Euphrate ac Tigri deductos, quorū tamen apud Geographos nulla ſit mētio, vel quod nomen mutauerint, vel quod exaruerint, aut aliquo caſu defecerint. PHIL. Quā hæc inania ſunt? quàm futilia? quàm? TH. St, St, caue progrediaris vlteriùs. PH. Quis enim hoc ferat?

VI. *Explanatur ſcriptura de fluuio Paradiſum irrigante.*

18. TH. Video te, mi Philomathes, vel indignari frequentiùs, vel in riſum & cachinnos effundi. Equidem, vt ſemel dicam, Democritum te, quàm Heraclitum videre malim.

Tamen renidere vſquequaque te nollem.
Nam riſu inepto res ineptior nulla eſt.

Quòd autem in doctiſſimos viros excandeſcis, quibus gratia potiùs habenda fuit, quòd vel ipſi aliquid inuenerint, vel occaſionem vlteriùs quærendi ſubminiſtrarint, eóſque futilitatis accuſas, id verò tolerari non poteſt. Neque verò quicquam ſcientiarum ſtudio magis officit, quàm vel ioco parùm liberali ſerias cogitationes excludere, vel indignatione obnubilare rationem. Quare ſi vis ad ſcientiam peruenire, vt profecto vis, ſeriò ſedatéque rem agamus.

19. Qui viam ad mare neſcit, inquit, ille, fluuios ſequatur. Quæritur vbi plantatus à Deo fuerit Paradiſus? Viam ignoramus, fluuios quatuor habemus qui ſuā à fluuio Paradiſi originem accerſant. Videamus ecquid ex eorum conſideratione poſſimus indagare veritatem. Narrat Cæſarius Gregorii Theologi frater Dialogo tertio, interrogat. 147. quoſdam Ægyptios ad inueſtigandā Paradiſi ſedem, per fluuium Geon, quem Prophani Nilū appellant, diu multúmque aduerſo flumine nauigaſſe; poſtquam autem tempore longiſſimo nauigauerant, deueniſſe in loca quædam ſolis ardoribus exuſta, vbi totum flumen ita ferueret, vt ne extremis quidem digitis eius aquas attingere poſſent, coactos retrocedere, conſumptóque viatico, mutata retrorſum nauigatione, nullo tā difficilis viæ pretio in patriam rediiſſe. Meritò fortaſſe, quia Tigri & Euphrate, de quibus è Scriptura conſtat, prætermiſſis, Nilum, de quo perinde non liquet, an is è Paradiſi fluuio naſcatur, ſcrutari maluerunt. Quare, vt à certis ad incerta, à notis ad incognita veniamus, operæpretium fuerit à Tigri & Euphrate diſputationis noſtræ caput accerſere. Priùs tamen de ipſo fluuio Paradiſi, qui cæterorum quatuor fons eſt & caput, pauca libanda ſunt, & ſcripturæ verba non carpenda leniter, ſed ſuis examinanda momentis. PH. Quæ tandem? THEO. Geneſis c. 2. v. 10. Tu ipſe recita. PH.

20. *Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradiſum, qui inde diuiditur in quatuor capita.* THEO. Quis ille ſit fluuius nondum pronuntio, tantùm dico his è verbis non intelligi fluuium hūc exire extra Eden, & præterlabi locum voluptatis, antequam irriget Paradiſum; conſtat enim hortum diuina manu conſitum fuiſſe in ipſo loco voluptatis. Senſus igitur hic eſſe videtur, & fluuius ſcatebat de loco voluptatis, qui hortum ſiue Paradiſum eo ipſo voluptatis loco verſus Orientem diuina manu conſitum irrigaret: quem poſtquam irrigauit, aquas ſuas diuidit in quatuor fluuiorum capita, ſiue poſtquam è Paradiſo egreſſus eſt, rigationis officio perfunctus terram ſubiens aquas ſuas in venas quatuor ſtatim diſpertiat, & in totidem fluuiorum capita occultis meatibus deriuet, ſiue potiùs eas in ſcaturigines primùm diuidat duorum fluuiorum, qui rurſus ſinguli ſingulos fluuios ex ſe perducant. PH. Res mihi paulò videtur obſcurior.

21. TH. Exemplo clarius eluceſcet, fa-

ciamus illum, quiſquis eſt, fluuium poſtquam Paradiſum præterlapſus eſt, terram ſubire, & in duas venas diuiſum occultis quibuſdam meatibus in ſcatebras duas erumpere, è quarum altera Euphrates, ex altera Tigris oriatur; faciamus rurſum è Tigri Phiſon, Geon ex Euphrate generari. Ille Paradiſi fluuius num etiam in quatuor fluuiorum capita quodammodo diuidetur? PH. Aſſentior. THEO. Quidni igitur cum Auguſtino dicamus, *ea flumina quorum fontes noti eſſe dicantur, alicubi iſſe ſub*
Lib. 8 de Geneſi ad literã c. 7. *terras, & poſt tractus prolixarum regionum, locis aliis erupiſſe, vbi tanquam in ſuis fontibus nata eſſe perhibentur. Nam hoc ſolere nonnullas aquas facere quis ignorat? Sed ibi hoc ſcitur vbi non diu ſub terris currunt.* PH. E quidem non video cur in re tam probabili tanti doctoris authoritatem reſpuere debeamus. Sed iam ad ſingula veniamus.

VII. *De quatuor Fluuiis è Paradiſi fluuio manantibus, ac primum de Tigri & Euphrate.*

22. *NOmen vni Phiſon: ipſe eſt qui circuit omnem terram Heuilath, vbi naſcitur aurum, & aurum illius terræ optimum eſt, ibi inuenitur bdellium & lapis onychinus, & nomen fluuij ſecundi Geon: ipſe eſt qui circuit omnem terram Aethiopiæ. Nomen verò fluminis tertii Tigris: ipſe vadit contra Aſſyrios, fluuius autem quartus ipſe eſt Euphrates.* THE. Vis vt de ſingulis pauca dicamus, &, vt dicere oceeperã, ab Euphrate ſumamus exordium? PHIL. Volo ſanè. Sed an vlli perſuadere poteris eum vel cum cæteris fontem habere communem, vel aquarũ ſuarum partem ad aliorũ fluuiorum origines occultis meatibus perducere? TH. Quid ſi oſtendero Euphratis aquas in mare non illabi, ſed hauriri terra? an inficiari poteris Euphratem in aliorum fluminum ſcatebras erumpere? an credibilius putabis eum perpetuò ſub terra demerſum, æterniſque tenebris eſſe damnatum? PHIL. Ego verò ſi huiuſce rei teſtẽs idoneos produxeris, non refragabor Euphratem rurſus in alterius fluuii fontem emergere. THEO. Ecce commodùm Marius Victor. Eius ſi placet, ſententiam ſciſciremur. Age, Victor, de Tigri & Euphrate quid cenſes?

23. VICTOR.

In Geneſ. *Tertius hinc rapido percurrens gurgite Tigris*
It comes Euphrati, iñcta quos mole ruentes
Tellus victa cauo ſorbet patefacta barathro,
Donec in Armeniæ ſaltus ac Medica Tempe,
Quos non ſuſtinuit, nec iam capit, euomat amnes.

TH. Ecce tertium fluuium è Paradiſi fonte manantem Tigrim appellat, eúmque initio dicit ab Euphrate non eſſe diſiunctum, ſed cum eo terram ſubire, donec vterque per occultos meatus in Armeniam Mediámque ſublapſus rurſum appareat. Sed reliqua, ſi placet, audiamus. VICTOR.

Sed Tigris nigro tanquã indignatus Auerno,
Proſilit æthereas motu maiore ſub auras,
Et rurſum ſpelæa ſubit, merſúſque cauernis
Intus agit fremitus, & fortior obice factus
Multiplicatur aquis, atróque citatior antro
Exit, & Aſſyrios celeri ſecat agmine campos;
Iuſtior Euphrates, diti qui gurgite largus
Irrigat arentes ſubiectæ Perſidis agros
Mollibus elicitus riuis, atq; omnibus æquè
Seruit, & humanos totum ſe præbet in vſus,
Donec ſiccus aquis nomen quoque prodigus ipſum
Cõſumat terris, pelagi quod debuit vndis.

TH. Audin' Euphratem priuſquam aquas in mare deuoluat, areſcere? PH. Quid ſi difficultatis explicandæ cauſſâ Marius iſta confinxit? TH. Maior igitur erit apud te gentilium ſcriptorum authoritas? PH. Maior ſanè hac quidem in cauſſâ, licet in cæteris Chriſtianos Gentilibus præponam. TH. Quid ita? PHILOM. Quia ſuſpecti poſſunt eſſe Chriſtiani, quaſi quiddam enodandæ ſcripturæ gratia de fluuiis Paradiſi cõfinxerint: Gentiles autẽ cùm de tuenda ſcripturę veritate non ſint ſolliciti, cauſſę nihil habẽt, cur de Tigris & Euphratis natura mentiantur. TH. Igitur Pomponium Melã conſulamus. Age Põponi, de Euphrate quid cẽſes?

24. POMPONIVS MELA. *Non perdurat in pelagus, verùm ingens modò & nauigabilis,* lib. 3 de ſitu orbis.
inde tenuis riuus, deſpectus, & nuſquam manifeſto exitu effluit, vt alij amnes, ſed deficit. PHIL. Atenim, mi Theophraſte, magna nõ eſt apud me Geographi, qui abs re laudatur, authoritas, quem conſtat in rebus, quas præ oculis habere potuit, ceſpitaſſe: vt cùm ait Eridanum in mare Hadriaticum tanto impetu proſilire, *vt diſcuſſis fluctibus diu* lib. 2 cap 4
qualem emiſit vndam, agat, ſuúmq; etiam in mari alueũ ſeruet, donec eum ex aduerſo littore Iſtriæ eodem impetu profluens Iſter amnis excipiat. οὕτως, vt illud Thucydideum vſurpem, ἀταλαίπωρος τοῖς πολλοῖς ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας, καὶ ἐπὶ τὰ ἕτοιμα μᾶλλον τρέπονται, *vſque adeo multi labori parcunt in inquiſitione veritatis, & magis ad obuia quæque ſe cõuertunt.* Quis enim ignorat Iſtrum

longè ab Hadriatico mari in pontum Euxinum decurrere.

25. TH. An authorem huius rei, qua de nunc agitur, Polybio grauiorem accuratiorémque deſideras? Audi de Euphrate quid loquatur. POLYB. *Videtur ille quidem in mare Erythræum ſe exonerare, verùm aliter res habet,* ταῖς γὰρ διώρυξι ταῖς ἐπὶ τὴν χώραν ἀγομέναις προεκδαπανᾶται πρὶν ἐκβολὴν εἰς θάλασσαν πεποιῆσθαι, *Prius enim quàm in mare ſe euoluat, in foſſas per agros ductas abſumitur, cùm ab eius alueo in agros auertuntur eius aquæ, & ad irrigationes multifariam diuiduntur.* PHIL. Id profectò fieri non poteſt, niſi terra ſorbeatur, quòd obſcurè Plinius inſinuat lib. 5. c. 26. aiens eum *diſtrahi in paludes.* THEO. Quid autem Philoſtratus? PHILOSTRATVS. Sunt verò qui dicant ἐς ἕλος ἀφανίζεσθαι τὸ πολὺ τοῦ Εὐφράτου, καὶ τελευτᾶν τοῦτον ἐν τῇ γῇ, *magnam Euphratis partem in paludem abſcondi* (aduerte magnam partem, non ait totum Euphratem) *& hunc fluuium in terra deſinere.*

lib. 9. hiſt.

lib. 1 de vita Apollonii. ca 14

26. PHILOM. Quonam igitur aquas perducit? PILOSTRATVS. *Addunt nonnulli aliquid autem audacius dicentes* αὐτὸν ἐν τῇ γῇ ῥέοντα εἰς Αἴγυπτόν τ' ἀναφαίνεσθαι, καὶ Νείλῳ συγκεράννυσθαι, *Euphratem ſub terra fluentem in Ægypto rurſus apparere, Nilóque miſceri.* PAVSANIAS. *Memini me à Deliis audire aliam aquam, quam ipſi inopum appellant, à Nilo ſe habere.* Καὶ δὴ καὶ αὐτὸν ἔχει τὸν Νεῖλον λόγος Εὐφράτην ὄντα ἐς ἕλος ἀφανίζεσθαι, καὶ αὖθις ἀνίσχοντα ὑπὲρ Αἰθιοπίας Νεῖλον γίγνεσθαι, *imò & ipſum Nilum fama eſt eſſe Euphratem qui cùm ſit Euphrates, in paludem abſconditur, & rurſus ſuper Æthiopiam emergens in Nilum conuertitur.* THEO. An tibi videtur Ammianus in alia fuiſſe ſententia? PH. Quid ait Ammianus? AMMIANVS. *Nauigatio ad vſque vrbem Teredona, vbi poſt iacturas multiplices pelago miſcetur Euphrates.* THEO. Quæ ſunt iſtæ aquarum iacturæ multiplices? PH. Opinor aquarum diſpendia? THEO. Vnde porrò hæc aquarũ diſpendia? PHIL. Nimirũ magna pars Euphratis in terram abditur.

Corinthiacis.

lib. 23.

27. THEOPHR. Quàm magis iſta conſidero, tam mihi magis videtur Lucanus 3. Pharſal. idem de Nilo & Euphrate cenſuiſſe.

Quâque caput rapido tollit cum Tigride magnus
Euphrates, quos non diuerſis fontibus edit
Perſis, & incertum tellus ſi miſceat amnes,
Quod potiùs ſit nomen aquis, ſed ſparſus in agros
Fertilis Euphrates Phariæ nec fungitur vnde.

PHIL. Equidem hîc agnoſco Tigrim & Euphratem ex eodem fonte manare, Euphratem Nilo miſceri non video, ſed duntaxat id quod refert Cice. 2. de nat. Deorũ. *Ægyptum*, inquit, *Nilus irrigat, & cùm totam æſtatem, obrutam oppletámq; tenuerit, tum recedit, mollitóſque & oblimatos agros ad ſerendum relinquit: Meſopotamiam fertilem efficit Euphrates, in quam quotannis quaſi nouos agros inuehit.* Euphrates igitur

---Phariæ vice fungitur vndæ.

quia vt Nilus Ægyptum, ita Meſopotamiam Euphrates oblimat.

28. TH. Sed vide-ſis ne potiùs Nili vice fungi dicatur, quia Euphrates non in mare, ſed in ipſum Nilum occultis quibuſdã viis emittitur. PHIL. Quo id indicio conſtabit? TH. verbis quæ proximè poëta ſubnectit.

Ac Tigrim ſubitò tellus abſorbet hiatu,
Occultóſque tegit curſus, rurſúſque renatũ
Fôte nouo flumen pelagi non abnuit vndis.

PHIL. Quid tum? TH. Hinc videlicet agnoſcimus Euphratem in mare non euolui, ac proinde in alias terrarum plagas influere, cùm enim diuerſitas inter vtrumque fluuium hæc adferatur, quòd Tigris ſe pelago non abnegat, neceſſe eſt vt ſe abneget Euphrates. PHIL. Iam igitur habemus ex probabili ſententia Nilum & Euphratem, quamuis immenſis propè terrarum ſpatiis à ſe diſtracti ſunt, ab vno fonte proficiſci.

VIII. *De Tigri.*

29. TH. Quid Tigrim ab alio fonte primario quàm Euphratem deriuari exiſtimas? PHILOM. Equidem hac de re dubitare non poſſum, cù verbis conceptis id ipſa ſcriptura fateatur, & notum illud Boetii

Tigris & Euphrates vno ſe fonte reſoluunt,
Et mox abiunctis diſſociantur aquis.

Sed ex te ſcire velim vtrùm ad Gentiles quoque ſcriptores huius quoque rei fama peruenerit? THEO. Quid illud quod paulo ante ex Lucano prolatum eſt magnum Euphratem eum rapido Tigri

lib. 5 de conſol. Philoſophica.

---quos non diuerſis fontibus edit

Perſis, caput attollere? quod quia falſum eſſe conſtat, ſi de apparentibus fontibus agatur, reclamantibus aliis ſcriptoribus, eatenus iis adhibenda fides, quatenus oriuntur ex vno fluuio Paradiſi, & per occultos meatus in duo capita diuiduntur.

30 PHIL. An autem aquæ Tigris rurſum in alias fluuiorum. ſcaturigines ebullant? THEO. Meminiſti quæ iam ſuperiùs, tum è Lucano tum è Mario Victore prolata ſunt. PHIL. Quæ? THEO? Tigrim hiatu terræ ſorberi PH. Memini.

T H. Neque id ſemel, ſed vt ſcribit Solinus, cap. 40. poſt Plinium, lib. 6. cap. 27. & alios Coſmographos : *Tauro reſiſtente in profundum ſpecum mergitur, quem ſubterlabens in altero eius latere apud Zoroandam emicat, vluas, & purgamenta plurima ſecum trahẽs: deinde identidẽ abſconditur, rurſumq; redditur.* P HIL. Non video quorſum iſta pertineat oratio. T H. O Corydon, Corydon! Non vides hinc probabile fieri, totum Tigrim non emergere, ſed aliquid aquæ per occultas venas diffundere, quod aliis locis in ſcaturigines erumpat? Cuius rei vel id indicio eſt, quòd ille fluuiorum Rex hac tempeſtate propemodum exaruit, vt recentiores Geographi prodiderunt.

31. PHIL. Ita planè videtur : Sed vnum reſtat, quod velim abs te ſciſcitari. T H. Quid illud? PH. In cuius fluuij ſcatebram aquas Tigridis per ſubterraneos illos alueos deriuari exiſtimes? T HEOD.

Ἀργαλέον δ' ἐμὲ ταῦτα Θεὸν ὡς πάντ' ἀγορεύειν.

Omnia difficile eſt mihi dicere, Numinis inſtar.

Veruntamen cùm è ſcriptura liquidò conſtet, Geon, & Phiſon cum Tigri, & Euphrate fontem habere communem, vel eorum alteruter è Tigri manabit, vel certè Paradiſi fluuius voluptatis locum prætérlapſus, & ſub terram abditus, aquas ſuas ita diſpenſat, vt eas in capita quatuor immediatè diſpertiat.

I X. De concurſu Tigris, & Euphratis.

32. IAm antequam de Phiſone & Geone pauca dico : illud aduerſus viros eruditos excipiendum videtur, non eſt certiſſimum quod illi tanquam principium ἀνεπίδεικτον, ſupponunt, Tigrim & Euphratem concurrere, vt in eo confluxu ſtatuant Paradiſum. P HILOCT. Imo certiſſimum, ſi Strabonem, ac Selinum audiamus. S T R A B O. *Fluunt ambo fluuij Meſopotamiam cingentes*, , καὶ συνάπτοντες ἀλλήλοις ἐγγὺς κατὰ τὴν Βαβυλωνίαν, *inuicémque coëuntes prope Babyloniam, ac deinde in mare Perſicum exeuntes Euphrates & Tigris.* S O L I N V S de Tigri, *Euphratem defert in ſinum Perſicum.* T H Vide quæſo, mi Philomates, ne te Strabonis interpres in fraudem induxerit. P H. Quo pacto? THEOPH. An illa verba, quæ tu Græcè protuliſti, ſic benè reddi exiſtimas: *inuicem coeuntes propè Babyloniam, an potiùs, propè inuicem coeuntes circa Babyloniam?* PHILOM. Mihi ſanè, poſterior hæc interpretatio videtur ad mentem Strabonis expreſſior. Sed quid interim Solino faciemus? THEO. Facilis eſt, & expedita ratio. Olim Euphrates in Tigrim influebat; negare non poſſumus : Id vt fateamur, Plinij extorquet authoritas. PLINIVS. *Scinditur Euphrates à Zeugmate, octoginta-tribus milliaribus paſſuum, circa vicum Maſſicen: & parte læua in Meſopotamiam vadit per ipſam Seleuciam, circa eam præfluenti infuſus Tigri : dexteriore autem alueo Babylonem, quondam Chaldeæ caput petit, mediámque permeans: item, quam Otrim vocant, diſtrahitur in paludes.*

Lib. 16.

Lib. 5. c. 26

33. PH. Hinc videlicet nata eſt illa inter authores grauiſſimos ſententiarum diuerſitas, cùm Herodotus, Diodorus Siculus, & alij in Mare Rubrum, ſiue Arabicum Sinum : Strabo, Dionyſius, Ammianus, aliíque paſſim in Sinum Perſicum aiunt Euphratem decurrere. Scinditur enim bifariàm Euphrates, & eius altera pars, ſiue proprio alueo, ſiue per Tigrim in mare Perſicum euoluitur, altera videtur quidem in mare Erythræum ſe exonerare : verùm aliter ſe res habet, authore Polybio, cuius rei reddit Plinius rationem : quia videlicet ea pars Euphratis, quæ petitura erat mare Arabicum, priuſquam eò perueniat, intercepta *diſtrahitur in paludes*. Vnde, vt coniectura eſt, Euphrates in occultos cuniculos demerſus, ſubterlabitur Sinum Erythræum, & magnam Africæ partem, donec emenſus ingentia ſpatia terrarum, ad extremam Æthiopiam, Nilíque fontem peruenerit.

34 TH. Imò, Philaletes, nulla videtur inter authores hac quidem in parte diſſenſio: etſi enim frequẽter Erythræi, ſiue Rubri Maris appellatio propria quadã notione ad Sinum Arabicum reſtringitur, non ab aquarum colore, qui à cæteris maribus non abhorret: ſed ab Erythra Rege (quem aliqui Eſau, qui אדום ἐρυθρὸς, *rufus* dictus eſt, fuiſſe putant) Erythræum appellari Curtius, Philoſtratus, & alij prodiderunt: Tamen totum illum Oceani tractum, qui ab Æthiopia per Arabiæ & Perſidis oras ad Indiam vſque porrigitur, Erythreum, ſiue Rubrum Mare plerique veteres indigitant. Paulus certè Merula, diſſertatione de Maribus cap 6. monet hoc Mare, quà Perſidem, & Arabiam perfundit, Azanium Plinio nominati, lib 6. cap. 24. Æthiopicum Dionyſio, quà Æthiopiam Orientalem, Indicum Plinio, Melæ, Oroſio, quà Indiam alluit; quas omnes Oceani partes communis Erythræi, ſiue Rubri Maris appellatio com-

Curtius l. 8. Philoſt.

Digitized by Google

prehendit. Quod niſi putaſſet Philoſtratus, nunquam dixiſſet Gangem *εἰς Ἐρυθρὰν θάλασσαν*, in mare Rubrum euolui.

35. PHILOCT. Sed iam, ſi placet, redeamus ad Strabonem, & ex eo Euphra-
Lib.1.de vita Apollonij. tem in Tigrim influere comprobemus. TH. Tuo arbitratu. STRABO. *Tigris ex eodem monte delatus Seleuciam, συνάπτει ἐγγὺς τῷ Εὐφράτῃ πλησίον, ipſi ſe Euphrati iungit, & cum eo Meſopotamiã facit, deinde & ipſe in eundem exit ſinum.* PH. Audin' Theophraſte, Euphratem in Tigrim influere? TH. Rurſus in eumdem lapidẽ impingeris? quouſq; te ab interprete ludificari patiere? Non vides hîc quoq; voculam illam *πλησίον* eſſe prætermiſſam, & aliud eſſe *ſe iungit*, aliud, *propemodum ſe iungit*, adeo vt regio inter vtrumque amnem intercepta Meſopotamia nuncupetur?

36. Quanquam, vt dixi, negari non poteſt Euphratis partem olim in Tigrim infuſam fuiſſe. PH. Cur igitur non probas in eo confluxu fuiſſe Paradiſum? TH. Quia videlicet ab ipſo terũ initio non confluebant, donec tandem opera hominum Euphrates in Tigrim foſsâ perductus eſt. PHI. Quo id teſte confirmas? TH. iiſdem ipſis authoribus. Nã & Strabo lib.15. & Polybius l.15. quaſdam *διώρυγας* foſſas Euphratis agnoſcũt, & Plinius *Seleuciam* in confluente Eu-
Lib.6 ca 26 phratis foſsâ perducti atque Tigris, conditam fuiſſe teſtatur. Quid? quòd capite proximè ſequenti, *inter duorum*, inquit, *amnium oſtia. xxv. millia paſſuum fuere, aut, vt alij tradunt ſeptem millia, vtroque nauigabili. Sed longo tempore Euphratem præcluſere Orcheni & accolæ agros rigantes: nec niſi per Tigrim defertur in mare*, vbi, ne ſecum ipſe pugnare videatur, legendum eſt, *ne niſi per Tigrim deferretur in mare*, vel, *nec niſi per Tigrim deferebatur in mare*. Sed ne diutiùs hîc moremur, vide Arrianum lib. 7. de rebus geſtis Alexandri, vbi inter cętera commemorat Euphratem in alueum priſtinum ab eo fuiſſe reuocatum. PHIL. Sed quorſum iſta, mi Theophraſte? TH. Profectò vt intelligas hunc amnis vtriuſque confluxum non fuiſſe fluuium Paradiſi, vt plerique recentiores interpretantur, niſi ſi dicere volumus ante plantatum à Deo Paradiſum ab agricolis agros rigare volentibus Euphratem carptum canalibus, riguis diſtractum, & ad Tigrim foſsâ perductum fuiſſe.

37. Sed vis, mi Philomates, vt plus quàm veritas patitur, veritatis indagandæ ſtudio largiamur, & vltrò concedamus à prima rerum molitione, Euphratem cum Tigri fuiſſe permixtũ? vbi tamen quatuor illa fluuiorũ capita reperiemus? PHILOM. Non meminiſti quæ ſuperiùs dixeris? THEO. Quæ? PHIL. Aiebas nonnullos in ea fuiſſe ſententia vt putarent hunc confluentem eſſe fluuium Paradiſi. Tigrim & Euphratem vocari priuſquàm confluxerint, cũ rurſus in duo diuortia diſceſſerint; alterum Gehon, alterum Phiſon, ſiue Paſitigrim nominari. THEO. Aiebam enimvero. Sed ijs nequaquam aſſentior quòd cum ipſa Scriptura pugnare videantur. *Fluuius*, inquit, *egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradiſum, qui inde* (משם *miſſcham* ἐκεῖθεν, poſtquàm videlicet horti rigandi perfunctus eſt officio) *diuiditur in quatuor capita.* At ſecundum iſtos, fluuius egrediens de loco voluptatis, & irrigans Paradiſum, non *inde diuiditur in quatuor capita*, & fluuiorum origines, ſed diuiſus fuerat in duos alueos, antequàm Paradiſum irrigaret, & inde in duos duntaxat diffinditur.

38. Quid? quòd cùm Paradiſus in loco voluptatis ſiue in Edem plantatus fuerit, explicari non poteſt, quomodo duorum illorum amnium concurſus egredi & ſcaturire dicatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradiſum: ſic enim ille fluuius non egreditur, non ſcatet, non ebullat de loco voluptatis, ſed aliunde potiùs in locum voluptatis infunditur.

39. Quid? quòd Moſes in eadem ſententia *capitis* nomen mira allucinatione confunderet? PH. Qua tandem ratione? THEO. Capita Tigris & Euphratis vocaret extremam alueorum partem, & fauces quibus ambo in confluentem ſe infundunt, rurſus capita Geonis & Phiſonis diceret primam alueorum partem qua ſe effundũt, & manant ex illo confluente.

40. PHILOM. Nihil ab his diſſentio, mi Theophraſte. Sed quid ſi cum alijs dicamus Phiſon & Geon eſſe eruptiones quaſdam, & vt vulgo appellant, brachia ſeu ramos Euphratis ac Tigris, vel fluuios ex eo loco profluentes, vbi Tigris & Euphrates iunctis aquis ſimul coeunt, qui diuerſo alueo terras à Moſe deſcriptas interfluant? TH. Nihilo probabilior eſt iſta ſententia. PH. Quid ita? TH. Vt ex ipſo textu ſatis apparet, non minus fuerunt celebres Phiſon & Geon quàm Euphrates & Tigris: at iſti rami vel nulli ſunt omnino, vel adeo tenues & obſcuri vt nullum eorum extet, vel in Hiſtoricis vel in Geographis veſtigium, vt non ex ijs expedita difficultas, ſed ad expediendam difficultatem ficti fuiſſe videantur. An habes quod opponas? PH. Equidem nihil.

Sed

41. Sed vide, quæſo, ne cum iſta fluenta ſiccaueris, tibi ipſi aqua hæreat, ſi quiſquam quid de Geone ac Phiſone ſectias, abs re ſciſciteτur. Th eo. Quid aliud reſpondeam quàm hærendum eſſe in antiquorum ſententia, quam etiam illi ipſi qui reſpuunt. Ioſephi, Epiphanij, Athanaſij, Auguſtini, Hieronymi, Ambroſij, Theodoreti, Matij Victoris, Theodoreti Damaſceni, Bedæ, Ruperti, Iſidori, Cæſarij & aliorum eſſe confitentur? Ph. Eſt igitur Nilus Geon, Ganges Phiſon ex animi tui ſententia? Th eo. Quid, inquam, aliud opiner quam quod omnes Eccleſiæ Doctores ſibi quaſi de manu in manum tradiderīt, quódque ipſi iam inde ab initio tam certa traditione à maioribus acceperant vt nemo vnus ante Eugubinum ſuperiotibus quatuordecim ſeculis id vnquam in dubium reuocarit. Ph. Hic mihi temperare non poſſum quin Heſiodicum illud vſurpem.

Heſiodus Operib.

φήμη δ' ὅτοι πάμπαν ἀπόλλυται ἥν τινα λαοὶ
Πολλοὶ φημίζουσι, Θεός νύ τοί ἐστι καὶ αὐτοί.
Quam multi populi celebrant, non tota peribit
Fama notis diſperſa, Deꝰ, Deꝰ illa profectò eſt.

Sed ſecluſa Patrum authoritate, potes id probare de ſingulis?

X. *Probatur Geon eſſe Nilum.*

42. Theo. Meminiſti me dicere etiam ex Ethnicorum Philoſtrati, Pauſaniæ, Lucani & aliorum ſenſu, Nilum ex Euphrate ſuas aquas accerſere. Phil. Memini, ſed quorſum iſta? Th. Vnde, quæſo. tam altè Gentilium animis inſederat Nilum cum Euphrate fontes habere communes? Ph. Cùm id nulla experientia naturalique ratione compertum habere potuerint, fatendum eſt eos à traditione maiorum, habuiſſe Th. Vnde porro hæc traditio manauerat? an alia eius origo fingi poteſt, quàm quòd iam inde ab rerum initio mortales perſuaſum habuerunt duos hoſce fluuios ab vno fluuio Paradiſi caput accerſere? Ph. Profectò aliud comminiſci non poſſum Th. Atqui, vt iam diximus, eorum tanto maior eſſe debet authoritas, quòd non ad explicandum Paradiſi locum, aut ad exponendam Scripturam iſta finxerunt, ſed ad reliquas rationes tranſeamus.

43. Nilus Æthiopiam præterfluit: hoc ipſum de Geone proditum eſt ſacræ Scripturæ monumentis. Ph. Hic te expectabam, Theophraſte, Moſes Iſraëlitis ſcribebat: ergo fluuium, ſi modò is Nilus erat, debuit non ab Æthiopia, ſed potiùs ab Ægypto deſcribere. Th. Imò, mi Philomathes, quia Nilus erat, neceſſe non fuit vt Moſes Ægypti mentionem faceret, quia Iudæi, vel eo tacente, audito fluminis ſibi cogniti nomine, ſciuerunt eum ipſum eſſe qui Ægyptum interſecat; an autem idem ille Æthiopiam alluat, perindè ſcire non potuerunt? Ph. Iam mihi venit in mentem quod è memoria pene effluxerat. Nilus etiam non Guion Æthiopum ſiue Abyſſinorum lingua nuncupatur, teſte Franciſco Aluares hiſtoriæ Æthiopicæ cap. 122. apud Cornelium. Sed an alia tibi ſuppetunt argumenta quibus poſſis fidem orationi tuæ corradere?

44. Th. Ieremiæ c. 2. v. 13. Hieronymus, vbi tranſtulit. *Et nunc quid tibi vis in via Ægypti, vt bibas aquam turbidam* ex Hebraïco שיחור *ſchihor*, fatetur in communi editione haberi *Geon*, redditque interpretationis ſuæ rationem, quia id & Hebraïcum ſignificat, *nulliqué dubium quin Nilus aquas turbidas habeat*, & LXX. viri tranſtulerunt, vt etiãnum legitur in editione Sixtina. *Et nunc quid tibi & viæ Ægypti?* τοῦ πιεῖν ὕδωρ Γηών. i. *vt bibas aquam Geon?* Sihor autem eſſe Nilum probari poteſt è c. 13 lib. 1. Paralip. vbi Sihor Ægypti nominatur, quaſi niger & turbidus, ſiue quia profluit ab Æthiopia, ſiue quia turbidas aquas habet.

Et viridem Ægyptum nigrâ fæcundat arena.

Phil. Hinc eſt videlicet quòd Nilus Melo ab Ennio, quaſi Μέλας Niger, vt Feſtus teſtatur, ab Auſonio *Melonis albæ filiæ*, paginæ è papyro Nilotica factæ nuncupantur, & vt auctor eſt Pauſanias in Arcadicis, ποιεῖσθαι πλὴν τοῦ Αἰγυπτίου Νείλου ποταμοῖς τοῖς ἄλλοις λευκοῦ λίθου τὰ ἀγάλματα· τῷ Νείλῳ δὲ, ἅτε δὴ Αἰθιοπίας κατιόντι ἐς θάλασσαν, μέλανος λίθου τὰ ἀγάλματα ἐργάζεσθαι νομίζουσι. *Excepto Nilo Ægyptio cæteris fluuijs fiunt è candido marmore ſimulacra: Nilo autem, vt qui per Æthiopiam delapſus in mare defertur, ſtatuas è nigro marmore facere ſolent.*

45. Th. Quid ſi inde Sihor quaſi turbidus, niger, aut etiam obſcurus dicitur, quòd obſcura ſit eius origo? certè, vt ſcribunt Plinius ac Diodorus Siculus, eum Meroenſes Aſtapum appellant. i. eorum lingua fluuium è tenebris profluentem. Ph. Imò non ſolùm Sihor ab Hebræis, ſed etiam Nilus à Græcis & Latinis, ob aquam turbidam limique deuectionem appellatur, ſi Nonnum audimus 3. Dionyſ.

Νεῖλον ἐφημίξαντο φερώνυμον, οὕνεκα γαίην
Εἰς ἔτος ἐξ ἔτεος πεφορημένος ὑγρὸς ἀκοίτης
Χεύματι πιληθέντι νέην περιβάλλεται ἰλύν.
Indigitãt Nilũ de nomine. Quippe quotannis
Humectat terram fluctu oblimante maritus,
Inducitque nouum ſtagnanti flumine limum.

Nilus igitur quaſi νέαν ἴλην nouũ limum in-

uehens. E quibus cõſtare mihi video, quod priùs incredibile mihi videbatur, Sihor Ægypti eſſe Nilũ, quod LXX. Γηὼν reddiderunt.

Probatur Phiſon eſſe Gangem.

46. Atque vtinam de Phiſone tam facilis eſſet & extricata reſponſio. THEOPH. Quid igitur Phiſonem alium à Gange fluuium exiſtimas? PH. Id ſi negauero, quo me teſte conuinces? TH. Phiſon eſſe Gangem probabit 1. conſpirans Eccleſiæ Doctorum authoritas 2. Gangis magnitudo propter quam Phiſon videtur ante cæteros Paradiſi fluuios nominari. 3. reſtagnatio, quæ indicat eum eiuſdem eſſe naturæ cum cæteris fluuijs Paradiſi. 4. Nomen Phiſõ quod Gangis tum magnitudini, tum inundationi reſpondet. 5. Gangis ipſius appellatio. 6. Aliæ notæ, vt aurum optimum, bdellium, lapis onychinus.

Quæ ſi non pruſunt ſingula, multa iuuant.

47. PH. Quoniam in Patrum authoritatem tua potiſſimùm diſputatio recumbit, author tibi ſum vt in eorum verba iures, ac religioni ducas ab eorum placitis vel latum, quod aiunt, vnguem diſcedere. Age igitur Epiphanij veſtigijs inſiſte: dic Phiſon eum eſſe qui ab Indis & Æthiopibus Ganges appellatur: quem Indum Græci nominant. Dic eundem Gangem ad Auſtrum labi, & intra Gades in magnum Oceanum euolui. Nam ſi Epiphanium audiendum putas, hic fluuius *πίπτει εἰς τὸν νότον, καὶ δύει ἔσωθεν Γαδείρων εἰς τὸν μέγαν Ὠκεανόν*. Si Cæſarium, idem ille Ganges non ſolùm ad Auſtrum & Solis occaſum conuerſus ad Gades, in Oceanum effunditur, ſed etiam à Græcis Indus & Iſter, à Gothis, Dunautis, Danubis ab Illyrijs nominatur. TH. Equidem, mi Philomates, vt antiquos Eccleſiæ Patres vnice veneror, eorumque conſpirantem authoritatem priuatis meis rationibus antepono; ita ſi inter ſe diſſentiunt, nullius priuatim me fateor addictum iurare in verba magiſtri, & in eligenda ſententia mihi concedi volo liberam optionem. Si vnus & alter à communi reliquorum ſenſu exorbitat atque auia ſectatur, auſim bonam ipſorum veniam præfatus eos comiter interpretari, ſi poſſum, ſi non poſſum, honorifice dimittere. Quare quòd cum recepta Patrum aliorum ſententia Phiſon Gangen eſſe dicant, id religioſè ſuſcipio: Quod contra ſenſum communem Gangem cum Indo & Danubio confundunt, eumque ad Gades & Oceanum mirificè deducunt, id præſtare nec poſſum, nec debeo.

Anchorato n. 98.

48. PH. Ne ipſe quidem communem Patrum authoritatem repudiandam puto. Pauca ſunt tamen quæ abs te velim enucleatiùs exponi. TH. Tu verò ſciſcitare quod lubet PH. Quid habes de Gangis magnitudine? TH. Etſi fatendum eſt Gangem ab aliquot Americæ fluuiis magnitudine ſuperari, cum tamen maximum orbis noſtri fluuium eſſe conſentiunt Strabo, Plinius, Ælianus, alij paſſim. In eum influere vndeviginti amnes pleróſque nauigabiles ſcribit Plinius. Apuleius 1. Floridorum ſupra omnem fidem, vel potiùs ſupra mentiendi verecundiam rem exaggerat.

Eois regnator aquis in flumina centum
Diſcurrit, centum valles illi, oráque centum,
Oceanique fretis centeno iungitur amni.

PHI. Quid de nomine? THEO. פישון *Phiſon* à radice פוש *phous* deducitur. i. *multiplicari, diffundi, creſcere, ſpatiari, diuagari.* Quæ omnia reſtagnationi Gangis apprimè quadrant, quam, vt Geographos omittam, Virgilius agnoſcit. 9. Æneid. PHIL. Imò, Theophraſte, neſcio caſune, an quodam numinis afflatu Ouidius ad illam Phiſonis Etymologiam alluſerit.

Perſidáq; & lato ſpatiantem flumine Gãgem.
Et quaſcunque bibit decolor Indus aquas.

49. Sed vt Nilum etiamnum ab Æthiopibus Guion vocari oſtendimus, & ex ipſo Nili vocabulo aliquod duximus argumentum, poſſumúſne etiam è nomine Gangis aliquam dictorum probationem acceſſere? THEO. Meminiſtine Gangis alueos *Valles* ab Apuleio nuncupari? PH. Quid ni meminerim? TH. Hebræi quo nomine vallem ac Paradiſum appellant? PH. vocem גן *Gan* pro Paradiſo גיא *ge* pro valle frequenter vſurpant. TH. Quid igitur ſi è duabus iſtis vnam vocem conflaueris? גן גיא *Gan-ge.* PH. Equidem non video cur interpretari non liceat *vallem*, vel etiam *alueum Paradiſi.* Sed nos reliqua proſequamur.

50. De bdellio quid dicis? TH. Bdellium, quod genus eſt arboris gummi odoriferum exudans, in India reperiri ſcribit Plinius l. 12. Natur. Hiſt. ca. 9. Quod gummi quia candidum eſt, multóſq; veluti candidos habet vngues, color mannæ dicitur eſſe, ſicut color bdellij, n. 11. 7. Pro bdellio & lapide Onychino LXX *ἐκεῖ ἐστιν*, inquiunt, *ὁ ἄνθραξ, καὶ ὁ λίθος ὁ πράσινος. Ibi eſt carbunculus, & lapis praſinus,* & Strabo l. 15 meminit Indici carbunculi. Habet ſanè textus primarius הבדולח ואבן השהם *habbedola veeben haſchoham.* Rabbi Dauid in libro Radicum iaſpidem reddidit: alij gemmam, vnionem, margaritam. Quicquid ſit, nemo dubitat lapides pretioſos, & aurum optimum in India reperiri. Plinius l. 33. c. 4. *Aurum inuenitur in fluminũ ramentis, vt in Tago Hiſpaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciæ, Pactolo*

Digitized by Google

Aſiæ, Gange India, nec vllũ abſolutius aurum eſt, curſu ipſo tritúque perpolitum. Et cap. vltimo libri 36. *Gemmiferi omnes ſunt Aceſines & Ganges. Terrarum autem omnium maximè India.* Tibine factum ſatis? an eſt præterea quod ex me ſcire deſideres?

XI. *De duplici terra Heuilat.*

51. PHIL. Equidem cætera Gangi conuenire non inficior: illud, tamen aueo ſcire, quo ſenſu Ganges, qui magnã Indiæ partem perlapſus in ſinum Gangericum euoluitur, dicatur terram Heuilath, quæ pars eſſe videtur Arabiæ tam Ægypto quàm Aſſyriæ contermina, circuire. TH. Heuilam ſiue terram Heuilath ipſam Indiã eſſe teſtatur Ioſephi & conſpirans Sanctorum Patrum authoritas, ſi tamen Epiphanium & Cæſarium exceperis, qui Gangem extra fines Indiæ, ad Auſtrum & Occaſum conuertunt, & per Heuilath alioſque terrarum tractus ad Oceanum &, Gades mirificâ ſanè geographiâ perducunt. Iidem tamen Heuilath maiorem ac minorem agnoſcunt. Et ſanè Heuila duo Geneſis 10. nominantur, qui totidem prouincijs nomen creduntur indidiſſe. Alter filius Chus è ſtirpe Chami, à quo vt ſcribit Hieronymus in traditionibus Hebraïcis. *Heuila Getuli in parte remotioris Africæ Eremo cohærẽtes.* Ea fortaſſe Heuila quæ Amalecitis vicina eſt è regione Ægypti, quam multi Africæ cõtribuunt. Alter Heuila de ſtirpe Sem fuit filius Iectan. Semi autem filios tradit idem Hieronymus ab Euphrate partem Aſiæ, vſque ad Oceanum Indicum tenuiſſe, & filios Iectan poſſediſſe à Cophene fluuio omnem Indiæ regionem: cùm autem Heuila ſtatim recenſeatur poſt Ophir, probabile eſt Ophir & Heuila vicinis regionibus nomen dediſſe. Ophir autem & longinqua
3 Reg. c. 2 Paral 9 8. & 9. erat, & auro gemmiſque abundabat, & eam doctiſſimi quique circa ſinum Bengala, quem antiqui Gangeticum vocabant, eſſe arbitrantur. E quibus efficitur probabiliſſimum Indiam ipſam terram Heuilath nominari.

52. Sed quid te renidentem video, Philomates? PHI. Quis enim non rideat? inter Gangis & Euphratis capita, gradus, vt aiunt, tres & triginta. i. mille propemodum leucæ: inter Gangis ac Nili fontes octoginta gradus. i. leucæ bis mille quadringentæ: inter Nili & Euphratis originem gradus ſexaginta quatuor. i duo propemodum leucarum millia computantur, vnde per mihi videtur eſſe ridiculum hos fluuios adeo diſſitos ex eodem fluuio rigante Paradiſum acceſſere.

TH. Nihil eſt, mihi crede, quòd nos ſubtilis iſte calculus perturbet. Nam, vt omittã quæ iam de Inopo retulimus, & quę paſſim narrantur de Alphæo, ex Helide occultis meatibus ſubter mare in Arethuſam, influente. Scribit Pauſanias in Corinthiacis credidiſſe multos Μαίανδρον κατιόντα ἐκ Κελαινῶν διὰ Φρυγίας καὶ Καρίας, καὶ ἐκδιδόντα ἐς τὴν πρὸς Μιλήτῳ θάλασσαν ἐς Πελοπόννησον ἔρχεσθαι, καὶ ποιεῖν τὸν Ἄσωπον. *Meandrum deſcendentem è Celanis per Phrygiam & Cariã, cùm in mare Mileſium ſe exonerarit, tandem ad Peloponeſum peruenire, & facere Aſopũ.* Ecquid tuus ille Virgilius non agnoſcit: 4. Georg.
Omnia ſub magna labentia flumina terra?

Sed ne longiùs exempla quæramus, fateri debent omnes Tigrim & Euphratem ab eodem Paradiſi fluuio proficiſci. Atqui ſi Strabonem audimus, apparentes vtriúſque fontes διέχουσιν ἀλλήλων, &c. περὶ δισχιλίους καὶ πεντακοσίους σταδίους, *diſtant à ſe inuicem ſtadiis circiter bis mille & quingentis*. i. milliaribus ferè trecentis. Lib. 11. Geog. Quidni igitur quantocunque tandem fontium interuallo Tigris, Euphrates, Ganges ac Nilus poſſunt ab eodem fluuio manare?

XII. *De Phiſone quid cenſuerit Haithonus.*

53. SEd quid tibi iampridem Haithonus hic Armenus in aurem inſuſurrat?
Ἄγχι σχὼν κεφαλὴν ἵνα μὴ πυθοίατο ἄλλοι.

PHIL. Querebatur ſibi tam barbarum & infelicem interpretem contigiſſe, vt apud eruditos viros, & in hoc Patrum conſeſſu muſſitare vix audeat, dicturus alioquin magnum flumen Phiſon illud ipſum eſſe quod Perſidem in duas partes diſcriminat. THE. Huic igitur fidem adhibendam putas? PH. Magnum ſanè in Haïthono ſtudium veritatis, magna fides, authoritas tanta, quãtam neceſſe eſt inſigni generis nobilitate, illuſtri vitæ ratione, magno rerum vſu exiſtere. In quo ſi nobilitatem quęris, ab ipſis Armeniæ Regibus originem duxit. Si vitæ inſtitutum, candidiſſimum Præmonſtratenſem ordinem amplexus eſt. Si fidem ac ſinceritatem, candorem veſtis animi candore ſuperauit. Si vſum & experientiam, multas orbis terrarum partes obiit, & cum Imperatore Tartarorum victricia ſigna toto propemodum Oriente circumtulit. Et cùm Armenus fuerit, adeóque Perſidi vicinus, eorum quæ de Phiſone Perſidem interſecante narrat, potuit eſſe teſtis oculatus.

THEO. Hæc equidem *quæ plurima fando, Enumerare vales, fateor* eſſe veriſſima, ve-

Digitized by Google

runtamen. Pʜ. Quid vetumtamen? Cùm Perſis Tigris & Euphratis fontibus ſit adeo vicina, vt non pauci literis prodiderint eos ex ipſa Perſide manare, non vides quanto verbotum diſputationiſque compendio eum fluuium eſſe Phiſonem ex eodẽ capite ſcatunenrem dicere poſſimus, qui vt ait Hairhonus, mediam Perſidem interfluit? ſiue is eſt Oroates, quem Strabo *μέγιστον τῶν ἐκεῖ ποταμῶν*, *maximum omnium, qui ſunt illic, fluuiorum* eſſe teſtatur, ſiue Bactrus amnis ex Paropomiſo, ſiue, vt appellat Atiſtoteles, Parnaſo profluens, à quo Bactriana regio nomen aecepit, cùm præſertim Plinius l. 12 c. 9 ſcribat in Bactriana, quam Perſidi vicinam ad Orientem eſſe conſtat, *bdellium* laudatiſſimum reperiri.

55. Tʜ. Vtinam, mi Philomares, vt cum aliquo diſputationis compendio, ita ſine diſpendio veritatis dicere poſſemus, vel Eulæum, vel Oroatem, vel Bactrum, vel alium quemlibet Tigri & Euphrati viciniorem eſſe fluuium Paradiſi. Sed plures grauioréſque ſunt cauſſæ quæ Gangem eſſe perſuadent, & etiamſi paria eſſent vtrimque momenta rationum, eò tamen inclinaret animus quò præponderat omnium, omnium, inquam, veterum Eccleſiæ Doctorum authoritas. Neque ſanè aliud euincit Haithonus, quàm ingentem eſſe fluuium in Perſide; eum autem eſſe Phiſonem Paradiſi fluuium, nec ille euincit, neque nos facilè concedimus.

XIII. *De Phiſon & Geon probabilior Sententia.*

56. SEd inepti fortaſſe fuimus & male feriati, dum tot rationes vndecunque corraſimus, quibus Geon ab extremis Africæ plagis, Phiſon inde vſque ab India per tot ambages elicere poſſemus. Quid enim attinuit ſollicitare terram vniuerſam, & hoſce fluuios tanta locorum intercapedine diſtractos oratione coniungere, cùm reperiatur Æthiopia quædam & Heuila Tigri & Euphrati vieinior, quàm ſint eæ regiones quas Nilus Gangéſque præterfluunt? *Phiſon ipſe eſt qui circuit omnem terram Heuilath.* Si nulla eſt Heuilat auro lapilliſque pretioſis abundans, præter Indiam: dicamus ſanè Gangem eſſe fluuium è Paradiſo profluentem. Sin eſt alia quædam Heuilath Euphrati Tigríque vicinior, nec minùs opulenta, quã Prouinciam longè certiùs conſtet Heuilæ nomen obtinere, non video cur Phiſon alibi quærere debeamus. Si nulla eſt Æthiopia, præter illam maiorem quæ ſper Ægyptum Nili fluentis alluitur; eſto ſanè Nilum Geon Paradiſi fluuium eſſe faciamus. Sin alia eſt Æthiopia confinis Arabiæ, ac proinde propinquior amnibus Meſopotamiam cingentibus: ſi hoc rerrarum tractu quidam reperitur fluuius nomine Geon, regnum Iſraëliticum ab Ægypto diſterminans, nemo reprehendet, opinor, ſi dixerimus hunc ſecundum eſſe fluuium è Paradiſo mananrẽ.

57. Pʜ. Hoc videlicet te mouet, quòd vxor Moyſis, quam Madianitidem eſſe conſtat. Num. 12. Æthiopiſſa nominatur. Tʜᴇᴏ. Hoc ipſum erat, ô Philomarhes. Quanquam video nonnullos, atque imprimis Toſtatum & Petrum Comeſtorem in hiſtoria Scholaſtica rem in dubium reuocare. Filiam enim eſſe volunt Regis Æthiopum, quam Moſes apud Ioſephum, multis ante fugam ſuam annis, confecto bello Æthiopico duxit vxorem. Quam probabile eſt à Moſe, cùm is ob cædem patratam ad necem quæreretur, feciſſe diuortium, vel ſaltem profugum ſequi voluiſſe, dehinc auditâ rerum ab eo geſtarum famâ, in deſertum, ad eum rediiſſe, quam ille, vt *erat vir mitiſſimus ſuper omnes homines qui morabãtur in terra*, ne conſultis quidem conſanguineis honorificè ſuſcepent. Sed hæc in medium relinquo. Sũt alia certiora.

58. Atque illud imprimis quòd è 2. Paralip. cap. 21. p. 16. conſtat Æthiopiam eſſe Paleſtinæ vicinam, Arabiæque confinem. 2. Reg. ca. 6. *Suſcitauit*, inquit, *Dominus contra Ioram Spiritum Philiſtinorum, & Arabum qui confines ſunt Æthiopibus.* Quam minorem Ærhiopiam circuit fluuius Sihor ad Rhinocoluram, vt Sanctius & Seranus affirmant; quia 2. Paralip. cap. 13. v. 5. dicitur fluuius Ægypti: *Congregauit ergo Dauid cunctum Iſrael à Sihor Ægypti, vſquedum ingrediaris Emath.* Non vtique magnus ille Nilus. Sed amnis alius Iſraëliticum regnum ab Ægypto diſterminans. Quo factum eſt vt à *Sihor Ægypti*, maluerint, *à terminis Ægypti*, transferre LXX. Seniores: qui & Ieremiæ 2. v. 18. *Quid tibi vis in via Ægypti: vt bibas aquam turbidam?* Vbi legitur in textu principe, *vt bibas aquam Sihor*, Geon reddiderunt. Quæ fortaſſe male conceſſimus in ipſum Nilum quadrare. Loquitur enim Propheta de fluuio non in ipſa Ægypto, ſed in Ægypti via conſtituto. Eſt igitur duplex Ærhiopia, altera ſuper Ægyptum verſus Occaſum & Meridiem, quam magnus ille Nilus præterfluit, altera verſus Orientem Arabiæ confinis, quæ fluuio Sichor ſiue Geon irrigatur.

59. Pʜ Hoc eſt videlicet quod Poëta bipertitos Æthiopas agnoſcit,

Α'ιθίοπας τὸ διχθὰ δεδαίαται, ἔσχατοι ἀνδρῶν
1 Odyſſ. Οἱ μὲν δυσσομένου ὑπερίονος, οἱ δ' ἀνιόντος,
Æthiopum duplex genus eſt, aliiq; cadentem
Solem reſpiciunt, alÿ vertuntur ad ortum.

Sed iam ad Phiſon & Heuila veniamus.

60. Th Fateor equidem duos Heuilas in ſcriptura nominari: alterum à Semo, alterem à Chamo propagatum. Ab Heuila Chamo filio tradit Hieronymus ortos eſſe *Getulos in parte remotioris Africæ Eremo cohærentes*. Sed alia eſt Heuila Tigri & Euphrati vicinior, inter Ægyptum & Aſſyriam conſtituta: Siquidem Iſmaël, vt Geneſis 25. v. 18. conceptis verbis Moſes teſtatur, *habitauit ab Heuila vſque Sur, quæ reſpicit Ægyptum introeuntibus Aſſyriam*. Vides Heuilam Aſſyriæ propinquam: Tigris autem *ipſe vadit contra Aſſyrios*. Quis igitur, Phiſon, ex eodem fluuio cum Tigri manare credendus eſt, niſi fluuius, qui Heuilam illam Aſſyriis vicinam interluit?

Lib.16. 61 Quid autẽ illud: *Percuſſitq; Saül Amalec ab Heuila? donec venias ad Sur, quæ eſt è regione Ægypti?* 1. Reg. 15. 7. Si res ipſa loqueretur, an aliud clamare poſſet, quàm eas regiones, quæ Phiſone & Geone alluuntur, eſſe Æthiopiam illam minorem, & Heuilam Arabiæ partem, quæ Tigri & Euphrati vicinæ ſunt, cùm quatuor iſti fluuij è Paradiſi fluuio promanent. Cur igitur Heuilam aliam terræ plagam interpretemur ab illa Sinus Arabici ora, per quam ait Strabo, fluuium quemdam auri ramenta deuoluere? ῥεῖ δὲ ποταμὸς, inquit,
Apud Photium Cod. 250 δι' αὐτῶν ψῆγμα χρυσοῦ καταφέρων, *Flumen per eos labitur, quod auri ramenta defert.* Qui ſi tum regionem, tum fluuium antiquis nominibus indigitare voluiſſet, quæſtionem haberemus expeditam. Sed οὐ λέγω δὲ τῶν ἐθνῶν τὰ ὀνόματα τὰ παλαιὰ διὰ τὴν ἀδοξίαν: *non dico,* inquit, *priſca gentium vocabula, propterea quod obſcura ſunt & obſoleta.*

62. Quid ſi ex Agatharchide aliquid lucis effulgeat? Is enim in Arabia Debas, ſiue Debebas agnoſcit, ὧν κατὰ μέσην τὴν χώραν ποταμὸς διαφέρεται, τριμερὴς μὲν τῇ φύσει, ψῆγμα δὲ χρυσοῦ καταγων, οὕτω σύνδηλον τὴν δαψίλειαν ἔχων, ὥστε τὴν ἰλὺν τὴν πρὸς ταῖς ἐκβολαῖς συνηγμένην πόρρωθεν ἀποστίλβειν, *quorum per mediam regionem amnis labitur natura tripartitus, & ramenta auri defert, tam perſpicua vbertate, vt limus ad oſtia coacernatus, procul inde rutilet:* τούτων ἀστυγείτονές εἰσιν Ἀλιλαῖοι. His, inquit, conterminì ſunt Alilæi. Ecquid non tibi videtur ad Heuilæos, ſiue vt Maſoretæ legunt, Hauilæos alludere? Quid? quòd tripertitus ille fluuius facilè intelligitur, terram, quam alluit, circuire? *Circuit terram Heuilat, vbi naſcitur aurum, & aurum terræ illius optimum eſt*, inquit Moſes. Agatharchidem Latinè loquentem tantiſper audiamus. *Aurum ſanè*, inquit, *in cruſtoſis terræ illius cuniculis ad magnam inueniunt copiam, non quale adhibitâ ſcientiâ & arte colliqueſcit è ramentis, ſed ſponte natum, quod ἄπυρον Græci, i. ignis expertem ab euentu denominant: cuius portio minima non minor eſt oliuæ oſſiculo, media meſpilum adæquat, maxima cum nucibus regiis comparari poteſt.* Hæc ille. Et aurum terræ illius optimum eſt, τὴν δὲ χρόαν οὕτω φλογώδης, *colore tam flammeum* (inquit Diodorus Siculus, lib. 2. Biblioth.) vt ſi pretioſi lapilli artificum opera includantur, ornamenta fiant omnium pulcherrima.

Ibi inuenitur Bdellium. Arrianus in Periplo, ſiue circumnauigatione Sinus Ery- Lib.12 cap. 9 li. 37 c. 6.
thræi ſemel atque iterum facit Arabici Bdellij mentionem. Teſtatur Plinius etiam in Arabia Bdellium inueniri. *Et lapis Onychinus.* Idem ex Sotaco Arabicam onychen nigram eſſe tradit, candidis zonis diſtinctam. Quæ mihi planè perſuadent, hanc ipſam eſſe Heuilam, hunc Phiſonem, qui Moſis Geographiâ deſcribitur. Qui autem Indiam & Gangem exponunt, nihil adferunt, præter ſuſpicionem & coniecturam.

63. Philoct. Quid ergo dubitamus recentiorum opinionem amplecti? Theo. Perſius.
O mi Philomates, multos fucata veri ſpecies in fraudem induxit! Sed quoniam,

--- *Veri ſpeciem dignoſcere calles,*
Ne qua ſubærato mendax ſubtinniat auro.

Aduerte-ſis, Heuilam hanc, & Æthiopiam remotiores eſſe à Tigris & Euphratis confluente, quàm vt vel ipſi fluuij, poſtquã è concurſu diſceſſerint, vt explicat Cornelius, vel eruptiones quædam & rami, vt Pererius exponit, horum fluuiorum poſſint plagas à Moſe deſcriptas circuire. Etenim hæ regiones ſunt iuxta Sinum Arabicum Ægypto conterminæ: Tigris autem, & ea pars Euphratis, quæ in paludes abſorpta non eſt, communi alueo in mare Perſicum ſe deuoluunt, vt authores illi certiſſimi, quos iampridem laudauimus, literis prodiderunt. Harum autem eruptionum, quas recentiores, explicandæ difficultatis cauſâ commenti ſunt, nullum, iterum dico, nullum penitus extet in omni retrò antiquitate veſtigium: adde quòd factitius eſt iſte duorum amnium concurſus, non naturalis: adde, quòd cùm ſemel conueniunt, non modò non in quatuor, ſed ne in duo quidem aquarum diuortia ſeparantur, niſi cùm ad ipſas ma- Lib. 6. c. 6.

tis Perſici fauces peruenerint.

64. Quid? quòd ille concurſus eſt infra Babyloniam, vel nonageſimo lapide, vt putat Plinius, vel trecenteſimo ſtadio, vt author eſt Strabo? Quis autem exiſtimet Saülem, quo tempore rerum ſummam obtinebant Aſſyrij, Babyloniam cum exercitu tranſiiſſe, vt Amalecitarum gentem exſcinderet? Non igitur Amalecitarum regio fuit trans illum Tigris & Euphratis confluxum, vbi fuiſſe neceſſe eſt Amalecitidem, & Heuilam, ſi Phiſonis ex illo confluente deriuati fluctibus alluatur. Phil. Equidem nihil habeo quod opponam, & à me rationibus extorſiſti, vt quamuis communem illam Patrum de Nilo & Gange ſententiam admodum probabilem rear, hæc tamen poſterior longè probabilior eſſe videatur. Vnum eſt tamen, quod antequam huic opinioni penitus acquieſco, ex te ſcire deſiderem, cur cùm Geon ille minorem Æthiopiam alluens, ac Phiſon terram Heuila præterfluens, obſcuri ſint & ignobiles, nec vſpiam à Geographis nominatim appellati, ante Tigrim & Euphratem à Moſe numerentur. Theo. Illud videlicet cauſæ fuit, quòd Iſraëlitis, quorum ille ſcribebat in gratiam, viciniores erant, meritóque Phiſon cæteris omnibus, ſi non propter aluei magnitudinem, ſaltem propter diuitias, aurum puriſſimum, bdellium, lapides onychinos, antefertur.

XIV. *Probatur fluuios è Paradiſo profluentes non officere, quominus is vel in planitie, vel in conualle ſtatuatur.*

65. PHILOCT. Iam igitur, vt initio dicebas, flumina ſequamur, & videamus, vbinam gentium poſitus fuerit Paradiſus. Theo. Me quidem nunquam pigebit cum Auguſtinis, Hieronymis, Chryſoſtomis ignorantiã meam ingenuè confiteri. Phil. Non quæro quid habeas hac in re compertum, atque exploratum (quid enim in tantis tenebris cuiquam liquere poſſit?) ſed quid probabilius opineris. Theoph. Vis igitur mea ſomnia pro puris putis oraculis obtrudam? Non faciam. Philom. Amabo ſine te exorari, mi Theophraſte. Th. Imò verò, tu ipſe quid ſentias, ediſſere, & ad rogata reſpõde.

66. Meminiſti te legere apud Caſſiodorum, aquam *Claudiam per tantam faſtigij molem ſic ad Auentini caput eſſe perductam, vt cùm ibi ex alto lapſa ceciderit, cacumen illud excelſum, quaſi imam vallem irrigare videatur.* Ph. Equidem memini, ac ſæpè miratus ſum, illos, vt Rutilius appellat,

Lib.7. variar. epiſt.6.

Itinerario.

---- Aërio pendentes fornice riuos,
Quo vix imbriferas tolleret Iris aquas.

Plinius lib. 16. cap. 15.

Theo. Qui factum putas, vt fontes illi *ſuper omnes vrbis montes leuarentur?* &, vt iterum Caſſiodorus loquatur, *per tot ſiccas montium ſummitate, lauacris ac domibus liquores puriſſimos fiſtularum vberibus* emitterent? Ph. Quia videlicet, vt author eſt Plinius, & experientia compertum eſt, *aqua ſubit altitudinem exortus ſui: ſi longo tractu veniet, ſubeat crebrò, deſcendátque, ne libramenta pereant.* Th. Fateris pleroſque fluuios ex altiſſimis montibus exoriri? Ph. Certè & apud Græcum Poëtam fons μελάνυδρος, *altitudine ſua nigricans,* καὶ αἰγίλιπος πέτρης, *per rupem excelſam,* & vel ab ipſis capellis relictam, aquas effundit, & apud Latinum Athlantis, cuius caput nubes attingit: *flumina mento præcipitant;* Atque vt Ariſtoteles aduertit, & experientia probat, οἱ μέγιστοι τῶν ποταμῶν ἐκ τῶν μεγίστων φαίνονται ῥέοντες ὀρῶν: *maximi fluuiorum è maximis montibus fluere cernuntur.*

Lib.31. c.6.

1. Meteor. cap.13.

67. Th. Credíſne fluuios ibi tantùm naſci, vbi in ſuas ſcatebras erumpunt, an originem habere ſuis illis apertis fontibus altiorem, totúmque adeo terræ corpus fluuiorum alueis, tanquam venis permeari? Ph. Equidem Auguſtino libenter aſſentior, qui lib. 5. de Geneſi ad litteram, in illud cap. 2. v. 5 *fons adſcendebat de terra, &c.* ita ſcribit. *Quòd ſi ipſius abyſſi magnitudinem, eâ parte exceptâ, quod mare dicitur, & euidenti amplitudine aqua maris fluctibus terras ambit in ea ſola parte, quam reconditis finibus terra continet, vnde ſe omnes fontes, & omnes aquæ diuerſis tractibus veniſque diſtribuunt, & ſuis quique locis erumpunt: propter naturæ vnitatem, fontem voluit appellare ſcriptura, non fontes; eúmque per innumerabiles vias antrorum, atque rimarum adſcendentem de terra, & vbique diſpertitis quaſi crinibus irrigantem omnem ſuperficiem terræ, non continenti ſpecie tanquam maris aut ſtagni; ſed ſicut videmus ire aquas per alueos fluminum, flexúſque riuorum, & eorum exceſſu vicina perfundere, quis non accipiat, niſi qui contentioſo ſpiritu laborat?* Hæc Auguſtinus, quibus, inquam, libenter aſſentior: Si enim aquas omnes, quæ ſub cælo ſunt, abyſſo illi magnæ ſub terras abſtruſæ continuari faciamus, facilè explicatur, & quo ſenſu dicantur *aquæ quæ ſub cælo ſunt, in locum vnum congregatæ,* & quo pacto dixerit Eccleſiaſtes: *omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat ad locum, vnde exeunt*

Geneſ.1.9.

flumina reuertuntur, vt iterum fluant.

Eccl. 1.7. 68. Tʜ. Non id igitur in præſentia, Philomates: Sed ſiue flumina per occultos cuniculos exeunt è mari, quod ſignificat Eccleſiaſtes, ſiue quod Peripatetici malunt: ſed nemo ſat ùs contra ſcripturam admiſerit, ex aëris in aquam mutatione generentur, ſiue hæc inter ſe quadam ex parte conciliari poſſunt. Quæritur, vtrùm etiam illa flumina, quorum aperti fontes in vallibus apparent, poſſint aquas ſuas ex editiore loco, vel etiam, vt modò dicebas, κατ' αἰγίλιπος πέτρης, per occultos cuniculos diſpertitáſque venas acceerſere? Pʜ. Inficiari non poſſum. Tʜ. Cùm fontem vides in valle vel planitie ſcatentem, certóne compertum habes, ex editiſne montibus, an aliunde primùm oriatur? aut quibus libramentis in ea loca deuenerit? Pʜ. Id ſoli Deo compertum Prou. 8.29. eſt, ô Theophraſte, & Sapientiæ, quæ cùm *librabat fontes aquarum, cum eo erat cuncta componens*, ac perducendas aquas terræ tum altitudinem, tum depreſſionem velut ad libellam examinans. Tʜ. Hæc aquarum libramenta ſi crebro adſcenſu, deſcenſúque ſeruata fuerint, nihil obſtabit, quominus oſtia fluminum, quibus ſe, vel in mare, vel in maiores fluuios euomunt, ſint interdum apertis ipſorum ſcatebris altiora. Pʜɪʟ. Aſſentior.

69. Tʜᴇᴏ. Ecquid certò definite potes, vnde per occultos cuniculos acceſſerit ille fluuius, qui manifeſtè ſcatebat, & *egrediebatur de loco voluptatis, ad irrigandum Paradiſum?* Pʜɪʟ. Id ſi poſſe me dicam, profectò mentiar: cùm ne fluuiorum quidem, quorum ſcatebras oculis vſurpo, primas origines agnoſcam. Tʜᴇᴏᴘʜ. Nihil igitur agunt, qui defendunt in editiſſimo loco plantatum fuiſſe Paradiſum, eo potiſſimùm argumento, quòd fluuius inde digreſſus in quatuor capita diuidatur: cùm ille fluuius, quiſquis eſt, & in valle ſcaturire potuerit, & per occultas venas è montis alicuius faſtigio, capitibus illis quatuor editiore ſuos latices accerſere. Pʜ. Omninò nihil: & Toſtatus ipſe, quamuis maioris ſalubritatis causâ, Paradiſum vſque ad tertiam aëris regionem ſupra turbulentum hunc aërem, qui finis eſt exhalationum & vaporum, attollat hāc ratiunculam explodit: quia vt eius verbis vtar, *licèt Paradi-* In Geneſ. cap. 13. q. 99. *ſius ſit locus planus, poſſent inde iſta flumina naſci: quia licèt ibi primùm aquæ illæ apparerent, id eſt, illius fluuij, qui diuiditur in quatuor capita, poterat procul inde in aliquo loco excelſo habere primam originem, & apparere in Paradiſo, cùm per ſubterranea loca illuc veniret: & tunc æquilibrium aquarum illarum non acciperetur per habitudinem ad locum Paradiſi; ſed ad primam originem, & ſi locus ille eſſet valdè excelſus, poſſent flumina per longas terras fluere, & alicubi adſcendere ad magnas altitudines.* Tʜ. Nihil igitur officiet, ſi cætera conueniant, quominus Paradiſum, vel in valle, vel in planitie ſtatuamus. Pʜ. Nullus abs te diſſentio.

XV. *Quæ conditiones requirantur in fluuio Paradiſi.*

70. THᴇᴏᴘʜ. Nihil reſtat, opinor, quàm vt quæramus ipſum fluuium Paradiſi. Pʜ. Quibus autem indiciis, & vt ita loquar, characteribus, poterimus eum ab reliquis fluuiis dignoſcere? Tʜ. Multi fortaſſe reperientur: ac primò quærendum eſt, ſitne fluuius aliquis, ex cuius nomine colligere poſſimus, eum eſſe fluuium Paradiſi, 2 Quoniam plantauit Dominus Paradiſum verſus Orientem quærendus fluuius, qui alicuius regionis plagam Orientalem interluat: an aliud tibi videtur? Pʜ. Mihi verò non videtur. Tʜ. 3 Quoniam Æthiopia & Heuilath ad meridiem porriguntur, Tigris & Euphratis fontes in Septemtrionali plaga naſcuntur. fluuius autem irrigans Paradiſum, inde diuiditur in quatuor capita, huic fluuio locus in medio quærendus eſt, vt commodiùs ad dextram: verbi causâ, in Phiſonis & Geonis origines; ad læuam, in Tigris & Euphratis ſcatebras diuidatur. Pʜ. Sanè probabilis eſt iſta ratio. Tʜ. 4. Huic fluuio ſi alueum inuenire poſſimus, in orbis terrarum medio perductum: hinc etiam aliquid probabilitatis accedet. Pʜ. Omninò. Tʜ. 5. Si quid è ſcriptura lucis affulgeat, vnde ad probabilem Paradiſi notitiam venire poſſimus, idne adſpernandum putabis? Pʜ. Abſit, Theophraſte. Tʜ. 6. Quoniam vt Nilus Ægyptum, ſic iſte, qui quæritur fluuius, Paradiſum irrigabat, quod ſine reſtagnatione fieri non poteſt: fluuius naturâ ſuâ reſtagnans, & ſtatis temporibus redundans, quærendus eſt. Pʜ. Nullus abs te diſſentio. Tʜ. 7. Quoniam totum irrigat, is eſſe debet, non qui recto alueo per longitudinem deferatur, ſed qui ambitione quadam, & crebris anfractibus per latitudinem ſpatietur, totúmque circumſpiciat Paradiſum. Pʜ. Id inficiari quis poteſt? Tʜ. 8. Quoniam Adamus iuxta Paradiſum creatus, non procul inde vixit, obiit, terræ mandatus eſt: hinc etiam lucis aliquid haurire poterimus.

Digitized by Google

Ph. Et hoc vetiſſimum. Th. 9 Cùm ille locus immortalitatis & incorruptionis fuerit, credibile eſt huius fluminis aquas non eſſe corruptioni obnoxias? Phil. Inficiari non poſſum.

71. Th. 10. Quid ſi ad cæteras conditiones id quoque accedat, quòd is fluuius, qui quæretur, & inuenietur, vt ſpero, regionem obeat, non ſolùm fertilem, temperatam, ſalubrem, ſed etiam amœnam in paucis, odoribus fragrantem, omnibus denique deliciis ac voluptatibus affluentem? Ph. Hi characteres, quãuis in multis ſinguli reperiri fortaſſe poſſunt: non poſſunt tamẽ omnes ſimul in aliũ, quàm in vnum Paradiſi fluuium conuenire. Th. 11. Quid ſi & vndecimam fluminis iſtius notam adiecero: quòd videlicet inde cæleſtis in mortales gratia, plenis, vt ita dicam riuis exuberarit. Ph. Magnam rem præſtiteris, Theophraſte. Theo. Imò, quoniam fluuius iſte, qui quæritur, poſt rigatum Paradiſum diuiditur in quatuor capita, neque diuidi facilè poteſt, niſi terram ſubeat, vt occultis cuniculis ad fluuiorum ſcatebras emanet: nihil hactenus à me præſtitum fatebor. niſi tu ipſe fluuium, qui amœniſſimam regionem interlapſus, tum denique terra ſorbeatur, abs te inuentum eſſe fateare.

XVI. *Probatur Iordanem eſſe fluuium Paradiſi, ex nomine Iarden, Eden, Geneſar.*

72. AC primùm vt ad nomen veniamus, ridebitur fortaſſe quod dicam, ſed vel ideò dicam, vt rideatur. Phi. Vis, opinor, pro citeria me geſtitare in ludis, qui me non ita ptidem cum Eugubino ridere prohibebas. Sed age ſanè: *ſum petulanti ſplene cachinno.* Si quid habes de dictis melioribus, Philomati tuo velim impertias. Theo. Strabo, Plinius, Ptolemæus, Marcianus Capella, quemdam fluuium, nomine Paradiſum, ad radices Libani ſcatentem: & Plinius Vrbem in Cœleſyria eidem fluuio cognominem agnoſcit: Ecquid ridiculus tibi videbor, ſi ex ipſo nomine velim argumentari, non procul inde Paradiſum à Deo fuiſſe plantatum? Certè & amœniſſima eſt illa regio, quam Paradiſus iſte præterfluit, & vergit ad Orientem, & eſt inter Tigrim, Euphratem, Phiſon, & Gеon conſtituta. Phil. Quæſo, mi Theophraſte, *iam amoto dicamus ſeria ludo.* Si Eugubinus, ſi recentiores propemodum omnes Paradiſum propè Charras in Meſopotamia fuiſſe contendunt, nullo argumento ducti, quàm quòd apud Ezechielem, & Iſaiam, filios Eden filiis Haran, eadem oratione copulatos inuenerint: ſi hoc argumentum pro irrefragabili demonſtratione venditant; ſi, vt illud tueantur, nouos alueos, nouas eruptiones è Tigri, & Euphrate deductas, contra fidem Geographiæ, contra nouas ac veteres tabulas comminiſci non dubitant: ſi nullum aliud addunt argumentum, quàm ſitum, amœnitatem, vbertatémque Prouinciæ, quæ non minùs Celeſyriæ, quàm Meſopotamiæ conueniunt; quid eſt, quòd nos quiſquam irrideat, ſi ex ipſo Paradiſi nomine, Paradiſi locum dicamus inuentum? Sed, ni fallor, hoc argumentum tibi leuiculum videtur, non quòd ita ſit, ſed quòd aliorum comparatione vileſcat. Quare, ſi placet, ad alia tranſeamus.

Strabo lib. 16
Plin. lib. 5 c. 27.
Capella l. 6.
Ptol. lib. 5. de Syria.

73. Theo. Ne vel teneam te diutiùs expectatione ſuſpenſum, vel longiùs à Cœleſyria diſcedam. Si quid ſuſpicionibus dandum eſt, fuit Paradiſus in Terra Sancta, quam vulgò Paleſtinam appellant, verſus Orientem, ad Lacum Genneſar, ſiue Tiberiadis, & Lacum Aſphaltiten, quem Mare-mortuum indigitant, ambitúque ſuo Conuallem Illuſtrem, ſiue Campum Magnum, Ierichuntinam plagam, & magnam Galilææ partem amplexus eſt: totúmque illum tractum, quem Iordanes à Genneſar ad Sodomiticam regionem perlabitur. Quidni enim Iordanes fuerit, ille fluuius egrediens & ebullans è loco voluptatis ad irrigandum Paradiſum? qui deinde terram ſubeat, occultiſque meatibus in Tigris, Euphratis, Phiſonis, ac Geonis ſcaturigines emergat. Ph. Multa velut in ſaturam congeſtis, mi Theophraſte: ſed videſîs, vt omnia certis rationibus, aut certè maiorum teſtimoniis fulciantur.

74. Th. Imò, tu ipſe Philomates, vide vt ad interrogata reſpondeas, ac primùm vnde Iordanem putes nomen obtinere. Phil. Arculphus, Adamannus, Beda, Brocardus, & alij, qui de Locis ſanctis Libros ediderunt, aiunt Iordanem, ad Libani radices, propè Cæſaream Philippi de duóbus vicinis fontibus emergere, quorum vnus nomine Ior, alter Dan vocitatur, qui ſimul iuncti Iordanis accipiunt nomen. Th. Audio, ſed illud interim non mediocriter admiror, quî factum fuerit, vt fontes illi duo, qui ab hominum conſpectu remoti ſunt, & vt author eſt Ioſephus, in antro, quod Paneam vocant, ſcaturiunt, potiùs Iordani dederint nomen, quàm à Iordane acceperint. Quare videndum, an aliunde poſſis Iordanis nomen non magis coactè deflectere.

deflectere. PH. Vnde quæſo? TH. Fluuium quo nomine vocant Hebræi? PH. יאר *jaar*, vt opinor. TH. Quid ſi igitur ירדן *Iarden* (ſic enim Hebræi vocant, non *Iordan*, vt authores laudati videntur ſupponere.) Quid ſi, inquam *Iarden*, dicatur, quaſi יאר עדן *jaar Eden*, fluuius Eden, fluuius locum voluptatis, ac deliciarum interluens.

75. PH. O te mirificum æquilicem ac libratorem, Theophraſte, qui Iordanem in Meſopotamiam vſque perducas. Quis enim iam neſcit Eugubino facem præferente, Eden locum eſſe prope Charras, ac proinde Meſopotamiæ contributum? Neque enim, ſi loco diuulſæ fuiſſent hæ ciuitates, eas Iſaïas, cap. 77. v. 12. oratione iunxiſſet. *Nunquid eruerunt eos Dij gentium, quos ſubuerterunt Patres mei, Gozam, & Haram, & Reſeph, & filios Eden, qui erant in Thalaſſar? vbi eſt Rex Emath?* &c. TH. Equidem videre non poſſum cur Eugubinus, cui iam doctiſſimi quique recentiores adſtipulantur, Edeneam regionem, Charris potiùs, & Haran, ac proinde Meſopotamiæ, quam vrbi Emath, (quæ Terræ Sanctæ limes eſt ad *Septemtrionalem plagam*) vicinam eſſe collegerit. Quare ſi quid ſuſ-
Num. 34. 8. 2. Para. 13. 5. picionibus indulgendum, potiùs arbitrarer hunc tractum, quem Iſaïas Eden appellat, vel ad Syriam Damaſci, montéſque Libanum, ac Paneam, vnde Iordanes oritur, vel ad Syrophœniciam, & Mare Mediterraneum pertinere: quod indicat nomen Thalaſſar, quaſi θάλασσα, vt Syri conſueuerant non paucas voces è Græco deflectere.

78. Sed eſto: faciamus Eden, cuius meminit Iſaïas, eſſe Meſopotamiæ contributam: cùm illa verba, *filios Eden, qui erant in Thalaſſar*, inter duas, aut etiam plures Eden diſcrimen aſſignent, indicéntque vocabulum *Eden*, pluribus eſſe commune: non video, cur hoc Iſaïæ teſtimonio repertum à ſe Paradiſum magnopere glorien-
C. 27. v. 23. tur.

Vel illud quàm lepidum eſt, Eden eſſe propè Charras in Meſopotamia: quia Haran, Chene, & Eden inter Tyri negotiatores ab Ezechiele numerantur: Carthaginenſes igitur, & Tubal, ſiue Hiſpanos in Græciam tranſcribamus, Libyas Perſis iungamus, quòd eos idem Propheta in
V. 12. & 13. eandem negotiatorum, ac militum ſeriem eodem capite digeſſerit.

79. PHIL. At enim aliud eſt, aduerſariorum fundamenta conuellere, quod cumulatè feciſti: aliud tuam de Syria Damaſcena, & Syrophœnicia ſententiam aliquo ſcripturæ teſtimonio comprobare. THEO. Meminiſtíne, quibus è verbis hanc Ezechielis ad Regem Tyri orationem Cap. 28. v. 13.
Latinus interpres expreſſerit? *In delicijs Paradiſi Dei fuiſti*. PHIL. בעדן גן אלהים היית *Heeden gan Elohim haiita: In Eden, in Paradiſo Dei fuiſti*. THEO. Vides Tyrum in Syrophœnicia, maríque Mediterraneo ſitam, vel potiùs Tyri Regnum vicináſque Prouincias Eden nominari. Quid illa eiuſdem Prophetæ omnia ligna Ca. 31. v. 16.
voluptatis. כל עצי עדן *col etſe Eden, omnia ligna Eden egregia atque præclara in Libano, vniuerſa quæ irrigabantur aquis?* Ecquid non apertè ſignificant, Libanum, ſubiectáſque terras Eden fuiſſe nominatas? vt meritò Iordanes inde ſcaturiens è loco voluptatis exire, ſiue manare dicatur: & Poëta quidam non ineptiſſimè Nonnus Dionyſ.
Venerem, quam עדן *Eden*, ἡδονὴν, vo- lib. 31 v. 201.
luptatem, atque delicias appellare poſſe- lib. 41. à
mus, ὑψόθι Λιβάνοιο ἐζομένην, Libano verſu 100.
inſidentem induxerit, eámque dicat, vt primùm è mari nata eſt, non in Cyprum, vt Cyprij mentiuntur, ſed in vrbem Beroën, ſiue Beryton, appuliſſe. Quæ vrbs ibidem.

Ε῎νδιον εὐφροσύνης, Παφίης δόμος, οἶκος ἐρώτων.
Ὀρχηθμὸς χαρίτων, Λιβανηΐδος ἄστρον ἀρούρης.

Penetrale lætitiæ, Veneris domus, ædes Amorum.
Amœna gratiarum habitatio, Libaneidis aſtrum terræ.

Non incommodè nuncupatur. Cap. 1. v. 5.

80. De Syria porrò Damaſcena diſertè Amos: *& conteram vectem Damaſci: & diſperdam habitatorem de campo idoli, & tenentem ſceptrum de domo voluptatis* (מבית עדן *mibbeth eden, de domo Eden*) *& transferetur populus Syriæ Cyrenen.* Sunt qui hoc loco fingant, quoſdam aduenas & inquilinos in Syriam Damaſcenam ex Eden, & Meſopotamia tranſlatos. Quid his hominibus facias? ſed ſic viuitur. Qui aurugine laborant, putant omnia flaueſcere. Qui per conſpicilla colorata reſpiciunt, iiſdem omnia coloribus perfuſa ſibi videntur intueri, & qui præiudicatis opinionibus occupati, vel ad Scripturæ, vel ad Patrum lectionem accedunt, quicquid deinde legerint, ad ſua præiudicia detorquent.

81. Quid? quòd non modò Iordanis vocabulum, ſed etiam Geneſar tantum non edita voce teſtatur ibi fuiſſe Paradiſum. PHILOM. Quo pacto? TH. גן *Gan*, Hebræis quid ſignificat? PHIL.

Hortum, ſiue *Paradiſum*. Theo. שר *Sar*, autem? Philom. *Principem*. Theo. Quid igitur, גן-שר *gan-ſar*? Quid renides, mi Philomates? Philom. *Ad populum phaleras*, vis opinor, tuis illis Hebraïſmis cornicum oculos configere. *Iarden*, fluuius Eden, *Ganges*, alueus Paradiſi, *Geneſar*, hortus princeps: alia ſexcenta. Quid eſt nodum in ſcirpo quærere, ſi hoc non eſt? quid centauros in nube depingere? Th. Ea tamen eſt interpretatio Hieronymi, lib. de nominibus Hebraicis, vbi vocem *Geneſar* exponit *ortus, principium*: ſed mendum in ſcripturam irrepſit, legendúmque *hortus princeps*, quaſi dicat παράδεισος ὁ πρῶτος, *vel hortus Principis*, videlicet Adami, qui generis humani Princeps fuit: quæ labes iam ætate Bedæ Hieronymi codices occuparat, & ipſum in errorem induxit, vt interpretaretur *ortus, ſiue principium*. Sed & antiqui *ortum* ſine adſpiratione ſcribebant, & *Sar* eſſe principem notius eſt, quàm vt probandum eſſe videatur. Hæc leuicula ſunt, fateor: Tamen ſi ad reliquorum pondus acceſſerint, ſuum etiam videbuntur habere momentum.

XVII. *Idem probatur à ſitu.*

82 Tria de ſitu Campi Magni, quem Paradiſum fuiſſe dicimus, quærenda ſunt Vnum quo ſenſu dici poſſit poſitus ad Orientem, alterum, an ſit inter illa capita quatuor, in quæ diuiditur fluuius Paradiſi; tertium, an ſit in medio terrarum.

Cap. 27. Campus Magnus ſic à Ioſepho, lib. 5. de bello Iudaïco deſcribitur: *Inter duos autem montes, regio, quæ Magnus Campus vocatur, à Gennabara vico* (is littori lacus impoſitus eſt, qua parte Iordanes è lacu emittitur) *ad lacum Aſphaltitem vſque patens explicatur*, ἔστι δ' αὐτοῦ μῆκος μὲν σταδίων χιλίων, καὶ διακοσίων, εὖρος δ' εἴκοσι, καὶ ἑκατόν: *eius longitudo eſt mille ducenûm ſtadiorum*, lege ex Hegeſippo & Rufino interprete, μῆκος μὲν σταδίων τριάκοντα, καὶ διακοσίων: *eius longitudo eſt ducentorum & triginta ſtadiorum* (.i. millium paſſuum vndetriginta) *latitudo centum & viginti*, ſiue XV. M. paſſuum: καὶ μέσον ὑπὸ τοῦ Ἰορδάνου τέμνεται: *& medius à Iordane diuiditur.*

83. Iam à te quæro, Philomates, initio conſtabat, inter nos Paradiſum plantatum fuiſſe, κατ' ἀνατολάς, *verſus Orientem*, an non conſtabat? Phil. Conſtabat planè ex LXX. Seniorum interpretatione, & omnium Patrum ſententia. Theo. Meminiſti, quid initio nobis dubitationem & ſcrupulum iniecerit. Philom. Illud opinor, cùm pro diuerſitate terrarum varietur Oriens, quærebamus, cuius vndem gentis comparatione Oriens in ſcriptura diceretur? Theo. Sanè meminiſti, ſed tu ipſe quid cenſes? cuius regionis Oriens in ſcriptura deſcribitur? Philomates. Opinor vel ipſius Eden, vel Terræ Sanctæ. Theophras. Quis autem Oriens Terræ Sanctæ? Philomates. Iordanes ſine controuerſia, & illa regio, quæ trans Iordanem eſt Tribubus Ruben, & Gad, mediæque tribui Manaſſis attributa, vt etiam ipſi teſtantur, num. 32. v. 19. *Nec quicquam quæremus trans Iordanem, quia iam habemus noſtram poſſeſſionem in Orientali eius plaga.* Theophrastus. Igitur Campus Magnus, ſiue Conuallis Illuſtris, quam Iordanes à Septemtrione ad meridiem decurrens, mediam interluit, ad Orientalem Paleſtinæ plagam porrigitur. Philom. Nullus abs te diſſentio.

84. Iordanem porrò, totámque adeo Syriam ſitam eſſe inter Æthyopiam illam, quæ Arabiæ confinis eſt, ac terram Heuilar, quæ ad Sinum Arabicum pertinet, quas regiones Phiſon & Geon circu re dicuntur, & Armeniam, vnde Tigris & Euphrates promicant, & patet oculis, & vel ex tabularum inſpectione certius eſt, quàm vt longam orationem deſideret. Quare, ſi placet, ad tertium caput noſtra tranſiliat oratio.

85. An alienum fuerit in medio terræ, tanquam gemmam in annulo, cor in corpore, pupillam in oculo fuiſſe Paradiſum? Ph. Oppidò mihi ſemper placuit illa veterum ſententia, φασὶ δ' αὐτὸν, inquit Origenes apud Eugubinum in Coſmopœïa, μέσον εἶναι τοῦ κόσμου, ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ. *Aiunt eum mundi eſſe medium, vt oculi pupillam.* Th. Quæ autem regio terræ medium nominatur? num Paleſtina? Ph. Fateor id videri pleriſque. *Operatus eſt*, inquit, *ſalutem in medio terræ*: ſed cùm terræ ſuperficies globoſa ſit, & medium, ſiue centrum paribus vndecunque radiis attingat, non video, cur Paleſtinam terræ medium vocare debeamus, potiùs, quàm aliã quamlibet terræ regionem, mihique probatur illa quorumdam expoſitio, vt Ieruſalem non medium orbis terrarum dicatur, ſed medium Terræ Sanctæ, quia vt etiam Ioſephus teſtatur, Ieruſalem eſt in medio Iudææ conſtituta, & quaſi terræ promiſſionis vmbilicus. Pſ. 73. v. 12.

86. Theoph. Veriſſimum id quidem: Sed cùm veteres de orbe terrarum

loquebantur, putáſne eos de America, vel Magellanica locutos fuiſſe, an de illo duntaxat, quem ipſi cognitum habebant? PHILOM. De illo vtique quem cognitum habuerunt. Etſi enim Hieronymus & Origenes ex Clemente Romano, & Platone in Atlantico mundi *trans Oceanum intranſibilem* poſiti mentionem fecerint, tamen tam tenuis famæ ad eos aura peruenerat, vt vulgò non intelligerent, alium terrarum orbem ab eo longitudinis tractu, qui à Gadibus ad Gangem extenditur. THEO. Hanc orbis antiqui longitudinem ſi bifariàm diuiſeris, vbi medium? PHILO. Opinor circa Syriam, & Paleſtinam. TH. Ergo Paleſtina terræ medium tibi videtur ſedes apta Paradiſo? PHILOM. Omninò. Sed iam, ſi placet, ad ſcripturæ teſtimonia veniamus.

Hier. in ca. 2. ad Epheſ.

Orig. 2. περὶ ἀρχῶν cap. 3.

XVIII. *Eiuſdem rei coniectura probabilis è ſcriptura.*

87. THEO. Eccum Eccleſiaſtici liber, recita capitis 24. comma 35. & 36. PHILOM. *Qui implet quaſi Phiſon ſapientiam, & ſicut Tigris in diebus nouorum. Qui adimplet quaſi Euphrates ſenſum, qui multiplicat quaſi Iordanis in tempore meſſis. Qui mittit diſciplinam ſicut lucem, & aſſiſtens quaſi Geon in die vindemiæ.* THEO. Quot fluuij diuinæ Sapientiæ comparantur? PHILO. Omninò, quinque. THEO. Phiſon, & Geon, Tigris & Euphrates vnde promanant? PHILOM. E fluuio Paradiſi. THEO. Quintus verò fluuius, quis? PHILOM. Iordanes. THEO. Idne temerarium exiſtimas, vt Eccleſiaſticus Iordanem, & ſolum Iordanem quatuor hiſce fluuiis oratione coniunxerit? PHIL. Equidem non exiſtimo, & Iordanem ipſiſſimum Paradiſi fluuium putarem, niſi Paradiſi fluuius, v. 41. Dorix nomine diceretur.

THEO. O bone, ne te fruſtrere. Hic quidem error, vel temporum iniuriâ, vel Librariorum incuriâ in Sacrum textum irrepſerat, vt *fluuius Dorix legeretur*: imò & alij codices ſcioli cuiuſdam emendatoris audacia, *fluuius vorax*, ſuggerebant. Sed & Græcè legitur, ποταμοῦ διώρυξ, & ille priſtinus error Sixti V. & Clementis VIII. authoritate deterſus eſt. *Ego Sapientia effudi flumina: Ego quaſi trames aquæ immenſæ de fluuio: Ego quaſi fluuij Dorix, & ſicut aquæ ductus exiui de Paradiſo.*

88. Adducerem & aliam coniecturam è Geneſis 13. v. 10. accerſitam, vbi Conuallis Illuſtris, totáque circa Iordanem regio Paradiſo Dei comparatur, ſed id parum videtur noſtræ velificari ſententiæ. Si enim duntaxat dixiſſet, *Irrigabatur ſicut Paradiſus Dei*, dicere poſſemus illud, *ſicut* non eſſe merè συγκριτικὸν, vt comparationi tantùm inſeruiat, ſed αἰτιατικὸν, vt cauſam reddat, cur illa regio fuerit irrigata, hoc videlicet ſenſu irrigabatur, quia erat Paradiſus Dei, vt cùm ait Apoſtolus 2. Corinth. cap. 3. v. 18. *Transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini ſpiritu*. i. ideò transformamur, quia Domini ſpiritus illius transformationis eſt cauſa, ad Epheſ 5. 1. *Eſtote imitatores Dei, ſicut filij chariſſimi* i. ideò Deum debetis imitari, quia eſtis eius filij chariſſimi. *Vidimus gloriam eius, gloriam, quaſi vnigeniti à Patre*. i. gloriam, quam obtinet, quia eſt vnigenitus à Patre. Quia tamen his verbis, *ſicut Paradiſus Dei*, eodem tenore ſubnectitur, *& ſicut Ægyptus*, fatendum eſt, hoc ſcripturæ teſtimonium vix vllius eſſe momenti.

89. Deinde cùm Hebræorum more, quicquid in ſuo genere excellit, Deo tribuatur, vnde proceras cedros, *cedros Dei*, montes excelſos, *montes Dei*, frequenter appellant, vtrùm hoc loco Paradiſum Dei illum ipſum ab initio plantatum, an quemuis Paradiſum, ſiue hortum amœniſſimum intelligendum putas? PH. Illum ipſum Dei Paradiſum. TH. Quo argumento? PH. Quia quamuis Hebræus articulum non adiecerit, cum tamen annectunt LXX. Seniores, ὁ παράδεισος.

90. Meminiſtine, quam dictionem textus Princeps vſurpet, vbi Latinus à principio, LXX. κατ' ἀνατολὰς, tranſtulerunt? PHIL. מקדם *mikkedem*, opinor, quod vel ad principium loci, vel ad principium temporis referri poſſe dicebas. TH. Quid ſi Moſes agens de ſitu Conuallis Illuſtris, & regione Sodomorum, Gen. 13. v. 11. eandem ipſam vocem rurſus vſurpet? *Et receſſit*, inquit, Lot מקדם *mikkedem*. PHIL. Equidem hinc etiam puto nonnihil probabilitatis accedere. THEO. Aſt ego non aduerto quid ſuſpicionem noſtram iſta confirment: Sapientis tamen conſilio parendum fuit. *Da*, inquit *ſapienti occaſionem, & addetur ei ſapientia.* Prouer. 9.

XIX. *Idem probatur à reſtagnatione Iordanis.*

91. VErùm agè, Philomates, totum hunc locum recita. PHIL. *Eleuatis itaque Loth oculis, vidit omnem circa regionem Iordanis, quæ vniuerſa rigabatur, antequam ſubuerteret Dominus Sodomam & Gomorrham, ſicut Paradiſus Dei, & ſicut Ægyptus venientibus in Segor.* TH Atqui fluuius quærebatur, qui reſtagnaret, & irrigaret Paradiſum, quæ Iordani vides apprimè conuenire. Quid quòd dicitur, Ioſuë 3. v. 15. *Iordanes ripas ſuas tempore meſſis impleuerat?* Quid illud, quod iam ex Eccleſiaſtico protulimus: *Multiplicat quaſi Iordanis in tempore meſſis?* An non hæc omnia confirmant reſtagnare Iordanem, & habere non pauca cum Nilo communia? quod Bochcrus in Serto Sacro mul- Cap. 31.
tis obſeruat.

92. Atque vtinam Timæum Mathematicum ſuperſtitem haberemus. PHIL. Cui bono? THEOPH. Phialam appellari Nili fontem aſſerebat (vt author eſt Plinius, lib. 5. cap. 9.) *mergique in cuniculos ipſum amnem, vapore anhelantem, fumidis cautibus, vbi conditur,* & alia multa ſanè perobſcura, quæ vix Oedipus aliquis, aut etiam ipſe Loxias poſſit interpretari. Si viueret Timæus, & ſuum in hac Bibliotheca locum obtineret, ex eo ſcire poſſemus, quam Phialam Nili fontem eſſe velit: verùm eam ipſam Phialam Ioſephus, & Hegeſippus aiût Iordanis eſſe fontem primarium, an cùm ait, in cuniculos amnem demergi vapore anhelantem fumidis cautibus, putauerit Nilum, ſi primam originem ſpectes, eundem eſſe cum Iordane, & eandem aquam primùm à Phiala, ſubterraneis meatibus ad apertum Iordanis caput deductam, poſtquam ad terram Sodomorum exuſtam peruenerit, *vapore anhelantem, fumidis cautibus*, in cuniculos mergi, & in terram abſcondi, donec in Tigris, & Euphratis, Gangis, ac Nili ſcaturigines erumpat. An hæc potiùs tibi mira videntur eſſe delirantium, & vt modò dicebamus, Centauros in nube pingentium inſomnia? PHILOM. Equidem, mi Theophraſte, vt nihil hac in re temerè pronuntiandum reor, ita rem in medio relinquo.

93. THEO. Hanc Iordanis reſtagnationem adiuuabant fontes duo extrema regionis illius, quam Paradiſo circum- Lib. 3. de excidio Ieroſol. c. 26.
ſcripſimus, vbertim irrigantes: Alter à Septemtrione, de quo Ioſephus, & Hegeſippus, vbi multis regionem Genneſar, quæ lacui Genneſar prætenditur, aëris clementiam, ſoli fœcunditatem expoſuit, hæc etiam adiunxit: *Ad hanc naturæ fertilitatem, & aëris temperiem, accedit & fontis gratia, qui memoratam regionem* (Genneſar) *genitali quadam irrigat infuſione, Capernaum nomen ei: quam Nili fluminis venam, haud ſuperfluò quidam æſtimauerunt, non ſolùm quia irriguis arua opimat, verumetiam quia huiuſmodi creat piſcem, vt Coracinum putes, qui in Alexandrino Lacu ex Nili infuſione reperitur.*

94. Alter à Meridie fons Elyſæi, de Lib. 5. de bello Iudaico, cap. 27.
quo Ioſephus: *Ad ipſam verò Iericho longiſſimus fons eſt, rigandiſque aruis vberrimus, iuxta veterem ſcaturiens ciuitatem, quam Ieſus Naue filius, Hebræorum ductor, primam in Chanaanitide occupauit:* & quibuſdam interiectis. *Amplius quàm cæteri fontes ſpatium rigat, & ſeptuaginta quidem ſtadiis* (i. nouem penè paſſuum millibus) *viginti autem latam planitiem permeat:* addit de ſoli amœnitate, atque vbertate, quæ commodiùs alibi referentur.

PHILOM. Quærebamus fluuium, qui ad maiorem rigandi facilitatem non recto decurreret alueo, ſed Paradiſum variis flexibus mæandriſque deſcriberet. THEO. *Iordanes amnis amœnus, ambitioſus, accoliſque ſe præbens, velut inui-* Lib. 5. c. 15.
tus Aſphaltitem lacum petat., eleganter à Plinio deſcribitur.

X X. *Paradiſi locus, à loco creationis, & habitationis, & ſepulturæ Adami oſtenditur.*

95. SEd iam ex te quæro, Philomates, longè à Paradiſo Adam eſſe formatum, an exiſtimes? PHILOM. Sanè iuxta Paradiſum, *in quo poſuit* Deus *hominem, quem formauerat*. THEO. Quo, inquam, peculiari loco? PHILOM. Si interrogamus Hebræos, vel in agro Damaſceno, iuxta Hebron, non longè à Conualle Illuſtri, vel ſaltem in aliqua parte terræ Iſraëliticæ formatum eſſe conſentiunt. Adſtipulantur Hieronymus, Lyranus, Hugo, Abulenſis, aliique ſexcenti. A ſpelunca duplici, inquit Brocardus in Terræ Sanctæ deſcriptione, *ad Occidentem, ad iactum arcus vnum, eſt*

ager Damaſcenus, vbi plaſmatus dicitur Adam, habétque argillam rubeam, flexibilem in modum ceræ, quæ per camelos in magna quantitate in Ægyptum, Æthiopiam, Indiam, & alia loca deportatur. Sed hæc ab Hebræis ambitiosè ſuggeruntur, *neutrum ſatis probabiliter*, inquit eruditus Salianus, *propter diſtantiam. Statim enim cum nouo miraculo in hortum per multa terrarum ſpatia transferendus erat. Sed vt Hebræis amore patriæ peccantibus ignoſcamus, non tamen peccare cum peccantibus æquum eſt.*

Ad diem mundi 6. Num 36.

96. Hæc ille, cui facilè quidem ignoſco, quòd anticipatæ præiudicatæque opinionis amore peccauerit. Quid enim aliud diceret? Plantarat in Meſopotamia Paradiſum, neque ſine miraculo poterat Adamum ex agro Damaſceno in Meſopotamiam per tanta terrarum ſpatia commodè transferre Sed ipſe mihi viciſſim ignoſcet, ſi ex eo quòd communis non Iudæorum modò, ſed etiam Chriſtianorum traditio primum hominem in agro Damaſceno vel ſaltem in Paleſtina formatum agnoſcit, ſuſpicer non procul inde plantatum fuiſſe Paradiſum, ne ſtatim illuc Adamus nouo ſit miraculo transferendus.

97. TH. Vbi porro poſtquam eiectus eſt Adamus, eum putas habitaſſe? PH. Suſpicor in eodem ipſo loco, vnde fuerat in Paradiſum tranſlatus. Nam, vt conceptis verbis ſcriptura teſtatur Gen 3. v. 23. *Et emiſit eum Dominus Deus de Paradiſo voluptatis, vt operaretur terram de qua ſumptus eſt.* Cùm enim terram de qua ſumptus eſt, opponat Paradiſo voluptatis qui generali terræ nomine continetur, non loquitur de terra generatim, ſed certam definitámque regionem deſignat, ad quam primus homo poſt peccatum eiectus eſt. Quicquid ſit, habitauit prope Paradiſum, vt auctor eſt B. Ephræm commentariis in Geneſim à Moſe Bar-Cepha laudatus. *Et eiecit eum ex eo* (videlicet Adamum è Paradiſo voluptatis,) *aſſignauitque ipſi locum non procul ab eo. Benignitas atque gratia ſcopus eſt perpetuus Deo: eius etiam rei apud inferos extant veſtigia: habitationem ipſi dederat in Paradiſo: ſed præuaricatus eſt: rurſus extruſit Paradiſo: ſed in propinquo collocauit.* Et ſanè locum hunc Geneſeos ita tranſtulerunt LXX. Interpretes. *Eiecitque Dominus Deus Adam*, καὶ κατῴκισεν αὐτὸν ἀπέναντι τοῦ Παραδείσου τῆς τρυφῆς, *Et habitare fecit eum è regione Paradiſi voluptatis?* Quod ſingulari diuinæ prouidentiæ nutu factum ait Chryſoſtomus, ἵνα ἀδιάλειπτον ὀδύνην ἔχῃ, *vt iugem dolorem haberet, quotidie cogitans vnde exciderit, & in quem ſtatum ſe coniecerit.* Et paucis interiectis, καὶ τὸ πλησίον καὶ ἀπέναντι τοῦ Παραδείσου προστάξαι κατοικεῖν τὸν ἐκεῖθεν ἐκπεπτωκότα μεγίστης κηδεμονίας σημεῖον ἦν, καὶ ἵνα ἐκ τούτου τὴν ἐκ τῆς θέας ὑπόμνησιν ἔχῃ, καὶ τοῦ ἐντεῦθεν κέρδους ἀπολαύῃ, &c. *Quòd propè & è regione Paradiſi eum, qui illinc exciderat, habitare fecit, maximæ prouidentiæ & curæ ſignum fuit, vt & ſpectando memor eſſet, & inde lucrum faceret, &c.*

De Paradiſo part. 1. c. 14.

In Geneſim hom 18.

98. Quonam autem peculiari definitóque loco domicilium habuerit, certò ſtatuere non poſſum Quare per mihi gratum perque iucundum feceris, ô Theophraſte, ſi hunc etiam mihi ſcrupulum exemeris. TH. Iam huic quæſtioni ſatis ſupérque feceras, cùm eum diceres in terram, vnde ſumptus fuerat, eſſe translatum. Verumtamen Baſilium Magnum tantiſper audiamus, λόγος τις ἐστὶ καὶ τοιόσδε κατὰ τὴν ἄγραφον γνώμην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διασωζόμενος, ὡς ἄρα πρώτη ἡ Ἰουδαία ἄνθρωπον ἔσχεν οἰκήτορα, μετὰ τὸ ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου ἐν ταύτῃ καθιδρυθέντα. *Obtinuit fama quædam in Eccleſia memoriam conſeruans non ſcripto proditam, quæ & talis eſt, quòd prima vtique Iudæa hominem habebat incolam, nimirum Adam, ſimul atque excidit delicijs Paradiſi in hac terra collocatam.*

In cap. 5. Iſaiæ.

99. Atque hæc opinio tam altis radicibus in Patrum animis inſederat, vt nonnulli cum Paradiſum trans Oceanum poſuiſſent, nec aliter extricare ſe poſſent, ad commenta quædam & fabulas exorbitare maluerint, quàm vel latum, vt aiunt, vnguem ab hac maiorum traditione diſcedere. *Quidam eorum Doctorum*, inquit Moſes Bar-Cepha, *qui cenſent Paradiſum vltra Oceanum eſſe poſitum, dixere primos homines ex illa Paradiſo affini terra, cùm eſſent ſtatura proceriſſima, in hanc noſtram per Vadoſum mare pedibus commeaſſe*: & tandem vt è ſequentibus liquet, Ieroſolymis habitaſſe.

De Parad. cap. 14.

100. Quid? quod Cain trucidato fratre, *habitauit profugus in terra ad Orientalem plagam Eden?* Καὶ οὗτος, inquit Chryſoſt. οὐ πόρρω τοῦ παραδείσου διῆγεν, *& hic non procul à Paradiſo verſatus eſt, vt è regione illius exiſtens continuò memor eſſet, tum eorum quæ patri ſuo ob præuaricationem cótigerunt, tum grauitatis eorum quæ ipſe patrauerat.* Sed age, mi Philomates, credis tunc tantum gigantas eſſe natos, *poſtquam ingreſſi ſunt filij Dei*, videlicet à Setho propagati, *ad filias hominum*, quæ ad Caini familiam pertinebant? PHIL. Equidem non arbitror, etſi enim obſcurior eſt tranſlatio communis, & tamen poſſumus tum è textu principe, tum ex aliis interpretationibus lucem affundere, quæ omnes in vnam

In Geneſin hom. 20.

ſententiam conſpirant. Gigantes fuerunt in diebus illis וגם אחרי־כן אשר *vegam aharikẽ aſcher, etiam poſtquam ingreßi ſunt filij Dei ad filias hominum, & genuerunt illis. Hi ſunt à ſeculo viri famoſi.* quod Auguſtinus amplectitur & pluribus exponit lib. 15. de Ciuit Dei, ca. 23. Theo. Hos autem à quo propagatos exiſtimas? Ph. Maximam partem à Caino, cùm, ait vt idem Auguſtinus, ciues fuerint terrigenæ ſocietatis: quod & indicare videtur Scriptura ſignificans etiam ex quo filij Dei, videlicet Sethi bonorúmque Patriarcharum poſteritas, ingreſſi ſunt ad filias hominum, Caini videlicet, natos eſſe gigantas etiam ex illa ſtirpe promiſcua, cùm priùs ex vna duntaxat earum ſtirpium naſcerentur. Quod ſi ex vna, citra controuerſiam è Sobole Caini. Nam, vt ait Baruch. *Non hos elegit Dominus, ne-*
cap. 3.v.27 *que viam diſciplinæ inuenerunt, propterea perierunt.*

101. Th. Quibus in locis habitarunt? Phil. Equidem aliam ſedem ijs aſſignare non poſſum, quam Moabitidem, Ammonitidem, & præcipuè Baſanitidem, de qua
Vide infrà lib.5.v.9. Deuteronomij 3. v. 13. *Omnem Baſan regni Og tradidi mediæ tribui Manaſſis, omnem regionem Argob. vocatur terra Gigantum.* Quo loco videtut Cainus primam omnium Henociam condidiſſe, factúmque, quod tamen non affirmo, vt Gigantes Henocim' חנוכים ante diluuium dicerentur, qui poſt diluuium, vt facilis eſt tum aſpirationum inter ſe, tum literarum palati mutatio ענקים *Enakim* audierunt.

102. Th. Gigantas quidem, qui poſt diluuium floruerunt, ad Orientalem Paleſtinæ plagam trans Iordanem habitaſſe citra controuerſiam eſt: ſed de Gigantibus ante diluuium quis tibi facilè concesſerit? Ph. Baruch cap. 3. cùm ſuperiotibus verſiculis. Theman, quæ ciuitas eſt prope Baſanitidem, meminiſſet, & ingentem poſſeſſionis Dei locum eſſe dixiſſet, illico ſubiecit v. 26. *Ibi fuerunt Gigantes nominati illi, qui ab initio fuerunt, ſtatura magna, ſcientes bellum. Non hos elegit Dominus,* &c. Qui ſunt illi gigantes ab initio, nominati illi ſcientes bellum, niſi quos Moſes Geneſis 6. הנפלים *hannephilim*, gigantas הגברים אשר מעולם אנשי השם *haggeborim eſcher meolam anſche haſſchem, potentes, qui à ſeculo* fuerunt, *viros nominis*, ſiue, nominatos & famoſos appellat?

v.4.

103. Th. Iam in viam tedeamus. Habitauit Cain ad Orientalem plagam Paradiſi? Ph. Id vt fateamur, ſcripturæ extotquet authoritas. Th. Idem in regno Baſan, quod Tribus Manaſſæ dimidia poſſedit, ad Orientalem Iordanis ac Iudææ plagam habitauit. Ph. Id admodum ptobabiliter ex eadem ſcriptura deduximus. Certe Ioannes Annius Viterbienſis notis quas ad ſuum illum commentitium Beroſum artexuit, Henochiam non longè à Libano conditam affirmat, additque ſuo tempore etiam ruinas fundamentorum illius oſtendi ſolitas, atque ab incolis ciuitatem Cain vocari, quod ſe peregrinorum, qui in Libano & Damaſco verſati fuerant, relatione compertum habere teſtatur; ſit fides penes authotem. Th. Cur putamus verſus Orientem profugiſſe, niſi quia longè ab Adami cæterotúmque mortalium, qui ad ſolem occaſum, è regione Paradiſi conſederant, ſe conſuetudine & congreſſu temouebat? Adamus autem, vt vidimus, in Iudæa vixit, eiuſque caluariam in ipſo Caluariæ monte ſepultam fuiſſe, noménque monti indidiſſe plerique omnes Eccleſiæ Doctores vno ore conſentiunt. Laudat certè Saluianus Tertullianum, Cyprianum, Origenem, Epiphanium, Athanaſium, Ambroſium, Auguſtinum, Hieronymum ipſum, qui tamen alibi primum parentem in Hebron ſepultum eſſe ſignificat, Theophylactum, alióſque non paucos. Nos vnum Panopolitani Poëtæ verſum adfetemus, quem ille prætermiſit, cùm huius rei teſtes vndecúnque conquireret. Nonnus igitut cap. 19. Ioannis Caluariæ montem.

Ἀδὰμ πρωτογόνοιο φερώνυμον ἄντυγι κόρσης,
Adam primigenæ cranij de nomine dictum
eſſe teſtatut.

104. Quæ cùm ita ſint, vt ſubductis rationibus diſputationis noſtræ ſummam aliquando ſaciamus, Quæro ecquid Adamus è Paradiſo voluptatis eiectus, in Iudæa, è regione Paradiſi, verſus occaſum habitarit? Ph. Omnino. Th. Ecquid Cain circa Baſanitidem dimidiæ Tribui Manaſſis attributam, *ad Orientalem plagam Edem* rerum ſuarum domicilium collocatit? Ph. Negari non poteſt. Th Igitur in ea tegione Paradiſus à Deo plantatus eſt? media eſt inter Tribum Iuda, & Tribum dimidiam Manaſſis? Ph. Aſſentior. Th. Iam conſule tabulas omnes Geographicas, nullam aliam regionem inuenies præter illas quas Iordanes prætetfluit, in quibus conſtituimus Paradiſum.

Alia argumenta tum Phyſica tum moralia in eandem ſententiam conglobata.

105. QVærebamus deinde fluuium cuius aqua corruptioni non eſſet

obnoxia. *Numquam*, inquit Villamontius lib. 2. Pereg. cap. 20. *Iordanis aqua corrumpitur, vel toto terrarum orbe delata. Quod experientia compertum habeo, quippe qui fluminis illius aquam Ieroſolymis Venetias vſque mille & ſeptingentarum leucarum interuallo, ſecundum itinera quæ confeci, planè incorruptam detulerim.* Ecquid non hæc aqua digna tibi videtur, quæ Paradiſum immortalitatis & incorruptionis locum irrigarit? Ph. Planè digniſſima. Th. Alienum autem tibi videtur, vt inde ſecundus Adam humanæ ſalutis initium accerſeret, vnde primus Adam mortem in orbem terrarũ inuexerat? Ph. Planè conſentaneum. Th. vbi primùm Chriſtus Euangelium prædicauit? Ph. Circa Iordanem. Th. Vnde primus Adam peccato ſuo mortem inuexit? Ph. E Paradiſo. Th. vbi baptizatus eſt Chriſtus? Ph. In Iordane. Th. Cuius fluminis aquas contactu corporis ſui conſecrauit, vt inde ſe tanquam in quatuor capita diuiderent, & ad expiationem peccatorum ſe ad ortum, occaſum, ſeptemtrionem & meridiem diffunderent? Ph Aquas Iordanis. Th. Quem igitur par eſt eſſe fluuium Paradiſi? Ph. Iordanem.

106. Th. Quid quòd Phiala primus fons ex quo Iordanes per occultos cuniculos

Lib. 3. de exc. Ieroſ. c. 26. l. 3. de exc. c. 35.

emanat, *ita iugiter plena eſt aquarum, vt neque ſuperfluant, nec rurſus aliqua deriuari minutione intelligantur.* verba ſunt Hegeſippi poſt Ioſephum. Μένει δ' ἐπὶ χείλεσ αὐτῇ ἀεὶ τὸ ὕδωρ, μήθ' ὑποχωροῦν, μήθ' ὑπερχεόμενον. *Manet ſemper ipſi aqua in labro neque ſe ſubducens neque ſuperfluens.* Philomat. Hoc verò mihi reuocat in mentem dictum Ruperti Paradiſi fontem eſſe veluti lacteam mammam & inexhauſtam. Vnde omnis aqua dulcis oriatur. Adde quòd eam fortaſſe ob rem hic fons à Mario Victore deſcribitur.

Ditior Oceano, iugi nam gurgite pronus
Ille ſuos donat latices: iſte accipit omnes,
Nec turget tamen. At minor eſt qui creſcere tantis
Fluctibus infuſis, quàm qui decreſcere neſcit
Amnibus effuſis.

Th. Audis Paradiſo fontem numquam decreſcere, quod de Phiala fonte Iordanis authores illi grauiſſimi prodiderunt.

XXII. *Idem probatur ab Amœnitate, fertilitate, temperie Regionis, item à Balſamo & aliis odoribus in ea naſcentibus.*

107. PHIL. At enim amœniſſima fuit regio Paradiſi, aëris ſumma temperies, mira ſoli vbertas: vnus denique ille locus omnium terrarum deliciis affluebat. Circa Iordanem quid reperias eiuſmodi? Audi Tertullianum. Tert. *Adſpice Paleſtinam qua Iordanis amnis finium* De Pallio cap. 2.
arbiter, vaſtitas ingens, & orba regio, & fruſtra ager. Th. Hi ſunt nimirum impudicitiæ libidiniſque præpoſteræ fructus. Nam, vt ſubdit Tertullianus in illo ipſo Iordanis tractu, vbi vel ipſe Ioſephus πολλὴν ἐρημίαν *vaſtã ſolitudinem agnoſcit, & vrbes retrò, & populi frequentes, & ſolum audiebat. Dehinc vt Deus cenſor eſſet, impietas ignium meruit imbres: hactenus Sodoma, & nulla Gomorra, & cinis omnia, & propinquitas maris iuxtà cum ſolo mortem bibit.* Sed præſtat profanum ſcriptorem audire. Tac. *Lacus immenſo habitu, ſpecie maris, ſapore corruptior, grauitate odoris accolis peſtifer. Neque vento impellitur, neque piſces aut ſuetas aquis volucres patitur, incertæ vndæ, ſuperiacta vt ſolido feruntur, periti imperitique nandi perinde attolluntur, &c.*
Haud procul inde campi, quos ferunt olim 6. Hiſtor.
vberes, magniſque vrbibus habitatos fulminum ictu arſiſſe & manere veſtigia, terrámque ſpecie torridam vim frugiferam perdidiſſe. Nam cuncta ſponte edita aut manu ſata ſiue herba tenus aut flore, ſeu ſolitam in ſpeciem adoleuere, atra & inania velut in cinerem vaneſcunt. Th. Dies me deficiet, ſi ſcriptorum qui de illa Sodomorum vaſtitate loquuntur, ſeriem coner euoluere.

108. Tamen neque aquæ diluuij tantum mutare potuerunt, neque illi flammarum imbres in Sodomam, Gomorrham immiſſi, vt non eo terrarum tractu, quem Paradiſo deſcripſimus, præſertim in Gennesar & agro Ierichuntino multa remaneant priſtinæ amœnitatis fœcũditatiſque veſtigia. Ph. Certè decebat vt primi parentes, quacunque anni tempeſtate creatos eſſe dicamus, fructus ex arboribus pendentes inuenirẽt. Quid circa Iordanem eiuſmodi? Th Meminiſtine quanta orationis vbertate, quanta concinnitate verborum Homerus in horto Alcinoi, arbores florentes atque proceras, pyros, malos punicas, malos ἀγλαοκάρπους ficus oleáſque deſcripſerit?

Quarum perpetui ramo pradiuite fructus
Nũquã deficiũt hyeme, atque æſtate perẽnes.
Hos coquit, hos Zephyrus producit mollibus auris. 7. Odyſſ.

Meminiſtine vitis illius apricæ, cuius vuas
Decerpunt alias, alias calcare trapeſis
Incipiunt præcox pendet dũ palmite fructus,
Iam nigra apricis coquitur vindemia ſaxis.

Tu Græca, ſi te magis oblectant. Omnia quæ prꝗſtanti Poëta ingenio fingere potuit,

Brocardus auctor eſt in Paleſtina reperiri. Brocardvs. *Habent fructus qui etiam per totum annum in arboribus conſeruantur, vt ſæpe videas vnam arborem ſimul flores, & fructus maturos geſtare.* Quid? quòd ſub Libano monte, in cuius radicibus fons apertus Iordanis oſtenditur, *colligunt vno anno ab eadem vite triplex vinum: hoc eſt habent vno anno tres vindemias?* Th. Ecquid Homerum audire tibi videtis?

lib 3 de excidio c. 35. *Malis mala, pyris pyra ſuccedentia, ficus*
Ficubus, atque vua ſubnaſcens vua ſeneſcit.

109. Ph. Vis vt Ioſephũ de Geneſar loquentem paucis audiamus. Th. Imò, ne putidè Græculi videamur, Hegeſippum, qui Ioſephum Latinis verbis, & pene totidem interpretatur, qui tamen Græcène an Latine ſcripſerit, incertum. Lib. 3. de excid c 26. *Prætendit autem,* inquit, *regio Geneſar eiuſdem nominis lacum, de quo & ipſa vocabulum aſſumpſit, mirabili naturæ gratia & ſpecie pulchritudinis, &c. Cuius tanta temperies vt omnium naſcentium conueniat diuerſitati, illic & quæ frigore aluntur, ſeſe multiplicciter effundunt, & quæ æſtu fouentur. Illic æſtiua Hibernis mixta ſimul adſpicias, arctoas nuces, & dactylos niſi locis feruentioribus generari neſcios. Quid ficus aut oleas loquar, quas cæli mollior alit tractus?* Et paucis interiectis ex eodem Ioſepho. *Dicas* inquit, *naturæ & temporum iucundam contentionem, illa quaſi mater fæcunda omnia creat, horum temperies, quaſi bona nutrix, molli fotu vniuerſa educat. Itaque non ſolùm affatim generantur pomorum diuerſitates, ſed etiam conſeruantur, vt aliqua genera maximâ parte anni non deficiant: reliqua omnia tota anni ætate vſque ad finem ſuperſint. Nam & vuæ & ficus, quæ ſunt in inſitiuis regalis cuiuſdam gratia, decem menſibus ſine vllo defectu redundant, & reliqui fructus ramorum, quos vel volentia rura ſponte propria procreauerint, vel ingenerauerit induſtria humana miniſterium ſuum niſi nouis ſuccedentibus vſu quodam adminiſtrantium deſerere non norunt.*

110. Ph. Hui! quid aliud in ipſo Paradiſo deſideres? Th. Id ipſum quod ſuggeret Brocardus. Broc. *Habent & alia optima poma, & mirabilia, quæ poma Paradiſi ab eis vocantur.* Phil. Poma Paradiſi? Sed perge porro. Broc. *Hæc creſcunt in modum maximi botri. Quantitatem habent mediocris cophini, cuius grana ſunt ipſa poma, ita vt non raro centum poma & aliquando plura ſimul conglobata in modum vuarum reperias, quorum quodque oui habet magnitudinem obductum folliculo ſpiſſo crocei coloris, qui decorticatus dulcem & delicatum relinquit fructum. Hæc arbor vltra biennium non durat, ſed areſacta ex eius radicibus alios ſurrogat ſurculos, folia eius adeo longa ſunt, vt ſtaturam hominis erecti ferè excedant. Latitudo vero tanta eſt, vt duo folia hominis corpus commodè tegere poſſint.*

Deſcriptione terræ Sanctæ.

111 Phil. Sed, mi Theophraſte, bonâ veniâ dic. Hícne tibi videtur, fuiſſe fructus, cuius feralis eſus humano generi mortem inuexit? Th. Equidem nihil affirmo, tamen Bocherus hanc omnium Orientalium tradit eſſe ſententiam. Phil. Cur igitur primi parentes animaduerſa carnis rebellione, *Conſuerunt folia ficus, & fecerunt ſibi perizomata,* ſi folia tantæ magnitudinis ad manum habebant? Th. Vel à contactu huius arboris, tanquam feralis abhorruerunt, vel alterius arboris folia carpſerunt, quòd hæc longiùs ab arbore Paradiſi gererentur. Videtur enim Eua fructus ex hac arbore decerptos ad maritum abſentem detuliſſe. Sed quid hæres in vno defixus obtutu? In ſertoſacro.

112. Philom. Hæc Paradiſi poma herbam Paradiſi mihi reuocant in mentem. Memini enim me legere apud Iſidorum, folium odoratum, quod alij malabatrum appellant, herbam Paradiſi vocari. Theo. Malabatrum autem vnde colligitur. Phil. E Syria, ni fallor, de quo Lyricus. 2. Carminum, *coronatus nitentes Malabatro Syrio capillos.* Th. Igitur è Syria, cuius Paleſtina pars eſt, herba Paradiſi decerpitur. Iam vt nardum Syriacam, vt calamum ſiue iuncum odoratum in Syria, præſertim Paleſtina naſcentem omittam, è qua terrarum plaga ſuauiſſimum omnium odorem petendum exiſtimas? Ph. E regione Paradiſi. Th. Quis odor omnium ſuauiſſimus? Ph. Balſami quæ regio natalis? Iuſtinum, vel potiùs Plinium, ſi lubet, loquentem audiamus. Iuſt. lib. 36.
Plinivs. *Omnibus odoribus præfertur balſamum vni Iudææ conceſſum quondam in duobus tantùm hortis, vtroque regio: altero iugerum viginti non amplius, altero pauciorum.* Ph. Certè & ante Plinium Theophraſtus Peripateticus duos duntaxat in Syria Balſami παραδείσους agnoſcit: Strabo τὸν τοῦ βαλσάμου παράδεισον, nec plures appellat. Plin. lib. 12. cap. 21.
Diodorvs Sicvlvs *Circa hæc loca in conualle* quadam naſcitur Balſamum, ex quo luculentum prouentum accipiunt. οὐδαμοῦ μὲν τῆς ἄλλης οἰκουμένης εὑρισκομένου τοῦ φυτοῦ τούτου, *cùm nuſpiam alibi in toto terrarum orbe reperiatur arbuſtum huiuſmodi.* Lib. de Plantis Lib. 2. biblioth.

113. Ph. verùm, mi Theophraſte, vereor vt hinc firmum ſatis argumentum ſumi nõ poſſit, quo probetur in Paleſtina fuiſſe Paradiſum

Paradiſum

radiſum, cùm & Diodorus hanc conuallem aſſignet Arabiæ, & multi graues
Dioſc. l. 1 cap. 18. Strabo l. 16. Pauſ. Bœoticis. authores prodiderint in alijs quoque regionibus balſamum prouenire, vt Dioſcorides in Ægypto, Strabo in maritimis Sabæorum, in Arabia Pauſanias. Th. Strabo alibi balſamum naſci tradit, ſed ſiluestre. Pauſanias (niſi fortè totam fabulam commentus eſt) Ierichontis Conuallem Aſphaltitæ lacui vicinam, duobus Paradiſis balſami nobilem Arabiæ contribuit; quod fecit etiam Diodorus. Aſphaltites enim lacus Arabiam à Paleſtina diſterminat. Dioſcorides etiam Ægypto balſamum aſſignat, poſtquam videlicet hunc fruticem Cleopatra tranſtulit in Ægyptum. Huic enim donauerat Antonius Phœniciam, Cœlem Syriam, Cyprum, magnam Ciliciæ partem. ἔτι δὲ τῆς Ἰουδαίας τὴν τὸ βάλσαμον φέρουσαν. *& eum Iudææ tractum in quo balſamum naſcitur*, vt auctor eſt Plutarchus in Antonio.

114. Et ſanè negari non poteſt hanc arbuſculam in alias terras fuiſſe propagatam, cùm multis ſeculis, & ab ipſo fortaſſe mundi naſcentis exordio vſque ad euerſam à Tito Ieroſolymã in ſola Iudæa conſtitiſſet. Plin. *Sæuiere in eam Iudæi, ſicut in vitam*
Cap. 35. *quoque ſuam, contrà defendere Romani, & dimicatum pro frutice eſt. Seritque nunc eam fiſcus, nec vnquam numeroſior fuit, aut procerior.* Solinvs. *In hac terra balſamum, naſcitur, quæ ſilua intra terminos viginti iugerum vſque ad victoriam noſtram, fuit: at cùm Iudæa potiti ſumus, ita luci illi propagati ſunt, vt iam nobis latiſſimi colles ſudent Balſami.* Th. At iam neque in Europa, & ne in ipſa quidem Iudæa reperitur. *Tantũ æui longinqua valet mutare vetuſtas.*

115. Hic porro frutex in Ierichuntina valle non longè à lacu Aſphaltite naſcebatur. Hanc vallem rigabat fons Eliſæi,
Lib. 5. de exc. c. 17. qui cùm lacus vt videtur viciniâ corruptus, ac proinde peſtifer eſſet ac ſterilis, eiuſdem Eliſæi precibus & ſalis iniectione fœcunditatem recepit. Is, vt auctor eſt Ioſephus, *planiciem ſeptuaginta ſtadiis longam, viginti latam perlabitur.* ἐκτρέφει δ' ἐν αὐτῷ παραδείσους καλλίστους τε καὶ πυκνοτάτους, *optimos in ea paradiſos ac denſiſſimos educat, palmarúmque irriguarum genera, tam ſapore quã nominibus varia, quarum pinguiſſima calcibus preſſæ plurimum mellis emittunt, non multùm alio melle deterius. Quanquam & mellis altrix eſt illa regio, & opobalſami ferax, qui omnium pretioſiſſimus eſt fructus ibi naſcentium. Namque cyprum & myrobalanum gignit*, ὡς οὐκ ἂν ἁμαρτεῖν τινα εἰπόντα θεῖον εἶναι τὸ χωρίον. *vt qui diuinum eſſe tractum illum dixerit, non errauerit.* ἐν ᾧ δαψιλῆ τὰ σπανιώτατα καὶ κάλλιστα γεννᾶται. *in quo quæ rariſsima ſunt & optima, copioſè exuberant. Sed nec in alijs et fructibus aliquis facilè toto terrarum orbe regio certauerit, &c. Tanta eſt autem cœli temperies, vt quo tempore in alia Iudææ regione ningit, lino illic tantùm indigenæ veſtiantur.*

116. Th. I nunc, Philomates, & alibi quære Paradiſum quàm circa mare Tiberiadis, in regione Geneſar, in valle Illuſtri, & eo tractu quem Iordanes permeat, in Conualle Ienchuntina, locíſque vicinis, cùm etiam ibi poſt diluuium, poſt Sodomorum incendia, tanta ſuperfuerit vel amœnitas vel vbertas, vt præſtantes ingenio Poëtæ non potuerint maiorem effingere, cùm præſertim omnis illa regio Iordanis, *quæ vniuerſa irrigabatur antequam ſubuerteret Dominus Sodomam & Gomorram,* Geneſis 13. v. 10.
ſicut Paradiſus Dei, imò & ipſa Sodomorum conuallis illis locis tum temporis anteponenda fuiſſe videatur. Nam, vt ſubnectitur, *Elegit ſibi Lot regionem circa Iordanem*, & iterum. *Lot vero moratus eſt in oppidis, quæ erant circa Iordanem, & habitauit in Sodomis.* v. 11. & 12. Phil. Equidem alibi non quæſtam, mi Theophraſte, & gratiam immortalem habeo, quod me *ignarum hominumque locorúmque* ad ipſum vſque Paradiſum manu deduxeris.

XXIII. *Quomodo Iordanes in quatuor capita diuidatur.*

117. Vnum tamen ſupereſt quod à te velim expediri. Paradiſi fluuius is eſſe debet non qui aquas in mare Mediterraneum aut Oceanum euoluat, eáſque cæteræ congregationi aquarum commiſceat, non qui in plures alueos apertè diſcedat, ſed qui in plura fluuiorum capita ἀρχάς, ראשים *raſchim* diuidatur. Id autem quomodo fieri poteſt niſi terram ſubeat & occultis meatibus alibi ſe in fluuiorum ſcatebras erumpat. Id autem Iordani conuenire quis arbitretur. Th. Ecce Brocardum qui neſcio quid dicturus videtur. Quid ais, Brocarde? Broc. *Dixerunt mihi Saraceni Iordanem ingredi mare Mortuum, & rurſum egredi, ſed poſt exiguum interuallum à terra abſorberi.* Phil.

Credat Iudæus apella,
Non ego. Th. Quid ſi Villamontius accedat teſtis oculatus? Phil.

Pluris eſt mihi oculatus teſtis vnus, quàm
aurati decem.

vt ait ille, ſed ipſum, ſi placet, ſuis verbis loquentem audiamus. Villamontivs.

Lib. 2. Pereg. cap. 20. *C'eſt grand cas que le fleuue du Iourdain ne s'engoulſe point en la mer, comme les autres fleuues & riuieres, & ne ſçait-on pas ce qu'il deuient apres auoir paſſé par les lacs cy-deſſus nommez.* Th. Audis Iordanem cæterorum fluuiorum more in Mare non euolui? ſed ignorari quò dilabatur, poſtquam lacus Samochonitim, Genneſar, & Aſphaltidem euaſerit?

118. Ph. Audio ſanè, & admiror tantum apud veteres tanta de re ſilentium. Th. Tamen, vt ſcias, veteres non abeunt ab hac ſententia, dum eum in Aſphaltidem labi reſtantur, eóque ſic retineri nuſquam vt eius exitus appareat. Tac. *Nec Iordanes pelago*
6. hiſt. *accipitur, ſed vnum atque alterum lacum integer perfluit, tertio retinetur.* Poſſem rogare Plinium, Ioſephum, Hegeſippum, Adamannum, alióſq; non paucos. Sed quid opus eſt ſingulorum perrogare ſententiam? Qui hæc de Iordane ſentitis, Patres conſcripti, ite in hanc partem qui alia omnia, ite in iſtam. Vides neminem refragari, ſed omnes in hanc partem concedere.

119. Ph. Video equidem. Sed quorſum? Th. Hic lacus quantumuis magnus cùm non redundet aſſiduo Iordanis influxu, quomodo poteſt tantam aquarum perenniter ingeſtarum copiam gremio ſuo continere? Ph. Profectò neceſſe eſt eas Aſphaltide lacu receptas per ſubterraneos quoſdam meatus emitti, alioqui Iordanes à tot annorum millibus in eundem lacum influens, non Syriam modò, ſed vniuerſam Aſiam & Europam iampridem inundaſſet, cùm tenues admodum riuos oppoſitis obicibus repulſos paucis non dicam menſibus, ſed diebus ingentia ſola terrarum aquis opplere videamus. Et eamobrem etſi qui rei naturam minùs attendunt, Mare Caſpium & Hyrcanum ſuis ſeorſum circumſcriptum eſſe finibus arbitrantur, ἀλλά γε, inquit Baſilius Homilia 4 in Hexaëmeron, εἴ τι χρὴ τοῖς τῶν ἱστορησάντων προσέχειν γεωγραφίαις συντέτρηνται πρὸς ἀλλήλας, καὶ πρὸς τὴν μεγίστην θάλασσαν ἅπασαι συνεστομῶνται. *Tamen ſi iis qui in deſcribendis terris operam nauarunt, mentem adhibere oporteat, maria inter ſe per meatus ſuos commiſcentur, & omnia permeãt ad mare maximum atq; confluũt.* Ita cenſent videlicet, ne dicere cogantur, quòd nemo niſi præiudicijs ſuis occupatus & apprehenſam ſemel opinionem mordicùs retinere volens probabile cenſuerit, ideò mare Caſpium tot illabentibus aſſiduè fluuiis non redundare, quia tantũ aquæ abit in vapores, quantũ è fluminibus acceſſerit.

120. Th. Quid igitur officit quominùs poſſint aquæ Iordanis in terram abſorptæ in quatuor capita diuidi, & per occultos canales in Tigris, Euphratis Phiſon. & Geon, ſcatebras permeare? Ph. Duo ſuperſunt. quę antequam penitùs aſſentior, mihi velim liquidiùs explicari. Alterum cur contra viros eruditos qui Æthiopiam hanc Orientalem Geone rigatam Madianitidem Arabico ſinui prætentã eſſe volunt, tu Æthiopiam hanc ad Rhinocoluram & mare Mediterraneum pertinere defendas. Th. Quia videlicet fluuius Sihor, quem LXX. Geon appellant, inter Ægyptum & Paleſtinam in mare Mediterraneum illabitur, vt colligi poteſt è Ioſue 19. v. 26. Quia Æthiopes, qua tempeſtate dominabantur Ægyptiis, Rhinocoluram ibi condiderunt, vt è Strabone liquet, lib. 16. Et Diodoro Siculo lib. 1. Bibliothecæ, parte ſecunda. Quia Menelaus Æthiopas & Sidonios eadem nauigatione luſtrauit.

Αἰθίοπας θ' ἱκόμην, καὶ Σιδονίους καὶ Ἐρεμβούς.
Acceſſi Æthiopas & Sidonios & Erembos.

Niſi ſi dicere volumus Menelaum è Troia redeuntem per Herculis Columnas in Oceanum Athlanticum nauigaſſe, circumflexiſſe Bonæ Spei promontorium, Sinum Arabicum intraſſe, vt ad Æthiopiam nauem appelleret, aut certè, quod eſt in Argonautarum fabulis, nauem ſuis impoſitam ceruicibus à mari Sidonio ad Arabicum tranſtuliſſe, an autem Madianitis Æthiopiæ nomine iure cenſeatur, non diſputo, neque præſentis eſt inſtituti. Sans eſt Æthiopiam vocari regionem illam mari Phœnicio vicinam, quam fluuius Sihor, ſiue Geon præterfluit.

121. Philom. Alterum quod expediri mihi cupiebam, id fuit, an credibile ſit Iordanem qui à Septemtrione verſus meridiem decurrit, & in mare mortuum euoluitur, cùm terram ſubierit, ad angulum ſe reflectere verſus eundem Septemtrionem, & per immenſa terrarum ſpatia, non paucis fluminibus ac rupibus interiectis, in Tigris & Euphratis origines contra naturalem propenſionem erumpere? Theophil. Nihil eſt, mihi crede, quòd te recurſus iſte moueat, cùm apertos nonnullorum fluuiorum alueos ad angulum reflecti, & propiùs ad fontem redire per aliarum vallium decliuia videamus. Quod ais fieri non poſſe vt contra naturæ ſuæ propenſionem adſcendat: & ego fateor, ſed aquam ſubire altitudinem exortus ſui, ſi libramenta ſeruẽtur, non ignoras. Primus autem fluuiorum, ipſiúſque adeo Iordanis exortus cui mortalium compertus eſt? Qui ſcire potuiſti Tigris & Euphratis apertas origines eſſe primario Iordanis or-

tu'altiotes, cùm eum nihil prohibeat ab editiſſimo totius orbis terrarum monte ſuas aquas pet occultos meatus accerſere? Quod autem miraris eum flumina monteſque ſubterlabi poſſe, vt poſt immania terrarum ſpatia in Armeniam erumpat, mirare potiùs *Alphæum Elidis amnem Occultas egiſſe vias ſubter mare*, trecenta ſexaginta millia paſſuum abditis cuniculis emetiri, & in Arethuſam Siciliæ fontem influere, vel potiùs eum mirare qui librauit fontes aquarum, cum Sapientia ſua cuncta componens.

XXIV. *Recapitulatio.*

122. VIdeo te dictis annuere. Quare, ne ipſa prolixitas orationis diſputationi noſtræ tenebras offundat, velim abs te ſubduci rationes, ſummámque fieri eorum quæ hactenus à nobis fuſiori ſermone tractata ſunt. Sic enim adhibebitur cautio, ne incertus animus in multa diuagetur. Ph. Conuenit inter nos Paradiſum ab initio plantatum eſſe verſus Orientem; nec in eo trãſlationem noſtram à LXX. interpretibus diſſidere: fluuium quo rigarur Paradiſus, poſtquàm rigandi munere perfunctus eſt, in quatuor aliorum fluuiorum capita diſtribui: probabilem eſſe Patrum ſententiam, qui Phiſon Gagen, Geon Nilum eſſe cenſuerunt: id commodè explicari poſſe cenſuimus, ſi dicamus è Paradiſi fluuio ſubterraneis cuniculis perducto Tigrin & Euphratem, è Tigri Gangem, Nilum ex Euphrate generari, quod multis non factorum modò. ſed etiã profanorũ reſtimonijs oſtendimus. Adiecimus tamen probabilius videri Geon eſſe fluuium Sihor, qui Æthiopiam Orientalem inter Ægyptum & Paleſtinam alluit: Phiſon eſſe fluuium qui in terra Heuilat prope Amalecitidem arenas aureas in Arabicum ſinum euoluit.

123. Probauimus deinde Iordani eas ineſſe conditiones quæ in Paradiſi fluuio requirunrur · eum *Iarden* quaſi *Iaar Eden*, fluuium Eden nominari: vocabulum Eden in ſcriptura, Syriæ Damaſcenæ, Libano, Syrophœniciæ, viciniſq; regionibus tributum videri: Iordanem in Orientali Terræ Sanctæ plaga decurrere: eſſe in medio terrarum, & inter illa quatuor fluuiorum capita, in quæ diuidi narrarur fluuius Paradiſi. Eum vnum eſſe, quem Ecclesiaſticus quatuor illis à Moſe nominaris oratione coniunxerit, & cum diuina Sapientia compararit. Eum eſſe qui ſtatis temporibus reſtagnans terram humectet, quam non recto ſtringit alueo, ſed ad commodiorem tigationem ambitioſè circumſpicit; amœniſſimas eſſe regiones, quas alluit, vberrimas, deliciis omnibus affluentes. *Gennſar* quaſi *Ganſar*, hortum principem ob delicias appellari. Eam Iordanis eſſe naturam vt aquas ſuas in Mare non exoneret, cæteraſque congregationi aquarum immiſceat, ſed in terræ gremium abſcondat, quas probabiliſſimum eſt occultis meatibus in aliorum fluuiorum ſcatebras erumpere. Multis denique oſtendimus Paradiſum eo terrarum tractu fuiſſe, qui regionem & lacum Genneſar, quem alij Mare Galilææ, ſiue Tiberiadis appellant, Campum Magnum, Conuallem Illuſtrem, Vallem Ierichuntinam, quæ ſola balſamum ferebat. Mare denique mortuum ſiue Sodomiticam regionem amplectitur, & limpidiſſimis vel fontis Eliſæi, vel fontis Capernaum, vel Iordanis ipſius aquis irrigatur. Cur enim in medio terræ, in terra Domini trita veſtigiis, illuſtrata miraculis, Vicina primæ mortalium habitationi, Paradiſo Dei: etiam poſt diluuium, antequam ſubuerteret Dominus Sodomam & Gomorram, Paradiſo, inquam, Dei comparata, amœniſſima, fœcundiſſima, temperatiſſima, odorum ſuauiſſimorum pleniſſima, perennibus fructibus exuberante negemus plantatum fuiſſe Paradiſum, vt eum ad factitium neſcio quem Tigris & Euphratis concurſum, & Arabas qui σκηνῖται vocantur, quòd vitam paſtoritiam agentes in rentoriis habirent, transferamus? At illi nec Orientales ſunt Paleſtinæ, ſed potiùs Auſtrales, & eorum paſcua, vel potius deſerta ἄνυγρα ϗ λυπρὰ arida & ſquallentia Geographus appellar.

XXV. *Vtrum opinio noua ſit & ſingularis.*

124 CÆteras, nec eas paucas rationes omitto: ne ſi ſingulas enucleare voluero, nouam videat orationem contexere. Sed vt verum fatear, vnum eſt in hac opinione quod mihi non ſatis atrideat Th. Quid illud quæſo? Ph. Vercor vt ſit admodum ſingularis, nec vllius aut veterum, aut recenriorum reſtimonio fulciatut. Th. An ignoras, ô Philomates, eam Homero cantilenam gratiorem videri.

Ἥτις ἀκουόντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέλητα.

Quæ poſtrema ſuis ferit auditoribus aures?

Et à Pindaro laudari παλαιὸν μὲν οἶνον, ἄνθεα δ' ὕμνων νεωτέρων, *vetus quidem vinum, flores verò hymnorum recentiorum?* Ph. Ita quidẽ fiebat antiquitùs, ô Theophraſte, ſed nunc mutata eſt ratio; homines nunc antiqua mirantur, recẽtiora faſtidiũt. Sic viuitur. Th. *Quod ſi tam priſcis nouitas inuiſa fuiſſet* Olym. 9.

Horat. Ep. ad Auguſtum. *Quàm nobis, quid nunc eſſet vetus? aut quid haberet*
Quod legeret tereretq; viritim public⁹ vſus?

Ecquid Eugubinus nouam de Paradiſo ſententiam non inuexit? P h i l. Inuexit, & eam neque Græcis, neque Latinis, neque Hebræis cognitam ante ſe fuiſſe gloriatur. Th. An illam eruditi viri, quia recens erat, auribus reſpuerunt? P h. Imò Theophraſte, quis iam non illam amplectitur, non in ſinu geſtat, non vt filiolam exoſculatur? Sed illa iam ſæculum exegit, ſuáque ipſius antiquitate defenditur: noſtræ autem tam recenti, tam nouæ vnde conciliabitur authoritas? Th. Recens eſt, fateor.

Si quis tamen hæc quoque, ſi quis
Captus amore leget, non deſpero fore vt hæc opinio, ſi contemnendum habet nihil præter nouitatem, aliquando vetus euadat,

Caneſcat ſeclis innumerabilibus,

& inter antiquas ſuo quoque numero cenſeatur. Quamuis fortaſſe non fuimus primi. Sed aliquem habere poterimus principem noſtræ ſententiæ.

125. P h. Vis igitur, vt, quoniam ſumus in hoc Bibliothecario Doctorum conſeſſu, ab iis ſciſcitemur? Th. Placet. P h. Eſtne aliquis veſtrûm, Patres conſcripti, qui in Paleſtina, circa Iordanem Genneſar, Ierichontem & Sodomos putet fuiſſe Paradiſum? Eſt ne? inquam. Ne vnus quidem adſtipulator accedet? Ecce commodùm Iacobus Naclantus Epiſcopus Clugienſis. Lib. de opere ſex dierum. Naclantvs. *Meæ conſonat imbecillitati vt fuerit, vbi eſt promiſſionis terra, idque haud ſimplici coniectura. Prima eſt quia illa non modo percelebris eſt in diuinis literis, ſed & typus cœleſtis decernitur: patriæ*, &c. Deinde quia Deus ibi *& naſci & mori & reſurgere voluit vnigenitum, qui indubiè arbor eſt vitæ, indéque ſuam proficiſci legem, ad diſcernendum quod eſt bonum & malum, quam nulli fas eſt carpere, nulli mordere ſine interminatione mortis. Secunda quia Lot*, & cætera quæ iam antè ex 13. Geneſeos tractata ſunt. Th. Nemo præter hunc occurrit niſi quòd Mariana *Iarden* quaſi *Iaar-Eden* dictum ait, nobiſcum ſine controuerſia ſenſurus, ſi quæſtionem hanc de loco Paradiſi diligentiùs tractare voluiſſet: & nonnulli veteres apud Athanaſium, quæſtione 47. ad Antiochum, Ieroſolymis ſtatuerunt. Quos ille refellit hoc argumento, ὅτι μὲν οὐκ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐστὶν ὁ Παράδεισος, μαρτυρεῖ ὁ Ἀδὰμ ὁ ἐν τῷ Κρανίῳ κείμενος, ἔνδηλον δ' ὅτι οὐκ ἐν τῷ παραδείσῳ ἐτάφη, ἀλλ' ἐξεβλήθη. *Quòd Ieroſolymis non ſit, teſtatur Adam qui in Caluariæ monte iacet, conſtat autem eum non in Paradiſo ſepultum, ſed inde eiectum.*

126. Atque vtinam hîc adeſſent Ciruellus Doracenſis, & Alphonſus à vera Cruce. Ph. Cur eos tantopere deſideras? Th. Narrauit mihi frequenter noſter hic Cornelius à Lapide vir eruditus, & eruditis omnibus apprimè familiaris Ciruellum in Paradoxis q. 15. & Alphonſum l. de cœlo, Specul. 15. eadem quæ nunc dicimus de Paradiſi loco cenſuiſſe. Qui ſi adeſſent, nonnulla fortaſſe noſtris argumentis ex eorum rationibus fieri poſſet acceſſio.

XXVI. *De Henoc, an ſit in Paradiſo.*

127. PH i l. Sed heus tu, Theophraſte. Enimuerò timendum eſt ne Ieſus filius Sirach ſubitò nos excutiat è tuo iſto Paradiſo. Th. Quamobrem? P h. *Henoc*, Eccl. 44. v. 16.
inquit, *placuit Deo, & translatus eſt in Paradiſum, vt det gentibus pænitentiam*. Henochus igitur longè ab hominum conſortio ſegregatus in terreſtri Paradiſo vitam agit cœleſtibus deliciis circumfluentem, donec imminente rerum interitu veniat ad pœnitentiam gentibus prædicandam. Quis autem exiſtimet eum in Paleſtina iuxta lacum Gennefar, aut Mare Mortuum habitare? Plautus Bacchidibus.
Id ſi dixerimus. [*ſunt poſthac*
Quicunq; vbi vbi, ſunt, qui fuere, quiq; futuri
Stulti, ſtolidi, fatui, fungi, bardi, blenni, buccones,

eos omnes *ſtultitia & moribus indoctis*, anteire dicemur à neſcio quibus, qui totam eruditionem ſuam & eloquentiam putant oggerendis verborũ contumeliis contineri.

128. Th. Henochum tranſlatũ fuiſſe conſtat, ſed vtrum in eum Paradiſum, cuius ſedem inquirimus, an in alium locum amœnum tranſlatus fuerit, non perinde conſtat; Quia nec illud aliunde quàm ex articulo Græco deducere poſſumus, nec in contextu Græco extat vlla mentio Paradiſi. *Henoc* placuit Deo, καὶ μετετέθη ὑπόδειγμα μετανοίας ταῖς γενεαῖς, *& tranſlatus eſt exemplum pænitentiæ generationibus*. Et vt in illum ipſum Dei Paradiſum tranſlatus fuerit ab initio, ideóne in eo loco tanquam arbor radices egiſſe credendus eſt, vt aliò tranſmigrare non potuerit? Quid ſi imminente diluuio in ſupremam aëris regionem, quid ſi ad cœlum ipſum ſubductus eſt? In rebus tam obſcuris ariolari quis poteſt? aut quis Dei conſiliarius fuit?

129. Ph. Planè mihi perſuaſiſti, Theophraſte: atque vtinam, vt Paradiſum illum terreſtrem, an ſagaciter neſcio, diligenter quidem certè. & quantùm omnibus veſtigiis ſubodorari fas fuit, indagauimus, & fortaſſe reperimus, ita cœleſtẽ inuenire poſſimus.

SACRARVM QVÆSTIONVM

LIBER TERTIVS.

EVLOGIVS,

SIVE

DE BENEDICTIONIBVS

NOE.

EVLOGIVS, MEROPS, BASILIVS.

PRÆFATIO.

1. EVLOG. Meminiſtiſne, Merops & Baſili, hodiernæ cœnæ, quibus dapibus fuerit inſtructa? MEROPS. Dapes, opinor, non è culina, ſed è ſcriptura petitas intelligis, quas modò nobis exhibuit anagnoſtes. EVLOG. Eas ipſas. MER. Equidem memini. Et vt eorum præcipua, quæ mihi magis dum legerentur, animum perpulerunt, oratione delibem, capite 9. Geneſ. exeunte agit Moſes de diris quibus Chanaan ob culpam patris à Noëmo defixus eſt, & fauſtis apprecationibus, quibus Sem & Iaphet abunde cumulati, capite decimo de prima gentium & regnorum inſtitutione, vndecimo de diuiſione linguarum. EVLOG. Rectè meminiſti. Sed in his multa ſunt quæ difficultatis non nihil habere videantur, MEROPS. Equidem ita ſentio. EVLOG. Quid igitur prohibet tempus hoc ſtudiorum relaxationi poſt cœnam de more conceſſum his enucleandis impendere? MER. Quid enim nobis, vt etiam pro Baſilio noſtro tibi reſpōdeam, poſſit accidere, vel ad fructum vberius, vel ad honeſtam animi remiſſionem amœnius? Quare, niſi tibi moleſtum eſt, has nobis quæſtiones extrica. EVLOGE. Imò Merops, quod olim conſules faciebant, vel ſorriamur, vel comparemus inter nos, quam quiſque ſit habiturus prouinciam. MEROPS. Nihil opus eſt, Eulogi, arbitrū habemus hunc Baſilium, qui noſtram, controuerſiam ex æquo & bono dirimat, & ſuam vtrique prouinciam aſſignet. EVLO. Quid tibi videtur Baſili. BASILIVS. Dictum eſt antiqui ſapiētis ſatius inter inimicos duos, quàm inter amicos arbitrū ſedere quòd ex inimicis alterum, ſecundum quem pronuntiaueris, amicum, ex amicis alterum, qui damnatus fuerit, inimicum ſis habiturus. Neque verò aut *noſtrum inter vos tantas componere lites*, aut neceſſe fuit

arbitrum adhibere, cùm diuina quædam ſors diſceptationem hanc ita decidat, vt tibi, Eulogi, τὰς εὐλογίας, & benedictiones Noëmi declarandas; tibi, Merops, de diuiſione linguarum, primáque adeo gentium, & Regnorum institutione dicendum videri pronuntiet: quippe cùm propter hanc vocum partitionem, initio Panarij ſcribat Epiphanius, homines à Græcis μέροπας nuncupari. MEROPS. Næ tu bellus homo, Baſilj, qui tuas alteri partes imponas. Cur non enim Baſilius, περὶ τῆς βασιλειῶν? EVLOG. Benè mones. Quare, quod veſtro commodo fiat, negotium ita partiamur, vt Merops de linguarum diuiſione, Baſilius de prima regnorum inſtitutione: Ego de Noëmi benedictionibus diſſeramus. BASILIVS. Sanè placet.

I. *Diuiſio quæſtionis, de benedictionibus Noëmi.*

2. PAuca ſunt igitur, quæ circa Noëmi, ſiue apprecationes, ſiue Prophetiam ex te, Eulogi, ſcire deſiderem.

Primùm, grauiterne peccarit ille renaſcentis generis humani Patriarcha, cùm in ebrietatem prolapſus eſt.

Alterum, cur cùm vnus peccauerit Chamus, paternæ illudens nuditati, Chanaam eius filius, aui maledictione perculſus, pœnas patris impietati debitas exſoluerit.

Tertium, quæ ſit verborum, quibus imprecatio concepta fuit, mens, & ſententia.

Quartum denique, quem tandem huiuſmodi vel imprecatio, vel Prophetia ſortita fuerit euentum.

II. *Grauitérne peccauerit Noëmus ebrietate.*

3. EVLOGIVS Quæris à me, Baſilj, quàm graue peccatum admiſerit Patriarcha, cùm hauſto liberaliùs vino, reiectis à ſe verendorum amiculis, iacuit in tabernaculo ſuo temulentus. Equidem non is ego ſum, qui cum Platone, ſexto de legibus, aliquod tempus excipiam, quo deceat ad ebrietatem potare, πίνειν δὲ, inquit, εἰς μέθην οὔτ' ἄλλοθί που πρέπει, πλὴν ἐν ταῖς τοῦ τὸν οἶνον δόντος ἑορταῖς, οὔτ' ἀσφαλές: *Ad temulentiam vſque bibere, neque decet, neque tutum eſt, præter quàm in feſtis illius Dei, qui vinum largitus eſt*: aut cum eodem libro quinto pueris vinum penitus interdicam ad annum ætatis decimum-octauum: adoleſcentibus, ad annum vitæ triceſimum moderatiſſimè permittam, quadragenariis bibere, vel ad ebrietatem, indulgeam. Neque vnquam apud me fidem inuenit Philo Iudæus, quantumuis grauis author, aſſerens libro, περὶ φυτουργίας exeunte, temulentiam interdum, viris etiam bonis, & ſapientibus conuenire: eam nunc quidem in deterius eſſe prolapſam; ſed olim rem ſacram fuiſſe, & in ipſis templis, ſacrificiis ritè peractis vſurpatam: ἀπὸ τούτου γάρ φασι τὸ μεθύειν ὀνομάσθαι, ὅτι μετὰ τὸ θύειν ἔθος ἦν τοῖς προτέροις οἰνοῦσθαι: *ex eo volunt verbum* μεθύειν *.i. inebriari eſſe deductum, quòd* μετὰ τὸ θύειν *.i. poſtquam ſacrificauerant, vino ſe proluerent.*

4. Scio vinolentiam, niſi conſuetudo grauiorem effecerit, inter culpas leues & veniales à Gratiano numerari: Scio, graues Theologos ebrietatem, non quidem voluptatis cauſâ, ſed vnius dumtaxat ſanitatis, interdum permittere. De quibus nihil in alterutram partem pronuntio; neque ſanè magnopere pertinet ad præſens inſtitutum: illud aio, etiamſi temulentiam ex genere ſuo mortalem eſſe ſtatuamus, immunem ab omni culpa videri Patriarcham: tum quòd ebrius in ſcriptura plerumque dicatur, non qui vinum intemperanter plenis faucibus ingurgitarit, rationémque nimio potu demerſerit; ſed qui hauſtibus paulò liberalioribus ad hilaritatem vſque proceſſerit, tum quòd inexperto, viníque ignoranti, vinolentia ſubrepſerit. Quid enim, mirum, ſi & ſenex, & aſſiduis moleſtiis penè confectus, & huius voluptatis inſolens, ſibi nonnihil indulſit, quò poſt commune mundi naufragium, in illa ſolitudine frontem ſollicitudine contractam explicaret, & ægritudinem, quaſi nubem offuſam animo, nouæ potionis hilaritate detergeret.

Decreti 1. p.diſt 26. Vide Leſſiũ lib.4. de iuſtitia & iure diſp.3.

5. Deus enim, vt ait Plato, 2. de legibus exeunte, ἀνθρώποις ἐπίκουρον τῆς τοῦ γήρως αὐστηρότητος ἐδωρήσατο τὸν οἶνον φάρμακον, ὥστε ἀνηβᾷν ἡμᾶς, καὶ δυσθυμίας λήθην γίνεσθαι, μαλακώτερον ἐκ σκληροτέρου τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος, καθάπερ εἰς πῦρ σίδηρον ἐντεθέντα γιγνόμενον, καὶ εὐπλαστότερον εἶναι: *Hominibus vinum, quaſi remedium aduerſus ſenectutis duritiam largitus eſt, vt reiuueneſcere videamur, & mæſtitiæ nos obliuio capiat, ipſáque affectio animi, ſicuti ferrum in igne, ex duritie in mollitiem deducta, flexibilior fiat, faciliúſque fingatur.* Et eam ob rem, ſi quid memini, Poëta, neſcio quis, ait, poſt diluuium, & communem generis humani cladem, Æona .i. Seculum Ioui ſupplicem accidiſſe, auxilium aduerſus hominũ triſtitiã poſtulaſſe, Bacchum à Ioue terris datum, qui mortalibus remediũ exhiberet.

Nonnus Dion. lib. 7.

6. An igitur peccauit ſanctiſſimus Patriarcha? minimè gentium. Quid ita? vel ebrietas nulla fuit, ſed quædam duntaxat hilaritas: vel ſi qua fuit, eà nec opinanti ſubrepſit. Atenim in tabernaculo ſuo dormiuit,& à corpore ſuo pudoris integumenta reiecit. Quid tum? peccauit igitur? At ô bone, ſi nullum eſt in temulentia vitium, nullum eſt in ſomno, nullum in corporis nuditate! Quid enim mirum, ſi benè potus dormient, ſi exhalatus è vino fumus, ſpirituum meatus à pectore ad cerebrum pertinentes obſtruxerit? ſi ſenſuum impedierit functiones? ſi denique per imprudentiam ſemiſopitus, & inquies, veſtis laciniam à pudendis amouerit. Dicamus igitur cum Auguſtino, libro de peccatorum meritis, cap. 10. Noëmum quidem ebrium fuiſſe, *ſed abſit, vt fuerit ebrioſus*, cúmque, cùm vino permaduit, nullo ſcelere fuiſſe imbutum. Habes de primo quæſito quid ſentiam.

7. Basil. Licet interfari? Evlog. Omninò. Basil. Aiebas, *μεθύειν*, à Græcis dictum, quòd *μετὰ τὸ θύειν*, ebrietati vacarent? Evlog. Aiebam verò. Basil. Quid ſi etiam ab iiſdem ſacris, ad Latinos ebrietatis appellatio manarit? Evlog. Quomodo? Basil. Bria, vas eſt vinarium, quod ſacrificiis & libationibus olim ſolebat adhiberi. Arnobius, libro 7. contra

Bria. Sobrius. Ebrius.

gentes: *Date, quæſo, Diis immortalibus bibant: ſcyphos, brias, pateras, ſimpiniáque depromite.* Hinc, vt è Chariſio Grammatico notat Paulus Leopardus, *ebrius* dicitur qui multas brias exhauſerit, *ſobrius*, qui nullas. Sed hæc fortaſſe leuia ſunt, parúmque conueniunt Theologicæ grauitati. Quare perge porrò.

III. *Cur ob Chami peccatum, Chanaan filius à Noëmo maledictus.*

Prima ratio 8. CHamus patris temulenti non texerat, ſed magis prodiderat nuditatem, & ridendam fratribus propinarat: Cur igitur expergefactus Noë, non ipſi Chamo, qui patrem impiè traduxerat, ſed filio Chami Chanaã ſuam maledictionem inflixit? Evloc. Reſpondent Hebræi, Theodoretus, & Procopius Gazęus, quod neque Lyrano diſplicet, neque Toſtato, neque penitùs adſpernandum videtur, Chanaam proteruũ, petulantémque puerum, cùm primus auum indecorè iacentem vidiſſet, Chamo patri extra tabernaculum nuntiaſſe, primúmque adeo fuiſſe, qui dormienti, detectis virilibus, Noëmo procaciter illuderet. Quod ne temerè dixiſſe videantur, ipſa Moſis authoritate confirmant, v. 24. *Euigilans autem Noë ex vino, cùm didiciſſet quod fecerat ei filius ſuus minor, ait: maledictus Chanaan,* &c. Quis ille filius minor? nepos, ſine dubio: quod in textu principe liquidiùs apparet. Articulus enim demonſtratiuus, vt vocant, præponitur. בנו הקטן *filius ſuus ille paruus.* Cùm verò proximè ſuperiùs Sem, & Iaphet eadem oratione coniunxerit, inficiari poteſt nemo, vtriuſque ratione paruum filium nominari. Quid? quòd ne vocem quidem habent Hebræi, quâ vel auum, vel nepotem appellent? cùm enim in editione communi ex Hebræo tranſlata vox *nepotis*, quater & decies, vox *aui*, bis duntaxat habeatur, nullam habent Hebræi vocem, quæ duabus hiſce reſpondeat, ſed auum *patrem patris*, nepotes בני בנים filios filiorum, aut etiam aliquando, vt Iob. 27. v. 15. & Iſaïæ 65. 23. צאצאים *egreſſos & propagatos* appellant, vt nos vocabulum non Selcim.
habemus, quod auum, aut nepotem exprimat; ſed illum magnum patrem, hunc paruum filium vernaculè nominamus. Quid igitur vetat, paruum filium interpretari de Chanaan nepote? an magis ad Chamum hæc oratio pertinebit; atqui, ſi de Chamo loqueretur, non eum paruum, aut etiam minorem cæterorum comparatione, ſed ſecundum filium dixiſſet. Etſi enim de primogenito propter LXX. Seniorum authoritatem, quidam à Latina verſione diſſident, omnes tamen, quos equidem meminiſſe poſſum, cum Auguſtino Chamum filium Noëmi medium fuiſſe conſentiunt.

9. Niſi fortè ſi Philonem audiendum putas opuſculo in hunc ipſum, quem in manibus habemus, ſcripturæ locum inſtituto: Νεώτερον δὲ, inquit, ὅταν φῇ υἱὸν, οὐχ ἡλικίας ὄνομα ἀναγράφει, νεωτεροποιίας δ' ἐμφαίνει τρόπου διάθεσιν: *Cùm iuniorem filium appellat, non tempus ætatis deſcribit, ſed morum diſpoſitionem nouis rebus ſtudentem. Quomodo enim contra legem, non ſcriptam, ſed innatam, aut occulta videre voluiſſet, aut tacenda proferre; aut quæ domi tegi poterant, in lucem producere, & definitos animæ limites tranſilire, niſi noua molitus fuiſſet?* & alia plura in hanc ſententiam: quæ ſi meritò non probantur, quòd citra neceſſitatem à propria genuináque verborum ſignificatione diſcedant; planè dicendum eſt, filium iuniorem intelligi Chanaanum, Noëmi nepotem, qui cùm in auum vino madentem, detectiſque, quas natura velari, & abundantiore honore circumdari iubet, corporis partibus, ſopi-

tum primus incidiſſet, adeo non texit, vt petulans & procax adoleſcens Chamo patri nuntiauerit, qui & ipſe nuditati patris illuſit, & conatus eſt fratres ſuos in ſocietatem eiuſdem impietatis aſſumere. Atenim ſi vterque peccauit, cur non vtrique eadem pœna paternæ maledictionis inflicta eſt? Noluit, inquit Theodoretus, Chamo, quantumuis nocenti maledicere, ne ad omnes Chami poſteros ea maledictio perueniret.

2. ratio. 10. Quòd ſi traditionem hanc Iudaïcam omnino repudiandam putamus, habemus ex authoritate Chryſoſtomi, Homil. 28. in Geneſim, Chamum grauiori mulctatū eſſe ſupplicio, cùm filius Chanaam diris à Noëmo defixus eſt, quàm ſi in ipſius perſona, patris imprecatio conſtitiſſet. Ita ſit enim, vt plerique grauiorem hauriant animo dolorem è filiorum & nepotum ærumnis, quàm ſi ipſi grauiſſimè plecterentur. An autem Deus culpam paternam in filiis iuſtè vindicare potuerit, ſeruitutémque poſteris infligere, vt certum ſupponimus, ita non videtur in præſentia quærendum, ne ſi ordiri ſingula voluerimus, non poſſimus telam noſtram detexere.

3. ratio. 11. Quid ſi Chananæus, reluctante naturâ, furioſa libidine procreatus, in patris opprobrium, qui deuotione perculſus eſt? Certè Chryſoſtomus, Homil. 28. cauſam inquirens, cur Moſes, 9. Geneſ. v. 28. poſtquam dixit: *Erant ergo filij Noë, qui egreſſi ſunt de arca, Sem, Cham, & Iaphet*, ſtatim adiecerit: *porrò Cham ipſe eſt pater Chanaam*: *vult*, inquit, *his verbis ſignificare*, τῆς ἀκρασίας αὐτοῦ τὴν ὑπερβολήν, *intemperantiæ eius exceſſum; & quòd neque cladis magnitudo, neque arcæ anguſtia, libidinem eius compreſſit, ſed cùm primogenitus, necdum liberis operam dediſſet*, ὅτι ὁ τῇ ἀκρασίᾳ ἑαυτὸν ἐκδοὺς ἐν χρόνῳ τοσαύτης ἀγανακτήσεως, καὶ πανωλεθρίας τὴν οἰκουμένην καταλαβούσης περὶ συνουσίαν ἠσχολεῖτο, καὶ τὸ ἀχαλίνωτον τῆς ἐπιθυμίας οὐ κατέστελλεν: *hic intemperantiæ ſe dedens, hoc indignationis tempore, communíque rerum interitu, rei vxoriæ vacabat, nec effrenem cupiditatem coercebat*. Addit eadem illum mente patris illuſiſſe nuditati, quâ ſe in illo torius humani generis excidio in libidinem effuderat.

12. Maledicitur ergo Chanaan iuſtiſſimâ Dei vindictâ, vt Chamus, qui nefarius & impius in patrem fuerat, in filio puniatur. Quamuis fortaſſe neque Chanaan primogenitus fuit; quippe qui in recenſenda Chami ſobole poſtremus omnium recenſetur; neque explicandæ ſcripturæ neceſſitas cogit, non ineptam quidem, ſed tamen incertam fabulam comminiſci. Quid enim ſi dixerimus, non ſolùm Chananæos, ſed omnes Chami poſteros in pœnam ſceleris paterni, ſpiritu Prophetiæ fuiſſe maledictos? an huiuſmodi ſynecdochica locutio, ſacris ignota ſcriptoribus? Quamuis omnium teterrima calamitas in Chanaan redundauit. Cùm enim, vt aduertit Genebrardus in Chronico, quatuor liberos, qui totidem gentium capita fuerunt, Chamus ſuſceperit, Chus, Meſraïm, Phut, & Chanaan, Ægyptij, ſiue Meſraïmitæ nigri & deformes, Getuli ab eodem Meſraïm propagati, non ſolùm deformes, ſed inſuper ore putidi; Phutitæ, ſiue Mauri nigerrimi, labeones; Æthiopes, ſiue Chuſæi, longe aterrimi, omne Chanaaniticum nomen iuſſum internecione deleri. Omnis Chami progenies maledicta.

13. Cur igitur, ſi tota Chami poſteritas diris à Noëmo defixa eſt, vnus Chanaan à Moſe nominatur? Nimirum iuſſerat Deus, vt Hebræi totam Chananæorum gentem extinguerent: hinc Moſes vnum appellat, vt ſuos odio Chananæorum magis inflammet, animet, erigat diuinæ protectionis fiducia, quod facere potuit ſine diſpendio veritatis, quia ſcripturæ partem pro toto frequenter vſurpant, & propoſitio particularis, vt dialectici vocant, vniuerſali continetur. Quemadmodum Chamum patrem Chanaan appellat, qui multos præter eum liberos procrearat. Cur autem non in ipſum Chamum, ſed in eius poſteros ſuas illas diras effudit Patriarcha? Et maledicere nolebat, quem meminerat à Deo recèns eſſe benedictum. Tantúmne fuit in eo ſcelus, vt piaculum etiam ad poſteros perueniret? Si Beroſo, non quidem Chaldæo, vt eruditorum plerique ſentiunt, ſed Viterbienſi fidem habemus, magicis carminibus patrem ſterilem reddidit: ſi Doctoribus Hebræis, vt ſcribit Rabbi Leui, in 9. cap. Geneſ. laudatus à Genebrardo, patris virilitatem ferro decuſſit, ne deinceps ex eo liberi naſcerentur, quod Poëtæ, paucis admodum mutatis, in ſuas fabulas de Cœlo & Saturno retulerunt. Quæ, ſi vera ſunt, cauſam habetis, Merops & Baſilj, cur ad Chamitas ea peſtis & calamitas redundarit. Quanquam quid opus eſt, fabulas & commenta confingere? Cur Chanaan præ cæteris nominatus.

> Αὐτῶν γὰρ σφετέρῃσιν ἀτασθαλίῃσιν ὄλοντο.
>
> *Hos ſua in exitium trahit vecordia.*

Vt etiamſi progenitor Chananæorum ſcelere caruiſſet, ipſi fuerint ſuo perituri, quippe quos deleri noluit Deus, donec eorum

eorum iniquitas impleta eſt, Geneſis 15. v. 16. Hactenus de Chanaan: nunc ad ipſa Prophetiæ verba veniamus.

IV. *Explicantur verba Prophetiæ.*

14. His Noëmus, Geneſ. 9. v. 25. *Maledictus Chanaan, ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis*: non tam diras imprecatur, quàm ſpiritu prophetico præſagit, Chami poſteros, Semi, Iapheti que nepotibus mancipatum iri, & quidem viliſſimo genere ſeruitutis. *Benedictus Dominus Deus Sem, ſit Chanaan ſeruus eius*: O prolixam Dei liberalitatem! ô munificentiam ſeculis omnibus prædicandam! Benedictus Deus, qui Semi poſteros omni benedictione, ſiue felicitate cumulabit: Deus benedictus, & omni laude digniſſimus erit Deus Semi. Cùm enim omnis, non ſolùm Chami, ſed etiam Iapheti progenies ad idola defluxerit, vnius veri benedictique Dei cultus apud Semi poſteros permanebit. Benedictus Deus olim euoluta plenitudine temporum è Semi ſemine naſciturus.

Benedictio Semi.

Benedictio Iaphet.

Dilatet Deus Iaphet, יפת אלהים ליפת quod aliter alij tranſtulerunt, Ioannes Forſterus: *perſuaſibile faciat Deus ipſi Iaphet*; & ne in hac tranſlatione parum grauiter deliraſſe videatur, hanc adfert delirij ſui rationem. *Rogat vt Dominus eum amanter perſuadeat, ne inuideat fratri ſuo iuniori natu honorem primogenituræ; & quòd ex illo naſciturus ſit Chriſtus, hancque prærogatiuam ſibi ademptam eſſe & tranſlatam in fratrem.* Alij meliùs, *alliciet Dominus Iaphet*, vt ſuo tempore reuertatur ad cultum Dei, & tentoria Sem, id eſt Eccleſiam, Caietanus & Eugubinus, *condecoret*, ſiue, *venuſtum faciat*. Auguſtinus, lib. 16. de Ciuitate Dei, cap. 1. videtur legiſſe, *Letificet*, ſed vel omnia me fallunt, vel iſta dictio pro *Letificet*, id eſt, dilatet, in ſcripturam vitio Librariorum irrepſit: inhærebar enim LXX. Seniorum veſtigiis, qui πλατύνει tranſtulerunt. Omitto Pagninum, Vatablum, doctiſſimos quoſque, qui cum nouas ex Hebræo tranſlationes procuderint, nec infrequentet ab antiqua verſione diſceſſerint, hoc loco ne latum quidem, vt aiunt, vnguem ab Hieronymo diſcedunt.

15. Sed quid plura? cùm Hebræi paſſim exponant per verbum יחיב *dilatabit*. Quid eſt igitur: *Dilatet Deus Iaphet*? Nunc quidem Iapheti poſteritas exiguo numero circumſcripta eſt, ſed eam Deus ita propagabit, vt ampliſſimas occupatura ſit regiones: *& habitet in tabernaculis Sem.* Philo Iudæus, Theodoretus, Lyranus, Abulenſis, hunc ipſum locum, qui nunc in manibus eſt, explicantes, aduertunt hæc referri poſſe, vel ad Deum, vel ad Iaphetum. Si ad Deum; Deus quidem, inquit, Iapheti progeniem mirum in modum augebit, ſed tamen idem ille Deus, Iapheti poſteritate in ſuperſtitionem & idololatriam prolapſa, in Semi tabernaculis habitabit, videlicet in tabernaculo Moſis, in templo Salomonis. Habitabit autem? Imò, tanquam in ſolio, vel potiùs thalamo requieſcet. *Hæc requies mea in ſeculum ſeculi: hîc habitabo, quoniam elegi eam*: Pſalmo 131. Quid quòd ad Deum refert Chaldæa Paraphraſis, וישרי שכינתיה במשכני דשם: *& habitabit gloria eius in tabernaculis Sem.* Quo vocabulo, vt notat Pererius, Hebræi præſentiam Diuinitatis, quæ olim in Sanctuario ſuper arcam fœderis declarabatur, appellant, aut etiam רוח הקדש Spiritum ſanctum, vt author eſt Helias Leuita, על שם שהוא שכן על הנביא *eo quòd requieſcit ſuper Prophetas.* Quidni verò Dei filius poſſit intelligi, qui carnem à Semo propagatam ſine peccati propagatione ſuſcepit? *Et Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis* καὶ ἐσκήνωσεν, *& tabernaculum poſuit*, vel ſecundum Syros, ואגן *& thalamum poſuit in nobis*: videlicet in illibatæ Virginis vtero, tanquam in tabernaculo, aut etiam in thalamo requieuit. In vtero Matris? etiam in carne ſua. *Soluite templum hoc*, inquit Ioannis 3. v. 19. loquens de templo corporis ſui. Quid Apoſtolus? cùm 2. Corinthior. 5. 4. ait: *Nos, qui ſumus in hoc tabernaculo, ingemiſcimus grauati*, ἐν τῷ σκήνει: aut Petrus, Epiſt. 2. cap. 1. v. 14. cùm velocem tabernaculi σκηνώματος ſui depoſitionem fore prædicit, an aliud, quàm humanum corpus intelligunt? Certè vt profanos quoque attingam, σκῆνος, pro corpore Nicander vſurpat, quæ dictio fortaſſe ab Hebræo fonte manauit.

16. Sed quorſum iſta, Merops, & Baſilj? quorſum? Profectò, vt intelligatis Deum in Semi tabernaculis habitaſſe, videlicet in humana carne, quam à Semo per traducem acceperat, & ſic in ea, tanquam in tabernaculo aut thalamo quieuiſſe, vt, quod ſemel aſſumpſit, nunquam dimiſerit.

Sed quoniam doctiſſimis interpretibus, non ad Deum, ſed ad Iaphetum videtur hæc prænuntiatio pertinere, Iaphérque in fratris ſui Semi tabernaculis habitaturus eſſe prædicitur, nec facilè Prophetæ mentem, niſi ex euentu poſſumus ad liqnidum intueri. Videamus quod poſtremum quærebatur, quis tandem euentus illi prædictioni reſponderit, quo pacto Chami progenies fratrum poſteritati ſeruierit, & Iaphet in Semi tabernaculis habitat.t.

V. *Euentus Prophetiæ.*

Semi poſteritas vix vnquam, & fortaſſe ne vix quidem, terras Iapheti poſteris aſſignatas potuit occupare.

17. ATque vt Chananæos in præſentia taceam ab Hebræis, Semi poſteris internecione deletos, aut redactos in viliſſimam ſeruitutem, cùm Monarchię quatuor vulgò numerentur, Aſſyriorum, Perſarum, Græcorum & Romanorum: poſteri Sem Aſſyriacam & Perſicam: poſteri Iaphet Græcam & Romanam Monarchiam condiderunt, fuitque proinde Chanaan ſeruus illorum: ſed Deus ita dilatauit Iaphet, vt habitaret in tabernaculis Sem, tum quia Græcorum Monarchia, Perſarum Monarchiam extinxit, & Regnum quartum, id eſt Romanorum Imperium, *velut ferrum comminuit & domat omnia*, ita cætera regna comminuit & contriuit, vt Daniel, cap. 2 v. 40. longè ante prædixerat, tum quia, vt ait Hieronymus, libro de traditionibus Hebraïcis, *de Sem Hebræi, de Iaphet populus gentium naſcitur. Quia igitur lata eſt multitudo credentium, à latitudine, quæ Iaphet dicitur, nomen accepit. Quod autem ait, & habitet in tabernaculis Sem, de nobis prophetatur, qui in eruditione & ſcientia ſcripturarum, eiecto Iſraële, verſamur.*

18. Legantur hiſtoriæ, replicentur annales, conſulantur omnia veterum monumenta, Chamitas penè ſemper reperiemus addictos fuiſſe teterrimæ ſeruituti, Iaphetitas vbique victores, raróque, & ferè nunquam, aut ſeruientes fratribus, aut ab iiſdem è ſuis ſedibus expulſos: Semitas interdum quidem regnantes, ſed Iaphetitis frequentiùs loco cedentes; Medos quidem à Iapheto propagatos, Ioſephus lib. 1. Originum, & Hieronymus in traditionibus Hebraïcis, memoriæ prodiderunt, quos Aſſyriis primùm, deinde Perſis paruiſſe compertum eſt. Sed illi, vt videntur, iam inde ab initio attributam Semi nepotibus terræ portionem inuaſerant; vt Semitæ, cùm Medos in ditionem ſuam redegerunt, non tam in Iapheti tabernaculis habitare, quàm ſua recuperare viderentur. Adde, quòd iidem ipſi, Arbace Duce, Aſſyriorum Monarchiam ſuſtulerunt, & cùm Cyrus Perſicæ Monarchiæ fundator, Regis Medorum filia genitus:

---- *Hinc partem patriæ traheret*,

non tam ſeruiiſſe Perſis videntur, quàm communicatum cum Perſis Imperium habuiſſe: Ninus & Semiramis, Indis exceptis, vniuerſam Aſiam Semi poſteris aſſignatam ſubegerunt: ſed abſtinuerunt manus ab inuadendis Iapheti tabernaculis. Cyrus Cyrus.
tot gentium domitor, tot Regum victor, voluit ad Scythiam Iapheti filiis attributã Imperium promouere; ſed amiſſis ducentis hominum millibus, ne nuntio quidem cladis relicto, cæſus amputato capite, & in vtrem ſanguinis per ludibrium immerſo, ſuæ pœnas temeritatis exoluit: ſi tamen verum eſt, quod poſt Herodotum, veterum plerique litteris prodiderunt.

19. Darius Hyſtapſis, armatis ſeptingentis Iuſtin. li 2
millibus hominum, Scythiam ingreſſus, non facientibus hoſtibus pugnæ poteſtatem, metuens, ne interrupto ponte Iſtri, reditus ſibi intercluderetur, amiſſis nonaginta Darius.
millibus hominum, trepidè refugit: & reliquum exercitum in Græciam infudit: ſed eum Athenienſes non plures decẽ millibus, & Platęenſes auxiliarij mille dũtaxat aduerſum ſexcenta Perſarum millia congreſſi in campo Marathonio profligatum è Græcia depulerunt: Xerxes maioribus etiã Xerxes.
copiis, quodam veluti diluuio Græciam inundauit: Decies centena millia fuiſſe ſcribit Iuſtinus, lib 2. Cteſias: ἄνευ ἁρμάτων ὀγδοήκοντα μυριάδας, καὶ τριήρεις χιλίας, *præter currus octies, centena armatorum millia, triremes mille.* Herodotus lib. 7. alterum tantùm & ampliùs adiecit, vniuerſum terreſtrium copiarũ numerum recenſens, ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν μυριάδας *decies ſepties centena millia.* Quid ſi calonum, lixarum, veredariorum, cæterorum eiuſmodi cenſum ineamus? Recenſet Iſocrates in Panathenaico: τριήρεις μὲν διακοσίας καὶ χιλίας, τὸ δὲ πεζῆς στρατιᾶς πεντακοσίας μυριάδας τῶν πάντων, ἑβδομήκοντα δὲ τῶν μαχίμων: *triremes mille ducentas, pedeſtris exercitus quinquagies centena millia, omnibus comprehenſis, bellatorum verò ſepties centena millia*, vt proinde meritò Satyricus:

---- *Credimus altos*
Defeciſſe amnes, epotáque flumina Medo
Prandente.

Atho ſuffodit in monte vela facturus. Hel-

leſpontum ponte commiſit, quo fluctibus immani tempeſtate prouolutis, diſiecto ipſi Neptuno compedes iniecit, & trecentas plagas inflixit, imò, vt aiunt, quaſi ſeruo ſtigmara inuſſit.

Sed qualis rediit? nempe vna naue cruētis Fluctibus, & tardâ per denſa cadauera prorâ.

Et, ſi Iuſtinum audimus, piſcatoriâ ſcaphâ fauces Helleſponti traiecit, quas equis & curribus paulò ante perſultarat. Vſque adeo non potuit Semi poſteritas, præſcriptos diuinitùs Noëmi benedictione terminos tranſilire. Neque verò, cùm de ſummis Imperiis agitur, in quibuſdam minutiis hęrendum putamus, aut quarundam, verbi causâ, Ioniæ & Æoliæ ciuitatum rationem habemus, quę iam inde à Cyri temporibus, in Perſarum ditionem conceſſerant.

VI. *Iaphetitæ ſemper dominati ſunt Semi & Chami poſteris.*

20 AT contrà, quoties Iaphet in fratrum ſuorum tabernaculis habitauit? Scythas, Græcos, Gallos, Romanos, Hiſpanos, Germanos, Ioſephus, Hieronymus, aliique paſſim à Iapheto propagatos eſſe teſtantur. Ii quoties aſſignatas Semi, Chamique nepotibus terras, armis occuparunt? Vt ab iis ordiamur, vnde Moſes familias Noëmi recenſens, ſumpſit narrationis exordium. Cùm Græci, Alexandro duce, Indis exceptis, vniuerſam Semi hereditatem occupaſſent, & Chamitarum pleroſque ſeruitute preſſiſſent; Galli tunc tantæ fœcunditatis erant, vt Iuſtinus affirmat: *vt Aſiam omnem, velut examine aliquo implerent, ac proinde in Semi tabernaculis habitarent: denique neque Reges Orientis*

Galli. *ſine mercenario Gallorum exercitu vlla bella geſſerint, neque pulſi Regno, ad alios, quàm ad Gallos confugerint. Tantus terror Gallici nominis, ſiue armorum inuicta fœlicitas erat, vt aliter neque maieſtatem ſuam tutam, neque amiſſam recuperare ſe poſſe ſine Gallica virtute arbitrarentur. Iam Imperium*, inquit, *Aſiæ ter quæſiuere Scythæ, ipſi perpetuò ab alieno imperio, aut intacti, aut inuicti manſere: Darium Regem Perſarum turpi à Scythia ſubmouere fuga: Cyrum*

Scythæ. *cum omni exercitu trucidarunt: Alexandri Magni ducem Zopyrona pari ratione, cum copiis vniuerſis deleuerunt: Romanorum audiuere, non ſenſere arma: Mox Parthicum & Bactrianum Imperium condiderunt.*

Romani. Prætermitto Romanos, quorum Monarchiam Daniel longè cæteris Regnis anteponit: qui quamuis è diuerſis gentibus conflati fuerint, ſuam tamen originem Iapheto referunt acceptam. Niſi fortè non aut ex Creta Iaphetitia attributa.

Teucrus Rhetæas primùm eſt aduectus ad oras,

aut ex Italia profectus,

Dardanus Idæas Phrygiæ penetrauit ad vrbes.

Vt ipſi illi Troiani, qui cum Arcadibus, Latinis, & Aboriginibus Romanam gentem condiderunt, ex eodem Iaphero profluxerint. Adde, quòd Phrygas ipſos à Thogorma Iapheti filio duxiſſe originem, Hieronymus in traditionibus Hebraïcis, aliique teſtantur.

21. Euerſâ Græcorum Monarchiâ, Parthi tabernacula Sem ex æquo ſibi cum populo Romano diuiſerant. Vnde profecti? Parthi. Scytharum exules erant. Quo id conſtabit indicio? Exules Scythico vocabulo Parthi nominantur. Id autem quo authore liquet? eodem Iuſtino, vel potiùs Trogo Pompeio, libro 41. Quid ſi Perſas ipſos, qui ſecundam Monarchiam, ſublato Aſſyriorum imperio, condiderunt, & Aſiam longè lateque tenuerunt, origine Græcos fuiſſe dicamus: qui expulſis Elamitis, in attributa Semitis hereditate conſederint? Certè ipſe Xerxes miſiſſe Argos caduceatorem putabatur, qui nomine ipſius ita loqueretur, Ἡμεῖς νομίζομεν Πέρσην εἶναι, ἀφ' οὗ ἡμεῖς γεγόναμεν, παῖδα Περσέος τοῦ Δανάης: *Nos arbitramur Perſen, ex quo progeniti ſumus, fuiſſe filium Perſei, qui Danaes filius fuit*, &c. οὕτω ἂν εἴημεν ὑμέτεροι πρόγονοι, *ita ex vobis oriundi ſumus*, vt refert Herodotus, lib 7.

22. Merops. Atenim hæc ante Chriſtum fortaſſe contigerunt: aduentu Meſſię ad eam dignitatem prouecta eſt Semi poſteritas, vt excluſis Iapheti poſteris, ad Semitas rerum ſumma peruenerit. Evlog. Imò verò, Merops, ante Chriſti ortum penes Semi progeniem erat gubernatio Synagogæ, eius aduentu totius Eccleſiæ præfectura ad Romanos, vtique Iaphetitas, trāſlata eſt: Synagoga ſolos Hebræos, Semiratum partem continebat: Eccleſia nullum mortalium genus excludit: habitat in tabernaculis Sem & Cham, & per totum terrarum orbem longè lateque diffunditur. Sed hæc omitto: Traianus certè, vt Sextus Rufus, & alij prodiderunt, *Saracenorum loca & Arabum occupauit*: atque vt alias gentes ignobiliores taceam, *optimam Perſidis regionem, Seleuciam & Ctesiphontem, & Babyloniam accepit, & tenuit, vſque ad India fines poſt Alexandrum acceſſit, in Mari Rubro claſſem inſtituit,* Traianus.

bello Theraſiam Alphonſi ſexti Filiam accepit, & dotis nomine eam Luſitaniæ partem, quæ pulſis Saracenis in Alphonſi ditionem conceſſerat. Quo factum eſt vt eodem propemodum anno ex eadem Lotharingia duorum regnorum fundamenta iacerentur, quorum alterum authore Godefredo Citeriorem Aſiam obtineret: alterum Henrico Lotharingo conditore, ad extremos vlterioris Aſiæ fines, & remotiſſimas Indias perueniret.

Turci. Tartari. 29. Sequuntur Perſarum, Turcorum, Tartarorum Imperia, quæ terræ portionem Semi poſteris aſſignatam tenent, & longè lateque dominantur. Turcos & Tartaros, item Tamberlanem illum totius Aſiæ domitorem Scythas & videlicet à Iapheto propagatos fuiſſe accepimus. Perſarum monarchia Semitas inter & Iaphetitas aliquandiu fluctuauit. Nam cùm profligato Græcorum Imperio Parthi Scytharũ exules, vt iam vidimus, iugum à ſuis ceruicibus depuliſſent, & à ſecundo bello Punico ad Alexandrum Seuerum, annis propè quingentis in Aſia floruiſſent, eos Artaxerxes Perſa tribus prælijs afflixit; Artabanum eorum Regem interfecit, & Perſicam monarchiam inſtaurauit. Parthici regni primordium Iuſtinus lib. 41. finem Herodianus oſtendit lib. 6. Hos Saraceni anno reparatæ ſalutis. DCXXX. cùm per annos pene quadringentos rerum potiti fuiſſent, deiecerunt Superioris Aſiæ principatu, Saracenos Turci, Turcos Tartari, Tartaros Parthi ſuſtulerint, donec tandem magnus Vſuncaſſanus natione quidem Perſa, ſed origine Turcus, proauorũ, noſtrorum memoria regnum inuaſit, cuius poſteri nunc in Perſide dominantur. E quibus videtis, Merops & Baſili, Iaphet pene ſemper in Semi tabernaculis habitaſſe.

Hiſpani. 30. Merops. Quid tibi quæſo cauſſæ fuit, Eulogi, cur de ampliſſimis terrarum imperiis agens Hiſpanos ſilentio preteriſtes? an quòd longinqua miramur, vicina contemnimus? Evlog. Occupaſti, Merops, orationem meam: Ecquid enim non quod de alijs dici ſolet, de his vnis verum eſt,

--ſuper & Garamantas & Indos,
Extra anni ſoliſque vias.

eos imperium protuliſſe. Imperium autem: imò & Euangelicæ vitis ab Apoſtolis in Europa, Aſia, Africa plantatæ palmites in Americam vel potiùs nouum terrarum orbem omnibus retro ſeculis incognitũ propagarunt. De quibus illud in præſentia dixiſſe ſuffecerit, ſolem in eorum regno numquam occidere, nullam eſſe horam diei qua non in eorum imperio ſacroſanctum miſſę ſacrificium celebretur, eorum denique ditionem eò peruenisſe, quò multarum ſtellarum noſtrarum lumen, adſpirare non poſſit. Quæ non exaggerationis, multo minùs aſſentationis cauſſa dico, ſed compertiſſimæ veritatis. Vſque adeo per Hiſpanos Iapheti poſteritas in fratrum ſuorum tabernaculis habitauit.

VII. *De Regno Sinarum.*

31. AD Sinas quod attinet, Scythæ ſiue Tartari, Iapheti progenies, frequenter in ampliſſimo illo Semi tabernaculo domiciliũ collocarunt. Hoc enim putatur eſſe regnum quod Paulus Venetus Magi appellat, ſcribitq; anno. MCCLXVIII. in Tartarorum conceſſiſſe ditionem. Quot autem annos in eo conſederint non conſtat inter authores, alij annos octoginta numerant, alij alterum tantum adiiciunt: certè ſcribit Iarricus etiamnum, apud Sinas non pauca Tartaricæ dominationis extare veſtigia; fateor tamen regnum illud & fundatiſſimum eſſe, & contra omnes hoſtium incurſus portubus munitiſſimis, mari vaſtiſſimo, montibus inacceſſis, muro omnium, qui vnquam fuerunt, longiſſimè porrecto, qua parte Tartaros attingit, egregiè vallatum: tamen, vt olim de Atheis dicebat T. Quintius, *ſicut teſtudinem vbi collecta in ſuum tegimen eſt, tutam ad omnes ictus video eſſe, vbi exerit partes aliquas, quodcunque nudauit, obnoxium atque infirmum habere:* ita Sinæ contra externos ſuam poſſunt tueri ditionem, alienam inuadere non poſſunt. Quanquam Luſitani hæc etiam Sinarum clauſtra non armis quidem, ſed verbo Dei quod eſt penetrabilius omni gladio ancipiti, penetrarunt, vt euangelij prædicatione longe melius quàm ferro in his etiam Semi tentorijs Iaphetus manere videatur. Sinæ. Liuius Dec. 4. lib. 6.

VIII. *De Chami Progenie.*

32. BAsilivs. Hactenus, Eulogi, ex oratione tua liquet quo ſenſu Noemus ſiue Deum ſiue Iaphetum in tabernaculis Sem habitaturum eſſe prædixerit: Reſtat, niſi tibi moleſtum eſt, vt de Chami progenie diris illis Noëmiticis addictâ ſeruituri abs te nonnihil audiamus. Evlog. Chami liberos quatuor vt iam vidimus, recenſet ſcriptura, Chus, Meſraim, Phut, & Chanaan. De Chus Æthiopes, de Meſraim Ægyptio, de Phut Libies, de Chanaan Chananæi prodierunt.

Digitized by Google

homines fratribus ſuis mancipati ſunt, & quidem, vt initio dicebam, viliſſimo plerumque genere ſeruitutis.

IX. *Æthiopes.*

33. LIcet antiquitus ſe iactarent ἐξ αἰῶνος ἐν ἐλευθερίᾳ μεμενηκέναι, *omnibus retrò ſeculis liberos fuiſſe*, vt auctor eſt Siculus Diodotus, & etiamnum florentem habeant tempub. tamen Regem, quem ipſi Preſteiannem appellant, à Salomone & Regina Saba propagatum eſſe defendunt, ne quis quemquam putet è Chami progenie Æthiopibus imperare. Quòd ſi quis, vt ſuprà dictum eſt, VVernero fidem adhibendam putaret, eum diceret à Friſiorum Regibus originem duxiſſe. Quid? quòd apud Euſebium in Chronico dicuntur Indi à Semo vtique progeniti Æthiopiam occupaſſe? Vnde & non pauci hunc Maronis verſum.

Vſque coloratis amnis deuexus ab Indis,

& Æthiopibus dictum intelligunt. Quod faciant neceſſe eſt quotquot regnum Preſte-Iannis in India ſtatuerunt. Quid? quòd etiam illuc Romanorum arma penetrarunt? quo tempore rerum potiebatur Auguſtus, vt Strabo lib. 17. & Plinius lib. 6. cap. 29. memoriæ prodiderunt? Certè Plinius à Pub. Petronio oppida octo, quæ ſola inuenerat, expugnata eſſe teſtatur, eóſque Strabo dicit ab Auguſto tributorum remiſſionem impetraſſe.

34. Sed vnde-vnde reges habuerint, & quãtumuis ab externæ iugo dominationis immunes fuiſſe fingantur, extra controuerſiam eſt tum populum, tum Reges ipſos viliſſima fuiſſe mancipia: niſi ſi quis infitiari poteſt ſeruitutem eos ſeruire viliſſimam qui Regem pro Deo venerantur. Id olim faciebant Æthiopes vt ſcribit lib. 3. Diodorus, additque parendum ei neceſſariò fuiſſe, quoties per internuntium σημεῖον ἔχοντα θανάτου *ſignum mortis ferentem*, iubebat vt ſibi violentas manus adferrent. Omitto ſolitos fuiſſe, vt omnia magis ad terrorem componerent, χρῆσθαι πίλοις μακροῖς ἐπὶ τοῦ πέρατος ὀμφαλὸν ἔχουσι, καὶ περιεσπειραμένοις ὄφεσιν, οὓς καλοῦσιν ἀσπίδας. *Vti pileis oblongis in ſummo vmbilicũ habentibus, circumuolutis ſerpentibus, quos aſpidas appellant.* Illud omittere non poſſum tam miſeram fuiſſe primatibus, regni ſeruitutem, vt ſi Rex vllam corporis partem quocunque caſu amiſerat, eamdem ſibi omnes amputarẽt. Rexe quo delapſus pedem ſibi detorſerat? imitabantur familiares. Sibi crus effregerat? effringebant etiam optimates. Oculos amiſerat? nec illi videre cupiebant. Mortem oppetierat? & illi pariter oppetebant. O miſeram & abiectiſſimam ſeruitutem! Heu nimiùm veram Noëmi prophetiam! Miſeri ſi ſic ſuæ gentis hominibus obtemperarunt. Miſeriores, ſi Reges à Sem & Iaphet procreatos habuerunt; miſerrimi ſi brutis etiam animantibus obſequium & honorem regium detulerunt. Tradit Ælianus hiſtoriæ animalium lib. 3. cap. 17. apud Æthiopas gentem fuiſſe (Nubas ſiue Nubæos appellant, quo vocabulo tota gens Æthiopum hodierno die nominatur) quæ Regis vice canem agnoſceret: quem mirum in modum obſeruaret, cuius è gannitu latratúque penderet. Et ſi Plinium lib. 6. cap. 30. Solinum Polyhiſtorem cap. 43. audimus, in eadem Æthiopum gente *ex parte Africæ Ptoembari & Ptoemphanæ canem pro Rege habent, motu eius imperia augurantes.*

Æthiopum miſeranda ſeruitus.

35. Quid Reges ipſi? an minùs miſerè quã cæteri ſeruiebant? In Meroë, vt ſcribunt Diodotus lib. 3. & Strabo lib. 13. Sacerdotes tantum authoritatis habuerunt, vt, cùm placuiſſet, mortem ſuis Regibus imperarent, qui animis ſuperſtitione imbutis ἀρχαίᾳ καὶ δυσεξαλείπτῳ συνηθείᾳ, *antiqua & indelebili conſuetudine*, ſic obtemperabant, vt ſua ſibi manu mortem accerſerent: donec tandem tempore Ptolemæi ſecundi, Rex Ergamenes Græcorum diſciplinis innutritus ſuperſtitionem hanc pedibus ſubiectam proterens primus auſus imperium ſacerdotum cõtemnere, omnes in aureo ſacello, quò de more conuenerant, interem.t. I nunc, & affirma Noëmi diras & abiectiſſimæ ſeruitutis imprecationem ad ſolum pertinuiſſe Chanaanum.

X. *Ægyptij.*

36. QVid Ægyptij? an minùs miſerè quàm Æthiopes, ſeruierunt? Ægyptum & magnam Africæ & Æthiopiæ partem Aſſyriorum armis, Semiramidis ductu domitam fuiſſe Diodori Siculi libro ſecundo conſignatum accepimus. Sed hæc fortaſſe Græci de Ægyptiorum ſeruitute inuidioſè finxerunt: Expectatis igitur vt Ægyptij ſe ſeruos ſeruorum fratribus ſuis fuiſſe fateantur. Tradit Manetho Sacerdos Ægyptius è ſacris Ægyptiorum monumentis, cuius concepta verba tum à Ioſepho lib. 1. aduerſus Appionem, tum ab Euſebio lib. 10. παρασκευῆς exeunte referuntur, quoſdam homines τὸ γένος ἀση-

Ægyptiorum ſeruitus.

μὲς genere obſcuros infeſtis armis Ægyptũ ex improuiſo petiiſſe *καὶ ῥᾳδίως*, inquit, *ἀμαχητὶ κατὰ κράτος εἷλον, & eam facilè ſine pugna per vim occuparunt.* Addit Ægypti principes in vincla coniectos, mulieres & paruulos addictos ſeruituti, totam regionem cædibus, direptionibus, incendijs miſerè laceratam per annos vndecim ſupra quingentos. Et ne quis dubitet Meſraim perinde vt Chanaan ſeruum ſeruorum fuiſſe fratribus ſuis à Semo propagatis, notat eos *ἐκ τῶν πρὸς ἀνατολὴν μερῶν, è partibus ad orientem ſolem vergentibus*, ac Semi proinde poſteritati contributis in Ægyptum eſſe graſſatos, dictóſque fuiſſe Υκσὼς, ideſt, *βασιλεῖς ποιμένας Reges paſtores*, vel potiùs, vt Ioſephus in emendarioribus codicibus ſe legiſſe teſtatur *αἰχμαλώτους ποιμένας, captiuos paſtores*. Quare ſi Manethonem de ſuis rebus ſacrorum Annalium authoritate loquentem audimus, planè fatendum eſt Ægyptios ſeruis quibuſdam & captiuis iam inde ab initio ſeruiiſſe, quamuis fieri poteſt vt antiquitatis affectandæ cauſſa non paucos annos ad cladis illius diuturnitatem adiecerit.

Paſtorum dynaſtia.

Ægyptij à Ioſepho redacti in ſeruitutem.

37. Quid? quòd à Ioſephi præfectura ſeruilis conditionis facti ſunt Ægyptij, vt non politico duntaxat ſiue ciuili, ſed etiam herili ſiue deſpotico regum ſuorum dominio ſubiacerent? Sexto circiter anno famis Ioſephum adierunt. Geneſis. 47. v. 19. *Et nos & terra noſtra tui erimus, eme nos in ſeruitutem regiam.* v. 21. *Subiecitque eam Pharaoni & cunctos populos eius à nouiſſimis terminis Ægypti, vſq; ad nouiſſimos fines eius.* 23. *Dixit ergo Ioſeph ad populos: en vt ſeruitis & vos & terram veſtrã Pharao poſſidet*, &c. Neque verò eos vnquam manumiſſos fuiſſe legimus, licet agros ijs reddiderit Ioſephus, ea tamen conditione vt Regi deinceps quintam frugum partem exoluerent, vt eodem Capite disertè continetur. Si ſeruiendum fuit, ſaltem ſuæ gentis Reges ſemper habuiſſent, atqui ſi fidem habemus Herodoto, res Ægyptiacas è ſacerdotum, vt ait, relatione narranti, decem & octo fuerunt Reges Æthiopes qui Ægyptum ſuæ ditioni ſubmiſerint.

38. Scio Ægyptios multa de Oſiridis, Seſoſtris, aliotúmque Regum ſuorum rebus præclarè geſtis & victorijs prædicare. Scio Thulem neſcio quem cæteris ignotum ſcriptoribus à Suida dici, occupatis omnibus Inſulis Thulæ omnium vltimæ nomen indidiſſe. Sed nota eſt Ægyptiorum, quos Suidas & Herodotus ſequuntur, vanitas, notæ fallaciæ, vt eorum fides meritò vacillet, quoties ſuorum laudibus indulgent, iiſque tum demum ſecurè credi poſſit, cùm aliquid de ſe minùs honorificum confitentur. Sed quid opus eſt ex illis veterum monumentis Ægyptiacæ ſeruitutis exempla corradere, cùm eos Nabuchodonoſor Magnus, deinde Cambyſes acerbiſſimæ ſubiecerit ſeruituti? & Cambyſes quidem Pſammenitũ Regem in vrbis capræ ſuburbio ſedere iuſſerit miſerabile ſuis ſpectaculũ, miſeriorem etiam ſpectatorem, ante patris oculos filiam abiectiſſimis ancillarum miniſterijs addictam, filium manibus colligatis, obnupto capite, infelici ligno ſuſpendendum, amicos mendicantes ignominioſè traduxerit; vt fusè & miſerabiliter narrat Herodotus in Thalia.

Nabuchodonoſori ſeruierunt.

Cambyſi & Perſis.

39. E qua ſeruitute, quamuis exire ſæpe ſub Perſarum imperio voluerint, per annos tamen ampliùs bis mille numquam hactenus reſpirare potuerunt. Cùm ducentis propemodum annis vel Perſarum monarchiæ paruiſſent, vel infeliciter ab imperio defeciſſent, ab Alexandro Magno ſubacti conceſſerunt in Græcorum ditionem, à quibus trecenteſimo pòſt anno Ægyptus ad Romanum Imperium tranſlata, & quidem, vt videtur, iniquiore conditione quàm cæteræ Populi Romani prouinciæ. Nam ex Auguſti Cæſaris inſtituto, ſi Dionem Caſſium lib. 51. audimus, non modò non facta eſt Prouincia Conſularis, ſed ne mittebatur quidem Senator qui eam obtineret. Et ne Senatoribus quidem aut Equitibus Illuſtribus eam intrare fas fuit, niſi proficiſcendi facultatem Imperator dediſſet, vt tum ex eodem Dione liquet, tum è Cornelio Tacito 2. Annalium. Quid? quòd *οὐ μέντοι οὐδ' ἐκείνοις βουλεύειν ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐφῆκεν. Nemini eorum Senatorem Romæ eſſe permiſit.* Cùm è cæteris prouincijs Senatores paſſim legerentur. Quid? quòd *τοῖς Ἀλεξανδρεῦσιν ἄνευ βουλευτῶν πολιτεύεσθαι ἐκέλευσεν. Alexandrinis ſine Senatu iuſſit habere Rempub.* Cùm vrbibus cæterarum prouinciarum principibus ſui Senatores eſſent, quos Decuriones vocabant. Quæ ſeruitutis indignitas in multos annos eſt propagata. *Τὰ μὲν ἄλλα*, inquit idem Dio, *καὶ νῦν ἰσχυρῶς φυλάσσεται, βουλεύουσι δὲ καὶ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἐπὶ Σεουήρου αὐτοκράτορος ἀρξάμενοι, καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπ' Ἀντωνίνου τοῦ υἱέος αὐτοῦ πρῶτον ἐς τὴν γερουσίαν ἐσγραφέντες. Reliqua quidem etiam nunc accuratè ſeruantur. Senatores autem Alexandriæ ſunt, & eſſe cœperunt ſub Seuero Imperatore: & Romæ in Senatum admittuntur, ab Antonino Seueri filio primùm allecti*, du-

Macedonibus.

Romanis.

centis & ampliùs annis poſt pugnam Actiacam, ipſúmque adeo ſeruitutis initium euolutis.

40. Anno ſalutis tricesimo quarto ſupra ſexcenteſimum, ſuperbam, auarámque Imperatorum Orientis dominationem pertæſi rebellarunt, non ita tamen vt iugum ſeruitutis excuſſerint, ſed vt in grauius ignominioſiúſque mutarint. Extortas enim de Chriſtianorum manibus regni habenas Saracenis Mahumetanis impiè tradiderunt. Saracenos Reges Calyphos vocabant. Qui cùm annis ampliùs trecentis Ægyptum tenuiſſent, Calyphus ab Almerico tertio Hieroſolymorum Rege, qui Godofredo & Balduino ſucceſſerat, armis appetitus, cùm incumbentem in regnum tanti belli molem ſuis viribus ſuſtinere ſe poſſe diffideret, à Sultano Syriæ auxiliarios milites poſtulauit. Miſſus eſt Sarraco, quem Haithonus lib. de Tartaris cap. 52. Xacaron appellat, & Medum fuiſſe dicit. Is Almarico primùm è Calyphi finibus eiecto, deinde Calypho ipſo in vincula coniecto, ſuo nomine regnum occupauit: quod poſteri eius Sultanorum vocabulo tenuerunt, donec anno præter propter ducenteſimo quinquageſimo ſupra milleſimum Melecſala Sultanorum poſtremus, vt ſuas legiones frequentibus prœliis exhauſtas nouo ſupplemento reficeret, ingentem Cumanorum (Gens eſt Cholcica Ponto Euxino & Mœotidi paludi Iapheti poſteris attributæ vicina) ingentem, inquam, Cumanorum, quos tum fortè Tartari deuictos & in ſeruitutem redactos vendebant ſub corona, numerum ſibi non magno pretio comparauit, armis inſtruxit, bellicis artibus inſtituit, ad magna quæque excitauit ingentium ſpe præmiorum. Quid plura? Horum fortitudine Gallos profligauit, & ſanctiſſimũ Chriſtianiſſimúmque Regem viuum cepit. Sed ne diu Chriſtianorum poſſet inequitare ceruicibus, cùm è ſeruis illis venalitiis cohortem prætoriam ſcripſiſſet, ab iis ipſis ferro confoſſus eſt, Ludouicus è vinculis liberatus. Turquinianus quidam ex illis ſeruorum quiſquiliis retento Sultani nomine ad regnum euectus, & Meſraimi poſteritas addicta miſerrimæ ſeruituti, vt tum demum verè Meſraim *Seruus ſeruorum fratribus ſuis*, fuiſſe videatur. Vbi quis non videt miſeros Ægyptios poſtremiſſimos, vt ſic loquar, omnium mortalium eſſe, regnum vbertimum ſolo, cœlo ſaluberrimum, paludibus, Nilo fluuiorum Rege, mari Mediterraneo, Arabico ſinu munitiſſimum ſeruire Barbaris, ſeruire ſeruis, ſeruire vilibus mancipiis de lapide emptis & catasta, & quidem iis ipſis ad quorum emptionem Ægyptij tributum magno ſudore quæſitum Sultanis erogarant? Quid ſimile fuit in Chanaano, cui nominatim ſanctus Patriarcha ſeruitutem extremam prædixerat?

Saracenis. Calyphis.

Syris, vel potiùs Medis Sultanis.

Seruis Cumanis. ſiue Circaſſis.

41. Quid? quòd ipſo nomine teſtabantur Ægyptij ſe verè ſeruos eſſe ſeruorum, dum Cumanos illos ſiue Circaſſos linguá ſua Caphas vocabant, id eſt plagio arreptos in ſeruitutem, quibus nihilo ſeciùs abiectiſſimè ſeruiebant. Et ne quis dubitet Noëmi diras ad hæc Ægyptiorum tempora redundaſſe, Circaſſis ſolemne fuit Sultanos ſuos interficere, vt parricida nefarius trucidati Sultani ſolium occuparet. Turquinianum paucis diebus poſtquam cæſi Melecſalæ regnum inuaſerat, Cathus quidam è grege nouitiorum ferro iugulauit, Cathum Bendecader, Bendecaderem Elpis veneno ſuſtulit, eiúſque filium Melecſaitum ex Ægypto fugauit. Elpim neſcio quis vel trucidauit, vel, vt narrat Haithonus, veneno extinxit, qui dum & ipſe tyrannidem aucuparetur, à cæteris Circaſſis fruſtratim diſcerptus eſt. Huic itaq; ſuffectus Melecſeraph inter venandũ à ſicario quodã occiditur. Qui dum & ipſe tyrannidẽ affectat, amputato capite parricidij pœnas exoluit, & Melecneſer ſuperioris Sultani germanus adhuc adoleſcens & pene puer communibus Circaſſorum ſuffragijs regni gubernaculis admouetur. Interim ob teneram Regis ætatem rebus gerendis imparem Guibogæ cuidam natione Tartaro Sultani ſuperioris emptitio tantiſper vicaria regni præfectura committitur. Is adoleſcente ſtatim in ordinem redacto, & in arce, cui montis Regalis nomen fuit, ſeruari iuſſo, ſibi ipſi regnum vſurpat. Huic paulo pòſt exorto inter Tartaros & Cumanos bello imperium abrogatur: ſucceſſit Lachis, & cum regno Melecneſaris nomen accepit: qui cùm ſe metu ſuorum in arcem Cairanam ſiue Memphiticam abdidiſſet, ibíque tertium iam annum deliteſceret, ſuo ipſius gladio ſicarij domeſtici manu trucidatus, imperium Melecneſari priori ex arce montis Regalis, vbi hactenus aſſeruatus fuerat, educto reliquit. Qui, cùm iſta ſcriberet Haïthonus Armenus, adhuc rerum ſummam obtinebat.

Circaſſorũ mutuæ cædes, & parricidia.

42. Quid interim Ægyptij? Videbant, ferebant, ancillabantur: ne vnus quidem inueniebatur, qui in tantis ſeruorũ dominantium diſcordijs & mutuis cædibus, de vindicta ſiue libertate patriæ cogitaret. Adeo ſe ſeruituti natos, & ipſa Noëmi maledictione deuotos putabant. Eſtne aliquid

quid

Digitized by Google

quid vlterius quò progredi ſeruitutis indignitas poſſit? Ægyptiorum plerique omnes Sultanis dominantibus adhuc erant Chriſtiani, & licet multis hæreſibus imbuti, tamen Chriſtiani.

Circaſſorum lex Chriſto contumelioſa.

Legem, tulerunt Circaſſi Chriſto longè contumelioſiſſimam, ne quis in equeſtrem militiam adſcriberetur, niſi Chriſtianis parentibus natus, Chriſtianis initiatus myſterijs Chriſtum abdicaſſet, & deciſo ſibi præputio Mahumeticæ diſciplinæ ſe tradidiſſet, ne filius in regnum patri ſuccederet; Neu quis Sultanus prætérquàm ex equeſtri ordine legeretur, hinc à circumciſo præputio dicti Mammeluci.

Mammeluci.

Quo fiebat vt ijs ſolis ad regnum pateret aditus, qui nefario plagio primùm à Chriſtianarum matrum abſtracti gremio, deinde Mahumetem amplexi per ſummum ſacrilegium à Chriſti religione defecerant. O acerbiſſimam, & vel ipſis Chami poſteris indigniſſimam ſeruitutem!

43. Saltem quod in extremis malis ſolatio eſſe ſolet, paucis annis circumſcripta fuiſſet. At Ægyptum Mameluci annos pręter propter ducentos & ſexaginta tenuerunt, donec mortuo Caytbeio, qui ob res præclarè geſtas Maximi cognomen adeptus eſt, Mahometes filius contra mores & inſtituta maiorum, patris regnum inuadit, & à Circaſſio quodam inter epulas occiditur. Ipſe Circaſſius, vt Pauli Iouij hiſtor. lib. 17. verbis vtar, *quòd publicam ſeruorum cauſſam reſpexiſſet, & ius dicendi Regis atque obtinendi Imperij Mammelucis reſtituiſſe videretur, Sultanus ſummo omnium fauore ſalutatur.* Hunc Giopalatus ſolio detruſum in vincla compingit. Giopalato pariter cuſtodiæ tradito ſuffectus Tomumbeius octauo Imperij menſe trucidatur. *Occiſo Tomumbeio*, inquit idem Iouius, *aulæ proceres, vt cruentiſſimis Mammelucorum ſeditionibus occurrerēt, quibus ad internecionem prope eorū nominis per quatuor annos fuerat dimicatum, Gampſoni Gaurio homini juſto ac forti, atque imprimis minimè ambitioſo imperium detulerunt.* Sed is Selimo Turcarum Imperatori pacis leges & conditiones volens præſcribere, & collatis ſignis cum eo congreſſus, Cayerberij proditione in medio conflictu deſtitutus à multis, animam in acie proiecit.

44. Huic ſubſtitutus Tomumbeius alter nihil aliud conſecutus eſt, quam vt ab eodem Selimo diuerſis cladibus priùs acceptis, ad poſtremum viuus caperetur, diuque & grauiſſimè tortus ad indicandos theſauros tandem per omnia Cairi fora & celeberrimas vrbis regiones vili camelo circumduci, ad Baſuclam portam laqueo præfocari, & vnco ferreo ſuſpenſus ſupra fornicem relinqui iuberetur. Quod aiunt Idibus Aprilis anno, à partu Virginis decimo ſeptimo ſupra milleſimum & quingenteſimum contigiſſe. Eo videlicet anno genti in Chriſtum contumelioſiſſimæ modus impoſitus eſt, quo Saxo neſcio quis Antichriſti præcurſor teterrimam cœpit Mephitim ex orci faucibus inhalare. *Nec defuerunt*, inquit idem Epiſcopus Nucetinus, *qui in eo tam atroci miſerabilique ſpectaculo lacrymas effunderent, triſtique geſtu & incondito eiulatu vltimi Regis ſui vſque adeo fœdam atque turpiſſimam necem auerſarentur, vel increpantibus ſæua voce & mortem comminantibus Ianiſariis, quod Memphiticus populus vtileuis, & veteri Mammelucorum ſeruitio aſſuetus depulſæ ſeruitutis beneficium nequaquam lætis & gratis animis acciperent.* Sed nimirum iam inde ab initio diris Noëmicis defixi, & extremo ſeruitio deuoti ſerui ſeruorum eſſe cupiebant. Quamuis quid erat quod magnopere lætarentur? à quibus ſeruile iugum adeo depulſum eſt vt excuſſa Mammelucorum tyrannide Turcorum immaniſſimo dominio ſubiacerent, ſed nimis fortaſſe multa de Ægyptiis, reſtat vt dictorum prolixitatem eorum quæ dicenda ſunt, breuitate compenſem.

Iam Turcis ſeruiunt.

XI. *De Prophetia Ezechielis & Ægypti vaſtatione.*

45 MEROPS. Imò, Eulogi, priuſquam deſerimus Ægyptios, dum interim aliquantulùm reſpiras, velim vt Baſilius noſter Prophetiam Ezechielis anno trāſmigrationis Ioachini decimo prolatam explanet, eamque cum euentu comparet, qui tum ab Herodoto lib. 2. deſinente, tum à Diodoro Siculo lib. 1. deſcribitur. Cùm enim Apries ea tempeſtate regnum obtineret, quem Ephree Ieremias appellat. cap. 44. v. 30. *Ecce*, inquit, *ego tradam Pharaonem Ephree Regem Ægypti in manu inimicorum eius*, quæ tamen de Apriæ narrantur interitu, ita cum vaticinio pugnant vix vt conciliari poſſe videantur.

46. BASILIVS. Quæſtionem oppidò difficilem proponis, Merops. *Hæc dicit Dominus: Ecce ego ad te Pharao Rex Ægypti, draco magne qui cubas in medio fluminum tuorum & dicis: meus eſt flu-*

Ezechielis 29. v. 3.

uius, *& ego feci memetipſum.* Hic Apries cùm magno dracone, vel vt alij dicunt, crocodilo comparatur; cubabat in medio fluminum, quia foſſis è Nilo deductis mœnibúſque ſubtractis ita ſe munierat, omnéſque clauſerat aditus, vt in medio fluminum ſuorum ſecure quieſcere poſſe ſibi videretur. Dicebat: *Meus eſt fluuius, & ego feci memetipſum*: id eſt propriis viribus & ſapientia. Nilum carpſi canalibus, & velut in diuerſos fluuios deriuaui, vrbéſque munitiſſimas Ægypto circumdedi, quibus hoſtes à regni mei finibus arceantur, *atque ita feci memetipſum*, neque potentiam, & ſecuritatem, quam mihimetipſi mea virtute comparaui, alteri acceptam refero. Vel mei ſunt fluuij, videlicet diuerſi canales & aquarum è Nilo diuortia, ϗ ἐγὼ ἐποίησα αὐτούς. *& ego feci illos*, vt LXX. tranſtulerunt. Vel דלי מלכותא ואנא כבשת *meum eſt regnum & ego ſubiugaui illud.* Vt ait Chaldæus Paraphraſtes. Et ſanè Apriæ perſuaſum fuiſſe tradit Herodotus, μηδ' ἂν θεόν μιν μηδένα δύνασθαι παῦσαι τῆς βασιληΐης. *Ne Deum quidem vllum eſſe qui poſſet eum à regno ſubmouere, adeo res ſuas in tuto collocatas putabat.*

v.4. 47. Pergit Propheta. *Et ponam frenum* (Hebr. & dabo חחים hamos) *in maxillis tuis: & agglutinabo* (vel adhærere faciam) *piſces fluminum tuorum ſquamis tuis*, videlicet Ægyptiorum principes & auxiliarios tuos, qui tecum in Nilo & foſſis eius habent fiduciam, *& extraham te de medio fluminum tuorum*, vt crocodili hamis extrahuntur, *& piſces tui ſquamis tuis adhærebunt*, quos eadem ruina tecum inuoluam. Εἶχε δὲ περὶ ἑωυτοῖς, inquit Herodotus, Κᾶρας τε ϗ Ἴωνας ἄνδρας ἐπικούρους τρισμυρίους, *habebat verò circa ſe Caras & Ionas auxiliarios ad triginta millia.* Qui cum Ægyptiis deficientibus acie congreſſi ab iiſdem profligati ſunt, Rex ipſe caprus, & in ſuam olim regiam abductus ab Amaſi, quem rebelles ſibi Regem adſciuerant, aliquandiu cum honore habitus eſt. Sed eum Ægypt.) ἔπνιξαν eliſis faucibus de medio ſuſtulerunt.

48. Cur autem ab Aprie defeeerint Ægyptij, narrant Hetodotus & Diodorus. Quùm aduerſus Cyrenæos Apries exercitu miſſo magnam cladem accepiſſet, id ei imputantes Ægyptij rebellauerunt opinati ſe ab illo in apertam perniciem fuiſſe dimiſſos, vt his internecione deletis, ipſe cæteris Ægyptiis imperitaret ſecuriùs. MEROPS. Apriem igitur putas non ab Nabuchodonoſore, ſed ab ipſis Ægyptiis interemptum fuiſſe? BASILIVS. Ita mihi perſuadeo. Non enim obſcurè Ieremias oſtendit alium à Nabuchodonoſore fuiſſe regiæ cædis authorem. *Ecce* Cap.44.v.30.
ego tradam Pharaonem Ephree Regem Ægypti in manu inimicorum eius, & in manu quærentium animam illius, ſicut tradidi Sedeciam Regem Iuda in manu Nabuchodonoſor Regis Babylonis inimici ſui & quærentis animam eius.

49. MEROPS. Quid eſt igitur quod ait Propheta? *Ecce ego dabo Nabuchodonoſor Regem Babylonis in terra Ægypti,* Ezech.29.v.19.
& accipiet multitudinem eius, & deprædabitur manubias eius, & diripiet ſpolia Ezec.30.v.10.
eius? & iterum: *Ceſſare faciam multitudinem Ægypti in manu Nabuchodonoſor Regis Babylonis.* BASILIVS. Ita poterimus, opinor, totam rei geſtæ ſeriem partim ex hiſtoria, partim è Prophetia contexere. Nabuchodonoſor anno poſt tranſmigrationem Ioachimi vigeſimo ſeptimo, qui poſt initium deportationis Ioachimi, & Babylonicæ ſeruitutis annis ſeptuaginta circumſcriptæ trigeſimus quintus illuxit, cùm ſtatuiſſet impreſſionem in Ægyptum facere, videretque omnes aditus ad Orientem contra Babyloniorum graſſationem partim Nili deductionibus interclſuſos, partim vrbibus munitiſſimis ita vallatos vt Apries tanquam crocodilus in medio fluminum ſuorum cubaret, & ne Deum quidem vllum poſſe ſibi regnum adimere gloriaretur, Ægyptum ab occaſu & velut à tergo per Cyrenen & Barcen voluit adoriri. Apries retentis ad ſui cuſtodiam Caribus & Ionibus auxiliariis in Cyrenem, mittit Ægyptios qui extra regni fines Chaldæis occurrant. Signa conferunt, manus conſerunt, vincuntur Ægyptij Babylonij fuſos inſequuntur, in Ægyptum irrumpunt, deprædantur manubias eius, & diripiunt ſpolia eius, agros populantur, alios occidunt, alios ducunt in ſeruitutem, reliqui Babylonio ſe dedunt, quibus Amaſis impoſita tributi annui penſione vel Regis, vel Satrapæ nomine præficitur, eique belli reliquiæ aduerſus Apriem demandantur. Apries viuus venit in hoſtium poteſtatem, quem Amaſis initio cum honore tractauit & obſeruauit, ſed Ægyptij paulo pòſt ad necem expetitum ἀπέπνιξαν, καὶ ἔπειτα ἔθαψαν ἐν τῇσι πατρῴῃσι ταφῇσι ſuffocauerunt, & deinde maiorum ſuorum ſepulchris intulerunt.

50. Quare quod apud Prophetam Deus

Digitized by Google

ei comminatur. *Super faciem terræ cades: non colligeris, neque congregaberis; beſtijs*
Ezech 29. 5. *terræ & volatilibus cæli dedi te ad deuorandum:* ſic intelligendum puto non quaſi proiectus fuerit inſepultus, quemadmodum neque hamo è ſuis fluuijs extractus eſt; ſed quia cum dracone ſiue crocodilo capto comparatur, ea de ipſo dicuntur, quæ draconi capto contingerent. Quanquam etiã fieri poteſt, vt poſt annos circiter quadraginta Cambyſes eius etiam cadauer è maiorum ſuorum monumentis extractum feris & voluctibus laniandum abiecerit, quemadmodum, vt narrat Herodotus, Amaſis ipſius cadauer flagellis cædi, pilis nudari, ſtimulis pungi, & alijs affici contumelijs, imperauit.

51. Merops. Fateor hactenus rebus geſtis & vaticinio conuenire: ſed vide quid ad cætera reſpondeas. Deus Ægypto ſolitudinem cõminatur. *Dabóq; terram Ægypti in ſolitudines, gladio diſsipatã, à turre Syenes vſq; ad terminos Æthiopiæ non pertrãſibit eã pes hominis, neq; pes iumenti gradietur in ea,*
v. 10. 11. *& non habitabitur quadraginta annis.* At ſi Herodotum audimus, ſub Amaſi, qui Apriæ regnum inuaſit, Ægyptus non ſolùm, Nili beneficiis, terræque frugibus exuberabat, ſed etiam incolarum multitudine ſic affluebat, vt vrbes habitatas ad viginti millia numeraret. *Poſt finem quadraginta annorum congregabo Ægyptum de populis in quibus diſperſi fuerant, & reducam captiuitatem Ægypti.* Tamen annis qua-
v. 13. tuor & quadraginta poſt Apriæ necem euolutis, Cambyſes Ægypti regnum
v. 15. euertit, eique maiorem quàm priùs, intulit vaſtitatem, *Non eleuabitur*, inquit, *vltrà ſuper nationes, & imminuam eos, ne imperent gentibus.* Amaſis tamen εἷλε τὴν Κύπρον πρῶτος ἀνθρώπων, καὶ κατεστρέψατο ἐς φόρου καταγωγήν. *Primus mortalium Cyprum ſubegit, fecitque tributariam prouinciam.* Subdit Propheta capite ſequenti: *Et diſpergam ſimulachra, & ceſſare faciam idola de Memphi.* Amaſis tamen tum alia delubra miris operibus ornauit, tum οἴκημα μονόλιθον domum vno lapide conſtantem longam cubitis vno & viginti, latam quatuordecim, altam octo, ex vrbe Elephantine trium annorum ſpatio deuectam in Mineruæ Saiticæ veſtibulo collocauit, & in ipſa Memphi ante Vulcani templum tres coloſſos poſuit, quorum vnus fuit longus pedes quinque ac ſeptuaginta, ac templum Iſidi ἀξιοθεητότατον, *Spectatu digniſsimum* excitauit; vt omittã Sphingem illam è ſaxo naturali elaboratam, quam volebant aduectam videri, cuius monſtri ambitus per frontem centum duos pedes, longitudo centum quadraginta tres, altitudo Plinius lib. 36. cap. 12.
ad ſummum apicem duos & ſexaginta colligebat. Quæ ſanè non video qua ratione prophetiæ reſpondeant.

52. Basilivs. Dubitari ſanè non poteſt quin ceſſare fecerit Deus multitudinem Ægypti in manu Nabuchodonoſoris Regis Babylonis, vt Propheta denuntiat: Neque tamen his repugnat quòd miratur Herodotus, eam ſub Amaſi vicenis vrbium millibus fuiſſe celebratam, habita ſuorum temporum ratione, quibus ſub imperio Perſarum redacta fuerãt ad vaſtitatem. Etenim ſi vrbes illas vicies millenas, quæ ſub Amaſi colebantur, non cum æuo Herodoti, ſed cum Ptolemæi Philadelphi regno comparemus, inueniemus etiam tum ſolitudinem vocari potuiſſe, ſi quidem vrbes Ægypti, quæ regnante Ptolemæo floruerant,

Τρεῖς ἄρα χιλιάδες τελεσσαῖς ἐπὶ μυριάδεσσι.

tria & triginta millia, & inſuper trecenta Eidyllio 17.
triginta nouem à Theocrito numerantur. Quanquam ingens illa vaſtitas quam per Prophetam Deus intentat, & per hyperbolem prophetis familiarem exaggerat, & idolorum Memphiticorum ſubuerſio, videtur non ad Nabuchodonoſorem, ſed ad Cambyſem eſſe referenda, qui magnas Ægyptiorum ſtrages edidit, Regis filium in crucem egit, Regem ipſum Pſammenitum Amaſis filium hauſtu taurini ſanguinis extinxit, & *offenſus ſuperſtitionibus Ægyptiorum*, non ſolùm vt narrat Iuſtinus lib. 1. *Apis cæterorúmque Deorum ædes* dirui *iuſſit*, ſed etiam in vrbe Memphi, Apim ipſum, qui tum fortè apparuerat, interemit, ſacerdotes virgis cecîdit, quicunque vel dies feſtos agerent, vel Apim lugerent occiſum, iuſſit interfici, Vulcani ſimulachrum irriſit, Cabirorum adytum ingreſſus eſt, & eorum effigies tradidit infelicibus ignibus vſtulandas, quæ pleniùs ab Herodoto. lib. 3. referuntur.

53. Quo tempore tum indigenis & ciuibus exhauſta eſt Ægyptus, & deſiit à mercatoribus atque aduenis celebrari, quaſi *non pertranſiret eam pes hominis, neque pes iumenti graderetur in ea*, vt Propheta verbis ad terrorem compoſitis exaggerat. Donec quadrageſimo pòſt anno, Olympiade videlicet ſeptuageſima tertia Ægyptus ſecundum Euſebij chronicon, *receſſit à Dario*, quæ, vt auctor eſt Diodorus, Olympiade ſexageſima ſeptima, fuerat à Perſis occupata. Nec dubitari poteſt quin ſibi Regem tum temporis præfe-

eerint,& exules qui per varios diſperſi populos in omnem repetendæ patriæ occaſionem imminebant, in illo totius Aſiæ motu qui poſt Marathoniam pugnam à Perſis male pugnatam, vniuerſum imperium concuſſit, denuò fuerint in Ægyptum congregati, vt Prophera prænuntiarat. Sed regnũ illud fuit humillimum, nec eleuatum eſt vltra ſuper nationes: paucis enim pòſt annis à Xerxe ſubacta eſt Ægyptus, & cùm iterũ ab Artaxerxe Longimano defeciſſet, iterum conceſſit in eius ditionem πλὴν Ἀμυρταίου τοῦ ἐν τοῖς ἕλεσι βασιλέως, *præter Amyrtæum ſaltuum paluſtrium Regem*. Quod regnum cùm iterum ſenſim ſine ſenſu in maiorem molem aſſurgeret, tandem Olympiados centeſimæ ſeptimæ anno ſecundo ab Artaxerxe, cui cognomen Ocho fuit, funditus euerſum eſt. Sed iam, ſi placet Eulogium de reliquis Chami filiis dicentem audiamus.

Lib. 2. pag. Græcæ edit. H. S.

Herod. l. 7. ineunte. Thucid. l. 1 pag. 72 edit. Græcolat. H. S. Diodorus hic lib. 16.

XII. *Afri.*

54. EVLOG. Afri ſiue Libyes à Phut tertio Chami filio propagati Semi Iaphetique poſteris pene à conditarum gentium initio ſeruierunt. Et quidem Libyas Chamitas fuiſſe ſcribunt Ioſephus libro antiq. 1. & Hieronymus tradition. Hebraicis in Geneſin. *Chus*, inquit poſterior, *vſque hodie ab Hebræis Æthiopia nuncupatur: Meſraim Ægyptus: Phut Libye, à quo & Mauritaniæ fluuius vſque in præſens Phut dicitur, omniſque circa eum regio Phutenſis. Multi ſcriptores tam Græci quàm Latini huius rei teſtes ſunt.* Libyas autem ſiue Phutæos Semi poſteris ſeruiiſſe iidem litteris prodiderant Hieronymus. *Dicitur autem*, inquit, *vnus ex poſteris Abrahæ, qui appellabatur Afer, duxiſſe aduerſus Lybyam exercitum, & ibi victis hoſtibus conſediſſe, eiúſque poſteros ex nomine Atavi, Africam nuncupaſſe. Huius rei teſtis eſt Alexander, qui cognominatur Polyhiſtor, & Cleodemus cognomento Malchus, Græco ſermone barbaram hiſtoriam retexentes.* Concepta Polyhiſtoris verba tũ apud Euſebium l. 9. προπαρασκ. tum apud Ioſephũ libro proximè laudato reperies, quæ Strabo l. 17. Geographiæ videtur præ oculis habuiſſe, aſſerens ex aliquorum ſententia Mauros Indos eſſe, qui cum Hercule in ea loca deuenerint. Nam auctor eſt Hieronymus à pleriſque filiis Abrahæ ex Cethura ſuſceptis occupatas Indiæ regiones.

Lybies à Chamo propagati.

Abrahami poſteris ſeruierunt.

55 E quibus liquet Afros Chami progeniem ab ipſo pene mundi poſt diluuium renaſcentis initio Semi poſteris ſeruiiſſe. Quid de Iapheti filiis loquar, Græcis videlicet à Iauano Iapheti filio propagatis, qui eandem Africam diuerſis coloniis occuparunt. Quod argumento Græcorum nominum probat Solinus alter Polyhiſtor. *Borcion*, inquit, *promontorium quod Aquilone cæditur, Græci aduenæ ſic vocauerunt, Hipponem Regium poſtea dictum.* Cur autem Regium? Quia videlicet antequam Carthaginienſes Africam obtinerent, Hippone Reges habitabant.

Item Græcis.

Et vaga, & antiquis dilectus Regibus Hippo.

Ne quis inficietur Græcos Africam tenuiſſe. Sed pergit Solinus. *Item Hipponem alterum interfluente freto Diarrhyton nuncupatum, nobiliſſima oppida equites Græci condiderunt.* Clupeam ciuitatem Siculi extruunt, & Aſpida primùm nominant. Veneriam etiam, in quam veneris Erycinæ religiones tranſtulerunt. Omitto Tripolim ab Achæis conditam.

Solinus lib. 5.

Lybicóque habitantes littore Locros.

Omitto Berenicem, Arſinoen, Apolloniadem, & alias vrbes quæ vel ipſo nomine ſatis indicant ſe Græcos conditores agnoſcere. Omitto Atlantem illum cœli deſtinam baiulum Iaphete filiũ, Promethei fratrem fuiſſe viri doctiſſimi litteris prodiderunt: qui nunquam monti maximo, & Oceano nomen dediſſet, niſi regnum in Africa latè tenuiſſet. Omitto Cyrenaicum regnum ab Argonautarum poſteris aliíſque Græcis conditum: cuius coloniæ deductio tum à Strabone, l. 17. tum à Solino cap. 40. tum à Iuſtino, l. 13 & potiſſimùm ab Herodoto in Melpomene fusè deſcribitur: Omitto Barcæos ab iiſdem Cyrenenſibus procreatos.

56. Et ne ſolis Semi Iaphetique poſteris ſeruirent, ſeruierunt etiam Chananæorum reliquiis, qui Hebræorum manus euaſerant. Quis enim neſcit Phœnices, Sidonios & Tyrios, authorem ſui generis habere Chanaanum? Quis neſcit Tyrios & Sidonios Carthaginem in Africa condidiſſe? Auſi ſunt quidem Carthaginienſes Hiſpanias inuadere, & Mediterranei maris inſulas aſſignatas Iapheti filiis occupare. Sed neque diuturna fuit ea poſſeſſio, &, ſi verum admittimus, non tam eas tenuerunt regiones, quàm hamum deuorarunt, quo ab Romanis victoribus Lybia caperetur. Tandem enim, vt auctor eſt Sextus Rufus in Breuiario, *per omnem Africam, ſex Prouinciæ factæ ſunt. Ipſa, vbi Carthago eſt, Proconſularis, Numidia Conſularis, Tripolis, & Mauritaniæ duæ, hoc eſt Sitifenſis & Cæſa-*

Tyriis etiã ſeruierunt.

Denique Romanis.

ritenſis, ſunt præſidiales. Africam tenuerũt Romani annis circiter quingentis & octoginta: Vandali anno poſt Chriſtum natum trecenteſimo vndequadrageſimo ceperunt Carthaginem. Hanc Iuſtinianus poſt annos nonaginta quinque recepit, & annis deinde tredecim ſupra centeſimum euolutis, Saraceni occuparunt, nunc immaniſſimo Turcorum imperio partim tenentur; partim barbaris Regibus obnoxia veteres diras exoluit. Quanquam quid Carthaginienſes aio fuiſſe Chananæorum reliquias?

XIII. *Chananæi.*

57. Vel ſerui ſeruorum facti ſunt fratribus ſuis, vt Gabaonitæ vilibus ligni portandi miniſterijs deputari: vel ab Hebræis internecione deleti, vel ſi qui præpoſterâ Hebræorum indulgentiâ fuerunt incolumes, feras quidem, ſed tamen diras ſceleris paterni pœnas luerunt: floruerunt olim Tyrij: Gades in Hiſpania, Thebas in Græcia, Vticam & Carthaginem in Africa condiderunt. Sed qui tam multis colonijs Europã & Africam implerunt, cuipiã fortaſſe videri poſſint neutiquã in Chananæis eſſe numerandi: veteres enim illi Tyrij, quos à Sidone Chanaani primogenito, propagatos eſſe conſtat, paulò poſt communem generis humani cladem domi ſeruorũ improbitate conciderunt. *Aſeruis,* inquit Iuſt. l. 18. *ſuis multitudine abundantibus indigna ſupplicia perpeſſi ſunt, qui conſpiratione facta omnem liberum populum cum dominis interficiunt, atque ita potiti vrbe lares dominorum occupant, Rempub. inuadunt, coniuges ducunt, & quod ipſi non erant, liberos, procreant.*

XIV. *Digreſsio de Carthaginienſibus, Vtrùm fuerint à Chanaan propagati.*

58. Merops. Hinc igitur effici putas, Eulogi, Carthaginem illam Romani terrorem imperij, rerũmque pene dominam ab aliis eſſe conditam, quàm ab antiquis illis Tyriis, Sidoniorum colonis, à Sidone Chanaani primogenito propagatis? Evlog. Equidem, Merops, ſi quid melius & certius attuleris, non magnopere contendam: Neque enim ſic opinioni meæ ſum affixus, nefas vt eſſe putem à ſententia dimoueri. Quare, vt tibi pro Baſilio noſtro reſpondeam, etiam atque etiam ambo te rogamus, vt ſi quid contrà tibi probabilius occurrat, candidè nobis impertias. Merops. Vide, quæſo, ne tuo ipſius, vt vulgo dicitur, gladio iugulêre. Cùm enim Tyriorum internecio, ſeruorũmque illa conſpiratio Iuſtini ſolius authoritate nitatur, liquet è conceptis eiúſdem verbis hanc Tyriorum cladem poſt conditam Chartaginem obtigiſſe. Non igitur Chartaginienſes ſeruis illis dominorum interfectoribus, ſed veteribus Tyriis à Chamo progenitis Noëmique deuotatione perculſis originem acceptam retulerũt. Et ſi quid Poëtarum fabulis credendum putamus, Phœnix, Agenor, & Cadmus Tyri conditores fuerunt Ægyptij.

59. Sed quoniam in rebus Theologicis, nihil huiuſmodi figmentis magnopere tribuendum, conſtat è ſacris & profanis hiſtorijs Tyrum illam nobiliſſimam Sidonis eſſe coloniam. Narrat Herodotus lib. 3. Cambyſem, Ægypto ſubacta, claſſem, ad ſubigendam Carthaginem deſtinaſſe: Sidonios parere noluiſſe, quòd nefas eſſe dicerent filijs ſuis bellum inferre, & ita totũ negotium eſſe diſiectum, & Tyrus illa multis ſeculis poſt conditam Chartaginem à Nabuchodonoſoro debellata, *virgo filia Sidonis* ab Iſaia nominatur. cap. 23. v. 12. Cuius appellationis cauſſam ita v. 2. præmiſerat. *Tacete qui habitatis in Inſula.* Tyrus enim ante Alexandrum inſula fuit modico freto à continenti dirempta, *negotiatores Sidonis transfretantes mare, repleuerunt te. In aquis multis ſemen Nili, &c.* Quibus è verbis effici videtur vrbem Tyrum non è ſolis Sidonijs; ſed etiam ex Ægyptijs conſtitutam fuiſſe. Quid? quod illa Tyrus cui clades tum à Chaldæis tum à Macedonibus inferenda prædicitur, diſertis Prophetæ verbis inter vrbes Chanaan computatur? v. 11. *Dominus mandauit aduerſus Chanaan, vt contereret fortes eius, & dixit: Non adijcies vltra, vt glorieris calumniam ſuſtinens, virgo filia Sidonis.* Quæ mihi facilè perſuadent vel fabulas eſſe quæ de ſeruorũ in Tyriis conſpiratione iactantur, vel certè poſt expugnatam à Nabuchodonoſore Tyrum contigiſſe.

Tyrus colonia Sidoniorum.

60. Verum eſto: Tyrios ſeruili cõſpiratione deletos, & occupatam à ſeruis vrbem diſputationis cauſsâ faciamus, quæro abs te, Eulogi, cur contrà Iuſtini authoritatem à ſeruis illis potius, quàm ab antiquis Tyrijs & Chananæis Carthaginienſium originẽ accerſas, & quibus id potueris ſubodorari veſtigijs? Evlog. Nunquàm profectò Carthaginienſes cum ſeruis illis nefarijs fœdus & amicitiam haberent, ſi parentes ſuos ab

iis impiè contrucidatos eſſe meminiſſent. At illi fuerunt Tyriis amici ſemper & fœderati: fœderati autem? Etiam religione deuincti. Deuinctos dico? Imò Tyrios ſemper parentum vice coluerunt. Coluerunt? etiam eorum cauſâ omnem aleam ſubire, & cum ipſo Alexandro, gentium omnium terrore, belli fortunam experiri ſtatuerunt: feciſſéntque, niſi cùm ille Tyrum obſidebat, fuiſſent domeſticis cladibus impediti. Hæc autem omnia quo teſte proferuntur? Quinto Curtio Rufo, qui libro 4. de geſtis Alexandri, cap. 6. *Carthaginienſium*, inquit, *legati ad celebrandum ſacrum anniuerſarium more patrio tunc venerant*. Videtis ſacrorum ſocietatem maiorum more ſuſceptam, & amicitiam religione deuinctam. Cedo, quid poſtea? *Quippe Carthaginem Tyrij condiderunt, ſemper parentum loco culti.* Aduertitis pietatem, quam certè par non fuit ſeruis exhiberi, à quibus veteres illos Tyrios Carthaginienſium maiores nefariè cæſos, eſſe conſtaret. Quid deinde? *Hortari ergo Pœni cæperunt, vt obſidionem forti animo paterentur: breui auxilia Carthagine ventura.* Aduertitis pietatem non ſegnem & delicatam, ſed paratam omnia pro parentibus ſuis ſubire diſcrimina.

Carthaginienſes Tyrios coluêre.

61. Addit Curtius, vndecimo capite loquens de Apollinis ſimulachro, quod ne ad Alexandrum ſe transferret, aureâ catenâ, quaſi fugitiuum ad aram Herculis alligarant. *Syracuſis ſimulachrum deuexerant Pœni, & in maiore locauerant patria, multiſque aliis ſpoliis vrbium à ſemet captarum non Carthaginem magis, quàm Tyrum ornauerant.* Quid? quòd Herculi Tyrio prædarum ſuarum decimas offerebant? *Carthago*, inquit Iuſtinus, lib. 18. *Machæi ducis exulis filius, cùm præter caſtra patris, à Tyro, quò decimas Herculi ferret ex præda Sicilienſi, quam pater eius ceperat, à Carthaginienſibus miſſus fuerat, reuerteretur, accerſitúſque à patre publicæ ſe priùs religionis officia executurum, quàm priuatæ pietatis, reſpondit*, &c. Vide Diodorum Siculum, lib 13. exeunte. Eóſne putatis hæc facturos, ſi ſerui Tyrij partes ipſorum nefario, & immani facinore de medio ſuſtuliſſent? Mer. Atenim, Eulogi, deſtituerunt Tyrios, vrbémque paſſi ſunt ab Alexandro deleri? Evlo. Quid ſi dolentes & inuiti? Me. Quî probabilis? Ev. Eodē Curtio teſte: *Carthaginienſium*, inquit, *legati triginta ſuperueniunt, magis obſeſſis ſolatium, quàm auxilium, quippe domeſtico bello Pœnos impediri, nec de imperio, ſed pro ſalute dimicare.*

62. Merops. Notæ Pœnorum artes, noti fuci, notæ fallaciæ. Quid enim ſi lacdis patribus illatæ memores in omnem vltionis occaſionem imminebant? Quid ſi latronum more, quos Philetas Alexandrini vocabant, παρέρποντες ἀγυπτισί, in hoc Tyrios amplectebantur, vt ſtrangularent? Quid denique, ſi quibuſdam, offic is dicā, an offuciis? Tyrios in fraudem induxerunt, vt ſpe auxilij punici, bellum cum Alexandro ſuſciperent, & à Pœnis in medio diſcrimine deſtituti, quod res ipſa docuit, Macedonum armis internecina clade deleti, noxam in Carthaginienſium parentes admiſſam expiarent? Evloc. Quid ſi Tyrij ſuam omnem in Pœnorum armis fiduciam habuerunt? Quid ſi liberos, parentes, & coniuges eorum fidei commiſerunt? An ſi Pœnorum parentes à ſuis ipſorum maioribus impiè mactatos eſſe meminiſſent, ſuas ipſi neceſſitudines, ſuos parentes, ſuos liberos Punicæ fidei credidiſſent? Mer. Equidem non puto: ſed id, vnde procedit argumentatio tua, mihi probari velim certis authoribus. Evlog. Diodorum Siculum, lib. 17. loquentem, ſi placet, audiamus: Alexandro reſtiterunt, inquit, πιστεύοντες, *fidentes, tum inſulæ munitionibus, tum bellico apparatui*, ἐπὶ δὲ τοῖς ἀπογόνοις αὐτῶν Καρχηδονίοις, *tum etiam Carthaginienſibus, qui ab ipſis erant progeniti.* Quid plura? τέκνα μὲν καὶ γυναῖκας, καὶ τοὺς γεγηρακότας εἰς Καρχηδόνα διακομίζειν ἐψηφίσαντο: *liberos, coniuges, & prouectiores ætate decreuerunt transferre Carthaginem.* Quid Curtius? *Coniuges*, inquit, *liberóſque deuehendos Carthaginem tradiderunt, fortiùs quicquid accideret, laturi.*

Senec. ep. 51.

63. Merops. Quid igitur Iuſtino, vel potiùs Trogo Pompeio faciemus, qui ſeruorum illam coniurationem, & calamitatem dominis illatam putant poſt fundatam à Didone Carthaginem? Evlo. Eos ſuo ipſorum teſtimonio refellemus. *Exercitu*, inquiunt, lib. 11. *inſulæ applicato, non minus animoſis Tyriis, fiducia Carthaginienſium bello excipitur. Augebat etiam Tyriis animos Didonis exemplum, quæ, Carthagine condita, tertiam partem orbis quæſiſſet, turpe ducentes, ſi fœminis ſuis plus animi fuiſſet in imperio quærendo, quàm ſibi in tuenda libertate, amota igitur imbelli ætate, Carthaginem*, &c. I nunc, & affirma, Tyrios alios fuiſſe, qui, fœminâ duce Carthaginem condiderant: alios, qui cæſis Carthaginienſium progenitoribus, eorūdem Carthaginienſium fiduciâ, Regi potentiſſimo reſtiterunt. Merops Equidem iam nullus abſte diſſentio, mi Eulogi, vel ipſius Iuſtini, quæ ſola me premebat au-

Iuſtinus refellitur.

thoritate compulſus, & nunc demum intelligere mihi videor illud non ignobilis Poëtæ. Silius lib 1. Punic. v 73.

--- Cùm fugeret Dido famulam Tyron:

famulam appellat, quamuis Dido Regina Tyriorum non erat.

--- Sed Regna Tyri germanus habebat
--- Pygmalion.

Non igitur Didonis ipſius famula fuit, famula tamen dicitut: quia cùm fugeret Dido, iam ſetui trucidatis dominis, & antiquis Tyri ciuibus, vrbem tenebant, ac proinde clades illa dominorum contigit, antequam Carthago in Africa conderetur.

64. Sed quorſum iſta? Evlog. Quorſum? Merops, Merops, Odyſſ. 1.

Νήπιός εἰς, ὦ ξεῖν' ἢ τηλόθεν εἰλήλουθας.
Stultus es, aut certè lõginquis hoſpes ab oris.

Nónne vides hinc apertè ſequi, Tyrios illos veteres de ſtirpe Chanaan, ſeruorum conſpiratione deletos, Noëmi diras ſuo interitu comprobaſſe, & Carthaginienſes ſetuotum illorum poſteros, qui longè latéque pet Africam, Phutæis Chami nepotibus imperarunt, & tum Hiſpaniâ, tum inſulis quibuſdam Iapheto aſſignatis potiti, maris imperium aliquandiu tenuerunt, haudquaquam otigine fuiſſe Chananæos? Carthaginienſes, an origine Chananæi. Merops. A quónam igitur Noëmi filio, ſeruos illos Carthaginienſium patres propagatos fuiſſe exiſtimas? Evlog. Equidem, Merops, certò diuinare non poſſum: placet tamen rem ſuſpicionibus indagare; Tyrij & Sidonij iam inde ab initio, & penè ab ipſa diuiſione linguarum nauigationibus floruerunt, totóque mari Mediterraneo longè latéque volitarunt, terreſtri tamen exercitu parum potuerunt, vt nihil, quod admodum ad hominum famam manarit, vnquam geſſiſſe videantur Hinc fiebat, vt maria terráſque mari vicinas, inſulas, & continentis oras crebris latrociniis obſiderent, prædas abigerent, homines plagio correptos abducerent.

65. Certè Herodotus ſuam hiſtotiam hinc auſpicatut, oſtendens Phœnices Ius Inachi filiæ raptu, primos feciſſe Græcis iniuriam, οὐκ ἔχοντός πως αἰσχύνην τί τε τοῦ πράγματος, φέροντος δέ τι καὶ δόξης μᾶλλον, *cùm hæc prædandi ratio, nondum probro, ſed potiùs honori duceretur*, inquit Thucydides, libro 1. ineunte, quod & probat authoritate veterum Poëtatum, qui ſciſcitantes inducunt, ſintne latrones ij, qui ad ſe nauigatint: apud Homerum exempla ſunt non pauca Neſtor 3. Odyſſ. Telemachum & Minetuam hoſpites humaniſſimè priùs exceptos, non contumeliæ, ſed magis honotis causâ, ſic interrogat.

Qui genus? vnde domo? quibus aut veniſtis ab oris.
An ſtudio hanc vrbem petitis? temerè ánne vagantes?

Οἷά τε ληϊστῆρες ὑπεὶρ ἅλα, τοί τ' ἀλόωνται,
Ψυχὰν παρθέμενοι, κακὸν ἀλλοδαποῖσι φέροντες.

Inſtar prædonũ, vaſtis qui fluctibus errãt,
Ponentes animam, atque aliis mala multa ferentes.

Sed ad propoſitum redeamus: Tyrij ex inſulis, & maris Mediterranei littoribus ſeruos abigebant; ſed cùm à terreſtribus copiis eſſent imparari, non audebant longiùs ad rerram exſcendere. Aſia verò Semi poſteris attributa, remotior erat à mari, quàm vt inde Tyrij prædas auerterent, & potentiores erant Aſſyrij, penes quos initio rerum ſumma fuit, quàm vt in eos graſſari latrociniis expediret. A Iapheti verò nepotibus, Græcis videlicet à Iauan progenitis: *diuiſæ ſunt inſulæ gentium in regionibus ſuis*, Geneſis 10. v. 5. Peloponeſus & Thracia diuerſis Mediterranei maris fluctibus alluuntur, ac proinde magis Tyriorum prædonum incurſionibus patebant: E quibus liquet Græcos & Thracas potiſſimùm fuiſſe, qui à Tyriis abripi ſolebant in ſeruitutem: facta in dominos conſpiratione, Tyriis veteribus Chami poſteris necidatis, nouam Tyriorum Rempublicam condiderunt. Carthagiñéſes probabiliter à Iapheti ſunt oriundi. Quod longè probabilius euadet, ſi Adrichomio fidem habeamus, aienti veterum ſcriptorum teſtimonio, Tyrum à Tyra, ſeptimo Iapheti filio, qui ſecundùm Ioſephum & Hietonymũ, Thracas de ſuo nomine vocauit, appellationem obtinere.

65. Nam quòd, vt iam commodè monuiſti, Merops, nonnulli etiam veteres Agenorem Ægyptium Sidonis & Tyri conditotem eſſe referunt, id poteſt inter Ægyptiorum commenta numerari, cùm Sidon vrbis ἐπώνυμος, non Ægyptius fuerit, ſed inter Chanaani liberos & quidem primogenitus cenſeatur, Geneſ. 10. v. 15. & multis ſeculis ante Cadmum & Agenorem, quos Iouis Cretenſis æuo floruiſſe compertũ eſt, Iacob Sidonẽ, quaſi iam tum nobili emporio celebrem nominarit, Geneſis 49. 13. *Zabulon in littore maris habitabit, & ſtatione nauium pertingens vſque ad Sidonem.* E quibus liquet Sidonem ante Agenoris tempora, non multis poſt publicam orbis terrarum eluuionem ſeculis, ortum habuiſſe. Quamuis, vt iam ex Iſaia docuiſti, probabile eſt, non paucos Ægyptios in vrbe Tyro rerum ſuarum domici-

lium collocaſſe, ſiue Agenor vrbem inſtaurarit vetuſtate collapſam, & coloniam eò deduxerit, ſiue mercatores Ægyptijn vrbem nauigationibus opportunam ſponte conuenerint. Et ſanè, quamuis in Homero, qui frequenter & honorificè Sidonem appellat, nullum extet Tyri veſtigiũ,
Tyri antiquitas. multò tamen fuit, quàm Ioſephus, Iuſtinus, & alij putant, antiquior. Iuſtinus, lib. 18. ante annum Troianæ cladis; Ioſephus, annis ducentis & quadraginta, priuſquàm templi Salomonici fundamenta iacerentur, Chronicon Alexandrinum anno Gedeonis octauo conditam arbitrantur. Contrà, Herodotus in Euterpe, ait ſe ex Sacerdotibus Tyriis audiſſe, εἶναι ἔτεα ἀφ᾽ οὗ Τύρον οἰκέουσι τριηκόσια καὶ δισχίλια, *annos, ex quo Tyrum habitant, trecentos ſupra bis mille computari.* Quæ ſanè Chronologia cohærere non poteſt, cùm à tempore, quo ſcribebat Herodotus, ad diluuium, ne quidem annorum duo millia numerentur, ſi, quod fieri neceſſe eſt, textus Hebraïci, Latinæque verſionis calculos Græcorum interpretum rationibus anteponendos putamus, ſi χίλια mille dixiſſet, propiùs ad veritatem acceſſerat.

66. Ad eius antiquitatem ſpectat illud Iſaiæ cap. 23. v. 7. *Nunquid non veſtra hæc eſt, quæ gloriabatur à diebus priſtinis in antiquitate ſua?* & quod Ioſuë 19. v. 28. 29. cùm aliæ paſſim vrbes ſine adiecto recenſeantur, ſola Sidon magna & Tyrus munitiſſima nuncupatur. Quæ verba ſatis indicant Tyrum perinde vt Sidonem, iam tum inter alias Phœniciæ vrbes caput extuliſſe, vt ſub Iſraëlitarum aduentum iampropè cum ſua metropoli de dignitate contenderet. Quod equidem de Palætyro nolim interpretari, de cuius dignitate, vel munitione nihil quod ſciam reperitur in veterum monumentis. Quæ verò tum è Dio, tum è Menandro Epheſio refert Euſebius, adeo dictis non officiunt, vt vrbis antiquitatem mirum in modum illuſtrent: cùm ex iis liquidò conſtet, ante Hiramum Salomonis amicum longam Regum ſeriem extitiſſe. Non eſt igitur abſimile vero, paucis annis poſt linguarum diſſidium elapſis, abundante Sidoniorum multitudine deductam eſſe coloniam, quæ primùm in littore conſederit, deinde ſeruorum conſpiratione dominis è medio ſublatis, vt ſe cõtra Chananæos ſuorum necem vlturos muniret, in vicinam inſulam ſemigrarit, antequàm Iſraëlitæ in terram promiſſionis adſcenderent.

67. Quæ ſi vera ſunt, habemus non ſolùm Chanaan, ſed etiam Phut & Meſraïm vel à ſeruis eſſe deletos, vel addictos ſeruituti, vel propriè, & vt verba ſonant, ſeruos ſeruorum fuiſſe fratribus ſuis. Ioſeph in Ægyptum, ſiue terram Meſraïm abductus fuerat, & eunuchi ſeruitio mancipatus, in ſeruitutem redegit Ægyptios. Filiorum Iſraël manus in cophino, paleis & lateribus ſeruierunt: ſed iidem, ducibus Moſe & Ioſuë, eorum penè extinxerunt Ægypriorum & Chananæorum nomen. Tyrij veteres à Chanaano progeniti, multos Iapheti filios plagio arreptos iniuſtæ ſubiecerant ſeruituti: ſed hi ſerui vrbem Phœniciæ principem, necatis dominis obtinuerunt, & Carthaginienſium patres fuerunt, qui totam Africam Phuti poſteris attributam iugo ſubmitterent.

68. Sed quia non placet citra grauiſſimam neceſſitatem in explicandis ſcripturis à genuina propriáque verborum ſignificatione diſcedere, & vt prudenter aduertiſti: *Tyrus virgo filia Sidonis* ab Iſaia nuncupatur, eámque ipſam Tyrum, cuius interitus prædicitur, Sidonij repleuiſſe dici videntur, & eius excidio denuntiantur fortes Chanaan eſſe conterendi, quæ niſi dixeris nouiſſimos illos Tyrios à Sidoniis propagatos, non faciles habent explicatus; tibi ſanè, Merops, aſſentior, & ſeruilem illam conſpirationem, cuius meminit Iuſtinus, fateor eſſe fabuloſam. Etiam orationis noſtræ vela contrahenda ſunt, ne quò magis in altum prouecta fuerit, eò reddatur vel incertior, vel certè obſcurior. BASILIVS. Vis igitur, vt per ἀνακεφαλαίωσιν, tuas ſubducam rationes, ſummámque faciam diſputationis tuæ: tu, ſi quid fortè exciderit, in memoriam reuocabis. EVLOG. Tuo arbitratu. BASIL. Age igitur, expectat.

X V. *Recapitulatio.*

69. QVatuor enucleanda ſuſceperas: primùm, grauitérne peccarit Noëmus in ebrietatem prolapſus: alterum cur Noëmus, Chamo peccante, diras non ipſi, ſed Chanaano nepoti fuerit imprecatus: Tertium fuit expoſitio verborum, quibus Noëmi Prophetia concepta eſt: Quartum euentus prædictionem illam conſecutus. Non videtur peccaſſe, tum quia fortè temulentiam & ebrietatem è vino ſequi neſciebat, & vini naturam ignoranti vinolentia ſubrepſit: tum quia licèt ebrius fuerit, non tamen fuit ebrioſus. Exhalatâ crapulâ, ſomnóque diſcuſſo, non Chamo filio, ſed Chanaano nepoti ſuam maledictionem inflixit, ſiue quòd Chanaan primus, auo poſt ebrietatem nudato, petulanter

lantet illuſerat, vt Hebræi, Theodoretus, aliique teſtantur, ſiue quod effrenem Chamo libidinem, quâ vel in arca, diluuij tempore, liberis operam dederat, Chanaanúmque genuerat, exprobrare voluit ſanctiſſimus Patriarcha, vt opinatur Chryſoſtomus, ſiue quòd ipſi Chamo maledicere noluit, cui recens Deus benedixerat, nec voluit pœnam ad omnes Chami poſteros pertinere, vt etiam Theodoretus interpretatur. Quamuis admodum probabile eſt, & ex euentu colligitur, non vnum Chanaan, ſed & Chamum, & omnes Chami poſteros diris illis Noëmicis eſſe defixos: vnius tamen Chanaani συνεκδοχικῶς, meminit Moſes, vt Hebræos Chananæorum, ad quorum excidium mittebantur, odio magis & magis incendat.

70. Quod ad Prophetiæ ſenſum attinet, non tam imprecatur, quàm futura præſagit. *Maledictus*, inquit, *Chanaan*, id eſt, infelix erit Chanaani poſteritas, quod de cæteris quoque fratribus, Chanaani filiis poteſt intelligi: infelix, inquam, erit Chanaani poſteritas, & Semi, Iaphetíque filiis addicta in viliſſimam ſeruitutem: *Benedictus Dominus Deus Sem*, id eſt, laudetur Deus, qui Semi progeniem omni felicitate cumulabit: vel Deus ille benedictus, cui Angeli in cælo benedicunt, erit Deus Semi, apud cuius poſteros vera religio remanebit, cùm Iapheti Chamíque progenies ad idola deſciuerit: Deus, inquam, erit Semi, de cuius ſtirpe Dei filius naſcetur humana carne circumdatus. *Sit Chanaan ſeruus illius*, Chananæi ab Hebræis Semi nepotibus partim delebuntur, partim redigentur in ſeruitutem. *Dilatet Dominus Iaphet*, Iapheti ſobolem, quæ nunc paruo numero circūſcripta eſt, ita dilatabit & augebit, vt abundanti multitudine multas, & quidem ampliſſimas occupatura ſit regiones. *Et habitet in tabernaculis Sem*: ſi ad Deum iſta referantur, hęc videtur eſſe ſententia, licèt Deus Iapheti ſobolem valdè propaget, non tamen in illius, ſed in Semi tētoriis habitabit, in tabernaculo Moſis, in templo Salomonis, in vtero Virginis, in humana carne, quam à Semo propagatā aſſumet. Si ad Iaphetum, quod ſanè doctioribus arridet, hic erit ſenſus. Deus Iapheti poſteros ita numero dilatabit, eóque fortitudinis euehet, vt frequenter occupaturi ſint terras Semi poſteris attributas.

71. Iam ſi euentus optimus eſt Prophetiarum interpres, maledictus fuit verè Chanaan, vel potiùs tota Chami poſteritas. Omittò Afros pleroſque, & noui orbis incolas à Chamo (ſi quid ſuſpicionis indagari poteſt) progenitos, qui etiamnum corporis nuditate, & antropophagia Noëmicas diras exoluunt, quos equidem abs te prætermiſſos admiror; ſed omitto tamen, ne nouam potiùs orationem ordiri videar, quàm tuæ ſubtemen attexere. Quatuor Chami liberos ſcriptura commemorat. *A Chus*, inquit Hieronymus, libro de traditionibus Hebraïcis, *vſque hodie ab Hebræis Æthiopia nuncupatur, Meſraïm Ægyptus, Phut Libye, à quo & Mauritaniæ fluuius vſque in præſens Phut dicitur, omniſque circa eum regio Phutenſis.* Libyes Abrahami poſteris ex ancilla Cethura genitis, Græcis Hipponenſium Regibus, Charthaginienſibus ſeruorum Tyriorum poſteris, Romanis, Vandalis, Græcis Imperatoribus, Saracenis Miramolimis, ad poſtremum Turcis ſeruierunt. Ægyptij, vt captiuorum paſtorum dominationē omittam, à Ioſepho captiuo addicti ſunt Regum ſuorum non politicæ tantùm, ſed deſpoticæ ſeruituti: iidem à filiis Iſraël, quibus tanquam vilibus mancipiis abuſi fuerant, propemodum internecione deleti. Seruierunt poſteà Perſis, Macedonibus, Romanis, Saracenis, Caliphis, Māmelucis, ſeruis vtique venalitiis, Turcis, neque bis tribus annorū millibus à Ioſepho ad noſtrā ætatem elapſis, ſeipſos in libertatem aſſerere potuerūt. Chananæi ipſa nominatione ſe prodūt, è quibus liquet, Phut, Meſraïm, & Chanaā ſeruos ſeruorum fuiſſe fratribus ſuis. De Chuſæis res eſt obſcurior. Sunt tamen graues & antiqui ſcriptores, qui dicant Indos in Æthiopia conſediſſe, & eam obtinuiſſe Prouinciā: ſunt qui Reges Æthiopum à Salomone: ſunt, ſi ſuperis placet, qui à Regibus Friſiæ propagatos velint. Sed vt eos ab exterorum iugo ſemper liberos fuiſſe dicamus, ſubditi plebeij Regibus, Reges Sacerdotibus abiectiſſimè, quædam etiam gentes, Æthiopum canibus vice Regum, ſtultiſſimè ſeruierunt.

72. Atque ita Prophetiæ de Chami poſteris reſpondit euentus, quorum pleroſque tam Semi, quàm Iapheti progenies ſubiecit infimæ ſeruituti. Ita dilatauit Dominus Iaphet, vt non ſolùm Europam, ſed etiam magnam Aſiæ partem, quæ à Media ad Pontum-Euxinum, verſus Septemtrionem extenditur, occuparit, & in Semi tabernaculis frequenter habitarit. Scythæ, Græci, Tartari, Galli, Hiſpani, Romani, Turcæ à Iapheto progeniti, terras Semi filiis aſſignatas pene ſemper impetio tenuerunt. Semitæ, cùm à Saracenico in Hiſ-

pania dominatu diſceſſetis, vix vſquam in Iapheti tentoriis habitarunt, niſi ſi quis fortaſſe Lydorum, qui Hetturiam occuparunt, & maris imperium aliquandiu tenuerũt, aut poſterorum Abrahæ, qui Lacedæmonem condidiſſe dicũtur, & aliorum eiuſmodi putat habendam eſſe rationem. Sed horum nonnulla, prudens, opinor, & ſciens omiſiſti: quia cùm de communi rerum ſtatu ageres, ſectari mediocria non decebat. Adde, quòd, vt ait Hieronymus, his verbis, *& habites in tabernaculis Sem, de nobis prophetatur, qui in eruditione & ſcientia ſcripturarum, eiecto Iſraële verſamur.*

XVI. *Potiórne Semi, an Iapheti fuerit Benedictio.*

73. MEROPS. Vbi ſunt, qui his Noëmi benedictionibus Semo prærogatiuam tribuunt, eúmque, cùm natu minimus eſſet, Iapheto fratrum, vt aiunt, maximo, prælatum, & iure primogenituræ donatum eſſe defendunt? Omitto noſtram editionẽ, cuius ſacroſancta eſt authoritas, diſertis verbis eſſe contrariam, Geneſis.10. v.22. dum Semum fratrem Iapheti maiorem appellat. Magna quidem fuit illa Semi felicitas & benedictio, quòd eius poſteri primam & ſecũdam monarchiam condiderunt. Maior cumulatiórque benedictio, quòd notus in Iudæa Deus, in Iſraël magnum nomen eius, cùm non feciſſet taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtaſſet eis. Penes illos fuit Synagoga credita ſunt illis eloquia Dei, & ex iis fuerunt omnes tum Prophetæ tum Euangeliſtæ, tum Apoſtoli, qui diuino ſpiritu afflati, libros canonicos ediderunt. Illa verò benedictio planè diuina, quòd Deus humanam carnem à Semo propagatam aſſumpſit, & in Semi tabernaculis habitauit, ſolam Iudæam ſacris impreſſit veſtigiis, & ſe non niſi ad oues quæ perierunt domus Iſraël, miſſum eſſe teſtatur.

74. Tamen vt terrenam illam felicitatem, vt imperia, vt victorias, vt Semitarum ditiones à Iaphetitis occupatas taciti prætermittamus, in cæleſtibus illis benedictionibus Iaphetus Semum longo ſuperat interuallo. *Notus in Iudæa Deus*, veriſſimè dictum eſt. Sed quota pars illa terrarum, ſi cum iis Iapheti regionibus, ad quas veri Dei cognitio manauit, comparetur? *In Iſraël magnum nomen eius.* Negari non poteſt: ſed quamdiu perſeuerauit illa nominis diuini notitia? Tẽporibus Iudicum identidem ad idola defluebant. poſt Salomonis obitum decem tribus vitulos aureos infami ſacrilegio coluerunt. Penes Iudæos fuit Synagoga exiguis admodum contenta limitibus: penes Iapheti poſteros Eccleſiæ ſedes & petra, quæ omnes Chriſti fideles toto terrarum orbe ſuſtẽtat. Credita ſunt illis eloquia Dei. ſed ad tempus credita, nobis in perpetuum, quaſi hereditate tranſmiſſa ſunt. Illi habuerunt litteram occidentem: nos ſpiritum viuificantem, 1 Corint. 3.15.
vſque in hodiernum diem, cùm legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper oculos eorum. Nobis, vt qui gloriamur, in Domino gloriemur, Ibidẽ v.5.
reuelata ſunt diuina myſteria, illis ſcripta lex eſt in tabulis lapideis, nobis ſcripta, non atramento, ſed ſpiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Illis multifariàm multiſque modis locutus eſt Deus per Prophetas ſed incircumciſi cordibus Spiritui ſancto reſtiterunt. *Si audieritis vocem meam*, inquit, *& cuſtodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea eſt enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum ſacerdotale, & gens ſancta.* Sed Exo 19.4.
quoniam illi à præſcripta conditione defecerant, gentibus ad Chriſtum vocatis, ita loquitur Petrus: *Vos autem genus electum, regale Sacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis, vt virtutes annuntietis eius, qui de tenebris vocauit vos in admirabile lumen ſuum, qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei: qui non conſecuti miſericordiam, nunc autem miſericordiam conſecuti.* 1.Pet.2 9.

75. Ex illis natus eſt Chriſtus: ſed nobis natus eſt. Etſi enim, ſi Dei ſpectetur intentio, qui voluntate ſimplicis complacentiæ, 1. Tim.2 4.
vt loquuntur, *omnes homines vult ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire*, omnibus natus eſt, ſi tamen effectum & vtilitatem conſideremus, iis dumtaxat natus eſt, in quos Natiuitatis & Paſſionis fructus redundauit. Quòd ſi Semi nepotes magnopere ſe circumſpiciunt, ſéque Iapheti poſteris anteponendos putant quòd Chriſtus ſecundum carnem à Semo deſcenderit, habent etiam Chananæi quod magnopere glorientur. Mathæus enim in ſerie maiorum Chriſti tres mulieres Chananæas intexuit, Thamar, Raab meretricem, & Betſabée, vxorem Vriæ Hethæi. Poſitus eſt in ruinam Iudæorum, qui ſua culpa Chriſtum reſpuerunt, & in reſurrectionem gentium, quæ Chriſto nomen dederunt. Ante Chriſti aduentum, omnia Iudæis in figura contingebant: nos adepti ſumus veritatem veteris Teſtamenti figuris adumbratam, vt quantùm veritas figuram, tantùm Eccleſia è Iapheti poſteris potiſſimùm congregata ſuperet conflatam è Semi poſteris Synagogam.

76. Chriſtianæ quidem fidei lux aliquando Semitis oborta eſt, ſed eos ſtatim denſiſſimis tenebris inuoluit Mahumetes, vix vt dici poſſit, quando Perſæ publicè Chriſtiana ſacra ſuſceperint. Quid dicam ampliſſimum illud Sinarum Regnum, quos, opinio eſt ante annos circiter ſexaginta, ne fando quidem Chriſti nomen audiiſſe? Apud Indos adhuc nonnulla remanebant impreſſa S. Thomæ veſtigia, ſed ita longinquitate temporis oblitterata, vix vt quicquam præter Chriſtiânum nomen extaret. Et ſanè ſi diligenter attendimus, Noë non ipſi Semo, ſed Deus Semi benedixit, quaſi ſignificare vellet prolixam quidem in Semi poſteros fore Dei liberalitatem, modicum tamen emolumentum, nec Semo Dei benedictiones, ſed Semum Dei benedictionibus defuturum. Adderem & noui orbis incolas, Peruanos, Braſilios, Mexicanos, ſi de horum origine conſtaret. Sed in obſcuro res eſt, & miror quid noſtrum Baſilium mouerit, vt eorum ſtirpem à Chamo potiùs, quàm à Semo vel Iapheto deduceret.

XVII. *Appendix de Americanorum origine.*

77. BAs. Equidem, Merops, habere mihi videbar neſcio quid, vnde argumentum accerſerem. Sed quicquid illud fuit, id mihi neſcio quo pacto de manibus Eulogius noſter expreſſit. Author eſt Ariſtoteles lib. de Mirandis auditionibus, in Oceano repertam à Carthaginienſibus inſulam deſertam, multorum dierum interuallo diſtantem, omni lignorum genere, magniſque ac nauigabilibus fluuiis abundantem, fructibus omnimodis affluentem, ad quam cùm Carthaginienſes identidem vela facerent, nonnulli etiam propter vbertatem ſoli cœlique clementiam, in ea rerum ſuarum domicilium collocarent. Magiſtratus ſub pœna capitis edixit, ne quiſquam ciuium in eam Inſulam nauigaret. Mihi veniebat in mentem, ſuſpicari Carthaginienſes vel ad ipſam Americam, vel ad aliquam Inſulam Americæ vicinam appulſos illarum fuiſſe gentium authores, ac proinde noui orbis incolas à Phœnicibus & Chamo propagatos. Sed hanc, vt dixi probandi rationem mihi Eulogius è manibus excuſſit.

78. EVLOG. Egóne vt abs te de Peruanorum ac Braſilorum origine diſſentiam. Mihi verò, Baſili, tanti non eſt illa de Carthaginienſibus diſputatio, vt eam, ſi modò quicquam probabiliter attuleris, tuis coniecturis & ſuſpicionibus anteponam. Illud tamen admiror vnde hanc Inſulam Carthaginienſium appulſu celebrem Americam eſſe coniicias, cùm non modò nullum noui illius orbis, ſed ne nauigationis quidem ad Indiam, quam Orientalem appellant, extet in omni retrò antiquitate veſtigium.

BASIL. Multa ſunt, Eulogi quæ huic opinioni meæ veriſimilitudinem aliquam conciliare videantur. Regionem hanc à Carthaginienſibus inuentam in mari extra columnas Herculis, Ariſtoteles ſitam eſſe teſtatur, Americam eſſe videmus trans Oceanum Atlanticum. Eam fuiſſe dicit multorum dierum interuallo diremptam. Africam inter & Americam immanis traiectus eſt. In ea fuiſſe ſcribit, ὕλην τε παντοδαπῆ, καὶ ποταμοὺς πλωτούς. *Omnimodam materiam fluuioſque nauigabiles.* E nouo terrarum orbe ligna quæ Bræſila vocant, inficiendis lanis aptiſſima, maioribus noſtris ignota paſſim aduehuntur. Ioannes Lerius c. 13. Hiſtoriæ Americæ, ligna rubra generis alterius, buxei coloris alia, alia ianthini, nonnulla candidi, quædam etiam venis intercurſantibus diſcriminata ſe vidiſſe confirmat. Omitto palmarum formas facilè quatuor, taceo quaſdam arbores roſarum odorem ſuauiſſimum habentes.

79. Scribit Philoſophus eam terram τοῖς καρποῖς θαυμαστήν, *fructibus eſſe mirabilem.* Mira de fructibus Americæ referuntur ab iis qui illarum terrarum hiſtoriam prodiderunt. Placet vnum aut alterum optimis Maffeij noſtri verbis, è libro 2. hiſt. Indicarum, ſpeciminis cauſſa decerpere. *Zabucales*, inquit, *quæ dicuntur admodum excelſæ, magnos ferunt ſumma duritie calices, ore in terram obuerſo, & quidem admirabili naturæ ſolertia pyxidatim operto, iis calicibus nuces caſtaneæ ſaporis egregij continentur: quæ vbi maturuerint, excuſſo confeſtim operculo, paulatim ipſæ per ſe in alimenta incolarum ad vnam è calice defluunt. Sylueſtria etiam ſunt Cauſia pyra, apprimè ſuccoſa & innoxia: itaque mediis caloribus auidè manducantur: cæterùm in imo pyro faba quædam extuberat cortice amariſſimo, prædulci medulla, ſi torreatur. Pyro præterea refrigerandi vis: faba calefacit.* Quod ad fluuios attinet, quórum facit Ariſtoteles mentionem. Scatet ea tota fermè plaga fontibus ac ſyluis, & amnibus inclytis: è quibus, vt reliquos taceam, is quem Argenteum vocant, leucarum quadraginta oſtio in mare fertur adeo violentus, vt inde nautæ dulces hau-

riant latices priuſquam tellurem ex alto conſpiciant.

80. Quòd autem Carthaginienſium plerique in illa regione conſederint, metuerintq; Principes ciuitatis, ne ſi diutiùs eam nauigationem permitterent, vrbe ciuibus exhauſta, deciderent Africæ principatu, facile coniicere poſſumus hunc terrarum tractum & amœniſſimum & vberrimum fuiſſe. Quæ autem regio fingi poteſt Braſilia vel amœniot, vel vberior. *Regio fermè tota*, vt iterum conceptis Maffeij verbis vtamur, *imprimis amæna eſt, cæli admodum iucunda ſalubriſque temperies: lenium quippe à mari ventorum commodiſſimi flatus, matutinos vapores ac nebulas tempeſtiuè diſiiciunt: ſoleſque puriſſimos ac nitidiſſimos reddunt. Terra in planitiem exſpatians, partim in colles clementer exurgens, felix præpinguibus glebis ac riguo ſolo ſemperque vernante credita ſemina multiplici reddit fænore, ac ſaccari præſertim eſt ferax; cuius* tum natura tum excoctio fusè deſcribitur. E quibus omnibus ſi non certum, probabile ſaltem videtur, terram hanc quam Ariſtoteles Inſulam putauit, fuiſſe Braſiliam, quam cùm deſertam reperiſſent Carthaginienſes loci vel amœnitate, vel vbertate, vel aëris clementia pellecti, domicilium in ea collocarunt.

81. Nam quod aiebas, Eulogi, non modò priſcis ignotam penitus fuiſſe Americam, ſed ne nauigationis quidem ad Indos circa Bonæ Spei caput extare veſtigium, vide, quæſo, quibus argumentis id potueris in animum inducere. Cùm enim Rex Ægyptiorum, quem Scriptura Nechao, Herodotus lib. 4. Necon appellat, mare Mediterraneum Oceano committere voluiſſet, & foſſam à Nilo ad mare Rubrum perducere exorſus, amiſſis in opere centum viginti foſſorum millibus ab incœpto deſtitiſſet, Phœnicibus quibuſdam iniunxit vt Auſtralem luſtrarent Oceanum, qui à Rubro mari ſoluentes, totâ Africam circumuecti tertio pòſt anno per Herculis Columnas & Mare Mediterraneum in Ægyptũ redierunt. Et aiebant, inquit Herodotus, quod tamen ipſe credibile non putat, Ὡς περιπλώοντες τὴν Λιβύην τὸν ἥλιον ἔσχον ἐς τὰ δεξιά, *ſibi Libyam circumnauigantibus ſolem ad dextram fuiſſe*. E quibus liquet eos & Æquatorem tranſiſſe, & Bonæ Spei promontorium circumflexiſſe, ne ſibi Luſitani de patefacto ad Indos itinere nimium blandiantur, quod poſteà Carthaginienſes præſtiterant. Sic enim illa Herodoti verba interpretor, mutatâ diſtinctionis notâ. Μετὰ δὲ Καρχηδόνιοι εἰσὶν οἱ λέγοντες. *Poſteà verò Carthaginienſes, vt quidem ipſi dicunt.* Quorum verborum mentem aſſecuti non videntur Valla & Henricus Stephanus interpretes. Sataſpes autem Achemenides cùm id Xerxis imperio tentaſſet poſt aliquot menſum nauigationem retroceſſit. Vide Herodotum loco proximè laudato.

82. Certè, vt auctor eſt Plutarchus in Alexandro. *Voluit ipſe per Euphratem magna claſſe deuectus*, εἶτα περὶ τὴν Ἀραβίαν, καὶ τὴν Λιβύην περικομισθεὶς διὰ στηλῶν Ἡρακλείων ἀναβαλεῖν εἰς τὴν ἐντὸς θάλασσαν, *deinde Arabia & Libya circumluſtratis per Herculis Columnas in Mare Mediterraneũ nauigare*, & eum in finem magnam vim nauium ac remigum, gubernatoreſque præſtantiſſimos colligebat. Quod quamuis morte occupatus præſtare non potuit, non deſignaſſet animo, niſi iam tum nauigationis illius, quam multis pòſt ſeculis Luſitani feliciter inſtaurarunt, notitiam habuiſſet. Quid? quòd, vt ait Plinius lib. 2. cap. 67. *Hanno Carthaginis potentia florente circumuectus à Gadibus ad fines Arabiæ, nauigationem eam prodidit ſcripto, &c. Præterea Nepos Cornelius auctor eſt, Eudoxum quemdam ſua ætate, cùm Lathyrum Regem fugeret Arabico ſinu egreſſum, Gades vſque peruectum: multóque ante eum Cælius Antipater, vidiſſe ſe qui nauigaſſet ex Hiſpania in Æthiopiam commercij gratia.* Quid? quòd vt initio diſputationis è quibuſdam annalibus referebas, multis ante Luſitanos & Barptolomæum Diaſium ſeculis, Rogerus Danorum Dux in Æthiopiam, & Sigelius Schireburgenſis Epiſcopus in Indiam vſque penetrarunt. Heraclides certè Ponticus, vt è Poſidonio liquet apud Strabonem lib. 2. Geograph. Magum neſcio quem dialogo quodam induxit, qui ſe circum Libyam diceret nauigaſſe.

83. Americam quod attinet, equidẽ obſcuriora fateor eius apud antiquos extare veſtigia. Plato tamen tũ in Timeo, tum in Critia, vtroque ineunte in Oceano Atlantico, trans Herculis Columnas, Atlantidem Inſulam fuiſſe ſcribit Aſia, Libyáque maiorem, & Oceanum vltro citróque nauigatum. τότε γὰρ πορεύσιμον ἦν, inquit, τὸ ἐκεῖ πέλαγος, *tunc enim pelagus illud erat nauigabile*. Non video quid aliud quàm nouum orbem interpretari poſſimus. Quî enim Oceanus Africam, Europam, & Americam interfluens Inſulam tota ſimul Aſia Libyáque maiorem capere potuiſſet? Quare quod ille ſubnectit ingenti terræ motu iugique diei vnius ac noctis illuuione factum, vt Atlantis inſula ſub vaſto gurgi-

Digitized by Google

te mergeretur, & Oceanus ille propter relictum abſorptæ inſulæ limum innauigabilis redderetur, eatenus admittendum reor non vt totam hauſerit Oceanus, ſed vt magnam eius partem abſtulerit, orbique noſtro ſubduxerit.

84. Merops. Imò, Baſili, nihil obſtat quo minùs, quæ de Atlantidis magnitudine narrat Plato, per auxeſim dicta fateamur, cùm ipſe conceptis verbis Inſulam hanc ab illa continenti, quæ ab Americo Veſputio Americæ nomen accepit, aperte diſtinxerit. Cùm enim dixiſſet pelagus Atlanticum olim nauigationibus fuiſſe peruium, eodem tenore ſubtexuit. Νῆσον γὰρ πρὸ τοῦ στόματος εἶχεν *Inſulam enim habebat in faucibus illius freti quod vos Columnas Herculeas vocatis. At inſula illa & Libya & Aſia ſimul maior erat: ex qua adſcenſus ad alias inſulas tūc proficiſcentibus cōtingebat: ex inſulis autem in omnem ex aduerſo continentem*, &c. Dicamus igitur è Platonis ſententia inſulam Atlantidem ingentis magnitudinis ad Herculeas columnas in ipſis freti faucibus ſitam fuiſſe, quæ omnes Aſiæ Lybiæque inſulas facilè ſuperaret, ex qua ſoleret antiquitùs ad Inſulas fortunatas ſiue Canarias, deinde ad eas quæ Azores dicuntur, & ex iis denique ad ἐπὶ τὴν καταντικρὺ πᾶσαν ἤπειρον, *ad continentem è regione ſitam*, ſiue Americam nauigari. Quia tamen tanta non eſt Atlantici vaſtitas Oceani, vt inſulam Aſia ſimul & Africa maiorem, capere potuerit, vel exaggerationem & hyperbolem in Philoſophi verbis, vel aliquod mendum agnoſcimus. Quis enim neget fieri poſſe vt ἅμα pro τῆς in textum Platonis irrepſerit? vt proinde legendum ita videatur, ἡ δὲ νῆσος τῶν Λιβύης ἦν καὶ Ἀσίας μείζων. *Inſula porro iis quæ tum in Libya ſunt, tum in Aſia maior erat?*

85. Evlog. Quid Plato in te committere tantum potuit, Merops, vt in eius ſcripturam graſſere, quæ in omnibus eius codicibus iampridem inoleuit, aut quid opus eſt in hac inſula diuturniorem habere ſtationem, quam Plato eadem facilitate deſtruxit, qua ipſam confinxerat? Merops. Atqui Crantor primus omnium Platonis interpres cæterique primæ notæ Platonici veram inſulam non commentitiam fuiſſe litteris prodiderunt, quam narrationem Proclus Diadochus lib. 1. Commentationum in Timæum, veterum qui de rebus Æthiopicis ſcripſerunt, & imprimis Marcelli cuiuſdam authoritate confirmat. Is enim ait in Atlantico mari, tum alias Inſulas ſpectari, tum vnam præ cæteris amplitudinem mille ſtadiorum, καὶ τοὺς οἰκοῦντας ἐν αὐτῇ μνήμην ἀπὸ τῶν προγόνων διασώζειν περὶ τῆς Ἀτλαντίδος ὄντως γενομένης ἐκεῖ νήσου παμμεγεθεστάτης, *Et eius incolas conſeruare memoriam à maioribus acceptam inſulæ Atlantidis, quòd eo loco fuerit magnitudine planè ingenti* Sed hoc in præſentia non agitur: illud quæſtionis noſtræ caput eſt vtrùm Plato terram continentem trans Oceanum Atlanticum agnouerit: quam ille τὴν καταντικρὺ ἤπειρον continentem huic noſtræ oppoſitam & è regione reſpondentem, nos Americam nominamus. Quare, perge porro, Baſili, & quoniam tibi in monumentis Platonicis Americæ mentionem extare concedimus, vide an aliunde poſſis fidem orationi tuæ conradere.

86. Basil. Circumfundi terræ vndique homines conuerſiſque inter ſe pedibus ſtare, & cunctis ſimilem eſſe cœli verticem, ac ſimili modo ex quacunque parte mediam calcari, nauigationes ſuperiore ſæculo ſuſceptæ planè docuerunt, & ex antiquis ij putauerunt, qui terram qua Phyſicis qua Mathematicis rationibus deprehenderant paribus examinatam ponderibus in ſeipſam ſuis momentis ac nutibus conglobari. Teſtis, vt cæteros omittam, Clemens Romanus apud Origenem lib. 2. περὶ ἀρχῶν Ruffino interprete. *Meminit ſanè*, inquit, *Clemens Apoſtolorum diſcipulus, eorum quos ἀντίχθονας Græci nominant, atque illius partes orbis terræ ad quas neque noſtrorum quiſquam accedere poteſt, neque ex illis qui ibi ſunt, quiſquam tranſire ad nos, quos & ipſe mundos appellauit, cùm ait: Oceanus intranſibilis eſt hominibus, & hi qui trans ipſum ſunt, mundi, qui his eiſdem dominatoris Dei diſpoſitionibus gubernantur*. Quæ tamen Auguſtino non ſatis arrident, qui ex eo quòd Oceanus tranſiri non poſſit, cunctóſque mortales neceſſe ſit ex vno fuiſſe propagatos, negauit vllos homines trans æquinoctialem lineam habitare.

87. Sed illud quærimus, ecquis antiquorum præter Platonem arbitratus fuerit fieri poſſe vt homines ad Antichthonas vltro citróque commearent. Poëta certè videtur id aliquo modo ſuſpicatus, cùm Troianam cladem ait omnibus auditam eſſe mortalibus.

--- Et ſi quem tellus extrema refuſo
Submouet Oceano, & ſi quem extenta plagarum 7. Æneid.
Quatuor in medio dirimit plaga ſolis iniqui. 6. Æneid.

Et alibi cùm prædixiſſet Anchiſes fore, vt Auguſtus *ſuper* id eſt vltra *Garamantas & Indos* Imperium promoueret, quia Garamantes in extrema Africa, Indi in extre-

ma degebant Aſia, nec vlterior Regio cognoſcebatur, terræ illius quam India & Garamantibus remotiorem dixerat, ſitum debuit explicare. *Iacet*, inquit, *tellus* & Regio quædam longè laréque porrigitur *extra ſidera* videlicet, vel extra conſpectum ſiderum Borealium, ſiue Vrſæ maioris & minoris, quæ cùm in noſtro ſpectentur hemiſphærio, videri tamen non poſſunt à populis alteri polo ſubiectis, vel *extra ſidera*, videlicet trans duodecim ſigna Zodiaci, vt ſequentibus verbis liquidiùs explicatur: *Extra anni Soliſque vias.* Quæ porro ſunt anni Soliſque viæ? Zodiacus videlicet ſiue ſignifer circulus, & ſpatium illud quod ſol annuo curſu deſcribit, cuius obliquitas extenditur à Cancro ad Capricornum. Quas duas extremas partes tropicos appellant, quia ſol ſtatim atque ad alterutrum peruenerit, reuertitur per eandem viam, atque, vt ſic loquar, relegit ſua veſtigia.

---Iacet extra ſidera tellus,
Extra anni, Soliſque vias.

Reſtat vt certa terræ illius ac mundi plaga denotetur, ait eam eſſe mundi regionem,

vbi cœlifer Atlas.
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.

Quibus, opinor, verbis non ſolam Mauritaniam ſignificat, vbi fingitur Atlas cœlum ſuis ceruicibus ſuſtinere, ſed totum illum tractum Occidentis atque adeo terram illam continentem trans Herculis columnas & Oceanum Atlanticum ſitam, quam nunc Americam ſiue nouum orbem & Indias Occidentales vocamus.

88. Cū igitur ait Poëta ſuper & Garamantas & Indos, Extra ſidera, Extra anni Soliſq; vias Imperij Romani limites eſſe proferendos, indicat nouum orbem vltra tropicum Capricorni Auguſti armis eſſe ſubiugandū. Quod etſi non euenerit, tamen optare potuit & vaticinari ſub Anchiſæ perſona. *Et qui amant, ipſi ſibi ſomnia fingunt.* Et quamuis mea, quæ nihilo ſecius amare me fateor, nolim pro veris oraculis obtrudere, ſic tamen explicare malui, quàm cum Seruio atque aliis interpretibus Æthiopiam exponere. Deſcribitur enim regio trans ęquinoctialem lineam & tropicum Capricorni conſtituta: At Æthiopia, quantumuis ad Æquatorem accedat, citra tamen illum eſt poſita, vt ex eo conſtat.

Lucanus. *--- Quòd non premeretur ab vlla*
Signiferi regione poli, ni poplite flexo
Vltima curuati procederet vngula Tauri.

Et ſi non diffiteor Virgilianam illam Chorographiam poſſe non ſolùm Braſiliæ, ſed etiam regnis Congi ac Monomotapæ conuenire. Quare, ſi placet, res in medio relinquatur, neque Herculem, Bacchum, Theſeū, & non paucos alios ad Antipodas perueniſſe ſtatuamus, quantumuis eos aſſerat Strabo lib. 1. Geog. non aliam ob cauſſam quàm ob longinquas expeditiones καταλιπεῖν δόξαν περὶ ἑαυτῶν ὡς εἰς ᾅδου καταβάντας, *eam dereliquiſſe opinionem quaſi ad Inferos deſcenderint.* Ne hoc quidem dicam veterum Geographorum, quos Strabo lib. 10. confutat exiſtimaſſe multos Indis occidere Cynoſuram; vnde certum eſt aliquam Indiæ plagam ab iis trans Æquinoctialem circulum eſſe collocatam? Neque illud argumentum adhibebo, regionem Ophir, ad quam Salomon claſſem tertio quoque anno deſtinabat, à multis exiſtimari Inſulam quandam in ſinu Mexicano, quam noui orbis repertores Hiſpaniolam nuncuparunt. Quod Pineda noſter lib. de rebus Salomonis 4. cap. 16. quamuis commentariis in Iob cap. 28. v. 16. in alia fuerit Sententia, tum rationibus ſeptem, tum teſtium facilè quindecim authoritate confirmat.

89. Auctor eſt Marinæus Siculus *repertum in nouo Orbe nummum aureum veterem cum effigie Auguſti: eúmque Romam ad Pontificem fidei ergò miſſum per Ioannem Ruffum Epiſcopum Conſentinum.* Hiſpani ſcribunt, *in valle, quæ Cantem dicitur, in Chili Prouincia, oppidum eſſe, quod imperiale ab hac cauſſa nominant, quoniam in pleriſque domibus & portis repererunt aquilas bicipites formatas, vt hodie videmus in Romani Imperij ſignis.* Vt lib. 2. Phyſiologiæ Stoicorum cap. 19. doctiſſimus Lipſius annotauit. Quid? quod Patres Societatis Ieſu poſtremis relationibus ſcribunt in Paraquaria Sancti Thomæ, quem indigenæ Samam nuncupant, memoriam, & Euangelij per eum eò vſque propagati quædam extare veſtigia.

Idem de Braſilia prodit Manuel de Nobrega Soc. Ieſu literis, anno Domini 1552. datis, & ex eo Petrus Ribadeneira.

89. Narrat certè Lerius c. 16. hiſt. Americ. ſe cùm Braſilis audientibus de prima rerum molitione, Deóq; naturæ totius conditore bene longam orationem habuiſſet, retuliſſe ſibi ſenem admodum grandi natu venire ſibi in mentem traditionis cuiuſdam quam à maioribus ſuis acceperat: Nimirum ante multas hominum ætates, tótque iam lunis exactis vt earum numerus iniri non poſſet, veniſſe quemdam Maïrum (ſic alienigenas appellant) veſtitum

Digitized by Google

atque barbatum, qui eadem planè de Deo nuntiaret, eóq; repudiato veniſſe alterum, qui diras Braſilis imprecatus clauam porrexerit, qua ſe mactare, mutuíſque cædibus conficere numquam poſtea deſtiterunt.

90. Atque vt apud Ioſephum à Coſta me legere memini, narrabant Peruani quemdam proauorum ſuorum atauis, eadem quæ Hiſpani docerent, nuntiantem, in vnius Dei confeſſione vitam profudiſſe. Imo, vt auctor eſt Franc. Lopes de Gomara lib. 5. hiſtoriȩ generalis Indiarum cap. 14. Inter Peruanorum Guagas (idola ſic appellant) reperti complures cum lituo & Mitra Paſtorali, adeo vt cùm primùm Epiſcopus ab Indis cum Mitra ſpectatus eſt, quæſierint iſne Guaga Chriſtianorum eſſet. Hiſpani ad eas oras appulſi, quas ipſi Vacatan nominarunt, ibi repererunt cruces admodum multas mortuorum ſepulcris impoſitas. Cuiuſmodi cruces par-

Idem lib. 3. cap 2.

tim æreas, partim ligneas inter idola ſua in Acuzamilæ & Xicalanci ſanctiſſimis gentium illarum ſacrariis collocatas viderunt. Cumani inter cætera deorum ſuorum ſimulachra decuſſatam crucem adorabant,

Eodem lib. cap. 4.

quam & pueris cùm primùm in lucem ederentur, imponere conſueuerant, eiúſque ſe præſidio contra terrores nocturnos muniebant. Idem Gomara ſcribit in regno Nicaraguæ cœlibes quoſdam fuiſſe ſacer-

Lib 3. c. 32.

dotes qui ſecretam peccatorum confeſſionem audirent, & pro ratione delicti pœnas imponerent, à quibus confeſſionis arca-

Lib. 6. c. 21

num ſanctiſſimè coleretur. Quæ videri poſſint eſſe non obſcura non ſolùm Oceani iam olim vltro citróque præternauigati, ſed etiam Chriſtianæ fidei quondam iis terris inuectæ; ſed vel diuturnitate temporis vel ipſa gentium feritate paulatim obliteratæ veſtigia. Sed enim verendum eſt ne iampridem extra ſcammata tranſiluiſſe videamur: quare, ſi placet, redeamus ad inſtitutum.

91. Id quæſtionis erat in manibus vtrū continentis illius nouæ, quam Americam vocant, ac vicinarum Inſularum incolæ fuerint à Chamo propagati. Vtar iiſdem argumentis, quibus F. Thomas Ortiſius Dominicanus, & alij tum ex eadem florentiſſima Prædicarorum familia, tum è præſtantiſſimo Minoritarum ordine perſuaſerunt has nationes addicendas eſſe ſeruituti: cùm Ortiſius libellum F. Thomæ de

Idem Gomara lib. 6. hiſt. Gener. Ind. c. 12

Corduha manuſcriptum Indiarum Conſilio, cui F. Garſia Loaiſa Caroli V. confeſſarius præerat, obtuliſſet in hanc ſententiam. Eos humanis carnibus veſci, præ ceteris gentibus deditos eſſe libidini præpoſteræ, nullis legum aut iuſtitiæ vinculis cohiberi, nudos incedere, inconſtantes eſſe, leues, inconſultos, ingratos, rerum nouarum ſtudioſos, ſtultos, amentes, omnium rerum ignaros, ſine pudore, ſine verecundia, nulla inter ſe morum commoditate, nulla vitæ ciuilis honeſtate, nulla fide, pietate nulla, nulla denique charitate deuinctos, moribus adeo belluinos, victúque ſpurcos, vt pediculos, araneos, vermes crudos in aluum demitterent, timidos vt lepores, fœdas vtſues, veneficiis, hariolationibus, necromantiæ deditos, religionis hoſtes, omnibus denique flagitiis ac facinoribus coopertos, vel potiùs ex omnium ſcelerum colluuione concretos. His & aliis argumentis inductus Imperator anno ſeculi ſuperioris viceſimo quinto Madriti declarauit de Concilij ſententia Americanos omnes addictos ſeruituti.

92. Merops. Atenim, mi Baſili, non video quid ex hoc Imperatoris decreto poſſis elicere: Hanc enim de Indorum ſeruitute quæſtionem cum alij doctiſſimi ex eodem Dominicanorum ſodalitio diligentiùs tum in ſcholis publicis, tum in concionibus agitaſſent, & Cæſar ipſe miſſis ad Indiam inquiſitoribus æquiùs omnia cauſſæ momenta ponderaſſet, Paulus tertius ſupremus rerum diuinarum Antiſtes homines ac proinde liberos eſſe decreuit, & Cæſar ipſe retexens priorem ſententiam, iugo ſeruitutis exemit. Basil. Egregiam verò laudem, editam à ſummo Pontifice bullam ſine qua potuerint non tam homines quàm belluæ iudicari. Equidem illos orbis occidui colonos aut homines aut natura liberos eſſe non inficior, ſed moribus & vita ſeruiles eſſe defendo, eóſque ſuſpicor à Chamo propagatos, & iam inde ab initio diris à Patriarcha defixos impietatis paternæ pœnas exoluere.

93. Chamus temulentiam patris irriſit: ipſi ebrietati dediti ſunt ad inſaniam: ille uſit paternæ nuditati: iſti ſeipſos æterna nuditate damnarunt. Chamum, quod ne in communi quidem generis humani clade ſibi temperarit, quo minùs vel in arca, publicoque totius naturæ iuſtitio, liberis operam daret, traducit Chryſoſtomus: Huius impuritatis extant apud iſtos aperta veſtigia. Chamúſne primus omnium mortalium veneficia, nefariáſque contra naturam libidines inuexerit, certò definiri non poteſt: cum tamen Beroſus Annianus, quiſquis ille fuit, & veneficum & iuuentutis corruptorem fuiſſe teſtatur. Eius certè nepotes fuerunt Gomorræ & Sodomitæ, qui

propter præpoſteram hanc efferatæ cupiditatis rabiem, incendio cœlitùs immiſſo deflagrarunt: quo tempore Chamus, vt videtur, nondum naturæ conceſſerat. Hanc libidinis nefariæ luem ita videmus ad iſtos eſſe transfuſam, vt nullo pudore, nullis non dicam pudicitiæ, ſed vel ipſius naturæ repagulis poſſint ab hac impudicitia cohiberi. De Chananæis à Chamo progenitis ita Sapiens Sap. 12. v. 4. *Odibilia opera tibi faciebant per medicamina & ſacrificia iniuſta, & filiorum ſuorum necatores ſine miſericordia, & comeſtores viſcerum hominum, & deuoratores ſanguinis.* Quis hîc non videt Americanorum mores viuis coloribus adumbratos, vix vt dubitari poſſit, quin hi & illi ab eodem fonte profluxerint. Chamus impudentes oculos ad patris nuditatem adiecit: Hi faciem vltro grandibus vulneribus ſauciant atque pertundunt, & inſertos habent iam inde à prima ætate deliciarum cauſsâ inferiore labro, mento tenus, nonnunquam etiam tota facie, qua rotundos qua prolongos nullius fere pretij lapillos, tetro ſanè ſpectaculo. Sed nimirum hoc honeſtum putant, hoc liberale, & tanti fuit eos vel ſic patris impudentiam ac duram omnique ſilice duriorem faciem imitari.

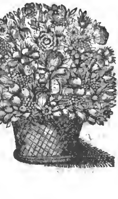
Gomar l. 3. hiſt. Gen. cap. 84. Syneſ. ep. 4.

Mexicanis fœminis adeo mamnullæ ſupra modum exurgunt vt infantes non ſub matrum axillis, vt fieri ſolet, ſed impoſiti tergo papillas ad humerum adductas exugant, hoc ipſum de Libycis nutricibus citra controuerſiam à Chamo progenitis Satyricus & Syneſius prodiderunt.

94. Inſulæ ſunt in Archipelago S. Lazari, decimo quarto circiter cis Æquatorem gradu, modico trans Americam interuallo, quas Magellanus celebri illa nauigatione primùm à ſe detectas ab incolarum in fucando vafritiem Latronum inſulas nuncupauit. Ii ſe ab Ægyptiis ortos aiebant. Mexicani non tantum notas Ægyptiacis hieroglyphicis perſimiles habuerunt, ſed etiam honores diuinos, brutis animantibus detulerunt. vt & literas & ſuperſtitionem ab Æygptiis hauſiſſe videantur. Equibus omnibus ſi non certum, probabile quidem certè ducitur argumentum has nationes partim ab Ægyptiis, partim à Libybus & Pœnis Chami poſteris eſſe propagatos, & Ægyptios è ſinu Arabico per Oceanum Eoum, Carthaginienſes per Oceanum Atlanticum ad eas partes nauigaſſe, eamque proinde Inſulam ad quam Carthaginienſes appulſos eſſe teſtatur Philoſophus, vel Hiſpaniolam Columbi fuiſſe, vel Cubam, aut aliam eiuſmodi. Neque verò cum res tota noua ſit, nouus orbis, debetis hoc loco veterum teſtimonia poſtulare. Gomara certè lib. 6. hiſtoriæ Generalis Indiarum, & Ioannes Lerius (quæcunque tandem in re quæ fidem non attingit, impij nouatoris eſſe debet auctoritas) hiſtoriæ Americanæ cap. 16. exeunte, ad eundem Chamum harum gentium originem retulerunt.

Gom. l. 4. hiſt. Gener. cap. 3.

Idem l. 2. cap. 75. cap. 90.

SACRARVM

Digitized by Google

SACRARVM QVÆSTIONVM

LIBER QVARTVS.

MEROPS,

SIVE

DE DIVISIONE LINGVARVM.

PRÆFATIO.

I. EVLOGIVS. Τὸ χρῆμα τῶν νυκτῶν ὅσον Ἀπέρατον, *Credo ego hac noctu Nocturnum obdormiſſe ebrium.*

Ariſtopha-
nes nubi-
bus.
Plautus
Amph't.
Claudia-
nus.

BASILIVS. Videris mihi de heſterno colloquio, & temulentia Noëmi ſomniaſſe. Nam, vt ait quidã,

Omnia, quæ ſenſu voluuntur facta diurno,
Tempore nocturno reddit amica quies.

EVLOG. Imò verò mihi de hodierna diſputatione cogitanti, veſtríſque ſermonibus auidiùs inhianti.

Neque Septemtriones quoquam in cælo ſe commouebant,
Neque ſe luna quoquam motabat, atque vti exorta eſt ſemel,
Nec iugula, neque veſperugo, neque Vergiliæ occidebant.

Adeo denique greſſu teſtudineo ſe circumagebant.

--pigri ſarraca Bootæ,

vt vna nox *--toto mihi longior anno* videretur. MEROPS. Interdum videlicet noſter.

EVLOG. *--Noctem patitur lugentis amicum Pelidæ, cubat in faciem, mox deinde ſupinus.*

Hoc fortaſſe tibi dolebat quòd tuis interrogationibus fieri ſatis poſſe non putabas meæque te miſetebat infantiæ. EVLOG. Imò tantam apud me hodiernæ diſputationis ſpem vterque concitaſtis, vt ſoli quodammodo ſuccenſerem, quòd tardiùs diem adduceret, quaſi, vt ait Soſias ille Plautinus, & haud ſcio an ita me loqui deceat, dormiret appotus probè, & inuitaſſet ſeſe in cœna pluſculùm. Primo enim quoque tempore veſtri de confuſione linguarum, & regnorum inſtitutione ſermonis particeps eſſe geſtiebam.

2. MEROPS. Vereor vt alia quæpiam cauſſa noctem iſtam produxerit. EVLOG. Quidum? MEROPS.

Iupiter Alcmenæ geminas requieuerat Arctos.

Nimirum concipiebatur ἀλεξίκακος & auerruncus ille Scytaloſagittipelliger Hercules qui Heſternæ diſputationis monſtra perimeret. EVLOG. Quænam illa quæſo? MER. Aiebas Aſſyriorum Monarchiam à Semi poſteris conditam fuiſſe. Quaſi verò

quiſquam dubitet Nemtodum Chami nepotem primum fuiſſe regni Babylonici conditorem. Ecquid non iure monſtri loco ducetur opinio ſcripturæ, Patribus, ſuperis, infimis, medioximis, ſenſui denique communi contraria, aut alium à noſtro Baſilio expectamus Herculem qui iſtud monſtri ſcripturæ claua conficiat? EVLOG. Merops, Merops, Iampridem video quid moliare. Fugam circumſpicis Quæris tibi ſuppoſititium, vt cùm me Baſilio noſtro compoſueris, fias pro gladiatore ſpectator. Sed *nuſquam hodie effugies*, poſtea de monſtro viderimus, illud impræſentiarum abs re quæro de diuiſione ſiue confuſione linguarum quid ſentias.

II. *Partitio totius Diſputationis.*

3. ET quoniam non placet in iis hærere, quæ paſſim ab interpretibus atque Chronologis peti poſſunt, ac

Cætera quæ vacuas tenuiſſent carmina mentes,
Omnia iam vulgata,

Certos orationi tuæ cancellos circũdabo, extra quos euagari non poſſit. Primum igitur illud quæro cùm Armenia, in cuius montibus arca quieuerat Geneſ. 8. v. 4. Septemtrionalis ſit Babyloni, quo ſenſu dicantur ab Oriente profecti, veniſſe in terram Sennaar & ibi turrim Babylonicam excitaſſe. Deinde quoto poſt publicam generis humani cladem anno facta fuerit terrarum linguarumque diuiſio.

Tertio cur Deus illam linguarum confuſionem induxerit.

III. *Quo ſenſu primi mortales ab Oriente in campum Sennaar veniſſe dicantur.*

Armenia Septẽtrionalis Babyloni.

4. MEROPS. Quæſtionem proponis, Eulogi, tum à paucis admodum tractatam, tum multis controuerſiis implicatam. Et quidem inficiari non poſſumus Armeniam Septẽtrionalem eſſe Babyloni. Id ſi negauerimus, reclamabit omnium Geographorum authoritas: reclamabũt ipſæ tabulæ. Vnus ſit inſtar omnium Dionyſius Periegetes Meſopotamiæ inter Armeniam & Babyloniam ſitum ita deſcribens.

Τῆς μὲν πρὸς Βορέην λιπαρὴν χθόνα ναιετάουσιν
Ἀνέρες Ἀρμένιοι.

Ad Boreæ flatus habitant vberrima regna Armenij.

Πρὸς δὲ Νότον Βαβυλὼν ἱερὴ πόλις, ἥν ῥά τε πᾶσαν
Τείχεσιν ἀρραγέεσσι Σεμίραμις ἐστεφάνωσεν.

At Babylon obuerſa Noto, quam dicitur olim Mœnibus inuictis cinxiſſe Semiramis vrbem.

5. Quomodo igitur profecti ſunt ab Oriente? Sunt inter Sectarios, vt Temporarius ab erudito Saliano citatus, qui arcam diluuio perfunctam in montibus Armeniæ quieuiſſe negent, & montem Ararat eum eſſe velint, qui Paropamiſus à Geographis, Parnaſus ab Ariſtotele nominatur. Quò nos hoc loco vertemus? Dicemus communem hanc eſſe ſententiam? At ipſi communem errorem appellant. Dicemus montes qui tum in textu principe, tum in LXX. virorum interpretatione Ararat vocantur Geneſ. 8. v. 4. in tranſlatione Latina montes Armeniæ nuncupati? At hoc ipſum eſt in quo ſe magnificè venditant, & circumſpiciunt. Quid enim illorum ſupercilio dignius quàm vt receptam ab Eccleſia ſcripturæ verſionem erroris inſcitiæque condemnent? Haithomi Armeni teſtimonium proferemus? *In Armenia*, inquit cap. 9. de Tartaris, *eſt altior mons, quàm ſit in toto orbe terrarum, qui Arat vulgariter nuncupatur, & in cacumine illius montis arca Noe primo ſedit: & licet, propter abundantiam niuium, quæ ſemper in illo monte reperiuntur, tam hyeme, quàm æſtate, nemo valeat adſcendere montem illum, ſemper tamen apparet in eius cacumine quiddam nigrum, quod ab hominibus dicitur eſſe arca.* Teſtem habemus domeſticum, Armeniũ, & quidem, ſi quid intereſt, de regia familia, denique teſtem oculatum. Sed monachum eſſe dicent, adeóque reijcient tamquam è noſtris ſubſellijs excitatum.

4. Meteor. Quidam Sectarij negãt arcam in Armeniæ montibus quieuiſſe.

6 Quid igitur agemus? Cogemur, opinor, litem de ſcripturæ veritate cõteſtatam Ethnicorum arbitrio decidere. *Et hoc apud infideles? ſic non eſt inter vos ſapiens quiſquã, qui poſſit iudicare inter fratrem ſuum?* Placet tamẽ apud externos Iudices ius experiri, atque vt multos alios à Ioſepho laudatos libro Antiquitatum primo, ſilentio prætermittam, Beroſus non ille nouitius ab Annio Viterbienſi confictus ſed antiquus & Chaldeus, qui propter viciniam res Armeniorum potuit habere compertas, λέγεται δ' inquit apud eundem Ioſephum, καὶ τοῦ πλοίου ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ πρὸς τῷ ὄρει τῶν Κορδυαίων ἔτι μέρος τι εἶναι. *Dicitur etiamnum arcæ in Armeniâ apud Gordyæos montes,*

Refutantur authoritates gentiliũ.

partem aliquam ſupereſſe, & quoſdam abraſum inde bitumen adſportare, eo autem quod adſportatum fuerit, vtuntur homines ad amuleta. Nicolaus Damaſcenus & ipſe Armeniæ vicinus montem hunc Barim appellat, Armeniæ contribuit, additque τὰ λείψανα τῶν ξύλων ἐπὶ πολὺ σωθῆναι, *diu lignorum reliquias ibi fuiſſe ſeruatas.* Quid ſi mons ab ipſo nauigio nomen acceperit? Βάρις enim Ægyptij certum nauigij genus appellant, vt author eſt Herodotus in Euterpe. Abydenus apud Euſebium lib. 9. de præpar. Euang. τὸ δὲ πλοῖον ἐν Ἀρμενίῃ περίαπτα ξύλων ἀλεξιφάρμακα τοῖσι ἐπιχωρίοισι παρείχετο. *Nauigium autem in Armenia penſilia quædam lignorum amuleta indigenis exhibebat.* Adſtipulatur ibidem Polyhiſtor ex Melone, nec abludere videtur Lucianus libro de Dea Syria, dum ait Deucalionem Scythicum, diluuio defunctum circa illa loca templum excitaſſe. Quid? quòd Chaldæus Paraphraſtes hos montes in quibus arca requieuit, perinde vt Beroſus קרדו *Cardu* ſiue Cordyæos, appellat, qui authore Strabone lib. 11. Armeniam à Meſopotamia diſterminant, & vt indicat Curtius, longo tractu ad ortum & meridiem porriguntur. Cùm enim Tigrim, qui ab ortu Meſopotamiam alluit, ab Alexandro ſuperatum eſſe dixiſſet, *Dextra, inquit, Tigrim habebat, laua montes quos Cordyæos vel Cordæos vocant.*

7. E quibus intelligi facilè poteſt, quo pacto & arca in montibus Armeniæ conſederit, & homines nihilominùs ab Oriente ad campos Babylonicos acceſſerint. Cùm enim, vt ex Haithono vidimus, mons Ararat ita perpetuis aggeſtarum niuium molibus cumuletur, vt ad eius faſtigium adſpirare nemo poſſit, primo quoque tempore deſcendere debuerunt, ne ſi diutiùs molirentur, niuium cumulis oppreſſi tum perirent ipſi, tum omnem inſtaurandi generis humani ſpem eadem ruina ſecum inuoluerent. Neque tamen in ipſam Armeniam ad Aquilonem & Occaſum monti ſubiectam deſcenderunt, ſiuè quòd clementiorem auram ſequerentur, &, vt ait Strabo, Aquilonares Armeniæ partes ſint νιφόβολοι μάλιστα, *admodum niuibus obnoxiæ,* ὥστε φασὶ κατὰ τὰς ὑπερβολὰς τῶν ὀρῶν πολλάκις, καὶ συνοδίας, ὅλας κατὰ τὰ ὄρη ἐν τῇ χιόνι καταπίνεσθαι νιφετῶν γινομένων ἐπὶ πλέον. *Ferunt ibi in traiectu montium frequenter totos comitatus in ipſis montibus, niuibus hauriri, cùm maiore copia niues exuberant:* ſiue quòd Armenia ſeriùs quàm aliæ regiones ad Ortum & Meridiem vergentes, ſiccata fuerit, vt quæ maximis paludibus oppleatur, & diuerſis fluuiorum ſcatebris abundet. *Flumina enim Armeniæ ſunt multa,* inquit ibidem Geographus, *notiſsima horũ in pontum Euxinum exeuntia, Phaſis & Lycus, in Caſpium autem Cyrus & Araxes, in Rubrum mare Euphrates & Tygris,* (ſuperiore tamen pagina dixerat vtrumque in ſinum Perſicum euolui) *Sunt & paludes in Armenia magnæ, quarum vna eſt Mantiana, quam cœrulam interpretantur,* μεγίστη, ὥς φασι, μετὰ τὴν Μαιῶτιν, *maxima poſt Mæotidem, vt aiunt.*

8. Adde quòd idem probabilem eorum narrationem arbitratur, qui *Araxem in Armenia à montibus delapſum* πλατύνεσθαί φασι τὸ παλαιὸν καὶ πελαγίζειν ἐν τοῖς ὑποκειμένοις πεδίοις οὐκ ἔχοντα διέξοδον, *antiquitus aiunt in latum ſe effudiſſe, inq; ſubiectis ſtagnaſſe campis, cùm nullum exitum haberet, Iaſonem autem Tempe imitatum meatum aperuiſſe cauum, per quem nunc aqua in mare Caſpium ſe præcipitat, exinde Araxenum campum detectum fuiſſe per quem Araxes ad cataractas fertur.* vnde & à Dionyſio Medica Tempe nominantur ad Ortum Armeniæ Meridiemque ſpectantia, & circa hunc locum τὸν τῆς Βάριδος νεὼν *Baridis templum,* quo nomine iam oſtendimus montem in quo requieuit arca à Nicolao Damaſceno nuncupari. Quid? quòd planè fatendum eſt Noëmum diluuio perfunctum ea primùm incoluiſſe terras, quæ palmitibus ſponte naſcentibus fruticarent, quos ille deinceps putauerit, & in ordines verſúſque digeſſerit? Neque enim illi veniſſet in mentem plantare vineam, fructum decerpere, ſuccum exprimere, in vaſa transfundere, & dum vetuſtiſceret, ipſaque veſtutate langueret, ſeruare, niſi frequenter vuæ ſponte prouenientis ſuauitatem expertus fuiſſet. At ſi Strabonem audimus ἐν αὐτῇ τῇ Ἀρμενίᾳ πολλὰ μὲν ὄρη, πολλὰ δ᾽ ὀροπέδια ἐν οἷς οὐδ᾽ ἄμπελος φύεται ῥᾳδίως. *In ipſa Armenia multi quidem montes, multæ verò conualles in quibus ne vitis quidem facilè naſcitur.* Neque verò facilè mihi quiſquam in mentem induxerit primam vitem in campo Sennaar, ſiue Babylonia plantatam fuiſſe. Quamuis enim, ſi Herodotum lib. 1. loquentem audimus, *Babylonia regionum quidem omnium, quas nouimus, eſt præſtantiſsima, fructu quidem Cereris ferendo, alias tamen plantas* οὐδὲ πειρᾶται ἀρχὴν φέρειν, *ne experitur quidem à principio producere non ficulneam,* οὐδ᾽ ἄμπελον, *neque vitem, neque oliuam: frugibus autem procreandis ita fertilis eſt, vt vbique reddat ad ducenta: vbi autem ſeipſam*

Lib. 4 c. 14.
Lib. 11.

Armenia ſerius ſiccata quàm vicinæ regiones.

Multis Armeniæ locis nullæ vites.

Babylonia frugifera.

vbertate vincit, etiam ad trecenta, illic autem folia tritici & hordei naſcuntur latitudine quatuor digitorum, &c. Quare cùm Noëmus publicæ mortalium cladi ſuperſtes nec in Armenia, nec in Babylonia vitem panxerit, planè fatendum eſt eum alias incoluiſſe regiones, priuſquam ex Armenia profectus cum ſuis in campum Babylonicum perueniret.

VI. *Vbi primum Noëmus poſt diluuium habitarit.*

9. EQuidem non is ego ſum qui noſſe omnia me profitear.

Quæ ſunt, quæ fuerint, quæ mox ventura ſequantur.

aut quem pigeat præſertim in rebus tam antiquis, tam obſcuris, tanto ſcriptorum inuolutis ſilentio meam inſcitiam confiteri: ſi quid tamen coniecturæ dandum putarem, dicerem primos mortales ex arca digreſſos vel in Mediam Armeniæ vicinam, vel in Hyrcaniam paulo remotiorem commigraſſe. Has enim regiones & ad Babylonis ortum ſitas, & tum vini, tum cæterarum rerum quæ vel ad naturæ neceſſitatem, vel ad delicias expetuntur, feraciſſimas fuiſſe accepimus.

De Mediæ ſitu Dionyſius antè laudatus.

Ἀλλ' ὁπότ' Ἀρμενίων ὀρέων προπάροιθεν ὁδεύοις
Εἰς αὐγάς, τότ' ἔπειτα τὰ Μηδικὰ Τέμπεα δήεις.

Si porro Armenijs pergens à montibus ortum Auroræ ſequeris, reperis tum Medica *Tẽpe.*

Mox Πρὸς δὲ Νότον ναίουσιν ἀγαυῶν ἔθνεα Μήδων.

Medorum illuſtres populi vertuntur ad Auſtrum.

E quibus videas Mediam & Orientalem & Auſtralem eſſe, montibus illis qui Armeniam à Meſopotamia diſterminant.

10. De feracitate Geographus, vbi (cum Diodoro Siculo lib. 17.) Hyrcaniam ita laudaſſet, ἐν μὲν γὰρ τῇ Ὑρκανίᾳ τὴν ἄμπελον μετρητὴν οἴνου φέρειν φασί, τὴν δὲ συκῆν μεδίμνους ἑξήκοντα, &c. *In Hircania ferunt vitem vini metretam, ficum medimnos ſexaginta exhibere, frumentum è ſemine quod è ſpicis deciderit, renaſci, aluearia in arboribus confici, & mel è floribus defluere* (quæ l. 11. rurſus inculcat) cùm, inquam, Hyrcaniam in hæc verba laudaſſet, adiecit *hoc ipſum & in Media fieri regione quæ dicitur Matiana, & in Saracene, & Araxene Armenia*. Probabilius tamen videtur, vt dictum eſt, Noëmum ad regiones ad Ortum vergentes & Meridiem, quam ad Armeniam vicinam quidem montibus Gordæis, ſed occidenti ſoli & Septẽtrionibus oppoſitam ſe contuliſſe, cùm præſertim necdum Armeniæ noſſet vbertatem, & eam vel montibus niuoſis coronatam, vel immenſis ſtagnis & eluuionis reliquiis inundatam videret. Pergit Geographus, ſed parco Græcis. *In Margiana vnum vitis truncum inueniri aiunt ſæpe, qui duas viri amplectentis vlnas impleat, vuam cubitalem. Ariam aiunt parem huic eſſe, vini autem prouentu etiam ſuperiorem: quippe vinum in vaſis non picatis etiam per tres ætates durare. Bactrianam quoque Ariæ proximam omnium rerum dempto oleo feracem eſſe.* E quibus, niſi Beroſi, Damaſceni, Abydeni aliorumque veterum authoritas, Patrum conſenſus, &c, quod caput eſt, editionis communis maieſtas obſtaret, ſuſpicari quis poſſet montes Ararat, eam eſſe Tauri partem, quæ Indis & Orienti vicina Bactrianam & Ariam claudit à Meridie. Siquidem, vt ait idem Geographus de Hyrcania, Aria, Margiana, Bactriana, *hæ omnes regiones contiguæ ſunt*, τῇ Βορείῳ πλευρᾷ *lateri Septẽtrionali Tauri, adeoque Bactriana montibus ad Indiam porrectis & propinqua*, qui ſane Paropamiſus à Strabone, & Curtio, Paropanirus à Ptolemæo. Parnaſus ab Ariſtotele 4. Meteor. Parnaſus & Parpamiſus à Dionyſio nominantur. Et facile fieri potuiſſe dicet aliquis, vt amanuenſium vitio mendum in vulgatam editionem irreperet, & pro *Ariæ* modica litterarum acceſſione *Armenia* ſcriberetur.

11. Huc accedit quòd montes quos Curtius paulo antè laudatus Gordyæos vel Gordæos appellat, Arrianus eandem Alexandri perfectionem deſcribẽs, Sogdianos interpretatur. Sogdiana verò Bactrianæ vicina eſt. Siquidem, vt ait lib. 2 Geographus, vtramque regionem alteram ab altera diuidens Oxus interfluit. E quibus probabile fuerit Onchelos in Paraphraſi Chaldaica, dum montes Ararat קרדו *Cardu*, ſiue *Gordiaos* appellat, loqui de montibus illis Sogdianis ſiue Arianis & Bactrianis. Verùm, cùm vox *Ararat* in textu principe quatuor duntaxat locis habeatur, vterque Chaldaicus, Onchelos & Ionathan, *Cardu* conſtanter appellat, Latinus interpres Geneſis 8 v. 4. & 4. Regum cap. 19. v. 37. Armeniam interpretatur: Iſaiæ 37. v. 38. & Ieremiæ 51. v. 27. Vocem *Ararat* relinquit intactam: LXX. ſeniores eandem tribus retinent locis, at 4. Regum, fugeruntque *in terram Ararat*, ita tranſtulerunt, διεσώθησαν εἰς Ἀρμενίαν, *euaſerunt in Armeniã*. Quid? quòd Ierem. 51. v. 27. Vbi

noſter habet, *Regibus Ararat Menni*: pro *Menni* ſeptuaginta quidem efferunt παρ' ἐμοῦ *à me*, at Chaldæus interpres, vt proprium regionis nomen vſurpat, *Regibus terræ Cardu, exercitui*, הרמני *Armeniæ.* Cur autem Noëmum ex Armeniæ montibus in Mediam deſcendiſſe cenſeamus, ea cauſſa eſt, quòd eum montem in quo arca conſederat, Nicolaus Damaſcenus Barin, Epiphanius initio Panarij Lubor appellat, vt is ipſe mons Nephaſi & Abo coniunctus eſſe videatur, de quo Strabo 11. Geog. εἶτα ὁ Νίβαρος μέχρι τῆς Μηδίας παρατείνει. *Deinde Nibarus vſque ad Mediam porrigitur.* Hunc porto mootem ab egreſſu ſcribit Ioſepbus ἀποβατήριον nuncupari, quòd eo loci Noëmus ex arca deſcenderit, & Boccatius, vnde vnde id acceperit, Ararat Armenis idem eſſe quod egreſſum teſtatur, aitque ab egreſſu Noëmi id nominis obtinere.

Primi homines de arca in Mediam deſcenderunt.

12. Iam ſi, vt ſemel atque iterum dictum eſt, Armeniam huic monti verſus occaſum & Aquilonem ſubiectam paludes plurimæ, fluuiorum ingentium ſcatebræ, Araxis potiſſimùm reſtagnatio ſic occupabat, vt longè poſt cæteras regiones ſiccari potuerit & habitari, niuiúmque ingruentium metu, (quod ipſum Niphatis nomen ſignificat) primo quoque tempore deſcendere debuerunt, quid aliud eos facere par fuit, quàm vt ad Ortum & Meridiem, qui Mediæ ſitus eſt ad Armeniam comparatæ, ſe conuerterent? Cùm præſertim, vt ait ſæpe laudatus Geographus, lib. 11. τὰ μὲν δὴ κύκλῳ τοιαῦτα ὀρεινὰ σχεδόν τι πάντα καὶ τραχέα πλὴν τῶν πρὸς τὴν Μηδίαν κεκλιμένων ὀλίγων. *Omnia in orbem Armeniæ circumpoſita montoſa ferè ſunt & aſpera, paucis exceptis quæ ad Mediam inclinant.* Vbi cùm plantaſſet vineam Noëmus, experientiáque didiciſſet, quantum ex ebrietate redundaret incommodi, ſuóſque fortaſſe liberos videret vino liberaliùs ad temulentiam indulgete, profectus eſt ab Otiente verſus Occaſum, & quam primùm inuenit regionem frugum quidem vberrimam, ſed ſerendis vitibus ineptam, ibi familiæ ſuæ, vel potius totius generis humani domicilium collocauit.

Neque verò quærendum eſt quo pacto Noëmus ex Oricote veniens Tigrim tam altum, tam rapidum cum tota familia, gregibus & armentis tranſire potuerit: cùm enim Tigris antequam Babyloniam alluat: ſubterraneis cuniculis identidem abſorbeatut, vt memini probare Theophraſtum agentem de fluuiis Paradiſi, difficile non fuit tranſitum inuenire.

V. *Conciliantur Scripturæ.*

13. QVòd ſi quiſquam Ioſephi verbis inductus peruicaciùs ex eo loco profectos eſſe defendat, vbi primùm arca conſederat, videamus vtrùm ſcripturæ ita inter ſe diſſideant vt conciliati non poſſint, niſi alterutra erroris arguatur. *Requieuit arca ſuper montes Armeniæ.* Negari non poteſt. Nulla calumnia, nulla ſubtilitate torqueri poteſt in aliam ſententiam, niſi ſi volumus ipſi Soli tenebras offundere. Armenia planè Aquilonaris eſt, ſi ad Babyloniam comparetur. Ne id quidem negare poſſumus, neque nobis cor eſt adeo plumbeum & os ferreum, vt poſſimus omnium authorum reclamantium conuicia ſuſtinere. Vt primùm ex arca deſcenderunt homines ſine flexibus & Mæandris recto curſu ſe in campum Sennaar contulerunt. Iniqua ſanè flagitatio, vt quod nulla coniectura, nulla ſcriptutæ authoritate, nullo veterum teſtimonio probaueris, id quamuis plurimùm noſtris rationibus officiat, tanquam principium ἀναπόδεικτον, quod Mathematici poſtulatum appellant, vltro concedi iubeas. Sed tamen hoc etiam largiamur. Non igitut profecti ſunt ab Oriente, cùm Armenia Babyloniæ ſiue campo Sennaar ab Aquilone reſpondeat. Quid hîc agemus? dicemus acceptum inſulſis Librariis id eſſe referendum, quorum vitio vox *Armenia* in noſtram tranſlationem irrepſerit. At temeriarum eſt lectionem tot ſeculis receptam, LXX. ſeniorum, & Chaldææ paraphraſis, vt oſtendimus authoritate munitam in dubium reuocare, cùm pro ratione ſolum ſupercilium adducat. Errorem hunc non amanuenſibus, ſed ipſi verſiooi Tridentini Coneilij decreto vallatæ tribuemus? Impium eſt & ſacrilegum. Dicemus totum Taurum qui longè latéque à Pamphylia ad Indiæ fines per Armeniam vicináſque regiones extenditur, montium Armeniæ nomine contineri; homines autem ex Oriente profectos, quia Larnax illa Noëmitica in aliqua Tauri parte magis ad Ortum vergente, verbi cauſſa, in Paropamiſo conſederat? Id quidem dicere malim quàm ſcripturam arguere falſitatis. Tamen vix mihi quiſquam perſuaſerit Moſen, qui tam accuratè, tam præciſè menſem & diem notauit, non etiam certam definitámque mundi plagam deſignaſſe. *Requieuitque*, inquit, *arca menſe ſeptimo, vigeſimo ſeptimo die menſis, ſuper montes Armeniæ.*

14. Cùm igitur hoc ſcripturæ teſtimo-

nium,nec ſine temeritate mendi ſuſpectum eſſe poſſit,nec ſine ſacrilegio falſitatis, nec ſine violentia derotqueri videamus, vtrùm in illo ſpes aliqua reconciliationis affulgeat: *Cùmque proficiſcerentur*,inquit, *de Oriente*, *inuenerunt campum in terra Sennaar*, *& habitauerunt in eo*. Quid ſi dicamus hîc Orientem dici Armeniam,non habitâ campi Sennaar ratione, ſed Arabicæ ſolitudinis, vbi Moſes iſta ſcribebat? Argutula, ne quid grauius dicam, reſponſio. Quis enim non videt Armeniam, etſi cum Ægypto & Arabicis illis comparata ſolitudinibus, ad Ortum incliner, longè tamen magis Aquilonarem eſſe, quàm ſi cum ipſa Babylonia comparetur? Quid ſi Orientem interpretemur,non campi Sennaar, ſed Armeniæ ipſius habita ratione? Vt quoniam montes Ararat interpretatus generatim fuerat mõtes Armeniæ, eòs ſe intelligere doceret, qui ad Orientalem Armeniæ plagam verſus Mediam porriguntur, quem montis Ararat ſitum ſupra deſcripſimus? Id quidem vtcunque defendi poteſt, donec aliud melius occurrat. Quia tamen longiuſculè petitum videtur, placet aliam conciliandæ ſcripturæ rationem inquirere.

Oriēs quo ſenſu capi poſſit.

15. Quid igitur ſi dicamus his dictionibus *de Oriente*, vel vt Hebræa ſonant מקדם *mikkedem*, non ipſam Solis orientis oram, ſed principium temporis intelligi, vertique proinde commodè potuiſſe, *cumque proficiſcerentur ab initio*, id eſt, ab ipſo mundi poſt diluuium renaſcentis exortu. Hæc enim dictio, קדם *Kedem*, tam principio temporis quàm ortui Solis communis eſt, vnde Geneſ. 2. v. 8. illud: *Plantauerat autem Dominus hortum voluptatis* מקדם *mikkedem*, Hieronymus ab initio, LXX. κατ' ἀνατολὰς, *ad Orientem*, ſalvâ textus Hebraici maieſtate, commodè tranſtulerunt: &, ne longiùs Onchelos Chaldæus Paraphraſtes homines profectos eſſe, בקדמיתא *bekadmitha*, quod propter ſeruilem litteram ב de ortu Solis interpretari non poſſis: Quo ſenſu enim dixeris homines in Orientali plaga eſſe profectos? At contrà, quàm bellè dicuntur *in principio profecti*?

16. Atque hanc interpretandæ conciliandæque ſcripturæ viam inſiſtere poteramus; quia tamen, quamuis textus princeps expoſitionem vtramque patiatur, Latina verſio neſcio quid aliud ſonat, nóſque in hac conditione adſtrinximus, vt in genuino natiuóque ſenſu, communis editionis verba caperemus, ſuperiorem illam expoſitionem amplectimur, vt dicamus arcam quidem in Armeniæ montibus quieuiſſe, ſed Noemum cum ſuis verſus Orientem & Meridiem in Mediam ſe contuliſſe, vnde poſtmodum cum tota familia in Babyloniam migrauerit. Nihil igitur cauſſæ fuit Hæreticis, cur Patribus ipſique adeo ſcripturæ, quòd Ararat montes Armeniæ nuncuparit, vel falſitatis, vel inſcitiæ labem adſpergerent. EVLOG. Atqui, Merops, cauendum etiam atque etiam ne dum in ſectarios tela conijcis, per eorum latus authores bene Catholici ſaucientur. MEROPS. Egóne vt Catholicum quemquam exiſtimem eò prolapſum, vt cum aperta ſcripturæ ſententia pugnaret? EVLOG. Tamen ne neſcias, ô bone, Goropius Becanus in Indoſcythicis, pag. 476. multis probare conatur, arcam in ſupremo Paropamiſi vertice conſtitiſſe. MEROPS,

--- *Equidem de te nil tale verebar*,

Goropi. Quia tamen à me non quæſiſtus es, faciam quod apud Plutarchum, neſcio quis adoleſcens. EVLOG. Quid illud? MEROPS. Cani lapidem deſtinarat nouercam ictu intercepto percuſſit. *Atque hoc malè*, inquit. Ita ſi piè caſtéque, vt Catholicum decet, ſcripturam tractat Becanus, in mea tela non incurrit: ſi, quod equidem non credo, petulantiùs Patres, & communem editionem inſectatur, non recuſo, quominus per Hæreticorum latus ſaucietur. *Nec ſic quidem malè*. Sed Catholicorum neminem inſector, quorum maximè ſcripta in manus meas non inciderunt. EVLOG. Hactenus de prima illa quæſtione quam enucleandam ſuſceperas: Expectamus vt doceas,

VI. *Quo tempore facta fuerit Linguarum Terrarúmque diuiſio.*

Exponuntur variæ recentiorum opiniones.

17 MEROPS. Qui diſſidij linguarum Chronologiam indagant, diuerſas ineunt huius inueſtigandæ rationes.

Alij cùm fixum ratúmque habuerint, Abrahami ortum in annum Nini tertium ac quadrageſimum incidiſſe, Belum Nini patrem, annos regnaſſe quinque & ſexaginta, hunc porrò Belum eundem eſſe cum Nemrode, qui in ipſa linguarum gentiúmque diribitione regnare occœpit, inter illam linguarum diuiſionem, & ortum Abrahami, annos centum & octo lapſos eſſe defendunt: cúmque ex eorum calculis, anno poſt diluuium trecenteſimo octogeſimo tertio natus fuerit Abrahamus, ſi 108 à 383. ſubduxeris, ſequetur anno poſt publi-

Torniellі Opinio.

cam illam generis humani eladem 275. tum linguatum confuſionem, diuiſionémque litterarum, tum Nemrodis initia contigiſſe, vt Torniellus & Salianus in eum annum annotarunt.

18. Ar ſi Iacobum Tirinum, virum ſanè doctum audimus, cap. 12. Chronici ſacri, anno mundi 1862. diluuij 206. Saturnus, qui & Chus, filius Chuſi alterius, qui primogenitus fuit Cham, Geneſis 10. v. 6. &c. inchoauit regnum Aſſytiorum, ſed filius eius Nemrod, qui & Belus Iupiter, inchoauit Monatchiam Aſſyriacam, ſeu dominatum ſupra alias vicinas gentes, anno mundi 1932. diluuij 276. cuius monarchiæ anno 43. inchoante natus eſt Abraham: vide Euſebium in Chronico. Authore Nemrod, ſeu Ioue, cœpta eſt turris Babel initio tegni eius, quod totis quatuordecim annis prius fuit monarchiâ eiuſdem. Porrò in turre conſtruenda dicit Cedrenus occupatos fuiſſe annos 43. vt ad altitudinem vnius leucæ illam eueherent. Igitur diſſipatio operarum, & diuiſio linguarum contigit quaruordecim annis ante ortum Abrahæ. Hæc ad verbum vir eruditus, quibus cum aduertis per calles quoſdam ignotos & auios chronologicam timari veritatem. Neque ſanè facile dixerim, aut vnde Chuſum illum iuniotem, quem ipſe Saturnum appellat, Chami nepotem, Nemrodis patrem intruſerit, aut à quibus authoribus Chuſi regnum, ac tegni Nemrod à monarchia diſtinctionem acceperit, aut quomodo è ſcriptis Euſebij Nemtodem eundem eſſe cum Nino Aſſyriorum Rege, atque ortum Abrahami tettio & quadrageſimo Nemrodis monarchiam obtinentis anno conſignandum eſſe collegerit,

Opinio Tirini.

19 Perauius libto 9. de doct. temp. cap. 13. Nemrodis primordia, atque adeo diſſidij linguarum chronologiam non veſtigiis ſolùm perſequi, ſed etiam in ipſis, vt ita loquar, cubilibus, deprehendere conatus eſt. Ponit Aſſyriorum Regnum duraſſe annos præter propter trecentos ſupta milleſimũ: Medos exinde poſt obitum Sardanapali, annis trecentis ſeprem-decim imperaſſe; quorum ſummã ſi faciamus, à primo Nemrodis anno, quem profani ſctiptores Iouem Belum appellant, ad Cyri primordia anni 1617. colligentur. Cyri autẽ ac Perſici regni primus annus omnium conſenſũ primus fuit Olympiadis 55. vt apud Euſebium lib. 9. προπαρ. docet Iulius Africanus: hic autem annus eſt periodi Iulianæ 4155. mũdi conditi 3425. à diluuio 1770. à quibus ſi annos Medorum & Aſſyriotum 1617. ſubtraxeris, cùm te ad anteriora conuerteris, & annos illos 1617. pes retroactus implenr, inuenies anno, poſt publicam eluuionem, centeſimo quinquageſimo quinto, aut non multò ſecus, Beli, ſiue Nemrodis primordia.

Petauij.

VII. *Examinatur prima ſententia.*

20. MAgnum eſt apud me Petauij nomen, magna Tornielli & Saliani authoritas, non mediocris exiſtimatio Tirini, & aliorum, qui recentes chronologias ediderunt. Nc tamen temerè nos præiudicatis opinionibus occupati ſinamus, & authoritatum potiùs momenta, quàm rationum videamur expendere, age, conſideremus,

Ecquid odore poſſint, ſi quid forſè olfecerint, Plautus. Menæchmis &c. 2.
Facere conſecturam:

quibúſue chronologiam ſubodorati veſtigiis, ad ipſum veritaris cubile peruenerint. Ac primùm illud ſtatuarur, non poſſe ad occultæ veritatis notitiam deueniri, niſi à notis ad incognita, à certis ad incerta, à iudicatis & ratis, ad dubia & controuerſa veniamus, vt & incognita noſcãtur & controuerſa iudicentur. Cùm enim, vt dialectici notant, omnis concluſionum certitudo è præmiſſis emanet, ptæmiſſæ non maiorem, quàm ipſę contineant, concluſioni certitudinem impertient.

21. Non dico Torniellum ac Salianum duo ſibi velle concedi contra conceptam verbis expreſſis ſcripturæ ſententiam, dum vt Abrahamum, anno poſt diluuium trecenteſimo octogeſimo tertio natum oſtendant, Salæum, anno Arphaxadi ſexto & ſexageſimo, Abraham Tharæi centeſimo trigeſimo primo natos eſſe defendunt: illud diſſimulare non poſſum, quòd rem oppidò dubiam & controuerſam, tanquam principium & axioma ſibi vendicant & quaſi pro ſuo iure vſurpant, dum & Abrahamum anno Nini quadrageſimo tertio natum eſſe volunt & Belo patri annos ſexagintra quinque tribuunt, & Belum eundẽ cum Nemtode faciunt, primúmque eius annum linguarum diuiſioni proximè ſubnectunt. Hi ſunt Atlantes, hæ deſtinæ, hi tibicines, quibus tota chronologiæ moles ſuſtinetur. Tamen primum illud qua tatione confirmant? Euſebij vnius authoritate. *Rectène* (inquit Salianus, ad annum mundi 1931. Num. 2.) *componat Euſebius Abrahamum cum Nino, operoſior eſt, neque neceſſaria diſputatio.* Imò niſi planè ſtabilitur, quicquid ſuperſtructum fuerit, ab ipſo fundamento conuellitur. Sed eſto ſanè, verum id eſſe ſtatuatur.

22. Quid deinde? ante hunc Belus an-

nos quinque & ſexaginta regnarat. Quo hæc authore proferuntur? Eodem Euſebio. Quid ſi ex Chronico Alexandrino Belum duobus duntaxat annis regnaſſe oſtendimus? *Belus*, inquit, *cùm Aſſyriis biennio*
Salianus ad annum mũdi 1996. *præfuiſſet, deceſſit, quem Perſæ in numerum Deorum retulerunt.* Quod & Cedrenus amplexus eſt. *Sed hæc*, inquiunt, *vt parum conſentanea ſacris profaniſque litteris meritò contemnuntur.* Equidem, quomodo cum ſacris hiſtoriis iſta pugnent, ſuſpicari non poſſum, cùm ſcriptura nullam omninò Beli, aut temporis, quo Nemrodes regnauit, faciat mentionem. E profanis, quis annos Beli computauit? non Herodotus, nòn Iuſtinus, non Diodorus. Sequendus, inquiũt Euſebius, ne plus Auguſtino ſapere videamur. Cur igitur vbi commodum eſt, Euſebium relinquunt? cur ipſum Auguſtinum? Et ne ambitioſus videar exempla conquirere, cur hoc ipſo loco linguarum confuſionem, anno Phalegi 144. contigiſſe defendunt, quàm, vt mox videbimus, Auguſtinus anno Phalegi primo conſignat? Arenim Euſebius Chronico Alexandrino non paucis annis fuit antiquior. Quid tum? Maior igitur ei fides adhibenda. Quid igitur Africano faciemus qui ſub Heliogabalo floruit, & centum minimùm annis Euſebium anteceſſit? Is Belo quinque duntaxat & quinquaginta tribuit annos. Quid igitur Africani chronographiam Euſebianæ præponimus? Non hoc dico, ſed eò ſpectat oratio mea vt oſtendã locum hunc eſſe lubricum, in quo non poſſis tutò conſiſtere, nec è principiis adeo controuerſis atque incertis ad certam chronologicæ veritatis notitiam facilè perueniri.

23 Quòd ſi certa ſunt omnia, quæ de an-
Scriptorũ de Nẽrod, & Belo diſſentio. nis Beli narrat Euſebius, cur adeo ſcriptores inter ſe de hoc ipſo diſſentiunt? Non deſunt, inquit ibidem Salianus, qui eum plus ducentis annis regnaſſe putent. Temporarius, qui Nemrodum à Belo ſeparat, illum octoginta annos regnaſſe vult, iſtum, ſexaginta quinque. alij denique aliter, prout cuique commodum fuit Beli chronologiã texuerunt. Quid autem illud, Eulogi, quòd Nemrodem eundem eſſe volunt, quem Græci Belum appellant, eiúſque filium eſſe dicunt Ninum illum Aſſyriacæ Monarchiæ conditorem? Quod tu falſum eſſe credis, ego ſaltem incertum: de quo tamen viderit noſter Baſilius, vt & illi conſiderandum relinquo, an Nemrod ante linguarum diuiſionem regnare occœperit, an ſtatim poſtea, an aliquot anni inter operarum diſſipationem, & Nemrodis imperium fuerint elapſi. Mihi certè nihil horum liquere confiteor, ac proinde hac via tam obſcuris impreſſa veſtigiis chronologiæ veritatem indagare non poſſum.

VIII. *Expenditur ſecunda ſententia.*

24. QVod ad eruditiſſimum Chronici ſacri ſcriptorem attinet, cùm ſine probatione Chuſum iuniorem alterius Chuſi filium inuexerit cùm eum, antequã Nemrodes potens eſſet in terra & generis humani tyrannidem acciperet præter ſcripturæ mentem, Regnum Aſſyriorum inchoaſſe dicat, cùm Nemrod eius filium cum Nino confundat cùm Nemrodis, ſiue Nini regnum à Monarchia diſtinguat, regnóque quatuordecim, monarchiæ, quinque & ſexaginta tribuat annos, cùm penitus à communi ſententia diuerſus, nullam dictorum adferat rationem, cùm ex eo quod homines in conſtruenda turri, quadraginta tribus annis occupatos fuiſſe tradit Cedrenus author non grauiſſimus, cùm, inquam, hoc vnico argumento tempus diuiſionis linguarum collegerit, æquo animo me chronologiam hanc, vel alia via rimari, vel ignorare patietur. In qua ſententia illud imprimis admiror quid ſit cur vir eruditus, cùm annis illis 292 qui à diluuio, ad annum Tharæi ſeptuageſimum, in textu principe colliguntur, annos triginta propter inſititium Cainanum adiecerit Abrahamúmque ſexaginta poſt annis, anno videlicet Tharæi patris centeſimo trigeſimo genitum eſſe defendat: è quibus citra controuerſiam annorum 382. Homas exiſtit; annos nihilò ſeciùs non plures 319. ab illa publica generis humani clade, ad ortum Abrahami collegerit. Nam ſi anno poſt diluuium 276. Nemrodes Aſſyriacam Monarchiam inchoauit, & anno eiuſdem monarchiæ quadrageſimo tertio, qui poſt linguarum confuſionem decimus quartus illuxit, natus eſt Abrahamus, neceſſe eſt eius ortum annis trecentis, ac nouem-decim duntaxat poſt diluuium elapſis contigiſſe.

IX. *Expenditur tertia ſententia.*

25. TRia ſunt apud Petauium, lib. 9. cap. 13. de doctrina temporum, Aſſyriorum epochæ fundamenta. Horum vnum eſt longè certiſſimum. Si quidem, vt author eſt Iulius Africanus apud Euſebium, lib. 10. [illegible]. Primum Cyri annum in primum Olympiadis quinquageſimæ quintæ incidiſſe Diodorus, Thallus, Caſtor, Phlegon, Polybius, alij denique

omnes

omnes prodiderunt, ἅπασι γὰρ συνεφώνησεν ὁ χρόνος, *omnes enim de tempore conſentiunt.* Basil. Sanè verò, Merops, fundamentum illud certiſſimum? Merops. Quidni certiſſimum putem, quod tanto conſenſu veteres omnes Chronologi comprobarunt. Basil. Atqui vir eruditiſſimus quicquid de Cyri primordiis, veterum authoritate ſtabilitis habet, id ſumpſit ex Africano. Eorum enim authorum ſcripta, quæ laudat, temporum iniuriâ perierunt, nec aliunde nobis nota ſunt, quàm è verbis Africani. Aliter tamen Petauius, aliter Africanus loquuntur de Cyri primordiis. Ille primum Cyri annum interpretatur, quo anno Cyrus Aſtyagen vicit, & regnum Medorũ ad Perſas tranſtulit: hic autem primũ Cyri, quem omnium veterum authoritate confirmat, eum eſſe dicit, quo Cyrus potitus Babylone, Monarchiam totius Aſiæ fundauit, & Iudæos, quos olim Nabuchodonoſor Babylonem abduxerat, ſeptuageſimo tranſmigrationis anno libertate donauit. Μετὰ δὲ ό τῆς αἰχμαλωσίας ἔτη Κῦρος ἐβασίλευσε Περσῶν, ᾧ ἔτει Ὀλυμπιὰς ἤχθη νε΄. *Poſt verò ſeptuaginta captiuitatis annos Cyrus Perſis imperauit, quo anno celebrabatur Olympias quinquageſima quinta*, &c.

26. Cui nos potiſſimùm credemus? Non dico Iuliũ Africanum ſeculis eſſe quatuordecim antiquiorem: Scio diligentiam, eruditionem, ingenium, non, vt vina annis æſtimari: Scio plauſibiles adferri poſſe rationes, quibus probetur Olympiadem illam quinquageſimam quintam potiùs cum relata de Aſtiage victoria, quàm cum ſubacta Babylone concurrere. Sed id in præſentia non agitur: id vnum quæritur, cùm Petauius quicquid adfert de veterum Cyri primordia ſtabilientium authoritate, id ex vno duntaxat Africano deduxerit, neque Africanus ipſa ſcriptorum verba referat, ſed ſic eorum mentem interpretetur, quaſi locuti fuerint de primo illo anno, quo Cyrus victis Babyloniis imperauit; illud, inquam, vnum quæritur, Petauíne, an Africani expoſitio maioris debeat eſſe momenti? Neque illud mihi poſtulo, quod extorquere facilè potuiſſem, vt in hac quidẽ parte Petauio præponderet Africanus: hoc certè mihi negari non debet, vt quoniam Africanus, qui authores ipſos legerat, eos captæ Babylonis annum Olympiadi quinquageſimæ quintæ conſignaſſe ſcribit, non minor illi, quàm Petauio veterum illorum, quos vnius Africani fide de Cyri primordiis egiſſe nouit, mentem aliter interpretanti tribuatur authoritas: vt quoniam primum illud epochæ fundamentum ſola veterum authoritate fulcitur; de veterum porrò mente Petauius ab Africano diſſentit, & annis ampliùs viginti ab eius calculo diuerſus eſt, nihil alterutram in partem certum eſſe ſtatuatur, & res in medio relinquatur.

27. Merops. Sunt iſta vera, Baſilj, verumtamen aliud eſt quærere, vtrùm Olympiade quinquageſima quinta, Cyrus regni Perſici gubernacula ſuſceperit: aliud vtrùm eo ipſo anno, quo Cyrus Perſicum regnum obtinuit, Babyloniis perdomitis frenum Perſicæ dominationis iniecerit, obtinueritque totius Aſiæ Principatum, Iudæiſque poſtliminium dederit. De anno, quo primùm Cyrus, Περσῶν ἐβασίλευσεν, *Perſis imperauit*, omnes veteres recentioréſque conſpirant: de anno captæ Babylonis, datique Iudæis poſtliminij quem annum Cyri primum ſcriptura non ſemel appellat, neque veteres illi, quos laudat Africanus, omninò loquuti ſunt, & Petauius impunè potuit ab eo diſſidere. Quare niſi tibi ſecus videtur, nihil prohibet, quominùs fundamentum illud chronologiæ certiſſimum eſſe ſtatuamus. Cætera duo, quibus vir doctus Aſſyriorum epocham adſtruere molitur, ſunt admodum controuerſa. Nam ſi Herodotum lib. 1. audiamus, Medi regnarunt annis duntaxat centum & quinquaginta, & quamuis longè priùs ab Aſſyriorum dominatu defecerint, extremis tantùm Cyaxaris temporibus quadtaginta circiter annis, antequã Aſiæ Monarchia tranſiret ad Perſas, deleta Ninus eſt, & imperiũ Aſſyriis abrogatum. Si Euſebio, & Gregorio Monacho fidem habemus, Medi ducentis quinquaginta annis, deſtructo Aſſyriorum imperio, ante Cyrum imperarunt. E Cteſia, ſi tamen ex Herodoto annos Aſtyagis triginta quinque adieceris, anni reuera trecenti ſeptemdecim colligentur.

28. Sed cur eruditiſſimus Petauius Cteſiæ cõputationem Diodori Siculi authoritate corroboret, ſanè nõ video. Cùm Diodorus tam Herodotũ, quàm Cteſiã ex æquo laudaſſet, διαφωνοῦσιν, inquiens, οἱ μέγιστοι τῶν συγγραφέων περὶ τῆς μεγίστης τῶν Μήδων ἡγεμονίας. *Scriptorum maximi de maximo Medorũ imperio diſſentiunt*, rem in medio relinquit, & neutrã in partẽ iudicans, profert vtriuſq; rationes. Herodotus Xerxis æuo florebat, Cteſias tẽpore Artaxerxis Memoris, centũ circiter annis poſt Herodotũ. Ait Cteſias ſe, quæ dicat, ἐκ τῶν βασιλικῶν διφθερῶν, *è regiis membranis* depromere: ait Herodot. ſcribere ſe ὡς Περσέων μετεξέτεροι λέγουσι οἱ μὴ βουλόμενοι σεμνοῦν τὰ περὶ Κῦρον, ἀλλὰ τὸν ἐόντα λέγειν λόγον: *vt Perſarũ nonnulli dicũt, qui res Cyri nolũt nimiũ extollere, ſed res narrare pro-*

ut reuera cõtigerũt: Herodotus apud multos mendaciorũ infamia laborat: qui excerpta Cteſiæ legerit apud Phociũ, ne eum quidẽ omnium ſcriptorũ veraciſſimum iudicabit.

29. Sed eſto, nefas eſſe ducamus, vel latum, vt aiunt, vnguem, à Cteſiæ ſupputatione diſcedere. Quid ſi Diodorus parum fideliter eius ſententiam retulit? Petauius paucis verbis in referenda Herodoti narratione duo μνημονικὰ ἁμαρτήματα deprehendit, quòd videlicet & Cyaxarem pro Deioce dixerit, & Olympiadem notarit, cuius nullum in Herodoto veſtigium. Tertium addere potuiſſet, quod ad rem noſtrã potiſſimùm attinebat. Ait enim Diodorus ex Herodoto, Aſſyrios ὑπὸ Μήδων καταλυθῆναι, *à Medis eſſe ſubuerſos*, cùm Herodotus poſt Medorum defectionem, Aſſyrios, quamuis acciſis viribus, centum minimùm annos ſtetiſſe, & vrbem Ninum tenuiſſe ſignificet: illúdque duntaxat dicat, Medos, excuſſo Aſſyriorum iugo, libertatem eſſe conſecutos, & bellum inferentibus Aſſyriis acriter reſtitiſſe. Quæ veráne ſint, an ſecus, non diſputo, ne falcem, vt loqui ſolent, videar in Baſilij meſſem immittere: illud vnum aio quod pertinet ad præſens inſtitutum, non eſſe tam certa, quæ de Medorum imperio iactantur, vt ex eius duratione, quibuſdam quaſi veſtigiis linguarum confuſio poſſit, & Aſſyriaci regni primordium deprehendi.

30. Evlog. Atenim liquidæ ſunt & expeditæ in ſupputandis Aſſyriorũ annis chronologiæ rationes, vt quamuis initia Medorum ignores, poſſis tamen Aſſyriorum originem habere compertam. Merops. Imò, mi Eulogi, cùm Petauiana methodo ex duratione colligatur initium, neceſſe eſt priùs cognoſcas quãdo deſierit: id autem ſciri nõ poteſt, niſi ſcias, quando Aſſyriis Medi ſucceſſerint. Sed quid ais explicatas Aſſyriacæ chronographiæ rationes? Quid ſi perturbatiſſimas eſſe, paucis oſtendero? Evlog. Nobis quidem rem gratiſſimam feceris, Merops, vt etiam pro Baſilio noſtro reſpondeã. Mer. Si cum Euſebio dixerimus, omnes annos regni Aſſyriorum mille ducentos & quadraginta à Nino computari, reclamabit omnis authorũ claſſicorum Orcheſtra: qui omnes ab eo ſuam chronologiam exorſi ab Euſebio diſſentiunt. Herodotus Muſa prima Medos ab Aſſyriis defeciſſe ſcribit, cùm illi iam annum quingenteſimum ac vigeſimum Aſiam ſuperiorem obtinerent. Eos Velleius Paterculus imperaſſe ſcribit annis mille ſeptuaginta, vel, vt in aliis codicibus legitur, mille ſeptingentis. Si Oroſium audimus, mille ducenti triginta numerantur:

Aſſyriorũ chronologia perturbata.

Lib 1.

Lib.1.

Si Iuſtinum, mille trecẽti: Si Cteſiam apud Diodorum Siculum, lib. 2. mille trecenti ſexaginta: ſi Diodorum ipſum, plures annis mille quadringentis: ſi Africanum in fragmentis Euſebianis apud Scaligerum, quod etiam ipſe Scaliger amplectitur, mille quadringenti & octoginta: ſi Sacerdotes Ægyptios è litteris, quæ ſacræ apud illos habebantur, *Regnum Aſſyriorum in epiſtola Alexandri* ad matrem Olympiadem, quinque *millia excedit annorum*, vt ait Auguſtinus, libro 12. de Ciuitate Dei, cap. 10. Et quoniam, vt ſubdit, *perhibentur Ægyptij, quondam tam breues annos habuiſſe, vt quaternis menſibus finirentur*: ſi Ægyptiorum annos ad communes reducas, anni fient pènè mille ſeptingenti, cum Velleio.

31. Eruditiſſimus Petauius (quẽ equidẽ honoris causâ nomino) hoc loco chronologiã Euſebianam amplectitur, & ab anno primo Nini, ad obitum Sardanapali annos ducentos & quadraginta ſupra milleſimũ euolutos putat, quibus ſi annos Beli ſexaginta quinque adiũxeris, anni mille trecẽti quinque colligentur. Quia tamen Africani calculis anni dũtaxat quinque & quinquaginta Nino tribuuntur, ipſe mediam viam inſiſtit, & Aſſyriorum imperium annis mille quingentis circumſcribit, adeóque Cteſiã, & Diodorum emendat: cùm enim Cteſiæ ſupputatio ſic apud Diodorum cõcepta ſit: ἡ τῶν Ἀσσυρίων ἡγεμονία μετέπεσεν εἰς Μήδους, ἔτη διαμείνασα πλείω τῶν χιλίων, καὶ τριακοσίων, ἔτι δ' ἑξήκοντα: *Aſſyriorum Imperium ad Medos tranſlatum eſt, cùm ſtetiſſet amplius annis mille trecentis, & inſuper ſexaginta*, ipſe minorem numerum, vt à Librariis inculcatum expungit, & cùm paulò poſt ſcribat Diodorus: ἡ μὲν οὖν ἡγεμονία τῶν Ἀσσυρίων ἀπὸ Νίνου διαμείνασα μὲν τριάκοντα γενεὰς, ἔτη δὲ πλείω τῶν χιλίων, τετρακοσίων ὑπὸ Μήδων κατελύθη: *Aſſyriorum imperium, cùm à Nino annis amplius mille quadringentis duraſſet, à Medis euerſum eſt*: ipſe τριακοσίων, *trecentis* legẽdum arbitratur. Verùm ſi quoties noſtris rationibus commodum eſt, poſſumus quidlibet augurari, ſi antiquorũ ſcriptorum voces alias aliis ſubſtituere poſſumus, alias penitus eradere, non video quid veterum teſtimonio probati non poſſit. Quid enim dictionem χιλίων, aut inducere, aut ſi delere non placet, eius loco διχιλίων ſubiicere prohibebit?

32. Quid? quòd hæc parum ſtabiliunt Euſebij chronologiam, cùm neque Cteſias, neque Diodorus, annorum illorum Aſſyriaci dominatus, quos mille trecentos hariolamur ab iis putari, non à Belo, vt

Euſebius, ſed à Nino caput accerſunt? Quid? quòd quantumuis omnes planè ſcriptores de annis à Belo ad Sardanapalum euolutis, conſpirare inter ſe faciamus, nihil tamen, quod ad propoſitam quæſtionem attineat, extricari poterit, niſi priùs probaueris ad ipſam linguarum confuſionem referenda Beli primordia. Quod neque antiquorum vllus putauit, neque Iuſtino, Manethoni, Africano perſuaderi facilè potuiſſet, quorum primus, Vexorē & Tanaïm Nino multis ſeculis antiquiorem: alter duodecim Ægyptiorum dynaſtias eodem Nino vetuſtiores: tertius Reges tredecim agnoſcit, quos ait ante Belum in Babylonia floruiſſe. Denique, vt ſemel dicam, maior hîc opinionum, quàm in ipſa Babel, linguarum videtur eſſe confuſio, vt ex his, plus quàm Labyrinthæis flexibus, & recurrentium viarum ambagibus extricare te non poſſis, niſi ſi ſcripturæ diuinæ, tanquam Ariadnæi glomeris explicatione regas obſeruata veſtigia. Basil. Quónam igitur pacto tempus linguarum diuiſionis ſcripturæ authoritate ſtabilitur?

IX. *Sibyllæ & prophanorum, de diuiſione linguarum teſtimonia.*

33. Mer. Antequam de ſcriptura dico, pretium videor operæ facturus, ſi de Sibyllinis oraculis, & Hiſtoricis externis pauca libauero. Huius enim linguarū diſſidij non Hebræi ſolùm, & Chriſtiani, ſed etiam gentiles plerique meminerunt, atque imprimis Sibylla, cuius equidē verſibus non abuterer, ſi è ſolis illis, qui nomine Sibyllinorum oraculorum feruntur, libris duntaxat promerentur, ſciens quàm multi ſua ſomnia nomine Sibyllarum iam olim obtruſerint. Sed cùm Ioſephi lib. 1. antiquitatis, & Theophili omnium penè Theologorum antiquiſſimi verba ipſiſſima referentis authoritate muniantur, ea ſilentio præterire non poſſum.

Sibyll. diſſidio linguarū.

--- Πύργον ἔτευξαν
Χώρῃ ἐν Ἀσσυρίῃ· ὁμόφωνοι δ' ἦσαν ἅπαντες,
Καὶ βούλοντ' ἀναβῆναι εἰς οὐρανὸν ἀστερόεντα.
Αὐτίκα δ' ἀθάνατος μεγάλην ἐπέθηκεν ἀνάγκην
Πνεύμασιν, αὐτὰρ ἔπειτ' ἄνεμοι μέγαν ὑψόθι πύργον
Ἔρριψαν, καὶ θνητοῖς ἐπ' ἀλλήλοισιν ὄρουσαν.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πύργος τ' ἔπεσεν, γλῶσσαι τ' ἀνθρώπων,
Εἰς πολλὰς θνητῶν ἐμερίσθησαν διαλέκτους.
Aſſyriæ in campis exorſi condere turrim,
Cùm vox vna foret cunctis adſcendere cœli
Stellātes voluêre plagas: verùm ocyùs Euris
Vim Deus incuſſit, qui turrim funditùs altam
Deiiciunt, homines inter diſcordia gliſcit.
At poſtquàm cecidit turris ſermóq; dirēptis
In diuerſa fluēs abiit diuortia linguis, &c.

34 Nota ſunt ex Ioſepho, primo antiquitatum, & Euſebio 9. προπαρασκ. Abydeni verba, quibus facta turris mentione ſubiecit: τέως δ' ὄντας ὁμογλώσσους ἐκ θεῶν πολύθροον φωνὴν ἐνεῖκαι: *Cùm ad hoc vſque tempus eundem ſermonem habuiſſent, à Diis diuerſam vocem eſſe illatam*: & Heſtiæi, qui cùm homines in campum Sennaar veniſſe dixiſſet, continuò ſubtexuit. Σκιδναμένας δὲ τολοιπὸν ἐντεῦθεν ὑπὸ τῆς ὁμογλωσσίας τὰς συνοικίας ποιησάμενοι, καὶ γῆν ἑκασταχοῦ κατελάμβανον τὴν ἐντυχοῦσαν. *De cætero ex illo loco diſſipati ſunt, cùm ſecundùm ſimilitudinem linguarum, familias & contubernia feciſſent, & ſinguli terram occuparunt, quæ cuique obuenerat.* Anonymus quidam apud Euſebium, vel potiùs Alexander Polyhiſtor, ἐν ἀδεσπότοις, ſe reperîſſe dicit, Abrahamum è gigantibus originem accerſere, qui cùm Babylone habitarent, à Diis propter impietatem fuerunt interempti. Horum vnum fuiſſe Belum, qui cùm euaſiſſet, turrim Babylone ſubſtruxit, in ea vitam exegit, eámque de ſuo nomine, Belum nuncupauit: μετὰ δὲ τρεῖς γενεὰς Ἀβραὰμ γενέσθαι: *poſt tres verò ætates natum Abrahamum.* E quibus effici videtur, centum annis ante ortum Abrahami confuſionem Babylonicam cōtigiſſe: γενεαὶ γὰρ τρεῖς ἀνδρῶν ἑκατὸν ἔτεά ἐστι: *tres enim hominum ætates colligunt annos centum*, inquit Herodotus, lib. 2. Quāuis, quod ait, gigantas illos propter impietatem à Diis, ἀναιρεθῆναι, *eſſe ſublatos*, veriùs & ad ſcripturam expreſſiùs dixiſſet fuiſſe diſſipatos. Poteram huc & Eupolemi calculos adhibere: ſed quoniā locus ille mendi ſuſpectus eſt, ab iis mihi temperabo.

Abydenus.

Heſtiæus.

Polyhiſt.

35. Ev. Hîc ego te teneo, Merops. Vides hoc loco, quod modò negabas cuiquā veterum perſuaſum fuiſſe, Belum agnoſci turris Babylonicæ conditorem, eúmque inter gigantas à Deo propter impietatem malè mulctatos recenſeri, quem & Babylonij ſui generis authorem, & eundem cum Saturno fuiſſe prodiderunt, vt confirmat ibidem Eupolemus. Mer. Fugit me ratio, Eulogi, cùm dixi neminem antiquorum ad confuſionem Babylonicam retuliſſe Beli primordia: paucos dicere volebam;

Sed tu inſulſus es & malè & moleſtè,
Per quem non licet eſſe negligentem.

Iam vt ad inſtitutam de ſcriptura diſputa-

ionem ve niamus, cùm externi ſcriptores de tempore diuiſionis linguarũ, vel omninò ſiluerint, vel perobſcurè locuti fuerint, ttes autem illæ temporis indagandi viæ à recentioribus excogitatæ certi nihil habeant, quod nos deducat ad notitiam chronologiæ veritatis; eam autem tum Hebræi, tum Chriſtiani veteres omnes, & plerique recentiores ex vna ſcriptura rimati fuerint, etiam atque etiam videndum eequid ex ea ſubodotari poſſimus.

XI. *Eorum qui ex ſola ſcriptura tempus diuiſionis inueſtigant, opiniones duæ.*

36. AIt Moſes Geneſis 10. v. 25. *Nati que ſunt Heber filij duo: nomen vnius Phaleg, eo quòd in diebus eius diuiſa ſit terra: & nomen fratris eius Iectan.* Omnes ad vnum, etiam ipſi illi qui alias temporis inueſtigandi vias inieiunt, fatentur hæc ad Chronologiam confuſionis Babyloniex pertinere. Quia tamen Phalegus ad annum vitæ ducenteſimum & pene quadrageſimum vitam propagauit, neque ſcriptura definit quoto Phalegi anno linguarum confuſio contigerit, recentiorum non pauci qui omnia ſolent ad viuum reſecare, & quæſtiones omnes accuratiùs enucleant, cas, quas diximus, excogitarunt rimandæ Chronologiæ rationes. Qui autem illam ad ſcripturæ ſolius amuſſim exigendam putant, rurſus diſtracti ſunt in aliquot ſententiarum diuortia.

37. Chriſtiani veteres, & recentiorum plerique diuiſionem hanc primo Phalegi anno conſignant. Certè doctiſſimus Salianus in hunc annum octodecim huius ſententiæ laudat authores, quibus & alios complures addere potuiſſet. Clariſſimè Hermannus Contractus in Chronico. *Phaleg*, inquit, *interpretatur diuiſio, cui propterea tale nomen impoſuere parentes, quod tempore natiuitatis ipſius terra per linguarum confuſionem diuiſa eſt.*

38. Hebræi cum Seder Olam (qui liber tantæ apud ipſos authoritatis eſt vt propè ad canonicos accedat, & ab ipſo Eſdra magna ex parte conſcriptus eſſe credatur, quamuis Genebrardus qui Latinis auribus eum communicauit, anno Chriſti præter propter milleſimo editum putat) Hebræi, inquam, diuiſionem hanc ad annum Phalegi poſtremum referre maluerunt. A diluuio, inquiunt, ad diuiſionem vſque treecenti quadraginta anni, נמצא נח חיה אחר הפלגה עשר שנים. *Nimſa Noahh khaiah ahar happilga aſchar ſchanim.* Noë poſt diuiſionem annis decem vixiſſe reperitur. אבינו

Hebræorũ opinio de tempore diuiſionis linguarum.

אברהם בפלגה בן ארבעים ושמונה *Abinou Abraham bephilga ben arbaim ouſchmoneh ſchana.* Abraham pater noſter diuiſionis tempeſtate attigerat octauum & quadrageſimum annum, & aliquanto poſt: מן הפלגה עד שנולד יצחק נב *min happilgah ad ſchenoled Iiſchac 52. ſchenaiim vehhamiſſchim*, à diuiſione ad conceptionem Iſaac anni quinquaginta duo. Quam Chronologiam ita demonſtrant ex Genebrardi verſione. Heber, vt ſcriptum reliquit Rabbi Ioſe, magnus fuit Propheta, quoniam afflatu Spiritus ſancti filium ſuum Phaleg nominauit, nam ſcribitur quia diebus eius diuiſa eſt terra. Non quidem dierum vitæ eius initio: nam certè Iectan frater eius natu erat minor, qui tamen tredecim cognationes ſiue ſtirpes & familiarum capita, quæ in hanc venerunt diuiſionem, procreauit. Non in medio: nam id minimè occultaſſet Moſaica Geneſis hiſtoria, ſed indicaſſet. Quod ergo ait diebus eius diuiſam eſſe terram, ad finem dierum & vitæ ipſius pertinet. Atque hæc eſt Rabbinorum de tempore diuiſionis linguarum, ſententia.

39. Et ſanè Moſes, cùm in diebus Phalegi terram ait eſſe diuiſam, aut primos vitæ dies, aut medios, aut extremos intelligit: vt dicat vel eo quo Phaleg natus eſt anno, terram fuiſſe Noëmi filiis diſtributam, vel hanc diribitionem eo ipſo, quo Phaleg mortuus eſt, anno contigiſſe, vel ſaltem aliquo eorum annorum, qui inter illum primum & hunc vltimum intercedunt. Poſtremum hoc dici non poteſt. Cùm enim, vt ex vndecimo Geneſis conſtat, neque Heber pater Phalegi, neque Sala auus, neque Arphaxad proauus, neque Sem abauus, imò ne ipſe quidem Noëmus omnium parens ante Phalegum humanæ neceſſitati conceſſerit, non minùs eorum quàm Phalegi diebus terrarum diſtributio facta diceretur. At hoc loco ſcriptura notat aliquid in Phalego, proprium & ſingulare, quod in reliquos Patriarchas quadrare non poſſit.

Ratio huius opinionis.

40. Imò, inquiunt, in eius diebus facta terræ diuiſio, quia quo primùm anno natus eſt Phaleg, Heber reuelationem futuræ diuiſionis accepit. Quæres vnde nobis hanc Prophetiam inuexerint, nullum huius reperient in tota ſcriptura veſtigium. Sed eſto ſanè: hanc terræ diribitionem eo ipſo, quo Phaleg in lucem editus eſt, anno, patri reuelatam fuiſſe faciamus. Illud quæro. Vtrùm facta fuerit in diebus Phalegi, quia pater eo naſcente futuram præuiderat: an futuram eſſe præuiderit, quia futu-

Tradit. heb. ra erat in diebus filij naſcentis terræ diuiſio. Quare Heberum quantumlibet Prophetico Spiritu afflatum fuiſſe, & quo tempore filium ſuſcepit, futuram terræ diſtributionem prædixiſſe faciamus, quod propter Hieronymi & Chryſoſtomi authoritatem negare facilè non debemus; ſed tamen illa quæſtio manebit, quid in hac diuiſione Phalegi diebus propriè conueniat, quod in aliorum Patriarcharum ætatem cadere non poſſit.

41. Illud igitur ſupereſt vt vel ineunte vel exeunte Phalegi vita contigiſſe dicatur illa linguarum gentiúmque diuiſio. Sed cùm vnus & idem annus à diluuio trecenteſimus quadrageſimus, quo volunt Hebræi terræ partitionem obtigiſſe, non ſolùm Phalego, ſed etiam Arphaxado fuerit extremus, quod omnes fatentur, paucis exceptis, qui in gratiam Caiņani iunioris annos triginta tum Hebræorum tum Latinorum rationibus addiderunt: cùm, inquam, vnus & idem annus vtrique poſtremus illuxerit; nos autem in hac temporis circunſtantia quæramus neſcio quid Phalego proprium & ſingulare, quod aliis Patriarchis conuenire non poſſit, planè dicendum videtur in hac Chronologia non exeuntis, ſed ineuntis vitæ Phaleg habendam eſſe rationem, adeóque conſiderandum,

XII. *Quid per Phalegi dies Spiritus Sanctus intelligat.*

42. EOs, opinor, annos intelligit quos Chronologi paſſim chronologicos, expanſos & explicatos vocant, qui ſoli in texenda temporum deſcriptione numerantur, quorumque duntaxat rationem haberi voluit ſacer hiſtoricus, vt nos ad chronologiæ cognitionem adduceret. BASIL. Res mihi videtur obſcurior, Merops, in quo tamen non orationem tuam vt parum diſertam, ſed ingenij mei tarditatem accuſo. Quare, ſi tibi commodum eſt, exemplo velim illuſtres vt eam poſſim ad liquidum intueri. MEROPS. Age verò, orationis meæ, vel, quandoquidem ita cenſes & pro ingenij tarditate dicere voluiſti, rei ipſius obſcuritatem exemplo ſuppleamus. Vixit Arphaxadus annos duodequadraginta ſupra tercenteſimum: non omnes tamen in Patriarcharum chronologia putantur, ſed ij duntaxat triginta quinque, quos ante natalem Salæi filij ſui diem exegerat. Vixit Sale quadringentis triginta tribus annis: non omnes chronologici dicuntur & expanſi: ſed ex eo numero triginta duntaxat excerpimus ante ſuſceptum ab eo filium euolutos, quorum in ſupputanda chronologia ratio ineatur. Hi enim ſoli explicatim euolutimque recenſentur, cùm cæteri quadringenti tres poſt genitum ab eo filium elapſi tum filij, tum cæterorum Patriarcharum temporibus implicentur, &, vt ſic loquar, abſorbeantur. Quos ergo ſcriptura Phalegi dies appellat? eos, opinor, annos triginta, qui ab eius ortu fluxerunt, antequam Reu filius ex eo naſceretur. Geneſ. II. v. 19. *Vixit quoque Phaleg triginta annis, & genuit Reu.* Hi ſunt Phalegi dies: cæteri deinceps in Moſis chronologia non ipſi Phalego, ſed Reu filio tribuuntur. Si enim annos nouem & ducentos, quos cum filio & nepotibus Phalegus exegit, computaret ſacer chronologus, altero tanto chronologiæ numerus excreſceret, & pro ducentis anni quadringenti facilè putarentur. Reſtat vt videamus, Dies Phaleg.

XIII. *Quoto poſt diluuium anno facta fuerit linguarum terrarumque diuiſio.*

43. NAtus eſt Phaleg anno poſt publicam generis humani cladem centeſimo primo: hoc anno arbitror conditum à Noëmo teſtamentum, & illam terrarum aſſignationem, ſi nondum re ipſa, ſaltem animi deſtinatione informatam, ſiue (vt placet Ioſepho & Origenim) Deo iubente, vt propagandi multiplicandique generis gratia colonias deducerent, ſiue (quod mihi magis arridet) Noëmo præuidente fore paulo poſt neceſſariam huiuſmodi ſeceſſionem. Neque enim aliter fieri poterat quin paucis pòſt annis exuberante multitudine, nec ſe iam Armenicis & Babylonicis finibus continente, colonorum examina, tamquam apes ex aluearibus emiſſæ, paſſim ſe in diuerſas terræ plagas effunderent. Prouidit itaque ſapiens pater, ne qua Diuiſio terrarum à Noëmo facta. poſt ſuam mortem inter liberos in cernenda hereditate ſimultas oriretur. Suam partem ſingulis aſſignauit: ab iiſque (vt ait Epiphanius in Anchorato) iuramentum exegit, ne quis eorum terras fratribus attributas inuaderet. τριχῆ, inquit τοῦ κόσμου τοῖς τρισὶν υἱοῖς διαμερισθέντος, ὅρκος ἀπῃτήθη παρ' αὐτῶν ὑπὸ τοῦ πατρὸς μηδένα ἐπεμβαίνειν τῷ τοῦ ἀδελφοῦ κλήρῳ. *Orbe terrarum tribus liberis trifariam diſtributo, iuramentum exegit pater, ne quis fratris ſui ſortem occuparet.* Quod verumne ſit, equidem affirmare non poſſum, illud ſcio iam olim Noëmum inſtinctu diuino prædixiſſe fore vt Iaphet in fratris ſui tabernaculis habitaret, ſi-

ue terras Semi poſteris aſſignatas Iapheti progenies occuparet, vt Eulogius noſter heſterna diſputatione pluribus explanauit.

43. Quicquid ſit, probabiliſſimum eſt totum terrarum orbem Noëmi teſtamento trifariàm eſſe diuiſum: & quoniam, vt ait Sapiens Prouerb. 18. cap. 18. *contradictiones comprimit ſors, & inter potentes quoque diiudicat*, fratres inter ſe eſſe ſortitos. Itaque, *ſortes mittuntur in ſinum, ſed à Domino temperantur*, & quidem ita temperantur, vt Semo primogenito partes Orientis, Chamo partes ad polum Auſtralem vergentes, quem, vt ait Poëta.

Sub pedibus Styx atra videt, maneſque profundi,

& potiſſimùm Ægyptus omnium, prope terrarum infima, ad quam non ſolùm è Iudæa ſed etiam ex Æthiopia prono Nili defluxu deſcenditur, Iapheto natu minimo, tum alij tractus, tum potiſſimùm Mediterranei maris inſulæ, & oræ quæ illus maris interni fluctibus alluuntur, pleræque omnes obuenerint.

Poëtarum fabulæ de diuiſione & ſortitione mundi.

44. *Non igitur*, inquit Lactantius libro de falſa religione, *à poëtis totum fictum eſt, aliquid fortaſſe traductum, & obliqua figuratione obſcuratum, quo veritas inuoluta tegeretur, ſicut illud de ſortitione regnorum. Aiunt enim Ioui cœlum obtigiſſe, Neptuno mare, inferna Plutoni. Cur non terra potiùs in ſortem tertiam venit, niſi quod in terra geſta res eſt? Ergo illud in vero eſt, quòd regnum orbis ita partiti ſortitique ſunt vt Orientis imperium Ioui cederet; Plutoni, cui cognomen Ageſilao fuit, pars Occidentis obtingeret* (mallem dixiſſet pars Auſtralis: videtur enim Sem Iouis, Cham Plutonis, Iaphet Neptuni nominibus adumbrati) *eo quòd plaga Oriens, ex qua lux mortalibus datur, ſuperior; Occidentis autem inferior eſſe videatur.* Aliam attulimus rationem cur partes ad Auſtrum deuexæ, qualis eſt Ægyptus & Libya, nomen inferorum habuerint. Et ſi dum apud Poëtas Titanes à Iapheto propagati ad Tartara,

Fulmine deiecti fundo voluuntur in imo,

Tartari & inferorum nomine Occidens videtur intelligi. Sed pergit Lactantius. *Sic veritatem mendacio velauerunt, vt veritas ipſa perſuaſioni publicæ nihil derogaret. De Neptuni ſorte manifeſtum eſt, cuius regnum tale fuiſſe dicimus, quale M. Antonij fuit,* (videtur μνημονικὸν ἁμάρτημα, non enim M Antonio, ſed Cn. Pompeio id imperium à Senatu Populóque Romano delatum eſt) *infinitum illud imperium, cui totius oræ maritimæ poteſtatem Senatus decreuerat, vt prædones perſequeretur, ac mare omne pacaret. Sic Neptuno maritima omnia cum Inſulis obuenerunt.* Quod ille Euemeri & Ennij authoritate confirmat.

45. Basil. Hui! μνημονικὸν ἁμάρτημα. Vide, quæſo, Merops, ne tibi potiùs ipſi, quàm Lactantio memoria ceſpitarit. Mer. Quo pacto, Baſili noſter? Bas. Maris quidem imperium Cn. Pompeio lege Gabinia delatum eſſe conſtat, *ſed tamen idem* (verba ſunt Paterculi lib. 2. cap. 31.) *hoc ante biennium in M. Antonij prætura decretum erat, ſed interdum perſona, vt exemplo nocet, ita inuidiam auget, aut leuat, in Antonio homines æquo animo paſſi erant*, &c. Is fuit Oratoris filius patruus Triũuiri. Sed tibi grauioribus cogitationibus intento memoriæ lapſus ignoſci facilè poſſit: Criticis autem quibuſdam haud ſcio an perinde debeat, qui cùm in hunc vnum ſcriptorem incumberent, locum hunc ſuis notarunt obeliſcis, & pro M. Antonio. Cn. Pompeium reponendum putarunt. Verùm hæc leuiora fortaſſe: in viam redeamus

46 Mer. Negari ſanè nõ poteſt quin veteres poëtæ multis etiã ſeculis ante LXX. ſeniorum interpretationem, ſacras hiſtorias adſe neſcio quo pacto maiorum traditione tranſmiſſas quibuſdam fabularum integumentis inuolutas litteris conſignarint, & vel ex ignoratione veri, vel ex animi inductione, voluptatis aucupandæ cauſsâ mendaciolis quibuſdam frequenter adſperſerint, vt mihi planè perſuaſum ſit, ea quæ de Ioue, Neptuno, Plutone tradunt, ad Sem, Cham, & Iaphet, eorúmque ſortitionem pertinere. Sed enim verendum eſt, Eulogi, ne iampridem extra cancellos abs te mihi circumdatos, mea diuagetur oratio. Rurſus igitur ad inſtitutum.

Vnde hæ fabulæ manarint.

47. Cùm ſcriptura dicat ideo nomen à patentibus inditum Phalego, quia in diebus eius terra diuiſa eſt, nec vllo modo ſignificet Heberum ſpiritu Prophetico afflatum, diuiſioniſque paulo pòſt futuræ præſcium id filio nomen indidiſſe, cauſſæ nihil eſt cur à futuro potiùs, quàm à præſenti terrarum diſtributionis euentu Phalegum dicamus appellationem eſſe ſortitum, aut ſine neceſſitate nouas reuelationes & miracula ſabricemur. Nihil tamen humanæ prouidentiæ detractum volumus Hebero, cùm è Noëmi teſtamento ac diuiſionis illius informatione facilè præuidere potuerit futurum vt homines qui hactenus eodem in loco, atque, vt ita dicam, contubernio conſederant, paucis poſt annis re ipſa paternam hereditatem adituri per diuerſa terrarum ſpargerentur. Quod

Hieronymus in Traditionibus Hebraicis Heberi *vaticinium* Chryſoſtomus Homilia 30. in Geneſin τοῦ μέλλοντος μετ' οὐ πολὺ σημείου τὴν πρόγνωσιν, *futuri paulo pòſt prodigij praenotionem* appellat. Sed quicquid illi de Heberi ſiue naturali prouidentia, ſiue diuina reuelatione ſenſerint, eum certè Prophetam fuiſſe non ex ipſa ſcriptura, ſed ex Hebræorum traditione didicerunt: neque nos, qui hac conditione ſcripturam tractandam ſuſcepimus, vt ad eius explicationem nullas ſine neceſſitate Prophetias, nulla noua miracula procuderemus, citra cauſſam, in ortu Phalegi diuinam reuelationem inuitis, certè non exigentibus ſcripturæ verbis debemus obtrudere: cùm etiamſi primo, quo natus eſt, die, Phalego nomen inditum eſſe faciamus, potuerit ab ea quæ vel proximè facta fuerat, vel rum in manibus erat, terrarum diuiſione nomen eſſe ſortitus.

Heber an propheta.

48. Neque propterea quòd in ortum Phalegi terræ diuiſionem coniecimus, ideo putandum eſt hanc eodem temporis veſtigio, vel etiam eodem anno & informatam & abſolutam fuiſſe. Certè Ioſephus lib. 1. càp. 4 vt eleganter notat Salianus, duplicem terræ diuiſionem agnoſcit, alteram iuris, alteram facti: illam vocat ἀποδιασμὸν τῆς οἰκήσεως, *habitationis diſtributionem*, hanc στάσιν καὶ σύγχυσιν περὶ τὴν διάλεκτον, diſſidium confuſionémque linguarum. *Vna*, inquit Salianus in annum Phalegi primum, *diſtributionē habet, ſiue partitionem, altera occupationem & poſſeſſionem. Prior nullam habuit confuſionem coniunctam: poſterior autē maximè illa quieta fuit, iſta turbulenta.* Illam credit ſub ortum Phalegi, cui planè aſſentior: iſtam ſub media eiuſdem tempora (anno videlicet eius centeſimo quadrageſimo quarto, vt in eum annum dicturus eſt) contigiſſe, vt meritò ille à gemina diuiſione nomen acceperit. Sed iam oſtendimus cauſſæ nihil ei fuiſſe, cur linguarum confuſionem ad ea tempora ſubmouendam putaret.

Diuiſio terræ.

Confuſio linguarum.

49. Evlog. Quonam igitur anno inducta linguarum confuſione, ſuum effectum ſortita eſt ea quæ ſub ortum Phaleg Noemi teſtamento delineata fuerat terræ diuiſio? Merops. Anno, ni fallor, Phalegi trigeſimo, qui poſt publicam terrarum eluuionem centeſimus trigeſimus primus illuxit, res ita tranſacta eſt, vt eo naſcente Noemus teſtamentum condiderit, vniuerſúmque terrarum orbem in partes tres deſcriptum filiis ſuis diuiſerit, reliquis deinceps annis ad triceſimum interlabentibus, homines, antequam diſpergerentur, æternum nominis ſui monumentum relinquere decreuerint, lateres compararint, turrim ædificare cœperint, & iam ad inſanam altitudinem euexerint, donec tandem anno Phalegi trigeſimo, linguis diuinâ prouidentiâ confuſis, gliſcente inter fabros diſcordia, diſſipatis operis, creuerunt hereditatem, & à ſe mutuò diſtracti, partim alienas ſortes inuaſerunt, quod de Chananæis ſcribit Epiphanius, partim in aſſignatos agros nolentes volentes abierunt.

in Anchorato.

50. Certè quod ad tempus attinet, Beroſus Annianus planè noſter eſt, aliique non pauci, qui ſupputandis antiquorum temporibus, eius vnius veſtigiis inſtiterunt. Basilivs. Quid igitur, Merops? tantin' tibi fuit Beroſus ille Viterbienſis quem initio diſputationis tuæ nuperum ac nouitium ab Annio confictum tute dicebas, vt rem tantam, tam obſcuram, tantis doctorum virorum altercationibus vltro citróque ventilatam, eius vnius & ſequacium authoritate decideres? Mer. Equidem, Baſili, ſi quid authoritatis Beroſo tribuendum putem, authores habebo viros eruditos non ſectarios tantùm, vt Godefridum qui eum elegantiùs edidit, eiúſque patrocinium in operis præfatione ſuſcepit, & Ioannem Funccium, ſed etiam Catholicos vt Ioannem Lucidum, & Blaſium Vigenerium, alióſque quamplurimos qui ſuas primorum temporum deſcriptiones ex vno propemodum Beroſo concinnant. Sed quia longè plures ac doctiores huiuſmodi fictitiorum authorum quiſquilias euerrunt, vt ſaltem dubia ſit eius fides: nobis autem iam inde à diſputationis initio non placuit ex dubiis & controuerſis ad rimandam Chronologiæ veritatem procedere, Beroſi Viterbienſis authoritate non abutar. Tanta ſit, quantam quiſque exiſtimat. Habeo grauiora ſcripturæ momenta quæ iudicij mei lancem in eam partem inclinent.

51. Ait Moſes *Nomen vni Phaleg, eo quod in diebus eius diuiſa ſit terra.* Cauſſæ nihil apparet cur vel ad verborum expoſitionem nouas prophetias obtrudam, vel in imponendis nominibus nouitatem inducam, vel à proprio genuinóque verborum ſenſu diſcedam. Video Phalego nomen inditum: Octauo vel nono ſecundum antiquorum conſuetudinem, vel fortaſſe primo partus editi die, à parentibus datum interpretor. Hanc adfert nominis impoſiti rationem: *eo quod in diebus eius diuiſa ſit terra.* An autē Heber diuiſionem iſtam Spiritu Prophetico præuiderit, neq; ſcripturâ tacente ſcire poſſū, & in re dubia malo mihi perſuadere,

Quo ſenſu propriè terra ſit diuiſa in diebus Phaleg.

potiùs ex eo quod fiebat, quàm ex eo quod aliquanto pòſt futurum eſſe diuinabatur, Phalegi nomen eſſe deductum. Ait enim Phalegum ideo nomen obtinere, quòd in diebus eius diuiſa ſit terra, non quòd pater eo naſcente diuidendam eſſe præſciuerit. Ait in diebus Phalegi terram eſſe diuiſam. Scripturæ mordicùs hæreo: nolo plus ſcire, quàm me Spiritus-Sanctus ſcire voluit; verba interpretor vt ſonant, nec argutis interpretationum offucijs tã apertæ veritati tenebras offundo. Phalegi dies eos annos intelligo quorum Moſes in texenda chronologia putat habendam eſſe rationem. Annos videlicet illos triginta qui ſeorſum ab aliis Patriarchis Phalego tribuuntur. Neque ſinceriùs & caſtiùs interpretari poſſum terram in Phalegi diebus eſſe diuiſam, quàm ſi diuiſionem hanc initio dierum inchoatam & deſignatam, progreſſu prouectam, fine perfectam abſolutamq; interpreter, vt initium dierum diuiſionis initio progreſſus progreſſui, finis fini reſpondeat.

XIII. *Reſpondetur aduerſariorum argumento.*

52. BASIL. Quid igitur Hebræis, immo recentioribus Chriſtianis pleriſque faciemus, qui non ante prouectam Phalegi ſenectutem probant hanc linguarum confuſionem obrigiſſe, eo potiſſimùm argumento, quòd iam tum Iectan ipſius frater, & quidem natu minor, liberorum duodecim pater erat, quorum ſinguli iam in illa diſperſione gentium à ſe propagatarum principes extiterunt. MEROPS. Facilis eſſet & expedita ratio, ſi liberet à maiorum authoritate diſcedere. Diceremenim quo tempore diuinitus illata eſt linguarum confuſio, nondum aliquot eorum natos fuiſſe qui capite decimo memorantur, ſed ideo numerari, quia ſecutis temporibus gentium ἐπώνυμοι fuerunt & conditores. Statuerat enim Moſes non vnius Iſraeliticæ, ſed etiam præcipuarum gentium origines explicare. Hîc igitur occaſione benedictionis & prophetiæ Noëmi, quæ in omnes liberorum poſteros redundabat, multarum gentium de quibus videbat nullum poſteà fore dicendi locum, ſeriem contexuit: cæteras prætermiſit non paucas ab Abrahamo, Nachore, Loto ſuo tempore condendas; non quia nati nondum fuerant, quo tempore facta eſt linguarum confuſio, ſed quia ſcriptura de Abrahami rebus actura gentium illarum originem in aliud tempus commodiùs differebat.

Omnéſne iam nati erant in cõfuſione linguarum, qui Gen. 10. nominantur?

53. Quid enim à nobis extorquet vt ante Babylonicam confuſionem aut liberos à Iectano ſuſceptos, aut etiam eum natum fuiſſe fateamur? quod huius rei vel minimum in vniuerſa ſcriptura veſtigium? An quia priùs eorum facit quàm confuſionis Babylonicæ mentionem? Sanè verò. Dicamus igitur Noëmum priùs vitâ defunctum quàm gentes orto linguarum diſſidio ſpargerentur, quia linguarum confuſio c. 11. extremus Noëmi dies cap. 9. deſcribitur. Dicamus priùs mortuum quam Arphaxadus nepos naſceretur, quia cùm dixiſſet Moſes cap 9. exeunte. *Impleti ſunt omnes dies eius nongentorum quinquaginta annorum, & mortuus eſt*: ortus Arphaxadi cap. ſequenti ſubnectitur. Sed, credo, ex ipſis ſcripturæ verbis Iectanum ante turris Babylonicæ ſubſtructionem liberis operam dediſſe liquidiùs colligetur Quibus? Moſes enumeratis proximè liberis; *Iſti filij Sem*, inquit, *ſecundum cognationes, & linguas, & regiones in gentibus ſuis*. Audio quidem eos qui recenſiri fuerant, ſingularum gentium fuiſſe conditores, ſed quonam eas tempore condiderint, non audio. Subdit v. 32. *Hæ familiæ Noë iuxta populos, & nationes ſuas. Ab his diuiſæ ſunt gentes in terra poſt diluuium* Hoc etiam audio. Sed quæ neceſſitas incumbit aſſerendi nullam omnino ex his gentibus fuiſſe quæ non in ipſa confuſione Babylonica conderetur?

54. An ſi aliquarum originem annis, verbi cauſſa centum poſt diſſidium illud Babylonicum differamus, idcirco minùs verum erit eas, poſt diluuium eſſe exortas? aut ad Noëmi familias pertinere? An quia Ammonitæ, Moabitæ, Idumæi, Amalecitæ, aliæ gentes innumerabiles multis annis poſt linguarum confuſionem conditæ fuerunt, idcirco poſt diluuium conditæ non fuerunt? E quibus manifeſtè colligitur ea quæ de linguis duabus & ſeptuaginta vulgo dicuntur, quas cæterarum matres primoque diuerſas appellant, ea non è ſcripturarum fontibus, ſed ex Hebraicarum traditionum lacunis eſſe deriuata. Ad quarum defenſionem neceſſe non eſt, ſi aliter cum ſcriptura conciliari non poſſint, à natiuo genuinóque ſcripturæ ſenſu diſcedere.

55. Atque hæc quidem impunè dicere poteramus. Quia tamen aliud Sanctiſſimorum Patrum authoritas perſuadet (quam nihilominùs illi relinquunt, qui linguarum confuſionem non anno Phalegi primo, vt pleríque veteres, ſed vel anno eiuſdem 53. vt Petauius, vel 144. vt Torniellus &

Salianus

Salianus, vel etiam poſtremo conſignant, vt Genebrardus & Hebræi) dicamus cum Auguſtino lib. 16. de Ciuit. Dei cap. 11. exeunte, *priorem quidem Phaleg nominatum, ſed longè poſt fratrem ſuum Iectan fuiſſe natum, cùm Iectan duodecim filÿ tam grandes tam familias haberent, vt in linguas proprias diuidi poſſent.* Quod ſanè facilè dicere potuit Auguſtinus, qui quamuis lib. 15. cap. 13. Hebræos calculos Græcis præferendos eſſe decreuerat, in hac tamen quæſtione Græcorum rationes adhibet, vtè cap. 10. liquet: *fiunt itaque*, inquit, *anni à diluuio vſque ad Abraham mille ſeptuaginta & duo, ſecundum vulgatam editionem, hoc eſt interpretum ſeptuaginta. In Hebræis autem codicibus longè pauciores annos perhibent inueniri, de quibus rationem aut nullam aut difficillimam reddunt.* Quare cùm Græcorum calculis anno patris trigeſimo quinto ſupra centeſimum natus fuerit Phalegus; centum ipſis annis Iectanus fratre ſuo Phalego facilè potuit eſſe prouectior. Quo poſito nulla ſupereſt difficultas.

De 12. liberis Iectani.

56. Evlog. Atenim maior eſſe debet communis editionis Latinæ Hebræo præſertim textui conſentientis authoritas. Merops. Quis enim negat? ſed noſtræ reſponſioni non officiunt textus principis & editionis Latinæ rationes. *Vixit autem Heber triginta quatuor annis, & genuit Phaleg.* Sed quid prohibet ab eodem Hebero decimo ſeptimo ætatis anno Iectan eſſe ſuſceptum, vt Iectan fratrem ſuum ipſis ſeptemdecim annis præceſſerit. Id ſi ſtatuatur, cùm anno Phalegi trigeſimo confuſæ ſunt linguæ, operæ diſſipatæ, conſtitutæ gentes Iectan ad ſeptimum & quadrageſimum ætatis annum peruenerat: quo tempore liberos habere potuit facilè tredecim è pluribus præſertim, vt tum licebat, vxoribus, ſuſceptos, non ſolùm adultos, ſed etiam iam patres-familias, & aliquot liberorum parentes, quorum ſingulæ familiæ proprias linguas habere potuerunt. Nihil igitur cauſſæ ſupereſt cur in ſcrutanda confuſionis Babylonicæ Chronologia ſcripturam detorqueamus à proprio verborum ſenſu, vel ad obitum Phalegi diſperſionem gentium differamus.

Geneſis 11. v. 16.

Basil. Non igitur, vt Hebræi volunt, annis duntaxat decem linguarum confuſioni ſuperſtes fuit Noëmus Patriarcha, ſed annis omnino ducentis, ac viginti, quibus videre potuit diuerſarum gentium à ſe propagatarum imperia non ſine grauibus bellis & generis humani cladibus inſtituta. Nam ſi annis trecentis & quinquaginta quos ille poſt diluuium exegit, centum & triginta detraxeris, ducenti ac viginti remanebunt. Merops. Planè ſic exiſtimo. Basil. Quibus igitur in locis eum poſt gentium diſperſionem verſatum eſſe ſuſpicaris? Merops. Equidem, Baſili, non auſim extra limites, quos nouus iſte Popilius mihi virgula circumſcripſit, excedere.

Ἀλλ' ἄγεθ' ὡς ἂν ἐγὼν εἴπω πειθώμεθα πάντες.

Memento te eſſe Baſilium: ego quoniam iſte mihi cancellos, circumdedit, me cancellarium eſſe meminero, & edicta baſilica vel nominis ſubſcriptione, vel ſigilli appoſitione communiam. Basilivs.

Γιγνώσκω, φρονέω, τὰ δὲ μοι νοέοντι ἔειπας.

Tuæ ſunt partes, ampliſſime Cancellarie, dic ei mulctam nomine meo, tuo tamen arbitratu. Merops. Hanc tibi mulctam imponimus, Eulogi, vti nobis ediſſeras,

XV. *Vbi poſt Babylonicam confuſionem, habitarit Noëmus Patriarcha.*

58. **B**asil. Et nos dictam à noſtro Cancellario mulctam pro noſtra poteſtate ratam habemus. Evlog. Edicta ſanè baſilica *quibus parere neceſſe eſt*, vel potiùs aperta coniuratio. Quapropter vt vobis ex eodem Poëta reſpondeam. Κέκλυτέ μευ.

Ὄφρ' εἴπω τά με θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι κελεύει.

Non eſt tamen quòd à me expecteris oracula, rem leuibus coniecturis duntaxat, & ſuſpicionibus indagabo. Auctor eſt Alexander Polyhiſtor apud Euſebium libro 9. προπαρασκ. ex Melone vetuſtiſſimo ſcriptore μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας ἀπελθεῖν τὸν περιλειφθέντα ἄνθρωπον, μετὰ τῶν υἱῶν ἐκ τῆς ἰδίας ἐξελαυνόμενον ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων, διανύσαντα δὲ τὴν μεταξὺ χώραν ἐλθεῖν εἰς τὴν ὀρεινὴν τῆς Συρίας οὖσαν ἔρημον. *Poſt terrarum eluuionem, hominem qui relictus fuerat ex Armenia cum liberis abiiſſe, expulſum ab iis qui regionem illam incolebant, & cùm interiectas terras emenſus eſſet, veniſſe in montana Syriæ vacua cultoribus.* Quæ non ad viuum omnia reſecamus, ſed ita comiter interpretamur, quaſi Patriarcham nepotes ſui, poſtquàm is facta linguarum diuiſione circa Meſopotamiam & Armeniam aliquamdiu ſubſtitiſſet, tanquam importunum monitorem & cenſorem amoliti fuerint, & cum Semo filio ſubmouerint, quo libetiùs ac licentiùs obſequerentur animo ſuo, & velut admiſſarij cuſtodibus amotis, fractiſque pudicitiæ repagulis ad ſuas voluptates adhinnirent, vnde ſenſim per

Noë in Syria poſt linguarum diſſidium habitauit.

ſcelerum abrupta deuoluti tandem ad idolatriam prolapſi ſunt; Noëmus autem à ſuis eiectus in Syriæ montanis, & in ipſa Iudæa conſederit.

59. Certè conſtans eſt Hebræorum opinio, quam Abulenſis, Lyranus, Genebrardus, Torniellus, & alij multi ſequuntur, & Soares tom. 4. in 3. part. Diſpur. 46. §. 4. vt valdè probabilem admittit, Semum eum ipſum eſſe qui Gen. 14. Melchiſedech. i. Rex iuſtitiæ nominatur, qui & tanquam primogenitus Sacerdos fuit Altiſſimi, & in Syriæ montanis habitauit: fuit enim Rex Salem, quam plerique omnes Ieruſalem fuiſſe exiſtimant. Neque verò temerè credi poteſt Noëmum & Semum à ſuis expulſos eò rerum ſuarum domicilium transtuliſſe, vbi Adamum creatum ac ſepultum, vbi Paradiſum à Deo plantatum eſſe meminiſſent, vt, quoniam vterque typus erat & figura Chriſti, arca crucis hominum reparatricis, ac Melchiſedechi oblatio vmbra quædam incruenti miſſæ ſacrificij, ibi potiſſimùm habitarent, vbi Chriſtus olim peracturus erat illa myſteria.

Sem Melchiſedech.

XVI. *Vtrum Noë ſit is qui Ianus à profanis nominatur.*

60. AN autem ibi Patriarcha reliquam ætatem exegerit, facilè non poteſt explicari. Beroſus Viterbienſis, quiſquis ille fuit, & alij eius authoritatem ſecuti Noëmum in Italiam migraſſe, & eundem eſſe cum Iano litteris prodiderunt. Quod ne abſurdum putem, non tam aut recentiorum aut veterum incertæ fidei ſcriptorum authoritas, quàm probabilis ſuſpicio perſuadet, vt nonnulla videantur obſcura quidem & iam euanida, ſed non omnino dubia tantæ vetuſtatis ſupereſſe veſtigia. Iani nomen, effigies, mores & inſtituta, & eiuſmodi non pauca.

Noë videtur in Italiam migraſſe.

61. Noë vineam plantauit: Ianus à יין *iaiin vino* nomen ſortitus eſt. Italiam vetuſtiſſimi vocabant Oenotriam, ἀπὸ τοῦ οἴνου, à vino nomen acceperat. Pherecydes Atticarum Genealogiarum ſcriptor, & Antiochus Syracuſanus ambo ſcriptores antiquiſſimi, apud Dionyſium Halicarnaſſeum lib. 1. Antiq. Romanæ, Oenotrium primũ Italiæ Regem fuiſſe litteris prodiderunt. Quamuis Græci vt Italos à ſe ortos iactarent, eum non ſolùm primo cataclyſmo poſteriorem, ſed etiam quintum à Phoroneo, quem Acuſilaus apud Clementem 1. ſtromatum, & Plato initio Timæi primum hominem author Phoronidis πατέρα θνητῶν ἀνθρώπων, patrem mortalium hominum appellant, ſeptemdecim duntaxat γενεαῖς, id eſt annis non omnino ſexcentis, ante bellum Troianum floruiſſe voluerunt.

Ianus. Oenotrus.

62. Cùm tamen Ianus & Oenotrus à vino nomen acceperit, primúſque Rex Italiæ fuiſſe dicatur, poſſumus citra temeritatem, non duos, ſed vnũ duntaxat ſuſpicari. Etenim, ſi quam fidem ijs tribuendam putamus, quæ Catonis nomine circumferuntur, Originum fragmentis, *multi Ianum Oenotrum dictum exiſtimant, quia inuenit vinum & far.* Ait quidem Beroſus lib. 5. Cùm Noa ſiue Ianus Pater in Italiam appulſus eſt, Chamum in ea reperiſſe eumque tribus annis æquo animo tuliſſe; ſed cùm is iuuentutem corrumperet, eum ex Italia depuliſſe: & ex iiſdem Originum fragmentis conſtat Italiam à Cameſe qui cùm Iano patre regnauerat, dictam fuiſſe Cameſenam. Ex quo probabiliter colligi poſſit Ianum Patrem à Noemo non eſſe diuerſum. Sed quoniam tam Beroſi quam Catonis Anniani vacillat fides, Macrobium lib. 1. Saturnal. cap. 7. loquentem audiamus. *Regionem iſtam*, inquit, *quæ nunc vocatur Italia, regno Ianus obtinuit. Qui (vt Hyginus Protarchum Trallianum ſecutus tradit) cum Cameſe æquè indigena terram hanc ita participata potentia poſſidebat, vt regio Cameſene, oppidum Ianiculum vocaretur, poſt ad Ianum ſolum regnum redactum eſt*, &c. Præclarè omnia, niſi quòd indigenas vocant, cùm Ianum Plutarchus & alij paſſim aduenam fuiſſe teſtentur. E quibus Iani, Oenotri, Cameſi nominibus ad veri notitiam aliquo modo deducimur.

Cameſes.

XVII. *De effigie Iani.*

63. QVod ad ſpeciem & effigiem attinet, eum bifrontem vel etiam quadrifrontem fuiſſe veteres fabulantur, & ſiue primus æs ſignauerit, vt Draco Corcyræus antiquiſſimus ſcriptor, Macrobius & alij volunt, ſiue poſtea eius memoriæ conſultum voluerint, vt magis placet Ouidio 1. faſtorum ita ſcribenti.

--Naualis in ære,
Altera ſignata eſt, altera forma biceps.

Quod Macrobius ita confirmat loco proximè laudato. *Æs ita fuiſſe ſignatum hodiéque intelligitur in alea luſu, cùm pueri denarios in ſublime iactantes capita aut nauim vſu teſte vetuſtatis exclamant*, quòd Franci veteres feruntur dixiſſe: *chef ou nef.*

64. Huius rei cauſſam Ethnici ſcriptores inquirunt: plerique duas illas facies ad Iani prudentiam, qui & præterita noſſet, & futura præuideret, putant eſſe referendas: nauim at honorem Saturni qui *Arma Iouis fugiens & regnis exul ademptis* ad Italiam nauigarat.

Nauis in nummis.

At bona poſteritas puppim ſignauit in are
Hoſpitis aduentum teſtificata Dei.

Quod meritò Plutarchus non probat, quia Ianus, Euander, Æneas, aliique non pauci perinde atque Saturnus nauigio ad Italiam acceſſerant. Cui tamen reſponderi poſſet nauigium non vnius Saturni fuiſſe, ſed Iani cæterorúmque memoriæ conſecratum. Ipſe mauult hac nauis figura mercaturam Reipublicæ comprimis neceſſariam adumbrari. Satis coactè. Sed quid mirum nō potuiſſe homines veritatis ignaros veram huius rei cauſſam attingere? Volebat Ianus Pater immiſſi cataclyſmi memoriam ad poſteros propagari, & altiores in eorum animis agere radices, vt iuſtitiæ diuinæ recordatione mortales in officio contineret. Æs ſignauit: altera parte ratem ſiue nauigium expreſſit, æternum arcæ Noëmiticæ monumentum.

Et ſanè Draco Corcyræus apud Athenæum lib. 15. Deipnoſoph. author eſt Ianum Patrem πρῶτον καὶ στέφανον εὑρεῖν, καὶ σχεδίας, καὶ πλοῖον, καὶ νόμισμα χαλκοῦ πρῶτον χαράξαι. *Primum & coronam inueniſſe, & rates, & nauigium, primum etiam as ſignaſſe.* Ex altera parte formam bicipitem exſculpſit, vt ſe ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω, *ſimul ante retróque.*

Finem æui veteris principiúmque noui.

& quæ communem illum terræ Cataclyſmum præceſſerant, & quæ ſecuta fuerant, vidiſſe oſtenderet.

Ianus Biceps.

65. Et verò bifrontem hanc effigiem Noëmo quadrare hinc etiam poſſumus aliquo modo ſuſpicari, quòd apud Syrophœnicas, in quorum montanis aliquamdiu verſatum eſſe Patriarcham iam oſtendimus, tradit apud Euſebium libro 1 de Præparat. Euangelicâ Sanchoniaton Berytius etiam temporibus Troianis antiquior, datum à Phœnicibus fuiſſe Saturno inſigne regiæ poteſtatis, ὄμματα τέσσαρα ἐκ τῶν ἐμπροσθίων καὶ τῶν ὀπισθίων μερῶν. *Oculos quatuor ex antica, & totidem, è poſtica parte.* Solebant, vt author eſt Draco Corcyræus, pro nauigio frequenter in altera nummi parte coronam exſculpere. Quid aliud intelligi voluerunt, quàm quatuor anni tempeſtates, illámque promiſſionem, qua poſt diluuium *odoratus Dominus odorem ſuauitatis*, qui floribus coronariis adumbratur, & Noëmi ſacrificio placatus, *benedixerat coronæ anni benignitatis ſuæ*, & campos vbertate repleuerat? Quid, inquam, veteres aliud ſignificari voluerunt, quàm Dei promiſſionem in hæc verba conceptam? *Omnibus diebus terræ ſementis & meſſis, frigus & æſtus, æſtas & hyems, nox & dies, non requieſcent.* Geneſis 8. v. 12. Quidni verò coronâ, vtique circulari, putemus tempeſtatum ſibi perpetuò ſuccedentium viciſſitudinem commodè denotari? Vt etiam, quod Grammatici obſeruant, annulus ab anno nomen acceperit. Vt enim in annulo corona, in circulo neq; principium neque finis inuenitur, ſed potiùs quocunque te conuerteris, ibi finis eſt, ibi principium, ita

Gen. 8. v. 21.

Pſal 64 v. 11.

Iani Corona.

Perpetuò redit actus in orbem,
Atque in ſe ſua per veſtigia voluitur annus:

ac ſerpentis inſtar in gyrum conuoluti, caudam.

Ore vorat tacito relegens veſtigia lapſu;

Vt quocunque adſpexeris, neque principium inuenire poſſis, neque finem euoluere, cùm tamen prout animo deſignaueris, vbique incipiat, vbique finiatur.

Ianus annum exprimit.

66. Iani ſimulacrum ita plerúmque fingebant Numæ inſtituto vt manu dextera ccc. ſiniſtra ſexaginta quinque quadam digitorum geſticulatione numerum exhiberet, ad demonſtrandam anni ſolaris dimenſionem, vt Suidas in Ianuario, Plinius lib. 34. naturalis hiſtoriæ c. 7. Macrobius 1. Saturnal. & alij prodiderunt. Hoc videlicet numero notabantur ij dies quos in arca Noë mus exegerat. Qui enim anno ſexcenteſimo vitæ ſuæ, menſe ſecundo, ſeptimo decimo die menſis, & quidem in articulo diei illius, id eſt ipſo diei exortu arcam ingreſſus eſt, menſibus duodecim euolutis, quos Hebræorum more menſes lunares interpretor, dierum trecentorum quinquaginta quatuor, ſexcenteſimo primo anno, menſe ſecundo, vigeſimo octauo die menſis egreſſus eſt; cùm pridie, id eſt vigeſimo ſeptimo die menſis areſacta fuiſſet terra. Iam duodecim menſibus ad lunæ curſum deſcriptis dies, vt modò dicebamus, trecenti quinquaginta quatuor colliguntur: his adde dies decem, qui à decimo ſeptimo ad ſeptimum & vigeſimum, quo ſiccata eſt terra, numerantur, fient 364 Egreſſum autem poſtridie, quamuis diſertè conceptiſque verbis non legitur, facilè tamen ex ipſa narrationis ſerie poteſt intelligi. E quibus videtis, Merops & Eulogi, & cur antiqui Ianum anno præeſſe voluerint, & cur in eius di-

Gen. 8. v. 13. 14. 18.

gitis 365. dierum numerum expreſſerint.

Varro laudatus à Macrobio *libro quinto rerum humanarum ſcribit Iano duodecim aras pro totidem menſibus dedicatas.* totidem menſes Noëmus in arca verſatus eſt.

Iani virga.

67. Pingebatur alibi Ianus, Ouidio teſte,

Ille tenens baculum dextra, clauemque ſiniſtrâ.

Clauem, quia Noëmus priorem hominum ætatem clauſerat ante diluuium, poſt diluuium patefecerat inſequentem, vnde & Ianum Patrem in ſacris Cluſium & Patulcium vocabant. Baculo quid aliud ſignificari putemus quàm vlnam illam menſuramque fabrilem, qua omnes arcæ dimenſiones ad præſcriptos diuino iuſſu cubitos exegit? Certè ſi Phœnicum Theologiam intelligo, ij virgas ſiue bacillos Noëmo, Vſoi nomine, conſecrarunt: quamuis illi veritati multarum fabularum tenebras offuderint. Auctor eſt enim Sanchoniaton apud Euſebium lib. 1. præpar. Euangel. ῥαγδαίων γενομένων ὄμβρων καὶ πνευμάτων. *Pluuijs ac ventis vehementibus exortis, &c.* en diluuium. δένδρου λαβόμενον τὸν Οὔσωον καὶ ἀποκλαδεύσαντα πρῶτον τολμῆσαι εἰς θάλασσαν ἐμβῆναι. *Ligno accepto, ramiſque deciſis* (en arcæ fabricam) *primum auſum fuiſſe in mare adſcendere.* Quid aliud quàm aquas diluuio maris inſtar vbique ſtagnantes, Noëmumque primum mortalium omnium in iis nauigantem interpretari poſſimus? τούτων δὲ τελευτησάντων τοὺς ἀπολειφθέντας ῥάβδους αὐτοῖς ἀφιερῶσαι. *Cum hi naturæ conceſſiſſent, qui ſuperſtites fuerunt, virgas ijs conſecraſſe.* Quis non videt intermicantes in his fabularum nubibus quoſdam radios veritatis?

Ianus primus Deorum, inuocatus.

68. Cùm cæteris Diis litarent, ſolemne fuit Antiquis Ianum Patrem primum omnium inuocare, vt ſibi ad cæteros Deos aditum aperirent. Quid ſi hoc ex antiqua Hebræorum conſuetudine manarat, qui, ni fallor, ſolemni ritu, quanquam de ritu nihil affirmo. Noëmum ſibi deprecatorem adhibebant? Vnde & Ezechielis 14. v. 14. *Si fuerint tres viri iſti in medio eius, Noe, Daniel, & Iob, &c.* Antequam cæteros Deos thure ac vino inferio mactos eſſe iuberent, in omnibus ſacrificiis Iano thus adolebant, merumque libabant, vt aduertit Ouidius. Adeoque Matutinum Patrẽ cum vocabant, quòd & ſub auroram ante ceteros Deos inuocaretur, & votorum omnium primitias decerpetet. Quæ quis non videt ad Noëmum commodiſſimè referri? Saliorum antiquiſſimis carminibus Deorum Deus canebatur auctore Macrobio; & eum in ſacris Ianum Patrem quaſi Deorum primum indigitabant, Chaos etiam putabant. Sed ipſe de ſe loquens audiatur 1. Faſtorum.

Me Chaos Antiqui (nam ſum, res priſca) vocabant.

Inde nimirum Heſiodus ſuam Theogoniam exorſus eſt, & Cœlum à Chao procreatum eſſe fabulatur, ex quo Saturnus aliique Dij fuerint longa ſerie propagati. Noëmus eorum omnium pater, quos cæca gentilitas Deorum nomine conſecrauit. Ianum rerum omnium initiis præeſſe voluerunt: Noëmus mundi poſt publicam cladem renaſcentis initio præfectus eſt. Ianum in ſacris *Conſiuium* dicebant, *à conſerendo, ſiue propagine generis humani, quæ Iano auctore conſeritur,* inquit idem Macrobius. Quis humanæ propagationis poſt diluuium auctor? Citra controuerſiam Noëmus.

Ianus rerum initijs præerat.

69. Quanquam hoc miſeri Gentiles, vt notat Auguſtinus libro. 7. de ciuitate Dei cap. 3. alio ſenſu capiebant, vt dictus ſit Conſiuius, quòd in puerperio ſiue conceptu aditum & quaſi ianuam ſemini reſeraret, & velut oſtiarius ſemen in matricem admitteret. Sed operæ-pretium eſt apud eundem Auguſtinum videre, vel potiùs ridere quàm ineptas & inſulſas eorum, quæ de Iano feruntur, rationes attulerint, & cum noſtris comparare.

Quid igitur? oculatiores ſumus Meſſalis, Baſſis, Nigidiis, Varronibus, qui huiuſmodi Deorum myſteria diligentiſſimè rimati cauſſas plerumque ridiculas, contortulas quidem certè ac frigidas protulerunt? Imò ne centeſima quidem parte cum iis vel eruditione vel ingenio comparandi ſumus. Quid igitur cauſſæ eſt cur dictorum rationes vel haud paulo concinniores, vel ſaltem minùs coactas adferre videamur? Nimirum illi frequenter, vt erant ſacrarum literarum ignari, in indagatione veri, lubricante veſtigio ceſpitarunt: nobis, quibus ſcripturæ diuinæ lux oborta eſt, facilior fuit inquiſitio cauſſarum, vt earum vel concinnitas vel probabilitas ab ingenio mediocri vel potiùs exiguo profecta non mediocre ſit indicium repertæ veritatis.

70. BASIL. Propemodum nobis perſuades, Eulogi, vt etiam pro Merope noſtro tibi reſpondeam, vera eſſe quæ de Iano & Noëmo Patriarcha Beroſus Annianus, iique qui in Beroſi verba iurarunt, litteris conſignata reliquerunt. EVL. Equidem, Baſili, an perſuaſerim neſcio: non id

tamen me facturum eſſe receperam, nihílque pollicitus aliud fueram, quàm tenues huius rei coniecturas, & ſigna quædam leuibus impreſſa veſtigiis. Quare ſi fidem orationi meæ adhibendam putaris, ego videlicet in ſinu gaudebo, ridebóque meas illas ratiunculas plus apud vos quàm apud meipſum ponderis habuiſſe. Si aliter exiſtimaueritis, non moleſtè feram, aut veſtras vel apertas reprehenſiones, vel tacitas cogitationes magnopere pertimeſcam. Basil. Ne tamen nimium gaudeas in ſinu, noſtrámque in credendo facilitatem rideas, poſſum aliquid tuis illis probationibus opponere. Evlog.

Εξαύδα, μὴ κεῦθε νόῳ, ἵνα εἴδομεν ἄμφω.

XVIII. *De Moribus Iani.*

71. Basil. Iniuriam facere videris ſanctiſſimo Patriarchæ, quem eundem cum Iano Deo Gentilium, eſſe defendis, ac proinde vel malum Genium, vel ſi homo fuit, hominem ſceleribus omnibus ac flagitiis coopertum, quales Ethnicorum Deos fuiſſe accepimus. Evlog. Nihil eſt, mihi crede, Baſili, cur ea diuinitatis opinio nos à ſententia deducat: nam hominem reuera fuiſſe Poëta nobilis agnoſcit.

8. Æneid. *Hic duo præterea disiectis oppida muris.*
Relliquias veterumque vides monumenta virorum.
Hanc Ianus Pater, hanc Saturnus condidit vrbem,
Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.

Neque verò Iani mores ij fuiſſe traduntur, vt Patriarchæ noſtro vel minimam potuerint infamiæ labem adſpergere. 7. de ciuit. Dei cap. 4 *De Iano quidem*, inquit magnus Hipponenſium Epiſcopus, *nō mihi facilè quicquam occurrit quod ad probrum pertineat, & fortaſſe talis fuit vt innocentiùs vixerit, & à facinoribus flagitiíſque remotiùs.* Iani mores laudabiles. Nam quod de Carna quadam ab eo adamata & ad ſtuprum expetita tradit Ouidius ſexto faſtorum, id acceptum eius inuentioni potiùs & ingenio, quàm maiorum traditioni videtur eſſe referendum. Sed pergit Auguſtinus *Saturnum fugientem benigniùs excepit: cum hoſpite regnum eſt partitus*: & paucis interiectis. *Sed iſti*, inquit, *in cultu Deorum omnis dedecoris appetitores, cuius vitam minùs turpem inuenerunt, eum ſimulacri monſtruoſa deformitate turparunt, nunc eum bifrontem, nunc etiam quadrifrontem tamquam geminum facientes. An fortè voluerunt, vt quoniam plurimi Dij ſelecti, erubeſcenda perpetrando, amiſerant frontem, quanto iſte innocentior eſſet, tanto frontoſior appareret?*

72. Quid? quòd, vt ait Macrobius lib. 1. Saturni, cap. 9. *Mythici referunt regnante, Iano omnium domos religione & ſanctitate fuiſſe munitas?* Quid hîc indignum innocentiſſimo Patriarcha? *Idcircóque ei diuinos honores etſi decretos, & ob merita introitus & exitus domorum eidem conſecratos.* Hîc agnoſco miſeriam, hominúmque delirantium & ad ſuperſtitionem exorbitantium errorem: infamiam Iani non agnoſco, qui virtute, religione, morum ſanctitate venerationem promeritus, apud poſteros in idololatriam prolapſos ſuperſtitioſum cultum inuenit.

Basilivs. At enim, Eulogi, videndum eſt ne Ianus ipſe, quiſquis ille fuit, primus ſuperſtitionem in hominum mores inuexerit. Nàm, vt auctor eſt idem ille Macrobius, *Xenon primo Italicarum tradit Ianum in Italia primum diis templa feciſſe, & ritus inſtituiſſe ſacrorum, ideo eum in ſacrificiis præfationem meruiſſe perpetuam.* Evlogivs. Quibus autem Diis, qui Deos omnes Gentilium anteceſſit? Vni videlicet Deo templa dedicauit, aráſque conſecrauit, cuius nomen ſcriptor Ethnicus veræ diuinitatis ignarus numero multitudinis vſurpat. Neq; enim fieri poteſt, vt qui Deus & pater Deorum fuiſſe dicitur, is in orbem terrarum πολυθείαν inuexerit.

73. Quare faceſſat illud, quod ait idem capite ſuperiore Macrobius: cùm ſubitò Saturnus non comparuiſſet, excogitaſſe Ianum honorum eius augmentum, aram ei cum ſacris tanquam Deo condidiſſe, obſeruari eum iuſſiſſe maieſtate religionis tanquam vitæ melioris authorem, ſimulacrum ei feciſſe, cui falcem inſigne meſſis adiecerit. An Ianus idololatriā inuexerit? Eſto enim Saturni demortui memoriam honorarit, ei ſtatuam erexerit, templum ſiue Mauſolæum excitarit, regionem ab eo Saturniam nominarit. Nunquam tamen adducar vt credam Ianum aut aliud quàm ſepulchrum Saturno excitaſſe, aut honores diuinos detuliſſe ſimulacris eiuſmodi. Etenim ſi primam templorum inſtitutionem quæramus, nihil aliud fuerunt initio, quàm mortuorum ſepulchra, quæ veteres, vt ait nobilis Poëta,

Velleribus niueis, & feſta fronde reuincta

coluerunt, & vt aduertit Clemens Alexandrinus in Prophetico, ἰφήμως, ſpecioſo nomine templa nuncuparunt. *Quid,* inquit Arnobius, lib. 6. aduerſus Gentes, *quòd multa ex his templis, quæ tholis ſunt aureis, & ſublimibus elata faſtigiis, authorum conſcriptionibus comprobatur, contegere cineres atque oſſa, & functorum eſſe corporum ſepul-*

turas? Nónne patet & promptum eſt, aut pro Diis immortalibus mortuos vos colere, aut inexpiabilem fieri numinibus contumeliam, quorũ delubra, & templa mortuorum ſuperlata ſunt buſtis? Hæc illi, atque adeo benè longam huiuſmodi ſepulchrorum ſeriem vterque contexit.

74. Quod ſtatuas attinet, ac Deorum ſimulachra, non abs re fuerit audire, quæ Clemens idem Alexandrinus, 1. Stromatum, & Plutarchus in Numa de priſcis Romanis memoriæ prodiderunt: οὐδ' ἦν παρ' αὐτοῖς οὔτε γραπτὸν, οὔτε πλαστὸν εἶδος Θεοῦ πρότερον, ἀλλ' ἑκατὸν ἑβδομήκοντα τοῖς πρώτοις ἔτεσι ναοὺς μὲν οἰκοδομούμενοι διετέλουν, καὶ καλιάδας ἱερὰς ἱστῶντες, ἄγαλμα δ' οὐδὲν εὔμορφον ποιούμενοι διετέλουν, &c. *Neque Romanis initio fuit, aut picta, aut ficta imago Dei, ſed centum ſeptuaginta primis annis templa quidem & cellas Diis excitabant; ſimulacrum tamen per id temporis nullum habuerunt, nefas putantes auguſtiora exprimere humilioribus, neque adſpirari ad Deum aliter, quàm mente poſſe.* Quantò minùs credibile eſt Ianum, tantò Romanis antiquiorem, diuinos honores Saturni ſtatuæ detuliſſe?

Sed nouum non eſt, Noëmo ipſi, quem Ianum eſſe defendimus, ſuperſtitionis & idololatriæ crimen inurere. Author eſt Lucianus, paulò poſt initium libri de Dea Syria, Deucalionem illum Scytham, qui cum brutis animantibus, quæ ad ipſum in arcam ex vnoquoque genere binæ conuenerant, è publica terrarum eluuione ſeruatus eſt, (qui citra controuerſiam Noëmus fuit) egreſſum ex arca Iunoni ſacram ædem excitaſſe. Quaſi verò parum in hominum mentes illapſura fuerit ſuperſtitio, niſi per nefarias impiorum calumnias, antiquitatis & maieſtatis opinionem ab ipſo recidiui mundi Patriarcha videretur accerſere. Maneat igitur illud ſententiæ noſtræ non officere quæ de inducta per Ianum Patrem ſuperſtitione iactantur, cùm etiam ipſi Noëmo nonnulla idololatriæ labes per ſummam contumeliam adſperſa ſit.

75. Hæc habui, Merops, & Baſilj, quæ de rebus à noſtra memoria remotiſſimis, quarum ob nimiam antiquitatem,

Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura:
ſi non affirmanda, ſaltem proponenda viderentur. Neque ſi Viterbienſi Beroſo placuit, eundem fuiſſe Ianum Gentilibus, qui Noëmus in noſtris litteris nuncupatur; ideò ſtatim reſpuendum eſt quicquid ille pronuntiarit, cùm nemo prohibeat legere gemmam è ſtercore Anniano. Certe, vt argumenta cætera diſſimulem, &, ſi vultis, nullius fatear eſſe momenti: cùm Deus in æterno ſapientiæ ſuæ conſilio Synagogam, atque Eccleſiam erigere, & Ieroſolymam Synagogæ, Romam Eccleſiæ caput eligere ſtatuiſſet; cùm antiqua ſit traditio, Semum Noëmi primogenitum, cognomento Melchiſedech, Ieroſolymis habitaſſe, credibile eſt, Noëmum ipſum Italiam, & ſolum, in quo multis poſt annis Roma condenda fuit, ſuis impreſſiſſe veſtigiis, & iam inde quaſi Dei Vicarium ſua præſentia conſecraſſe. Sed perge, Merops, & quod vnum tibi ſupererat, nobis expone.

XIX. *Cur diuinitùs inducta fuerit Linguarum confuſio.*

76. MEROPS. Phyſici quatuor cauſarum genera poſuerunt, materiam, formam, efficientem, & finem: quibus aliæ duæ, altera idea, ſiue exemplar, altera, quam moralem, ſiue moraliter influentem ac mouentem appellant, poſſunt accedere. Si cauſam confuſionis linguarum, vt loquuntur, materialem quæritis, vox eſt humana, quæ principium à mente ducens, per arteriam à pulmonibus vſque ad fauces intimas pertinentem, ad palatum emanat: ſi formam, ea eſt modorum, & velut articulorum diuerſitas, quæ vocem illam immoderatè profuſam, ſpirationis modulatione, dentium alliſione, palati repercuſſu, labiorum tum contractione, tum diductione variè finxit ac terminauit. Si cauſam efficientem, vel tres fuerunt perſonæ ſanctiſſimæ Trinitatis, vel etiam, vt aliis placet, Angeli, quibus dictum eſt, Geneſ. 11. v. 7. *Venite igitur, deſcendamus, & confundamus ibi linguas eorum, vt non audiat vnuſquiſque vocem proximi ſui.* Quomodo autem Deus, ſiue per ſeipſum, vt aliqui prodiderunt, ſiue Angelorum miniſterio, priſtinas vocum ſpecies, veluti ſpongia quadam ex hominum memoria penitùs abſterſerit, nouáſque infuderit, & explicare difficile eſt, & neceſſarium non videtur, & cum Auguſtino 16. de Ciuitate Dei, cap. 4. exeunte dixiſſe ſuffecerit. *Illa conſpiratio diſſoluta eſt, cùm quiſque ab eo, quem non intelligebat, abſcederet, nec ſe ei, niſi cum quo loqui poterat, aggregaret, & per linguas diuiſæ ſunt gentes, diſperſæque per terras, ſicut Deo placuit, qui hoc modis occultis, nobiſque incomprehenſibilibus fecit.*

77. Externum confuſionis exemplar quærere non oportet, niſi ſi dicere velimus, ad Hebraicæ vocis imitationem effictas: in quam diſputationem ſi ingrediar, vereor,

vt exitum inuenire non poſſim. Probari tamen facilè poſſet, in omnibus Linguis Hebraïſmi nonnulla ſupereſſe veſtigia. Quid enim, quòd omnes propemodum gentes Dei nomen litteris quatuor exprimunt? Quid? quòd omnes penè ſaccum retinent? Quid? quòd Græcis, ἡδονῆς nomen ab עדן *eden*, ἔρα & ἔραζε, ab ארץ *erez*, terra, eadem ſignificatione deductum eſt? κεφαλὴ, caput, & vertex à כף, id eſt curuatura, ſiue inflexio? Hieronymus in caput 7. Iſaïę: *Eſt vt riſum præbeamus Iudæis*, inquit, *noſtro quoque ſermone* עלמה *alma ſancta dicitur, omniúmque penè Linguarum verbis vtuntur Hebræi, vt eſt illud in Cantico de Græco* φορεῖον, *id eſt, ferculum ſibi fecit Salomon, quod & in Hebræo ita legimus*, (אפריון aphrion) *verbum quoque nugas* (נוגי *nugi*) *&* (*menſuram* מסורה) *Hebræi eodem modo, & eiſdem appellant vocibus*. Sed hæc, ſi placet, omittamus, & ne de interna quidem idea loquamur, qua Deus immenſo ſuæ perfectionis Oceano, omnem rerum linguarúmque perfectionē amplectitur. Duo ſuperſunt igitur cauſarum genera, illúdque duntaxat enucleādum ſupereſt, quid Deus in Linguarum confuſione ſpectarit, quid ex parte hominum cauſæ moralis fuerit, quæ Deum ad illam linguarum diuiſionem impelleret. Quod vt liquidiùs videre poſſimus, priùs conſiderandum eſt,

Omnes Linguæ habent aliquid commune cum Hebraica.

X X. *Quàm grauiter homines Turris ædificatione peccauerint.*

78. QVæ quæſtio, quoniam omnium interpretum ſcriptis iactata eſt, meus autem amor

> *Tranſuolat in medio poſita, & fugientia captat:*

Horat.

Libanda potiùs hoc loco paucis videtur, quàm accuratiùs diſputanda. Flauius Ioſephus, lib Antiquit. Iudaïc primo, primos illos homines acriter reprehendit, quòd ſubſtructione turris illius ſe immani ſcelere atque impietate, Nemrodo potiſſimùm authore, deuinxerint. Hos enim ait, eo conſilio turrim illam Babylonicam molitos fuiſſe, vt ab ipſo Deo deficerent, ſe contra nouum diluuium tueri poſſent, ac maiorum ſuorum interitum vlciſci. Sed hæc tum ab aliis, tum præſertim ab Alphonſo Toſtato, 11. Geneſ. iampridem egregiè confutata prætermittimus, ne, quod aiunt, actum agere videamur.

79. Auguſtinus tamen 16. de Ciuit. Dei, cap. 4. ædificatores illos ſuperbiæ & impietatis accuſat, dum negat, Babylonem eſſe perfectam *vſque in tantum modum, quem ſuperba cogitabat impietas. Nam nimia diſponebatur altitudo, quæ dicta eſt vſque ad cælum: ſubditque paucis interiectis. Quid autem factura fuerat humana & vana præſumptio? Cuiuſlibet, & quantúmlibet in cælum aduerſus Deum altitudinem molis extolleret, quando montes tranſcenderet vniuerſos? quando ſpatium nebuloſi huius aeris euaderet? Quid denique noceret Deo quantálibet, vel ſpiritalis, vel corporalis elatio?* Hæc Auguſtinus, quæ parum abeſſe videntur à Ioſephi ſententia: ſed mirum non eſt, ſanctiſſimum Doctorem, aliquantò vehementiùs in primos illos turris Babylonicæ conditores inuectum, limites tranſiliuiſſe. Cùm enim in editione, quæ tum communis habebatur à LXX. viris concinnata, legeret, Nemrodem fuiſſe robuſtum venatorem contra Dominum, nec ipſis Græcis codicibus admodum iuuari poſſet, propter ambiguitatem vocis ἐναντίον, quam hoc loco LXX. Seniores vſurpant, nec Hebraïcæ linguæ notitiam haberet, quā omnis iſta controuerſia deciditur, quid aliud facere debuit, aut etiam potuit, quà vt communem illam editionem Latinam pro virili tueretur, & à Nemrode, qui contra Dominum fortis erat venator, turrim contra Dominum extructam eſſe defenderet.

Cur Auguſt. ædificātiū turrim peccatū exaggerauit.

Adde, quòd in eo totus erat Auguſtinus, vt ciuitatem mundi diſtingueret à Ciuitate Dei: quod diſcrimen eò liquidiùs apparet, quò magis pietas alterius, alterius exaggeratur impietas.

80. Longè benigniùs interpretatur illud, ἀπέναντι κυρίου, Chryſoſtomus idiomatis Græci non ignarus, Homilia 30. in Geneſ. ἀντὶ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ προαχθεὶς, ὑπ' αὐτοῦ δεξάμενος τὴν εὐλογίαν, καὶ ὅτι ἤμελλεν ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ θαυμάζεσθαι, ὡς τοιοῦτον προαγαγὼν, καὶ δείξας ἐπὶ τῆς γῆς: *Dicitur*, inquit, *Nemrod gigas venator coram Domino, id eſt, ab ipſo productus, qui ab eo benedictionem acceperat, & quia futurum erat, vt Deus per illum eſſet admirationi, quippe qui talem induxiſſet, & oſtendiſſet in terra.* Quamuis paulò pòſt eum reprehendit, quòd οὐκ εἰς δέον χρησάμενος τοῖς τῆς φύσεως προτερήμασιν, *abuſus naturæ priuilegiis*, regnum in reliquos mortales occuparit, & nouum ſeruitutis genus inuexerit. Sed hæc omitto, ne quid de Baſilij noſtri oratione prælibem.

81. Aliquam certè culpam in eo Chryſoſtomus agnoſcit, quòd dixerint: *Venite, faciamus nobis ciuitatem & turrim*, cùm non ſibi, ſed Deo facere debuiſſent. *Illud etiam, & celebremus nomen noſtrum*, videtur

neſcio quid vanitatis, & κενοδοξίας redolere. Quam vltimam eſſe veſtem, quæ vix etiam à ſapientibus exuitur, homines doctiſſimi prodiderunt; ac proinde non Chamo ſolùm ac Nemrodi, ſed etiam Noëmo, Semo, aliiſque ſanctiſſimis aurei ſeculi Patriarchis, citra grauem culpam potuit obrepere.

82. Neque verò ex inflicta pœna rectè colligitur criminis magnitudo. Moſes iuſſus tollere virgam, & loqui ad petram, vt populo murmuranti, & de prouidentia diuina quiritanti, aquas effunderet, eam inſuper iteratò virga percuſſit, vt non ſolùm im-
Num. 20. perio, ſed etiam ictu, laticem eliceret. Propter hanc culpam, quæ hominum iudicio leuiſſima videri poterat, tantus Propheta, poſt exantlatos annorum quadraginta labores, Terra promiſſionis excluſus eſt. Nadab, & Abiu, filij Aaronis, recèns ad Sacerdotium diuinitùs electi, vixdum ſacro diui-
Leuitici 10. næ conſecrationis oleo delibuti, non tam temĕritate & contemptu, vt vidētur, quàm inconſulta quadam pietate arreptis thuribulis, obtulerant ignem alienum. Quis non culpam hanc adeo leuem, vel Moſis, vel Aaronis pietati condonandam putaret? Ta-
An ſemper ex pœna, peccati magnitudo rectè colligatur. men egreſſus ignis à Domino vtrumque in ipſo ætatis flore, necdum filiis à ſe propagatis, quod eo tempore longè grauiſſimum putabatur, ſpectante populo vniuerſo, in oculis patris ac patrui, in ipſo tabernaculo, eodem temporis veſtigio deuorauit. Betſamitæ Arcam Domini ad ſe diuino nutu perlatam curioſiùs inſpexerant, & præpoſtero quodam feruore victimas immolarāt. Quid deinde? quid expectatis? *Percuſſit autem de viris Betſamitibus, eo quòd vidiſſent Arcam Domini, & percuſſit de populo ſeptuaginta viros, & quinquaginta millia plebis.* 1. Reg. cap. 6. v. 19. Atque, vt omittam Saülem, & alios, qui videri poſſunt Dei iudicio reprobati, cùm arca Domini plauſtro veheretur, vt legitur 2. Reg. c. 6. v. 6. *Extendit Oza manum ad arcam Dei, & tenuit eam, quoniam calcitrabant boues, & declinauerant eam.* Quis tam officioſæ voluntati præmium non expectet? *Indignatúſque eſt indignatione Dominus contra Ozam, & percuſſit eum ſuper temeritate, qui mortuus eſt ibi iuxta arcam Dei?* Dauid ille homo ſecundum cor Dei, aliquo fortaſſe futilis gloriolæ ſtudio concitatus, populi cenſum indixerat, immiſſâ diuinitùs peſtilentiâ, pœnam ſuæ vanitatis exoluit; atque ob leuiſſimam, vt videtur, culpam, triduo ſeptuaginta millia virorum abſumpta ſunt. Ezechias Rex item laudatiſſimus, cùm aliqua, vt è 2. Paralip. cap. 32. intelligitur, animi elatione ſuos theſauros Babyloniorum legatis oſtenderat: ſtatim ei Deus, poſt redditam tanto prodigio ſanitatem, Solémque gradibus decem reuerſum, Deus, inquam illi per Iſaïam denuntiauit, fore, vt omnes illi theſauri in Babyloniorum poteſtatem deuenirent. *Sed & de filiis tuis*, inquit, *qui egredientur ex te, quos generabis, tollentur, & erunt Eunuchi in palatio Regis Babylonis.* 4. Reg 20. 18. E quibus liquidò videre poſſumus, vt de reprobis, & abdicatis interim taceam, Deum frequenter in virga filiorum viſitare ſeruos ſuos, & grauiſſimis quidem interdum, ſemper tamen iuſtiſſimis pœnis, amicorum ſuorum noxas, hominum iudicio leuiſſimas expiare: vt proinde ex illa linguarum confuſione certò colligi non poſſit, illos turris Babylonicæ conditores, graui ſcelere fuiſſe deuinctos.

83. Quid ſi ne peccauerunt quidem? Abulenſis certè, 11 Geneſ. quæſt. 6. 7. 8. rem variis rationum momentis in vtramque partem diligenter examinat, eóque tandem inclinat, vt nullum omninò peccatum admiſerint. Neque enim peccatum eſt, altiſſimam turrim excitare, niſi opus ex Ædificatores turris excuſātur.
genere ſuo ἀδιάφορον, praua conditorum intentione vitietur. Quæ ſi ædificabatur, eo fine, vt eſſet quaſi ſpecula, vt homines viis nondum ſtratis & munitis, quaſi Pharus, in vrbem ab errore reuocaret, vt hominibus à ſe dilabentibus, eſſet communis originis monumentum, vt eſſet locus publici commercij, non video quid huic operi vel minimam culpæ labeculam adſpergat.

84. Atenim videntur inanem gloriam aucupati. *Venite*, inquiunt, *faciamus nobis ciuitatem & turrim, & celebremus nomen noſtrum, antequam diuidamur in vniuerſas terras.* Verùm honor humanus, nominis celebritas, famæ claritudo, perinde vt odes ac diuitiæ, ſita in lubrico, vt loquitur Cenſorinus, bona maláue per ſe non ſunt, ſed τῶν μέσων, hoc eſt, bonorum malorúmque media cenſentur: atque vt Comicus ait Terentius,

Perinde ſunt, vt illius eſt animus, qui ea poſſidet,
Qui vti ſcit, ei bona: illi, qui non vtitur benè, mala.

Quapropter hic acquirendi nominis appetitus cùm naturâ ſuâ ſit indifferens, ac poſitus in bonorum malorúmque confinio, perinde bonus, aut malus fuit, vt eorum animus, qui turrim Babylonicam condiderunt. Qui ſi virtutem atque induſtriam ſuam, non Deo, ſed ſibi ipſis, vt putat Ioſephus, acceptam retulerunt, vt Deo debitam laudem detraherent, ſuperbia, ne dicam ſacri-

legium

legium fuit, ſi inanes auras cuiuſdam gloriolæ captabant, vanitas fuit: ſi ornamentum, vel commodum Reipublicæ quærebant, potuit ad virtutem ciuilem, ſiue politicam pertinere. Si antequam ſpargerentur in diuerſa terrarum, volebant apud poſteros extare perpetuum conſanguinitatis, & priſtinæ concordiæ monumentum, fuit opus inſigne charitatis: ſic enim longè antè prouidebant, vt homines, cùm ſe ex vno patre propagatos eſſe meminiſſent, mutuo beneuolentiæ nexu deuincti tenerentur.

85. Quæretis fortaſſe, quid horum probabiliſſimum exiſtimem? *Non poſſumus affirmare*, inquit Magnus Auguſtinus, lib. 16. de Ciuit. cap. 10. ſub finem: *illo tempore, quo erat illis labium vnum, id eſt, loquela vna, tunc iam genus humanum alienatum fuiſſe à cultu veri Dei: ita vt in ſolis iſtis generationibus pietas vera remaneret, quæ deſcendunt de ſemine Sem per Arphaxad, & tendunt ad Abraham. Sed ab illa ſuperbia ædificandæ turris vſque ad cælum, quâ impia ſignificatur elatio, terrena apparuit ciuitas, hoc eſt, ſocietas impiorum. Vtrùm autem antè non fuerit, an latuerit, an potiùs vtraque permanſerit, pia ſcilicet in duobus filiis Noë, qui benedicti ſunt, eorúmque poſteris: impia verò in eo, qui maledictus eſt, eiúſque progenie, vbi etiam exortus eſt gigas venator contra Dominum: non eſt diiudicatio facilis; fortaſſis enim, quod profectò credibilius eſt, & in filiis duorum illorum, iam tunc antequàm Babylonia cœpiſſet inſtitui, fuerunt contemptores Dei, & in filiis Cham, cultores Dei: vtrumque tamen hominum genus terris nunquam defuiſſe credendum eſt.* Huc vſque verba ſunt Auguſtini.

Diuerſa fuit cauſa diuerſorũ.

86. quare, ſi placet, primos illos homines in genera tria partiamur, vt alij fuerint omnibus virtutũ numeris abſoluti, atq; perfecti, verbi causâ, Noë, Sem, Iaphet, Heber: alij Dei contemptores, & omnibus ſceleribus ac flagitiis inquinati, vt Cham, Chanaam, Nemrod, ſed tamen adhuc animi nequitiam, frontis integumentis, & ſimulata religione velantes: alij tanquam in virtutum ac vitiorum confinio conſtituti, qui videlicet neque per ſcelerum abrupta deuoluti, in impietatis barathro ſubſederant, nec ad diuini timoris apicem peruenerant. Horum optimi quique, turris ædificatione publicum fraternæ charitatis monumentum poſteris relinquere geſtiebant: medij, vel Reipublicæ commodis, vel inani gloriæ ſeruiebant: illi autem Dei contemptores ſuperba impietate, vt Auguſtinus loquitur, & impia ſuperbia tumentes contra Deum, inſanam illam turris Babylonicæ ſubſtructionem moliebantur, non vt in cœlum adſcenderent: non vt eorum, qui diluuio perierant, vlciſcerentur interitum: non vt, ſi Deus alteram terrarum eluuionem immitteret, ipſi receptum haberent, quod ſomniat Ioſephus: ſed vt Noëmi diras, & intentatam à Deo Chami poſteris eluderent ſeruitutem, arcémque ſuæ tyrannidi compararent; cúmque Noëmus ſpiritu Prophetiæ afflatus, prædixiſſet fore, vt Chanaan ſeruus ſeruorum eſſet fratribus ſuis, omnem Chami poſteritatem eadem deuotione defigens, quemadmodum heſterno die noſter Eulogius explicabat, Nemrod gigas quaſi cum Deo bellum gerens, non ſolùm deſtinatæ ſibi ſeruitutis iugo ceruicem ſubducere conatus eſt, ſed etiam *arripuit*, vt cum Hieronymo loquar, *inſuetam primus in populo tyrannidem*, & vi, minis, blanditiis, eloquentia, ſimulatione iuſtitiæ, omnibus denique malis artibus, non tantùm Chamitas, ſed etiam plurimos à Sem & Iaphet propagatos, in ſuas partes illexit, nouúmque ſeruitutis genus inuexit. Quo factum eſt, vt fortis venator, id eſt, Auguſtino interprete, *animalium terrigenarum deceptor, oppreſſor, extinctor*, & quidem coram Domino, id eſt, non hominum opinione, ſed reuera diceretur. 16. de Ciuit. cap. 4.

XXI. *Genus pœnæ quàm fuerit conueniens.*

87. Sed nimirùm

Οἷ αὐτῷ κακὰ τεύχει ἀνὴρ ἄλλῳ κακὰ τεύχων.
Ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη.
Damna parit ſibi quiſque, aliis qui damna parabat,
Quique aliis mala conſuluit, ſibi peſſima ſenſit.

Ille turrim moliebatur, prætextu quidem aut gloriæ comparandæ, aut boni publici, aut retinendæ inter poſteros concordiæ; re autem ipſa, vt arcem ſuæ tyrannidi, quam contra Dei voluntatem, Noëmíque Prophetiam inuaſerat, excitaret, multóſque, quaſi ſolers venator, iam in ſuos caſſes induxerat. *Meritò autem*, vt ait Auguſtinus, loco proximè laudato, *malus punitur affectus, etiam cui non ſuccedit effectus. Genus verò ipſum pœnæ quale fuit? Quoniam enim dominatio imperantis in lingua eſt, ibi damnata eſt ſuperbia, vt non intelligeretur iubens homini, qui noluit intelligere, vt obediret Deo iubenti: ſic illa conſpiratio diſſoluta eſt*, &c. Hæc maximus Doctor: è quibus ad-

Q

uertitis hanc linguarum diuiſionem eo conſilio diuinitùs illatam fuiſſe, non ta m vt ipſam linguarum diuerſitatem hominibus, quorum plerique innocentes erant, pœnæ loco inſligeret, quàm vt bonorum libertatem aſſereret, mediorum vanitati conueniens remedium adhiberet, ſceleratorum, qui generis humani tyrannidem affectabant, conſilia diſſiparet.

80. Nam ſi res ipſa per ſe ſpectetur, quid in omnibus humanitatis & litteraturæ partibus, vel ad fructum vberius hac linguarum varietate, vel ad honeſtam animi delectationem amœnius? Quem, vt linguas Orientales omittam, quarum pleræque ex Hebraïco fonte manarunt, non delectat exuberans illa Græcotum copia, Dorum amœna ruſticitas, Atticorum ſales, Romanorum maieſtas, ſuauitas Italorum, grauitas Hiſpanorum, Gallorum elegantia, Germanorum in componendis nominibus, penè Græcis æquiparanda felicitas? Quid iucundius, quàm Ciceronem cum Demoſthene, Baſilios, Gregorios, Theodoretos, cum Hieronymis, Auguſtinis, Ambroſiis, aut Homerum, Maronem, Taſſum, Ronſardum inter ſe comparare? vt qui linguarum varietatem ex encyclopœdia ſuſtulerit, is Solem è mundo, vernam tempeſtatem ex anno ſublaturus eſſe videatur. Quàm multa ſunt in ipſa litterarum diuinarum tractatione, quæ ex vna linguarum varietate, ſuum ſplendorem & ſuauitatem accerſunt? In quo ſe humani vis ingenij memoriáque feliciùs aut magnificentiùs oſtentat?

89. Sed hæc omitto, quæ diſputari fortaſſe poſſunt in vtramque partem, quaſi Eccl 1.13. *hanc occupationem peſſimam dederit Deus filiis hominum, vt occuparentur in ea*, & optimam ætatis partem addiſcendis rerum ſignis impenderent, quàm in addiſcenda rerum ipſarum ſcientia meliùs collocarent. Illud in præſentia dixiſſe ſuffecerit, hanc linguarum diuiſionem iis duntaxat pœnam fuiſſe, qui culpam admiſerant. Cùm autem hæc ſcripturæ verba: *celebremus nomen noſtrum, antequàm diuidamur in vniuerſas terras*, vel vt habetur in textu principe, *& fabiamus nobis nomen*, פן-נפוץ *pennaphous, ne fortè diſpergamur ſuper facies omnis terræ*, in leniorem partem interpretan poſſimus hoc ſenſu, vt voluerint apud poſteros ſuæ conſanguinitatis extare monumentum, ne fortè, quoniam exuberante multitudine, neceſſariam breui fore corporum ſeparationem videbant, animis quoque ſuę cognationis obliti diſſiderēt: cùm inquam, hæc in eum ſenſum interpretari poſſimus, cauſæ nihil video, cur omnibus patribus noſtris, tanquā impiis, nefariis, Deóq; iam inde à mūdi renaſcētis initio rebellibus inuidiam facere, & non ſolùm inſtar Chami illius, pudēdis patrū noſtrorum illudere, ſed etiā pudendam iis ignominiā affingere debeamus:

SACRARVM QVÆSTIONVM

LIBER QVINTVS.

BASILIVS,

SIVE

DE PRIMA REGNORVM INSTITVTIONE.

PRÆFATIO.

1 BASILIVS. Vnus, duo, tres. Quartus autem, vnde nec inuitatus, ad noſtras epulas acceſſit? MEROPS. Vmbram, vt video, metuis: Nearcho noſtro in hodiernum diem condiximus; & ſanè, vt ait ille,

Locus eſt vel pluribus vmbris.

BASIL. Amice quidem factum, & mihi ſemper moroſiores viſi ſunt, qui Menelaum reprehendendum putarunt, quòd ad fratris Agamemnonis conuiuium, non inuitatus acceſſerit. Tamen vereor, vt tot conuiuis non ſufficiat exiguus noſter apparatus. NEARCHVS Bono animo, Baſilj, non erimus conuiuæ nimiùm voraces, faciemus quod Philippus monebat: locum placentæ ſeruabimus. BASIL. Tamen vt
Odyſſ.α. ſcias, Nearche, ἔρανος τάδε γ' ἐστίν, ex ſymbolo cœnamus.

--- Non ego te meis
Immunem meditor tingere poculis,
Plena diues vt in domo.

Scis illud Heſiodi conuiuium ſumptu communi præbitum celebrantis.

In operib. Ἐκ κοινοῦ πλείστη τε χάρις, δαπάνη δ' ὀλιγίστη.

Sumptū è cōmuni comitatur gratia paruum
Plurima.

NEARCHVS. Imò, non modò ſymbolum conferam ſed etiam me Thaliarchum, Regémque conuiuij profitebor. Quare, ne longiùs à propoſito deerrem, ex te ſcire velim, Merops, quibus dapibus Eulogius adiicialem illam ſuam cœnam extruxerit. Tum ex te viciſſim ſciſcitabor, Eulogi, quàm lautè vos hodierno die Merops noſter exceperit.

§ I. *Recapitulatio dictorum de Benedictionibus Noë.*

2. QVatuor oſtendit noſter Eulogius. Primò, temulentiam, quæ Noëmo, vel imprudenti, vel vini vim ignoranti, ſubrepſit, ſine crimine contigiſſe. Cauſas deinde quæſiuit, cur ſanctiſſimus Patriarcha Chanaano potiùs nepoti, quàm Chamo filio paternæ diras maledictionis inflixerit: ídque factum putabat, ſiue quòd Chamo maledicere non debuit, cui benedictionem à Deo recèns impertitam eſſe meminerat, ſiue quòd Chanaan ebrietati

Noëmi ptior illuſetat, cúmque feminudum in tabernaculo reperiſſet, patri nuntiarat. Quanquam ptobabilius putabat, illam Noëmi Prophetiam, non ad vnum Chananæum, ſed ad omnes Chami poſteros pertinere.

Tertiò Prophetiæ ſenſum apetuit, Denique docuit Chami poſtetos pene ſemper ſeruos ſeruotum fuiſſe fratribus ſuis, id eſt Semi Iapheti que poſteris addictos in viliſſimam ſeruitutem: Ita tamen vt Iaphet per Græcos, Romanos, Gallos, Scythas, Hiſpanos, aliáſque gentes à ſe ptopagatas in Semi tabernaculis habitarit, ſiue terras Semi poſteris aſſignatas occuparit. Chanaan autem à Moſe nominatim commemoratum dicebat, non quòd Noëmus eius vnius mentionem feciſſet, ſed quia volebat facer hiſtoricus Hebræos odio Chananæorum magis incendere.

§. II. *Confirmatur authoritate Prophetiam Noëmi ad omnem Chami ſobolem pertinere.*

3. NEARCHVS. Cætera non inuitus admiſerim: ſed illud vnum requiro, cuius authoritate nouam hanc ſcripturæ interpretationem inuehendam putarit, vt cùm verbis conceptis dicatur, *Maledictus Chanaan*, ipſe nihilo putet ſeciùs Prophetiam ad omnes Chami poſteros tedundare, cuius antiqui ſcriptoris iſta teſtimonio proferuntur? EVLOG. Ignoſcat tibi Deus, Nearche. Hanc expoſitionem pro mea venditare decreueram: tu me qualemcunque gloriolæ fructum percipere vetuiſti. Sed quoniam, vt ſapienter monet Plinius, ſatius eſt in mutuo, quàm in furto & plagio deprehendi, non piget indicare pet quem profecerim. Quæris huius opinionis authorem? Dabo antiquiſſimum, eruditiſſimum, ſanctiſſimum. Cuius antiquitas ab opinionum nouitate: eruditio ab errore, ſanctitas ab aſſerendi temeritate longè ſeiuncta eſt. Cuius antiquitatem ſi quæris: etiam nonnullos Apoſtolorum videre potuit. Si eruditionem, non ſolùm ſaetis litteris, ſed etiam omnibus oratorum, Sophiſtarum, Philoſophotum ſtudiis erat expolitus. Si ſanctitatem, etiam pro Chriſto ſanguinem effudit.

4. Is eſt Iuſtinus Martyr, cuius dialogo in Tryphonem exeunte, his verbis habetur concepta ſententia. τὸν γὰρ υἱὸν συνευλογηθέντα ὑπὸ τοῦ θεοῦ τὸ προφητικὸν πνεῦμα καταρᾶσθαι οὐκ ἔμελλεν, ἀλλ' ἐπεὶ δὲ ὅλῳ τοῦ γένους τοῦ ἐπιγελάσαντος τῇ γυμνώσει — Iuſtitia.

υἱοῦ αὐτοῦ ἡ προτίμησις τοῦ ἁμαρτήματος εἶναι ἔμελλεν, ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τὴν κατάραν πεποίηται. *Filium enim cum reliquis à Deo benedictum Spiritus Propheticus non debuit maledictione percellere; ſed quoniam ad omne genus filij qui nuditati patris illuſerat, peccati punitio pertinebat, eius filium dirarum imprecatione defigit.* Hæc & alia non pauca martyr eruditiſſimus, quamuis amanuenſium oſcitantiâ Sethi nomen pro Semi vocabulo frequentet irrepſerit.

Vis & aliū huius authorem fundúmque doctrinæ? Cyrillum Alexandrinum exhibebo lib. 1. Glaphyrorum verbis Andreæ Scoti latinè loquentem. *Poſtquam*, inquit, *expergefactus eſt, conſcius fuit rei pater, & maledixit ſtatim ei, qui debitæ ipſi reuerētia leges temerè violarat, & ſeruitutis iugū ipſi* (Chamo) *meritò imponit*, Χαναὰν ὀνομάζων Cyrill διὰ τοὺς ἐξ αὐτοῦ Χαναναίους. *Chanaan vocas propter eos, qui ex ipſo orituri erant, Chananaos, qui ſupplicij ipſius participes futuri erant.* Et ne putares pœnam paterni ſceleris in vnos Chananæos redundaſſe, eodem tenote ſubtexuit: παγγενῇ γὰρ ἐκολάζετο. *in vniuerſam enim eius progemem pœna propagata eſt.*

5. NEARCHVS. Nihil eſt, Eulogi, cur quicquam de tua laude detractum, aut delibatum putes, ſi quæ dicis, non tuopte ingenio fabricata, ſed è maiorum officinis deprompta videantur. Vt enim mihi nunquam placuerunt (quanquam vnuſquiſque abundat in ſuo ſenſu) qui circa vilem patulumque morantur orbem, & crambe tepe ita miſeros lectores occidunt, eademque planè quæ vulgus interpretum, mutatis tantùm verbis, & ordine rerum inculcant: ita mihi magis arrident, qui inſtar patrisfamilias Euangelici, proferunt de theſauro ſuo noua & vetera, & ab exponendæ ſcripturæ methodo tecentiorum trita veſtigiis ita diſcedunt, non vt ipſi noua comminiſcantur, ſed antiquatas Patrum opiniones & iam ſepultas obliuione diuturna renouent, & è ruderibus antiquitatis euoluant. Tamen ne tibi nimiùm de huius expoſitionis inſtauratione blandiaris, eam Martinus del Rio vir, vt apprimè noſti, doctiſſimus tanquam aliud agens videtur attingere. *Volebat*, inquit commentariis in Geneſim cap. 10. v. 8. *Semitis etiam & Iaphetanis dominari, quibus merito paterna maledictionis æquiùs ſeruiuiſſet.* Sed iam, ſi placet, expone quæ fuerit noſtri Meropis oratio.

§. III. *Recapitulatio dictorum de linguarum diuiſione.*

6. EVLOG. Ea, ſi quid memini, tres in partes diſtributa fuit. Primò quærebat, cùm Armenia, ſi Babyloniæ campóque Sennaar comparetur, obuerſa ſit Aquiloni, & vix vllo modo vergat ad Orientem, quo pacto dicantur homines egreſſi ex arca, quæ poſt diluuium in montibus Armeniæ conſederat, ſe ex Oriente in campum Sennaar contuliſſe. Atque, vt cæteras rationes omittam, aiebat montes Ararat ſiue Gordæos ſic Orientalibus Armeniæ partibus imminere, vt Armenia iiş compoſita vergeret ad Occaſum & Aquilonem. Homines impendentium niuium metu ex illis montibus primo quoque tempore deſcendere debuiſſe, & leniorem auram ſecutos ad Ortum potiùs & Meridiem, quàm ad Occaſum & Septemtrionem eſſe progreſſos, cùm præſertim longè poſt vicinas regiones ſiccata fueriţ Armenia; quippe quæ maximis, præter vnam Mœotidem, paludibus, lacubus, ſtagnis, diuerſis ingentium fluminum ſcatebris, Araxis potiſſimùm, qui tum oppoſiti montis obiectu refluebat, reſtagnationibus abundaret. Quæ omnia tum cæterorum Geographorum, tum maximè Strabonis teſtimonia comprobabunt.

Huc accedit quòd cùm Armenia montibus aſperrimis, niſi qua Perſidem attingit, vndecunque cingatur, credibile eſt homines ex arca digreſſos in Perſide rerum ſuarum domicilium collocaſſe, quæ Perſis cùm campo Sennaar ab Ortu, reſpondeat, difficile non eſt explicare, quo pacto mortales ex Oriente profecti campum Sennaar inuenerint.

7. Demonſtrauit deinde Merops ex vna ſcriptura duntaxat linguarum confuſionis diuiſioniſque terrarum certò poſſe chronologiam deprehendi, cæteróſque quotquot aliâ viâ graſſantur, ex incertis dubiiſque principiis ad indagationem veri procedere. Illud vnum è ſcriptura conſtare in diebus Phalegi terram eſſe diuiſam. Phalegi porro dies eos appellari, qui Phalego ſeorſum à cæteris Patriarchis in texenda Moſis chronologia tribuuntur, & expanſi ſiue chronologici nuncupantur: eorum autem Phalegi duntaxat annorum haberi rationem qui inter eius natalem anno poſt diluuium centeſimo primo conſignatum, & ſuſceptum ab eo filium anno vitæ trigeſimo ſunt euoluti, vt meritò terram in diebus Phalegi diuiſam eſſe dicamus, quia ſub eius ortum deſignata eſt terræ diuiſio, & iacta turris Babylonicæ fundamenta, ſub annum Phalegi trigeſimum confuſæ linguæ, operæ diſſipatæ, diuerſæ terrarum partes diuerſis occupatæ cultoribus. Hinc variis rationibus oſtendere conatus ſum, an oſtenderim neſcio, ſanctiſſimam Patriarcham annis illis ducentis & viginti quibus linguarum confuſioni ſuperſtes fuit, partim in montanis Syriæ, partim in Italia, nomine Iani Patris, eſſe verſatum, vt iam inde futuram olim ſedem Eccleſiæ ſui corporis præſentiâ conſecraret.

8. Cauſſas denique confuſionis inquirens Merops oſtendit eam fuiſſe Noëmi, Semi, Iapheti, Heberis, aliorumque ſanctiſſimorum virorum mentem, vt priúſquàm in diuerſa ſpargerentur, relinquerent æternum conſanguinitatis & fraternæ beneuolentiæ monumentum: alios ad inſanas illas ſubſtructiones vel publici commodi, vel inanis gloriolæ ſtudio fuiſſe compulſos: Chamum autem eiuſque liberos & nepotes ſpectaſſe, vt quoniam ipſos Noëmi maledictio fratribus ſuis addixerat in ſeruitutem, ipſi contrà deteſtarentur à ſe prophetiam, & non tantùm ipſi iugum excuterent, ſed etiam illud imponerent fratrum ſuorum ceruicibus, aç tyrannidem quam Nemrodes partim violentiâ, partim ſimulatione iuſtitiæ, partim blanditiis cæteriſque malis artibus occuparat, arcis ædificatione ſtabilirent. Quoniam ergo dominantis imperium obedientiſque ſeruitus mutui ſermonis intelligentiâ continetur, meritò Deus linguarum confuſionem induxit, vt impiorum tyrannidem molientium conſilia diſſiparet, à piorum collo iugum ſeruile depelleret, futiles autem & inanis gloriæ cupidos, operis è quo gloriam captabant, intermiſſione, in officio contineret. Hæc ſere Merops. NEARCHVS. Quæ ſunt igitur tuæ partes, Baſili? Hi certè, mihi promiſerant fore vt quæ ad Nemrod & Aſſur pertinent, hodierno die nobis explicates. BASIL. Imò, mi Nearche, quoniam non debes ἀσύμβολος *Immuniſque ſedens aliena ad pabula fucus*, noſtris epulis intereſſe, rem partiamur inter nos noſtri Meropis arbitratu. MEROPS Agite igitur. Tu, Baſili, de Nemrode; tu Nearche de Aſſur quid cenſes?

§. IV. *Propoſitio & diuiſio quæſtionis.*

9. BASILIVS. Hæc Geneſis 10. v. 8. de Nemrode. *Porro Chus genuit Nemrod: ipſe cœpit eſſe potens in terra, &*

erat robuſtus venator coram Domino. Ab hoc exiuit prouerbium: quaſi Nemrod robuſtus venator coram Domino; fuit autem principium regni eius Babylon, & Arach, & Achat, & Chalane in terra Sennaar. Hæc eſt ſeges & materia noſtræ queſtionis. Circa quam primo genuinum verborum ſenſum, diuersáſque verſiones paucis enucleare ſtatuimus. Deinde quæremus anténe, an poſt linguarum diſſidium Nemrodes regnum Babylonicum fundauerit. Tertiò an inducta linguarum confuſione Babylonis tetinuerit principatum. Quartò ſi Babylone deturbatus eſt, quis in Chaldæa regnarit. Quintò quonam conceſſerit excuſſus Babylone. Poſtremò quæremus idemne ſit Nemrod in ſcriprura qui Belus in ptophanis hiſtoriis nuncupatur.

§. V. *Scripturæ verba de Nemrod explicantur.*

10. P*orro Chus genuit Nemrod.* Chus, id eſt, Æthiops interprete Hieronymo, de cuius nomine *Chus vſq; hodie ab Hebræis Æthiopia nuncupatur.* De quo eleganter Auguſtinus lib. 16. de ciuitate Dei, c. 3. ineunte. *Iſte porro Chus pater gigantis Nemrod primus nominatus eſt in filijs Chã, cuius quinque filij iam fuerant computati, & nepotes duo. Sed iſtum gigantem aut poſt nepotes ſuos natos genuit, aut, quod eſt credibilius, ſeorſum de illo propter eminentiam ſcriptura locuta eſt, quandoquidem & regnum eius commemoratum eſt.* Eſt autem נמרד *tyrannus vel profugus, aut tranſgreſſor,* Hieronymo interprete, aur etiam *rebellis* à radice מרד, vt aliis magis arrider: Tyrannus, quòd inſuetam primus generis humani tyrannidem occupant, & nouum, vt Chryſoſtomus loquitur, ſeruituris genus inuexerit: Profugus quòd tanquam ſeruus fugitiuus ſe Noëmo, cui vt omnium parenti obtemperare debebat, ſubduxent. Tranſgreſſor, quòd Dei voluntatem tranſgreſſus fuerit qui Chami poſtetos in pœnam impietatis paternæ, Semi Iaphetique poſteris manciparat. Rebellis quod defecerit à Deo cæteroſq; ad rebellionem excitarit, ſubinde iactans, ait Ioſephus homines non Deo, ſed propriæ virtuti præſentem felicitatem debere. Quamuis quod ait Nemrodem turris ſubſtructione maiorum ſuorum, qui diluuio perierant, interitum vlciſci voluiſſe, nemini facilè intrudi poteſt, niſi ſi putamus gigantas *coniuratos cælum reſcindere, ſuperiſque Deum detrudere regnis.*

De nom. Hebraic.

Quæſt. Hebraic.

Nemrod quid ſignificet.

Lib. 1. antiq. c. 3.

11. *Hic cœpit eſſe potens in terra,* imò iam de gigantibus ante publicam generis humani cladem dictum fuerat cap. 6. v. 4. *Iſti ſunt* הגברים *potentes à ſeculo viri famoſi.* Quomodo igitur Nemrod eſſe potens in terra cœpit, an quia nullus ante ipſum tegnauerat. Imò probabiliſſimum putat Auguſtinus l. 15. de ciuit. cap. 20. eos omnes qui Geneſ. 5. de progenie Cain recenſentur, fuiſſe reges, & quidem longè lateque dominantes Henochiæ ciuitatis: An igitur ſcriptura ſecum pugnat? Minimè gentium. Sed, vt ait idem Auguſtinus quæſt. 18. in Geneſim, *poſt diluuium nouitas generis humani reparandi de nouo commemoratur, in qua nouitate hic cœpit eſſe gigas ſuper terram.* Gigas, inquit: ſic enim LXX. ſeniores. οὗτος ἤρξατο εἶναι γίγας ἐπὶ τῆς γῆς. *Hic cœpit eſſe gigas ſuper terram.*

Quo ſenſu Nemrod cœperit eſſe potens in terra.

12. NEARCHVS. Mihi ſæpe numerò mirari venit in mentem, Baſili, cur non ſolùm LXX. ſed etiam Latinus inrerpres ad fabulas Poëtarum frequenter alluſennt. Multa proferri poterant exempla, ſed de multis pauca libemus. Iudith. 16. v. 8. οὐδὲ υἱοὶ Τιτάνων ἐπίταξαν αὐτὸν, οὐδὲ ὑψηλοὶ γίγαντες ἐπέθεντο αὐτῷ. *Nec filij Titan percuſſerunt eum, nec excelſi gigantes impoſuerunt ſe illi.* Iſa. 34. LXX. cùm verſu 13. ἐπαύλεις Σειρήνων *cubilia Sirenum*, dixiſſent, adiecerunt, καὶ συναντήσουσι δαιμόνια ὀνοκενταύροις, καὶ βοήσονται ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον, &c. Latinus. *Et occurrent dæmonia onocentauris, & piloſus* (id eſt Satyrus) *clamabit alter ad alterum, ibi cubabit Lamia, &c.* Threnorum 4. v. 3. *Sed & lamiæ nudauerunt mammam.* Iob. 21. v. 33. *Dulcis fuit glareis Cocyti.* Amos 5. Arcturus & Orion. Iob 38. Pleiades, Arcturus, Lucifer, Veſperus nominantur. Iob, vltimo v. 14. Ἀμαλθαίας κέρας. *Amalthææ cornu*, Græci interpretes tranſtulerunt. Quid tibi videtur, Baſili? an Græci & Latinus interpres aniles illas gentiliũ fabulas ſuis ſuffragiis approbarunt? BAS. Non eam ob cauſſam ita loquuntur, Nearche, ſed interdum, vt vulgari loquendi modo ſeſe accõmodent. Quod Græcis potiſſimũ interpretibus Ptolemæo Philadelpho huiuſmodi fabulis innutrito ſcribentibus neceſſarium fuit. Interdum etiam velut intento digito huiuſmodi locutionibus fontes oſtendat, à quibus fabulas ſuas hauſerunr gentiles Poëtæ, vt probent, quemadmodum loquitur Firmicus, Mate. cap. 22. de erroribus profanarum teligionum, *Nequiſsimum hoſtem generis humani de ſanctis hæc venerandiſque Prophetarum oraculis ad contaminata furoris ſui ſcelera tranſtuliſſe.* Sic iſto loco fontem fabellæ de bello

Scriptura nonnunquã ad fabulas poëticas alludit.

gigantum & Deorum obitet indicarunt.

Nemrod fortis ſiue Gigas.

13. Hic igitur poſt diluuium cœpit eſſe potens, aut etiam gigas in terra, primúſque tyrannidem inuaſit, cum ante ipſum mortales patrum natúque maiorum authoritate potiùs quàm potentia regérentut. *Et erat robuſtus venator coram Domino*, aut vt LXX. loquuntur γίγας κυνηγὸς ἐναντι κυρίου τοῦ θεοῦ, Gigas venarot, contra (vel ante) Dominum Deum, Hebraicè גבר ציד quod diuerſo modo poſſis interpretari pro varietate punctorum. Nam ſi legas גבר ציד *fortis venator*, vt noſter interpres exponit, aut etiam gigas venator, vt ſeptuaginta maluerunt, aut potens venatione, vt tranſtulit Vatablus. Sin legere mauis גבר-ציד erit *vir venationis*, ſiue, *vri venator*. Interpres Caldaicus venatinois nullam facit mentionē; ſed eum duntaxat גבר-בקיף *virum fortem* appellat. Venator dicitur ſiue quòd venationem ferarum primus inuenerit, ſiue quòd, vt Auguſtino placet lib. 16. de Ciuit. cap. 4. fuetit *animalium terrigenarum deceptor, oppreſſor, extinctor.*

Venator.

Coram Domino.

14. Cur autem dicatur *fortis venator coram Domino*, variæ ſunt diſſidentéſque ſententiæ. Aben Eſra, vt Toſtatus refert, venatorem coram Domino dici putat, quòd captas venatione feras altaribus admotas immolaret. Auguſtinus loco proximè laudato *contra Dominum* interpretatur. *Quod*, inquit, *non intelligentes nonnulli ambiguo Græco decepti ſunt, vt non interpretarentur* contra Dominum, *ſed* ante Dominum: ἐναντίον *quippe* & ante *& contra ſignificat. Hoc enim verbum eſt etiam in Pſalmo*. Et ploremus ante Dominum qui fecit nos. Et *hoc verbum eſt etiam in lib. Iob, vbi ſcriptum* eſt, In furorem erupiſti contra Dominum. *Sic ergo intelligendus* eſt *gigas ille venator contra Dominum*. Sed hæc Chryſoſtomo non faciunt ſatis Homilia 30. in Geneſin exeunte τὸ δὲ ἀπέναντι κυρίου τοῦ θεοῦ, inquit, ἀντὶ τοῦ, ὑπ' αὐτοῦ προαχθεὶς, ὑπ' αὐτοῦ δεξάμενος τοῦ θεοῦ τὴν εὐλογίαν, ἢ ὅτι ἤμελλεν ὁ θεὸς δι' αὐτοῦ θαυμάζεσθαι, ὡς τοιοῦτον παραγαγὼν καὶ δείξας ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλὰ καὶ οὗτος πάλιν μιμούμενος τὸν πρόγονον, καὶ οὐκ εἰς δέον χρησάμενος τοῖς τῆς φύσεως προτερήμασιν, ἕτερον δουλείας ἐφεῦρε τρόπον, καὶ ἄρχων καὶ βασιλεὺς γενέσθαι ἐπεχείρησεν. *Et quod dicit coram Domino, hoc eſt à Domino conſtitutus; quippe qui Dei benedictionem acceperat; vel quòd Deus per hunc eſſet in admiratione habendus, quòd talem produxiſſet, & ſuper terram monſtraſſet. Sed hic iterum auum ſuum imitatus, & abuſus naturæ priuilegys, alium ſeruitutis modum adinuenit, & princeps atque rex fieri attentauit.*

15. Abulenſis venatorem coram Domino dici putat vel quòd luce palam, Deo & ſole, vt loquuntur, ſpectante, homines quaſi venatione captos occideret, vel contrà quòd occultis inſidiis ſolíque Deo notis homines ferarum inſtar in ſuos caſſes induceret. Inſulſè verò Ioannes Cario lib. 1. Chronicorum, venatorem coram Domino dictum exiſtimat quaſi Dei venatorem, quo ſignificatum eſt ciuilem poteſtatem eſſe à Deo ordinatam, atque adeo quæ Dei miniſtra ſit. Inſulſius etiam Gaſpat Peucet, & Philippus Melancthon in eiuſdem Chronici ſupplemēto eiuſdem Nemrodis tyrannidi patrocinari voluerunt, quaſi eùm mores ſenſim fierent deteriores, & graſſari rapinis & cædibus aliqui cœpiſſent, Nemrodes regnum eo conſilio ſuſceperit, vt mortales in officio contineret. Ita, inquiunt, primùm imperia armis conſtituta ſunt per virum fortem, præſidia ordinantem, & ducentem, & iudicia præſidiis defendentem, quia ſine executione lex eſt inanis ſonitus, vt Æſchines inquit, οὐδὲν ὄφελος πολιτείας μὴ ἐχούσης νεῦρα ἐπὶ ἀδικοῦντας. ideo dicitur Nemrod fuiſſe robuſtus venator coram Domino, id eſt venator ducens exercitum, vt armis cogetet homines ad legitimam obedientiam. Additur autem *coram Domino*, quod ſignificat Deo dante ei robur, victorias & ſucceſſum in conſtituendo & retinendo imperio. Artopæus apud Martinum del Rio ſic interpretatur quaſi fuerit inſignis perſecutor malorum, latronum, furum, ſicariorum. Vt meritò cum eodem del Rio exclamare libeat. *Vide quos hæreſis canonizet.*

Sectarij Nemrodum laudant.

16. Communis eſt ſententia venatorem metaphoricè dici, vt Auguſtino placet; cuius locutionis exempla frequentet occurrunt. Pſal. 90. 3. *eripuit me de laqueo venantium* 123. verſ. 6. 7. *Non dedit nos in captionem dentibus eorum. Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium.* Threnorum 3. verſ. 52. *Venatione ceperunt me quaſi auem inimici mei gratis.* Robuſtus venator coram Domino; id eſt reuera & valdè robuſtus, & non ſolùm hominum opinione, qui falli poſſunt, ſed etiam iudicio Dei, ſiue in oculis Dei qui æqua lance res omnes examinat. *Ab hoc exiuit prouerbium*, ſiue vt habetur in textu principe על-כן יאמר *idcirco dicetur* & vt loquuntur LXX. διὰ τοῦτο ἐροῦσιν. Tanta videlicet fuit eius tyrannis & feritas, vt hoc adagium poſſit tyrannis omnibus conuenire.

Venator dicitur metaphoricè.

17. *Fuit autem principium regni eius Babylon*, id eſt interpretete Auguſtino, loco

Digitized by Google

ſæpe laudato, ante cæteras ciuitates condidit Babylonem, *quæ ciuitatum cæterarum gereret principatum. Vbi eſſet tanquam in metropoli habitaculum regni: quamuis perfecta non fuerit vſque in tantum modum, quantum ſuperba cogitabat impietas. Nam nimis diſponebatur altitudo, quæ dicta eſt vſque in cælum: ſiue vnius turris, eius quam præcipuam moliebatur inter alias; ſiue omnium turrium quæ per numerum ſingularem ſignificatæ ſunt, vt dicitur miles & intelliguntur multa millia militum.* Quod ſpectat ad tres illas ciuitates, Arach fuit Edeſſa, Achat Niſibis, Chalanne vel Seleucia, vel Cteſiphon. Vt author eſt Hieronymus in traditionibus Hebraicis. Sed iam, ſi placet, videamus an ante linguarum gentiúmque diuiſionem Nemrodes regnare occeperit.

Babylon principium regni.

VI. *Appendicula de Orione & Titanibus.*

18 NEARCHVS. Imò, Baſili, quoniam Titanum & Orionis incidit mentio, ex te ſcire velim, antequàm progrediamur vlteriùs, an harum etiam fabularum fontes in ſcripturis inuenire poſſimus? BASIL. Refert Chronicon Alexandrinum ex Perſarum Babyloniorúmque ſententia Nemrod gigantem Babyloniæ conditorem in cælitum ordinem relatum in aſtris apparere, quem vocant Oriona. Cui Cedrenus adſtipulatur his verbis. Τὸν Νεβρὼδ ἀποθεώσαντες οἱ Ἀσσύριοι, ἐν τοῖς ἄστροις τοῦ οὐρανοῦ ἔταξαν, καὶ καλοῦσιν Ὠρίωνα. οὗτος κατέδειξε τὴν κυνηγετικήν, διὸ καὶ τὸ καλούμενον κύνα ἄστρον τῷ Ὠρίωνι συνῆψαν. *Nemrodo Aſſyrij diuinā adſcribunt naturam inter ſidera cæleſtia collocantes, & Orionem vocantes. Hic venandi artem primus protulit, itaque Orioni ſidus, quod canis vocatur, adiungunt.* Quæ cur repudiare debeamus, equidem non video.

Nemrod. eſt Orion.

19. Quid enim in Nemrodem cadere non poteſt, quæ Poëtæ de Orione fictis fabulis prodiderunt? ſi tamen inſulſas quaſdam, & Homero cæteriſque poëtices antiſtitibus ignotas de Orionis ortu fabellas excepetis. Nemrodes ἦν γίγας κυνηγὸς *erat gigas venator.* Orion, vt author eſt Euſtathius in 5. Odyſſ. κυνηγὸς ἄριστος ἦν, *optimus erat venator.*

Nec curat Orion leones
Aut timidos agitare lyncas.

Μεμρουμος ὁ καὶ Ὑψουράνιος. inquit Sanchoniaton apud Euſebium lib. 1. παρασκευῆς. Nemrodem opinor intelligi Æonis ſiue Protogoni, ideſt Noëmi pronepotem. Dictus eſt Hypſuranius quaſi Alticælestis, vel quòd turrim ad cælum voluerit educere, vel quòd corporis magnitudine præ cæteris emineret. Orion vt loquitur Poëta,

Ingrediturque ſolo, & caput inter ſidera condit. 10. Æneid.

Nemrodem conſtat principem omnium gigantem fuiſſe qui poſt diluuium extiterunt. Orionem Homerus Odyſſ. λ'. gigantum præcipuum fuiſſe teſtatur agens de Oto & Ephialte.

Οὓς δὴ μηκίστους θρέψε ζείδωρος ἄρουρα,
Καὶ πολὺ καλλίστους μετά γε κλυτὸν
Ὠρίωνα.

Quos forma, & magno ſuperantes corpore Tellus
Nutriit omniparens poſt Oriona ſuperbum.

Ait Sanchoniaton Vſoum Memrumi fratrem ἀνιερῶσαι δύο στήλας πυρί τε καὶ πνεύματι, καὶ προσκυνῆσαι, αἷμά τε σπένδειν ἐξ ὧν ἤγρευε θηρίων. *Columnas duas igni & vento conſecraſſe, eas adoraſſe, & ſimul immolaſſe de feris quas venatione capiebat.* Hæc eadem, vt iam vidimus, Aben Eſra tribuit ipſi Nemrodi.

20. Vt autem gigantes à Chamo, *ita* Titanes & ipſi Deorum hoſtes à Iapheto videntur fuiſſe propagati. Vnde & Prometheus eorum vnus *ſatus Iapeto* à Naſone, *audax Iapeti genus*, ab Horatio, Ἰαπετιονίδης ab Heſiodo nominatur. Is ignem dicitur clepſiſſe dolo, & fraude mala gentibus intuliſſe, hominem è luto finxiſſe, & fictum igne, quem æthereа domo ſubduxerat, animaſſe, pœnáſque Ioui expendiſſe ſupremo ad rupem Caucaſeam deligatus. Quid aliud putamus his fabularum integumentis adumbrari, quàm aliquem è Iapheti poſteris, cui Græci Promethei nomen fecerunt, primum fuiſſe qui humana ſpecie deorum ſimulacra finxerit, & idolorum cultum inuexerit, cùm iam antè Chami poſteritas ignem colere, eique rudem ſtatuam erigere cœpiſſet, vt Prometheus ignem à Ioue ſubreptum, id eſt diuinitatem quandam, idolis indidiſſe videatur. *Hoc fonte deriuata clades.*

Titanes. Prometh.

21. Miſſa eſt in terras Pandora, quam omnes dij ſuis donis ornauerant. Quid aliud quàm idololatriam putamus, quam ſcriptura meretricem frequenter appellat? Ex eius pyxide omnia mala prodierunt, *macies & mala febrium terris incubuit cohors.* Res ipſa loquitur. Pandora ſiue idololatria deorum omnium muneribus ornata calamitates omnes in genus humanum inuexit, & ea de cauſſa

Pandora.

Πλάτ

Πλείη μὲν γὰρ γαῖα κακῶν, πλείη δὲ θάλασσα.

Plena malis tellus, plenum mare.

Eam è pyxide, quam geſtabat, operculum remouiſſe fabulantur, omnes inde clades erupiſſe, iniectum nutu Iouis operculum, ſpem ſolam in fundo remanſiſſe.

Heſiodus in operib.

Μούνη δ' αὐτόθι Ἐλπὶς ἐν ἀρρήκτοισι δόμοισιν

Ἔνδον ἔμιμνε, πίθου ὑπὸ χείλεσιν, &c.

Pyxidis infractæ fundo ſpes ſola remanſit.

Hinc videlicet fabula manauit, quòd gentibus ad idola prolapſis, & in profundam ſcelerum omnium voraginem demerſis ſpem reliquit Deus, fore vt plenitudine temporum euoluta, mitteretur deſideratus gentibus & expectatio gentium, & in ſemine Abrahæ benedicerentur omnes nationes. Sed miſeri gentiles diuinæ veritatis ignari tam perſpicuæ veritati ſexcentas fabularum offucias illeuerunt. Interim tamen liquet, quod modò dicebam, *nequiſſimum hoſtem generis humani de ſanctis hæc venerandiſque prophetarum oraculis, ad contaminata furoris ſui ſcelera tranſtuliſſe.*

22. Habes, Nearche, de Titanibus & Orione quid ſentiam: Orionem eſſe Nemrodem, Titanas è Iapheto procreatos, & in his Prometheum qui primus idola confinxerit. Sed quoniam tu ad has me fabulas auocaſti, à ſententia Meropis, ad ipſum Meropem & Eulogium appello, ab iiſque etiā atq; etiam contendo, vt quæ me demonſtraturum eſſe promiſeram, ad ea te protinus exhaurienda compellant. MEROPS. Omnino ſic videtur. EVLOG. Age igitur Nearche, auemus ex te primùm audire,

---

§. VII. *Vtrùm Nemrodes ante linguarum confuſionem Babylone regnauerit.*

23. NEARCHVS. Hæc quidem vis eſt & aperta coniuratio, tamen obtemperandum ne brachia cōtra torrentem, vt loquuntur, videar opponere. Illud igitur imprimis in exponenda ſcriptura ſtatuendum videtur, non ſolùm vt propriæ genuinæque verborum ſignificationi, quantum fieri poteſt, mordicùs hæreamus, nec vbi potiſſimùm res geſta narratur, fas eſſe dicamus ad tropos & figuras citra grauem cauſſam recurrere; ſed etiam, niſi quid aliud neceſſitas perſuadeat, eam narrationis ordinem rerumque geſtarum ſeriem ſequendam putemus, quæ in ipſa rerum expoſitione contexitur. Vt nec facilè per prolepſim anticipari dicamus res ſubſequentes, nec antecedentes poſterioribus quadam recapitulatione ſubnecti.

In explicāda ſcriptura, verbis & ordini hærendum.

24. Sed nimirum μέτρον δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστον, & in hoc genere *medio tutiſſimus ibis*, ſi neque narrationis ordini, cùm aliud ratio ſuadet, etiam cum veritatis diſpendio tenaciùs inſiſtas, neque, cùm nulla neceſſitas incumbit, ſeriem narrationis inuertas. In quo genere viros etiam graues aliquando deceptos aduertimus. Et, vt ne longiùs exempla ducantur, Seuerus Sulpicius lib. 1. hiſtoriæ ſacræ *Cùm multiplicaretur*, inquit, *humanum genus: diuerſaque loca atque inſulas mortales haberent, vna tantùm omnes lingua vtebantur, donec ſe in vnum diſpergenda per totum orbem multitudo contraxit.* Hîc vt videtis, quia Moſes poſtquam cap. 10. gentium inſulas à Iapheti poſteris habitatas fuiſſe dixerat, capite ſequenti linguarum confuſionem ſubtexuit, putauit Inſulas habitari cœpiſſe, priuſquam Deus linguarum diuiſionem immitteret. Sed hîc agnoſcendam proleplim ipſa ſcriptura clamat aſſerens vnumquemque *ſecundum linguam & familias* in Inſulis habitaſſe. Quid? quod Philaſtrius Brixienſis, quia legerat Inſulas vnicuique ſecundum linguam ſuam eſſe diuiſas, hæreſis eos condemnat qui ante linguarum confuſionem, omnes mortales vna lingua locutos fuiſſe exiſtimant, & terram fuiſſe *labij vnius, & ſermonem eorumdem* interpretatur, quia mortales ante Babylonicam confuſionem, habebant *angelicam gratiam, id eſt multarum linguarum ſcientiam*, ſed contra Deum *conātes progredi, perdiderunt gratiam, quam ſine vllo labore diuinitus habebant conceſſam.*

Sed ferrandus in eo modus.

Sed vitia ſanctis, ſi religioſiùs interdum ordini Moſaicæ narrationis hæſerunt, facilè ignoſcas: illis autem qui nulla vel leuiſſima ratione compulſi turbant rerum geſtarum ſeriem, & poſteriora prioribus anteponunt, haud ſcio an perinde debeat ignoſci.

25. Hoc iacto diſputationis noſtræ fundamento mihi magis arridet, quod paulo antè Meropem noſtrum cenſuiſſe dicebas, Eulogi, vt ante linguarum diſſidium tyrannidem humani generis à Nemrode malis artibus occupatam fuiſſe dicamus, & conditas Babylonem, Niniuem, aliáſque ciuitates quæ Geneſis cap. 10. numerantur. Tum quòd prius iſta narrentur, quàm diuiſio linguarum, nihilque nos cogat hoc quidem loco ab ordine ſcripturæ diſcedere, tum quòd ſanctorum Patrum & imprimis Theophili, qui ſecundo ſeculo vixit, quintúſque poſt Petrum fuit An-

Nemrodes regnauit ante linguarum diſſidium.

tiochenorum antiſtes diſertè conceptam authoritatem habeamus. *περὶ τοῦ τὰς διαλέκτους μερισθῆναι*, inquit lib. 2. ad Autolycum, *αὗται αἱ προγεγραμμέναι ἐγεννήθησαν πόλεις. Ante linguarum diuiſionẽ condita ſunt ea quæ ſuprà ſcripta ſunt ciuitates.*

26. Quid Auguſt. cùm verbis iam à Baſilio laudatis Nemrodem ait Babylonis fuiſſe conditorem, *quæ cæterarum ciuitatum gereret principatum, vbi eſſet tanquam in Metropoli habitaculum regni, quamuis perfecta non fuerit vſque in tantum modum, quantum ſuperba cogitabat impietas.* Cùm eodem cap. exeunte ſic loquatur exponens *quid ſit venator, niſi animalium terrigenarum deceptor, oppreſſor, extinctor? Erigebat ergo cum ſuis populis turrem contra Dominum, qua eſt impia ſignificata ſuperbia. Meritò autem malus punitur affectus, etiam cui non ſuccedit effectus. Genus autem ipſum pœna quale fuit? quoniam enim dominatio imperantis in lingua eſt, ibi damnata eſt ſuperbia, vt non intelligeretur iubens homini, qui noluit intelligere vt obediret Deo, ſic illa conſpiratio diſſoluta eſt, cùm quiſque ab eo quem non intelligebat, abſcederet; nec ſe niſi ei, cum quo loqui poterat, aggregaret.* Cùm eodem lib. 16. de ciuit. cap. 11. infra medium, non certum, ſed duntaxat *probabilius* eſſe dicit, *quòd Nemrod fecerit etiam ipſe gentem ſuam*, an non apertè ſignificauit ea quæ de Nemrodis regno dicuntur, cuius principium Babylon, ante linguarum diſſidiũ contingiſſe? Quomodo enim vrbẽ cõdebat vbi eſſet habitaculũ regni, ſi nõdũ generis humani regnũ inuaſerat? Quomodo turrim cum ſuis populis erigebat, ſi nondum populos ſubditos habebat? Quomodo dominium imperantis linguarũ confuſione ſublatum eſt, ſi Nemrodes nullis adhuc ſubditis imperabat? Omitto cæteros vno contentus Abulenſi. *Erat*, inquit, *gigas corpore, audax mente, viribus robuſtus, conſilio diſcretus, dominandi auidus, ideo gentem adhuc rudem quibuſdam perſuaſionibus ad ſe applicuit, vt dominaretur in eis*, & clariùs aliquanto pòſt. *Poſt diluuium*, inquit, *iſte fuit primus omnium Regum, cùm adhuc hominibus cõgregatis ante Babylonicã diuiſionem imperaret.* Atque hæc ſunt quæ nobis perſuadent Nemrodem ante linguarum gentiúmque diſperſionem tegnum occupaſſe, Moſaicæ narrationis contextus, & Auguſtini, Theophili, aliorúmque Patrum authoritas.

27. Aduerſarij verò quid afferunt? non fuiſſet, inquiunt, hoc regnum Aſſyriorum, vel Arabum, vel Ægyptiorum, ſed omnium hominum. Proprietas enim vt bonorum, ita & ſubditorum diuiſionem ac diſtinctionem ſupponit. En cur ſibi fas eſſe putent peruertere ſeriem hiſtoriæ, & à maiorum authoritate diſcedere. *Ratio aduerſariorũ expéditur.* Quaſi verò quiſquam hactenus ſomniarit regna Babyloniorum, Arabum, Aſſyriorum, Ægyptiorum ante diuiſionem gentium extitiſſe: aut non putemus Nemrodem totius humani generis tyrannidem affectaſſe, iiſque cœpiſſe dominari quos vel allexerat blanditiis & eloquentia, vel promiſſis excitarat, vel minis, contumeliis, cæteriſque malis artibus in ſuam factionem adduxerat, cuius regni ſui principium & caput voluit eſſe Babylonem.

28. Atenim credibile non eſt: tot colonias, quot Geneſ. 10. recenſentur, partim in campum Sennaar, partim in Aſſyriam ante gentium diuiſionem eſſe deductas. Id certò dicere non poterunt omnes pene recentiores, qui Ninum Nemrodis filium fuiſſe, atque adeo paulò poſt confuſionem Babylonicam floruiſſe defendunt, quo regnante iam ita genus humanum excreuerat, vt ſi Diodorum Siculum audimus, equitum ducenta millia; peditum decies ſepties centena millia ſub ſignis haberet. *Coloniæ ante diuiſionem deductæ.* Quod iam tum fieri potuiſſe lib. 9. de Doctrina temp. cap. 14. doctiſſimus Petauius arithmetica progreſſione demonſtrat. Cùm igitur ante linguarum confuſionem ſic exuberaret hominum multitudo, vt iis omnibus alendis vna Babylonia commeatum ſubminiſtrare non poſſet, neceſſe fuit vt annonæ quærendæ cauſſa vicinas etiam regiones deductis Nemrodis, opinor, iuſſu, coloniis occuparent. Et eam ob rem de terra illa egreſſus eſt Aſſur, & ædificauit Niniuem & cæteras vrbes. Quod ita factum putamus, vt multas quidem vrbes, ſed vnam duntaxat habuerint ciuitatem, & quantouis locorum interuallo Nemrodis vnius, cuius imperio tranſſcriptæ fuerant, imperio ſubiacerent. Vnde & Theophilus Nemrodem harum omnium conditorem agnoſcit. *Νεβρὼδ δ' ᾠκοδόμησεν πόλεις, τὴν Νινευί. Nemrod autem vrbes cõdidit, Niniuem, &c.* Quamuis etiam fieri poteſt, vt Aſſur Semi filius ſeruandæ libertatis ſtudio, cum ſociis *quibus aut odium crudele tyranni*

Aut metus acer erat,

è terra Sennaar ſponte ſeceſſerit. De quo nihil opinor nocebit audire Toſtarum 10. cap. Geneſ. ita diſſerentem. *Aſſur vir nobilis de genere Sem, cùm nollet repugnare Deo, videns intentionem peruerſam aliorum ædificantium turrim, fugit de terra illa, &c. & ædificauit ibi ciuitatem magnam qua poſt*

multum tempus à Nino Rege Niniue dicta eſt.

29. Enimuero vereri Chamus, Nemrodes & alij tyrannidis fautores, ne qui ſeceſſerant, paulatim ceruices iugo ſubducerent, & iuxta Noëmi prophetiam Sem & Iaphet Chami poſteros ſuæ ſubijcerent ditioni. Extructa turri non ſolùm altiſſima, ſed etiam muniriſſima tyrannidem ſtabilire arcemque parare, quo faciliùs vſurpatum ſemel imperium retinerent.

§. VIII. *An ducta Linguarum confuſione Nemrodes Babylonis retinuerit principatum.*

30. SEd nimirum. οὐκ ἀρετᾷ κατὰ ἔργα, κιχάνει δὲ βραδὺς ὠκύν.
Aſſequitur tardus celerem, mala nec bene cedunt.

Incidit Nemrodes in foueam, quam fecit: tanquam fortis venator retia multis tetenderat: in ea ipſa prolapſus eſt. Multos promiſſis, blanditiis, eloquentia pellexerat: Deus eius impietatem linguarum confuſione mulctauit; vt nec multis loqui poſſet, nec à multis intelligi. Engebat arcem ſuæ tyrannidis, qua Noëmi prophetiam, Deique maledictionem Chami poſteris inflictam eluderet: Deus immiſſa diuiſione
Nemrod quomodo punitus. linguarum, impiorum conſilia diſſipauit. Inſanis ille ſubſtructionum ſuarum molibus regnum munire ſatagebat: ſed comprehenſus eſt ſapiens in aſtutia ſua, & infirma mundi Deus elegit, vt fortia confunderet, non rugientium fremitu belluarum, non maris tumultu, non tonitruum fragore, non turbinum impetu, ſed inducta vocis humanæ (qua quid leuius, aut fragilius?) varietate tyrannicas ſuperborum moliciones ita diſiecit, vt arcem quam tyrannidi ſuæ parabant, non modò non retinerent ipſi, ſed etiam iis quos cōtra ius omne oppreſſerant, & à quibus partim in ſeruitutem redigendi, partim, vt euentus docuit, internecione delendi erant, cedere cogerentur.

31. Et ſanè, cùm ad coërcendam potiſſimùm Nemrodis ſuperbiam, vt Auguſtino placet, & impiorum conſilia diſſipanda Deus hominum linguas confuderit, & pro linguarum diuerſitate gentes inter ſe diſtinxerit, non ſine cauſsâ ſuſpicari licet Nemrodem inducta linguarum confuſione, cùm ſe quiſque ad eum, cuius linguam intelligere poterat, aggregaret, ab eo, quem non intelligebat, abſcederet, aliis aliò dilabentibus, ad eam redactum fuiſſe paucitatem, vt ægrè gentis nomen ſuſtinere poſſet, & à quibuſdam fortioribus, ex vrbe quam regnum gentibus facere deſtinarat, extruſus, cæteris vberrimas quaſque regiones occupantibus, compingeretur in quaſdam montium ſterilium anguſtias. Et cùm ſcriptura dicat *principium regni eius Babylon,* Nemrod eiectus Babylone. ſuſpicari quis poſſit ibi finem regni eius non fuiſſe, & cœpiſſe quidem regnare in campo Sennaar, ſed exorta linguarum diuiſione rerum ſuarum domicilium aliò tranſtuliſſe. Sed quoniam hæ quæſtiones ſic aptæ ſunt inter ſe & implicatæ, vt qui vnam non euoluerit, cæteras explicare non poſſit, plus etiam præſtabo, quàm exegeras, Baſili, & paucis indagabo,

§. IX. *Quis extruſo Nemrode obtinuerit Babylonem.*

32. EA citra controuerſiam tanquam primaria generis humani ſedes Semo Noëmi primogenito debebatur hereditas, vt cùm cæteri ipſius Liberi vicinas Babyloniæ regiones, Elam Perſidem, Aſſur Aſſyriam, Lud Lydiam, Aramus Armeniam & Meſopotamiam obtinerent, Arphaxad obtinuit Babylonē. Arphaxadus maximus natu; quippe qui biennio poſt diluuium vitam exorſus eſt, campum Sennaar & Babylonem ſibi vendicaret. Niſi forte ſi quis ignorat Arphaxadum Chaldæorum patrem non ſolùm ab Hebræis, ſed etiam à Græcis Latiniſque Patribus paſſim vocari; aut quiſquam ita peregrinus eſt in ſcripturis, vt non intelligat eos eſſe Chaldæos qui Babylonij nuncupantur, quamuis profani Babyloniorum Philoſophos tum aliis ſapientiæ partibus, tum præſertim aſtrologiæ vacantes Chaldæos libentius appellant, & ſi cum Ptolemæo propriè ſtrictéque loqui volumus, Chaldæam Babyloniæ partem eſſe dicemus. Nullum tamen inter Chaldæos & Babylonios diſcrimen ſcriptura videtur agnoſcere. Taceo Abrahamum, quem nemo neſcit origine fuiſſe Chaldæum, & tum à Philone, tum à ſanctis Patribus Babylonium ſine diſcrimine nominari.

33. Aut igitur facta linguarum diuiſione Chami nepotes non ſunt à Semi poſteris ſegregati, quod & per ſe abſurdum videtur, & ſcripturæ diuinæ contrarium, aut, quod nemo ſomniauit, Tharæus tanquam hoſpes & peregrinus, in Chaldæa Chamitis deſtinata, in medio nationis prauæ verſatus eſt, aut Abrahami maiores giganto depulſo, & in alias terras amandato Chaldæam ſiue Babyloniam iam inde ab initio tenuerunt.

34. Scio non deeſſe viris doctis & ingenioſis argutias quibus ſuſceptam ſemel ſẽtentiam tueantur. Negare non poſſunt ab Arphaxado conditos eſſe Chaldæos, quod tum Ioſephi, tum Hieronymi & aliorum euincit authoritas: ſed Nemrodem aiunt robuſtum venatorem duos patruos ſuos Aſſur & Arphaxad è propriis ſedibus exturbaſſe: aut certè Ninum filium eius qui primus dicitur bella finitimis intuliſſe. Sed quantò ſatius erat nihil dicere quàm dicere quod dicunt, & nullo penitus emolumento diuinare? Eſto enim Arphaxadum Nemrod eiecerit, an adeo minùs ſequetur aut Nemrodem ceſſiſſe Chaldæâ, aut ſi non ceſſit, Chami poſteros iam inde à diſperſione gentium cum Semi nepotibus habitaſſe? Certè, quocumque ſe tranſtulerit Arphaxadus, ſiue in Mediam, vt quidam hariolantur, ſiue in Suſianam, vt Arias Mõtanus diuinat, certum eſt eius poſteros in Chaldæa ſubſtitiſſe: ibi natum Abrahamum, cum inde cum patre ſuo fugiſſe, &

Abrahami maiores in Chaldæa

in Meſopotamiam migraſſe, *quoniam noluerunt ſequi Deos patrum ſuorum qui erant in terra Chaldæorum.* Iudith 5. v. 6. An quia Nemrodis Deos colere nolebant, eiúſque cultus & ceremonias reſpuebant? quod huiuſmodi rei reperiemus vel in ſcriptura, vel in traditione, vel in Patrum authoritate veſtigium? Imò, vt v. 8. ſubnectitur, *deſerentes cerimonias patrum ſuorum qui in multitudine Deorum erant, Deum cæli coluerunt.*

35. Merops. Atqui, Nearche, conſtans eſt Hebræorum traditiò, quam Hieronymus non modò probabilem, ſed etiam veram eſſe defendit, *quòd egreſſus ſit Thare cum filijs ſuis de igne Chaldæorum, & quod Abraham Babylonio vallatus incendio, quia*

Abraham ab igne liberatus.

illud adorare nolebat, Dei ſit auxilio liberatus. Patriarcham accuſante patre, iuſſu Nemrodis in ignem eſſe coniectum ex eadem traditione liquet. Quam ſi admittimus, Nemrodem in Babyloniâ ſubſtitiſſe fatendum eſt. Si negamus, non ſolum Hieronymo, ſed etiam ſcripturæ fidem derogamus. Eſdræ 2. c. 9. v. 7. *Elegiſti Abram & eduxiſti eum de igne Chaldæorum.*

Nearchvs. Equidem, Merops, ſi traditio Iudæorum iis ſe finibus contineret, quibus eam Hieronymus circumſcripſit, & ex ea Nemrodem probares poſt linguarum diſſidium in Babylonia conſediſſe, nonnihil commoueret. Sed cùm hæc notitia de Nemrode commenta veteri traditioni, Rabini quidam recentiores aſperſerint, quæ proinde à Toſtato, Lyrano, aliiſque viris doctiſſimis meritò confutentur, cauſſæ nihil eſt cur de nugis illis Rabinicis admodum laboremus. Evlog. Macte Baſili. Iam Nearchi noſtri rationibus Babylone & campo Sennaar fortis ille venator excuſſus eſt: reſtat vt ei locum aſſignes, & exponas,

§ X. *Quem in locum migrauerit Nemrodes deiectus Babyloniæ principatu.*

36. Basil. Duram mihi prouinciam imponis, Eulogi, qui me locum aſſignare Nemrodi iubes, qui ne terra, quidem vniuerſa contentus nitebatur ad cælum ipſum adſcendere. Duas tamen coniecturas ſuſpicionéſque proponam: ſi certam iis fidem habendam non putatis, id etiam me authore facietis. Sunt, vt author eſt Epiphanius initio Panarij, qui eum Zoroaſtrum fuiſſe putent Bactrianæ gentis & artis magicæ conditorem. Alij, vt Iſidorus & Ado Viennenſis in Chronico, eum volunt ad Perſas migraſſe & ignis religionem iis gentibus inuexiſſe. Difficile eſt ſola coniectura tricas adeo perplexas euoluere; conſtat tamen apud omnes duas haſce regiones Semi poſteris aſſignatas fuiſſe, & ita terras primis illis mortalibus attributas plerique ſentiunt, vt poſt Babylonicam confuſionem ex terrarum plagæ, quæ ab Euphrate per meridiem, ad Ortum extenduntur, Semitis obuenerint; Iaphetitis Aſia

Terrarum diuiſio.

minor, Europa, mediterranei maris Inſulæ, omnes denique regiones quæ Babyloni & Euphrati comparatæ Septemtrionem & Occaſum reſpiciunt, imò & ad Ortum ſe per Aquilonem longè latéque porrexerint: Chamitis autem Æthiopia, Ægyptus, Africa & omnes ij terrarum tractus qui per Meridiem ab Occaſu porriguntur.

37. Atque hæc eſt, vt bene Merops aduertit, ſed in Nearchi noſtri gratiam, iterum dicendum eſt, celebris illa rerum ſortitio, qua Poëtarum fabulis non ex toto confictis.

Pluto ſolum, Neptunus æquora, & Iupiter aſtra
Obtinuit.

Quod verum eſſe ſcies, ſi nomine Iouis Semum, Neptuni Iaphetum, Plutonis Chamum interpreterê. Etſi autem Iaphetus perinde atque Chamus Occaſum ſortitus eſt, Chamo tamen Inferi potiſſimùm tribuuntur; tum quia Iaphetus etiam ad ortum ſuæ funiculum diſtributionis extendit: tum quia Chami non ſolùm ad Occaſum, ſed etiam ad Meridiem vergebat hereditas, polus Meridionalis ſubter terram

depreſſus perpetuò latet, cùm polus Arcticus ſiue Septemtrionalis nobis ſemper ſublimis appareat: Oriens autem, vt Lactantius à Merope laudatus aduertit, pars mundi etediturcſſe ſuperior, quia lumen inde terris infunditur.

38. Vbinam igitur dicemus Nemrodem facta linguarum diuiſione rerum regnique ſui domicilium collocaſſe? Res ipſa loquitur. Nemtodes gigas fuit, vt tum LXX. ſeniores, tum plerique omnes Patres Græci Latinique ſentiunt: fuit idem è Chami ſtirpe propagatus. Vt Chamita debuit cum ſuis verſus Meridiem & Occaſum ſecedere. Vt gigas, dubitari non poteſt quin Babylone pulſus eam terræ plagam occupatit, quæ ab euentu nomen terræ gigantum ſortita eſt. Vbi autem gigantum terra? Ea ſine dubio fuit inter Iordanem & Ægyptum, quam poſtea Baſanitæ, Idumæi, Moabitæ, & potiſſimum Ammonitæ tenuerunt. Quo id authore ſtabilimus? ipſo Moſe Deuteron. 2. v. 10. de Moabitide. *Emim primi fuerunt habitatores eius, populus magnus & validus, & tam excelſus, vt de Enachim ſtirpe, quaſi gigantes crederentur, & eſſent ſimiles filiorum Enachim. Denique Moabitæ appellant eos Emim*, quaſi terribiles & ttunculentos. De Ammonitide verſ. 20. Terra Gigantum. ארץ רפאים *terra gigantum reputata eſt, & in ipſa olim habitauerunt gigantes, quos Ammonitæ vocant Zomzommim.* Hos tamen Geneſis 14. v. 5. Zuzim appellat, vbi & Chorrai, alij gigantes, dicuntur in montibus Seit habitaſſe. De terra Baſan Deuteronomij 3. v. 11. *Solus quippe Og Rex Baſan reſtiterat de ſtirpe gigantum. Monſtratur lectus eius qui eſt in Rabath filiorum Ammon nouem cubitos habens longitudinis, & quatuor latitudinis ad menſuram virilis manus.* Eorum tamen aliqui Iordanem tranſgreſſi Cariath Arbe ſiue Hebron in Chanaanitide tenuerunt, quos Moſes Enachim, quaſi Torquatos, frequenter appellat, & Ioſue 14. *Nomen Hebron autem vocabatur Cariath Arbe. Adam maximus ibi inter Enachim ſitus eſt.*

39. Porro quamuis Ammonitis terra Rephaim reputaretur, videtur tamen id nominis Balſanitidi potiſſimùm conuenite. Deuteron. 3 verſ. 13. *Reliquam autem partem Galaad & omnem Baſan regni Og tradidi mediæ tribui Manaſſe, omnem regionem Argob, cunctáque Baſan vocatur terra Gigantum.* Hîc, vt authot eſt Hieronymus de locis Hebtaicis, fuit *Aſtaroth antiqua ciuitas Og Regis Baſan, in qua habitauerunt gigantes.* Quàm etiam Aſtaroth Carnaim nominabant, poſitam trans fluenta Iordanis in ſupercilio Sodomorum, vt ibidem loquitur Hieronymus. Vnde & Nemrodē inter eos gigantas fuiſſe hoc etiam veſtigio deprehendemus, quòd vt doctiſſimi viri Martinus Del Rio, & Cornelius commentariis in 14. Geneſ. aduertunt, à Dianæ cultu nomen acceperat, dicebatúrque Aſtaroth laruaim quaſi Vrbs Dianæ ſiue Deæ corniculatæ conſecrata. Aſtaroth enim communis erat Dearum appellatio, perinde vt Bel ſiue Baalim Deorum, hiſque duobus vocabulis,

πάντες τε θεοὶ, πᾶσαί τε θεαῖναι in ſcriptura nominantur, קרנים autem in numero duali cornua dicuntur, & Orion Nemrodes robuſtus venator, Dianam venationis Deam efflictim deperiſſe legitur, c... *Integræ Tentator Orion Dianæ* à Lyrico nominatur.

---

§. XI. *Vtrùm Ninus Rex Aſſyriæ Nemrode fuerit aut ſaltem ab eius ſtirpe propagatus.*

40. NEARCHVS Atqui, Baſili, videtur Nemtodes Babylonem & in terram Senaar poſtliminio reuocandus. BASIL. Quid ita, Metops? MEROPS. Quæſtionem habemus enodem, ſi doctiſſimorum virotum ſpectetur auctoritas. BASIL. Quo pacto? MEROPS. Conſtat apud omnes Ninum in Aſſyria & Babylonia floruiſſe. Nintus an Nemrod. Hunc alij Nemrodem ipſum eſſe exiſtimant, vt Chronicon Alexandrinum, Mercator, & Tirinus cap. 12. Chronici ſacri, & rurſum cap. 15. Sed commentariis in Geneſim cap. 10. in alia videtur eſſe ſententia. Alij, vt Ioannes Funecius, alijque permulti magiſtrum ſuum Beroſum Annianum ſecuti, Nemrodem eſſe Saturnum Belum, Iouis Beli patrem, Nini autem eſſe defendunt. Alij, vt Pererius, Cornelius à Lapide, Del-Rio in 10. Geneſ. Torniellus & Salianus in annalibus, Bellarminus & Gordonus in Chronologia. Petauius lib. 9 de doctrina temp. cap. 13. alijque paſſim vno ore conſentiunt Ninum fuiſſe Nemrodis filium, ac proinde progeniem Chami regnum Aſſyriorum obtinuiſſe contendunt.

41. Conſtat enim Ninum primum fuiſſe Niniues conditorem ex Hieronymo, cui Ninus Nemrodis filius. omnes aſſentiuntur, inquit Ribera in cap. 5. Oſeæ, Num. 37. Qui prius in Babylonia regnauit, quem nec filium Sem, nec de eius poſteris fuiſſe multò ſibi ptobabilius videri dicit, ſed de ſtirpe Cham, cum filij Sem nequaquam in Babylonia regnaue-

rint, vt è cap 10. Geneſ. planè cognoſcitur. Suum Euſebium eſſe dicunt initio Chronici, ſuum Hieronymum in cap. 2. Oſeæ, ſuum Auguſtinum lib. 16. de ciuit. cap. 17. ſuos alios pleroſque veteres qui Nemrodem eundem eſſe cum Belo volunt, cum Ninum ſecundum Regem Aſſyriorum & Beli proximum ſucceſſorem fuiſſe litteris prodiderunt. Et ſanè, vt optimè ratiocinantur, Qui primus Babylonem condidit, eſt Belus, vt ſcripſit Abydenus apud Euſebiũ l. 9. [illegible] exeunte, nemo enim antiquior proferri poteſt. Atqui ex ſcriptura & Ioſepho, & omnibus ſcripturæ interpretibus Nemrod primus Babylonem condidit, in eaque primus regnauit. Ergo idem eſt Nemrod cum Belo. Quid? quòd, vt argumentatur Tirinus, in vtrumque quadrant quæ de tempore, quæ de loco, quæ de tyrannide & imperio, quæ de prauis moribus vtriuſque Euſebius in Chron. Hieronymus quæſt. heb. Auguſtinus lib. 16. de ciuit cap. 7. & alij ſcriptores tradidere Vtrumque faciunt primum Monarchiæ Aſſyriacæ authorem, vtrumque primum regem & conditorem turris & vrbis Babel, ſeu Babylonis, vtrumque primum authorem idololatriæ, vtrumque regnaſſe annis quinque & ſexaginta.

42. Quæ tanti videntur eſſe momenti vt eru[illegible]iſſimus Annalium ſcriptor anno mundi 1932. poſtquam ſcripturæ Patrumque teſtimonio demonſtrauit, Nemrodem cœpiſſe eſſe potentem in terra, ſiue primum omnium regum extitiſſe, tandem numero 5. in has voces eruperit. *Quæ ſi ſatis ſtabilita ſunt, ſi ſcriptura imprimis conſentanea, ſi multis antiquis & recentioribus approbata doctoribus, exſufflantur illæ Chaldæorum & Arabum, quæ ex Africano & Manethone referuntur, Dynaſtiæ, cum tredecim Regibus qui ante Belum ſiue Nemrod in Babylonia regnaſſe dicuntur annis 440. Sed & Ægyptia illa quarum quindecim natiuitatem Abrahæ anteuertunt, vt refert Euſebius initio chronici. In fabulis quoque numerandum, quod de Vexore Ægypti Rege, & Tanai Rege Scythiæ tradit Iuſtinus, quos vult Aſſyriorum temporibus antiquiores, quando diuiſio linguarum & gentium nondum contigerat.* Hæc ad verbum vir eruditus, & anno mundi 1997. num. 3. ait hallucinari Diodorum lib. 2. ineunte, cùm ait Ninum ex Aſſyria profectum bellum Babyloniis intuliſſe, cùm potiùs Nemrodis Babyloniæ Regis filius fuerit Ninus, & è paterno regno egreſſus Aſſyriam ſubiugarit.

43. Quæ mihi pene meam de Aſſyriorum Regibus à Semo propagatis orationem retexendam eſſe perſuadent, ne brachia quod aiunt, contra torrentem videar opponere. Dicamus igitur, ſi placet, linguarum gentiúmque diuiſione diuinitùs inducta, Nemrodem quamuis è maledicta ſtirpe Chami procreatum addictúmque ſeruituti, tamen in campo Sennaar & Babylone ſubſtitiſſe, ibique regnaſſe tam feliciter, vt filium Ninum reliquerit, Aſſyriæ monarchiæ conditorem, adeo felicem & illum, vt regnum iniuriâ partum per annos mille trecentos.

Et natis natorum, & qui naſcentur ab illis.

ad Sardanapalum vſque tranſmiſerit, aureum videlicet illud ſtatuæ, ſiue Monarchiarum omnium caput, vt probat expoſitio Danielis. Incredibilia loquuntur, fateor; Cap. 2.

Sed illos
Tutatur numerus, iunctæque vmbone Phalanges.

vt penè ſecuriùs ſit cum tam multis, tamque eruditis errare; quàm vel ſolum vel cum paucis bene ſentire.

XII. *Conſtitutio quæſtionis.*

44. BASILIVS. Tamen, Metops,
ferro rumpenda per hoſtes
Eſt via, qua globus ille virûm denſiſſimus vrget.

Quanquam lapſus ſum verbo: non ferro, ſed ratione, non per hoſtes, ſed humaniſſimos viros, quos omnes, ſi tamen Funccium & Mercatorem exceperis, & à re honoris cauſſa credo nominatos, & vel ſuperſtites obſeruo, vel iam μακαρίτας religioſè veneror; per hos, inquam, limes agendus eſt, ad ipſam, ſi fieri poterit, veritatem

45. Cardo quæſtionis in eo verſatur, vtrùm Aſſyriæ monarchiæ fundator, quem Diodorus Siculus libro 2. ineunte Iuſtinus libro 1. aliíque paſſim Ninum appellant, fuerit de ſtirpe Semi, qui paternam benedictionem acceperat, an de maledicta Chami progenie propagatus per Nemrod gigantem qui primus omnium Babylonis tyrannidem occupauit. Nos Nini genus, adeoque Beli, qui Nini pater fuit, à Semo deducimus: illi Belum cum Nemrode confundunt, & Ninum vel ipſum Nemrodem, vel eius nepotem aut potiùs filium, Chuſi nepotem, Chami pronepotem eſſe defendunt. Illi Ninum cum ipſum eſ-

ſe volunt, cuius meminerit Moſes 10. Geneſ. verſ. 11. *De terra illa egreſſus eſt Aſſur, & ædificauit Niniuem.* Ninum, inquam, Nemrodes filium eſſe volunt, qui poſt mortem patris, Babylone, vbi Nemrodes regnare occœperat, egreſſus Aſſyriis bellum intulerit, & à deuicta gente nomen Aſſur acceperit. Nos cum Auguſtino, Hieronymo cæteriſque, quos paulo pòſt laudare decreuimus, Aſſur illum, qui dicitur egreſſus de terra Sennaar, eum ipſum eſſe dicimus de quo verſu 22. ſubnectitur: *filij Sem, Elam & Aſſur*, qui egreſſus de terra Sennaar, ædificauerit eam vrbem & plateas ciuitatis quæ ſecutis temporibus à Nino magnificentiùs extructa nomen acceperit. Illi regnum Babylonicum cum Aſſyriaca monarchia confundunt: nos vtrumque diſtinguimus, vt videtur diſtinxiſſe Moſes aiens Aſſur vrbis Niniuæ conditorem de terra Sennaar exiiſſe. Volunt illi Babylonios victores totam imperij gloriam ad victos Aſſyrios ita tranſtuliſſe, vt Aſſyria totius obtineret Aſiæ principatum, & non Babylonicorum, qui vicerant, ſed Aſſyriorum, qui victi fuerant, monarchia diceretur: Nos dicimus Ninum ab Aſſur propagatum, deuictis primùm Babyloniis cæteriſque vicinis gentibus, deinde finibus Imperij ad Bactra prolatis Aſſyriacam monarchiam condidiſſe. Suam illi ſententiam veterum teſtimonio confirmant: nos noſtram eorumdem authoritate defendimus. Atque tota res vt liquidior euadat, pretium facturus operæ videor, ſi paucis oſtendero,

IX. *Quis fuerit Belus, Cælum, Saturnus, Iupiter, cæterique Dij gentilium.*

46. ETſi gentes omnes originem ſuam voluerunt à Diis accerſere, ſuóſque ſinguli conditores Iouem & Saturnum eſſe dixerunt, conſtat tamen eas opinionem hanc latiùs propagaſſe, altioribúſque fixiſſe radicibus, quæ cæteris antiquitate præſtarent, & vel ingenij vel imperij ſui fines longiùs protuliſſent, ea maximè tempeſtate, qua rudes & ſimplices animi ſuperſtitionem faciliùs imbibebant. Cuinam igitur Aſſyrij primæ monarchiæ conditores Cæli, Saturni, Iouis aut etiam Beli, nomen indiderunt? Nolo meas ſuſpiciones pro veris & germanis oraculis venditare: felices alii quibus id impunè licet, & quos, vt aiebat Merops noſter.

Defendit numerus, iunctæque vmbone phalanges.

Suſpicor tamen, ſed ſuſpicor, non aſſero, Semum fuiſſe Cælum, Aſſur Saturnum, eius ſiue filium ſiue nepotem fuiſſe Iouem Aſſyrium, eos tamen omnes Beli nomine conſecratos. Certè Heſychius author eſt cælum βηλὸν appellari, & Euſtathius in illum verſum primæ Iliados. Belus vnde.

Ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο

Hunc pede protendens Belo deiecit ab alto.

Scribit βηλὸν Aſſyriis idem eſſe quod οὐρανὸν Græcis, vnde fieri poteſt vt modico flexu cæli nomen profluxerit.

47. Neque tamen, opinor, Belus ſi propriè loquamur, nomen proprium, ſed vt vocant, appellatiuum fuit, quod omnibus è cæli familia in numerum deorum relatis & indigetibus conueniret. Vnde Belphegor, Belzebub, Belſemen, & alia ſexcenta. *Baal enim*, inquit Theodoretus Baal. in Ieremiam cap. 32. *nomen eſt idolorum generale*, & ſcriptura frequenter Baalem numero multitudinis vſurpat. Eupolemus certe apud Euſebium lib. 9. προπαρ. duos Belos Babylonios agnoſcit & בעל nihil aliud eſt, quàm, vt etiam Hieronymus interpretatur in cap. 2 Oſee ὁ ἔχων, habens, Dominus ſiue poſſeſſor, & paſſim maritus Bahal vxoris ſuæ nominatur: latiùs etiam vſurpatur, vt Geneſis 37. verſ. 19. *Ecce ſomniator venit*, Heb. בעל החלמות *magiſter ſomniorum*, Gen. 49. 23. *habentes iacula*, בעלי חצים *Domini ſagittarum*. Prouerbiorum 1. 17. בעל כנף *pennatus, compos pennæ*. Prouerb. 29. 22. בעל חמה *Dominus vel author excandeſcentiæ*, vel *ad indignandum facilis*, vt noſter exponit. Iam, vt ait Auguſtinus lib. quæſt. in Iudices cap. 16. Aſtarte. *Solet dici Baal nomen eſſe apud gentes illarum partium Iouis, Aſtarte Iunonis, quod lingua Punica putatur oſtendere. Nam Baal Punici videntur dicere Dominum, vnde Balſamem quaſi Dominum cæli intelliguntur dicere: Samem quippe apud eos cæli appellatur: Iuno autem ſine dubitatione ab illis Aſtarte vocatur.* Hæc ille. Sanchoniaton tamen temporibus etiam Troianis antiquior Solem ait à Phœnicibus Baalſemen nuncupari Baal Semẽ. apud Euſebium lib. 1. de præpar. Euang. alij Saturnum, alij Belum Herculem appellant, vt author eſt M. Tullius lib. 3. de natura Deorum. Aſtartem Iunonem vocat Auguſtinus: Tullius ibidem quatuor Veneres enumerans: *Quarta, inquit, Syria, Tyróque concepta, quæ Aſtarte vocatur, quam Adonidi nupſiſſe traditum eſt*: alij, vt iam vidimus, Lunam ſiue Dianam Aſtaroth, Carnam

Aſtartem corniculatam indigitant.

48. E quibus efficitur Baal ſiue Belum eſſe nomen idoli generale, quod cæteris quidem etiam diis tribueretur, ſed iis, qui erant è cæli ſtirpe propagati, potiſſimùm conueniret. Et ſanè, vt ad Euſtathium reuertar. Βηλὸν δέ τινες τῶν ἀρχαίων, inquit, εἶναί φασι τὴν περίοδον τοῦ αἰθέρος καὶ τῶν ἀστέρων· ἕτεροι δὲ τὸν ἀνωτάτω, καὶ πάντα περιέχοντα ἀέρα. τινὲς δέ φασι τὸν τοιοῦτον Βηλόν, κατὰ Δρύοπας μὲν, ὄλυμπον εἶναι, κατὰ δὲ χαλδαίους, οὐρανόν. *Belum antiquorum nonnulli aiunt eſſe ætheris aſtrorúmque circuitum, alÿ ſupremum aërem qui omnia complectitur. Alÿ verò dicunt hunc Belum ſecundum Dryopas, olympum eſſe, ſecundum Chaldæos autem cælum.*

Belus cælum.

49. Quid autẽ per cælum Saturni patrem niſi Semum ipſum intelligunt? Certè ſi dualem שמים velis à numero ſingulari deducere, nullum aliud vocabulum quam שם poteris inuenire, vt fortaſſe Belſemem non tam ab ipſo cœlo quod omnia complexu ſuo coërcet; quàm à Semo Noëmi filio, nomen acceperit. Iam quid Aſſur niſi Saturnus? Κρόνος ἀπὸ τοῦ κόρου. Saturnus à ſaturitate & copia. אשור à beatitudine & abundantia ſiuo ſatietate profluxit: E quibus efficitur eos qui primi mortalium Beli οὐρανίωνες ſiue cæleſtes dicti ſunt, à Semo fuiſſe propagatos, quemadmodum iam ante viſum eſt Chamitas Gigantum, Iaphetitas Titanum vocabulo denotari. Quamuis cæteræ gentes Aſſyriorum & Chaldæorum imitatione primos ſui generis authores Deos & οὐρανίωνας, eorum hoſtes partim Titanas, partim gigãtas dici voluerunt. Sed iam ad ſcripturæ verba veniamus.

Sem eſt cælum ſiue cælus pater Saturni.

Aſſur Saturnus.

§. XIV. *Explicantur verba ſcripturæ de Aſſur primo Nini conditore.*

50 GEneſis 10. verſ. 11. *De terra illa egreſſus eſt Aſſur, & ædificauit Niniuem, & plateas ciuitatis & Chale: Reſen quoque inter Niniuem & Chale. hæc eſt ciuitas magna.* In hunc locum Auguſtinus: *longè*, inquit, *poſtea factum eſt, quod ex hac occaſione perſtrinxit propter nobilitatem regni Aſſyriorum.* Alij tamen vt Lyranus & Abulenſis hoc etiam ante linguarum confuſionem putant contigiſſe, & Aſſur Semi filium inde profugiſſe, ne cum impio & ſcelerato habitaret. Alij quorum in numero fuiſſe videtur Theophilus Antiochenus, putant exuberante multitudine, nec ſe Babyloniæ finibus continente, coloniam ab Aſſur ante linguarum diſſidium, iuſſu & auſpicio Nemrodis eſſe deductam. Quicquid ſit *de terra illa*, videlicet de terra, quæ per anticipationem Sennaar, ab excuſſione dentium, & vrbs Babylon à confuſione linguarum nominatur, *de terra*, inquam, *illa egreſſus eſt Aſſur.*

51. Hic tria reperio interpretationum diuortia. Sunt qui per *Aſſur* non hominem, ſed regionem intelligant: hoc ſenſu Nemrodes, cùm poſt gentium diſperſionem Babylone ſubſtitiſſet, non contentus finibus ſuis, è terra Sennaar egreſſus eſt in Aſſyriam, quod videtur Vatablo placuiſſe; nec iis diſplicere potuit qui Ninum Aſſyriaci cõditorem imperij Nemrodem ipſum eſſe crediderunt. Sed his repugnare videtur ipſa loquendi conſuetudo: non enim dixiſſet Moſes יצא אשור, ſed addita littera ſeruili ה quæ motus ſignificandi cauſſa nominibus ſubnectitur אשורה protuliſſet. Vt Hebræi dicũt non deſcendit מצרים מצרימה, Alij Aſſur ipſum Ninum Nemrodis filium fuiſſe dicunt, ſiue iam inde à pueritia nomen illud ſortitus fuerit, ſiue à deuictis Aſſyriis ita fuerit nominatus. Alij, vt Auguſtinus, Hieronymus, Eucherius, Lyranus, Abulenſis (quam nos videlicet ſententiam amplectimur) eum ipſum Aſſur interpretantur, de quo verſ. 22. *filÿ Sem, Elam, & Aſſur.* Sed horum verba ſuo loco proferentur.

Aſſur quis

52. Nunc illud ſatis fuerit obiter dixiſſe, ſcripturam eo ſenſu, qui primus obuius eſſe ſolet, videri capiendam. Id autem quod dicitur Ninus, vrbem ſui nominis condidiſſe, non tanti videtur eſſe momenti, vt à natiuo genuinóque verborum ſenſu propterea diſcedere debeamus, cùm Ninus ideo dici potuerit Niniues conditor, non quòd eam à primis fundamentis excitarit, ſed quòd eam mœnibus ſepſerit, inſtaurauerit, eiúſque plateas nouis ædificiis ornauerit. Quòd ſi planè fatendum eſſet Ninum primum fuiſſe Niniues conditorem, qui Ninum Aſſur Semi filium eſſe diceret, diuinaret ille quidem, minùs tamen quàm qui filium Nemrodis eſſe dicunt, ſcripturæ verba torqueret, & à vera germanáque ſignificatione deflecteret. Igitur de terra Sennaar egreſſus eſt Aſſur Semi filius, eam regionem, quàm de ſuo nomine vocauit Aſſyriam, occupauit, vrbémque in ea condidit ad Tigrim fluuium, quæ vel tunc à pulchritudine, vel longè poſt à Nino Rege nomen accepit, *& ædificauit Niniuem & Rohooth ciuitatem*, vt vertunt LXX. ſeniores aliúque non pauci: tamen vt monet Hieronymus in quæſtionibus Hebraicis, *non putemus eſſe duas vrbes, ſed quia*

רחבת

רחבת *plateæ interpretantur, ita legendum eſt, & ædificauit Niniuem & plateas ciuitatis*, vel vt alij tranſtulerunt, *& latitudines ciuitatis*, quibus ſignificari videtur Aſſurem deſignaſſe quidem aream & delineaſſe, quam poſtea Ninus ædificiis impleuit. De Chale & Rheſem, vel vt L X X. legunt, Daſem, nihil liquet, niſi quòd quarta quintáque Aſiæ tabula quandam Aſſyriæ plagam Calacinen appellat Ptolomæus.

53. *Hæc eſt ciuitas magna.* Putat neſcio quis hæc verba non ad Niniuem, ſed ad Rheſen pertinere, quæ licet in medio poſita, tamen & magna ciuitas erat, & ciuibus affluebat. Sed liquida eſt textus Hebraici ſententia היא העיר הגדלה quod Græcis elegantiùs quàm Latinis verbis exponitur αὕτη ἡ πόλις ἡ μεγάλη *hæc illa ciuitas magna*, quod Niniues adiectum apud Ionam perpetuò reperitur. De qua Ionæ 3. verſ. 3. *Et Niniue erat ciuitas magna itinere trium dierum.* Vbi articulus quidem non præfigitur, ſed ad exaggerandam eius magnitudinem dicitur. עיר־גדולה *ciuitas magna* לאלהים *Deo* ſiue *coram Deo, id eſt*, valdè magna, vt *robuſtus venator coram Domino*, id eſt valdè robuſtus. Etenim Hebræi appoſito Dei nomine rerum magnitudinem frequenter exaggerant. Hanc ait Diodorus Siculus l. 2. altera parte fuiſſe longiorem. ἔχει δὲ τῶν μὲν μακροτέρων πλευρῶν ἑκατέραν ἡ πόλις ρν. σταδίων, τῶν δὲ βραχυτέρων, ἐνενήκοντα. *Longius vero latus vtrumque ciuitas habet centum & quinquaginta ſtadiorum, breuius vero nonaginta.* Fuit igitur longitudo milliarium octodecim, & ampliùs, quam Propheta trium dierum itinere metiendam putauit. Vt nihil agere videantur, qui Prophetam ita locutum putant, quia ſinguli vici plateæque ciuitatis illius non minori quàm trium dierum ſpatio luſtrari potuerunt. Supereſt vt paucis probemus,

Nidus ciuitas magna.

§. XV. *Nemrodem neque Belum Nini patrem fuiſſe, neque Ninum ipſum Aſſyriacæ Monarchiæ conditorem.*

54. CVm è ſuperioribus conſtet, ſaltem quouis oppoſito probabilius videatur, Nemrodem, cùm ante linguarum diſſidium, tyrannidem occupaſſet Babylone, quam ſibi velut arcem tyrannidis ſtatuebat, immiſſa linguarum confuſione deiectum cis Euphratem in terra Gigantum habitaſſe, cùm Belus vel primus Babylone regnarit, vt ipſi volunt, vel Aſſyriam primus obtinuerit, vt putamus, neceſſe eſt Belum à Nemrode diſtinguere. Communis ſententia eſt, inquiunt, Nemrodem eundem eſſe cum Belo. Quorum autem ſententia? Hanc ij amplectuntur omnes, qui Ninum ſecundum Regem Aſſyriorum eſſe volunt, & Beli proximum ſucceſſorem. Quinam verò? Chorum ducit Euſebius initio Chronici. *Quando natus eſt Abraham*, inquit, *iam regnabat Rex ſecundus, qui vocabatur Ninus filius Beli, nam primus Aſſyriorum regnauit Belus Annis 65. quem Aſſyrij Deum nominauerunt Saturnum.* Quis præterea? Auguſtinus lib. 16. de ciuit. cap. 6. & Hieronymus in caput 2. Oſeæ. Magna ſanè nomina Sed Auguſtini verba ſuo loco commodiùs audientur. Ita loquitur Hieronymus. *Primum omni Aſiæ regnaſſe Ninum Beli filium omnes & Græcæ & Barbaræ narrant hiſtoriæ, qui apud Aſſyrios Ninum ſui nominis condidit ciuitatem.* Nemóne tantorum Eccleſiæ Doctorum veſtigiis inſiſtet? Eos ſequitur Iſidorus in Chronico. Primus in *Aſſyrijs regnauit Belus, quem quidam Saturnum exiſtimant.* Beda de ſex ætatibus. *His temporibus*, inquit, *Aſſyriorum & Sicyoniorum regnum naſcitur, his primùm Belo, illis Ægialeo regnante.* Eadem habet Ado, Marianus, Scotus, Hugo à S. Victore.

55. Equidem non video quorſum eruditi viri hæc veterum teſtimonia tam ambitioſè corraſerint, aut quo tandem pacto neceſſe ſit Belum eundem eſſe cum Nemrode, quia Belus primus in Aſſyria regnauit. Aiunt illi Belum Nini patrem fuiſſe, aiunt Belum primum in Aſſyria regnaſſe; Belum autem Nini patrem eundem eſſe cum Nemrod de ſtirpe Chami ne ſomniarunt quidem. Niſi ſi quis fortè eos ita ratiocinatos fuiſſe exiſtimat. Belus primus fuit Rex Aſſyriæ, Nemrodes fuit primus Rex Babylonis, ergo idem eſt Belus qui Nemrodes; vt ſi quia Saül primus fuit Rex Hebræorum, Romulus autem primus Romanorum, Inde colligas Romulum eundem eſſe cum Saüle. Bona verba, inquies, cùm alij fuerint Hebræi, alij Romani, nihil nos cogit primos duarum gentium Reges in vnũ confundere. Quid igitur? nulláne inter Babylonios & Aſſyrios diſtinctio? Si nulla, cur eas regiones Ptolemæus alijque diſtingnunt? cur Moſes ipſe diſcriminat, aiens Aſſur de terra Sennaar, ſiue Babylonis egreſſum Niniuem in Aſſyria condidiſſe. Si fuit aliqua diuerſitas, priùs probandum fuit Nemrodem orto linguarum diſſidio primum Aſſyriæ Regem fuiſſe.

Babylonij ab Aſſyrijs diſtincti.

56. Hæ gentes, inquiunt, videlicet Babylonia, Chaldæa, Aſſyria fuerunt à principio diſtinctæ, & Babylonij Nemrodem, Chaldæi Arphaxadum, Aſſurem Aſſyrj conditorem habuerunt; ſed hic robuſtus venator duos patruos ſuos Aſſur & Arphaxad propriis ſedibus exturbauit: aut certè Ninus filius eius qui primus dicitur bellum finitimis intuliſſe. Profectò multa diuinant, eſto tamen, faciamus hæc

Anno mundi 1931. Num. 89.

Credenda magis quàm
Pythia quæ tripode è ſacra lauroque profatur.

Si Aſſur à Nemrode vel filio Nemrodis eiectus eſt, Nemrodes primus Aſſyriorum Rex non fuit, ſed Aſſur qui ante Nemrodem Aſsyriam obtinebat. Primus autem Rex Aſſyriorum fuit Belus, ergo Aſsur is ipſe eſt qui Belus in hiſtoria profana nominatur. *Aſſur autem* (inquit Auguſtinus lib. 16. de ciuit. cap. 3.) *Vnde Aſſyrÿ non fuit in filÿs Cham medÿ filÿ Noë, ſed in filÿs Sem reperitur, qui fuit Noë maximus filius. Vnde apparet de progenie Sem exortos fuiſſe qui poſtea regnum gigantis illius obtinerent, & inde procederent, atque alias conderent ciuitates, quarum prima eſt à Nino appellata Niniue.* Hæc Auguſtinus; quæ Eucherius ſuis in Geneſim commentariis verbatim exſcripſit. Hieronymus cùm exponens in traditionibus Hebr. verba illa Gen. 10. v. 11. *De terra illa egreſſus eſt Aſſur, & ædificauit Niniuen*: ſubobſcurius dixiſſet, *De hac terra Aſſyriorum pullulauit imperium, qui ex nomine Nini Beli filÿ Ninum condiderunt, vrbem magnam quam Hebræi appellant Niniuem*, delapſus ad v. 22. *Filÿ Sem, Elam & Aſſur*, &c. adiecit, *de Aſſur iam dictum eſt quod Ninum vrbem condiderit.* Ergo ex illius mente de ſtirpe Sem propagatus eſt vrbis Niniuæ & Aſsyrij fundator imperij.

Aſſur non fuit de filijs Chami.

57. Cui Rabanus Maurus adſtipulatur ne verbis quidem mutatis. Idem ſentiunt Hugo Victorinus, Hugo Cardinalis, Lyranus, Abulenſis. Adſtipulantur Hebræi dum omnes trans Euphratem regiones, atque adeo Meſopotamiam, Babyloniam, Aſsyriam Semi poſteris attributas eſse defendunt. Vnde & Rabbi Selomon explicans illa 10. Geneſ. v. 21. *De Sem quoque nati ſunt patre omnium filiorum Heber.*
Hebræi vnde. כל-בני-עבר, ait עבר hoc loco non eſſe nomen proprium, ſed accipi pro dictione *trans*, vel *vltra*, quod Græcè commodiùs quàm Latinè ſic efferri poteſt *πάντων τῶν πέρα*, *omnium* qui *vltra* fluuium Euphratem, rerum ſuarum domicilium collocarũt, Sic Abram Gen. 14. v. 13. vocatur Hebræus, quam vocem LXX. ſeniores *περάτην* tranſitorem interpretantur, & Theodoretus in Geneſ. quæſt. 60. *Ego*, inquit, *arbitror Hebræos ex eo quòd Patriarcha Abraham è regione Chaldæorum, in Palaſtinam acceſſerit, Euphrate tranſmiſſo*, *ἕβρα γὰρ τῇ Σύρων φωνῇ ὁ περάτης ὀνομάζεται*. *Hebra enim Syriaca voce tranſitor nominatur.* Vbi Latinus interpres deceptus, vt videtur ſimilitudine litterarum, ita tranſtulit. *Hebra enim Syrorum lingua idem eſt quod Euphrates.* Sed vt ad inſtitutum redeat oratio, putauit Rabbi Selomon hoc vocabulo עבר non hominem denotari, ſed regiones trans Euphratem conſtitutas, vt filij terræ tranſeuphratenſis ij dicantur qui has incolunt regiones. Vt Ioſue 24. v. 2. בעבר הנהר *trans fluuium*, vel in loco qui eſt trans fluuium *habitauerunt patres veſtri*, & v. 3. Tuli itaque patrem veſtrum de Meſopotamiæ finibus, מעבר-הנהר. Verbum verbo ſic interpreteris *de trans fluuium*. Quod ſi Semus pater fuit omnium qui trans flumen habitarunt, Belus autem & Ninus Reges Aſſyriæ trans flumen habitarunt, negari non debet eos à Semo fuiſſe propagatos.

58. Auguſtinus tamen 16. de ciuit, cap. 17. poteſt nobis aliquam moleſtiam exhibere. *In Aſſyria*, inquit, *prævaluerat dominatus impiæ ciuitatis, huius caput erat illa Babylon, cuius terrigenæ ciuitatis nomen aptiſsimum eſt, id eſt Confuſio. Ibi autem Ninus regnabat poſt mortem patris ſui Beli, qui primus illic regnauerat ſexaginta quinque annos.* E quibus verbis effici videtur Nini patrem aut auum non fuiſſe Aſſur, ſed ipſum Nemrodem, qui primus Babylone regnauit. Sed cùm priùs agens ex inſtituto de generationibus trium filiorum Noë, tam apertè dixerit apparere de progenie Sem exortos fuiſſe, qui poſteà regnum gigantis illius obtinerent; addideritque c. 10 Ninum in ſtirpe Sem latiſſimum ac fundatiſſimum regnum, quod diuturno tempore duceretur, ſuis poſteris propagaſſe, negari non poteſt quin Belum Nini patrem à Nemrode diſtinxerit, ac proinde cùm Belum ibi regnauiſſe dicit, eum putauerit eiecto Nemrode regnum Babylonicum occupaſſe, vel anticipatione quadam Babylonem Aſſyriacæ monarchiæ caput appellet, quia Semiramis Abrahamo, de cuius ortu ſermo erat, adoleſcente, ſedem illuc regiam tranſlatura fuit, vel caput ait non dominationis & principatus, ſed originis duntaxat habita ratione. *Nam de illa terra egreſſus eſt Aſſur, & ædificauit*

Niniuem, quæ tum metropolis erat, donec, vt verbis vtar Oroſij lib. 2. *Semiramis Babyloniam vrbem inſtaurauit, caputque regni Aſſyrij vt eſſet, inſtituit.* Quòd ſi inſtaurauit, vel à Nino ſubuerſa fuerat, vel ſaltem victis Babylonijs multum priſtinæ dignitatis amiſerat; vnde & profani ſcriptores eam putarunt Babylonis fuiſſe conditricem. Quid? quòd illa verba: *ibi autem Ninus regnabat poſt mortem patris ſui Beli qui primus illic regnauerat ſexaginta quinque annos*: non ad Babylonem referuntur, ſed ad Aſſyriam, *vbi præualuerat dominatus impia ciuitatis.*

59. Quid? quod neque Auguſtinus, neque Euſebius, neque vt ſemel dicam, vllus Latinorum, Græcorumque Patrum qui ſuam chronologiam ad LXX. Seniorum calculos exigebant, quod in hac parte facere ſe diſertè teſtatur Auguſtinus. lib. 16. de ciuit. cap. 10. ne potuerunt quidem Belum Nini patrem cum Nemrode confundere? cùm enim Græcorum codicum ſupputatione Phalegus, cuius exortu paſſim aiunt confuſionē linguarum diuiſionemq; gentium contigiſſe, anno poſt diluuiū quingenteſimo trigeſimo primo lucem adſpexerit, anno autem poſt illam cladem generis humani milleſimo ſeptuageſimo ſecundo natus fuerit Abrahamus, inter gentium diuiſionem regnique Nemrodis initium, & ortum Patriarchæ neceſſe eſt anni ſaltem quadraginta ſuprà quingentos effluxerint. At ex Auguſtini, Euſebij, & communi chronologia anno Nini quadrageſimo tertio natus eſt Abrahamus, & ante Ninum Belus annos ſexaginta quinque regnauerat; ergo inter ortum Abrahæ Belique regis initium anni centum & octo duntaxat intercedunt, ac proinde nihil eſt quod nobis Sanctorum Patrum authoritatem obtendant, cùm planè neceſſe ſit ex eorum ſententia Belum à Nemrode diſtinguere.

Auguſtinus & alij veteres non potuerunt Belum cum Nemrode cōfundere.

XVI. *Reſpondetur Theophilo, Epiphanio & Chryſoſtomo.*

60. EVLOG. Nullíſne igitur Patribus Græcis aut etiam Latinis ſecundum LXX. viros Chronologiam ſuam digerentibus putas videri Niniues conditorem à Nēmrode propagatū? BAS. Equidē nullum ab aduerſarijs proferri video, præter vnum Epiphanium initio Panarij de Nemrode ita loquentem, ἐξ οὗ Ἀσσοὺρ γεγέννηται, *à quo natus eſt Aſſur.* EVLOGIVS. Iam ita ſum oratione tua perſuaſus, vt non verear aduerſarijs tela ſubminiſtrare, certus nullis machinis labefactari poſſe conſtitutam à te veritatem. Theophilus Antiochenus lib. 2. ad Autolycum. Νεβρὼδ, inquit, ᾠκοδόμησεν πόλεις τὴν Νινευὶ, καὶ τὴν Ῥοβοὼμ, *Nemrod ædificauit ciuitates, Niniuem & Roboom, &c.* Chryſoſtomus homilia 29. in Geneſin exeunte, de Niniuitis, οὗτοι μὲν πρότερον εἶχον προπάτορα τὸν Χάμ, τὸν πατραλοίαν ἐκεῖνον, ἔπειτα τὸν Νεβρὼδ ἄνθρωπον τύραννον καὶ αὐθάδη, ἔκγονον ἐσχηκότα τὸν Ἀσσούρ. *Ille quidem primo Chamum illum parricidam progenitorem habuerunt, deinde Nemrod tyrannum & audacem, cuius ſoboles fuit Aſſur.*

61. BASILIVS. Conſtat authoritate Theophili alium fuiſſe Nemrodem, alium Belum, cum hunc non ſolùm Nemrode, ſed etiam ipſo Moſe iuniorem eſſe defendat libro 3. exeunte, Nemrodem autem ante linguarum diſſidium velit generis humani tyrannidem occupaſſe. EVLOGIVS. Cur igitur Nemrodem Nini conditorem agnoſcit? BASILIVS Quid enim aliud cauſſæ fuiſſe putem niſi quòd Aſſur Nemrodis auſpiciis & iuſſu coloniam deduxerat, & ad Tigrim condiderat ciuitatem. EVLOGIVS. De Chryſoſtomo & Epiphanio quid dices? BASILIVS. Equidem negare non poſſum eos aliud cenſuiſſe. Sed cùm neuter poſterorum Noë ſeriem ex profeſſo tractauerit, nihil eſt quod eorum authoritatem Auguſtino, Hieronymo, & alijs innumeris præferamus, qui Aſſur Niniues conditorem Semi filium fuiſſe litteris prodiderunt. Certè cùm in numerandis Patriarcharum annis etiam ipſi Græcorum codicum ratiocinia ſequantur, Belum Nini patrem cum Nemrode confundere non poſſunt, ne ſe, vt è dictis patet, contradictionum laqueis inuoluant.

XVII. *Reſpondetur teſtimonio Abydeni.*

62. ATenim, inquiunt, Abydenus ſcriptor antiquiſſimus Belum ait Babylonis fuiſſe conditorem, quod & Torniellus Eupolemi apud Euſebium libr. 9. προπαρασκ. medio laudati, teſtimonio confirmat: idem de Nemrode ſcriptores ſacri tradiderunt. Idem eſt igitur Nemrodes in hiſtoria ſacra, qui

Belus in profana. Et nos eodem modo ratiocinari poſſemus. Multi nec numero, nec authoritate, nec antiquitate inferiores Babylonem à Semiramide conditam affirmant: Dicamus igitur in ſacris eum eſſe Nemrodem, qui Semiramis in hiſtoria profana nuncupatur. Ridiculum eſt, inquies, Semiramidem cum Nemrode, mulierem cum viro confundere. Fateor id quidem: ſed cùm eadem argumentandi viâ procedat oratio, non video cur vnum potiùs quàm alterum inferatur.

63. Magna, inquies, Abydeno tribui debet authoritas. Quid ita? antiquiſſimus fuit ſcriptor Abydenus. Equidem qua tempeſtate floruerit ignoro, cuius niſi vnum aut alterum in Euſebij præparatione fragmentum extaret, vix vllum inueniretur veſtigium. Sed eſto: fuerit admodum antiquus. Etiamne Herodoto antiquior, qui Belum non multo temporibus Troianis antiquiorem facit, lib. 1. ineunte? Quod ſi res ſui temporis ſcriberet Abydenus, multum eius antiquitati tribuendum putarem, ſed cùm res à ſua memoria remotiſſimas attingat, eo mihi ſuſpectior eſt eius fides, quo propter antiquitatem pauciores habere potuit, quorum comparatione deprehenderet veritatem. Sed quid diutiùs de ſcriptoris iſtius antiquitate velitamur? cùm ex eius fragmento conſtet non ipſum duntaxat, ſed etiam quem laudat Megaſthenem ducentis minimùm annis poſt Herodotum floruiſſe. Quippe qui à Nabuchodonoſore conſtructam affirmat τὸ τεῖχος τὸ μέχρι τῆς Μακεδόνων ἀρχῆς διαμεῖναι, murum Babylonis, qui vſque ad Macedonum imperium permanſit.

64. Quid? quod ipſe locus Abydeni, quod præcipuum eſt cauſſæ firmamentum in Henriciana editione, ex qua cæteræ deinceps tum Græcæ, tum Latinæ tanquam è ſuo fonte manarunt, mancus eſt & aſteriſco notatus, quo litterarum aliquot, & fortaſſe ſententiarum hiatus, & lacuna ſuppleatur. Sed eſto: tam certa ſit authoritas Abydeni, quàm quæ certiſſima; à nobis extorqueat Abydenus vt Belum primum Babyloniorum regem fuiſſe fateamur, an etiam neceſſum erit aut Belum hunc Babylonium eundem facere cum Nemrode, aut ſi Nemrodes fuit, eum Nini Regis Aſſyriæ patrem agnoſcere? Belus enim vt ſuprà dictum eſt, nomen non proprium ſed appellatiuum fuit, quod omnibus indigetibus conueniret. Suum Ægyptij Belum, ſuum Babylonij, vel potiùs ſuos, ſuum Aſſyrij, ſuum Phœnices, Indi ſuum habuerunt, & Eupolemus eo ipſo loco qui nobis opponitur, duos Babyloniorum Belos agnoſcit, quorum priorem Saturnum appellat.

65. Non igitur is Nemrodes fuit, ſed potiùs Arphaxadus, Babyloniorum & Chaldæorum pater, & rex eorum primus poſtquam ea gens à cæteris diſtincta eſt, & proprio vocabulo nuncupata. Quanquã Eupolemus ibi multa conturbat, nec pauca refert Moſaicæ narrationi contraria, dum ait Βαβυλωνίους λέγειν πρῶτον γενέσθαι Βῆλον, ὃν εἶναι Κρόνον, ἐκ τούτου δὲ γενέσθαι Βῆλον καὶ Χαναάν· τοῦτον δὲ τὸν Χαναὰν γεννῆσαι τὸν πατέρα τῶν φοινίκων. τούτου δὲ τὸν Χοῦν υἱὸν γενέσθαι, ὃν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων λέγεσθαι Ἄσβολον, πατέρα δ' Αἰθιόπων, ἀδελφὸν δὲ τοῦ Μεσραεὶμ, πατέρα Αἰγυπτίων. *Babylonios dicere primum fuiſſe Belum, & eundem eſſe Saturnum, ab eo genitum Belum & Chanaan, huius Chanaani filium fuiſſe patrem Phœnicum, ab iſto vero genitum Chus, quem Græci Asbolum appellant, patrem Æthiopum, fratrem vero Meſraimi patrem Ægyptiorum.* Legendum opinor πατέρος *patris Ægyptiorum*. Quæ ſi fatentur omnes ſtemmati Moſaico non quadrare, nihil eſt quòd eius authoritatem nobis opponant. Et ſi Belus Babylonius idem cum Saturno fuit, is profectò Nemrodes non fuit, quem Orionis nomine in aſtra retulerunt.

XIIX. *Probatur authoritate Diodori Siculi Ninum Beli Babylonici filium non fuiſſe.*

66. CErtè Beli ſiue domini Babylonici filium non fuiſse Ninum Aſsyriacæ Monarchiæ conditorem etiam cenſuit Diodorus lib. 2. vel, vt alij diſtinguunt, 3. ineunte. *Aſſyriorum Rex Ninus*, inquit, *allecto in ſocietatem Arabum Rege*, ἐστράτευσε μετὰ πολλῆς δυνάμεως ἐπὶ Βαβυλωνίους κατοικοῦντας ὅμορον χώραν. *cum ingenti exercitu expeditionem ſuſcepit in Babylonios in vicino habitantes*: & paucis interiectis. *Iis autem propter armorum & rei militaris imperitiam facilè ſuperatis annuum tributi modum impoſuit*, τὸν δὲ βασιλέα τῶν καταπολεμηθέντων λαβὼν μετὰ τῶν τέκνων ἀπέκτεινε. *Eorum vero qui debellati fuerant Regem captum cum liberis interemit.* Sed hoc loco doctiſſimi veterum annalium ſcriptores dicent hallucinari Diodorum. Hoc enim verbum vterque vſurpat. Quanta iudiciorum diuerſitas! Diodorus Iuſtino

Martyri oratione paranetica ὁ ἐνδοξότατος τῶν παρ' Ἕλλησιν ἱστοριογράφων, *celeberrimus omnium hiſtoricorum qui in Græcia floruerunt*, Diodorus Euſebio lib. 1. προπαρ. ὡς ἔνι μάλιστα τὰ παρ' ἑκάστοις ἔθνεσιν ἀπηκριβωκώς, ἐπιφανὴς ἀνὴρ, καὶ δόξαν οὐ μικρὰν παιδείας παρὰ πᾶσι τοῖς φιλολόγοις κτησάμενος. *Quam fieri potuit accuratiſsimè res ſingularum gentium executus, vir clariſsimus & eruditionis gloriam non mediocrem apud omnes humaniores conſecutus*: hic, inquam, Diodorus talis tantúſque vir hallucinari dicetur, quoties opinioni vel nouellæ, vel anticipatæ refragabitur.

XIX. *Vtrum tempus, habitatio, mores, & geſta Nemrodis Belo Nini patri conueniant.*

Basil. 67. Aiunt tam in Nemrodem quàm in Belum Nini patrem quadrare quæ de tempore, quæ de loco, quæ de tyrannide, quæ de prauis moribus vtriúſque Euſebius, Hieronymus, Auguſtinus, & alii prodiderunt. Equidem videre non poſſum, qui tandem vtriuſque tempora conueniant, ſecundum Euſebium & alios antiquos, qui ſuam Chronologiam è ſeptuaginta virorum rationibus texuerunt, vt iam aduertimus. Sed aduerſarij Græcorum ſupputationi Latinorum & Hebræorum calculos anteponunt: meritò id quidem: negare non poſſumus. Sed interim argumentari non poterunt eundem eſſe Nemrodem cum Belo Nini patre, quia ſecũdum Euſebium Nemrodes, & Belus eodem tempore floruerunt; cùm ſecundùm Græcorum Chronologiam inter vtrumque anni quadringenti & plures effluxerint.

68. Quid? quòd ne calculis quidem Latinis aut Hebraicis probari poteſt, vtriuſque tempora conuenire? Aduerſariorum plerique omnes Abraham natum eſſe volunt anno Nini 43. ante quem Belus annos quinque & ſexaginta regnauerit, ex quo ſequitur annis centum duntaxat & octo ante ortum Patriarchæ fuiſſe Beli primordia: at inter Abrahami & Phalegi natiuitatem, circa quod tempus Nemrodes regni gubernacula ſuſceperat, anni minimùm centum & nonaginta numerantur; aut etiam ſi Salianum, Tomiellum & alios recentiores audimus, anni ducenti quinquaginta. Imò, inquiunt, primordia Nemrodis non in primam Phalegi ætatem, ſed in annum eius 144. inciderunt. Id autem qua ratione defendunt? ſi à 251. qui inter Phalegi & Abrahami ortum interfluunt, annos Beli & Nini 108. deduxeris, ſupererũt anni 144. ab ortu Phalegi, ad primum Beli ſiue Nemrodis annum euoluti. Quis hîc non videt argumentationis circulum in ſemetipſam per ſua veſtigia reuoluræ? Nemrodem & Belum eundem eſſe dicunt, quia eodem tempore floruerunt. Volunt linguarum confuſionem & Nemrodis initium anno ante ortum Abrahami 108. poſt natum Phalegum 144. contigiſſe, quia Belus Nini pater, quem eundem cum Nemrode eſſe ſtatuunt, eo tempore regnare occœperat?

69. Quid? quod illi ipſi qui paſſim ortu Patriarchæ annum Nini tertium & quadrageſimum inſignem eſſe volunt, annos pene ducentos antiquitati Patriarcharum, & ſacræ chronologiæ ſuſtulerunt? volunt enim filios Iſrael annis duntaxat ducentis & quindecim à deſcenſu Iacobi ad Moſis exitum in Ægypto eſſe verſatos, cùm ſcriptura diuina conceptis verbis moram in Ægypto quadringentis annis & triginta definiat, Exod. 12. verſ. 40. cuius initium validè demonſtrat Philalethes priore parte ſomnij, quæ Genebrardus inſcribitur, ab eo tempore dicendum, quo Ioſephus ætatis anno decimo ſeptimo ineunte, viginti tribus annis ante deſcenſum patris, captiuus in Ægyptum abductus eſt: Cùm igitur iſti annos centum & nonaginta duos, quibus ortum Abrahami ſcriptura ſubmouendum docet, chronologiæ ſacræ detraxerint, velíntque natum Patriarcham anno centeſimo octauo poſtquam regnum auſpicatus eſt Belus, ſi annos male ſublatos reſtitueris, & illis 192. annos 108. Nini & Beli ſubduxeris, relinquentur anni quatuor & octoginta, quibus ortus Abrahæ præcedit Beli primordia.

70. Iam cùm Phalegus, ſub cuius ortum generis humani tyrannidem inuaſit Nemrodes, annis minimùm centum & nonaginta, aut etiam, vt volunt Torniellus, Salianus, alíique recentiores, ducentis & quinquaginta, lucem adſpexerit, antequam Patriarcha naſceretur, & annis octoginta quatuor ante Beli regnum natus fuerit Abrahamus, ſi hos numeros coniunxeris, Nemrodis primordia ducentis ſaltem & ſeptuaginta quatuor annis, antè Beli Regis initium deprehendes, aut etiam trecentis triginta quatuor, iuxta Saliani cæterorúmque calculos, qui natiuitatem Abrahæ anno Tharæi patris centeſimo trigeſimo primo conſignant. Non poſſunt igitur Nemrodis & Beli tempora conuenire.

71. Ne locus quidem vbi vterque poſt linguarum diuiſionem habitauit, vllum nobis coniecturæ veſtigium ſubminiſtrat. Ait quidem Auguſtinus in Aſſyria, cùm natus eſt Abraham, præualuiſſe dominatum impiæ ciuitatis. *Ibi*, inquit, *Ninus regnabat poſt mortem patris ſui Beli, qui illic regnauerat ſexaginta quinque annis.* Sed ij, qui Nemrodem eundem eſſe cum Belo defendunt, Belum non in Aſſyria propriè dicta, quam Tigris à Babylonia ſeparat, & amnis Lycus interfluit, ſed in terra Sennaar ſiue Babylonia regnaſſe volunt; vnde Ninus egreſſus poſt obitum patris Aſſyriam imperio ſuo ſubiecerit. Scio Nemrodem cœpiſſe eſſe potentem in terra: ſed multos ante Belum Reges fuiſſe Euſebius aliíque tradunt, qui Abrahamum decima ſexta Ægyptiorum Dynaſtia natum eſſe teſtantur, & Arabiæ Reges annis quadringentis & quadraginta Nino priores eſſe ſcribit Africanus, vt Iuſtinum omittam, qui Tanaim Scythiæ, Vexorem Ægypti Reges mille quingentis annis (fortaſſe Lunaribus, qui centum circiter & viginti ſolares efficerent) Nino antiquiores fuiſſe exiſtimat lib. 2. Sed hæc, inquiunt, exſufflantur. Diceres hîc quæri ſibilos plauſúſve theatrales; at ego rationibus, quàm ſibilis malim à ſententia dimoueri.

Quod aiunt tam Nemrodi quàm Belo conuenire quæ Patres de prauis vtriúſque moribus rebúſque geſtis memoriæ prodiderunt, altum apud omnes antiquos de moribus geſtiſque Beli ſilentium, vt ex iis nullo modo poſſit fidem orationi ſuæ corradere.

72. Maneat igitur illa lex enarrandæ ſcripturæ certiſſima, vt verba prout ſonant, eóque ſenſu qui primus occurrit, quantum fieri poteſt, hoc loco capiamus, & cùm audimus de terra Sennaar egreſſum Aſſur, eum ipſum intelligamus qui paulo pòſt inter filios Semi numeratur, non alium quempiam Nemrodis Babylonici filium, qui ab Aſſyria deuicta, Aſſur ſiue Aſſyrij nomen acceperit, & à patria victrice ad Aſſyriam Babyloniorum armis ſubactam victoriæ fructum, gloriam, ipſámque adeo totius Aſiæ monarchiam tranſtulerit, vt contra natiuum ſcripturæ ſenſum, contra communem hominum patriæ ſuæ eiúſque dignitati conſulentium conſuetudinem, non pauci recentiores affirmant. Hæc habui, quæ, quoniam ita voluiſtis, ex indigentia mea depromerem & in commune conferrem.

δόσις δ' ὀλίγη τε, φίλη τε.

Pauca damus, ſed mente bona,

inquit ille ſubulcus apud Homerum. Reſtat, vt, quæ veſtra eſt humanitas, quicquid illud eſt, boni conſulatis.

---

§. XX. *Appendicula de bello Deorum & gigantum.*

73. MEROPS. Enimuero, Baſili, aiebas, opinor, reſtitutis illis centum nonaginta duobus annis, quos plerique moræ filiorum Iſraël in Ægypto male ſubduxerât, ad annum Abrahami quartum & octogeſimum referenda Beli primordia. BASIL. Aiebam ſanè. MEROPS. Hoc circiter anno vel ſuperiori Patriarcha trecentis & octodecim vernaculis in aciem eductis, Reges quatuor qui Sodomos expilarant, & in his Amraphelem Babyloniorum Regem afflixit. BASIL. Equidem negare non poſſum, cùm & tempus è ſcriptura facilè colligatur, & omnes Chronologi conſentiant. Sed quorſum iſta? BAS. Quorſum, Baſili? non vides hinc nobiſcũ Eupolemum & Abydenum conciliari poſſe qui Belum aiunt fuiſſe regni Babylonici conditorẽ? Tunc enim credibile eſt acciſis Babyloniorum opibus, & Amraphele Nemrodis vel filio, vel nepote ſuperato, factum fuiſſe vt Belus exortus à Semo regnum gigantis illius obtineret. Aiunt enim non pauci Belum torqueri cœpiſſe libidine regni longiùs proferendi, quamuis eum Ninus filius, victoriis & morum ferocia longè ſuperarit; & hæc fortaſſe fuerit illa gigantomachia Poëtarum carminibus adeo celebrata. Cùm enim Aſſyrij Gigantas è Babylonia ſuſtuliſſent, & inde ſenſim Imperium longiùs & longiùs protuliſſent, tandem rerum in Aſia potiti eò prolapſi ſunt impietatis, vt maioribus ſuis diuinitatem arrogarent. Quas equidem fabulas huic noſtræ diſputationi non verebor intexere. *Nam*, vt ait Ambroſius lib. 3. de fide cap. 1. *& gigantes & vallem Titanum prophetici ſermonis ſeries non refugit. Et Eſaias Sirenas & filias paſſerum dixit, & Ieremias de Babylone memorauit, quòd habitabunt in eo filiæ Sirenum.*

74. BASIL. Equidem hæc concinnè dici poſſe non diffiteor, Merops. Sed cùm ſemel ſtatuerimus Nemrodem inducta linguarum confuſione, ceſſiſſe Babylone, & eo loci, qui terra Gigantum dictus eſt conſediſſe, mihi magis arridet, vt bellum illud Gigantum & Deorum fuiſſe dicamus, quod ab Amraphele filio vel nepote Arphaxadi, Rege, ſiue Ione Babylonico, Regibúſque fœderatis geſtum Geneſis 14. Bellum Gigantum.

verſ 5. & 6. deſcribitur. *Percuſſéruntque Raphaim & Aſtaroth Carnaim, & Luzim, cum eis, & Emin*, quos Gigantas fuiſſe & iam ſuperiùs oſtendimus, & LXX. ſeniores apertè teſtantur. Nonnulla tamen affinxerunt poëtæ, vt cùm rem fuiſſe geſtam in Thracis fabulantur, Gigantaſque,

conatos imponere Pelio Oſſam.
Scilicet, atque Oſſæ frondoſum inuoluere Olympum.

Ne Deos à Græcia remotiores fuiſſe dicant, à quibus volunt originem ſuæ gentis accerſere.

75. Quod tamen montes montibus coaceruatos aiunt, non ex toto confingunt: Gigantes enim regionem aſperam incolebant, & contra Deos Cœli, id eſt Semi filios pugnaturi rupem Arnon, & iuga montium Seir & Pharam inſederant.

Ter pater extructas disjecit fulmine montes.

Quia fortaſſe tunc temporis euenit illud, quod refert Moſes è libro bellorum Domini, Num. 21. v. 14. *Scopuli torrentium Arnon, inclinati ſunt vt requieſcerent in Ar, & recumberent in finibus Moabitarum.* Quibus dicere videtur rupes Arnon, quas illi gigantes inſederant, inclinatas, disjectas, & in plana deuolutas ita fuiſſe, vt gigantas eadem ruina ſecum inuoluerint. Hieronymus de locis Hebraicis. *Arnon*, inquit, *rupes quædam in ſublime porrecta in finibus Amorrhæorũ inter Moab & Amorrhæos; Moab vero Arabiæ ciuitas eſt, quæ nunc Areopolis nominatur, oſtendunt regionis illius accolæ locum vallis in prærupta demerſa ſatis horribilem & periculoſum qui à plerìſque vſquè nunc Arnonas appellatur, extenditurque ad Septemtrionem Areopoleos: in quo & militum ex omni parte præſidia diſtributa plenum ſanguinis & formidinis teſtantur ingreſſum. Hic quondam Moabitarum fuit, & poſtea Seon Rex Amorrhæorum iure belli eum obtinuit, &c.* Quoniam autem & Arne fuit in Theſſalia, vt Thucydides & eius interpres lib. primo reſtantur, & Ariſtophanis Scholiaſtes in Nubibus, Ares autem ſiue Mars Thraciæ præſidere creditus eſt; hinc factum videtur vt Poëtæ propter nominum ſimilitudinem bellum illud Gigantum ad Thraciæ Theſſaliæque montes traduxerint.

Rupes Arnon.

76. Sed nihil hîc pronuncio, tum quia locus per ſe obſcurus eſt, tum quia Paraphraſtes Chaldæus, Græci interpretes, Pagninus, Vatablus, aliique paſſim ita diſſident inter ſe, vix vt quicquam lucis affulgear. Quare vt ad Amraphelem redeamus, fuit ille Rex Sennaar ſiue Babylonis ab Arphaxado Chaldæorum patre propagatus. Is anno Abrahami quadrageſimo octauo diem obierat extremum, vt è Geneſ. 11. liquet. Quo tempore Amraphel, ſiue nepos Arphaxadi fuerit, ſiue quocunque gradu ipſum attigerit, potuit Chaldæi ſiue Babylonici regni gubernaculis admoueri. Atque is, opinor, Iupiter Belus Babyloniorum, Arphaxadus autem Saturni Babylonici ſiue Chaldæi nomine conſecratus; etſi nolim ſomnia meráſque ſuſpiciones pro veris pronuntiatis obtrudere.

Amraphel videtur fuiſſe Belus Babylonicus.

77. Certior ea videtur eſſe coniectura hunc ipſum Amraphelem fuiſſe qui ſanctiſſimũ Patriarcham ſuperſtitione ignìſque latriâ fœdare conatus eſt, & ſibi dicto nõ audientem vexauit, & à facie deorum ſuorum eiecit, vel etiam, vt Hebræi volunt in flammas iniecit. Illud autem certiſſimum Gigantas ab eo reliquiſque Regibus fœderatis interneciones deletos, & ita deletos vt cùm Moſes populum eduxit, in ampliſſimo Gigantum regno vix eorum reliquiæ ſupereſſent. *Solus quippe Og Rex Baſan reſtiterat de ſtirpe Gigantum*, inquit Moſes Deut. 3. v. 11. Cauſſas igitur habuit Abrahamus cur nocturnam in Amraphelem reliquóſque ſocios impreſſionem faceret, non ſolùm vt Lotum fratris filium liberaret, ſed etiam vt qui ab Amraphele pietatis cauſſa vexatus fuerat, illatam vlciſceretur iniuriam. Cauſſas item habuerunt Aner, Eſchol & Mambre, cur Patriarchæ Martis aleam ſubituro vires ſuas adiungerent, non ſolùm quia *pepigerant fœdus cum Abram*, vt dicitur Geneſ. 14. verſ. 5. ſed etiam quia vrbem Hebron incolebant, ac proinde videntur fuiſſe filij Enoch de genere gigantæo. Vnde Geneſ. 23. v. 19. nu. 14. & Ioſue 14. Meritò igitur conſanguineorum necem vlturi Gigantum interfectoribus bellũ intulerũt.

SACRARVM QVÆSTIONVM

LIBER SEXTVS.

NEARCHVS, SIVE DE REGNO ASSYRIORVM.

I. RECAPITVLATIO LIBRI SVPERIORIS.

1. MEROPS. Potéſne, Eulogi, ſubductis omnibus rationibus ſummam facere diſputationis heſternæ. EVLOG. Nihil, opinor, nocebit experiri. Ante gentium diuiſionem Nemrod generis humani tyrannidem inuaſit, cuius caput & principium voluit eſſe Babylonem. Inducta linguarum confuſione, gentibus ſecundum ſermonis diuerſitatem coaleſcentibus, & cæteris aliò atque aliò dilabentibus, videtur Arphaxadus primogenitus Semi, natus altero poſt diluuium anno, Babylonem tenuiſſe, & Chaldæam gentem in terra Sennaar condidiſſe, cùm Nemrodes, ad cuius maximè comprimendam ſuperbiam, immiſſa fuerat linguarum confuſio, paucos nactus eiuſdem ſermonis participes, regno Babylonis extruſus inter Ægyptum & Palæſtinam eo conſedit loco qui ab euentu terræ gigantum nomen ſortitus eſt.

2. Aſſur Aſſyriam iam ante linguarum diſſidium deductis colonis occupatam tenuit, & Niniuen Aſſyriæ Metropolim ſiue à pulchritudine & habitaculo, ſiue de Nini filij vel nepotis ſui nomine nuncupauit. Quanquam fieri poteſt, vt cum ipſa quoque ciuitas Aſſur initio diceretur, multis pòſt ſæculis à Nino, qui vrbem vetuſtate collapſam inſtaurauerat, plateáſque ciuitatis magnificis ædificiis implêrat, à ſecundo illo conditore Nini ſiue Niniues nomen acceperit. Arphaxado quis proximè ſucceſſerit, incertum: Videtur tamen ab eo propagatus Amraphel, qui liberas rerum habenas adeptus ignis cultum inuexerit, & ſanctiſſimum Patriarcham ſibi dicto non audientem, & ab his ſuperſtitionibus abhorrentem vel in ignem coniecerit, vt Iudæi volunt, vel certè vexauerit, gigantibus bellum intulerit, eóſque internecione delêrit, vnde fortaſſe illa gigantomachiæ fabula, tandémque fuerit armis Abrami ſuperatus. An autem Belus Aſſyrius huius cladis occaſione Babylonem inuaſerit, primáque iecerit Aſſyriacæ Monarchiæ fundamenta, vt probabiliter diuinari poteſt, ita nemini, ſcriptura tacente, compertum eſt. Illud omnino certum videtur Belum Nini patrem neque Nemrodem

rodem eſſe, neque quemquam ex eius genere propagatum.

II. *Diluitur obiectio Chronologica.*

3. MEROPS. Tamen, Eulogi, in hac Epulatum recordatione ferculum illud omiſiſti, quod omnium ſuauiſſimum videri poſſit. Credo ne vel tuam liberalitatem ipſe iactares, vel meam parcitatem pudore ſuffunderes. EVLOGIVS. Ænigmata loquetis, Merops. Nihil enim exhibere me memini præter vinum nouellum de dolio vel potiùs de cupa, quo bonus ſenex permaduit imprudens. MER. Imò Deorum ambroſiam vel potiùs fructum arboris vitæ ex ipſo paradiſo decerptum exhibuiſti. EVL. Eulogius ſum, non Oedipus. MEROPS. Latinè loquar Noëmi, Nemrodis aliorumque vitam ſeptingentis minimùm annis longiùs quàm par erat, protuliſtis, dum tu Noëmum & Aſſur cum Iano & Saturno, Nearchus Nemrodem cum Orione, Baſilius gigantomachiam cum Amraphelis bello confudit. Cùm liqueat Deos & gigantas Poëtarum fabulis celebratos paucis ætatibus bello Troiano ſuperiores extitiſſe.

4. EVL. Non eſt, mihi crede, Merops, quòd noſtras ſuſpiciunculas idcirco minùs vero ſimiles arbitreris, quòd poëtarum fabulis non vſquequaque conſentiant. Bellum in Thracia cum gigantibus geſtum eſſe volunt, ſed, vt dictum eſt, Græci ſuam originem à dijs accerſere, eoſque ſibi vicinos facere voluerunt. Saturnum qui regnante Iano Patre creditur in Italiam appulſus, Latini proauum eſſe putant.

Hunc Fauno & nympha genitum Laurente Marica.
Accipimus, Fauno Picus Pater, iſque parentem.
Te Saturne refert, tu ſanguinis vltimus author.

cùm inter Latinum & Iani Patris obitum, ſi modo idem fuit cum Noëmo, plures octingentis annis effluxerint, ſed facile fuit in rebus tam antiquis plura generationum capita prætcrire, cum in ipſa ſerie maiorum Chriſti Domini quatuor Reges ſilentio prætermiſſos eſſe videamus.

5. EVL. Nihil iam reſtat, quam vt Baſilium noſtrum appellem, qui ſe de regnorum inſtitutione dicturum eſſe receperat. BAS. Receperam equidem, Eulogi, ſed heri longiùs, quàm initio rebamur, diſputando prouecti ſumus, & videtis quam infinita futura ſit oratio; ſi ſingulorũ regnorum primordia coner, paulò diligentiùs ſagaciùſque rimari, cùm præſertim hæc multis diſputationum flexibus & mæandris implicata ſint; neque ſanè admodum intelligendæ ſcripturæ neceſſaria, cuius explanationi vel ſolùm, vel potiſſimùm incumbimus. EVLOG. Limites circumſcribemus orationi tuæ, ne quòd ait, infinita ſit & quæſtionem proponemus enucleatiùs explicandam, ex qua pleræque ſcripturæ difficultates expediri poſſe videantur; & ne ſolus loquare, Nearchum hunc tibi dabimus optionem. BASIL. Tuo videlicet arbitratu. EVLOG. Age igitur, Baſili, de regno Aſſyriorum quid cenſes?

III. *De Regno Aſſyriorum.*

6. NEque verò quærimus ad quem referenda ſint illius regni primordia. E dictis enim liquet Aſſurem Semi filium gentis Aſſyriacæ & vrbis Niniuæ fuiſſe conditorem. Non quæritur vtrùm Reges in Aſſyria iam inde à gentium diſperſione fuerint: cùm enim ea regio ſtatim habitata fuerit, neque reperiatur in primis illis temporibus vllum Ariſtocratiæ, vel Democratiæ veſtigium, conſtat eam Regibus paruiſſe, illud igitur vnum videtur in controuerſiam venire quo tempore Ninus veterem & quaſi auitum gentium morem, quo ſe ſuis quæque finibus continebant, noua imperij cupiditate mutauerit, & Aſſyriorum monarchiam fundarit, quo tempore Ninus euerſa fuerit, & imperium ad Medos tranſlatum.

IV. *Variæ antiquorum de regno Aſſyriorum opiniones.*

7. BASILIVS. Quæſtionem proponis ſanè difficilem, Eulogi, in qua videmus authores in ſententias adeo diuerſas eſſe diſtractos, vt qui certa ratione veritatem ex iis elicere velit,

nihilo plus explicet, ac ſi
In ſanire paret certa ratione, modoque.

Ait Herodotus Aſſyrios ante Medorum defectionem annis quingentis & viginti ſuperiorẽ Aſiam tenuiſſe. Trogus Pompeius ab initio Nini ad Arbacem annos 1300. Euſebius 1240. Cteſias apud Diodorum Siculum lib. 3. vel vt alij digerunt 2. ineunte plures 1360. Diodorus ipſe plures 1400. numerauit. Africanus annos 1480. ſed à Belo Nini patre, quem annos 55. regnaſſe dicit, chronologiam auſpicatur. Ne de numero quidem Regum inter ſe conſentiunt; Cteſias triginta, Euſebius triginta quinque, vnum & quadraginta numerat Africanus. Lib. 1. Authorum de Aſſyriis & Nino diſſenſio.

8. Quid? quod nec inter authores conuenit quo loco Niniue ſiue Ninus fuerit con-

In contemplantibus ſub finem.

ſtituta? Eam Herodotus & alij plerique ponunt ſecus Tigrim. Cteſias & Diodorus ſecus Euphratem vt Mercurius ille Luciani ſic meritò Charontem alloquatur, ἡ Νῖνος μὲν, ὦ πορθμεῦ, ἀπόλωλεν ἤδη, καὶ οὐδὲν ἴχνος ἔτι λοιπὸν αὐτῆς, οὐδ' ἂν εἴποις ὅπου ποτ' ἦν. *Ninus, ô portitor, interyt, nullumque ſupereſt amplius eius veſtigium, neque dicere poſsis vbi fuerit aliquando.* Si Suidam audimus, Semiramis prima muros Niniuæ circumdedit, μετονομάσασα ταύτην Βαβυλῶνα, *Eam appellans Babylonem.* O funera rerum humanarum!

Locus Niniuæ.

9. Quid loquar de magnitudine imperij? Si Euſebio fidem habemus, totam Aſiam, exceptis Indis, Ninus ditioni ſuæ ſubiecerat. Si Iuſtino: ſubegerat populos totius Orientis. Si Cteſiæ & Diodoro, etiam ad intimam Africam, duce Semiramide, Aſſyriorum arma penetrarunt. Si Herodoto: imperium habuerunt τῆς ἄνω Ἀσίης ſuperioris Aſiæ, neque videbuntur vllo modo citeriorem Aſiam attigiſſe. Si Dionyſio Halicarnaſſeo, Aſſyriorum principatus ὀλίγου τινὸς ἐκράτησαν τῆς Ἀσίας μέρους. *paruam quandam Aſiæ partem obtinuit.*

Magnitudo Imperij Aſſyriorũ.

In præfat. hiſtoriæ.

10. Ne certiora quidem ſunt quæ de ſublato Aſſyriorum imperio veteres prodiderunt. Id Euſebius putat anno præter propter quadrageſimo quarto; Petauius autem vir eruditiſſimus è Cteſia colligit anno centeſimo ante primam Olympiadem contigiſſe. Ex Herodoto & alijs facilè colligi poſſit anno poſt Olympiadas circiter trigeſimo quinto defeciſſe Medos ab Aſſyriis, anno verò poſt eaſdem Olympiadas pene ducẽteſimo euerſam eſſe Ninum Aſſyriæ Monarchiæ Metropolim. Quomodò verò regnum ab Aſſyriis ad Medos deuenit, explicari facilè non poteſt.

Quando Ninus euerſa

Lib. 1.

Sardanapalus.

11. Omnes pene conſentiunt poſtremum apud Aſſyrios regnaſſe Sardanapalum virum muliere corruptiorem. *Ad hunc videndum*, inquit Iuſtinus, *quod nemini ante eum permiſſum fuerat, præfectus ipſius Medis præpoſitus nomine Arbaces cùm admitti magna ambitione ægrè obtinuiſſet, inuenit eum inter ſcortorum greges, purpuram colo nentem, & muliebri habitu cum mollitia corporis & oculorum laſciuia omnes fœminas anteiret, penſa inter virgines partientem. Quibus viſis indignatus tali fœminæ tantum virorum ſubiectum, tractantique lanam ferrum portantes parere, progreſſus ad ſocios quod viderit refert*, &c. *Multi*, inquit Athenæus libro 12. πολλοί, *& inter cæteros Duris, eum præ indignatione tradunt* συγκεντηθέντα ἀποθανεῖν *propria ſibi manu necem intuliſſe. Cteſias verò dicit bellum Sardanapalo illatum, qui victus in regiam ſe recepit, & extructâ pyrâ ſe & diuitias in incendium miſit, & ſemet concremauit.*

Quomodo Ninus euerſa.

12. Diodorus tamen & Iuſtinus relictâ communi ſententiâ, quam non ſolùm multi, ſed vt ait Athenæus, οἱ πολλοὶ *plerique omnes* ſequebãtur, Cteſiæ veſtigiis inſiſtere maluerunt. Quamuis Diodorus eum gnauiter reſtitiſſe, & non ſemel victorem abiiſſe teſtatur; Iuſtinus eum primò latebras circumſpexiſſe, mox deinde cum paucis & incompoſitis in pugnam progreſſum, nullo negotio fuiſſe ſuperatum. Si Cedreno & Suidæ, vnde vnde acceperint, fidem adhibendam putamus, Sardanapalus ἐσφάγη ὑπὸ Περσέως *à Perſeo iugulatus eſt.* Clitarchus apud Athenæum γήρᾳ τελευτῆσαί φησι Σαρδανάπαλον μετὰ τὴν ἀπόπτωσιν τῆς Σύρων ἀρχῆς. *Mortuum eſſe ſenio defectum Syriæ principatu.* Ariſtobulus in Anchiale ſepultum refert, Cteſias eiúſque ſequaces in vrbe Nino concrematum. Vrbem Ninum vnà conflagraſſe, ciuéſque diuerſis pagis attributos author eſt idem Cteſias apud Diodorum, Athenæus eiuſdẽ, vt videtur, authoritate ſcribit Sardanapalum rebus iam pene deſperatis liberos ſuos præmiſiſſe in vrbem Ninum, vt in ea receptum haberent.

Mors Sardanapali.

13. Herodotus nullam Arbacis, nullam Sardanapali facit mentionem. Sed Ἀσσυρίων, inquit, ἀρχόντων τῆς ἄνω Ἀσίης ἐπ' ἔτεα εἴκοσι καὶ πεντακόσια, πρῶτοι ἀπ' αὐτῶν Μῆδοι ἤρξαντο ἀπίστασθαι, *cùm Aſſyrij annũ iam quingenteſimum & viceſimum ſuperiorem Aſiam tenerent, primi omnium ab ipſis Medi deficere cœperunt.* Non tamen, vt vulgus Chronologorum exiſtimat, Imperium ad ſe ſtatim tranſtulerunt, ſed vt ſubdit Herodotus, Καί κως οὗτοι περὶ τῆς ἐλευθερίης μαχεσάμενοι τοῖσι Ἀσσυρίοισι, ἐγένοντο ἄνδρες ἀγαθοὶ, καὶ ἀπωσάμενοι τὴν δουλοσύνην ἠλευθερώθησαν. *Et ipſi cum Aſſyriis de libertate certantes, fortiter ſe geſſerunt, & ſeruitute depulſa libertatem ſunt conſecuti.* Μετὰ δὲ τούτους, καὶ τἄλλα ἔθνεα ἐποίεε τὠυτὸ τοῖσι Μήδοισι. *Deinde verò cæteræ gentes Medos imitatæ pariter defecerunt, atque ita regnum Aſſyriorum multum priſtinæ dignitatis amiſit, ac paulatim pluribus & pluribus ab eo deſciſcentibus euerſum eſt.* Ἐόντων δὲ αὐτονόμων πάντων ἀνὰ τὴν ἤπειρον. *Cum autem ſui iuris eſſent omnes qui continentem incolebant, primus Deioces commendatione Iuſtitiæ Rex Medorum electus eſt, Deioce defuncto, qui annos tres & quinquaginta regnauit*, ſequor Vallæ verſionem,

filius eius Phraortes ſuſcepit imperium, qui ſolo imperio Medorum non contentus, bellum ante omnes intulit Perſis, eoſque primos in poteſtatem Medorum redegit. Quibus nationibus potitus, valida vtráque, mox Aſiam ſubegit, aliam deinceps atque aliam inuadendo gentem, donec ad Aſſyrios oppugnando peruenit, ad eos, inquam Aſſyrios, qui Ninum incolebant, quondam omnium principes. τότε δ' ἦσαν μεμουνωμένοι μὲν συμμάχων, ἅτε ἀπεστεώτων, ἄλλως μεν τοι ἑαυτῶν εὖ ἥκοντες. *tunc à ſocijs per defectionem erant deſerti: alioqui per ſe bene habentes. Aduerſus hos expeditione ſuſcepta Phraortes ſecundo ac vigeſimo quàm regno potitus eſt anno, cum pleraque exercitus parte periit.*

14. Phraorti ſucceſſit filius Cyaxares, patremque rerum geſtarum gloriâ ſuperauit. Is anno regni ſui circiter octauo τὴν Ἅλυος ποταμοῦ ἄνω Ἀσίην πᾶσαν συστήσας ἑωυτῷ, *cùm omnem Aſiam trans Alym fluuium ſuæ ſubiecisſet ditioni*, Aſſyrijs denique bellum indixit, eoſque collatis ſignis profligatos in vrbem compegit, περικατημένῳ τὴν Νῖνον *Ninum obſidenti* magnus ſuperuenit Scytharum exercitus. Medi prælio victi Scythis per annos duo triginta paruerunt. Tandem excuſſo ſeruitutis iugo anno Cyaxaris præter propter trigeſimo ſexto Niniuem imperio ſuo ſubdiderunt, vel potiùs funditus euerterunt, annis circiter quadraginta priuſquam Babylon in Cyri ditionem concederet. Cyaxarem enim annis omnino quadraginta, Aſtyagem eius filium annis triginta quinque regnaſſe teſtis eſt Herodotus, Aſtyagis regnum Cyrus occupauit, & anno circiter regni ſui vigeſimo cepit Babylonem. Iam ſi quatuor qui poſt euerſã Niniuem Cyaxari ſuperfuerunt annis, Aſtyagis quinq; & triginta, Cyri viginti annos adieceris, 59. omnino colligētur.

15. Hæc fere ex Herodoto, quibus videtis inter exciſam Niniuem & Cyri primordia quadraginta duntaxat annos intercipi Euſebius tamen & Gregorius Monachus 259. Cteſias apud Diodorum trecentos & ſeptemdecim, Iuſtinus trecentos & quinquaginta numerauit.

Alij paſſim Semiramidem in ipſis Aſſyriorum regni primordijs aiunt floruiſſe, adeóque Nini monarchiæ conditoris vxorem fuiſſe: Solus, quod notare potuerim, Herodotus Semiramidem ætatibus quinque duntaxat ante Nitocrim, quæ iam deleta Niniue muniuit Babylonem, vixiſſe teſtatur. Cæteri profani ſcriptores vltra Ninum progredi non ſolent, vt author eſt Tertullianus, Herodotus initio hiſtoriæ ab Hercule Nini ſtirpem accerſit, Ἄγρων μὲν γὰρ, inquit, ὁ Νίνου τοῦ Βήλου, τοῦ Ἀλκαίου, πρῶτος Ἡρακλειδέων βασιλεὺς ἐγένετο Σαρδίων. Κανδαύλης δὲ ὁ Μύρσου ὕστατος. *Argon enim Nini filius, Beli nepos, pronepos Alcæi primus Heraclidarum Sardium Rex fuit, Candaulus vero Myrſi filius poſtremus.* Eos autem qui priùs Lydiam tenuerunt, à Lydo qui regioni nomen dedit, ait fuiſſe propagatos.

16. In hac ſententiarum varietate fieri poteſt vt omnes profani ſcriptores, quique eorum veſtigijs inſtiterunt, errauerint, fieri poteſt vt vnus aliquis veritatem attigerit; vt autem omnes verum tradiderint, fieri omnino non poteſt. Neque is ego ſum qui aut vnius contra ceteros patrocinium ſuſcipere velim, aut tanquam honorarius arbiter controuerſiam inter eos decidere. Tamen ſi in rebus antiquis authorum ſpectatur antiquitas, conſtat Herodotum Olympiade 77. Cteſiam olympiade circiter 104 ſuas hiſtorias edidiſſe. Si fides: multi quidem putant Herodotum ad lectorum vel delectationem vel admirationem aucupandam crebra ſuis narrationibus adſperſiſſe mendacia. Cui vel illud non parum nocet apud noſtros, quòd Herodotus Gallis idem pene quod delirus ſonare videatur. Sed qui apud Photium legerit excerpta rerum Indicarum, totum Cteſiam ex omnium mendaciorum colluuione concretum agnoſcet. Herodoti an Cteſiæ maior authoritas.

17. Iuſtinus quidem, vel potiùs Trogus Pompeius & Diodorus Siculus Cteſiam ſecuti putant Arbacis & Medorum defectione imperium Aſſyriorum funditus eſſe ſublatum, à quorum authoritate recentiores omnes nefas eſſe ducunt vel latum, vt aiunt, vnguem diſcedere. Sed cùm, vt ait Athenæus οἱ πολλοὶ *plerique omnes* Trogo & Diodoro antiquiores Arbacem ſcribant non intuliſſe bellum Sardanapalo, ſed ex indignatione violentas ſibi manus attuliſſe, Herodoto qui Medos ab Aſſyriorum imperio defeciſſe narrat, videntur ſuffragari. Cteſias res Aſſyriorum compertas habere potuit: quas, vt refert Photius, tribus libris complexus eſt: Herodotus eaſdem ſe mandaturum eſſe litteris ſemel & iterum pollicetur. Quid igitur hoc loco faciemus? Duabus opinor viis poterimus ad aliquam veri notitiam deuenire, altera ſi, quoniam profani ſcriptores inter ſe diſſentiunt, rem ipſam ſecluſis authoribus examinemus, & non tam authoritatum quàm rationum momenta ponderemus; altera, ſi hæc ipſa narrationis momenta, ſcripturæ ſacræ lance trutinemus. De vtriuſque narratione, quid cenſes, Nearche?

V. Examinatur Herodoti & Cteſiæ narratio.

8 NEARCHVS. In Herodoto multa ſunt opinioni vulgari contraria: nihil tamen in hac narratione vel ad aurium delicias comparatum, vel à communibus hominum moribus alienum. Regnant Aſſyrij, deficiunt, vicinæ gentes imitantur. Sui ſunt iuris, quem iuſtiſſimum putant, ſibi regem ſtatuunt: paulatim vicinas nationes ſuæ ſubiiciunt ditioni: tandem nouarum in dies virium acceſſione firmiores Aſſyrios ipſos aggrediuntur, & ipſam denique Ninum euertunt. Nulla hîc aucupia verborum, nullæ fabellarum offuciæ.

Herodoti ratio.

19. Quid autem Cteſias? Ninus Babyloniorum Regem interficit nondum condita Babylone: quam primam omnium ciuitatum conditam eſſe liquet: omnes Regis Babylonici liberos extinguit, & quidem nulla laceſſitus iniuria, conſcribit innumerabiles exercitus, iam tum ab ipſo regnorum & mundi poſt generis humani cladem renaſcentis initio vicies centies centena millia ſub ſignis habet, Decerto Dea neſcio quem adoleſcentulum amat, ex eo grauida iuuenem è medio tollit, natam puellam alitibus & feris laniandam exponit, ipſa pudore ſuffuſa in lacum neſcio quem deſilit, in monſtrum conuertitur

Cteſiæ narratio.

--atrum

Deſinit in piſcem, mulier formoſa ſuperne.

ad puellam expoſitam aduolànt columbæ, alis blande circumfouent, lac è vicinis mulctralibus furtim oblatum in os infantis inſtillant, & cùm Semiramis annicula cibo ſolidiore iam indigeret, abraſa è caſeis fruſtula deportabant. Quid plura? inuenitur à paſtoribus, cuidam Satrapæ nuptum traditur, duos ei parit liberos, amatur à Nino, marito ſubducitur, ille iacturæ impatiens vitam finit ſuſpendio. Semiramis anno ætatis viceſimo poſt Nini mortem, totius Aſiæ gubernaculis admouetur maritúmque rerum geſtarum gloria ſuperat. Tandem videns inſidias à Nino filio ſibi comparari, regnum filio tradit, & repente diſparet, aut etiam, ſi Superis placet, in columbam conuertitur, & auolat multis auibus ſtipata, quæ ad eam deducendam conuenerant.

Semiramis.

20. Omitto quod ex eodem, vt videtur, Cteſia depromptum refert Iuſtinus lib. 1. ineunte, Semiramidi, cùm regnare occœpit, filium fuiſſe, impuberem illum quidem, ſed iam grandiuſculum,

Pariterque caput cum matre ferentem.

Hæc, inquit ille, *nec immaturo puero auſa tradere imperium, nec ipſa imperium palam tractare, tot ac tantis gentibus vix patienter vni viro, nedum fœminæ pariturus, ſimulat ſe pro vxore Nini, filium, pro fœmina puerum. Nam & ſtatura vtrique mediocris, & vox pariter gracilis, & lineamentorum qualitas matri ac filio ſimilis, &c. Sic primis initiis ſexum mentita puer credita eſt.* Quæ quî fieri potuerint, equidem non video, ſi, vt Cteſiæ placet, ætatis anno viceſimo regnum adepta eſt, & inter mortales eſſe deſiit, βιώσασαν μὲν ἔτη ἑξήκοντα, καὶ δύο, βασιλεύσασαν δὲ δύο πρὸς τεσσαράκοντα, *cùm annos duos & ſexaginta vixiſſet, duos autē & quadraginta regnaſſet*, vt è Cteſia refert Diodorus pagina 76. Hactenus de Aſſyriacæ Monarchiæ primordiis.

21. De progreſſu nihil Herodotus, quia ſeorſum hiſtoriam Aſſyriorum edere decreuerat. Cteſias omnes poſt Ninum & Semiramidem Aſſyriæ Reges cum eunuchis & concubinis in gynecæum abſtruſos, languidíſque liquefactos voluptatibus, mille circiter & trecentis annis à Ninya ad Sardanapalum elapſis ait otio & ignauia marcuiſſe, adeóque nullum rerum ab iis geſtarum extare veſtigium, niſi quòd Teutamus eorum viceſimus Memnone Duce Troianis auxilia ſubmiſit, nullam tot ſeculis rebellionem, nullam tot gentium defectionem fuiſſe, cùm interim noui quotannis crearentur ſingularum gentium duces, noui ſcriberentur, veteres dimitterentur exercitus, & vltrò citróq; à prouinciis in vrbem regiam, ab vrbe in prouincias commeantes totā Aſiam in officio continerent. In quo, vt cętera diſſimulem, incredibile eſt, vrbē quę vnquam fuerunt, omnium maximam, circumſidentibus aſſiduè tot hominum myriadibus habere potuiſſe tot ſeculis liberum rei frumentariæ commeatum.

Progreſſus regni Aſſyriorum.

22. In ipſa Nini ſubuerſione quam multa congerūtur è Cteſia apud Diodorum, quæ planè cohærere non poſſunt? Sardanapalus ὑπερῆρεν ἅπαντας τοὺς πρὸ αὑτοῦ τρυφῇ καὶ ῥαθυμίᾳ. *Omnes ſuos præceſſores luxu & ignauia ſuperauit*, ceruſſatis buccis, madētibus cincinnorum fimbriis, ſtola, voce, coniectu oculorum muliebri vel potiùs meretricio, in vtramq; venerem effuſus, purpuram fuſo deuoluens, totam inter cōcubinas & effœminatos catamitorum greges in gynecæo vitam exegerat. Idem tamen longè fortiſſimus & vigilantiſſimus imperator γνοὺς τὴν ἀπόστασιν, εὐθὺς ἐξήγαγεν ἐπ' αὐτοὺς τὰς ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐθνῶν δυνάμεις. *Vt primùm defectionem agnouit, in ipſos reliquarum gentium copias eduxit.* Semel, iterum, tertiò rebelles ingentibus prælìis ſuperauit.

Nini ſubuerſio.

Sardanapali molities.

23. Tādem nocturnis inſidiis appetitus, ali-

quot ſuorũ amiſſis, ſalæmeni Leuiro ſuo reliquit exercitum, ipſe ad vrbem profectus eſt, vt eius incolumitati prouideret. Abſente Rege perduelles δυοὶ μάχαις ἐνίκησαν τοὺς Ἀσσυρίους, *duabus pugnis Aſſyrios ſuperarunt.* Nec ideo tamen animos Sardanapalus abiecit, ſed ταῖς ἐλπίσιν ἀντείχετο διαγνωσάμενος ὑπομένειν τὴν πολιορκίαν. *ſpe reſiſtebat ſtatuens obſidionem ſuſtinere,* dũ noui repararentur exercitus. Quod præſtitit adeo fortiter, vt aperta vi expugnari non poſſet, ita prudenter vt & liberorum, quos in Paphlagoniam præmiſit, incolumitati, & omnibus ad tolerandam obſidionem neceſſariis egregiè prouiderit, τῶν δ' ἐπιτηδείων, inquit, ἁπάντων οἱ κατὰ τὴν πόλιν εἶχον δαψίλειαν, προνοουμένου τοῦ βασιλέως τούτου τοῦ μέρους. *Qui in vrbe erant, rebus omnibus neceſſariis affluebant, Rege huic parti prouidente.* Donec tandem tertio obſidionis anno contigit Euphratem inflari, vrbis partem inundare, καὶ καταβαλεῖν τὸ τεῖχος ἐπὶ σταδίους εἴκοσιν, *& ad ſtadia viginti*, id eſt, milliaria duo cum ſemiſſe *murum deijcere*, cuius portenti, redditique hac de re oraculi magis quàm hoſtium terrore perculſus, ne viuus in hoſtium poteſtatem veniret, regiam, gazam, veſtes, ſeipſum incendio concremauit.

Eius fortitudo.

24. Hæc omnia, ſi vltimum fabulæ actum exceperis, quod tamen in Scipionibus, Brutis, Catonibus plerique laudarunt, magnitudinem redolent animi ſingularem, vt Cteſias eiúſque ſequaces dum eundem quauis meretricula corruptiorem aiunt, eundem imperatorem fortiſſimum fuiſſe defendunt, non magis cum Herodoto negante primis illis gentium defectionibus Ninum eſſe deletam, quàm ſecum ipſi pugnare videantur. Vel illud quàm lepidum eſt quod Cteſias & Diodorus Euphratem Aſſyriæ contribuunt, eiúſque dicuntur inundationibus Nini muros eſſe deiectos, reclamantibus non ſolùm Geographis cum Herodoto, ſed etiam ipſa ſcriptura, quæ ad Euphratis diſcrimen Tigrim Aſſyriæ conſignat. Geneſ. 2. 14. *Nomen verò fluminis tertij Tigris, ipſe vadit contra Aſſyrios, fluuius autem quartus, ipſe eſt Euphrates.*

25. Cùm igitur ſecluſa ſcriptorum authoritate longè ſimilior vero ſit Herodoti narratio fabulis illis Cteſianis, cauſſæ nihil eſt cur in ſupputandis Aſſyriorum annis Cteſiam Herodoto præferamus, aut prima illa Medorum defectione dicamus vrbem Ninum eſſe ſubuerſam, cùm præſertim inter antiquos οἱ πολλοὶ *plerique omnes* ſignificarint Sardanapalum haudquaquam ab Arbace fuiſſe ſuperatum. Merops. Vnde igitur factum dicemus vt & lapſus fuerit Cteſias, & Diodorum, Trogum, omnes pene recentiores ſecum in fraudem induxerit? Basilivs. Quid enim aliud cauſſæ fuiſſe putem, quàm quòd, vt notat Photius, Herodotum identidem reprehendere ſolebat, & fortaſſe cùm amantior contentionis eſſet quàm veritatis, frequenter extra limites progreſſus eſt.

26. Deinde, vt author eſt Suidas, Σαρδανάπαλλοι ἐν β' τῶν Περσικῶν, δύο φησὶ γεγονέναι Καλλισθένης, ἕνα μὲν δραστήριον καὶ γενναῖον, ἄλλον δὲ μαλακόν. *Sardanapalos duos fuiſſe tradit Calliſthenes lib. 2. Perſicorum, alterum fortem & generoſum, alterum mollem & imbellem*, fieríque proinde poteſt vt ab illo effœminato Medi cæteræque gentes eorum imitatione defecerint: & longè poſtea vicinis nationibus iam ſubactis, Phraortes fortem illum & magnanimum aggreſſus, & magnam exercitus partem, & ipſam vitam amiſerit. Cuius filius Cyaxares Aſtyagis pater Aſſyriorum denique Regem ſubegit, Ninúmque deleuit, fieríque poteſt, vt Iunior hic & fortis Sardanapalus, rebus deſperatis, ne viuus caperetur, veſtem, gazam, ſemetipſum in flammas iniecerit. Hinc authores inter ſe facilè conciliari poſſunt. Qui enim Sardanapalum deiectum Aſiæ principatu ſenio confectum obiiſſe dicunt, mollem illum ſiue priorem Sardanapalum intelligunt. Qui cum ſuis theſauris eum conflagraſſe narrant, loquuntur de forti illo & iuniore. Cteſias autem nominum ſimilitudine deceptus, & Medorum defectionem cum Niniues euerſione confudit, & è duobus Sardanapalis monſtrum vnum è contrariis diuerſiſque, & inter ſe pugnantibus naturæ ſtudiis cupiditatibúſque conflauit. Reſtat vt videamus, Nearche, Vtrum magis ſcripturæ conſentanea ſit Cteſiæ quàm Herodoti de rebus Aſſyriorum

Cteſias eo deceptus quod Sardanapalos duos in vnũ confuderit.

NARRATIO.

VI. *Status Quæſtionis.*

27. Nearchvs. Illud imprimis venit in quæſtionem vtrùm commodiùs ſcripturæ conciliari poſſit Herodotus aiens res Aſſyriorum annis quingentis duntaxat & viginti ante Medorum rebellionem in ſuperiori Aſia floruiſſe, & anno poſt Medorum defectionem circiter centeſimo Ninum eſſe ſubuerſam, an Cteſias qui Nini cladem cum Medorum de-

Non ait expreſſè, ſed ex eo colligitur.

fectione confundit, & inter Nini exci-dium, & initium Cyri annos amplius tre-centos numerat, & Aſſyrios ait annos plu-res mille trecentis non ſolùm vlteriorem ſed etiam citeriorem Aſiam tenuiſſe.

VII. *Ratio temporis tum è Cteſia, tum ex Herodoto ad ſacram Chronologiam reuocatur.*

28. IN omni Chronologia nihil adeo conſtat omnium antiquorum conſenſu, vt apud Euſebium lib. 9. [illegible]. tradit Africanus, quàm Cyri regnum anno Iphiſi 217°. ſiue Olympiadis 55°. anno 1°. initium habuiſſe, quod initium non vt voluit Africanus à capta Babylone, ſed, vt probat Petauius, à deuicto Aſtyage, & Imperio à Medis ad Perſas tranſlato, veteres illi Chronologi duxerunt. Poſt deletam Ninum ab Arbace ad primum Aſtyagis annum Cteſiæ calculis anni 282. numerantur, quibus ſi 35. quos Aſtyagi tribuit Herodotus, adieceris, ab excidio Niniues ad primum Cyri annum, anni 317. colligentur, vt optimè Petauius noſter aduertit. Ex quo & illud ſequitur è Cteſia Nini ſubuerſionem in annum ante Olympiadas, centeſimum incidiſſe. Aſſyriæ verò Monarchiæ primordia, in ipſam Patriarcharum ætatem, qui ſtatim à diluuio floruerunt, quæ ſanè communis eſt Chronologorum ſententia.

Chronologia Aſſyriorum è Cteſia.

29 At ſi Herodotum audimus, Olympiade circiter 45ª. Ninus euerſa eſt, annis videlicet quadiaginta priùs quàm Cyrus imperium à Medis ad Perſas tranſtuliſſet. Inter Cyrum & Medorum ab Aſſyriis defectionem anni centum quinquaginta ſex, vt infrà probabimus, ab Herodo numerantur, vnde neceſſarium eſt vt anno Iphiti 61. ſiue Olympiade decima ſexta ineunte Medi defecerint. Iam inter Troiæ excidium & primam Olympiadem anni 407. fluxerunt è communi veterum recentiorúmque ſententia. E quibus efficitur anno poſt cladem Troianam 468. Medos excuſſiſſe iugum Aſſyriacæ ſeruitutis Ante Medorum porro defectionem, Aſſyrij per annos 520. tenuerant ſuperioris Aſiæ principatum, è quibus ſi 468. ſubduxeris, anno ante Troiæ calamitatem 52. Aſſyriacæ monarchiæ primordia calculis Herodoti deprehendes.

Chronologia Aſſyriorum ex Herodoto.

30. Cæterùm antequam iſta cum diuinis ſcripturis confero, Mathematicorum more videntur eſſe quædam poſtulanda, ne ſi ſingulorum probationi velimus inſiſtere, nox diem priùs eximat, quàm diſputationis exitum inuenire poſſimus. Primum illud eſt, vt mihi cum Petauio liceat, cæteriſque quos ille ſuæ ſententiæ laudat authores, Babylonicæ transmigrationis initium à Ioachimi captiuitate deducere, de qua 2 Paralip. 36. verſ. 6. *Contra hunc adſcendit Nabuchodonoſor Rex Chaldæorum & vinctum catenis duxit in Babylonem ad quam & vaſa Domini tranſtulit, & poſuit ea in templo ſuo.* Id autem factum fuiſſe anno Ioachimi tertio liquet ex ipſo initio Prophetiæ Danielis, ſed tertio iam expleto, & quarto iam aliquot menſibus ineunte. Siquidem, vt conſtat è capite 25. Ieremiæ verſ. 1. *In anno quarto Ioachim* (primis videlicet anni diebus) *filij Ioſiæ Regis Iuda (ipſe eſt annus primus Nabuchodonoſor Regis Babylonis)* eam captiuitatem in hæc verba prædixerat. verſ. 9. *Ecce ego mittam, & aſſumam vniuerſas cognationes Aquilonis, & Nabuchodonoſor Regem Babylonis ſeruum meum: & adducam eos ſuper terram iſtam, &c.* verſ. 12. *Et ſeruient omnes gentes iſtæ regi Babylonis ſeptuaginta annis.* Etſi paulo pòſt pueris *de ſemine regio & tyrannorum*, vt dicitur Danielis 1. verſ. 3. & inter cæteros Daniele, obſidum loco retentis, Ioachimus in regnum redire permiſſus eſt.

Babylonicæ deportationis initium.

Hoc igitur eſto transmigrationis initium; etſi nihil volumus in vtramque partem hoc loco præſcribere. Sed ſi cui magis arriſerit à Ioachim ſiue Iechoniæ tranſlatione auſpicari, quod multis eruditis placere video, ſacram Chronologiam profanæ conferens annos ſeptem adiiciet, ſi ab vndecimo Sedeciæ, annos octodecim. Quod etſi noſtris rationibus incommodum eſt, non magni tamen refert ad eam, quæ verſatur in manibus, quæſtionem.

31. Alterum Poſtulatum eſt, quod paucos admodum negaturos eſſe confido, vt mihi iuxta communem latéque peruagatam Chronologorum omnium ſententiam, anno Cyri primo poſt captam Babylonem, non autem Darij ſecundo, conſignare liceat finem Babylonicæ ſeruitutis.

Finis captiuitatis.

32. Tertium deniquè Poſtulatum eſt, vt quoniam Herodoti narrationem ad ſcripturæ rationes exigendam ſuſcepimus, liceat ex eius mente Cyro annos vndetriginta tribuere poſt debellatum Aſtyagem, & ex canone Mathematico, de quo ſuo loco dicendum eſt, annos nouem à capta Babylone, vt Cyrus anno regni Perſici viceſimo Chaldæam occuparit: annuitis,

Cyri regnũ in Perſide.

Initium regni Babylonici.

Digitized by Google

opinor, quare, ſi placet, hiſtoriam profanam ad ſacræ calculos reuocemus.

33. Anno primo Olympiadis 55ª. id eſt anno poſt Olympiades ab Iphito reſtitutas decimo ſeptimo ſupra ducenteſimum, Cyrus Perſarum regnum exorſus eſt, annis deinde viginti præter propter euoluris potitus eſt Babylone. Eodem anno qui fuit Olympiadis ſexageſimæ primus, finis imponitur Babylonicæ ſeruituti, à cuius initio iam anni ſeptuaginta effluxerant, vnde ſequitur annum Ioachimi quartum, eiuſque transmigrationem in annum ſecundum quadrageſimæ ſecundæ Olympiadis incidiſſe, qui fuit annus ante initium Cyri, quinquageſimus; poſt inſtitutas autem Olympiadas, 167. A quo cùm tibi centum & ſex annos, id eſt ab initio Cyri 156. pes retroactus impleuerit, apud Herodotum, vt infrà docebitur, Medorum ab Aſſyriis defectionem, apud Hebræos decimum quartum annum Ezechiæ, Aſſyriorum expeditione, & internecina clade, Sennacheribi nece, Aſſaradonis initio, particidarum in Armeniam receſſu, Ezechiæ morbo, redditáque per Iſaiam diuinitùs ſanitate, Merodach Baladan legatione, primaque mentione Regis Babylonij nobilem deprehendes.

Medorum defectio videtur anno Ezech. 14. contigiſſe.

34. Hinc rurſum, ſi annos vnum & ſexaginta numeres, habebis apud Græcos annum 217. ante Cyri primordia, & primæ Olympiadis initium, apud Hebræos annum Azariæ (qui & Oſias) triceſimum quartum inuenies. Ab Azariæ triceſimo quarto ad initium Dauidis anni 280. numerantur. A prima Olympiade ad excidiũ Troianum anni 407. è quibus ſi 280. deduxeris, comperies Dauidem anno poſt Ilij cladem ſeptimo & viceſimo ſupra centeſimum cœpiſſe regni gubernaculis admoueri. Ante hunc Saül annis quadraginta regnarat, & vt alibi probabitur, Samuel ante Saülem annos circiter triginta tres populum iudicarat. Heli autem annis quadraginta præfuerat Reip. Inuenies annos 113. ab Heli primordiis ad Dauidis inaugurationem euolutos. E quibus efficitur anno decimo quarto ante præfecturam Heli, anno 312. poſt egreſſionem filiorum Iſrael ex Ægypto & initam poſſeſſionem Chananitidis Troiam eſſe deletam. Quod ſecundum noſtram Chronologiam commodiùs alibi digerendam videtur anno Iairi Hebræorum Iudicis quarto contigiſſe, quod ſecunda parte ſomnij fusè Memburgus oſtendit.

Sacra Chronologia.

35. Ab hoc tempore ad annum illum Ezechiæ decimum quartum, & Sennacheribi necem, cuius occaſione putamus Medos depuliſſe iugum Aſſyriacæ dominationis anni quadringenti ſexaginta octo colliguntur. Aſſyrios autem ante Medorum rebellionem ait Herodotus annis quingentis & viginti tenuiſſe ſuperioris Aſiæ principatum. E quibus efficitur annis ante Troianam cladem 52. Monarchiam Aſſyriacam initium habuiſſe, quo tempore Gedeon Hebræorum adminiſtrabat Rempublicam. Et hoc eſt, opinor, quod ait Porphyrius apud Euſebium li. 10. προπαρασκευῆς. Sanchoniatonem ante bellum Troianum, Semiramidis ætate, non longò poſt Moſem tempore floruiſſe. Sed quid prohibet eius verba producere? Sanchoniaton, inquit, Berytius εἰληφὼς τὰ ὑπομνήματα παρὰ Ἱερομβάλου τοῦ ἱερέως θεοῦ Ἰευώ. *accepit commentarios à Ierobaal ſacerdote Dei Ieuo.* Imo Ierobaal ſiue Gedeon Iudex populi fuit, non ſacerdos, ſubdit Porphyrius. οἱ δὲ τούτων χρόνοι καὶ πρὸ τῶν Τρωϊκῶν πίπτουσι χρόνων, καὶ σχεδὸν τοῖς Μωσέως πλησιάζουσιν, ὡς αἱ τῶν Φοινίκης βασιλέων διαδοχαὶ μηνύουσι. *Illorum verò* (Sanchoniatonis, Ierobaal, & Abelbali Berytiorum Regis) *tempora etiam ante Troiana tempora inciderunt, & pene ad Moſis ætatem accedunt, vt indicant ſucceſſiones Regũ Phœniciæ*, pauciſque interiectis ſubdit, ἐπὶ Σεμιράμεως γέγονε τῆς Ἀσσυρίων βασιλίδος. *floruit ætate Semiramidis Aſſyriorum Reginæ.* Hæc Porphyrius.

Cum profana comparatio.

36. At ſi Euſebij Chronologiam amplectimur, dicendum eſt annis ante exodum pene quingentis, Semiramidem floruiſſe. Cùm nihilo ſeciùs ipſe ex Manethone & Africano quindecim dynaſtias Ægyptiorum agnoſcat, Africanus autem Chaldæorum & Arabum dynaſtias cum tredecim regibus qui ante Belum in Babylonia regnaſſe dicuntur annis 440. vide, ſultis, Salianum ad annum mundi 1932. n. 5. Quid? quod, vt notat Euſtathius in Dionyſij periegeſim, ſunt inter antiquos qui ἀρχαιοτέραν τὴν πόλιν ταύτην τῆς Σεμιράμιδος λέγουσιν ἔτεσι χιλίοις ὀκτακοσίοις, hanc vrbem Semiramide antiquiorem eſſe dicunt annis 1800. Quid quòd non paucis ante Ninum annis, vt author eſt Iuſtinus initio ſuarum hiſtoriarum Vexores Rex Ægypti & Scythiæ Tanais claruerunt? imò, vt idem ait lib. 2. Scythis ante Ninum *Aſia per mille quingentos annos vectigalis fuit, pendendi tributi finem Ninus Rex Aſſyriorum impoſuit.*

37. Sed hæc, inquiunt, exſufflantur, vt fabuloſa, ſcripturæ parum conſentanea, & tum recentioribus, tum antiquis improbata doctoribus. Cur hæc potiùs fabuloſa,

quàm Cteſiana de Nini & Semiramidis antiquitate narratio? Quidni enim hanc Aſſyriæ Monarchiæ annoſitatem è cœnoſo illo fonte deriuatam eſſe dicamus, cùm Clemens Alexandrinus 1. Stromatum eam ſtrictim & titubanter huius vnius authoritate confirmet? εἰ δὲ, inquit, τὰ Ἀσσύρια πολλοῖς ἔτεσι τῶν ἑλληνικῶν ἀρχαιότερα ἀφ᾽ ὧν Κτησίας λέγει. *Si res Aſſyriorum multis annis antiquiores ſunt, quam Græcanicæ, ex iis quæ refert Cteſias.* Sed iam, ſi placet, Cteſiæ & Herodoti Chronologiam ad ſcripturæ amuſſim exigamus.

38. Probat eruditiſſimus Petauius lib. 9. de Doct. temp. cap. 13. ſi Medorum imperio annos 317. vt Cteſiæ placet, Aſſyriorum Monarchiæ mille trecentos tribuamus, ad annũ prǽterpropter à diluuio centeſimum quinquageſimũ tertium referenda Monarchiæ illius primordia. Cteſias autem ait mille trecentos & ſexaginta à Nino ad Sardanapalum numerari. Vnde ſequeretur eiuſdem Petauij calculo, anno circiter poſt diluuium nonageſimo tertio Ninum Aſſyrij regni capeſſiuiſſe gubernacula, ſed ante hunc, vt Euſebio placet, Belus paret annis ſexaginta quinque, aut vt ait Africanus, quinquaginta quinque regnauerat, vnde ſequeretur viceſimo pene poſt diluuium anno, à Belo Aſſyriorum aut certè Babyloniorum imperium eſſe fundatum, annis circiter octoginta priuſquã Phalegus naſceretur. Sed hoc eſſe contra ſcripturæ fidem omnes intelligunt, & plerique poſt Euſebium Chronologiam ſacram ita profanę concinnant, vt anno Nini tertio ſupra quadrageſimum natus fuerit Abrahamus, Petauius eius ortum reuocat ad annum Semiramidis tertium & viceſimum.

Refutatur Cteſiana Chronologia.

39. Equidem non is ego ſum, qui quod omnibus pene Doctoribus perſuaſum eſſe video, id affirmem diuinis litteris eſſe contrarium, aut inſitam penitus opinionem credam poſſe meis rationibus euelli. Cùm tamen omnia quæ de Aſſyriorum primordiis & fine iactantur è Cteſia, tanquam è ſuo fonte manauerint, libenter interrogem quî conſentaneum ſit ſcripturæ, quod è Cteſia refert Siculus Diodorus lib. 2. ineunte, cùm Ninus Babylonios aggreſſus eſt, nondum conditam fuiſſe Babylonem? cùm Nemrod cœperit eſſe potens in terra, principiúmque regni eius Babylon, vt expreſſis conceptiſque verbis Gen 10. continetur. *Iis*, inquit, *temporibus, ea, quæ nunc eſt Babylon,* οὐκ ἦν ἐκτισμένη, *condita non erat, ſed in Babylonia erant aliæ nobiles ciuitates.*

Cteſias ſcripturæ contrarius

Deinde, quod iam ſuperiùs attigi, quæro quî tandem vel cum Geographia, vel etiam cum ſcriptura cohærere poſſit ille Niniues ſitus, qui à Cteſia & Diodoro deſcribitur. ἐπὶ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν ἔκτισε πόλιν, *ad fluuium Euphratem vrbem condidit.*

40. Sed hoc loco ſuũ Cteſiam reſpuent, & fatebuntur hallucinatũ eſſe Diodorum. Quibus & ego libens ſuffragabor, neque tuas ſuſpiciones, aut etiam conuicia, Baſili, magnopere pertimeſcam, qui, pace tua dixerim impenſiùs Diodoro, quàm cauſſæ patrocinari videbaris. Cùm enim in eos qui Diodorum hallucinari dicebant, paulò vehementiùs exarſeris, in refellendis iis, qui Belum eundem eſſe atque Nemrodem Abydeni authoritate contendunt, ita finxiſti, quaſi vim argumenti metuens, aſteriſci cuiuſdam occaſione lectionem in dubium reuocares, vel duos Belos fuiſſe diceres, & Babylonium, quem ij Nemrodem eſſe volunt, ab Aſſyrio Nini patre diſtingueres: quod etſi verum arbitror, tamen neceſſarium non fuit, & eluſio potiùs argumenti videri poſſit, quàm ſolida dilutio. Quanto compendioſiùs enim & neruoſiùs negare potuiſti è verbis Abydeni colligi poſſe Belum primum fuiſſe vrbis Babylonicæ conditorem? Ait enim duntaxat Belum deterſis paludibus quæ regionem occupabant. Babylonem τείχει περιβαλεῖν muro circumdediſſe, quibus potiùs innuitur, priùs conditam fuiſſe Babylonem, quàm opera Beli muro circundatam.

41. NEARCHVS. Video quid velis, Baſili. Aliò deriuare cupis orationem, ſed

Verte omnes te te in facies, & contrahe quicquid

Siue animis ſiue arte vales,

nuſquam te elabi patiemur. Age igitur, in viam. BASIL. Certum eſt è Iudith 5. Thare & Abraham *deſerentes ceremonias patrum ſuorum, quæ in multitudine Deorum erant*, è terra Chaldæorum exiuſſe, ſiue Deus illis exire præceperit, vt legitur in Latina verſione, ſiue illos Chaldæi à facie Deorum ſuorum eiecerint, vt in Græcis codicibus habetur, καὶ ἐξέβαλον αὐτοὺς ἀπὸ προσώπου τῶν θεῶν αὐτῶν; *& eiecerunt eos à facie Deorum ſuorum*, ſiue Abraham, qui ignem adorare nolebat, in ignem coniectus, & Babylonico vallatus incendio, inde fuerit auxilio Dei liberatus, vt iam diximus, conſtantem eſſe Iudæorum traditionẽ ipſa ſcripturæ authoritate firmatam, ſiue potiùs tres iſtæ profectionis cauſſæ concurrerint.

42. Quicquid ſit, cùm eum omnes vi- Probatur à rebus geſtis Abrahami, Aſſyrios eo tempore nondum imperaſſe
tandæ vexationis cauſſa migraſſe fateantur, non videtur diutiùs in Meſopotamia fuiſſe manſurus, ſi iam tum Chaldæis & Aſſyriis Meſopotamia paruiſſet. At vt habetur

betur

betur in Græco contextu Iudith 5. ἔφυγον εἰς Μεσοποταμίαν καὶ παρῴκησαν ἐκεῖ ἡμέρας πολλάς. *Et fugerunt in Meſopotamiam, & habitauerunt ibi dies multos*, quam interpretationem magnus quoque Doctor amplectitur, lib. 16. de Ciuit. cap. 13. Neque verò ſic ibi verſatus eſt vt Aſſyriorum metu ſe in latebras abſtruderet, ſed luce palam multa gerebat, multa contrahebat, rem familiarem augebat, animas in Haran faciebat, id eſt, ſeruitia ſibi comparabat, vel, vt Rabini quidam exponunt, multos à falſorum nouitiorúmque deorum cultu ad veri Dei cerimonias cultúſque reuocabat. Quæ ſanè palam facturus fuiſſe non videtur, ſi iam rum Aſſyrij Meſopotamiam tenuiſſent. E quibus liquet Ninum ea tempeſtate nondum monarchiam condidiſſe.

43. Quid? quòd, cùm vrgente fame Gen. 12. Patriarcha deſcendit in Ægyptum, ſuum habebant Ægyptij Pharaonem, quem nemo probabiliter dixerit Aſſyriis ſeruiſſe? At ſi Cteſiam audimus in Semiramidis & Nini ditionem conceſſerat. Eodem pene tempore quo Abramus è Chaldæa fugiebat, Codorlahomor Rex Perſarum Pentapolim redigebat in ſeruitutem. Gen. 14 v. 4. Nullum hîc apparet Aſſyriæ Monarchiæ veſtigium. Imò ſi iam tum imperitabant Aſſyrij, & totam Aſiam, exceptis Indis, vt dici ſolet, obtinebant, non Perſarum Regi, ſed Aſſyriorum Imperatori ſeruiſſe dicerentur. Decimo tertio pôſt anno Pentapolitani deficiunt: Nec hîc quidem Aſſyriorum ſcriptura meminit, cùm vel eorum ſola commemoratio illos quinque ciuitatum regulos facilè potuiſſet in officio continere. Rebellibus quatuor Reges inter ſe fœderati bellum indicunt, & quidem, vt Genebrardus in annum mundi 3356. & Torniellus ad annum 2016. num. 6. prudenter aduertunt, tanquam ſui iuris in ſcriptura nominantur.

44. Sed vltrò fatentur huius imperij raram in profanis hiſtoriis, in ſacris autem ante Phulem quem Sardanapalo poſteriorem fuiſſe volunt, omnino nullam mentionem exiſtere: nihil tamen inde concludi. Quia negatiuum eſt argumentum, vt vocant; neque ſi ſcriptura nullam facit Angliæ, Franciæ, Germaniæ mentionem, hinc efficitur eas prouincias non fuiſſe. Quanquàm, vt optimè notat Loco proximè laudato Genebrardus, ſi tam potens & ampla fuiſſet iſta Monarchia, in tanto annorum ſpatio propter vicini am, illi commercium aliquod aut res alia fuiſſet cum Iudæis, cum Syris, cum finitimis aliis populis, quorum bella réſque geſtas ſcriptura ſolet attingere.

45. Sed aliam probationis viam ineamus. Nini ac Semiramidis temporibus ingenti mortalium copia iam orbis terrarum affluebat Hinc ingentes illi exercitus. Ninus Bactrianis bellum inferens, ſi Cteſiæ fidem habemus, πεζῶν μὲν ρό μυριάδας, ἱππέων μὲν μιᾷ πλείους τῶν εἴκοσι μυριάδων. *Peditum decies ſepties centena millia, equitū ſupra ducenta dena millia numerauit*, vt ait Diodorus lib. 2. Pan. 66. Græcæ Edit. & vt pag. 74. ſubnectitur, Semiramis exercitum altero tanto pene maiorem in Indiam infudit. Erant enim πεζῶν μὲν τριακόσιαι μυριάδες, ἱππέων μὲν πεντήκοντα μυριάδες, *peditum quidem tricies centena millia, Equitum autem millia ducenta quinquaginta.* Ac qui Geneſis hiſtoriam legerit, is æuo Patriarcharum inueniet Syriam & Meſopotamiam adhuc pene vacuas fuiſſe cultoribus, vnde liceat de reliquis facere coniecturam. Hinc Moab & Ammon ſuam ſinguli gentem ampliſſimam, ſuam Iſmaël in Arabia, ſuas ſinguli Cethuræ filij partim in Troglodytide, partim in Arabia felice, partim etiam in India condiderunt, ſi Ioſepho l. 1. antiquit & Hieronymo in tradit. Hebraic. fidem adhibendam putamus. E quibus liquet ante Abrahamum eas regiones nondum fuiſſe coloniis occupatas.

46. Amraphel cum cæteris Regibus fœderatis Chorræos in montibus Seir deleuerat. Eam regionem Eſau ducenteſimo fere pôſt anno cultoribus adhuc inuenit exhauſtam, ibíque gentem Idumæorum à ſe propagauit. Labanus, vt dicitur Geneſ. 30. v. 35. ſeparauit capras, & oues, & hircos, & arietes varios & maculoſos. Cunctum autem gregem vnicolorem id eſt albi & nigri velleris tradidit in manu filiorum ſuorum, & poſuit ſpatium itineris inter ſe & generum trium dierum, qui paſcebar reliquos greges eius. Quod profectò tactum non diceretur, niſi *ſaltus longè latéque vacantes* habuiſſent ca p 34. verſ. 21. Sichem & Hemor aiunt terram ſuam latam eſſe & ſpatioſam, & cultoribus indigere. Iam ſi tanta fuit in Syria, Meſopotamia, cæteriſque Babyloniæ regionibus ſolitudo, vnde diſperſi fuerant mortales, quis non aduertit in cæteris mundi plagis maiore diſſitis interuallo maiorem etiam fuiſſe vaſtitatem? Vnde igitur Ninus & Semiramis, ſi ante hæc tempora floruiſſe dicantur, tam immanes exercitus contrahere potuerunt?

47. Merops. Meminiſtine quid, ſuperiùs dixeris? Basil. Quid tandem, Merops? Merops, Aiebas ab eruditiſſimo Petauio lib. 9. de Doct. Temp. c. 14. Arithmetica progreſſione demonſtrari fieri potuiſſe vt iam tum incredibiles ſcriberentur exercitus. Basil Aiebam ſanè. Sed aliud eſt fieri potuiſſe, aliud reuera eſſe factum. Nam eadem numerorum progreſſione facilè demonſtraueris fieri poſſe vt paucis admodum annis tota Europa leporibus aut cuniculis impleatur: neque tamen rectè collegeris id reapſe contigiſſe, quod fieri potuiſſe concedimus. Fatemur qua tempeſtate natus eſt Abrahamus, iam tum fieri potuiſſe, vt omnes orbis antiquis cogniti plagæ frequentibus coloniis opplerentur, ſed interim ſcriptura docet æuo Patriarchatum non remotas ſolùm, ſed etiam vicinas Babyloniæ regiones cultoribus admodum paucis fuiſſe celebratas, vt proinde dici non poſſint Ninus & Semiramis eo tempore floruiſſe.

48. Evlog. Quid ſi reſponderint hos innumerabiles exercitus, fabularum quam veriſimiliores videri? quid enim non Græcia mendax audet in hiſtoria? Basil. Vtinam id quidem reſpondeant, Eulogi, tum libenter ab iis ſciſcitabor quid cauſſæ ſit, cur cùm ſuum illum Cteſiam in tempore conditæ Babylonis, vrbis Nini ad Euphratem, vt ait conſtitutæ, ſitu, Semiramidis parente, infantis educatione, rebus geſtis & copiarum numero, eiuſdem in columbam tranſmutatione fabuloſum eſſe fateantur, cùm nihil huiuſmodi fabularum, quod quidem ad res Aſſyriacas pertinet, in Herodoto deprehendant, nihilo tamē ſeciùs cùm ad illius Monarchiæ tum amplitudinem, tum antiquitatem ventum eſt, vni Cteſiæ mordicùs hæreant, ab huius vnius nutu dependeant, & Aſſyrios non ſuperioris duntaxat Aſiæ cum Herodoto, ſed è Cteſia totius Aſiæ, exceptis Indis, dominatos eſſe defendant, non cùm Herodoto annos circiter ſeptingentos à Nino ad Cyrum, ſed cum Cteſia mille propè & ſeptingentos numerandos putēt. Quam Cteſiæ Chronologiam tam anxiè ſequuntur, vt pleriſque annalibus

centeſima pagina ſurgat.

dum vacua Regum Aſſyriorum omina, inaugurationes, obitus identidem inculcant, & quidem nulla penitus facta rerum ab iis tanto tempore geſtarum mentione, quaſi omnes oſtrei vitam egerint, & ſcopulis affixi, ſolíque ſaginæ inhiantes nuſquam ſe promouerint.

49. Evlog. Quid ſi conceptis pene ſcripturæ verbis cuicero Ninum vel Patriarcharum ætate, vel ſaltem ante Moſis tempora Niniuem Aſſyriæ Metropolim condidiſſe? Basil. Mihi quidem rem gratiſſimam feceris, Eulogi, ſi communem illam Chronologiam viris doctiſſimis probatam, omniúmque tritam ſermonibus, etiam ſcripturæ conſentaneam oſtenderis. Neque enim ſi quando nouas opiniones amplector, id contentionis libidine facio, ſed ſtudio veritatis. Evlog. Ait Moſes Geneſ. 10. *De terra illa egreſſus eſt Aſſur, & ædificauit Niniuem, & plateas ciuitatis, & Chale. Reſen quoque inter Niniuem & Chale, hæc eſt ciuitas magna.* Non iam contendo Ninum fuiſſe primum vrbis illius conditorem, qui à deuictis Aſſyriis nomen Aſſur acceperit. Nearchus enim noſter firmis, vt quidem iudico, rationibus ab ea nos opinione deduxit. Illud aio, cùm ciuitas magna κατ' ἐξοχὴν à Moſe dicatur, hinc meritò colligi iam tum Aſſyriorum monarchiam floruiſſe; cúmque nomen ab ipſo Nino ſiue conditore, ſiue inſtauratore ſortita fuerit, dubium non videri quin Ninus Moſe qui Niniuem appellat, fuerit antiquior.

50. Basil. Breuem ſanè mihi lætitiam peperiſti. Sperabam equidem fore vt diſertis, quod aiebas, ſcripturæ verbis ad ſententiam communem adduceres: ſed nihil euincit oratio tua. Quid enim ſi dicamus Moſen Prophetico Spiritu afflatum hæc verba, *Hæc eſt ciuitas magna propter futuram vrbis amplitudinem ſubdidiſſe?* Quid ſi & iam magna ciuitas erat, & necdum Aſſyriorum ſtabat imperium? Ioſue 11. v. 8. & iterum cap. 19. verſ. 29. Sidon magna nuncupatur, an idcirco quatuor mundi Monarchiis quintam Sidoniorum eo tempore florentem debemus annectere? Quid ſi non Niniue à Nino, ſed contra Ninus à Niniue nomen acceperit? Quid ſi tum vrbis nomen, tum iſta verba adiecta fuerint à Sapientibus Synagogæ, qui longo poſt Moſen tempore floruerunt.

VIII. *Appendicula de quibuſdam verbis ſcripturæ adiectis.*

51. Evlog. Bona verba, quæſo, Baſili noſter. Quis enim non videt vacillare ſcripturas, vel potiùs earum authoritatem funditus interire, ſi ſemel admiſerimus, fieri potuiſſe vt & in textum principem, & in omnes Græcas, Latinas, Chal-

daicas editiones, in omnia penitus exemplaria, iam inde ab Eccleſiæ naſcentis initio menda quædam irrepſerint? Quis non poterit, quoties ei commodum fuerit, dicere has vel illas voces in ſcripturam illapſas? Quis hoc pacto non poterit difficultates omnes expedire, vel potiùs perſpicuæ veritati tenebras offundere? conteſtatur Ioannes extremo cap. Apocalypſis, & quaſi toti ſcripturæ ſigillum apponit.
Verſ. 18. 19. *Si quis appoſuerit ad hæc, apponet Deus ſuper illum plagas ſcriptas in libro iſto, & ſi quis diminuerit, de verbis libri prophetiæ huius, auferet Deus partem eius de libro vitæ, & de ciuitate ſanctâ.* An Apocalypſis ſola ſancti ſpiritus afflatu concepta eſt, cui nihil attexere liceat, nihil de eius authoritate libare?

52. Basilivs. Tamen, vt ſcias, Eulogi, Nemo fere dubitat quin multa verba multæ ſententiæ, quaſi plagulæ quædam aut emblemata ſcripturis acceſſerint, quis tamen hæc adiecerit, Samuélne, an alius Propheta, an Eſdras in magna illa Synodo, in qua canonem ſcripturarum digeſtum eſſe plerique credunt,

Hebrai certant, & adhuc ſub iudice lis eſt.

vt Serarius aduertit. Certè grauiſſimis authoribus placet Eſdram de Concilij ſententia pro vetuſtis & exoletis quibuſdam locorum vocabulis, repoſuiſſe notiora, & vel perſpicuitatis, vel continuationis hiſtoricæ cauſſâ quaſdam intexuiſſe ſententias.

53. Placet è multis exemplis paucula delibare. Geneſ. 35. v. 19. *Mortua eſt ergo Raphael, & ſepulta eſt in via qua ducit Ephratam. Hæc eſt Bethlehem.* Nomen Ephrata pro veteri & iam ignoto vrbis vocabulo ſubiectum, & poſt obitum Moſis & aditam terræ poſſeſſionem impoſitum ab Ephrata Calebi vxore, de qua 1. Paralip. c. 2. v. 19. & 24 plerique ſentiunt, & probari poteſt è cap. 3. v. 4. *Iſti ſunt filij Hur primogeniti Ephrata patris Bethlehem*, & Rabbini quidam, Lyranus, Pererius, Cornelius in Geneſiin, aliique non pauci, poſtremas illas voces, *Hæc eſt Bethlehem*, explicationis cauſſâ ſubnexas eſſe credunt, cùm vrbs illa non ante Ruth Moabitidis
Ad annum ætatem à frugum vbertate nomen accepe-
mūdi 3610. rit. Et, vt Tornielli verbis vtar, vrbs quæ
Num. 20. tempore Moyſi vocabatur Cariath Arbe, Geneſis 13 & alibi non ſemel nuncupatur Hebron, quod nomen poſteà, mortuo iam Moyſe ab Hebron filio Caleb illi vrbi inditum fuiſſe graues authores tradiderunt. Item vrbs alia, quæ olim dicebatur Lais vel Leſem, appellatur Dan, & nihilominus longè poſt Moyſem defunctū nomen impoſitū fuit à Daniris, vt apertè traditur Ioſue c. 19. v. 47. & Iudicum c. 18. v. 29.

Sed hæc ipſa Ioſuæ clauſula nunquid aliena manu inſerta eſt? cùm liqueat è lib. Iudicum, idolum Michæ, cuius occaſione nomen vrbis muratum eſt, poſt Ioſuæ mortem contigiſſe.

54. Evlog. Atenim Moſes & Ioſue diuino afflati Spiritu, longè ante quàm fie- Num 32. v.
tent, litteris mandare potuerunt. Basil. 41. Deuter.
An etiam illud quod Moſes & Ioſue fre- 3. v 14. Io-
quenter inculcant terram Galaad ſiue Ba- ſue 13. v. 30.
ſan dictam fuiſſe Hauôth Iair, cùm è Iudicum 10. v. 4. liquidò pateat Iair Iudicem trecentis circiter annis ab obitu Moſis elapſis, nomen ſuum his ciuitatibus indidiſſe? quod ſi Moſes Spiritu Prophetico præuidiſſet, nunquam tamen his verbis ſuam Prophetiam edidiſſet Deuter. 3. v. 14. *Vocauitque ex nomine ſuo Baſan Hauoth Iair, id eſt villas Iair vſque in præſentem diem.* Qui loquendi modus Moſe viuente, qui eo ipſo anno mortuus eſt, quo Iſraelitæ terræ Baſan poſſeſſionem inierunt, non ſanè potuit vſurpari. Quid illi, *Erat autem Moy-*
ſes vir mitiſſimus ſuper omnes qui moraban- Num. 12. v.
tur in terra? Quis non videt hunc verſicu- 3.
lum narrationi Moſis attextum? Si quidem, vt ait neſcio quis τὸ καυχᾶσθαι παρὰ καιρὸν μανίῃσιν ὑποπρέπει. *Gloriari intempeſtiue inſanijs conſonat.*

Quis extrema verba Deuteronomij, & Pindarus
capitis 52. Ieremiæ non videt eſſe quaſdam Olymp. 9.
appēdiculas, & velut lacinias Prophetarum verbis aſſutas? Niſi verò quis putat à Prophetis etiam hiſtoricè futura narrari.

55. Quòd ſi quid in tota ſcriptura videtur interpretationem & gloſſema redolere, contextus ipſe traiectióque verborum ſatis indicat, iſtam clauſulam, *hac eſt ciuitas magna*, alteri potiùs quàm Moſi acceptam eſſe referendam. Quid igitur? ſcripturæ maieſtatem minuimus, aut eius labefactamus authoritatem? imò cùm hæc ſiue additamenta ſiue gloſſemata, ſiue quocunque nomine appelles, ex eodem Spiritu manarint, eandem, quam cæteris, authoritatem & venerationem tribuendam eſſe defendimus, neque veremur, vt ei qui ſancti Spiritus afflatu, perſpicuitatis cauſſâ quicquam appoſuerit ſcripturæ conſentaneum, apponantur plagæ, aut is qui eiuſdem Spiritus inſtinctu verbum ſuſtulerit antiquum & exoletum, vt notius ſubſtituerit, de libro vitæ deleatur.

IX. *Explicatur Iſaiæ locus.*

56. Merops. Quid ſi ante natum Moſem, non ſolùm in Aſia flo-

ruerunt Aſſyrij, ſed etiam ad Ægyprum vſque fines imperij protulerunt? Certè Caietanus ad illa verba Exodi 1. v. *Surrexit interea Rex nouus ſuper Ægyptum qui ignorabat Ioſeph.* Pharaonem illum qui primus vexauit Hebræos, fuiſſe putat Aſſyrium. Ex eo, inquit, quod ignoraſſe dicitur Ioſeph, videtur quòd non Ægyptius fuerit; nam Ioſeph notus fuerat familiis omnibus Ægyptiorum. Præſeferunt autem verba Iſaię cap. 52. verſ. 4. quod fuerit Aſſyrius. Nam dicit, *in Ægyptum deſcendit populus meus à principio, & Aſſur abſque cauſſa calumniatus eſt eum* Hic enim Rex nouus eſt qui oppreſſit abſque vlla culpa populum Iſraël. Hæc ille. Basil. Facilè, Merops, hanc nebulam quam Caietanus obtendit, & quidem vno verbo diſſlabimus. Duplicem ſignificat populi ſeruitutem alteram in Ægypto illaram à Pharaone, quam diſertè non expreſſit quidem: ſed quia nemini fuit ignota, præcedenti deſcenſu voluit intelligi, alteram ab Aſſyriis inflictam, ſiue cùm Theglat Phalaſſat & Salmanazar decem tribus abduxerunt, ſiue cùm Iudam & Benjamin Nabuchodonoſor, qui etiam dominatus eſt Aſſyriæ, tranſtulit Babylonem. Quæ expoſitio planè certa eſt ex interpretatione LXX. ſeniotum. Εἰς Αἴγυπτον κατέβη ὁ λαός μȣ τὸ πρότερον παροικῆσαι ἐκεῖ, ϗ εἰς Ασσυρίȣς βίᾳ ἤχθησαν. *In Ægyptum deſcendit populus meus vt illic habitaret, & in Aſſyrios violenter abducti ſunt.*

Sed iam abs te percunctor, Nearche, de Aſſyriorum antiquitate quid ſentias? Ecquod eius repereris vel in Pentateucho, vel in Ioſue, Iudicumque libro veſtigium?

X. *Quis fuerit Aſſyriorum ſtatus, Patriarcharum & primorum Iudicum Ætate.*

57. NEARCHVS. Tibi planè aſſentior, Baſili. Nam ſi, poſt publicam generis humani cladem, eluuionémque terrarum, ſtatim ab ipſo mundi renaſcentis exordio, tantus fuit Aſſyriacæ Monarchiæ ſplendor, tanta maieſtas, vt omnem longè latéque, cis & trans Euphratem Aſiam exceptis Indis obtinerent, vt Euſebius & poſt eum Chronologi paſſim arbitrantur, quî factum eſt vt profligatis Abrami virtute quatuor Regibus Aſſyrij monarchæ beneficiariis, & inter eos Amraphele Babyloniorum Rege, tantus Aſſyriotum Imperator nuſquam ſe commouerit, non conſcripſerit nouos exercitus, non ſuppleuerit copias quæ Abrami ſanguine quatuor Re- Prouer. 21. 1.
gum manes expiarēt? Ad ſolenne videlicet illud recurrent. *Cor Regis in manu Dei, & quocunque voluerit, inclinabit illud.*

58. Si tanta maieſtate pollebant quî factum, vt cùm Ioſue tantam hominum multitudinem in Chananæam infunderet, nihilque propiùs videretur, quàm vt in prouincias vicinas longè latéque redūdarent, quî factum, inquam, non ſolùm vt bello ſuperſederit Aſſyriorum, & totius Aſiæ Monarcha, ſed ne ſciſciratum quidem miſerit quorſum Ioſue nullâ prouocatus iniuriâ tantam Chananæis & Aſſyrię vicinis, & imperio ſubditis cladem intuliſſet? *Cor Regis in manu Domini.* Si Meſopotamia iam tum in Aſſyriæ Regis ditionem conceſſerat, quî factum eſt vt Hebræi Chuſano Raſathaim potiùs Meſopotamiæ Regi, quàm Aſſyriis ſeruiſſe dicantur Iudicum 3. v. 8? Si Meſopotamia tam vicina regio nondum parebat Aſſyriis, quî factum vt ad vltimas terrarum plagas imperium promouerint? ſi iam parebat, quî factum vt oppreſſis octauo pòſt anno Meſopotamenis, Hebræi per annos quadraginta ſub Othoniele quieuerint, & Aſiæ totiûs Imperator non ſolùm ſuorum cladem vltus non fuerit, ſed ne verbo quidem ſignificarit Hebræis eorum rebellionem ſibi non placere? Hîc etiam *cor regis in manu Dei.*

59. Quæ ſi nemo dixerit, ne in re tam ſeria ludere, & inſtar mali poëtæ, cùm fabulæ exitum inuenire nōn poſſit, Deum è machina producere videatur, profecto dicendum eſt cùm Genebrardo ea quæ de Aſſyriorum antiquitate vulgo iactantur, eſſe fabuloſa, vel cum Dionyſio Halicarnaſſeo eos partem exiguam Aſiæ tenuiſſe, vel cum Herodoto ſuperioris Aſiæ duntaxar eſſe dominatos, vt eorum arma vix ante Regum Hebræorum tempora Euphratem traiecerint.

XI. *Explicatur prophetia Balaami.*

60 EVLOG. Credis igitur huius imperij nullum ante Regum libros in ſcriptura extare veſtigium? NEARC. Planè ſic mihi perſuadeo. EVLOG. Vnde igitur Num. 24. v. 22. ſcribit Moſes de Balaamo. *Vidit quoque Cinaum, & aſſumptâ parabolâ, ait: Robuſtum quidem eſt habitaculum tuum, ſed ſi in petra poſueris Nidū tuum, & fueris electus de ſtirpe Cin, quādiu poteris permanere? Aſſur enim capiet te.* Audis in

Moſe Aſſyriacæ Monarchiæ mentionem? Nearc. Sanè futura prænuntiatur. Sed tu non prædictionem de futuro, ſed Monarchiæ iam conſtitutæ veſtigium remonſtraturum eſſe promiſeras. Et vt videas longè poſt futura prædici, non præſentia monſtrari, ſtatim ſubnectitur, verſ. 23. *Aſſumptáque parabolâ iterum locutus eſt. Heu quis victurus eſt, quando iſta faciet Deus?* Quaſi multis pòſt ſeculis hæc euentura præſagiat.

61. Aut ſi hinc efficitur iam tum Aſſyrios rerum potitos, eſſe dicamus annis ante Romulum circiter ſeptingentis Romanum imperium floruiſſe, quia ſubditur v. 24. *Venient in trieribus de Italia, ſuperabunt Aſſyrios, vaſtabúntque Hebræos, & ad extremum etiam ipſi peribunt.* Sed iam auemus ex te ſcire, Baſili,

---

XII. *Quis Aſſyriorum ſtatus fuerit tempore Saülis, Dauidis, & Salomonis.*

62 BAsil. Primo Regum cap. 14. v. 47. *Saül confirmato regno ſuper Iſrael pugnabat per circuitum aduerſus omnes inimicos eius: contra Moab & filios Amman & Edom, & Reges Soba, & Philiſthæos, & quocunque ſe verterat, ſuperabat.* Hîc, niſi per Reges Soba, Reges Aſſyriorum intelligit, mirum Aſſyrios tantis Saülis progreſſibus non obſtitiſſe, cap. 15. v. 7. Idem Saül per regionem Heuila, Victricia ſigna circumtulit. Hanc Heuilam aduerſariorum pleríque circa Meſopotamiam & Babyloniam fuiſſe putant, quam Phiſon fluuius Paradiſi Gen. 2. dicitur circuire, ex quorum ſententia ſequitur, vt aliquando Theophraſtus oſtendit, Saülem cum exercitu Babyloniam impune tranſiiſſe. Quod ſanè mirum eſt, ſi iam Aſſyrij omnia trans Euphratem, exceptis Indis, obtinebant.

De Paradiſo.

63. Quo tempore Dauid regni gubernacula tractabat, Adarezer Rex Soba videtur in Aſia longè latéque dominatus. Hunc Ioſephus lib. 7. Antiquit. Sophenorum Regem appellat. Sophenem autem Ptolemæus tabula 3. Aſiæ, & Strabo lib. 11. in Armenia maiore, trans Euphratem, in Aſſyriæ confinio poſuerunt. Plinius lib. 6. cap. 13. clariſſimè. Armeniæ maiori à frontibus, parte quæ vergit in Comagenem, Sophene copulatur, eíque Adiabene Aſſyriorum initium. Videre, ſultis, eodem lib. c. 9. & lib 5. cap. 12. Hunc Adarezer, ait ſcriptura & eduxiſſe Syros qui erant trans Euphratem, & adduxiſſe eorum exercitum, quibus Sabacum principem militiæ ſuæ præfecit. Eum autem fuiſſe Regem Aſſyriorum perſuader non ſolùm Sophenes & Aſſyriæ vicinitas, ſed etiam regni ipſius amplitudo. Quippe qui iam dicere poterat, quod ſecutis temporibus alius Aſſyriorum Monarcha, Iſaiæ 10. v. 9. *Nunquid non principes mei ſimul reges ſunt?* Nec enim pauci reges in eius ditionem conceſſerant. Vt liquet è ſecundo Reg. cap. 10. exeunte. *Videntes autem vniuerſi Reges qui erant in præſidio Adarezer,* imò ſi fontes Hebræos adimus, illius עבדים ſerui dicuntur, ſiue παῖδες, vt LXX. viri tranſtulerunt.

Sophene. 2. Reg. c. 8 & 10. 1. Paral. c. 18. & 19.

Adarezer an Rex Aſſyriæ.

Certè Eupolemus apud Euſebium lib: 9. ϖροπαρασκ. inter cæteras gentes à Dauide ſubiugatas enumerat Σύρους τοὺς περὶ τὸν Εὐφράτην οἰκοῦντας ποταμὸν, καὶ τὴν Κομμαγηνὴν, καὶ τοὺς ἐν Γαλαδηνῇ Ἀσσυρίους. *Syros ad Euphratem habitantes, & Commagenam, & Aſſyrios Galadenam incolentes.*

Aſſyrij à Dauide victi.

64. Quanquam quid opus eſt probationem ab authoribus profanis accerſere? cùm verbis conceptis pſal. 82. inter cæteros Iſraelitici nominis hoſtes Aſſyrij numerentur. *Et enim Aſſur venit cum illis: facti ſunt in adiutorium filijs Loth.* Neque verò ſolùm totam Syriam cis Euphratem cùm à Thou Syriæ Emath ſiue Antiochenæ diſceſſeris, Dauid ſibi tributariam effecit, ſed etiam Euphratem tranſgreſſus Sophenem & Meſopotamiam ferro flammáque vaſtauit, vt Pſalmi 59. teſtatur inſcriptio, *cùm ſuccendit Meſopotamiam Syriæ & Sabal.* Sed aliqui, credo ne Aſſyriæ Regum in Gynecæo ſeneſcentium quietem interpellent, neſcio quam Syriam Soba cis Euphratem, & Meſopotamiam nouam comminiſcuntur, eámque ſic appellatam volunt, quòd ſit inter duos fluuios conſtituta. Si quæras huius opinionis authorem, qui vel annos tricenos exegerit, non habebunt. Si nomen duorum iſtorum fluuiorum nouam Meſopotamiam alluentiũ; tacebunt. Tanti videlicet illis fuit Cteſianas illas de Regum Aſſyriorum inertia fabellas defendere.

David Euphratem tráſgreſſus.

65. Sed quorſum iſta? profectò vt intelligatis vel Saülis Dauidiſque tempore nondum ſtetiſſe Aſſyriorum Monarchiam, vel ſi iam ſtabat (vt veriùs puto) eundem Aſſyriæ Regem fuiſſe, qui Rex Soba, ſiue Sophenorum, interprete Ioſepho lib Regum & Paralip. nuncupatur, qui cùm Aſia ſuperiore non contentus cis Euphratem imperij fines proferre voluiſſet, primùm à Saüle repreſſus eſt, deinde, vt dicitur Pa-

ralip. 1. cap. 18. v. 3. *Percuſſit Dauid etiam Adarezer Regem Soba, regionis Hemath, quando perrexit vt dilataret imperium ſuum vſque ad flumen Euphratem.*

68. Merops. Hic te, Baſili, teneo. Hemath eſt Antiochena Syria. Ea ſine dubio cis Euphratem. Adarezer fuit Rex Soba regionis Hemath. Non igitur Aſſyriorum. Rex fuit, neque Soba trans Euphratem Basil. Si ſola Hebræorum & Græcorum codicum authoritate ſtaremus, faciles haberet explicatus obiectio. Diceremus enim ſecundum Hebræos Adarexer à Dauide percuſſum חמת vſq. ad Hemath, in quam regionem fugatus profugerat vel ſecundũ Græcos ἐν Ἡμαθ in Hemath, ſiue in regione Hemath, eam pugnam eſſe pugnatam. Quia tamen in communis editionis verba iurauimus, vt par eſt, & ipſi LXX. ſeniores in editione Sixtina ſuffragantur noſtræ verſioni, & textus omnes inter ſe facilè conciliari poſſunt, dicamus Regem Soba dictum etiam fuiſſe Regem regionis Hemath, quòd aliquam regionem Thoü Regi Antiochenæ Syriæ abſtuliſſet.

67. Quidquid ſit de verbis, de re ipſa conſtat. Nam eodem capite v. 9 ſubnectitut. *Quod cùm audiſſet Thoü Rex Hemath percuſſiſſe videlicet Dauid omnem exercitum Adarezer Regis Soba, miſit Adoram filium ſuum ad Regem Dauid, vt poſtularet ab eo pacem, & congratularetur ei, quod percuſſiſſet & expugnaſſet Adarezer, aduerſarius quippe erat Thou Adarezer.* E quibus liquet alium fuiſſe Regem Soba, alium Regem Hemath. Sed iam, ſi placet, pauca de Salomone.

Exercuit etiam ille *poteſtatẽ ſuper cunctos Reges à flumine Euphrate, vſque ad terram Philiſtinorum, & vſque ad terminos Ægypti.* vt dicitur 2. Paralip. cap. 9. v. 26. Non igitur æuo Salomonis Aſſyrij citeriorem Siam obtinebant.

XIII. *Quis fuerit Aſſyriorum ſtatus ab obitu Salomonis, ad Regem Azariam.*

68 PEr annos ampliùs centum & ſexaginta ab obitu Salomonis ad Azariæ ſiue Oziæ Regis initium euolutos nullum extat in ſcripturis Aſſyriacæ monarchiæ veſtigium. Quia tamen Benadab Rex Syriæ adeo potens fuit cis Euphratem vt Ioſaphato regnante Reges triginta duos in Iſraelem ſecum adduceret, (3. Reg. c. 20. v. 1.) & alij deinde Reges in Syria floruerunt, inde liquidò patet Aſſyrios poſt quam à Dauide repreſſi fuerant, Euphratem non eſſe tranſgreſſos.

Benadab Regis Syriæ potentia.

69. Porro qui à deleto Aſſyriorum imperio ſubuerſaque Niniue ad primum Cyri annum, annos trecentos ſeptemdecim cum Petauio numeraret, is annum excisæ Niniues anno Ioæ ſecundo conſignare deberet. Qui autem cum Iuſtino lib. 1. annos trecentos & quinquaginta Medorum poſt Ninũ deletam imperio tribueret vrbiſque cladem annis tribus & triginta remoueret, is quartum Ioſaphati annum Niniues interitu nobilem inueniret Euſebius Sardanapali necem cum anno Azariæ ſexto, Tornielluscum nono, Salianus cum decimo componit. Ex Herodoto facilè colligitur Medorum defectionem in annum Ezechię circiter quartum & decimum incidiſſe. quod enucleatiùs alio loco tractabitur Sed *quod nunc inſtat, agamus.*

70. Ait Herodotus libro 1. Nitocrim Babylonis reginam, quam Nabuchodonozoris magni coniugem fuiſſe, ſuſpicamur, & ex Herodoto Cyaxar s & Aſtyagis temporibus vixiſſe conſtat, ait, inquam Herodotus Nitocrim quinque generationibus, id eſt annis centum circiter & ſeptuaginta poſt Semiramidem floruiſſe ἡ μὲν, inquit, πρότερον ἄρξασα τῆς ὕστερον, γενεῇσι πέντε πρότερον γενομένη, τῇ οὔνομα ἦν Σεμίραμις. *Quæ priùs quam poſterior regnauit, generationibus quinque fuit antiquior, cui nomen Semiramis.* Iam, vt idem ait lib. 2. ad finem vergente γενεαὶ τρεῖς ἀνδρῶν ἑκατὸν ἔτεά ἐστιν *Tres hominum ætates centum ſunt anni.* Iam ſi à Nabuchodonozore retrogreſſi quinque ætates ſiue annos centum ſexaginta ſeptem numeremus, comperiemus extremum Semiramidis diem in annum Azariæ ferè trigeſimum quintum, & primam Olympiadem incidiſſe. Florebat autẽ Ionas Propheta ſub Amazia & Aſaria Regibus Iuda, & Ieroboam ſecundo Rege Iſrael, vt è 4. Regum. cap. 14. v. 25. compertum eſt, vt Semiramidis vel pater vel maritus videri poſſit ille Rex Aſſyriorum qui ad pœnitentiam Ionæ predicatione conuerſus eſt. Et eiuſdem Semiramidis, ſi qua fides Herodoto, Phul ille Rex Aſſyriorum filius fuerit qui Manahen regnum Iſrael obtinente (is anno Azariæ vndequadrageſimo regnare cœperat) grandem ab Iſraelitis pecuniam exegit. 4 Reg. cap. 15. v. 19. *Veniebat Phul Rex Aſſyriorum in Therſa, & dabat Manahen Phul mille talenta argenti, vt eſſet ei in auxilium & firmaret regnum eius.*

Semiramidem Azariæ tempore floruiſſe colligitur ex Herodoto.

Ad Semiramidis patrem aut maritum miſſus Ionas.

XIV. *Quis fuerit Aſſyriorum ſtatus ab anno Azariæ quadrageſimo, ad decimum quartum Ezechiæ.*

71. SEd quoniam nobis è ſcriptura lucis nihil affulget, nec ego me patronum Herodoti profiteor, ſed interpretandæ ſcripturæ cupidum (non enim audeo dicere interpretem) Semiramidis ætatem in medio relinquamus; illud certè negari non debet, Phulem quem aliqui Phul Belochum appellant, potentiſſimũ fuiſſe, & ſuperiores Reges, qui vel nunquam Euphratem traiecerant, vel id molientes hactenus à Regibus Hebræorum repreſſi fuerant, rerum geſtarum gloria ſuperaſſe. *In diebus Phacee Regis Iſrael* (qui anno Azariæ quinquageſimo ſecundo regnare cœperat) *venit Theglat-Phalaſſar Rex Aſſur, & cepit Ahion, & Abel domum, Maacha, & Ianoë, & Cedes, & Azor, & Galaad, & Galilæam, & vniuerſam terram Nephtalim, & tranſtulit eos in Aſſyrios*, vt dicitur 4. Reg. c. 15. v. 29. Tanta porro gloria floruerunt, vt Regum patres vltoréſque dicerentur 4 Reg cap. 16. Phacee Rex Iſraël, & Raſin rex Syriæ Damaſci, Achazo Regi Iuda bellum indixerant v 7. *Miſit autē Achas nuntios ad Theglat-Phalaſſar Regem Aſſyriorum dicens: Seruus tuus & filius tuus ego ſum: adſcende & ſaluum me fac de manu Regis Syriæ & de manu Regis Iſrael.* Subdit v. 9. *Aſcendit autem Rex Aſſyriorum in Damaſcum, & vaſtauit eam, & tranſtulit habitatores eius in Cyrenem: Raſin autem interfecit.* Eodem certè tempore Oſee Regem Aſſur vltorem vocabat. cap. 3. v. 13. *& abiit Ephraim ad Aſſur, & miſit ad Regem vltorem*, & rurſum cap 10. v. 6. *Ipſe in Aſſur delatus eſt, munus Regi vltori.* Quia videlicet Reges inferiores in fidem & clientelam ſuſceperant.

Poſtremi Reges Aſſyriæ.

72. Anno ſexto Regis Ezechiæ Salmanazar Rex Aſſyriorum cepit Samariam, Iſraelem tranſtulit in Aſſyrios, & in Medorum ciuitatibus collocauit. Vide 4. Reg. cap. 17 & 18. *Rebellauit Ezechias, contra Regem Aſſyriorum, & non ſeruiuit* anno decimo quarto Ezechiæ, Sennacherib Ieroſolymam obſedit, & eius exercitus ab angelo internecina clade noctu deletus eſt. Ipſe centum octoginta quinque millibus hominum amiſſis, *reuerſus eſt, & manſit in Niniue, cumque adoraret in templo Neſroch Deum ſuum, Aramelech & Sarazar filij eius percuſſerunt eum gladio, fugerúntque in terram Armeniorum, & regnauit Aſſaraddon filius eius pro eo.* Vix vlla deinceps Regum Aſſyriæ mentio, vllum Niniues ipſius in ſcriptura veſtigium, niſi quòd eius interitus à Tobia ſeniore iam extremo ſpiritu prædicitur. Tobiæ 14. & Iudith 1. Nabuchodonozor Rex Aſſyriorum in Niniue ciuitate magna regnaſſe memoratur. Sed iam tempus eſt, Nearche, vt de tempore tranſlati ad Medos imperij & Niniues excidio quid ſentias, audiamus.

XV. *De tranſlato ad Medos imperio, & Niniues ſubuerſione.*

73. NEARCHVS. Multa Niniues excidia recentiores Chronologi tradiderunt. Eam Torniellus ad annum mundi 3371. num. 3. regnante Semiramide à Medis captam dirutámque ſcribit ex Diodoro Siculo lib. 3. de antiquorum geſtis, quem his loquentem verbis inducit. *Poſt Ninum à Medis dirutam, Semiramis magni mulier animi cupiens virum rerum gloria excellere, vrbem in Babylonia condidit.* Sed nihil Diodorus huiuſmodi sõniauit. Tantum ait Semiramidem defuncto marito tumulum ingentem ſtadijs nouem altum, latum decem excitaſſe, qui quo tempore iſta ſcribebat, adhuc ſtare diceretur. Καὶ τῆς Νίνου κατεσκαμμένης ὑπὸ τῶν Μήδων, ὅτε κατέλυσαν τὴν Ἀσσυρίων βασιλείαν. *Quamuis Nino à Medis euerſa, cùm Aſſyriorum imperium ſuſtulerunt.* Tum aliunde repetens narrationis initium ἡ δὲ Σεμίραμις, inquit, & cætera quæ Torniellus ſubtexuit.

74. Equidem cùm Latinus interpres mihi non ſit in manibus, videre non poſſum quid eruditum virum in fraudem induxerit. Suſpicor tamen eum inſulſæ tranſlationis authoritate deceptum, doleóque ſi frequenter viros cætera doctiſſimos, dum latinis Græcorum interpretibus nimiùm confidunt, & errare ipſos, & lectores in errorem impellere. Hoc igitur omiſſo, frequentiùs exciſam aiunt, primùm ab Arbace Medo, quod Petauius regnante Ioa, cæteri paſſim regnante Azaria, ſiue Oſia contigiſſe, quouis pignore contendunt. Tres alias eiuſdem ciuitatis ſubuerſiones adfert eodem loco Torniellus, de quibus nos ſuo loco; nos in hac Medorum defectione & Arbacis rebus geſtis pauliſper hæreamus. Plures Niniſubuerſiones.

75. Is Nino capta, & Sardanapalo ſponte cremato ne in manus hoſtium viuus veniret, ciuibus in vicinos pagos diſtributis, réſque ſuas habere permiſſis τὴν πόλιν εἰς

ἔδαφος κατέσκαψεν. *Vrbem ſolo æquauit*, funditúſque ſubuertit. Hîc velim vt eruditi viri mihi reſpondeant: Si quod è Cteſia colligit Petauius, Ninus Ioa regnante ſubuerſa eſt, & conuulſis etiam fundamentis in planum data, quî factum vt cùm Ionas, quem ſub eius filio Amaſia floruiſſe fatentur omnes, & è 4. Reg. cap. 14. v. 25. euincitur, quî factum, inquam, fuerit vt cùm Ionas Niniuem miſſus eſt, non ſolùm ſtaret ciuitas, ſed etiam iam העיר הגדולה *illa ciuitas illa magna*, & magna non tantùm in hominum oculis, ſed etiam coram Domino diceretur, adeóque celebris eſſet, vt cenſerentur in ea pluſquam centum viginri millia hominum qui neſcirent quid eſſet inter dexteram & ſiniſtram, vt dicitur Ionæ 4. exeunte.

76. Si ſub decimum Azariæ annum deleta Ninus eſt, vt omnes pene recentiores arbitrantur, & imperium ab Aſſyriis ad Medos tranſlatum, quæro vnde Reges illi potentiſſimi Aſſyriorum repente paucis pòſt annis emerſerint, Phul, Theglat-Phalaſar, Salmanaſar, Sennacherib.

Aiunt poſt Sardanapali necem nouum Aſſyriorum regnum ex antiqui veſtigiis excitatum, & ex recentibus ac fumantibus adhuc ruinis vrbem illam maximam inſtauratam. Sed quid neceſſe fuit nouam vrbem, nouum imperium fabricari, ſi perinde explicari ſcriptura poteſt, ſtante vetere Aſſyriorum regno quàm nouo ex antiqui ruinis excitato? Non enim, inquiunt, ad illorum opinionem accedimus qui Niniuem aduerſus hiſtoricam fidem ab Arbace ſolo æquatam negant. Putabam dicturos aduerſus ſcripturæ fidem: ſed tamen quæ ſit iſta fides hiſtorica videamus.

De nouo Aſſyriorum regno.

77. Scribit Athenæus lib. 12. Deipnos, qui certè Diodoro Siculo eſt antiquior & ab ipſo laudatur pag. 76. Scribit, inquam, Athenæus ex communi veterum ſententia, Arbacem viſo Sardanapalo, indignatũ quod tam impuræ belluæ ſeruiret, ſibi necem intuliſſe; Cteſiam verò dicere bellum ab Arbace ſuſceptum. Sed quid prohibet eius verba producere, οἱ μὲν πολλοί, ὧν ἐστι καὶ Δοῦρις, ἱστοροῦσιν ὑπὸ τούτου ἀγανακτήσαντος, εἰ τοιοῦτος αὐτῶν βασιλεύει, συγκεντηθέντα ἀποθανεῖν. Κτησίας δὲ λέγει εἰς πόλεμον αὐτὸν καταστῆναι, &c. *Plurimi quidem, in quibus eſt etiam Duris, narrant Arbacem ex indignatione, quod talis in ipſos regnum obtineret, ferro ſe confodiſſe, ſibique necem conſciuiſſe. Cteſias autem eum dicit arma ſumpſiſſe.* Hæccine eſt hiſtorica fides quæ vnius inter veteres authoritate fulcitur? & quidem vnius Cteſiæ, & Cteſiæ τοῖς πολλοῖς maximæ ſcriptorum parti refragantis. Herodotus certè, vt iam dictum eſt, author eſt Aſſyrios poſt illam Medorum cæteratúmque gentium defectionem, quanquàm à ſociis deſertos, annis centũ & ampliùs validiſſimos perſtitiſſe.

De Arbace defectionis Medorum authore.

78. Sed eſto; Medorum defectione Ninum & priſtinum Aſſyriorum imperium funditùs euerſum eſſe faciamus: quid opus fuit eius excidium vel centum annis vltrà primam Olympiadem cum Petauio, vel ſaltem triginta cum cæteris ſubmouere? Si verum quærimus, ille præter authoritatem Cteſiæ nihil habet, quod fateetur, cæteri nihil præter Euſebium. Legantur hiſtoriæ, replicentur annales: nulla reperiemus rediuiui huius Aſſyriorum regni veſtigia. Quia tamen è Cteſia, & Euſebio colligimus ante inſtitutas Olympiadas, & vrbem & regnum Aſſyriorum in Sardanapalo funditus corruiſſe, nouæ ciuitates inſtaurentur, nouum imperium efflorescat, noui Reges emergant, & quaſi Phœnices è priorum cineribus exurgant. Quiduis denique priùs fingatur, quàm vel Cteſiæ vel Euſebij relinquatur authoritas. Et quidem eo loco, vbi mirâ planè oſcitantiâ non ſolùm cum Cteſia, ſed etiam ſecum pugnat Euſebius. *Arbaces*, inquit, *Aſſyriorum imperio deſtructo regnum in Medos tranſtulit, & interim ſine principibus res agebatur, vſque ad Dioclem Regem Medorum. Medio autem tempore Chaldæi prope præualebant.* Nihilo tamen ſeciùs quatuor Reges euerſo Aſſyriorum imperio Medis ante Dioclem ait præfuiſſe, & è ſcriptura conſtat medio illo tempore, quod inter deletam Niniuem & Dioclis initia ponit Euſebius, nondum præualuiſſe Chaldæos, ſed Aſſyrios vt cùm maximè floruiſſe.

Nulla rediuiui Aſſyriorum imperij veſtigia.

Euſebius ſecum pugnat.

79. Quid quòd Aſſyrij, ſicut ex ipſa ſcriptura compertum eſt, ad annum Ezechiæ ſextum ipſis etiam Medis & Babyloniis imperarunt? Hoc enim anno, vt dicitur 4. Reg. c. 18 v. 11. Salmanazar captâ Samariâ tranſtulit Iſraelem, & poſuit *in ciuitatibus Medorum*, quod iam dixerat c. ſuperiori v. 6. & v 24. *Adduxit autem Rex Auath & de Aſſyriorum de Babylone & de Cutha, & de Emath, & de Sapharnaim, & collocauit eos in ciuitatibus Samariæ pro filiis Iſrael.* Chuthos autem in Carmania deſerta trans Mediam & Perſidem ponit Ptolemæus Aſiæ tabula quinta. Non multis ante annis Theglat-Phal-Aſſar vaſtauit Damaſcum, *& tranſtulit habitatores eius Cyrenẽ*. c 16. v. 9. Quam Cyrenem non illam Aphricæ, ſed aliam quandam in Aſia Mediæ contributam

Aſſyrij Medis imperarunt vſque ad annum Ezechiæ XIV.

Cyrene.

tam Sanctius, Serarius, aliique intelligunt, authore Ioſepho, qui lib. 9. antiq. exeunte, Damaſcenos ait in ſuperiorem Mediam eſſe tranſlatos. Nondum igitur ab Aſſyriis Medi & Babylonij ea tempeſtate defecerant.

80. Imò, inquiunt, longè ante hæc tempora priſcum Aſſyriorum regnum in Sardanapalo penitus deſiiſſe ſentimus, ſed aliquanto pòſt interuallo, exoleſcentibus paulatim Medis, ad quos rerum ſumma peruenerat, & propter ignauiam & molliriem inclinante fortuna, nonnullos defeciſſe, primùm quidem Aſſyrios, poſtea Babylonios. Sed quid neceſſe fuit iſta confingere? quibus coniecturis, qua ſuſpicione, cuius ſcriptoris antiqui teſtimonio proferuntur? ſi verum admittimus, nihil aliud cauſſæ ſubeſſe dicendum eſt, quam quod, niſi noua fingantur, vetera Cteſiæ figmenta cum hiſtoria ſacra cohærere non poſſũt.

Quid ſi ne ſic quidem cohærebunt niſi nouum figmentum acceſſerit, quo multis in partibus vitium faciens, *& iam iam lapſura, cadentique aſſimilis* eorum ſententia quaſi ſubiecto tibicine fulciatur? Non ſatis eſt Aſſyrios à Medis defeciſſe, etiam ſeruitutis iugum à ſe depulſum ad Medorum ceruices detulerunt: nam vt è ſcriptura iam oſtendimus, anno Ezechiæ quarto, qui Azariæ ſiue Oziæ pronepos fuit, Medi ſeruiebant Aſſyriis. Hoc etiam fingatur vt cum ſcriptura cohæreat Cteſiana narratio.

81. Quid ſi neceſſe eſt ad tuendas fabulas iſtas Cteſianas aliud figmentum procudere? Manaſſes Ezechiæ filius fuit. Huius anno præter propter decimo rem à Iudirha geſtam fuiſſe tradunt Bellarminus libro 1. de Verbo Dei cap. 12. Pererius in capite 1. Danielis, Serarius in c. 1. Iudith, quæſtiuncula. 2. Tirinus ibidem, Gordonus in Chronologia, ſuiſque ſcholiis in eundem lib. Iudithæ, Petauius lib. 12. de doctrina temp. cap. 26. Salianus in annum nonum Manaſſis, alijque quam plurimi. Rectè an ſecus nihil ad præſens inſtitutum. Sed quoniam omnes iſti conſentiunt ante primam Olympiadem imperium ab Aſſyriis ad Medos eſſe tranſlatum, mihi, quod ipſi largiuntur, aſſumo. *Anno igitur duodecimo regni ſui Nabuchodonozor Rex Aſſyriorum qui regnabat in Niniue, ciuitate magna, pugnauit contra Arphaxad* Regem Medorum, *& obtinuit eum*, quem Deiocem fuiſſe paſſim exiſtimant. Iam igitur tertiò Medi ſeruierunt Aſſyriis, ſecundò defecerunt, & iugum Aſſyriacæ ſeruitutis à ſuis ceruicibus depu-

Iudith. 1. v. 5.

letunt. Sequitur tertia, & decretoria Medorum defectio, qua Ninus euerſa eſt, vt legitur extremis Tobiæ verbis, quæ velut lacinia quædam Græcis codicibus aſſuta ſunt, vbi dicitur audiuiſſe Tobias Iunior, priuſquam moreretur, τὴν ἀπώλειαν Νινευὶ, ἣν ᾐχμαλώτευσε Ναβουχοδονόσορ καὶ Ἀσσούηρος. *Niniues interitum quam in captiuitatem cepit Nabuchodonozor & Aſſuerus*, qui videtur eſſe Cyaxares Herodoti, & Darij pater apud Danielem c. 9. v. 1. *In anno primo Darij filij Aſſueri de ſemine Medorum, &c.* Triplicem itaque fingere debemus Medorum ſeruitutem, nec pauciores defectiones, ſi ſcripturam conciliare volumus fabulis Cteſianis. Sed quanto compendioſius Cteſiam ſuum faceſſere iuberenr, ſi ſemel ſtatuerent Herodotum ſequi, nec ad patrocinium Cteſiæ, figmenta figmentis inuoluerent. Quod pri uſquam expono, paucis agendum videtur,

XVI. *De Prophetia Tobiæ ſenioris.*

82. Omnes qui veterem Ninum vſque ad annum Azariæ fere decimum ſtetiſſe dicunt (dicunt autem omnes præter Petauium) fateri debent ſtante vetere Nino miſſum eſſe Ionam qui Niniuitis pœnitentiam prædicaret. Hunc enim ſub Ieroboamo Rege Iſrael floruiſſe colligitur ex iis verbis 4. Reg. c. 14. v. 25. *Ipſe reſtituit terminos Iſrael ab introitu Emath vſque ad mare ſolitudinis, iuxta ſermonem Domini Dei Iſrael, quem locutus eſt per ſeruum ſuum Ionam filium Amathi.* Huius autem *anno viceſimo ſeptimo regnauit Azarias filius Amaſiæ Regis Iuda*, vt capite ſequenti ineunte ſubnectitur, vnde ſequitur anno Ioathami triceſimo ſeptimo Ninum eſſe ſubuerſam, quæ proinde reuiueſcere non potuit, antequam Ionas diem obiret extremum, vt ad rediuiuam illam & iam opibus & deliciis affluẽtẽ Ninũ mitteretur.

Ionas ad veterem Niniuem miſſus.

Petauius qui Sardanapalum, Arbacis defectionem, Niniqueſubuerſionem non paucis annis antiquiorem facit, impunè potuit Ionam ad recentiores illos Niniuitas legare, qui iam Ieroboami temporibus florere & deliciis affluere potuerunt. Id tamen facit titubanter & ſtrictim l. 9. de doctrina temporum c. 35. *Ait fieri poſſe vt longè ante Ieroboam Iſraelis Regem, Ionas victoriam ac reſtituendos Iſraelitis terminos prædixerit, adeoque adhuc viuò Sardanapalo, vel etiam ante, Ioſaphat regnante, Niniuem peruenerit.*

83. Hoc igitur poſito, quod omnes vltro concedunt, oſtendo veterem illam Ninũ,

cui Ionas pœnitentiam prædicauit, poſt annum Azariæ decimum annis centum & amplius ſtetiſſe incolumem. Poſt annum illum decimum regnauit Azarias annos duos & quadraginta. Ioathan & Achaz eiuſdem Azariæ filius & Nepos annos ſaltem triginta, ſucceſſit Ezechias cuius anno decimo quarto Sennacheribus deletus eſt, etſi nonnulli putent hoc decimo-ſeptimo contigiſſe: horum ſumma ſi fiat ab anno decimo Azariæ ad Sennacheribi necem, anni ſex & octoginta colligentur. Poſt mortem Sennacheribi Tobias lumen oculorum amiſit, Tobiæ ſecundo. Eſto, eodem anno Regis cædem, Tobiæ cæcitatem illatam eſſe faciamus. *Quinquaginta & ſex annorum lumen oculorum amiſit: ſexagenarius verò receptt.* Tobiæ 14. verſ. 3. *Et poſtquam illuminatus eſt Tobias, vixit annis quadraginta duobus, vt verſu primo præmittitur.* Colligantur anni ab Azariæ decimo ad obitum Tobiæ ſenioris euoluti: centum ſaltem & triginta duorum ὁμοῦ exiſtet. Quo tempore ſtabat adhuc illa ipſa Ninus, ad quam Ionas Propheta legatus olim fuerat, cuius proximus interitus à Tobia moriente prædicitur, verſ. 6. *Prope erit interitus Niniue, non enim excidit verbum Domini.*

84. Evlogivs. Equidem videre non poſſum, mi Nearche, quo pacto Tobias potiùs veterem illam Ninum Ionæ prædicatione conuerſam, quam recentiorem ex antiquæ ruinis excitatam paulò poſt perituram eſſe denuntiet. Nearchvs. Veius Niniue ſtetit vſque ad mortem Tobiæ ſenioris. Tibi Græcus interpres facem admouebit, Eulogi, qui Tobiam ita loquentẽ inducit. Ἄπελθε εἰς τὴν Μηδίαν, τέκνον, ὅτι πέπεισμαι ὅσα ἐλάλησεν Ἰωνᾶς ὁ προφήτης περὶ Νινευὴ, ὅτι καταστραφήσεται. *Vade in Mediã, fili, quia credidi quæcunque locutus eſt Ionas Propheta de Niniue, quòd ſubuertetur.* Iam ſi minis & denuntiationibus Ionæ perfuncta fuerat illa ciuitas, & cùm paulo pòſt ad vomitum rediiſſet interitu ſuo Ionæ Prophetiam implerat, cauſſæ nihil fuit cur Tobias ex illa ſecundum Niniues interitum præuideret. Sed iam ſi placet, ad Herodotum veniamus.

XVII. *Herodoti narratio cum ſcriptura confertur.*

85. Si Diodoro Siculo lib. 3. fidem adhibendam putaremus, haud multo faciliùs Herodoto, quàm ipſi Creſiæ cum ſacris hiſtoriis conueniret. Ita enim refert Herodoti ſententiam, quaſi dixerit Aſſyrios, cùm annis quingentis Aſiam tenuiſſent ὑπὸ Μήδων καταλυθῆναι, *à Medis eſſe ſubuerſos.* Nullum deinde fuiſſe Regem qui de ſumma rerum contenderet, ſed vrbes ſui iuris fuiſſe, donec tandem ὑπὸ πολλῶν ἐτῶν διελθέντων *poſt multos annos elapſos*, Cyaxares quidam nomine, vir iuſtitiæ ſingularis Rex Medorum electus eſt. Hunc primùm ait adiungendis Medorum regno vicinis gentibus animum adieciſſe. Deinde ſucceſſores additis nouis ditionibus auxiſſe regnum vſque ad Aſtyagem, qui à Cyro deuictus eſt. Hâc porrò Cyaxaris electionem ait ſecundum Herodotum anno ſecundo decimæ ſeptimæ Olympiadis contigiſſe. Quæ ſi ab Herodoto dicta ſunt, fateor habere difficillimos explicatus.

86. Sed bene habet quòd Herodotus in manibus verſatur, ex quo quiuis intelligere poſſit Diodorum non accuratiſſimè veterum ſcriptorum protuliſſe ſententias. Diodori Siculi errores. Ait abſolutè Diodorus Aſſyrios annis quingentis. Aſiam tenuiſſe. Herodotus annis quingentis & viginti ſuperiorem Aſiam tenuiſſe: auditis *Superiorem*, quod in hac diſputatione magni debet eſſe momenti, air Diodorus Aſſyrios à Medis καταλυθῆναι *eſſe ſubuerſos.* Herodotus primos omnium Medos ab Aſſyriis ἀπίστασθαι, cæteras gentes eorum defectionem imitatas. Diodorus ait ex Herodoto Aſiaticis ab Aſſyriorum iugo liberatis ἐπὶ πολλὰς γενεὰς *per multas hominum ætates* nullum fuiſſe Regem, donec ἐπὶ πολλῶν ἐτῶν διελθέντων *multis annis elapſis*, Rex tandem electus eſt: Herodotus illud duntaxat ait ἐόντων αὐτονόμων πάντων *cùm omnes ſui iuris eſſent*, regna eſſe conſtituta, Peiore præeunte. Omitto quòd Diodorus Cyaxarem cum Deioce, auum cum nepore confundit. Omitto quòd Olympiadẽ ex Herodoto definit, cuius nullam facit Herodotus mentionem. Iam ſi tam paucis verbis ille referens Herodoti ſententiam ſe falſi toties alligauit, noſtro iure poterimus, ni fallor, etiam Cteſiam laudanti diffidere.

87. Sed præſtat ipſum fontem adire, & quoniam ex eo conſtat Deiocem vnius gentis imperio contentum annis tribus & quinquaginta Mediæ præfuiſſe, Phraortem filium, cùm imperij fines extra Mediam protuliſſet, anno regni ſecundo & viceſimo eſſe defunctum, cui filius Cyaxares ſucceſſerit ὁ τὴν Ἅλυος ποταμοῦ ἄνω Ἀσίην πᾶσαν συστήσας ἑωυτῷ, *qui ſibi totam ſuper Halym fluuium Aſiam acquiſiuit*, & annis quadraginta regnauit, cuius filius Aſtyages anno regni quinto ſupra triceſi-

mum deiectus eſt Aſiæ principatu, è quibus manifeſtum eſt annos centum & quinquaginta Herodoti calculis ab anno primo Deiocis, ad Aſtyagis extremum euolutos. Reſtat vt ex eodem videamus quot anni à Medorum defectione ad initium Deiocis effluxerint. Enarrata Cyri de Aſtyage victoria. Μῆδοι δὲ, inquit, ὑπέκυψαν Πέρσῃσι διὰ τὴν τούτου πικρότητα, ἄρξαντες τῆς ἄνω Ἅλυος ποταμοῦ Ἀσίης ἐπ᾽ ἔτεα τριήκοντα καὶ ἑκατὸν, δυῶν δέοντα, πάρεξ ἢ ὅσον οἱ Σκύθαι ἦρχον. *Medi verò ſubiecti fuerunt Perſis ob huius acerbitatem, cùm annis centum ac triginta duobus demptis ſupra fluuium Halym Aſiæ præfuiſſent, excepto tempore quo Scythæ regnarunt.* Superiùs dixerat ἐπὶ μὲν νῦν ὀκτὼ καὶ εἴκοσι ἔτεα ἦρχον τῆς Ἀσίης οἱ Σκύθαι. *Annis octo & viginti Scythæ Aſiam tenuerunt*, qui anni duodetriginta ex illis quadraginta excerpi debent qui ſuperiùs Cyaxari tribuuntur, vt Cyaxares liber à Scythica ſeruitute duodecim duntaxat annis imperarit, quo temporis ſpatio totam ſupra fluuium Halym Aſiam ſuæ ſubiecit ditioni: quibus ſi triginta quinque annos Aſtyagis adiicias, inuenies Medos vix quadraginta ſeptem annis imperium Aſiæ tenuiſſe.

Chronologia Medorum.

88. Quare cùm Medos annis duodetriginta ſupra centeſimum Aſiæ ἄρξασθαι *præfuiſſe* dicit, annos omnes quibus poſt ſuam ab Aſſyriis defectionem liberi fuerunt, computauit, cuius temporis initio non quidem poteſtate & imperio, ſed authoritate, Aſiæ præfuerunt. Hos enim cæteræ gentes ſequebantur tanquam receptæ libertatis authores, & vindices. Iam ſi annis illis 128. quibus Medi præfuerunt, annos duodetriginta Scythici dominatus adieceris, Medorum ab Aſſyriis defectionem anno ante Cyri primordia 156. deprehendes. E quibus ſequitur Deiocem non multis hominum ætatibus poſt excuſſum Aſſyriacę dominationis iugū, vt Herodoto Diodorus Siculus affingit, ſed annis dūtaxat ſex interlapſis regni gubernacula ſuſcepiſſe.

89. Cùm autem, vt è Mathematico Regum Babyloniorum canone liquet, qui nomine Ptolemæi circumfertur, & apud Scaligerum in Collectaneis, apud Petauium l. 9. de Doct. temp. c. 52. reperitur, Cyrus annis nouem Babylona tenuerit, qui ſecundum Herodotum à Maſſagetis occiſus eſt βασιλεύσας τὰ πάντα ἑνὸς δέοντα τριήκοντα ἔτεα, *cùm annos vndetriginta regnaſſet*, neceſſe eſt vt anno regni circiter viceſimo Cyrus ceperit Babylonem.

90. Iam vt ad ſacra veniamus, hoc anno, vt omnes pene ſentiunt, finis impoſitus eſt Babylonicæ ſeruituti, quæ & annis ſeptuaginta durauerat, & inchoata fuerat anno Ioachimi quarto, vt Petauius à me toties honoris cauſſa nominatus, egregiè demonſtrat, & Hebræos omnes, Theodoretum, & Lyranum ſuæ ſententiæ laudat authores. Lib. 11. c. 23.

Vnde ſequitur anno quinquageſimo poſt annum Ioachimi quartum, & Babylonicæ tranſmigrationis initium Aſtyagen, à Cyro deiectum Aſiæ principatu. Quòd ſi annos tres Ioachimi ante captiuitatem exactos, Ioſiæ vnum & triginta, Amonis duos, Manaſſis quinquaginta quinque, Ezechiæ quindecim in vnam ſummam collegeris, annum eiuſdem Ezechiæ decimum quartum, ſecundum Herodoti calculos Medorum defectione, ſecundum ſactam Chronologiam Aſſyriorum internecina clade, Sennacheribi nece, duorum eius filiorum in Armeniam ſeceſſione, prima Babyloniorum Regum mentione nobilem deprehendes. Summa igitur Herodoti cum hiſtoria ſacra conſenſio.

Profana Chronologia ſacræ accommodata.

91. Hoc anno ſcribit Herodotus multas gentes ab Aſſyriis defeciſſe, Adrameles & Sarazar Sennacheribi filius, cùm patrem nefariè ſuſtuliſſent, fugiſſe in terram Armeniorum ſcriptura teſtatur, è quibus conſtat Armeniam tunc ab Aſſyriis fuiſſe diuiſam. *In tempore illo miſit Berodach Baladan filius Baladan Rex Babyloniorum litteras & munera ad Ezechiam.* Cur putamus? ſcio quidem duas legationis cauſſas adferri: *audierat enim quòd ægrotaſſet Ezechias, & miſſi fuerint ad eum, vt interrogarent eū de portento quod acciderat ſuper terram*, cum videlicet in ſignum reſtituendæ ſanitatis, *reuerſus eſt ſol decem lineis per gradus quos deſcenderat.* Iſaiæ 48. v. 8. Sed alia verior & grauior cauſſa fuit: Quia Merodachi (ſic enim legitur apud Iſaiam, quem Mardokempadum Claudius Ptolemæus appellat) recens ab Aſſyriorum Rege defecerat, & cùm Ezechia Aſſyriorum hoſte ferire fœdus, & recuperatam libertatem eius amicitia munire cupiebat.

4. Reg. 20. 12. Iſaiæ 39. 2. Paral. 32.

Legatio Babyloniorum ad Ezechiam.

92. Quod huius fœderis, & Babylonicæ defectionis in ſcriptura veſtigium? Certum eſt adhuc anno Ezechiæ ſexto Babylonios Aſſyriis ſeruiſſe: nā, vt dicitur 4. Reg. c. 17. v. 24. tranſlatis in ciuitates Medorum Iſraelitis, *adduxit Rex Aſſyriorum viros de Babylone, & de Chuthu, &c. & collocauit eos in ciuitatibus Samariæ pro filijs Iſrael.* At eiuſdem anno decimo quinto exeunte iam Babylonij iugum Aſſyriacæ ſeruitutis excuſſerant. Neque enim aliter ſtatim poſt Aſſyrios in Iudæa deletos, Merodach honorificam Ezechiæ, poſtquam à morbo conualuerat, legationem, & Babylonio-

rum principes deſtinaſſet: Nec Ezechias, qui eorum aduentu lætatus eſt, theſauros ex Aſſyriorum præda redactos iis oſtendens, inſultare voluiſſet. Vnde enim niſi ex recentibus Aſſyriorum manubijs? Siquidem paulò antè ad redimendam, vt loquuntur, vexationem theſauros omnes, & ſacros & profanos exhauſerat. 4. Re. 18. v. 14. & 15. *Indixit itaque Rex Aſſyriorum Ezechiæ Regi Iudæ trecenta talenta argenti, & triginta talenta auri. Deditque Ezechias omne argentum quod repertum fuerat in domo Domini, & in theſauris Regis, in tempore illo confregit Ezechias valuas templi Domini, & laminas auri, quas ipſe affixerat, & dedit eas Regi Aſſyriorum.*

93. Quòd autem Ezechias non ſola diuitiarum oſtentatione, ſed quadam in Deum diffidentia, & inita cum impiis ſocietate peccarit, & quamuis audiſset à Deo: *De manu Regis Aſſyriorum eruam te, & ciuitatem iſtam, & protegam eam*, nihilo ſeciùs ad humana confugerit auxilia, & exemplo Ioſaphat impio præbuerit auxilium, & iis qui oderunt Dominum, amicitia iunctus fuerit, colligi poteſt tum ex pœna diuinitus inflicta, tum ex verbis, quibus ſcriptura ſceleris atrocitatem exaggerat, Paral. 2. c. 32. v. 31. *Attamen in legatione principum Babylonis, qui miſsi fuerant ad eum, vt interrogarent de portento, quod acciderat ſuper terram, dereliquit eum Deus, vt tentaretur, & nota fierent omnia quæ erant in corde eius.*

Iſaiæ 38. v. 7.

2. Paral. 19.

94. Collegit Genebrardus è litterarum veſtigiis & quadam nominum ſimilitudine Aſaraddon Sennacheribi filiũ eum ipſum eſse qui Sardanapalus in profanis litteris nuncupatur. Eodem iure dicere poſsemus Baladan eſse Beleſin illum Babylonium, quem ſcribit Diodorus Arbaci Medo fuiſſe defectionis authorem: Rapſacem verò nefarium illum Sennacheribi Satrapam, fuiſse Arbacem, qui cum Rege percuſsoris Angeli manum retriori ſupplicio reſeruatus euaſerit, & Sennacheribo filiorum manu paulò pòſt interempto, quibus fortaſse cędis author fuerat, videns Aſaradonem mollem & effœminatum patri ſuffectum, indignatus ei parere, vel ſcelerum conſcientiâ territus ſibi ipſi necem conſciuerit, quam ſecuta fuerit Medorum & Babyloniorum defectio. Hæc, inquam, eodẽ iure dicere poteramus: ſed interpretationes noſtras, quantum poſsumus, à coniecturis & diuinationibus abſtinemus. Hęc de tempore defectionis, reſtat vt paucis videatur,

XIIX. *Quando ſubuerſa fuerit Niniue.*

95. NAm inde ab initio noſtræ diſputationis dicebatur ex Herodoto vrbem Ninum obſeſsam à Cyaxare anno regni circiter octauo, ſed Scythis Aſiã occupantibus ſolutam obſidionem, iiſq; tandem poſt annos duodetriginta depulſis eſse repetitam, vrbémq; à Cyaxare extremis regni temporibus eſse deletam; quod neceſse eſt Herodoti calculis anno ante Cyri primordia præter propter quadrageſimo contigiſse. *Non multa peccas, inquit ille fortiſsimo viro ſenior magiſter. Sed ſi peccas te regere poſsum.* Hoc ſcripturã Herodoto dicere putemus. Non multa quidẽ ille peccauit cùm hactenus ab eo dicta cum ſcripturæ narratione mirificè cõſentiant. Hîc duo peccat: quorum in altero leuiter inflectendus, in altero fortiter corrigẽdus. Ait à Cyaxare Ninum eſse ſubuerſam, quem ſcriptura in calce Tobiæ ſecundum Græcos codices, vocat, opinor, Aſsuerum, & Daniel, c. 9. v. 1. Darij Medi patrem fuiſse teſtatur. In eo leuiter inflectendus videtur, quòd nullam facit in excindenda Niniue Babyloniorum mentionem; quamuis, vt apud Gręcos Tobiæ 14. legitur, eam iunctis viribus Nabuchodonoſor & Aſsuerus euerterint.

Cicero pro Murena.

96. Sed cùm præfatus fuerit Herodotus Syenneſim Ciliciç, & Labynetum Babyloniæ reges pacis & affinitatis inter Cyaxarem, & Aliatthem Lydię Regem contrahendę ſequeſtros & interpretes fuiſſe, & ex ipſa rerum geſtarum ſerie ſequatur continuò totã belli molem in Aſſyrios eſſe conuerſam, facilè poterit intelligi Babiloniorum Regem Cyaxari Ninum expugnanti minimè defuiſſe. Cùm præſertim authore Beroſo, Nabuchodonoſoris Magni coniux Meda fuerit, vt eodem tempore quo Cyaxarem inter & Alyatthem contracta eſt affinitas, Nabuchodonoſor ſiue Nabopolaſsarus Magni pater, quẽ Herodotus Labynetum appellat, & vxorem filio Cyaxaris filiam accepiſse, & Darium Medum eiuſdem Cyaxaris filium cum filio ſuo pariter educandum Babylonem duxiſse videatur. Sed enim verendum eſt ne ad diuinationes noſtra reuoluatur oratio.

Apud Ioſephum lib. 1. contra Apionem.

97. In eo corrigẽdus Herodotus quòd Niniues obſidionẽ per annos duodetriginta, quibus Scythę Aſiam tenuerunt, intermiſſam, & extremis regni temporibus à Cyaxare repetitam, vrbémq; tum denique ſubuerſam eſſe teſtatur: quod ſecundum Herodoti cõputationem anno pene quadrageſimo ante Cyri primordia, decimo circiter anno trãſmigrationis Babylonicæ contigiſſet. Quæ Chronologia cum ſcripturæ rationibus cohęrere non poteſt: Tobias enim Iunior, vt liquet ex ea Græcorũ lacinia extremo Tobiæ capiti aſſuta, cuius iã tertio meminimus, Tobias, inquam, iunior, ἤκασε τὴν

Herodotus corrigendus.

ἢ ἀποθανεῖν αὐτὸν τὴν ἀπώλειαν Νινευὶ, ἣν ᾐχμαλώτευσε Ναβουχοδονόζορ, καὶ Ἀσσύηρος, *audiuit antequam moreretur, interitum Niniue, quã expugnauit Nabuchodonoſor & Aſſuerus.* Tobias autem in Aſſyrios à Salmanazare abductus eſt anno Ezechiæ ſexto, vt è cap. 1. Tobiæ v. 11. colligitur, vbi in diebus Salmanazar Tobias ſenior per captiuitatem deueniſſe dicitur cum vxore ſua & filio in ciuitatem Niniuem, vixitque annos nonaginta nouem, vt capite 14. v. 19. ſubnectitur, quare vt eum hoc ipſo, quo tranſlatus eſt, anno, natum eſſe faciamus, non poteſt vltra nonum & decimum Ioſiæ annum vitam propagaſſe: ſi enim annis Ezechiæ tribus & viginti poſt Iſraelis tranſlationem euolutis anni Manaſſis quinquaginta quinque, Amonis duo, Ioſi nouemdecim acceſſerint, annorum nonaginta nouem ſumma colligetur; ab hoc autem vndeuiceſimo Ioſiæ anno ad quartum Ioachimi, vnde tranſmigrationis Babylonicæ caput acceſſimus quindecim anni fluxerunt, ac proinde neceſſe eſt Nini clades annis minimũ quindecim Ioachimi captiuitatẽ præceſſerit, quod ſtare non poteſt, ſi illã ad extrema Cyaxaris tẽpora referamus.

98. Corrigendus igitur Herodotus, dicendumque Ninum ſub nonum Cyaxaris annum eſſe deletam, priuſquam Scythæ Aſiam occuparent. Nonus porro Cyaxaris annus ſextus & octogeſimus eſt ante captam à Cyro Babylonem, adeoque decimus ſextus ante Babylonicæ tranſmigrationis initium, ac proinde cum Ioſiæ decimonono debet concurrere, quo anno Tobias Iunior diem obiit extremum. Certè Euſebius ad annum Cyaxaris ſextum qui eius calculis cum Ioſiæ ptimo & viceſimo componitur: *Cyaxares, inquit, aduerſum Aſſyrios dimicans Ninum ciuitatem capit.*

XIX. *Cteſias & Diodorus Siculus emendantur.*

99. MEROPS. Quid ſi Cteſiam & Diodorum leuiter emẽdamus? NEARC. Quo tandẽ pacto? MER. Communis eſt ſententia, cui nemo, quod ſciam, refragatur, Naum Prophetã, poſt Azariæ tempora, quotũ fere initio Nini priorem interitum vulgo conſignant, floruiſſe: ſiue is ſub Ioathamo vixerit, vt Ioſepho placet, & ante aduentum Salmanazaris Nini ruinam prædixerit, vt apud Hieronymum in prologo Hebræarum tradition. confirmatur: ſiue, vt ibidem ſubnectitur: iam decẽ tribus ab Aſſyriis ductæ fuerant in captiuitatem ſub Ezechia Rege Iuda, ſub quo etiã nunc in conſolatione populi tranſmigrati, aduerſus Niniuem viſio cetnitur, nec erat parua conſolatio tam iis qui iam Aſſyriis ſeruiebant, quàm reliquis qui ſub Ezechia de tribu Iuda & Beniamin ab iiſdem hoſtibus obſidebantur, vt audirent Aſſyrios quoque à Chaldæis eſſe capiendos. Imò Seder Olam recentiorem facit, eumque ſub Manaſſe vaticinatum eſſe defendit. Non potuit igitur illa Nini clades, quam ille imminentem prædixit, Azatiæ, qui Ezechiæ proauus, Manaſſis autem tritauus fuit, temporibus euenire. At vna & eadem eſt Nini calamitas quæ & à Naum prædicitur, & à Cteſia Diodoróque narratur. Quamuis vtetque non ſine Chronologiæ detrimento inter defectionem Medorum, & Deiocem, quẽ Euſebius Dioclem, ipſi Artæem appellant, neſcio quos Reges per annos amplius centum adiecerint, & defectionem ab Aſſyriis, cum Nini ſubuerſione confuderint, eamque velint à Beleſi Babylonio, & Arbace Medo defectionis authoribus eſſe ſubuerſam, quam Nabuchodonoſor Babylonius, & Aſſuerus Medus ſiue Cyaxares longo pòſt tempore diruerunt,

100. Quo autẽ indicio conſtabit vnam eandemque rem & à Naum prædici gerendam, & geſtam à Cteſia narrari? Diodorus pag. 80. Græcæ edit. ἦν δ' αὐτῷ, inquit, λόγιον παραδεδομένον ἐκ προγόνων, ὅτι τὴν Νίνον οὐδεὶς ἑλεῖ κατὰ κράτος, ἐὰν μὴ πρότερον ὁ ποταμὸς τῇ πόλει γένηται πολέμιος. *Erat autem Sardanapalo vaticinium ipſi à maioribus traditum Ninum vi à nemine captum iri, niſi priùs fluuius hoſtis fieret ciuitati.* Quid deinde? tertio tandem obſidionis anno fluuius exundauit, & murum ad viginti ſtadia diſiecit. Sardanapalus videns impletum oraculum, animos abiecit, & ne viuus in hoſtium manus deueniret, ſeipſum, gazam & regiam incendio concremauit. Hanc ipſam fluminis eluuionem vrbis vaſtationi coniunctam Naum apertè prædixerat. c. 1. v. 8. *in diluuio prætereunte conſummationem faciet loci eius*, & rurſum c. 2. v. 6. *Portæ fluuiorum apertæ ſunt: & templum ad ſolum dirutum* & alia quibus tota paſſim Prophetia ignem atque incendium identidem inculcat: Ex quibus liquet hoc ipſum eſſe Prophetæ Naum vaticinium cuius facit Diodorus Siculus mentionem, & illud Niniues excidium quod Naum prædixerat à Cteſia narrari, quamuis & perſonas & tempora confuderit.

XX. *Recapitulatio.*

101. EVLOG. Video conſtare omnia. Multa ſũt apud Cteſiam fabuloſa,

de Aſſyriacæ Monarchiæ primordiis: nihil in Herodoto à communibus hominum motibus alienum, facilè colligitur è Pentateucho & libro Ioſue ficta eſſe quæ de Aſſyriorum imperio & antiquitate iactantur. Iudicum æuo nondum trans Euphratem imperij fines promouerant. Id paulo pòſt aggreſſi, ſed à Saüle primùm repreſſi, pòſt à Dauide trans flumen reiecti, multis deinde annis imperium potiùs ſuum in Aſia vlteriore firmare, quàm in citeriorem propagare conati ſunt. Ab Azaria ſiuè Ozia Iudæorum Rege, quo regnante Euſebius aliique complures eius authoritate decepti vrbem Ninum volunt eſſe deletam: ab Azaria, inquam, ad Ezechiam Reges Aſſyriorum, vt cùm maximè floruerunt. Huius anno decimo quarto, vel vt alij volunt, decimo ſexto ineunte deletus ingens Aſſyriorum exercitus, Rex Sennacherib à filiis trucidatus. Huic ſuccedit filius Aſſaradon-Pul, quem paucis mutatis Græci videntur Sardanapalum indigitaſſe: regnum dilaceratur, ſecedunt in Armeniam parricidæ, Medi deſciſcunt, cæteræ gentes imitantur, nouus Babyloniorum Rex ſui iuris emergit: ſtat nihilo ſeciùs Niniue, donec anno circiter Ioſiæ decimo nono à Cyaxate ſiue Aſſuero Medorum Rege, & Nabuchodonoſoro ſiue Nabopolaſſato Nabuchodonoſori magni patre ſubuertitur, eamque ipſam cladem oppetit, quam Ionas, Naum, & Tobias ſenior extremo ſpiritu prædixerat. Atque his omnibus adſtipulatur Herodotus corrigendus duntaxat in eo quòd ſub finem regni Cyaxaris, & poſt eiectos ex Aſia Scythas, Ninum putat eſſe deletam, cùm ſcripturæ calculis ea clades ad octauum circiter eius annum referenda videatur: quare dicamus, ſi placet, Herodotum veritatem propius attigiſſe. Cteſiam verò feliciorem qui tam multos fabularum ſuarum patronos inuenerit.

XXI. *Authores qui propius ad Herodotum accedunt de regno Aſſyriorum.*

102. MEROPS. Imò verò, Baſili grauiſſimi ſcriptores Herodoto ſuffragantur. Vt enim fatear, Auguſtinum alióſque complures Aſſyriorũ Chronologiam è fabulis Cteſianis ab Euſebio concinnatam ratam habuiſſe, non pauci tamen veteres ad Herodoti rationes propiùs accedunt. Oſtendimus ex eius mente Monarchiam Aſſyriorum excidio Troiano non multis ſeculis antiquiorem fuiſſe, quam Cteſiana narratio mille propemodũ annis eo bello vetuſtiorem eſſe defendit. Lactantius lib. 1. Inſtitutionum Chriſtianarum exeunte. *Theophilus*, inquit *in libro de temporibus ad Autolycum ſcripto, ait in hiſtoria ſua Talum dicere, quòd Belus quẽ Babylonij & Aſſyrij colunt, antiquior* Troiano *bello fuiſſe inuenitur cccxxij. annis.* Sed quid prohibet Theophilum ipſum ſuis verbis loquentem audire? Κατὰ γὰρ Θάλλου ἱστορίαν ὁ Βῆλος προγενέστερος εὑρίσκεται τοῦ Ἰλιακοῦ πολέμου ἔτεσι τκβ'. E quibus intelligas Bellum Moſi ſupparem fuiſſe, quem Cteſianorum familia quingentis minimùm annis, ante Moſen floruiſſe contendit.

103. Nec alia mens videtur eſſe Porphyrij apud Euſebium lib. 1. & 10. προπαρασκ. & lib. priore Chronicorum, dum Sanchoniathonem tempore Semiramidis vixiſſe dicit, & eſſe temporibus Troianis antiquiorem, & ad Moſis ætatem accedere. Quid Caſtor apud Euſebiũ lib. 1. Chron. dum Ninum poſteriorem τὸν διαδεξάμενον τὴν βασιλείαν μετὰ Σαρδαναπάλου, *eum qui Sardanapalo ſucceßit in regnũ*, agnoſcit? Quid omnes antiqui, præter vnũ Cteſiam, cùm Arbacem ex indignatione ſibi necem intuliſſe dicunt, ecquid non apertè cum Herodoto Medorum cæterarumque gentium defectionem à Niniues excidio volunt eſſe diuerſam? Quid Dionyſius Halicarnaſſeus num apertè adſtipulatur Herodoto aſſerenti Medos annis duntaxat duodetriginta ſuprà centeſimum, qui γενεὰς quatuor efficiunt, Aſiæ præfuiſſe? *Medorum*, inquit, qui *Aſſyriorum monarchiam ſuſtulerunt, imperium non diu perſeuerauit*, ἀλλ' ἐπὶ τῆς τετάρτης γενεᾶς κατελύθη, *ſed quarta generatione ſublatum eſt.*

104. Certè Alexander Polyhiſtor, ſi qua fides adhibenda collectaneis Euſebianis à Scaligero primùm editis, arbitratus eſt Nabopolaſſarum Nabuchodonoſori Magni patrem eſſe Sardanapalum. In quo quamuis à nobis circa perſonam diſſentiat, ſentit tamen nobiſcum, vel potiùs cum ipſa ſcriptura circa tempus euerſæ ciuitatis, hunc enim oſtendimus eſſe Nabuchodonoſorum illum qui cum Aſuero ſiue Cyaxare Ninũ euertit. Et ſi nullus dubito quin mendum aliquod irrepſerit, vt pro χαλδαϊ legendũ ſit καταλύσαι φησί, vel aliquid eiuſmodi. Cùm ex ipſa narratione non ipſi, ſed Sardanapali ætas.
Saraco Sardanapali nomẽ quadrare videatur, οὗτος, inquit, στρατηγὸς ὑπὸ Σαρακὸς τοῦ Χαλδαίων βασιλέως σταλεὶς, καὶ τοῦ αὐτοῦ Σαρακὸς εἰς Νῖνον ἐπιστρατεύειν, οὗ τὴν ἔφοδον πτοηθεὶς ὁ Σαρακὸς ἑαυτὸν σὺν τοῖς βασιλείοις ἐνέπρησεν. *His*, inquit, *à Saraco Chaldæorũ Rege*

Ninum bello aggreſſus eſt. At Saracus eius acceſſu perterritus cum Regia ſeipſum exuſſit. Scio non paucas hoc loco tricas implicari poſſe : ſed id modò non agitur : id vnum quæritur vtrùm Polyhiſtor eodem quo Herodotus tempore Ninum putauerit eſſe deletam.

Omitto Africanum & alios qui plures ante Belum Ægypti, Arabiæ, Babyloniæ Reges agnoſcunt ; omitto Tertullianum, qui Ninum multo, quàm vulgus exiſtimat, recentiorem putauit lib. de pallio c. 2. *Si tamen*, inquit, *Ninus regnauit primus vt autumat ſuperiorum prophanitas, ferme apud vos vltrà ſtylus non ſolet ab Aſſyrys ſi fortè aui hiſtoriæ pateſiunt.* Quibus verbis innuit Reges illos antiquiores Nino fuiſſe quos Patriarcharum æuo floruiſſe ſcriptura commemorat.

105. EVLOG. De cæteris tibi, Merops, aſſentior. Vnum eſt de Porphyrio quod abs te velim liquidiùs explicari. Vtar Euſebij verbis, prout ab Hieronymo latinitate donata ſunt. *Impius*, inquit, *ille Porphyrius, in quarto ſui operis libro quod aduerſum nos caſſo labore contexuit, poſt Moſen Semiramim fuiſſe affirmat quæ apud Aſſyrios centum quinquaginta ante Inachum regnauit annis ; itaque iuxta eum octingentis pene & quinquaginta annis Troiano bello Moſes ſenior reperitur.* Vides iuxta Porphyrij mentem, Semiramidem annis minimùm octingentis ante Troiana tempora floruiſſe. MEROPS. Imò, Eulogi, Euſebij fidem hac in re deſidero, qui cum Moſis antiquitatem è Porphyrio demonſtrare vellet, tum loco abs te prolato ; tum 10. προπαρασκευῆς, ea verba ſuppreſſit, è quibus vnis liquere poterat Porphyrij de Semiramidis ætate ſententia. Sed bene habet, quòd mendax non fuit memor, & libro præparationis primo cùm occaſione quadam illud idem Porphyrij teſtimonium potuliſſet, hæc eiuſdem verba ſubtexuit. ἢ πρὸ τῶν Ἰλιακῶν ἢ κατ' αὐτούς γε τοὺς χρόνους γενέσθαι ἀναγέγραπται. *Quæ* videlicet Semiramis, *ante Troiana tempora vel yſdem temporibus fuiſſe ſcribitur.* Quare quod ait Euſebius Moſen annis octingentis & quinquaginta bello Troiano fuiſſe ſeniorem, id colligit non è Porphyrij teſtimonio, ſed è fabulis Cteſianis. Certè Paulus Otoſius lib. 1. hiſtotiæ quamuis cap. 4. Ninum Aſſyriæ Regem anno ante Vrbem conditam milleſimo trecenteſimo conſignet, tamen cap. 14. bellum à Vexore Rege Ægypti Scythis illatum Iuſtini verbis narraturus id ait quadringenteſimo anno ante vrbem Conditam contigiſſe : cùm tamen è Iuſtini lib. 1. ineunte conſtet, Vexorem multis ante Ninum annis floruiſſe.

SACRARVM QVÆSTIONVM LIBER SEPTIMVS.

ABRAHAM, SIVE DE ABRAHAM PATRIARCHA.

LEONARDVS, BLANCVS, ABRAMVS.

I. *PRÆFATIO.*

1. LEON. Vnde & quò noſter Abramus? ABR. Non eſt mihi tempus tecum agendi, mi Leonarde, nouas quaſdam & mira ſubrilitate limatas Rabbinorum obſeruationes, priuſquam è memoria fluxerint, in aduerſaria referre cupienti. LEON. Equidem me peccaſſe confiteor, qui te grauioribus curis intentum ſic interpellatim. Tamen, vt ſcias, te, quæ didiceris, docendi, quàm chartis & aduerſariis conſignandi cupidiorem eſſe velim. Sic enim & altiùs in animum deſcendent tuum, profundioréſque radices agent, & poſtmodum, ſi videbitur, in literas maiori cum ordine digeſta referentur. Adde quòd hæc aduerſariorum fiducia multos in fraudem induxit, & vereor vt aliunde, quàm tu reris, aduerſaria nomen acceperint. Dici enim fortaſſe putas quòd quæ legendo vel audiendo obſeruaueris aduerteriſque, ſcripto conſignentur ad memoriam futuri temporis diuturnam. Sed vide, quæſo, vtrùm potiùs ex eo quòd memoriæ & ſcientiis aduerſentur, aduerſariorum nomen ſortita ſint. ABRA. Quid ita verò?

2. LEON. Ait Socrates in Phædro, quemdam ſiue Deum, ſiue diuinum hominem nomine Theut, cui ſacra fuit auis quam Ibin appellant, apud Ægyptios floruiſſe, qui numerum & computationem, Geometriam, Aſtrologiam, talorum, alearúmque ludos, ipſáſque adeo literas inuenerit; cúmque tunc temporis Rex Thamus Ægypti regnum obtineret, artes ab ſe repertas ad Regem eo conſilio detuliſſe, vt eas cæteris imperriret Ægyptiis: rogaſſe illum quid vtilitatis ſingulæ continerent. Longum fuerit, neque fortaſſe neceſſarium verbis explicare quid Theut ad ſingula reſponderit, quid Thamus in vnaquaque laudarit, reprehenderítve. Poſtquam autem ad literas peruenit, Hoc, inquit, commentum, ô Rex, & ſapientiores & promptiore memoria prædiros reddet Ægyptios, μνήμης τε γὰρ ϗ σοφίας φάρμακον

μακον ηὑρέθη, memoriæ enim ac ſapientiæ remedium inuentum eſt. Tùm ille, ô ſolertiſſime Theut, inquit, alterius eſt artes parere, alterius de artium emolumentis damniſque ſincere iudicare. Tu quidem, cùm pater ſis literarum, eas fers in ſinu, vel potiùs in oculis, atque vt filiolas ſuauiſſimas oſcularis, & propter beneuolentiam non vt iudex æquus, ſed vt indulgens pater contrariam fers veritati ſententiam. Hoc enim, in quo te pulchrum & beatum putas, diſcentium animis obliuionem infundet memoriæ incuria, quippe qui ſcripturæ notarúmque fiducia exteriùs alienis ſimulacris, non interiùs propriis rerum imaginibus memoriam exercebunt. Non igitur memoriæ, quòd putas, ſed ſubmonitionis cuiuſdam remedium reperiſti. Diſcipulis autem ſapientiæ potiùs adumbratam imaginem opinionémque fucatam tradis quàm ipſam veritatem. Nam cùm abſque doctore multa didicerint, multarum rerum periti, cùm ignari ſint, videbuntur, καὶ χαλεποὶ ξυνεῖναι, δοξόσοφοι γεγονότες ἀντὶ σοφῶν, conſuetudine quoque moleſtiores erunt, vt pote non verâ ſapientiâ, ſed ementitâ ſapientiæ ſpecie ſubornati. Hæc ille.

E quibus author tibi fuerim, vt animo ſcientiis, & multarum rerum obſeruationibus expoliendo, quàm carthis linendis aduerſariiſque referendis impenſiùs incumbas. Hoc autem nullâ viâ compendioſiùs aſſequêris, quàm ſi quæ vel ipſe obſeruaſti, vel aliunde dediciſti, aliis ſine inuidia ſubinde communices. Noſti verſus rudes quidem illos, atque, vt ſuperiora ſecula ferebant, infacetos, commodâ tamen & Philoſophâ ſententiâ.

Sæpe rogare, rogata tenere, retenta docere,
Hæc tria Diſcipulum faciunt ſuperare Magiſtrum.

AB. Ego verò, mi Leonarde, authoritati tuæ libens acquieſcam, non quòd me quicquam doctum eſſe profitear, apud eum præſertim quem meum tum in humanis tum in diuinis literis Doctorem ac Magiſtrum ſemper agnoui, ſed vt tamquam diſcipulus teddam prælectionis acceptæ rationem.

4. Eramus in proximo ſuburbio, cùm ego & Blancus noſter vir Latinè, Græcè, Hebraicè, Syriacè, Chaldaicè, Arabicè peritiſſimus, vt noſti, liberioris auræ captandæ, ſtudiorúmque contentionis tantiſper re axandæ cauſſa in agros vicinos ſucceſſimus, atque ille de more ne vel in ipſa remiſſione temporis iactura fieret, aliquid è Scripturis Hebraicis me audienre recitabat. Iámque ad illum Geneſis capitis decimi ſeptimi, verſus quinti, locum veneramus. *Nec vltrà vocabitur nomen tuum Abram, ſed appellaberis Abraham* כי אב המון גוים *ki ab hamon goiim, quia patrem multitudinis gentium conſtitui te:* cùm ille. Tuæ ſunt partes, inquit Abrame, mutati nominis rationes enucleatiùs exponere. Imò, inquam, mi Blance, quia tes è linguarum Orientalium peritia dependet, tu autem eos in huiuſmodi linguarum cognitione progreſſus iam inde ab adoleſcentia feciſti, vt cùm Theologiam audires, magiſtris latina dictantibus eadem ex tempore frequenter Hebraicis, interdum etiam Syriacis non ſolùm litteris, ſed etiam vocibus repræſentares, ex te audire cupio quid circa nominum *Abram* & *Sarai* mutationem, vel tu ipſe obſeruaueris, vel ex aliorum lectione collegeris.

Et ne tergiuerſeris, excuſationúmque prætextus diutiùs obtendas, ita rem inter nos partiemur: vt ego de primo illo nomine *Abram*, nonnihil tanquam è ſymbolo in commune conferam, tu quod circa nominis mutationem, ipſúmque adeo nomen poſterius in mentem venerit, candidus, vt nomen tuum ſonat, impertias.

II. *De Cabbala Hebræorum.*

5. EQuidem fatuas & ineptas Cabbaliſtarum argutias ſemper eſſe duxi, quippe qui circa litteras & apices inutiliter occupentur, & magnum operæ ſe pretium feciſſe putent, cùm vel ſingularum vocularum numeros anxie ſubduxerint, vel ſingulas litteras quodam ſcripturæ compendio ſingulis ſubſtituentes vocibus vnam ex omnibus ſententiam conflarint, vel denique quadam tranſpoſitione litterarum, ſiue anagramatiſmo dictionem dictioni ſuffecerint.

6. Ad hæc enim tria capita, vt notat Cabbalæ partes.
Genebrardus in Chronico, omnia vanitatis, non enim dicam artis illius myſteria reuocantur, quæ Rabbini hac dictiuncula גנת *ganath* indicarunt, vt ג Geo-
metriam (quam inſulsè quidem & im- Geometria
peritè cum Arithmetica confundunt) deſignet, eámque tum demum adhiberi putent, cùm litterarum numerus ex-

Noteriacon. penditur: noteriacon littera ב expreſſum, quando vt Notarii facere ſolent, ad ſcripturæ compendium littera dictionis princeps ponitur pro integra dictione; vnde & barbarè à Notariorum apicibus noteThemura. tiacon appellant Themuram ſiue permutationem litteratum, cùm vel litteræ litteris, quæ ſoni ſunt eiuſdem, ſuccedunt, vel anagrammate duntaxat ex vno loco in alium transferuntur.

7. Quas Rabbinorum argurias etſi futiles, ac penè ſuperſtitioſas ſemper putaui, tes tamen à nobis extorquet, vt magna nonnunquam myſteria tum numeris dictionum, tum notis illis compendiariis ſubeſſe fateamur. Quorſum enim niſi numerus inſigne myſterium continere Numerus in ſacris litteris. ret? Apocalypſis capite decimo tertio, verſ. decimo octauo legeretur: *Hic ſapientia eſt. Qui habet intellectum computet numerum beſtiæ, numerus enim hominis eſt, & numerus eius ſexcenti ſexaginta ſex.* Quorſum Chriſtus Dominus ΙΧΘΥΣ à Sybilla nominatur, niſi quia ſingulæ Notariaci exempla. dictionis illius litteræ totidem dictionum ſunt principes Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτήρ. IESVS CHRISTVS *Dei Filius Saluator?* De quibus luculentum habetur acroſtichon Græcè in Sibyllinis oraculis, Latinè apud Auguſtinum libro decimo octauo de Ciuitate Dei, capite vigeſimo tertio. Quorſum Iudæ illi heroum fortiſſimo Macabæi nomen adiectum eſt, niſi quia litteræ מכבי principem locũ ſortitæ ſunt in Pſalmiſtæ ſententia מי כמכה באלים יהוה *mi-kamoka baelim Iehoua?* id eſt: *Quis ſimilis tui in fortibus Domine?* vt Rabbi Iſaac Ben Hole, Reuclinus, Mercerus, Sixtus Senenſis, Genebrardus, Serarius, & alii paſſim annotarunt.

III. *Noteriaticon nominis Abram.*

8. ECquis igitur nos iure reprehendat ſi dixerimus quatuor hiſce litteris Trinitas & Incarnatio in nomine Abram. totidem dictionum principibus אברם ſanctiſſima duo noſtræ fidei myſteria contineri אב בן רוח משיח ab *Pater*, ben *Filius*, Ruah *Spiritus*, Meſſchiah *Chriſtus*, ſic enim prima littera Patrem æternum, ſecunda Filium, tertia Spiritum ſanctum, quarta denique Chriſtum, ſiue Meſſiam apertiſſimè denotabit.

Quòd ſi Capnioni libro ſecundo de verbo mirifico viſa res eſt inſignis plena myſterii quòd duæ primæ Geneſeos dictiones inchoarentur à litteris quæ principem in nominandis perſonis diuinis locum obtinerent. בראשית ברא, vbi ב בן *ben* ſiue *Filium*, ר autem רוח *Ruah* ſiue *Spiritum*: denique א אב *ab* ſiue *Patrem* repræſentat, quamuis ordo perſonarum præpoſterè digeratur: ſi Rabbini plerique Pſalmo centeſimo vigeſimo octauo, prima dictione רבת *rabbat*, multùm. *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea*, Romanos, Babylonios, Turcos Synagogæ expugnarores, ſi Pſalmus tertius, Alia noteriaci exempla. רבים *rabbim*, *multi inſurgunt aduerſum me*, primâ litterâ Romanos, ſecundâ Babylonios, tertiâ Iauanos, ſiue Græcos, quartâ denique Medos Iſraelitarum vexatores denotari putant, cur non liceat & nobis in nominis huiuſce literis, Sanctæ Triados atque humanæ carnis aſſumptæ myſteria venerari? cùm præſertim idem ſit penitus literarum ordo, qui perſonarum, & primùm Pater, deinde Filius, poſt vtrumque Spiritus indicetur, ſubnectatur denique litera מ, quæ in nomine Meſſiæ tenet principatum. Neque me fugit alias quoque reperiri dictiones è primis diuinarum perſonarum litteris conflatas, ſiue ordine præpoſtero atque peruerſo, vt ארב *arab*, *inſidiatus eſt*. באר *beer*, *puteus*, ſiue ſecundùm naturalem proceſſionum rationem, vt אבר *penna eber*, nullam tamen reperiemus præter hanc vnam, quæ carnis aſſumptæ myſterium Sanctiſſiſimæ connectat Trinitati.

9. Iam ſi Cypriano, Ambroſio, aliiſque Patribus grauiſſimis viſum eſt, non ſine grandi myſterio contigiſſe, vt primus omnium mortalium μικρόκοσμος, & quoddam maioris mundi compendium quatuor mundi plagas primis litteris expreſſas nomine ſuo contineret, Quatuor mundi partes in nomine Adam. ΑΔΑΜ. & primum illud Α ἀνατολὴν *Orientem*, Δ δύσιν, *occaſum*, Α ἄρκτον *vrſam* ſiue *Septentrionem*, Μ denique μεσημβρίαν ſiue *Meridiem* indicaret, non video cur obſeruatiunculam hanc noſtram in Abrahami nomine, vt puerilem & ludicram reſpuamus, cùm præſertim illi myſterium in aliena lingua rimantes coactè ſatis vocabulum ad Græcum riuulum ab Hebræo fonte detorſerint. nos autem in ſacra lingua, è qua nomen acceſſitur, hæreamus. Hæc ferè erant, quæ circa voculamentum hoc de noteriaco dicenda nobis impræſentiarum occurrerent,

ſupererat vt tum de permutatione literarum, tum de numero literis hiſce contento pauca diceremus, ſed quamuis de anagramatiſmo non pauca, nec illepida fortaſſe congeri poſſent, res tamen exemplo caret in noſtris ſcripturis, neque vllum reperias apud graues & probatos Eccleſiæ Doctores, huius, vt Rabbini vocant *Temuræ* veſtigium, vt merito nobis totum hoc genus prætermittendum eſſe videatur.

IV. *De numero quibuſdam vocibus ac ſententiis comprehenſo.*

10. AD numerum quod attinet, eum Auguſtinus in diuinis literis frequenter magnis myſteriis plenum eſſe teſtatur, atque, vt iam dixi in nominis beſtiæ ſupputatione iampridem authoritas diuina conſecrauit, & ingenioſi viri quaſdam vel in ſcripturis, vel in profanis authoribus frequenter obſeruarunt ſententias quæ computatis literarum numeris rei cuiuſpiam geſtæ Chronologiam indicarent.

11. Fauerneium oppidulum eſt non inelegans in Burgundiæ Comitatu. In eo nobile Benedictinæ familiæ Cœnobium. Ibi dum ſanctiſſimum Euchariſtiæ Sacramentum publico ſolemnique cultu adorandum exponitur, ſacellum cum ſactis iconibus, velis, cæteróque apparatu, repente fortuito, an hominum quorumdam improbitate oblato incendio conflagrauit. Sola Euchariſtia flammarum victrix inter medios ignis exundantis vortices, ſuccollantibus, vt videtur, Angelis in aere ſuſpenſa, cum ſua pyxide, ſiue vt vocant, ciborio ſuſtineri. Vnus dies, alter, tertius; illa ſublimis, diuiniſque quibuſdam nutibus librata retineri. Interim è tota Burgundia viciniſque regionibus ingens hominum confluere multitudo. Opinio fuit illo triduo ducenta conuenarum tum Catholicorum, tum etiam Heterodoxorum millia potuiſſe facilè numerari. Tandem ſacerdote quodam pio rite ſacris operante, illa cibi cœleſtis Hierotheca multis ſpectantibus & rei euentum expectantibus ita paulatim in ſubiectum linteum, quod corporale vocant, demiſſa eſt, vt in medio deſcenſu interiungeret, & aliquantiſper nullis adminiculis ſuffulta quieſceret, quo præſentes admonerentur, & ad miraculum mentes oculóſque conuerterent. Hoſtia gemina fuit. Placuit alteram indictâ publicæ ſupplicationis pompâ Dolam deferri, vt quemadmodum Diuionenſis ciuitas vicina Ducatus Burgundiæ Metropolis hoſtiâ ſanctâ ſanguinis guttis diuinitus ex ea manantibus nobili gloriatur, ita Dolana ciuitas Comitatus Burgundiæ princeps Regióque Senatu perinde celebris ſacrum hoc pignus hoſtiæ flammis intactæ ſeruaret. Hic Ioannes Boiuinus, tum cauſarum Patronus, nunc digniſſimus eo Senatu Præſes, vir omnibus virtutis, eruditionis, ingenii partibus abſolutus non ſolùm Hoſtiam vtrámque egregio cohoneſtauit elogio:

Fauerneienſis hoſtiæ miraculum.

Impie, quid dubitas hominémque, Deúmque fateri?
Se probat eſſe hominem ſanguine, & igne Deum.

Sed etiam in quodam ſcripturæ ſacræ verſiculo poſterioris huiuſce Chronologiam feliciter deprehendit. *Ignis ante ipſum præcedet.* Pſal. 96. 3. Si enim ſubductis literis ad computandum inutilibus, cæteras, quas numerales appellant, in vnam ſummam collegeris, inuenies hoc cœleſte prodignum anno reparatæ ſalutis, MDCVIII. contigiſſe.

12. Quid? quòd annus quo D. Carolus in patrem optimum Philippum. II. Regem Catholicum conſpirauerat, in quodam verſu Naſonis (Prophetico diceres inſtinctum Spiritu) non ingenioſiùs, quàm feliciùs inuentus eſt.

fILIVs ante DIeM patrIos InqVIrIt In annos.

Subduc literas ad numerum otioſas, in reliquis annum MDLXVIII. deprehendes. Quid? quod Teruana Morinorũ ciuitas eo ipſo anno deleta eſt qui duabus hiſce voculis continetur: DeLetI MorInI. Quid quòd ex eo colligunt Hebræi patres ſuos ducentis & decem annis in Ægypto fuiſſe commoratos, quòd Iacob filios ſuos ad petendam Ægyptum excitans, verbo רדו *deſcendite*, hunc ipſum numerum expreſſit? Geneſ. 42. verſ. 2. ר 200. ד 4 ו 6 210.

13. Atque hæc & alia numerorum myſteria perſuadebant vt latentem in hoc Abrami nomine numerum ſagaciùs indagarem, & omnibus odorarer veſtigiis: omnia tamen curioſiùs circumſpectanti circa numerum 243. qui literis Hebraicis continetur, vel 140. qui Græcis ſignatur elementis nihil occurrit mi Blance, quod dignum tuis auribus eſſe videatur. Quare cùm ſcriptura θεόπνευςος hîc ſapientiã eſſe doceat, nec niſi ab eo qui habet intellectum, computari velit, ego qui in vtróq; mihi ſum mediocritatis meæ, vel potiùs egeſtatis conſcius, non auſim ad enucleandum tanti Patriarchæ numerum accedere, adeóque tibi & ſapienti, & harum rerum cumprimis intelligenti computationem hanc ad tuos

calculos exigendam relinquo, vt tibi non ſolùm de nominis mutatione (quod initio tibi munus iniunxeram) ſed etiam de priore Patriarchæ nomine dicendum intelligas.

V. *Cur Deus nomen Abram mutarit.*

14. HÆc ego cùm dixiſſem, tum ille ſuauiter arridens, video, inquit, mi Abrame, quid velis. A meis laudibus exorſus in eaſdem deſinere voluiſti. Mihi videlicet aſſentaris, vt non dicam *ſcabant mutua muli*, (ab hoc enim mulino genere te longe abeſſe video) ſed certè vt cùm mihi laudatiunculam leuiter adſperſeris, ego viciſſim tibi palpum obtrudā, noménque tuum cæteris nominibus anteponam, ne tamen tibi nimiùm de tuo cognomine blandiaris, ſic habeto ineſſe quidem illi quaſi ſemina diuinæ cuiuſdam excellentię, nondum tamen eſſe perfectum. Sed vt exactè tanto Patriarchæ conueniret ab ipſo Deo, literæ vnius adiectione debuiſſe ſuppleri. Nam cùm in hoc nomine, vt & in cæteris, materia ſiue literæ, quaſi corpus, & forma ſiue ſignificatio quæ eſt velut anima dictionis, in vtroque video nonnullum eſſe defectum. De quibus antequàm dico videtur eſſe reddenda ratio cur Deus appellationem mutauerit.

15. Abramum ad virtutem omnibus numeris abſolutam inuitarat, *ambula coram me, & eſto perfectus*. Hebraicè התהלך לפני *hitthallek lepanai*. Fac te ipſum ambulare coram facie mea, id eſt, vt exponunt LXX. ſeniotes: εὐαρέστει ἐναντίον μου, καὶ γίνου ἄμεμπτος. *Cōplace coram me, & eſto irreprehenſibilis*. Nunc mercedem proponit, *& multiplicabo te vehementer nimis*, id eſt, faciam te patrem multatum gentium. Ex te enim per Iſaac orientur Iſraëlitæ, per Iſmael Iſmaëlitæ, Saraceni & Agareni per filios Ceturæ: item aliæ nationes, de quibus infrà cap. 25. & ita quidem multiplicatus eſt Abram ſecundum carnem vehementer nimis: ſecundum ſpiritum longè magis, quia factus eſt pater omnium credentium. Nomen igitur ei nouum Deus impoſuit, non ſolùm vt eius ſe dominum oſtenderet, quemadmodum vt primos parentes ſibi peculiariter manciparet, ſeque eorum dominum indicaret, *vocauit nomen eorum Adam in die quo creati ſunt*: Geneſ. 5. v. 2. & Adam brutas animantes ſuis nominibus appellauit, in quas ei Deus dominationem conceſſerat: Gen. 2. 19. Et vocauit Adam nomen vxoris ſuæ Eua, eo quòd eſſet mater omnium viuentium. Gen. 3. 20. Sed iam tum Adamus in vxorem ſuam dominatum acceperat, vnde brutis in Paradiſo, Euæ extra Paradiſum nomen imponitur: non ſolùm, inquam, dominij teſtandi causâ nouum Patriarchæ nomen inditum, ſed etiam vt virtutis, ad quam inuitabatur, perfectionem, & futuram ex eo generis propagationem indicaret. Perfectio materiâ numeris incluſo, generis multiplicatio formâ, ſiue nominis ſignificatione continetur, de quibus ſingillatim pauca dicenda ſunt.

16. Ac primùm quod ais quatuor hiſce literis אברם *Abram*, ſanctiſſima duo noſtræ fidei myſteria contineri, veriſſimum id quidem. Sed vide quæſo an non perfectiùs Spiritus ſanctus qui per ſpirationem à Patre filióque procedit adſpirationis vnius adiectione denoteretur; cùm præſertim audito Spiritus nomine, niſi vel Spiritum Dei, vel Spititum ſanctum, vel quid eiuſmodi dixeris, nemo perſonam diuinam intelligat, Quare priſtino Patriarchæ nomini Deus adſpirationis notam inſeruit, vt meliùs ac perfectiùs diuinas perſonas adumbraret, אברהם fac ſingulas litetas ſingularum eſſe capita dictionum, habebis אב בן רוח הקדוש משיח *ab, ben, ruah, hakkadoſch, Meſſciach, Patcr, Filius, Spiritus ſanctus, Chriſtus*. Et quidem quòd appellatio priſtina Sancti Patriarchæ tres nobis Sanctæ Triados perſonas, quamuis ſine ſanctitatis mentione repræſentet, eſt ea quidem laus præclara, tamen aliis quoque vocibus communis eſt. Quòd autem nomen poſterius etiam ſanctitatem adiiciat, nulla dictio ſibi quicquam ex iſta laude decerpit, vt meritò priſtini defectus litteræ vnius adiectione ſuppletus eſſe videatur.

17. Adde quòd hac adſpiratione deſignari poteſt dictio הוא *is ipſe*, quod nomen diuinitatis eſſe primariū, maximè proprium, cæterarúmque adeo nuncupationum fontem Capnio, Faber, & alij viri doctiſſimi litteris prodiderunt. De verbo mirifico. De diuinis nominibus.

Nam quod ais circa numerum priſtini nominis apicibus contentum tibi nihil occurrere in quo penitus acquieſcas, meritò nihil occurrit. Hic enim numerus imperfectus erat; ſed eum Deus ad perfectionem adduxit additione quinarij, qui littera ה denotatur. Sed expendamus, ſi placet, vim & naturam quinarij, priuſquam ſummam quæ poſteriore nomine continetur, è primo numero & quinario faciamus.

VI. *Vis quinarij in rebus naturalibus.*

Lib. 1. in ſom. Scip.

18. Eam quinarij proprietatem miratur & obſeruat Macrobius *quòd ſolus omnia quæque ſunt, quæque videntur eſſe, complexus eſt. Eſſe autem*, inquit, *dicimus intelligibilia, videri eſſe corporalia omnia, ſeu diuinum corpus habeant, ſeu caducum. Hic ergo numerus omnia & ſupera, & ſubiecta deſignat, aut enim Deus ſummus eſt, aut mens ex eo nata, in quâ ſpecies rerum continentur, aut mundi anima, quæ animarum omnium fons eſt, aut cæleſtia ſunt vſque ad nos, aut terrena natura eſt, & ſic quinarius rerum omnium numerus impletur.* Hæc ille cæcus & palpitans, & quaſi per nebulam indicans myſterium ſanctiſſimæ Trinitatis.

19. Et ſanè ſi rerum vniuerſitatem luſtremus, vbique videbimus vim elucere quinarij. Quinque ſunt corpora ſimplicia, ignis, aer, aqua, terra, natura cæleſtis, quam Peripatetici paſſim appellant quintam eſſentiam. Quinque ſunt in terra zonæ, totidem in cœlo circuli paralleli. Quinque animantium genera inter ſe primò diuerſa. Homo, quadrupedes, volucres, piſces, ſerpentes, aut ſi placet, alia corio ſolo, pilis alia, alia ſquamis, alia plumis, conchis alia veſtiuntur. Quinque ſunt externi corporis ſenſus; totidem facultates & organa quibus ad intellectionẽ peruenitur. *Senſus externi*, quibus materiales rerum corporatarum ſpecies hauriuntur: *ſenſus internus*, quem alij communem appellant qui cùm has rerum ſpecies à ſenſibus externis acceperit, eas tenuat, & ſubtilius elimatas imaginationi tranſmittit: *imaginatio*, ſiue, *phantaſia*, quæ rerum externarum imagines quibuſdam quaſi coloribus à ſenſu communi ſuſceptis interiùs ita ſibi delineat, vt res ipſas etiam abſentes, præteritas, aut futuras circumferre videatur. *Intellectus*, quem, *agentem* appellant, qui oblatas ab imaginatione ſpecies magis & magis ab omnis materiæ concretione ſecernit, iamque ſpiritales penitus effectas intellectui, quem patientem vocant, tranſfundit: *intellectus*, ipſe, *patiens*, qui his imaginibus imbutus ſibi ipſi cognitionem effingit, quam ſpeciem rerum expreſſam paſſim appellant. Quinque ſunt igitur intellectionis organa, quæ Peripatetici ſi non omnia re, ſaltem ratiocinatione diſcriminant.

20. Quid? quòd ipſius intelligentiæ virtutes à Philoſopho quinque numerantur? *intellectus*, quem habitum principiorum appellant, *ſapientia*, *ſcientia*, *ars*, & *prudentia*. Quid? quòd ſi Platonicos audimus, in animæ compoſitione per quinarium opportunè proceditur, & Proclus, & Marcilius Ficinus, vterque ſuis in Timæum commentariis annotarint? Quid denique, quòd vt iidem aduertunt, *eſſentia, idem, alterum, ſtatus, motus*, quinque genera ſunt, quibus à Deo omnia componuntur? Adderem quinque digitos, & alia non pauca. Sed iampridem vereor ne ambitioſiùs videar iſta conquirere, quæ ſeligiſſe præſtabat; quare, niſi tibi ſecus videtur, vela contraham orationis meæ, & ad ipſum nominis ſignificatum, tanquam ad partum ptoperabo. Et ego: Mihi vero non videtur, inquam Blance. Vereris, opinor; ne ſermo noſter in vulgus emanet: Atqui ſoli ſumus: nullus dictorum arbiter: nemo te velut χυμινοπρίςην reprehendet; mihi canes & Muſis, cui nihil, quod ad meum nomen attineat, erit ingatum, Tum ille.

VIII. *Quinarij vis in omnibus ſcientiis.*

21. NE, igitur, inquit, in natura ſemper hæreamus, in omnibus diſciplinis apparet eius numeri veſtigium. Scientiarum aliæ ſunt, quas humaniores ſiue manſuetiores, aliæ quas ſeueriores & quodam modo diuiniores appellant. Humaniores litteræ in quinque genera diuiduntur: *Grammaticam, Criticen, Hiſtoriam, Poëſim, Rhetoricam*. Vereor ne puerilia ſectatus videar, ſi oſtendero quinarium paſſim in Grammatica dominari: illud certè ſine piaculo præterire non poſſum, quòd circa quinque litteras, quas vocales appellant, præcipuè verſatur: in quibus illud mirũ eſt quòd ipſæ ſolæ ſeorsũ vocem efficiant, cæteræ litteræ ſine ipſis mutæ ſint, & otioſæ. illud autẽ non modò mirum; ſed etiam planè ſtupendum quòd cùm innumeræ ſint μερόπων ἀνθρώπων *hominum diuiſim & articulatè loquentium* dialecti, innumeræ tot belluarum, tot auium intimos affectus exprimentium voces; omnes tamen in vnam vocalium ita conſpirant, vt omnes omnino ſonorum inflexiones earum vna moderetur. Quinarius in Grammatica dominatur.

22. Iam Criticen in quinque genera non incommodè partiuntur, aut enim è variis veterum ſcriptorum codicibus varias Lectiones indagat, aut è coniectura men-

das in ſcripturam illapſas abſtergit, aut ſcriptores claſſicos commentariis illuſtrat: aut è nummorum, lapidum, ſtatuarum inſcriptionibus hominum conſuetudines, facta, chronologiámque rimatur: aut inter authores arbiter honorarius ſedet, opera eorum legitima à nothis ſpuriiſque ſecernit, ſingulorum merita, puritatem, & elegantiam iudicij ſui momentis examinat. Hiſtoriam in totidem partes diſtributam eſſe quis ignorat? Vel enim res ab hominibus geſtas, vel eorum mores & inſtituta deſcribit, vel locorum, vrbium & regionum ſitum exponit vel plantarum, gemmarum, animantium naturam exequitur, vel euenta rerum humanarum & ſiderum obſeruationes ſuis annis aſſignat. Taceo Poeſim, cuius genera quinque omnes intelligunt Epicum, Dramaticum, Elegiacum, Lyricum, Epigrammaticum. Quid Rhetorica? Num etiam pueri ſciunt vim omnem oratoris quinque maximè partibus contineri?

In Critica.

In hiſtoria.

In Poeſi.

In Rhetoricis.

23. Seueriores diſciplinæ in quinque potiſſimùm genera Logicam, Ethicam, Mathematicam, Phyſicam, Metaphyſicam diuidunrur. Logica quinque voces expendit Ethicæ (cui Iuriſprudentiam annecto) virtutes quatuor, quibus ſi vltimum finem adiunxeris, habebis in ea quinarium dominari. Quid ipſa Iuriſprudentia: Num *leges*, *conſuetudines*, *Imperatorum reſponſa*, *res iudicatas*, *æquum bonumque conſiderat*: Mathematicas diſciplinas in quinque partes & quaſi membra vulgo partiuntur. Arithmeticam, ſiue communem, ſiue quam Algebram appellant, Geometriam, Aſtronomiam Muſicam, Perſpectiuam. Arithmetica vel in quatuor operationibus, vel in ſpeculandis numerorum naturis tota verſatur. Geometria quinque quadratorum genera ἰσόπλευρον, ἑτερόμηκες, ῥόμβον, ῥομβοειδές, ἐπιτραπέζιον, item corpora regularia quinque, Aſtronomia. ſiderum ortus, occaſus, acceſſus, receſſus, eclipſes. Muſica quinque harmonias, Perſpectiua lucem, vmbram, rectam radiorum proiectionem, reflexionem, refractionemque conſiderat. Phyſica quinque cauſſarum genera, materiam, formam, finem, efficientem, exemplar imprimis examinat. Huic ſuppar eſt Medicina, cuius vis omnis bolorum vt vocant, potionumq ſumptione, ſanguinis emiſſione, fomētis & emplaſtrorum applicatione, ſectione, cauteriis & vſtione ſpectatur. Metaphyſica quinque entia prædicata, item vniuerſalia quinque diligenter expendit. Et ſi fas eſt humanis diuina coniungere, illa ipſa Theologia ſcientiarum Regina *ſcriptura, traditione, reſponſis Pontificum, Conciliorum decretis, Patrum authoritate* continetur.

Item in ſeuerioribus diſciplinis.

In Theologia.

VIII. *Eiuſdem quinarij celebritas in ſcripturis.*

24 FLuuius irrigãs Paradiſum quatuor flumina producit: cum iiſdem quinque Paradiſi fluuiis diuina ſapientia comparatur. Iacobo quinque ſtolæ optimæ mittuntur ab Ægypti Protege. Tota lex quinq; Moſis voluminibus continetur. Dauid eligit de torrente quinq limpidiſſimos lapides in Goliath pugnaturus. Nota ſunt in Euangelio quinq talenta. quinque prudentes virgines, panes hordeacei quinque, quibus hominum quinque millia ſaturantur. Eundem numerum Chriſtus ipſe quinque vulneribus conſecrauit. Paulus in Eccleſia quinque verba ſuo ſenſu loqui deſiderat.

Vide Aug. tomo 10. ſerm. 32. de tempore.

1. Corinth. c. 14. v. 19.

Sed quorſum iſta, Mi Abrame? Profecto vt intelligas non temerarium eſſe quòd Deus priſtino Patriarchæ nomini litteram ה quinarij notam intexuit. Cùm enim Abramum ad virtutem, & rum in diuinis tum in humanis veritatis contemplationem omnibus numeris abſolutam atq; perfectam inuitaret, par omnino fuit vt ei numerum largiretur, cuius vis in rebus naturalibus, in ſcientiis, in ſcripturis ſupra cæteros emineret, vt vel omnino perfectus eſſet, vel proximè ad omnium perfectiſſimum accederet.

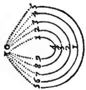
25. Ad hæc ego: multa, inquam hactenus abs te, mi Blance, in quinarij laudem congeſta ſunt ſed ea non tam huius numeri laus eſt, quàm eorum quæ tum in natura, tum in ſcientiis, tum etiam in diuinis litteris quinario continentur: Nunc autem, quoniam & ab interpellatoribus aliquando liberi ſumus, & vix temporiſque plurimùm reſtat ipſam quinarij naturam velim paulò diligentius enuclees.

IX. *Vis Quinarij ſecundum ſe ſpectati.*

26. TVm ille, Eſt, inquit, quinarius vt Marcilius Ficinus in Timæum Platonis obſeruat, perfectum denarij medium. Nam cum quinquies rite denarium diuidamus, medium eſt æquè diſtans in qualibet diuiſione quinarius. Nam ſi 10. in 6. & 4. diuiſeris, ſenarius vno quina-

Digitized by Google

rium ſuperat, quaternarius vno ſuperatur: ſi in 3. & 7. quinarius ternarium duobus excedit, à ſeptenario duobus exceditur: ſi in 2. & 8. quinarius eſt, vtraq; parte à ternario diſtabit. Sed quoniam res hæc eſt potiùs oculorum quàm aurium, age ſanè figuram in puluere deſcriptam videamus. His dictis quinque denarii partitiones radio, quem manu forte gerebat, in area delineat hoc pacto.

Et vides, inquit, quintuplicem denarii diuiſionem: cuiuſlibet autem diuiſionis vtramque partem, ſi quinarii non ſunt, à quinario, qui medium eſt, diſtare æqualiter. Quod etſi cæteris quoque numeris quemlibet numerum parem in partes æquales ſecantibus commune eſt, (nã verbi cauſsâ, ſenarii medium eſt ternarius, duodenarii ſenarius, & ſenarii triplex, duodenarii ſextuplex eſt partitio, & ſi ſingulas cuiuſque diuiſionis partes, eo, quo ſuperiùs, ordine digeſſeris, æquale facies interuallum inter has & numerum ex æquo diuidentem) hęc tamen quinarii priuata laus eſt, quòd denarium perfectè partitur, qui numerorum omnium apex eſt & ſumma perfectio. Ad quem cùm numerando perueneris, redeundum eſt ad vnitatem: ac proinde numerus hic quandam numerorum vniuerſitatem amplectitur, & quinarius in eius medio poſitus neſcio quo pacto videtur in vniuerſi meditullio conſtitutus, eúmque meritò Patriarcha magnus accepit iuſſus ad vitæ perfectionem eniti, res omnes creatas animo tranſcendere, & velut inter has & creatorem, id eſt, in rerum vniuerſitatis medio poſitus coram Deo, vel, vt legitur apud Hebræos, ante Dei faciem ambulare.

X. *Cur nomini Abrami adiectus quinarius.*

27 QVid ſi dicamus acceſſiſſe nomini quinarium ad demonſtrandum matrimonium, magnúmque illud ſacramentum, in Chriſto dico & Eccleſia, aut etiam diuinæ humanæque naturæ coniunctionem, & quaſi coniugium in vnitate perſonæ, per quem redundatura erat in omnes gentes ea benedictio, quam illi Deus multo antè promiſerat? Pulchrè Plutarchus opuſculo de inſcriptione Delphica, cùm binarium primum parem, ternarium primum imparem eſſe dixiſſet. *Quamuis*, inquit, *ex his duobus compoſitis mixtíſque conſtatus meritò in honorē eſt* πρῶτος ἐκ πρώτων, *primus è primis conſtitutus*: καὶ γάμος ἐπωνόμασθαι, *& coniugium nominatur ob paris cum fœmina, imparis cum mare ſimilitudinem.* Qua ſimilitudine paucis oſtenſa ſubnectit: ὡς τοῦ ἄρρενος τοῦ πρώτου, καὶ θήλεος ὁμοιότητι τὰ πέντε γενόμενα γάμον οἱ Πυθαγόρειοι προσεῖπον. Proinde quinarium Pithagorei ſimilitudine quadam primi maris ac fœminæ collectum matrimonium vocitarunt Et eam ob cauſſam, vt idem teſtatur in Quæſtionibus Romanis qu. 1. quinque faces, non plures non pauciores in nuptiis præferebant. Quinarius matrimonii Hieroglyphicũ.

28. Quid ſi adiectus fuit perfectionis abſolutæque virtutis, ad quam vocabatur, deſignandæ cauſſa? Nam, vt ibidem notat Plutarchus. *Quinarij ea natura, eſt, vt cr. ſeipſo congreſſus nihil imperfectum aut alienum procreare poſſit: ſed definitas habet mutationes; aut enim ſeſe aut denarium creat: ideſt aut aliquid ſua natura, aut numerum vndecúnque perfectum.* Neque ſolùm id præſtat ἡ τῆς πεντάδος πρὸς ἑαυτὴν σύνοδος, *quinarij ad ſeipſum congreſſio*, ſed etiam quantumlibet in infinitum multiplicatus in ſeipſum redit à denario, & rurſus à ſeipſo regreditur in denarium, *ſequitúrque ſequentem*, verbi cauſſa. Bis quinque ſunt decem, ter quinque quindecim, quater quinque viginti, quinquies quinque viginti quinque: & ita quamtumlibet multiplicando proceſſeris. Vnde Plutarchus eodem loco. Ἔτι δὲ ἡ καὶ φύσις λέλεκται, τῷ περὶ αὐτὸν πολυπλασιασμῷ πάλιν ὡς ἑαυτὸν περαίνειν. *Quadamtenus etiam natura dicitur quod ſui mul-* Multiplicatus aut ſeipſum aut denarium creat.

tiplicatione in ſe redit. In quo, inquit, idem numerus imitatur, τὴν τὰ ὅλα διακοσμοῦσαν ἀρχὴν, *vim qua temperat vniuerſa.* Sed nos dicemus vt quinarius in infinitum multiplicatus, vel à denario in ſeipſum redit, vel à ſeipſo in denarium, itâ qui ſedulò diuinæ gratiæ cooperatur, perfectionique diligenrer incumbit, orbe quodam & bonis operibus è præueniente gratia pendentibus, nouæ grariæ meretur augmentum, & infuſione nouæ gratiæ bona facit opera, & bonis operibus nouam irerum gratiam promeretur.

Quinarius Harmonicus.

29. Iam diximus harmonias in Muſica quinque numerari: inde non mediocrem huic numero commendarionem Plutarchus accerſit. *Harmonica*, inquit, *maximè circa concentus ſymphoniáſque verſatur. At quinque non plures eſſe ſymphonias ipſa ratio conuincit. Nonne cùm multa adeóque innumera ſint vocum interualla,* τὰ μελῳδούμενα πέντε μόνα εἰσί, *quinque duntaxat melodiis inſeruiunt? Dieſis, inquam, ſemitonium, tonus, triſemitonium, ditonus?* ἄλλο δ' οὐδὲν οὔτε μικρότερον, οὔτε μεῖζον ἐν φωνῇ χρεῖον, ὀξύτητι καὶ βαρύτητι περατούμενον, μελῳδητόν ἐστιν. *Nullum aliud interuallum graui acutáne vocis inflexione definitum in cantum venit.* Cur igitur exiſtimare non liceat additum fuiſſe nomini priori quinarium, quòd eo ſignificatur perfectio concentúſque virtutum, & harmonia quædam animæ partium quæ virtutibus paratur; dum cupiditas obedit rationi, ratio diuinis nutibus obſecundat, quòd demum eſt perfectæ cumulatæque virtutis ad quam inuitatur Patriarcha. Certè Nicomachus apud Photium cùm pleráque ſuperiora confirmat tum πεντάδα vocat ἀνεικίαν, *quietem à rixis*, φάος *lucem*, δικαιοσύνην, *iuſtitiam*, Ζανὸς πύργον, *turrim Iouis*, μέσων μέσον, *mediam mediorum*, ἀκρότητα γονίμων, *fœcundorum culmen*, aut etiam *genitalium extremitatem & præputium.* Quare facilè poſſunt inſtitutæ diſputationi quadrare.

Quinque vocum interualla ſunt Harmonica.

XI. *De numero qui nomine Abraham continetur.*

30. HActenus quinarii ſeorſum ſumpti vim & naturam, quantum per ingenii tenuitatem fieri potuit, expendimus, reſtat vt ſummam ex eo, & priſtini nominis numero faciamus, vel potiùs ſuperſedeamus hoc labore, & Franciſcum Georgium Venetum non obſcurè loquentem audiamus, tom. 1. prob. in ſacram ſcripturam §. 30. Probl 121. An inquit per nomen renouatum denotatur renouatus homo? Nam literæ huius nominis אברהם *Abraham* de nouo impoſiti tot reddunt in numero, quot reddunt literæ huius ſententiæ ברא אדם *bara Adam*, *creauit hominem* ducenta videlicet & quadringenta octo. An deduxit nomen Abrahæ ad hunc numerum vt innueret quòd dediſſet ei virtutem obſeruandi ducenta quadraginta octo præcepta affirmatiua? hinc præmiſit: *ambula coram me & eſto perfectus*, quia videlicet dabo tibi omnimodam virtutem qua omnia præcepta ſeruare poſſis. Quæ virtus denotatur per totidem oſſa quæ ſunt in corpore humano, ducenta videlicet quadraginta octo.

ר	ב	א
200	2	1
	ם	ה
	40	5

248.

א	ר	ב
1	200	2
ם	ד	א
40	4	1

248.

248. Præcepta affirmatiua.

31. Quòd ſi fortè hæc Cabbaliſtarum ad calculos omnia reuocantium atque in tenebris, vt dicitur, micantium argutia minùs arridet, dicamus ſanè compendioſiùs litteram ה vnam eſſe vtriuſque diuini nominis quod magis exprimit non perfectiones & attributa diuina, ſed ipſum ἄπειρον πέλαγος τῆς οὐσίας, *immenſum pelagus eſſentiæ* diuinæ. Horum autem alterum eſſe יהוה nemo neſcit, alterum & quidem omnium princeps, הוא *hu, is ipſe*, vt paulò ante me poſt Capnionem & fabrum, viros ſanè doctiſſimos, dicere meminiſti. Hanc igitur primariam vtriuſque nominis ſui litteram amiciſſimo Patriarchæ Deus impertiit, vt qui ſe mercedem magnam nimis fore promiſerat, eum quodammodo faceret nominis ſui participem.

Totidem oſſa corporis humani.

XII. *De nomine Sarai & Sara.*

32. QVod ad Sarai & Sara nomen attinet, notat laudatus ſuprà Georgius detractum eſſe י iod, quod denarium ſignificat, & eius loco poſitum eſſe ה notam quinarii. Quibus, inquit, innuit Deus quòd illum quinarium quem viro addiderat, à muliere abſtulerit: & ſicut à primo parente, aliquid acceperat, ex quo mulierem formaret, ita hîc à muliere aliquid accepit, quod viro renouato tradidit. Et hoc, vt pars animalis & fœminea diminueretur, & virilis ac ſpiritualis augeretur. Hęc ille. Quibus addi poteſt detractū eſſe mulieri, additum viro quinarium, vt ſignificetur rationi ſuperiorique animæ parti tantum accedere, quantum ab inferiore ſine cupiditate deceſſerit. Adde quod Deus viro

nomen

nomen auxit, cuius carnem circumciſione minuebat, mulieris nomen vna literula minuit, cuius carnem circumciſione relinquebat intactam, vt ſe non viri ſolùm, ſed etiam mulieris dominum exhiberet. Quid ſi præcipuam quoque nominis ſui literam ה ei mulieri dare voluit Deus, è qua futurum erat vt Chriſtus naſceretur?

Ne tamen illa nimium ſibi placeret, ac præ vito gloriari poſſet, quòd maritus vnicam duntaxat nomininis illius tetragrammati literam, ipſa duas, adeóque illas ipſas, è quibus יה vnum è diuinis nominibus conſatum eſt, nomine ſuo contineret, ei literam ה ea conditione conceſſit, vt י amitteret.

33. Ac niſi temuram (quod artis Cabbaliſticæ genus non ſolùm tranſpoſitionem, ſed etiam permutationem inter ſe literarum idem ſonantium continet) iam inde ab initio repudiaſſes, permutatem hoc loco literas vt figura diuerſas ita ſono penitus affines, & ס pro ש, סרח pro שרה facili mutatione reſcriberem. Sic enim Saræ nomine CCCLXV. colligentur. ר, CCC. ס LX. ה V. qui numerus non ſolùm vertentis anni dies, ſed etiam præcepta legis, quæ vocant negatiua, complectitur. Sic enim quemadmodum nomen אברהם ducenta quadraginta octo præcepta Moſaïcæ legis aientia, ita vocabulum סרח trecenta ſexaginta quinque negantia ſiue prohibentia continebit. Sed quid ego te renidentem, & fortaſſe renitentem, ipſóque tenutu, quæ dicuntur repudiantem video?

ios præceptorum negatiua.

XIII. *Ridiculæ traditiones Hebræorum.*

34. AD hæc ego, non ſanè, inquam, Blance, renutus iſte ridentis eſt, aut reſpuentis orationem tuam (quid enim ea mihi poteſt accidere iucundius?) Sed illud imprimis admiror tantam eſſe Iudæis præceptorum tum iubentium tum etiam vetantium multitudinem, vt ſi ex vtriſque ſummam vnam effeceris, poſſint ſexcenta tredecim facile numerari, vix vt potuerint efferre pedem, quin aliquod ex eiuſmodi mandatis continuò calcarent.

Multitudo præceptorum Iudæorum.

Non eſt, inquit ille, quod rideas præceptorum legis Moſaïcæ multitudinem adeo copioſam. Hæc enim, ſi ſubſtantiam ſpectes, è Moſis Pentateucho deprompta ſunt. Sed riſu, vel potiùs miſeratione digniſſimam iudicare poſſis ſuperſtitioſam illam Rabbinorum expoſitionem, ac traditiones humanas, per quas *verè irrita fecerunt mandata Dei*, quas tum apud R. Moſen Ægyptium inuenies, tum libro ſingulari, qui de præceptis affirmatiuis & negatiuis Hebraicè circumfertur: quémque Paulus Riccius eleganter explanat.

Traditiones Hebræorum.

35. Et verò quis non rideat, vt pauca de præceptis negatiuis, (quæ illi מצות לא תעשה *maſvoth lo thaaſch, præcepta non facies:* ſicut affirmatiua *maſvoth thaaſch præcepta facies* appellant) obiter excerpam: quis, inquam, non miretur, & verò derideat illam pręcepti decimi noni, quo idolum adorari prohibetur, expoſitionem? *Si cuſpiam*, ita tranſtulit Munſterus, *ſpina pedem tranſierit, non incurnet ſe ante imaginem, vt illam extrahat, ne imaginem adorare videatur. Sic ſi pecunia è manibus tuis lapſa fuerit, non incuruabis te ante imaginem, vt idolum venerari videaris, ſed ſedebis in terra, & leuabis pecuniam.* Vides interpretem hunc vel impiè, vel imperitè imaginem cum idolo confundere.

36. Quàm lepida præcepti quadrageſimi quinti explanatio! Etiamſi arbor ſit plantata iuxta idolum, non eſt ſedendum ſub vmbra eius, nec tranſeundum ſub ea, ſi alia patet via, ſin tranſeundum ſit, currendum eſt. Quid? quòd ſecundum explicationem ſexageſimi quinti, nefas ſabbato ſuper herbam ambulare, ne fortè pedibus atteratur, aut arborem ſabbato conſcendere, quicquámve ex ea ſuſpendere, ne ramus diſtringatur. Quàm feſtiuum illud! *Sunt tamen qui dicunt priuatim poſſe lutum radi à veſte*, die videlicet ſabbati, *& quod vnguibus te fricare poſſis, ſed non in propatulo.* Quid? quòd eodem die *non venandus pulex, quando hinc inde ſaltat, & vno in loco non quieſcit?* quòd ne finxiſſe videar, audi verba Rabbinorum ipſiſſima אסור לצוד פרעש שעוקצת מכאן לכאן ולא יושב במקום אחד *aſur laſod pargoſch ſcheokeſeth mecan lacan, velo ioſcheb bemakom echad*, & alia in hanc ſententiam. Quàm ridiculum quod eodem die prohibitum eſt legere ad lucernam, niſi duo ſimul legant? verùm hæc pauca de multis ſpeciminis & exempli cauſſa libaſſe ſuffecerit. E quibus videas hæc præcepta CCCLXV. prohibentia, quorum numerus nomine סרח continetur, multis nugis, anilibus ſuperſtitionibus, deliramentiſque vetularum eſſe permixta.

Ridiculæ expoſitiones præceptorum.

XIV. *De ſignificatione nominum Abram, Abraham, Sarai, Sara.*

37. SEd iam omiſſis literis quas initio nominum materiam & corpus vocabamus, ad ipſam ſignificationem, id eſt, formam & animam vtriuſque nominis aliquando veniamus. Abram eſt אב רם *ab ram pater excelſus.* Dictus Abraham perinde ac ſi dicatur אב רם המון *ab ram hamon, pater excelſus turbæ*, vel potiùs, *pater excelſi tumultus aut fremitus*, qualis ſolet à turbis tumultuantibus excitari. Sublatis vltimis literis per apocopen, fit אב רם הם *ab ram ham.* Deinde ob euphoniam ם è medio exteritur, & fit אברהם *Abraham* Philo tum libro de Gigantibus, tum libro de mutatione nominum, ait Abram initio fuiſſe dictum, id eſt patrem excelſum, quia erat Aſtrologiæ deditus & contemplationi rerum cœleſtium. Deinde vocatum fuiſſe Abraham, quaſi אב בר המון *ab bar hamon: patrem electum vocis*, quia factus eſt reuera pater vocis & concentus quo Dei perſonamus laudes, eiſque dictis factiſque noſtris in omni vita conſonamus. Non eſt igitur המון *hamon* ex Hebræorum eloquentiſſimi ſapientiſſimique ſententia conuicium, ſtrepitus, atque inconditus clamor, qui ſolet à turbis tumultuantibus excitari, vt paſſim aiunt gloſſographi, ſed potiùs ſymphonia quædam, & plurimarum vocum inter ſe conſpirantium concentus.

Abram pater excelſus.

Abraham pater excelſus turbæ.

Pater electus vocis.

38. Et ſanè ſi rerum potiùs quàm verborum momenta ponderamus, futurus erat Abraham pater omnium credentium, qui cùm priùs in diuerſas de dijs opiniones diſtracti fuiſſent, conſpiraturi erant in vnam de Chriſti fide ac religione ſententiam. Vt interdum mihi veniat in mentem tantum non in eos ſtomachari, qui cùm voces hebraicas à Philone & Ioſepho viderint aliter explicatas, quàm ipſi ſuis in gloſſarijs ac theſauris inuenerint, ijs vadimonium dicunt, & quaſi maternæ linguæ ignaros accuſare non verentur. Sed nos in viam redeamus.

39. Abraham Philoni dicitur πατὴρ ἐκλεκτὸς ἠχοῦς. *Pater electus vocis*, neque vocis cuiuſlibet, ſed eius quæ à Græcis ἠχὼ, à Latinis vocis imago nominatur. Nimirum diuinitus electus erat Abrahamus, vt Meſſias euoluta plenitudine temporum ex eius ſemine naſceretur, per quem in omnes gentes benedictio redundaret. Vt enim Echo nihil eſt aliud quàm imago ſiue ſpecies quædam vocis, vel potiùs vox ipſa primitùs emiſſa, quæ cùm locis concauis & confragoſis excepta fuerit, & ſcopulis offenſa, ipſo repercuſſu duplicatur, & cùm naturâ ſit eadem, tamen reſultationis modo diuerſa eſt, ita Dei filius ex Abraham ſuo tempore naſciturus, *vapor eſt virtutis Dei, & emanatio quædam claritatis, candor lucis æternæ & ſpeculum ſine macula* (Sap. 7. verſ. 25. 26.) *ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ eius*, ſiue character ſubſiſtentiæ eius (Hebr. 1. v. 2.) ita reſultans à Patre vt ſubſiſtentia perſonalitáſque diuerſa ſit, eadem omnino natura ſiue ſubſtantia. Cur igitur verbum diuinum ſimilitudine quadam Echo dici non poſſit, vt Abraham ſecundum carnem illius pater olim futurus electus huius vocis à Patre tanquam primaria voce reſultantis & ſecundum hypoſtaſim duplicatæ pater nuncupetur? Aut ſi mauis, Abraham electus pater credentium, & Eccleſiæ ex omnibus gentibus conuocandæ. Quid autem eſt aliud Eccleſia quàm Echo quædam, quæ nihil aliud loquitur, quàm quod à Deo per reuelationem acceperit!

Echo.

Echo quid?

Verbum diuinum cum Echo comparatum.

Item Eccleſia.

40. De nomine Sarai in Sara mutato Hieronymus lib. de traditionib. Hebr. *Cauſſa autem*, inquit, *ita nominis immutati, hæc eſt, quòd antea dicebatur princeps mea, vnius tantùm domus materfamilias, poſtea verò dicitur abſolutè princeps, id eſt,* ἄρχουσα & paucis interiectis. *Non vocabis nomen eius Sarai, id eſt, non dices ei; princeps mea es: omnium quippe gentium futura iam princeps eſt.* Addit Philo virtutem ænigmaticè ſignificari. *Sarai* autem, id eſt, *virtus mea* ſingularis ac determinata virtus in ſubiecto corruptibilis eſt mutationiſque obnoxia: virtus autem abſolutè & generatim ſumpta, ſiue idea virtutis immortalis eſt, & æterna, quæ nomine Sara denotatur. Sed quoniam iam ante pronuntiauimus viro ſuperiorem, fœmina ſequiorem animæ partem ſiue concupiſcentiam adumbrari, quid prohibet eandem interpretandi viam inſiſtere? Ratio, quamdiu terrenis & caducis inhæret, nec ad abſolutam virtutum perfectionem aſſurgit, cupiditati voluptatique

Sarai princeps mea.

Sara princeps.

blandiſſimis dominis obtemperat, vt verè dicere poſſit inferiori animæ portioni, *Sarai, princeps mea*, cui videlicet omnibus in rebus, tanquam vile maucipium obſecundat. Cum autem cœperit ad perfectam cumulatámque virtutem eniti, & contemptis voluptatum illecebris ambulare coram Deo, tum demum à cupiditatibus cæterarúmque perturbationum dominio liberata in veram filiorum Dei libertatem adſpirat, vt iam dicere poſſit *non Sarai, domina mea, ſed Sara, Domina*, rerum videlicet caducarum, quibus tamen illa non fruetur, ſed vel ad neceſſitatem explendam, vel ad honeſtam delectationem vtetur, quantùm ipſa ratio præſcripſerit.

41. Atque hæc ſunt, mi Leonarde, quæ à Blanco noſtro nunc primùm audita niſi tu interueniſſes, aduerſariis conſignare, & ne memoriam fugerent, litteris alligare primo quoque tempore cupiebam. Nunc, quoniam te, quòd me ſic interpellaueris, iam inde ab initio peccaſſe confeſſus; eſ hanc tibi mulctam dico, vt id quod maioris videtur eſſe momenti, ex quo videlicet tota pene Chronologiæ ſacræ ratio dependet, ediſſeras, explicéſque.

XV. *Quoto poſt diluuium anno natus fuerit Abrahamus.*

42. LEONARDVS. Mihi verò nihil poteſt eſſe iucundius, nihil antiquius, quàm vt inter nos de ſacrarum litterarum ſtudiis, non ſolùm frequentiſſimè, ſed, etiam diutiſſimè conferamus. Rem quæris oppidò facilem ſi puris putis hiſtorici ſacri verbis hærere ſtatuas: ſi hæc verba Geneſ. 11. v. 12. *Arphaxad vixit triginta quinque annis, & genuit Sale*: item illa verſ. 26. *Vixitque Thare ſeptuaginta annis, & genuit Abram*: Si inquam, hæc verba nudè capias, vt ſonant, & eo ſenſu qui legenti primus ſolet occurrere. Collectis enim in vnam ſummam omnium annorum numeris, quibus 11. Geneſ. generationum ordo contexitur, inuenies anno poſt publicam generis humani cladem ducenteſimo nonageſimo ſecundo genitum eſſe Patriarcham: Sin autem eum aliis ſcripturæ teſtimoniis conferre velis, quæſtionem habes ſanè difficilem, & bene multis doctorum virorum altercationibus ventilatam.

Difficultas in ortu Abrahæ.

43. Huius autem difficultatis capita ſunt duo. Alterum eſt quòd tum LXX. ſeniores 10 & 11. Geneſeos, tum Lucas cap. 3. Euangelij, verſ. 36. Cainanum iuniorem inter Arphaxadum, & Salæum in ſeriem Patriarcharum intexunt, cuius neque Hebræi neque Latini codices aut Chaldaica Paraphraſis vllam faciunt mentionem, in cuius gratiam Salianus, Torniellus, aliique viri doctiſſimi annos triginta ſuis annalibus addiderunt. Alterum difficultatis caput ex oratione Stephani. Act. 7. acceſſitur, aientis Abram poſt mortem patris in Chanaanitidem ſemigraſſe. Quo factum eſt vt iidem Abrami natalem annis ſexaginta differrent, eámque non anno patris ſeptuageſimo, vt ſcripturæ verba præſeferunt, ſed centeſimo trigeſimo natum eſſe defenderent: adeóque ſuam à diluuio ad ortum Abrami Chronologiam annis ſexaginta mactarent. Sed primum.

XVI. *De Cainan iuniore.*

44. NOn pauci reſpondent fidem habendam ſolis Græcis codicibus, quibus Lucæ Cainanum interſerentis ſuffragatur authoritas, argumento certiſſimo, inquit Mariana, Hebræos codices interdum eſſe vitioſos. Verùm quia valdè durum eſt & in textu principe, & in Latina verſione poſt Concilium Tridentinum, emendationémque Sixtinam mendum aut lacunam agnoſcere, reſpondent alij Moſen ita reuera ſcripſiſſe, vt nunc habemus tum in Hebræo, tum in editione communi, & certo conſilio Cainanum, cui cognominem alterum in priori Patriarcharum ſerie nominarat, omiſiſſe. quia propter myſterium, quod ignoramus, ſtatuerat à Noë ad Abrahamũ, decem duntaxat Genealogias numerare; quemadmodum Noë decimus erat ab Adamo: vt Matthæo licuit citra diſpendium euangelicæ veritatis, aliquot generationes prętерire, quia quatuordecim in ſingulis ordinibus capita numerare decreuerat. Addunt LXX. viros peculiari ſancti Spiritus afflatu, & diuina reuelatione Cainanum hunc à Moſe prætermiſſum tum Geneſi, tum libro Paralipomenon addidiſſe.

45. Alij Græcos codices, vt alibi, frequẽter, hic quoq; putant eſſe mendoſos librariorũ vel temeritate vel incuria, & ab Helleniſtis Chriſtianis in Lucæ contextum eadem inculcatum eſſe licentiâ Cainanum, qua in LXX. ſeniorum interpretationem priùs irrepſerat. Ita Petauius l. 9. de Doct. tem. c. 17. Cornelius à lapide, aliíque viri doctiſſimi.

46. Alij vt Genebrardus in Chronico, Caietanus & Ianſenius in Lucã probabiliſſimè reſpondent, Lucam quidem ita ſcripſiſſe vt nunc habemus, ſed cũ Græcorũ præcipuè

in gratiam Euangelium ſcriberet, non debuiſſe aliunde, quàm ex ipſorum libris, prout legebantur, Patriarcharum ſeriem, & ſucceſſiones acceſſere. Quemadmodum Iudas Apoſtolus epiſtola Catholica v. 24. citans librum apocryphum qui nomine Henochi circumferebatur, præſtare non debuit Henochum verè illius authorem libri fuiſſe, nihilque penitus ei ſubeſſe falſitatis: ita neque præſtare debuit Lucas Græcorum codicum veritatem Non igitur culpandus quòd è codicibus adulteratis origines Patriarcharum exſcripſerit, ſed laudanda prudentia, quòd ſe ad eorum, quorum in gratiam ſcribebat, vſum caprúmque demiſerit.

47. Quòd ſi propter Lucæ teſtimonium omnino pertendas inſerendum eſſe Patriarcharum ſtirpi Cainanum hunc iuniorem Arphaxadi filium, patrem Salæi, equidem contrà non magnopere contendam, dummodo textus Hebraici ab eodem Spiritu, quo Euangelium, dictati, Latinæque Verſionis Concilij Tridentini decreto munitæ ſarta tecta ſeruetur authoritas, & Salæus trigeſimo quinto Arphaxadi, ſeu aui, ſeu patris anno natus eſſe ſtatuatur. Et pro eo quod habent LXX. Seniores, Καὶ Ἀρφαξὰδ ἔζησεν ἑκατὸν τριάκοντα πέντε ἔτη, καὶ ἐγέννησε τὸν Καϊνὰν, καὶ ἔζησε Καϊνὰν ἑκατὸν καὶ τριάκοντα ἔτη, καὶ ἐγέννησε τὸν Σαλαά. Et Arphaxad *vixit centum triginta quinque annis, & genuit Cainan, & vixit Cainan centum & triginta annis & genuit Sale*, ita legatur, vt anni illi ducenti ſexaginta quinque qui inter natiuitatem Arphaxad & Sale numerantur, in codicibus Græcis ad triginta quinque contrahantur, vt legitur tum in Hebraico contextu, tum in Latina verſione, itáque diſtribuantur, vt Arphaxadus, verbi cauſa, decimo ſeptimo, ætatis anno Cainanum, Cainanus octauo decimo Salæum ſuſceperit.

11. Gen. 11. 48. *Porro Arphaxad*, inquit editio communis textui principi Chaldaicæque Paraphraſi conſentiens, *vixit triginta quinque annis & genuit Sale.* Quid autem aiunt Torniellus, Salianus, Tirinus, aliique ſanè viri docti qui propter inſititium hunc, Cainam annos triginta ſuis annalibus addiderunt. *Porro vixit Arphaxad triginta quinque annis & genuit Cainam. Cainam autem triginta vixit annis, & genuit Sale.* E quibus efficitur non trigeſimo quinto, ſed ſexageſimo quinto Arphaxadi anno genitum eſſe Salæum contra verbis conceptiſſimis expreſſam ſcripturæ ſententiam.

49. Quòd autem in numerandis Arphaxadi annis à LXX. virorum calculò diſcedunt, habent nobiſcum quod ſequantur; eos ex Hebræis Chaldæis, Latinis codicibus emendant, cur autem eos etiam in computandis annis Cainani deferant, quid tandem poſſunt rationis adferre? Si Prophetæ fuerunt afflatu diuino incitati, Apoſtolis penè ſuppares, cur quoties ipſis commodum eſt, etiam hoc ipſo loco quem nobis opponunt, ab eorum authoritate diſcedunt. Si licet ab iis aliquando diſcedere, cur eorum authoritatem nobis obtendunt? An ſe in iſta numerorum emendatione vel ex aliis linguis, vel ex Euangelio Lucæ dicent adſperſos LXX. interpretum lectioni næuos abolere? At in aliis linguis Cainani minoris nulla mentio: Huius meminit quidem Lucas, ſed quoto ætatis anno Salæum genuerit, omnino tacet.

50. Inmò, inquiunt, quia LXX. Seniores cètenarium frequenter rationibus Hebraicis addiderunt, ideo meritò ſuſpicamur eundem numerum hoc etiam loco redundare, ac proinde centum annos ante genitum Salæum Cainano patri ſubducimus Quid igitur? an propter ſuſpiciunculam leuémque coniecturam nulla veterum authoritate ſubnixam, fas erit nouas lectiones, nouos numeros, nouas ſententias cùm ſcriptura ſacra pugnantes in ſcripturam ipſam obtrudere? Quod ſi quicquam in Græcorum codicum numeris emendamus, eam certè debemus adhibere cautionem, nihil vt de communis editionis authoritate libetur. Ea autem prorſus intercidit, ſi Arphaxado anni triginta quinque ante genitum Cainanum, Cainano ante genitum Salæum triginta tribuantur.

51. Quare ſi auderem in LXX. interpretum editionem noua lectione graſſari, ita fere reſcriberem. *Et Arphaxad vixit annis decem & octo, & genuit Cainam*, &c. *Cainam autem vixit annis ſeptemdecim & genuit Sale.* Sic enim ſeruatur tum textus primarij, tum Chaldææ Paraphraſis, tum, quod caput eſt, communis Latinæ Verſionis authoritas, & Euangelicæ conſulitur veritati, cùm inter Arphaxadum & Salæum Cainanus huius pater, illius filius inſeritur, vt inſerunt Lucas & LXX. ſeniores, & verum eſt quod in Hebræis, Chaldæis, Latinis dicitur, *Arphaxad vixit triginta quinque annis, & genuit Sale.* Hunc enim genuit non immediatè, vt loquuntur, ſed mediatè, interueniéte Cainano, ſicut Matthæi primo tribus generationibus è medio ſublatis dicitur Ioramus Oſiam abnepotem ſuum genuiſſe. Ni-

hil igitur cauſſæ eſt cur in gratiam Caïnani minoris, ſiue is verus & germanus Patriarcha fuerit, ſiue aliunde in Patriarcharū cenſum irrepſerit, annis triginta, Chronologorum rationes augeantur. Reſtat celebris illa quæſtio quam Hieronymus in quæſtionibus Hebraicis & Auguſtinus lib. 16. de ciuitate Dei cap. 16. inſolubilem appellant.

XVII. *Quoto Tharæi patris anno, natus fuerit Abram Patriarcha.*

Antilogia apparens in ſcriptura.

52. QVamuis enim expreſſa videtur
ſcripturæ ſententia, Geneſ. 11. v.
26. *Vixitque Thare ſeptuaginta annis, & genuit Abram, & Nachor, & Aram*; Nihilo tamen ſeciùs ſupereſt illa famoſiſſima quæſtio, vt Hieronymi verbis vtar, & in omnibus eccleſiis ventilata. Nam infrà verſu 31. *Et facti ſunt dies Thare ducentorum quinque annorum, & mortuus eſt in Haran*, & cap. ſequenti v. 4. *Septuaginta quinque annorum erat Abram, cùm egreſſus eſt de Haran.* E quibus locis efficitur Abram centeſimo quadrageſimo quinto Tharæi patris anno de Haran exiiſſe: ſi
enim annos ſeptuaginta, quos ante ortum
70. Abrami Tharæus pater exegerat, illis ſep-
75. tuaginta quinque annis adieceris, efficies
145. centū quadraginta quinque. Quos CXLV.
205. ſi à ſumma totiùs vitæ Tharæi i. à ducen-
145. tis quinque ſubduxeris, inuenies, Abra-
60. mum ſexageſimo ante mortem patris anno
de Haran egreſſum. At ex Actis Apoſtolorum cap. 7. v. 4. conſtat Abramum ex Charan ſiue Haran, poſtquàm mortuus eſt pater eius, in Chanaanitidem ſe tranſtuliſſe. Ergo ſcripturæ inter ſe comparatæ manifeſtam contradictionem inuoluunt.

XVIII. *Prima difficultatis ſolutio.*

53. HVius nodi ſanè difficilis quintuplex adfertur ſolutio. Prima eſt Melchioris Cani lib. 2. de locis Theologicis c. 18. excunte, quam ille Bedæ & Rabani authoritate confirmat. Ait itaque Stephano id, quod vulgo ſolet, accidiſſe, vt in longa videlicet narratione, eademque ſubita confuderit nonnulla & miſcuerit, in quibuſdam etiam memoria lapſus fuerit, in his duntaxat, quæ ad rem parum, aut nihil omnino attinerent. Nam cauſſæ, quæ potiſſimùm agebatur, erat intentus; Lucas verò hiſtoriæ veritatem retinere volens, ne iota quidem immutauit, ſed rem vt à Stephano narrata fuerat, expoſuit. Nos autem, inquit, non Stephanum ab omni lapſu, ſed Euangeliſtam vindicare debemus. Hæc ille.

54. Verùm quia Stephanus, vt ibidem ſubditur v. 55. plenus erat ſpiritu ſancto, durum eſt in eo vel tenuem memoriæ lapſum agnoſcere. Et quia ſuperiori capite, proximè antequam eius oratio referatur, non ſolùm teſtatur Lucas v. 5. Stephanum fuiſſe *virum plenum fide & ſpiritu ſancto*, ſed etiam verſu 10. ſubnectit Iudæos non potuiſſe *reſiſtere ſapientiæ & ſpiritui qui loquebatur* in Stephano. Ego certè impietatis alligare me putarem, ſi vel modicum eius narrationi dicerem falſitatis ſubeſſe, & non tam Stephanum, quàm ipſum ſpiritum veritatis in eo loquentem viderer arguere mendacij.

XIX. *Secunda difficultatis ſolutio.*

55. ALtera igitur expoſitio eſt Hieronymi in quæſtionibus Hebraicis, quam Auguſtinus obiter quidem attingit, ſed tamen approbat lib. 16 de ciuit. Dei cap. 16. *Vera eſt igitur*, inquit Hieronymus, *illa Hebræorum traditio, quòd egreſſus ſit Thare cum filijs ſuis de igne Chaldæorum, & quòd Abram Babylonico vallatus incendio, quia illud adorare nolebat, Dei ſit auxilio liberatus, & ex illo tempore ei dies vitæ, & tempus reputetur ætatis, ex quo confeſſus eſt dominum, ſpernens idola Chaldæorum.* Sic igitur hi Doctores Lucam Moſi conciliare ſe putant, ſi dicant Abramum de Haran exiiſſe poſt mortem quidem patris, vt Lucas, aut ſaltem Stephanus apud Lucam teſtatur, & annorum non quidem vitæ, ſed cōfeſſionis & liberationis ab igne fuiſſe ſeptuaginta quinque, cùm ex Haran egreſſus eſt, mortuo iam patre, ipſe agens ætatis annum centeſimum quadrageſimum quintum.

56. Sed tantorum Patrum authoritati ipſa ſcripturæ ſacræ refragari videtur authoritas. Eſto enim, quod facilè non conceſſero, ſed eſto tamen: potuerit ipſe Moſes annos Abrami nō ab initio vitæ, ſed à profeſſione fidei numerare, quo tempore ille perfectè Deo viuere incœpit. Certè c. 17. v. 17. cùm multis pòſt annis *cecidit Abraham in faciem ſuam, & riſit in corde ſuo dicens: Putáſne centenario naſcetur filius? & Sara nonagenaria pariet?* non de annis exitus è Chaldæa, ſed de annis ætatis cogita-

bat, hoc enim ad rem maximè pertinebat, longeque efficacior fuiſſet eius oratio ſi verè dicere potuiſſet. Putaſne, ſeni annorum centum & ſexaginta naſcetur filius?

XX. *Tertia ſolutio.*

47. TErtia ſolutio eſt Abram natum eſſe Tharæi patris anno trigeſimo ſuprà centeſimum. Sic enim fiet vt ſub eius obitum, ad annũ ſeptuageſimũ quintum peruenerit. Nam ſi ex annis *130.* & *75.* ſummam feceris, *205.* quos Tharæus vixerat, priuſquam filius ex Haran diſcederet, colligentur. Ac proinde his verbis *Vixitque Thare ſeptuaginta annis & genuit Abram & Nachor & Aram.* Abram primo loco commemoratum putant, non quòd ætate anteiret cæteros, ſed quòd dignitate præſtaret. Ita Lyranus, Torniellus, Salianus, aliique complures. Itaque ſcripturam ſic interpretantur, vt Tharæus vixiſſe dicatur annis ſeptuaginta, & genuiſſe Abram, Nachor & Aran, non quòd Abramum anno circiter ſeptuageſimo genuerit, ſed quòd neminem ex his tribus fratribus antè genuerit, quàm annum vitæ ſeptuageſimum attigiſſet.

48. Quemadmodum inquiunt Geneſ. 5. v. vltimo, cùm dicitur *Noe verò cùm quingentorum eſſet annorum, genuit Sem, Cham, & Iaphet*, ſenſus non eſt eos quingenteſimo Noemi patris anno genitos fuiſſe, ſed non priùs fuiſſe genitos quàm pater ad quingenteſimum annum peruenerat. Cõſtat enim Semum biennio ſeriùs vitam iniſſe, ſiue fuerit natu maximus, vt noſtra verſio commodè ad mentem Moſis interpretatur Geneſ 10. v. 21. ſiue Iapheto minor, vt LXX. transferre maluerunt. Nam vt dicitur cap. 7. v. 7. *Erat Noë ſexcentorum annorum quando diluuij aquæ inundauerunt ſuper terram*, & rurſum cap. 11. v. 10. *Sem erat centum annorum, quando genuit Arphaxad biennio poſt diluuium.* E quibus efficitur annum Semi centeſimum cum patris ſexcenteſimo ſecundo concurrere, ac proinde eum genitum fuiſſe non cùm Noe quingentorum eſſet annorum, vt verba ſcripturæ præſe ferunt, ſed Moſen illud duntaxat indicare, Noe quingentorum fuiſſe annorum, priuſquam Sem ex eo naſceretur.

49. Vnde planè perſuaſum habere ſe dicit vir eruditus, ſi Hieronymo & Auguſtino veniſſet in mentẽ ſcripturam non cogere, nos ortum Abrahæ anno Tharæi ſeptuageſimo conſignare, dicturos vtique eum natum anno patris centeſimo triceſimo, ſeptuaginta quinque duntaxat annis priuſquàm pater è vita diſcederet. Verùm vt tantiſper huius ſententiæ plenior confutatio proferatur, hæc difficultatis expediendæ ratio cùm ſacræ Chronologiæ rationes conturbet, cùm non verba nudè ac ſimpliciter accipiat, ſcripturamque nonnihil à genuino ſenſu qui primus obuius eſſe ſolet, in hiſtoria ſacra detorqueat, recipienda non videtur, quamdiu ſeruata verborum proprietate, vel minimum probabilitatis affulſerit.

XXI. *Quarta ſolutio.*

50. QVarta ſolutio eſt Auguſtini tum 25. quæſt. in Geneſim, tum loco prox me laudato, ea quæ Gen. 12. narrantur ante patris obitum contigiſſe. Itaque conciliat Stephanum Moſi. *Non ait Stephanus*, inquit, *poſtquàm mortuus eſt pater eius, exiit de Charra, ſed inde poſtquam mortuus eſt pater eius, hic eum collocauit.* Habet editio communis, *tranſtulit illum in terram iſtam in qua nunc vos habitatis.* Eadem planè ſententiã; ſed pergit Auguſtinus. *Intelligendum eſt igitur locutum Deum fuiſſe cum Abraham, cùm eſſet in Meſopotamia, priuſquam habitaret in Charra, ſed eum in Charran perueniſſe cũ parte retento apud ſe præcepto Dei, & inde exiſſe ſeptuageſimo & quinto ſuo, patris autem ſui centeſimo quadrageſimo quinto anno. Collocationem vero eius in terra Chanaan, non profectionem, de Charra poſt mortem patris eius factam eſſe dixit, quia iam mortuus erat pater eius, quando emit terram cuius ibi iam ſuæ rei cæpit eſſe poſſeſſor.* Hæc ille & alia plura in hanc ſententiam. E quibus, paucis admodum mutatis, totam rei geſtę hiſtoriam partim à Moſe, partim à Stephano petitam ita non incommode digeremus.

51. Deus gloriæ apparuit Abrahæ cùm eſſet in Chaldæa, quam Meſopotamiæ nomine ſignificatam credunt interpretes Act. 7. v. 2. & fuiſſe quondam Meſopotamiæ attributam è Plinio noſter Petauius annotauit. Deus igitur apparuit Abrahæ, cùm eſſet in Chaldæa, priuſquam moraretur in Charan (quam Latinus interpres in veteri teſtamento Haran appellat, authores prophani Charras dixerunt, vrbem M. Craſſi clade memorabilem) *& dixit ad illum, Exi de terra tua*, videlicet Chaldæa, *& de cognatione tua, & veni in terram quam monſtrauero tibi. Tunc exiuit de terra Chaldæorum, & habitauit in Charran*, non tan-

quam ſtabilem in ea ſedem fixurus, ſed præſtolaturus ibi alteram reuelationem diuinam, qua Deus illi terram poſſidẽdam monſtraret, vti ſe monſtraturum eſſe promiſerat. Et, vt dicitur ad Hebræos 11. v. 8. *Fide, qui vocatur, Abraham obediuit in locum exire quem accepturus erat, in hereditatem, neſciens quò iret.*

52. Et ſe Tharæus pater, & Lotus fratris iam demortui filius comites addiderunt, & cum eo aliquantiſper in Haran habitarunt (Auguſtinus videtur moram paucis menſibus circumſcribere, Hebræi quinquennio definiunt) ibi Abram, qui iam antè quamuis neſciens quò iret, ſed Deo ſimpliciter obtemperans à Chaldæa diſceſſerat, iterato diuinæ vocis oraculo, monſtratáque ſibi terra Chanaan, in eam profectus eſt diuinis ſibi promiſſionibus deſtinatam. Ibique manſit non tanquam μέτοικος & inquilinus, quaſi rerum ſuarum domicilium eò tranſtuliſſet, ſed potiùs tanquam hoſpes & peregrinus, &c, vt dicitur ad Hebræos 11. v. 9. *Fide demoratus eſt in terra repromiſsionis, tanquam in aliena, in caſulis,* vel vt in Græco habetur ἐν σκηνᾶις *in tabernaculis habitando*, vnde patrem grandæuum identidem officij cauſſa reuiſebat, donec tandem, poſtquam mortuus eſt pater eius, ſexageſimo poſt primam à patre profectionem anno, Deus illum μετῴκισεν, vt ait Stephanus in Actis, id eſt eum tranſtulit ibique collocauit, &c, ſi verbum hoc nouare liceat, *tranſdomauit*. Duobus enim annis, poſt mortem Thare, Sara quoque ſi- la communi naturæ neceſſitati conceſſit; & Abraham agrum quadringentis ſiclis argenti ab Ephron Hethæo ſibi comparauit in quo mortuum ſepeliret, vt legitur Geneſ. 23. & ita dici potuit tum primùm in Chanaanitide fortunatum ſuarum domicilium collocaſſe. Hæc paucis mutatis ex Auguſtini ſententia.

53. Abramvs, At at, mi Leonarde, tibi videlicet id faciendum, quod Haterio ſuo dicebat Auguſtus. Leon. Quid illud autem. Ab. Sufflaminandus mihi videris. Leon. Quamobrem? Ab. Ne progrediaris vlteriùs, & dubia pro cõceſſis aſſumens ipſo diſputationis impetu rapiatur oratio tua. Leon. Quo tandem pacto? Ab. Aiebas Abraham e Chaldæa neſcientem quò iret in Meſopotamiam ſemigraſſe: idque Pauli teſtimonio confirmabas. Sed hoc Apoſtoli pronuntiatum videtur Moſis ipſius authoritate conuelli. Leon. Ain' tu? Ab. Aio verò. Vndecimo Geneſis, commate 31. *Tulit itaque*, inquit, *Thare Abram filium ſuum, & Lot filium Aran, filium filij ſui, & eduxit eos de Vr Chaldæorum, vt irent in terram Chanaan, veneruntque vſque Haran, & habitauerunt ibi.* vbi verba, *vt irent in terram Chanaan*, planè ſignificant iis animo deſtinatum fuiſſe petere Chanaanitidem regionem. Leon Huius obiectionis, Abrame, facilis eſt explicatus, ſi aduerteris particulam *vt* non cauſſam, & intentionem hoc loco, ſed duntaxat euentum rei, vt alibi frequenter, denotare. Verbi cauſſa, *malum coram te feci, vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris.* Perinde atque ſi diceret, eduxit eos de Vr Chaldæorum, quo factum eſt vt in terram Chanaan peruenirent. Quapropter niſi tibi ſecus videtur, cauſſæ nihil eſt cur diutiùs mea ſufflaminetur oratio. Ab. Mihi verò non videtur, quare perge porro.

Dictio vt non ſemper cauſſalis.

XXII. *Quinta difficultatis ſolutio.*

54 Leon. Quinta difficultatis enodandæ ratio eſt eorũ qui Stephani verba, *poſtquam mortuus eſt pater eius*, μεταφορικῶς interpretantur, poſtquam pater eius in idololatriam prolapſus eſt. Etſi enim, vt ait Achior Ammonites, Iudith 5. v. 7 & 8. *Hic primùm in Meſopotamia habitauit, quoniam noluerunt ſequi Deos patrum ſuorum, qui erant in terra Chaldæorum. Deſerentes itaque cerimonias patrum ſuorum, quæ in multitudine Deorum erant, vnum Deum cæli coluerunt.* Et veroſimilis eſt Hebræorum illa traditio quam Hieronymus vt veram agnoſcit in quæſtionibus Hebraicis, & Auguſtinus non contemnendam eſſe confitetur quæſt. 25. in Geneſ. *Quòd Abrahamin ignem miſſus ſit, quia ignẽ adorare noluerit, quem Chaldæi colunt, & Dei auxilio liberatus de idololatriæ igne profugerit,* &c. *& quod Aran ignem nolens adorare, igne conſumptus ſit.* Nemini tamen dubium eſſe poteſt quin Tharæus in Meſopotamia vel nouæ vexationis metu, vel Nachoris hortatu, vel ſua ſponte animíque inductione ad idola deſciuerit. Ioſuæ 24. v. 2. *Hæc dicit Dominus: trans fluuium habitauerunt patres veſtri ab initio, Thare pater Abraham, & Nachor. Seruierúntque diis alienis.*

Nachor & Thare idola coluerunt.

55. Cedo, quid poſtea? *Tuli ergo*, inquit, *patrem veſtrum Abraham de Meſopotamia finibus, & adduxi eum in terram Chanaan.* trans fluuium, inquit, בעבר הנהר in tranſitu fluminis, quibus verbis non ipſam Chaldæam, ſed Haran, ſiue Charras Meſopotamiæ ciuitatem in Eufratis tranſitu poſitam intelligit. Siquidem ſtatim hæc verba מעבר הנהר è tranſitu fluminis, *de Meſopota-*

mia finibus exponit Latinus interpres, neque temerarium eſt, quòd *ergo* particulam cauſſalem adiecit. Significat enim Abraham ideo non ſolùm de terra ſua, ſed eriam de domo patris exiiſſe, ſéque Dei iuſſu in Chanaanitidem tranſtuliſſe, quia pater Tharæus mortuus erat ſpiritu, Deum veram animæ vitam abiecerat, ſéque penitus alienorum Deorum cultui manciparat. Iuſſus eſt itaque à patre diſcedere, ſineréque vt Nachor Deo mortuus patrem mortuum ſepeliret.

56. Quòd ſi ſemel Stephanum *μεταφορικῶς* locutum fuiſſe admittimus, de quo paulo pòſt videbitur, omnis videtur exhauſta difficultas. Dicemus enim Tharæum anno ætatis centeſimo quadrageſimo quinto, annis ipſis ſexaginta, priuſquam è naturali vita diſcederet, Deum vitam animæ perdidiſſe, quo tempore Abraham annum agens quintum & ſeptuageſimum, iuſſus eſt à patre ſecundum ſpiritum mortuo ſemigrare. Sed plura non addo, ne tibi videar in vllam partem præſcribere: tuum eſt eligete quam præ cæteris amplectendam putas.

XXIII. *Probatur Abraham natum anno patris trigeſimo ſupra centeſimum.*

57. ABRAMVS. Videò, Leonarde, has quinq; conciliandæ Scripturæ rationes in genera duo eſſe diſtributas. Harum vna verbis Stephani mordicùs inhæret, vnam magni Patriarchiæ profectionem agnoſcit, eámque anno ætatis ſeptuageſimo quinto poſt Tharæi patris obitum contigiſſe non dubitat, eúmque proinde anno patris centeſimo trigeſimo natum eſſe defendit: Cæteræ quatuor eò confluunt, vt Abramum anno patris ſeptuageſimo, vel proximè ſequenti natum eſſe confirment, ſed in aliquot explicationum diuortia diſtrahuntur. Vna Stephanum arguit falſitatis: altera teceptum habet ad fabulas Hebræorum: tertia duplicem Abrahæ profectionem obtrudit: Poſtrema denique Stephanum non ptopriè, ſed figuratè locutum eſſe coniectat.

58. Quæris ex me quam harum opinionum cæteris omnibus anteponam? Quaſi verò cuiquam dubium eſſe poſſit, aut ego vel in Stephano memoriæ lapſum agnoſcere, vel ad Iudæorum commenta confugere, vel ſine vlla ſcripturarum auctoritate geminam à patte ſeceſſionem fabricari, vel denique Stephani concionem nouo ttanſlarionis nuper excogitatæ fuco debeam colorare. Nos vnam cum Moſe profectionem, eámque cum Srephano, poſtquam mottuus eſt Tharæus Abrahami pater, ſuſcepram agnoſcimus, cum Abraham annum ætatis quintum & ſeptuageſimum, vt auctor eſt Moſes, attigiſſet: quos annos Abrahami, ſi è ſumma totius vitæ Tharæi, quæ fuit annorum ducentorum & quinque, deduxeris, inuenies eum anno patris tticeſimo ſupra centeſimum vitam iniiſſe.

59. Quid enim nobis adferunt ij qui alias explicandæ conciliandæque ſcripturæ rationes nobis obtrudunt? quod ſcripturæ teſtimonium, quam probabilem coniecturã proferunt? Moſis videlicet authoritare labantem & multis in partibus vitium facienrem opinionem ſuam, quaſi ſubiecto tibicine vel columna ſuffulciunt. Gen. 11. comm. 28. *Vixitq; Thare ſeptuaginta annis, & genuit Abram, & Nachor & Aran.* Quid tum? hinc, inquiunt, liquet Abraham anno patris ſeptuageſimo, vel ſaltem proximè ſequenti, lucem iniiſſe.

60. Sed Auguſtinus quæſt 29. in Geneſim præclarè Moſem explanat: *Non vtique*, inquit, *hoc intelligi voluit, quia hoc eodem anno ſeptuageſimo ætatis ſuæ omnes tres genuit, ſed ex quo anno generare cœpit, eum annum commemorauit ſcriptura. Fieri autem potuit vt poſterior ſit generatus Abraham, ſed merito excellentiæ qua in ſcripturis valdè commẽdatur, prior fuerit nominatus.* Quam magni Auguſtini ſenrentiam ſecuti doctiſſimi diligentiſſimíque ſcriptores annalium annos filiorum ortu patris ita conſignant, vt Saliano Aranus primogenitus anno Tharæi primo & ſeptuageſimo, Nachor primo & nonageſimo, Abram trigeſimo primo ſupra centeſimum nati fuiſſe videantur: Torniellus Nachorem anno Tharæi ſeptuageſimo natum putet, de Aran habere ſe dicat incompertum, natalem Abrami teferat ad annum centeſimum ac triceſimum.

61. Simile quid habetur in calce capitis 5. geneſeos, *Noe cùm quingentorum eſſet annorum genuit Sem, Cham, & Iaphet.* de quo plura dicerem, niſi tu iam locum occupaſſes. Sed nimirum aduerſarij ea ſe deiectos arce diſſimulant, quare rationes quærendæ ſunt, quibus ſanctum Patriarcham, quamuis honoris cauſſa, priore loco nominetur, tamen Arano fratre minotem natu fuiſſe conſtet.

Et ſanè ſi Abrahamo iunior fuiſſet Aranus, anno vitæ circiter octauo liberos ſuſtuliſſet. Cùm enim Sara cognomento Ieſcha Arani filia, vt communis eſt ſanctorum

Patrum

Patrum opinio, decem duntaxat annis minor fuerit Abrahamo, vt è cap. 17. Geneſ. verſ. 17. liquet, ſi Aran pater Ieſchæ iunior fuit, neceſſe eſt filiam anno vitę ſuæ præter propter octauo ſuſceperit: quod quamuis Hebræi, & ex ijs Genebrardus vltrò concedunt, tamen ſic abhorret ab ipſa natura, vt vbi primùm φύγει ἕρκος ὀδόντων, ſtatim auribus reſpuatur.

62 Quid! quòd ſi natus eſt Abram anno patris ſeptuageſimo, cùm pater expletis quinque ſupra ducentos annis diem obiit extremum, iam filius, vt dictum eſt, ad annum vitæ centeſimum triceſimum quintum peruenerat. Iam igitur genuerat Iſmaëlem, genuerat Iſaacum. At D. Srephanus ait ipſum in terram Chanaan eſſe tranſlatum, eíque promiſſionem diuinitus eſſe factam de ea poſſidenda, *cùm nondum haberet filium.*

Quid? quòd ſi duplicem illàm profectionem difficultatis expediendæ cauſsâ confingimus, multa ſunt quæ facilè non poſſint explicari. Quæro enim de priore illa profectione, quæ inuitis & tantum non reclamantibus ſcripturis obtruditur, ſolúſne è Meſopotamia profectus fuerit Abraham an cum vxore, Loto, familia? Si ſolus quo tandem modo filium ex Sara in Chananitide procrearit? Si cum omnibus ſuis à patre ſeceſſit, cùm patrem identidem reuiſebat, vbi familiã deſerebat? apud quem? quid illi interea agitabant? profecto fingenda ſunt omnia. Debuit igitur circumducere totam familiam, vt Nomades Hamaxobii, ne Chananæis male crederet vxorem, Lotum, famulos, ancillas, greges, ſupellectilem. Quòd ſi tot Patriarchæ profectiones, ſi tot itus & reditus annis ſexaginta contigerunt, nónne prodigij inſtar eſt de ijs Moſen, qui omnia veſtigia eius aſſectatus eſt in hiſtoria ſua, & omnia pene loca notauit in quibus caſtra metabatur, penitus ſilere?

63. Quid? quòd quinquageſimo poſt diſceſſum ex Haran anno de natis Nachori fratri ſuo liberis duodecim nuntium accepit? Geneſis 22. v. 20. Si frequenter, vt volunt aduerſarij, patrem inuiſebat, quid ei neceſſe fuit per nuntium non vnius, ſed duodecim liberorum ſobolem ſimul nuntiare? Denique ſi attentè legimus Apoſtolum, docet ille Hebræos Abrahamum cum ſuis in terra Chanaan habitaſſe, vt peregrinum, & cùm haberet tempus reuertendi ad ſuos nunquam reuerſum eſſe, imò ne de patria quidem ex qua ſemel exierat, cogitaſſe, aut eius memorem fuiſſe. Quis poſſit hîc ſine peruicacia repugnare? aut quis pati poſſit ſacram chronologiam ipſis ſexaginta annis hoc loco miſerè iniuſtéque mutilari?

XXIV. *Conſtitutio quæſtionis.*

64 LEONARD. Animaduerti, Abrame, te in exponenda ſentẽtia tam preſsè virorum eruditorum veſtigiis inſtitiſſe, vt non ſolùm eorum ſenſum, ſed etiam verba frequenter expreſſeris. Et mihi quidem hæc explicandæ ſcripturæ facilitas iampridem ſatis non faciebat, ſed ea quæ dicebantur à viris doctiſſimis refellere cupientem pudor, vel potiùs reuerentia quædam ab instituto reuocabat. Nunc, quoniam tecum mihi res eſt, non ſolùm amicè, ſed etiam familiariter agam, & dicam ſine cunctatione quod ſentio. Quæritur inter nos quoto Tharæi patris anno natus fuerit Abrahamus, tu trigeſimo ſupra centeſimum, ego ſeptuageſimo natum exiſtimo. tu Stephani, ego Moſis ipſius authoritatem obtendo.

65. Non quæritur vtri potiùs adhibenda fides: ambo enim maluimus noſtram inſcitiam confiteri, quàm vel in Moſe mendacium cum Manichæis, vel in Stephani concione cum Melchiore memoriæ lapſum agnoſcere. Hoc igitur in quæſtione poſitum eſt vtrum Moſi Stephanum, an Stephano Moſem accommodare debeamus, & cùm, ſi verba Moſis eo ſenſu qui primus obuius eſt, capiantur, natalis Abrahami dies ſeptuageſimo patris anno conſignetur, vtrùm propter authoritatem Stephani, neceſſe ſit eum diem ad patris annũ centeſimum ac trigeſimum ſubmouere. Tu ſubmouendum putas: ego contrà ſuo loco retinendum eſſe defendo, atque adeo annis ipſis ſeptuaginta diſcrepant vtriuſque chronologiæ rationes. Duplicem inſiſtis probationis viam: alteram ex interpretatione verborum Moſis, è quibus negas colligi poſſe ſeptuageſimo patris anno natum fuiſſe Patriarcham: alteram ex abſurdis quæ noſtram ſententiam conſequuntur. De quibus ſingulis pauca dicenda ſunt.

XXV. *Expenduntur verba Scripturæ de ortu Abrahami.*

66 AD verba Moſis quòd attinet, fieri potuiſſe dicis *vt poſterior ſit generatus Abraham, ſed merito excellentiæ qua in ſcripturis valdè commendatur, prior fuerit nominatus*. Et ego tibi planè aſſentior.

Digitized by Google

conceddóque fieri potuiſſe vt poſterior fuerit generatus: vt autem anno patris ſeptuageſimo generatus non fuerit, ſalua ſcripturæ maieſtate nego fieri potuiſſe. Nam ſi quis verbi cauſſa faciat anno Tharæi ſeptuageſimo ineunte gemellos Aranum & Nachorem eodem partu fuiſſe ſuſceptos, & eodem ipſo anno, ſed iam exeunte natum Patriarcham, diuinabit ille quidem, vt annalium ſcriptores ſæpe diuinant, nihil tamen ſcripturæ dicet contrarium. Vt autem his verbis: *Vixitque Thare ſeptuaginta annos, & genuit Abram*, eum centeſimo & trigeſimo patris anno natum interpretere, quis tibi niſi præiudicatis opinionibus occupatus facilè conceſſerit?

67. Quid ſi dicamus hanc fuiſſe Moſis mentem, vt vnius Abrahæ diem natalem anno certo notaret, de cæteris, quorum ortus ad ſtabiliendam Patriarcharum, totiuſque gentis Iſraeliticæ Chronologiam non pertinebat, nihil omnino definiret; quaſi diceret, vixit Tharæus annos ſeptuaginta, & ſeptuageſimo ætatis anno genuit Abramum, idem etiam genuit Nachorem & Aranum, ſed quoto ætatis anno eos genuerit, nihil definio, quia eorum ortus nihil iuuat Iſraeliticæ Chronologiæ rationes. Atque ita fieri voluit, vt aliquid exempli cauſſa dicamus, vt Tharæus Aranum anno vitæ quinquageſimo, Nachorem ſexageſimo, Abramum ſeptuageſimo procrearit.

XVI. *Reſpondetur authoritati Auguſtini, & ſcripturæ.*

68. Atenim ex quo generare cœpit, eum annum in ſcriptura commemorari ſcribit eminentiſſimus Theologorũ Auguſt. Nihil eſt cauſſæ, mihi crede, cur de tanti Doctoris authoritate tibi magnopere blandiaris? tum quod hæc authoritas, quam nobis obtendis, ex iis libris deprompta eſt, de quibus ita loquitur libro 2. Retractat. cap. 55. *Ea quæ ibi diſputantur, magis quærenda propoſui, quàm quæſita diſſolui:* tum maximè quòd eo ipſo loco hanc quidem expoſitionem proponit, & non contemnendam eſſe teſtatur, aliam tamen ſequitur & eleganter explanat de recapitulatione & duplici ex Haran profectione ſententiam: & in hæc verba concludit: *Soluta quæſtio eſt ſecundum recapitulationem, quamuis & aliæ ſolutiones non ſunt contemnendæ.* Non contemnantur ſanè, dum tamen iſta tua quæſtionis extricandæ ratio eodem apud Auguſtinum numero quo traditio Iudæorum habeatur. Quamuis in opere magis abſoluto lib. 16. de ciuit. Dei, cap. 15. eandem quæſtionem tractans duplicem illam magni Patriarchæ profectionem amplectitur, traditionem Hebraicam vt probabilem obiter attingit, tuam iſtam ſolutionem omittit, vt eam ſi non contempſiſſe, ſaltem neglexiſſe videatur.

69. Sed video quid te in fraudem induxerit: non ipſum Auguſtinum adieras, opinor, Abrame: Torniellum legeras ita ſcribentem: *Quare præferamus Pererio, ſi placet expoſitionem beati Auguſtini, & cum ipſo dicamus*, & alia eiuſmodi, quibus ſanè confidenter tanti doctoris authoritate ſuam videtur probare velle ſententiam. Sed ſi me audies, ipſos in poſterum Patres adibis: nec alienis oculis nimiùm confides. Mihi crede, purior & limpidior latex è fonte, quàm è riuulis haurietur.

70. At enim Noë legitur cùm quingentorum eſſet annorum, Sem, Cham, & Iaphet genuiſſe, cùm nihilo ſeciùs Semum natu maximum anno poſt quingenteſimum ſecundo ſuſceperit: eodem pacto dicetur Thareus annos vixiſſe ſeptuaginta, & Abram, Nachor, & Aram genuiſſe, quamvis eos non eodem anno, ſed poſtea procrearit. Enimuerò, vt prudenter monet Petauius libro 9. de doctrina temporum cap. 17. nimis interdum anxia eſt Chronologorum induſtria, & in aridis iſtis atque exilibus quæſtionum tricis moroſè conflictari ſolet, ac verborum omnium, imò & literarum captare minutias, in re præſertim nihil admodum profutura. Quid enim ſi vti de Abramo diximus, ita de Semo dicamus, eum natum eſſe anno patris quingenteſimo vertente, vt primus eius annus cum quingenteſimo primo Noëmi concurrerit? Iam faciamus inceptum eſſe diluuium anno Noëmi ſexcenteſimo non impleto, ſed duntaxat ineunte: is erit Semi nonus & nonageſimus inchoatus, & Semus ex area dicetur egreſſus anno vitæ 100. itidem ineunte, quo euoluto Arphaxadum ſuſceperit, ipſe centeſimum ætatis annum agens, biennio poſt diluuium, vtique inchoatum. Quid ſi dicamus huius vnius natalem ſuo tempore notari, cæterorum fratrum tempus in medio relinqui?

71. Quanquam quid opus eſt hoc loco tricari diutius, cùm impunè poſſimus vnum vel alterum annum vel detrahere, vel admetiri, & ſcriptura ſoleat iſtas numerorum qui vel deſunt, vel ſuperſunt, minutias præterire. Quænam autem iſta conſecutio vel ſimilitudinis ratio? ſcriptura dicit. *Noe cum eſſet quingentorum annorũ, genuit Sem, Cham & Iaphet*, tamen diem Semi natalem bien-

Scriptura ſæpe negligit minutias numerorum.

nio ſummouemus: ergo quamuis eadem ſcriptura dicat: *Vixit Thare ſeptuaginta annos, & genuit Abram, Nachor, & Aram*, poterimus nihilo ſeciùs Abrami natalem ipſis ſexaginta annis ad annum patris centeſimum & trigeſimum ſubmouere? eadémne ratio duorum ad quingentos quæ ſexaginta ad ſeptuaginta? An ſi Moſes quingentos pro quingentis duobus vſurpat, vſurpabit etiam ſeptuaginta pro centum & triginta? Quare nihil eſt, mihi crede, cur nos hoc argumento ex arce ſcripturæ deiectos magnopere glorieris.

XXVII. *Incommoda quæ ex aduerſariorum interpretatione ſequerentur.*

72 QVòd ſi ſcripturam ſic interpretari licet, omnis Chronologiæ non profanæ ſolùm, quod fortaſſe cuipiam tolerabile videri poſſet, ſed etiam, quo nihil minùs eſt ferendum, ſacræ vacillabit authoritas. *Vixitque Seth centum quinque annis & genuit Enos*. Gen. 5 v 6. Senſus non eſt Enoſum anno Sethi quinto & centeſimo genitū fuiſſe, ſed priùs genitum non fuiſſe, quàm pater hunc annum ætatis attigiſſet. *Vixit verò Enos nonaginta annis & genuit Cainan*. Poſſumus & centum annos admetiri, itaque, ſi placet, centum annorum fiat acceſſio, & ne diutius morer, anni totidem ante ſingulas generationes addantur, quia cùm Moſes ait quempiam tot vel tot annis vixiſſe, & filios genuiſſe, ſenſus non eſt filium eo definitè patris anno genitum fuiſſe, ſed genitum non fuiſſe priùs, quàm pater ad id ætatis peruenerat.

73. Cauſſam, inquies, habemus ſubmouendi natalem Abrahami diem, verba videlicet Stephani, quæ à nobis extorquent, vt eum anno patris centeſimo trigeſimo natum eſſe fateamur: cur autem cæteris generationibus, quarum ſeries Geneſis 5. & 11. bene longa contexitur, anni aliquot ingerantur, cauſſam non habemus. Imò verò Stephanus, ſaluâ ſcripturæ reuerentiâ, poteſt aliter explicari: ad illud autem vrget & impellit interpretatio LXX. ſeniorum, qui quoties cum textu primario & editione vulgata conciliari poſſunt, non ſunt vllo modo deſerendi. Conciliantur autem facilè, ſi cùm dicitur quiſpiam tot annis vixiſſe & genuiſſe filium, poſſumus multis annis natalem eiuſdem filij diem ſubmouere. Quod ſi admittimus, quis non videt hoc pacto planè conturbari ſacræ Chronologiæ rationes?

74. Video quid ſis dicturus: cæterorum ortus diligenter expreſſit, & ad Chronologiæ calculos exegit: ideo nefas quicquam ad eorum annos adiungere: tempus natalis Abrami minus expreſſit, ſed quod in Moſe deſideratur, facilè poteſt ex Stephani concione ſuppleri. Quid eſt, quod vulgo dicitur, in portu naufragium, ſi hoc non eſt? Quis enim non intelligit Moſem duplicem illam Patriarcharum ſeriem, notatis diligenter, quibus ſinguli nati ſunt, tēporibus eo conſilio texuiſſe vt ab Adamo addiluuium; à diluuio ad ortum Abrahæ deueniret? Si de ſtabilienda Chronologia non cogitabat quorſum ad nauſeam vicies tempus quo ſinguli filios genuerunt, inculcat? Quid enim exempli cauſſa, notatu dignum, quòd vel Sale liberos triceſimo, vel Heber triceſimo quarto ætatis anno ſuſceperit? Si de Chronologia cogitabat, quid illo fuit infantius, qui cùm in cæteris tempora diligenter enucleaſſet, & quidem niſi ſpes aliqua ſubeſſet inueniendæ Chronologicæ veritatis, non ſine lectoris faſtidio, repente cùm ad eum ventum eſt propter quem cætera moliebatur, ita confudit Chronologiæ rationes, vt ex eius verbis, niſi è Stephani concione habita poſt annorum millia duo, lucem acceperint, diuinare non poſſis quo tempore natus fuerit Abrahamus; cùm nihilominus ab ea temporum epocha, omnis ſequentis Chronologiæ ratio dependeat. Chronologia Moſaica.

75. Sed diſputationis cauſſa faciamus (liberæ ſunt enim cogitationes hominum) faciamus, inquam, concionem hanc vel habitam à Stephano, vel à Luca litteris mandatam non fuiſſe, quotus quiſq; Moſem aliter interpretatus eſſet, quàm vt Abramū illo qui notatur, ſeptuageſimo patris anno, natum eſſe defenderet? an omnes in temporum inſcitia iacuiſſent? an omnis retrò antiquitas ante Stephanum certi nihil habuit quo ſacram poſſet Iſraelitici populi Chronologiam ſtabilire? Id autem quomodo reſciuit Stephanus? reuelatione diuina, an traditione maiorum? Noua reuelatione quid opus fuit, qua Spiritus ſanctus illuſtraret Chronographiam omnibus antè ſeculis obſcuram illius populi quem recens in perpetuum abiecerat? Si traditione maiorum, vnde illam Hebræi neſcierunt, & cùm horum occaſione verborum Geneſ. 15. verſ. 7. *Ego Dominus qui eduxi te de Vr Chaldæorum*, multa confinxerint, nemo tamen vnus repertus eſt qui Abramum anno patris centeſimo triceſimo natum eſſe ſomniaret?

76. Quid ſi ne ex verbis quidem Stephani, eo ſenſu, qui tibi maximè placet, acceptis quicquam ad illuſtrandam Chronologiam lucis affulget etiamne ad Stephani calculos Moſis ſupputationem exigendā putabis?

Septuaginta quinque annorum erat Abram, cùm egrederetur de Haran, Geneſ. 12. v. 4. veriſſimè dictum eſt. *Et inde, poſtquam mortuus eſt pater eius, tranſtulit eum Deus.* Actor. 7. verſ. 4. Ne id quidem negari poteſt, ſed quid tum? Hinc, inquis, efficitur Thare diem extremum obiiſſe anno Abrahami ſeptuageſimo quinto. Quam ſummam ſi à ſumma vitæ Tharæi, quæ ducentorum quinq; fuit annorum, detraxeris, inuenies Abrahamum anno patris centeſimo triceſimo primos radios lucis hauſiſſe. Cætera concedo: ſed illud vnum non placet, quòd eum annum Tharæo fuiſſe dicis extremum, qui Abramo ſeptuageſimus quintus illuxit. Hæc enim quibus ratiociniis, quibus auctoribus, quo Scripturæ teſtimonio proferuntur? Quid enim ſi cùm Abram tranſlatus eſt, iam anni duo, vel potiùs anni viginti quinque iam ab obitu patris fluxerant? Num idcirco minùs verum erit quod ait Stephanus, *poſtquam mortuus eſt pater eius, tranſtulit eum.*

77. Hæc, inquies, ridicula ſunt: hæc enim Stephani verba eundem planè deſignant annum, quo Tharæus ex hac vita ſubtractus eſt. At ridicula non putauit non peſſimus talium rerum æſtimator Auguſtinus, qui lib. 16. de ciuit. Dei, cap. 15. hanc Abrahæ *μετοίκησιν* factam eſſe putat cùm Abraham biennio poſt patris obitum emit agrum & ſpeluncam duplicem, in qua Saram demortuam ſepeliret: *Collocationem verò*, inquit, *in terra Chanaan non profectionem de Charran poſt mortem patris eius factam eſſe dixit, quia iam mortuus erat pater eius, quando emit terram, cuius ibi iam ſuæ rei cœpit eſſe poſſeſſor.* Et quæſt. 25. in Geneſim ſententiam exponens quam & cęteris anteponit, tempus his verbis ſignificatum, *poſtquam mortuus eſt pater eius*, ad annum vigeſimum quintum ab obitu patris, & ad Iacobi natalem non dubitat extendere. *Tunc intelligamus*, inquit, *collocatum vel conſtitutum Abraham in terra Chanaan, quando illic eum nepotem ſuſcepit, cuius vniuerſum ſemen illic fuerat regnaturum ex promiſſo Dei hereditate donata. Nam ex ipſo Abraham natus eſt Iſmael de Agar, nati & alij ex Cethura, ad quos illius terræ non pertinet hereditas. Et ex Iſaac natus eſt Eſau, qui ſimiliter ab illa hereditate alienatus eſt. Ex Iacob autem filio Iſaac, quotquot filij nati ſunt, id eſt ſemen eius, ad illam hereditatem pertinuit. Sic ergo collocatus & conſtitutus eſt in illa terra Abraham, quoniam vixit vſque ad natiuitatem Iacob.* Hæc ille. Conſtat autem ex noſtra, vel potiùs ipſius Auguſtini ſententia, ortum Iacobi anno ab obitu Tharæi quinto & vigeſimo, ex tua autem & aliorum quos ſequeris, quinto & octogeſimo contigiſſe.

XXVIII. *Moſes in Hiſtorico ſenſu capiendus. Stephanus explicari poteſt figuratè.*

78. QVOD ſi Moſes & Stephanus conciliari non poſſunt, niſi alteruter leui & benigna, vt loquuntur, interpretatione trahatur in alterius ſententiam, viderit æquus arbiter æquiúſne ſit Moſem an Stephanum ad tropos & figuras à propria verborum ſignificatione deflectere. Moſes hiſtoriam Chronologiámque ex profeſſo contexit, cuius vitium vel maximum eſt obſcuritas. Stephanus aliud agens & obiter temporis rationem attingit, & loquitur apud virorum doctorum concionem, qui facilè figuratam locutionem intelligunt. Lex eſt interpretandi ſcripturæ certiſſima, quam magno plauſu ſchola Theologorum excepit, vt in hiſtorica narratione, quoad eius fieri poteſt, eo ſenſu qui primus obuius eſſe ſolet, verba capiantur, in concionibus, prophetiis & ſermone familiari, cùm aliquis loquens inducitur, licet interdum à propria verborum ſignificatione diſcedere. Ait Moſes Geneſ. 25. v. 8. *Et deficiens mortuus eſt in ſenectute bona.* Quid eo faceres interprete qui diceret Abraham deficientem à lege diuina, mortuum eſſe Deo ſiue Deum veram animæ vitam perdidiſſe, in ſenectute mala, quam Moſes *εἰρωνικῶς* bonam appellat: vix opinor hunc nebulonem hominis loco duceres. Ait Dominus Matthæi 8. v. 22. *Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos.* Nemo dubitat interpretari priore loco mortuos, peccatores qui Deum animæ ſuæ vitam amiſerint. Narrat Ioannes Lazarum mortuum reuixiſſe. Qui aliter interpretetur ac verba ſonant, vix homo, nedum Chriſtianus habeatur. Ait pater reuerſo ad ſe filio, poſtquam omne ſuum patrimonium in ſuas libidines profuderat. *Hic filius meus mortuus erat & reuixit.* Luc. 15. v. 24. omnes ſine cunctatione per allegoriam dictum intelligunt. Quæ diſcriminis ratio? nimirum aliud eſt rem hiſtoricè narrare; aliud perſonam loquentem inducere.

Verba in proprio ſenſu capienda in hiſtoria magis quã in prophetia.

79. In hac ipſa Stephani concione, quàm multa ſunt quæ niſi diligenter attendas, videantur narrationi Moſis eſſe contraria? Moſes frequenter Haran ſiue Charras cum omnibus Geographis in Meſopo-

[illegible] eſt Moſi Stephanum accommodare quam Moſen Stephano.

tamia conſtituit: eam videtur Stephanus alibi collocare. Ait Moſes Abraham plantaſſe nemus in Berſabee. Geneſeos 21. v. 33. & cap. 23. fusè narratur agrum & ſpeluncam duplicem ſibi comparaſſe. Negat Stephanus Deum ei dediſſe vel paſſum pedis. Narrat Moſes Abraham emiſſe agrum ab Ephron filio Seor in Hebron contra faciem Mambre. Stephanus, *translati ſunt*, inquit, *in Sichem, & poſiti in ſepulchro quod emit Abraham pretio argenti, a filiis Hemor filij Sichem.* verſ. 16. vbi multa ſunt quæ cum Moſis narratione pugnare videantur, præterquam quod quæ narrat Stephanus, ea paucis mutatis non Abrahamo, ſed eius nepori Iacobo tribuuntur, Geneſ. 33. commat. 19. *Emitque partem agri in quo fixerat tabernacula, à filiis* Hemor, *patris Sichem centum agnis*. Frequenter inculcat Moſes *omnes animas domus Iacob, quæ ingreſſæ ſunt in Ægyptum, fuiſſe ſeptuaginta.* At ſi Stephanum audimus verſ. 14. *Ioſeph accerſiuit Iacob patrem ſuum, & omnem cognationem ſuam in animabus ſeptuaginta quinque.* Hactenus tamen inuentus eſt nemo qui propter authoritatem Stephani, conciliandæ ſcripturæ cauſſa, verba Moſis à genuino ſenſu ad figuratum deflecteret.

Gen. 46. 27. Exod. 1. 5. Deut. 10. 22

80. Fatentur omnes Stephanum in illa concione dixiſſe quædam obſcurius: nemo dubitat hiſtoriam Moſis, vt verba ſonant, amplecti. Itaque quidam in illis Stephani verbis hyperbolen agnoſcunt, *Et non dedit illi hereditatem in ea nec paſſum pedis.* Alij metonymiam, quaſi nomen Abrahæ pro nomine Iacob vſurpet, vt cum Iſraëlis poſteà Iſrael, aut etiam apud profanos Æneas à Dardano & Troe progenitus Tros & Dardanus nominatur. Alij mendum amanuenſium negligentia putant in ſcripturam illapſum, vt Eugubinus: alij, vt Melchior Canus irrepſiſſe ipſi Stephano μνημονικὸν ἁμάρτημα. Nemo tamen hactenus, vt dixi, & ne illi ipſi quidem qui hoc vno loco ab hiſtorica propriiſque concepta verbis Moſis authoritate diſcedunt, eiuſque chronologiam ex Stephano ſupplere ſe dicunt: ne illi quidem, inquam, ipſi audent in tot aliis tantiſque difficultatibus vel minimùm in Moſis hiſtoria de natiua genuinàque verborum ſignificatione libare: ſed Stephani concionem, quoad eius fieri poteſt, leni benignàque interpretatione narrationi Moſis accommodant. Cur igitur hoc vno loco dubitemus Stephanum potiùs conciliare Moſi, quàm Moſem obtorto collo rapere in Stephani ſententiam? Quæ, malum! hæc interpretandæ ſcripturæ ratio eſt ex obſcura, perplexáque Stephani concione, malle perſpicuæ Moſis narrationi tenebras offundere, quàm è perſpicua narratione Moſis obſcuram illuſtrare Stephani concionem.

XXIX. *De loco Apoſtoli ad Hebræos.*

81. Poſtremo loco quaſi certiſſimum cauſſæ tuæ firmamentum attuliſti authoritatem Apoſtoli, docentis Hebræos Abrahamum cum ſuis in terra Chanaan habitaſſe, & cùm tempus haberet reuertendi ad ſuos, nunquam reuerſum eſſe, imò ne de patria quidem, ex qua exierat, cogitaſſe, aut eius memorem fuiſſe. Sed vellem Apoſtoli verba protuliſſes, ſi placet, ſuis verbis loquentem audiamus, ad Hebr. 11. verſ. 8. *Fide qui vocatur Abraham, obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hereditatem, & exiit neſciens quò iret.* E quibus verbis colligis, eum cùm haberet tempus reuertendi ad ſuos, nunquam reuerſum eſſe? Pergit: *Fide demoratus eſt in terra repromiſſionis, tanquam in aliena, in caſulis*, vel vt iam vidimus, *ἐν σκηναῖς in tabernaculis habitando cum Iſaac & Iacob coheredibus repromiſſionis eiuſdem.* Quod hîc verbum indicat eum ne de patria quidem, ex qua exierat, cogitaſſe? imò, niſi grauiora ſuppeterent argumenta, hinc etiam concludere potuiſſem eum de patria cogitaſſe. Quorſum enim in Chananitide morabatur, tanquam in aliena, niſi quia ſe peregrinum & hoſpitem eſſe ſentiebat? ſi peregrinus & hoſpes, citra controuerſiam de patria cogitabat? Hoccine eſt Pauli teſtimonium, cuius authoritate munitus in hæc verba tandem erumperes. Quis poſſit his ſine peruicacia repugnare?

XXX. *Vtrùm ex Auguſtini ſententia aliquod abſurdum conſequatur, ac primùm de Ieſcha.*

82. Hactenus de ſcriptura: venio nunc ad abſurda, quæ vt ais noſtram de recapitulatione geminàque Abrami profectione ſententiam conſequuntur. Ieſcham eandem cum Sara eſſe defendis, vt videlicet nos interrogationum tuarum laqueis inuoluas, eóque tandem adigas vt Saram anno patris circiter octauo natam eſſe fateamur. Sed hoc, quod tanquam principium ἀναπόδεικτον aſſumis, referri poteſt inter fabulas Hebræorum. Quod ſi negauero qua me Moſis authoritate conuinces? Niſi fortè tibi magis credere debemus, quàm ipſi Abrahamo qui Saram ſuam fratre ſuo Ara-

no genitam eſſe neſciuit: ſed *reuera*, inquit, Geneſ. 20. ver. 12. *Soror mea eſt, filia patris mei, non autem matris meæ.* Et ita vndè accipit Hieronymus in tradition. Hebraicis, &, *In excuſationem eius*, inquit, *dicimus necdum illo tempore tales nuptias lege prohibitas.* Ad quòd alludens Ambr. ep. 48. *Illud tamen*, inquit, *licet inveteri teſtamento legimus, vt aliquis vxorem ſuam ſororem duceret, iſtud inauditum vt quiſquam neptem ſuam in vxorem accipiat, & coniugem dicat.* Adſtipulator Clemens Alexandrinus 2. Stromatum exeunte, cui hæc dixiſſe videtur Abrahamus, τὰς ὁμομητρίους μὴ δεῖν ἄγεσθαι πρὸς γάμον διδάσκων. *Docens eas quæ ex eadem matre natæ ſunt, non eſſe ducendas vxores.*

Sara an verè ſoror Abram?

83. Sed quoniam anceps fuiſſe videtur Hieronymus, & Auguſtinus lib. 22. contra Fauſtum cap. 35. Saram Abrahami non germanam, ſed fratris filiam agnoſcit, eſto ſanè fratris filiam eſſe faciamus. Num etiam Arani? ecquid fieri non potuit vt Tharæus alios liberos ante ſeptuageſimum ætatis annum ſuſceperit? Plus etiam, ſi placet, largiamur: demus Saram eandem eſſe cum Ieſcha: demus eam Arani filiam fuiſſe. Quid tum? Sequetur, inquis, eam octauo præter propter patris anno fuiſſe ſuſceptam. Sed quid ſi Aranum Abramio fratre ſolidis annis viginti prouectiorem eſſe dicamus, vt filiam triceſimo circiter ætatis anno ſuſceperit, decem annis Abramo iuniorem? cuius nos authoritate conuinces? Moſiſne? At ortum Abrahæ ſuo tempori conſignat in aliorum ortu Nachoris videlicet & Arani, de ſtabilienda Chronologia ne cogitauit quidem. Hoc, inquies, gratis dicitur. Quid tu? cùm Aranum Abramo, ſi modò is natus eſt anno patris ſeptuageſimo, iuniorem eſſe dicis, quo pretio id affirmas? Neſcis actori non reo probationem incumbere? Ait ſcriptura, *Vixitque Thare ſeptuaginta annis, & genuit Abram.* Ego ſto in antiqua poſſeſſione: Tu me ex iure manu conſertum vocas. Tu actor, ergo reus. Aut igitur proba, quod dicis, aut patere me in veteri poſſeſſione conſiſtere.

An filia Arani?

XXXI. *Vtrùm ex liberis ab Abrahamo ante annum centeſimum ſuſceptis quicquam colligatur contra Auguſtini ſententiam.*

84. Sed huc alias machinas admoliris, quibus geminam hanc Abrahæ profectionem labefactes, & funditus euertas. Ais ex hac opinione ſequi Iſmaelem & Iſaacum ante Tharæi mortem, quam anno Abrahami 135 o. contigiſſe volumus, natos fuiſſe; hoc autem repugnate Stephano, qui Abrahamum ait fuiſſe translatum, poſtquam mortuus eſt pater eius, cùm ipſe liberos non haberet. Quaſi verò Stephanus inſinuet Tharæum priùs obiiſſe, Abrahamúmque ſuarum rerum domicilium in terra promiſſa, cum certo non reuertendi conſilio collocaſſe, priuſquam Iſmael & Iſaac in lucem ederentur. Ait Stephanus: *Repromiſit dare illi eam in poſſeſſionem, & ſemini eius poſt ipſum, cùm non haberet filium.* Quis infitiari poteſt hanc promiſſionem anno Abrahami ſeptuageſimo quinto conceptam fuiſſe, priuſquam ex eo liberi naſcerentur? Sed hoc probandum erat ex authoritate Stephani, quod negamus, hanc ei promiſſionem eſſe factam, poſtquam Tharæus pater diem obierat extremum.

XXXII. *Reſpondetur aliquot interrogationibus.*

85. Quæris de priore illa migratione, ſolúſne profectus fuerit Abraham, an cum omnibus ſuis? Expecto dilemma cornutum: ſed neſcio quis Hercules hunc Acheloum altero cornu mutilabit. Si ſolus, relictis vxore, Loto, totáque familia apud patrem, per annos ſexaginta, quomodo ex Sara in terra Chanaan Iſaacum ſuſcepit? Quaſi verò quiſquam in dubium reuocarit, eum cum Sara, Loto, bonis omnibus in Chananitidem anno vitæ quinto & ſeptuageſimo ſemigraſſe. Si cum omnibus ſuis profectus eſt, cùm patrem reuiſebat, vbi familiam deſerebat? apud quem? quid illi intereà agitabant? cui credebat vxorem, Lotum, famulos, ancillas? fingenda ſunt omnia. Sed ab his curioſis indagatoribus libenter ego ſciſcitaret, quomodo Abraham Euphratem tranſierit? vado, ponte, natatione, nauigio? Si vado, pedibus an equo, an aſino, an camelo flumen traiecerit? Si ponte, ligneóne an lapideo? quantis impenſis flumen adeo latum ponte commiſerit? reſtagnauerit tum temporis, an ripâ ſe continuerit Euphrates? Si natatione, ſolíſne lacertorum viribus; an vtribus vento inflatis ad vlteriorem ripam enatarit? Nudúſne omnino, an ſubligaribus & campeſtribus pudenda velarit? cui denique Neſſo vxorem tradiderit depottandam? Si nauigio, lembóne, an lintre, velis an remis nauigarit?

86. Hæc ridicularia ſunt, inquies, neque digna quibus reſpondeatur, meritóque prudentibus ludibrium eſſe debent. Nec

ego magnopere diffitebor. Sed illud viciſſim abs te rogo, vt nos etiam aliquid neſcire patiaris, aut doceas tuas illas quæſtiunculas magis ad rem, qua de nunc agitur, pertinere. Vereor equidem ne ſi diligentiùs ad iſta reſpondero, quod de duobus Philoſophis inter ſe futiliter altercãribus aiebat Demonax, alter hœdum mulgere, alter cribrum ſupponere videatur. Quia tamen qui huiuſmodi percunctationes nimis enucleatæ diligentiæ præpoſteræque curioſitatis accuſant, eos vir ſanè doctus ait verborum lenociniis putare ſe viris eruditis fucum eſſe facturos, additq; aduerſarios his tam facilè reſpondere poſſe, ac flare ſimul atque ſorbere, paucis & quidem ſine fuco reſpondeo, quibus non ſolùm difficultas omnis exorbeatur, ſed etiam argumenta tua diſſlentur.

Lucianus in eius vita.

87. *Septuaginta quinque annorum erat Abram*, vt diſertis verbis Geneſ 12. verſ. 4. ſcriptura teſtatur, *cùm egrederetur de Haran, tulitque Sarai vxorem ſuam & Lot filium fratris ſui, vniuerſámque ſubſtantiam quam poſſi derant, & animas quas fecerant in Haran.* Hoc ſcio, ſed non video, quid, ſi hoc ante patris obitum factum fuiſſe ſtatuatur, ex eo ſequatur incommodi: imò ſi iam mortuus erat pater, & Nachor adhuc in Chaldæa ſubſtiterat, ſequitur illud ſanè perincommodum vt ſanctiſſimus Patriarcha nihil penitus in Haran reliquerit, cùm de cognatione ſua & domo patris ſui exire iuberetur. Eum anno patris ſeptuageſimo natum ſcio, patrem annis quinque ſupra ducentos vixiſſe ſcio: ſcio proinde annum Tharæi patris extremum cum Abrahami centeſimo trigeſimo concurrere. E quibus dubitare non poſſum Abraham ante patris obitum, annis omnino ſexaginta in Chanaanitidem à patre ſemigraſſe. Eum tamen ait Stephanus è Charris in terram Chanaanitidem eſſe tranſlatum, ſiue, vt legit Auguſtinus in Chanaanitide collocatum & conſtitutum, *poſtquam mortuus eſt pater eius*: Et hoc ſcio fieri non poſſe vt & ante & poſt patris obitum egreſſus fuerit, niſi gemina ſtatuatur egreſſio, aut egreſſus à tranſlatione ſiue collocatione diſtinguatur. Neque verò duplicem hanc à patre ſeceſſionem ſine ſcripturæ authoritate, imò contra ſcripturam excogito: ſed ad conciliandas inter ſe ſcripturas neceſſariam eſſe video.

88. An autem ſolus án cum vxore cæteráque familia patrem reuiſeret, nec ſcio, *nec ſcire fas eſt omnia*, nec piget hîc inſcitiam meam confiteri. Hoc ſcio, ſi ſolus iter faciebat, modeſtiæ frugalitatique ſuæ conſulebat: ſi cum magno ſeruorum comitatu ſuæ dignitatis habebat rationem. Si ſecum ducebat vxorem, vt maritus indulgens obſecundabat honeſtæ mulieris cupiditati ſuos ex interuallo reuiſere cupientis. Sin relinquebat in terra Chanaan, habebat quibus eam cum tota familia túque familiari tutò committeret. Seruum ſeniorem domus ſuæ, cúmque fideliſſimum Damaſcum Eliezer, Lotum qui potuit ad tempus vtrique familiæ prouidere: Melchiſedech, Eſcol, Aner & Mambre, qui *pepigerant fœdus cum Abram*: Abimelec Regem Geraræ ſocium item & fœderatum.

Gen. 14. v. 13.

Neque verò ſi totam ſecum familiam ducebat, magis erat Nomadibus Hamaxobiis comparandus, quàm cùm, ex quo ex Haran egreſſus eſt, centum ipſos annos, ſine tecto, ſine certa & ſtabili ſede, vagus & peregrinus in tabernaculis habitauit.

89. Vel cùm ſe pauidum & pro Loto ſollicitum oſtendit noſter Abramus, veretúrque ne ſi Lotus tantiſper à Patriarcha relictus fuerit, male credatur Chananæis. Quaſi verò ſic ei ſemper affixus & agglutinatus fuerit Abraham, vt propter nocturnos & inanes metus nuſquam pullum & puſionem à ſuo gremio complexúque dimitteret. Cur igitur eum abs ſe dimiſſum paſſus eſt ſeorſum in medio nationis prauæ, atque adeo in ipſis Sodomis habitare?

XXXIII. *Si Abraham patrem identidem reuiſerat, cur Moſes nullam tot profectionum facit mentionem?*

90. Venio nunc ad prodigium illud tuum. Si toties, inquis, Abraham ad patrem ſuum profectus eſt, quî factum eſt vt Moſes qui omnia propemodum affectatus eſt magni Patriarchæ veſtigia, nullam huius rei fecerit in hiſtoria ſua mentionem? Ecquid prodigij loco duci non debet tam altum de tot profectionibus ſilentium?

O Proceres, Cenſore opus eſt an aruſpice nobis.

Sed libet paucis hoc prodigium expiare.

Hebræis ſcribebat Moſes, quibus Deus terram Chanaan dare deſtinarat. Videbat illis nihil olim antiquius fore, quàm vt hiſtoriæ ſacræ monumentis erudiri relegerent Patriarchæ ſui veſtigia, eáque loca religioſè viſerent, quæ ipſe præſentiâ ſuâ conſecraſſet. Nam ſi neſcio quis Imperatorem ſuum ſic affatur. *Veniet ergo tempus quo poſteri viſere, viſendúmque tradere minoribus ſuis geſtient, quis ſudores tuos hau-*

Plinius Panegyrico.

ſerit campus, quæ refectiones tuas arbores, quæ ſomnum ſaxa protexerint, quod denique tectum magnus hoſpes impleueris, vt tunc ipſi tibi ingenitum ducum ſacra veſtigia iiſdem in locis monſtrabantur. Si alium *ipſæ illæ Athenæ non tam operibus magnificis exquiſitiſque antiquorum artibus delectant, quàm recordatione ſummorum virorum, vbi quiſque eorum habitare, vbi ſedere, vbi diſputare ſit ſolitus.* Si Romani caſam Romuli ſtramineam gemmis auróque coopertam tanta religione coluerunt: quid putas animi Iudæos habuiſſe cùm longo pòſt tempore viderent, & indicante Moſe recognoſcerent loca Patriarchæ non tam pedum, quàm virtutum impreſſa veſtigijs? Hîc tabernaculum fixit, hîc altare erexit, hîc ſacrificauit, hîc diuinas promiſſiones accepit, hîc fœdus cum Deo pepigit, hîc hoſpitum ſpecie tres Angelos excepit, hîc dilectum Iſaacum immolare voluit pater noſter Abrahamus.

Atticus apud Cic. 2. de legibus

91. Hoc vidit Moſes, voluit ſuorum fouere pietatem, hiſtoriam ſcribens omnia Patriarchæ ſui in terra Chanaan aſſectatus eſt veſtigia, & ſingula propemodum loca ſtylo notauit, in quibus ille tabernacula poſuiſſet. Cur autem in deſcribendis profectionibus ad patrem, & Meſopotamiæ locis eius illuſtratis præſentia eandem adhiberet diligentiam, cauſſæ nihil habebat, tum quòd ſciret Meſopotamiam Hebræis non eſſe promiſſam, tum quòd ipſo tacente res facilè poſſet intelligi. Non videtur enim credibile, vt Tornielli tui verbis vtar, quòd Abraham vir piiſſimus ad inuiſendum patrem tamdiu proficiſci neglexerit. Quid? quòd alia multa ſilentio Moſes inuoluit, *quæ ſi omnia commemorentur, nimis longum fieret* (verba ſunt Auguſtini 16. de ciuitate Dei, cap. 2. exeunte) *& hoc eſſet magis hiſtorica diligentia, quàm prophetica prouidentia.* Quàm multa bella geſſerunt gigantes illi *potentes à ſeculo viri famoſi?* quot vrbes, quot regna condiderunt? de his apud Moſem nulla mentio. Sed vereor ne ſi diutiùs hîc immorari voluero, meus in expedito labor & ipſe prodigij loco ducatur. Quare ſi placet, ad alia tranſeamus.

XXXIV. *An ex eo quòd Abraham poſt immolationẽ Iſaaci de natis Nachori liberis nuntium accepit, ſequatur eum nunquam ad patrem rediiſſe.*

92. NAm quòd è ſcriptura ſubodoraris Abraham per annos circiter quinquaginta ne literarum quidem cum ſuis habuiſſe commercium; vereor vt ſagacioribus veritatis indagatoribus perſuadere non poſſis; id autem ex eo colligis quòd poſt immolationem Iſaaci anno poſt primam è Meſopotamia profectionem plùs minùs quinquageſimo, nuntiatum ei tum primùm fuerit de liberis duodecim à Nachore fratre ſuſceptis. Geneſis 22. v. 20. Verùm etiamſi nuntiatum ei fuiſſe dicatur, neceſſe non eſt ei tum primò fuiſſe nuntiatum. Quid enim ſi frater vnius aut alterius occaſione recèns nati, ſeriem liberûm ſuorum quamuis fratri non ignotorum contexuit? ſiue vt eum faceret certiorem omnes adhuc eſſe ſuperſtites, ſiue vt ſibi ipſi apud fratrem, quod fieri ſolet, de multitudine & incolumitate filiorum applauderet, ſiue vt fratri familiariter exprobraret, quòd ille Deo cæli mancipatus vnum duntaxat, & alterum filium, ipſe dijs & idolis addictus duodecim liberos obtineret? Quid ſi ne ſcripſit quidem Nachor Abrahamo [Atoſſam enim multis poſt Abrahamum ſeculis vſum epiſtolarum reperiſſe tum Clemens Alexandrinus, tum alij viri doctiſſimi memoriæ prodiderunt] Quid ſi, inquam, ne ſcripſit quidem Nachor Abrahamo, nuntius autem iuſſus vnius aut alterius ortum nuntiare, de ſuo reliquos adiecit, quamuis Abrahæ non incognitos?

93. Hoc eſt, inquies, diuinare. Ego verò nihil diuino, ſed cùm è ſcriptura neceſſarium eſſe velit, vt Abraham per annos circiter quinquaginta nullum à fratre nuntium acceperit, inſtituto meo ſatis eſt vt oſtendam aliter atque aliter fieri potuiſſe. Quid? (vt hoc etiam tibi largiamur) quòd etiamſi patrem in Meſopotamia reſidentem officij cauſſa frequenter inuiſeret, ignorare tamen potuit, quid cum fratre Nachore (quem in Chaldæa ſubſtitiſſe vel ex ipſa ſcriptura colligit Auguſtinus) ageretur. *Quid putamus*, inquit cauſſam eius migrationis, cùm initio ſubſtitiſſet, inquirens, *niſi forte quòd à paterna & fraterna pietate deſciuerat, & ſuperſtitioni adhæſerat Chaldæorum, & poſtea inde ſiue pænitendo ſiue perſecutionem paſſus, quòd ſuſpectus haberetur, & ipſe emigrauit.* Quam Nachoris tranſmigrationem ſi vel ad hæc, vel ad paulo ſuperiora tempora referamus, cauſſam habebimus, cur Nachor qui ſe hactenus nuntijs ad fratrem deſtinandis abſtinuerat, tum primùm eum de natis ſibi liberis fecerit certiorem, omniúmque numerum inierit, non eorum ſolùm qui digreſſo iam Abrahamo nati fuerant, ſed

etiam

etiam quos ante profectionem iam olim in Chaldæa viderat Abrahamus. Par enim fuit ei ſimul de omnibus eadem opera nuntiari, tum vt primorum in memoriam tanto poſt temporis interuallo rediret, tum vt poſtremos natos eſſe cognoſceret. Et ſanè dubium eſſe poteſt nemini, quin Nachor ante Patriarchæ diſceſſum iam aliquot liberos è Meſcha ſuſceperit. Eum Torniellus vult Abrahamo ſeniorem fuiſſe annis omnino ſexaginta, Salianus annis quadraginta contentus eſt.

94. Roges meam de Nachoris ætate ſententiam: Me neſcire profitebor, quia ſcriptura non definit maiórne an minor fuerit Abrahamo. Iis igitur qui rem diligentiùs examinarunt, adhibeamus fidem, & Nachorem annis ſaltem quadraginta prouectiorem fuiſſe credamus. Si fuit Abrahamo prouectior, nulla probabili ratione negari poteſt Melcham Nachoris vxorem Sarâ ſorore ſua & Abrahami coniuge non paucis annis fuiſſe ſeniorem. Quæ proinde ſi relinquente Chaldæam Abrahamo nullos adhuc liberos ediderat, potiori iure quàm Sara, ſterilis diceretur. Sed Moſem audiamus 11. Geneſ. verſ. 29. *Duxerunt autem Abram & Nachor vxores: nomen vxoris Abram Sarai, & nomen vxoris Nachor Melcha filia Aran patris Melchæ, & patris Ieſchæ: erat autem Sarai ſterilis, nec habebat liberos. Tulit itaque, &c.* Sequitur Tharæi eum ſuis in Meſopotamiam profectio. E quibus quis non intelligit Melcham ſterilem non fuiſſe, ſed iam tum liberos habuiſſe? cùm ad diſcrimen Saræ ſterilis fuiſſe memoretur.

XXXV. *Reſpondetur argumento Tirini.*

95. NEque verò eſt quòd argumenti non abſimilis ab erudito viro prolati ſolutionem expectes, quod equidem abs te qui rationes vndevnde libaſti, quibus fidem orationi tuæ corraderes, prætermiſſum admiror. Inde diuerſas in Meſopotamiam Abrahami profectiones repudiat, quòd ſeruus ad quærendam Iſaaco coniugem eò miſſus multa de domini ſui diuitiis, tanquam ignota Batueli & Labano narrauerit. Qui, ſi ad ipſos Abraham profectus eſt, ex ipſo reſcire potuerunt? Quaſi verò aut magnus facultatum ſuarum iactator fuerit Abrahamus, aut non ita fieri ſoleat, vt cùm quæruntur conditiones, plenis buccis etiam apud gnaros procantium opes & diuitiæ prædicentur.

96. Sed heus tu: Abrame. Enimvero metuendum eſt, ne quod iam tenere videbamur, derepente nec opinantibus nobis è manibus fuerit elapſum. ABRAM. Quid illud, quæſo? LEON. Meiſne iam rationibus acquieſcis, an etiamnum hæres in illa priore ſententia? ABR. Planè iam dubitare non poſſum, quin anno patris ſeptuageſimo vel proximè ſequenti natus fuerit Abrahamus. LEON. Hanc igitur Chronologiæ veritatem apprehendiſſe te putas? ABR. Planè ſic exiſtimo. LEON. Sed quid Stephano facies qui illum ait, *poſtquam mortuus eſt pater eius*, in Chanaanitidem eſſe tranſlatum? ABR. Eum facilè conciliabo Moſi. LEON. Quo pacto autem? ABR. Dicam fuiſſe profectiones duas: alteram, cuius meminit Moſes, nudam ac ſimplicem profectionem fuiſſe ſine certo manendi propoſito: alteram tranſlationem ſiue collocationem & μετοικεσίαν, qua certam & ſtabilem in Chanaanitide ſedem poſuit, cuius Stephanus facit mentionem: hanc poſt obitum patris anno Patriarchæ noſtri centeſimo trigeſimo quinto, alteram annis ſexaginta ante patris obitum, Abrahami quinto & ſeptuageſimo contigiſſe. Profectio. Collocatio.

XXXVI. *Noua obiectio è verbis Stephani, eiuſque dilutio.*

97. LEON. Rectè meminiſti. Sed quid ſi tibi hanc collocationem à prima illa profectione diſtinctam gratis excogitatam è manibus excuſſero? ABR. Quomodo? LEON. Tranſlatum & collocatum fuiſſe putas, cùm ſecundo ab obitu patris anno emit agellum & ſpeluncam duplicem in terra Chanaan cuius ibi tum ſuæ rei cœpit eſſe poſſeſſor? An aliud tibi videtur? ABRAM. Tibi planè vel Auguſtino potiùs aſſentior. LEON. Sed quid quòd negat eodem loco Stephanus eum in terra Chanaan vel paſſum pedis habuiſſe? Quod citra controuerſiam ne ὑπερβολικῶς quidem dixiſſet, ſi putaſſet in declaranda tranſlatione ſiue collocatione Abrahami emptionis illius habendam eſſe rationem. Obiectio.

98. ABRAM. Equidem hoc argumento me fateor aliquantulùm commoueri, non iam vt Patriarcham anno patris centeſimo trigeſimo natum putem, ſed vt alium conciliandi cum Moſe Stephani modum inquiram. Videor tamen poſſe duobus modis, & quidem ipſis Auguſtini verbis quæſtionis illius tricas explicare. LEON. Qui tandem? ABR. Ait Stephanus Actor. 7. v. 5. *Et non dedit illi hereditatem in ea;* vide-

Solutio. licet in terra Chanaan, *nec paſſum pedis:* ſed vt loquitur Auguſtinus q. 56. in Geneſin, *Ea eſt intelligenda hereditas, quam Deus munere ſuo fuerat daturus, non empta pretio.* Quare dici potuit Abraham in Chananitidem eſſe tranſlatus, ibiq; collocatus cùm illius agelli, *tanquam ſuæ rei cœpit eſſe poſſeſſor,* quamuis eum non hereditatis nomine, ſed emptionis pretio poſſideret. Aut, ſi placet, in terra Chanaan tum primùm collocatus & conſtitutus eſt Abraham, cùm ei longo poſt obitum patris, temporis interuallo natus eſt Iacob, ad cuius vniuerſum ſemen terræ illius hereditas pertinebat. Leon. Argumento ſatis videris feciſſe. Tamen aueo ſcire, niſi fortaſſe tibi moleſtum eſt, quæ ſit illa conciliandi Stephani ratio quam, niſi tibi ſubueniſſet Auguſtinus, ineundam putabas. Abr. Quid enim aliud putem, quàm

---

XXXVII. *Stephanum non proprie ſed metaphorice locutum videri.*

99. Vt Tharæus intelligatur mortuus fuiſſe, cùm à veri Dei cultu propter quem è Chaldæa fuerat eiectus, in idololatriam prolapſus eſt. Et quidem de
Iudith. 5. v. 7. reipſa liquet, ſi, quod antè feciſti, mi Leonarde, Achioris Ammonitæ narrationem
Ioſue 24. 2. cum verbis Ioſuæ conferamus. De verbis, ſi loquẽdi modus inſolens eſt in ſcriptura, ſi nuſpiam alibi reperitur, nihil habeo quod defendam: ſin autem pro peccato, & idololatria præſertim in epiſtolis, aut cùm loquentes inducit, identidem vſurpat, non video quod ſit operæpretium cum infinitis obiectionum tricis aſſiduè malle conflictari, quàm ad tranſlationem ipſo ſcripturarum vſu mollitam Stephani verba deflectere.

100. Nam, vt exemplis vtar abs te iam alia occaſione prolatis, cùm ait Dominus, Matth 8. verſ. 22. *Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos,* quid aliud quàm peccatores
mors peccatum. & rebus caducis addictos intelligit? Quid ille luxurioſus & prodigus adoleſcens, qui accepta portione ſubſtantiæ quæ ipſum contingebat, cum meretricibus paterna bona lancinauit? Ecquid omnes ad vnum Eccleſiæ Patres, vt fratrem natu maiorem
mors idololatria. Synagogæ, ſic minorem hunc gentium, cum idolis, vt ſcriptura loquitur, fornicantium figuram eſſe conſentiunt? Omnino. At de iſto pater ſemel atque iterum Lucæ 15. v. 24. & 32. *His,* inquit, *filius meus mortuus erat & reuixit.* Quid illi, quos futiles & intermortuæ carnis deliciæ, languidis, vt ait neſcio quis, liquefaciunt voluptatibus? num inter mortuos iure cenſentur? Ad Rom. 8. verſ. 13. *Si enim ſecundum carnem vixeritis, moriemini.* 1 ad Timoth. c. 5. v. 6. *Quæ in deliciis eſt, viuens mortua eſt.* Cur idem Apoſtolus Coloſſenſes ita compellat, cap. 2. v. 13. *Et vos cùm mortui eſſetis in delictis, & præputio carnis veſtræ?* Ecquid aliud intelligi voluit, quàm ipſam idulolatriæ mortem, & cæcas illas auitæ gentilitatis tenebras, quibus Coloſſenſes, antequam Deus eos vocaret in admirabile lumen ſuum, fuerant inuoluti? Dies me profecto deficiat, ſi omnia velim è ſcripturis tranſlationis huius exempla corradere.

101. Vnus itaque ſufficiat Auguſtinus lib. 2 de Geneſ contra Manichæos cap 21. *Vita quæ in peccatis eſt,* inquit, *mors appellari in ſcripturis ſolet, ſicut Apoſtolus dicit mortuam eſſe viduam, quæ in deliciis viuit, & mortui nomine peccatum ipſum ſignificari legimus, vbi dictum eſt, qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit illum quid proficit in lauacro ſuo, &c.* Eccl. 34. v. 31. Idem lib. de vera Religione cap. 11. *Nulla vita eſt, quæ non ſit ex Deo, quia Deus vtique ſumma vita eſt, & ipſe fons vitæ: nec aliqua vita, in quantum vita eſt, malum eſt, ſed in quantum vergit ad mortem: mors autem vitæ non eſt niſi nequitia, quæ ab eo quòd nequicquam ſit, ſic dicta eſt, & ideo nequiſſimi homines nihili homines appellantur.* Quis autem magis vergit ad mortem & nihilum, quàm qui à Deo totius, vt ait Nazianzenus, eſſentiæ pelago ad idola deſciuerit? *Scimus,* inquit Apoſtolus 1. Corinth. cap. 8. verſ. 4. *quia nihil eſt idolum in mundo.* Leon. Quis prohibet Auguſtino, Gregorium Romanum adiungere? *Vmbra,* inquit, *mortis mors carnis accipitur, quia ſicut vera mors eſt qua anima ſeparatur à Deo, ita vmbra mortis eſt qua caro ſeparatur ab anima. Vnde rectè voce Martyrum per Prophetam dicitur: Humiliaſti nos in loco afflictionis, & operuit nos vmbra mortis. Quos enim conſtat non ſpiritu, ſed ſola carne mori, nequaquam ſe vera morte, ſed vmbra mortis dicunt operiri.* E quibus conſtat Thare cùm per idololatriam ſeparatus eſt à Deo, veriùs eſſe mortuum è mente Gregorij, quàm cùm eius anima fuit à corpore ſeparata.

mortuum, i peccatũ.

Deus, vita.

Lib 4 Moral. in Iob. cap. 17.

Pſal. 43.

102. Abram. Iam, vt eorum quæ tum à te, mi Leonarde, tum à me circa hanc ſolutionem dicta ſunt, ſummam faciamus, conſtat ex Achioris narratione Iudith 5. verſ. 8. qui Chaldæa relictâ in Meſopotamiam tranſierunt, ideo Chaldæam reliquiſſe, quia Deos & cerimonias paternas, quæ in multitudine Deorum erant, ſequi

noluerunt, & Deum cæli coluerunt: conſtat ex Ioſue 24. Thare & Nachor diis alienis in Meſopotamia ſeruiiſſe: illud etiam liquet vel ex ipſius Dei teſtimonio Abramum ideo de Meſopotamiæ finibus in Chanaanitidem eſſe tranſlatum quia Tharæus & Nachor ad idola defecerant: liquet è 12. Geneſ. Abramum ſeptuaginta quinque fuiſſe annorum, cùm egrederetur ex Haran: iam illi ipſi aduerſarij qui Patriarchæ natalem annis ſexaginta differendum putant, cum Auguſtino multiſque viris ſanè doctiſſimis Abrahæ manſionem in Meſopotamia paucis menſibus circum-
Thare in idololatriã prolapſus. ſcribunt. E quibus coſtat Tharæum, ſiue Nachoris, qui paulo pòſt ſecutus fuerat, ſuaſu, ſiue nouæ vexationis metu, ſub idem tempus in idololatriam incidiſſe, Deúmque veram animæ ſuæ vitam abieciſſe quo Abrahamus ex Haran egreſſus eſt, iuſtâ numinis irati vindictâ, vt qui Deum patrem ſuum reliquerat, ab optimo filio relinqueretur. Cùm igitur ipſa ſcripturæ conſuetudine, non indecoro genere tranſlationis idolorum cultores mortui dicantur, cùm ex hac metaphorica locutione nihil abſurdi conſequatur, imò vel obijci poſſit omnino nihil, vel ſi quid obiicitur, facillimos explicatus habeat, non ſanè video cur expoſitionem hanc aſpernari debeamus.

103. Quid enim opponent aduerſarii præter opinionis nouitatem? at quæ nunc veteres habentur, aliquando nouæ fuerunt. Et qui Patriarcham anno patris centeſimo trigeſimo natum eſſe defendunt, velim ſuæ ſententiæ producant authorem qui vel tertium ſeculum exegerit. Nefas eſſe dicent in explicanda Stephani concione ab hiſtorico natiuóque verborum ſenſu diſcedere? Id ſi negauerimus qua nos ratione vel idonei teſtis authoritate conuincent? Et cùm tam diſertis verbis ſcripſerit Moſes hiſtoriam Chronologiámque non obiter & quaſi per tranſennam, ſed ex profeſſo tractans, ſcripſerit, inquam, Moſes: *Vixítque Thare ſeptuaginta annis, & genuit Abram*: velim vti mihi reſpondeant, cur Abrami natalem annis ipſis ſexaginta ſubmouerint, & tam perſpicuam narrationem ab hiſtorica genuináque verborum ſignificatione detorſerint. Quid pręterea? profectò hiſcere non habebunt.

104. Vnùm tamen, vt verum fatear, in hac ſententia mihi non arridet, quod nullum authorem habeo, & religioni duco in explicanda ſcriptura vel minimam inducere nouitatem. Leon.

O Tite, ſiquid ego adiuro, curámque leuaſſo.
Quæ nunc te coquit, & verſat ſub pectore fixa,
Ecquid erit pretij?

Quid ſi grauem Theologum linguarum cognitione, doctrina & ingenio ſingularem huius expoſitionis authorem fundúmque produxero? Ecquid, inquam, erit pretij? Abr. Illud videlicet tibi mercedis erit, Leonarde, diſcipulum habebis ſolito doctiorem. Leon. Ne te diutiùs teneam ex- In Ioſ. c. 24
pectatione ſuſpenſum, Andreas Mazius, vir & doctiſſimus & ab aſſerendi temeritate cumprimis alienus, hanc ipſam iniit conciliandi cum Moſe Stephani rationem. Abr. Iam planè nihil eſt quod reformidem. Tranſtulit igitur Deus Abramum annis ante patris obitum ſexaginta, vt è Moſis narratione colligitur, quamuis per figuram, quam recapitulationem Auguſtinus appellat, poſt mortem patris hanc tranſlationem exponit, quæ ante patris mortem euenerat, & tranſtulit eum, vt Stephanus affirmat, *poſtquam mortuus eſt pater eius*, non vtique morte corporis, ſed animæ, cùm ſeruiens diis alienis Deum veram animæ vitam, omníſque adeo vitæ fontem amiſit. Quam conciliandæ ſcripturæ rationem eo libentiùs amplector, quòd illa quam initio ſecutus ſum imprudens, & ſola virorum doctorum authoritate compulſus, cum ſcriptura pugnare, illa verò quam ei meritò prætuliſti, ſubtilior (pace tua velim dixiſſe) quàm ſolidior eſſe videatur. Cæterùm antequam è dictis Chronologiam contexo, demonſtróque anno poſt diluuium ducenteſimo nonageſimo ſecundo vertente, vel tertio ineunte natum eſſe Patriarcham, paucis ex te ſcire velim, vtrùm, quod vulgo iactatur, Tharæus omnium mortalium primus idola fabricarit.

XXXVIII. *An Thare primus Idolorum cultum inuexerit.*

105. Leon. Ante linguarum gentiúmque diuiſionem, quamuis iam à Chamo eiúſque filijs impietatis ſemina iacerentur, nulla fuiſſe videtur inter mortales de religione diſſenſio, ſiue quòd recens adhuc diluuij memoria vigebat, ſiue quòd Noëmi duorúmque filiorum eius au- Ante diuiſionem linguarum nulla idololatria.
thoritas homines nondum à ſe diuulſos, & in diuerſa terrarum loca diſtractos in officio continebat: vt autem inducta linguarum confuſione in varias orbis terrarum partes diſtributi ſuas ſibi res habere & ſeorſum à primogenitoribus habitare cœperunt, obliuione Dei paulatim obrepente,

primùm quidem ſolem, lunam & aſtra coluerunt, deinde gliſcente ſenſim impietate alios ſibi Deos ſuo quiſque finxerunt arbitratu.

106. Nondum tamen iis animalia mactabant, aut ſanguinem libabant vt libro de abſtinentia carnium Porphyrius probat è Theophraſto, ſed iis duntaxat herbarum, frugum, & fructuum primitias offerebant. Quam deorum multitudinem Epiphanius initio Panarij putat inuectam tempore Sarugi, qui anno poſt publicam generis humani cladem centeſimo ſexageſimo tertio vitam exorſus eſt. Sed vt auctor eſt Clem. Alexandr. 1. Stromatum certas excitabant columnas, quibus vt Deorum ſtatuis, honorem deferebant. Quod probat eius authoritate qui Phoronida conſcripſit.

Columnæ pro ſtatuis cultæ.

Καλλιθόη κλειδοῦχος ὀλυμπιάδος βασιλείης
Ἥρης Ἀργείης, ἣ στέμμασι καὶ θυσάνοισι
Πρώτη ἐκόσμησεν καὶ κίονα μακρὸν ἀνάσσης.
Callithoe Argiua clauem Iunonis Olympi
Regina geſtans, quæ vittis atque corollis
Ornauit Domina ſublimem prima columnam.

Et alterius qui ſcripſit Europiam, authorque eſt imaginem priſcam Apollinis apud Delphos columnam fuiſſe.

Ὄφρα θεῷ δεκάτην ἀκροθίνιά τε κρεμάσαιμεν
Σταθμῶν ἐκ ζαθέων, καὶ κίονος ὑψηλοῖο.
Vt decimas primóſq; Deo ſuſpēdere fructus
Poſtibus è ſacris liceat, celſáque columna.

107. Quis autem primus huiuſmodi columnas diis erexerit ignorare nos non patitur Sanchoniathon Berytius interprete Philone Byblio apud Euſebium libro 1. de de præparat. Euang. cuius eo maior eſſe debet authoritas, quòd eum tradunt temporibus Troianis antiquiorem, ipſique adeo Moſi ſupparem fuiſſe, & ipſe quæ ſcribit ex Ierombaalis (Gedeonis, opinor, qui & Ierobaal dictus eſt, quamuis allucinatur eum non Iſraelitici populi iudicem, ſed Dei Ieuo ſacerdotem appellans) ex Ierombaalis, inquam, commentariis ſe deprompſiſſe teſtatur. Ait igitur Sanchoniathon, Vſoum Semi opinor ex Aramo nepotem, quem Moſes Vs appellat, ἀνιερῶσαι δύο στήλας πυρί τε καὶ πνεύματι, καὶ προσκυνῆσαι αἷμά τε σπένδειν αὐταῖς ἐξ ὧν ἤγρευε θηρίων, τούτων δὲ τελευτησάντων, τοὺς ἀπολειφθέντας φησὶ ῥάβδους αὐτοῖς ἀφιερῶσαι, καὶ τὰς στήλας προσκυνεῖν, καὶ ἑορτὰς ἄγειν κατ᾽ ἔτος, *columnas duas igni & ſpiritui conſecraſſe, eas adoraſſe, iiſque libaſſe ex feris quas venatione capiebat, his autem,* quos ſuprà nominarat, *vitâ defunctis, ſuperſtites virgas conſecraſſe, columnas adoraſſe, & iis annua feſta celebraſſe*, & ſanè ſcribit Epiphanius initio Panarij à Sarugi tempore, quo πολυθεΐα, ſiue multitudo deorum irrepſit, vſque ad Tharæum penitùs idola non fuiſſe. Ἐντεῦθεν γέγονεν ἡ ἀνδριαντοπλαστία ἀπὸ πηλουργίας καὶ κεραμικῆς ἐπιστήμης διὰ τῆς τοῦ Θαῤῥᾶ τέχνης. *Hinc extitit ſimulacrorum effictio per figlinam artem Tharæi huius induſtriâ.* Adſtipulatur Philo Iudæus à Suida laudatus, qui & eum ait ab Abramo filio decimum quartum ætatis annum agente monitum fuiſſe vt ab impietate deſiſteret.

Quis primus columnas conſecrarit.

Quando primùm ſtatuæ diis excitatæ.

108. Verùm perſuadere mihi non poſſum Tharæum primum idola fabricaſſe, tum quòd Petrus apud Clementem Romanum libro Recogn. idololatriam Chami poſteris referat acceptam, tum quòd ſine graui cauſſa religioni ducam Abrahami Chriſtique adeo progenitoribus hanc infamiæ labem adſpergere. Neque ſanè cohærere poteſt quod ſubdit Epiphanius in huius ſceleris pœnam Aranum Tharæi filium, patre ſuperſtite, morte fuiſſe ſublatum, cùm ad id tempus, excepto Abele qui violenta morte fuerat abreptus, patres ante filios è vita decederent. Hoc, inquam, cohærere non poteſt, tum quòd iam ante diluuium Mathuſa pater Lamecho filio non paucis annis ſuperſtes fuerat, tum quòd ſequeretur trecentis & ampliùs annis qui à publica terrarum eluuione ad mortem Arani fluxerunt, Noëmo adhuc ſuperſtite, neminem vnum mortuum fuiſſe, quod & per ſe incredibile videtur, & haud ſcio an iis intrudi poſſit qui res à Nino geſtas ortu Abrahami & Arani morte antiquiores eſſe putant, quæ communis eſt tum Euſebij tum aliorum Chronologorum ſententia.

An Thare primus idola finxerit?

109. Adde quòd ſi ob idolorum fictionem præmatura filij morte mulctatus fuiſſet Tharæus, obitum filij præceſſiſſet idolorum effictio (præterita enim non futura ſcelera puniuntur) at è ſcriptura manifeſtum eſt ex acerbo luctu & dolore, quem parer ex immatura filij morte perceperat, idololatriam, non luctum ex idololatria manaſſe. Sapientiæ 14. *Acerbo enim luctu dolens pater cito rapti filij fecit imaginem, & illum qui tunc quaſi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cœpit, & conſtituit inter ſuos ſacra & ſacrificia.* Fateamur igitur quod fatendum eſt, Tharæum diis alienis in Meſopotamia ſeruiſſe: an autem etiam idola coluerit, multo magis an idola finxerit, è ſcriptura nemini compertum eſſe poteſt, cùm idoli veſtigium

nullum extet ante annum Iacobi ſeptimum & nonageſimum. Gen. 31. v. 19.

110. Quòd ſi propter authoritatem Epiphanij & Philonis eum fateri neceſſe eſt primum idolorum fuiſſe fictorem, planè dicendum eſt id poſt obitum Arani contigiſſe, vt delirus ſenex à religione veráque in Deum fide, cuius tuendæ cauſſa ſolum verterat, & in Meſopotamiam emigrarat, exorbitans, vel, vt modò dicebas, nouæ vexationis metu, vel Nachoris, ad cum è Chaldæa venientis hortatu, vel luctu & deſiderio Arani filij in Chaldæa demortui, non ſolùm Deos coluerit alienos, ſed etiam filium, qui tanquam homo mortuus fuerat, quaſi Deum conſecrarit, eius ſimulacrum finxerit, & idololatriam primus inuexerit. Quod ſi factum eſt, eum citra controuerſiam de relinquenda deorum & idolorum vanitate monuit Abrahamus, & obdurata mente ſuis idolis inhærentem deſeruit, rurſúſque vocantem Deum ſequens in terram cum Chanaan vxore, Loto, familia commigrauit.

111. Quanquam, vt modò dictum eſt, probabilius videtur ſuperſtitionem idolorum à maledicta Chami familia eſſe propagatam, niſi ſi quid Poëtarum fabulis indulgendum putamus, dicimúſque Prometheum Iapheti filium hominis è luto finxiſſe ſimulacrum, eique cœleſtem ignem, id eſt, quandam diuinitatis ſimilitudinem opinione hominum indidiſſe, vnde idololatria profluxerit. Hæc habui quæ de præſenti quæſtione dicerem: nunc operæ mihi pretium facturus videris, ſi Patriarcharum annis in vnam homadem collectis, oſtenderis ortum Abrahami anno poſt publicam generis humani calamitatem ducenteſimo nonageſimo tertio contigiſſe, vel potiùs annorum ſeriem à diluuio ad obitum eiuſdem Patriarchæ perduxeris.

SACRARVM QVÆSTIONVM

LIBER OCTAVVS.

ÆGYPTIVS,

SIVE

DE PHARAONE.

EVSTOCHIVS, PHILARCHÆVS, POLYPRAGMON.

II. *PRÆFATIO.*

1. EVST. Vis, ô Philarchæ, vt Polypragmonem hunc, quem fors vltro nobis obtulit, noſtræ diſputationis arbitrum faciamus? PHILARCH. Mihi verò nihil poterit eſſe gratius, Euſtochi, quàm virum humaniſſimum, & vel docendi, vel diſcendi cupidiſſimum noſtris ſermonibus intereſſe. Mihi, crede, nihil intactum relinquet, omnia curioſè rimabitur, omnes ſuſpicionum latebras indagabit. Ehodum, Polypragmon, Polypragmon, pauci ſambo te volumus. POLYPRAGMON. Auere, viri optimi. Vnde? quo? Ecquid nouorum habetis nuntiorum? Ecquid de profligato à Perſis, Turcorum exercitu? De recrudeſcente inter Moſcouitas & Polonos bello? De fluuiis cruentas vndas in Lotharingia voluentibus? De viſis in cœlo portentis? Quid Paſquinus Romanus cum ſuo Marſporio? Quid Francicæ gazettæ? Quid proximi Flandrorum tabellarij retulerunt? In Batauia quàm proſperè res geruntur? Quid Croatæ, Poloni, Sueci, Hungari, Tartari moliuntur? Quid denique iſte libellus, quem in manibus habes, Euſtochi.

2. PHILARCH. O Polypragmon: Euſtochius hic noſter ex iſto libello mihi mira & ſanè noua recitabat. POLYP. Hui! noua! PHILARC. Sermo nobis de tuis maioribus inciderat: quorum ſeriem in hac charta memoriæ cauſſâ contexui. POLYPRAG. Meis? PHIL. Tuis, inquam, POLYP. Quibus quæro: EVSTOCH. A quibus oriundum eſſe Cecropem, & cur διφυῆ dictum fuiſſe arbitraris. POLYP. Ægypto fuit oriundus, vt aiunt, dictus διφυὴς quòd Ægyptiacè & Atticè loqueretur. Sed quid ad maiores meos. EVSTOCHIVS. Conijcio te nobiliſſimum eſſe, Athenienſium patriâ familiâ Cecropidem, origine Ægyptium, nihil ad aliud vacas, ni-

ſi aut dicere, aut audire aliquid noui.
Αἴδηθ᾽ ἀρχαίης φιλοπευθέεσσι πολῖται.
POLYP. Equidem habeo quod reponam, mi Euſtochi, ſed nolo tibi bilem ciere, quò faciliùs hunc à te libellum eblandiar. Quæſo ſine te exorari. EVST. Eccùm, vide.

ÆGYPTIORVM REGVM SERIES.

	Ex Manethone.	*anni*	*menſ.*	*Ex Theophilo.*	*anni*	*menſ.*	*Ex Euſebio.*	
1	Themoſis.	25	4	Amoſes.	25	4	Amaſis.	25
2	Chebron.	13		Chebron.	13		Chebron.	13
3	Amenophis.	20	7	Amenophis.	20	7	Amenophis.	21
4	Ameſſes ſoror.	21	9	Ameſses ſoror.	21	1	o.	o
5	Mephres.	12	9	Mephres.	12	9	Mephres.	12
6	Mephramuthoſis.	25	10	Methrammethoſis.	20	10	Miſpharmuthoſis.	26
7	Thenoſis.	9	8	Tythmoſis.	9	8	Tuthemoſis.	9
8	Amenophis.	30	10	Damphenophis.	30	10	Amenoptes.	31
9	Orus.	36	5	Orus.	35	5	Orus.	38
10	Acenchres Ori filia.	12	1	Ori filia.	10	3	Acengee	12
11	Rathotis.	9	o	o	o	o	Achoris.	9
12	Acencheres.	12	5	Mercheris.	12	3	Cenchres.	16
13	Acencheres alter.	12	3	o	o	o	Acherres.	18
14	o	o	o	o	o	o	Cheores.	15
15	Armais.	4	1	Armais.	30	1	Danaus.	5
16	Armeſis.	1	4	o	o	o	o	o
17	Armeſeſmiamom.	66	2	Meſſes. Miamini F.	6	o	Ægyptus.	68
18	F. o	o	o	Rameuſis.	1	4	o	o
19	Amenophis.	19	6	Amenophis.	19	6	Menophis.	40
20	Sethon, ſiue Sethoſis, qui & Ægyptus.	59	o	Thoiſſus & Ramſes.	10	o	Zethus.	55
21	Ramſes.	66					Ramſes.	66
22	Amenophis.						Amenophis.	40

II. *Proponuntur variæ Quæſtiones.*

3. POLYP. Pauca ſunt, Philarchæ, quæ ex te ſcire deſiderem. Primum, vt Theophilum omittam, qui videtur in multis eſſe corruptus amanuenſium incuria, quid cauſſæ ſit cur cùm Euſebius Manethonem eorum quæ à ſe dicuntur, laudet authorem, nihilo tamen ſeciùs frequenter ab eo diſſentiat. Deinde quatenus fides adhibenda ſit Manethoni, eiúſne an Euſebij debeat eſſe maior authoritas. Denique quoniam neceſſe eſt Hebræorum exitum in horum Regum ætatem incidiſſe, quis eorum fuerit ille Pharao, qui tam dirè, tam atrociter vexauit Hebræos, quis ille qui fugientibus imminens mari Rubro demerſus eſt. PHILARC. Nimirum ex eorum me genere eſſe iubes, Polypragmon.

Qui omnia ſe ſimulant ſcire, nec quicquam ſciunt, Plautus.
Quod quiſque in animo habeat, aut habiturus eſt, ſciunt,
Id quod in aurem Rex Reginæ dixerit
Sciunt, quod Iuno fabulata eſt cum Ioue,
Quæ neque futura ſunt, neque facta ſunt, tamen ij ſciunt.

Quis enim poſſit omnium etiam quæ præter rationem ab aliis dicuntur, præſtare rationes: Tamen ne tuo ſtudio defuiſſe videar, Polypragmon, paucis exponam quod ſentio.

III. *Sinceriorem antiquitatis notitiam è Phœnicum, Ægyptiorum & Aſſyriorum, quàm è Græcorum ſcriptis hauriri.*

4. Ægyptijs & Aſſyrijs ab ipſo ſui generis exortu, cùm Græci necdum haberent vllam notitiam litterarum, ſemper impendio curæ fuit rerum geſtarum memoriam publicis conſignatam tabulis ad poſteritatem tranſmittere. *Primi*, inquit Cornelius Tacitus XI. annalium, *Per figuras animalium Ægyptij ſenſus mentis effingebant, & antiquiſſima monumenta memoriæ humanæ impreſſa ſaxis cernuntur, & litterarum inuentores ſemet perhibent. Inde Phœnicas, quia mari præpollebant, intuliſſe Græciæ, gloriámque adeptos tanquam repererint, quæ acceperant. Quippe fama eſt Cadmum claſſe Phœnicum vectum rudibus adhuc Græcorum populis artis eius authorem fuiſſe. Quidam Cecropem Athenienſem vel Linum Thebanum, & temporibus Troianis Palamedem Argiuum memorant ſexdecim litterarum formas, mox alios ac præcipuum Simonidem cæteras repperiſſe. At in Italia Ethruſci ab Corinthio Demarato, Aborigenes Arcade ab Euandro didicerunt.*

Inuentores litterarum.

5. Imo, vt aduertit Ioſephus lib. I. in Appionem, nulla extat in Græcia Troiana clade ſuperior templorum aut donariorum inſcriptio. Quando etiam de iis qui tanto poſt Cadmum tempore ad Troiam militarunt, valdè dubium eſt & controuerſum an iamtum litteris vterentur. Καὶ τὸ ἀληθὲς ἐπικρατεῖ μᾶλλον περὶ τοῦ τὴν νῦν οὖσαν τῶν γραμμάτων χρῆσιν ἐκείνους ἀγνοεῖν. *Et magis veritas obtinuit vſum litterarum, quibus nunc vtimur, ijs fuiſſe incognitum.* ὅλως δὲ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν οὐδὲν ὁμολογούμενον εὑρίσκεται γράμμα τῆς Ὁμήρου ποιήσεως πρεσβύτερον. *Omnino enim apud Græcos nulla ſcriptio, de qua certò conſtet, Homeri poeſi reperitur antiquior.* Καί φασιν οὐδὲ τοῦτον ἐν γράμμασι τὴν αὐτοῦ ποίησιν καταλιπεῖν, ἀλλὰ διαμνημονευομένην ἐκ τῶν γραμμάτων ὕστερον συντεθῆναι. *Et aiunt ne ipſum quidem litteris poeſim ſuam conſignatam reliquiſſe, ſed eam, cùm prius in hominum memoria ſeruata fuiſſet, poſtea litteris eſſe mandatam.* Etſi apud Poëtam reperiuntur aliqua ſcripturæ veſtigia, vt cùm Iliade ſexta Prætus in Lyciam Bellerophontem mittens

Literæ an tempore belli Troiani.

---ἔπορεν δ' ὅ γε σήματα λυγρὰ
Γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλά.

---*Dedit illi triſtia ſigna*
Lethifera inſcribens replicatæ multa tabellæ.

6. Quicquid ſit, vt ſcribit idem Ioſephus, qui apud Græcos hiſtorias ſcribere aggreſſi ſunt, Cadmum dico Mileſium, & Acuſilaum Argiuum, & ſi qui cum iis dicuntur fuiſſe, ii modico tempore ante Perſarum in Græciam expeditionem floruerunt. Quare quicquid in Græcia geſtum ante Olympiadas, id vel innumeris fabulis inuolutum, vel penitus obliuione deletum eſt; vt Varro non iniuria omnem antiquitatem in tempora tria diſtinxerit, quorum vnum ἄδηλον obſcurum, alterum μυθικὸν fabuloſum, tertium ἱστορικὸν appellat.

Hiſtoriarum primi ſcriptores.

POLYPRAG. Sed quorſum iſta, mi Philarchæe? PHIL. Eò collineat oratio mea, vt intelligamus ſinceriorem antiquitatis notitiam è Phœnicum, Aſſyriorum, Ægyptiorum fontibus, quàm è Græcorum, (quos meritò Solonem alloquens ſemper pueros vocat neſcio quis Sacerdos Ægyptius) riuulis hauriri. Quamuis etiam illi non infrequenter, vel dum antiquitatis opinionem affectant, vel dum ſibi ipſis nimiùm indulgent, vel dum aliarum gentium odio vel inuidia tabeſcunt, apertiſſimè mentiantur.

Certior hiſtoria Barbarorum quàm Græcorum.

7. Nam, vt alios taceam, Ægyptii res Hebræorum, à quibus in ſuam gentem non mediocris redundabat infamia, ſi non penitus abolere potuerunt, ſaltem fabulis & mendacijs obſcurare conati ſunt. Quoniam igitur ſine ſui generis infamia fateri non poterant Hebræos, quorum maiores & Ægyptum fame laborantem ab interitu vindicarant, & ipſos Ægypti Reges ad ſummas opes Ioſephi ſapientiâ prouexerant, à poſteris iniuſtiſſimè redactos in ſeruitutem fuiſſe, totúmque adeo nomen Ægyptiorum vleiſcente numine illatam Hebræis iniuriam, varijs afflictum cladibus, & tantumnon internecione deletum, ne vel inimici Deo, vel à ſcetuis vilibúſque mancipijs profligati fuiſſe crederentur, eam ob cauſſam varijs fabularum offuciis conati ſunt fucum facere tam perſpicuæ veritati.

Ægyptiorum vanitas, & iniuria in Iudæos.

Quare cùm inficiari non poſſent paſtores è Syria profectos aliquandiu regno præfuiſſe, & ad eandem Syriam poſtliminiò rediiſſe, nec fateri vellent Ioſephum virtute potiùs & beneficiis quàm vi & iniuria vicariam in Ægypto Regis adeptum eſſe dignitatem, Ægyptum à paſtoribus quibuſdam obſcuriſſimis vexatam & occupatam fuiſſe commenti ſunt, eóſque tandem erectis ad recuperandam libertatem Ægyptiorum

ptiorum animis coactos Ægypti finibus excedere, in Palæſtinam Syriam commigraſſe, ibi Hieroſolymam condidiſſe, vnde poſtea à leproſis quibuſdam Ægyptiis & polluris, ad lapidicinas damnatis, & Moſe duce rebellantibus in auxilium euocari magnis cladibus Ægyptum afflixerint, randémque ab Aegypriis expulſi retroceſſerint, & Aegyprios illos leproſos in ſuam ciuitatem admiſerint.

Ephraimitæ ante tempus in Palæſtinam redire voluerunt.

8. Duas igitur illi profectiones finxerunt, alteram poſt obitum Ioſephi finitâ Paſtorum dynaſtiâ, quòd videlicet eo pene tempore Ephraïmitæ à Ioſepho propagati in Chananæam ex Aegypro profecti fines Gethæorum armis inuaſerant. *Occiderunt autem eos*, vt dicitur Paralip. 1. cap. 7. v. 21. *Viri Geth indigenæ, quia deſcenderant, vt inuaderent poſſeſsiones eorum.* Ex qua Ephraïmitarum expeditione color mendacio videtur eſſe quæſitus. Alteram profectionem nō iam paſtorum, ſed leproſorum, quorum Dux fuerit Moſes, eiectionem eſſe voluerunt, vafro ſanè commento, non ſolùm vt Moſem ſibi vēdicarent, ſed etiam, vt quemadmodum Itali veneream luem eo tempore exortam, quo Galli Neapolim obtinebant, morbum Gallicum, Galli contrà morbum Neapolitanum appellant, ita primam lepræ originem non à ſeipſis, vnde exorta fuerat, ſed ab Hebræis, quorum in gratiam, vlciſcente Deo factam ab Ægyptijs iniuriam, immiſſa fuerat, accerſerent. Author eſt enim Artapanus antiquiſſimus ſcriptor apud Euſebium lib. 9. de præparat. Euangelica, Pharaonem illum à quo Moſes ad necem quæſitus eſt, primum omnium mortalium elephantiaſi ſiue lepra correptum infelicem animam exhalaſſe.

Pharao primus Leproſus.

Quod ſupplicium etiam ad poſteros redundauit. Nam vt ſcribit Plinius lib. 26. c. 1. *Ægypti peculiare hoc malum, & cùm in Reges incidiſſet, populis funebre. Quippe in balneis ſolis temperabantur humano ſanguine ad medicinam.* Et quidem ſanguine infantium, vt patet ex actis Sylueſtri, vt qui necem tot Hebræorum infantulis moliti fuerant, ipſi ad expiandam luem ea de cauſſa primùm immiſſam, ſuorum liberorum ſanguinem effunderent, ſed iam propiùs ad Manethonem.

IV. *Cur Euſebius circa Reges Paſtores à Manethone diſſentiat.*

Hycſi.

9. Ait Manetho ſacerdos Ægyptius apud Ioſephum libro 1. aduerſus Appionem Paſtores, quos ipſe *Hicſos*, id eſt, *Reges paſtores*, vel in vt aliis exemplaribus legi teſtatur idem Ioſephus, *captiuos paſtores*, Ægyptum annis quingentis vndecim tenuiſſe, deinde per deſertum in Syriam veniſſe, Hieroſolymam condidiſſe, quo tempore Themoſis Ægypti regnum obtinebat: enumerat deinde Reges ſeptemdecim vſque ad Sethoſim ſiue Ægyptum, quibus annos fere trecentos triginta tres aſſignat, additque Sethoſim annos vndeſexaginta, Ramſem ſexaginta ſex imperium tenuiſſe, cuius filius Amenophis leproſos & polluros ex omni regno collectos, qui Moſe duce, accitis Hieroſolymitanorum paſtorum auxiliis Ægyptum lacerabant, è regni finibus extruſerit.

Paſtorum dominatus in Ægypto.

10. E quibus manifeſtè colligitur è mente Manethonis mille propemodum annis poſt inchoatam Paſtorum dynaſtiam Moſen floruiſſe; ac proinde, ſi, vt putat Euſebius, Iſraëlitæ fuerunt ij paſtores, habitationem filiorum Iſrael in Ægypto fuiſſe mille circiter annorum. Vidit hoc Euſebius, & Paſtorum dynaſtiam annis centum & tribus definiendam, eiectionem filiorum Iſrael ex Ægypto non Amenophi Sethoſis nepoti, ſed Cenchri longè antiquiori putauit acceptam eſſe referendam. Et quidem, quod ad Paſtorum dynaſtiam attinet, aliquid videtur habere rationis. Nam cùm nono ante deſcenſum Iacobi anno Ioſephus vicariam totius Ægypti præfecturam acceperit, Leui, qui, vt habet Sedar Olam, omnium Patriarcharum poſtremus obiit, annos quatuor & nonaginta vixerit in Ægypto, ſi nouem illis ſuperioribus ante Iacobi deſcenſum exactis hos nonaginta quatuor adieceris, inter exortum dynaſtiæ Ioſephi paſtoris, & obitum Leui reperies annos tres ſupra centeſimū intereſſe. Quamuis commodiùs fortaſſe dixiſſet non Leui, ſed Ioſephi morte finitum eſſe Paſtorum principatum, anno primo & ſeptuageſimo poſt deſcenſum Iacobi, octogeſimo poſtquam Ioſephus proregiam in Ægypto poteſtatem acceperat.

11. Imò Euſebius dum Manethonem ad (ſuos, dicam, an ſcripturæ?) calculos exigere contendit, ſecum ipſe pugnat, quippe qui & Paſtorum dynaſtiam propter Ioſephum & fratres eius dictam eſſe confitetur, vt debuit, &, quod non debuit, ad nonageſimum Iſaaci annum reuocat eius primordia, vt centum ipſis annis priùs inchoata fuerit, quàm Iacob in Ægyptum deſcenderet: nonaginta priùs quàm Ioſeph Ægypti teneret principatum. Habes igitur cauſſam cur Euſebius à Manethone diſſentiat, cur autem etiam à ſeipſo diſſi-

Euſebij à Manethone diſſenſio.

deat alia proferri ratio non poteſt, niſi quòd falſitas ſecum ipſa confligit, & ille pugnantia loqui coactus eſt, quia cùm dixiſſet primo decimæ ſextæ dynaſtiæ anno natum Abrahamum, moram filiorum Iſrael in Ægypto non annis quadringentis & triginta, quod diſertis verbis ſcriptura teſtatur Exodi 12. v. 40. ſed ducentis duntaxat & quindecim annis definire ſtatuerat.

V. *Quanta eſſe debeat Manethonis authoritas.*

12 CÆterum etſi negari non poteſt Manethonem vel antiquitatis affectandæ cauſſa multos interdum annos ſuis rationibus addidiſſe, vt cùm annos quingentos Paſtoribus aſſignat, qui octoginta duntaxat annis ab initio fertilitatis ad Ioſephi mortem, Ægypto præfuerunt, vel amore ſuæ nationis & odio Iudæorum multa finxiſſe, aut ab aliis ficta protuliſſe, vt cùm leproſos fuiſſe ſcribit, ipſúmque adeo Moſen genere quidem Ægyptium, ſed calamitate leproſum, qui diu poſt extinctam Paſtorum dynaſtiam egreſſi ſunt ex Ægypto, cum tamen neque manifeſta ratio refragatur, neque ſcripturæ reclamat authoritas, non video cur Euſebium illi præferre debeamus, niſi ſi quis fortaſſe laticem è riuulo quàm è fonte [illegible] hauriri puriorem.

VI. *Diuerſæ veterum de Moſis ætate ſententiæ.*

13. ATque vtinam tam facilè expedire poſſemus quinam fuerint illi Pharaones, à quibus populus Hebræorum vexatus eſt: ſed authores videmus non ſolùm circa Pharaonem, ſed etiam circa Moſis ætatem, in tam diuerſas diſſidentéſque ſententias eſſe diſtractos, nihil vt mihi lucis affulgeat, neque quicquam aliud præſtare poſſim, quàm vt ipſiſſima ſcriptorum verba producam: tu, Polypragmon, vel iis contentus eris, vel quia certò ſcio te contentum non fore, rem ſagaciùs indagabis, & cum Euſtochio noſtro diligentiùs expendes.

14. Circa Moſis ætatem duæ fuerant extremæ ſententiæ: Porphyrius lib. 4. contra Chriſtianos Moſem antiquiorem Semiramide cenſebat, Sanchoniathonem Berytium aiens Semiramidis æuo floruiſſe, ἐπὶ Σεμιράμεως, inquit, γέγονε τῆς Ἀσσυρίων βασιλίδος, qui tamẽ ex Ierobaali annalibus Berytiorum Regi dicatis hiſtoriam Iudæorum excerpſerat. οἱ δὲ τούτων χρόνοι, καὶ πρὸ τρωϊκῶν πίπτουσι χρόνων, καὶ σχεδὸν τοῖς Μωσέως πλησιάζουσι, ὡς αἱ τῆς φοινίκης βασιλέων διαδοχαὶ μηνύουσι. *Horum autem tempora ante Troianum bellum extiterunt, & pene acceſſerant ad Moſis ætatem, vt ſucceſſiones Regum Phæniciæ declarant.* Hæc Porphyrij verba extant apud Euſebium lib. 10. de præpar. Euang. & initio Chronicorum. Semiramis autem, vt ibidem Euſebius aduertit, octingentis ſaltem annis bello Troiano fuit antiquior.

15. Contrà Lyſimachus apud Ioſephum lib. 1. & 2. aduerſus Appionem ad Bocchoris ætatem refert exitum Hebræorum, quæ videtur Appionis fuiſſe ſententia. *At verò Appion,* (inquit idem Ioſephus, quanquam parco Græcis latina tranſlatione contentus) *cæteris fide dignior exactè illum exitum definiuit, ſeptima Olympiade & huius anno primo, quo vt ait Pœni Carthaginem condiderunt.* Olympias autem ſeptima Bocchoris anno præterpropter trigeſimo celebrata eſt annis quadringentis triginta quinque, poſt excidium Troianum. Quibus adſtipulatur Tacitus Hiſtor. 5. *Plurimi,* inquit, *authores conſentiunt, orta per Ægyptum tabe, quæ corpora fœdaret, Regem Bocchorim adito Ammonis oraculo remedium petentem, purgare regnum, & id genus hominum, vt inuiſum dijs, alias in terras auehere iuſſum,* & alia multa, quæ conſultius fuiſſet tacitum præterire.

16. Quid enim abſurdius quàm Moſem ad tempora reuocare, quibus Reges Iudæ iam propemodum deſinebant: cùm ex omnium planè Chronologorum ſententia conſtet primum annum Cyri, ſub quo finita eſt Babylonica ſeruitus, in quinquageſimam quintam Olympiadem incidiſſe. Quanquam, vt aduertit Lipſius in vetuſtioribus Taciti codicibus Occhoris legitur, vt illum Achorim interpretari poſſimus, qui proximè ante Cenchrem per nouennium regnauerat: & quod Porphyrius Semiramidem Moſe recentiorem facit, id fortaſſe de Semiramide ſecunda poſſit intelligi, quàm alio nomine Actoſam Euſebius appellat, & cum Belocho patre regnaſſe ſcribit quo tempore Othoniel Hebræos iudicabat.

17. Polypr. Atqui, mi Philarchæ, ne ſic quidem cum Euſebii Chronologia concinunt Porphyrii rationes. Cum enim Sanchoniathon Semiramidis æuo floruerit, & è Ierobaali commentariis hiſtoriam Iudæorum acceperit. Cis eſt Gedeon quem Porphyrius ἱερέα θεοῦ Ἰευὼ *Sacerdotem Dei Ieuo* perperam vocauit (cùm Hebræi populi Iu-

dicem dicere debuiſſet) neceſſe eſt Semiramidem annis poſt Othonielem penè ducentis Aſſyriorum imperium tenuiſſe. Quid igitur prohibet dicere Porphyrium in ſupputandis Aſſyriorum annis, Herodoti potiùs quàm Cteſiæ ſectatum eſſe veſtigia? Si Cteſiam audimus, annis centum ante primam Olympiadem Aſſyriorum imperium finem accepit, quod incolume ſteterat annis facilè trecenis ſupra milleſimum, vnde ſequitur Abrahamo vix primam pueritiam ingreſſo, Semiramidem floruiſſe. Si Herodotum: ab Aſſyriacæ monarchiæ primordiis ad Medorum defectionem, quã Nearchus noſter in annum Ezechiæ decimum quartum, & Olympiadem decimam ſextam incidiſſe demonſtrat, anni dunraxat viginti ſupra quingenteſimum numerantur. E quibus efficitur exortam eſſe Aſſyriorum Monarchiam, qua tempeſtare Gedeon ſiue Ierobaal Hebræorum adminiſtrabat Rempub. annis ante bellum Troianum citciter quinquaginta

Ioſephus Apponi videtur imponere.

18. Quod ad Appionem attinet, vereor vt Ioſephus eius refellendi ſtudio paulo ſecus eius mentem accepent, quàm veritas ipſa patiatur. air enim Iuſtinus Martyr exhortatione ad Græcos Appionem Poſſidonij filium, tum libro contra Iudæos edito, rum quarto hiſtoriatum libro ſcriptum reliquiſſe, κατὰ Ἰνάχου Ἄργους βασιλέα, Ἀμάσιδος Αἰγυπτίων βασιλεύοντος ἀποστῆναι Ἰουδαίους, ὧν ἡγεῖσθαι Μωϋσέα. *Temporibus Inachi Regis Argiuorum, regnante apud Aegyptios Amaſide, defeciſſe Iudæos, iiſque Moſem ducem fuiſſe.* Suffragantur Iulius Africanus lib. 3. Chronologiæ; Tatianus ad Græcos, & Clemens Alexandrinus libr. 1. Stromat. de Appione, vt quas extremas duas opiniones dixiſti meritò, quòd ſine authore manauerit in vulgus, repudiandæ videantut.

19. Philarc. Iam igitur ad medias veterum ſcriptorum de Moſis ætate ſententias veniamus, & Iuſtinum martyrem hortatione ad Græcos loquentem audiamus. *Temporibus*, inquit, *Ogygis & Inachi, quos etiam* γηγενεῖς *è terra editos quidam veſtrum crediderunt, Moſis faciunt mentionem vt ducis & principis Iudæorum. ſic enim Polemon primo Græcarum hiſtoriarum meminit, & Appion, &c.* & ἄλλοι τούτοις συμβαίνουσι*, his omnibus adſtipulatur Ptolemæus Mendeſius, & qui res geſtas Athenienſium ſcripſerunt, Hellanicus, Philocorus, Caſtor, Thallus, Alexander Polyhiſtor.* Hæc Martyr ille ſanctiſſimus: cui de cæteris planè conſentit Iulius Africanus lib. 3. Chronographiæ: hæc tamen Polemonis ipſius verba refert, quæ cum Iuſtino non vſquequaque conſentiant. Ἐπὶ Ἄπιδος τοῦ Φορωνέως μοῖρα τοῦ Αἰγυπτίων στρατοῦ ἐξέπεσεν Αἰγύπτου, οἱ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ καλουμένῃ Συρίᾳ οὐ πόρρω Ἀραβίας ᾤκησαν, *Regnante Api filio Phoronei, pars Ægyptiorum exercitus ex Ægypti finibus egreſſa in Paleſtina Syria non longe ab Arabia conſedit.* Quæ ſubtexuntur, αὐτοὶ δηλονότι οἱ μετὰ Μωσέως, *illi videlicet qui cum Moſe exierunt*, non videntur eſſe verba Polemonis, ſed gloſſema quoddam ipſius Africani.

Apud Euſeb. lib. 9. προπαρ.

20. Artapanus apud Euſebium Pharaonem qui filios Iſrael primus afflixit eorúmque liberos in flumen abiici iuſſit, Palmanothem, huius generum à quo Moſes ad necem quæſitus eſt, Chenephren vocat: Philo lib. 1. de vita Moſis eundem fuiſſe commemorat qui & Hebræos vexare occœperit, & multis pòſt annis Moſi mortẽ fuerit machinatus. Euſebius Cenchrem, Manethon, vt iam dictum eſt, nuncupat Amenophim, Pharaonem illum qui mari Rubro ſubmerſus eſt. Videtis igitur, Polypragmon & Euſtochi, quàm incerta ſint omnia, quàm lubricus hic locus, quàm nihil in antiquorum librorum monumentis inueniri poſſit, in quo ponamus veſtigium. ibid.

VII. *Cauſæ cur Ægyptiorum hiſtoria obſcura ſit.*

21. Accedit ad cæteras difficultatis cauſſas, quòd vt de omnibus Ægyptiis air Pauſanias in Heliacis prioribus, ſinguli Reges plura nomina videntur habuiſſe. & ne longiùs exempla ducamus, quem Themoſin Manethon appellat, idem Amaſis à Iuſtino & Euſebio nuncupatur. Vnum & eundem Manetho Sethoſim, vel etiã Sethonem Herodotus Seſoſtrim Diodorus Seſooſim indigitat. Sed fieri poteſt, quod in barbaris huiuſmodi vocibus euenire ſolet, vt hæc appellationum varietas per amanuenſium errorẽ in ſcripturam irrepſerit, illud tamen ſine mendi ſuſpicione conſtat authoritate Manethonis eundem Sethoſim Ægypti cognomen habuiſſe, quem niſi me omnia fallunt, Tacitus Ramſen, Euſebius Rameſem appellant. Plura nomina ſinguli Ægyptiis.

22. Quid? quòd cùm Euſebius in fine exordij Chronicorum agens de ſexta & decima Ægyptiorum dynaſtia, cuius anno primo natum voluit Abrahamum, Manethonem laudaſſet, dynaſtiarum chronologiam ita concluſit, *Ægyptiorum regnum deſtructum eſt, huc vſque Manetho.* E quibus apertè liquet quicquid ab ortu Abrahami, ad eiuſ-

dem annum milleſimum ſexcenteſimum ſexageſimum quintum de Ægyptiis dixit Euſebius, id eum ex vnius Manethonis teſtimonio protuliſſe. Quid igitur cauſſę fuiſſe putamus cur non ſolùm in aliquot Regum nominibus à Manethone diſſenſerit, ſed etiam in hac Regum ſerie nonnullos adiecerit, detraxerit nonnullos, aliorum annos auxerit, minuerit aliorum, ſeriem etiam Regum turbauerit, & Ægyptum decimum quintum ab Amaſi ſiue Themoſi recenſeat, cùm decimus octauus à Manethone numeretur.

23. Hæ ſunt igitur tricæ, hi difficultatum nodi quos equidem explicare non poſſum, & iam vereor ne vobis ingrata fuerit orationis meæ prolixitas. POLYP. Vtinam, mi Philarchæe, quas nebulas excitaſti, eas diſſipare voluiſſes: nihil profecto mihi tua fuiſſet oratione iucundius, & diſputationis tuæ longitudinem vtilitate compenſaſſes. Sed quoniam has Euſtochij noſtri partes eſſe voluiſti, age ſanè, communi ſtudio ſciſcitemur cur in texenda Regum Ægyptiorum ſerie frequentet Euſebius à ſuo Manethone diſſentiat: cur Ameſſem Amenophis primi ſororem, cui Manetho annos vnum & viginti tribuit, ex iſto Regum numero ſubduxerit, cur Armaim & Armeſin confuderit quos Manetho diſiungit; cur denique Rameſſem, ſiue Ægyptum centum & octo annis priùs regni gubernaculis admotum fuiſſe dicat, quàm ſecundum Manethonem Ægyptus regnare occœperit.

VIII. *Cur Euſebius ſeriem Regum Ægyptiorum à Manethone digeſtam turbauerit.*

24. EVSTOCH. Difficile eſt, mi Polypragmon, neque ſanè neceſſarium ſingulorum reddere rationes. Pretium tamen operæ fuerit, ea quæ magis ad propoſitam controuerſiam pertinent, oratione libare. Videbat Euſebius extricari non poſſe chronologiæ ſuæ rationes niſi Ægyptum Danai fratrem non ſolùm Ægyptiorum hiſtoriis quæ faciliùs obſcurari poterant, ſed etiam Græcorum fabulis celebrē Moſis temporibus admoueret. Cùm igitur Cenchrem vndecimum ab Amaſi ſiue Themoſi Pharaonem illum eſſe dixiſſet qui mari Rubro ſubmerſus eſt, eum quem Manetho Armeſeſmiamon appellat, Ægyptum nuncupauit. Quia tamen negari non poterat Ægyptiorum regnum, vt cùm maximè ſub Aegypto Rege, à quo & regio nomen accepit, opibus, hominum multitudine, rerum geſtarum gloria floruiſſe; neque vero ſimilis eſſet oratio, ſi ſtatim poſt plagas Ægyptias deletumque propè nomen Aegyptiorum ad ſummum gloriæ & felicitatis apicem veniſſe diceretur, Acherri, qui proximè Cenchri ſucceſſerat, annos ſex adiecit, eumque annis octodecim poſt Aegyptiorum cladem Aegypto præfuiſſe dixit, quem Manetho duodecim duntaxat annis regnaſſe teſtatur, & inter hunc & Armaim, quem ipſe Danaum appellat, neſcio quem nomine Cherrem obtruſit, eiuſque cauſſa quindecim annos adiecit. Quo factum eſt vt Aegyptus viuente quidem adhuc Moſe, ſed tamen triceſimo & octauo poſt plagas Aegyptiacas anno regni gubernaculis admotus fuiſſe crederetur: quo temporis interſtitio res Aegyptiorum tantumnon radicitus exciſæ reuireſcere facilè potuerunt.

IX. *Pharaones qui primi vexarunt Hebræos diu regnaſſe, poſtremum vix biennio.*

25. NOndum dico quis ille Pharao fuerit qui filios Iſrael emiſit, & cùm fugientibus inſtaret maris Rubri fluctibus inuolutus obduratæ peruicaciæ pœnas exoluit. Illud aio, quiſquis ille fuit, eum videri vix vltra biennium imperium prorogaſſe, cùm duo ſuperiores centum minimùm annis regni gubernacula renuiſſent: *Fide Moyſes*, inquit Apoſtolus ad Hebr. cap. 11. verſ. 24. *grandis factus negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem.* Anno videlicet ætatis ſuæ quadrageſimo. Nam, vt ait Stephanus Act 7. verſ. 23. res à Moſe geſtas ſummatim exponens, *cùm impleretur ei quadraginta annorum tempus, in cor eius adſcendit vt viſitaret fratres ſuos filios Iſrael.* E quibus ſatis intelligitis vel eum Pharaonem qui iuſſerat infantes in fluuium abiici, vt Philo teſtatur, vel potiùs, vt maluit Artapanus, eius generum maritum filiæ Pharaonis quæ Moſen ex aquis extraxerit, adhuc Aegypto præfuiſſe, cùm iam Moſes annum vitæ quadrageſimum attigiſſet.

26. Eumporro, cuius tempore natus eſt Moſes, ad eum Moſis annum non fuiſſe ſuperſtitem liquet ex eo quòd is qui tum florebat, cùm Moſes interfecit Ægyptum, multis deinde annis vitam propagauit, vt pene ad octogeſimum Moſis annum peruenerit. Exod. 2. verſ. 23. *Poſt multum verò*

temporis, mortuus eſt Rex Ægypti. Quibus verbis quis non eundem Regem intelligit, de quo dixerat verſ. 15. *Audiuit Pharao ſermonem hunc, & quærebat occidere Moyſem qui fugiens è conſpectu eius, moratus eſt in terra Madian?* Quis, inquam, non intelligit vnius & eiuſdem Pharaonis fieri mentionem? *Poſt multum vero temporis mortuus eſt Rex Ægypti:* is ipſe qui necem Moſi molitus fuerat; *& ingemiſcentes filij Iſrael propter opera vociferati ſunt, adſcenditque clamor eorum ab operibus.* verſ. 24. *Et audiuit gemitum eorum, & recordatus eſt fœderis quod pepigit cum Abraham, Iſaac, & Iacob, & reſpexit Dominus filios Iſrael, & cognouit eos.* Moſis deinde vocationem eodem narrationis contextu ſubnectit, vbi & ait Deus cap. 3. verſ. 9. *Clamor ergo filiorum Iſrael venit ad me, vidique afflictionem eorum, qua ab Ægyptiis opprimuntur.* Quibus verbis qui nullis præiudicatis opinionibus occupatus ad exponendam ſcripturam acceſſerit, is planè ſentiet Pharaonis illius, qui, quo tempore Moſes occidit Ægyptium, rerum potiebatur, obitum paulo ante Moſis vocationem contigiſſe.

27. Quod ſi, vt volunt Euſebius & plerique omnes poſt eum Chronologi, filij Iſrael Cenchris decimoſexto, Moſis octogeſimo mare tranſierũt, cùm ante Cenchrem Achoris nouem, Acenchris ſiue Acengee Ori filia duodecim duntaxat annos regnauerit, Orus mortuus eſt tertio pòſt anno quàm Moſes iam quadragenarius ob interfectum Ægyptium ad necem quæſitus ex Aegypto profugerat. Quonam igitur ſenſu ſcriptura dicit; *Poſt multum verò temporis mortuus eſt Rex Ægypti?* Et cùm ſub idem tempus ſignificet Deum audiuiſſe gemitũ filiorum Iſrael, videndo vidiſſe afflictionem populi ſui, adſpexiſſe, cognouiſſe, recordatum fœderis ſui, qua randem ratione triginta ſeptẽ annis ſuperſedit Deus populo ſuo tot eladibus afflicto ſubuenire? Profecto dici aliud nihil poteſt, quàm eum Pharaonem qui Moſi molitus eſt inſidias, ad eiuſdem Moſis annum pene octogeſimum vitam propagaſſe, cumque proinde qui decem illis plagis afflictus & tandem mari ſubmerſus eſt, vix vltra biennium Ægypti gubernacula tenuiſſe.

28. Neque enim Deus aliter afflictorum recordari dicitur, quàm cùm incipit eos à miſeriis liberare, quos ad tempus affligi permiſerat. *Qui enim obliuiſci non poteſt* (Gregorium Magnum loqui putatote 17. Moral. cap. 2.) *quo pacto recordari poteſt? ſed quia eos nos, quorum recordamur, amplectimur; ab his autem, quorum obliuiſcimur, elongamur, humano vſu & recordari Deus dicitur, cùm dona tribuit, & obliuiſci, cùm in culpa derelinquit.* valeat igitur, valeat quantum eſt Chronologorum, qui contra ſcripturam Euſebij ſolius authoritate perſuaſi Cenchrem Hebræis, fugientibus inſtantem anno regni ſui decimo ſexto, maris Erythræi gurgitibus abſorptum eſſe voluerunt.

Quomodo Deus dicatur recordari & obliuiſci.

29. Iam quòd idem ille Pharao qui Moſẽ ad necem quæſiuit, cum ſuo ſiue patre, ſiue potiùs ſocero centum aut etiam plures annos regnando implerit, liquidò poteſt inde cognoſci, quòd vt res ipſa declarat, vnus & idem fuit qui redegit Hebræos in ſeruitutem, oneribus oppreſſit, maſculos ab obſtetricibus iuſſit elidi, & vndis aboleri, cuius denique filia ſeruauit Moſem infantulum, & quaſi filium educauit; & is qui ob Ægyptij cædem extremum ſupplicium inferre Moſi conatus eſt, penè ad eiuſdem Moſis annum octogeſimum, vitam propagauit: vt ſub tribus duntaxat Regibus Hebræi ſeruiſſe videantur. Porro ſi Euſebium audiamus, *Hebræi Aegyptiis ſeruierunt annis centum quadraginta quatuor.* Quamuis quod ait ſtatim ab obitu Ioſephi calamitatem hanc obtigiſſe, non obſcurè ſcriptura refragatur Exod. 1. v. 6. 7. quod ne ipſi quidem diffiteri poſſunt qui Euſebij nobis authoritatem identidem inculcant. cùm enim annis duntaxat ducentis quindecim moram Hebræorum in Aegypto definiat, certumque ſit non ante mortem Leui Hebræorum cœpiſſe ſeruitutem, is autem annos quatuor & nonaginta vixerit in Aegypto, liquet hanc Euſebij Chronologiam ſcripturæ calculis eſſe contrariam. ſi enim ex annis nonaginta quatuor vitæ Leui, & centum quadraginta quatuor Aegyptiacæ ſeruitutis vnam ſummam conflaueris, non ducenti quindecim, ſed ducenti triginta octo colligentur.

30. Salianus, Bonfrerius, Cornelius, Tirinus, aliique non pauci annos duntaxat duos & nonaginta tribuunt huic Hebræorum vexationi. Sed qui quæ primo & ſecundo Exodi capite narrantur, diligenter expenderit, is profectò videbit ea quæ ab initio ſeruitutis, ad Moſis exortum geſta referuntur, non potuiſſe duodecim annorum ſpatio contineri, vt mihi Torniellus hac quidem in parte cæteris anteferendus eſſe videatur, qui annos præter propter ſeptem & viginti inter calamitatis exordium, & Moſis natalem euolutos eſſe defendit.

Quòd ſi in illa Aegyptiorum Regum ſerie duos quærimus qui Manethonis & Euſebij conſenſu centum annorum tempus exceſſerint, nullos reperiemus præter

Aegyptum; eiuſque ſucceſſorem: hi enim ambo, vtriuſque calculis annos ampliùs centum Aegypto præfuerunt, cùm in cæteris pene omnibus Euſebius à Manethone diſſentiat.

X. *Quinam Pharaones Iſraelitas afflixerint.*

31. IAm vt paucis tuæ quæſtioni reſpondeam, mi Polypragmon, quamuis nihil hic certius eſſe video, quàm nihil eſſe certi, communémque Chronologorum ſententiam, qui Euſebii authoritate permoti Cenchrem putant Moſi reſtitiſſe, & mari fuiſſe demerſum, à ſcripturæ rationibus diſſidere, quæ Regem Ægypti qui Moſis ſanguinem expetiuit, multo poſt tempore extremum vitæ diem obiiſſe teſtatur, vt iam ſuperiùs oſtendimus; vero tamen nihil ſimilius mihi videtur, quàm Pharaonem illum qui Hebræos primus oppreſſit, & in flumen abiici iuſſit infantes, fuiſſe Rameſſem ſiue Sethoſim aut etiam Seſoſtrim, quem Græcorum fabulæ Ægyptum Danai fratrem fuiſſe prodiderunt: eum qui Moſi necem machinatus eſt, fuiſſe Rameſſem eius nominis ſecundum: eum porro qui mari Rubro ſubmerſus eſt, Amenophim huius nominis quartum, qui apud Manethonem viceſimus à Themoſi, ſiue, vt Euſebius appellar, Amaſi numeratur.

32. POLYPRAGMON. Multa quidem dicis, Euſtochi, ſed vereor vt argumenti nihil adferre poſſis præter inanem ſuſpicionem. Quo enim authore? quo teſtimonio? quo facti veſtigio? quibus rationibus iſta proferuntur? Quibus, inquam, veſtigiis hanc odoratus es veritatem? EVSTOCHIVS. Equidem certam mihi veritatem non arrogo, Polypragmon, neque mea pronuntiata videri velim *Credenda magis quàm*

Pythia quæ tripode è ſacro lauróque profatur.

Neque mihi conceſſum puto, quod Homerus Tireſiæ

Οἴῳ πεπνύσθαι· τοὶ δὲ σκιαὶ ἀΐσσουσι.

Vt ſolus ſapiam: reliqui, velut vmbra, vagentur.

Multa tamen occurrunt, quæ ſi non certam, ſaltem quauis oppoſita probabiliorem efficiant ſententiam Publicæ Ægyptiorum tabulæ nomen Rameſſis, monumentorum inſcriptiones, Palæſtina domita Ægyptiorum armis, antequam Hebræi Chanaanitidem obtinerent; denique Monarchiæ Ægyptiorum euerſio.

XI. *De Hycſis ſiue captiuis, Paſtoribus in Ægypto regnantibus: iidémne fuerint cum Hebræis, an diuerſi?*

33. ET vt tabulis conſignatis agamus, ſcribit Manetho ſacerdos Aegyptius è publicis & ſacris Aegyptiorum monumentis ſub Themoſi filio Miſphramuthoſis Paſtorum dynaſtiam deſiiſſe, cuius verba extant apud Ioſephum lib. 1. aduerſus Appionem: huic adſtipulantur Polemon, Ptolemæus Mendeſius, aliique non pauci apud Iuſtinum exhortatione, ad Græcos, Clementem 1. Stromatum, Tatianum exhortatione item ad Græcos, Africanum 3. Chronographiæ, & Euſebium 10. προπαρ. quamuis eorum plerique non Themoſim, ſed Amaſim vel Amoſim appellenr. Hic autem Themoſis Miſphramuthoſis filius ſeptimus fuit à primo illo Themoſi à quo Euſebius decimæ octauæ dynaſtiæ ſumit exordium. Sed Manethon dum antiquitatis opinionem affectat, multos annos ſeiungit & explicat, qui ſibi potiùs inuolui & implicari debuerunt. Vt igitur rebus Aegyptiacis maioris antiquitatis ſpeciem accerſeret, putauit omnes Aegyptiorum dynaſtias, quarum plures eodem tempore, ſingulis ciuitatibus principatum ſibi vendicantibus floruerunt, eas, inquam, putauit in diuerſa tempora ſeparandas. Adeo, vt Euſebius ex Manethone crediderit initium decimæ ſextæ poteſtatis Aegyptiorum in annum Nini tertium & quadrageſimum incidiſſe, qui vt eſt communis recentiorum Chronologorum ſententia, anno poſt diuiſionem linguarum ſexageſimo ſexto regnare occœperat.

34. Cùm igitur in omnem captandæ antiquitatis occaſionem immineret, Paſtorum dynaſtiam, quos ſub Regibus Aegypto præfuiſſe conſtat, à cæterorum Regum temporibus ſecreuir, & huius poteſtatis initium, non, vt debuit, à vicaria Ioſephi præfectura, ſed à prima profectione Abrahami voluit accerſere. Et quoniam, vt dicitur Geneſis 12. v. 16. & 17. *Abram bene vſi ſunt propter illam*, videlicet Saram, quæ ſublata fuerat in domum Pharaonis, *fuerúntque ei oues & boues & aſini & ſerui & aſinæ & cameli; flagellauit autem Dominus Pharaonem plagis maximis, & domum eius, propter Sarai vxorem eius:* hinc factum eſt vt Manethon iſta confingeret. Fuit nobis Rex Timaus nomine. *Sub hoc neſcio quomodo* ὁ θεὸς ἀντέπνευσεν *Deus reflauit, fuitque contrarius, & præter opinionem,* ἐκ τ

πρὸς ἀνατολὴν μερῶν ἄνθρωποι τὸ γένος ἄσημοι καταθαρρήσαντες ἐπὶ τὴν χώραν ἐστράτευσαν, καὶ ῥᾳδίως ἀμαχητὶ ταύτην κατὰ κράτος εἷλον: *è partibus Orientalibus homines genere ignobiles audacter prouincia bellum intulerunt & facilè ac ſine bello ea potiti ſunt, & principes eius alligantes de cætero ciuitates crudeliter incendêre, & deorum templa euertêre. Erga omnes verò prouinciales inimiciſſimè ſe geſſerunt*, & alia non pauca quibus eorum crudelitatem exaggerat. Deinde quibuſdam nominibus interiectis eoſdem Paſtores ait in certam regionem cui nomen Auaris, fuiſſe compulſos, παρὰ Μισφράμουθώσεως υἱὸν Ομέθωσιν, aliàs & quidem emendatiùs, vt videtur, τὸν δὲ Μισφραμουθώσεως τὸν Θέμωσιν ἐπιχειρῆσαι μὲν αὐτοὺς διὰ πολιορκίας ἑλεῖν: *Themoſim Miſphramuthoſis filium conatum eos obſidione capere*, cum quadringentis octoginta millibus armatorum eos obſidentem, ἐπεὶ δὲ πολιορκίαν ἀπέγνω ποιήσασθαι συμβάσεις, ἵνα τὴν Αἴγυπτον ἐκλιπόντες ὅποι βούλονται πάντες ἀβλαβεῖς ἀπέλθωσι, *obſidione deſperata cum iis pepigiſſe, vt Aegypto relicta quo vellent, innoxij abirent*, &c. adiicit eos in Syriam profectos ibi Hieroſolymam condidiſſe.

35. Sed quoniam inſanire me & præſagire cogit noſter hic Polypragmon, age ſanè, ſed eamus ad vmbram huius lauti, & tanquam è tripode noſtra proferamus oracula *Facta eſt autem fames in terra: deſcenditque Abram in Ægyptum, vt peregrinaretur ibi: præualuerat enim fames in terra.* Geneſis 12.v.10. Cuiquámne dubium eſſe poteſt pluribus etiam Chananæis in mentem veniſſe vt ad propulſandam famem in Ægyptum cum Abrahamo deſcenderent? Certè Ioſephus libro 6. de bello Iudaico c.11. Abrahamum cum infinita propè hominum multitudine veniſſe teſtatur præter illos trecentos & octodecim vernaculos. Quæ quamuis τὰς τῶν ῥητόρων ληκύθους, redoleant, non dicerentur tamen ſi ſolus Abraham cum ſua familia deſcendiſſet. Addit Polyhiſtor ex Artapano τῶν καὶ συνελθόντων πολλοὺς ἐν Αἰγύπτῳ καταμεῖναι διὰ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς χώρας. *Eorum qui cum ipſo deſcenderant non paucos vbertate regionis allectos in Aegypto ſubſtitiſſe.* E quibus videtis Manethonem multis quidem figmentis obſcurare veritatem, non ita tamen quin interdum quaſi per nebulas radij quidam veritatis intermicent. Ait paſtores quoſdam obſcuros & ignobiles è partibus Orientalibus in Aegyptum ſe contuliſſe, & eam armis inuaſiſſe mentitur. Eâ ῥᾳδίως καὶ ἀμαχητὶ *facilè & ſine pugna* po-

Multi Chananæi ſecuti Abraham in Ægyptum.

Apud Euſeb. lib. 9. de præpar. Euang.

Quorum multi in Ægypto ſubſtiterũt.

titos paſtores confitetur. Aegypto facilè & ſine pugna potitus videri potuit Abrahamus, dum & in Saræ gratiam, vt ait ſcriptura, & propter ſingularem ſapientiæ opinionem, impertitâ Aegyptus cum Arithmeticâ, tum Aſtrologiâ, vt apud Euſebium Nicolaus Damaſcenus, Eupolemus, Artapanus aliique teſtantur, ad tantas opes euectus, eſt vt dici potuerit Ægyptum quodammodo ſpoliaſſe.

36. Magnas, inquit, clades Aegyptiis intulerunt. Non quidem tota re, ſed quibuſdam facti circunſtantiis errauit. Non enim id aliorum iniuriæ: ſed Pharaonis intemperantiæ referri debuit acceptum. Nec Abram cauſſa fuit, ſed illatæ diuinitus calamitatis occaſio; vt meritò cum Ioue Homerico queri potuerit.

> Ἐξ ἡμέων γὰρ φάσι κάκ' ἔμμεναι ἀλλὰ
> αὐτοὶ
> Σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπὲρ μόρον ἄλγε
> ἔχουσιν.
>
> *A nobis mala ſe perhibent tolerare. ſed ipſi*
> *Præter fata ſuo ſoluunt pro crimine pœnas.*

Flagellauit autem Dominus Pharaonem plagis maximis & domum eius propter Sarai vxorem Abraham, videlicet peſte & ſeditione populari, vt author eſt Ioſephus, morbis inſolentibus & horrendis cruciatibus, vt Phyloſtratus: Συνέβη δὲ, inquit Polyhiſtor ex Eupolemo, φθείρεσθαι αὐτοῦ τὸν οἶκον, καὶ τὸν λαὸν, *accidit autem vt & familia Pharaonis, & populus interiret.* Iam ex Artapano vidimus multos eorum qui cùm Abrahamo deſcenderant in Aegypto ſubſtitiſſe. Qui ſanè lapſu temporis, & propagare ſobolem, & in ciuitatem coire, & Regem ſibi conſtituere, & ſuis latrociniis Aegyptum vexare potuerunt. Quibus Hyceſorum ſiue Paſtorum captiuorum Regibus anni præter propter ſexaginta ſupra ducentos à Manethone tribuuntur. Hos autem Reges non ſtatim ab initio conſtitutos fuiſſe ſignificat. Quare cùm à profectione Abrahami ad Ioſephi obitum anni ducenti octoginta ſex numerentur, probabile fuerit hos Reges anno ferè poſt Abrahami reditum vigeſimo ſexto duxiſſe primordia.

37. Porro ſub Miſphramutoſi aut certè ſub eius filio Themoſi mortuus eſt Ioſephus, vt in animo eſt paulo poſt certis argumentis oſtendere, ſub quibus Manetho victos dicit eſſe paſtores, & aliam quidem vniuerſam Aegyptum perdidiſſe: incluſos autem in locum habentem menſuram iugerum decem millium, cui loco nomen eſt Auaris. Auaris autem, vt iam dixerat, fuit in præfectura Saite, quam au-

thore Strabone etiam Tanym appellant, ad Orientem Bubaſtis fluminis, è quibus intelligas nihil aliud ſignificari, quàm terram Geſſen iam inde à profectionis initio Hebræorum domicilio deſtinatam. Et ſanè cùm Hebræi Ioſepho ſuperſtite, totam, vt ſic loquar, ſub Regibus Ægyptum obtinerent, eo defuncto quaſi reliqua Ægypto depulſi, in terram Geſſen receptum habuerunt, quibus prouinciæ paſcuæ quidem & fertilis, ſed peranguſtæ ſe limitibus continerent. E quibus aduertitis, Polypragmon & Philarchæe, Manethonem vel nationis ſuæ ſtudio, vel Hebræorum odio fucum oblinere veritati, Paſtores illos Chananæos qui multis annis Ægyptum latrociniis, direptionibuſque vexarant, cum Hebræis confundere, & quoniam ob memoriam cladis adeo diuturnæ deteſtabantur Ægyptii paſtores, hinc inuidiæ faces Iſraelitarum nomini ſubmittere, vt planè difficile ſit & arduum verum à falſo ſeparare, cùm præſertim ipſe Manetho frequenter à ſeipſo diſſentiat. Ait à Themoſi primo eiectos eſſe paſtores: ſed idem ait paſtores à Miſphармuthoſi qui proximè antè regnauerat, ex cætera depulſos Ægypto in Auarim fuiſſe contruſos: obſeſſos ab eius filio Themoſi, & ex fœdere dimiſſos in Syriam rerum ſuarum domicilium tranſtuliſſe. Quæ niſi Themoſi ſecundo, qui Miſpharmuthoſi ſucceſſit, quadrare non videntur.

38. POLYPRAG. Imò, Euſtochi, ne tibi ſolus hariolari videare, quis nos iure reprehendat ſi dixerimus Ioſephum fuiſſe qui Paſtores illos Chananæos, qui olim cum Abrahamo deſcenderant, eóque digreſſo ſubſtiterant, latrociniiſque diuturnis expilauerant Aegyptum, è terra Geſſen extruſerit? Eos enim ſignificat Euſebius ex Aegypto fuiſſe depulſos paucis admodum annis, poſtquam Ioſephus vicariam Aegypti præfecturam acceperat, quod ſub Themoſi primo contigiſſe difficile nõ eſt oſtendere. Certè huc alluſiſſe videtur Ioſephus ipſe Geneſ. 46. dum fratres monet vt Pharaoni ſe paſtores ouium eſſe reſpondeant. *Hæc autem*, inquit verſ. 34. *dicetis vt habitare poſſitis in terra Geſſen quia deteſtantur Aegyptij omnes paſtores ouium.* Cur deteſtantur? opinor ob memoriam calamitatum quas Aegypto Paſtores ſuperioribus annis inuexerant. Cur ex eo quòd Aegyptij deteſtabantur paſtores ouium, facile fuit terram Geſſen impetrare? Nimirum illi congreſſum paſtorum familiaritatémque fugiebant: terra verò Geſſen non ſolùm paſcuis abundabat, ſed eiectis recẽs paſtoribus vacua erat & paſtoribus deſtituta.

39. Quare, quantum in rebus obſcuriſſimis diuinare fas eſt, alij fuerunt Hebræi paſtores, alij paſtores Chananæi, quanquã non pauca fuerunt vtriſque communia. Vtrique paſtores, vtrique in Aegyptum migrarunt è Chananæa, vtrique in Aegypto principatum aliquem habuerunt, vtrique in terra Geſſen habitarunt, vtrique magnas Aegypto calamitates intulerunt, vtrique ex Aegypto regreſſi ſunt in Chananæam. Neque tempora quidem admodum diuerſa fuerunt, cùm Hebræi paucis annis poſt eiectos paſtores Chananæos, terram Geſſen occuparint. Adde quòd eadem fuit vtriſq; migrationis in Aegyptum cauſſa. Nam Chananæi eodem tempore quo Abram Hebræus ad propulſandam famem in Aegyptum deſcenderant, & Ioſeph Hebræus Aegypti Pro-rex eadem de cauſſa patrem & fratres ſuos in Aegyptum euocarat. Illud tamen inter eos diſcrimen fuit quòd etſi Abram & Lot paſtores Hebræi, & Hycſi ſiue paſtores Chananæi in Aegyptum migrauerant, non tamen Hebræi cum Chananæis eodem tẽpore morati ſunt in Aegypto. Auctor eſt enim Artapanus à Polyhiſtore laudatus apud Euſebium lib. 9. de præparat. Euang. Abrahamum *μείναντα ἔτη ἐκεῖ εἴκοσι πάλιν εἰς τοὺς κατὰ Συρίαν ἀπαλλαγῆναι τόπους. τῶν δὲ τούτῳ συνελθόντων πολλοὺς ἐν Αἰγύπτῳ καταμεῖναι διὰ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς χώρας. Cùm ibi manſiſſet annis viginti ad Syriam rediiſſe; eorum autem qui cum illo acceſſerant, non paucos, propter regionis vbertatem in Aegypto ſubſtitiſſe.* Imo paucis menſibus Abraham in Aegypto verſatum eſſe liquidò patet è decimo ſexto Geneſeos, verſ. 3.

Paſtoribus Chananæis & Hebræis multa cõmunia.

Multa etiã diuerſa.

40. Hebræi paſtores in Aegyptum vrgente fame redierunt: ſed iam vel exacti penitus fuerant Chananæi, vel, ſi qui ſupererant, ij ſub Themoſi ſecundo Miſpharmuthoſis filio in Chanaanitide tranſlati ſunt. Magnas vtrique clades intulerunt Aegyptiis. Sed Hycſi ſiue Chananæi Paſtores Aegyptum ſuis latrociniis & direptionibus miſerè lacerabant. Aegyptij contrà Hebræis faciebant iniuriam, vt in Saræ raptu & Iſraëlitarum ſeruitute, & vlciſcente numine iuſtiſſimas iniuſtitiæ ſuæ pœnas exſoluebant. Vtrique adepti ſunt aliquem in Aegypto principatum: ſed Hycſi quos Chananæos putamus, ſibi Regem ad vexandam penituſque delendam Aegyptum elegerant: Ioſeph ad Aegypti præfecturam euectus eſt, vt totam gentem ab interitu vindicaret. Cùm igitur tam multa ſint vtriſque communia, tam multa ſingulis peculiaria, minùs mirum eſt eos ab autho-

tibus

ribus interdum confundi, interdum ſeparari.

41. Eos confundit Euſebius, aiens: *Reges Aegyptiorum ſe conicere paſtores fuiſſe nuncupatos propter Ioſeph & fratres eius qui in principio paſtores in Aegyptum deſcendiſſe comprobantur*. Diſcriminat & apertè ſecernit ad nonageſimum annum Iſaaci referens eius dynaſtiæ primordia: aienſque nonageſimo primo Regum paſtorum anno Ioſeph ſtetiſſe in conſpectu Pharaonis, & accepiſſe totius Aegypti principatum: finemque dynaſtiæ Paſtorum conſignans anno tertio poſtquam Iacob in Aegyptum deſcenderat, Confundit Manetho Hycſorum nefarias prædationes in Hebræorum inuidiam deriuans: apertè diſcriminat eos qui Moſe duce profecti ſunt ex Aegypto multis annis poſt Hycſorum profectionem aiens ex Aegypti finibus exiiſſe. Confundunt plerique veterum rati Moſem ſub Themoſi ſiue Amoſi, temporibus Inachi vel Phoronei floruiſſe: diſcriminant alii qui Moſis ætatem ad Cecropis tempora retulerunt. Sed quoniam non ſatis liquidò conſtat, iidémne fuerint an diuerſi ab Hebræis ij paſtores quos Manethon Hycſos appellat, & ſcribit in Aegypto longe latéque fuiſse dominatos, nullus autem dubitare poteſt Hebræos fuiſſe qui Moſe duce Aegyptum reliquerunt, quantumvis eos & genere Aegyptios & calamitate leproſos fuiſse Manethon & Chæremon impudentiſſimè mentiantur: ſupereſt, Euſtochi, & de Moſis egreſſu tuam probes ſententiam.

XII. *Probatur authoritate Manethonis & Chæremonis tempus Exodi.*

42. EVSTOCHIVS. Meam autem? imò potiùs Manethonis & Chæremonis: Qui licet in multis inter ſe plerumque diſſentiant, & frequenter Iudæorum odio mentiantur, in eo tamen conueniunt, quòd ſub Amenophi quarto, qui Ramſis filius fuit, nepos Ægypti, Moſem aiunt, multos mortales ex Ægypti finibus eductos in Syriam tranſtuliſſe, & magnas Ægyptiis calamitates intuliſſe, quod equidem non video cur repudiare debeamus. Ioſephus lib. 1. in Appionem de Manethone. Liceat bonâ veſtrâ veniâ ſuperſedere Græcis. *Quaſdam*, inquit, *annectit fabulas pene oblitus quòd egreſſum Paſtorum ad Ieroſolyma, ante quingentos decem & octo annos factum eſſe protulerat. Themoſis enim erat Rex quando egreſſi ſunt.* Videtis Ioſephum Reges Paſtores cum Hebræis confundere, & erroris ſui culpam in Manethonem transfundere. ſed pergit, *& ab hoc tempore Regum qui poſtea fuere; anni ſunt trecenti nonaginta tres, vſque ad fratres nomine Sethonem & Hermæum* (ſuperiùs vocauerat Sethoſim & Armaim) *quorum Sethonem Aegyptum, Hermæum verò Danaum denominatum dicit. quem expellens, inquit, Sethon regnauit annis quinquaginta & nouem: & poſt hunc ſenior è filiis Ramſes annis ſexaginta ſex*. Amenophim deinde Regem adiecit Manethon, quod nomen Ioſephus ideo videri vult eſſe confictum, quòd ille *tempus regni eius nequaquam definire præſumpſit, cùm aliorum Regum annos perfectè protuliſſet*.

Sed profecto Ioſephum calculus fefellit, vel error amanuenſium negligentia in eius textum illapſus eſt. Non enim à primo Themoſis anno ad primum Sethonis, anni trecenti nonaginta tres, ſed trecenti triginta tres à Manethone numerantur, quibus ſi annos Sethonis quinquaginta nouem, Ramſis ſexaginta ſex adieceris, à primo Themoſis anno ad Ramſis obitum anni quadringenti quinquaginta octo, ad ſecundum verò Amenophis, quo anno putamus Hebræos mare Rubrum eſſe tranſgreſſos, quadringenti ſexaginta colligentur.

42. Neque verò dictorum oblitus eſt Manethon, vt cauſſatur Ioſephus, ſed prudens & ſciens Hycſos ab iis qui Moſe duce profecti ſunt, diſcriminat. Neq; ex eo quòd Amenophis annos tacuit, ſequitur aut perſonam, aut nomen eſſe confictum. Sed vel quòd Ægyptij ſibi perſuadere non poterant Amenophim mari Rubro fuiſſe ſubmerſum, vel quòd eos tam inſolentis & diræ vindictæ pudebat, Manethon eius annos ſilentio velauit, vt aliquem fucum poſſet facere veritati. *Ipſe*, inquit, *tranſiens cum aliis Aegyptiis vſque ad trecenta millia virorum, bellatoribus viris occurrens*, leproſis videlicet, qui vt ſuperiùs dixerat ad ſectiones lapidum in partem. Nili orientalem miſſi Moſe Duce, defecerant ab Amenophi & Aegyptum miſerè lacerabant. Palam eſt autem partem fluminis orientalem eſſe terram Geſſen, ſiue campum Taneos, vbi Iſraelitæ Rameſſes, Socoth, Python & alias vrbes condiderunt: ſed pergit Manetho: μέλλειν θεομαχεῖν νομίσας παλινδρομήσας ἧκεν εἰς Μέμφιν, ἀναλαβὼν τόν τε Ἆπιν, &c. *Putans ſemetipſum contra Deum pugnare, retrorſum reuerſus venit ad Memphim & ſumens Apim & alia ſacra, mox fugit in Aethiopiam cum vniuerſis nauibus & multitudine Aegyptiorum*. Quo fugiente & ibi fatale tredecim annorum exilium exigente, ſcri-

Manethon multa vera miſcuit ſuis mendaciis.

bit leproſos illos adiunctis ſibi Hieroſolymitanis paſtoribus diras quaſdam calamitates, non ſolùm hominibus, ſed etiam Aegyptiorum diis intuliſse.

44. Cur igitur Amenophis annos ſilentio præteriit? Quia videlicet in animum inducere ſibi non poterant Aegyptij ſuum Regem fugientium Hebræorum ceruicibus imminentem maris Arabici gurgitibus hauſtum periiſse. Ita fit enim: quos ſuperſtites eſse cupimus, eos vix credimus eſse demortuos; &, vt ait ille: *qui amant, ipſi ſibi ſomnia fingunt.* Ineunte ſeculo inuentus neſcio quis qui ſe Regem Luſitaniæ Sebaſtianum eſse diceret, & multis perſuaſit. *Caſum Nanceiano conflictu Carolum Burgundiæ Ducem Burgundiones haud in animum inducere potuerunt* (verba ſunt Belcarij commentario tertio rerum Gallicarum) *tantis calamitatibus afflictum in Germaniam ſeceßiſſe, ibique, vt diuinam iram placaret ſeptennium exigendũ propoſuiſſe ſibi perſuaſerunt, gemmas, equos, merces quaſlibet venales expoſuerunt emptoribus pretium, cùm Burgundio rediſſet, perſoluturi.* Quæ cùm ita ſint, videmus cauſsæ nonnihil fuiſse cur Manetho nonnulla mentiretur obſcuraretque veritatem: cur autem Regem, ſub quo profecti dicuntur Hebræi, confingeret, cauſsæ nihil vidimus. Quid enim aſsequebatur ſi ſub Amenophi potiùs quàm ſub Cenchre aut alio quopiam Rege Moſem Hebræis ducem & legiſlatorem fuiſse defenderet? Quid ex eo vel decoris in Aegyptios, vel in Hebræos infamiæ redundabat? cur igitur in iis, in quibus mentiendi cauſsam non habuerunt Manethonis & Cheremonis authoritatem adſpernandam putemus?

XIII. *Tempus Exodi probatur ex nomine Rameſsis.*

45. QVam ſi adſpernamur, tamen inficias ierit nemo, fas eſſe in rebus obſcuriſſimis, & à noſtra memoria remotiſſimis, ex ipſis ſcripturæ verbis, & quaſi veſtigiis, ſi non certo, probabiliter quidem certè inueſtigare & ſubodorari veritatem. Hebræos in acerbam ſeruitutem redegit Pharao. *Præpoſuit itaque eis magiſtros operum vt affligerent eos oneribus, ædificaueruntque vrbes tabernaculorum Pharaoni, Phyton & Rameſſes.* Priorem harum ciuitatum ſuſpicor à diis, poſteriorem à Pharaone nomen eſſe ſortitam. Eadem enim videtur fuiſſe ciuitas, quam Hebræi Phyton, Græci & Aegyptii leui traiectione literarum Tiphon nominarunt, & Manetho, cùm Auarim ciuitatem leproſis inhabitandam tributam à Pharaone narraſſet: *eſt autem*, inquit, *hæc ciuitas, ſecundum Theologiam antiquam Tiphonis.* Cur non igitur coniectare liceat alterius ciuitatis nomen religioſum, alterius profanum fuiſſe, & Pharaonem, vt priori Pithonis ſiue Tiphophonis vocabulum à diis, ita poſteriori ſuum ipſius nomen indidiſſe.

46. Quis autem in hac Regum Aegyptiorum ſerie Rameſſis nomen ſortitus eſt? Eundem Rameſsem cùm Aegypto fuiſſe teſtatur Euſebius: Aegyptum autem eundem cum Sethoſi ſiue Seſoſtri fuiſſe iam ſuperiùs authoritate Manethonis oſtendimus. Neque ſanè alteri quàm Aegypto, vel eius filio ſiue potiùs genero, qui vt author eſt Diodorus 1. Bibliothecæ cum regno deceſſoris ſui nomen acceperat, conuenire potuit illa pyramidis inſcriptio, qua, vt eſt apud Cornelium Tacitum 2. annalium, conſtabat Ramſem Libyâ, Aethiopiâ, Mediſque & Perſis, & Bactriano ac Scythiâ potitum quáſque terras Syri Armeniique, & continui Cappadoces colunt, inde Bithynum, hinc Lycium ad mare, imperio tenuiſſe. Rameſſis potentia. Vnde igitur factum putamus vt ciuitas ab Hebræis extructa Rameſsès diceretur, niſi quia Reges qui Hebræos oppreſserant, æternum nominis ſui monumentum extare voluerunt, &, vt ait Pſalmiſta, *Vocauerunt nomina ſua in terris ſuis?*

XIV. *Idem probatur ab oneribus Hebræorum.*

47. QVid? quòd, vt aſserit Ioſephus, flumen in multas foſsas diducere ſunt iuſſi, & mœnia exædificare, & aggeres extruere, quibus inundationes fluminis arcerentur? Quis porro iuſſit? Seſoſtris, ſine dubio, Seſoſtris. Diodorum Siculum lib. 1. & Herodotum lib. 2. ſuis loquentes verbis tantiſper audiamus: ᾠκοδόμησεν, inquit Diodorus, ἐν πάσαις ταῖς κατ' Αἴγυπτον πόλεσιν ἱερὸν θεῷ τῷ μάλιστα παρ' ἑκάστοις τιμωμένῳ, *ædificauit in omnibus Aegypti ciuitatibus templum illi Deo, qui præcipuam apud ſingulas religionem obtinebat.* Quos adhibuit opifices? πρὸς δὲ τὰς ἐργασίας τῶν μὲν Αἰγυπτίων οὐδένα παρέλαβε, δι' αὐτῶν δὲ τῶν αἰχμαλώτων ἅπαντα κατεσκεύασε. *Ad opera verò Aegyptiorum neminem aſſumpſit, ſed omnia per captiuos molitus eſt.* Vnde conſtat? ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἱεροῖς ἐπέγραψεν ὡς οὐδεὶς ἐγχώριος εἰς αὐτὰ

μεμάχθηκε. Omnibus templis inſcripſit neminem vnum indigenam ad has ſubſtructiones operam contuliſſe.

48. Quòd autem iidem captiui Regis eiuſdem imperiò Nilum in foſſas deduxerint, iidem authores diſertè cōfitentur. Herodotus in Euterpe. τοὺς τε οἱ λίθους τοὺς ἐπὶ τούτου τοῦ βασιλέως κομισθέντας ἐς τοῦ Ἡφαίστου τὸ ἱρὸν, ἐόντας μεγάθεϊ περιμηκέας οὗτοι ἦσαν οἱ ἑλκύσαντες· καὶ τὰς διώρυγας τὰς νῦν ἐούσας ἐν Αἰγύπτῳ, πάσας οὗτοι ἀναγκαζόμενοι ὤρυξαν. *Ii ſunt qui immanes illos lapides traxerunt, qui ſub hoc Rege delati ſunt ad templum Vulcani, omnéſque illas foſſas, quæ nunc in Aegypto viſuntur iidem coacti ſunt ducere.*

Nili foſſæ a Seſoſtri perductæ.

Diodorus. κατὰ πᾶσαν δὲ τὴν χώραν ὤρυξε πυκνὰς ἐκ τοῦ ποταμοῦ διώρυγας. *Per omnem regionem à Memphi ad mare foſſas frequentes è flumine deduxit.* Ad coercendas, inquit Ioſephus, fluminis eluuiones, Hebræi iuſſi ſunt aggeres excitare. Quo id authore factum putatis? Seſoſis, inquit Diodorus, χώματα πολλὰ καὶ μεγάλα κατασκευάσας, *cùm multos & magnos aggeres excitaſſet, in eos vrbes tranſtulit, quæ ſitum naturalem ſatis editum non habebant,* ὥστε κατὰ πληρώσεις τοῦ ποταμοῦ καταφυγὰς ἔχωσιν ἀκινδύνους, *vt flumine redundante tum homines tum iumenta ſecurum receptum haberent.* E quibus intelligitis cur ſeptuaginta Seniores Exodi primo Heliopolin inter vrbes ab Hebræis conditas numerarint, quam ex Geneſis 41. v. 45. & 50. liquet Ioſephi tempore iam floruiſſe. Eam enim Iſraelitæ condidiſſe dicuntur; non quòd primò condiderint, ſed quòd eam è planitie in aggeres tranſtulerint.

49. Vbi autem potiſſimùm Hebræorum deſudauit induſtria? circa illam Aegypti plagam quæ maximè vergit ad orientem, vbi terra Geſſen Hebræorum habitationi deſtinata, vbi Peluſium, Socoth, Rameſſe, Pithon & Memphis. Nam & Socoth ſiue vrbem tabernaculorum & Pithon & Rameſſen ab Iſraelitis conditas, diuina ſcriptura prodidit, & vt iam diximus, ſeptuaginta Seniores Heliopolin addiderunt. Quid Seſoſtris? Ἐτείχισε δὲ, inquit Diodorus, τὴν πρὸς ἀνατολὰς νεύουσαν πλευρὰν τῆς Αἰγύπτου πρὸς τὰς ἀπὸ τῆς Συρίας καὶ τῆς Ἀραβίας ἐμβολὰς ἀπὸ Πηλουσίου μέχρις Ἡλιουπόλεως διὰ τῆς ἐρήμου τὸ μῆκος ἐπὶ σταδίους χιλίους καὶ πεντακοσίους. *Muro cinxit latus Ægypti quod vergit ad orientem contra Syrorum & Arabum irruptiones, à Peluſio ad Heliopolin per deſertum mille & quingentûm ſtadiorum interuallo.* Adeo vt ille murus à mari Mediterraneo ad ſinum Arabis cum cui ſecundum tabulas geographica

Murus ab eodem extructus inter Ægyptum & Arabiam.

Heliopolis reſpondet, pertineret, & diſpoſitis ad portas Aegyptiorum militum ſtationibus, integrum non eſſet, Hebræis Pharaonis iniuſſu verſus Palæſtinam diſcedere, ac proinde neceſſe fuerit vt Deus diſcedentibus hinc inde fluctibus iter per medios ſinus Arabici vortices fugientibus aperiret. Sed hæc viderint eruditi: nos ad reliqua veniamus. Equidem ſi diuinare fas eſſet, iiſdem Hebræis labyrinthum illum mirabilem, vel portentoſiſſimum, vt Plinius vocat, humani ingenij opus, illa barbara pyramidum miracula, lacum illum Mœrim, illos obeliſcos, ſaltem eorum pleroſque libenter adſcriberem, niſi me tum Herodoti, tum Diodori qui aliis tribuunt, abſterreret authoritas.

Cur Hebræi non potuerint iniuſſu Pharaonis diſcedere.

50. PHILARC. Imò, mi Euſtochi, cur tibi fas eſſe non putes tuam illam vſurpare εὐστοχίαν? cùm, vt ait Plinius libro 36. cap. 12. inter authores, quos ille duodecim enumerat, qui de pyramidibus libros ediderunt, non conſtet à quibus facta ſint, iuſtiſſimo caſu obliteratis tantæ vanitatis authoribus: cùm tradat Ioſephus Hebræos non ſolùm fluuij deriuationibus, & ædificationibus vrbium, ſed etiam inſanis pyramidum ſubſtructionibus eſſe vexatos, cùm etiam ipſe Diodorus affirmet Seſoſim duos obeliſcos excitaſſe qui centum & viginti cubitis aſſurgerent: cùm denique is idem Rameſſes eſſe videatur, niſi ſi mauis eius filium exiſtimare, quem Plinius lib. 36. cap. 8. Ramiſem appellat, & perperam ait Troianis temporibus floruiſſe, de cuius obeliſco plura Tacitus 2. Annalium, & Ammianus Marcellinus lib. 17. apud quem & luculenta videri poteſt inſcriptio. Sed de lacu & labyrintho audire velim quid ſentias.

Pyramidũ authores ignoti.

XV. *De lacu Mœridis & Labyrintho.*

51. EVST. Lacum à Mœri fuiſſe perfoſſum tum ipſa nominis ratio, tum Diodorus Herodotúſque teſtantur. De labyrintho variæ ſunt authorum & incertæ ſententiæ. Sed Lycias apud Plinium lib. 36. cap 13 ſepulcrum Mœridis fuiſſe ſcribit, eiuſdem videlicet qui lacum effodit, & traditur à Diodoro ſeptem ante Seſoſtrim ætatibus floruiſſe: idem tamen labyrinthum Mœri ſepulcrum eſſe dicit, qui ſex ætatibus ante Troiam captam in Aegypto regnauerit. Sed cum Dædalus Cretenſem labyrinthum ad Aegypriacum effinxerit, nullus autem in Aegyptiorum Regum ſerie ſiue apud Manethonem ſiue apud Euſebium reperiatur Mœrres aut Meris niſi

quingentis ſaltem annis Dædalo recentior; ſcribat autem Artapanus apud Euſebium lib. 9. de præpar. Euang. filiam Pharaonis quæ Moſen ex aquis eductum in filium adoptauit, Merris nomen eſſe ſortitam, eiúſque tempora Diodori Chronologiæ pene conſentiant, non video cur coniectare non poſſimus opus vtrumque filiæ Pharaonis atque adeo filiis Iſrael acceptum eſſe referendum. Lacus hic ter mille ſexcenta ſtadia, id eſt, quingenta pene millia paſſuum ambitu continebat: quibuſdam locis orgiis quinquaginta, id eſt, pedibus trecentis profundus erat, non naturà ſed manu & arte factus, vt Diodorus & Herodotus memoriæ prodiderunt. *Rex*, inquit Diodorus, *qui lacum illum effodit, reliquit in medio locum*, ἐν ᾧ τάφον ᾠκοδόμησε, καὶ δύο πυραμίδας, τὴν μὲν ἑαυτοῦ, τὴν δὲ γυναικός, σταδιαίας τὸ ὕψος, ἐφ' ὧν ἐπέστησεν εἰκόνας λιθίνας καθημένας ἐπὶ θρόνου. *In quo ſepulcrum extruxit, duáſque pyramidas, alteram ſuam, alteram vxoris, ſtadij .i. centum viginti quinque paſſuum altitudine excitauit, quibus & ſtatuas impoſuit in throno reſidentes.*

Lacus Meridis.

52. Huic porro lacui Reginæ potiùs quàm Regis ipſius nomen inditum fuiſſe vel ex eo quis ſi non certò, probabiliter quidem certè oſtenderit quòd vt ſubdit Diodorus, Rex (quem Ramſem Seſoſtris genetum fuiſſe exiſtimamus, quamuis nihil impedit quo minùs filius etiam fuerit, vt Manetho, Diodorus & Herodotus tradiderunt, idémque, Regum Barbarorum more, ſororem ſuam Merim, à qua Moſes adoptatus, ſibi matrimonio copularit) Rex, inquam, τὴν ἐκ τῆς λίμνης ἀπὸ τῶν ἰχθύων γινομένην πρόσοδον ἔδωκε τῇ γυναικί, πρὸς μύρα, καὶ τὸν ἄλλον καλλωπισμὸν φερούσης τῆς θήρας ἀργυρίου τάλαντον ἑκάστης ἡμέρας. *Prouentum ex illo lacu, qui ex piſcatu capiebatur, dedit vxori ad vnguenta reliquúmque cultum corporis & mundum muliebrem, cùm ſingulis quibúſque diebus ex illa piſcatione talentum argenti proueniret.* Prouentum hunc ſex duntaxat menſibus, quibus emittebatur aqua, perceptum fuiſſe ſcribit Herodotus, cùm ſex reliquis menſibus, quibus aqua è Nilo in lacum influebat, mnæ vicenæ diebus ſingulis colligerentur.

Cur is lacus a Regina nomen acceperit.

Prouentus illius lacus.

53. Polyp. Sed quorſum iſta? Euſt. Eò collineat oratio mea, Polypragmon, vt quanti laboris & impenſæ fuerit lacum tam immanem effodere videre poſſimus, vt conſtet quantis operum molitionibus Hebræi fuerint attriti, quàm miſeram ſeruierint ſeruitutem. Quid enim aut miſerius, aut indignius excogitari potuit, quàm vt gens ſancta, Dei peculium ex omnibus nationibus electum, populus acquiſitionis à parentibus nobiliſſimis, optimis, ſapientiſſimis, de ipſa Ægypto meritiſſimis propagatus contra ius gentium per ſummam iniuriam lacus fodere, lapides ſecare, lateres fingere cogeretur? Quid poſterius quàm vt ſexcenta virorum, qui arma ferre poſſent, millia, præter pueros & matronas, tot annis terram exhaurirent, foſſas ducerent, cœnum egererent, in luto volutarentur, ne mulierculæ deeſſet vnde ſibi vnguenta, fucum, ceruſſam, cæteras muliebres nugas dicam an delicias compararet.

XVI. *Idem probatur à Nili deductionibus.*

54. Sed ne longiùs digrediar ab inſtituto, vela contrahenda ſunt orationis meæ, breuitérque dicendum, cùm non ſolùm è Ioſepho, cuius ſuperiùs verba retulimus, ſed etiam è Philone conſtet lib. 1. de vita Moſis, Hebræos amandatos fuiſſe πρὸς οἰκιῶν καὶ τειχῶν, καὶ πόλεων κατασκευάς, καὶ διωρύγων ἀνατομάς. *Ad domos, muros & vrbes extruendas, foſſáſque ducendas*, id videri maximè ſub Seſoſtri, qui & Ægyptus & Rameſſes dictus eſt, & eius liberis contigiſſe. Quamuis enim Strabo foſſas ante Troiana tempora ductas negare videatur. πρὸ τῶν Τρωϊκῶν, inquit, μηδεμία ἦν διῶρυξ. liquidò tamen oſtendit ſe de foſſis loqui quæ vel à mari Mediterraneo, vel ſaltem à Nilo, ad ſinum Arabicum pertinerent, dum ait Seſoſtrim id molientem ab incœpto deſtitiſſe, quòd ſuſpicaretur Ægyptum humiliorem eſſe ſinu Arabico, ſiue voluerit, vt ait Ariſtoteles 1 meteor. exeunte, Nili partem ad Rubrum mare perducere, deſtiterit tamen veritus ne Nili dulcem aquam immiſſi per decliuitatem maris ſalſedo corrumperet, ſiue, vt ait Baſilius homil. 4. in hexaëmeron, Ægyptium mare tentarit Arabico committere, vt in Oceano marique Mediterraneo poſſet vltro citróque nauigari, conſilium tamen illud abiecerit, ne Oceanum, quem ſubliniorem putabat, in Ægyptum Oceano depreſſiorem infunderet.

Libro 1. Geog.

Nili foſſæ.

Seſoſtris têtauit Nilum in ſinũ Arabicum immittere, vel Oceanum Mediterraneo committere.

55. Quòd ſi, vt ait ibidem Philoſophus, φαίνεται καὶ τὰ στόματα πάντα, πλὴν ἑνὸς τοῦ Κανωβικοῦ, χειροποίητα, καὶ οὐ τοῦ ποταμοῦ ὄντα. *Apparet omnia Nili oſtia, vno excepto Canobico, eſſe manufacta, nec ab ipſo fluuio prouenire.* hinc etiam liquidò conſtat quantopere ſudandum fuerit Iſraelitis, vt non ſolùm regionem vrbibus ornarent, ſed etiam Nilum in tam multa támque diuerſa

Omnia Nili oſtia excepto Canopico manu facta

fluenta deducerent, vtab hoc Rege Hebrꝗorum oppreſſore, tum regio, tum etiam fluuius Ægypti nomen (ſic enim Homerus appellat,4.Odyſſ.) ſortitus eſſe videatur. Quamuis poſteà, ſi Diodoro fidem habemus, à Nilo quodam, qui octaua poſt Proreum bellumque Troianum ætate florebat, mutato vocabulo, perductis foſſis compluribus, Nili nomen acceperit.

56. Verùm vt hæc omnis diſputatio finiatur, Quis omnium maximè in Ægypto muros extruxit, vrbes communiit, foſſas perduxit, aggeres excitauit? Seſoſtris. Quos adhibuit opifices? ipſe ſuis monumentis inſcribi iuſſit neminem vnum Ægyptiorum quicquam laboris aut operæ contuliſſe. Quos igitur adhibuit? Diodorum rurſus ſuis verbis loquentem audiamus; λέγεται δὲ τῶν αἰχμαλώτων τοὺς ἐκ τῆς Βαβυλωνίας ἀλόντας ἀποστῆναι, μὴ δυναμένους φέρειν τὰς ἐν τοῖς ἔργοις ταλαιπωρίας: *Dicuntur è captiuis ij qui à Babylonia fuerant abducti, à Rege defeciſſe, cùm operum moleſtiam tolerare non poſſent.* Quos porro Babylonios intelligit? Hebræos. Aduenæ ſiquidem erant Iudæi, inquit Philo libro 1. de vita Moſis, cuius gentis principes propter famem annonæ penuria, ex Babylone, ſuperioribúſque præfecturis in Ægyptum migrauerant. E quibus facilè demonſtratur eum Pharaonem qui primus vexauit Hebræos, & immenſis illis laboribus oppreſſit, fuiſſe Seſoſtrim ſiue Rameſſem, quem Græcorum fabulæ Ægyptum dicere maluerunt.

Babylonij captiui i. Hebræi.

XVII. *Idem probatur à rebus geſtis Seſoſtris & abſurdis quæ ex Euſebij Chronologia ſequerentur.*

57. QVid? quòd ſi Manethonem audimus, inter cæteras Prouincias à Seſoſtri perdomitas etiam Phœnicia conceſſit in Ægyptiorum ditionem, & Herodorus columnas aliquot huius Regis nomine & victoriis inſignes in ipſa Palæſtina ſe vidiſſe teſtatur. Columnarum, inquit, quas Rex Seſoſtris paſſim erexit, maximam partem conſtat non amplius exſtare, ἐν δὲ τῇ Παλαιστίνῃ Συρίῃ αὐτὸς ὥρων ἐούσας, καὶ τὰ γράμματα τὰ εἰρημένα: *In Palæſtina Syria ipſe quaſdam vidi huiuſmodi inſcriptionibus ornatas.* Tantas autem eiuſdem Regis fuiſſe victorias Ægyptiorum hiſtoriæ prodiderunt, vt res ab Alexandro geſtas longo ſuperarit interuallo, Gangem tranſierit, totam Aſiam ab extremo Tanai ad Indicum Oceanum ditioni ſuæ ſubiecerit.

Res à Seſoſtri geſtæ.

Ægyptum ſiue Rameſſen ſcribit Euſebius in Chronico regnare cœpiſſe duobus annis, priuſquam Hebræi tranſiro Iordane in Chanaanitidem adſcenderent. Ex qua Chronologia ſequeretur res Ægyptiorum paucis annis poſt plagas Ægyptiacas, extinctos vna nocte primogenitos, demerſum in mari Rubro Pharaonem, vniuerſum Ægyptiorum nomen tantum non internecione deletum, vt cùm maximè floruiſſe, terrarum orbem ab iis perdomitum ipſámque adeo Palæſtinam, quo tempore Ioſue filiis Iſrael Chanaanitidem diuidebat. Quo quid abſurdius fingi poſſit, equidem cogitare non poſſum.

58. Polyprag. Quid ſi cùm Flauio Ioſepho dixerimus allucinatum eſſe Herodotum, & res à Seſaco geſtas, qua tempeſtate Roboam Iudææ regnum obtinebat, Seſoſtri tribuiſſe? Seſacus enim Rex Ægypti anno quinto poſt obitum Salomonis, innumerabilem exercitum in Iudæam infudit, vrbes munitiſſimas cepit, ad ipſam Hieroſolymam acceſſit, regias gazas templique theſauros expilauit, & ſcuta aurea quæ fecerat Salomon, vt dicitur 3. Reg. 14. 25. & 2. Paralip. 12. Nihil igitur officiet quo minùs cum Euſebio ſtatuamus Ægyptum Regem, quem eundem cum Seſoſtri eſſe diximus, Ioſuæ temporibus floruiſſe. Seſoſtris enim nunquam ad Palæſtinam adſpirauit, errauit Herodotus, & Seſoſtri res à Seſaco geſtas adſcripſit. Evstoch. Si quid Ioſephus Herodoto præter ſupercilium opponeret, mi Polypragmon, faterer equidem oratione tua me non mediocriter commoueri: ſed cùm Herodotum erroris accuſet, nullam autem accuſationis adferat rationem, non video cur antiquiſſimo ſcriptori fidem habendam non putemus, cùm præſertim & Manetho Phœnicas Iudææ vicinos à Seſoſtri debellatos eſſe teſtetur, & Syriam, cuius Palæſtina pars eſt, Ramſi paruiſſe conſtet, ex inſcriptione pyramidis apud Tacitum 2. Annalium, cuius ſupra fecimus mentionem.

59. Maneat igitur eam Chronologiam cohærere non poſſe, quæ ſtatuit Regem Ægyptum ſiue Seſoſtrim aut etiam Setoſim & Rameſſem Ioſuæ temporibus floruiſſe. Quid? quòd ſecundum eandem Chronologiam Rex iſte natus eſt ea pene tempeſtate, quâ Moſes populum eduxit; qui enim anno poſt exitum duodequadrageſimo dicitur Reip. gubernaculis admotus, ante patris obitum, vt auctor eſt Diodorus, iam Arabiam ſubegerat, & magnam Libyæ partem patris imperio ſubmiſerat. Quid? quòd quo die natus eſt, pueros om-

nes eodem die natos pater iuſſit è tota Ægypto congregari, eóſque regiis impenſis cum filio pariter educari, iiſdem erudiri ſtudiis, vt ipſa educationis ſimilitudo familiaritatem, familiaritas beneuolentiam, beneuolentia fidem æqualium filio compararet. Quæ quis non videt non niſi rebus Ægyptiorum admodum florentibus fieri potuiſſe? Quæ omnia cùm circa Moſis ætatem contigiſſe neceſſe ſit, neque potuerint poſt exitum Moſis ipſius aut Ioſuæ temporibus contigiſſe, planè fatendum eſt priùs facta fuiſſe quàm Moſes ex Aegypto filios Iſrael educeret.

Seſoſtris educatio.

XVIII. *Idem tempus Exodi probatur ex imperij Ægyptiaci ſubuerſione.*

60. QVòd ſi, vt Euſebij Chronicis conſignatum accepimus, Agyptus poſt Exodum acceſſit ad gubernandam Rempub. ſi, vt è Manethone liquet, is ipſe eſt Sethoſis cognomento Aegyptus, qui Aſſyriorum opes afflixit, Aſiam vniuerſam, nō paruam Europæ & Africæ partem domuit, imperium ad ipſos terrarum terminos propagauit, qua tādem ratione factum putamus vt Aegyptiorum monarchia concideret, labefactaretur poteſtas, & orbis imperij ſiue ſtrepitu verteretur? Quæ tanta regno poſt celebres illas plagas clades acceſſit, vt tam multæ gentes, ſpretâ victoris populi potentiâ, ſubitò ſe ad recuperandam libertatem erexerint, & Aſſyrij non ſolùm à ſuis ceruicibus iugum ſeruile depulerint, ſed etiam vel nouam monarchiam condiderint, vel priſtinæ recuperauerint dignitatem? Profectò fingi nihil aliud poteſt quàm ſi dicamus paulò poſt Regis Aegypti ſiue Seſoſtris tempora, grauem aliquam calamitatem accidiſſe, quæ Aegyptios rerum dominos apud deuictas gentes in contemptum adduxerit, & Aſſyrios non ſolùm ad repræſentandam libertatem, ſed etiam vel ad fundandam, vel ad inſtaurandam Aſiæ monarchiam excitarit, niſi ſi dicere volumus omnia quæ à Manethone, Diodoro, Herodoto cæteriſq; de Aegyptiorum imperio narrantur, penitus eſſe fabuloſa: fictas etiam obeliſcorum, & pyramidum inſcriptiones quæ tum ab Ammiano Marcellino, tum à Cornelio referuntur.

XIX. *Recapitulatio.*

61. HÆ ſunt igitur rationes quæ mihi perſuadent ab Aegypto ſiue Sethoſi filios Iſrael redactos fuiſſe in acerbiſſimam ſeruitutem. Chæremonis & Manethonis authoritas aientium ab illo Pharaone qui ſecundus Aegypto ſucceſſerat, filios Iſrael emiſſos fuiſſe, eumque fugientibus inſtitiſſe, ſed cùm putaret ſe contra Deum pugnare pedem retuliſſe, & in Aethiopiam ſe abdidiſſe: nomen Rameſſis inditum vrbi quā filij Iſrael excitabant: Aggeres, foſſæ, muri, quos ab Iſraelitis factos fuiſſe conſtat authoritate Philonis & Ioſephi: & tū Diodorus, tum Herodotus à mancipiis iuſſu Seſoſtris factos fuiſſe memoriæ prodiderunt: Publicæ monumentorum inſcriptiones, quibus teſtatum voluit Seſoſtris neminem vnum indigenam Aegyptium quicquam laboris impendiſſe. Palæſtina Aegyptiorum armis domita priuſquam Hebræi Ioſuæ ductu terram promiſſam obtinerēt: denique imperij Aegyptiorum euerſio. Illud ſupereſt, mi Polypragmon, vt vel proferas certiora, vel his rationibus, quæcunque tandem illæ ſunt, acquieſcas.

XX. *Confirmatur eadem Chronologia.*

62. POLYPRAG. Ego verò, mi Euſtochi, tuis coniecturis & εὐςοχίαις acquieſcam, & eo libentiùs quod ſi Aegyptum hunc faciamus primum Iſraeliticæ vexationis authorem, erit cur in eo miremur diuinam iuſtitiam quæ à profligatiſſimo tyranno pœnas eius furori conuenientes adeo ſapienter exegerit. Maſculos in lucem recèns editos aquis abolere conatus eſt, maximéq; circa Peluſium in terra Geſſen, vbi filii Iſrael habitabant, crudelitatem exprompſit ſuam. Ipſe circumiectis à fratre vallatus ignibus, circa Peluſium duos è liberis interemit, vt per eorum corpora, quaſi ponte conſtructo, cum reliqua prole ſaluus & incolumis euaderet, iuſſit vt obſtetrices puerorum naſcentium fauces eliderent: vndequinquaginta eius liberos è diuerſis ſuſceptos concubinis totidem Danai filiæ ſorores patrueles eædémque ſponſæ vna nocte iugularunt. De quibus Apollodorus lib. 2. de Diis. Danai filiæ τὰς μὲν κεφαλὰς τῶν νυμφίων ἐν τῇ Λέρνῃ κατώρυξαν, τὰ δὲ σώματα περὶ τῆς πόλεως ἐκήδευσαν, *Præſecta ſponſorum capita in Lerna defoderunt, corpora verò ante vrbem ſepelierunt*, vt qui filios Hebræorum Nilo demerſerat, ipſoſque patres eiuſdem fluuii diductionibus oppreſſerat, filiorum ſuorum capita in torpenti palude defoſſa, corpora in arenti Argiuorum ſolo ſepulta lugeret.

Pœna Seſoſtris irrogata ſceleribus cōueniens.

63. Pleriſque ad lapidicinas damnatis ipſum ſolis adſpectum eripuerat: oculis & luce priuatus eſt, vt auctor eſt Diodorus. Iſraelitis mortem expetendam ſua crude-

litate reddiderat: necem ſibi ipſe conſciuit, vt quamuis cætera diſſimulemus argumenta, tamen è pœna ſceleribus eius inflicta ad ipſorum ſcelerum notitiam quodammodo venire poſſimus. Ægypto ſiue Seſoſtri filiam omnium longè prudentiſſimam, & diuino quodam afflatu futurorum præſciam fuiſſe tradit idem qui ſupra Diodotus, filiam Pharaonis, à qua Moſes adoptatus, τιμᾶσθαι ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων οὐκ ἔλαττον ἢ τὴν Ἶσιν. *Honorari ab indigenis non minùs quàm Iſidem*, auctor eſt Artapanus apud Euſebium lib. 9. de præparat. Euang. Quid? quòd Pharaonem illum qui tantam Iſraelitis calamitatem primus inuexit, neceſſe eſt & magnarum rerum appetentem, & ſuperbiſſimum fuiſſe Quis Seſoſtri vel ambitioſior, vel ſuperbior, qui in vrbes & Deorum templa quatuor Regibus ſubiugatis currumque trahentibus identidem inuehebatur.

Filia Pharaonis. Seſoſtris ſuperbia.

64. Quod ad filium vel potiùs generum, niſi ſi vtrumque dicere volumus, attinet, non pauciora reperias in eo diuinæ iuſtitiæ veſtigia. Nam & eadem, qua pater, cæcitatis pœna mulctatus eſt, ob impietatem in Nilum admiſſam, quod ita profani ſcriptores interpretantur, quaſi in Nilum plus ſolito reſtagnantem & vndis exuberantibus ſegetes obruentem telum contorſerit: ego ſic interpretari malim, quòd ad coërcendas Nili reſtagnationes aggeres excitaturus filios Iſrael impiè, crudeliter, & ſacrilegè laboribus attritos oppreſſerit. Abſorbuerat ille ſanguinem Hebręorum, & populũ Dei variis cladibus afflixerat: æquum fuit vt à diis ſuis inductus crudelitatem hanc in alienos expromptam ſanguine ſuorum expiaret. Nam poſt exactum in cæcitate decennium ab oraculo monitus fore vt viſum reciperet, ſi oculos caſtæ mulieris, vnumque adeo virum expertę lotio lauiſſet, à cõiuge ſua exorſus cùm matronas quamplurimas fruſtra tentaſſet, omnes vnam in vrbem congregatas cum ipſa ciuitate viuas exuſſit, & hortulanam neſcio quam cuius vrina perſanatus fuerat, adſciuit in thori thronique conſortium, vt Herodotus & Diodorus Siculus litteris prodiderunt: Iuſſit, vt iampridem ex Artapano Philarchæus noſter aduertit, Hebræos omnes lineis veſtibus amiciri, laneis autem indui omnino prohibuit, vt hoc veſtium diſcrimine ab indigenis ſegregati magis paterent iniuriæ: ipſe primus omnium mortalium elephantiaſi ſiue lepra, quaſi candida veſte coopertus teterrimum ſpiritum exhalauit. Hæc ille, quanquam hunc non Ramſem, ſed Chenephrem appellat. Quibus quaſi quibuſdam veſtigiis leuiter quidem preſſis, non tamen perobſcuris ad aliquam notitiam veri deducimur.

Herodot. lib. 2. Pœna irrogata Ramſi Seſoſtris filio.

XXI. *Obiectio.*

65. Antequam tamen penitus me dedo tuiſque rationibus ſubſcribo, pauca ſunt, Euſtochi, quæ ex te ſcire deſiderem. Ac primum illud de mora filiorum Iſrael in Ægypto quid ſentias? cóſne annos ibi quadringentos & triginta manſiſſe putes, vt Philarchęus aiebat, an cum omnibus pene Chronologis eorum habitationem annis ducentis & quindecim definias? Evstoch. Mihi verò, Polypragmon, nec libet à Philarchæo citra neceſsitatem, nec vllo modo licet à ſcripturæ diſertis cooceptis verbis authoritate diſcedere. *Habitatio autem filiorum Iſrael, qua manſerunt in Ægypto, fuit quadringentorum triginta annorum.* Polyprag. Vnde porro huius Chronologiæ caput accerſis? à peregrinatione Abrahami? an ab anno Ioſephi decimo ſeptimo quo captiuus in Ægyptum abductus eſt? an ab eiuſdem vndequadrageſimo quo patrem & fratres ſuos in Ægyptum euocauit. Evst. Cùm ſcriptura habitationem & manſionem ac proinde ſtabilem Iſraëlitarum in Aegypto ſedem apertè ſignificet, & à profectione Abrahami ad Ioſephi deſcẽſum, ne vnus quidem, qui ad eum populum pertineret, per annos penè ducentos pedem in Aegypto poſuerit, equidem eos quantumvis graues & eruditos authores audire non poſſum qui caput habitationis accerſunt ab illa peregrinatione Patriarchæ. Cùm autem ea ſit natura principii, nihil vt ipſum in eo genere præcedat. Iacobi verò filiorúmque ſtabilem ſedem in Aegypto manſio Ioſephi præceſſerit, iſque primus omnium filiorum Iſrael ibidem habitarit, ab eius abductione non à Iacobi deſcenſu capiendum putamus habitationis exordium.

Exod. 12. 40

66. Polypragmon. Igitur à ſecundo Amenophis quarti anno, cui Moſis exitum conſignamus, ad plagium quo Ioſeph in Aegyptum abreptus eſt, anni quadringenti triginta numerantur. Evst. Aſſentior. Polyp. Inter Ioſephi abductionem & Iſraëlis obitum quot anni colligũtur? Evst. Quadraginta. Cùm enim Iacob tertio & viceſimo poſt Ioſephum anno in Aegyptum deſcenderit, ibique vixerit annos ſeptemdecim, ſi ex his vnam ſummam effeceris, anni quadraginta colligentur. Polyp. Qua tempeſtate Iacob diem obiit extremum, virum putas an mulierem regnaſſe

apud Aegyptios? Evstoch. Planè quinquageſimum Geneſis caput extorquet vt tum temporis virum apud Aegyptios regnaſſe fateamur. Polypr. Quid ſi neceſſariis rationibus euicero, ſecundum tuam Chronologiam, quo tempore mortuus eſt Iacob, mulierem Aegypti gubernacula tenuiſſe? Evst. Id ſi feceris, Polypragmon, me à ſententia priore deduxeris.

67. Polypr. Calculis Manethonis à primo Themoſis anno ad Sethoſis ſiue Seſoſtris initium anni trecenti triginta duo, menſes vndecim computantur. Quibus ſi Sethoſis quinquaginta nouem, Ramſis ſex & ſexaginta, Amenophis quarti duos adieceris, annorum quadringentorum & ſexaginta ſumma conſtabit. Cùmque Themoſis annos viginti quinque regnauerit, cui ſucceſſit Chebron annis tredecim, ſequetur Ioſephi deſcenſum in annum Chebronis quintum incidiſſe. Poſt Chebronem regnauit Amenophis primus annos viginti, menſes ſeptem: hunc excepit ſoror Ameſſes, & annis vno & viginti, menſibus nouem Ægypti gubernacula tractauit. Porro Ioſephus decimo quarto poſt captiuitatem anno, cùm ipſe triginta eſſet annorum, ſtetit in conſpectu Pharaonis & ad proregiam dignitatem euectus eſt: is fuit Amenophis primi ſextus; viceſimo tertio ſui deſcenſus anno, nono proregiæ dignitatis, Amenophis decimo quinto patrem & fratres in Aegyptum euocauit; His adde annos ſeptemdecim, quibus Iacob in Aegypto verſatus eſt, obitum Iacobi anno Ameſſis duodecimo deprehendes. Ameſſes autem ſoror fuit Amenophis. E quibus efficitur quo tempore mortuus eſt Iacob, mulierem Aegyptiis imperaſſe. Quæ ſi ſalua ſcripturæ maieſtate dici non poſſunt, mutandæ tibi ſunt Chronologiæ rationes.

XXII. *Obiectionis dilutio.*

68. Evstoch. Potes ſanè, Polypragmon, me tuis iſtis interrogationibus aliquantulum commouere, à ſententia dimouere non potes. huic enim obiectioni multis viis occurritur fieri poteſt vt vitio Librariorum ἀδελφὴ pro ἀδελφὸς in Manethonis textum irrepſerit. Hoc tamen perfugio non vtar, ne quod ſeditioſi Tribuni plebis facere ſolebant, videar nouas tabulas proponere. fieri poteſt vt ipſa maritum ſibi legerit, eum ipſum qui Geneſis quinquageſimo Ioſepho permiſiſſe dicitur vt ad inferendum patris cadauer maiorum ſuorum ſepulcro, in Chanaanitidem adſcenderet.

69. Nec minùs fortaſſe credibile eſt Amenophim eiúſque ſororem eodem tempore regni gubernacula tenuiſſe, vt te ipſa regnum alterius, alterius annis implicetur, & Ameſſes vno duntaxat anno & menſibus duobus poſt Amenophim regnauerit. Quod Euſebius videtur omnino cenſuiſſe, dum vnum adiecit annum Amenophi, & nullam Ameſſis habuit in texenda Chronologia rationem. Quod ſi propter Ameſſem non vnum & viginti, ſed vnum duntaxat annum adieceris, adeóque viginti ſolidos Manethonis Chronographiæ detraxeris, à ſecundo Amenophis quarti, qui, vt putamus Iſraelitas eiecit, ad decimum Themoſis anni quadringenti triginta colligentur: quibus habitationem filiorum Iſrael in Aegypto ſcriptura circumſcribit. Hinc efficietur Ioſephum decimo Themoſis anno fuiſſe diſtractum à fratribus & Putiphari venundatum, viceſimo quarto prouectum ad proregiam dignitatem, anno Chebronis octauo Iacob à filio ſuo euocatum in Aegyptum veniſſe cum tota familiâ, Amenophis & Ameſſæ ſororis duodecimo eſſe demortuum, Ioſephum autem ad ſextum Themoſis ſiue Thutemoſis, qui Mephramuthoſis filius fuit, annum, vitam propagaſſe. ſub quo Rege Manetho ſcribit Paſtores, cùm hactenus in Aegypto regnaſſent, imperium amiſiſſe.

XXIII. *Appendicula de Theut ſiue Thot & Serapide, vtrum fuerint iidem cum Ioſepho.*

70. Philarch Themoſim igitur, Euſtochi, fuiſſe putas illum Aegypti Regem, qui Ioſephum è vinculis eductum Ægypto præfecit, *Conſtituit enim dominum* Pſ. CIV.
domus ſuæ, & principem omnis poſſeſſionis ſuæ, vt erudiret principes eius ſicut ſemetipſũ, & ſenes eius prudentiam doceret. Evst. Aliud equidem ſuſpicari nõ poſſum, Philarc. Phil. Quid ſi hinc probabiliter efficitur Ioſephum noſtrum illum ipſum eſſe, quem Theut ſiue Thot Aegyptij nuncupatunt? Evst. Quo pacto? Phil. Dicitur in Phędro Ioſeph Theut ſiue Thot.
Platonis Theut ſiue Deus, ſiue diuinus homo dicendus eſt, artes à ſe repertas Arithmeticam, Geometriam, Aſtronomiam, ipſas adeo literas ſcribendiq; rationem ad Aegypti Regem, cui nomen Θάμους, detuliſſe, vt eas cæteris impertiret Aegyptiis. Ecquid tibi videtur Θάμους eſſe Themoſis? Quem autẽ cõſtituit Themoſis vt erudiret ſemetipſũ, vt cæteros Aegypti principes erudiret. Evstochivs. Ioſephum ſanè vt hinc etiã

videre poſsimus Chronologiam noſtram Platonis teſtimonio comprobatam.

71. Vnum tamen excipiendum reor, vt ſi quem Theut ſiue Thot Aegyptij vocabant, nos Ioſephum noſtrum eſſe dicimus, ne propterea neceſſe ſit alium eſſe Ioſephum, alium Serapidem cōfiteri Nam & nihil obſtat quo minùs Aegyptij duos ſibi deos ex vno & eodem homine fabricarint, & probabilis eſt eorum ratio qui Ioſephum Serapidis nomine, propter diuiſionem frumenti quā famis tempore ſubuenit Ægyptiis, conſecratum eſſe coniectant. Iulius certè Firmicus Maternus lib. de Erroribus profanarum Religionum, quem ad Conſtantini Magni filios conſcripſit, cap. 14. Serapidem eſſe noſtrum Ioſephum etiam ex ipſo nomine confirmat, quaſi Serapis vocabulum à Sara Ioſephi proauia profluxerit. Sed quoniam ſibi facilè non perſuadet Eminentiſſimus Annal. ſcriptor populum Ægyptium deos patrios peregrinis vocibus nuncupaſſe, totamque vim in eo poſitam eſſe putat, vt ſciatur quidnam vox Serapis ſignificaret apud Ægyptios, vt ſi Serapis idem erat quod *mundi Saluator*, idem Serapis cum Ioſepho fuiſſe ſtatuatur, videndum eſt ecquid hinc etiam poſſit lucis oboriri.

Ioſeph Serapis.

Baron. anno 359.

72. Pharao vt dicitur Geneſis 41.v. 45. *Vertit nomen eius, & vocauit eum lingua Ægyptiaca, Saluatorem mundi.* Habetur in textu principe: & vocauit Pharao nomen Ioſeph צפנת פענח *Sephanah paanah*. Quid ſi, quod in vocibus barbaris facillimum fuit ob apicum ſimilitudinem ר pro פ in ſcripturam irrepſerit, vt legi debeat *Seranah paanah*, & extremis vtriuſque voculæ litteris per apocopen amputatis, vnum ex vtraque dictione, nomen exiſtat Serapan, quemadmodum è tribus his אב רם המון *Ab ram hamun*, nomen אברהם conflatum eſt. Certè mendum aliquod in hanc locutionis Ægyptiacæ ſcripturam illapſum vel inde poſſumus non immeritò ſuſpicari, quòd authores in appellando Ioſepho non ſatis inter ſe conſentiunt: eum LXX. ſeniores Ψονθομφανὴχ appellant, Artapanus Μεμψασθενώθ, Chaldaica paraphraſis nominis ſignificationem duntaxat apponit, nec tamen interpretatur *Saluatorem mundi*, vt noſter, ſed *virum cui ſecreta reuelantur.*

73. Sed ne diutiùs in verbis tricati videamur, habemus alia certiora rei quam indagamus, veſtigia. Ioſephus erudiuit principes Ægypti, & ſenes eius docuit prudentiam: neque credi fas eſt quicquam impenſiùs ab eo curatum, quàm vt eos ad veri Dei notitiam adduceret. Notum eſt illud Serapidis reſponſum quod omnium ore circumfertur.

Πρῶτα θεὸς μετέπειτα λόγος, καὶ πνεῦμα σὺν αὐτοῖς,
Σύμφυα δὲ τρία πάντα [τέλει] καὶ εἰς ἓν ἰόντα.
Principio Deus eſt, tum Verbum, & Spiritus illis
Adiunctus. Tria nexa ſibi tendentia in vnum.

Quod oraculum quis non videt Ioſepho potiùs quàm malis geniis acceptum eſſe referendum? Serapidē, vt auctor eſt Rufinus, alij Iouem, alij virtutem fœcunditatémque Nili, alij Apim Regē Argiuorum, alij quēdam ſiue patremfamilias, ſiue Regem indigenam fuiſſe memoriæ tradiderunt, ſed in hac ſententiarum varietate cōſentiunt omnes eum propter frumenti largitionem eſſe conſecratum, quo factum eſt vt eius ſtatua modium capiti ſuperpoſitum ſuſtineret, quo videlicet annonæ penuriā laborantibus frumentum dimenſus eſt. Quæ quis in Ioſephum quadrare non videt?

74. Quid? quod aiunt ab eodem inuenta ſymbola quædam quibus impuri ſpiritus ab obſeſſis corporibus pellerentur? quòd Hebræorum ſapientiæ cōuenire commodè ad rem, qua de nunc agitur, Illuſt. Baronius aduertit? cuius frequens in Euang. Actis Apoſtol. & Ioſepho mētio reperitur. Quid denique? quòd idem cultûs Serapidis originem ad Ioſephum referri putat, quòd, vt ait Socrat. l. 3. c. 17. in imo diruti Serapidis delubri lapides repertos eſſe conſtabat ſigno crucis inſignes, adeo vt gentiles dicerent aliquid cum Chriſto Serapidi eſſe cōmune? E quibus ſi probabiliter efficitur religionē cultumque Serapidis è Ioſephi beneficio redundaſſe, & illud pariter non abſimile vero fuerit Amenophum eius nominis primū Ameſſæ germanū eum ipſum eſſe cui ſcribit Suidas, redditum à Serapide fuiſſe ſuperius illud oraculum. Thulem ait fuiſſe Regem Ægypti adeo potentem, vt illi etiā vltima Thule ſeruiret, & ab eo nomen acciperet. Sed vt res ſecundæ vel ſapientum animos fatigant, non potuit, vt cum Pindaro loquar μέγαν ὄλβον καταπέψαι, *magnam felicitatem concoquere*, ſed rebus ad nutum affluentibus inſoleſcens Serapidem rogauit ecquis vnquam aut fuiſſet, aut eſſet, aut futurus eſſet beatior. reſpondit ille, πρῶτα θεὸς, μετέπειτα λόγος, καὶ πνεῦμα σὺν αὐτοῖς, & Rex à ſuis nefaria conſpiratione confoſſus inſolentiæ ſuæ pœnas exoluit.

Matth. 12. 27. Marci 3. Luc. 11. 19. Ioſeph. 8. Antiq. c. 2. & 7 de Excid 23. Act. 19. 13.

Thules rex Ægypti.

SACRARVM QVÆSTIONVM

LIBER NONVS.

GENEBRARDVS,

SIVE

ΕΝΥΠΝΙΟΝ. A.

Habitatio autem filiorum Iſrael, qua manſerunt in Ægypto, fuit quadringentorum triginta annorum. Exodi 12.v.40.

GENEBRARDVS, PHILALETHES.

PRÆFATIO.

1. NIMIRVM. *Quæ in vita vſurpant homines, cogitant, curant, vident,*

Quæque agunt vigilantes, agitántque: ea ſi cui in ſomno accidunt, minus mirum eſt-----

vt ait Accius in Bruto.

Totum in Chronologiæ ſacræ meditatione diem exemeram, cùm in ea me cogitatione defixum repente ſomnus arctior quàm ſolebat, inuaſit, & iam exacta noctis meridie,

Moſcius Eidyllio 2. Ὅτε καὶ ἀτρεκέων ποιμαίνεται ἔθνος ὀνείρων.

quo tempore ſomnia defecatiora mitti vulgo creduntur, ſolus animum relaxare & curis grauioribus expeditus errare mihi videbat per ſyluam arborum non ſolùm denſitate, ſed etiam amœnitate, proceritate, varietate ſpectabilem. Hìc tametſi Auſonius in Moſell.:

--conſertis per mutua vincula ramis

Queritur excluſum viridi caligine cœlũ:

interdum tamen per nemoris opacitatem, quaſi per nebulam, videre mihi videbat arces duas in editis duorum collium è regione ſibi reſpondentium faſtigiis conſtitutas, auro, cryſtallo, gemmíſque fulgentes. Viæ diuerſę longis viatorum agminibus affluentes, latiores aliæ, aliæ arctiores, pleræque perplexæ. & non paucis anfractibus, quaſi labyrinthis implicatæ, nonnullæ virgultis, & ſentibus interclusæ.

2. Hìc me cupiditas inceſſit nonnulla de viatoribus ſciſcitandi: ſed tantus erat vltro citróque commeantium ſtrepitus, vix vt audire mutuò poſſemus.

11 Æneid.

Ac velut in ſomnis, oculos vbi languida preſsit
Nocte quies, iam iámque auidos extendere curſus
Velle videmur, & in mediis conatibus ægri
Succidimus, non lingua valet, nec corpore notæ
Sufficiunt vires, nec vox aut verba ſequuntur.

Ita me frequentius adire & appellare tentantem deſtituebant pedes, & hiſcentem fruſtrabatur clamor incœptus. Cùm ecce commodùm ſenex quidam, habitu ſanè quammodeſto, inceſſu lento, canicie venerabili, paululùm à turba ſeceſſerat, & auia loca nullius recentiorum trita veſtigio peragrabat. Ad hunc accedo. & Aue, inquam, vir omnium optime. Et, vt in ſomno turbari ſolent imagines, continuò ſolutæ orationi vix dum incœptæ hos verſus attexui.

Sis fælix, noſtrúmque leues quicumque laborem,
Et quo ſub cœlo tandem, quibus orbis in oris
Verſemur, doceas. Ignari hominúmque, locorúmque
Erramus.—

3. Tum ille arridens, vbi me comiter reſalutauit. Hæc, inquit, ſylua ſcriptura eſt: viæ perplexæ variæ ſunt interpretationum ambages: viatores, Chronologi: arborum opacitas, ſcripturæ ſanctæ obſcuritas: rami coruſcantes & rixantes interdum, apparens in ſcriptura diſſenſio: Arx, quam in eminenti colle ſitam vides, eſt ſedes ipſius veritatis. Quæ huic è regione reſpondet, ſic extra ſyluam poſita, vt tamen arboribus obſepta videatur, arx eſt & præſidium Falſitatis, ad quam cùm plerique fucata & adulterata veritatis ſpecie decepti peruenerint, ipſam ſe veri metam putant attigiſſe. Ego, vt primum Veritatis, cuius amore iam inde à pueritia flagraueram, nomen audiui, continuò ſic exarſi, vt ne ſalutato quidem ſene, actiſque pro tanto beneficio gratiis, viæ me darem, & ſubito quodam impetu cæcus & palpans per auia, per abrupta Veritatis templum aditurus in vepres, in ſentes, in ſaxa prorepere m, niſi me fugientem ſenex iuuenili quadam celeritate confeſtim aſſecutus prehenſâ togæ laciniâ tenuiſſet, &, Mane, mane, inquit, Philalethes: quo te proripis? Quid ita

Μαιμῶσιν καθύπερθε πόδες, καὶ χεῖρες ὕπερθεν:

Sequere ſis, tuum Genebrardum: eò te perducam, quò fruſtra ſolus eniteris.

4. Hîc ego proprio nomine appellatus hærere primò, & ſacto quodam horrore ſuſpenſus oculos in terram defigere: Deinde, vt ſenem hunc Genebrardum eſſe cognoui, circũſpectare omnia, pudore ſuffundi, vereri ne quis tranſeuntium me cum eo loquentem aduerteret, pedes explicare, fugam meditari, ſed ea exitum non habebat, & ſummiſſa voce. Per ego te ſuperos, inquam, omnes oro atque obteſtor, ô Genebrarde, patere me abs te diſcedere, & aliorum, quos tu Chronologos appellas, inhærere veſtigiis. Et ille ſuauiter arridens;

Circumſpicedum, inquit, *ne quis huic auceps ſermoni fiet.* Plautus Milite.
Viden' tu illum oculis venaturam facere atque aucupium auribus?

Scio, ſcio, mi Philalethes, quid te mordeat. In hoc Morphei regno non ſolùm intimos ſenſus cuiuſque penetramus. Sed etiam

Quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura ſequantur.

quantumuis temporibus diſiuncta, certa tamen cognitione coniungimus; vereris ne colloquij noſtri rumor ad recentium Chronologorum aures emanet. Recentiores omnes qui poſt me Chronologias texuerunt, digeſtam à me temporum rationem auribus reſpuunt, oculis adſpernantur; ipſa denique recordatione contemnunt. Atque adeo prædico tibi, & longè ante denuntio: Si quæ nunc audis, litteris conſignare ſtatueris, plerique tuas rationes abunde confutatas, ſeque ipſos pulchros & beatos fore putabunt, cùm te vel in difficultates inextricabiles coniectum eſſe, vel etiam hæc, quæ proferes, ſomniaſſe reſponderint.

5. Sed, mihi crede, Philalethes, ad veritatis arcem contendenti contemnendus eſt iſte contemptus; Neque tibi tamen numerandi ſunt authores, quã ſcriptura imprimis, deinde etiam ratio ponderanda. Et, vt Philoſophorum diſertiſſimus quodam loco monet ſane prudenter. *Non tam authoritatis in diſputando, quàm rationis momenta quærenda ſunt. Quin etiam obeſt plerumque iis qui diſcere volunt, authoritas eorum qui ſe docere profitentur. Deſinunt enim ſuum iudicium adhibere; id habent ratum, quod ab eo quem probant, iudicatum vident.* Hic igitur indagandæ veritatis modus eſto, vt vbique primas obtineat ſcriptura & reuelatio diuina, communiſque conſenſus Eccleſiæ; in rebus autem, quæ non pertinent ad fidem, & in vtramque partem ſalua pietate diſputari poſſunt, ſecundas ratio vèl experientia teneat, tertias magnorum virorum authoritas. Hæc eſt via, mihi crede, Cic. de nat. Deorum.

hæc certa methodus inueniendæ veritatis. Quare, mi Philalethes, ſi veritatem ex animo quæris, expende momenta rationum. & non quis dicat, ſed quid quiſque dicat, diligenter attende. Quid mihi tum animi fuit, cùm intimas animi mei latebras, ita detectas aduerterem? Erubui ſubito deprehenſus,

Catullus ad Ortalũ

Vt miſſum ſponſi furtiuo munere malum
Procurrit caſto virginis è gremio.
Quod miſeræ oblitæ molli ſub veſte locatum,
Dũ aduentu matris proſilit, excutitur.
Atque illud prono præceps agitur decurſu,
Hinc manat triſti conſcius ore pudor.

In hoc igitur pudoris æſtu verecundiam verecundia, quaſi clauum clauo trudere decreui. Et, Age ſanè, inquam, in lucem conſpectúmque veniamus, in omnium oculis, luce palam cum Genebrardo verſemur, eiúſque perrogemus de ſacra Chronologia ſententiam. Hæc ego mecum tacitus agitabam, cùm ille me pro ſua humanitate comiter amplexus verecundiam meam ſic occupauit.

6. Iampridem, inquit, virum veritatis quàm contentionis amantiorem nullíſque præiudicatis opinionibus occupatum quærebam: tu, ni fallor, ille inuentus es, qui nec authoritatem rationi, nec ſcripturæ rationem præferendam putes. Viſne igitur, Philalethes, vt quoniam nacti ſumus hanc occaſionem, & vterque ad eandem Veritatis arcem contendimus, leuandi tædij cauſsâ, quid de tempore quo Hebræi manſerunt in Ægypto ſentias, exponere? quoniam, vt dici ſolet, facundus comes eſt pro vehiculo. Hic ego tantis deliciis inceſſi vt gaudio delibutus aberrarem à ſemita, & ad latas illas celebréſque vias imprudens reuerterer, conniuente tantiſper Genebrardo; & perópportunè iam alij præceſſerant, vt neque ſtrepitus, neque clamor mutuos ſermones impediret. Tum ego, vide, inquam, mi Genebrarde, quem diſcipulum nactus fueris, quantúmque iam in tua ſchola profecerim. Chronologiæ peritus mihi videbar: tu me nihil ſcire docuiſti. Eò ferebar quò plurium incumbit authoritas; nunc autem, quoniam ſcripturæ rationúmque potiùs, quàm authoritatum momenta debent expendi, non dicam quòd ſentio, ſed quod antea ſentiebam: quamuis ea non ſit orationis vbertas, & facundia, vt poſſim tibi vehiculum polliceri.

II. *Exponitur communior ſententia de mora filiorum Iſrael in Ægypto.*

7. Quæri ſolet inter Chronologos quot annos in Ægypto filij Iſrael à deſcenſu Iacobi ad exitum Moſis habitarint. & quidem videtur conceptis verbis expreſſa ſcripturæ ſententia Geneſis 15. verſ. 18. *Scito prænoſcens quòd peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſua, & ſubiicient eos ſeruituti, & affligent eos quadringentis annis.* Imò vt dicitur Exodi 12. v. 40. *Habitatio autem filiorum Iſrael, qua manſerunt in Ægypto, fuit quadringentorum triginta annorum.* Communis tamen eſt Chronologorum ſententia (quæ tam altas egit radices inter viros apprimè doctos, vt iam vix vlla ratione poſſit euelli) annos illos triginta ſupra quadringentos ab initio peregrinationis Abrahami, qua primùm è Meſopotamia profectus eſt in Chananæam, annos autem quadringentos ab ortu, vel potiùs ablactatione Iſaaci (de quo dictũ eſt Geneſ. 21. v. 12. *in Iſaac vocabitur tibi ſemen*) eſſe numerandos. Peregrinum enim reuera fuit ſemen Abrahami in terra non ſua quadringentis annis, antè cuius temporis finem contigit illa ſeruitus quæ Abrahamo prædicitur. Verba igitur illa Geneſis: *& ſubiicient eos ſeruituti, & affligent eos,* parentheſi claudenda ſunt, vt ita cohæreat oratio. *Sc[i]to prænoſcens quòd peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſua quadringentis annis, & ſubiicient eos ſeruituti & affligent eos,* priuſquam illud quadringentorum annorum ſpatium finiatur. Quod ne illi quidem, qui à deſcenſu Iacobi ad Moſis exitum annos quadringentos & triginta numerant, diffitentur.

Anni 430. Manſionis in Ægypto vnde ſumant initium.

8. Alioquin ſi quadringentos illos annos Ægyptiacæ ſeruituti & afflictioni tribuamus, dicendum erit habitationem filiorum Iſrael, qua manſerunt in Aegypto, annorum fuiſſe non quadringentorum triginta, ſed pene quingentorum. Cùm enim vt habetur Exodi 1. v. 7. non antè Ioſephi cæterorúmque Patriarcharum mortem, initium habuerit Aegyptiaca ſeruitus, *quo defuncto & vniuerſis fratribus eius omníque cognatione illa,* quæ videlicet cum Iacob in Aegyptum deſcenderat, *ſurrexit Rex nouus ſuper Aegyptum qui ignorabat Ioſeph,* & Iſraelitas afflixit: cùm Ioſeph annos vnum & ſeptuaginta vixerit poſtquam fratres Aegyptum incolere cœperunt, (mortuus eſt enim expletis centum decem vitæ ſuæ annis, vt ſcribitur vltimo capite Geneſ. exeunte, qui

Anni 400. de quibus Gen. 15. v. 8.

anno famis ſecundo patrem & fratres euocarat. Geneſis cap. 45. v. 5. anno videlicet ętatis ſuæ nono ſupra trigeſimum; ſiquidem, vt dicitur Geneſis 41. v. 46. *triginta annorum erat quando ſtetit in conſpectu Regis Pharaonis*, & ipſo fertilitatis initio ad proregiam dignitatem euectus eſt) eùm Leui, qui vix quatuor annis erat Ioſepho prouectior, vixerit annos centum triginta ſeptem, vt dicitur Exodi 6. ver. 16. ac proinde annis tribus & viginti ſuperſtes fuerit Ioſepho & in Ægypto nonaginta quatuor annis habitarit, ſi quadringentos annos Ægyptiacæ ſeruituti tribuamus, ſequetur habitationem filiorum Iſrael in Ægypto fuiſſe, quadringentorum nonaginta quatuor annorum, etiamſi eo ipſo anno, quo Leui mortuus eſt, perſecutionem ortam eſſe faciamus.

9. Cùm igitur annorum quadringentorum caput non ab initio ſeruitutis poſſimus accerſere, ſequitur vt vel ab Iſaaci natiuitate, qua ſemen habere cœpit Abrahamus, vel ab eiuſdem ablactatione, (cùm vt ait Apoſtolus ad Galatas cap. 4. ver 29. Iſmael *qui ſecundum carnem natus fuerat, perſequebatur eum*, videlicet Iſaacum, *qui ſecundum ſpiritum*) ducendum eſſe videatur, ac proinde initium annorum quadringentorum triginta qui moræ filiorum Iſrael in Ægypto tribuuntur, non à deſcenſu Iacobi ſumendum eſt, ſed à deſcenſu Abrahami, qui primo ſuæ peregrinationis anno deſcenderat in Aegyptum, annis viginti quinque, antequam Iſaac ex eo naſceretur.

III. *Eadem Chronologia probatur ab annis Caathi, Amrami & Moſis.*

10. ID validiſſimè demonſtrari poteſt ex annis Moſis & maiorum ipſius qui in Aegypto floruerunt. Caath auus Moſis iam natus erar, cùm Iacob in Aegyptum deſcenderet: ſiquidem inter eos qui Aegyptum ingreſſi ſunt, recenſetur Geneſis 46. v. 11. Iam, vt dicitur Exodi 6. ver. 18. *anni vitæ Caath centum triginta tres*. Huius filius fuit Amram pater Moſis, *fuerúntque anni vitæ Amram centum triginta ſeptem*. Exodi 6. v. 20. *Erat autem Moyſes octoginta annorum, & Aaron octogintatrium quando locuti ſunt ad Pharaonem*. Quare vt Cathum eodem ipſo anno natum eſſe faciamus quo Iacob Aegyptum ingreſſus eſt, ſi annos eius annis Amrami filij, & Moſis nepotis adieceris, tamen quadringentorum triginta annorum ſumma non conſtabit, etiamſi Amram & Moſem extremo patrum ſuorum anno genitos eſſe fingamus. Nam ſi 133. Caathi, 137. Amrami, 80. Moſis addantur, 350. duntaxat annorũ ſumma colligetur. *Proinde* (verba ſunt Auguſtini q. 47. in Exod.) *illa nimirum computatio quam ſecutus eſt Euſebius in hiſtoria ſua Chronica, perſpicua veritate ſubnixa eſt: ab illa enim promiſſione computat quadringentos triginta annos, qua vocauit Deus Abraham vt exiret de terra ſua in terram Chanaan*, qua tum Euſebij, tum Auguſtini authoritate nihil adferri poſſe dicunt ad præferendam Chronologiæ facem illuſtrius.

IV. *Idem probatur authoritate lxx. interpretum & Apoſtoli.*

11. QVod ad Exodi locum ſpectat, iſta locutio *filiorum Iſrael*, συνεκδοχικῶς etiam patres eorum continet, & Aegypti nomine etiam vicina regio Chanaanitis συνεμφάσει quadam inuoluitur, perinde atque ſi conceptis verbis ita loquatur: *Habitatio autem filiorum Iſrael in Aegypto, & in terra Chanaan, ipſi & patres eorum, anni quadringenti & triginta*, vt diſertis verbis ſeptuaginta tranſtulerunt. De quibus Petauius vir limatiſſimi iudicij Chronologorum — LXX. ſeniorum authoritas.

Agmen agens magnum, magníque ipſe agminis inſtar,

lib. 9. de doctrina temporum cap. 24: *Non poſſumus*, inquit, *magis idoneos afferre vindices nodi iſtius, & interpretationis noſtræ, quàm ſeniores illos ſeptuaginta, quos inſtinctu quodam afflatuque Spiritus ſancti ſacros codices vertiſſe antiquorum Patrum plerique ſentiunt*. Quorum verba hoc loco tanquam veram germanámque Dei ſcripturam agnoſcit magnus Auguſtinus; vnde & Salianus vir imprimis eruditus vehementer alterum Auguſtinum Antiſtitem Eugubinum incuſat, quod hæc verba: *& in terra Chanaan, ipſi & patres eorum*, vt otioſa & ſuperuacanea reiecerit.

12. Sed quid opus eſt ad huius Chronologiæ probationem rationes vndecúnque conquirere, cùm verbis conceptiſſimis expreſſam habeamus Pauli ſententiam ad Galatas cap. 3. v. 16. & 17. *Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones & ſemini eius: non dicit, & ſeminibus quaſi in multis: ſed quaſi in vno, & ſemini tuo, qui eſt Chriſtus. Hoc autem dico: teſtamentum confirmatum à Deo: quæ poſt quadringentos & triginta annos facta eſt lex, non irritum facit ad euacuandam promiſſionem*. Quid liquidius, aut explicatius ad expediendas ſacræ Chronologiæ rationis? Quæ hic calumniæ vel ter- — Teſtimonium Pauli.

giuerſationi occaſio? Inter dictas Abrahæ promiſſiones & legem latam anni quadringenti triginta calculis Apoſtoli numerantur: Quando autem factæ promiſſiones Abrahamo & ſemini eius? cùm ex Haran egreſſus eſt. Quoto autem ætatis anno egreſſus? *ſeptuaginta quinque annorum erat Abrã cùm egrederetur de Haran*, inter hunc annum, & Iacobi migrationem in Aegyptum quot fluxerunt anni? ducenti quindecim, anno Abrahæ 100. qui poſt dictas
25. promiſſiones 25. illuxit, natus eſt Iſaac.
60. *Sexagenarius erat Iſaac quando nati ſunt*
130. *ei paruuli*. Geneſ. c. 25 v. 26. & Iacob roga-
215. tus à Pharaone cap. 47. v. 9. *Quot ſunt dies vitæ tuæ?* reſpondit, *Dies peregrinationis vitæ meæ 130. annorum ſunt*. E quibus ducenti quindecim colligentur. Porro cùm filij Iſrael ipſi & patres eorum in Aegypto, & in terra Chanaan annis quadringentis & triginta duntaxat habitarint, vt iam oſtendimus, ſi à 430. annos 215. ſubduxeris inuenies poſteros Iacobi ducentis duntaxat, & quindecim annis in Ægypto eſſe verſatos.

V. *De duplici ſynecdoche ſiue Catachreſi duriſſima quam admittere coguntur authores communis ſententiæ.*

13. Neque verò nos abſterrere debet illa, ſiue catachreſis ſiue ſynecdoche & quidem duplex, quam ita Petauius admittit explicationis neceſſitate compulſus, vt tamen ex animi candore duriſſimam eſſe fateatur, dum eadem συνεμφάσει cum ÆgyptoChananæam, cum filiis Iſrael eiuſdem Iſraelis maiores intelligit. Etſi enim dura videtur, eam tamen conſpirantium tot Chronologorum authoritate, peritorum vſu, & loquendi conſuetudine molliemus. Quis enim non videt בן filium apud Hebræos eſſe πολύσημον, & ſignificare non ſolùm filium ſiue naſcendi conditione, ſiue adoptione quæſitum, ſed etiam ſumi pro eo quod altero continetur? ſic frumentum dicitur *filius areæ* Iſaiæ 21. 10. & Threnor. 3. v. 13. *miſit in renibus meis filias pharetræ ſuæ*. i. ſagittas quæ pharetra continebantur. Quis igitur nos meritò reprehendat, ſi dixerimus Abraham vnum de filiis Iſrael, quia populo Iſraelitico, tanquã caput & princeps continetur? Hic enim *Iſrael* eſt nomen collectiuum, vt vocant, & populum ſignificat, non hominem ſingularem. Quaſi verò Abraham non potuerit Iſraelita dici per prolepſin, vt apud Poëtam,

Euandrus Romanæ conditor arcis,
Prolepſis. *Aſcanius magnæ ſpes altera Romæ*

dicuntur, licet vterq; diem obierit extremũ multis ſæculis antequã populus Romanus id nominis obtineret. Et ſanè filij nomen apud Hebræos interdũ pro tota vſurpatur natione, vt Iſaiæ 11. 14. *& prædabuntur filios orientis*. Thren. 4. 2. *filij Sion inclyti*, ſic Homero παῖδες Ἀχαιῶν. παῖδες ἰατρῶν Luciano. Sed quid ego hæc Genebrardum quaſi ſus Mineruam? cùm præſertim Petauio aſſentiar, nec vllam rationem expediri poſſe videam qua tam inſolens & aſpera locutio leniatur. Itáque retexo orationem meam, & hanc ipſam fateor ſynecdochen mihi diſplicere.

14. Sed Deus bone! quis iſte ſtrepitus? qui clamores?

Ἀνδρῶν δ᾽ ἐν πολλῶν ὁμάδῳ πῶς ἄν τις ἀκούσῃ.
Multorũ in ſtrepitu quis me exaudire valebit?

Dũ enim ego loquendo, ille audiendo procedimus in hac vna cogitatione defixi in eos ipſos incidamus qui præceſſerant. Cur autem eos imprudentes aſſecuti fuerimus, hæc cauſſa fuit In biuio cautes erat duriſſima, & prominentibus vndécunque muricibus aſperrima (catachreſin vulgus appellat.) Ad eam Chronologorum plerique impacti per imprudentiam adhæſerant, & curribus ad ſcopulum alliſis

----πᾶν γ᾽ ἐπίμπλατο
Ναυαγίων Κρισαῖον ἱππικῶν πέδον. Sophocles. Electra.

Omnis, inquam, Chronologię cãpus implebatur equeſtribus naufragiis. Alij (Troiam ludere putares) labyrinthos inextricabiles ingreſſi variis flexibus & Mæandris in orbem recurrebant per ſua ipſorum veſtigia. Alij dum & progredi & cautem vitare moliuntur, ſectantur auia, &

Πολλὰ δ᾽ ἄναντα κάταντα, πάραντά τε
δόχμιά τ᾽ ἦλθον.

Neque alia inter verbera crepitúſq; plagarum vox audiebatur, niſi hęc ſurſum, deorſum, horſum, antrorſum, retrorſum læuorſum, dextorſum, & aliæ, ſi quæ ſunt huiuſmodi, quibus omnia circumſtrepebant. His perterritus retrocedere cupiebam, cum ecce à tergo

----It clamor & agmine facto
Quadrupedante putrem ſonitu quatit vngula campum,

attollitur pulueris nubes, aër flagellis ſibilat, tã multæ denique rerum ſpecies coaceruantur, vel potiùs confunduntur vt vnũ ſe de dictis melioribus dixiſſe credituri ſint multi, cùm dixerint non hoc fuiſſe ſomniũ ſani, ſed vel phrenetici vel delirantis inſomnium. Tamen velint, nolint, non aliter ſomniatur, & ne ſapientibus quidem ita ſemper ſomnia cohærent, vt omnes rerum imagines aptæ ſint inter ſe & vt annuli in catena, ſic & in ſomnio colligatæ.

15. Quicquid ſit, inſequentium Chronologorum turba iam imminebat nihilque propiùs aberat quàm vt ego infelix ſub equorum vngulis eliderer, niſi me Genebrardus eduxiſſet in ſemitam, anguſtam illam quidem & vix vllius impreſſam veſtigiis, planam tamen rectam, amœnam, floribus vernantem, fructibus autumnantem, denſis & opacis arborum frondibus obumbratam, & vt primùm animos ex illo tumultu collegimus, ſic ille exorſus es.

VI. *Recapitulatio dictorum, & conſtitutio quæſtionis.*

16. Animaduerti Philalethes, hoc tuæ diſputationis inſtitutum fuiſſe, vt filios Iſrael annis duntaxat 200. & 15 in Ægypto manſiſſe, 400. autem & 30. qui in Exodi 12. eorũ habitationi tribuuntur, non ab Iſraelis ingreſſu, ſed à peregrinatione Abrahami numerandos eſſe oſtenderes, eáque ſcripturæ teſtimonia, quæ tuis rationibus officere poterant, benigna quadam interpretatione lenires. Rationes autem, quibus id perſuadere conatus es, videntur ad quatuor capita poſſe reuocari. Prima petebatur ab annis Caathi, altera ab authoritate lxx. ſeniorum: tertia fuit Pauli ſentẽtia 400. & 30. dũtaxat annos inter dictas Abrahamo promiſſiones, & legem datam numerantis. Quarta deniq. quã diſſimulanter & ſtrictim libaſti, fuit Euſebii, Auguſtini, cæterorúmque Chronologorum tum veterum tum recentiorum authoritas. De quibus ſingulis pauca dicenda ſunt.

17. Priùs tamen operæpretium fuerit ea remouere quæ minùs pertinent ad quæſtionem, vt omni errore ſublato, rem planè quę venit in controuerſiam, videre poſſimus. Non quæritur vtrũ ſeruitus & vexatio poſterorum Abrahami annos 400. durauerit: conſentiunt enim omnes, vt bene dixiſti, non adeo fuiſſe diuturnam. Sed illud venit in quæſtionem vtrùm Deus, cùm prædicit Abrahę ſemẽ eius peregrinũ fore annis 400. in terra non ſua, Ægyptum ſolam, an etiam cum Ægypto Chanaanitidem intelligat. Non quæritur vtrùm magis Apoſtoli, an Moſis teſtimonio credere debeamus: vtriq; enim omnes eandẽ authoritatem eſſe conſentiunt. Sed in hoc ſcripturarum conflictu quæritur aliud nihil, quàm vt ſi fieri poteſt, vtrobiq; ſeruata proprietate verborũ, oſtendatur vtriúſque conſenſus, vel ſi fieri non poteſt, & neceſſum eſt, in alterutrius explicatione à genuino natiuóque verborũ ſenſu diſcedere, vt ſtatuatur vtrùm leni quadã interpretatione verborum Moſem Paulo, an Moſi Pauli accommodare debeamus. Illi Moſem in Pauli ſententiam trahendũ eſſe confirmant: nos Moſi Paulum vel ſeruata, vel paululùm inflexa vocũ proprietate conciliandum eſſe defendimus. Quonã igitur pacto probari poteſt, verba Moſis, prout ſonant, & eo ſenſu qui primus legentibus obuius eſſe ſolet, eſſe capiẽda? facilis quidẽ & expedita ratio eſt, ſi priùs hãc adhibuerimus cautionẽ, ne quiſquã nobis textus Hebraïcis Latinæq; verſionis pondus & momentũ examinãtibus, vel lxx. Interpret. vel Patrũ & Chronologorum authoritatem opponat.

VII. *De authoritate lxx. Interpretum.*

18. *Non poſſumus*, inquit Petauius lib. 9. de doctrina temporũ, c. 24. *magis idoneos afferre vindices nodi iſtius, & interpretationis noſtra, quàm ſeniores illos lxx. quos inſtinctu quodam afflatúq; Spiritus ſancti ſacros codices vertiſſe antiquorum Patrũ pleríq; ſentiunt.* Equidem, mi Philalethes, lxx. ſeniorum tranſlationi nihil authoritatis detractum volo, dum tamen iſte modus & præſcriptio teneatur, vt primas partes obtineant textus Hebræus & cõmunis interpretatio latina Trident. Synodi ſuffragio cõprobata: Sed (quoniam, vt iam monui, in hoc Morphei regno eorum etiam aliquã notitiam habemus, qui poſt noſtrã ætatem floruerũt) Petauio Petauium oppono, nec poſſum magis idoneũ huius obiectionis afferre vindicem, quàm illũ ipſum Petauium, qui cap. 17. eiuſdem libri, iis qui ex authoritate lxx. virorum ſacroſancta & propheticæ ſuppari, iuniorem Cainan in ſeriem Patriarcharum inſerunt, optimis ſanè verbis ita reſponderat. *Operæpretium eſt videre qui ita diſputant, quàm conſtanter Græcis ipſis interpretibus faueant. Etenim illi ipſi, ſicubi commodum eſt, ſeptuaginta ſuos faceſſere iubent, aut eorum codices deprauatos eſſe defendunt. In duplici genealogiarum ordine, quem ab Adamo ad diluuium, & à diluuio ad Abrahamum Moyſes perduxit, ſcimus quàm diuerſi ſint Græcorum calculi ab Hebraicis & Latinis noſtris. Neque verò recens eſt diſcrimen illud, ſed ab antiquis notatum ſcriptoribus, vt proinde mẽdi non niſi leuis poſſit eſſe ſuſpicio. Hîc illi, qui Græcos interpretes tanti faciunt, & Prophetas appellant, ab eorũ rationibus diſcedunt nihilominus, eáſque falſas & perturbatas eſſe non dubitant. Quare cur non idem & in Cainani nomine vſurpare nobis liceat, & Græcis illis codicibus Hebræorum & vulgatæ noſtræ editionis authoritatem præferre?* Hęc ad verbũ vir ille in omnibus doctrinæ partibus eximius, & propemodũ ſingularis.

LXX. interpretes plerúmque deſeruntur.

19. Et ſanè per mihi mirum videtur, quî

Digitized by Google

factũ fuerit vt propheticæ inſpirationis aura, quæ lxx. virorũ Chronologiam ab Adamo ad Abrahamũ vſque deſtituerat, ab eius ortu repentè ſic eam afflarit, nefas vt ſit ab eorum rationibus vel latum, vt aiunt, vnguem diſcedere, & Hebræam Latinámque Chronologiã ad eam vel dirigere vel potiùs detorquere neceſſariò debeamus. Quanquam quod ait vix vllam ſubeſſe mendi ſuſpicionem erudito viro non vſquequaq; aſſentior, ſed magis Auguſt. huiuſmodi nęuos adſcribenti non ipſis lxx. ſenioribus, ſed librario qui horum trãſlationem ex Alexandrina bibliotheca primus exſcripſit. Vide lib. 15. de ciuit. Dei, c. 13. Hoc autem loco, quem nunc verſamus, mendi non modicã ſuſpicio, ſed penè certitudo colligitur, vel ex ipſa varietate lectionum. Legitur in editione Sixtina: ἡ δὲ κατοίκησις τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἣν κατῴκησαν ἐν γῇ Αἰγύπτῳ, καὶ ἐν γῇ Χαναὰν, ἔτη τετρακόσια τριάκοντα. *Habitatio verò filiorũ Iſrael, qua manſerunt in terra Aegypti & in terra Chanaã, anni quadringenti triginta*. At in regia editione Plantiniana Χαναὰν & ἔτη. hæ voces inſeruntur αὐτοὶ καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν, *ipſi & patres eorũ*. E quibus coniectura propemodum certa duci poſſit, hæc omnia verba, *& in terra Chanaan ipſi & patres eorum*, aliud eſſe nihil quàm gloſſema, quod initio margini adſcriptum, lapſu temporis in contextum irrepſerit, aut certè plagulam quamdam ex tranſlationibus aſſutam. Nam vt auctor eſt Hieron. præfat. in lib. Paralipom. *Origenes non ſolùm exempla compoſuit quatuor editionum è regione ſingula verba deſcribens, vt vnus diſſentiens, ſtatim cæteris conſentientibus arguatur, ſed, quod maioris audaciæ eſt, in editione ſeptuaginta interpretum Theodotionis editionem miſcuit, aſteriſcis videlicet deſignans quæ minus fuerant, virgulis, quæ ex ſuperfluo videbantur appoſita*. Vnde & idem Hieron. meritò queritur, *in Eccleſiis legi quod ſeptuaginta neſcierunt*.

20. Ac vide quantum aduerſariis largiar; quamquam meis opinionibus nihil indulgeam. Niſi illi ipſi aduerſarii, qui ſeptuaginta ſeniorũ authoritatem plenis bucceis dentidem opponunt, antequam ad duodecimũ Exodi caput peruenirent, iam vicies à Græcorum interpretũ authoritate diſceſſerint, me non modo temerarium, ſed etiam fungum, bardum, blennum eſſe confitebor, qui contra maiorum conſuetudinem reiecerim ſeptuaginta ſeniores, aut ſaltem eorum codices amanuenſium incuria mendoſos eſſe defendam. Sin autem, quoties eorum rationibus expedit, Græcorum voluminum fidem impunè repudiant, illud viciſſim ab iis efflagito, vt cùm variæ ſint Græcorum lectiones, mihi liceat, aut fontes Hebræos adire, aut eam ſequi tranſlationem, quam vnam Patres Tridentini in Spiritu ſancto legitimè congregati pro ſacra & canonica ſcriptura ſuſcipi voluerunt.

VIII. *De Patrum authoritate circa hanc quæſtionem.*

21. Qvod ad Sanctos Patres attinet, ecquid illi diſertiùs de ducentis & quindecim annis moræ filiorum Iſrael in Ægypto ſententiam exponere potuerunt, quàm Moſes Hebraicè, Latinè, Chaldaicè ſuam de quadringentis & triginta pronuntiat? Quòd ſi, vt commodiùs alio loco diceret, tam claris conceptiſque verbis animi ſui ſenſum expreſſit, vt niſi nugari voluerit, non expreſſius vident æquus rerum æſtimator vtrùm præſtabilius ſit ſcripturam Patribus, an Patres accommodare ſcripturæ. Deinde Ioſephum Ioſepho, Cyrillum Auguſtino, Euſebio Cæſarienſi Theophilum Antiochenum opponimus. Scribit quidem Ioſephus libro 2. cap. 6. ſecundum Geſlenij verſionem. *Reliquerunt autem Ægyptum menſe Xanthico, luna quintadecima, anno quadringenteſimo, poſtquam Abraham pater noſter in Chananaam venit, & poſt Iacobi migrationem in Aegyptum ducenteſimo decimo quinto*. Sed idem ſcripſerat initio capitis 5. *Flumen in multas foſſas diducere ſ[illegible]t iuſſi, & mœnia ex.ædificare, & aggeres extruere quibus inundationes fluminis arcerentur. Pyramidum etiam inſanis ſubſtructionibus vexabant gentem noſtram cogendo varias artes ediſcere, & laboribus ferendis aſſueſcere, atque in hunc modum*, τὸν τετρακοσίων ἐτῶν χρόνον, *per quadringentos annos fuit laboratum, Aegyptiis id agentibus, vt Iſraelitas nimio labore perderent: noſtris contrà omnes difficultates eluctari conantibus*. Hæc ille, vſque adeo mendacem memorem eſſe oportet.

Ioſephus ſibi contrarius.

22. Cyrillum, quamuis lxx. virorum authoritate compulſus nonnihil ex mora in Ægypto detraxerit, conſtat tamen de quadringentis annis nobiſcum conuenire: ſic enim ille apud Lipomanum in Cathena ſuper 12. caput Exodi. *Vbi in Geneſi ſcriptum eſt poſt quadringentos annos reuertentur filij Iſrael, annos tantummodo quos in Aegypto vixerunt enumerat; cum autem hic dicit quadringentos triginta annos etiam eos quos in terra Chanaan vna cum Iacob vixerunt, poſtquam ille è Meſopotamia redierat, comprehendit*. Theophilus quintus

Cyrilli teſtimonium.

poſt

poſt Petrum, Antiochenus Epiſcopus tum verbis conceptis tempora digerit ſecundum Chronologiæ noſtræ rationes, tum bellum Codorlahomoris ptimum omnium fuiſſe ſcribit, cuius extet ſiue in ſacris ſiue in profanis hiſtoriis memoria.

Theophili Antiocheni. Αὕτη, inquit, libro ſecundo ad Autolycum, ἀρχὴ ἐγένετο πρώτη τοῦ γίνεσθαι πολέμους ἐπὶ τῆς γῆς: *Hoc fuit primum initium bellorum quibus poſtea terrarum orbis exarſit.* Atqui ſi ducentis duntaxat & quindecim annis Iſraelitæ manſerunt in Ægypto, & vt communis eſt opinio Aſſyriorum, ante cladem quæ centum circiter annis ante Olympiadas contigiſſe narratur, per annos præter propter mille trecentos floruerunt, multis annis hoc bellum Nini & Semiramidis tes geſtæ præceſſerant: non præceſſerunt autem Theophili ſententia. Vnde efficitur ex eiuſdem Theophili mente filios Iſrael in Ægypto pluribus annis eſſe verſatos. Sed hoc fortaſſe fuſiùs & commodiùs ſuo loco tractabitur.

Africani. 23. Omitto Africanum qui cùm Aſſyriæ monarchiæ annis MCDLXXXIV. numeret, quadringentos ſaltem annos Iſraëlitarum habitationis in Ægypto videtur agnoſcere. Alioquin cùm ſecundum eos qui mille tantùm & trecentos annos huic Monarchiæ concedunt moram autem in Ægypto ducentis & quindecim annis definiunt, initium Aſſyriacæ Monarchiæ ad annum centeſimum quinquageſimum quartum à diluuio referri debeat, vt doctiſſimè Petauius oſtendit; ſecundum eos qui huic Imperio centum octoginta quatuor ad illos mille trecentos addiderunt, ſequeretur Aſſyriorum primordia pluribus annis anteceſſiſſe diluuium, niſi ducentis circiter annis ad motam Iſraelitarum adiectis, totidem annis diluuium in anteriora tempora ſubmoueretent, vt liquidiùs patebit ex iis quæ ſuo loco dicenda ſunt. (Lib. 9. de doctrina temp. c. 12. 13.)

24. Iam vt Auguſtino fiat ſatis, nec eũ ſine honore dimittamus, cùm ſcripturam ita legeret. ex LXX. Interpretum verſione, quæ tum communis habebatur: *Incolatus autem filiorum Iſrael, quem incoluerunt in terra Ægypti, & in terra Chanaan ipſi & patres eorum, anni quadringenti triginta:* cùm, inquam, ſcripturam legeret in hæc verba conceptam, nec linguarum orientalium notitiam haberet, quid aliud facere vel pro admirabili ſapientia potuit, vel pro pietate modeſtiáque Chriſtiana debuit, quàm vt Exodum ita caperet vt ſonabat? Paulum ſic interpretaretur, vt quoquo modo cum Exodo conueniret, ex annis Caathi rationes vtcumque probabiles, non ineptas quidem acceſſeret, quibus expreſſam, vt putabat, ſcripturæ ſententiam tueretur: totámque adeo ratiocinationem ex annis Caathi & Apoſtolo deductam in hæc verba concluderet: *Ex illa ergo promiſſione qua vocatus eſt Abraham, & credidit Deo, poſt quadringentos & triginta annos factam legem, dicit Apoſtolus, non ex tempore quo Iacob intrauit in Aegyptum: deinde etiam ipſa ſcriptura Exodi ſatis hoc ſignificauit. non enim dixit, incolatus filiorum Iſrael, quem incoluerunt in terra Aegypti, anni quadringenti triginta: ſed aperte dixit; quem incoluerunt in terra Aegypti, & in terra Chanaan ipſi & patres eorum.* E quibus aduertis non eam fuiſſe Auguſtini mentem vt Moſen duriſſima illa catachreſi ſiue ſyneedoche velut vnco impacto traheret in Pauli ſententiam, ſed potiùs vt leni quadam interpretatione, Moſi, quem ita locutum putabat, *& in terra Chanaan ipſi & patres eorum,* conciliaret Apoſtolum. Qui enim ptopter hæc Exodi verba ſic interpretatus eſt Paulum, aliter interpretatus fuiſſet, ſi hæc verba Exodo defuiſſent. (Auguſt.)

25. Qui ſi vel ab Hieronymo, vel ab alio quopiam monitus fuiſſet in codicibus Hebraicis aliter haberi, quid eum aliud dictum fuiſſe putas quàm 15. de ciuitate Dei, cap. 13. exeunte? Vbi cùm cauſſas erroris, qui in aliam LXX. Seniorum Chronologiam illapſus eſt, pluribus quæſiiſſet, ita concluſit: *Sed quomodolibet accipiatur, ſiue credatur ita eſſe factum, ſiue non credatur, ſiue poſtremò ita ſit, ſiue ita non ſit: rectè fieri nullo modo dubitauerim, vt cùm diuerſum aliquid in vtriſque codicibus inuenitur, quandoquidem ad fidem rerum geſtarum vtrumque eſſe non poteſt verum, ei linguæ potiùs credatur vnde eſt in aliam facta tranſlatio.*

26. Denique, vt ipſius Auguſtini verbis Auguſtino cæteriſque reſpondeam: *Ego fateor charitati tuæ,* inquit epiſtola quadam ad Hietonymum quæ in codice 19. numeratur, *ſolis eis ſcripturarum libris qui iam canonici appellantur, didici hunc timorem honorémque deferre, vt nullam eorum authorem ſcribendo aliquid erraſſe firmiſſimè credam. Ac ſi aliquid in eis offendero literis, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud quàm vel mendoſum eſſe codicem, vel interpretem non aſſecutum eſſe quod dictum eſt, vel me minimè intellexiſſe, non ambigam. Alios autem ita lego vt quantalibet ſanctitate doctrináve præpolleant, non ideo verum putem quia ipſi ita ſenſerunt: ſed quia mihi vel per illos auctores canonicos, vel pro-*

Digitized by Google

babili ratione, quòd à vero non abhorrent, perſuadere potuerunt. Quare, mi Philalethes, ſi veritatem amas, vt certè amas, Chronologos miſſos in præſentia faciamus, & nullis arbitris ipſa ſcripturæ verba trutinemus: Patres ipſos, quos interdum adhibebimus authores, ad rationis & ſcripturæ potiſſimum amuſſim exigamus.

IX. *De variis ſcripturæ tranſlationibus.*

27 DVm hæc ille loqueretur, interim ad riuulum quemdam acceſſimus pulchrum quidem & amœnum, vt eminus videbatur: ſed quàm magis accedebamus, tam magis apparebat luto, fuco, vluis cæteriſque herbis paluſtribus oppletus. Acceſſi nihilominus, in genua procubui ſitiens & anhelans, caput demiſi, totum, vt mihi videbar, riuum faucibus occupare geſtiens, niſi anguis, qui latebat in ripa repente ſinuoſis ſpirarum anfractibus ſe conuoluent, oculis eminentibus, tumidis veneno ceruicibus emerſiſſet, inclamante iampridem Genebrardo, Fuge hinc, fuge hinc,

—latet anguis in herba.

Riuulus iſte, merum venenum. Imò, mi Philalethes, hunc deſeramus, & ipſum fontem adeamus. Vicinus eſt, & vulgo quidem ignotus, mihi tamen à pueritia notiſſimus.

28. Ego partim ſiti, partim timore propemodum enectus, buccis trementibus, aridis & male cohærentibus verbis me audientem dicto fore reſpondi, & per breue ſpinetum ad fontem limpidiſſimum purrotem electro, marginum veſtitu vindiſsimo prætextum, gelida perennitate in clementi iugo ſcatentem peruenimus. Tanta tamen erat aquarum iugiter manantium profunditas, vt nec facilis eſſet hauſtus, & aqua ſubnigricans interdum videretur, quam proinde κρήνην μελάνυδρον, Homerus vocare potuiſſet. Acceſſimus tamen, & ſitim, quantum haurire per altitudinem licuit, ex ipſo fonte ſedauimus. Deinde, cùm reſtincta iam ſiti attentiùs omnia luſtrare cœpiſſem, aduerti diuerſos canales ex vno fonte deductos: lutulentos alios, & cœnoſos, alios herbis ſuccreſcentibus longâ colonorum ineuriâ ſqualentes, alios puros & ſinceros, ſed vnum præ cæteris lympidum, illimem totum argenteum, eminulis ripárum ſuperciliis fimbriatum, tum ego, *Hac*, inquam mi Genebrarde,

—ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub vmbra,
Hic viridis tenera prætexit arundine ripas
Riuulus, éque ſacra reſonant examina pinu:
Hic Ver purpureum: varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt vmbracula vites.

Atque, vt aſſedimus: Equidem, inquam, mi Genebrarde, quid eſſet nectar Deorum hactenus neſciebam; nunc mihi primùm videor expertus. Aut, vt noſtra potiùs attingam, parum eſt dicere terrã hanc lacte & melle manare, eductum mel de petra, oleúmque de ſaxo duriſſimo: ipſum mihi fontem *torrentémque voluptatis* libaſſe & etiamnum videre videor, qui *lætificat ciuitatem Dei.* illud tamen mirum mihi videtur, quæ ſit illa tot canalium ex vno eodémque fonte ductorum diuerſitas: cur alios lutum & fucus opplêrit, iſtum autem præ cęteris ita videamus excultum & amœnum, vt ipſæ eum Charites, amœnaſſe videantur.

29. Tum Genebrardus: Fons, inquit, quem vides, eſt ſacræ Scripturæ textus Hebraicus: riuuli ex hoc fonte deducti, variæ ſunt tranſlationes, quarum aliæ fuco & fallacia per hæreticorum improbitatem obductæ ſunt: aliæ per inſcitiam & temeritatem quorumdam interpretum lutulentæ: Riuulum hunc, quem in propinquo vides, aquilices ſeptuaginta duxerũt, amœniſſimum quidem, & longè pulcherrimum, ſed ita iampridem herbis ſubnaſcentibus oppletum, vt ille ipſe Sixtinus emendator, adhibitis Theologorum doctiſſimis, negauerit fieri potuiſſe, vt in quantumuis expurgato exemplari non aliqua macula ſupereſſet: ſatiúſque duxerit locos aliquo modo ſuſpectos, quemadmodùm habentur in archetypo relinqui, quàm eos ex alicuius ingenio aut coniectura emendari, vt diſertis verbis in præfatione teſtatur. Interpretatio 70. ſeniorum

30. Hanc autem aquam, cui nunc adſidemus, obliquo riuo leniter trepidantem, ſenex quidam Betlehemiticæ rupis incola, his in ſyluis celeberrimus ſupercilio cliuoſi illius verticis elicuit.

—Illa cadens raucum per lænia murmur
Saxa ciet, ſcatebriſque arentia tẽperat arua

fidei Chriſtianæ. Vides quàm purus, quàm ſincerus hic latex? illa ipſa collium æternorum iuga, è quibus fons Hebraici textus ebullat, ipſa, inquam,

Tota natant criſpis iuga motibus, & tremit abſens Tranſlatio Hieron.
Pampinus.

Poſſis vel in fundo conchulas & oſtrea numerare. *—lucétque, latétque,*
Calculus, & viridem diſtinguit glarea muſcũ.

Lucet iis qui ſcripturæ verba purè, & prout ſonant, interpretanda ducunt: latet iſte calculus & Chronologiæ ratio eos quorum obtutûs nimia ſubtilitas, quaſi nebula quædam intercipit, officitque, ne purum & genuinum ſcripturæ ſenſum liquidò poſsint intueri. Vide quàm nos amœnitas iſta delectet, nec delectet ſolùm, ſed etiã ſine ſatietate delectet, quãtas veneres habeat arbotũ iſta proceritas, hæc aquila, hæ arenulæ, hi riparum tori. Factitium hunc opere teſſelato, emblemate vermiculato ſubſterni, arbores in quincuncem ordinari, ſectis ad vnguem ramulis in hominum aut belluarum figuras effingi. Iam hæc omnia leporem & gratiam amittent, quaſi amœnitas amœnitatis acceſſione deceſſerit. Ita eſt, mi Philalethes, veritas tanto expoſitionum artificio non delectatur: eo ſenſu vult explicari qui primus ſolet occurrere: vt

Ἁπλῶς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ.

vt veritatis candida & ſimplex eſt oratio, ita ſimplex eſſe debet explanatio veritatis, quanto ad inueniendam veritatem præſtantior eſſet interpretum induſtria,

--Viridi ſi margine clauderet vndam
Herba, nec ingenuum violarent marmora ſophum?

Si hic, inquam, riuus nullo fucaretur artificio, nec ingenioſiùs aut ſubtiliùs quàm expedit, ad figuras tropóſque traheretur.

31. Si neſcis, riuulus hic eſt verſio communis, ſiue vulgata, quæ vt puta eſt, ſincera & ſimplex, ita ſine fuco tractari deſiderat: & quanta quanta eſt, ab Hebraico fonte acceſſitur, & ſi qua habet interdum quæ minùs concinere videantur, tamen re vera conſentiunt. Nonnullæ quidem dictiones, quaſi ſcatebræ in ipſo tranſlationis alueo videntur enaſci, re tamen ipſa à primario fonte per occultos meatus emanant. Neque cùm quæritur mens & interpretatio ſcripturæ, ſemper ad Hebraicum textum ita refugere debemus, vt quicquid textui primario verſio communis adiecerit, id continuò falſum aut dubium eſſe ſtatuamus. verbi cauſſa, Exod. 2. v. 1. dicitur in textu principe *vir egreſſus de domo Leui*, addit interpretatio latina egreſſum eſſe *poſt hæc*, quæ videlicet ſuperiori capite narrata fuerant. Neque tamen quicquam cauſſæ eſt cur illa verba, *poſt hæc*, vel penitus reſpuantur, vel ſaltem in dubium vocentur. Iudicum 4 v. 1. ſecundum hebraicam veritatem dicuntur filij Iſrael addidiſſe vt peccarent, & Aod mortuum fuiſſe: tranſlatio communis etiam tempus deſignat, quo peccatis nouis vetera peccata cumularunt. nec tamen ideo negari debet id poſt Aodi mortem contigiſſe, aut in dubium vocari translatio latina, quia tempus in hebræo minùs expreſſum eſt 1. Paralip. capite 1. exeunte legitur ſecundum hebraicam veritatem, *& mortuus eſt Adad & fuerunt duces Edom.* an autem ſub Regibus fuerint ij Duces, an poſt eos Reip. gubernacula ſuſceperint, non ſatis oſtenditur. Neque propterea verſionem vulgatam repudiare debemus clariſſimè tempus notantem. *Adad autem mortuo, Duces pro Regibus eſſe cœperunt.* Neque obſcuris & ambiguis clara obſcuranda ſunt, ſed obſcura claris & perſpicuis illuſtranda: cùm præſertim vulgatam hanc latinam editionem Concilij Tridentini confirmet authoritas. Sed vt ad ipſam controuerſiam aliquando veniamus.

X. *Examinatur locus Exodi, & ex eo probatur habitationem filiorum Iſrael in Ægypto annorum quadringentorum triginta fuiſſe.*

32. Video Moſen accurati Chronologi munere perfunctum, verbis puris & candidis, notatis diligenter ſingularum generationum annis ab Adamo ad Iacobum vſque, ſeriem texuiſſe. *Quòd enim quorumdam* (verba ſunt Auguſtini lib. 16. de ciuit. Dei, cap. 14.) *quos eadem ſcriptura commemorat, tacentur anni, non ſunt in hoc ordine, in quo temporum dinumeratio deceſſione gignentium, & genitorum ſucceſſione contexitur.* Video poſt Iacobum aliam à Moſe computandi temporis initam eſſe rationem. Non enim ſcribit quoto patrum ſuorum anno Caathus, Amramus & Moſes geniti fuerint, ſed tempus habitationis filiorum Iſrael in Ægypto, quam ab anno Iacobi trigeſimo ſupra centeſimum inchoatam eſſe liquet, diligenter, enucleatè, notatis etiam menſe & die profectionis, hiſtoricè, non figuratè aut declamatoriè computauit. Cùm enim Exod. 12. v. 17. & 18. Deum ita loqui feciſſet. *Et obſeruabitis azyma: in eadem enim ipſa die educam exercitum veſtrum de terra Ægypti*, &c. *Primo menſe, quartadecima die menſis, ad veſperam comedetis azyma.* Verſu tandem quadrageſimo narrationem ita contexuit. *Habitatio autem filiorum Iſrael, qua manſerunt in Ægypto, fuit quadringentorum triginta annorum. Quibus expletis, eadem die egreſſus eſt exercitus Domini de terra Aegypti.* Video legem Auguſtini eſſe certiſſimam, & omnium Theologorum plauſu exceptam, quam ille pluribus locis inculcat, vt quoties in ſcriptura rerum ge- Verba ſcripturę quãtum fieri poteſt, in proprio ſẽſu capiẽda.

ſtarum inſtituitur narratio, verba quantum fieri poteſt, in propria & genuina ſignificatione capiamus.

Α'γροικός εἰμι. ϗ σκαφὴν σκαφὴν λέγω.

33. Sum ruſticanus & ligonem, ligonem appello: ſtiuam, ſtiuam: bidentem, bidentem. Cupio in exponenda ſcriptura *non plùs ſapere quàm oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem.* Si quid in alijs ſcriptis occurrit, quod equidem non puto, ſed ſi quid occurrit quod huic Moyſis Chronologiæ tenebras offundat, cæteros authores canonicos ad Moſis, qui rem ex profeſſo tractauit, amuſſim exigo, & inter ſe conciliare contendo: ſi non poſſum malo meam inſcientiam confiteri, quàm à ſenſu quem verba præſeferunt, quique primus obuius eſſe ſolet, in explicanda Moſis Chronologia diſcedere. Ait habitationem filiorum Iſrael, qua manſerunt in Ægypto, fuiſſe quadringentorum triginta annorum: filios Iſrael, non Abrahamum auum Iſraelis: Ægyptum, non Ægyptum & terram Chanaan: quadringentos triginta, non ducentos quindecim annos intelligo. fac eum voluiſſe clariùs & explicatiùs animi ſui ſenſum exprimere: quibus tandem verbis id conſequi potuiſſet? Nullis, opinor, niſi quòd lingua princeps habet etiam neſcio quid expreſſius. Reuoca illud in mentem quod ex illo fonte libaſti. Hoc erat, ni fallor ומושב בני ישראל אשר ישבו *& ſeſſio filiorum Iſrael, quæ ſederunt in Aegypto triginta anni, & quadringenti anni.* ויהי מקץ *& factum eſt à fine triginta annorum, & fuit* בעצם היום הזה *in articulo diei illius egreſſi ſunt omnes exercitus Domini de terra Aegypti.* Seſſio, inquit, qua ſederunt, vt intelligas eos ex quo Aegyptum incolere cœperunt certam ibi ſedem habuiſſe. In articulo diei illius, vt agnoſcas eum definitè loqui, & egreſſionis tempus accuratè deſcribere.

Non potuit Moſes clariùs ſe explicare.

34. Quod quibus tandem verbis diſertiùs exprimere potuiſſet? Video quid artideas. Addidiſſet, inquis, Moſes hanc cautionem ne lectores ſuos in fraudem induceret. Loquor de filijs Iſrael propriè dictis, non autem de Abrahamo auo Iſraelis, qui ante ducentos annos iam deſcenderat in Aegyptum, & in ea non multis menſibus habitarat. Næ tu ridiculum reddes hiſtoriæ ſcriptorem, ſi huiuſmodi præcautionum quiſquilijs eius orationem infercias, vt ſi cùm dixi me decem annos habitaſſe Romæ, parum me diſertè locutum putem, niſi adiecero me de auo meo non loqui qui ante centum annos Romam inuiſerat, & in vrbe duobus menſibus habitarat.

35. Et verò qui Moſen aliter interpretandum putant, quantis ſe difficultatum nodis intricant? quantas cōgerunt explicationum offucias? quàm nouos hebraiſmos dicam? an barbariſmos effingūt? Aiunt filiorum Iſrael nomine Abrahamum ipſum Iſraelis auum συνεκδοχικῶς comprehendi. Sed quis auum aut patrem alicuius eiuſdem filium appellet? Nomen, inquiunt, בן filij apud Hebræos eſt πολύσημον. Audio. Sed quis vnquam pro patre aut auo vſurpari filii nomen audiuit? Aegypti vocabulo non Aegyptus ſola, ſed etiam Chanaanitis regio continetur. Et illud audio. ſed quis vnquam huiuſmodi ſiue ſynecdochen, ſiue catachreſin & abuſum vocis audiuit? Abraham primo ſuæ peregrinationis anno profectus eſt in Aegyptum. ex quo definite ad exodum anni quadringenti triginta numerantur. Hoc etiam dici non ignoro. Et quidem ex Aegypto reducem fuiſſe conſtat, priuſquam Iſmael naſceretur. quoto autem peregrinationis anno fames acciderit, & ipſe fame compulſus in Aegyptum deſcenderit neque ſcriptura dicit, neque mortalium cuiquam, ſcriptura tacente, compertum eſt; & cùm in terra Chanaan ter ſedes mutaſſe, duóque diuerſis in locis altaria, priuſquam in Aegyptum deſcenderet, excitaſſe ſcribatur, ſi hariolari liberet, dicerem eum ante profectionem hanc aliquot annis in terra Chanaan eſſe verſatum. Quare cum tempus migrationis Abrahami in Ægyptum nemini compertum eſſe poſſit, neceſſe eſt incerta ſit illa Chronologia quæ ab illo profectionis anno, tanquam à capite deducitur.

Difficultates contrariæ ſententiæ.

36. Sed quoniam ita volunt, faciamus hanc Patriarchæ migrationem primo peregrinationis anno contigiſſe. Quis eis tandem reuelauit ab anno Abrahami ſeptuageſimo quinto ad Moſis octogeſimum, annos definitè quadringentos triginta numerari? Ab anno, inquiunt, Patriarchæ ſeptuageſimo quinto ad Iacobi centeſimum & trigeſimum, ducenti quindecim numerantur: totidem annis Iſraelitæ morati ſunt in Aegypto: hos in vnam ſummam ſi collegeris, quadringenti triginta colligentur. Sed quæ tandem iſta ratiocinatio? Vnde colligunt inter Iſraelis deſcenſum & Moſis exitum, annos ducentos & quindecim eſſe computandos? Exodi teſtimonium doctiſſimè videlicet exponunt, quòd à prima profectione Abrahami anni quadringenti triginta numerantur; eos porro numerandos affirmant, quia cùm ſcriptura manſionem filiorum Iſrael in Aegypto annis quadringentis triginta definit, Abrahamum

Petitio principij.

& terram Chanaan nomine filiorum Iſrael & Ægypti συνεκδοχικῶς comprehendit. Quid eſt, quod aiunt, principium petere ſi hoc non eſt? ſine controuerſia in circuitu ambulat,

--- magnumque agitata per orbem,
Eludit gyro interior, ſequiturque ſequentē.

37. Iam cùm Patriarcham vix annum integrum in Ægypto manſiſſe colligatur ex 12. Geneſeos, ac proinde ſi primo ſuæ peregrinationis anno illuc profectus eſt, neceſſe ſit cum in terram Chanaan rediiſſe quatuor & viginti circiter annis priuſquam Iſaac ex eo naſceretur, cùm Ioſephus centeſimo circiter & ſexageſimo Iſaaci anno primus Iſraelitarum poſt illam peregrinationem Abrahami abductus fuerit in Ægyptum, manifeſtè colligitur ducentis propemodum annis Iſraelitarum neminem pedem in Ægypto poſuiſſe, quos violentum videtur eo annorum ſpatio, quibus Ægyptum incoluerunt, includere. Et eam, inquiunt, ob rem Ægypti nomine terram Chanaän, filiorum Iſrael appellatione ipſum Abrahamum caput & principem gentis illius vna συνεκδοχῇ contineri contendimus.

--Nimirum hæc illa Charybdis
Hos Helenus ſcopulos, hæc ſaxa horrenda canebat.

Hæc illa catachreſis, hæc ſynecdoche, quam Petauius vir apptimè doctus admittit quidem, ne ſe torrenti Chronologorum opponat, ſed duriſſimam eſſe, & eam duplicem confitetur. Tanta nimirum vis eſt veritatis vt à viris cordatis, etiamſi ſecus opinantur, ſui confeſſionem extorqueat.

Iulianus ad annum Moſis 80. 38. At enim, inquiunt, Genebrardus *cùm rigidè ſcripturam de quadringentis triginta annis habitationis in Aegypto interpretatur, ſeſe in difficultates inextricabiles conijcit, vt in generatione Leui quam D. Auguſtinus ad eius opinionem euertendam proponit aut plures annos quàm in ſcriptura habentur, tribui velit Amram & Caath, aut aliquot interiectos Leui nepotes deſiderari.* Equidem verbis hærere rigidè malum, quàm durè & violenter ab eorum natiua ſignificatione diſcedere. Sed hæc poſteà viderimus, illud in præſentia videndum.

XI. *Vtrum recentiores Chronologi prudenter ad explicandas difficultatum tricas ad illam duplicem catachreſim ſiue ſynecdochen receptum habuerint.*

39. HAc, aiunt, ſynecdoche poſita, & in ſenſum leniorem molliter inflexa, cætera quæ ad ſacram Chronologiam ſpectant, nullo negotio poſſunt, explicari: cohærebunt enim inter ſe, nec vlla reperietur in diuerſis ſcripturæ locis diſſenſio. Siquidem anni de quibus in Exodo à prima profectione Abrahami ad Moſis exitum 430. ab ortu Iſaaci 405. quos Deus compendij cauſsâ, demptis quinque ſuperfluis, Patriarchæ prædixerat, computantur, & ætas Caath & Amram huic numero bellè conſentit. Crederem, ſi omni difficultate ſublata, hac poſita ſynecdoche, de cætero Chronologis inter ſe conueniret. Sed cùm dùm de illa conuenerint, de reliquis immane quantùm diſſentiunt. Itaque alij annorum quadringentorum triginta caput à prima omnium profectione cùm egreſſus ex Vr Chaldæorum in Haran habitauit, vt quidem recentiores Hebræi, alij, vt Euſebius & alij paſſim à profectione ex Hatan in terram Chanaan, alij denique, vt Patæus, accerſere maluerunt ab anno Patriarchæ octogeſimo quinto, & illo nobili ſacrificio, confirmatáque denuo Dei promiſſione, prout Geneſis 15. fusè narratur. Vidi qui illam teſtamenti κύρωσιν vnde Paulus ad legem datam annos quadringentos triginta numerat, dicerent eſſe iuſiurandum illud à Deo poſt immolationem Iſaaci conceptum, quod Geneſis 22. cantico Zachariæ, & epiſt. ad Hebræos cap. 6. deſcribitur: quamuis vtriuſque κυρώσεως annus incertus eſt, vt qui inde annos illos auſpicantur, non expediant Chronologiæ rationes. Aduerſariorum diſſenſio.

40. Alij quadringentos ab Iſaaci natiuitate, alij ab eiuſdem ablactatione deducũt: ablactatum alij quinto, alij, ſi ſuperis placet, anno duodecimo contendunt, vt Hieronymus refert lib. de traditionibus Hebraicis. Dixiſſent anno vitæ centeſimo. Heſiodum auctorem laudare potuiſſent:

Ἀλλ' ἑκατὸν μὲν παῖς ἔτεα παρὰ μητέρι κέδνῃ
τρέφετ' ἀτάλλων.

Puer, inquit, annorum centum apud matrem educabatur. Alii ab ingreſſu Iacobi ad Moſis egreſſum numerant annos ducentos & decem; alii ducentos & quindecim, alii pauciores ducẽris, vt hoc loco libeat cũ Timone Phliaſio in Sillis apud Clementem Alexandr. Euſebium & alios exclamare.

Τίς γάρ τούσδ' ὀλοῇ ἔριδι ξυνέηκε μάχεσθαι;
Νείκεος σύνδρομος ὄχλος· ὁ γὰρ σιγῶσι χολωθείς
Νοῦσον ἐπ' ἀνέρας ὦρσε κακήν· ὀλέκοντο δὲ πολλοί.

Quis commiſit eos ſæuâ contendere lite?
Rixæ turba comes: Namque hæc exoſa ſilentes,

Aduerſariorum interpretatio violenta.

lampade tranſeunte, futurorum veritatem oſtenderet, & cum Abrahamo poſteriſque eius fœdus initet, certos ei caſtus cetemoniáſque præſcripſit. *Dictúmque eſt ad eum verſ. 13. Scito prænoſcens quòd peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſua, & ſubucient eos ſeruituti, & affligent eos quadringentis annis*: & verſ. 14. ſubnectitur. *Veruntamen gentem cui ſeruituri ſunt, ego iudicabo: & poſt hæc egredientur cum magna ſubſtantia.* Qui moram in Aegypto ducentis quindecim duntaxat annis circumſcribunt, per *terram non ſuam*, non vnam interpretantur Aegyptum, ſed etiam ſignificari putant Chananęam. Quadringentos annos vel ab Iſaaci natiuitate, vel ab eiuſdem ablactatione deducunt, quo tempore cœpit affligi Patriarchæ ſemen *in terra non ſua*, videlicet in Chananæitide, cuius poſſeſſionem nondum inierat. Nam ſtatim poſt ablactationem Iſaaci, Iſmael, *qui ſecundum carnem natus fuerat, perſequebatur eum qui ſecundum ſpiritum*, ad Galatas 4. 29. Frigidum ſanè commentum, & ad eludendam difficultatem excogitatum. Quaſi verò Deus tanto ſacrificij, tanto figurarum apparatu, ludum puetilem, petulantiotem illum quidem, vnde Paulus allegoriæ cauſsâ perſecutionem appellat, ſed tamen ludum, vt è Geneſi 21. v. 9. liquet, Abrahamo prædixerit.

Lenior interpretatio Genebr.

45. Nos autem, qui filios Iſrael annis quadringentis & quod excutrit, in Ægyptó manſiſſe defendimus, *terram non ſuam*, in qua ſeruierunt, grauibúſque cladibus afflicti ſunt, vnam interpretamur Aegyptum, quam interpretationem illa ſuperiore minùs putamus eſſe violentam. Cùm enim Deus poſteris Abrahami terrã Chanaan promiſiſſet, iámque illi, ſi nondum ius in re, vt loquuntur, ſaltem ius ad rem ſuo tempore poſſidendam haberent, terra Chanaan magis eorum dici potuit, quàm non eorum. Quid? quòd de illa terra loquitur duntaxat Deus, de qua poſt ſeruitutem egreſſi ſunt cum magna ſubſtantia? Vnde porro egreſſi? è Chananæa? minimè gentium: vnde igitur? ex Aegypto. Quò tendebant in Chananæam. *Generatione autem*, inquit, *quarta reuertentur huc*, igitur vt egreſſus ab ingreſſu, profectio ab reditu, ſic Aegyptus non eorum terra à Chananæa eorum terra diſtinguitur.

46. Quòd niſi res tam claris argumentis ſigniſque luceret, ex ipſo ſonte libarem, & aliquid è textu principe ad explicationem huius loci proferrem illuſtrius. Vbi enim nos legimus, *in terra non ſua*, legunt Hebraicæ בארץ לא להם *beerez lo lahem. in terra non ipſis*. i. in terra non ipſis debita, non promiſſa, non deſtinata. Sed hæc libens omitto, ne ſi ad Hebraicam veritatem confugeto, videar latinæ tranſlationi diffidere.

47. Aiunt ſemen Abrahami dici peregrinum fore in tetta non ſua quadringentis annis, non quòd omnes illos annos in Aegypto exegerit, ſed quòd illud annorum quadringentorum ſpatium *in terra non ſua* compleuerit. Et quidem adferunt teſtimonium Auguſtini de annis Tharæi, qui in Chatra quinque & ducenti facti fuiſſe dicuntur Geneſis 11. exeunte, *non quia ibi omnes acti ſunt, ſed quia ibi completi ſunt.* Verùm iſte loquendi modus habetur apud ſolos ſeptuaginta ſeniores, quorum authoritas, vel potiùs mendoſa lectio videtur eruditi debeátne nobis contra codices Hebræos, Chaldæos, Latinóſque præſcribere.

48. Addunt Cornelius, Tirinus, Saluianus aliique clauſulam hanc ex Iudith vlt. v. 28 depromptam. *Manſit autem in domo viri ſui annos centum quinque*, id eſt, vt interpretantur, ad annum vitæ ſuæ quintum & centeſimum: non, inquiunt, quòd omnes in domo viri ſui annos illos egerit, ſed quòd illos ibi complêrit, ita cùm ſemen Abrahæ dicitur peregrinatum fuiſſe quadringentis illis annis in terra non ſua, ſic intelligere debemus non quaſi quadringentis illis annis in Aegypto verſati ſint, ſed quòd in Aegypto quadringenteſimum ſuæ peregrinationis annum impleuerint. Verùm *Nil agit exemplum litem quòd lite reſoluit.* Iuditham torquent, vel potiùs præter naturam prætérque fatum ante diem occidunt, vt Moſen obtorto collo violentiùs trahant in ſuam ſententiam. Quaſi verò quicquam ſequatur abſurdi, ſi prout ſonant, ita ſcripturæ verba capiamus, & Iuditham putemus vltra quintum & centeſimum annum vitam aliquamdiu protogaſſe; & cùm verbi cauſsâ, decimo quinto ętatis anno mariti domum ducta fuiſſet, in ea manſiſſe ad annum vitæ trigeſimum ſupra centeſimum. Quod explicari facillimè poterit, ſi cum antiquis omnibus quotquot quindecim primis Eccleſiæ ſeculis ætatem Iudithæ quæſierunt, eam dicamus poſt ſeruitutem Babylonicam floruiſſe. Iudith ætas.

49. Sed nimirum, vt oculus aliquo colore ſemel imbutus, quicquid aſpexerit, eodem colore perfuſum ſibi videtur intueri, ita plerúmque animus præiudicatis ſententiis occupatus, quicquid in ſcriptura deinde legerit, id etiam inuitum trahit ad primas ſuas notiones: & eruditi viri, cùm ſibi

perſuaſerint filios Iſrael ducentis duntaxat quindecim annis in Aegypto ſubſtitiſſe, Chronologiæ ſuæ ſcripturam inuitam & repugnantem accommodant, inuitam dico & repugnantem niſi forraſſe non aptus iſte conflictus eſt. Cùm ſemen Abrahæ dicitur peregrinum fore in terra non ſua, his verbis aiunt non ſolam Aegyptũ, ſed etiam Chanaanitidem contineri. At Deus ipſe Geneſis 31. v. 3. ita Iacobum affatur. *Reuertere in terram patrum tuorum*, quibus verbis ſine controuerſia Chanaanitidem intelligit. Igitur Dei iudicio terra Chanaan Abrahæ & ſeminis eius fuit: Chronologorum interpretatione non fuit; cùm facillimè tamen interpretari poſſimus ſemen Abrahami peregrinum fuiſſe in terra non ſua, videlicet in Aegypto annis quadringentis triginta, quos Deus, vt fieri ſolet, prætermiſſis numerorum minutiis quadringentos appellat.

XIII. *Vtrùm ab annis Caathi, Amrami, & Moſis bene colligatur habitationem filiorum Iſrael in Ægypto annorum* CDXXX. *non fuiſſe.*

50. Venio nunc ad inextricabiles illas difficultates ab annis Caathi & Amrami petitas, à quibus nos extricati non poſſe confirmant; & reſpondeo concepta nos habere verba, quibus ſine ambiguitate dicitur habitatio filiorum Iſrael, qua manſerunt in Aegypto, fuiſſe quadringentorum triginta annorum: quæ autem de annis Caathi & Amrami narrantur, poſſe variis modis explicari: nihilque penitus inde colligi quod vel noſtras conturbet, vel aliorum explicet rationes. Nam & negari poteſt Caath iam natum fuiſſe, cùm Iſrael Aegyptum ingreſſus eſt. Her enim & Onan conſtat iam mortuos fuiſſe Eſron & Amul multi natos nondum fuiſſe putant, licet inter filios Iſrael Geneſ. 45. numerentur. Imò & ibidem inter filios Beniamini nonnulli recenſentur, quos LXX Seniores non filios, ſed nepotes fuiſſe ſcribunt. Qui certè nati nondum eſſe potuerunt, cùm eorum auus Beniamin vixdum ætatis annum quartum & vigeſimum attigiſſet. Nihil igitur à nobis extorquet vt Caath in deſcenſu Iacobi iam natum eſſe fateamur, quantumuis inter filios Leui numeretur. Cúmque ſcriptura tacuerit quoto ætatis anno genuerit Amramum, vt in texendis aliorum genealogiis Chronologiam ſtabilire ſolet, nihil hinc elici poteſt ad explicandam annorum rationem, quibus iſti moram Hebræorum in Ægypto definiunt.

Neceſſe non eſt vt Caath natus iam fuerit cùm Iacob in Ægyptum deſcenderet.

51. Neque verò nobis magnopere luctandum eſt, vt illas difficultatum tricas, quas ex annis vtriuſque nobis opponunt, eluctemur. fatemur enim ex annis Caathi centum triginta tribus, Amrami centum triginta ſeptem, Moſis octoginta, non maiorem quàm trecentorum & quinquaginta ſummam exiſtere. Sed negamus generationes omnes inter Leui & Moſen eſſe numeratas, vnúmque putamus, aut alterum ſtemmatis caput præteritum à Moſe fuiſſe. vt citiùs ad narrationem deueniret; Neque enim ex ijs verbis quæ Exod. 6. v. 18. habentur. *filij Caath Amram & Iſaar.* aut ex illis Num. 26. v. 58. *Caath genuit Amram:* certò colligi poteſt Amram filium potiùs Caathi fuiſſe, quàm nepotem aut etiam abnepotem. Hoc eſt, inquiunt, ſomniare, & citra neceſſitatem nouas generationes obtrudere. Quaſi verò ipſi ſub Atlante nati nunquam ſomnient, aut ſemper grauiores habeant augendi ſtemmatis rationes.

Neceſſe nõ eſt vt generationes omnes inter Moſen & Leui fuerint numeratæ.

52. Sed ſi recentiorum Chronologorum plenque non ſolùm Cainanum iuniorem inter Arphaxad & Sale interſerunt, ad quod videri poterant Lucæ authoritate compulſi; ſed etiam, ad quod eos nulla neceſſitas vrgebat, propter eum annos triginta Chronologiæ ſuæ adiiciunt, licet Geneſ. 11 v. 12. conceptis verbis habeatur. *Porro Arphaxad vixit triginta quinque annis, & genuit Sale:* ſi Titinus aliique inter Chus primogenitum Chami, & Nemrodum Chus ſiue Saturnum neſcio quem, Chuſi prioris filium, Nemrodi patrem inculcant, quamuis Geneſ. 10. v. 6. legatur. *Filij autem Cham, Chus & Meſraim.* &c. & v. 8. *Porro Chus genuit Nemrod*, nulla facta iunioris illius Chuſi mentione: & quidem inculcant, non quia neceſſarium, ſed quia commodum ipſorum Chronologiæ videtur: ſi non pauci, vt Tirinus & Salianus, inter Salmon & Obed vno Booſo non contenti duas alias generationes obtrudunt, & maiore etiam confidentia patrem, filium & nepotem eodem Booſi nomine indigitant, quamuis liber Ruth cap. 4. Primus Paralip. cap. 1. Matthæus cap. 1. Lucas c. 3. genealogiam ex profeſſo tractantes vnius duntaxat Booſi faciant mentionem: ideo autem duas haſce generationes adſciſcunt, quia non putant tam paucis generationibus tantum tempus potuiſſe percurri, quantum intercipitur inter Exodum & templum Salomonis, de quo 3. Regum cap. 6. v. 1. Si denique omnes conſentiunt tres à Matthæo generationes eſſe prætermiſſas

miſſas ſine diſpendio veritatis, cur non potuit Moſes aliquot è maioribus ſuis prætermittere vt ſtatim à Caatho filio Leui ad Amram patrem ſuum deueniret? aut cur nobis non liceat in hanc ſeriem vnum aut alterum caput intexere? cùm præſertim Eſdras lib. 1. cap. 7. maiorum ſuorum ad Aaronem vſque ſtemma perducens, ſex eorum prætermiſerit, quos è primo Paralip. cap. 6. conſtat eſſe ſupplendos.

Scriptura frequenter in genealogiis aliquos prætermittit.

53. Imò nec patrem & fortaſſe ne auum quidem in maiorum ſuorum ſerie nominarit. omnes, quantum eſt Chronologorum, cùm ab vno Tirino diſceſſeris, omnes, inquam, inter excidium templi, quo tempore Saraias Princeps ſacerdotum occiſus eſt, & ſeptimum Artaxerxis Longimani annum, quo miſſus eſt Eſdras Hieroſolymam cum ampliſſima poteſtate, annos ſaltem centum & triginta numerarunt. Plerique vt Salianus, centum & fere quadraginta: alij, vt Tornellus, huic etiam numero decem alios addiderunt. Qui autem pauciores annis illis centum triginta numeraret, nemo quod ſciam, inuentus eſt. Scaliger lib. 6. de doctrina temporum pag. 288. Eſdram aiens ſub Artaxerxe Memore floruiſſe, ducentos circiter annos inter necem Saraiæ, & Eſdræ legationem interceptos eſſe concedit. Tamen Eſdras ipſe maiorum ſuorum ſeriem pertexens, patre, & auo fortaſſe, qui priuati fuerant, præteritis ſe Saraiæ filium nominauit, vt mirari debeat nemo quoſdam à Moſe de ſuis maioribus prætermiſſos fuiſſe.

54. Quod ſi vnus & idem fuit Amram Caathi filius, cum Amramo Moſis patre, cùm Caathus quatuor duntaxat liberos mares, Amramus duos Aaronem & Moſen cum Maria ſorore, Aaron quatuor, Moſes duos tantùm ſuſceperit, atque adeo nouem duntaxat vel filij vel nepotes numerentur ab Amramo propagati, qui fieri potuit vt priore ſenſu qui habitus eſt à Moſe & Aarone *anno altero egreſſionis eorum ex Ægypto*, Numer. 1. iam tum octies mille & ſexcenta Caathitarum capita cenſerentur? præter fœminas, quas credibile eſt fuiſſe non multo pauciores. Quiſquámne ſibi perſuadeat tantam inter fratres diuerſitatem fuiſſe, vt eorū vnus vix nouem partim filios, partim nepotes haberet, reliqui tres

Non videtur idem fuiſſe Amrā Caathi filius, qui pater Moſis.

Et natos natorum, & qui naſcuntur ab illis,

ad quatuor aut quinque capitum millia ſinguli facilè numerarent? Scio non defuturas argutias hominibus ingenioſis & eruditis, quibus ad iſta reſpondeant.

55. Sed vide, mi Philalethes, quantum aduerſarijs largiar ex cauſſæ fiducia. Illud venit in quæſtionem, vtrùm commodiùs ſcripturam interpretentur, qui nomine filiorum Iſrael maiores ipſius Iſraelis, nomine Ægypti etiam Chananitidem ſynecdochicôs aiunt comprehendi: an qui contendunt ea verba *filij Caath Amram & Iſaar*: item, *Caath genuit Amram*, ſic intelligi poſſe vt Amram fuerit non filius immediatus, vt vocant, ſed vel nepos vel pronepos Caathi. Ego, ſi vel illi vnum tam duræ ſynecdoches exemplum è tota ſcriptura protulerint, vbi Abraham vel Iſaac filij Iſrael dicantur, vel ego proferre non potuerim ſexcenta ſcripturæ teſtimonia, quibus vel aliquot genealogiarum capita taceantur, vel aui & ataui poſteros genuiſſe, vel poſteri maiorum ſuorum, vltimorúmque adeo ſanguinis authorum filij dicantur, non ſolùm ſomniaſſe me, ſed etiam deliraſſe candidè profitebor. Atque hæc eſt inextricabilis illius nodi ſolutio.

XIV. *Ex annis Caathi demonſtratur moram filiorum Iſrael in Ægypto fuiſſe plus quam* CCXV. *annorum.*

56. Parum eſt hæc quæ de Caathi annis ſcribuntur, eorum rationibus non fauere, noſtris non nocere. Quid ſi etiam ex his conuelli funditus eorum Chronologiam paucis oſtendero? Ad hæc ego, Mihi, inquàm, mi Genebrarde, rem gratiſſimam feceris: ſic enim deſinent de annis Caathi moleſtiam nobis exhibere, nec me longitudo deterret, dum aliquod pretium diſputationis exiſtat. Tum Genebrardus, Hunc, inquit, alij recentiorum Chronologorum anno ætatis decimo quarto, alij vndecimo ingreſſum hariolantur, nec quemquam facilè reperias præter vnum Tornellium qui maiorem natu fuiſſe voluerit. Nobis diuinare non licet, ne ſomniaſſe dicamur. ſed ea quæ ipſi ſuo commodo finxerunt, admittimus: incommodo quidem noſtro: nam argumento, quod præ manibus habemus, aliquot annis iuniorem eſſe præſtaret. Admittimus tamen, & quod dant, accipimus, vel potiùs quod illi petunt, vltro concedimus.

57. Cùm igitur *anni Caath centum triginta tres*, vt Exodi 6. dicitur, quamuis eum iam puberem fuiſſe faciamus cùm Ægyptum ingreſſus eſt, neceſſe tamen eſt vt in Ægypto annos centum & viginti præterpropter exegerit. qui ſi octoginta Moſis annis accedat, ducentorum annorum ſummam colligemus. Aut igitur Iſraelitæ pluſ-

quam ducentis & quindecim annis in Ægypto manſerunt, aut quindecim duntaxat annorum ſpatium inter Caathi mortem & Moſis exortum interfuit. Hoc autem poſterius dici non poſſe liquet ex iis quæ cùm inter illius obitum & huius ortũ geſta narrentur, haudquaquam tamen tam anguſta temporis intercapedine claudi potuerunt.

58. Cùm enim dixiſſet Moſes Exod. 1. v. 5. *Erant igitur omnes animæ eorum qui egreſſi ſunt de femore Iacob, ſeptuaginta* (inter quos Caath, Geneſis 46. v. 11. numeratur) Ioſeph autẽ in Ægypto erat. Adiecit v. 6. & 7. *Quo mortuo & vniuerſis fratribus eius omniq; cognatione illa filij Iſrael creuerũt, & quaſi germinantes multiplicati ſunt, & roborati nimis impleuerunt terram.* E quibus ſatis apparet, poſt Patriarcharum obitum miram illam populi, qui ſuperſtitibus Patriarchis, omnique cognatione illa, mediocriter tantùm excreuerat, propagationem contigiſſe, quæ primùm animaduerſa Ægyptios exterruit, & nouo Pharaoni, qui ignorabat Ioſeph eiuſque beneficiorum memoriam longinquitate temporis obliteratam abiecerat, perſuaſit vt Iſraelitas affligeret. Quæ ne plus dicam, vix ac ne vix quidem toto decennio fieri potuerunt. Quomodo enim illa gentis Iſraeliticæ multiplicatio tam paucis annis notari potuiſſet?

59. *Præpoſuit itaque eis magiſtros operum, vt affligerent eos oneribus, ædificauerúntque vrbem Tabernaculorum Pharaoni, Phiton & Rameſſes.* Huic trium vrbium ædificationi quantum temporis tribuemus? cùm præſertim eo ipſo tempore populus mirum in modum excreuerit: *Quantóque opprimebant eos*, inquit, *tanto magis multiplicabantur & creſcebant.* Quod vbi Rex nefarius aduertit, aliam iniit extinguendi totius Iſraelitici nominis rationem, & obſtetricibus imperauit, vt in ipſo partu mares eliderent. Sed illæ contra Regis præceptum *conſeruabant mares. Bene ergo fecit Deus obſtetricibus, & creuit populus, confortatúſque eſt nimis.* verſ. 20. Quod hac occaſione minimè notaretur ſi vno dũtaxat aut altero anno Regem fefelliſſent obſtetrices. Quomodo enim tam anguſto tempore creſcere & cõfortari populus earum beneficio potuiſſet? Quod cum animaduerteret Pharao, mares in lucem editos in flumen proiici mãdauit.

60. Atque his omnibus ordine tranſactis initio capitis 2. ſecundum latinam verſionem authoritate Concilij receptam, Hebraico textu non refragante, ſubnectitur. *Egreſſus eſt poſt hæc* (videlicet poſt impia Regis edicta, vt exponũt Rupertus & Abulenſis) *Egreſſus eſt*, inquit, *vir de domo Leui poſt hæc, & accepit vxorem ſtirpis ſuæ.* Is fuit Amramus Moſis pater, de quo Exodi 6. verſ. 20. *Accepit autem Amram vxorem Iocabed patruelem ſuam, quæ peperit ei Aaron & Moſem.* cuius nuptiæ ſine controuerſia multis annis ante Moſis exortum contigerunt. Aaronem enim fratrem habuit toto triennio maiorem, vt liquet è cap. 7. v. 16. Sororem autem Mariam multo prouectiorem. Nam, vt omittam Hebræorum nugas, (*Qualiacunque voles Iudæi ſomnia vendũt*, Iuuenal. ſat. 6.
qui apud Lyranum & Abulenſem eam è duabus illis obſtetricibus alteram fuiſſe fabulantur) vt, inquam, hos omittam, iam adoleuerat, cùm infans expoſitus eſt Moſes. Cùm enim, vt dicitur cap. 2. v. 3. mater ætas Mariæ ſororis Moſis.
eum celare iam non poſſet, *Sumpſit fiſcellam ſcirpeam, & liniuit eam bitumine ac pice, poſuitque intus infantulum, ac expoſuit eum in carecto ripæ fluminis, ſtante procul ſorore eius, conſiderantéque euentum rei.* Quæ conſideratio prudentiam inſinuat pluſquã puerilem. Quid? quòd aduertens filiam Pharaonis infantuli miſericordia commoueri, ad circulum acceſſit, & in conſilium admiſſa prudenter occaſionem arripuit, ſagaciſſimè modum commenta quo ſine periculo, lactandus Reginæ ipſius authoritate, materno gremio redderetur infantulus? Filia Pharaonis *cernens in fiſcella paruulum vagientem, miſerta eius ait: De infantibus Hebræorum eſt hic. Cui ſoror pueri: vis, inquit, vt vadam, & vocem ſibi mulierem Hebræam quæ nutrire poſsit infantulum? reſpondit: vade. Perrexit puella, & vocauit matrem.* Quæ qui puellæ ſeptenni, aut etiam minori tribuunt, neſcio quid concoquere non poſsint, quæ non miracula procudere.

61. Et ſanè iam tum temporis eam pubertatis & adoleſcentiæ metam attigiſſe tum Philo teſtatur lib 1. de vita Moſis ἔτι παρθένον adhuc virginem appellans, & duodecim quindecímve annorum fuiſſe non vno loco probat Abulenſis, tum ſignificat ipſa vox העלמה *haalma*, quã hoc loco Moſes vſurpat, eſt enim *alma* adoleſcentula. Vox *alma* Hebræis quid ſonet?

Iam matura viro, iam plenis nubilis annis.

De qua voce Hieronymus in Iſaiam 7. *Nunquam me arbitror* alma *in muliere nupta legiſſe, ſed in ea quæ virgo eſt, vt non ſolùm virgo ſit, ſed virgo iunioris ætatis & adoleſcentiæ*, &c. *vel certè virgo non puellula, & quæ adhuc virum noſſe non poſſet, ſed iam nubilis.* Et verò cùm ſepties tantum reperiatur in biblijs, ſemper nubilem agnoſcas, vt Geneſis 24. v. 43. Abrahami ſeruus herili filio quærens vxorem. *Et haalma*, inquit, *virgo quæ egredietur ad hauriendam aquam.* Pſalmo 68. v. 26. in medio עלמות

alamoth .i. *adoleſcentularum tympaniſtriarum*. Prouerb.cap.30.verſ.18.19.*Tria ſunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro. Viam aquilæ in cœlo, viam colubri ſuper terram, viam nauis in medio mari, & viam viri* בעלמות quod alij *in adoleſcentia*, alii *in adoleſcentula* tranſtuleтunt, Cantic.1.v.3. *alamoth adoleſcentulæ dilexerunt te*, Cantic.6.8. *ſexaginta ſunt reginæ, & octoginta concubinæ, & alamoth adoleſcentularum non eſt numerus*. Iſaiæ 7.v.14. *Ecce* העלמה *Virgo concipiet & pariet filium*. E quibus facilis coniectura eſt Moſis infantuli ſororem iam nubilem fuiſſe, ac proinde Amrami & Iocabedæ nuptias multis licet annis ab obitu Caathi, non paucis tamen ante Moſis exortum fuiſſe contractas, & audiendos non eſſe qui morã Iſraelitarum in Ægypto 215. annorum anguſtiis circũſcribunt, & quas aliis pedicas nexuerant, in eas ipſi ſe induerunt.

XV. *Reſpondetur authoritati Pauli inter teſtamentum confirmatũ à Deo & legem latam annos 430. numerantis.*

62. RESTAT igitur expurganda huius opinionis extrema munitio. Ait Moſes: *Habitatio autem filiorum Iſrael, qui manſerunt in Aegypto, fuit quadringentorum triginta annorum*. At Apoſtolus huius Chronologiæ caput non à deſcenſu Iacobi, ſed à dictis Abrahamo promiſſionibus accerſit epiſt.ad Galat. cap.3. Cùm enim dixiſſet verſ.16. *Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones & ſemini eius, non dixit, & ſeminibus quaſi in multis, ſed quaſi in vno, & ſemini eius, qui eſt Chriſtus*: adiecit verſ.17. *Hoc autem dico, teſtamentum confirmatum à Deo, quæ poſt quadringentos & triginta annos facta eſt lex, non irritum facit ad euacuandam promiſſionem*. Vel igitur ex Paulo Chronologiam ab anno Abrahæ quinto & ſeptuageſimo repetemus, quo primùm factæ ſunt promiſſiones, & in Exodo filios Iſrael ſic interpretabimur, vt hoc nomine dicamus Abrahamum Iſraelis auum comprehendi, eorúmque habitationem in Ægypto annorum quadringentorum & triginta fuiſſe, quamuis centum & nonaginta annis, qui illo CDXXX. annorum ſpatio clauduntur, ne vnus quidem Iſraelitarum Ægyptum adſpexerit. Sed cùm illa verba: *quæ manſerunt in Aegypto*, quandam temporis non interrupti continuationẽ importent: quàm hæc interpretatio ſit violenta, iam ſuperiùs oſtendimus. Vel illibata in Exodo proprietate verborum Paulum leniter explicatum Moſi conciliare conabimur.

63. Ac primò, quis nos meritò reprehendat, ſi cum Hieronymo dicamus Apoſtolum, qui omnibus omnia factus eſt, vt omnes lucrifaceret, debitorem Græcis & & Barbaris, ſapientibus & inſipientibus, Galatis quoque quos paulo ante ſtultos dixerat, ſtultum eſſe factum? *Non enim*, inquit, *ad eos his vſus eſt argumentis, quibus ad Romanos: ſed ſimplicioribus, & quæ ſtulti poſſent intelligere, & pene de triuio. Quod ne videretur imperitia, & non arte feciſſe, prudenter placat antè lectorem, & quæ dicturus eſt, temperat præfatione præmiſſa. Fratres, ſecundum hominem dico: quod enim dicturus ſum, non dico ſecundum Deum, neque ſecundum reconditam ſapientiam: & eos qui ſolido poſſunt veſci cibo, ſed ſecundum eos, qui ob teneritudinem ſtomachi lacteo rore paſcuntur*, &c. Subnectit tria quæ Apoſtolus non ſecundum Deum, ſed ſecundum hominem dixiſſe videatur. vnum, quòd ab humano teſtamento duxerit exemplum: alterum, quòd vim fecerit in eo quòd Deus numero potius vnitatis, quam numero multitudinis ſemen vſurpet, cùm ſcripturæ ſemper proferant numero ſingulari: tertium, quòd teſtamentum pro fœdere ſiue pacto, quòd Hebræo ſermone dicitur ברית acceperit. *Vnde manifeſtum eſt*, inquit, *id feciſſe Apoſtolum quod præmiſit, nec reconditis ad Galatas vſum eſſe ſenſibus, ſed quotidianis & vilibus, & quæ poſſint; niſi præmiſiſſet*, SECVNDVM HOMINEM DICO, *prudentibus diſplicere*. Hæc Hieronymus, & proponens quæſtionem hanc, quam præ manibus habemus, de mora filiorum Iſrael in Ægypto, & inſolutam relinquens: *Non enim parua res eſt*, inquit, *& à multis quæſita, neſcio an ab aliquo ſit inuenta*.

Paulus ad Galat. ſecundum hominem locutus.

64. Hanc igitur vt quæramus, & ſi fortè inueniamus, quid prohibet tribus iſtis ſecundum hominem dictis quartum annectere? vt Paulum dicamus argumentari ad hominem, vt loquuntur, & ſcribentem ad Galatas, non ex ſua, ſed ex eorum ſententia & ex LXX. Seniorum codicibus, prout vſu publico vitiati terebantur, hunc annorum numerum protuliſſe. Cùm enim LXX. Interpretes, vel potiùs eorum exſcriptores gloſſema quoddam edidiſſent, & iam tum apud eos legeretur; *Habitatio filiorum Iſrael, quæ manſerunt in Aegypto*, καὶ ἐν γῇ Χαναὰν, αὐτοὶ καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν. *Et in terra Chanaan, ipſi & patres eorum, anni quadringenti triginta*. non debuit criticum agere, & cum his Chronologiæ tricis moroſè cõflictari, ne longiùs digrediens ab inſtituto vel obſcuraret orationem, vel ſuæ vim argumentationis obtunderet, ſed ex eorum codicibus & conceſſis controuer-

ſiam, qua de agebatur, decidere, hoc pacto: Hoc dico teſtamentum confirmatum à Deo non irritum facit ad euacuandam promiſſionem ea lex quæ lata eſt poſt annos quadringentos & triginta, ſaltem, vt colligitur è veſtris codicibus LXX. interpretum. Neque enim in quacunque ſententia minus temporis intercedere potuit inter promiſſiones illas, & legis ſcriptæ lationem. An autem plus temporis interfluxerit, nihil ad inſtitutum. Cùm præſertim huic orationi falſitatis ſubeſſe nihil poſſit. Nam ſi lata lex eſt poſt annos DCXLV. à primis illis promiſſionibus dictis Abrahamo, quod ex Hebraico textu Latinâque verſione certò colligitur, multo magis poſt annos CDXXX. quod præſeferunt LXX. Interpretes.

65. Dum Genebrardus ita loqueretur, interim variæ voces audiri, ſylua clamoribus hominum, equorum hinnitibus, canum latratibus perſonare, vt iam vix alter alterum audire poſſemus. igitur officiente, auribus noſtris ſtrepitu, oculos ad ea, quæ gerebantur, aduertimus.

Ceruus erat forma præſtanti, & cornibus ingens.

anhelitu ſublimi, exertâ linguâ, demiſſis auribus, ſudore per totum corpus diffluente, grandibus lacrymis vbertim per ora manantibus, tremens, ſitiens, anhelans, curſu exhauſtus, labore confectus, vix vt iam poſſet aut fugam expedire, aut onus cornuum ſuſtinere. Canes à tergo, equi, venatores

Per rupes, ſcopuloſque adituque carentia ſaxa,
Quaque eſt difficilis, quaque eſt via nulla, ſequuntur.

antè plagæ, vari, retia, formido verſicolore plumarum variegata contextu, ille tamen etiam per auias rupes & ſcopulos:

Mille fugit refugitque vias, at viuidus vmber
Hæret hians, iam iamque tenet, ſimilíſque tenenti,
Increpuit malis, morſuque, eluſus inani eſt.

Quid plura? nihil iam propius aberat, quàm vt plures catuli à tergo, à latere, à dextra, à ſiniſtra, in clunes, armos, ilia dentem impingerent, cum nos qui proſpectum longiùs petituri, diutiuſque fruituri ſpectaculo, è riuulo ad editiorem tumulum euaſeramus, ceruum alterum recentem, integrum, vegetum, elata ceruice, ſubrectis auribus, pedes ad curſum explicatos molliter reponentem alterna crurum volumina replicantem, perſultantem, & quaſi catulis inſultantem aduertimus. Ringere illi primo, baubari, nictare, gannire, vlulate, latrare: deinde omiſſo legitimo illo, quem primùm è cubili deiecerant, ad hunc ſubdititium, reuocantibus fruſtra dominis ſe conuertere. Et ne diutiùs hic morer Poſt quā ille ſuppoſititius recens fatigatos tantiſper illuſit, & per diuerſas circumduxit ambages, incredibili celeritate, citiùs quàm hæc loquor, inſequentem canum turbam fruſtratus ex oculis eorum euanuit. Illi ſudantes, fumantes, linguam exertantes, corpus exhauſtum languente collo vix trahentes, caudam vtero ſubiectam remulcentes, & quaſi pudore ſuffuſi tedierunt. Et iam primus ille ac legitimus extremo pene ſpiritu collectis animi reliquiis canibus poſt aduentitium ceruum alucinantibus ſe proripuerat, & importunos inſequentium rictus tantumnon euaſerat. niſi duo veteli canes diuturno venationis vſu iampridem eruditi, qui hactenus viuidiores illos catulos preſſo latratu pedetentim ſecuti fuerant, elapſæ iampridem feræ veſtigiis inſtitiſſent, eámque labore, ſiti, metu fatigatam celeriter aſſecuti per neſcio quæ viarum compendia, alter in armo mordicùs hæſiſſet, alter dente in lumbos impacto expirantem & moribundam tenuiſſet, donec cæteris ad prædam conuolantibus, roſtris in corpore demerſis ceruus confectus eſt.

Quærentibus veritatem non eſt facilè ex vno in aliud tráſiliendum.

66. Ad hæc Genebrardus, Quid cauſſæ ſubeſſe putas, ô Philalethes, cur iſti viuidi vegetique catuli, tanto labore conſecuti ſint nihil, prædamque incolumem abs ſe dimiſerint, hi autem duo iam effœti, &, vt videntur, annis tardiores, qui tardiùs exierant, prędam nihilo ſecius aſſecuti fuerint, ſolique effecerint vt aliquod pretium venationis extaret? Tum ego: Quid enim, inquam, aliud eſſe putem, quàm quòd iſti nouitij à ceruo legitimo, quem diuturno iam curſu fatigarant, aberrarunt, & ad alterum ſubditititium ſe conuerterunt, qui cùm recens eſſet & viribus integer, nullo negotio ex eorum rictibus potuit elabi: Hi autem duo longa venationis experientia doctiores, ceruí, quem primùm è ſuo luſtro deturbauerant, veſtigiis inhæſerunt? Rectè, inquit ille, diſcriminis cauſſam rimatus es. Et hanc eorum qui veritatem venantur, cauſſam eſſe puta. Rudes & imperiti facilè ex vno tranſiliunt in aliud: peritiores autem eiuſdem veritatis inquiſitioni ſemper inſiſtunt, nec abripi ſe ad diuerticula minimè neceſſaria facilè patiuntur. Eandem puta fuiſſe Pauli rationem, qui ne ab inſtituto ſuo diuerteret, ſecundum hominem, non ſecundum rei veritatem, ſecundum receptos hominum errore Gręcorum

Digitized by Google

codices, non ſecundum veram Chronologiam annos computauit. E quibus efficitur nihil ex illo colligi quod noſtras poſſit turbare rationes.

XVI. *Ex eodem Apoſtoli teſtimonio confirmatur Genebrardi Chronologia.*

67. SEd iam riuulum ſequentes iter inceptum peragamus, & interim ne tergiuerſari, vel potiùs coniectum in nos authoritatis Apoſtolicæ telum leui quadam declinatione corporis exire videamur: age ſanè, Apoſtolum non ſecundum hominem, non ex aliorum opinione, ſed ſecundum rei veritatem, & ex proprio ſenſu, quæ dicit, dixiſſe faciamus demonſtremúſque, quod hactenus in alijs ſcripturæ teſtimonijs factum à nobis eſt, aduerſarios ſuo, quod aiunt, gladio iugulari, iiſque vel firmiſſimè noſtram Chronologiam ſtabiliri, quibus eam labefactare conatur.

68. Non ait Apoſtolus annis quadringentis triginta poſt promiſſiones dictas Abrahamo, latam eſſe legem, ſed poſt teſtamentum confirmatum à Deo, confirmari porro dicitur non cùm primis veluti lineis informatur, promittitur, aut etiam primò conditur, ſed cùm quod informatum & conditum antea fuerat, iterata teſtatoris voluntate renouatur. Primas autem illas promiſſiones Deus frequenter inculcat, & nouæ pollicitationis acceſſione confirmat, vt Geneſis 22. v. 16. *Per memetipſum iuraui, dicit Dominus*, &c. 18. *benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ.* de quo Apoſtolus ad Hebræos 6. v. 13. *Abrahæ namque promittens Deus, quoniam neminem habuit per quem iuraret maiorem, iurauit per ſemetipſum*, &c. Neque ſolùm Abrahamo confirmauit, ſed etiam cæteris Patriarchis, Iſaaco Geneſis 26. 4. Iacobo 28. 13. & 14. item cap. 35. v. 13. & tandem cap. 46. v. 4. his verbis. *Ego deſcendam tecum, & inde adducam te huc reuertentem.* Quod nihil eſt aliud quàm iteratò confirmare pollicitationem qua Deus ſe terram Chananæorum ſemini Abrahæ daturum, & in eius ſemine omnes gentes benedictum eſſe promiſerat. Atque hæc eſt poſtrema teſtamenti confirmatio, quæ priuſquam Deus Moſi loqueretur, narratur facta Patriarchis, eo videlicet anno quo Iſrael Ægyptum ingreſſus eſt.

Confirmati teſtamentum quando dicatur.

69. E quibus apparet quanta ſit inter Moſen & Paulum conſenſio, cùm vterque quadringentos & triginta annos, habitationi qua filij Iſrael manſerunt in Ægypto, inter poſtremam teſtamenti confirmationem & legem latam euolutos aſſignet. Et ſanè cùm inde argumentetur Apoſtolus Dei teſtamentum per legem irritum fieri non potuiſſe, quia inter confirmatum à Deo teſtamentum legémque latam multum temporis interceſſerat, vímque faciat in longinquitate temporis intercepti, loqui debuit non de prima illa promiſſione, ſed de poſtrema & nouiſſima conditione ſiue confirmatione teſtamenti: alioquin parum ſolidè & ſophiſticè procederet, peſſimè ratiocinaretur, & ne ſecundum hominem quidem, id eſt, humano more loqueretur. Teſtamentum enim ab ea teſtatoria volũtate vim habet, quę poſtrema innotuit, vnde & ſuprema volũtas dicitur, & quidem inter homines, vt notat Apoſtolus ad Hebr. 9. 16. *teſtamentum in mortuis confirmatũ eſt, alioquin non valet, dum viuit qui teſtatus eſt.* Quid? quòd aiens, *teſtamentum confirmatum à Deo, quæ poſt quadringentos & triginta annos facta eſt lex non irritum facit ad euacuandam promiſſionem:* apertè teſtamenti confirmationem ab illa prima promiſſione diſcriminat? Alioquin quid Apoſtolo fingi poſſet aut ineptius, aut infantius? Nam ſi idem eſt confirmatum teſtamentum quod promiſſio, ridicula erit, inepta & putidè redundans oratio. Quis enim niſi planè balbutiens ita loquatur, lex non irritum facit teſtamentum confirmatum à Deo ad irritandum teſtamentum à Deo confirmatum. vel lex non euacuat promiſſionem ad euacuandam promiſſionem? Hoc igitur Pauli teſtimonium adeo non obſtat, vt potiùs mirum in modum velificetur noſtræ ſententiæ.

Teſtamentum ſuprema voluntas.

Confirmatio teſtamenti à prima promiſſione diſtinguitur.

XVII. *Eadem Chronologia alio Pauli teſtimonio ſtabilitur.*

70. HÆc etiã Chronologia fulciri poteſt verbis eiuſdem Apoſtoli Actorum 13. v. 16. ſecundum communem editionem è qua potiſſimùm ſuſpenſæ ſunt noſtræ rationes. *Deus*, inquit, *plebis Iſrael elegit patres noſtros, & plebem exaltauit cùm eſſent incolæ in terra Ægypti, & in brachio excelſo eduxit eos ex ea, & per quadraginta annorum tempus mores eorum ſuſtinuit in deſerto, & deſtruens gentes ſeptem in terra Chanaan, ſorte diſtribuit eis terram eorum, quaſi poſt quadringentos & quinquaginta annos.* Quo temporis interuallum inter ipſum diſtributionis initium & electionem patrum exaltationémque plebis in terra Ægypti continetur. initium porro

diſtributionis contigit anno poſt exitum quadrageſimo, cùm Moſes tribubus Ruben & Gad, & dimidiæ tribui Manaſſe agros trans Iordanem in terra Galaad aſſignauit. Electio verò patrum alia fingi non poteſt quàm cùm Iacob teſtamento ſuo filiis ſuis benedictionem impertiit, eos tribuum capita ſiue principes inſtituit, pleriſque etiam ænigmaticè prædixit quæ ſors eorum poſteritati euentura eſſet, vnde & meritò Paulus, cùm mentio diſtributionis agrorum fieret, annos ab eo tempore numerauit, quo Iacob filiis ſuis tribuum Patriarchis eam prædixerat. Cùm autem Iacob anno poſt ingreſſum decimo ſeptimo teſtamentum condiderit (nam vt dicitur Geneſis 47. verſ. 28. *Vixit in Aegypto, decem & ſeptem annis*) ſi ſeptemdecim hos annos è numero 430. quos habitationi filiorum Iſrael in Ægypto tribuimus, detraxeris, ſupererunt anni 413. quibus ſi annos 40. ante cœptam agrorum diuiſionem in deſerto tranſactos adieceris, inuenies inchoatam fuiſſe terræ diſtributionem anno 453. poſtquam Iacob eã prædixerat: quam ſummam vocat Apoſtolus annorum quaſi quadringentorum, & quinquaginta.

71. Nam quòd non pauci vt Apoſtolum etiam reluctantem ad ſuam Chronologiam detorqueant, hos annos ab Iſaaci natiuitate ad ſeptimum Ioſue annum putant eſſe numerandos, id faciliùs dici poteſt, quàm probari. Quorſum enim Paulus, facta proximè Ægypti & electionis patrum mentione, ab Iſaaco, qui nunquam Ægyptum viderat, Chronologiam ſuam acceſſerit? ſi non à duodecim Patriarchis, ſed ab eorum maioribus, cur non potiùs ab Abrahamo, qui præ cæteris electus eſt, & à quo tanquam à capite, illa Dei benedictio profluxit, & ad poſteros redundauit.

XVIII. *Idem probatur à multiplicatione filiorum Iſrael in Aegypto.*

72. QVid? quòd ſine miraculo, quod ſanè fingere neceſſe non eſt, vix potuerunt in tantam multitudinem excreſcere, vt cùm in ingreſſu ſeptuaginta capita cenſa fuerint, ducentis pòſt annis armatorum ſexcenta millia numerarent? Singulæ mulieres vno & eodem partu binos, aut etiam ternos edebant, inquit Aben Eſra, qui & vidiſſe ſe dicit quatuor ſimul ab eadem muliere procreatos, fierique poſſe vt ſepteni pariantur. Addo fœtiferum potu Nilum ex Plinio lib. 7. cap. 3. mulieres in Ægypto quinos, vt placet Ariſtoteli, aut etiam ſeptenos, vt ait Trogus apud Plinium frequenter enixas. Addit Albertus lib. 10. de Animalib. cap. 5. vnam mulierem vna duntaxat abortione centum & quinquaginta fœtus magnitudine digiti auricularis abegiſſe. Author eſt Herburtus hiſtoriæ Polonicæ lib. 7. cap. 13. in Cracouienſi regione quandam honeſtam matronam Margaretam nomine, Virbiſlai comitis vxorem, anno 1269. pueros viuos triginta ſex vnico partu edidiſſe. Quid? quòd quadragintacirciter pòſt annis Margareta Comitiſſa Hollandiæ vno item nixu liberos 365. viuos effudit, quos omnes ſacro baptiſmate regeneratos fuiſſe annales Hollandicæ prodiderunt. Sed hæc ſunt naturæ, vel potiùs diuinæ potentiæ miracula, quæ temere non debemus in explicanda ſcriptura confingere. Alioquin dicere poſſemus Iſraelitas in Ægypto leporum fœcunditatem habuiſſe, quos (vt poſt Oppianum 3. de venat. & Baſilium contra fœneratores loquitur Ambroſius lib. de Tobia cap. 13.) *Ferunt generare ſimul & educare, & continuò parturire*, & vt aliquid dicam audaciùs ex Æliano, τίκτειν τε ἄῤῥενας λαγὼς, καὶ ἔχειν παιδοποιεῖσθαι τε ἅμα, καὶ ὠδίνειν, ὡς τῆς φύσεως μὴ ἀμοιρεῖν ἑκατέρως. *Parere etiam maſculos lepores, & poſſe ſimul generare & parturire, vt qui naturam comparatam habeant in vtramque partem*, aut etiam dicere poſſimus Hebræos non ſolùm bimulos, ſed etiã adhuc maternis viſceribus incluſos iam tum libetis operam dediſſe, & infantulos iam prægnantes in lucem prodiiſſe, vt apud Plutarchum & Syneſium Ægyptij de Iſide in matris vtero iam ex Oſiride gemello ſuo grauida fabulantur. Quæ ſi meritò ridentur, profectò cauſſæ nihil eſt cur citra grauem neceſſitatem recurramus ad illa ternorum aut etiam quaternorum fœtuum miracula.

Numeroſæ ſobolis exempla.

Vide Genebrardum in Chronico.

73. Lego poſt mortem eorum qui cum Iſraele deſcenderant, centum circiter & viginti annis poſt ingreſſum elapſis, filios Iſrael creuiſſe, & quaſi germinantes multiplicatos fuiſſe, ac roboratos nimis impleuiſſe terram: ſed eorum genus nonaginta quinque duntaxat annis, qui ſecundũ iſtos inter obitum Caathi & Exodum fluxerunt, adeo propagatum fuiſſe non lego, vt potuerint præter ſenes, paruulos & mulieres, ſexcenta pene millia numerari. Imò quia lego Amramum annis centum triginta ſeptem duntaxat tres, Aaronem quatuor, Moſen duos liberos ſuſtuliſſe de reliquis facio coniecturam, aióque plus temporis Iſraelitis neceſſarium fuiſſe, vt ad eam multitudinem peruenirent: maximè cùm, vt ait Philo lib. 1. de vita Moſis, adultorum pleri-

que laboribus oppreſſi morerentur, & Ægyptii tanta ſollicitudine in naſcentium perniciem incumberent, ἄλλοι γοῦν ἐπ' ἄλλοις ἐξέθνησκον, inquit, ὡς ὑπὸ λοιμώδους φθορᾶς, *quaſi peſtifero quodam morbo alÿ ſuper alios interibant*. Quòd ſi quis omnino pertendat tantillo tempore gentem Iſraeliticam quodam diuinæ prouidentiæ miraculo ſic auctam fuiſſe, neceſſe eſt vt in Amalecitarum propagatione maius etiam miraculum fabricetur. Hi enim

Gen 36.12. ab vno Amaleco, qui cum Eſau nepos eſſet, vix potuit ante deſcenſum Iacobi liberos

Exod.17. ſuſtuliſſe; ab illo, inquam, vno propagati exodi tempore iam in ingentem planè gentem excreuerant, vt ex eo conſtat quòd

Num.24.20 primi omnium Iſraelitis occurrerunt armati, manus conſeruerunt, ſigna contulerunt, vnde, vt videtur, Balaam *principium gentium Amalec* appellat.

XIX. *Idem probabiliter deducitur è rebus geſtis Aſſyriorum, & propagatione generis humani poſt Abrahamum.*

74. Accedit quòd niſi diem Abrahami natalem in anteriora tempora ſubmoueas, quàm ſubmouent ij qui inter primam eius peregrinationem & Iſraelitarum exitum quadringentos & triginta duntaxat annos agnoſcunt, non paucæ quæſtiones occurrent quæ non facillimos habeant explicatus. Hunc enim Euſebius & alii paſſim Chronologi anno Nini quadrageſimo tertio, Petauius anno Semiramidis circiter vigeſimo ſecundo natum eſſe defendunt. Rectè an ſecus nihil ad præſens inſtitutum. Illud agitur, vt Abrahamum ex aduerſariorum opinione conſtet eo tempore floruiſſe, quo Aſſyrij Aſia perdomita, imperio ad Indos vſque propagato, ſummam rerum obtinebant, & Ninias Semiramidis filius authore Diodoro Siculo, lib. 2. Bibliothecæ, ἐν τοῖς βασιλείοις τὸν ἅπαντα χρόνον διέτριβεν ὑπ' οὐδενὸς ὁρώμενος, πλὴν τῶν παλλακίδων, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν εὐνούχων,

Reges Aſſyriæ. *Totam in regia vitam exegit, nemini ſe ſpectandum præbens, exceptis concubinis, & eunuchis*. παραπλησίως δὲ τούτῳ καὶ οἱ λοιποὶ βασιλεῖς, παῖς παρὰ πατρὸς διαδεχόμενος τὴν ἀρχὴν, ἐπὶ γενεὰς τριάκοντα ἐβασίλευσαν μέχρι Σαρδαναπάλου. *Eodem modo & reliqui Reges, filius patri ſuccedens, per ætates triginta regnauerunt vſque ad Sardanapalum*.

75. Quis igitur Amraphel ille Rex Sennaar ſiue Babylonis (quod regnum aduerſarij non ſolent ab Aſſyriorum imperio diſtinguere) armis Abrahami profligatus? geneſ. 14. vnde repente tam bellicoſus, vt contra cæterorum Aſſyriæ Regum inſtituta prodiret in aciem aut tam officioſus vt totius Aſiæ Monarcha ſe Codorlahomori neſcio cui comitem & auxiliarium adiungeret, aut tam minutus & infirmus vt vel ſolo nomine non exterruerit illos quinque regulos, quorum ditio pene tota eo terrarum ſpatio continebatur, vbi fuit lacus Aſphaltites, poſtquam Sodoma, Gomorra, Seboim & Adama cœleſti deflagrarunt incendio? Si Abraham trecentis & duodeviginti vernaculis in aciem eductis ipſum Aſſyriæ Monarcham afflixit, qui factum vt tantæ rei memoriam obliterarit obliuio? aut quo diuinæ prouidentiæ miraculo immanis ille Aſſyriorum exercitus tam exigua manu ſuperatus? Neque enim Aſſyriorum Reges cum modicis copiis bella inferebant. Teſtis Ninus cùm Bactrianam expeditionem ſuſcepit. Numeratæ ſunt, vt Cteſias in hiſtoriis ſcriptum reliquit, πεζῶν μὲν ρό μυριάδες, ἱππέων δὲ μικρῷ πλείους τῶν εἴκοσι μυριάδων, ἅρματα δὲ δρεπανηφόρα μικρὸν ἀπολείποντα τῶν μυρίων ἑξακοσίων:

Ingentes Aſſyriorũ exercitus. *Peditum quidem decies ſepties centena millia, equitum verò ducenta & dena millia, currus verò falcati vix pauciores denis millibus & ſexcentis*. Quid? quòd cùm Semiramis Indos aggreſſa eſt, *multitudo congregati exercitus erat, vt idem Cteſias Cnidius memoriæ prodidit*, πεζῶν μὲν τριακόσιαι μυριάδες, ἱππέων δὲ πεντήκοντα μυριάδες· ἁρμάτων δὲ δέκα μυριάδες: *Peditum quidem tricies cẽtena millia*, (tres vulgo milliones dicimus) *equitum verò millia quingenta, curruum autem centum millia*. Hæc lib 2. Diodorus.

76. Quæ etſi fortaſſe non ſolùm fidem, ſed etiam omnem mentiendi verecundiam ſuperant, tamen & Cteſiæ teſtimonio nituntur, cuius in rebus Aſſyriacis authoritas aduerſariorum calculo cæteris omnibus anteſertur, & indicio ſunt ingentes admodum fuiſſe primorum Aſſyriæ Regum exercitus: ac proinde non ſine grandi miraculo Aſſyriæ Monarcham à trecentis decem & octo vernaculis fuiſſe ſuperatum. Quod ſi contigiſſet profectò ſcriptura non taceret, quæ non ſolet res eiuſmodi tum ad Dei Hebræorum protectoris gloriam, tum ad poſterorum memoriam inſignes ſilentio prætereïre cùm præſertim maximè pertineret ad Moſis inſtitutum, vt eiuſmodi diuinæ protectionis exemplis ſuos Hebræos ad bonam victoriæ ſpem, & militarem virtutem accenderet. Vnde liquidò conſtat hũc Amraphelum Regem Sennaar ſiue Babyloniæ Nino & Aſſyriaca Monarchia multis annis antiquiorem fuiſſe, ſiue fuerit filius aut nepos Nemrodi qui primus in Ba-

Amraphel.

bylonia tyrannidem occuparat, ſiue potiùs fuerit à Semo per Arphaxadum Chaldæorum patrem propagatus: adeóque verum eſſe quod ait Theophilus Antiochenus Apoſtolis pene ſuppar, bellum hoc omnium primum eſſe quorum extet memoria vel in ſacris, vel in profanis authoribus. Quem Amraphel cùm anno Patriarchæ præter propter nonageſimo cæſum fuiſſe non obſcurè ſcriptura ſignificet, hinc etiam colligi poſſit Abrahamum ante Ninum & Iouem Belum floruiſſe.

77. Et ſanè cùm Hebræorum habitationi in Ægypto triginta ſupra quadringentos tribuimus, vulgarique Chronologiæ ducentos & quindecim annos adiicimus, totidem annis tum diluuium, tum ſingulorum Patriarcharum ætatem ſubmouemus, vt ſinguli ducentis & quindecim annis ſint antiquiores quàm vulgo cenſeantur. Cùm igitur communior ſit Chronologorum ſententia anno Nini quadrageſimo tertio (ante quem Iupiter Belus annis ſexaginta quinque in Aſſyria regnauerat) natum fuiſſe Patriarcham, ſi diem eius natalem annis ducentis & quindecim in anteriora ſubmoueris, inuenies eum annis centum & ſeptem natum eſſe, priuſquam Belus in Aſſyria regnum obtineret: aut ſaltem quatuor & octoginta, ſi moram filiorum Iſrael in Ægypto non à deſcenſu Iacobi, ſed à Ioſephi plagio & abductione in Ægyptum ordinaris. ac proinde Amraphel ille Rex Sennaar, quem, vt dictum eſt Abraham anno circiter nonageſimo profligauit, non ſolùm Nini & Semiramidis, ſed etiam ipſius Beli regnum anteceſſit.

Amraphel Nino & Belo antiquior.

78. Neque verò negari poteſt Nini & Semiramidis ætate genus humanum iam adeo propagatum fuiſſe, vt parum admodum loci futuris gentibus ſupereſſet. at Abrahami æuo maxima pars terrarum nondum erat colonijs occupata. nam vt omittam gentes à Nachoris poſteritate conditas, de quibus 22. Geneſeos exeunte, vt Ammonitas & Moabitas Loti progeniem, de qua 19. Geneſeos etiam exeunte, ab vno Abraham Iſmaelitæ, Iſraelitæ, Idumæi, Vabatheni, Amalecitæ, Madianitæ, Troglodytæ, & innumerabiles alij prodierunt. imò vt author eſt Hieronymus lib. de tradit. Hebraicis, nonnulli ab Aſurim vocatos Syros eſſe contendunt, & à pleriſque filijs Abrahæ ex Cethura occupatas Indiæ regiones quæ ſub extrema Semiramidis tempora iam adeo populis affluebant, vt Stabrobates Rex Indorum Reginæ in Indiam irrumpenti cum infinitis propemodum copijs ſe obiecerit. Diodorus lib. 2. *obiens omnem Indiam* ἤθροισε δύναμιν πολὺ μείζω τῆς Σεμιράμιδι συναχθείσης. *collegit exercitum multo maiorem illo quem Semiramis contraxerat.* Quæ quamuis fabuloſa videri poſſint, tamen, vt cæteræ fabulæ, fundamentum habent in hiſtoriæ veritate.

Gentes ab Abrahamo propagatæ

XX. *Eadem Chronologia confirmatur teſtimonio Achioris.*

79. SEd quid opus eſt coniecturis cùm noſtram Chronologiam apertiſſimè probet Achioris Ammonitarum Ducis ad Holophernem oratio? Iudith 5. v. 9. *Cúmque operuiſſet,* inquit, *omnem terram fames, deſcenderunt in Ægyptum, illícque per quadringentos annos ſic multiplicati ſunt, vt dinumerari non poſſit eorum exercitus.* Quibus verbis digeſtam à nobis temporum rationem luce meridiana clariùs illuſtrari nemo non videt. Cùm enim neque Iſaac, neque Iacob, neque quiſquam Hebræorum ante duos Ioſephi liberos natus fuerit in Ægypto, dici non poteſt iſte populus in Ægypto multiplicatus, priuſquam illîc è Ioſepho liberi naſcerentur: ac proinde totum illud quadringentorum annorum tempus, per quos multiplicati ſunt in Ægypto, neceſſe eſt inter Manaſſe primogeniti Ioſeph exortum, & Moſis exitum contineri.

80. Sed ſi quis ad ſolem adeo luculentum faces admoueri ſibi deſiderat, operæpretium fuerit conſiderare quis fuerit Achioris ſcopus, quod inſtitutum, & quem ad finem eius tota collinearit oratio. Hoc vnum perſuadere ſpectabat, quod in peroratione conceptis verbis poſuit v. 24. *Nunc ergo, mi Domine* (loquitur Holopherni) *perquire ſi eſt aliqua iniquitas eorum in conſpectu Dei eorum. adſcendamus ad illos, quoniam tradens tradet illos Deus eorum tibi, & ſubiugati erunt ſub iugo potentiæ tuæ. 25. Si verò non eſt offenſio populi huius coram Deo ſuo, non poterimus reſiſtere illis, quoniam Deus eorum defendet illos, & erimus in opprobrium vniuerſæ terræ.* Hic finis orationis, hic ſtatus quæſtionis, huc omnia totius probationis argumenta collineant: firmamentum eſt Dei cura & prouidentia ſingularis, quæ, vt dicit Exodi 19. hunc ſibi populum in peculium de cunctis populis, in regnum ſacerdotale, & gentem ſanctam aſſumpſerat v. 5. & 6. eum mirum in modum auxerat in Ægypto, ſuis mandatis obtemperantem ſemper prolixa benignitate protexerat, & tanquam zelotypus maritus à ſe recedentem & diis alienis adhęrentem magnis cladibus ad ſe reuocarat. ac proinde quemad-

quemadmodum vndecunque circumſtantias & exquiſita verba collegit, quibus Dei benignitatem in protegendo, zelotypiam in puniendo declararet, ita Dei prouidentiam in multiplicãda propagandáque ſobole potiùs exaggerare debuit, quàm verbis minuere. Ea verò longè cumulatiùs exaggeratur, ſi per ducentos duntaxat, quàm ſi per quadringentos annos ita multiplicati fuiſſe dicantur, vt eorum dinumerari non poſſet exercitus.

81. Quare ſi ducentis tantùm, vt iſti volunt, & quindecim annis in Ægypto manſerunt, Achior inſulſus ſanè fuit, vel potiùs infans, qui ſine cauſſa, imò contra cauſſam inſtitutique ſui rationem mentitus annorum numerum duplicauit: cùm cuiuis mediocriter attendenti liqueat tantum de miraculo multiplicationis illius decedere, quantum ad numerum annorum acceſſerit. Potiùs igitur è legitimo numero triginta ſubduxit, quod facere potuit magno cauſſæ compendio, nullo diſpendio veritatis, quàm ducentos adiecit. Neque verò locus hic minus debet habere momenti quòd Græci codices nullam faciunt annorum quadringentorum mentionem, tum quòd maior eſt Latinæ tranſlationis authoritas, cui noſtra Chronologia potiſſimùm incumbit, tum quòd teſtatur Hieronymus ſe librum hunc non è Græco, ſed è Chaldæo ſermone, quo conſcriptus fuerat, tranſtuliſſe.

82. Hic etiam fortaſſe recipient ſe ad illam ſiue catachreſin, ſiue ſynecdochen duriorem.

Quàm ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.

Dicent, vt in Exodo, ſic etiam hoc loco συνεκδοχικῶς cum Ægypto Chananæam, cum Iſraelis poſteris eorumdem maiores intelligi, vt filiorum Iſrael nomine ipſius Iſraelis auus comprehendatur Abrahamus. Sed profectò cùm Abraham & Iſaac vnicum, qui ad hunc populum pertineret, ſinguli genuerint, & genuerint extra Ægyptum, neque Iacob ante annum quartum & octogeſimum liberos ſuſceperit, quos omnes, excepto Beniamino, non in terra Chanaan, ſed in Meſopotamia ſuſcepit, quantumuis Ægypti nomine Chananæam συνεκδοχικῶς interpretere, dici non poteſt ille populus in Ægypto multiplicatus fuiſſe per annos poſt vocationem Abrahami pene ducentos, antequam Beniamin naſceretur, & Ioſeph in Ægyptum deſcenderet. Ergo cùm ſcriptura populum illum in Ægypto per quadringentos annos multiplicatum fuiſſe dicit, ne duriſſima quidem illa ſynecdoche patitur vt ab Iſaaci natiuitate, aut etiam promiſſionibus Abrahamo dictis Chronologiæ ducamus initium.

XXI. *Eadem Chronologia demonſtratur argumento à Ioſuæ maioribus petito.*

83 QVòd ſi putant

—telum hoc imbelle ſine ictu

ab Achiore coniectum, quòd protinus illa duriſſima catachreſi

—rauco velut *ære repulſum*
E ſummo clypei nequicquam umbone pependit:

ſi alienigenæ rerum Iudaïcarum ignaro fidem adhibendam negant, aliud nobis argumentum liber Paralipomenon ſubminiſtrat. Ioſeph, vt dicitur Geneſis 50. v. 22. *Vidit Ephraim filios vſque ad tertiam generationem. filij quoque Machir filij Manaſſe nati ſunt in gentibus Ioſeph.* Nouem Ephraimi liberos internecione deletos, totámque adeo familiam tantumnon penitus extinctam fuiſſe ſacræ litteræ prodiderunt. 1. Paralip cap. 7. v. 21. *Occiderunt autem eos viri Geth indigenæ, quia deſcenderant, vt inuaderent poſſeſſionem eorum.* Qui cladem hanc ante Ioſephi mortem accidiſſe putaret, hactenus, quod ſciam, repertus eſt nemo. Neque enim facilè cuiquam intrudi poterat Ioſephum, cuius in propaganda nutriendáque ſobole felicitas adeo prædicatur, tot acerba ſuorum funera vidiſſe, vt propemodum luctu & mœrore tabeſceret.

84. Hæc Salianus, Tirinus, alíique Chronologi putant biennio poſt Ioſephi mortem, anno poſt Iacobi deſcenſum ſeptuageſimo tertio contigiſſe. Præproperè id quidem. Quid enim neceſſe fuit hoc loco diuinare? quid ſtrágem hanc adeo maturare vt vix detetſis è priori funere lacrymis alius continuò, & quidem longè grauiſſimus Ephraimi familiam luctus exciperet? Quo hæc authore proferuntur? *Nec vltrà diſtuli*, inquit eruditus Salianus anno mundi bis milleſimo quadringẽteſimo primo, num 2. *ne deeſſet tempus progenitoribus Ioſuæ*, &c. *qui nihilominùs valdè tempore coarctantur.* Bene habet. vltrò fatetur res vtiliſſimas propoſitæ quæſtioni Ait nihil habere ſe cauſſæ cur Ephraimitas à funere familiari ſtatim in aciem educat quàm quòd temporis incluſus anguſtiis aliam inuenire non poſſit expediendæ Chronologiæ ſuæ rationem; & ne ſic quidem expeditam eſſe concedit, cùm nihilominùs val- Clades Ephraimitarum.

dè tempore coarctentur. Quæ diuinatio ſi Chronologiæ rationes extricaret, non ſanè contrà magnopere contenderem: ſed, cùm nihilominùs progenitores Ioſue in paucorum annorum anguſtias compactos eſſe fateatur, non video cur hanc Ephraimiticæ familiæ cladem potiùs accelerare debuerit, quàm ortum Ioſue, & Hebræorum exitum retardare: ſed ad ſacram hiſtoriam redeamus.

85. *Luxit itaque Ephraim pater eorum multis diebus*, inquit à verſu 21. ad 27. *& venerunt fratres eius vt conſolarentur eum. Ingreſſuſque eſt ad vxorem ſuam, quæ concepit & peperit filium, & vocauit nomen eius Beria, eo quòd in malis domus eius ortus eſſet.* Quo ſanè tempore, vt res ipſa docet, annus ab ingreſſu Iacobi ſaltem ſeptuageſimus quartus effluxerat, ſupererantque ad Exodum centum & quadraginta duntaxat anni, ſi ducentis tantùm & quindecim annis filios Iſrael in Ægypto verſatos eſſe ſtatuamus. *Porro filius eius Rapha, & Reſeph, & Thale, de quo natus eſt Thaan, qui genuit Laadan, huius quoque filius Amiud, qui genuit Eliſama, de quo natus eſt Nun, qui habuit filium Ioſue*: Adeóque Ioſue octauus ab Ephraim, ſeptimus à Beria numeratur. Iam, vt legitur Ioſue 24. verſ. 29. *Mortuus eſt Ioſue filius Nun, ſeruus Domini centum & decem annorum.* Poſt Moſis obitum remp. adminiſtrauit annis decem, vt placet Melchiori Cano, & Caietano, aut quatuordecim, vt putat Petauius, aut ſeptemdecim, vt Venerabilis Beda, Adricomius, Arias Montanus, Ioannes Lucidus, Torniellus, Salianus, Henricus Philippus, Tirinus & alij tradiderunt. Qui autem plures tribuunt annos, vt Euſebius, Ioſephus, Seder Olam, vel Seniorum qui poſt eum diu vixerunt, tempora temporibus inuoluunt, vel exploduntur ab omni Chronologorum orcheſtra. Quare cùm populus ex Ægypto Moſis auſpicijs egreſſus eſt, Ioſue fuit annorum ſexaginta calculis Caietani, aut quinquaginta ſex, vt placet Petauio, aut quinquaginta trium vt alij maluerunt. quos 53 ſi à 140. deduxeris, inuenies inter Beriæ & Ioſuæ exortum 87. duntaxat annos intereſſe, qui præcoci quadam fœcunditate ſeptem aut octo generationibus tribuantur, vt ſinguli Ioſuæ maiores liberos duodecimo circiter ætatis anno ſuſceperint, vndecimo generarint. Quæ ſi merirò diſplicent, certè præſtabat tempus manſionis in Ægypto producere, quàm tot generationum capita tam arctis temporum limitibus cohibere.

Ioſue maiores.

140
53
87

86. Ad hæc ego, ecquid, inquam, mi Genebrarde, eorum quæ olim abs te ſcripta ſunt, oblitus es? ecquid in Chronico Saram, Eſron, & Amul octauo circiter parentum ſuorum anno genitos eſſe ſcripſiſti? Et ille: memini, equidem, inquit, ſed nihil eſt cur tanquam è ſyngrapha mecum agendum putes: quaſi verò Genebrardus omnia quæ non tam ex ſuo, quàm ex Hebræorum ſenſu vigilans olim ſcribebat, hîc etiam in ſomnio præſtare teneatur. Sed ad inſtitutum.

Aduertis, mi Philalethes, quantis difficultatum tricis implicentur ij qui moram in Ægypto ducentis & quindecim annis definiunt: at ſi alterum tantum adieceris, eorumque manſioni quadringentos annos & triginta tribueris, expeditiſſimas habebis Chronologiæ rationes. Habebis enim inter Beriam & Ioſue annos circiter trecentos, quos in ſeptem generationes ita partiaris, vt ſingulis anni fere tres & quadraginta reſpondeant.

XXII. *Idem probatur ab ætate Iobi & Regum, Ducumque qui poſt eum Idumææ præfuerunt.*

87. QVid? quòd, vt patet ex appendicula, quam LXX. Seniores libro Iob velut laciniam attexuerunt, Iobus pronepos fuit Eſau, & vt communis eſt omniũ tum veterum tum recentiorum ſententia, nemine præter quoſdam Hebræos apud Hieronymum in traditionibus Hebr. & paucos alios ſola Hieronymi authoritate permotos refragante, ſecundus ille Rex Idumæorum qui Belæ ſucceſſit, Geneſis 36. verſ. 36. Ita cum LXX. ſentit Ariſteas ab Alexandro Polyhiſtore laudatus apud Euſebium lib 9. προπαρ. Ita Hyppolitus, Irenæus, Euſebius Emiſſenus, Apollinaris, Euſtathius Antiochenus apud Hieronym. ep. 126. quæ eſt ad Euagrium. Ita ſentiunt Origenes, Athanaſius, Euſebius, Chryſoſtomus, Ambroſius, Auguſtinus, Theodoretus, & alijs inter recentiores, Toſtatus, Pererius, Torniellus, Petauius, Salianus, Tirinus, & quis non?

Iob è poſteris Eſau.

88. Hinc operæpretium eſt videre tricas & inexplicabiles nodos, quibus ſe inuoluunt ii, qui habitationem filiorum Iſrael in Ægypto ducentorum & quindecim annorum ſpatio definiunt: cùm enim Iobab ille Rex Idumæorum ſecundus pronepos fuerit Eſau & Baſemath Iſmaëlis filia ſorore Nabaioth, quam circa annũ ætatis octogeſimum duxerat vxorem, vt certò colligitur è Geneſi cap. 28. verſ. 9. vix potuit naſci

priuſquam Iacob in Ægyptum deſcenderet, & ſanè Seder Olam, Pererius, Pineda, Torniellus, Salianus, Tirinus, aliique paſſim diem Iobi natalem huic anno conſignant. Quod equidem repudiandū nunquam putaui. vix enim ante annum ab inito matrimonio quinquageſimum, ad pronepotes ſolet ac generationem tertiam perueniri : τὰ δὲ πάντα ἔτη ἔζησεν διακόσια τεσσαράκοντα : *Vixit omnino annos ducentos & quadraginta.* Secundum LXX. Interpr. in editione Sixtina. imò, vt ibidem notatur in pleriſq; libris eſt διακόσια τεσσαρακονταοκτώ, *ducētos quadraginta octo.* vnde manifeſtè ſequitur, Moſen annis circiter octo, nec pluribus ſuperſtitem fuiſſe, ſi ducentos duntaxat & quindecim annos moræ filiorum Iſrael in Ægypto tribuamus. Quonam igitur pacto ſex poſt Iobum Idumæorum Reges à Moſe recenſentur, & quidem nominatim.

Quot annis vixerit.

89. Negant videlicet hoc loco fidem Septuaginta viris adhibendam. Illiſne quos diuino inſtinctos afflatu, prophetas, canonicis authoribus ſuppares eſſe defendunt? quorum authoritate nos premunt? iſne quorum nomine noſtras aures aſſiduè circumſonant? quos acerrimos diſputationis noſtræ vindices arbitrantur? iiſdem omnino. Quid ita? Quoties præiudicatis illis Chronologorum opinionibus commodum erit, ſacroſancti erunt LXX. Seniores, neque quantumuis Hebræi, Chaldæi, Latini codices aliud ſonent, fas erit vel vnam voculam è Græcorum interpretatione limare, tantúmque non anathemate ferientur, qui hæc verba: *& in terra Chanaan, ipſi & patres eorum*, vel aduentitia & otioſa dixerint, vel pro vera germanáque ſcriptura non ſuſceperint. Cùm autem à Chronologia vulgari diſſentient LXX. viri, vel iſtos prophetas Spiritus ſanctus repente deſtituet, vel ſaltem qui hanc clauſulam, cui cæteri textus vt non fauent, ita non refragantur, integram euaſerit, *Vixit omnes annos ducentos & quadraginta*, is putabitur mendum in ſcripturas illapſum ingenioſè ſuſtuliſſe.

LXX. Interpretum authoritas.

90. Dicamus igitur impudentes & temerarios illos LXX. Seniores, qui nullo authore, nullo exemplo tantam nouitatem in ſcripturas inuexerint. Sed ipſi quæ ad calcem libri Iob addiderunt ſe non ſuopte finxiſſe ingenio, ſed de codicibus Syriacis (vnde quidam ab ipſo Moſe librum Iob in Hebraicam linguam tranſlatum putant) depromſiſſe teſtantur. Dicamus hanc appendicem non LXX. Interpretibus, ſed Theodotioni acceptam eſſe referendam. Sed cùm Ariſteas qui cum illis familiariter verſatus eſt, ex ea Iobi genus didicerit, nefas eſt de authoribus dubitare.

91. Verùm ne (quoniam hactenus tam multa conceſſi) nunc videar oblitus liberalitatis meæ : eſto ſanè, cùm libitum iis fuerit à LXX. virorum calculis & authoritate diſcedant. iis ipſis adſtipulemur, & in eo quod præter Petauium cæteri ferme concedunt, hæreamus. Iob eodem pene tempore vixit, quo Iacob Ægyptum ingreſſus eſt. tentatus eſt anno præter propter ſeptuageſimo, vt cum Seder Olam vulgo putant tum Chronologi, tum interpretes eius calamitatem inter veteres Cyrillus Alexand. Olympiodorus & Suidas: inter recētiores Pererius, Pineda, Torniellus, Salianus, aliique volunt duraſſe toto ſeptennio. *Vixit autem Iob poſt hæc centū quadraginta annis*, vt conceptis verbis habetur Iob vltimo, verſ. 16. qui ſi in vnum numerum addantur, ſumma vitæ totius exurget ducentorum decem & ſeptem annorum, reperieturque Iob extremum obiiſſe diem anno Moſis vel octogeſimo primo, vt Saliano placet, vel proximè ſequenti, vt Pererius, & alii maluerunt. Sequerúrque Moſem annis duntaxat octo & triginta Iobo ſuperſtitem fuiſſe.

Iob. Chronologia.

92. Quomodo igitur ſex poſt eum Idumææ Reges alios aliis morte ſublatis ſuffectos numerauit? eo præſertim æuo quo mortales vitam diutiùs propagabant. Quomodo poſt hanc Regum ſeriem Duces vndecim recenſuit, quos ſatis conſtat non ſub Regibus, ſed poſt eos Reipub. gubernacula tenuiſſe? Lib. 1. Paralip. cap. 1. v. 51. *Adad autem mortuo Duces pro Regibus eſſe cœperunt.* vndecim deinde numerantur iidem planè quos Moſes in Geneſi recenſet, qui citra controuerſiam inter Adadi obitum & ſcriptam à Moſe Geneſin neceſſe eſt aliquid temporis occuparint vt incredibile ſit annorum duodequadraginta ſpatio Regum ſex ſibi ſuccedentium ſeriem, & illam conuerſionem Reipubl. claudi potuiſſe.

93. Tirinus quidem annos ſeptem vitæ Iobi detraxit, eius tentationem aiens anno vitæ ſeptuageſimo limitatam fuiſſe. Sed quis adiectum Regibus Idumææ ſeptennium ſufficere putet ad explicandas Chronologiæ rationes? Profecto tantum patientiæ, omniſque adeo virtutis exemplum, tam paruo emolumento ſeptem ante tempus annis de medio non ſuſtuliſſem.

94. Maiore fructu Petauius maius facinus inceptat. Iobo mortem accelerat: vult eum anno ante Exodum quinto & quadra-

geſimo diem obiiſſe, adeóque tempus à Pererio conceſſum annis quadraginta-ſeptem anteuertit. Ne tamen omnes hos annos Iobi vitæ detraxiſſe videatur, eum annis circiter octodecim ait natum fuiſſe, priuſquam Iacob in Ægyptum deſcenderet, vixiſſe annos omnino centum & nonaginta, anno quinquageſimo in calamitatem incidiſſe, totámque adeo tentationem non ſeptennio, ſed paucis menſibus circumſcribit. Satis quidem id nouum, vt Eſau triceſimo pene poſt ductam vxorem anno pronepotes ex ea ſuſceperit, & Iobus ipſe vixdum quinquagenarius, iam habuerit liberos decem, & in his filios ſeptem tam adultos omnes, vt vel potiùs tam ætate maturos, vt ſinguli iam a patre digreſſi ſuam domum & familiam obtinerent, vt conſtat è libro Iobi cap 1. v. 4. Acutè tamen excogitatum ad fugiendam difficultatem, & nullam contradictionem inuoluit: Quanquam id ſine graui cauſſa non admiſerim, tum quòd ab hominum conſuetudine nonnihil abhorret, tum quòd à communi ſententia, & potiſſimùm Sedet Olam authoritate diſcedit, qui liber eſt veluti calendarium Hebræorum, tantique eſt apud eos momenti vt proximè ad canonicos accedat. Hic tamen non moror; tanti ſit, quanti quiſque exiſtimat.

95. Adde quòd qui anno Iobi ſeptuageſimo vexationem eius conſignant, ſi non certam, &, vt loquuntur, demonſtatiuam, plauſibilem quidem certè adferunt dicti rationem. *Addidit Dominus omnia quæ fuerant Iob duplicia.* ergo & annos, quos ante calamitatem exegerat, poſt eam duplicauit. *Vixit autem Iob poſt hæc centum & quadraginta annis.* ergo cùm in calamitatem incidit, iam annos vitæ ſeptuaginta numerabat, mediam videlicet eorum partem, quos poſt calamitatem exegit. Quod equidem repudiandum non puto, cùm præſertim & veterum authoritate nitatur, à quibus ſine graui caſſa diffidere non debemus, & ipſe Petauius ſe præter coniecturam & ſuſpicionem (addidiſſet & neceſſitatem explicandæ Chronologiæ) nihil habere fateatur: Et, quod me præcipuè mouet, cùm ſcriptura Iobi felicitatem explicandam ſuſceperit, par fuit vt totius vitæ ſummam diſertis verbis exponeret, vel ſaltem obiter aliqua notaret, è quibus rem ſubodorari poſſemus: nullum autem aliud extat in ſcriptura veſtigium, quod nos ad totius ætatis notitiam perducat, niſi quod Deus omnia duplicia poſt calamitatem adiecit, quo ſagacioribus veritatis indagatoribus anſam præbuit apprehendēdę veritatis.

Iob vltimo v. 10.

96. Aliud ſubterfugium commentus eſt Abulenſis. ait Moſen diuino quodam afflatu futura preſciuiſſe, & Regum Idumeæ qui poſt ipſum regnaturi fuerant, ſeriem texuiſſe. Alij hanc Regum & Ducum enumerationem non ab ipſo Moſe ſcriptam fuiſſe putant, ſed edictam à ſapientibus Synagogæ. Tanta fingendi facilitas eſt, cùm ſemel præiudicijs occupatus præſumptam opinionem quolibet modo tuendam ſuſceperis.

Sed nil dulcius eſt bene quàm munita tenere
Edita doctrinâ ſapientum templa ſerenâ
Deſpicere vnde queas alios, paſſimque videre Lucretius.
Errare, atque viam palantis quærere vitæ.

Sapientum, inquam, Moſis & Latini, Chaldaicique interpretis, quorum ſerena & plana doctrina eſt, habitationem filiorum Iſrael, qua manſerunt in Ægypto, fuiſſe quadringentorum triginta annorum.

97. Quam Chronologiam ſi ſemel admiſeris, quæſtiones quæ de multiplicatione filiorum Iſrael in Ægypto, de generis humani poſt Abrahamum propagatione, de verbis Achioris & Apoſtoli, de Ioſue maioribus, de Iobi ætate mouentur, habebis enodes. Vt ſi, quod ait Ariſtoteles 4. φυσικῆς ἀκροάσεως ipſa explicandi facilitas indicium eſt aliquod repertæ veritatis, & δεῖ πειρᾶσθαι τὴν σκέψιν οὕτω ποιεῖσθαι &c. ὥστε τὰ ἀπορούμενα λύεσθαι. *ita inſtituenda eſt veritatis contemplatio vt dubia ſoluantur*, eſt profectò quod hanc Chronologiam non adſpernandam putemus. Sed nimirum, vt alibi monet idem Philoſophus αἱ ἀκροάσεις κατὰ τὰ ἔθη συμβαίνουσιν· ὡς γὰρ εἰώθαμεν, οὕτως ἀξιοῦμεν λέγεσθαι. *auſcultationes à conſuetudine dependent. vt enim aſſueti ſumus, ita nobiſcum volumus haberi ſermonem*, &c, vt cùm Dione Chryſoſtomo loquar, ſed verbis Latinis, cùm difficile ſit docere, longè tamen difficilius eſt dedocere, præſertim eos qui longo tempore falſum audierunt, neque ipſi ſolùm in errorem inducti, ſunt, ſed & patres eorum, & aui, & omnes fere maiores. Non enim facile eſt horum auferre opinionem, etiamſi quis manifeſtè conuincat Quemadmodum, puto, & ijs qui ſuppoſitios pueros alunt, difficile eſt tandem eximere opinionem, etiamſi quis vera dicat, quæ ſi quis initio dixiſſet, nunquam eos ſuſcepiſſent. Quod tam altis ait in ipſa natura defixum eſſe radicibus, quanquam & ipſa conſuetudo altera natura eſt, vt multi mala potiùs ſibi vendicent, & confiteantur aduerſum ſeſe, ſi priùs ſunt perſuaſi, quàm bona poſt longum tempus

2. Metaphyſ. excunte.

Orat. Troi. excidio.

audientes, vt minùs mirum ſit quibuſdam ab ea ſententia deduci non poſſe quam ſemel animis imbiberunt.

98. Sed, quoniam iam ad ipſam montis radicem peruenimus, & vereor ne hac orationis prolixitate moleſtus tibi fuerim, neque iam propter ſpirandi difficultatem ſenibus, vt noſti, familiarem, in hoc adſcenſu plura loqui poſſum tuæ ſunt partes, mi Philalethes, ſi quid melius habes, impertire: ſi non, his vti meeum, & è dictis ab exitu filiorum Iſrael ad Abrahamum vſque temporum rationem deducere.

99. Adhæc ego Mihi verò, inquam, ô Genebrarde, nihil oratione tua potuit eſſe iucundius, niſi quòd interdum breuis & conciſa videbatur, tanto iucundior futura, quanto fuiſſet productior, vt illud paſtoris cuiuſdam hoc loco libenter vſurpem.

Tale tuum carmen nobis, Genebrarde, videtur,
Quale ſopor feſſis in gramine, quale per æſtum,
Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere riuo.

Sic enim ex ore tuo pendebam, ſic oratione mulcebar, vix vt inehoaſſe mihi viderere. Itaque, quæ tua eſt humanitas, ignoſces, ſi te diutiùs quàm ætas tua poſtulabat, loqui ſine vlla interpellatione permiſerim. His vtar tecum, Genebrarde, & quidem libens, neque enim habeo quicquam meliꝰ quod aut mihi reſeruem, aut tibi candidius impertiam. Sed antequam è dictis Chronologum texo, experiar an eorum poſsim ſummam facere. tuæ viciſſim erunt partes, ſi quid omiſero, in memoriam reuocare.

XXIII. *Recapitulatio.*

100. Moſes ex profeſſo & hiſtoricè Chronologiam tractans habitationem filiorum Iſrael, qua manſerunt in Ægypto, annorum quadringentorum & triginta fuiſſe pronuntiat. Conſentiunt codices Hebræi, Latini, Chaldæi. Soli repugnant LXX. Seniores; ſed neque hoc loco eorum exemplaria conſentiunt inter ſe, & vnde-vnde mendum in eorum codices irrepſerit, eos adeo conſtat in omnibus penè Chronologiæ partibus eſſe mendoſos vt paſſim etiam ab aduerſariis deſerantur veteres qui contrà ſenſerunt, ideo ſenſerunt quòd cùm linguarum orientalium notitiam non haberent, gloſſema neſcio quod in Septuaginta virorum interpretationem illapſum, & authoritate Ioſephi receptum, tanquam veram germanamque ſcripturam admitterent.

101. Quę de annis Caath & Amram opponuntur, à nobis explicari facilè poſſunt, cùm in illa generationum ſerie aliquot capita prætermittere ſcriptura potuerit, vt à Leui ad Moſen citiùs perueniret: ſic antem aduerſariorum Chronologiam intricant, vt vel nullos vel difficiles habeant explicatus. Illud autem Pauli teſtimonium ad Galatas, quo vel maximè corroborari putant opinionem ſuam, adeo non officit vt plurimùm proſit noſtræ ſententiæ: cùm non à promiſſionibus dictis Abrahamo, ſed à confirmatione teſtamenti, & ſuprema Dei voluntate quæ omnium nouiſſima, ipſo ingreſſus anno, Iacobo Patriarchæ innotuit, Chronologiæ caput acceſſat. Accedit eiuſdem Apoſtoli ſupputatio (Act. 13. v. 16.) ab electione Patriarcharum quæ facta eſt anno poſt ingreſſum, decimo ſeptimo ad terræ Chananææ ſortitionem, cuius initium fuit anno poſt egreſſum quadrageſimo, annos quaſi quadringentos & quinquaginta numerantis.

102. Adde quòd ab obitu Ioſephi ad ortum Ioſue, nouem generationes ab authore Paralip. referuntur, & genetis Iſraelitici propagatio plus temporis exigit, quàm à Chronologis vulgo tribuatur, idque tam diſertè probat Achior Ammonites vt nulla catachreſi, nulla ſynecdoche detorqueri poſſit in aduerſariorum ſententiam. Omitto Amraphelem ante Nini tēpora floruiſſe, vnde colligi poteſt quæ fuerit ætas Abrahami: omitto quæ de rebus Aſſyriorum geſtis & hominum ſub Nino multitudine veteres hiſtorici prodiderunt, quæ cùm in Abrahami tempora cadere non poſſint, argumentum Chronologiæ noſtræ non leue ſubminiſtrant. Omitto Iobum cæteroſque Reges & Duces Idumææ, quorum ætas explicari non poteſt, niſi motam filiorum Iſrael in Ægypto diuturniorem, quàm vulgo putarur, fuiſſe ſtatuamus. Quæ ſic à re tractata ſunt, ô Genebrarde, vt tela ex hoſtium armamentario deprompta, vel potiùs è manibus extorta in eos ipſos conuerteres.

XXIV. *Annos illos quadringentos triginta moræ filiorum Iſrael, in Ægypto non à deſcenſu Iacobi, ſed à captiuitate Ioſephi eſſe numerandos.*

103. Sed quoniam ſingula relegenti neſcio quid occurrit, quod non diſſimulandum eſſe videatur, túque, ſi quid occurreret, impertire iuſſiſti, dicam ſine cunctatione quod ſentio. Videris quidem validè communem illam Chronologiam de-

ſtruere,ſed tuam adſtruere perinde non videris. Quæ enim hactenus diſputaſti, confutant omnes qui à temporibus Abrahami Chronologiæ Moſaicæ caput acceſſunt, ſiue ab anno ſeptuageſimo quo ex Vr Chaldæorum eductus eſt, vt placet Hebræis,ſiue ab anno quinto & ſeptuageſimo, quo te promiſſiones accepit, vt Euſebius & alii maluerunt, ſiue ab Abrahæ ſacrificio, fœdere inter Deum & Abrahamum icto, & prędictione ſeruitutis, quæ diuinat Paræus anno eiuſdem quinto & octogeſimo contigiſſe Sed cùm, vt notat Auguſtinus quæſtione 47 in Exod. inter eos qui annos illos quadringentos triginta in Ægypto ſola putant exactos non ſatis conueniat, vnde habitationis ſumant initium, aliique à Iacobi deſcenſu,alij vt Tychonius, à proregia Ioſephi dignitate, alii ab eiuſdem Ioſephi venditione,& abductione in Ægyptum ſuam Chronologiam auſpicentur, tu hos annos leuibus ſanè argumentis inductus, à Iacobi deſcenſu numeraſti; &, pace tua dixerim,viſus es,ne ſcripturæ vim inferres, ſcripturæ vim intuliſſe.

104. Cùm enim Moſes accurati, vt ais, Chronologi munere fungatur & annos habitationis filiorum Iſrael in Ægypto pręciſè numeret, quis non videt omnes annos qui ab habitationis initio ad finem effluxerunt: Moſis calculo comprehendi,atqui Ioſephus in Ægypto annos tres & viginti iam ante Iacobi deſcenſum exegerat. *Nati ſunt autem Ioſeph fily duo, antequam veniret fames.* Geneſ.41. v.50. Quid igitur? an ſolos Ioſephum, Ephraim & Manaſſe debemus è numero filiorum Iſrael excludere? Quorſum igitur illud ab ipſo Iſraele dictũ, Geneſ.48. verſ.5. *Duo ergo fily tui qui nati ſunt tibi in terra Ægypti, antequam huc venirem ad te, mei ſunt, Ephraim & Manaſſes ſicut Ruben & Simeon, reputabuntur mihi.* Quare ſcripturam nonnihil à propria verborum ſignificatione deflectemus ſi cùm annos habitationis filiorum Iſrael in Ægypto,quadringentos & triginta numeramus, annos ex eo numero excerpamus, quibus iã habitauerant in Ægypto Ioſeph Ephraim & Manaſſes, & non à venditione Ioſephi, ſed à deſcenſu Iacobi Chronologiæ ſumamus exordium.

XXV. *Iterum expenduntur verba Pauli.*

105. NAm quod ais illa Pauli verba, Act. 13 verſ.17. *Deus plebis Iſrael elegit patres noſtros, & plebem exaltauit,cùm eſſent incolæ in terra Ægypti*, &c. *& deſtruens gentes ſeptem in terra Chanaan ſorte diſtribuit eis terram eorum quaſi poſt quadringentos & quinquaginta annos*, ſic intelligenda, vt ab extremo Moſis anno, quo terra trans Iordanem tribubus Ruben & Gad, & dimidiæ tribui Manaſſæ diſtributa eſt, ad annum Iacobi extremum, quo Iacob filiis ſuis benedictionem impertiens terræ diuiſionem prædixerat, anni quaſi quadringenti & quinquaginta numerentur,etſi longè probabilius eſt, quàm quod alii dicunt hos annos à terræ ſortitione ad diem Iſaaci natalem eſſe computandos, vereor tamen vt id ſubtilius quàm ſolidius eſſe videatur. Num.32.

106. Cùm enim ſcripturæ verba, niſi quid obſtet, purè vt ſonant, eóque ſenſu qui primus obuius eſſe ſolet, amplecti debeamus, cùm prima illa terræ diſtributio extra ſortem facta fuerit, cùm per κληροδοσίαν, ſiue ſortitionem eam terræ diſtributionem qua ſexto & ſeptimo Ioſue anno nouem tribubus ſorte diuiſa eſt Chananæa, paſſim intelligere ſoleamus, cùm per electionem patrum non ortum Iſaaci, non benedictiones Iacobi, ſed primam Abrahæ vocationem omnes interpretentur,neque numerus ab Apoſtolo ſupputatus in Abrahæ vocationem cadere poſſit, vt omnes facilè concedunt, annorũ quadringentorum quinquaginta caput non ab electione patrum, ſed ab ipſo Iacobi deſcenſu debemus accerſere,quo tẽpore Deus plebem Iſraelis Ægyptum incolere incipientem exaltauit,& Pharao dedit Iſraelitis omnia bona Ægypti vt comederent medullam terræ, quod ſe facturum eſſe pollicetur, Gen.45. verſ.18. Neque verò temerarium eſt quòd Apoſtolus plebem Iſrael appellat, vt reliquos Iacobi filios à Ioſepho iam ante nouem annos ad Proregiam dignitatem euecto diſcriminet.

107. Iam cùm ab exitu filiorum Iſrael ad κληροδοσίαν, anni ſex & quadraginta numerentur, à prima filiorum Iſrael in Ægyptum profectione & venditione Ioſephi ad eandem terræ ſortitionem quadringenti ſeptuaginta ſex omnino colliguntur. E quibus ſi 23 annos à Ioſephi venditione elapſos ad id tempus quo plebs Iſrael, ſiue Ioſephi fratres Ægyptum incolere cœperunt, deduxeris, quadringenti quinquaginta tres remanebunt: ab eodem autem Iacobi deſcenſu & plebis exaltatione ad agros Rubenitis & Gaditis trans Iordanem aſſignatos anni quadringenti quadraginta ſeptem, vt vtriuſque diſtributionis habita ratione, annos *quaſi* ſiue circiter quadringentos & quinquaginta numerarit.

476
23
453

XXVI. *Alterum Apoſtoli teſtimonium ad examen reuocatur.*

108. Neque ſolidior videtur expoſitio verborum Apoſtoli, *teſtamentum confirmatum à Deo quæ poſt quadringentos triginta annos facta eſt lex, non irritum facit ad euacuandam promiſſionem.* Etſi enim veriſſimè dixiſti Paulum teſtamenti confirmationem à prima promiſſione diſtinguere, annóſque computare ab ea teſtamenti confirmatione quæ poſtrema Patriarchis innotuit, in eo tamen aliquantùm à genuino verborum ſenſu viſus es detorquere ſcripturam, quòd nouiſſimam hanc teſtamenti confirmationem eo ipſo anno quo Iacob in Ægyptum cum tota familia migrauit, dixiſti contigiſſe. Loquitur enim Paulus non de qualibet promiſſione, ſed de promiſſione quæ in omnes gentes redundatit, *vt in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Chriſto Ieſu vt pollicitationem Spiritus accipiamus per fidem*, quod paucis antè verbis eodem capite præfatus eſt. At quamuis, vt dicitur Eccl. 44. v. 25. Deus *teſtamentum confirmauit ſuper caput Iacob*, & cùm is in Ægyptum migratet: *ait illi Deus*: Geneſ. 46. v. 3. *Ego ſum fortiſſimus Deus patris tui: noli timere: deſcende in Ægyptum, quia in gentem magnam faciam te ibi. Ego deſcendam tecum illuc, & ego inde adducam te reuertentem: Ioſeph quoque ponet manus ſuas ſuper oculos tuos*; tamen ne verbulum quidem in tam prolixis pollicitationibus apparet, quod ſecundum literam videri poſſit ad vocationem & benedictionem omnium gentium pertinere.

Ad Gal. c. 3. v. 17.

Gal. c. 3. v. 14.

109. Quandonam igitur Deus *teſtamentum confirmauit ſuper caput Iacob*, & dictas olim Abrahæ promiſſiones de benedicendis in ipſo gentibus poſtremò renouauit? eo videlicet anno, quo Ioſeph à fratribus diſtractus & in Ægyptum abductus eſt: cùm poſt Siehimenſium eladem Deus Iacobo ſibi à vicinis gentibus metuenti benedixit. Geneſ. 35. v. 11. *Dixitque ei: Ego ſum Deus omnipotens: creſce & multiplicare: gentes & populi nationum ex te erunt.* vel vt LXX. tranſtulerunt. ἔθνη ϗ συναγωγὴ ἐθνῶν *gentes & congregatio gentium*, quod de gentibus ſecundum fidem in Chriſto congregandis Auguſtinus intelligit quæſt. 15. in Geneſim. Quærendum tamen putat *vtrùm gentes ſecundum carnem: congregationes autem gentium ſecundum fidem: an vtrumque propter fidem gentium dictum ſit, ſi gentes appellari non poſſunt vna gens Iſrael ſecundum carnem.*

Teſtamentum eo anno confirmatum cū Iacob.

110. Sed Hebraica veritas omnem ſuſtulit quæſtionem גוי וקהל גוים יהיה ממך *goi, vkehal goiim iigieh mimmeka, gens & congregatio gentium erit ex te.* gens ſecundum carnem: gentium congregatio ſecundum fidem, vt exponit Strabo Fuldenſis in gloſſa: quamuis vtrumque de vocatione gentium interpretari malunt author commentariorum in Geneſin qui Eucherij nomine circumferuntur, & Hugo Cardinalis. Hoc eſt igitur ſigillum teſtamenti, hæc nouiſſima confirmatio pollicitationum quibus Dominus Abrahæ ſe in eius ſemine gentes benedicturum eſſe promiſerat, à qua ad legem datam anni quadringenti triginta Pauli calculo numerantur.

XXVII. *Confirmatur eadem Chronologia.*

111. Quod ſi ab Auguſtino, qui hos annos à prima Patriarchæ vocatione cum Euſebio deducit, diſceſſimus inuiti, hoc certè tanti doctoris authoritati debetur, vt eam ſaltem de tribus reliquis ſententijs eligendam putemus, quam ipſe cæteris anteponit. *Si autem*, inquit quæſt. 47. in Exodum, *quod aliquanto probabilius dici poteſt, tunc habeamus introiſſe Iſrael in Ægyptum, quando illic Ioſeph eſſe venditus cœpit &c.* Quam Chronographiam ſi ſequemur, nebulas illas, quas ex annis Caathi nobis obtendunt, nullo negotio difflabimus, expediemúſque *difficultates* illas *inextricabiles*, in quas Salianus, ait, coniectum eſſe Genebrardum: neque plures annos quàm in ſcriptura habentur, Amramo & Caatho tribuemus, neque aliquot interiectos Leui nepotes deſiderari neceſſariò dicemus.

112. Conſtat non omnes qui Geneſ. 46. recenſentur, aut adhuc ſuperſtites, aut iam natos fuiſſe, cùm Iacob in Ægyptum deſcenderet. Si quidem vt diſertis conceptiſque verbis ſcriptura dicit v. 12. *mortui ſunt Her & Onam in terra Chanaan*: qui tamen in progenie Iuda cenſentur. Ruben duos tantùm liberos ante migrationem ſuſceperat, vt probat Salianus ex illis Rubeni verbis Gen. 42. v. 37. *Duos filios meos interfice, ſi non reduxero illum tibi*, qui ſi iam plures liberos ſuſtuliſſet, non dixiſſet, *duos filios meos: ſed duos è filijs meis interfice.* eius tamen filij quatuor Geneſ. 46. in Iacobi familia numerãtur. De Eſron & Amul, vt iam noſti, plures conſentiunt. Certè Lorinus in Act. cap. 7. citat & ſequitur Auguſtinum, Eucherium, Albinum, illum in Geneſim, hunc præterea in Deuterono-

Non omnes deſcenderunt cum Iacob qui Gen. 46. numerãtur.

mium, Ludouic. Yſebam, Sa, Oleaſtrum, Martinum Cantapratenſem, Hieronymum de la Rua, Pererium. His accedunt Abulenſis, Cornelius à Lapide, Delrio, Salianus, Petauius, Tirinus, aliique quamplurimi. Beniamin vix ad tertium ac viceſimum ætatis annum peruenerat; iam tamen vndecim in eius familia recenſentur, quorum aliquos eius nepotes fuiſſe Septuaginta viri tradiderunt. Iidem addunt quatuot Ioſephi nepotes, pronepotem vnum, quamuis Ephraim & Manaſſem Ioſephi filios pueros adhuc infrà quàm nouennes Iacob Ægyptum ingreſſus inuenerit.

113. Erſi enim veriſſimum eſt quod dicitur verſ. 27. *Omnes animæ domus Iacob quæ ingreſſæ ſunt in Aegyptum, fuere ſeptuaginta:* Non tamen eos omnes deſcendiſſe neceſſe eſt qui fuerant ſuperiùs nominati: illa enim verba quæ leguntur verſ. 8. *Hæ ſunt nomina filiorum Iſrael qui ingreſſi ſunt in Aegyptum:* non de ſeptuaginta illis Iacobi poſteris, ſed de filiis propriè dictis intelligenda ſunt: de filiis, inquam, propriè dictis, de quibus verſ. 15. *Hi filij Lia, quos genuit in Meſopotamia Syriæ.* Qui autem è filiis eius propagati recenſentur, non ideo nominantur, quod iam nati fuerint, & cum Iacobo in Ægyptum deſcenderint (neque enim vſpiam id ſcriptura dicit) ſed occaſione filiorum commemorantur præcipui quique, qui partim cum ipſo venerunt, partim poſt eius deſcenſum nati ſapientiæ laude rerumque geſtarum gloria præ cæteris floruerunt.

114. Quod niſi eſſet, cur putamus in animabus illis ſeptuaginta filiarum nomina prætetiri? An dicemus exceptis Dina & Sara, nullam in Iacobi familia fœminam extitiſſe? nullam neptem? proneptem nullam? Si nulla extitit, cur dicitur verſu 7. *Venitque in Aegyptum cum omni ſemine ſuo, filij eius, & nepotes, filiæ & cuncta ſimul progenies?* imò vt legitur in textu principe, בניו ובני בניו אתו בנותיו ובנות בניו *banau oubne banau ittho, benathau, oubnoth banan: Filij eius, & filij filiorum eius cum ipſo, filiæ eius, & filiæ filiorum eius.* & vt LXX. reddiderunt, θυγατέρες, καὶ θυγατέρες τῶν υἱῶν αὐτοῦ, *filiæ, & filiæ filiorum eius.* Profectò nihil dici poteſt aliud quàm in Iacobi familia plures filias fuiſſe, earum tamen nomina ſilentio inuolui, earúmque loco celebriores quoſdam nominari, quamuis nati nondum fuerint, cùm Iacob Ægyptum ingreſſus eſt. Atque hic explicandi modus, ſi alium præter me authorem haberet, cæteris anteponendus videretur, quod nullam vim adferat ſcripturæ, nec aliter verba ſumat, quàm vt purè ſonant, quod potiſſimùm in hiſtoria ſacra ſpectandum eſt, & omnes difficultates exoluat quibus intricantur ij qui aliam ineunt rationem.

115. Sed quocunque tandem modo res explicetur, ne aduerſarij quidem negant multos eorum qui 46. Geneſis capite recenſentur, natos nondum fuiſſe, cùm Iacob in Ægyptum deſcenderet. Quid eſt igitur cur nobis ab annis Caathi metuamus? Supponunt illi iam natum fuiſſe Caathum, cùm facta eſt in Ægyptum migratio. Supponunt? vnde conſtat. Si negauerimus, quo nos idoneo teſte conuincent? Demetrius Phalereus, cui cum LXX. Senioribus magna neceſſitudo fuit, ait apud Euſebium lib. 9. de Præparat. Euang. eum ipſum annum Caatho primum illuxiſſe qui Iacobo fuit extremus, eúmque in lucem editum fuiſſe anno 17. poſtquam Iacob Ægyptum ingreſſus eſt, neque dubitat Petauius ingreſſum Iacobi ad illud ipſum tempus extendere.

116. Quid ſi dicamus eum anno quo Ioſeph extremum vitæ diem obiit, lucem inijſſe? *Nimirum*, (inquit Auguſtinus lib. 16. de ciuit. Dei, cap. 40.) *introitus Iacob in Aegyptum, quando enim cum ſeptuaginta quinque hominibus ſcriptura cõmemorat, non vnus dies, vel vnus annus, ſed totum illud tempus, quamdiu vixit Ioſeph, per quem factum eſt vt intrarent.* Et rurſus eodem cap. exeunte: *Simul*, inquit, *cum illo computantur ſeptuaginta quinque, non quia ſimul iam erant omnes, quando Aegyptum ingreſſus eſt ipſe; ſed, vt dixi totum tempus habetur eius ingreſſus, quo vixit Ioſeph per quem videtur ingreſſus.*

117. Et ne quoniam in animorum numero Lucam ſequitur Act 7. v. 14. & interpretationem LXX. Seniorum, eum propret ſolos Ioſephi nepotes & pronepotem loqui exiſtimes, eandem in Caatho hypotheſin admittit: *Quòd ſi quis dicat*, inquit Quæſt. 47. in Exodum, *extremo anno vitæ Ioſeph* (ſic enim legendum & res ipſa docet, & Louanienſes monẽt à codice Gemblacenſi) *natum eſſe Caath filium Leui, ſeptuaginta anni poſſunt accedere illi ſummæ, quia ſeptuaginta vnum annos vixit in Aegypto Ioſeph poſt ingreſſum patris ſui. Quapropter etiamſi ſeptuaginta anni vita Ioſeph ab ingreſſu Iacob in Aegyptum vſque ad natiuitatem Caath, ſi tunc ortus aſſeratur, & centum triginta anni ipſius Caath, & centum triginta ſeptem filij eius Amram, & octoginta ipſius Moyſi quadringentos & ſeptem & decem annos faciunt, non quadringentos*

gentos triginta. Quibus verbis aut Auguſtini diligentiam, aut certè codicum, quibus vſus eſt, fidem meritò deſideres, non enim Caath vixit annos centum triginta duntaxat, ſed centum triginta tres, vt ex omnibus quadringentorum viginti ſumma colligatur.

118 Quod argumenti telum in te non leui brachio contorſit, ô Genebrarde qui Chronologiam accerſis à Iacobi deſcenſu; in nos autem qui à Ioſephi venditione deducimus, ne deſtinauit quidem. Cùm enim Ioſeph anno vitæ decimo ſeptimo venditus, centeſimo decimo diem obierit extremum, ac proinde annos in Aegypro nonaginta quatuor exegerit, & Auguſtinus concedat fieri potuiſſe, vt Caath extremo Ioſephi anno naſceretur, ſi 94. à 430. detraxeris, anni 336. omnino remanebunt, quibus tres illæ generationes Caathi, Amrami, & Moyſis vſque ad exitum annos 350. complexa ita reſpondeant, vt ſuperſint anni fere 14. quibus patres cum filiis viuere potuerunt.

119. Quid? quòd ſi hoc noſtræ Chronologiæ caput ſtatuamus, omnium commodiſſimam habebimus rationem cur Deus Hebræos annis quadringentis affligendos & ſeruituros in terra non ſua prædixerit. Etſi enim interrupta fuerit illa ſeruitus, tamen & quatuordecim primis annis peregrinationis afflictum eſt ſemen Abrahæ in Ioſepho, extremis autem eiuſdem habitationis annis, & longiſſimam, & duriſſimam in vniuerſo populo ſubiit ſeruitutem.

120. Iam igitur naſcitur Abram anno poſt diluuium 292.
Ab eius ortu ad Iſaacum anni 100.
Natus eſt Iacob anno patris 60.
Ab eius ortu ad Ioſephum anni 91.
Ioſeph in Ægyptum abducitur natus annos 16.
Habitatio autem filiorum Iſrael qua manſerunt in Ægypto fuit annorum 430.
Quorum omnium ſi ſummam facias, annos à diluuio ad Exodum numerabis 989.

Atque hæc Moſes candidè & hiſtoricè rem ex profeſſo tractans, ad cuius amuſſim cætera quæ difficultatem parere videbantur in authoribus canonicis ſacram Chronologiam obiter & ſtrictim attingentibus, videntur exigenda. Equidem ſemper boni interpretis eſſe rebus perſpicuis ac ſuo loco tractatis obſcura potiùs illuſtrare, quàm ambiguis, & quaſi per tranſennam vſurpatis obſcurare clariſſima. Dum hæc loqueter aduerti libellum in terram abiectum, ſuſtuli, legi, probaui, nec eum volui lectoribus inuidere.

APPENDIX AD GENEBRARDVM,

VTRVM GENEBRARDI SENTENTIA CONTRARIA SIT PATRIBVS, VVLGARIS AVTEM CHRONOLOGIA IN PATRVM CONSENSV FVNDATA.

Quæſtionem hanc ſeptem primis Eccleſiæ ſeculis, vel tractauerunt, vel obiter attigerunt Catholici Patres omnino quatuordecim, qui ſaltem ad notitiam meam peruenerunt, hæretici duo Euſebius Cæſarienſis, & Tychonius, vnus Iudæus Flauius Ioſephus.

pag. 54. ed. Græcol. 1. IOSEPHVS lib. 2. Antiq. cap. 5 Hebræos ait per annos quadringentos, ſiue τετρακοσίων ἐτῶν χρόνον, mœnibus ædificandis, aggeribus excitandis, ſtruendis pyramidibus in Ægypto fuiſſe vexatos: & cap. proximè ſequenti dictorum oblitus eoſdem ſcribit, τῆς Ἰακώβου μεταναστάσεως εἰς τὴν Αἴγυπτον γενομένης τοῖς διακοσίοις πεντε- pag. 85. edit. G. L. ἐνιαυτοῖς ὕστερον, *poſt Iacobi migrationem in Aegyptum annis ducentis & quindecim exiiſſe*. Quæ duo manifeſtam contradictionem inuoluunt. Eâdem inconſtantiâ lib. 6. pag. 993. ἁλώσεως priorem Chronologiam ſequitur, his verbis. *Dicam tranſlata in Aegyptum*

maiorum noſtrorum domicilia? οἱ τυραννούμενοι καὶ βασιλεῦσιν ἀλλοφύλοις ὑποπεπτωκότες τετρακοσίοις ἔτεσιν, &c. *qui cùm annos quadringentis tyrannide oppreſsi Regibus alienigenis ſubiacerent*, &c. & lib. 8. Antiq. c. 2. poſteriorem amplectitur, vbi alia intricat ſcripturæ veræq; Chronologiæ contraria.

pag. 259.

2. Theophilus Antiochenorum ſextus Epiſcopus, qui ſub Luc. Vero floruit, cùm ſecundum calculos LXX. interpretum ab orbe condito ad ortum Iſaaci anno 3592. numeraſſet, adiecit: *Iſaac natus annos 60. genuit Iacob, Iacob natus fuit annos 130. cùm proficiſceretur in Aegyptum*, ἡ δὲ παροίκησις τῶν Ἑβραίων ἐν Αἰγύπτῳ ἐγενήθη ἔτη υλ'. *Hebræi in Aegypto morati ſunt annis 430. Egreſſi Aegypto hæſere in deſerto annis 40. Hi anni ſi addantur ſupra poſitis, fiunt 4252.* Hæc lib. 3 ad Autolycũ exeunte Quibus nulla poteſt ſubeſſe mendi ſuſpicio quòd ſingulis numeris in vnum collectis ſumma reſpondeat. Vnde habemus Patrum Chriſtianorum antiquiſſimum qui quæſtionem propoſitam tractant, fauere Genebrardo.

Tomo 1. Biblioth. Pat. Græc. Lat. p. 155.

3. Proximus huic eſt Clemens Alexand. quem conſtat ſub Seuero & Caracalla floruiſſe, Ἀπὸ δὲ Ἰσαὰκ, inquit, ἕως τῆς κληροδοσίας ἔτη ἑξακόσια δεκαέξ, *ab Iſaaco ad terræ diuiſionem anni 616.* ab Iſaac, id eſt, poſt annos Chronologicos Iſaaci, quos ideo Chronologi vocant expanſos, quia in texẽda Chronologia ſumuntur ſeparatim, nec cæterorum Patriarcharum annis implicantur, verbi cauſſa, Abrahę anni numerantur 100. ad Iſaaci natiuitatem, Iſaaci 60. vſque ad ortum Iacobi: deinceps vſque ad migrationem in Ægyptum ratio habetur annorũ Iacobi, & 130. numerantur. Quare ſi ex annis 616. poſt annos Iſaaci Chronologicos vſque ad terrę diuiſionem euolutis, annos Iacobi 130. & rurſum 46. annos ab exitu ad terræ partitionem elapſos ſubduxeris, 440. remanebunt, qui Clem. Alex. calculo mãſioni filiorum Iſrael in Ægypto tribuuntur. Quid tamen ille ſecutus fuerit, neſcio, ſuſpicor vel aliam fuiſſe codicum, quibus vtebatur, lectionem, vel pro ἑξακόσια, δεκαέξ, legendum, ἑξακόσια ἕξ, vel potiùs literis Arithmeticis pro χιϛ' 616. legendum χϛ' 606. qui numerus Theophili Chronologiæ exactiſſimè conueniret, hoc pacto.

Ab Iſaaco .i. poſt annos expanſos, ſiue Chronologicos Iſaaci vſque ad migrationem in Ægyptum, anni 130

Mora in Ægypto 430

Moſis præfectura 40

Ioſue præfectura vſque ad terræ diribitionem 6.

Hoſce quatuor numeros ſi coniunxeris, colligentur 606

4. Euſebius annos illos 430. non à deſcenſu Iacobi, ſed ab anno 75. Abrahami, & prima eius peregrinatione putat eſſe numerandos, & moram Hebræorum annis è 15. circumſcribit, cuius opinionem ita plerique omnes recentiores amplexi ſunt, nefas vt eſſe putârint, vel latum, quod aiunt, vnguem ab eius Chronologia diſcedere. Sibi tamen & ſcripturæ non ſemel contradicit. Nam annos 144. tribuit Ægyptiacæ ſeruituti, quã conſtat è cap. 1. Exodi ante obitũ Leui & Caath inchoatam non fuiſſe: certum eſt autem è ſcriptura Leui 94. annis in Ægypto vixiſſe, qui ſi illis 144. addantur, ſumma 238. annorum exurget, quibus neceſſe eſt vel Euſebii calculo filios Iſrael in Ægypto manſiſſe. Caath porro, cùm annos 133. vixerit, eóſq; pene omnes in Ægypto exegerit, ſi ab eius obitu ſeruitutis initium ducamus, eiúſque annos illis 144. addamus, longè maior numerus euadet. Deinde dynaſtiam Paſtorum ait Euſebius dictam fuiſſe propter Ioſephum & reliquos Patriarchas, qui cùm paſtores eſſent, dominati ſunt in Ægypto, cuius dynaſtiæ initium ponit anno 305. ante Cenchris annum 16 quo Cenchris anno putat filios Iſrael exiiſſe.

5. Author Synopſis apud Athanaſium Chronologiam Euſebianam ſequi videtur, ſed grauioribus intentus de Chronologia minùs laborat, vt ex eo liquet, quòd pauculis antè verſiculis dixerat Abraham vixiſſe annos ρπ'. 180. cùm è ſcriptura, & codicibus Hebraicis, Chald. Græc. Latinis denique omnibus conſtet annis duntaxat 175. vixiſſe. Adde quòd illius ſynopſis author incertus eſt, vt etiam aduerſarii confitentur.

6. Epiphanius in Anchorato non ſatis diſertè profert animi ſui ſenſum. Modò enim ait, ἐργάσασθαι τοὺς Ἰουδαίους, καὶ οὐ τὰ τυχόντα ἔτη, ἀλλὰ καὶ διακόσια δεκαπέντε, σὺν τοῖς διακοσίοις δεκαπέντε ἔτεσι τοῦ Ἰωσήφ, *Operibus addictos* in Ægypto *fuiſſe Iudæos non paucis annis, ſed ducentis quindecim, præter alios annos ducentos quindecim Ioſephi.* Quibus videtur Theophili ſupputationi ſubſcribere, ſed ita vt libertati propter Ioſephum Hebręis conceſſæ anni 215. totidem ſeruituti laboribúſque tribuantur. Modò videtur Euſebii Chronologiam amplecti. Quod tamen longè ſecus eſt. Cùm enim per varias numerorum ambages eáſque, vt verum fatear, ſatis intricatas ad Moſis ortum veniſſet, cúmque 70. patris anno genitum eſſe dixiſſet, adiecit. Καὶ

γίνονται ἀπὸ μὲν πρώτου Ἀβραὰμ ἔτη τν', ἀπὸ δὲ τῆς εἰς Αἴγυπτον καταγωγῆς ἔτη ρλέ. Et fiunt à primo quidem Abraham anni 350. à deſcenſu verò in Ægyptum 135. Quæ computatio vulgari Chronologiæ conueniret, ſi cum ſcriptura diceret Moſen anno ætatis 80. mare tranſiiſſe, vel potiùs fuiſſe 80. annorum, cùm ſtetit in conſpectu Pharaonis. Sed & error eſt in numero. Non enim ſi ſubductis per partes Epiphanii rationibus ſummam faciamus ab anno Abrahami 75. ad Moſis exortum anni τν' 350. ſed duntaxat τμ'. 340. colligentur. Et addit Epiphanius. *Moſes verò* ἐν τῷ λ' αὐτοῦ ἔτει, anno ætatis trigeſimo *calcat Mare rubrum ex Aegypto vnà cum Iſraelitis egreſſus, & fiunt à magno quidem Abraham* ἔτη τπ', *anni 380.* ἀπὸ δὲ τῆς εἰς Αἴγυπτον καθόδου ἔτη ρξέ. *à deſcenſu vero in Aegyptum anni 165.* Quare vt numerum expleat 430. annorum ab anno 75. Abrahami, & ducentorum quindecim à Iacobi deſcenſu, τὰ δὲ λοιπὰ, inquit, πεντήκοντα ἔτη κατηνάλωσαν μετὰ τὴν διαπεραίωσιν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης μέχρι τῆς εἰς Παλαιστίνην ἀπάντησιν, lege ἀπαντήσεως. *Reliquos annos 50. conſumpſerunt, poſt tranſitum Maris rubri vſque ad aduentum in Paleſtinam.* Totámque adeo diſputationem in hæc verba concludit: γίνεται οὖν ἀπὸ μὲν ἑβδομηκοστοῦ πέμπτου ἔτους τοῦ μεγάλου Ἀβραάμ, ἀφ' οὗ ἡ πρόρρησις ἐδόθη αὐτῷ παρὰ τοῦ θεοῦ, μέχρι Μωϋσέως, καὶ τῆς εἰς Παλαιστίνην ἀφίξεως τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἔτη υλ. ἀπὸ δὲ τῆς καθόδου τῆς Αἰγύπτου, καὶ μέχρι Παλαιστίνης αὐτῶν ἀφίξεως ἔτη σιέ. *Fiunt igitur ab anno 75. magni Abrahami, quo prædictio data eſt ei diuinitus, vſque ad Moſen & aduentum filiorum Iſrael in Paleſtinam, anni 430. à deſcenſu vero in Aegyptum vſque ad aduentum eorum in Paleſtinam, anni 215.* Hæc ille: quæ quis non videt eſſe admodum perplexa & ſcripturæ contraria, ac proinde non magis communi Chronologiæ fauere quam rationibus Genebrardi, cùm Euſebius annos 215. à deſcenſu Iacobi ad tranſitum maris rubri numeret, centum duntaxat & ſexaginta quinque ex Epiphanio colligantur.

7. Chryſoſt. hom. in Gen. 37. πῶς δὲ υ' ἔτη ἔφη δουλεύσειν αὐτοὺς, καί τοι οὐδὲ τὰ ἡμίση τούτων πεποιηκότων τῶν ἐτῶν εἰς Αἴγυπτον: *Quomodo 400. annis eos ait ſeruituros, cū ne mediā quidem eorum partem in Aegypto exegerint?* Idem tamen in Act. Apoſt. c. 7. hom. 15. explicans illud v. 17. *Cùm autem appropinquaret tempus promiſsionis, quam confeſſus erat Deus Abrahæ, creuit populus, & multiplicatus eſt in Aegypto,* &c. Ὅρα, inquit, ὅτι οὐδὲ ἐν τοῖς τοσούτοις ἔτεσιν αὐτοὺς αὔξει, ἀλλ' ὅτε ἔμελλεν ἐγγίζειν τὸ τέλος, καί τοι ἤδη τετρακόσια ἔτη ἦν παρελθόντα καὶ πλείονα ἐν Αἰγύπτῳ. *Vide quòd neque in tot annis eos auxit, ſed quando appropinquaturus erat finis, quamuis iam 400. anni præteriti erant, ac plures in Aegypto,* & paulò ante Moſen cum Ioſepho comparans, quorum alter à fratribus venditus eſt, alter à fratribus delatus ad Pharaonem, & fugatus in terram Madian, Chanaanitidem ab Aegypto, vt propriam terram ab aliena diſtinxerat. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἐκ τῆς αὐτῶν εἰς ἀλλοδαπὴν καὶ ξένην ἀπέδοντο, οὗτοι δὲ ἐκ τῆς ἀλλοτρίας εἰς ἀλλοτρίαν φυγαδεύουσι. *Et illi quidem è ſua in alienam & peregrinam terram vendiderunt: hi autem ex aliena in alienam fugere coegerunt.* Dixeratque paucis interiectis: καὶ οὐδὲ μικρὸν χρόνον ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας ἦσαν, ἀλλὰ τετρακόσια ἔτη, *& non paruo tempore in aliena terra fuerunt, ſed annis 400.* Hæc ille: quibus eorum effugium præcluditur, qui dicunt Aegyptum & Chanaanitidem vna συνεμφάσει contineri. Igitur in Geneſim annos ducentis pauciores definiens tam ab Euſebio quàm à Theophilo diſſentit: in acta Theophilo ſuffragatur, dum annos plures 400. in Aegypto exactos eſſe commemorat.

8. Seuer. Sulp. lib. 1. hiſt. ſacræ populum egreſſum ait, *ab anno quo primum Abraham terram Chananæorum acceſſerat, anno 300. & 400. à diluuio autem 1055. & 70.* Sed cùm eum omnes in annis à communi terrarum eluuione computandis lxx. ſeniorum authoritate deceptum eſſe, atque Hebraicæ veritati & Latinæ tranſlationi nunc ab Eccleſia receptæ repugnare fateantur, non video quod operæpretium ſit eius in priore periodi parte authoritatem nobis obtendere.

9. Sulpicio adſtipulatur 2. Iulius Hilarion eiuſdem ſeculi ſcriptor libello de mundi duratione, qui habetur tomo 5. Biblioth. Patrum, parte 1. pag. 332. Sed is tam frequenter in aliis Chronologiæ partibus ceſpitauit, vt dubitauerint Theologi Colonienſes, quod ex eorum præfatione conſtat, eumne deberent è Bibl. Patr. proſcribere.

10. Idem Hilarion quoſdam fuiſſe dicit *Diſputatores annorum qui in Aegypto ſolùm annos 350. & non ipſos* CCCCXXX. *filios Iſrael fuiſſe fruſtra memorati ſunt*, qui ſanè quamuis calculum male poſuerint, propiùs tamen ad Theophilum, quàm ad Euſebium accedunt.

11. Hieron. in caput 4. epiſt. ad Galat.

Euſebii quidem Chronologiam ſequitur, tamen in ea non acquieſcit, diſputationem ita concludens: *Non enim parua res eſt & à multis quæſita, neſcio an ab vllo ſit inuenta.* Idem Commentario in Ioel Prophetam exeunte teſtatur Iudæis perſuaſum fuiſſe fore, *vt quomodo Pharao & omnis eius exercitus, qui per quadringentos & triginta annos populum Dei captiuum tenuit, in mari rubro ſubmerſus eſt: ſic etiam Romani qui eodem annorum ſpatio Iudæos poſſeſſuri ſunt, vltione diuina deleantur.* Quos quamuis accuratè refutet, oſtendátque illos id ſibi ſpe caſſa promittere, nullam tamen de quadringentis triginta Ægyptiacæ ſeruitutis annis mouet quæſtionem, id ſine controuerſia facturus, ſi probabilem putaſſet Euſebii ſententiam, cùm facile eſſet demonſtrare longè plures ducentis & quindecim annis poſt Ieroſolymorum cladem eſſe iam euolutos, necdum tamen, vt illi vaticinabantur, Romanum Imperium concidiſſe. Eadem inculcat in Ezechiel. cap. 4. *Alij*, inquit, *& maximè Iudæi à ſecundo anno Veſpaſiani, quando Ieruſalem à Romanis capta, templumque ſubuerſum eſt, ſupputari volunt in tribulatione & anguſtia & captiuitatis iugo populi conſtitui annos quadringentos triginta, & ſic redire populum ad priſtinum ſtatum, vt quomodo filij Iſrael quadringentis triginta annis fuerunt in Aegypto, ſic & in eodem numero finiatur extrema captiuitas.* Hæc Hieronymus, è quibus liquet non Iudæis tantùm, ſed etiam aliis viſum fuiſſe Hebræos in Ægypto ſola quadringentis & triginta annis eſſe verſatos.

12. *Quidam*, inquit Aug. q. 47. in Exodum, *putant quadringentos triginta annos accipi debere ex quo Iacob intrauit in Aegyptum, donec inde populus per Moyſem liberatus eſt:* eóſque adeo paucos non fuiſſe vel inde conſtat quòd eos in tres quaſi claſſes diſtribuit aſſerens in diuerſas opiniones eſſe diſtractos, dum alii à diſceſſu ipſius Iacobi cum tota familia, alii, vt Creſconius Grammaticus, à Ioſephi ſublimatione .i. prouectione ad proregiam dignitatem, alii, quos magis probat, ab eiuſdem Ioſephi venditione, Chronologiæ ſuæ annos accerſerent.

13. Auguſtinus ipſe loco proximè laudato multis quidem rationibus difficultatem hanc ventilauit, & leuiter attigit lib. 16. de Ciuit. Dei cap. 24. Sed de quæſt. libris, vbi rem ex profeſſo tractat, ita loquitur lib. 2. Retract. cap. 55. *Scripſi etiam libros quæſtionum de libris iiſdem diuinis ſeptem, quos adeo appellare ſic volui, quia ea quæ ibi diſputantur, magis quærenda propoſui, quàm quæſita diſſolui.* Quia tamen ſubdit multo plura in eis ſibi videri, *ita pertractata, vt poſſint etiam ſoluta & expoſita non immeritò iudicari.* Videndum eſt vtrùm quæſtionem hanc, qua de nunc agitur: ipſe ſolutam & expoſitam iudicarit, & expendendum quænam primaria fuerit Sancti Doctoris intentio. In quibus ſi nonnulla iam ſuperiùs dicta reputentur, facile, vt ſpero, beneuolus lector ignoſcet. Auguſtinus ipſe paulò poſt initium quæſtionis diſertè ſignificat in eos ſe diſputare, qui cùm hæc verba lxx. virorum, *& in terra Canaan ipſi, & patres eorum*, tanquam veram germanámque ſcripturam admitterent, eóque ſcripturæ teſtimonio niterentur, nihilominùs quadringentos ſolidos annos tribuebant Ægyptiacæ ſeruituti. Quos vt efficaciùs conuincetet, computationem Euſebii perſpicua veritate ſubnixam certiſſimóque iudicio teſtatam eſſe defendit duobus argumentis, quorum alterum petitur ſub annis Caathi, alterum ab authoritate Pauli: ſed cur id faciat, his verbis ipſe ſignificat. *Non enim dixit ſcriptura incolatus filiorum Iſrael, quem incoluerunt in terra Aegypti, anni quadringenti triginta: ſed apertè dixit, quem incoluerunt in terra Aegypti, & in terra Chanaan, ipſi & patres eorum*, &c. E quibus, vt iam ſuperiùs oſtenſum eſt, liquet eum aliter ſenſurum fuiſſe, ſi vel habuiſſet textum Hebraicum, vel Latinam tranſlationem Eccleſiæ ſuffragio probatam his duntaxat verbis conceptam. *Habitatio filiorum Iſrael qua manſerunt in Aegypto, fuit quadringentorum triginta annorum*, vel quod idem eſt, *incolatus filiorum Iſrael in terra Aegypti, anni 430.*

Et ſanè quàm parum ſit in illo loco ad Galatas firmamenti Auguſtinus ipſe non diffitetur. Loquitur enim Apoſtolus non de qualibet promiſſione dicta Abrahamo, ſed dicta Abrahamo & ſemini eius, & ita dicta vt non tantùm ad Iſraelitas, ſed etiam ad omnes gentes pertineret, alludens ad aliquem ſcripturæ locum, in quo ſeminis mentio fiat expreſſa, vimque faciens in *ſeminis* vocabulo, vt patet ex his verbis: *Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones & ſemini eius. Non dicit, & ſeminibus quaſi in multis, ſed quaſi in vno, & ſemini tuo, qui eſt Chriſtus.* Non igitur alludit Paulus ad promiſſiones dictas Abrahamo, anno ipſius quinto & ſeptuageſimo, vnde ſecundum vulgarem Chronologiam anni quadringenti triginta ducuntur. Etſi enim

eo anno duæ promiſſiones dictæ fuerunt, tamen in priore Gen. 12. v. 4. nomen ſeminis non exprimitur. De poſteriore, quæ habetur ibidem v. 7. ita loquitur Auguſt. lib. 16. de Ciuit. Dei cap. 18. *Nihil de illo ſemine ei promiſſum eſt in quo pater eſt factus omnium gentium: ſed de illo ſolo in quo pater eſt vnius Iſraeliticæ gentis. Ab hoc enim ſemine terra illa poſſeſſa eſt.* Quare ſi à promiſſionibus dictis Abrahamo, non autem à confirmatione teſtamenti facta Iacobo ducendum eſt illorum 430. annorum initium, cùm præcedentes omnes promiſſiones vel ad omnium gentium benedictionem non pertineant, vel ſeminis nomen expreſſum non habeant, debemus ſecundum Auguſtini doctrinam ab ea promiſſione quæ facta eſt poſt Iſaaci ſacrificium, Chronologiam auſpicari. Quod cùm Ioſephus anno Iſaaci 25. conſignet, inde ad ortum Iacobi anni triginta quinque, à Iacobi natiuitate ad migrationem anni 130. ſiue ab alienatione Iſaaci ad migrationem anni centum ſexaginta quinque numerantur, quos ſi de numero 430. detraxeris, filios Iſraël annis 265. in Ægypto reperies eſſe verſatos.

Quod ſpectat ad argumentum ab annis Caathi ductum, in eos qui à venditione Ioſephi ordiuntur, ne collineat quidem, ex eiuſdem Auguſtini ſententia, vt iam ſuperiùs oſtendimus. E quibus liquet Sanctum Doctorem potiùs hoc loco quærenda proponere quàm quæſita diſſoluere: nec à nobis fidem exigere, quam ſibi ipſe non præſtat.

14. Oroſius initium fertilitatis ponit anno ante vrbem conditam MVIII. exitum Moſis DCCCV. Si quis numerum minorem è maiore ſubduxerit, 203. remanebunt. Ergo cum nono poſt initium vbertatis anno Iacob in Ægyptum cum familia ſua deſcenderit, in ea moratí ſunt annis 194. ſecundùm Oroſii calculos.

15. Proſper M S. in Chronico hæret Euſebii veſtigiis, ſed cùm eius numeros penè ſemper ſequatur, iiſdem ſe contradictionibus intricat, quibus Euſebius.

16. Cyrillus Alexandrinus libro 1. contra Iulianum, eiuſdem Euſebii Chronologiam amplectitur. Tamen vt eius verba iam ſuperiùs è Lipomano prolata declarant, alibi annos quadringentos in ſola Ægypto putat eſſe exactos.

Præter hos qui ſeptem primis Eccleſiæ ſeculis hanc controuerſiam attigerit, haud facilè reperies. Nam incertus author commentariorum in Geneſim, qui Eucherio falsò tribuuntur, qui ne verbis quidem mutatis conceſſit in Auguſtini ſententiam, vt Beda, Ado Viennenſis, Hermanus Contractus, aliique paſſim qui poſt ſeptimum ſeculum Chronologias ediderunt, & priorum authoritate præſtricti eundum ſibi putarunt, non qua eundum erat, ſed qua ibatur.

Ex his Partibus Iudæus & Hæreticus primi ſententiæ communis authores pugnantia loquuntur: Theophilus Catholicorum antiquiſſimus totus noſter eſt: Clemens vnius iota detractione trahi poteſt in eandem ſententiam: Hieronymus neutri Chronologiæ acquieſcit: Auguſtinus potiùs quærenda proponit, quàm quæſita diſſoluit: Epiphanius, Oroſius, Chryſoſtomus in Geneſim ab vtriſque diſſentiunt: ſed idem Chryſoſtomus in Acta annos in Ægypto tranſactos plures quadringentis agnoſcit: Cyrillus alibi vulgarem Chronographiam, alibi noſtram amplectitur: Author Synopſis, Proſper, Hilarion aduerſariis fauent: nobis anonymi longè plures quos refert Auguſtinus. Quæ opinionum varietas aliunde orta non videtur quàm ex varietate lectionum & Græcorum codicum corruptione, cùm omnes hi Patres (Hieronymum excipio) LXX. Interpretum tranſlationem ſequerentur. Vnde porro verba hæc: *& in terra Chanaan, ipſi & patres eorum,* in ſcripturam irrepſerint, facilè ſuſpicari non poſſum, niſi è librarii manu, qui hos codices ex Alexandrina Bibliotheca primus exſcripſit, quod in re ſimili monet Auguſtinus, vel fraude Demetrii Phalerii, qui teſte Ioſepho, vt hiſtoriam ſuam concinniorem plauſibilioremq; redderet, religioni non duxit interdum à ſcriptura diſcedere. Qui cum ſingulis Patriarchis, certos natiuitatis annos non ex traditione Hebræorum, ſed ex mera ſuſpicione conſignare ſtatuiſſet, eorum Chronologiam ita digeſſit, quaſi Caath anno poſt diſceſſum Iacobi decimo ſeptimo, qui Sanctiſſimo Patriarchæ poſtremus illuxit, vitam inierit, quadragenarius Amramum genuerit, is anno vitæ ſeptuageſimo octauo Moſen ſuſceperit, quem octogenarium ex Ægypto conſtat exiiſſe, quorum annorum decimum ſeptimum 40. 78. 80. ſummam ſi faciamus, anni manſionis in Ægypto ducenti quindecim colligentur. Hic igitur eſt ſententiæ communis princeps, qui cùm à fide fuerit alienus, facilè potuit arbitratu ſuo quædam verba ſcripturis intexere. Sed vndecunque hæc

SACRARVM QVÆSTIONVM

LIBER DECIMVS.

MEMBVRGVS, ENYΠNION. B'.

Factum eſt ergo quadringenteſimo & octogeſimo anno egreſſionis filiorum Iſrael de terra Ægypti, in anno quarto, menſe zio (ipſe eſt menſis ſecundus) regni Salomonis ſuper Iſrael, ædificari cœpit domus Domino. 3. Reg. cap.6. v.1.

MEMBVRGVS, SERARIVS, PHILALETHES.

PRÆFATIO.

1. ANNOS habitationis filiorum Iſrael in Ægypto ita digerebam, & magna cum animi voluptate perſcriptas Patrum ſententias è libello recitabam, cùm tam facilè, leniter ac ſenſim ſine ſenſu cliuo fallente conſcendi, vt iã adſcendiſſe me viderem; cum necdũ mihi videbar adſcendere. In media iugi molliter cubantis deuexitate *erant duodecim fontes aquarum, & palmæ ſeptuaginta*, quæ ramis annutantibus & commiſſis inter ſe foliis non ſine modulato quodam ſpirantis auræ ſuſurro mutuum ſic appetebant amplexum, vt vmbram amœniſſimam exhiberent. Cùm ego: cur non, ô Genebrarde.

Sub incertas zephyris motantibus vmbras,
ſuccedimus, & hîc tantiſper interquieſcimus, vbi palmæ

Vmbram hoſpitalem conſociare amant,
Ramis, & obliquo laborat
Limpha fugax trepidare riuo?

Ille ſe neſcio quo pacto me data quidem redditáque ſalute clam ſubduxerat. Neque enim ſemper in ſomnis vitæ communis & vrbanitatis officia ſeruantur. Semel, iterum, tertiò Genebrardum inclamo: nuſquam Genebrardus, niſi cùm Genebrardum imago vocis repercuſſu quodam ſcopulorum cauitatibus offenſa referebat.

Ergo mœſtus atque animi aget pergo protinus, eúmque præceſſiſſe tatus ad ſummum tumulum celeriter euado. Hîc videre mihi videor arcem pulcherrimam, vel potiùs templum mille fere paſſibus in ingentem planiciem refugiens, aureis tegulis imbricatum, & gemmato, vt apparebat, elatum faſtigio.

Ὥσπερ γὰρ ἠελίου αἴγλη πέλεν ἠὲ σελήνης,
Δῶμα κάτ' ὑψερεφές----

Sicut enim ſolis ſplendor lunæque micabat,
Tecto è ſublimi----

Huic prætendebatur hortus ſanè ingens, ſed concluſus, ſepe viua, denſa, ſpinoſa, ſuauiſſimum odorem halanti, & ad venuſtatem attonſa circumdatus vnus aditus ianua non tam ſua mole, quàm materia & arte nobilis. Anterior paries è candidiſſimo marmore conſurgens, lapidibus ita coeuntibus nullum, vt appareret commiſſuræ veſtigium. Extuberantes certis interuallis vmbilici, & alternæ oualium proiecturæ: infimam partem limbus, vel potiùs ſtereobates è marmore Lucullæo, ſummam aquilarum varios encarpos, vel roſtro, vel vnguibus ſuſtinentium effigies ornabant: ipſa ianuæ curuatura pulcherrima quidem, ſed incertum è cornu politiſſimo, an ex ebore conſtaret; eburneam nonnulli cenſebant, ego corneam arbitrabar. Hanc columnæ porphyreticæ quatuor ad medium ſcapum ſtriatæ, auratis capitellis, opere Corinthio, ad ſingula latera binæ ſtipabant. Stylobates è vario marmore, coloribus paulatim mutantibus, & ſenſim in dilutiorem deſinentibus, aliquam vel arcus cœleſtis, vel colli columbini, vel caudæ pauoninæ ſpeciem exhibebat. In intercolumniis loculamenta duo, & ſtatuæ matronali habitu, aurea cyclade ad talos defluente, magnitudine iuſtam hominis ſtaturam altero tanto ſuperante, ſic ad viuum expreſſæ, vt ſpirare ac loqui viderentur. Alterius dexteram ſpeculum, alterius globus cœleſtis ſerpente in ſpitam vel potiùs in orbem conuoluto, caudámque mordicus tenente circumplicatus implebat, cætera adeo ſimiles, vt facilè germanas agnoſceres. Illam hiſtoriam ſpeculum vitæ; Chronologiam temporum indagatricem vocabant infrà ſupráque viſebantur inſcriptiones, grandibus ex auro literis inaratæ.

Hiſtoria.

Chronologia.

3. Quòd hiſtoriæ fuerit elogium non ſatis recordor: Aquila Chronologiæ capiti explicatis alis & quaſi plaudentibus, clypeum roſtro ſuſtinens imminebat. Hæc autem clypei fuit inſcriptio. HABITATIO AVTEM FILIORVM ISRAEL QVA MANSERVNT IN ÆGYPTO, QVADRINGENTORVM TRIGINTA ANNORVM. Hîc ego mihi gratulari: gaudere in ſinu, geſtare, omnibus lætitiis incedere, quòd digeſtam in via temporum rationem viderem hoc etiam elogio, & velut ipſius Chronologiæ ſuffragio comprobari. In ſtylobate ſub ipſius Chronologiæ pedibus altera ſpectabatur epigraphe grandibus & ipſa literis exarata. FACTVM EST ERGO. Quæ proximè ſequebantur aliis ſuper aliis impreſſa ſignis inciſa, inſculpta, ſecta, deleta, cæſim, punctim lancinata, vt legere volentibus, alias atque alias literarum figuras, vel potiùs lituras exhiberent, ego fruſtra tentatis omnibus nihil inueniebam cui tutò poſſem inſiſtere. Varia fingebam vocabula, varias lectiones procudebam: ſed quo magis extricare me conabar, eo magis me ſentiebam intricari. Itaque quò me verterem penitus non habebam.

4. Dum hæc animo volutarem, atque in eodem obtutu diutiùs hærerem, duo mihi repente Societatis Ieſu homines honeſta canicie venerabiles ad dexteram adſtiterunt, appellarunt, ſalutarunt. Sed animus in vna illa cogitatione defixus aures & oculos obſtruxerat, donec tandem eorum alter manu imam mihi vellit auriculam méque velut è lethargo excitatum aduertit, oculos reflexi, vidi, agnoui. Magnum vterque Lotharingiæ lumen, magnum eruditionis omnis ornamentum, magnum pietatis, & Chriſtianæ modeſtiæ decus. Ambo florentes ingeniis, eruditi ambo, ambo in omnis generis authorum aſſidua lectione verſati, vel potiùs omnibus tum ſacræ tum profanæ doctrinæ partibus abſoluti atque perfecti: ambo factas literas, & hanc ipſam, quæ me ſuſpenſum tenebat, inſcriptionem,

Explanare pares, & reſpondere parati.

Alter ſcriptis in lucem publicam emiſſis illuſtrior: alter ingenio par, eruditione, virtutibus: hoc vno duntaxat inferior quòd adduci nunquam potuit, vt ingenii doctrinæque ſuæ fœtus exprometer, ac prælo mandati pateretur. Alter erat Nicolaus Seratius, alter Ioannes Memburgus,

O qui complexus, & gaudia quanta fuerũt!

O quàm amaræ dicam an ſuaues lacrymæ per omniũ ora fluxerunt! cùm iis ego gratularer quod beata Sanctorũ morte defuncti non vidiſſent Lotharingiæ quondã ſuæ vexationes,

vexationes, clades, direptiones, incendia, quorum vel ſola commemoratio feras etiam & ſaxa commoueret: illi viciſſim Deo gratias agerent immortales, qui ſuam illam iuſtiſſimam ſeueritatem ita lenitate & miſericordia temperauit, vt plurimos, quos rcs ſecundæ miſerijs æternis addixiſſent, his calamitatibus ad æternam felicitatem adduxerit.

II. *Inſtitutio quæſtionis.*

5. ATque vt lacrymis non tam ſatiati, quàm exhauſti, fatigarique fuimus, ſed quis tandem, inquam, lacrymis & comploratiomi modus? Quin potiùs, ô Patres, hanc mihi ſtatuæ ſubſcriptionem, quæ me iampridem incertum tenet, exponitis, ac perceptum animo dolorem aliqua ſacrarum literarum ſuauitate lenimus? Res erit & mihi petutilis, & vobis non difficilis, atque, vt ſpero, non moleſta. Hic Memburgus, vt erat

—ſecunda loquens in
Tempore, commodus ac verborum vir paucorum.

Res, inquit, videri poterat oppidò clariſſima, mi Philalethes, & ne vocanda quidem in dubium, niſi vel conciliandæ Iudicum Chronologiæ difficultas, vel luxurians quædam ingeniorum fœcunditas, tot pene quot illa

Littoreis ingens inuenta ſub ilicibus ſus capitum fœtus enixa eſt, varias diſſidentéſque ſententias peperiſſet.

6. Agitur, vt vides, in hac ſtatuæ ſubſcriptione de tempore templi exædificati, quæritúrque quot anni ab egreſſu filiorum Iſrael è terra Ægypti ad iacta templi fundamenta quartúmque Salomonis annum efluxerint. Id autem tempus 3. Regum tam diſertis verbis expreſſum eſt, vt non tam conſignatum literis, quàm ipſo ſolis radio ſignatum eſſe videatur. *Factum eſt ergo*, inquit, *quadringenteſimo & octogeſimo anno egreſsionis filiorum Iſrael de terra Ægypti, in anno quarto, menſe Zo (ipſe eſt menſis ſecundus) regni Salomonis ſuper Iſrael, ædificari cœpit domus Domino.* Ita textus Hebraicus, ita paraphraſis Chaldaica, ita verſio communis totius Eccleſiæ ſuffragio comprobata, ita plerique Græcorum codices, ita Spiritus ipſe Sanctus huic ſtatuæ ſubſcripſerat. Multi tamen conciliandę Iudicum Chronologiæ, ſummæque totius cum partibus ſuis componendæ difficultate deterriti, vel proprio velificantes ingenio, alias atque alias ſiue lectiones, ſiue ſententias protulerunt. Certè Serarius hic noſter,

Cap. 6. v. 1.

vir apprimè doctus, vt noſti, in huius loci commentario ſeptemdecim numerauit, ipſe ne ἀσύμβολος accedere videretur, decimam octauam adiecit: quas, mi Serari, niſi forte tibi moleſtum eſt, ex ore tuo libenter audiemus. Ad hæc ille,

7. Equidem, inquit, mi Memburge, ex te potiùs quid ſentires audire cupiebam: ſed nimirum, ita tuam tegere ſoles eruditionem, vel potiùs, quæ tua eſt animi modeſtia, parui facere, faciliùs vt videatur ex te ſcintillam quàm reſponſionem exrundere. Tamen vt tuum quoque ſenſum eliciam, mos tibi gerendus eſt, atque vt cumulatiùs etiam quàm petis, ſatisfiat, exponendæ non octodecim, ſed viginti variæ lectiones, ſiue ſcriptorum aliter atque aliter legentium ſententiæ, quas à minoribus numeris inchoando, facilitatis cauſſâ, pretium operæ fuerit vno velut intuitu ſpectandas exhibere.

III. *Referuntur diuerſæ de annis inter Exodum ac Templi ſubſtructionem elapſis ſententiæ.*

8. PRima reperitur apud Glicam, pag. 2. aſſerentem annos ab egreſſu filiorum Iſrael ex Ægypto, ad iacta templi fundamenta numerari. 330.

Secunda in LXX. prout eos non tantùm Germani ediderunt, ſed etiam Romani Sixti V. authoritate correxerunt, & citat Sulpicius, eoſque Actor. 7. ſequitur Oecumenius. 440.

Tertia prout in noſtro, Chaldæo, Hebræo & pleriſque Græcis. 480.

Quarta Ammoini lib. 4. de geſt. Franc. cap. 52. *à Moyſe*, inquit, *vſque ad Salomonem anni.* 489.

Quinta Venerabilis Bedæ, Retractat. in Acta, cap. 11. 490.

Sexta Ioſephi Orig. lib. 8. in Rufini verſione. 502.

Septima apud Sulpicium, prout à Sigonio corrigitur. 510.

Octaua quorumdam apud Clementem 1. Stromate, *Fiunt*, inquit, *à Ieſu Naue vſque ad tempus quo Dauid regnum accepit, vt nonnulli volunt, anni 450.* quibus ſi 40. Moſis, 40. Dauidis, 3. Salomonis ante templi fundationem exactos adicceris, colligentur. 533.

Nona Tyriorum apud S. Theophilum lib. 3. 560.

Decima Clementis Alexandrini, Stromate citato. 566.

Vndecima Melchioris Cani, lib. 11. de

locis, cap. 15. ad 12. 374.
Duodecima Sulpirij in textu. 585.
Decima tertia Ioſephi hîc in Græco textu, & in Geſlenij verſione. 592.
Decima quarta Theophili Antiocheni loco citato. 602.
Decima quinta Ioſephi apud Abulenſem lib. 3. Regum, cap. 6 quæſt. 4. 612.
Decima ſexta S. Nicephori Conſtantinopolitani, cap. 4. 634.
Decima ſeptima Cedreni. 672.
Decima octaua, quoniam, vt ais, non decet ad has literarias epulas ἀσύμβολον accedere, mea ipſius. 680.
Decima nona Philaſtrij 3. parte, hæreſi 65. 713.
Vigeſimâ denique aliorum quorumdam apud eundem S. Nicephorum. 757.

IV. *Vnde fluxerit hæc opinionum diuerſitas.*

9. INde porro nata eſt hæc vel lectionum, vel opinionum ſententiarumque diſtractio, quòd cùm longè plures anni in illa ſeruitutum ac iudicum ſerie reperiantur, quàm 3. Reg. ſumma colligitur, qui hos annos ita diducunt & explicant vt ſeruitutum anni ab annis iudicum ſeparentur, ipſum ſcripturæ textum emendandum putant, vt partibus in homadem collectis ſumma reſpondeat, errorem que adſcribunt non ipſi Prophetæ, vel Spiritui ſancto (abſit hoc ab auribus Chriſtianis) ſed vel iniuriæ temporum, vel librariorum, qui exſcripſerunt, incuriæ.

Alii textui religioſiùs affixi, ne partium in ſummam collectarum numerus redundet, cum Euſebio centum ſeruitutum annos iudicum temporibus inuoluunt, ac verbi cauſsâ primam illam ſeruitutem, quæ octo fuit annorum, ſic Othonielis annis implicant, vt illi octo primæ ſeruitutis anni quadraginta Othonielis annis hauriantur abſorbeanturque, ſimulque ſeruitus & Othonielis præfectura quadraginta duntaxat annos comprehendat; imò quidam hos annos ab obitu Moſis accerſunt, vt Abulenſis: quidam vt Salianus & Henricus Philippi, à morte Ioſue, quo ex hac vita ſubducto, Hebræi aliquot annis, quamdiu ſuperſtites fuerunt ii Seniores, qui longo poſt eum vixerunt tempore, in officio permanſerunt, aliquamdiu perperam egerunt, bellum illud ciuile atrociſſimum geſſerunt, quo pene Beniaminitica Tribus intercidit, octennium Regi Meſopotamiæ ſeruierunt: aliquanto tempore terra quieuit: ex quibus interuallis annos aiunt deduci quadraginta vſque ad finem principatus ac vitæ Othonielis, quod annorum ſpatium his verbis expreſſum volunt, Iudic. 3 verſ. 11. *Quieuitque terra quadraginta annis, & mortuus eſt Othoniel.*

V. *Numerum in textu corrigendum putat Serarius.*

10. NOndum dico tanti non eſſe vel Euſebii, vel cuiuſquam authoritatem, vt debeat nobis contra diſerta ſcripturæ verba præſcribere: illud aio ſummam adhibitam ab eo fuiſſe cautionem ne loqui videretur ex ſua potiùs quàm ex Hebræorum ſententia. Hinc quoties ſeruitutum annos iudicum annis includit; illud identidem inculcat: *ſecundum Iudæorum traditiones*. Quorum authoritas quanti debeat eſſe momenti viderit æquus rerum æſtimator. Ego certè vnicam in vno duntaxat loco voculam mutare conſultius duco, & pro *quadringenteſimo* legere *ſexcenteſimo*, quàm cum trieis innumeris anxiè, ne dicam miſerè conflictari, ac dum vnius loci emendationem metuo, ſexcentis me difficultatum laqueis inuoluere. Etenim ſi iſte quadringentorum octoginta numerus annorum retineatur, teliquæ ſcripturæ non poterunt ab egreſſione filiorum Iſrael ex Ægypto ad côditum Salomonis templum per partes annorum numerum rectè tradidiſſe: adeoque neceſſum erit vel dum vnius loci mendum eluere formidas, è plutibus aliis maculas abſtergere, vel fateri falſas eſſe multis in locis ſcripturæ rationes, vel ſaltem eas etiam repugnantes atque inuitas in tuam detorquere ſententiam.

11. Siquidem à prima Hebræorum ſeruitute, cùm *Dominus tradidit eos in manus Chuſan Raſathaim Regis Meſopotamiæ*, Iudic. 3. verſ. 8. vſque ad obitum Gedeonis, de quo cap. 8. v. 33. anni ſeruitutis & quietis ita digeruntur, vt ducenti quinquaginta tres numerentur, & cùm quies ſiue libertas ſeruituti repugnet, neceſſariò expâdi debent, neque vllo modo fieri poteſt vt ſeruitutis anni quietis annis implicentur. Etſi enim non repugnat tempora iudicum ſeruitutis atque oppreſsionis temporibus inuolui, quia vno eodemque tempore & victoribus ſeruire, & quadam dominorum diſſimulatione aut etiam indulgentia proprios iudices habere potuerunt, (quod etiam in ſeruitute Babylonica iis indultum eſt, vt conſtat in cauſſa Suſannæ, Danielis 13. & Debora, Iudic 4. v 4. videtur populum iudicaſſe tempore Chananiticæ ſeruitutis) tamen apertam contradictionem inuoluit Hebtæis vno & eodem tempore tribuere

quietam libertatem, & exercitam ſeruitutem. Quare cùm ſcriptura ſignificat quieuiſſe terram annis quadraginta, violenter admodum ac durè ſic eam exponimus, vt dicamus octo ſeruitutis annos, bellum illud Beniaminiticum, aut etiam annos Ioſue & Seniorum, qui poſt eum ante ſeruitutem vixiſſe narrantur, eo quadraginta annorum ſpatio contineri.

VI. *Communis explicatio Chronologiæ Iudicum confutatur.*

12 Dicitur, inquiunt, terra quieuiſſe quadraginta annis, non quòd totos iſtos annos quieuerit, ſed quòd quieſcendo iſtos annos compleuerit: eumque proinde huius loci ſenſum eſſe cõtendunt, tempus quo mortuo Ioſue Hebræi partim Deo, partim idolis ſeruierunt, partim ciuilibus bellis attriti, partim à Rege Chuſan oppreſſi, partim pace & quiete fruiti ſunt, ſummam annorum quadraginta complectitur. Sed rixandi ſtudio depoſito quilibet iudicatit hoc eſſe ſcripturæ verbis vim afferre. Iulius apud Poëtam dicitur

Triginta magnos voluendis menſibus orbes
imperio explerurus. Nemo ſic interpretatur vt putet hoc annorum triginta ſpatio Ilii deflagrationem, Æneæ nauigationem, bellum cum Rutulis geſtum, Æneę & Iuli, regna contineri, totumque hoc tempus Iuli regno tribui, quòd ille hoc annorum ſpatium regnando complêrit.

Hic iam tercentum totos regnabitur annos
Gente ſub Hectorea---

Quis eum ferat interpretem? quis non reſpuat auribus, quis non explodat, qui dixerit hiſce trecentis annis non ſolos Albanorum Regum annos, ſed etiam totum illud tempus *quo res ſtetit Ilia regno*, comprehendi? dici tamen in Alba Longa trecentos annos regnatum, non quòd Reges Albæ tamdiu regnauerint, ſed quòd illam annorum trecentorum ſeriem regnando complerint ac terminarint.

13. Iam ſi quis apud hiſtoricum profanum legat Romam ab armis quieuiſſe per annos quadraginta regnante Numa Pompilio, is hiſtoriæ fidem contaminaſſe & adulteraſſe ſine controuerſia cenſebitur, qui ſic exponet vt tempora Romuli bellis inquieta pacatis ac tranquillis Numæ temporibus inuoluat, vrbémque annis quadraginta quiêſſe dicat, quòd ante finem illius temporis, Numa Pompilio regni gubernacula tractante, aliquamdiu reſpirauerit ab illis fluctibus & iactatione bellorum.

14. Quòd ſi licentiam hanc interpretandi vel in profanis ſcriptoribus meritò repudiandam putamus, quanto magis eloquia Domini caſta caſtè, ſancta ſanctè, religioſa religioſè tractanda ſunt? vt quoties in ſcriptura res geſtæ referuntur, verbis hęreamus, ea prout ſonant, interpretemur, nefaſque ducamus vel latum, vt aiunt, vnguem ab eorum propria & genuina ſignificatione diſcedere, niſi vel alia librorum canonicorum effata, diſertis concepta verbis, vel conſpirans Patrum authoritas, vel vnanimis Eccleſiæ conſenſus, vel ſaltem ratio naturalis euidenti demonſtratione conuincat aliud eſſe faciendum. Scriptura religioſè tractanda.

15. Quare laudetur Auguſtinus qui cùm apud LXX. Seniores, Geneſ. 11. v. 32 legeret, *Et facti ſunt dies Thare in terra Charan anni ducenti quinque:* viderétque, ſi, vt verba ſonant, ita præciſè ſumerentur, fore multis ſcripturæ teſtimoniis contraria, ea dutiùs maluit interpretari, quàm falſa confiteri; Auguſtinus excuſatur. *Non eſt ſic accipiendum*, inquit lib. 10. de ciuit. Dei, cap. 14. *quaſi hos omnes dies ibi egerit: ſed quia omnes dies vitæ ſuæ, qui fuerunt ducenti quinque, ibi compleuerit.* Et ſine dubio difficile non eſt hæc verba: *Et facti ſunt dies Thare:* ſic interpretari quaſi dicatur, *completi ſunt & abſoluti*: tunc enim propriè facti fuiſſe dicuntur dies, cùm exacti fuerint atque ad finem euoluti: at verò nulla ratio patitur vt terram annis quadraginta quieuiſſe dicamus, quæ hoc temporis interuallo variis bellorum ſeditionumque fluctibus iactata eſt: cumque, vtriuſque diuerſa ratio ſit, nihil eſt quod Auguſtini nobis authoritatem opponant.

16. Quòd ſi authoritatum etiam hoc loco momenta quærenda ſunt, is ipſe quæſtion. 19. in lib. Iudic. nobis ſuffragator accedet: *Quadraginta*, inquit, *annos quieuiſſe terram Promiſſionis à bellis ſub Othoniele Iudice ſcriptura commemorat, quantum temporis primordia Romani imperij ſub Numa Pompilio tantummodo Rege pacata habere potuerunt.*

17. Quod ſpectat ad Ammoniticam ſeruitutem, ridicula eſt illa Iudæorum traditio apud Euſebium in Chronicis: *Poſt Iair Hebræos in ditionem redigunt Ammonitæ annis octodecim, qui cum temporibus poſteriorum Iudicum copulantur ſecundum Hebræorum traditionem.* Ridicula eſt, inquam, & nullo modo cohærere poteſt: cùm enim Iephte qui ab Hebræorum ceruicibus Ammoniticum iugum depulerat, ſex dumtaxat annis obtinuerit principatum, quis non videt huius & ſucceſſorum annis includi non poſſe illam annorum octodecim ſeruitutem? Ridicula Hebræorũ traditio.

VII. *Sexcenteſimo pro quadringenteſimo legendum videri.*

18. MEritò igitur non ſolùm ante, ſed etiam poſt Gedeonis obitum omnes Iudicum ac ſeruitutum annos expandimus, & cùm ſeruitutibus centum & vndecim anni, Iudicibus ducenti nonaginta nouem ſparſim toto Iudicum volumine tribuantur, annos ab initio Meſopotamenæ ſeruitutis ad Samſonis obitum, quadringentos & decem numeramus. His ſi addantur Moſis quadraginta, Heli 40. Saulis 40. Dauidis item 40. tres etiam Salomonis ante templi fundationem elapſos, ſumma quingentorum ſeptuaginta trium colligetur. quos ſi numero 680. quem ſuprà reponendum cenſuimus, ſubtraxeris, ſupererunt anni 87. quibus tempora Ioſue & ſeniorum qui diu poſt eum vixerunt, interregnum quo populus ante primam ſeruitutem ad idola defluxit, & præfectura Samuelis commodè farciatur. atque hoc annos ita diſpenſare poterimus, vt Ioſue 25. ſenioribus 15. interregno 10. Samueli 37. tribuamus.

19. Quis nos igitur meritò temeritatis accuſet, ſi textum hoc loco vocis vnius mutatiuncula leuiter emendandum putemus, vt pro *quadringenteſimo*, legatur *ſexcenteſimo*, nihil de cæterarum vocum integritate libetur? Quis enim non videt vel huius loci numerum, vel alium Actorum 13. ſic eſſe mendoſum, vt eorum alteruter egeat medicina? vbi Græcus contextus, quo idiomate & Paulus habuit illam concionem, & Lucas Acta conſcripſit, à quo facta eſt in Latinam linguam tranſlatio, quique proinde ſecundum Auguſtini regulam præferendus eſt cuicunque verſioni; Græcus, inquam, contextus in hæc verba conceptus eſt. Ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐξ αὐτῆς, *eduxit eos*, Deus videlicet eduxit Iſraelitas, *ex ipſa*, nimirum Ægypto, καὶ ὡς τεσσαρακονταετῆ χρόνον ἐτροποφόρησεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ· καὶ καθελὼν ἔθνη ἑπτὰ ἐν γῇ Χαναὰν, κατεκληροδότησεν αὐτοῖς τὴν γῆν· καὶ μετὰ ταῦτα ὡς ἔτεσι τετρακοσίοις καὶ πεντήκοντα ἔδωκε κριτὰς ἕως Σαμουὴλ τοῦ προφήτου. *& quaſi per quadraginta annorum tempus mores eorum pertulit in deſerto, & cùm deleuiſſet ſeptem gentes in terra Chanaan, ſorte diſtribuit terram earum, & poſt hæc annis circiter quadringentis & quinquaginta dedit Iudices vſque ad Samuelem prophetam.*

20. Quæ à nobis extorquent vt vel in hanc Pauli, vel in illam tertij Regum Chronologiam mendum illapſum eſſe fateamur. Si enim Iudices quadringentos circiter & quinquaginta annos Reipublicæ præfuerunt, cùm ab initio Saulis ad tertium Salomonis anni nimirùm duo & ſexaginta numerentur, vt videlicet Saulis ſaltem 20. Dauidis 40. duo Salomonis effluxerint, plures anni quadringentis & octoginta, & quidem multo plures ab Exodo ad iacta templi fundamenta computantur. Cùm autem, vt iam oſtendimus, ab initio primæ ſeruitutis ad obitum Samſonis anni ſeruitutum & Iudicum ſummam 410. efficiant, additis quadraginta quibus Heli iudicauit, inuenies annos præcisè quadringentos & quinquaginta, quibus Deus *dedit Iudices vſque ad Samuelem Prophetam.* vt vel ipſa numeri concinnitas & conſenſus euincat ſanam eſſe lectionem, ac proinde ad huius calculos exigendas eſſe factæ Chronologiæ rationes, & numeros qui 3. Regum habentur eſſe corrigendos.

21. Omitto minùs vero videri ſimile nouum inſtrumentum, quàm vetus eſſe corruptum, ſi qua per Librariorum negligentiam corruptio fatenda eſt, illud omittere non poſſum quod mihi non mediocriter arridet in hac ſententia, ſic Hæreticos magis declinari, qui tam confidenter in Acta graſſantur, vt Lutherus & Clemens Schubertus ex illa Pauli Chronologia, centum ipſos annos exemerint, & pro τετρακοσίοις.i. *quadringentis*, τριακοσίοις *trecentis legendum* eſſe defendant.

22. Hæ ſunt igitur cauſſæ cur hoc loco textus leuiter emendandus videatur, quas perſpicuitatis cauſſâ placet ad duas reuocare. Alteram, quia vel huius loci numerus deprauatus eſt, vel alius Act. 13. non ille, ergo hic alteram, quia ſi numerus iſte 480. retinetur, eas omnes quæ toto Iudicum volumine ſparſim leguntur, neceſſe eſt falſas eſſe temporum rationes, cùm ſumma non poſſit collectis partibus conuenire. at verò ſi legamus, FACTVM EST ERGO SEXCENTESIMO ET OCTOGESIMO ANNO, &c. omnis deinceps Chronologiæ ratio facillimos inueniet explicatus.

23. Hæc habui de ſcripturæ loco ſanè difficillimo quæ dicerem, mi Memburge, non tam vt ſententiam meam proferrem, quàm vt elicerem tuam. Et quoniam ſoles

—ἐπιτροχάδην ἀγορεύειν
Παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως, ἐπεὶ οὐ πολύμυθος,
Οὐδ' ἀφαμαρτοεπής.----

--*Effundere verba*
Pauca quidem ſed acuta ſoles: nec multa profuſus
Exerrans à propoſito.

Hoc vnum ambo te exoratum volumus, vt oblitus conſuetudinis tuæ non remis, vt aiunt, propellas orationem tuam, ſed paſſis velis in altum inuehare.

Καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν
Hybernis & verba ſimillima nimbis.

Vberiori, quã ſoles, dicendi genere dilates.

VIII. *Obiter confutatur Serarius & dicenda prælibantur.*

24. QVæ cùm Seratius dixiſſet, tum Memburgus, Age ſanè, inquit, Mi Serari, quoniam ita iubes, orationis meæ vela pandantur: extorques vt ſim ſolito verboſior.

Ais, vt illud primum attingam quod mihi præ cæteris perculſit animum, in illa tua ſententia non mediocriter illud tibi placere quòd plurimùm ab Hæreticorum Chronologia diſſentias, qui Acta potiùs Apoſtolorum, quàm 3. Regum emendant. facis id quidem pro tua ſingulari pietate, & Hæreticæ prauitatis odio, quod iam inde à pueritia cum materno lacte ſuxiſti. ſed hoc ipſum eſt cur tua mihi ſuſpecta reddatur oratio. Videris enim, pace tua dixerim, non tàm iudicio, quàm affectu de ſacra Chronologia iudicare: cùm potiùs admittenda ſit veritas, vndecunque nobis affulſerit. Tantus eſt enim eius ſplendor, tanta lux, tanta pulchritudo, nullis vt vnquam authorum quantumuis improborum ſordibus obſoleſcat. Quanquam lapſus ſum verbo, vnus eſt enim author *ſpiritus veritatis*, à quo vbicunque ſit, & per quoſcunque defluxerit canales, tanquam à primario fonte dimanat. Sed hæc in aliud tempus differantur.

Amplectenda veritas à quocunque dicatur.

25. Video duas pugnantes inter ſe Chronologorum ſententias. Alij miſcent omnia, cælum terræ, pacem ſeruituti, annos quietos ac tranquillos turbulentis implicant, & confundunt, atque vt vnam illam tertij Regum Chronologiam integram præſtent, alia ſexcenta ſcripturæ teſtimonia vel conturbant, vel violentis explicationibus penè contaminant. Tu aliquanto modeſtiùs & compendioſiùs vni potiùs quàm plurimis ſcripturæ pronuntiatis cenſoriam manum admoliendam putaſti, vnúmque numerum emendare, quàm totam Iudicum hiſtoriam falſitatis inſinuare maluiſti, & cùm omnes Iudicum, omnes ſeruitutum annos expanderis, eò veniſti vt *ſexcenteſimo* pro *quadringenteſimo* reſcriberes.

Vulgaris Chronol.

Serarij Chronol.

26. Nos autem, vt etiam pro hoc Philalethe tibi ſpondeam, qui nec ingenij tantum habemus vt numerum nouum excogitare poſſimus, nec tantum animi vt auſimus, nec tantum docilitatis vt ſine diſquiſitione cæterorum quamuis eruditorum vel authoritati vel præiudicatis opinionibus ancillemur, receptum quidem in Hebræis, Chaldæis, Latinis, Græcis etiam pletiſque codicibus numerum amplectimur, & à condítu templi Salomonis ad egreſſum ex Ægypto, annos quadringentos octoginta numeramus, quia tamen ſcripturam, vt vulgo faciunt, contortis explicationibus vexare non placet, nouam expediendæ Iudicum Chronologiæ rationem inquirimus.

Media via inter vtrāque Chronologiam.

27. In hac itaque ſententiarum diuerſitate *medio tutiſſimus ibis*, ſi neque tempora quæ ſcriptura diuidit ac ſeparat in paces, vt ſic loquar, & ſeruitutes, inter ſe permiſceas: neque Iudicum præfecturas, quas bellis aut ſeruitutibus implicatas fuiſſe ſcriptura docet, explices fumáſque ſeparatim, quæ autem neutram in partem pronuntians in medio relinquit, interpretere vel tranquilla vel turbulenta fuiſſe, provt ſacræ Chronologiæ ſcripturæque conciliandæ ratio poſtularit. Sed quoniam, vt ait ille:

Segniùs irritant animos demiſſa per aures
Quàm quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus.

Introferamus pedem & porticum vicinam ab horti foribus ad templi valuas pertinentem Iudicumque ſtatuis ac rebus eorum geſtis ornatam ſubeamus.

28. Cùm hæc ille dixiſſet, fores ſua ſponte repente patuerunt, atque ille me rei nouitate ſtupentem, ac ſingulis, quæ occurrebant, auidiùs inhiantem ad porticum,

Ipſe manu multo ſuſpenſum numine ducit.

Ingreſſis hortus ingens aperitur, varia puluillorum & areolarum deſcriptione, criſpanti raſilique buxo diſtinctus, florum quaſi ſtellarum aut ocellulorum amœnitate diſcriminatus, herbeſcente variarum plantarum viriditate pubeſcens. Sed hunc cùm obiter ſpectauerim, verbis exprimere non poſſum.

29. Ad læuam porticus erat ingens latitudine pedum facilè viginti, ea lõgitudine vt radiis oculorum ſenſim in acumen deſinentibus extrema coire viderentur. Pauimentum muſiuo opere teſſellatum & vario vermiculatum emblemate. Interiorem panetem diuerſi marmoris cruſtæ in quincuncem ſectę veſtiebant. Hic viſebatur Ophytes ſerpentum maculas imitari, Lacedęmonium lęta viriditate hilarari, Auguſtum vndatim criſpum in vertices, Tiberium ſparſim conuoluta canicie maculas colligere. Ingentes tamen tabulæ rerum à Iudicibus geſtarum imaginibus nobiles ſubinde ne-

bis marmoris inuidebant adſpectum.

30. Hic ad viuum expreſſus ſpectabatur Othoniel, Aodus gladium ancipitem ſiniſtra manu vibrabat, Samgar aratri vomere ſexcentos interimebat Philiſthæos, Debora ſub palma iudicabat, Barac armis fulminabat, Iael manum ſuam mittebat ad clauũ & dexteram ad fabrorum malleos, percutiebatque Siſaram quærens in capite vulneri locum, ac tempus validè perforabat. Hic vellus, reſtæ, buccinæ Gedeonis: hîc Iephte filiam immolabat: hîc cætera ad reliquos Iudices ſpectantia, quorum ſeriem longum eſſet euoluere. Tabulatum cedrinum auro, argento, ebore laqueatum. Stereobates obuerſus horto quatuor duntaxat pedibus extans è marmore Luculleo columnas porphyreticas candidis interuenienribus punctis ſparſas ſuſtinebat, quibus impoſitũ epiſtylium è marmore Memphitico naturæ gemmantis. Hinc varij florum fructuumque implexus foliis interſantibus & Amalthea cornua pendebant. Taceo diuerſas Iudicum ſtatuas, Athlantes, Telamones, Caryotidas, è quibus nihil me magis oblectabat, quam ipſius Memburgi ſingulas tabulas, ſuis quamque elogiis inſcriptam, intento digito demonſtrantis & exponentis oratio Qui mihi oculos per ſingula verſanti leniter arridens,

Aod. Samgar. Debora. Barac. Iael. Gedeon. Iephte.

IX. *Scopus & finis libri Iudicum.*

31. VT hæc, inquit, liquidiùs intelligas, mi Philalethes, aduerte-ſis ex communi ſententia ſcriptorem libri Iudicum fuiſſe Samuelem: præcipuum eius inſtitutum fuiſſe, non vt ſcriberet annales aut hiſtoriam texeret, ſed vt oſtenderet Dei zelum, vt ſcriptura loquitur, & iuſtitiam placabilitate ac miſericordia temperatam, quæ tum peccantes grauiter puniat, tum reſipiſcentibus pacem ac tranquillam libertatem indulgeat: oſtenderet populi leuitatem ac duritiam cordis, qui abuſus libertate, regia poteſtate continendus in officio fuit, Deo in melius vertente quod illi male poſtulârant.

Samuel auctor libri Iudicum.

Eius intentio.

32. Huc igitur libet Iudicum totus collineat, vt Iſraelitas maiorum ſuorum ſecundis aduerſiſque rebus inſtruat hortetúrque ad cultum & religionem vni Deo, obſequiũ & honorem ſuis Regibus exhibendum: vnde poſtquam capite 17. narrauit matrem Michæ feciſſe ſculptile atque conflatile, eique priuatam ædiculam ſeparaſſe; ſubiecit verſ. 6. *In diebus illis non erat Rex in Iſrael, ſed vnuſquiſque quod ſibi rectum videbatur, hoc faciebat.* & cap. ſequenti cùm illud idem idolum à priuata ædicula ad vrbem Lais tranſlatum fuiſſe docuiſſet, adiecit verſ. 31. *Manſitque apud eos idolum Michæ omni tempore quo fuit domus Dei in Silo, in diebus illis non erat Rex in Iſrael.* Quibus itidem verbis poſt longam illam narrationem de nefario Beniaminitarum flagitio, bello ciuili & internecino tribus poſtremis capitibus comprehenſo eadem verba ſubtexuit, eamque voluit eſſe totius libri clauſulam, vt altiores ageret in hominum memoria radices, quaſi dixerit, hæc quidem olim fiebant libera Repub. nunc autem ducibus conſtitutis *ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum*, regiæ poteſtaris metu coerceri debetis, quos priùs nec legum reuerentia, nec amor virtutis, nec diuinæ iuſtitiæ timor in officio continebat.

33. Cùm igitur aliud ſpectaret ſacer ille ſcriptor, & fortaſſe de ſtabilienda Iudicum Chronologia ne cogitaret quidem, mirũ non eſt eum aliter alibi tempora numerare, de Ioſue ſeniorumque diebus ſilere, aliorum Iudicum annos interdum explicate, implicare interdum, & ſemper quidem veras, nonnunquam tamen confuſas & perturbatas adferre rationes. Tum intento in ſingulas tabulas, prout res exigebat, digito ita pertexit.

In lib. Iudic. tempora variè computantur.

X. *Summa hiſtoriæ Iudicum qua Chronologiæ fundamenta iaciuntur:*

Ac primum de tempore inter Moſis obitum, ac primam ſeruitutem elapſo.

34. QVot annis Ioſue poſt Moſis obitum adminiſtrarit Rempub. è ſcriptura certò conſtare non poteſt, & video Chronologos paſſim in diuerſas ſententias eſſe diſtractos. Sunt qui ſeptem duntaxat annis eius præfecturam circumſcribant, alij octo aut nouem, Petauius quatuordecim; Beda & pleriquepoſt eum ſeptemdecim. Ioſephus annos ei tribuit quinque & viginti, Euſebius viginti ſeptem. Sedet Olam duodetriginta. Quidam apud Ioſephum lib. 1. aduerſus Appionem triginta.

Anni Ioſue.

35. Clemens Alexandrinus 1. Stromat. multa congeſſit, quæ vel apertam contradictionem inuoluunt, vel certè in exemplari mendoſa ſunt. Quis prohibet eius verba producere? Μετὰ τὴν Μωϋσέως, inquit, τοῦ βίου τελευτὴν διαδέχεται τὴν ἡγεμονίαν τοῦ λαοῦ ὁ Ἰησοῦς πολεμῶν μὲν ἔτη ξέ, ἐν δὲ τῇ γῇ τῇ ἀγαθῇ ἄλλα πέντε καὶ εἴκοσι ἀναπαυσάμενος. *Poſt Moſis obitum dux populi ſuc-*

Clemens Alexandr. emendatur.

cedit Ieſus, qui bellum quidem geſſit ſexaginta quinque annis: in terra autem illa bona quieuit aliis annis viginti quinque. Legendum planè videtur facili duarum literarum tranſpoſitione ἐξ *ſex*, pro ξε *ſexaginta quinque:* ſexto enim ſui ducatus anno terram ſorte diuiſit, & pro ἄλλα πέντε καὶ εἴκοσι, reponendum ἄλλα ἕν τε καὶ εἴκοσι, *alios vnum & viginti*, vt ex omnibus annorum ſeptem & viginti ſumma colligatur: vt ipſe proximè ſubiungit. Ὡς δὲ τὸ βιβλίον τοῦ Ἰησοῦ περιέχει, διεδέξατο τὸν Μωϋσέα ὁ προειρημένος ἀνὴρ ἔτη κζ΄. *vt autem continet liber Ieſue Moſi ſucceſſit vir prædictus annis XXVII.* Verùm hic numerus in lib. Ioſue nuſpiam reperitur, vt cui commodum fuerit, liceat à Clementis & Euſebij rationibus impune diſcedere.

36. *Seruierúntque Domino cunctis diebus eius & ſeniorum qui longo poſt eum vixerunt tempore, & nouerant omnia opera Domini quæ fecerat in Iſrael.* Iud. 2. v. 7. Ne hîc quidem exprimitur quot annis vitam propagarint poſt obitum Ioſue ſeniores illi, qui licet in maris Rubri tranſitu viceſimum ætatis annum nondum attigiſſent, iam tamen ad pubertatem peruenerant, & per ætatem notare potuerant, quanta quámque admirabili potentia Deus populum ſuum eduxiſſet, & ab Ægyptiorum tyrannide liberaſſet.

Anni ſeniorum.

37. Hos porro ſeniores ſexagenarios nondum fuiſſe cùm Iordanem tranſierunt, pedémque in terra promiſſa poſuerunt, aperta ſcripturæ docet authoritas. Num. 14. v. 29. *omnes qui numerati eſtis à viginti annis, & ſuprà, & murmuraſtis contra me, non intrabitis terram ſuper quam leuaui manum meam, vt habitare vos faciam, præter Caleb filium Iephone, & Ioſue filium Nun.* Quotum cenſus cùm *anno altero egreſſionis eorum ex Ægypto* habitus fuerit, vt initio lib. Num. diſertis verbis ſcriptura teſtatur, annos autem deinde ſolùm duodequadraginta in vaſtiſſimis Arabiæ ſolitudinibus exegerint, hinc efficitur neminem, Calebo & Ioſue duntaxat exceptis, annis octo & quinquaginta prouectiorem ingreſſum eſſe Chananæam, ac proinde ſaltem annos 25. fluxiſſe inter ingreſſum Chananitidis & obitum ſeniorum: niſi ſi dicere velimus, neminem vnum in tanto populo fuiſſe qui ad annum ætatis quartum & octogeſimum perueniret.

38. *Omníſque illa generatio congregata eſt ad patres ſuos*, vt dicitur Iud. 2. v. 10. *& ſurrexerunt alij qui non nouerant Dominum, & opera quæ fecerat cum Iſrael: feceruntque filij Iſrael malum in conſpectu Domini: & ſeruierunt Baalim*, &c. Verùm non ait Scriptura quantum temporis inter obitum ſeniorum ac primam ſeruitutem fuerit euolutum: conſtat tamen aliquot annos interceptos fuiſſe, cùm ad illud interuallum Beniaminiticæ Tribus clades & internecio referenda videatur. Hoc enim tempore *Phinees filius Eleazar filij Aaron* ſummum ſacerdotium obtinebat. Iud. 20. v. 20. Et illa idoli conſecratio, de qua Iud. cap. 17. & cap 18. v. 30. *Poſuerúntque ſibi ſculptile, & Ionatham filium Gerſam filij Moyſi ac filios eius ſacerdotes in Tribu Dan vſque ad diem captiuitatis ſuæ.* Quæ palam eſt poſt ſeniorum mortem, ſed ante ſeruitutem Meſopotamenam contigiſſe. Tunc enim, vt diuinus ille ſcriptor identidem aduertit & inculcat, *non erat Rex in Iſrael, ſed vnuſquiſque quod ſibi rectum videbatur, hoc faciebat.* Sed quot annos interregnum illud occuparit, adeóque quantum temporis à Moſis obitu ad primam illam ſeruitutem effluxerit, ſcriptura non expreſſit, vt cuique liceat, prout explicandæ Chronologiæ commodum fuerit, annos contrahere aut prorogare.

Interregnum.

XI. *De interuallo temporis inter primam ſeruitutem & Abimeleci mortem euoluto.*

39. At cap. 3. Iſraelitas, cùm poſt ſeniorum obitum dijs alienis adhæſiſſent Chuſano Meſopotamiæ Regi traditos fuiſſe in ſeruitutem. v. 8. *Seruierúntque ei octo annis.* v. 9. *Et clamauerunt ad Dominum, qui ſuſcitauit eis Saluatorem Othoniel filium Cenes, fratrem Caleb minorem fuitque in eo Spiritus Domini, & iudicauit Iſrael.* Sed quot annis iudicarit, an ſtatim ab obitu ſeniorum (quod equidem non credo) an poſt ſeruitutem depulſam, an ipſo tempore ſeruitutis à Chuſano iuriſdictionem acceperit, diſertè non ait. Subdit v. 11. *Quieuítque terra quadraginta annis, & mortuus eſt Othoniel.* Sed vtrùm mortuus fuerit poſt illos quadraginta libertatis ac tranquillitatis annos, an medio temporis quieti non conſtat, quamuis Hebraica phraſis eius obitum ad finem vſque proferre videatur: illud conſtat, niſi ſi ſcripturæ vim afferre velimus, annos octo ſeruitutis à quadraginta quietis annis eſſe temouendos, vt non ſolùm Serarius hic noſter, ſed etiam Petauius aduertit lib. 9. de doctrina temporum cap. 10.

Prima ſeruitus 8 annorum.

Quies 40. annorum.

40. Secuta Moabitica ſeruitus v. 14. *Seruierúntque filij Iſrael Eglon Regi Moab*

2. ſeruitus 18 annorū

Quies 40. annorum. *decem & octo annis:* & verſ. 15. *Et poſtea clamauerunt ad Dominum, qui ſuſcitauit eis ſaluatorem vocabulo Aod.* verſ. 30. *Et quieuit terra octoginta annis.* An autem totis illis octoginta annis Aod iudicauerit, vel potiùs an omnino repræſentara libertate, iuriſdictionem in ciues acceperit è ſcriptura certò colligi non poteſt, è qua illud vnum duntaxat liquet libertatem ac pacẽ Aodi facinore partam ad annum octogeſimum propagatam fuiſſe. Aliquot annis ante quietis ac tranquillitatis finem mortuum fuiſſe non obſcurè ſignificat latina tranſlatio, cap. 4. ineunte: *Addideruntque filij Iſrael facere malum in conſpectu Domini poſt mortem Aod, & tradidit illos Dominus in manus Iabin Regis Chanaan,* &c. Cùm enim culpa pœnam antecedat, ſi poſt mortem Aodi peccarunt, ſequitur filios Iſrael aliquot annis poſt eius obitum in calamitatem incidiſſe.

41. Atque illo temporis interſtitio, exſpirante ſenſim libertate, hinc Chananæis,
Samgar. illinc Philiſthæis ingruentibus: *Poſt hunc fuit Samgar filius Anath, qui percuſſit ex Philiſthiim ſexcentos viros vomere, & ipſe quoque defendit Iſrael.* Defendit vtique à Palæſtinis, ſed non liberauit à Chananæis, à quibus vel occiſus, vel magiſtratu ſub-
Iael. motus eſt. Cui ſuffecta videtur Iael Chananæis amica & fœderata, non ſolùm mulier, ſed etiam alienigena, vel in contumeliam gentis Hebrææ, vel ad maiorem victoris ſecuritatem. Neque enim aliter interpretari poſſum illa capitis 5. verba, v. 6. *In diebus Samgar filij Anath, in diebus Iael, quieuerunt Semitæ, & qui ingrediebantur per eas, ambulauerunt per calles deuios,* verſ. 7. *Ceſſauerunt fortes in Iſrael & quieuerunt, donec ſurgeret Debora, ſurgeret mater in Iſrael.*

42. Hæc, inquam, aliter interpretari non poſſum, niſi dicam Iaelem quamuis mulierem & extraneam tempore Chananaiticæ ſeruitutis aliquid precariæ iuriſdictionis habuiſſe. Poſteà tamen Hebræis indultum vt ſuæ gentis Iudicem haberent, ſed ea conditione vt mulier Iaeli ſuccederet. Cuius fortaſſe ſubmotionis dolore accenſa Iael Siſaram Chananaiticæ militiæ ducem adacto in tempora clauo interemit, vt narratur cap. 4. v. 21. Quanto verò tem-
Debora. pore vel Samgar, vel Iael, vel etiam Debora ius dixerint ante depulſam Chananaiticam ſeruitutem, neque ſciri poteſt ſcriptura tacente, neque refert ad expediendas ſacræ Chronologiæ rationes, & intemperantis animi eſt ſine emolumento curioſiùs iſta diſquirere. Illud conſtat, aliquot Deboræ populum iudicantis annos illo ſeruitutis Chanaaniticæ ſpatio contineri, cap. 4. v. 3. *Clamaueruntque filij Iſrael ad Dominum; nongentos enim habebat currus* Iabin Rex 3. ſeruitus 20 annor.
Chanaan, & per viginti annos vehementer oppreſſerat eos. Erat autem Debora prophetis vxor Lapidoth, quæ iudicabat populum illo tempore, &c. v. 6. *Quæ miſit & vocauit Barac,* à quo deletus Iabini exercitus, & Iſrael in priſtinam libertatem aſſertus. *Quieuitque terra per quadraginta annos,* vt c. 5. Quies 40. annorum.
verſ. 32. ſubnectitur. Quamdiu porro Bataeus iudicarit, vel potius an omnino iudicarit, neque ſatis liquet è ſcriptura, neque magni refert ad propoſitum quæſtionem.

43. Subditur initio capit. 6. *Fecerunt autẽ filij Iſrael malum in conſpectu Domini, qui tradidit eos in manu Madian ſeptem annis.* 4. ſeruitus 7. annorũ.
& cap. 8. verſ. 28. *Humiliatus eſt autem Madian coram filiis Iſrael, nec potuerunt vltrà ceruices eleuare: ſed quieuit terra per quadraginta annos, quibus Gedeon præfuit.* Hic habemus non modò Reipub. tranquillitatem, Quies 40. annorum.
ſed etiam Gedeonis præfecturam ad annum quadrageſimum prorogatam fuiſſe, quod de cæteris publicæ libertatis aſſertoribus non liquebat. Poſt Gedeonis obitum tyrannidem occupauit Abimelech, *& regnauit ſuper Iſrael tribus annis,* cap. 9. v. 22. Abimelechi 3. annu.
quos certum eſt admodum fuiſſe turbulentos.

44. Atque hos annos à prima ſeruitute ad mortem Abimelech ita diſtinctos, vt cõfundi nulla ratione poſſint, ne (vt optimè docuiſti, mi Serari, ſuffragante Petauio viro ſanè doctiſſimo) pugnantia loquamur, & Hebræis eodem tempore dicamus libertatem quietam fuiſſe & exercitam ſeruitutem, hos, inquam, annos in vnam ſummam ſi collegetis, 256. omnino numerabis. Summa annorum à prima ſeruitute ad mortem Abimelech 256.

XII. *De cæterorum Iudicum annis ab Abimelech morte vſque ad Samſonem.*

45. DE cæteris maior eſt difficultas (in qua ſoluenda nullo modo tibi, Serari, Petauio non vſquequaque ſubſcribo) vtrùm ſeruitutes Ammonitica & Philiſtina ſeiunctè ſumi debeant, an ſibi ipſis vel quorumdã iudicum temporibus implicari. Quanquam implicandas eſſe nemini dubium eſſe debet, tum quia *Samſon iudicauit diebus Philiſthiim* (Iudic. 9. verſ. 20.) *viginti annis,* quorum proinde annorum in texenda Chronologia ſeorſum ab illa ſeruitute nullam debemus habere rationem: tum maximè quia ſi hos annos explicemus, ſeorſumque

ſeorſúmque numeremus, ſumma tertij Regum non conſtabit, cogemúrque à recepta Latinorum & Hebraicorum codicum lectione diſcedere. Quod mihi ſanè haud paulò durius videtur, quàm inſcitiam meam confiteri. Quare quantum Scriptura non repugnante fieri poterit, amputandi ſunt anni, vel potiùs aliis ſiue ſeruitutum, ſiue Iudicum annis inuoluendi, qui ſi explicatim ſeiunctimque ſumerentur, ſummam illam 3. Regum aſſignatam, immane quantùm excederent.

46. *Poſt Abimelech, ſurrexit Dux in Iſrael Thola filius Phua patrui Abimelech, &c. & iudicauit Iſraelem viginti & tribus annis, mortuúſque eſt.* Iudicum cap. 9. ver. 1 & 2. Non ait terram ſub hoc Iudice quieuiſſe, & ſanè probabile eſt eius initia turbulentiora fuiſſe, donec tandem ſedatis illis fluctibus decumanis, quos Abimeleci furor excitarat, Reipubl. nauem in ſeditionum ſalo fluitantem ad portum tranquillitatis eduxit. Poſtremis tamen eius temporibus res Hebræorum admodum floruiſſe, liquet ex eo quòd Iaïr qui Tholæ demortuo ſuffectus eſt, *habebat triginta filios ſedentes ſupra triginta pullos aſinarum, & principes triginta ciuitatum,* quod haudquamquam dici potuiſſet, ſi iam tum Hebræi alienigenis ſeruiiſſent.

47. *Huic* Tholæ *ſucceſſit Iair Galaadites, qui iudicauit Iſraelem per viginti & duos annos.* verſ. 3. Sub hoc Iudice quietis nulla mentio. Quare nullam ſcripturæ vim inferet, qui in eius tempora dixerit incidiſſe tum Ammoniticam tum Philiſtiacam ſeruitutem, vt anni ſeruituris Ammoniticæ decem & octo totidem Iairi abſorbeantur, & in vnum eundémque numerum coaleſcant, vt Gordonus, Torniellus, Salianus, Petauius, Bonfrerius, Henricus Philippi, Haruillæus, aliíque confirmant: Philiſtinæ verò ſeruitutis initium inciderit in annum circiter nonum Ammoniticæ ſeruitutis, eiuſque Philiſtinæ oppreſſionis anni nouem totidem annis Iairi poſtremis hauriantur.

Extremis Iairi annis perturbatus Reip. ſtatus.

48. Non enim tunc vna & eadem calamitas vniuerſum Iſraelem inuoluit, ſed aliæ Tribus Ammonitis ſeruiebant, aliæ Paleſtinis, aliæ bellis attritæ, variis latrociniis, atque hoſtium impreſſionibus vexatæ vaſtatæq; libertatem fugientem vix & extremâ, vt ſic loquar, laciniâ prehenſam retinebant. Quod ne ſomniaſſe videar, non obſcurè ſcriptura ſignificat cap. 10. v. 6. ad 10. *Filij autem Iſrael peccatis veteribus iungentes noua, &c. dimiſerúntque Dominū, & non coluerunt eum: contra quos Dominus iratus tradidit eos in manus Philiſthiim, & filiorum Ammon:* vides apertè duas populi calamitates, alteram à Philiſtæis illatam, alteram ab Ammonitis, eadem oratione coniungi, quod non fieret, niſi vtraque ſeruitus eodem tempore contigiſſet.

49. Quia tamen vtramque exequi ſimul vna narratione non poterat, alterâ ab altera diuellit, & ab 8. verſic. c. 10. cōmemorat quo pacto pars Tribuū ab Ammonitis oppreſſa fuerit, Iephte ab illa Tribuum parte iugum ſeruile deiecerit, eóque paucis poſt annis morte ſublato, Abeſan, Ahialon & Abdon tribus illas in libertatem aſſertas iudicarint. *Afflictíque ſunt,* inquit, *& vehementer appreſſi per annos decem & octo, qui habitabāt trans Iordanem in terra Amorrhæi, qui eſt in Galaad, in tantum vt filij Ammon, Iordane tranſmiſſo vaſtarent Iudam, & Beniamin, & Ephraim, afflictúſque eſt Iſrael nimis.* Verùm Galaaditas ex his calamitatibus aſſeruit Iephte, & eam tribuum partem annis ſex iudicauit, quam ipſe vindicarat in libertatem, cui ſucceſſerunt Abeſan annis 7. Ahialon 10. Abdon 8. quorū alius poſt alium iudicaſſe traditur c. 12. exeunte.

Ammonitica & Philiſthina ſeruitus ſibi inuicem implicantur.

50. Maneat igitur illos 18. Ammoniticæ ſeruitutis annos, atque vnum & 30. iudicū, qui poſt eam Reipubl. præfuerunt, ſic eſſe numerandos, vt vel expendantur omnes, & ſumma fiat 49. annorum, vel ſaltem 47. quia ſcriptura non apertè ſcribit vtrùm à principio, an à fine belli Iephte tempora computentur, & probabile eſt bellum illud ſecundo circiter anno fuiſſe confectum, adeóq; fieri poteſt vt duo primi anni Iephte duobus poſtremis ſeruitutis includātur. Quamuis longè probabilius eſt ſcripturæque ſacræ conformius eum non niſi confecto bello inter iudices cœpiſſe numerari. Vide cap. 11. verſ. 9. & 10. Cùm igitur Thola tribus & viginti, Iaïr quatuor circiter annis iudicauerit ante Ammoniticam ſeruitutē, & à Meſopotamenę ſeruitutis initio ad Abimelechi mortē anni 256. effluxerint, Iephte verò & ſucceſſores poſt 18. annorū calamitatē annos 30. expletint, ſi omniū ſūmā facias inuenies annos ab initio 1. ſeruitutis, ad Abdonis obitū 332. euolutos.

Iephte ac ſucceſſorū præfectura 40 Philiſthinæ ſeruitutis annis includitur.

51. Rurſum ab initio cap. 13. reuertitur ſacer hiſtoricus ad ſeruitutem Philiſthinam, & quòd ſuperiùs dixerat, *Peccatis veteribus iungentes noua:* per recapitulationem ita reuocat. *Rurſúmque filij Iſrael fecerunt malum in conſpectu Domini, qui tradidit eos in manus Philiſtinorum quadraginta annis.* Deinde ſubnectit quemadmodum Samſon Philiſthinorum vires variis cladibus attriuerit: quamuis populum ſuum

ab eorum dominio penitus libetare non potuit. Sed vt Angelus ipſius matri prædixerat capite decimo tertio, verſu quinto. Ipſe libetate incœpit Iſrael de manu Philiſtinorum, donec tandem poſt mortem Heli Iudicis, ipſo Samuelis initio, vt dicitur 1. Regum capite ſeptimo, à verſu decimo ſeptimo. *Humiliati ſunt Philiſtiim, nec appoſuerunt vltrà vt venirent in terminos Iſrael; facta eſt itaque manus Domini ſuper Philiſthaos cunctis diebus Samuelis, & redditæ ſunt vrbes quas tulerant Philiſthiim ab Iſrael, Iſraeli ab Accaron vſque Geth, & terminos ſuos, liberauitque Iſrael de manu Philiſthinorum.*

52. Quis autem toto illo tempore, quo Tribus aliquot Palæſtinis ſeruiebant, iudex earum fuerit, dubium eſſe non poteſt. Item iuriſdictio Heli. Heli, vt legitur 1. Regum capite decimo quarto, verſu decimo octauo, *Iudicauit Iſrael quadraginta annis.* At, vt vidimus ſeruitus illa Philiſthina totidem annos emenſa finem habuit Samuelis initio qui Heli mortuo ſuffectus eſt: ergo tempus illud quo Heli iudicauit, precariámque ſub Philiſthinorum dominio iuriſdictionem exercuit, reſpondet Philiſthinæ ſeruituti, & omnes eorum iudicum annos occupat, qui poſt initium calamitatis in aliis Tribubus iuriſdictionem habuerunt.

53. An autem eorumdem Philiſthinorum opera ſummum Sacerdotium ab Eleazari poſteris ad ſe ſuámque familiam ab Ithamaro altero Aaronis filio propagatam traduxerit, aut quandiu verſatus in eo fuerit, neque certis indiciis indagare poſſumus, neque præſentis eſt inſtituti curioſiùs inquirere, & vbi nulla neceſſitas incumbit, ſtatuimus orationem noſtram à coniecturis ac ſuſpicionibus abſtinere, conſtat tamen Heli iam ſummum fuiſſe Pontificem, quo tempore natus eſt Samuel, qui cùm Heli mortuo ſuffectus eſt, iam decurſis cæterarum ætatum ſpatiis ad virilem peruenerat.

XIII. *De Samſone.*

54. AD Samſonem quod attinet, eius præfectura citra controuerſiam quadraginta Philiſthinæ ſeruitutis annis includitur, cap. 5. v. 20. *Iudicauitque Iſrael in diebus Philiſthiim viginti annis.* Quod de vniuerſis Tribubus intelligendum non videtur, ſed de illis duntaxat populis qui rebus à Samſone geſtis excitati eiuſdem auſpiciis à Palæſtino defecerant, cùm interim

Samſon iudicauit in diebus Philiſthiim.

Abeſan, Ahialon & Abdon trans Iordanem Heli Sacerdos in Tribu Iuda cæteriſque in terræ promiſſæ meditullio poſitis Palæſtinæ tributariis iuriſdictionem obtinerent.

55. Certè Euſebius in Chronici ſui præfatione, non iam ex Hebræorum, ſed ex ſuo ſenſu loquens Samſonis Abdoniſque (quem Labdonem indigitat) præfecturam eidem planè tempori conſignat. *Rurſum,* inquit, *ſi à prima Olympiade ad ſuperiora* Euſebius. *tempora vſque ad captiuitatem Troiæ proueharis, inuenies annos* CCCCVI. *quos & nos in priore opuſculo digeſſimus, vt curioſiſſima Græcorum hiſtoria conſcribit. Item apud Hebræos à ſupradicto Oſiæ anno quinquageſimo, & temporibus Eſaiæ Prophetæ, vſque ad Samſon & tertium annum Labdon* (ſiue Abdon) *iudicis, ſupputabis annos* CCCCVI. Et paulo pòſt iſta ſubnectit. *A quadrageſimo quinto Cecropis anno, vſque ad captiuitatem Troiæ, & ab octogeſimo Moſis anno, in quo populum Iſraeliticum de Aegypto eduxit vſque ad Abdon & Samſon Iudices, computantur anni* CCCXXIIX. Et rurſum ſupputat annos DCCCXXXIV. *à natiuitate Abraham vſque ad Labdon & Samſon Iudices Hebræorum qui Troianis temporibus populo præfuerunt.*

56. Neque verò aliter exponi debet illa Iacobi vaticinatio Geneſis 39. ver. 16. *Dan* Explicatur Gen. 30. v. 19. *iudicabit populum, ſicut & alia Tribus in Iſrael,* quàm Samſonem ex Tribu Dan Reipublicæ præfuturum, quo tempore iudex alter etiam ex alia tribu, vel potiùs alij Iudices ex aliis Tribubus iuriſdictionis partem obtinerent.

Neque aliam fortaſſe ob cauſſam initio Item Ruth 1. v. 1. libri Ruth adiecit hæc verba Latinus interpres, *in diebus vnius Iudicis*: quàm vt oſtenderet ea quæ narrantur, ante Ammoniticam ſeruitutem contigiſſe, priùs quàm in varias diſtracta partes eſſet Hebræorum Reſpub. needum plures diuerſis in Tribubus eodem tempore iudicarent.

57. Atque è dictis conſtat illo 49 anno- 49.
rum ſpatio quos ab anno 4. Iaïri ad Abdo-
nis obitum numeramus, annos Iaïri octo- 18.
decim poſtremos, totidem Ammoniticæ 18.
ſeruitutis, 40. ſeruitutis Palæſtinæ, totidem 40.
præfecturæ Heli, viginti Samſonis, ita 40.
fuiſſe comprehenſos, vt hi omnes ſibi mu- 20.
tuò complicati annorum vndequinquaginta ſummam duntaxat efficiant, qui ſi
euoluerentur explicarentúrque, ad centum 185.
octoginta quinque excreſcerent.

XIV. *Annorum ſumma qui ab initio primæ ſeruitutis fluxerunt, vſque ad Samuelem.*

58. IAm ſubductis rationibus annorum
qui ab initio Meſopotamenæ ſerui-
tutis ad Samuelis initium euoluti ſunt,
ſummam aliquando faciamus. Cùm ſer-
uituti ſub Chuſan anni octo, quieti ſub-
8. ſecutæ quadraginta, ſeruituti ſub Eglon
40. octodecim, quieti per Aodum partæ
18. octoginta, ſeruituti ſub Iabin viginti, li-
80. bertati per Barac & Deboram recupera-
20. tæ quadraginta, rurſum ſeruituti ſub Ma-
40. dian anni ſeptem, quieti ſub Gedeone qua-
7. draginta tribuantur, neque anni ſeruitu-
40. tis annis quietis inuolui contineríque poſ-
ſint, neceſſariò debent expandi ſeorſúm-
que numerari, quos numeros ſi coniun-
xeris, anni ducenti quinquaginta tres col-
253. ligentur.
2. 59. His adde Abimelechi annos tres,
23. Tholæ tres & viginti, tres Iairi, quibus ela-
3. pſis videtur oppreſſio filiorum Ammon,
9. & nono pòſt anno Philiſthina ſeruitus,
item iuriſdictio Heli Pontificis ortum ha-
40. buiſſe: cui ſi annos quadraginta tribuas,
annos ab initio primæ ſeruitutis ad obitum
331. Heli & exortum Samuelis, trecentos tri-
ginta & vnum numerabis.

XV. *De annis Samuelis & Saulis.*

60. QVod ſpectat ad Samuelis ac Saulis annos, variæ ſunt authorum diffidentéſque ſententiæ. Ait quidem Apoſtolus Act. 13. v. 20. *Et poſt hæc dedit iudices vſque ad Samuelem Prophetam, & exinde poſtulauerunt Regem, & dedit illis Saul filium Cis, virum de Tribu Beniamin annis quadraginta.* Hos annos quadraginta pauci quidam ſoli Saüli tribuunt: plerique omnes putant non vnius tantùm Saulis, ſed etiam totum Samuelis tempus quadraginta duntaxat annorum ſpatio contineri. Quo poſito ſuos ſingulis annos, ita diſtribuunt atque diſpenſant, vt cuique commodum fuerit.

61. Salianus viginti duos annos Samueli, Sauli octodecim, alii ſpatium totum ex æquo diuidentes viginti ſingulis aſſignant.

Scinditur incertum ſtudia in contraria vulgus.

Harum tamen ſuſpicionum cauſſam ſi quæras, nullam proferent, cum à Chronologiæ commoditate diſceſſerint. Probabiliùs aliquanto, ni fallor, Adrichomius, Gaſpar, Sanctius, Tirinus, aliique non pauci dant Samueli annos duodequadraginta, Sauli duos. Nam, vt diſertè legitur 1. Regum capite decimo tertio, verſu 1. *Filius vnius anni erat Saul, cùm regnare cœpiſſet: duobus autem annis regnauit ſuper Iſrael.* Quibus verbis duos duntaxat annos Saulis regno tribuendos eſſe defendunt. Nolo diſputare. Nolo quæ minus neceſſaria ſunt, curioſiùs inquirere.

62. Quamdiu eorum ſinguli Rempu-
blicam geſſerunt in medio relinquo: &
illuc, vt in re dubia feror, quo plurium
incumbit authoritas, vt anni Samuelis ac
Saulis collecti duntaxat quadraginta com- 40.
putentur. *Dies autem quibus regnauit* 40.
Dauid ſuper Iſrael, quadraginta anni ſunt. 40.
3. Regum capite ſecundo, verſ. vndecima. 3.
Quibus ſi quadraginta Moſis annos, tres 331.
Salomonis, priuſquam templum ædifica-
re cœpiſſet, elapſos ad ſuperiorem illum 454.
numerum 331. ex Iudicum annis colle- 26.
ctum adieceris, omnino quadringenti quin- 480.
quaginta quatuor colligentur, ſupereruntque anni ſex & viginti quibus hiatus ille multorum annorum, qui eſt inter Moſen ac Meſopotamenam ſeruitutem affatim impleatur. Quam ſententiam vt amplectar, tum illud ſuadet quòd Euſebius annos ab obitu Moſis ad primam ſeruitutem viginti ſeptem videlicet inchoatos, agnoſcit; tum illud imprimis quod hoc interuallum & neceſſarium eſt ad expediendas ſacræ Chronologiæ rationes, & ſufficit ad tuendam ſcripturæ veritatem, & vix ſine incommodo potuit eſſe productius.

XVI. *De annis Ioſue & ſeniorum.*

63. EQuidem non ſum propheta, nec filius prophetæ, vt meas diuinationes & ſuſpiciunculas pro certis oraculis obtrudam, neque vllum apparet in Scriptura veſtigium, quo certum ac definitum Ioſue tempus ſubodorari atque indagare poſſim: tamen, ni fallor, terræ diſtributio, quam anno circiter à morte legiſlatoris ſexto factam fuiſſe colligitur, ex Ioſue decimo quarto, verſ. 10. & quod Ioſue vltimo capite verſ. 31. & Iudic. 2. verſ. 7. ſcribitur: *Seruiuit Iſrael Domino*

cunctis diebus Ioſue,& ſeniorum, qui longo
Seniores qui longo tempore vixerunt poſt Ioſue. *tempore vixerunt poſt Ioſue, & qui nouerunt omnia opera Domini, quæ fecerat in Iſrael*, ac tempus illud qui ſenioribus iam morte ſublatis à priſtina pietate prolapſi diis alienis ſeruierunt, non incommodè potuit viginti ſex annorum ſpatio comprehendi. Cùm enim interregnum illud plus biennio non requirat, quo tempore probabile eſt, vel potiùs penè certum Beniaminiticam internecionem, &quod de Mica narratur libro Iudicum extrèmo contigiſſe, ſeniores longo tempore Ioſue ſuperſtites eſſe potuerunt.

64. Quamquam vbi legimus, *& ſeniorum qui longo tenporc vixerunt poſt Ioſue*, habet codex Hebraicus, qui האריכו ימים *hericou iamin*, qui prolongauerunt dies. Chaldæa Paraphraſis, דאריכו *deoricon*, eâdem ſubiectâ ſententiâ, LXX. ſeniores, ὅσοι ἐφείλκυσαν τὸν χρόνον μετ' αὐτοῦ. *Quotquot protraxerunt dies cum ipſo*, niſi ſi, ne à textu principe diſſentiant, legendum putamus, μετ' αὐτόν, *poſt ipſum*, è quibus aliud colligi nihil poteſt, quàm eos & iam prouectæ fuiſſe ætatis, & Ioſue mortuo ſuperſtites aliquandiu fuiſſe. Vnde & nobis integrum ſit, ita Latinam verſionem interpretari, quaſi dicat, & ſeniorum qui longo tempore vixerunt, & Ioſue ſuperſtites fuerunt.

65. Quia tamen puris putiſque noſtræ translationis verbis mordicus inhærere decreuimus, & verba ſonant hos non ſolùm longo tempore vixiſſe, ſed etiam longo tempore poſt Ioſue vixiſſe, dicendum videtur longum reuera tempus inter Ioſue ſeniorúmque illorũ mortem interceptum
Longum tempus 10. anni. fuiſſe. Longum autem tempus Iuriſconſulti decennio definiendum putant ad inſtitut. Iuſtiniani capite de vſucap. lege 1. *per longi temporis poſſeſſionem, id eſt inter præſentes decennium, inter abſentes viginti annos*. E quibus conſtat ſufficere quidem annos ſex & viginti, vt verbi cauſſa Ioſuæ 14. ſenioribus decem, interregno duo tribuantur: vix tamen & fortaſſe ne vix quidem tribui poſſe pauciores: vix etiam plures fuiſſe liquet ex eo quod Othoniel qui primam illam depulit ſeruitutem, Calebi frater fuit, & iam ætate florebat quo tempore facta eſt agrorum diuiſio. Vide Ioſue cap. 15. v. 17. Iudic. 1. v. 13. fuerit ille triginta circiter annorum: cùm liberauit Iſraelem, iam vltra ſexageſimum peruenerat, quem tamen volunt annis quadraginta populo præfuiſſe.

XVII. *Confirmatur ſuperior Chronologia ex verbis Iephte.*

66. Accedit quòd hæc noſtra Chronologia calculo Iephte bellè conſentiat. Cauſſabantur Ammonitæ factam ſibi ab Iſraelitis iniuriam, ſeque de terra Galaaditide contra ius ab iis fuiſſe deiectos, & quaſi res ſuas repeterent, non alienas inuaderent, eam occuparent. Quando primùm id iactare cœperint, certò definiri non poteſt. Ponamus id facere cœpiſſe decem circiter annis ante ſuam de Galaaditis victoriam, qui legationibus vltro citòque mittendis, vt fieri ſolet cùm illaturi bellum ius cupiditati ſuæ prætexunt, apparando, gerendo, conficiendóque bello exigi facilè potuerunt. Cùm, vt è dictis liquet, Galaaditæ poſt primæ ſeruitutis initium anno tertio & octogeſimo ſupra ducenteſimum in Ammonitarum ditionem conceſſerint, cùm primùm illi terram ſibi contra ius ereptam obtendere cœperunt, iam ab obitu Moſis, & inita terræ poſſeſſione anni trecenti effluxerant.

67. Vnde & meritò Iephte cap. 11. v. 26. *Quando habitauit in Heſebon & viculis eius, & in Arnon & villis illius vel in cunctis ciuitatibus iuxta Iordanem, per trecentos annos, quare tanto tempore nihil ſuper hac repetitione tentaſtis.* Verè. Nam ſi annis ducentis ſeptuaginta quatuor, qui à prima ſeruitute ad illam clarigationem ſiue repetitionem elapſi fuerant, adiicias annos ſex & viginti, quos à poſtremo Moſis anno, & initia terræ Galaaditidis poſſeſſione ad primam illam cladem ſtatuimus, trecentos omnino numerabis, tamque præcisè Iephthæus calculus noſtræ Chronologiæ conueniet, vt exactius conciliare non potuerit vel Archimedes. Commodiùs certè quàm Petauius qui viginti quinque trecentis adiecit, aut Tirinus, vt alios omittam, qui triginta tres è numero ſubducit.

XVIII. *Reſpondetur argumentis Serarij.*

68. Venio nunc ad te, Serari. Duabus potiſſimùm rationibus rua nititur oratio. Aiebas niſi numerus ille 480. mutetur, cohærere non poſſe cæteros numeros qui ſparſim totâ Iudicum Chronologiâ referuntur, ac proinde ſa-

tius videri vnum quàm multos Scripturæ numeros emendare, aut contortis interpretatiunculis à genuino verborum ſenſu diſcedere. Vides è dictis ſummum eſſe ſcripturæ conſenſum, ſi annorum vndequinquaginta ſpatio octodecim Iairi poſtremos, ſeruitutes Ammoniticam & Palæſtinam, Heli, Samſonis, Iephte, cæterorúmque qui huic in Galaaditide ſucceſſerunt, iuriſdictionem implicemus.

69. Et ſanè cùm aliam Tribuum partem Iephte, aliam Samſon in libertatem vindicaſſent, aliam adhuc obtinerent Palæſtini, par eſt credere diuerſos Iudices fuiſſe conſtitutos, præſertim Scriptura vel non repugnante, vel etiam fauente, vt iam oſtendimus. ----ἐχθρὸν δέ μοί ἐστι,

Αὖτις ἀριζήλως εἰρημένα μυθολογεύειν.

Ingratum eſt iterum manifeſtè dicta profari.

Odyſſ. μ verſu vlt.

Maiorem, vt mihi videbare, vim in Pauli teſtimonio faciebas. Sed eum Latinè loquentem tantiſper audiamus. Ait Actor. cap. 13. v. 17. *Deus plebis Iſrael elegit patres noſtros, & plebem exaltauit cùm eſſent incolæ in terra Ægypti, & in brachio excelſo eduxit ex ea:* verſ. 18. *& per quadraginta annorum tempus mores eorum ſuſtinuit in deſerto: 19. & deſtruens ſeptem gentes in terra Chanaan ſorte diſtribuit eis terram eorum: 20. quaſi poſt quadringentos quinquaginta annos: 21. & poſt hæc dedit iudices vſque ad Samuelem Prophetam.* Hæc è verſione communi.

70. Quæ verba cùm annos illos quadringentos & quinquaginta non ad iudicum tempora, ſed ad patrum electionem referant, noſtris rationibus officere non poſſunt. Et iam oſtendit Genebrardus huic noſtro Philalethi (aderam enim, & in hoc Morphei regno

---ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω

videbam, quæ gerebantur) oſtendit, inquam, Genebrardus à teſtamento Iacobi, quo & duodecim filij Iſrael totidem Tribuum Patres & Patriarchæ inſtituti ſunt & prædicta decretáque fuit illa terrarum aſſignatio, ad ipſam diſtributionem annos præter propter quadringentos & quinquaginta numerari.

71. At enim maior eſſe debet Græci textus quàm Latinæ tranſlationis authoritas, quòd & Græcè Paulus eam habuerit concionem, & Lucas Græcè ſcripſerit, & inde facta ſit in Latinam linguam tranſlatio, & purior ſinceriórque latex ex ipſo fonte, quàm è riuulis hauriatur. Imò, mi Serari, hoc equidem loco vlciſci me poteram, quòd me naturâ breuitatis amantem in hanc prolixæ diſputationis neceſſitatem conieceris. Poteram reſpondere Græco textui Latinum eſſe præferendum, Græcíque nullam authoritatem videri, ſicubi à communi Latina verſione diſſentiat, in Concilio Tridentino, ſeſſione 4. Decreto de Canonicis Scripturis, anathema dictum non illi qui de Græcorum codicum fide dubitarit, ſed ei *qui ſacræ Scripturæ libros* (adeóque ipſos Actus Apoſtolorum) *integros cum omnibus ſuis partibus, prout in Eccleſia Catholica legi conſueuerunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur, pro ſacris & canonicis non ſuſceperit.*

Malè ineſt Græci textus an Latinæ tranſlationis authoritas.

72. Verùm id non dico, ne tibi, pio videlicet atque erudito viro per ſummum ius ſumma fiat iniuria: illud aio, etiamſi contra editionis vulgatæ fidem Græci textus ordinem ſequeremur, & Acta cum 3. Regum conciliari non poſſent, lapſum tamen in Actis Apoſtolorum Græcis, quàm in libro Regum ſiue Latino, ſiue Hebraico futurum fuiſſe proniorem: facilius enim librarius pro τριακοσίοις, id eſt, *trecentis*, ſcribere potuit, τετρακοσίοις .i. *quadringentis*, quàm vel ארבע *arba*, *quatuor*, pro שש ſex, vel *quadringenteſimo*, pro *ſexcenteſimo*, vt tu reponendum eſſe defendis, ac proinde ſi quid in alterutro corrigendum fuit, ea ſcriptura potiùs in mendi ſuſpicionem vocanda fuit, in quam mendum faciliùs potuit irrepere.

In Græcos codices faciliùs mendum irrepſerit.

73. Neque verò quicquam eſt cur hoc loco tibi de tuo ab hæreticis diſſidio magnopere blandiare. Non enim ſolus Lutherus reliquúſque grex impiorum, ſed etiam Caietanus aliique apprimè Catholici pro quadringentis trecentos in Græco textu reponendos eſſe cenſuerunt. Quanquam, quæ eſt iſta ratio? Ita ſentiunt hæretici: igitur contrarium ſentiamus. Dicamus animam eſſe mortalem, quia nouatores immortalem eſſe defendunt, vnum illi Deum credere ſe dicunt: nos dicamus contrarium; ſic enim magis declinamus hæreticos, illi baptiſmum admittunt: nos repudiemus ne cum hæreticis ſentire videamur.

Non omnia repudianda quæ dicuntur ab hæreticis.

74. Spartæ vir nefarius vtilem Reipublicæ protulerat ſententiam: placebat illa, ſed author diſplicebat. Ergo quaſi bonum liquorem è vaſe occupato in ſincerum transfunderent, eandem ſententiam à bono ciue, verbis haud ſcio an iiſdem proferri voluerunt, quem vniuerſa

Reſpubl. ſequeretur authorem. Lacedæmonios imitemur. Diſplicet tibi Lutherus, placeat Caietanus. Lutherum abominaris, facis hoc quidem pro tua pietate. Sed an tibi ſententiæ propter Lutherum diſplicent, an Lutherus propter ſententias?

75. Quid quod in Actis Græco textui Latina tranſlatio refragatur: at, quod tutè fateris, Serari, tertio Regum Hebræi codices, Chaldæi, Latini, Græci etiam pleríque conſpirant in eandem Lectionem: Et ſi Bellarmino libro de verbo Dei, capite ſecundo, imo ſi vel ipſi Auguſtino libro decimo quinto de Ciuitate Dei, capite decimo tertio, fidem habemus, credibile non eſt Hebræos codices odio Chriſtianorum à Iudæis eſſe corruptos, eóſque *dum aliis inuideant authoritatem, ſibi abſtuliſſe veritatem*: multo autem incredibilius eſt errorem hunc Rabbinorum, incuriâ contigiſſe, vt pro שש ſcriberetur ארבע, vbi nulla ſimilitudo literarum calâmi lapſum admittit.

Hebræi codices an vitioſi?

76. Atque vt nihil loquar de ſuperſtitione, dicam? an religione, recentiorum Iudæorum, qui vt ibidem notat Bellarminus ex Ioanne Iſaaco, legem fere, vt numen adorant, & ſi quando in terram ceciderit, ieiunium publicum indicunt, tanta iam olim religio conſeruandæque Scripturæ ſtudium priſcis Iudæis incederat, vt, quod Philo teſtatur, duobos annorum millibus ne verbulum quidem in lege mutarint. Quæ vt ad poſteros integra & illibâta perueniret, incredibile dictu eſt quantam adhibuerint cautionem Rabbini quos Maſoreticos appellant.

Lib 2. de vita Moſis incuute.

77. Non eſt quod tecum de Rabbinorum induſtria pluribus agam, mi Serari, tamen vt hic etiam Philalethes eorum curam & ſollicitudinem miretur, operæpretium fuerit audire Heliam Leuitem præfatione tertia libri Traditionum ita loquentem Munſtero interprete. Vis videre quò peruenerit ſtudium eorum? en cognouerunt quòd Vau in dictione, גחון *gahon*, quæ ſcribitur Leuit. 11. [v. 42.] ſit medium legis quantum attinet ad medium literarum: & דרש דרש *daroſen daroſen, inquirenda inquiſiuit Moſes*, Leuitici capite decimo, verſu decimo ſexto, medium ſit legis quantum attinet ad dictiones vtrimque numeratas: illud autem, *& poſuit ſuper eum rationale*, capite octauo, verſu octauo, medium ſit legis in verſibus. Idem ſentiendum de omnibus viginti quatuor libris biblicis, in quibus omnibus numerauerunt verſus, dictiones, & literas.

Maſoretarum diligentia.

78. Ac paucis interiectis iſta ſubtexit. Numerus autem litterarum totius legis 600045. Inuenimus præterea quòd numerauerunt quoties ſingulæ litteræ in tota biblia inueniantur, deprehenderúntque Aleph contineri in ea 42377. & Beth 38218. vicibus: & Gimel 29537. vicibus: & ſic de ſingulis litteris, de qua re editus eſt pulcher rythmus. Hæc ille. E quibus videas quàm difficile fuerit mendum in Hebræos codices illabi, cùm nec Rabbini diligentia defuerit; & cùm teſtimonia Chriſto clariſſima non mutarint, cauſſæ nihil appareat, cur hunc textum corruperint, in cuius vitioſa lectione contra Chriſtianos operæ pretium non extabat.

Quot litteræ in Pentateucho.

79. Sed quid ſi remanentibus iiſdem vtrobique literarum apicibus ratio, non improbabilis inuenitur conciliandi ſcripturas, etiamne alterutri manum limamque cenſoriam admoliendam putabimus? In Actis verſum decimum octauum, & decimum nonum parentheſi claudamus, vt ita cohæreat oratio. *Eduxit eos ex ea.* Iſraelitas videlicet eduxit Deus ex Ægypto, *& poſtea*, quàm ipſos eduxit, eo ipſo anno quo mare rubrum tranſierunt, *dedit eis iudices quaſi annis quadringentis, & quinquaginta vſque ad Samuel Prophetam*, à primo videlicet peregrinationis anno, quo Moſes ſuaſu Iethro ſoceri ſui, *electis viris ſtrenuis de cuncto Iſrael, conſtituit eos principes populi, &c. qui iudicabant plebem omni tempore*, Exodi capite decimo octauo verſ. vigeſimo octauo, vſque ad obitum Samuelis, de quo 1. Regum capite ſeptimo, verſ. decimo octauo: *Iudicabat quoque Samuel Iſraelem cunctis diebus vitæ ſuæ*, quem paucis ante Saülem menſibus extremum vitæ diem obiiſſe pleríque Chronologi cenſuerunt, quadraginta tribus annis ante conditum templum Salomonis. A cuius ſubſtructionis initio cùm ad ipſum egreſſionis initium annos quadringentos & octoginta numeremus, ſi à 480. deduxeris 43. ſupererunt 437. à primis Iudicibus ad obitum Samuelis, quos Apoſtolus annos quaſi quadringentos & quinquaginta nominauit: ac proinde nulla eſt inter vtramque ſcripturam diſſenſio.

Conciliantur Acta cum 3. Reg.

80. Interim tamen ſtabit ſua veritas Latinæ verſioni, & fortaſſe ita dixerat Paulus, & Lucas ſcripto conſignarat:

Eduxit eos ex ea terra Ægypti, *(& poſt quadraginta annorum tempus mores eorum ſuſtinuit in deſerto, & deſtruens gentes ſeptem in terra Chanaan, ſorte diſtribuit eis terram eorum quaſi poſt quadringentos & quinquaginta annos) & poſt hæc annis circiter quadringentis & quinquaginta dedit Iudices vſque ad Samuel Prophetam.* Sed fieri poteſt, vt quod fieri ſolet in eiuſmodi perplexitatibus, librarii repetitionem hanc ſuperuacaneam rati verba, *quaſi poſt quadringentos & quinquaginta annos*, ex altero loco Græcus, ex altero Latinus eraſerint.

Noua ſuſpicio de loco Actorum.

81. Sed ſi quis hoc loco me ſomniâſſe dixerit, non ſanè magnopere contendam aut peruicaciùs coniecturam ac ſuſpicionem meam tuebor, dum illud conſtet propter iſtius loci dubiam in codicibus Græcis lectionem, nihil eſſe de alterius integritate libandum, in qua lectione codices Hebræi, Chaldæi, Latini, Græci, plerique conſentiunt, & vereor ne tu qui plenis orationis velis me nauigare iuſſiſti, iam vel rideas, vel, quod magis eſt humanitatis tuæ, doleas meum in portu naufragium. Sed iam ſi placet ad fontem hunc aliquantiſper ſedeamus.

XIX. *Iterum de Samſone & fine Philiſtiacæ ſeruitutis.*

82. INterim ad porticum mediam veneramus, cùm ecce noua ſe noſtris oculis amœnitas ingeſſit. Ingens erat è Pario marmore ſimulacrum, ad cuius pedes non pauci quaſi mortui iacebant, oculi ardentes, elata ceruix, comæ ad humeros defluentes, membrorum compoſitio neſcio quid planè generoſum ac martium ſpirans, dextera mandibulam aſini ſuſtinebat: Ex hac magna vis aquæ excuſſo molari profluens cauato lapide ſuſcipitur, labro ſmaragdino continetur eo temperamento, vt impleat, nec redundet. Quantum enim aquæ è mandibula deſilientis in labrum influxerit, tantum per occultos tubulos emittitur, iucundo quodam murmure ſublabens, diuerſiſque ſipunculis quaſi totidem venulis implicita ſingultat, atque in ſtatuarum ſubter pedes Samſonis iacentium vulnera rurſus ebullans ſubſtrato corallio, & hæmatite, quodam luminis repercuſſu verum ſanguinis colorem imitatur.

83. Iuxta hunc fontem in ipſo porticus vmbilico ſtatua grandis è marmore Proconneſio apprehendens columnas duas porphyreticas, quibus tota Xyſti moles niti videbatur, alterámque earum dexterâ, & alteram læuâ tenens. Infra pyramis è marmore Caryſtio, venis qua cœruleis qua candidis intercurſantibus, atque in alios ſubinde alióſque vortices ita conuolutis, vt aliquam conglobatarum nubium ſpeciem intuentibus exhiberent: baſim Hebræorum inermium ac Palæſtinorum armatorum cohortes eminenti cælatura extantes ex omni latere decorabant (Hebræi *aben ezer*, noſtri *lapidem adiutory* dixerunt) Palæſtinis in aciem explicatis nubes grauida fulminibus, intercisa fulguribus tantum non tonitrui fragorem edens incumbebat.

84. Hìc Memburgus, vt erat ſuauiter ac religioſè facetus, ad me ſe conuertens. Vereor, inquit, Philalethes, vt parum grata tibi mea fuerit oratio: ſed oratores duos, qui pro me loquantur; Silanum & Tullium non abs re fuerit excitare. Ad hæc cùm ego ſubridens ac neſcio quid ſuſpicatus me circumueniti dicerem, nec intelligere quid vellet, iam ille furtim emiſſorios fontis tubulos, quos alii ſilanos, alii tullios appellant, me nec-opinante laxauerat: & aqua bifariàm diuiſa canaliculis quibuſdam occultis partim in ſtatuam, partim in pyramidem tacitè ſublabens neſcio, quas machinulas latentes abdita rotularum ferríque reductilis motione ita torquebat, vt & in media pyramide ex mutuo ſilicum attritu ſcintillæ vibratim eliderentur, per quaſdam marmoris rimas promicarent, ac fulgetrorum inſtar oculos intuentium tremula criſpantique coruſcatione perſtringerent, audirentur etiam tonitrua Manliana, & magno fragore neſcio quid trifidum fulminis inſtar in ſubiectas Palæſtinorum acies deſcenderet, eáſque latentibus rotulis impulſas in terram proſterneret.

85. Vt vidi, expallui, iamque me ab illa pyramide in interiorem porticum recipere parabam, cùm ecce ſtatua columnas illas duas manibus prehenſas ita concuſſit, vt tota repente porticus quaſi *iam iam lapſura cadentíque* ſimilis quateretur. Eo ſiquidem contexta fuerat libramento, ita verſatilibus compacta triangulis, vt tectum ipſum nutaret, columnæ pene procumberent, pa-

Digitized by Google

ries ipſe timis fatiſcerer, diſiecta marmora & alia aliis auulſa paſſim diſcederent, nihil denique propiùs abeſſe videretur, quàm vt & Xyſtùs caderet, & ego tuinis inuoluerer. Hîc ego quaſi inter ſaxum & ſactum, vt aiunt, inter Scyllam & Charibdin ſubitò deprehenſus, quo me verterem non habebam, niſi Memburgus me timore penè exanimatum aduertens emiſſorio tubo non ſine riſu confeſtim epiſtonium obdidiſſet, & aquis aliò deriuatis, omnibus in priſtinum reſtitutis, totum illum tumultum tepente ſedaſſet, atque

----vt auras

Suſpiciens hauſi cælum mentémque recepi.

Ecquid, inquit ille ſubridens, mi Philalethes, tibi diſertus videor? Ecquid meam vocem Tullij ronitruis anteponendam fateris?

86. Hæc illo dicente in ſedibus cedrinis ad pyramidem conſedimus. Me quidem, inquam, mi Memburge, non minus oblectauit oratio rua, quàm Tullianum illud fulmen ac Silani fragor exterruit. Sed illud in ea diſputatione potiſſimùm mihi placebat, quòd omnia Scripturæ verba, prout nudè ſonant, in propria genuináque ſignificatione ſine fuco & fallacia ſumeres, vt non tam Scripturam explanare, quàm ſparſa Scripturæ teſtimonia vnde-vnde corradere & congerere videreris. Equidem, inquir, vt de meis ſtudiis tibi fatear, ſi quid in eo genere poſſum, quod quàm exiguum ſit ipſe ſentio, ſed ſi quid poſſum, ideo poſſum quòd mihi non multum indulgeo, nec ingenio velificans meo conſector contortulas iſtas interprerationum argutias, ſed verbis mordicùs hæreo, nec citra grauem omnino neceſſitatem figurarum troporúmque fucum ſacris illis hiſtoriis allinendum puro.

87. Et ne longiùs abeamus, cùm Angelus Samſonis marri prædixerit Iudic. 13. verſu quinto. *Et ipſe incipiet liberare Iſrael de manu Philiſthinorum.* Quamuis capite decimo ſexto, verſu trigeſimo, legam: *Et apprehendens ambas columnas quibus innitebatur domus, alterámque earum dexterá, & alteram leuâ tenens ait,*

Samſon non integrè depulit ſeruitutem.

Moriatur anima mea cùm Philiſthiim: concuſſiſque fortiter columnis, cecidit domus ſuper omnes principes Philiſthiim & cæteram multitudinem, quæ ibi erat, multóque plures interfecit moriens quàm viuus occiderat: non ſic interpretor, vt omnino liberarit, incœptámque populi vindictam ad finem perduxerit (quid enim eiuſmodi verba ſonant?) ſed vt Philiſthinorum vires attriuerit, Iſraelitas partim eripuerit ſeruituti, partim ad ſpem tecuperandæ libertatis erexerit.

88. Quibus iugum excutientibus, *conuenerunt Philiſthiim in pugnam*, vt primi Regum capite quarto, ſubnectitur. Contra quos cùm Iſraelitæ arcam adduxiſſent, illi ſe his verbis hortabantur. *Confortamini & eſtote viri Philiſthiim ne ſeruiatis Hebræis, ſicut & illi ſeruierunt vobis, &c. Pugnauerunt ergo Philiſthiim, & arca Dei capta eſt: duo quoque filij Heli mortui ſunt Ophni & Phinees.* Quam Hebræorum cladem & arcæ captiuitatem vides in hac tabella viuis colotibus adumbratam. E quibus quiuis nullis præiudiciis occupatus facilè intelligat Philiſthinam ſeruitutem à Samſone quidem profligatam, non tamen ab omni populo funditus eſſe ſublatam, donec tandem Heli mortuo? *cùm Samuel*, (vt narratur primi Regum, capire ſeptimo, verſu decimo,) *offerret holocauſtum, Philiſthiim inire prælium contra Iſrael, intonuit autem Dominus fragore magno in die illa ſuper Philiſthiim, & exterruit eos, & caſi ſunt à facie Iſrael.* Subdit quo pacto, *lapidem adiutorij* Samuel excirarit. *Deinde* verſu decimo tertio. *Et humiliati ſunt*, inquit, *Philiſthiim, nec appoſuerunt vltra, vt venirent in terminos Iſrael, facta eſt itaque manus Domini ſuper Philiſthæos cunctis diebus Samuelis, & redditæ ſunt vrbes quas tulerant Philiſthiim ab Iſrael, Iſraeli, ab Accaron vſque Geth & terminos ſuos, liberauitque Iſrael de manu Philiſthinorum.*

89. Equibus aduertis, Serarij, vtrùm à Iairo ad Samuelem vſque, tempora ſeruitutum & Iudicum debuerint expandi, atque intet Iair & Iephte ſeruitus Ammonitica annotum decem & octo, inter Abdonem & Samſonem anni quadraginta Philiſthinæ ſeruitutis interſeri, ac turſus inter Samſonem & Samuelem anni ſex & quinquaginta numerari. Quæro enim qua Scripturarum authoritate, compulſus hæc in annos ducentos quadraginta diduxetis, quæ facilè potetant, adſtipulante, cerrè non reluctante Scripturâ, annorum vndequinquaginta ſpatio contineti. Atque vtinam tam facilè Samuelis annos Saulis annis implicare poſſemus: ſecutus ſum quidem hactenus

tritam

tritam ac peruulgatam Chronologorum ſententiam, nec me diſputationum tricis inuoluendum putant, mihi tamen ipſi non ſatisfacio, aueóque de te ſcire quid ſentias.

XX. *Iterum de annis Samuelis ac Saulis.*

90. QVæ cùm Memburgus dixiſſet, tum Serarius: Viciſti, inquit, mi Memburge, viciſti: tibi planè de cæteris acquieſco. Quod attinet ad annos Samuelis ac Saulis:

Samuel multis annis iudicauit.

—Non hic te carmine ficto

Atque per ambages,& longa exorſa tenebo. Certum videtur Samuelem multis annis populo præfuiſſe: aut ſi inter-regnum inter Heli & Samuelem admittimus, vt aliquando probabilius putaui, ſaltem negari non poteſt inter obitum Heli ac Saulis vnctionem multum temporis interfluxiſſe. Qui enim Heli iuriſdictionem iam obtinente natus fuerat Samuel, conſenuerat antequam Saul in Regem vngeretur, 1. Regum cap. 8. verſ. 1. *Factum eſt autem cùm ſenuiſſet Samuel poſuit filios ſuos Iudices Iſrael.* vt ipſe cap 12. verſ. 2. legitur hanc, ſtatim atque Rex declaratus eſt Saul, in Galgalis habuiſſe concionem. *Ecce Rex graditur ante vos: ego autem ſenui, & incanui: porro filij mei vobiſcum ſunt. itaque conuerſatus ſum coram vobis ab adoleſcentia mea vſque ad hanc diem: Ecce præſto ſum*, &c. E quibus efficitur Samuelem non fuiſſe ſeptuagenario minorem, cùm Saul Reipub. gubernaculis admotus eſt.

91. Plerique, quorum, quia diſputare nolebas veſtigiis hærere voluiſti, ab obitu Heli ad initium Dauidis annos duntaxat quadraginta numerant, quibus Samuelis ac Saulis tempora circumſcribunt. Quamuis in aſſignandis annis, vt bene aduertiſti, inter ſe diſſentiant, & alii ſingulis annos vicenos ex æquo partiantur, alii viginti duos Samueli, decem & octo Sauli tribuant, alii demum ex annis illis quadraginta duos duntaxat delibent, qui Saulis regno tribuantur. Alii contra Saulem ipſos annos quadraginta regnaſſe defendunt, ſeorſum à præfectura Samuelis, qui multis ante Saulē annis Iſraeliticæ Reip. tenuit principatum.

Diuerſæ de annis Samuelis ſententiæ.

92. Qui Saulem annis quadraginta Hebræis præfuiſſe, adeoque Samuelis annos cum eius annis coniungunt, vt ex vtriuſque præfectura quadraginta tantùm colligantur, ſacræ Chronologiæ ſcripturæque conciliandæ neceſſitatem obtendunt. Quandoquidem enim 3. Reg. cap 5. verſ. 1. legunt ædificari cœptam domum Domini quadringenteſimo & octogeſimo anno egreſſionis filiorum Iſrael de terra Ægypti, anno quarto regni Salomonis, numerus autem annorum quibus Iudices Hebræis præfuerunt, longè maior Iudicum libro videtur explicari, quia ſcripturas inter ſe ſpecie diſſidentes aliter conciliare ſe poſſe diffidunt, niſi ſeruitutum annos annis quietis, annos Samuelis annis Saulis confuderint; faciunt quòd obærati, cùm ſoluendo non ſunt, facere ſolent, qui quas expedire & extricare non poſſunt, magis confundunt, turbantque rationes. Quare ſi ſeruata proprietate verborum viam probabilem inuenire poterimus, qua ſcripturæ & explicentur, & inter ſe concilientur, cur earum pleraſque in alium ſenſum detorqueant, non habebunt.

Rationes ſingularū opinionū.

93. Peculiaris eſt eorum cauſſa qui Saulis regnum biennio circumſcribunt. Non enim ſola Chronologiæ neceſſitate, quæ illis cum aliis communis eſt, ſed etiam Seder Olam, & quod caput eſt, primi Regum authoritate nituntur, & cùm cap. 13. v. 1. legant: *Filius vnius anni erat Saul cùm regnare cœpiſſet: duobus autem annis regnauit ſuper Iſrael:* ſic exponunt quaſi duo duntaxat anni Saulis regno tribuantur.

Qui quadraginta Saulis annos ab annis Samuelis, ſeparandos exiſtimant, Paulum ſuæ ſententiæ laudant authorem. Ait Apoſtolus Act. 13. v. 20. *Et poſt hæc dedit Iudices vſque ad Samuelem, & exinde poſtulauerunt Regem, & dedit illis Deus Saul filium Cis virum de Tribu Beniamin annis quadraginta.* Cùm igitur pars vtraque ſuæ ſententiæ ſcripturam obtendat, in eo totius controuerſiæ cardo verſatur, vt videamus vtrùm certiùs è ſcriptura quadraginta Saulis anni ſeorſum ab annis Samuelis colligantur, an ex vtriuſque imperio quadraginta duntaxat annos conflare debeamus.

XXI. *Scripturæ teſtimonia de annis Saulis explicantur.*

94. POſtulauerunt, inquit Regem, *& dedit illis Deus Saul filium Cis de Tribu Beniamin annis quadraginta.* Hic imperare mihi non poſſum quin Auguſtini verbū vſurpem: *Valeat aliquid ad ſeipſam perſuadendam ipſa euidentia: Nam nuſquam ſic non inuenio quid dicam, quàm vbi res de qua dicitur, manifeſtior eſt quàm omne quod dicitur.* An expectamus dum ipſa Chronologia vocem eliciat, ſeque ipſam omnium oculis exponat? Quibus id verbis diſertiùs præſtabit? *Dedit illis Saul annis quadraginta.* Quis nō videt hæc ad ſolum Saulis tempus pertinere? cùm præſertim illa dictio

Lib. 1. de pecc. mer. & remiſſ. cap. 35.

χαὶ χεῖ?ε?, & *exinde* Iudicum tempus à tempore Regum apertè diſcriminet, & quod ambiguum fortaſſe videri poterat in Latino, textus Græcus quand. m temporis non interrupti continuationem importet. Non enim ait *ἐν ἔτεσι τεσσαράκοντα*, *in annis quadraginta*, ſed *ἔτη annos* ſiue *per annos quadraginta*. Quis autem niſi planè ridiculus eſſe velit, ita loquatur vt Saulem dicat per annos quadraginta continuos datum fuiſſe Regem, quia Samuel qui ipſum inaugurauit, iudicauerat annos triginta octo, ipſe duos annos regnauit, qui inauguratus fuerat aliquo tempore quod illo quadraginta annorum ſpatio continetur? Quid eſt Scripturæ vim inferre, ſi hoc non eſt?

95. At contrà quàm facile ac promptum eſt alteram illam ſcripturæ ſententiam leni & commoda interpretatione mollire? *filius vnius anni erat Saul cùm regnare cœpiſſet?* id eſt, ſicut filius ſiue infans vnius anni innocens ac ſine culpa fuit, cùm primùm ad regnum euectus eſt, atque in eadem innocentia regnauit annis duobus. Hæc eſt communis expoſitio, quam Tirinus Chaldæi Paraphraſtæ, Hieronymi, Gregorij Magni, Eucherij, Angelomi, Damiani, Abulenſis, Caietani, Lyrani, & aliorum eſſe confitetur. Quāuis ipſe cum Sanctio ſimpliciorem & Hebraico textui conformiorem aliorum expoſitionem eſſe putet, qui dicunt his verbis deſignari aliud nihil, quàm Saulem cùm hoc primum mouit bellum Philiſthæis, egiſſe adhuc primum regni ſui annum, quaſi dicatur, hic erat prior annis è duobus quibus vniuerſim regnauit in Iſraele.

96. Verùm hæc expoſitio & principium
Aduerſariorum explicatio petit principium. petit, vt loquuntur, & turbat totum narrationis contextum, neque, quod illi defendunt, Hebraicæ locutioni ſatis conformis eſt. Petit principium quia ſupponit quod poſitum eſt in quæſtione: & cùm ex hypotheſi quòd præfectura Samuelis ac regnum Saulis quadraginta duntaxat annos impleuerint, vt ex hoc loco *duobus autem annis regnauit ſuper Iſrael*, colligere ſe putant; cùm, inquam, ex hac hypotheſi verba Pauli aientis Saulem Hebræis datum eſſe Regem per annos quadraginta violenter in ſuum ſenſum deflexerint, tum demum poſito quòd Apoſtolus Samuelis ac Saulis annos in vnam ſummam incluſerit, hæc verba, *filius vnius anni erat Saul cùm regnare cœpiſſet*, violentiùs detorquent in ſuam ipſorum potiùs quam in Pauli ſententiam.

97. Quis enim niſi anticipatis ac præiudicatis opinionibus occupatus hæc verba ſic interpretetur? Saul agebat primum regni ſui annum cùm ea geſſit quæ poſtea narrabimus. Quis, inquam, ſic interpretetur, vt interpretari neceſſe eſt eos qui regnum eius biennio definiunt? Cur cùm ſtatim adiecerit, *duobus autem annis regnauit*, ea quæ proximè & eodem tenore ſubnectit de cæſa Philiſthinorum ſtatione ad priorem potiùs quàm ad poſteriorem annum referuntur? importunè igitur, & *παρ' ἔργον*, non ſolùm coactè & violenter huc mentio duorum annorum obtruditur, & narrationis ordo turbatur.

Ordinem narrationis obturbat.

98. At contrà ſecundum communem expoſitionem aptè & commodè ſibi cohæret oratio. Poſt victoriam partam de Ammonitis dixerat populus ad Samuelem cap. 11. v. 12. *Quis eſt iſte qui dixit, Saul non regnabit ſuper nos? date viros, & interficiemus eos.* Hic Saul ſicut infans vnius anni, iniutiæ ſibi factæ memoriam citò deponens, innocentiam atque animi lenitatem oſtenderat. v. 13. *Et ait Saul, non occidetur quiſquam in die hac, quia hodie fecit Dominus ſalutem in Iſrael.* Tum Samuel innouaturus regnum in Galgala populum conuocauit, ibi præclaram habuit concionem, qua tum populum, tum Regem ipſum ad ſeruandam innocentiam, ac morum integritatem cohortatus, orationem in hæc verba concluſit cap. 12. v. 25. *Quòd ſi perſeueraueritis in malitia; & vos & Rex veſter peribitis.*

99. Sacer igitur ille ſcriptor
Semper ad euentū feſtinat, & in medias res.
Cæteriſque prætermiſſis oſtendit quem finem ſortita fuerit illa Samuelis prædictio. Optimè, inquit, cœperat Saul, quia purus erat, integer, obediens, ſicut puer vnius anni, cùm regnare cœpiſſet: ſed non diu perſeuerauit, quia duobus duntaxat annis in illa morum commoditate regnauit, eóque pedetentim prolapſus eſt, vt contra ius faſque ſe in ſacerdotale munus ingeſſerit, v. 9. *Et obtulit holocauſtum. &c. Dixítque Samuel ad Saul v. 13. Stultè egiſti, nec cuſtodiſti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi. Quod ſi non feciſſes, iam nunc præparaſſet Dominus regnum tuum ſuper Iſrael in ſempiternum, ſed nequaquam regnum tuum vltrà conſurget.* Quam Prophetę vaticinationem euentus ipſe comprobauit, regno à familia Saulis ad Dauidem tranſlato.

100. Filius igitur vnius anni erat, id eſt, ſicut infans vno natus anno, Hebręorum more qui particulam comparationis identidem omittunt. Verbi cauſſa Geneſis 49. v. 9. *Catulus Leonis Iuda.* 14. *Iſſacar aſinus fortis.* 21. *Nephtali ceruus emiſſus.* 27. *Ben-*

iamin lupus rapax. Exodi 19. v. 4. *Vos ipſi vidiſtis qua fecerim Aegyptijs, quomodo portauerim vos ſuper pennas aquilarum.* & alibi frequenter, vbi particulam ſimilitudinis conſtat eſſe ſupplendam. Hæc igitur interpretatio linguæ ſanctæ conformis eſt, at illa poſterior à loquendi conſuetudine penitus aliena.

101. Quamuis enim Hebræi בן *ben* in annorum deſcriptione frequenter vſurpent, vt Geneſ. 5. v. 3. *Noe verò cùm quingentorum* בן *ben* filius *eſſet annorum.* Cap. 17. v. 1. *Poſtquam verò* ben filius *nonaginta & nouem annorum eſſe cæperat* & v. 17. *Putáſne centenario naſcetur filius, & Sara nonagenaria pariet?* pro quibus habetur in Hebraicis הלבן *halben. Nunquid filio centum annorum gignetur & ſi Sara* הבת *habbath filia nonaginta annorum pariet?* Geneſ. 21. v. 4. *& circumcidit eum octauo die* Heb. בן *ben* filium octo dierum v. 6. *Cùm centum eſſet annorum.* Heb. *& Abraham filius centum annorum.* Exodi 12. v. 5. *Agnus abſque macula maſculus anniculus* בן שנה *ben ſchianah, filius anni,* & alia ſexcenta. Quamuis, inquam, Hebræi huiuſmodi locutionem frequenter vſurpent, nunquam tamen, cùm de annis agitur, vſurpant alio ſenſu, quàm vt tempus ætatis ab ipſis natalibus elapſum inſinuent, vt cùm Latini aliquem tot vel tot annos natum aiunt, non ſignificant quantum temporis vlli rei gerendæ impenderit, ſed quot ætatis annos viuendo exegerit; ac proinde, quemadmodum apud Latinos is ineptè loqueretur qui ſe diceret annos duos in Philoſophia natum, quia duobus annis in Philoſophiæ ſtudio verſatus eſt, ita & Hebræorum aures eum reſpuerent, qui diceret ſe filium eſſe duorum annorum in Philoſophia.

Hebraico idiomati parum conformatus eſt.

Poſterior igitur hæc expoſitio non ſolùm maiorum authoritate deſtituitur, ſed etiam petit principium ſeriémque narrationis interpolat, aliquid παρ᾽ ἔργον interſerens, & parum Hebraicæ veritati conformis eſt.

XXII. *Alia explicatio, quo ſenſu dicatur Saul vnius anni fuiſſe, cum regnare cœpiſſet.*

102. QVòd ſi cui prior illa Patrum explanatio non videtur ſatis eſſe literalis, vt vocant, hoc ſanè ſenſu poteſt interpretari. *Filius vnius anni erat Sauli, cùm regnare cœpiſſet.* i. cùm Saul regni gubernaculis admotus eſt, filium habebat eodem anno natum, qui patri quidem ſucceſſit, ſed duobus duntaxat annis regnauit, atque ita periit Saul, regnúmque à familia Saulis ablatum, quemadmodum Samuel ei prædixerat. Vt vocabulum *Saul* non in primo, ſed in tertio caſu pro לשאול *leſaul,* ſiue *Sauli* poſitum eſſe videatur.

103. Atque hic ſenſus non ſolùm antecedentibus & conſequentibus optimè cohæret, ſed etiam fundatus eſt in hiſtoriæ veritate. Nam *quadraginta annorum erat Isboſeth* filius Saul, *cùm regnare cœpiſſet ſuper Iſrael & duobus annis regnauit,* vt conceptis verbis 2. Reg. cap. 2. v. 10. continetur. Quid clarius? Deus dedit Saul Regem annis quadraginta: quadraginta annorum erat filius Saulis cùm patri ſucceſſit: ergo Sauli filius erat vnius anni, cùm ipſe ad regnum euectus eſt. *Valeat aliquid ad ſeipſum perſuadendam ipſa euidentia.*

104. Quòd ſi Sauli demortuo filius Isboſeth iam quadragenarius ſuffectus eſt, & duos duntaxat regnauit annos Saul, profectò vix ſexagenario minor regni gubernacula ſuſcepit, ad quam ætatem Samuel ipſe vixdum peruenerat, vt Tirinus disertè confitetur. Quomodo igitur factum putemus, vt Hebræi tam vetulum Regem admiſerint, cùm Samuel Iudicem ob ſolam ſenectutem vix rebus gerendis aptam reiecerint? 1. Reg. cap. 8. v. 5. *Dixerúntque ei: Ecce tu ſenuiſti, & filij tui non ambulant in vijs tuis; conſtitue nobis Regem, vt iudicet nos, ſicut & vniuerſæ habent nationes.*

105. In paribus, inquiunt, annis impares ſæpe ſunt vires. Audio: tamen illi non affectam profligatamque Prophetæ valetudinem, ſed ſenectutem prætexunt, vt iuſtè Samuelem reiecisse, Regémque poſtulaſſe videantur. Quomodo ſenex iam propè depontanus, eo ſeculo, quo paulo pòſt dicturus erat Dauid, *vita hominis ſeptuaginta anni,* ita ſuberat adhuc patriæ poteſtati, vt ad quærendas aſinas à patre mitteretur, & reuerſus rerum à ſe geſtarum patruo ſuo redderet rationem? Tantum igitur abeſt vt obſtet ille Scripturæ locus de Biennio, vt potius mirum in modum velificetur noſtræ ſententiæ.

1. Reg. 9. 23. 1. Reg. 10. v. 14. 15.

XXIII. *Principium aduerſariorum conuellitur.*

106 NAm quod illi quaſi principium αὐτόπιστον ac peremptorium aſſumunt, Saulem primo vel ſaltem ſecundo poſt ſuam inaugurationem anno fuiſſe reprobatum, vt videlicet abſurdum illud eliciant è noſtrâ ſententiâ Dauidem vnctum fuiſſe annis octo priuſquam naſcere-

tur, maiori probatione res indigeret, cùm ſcriptura ne verbo quidem illud inſinuet, ſed potiùs innuat contrarium.

107. Saul primo circiter regni ſui menſe, *Percuſſit Ammon*, vt dicitur cap.11 v.11. *Reliqui autem diſperſi ſunt, ita vt non relinquerentur in eis duo pariter.* Quare etiamſi inermes in aciem Iſraelitæ prodiiſſent, tamen vel è ſpoliis hoſtium magnam gladiorum vim habere potuerunt. Quomodo igitur anno vel eodem, vt iſti volunt, vel ſaltem proximè ſequenti, *Cùm veniſſet dies prælij, non eſt inuentus enſis & lancea in manu totius populi qui erat cum Saul & Ionatha, excepto Saul & Ionatha filio eius?* vt dicitur 1.Reg.cap.13.v.22. Profectò dici aliud nihil poteſt quàm Iſraelitas qui poſt illam Ammonitarum pugnam primo Saulis anno pugnatam dimiſſi fuerant ab armorum tractatione ad pacis ſtudia ſic eſſe conuerſos, vt cùm prælij dies aduenit, ne fabrum quidem haberent, qui gladios vel nouos fabricaret, vel abſterſa rubigine & ſitu, quem multorum annorum quiete contraxerant, veteres renouaret, *attrito*, vt ait ille, *cogens iuueneſcere ſaxo.*

Qui factũ vt Hebræi gladios nõ haberent.

108. Cùm enim ante Samuelem Palæſtini cauiſſent ne fortè facerent Hebræi gladium, vel lanceam, ac proinde fabros ferrarios apud eos eſſe vetuiſſẽt, etſi ab initio Samuelis, *Humiliati ſunt Philiſthiim, nec appoſuerunt vltrà vt venirent in terminos Iſrael*, &c. *cunctis diebus Samuelis.* Nihilo tamen ſeciùs ſeruitute depulſa, redditiſque ciuitatibus quas tulerant Philiſthiim ab Iſrael, relicta duntaxat in Gabaa, paucíſque (ſi fortè) munitioribus locis militum ſtatione, inuentus eſt nemo, qui fabrilem artem addiſceret: *Deſcendebat ergo*, vt facere conſueuerat tempore ſeruitutis, *omnis Iſrael ad Philiſthiim, vt exacueret vnuſquiſque vomerem ſuum, & ligonem & ſecurim.*

109. Quare cùm inter Iſraelitas ac Palæſtinos bellum recruduiſſet, inueniebatur nemo qui gladios procuderet, aut ex Ammoniticis, ſi qui fortè nondum in falces conflati fuerant, rubiginem ſcabritiémque diuturna pace inolitam abſtergeret. E quibus liquidò conſtat inter bellum Ammoniticum ac Palæſtinum multos annos interceptos fuiſſe (quo temporis interſtitio Ionathas adoleſcere potuit, rebúſque gerendis aptus fieri, quæ poſtea narrantur) ac proinde Saulis reprobationem & Dauidis vnctionem multis annis poſt primum Saulis annum contigiſſe.

XXIV. *A rebus geſtis Saulis ac Dauidis probatur Saulis Regnum biennio circumſcribi non poſſe.*

110. ACcedit quòd qui illam de biennio Saulis opinionem nobis obtrudunt, multa bella vnius anni claudunt anguſtiis, negotia negotiis aduoluunt & coaceruant, conſtipant & confertim inculcant. Quæ, ſi vlla explicandæ ſcripturæ neceſſitas incumberet, haud ſanè repudiarem authoritatémque ſcripturæ humanis ratiocinijs anteferrem. Sed ſi etiam faciliùs de quadraginta Saulis annis explicatur, non video quid nos coniicere debeat in has anguſtias.

111. Quid? quòd Saul primo regni ſui anno ita percuſſerat Ammon, *vt non relinquerentur duo pariter*? ſi duos tantum regnauit annos, quomodò tantillo temporis ſpatio nouos exercitus ſcribere, nouum Sauli bellum inferre potuerunt? An fortè Rex Ammonitarum terram pede feriens armatas militum acies eduxit, quod gloriabatur Pompeius? an quod de Cadmo fabulantur,

1.Reg.11. v.11.

--ſatis immanis dentibus hydri
Galeis denſiſque virûm ſeges horruit hoſtis?

1.Reg.cap.14.v.46.47. *Porro Philiſthiim abierunt in loca ſua. Saul confirmato regno ſuper Iſrael pugnabat per circuitum aduerſus omnes inimicos eius, contra Moab & filios Ammon, & Edom, & Reges Soba, & Philiſthæos: & quocunque ſe verterat, ſuperabat.* Quæ regni confirmatio, vt cætera taceam, ſine dubio tempus aliquod requirit. verſ. 52. *Erat autem bellum potens aduerſum Philiſthæos omnibus diebus vitæ Saul.* Qua loquendi formula nemo tempus biennio maius non intelligit: cùm præſertim ſecũdum aduerſarios non niſi primo Saulis anno iam inclinato bellum exarſerit Palæſtinum poſt cæſam in Gabaa ſtationem, Cap.15.verſ.7. *Percuſſitque Saul Amalec ab Heuila donec venias ad Sur.* Quos regionum tractus mirum eſt paucis annis non dicam expugnari & victoriis illuſtrari, ſed cum exercitu luſtrari potuiſſe.

112. Quid? quòd non niſi ante deuictos Amalecitas Saul à malo ſpiritu iactari cœpit, quo tempore, *quandocunque ſpiritus Domini malus arripiebat Saul, Dauid tollebat citharam, & percutiebat manu ſua, & refocillabatur Saul, & meliùs habebat.* 1.Reg.cap. 16. v.23. Quod non vno aut altero menſe fieri potuiſſe ſuperiora declarant, verſ.22. *Miſitque Saul ad Iſai dicens: Stet Dauid in*

conſpectu meo: inuenit enim gratiam in oculis meis. Tandem receſſit à Saule ſpiritus malus, & vt ſubnectitur, cap. 17. verſ. 15. *Abiit Dauid & reuerſus eſt à Saul, vt paſceret gregem patris ſui in Bethlehem*, quia videlicet caulam magis, quàm aulam diligebat, vbi diutiùs eum commoratum fuiſſe paret è verbis Iſai patris, verſ. 18. *Fratres tuos viſitabis, ſi rectè agant, & cum quibus ordinati ſunt, diſce*. Quid opus erat eum denuò mittere vt diſceret, cum quibus ordinati eſſent, ſi iam ipſe Dauid paucis antè menſibus, ne dicam paucis ante diebus, quod illi dicere cogentur, inde reuertens omnia patri nuntiarat?

113. Quomodo ſi paucis ante menſibus Dauid à Saule diſceſſerat, eum redeuntem Saul non agnouit? non Abner? cap. 17. v. 55. *Eo autem tempore quo viderat Saul Dauid egredientem contra Philiſthæum, ait ad Abner principem militiæ: De qua ſtirpe deſcendit hic adoleſcens Abner? Dixitque Abner: Viuit anima tua, Rex, ſi noui. 56. Et ait Rex: interroga tu, cuius filius ſit iſte puer.*

Quomodo Dauid ignotus Sauli.

Scio non defuturas argutiolas hominibus acutis, quibus argumenta noſtra conentur eludere. Veſtem murarat, inquit Abulenſis, & qui priùs lautiore vtebatur cultu more aulicorum, iam cum paſtoritio ſagulo prodibat, optimè. Sed audiamus etiam aliquid argutius. Non ſolent Reges, inquit Sanctius, vel propè, vel attentè, vel otioſè intueri, ac conſequenter neque noſſe famulos ſuos. Tamen vt dicitur cap. 16. v. 21. *Venit Dauid ad Saul: & ſtetit coram eo: At ille dilexit eum nimis, & factus eſt eius armiger.* Etiámne Reges quos nimis diligunt, non ſolent propè vel attentè intueri? Perſonam, inquiunt, Dauidis nouerat: ſed ſciſcitabatur cuius ſtirpis eſſet. Si patrem Dauidis neſciebat, quomodo dicitur ibidem verſ. 19. *Miſit ergo Saul nuntios ad Iſai dicens: Mitte ad me Dauid filium tuum, qui eſt in paſcuis?* Quomodo iteratò miſit vt eum apud ſe retineret? v. 22.

Aduerſariorum reſponſio.

Confutatur.

114. Felices illi quibus vigilantibus licet tam multas reſponſiones ad argumenta noſtra confingere: nos miſeri ſomniaſſe dicemur ac delirare, ſi dixerimus Sauli Dauidem ignotum poſt diuturnam abſentiam rediiſſe, &, vt fit in illo flexu ætatis, faciem eius fuiſſe mutatam, vt à Saule receſſent adhuc impubes & inueſtis redierit cùm iam prima lanugo genis inſerperet, vel fortaſſe iam barbatulus, rufus, & pulcher adſpectu.

...era reſſio.

115. Iam tot fugæ, tot latebræ, tot bella Dauidis quantum temporis requirunt? Nam, vt cætera prætermittam, ſeceſſus poſteriot in Palæſtinam menſes facilè quatuor decerpit ex tot tantíſque rebus quæ poſt Goliathi necem ad Saulis obitum à Dauide geſtæ referuntur 1. Reg. c. 27. v. 7. *Fuit autem numerus dierum quibus habitauit Dauid in regione Philiſthinorum, quatuor menſium.* Quid? quòd cùm Dauid vnctus eſt in Regem à Samuele, tam teneræ erat ætatis, vt pater iuſſus filios omnes producere, de illo vix cogitaret? Cap. 16. v. 11. *Dixitque Samuel ad Iſai: Numquid iam completi ſunt filij? Qui reſpondit: adhuc reliquus eſt paruulus, & paſcit oues.*

Fuga & latebræ Dauidis.

116. Quid? quòd cum Goliatho ſingulari certamine pugnaturus ob ætatem infirmam adhuc & rei gerendæ imparem in cõtemptum adducitur? Cap. 17. v. 33. *Ait Saul ad Dauid: Non vales reſiſtere Philiſthæo iſti, nec pugnare aduerſus eum.* Cur? an propter corporis paruitatem? Minimè id quidem. Nam Saul, vt legitur cap. 9. v. 2. *Ab humero & ſurſum eminebat ſuper omnem populum.* Tamen, vt traditur cap. 17. v. 38. *induit Saul Dauid veſtimentis ſuis.* Quod profectò non faceret, niſi Dauid, quamuis aliquantò minor, propè tamen ad Saulis magnitudinem accederet. Cur ergo negat Saul Dauidem ei pugnæ parem videri? *Quia puer es*, inquit verſ. 42. *cumque inſpexiſſet Philiſthæus, & vidiſſet Dauid, deſpexit eum.* Quid ita? *erat enim adoleſcens rufus, & pulcher adſpectu.* Quibus, ni fallor, annus præter-propter vigeſimus ac prima lanugo deſcribitur.

Dauid teneræ adhuc ætatis erat cùm occidit Goliathum.

117. Nam ſi, vt iſti volunt, annum vndetrigeſimum iam attigerat, qua tãdem ratione in Hebræo textu pro adoleſcente נער *naar*, *puer*: in LXX. Seniorum interpretatione *παιδάριον*, *puellus*: in Chaldaica paraphraſi ינק, *iank*, *lactens*, ſiue *infans*, ac propemodũ ſugens adhuc vbera nominatur? aut quomodo propter ætatem nondum corroboratam habetur contemptui? Quando ab annis robur accedet, ſi anno trigeſimo nondum acceſſerit?

118. At enim longè ante hanc pugnam cùm primùm Sauli citharœdus quæreretur, cap. 16. verſ. 16. *Reſpondens vnus de pueris, ait: Ecce vidi filium Iſai Bethlehemitem ſcientem pſallere, & fortiſſimum robore, & virum bellicoſum, & prudentem in verbis, & virum pulchrum, & Dominus eſt cum eo.* Quid tum? hinc efficitur iam eum ætate corroboratum fuiſſe, cùm primùm ad Saulem acceſſit. Quid ſi dicamus hoc fuiſſe Doëgi mendacium? ita ſcriptor traditionum, quem multi Hieronymum eſſe putant: ita Lyranus, quorum ſi non placet ratio, certè non diſplicebit authoritas. Quid

Obiectio.

Diluitur.

ſi vel cum Abulenſi reſpondeamus virum dici quod iam inde à pueritia virilis cuiuſdam animi ac roboris ſpiritum ſortitus à Deo fuerit, *Ante annos animúmque gerens curamque virilem*. Quid ſi particulam ſuppleamus? hoc ſenſu vt dicatur vir bellicoſus ac prudens nondum quidem re; ſed iam ſpe: ſiue qui, quantum ex eius indole colligere fas eſt, futurus eſt olim prudens, vir bellicoſus ac robore fortiſſimus. In illa enim ætatula, tanquam in herbis ſignificat, quantæ virtutis fruges & quanta bellicæ fortitudinis maturitas ſit futura, cùm ad virilem ætatem peruenerit.

119. Neque verò eſt quòd vim faciant in eo quòd ſcriptura איש *iſch, virum* Dauidem appellet. Hoc enim vocabulum non ſolùm adoleſcenti, ſed etiam puero, imò & infanti boni velut ominis cauſsâ poteſt conuenire. vt 1. Reg. cap. 30. v. 17. vbi nos legimus, *viri adoleſcentes*: legunt Hebræi, איש נער *iſch naar, vir-puer*, quod Græci ἀνδρόπαιδα dixiſſent. & Geneſ. 4. v. 2. de Caino infante, & tum recens in lucem edito; vbi mater ita latinè loquens inducitur, *Poſſedi hominem per Deum*; in textu principe ſic habetur: קניתי איש *kanithi iſch, acquiſiui virum*. Nihil eſt igitur quod ſibi de vna *viri* vocula magnopere blandiantur.

Nomen viri etiam puero tribuitur.

120. Quanquam quid mirum eſt ad voculas illos deſcendere, cùm etiam aucupẽtur ſyllabas, & quaſdam veluti literarum tendiculas opponant, quibus Hebraicæ linguæ rudes irretiant? Aiunt illa verba, *Filius vnius anni erat Saul*, de Isboſeth explicari non poſſe, quia ſi nomen Saul eſſet in tertio caſu, non שאול abſolutè, ſed addito tertij caſus articulo לשאול *leſaul* diceretur. Quaſi vero quiſquam vel mediocriter tinctus primis Hebraicæ linguæ rudimentis ignoret Hebræos articulos aut inter ſe confundi ſolere, aut etiam omnino præteriri.

Nihil eſt igitur cauſſæ cur viri ſanè docti ſuam diſputationem de Samuelis & Saulis annis ad quadraginta contrahendis ita concludant, vt affirment id eſſe notius, quàm vt ab vllo cordato negari poſsit.

XXV. *Anni quadraginta Saulis authoritate Patrum adſtruuntur.*

121. Sed fortaſſè cum cæteris rebus abũdemus, maiorum authoritate deficimur. Ne id quidem dici poteſt, cùm, vt cæteros omittam, inter Iudæos Ioſephum, qui Rabbinis nouitiis nihilo eſt inferior, inter Patres antiquos Auguſtinum, inter recentiores Alphonſum Salmeronem authores ſatis, vt opinor, bene cordatos habeamus. Ἐβασίλευσε δ', inquit Ioſephus extremis verbis lib. 6. Antiquit. Σαμουήλου ζῶντος ἔτη ὀκτὼ πρὸς τοῖς δέκα, τελευτήσαντος δὲ δύο καὶ εἴκοσι. *Regnauit Saul, viuente Samuele annis decem & octo, & poſt mortem eius annis duobus & viginti*. Auguſtinus lib. 17. de ciuit. Dei, cap. 7. *Quadraginta annos regnauit ſuper Iſrael, tanto ſcilicet ſpatio temporis, quanto & ipſe Dauid.* Item lib. 18. cap 20. *Iſraelitarum regnum finito tempore Iudicum à Saule ſumpſit exordium, &c. reprobato autem Saule, ne quiſquam ex eius ſtirpe regnaret, eóque defuncto Dauid ſucceſsit in regnum poſt annos quadraginta, &c. qui etiam ipſe quadraginta regnauit annis.* Omitto verba Salmeronis Prolegomeno 14. formula 27. quem equidem non video cui recentiorum poſthabere debeamus.

Ioſephus.

Auguſt.

Salmer.

XXVI. *Confirmatio dictorum ex authoritate textus primarij.*

122. Ad hæc Memburgus: Quid ſi, inquit, quoniam iam mihi perſuades vt contra doctiſſimos viros, qui Samuelis præfecturam quadraginta Saulis annis inuoluunt, diſputare velim Quid ſi, inquam, probamus Dauidem apud Achis Palæſtinorum Regem diutiùs, quàm vulgo creditur, habitaſſe? Nam vbi legimus 1. Reg. cap. 27. verſ. 7. *Fuit autem numerus dierum, quibus habitauit Dauid in regione Philiſthinorum quatuor menſes*; habetur in textu principe. Et fuit numerus dierum, quibus manſit Dauid in agro Philiſthiim, ימים וארבעה חדשים *iamim rearbaa hodaſchim*; *Dies & quatuor menſes*. vel vt etiam Pagninus ad marginem adſcribit, *annus & quatuor menſes*.

Dauid plus anno latuit in Palæſtina.

123. Quam interpretationem ſi Latinæ verſioni cõtrariam ita putarem vt eum eius veritate cohærere non poſſet, equidem adſpernandam penitus arbitrarer: ſed cùm non repugnet Dauidem vnum annum apud Achis habitaſſe, priuſquam diceret ad Achis: *Si inueni gratiam in oculis tuis, detur mihi locus in vna vrbium regionis huius vt habitem ibi: cur enim manet ſeruus tuus in ciuitate Regis tecum*, & vrbem Siceleg ſeorſum habitandam ab Rege obtineret; fierique poſſit vt Latinus interpres, tempus quo Dauid ſeorſum ab Rege *in vna vrbium regionis* habitauit, ſpectarit: Hebræus autem totum ſeceſſus in Palæſtinam tempus tam in regia ciuitate, quàm in Siceleg exactum expreſſerit, non video cur authoritatem textus primarij reſpuere hoc loco debeamus.

124. Cùm præſertim Hebræi *dies* pro anno frequenter vſurpent: vt Leuit. 25. v. 29. *Qui vendiderit domum intra vrbis muros, habebit licentiam redimendi, donec vnus impleatur annus.* In Hebr. ſic habetur, Erit redemptio eius vſque ad conſummandum annum venditionis eius ימים תהיה גאלתו *iamim thiie geulato; Dies .i. annus erit redemptio eius.* Num. 9. verſ. 22. *Si verò biduo aut vno menſe, aut longiori tempore fuiſſet nubes ſuper tabernaculum, manebant filij Iſrael in eodem loco* או ימים *o iamim, aut diebus* .i. anno, quod Latinus interpres, *longiori tempore*, eleganter expreſſit 2. Reg. 14. verſ. 16. *Semel autem in anno tondebatur*, Hebr. מקץ ימים לימים *mikkets iamim leiamim; A fine dierum ad dies*, id eſt, *à fine anni ad annum.*

125. Et ne longiores ſimus in re manifeſta, Rabbi Dauid Kimhi qui Samuelis præfecturam annis vndecim, Saulis regnũ biennio circũſcribit, explicãs illud Amos 4. v. 4. *Afferte mane victimas veſtras, tribus diebus decimas veſtras* ימים *iamim*, inquit ר"ל שנה *raſa ledabber ſchiana; Dies vult dicere*, ſiue *ſignificat annum.* Superſedeo referendis Hebraicis. Adfert exemplum iam è Leuitici 25. prolatum, idque ſic intelligendum probat ex Deuteronomii 14. v. 28. *anno tertio ſeparabis aliam decimam*, &c. vel ſecundum Hebraicam veritatem: à fine trium annorum educes omnem decimam.

126. Scio hanc expoſitionem prophetæ Amos, Riberæ viro ſanè doctiſſimo meritò diſplicere. Etſi enim *dies* pro anno frequenter vſurpantur, cùm abſolutè ponuntur *dies*, tamen cùm numerus dierum deſignatur, vt cùm dicuntur *tres dies* aut *quatuor*, nequaquam anni poſſunt intelligi, ſed veri naturaléſque dies; alioquin, inquit, inexplicabilis orietur difficultas, nec ſcire vllo modo poſſemus annóſve, an dies ſcriptura numeraret, vt Geneſ. 24. *Maneat puella ſaltem decem dies.* num decem annos manſura erat? quamuis hîc quoque arguantur Hebræi, Exod. 8. *Viam trium dierum pergemus, in ſolitudinem & ſacrificabimus Domino Deo noſtro:* num viam trium annorum dicebant?

127. Hæc, inquam, ſcio in hac explicatione meritò reprehendi: ſed non hoc agitur vtrùm commodè Kimhi prophetæ ſenſum attigerit: illud quæritur vtrùm hic Rabbinus, qui & regnum Saulis biennio claudit, fuitque omnium iudicio Hebraicè peritiſsimus in paucis, putauerit hoc vocabulo ימים *iamim* annũ denotari. Quàm ſignificationem ſi admittimus, cauſſæ profecto nihil eſt cur eam in explicando Dauidis receſſu reſpuere debeamus. Nam ſi nomine *iamim* dies intellexit qui viginti quatuor horarum ſpatio ſolis vno circuitu peraguntur, aut dies menſibus adiectos, quaſi minutias contempſit, aut exactam eorum voluit habere rationem. Si prius, otioſè dierum, quos negligebat, mentionem adiecit, aut dicere debuit, *paucos dies, aliquot dies*, & ſi quid eiuſmodi. Si poſterius, debuit certum dierum numerum apponere. Horum dierum ſuperuacaneam eſſe mentionem vltrò concedit Abulenſis: ſed hoc è barbarie linguæ ſacræ manare teſtatur. Quaſi verò lingua primis mortalibus diuinitus infuſa inter barbaras & inconditas cenſeri debeat, aut in quauis Spiritus ſanctus à verbis otioſis, de quibus ait ipſa Veritas in die iudicii reddendam eſſe rationem, prophetas ſuos non potuerit abſtinere.

128. Et ſanè Achis Rex Palæſtinorum, qui meliùs, opinor, ſcire potuit quamdiu Dauid in Palæſtina commoratus fuerit, 1. Reg. cap. 29. v. 3. Satrapis ac Principibus Palæſtinorum ita loquens inducitur: *Eſt apud me multis diebus vel annis.* aut, vt explicatiùs tranſtulerunt Septuag. ſeniores, *Γέγονε μετ' ἐμοῦ ἤδη δεύτερον ἔτος, annum iam ſecundum mecum fuit.* Iam enim ſecundus agebatur annus, & Dauid in Palæſtina annum vnum & menſes quatuor exegerat.

129. Sed, inquiunt, mentiebatur Achis vt exacerbatos Procerum animos oratione Obiectio.
placaret: Neque nobis, vt bene monet Sanctius, magnopere laborandum eſt vt eum à mendacii labe vendicemus. Equidem ſi huius oratio vel cum prophetica nar- Dilutio.
ratione, vel cum Latina verſione conciliari non poſſet, non admodum metuerem ne ſe ille mentiendo diſrumperet: ſed cùm prophetica narratio verbis Hebraicis concepta eius orationi ſuffragetur, Latina verò tranſlatio vt non fauet, ita nec refragetur, humanitatis eſſe non arbitror quemlibet hominem, nedum Regem temerè condemnare mendacii. Nam ſi quia gentilis fuit, impune dicemus eum eſſe mentitum, dicamus ficta omnia quæ Liuius, Thucydides, aliique gentiles hiſtorici litteris prodiderũt.

130. Sed eſto ſanè, vanus fuerit: fuerit impudens ac totus, vt loquuntur, è mendacio conglutinatus; & adeo fuit imprudens vt Satrapas Principéſque Philiſtinorum, quos oratione lenire cupiebat, mendaciis & impudentia grauiùs offenderet? Neque enim tam apertum mendacium vllo modo latere potuiſſet. Non per cuniculos acceſſerat Dauid, non ſe in

Digitized by Google

tenebras abſtruſerat, luce palam exceptus fuerat, verſatus fuerat in oculis totius Prouinciæ, vrbem ab Rege cum ſuis habitandam acceperat, dubitare poterat nemo quamdiu fuiſſet in Palæſtina commoratus. Maneat igitur illud probabiliter ex Hebræo textu colligi Dauidem in Palæſtina per annum & menſes quatuor eſſe verſatum, ac proinde fruſtra laborare qui totum Saulis regnum *biennio* definiendum putant.

131. In quo genere planè ridiculi ſunt Hebræi, qui, vt Chronologiam templi conditi cum Iudicum libro concilient, è 1. Reg. cap. 7. v. 2. *Et factum eſt ex quo die manſit arca Domini in Cariathiarim, multiplicati ſunt dies: erat quippe iam annus viceſimus, & requieuit omnis Iſrael poſt Dominum*: ex hoc, inquam, ſcripturæ teſtimonio Samueli ſimul & Sauli rredecim duntaxat annos ttibuendos eſſe defendunt. Sic enim ratiocinatur Seder Olam cap. 13. *Quod ſi abſtuleris ſeptem illos annos quibus Dauid regnauit in Hebron ſuper Iuda, ſupererunt tredecim: è quibus Samuel vndecim imperauit ſolus & reliquos duos cum Saule.* Vnde & illud ibidem neceſſariò concludit ætatis anno quinquageſimo ſecundo mortuum eſſe Samuelem, quamuis eum quatuor duntaxat ante Saulem menſibus mortuum eſſe faciamus. quo tempore iam Isboſeth Saulis filius ad quadrageſimum ætatis annum peruenerat. Sed hæc indigna ſunt quibus reſpondeatur. Tuum eſt, Serari, quæ exorſus es, oratione detexere.

XXVII. *Quot modis ſpectetur egreſſio filiorum Iſrael ex Ægypto.*

132. HIc Serarius, Nunc, inquit, mi Memburge, quoniam tua diſputatione compulſus receptam in tertio Regum lectionem retinere decreui, tu viciſſim meam de quadraginta Saulis annis non adſpernaris ſententiam. Age ſanè, omnium ſimul annorum qui ab egreſſione filiorum Iſrael ad iacta templi Salomonici fundamenta fluxerunt, homadem faciamus, eamque cum illa quadringentorum & octoginta annorum, quæ 3. Reg. cap 6. ſubducitur, ſumma comparemus.

133. Ac primò videndum quid per egreſſionem ſacer ille ſcriptor intelligat: quam poſſe tripliciter ſpectari iampridem notauimus commentariis in eum locum, vel in principio, vel in medio, vel in fine. De principio paſſim exempla ſunt: de medio aut fine non infrequenter Pſalmo 113. *In exitu Iſrael de Aegypto:* Nam quod legitur: *facta eſt Iudæa ſanctificatio eius*: ad exitus medium ſpectat: *mare vidit, & fugit:* ad principium: *Iordanis conuerſus eſt retrorſum:* ad finem. Sicut & ad finem iſta referuntur Deuter. 4. v. 45. *Et hæc teſtimonia, & ceremoniæ, atque iudicia, quæ locutus eſt ad filios Iſrael, quando egreſſi ſunt de Aegypto trans Iordanem*: quæ citra controuerſiam anno Moſis viceſimo ſupra centeſimum, ab exitu ac tranſitu maris Rubri quadrageſimo contigerunt. Cùm autem hoc loco vbi de iactis Templi fundamentis agitur, id ſit ſacti ſcriptoris inſtitutum, vt Chronologiam ſtabiliat, omnéſque temporum minutias diligenter enucleet, annus certus ac determinatus quærendus eſt, ad quem exactè Chronologia referatur. Ergo vel primus quo Phaſe celebrarunt, & mare Rubrum ſiccis veſtigijs tranſierunt, vel poſtremus peregrinationis annus. Quotus autem poſtremus ille ſit, poteſt adhuc non immeritò dubirari.

134. Videtur quidem Pſalmiſta hanc egreſſionem à tranſitu maris Rubri ad tranſitum Iordanis extendere. *In exitu Iſrael de Aegypto &c. Mare vidit & fugit, Iordanis conuerſus eſt retrorſum.* Non tamen his finibus exodum circumſcribit, & LXX. Seniores etiam vlteriùs extendunt, vbi cum Ioſue ſepultos fuiſſe dicunt lapideos cultellos, quibus circumcidit filios Iſrael in Galgalis ὅτι ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐξ Αἰγύπτου *quando eduxit eos ex Aegypto.* vnde probabiliter quis dixerit egreſſionem filiorum Iſrael eo demum tempore fuiſſe terminatam, cùm arca quæ hactenus per vaſtiſſimas Arabiæ ſolitudines circumlata fuerat, & egreſſos hactenus comitata in Silo requieuit, quaſi tum denique longæ peregrinationis metam attigiſſet.

135. Hoc autem anno circiter ſexto & quadrageſimo poſt tranſitum maris Rubri factum fuiſſe manifeſte colligitur è verbis Calebi Ioſue 14. v. 7. *Quadraginta*, inquit, *annorum eram, quando miſit me Moyſès famulus Domini de Cadesbarne vt conſiderarem terram, &c.* primo autem egreſſionis anno miſſos fuiſſe planè compertum eſt. Sed pergit v. 10. *Quadraginta quinque anni ſunt*, &c. quo tempore paucis ſaltem pòſt menſibus nemo dubitat arcam in Silo collocatam fuiſſe. Addit Calebus. *Hodie octoginta quinque annorum ſum ſic valens vt eo valebam tempore, quando ad explorandum miſſus ſum. Illius in me temporis fortitudo vſque hodie perſeuerat, tam ad bellandum, quam ad gradiendum.*

136. Quod latiùs proferre volui vt intelligas quàm futilis ſit eorum ratio, qui cùm

frigidis

frigidis quibuſdam coniecturis Saulem initio regni iam grandem natu fuiſſe collegerunt, quia, vt aiunt, nec tamen probant, iam habebat filium Ionathan adoleſcentem aptumque rebus gerendis, argumentantur Saulem paucis annis regni gubernacula tenuiſſe, quia ſi regnaſſet annos quadraginta, valde grandæuus interfuiſſet prælio in quo & occiſus eſt: quod exemplo Dauidis, qui ſeptuagenarius calefieri non poterat, fieri non potuiſſe defendunt: cùm nihilo ſeciùs dictorum obliti paucis interiectis iſta ſubnectant. In paribus annis impares ſunt ſæpe vires, & Saul, vt proceritate corporis, ſic & viribus præcellebat pene omnibus. Quaſi verò aut non legamus Maſaniſſam ſecundo & nonageſimo, Lyſimachum ſeptuageſimo quarto, Seleucum ſeptuageſimo ſeptimo ætatis anno iuuenilibus animis in aciem prodiiſſe, aut ille triſeclis ſenex

Τῷ ἤδη δύο μὲν γενεαὶ μερόπων ἀνθρώπων.
Ἐφθίατο.

Cui duplex hominum iam ſeſe inuoluerat ætas,

vt conſiliis, ita & præliis non intereſſet. Sed ad inſtitutum redeamus.

XXIIX. *Vnde Chronologia fundationis templi ſumat initium.*

137. QVæritur vtrùm annorum quadringentorum & octoginta qui ab egreſſione filiorum Iſrael ad conditum templi Salomonici computantur, caput ſiue principium à primo, an à poſtremo profectionis anno debeamus accerſere.

Reſpondendum videtur communem hanc Chronologorum omnium conſuetudinem eſſe, vt cùm interſtitium inter extrema duo metiuntur, finem antecedentis ſpectent, & initium ſequentis, vt ſi dicam inter Reges & Auguſtum quingentos annos intereſſe, nemo non intelliget tempus ab Regibus exactis ad Auguſti Cæſaris initia computari.

138. Hoc autem loco peculiaris etiam ratio fuit. Cùm enim ædificatione templi potiſsimùm Arcæ fœderis ſacrarium quæreretur, iuxta illud 1. Paralip. c. 22. *Conſurgite, & ædificate ſacrarium Domino Deo, vt introducatur Arca fœderis Domini*, non potuit annorum ſeries & Chronologiæ ratio commodiùs aliunde duci, quàm ab eo circumſcripto determinatóque tempore, quo egreſſu filiorum Iſrael & longa illa peregrinatione finitâ, Arca Domini peregrinationis comes in Silo collocata fuit, quaſi dicat, Quadringenteſimo & octogeſimo anno poſt abſolutum egreſſum de Ægypto & Arcæ depoſitionem, cùm Deus repuliſſet Tabernaculum Silo, Tabernaculum ſuum, vbi hactenus habitauerat in hominibus (Pſal 77. verſ 60.) & elegiſset Tribum Iuda, montem Sion quem elegit, ædificari cœpit Sanctificium Dei, ſiue Templum, vbi deinceps arca fœderis poneretur.

XIX. *Chronologia è ſuperioribus ordinatur.*

139. ID factum quarto Salomonis anno, *Dies autem quibus regnauit Dauid ſuper Iſrael, quadraginta anni ſunt*, 3. Regum cap. 2. v. 11. Ante quem datus fuerat Saul Rex annis quadraginta, ſiue hunc numerum Saul ipſe ſolus impleuit, ſiue, quod ſignificat Ioſephus. & Paulo non repugnat, annumerentur anni duo quibus regnauit Isboſeth, & primis duobus Dauidis annis implicentur, vnde colligimus anno plus minus octogeſimo ſecundo, poſtquam Saul in regnum euectus eſt, cœptam fuiſse Templi ſubſtructionem.

140. Iam autem, mi Memburge, annos ab initio primæ ſeruitutis ad Samuelis exortum trecentos triginta & vnum bene, mea quidem ſententiâ, numeraſti. Quos 82
numeros ſi in vnam ſummã collegeris, con- 331
fient anni tredecim ſupra quadringentos. 413
Hanc porro ſummam ſi à quadringentis octoginta deduxeris, ſupererũt anni ſeptem & ſexaginta, quibus & hiatus ille Chrono-
logiæ, qui eſt inter obitum Heli & Saulis 480
exortum ſarciatur, & ſuppleantur anni qui 413
ab egreſſione & peregrinatione filiorum Iſ- 67
rael abſoluta fluxerunt ad primam vſque ſeruitutem. Hos igitur annos, ſi placet, ita diuidamus, vt præfecturæ Samuelis annos tres & triginta numeremus, triginta quatuor ab Arcæ depoſitione ad initium ſeruitutis. E quibus præfectura Ioſue viginti, Seniores qui longo poſt eum vixerunt tempore, decem, interregnum quo & idolum Michæ conflatum eſt, & Iſraelitæ paſſim ad idola prolapſi ſunt, & Beniaminitica Tribus ad internecionem pene deleta, quatuor annos excerpant.

141. Quòd ſi cum Hebræis in Seder Olam Samuelem quatuor duntaxat menſibus ante Saulem mortuum eſſe faciamus, vt faciunt Sanctius, Tirinus, aliique nec numero, nec eruditione contemnendi, ſecundum veram Chronologiam mortuus eſt annis tribus duntaxat & quadraginta, priuſquã Templi fundamenta iacerentur: ergo annis quadringentis triginta ſeptem poſt abſolutam egreſſionem filiorum Iſrael, finem por-

ro illa peregrinatio ſortita eſt, cùm facta terræ diſtributione Arca fœderis peregrinationis comes in Silo requieuit, quod & iam vidimus, & fatentur omnes, anno Ioſue circiter ſeptimo contigiſſe. Ergo à Moſis morte & initio Præfecturæ Ioſue anni quadringenti quadraginta quatuor ad Samuelis obitum colliguntur, quos Apoſtolus in Codicibus Græcis quaſi quadringentos & quinquaginta annos appellat.

142. Sic enim, opinor, & Latini Græcique textus authoritas ſarta tecta ſeruabitur, ſi ſecundum Latinam tranſlationem ab exaltatione plebis Iſrael in Ægypto, ſiue à deſcenſu Iacobi cum tota familia, ad primam agrorum aſſignationem, qua duæ Tribus cum dimidia terræ Galaaditidis poſſeſ- Act. 13. verſ. 17.
ſionem inierunt, annos quaſi quadringentos & quinquaginta .i. 447. numeremus, & ſecundum Græcos codices illa verba, *ὡς ἔτεσι τετρακοσίοις καὶ πεντήκοντα, quaſi centum & quinquaginta annis*, ſic interpretemur, vt à Moſis obitu, & Ioſuæ Iudicis ac Ducis Hebræorum primordiis ad mortem Samuelis annorum 445. ſummam faciamus, & longè commodiùs ſacra Chronologia dirigetur, ſi dicamus primùm annos quaſi 450. deinde 40. in deſerto exactos, denique circiter 450. numerari ſeorſum, quàm ſi illos quadraginta poſtremis iſtis implicemus.

143. Adde quòd contortulum videtur Iudicum annos à primo peregrinationis anno deducere, cùm eos Apoſtolus à Præfectura Moſis apertè diſtinguat. Cur autem non ad primum Saulis annum, ſed ad obitum Samuelis Iudicum tempora Paulus oſtendat, adferri poteſt ea ratio, quam tu iam obiter attigiſti; quòd etſi Samuel Saulem Regem vnxerat, non tamen omni iuriſdictione ſe penitus abdicauit, ſed Rege bellicis occupationibus diſtricto, *Iudicabat* 1. Reg. 7.
Samuel Iſraelem cunctis diebus vitæ ſuæ, verſ. 15.
quam nihil impedit ad centeſimum circiter ætatis annum eſſe propagatam.

144. Nihil igitur reſtat, Memburge quàm vt retexam orationem meam, fateárque cauſſæ nihil eſſe cur in ſupputandis Iudicum annis neceſſe ſit à recepta in Hebræis, Chaldæis, Latinis, Græcis etiam pleriſque codicibus lectione diſcedere. Sed iam, ſi placet, ſurgamus, & vel ex his tabellis, quibus porticum adornatam conſpicimus, iudicemus an tot tantæque res à Saule geſtæ, tam variæ, tam locis diuerſæ potuerint biennio contineri. Quæ cùm ille dixiſſet, repente ſomnus audito æris matutini ſonitu, diſcuſſus eſt, & vterque ex oculis Philalethis euanuit.

Ἔγρετο δ' ἐξ ὕπνου· θείη δέ μιν ἀμφέχυτ' ὀμφή.

SACRARVM QVÆSTIONVM

LIBER VNDECIMVS.

BABYLONICVS,

SIVE

DE TRANSMIGRATIONE BABYLONIS.

PEREGRINVS & RESTITVTVS.

1\. RESTIT. Ita libris affixus es, Peregrine, vt ſuperioribus hiſce diebus ne pedem quidem extuleris. PEREG. Imò, mi Reſtitute, totâ ſum peregrinatus Aſiâ, luſtraui Babylonem,

Perſidáque & radiis iuga ſubdita matutinis.

REST. Longæ peregrinationes faciunt non dicam mendacem, vt vulgo dici ſolet, ſed certè diſertum. Age igitur quoniam

Πολλῶν, ἀνθρώπων ἴδες ἄστεα, καὶ νόον ἔγνως,

quid tibi viſum eſt in illis regionibus notatu digniſſimum? PEREG. Iudæi per Nabuchodonoſorem peregrini, per Cyrum poſtliminio reſtituti, & in his conciliandæ ſcripturæ difficultas. REST. Hoc ipſum eſt quod ex te iampridem ſcire cupiebam.

I. *Quinque Iudæorum captiuitates.*

2\. PEREG. Tranſmigrationes Iudæorum ad Babylonem in Scriptura quinq; referuntur. Prima eſt cum principes Regis Aſſyriorum ceperunt Manaſſem, *& vinctum catenæ atque compedibus duxerunt in Babylonem.* 2. Paralip. cap. 33. verſ. 11. Prima captiuitas.

Secunda fuit tranſmigratio Ioacimi: *contra hunc adſcendit Nabuchodonoſor Rex Chaldæorum & vinctum catenis duxit in Babylonem.* 2 Paralip. cap. 36. v. 6. multos autem potiſſimùm *de ſemine regio & tyrannorum*, cum rege tunc in captiuitatem abreptos è Danielis initio compertum eſt. 2.

Tres cæteras emigrationes Ieremias, ſiue Baruc, aut quiſquis extremum Ieremiæ caput quaſi laciniam attexuit, ita percenſet cap. 52. verſ. 28. 29. & 30. *Iſte eſt populus quem tranſtulit Nabuchodonoſor in anno ſeptimo. Iudæos tria millia & viginti tres. In anno octauo decimo Nabuchodonoſor de Ie-* 3. 4.

ruſalem animas octingentas triginta duas. In anno viceſimo tertio Nabuchodonoſor tranſtulit Nabuzardan magiſter militiæ animas Iudæorum ſeptingētas quadraginta quinque: omnes ergo animæ quatuor millia ſexcenta. Quarum tranſmigrationum ſingulæ non facillimos habent quæſtionum nodos, quos à te, niſi moleſtum eſt, paucis explicari deſidero.

II. *De captiuitate Manaſsis.*

3. AC primum illud occurrit, cùm poſt Sennacheribi cladem anno Ezechiæ decimo quarto Merodac Rex Babyloniorum iugum Aſſyriacæ dominationis à ſuis ceruicibus depuliſſet, legatoſque miſiſſet ad Ezechiam, quî factum fuerit quod 2. Paral. cap. 33. v. 11. narratur. *Superinduxit eis principes exercitus Regis Aſſyriorum: ceperuntque Manaſſen, & vinctum catenis atque compedibus duxerunt in Babylonem.*

Quo ſenſu dicatur captus Manaſſes ab exercitu Regis Aſſyriorum.

REST. Facilis eſt & expedita reſponſio, mi Peregrine, quamuis interpretes neſcio quo pacto difficiliorem reddiderunt. Lyranus ait principes exercitus Regis Aſſyriorum vocari Babylonios Proceres, quòd quamuis iam proprium Regem haberent, tamen ſuperioribus annis, Aſſyriæ Regibus paruiſſent. Petauius lib. 12. de Doct. temp. cap. 26. putat Babylonios, cùm poſt Sennacheribi calamitatem regnante Merodacho iugum excuſſiſſent, rurſus bello ſuperatos ac tributum pendere coactos ad Nabopolaſſari vel Nabuchodonoſoris vſque tempora. Quamuis, inquit, interim fortaſſis ægrè contineri ab Aſſyriorum Rege potuetint, & identidem ſe in libertatem aſſerere conati ſint: vt nonniſi dicis cauſsâ, & velut precariò quandoque apud ipſos regnaret Aſſyrius. E quibus infert vir doctiſſimus Babyloniis fuiſſe quidem Regem proprium, quo tempore captus eſt Manaſſes, initio ab Nabonaſſaro imperandi facto, ſed qui Regis Aſſyrij ſtipendiarius inter eiuſdem principes exercitus numeretur.

4. Hæc vir eruditus: ſed profecto multa diuinat, & non contentus ſemel Aſſyriorum monarchiam è prioris, quam longè ante Olympiadas ab Iphito reſtitutas collapſam eſſe volunt, ruinis ac veſtigiis excitare, quæ ſecunda monarchia in Sennacheribo, Medorũ ac Babyloniorum rebellione defecerit, rurſus poſt Sennacheribi necem, ante ſeptimum Manaſſis annum, qui ſecundus duntaxat & viceſimus ab illa clade numeratur, tertiam Aſſyriorum monarchiam inſtaurat, & Babylonios ab Aſſyriis vult iterum eſſe ſuperatos: cuius rei nullum in hiſtoriis ſacris profaniſque veſtigium. Nos autem, quoniam à diuinationibus & coniecturis nulla veterum authoritate ſtabilitis nos abſtinere decreuimus, Babylonem, perinde vt Ninum fuiſſe dicamus Aſſyriæ contributam Herodotus eum lib. 1. Phraortem cum ſuis copiis, στρατευσάμενον ἐπὶ τοὺς Ἀσσυρίους, καὶ Ἀσσυρίων τούτους οἳ Νῖνον εἶχον, *cùm Aſſyriis, & illis Aſſyriis qui Ninum incolebant:* bellum intuliſſet, internecione deletum eſſe teſtatur. vtique ad aliorum diſcrimen qui cùm Aſſyrii dicerentur, tamen poſt Medorum Babyloniorúmque defectionem Regi Niniues non parebant.

Babylon Aſſyriæ contributa.

5. Et ne cui dubium eſſe poſſit Babylonios olim fuiſſe Aſſyriorum nomine comprehenſos, Xenophon Babyloniorum Regem Aſſyrium & Aſſyriæ Regem frequenter appellat, & verbis diſertis Herodotus: Τῆς δὲ Ἀσσυρίης, inquit, ἔστι μέν κου, καὶ ἄλλα πολίσματα μεγάλα πολλὰ· τὸ δὲ ὀνομαστότατον, καὶ ἰσχυρότατον, καὶ ἔνθά σφι Νίνου ἀναστάτου γενομένης, τὰ βασιλήϊα κατεστήκεε, ἦν Βαβυλών. *Aſſyriæ verò tum alia ſunt oppida magna permulta, tum celeberrimum & munitiſſimum, vbi poſt Ninum ſubuerſam regia fuit, eſt Babylon.* E quibus intelligi poſſit eum qui Rex Aſſyriorum dicitur, Babylonium Regem fuiſſe, ſiue quia Babylon inter vrbes Aſſyriæ cenſebatur, ſiue quia Berodac ille ſiue Merodac, qui poſt Sennacheribi necem legatos ad Ezechiam miſit, non ſolùm Babylonios ad defectionem compulit, ſed etiam magnam Aſsyriæ partem occupauit.

Lib. 1.

6. Quis autem ille fuerit, non liquet, cùm ſcriptura tacente nemini compertum eſse poſſit quoto regni anno Manaſses abductus fuerit in Babylonicam ſeruitutem. Probabilius tamen videtur eius vincula in Ieariedini tempus incidiſse, qui anno Manaſsæ trigeſimo quinto regni Babylonici gubernaculis admotus ea per annos tredecim tractauit annis quinquaginta quatuor, ante Magni Nabuchodonoſoris exordia, vt è canone Mathematico liquet, qui à Scaligero vulgatus Claudii Ptolemæi nomine circumfertur. Quid ſi cum Seder Olam & Hebræis pleriſque eum anno regni viceſimo ſecundo captum eſse faciamus, Apronadius is fuit Rex Babyloniorum à quo Manaſſes in vincla coniectus eſt.

7. Aut ſi quia ſtabat adhuc Niniue, neceſſe eſt Regem Aſſyriorum à Babyloniorum Rege diſtinguere, equidem non video quid incommodi ſequatur, ſi verba, prout ſonant, capiamus, dicamúſque principes quoſdam Aſſyrios, vel Regis ipſius conſenſu, vel alia ratione fuiſſe inductos

vt Manaſſem vinctum catenis ad Babylonis Regem perducerent. neque neceſſe eſt factorum omnium conſiliorumque præſtare rationem. Sed longiùs, quàm initio putabam, me prouexit oratio: neque iſta Manaſſis abductio ſolet inter tranſmigrationes Babylonicas cenſeri, cùm paulo pòſt fuerit in integrum poſtliminiò reſtitutus, neque deinceps tributum Regi Babylonio penſitarit. Quare ſi placet, ad cætera contento ſtudio curſuque veniamus.

III. *De captiuitate Ioacimi.*

8. PEREG. Nonnulla ſunt circa Ioacimi calamitatem, in quibus videri poſſit ſcriptura ſeipſam collidere. *In diebus eius*, (inquit 4. Reg. cap. 24. v. 1.) *aſcendit Nabuchodonoſor Rex Babylonis, & factus eſt ei Ioacim ſeruus tribus annis, & rurſum rebellauit contra eum, immiſitque ei Dominus latrunculos Chaldæorum. &c.* 2. Paralip. vt iam viſum eſt, vinctus catenis à Nabuchodonoſore dicitur & abductus in ſeruitutem. Quæ duo facilè conciliantur, ſi Ioachimum dicamus abductum fuiſſe Babylonem, ſed paulo pòſt è vinculis exemptum Nabuchodonoſori ſeruiiſſe à quo tertio pòſt anno defecerit.

9. Sed quoto regni ſui anno captus fuerit, controuerſia eſt, inter Chronologos & Interpretes magnis altercationibus ventilata. *Anno tertio* (prima verba ſunt Prophetiæ Danielis) *Anno*, inquit, *tertio regni Ioacim Regis Iuda, venit Nabuchodonoſor Rex Babylonis in Ieruſalem, & obſedit eam, & tradidit Dominus in manu eius Ioacim Regem Iudæ, & partem vaſorum domus Dei, & aſportauit ea in terram Sennaar*, &c. At Ieremiæ 25. annus primus Nabuchodonoſoris cùm primo Ioacimi componitur: *anno*, inquit, *quarto Ioacim filij Ioſiæ Regis Iuda, ipſe eſt annus primus Nabuchodonoſor Regis Babylonis*, & aduentus Chaldæorum imminenſque Iudææ clades prædicitur. *Aſſumam vniuerſas cognationes Aquilonis, ait Dominus, & Nabuchodonoſor Regem Babylonis ſeruum meum, & adducam eos ſuper terram iſtam &c. & ſeruient omnes gentes iſtæ Regi Babylonis ſeptuaginta annis.* Id qua ratione cohærere poſſit, equidem non video, vt & Ioacimus iam anno regni tertio caperetur, & adhuc anno quarto eadem ipſa calamitas immineret.

Quoto regni ſui anno captus fuerit Ioacimus.

10. Scio quidem, quod doctiſſimus Ribera prudenter obſeruat, annos vitæ aut regni aliquius interdum integros atque completos, imperfectos interdum inchoatoſque numerari, vt ſi quis annos octo regnauit, & octo menſes, nonnunquam dicatur annos octo regnaſſe, qui videlicet integri fuerint, nonnunquam nouem, quia annus imperfectus pro integro numeratur. E quibus infert, cùm vno anno tantùm duobuſve differunt ſcriptores, re tamen ipſa nequaquam inter ſe diſſidere. Hoc inquam, ſcio: ſed tamen aliud eſt annos duntaxat ſupputare per numeros quos vocant cardinales, aliud annorum ſeriem digerere per numeros quos Grammatici ordinales appellant. Veriſſimè dixeris eum, de quo loquimur, vel octo vel nouem annos regnaſſe, vt autem verè dicas eum octauo regni anno hominem exuiſſe, qui anni noni labentis octauo menſe mortuus eſt, nemo tibi facilè conceſſerit. Nam ſi octauus adhuc annus numeratur, quamuis elapſo iam octauo menſes inſuper octo fuerint euoluti, quidni iam decimus annus numerari poſſit, quamuis ad annum decimum menſes adhuc quatuor euoluendi ſuperſint? Quod ſi admittimus, conturbamus omnes tum ſacræ, tum profanæ Chronologiæ rationes. Quæ cum ita ſint, mi Reſtitute, huius abs te nodi ſolutionem expecto.

In Zachariam cap. 1. Num. 13.

11. RESTITVTVS. Diuerſas conciliandæ ſcripturæ vias interpretes inierunt. Hebræi in Seder Olam ita Danielem exponunt, vt anno tertio rebellionis Ioacim venerit Nabuchodonoſor, cuius aduentum Ieremias anno Ioacimi quarto prædixerat. Alij annos numerant ex quo Ioacim à Nabuchodonoſore reſtitutus fuerat, & Rex eius beneficio declaratus, cùm priùs à Nechao Ægypti Rege regnum accepiſſet. alij denique in alias interpretationes, quas qui ſingulas confutare voluerit, ei nunquam defutura videtur oratio.

12. Sed ne diutiùs in re non difficillima confligamus, aduerte duobus modis Regum annos ſolere numerari: altero ſi ab eo definitè die quo ad regnum euecti ſunt, numerandi ducamus initium, & ſecundum annum ineamus, cùm primùm ab eo die menſes duodecim fuerint euoluti. altero ſi componamus annos Regum cum annis ciuilibus, & ſi verbi cauſſa Rex quiſpiam menſe Martio regnare occœperit, menſes decem qui ad calendas Ianuarias ſuperſunt, pro anno integro reputemus: aut ſi affecto & profligato iam anno regni gubernacula ſuſceperit, neglectis aliquot dierum aut etiam menſium minutijs, quod temporis ad calendas Ianuarias ſupererat, anno ſequenti tribuamus, vt deinceps primus annus Regis cum anno ciuili conſentiat, quemadmodum annos Chriſti non ab ipſo die natali, ſed à calẽdis Ianuarijs arceſſimus.

Duobus modis Regum anni computantur.

13. Ioſiam eo tempore quo ſolent reges ad bella procedere à Nechao Rege Ægypti cæſum fuiſſe, faciamus, & ſtatim Ioachaſum populari factione regni gubernaculis admotum: tantùm *tribus menſibus regnauit in Ieruſalem:* circa mediam æſtatem vinxit eum Pharao, & impoſuit multam terræ. *Regemque conſtituit Pharao Nechao Eliacim filium Ioſiæ pro Ioſia patre eius, vertitque nomen eius Ioacim: porro Ioachas tulit & duxit in Ægyptum.* quæ probabile eſt tribus circiter ante æquinoctium autũnale menſibus contigiſſe: vnde vt author eſt Hieronymus Hebræi, Chaldęi & Ægyptij cæterique populi ad ortum vergentes ducebant anni ciuilis exordium. Poſſumus eius annos ita nulla penitus anni ciuilis habita ratione computare, vt cùm ab eius inauguratione menſes duodecim effluxerint, annum ſecundum labentem numeremus: poſſumus tres menſes, qui ad æquinoctium & anni ciuilis initium ſuperſunt, negligere, & menſes quindecim eius anno primo tribuere, vt anni deinceps Regis poſſint quadrare ciuilibus. Atque ita fieri poteſt, & verò etiam ſolet, vt res eadem ſecundum diuerſas rationes & tertio & quarto Regis alicuius anno geſta dicatur abſque diſpendio veritatis.

4. Reg 23.

14. Ait Daniel anno Ioacimi tertio veniſſe Regem Babylonis. Sed hos annos componit annis ciuilibus: ac proinde trium quatuorve menſium qui ab inauguratione Ioacimi, ad æquinoctium elapſi fuerãt, nullam putat habendam eſſe rationem, & anno tertio veniſſe dici poteſt Nabuchodonoſor, quamuis trigeſimo quinto poſt illud æquinoctium menſe, triceſimo octauo poſt inaugurationem acceſſerit. Idem aduentus anno Ioacimi quarto à Ieremia prædicitur. Sed Ieremias horum annorum caput non ab anni ciuilis initio, ſed ab inauguratione Ioacimi deducit: vnde cùm menſes ſex & triginta fuerint euoluti, quartus annus incipit numerari. Imminentem igitur Nabuchodonoſoris graſſationem prænuntiare potuit anno Ioacimi quarto Ieremias, quam Daniel eiuſdem anno tertio conſignat.

Quo ſenſu captus dicatur regni ſui anno 3. & anno 4.

15. Quid ſi Daniel non finem ſed profectionis initium, & incœpti belli nõ etiam confecti tempus obſeruat, & Nabuchodonoſor contra Regem Ægypti, & Ioacimum qui ab Ægypti Rege regnum acceperat, miſſus eſt patre Nabopolaſſaro ſuperſtite, anno autem ſequẽti, qui fuit Ioacimi quartus, Nabuchodonoſor patri mortuo ſuffectus eſt, Ægypti Regem ſuperauit, Iudæos afflixit, Ioacimum cepit, & vinctum catenis abduxit Babylonem. quo factum eſt vt & Ioacimi captiuitas, & primus Nabuchodonoſoris annus, ex parta de Ægypti Rege victoria, in quartum Ioacimi Regis annum incurreret. Quæ res vt liquidiùs pateat, operæ fuerit illorum temporum hiſtoriam è ſcriptura, Herodoto, Beroſo paucis contexere.

16. Quo tempore Manaſſes Iudaici regni gubernacula tractabat acciſis Sennacheribi clade Aſſyriorum opibus, Reges duodecim Ægyptum, Lydi, Mędi, Babylonij, cum aliquot minoribus Regulis, verbi cauſſa Iudæorum & Tyriorum, Aſiam obtinebant: ſtabat nihilominus Niniue, & quamuis tot gentium defectione non mediocriter debilitata, ſuâ tamen ſe mole ſuſtentabat, & ſingulæ gentes adepta libertate contentæ ſuis ſe limitibus facilè continebant. Cùm in Ægypto à Regibus illis duodecim ad vnum Pſammethicum rerum ſumma peruenit, qui intulit bellum finitimis, & quatuor & quinquaginta regnauit annis, τῶν τοι ἑνὸς δέοντα τριήκοντα, quorum vndetriginta Azotum magnam Syriæ ciuitatem obſedit, eámque expugnauit, vt auctor eſt Herodotus lib. 2. In hac ciuitatis obſidione facilè crediderim Manaſſen fœderis ab Ezechia patre cum Babyloniis initi oblitum fauiſſe Ægyptio, Reges Aſſyriæ & Babylonis, vt iunctis viribus hoſtem ex Aſia detruderẽt, auxilio fuiſſe ciuitati, à principibus exercitus Regis Aſſyriorum captum Manaſſen, Babylonem perductum, vt eius Regis arbitrio plecteretur, cui pater Ezechias ſe poſteróſque ſuos fœderis religione deuinxerat.

Status politicus terram tempore Manaſſis.

17. Hæc, inquam, facilè ſuſpicarer, ſed quoniam à ſuſpicionibus & coniecturis meas diſputationes abſtinere decreui, rem in medio relinquam. Interim Medorum imperiũ ſub Phraorte filio Deiocis lacertos paulatim exerebat, & gentes finitimas ſubiugabat. Sed is cùm Ninum obſidione cinxiſſet, cum exercitu internecione deletus eſt. Cyaxares filius, quem Aſtibaram Alexander Polyhiſtor apud Euſeb. lib. 9. Ἀστυάγης. & Cteſias apud Diodorum lib. 3. appellat, ſcriptura Tobiæ vltimo in Codicibus Græcis vocat Aſſuerum, Cyaxares, inquam, Phraortis filius bellum intulit Aliattæ Lydorum Regi, & quinto pòſt anno Syenneſi Cilice, & Labyueto Babylonio (is eſt Nabopolaſſarus magni Nabuchodonoſoris pater) ſequeſtribus fœdus initum & matrimonij neceſſitudine firmatum, totáque belli moles in vrbem Ninum incubuit: quæ decimo circiter octauo Io-

Cyaxares.

Phraortes.

ſix anno à Babylonijs Mediſque ſubuerſa eſt. Duodecim fere poſt Nini cladem anno Nechao, ſiue Necos Rex Ægypti, qui poſt Pſammithicum, rerum potiebatur, impreſſionem fecit in Syriam. Καὶ Σύροισι πεζῇ ὁ Νεκὼς συμβαλὼν ἐν Μαγδόλῳ ἐνίκησε. *& cum Syris pedeſtri exercitu congreſſus in Magdolo retulit victoriam.* verba ſunt Herodori lib. 2. exeunte. In eo conflictu Ioſias occiſus eſt. ſed ſcripturam audiamus 4. Reg. cap. 33. *Aſcendit Pharao Nechao Rex Aegypti contra Regem Aſſyriorum* (is erat Nabopolaſſarus ſiue Nabuchodonoſorus ſenior) *ad flumen Eufratem: & abiit Ioſias Rex Iuda in occurſum eius, & occiſus eſt in Mageddo, cùm vidiſſet eum.* Erat enim Ioſias Babylonio amicus & fœderatus. Eo demortuo filius Ioachas, qui & Sellum à Ieremia dicitur, quamuis natu minor, populari factione regnum inuaſit.

18. Interim Nechao victoria bene vſus tum Cadytin vrbem Syriæ magnam occupauit, vt autbor eſt Herodotus, tum tertio pòſt menſe, venit Hieroſolymam, vinxit Ioachazum, *ne regnaret in Ieruſalem, & impoſuit mulctam terræ centum talentis argenti & talento auri: Regemque conſtituit Pharao Nechao Eliacim filium Ioſiæ* natu
4. Reg. cap. 23. v. 33. maximum, *pro Ioſia patre eius, vertitque nomen eius Ioacim: porrò Ioachaz tulit, & duxit in Aegyptum.* In principio regni Ioacim cùm Ieremias imminentem populo cladem prædiceret, *apprehenderunt eum*
Ieremiæ 26. v. 8. *Sacerdotes & Prophetæ & omnis populus dicens: morte moriatur,* &c. ſi Alexandrum Polyhiſtorem audimus apud Euſebium lib. 9. προπαρ. exeunte, Ioacim prophetam viuum conatus eſt, infelicibus lignis amburere, cui ille prænuntiauit fore vt his lignis cibos Iudæi Babylonijs pararent, & Tigrim & Eufratem in foſſas deducerent. Quibus auditis Nabuchodonoſor, acceito in belli ſocietatem Aſtibara Medorum Rege, ingentes exercitus in Iudæam vicinaſque regiones infudit, Hieroſolymam & alias ciuitates cepit, Ioacim captiuum duxit in Babylonem.

19. Hoc bellum anno tertio Ioacimi ſuſcepit, vt ex initio Danielis compertum eſt, & quidem patre Nabopolaſſaro ſuperſtite, ſed occurrentibus Ægyptijs non potuit ad vrbem peruenire, vt è Ieremia liquet cap. 46. v. 1. vbi cædes prænunriatur, *aduerſum exercitum Pharaonis Nechao Regis Aegypti qui erat iuxta fluuium Eufratem in Charcamis quem percuſſit Nabuchodonoſor Rex Babylonis in quarto anno Ioacim filij Ioſiæ Regis Iuda.* Is fuit victoriæ fructus qui 4. Reg. cap. 24. v. 7. deſcribitur. *Et vltrà non addidit Rex Aegypti vt egrederetur de terra ſua: tulerat enim Rex Babylonis à riuo Aegypti vſque ad fluuium Eufratem, omnia quæ fuerant Regis Aegypti.* Eodem anno, ſed ante conflictum, cùm nutaret adhuc

Inter vtrumque volans dubijs victoria pennis,

prædixit Ieremias annorum ſeptuaginta ſeruiturem.

20. E quibus Beroſum meritò reprehendas, aut ſaltem è ſcriptura leuiter emendes, cuius verba extant apud Ioſephum lib. 10. Orig. c. 11. & 1. contra Appionem & apud Euſebium lib. 9. προπαρασκ. exeunte, qui cum contra quem Nabopolaſſarus οὐ δυνάμενος ἔτι κακοπαθεῖν cùm par labori ampliùs non eſſet, Nabuchodonoſorem filium miſit, dicit fuiſſe ſatrapam, quem Ægypto, Cœleſyriæ, & Phœniciæ præfecerat. Is enim fuit Necos ſiue Nechao, quem ſcriptura paſſim Regem Ægypti & Pharaonem appellat. In eo tamen audiendus quòd Nabuchodonoſorem à patre miſſum eſſe dicit, conflixiſſe, victoriam retuliſſe, & totum illum tractum in poteſtatem redegiſſe. Audiendus etiam vel maximè cùm ait. τῷ δὲ πατρὶ αὐτοῦ συνέβη Ναβοπολασσάρῳ κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἀρρωστήσαντι ἐν τῇ Βαβυλωνίων πόλει μεταλλάξαι τὸν βίον ἔτη βεβασιλευκότι εἰκοσιέν. *Per idem tempus Nabopolaſſarus Babylone moritur cùm regnaſſet annis vno & viginti,* addit Nabuchodonoſorem de patris obitu factum certiorem, rebus in Ægypto & reliqua omni regione compoſitis, captiuiſque è Iudæa, Phœnicia, Syria, & Ægypto cum omni exercitu & præda cuidam amicorum traditis, cum mandato vt in Babyloniam omnia deportaret, ipſum properè cum paucis Babylonem per ſolitudinem aduolaſſe. E quibus vides quarto regni ſui anno captum eſſe Ioacimum cum alijs non paucis, in quibus Daniel, Ananias, Azarias & Miſael ab ipſo Daniele cap. 1. ineunte recenſentur, cùm idem annus Nabuchodonoſoris regno primus illuxerit, vt liquet è Ieremia cap. 25. v. 1. vbi cùm annum Ioacimi quartum nominaſſet, adiecit: *ipſe eſt annus primus Nabuchodonoſor Regis Babylonis.*

Beroſus emẽdatur.

21. Aliquanto pòſt quinto forſitan aut ſexto regni ſui anno remiſſus eſt in Iudæam Ioacimus cum certis conditionibus ſeruitutis, vt è lib. 4. Reg. c. 24. v. 1. apertè colligitur. *& factus est Ioacim ſeruus tribus annis, & rurſum rebellauit contra eum.* quam defectionem neceſſe eſt in annum Ioacimi nonum, vel decimum incidiſſe. *Immiſitque ei Dominus latrunculos Syriæ, & latrunculos Moab, & latrunculos filiorum Am-*

mon, à quibus non ſolùm vexata prouincia, ſed etiam Rex ipſe videtur interemptus, & extra portam Ieruſalem abiectus, vt Ieremias prædixerat, cap. 22. v. 19. *Sepultura aſini ſepelietur putrefactus, & proiectus extra portas Ieruſalem*. & apertiùs 36. verſ. 30. *cadauer eius proiicietur ad æſtum per diem, & ad gelu per noctem*.

IV. *De captiuitate Ioachini, ſiue Iechoniæ.*

22. PEREG. Conſtituere non poſſum, mi Reſtitute, tibine potiùs an mihi gratuler quòd offuſam animo meo caliginem oratione tua deterſeris. Iam enim nullus dubito ita conciliandum eſſe Danieli Ieremiam, vt Ieremias annum quartum ab inauguratione Ioachimi, Daniel annum tertium ab anni ciuilis initio duxiſſe ſtatuatur, aut certè à Daniele expeditionis initium, à Ieremia finem eſſe ſpectatum. Sequitur vt de Ioachini, ſiue Iechoniæ tranſmigratione pauca dicenda ſint.

2. Paralip c. 36. v. 9 10. *Regnauit autem Ioachin filius eius pro eo. octo annorum erat Ioachin cùm regnare cœpiſſet: & tribus menſibus ac decem diebus regnauit in Ieruſalem, fecitque malum in conſpectu Domini, cumque anni circulus volueretur, miſit Nabuchodonoſor Rex, qui adduxerunt eum in Babylonem, aſportatis ſimul pretioſiſſimis vaſis Domini*. Quot pene verba, tot ſcripturarum inter ſe conflictus. Hic

Variæ quæſtiones circa captiuitatem Ioachin. annorum octo fuiſſe dicitur cùm regnare cœpiſſet, at 4. Reg cap. 24. v. 8. *Decem*, inquit, *& octo annorum erat Ioachin, cum regnare cœpiſſet*. Hic dies decem tribus regni menſibus adiecti ſunt: ibi reticentur. Hic miſiſſe dicitur Nabuchodonoſor qui adduxerunt eum in Babylonem: ibi Rex ipſe cum ſeruis ſuis veniſſe dicitur, ſuſcepiſſe Ioachinum, eumque Babylonem cum matre & vxoribus tranſtuliſſe. Quid quòd hic ipſe ſcripturæ locus videtur ſeipſum collidere? Tribus tantùm menſibus, & diebus decem dicitur regni gubernacula renuiſſe: & tamen non priùs quàm anni circulus volueretur, veniſſe dicuntur qui Ioachinum regno deiectum Babylonem perducerent.

c. 14. v. 12. c. 52. v. 28. Eum 4. Regum ſuſcepiſſe dicitur, *Rex Babylonis anno octauo regni ſui*, qui vt è Ieremia manifeſte colligitur, ſeptimo Nabuchodonoſoris anno tranſlatus eſt.

4. Reg 24 13. 23. Quid? quòd idem Nabuch. *Concidit vniuerſa vaſa aurea quæ fecerat Salomon Rex Iſrael in templo Domini*. Quæ quo tandem modo concidi potuerunt, cum ea variis ante caſibus expilata fuiſſe ſcriptura teſtetur? *In quinto autem anno regni Roboam*, qui videlicet filius erat Salomonis, eique proximè ſucceſſerat, *aſcendit Seſac Rex* 3. Reg. 14. 25.
Ægypti in Ieruſalem, & tulit theſauros domus Domini, & theſauros regios, & vniuerſa diripuit: ſcuta quoque aurea quæ fecerat Salomon, &c. Ioas Rex Iſrael *tulit omne aurum & argentum, & vniuerſa vaſa quæ inuenta ſunt in domo Domini, & in theſauris Regis, & obſides, & reuerſus eſt in Samariam*. 4. Reg 14 14.
His direptionibus acceſſit, quòd Achaz, *Cùm collegiſſet argentum & aurum, quod inueniri potuit in domo Domini, & in theſauris Regis, miſit Regi Aſſyriorum munera*. 4. Reg. 16. 8 & filius eius Ezechias, *Non ſolùm dedit omne argentum quod repertum fuerat in domo Domini, & in theſauris Regis*, ſed etiam *confregit valuas templi Domini, & laminas auri quas ipſe affixerat, & dedit eas Regi Aſſyriorum*. Poſt tot igitur vaſorum omnium, & omnis auri & argenti, quod inueniri potuit, expilationes, quî fieri potuit vt Salomonis vaſa ſupereſſent? Dies profectò me deficiat, ſi omnes antilogiarum tricas coner euoluere.

24. Vel illud quàm perplexum eſt! quam nodoſum & implicatum! *Concidit*, inquit, *vniuerſa*. Quid eſt concidere? Sine dubio diſſecare, & in fruſta diuidere. Tamen vſque ad annum Balſaſaris extremum, imò vſque ad Perſarum regnum integra remanſerunt. Daniel. 5. v. 2. *Præcepit ergo iam temulentus* Balſaſar, *vt afferrentur vaſa aurea & argentea, quæ aſportauerat Nabuchodonoſor pater eius, de templo quod fuit in Ieruſalem: vt biberent in eis Rex & optimates eius, vxoreſque eius & concubinæ*, &c. *& biberunt in eis*. an eos in vaſorum fragmentis bibiſſe credendum eſt? anno primo Cyri redduntur, & *Phialæ aureæ triginta, phialæ argenteæ mille; cultri viginti nouem; ſcyphi aurei triginta; ſcyphi argentei ſecundi, quadringenti, decem vaſa alia mille, omnia vaſa aurea & argentea, quinque millia quadringenta numerantur*, Eſdræ 1. cap. 1. v. 9. & 10. Sed & in hoc ipſo ſcripturæ numero quanta perplexitas? Partium omnium ſummam faciamus, non quinque millia quadringenta, ſed tantùm duo millia quingenta nouem colligentur.

25. Quid hoc loco dicemus? hiſtoricum ſacrum lapſu calculi pene alterum tantum ſuis rationibus addidiſſe? impium eſt. Falſas eſſe regulas quibus hactenus Arithmetici numeros numeris addiderunt, & in vnā homadem collegerunt. *Turpe eſt nimis &* Lib 1. de Geneſ ad litt. c 19
perniciosum ac maximè cauendum, inquit Auguſtinus, *vt Chriſtianus de his rebus quaſi ſecundum Chriſtianas litteras loquentem, ita delirare quilibet infidelis audiat, vt*

(*quemadmodum*

(quemadmodum dicitur) toto cælo errare conſpiciens riſum tenere vix poßit : & non tam moleſtum eſt quòd errans homo deciperetur, ſed quod authores noſtri ab iis qui foris ſunt, talia ſenſiſſe creduntur, & cum magno eorum exitio de quorum ſalute ſatagimus, tanquam indocti reprehenduntur atq; reſpuuntur. Cùm quem enim quam de numero Chriſtianorum in ea re, quam optimè norunt, errare deprehenderint, & vanã ſententiam ſuam de noſtris libris aſſerere, quo pacto illis libris credituri ſunt de reſurrectione mortuorum, & de ſpe vitæ æternæ regnóque cælorum, quando de his rebus, quas iam experiri vel indubitatis numeris percipere, potuerunt, fallaciter putauerint eſſe conſcriptos. Sed ad alia properamus.

26. In ipſo captiuorum numero quàm multa ſe offerunt frontibus aduerſis pugnantia ? *Tranſtulit*, inquit, ſacer hiſtoricus, *omnem Ieruſalem, & vniuerſos principes, & omnes fortes exercitus, decem millia in captiuitatem, & omnem artificem & cluſorem.* Mox tamen quaſi retexens orationem ſuam & calculos transferens attexuit: *& omnes viros robuſtos ſeptem millia, & artifices & cluſores mille.* Vides iam duo millia è numero ſuperiore deducta : & ne pauciores, quàm par erat, ex illa priore ſumma Spiritus ſanctus deduxerit, Ieremias de eadem Ioachini tranſmigratione loquens cap. 52. v. 28. *Iſte eſt populus*, inquit, *quem tranſtulit Nabuchodonoſor : in anno ſeptimo Iudæos tria millia, & viginti tres.* Omitto quòd apud Matthæum Ioſias dicitur Iechoniam genuiſſe, cap 1. v. 11. qui tum à Ieremia, tum à ſacris hiſtoricis dicitur filius Ioacimi. Omitto quòd apud Matthæum dicitur genitus in tranſmigratione Babylonis, qui ſi duodeuiginti fuit annorum cùm ad regnum euectus eſt, natus eſt anno Ioſiæ viceſimo quinto, quo tempore nullum tranſmigrationis veſtigium. Hæc fere ſunt, mi Reſtitute, quæ abs te volebam enucleatiùs explicari.

4. Reg. 14. v. 14.

v. 16.

V. *Conciliantur ſcripturæ circa Iechoniæ captiuitatem.*

27. RESTITVTVS. Multa congeris, Peregrine, ſed vt primùm velut extremis digitis facillima quæque libemus, enodis eſt ad quædam & expedita reſponſio. Quæris cur liber Parap. in ſupputando Ioachini tempore dies decem calculo libri quarti Regum adiecerit. Non ita tuæ peregrinantur aures, vt non in hac peruulgata ſcripturæ conſuetudine verſentur. Interdum res ad viuum reſecat, & vel minutiſſima conſectatur ; interdum neglectis numerorum & temporum minutiis numero vel tempore maiore contenta eſt. Itaque quòd lib. Paralip. dies etiam notauit, enucleatæ diligentiæ fuit : quòd eos prætermiſit liber Regum, fuit hiſtoricæ dignitatis.

28. Quæris qui conueniat, vt & anno Nabuchodonoſoris octauo, & eiuſdem anno ſeptimo tranſlatus fuerit Ioachinus. annus fuit octauus à prima Regis inauguratione, ſeptimus ab illius anni ciuilis initio qui hanc inaugurationem excepit. Vel, ſi mauis, ſeptimus fuit ab obitu patris Nabopollaſſari, octauus ab eo tempore quo vicariam patri nauauit operam, & bello Iudæis & Ægyptiis illato præfectus eſt.

De anno 7. & 8. Nabuchodonoſor.

29. Quæris cùm Nabuchodonoſor miſiſſe dicatur certos homines qui Ioachinum duxerunt in Babylonem, cur 4. Reg. Rex ipſe cum ſeruis ſuis veniſſe dicitur, vt expugnaret vrbem. Ne hîc quidem videtur immorandum. Præmiſerat qui vrbem obſiderent, munitionibúſque & vallo circumdarent, quibus perfectis ad poſtremum ipſe acceſſit. Aperta ſcripturæ ſententia. *Aſcenderunt ſerui Nabuchodonoſor Ieruſalem, & circumdata eſt vrbs munitionibus. Venítque Nabuchodonoſor Rex Babylonis ad ciuitatem, cum ſeruis ſuis, vt oppugnarent eam. Egreſſúſque eſt Ioachin Rex Iuda ad Regem Babylonis*, &c. 4. Reg. 24. 10.

30. Quæris cùm tribus duntaxat menſibus, & diebus decem regnauerit Ioachinus, quo ſenſu dicatur captus fuiſſe, *cùm anni circulus volueretur.* Reſpondeo non ſignificari tempus à ſuſceptis regni gubernaculis elapſum, ſed cum in Regis Babylonici poteſtatem veniſſe, ſub æquinoctium, quo tempore apud Chaldæos & Iudæos annus ciuilis redibat in orbem & in ſe ſua per veſtigia remeabat.

31. His expeditis facilior ad reliqua quæ ſanè difficiliora ſunt, & intricatiora, curſus oſtenditur. Et vt primùm de vaſis à Salomone factis, à Nabuchodonoſore tranſlatis pauca dicamus : Templum ante captiuitatem Ioachini variis caſibus expilatum fuerat, fateor. Seſac quinto poſt obitum Salomonis anno, *tulit theſauros domus Domini* negare non poſſum. *Scuta quoque aurea quæ fecerat Salomon* ; veriſſimè dictum eſt. Sed nullam hîc inuenio lancium, ſcyphorum, cæterorum eiuſmodi vaſorum mentionem. *Tulit Ioas Rex Iuda omnia ſanctificata quæ conſecrauerant Ioſaphat, & Ioram, & Ochoſias, patres eius Reges Iuda, & quæ ipſe obtulerat : & vniuerſum argentum, quod inueniri potuit in theſauris templi Domini, & in palatio Regis : miſitque Haſaeli Regi Syriæ.* Sed à vaſis à Salomone conſecratis manus abſtinuit.

Templum frequenter expilatum.

4. Reg. 12. 18.

4. Reg.14. 14.

Ioas Rex Iſrael templum diripuit, & tulit *vniuerſa vaſa, quæ inuenta ſunt in domo Domini*. Sed neceſſe non eſt vt vaſa Salomonis inuenerit, quamuis per canes ſuos venaticos odoraretur & perſcrutaretur omnia. Achaz collegit *argentum & aurum quod inueniri potuit in domo Domini*: fecit idem Ezechias: Sed nihil neceſſe eſt interpretari de vaſis à Salomone, conſecratis. Quare cũ captus eſt Ioachinus, adhuc extare potuerũt.

32. Sequitur illud vt paucis videamus quo ſenſu Nabuchodonoſor vniuerſa vaſa conciderit. Ac primùm fatemur integra extremo Balſaſaris anno primóque Cyri Perſarum Regis extitiſſe Quid eſt igitur, *concidit*? largè accipitur, inquit Abulenſis pro colligauit, vt faciliùs deportarentur. Dura locutio, vt enim catachreſim, ſiue vocis abuſum eſſe faciamus, nulla tamen apparet ratio ſimilitudinis vnde verbi fuerit facta tranſlatio. Quid ſi vaſa concidiſſe dicatur, quòd emblemata quædam exemptiléſq; cruſtas, id eſt opus vermiculatum è teſſerulis adſcititiis aptum atque conſertum detraxerit, & vaſis, vt cum Tullio loquar, delicias excuſſerit? קצץ enim, quam vocem hoc loco textus primarius vſurpat, truncare eſt, mutilare, & rei ſummitatem excerpere. Quid ſi *vniuerſa concidere*, nihil eſt aliud quàm vniuerſam vaſorum multitudinem in partes duas diuidere, vt alteram ſecum auferret, alteram in templo relinqueret? conſtat enim traducto Babylonem Iechonia, ſacrorum vaſorum argenteorum aureorúmque partem relictam, quæ 11. pòſt anno, tranſlata ſunt.

Quo ſenſu Nabuchod vniuerſa templi vaſa conciderit.

33. Quod ad numerum attinet 1. Eſdræ cap. 1. conceptum, hominis illa quinque millium & quadringentorum non ex illis duntaxat minoribus numeris ſupra memoratis collecta eſt, ſed alia vaſorum genera fuerunt, vt lances, acerræ, thuribula, quæ ſcriptura breuitatis ſtudio prætermiſit. Habes de vaſis eorúmque numero quid ſentiam: reſtat vt de captiuis & Ioachino præſertim pauca dicamus.

De numero vaſorum templi redditorum.

34. PEREG. Imò, mi Reſtitute, priuſquã ad eos tranſiliat oratio tua, per mihi gratum feceris, ſi mihi ſcrupulum quemdam, qui mihi mentem etiamnum ſtimulat ac pungit, exemeris. *Direptis Achaz omnibus vaſis domus Dei atque confractis, clauſit ianuas templi Dei*, &c. 2. Paralip. cap 28. v. 24. Quonam igitur pacto vaſa, quæ fecerat Salomon ad Ioachini tranſmigrationem infracta manere potuerunt? Deinde cùm authores Latiniſſimi aurũ & argentũ pro vaſis aureis & argenteis eleganter vſurpent, quid neceſſe fuit argentum à vaſis diſtinguere?

35. RESTITVTVS. Scio Peregrine, ſcio tropicam hanc locutionem tetſiſſimis quibuſque ſcriptoribus vſitatam; ſed cùm humanitatis ſit ingenuique candoris authores profanos, quoties fieri poſſit, in leniorem partem interpretari, eoſque figurarè potiùs quàm falsò locutos putare, quanto magis illam ſcripturam diuinitus inſpiratam, vt ſibi cohæreat, in proprio natiuóque verborum ſenſu capere debemus, non ad tropos figuráſque detorquere cum diſpendio veritatis?

36. Ad Achazum quod attinet eius impietate me nonnihil commoueri fateor, vix vt à rebus etiam ſanctiſſimis imminentem hiantémq; auaritiam abſtinuiſſe videri poſſit, nihil tamen extorquet, vt eum quamuis perditum ac nefarium, vaſis à Salomone conſecratis ſacrilegas manus admolitum eſſe fateamur, cùm nec Philiſthini arcam fœderis, nec ſceleſtiſſimus ille Choſdroes ſanctiſſimam crucem auſus fuerit attingere. Ac proinde quod dicitur de omnibus vaſis templi Domini confractis, intelligere poſſumus de poſteriorum Regum, & alienigenarum fortaſse donariis, quæ ſeruabantur, quidem in gazophylacio, Deo tamen conſecrata non erant, nec religioni, cerimoniiſque ſeruiebant, fieriq́ue poteſt vt Iſaias aliique prophetæ qui ea tempeſtate florebant, futuræ direptionis præſcii multa Salomonis vaſa Regis impietati ſubduxerint: quemadmodum Ieremias imminente templi conflagratione, vt tradit liber 2. Machab. & Alexander Polyhiſtor, arcam fœderis in ſpeluncam abſtruſit. Quæ ſi dici non poſsent, ſtaret adhuc ille receptus & velut extrema munitio, ad captiuitatem vſque vaſa Salomonis extitiſse, non quidem eadem numero, ſed ſpecie, quæ videlicet poſteri poſt tot direptiones inſtaurauerant ad eum modum quem Salomon præſcripſerat.

cap. 2. v. 6.

Apud Euſeb. lib. 9. de præp. euang.

37. Sed quid opus eſt cum his explicationũ tricis anxiè conflictari, cùm ſcripturæ verbis, vt ſonant, hęrere poſſimus? Eſto ſanè: aliquoties vaſa tẽpli, quotquot inueniri potuerunt, direpta ſint. Nemo tamen negauerit eorum multa vel ante expilationes ſacerdotum prouidentia ſubduci, vel ex harpyarũ manibus, Regũ. qui ſucceſſerunt vigilãtiâ reglutinari potuiſse, vt vaſorũ quæ fecerat Salomon, ad Ioachini trãſmigrationẽ nõ pauca ſupereſsẽt. Eſto Nabuchodonoſor, vt verba ſonant, vaſa, quæ fecerat Salomõ, vniuerſa cõciderit, cõminuerit, fruſtillatim cõcerpſerit, etiã in maſſam cõflarit: vniuerſa, inquã, Salomonis vaſa, quæ ad id tẽporis extare potuerunt. Ecquid ſacer hiſtoricus cęterorũ quoq; Regũ donaria conciſa teſtatur? nihil minus, nullus igitur ſcripturæ cõflictus. Neque enim quòd recorder, vſpiam legitur aut Balſaſar vaſa quæ fecerat,

Salomon ad conuiuium ptotuliſſe, aut Cyrus vaſa quæ fecerat Salomon Iudæis remigrantibus reddidiſſe. Hactenus de vaſis: nunc ad captiuos & Iechoniam veniamus.

De numero captiuorũ.

38. Quod ad numerum captiuotum attinet, decem duntaxat millia tranſlata putat Abulẽſis, è quibus 7000. fuerint viri fortes & bellatores, mille artifices & cluſores, cæteri principes, ſiue Iudices terræ. Non eſt igitut numeri ſuperioris emẽdatio, quæ ſubtexitur, ſed eius in ſuas partes diuiſio: quãquã numerũ Principũ ſiue Iudicum terrę pręter miſit, quia poſitis octo millibus 2000. principũ reſidua fuiſſe nullo negotio potuit intelligi; cluſotes autẽ Hiet. lib. 5. in Iere. ineunte interpretatur, *artifices incluſoréſque auri atque gemmarum, qua ars apud Barbaras natio nes pretioſiſſima eſt: pro incluſoribus 70. vinctos interpretati ſunt, vt captiuitatis ſignificarent malum, & de ſuo addiderunt diuites, quod in Hebraico non habetur*, alii caſtrorum metatores vrbiúmque munitores eſſe volunt ſic appellatos quòd caſtra vallo ſepirent, & mœnibus vrbes includerent.

39. Neque verò conturbatæ ſunt apud Ieremiam Iudæos duntaxat tria millia & viginti numerantem, aut falſæ rationes, ſed numero 4. Regum inito apprimè conſentiunt, ſi cum Sedet Olam cap. 25. *de Iuda tria millia, de Beniamin & reliquis tribubus ſeptem millia*, Babylonem abducta fuiſſe ſtatuamus, ſiue quia liber Reg. captiuos omnes recenſuit, Ieremias autem, vt ait Rabi Abraham in hiſtorica cabbala, principes duntaxat ſtirpium numerare decreuerat.

Quoto ætatis anno regnare cœperit Iechonias.

40. Circa Iechoniam tria quæruntur, pater, ætas adepti principatus, & quo ſenſu genitus fuiſſe dicatut in tranſmigratione Babylonis. Pater fuit Ioacimus, Ioſias auus, cur igitur apud Matthæum omiſſo Ioacimo dicitur Ioſias, Iechoniam genuiſſe? Dicerem moris eſſe ſcripturæ aliquor generationum capita prætetire, & hoc exemplo præſentiſſimo comprobarem, cùm in hoc ipſo ſtemmate quod per Reges à Dauide ad Iechoniam deducitur, fateantur omnes, & verò fateri neceſſe ſit tres aut quatuor eſſe prętetitos. Sed enimueto neceſſarium videtur in maiotum Chriſti ſenem Ioacimum, Iechoniæ partem intexere, alioquin quod perabſurdum eſt, cùm Matthæus totam illam ſeriem in partes tres diſtribuerit, & in ſingulis apettè dixerit generationes eſſe 14. harum vna teſſaradecas tredecim duntaxat generationum capita contineret.

41. Itaque diſertè teſtatut Epiphanius hæreſi 8. ſiue de Epicureis amanuenſium incuria, & oſcitantia mendum in Matthæi primum caput illapſum: cui tum Ambtoſ. tum Euthymius ſuffragantur, aliíq; complures huius & ſupetioris ſeculi viri ſanè doctiſſimi; imo & in quibuſdam Græcis exemplaribus Caroli Stephani & Tremellii textus Gtæcus ita conceptus eſt. Ιωσίας δ' ἐγέννησε τὸν Ιακεὶμ. Ιακεὶμ δ' ἐγέννησε τὸν Ιεχονίαν, ϗ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς μετοικεσίας Βαβύλωνος, *Ioſias autem genuit Ioachim, Ioachim autem genuit Iechoniam, & fratres eius in tranſmigratione Babylonis.*

42. Certum eſt & Ttidentinæ Synodi decreto ſub anathemate ſancitum omnes libros tam veteris quàm noui Teſtamenti integros cum omnibus ſuis partibus, prout in Eccleſia Catholica legi conſueuerunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur, pro ſacris & canonicis eſſe ſuſcipiendos, & ita ſuſcipiendos declarat congregatio Cardinalium, vt ne iota quidem aut vnum apicem in ea repugnare ſtatuatur. Cùm tamen Concilium præmiſerit ſe de rebus tum ad fidem, tum ad mores pertinentibus loqui, dubitarique poſſit vtrùm ad ſolas traditiones, an etiam ad libros canonicos hæc verba referantur, imò cùm Summi Pontifices etiam poſt Tridentinam Synodum multas labes ex editione vulgata detetſerint, ſalua pietate quæri fortaſſe poteſt ſietine potuerit, vt in re bus quæ nec fidei dogmata, nec motes attingunt, ſed in ſola terum geſtarum narratione, vel temporum deſcriptione verſantur, in omnia penitus exemplaria error aliquis & næuus irreperet.

An aliquod mendum omnes ſacros codices potuerit occupare.

42. Video quàm lubticus ſit hic locus: itaque pedetentim cautéque procedam, nihil definiam ſingulis articulis ſuas conditiones apponam, &, ſi cum Tertulliano loqui fas eſt, pieraris modeſtiæque Chriſtianæ funambulus, tenuiſſimo Catholicæ veritatis filo ingrediens, orationem cautione librabo, animum aſſertionis temerariæ metu temperabo. Si Matth. textus integer eſt, 14. genetationum caput interpretibus indagandum relinquo: ſi quid amanuenſium vel oſcitantia vel temeritas de Euangelici textus integritate libauit, cùm lib. Paralip. annos 8. lib. Reg. Ioachino tribuat 18. quæ duo cohærere vix poſſunt, licebit & mihi ſuſpicari alterum eſſe ex altero corrigendum, vt vel vtrobique legatur annorum octo fuiſſe, cùm regnare cœpiſſet, vel vtrobique octodecim: faciamus igitur ſcripturam lib. Paralip. eſſe ſinceram & defæcatam, alteram lectionem eſſe corruptam, & Ioachinum 8. duntaxat annorum fuiſſe eum patri ſucceſſit: ſequetur eius exortum in illius ipſius anni principium incidiſſe, quo pater Ioacimus Babylonem abductus, eúmque proinde natum eſſe in tranſmigratione Babylonis?

Quomodo natus Iechonias in trãſmigratione Babylonis.

43. Quòd ſi mordicus vtriúſq; lectionem retinere volumus, dicendũ eſt Ioachini regis initia fuiſſe duo: alterum quo inauguratus puer octennis, patre ſuperſtite: alterum quo poſt patris obitum ſolus regnare cœpit, cùm iam ætatis annum 18. attigiſſet: eum autem dicit genitum in tranſmigratione Babylonis, quia natus ſub ipſum tranſmigrationis tempus, & decem duntaxat annis antequam pater ipſius vinctus Babylonem abduceretur. Sed hæc & alia noſtra non ſolùm Eccleſiæ, quod neceſſe eſt, ſed etiam eruditorum iudicio ſubmittimus.

VI. *De captiuitate Sedeciæ.*

44. PERGE. Vide quem diſcipulum nactus fueris, Reſtituere, iam è dictis quaſdam antilogiarum, quæ circa Sedeciæ captiuitatem occurrunt, tricas expedire poſſe mihi videor. 4. Regum cap. 25. v. 8. *Menſe quinto*, inquit, *ſeptima die menſis, ipſe eſt annus nonuſdecimus Regis Babylonis: venit Nabuzardan princeps exercitus ſeruus Regis Babylonis in Ieruſalem, & ſuccendit eam igni.* Eadem Ieremiæ 52. v. 12. repetuntur, niſi quòd pro ſeptima die menſis, decima numeratur: tamen v. 29. Ieremias idem *in anno octauodecimo Nabuchodonoſor, de Ieruſalem animas octingentas triginta duas ait eſſe tranſlatas.* & cap. 39. v. 2. ſcribit vndecimo anno Sedeciæ, menſe 4. quinta menſis apertam eſſe ciuitatem, & ingreſſos omnes principes Regis Babylonis: in quibus vides aliquot ſententiarum ſe collidentium conflictus, ſiue diem, ſiue menſem, ſiue captæ ciuitatis annum conſideres. Eadem, vt videtur, dies quinta, ſeptima, decima, menſis idem quartus & quintus, idem annus octauuſdecimus, & nonuſdecimus numeratur.

45. Sed de anno iam nulla ſupereſt difficultas, vndeuiceſimus fuit ab inauguratione, duodeuiceſimus ab anni ciuilis exordio. Quanquam duos hic annos intelligere poſſumus, vt vndecimo anno Sedeciæ, qui Nabuchodonoſori 18. illuxit, menſe quarto, quinta die menſis dicamus vrbem à Babyloniis occupatam, anno eodem Iudæos Babylonem eſſe tranſlatos, anno ſequenti Nabuchodonoſoris decimo nono, quinto menſe, die ſeptima miſſum eſſe Nabuzardan ex Rablatha, qui tridui viam emenſus decima die templum incenderit.

46. Quod addam, difficilius fortaſſe cuipiam videri poſſit, nec tamen habet difficillimos explicatus. Anno Ioacimi quarto, Nabuchodonoſoris primo cæſus eſt Pharaonis exercitus, vt è Ieremia cap. 46. liquet. *Et*, vt dicitur 4. Regum cap. 24. v. 7. *vltrà non addidit Rex Aegypti vt egrederetur de terra ſua: tulerat enim Rex Babylonis à riuo Aegypti vſque ad fluuium Euphratem, omnia quæ fuerant Regis Aegypti.* Tamen vt dicitur Ieremiæ 37. v. 4. Quo tempore Nabuchodonoſor Sedeciam obſidebat, anno præter propter decimo ſexto à profligatis Ægyptiis, *Exercitus Pharaonis egreſſus eſt de Aegypto: & audientes Chaldæi, qui obſidebant Ieruſalem, huiuſcemodi nuntium, receſſerunt ab Ieruſalem:* quamuis, vt ſubnectitur, reuerſi ſunt Ægyptii, obſidionem intermiſſam repetierunt Chaldæi, & vrbem captam incenderunt. Sed hæc nullo negotio conciliantur. Loquitur quartus Regum de Rege Nechao, Ieremias de Apria illius nepote qui iam tum auo Nechaoni, & Pſammi patri ſucceſſerat.

VII. *De poſtrema captiuitate.*

47. IN *anno 23. Nabuchodonoſor, tranſtulit Nabuzardan magiſter militiæ animas Iudæorum 745.* Ierem. 52. v. 30. Non facile reperias diſertis verbis expreſſam huius tranſmigrationis alibi mentionem. Quidam interpretantur eos quinto poſt Sedeciæ cladem anno Babylonem eſſe traductos, qui metu Chaldæorum in Ægyptum confugerant; de quibus multa 4. Reg. cap. 25. & Ierem. 42. Sed cùm eos Ieremias gladio & fame, & peſte morituros in Ægypto prænuntiarit, nec eorum reliquias, ſi quæ fuerunt, priùs transferre potuerit Nabuchodonoſor quàm Ægyptum obtineret, ea verò potitus non fuerat, ante Tyrum ſubactam, & annum à tranſmigratione Ioachini ſeptimum & viceſimum, qui fuit Nabuchodonoſoris 34. alia nobis explicatio quærenda eſt.

48. Rabbi Abraham in hiſtorica cabbala multa congerit non ſibi ſolùm, ſed etiam ſcripturæ contraria: ait adſcendiſſe Nabuchodonoſorem ſexto regni Sedeciæ, id eſt regni ſui decimo octauo, & in exilium traxiſſe octingentos viginti duo: ſed ſi, vt ipſe fatetur, annus Nabuchodonoſoris primus partim in tertium annum Ioacimi, partim in quartum incidebat, & Ioacimus 11. duntaxat regnauit annos, cui poſt tres Ioachini menſes Sedecias ſuffectus eſt, annus Sedeciæ ſextus, Nabuchodonoſoris 15. fuit. Vnde quod ſubnectit Sedeciam captum fuiſſe, templúmque anno Nabuchodonoſoris 13. deflagraſſe, falſitatis nullo negotio conuincitur. Hiſtorica cabbala reprehenditur.

49. Dicendum itaque octauo decimo Nabuchodonoſoris anno captum eſſe Sedeciam, & octingentos triginta duos è Iudæorum primoribus Babylonem eſſe tranſlatos, anno ſequenti templum & vrbem deletam incendio: tertio autem ſupra viceſimum, cùm fortaſſe nouis rebus ſtuderent illæ Iudæorum reliquiæ, quibus Rex Babylonis Godoliam præfecerat, rurſum 745. traductos, priuſquam reliquus populus cæſo Godolia in Ægyptum ſalutis expediendæ cauſsâ ſemigraret. Sed heus, tu, Reſtitute, vis ad hanc aquilam leni ſtrepitu blandientem, in hac ripa herbarum nunc primò ſe molliter explicantium veſtitu delicatiſſimo prætexta tantiſper ſedeamus, & de Iudæis ſuper flumina Babylonis in ſalicto ſedentibus pauca dicamus!

VIII. *Conſtitutio nouæ quæſtionis.*

50 RESTITVTVS. Tuo videlicet arbitratu, mi Petegrine. Quid enim eſſe mihi poteſt iſta diſputatione vel ad fructum vberius, vel ad honeſtam animi delectationem iucundius? Age igitur quoniã 5. Iudæorũ αἰχμαλωσίας pro modulo noſtro non indiligenter enucleauimus, & apparentia quædam ſcripturarum diſſidia conciliare conati ſumus, videamus à qua tranſmigratione duci debeat illius Babylonicæ ſeruitutis initium, quam Ieremias aliíque prophetæ annis 70. circumſcribunt. Et vt liquidiùs videre poſſimus in quo tota controuerſia verſetur, remoueamus ea quæ non veniunt in quæſtionem, vt finem aliquem & ſignum habeamus in quod argumenta noſtra collineent, nec, vt vulgo dici ſolet, paſſim ſequamur coruos teſtáque lutóque.

51. Non quæritur vtrùm accerſere debeamus annorum illorum 70. caput à Manaſſis ſeruitute. Cùm enim ea ſeruitus quæ in annum 70. propagata eſt, ob contumaciam populi ab anno Ioſiæ 13. prophetarum dicta reſpuentis, infligenda prænuntietur, Manaſſes autem Ioſiæ auus fuerit, conſtat alterius ſeruitutis haberi rationem. Reliquis aſſignare poſſumus quædam Babylonicæ ſeruitutis initia, quamuis ſecundum alios apud Euſebium in Chronico, ab anno 13. Ioſiæ, quo prophetare cœpit Ieremias & virgam vigilantem vindictæque gentium intentam videre, 70. captiuitatis anni computantur. Quam Chronologiam & probabilem putat Cornelius in Iere. 29. & Iacobus Tirinus in Chronico ſacro, capite 35. multis rationibus probabiliorem facere conatus eſt.

52. Quod ad finem attinet, cum alij in annum Cyri primum, alij in eiuſdem 20. alii in annum Darii Hyſtaſpis ſecundum contulerunt. Sed qui hos annos ab anno 13. Ioſiæ accerſitos ad annum ſecundum Darii perduceret, repertus eſt nemo: neque ſanè cuiquam venire potuit in mentem qui ſacram Chronologiam guſtaſſet labris primoribus, & extremis, vt dici ſolet, digitis attigiſſet. Neque temere quempiam reperias qui quęrendo Babylonicæ ſeruitutis initio, tranſlationis illius, quæ anno Nabuchodonoſoris 23. contigit, putârit habendam eſſe rationem: iam enim ab anno duodeuiceſimo Iudæi Babyloniis abiectiſſimè ſeruiebant, murus deiectus fuerat, vrbs deleta, templum denique ipſum ſubiectis facibus deflagrarat, vt non tam noua ſeruitus quàm ſuperiorum quædam appendicula, & quaſi reliquiarum racematio dicenda videatur.

53. Qui finem Babylonicæ tranſmigrationis anno Cyri primo, & qui eiuſdem anno viceſimo conſignant, verbis inter ſe diſſident, reipſa conſentiunt: cùm enim Cyrus anno regni Perſici circiter vigeſimo cœperit Babylonem, tenueritque totius Aſiæ principatum, idem Monarchiæ primus fuit, qui regni Perſici vigeſimus illuxit, ante quam Babylonis expugnationem & Aſiaticæ Monarchiæ primordium, non potuit Cyrus Iudæos in libertatem vindicare.

54. Superſunt igitur duo fines ad quos illi ſeptuaginta Babylonicæ deportationis anni referantur. Vt omnis diſputatio findi debeat in ſeptem opinionum diuortia. Aut enim à decimo tertio Ioſiæ ad primum Cyri annum extenditur: aut ſi ab vna ex illis tribus Regum Ioacimi, Iechoniæ, Sedeciæ tranſlationibus caput arceſſas, earum ſingulas poteris vel ad annum captæ Babylonis, Aſiaticæque Monarchiæ primum, vel ad ſecundum Darii perducere: è qua duorum finium cum tribus initiis comparatione, ſex opiniones oriuntur.

55. Hoc igitur in quæſtionem venit, vtrùm ab anno Ioſiæ decimo tertio, qui Ieremiæ vaticinationibus primus illuxit, an ab aliqua Regum, qui Babylonem abducti ſunt, captiuitate ſumi debeat ſeruitutis initium: ſi prius conſtiterit, conſtabit & illud eam anno Cyri primo finiendam, adeóque tota diſputatio conquieſcet. Si poſterius, quærendum vlterius erit quænam è tribus illis Regum tranſlationibus annorum illorum 70. caput eſſe cenſenda ſit, & quem ad finem porrigatur. Ex te igitur quæro, Peregrine, quænam ex iſtis opinionibus ſeptem tibi magis arrideat?

IX. *Annos illos lxx. ſeruitutis, videri ab anno Ioſiæ 13. numerandos.*

Opinio Tirini.

56. PEREG. Mihi verò, Reſtitute, probabilis eorum ſupputatio viderur, qui annos illos 70. quorum meminit Ieremias, ab anno 13. Ioſiæ putant eſſe numerandos, vt inter excidium templi, & ſeruitutem anno Cyri 1. relaxatã anni 30. duntaxat effluxerint. Et ne hæc è meo potiùs ſenſu, quàm ex eruditiſſimorum virorum authoritate deprompſiſſe videar, Iacobus Tirinus, vir, vt noſti, in omnibus reconditioris doctrinæ partibus excellens, & propemodum ſingularis multis argumentis hanc opinionem, ſi non vt certam, ſaltem vt quauis oppoſita probabiliorem eſſe demonſtrare conatus eſt. Huius rationes ad 6. capita reuocantur.

Primum Tirini argumẽtum.

57. Primum ducitur ex Eſdræ 4. qui etſi apocryphus eſt, authoritare tamen omnibus hiſtoriæ profanæ ſcriptoribus antefertur. Videſis cap. 3. v. 1. & 29 cap. 9. v. 44. Videbis annum ruinæ ciuitatis 30. vbique numerari, nec calculos vltra procedere. Quin etiam *Et ciuitas*, inquit, *ædificabatur*, quod diſertis conceptiſque verbis cap. 10. v. 27. expreſſum eſt. Quis autem fidem auſit ei libro derogare, quem à SS. Patribus Ambr. Irenæo, Baſilio, Cypriano, Tertull. & aliis laudatũ eſſe conſtat.

Secundum.

58. Alterum argumentum è ſcripturis canonicis accerſitur, è quibus liquet Nabuchodonoſorem à capto Iechonia ſeptem & triginta duntaxat annos fuiſſe ſuperſtitem à quibus ſi annos vndecim inter Iechoniæ Sedeciæque cladem euolutos deduxeris: eum inuenies obiiſſe anno poſt excidium templi ſexto & viceſimo. Et filius eius ac ſucceſſor Balthaſar non niſi tribus annis imperauit, vt è cap. 5. Danielis colligitur, neque ſcriptura vſpiam meminit aliorum Regum vſque ad cædem Balthaſaris à Cyro illatam: ergo inter excidium templi, laxatámque Iudæis anno Cyri primo iam ad finem inclinante ſeruitutem, anni duntaxat triginta computantur.

Tertium.

59. Tertium petitur ab ætate Danielis, qui cum Ioacimo Babylonem abductus eſt, & iam eruditus omni ſapientia, cautus ſcientia, & doctus diſciplina traditus eſt magiſtris docendus litteras & linguam Chaldæorum. Quod puero decem annis minori perridiculum eſt adſcribere. Eum igitur, vt multa largiar, cùm captiuus ductus eſt Babylonem, annorum duntaxat decem fuiſſe faciamus. Sequerur enim prope cẽtenarium fuiſſe, cùm Darius, Medus & Cyrus imperium Babylonicum ſuſtulerunt, ſi vt aduerſarii volunt 70 ſeruirutis annos non ab anno Ioſiæ 13. ſed ab aliqua trium, qui ſecuti ſunt, Regũ captiuitate numeremus? Quomodo igitur Daniel iam pene centenarius vnus eſſe potuit ex illis tribus principibus quos Darius annos natus 52. ſatrapis centum & viginti præfecerat, *vt ſatrapæ illis redderent rationem, & Rex non ſuſtineret moleſtiam?*

60. Quid? quòd Mardochæus cum Iechonia Rege Iuda tranſlatus eſt? Ergo ſi tot inde anni fluxerũt, iam cẽtenario maior fuit cum ab Artaxerxe Longimano tot imperiorũ gubernaculis loco Amanis admotus fuit. Eſther 8. v. 3. Quid illi, de quibus 1. Eſdræ cap. 3. v. 12. cum recidiua templi fundamenta iacerentur. *Plurimi etiam de Sacerdotibus, & Leuitis, & principes patrum & ſeniores, qui viderant templum prius cùm fundatum eſſet, & hoc templum in oculis eorũ*: aut de quibus Aggæus cap. 2. v. 4. *Quis in vobis eſt derelictus, qui vidit domum iſtam in gloria ſua prima?* quorum ætatis annum attigiſſent, ſi ab excidio templi ad captam Babylonem annos ſeptuaginta, ad annum Darii ſecundum pene nonaginta fluxiſſe faceremus? Omitto quòd Eſdras Saraiæ ſummi ſacerdotis, cui vitæ finem attulit extrema captiuitas, filius fuit, Eſdræ 7. v. 1. & floruit ſub Artaxerxe Longimano annis poſt obitum Cyri circiter octoginta. 4. Reg. vlt. v. 21.

Quartum.

61. Quartam huius Clitonologiæ rationem adfert Tirinus è profanis hiſtoriis. Cùm enim Cyaxares, Herodoto teſte, extremis regni ſui temporibus Niniuem euertetit, quod neceſſe eſt ante annum Ioſiæ viceſimum, quindecim ſaltem annis ante Ioachini vincula contigiſſe, Aſtyages autem Cyaxaris filius proximúſque ſucceſſor annis duntaxat triginta quinque regnauerit ante Cyri primordia, contrahendum eſt tempus inter Sedeciæ cladem & laxatam à Cyro captiuitatem elapſum. Adde quòd Alyattes Rex Lydorum triginta circiter annis ante Niniues excidium cum Cyaxare Medorum Rege conflixit, vt author eſt Herodotus libro primo; Crœſus autem Alyattæ filius proximúſque ſucceſſor adhuc poſt necem Cambyſis ipſo Darii Hyſtaſpis initio erat in ætatis vigore, teſte Herodoto, & aliis. Apud Ægyptios habes Vaphriem, qui multis annis teſte ſcriptura regnauit, certauítque cum Nabuchodonoſore magno: & tamen filia Vapbties tempore Cambyſis, cum & ipſe expugnaret Ægyptum, erat adhuc iuuencula, ſeu vt Herodotus libro 3. loquitur, puella quam Cambyſes pro ſuis deliciis expetebat. Quæ omnia conuincunt non potuiſſe à morte

Nabuchodonoſoris magni vſque ad initium Perſicæ Monarchiæ niſi paucos admodum annos effluere.

Quintum. 62. Quintum & quidem longè validiſſimum argumentum ex æra Nabonaſſaris ducitur, infallibili, ni fallor, indice iſtorum temporum, inquit idem Tirinus. Sed quid vetat eius verba producere? Ptolemæus (cui nemo fidem facilè negabit) lib. 5. Almageſti cap. 14. dicit annum quintum Nabopolaſſari Regis fuiſſe centeſimum vigeſimum ſeptimum à primo Rege Nabonaſſaro, ſeptimum verò annum Cambyſis ducenteſimum vigeſimum quintum ab eodem Nabonaſſaro. Ergo inter vtrumque illum annum non habes niſi nonaginta octo annos intermedios. Hos colliges ſi placet ex vltimis vno & viginti annis eiuſdem Nabopolaſſaris, ex vno & viginti Nabulaſſari, ex quadraginta quinque Nabuchodonoſori Magni, ex tribus Balthaſari, ex tribus Monarchiæ Cyri, ex quinque Cambyſis, quibus ſolus regnauit. E quibus efficitur ne vnum quidem ſupereſſe qui tribui poſſit tot aliis Regibus Nerigliſſari, Labaſſardacho, & à Balthaſare diſtincto Euilmerodacho, & neſcio quibus aliis quos ad explendum annorum numerum plerique in Babyloniorum Regum ſeriem inculcant.

Patrum authoritas. 63. Omitto ſextum argumentum ab Auguſtini, Hieronymi, Clementis & aliorum authoritate, qui cùm ad annum Darii ſecundum Babylonicam ſeruitutem extenderint, ſine dubio inter excidium templi captamque Babylonem annos duntaxat triginta numerarunt.

64. Restitvtvs. Hæc ſunt igitur omnium momenta rationum, quibus vir eruditus ſuam Chronologiam expendit. Peregrinvs. Equidem nihil à me prætermiſſum puto, imò quædam adiecta quæ vel argumenta corroborare videbantur, vel obſcuris lucem affundere. Restit. Cupio quidem hominis de ſcriptura bene meriti, cuius eruditionem, & modeſtiam veneror, vt debeo, rationes quàm grauiſſimas videri, tibique ſum author, Peregrine, vt ſi quid occurrit quo nouum pondus accedere poſſe videatur, id quaſi mantiſſam apponas. Peregrinvs. Sanè nihil occurrit, mi Reſtitute, niſi quòd admodum probabile, vel potiùs pene certum eſt mortem Aſtyagis in Danielis adoleſcentiam incidiſſe: cùm autem Cyrus poſt Aſtyagem non plures annis triginta regnarit, & non ſerius quàm anno ſeptimo & viceſimo regni Perſici ceperit Babylonem, Daniel porro ſeruituti mancipatus fuerit anno Ioacimi tertio, annis duodeuiginti ante cladem Sedeciæ, & ſub mortem Aſtyagis adhuc fuerit adoleſcens, profectò neceſſe eſt anni non amplius triginta inter templi conflagrationem, & finem Babylonicæ ſeruitutis effluxerint.

65. Restitvtvs. Putas igitur adoleſcentulum fuiſſe Danielem quo tempore Aſtyages fato conceſſit. Peregr. imò & puerum Daniel 14. v 45. *Cùmque Suſanna duceretur ad mortem, ſuſcitauit Dominus Spiritum ſanctum pueri iunioris, cuius nomen Daniel*, & vbi narrauit Suſannam illius operâ mortis periculo ſubductam, iſta v. 64. ſubtexit. *Et Rex Aſtyages appoſitus eſt ad patres ſuos, & ſuſcepit Cyrus Perſes regnum eius.* Puerum autem etiam παιδάριον puellum vocant Græci: vide igitur, vt optimis eiuſdem Tirini verbis iſta concludam, vtrùm huic ita ſubducto calculo poſſis acquieſcere: Nam ego quæ dixi non niſi diſputandi gratia propoſui: & quia nuſquam firmiùs me pedem figere poſſe ſentiebam. — Qua ætate Daniel Suſannam liberârit.

66. Quæ ſi cui probabilia videntur, probabilis etiam videbitur eorum Chronologia, qui ſeptuaginta Babylonicæ ſeruituris annos à Ioſiæ Iudęorum Regis anno 13. quo Ieremias prophetare cœpit, vſque ad primum annum Cyri Regis computarunt, vt author eſt Euſebius in Chronico, non quidem quòd hos omnes annos Babylonica ſeruitus occuparit: ſed quòd Monarchia Babylonica ſteterit annos ſeptuaginta: in quorum decurſu Iudæi ſubacti ſunt, & vſque ad annum Monarchiæ Babylonicæ ſeptuageſimum ſeruierunt. Quemadmodum Iſraelitæ annis quadringentis & triginta manſiſſe dicuntur in Ægypto, non quòd illic omnes hos annos egerint, ſed quòd manſerint vſque ad annum quadringenteſimum & trigeſimum ab Abrahami vocatione, Deique promiſſionibus euolutum, & Iudith annos 105. manſiſſe dicitur in domo mariti, non quòd ibi omnes hos annos exegerit, ſed quòd centum & quinque totius ætatis annos in domo mariti compleuerit.

67. Sic igitur rationes Chronologiæ noſtræ ſubducimus, ab anno Ioſiæ 13. ad initia Ioacimi anni octodecim: Ioacimus an- 18.
nos vndecim, totidem Sedecias regnauit, 11.
quorum annis viginti duobus tres Iechoniæ menſes implicamus: Sedeciam anno- 11.
rum triginta ſeruitus excepit. E quibus ſi 30.
vnam ſummam feceris, anni ſeptuaginta 70.
colligentur.

X. *Quanti fieri debeat veterum ſcriptorum authoritas apud ſcripturæ interpretes.*

68. REST. Vereor equidem, Peregrine, vel tuâ vel eruditiſſimi Tirini cauſâ poſitos ab vtroque calculos loco ſubmouere, & quoquo modo veſtras conturbare rationes. Quia tamen & ille gratiſſimum ſibi fore teſtatur, nec tibi moleſtum erit, vt ſpero, ſi rei perobſcuræ coner aliquid lucis affundere, audebo veſtrâ illam Chronologiam ad mea ratiocinia reuocare. Et quoniam diiudicatio noſtræ quæſtionis non à noſtris ſolùm, ſed etiam ab externis ſcriptoribus petenda eſt, vt à Beroſo, Megaſthene, Abydeno, Herodoto, Cteſia, Xenophonte, qui vel finem imperii Babylonici, vel initium Perſici literis prodiderunt, priùs ex te ſcire velim quanti ſit apud te momenti veterum illorum authoritas.

Beroſus. 69. PEREG. Verum opinor, Beroſum Chaldæum ſacerdotem, qui paulo poſt obitum Alexandri floruit, verum Megaſthenem Perſam intelligis, non illos fictitios, qui ex Annii Viterbienſis officina ſuperiore ſeculo prodierunt. De quibus vt paucis tibi reſpondeam μέτρον ἐπὶ πᾶσιν ἄριστον. *In re modus optimus omni*, vt neque propter ſolam veterum ſcriptorum authoritatem ſcripturam à vero germanóque verborum ſenſu detorqueas, neq; ſcriptoribus antiquis quoties conciliari ſcripturæ commode poſſunt, tuas ſuſpiciones anteponas. Vt enim, quod Petauius prudéter aduertit lib. 10. de doctrina temp. cap. 2. tolerandum minùs nihil eſt, quàm in antiquiſſimos ſcriptores erroris noſtri culpam inſcitiæque transferre, ita nihil impium magis, & Scaligero dignius quàm ſcripturam obtorto collo rapere in profanorum ſententiam, vt cùm lib. 6. de emendatione temporum pag. 273. à Iechoniæ transmigratione 70. captiuitatis annos exorſus nihil præter inanem coniectutam è Ierem. 29. v. 10. petitam & ſupercilium attuliſſet, & ab eo tempore ad captam à Cyro Babylonem annos duntaxat 60. Beroſi calculis inueniret, ne vel ſuum effatum, vel Beroſi ratiocinia reuocaret, auſus eſt à ſcripturæ diſertis cốceptis verbis authoritate diſcedere.

Abſurda Scaligeri opinio. 70. *Ex Euſebio*, inquit, *Beroſo Chaldæo, Solino eruitur certiſſima capta Babylonis epocha, qui non poteſt eſſe ſeptuageſimus annus captiuitatis. Quid ergo? Iudæi profecto eum annum primum Cyri dixerunt, qui eſt primus ſoluta captiuitatis*: & paulo pòſt, *annus primus Cyri, vt vocat ſcriptura, ita dictus quod primus eſſet ſolutæ captiuitatis, non, quòd primus imperij illius Regis magni.* Quid hoc homine facias tam petulanter inequitante, lectorum ſuorum ceruicibus? Scriptura toties inculcat anno primo Cyri ſolutam eſſe captiuitatem. Egregiè nugatur videlicet: nihil aliud ſignificat, quàm anno ſolutæ ſeruitutis ſolutam eſſe ſeruitutem. Sed apageſis iſtas affanias.

71. Nos in exponenda ſcriptura moderationem hanc putamus eſſe ſeruandam, vt quoties manifeſta ratio contrarium non extorquet, mordicus verbis in proprio natiuóque ſenſu, qui primus occurrit, acceptis hæreamus, in iis quæ aliter, atque aliter ſalua diuini verbi maieſtate accipi poſſunt, noſtris ratiociniis ſcriptorum, qui vel æquales illorum temporum vel ſuppares fuerunt, authoritatem præferamus: vbi autem antiqui ſcriptores vel defecerint vel inter ſe diſſenſerint, tum demum veritatem ſuſpicionibus & lenibus interpretatiunculis rimemur, eúmque è pluribus hiſtoricis anteponamus, qui ad ſcripturam minùs à proprio ſenſu detortam propiùs acceſſerit.

72. De Cyri Perſicæque Monarchiæ primordiis diuerſæ fuerunt antiquorum ſententiæ: eam amplexus eſt Herodotus non quam hominum opinione receptiſſimam, ſed quam vero ſimillimam iudicauit, ὡς ὦν, inquit, Περσέων μετεξέτεροι λέγουσι, οἱ μὴ βουλόμενοι σεμνοῦν τὰ περὶ Κῦρον, ἀλλὰ τὸν ἐόντα λέγειν λόγον, κατὰ ταῦτα γράψω. ἐπιστάμενος περὶ Κύρου καὶ τριφασίας ἄλλας λόγων ὁδοὺς φῆναι. *Ita autem de his ſcribam vt Perſæ quidam narrant, qui res Cyri geſtas verbis auguſtiores reddere nolunt, ſed id, quod res eſt, dicere, gnarus triplicem aliam eſſe de Cyro narrandi viam.* Lib. 1. pag. 46. Græcol. edition. Et ſanè alii Cyrum Aſtyagis nepotem, vt Herodotus & Xenophon, alii hos nullo conſanguinitatis vinculo deuinctos fuiſſe literis prodiderunt. Diuerſæ narrationes de Cyro & regoi Perſici primordiis. Quarum narrationum ſingulæ rurſus diuiduntur, & diſcedunt in duo faſtigia, aiuum à nepote regno exutum ſcribit Herodotus, Xenophon, Cyrum poſt Aſtyagis mortem, ducta in matrimonium Cyaxaris auunculi ſui filia, regnum vel hereditatis, vel dotis nomine accepiſſe. Cteſias Cyrum negat Aſtyagi fuiſſe conſanguinitate coniunctum, eúmque ſcribit Aſtyagi bellum intuliſſe, quem regno deiecerit, eiúſque filiam ſibi vxorem adſciuerit, & ſiue iure belli, ſiue dotis nomine regnum occupatit. Reſtat quartus dicendi modus vt & alienus à regia Medorum familia fuerit, nec Aſtyagi bellum indixerit, ſed deficiente virili prole quæ vel Aſtyagi, vel Dario Medo ſuccederet, propter admirationem

virtutis

virtutis vel adoptione, vel regiæ filiæ coniugio, vel communi Medorum ſuffragio ad regnum fuerit euocatus.

73. Quæ narrationes cùm ſe mutuò collidant, veræ ſimul aut etiam falſæ ſimul eſſe non poſſunt, ſed neceſſe eſt vt Cyrus vel à regia Medorum familia propagatus fuerit, vel ab ea penitus alienus, & vel armis, vel ſine armis ad regnum peruenerit: Quænam autem harum quatuor opinionum ſit veriſſima, non facilè poteſt expediri. Scio quàm difficile ſit brachia, quod aiunt, contra torrentem opponere, & opinionem quę penitus inſederit, altaſque egerit in hiſtoria radices, velle ſtirpitus euellere. *Apud Herodotum patrem hiſtoriæ*, inquit Cicero libro priore de legibus ineunte, *ſunt innumerabiles fabulæ.* Eius tamen de Cyri primordijs hiſtoriam omnis poſteritas excepit: altum de Cteſiæ narratione ſilentium. Cyrum Xenophontis non ad fidem hiſtoriæ ſcriptum, ſed ad exemplum iuſti imperij tradit Latinus Orator: & plerique exiſtimant Cyri παιδείαν aliud eſſe nihil quàm fabellam, vel voluptatis aucupandæ, vel informandæ boni Regis ideæ cauſſâ ſcite confictam.

Epiſt ad Quintum fratrem.

74. Nondum dico, Xenophonti magis, quàm Herodoto vel Cteſiæ, cum ſcriptura conuenire: illud dico magis moratam eſſe Xenophontis orationem, magis ex hominum conſuetudine petitam: in ea nihil eminens, nihil lacunoſum, nullis eam ſcatere miraculis aut inſomniis. At in Herodoto quàm multa præter hominum opinionem! Somniat Aſtyages filiæ ſuæ lotio totam Aſiam inundari, ex eiuſdem vtero pullulare vitem quæ per vniuerſam Aſiam propagetur. Conſulti arioli ex eadem filia nepotem ei futurum, cuius magnitudo prænuntiatur, regnique amiſſionem ei portendi reſpondent. Non video quid in his ſomniis coniectores inducere potuerit vt regni iacturam Aſtyagi putarent imminere, aut quid iam grandis natu metuere debuerit ne quaſi curſor fatigatus ſuccedenti nepoti lampadem tradere cogeretur. ſed fac ita eſſe. Saltem

Xenophontis hiſtoria cum Herodotea & Cteſiana comparatur.

Incluſam Danaen turris ahenea
Robuſtaque fores & vigilum canum
Triſtes excubiæ

Nocturnis ab adulteris muniērat, ne proles ex ea naſceretur: aut ſi nuptum tradenda fuit, alicui Medo nuberet, ne ad aliam gentem regnum totius Aſiæ perueniret. Imo traditur Perſæ viro mediocri.

Herodoti de Cyro narratio improbatur.

75. Quid deinde? filiam grauidam accerſit: natum ex ea puerum iubet interfici: Harpago facinus committitur. Ille veritus matris offenſionem, & quia conſanguineus erat puero, cædem patrare noluit; & cùm occidere puerum, vt iuſſus erat, eumque ſepelire non ſuſtineret, aliam excogitauit viam, qua & ſe matris iræ ſubduceret, & à conſanguinei cęde manus abſtineret. Quid igitur facit homo miſericors, de Aſtyagis filia, quam ob Regis ſenectutem breui regnaturam ſperabat, optimè mereri deſiderans? Bubulcum accerſit: & infantulum, ſicut erat, pannis aureis inuolutum, ἔνθα θηριωδέστατον εἴη τῶν ὀρέων, *vbi mons omnium montium maximè belluis abundaret*, leonibus tigribuſque laniandum iubet exponi. Cùm ecce commodùm, non ſine diuinæ prouidentiæ nutu bubulci coniux, cui Spaco .i. canis nomen fuit, eodem temporis veſtigio mortuum edidit infantem. ille regij pueri veſtibus indutus pro Cyro feris exponitur. Cyrus in domo bubulci educatur, vnde fabula manauit educatum à cane fuiſſe, quam Trogus Pompeius, vt veram narrationem ſuis hiſtorijs attexuit.

76. Quid plura? Puer ruſticellus Rex inter ludentes ſorte delectus, cùm per laſciuiam contumaces flagellis cecidiſſet, & inter cæteros Atembaræ filium; pater ad Regem, ad quem vetere Medorum inſtituto ingredi nefas erat, aut etiam eum videre, ſed per internuntios omnia gerebantur, vt paulo antè tradidit Herodotus: pater, inquam, ad Regem querelam detulit, filium ſuum ſeruilibus verberibus à vili ſeruulo affectum. Quid deinde? Aſtyages rem dignam putauit, quam ipſe per ſeipſum componeret. Accito puero & interrogato, cùm nihil mutato vultu ſe feciſſe vt Regem reſpondiſſet, admiratus conſtantiam, in memoriam ſomnij reſponſique reuocatur. atque ita cùm & vultus ſimilitudo, & expoſitionis tempus, & paſtoris confeſſio conuenirent, nepotem agnouit. Conſuluntur arioli qui Regem à regno deiectum iri prædixerant: reſpondent eum iam periculo eſſe defunctum. Cyrus apud Aſtyagem educatur, & paulo poſt in Perſidem remittitur. Cæterùm Harpago amico ſuo in vltionem ſeruati nepotis, filium eius interfectum, epulandumque patri tradidit: & capite, quod ſeruari iuſſerat, poſt epulas oſtenſo, rogauit ecquid cuius id caput eſſet agnoſceret. is egregiè diſſimulato dolore ſe noſſe reſpondit, nihilque ſibi quod Rex faceret, diſplicere. Cyrus adoleſcit: ab Harpago ſollicitatur: Medis bellum infert. Aſtyages meriti in Harpagum oblitus ſummam belli eidem committit, qui exercitum acceptum ſtatim Cyro per deditionem tradit, & Regis crudelitatem perfidia

defectionis vlciſcitur. Cyrus auum regno deiicit, & Mediam inuadit.

77. Aſtyages Arienam Aliattæ Lydorum Regis filiam, Crœſi ſororem matrimonio ſibi coniunxerat. Crœſus vt leuirum vlciſceretur, & naſcentis imperij Perſici progreſſus impediret, Cyro bellum indixit, & copiis ſuis acie profligatis, in vrbem regiam Sardes ſe recepit. Arx longè muniti ſſima, ea parte capitur quæ omnium erat præruptiſſima, quaque vna parte Meles primus Lydorum Rex leonem è ſua concubina natum, quòd inexpugnabilis videretur, circumferre neglexerat. Venit ciuitas in Cyri poteſtatem: miles neſcio quis ferro Crœſum inuaſerat: ei mutus erat filius, qui gladium videns patris ſui ceruicibus imminentem, tum primum vocem eluctatus militem rogauit ne Crœſum Lydiæ Regem occideret, & hoc primùm effatus per reliquum vitæ tempus locutus eſt expeditè. Eum Cyrus vinctum compedibus ſuper ingentem quam ſtruxerat, lignorum ſtruem imponit, circaque eum bis ſeptem nobilium Lydorum filios infœlicibus ignibus vſtulandos. Sed mutatâ ſententiâ iuſſit ignem extingui, qui cùm iam humanis viribus ſuperari non poſſet, Crœſus ad diuinam opem recurrit, & nubibus è ſumma tranquillitate repente conglobatis, ſubita tempeſtas erupit, aqua vehementiſſima pluit, & rogum extinxit: & paulo pòſt in Babylonios tota belli moles incubuit, qua tandem potitus Cyrus Aſiam obtinuit vniuerſam. Hæc ille: in quorum plurimis non ſolum nullam veritatem, ſed ne veri quidem ſimilitudinem agnoſcas.

78. Si Cteſiam audimus, nulla ſanguinis fuit inter Aſtyagem & Cyrum coniunctio: victus Aſtyages fugit Ecbatana, ſeque in latebras abſtruſit: Cyrus eius generum, filiam eorumque liberos duos in equuleum impactos per cruciatus interrogat, genero, quòd fateri nihil vellet, occiſo, prodit Aſtyages, veritus ne liberi propter ſe grauiùs torqueantur: vinctus craſſis compedibus ad Cyrum adducitur: & tandem ab eo vt patet honoratur. Subnectit multa de Crœſo, quemadmodum Cyro Sardes obſidenti à quodam ſpectro deceptus obſidem dederit filium, quem ille ante oculos patris iuſſit interfici, & mater hanc calamitatem intuita ſeipſam præcipitem è muro deiecit, nec tamen extincta eſt. Vrbs capitur, arx expugnatur, Lydis exanimatis metu quem lignea neſcio quæ Perſarum ſimulacra incuſſerant. Crœſus ad templum Apollinis, confugit, ibi vincitur à Cyro, ſed diuino quodam prodigio, quamuis templo ſigilla circumpoſita eſſent, nemine prorſus vidente, ſemel, iterum, tertiò elabitur. Ad regiam perductus fortiùs vincitur: ſed inter tonitruum fragores, & fulmina rurſum ſolutus eſt, & vix tandem incolumis euaſit. Dicetes hîc Leſtrigonem aliquem aut Polyphemum non Cyrum Cteſiæ narratione deſcribi. οὐχ Ἡροδότῳ δὲ μόνῳ τἀναντία ἱστορεῖ, inquit Phocius, ἀλλὰ καὶ πρὸς Ξενοφῶντα τὸν Γρύλλου ἐπ' ἐνίων διαφωνεῖ. *Non tantùm Herodoto ſcribit contraria, ſed & in quibuſdam à Xenophonte Grylli filio diſſentit.*

Cteſiæ narratio minùs morata.

79. Xenophontem quod attinet, in eo, vti iam diximus, omnia plana ſunt, pura, ſimplex, inaffectata, è communi mortalium ſenſu deprompta narratio. Aſtyages Regi vicino filiam Mandanem nuptum tradit, naſcitur Cyrus, φῦναι ὁ Κῦρος λέγεται, καὶ ᾄδεται ἔτι καὶ νῦν ὑπὸ τῶν βαρβάρων εἶδος μὲν κάλλιστος, ψυχὴν δὲ φιλανθρωπότατος, καὶ φιλομαθέστατος, καὶ φιλοτιμότατος. *fuiſſe Cyrus natura fertur, & hoc etiam tempore à Barbaris decantatur, tum corporis forma pulcherrimus, tum animo humaniſsimus, tum diſciplinæ atque honoris appetentiſsimus.* Talem nimirum eſſe decebat nobiliſſimæ monarchiæ conditorem: cuius dexteram Deus apprehenſurus erat, vt ſubiiceret ante faciem eius gentes, & dorſa Regum verteret, & aperiret coram eo ianuas, & portæ non clauderentur. *Ego*, inquit, *ſuſcitaui eum ad iuſtitiam, & omnes vias eius dirigam, ipſe ædificabit ciuitatem meam, & captiuitatem meam dimittet, non in pretio, neque muneribus.* Quid ni igitur humaniſſimum & liberaliſſimum natura fuiſſe dicamus, cuius liberalitatis & clementiæ, tam multa ſunt in ipſis ſcripturis impreſſa veſtigia?

Lib. 1. ineunte.

Iſaiæ 45.

80. Educatur Cyrus & inſtituitur Perſarum diſciplinis, anno vitæ duodecimo ad Aſtyagem in Mediam à matre deducitur. Ita fieri ſolet. Auum obſequiis & morum ſuauitate demulcet, omnium ſibi conciliat animos, frequentibus venationibus ad artem bellicam eruditur: tandem à patre reuocatur. Et cùm exactis adoleſcentiæ ſpatiis iam vir inter viros eſſe cœpiſſet, Lydis, Aſſyriis, cæteriſque Aſiaticis impreſſionem in Mediam facientibus oblatæ ſunt cauſſæ belli iuſtiſſimæ. Hunc enim Deus non ad iniuriam, ſed ad iuſtitiam ſuſcitauit, vt Iſaias longè antè prædixerat. cap. 45. v. 13. Et quod v. 8. præmiſſum eſt: *Rorate cæli deſuper, & nubes pluant iuſtum: aperiatur terra & germinet ſaluatorem: & iuſtitia oriatur ſimul: Ego Dominus creaui eum:* quidam, quos refert nec improbat Hieronymus *de Cyro Rege laxante captiuos inter-*

Xenophõtis narratio & per ſe probabilis, & ſcripturæ conformior.

pretantur. Et ſi dubitari non poteſt hoc ipſum etiam ad Meſſiam pertinere, cuius ille viuam ſpirantémque ſimilitudinem expreſſerat, vt Deus ipſe teſtatur verſ. 5. *Vocaui te nomine tuo: aſſimilaui te, & non cognouiſti me.* Quæ ſic interpretatur Hieronymus, *Ne putareris eſſe Chriſtus cui aſſimilatus es, & in cuius typum & imaginem præceſſiſti*, &c.

81. Abſit igitur à nobis vt maior Herodoto vel Cteſiæ, quàm Xenophonti vel potiùs ſcripturæ fides habeatur, credatúrque Cyrus auum Aſtyagē regno per ſummam impietatem exuiſſe, & Crœſum, quòd leuiri ſui vices doleret, viuum exurere voluiſſe: cùm præſertim è Daniele cap. 13. v. 65. contrarium manifeſtiſſimè colligatur. *Et Rex Aſtyages*, inquit, *appoſitus eſt ad patres ſuos, & ſuſcepit Cyrus Perſes regnū eius.* Dat illi Deus *theſauros abſconditos*: Reges Aſiæ ſubiugantur: Sardes obſidentur: capitur Crœſus: &, ſi Xenophontem audimus, humaniſſimè tractatur. Victor in Babylonem, belli caput & cauſſam arma conuertit: in vrbem nocturna impreſſione graſſatur, ἐπειδὴ ἑορτὴν τοιαύτην ἐν Βαβυλῶνι ἤκουσεν οὖσαν, ἐν ᾗ πάντες οἱ Βαβυλώνιοι ὅλην τὴν νύκτα πίνουσι καὶ κωμάζουσι: *Cùm audiſſet eiuſmodi feſtum eſſe Babylone, in quo Babylonij omnes totam noctem vino & comeſſationibus indulgent.* Hoc ipſum Iſaias cap. 21. verſ. 5. vaticinatus fuerat. *Pone menſam, contemplare in ſpecula comedentes & bibentes: ſurgite principes, arripite clypeum.* Quæ tantum non iiſdem verbis à Xenophonte geſta narrantur, οἱ δ' ἐπὶ τὰς φύλακας ταχθέντες ἐπεισπίπτουσιν αὐτοῖς, πίνουσι πρὸς φῶς πολύ. *Qui verò aduerſus vigiles erant conſtituti, in eos irruunt bibentes ad multam lucem.* & paucis interiectis de Principibus à cœna ſurgentibus & arma rapientibus. Perſæ, inquit, in regiam irrumpentes, ἀφικνοῦνται πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ ἤδη ἑστηκότα αὐτὸν, καὶ ἐσπασμένον ὃν εἶχεν ἀκινάκην εὑρίσκουσι. *Ad Regem veniunt, & hunc iam ſtantem ſtricto acinace, quem habebat, inueniunt.*

82. Eadem nocte interfectus eſt Balſaſar, *Rex Chaldæus*, vt narrat Daniel. c 5. exeunte, de quo initio capitis iſta præmiſerat. *Balſaſar Rex fecit grande conuiuium optimatibus ſuis mille, & vnuſquiſque ſecundum ſuam bibebat ætatem. Præcepit ergo iam temulentus vt afferentur vaſa aurea & argentea, quæ aſportauerat Nabuchodonoſor pater eius de templo quod fuit in Ieruſalem, vt biberent in iis Rex, & optimates eius, vxoréſque eius, & concubinæ.* Nec Regis mortem tacuit Xenophon, ſed vna narratione coniunxit ἑαλωκυῖαν τε τὴν πόλιν, καὶ τὸν βασιλέα τεθνηκότα, *& vrbem captam, & Regem mortuum.* Cyrus vrbe capta dimiſit equites per vicos ciuitatis quibus præcepit eos qui foris deprehenſi fuiſſent, occidere: τοὺς δ' ἐν ταῖς οἰκίαις κηρύττειν τοὺς συριστὶ ἐπισταμένους ἔνδον μένειν, *& edicere eos qui Syriace loqui ſcirent, domi ſe continere.* Quibus videri poſſit in ipſa vrbis inuaſione Iudæorum, qui Hebraice loquerentur, ſalutis habuiſſe rationem. Sed nihil affirmo, quòd verba Xenophontis poſſimus in alium etiam ſenſum deflectere.

83. Primo quoq; tempore vocatis ad ſe magis ſiue ſapientibus, ὡς δορυαλώτου τῆς πόλεως οὔσης, ἀκροθίνια τοῖς θεοῖς, καὶ τεμένη ἐκέλευσεν ἐξελεῖν. *Iuſſit vt ex vrbe bello capta primitias & delubra diis immortalibus eligerent.* Quis dubitat inter illos ſapientes vocatum eſſe Danielem, qui occaſione bene vſus exhibuerit Iſaiæ de Cyro prophetiam, eúmque ad veri Dei cognitionem deduxerit, qui hactenus eum à quo manu deducebatur, & ad Chriſti ſimilitudinem formabatur, non cognoſcebat? Qui, vt primùm poſt mortem Darij Medi (quiſquis ille fuit) factus eſt totius Aſiæ monarcha, propoſuit edictum; & vt cum ſcriptura loquar, *Traduxit vocem in omni regno* Eſdr. 1.c.1. v.2.
ſuo, etiam per ſcripturam dicens: Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cœli, & ipſe præcepit mihi, vt ædificarem ei domum, quæ eſt in Ieruſalem, & protulit vaſa templi Domini quæ tulerat Nabuchodonoſor de Ieruſalem, verſ. 7. Quæ, ni fallor, ſunt illa ἀκροθίνια, ſpoliorúmque primitiæ ex omni præda diis exemptæ. ac proinde Hieronymus in Iſaiam lib. 12. exeunte, meritò Xenophontis hiſtoriam non vt ſcatentem fabulis reiecit, ſed vt ſcripturæ maximè conſentaneam ſuo ſuffragio comprobauit. *Legamus*, inquit, *Xenophontis octo librorum Cyri maioris hiſtoriam, & prophetiam Iſaiæ cernemus expletam. Quæ enim ciuitas illi non patuit? Quis non Regum terga ſubiecit? qui muri priùs inexpugnabiles non illius ob-* Lib. 1. ad Quintum frat. ep. 1.
ſidione ſubuerſi ſunt? Quare quod *Cyrus ille à Xenophonte non ad hiſtoriæ fidem ſcriptus* dicitur, *ſed ad effigiem iuſti imperij*, ſic interpretor non quòd Xenophon hiſtor. ex toto confixerit, ſed quo adiecerit nonnullas orationes & præcepta, quæ ad inſtitutionem optimi principis pertinebant.

84. Habes de tota re quid ſentiam? in rebus dubiis & controuerſis, quæque ſalua ſcripturæ luminíſque naturalis maieſtate, diſputari poſſunt in vtramque partem, nullam eſſe coniecturam aut ſuſpicionem re- Recapitulatio.
centiorum quæ veterum traditioni præponderet: cùm aperta ſunt ſcripturæ verba,

ſcriptores antiquos, quamuis omnes inter ſe conſentiant, haudquaquam ſcripturæ præferendos, ſed vel benigna, vt vocant, interpretatione conciliandos, vel omnino deſerendos: ſi diſſideant inter ſe, eum cæteris anteponendum qui propiùs ad ſcripturæ ſecundum natiuam verborum proprietatem acceptæ mentem acceſſerit: in Cteſia & Herodoto circa res à Cyro geſtas multa repetiri quæ neque ſatis inter ſe cohæreant, & vel hominum moribus, vel ſcripturæ conueniant: in Xenophontis narratione nihil eſſe vel lumini naturali, vel propheticis hiſtoriiſque ſacris contrarium: ac proinde eum in iis quæ Cyrum ſpectant, & initia Perſicæ monarchiæ, cæteris hiſtoricis præferendum videri. Nunc illud expecto, mi Reſtiture, vt meam, vel potiùs doctiſſimi Tirini Chronologiam ad tuos calculos exigas, computeſque annos illos ſeptuaginta Babylonicæ ſeruitutis.

XI. *Quod principium quis finis annorum* LXX. *Babylonicæ ſeruitutis.*

85. RESTIT. Annos ſeptuaginta Babylonicæ ſeruitutis tum alij prophetæ, tum Ieremias, imprimis idem tidem inculcant: vt cap. 25. verſ. 11. *Et erit vniuerſa terra hæc in ſolitudinem & in ſtuporem: & ſeruient omnes gentes iſta Regi Babylonis ſeptuaginta annis: cùmque impleti fuerint ſeptuaginta anni, viſitabo ſuper Regem Babylonis, & ſuper gentem illam, dicit Dominus, iniquitatem eorum, & ſuper terram Chaldæorum, & ponam illam in ſolitudines ſempiternas.* & cap. 29. verſ. 10. *Cùm cœperint impleri in Babylone ſeptuaginta anni, viſitabo vos, & ſuſcitabo ſuper vos verbum meum bonum, & reducam vos in locum iſtum.*

Vnde porro deducendi ſint anni captiuitatis, vbi finiendi, controuerſia eſt, iam inde à primis Eccleſiæ temporibus admodum ventilata. Quæ quidem quæſtio, inquit Scaliger lib. 6. de emend. temp. ex hominum potiùs altercationibus, quàm ex rei ipſius obſcuritate nata eſt. Disertè enim à Iechonia capto eam orditur Ieremias cap. 29. comm 10. ſpondens Iudæis qui cum Iechonia abducti fuerant, reditum in patriam poſt ſeptuaginta annos vertentes. Quæ cùm per ſe clariſſima ſint, tamen inuenias qui velint ἀσαφῆ λόγιον ἐν μαντείᾳ, quaſi illis obſcurè loquatur propheta.

pag. 174.

Opinio Scaligeri.

86. Hæc ille. Sed ne quid grauiùs dicam, ſuo more. Scripſit enim Ieremias eam epiſtolã: *Poſtquam egreſſus eſt Iechonias Rex & domina, & eunuchi, & principes Iuda, & Ieruſalem, & faber, & incluſor de Ieruſalem.* Sed non ad eos duntaxat qui cum Iechonia migrauerant, epiſtolam deſtinauit. conceptis enim verbis eam miſiſſe dicitur, *ad reliquias ſeniorum tranſmigrationis, & ad ſacerdotes, & ad prophetas, & ad omnem populum quem traduxerat Nabuchodonoſor de Ieruſalem in Babylonem.* Multos autem ante Iechoniam, anno tertio Ioacimi, & inter cæteros Danielem, Ananiam, Miſaelem, & Azariam traduxerat. Ab hoc igitur anno potiùs, ſi quid Ieremiæ locus euincit, captiuitatis initium debemus accerſere.

verſ. 2.

Verſ. 1.

87. Hoc igitur emiſſo paucis Euſebium audiamus, *Colligitur*, inquit, *omne tempus captiuitatis Iudæorum, qui ſecundum quoſdam à tertio anno Ioacim vſq; ad viceſimum annum Cyri Regis Perſarum computantur. Porro ſecundum alios, à Ioſiæ Iudæorum Regis anno decimo tertio, ſub quo Ieremias prophetare cœpit, vſque ad primum annum ſupradicti Cyri Regis. Deſolationis verò templi ſub Dario Rege complentur anni ſeptuaginta.* Hæc ille.

Antiquorum ſententiæ duæ.

88. Sed iam, ſi placet, certum ſtatuamus captiuitatis finem, vt inde quaſi noſtra veſtigia relegentes ad initium veniamus. Certum eſt anno primo Cyri ſolutam eſſe Babylonicam captiuitatem, 2. Paralip. cap. 36. verſ. 21. *Si quis euaſerat gladium, ductus in Babylonem ſeruiuit Regi & filijs eius, donec imperaret Rex Perſarum, & compleretur ſermo Domini ex ore Ieremiæ: & celebraret terra Sabbata ſua: cunctis enim diebus deſolationis egit Sabbatum, vſquedum complerentur 70. anni. anno autem primo Cyri Regis Perſarum*, &c. Et ipſe Ieremias 25. liquidò demonſtrat finem Babylonicæ ſeruitutis cum Imperij Babylonici fine concurrere: *Cùmque impleti fuerint 70. anni, viſitabo ſuper Regem Babylonis*, &c. Zacharias autem anno ſecundo Darij Regis aliter deſolationis annos ſeptuaginta numerauit, cap. 1. verſ. 12. *Domine exercituum, vſque quo tu non miſereberis Ieruſalem, & vrbium Iuda, quibus iratus es? iſte iam ſeptuageſimus annus eſt.*

89. Scio quod nonnulli reſpondeant hæc per interrogationem dici hoc pacto: iſtéve eſt annus ſeptuageſimus, quo te captiuitatem noſtram laxaturum eſſe promiſeras? imò iampridem effluxit & tamen adhuc templum in ſuis ruinis iacet. Sed profecto aliud eſt, ſcripturam purè, vt ſonat, interpretari, aliud tricas & ſpinas conuoluere: ſatiſque propheta ſignificat hac particula *iam* loqui ſe de anno ſeptuageſimo

non ita pridem inchoato. & biennio poſt hos annos inculcat quaſi proximè completos, cap 7.v.5. *Cùm ieiunaretis, & plangeretis in quinto & ſeptimo. per hos ſeptuaginta annos, nunquid ieiunium ieiunaſtis mihi?* Cùm igitur duos annorum ſeptuaginta fines inter ſe diuerſos, annum primum Cyri & Darij Hyſtaſpis, ſecundum è ſcriptura certos habeamus, & neceſſe ſit eos è diuerſis initiis accerſere, inter quæ tantum temporis intercedat, quātum inter fines vtriuſque ſiue captiuitatis, ſiue deſolationis interfluit, videndum paucis quantum temporis inter primum Cyri Regis annum, & Darij ſecundum intercedat.

90. Annum Cyri primum ſcriptura vocat non illum quo regni Perſici gubernaculis admotus eſt, ſed quo ſubactis circumquaque vicinis gentibus, & adpoſtremum capta Babylone Aſiam obtinuit vniuerſam. Annus primus Cyri. Quod & ex eo liquet quòd ante captam Babylonem neque vaſa reſtituere potuit, neque Iudæos in patriam dimittere, & hanc præfationem edicto ſuo præſcripſit: *Hæc dicit Cyrus Rex Perſarum: omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cœli, & ipſe præcepit mihi vt ædificarem ei domum in Ieruſalem.* Conſtat apud omnes ineunte Olympiade quinquageſima quinta Cyrum Perſis imperare cœpiſſe, quod Africanus apud Euſebium lib. 10. προπαρασκ. Diodori, Thalli, Caſtoris, Polybij, Phlegontis authoritate confirmat: pag. 287. Græc. edit. conſtat etiam eum annis vel vndetriginta, & ait Herodotus, vel, vtalij paſſim, triginta regni Perſici gubernacula tenuiſſe: ſed quoto regni ſui anno ceperit Babylonem non perinde conſtat.

91. Xenophon lib. 8. μάλα δὴ πρεσβύτης ὢν ὁ Κῦρος ἀφικνεῖται εἰς Πέρσας τὸ ἕβδομον ἐπὶ τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς. *Iam admodum ſenex venit in Perſas anno ſeptimo imperij ſui.* ibique ſignificat eum paulo pòſt hominem exuiſſe. Canon ille à Nabonaſſaro ad mortem Alexandri nomina tempúſq; Regum Babylonicorum pertexens Cyro tribuit annos nouem, quibus, opinor, vnum Darij Medi annum inuoluit, neque videtur à Xenophonte magnopere diſſidere. hinc liquet anno Cyri circiter vigeſimo captam eſſe Babylonem, Darium quem Xenophon Cyaxarem appellat, vnum aut alterum annum ibi regnaſſe, vt Cyrus eius ſucceſſor poſt Darium Medum ſolus & totius Aſiæ monarcha annos præter propter octo regnauerit. His adde Cambyſis & magorum ſolidos octo ex Herodoti, & omnium, excepto Tirino, Chronologorum ſententia, & annos Darij duos (quorum ſecundo viceſima & quarta die vndecimi menſis nondum repetitam fuiſſe templi ſubſtructionem querebatur Zacharias, & iam ſeptuageſimum deſolationis annum eſſe dicebat) hos, inquam, numeros in vnam ſummam collige, habebis annos octodecim inter initia Cyri, & templum Darij iuſſu inſtauratum euolutos.

92. Quæ ſunt autem duæ captiuitates inter quas annos duodeuiginti numeremus? Ioacimus anno regni ſui quarto, qui Nabuchodonoſori primus fuit, captiuus Babylonem abductus eſt, vt patet è dictis, & collatis Danielis ac Ieremiæ teſtimoniis aperiſſime comprobatur: anno autem Nabuchodonoſoris decimo octauo Sedecias cum aliis octingentis tranſlatus eſt, vt patet è Ieremia cap. 52. quem liber quartus Regum decimum nonum appellat. Igitur inter vtramque captiuitatem anni numerantur octodecim, ac proinde quemadmodum Zacharias ab excidio templi de cuius reſtauratione tum agebatur, annos ſeptuaginta deduxit, ita Ieremias anno quarto Ioacimi prædicens Nabuchodonoſoris aduentum, & imminentem Iudæis ſeruitutem non aliunde debuit, aut etiam potuit, annorum ſeptuaginta caput accerſere.

93. Sed quid agimus? quæritur vnde duci debeant anni Babylonicæ ſeruitutis Ieremiæ vaticiniis adeo celebratæ. Quid eſt aliud quàm quærere illius, quæ prædicebatur, captiuitatis initium? quid eſt porro captiuitatis initium, quàm illa captiuitas, quæ reliquas omnes antecedit? Vnde niſi à Ioacimi ſeruitute annos illos ſeptuaginta numeraret? ab anno decimo tertio Ioſiæ? Ridiculum eſt. Quod enim ſeruitutis & captiuitatis toto Ioſiæ regno veſtigium? à captiuitate Iechoniæ, aut exordio templi quo tempore Sedecias oculis effoſſis, Babylonem abductus eſt; Ne hoc quidem dici poteſt. Cùm enim in eo totus eſſet Ieremias vt Iudæis duritiam cordis exprobratet, eos territurer, &, vt Hebræi loquuntur, minis ab anno decimo tertio Ioſiæ toties intentatis ſigillum apponeret, non debuit orationem lenire, nihil è ſeruitutis annorum numero deducere, deduxit autem annos octodecim, ſi à clade Sedeciæ ad laxatam captiuitatem anni ſeptuaginta numerantur.

94. Quid? quòd Beroſus ille Chaldæus ſacerdos è vetuſtis annalibus Babyloniorum texens hiſtoriam noſtræ Chronologiæ citra controuerſiam ſuffragatur? Nabuchodonoſor, inquit, apud Ioſephum lib. 1. in Appionem; & apud Euſebium libr. 9. præparat. exeunte μετήλλαξε τὸν βίον βεβασιλευκὼς ἔτη μγ΄. *è vita deceſſit, cùm regnaſ-*

Nabuch. & ſucceſſo. rum anni.

ſet annos tres & quadraginta. Videri quidem poſſit vno ſaltem anno à rationibus ſcripturæ diſcedere. Nam annus à capto Iechonia ſeptimus & trigeſimus cum anno Euilmerodachi qui regnum excepit, primo componitur 4. Reg. cap. 24. verſ. 27. & Ieremiæ 52. verſ. 31. quibus ſi ſeptem annos ante captum Iechoniam lapſos adieceris, habebis annos quadraginta quatuor expletos. Euilmerodachus ſucceſſor à leuiro ſuo Nerigliſaro ἀνῃρέθη βασιλεύσας ἔτη β'. *è medio ſublatus eſt cùm duos regnaſſet annos* ipſe Nerigliſſarus regnum inuaſit, & ἐβασίλευσεν ἔτη δ'. *annos quatuor regnauit.* Huius filius, qui Laboroſſarchodus apud Ioſephum, Chabaoſſoarachus apud Euſebium nominatur, ἐκυρίευσε τῆς βασιλείας παῖς ὢν μῆνας ἐννέα. *regni potitus eſt menſibus nouem.* Sed eo per optimatum factionem interempto Nabonnidus Babylonius communi coniuratorum ſuffragio in Regem electus eſt. ἔτους δὲ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐν τῷ ἑπτακαιδεκάτῳ ἔτει. cùm regnaret annum iam decimum ſeptimum, Cyrus, cùm iam reliquum omne regnum ſubegiſſet, ad Babylonem acceſſit, & victor collatis ſignis vrbem obſedit, eámque cepit, & Regem ipſum redegit in poteſtatem. Habes igitur à primo Nabuchodonoſoris anno, quo Ioacimus vinctus catenis Babylonem abductus eſt, ad obſidionem Babylonis, annos ſexaginta ſeptem, & menſes nouem; cuius expugnationi ſi menſes quindecim adſcribas, inuenies primum captæ Babylonis annum cum ſeruitutis Iudaicæ ſexageſimo nono concurrere.

95. Cæterùm etſi tuorum argumentorum ſolutionem aliò differre decreueram, non poſſum tamen hoc loco duo præterire. Ais æram Nabonaſſaris infallibilem eſſe horum temporum indicem. Negare non
21 poſſum. Ais Ptolomæi calculis inter an-
21 num Nabopolaſſaris quintum, & ſeptimum
Cambyſis annos octo & nonaginta computari. Fateor. Ais hanc ſummam ex annis
45 vltimis Nabopolaſſaris vno & viginti, è to-
3 tidem annis Nabulaſſaris, ex quadraginta
3 quinque Nabuchodonoſoris magni, ex tri-
5 bus Balthaſaris, tribus monarchiæ Cyri,
98 quinque Cambyſis, quibus ſolus regnauit,
exiſtere. Hoc verò eſt, quod non ſolùm nego, ſed etiam pernego. Nam quod Nabo-pol-laſſarum à Nabolaſſaro diuerſum facis, perinde facis atque ſi Marcum Tullium Ciceronem, à Marco Cicerone diſtingueres. Vt enim hic vna & eadem Tullii perſona modò duobus modò tribus vocabulis denotatur, ita Nabo-pol-laſſar è tribus nominibus conflatum eſt. confe-

rantur inter ſe Ioſephus & Euſebius, cùm vterque Beroſi verba proferat. vnum & eundem Nabuchodonoſoris magni patrem alter Nabopolaſſarem, alter Nabolaſſarem appellat

96. Atenim in quibuſdam exemplaribus anni viginti quinque Nabopollaſſari tribuuntur. Quis non videt plerumque mendum in numeros irrepere? etiam in quibuſdam codicibus εἴκοσι ἐννέα, viginti nouem ſcriptum reperitur. Tres igitur Nabolaſſaros faciamus, quorum vnus annos εἴκοσι ἕν, alter εἴκοσι πέντε, tertius εἴκοσι ἐννέα regnauerit. Vnde igitur certam Nabonaſſaris epocham capiemus? Ezechiel initio ſuæ prophetiæ: *Et factum eſt*, inquit, *in triceſimo anno*, &c. *ipſe eſt annus quintus tranſmigrationis Regis Ioachin.* quod non ſolùm Scaliger, ſed etiam ipſe Tirinus, Cornelius, aliique viri ſanè doctiſſimi de æra Nabolaſſaris, qui Nabuchodonoſoris magni pater fuit, exponunt. Neque verò conueniebat vt Ezechiel in tranſmigratione Babylonis, aliunde quàm à publica Regum Babyloniorum epocha & tranſmigratione Regis Iudæorum prophetiæ ſuæ tempora computaret. Annus autem tranſmigrationis quintus Nabuchodonoſoris magni duodecimus fuit, quos annos duodecim, ſi à triginta deduxeris, inuenies Nabopolaſſaris epocham annis octodecim antiquiorem Nabuchodonoſoris magni primordiis, & anno quarto Ioacimi.

97. Neque verò Beroſi ſcita reſcindimus, ſed ſiue Nabopollaſſar annos vnum & viginti, ſiue viginti quinque, ſiue vndetriginta regnauit, eius æram putamus, non à regni primordiis, ſed à capta Niniue, fundatóque Babyloniorum imperio conſurgere, quemadmodum Auguſti tempora frequenter non ab eius triumviratu, ſed à pugna Actiaca computantur. Iam ſi octodecim Nabopoll. annis quinque detraxeris, inuenies illam lunæ defectionem (quam Scaliger lib. 5. & Petauius lib. 9. de doctr. temp. cap. 58. conſentiunt in annum periodi Iulianæ quater milleſimum nonageſimum tertium incidiſſe, vnde ad ſeptimum Cambyſis annum nonaginta & octo numeramus) inuenies, inquam, illam lunæ defectionem annis tredecim antiquiorem ca-
ptiuitate Ioacimi. Iam ſi annos tredecim 13
ante captiuitatem & primum Nabucho- 8
donoſoris elapſos, octo monarchiæ Cyri, 7
ſeptem Cambyſis è nonaginta & octo ſub- 28
duxeris, ſupererunt anni ſeptuaginta Baby-
lonicæ ſeruitutis. 98
98. Vel illud quàm lepidum quòd con- 28
tra mathematici canonis & Xenophontis 70

authoritatem Cyri monarchiam triennio circumſcribis? quo hæc authore proferuntur? quo ratiocinio colliguntur? Nullum opinor, adferri poterit aliud huius rei veſtigium, niſi quòd Daniel cap. 10. verſ. 1. verbum ſibi quoddam factum fuiſſe dicit *anno tertio Cyri Regis Perſarum*. quaſi verò, quia Daniel non vltra progreſſus eſt notandis temporibus, neceſſe ſit hoc anno tertio Cyri mortem contigiſſe. Quid? quod Cambyſi annos duntaxat explicitos quinque tribuis, quem omnes cum Herodoto annos ſeptem & menſes quinque regnaſſe conſentiunt? imò & Ptolemæus eclipſin lunarem eius anno ſeptimo conſignat. Ecquid in æra Nabonaſſari cùm ſingulorum Regum anni computantur, aliter quàm Chronologicè & explicitè computari debent, præſertim à Ptolemæo Mathematicorum non peſſimo? Quare etſi probabiliſſimum iudico, quod aiunt Hebræi, eum eſſe Aſſuerum maritum Eſther, & annis quatuordecim regnaſſe, ſic intelligendum eſt, vt annis circiter ſeptem cum patre: ſeptem & quinque menſes poſt obitum patris regnauerit, poſt cuius obitum ad Darium Hiſtaſpis fratres magi per menſes ſeptem imperium tenuerunt. Quòd ſi Nabuchodonoſorem inter & Cambyſem anni ſex duntaxat intercedunt, & eorum tres Balſaſar, quem eundem Euilmerodach eſſe defendis, tres item Cyrus occupauit, quis tandem locus Dario Medo relinquetur, qui Balſaſaris regnum, vt è Daniele compertum eſt, excepit?

99. Sed, vt ad alterum argumentum è duobus quorum hoc loco ſolutionem occupare ſtatueram, gradum faciamus, ais tuos eſſe Patres Auguſtinum, Hieronymum, Clementem, Alexandrinum, omnes omnes, qui finem captiuitatis ad annum Darij ſecundum contulerunt: cùm enim è communi ſententia, quam illi ſine dubio ſequebantur, Cyrus annos triginta, Cambyſes & Magi fratres octo, Darius duos, ante ſeruitutis finem, regnauerit, non ſuperſunt plures annis triginta inter templi conflagrationem, & annum Cyri primum euoluti. Re igitur apſe vobiſcum ſentiunt annos illos ſeptuaginta, qui anno Cyri primo finem habuerunt, ab anno Ioſiæ decimotertio, qui ante Sedeciæ cladem quadrageſimus fuit, eſſe numerandos. Hæc, opinor vis eſt vaticinationis tuæ. Cui paucis vt reſpondeam, non illi ſolùm ſed etiam ego ipſe magnopere contendo ab excidio templi ad annum Darij ſecundum ſeptuaginta ruinæ ſiue deſolationis annos eſſe computandos; nec aliter explicari poſſe Zachariam: Neminemque adeo Sanctorum Patrum extitiſſe, qui Cyrum dixerit trigeſimo poſt Sedeciæ calamitatem anno Babylonijs imperaſſe, vel ſoluiſſe captiuitatem, & vaſa templi reddidiſſe, aut etiam Cyrum Iudæis poſtliminiò reſtitutis, annis triginta fuiſſe ſuperſtitem.

100. Peregr. Imò, mi Reſtitute, concepta ſunt Hieronymi verba in Ezechielem cap. 4. qui illud explicans, *Aſſumes iniquitatem domus Iuda quadraginta diebus. Diem pro anno, diem, inquam, prò anno dedi tibi.* claris diſertiſque verbis, *triceſimo autem*, inquit, *deſolationis templi anno Cyrus regnauit in Perſis.* Et paulo pòſt: *à primo anno Iechoniæ, quando magna pars Ieruſalem tranſlata eſt in Babylonem, vſque ad primum Cyri Regis Perſarum annum, qui deſolationis templi erat annus triceſimus, ſupputantur anni quadraginta, ſub quo Iudæorum laxata captiuitas, & libertas populo reddita.* Hieronymi ſententia. Vides quàm perſpicuè, quàm disertè annos triginta numerarit. Restitvt. Video quidem, Peregrine. Verùm hic annorum numerus non ab excidio templi ad primum Cyri Babyloniorum Regis annum laxatamque à Cyro captiuitatem, quod diſputationis noſtræ caput erat, ſed ad eum annum quo Cyrus regnauit in Perſia, perducitur. quemadmodum enim verbis, quæ proximè antecedunt. *Sicut igitur in Iſrael, hoc eſt decem tribubus, à Phacee Rege Iſrael ſub quo Salmanaſſar Iſraelitici populi multa vaſtauit, vſque ad quadrageſimum annum Aſſueri ſupputamus annos trecentos nonaginta, quando vniuerſi Iudaici populi perſecutio mitigata eſt:* Explicata. non intelligit annos Artaxerxis Mnemonis (ſi modo is eſt, vt ille putat, Aſſuerus Eſtheris maritus) quadrageſimo Aman oppreſſum: quod è ſcriptura conſtat Eſther 3. anno Aſſueri duodecimo contigiſſe. ita v. 7. cùm annos triginta numerat à calamitate Sedeciæ ad primum Cyri Perſarum Regis annum, *ſub quo Iudæorum laxata captiuitas*, non ſignificat eo anno quo Cyrus Perſici regni gubernaculis admotus eſt, ſeruitutem eſſe laxatam. Neceſſe eſt enim priùs Babylone potitus fuerit, quàm vaſa redderet, Iudæoſque dimitteret. Quod anno Perſici regni circiter viceſimo factum cùm demonſtrant canon Mathematicus & Xenophon, tum Patres apud Euſebium literis prodiderunt.

101. Certè Ioſephus lib. 1. in Appionem pene medio, cùm è Beroſo annos Nabuchodonoſoro quadraginta tres, Euilmerodacho duos, Nerigliſſaro quatuor, Laboroſſarchodo menſes nouem, Nabonido annos ſeptemdecim tribuiſſet, iſta ſub-

texuit, quæ in tranſlatione Latina mirum in modum corrupta ſunt. ταῦτα σύμφωνον ἔχει ταῖς ἡμετέραις βίβλοις ὧν (lege ἣ) ἀλήθειαν· γέγραπται γὰρ ἐν αὐταῖς ὅτι Ναβουχοδονόσορος ὀκτωκαιδεκάτῳ τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἔτει, τὸν παρ' ἡμῖν ναὸν ἠρήμωσε. καὶ ἦν ἀφανὴς ἐπὶ ἔτη πεντήκοντα· δευτέρῳ δὲ τῆς Κύρου βασιλείας ἔτει τῶν θεμελίων ὑποβληθέντων, δεκάτῳ πάλιν τῆς Δαρείου βασιλείας ἐτελέσθη. *Hæc conſonam habent noſtris ſcripturis veritatem. In his enim ſcribitur Nabuchodonoſorum anno regni ſui duodeuiceſimo templum diruiſſe, quod deſolatum eſt annis quinquaginta. ſecundo verò Cyri Regis anno iactis fundamentis rurſum decimo Darij perfectum eſt.* ſexto dicere debuit, vt liquet è primo Eſdræ c. 6. v. 15. Sed id hoc loco non agitur: illud agitur vtrùm Ioſephus inter templi conflagrationem, vt datum à Cyro Iudæis poſtliminium annos quinquaginta plures an pauciores numerarit.

102. Adſtipulatur Ioſepho Theophilus Antiochenus omnium pene Theologorum Chriſtianorum antiquiſſimus lib. 3. ad Autolycum exeunte, dum à templi excidio ad ſolutam à Cyro ſeruitutem numerat annos quinquaginta, ſeptuaginta verò ad templum anno Darij ſecundo cœptum inſtaurari. Adſtipulantur omnes qui hos annos ſeptuaginta, vt author eſt Euſebius, à tertio anno Ioacim ad annum Cyri viceſimum computarunt. & ne illi quidem, ſi rationem temporum ſpectes, refragantur qui ab anno Ioſiæ decimo tertio, ad initium Cyri in Perſide regnantis annos ſeptuaginta numerarunt. Quamuis in eo deceptus eſt Africanus aliique fortaſſe nonnulli, quòd anno regni Perſici primo rati ſunt à Cyro ſolutam eſſe Babylonicam ſeruitutem.

103. Ac videſis quàm concinnè tota captiuitatis Chronologia per Sabbatum decies replicatum, id eſt, per annos ſeptuaginta proceſſerit. Ieremias inter cæteros Prophetas, tanquam peculiaris Dei miniſter, prænuntiandam populo cladem enixè proprieque ſuſcepit: Elegit Dominus Chriſtum ſuum Cyrum & eius apprehendit dexteram, vt eum per multas victorias quaſi manu deduceret ad depellendam à populo ſuo ſeruitutem. Ab anno Ioſiæ decimo tertio, quo Ieremias virgam vigilantem & ollam ſuccenſam vidit, impendentemque populo calamitatem prędicare cœpit, ad Cyrum, anni ſeptuaginta numerantur. A tertio anno Ioacim, quo captiuus Babylonem abductus eſt, ad ſolutam à Cyro captiuitatem anni ſeptuaginta. A tranſmigratione Iechoniæ, vt mihi quidem probabiliſſimum videtur, ad Eſtheris nuptias, alterum libertatis Iudaicæ caput, anni ſeptuaginta. à templi conflagratione ad annum Darij ſecundum, quo templum ædificari denuò cœpit, anni ſeptuaginta. à viceſimo tertio Nabuchodonoſoris anno, quo contigit omnium poſtrema captiuitas, ad templi ſubſtructionem anno Darij ſexto perfectam, anni totidem. totidem à nuptiis Eſtheris ad annum ſeptimum Artaxerxis Longimani, quo anno miſſus eſt in Iudæam Eſdras cum ampliſſima poteſtate & muneribus *quæ Rex & conſiliatores eius obtulerunt Deo Iſrael.* &c. & vniuerſis Sacerdotibus & Leuitis, & cantoribus, & ianitoribus, & reliquis templi miniſtris indulta eſt vectigalis, tributi, & annonę immunitas. Ab anno Darij ſexto, quo templum inſtauratum eſt, ad viceſimum Artaxerxis, quo muri Ieruſalem cicatrix obducta eſt, anni Darij triginta ſuperſunt, Xerxis viginti, Artaxerxis totidem, e quibus ſi hebdomadem vnam conflaueris, omnino ſeptuaginta colligentur.

Anni 70. captiuitatis.

1. Eſdr. 7.

1. Eſdr. 3.
2. Eſdr. 4.

104. Vides igitur tum ſeruitutem, tum libertatem per annos ſeptuaginta decurrere, vt *compleretur ſermo Domini ex ore Ieremiæ, & celebraret terra ſabbata ſua: cunctis enim diebus deſolationis egit ſabbatum, vſquedum complerentur ſeptuaginta anni.* Quod ſic equidem intelligendum puto, quaſi tot annos terra manſerit inculta quot annos ſabbaticos Iudæi à primo terræ Chanaanitidis ingreſſu celebrare neglexerant vt hæc ipſa ſeptuagenarij numeri toties recurrentis concinnitas magnum videri poſſit indicium repertæ veritatis.

Quomodo terra promiſſionis dicitur Sabbata ſua celebraſſe.

XII. *Digreßiuncula de Eſther.*

105. PEREGR. Penè rationibus extorques, mi Reſtiture, vt tibi de cæteris acquieſcam: & iam mihi poſſe videor rationes à Tyrino propoſitas explicare, vnũ tamen eſt quod expedire facile non poſſim. Cùm, vt Saliani verbis vtar, vix vllus Perſarum Regum fuerit, cui non aliqui ſcriptores Eſtherem connubio ſociarint, quæro cur repudiatis cæteris Cambyſem anteponas. cùm præſertim nec pauca nec leuia ſint quibus alium eſſe Cambyſem, alium Aſſuerum Eſtheris maritum probari videatur. Nondum enim æuo Cambyſis regnum Macedonum ad eam potentiam emerſerat, vt cum Perſis poſſet de Imperio contendere. at Artaxerxes ſiue Aſſuerus cap. vltimo Amanum Mardochæo inſidiatum eſſe teſtatur, vt *regnum Perſarum transferret in Macedonas.* v. 14. Subnectit v. 16. Dei *beneficio,*

Rationes quibus probabile videtur Cambyſem non eſſe Aſſuerum Eſtheris maritũ.

neſcio & Patribus ſuis & ſibi regnum eſſe traditum, quæ certè in Cambyſem nõ conueniunt qui proximus fuit Cyro Perſicæ monarchiæ conditori. Quid? quòd Aſſuero ſeptem Duces Perſarum, ſiue ſeptem ſapientes aſsiſtunt, quorum origo manauit à ſeptem illis coniuratis, qui mago illi necem intulerunt, qui poſt Cambyſis obitum in regnum irrepſerat? Eſther 1. v. 14. Quid denique? quòd è cap. 3. v. 6. liquet Aſſuerum annos regnaſſe ſaltem duodecim? Ab Herodoto cæteriſque paſsim anni ſeptem & menſes quinque Cambyſis regno tribuuntur: vt annum octauum magi ſucceſſoris ſeptem menſes expleuerint. Quod etiam à Ptolemæi mathematicis obſeruationibus demonſtrari poſsit, ſed nihil opus eſt hîc diutiùs immorari.

106. Restit. Hæres in expedito, mi Peregrine, nam quæ de regno ad Macedonas transferendo dicuntur, inuidioſè dici

Soluuntur.

potuerunt: & ſunt non pauci non Hebræi ſolùm, ſed etiam apprimè Catholici, vt Rupertus, Lyranus, Caietanus, qui Amanum Amalecitam fuiſſe arbitrentur, & vt de veris Macedonibus interpretemur: is negare poterit Amanum quamuis ex obſcuriſsima gente propagatum, de interficiendo Rege cogitare potuiſſe, regnóque ad ſuam gentem transferendo, qui neſcit quàm cœca ſit ambitio, & quàm

ἀφόρητ☉ ὅτιν εὐτυχῶν μαστιγίας.

Deterius nihil eſt humili cùm ſurgit in altum.

Ait Aſſuerus patribus ſuis regnum eſſe traditum? quaſi verò Cambyſes & Cyrus multos non potuerint Reges Medorum, imò & Perſarum, ſi Xenophontem audimus, in ſua familia numerare. Aſſuero ſeptem principes adſtabant. Hæc conſuetudo non à ſeptem illis coniuratis, ſed à Medorum inſtituto profluxerat, cui, vt viri doctiſſimi putant, longè ante Cyrum alludit Raphael, Tobiæ 12. v. 15. *Ego enim ſum Raphael angelus vnus è ſeptem qui adſtamus ante Dominum.*

107. Quod ad regni tempus attinet Hebræi in Seder Olam, annos tribuunt Cam-

Quot annos regnauerit Cambyſes.

byſi quatuordecim: Cteſias in excerptis Photianis ἔτη δυοῖν δέοντα εἴκοσι, *duodeviginti:* vndeviginti Clemens Alexandrinus. Quæ ſi vera ſunt, Cambyſes annis antè patris obitum circiter decem in regni conſortium adſcitus eſſe dicendus eſt, vt quod Chronologis & Herodoto placet, ſolus annis præter propter octo, decem aut vndecim cum patre regni gubernacula tra-

Eſther 1.

ctauerit: *Et quando ſedit in ſolio regni ſui, Suſan ciuitas regni eius exordium fuerit,* quo tempore Cyrus pater bellum Babyloniis inferebat. Doctiſſimi certè viri Franciſcus Ribera, & Dionyſius Petauius probabile admodum exiſtimant ita Cambyſem ſolum annos ſeptem & quinque menſes regnaſſe, vt alios etiam annos cum patre regnarit; imò doctiſſimus Tirinus, etſi Cambyſem à patris obitu quinque duntaxat annis regnaſſe velit, ne tamen à recepta Chronologorum ſententia palam diſcedat, duos reliquos cum annis patris inuoluendos eſſe defendit. Vt autem Aſſuerum Eſtheris maritum Cambyſem eſſe ſtatuamus, monet nos non tam Hebræorum qui multas fabulas contra hiſtoriæ fidem obtrudunt, aut etiam Clementis authoritas qui primo Stromatum apertè teſtatur, Eſtheris hiſtoriam inter templi conflagrationem, & annum Darij ſecundum contigiſſe, quàm momenta probabilium rationum.

108. Cambyſem & vinolentum & iracundum natura fuiſſe multis oſtendit He- Cambyſes vinolentus fuit & iracundus.

rodotus, vt cùm Prexaſpem ſibi amiciſſimum, cuius filius erat regius pincerna, rogaſſet quis Perſarum de ipſo ſermo, iſque reprehendi temulentiam dixiſſet, vt oſtenderet ſe per ebrietatẽ à ſcopo non aberrare, cor medium adoleſcentis ſagitta transfixit: in coniuges & neceſſarios ſæuiebat, & mox requirebat, quos iuſſerat interfici, & vt iram facilè colligebat, ita facilè ponebat. Horum in Aſſuero non pauca nec obſcura veſtigia vinolentiæ. Eſther 1. v. 10. *Cùm Rex eſſet hilarior, & poſt nimiam compotationem incaluiſſet mero.* Cap. 5. v. 6. *Poſtquam vinum biberat abundanter.* Cap. 7 v. 2. *Poſt-* Item Aſſuerus.

quam vino incaluerat. Iracundiæ, etiam in vxorem. *Iratus Rex & nimio furore ſuccenſus.* Cap. 1. verſ. 13. imo etiam in Eſtherem quæ iniuſſu Regis acceſſerat Cap. 15. v. 10. *Cùmque eleuaſſet faciem, & ardentibus oculis furorem pectoris indicaſſet, Regina corruit, & in pallorem colore mutato laſſum ſuper ancillulam reclinauit caput.* Placabilitatis quod ſubnectitur. *Conuertítque Deus ſpiritum Regis in manſuetudinem, & feſtinus ac metuens exiliuit de ſolio, & ſuſtentans eam vlnis ſuis, donec rediret ad ſe, his verbis blandiebatur: Quid habes Eſther? Ego ſum frater tuus: noli metuere,* &c. Et cap. 2. v. 1. *Poſtquam Regis Aſſueri indignatio deferbuerat, recordatus eſt Vaſthi, quæ feciſſet, vel quæ paſſa eſſet.*

109. Inter cæteros Eunuchos qui apud Cambyſem gratia floruerunt, Bagapatas & Artaſyras, à Cteſia nominãtur: Eſther 2 v. 22. *Bagathan & Thares duo Eunuchi Regis,*

qui ianitores erant, & in primo palatij limine præſidebant, voluerunt inſurgere in Regem, & occidere eum, &c. An hoc ipſum eſt quod narrat Cteſias his verbis, Βαγαπάτης δὲ καὶ Ἀρτασύρας, πρὶν ἢ Καμβύσης τελευτῆσαι, ἐβουλεύσαντο βασιλεῦσαι τὸν Μάγον. *Bagapates autem & Artaſyras, antequam Cambyſes moreretur, conſilium inierunt de regno ad Magum transferendo.* Quanquam in eo deceptus eſt, quòd eos ait Cambyſi fuiſſe ſupeſtites, & imperium reapſe Mago poſt Cambyſis obitum detuliſſe tradit. Aſſuerus eum *de vtroque habita quæſtione confeſſos iuſſit duci ad mortem*, & Aman *voluit nocere Mardochæo & populo eius, pro duobus Eunuchis Regis qui fuerant interfecti*. Vt Eſther 12. narratur: vnde facilè crediderim, eos iniſſe conſilium de regno non ad Magum, qui poſtea ſolium inuaſit, ſed ad Amanum transferendo, quem proinde Rex circularibus litteris accuſat, quaſi regnum Perſarum in Macedonas transferre cogitarit, cap. *16*. v. 14.

Cambyſes in puniendo præceps.

110. Operæpretium eſt videre quàm præcipiti ſuſpicione Aſſuerus tulerit in Amanum capitalem ſententiam, in hanc vocem erumpens: *Etiam Reginam vult opprimere, me præſente in domo mea.* Cap. *7*. v. *8*. *Rex Aſſuerus cunctas maris inſulas fecit tributarias*, Cap. 10. verſ. 1. Aiunt Perſarum proceres apud Herodotum lib. 3. Cambyſem προσεκτῆσθαι Αἴγυπτόν τε καὶ τὴν θάλασσαν, *acquiſiuiſſe Aegyptum & mare.* Accedit quòd è ſcriptura certum eſt Cambyſem indigitatum fuiſſe nomine Aſſueri: de cæteris Perſarum Regibus præter leuem ſuſpiciunculam nihil habetur: nec facile expedies quomodo cap. 2. poſt annum Aſſueri ſeptimum ſpadonum inſidiæ referantur, quas, vt è capite 11. & 12. liquet, anno eiuſdem ſecundo compararunt: niſi dicas Aſſueri duo fuiſſe primordia; alterum, quo cum patre regnare occœpit, alterum quo patri ſucceſsit: quod Cambyſi contigiſſe tum ex Herodoto, tum è Cteſia & Clemente collegimus.

Inſulas imperio adiecit.

111. Sed vt cætera diſsimulemus argumenta, Mardochæus *vir magnus & inter primos aulæ regiæ, erat de eo numero captiuorum quos tranſtulerat Nabuchodonoſor Rex Babylonis de Ieruſalem cum Iechonia Rege Iuda, & hoc ſomnium eius fuit*, &c. Quæ verba quamuis Scaliger aliique nonnulli aliò deriuent, velintque non ipſum Mardochæum ſed Ciſeius proauum eſſe tranſlatum, tam perſpicua ſunt, vt is ſolem meridie lucere negare poſſit, qui Mardochæo quadrare negauerit. Quòd cum ſi Iechonia tranſlatus eſt, quantumuis contrahas tempus Babylonicæ ſeruitutis, vix tamẽ poteris res ab eo geſtas infra Cambyſis æuum ſubmouere, ne ſi cum Scaligero Xerxem Eſtheri iunxerimus, Mardochæum cum regni curam ſuſcepit, dicere cogamur annorum fuiſſe circiter triginta ſupra centeſimum. Si Artaxerxem Longimanum, cum Ioſepho & aliis pleriſque, adijciendi ſunt anni viginti: ſi Artaxerxem Memorem, alij facilè ſexaginta. Quare ſi nec inficiari poſſumus Mardochæum cum Iechonia eſſe tranſlatum, nec ſine nimia ſubtilitate dicere poſſumus eum à ſcriptura tranſlatum dici, quia quamuis natus adhuc non eſſet, iam tamen in lumbis maiorum ſuorum tranſlatus eſt, reſtat vt res à Mardochæo geſtas ad prima Perſicæ monarchiæ tempora referamus.

Eſther 11. v. 4.

112. Atenim Cambyſes toto tempore imperij ſui Iudæos odio proſequutus eſt, nec vnquam permiſit templum ædificari Hieroſolymæ, vt apertè colligitur è libr. 1. Eſdræ cap. 4. Quis igitur credat Cambyſem illum Aſſuerum eſſe qui poſt mortem Aman Iudæorum amiciſſimus fuit? Fateor equidem Cambyſem in principio regni contra Iudæos aduerſariorum calumniis concitatum fuiſſe. *In regno autem Aſſueri*, inquit ſcriptura Eſdræ 1. cap. 4. v. 6. *In principio regni eius, ſcripſerunt accuſationem aduerſus accuſatores Iuda & Ieruſalem.* & eam, opinor, ob cauſſam, antequam extrema neceſſitas incubuit, *necdum prodiderat Eſther patriam & populum ſuum iuxta mandatum Mardochæi.* Eſther 2. v. 20. ne videlicet apud Aſſuerum iampridem in Iudæos exulceratum commemoratione ſuæ gentis offenderet. Quod anno ſeptimo Longimani, ſi vt plerique volunt, Eſtheris maritus fuit, non modò non diſſimulare, ſed etiam vltro, cùm Aſſuerus anno regni ſui ſeptimo, *poſuit diadema regni ſui in capite eius, fecitque eam regnare in loco Vaſthi*, iactare debuiſſet. Eſther 2. v. 17. Hoc enim anno non ſolùm apud Regem Longimanum, ſed etiam apud omnes Perſarum proceres, Iudæi, ſi vnquam, vel maximè gratiâ floruerunt. Eſdræ 7.

113. Quod autem Cambyſes extremis regni ſui temporibus, non ſolùm Iudæis amicus fuerit, ſed etiam *maximi ſempérque viuentis Dei beneficio, & patribus ſuis, & ſibi regnum traditum, & hactenus conſeruatum* Eſther 16. v. 16. agnouerit, hinc etiam ſuſpicari poſſumus, quòd *offenſus ſuperſtitionibus Aegyptiorum* (verba ſunt Iuſtini lib. 1.) *Apis, cæterorúmque Deorum ædes dirui iuſſit*, & contemptu religionis etiam contra Deos graſſatus eſt. multis narrat Herodotus quemadmodum Apim occiderit, ſacerdotes alios necarit,

Cambyſes offenſus ſuperſtitionibus Ægyptiorum.

alios virgis ceciderit, Vulcani ſimulacrũ irriſerit, Cabirorũ ſtatuas ambuſſerit, quę facinora cõcludit eſſe furoris indicia manifeſti.

114. Cur igitur inſtauratio templi non ab ipſo Cambyſe ſuſcepta, ſed ad annum Darij ſecundum prolata eſt? notat Eſther mariti ſui mores ad iracundiam propẽſos, nolebat alieno tempore nouas poſtulationes obtrudere, nolebat veterũ calumniarum memoriam, quaſi vnguis in vlcere recens obducto refricare: molles aditus & tẽpora fandi captabat. Cùm interim Cambyſes Ægyptiacã expeditionem ſuſcipit, & dum res differtur, interueniére Regis interitu penitus auferrur. Certè paulo poſt ſumptam de Amano & cęteris Iudæorum hoſtibus vltionem, multas ab Aſſuero prouincias eſſe perdomitas, illud indicio eſt, quod iis narratis ſacer hiſtoricus eodem tenore ſubtexuit, *Rex* Eſther 10. v.1. *vero Aſſuerus omnem terram, & cunctas maris inſulas fecit tributarias*. Neque refert quòd cap. 13. ante cædem Amani dicit ſe vniuerſum orbem ſuæ ditioni ſubiugaſſe: hoc enim intelligi poteſt de prouinciis à Cyro ſubiugatis: quæ victoriæ Cambyſi vt imperij conſorti tribuuntur.

115. Et ne diutiùs hîc moret, cùm ait Herodotus Cambyſem in ſubditos eſſe graſſatum, & Crœſum ita monentem inducit, *κτείνεις μὲν ἄνδρας σεαυτοῦ πολιήτας, ἐπ' οὐδεμιῇ αἰτίῃ ἀξιοχρέῳ ἑλών, κτείνεις δὲ παῖδας. Tu quidem viros, nullam ob cauſſam alicuius momenti, tuos populares interficis, interficis etiam pueros*, ad Amanum & decem eius liberos & alios octingentos Suſis interfectos, cæſos etiam toto terrarum orbe hoſtes Iudaici nominis, *in tantum vt ſeptuaginta quinque millia occiſorum implerentur*, videtur alludere.

116. Hæc habui de Cambyſe quæ dicerem, quæ ſi reſpuis, Peregrine, non vlteriùs contendam: vnius quidem ſeptuagenarij iacturam fecerimus; neque nouam libertatem habebimus, cuius initium captiuitati Iechoniæ poſt annos ſeptuaginta reſpondeat: ſed non hic diſputationis cardo verſatur: ſatis eſt ad inſtitutum, ſeruitutem à Ieremia prædictam & annis ſeptuaginta definitam initium anno Ioachimi tertio vel quarto, finem anno primo poſt captam Babylonem & monarchiam à Cyro conſtitutam habuiſſe: eam autem deſolationem quam Zacharias annis ſeptuaginta concluſit, ab vndecimo Sedeciæ, & templi conflagratione, ad annum Darij ſecundum & inſtantationem templi fuiſſe propagatam. Reſtat vt quemadmodum recepiſti, paucis explices illos argumentorum nodos quos ipſe tibi nexuiſti.

XIII. *Reſpondetur argumentis prioris ſententiæ.*

117. PERECR. Supererant quatuor argumenta, quorum vnum ex apocrypho Eſdræ quarto, alterum à ſcriptura tertium ex ætate Danielis, Mardochæi, Eſdrę & aliorum, quartum ex hiſtoria profana deducitur, ad quæ videtur eſſe facilis & expedita reſponſio. Neque verò neceſſe eſt poſteriorum librorum, qui Eſdræ nomine circumferuntur, authoritatem eleuare, etſi cum Hieronymo dicere poteramus nos eo rum ſomniis minimè delectari, & ex iis ipſis capitibus, quæ nobis opponuntur, teſtimonia proferre cæteris ſcripturis & veritati planè contraria, vt cùm cap. 3. v. 6. paradiſus legitur Dei dexterâ plantatus, *antequam terra aduentaret*: Et cap. 10. v. 22. *Arca teſtamenti direpta*, de qua Machab. 2. cap. 2. v. 4. *Erat autem in ipſa ſcriptura*, videlicet in deſcriptionibus Ieremiæ prophetæ, *quomodo tabernaculum & arcam iuſsit propheta diuino reſponſo ad ſe facto, comitari ſecũ*, &c. Quod etiam profanis hiſtoriis conſignatum accepimus. Scribit enim Alexander Polyhiſtor. apud Euſeb. lib. προπαρ. 9. exeunte, Babylonios captis Hieroſolymis aurum omne, argentum, & æs tranſtuliſſe, *arcâ exceptâ & tabulis in eo poſitis*, χωρὶς τῆς κιβωτοῦ, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ πλακῶν. Ieremiam *autem hanc penes ſe retinuiſſe*, ταύτην δὲ τὸν Ἱερεμίαν κατασχεῖν.

3 & 4. Eſd. quanta ſit authoritas.

118. Hæc, inquam, dicere poteramus: ſed ne vim argumenti declinaſſe videamur, tanta ſit horum librorum authoritas, quanta poteſt eſſe maxima: non profanis ſolùm, ſed etiam, ſi dicere fas eſt, quod certè nefas, ſacris pręponderet, hoc, inquam, diſputationis cauſſa, ita eſſe faciamus. Quid Eſdr. 4 c. 1. tamen inde, contra ſtabilitam tuis rationibus Chronologiam colligetur? Ait Eſdras ſe *anno triceſimo ruinæ ciuitatis* fuiſſe Babylone, concedimus: conturbatum ſe fuiſſe, & ventilatum ſpiritum ſuum valdè, non negamus, cœpiſſe ſe loqui ad Altiſsimum verba timorata, nemo refragatur. Multa ſubdit de moribus profligatis gentium, & in omnem impietatem abiectis, iiſque Iſraelitarum mores antiſtare ſignificat, cùm nihilominùs à gentibus & potiſſimùm à Babyloniis opprimantur. Quodnam hoc loco ſeruitutis anno poſt templi ſubuerſionem triceſimo finitæ veſtigium?

Diluitur obiectio ex 4. Eſdr.

119. Capite nono apparet Eſdræ mulier, quæ quamuis maritum haberet, nullam prolem per annos triginta ſuſceperat: tandem natus ei filius, qui cùm adoleuiſſet

& duxiſſet vxorem, eodem ipſo die vitam exhalauit. Subnectit cap. ſequenti verſ. 27. *Et ecce ampliùs mulier non comparebat mihi, ſed ciuitas ædificabatur, & locus demonſtrabatur de fundamentis magnis*. Equidem ſi mihi liceret hoc ænigma ſuis integumentis euoluere, dicerem hanc mulierem fuiſſe Ieruſalem, quæ per annos triginta ſterilis fuit, donec Cyrus futurus olim vindex Iudaicæ libertatis anno demum poſt templi cladem triceſimo ad regnum Perſarum euectus eſt: *qui cùm creuiſſet, & veniſſet accipere vxorem: fecit*, inquit mulier, *diem epuli*. Cùm enim Cyrus ſubactis vicinis Regibus ſenſim adoleuiſſet, & ipſam Babylonem rerum dominam aggreſſus totius orientis monarchiam condidiſſet, Iudæoſque liberos dimiſiſſet, ciuitas omnibus lætitiis inceſsit, & diem epuli celebrauit.

c. 9. 47.

120. *Et factum eſt, cùm introiſſet filius meus in thalamo ſuo, cecidit, & mortuus eſt.* Paucis enim pòſt annis Cyrus è vita ſubtractus, quamuis Iudaicam libertatem inchoarit, primiſque veluti lineamentis informarit, non potuit tamen extremam manum apponere: ſed vſque ad annum Darij ſecundum, templi eſt impedita ſubſtructio. Hoc, inquàm, ænigma ſic interpretarer: ſed non eſt integrum: aliam expoſitionem Angelus Vriel occupauit, à verſu 44. ad 50. Vbi ſanè ne verbulum quidem eſt quod Babylonicam ſeruitutem annis triginta circumſcribere videatur. ſed quid prohibet pauca producere? *Poſt annos triginta*, inquit, *ædificauit Salomon ciuitatem, & obtulit oblationes: tunc fuit quando ſterilis peperit filium*, &c.

Cap. 10. v. 1

121. Sed, credo, certiora de ſcripturis canonicis teſtimonia proferentur. Quæ? ex iis conſtat Nabuchodonoſorem Magnum annis duntaxat ſex & viginti cladi Sedeciæ, templique incendio fuiſſe ſuperſtitem. Quid deinde? filius eius ac ſucceſſor Balthaſar, non niſi tribus annis imperauit: vnde conſtat? id colligitur è capite 5. Danielis. Eo quidem capite reperio Balſaſarem templi vaſa in conuiuio protuliſſe, vidiſſe digitos in pariete ſcribentes verba quædam quæ ſolus Daniel legere & interpretari potuerit: eadem nocte fuiſſe interemptum, & Darium Medum ei ſucceſſiſſe reperio. ſed eum tribus duntaxat annis regnaſſe non reperio. Imò quia, vt liquet ex octauo cap. v. 1. & 2. *anno tertio regni Balſaſar* Daniel in Perſidem neſcio quo caſu ſeceſſerat, & verſabatur *in Suſan caſtro quod eſt in Elam regione* (vbi

Balthaſar an tribus duntaxat annis regnauerit.

Inter ſe aduerſis luctantes cornibus hircum

& arietem diuinitus adſpexit, quorum aries Regem Perſarum atque Medorum, Hircus Regem Græcorum adumbrabat) quo autem tempore cæſus eſt Balſaſar, erat Daniel Babylone, neceſſarium videtur vt Balſaſar vltra tres annos imperij clauum tenuerit. Neque enim ſi iam tum Cyrus obſediſſet Babylonem, credibile eſt hoc ipſo tempore reuerſurum fuiſſe Danielem.

122. Accedit quod Nabuchodonoſor Danielem *in ſublime extulit, & munera multa & magna dedit ei, & conſtituit eum Principem ſuper omnes Prouincias Babylonis*. Quare ſi Balſaſar proximè Nabuchodonoſorem excepit, treſque duntaxat regnauit annos, cùm iam grandior regni gubernaculis admotus eſſet; quippe qui cùm necatus eſt, vxores habebat & concubinas, Danielem ignorare non potuit. Ignorauit autem ac neceſſe fuit vt Regina, mater videlicet aut auia Regis, vt interpretatur Hieronymus, his verbis eum ſubmoneret. *Eſt vir in regno tuo qui ſpiritum Deorum Sanctorum habet in ſe: & in diebus patris tui ſcientia & ſapientia inuenta ſunt in eo.* Quem Rex acceſſitum his verbis interrogat. *Tu es Daniel de filys captiuitatis Iudæ, quem adduxit pater meus Rex de Iudæa?* Et ne diutiùs in expedito tricemur, conſtat Iudæos ante laxatam à Cyro captiuitatem non vni duntaxat Nabuchodonoſoris filio, ſed pluribus eiuſdem poſteris ſeruiiſſe. 2. Paralip. 36. v. 20. *Si quis euaſerat gladium* (in vltima clade ciuitatis) *ductus in Babylonem ſeruiuit Regi & filiis eius, donec imperaret Rex Perſarum*. & Ieremias c. 27. v. 3. boias ſiue vincula, quæ ab initio regni Ioacim ſibi circumdederat mittere iubetur *ad Regem Edom, & ad Regem Moab, & ad Regem Ammon, & ad Regem Tyri, & ad Regem Sidonis in manu nuntiorum qui venerunt in Ieruſalem ad Sedeciam Regem Iudæ*. & his Regibus nuntiari iuſſit hoc Dei decretum. *Ego dedi omnes terras iſtas in manu Nabuchodonoſor, &c. & ſeruient ei omnes gentes, & filio eius, & filio filij eius*. &c. v. 7.

Danielis 2. v. 48.

Daniel 5. v. 11.

v. 13.

123. Sed audi reſponſionem qua nihil excogitari poteſt argutius. Hic, inquiunt, Nabuchodonoſor, eſt Nabolaſſarus magni Nabuchodonoſoris pater, filius eſt ipſe Nabuchodonoſor Magnus, filius filij eſt Euilmerodach, qui tres regnauit annos & Balthaſar alio nomine nuncupatur. Imo verò nemo penitus, & ne ipſi quidem aduerſarij negant Nabonaſſarum multis annis ante templi conflagrationem eſſe demortuum. illi autem quos ait ſacer hiſtoricus Nabuchodonoſori, eiuſque filiis ſeruiiſſe in templi & ciuitatis incendio, gladium

euaſerant, illi autem Reges quibus Ieremias ſeruitutē denuntiat, aliquot annis fuerunt poſt calamitatem Sedeciæ ſubiugati. Reſtat igitur vt dicamus aut Nabuchodonoſoris Magni filio, ac nepoti Iudæos ſeruiſſe, aut, quod vel cogitare nefas eſt, ſcriptores ſacros mentitos eſſe fateamur.

124. Quod Danielis, Mardochæi & aliorum ſpectat ætatem, nihil obturbat Chronologiæ noſtræ rationes: fuerit Daniel annorum decem cùm anno Ioacimi tertio captiuus abductus eſt. Anno Darij Medi aut etiam Cyri primo annorum duntaxat erat octoginta: anno vero Cyri tertio, annum vitæ tertium & octogeſimum non exceſſerat, quo tempore par adhuc eſſe potuit rebus iis gerendis quas ab eo geſtas ſcriptura commemorat. Quanquam neceſſe non eſt eum decennem fuiſſe, cum in captiuitatem abductus eſt, fierique adeo poteſt, vt infans in ſeruitutem abreptus multis poſt annis, cùm iam Hebraicas ſcientias animo penitus imbibiſſet Eunuchorum præpoſito traditus fuerit Chaldaicis literis imbuendus. Neque verò terrere nos debet ætas Mardochæi, cùm inter Iechoniæ tranſmigrationem & obitum Cambyſis, quem Aſſuerum Eſtheris maritum eſſe confirmas, vix anni ſeptuaginta ſeptem effluxerint, & cùm inter templi ruinam & iacta denuo ſub Cyro templi fundamenta tres duntaxat annos & quinquaginta numeremus, quis non videt multos ſuperſtites eſſe potuiſſe, qui & priùs templum viderint, & poſterioris fundamenta conſpexerint, imò & nonnullis vitam ad annum Darij ſextum, quo templum abſolutum eſt, fuiſſe propagatam? De Eſdra ſi Saraiæ filius fuit ante annos centum & quindecim vel aduerſariorum calculis extincti, quomodo explicandæ per dies ſeptem continuos ſcripturæ ſuffecerit, vel nos aduerſarij ſecum ignorare, vel eum, qui dicitur Saraiæ filius, pro filio nepotem interpretari facile patientur.

De ætate Danielis, Eſdræ Mardochæi.

125. Iam vt de profanis pauca dicamus, memini Neatchum diſputare labem ex Herodoti Chronologia detergendam videri, & Nini ſubuerſionem ad prima Cyaxaris tempora referendam. Quæ ſi vera ſunt, nulla ſupereſt difficultas. & ſi veterum authoritate ſtandum eſt, Herodoto Beroſum Chaldæum, & Megaſteum Perſam de rebus Chaldaicis & Perſicis loquentes opponimus, qui cùm vno conſenſu plures inter Nabuchodonoſorem & Cyrum Reges agnoſcant, non video cur noſtras coniecturas ex Herodoto petitas diſertis eorum verbis anteponere debeamus. Quod ad Crœſum attinet, cùm pater Alyattes annos ſeptem & quinquaginta regnauerit, non video cur non potuerit ad annum Aſtyagis trigeſimum vitam propagare, aut quid neceſſe ſit fateri Crœſum, cùm à Cyro victus eſt, annis quadraginta prouectiorem fuiſſe. Quæ ſi vera putamus, ſub initia Darij nondum ad ſeptuageſimum ætatis annum peruenerat. Neque ſanè multo difficiliùs Ægyptiacæ Chronologiæ rationes explicantur. Apries, cum Nabuchodonoſore Magno conflixit, eius filiam adhuc puellam, ait Herodotus Cambyſi nupſiſſe. pauci igitur anni fluxerunt inter Nabuchodoſorem & captam à Cyro Babylonem. Hæc tota vis argumenti. Verùm ſi Herodoti narratione noſtram volumus fulcire Chronologiam. Is ait Amaſim quinto circiter Cambyſis anno morte ſublatum, cùm poſt Apriæ cædem annos quadraginta quatuor Ægyptiis præfuiſſet. Aut igitur ea puella Cambyſi nupſit ante Cyri patris obitum, aut cùm nupſit iam quadrageſimum agebat annum, aut denique verum eſt quod alij apud eundem Herodotum prodiderunt Nitetin Apriæ filiam non Cambyſi filio, ſed patri Cyro fuiſſe nuptiis ſociatam.

126. Illud porro quod de Aſtyage dictum eſt, cuius obitus videtur in Danielis adoleſcentiam incidiſſe, nullo negotio diſſoluitur. Daniel ſapientiſſimus duodecim annorum effectus (inquit Ignatius Apoſtolis ipſis ſuppar, epiſtola ad Magneſianos ineunte) Spiritu Sancto repletus eſt, & Suſannam à mortis periculo liberauit: *Daniel autem factus eſt magnus in conſpectu populi:* & deinceps; *& Rex Aſtyages appoſitus eſt ad patres ſuos, & ſuſcepit Cyrus Perſes regnum eius.* Danielis 13. v. 64. 65. Senſus nō eſt mortem in Aſtyagis Danielis pueritiam incidiſſe: ſed Danielem cùm puer admodum Suſannam diuinitus inſpiratâ ſapientiâ liberaſſet, ex illo fonte ad hominum exiſtimationem fluxiſſe, & iam inde à ſurgentis pueritiæ vita in conſpectu populi vſque ad Aſtyagis obitum, & Cyri, qui non, vt fabulatur Herodotus, auum Aſtyagem regno deiecit, ſed mortuo ſucceſſit, initium floruiſſe.

Daniel Suſannam liberat.

Aſtyagis obitus.

127. Paulo pòſt, cùm iam eſſet eruditus omni ſapientia, cautus ſcientia, & doctus diſciplina, cum Anania, Miſaele & Azaria traditus eſt Aſphenes præpoſito Eunuchorum, *vt doceret eos literas & linguam Chaldæorum.* Quibus verbis inſinuari videtur & ipſos per ſummam iniuriam Eunuchos eſſe factos. Cùm præſertim conſtet eos fuiſſe de ſemine regio, vel Tyrannorum,

Danielis t.

Daniel an Eunuchus

neque aliter explicari poſſit, quando tandem impletum fuerit illud quod Iſaias Ezechiæ prædixerat: *Et de filiis tuis qui exibunt de te, quos genueris, tollent, & erunt eunuchi in palatio Regis Babylonis* Iſaiæ 39. v.7. & 4. Reg. 20.18. Et hoc ipſum eſt, opinor, quod etiam Xenophon 7. Cyropædiæ multis exponit Cyrum poſt captam Babylonem eunuchis & ſpadonibus plurimum detuliſſe multáſque congerit rationes cur Cyrus huic hominum generi maximè confideret. Sed viderint eruditi.

Danielis res geſtæ.

128. Aliquot annis interlapſis, cùm iam adoleuiſſet Daniel, vel potiùs emenſis ęterorum ætatum ſpatiis virilem attigiſſet, & Nabuchodonoſor iam ſubactis longè latéque gentibus monarchiam Babylonicam condidiſſet, *in anno ſecundo regni Nabuchodonoſor*, interpretatus eſt ſomnium illud celebre, de ſtatua & quatuor monarchiis. *Tunc Rex Danielem in ſublime extulit, & munera multa & magna dedit ei, & conſtituit eum principem ſuper omnes prouincias Babylonis, & præfectum magiſtratuum ſuper cunctos ſapientes Babylonis.* Danielis 2.48. Secuta ſunt extremis Nabuchodonoſoris temporibus ea quæ cap. 3 & 4. de tribus Hebræis inter flammas illæſis, & ipſo Rege narrantur, *qui ex hominibus abiectus eſt, & fœnum vt bos comedit, & rore cœli corpus eius infectum eſt.* Quis interim tantam adminiſtrarit Remp. non ſatis liquet: crediderim eſſe Nitocrim quam Beroſus Medam fuiſſe genere teſtatur Nabuchodonoſoris vxorem, cuius mirabiles ſubſtructiones ab Herodoto prædicantur. Crediderim Danielis imprimis ſapientia ſingulari ſtetiſſe regnum, & tot gentes recentibus ſubactas victoriis volentes imperio paruiſſe, vt nihil Regis calamitate de regni Babylonici maieſtate decederet.

Ierem. 52.

129. Anno tranſmigrationis Iechoniæ triceſimo ſeptimo, qui ſeruituti Babylonicæ quadrageſimus quintus illuxit, Nabuchodonoſor diem obiit extremum, & filius eius Euilmerodach regno potitus eſt, & à Nerigliſſaro, qui ſororem eius habebat matrimonio ſibi coniunctam, per inſidias, è medio ſublatus eſt βασιλεύσας ἔτη β'. cùm duos regnaſſet annos, videlicet completos, ſecundum Beroſum, aut ſecundum canonem Mathematicum tres annos vtique inchoatos. Huius regnum excepit qui molitus fuerat inſidias, Negliſſarus, & quod in eiuſmodi regnorum conuerſionibus fieri ſolet. ſuperiorum Regum amicos prouinciarumque præſides, & præcipuos magiſtratus à Repub. ſubmouit. Qua occaſione Daniel qui hactenus à iudicio Suſannæ magnus in conſpectu populi floruerat, & iam ab aliquot annis princeps ſuper omnes prouincias Babylonis præfectus magiſtratuum, & vt eum Nabuchodonoſor appellat, Regis ipſius collega fuerat ſiue vt declinaret inuidiam ſiue quòd ad necem quęreretur, vt ſe imminenti procellæ ſubduceret, receptum in Perſidem videtur habuiſse: & quidem eo ipſo tempore quo *Rex Aſtyages appoſitus eſt ad patres ſuos, & ſuſcepit Cyrus Perſes regnum eius.*

Dan. 4. v. 4.

Danielis receſſus in Perſidem.

Dan. 13. 65.

130. Eo ſiquidem anno quo Nerigliſſarus Babylone regnare occœperat, annique duo duntaxat & viginti ſupererant ad finem Babylonicæ ſeruitutis, quorum quatuor ipſe Nerigliſſarus, menſes nouem eius filius, annos ſeptemdecim Nabonidus, ſiue Balthaſſar, Beroſi calculis occupauit, eo, inquam ipſo anno Cyrus Aſtyagi ſuccedens regni Perſici gubernacula ſuſcepit, & vt iam probatum eſt, anno regni Perſici ſecundo & viceſimo Babylonem cepit, totius Aſiæ fundauit imperium captiuitatemque laxauit. Et ne Danielis in Perſidem receſſum difficultatis expediendæ cauſſa finxiſſe videar, conſtat eum anno Balſaſaris tertio Suſis eſſe verſatum, & ad ſuos ex interuallo rediiſſe, priuatumque & Regi ignotum, vſque ad extremum illud funeſtumque Balſaſaris conuiuium aliquandiu paruiſſe:

Sed iam ſumma procul villarum culmina fumant, Dan. 8. 2.
Maioréſque cadunt altis de montibus vmbra.

Quare ſurgamus, ſi placet, & in vrbem redeamus.

SACRARVM QVÆSTIONVM

LIBER DVODECIMVS.

DARIVS MEDVS.

PEREGRINVS, RESTITVTVS, THEOCRITVS.

I. *PRÆFATIO.*

1. PEREGR. Vis, ô Reſtitute, vt ex heſterni conuiuij reliquiis hodiernas epulas inſtauremus? RESTIT. E quidem nihil ſupereſſe video, mi Peregrine, quo Theocrito noſtro lautia præbeantur. niſi ſi, quia neſcio quid de Balſaſare & Dario Medo leuiter attigimus, operæpretium putas controuerſiam ſanè difficilem, & varia diſputatione perplexam planiùs & accuratiùs explicare. PEREG. Imò, Reſtitute, communi ſtudio Theocritum rogemus vt ſuam nobis aperiat de vtroque ſententiam. RESTIT. Vt igitur intelligas, Theocrite, quid potiſſimùm veniat in quæſtionem, heſterno die cùm de Nabuchodonoſori ſucceſſoribus ageretur, quædam è Beroſo, Megaſthene & Abydeno libata ſunt, quorum apud Ioſephum lib. 1. aduerſus Appionem, & Euſebiùm lib. 9. πρὸς τὸ τέλ. excunte fragmenta reperies.

2. Nabuchodonoſor, cùm tres & quadraginta, vel potiùs quadraginta quatuor, vt è ſcriptura manifeſtò colligitur, regnaſſet annos, & fines imperii Babylonici non ſolùm per Citeriorem Aſiam, ſed etiam per Africam ad columnas Herculis & Hiſpaniam longè latéque protuliſſet, diem obiit extremum, vel, vt Abydenus è Megaſthene teſtatur, cùm diuino ſpiritu concitatus imminentem à Perſis Imperio Babylonico calamitatem vaticinatus fuiſſet, παραχρῆμα ἠφάνιστο, repente diſparuit. Huic ſucceſſit filius Euilmerodac, & poſt biennium per ſummam iniuſtitiam & intemperantiam exactum à Nerigliſſaro ſororis ſuæ marito per inſidias occiſus eſt. Nerigliſſar regnum parricidio partum per annos quatuor obtinuit, & filium reliquit impuberem, qui nono regni ſui menſe, cùm multa prauæ mentis indicia præbuiſſet, ὑπὸ τῶν φίλων ἀπετυμπανίσθη, ab amicis eùm ignominia de medio ſublatus eſt. Extincto Labotoſardaco (ſic enim vocabatur) ii qui fecerant inſidias, Nabonnedo cuidam Babylonio, ὄντι ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπισυστάσιος, qui erat ex eadem conſpiratione, regnum detulerunt. Quæ poſtrema his verbis expreſſit Abydenus. Hoc violenta morte ſublato, Nabannidochum Regem conſtituunt, προσήκοντα οἱ οὐδέν, nulla cum illo propinquitate con-

iunctum cui poſt annos ſepremdecim Cyrus Babyloniæ regnum ademit, & Carmaniæ Præfecturam dedit, vbi reliquum ætatis tempus exigeret.

3. Hæc ſunt, Theoctite, quæ ſcriptores antiquiſſimi de Nabuchodonoſori ſucceſſionibus memoriæ prodiderunt, in quibus difficile eſt eum inuenire Baltaſarem, cui, cùm vaſa templi profanis vſibus pol-
Dan 5. v. 5. luiſſet, in *eadem hora apparuerunt digiti, quaſi manus hominis ſcribentis contra candelabrum in ſuperficie parietis aulæ regiæ.* Quod
Verſ. 30. & 31. portentum euentus continuò comprobauit ſiquidem *eadem nocte interfectus eſt Baltaſſar Rex Chaldæus, & Darius Rex Medus ſucceſſit in regnum annos natus ſexaginta duos*. Hoc igitur abs te contendimus, ô Theocrite, vt tuam nobis exponas tum de Balſaſſare, tum de Dario Medo ſententiam.

II. *Rationes quibus probatur Darium Medum Danielis eſſe Nabonidum, ſiue Labynethum.*

4. THEOCRITVS. Equidem hactenus mihi perſuaſeram, Reſtiture & Peregrine, Darium Medum Aſtyagis filium, Medorumque Regem fuiſſe, eundemque adeo qui Cyaxares à Xenophonte nominatur, eum Balſaſſarem poſtremum Babyloniæ Regem quem Beroſus Nabonidum, Megaſthenes Nabannidochum, Herodotus Labynethum appellat. Sed cùm diligentiùs expendi momenta rationum, quæ Ioſephum Scaligerum, & Dionyſium Petauium in alia omnia perpulerunt; non poſſum eò non inclinari, quò vel rationum pondus, vel tantorum virorum incumbit authoritas. Et ſanè cùm vir ille doctiſſimus vndecunque Petauius perpetuum Scaligero bellum indixerit, eumque ἐις ἀΐδαο πολῆσι confutandum enixè propriéque ſuſceperit, ſi quid erit in quo inter ſe conueniant, id haud immeritò debebit vero ſimillimum iudicari.

5. Sic igitur illi ratiocinantur, cùm de Babyloniorum Regum ſerie, & Nabuchodonoſori Magni ſucceſſoribus agatur, nul-
Prima ratio. los eſſe quibus tutiùs inhærere poſſimus, quàm Babylonios ipſos antiquos fideliſſimóſque ſcriptores, qui è Babylonicis archiuis & annalibus hiſtoriam expreſſerunt, atque eos imprimis à quibus quæ Babylonicis de rebus poſteris commendarent, omnia ſe hauſiſſe, eoſque ſe authores habuiſſe teſtantur illi ipſi, à quibus nos rerum illarum memoriam accepimus. Eiuſmodi Beroſus eſt Chaldæus ſacerdos, quique eum ſecuti ſunt Megaſthenes & Abydenus. Iam poſttemus è ſtirpe Nabuchodonoſori Baltaſſar ſiue Balſaſſar à Daniele memoratur: cui Darius Medus proximè ſucceſſit in regnum, cap. 5. v. vltimo. At è Beroſo, Megaſthene & Abydeno conſtat poſtremum è Nabuchodonoſori ſtirpe Laboroſoarchodum Babyloniis imperaſſe, & ſucceſſorem habuiſſe Nabonidum προσήκοντά οἱ οὐδέν, nulla ſibi propinquitate coniunctum, vel qui ad ipſum nullo modo pertinebat. Ergo Laboroſoarchodus idem erit ac Baltaſſar, Nabonidus idem ac Darius Medus. Hæc eſt ratio Scaligeri, hæc demonſtratio Petauii, quam tanti facit vir eruditus nihil vt ea veriſimilius, nihil ad ſacræ ac profanæ hiſtoriæ concordiam aptius ac præſtantius excogitari poſſe confirmet, adeoque miretur nondum illam Chronologis noſtris ac diuinorum librorum interpretibus probari potuiſſe.

6. Accedit & illud haud ſcio an validius argumentum quo me fateor non mediocri- Altera ratio.
ter commoueri. Baltaſar eadem nocte, qua vaſa Deo dedicata profanis vſibus violarat, interfectus Babylone: Nabonidus autem à Cyro victore in Carmaniam ablegatus in ea regione reliquum vitæ tempus exegit, ibique κατέστρεψε τὸν βίον, *diem obiit extremum*, vt authores illi certiſſimi litteris prodiderunt. Alius eſt igitur Baltaſar, alius Nabonidus. Si forte Ioſephum & alios eum ſecutos magis audiendos putamus, qui cùm in declaranda Babyloniorum Regum ſerie Beroſi, Megaſthenis, & Abydeni debuerint hærere veſtigiis (neque enim alios habuerunt, à quibus, tanquam à fontibus rerum illarum memoriam accerſerent, atque ad poſteros deriuarent) nihilo tamen ſecius multa congerunt, de quibus illi ne ſomniarunt quidem.

7. Iuxta Beroſum: Euilmerodach Nabuchodonoſoris Magni filius ἐπιβουλευθεὶς ὑπὸ τοῦ τὴν ἀδελφὴν ἔχοντος ἀνῃρέθη βασιλεύσας ἔτη β΄. *inſidiis appetitus à Nerigliſſaro ſororis marito interfectus eſt, cum annos duos imperaſſet.* Iuxta Ioſephum Euilmerodacho poſt annum regni ſui duodeuigeſimum defuncto Nigliſar filius ſucceſſit. Quibus verbis adeo paucis tria ſunt, quibus Ioſephus à ſuo Beroſo diſſentiat, tempus regni, genus mortis, propinquitatis gradus.
Nerigliſaro anni quatuor à Beroſo, à Ioſe- Ioſephus Beroſo contrarius.
pho quadraginta tribuuntur. Iuxta Ioſephum vt ſaltem Hieronymus interpretatur, Nabonidus qui in Babyloniorum Regum ſerie poſtremus & Laboroſoarchodi filius fuit: iuxta Megaſthenem nulla fuerunt inter ſe propinquitatis neceſſitudine deuincti

deuincti : iuxta Beroſum vnus fuit è coniuratis, qui Laboroſoarchodo necem intulerunt, & communi coniuratorum ſuffragio, non iure propinquitatis ad regnum euectus eſt. Quonam ergo iure? quo argumento? quo authore Ioſephus & eum ſecuti reliqui Nabonidum hunc à ſtirpe regia penitus alienum Baltaſſarem Nabuchodonoſori, vel filium, vel etiam nepotem eſſe defendunt? Quis oſcitantiam non videat? quis excuſare poſſit?

8. Quare ſic exiſtimo Baltaſſarem eundem eſſe cum Laboroſoarchodo, qui cum mortuo Euilmerodacho iunior eſſet, eius nomine Neriglisſarus pater Nabuchodonoſori gener imperium adminiſtrauit annis quinque : qui propterea Balthaſſari ipſi tribuuntur. Mortuo Neriglisſaro Baltaſſarem ſolum nouem menſibus imperaſſe, cumque in conuiuio Principum ac præcipuè Nabonidi conſpiratione cæſum annis ſeptemdecim antequam Cyrus Babylonem obſideret, Baltaſſare mortuo regni gubernaculis admotum eſſe Nabonidum ſiue Darium à Medis oriundum, cuius parct Aſſuerus è Media profugus, aut illius certè maiores Babylone conſederant. Ac proinde ex antiquiſſimis illis ſcriptoribus Megaſthene & Abydeno Herodotum corrigendum videri, qui lib. 1. Labynetum poſtremum Chaldææ Regem, cui Cyrus bellum intulit, & imperium ademit, Labyneti maioris qui citra controuerſiam Nabuchodonoſorus fuit, & Nitocridis filium fuiſſe teſtatur.

III. *Rationes ſuperioris ſententiæ examinantur.*

9. REST. Equidem in Ioſepho Scaligero multarum linguarum notitiam, memoriæ felicitatem, facilitatem naturæ, vigorem ingenij & celeritatem quibuſdam velut igniculis incitatam minimè contemnendam putarem, ſi præclaram illam indolem vel maturitate iudicij, vel Chriſtiana modeſtia temperaſſet. Petauium verò, ſic admiror, vt omnibus ingenij, iudicij, doctrinæ, laboris & induſtriæ, quodque cæterorum omnium caput eſt, pietatis & modeſtiæ laudibus abſolutus & propemodum ſingularis eſſe videatur. Quia tamen ne ipſi quidem maiorem ſibi fidem adhiberi poſtulant, quàm ipſi Ioſepho, Hieronymo, Theodoreto, & cæteris adhibendam putant, à quibus impune diſſentiunt, in hac controuerſia non tam authorum quàm rationum pondus & grauitatem à nobis examinari facilè patientur.

10. Vt igitur ad rem ipſam veniamus, video, Theocrite, tuam illam opinionem, Beroſi, Megaſthenis, & Abydeni teſtimonio fulciri, præcipuum autem eſſe cauſſæ firmamentum quòd poſtremus de Nabuchodonoſori ſtirpe, iuxta Danielem Baltaſſar, iuxta Beroſum & Megaſthenem Laboroſoarchodus in Chaldæa regnauerit, eique proximè ſucceſſerit is qui ab his Nabonidus, Danus Medus ab illo nuncupatur. Non dicam hos antiquiſſimos authores, quorum veneranda canities omnibus Herodotis opponitur, ducentis poſt Herodotum annis, Macedonum temporibus floruiſſe; omittam Beroſum fuiſſe Chaldæum, quæ natio quantopere fabulis addicta fuerit vel inde liquet, quòd eos trecenta ſeptuaginta millia annorum habere ſe monumentis comprehenſa gloriari ſolitos accepimus. Cic. 1. de diuinatione.

11. Prætermittam pauca Megaſthenis, quæ ſuperſunt fragmenta ſexcentis ſcatere mendaciis. niſi ſi forte quia Indias explorauit, ideo tanquam oculato teſti credere debemus, in monte, cui nomen eſt Milo, homines eſſe auerſis plantis, octonos digitos in ſinguliſ pedibus habentes, in multis autem montibus genus hominum capitibus caninis, pro voce latratum edere, gentem inter Nomadas Indos narium loco foramina tantum habentem, anguium modo loripedem, vocari Syrictas : Ad extremos fines Indiæ ad Orientem circa fontem Gangis Aſtomorum gentem ſine ore, corpore toto hirtam veſtiri frondium lanugine, halitu tantùm viuentem & odore quem naribus trahant. Nullum illis cibum, nullumque potum : tantùm radicum florumque varios odores, & ſylueſtrium malorum, quæ ſecum portant longiore itinere, ne deſit olfactus. Mandrorum fœminas ſeptimo anno parere, ſenectam quadrageſimo anno accedere. Plin. lib. 6. c. 17. Megaſthenis mendacia. Plin. lib. 7. cap. 2.

12. Sed hæc omittam quia, ne vim argumenti declinare videar, nihil vel Beroſi, vel Megaſthenis authoritati derogatum volo, dum is modus præſcriptioque teneatur, vt neque propter horum teſtimonia ſcripturam deſeramus, neque ſi quid fortè dixerimus Beroſo contrarium, ita ſingula Ioſephi verba præſtare cogamur, vt religioni ducamus ab eius authoritate diſcedere. Qui vt cætera diſſimulem, in eo certè tolerari non poteſt quod inter Nabuchodonoſori obitum & captam à Cyro Babylonem annos ſeptuaginta quinque numerauit. E quibus efficeretur inter templi ſubuerſionem, & datum à Cyro Iudæis poſtliminium laxatamque captiuitatem, annos Ioſephi error.

Rr

centum facilè computati. Sed id in præſentia non agitur vtrùm alucinatus fuerit Ioſephus & inſignis oſcitantiæ culpam ſuſceperit: illud venit in quæſtionem vtrùm è Beroſi verbis certò colligatur Laboroſoarchodum è Nabuchodonoſori ſtirpe poſtremum Babyloniis imperaſse.

Quid è Beroſi colligatur.

13. Author eſt Beroſus Euilmerodachum Nabuchodonoſori, filium à Netigliſſaro ſororis marito (quem Megaſthenes κηδεστὴν affinem eius appellat) per inſidias interemptum: & inſidiatorem per annos quatuor Imperium tenuiſſe, cui defuncto filius Laboroſoarchodus adhuc puer in regnum ſucceſſerit. Huic poſt menſes nouem à Proceribus necato ſuffectum fuiſſe Nabonidum Babylonium vnum è coniuratis. Eſto ſanè: Nabuchodonoſori gener fuerit Neriglſſarus, ideóne certa & euidenti ratione conſtabit Laboroſoarchodum Neriglſſari filium ad Nabuchodonoſ. ſtirpem pertinere? Quid ſi non ex eius filia, ſed ex alia quapiam vxore vel concubina ſuſceptus eſt? Hoc eſt, inquies, diuinare. Ego vero nihil diuino, mi Theocrite, neque ſanè diuinare neceſſe eſt. Sed cùm id verbis Beroſi non repugnet, fieriquè adeo poſſit vt & Laboroſoarchodus Neriglſſari filius & à Nabuchodonoſori ſtirpe fuerit alienus, quæro quî tandem contra Ioſephum, Hieronymum, Theodoretum, omnes denique quotquot ante Scaligerum floruerunt, quorum authoritatem ſine graui cauſſâ repudiare certè non debemus, è Beroſi verbis ſubodoratus fuerit Scaliger Laboroſoarchodum poſterorum Nabuchodonoſori, qui in Chaldæa regnarunt, fuiſſe poſtremum, ipſumque adeo illum qui Baltaſſar à Daniele nominatur.

14. Quid ſi Nabonidum à Nabuchodonoſoro dixerimus oriundum? cuius idonei ſcriptoris nos authoritate conuinces? Beroſi? At nihil è Beroſo colligitur aliud quàm Nabonidum & Babylonium fuiſſe, quod fatemur, & vnum è coniuratis qui Laboroſoarchodo necem intulerunt, quod non negamus, & communi coniuratorum ſuffragio regnum quod Neriglſſarus per tyrannidem & parricidium occuparat, ei eſſe delatum, quod vltro concedimus. Neque tamen hinc rectè colligitur Nabonidum ad regiam Nabuchodonoſori familiam minimè pertinere. An Megaſthenis id teſtimonio refelles? Eum igitur audiamus. Ait Laboroſoarchodo ſuffectum eſſe Nabonidum προσήκοντά οἱ οὐδέν, nulla cũ eo propinquitate coniunctum. Atqui Megaſthenes eum Laboroſoarchodi propinquum fuiſſe negat, originem à Nabuchodonoſoro duxiſſe non negat: fierique adeo poteſt vt Laboroſoarchodus à regia Nabuchodonoſori familia fuerit alienus, & Nabonidus ſiue Labynetus à Nabuchodonoſoro ſiue Labyneto ſuperiore propagatus, vt ab Herodoto proditum eſt. regnum hereditario iure ſibi debitum, quod Neriglſſarus interuerterat, à tyrannis vindicatum communi Procerum ſuffragio receperit. Xenophon adſtipulatur Herodoto lib. 4. Cyropædiæ exeunte, & poſtremum illum Babyloniæ Regem qui Perſarum & Medorum armis ſubactus eſt, à ſuperioribus Regibus originem duxiſſe teſtatur. Cùm igitur authores iſti duo conſentiant, neque diſertè negent Megaſthenes & Beroſus hunc Regem ad Nabuchodonoſori familiam pertinere, iterum quæro quibus è veſtigiis Scaliger id ſubodorari potuerit, & Ioſephi, Hieronymi, Theodoreti ſcita reſcindere. Quod autem hi Nabonidum poſt captam Babylonem in Carmania conſenuiſſe tradiderunt, licebit Xenophontem opponere, qui poſtremum Chaldææ Regem Perſis in vrbem irrumpentibus, dum tota nocte temulentiæ comeſſationibuſque vacat, interemptum eſſe commemorat à Gobria & Gadata, quorum alterum per ſummam iniuriam ſpadonem reddiderat, alterius filium per inuidiam occiderat.

15. At enim Cyrum à Xenophonte non ad hiſtoriæ fidem, ſed ad effigiem iuſti imperij ſcriptum identidem inculcant. Quaſi verò magis ad humanitatem moderationemque Cyri magis pertinere putauerit Xenophon, ſi Babyloniæ Regem in illo multu contra hiſtoriæ fidem cæſum eſſe confingeret, quàm ſi ex rei veritate liberaliter & regiè tractatum, eique donatam Carmaniam narraret, in qua ſublatis imperandi moleſtijs tranquillè rebus omnibus ad nutum affluentibus de cætero frueretur. Sed de Xenophontis authoritate eiuſque cum ſcriptura conſenſu fuſius à nobis heſterno die diſputatum.

16. Quid? quòd Darius Medus ſucceſſit in regnum annos natus ſexaginta duos? Quare ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐν ἑπτακαιδεκάτῳ ἔτει anno regni ſui decimo ſeptimo iam ad ſeptuageſimum nonum ætatis annum peruenerat, quo tempore Cyrus reliquis regni partibus iam ſubactis, Babyloni admouit exercitum. αἰσθόμενος δὲ &c. ſentiens verò Nabonidus eius aduentum ἀπαντήσας μετὰ τῆς δυνάμεως καὶ παραταξάμενος, ἡττηθεὶς τῇ μάχῃ καὶ φυγὼν ὀλιγοστός, *cum ſuis copijs occurrens, cùm ſigna contuliſſet, prælio ſuperatus cum paucis fugiens in Borſippenſium vrbem ſe incluſit.* Quæ quis

non videt florenti potius ætati quam extremæ ſenectuti, &, vt ſic loquar, ſilicernio conuenire; fruſtra igitur qui Nabonidum eundem eſſe cum Dario Medo defendunt ſibi de Beroſi teſtimonio blandiuntur, è quo ſi quid ſuſpicionibus & coniecturis indulgere liberet, contrarium probabiliter inferre poteramus. Iam, Peregrine noſter, tuæ ſunt partes, niſi tibi moleſtum eſt opinionis huius à Scaligero primùm inuentæ, deinde Petauii noſtri viri doctiſſimi ſuffragio comprobatæ pondus ſcripturæ momentis expendere.

IV. *Eadem opinio ad ſcripturam expenditur.*

17. Peregr. Animaduerto Theocriti noſtri diſputationem in partes fuiſſe diſtributam duas. Nam & Scaligeri ratiocinio probare voluit eum eſſe Danielis Baltaſſarem qui Laboroſoarchodus à Beroſo & Megaſthene nominatur, & proprio quodam argumento collegit alium eſſe Danielis Baltaſſarem, alium Beroſi Megaſtheniſque Nabonidum. Ex quibus effici neceſſariò volebat Baltaſſaris & Laboroſoarchodi nomen in vna eademque perſona conſtitiſſe. Quæ, Reſtiture, tam perſpicuè diluiſti, cuiuis vt liquere poſſit quam infirma ſint argumenta quæ ex horum authoritate ducuntur. Reſtat vt è ſcriptura, & præſertim è Daniele, qui ſi vel ſcriptor profanus eſſet, quia tamen rebus geſtis interfuit, meritò ſexcentis Beroſis præfertur: reſtat, inquam, vt è Daniele paucis oſtendam neque Laboroſoarchodum eundem eſſe cum Baltaſſare, neque in Darium Medum quadrare quæ ſcriptores illi de Nabonido litteris prodiderunt. Vt igitur de Laboroſoarchodo primùm dicamus, is nouem duntaxat menſes Babyloniis imperauit. At ſi Danieli credimus, planè dicendus eſt Baltaſſar annum ſaltem imperij ſui
Cap. 8. v. 1. tertium attigiſſe: *Anno*, inquit, *tertio regni Baltaſſar Regis viſio apparuit mihi.* Hos igitur annis, quibus regnarunt ita diſtinctos non debemus inter ſe confundere.

18. Theocritvs. Noſti, Peregrine, quid ad iſta reſpondeant. Mortuo quippe Euilmerodacho Nigliſſarus Nabuchodonoſori gener pro filio ſuo Baltaſſare ſiue Laboroſoarchodo imperium tenuit, eiuſque nomine res adminiſtrauit annis quinque qui propterea ipſi Baltaſſari tribuuntur. Mortuo Nigliſſaro Baltaſſar ſolus regnauit menſibus nouem. Atque hic in conuiuio Principum ac Nabonidi præcipuè conſpiratione cæſus eſt annis ſeptẽdecim antequam Cyrus Babylonem obſideret. Sic igitur Danielem Beroſo conciliare poterimus, vt ſecundum Danielem anni quinque Baltaſſari tribuantur, quia quamuis puer eſſet & rebus gerendis impar, iam tamen in illa ætatula nomen regiũ ſuſtinebat: à Beroſo verò, Nigliſſarus regnaſſe dicatur, quia tametſi regni duntaxat adminiſtrator fuerit, omnia tamen pro arbitrio tractabat. Peregr. Noui equidem, mi Theocrite, ſed & ipſe noſti quandam interpretandæ ſcripturæ legem ab Auguſtino ſancitam, & communi Theologorum ſuffragio comprobatam, quam expediar non ſacris modò, ſed etiam profanis applicare ſcriptoribus, vt quoties res geſta narratur, eo ſenſu qui primus occurrit, hiſtoricorum verba capiamus, iiſque mordicus hæreamus, niſi nos vel narrationum conflictus, vel euidens ratio, vel antiquorum authoritas à genuina verborum ſignificatione deduxerit.

19. Ait Daniel anno tertio regni Baltaſſar Regis appáruiſſe ſibi viſionem. Hîc lectoris fidem appello quid ei prius ſoleat occurrere, quàm non ſolùm nomine ſed etiam reipſa Regem fuiſſe Baltaſarem, eodémque ſenſu tertium eius annum vſurpari quo apud eundem prophetam annus Ioacimi tertius, Darij Medi primus, Cyri primus & tertius nominatur. Tu autem tertium hunc annum interpretaris non quo regni gubernacula tractabat Baltaſſar, ſed quo Nigliſſaro ſedente ad clauum & imperium gubernante, ipſe nomine tenus honorarium Regis titulum ſuſtinebat. Si ratio quæratur interpretationis tuæ, non adferes, ſi ſcripturæ conflictus, non reperies. Reſtat igitur Beroſi authoritas quæ tuam illam expoſitionem à communi ſenſu & natiua verborum proprietate detorſerit. Eum igitur ſi placet audiamus, & ſi quid adfert quod tuæ velificetur interpretationi, paulo ſecius quàm ſonant, Danielis verba capiamus; ſin autem nihil eſt vnde ſuſpicari poſſis Laboroſoarchodum plus quàm menſes nouem vel titulo tenus Babyloniis imperaſſe te, qui legem illam interpretandæ ſcripturæ violas, nullam facti rationem, nullum ſcripturæ conflictum, nullam antiqui ſcriptoris authoritatem, nihil denique præter ſuſpicionem & præiudicium adferre fateamur.

20. Cùm dixiſſet Beroſus Euilmerodachum Nabuchodonoſori filium à leuiro ſuo Nigliſſaro per inſidias interemptum eodem tenore ſubtexuit. Μετὰ δὲ ἀναιρεθῆναι τοῦτον, διαδεξάμενος τὴν ἀρχὴν ὁ ἐπιβουλεύσας αὐτῷ Νηριγλίσαρος ἐβασίλευσεν

ἔτη τέσσαρα. *Eo ſublato Nerigliſſarus qui molitus ei fuerat inſidias, regnum ſuſcepit, & regnauit annos quatuor.* Quod in his verbis coniecturæ ſuſpicioniſque tuæ veſtigium? vnde ſubodoraris eum non ſuo ſed filij nomine Reip. præfuiſse: vnde ſubodoraris immanem illum parricidam, qui dexteram illam, fidei contractæque affinitatis obſidem & Regis & affinis ſui cruore reſperſerat regnum, cuius adipiſcendi cauſsâ, etiam ij qui cæteris in rebus pietatem colunt, diuina, frequenter & humana iura violant, non vſurpaſſe ſibi, ſed liberis tradi[illegible]ſſe? Quæ ſi nulla ſuſpiciuncula probare p[illegible]tes, vide vt non tam Danieli Beroſum accommodes, quàm grauiret Beroſum torqueas, vt applicatus non dicam Beroſo ſed opinationi tuæ Daniel grauiùs etiam torqueatur. Sed redeamus ad Beroſum, τούτου, inquit, υἱὸς Λαβοροσοάρχοδος ἐκυρίευσε μὲν τῆς βασιλείας παῖς ὢν μῆνας ἐννέα. *Huius filius Laboroſarchodus, cùm puer eſſet, regno potitus eſt menſibus nouem.* ſi nouem duntaxat menſibus ἐκυρίευσε dominus fuit regni, fruſtra profectò dicitur annos ei quinque tribui, quòd primis quatuor annis pater vicariam in regno poteſtatem, ipſe iam ſupremum in regno dominium obtineret. Sed quid facias? laqueos quibus ſeipſos induunt atque implicant, aliter explicare non poſſunt, niſi Beroſo, quem nobis obtendunt, vis inferatur, & velit nolit, obtorto collo, vnco impacto trahatur in Scaligeri ſententiam.

Dan. 5. 21. *Baltaſar Rex fecit grande conuiuium optimatibus ſuis mille: & vnuſquiſque ſecundum ſuam bibebat ætatem. Præcepit ergo iam temulentus vt afferentur vaſa aurea atque argentea, quæ aſportauerat Nabuchodonoſor pater eius de templo quod fuit in Ieruſalem, vt biberēt in eis Rex & Optimates eius, vxoréſq; eius & cōcubinæ.*

Conuiuiū Balſaſaris.

Laboroſoarchodus παῖς ὢν cum puer eſſet, patre defuncto regni gubernaculis admotus à Proceribus extinctus eſt. Quæro quotum ad ætatis annum velis pueritiam extendere? Obſeruat Cenſorinus hominem ad annum ætatis quartum decimum παῖδα puerum nuncupari, deinceps pubertatem & primam adoleſcentiam ſequi, quam aliquot gradibus diſcriminat, adoleſcentulum, quem veteres hirquitallum dicebant, cùm ſit annorum quindecim. μελλέφηβον, ſedecim ἔφηβον, ſeptemdecim ἐξέφηβον vocari. Si puer erat Baltaſſar quî factum putemus, vt in eo conuiuio, in quo *vnuſquiſque ſecundum ſuam bibebat ætatem*, ac proinde pro ratione ætatis plus aut minus, meracius aut dilutius potabant, fieret temulentus? Scio quidem nonnullos aliter interpretari, quaſi bibere nihil aliud hoc loco ſignificet quàm conuiuio intereſſe, vt pro ſua quiſque ætate, ſuperiore vel inferiore loco diſcumberet: Tamen inficias ierit nemo priorem illum ſenſum vt magis genuinum & proprium prius legentibus occurrere. Scio reliquos interpretes aliter tranſtuliſſe, *& coram mille*, vel *coram Optimatibus bibebat*: quaſi Rex ſeorſum ab aliis, è regione conuiuarum accumberet, quibus citra controuerſiam fauet textus Chaldaicus. Non video tamen cur communis editionis latinæ, quam vnam Tridentina ſynodus ſuo decreto munitam pro vera canonicáque ſcriptura ſuſcipi voluit, authoritas reſpuatur.

Quo ſenſu quiſque ſecundum ſuam bibebat ætatē.

E qua colligere videor Baltaſſarem non modo puerum non fuiſſe, ſed etiam ætate prouectum. *Vnuſquiſque*, inquit, *ſecundum ſuam bibebat ætatem. Præcepit ergo Rex iam temulentus*, quaſi robur ætatis, aut etiam ſenium temulentiæ cauſſam aſſignet, ideoque factum eſſe temulentū ſignificet, quia vt erat ætate prouectior, ita merum liberalioribus poculis hauriebat. Quis enim puerum & impubetem, qui vinum non quodlibet ſed חמרא merum ſiue vinum meracum ad temulentiam vſque plenis faucibus ingurgitarit, ſecundum ætatem ſuam bibiſſe facile concedat? Quis in puero tantum authoritatis fuiſſe, vt eum vaſa quæ Nabuchodonoſorus tanquam ſacra ſepoſuerat, profanis vſibus polluere cupientem ne vnus quidem è tot Optimatibus obiecta religione coerceret? Si puer erat & impubes, quomodo iam inde à pueritia tot vxores habuit, tot concubinas? Iſta profectò cohærere non poſſunt. Quare vt hunc locum abſoluam, Puer erat Laboroſoarchodus, Baltaſſar puer nō erat, Ergo Baltaſſar non eſt Laboroſoarchodus.

An Baltaſſar adhuc puer eſſet in conuiuio.

23. Theoc. Noli ſummo iure agere cum Scaligero, Peregrine, noli ſic ad viuum omnia reſecare. Nam quòd puer Laboroſarch. vocatur: nimirum latiùs accipitur pro ephebo, vel adoleſcente, vt alij quoque ſcriptores frequenter vſurpant. Peregrin. Eſto ſanè, fuerit ephebus, fuerit adoleſcens. Quanquam interim à propria germanaque vocis ſignificatione diſceditur. Ego autem cùm Beroſum omnibus Ioſephis, Hieronymis, Theodoretis, omnibus Hebræis, Græcis, Latinis opponeres, tam diſertis propriiſque concepta verbis Beroſi teſtimonia prolaturum te arbitrabar, vt veterem opinionem, quæ tot iam ſeculis radices egerat, penitus extirparet, nóſque à tot Patrum authoritate vel inuitos & reluctantes abduceret. Eſto tamen fuerit ephebus, fuerit adoleſcens, fuerit annorum vi-

ginti, vel aliquanto prouectior.

24. Qua tempeſtate Laboroſoarchodus à coniuratis oppreſſus eſt, anni ſeptem ab obitu Nabuchodonoſori, ab Euilmetodachi nece quinque duntaxat Beroſi calculis effluxerant. Extremis autem Nabuchodonoſori temporibus, anno poſt Ægyptum ſpoliatum & fundatum imperium ſecundo, Dan 2. v. 46. 48. 49. Daniel à Rege conſtitutus fuerat ſuper omnes Prouincias Babylonis, & luce, palam, in oculis aulicorum, *in foribus Regis*, tanta non ſolùm apud aulæ proceres, ſed etiam apud Regem ipſum authoritate, vel potiùs cuiuſdam diuinitatis exiſtimatione florebat, vt eum Rex paucis ante mortem Dan. 4. v. 5. menſibus collegam ſuum nominaret, ac proinde ne pueris quidem, præſertim regijs, quos vel vrbanitatis & officij cauſſâ frequentiùs viſebat, eſſet ignotus. Neque verò poſtquam Nabuchodonoſor mortalitate exemptus eſt, minùs fuit apud Euilmerodachum eius filium gratioſus, vt ex eo liquet quòd ipſo anno quo regnare cœperat, vniuerſum nomen Iudaicum ma- Ierem cap. 52 v 32. 31. 34. gnis ſibi beneficiis obligauit, *Eleuauit caput Ioachin Regis Iuda, & eduxit eum de domo* 4 Reg cap. 25. v. 27. &c *carceris, & locutus eſt cum eo bona, & poſuit thronum eius ſuper thronos Regum qui erant poſt ſe in Babylone. & mutauit veſtimenta carceris eius, & comedebat panem coram eo ſemper cunctis diebus vitæ ſuæ, & cibaria eius cibaria perpetua dabantur ei à Rege Babylonis.*

25. Quare ſi iam ephebns fuit atque adoleſcens Labotoſoarchodus annis quinque poſt Euilmerodachi cædem nondnm euolutis, Danielem ignorare non potuit, aliuſque proinde nobis quærendus Baltaſſar, cui vaſa ſacra manibus impuris attrectanti manus hominis diras & comminationes in pariete ſcribentis apparuit. Qui vt Danielis notitiam haberet, à Regina (quam Ioſephus auiam Baltaſſaris, Origenes matrem fuiſſe ſcribunt, vnde & nouit prætcrita, quæ Rex ignorabat, vt Hieronymus aduertit, & ſanè coniugem non fuiſſe, vel ex eo compertum eſt, quòd conuiuio Re- Dan. 5. v. 3. gis vxores interfuerant, & concubinæ, hæc autem *pro re quæ acciderat Regi, & optima-* v. 10. *tibus eius, domum conuiuij ingreſſa eſt*) à Regina inquam, de Daniele debuit admo- v. 13 & 16 neri; & introductum ad ſe Prophetam vt ſibi priùs ignotum his verbis affatus eſt. *Tu es Daniel de filijs captiuitatis Iudæ: quem adduxerat pater meus de Iudæa? &c. porro ego audiui de te quòd poßis obſcura interpretari, & ligata diſſoluere.*

26. Igitur vt ſubductis omnibus de integro rationem ineamus; Laboroſoarchodus ſi adhuc impubes erat & minor annis quatuordecim neque ſecundum ſuam bibens ætatem factus eſt temulentus, neque iam vxores habuit & concubinas. ſi iam ephebus erat aut adoleſcens, Danielem ignorare non potuit. Baltaſſar autem & ad temulentiam bibit, & habuit vxores atque concubinas, & Danielem minimè norat, priuſquam à matre ſua moneretur. Quæ omnia cum in Labotoſoarchodum quadrare non poſſunt, tum in Nabonidum mirificè conueniunt, qui & anno poſt Nabuchodonoſori mortem viceſimo quarto ſubactus eſt, iuxta Beroſum, & matrem habuit prudentiſſimam nomine Nitocrim iuxta Herodotum, & inter ſcyphos ac lances occiſus eſt, iuxta Xenophontem.

27. Quid quòd de Nabuchodonoſoro Ierem. cap. 27. v. 7. eiuſque poſteris alius Propheta vaticinium in hæc verba pronuntiat? *Et ſeruient ei gentes multæ, & filio eius, & filio filij eius: donec veniat tempus terræ eius, & ipſius.* Euilmerodachum Nabuchodonoſori filium fuiſſe cùm ſcriptura non obſcurè ſignificat, tum apertè Beroſus, Megaſthenes & alij prodiderunt: ſed velim Scaliger vti mihi reſpondeat, quis tandem è Nabuchodonoſori ſtirpe per filium ptopagatus Babylonijs imperarit, Nerigliſſarus? hunc quidem, ait Ioſephus, Euilmerodaci filium fuiſſe: ſed eum etiam aduerſarij nobiſcum non illius filium, ſed κηδεστὴν affinem, ac ſororis maritum fuiſſe tum Beroſi, tum Megaſthenis authoritate defendunt, & Ioſephum oſcitantiæ non mediocris accuſant, quòd eorum ipſorum ſcita reſcindat, quorum potuit atque adeo debuit veſtigia ſectari. Laboroſoarchodus? At is non à Nabuchodonoſori filio, ſed à genero propagatus eſt. De matre incertum. Quamuis etiamſi hunc cum Scaligero Nerigliſſari & Nitocridis Nabuchodonoſori filiæ ſobolem eſſe faciamus, in eandem difficultatem ſemper noſtra reuoluetur oratio. Quæretur enim quis fuerit ille filij filius qui regni Babylonici, donec veniret tempus eius, gubernacula tractauit.

28. Aiunt vocem בן pro filia, id eſt, prole ſimpliciter vſurpari. Latè enim interdum accipi, vt generum etiam ſignificet 1. Reg. 24. 17. Quare hoc vnum Ieremiam voluiſſe: Nabuchodonoſori poſteros vſque ad nepotem regnaturos eſſe, quem filij, id eſt filiæ, vel generi filium appellat. Audio, ſed velim aliquod proferant vtriuſque ſignificationis exemplum. Etſi enim per ſyllepſin ſiue conceptionem generum, vt Grammatici loquuntur, Hebræi vocem hanc indiſcriminatim, vt Latini *liberos,*

Græci τοὺς παῖδας pro ſexus vtriuſque ſobole, numero multitudinis vſurpant, vbi tamen de filia ſexuque ſequiore loquuntur, nuſquam vſurpari reperies. niſi ſi fortè placet de vno Geneſ. loco tricari, cap. 49. verſ. 22. *Filius accreſcens Ioſeph, filius accreſcens* בן פרת quod alii *filius fructeſcens*, alii *filius fructificationis*, alii *ramus fructificans*, alii *filius ramoſæ arboris*, alii aliter tranſtulerunt, & occaſione vnius puncti Maſorethis paſſim inter ſe Rabbini velitantur, plures tamen R. Kimhi reprehendunt, quòd hoc teſtimonio בן pro filia ſumi crediderit.

Vid. Pagninum in Theſauro בן

29. At certiora, credo, pro ſignificatione *generi* ſcripturæ teſtimonia proferentur. Equidem nullum inuenio præter vnum Buxtorfium qui ſignificationem hãc in ſuis gloſſariis indicarit. neq; aliud tamen affert præter eam ipſam authoritatẽ, quam aduerſarii è 1. Reg. c. 24. v. 17. protulerũt vbi cùm Dauid ad necem quæſitus Saulem in ſpelunca deprehenſum impune potuiſſet occidere, nec vltrà progreſſus fuiſſet quàm vt elam abſcinderet oram regii paludamenti, oſtenſáque procul laciniã tum alia dixiſſet ad mitigandum Regem aptiſſima, tùm illud imprimis: *Quem perſequeris Rex Iſrael? quem perſequeris? canem mortuum perſequeris, & pulicem vnum.* ita Regis animum vox perculſit, vt *ſingultu medios impediente ſonos, in has voces erumperet: Nunquid hæc vox tua eſt, fili mi Dauid? Et leuauit Saul vocẽ ſuam, & fleuit. Dixitque ad Dauid, iuſtior tu es, quam ego: tu enim tribuiſti mihi bona: ego autem reddidi tibi mala.* Quibus verbis quis non obſeruat blandientis affectu filium ὑποκοριστικῶς nominari? qua voce quilibet grandis natu accepto tanto beneficio iuuenem compellaſſet, etiamſi nulla interceſſiſſet affinitas.

Verſ. 15.

30. Atque hęc ſunt, vt arbitror omnia quibus aduerſarii ſuam illam interpretationem adſtruere moliuntur, niſi tibi quid aliud occurrit Theocrite, quo labantem opinionem tuam velut adminiculo nouo ſuffulcias. THEOCR. Mihi verò nihil aliud occurrit, Peregrine, niſi quòd pro nobis reſpondet Hieronymus filij vocem propria ſtrictáque ſignificatione non ſemper accipi: atque ipſe quidem filiũ dici Baltaſſarem pro eo quod eſt pronepos exiſtimat, nos filium appellari eum qui ſit gener, vel filij vocabulo filiam quoque cenſeri non abſurdè defendimus. PEREGR. Vide quantum inter te & Hieronymum interſit. ille ſcripturæ conſuetudine proauos & maiores ait patres vocari: filios autem nepotes & poſteros, quantumuis longa maiorum ſerie genus à ſtirpis authore deduxerint: quæ vocabulorum acceptio ſexcentis poteſt ſcripturæ teſtimoniis comprobari: vt eum Hebræi Abraham paſſim patrem ſuum, ſe Abrahæ filios appellant: tu filij nomine filiam aut etiam generum indigitas, cuius acceptionis certum in vniuerſa ſcriptura non potes inuenire veſtigium.

31. Quamuis etiamſi vnum vel alterum, eiuſmodi teſtimonium inuenires, non ideo tamen ſine grauiſſima cauſſa ſcripturæ verba contra tot Patrum authoritatem à communi ſignificatione detorquere deberes. *filius accreſcens Ioſeph*, plerique ramum fructeſcentem vel filium ramoſæ arboris interpretantur, & aliis confirmant exemplis: Diſcipuli vocantur filij prophetarum, filii nuptiarum qui nuptiis interſunt: filii ſeculi negotiis ſecularibus implicari, Ionas cap. 4. v. 10. ederam ſiue cucurbitam vna nocte natam, noctis filiam, Ieremias ſagittas filias pharetræ, Iſaias frumenta & paleam filios areæ nominauit. Quæ cùm certiſſima ſint, nihilo tamen ſecius ſi quis ad eiuſmodi ſignificationes receptum habeat, omnium auribus reſpuetur: tu cùm certi nihil adferas, cùm nullo ſcripturæ teſtimonio probare poſſis filii vocem pro filia vel genero citra controuerſiam vſurpari, contra Patres omnes quotquot ante Scaligerum quæſtionem hanc primis quindecim Eccleſiæ ſeculis attigerunt, audebis ad huiuſmodi notiones apertam prophetiæ torquere ſententiam?

Filius apud Hebr. multa ſignificat.

Ierem. lamentat. 3. v. 13. Iſa. cap. 21. v. 9.

32. Quid quòd quantumuis filii vocabulo filiam, vel generum interpretere, ſemper tamen prophetia vim ſuam obtinebit, & quærendus erit aliquis Laboroſoarchodo poſterior è Nabuchodonoſoro propagatus, in quo Babyloniorum regnum defecerit. *Seruient*, inquit, *ei*, (videlicet Nabuchodonoſoro) *gentes multæ, & filio eius, & filio filij eius.* Quamdiu vero ſeruient, huic Nabuchodonoſori nepoti? *donec veniat tempus terræ eius.* Quid porro illud? Donec Babylonium euertatur Imperium: donec Babylon à Medis Perſiſque capiatur. At Laboroſoarchodus annis omnino ſeptemdecim ante captam Babylonem occiſus eſt, neque ſeruierunt ei gentes, donec veniret tempus terræ eius, vt & propheta vaticinatur; vt Beroſus ac Megaſthenes litteris prodiderunt. Non eſt igitur Rex ille Chaldæorum è Nabuchodonoſori ſtirpe poſtremus.

V. *De Dario Medo digreſſio ad Scaligerum.*

33. HActenus è ſcriptura demonſtratum eſt alium eſſe Danielis Bal-

taſſarẽ, alium Beroſi Laboroſoarchodum, reſtat vt paucis oſtendam eum non eſſe Darium Medum quem Nabonidum ſiue Nabannidochum, Beroſus & Megaſthenes nominarunt. Cuius rei probationem facile eſt è dictis accerſere. Darius Medus à Nabuchodonoſoro propagatus non fuit, vt aduerſarii farentur, ſed ei proximè ſucceſſit, qui poſtremus ex illius ſtirpe Babyloniis imperauit: & quidem imperauit quamdiu ſtetit imperiu, eique gentes ſeruierunt, donec veniret tempus eius, & Babylon à Medis Perſiſque caperetur. Quare cùm in Nabonido Chaldææ regnum defecerit, eúmque proinde neceſſe ſit ad Nabuchodonoſori ſtirpem pertinere, vt Ieremiæ vaticinatio ſuum exitum ſortiatur, non poteſt vnus & idem eſſe Darius Danielis & Beroſi Nabonidus. Quid? quod Nabonidus Babylonius fuit, vt concepta Beroſi verba teſtantur, Darius autem Medus, & de ſemine Medorum, & filius Aſſueri. Quo nomine quotuſquiſque alium quàm Mediæ Regem intelligit? illum opinor, Nabuchodonoſori ſocium & fœderatum, de quo extremis Tobiæ verbis in græc. codic. hęc leguntur, *Et audiuit priuſquam moreretur, deſtructionem Niniues, quam cepit Nabuchodonoſor & Aſſuerus.* quem Cteſias & Diodotus Aſtibatam, Herodotus Cyaxarem appellat, & Alexander Polyhiſtor apud Euſebium libr. 9. συστρατεύσαντος exeunte, Nabuchodonoſoro Ieroſolymam obſidenti ſuppetias miſiſſe ſignificat, vt hoc etiam Scaliger confitetur, qui Nabonidum ſiue Labynetum aduenam, & ex Medorum Regum ſtirpe tradit oriundum. Cur igitur Beroſi nobis authoritatem obtendit? cur aures noſtras Beroſi nomine circumſonat? Regnum, inquit Beroſus, Babylonii Proceres, Ναβοννίδῳ τινὶ τῶν ἐκ Βαβυλῶνος, *Nabonido cuidam è Babyloniis tradiderunt.* Quid Scaliger? Nabonidum aduenam fuiſſe defendit.

34. Hîc mihi temperare non poſſum quin ἄνθρωπον, κενῆς οἰήσεως ἔμπλεον ἀσκόν. hominem vel potiùs vtrem vana ſui exiſtimatione turgentem paucis conueniam. In quo tamen temperandum orationi meæ, ne, quod aiunt, per eius latus homines tum amiciſsimi doctiſsimique, tum modeſtiſsimi ſaucientur. Ad quos tamen ſi reprehenſionis meæ tela in Scaligerum coniecta peruenitent, non putarem amicitiam eſſe violatam. Nam & fieri poteſt, quod ab Auguſtino petebat Hieronymus, vt *in ſcripturarum campo ſine noſtro inuicem dolore ludamus*, & vt monet Latinus Philoſophus, *Diſſentientium inter ſe reprehenſiones non ſunt vituperandæ, maledicta, contumeliæ, tum iracundiæ, contentiones, concertationéſque in diſputando pertinaces, indignæ philoſophia mihi videri ſolent.* Neque enim ſine diſputatione verum inueniri, *neque diſputari ſine reprehenſione, nec cum iracundia aut pertinacia rectè diſputari poteſt.* Cic. 1. de finibus.

35. *Laboroſardach*, inquit, *erat filius Nerigliſſaris & Nitocridis filiæ Nabuchodonoſori.* Magna ſanè confidentia, ſed rationem, ſi placet, audiamus: *Nam falsò Herodotus ſcribit vltimum Regem Labynitum eſſe Labyniti magni filium, cùm Labynitus vltimus fuerit aduena.* Cumque nihil, nihil, inquam omnino præter confidentiam & ſupercilium ad eius rei probationem attuliſſet, nihilque dixiſſet aliud quàm Nabuchodonoſorum eſſe ipſum illum qui Labynetus magnus ab Herodoto nominatur, adiecit. *Cùm igitur Laboroſardach, vt ex Beroſo & Megaſthene conſtat, ſit nepos Nabuchodonoſori ex filia Nitocride, equidem ſatis mirari non poſſum eos qui difficile concoquunt eundem fuiſſe Laboroſardach cum Baltaſſare.* Lib. 6. de emend. temp. pag. 277. Conſtat? vnde? quibus indiciis? quo argumento? quo facti veſtigio? Sed hæc à Reſtituto noſtro diligentiùs enucleata relinquamus, ne ferram, quod aiunt, per eandem lineam reciprocare videamur. illud interim ab ipſo bona veniâ ſciſcitabor illud *igitur* ſiue ratiocinationis complexionem quibus è præmiſſis deduxerit. Quod verbum protulerit, vnde colligi potuerit id quod ſibi perſuadet, & nobis intrudere conatur, ex antiquis illis conſtare ſcriptoribus. vbi apud eos Nitocridis nomen, quam Nabuchodonoſori ſiue Labyneti non filiam ſed coniugem fuiſſe teſtatur ille ipſe, ex quo vno ſcire nomen potuit Herodotus? *Satis*, inquit, *mirari non poſſum.* Mirum quidem illud Scaligerum qui ſuo iudicio nihil ignoret, aliquid admirari, & quidem eo libro cui titulum Opvs novvm, absolvtvm, perfectvm, in ipſa fronte præfixerit. Miratur tamen. Quid? eorum infirmitatem ſtomachi, *qui difficilè concoquunt, eundem eſſe Laboroſardach cum Baltaſſare.* Sed ipſe viderit an facilè concoquere poſsit eas rationes quas ſuperiùs obiecimus. Scaligeri confidentia.

36. Mox vbi probaſſet vnam & eandem perſonam duobus interdum indigitari nominibus, & contra Beroſum quem interpretatione adiuuare ſe profitetur, re tamen ipſa confutat, oſtendiſſet, vt potuit, adoleſcentem fuiſſe quem ille puerum appellat, pluribus annis imperaſſe cuius imperium nouem menſibus ille circumſcribit, quaſi confectò negotio planè demonſtraſſet Laboroſardach eundem eſſe cum Baltaſſa-

ro, confidentet iſta ſubtexuit. *Si Nabonidus ſucceſſit Baltaſſaro, de quo dubitari non poteſt, profectò Nabonidus eſt idem cum Dario Medo, quem Baltaſſaro ſucceſſiſſe proditum à Daniele.* Quid deinde? quid expectatis? niſi vt in Ioſephum, Hieronymum, Theodoretum eos denique omnes qui Darium Medum cum Cyro Babylonem expugnaſſe cenſuerunt, quos nationem Chronologorum contemptim appellat, paucis inuectus, ne ſi eorum commenta referre velit, non ſolùm oleum & operam, vt eſt in prouerbio, ſed etiam chartam perdidiſſe videatur; Quid, inquam, aliud expectatis niſi, vt altero, vt ait ille, ad frontem ſublato: altero ad mentum depreſſo ſupercilio grauiter & ſedatè ſubnectat? *Vt igitur omnes, quantum Chronologorum eſt, reſipiſcant, ego aio Darium Medum non vi regnum innaſiſſe, vt volunt iſti, contrà quàm à Daniele proditum eſt; ſed à populo Regem creatum fuiſſe.* Expectatis fortaſſe dum exclamem, ô temeritatem! ô confidentiam! ô petulantiam! ô impotentiam animi! Scaligero οὔτι τόσον νεμεσίζομαι, οὐδὲ χολοῦμαι, vt ait Homericus
Iliados 9. ille Iupiter aſsiduis vxoris ſuæ rixis & iurgiis aſſuetus. Ad iſta noſtræ iampridem occalluerunt aures. Quis enim rugienti leoni, lupo vlulanti, tauro mugienti, agno balanti, gallinæ glocitanti, pullo pipilanti, Scaligero denique Scaligerizãti ſuccẽſeat?

37. Quid ſi libertatem orationis ipſa rei veritate & probationis vtilitate compenſat? eum igitur audiamus. *Quis vnquam vete-*
Pag. 278. *rum fecit huius Darij mentionem, præter Danielem?* Si veterum nemo Darij meminit, Darius profectò non erit ille Nabonidus ſiue Labynetus, de quo Beroſus, Megaſthenes, Herodotus faciunt mentionem. *Ex Daniele igitur*, inquit, *non ex Chronologorum libidine verum hauriendum* Si qui res Darij Medi geſtas ab vno Daniele poſteritati mandatas, vel Aſtyagi, vel Cyaxari Xenophontis accommodant, è ſua libidine verum indagant, quid ipſo Scaligero faciemus, qui Darium hunc eum eſſe defendit quem Nabonidum Beroſus & Megaſthenes appellant? cur fontes quos ſibi ipſe patefecit, vult aliis occludere? Sed alij videlicet nugantur, & ſomnia ſua ſcripturæ verbis affigunt: vnus poſt homines natos inuentus eſt Scaliger qui Propheticæ vocis adyta penetraret. *Si igitur*, inquit, *Daniel ſcripſit illum Darium à populo vel à proceribus Babyloniæ regnum traditum accepiſſe, non vi & armis illo potitum fuiſſe, cauſſæ non eſt quin parum cauſſe videantur, qui aliter prodiderunt.* Magnam quidem à nobis inierit gratiam, ſi re ipſa præſtiterit quod verbis adeo liberalitet pollicetur.

38. Sed videte, ſultis, hominis argutiam. Cùm ad dicti ſui probationem illum Danielis verſiculum adhiberet, *Et Darius Medus ſucceſſit in regnum*, totamque rationis ſuæ vim poneret in vna dictione קבל *cabbel* parum habuit Chaldaicè totam proferre clauſulam, niſi nouam tranſlationem è ſuo cerebro procuderet. Latinam fortaſſe? imo Græcam. Græcam, vt profanum vulgus arceat à ſuis myſteriis. Nouam, vt aliquid ſupra veteres interpretes iam inde ab Eccleſiæ naſcentis initio receptos ſapere videatur. Et quoniam maior in occulto reuerentia, & oracula obſcurioribus verbis aut ſententiis inuoluta ſunt auguſtiora, Latinam interpretationem non attexit vt fucum faciat imperitis. Sed vos interim dum eius dictis animum aduertimus,

Partem aliquam venti diuûm referatis ad aures.

Obſecro vos, inquit, *an in verbo* & *ἀναδέχεσθαι* (ſic enim interpretatus eſt illud *cabbel*) *eſt vlla vis armata, aut inuaſio imperij? Quid aliud ſentit Daniel, quàm Darium Medum, populo Babylonio tradente, regnum ſuſcepiſſe? Mirum tot millia interpretum vnius verbi notione perperam explicatâ, adeo aliena ab hiſtoriæ fide pronuntiaſſe.* At ego te viciſſim obſecro, mi Scaliger, an in verbo ἀναδέχεσθαι, vel παραλαβεῖν, vt habet vetus editio, eſt vlla ſuffragatio populi vel Senatus authoritas imperium deferentis. Verbum קבל eſt ſimpliciter accipere, à volentibus an ab inuitis nihil attinet ad notitiam. Niſi quia ponitur in coniugatione haddagus, quæ vim quandam & impetum radicis ſignificationi ſuperaddit, & eadem planè dictio frequenter, *ex aduerſo, è regione*, ſignificat, quandam oppoſitionem, & Babyloniorum coactionem inuoluit, Quid? quòd Ezechiel c. 26. v. 9. in re bellica & vrbis expugnatione pro tormento militari vocem vſurpat? ומחי קבלו. quæ verba Hieronymus & *vineas & arietes*, Chaldaicus paraphraſtes & *percuſſionem* מנחוי *tormentorum ſuorum*, Vatablus *tormentum feriendi*, Pagninus, *ictum catapultæ ſuæ*, alij *helepolim* tranſtulerunt. Septuaginta τὰς λόγχας αὐτῶ *lanceas ſuas*, quæ omnia, niſi ſentit aliud Scaliger, videntur potiùs ad vim armatam quàm ad liberam populi ſuffragationem pertinere.

39. Tamen quaſi iam confecto negotio

Perambularet aſtra ſidus aureum,

& in concilio Deorum ita loqueretur,

Κέκλυτέ μευ πάντες τε θεοὶ, πᾶσαί τε θέαιναι:
Dijque Deæque omnes animos adhibete loquenti,

Iſta

Iſta continuò ſubiecit: *Ac quamuis hoc ſatis eſt ad eorũ ſententiam infirmandã; tamen producam iterũ locum ex Daniele, quo fiet vt ſi per ingenium & naturam illis mutare ſententiam non licet, ſaltem pertinaciã ſuam eo multũ labefactũ eſſe fateantur.* Μορμολύκεια ſunt hęc & terriculamenta puerorũ. Cùm in hac ſententia: *In anno primo Darij filij Aſſueri de genere Medorũ, qui imperauit ſuper regnũ Chaldæorũ*, vnicum verbũ המלך *homlac* expendat, in eóq; vim omnẽ probationis ſuæ cõſtituat, omnia refert Hebraïcè quibus & Gręcã interpretationẽ ſuis verbis cõceptam annectit, & pro eo quod Hier. *imperauit*, lxx. interpr. ἐβασίλευσε trãſtulerunt: *En*, inquit, βασιλεὺς ἀνεδείχθη, *vel vno verbo* ἐβασιλεύθη *excludit omnem vim armatã.* Ita nimirum Gręcis Hebraicíſq; verbis quaſi pręſtigiis quibuſdã imperitorũ animos effaſcinat. Quis enim dubitet ei fidẽ adhibere qui tã doctus eſt vt bene lõgas periodos adferat Hebraicè conceptas, Latinã interpretationẽ faſtidiat, imò Græcã veterem reſpuat, nec vllã admittat niſi quam ipſe Gręcis verbis ſuomet ingenio fabricarit? *Itaq; velint, nolint ij qui aliter ſẽſerint, Darius in illo interregno quod cædem Belsſchatzari ſecutum eſt, creatus Rex eſt ſiue populi ſuffragiis, ſiue procerũ factione.* Sed bene habet, quòd verbũ המלך eſt in coniugatione hophal, vt appellãt, ac proinde ex omniũ Grãmaticorum obſeruationibus aliud eſt nihil quam præfici ad regnandum, ſiue ad regnum promoueri, vtrũ autem à Babyloniis ſiue populi ſuffragio ſiue optimatium factione promotus fuerit, vt ait Scaliger, an, vt alii defendunt, à Medis Perſiſque victoribus, velim oſtendat, ex hoc loco quî tandem hariolari potuerit.

Dan. 9. v. 1.

40. Cedo, quid poſtea? *Quid ſi probauero*, inquit, *eum in quem cũ exercitu venit Cyrus, cognominatũ fuiſſe Medem, aut Medũ? nã idẽ eſt. Nõ eſt poſt hoc vt illi pertinaciæ ſit locus. Quid dignũ tanto dabit hic promiſſor hiatu?* Adfert ex Euſeb. lib. 9. πραιπαρ. exeunte bene longũ Megaſthenis fragmentum, è quo viſum eſt ea duntaxat quæ ad rem noſtram faciunt, excerpere. Nabuchodonoſor diuino ſpiritu concitatus, ita vaticinatur. Ἥξει Πέρσης ἡμίονος. *Veniet Perſa mulus*, & quidem de Cyro bene Scaliger interpretatur ex oraculo

Ἀλλ' ὅταν ἡμίονος βασιλεὺς Μήδοισι γένηται.

Medorum regnum mulus cùm Perſa tenebit.

Apud Herodot. li. 1.

Quia videlicet vt ex equis & aſinis muli naſcuntur, ita Cyrus genus paternũ ad Perſas, ad Medos maternum referebat. Pergit Nabuchodonoſor prędicere cladem à Cyro Babyloniis imminentem, ἐπάξει δὲ δουλοσύνην, *ſeruitutem adducet*, ὧ δὴ συναίτιος ἔσται, Μήδης τὸ Ἀσσύριον αὔχημα, *cuius cõcauſſa ſiue coadiutor erit Medes Aſſyriorũ gloriatio*: cui mox diras his verbis interpretatur, ὡς εἴθε μιν πρόσθεν, ἢ δοῦναι τοὺς πολιήτας χάρυβδίν τινα ἢ θάλασσαν ἀναδεξαμένην ἀϊςῶσαι πρόρριζον, *quem vtinam, priuſquam ciues dediſſet, Charybdis aliqua vel mare abſorbens funditus ſuſtuliſſet.* Hunc Medem interpretatur Nabonidũ Ἀσσύριον αὔχημα, quòd & Aſſyrii & Babylonii in eo ſpes ac præſidia omnia ſita haberent, vnde ei vltro regnum obtulerunt. Tandem aliquid inuentum quod etſi non valdè probabiliter, non admodum tamen ineptè confingeret.

41. Sed ad ſequentia veniamus. *Quòd igitur*, inquit, *ciues hoſti diripiendos propinauerit*, Nabonidus, *author etiã Beroſus, ſcribens, eum Babylonem omni præſidio deſtitutã oppugnanti Cyro reliquiſſe, atque in munitiſſimũ oppidum Borſippenorũ ſe recepiſſe.* Imò verò ſi Beroſum audimus, adeo ciues ſuos non prodit Nabonidus, vt Cyro impreſſionẽ in Babyloniã facienti armatus occurrerit, ſigna contulerit, manus cõſeruerit, ad extremũ acie profligata victus cũ paucis in Borſippenorum vrbem confugerit. Quib. rebus geſtis dici profecto nõ poteſt aut ſuos hoſti prodidiſſe ciues, aut Cyro συναίτιος & coadiuua fuiſſe Babylonicę ſeruitutis: neq; dignus fuit quem Nabuchodonoſor diuino inſtinctu ob proditionẽ defigeret & diris omnibus deuoueret: cur igitur hunc Medem ciuium proditorẽ potiùs interpretemur eſſe Nabonidũ, quã vel Gorgiam vel Gadatam Aſſyrios potentiſſimos, qui, vt narrat Xenophõ lib. 4. exeunte, & lib. 5. paulo poſt initium, ad Cyrum defecerunt, arces munitiſſimas, quas habebant, ei tradiderunt, commeatum & arma præbuerunt, Babylonem cum primis ingreſſi ſunt, regiam obſederunt, & Regem ipſum in conuiuio trucidarunt? Quod ſi Darium Medum vel Aſtyagem interpretemur cũ Theodoreto, vel Cyaxarem cũ Ioſepho & Hieron qui ad obſidẽdã Babylonem Cyro Medos ciues vtiq; ſuos dederint, illud, credo, vaticinium de his Perſarũ Regib. habebit admodũ difficiles explicatus. Quaſi verò rex Medorũ, qui ſuas olim cũ Nabuchodonoſoro vires coniunxerat, & cum eo multas gentes ſubegerat, dici non potuerit Ἀσσύριον αὔχημα, quãdiu Babylonii de rãti Regis ſocii ac fœderati potẽtia gloriari potuerunt, certè is ipſe locus Iſaiæ quẽ profert Scaliger, *& timebũt, & confundentur ab Aethiopia ſpe ſua, & ab Aegypto gloria ſua*, manifeſte de populis ſociis & fœderatis in quib. Iudæi fiduciam habebant, debet intelligi. Sed iam ſi placet ad inſtitutum, redeamus, Scaligerum valere iubeamus, & omiſſis perſonis, *res*, vt ait nobilis Orator, *cum re, cauſſa cum cauſſa, ratio cum ratione confligat.*

VI. *Probatur Darium Medum Danielis non eſſe Nabonidum ſiue Labynetum.*

42. QVæritur vtrùm Darius Medus ille ſit qui Nabonidus à Beroſo nuncupatur. Eundem non eſſe licet non paucis odorari veſtigiis. Nabonidus donec veniret tempus terræ eius, & Babylon à Cyro ca-

peretur, regni Babylonici gubernacula tractauit, vt Beroſus & Megaſthenes prodiderunt, ac proinde neceſſe eſt ad implendũ Ieremiæ vaticinium vt fuerit à Nabuchodonoſoro propagatus, quod neque negant illi, & Xenophon Herodotúſq; teſtãtur. Darius autem Medus ei proximè ſucceſſit qui poſtremus è Nabuchodonoſori familia Babyloniis imperauit. Nabonidus Babylonius fuit, vt è Beroſo compertũ eſt, Darius Medus fuit & quidem filius Aſſueri, vt diſertis verbis proditũ à Daniele. Neq; ſatisfaciunt argumẽto qui natũ quidem Babylone fuiſſe dicunt ſed à Medis oriundum, quia maiores eius, vel potiùs pater è Media profugus Babylone conſederat. Nã & Aſſuerus regium nomen eſt, vt apparet, & ipſe Scaliger hũc Aſſuerũ Darii patrem Mediæ regem fuiſſe cõfitetur, & nihil minus eſt Philoſophi quã id aſſerere, quod ſi verbo negauerit aduerſarius, vlteriùs progredi non poſſit, & ſaltem exiguã dictorum afferre rationem. Imò, inquiũt, veriſimilẽ coniecturã habemus. Beroſus Nabuchodonoſori coniugẽ Medã fuiſſe ſcribit: in cuius gratiam, quòd in mõtana regione nata educatáq; foret, mõtiũ ſyluarũq; in regia ſimilitudinẽ admirãdis illis hortorũ penſilium operibus expreſſit: eſt igitur haud abſimile vero per idem tempus cum Regina Medos quoq; principes aliquot ſe in Babyloniam infudiſſe, inter quos fuerit ſanè Darii Medi pater Aſſuerus, qui filium Babylone genuerit, Medum propterea cognominatũ.

43. Iam quidem poſtquam à Scaligero diſceſſimus, inuentum aliquid vnde non inepta ſuſpicio duceretur. Huic tamẽ videtur ipſa tẽporũ ratio non mediocriter refragari. Etſi enim in tẽpore captæ Babylonis ſecum ipſe gnat Scaliger, vt Petauius noſter egregiè demõſtrat lib. 10. de doct. tẽp. c. 12. Conſtãtius tamen affirmat adſtipulãte Petauio, anno periodi Iulianę circiter 4175. Olymp. 60. ſecũdo, ſiue Iphiti 238. regni Perſici 22. Cyrũ Babyloniis ſubactis victóq; Nabonido nouam Monarchiam condidiſſe. A quibus ſi annos 17. ante captam Babylonem Nabonido ſubduxeris, inuenies eum anno Olymp. 55. 3. vel 4. regni Babylonici gubernaculis admotum, quo tẽpore ſi Darius Medus is fuit, vt aduerſarii defendũt, iam ad annum ætatis ſecundũ & ſexageſimum peruenerat. Quos annos duos & ſexaginta, ſiue Olymp. 15. ſolidas cum dimidia, ſi rurſum ab Olympiadibus 55. deduxeris Darii Medi natalem Olymp. 39. deprehendes. Iam ſcribit Herod. lib. 1. bellũ inter Alyattẽ Lydiæ, & Cyaxarẽ Medię Regẽ exarſiſſe: anno deniq; 6. cùm iam collatis ſignis dimicarent, repentina ſolis defectione perterritos à pugna deſtitiſſe: donec Syenneſis Cilicis, & Labyneti Babylonii, quem Nabuchodonoſorũ eſſe liquet, opera cõciliati pacem & concordiã nuptiarum fœdere ſanxerunt, Arienne Alyattis, filia Aſtyagis Cyaxaris filio in coniugiu data, *ἄνευ γὰρ ἀναγκαίης ἰσχυρῆς συμβάσιες ἰσχυραὶ οὐκ ἐθέλουσι συμμένειν. Nã ſine magna neceſſitudine magnæ cõuentiones diu ſtabiles eſſe non poſſunt.* Viderint quorũ intereſt vtrùm & ego non improbabiliter ſuſpicari poſſim eodem tẽpore Nabuchodonoſori coniugiſq; Medę matrimonium contigiſſe. Neq; enim adeo ſui fuerũt obliti Cilix & Babylonius vt vicinos Reges, & quidẽ admodũ potentes affinitate coniungerent eoſdẽ nulla ſibi neceſſitudine deuincirent. Hanc porro ſolis obſcurationẽ Scaliger etſi parũ ſibi cõſtat in Olymp. 48. aut 49. Petauius in 45. alii in alia tẽpora contulerũt: hactenus tamen inuẽtus eſt nemo qui infra 43. ſubmoueret. E quibus efficitur Darium Medũ multis priùs annis editũ fuiſſe quã Nabuchodonoſor ſibi Medã vxorẽ adſciſceret, ac proinde Babylonium dici non poſſe quòd Babylone ſuſceptus fuerit ab Aſſuero patre, poſtquam is Reginam è Media comitatus ea in vrbe rerum ſuarum domicilium collocarat. Sed huiuſmodi coniecturis nihil affirmo, mihi ſatis eſt clauum, quod aiunt, clauo trudere, & ſuſpicionem ſuſpicione conuellere.

44. Tradit Herodotus Nitocrim Labyneti prioris coniugẽ, poſterioris matrem (mallem auiam dixiſſet) cũ animaduerteret Medorũ potentiã expugnata Nino ſubactíſq; vicinis regionib. magis & magis in dies augeri, eorũ metu regnũ mirandis operibus muniſſe. Eufratem qui prius mediam Babylonem interfluẽs recto ferebatur alueo, foſſis deductis, ita flexuoſum reddidiſſe, vt quemdã Aſſyrię pagum, nomine Aidericam ter influeret, vt qui per Eufratẽ è mari Babylonem ſubuehebãtur, ter ad hũc eundem pagũ dieb. tribus applicarẽt, aggerẽ ex vtroq; fluminis labro mirãdæ magnitudinis & ſublimitatis extruxiſſe, qua parte aditus erat, & cõpendiaria ex Medis via, hãc munitionib. interſepſiſſe, ne Medi cõmercio Aſſyriorũ ipſius negotia cognoſcerẽt. Quiſquámne ſibi perſuadere poterit eo ipſo tempore quo iã Medi vix ab inuadendis Babyloniis hiantẽ atq; imminentẽ cupiditatẽ abſtinebãt, & illi Medorũ potentiã creſcentẽ in dies quaſi ſecutim ſuis ceruicibus intẽtam ita perhorreſcebãt, vt interclusis aditib. eos à regni finibus arcerent, & quã poterãt lõgiſſimè ſubmouerent: quis, inquã, ſibi perſuadere poterit Babylonios, ita vecordes, ita cœcos, ita conſiliorum omnium præcipites ac deuios fuiſſe, vt eo tẽpore liberis ſuffragiis Dariũ Medũ, de genere Medorũ, & quidẽ Aſſueri filiũ regni Babylonici gubernaculis admouerẽt?

45. Venio nunc ad illã coniecturam quã friuolam & nugatoriam Scaliger appellat. *In* Danielis 9.

anno primo Dary filÿ Aſſueri de ſemine Medorum, qui imperauit ſuper regnũ Chaldæorum, anno vno regni eius, ego Daniel intellexi in libris numerũ annorũ, de quo factus eſt ſermo Domini ad Ierem. Prophetã, vt complerentur deſolationis Ieruſalem 70. anni. Vbi, quãuis anni numerus vel potiùs vnitas in codicibus Hebraicis eadem voce אחת *ahat*, vel *achat*, vtrobique concepta reperitur, tamen temerarium non eſt quod 70. ſeniores & Latinus interpres priore loco, ἐν ἔτει πρώτῳ. *in anno primo*, poſteriore ἐν ἔτει ἑνί, *anno vno*, trãſtulerũt, quaſi ſignificare voluerint hunc annũ reuera vnũ fuiſſe, vt primaria vocis Hebrææ notio poſtulat, nec eo ſenſu primũ dici quaſi hunc alii deinceps exceperint, ſed hominũ conſuetudine qui boni ominis cauſsâ, primos Regũ annos appellant, & quãuis incõpertũ habeãt futurũ, plures tamẽ ſecuturos hac appellatione præſagiunt. Scio אחד *ahad* nõnunquã ſic vſurpari vt ex eo tanquã à cap. numerorũ deinceps affluentium ſeries ordinetur, vt initio Gen. v. 5. *Factúmq; eſt veſpere & mane dies vnus.* Primaria tamen, vt dixi ſignificatio eſt abſoluta, nec vllũ numeri conſequẽtis ordinẽ inuoluit, ac proinde, quoties ſine abſurdo poſſumus, abſolutè debet intelligi. Vnde & ex hoc prophetæ loco Rabbini colligunt Dariũ vno dũtaxat anno Babylonis imperaſſe, & Philo ac Ioſephus, maternæ linguæ non imperiti, quicquid obganniat Scaliger, quòd Moſes *vnum* potiùs quàm *primum* naſcentis mundi diem dixerit, non putant carere myſterio.

46. Quid quòd niſi ſignificare voluit annũ duntaxat vnũ Darii, hæc verba *anno vero regni eius*, quaſi laciniã inutilẽ orioſè ſuperioribus attexuit? Neq; enim propter modicam illã parentheſin, *qui imperauit ſuper regnũ Chaldæorũ*, ſentẽtia *verbis laſſas onerantibus aures*, erat admodũ impedita, vt ad vitandã obſcuritatẽ ſuperiora rurſus inculcare debeat. Mẽs igitur Danielis hæc fuit: *anno primo Dary*, ſiue, vt propriè ſonat Hebr. *anno vno Dary*, &c. *anno vno regni eius*, quaſi dicat, vno, inquã, illo anno, qui Darii regno ſolus illuxit. Quid illa quæ proximè ſequũtur? *Ego Daniel intellexi in libris numerũ annorum de quo factus eſt ſermo Dom. ad Ierem. Prophetã vt cõplerentur deſolationis Ieruſalem 70. anni.* Quid aliud indicãt quã Dario regnũ auſpicãte, proximũ fuiſſe finẽ Babylonicæ ſeruitutis? Imò, inquiũt, nihil declarant aliud quã Daniel. habuiſſe in manib. volumen Ierem. & ex eius capit. 25. & 29 didiciſſe 70. annis definitũ eſſe tẽpus captiuitatis Iudaicæ. Atqui vt è Iere. c. 29. liquet, iã abducto Iechonia & Sedecia rerũ potiẽte, diſertè ſcripſerat Ieremias non ſolũ ad ſeniores, ſacerdotes & prophetas, ſed etiam ad omnẽ populũ quem traduxerat Nabuchodonoſor de Ieruſalẽ in Babylonẽ, hæc inquã, diſertè conceptiſquẽ verbis reſcripſerat: *Hæc dicit Dominus cũ cœperint impleri in Babylone 70. anni, Viſitabo vos; & ſuſcitabo ſuper vos verbũ meũ bonũ, vt reducam vos ad locũ iſtũ.* Quo tẽpore Daniel iã eos in ſapientia progreſſus fecerat, vt eũ non multis pòſt annis Deus adhiberet, cuius cõparatione Tyriorũ Regis de ſua ſapientia gloriãtis inſolẽtiã coerceret. *Ecce ſapientior* Ezech 28 *es tu Daniele? omne ſecretũ nõ eſt abſcõditũ à te.*

47. Quis porro dubitet hãc Ierem. prædictionem, quæ non ad vnius aut alterius vtilitatem, ſed ad totius populi poſtliminiũ pertinebat, in omniũ memoria ſic inſediſſe, ſic omniũ vſurpatã eſſe ſermonib vt eã paſtores in agris, opifices in officinis, doctores in exedris, omnes in circulis & cõuiuiis prędicarẽt? Quid igitur? rẽ lippis, vt aiunt, notam & tonſoribus ſolus Daniel neſciebat? ſolus hoſpes erat in ciuitate? eius vnius peregrinabantur aures? nec per annos 40. quot minimũ inter migrationẽ Iechoniæ & Nabonidi primordia fluxerũt, peruagãtũ hũc populi ſermonẽ acceperat? Vt anno deniq; Darii Medi primo intelligeret annos 70. Iudæorũ fuiſſe poſtliminio cõſtitutos? Nõ eſt omnino credibile. Quid igitur ſibi priùs ignotũ intellexit? intellexit in libris ſiue in numerationibus (nã בספרים *baſpharim* vtrũq; ſignificat) numerum annorũ vt cõplerentur 70. deſolationis anni, quod tẽpus fuerat Ierem. vaticinio definitum: ſiue Daniel cũ Ieremiæ volumen ſumpſiſſet in manus, & in cap. 25. & 29. incidiſſet, numerũ annorũ qui iam à captiuitatis initio fluxerant, diligenter ad calculos reuocauit, & intellexit annũ exilii ſui 70. cœpiſſe cõpleri, vel ſaltem imminere. Quare veritus ne Deus populi ſceleribus infenſus illud exiliũ prorogaret, tũ ſua, tũ populi peccata confeſſus eſt. Iã ſi anno Darii Medi primo finis Iudaicæ captiuitatis inſtabat, quę anno Cyri primo laxata eſt, neceſſe eſt vt Darius Med⁹ vel Cyrus ipſe fuerit, vel ante Cyrũ vno dũtaxat anno regnauerit: ac proinde Nabonid⁹ eſſe non potuit, cuius anno 17. ſcribit Beroſus Cyrũ Perſam bellũ Babyloniis intuliſſe. Hæc eſt illa coniectura non improbabilis, vt arbitror, quam Scaliger ſeriò friuolam & nugatoriã, & εἰρωνικῶς, pulchrum cõmentum appellat; ſed nota ſunt hęc dira & ſonora Iouis criticorũ fulmina, quæ nequicquã *Terrificãt animos, & inania murmura miſcẽt.*

Baltaſſari, quem illi Laboroſoarchodũ, nos Nabonidũ ſiue Labynetũ eſſe defendimus, Daniel interpretatur ſcripturã immiſſę man⁹ articulo diuinitus exaratã, & in aduerſo pariete digeſtã. MANE *numerauit Deus regnũ*

Dan.cap.5. v.27.28. *tuum, & compleuit illud.* THECEL. *Appenſus es in ſtatera, & inuentus es minus habens.* PHARES, *diuiſum eſt regnum tuum, & datum eſt Medis & Perſis.* Quid deinde? quem euentum hæc prophetæ vaticinatio ſortietur? *Eadem nocte interfectus eſt Baltaſſar* Verſ.30. *Rex Chaldæus, & Darius Medus ſucceßit in regnum.* Quæ quis non videt eo conſilio narrari, vt ipſo rerum euentu prophetiæ veritas comprobetur? Quis non aduertit, ſi modo nullis præiudiciis occupatus ad prophetæ lectionem accedat, nece Baltaſſari Chaldæorum imperium ita concidiſſe; & in partes duas eſſe diuiſum, vt altera in Medorum, altera in Perſarum ditionem conceſſerit? Quis non videt eum, ita patriæ ruinis inuolutum fuiſſe, vt eodem momẽto, *veniret tempus terræ eius, & tempus ipſius*, vt Ierem de Nabuchodonoſori nepote per filium propagato longè ante prædixerat?

49. Aiunt ex iis Danielis verbis, *diuiſum eſt regnũ tuum, & datum eſt Perſis & Medis:* rectè non colligi eadem nocte, qua Baltaſſar oppreſſus eſt, regnum in Perſas eſſe diuiſum: quia prophetæ, cùm futurum aliquid denuntiant, quo certiſſimè id euenturum eſſe ſignificent, præſenti, aut etiam præterito tempore vti ſolent pro futuro. Et quaſi vel quiſpiam neget, vel magni referat ad diiudicationem noſtræ quæſtionis, exemplum adferunt contra quod ne mutire quidem poſſimus, 1. Reg. 15. 28. cum Saül abeuntis cum indignatione Samuelis pallium ſcidiſſet, propheta hoc ad futuri ſignum trahens, *Scidit*, inquit, *Dominus regnum Iſrael à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te.* Si ex Danielis verbis narrationiſq; contextu rectè colligitur eadem nocte qua Baltaſſar cæſus eſt, diuiſum in Perſas & Medos eſſe regnum, quoniam Propheta dixit: *diuiſum eſt regnum tuum*, &c. eodẽ iure cõcludere licet eo ipſo tẽpore ac die, quo Saüli Samuel illa locutus eſt, Saülem mortuum eſſe ac regnare deſiiſſe, Dauidémque ſucceſſiſſe. Atqui nondum à Samuele deſignatus ad regnũ Dauid ac perunctus fuerat. Viderimus igitur quam bellè argumentatio iſta procedat.

50. Ego verò ſi Samuelis prophetiæ ſubtexuiſſet hæc aut ſimilia verba ſacer hiſtoricus: *Eodem die interfectus eſt Saul, & Dauid ſucceßit in regnum*, dicerem eadem ipſa die qua Samuel iſta prędixit, verè ac propriè regnum eſſe diuiſum, eiúſque partẽ manſiſſe penes domũ Saülis, partem ad Dauidem eſſe deuolutam, quemadmodum Saül palliũ Samuelis verè propriéque diſciderat. Quod & poſt Saülis obitum contigiſſe è 2. Regum c.2. v.10. planè cõpertum eſt. *Quadraginta annorum erat Isboſeth filius Saul cùm regnare cœpiſſet ſuper Iſrael, & duobus annis regnauit, ſola autem domus Iuda ſequebatur Dauid.* Vt ſciſſo pallio pars minor in manu Saülis ſcindentis hæſerat, maior remanſerat Samueli. Quare qui diuiſionẽ regni ſic interpretãtur quaſi Daniel aliud nihil quàm regnũ, quod cum Baltaſſare coniunctum erat, ſeparandũ & auferendũ ab eo prædixerit, quòd ea ſeparentur quæ inuicem cohærent, vti regnũ cum Rege: ſuámque adeo ſententiam Samuelis oratione confirmant, ne quis diuiſũ, id eſt, partitũ in Medos ac Perſas Baltaſſari regnũ eſſe ſuſpicetur, viderint quàm graues ob cauſſas à vera germanáque verborum ſignificatione diſcedãt. Ego certè me ruſticanum eſſe fateor, & cùm audio ligonem, ligonem, cum regnũ diuiſum, regnum diuiſum, cùm datũ Perſis & Medis, Perſis & Medis datũ, vel prophetico more, diuidendum ac dandum interpretor. Quæ cum Baltaſſari calamitati cõnexa fuerint, Laboroſoarchodo, cuius cædes annis 17. imperii Babylonici cladem anteceſſit, omniuo cõuenire non poſſint, in Nabonidum poſtremum Chaldææ Regem quadrent omnia, neceſſe eſt is Beroſi Nabonidus, ſiue Labynetus Herodoti fuerit, qui Baltaſſar à Daniele nuncupatur: is autem Darius Medus qui proximè Labyneto ſucceſſit, qui Cyrus fuerit an alius quiſpiam nondum pronuntio.

51. Sed quid opus eſt argumentis & ſignis indagare veritatem, cùm ipſa ſuo ſe ſplendore manifeſtet? Defendit Scaliger Darium Medum eundem eſſe cum Nabonido, qui per annos 17. antequam Cyrus Babylonem obſideret, ſtante Chaldęorum imperio, necdum ad Perſas Medóſque tranſlato Babyloniis imperauit, ipſi Principes, Satrapæ, Magiſtratus & Iudices, qui ſub Dario Medo floruerunt, ſe non Chaldæos & Babylonios, ſed Medos & Perſas appellant: ipſe Darius fatetur ſe non è Chaldæorum inſtitutis, ſed è Medorũ Perſarúmq; legibus adminiſtrare Rempubl. Daniel. 6. v. 6. *Principes & Satrapæ ſurrepſerunt Regi & ſic locuti ſunt ei: Dari Rex, in æternum viue. Conſilium inierant omnes principes regni tui, Magiſtratus, & Satrapæ, Senatores & Iudices, &c. Nunc ergo, Rex, confirma ſententiam & ſcribe decretũ, vt non* Verſ.8. *immutetur quod ſtatutum eſt à Medis & Perſis, nec præuaricari cuiquam liceat*, & paucis interiectis ſubnectitur. *Ad quos reſpondens* Verſ.12. *Rex ait: Verus eſt ſermo iuxta decretum Medorum atque Perſarum, quod præuaricari non licet.* Hoc igitur venit in quæſtionem, hoc totius controuerſiæ caput eſt, magiſne ſit audiendus Darius ipſe cum ſuis Satrapis & principibus regni, an Scaliger è Concilio Deorum cum illo ſupercilio demiſſus in

terras, vt *μεγίστην θεὸν τὴν Ἀλήθειαν* maximam Deam Veritatem tot retro ſeculis, vel longâ Patrum inſcitiâ, vel interpretum calumniis oppreſſam è ruderibus antiquitatis euolueret, vt ipſe, in illa coronide, quam è Polybii verbis operi nouo, abſoluto, perfecto impoſuit, non obſcurè gloriatur.

VII. *Recapitulatio.*

52 RESTITVT. Video conſtare omnia. Laboroſoarchodus nouē duntaxat menſibus imperauit: Baltaſſar ad annos plures imperium propagauit: ille puer occiſus eſt, hic iam vir inter viros agebat, iam habebat vxores & cōcubinas: ille 17. minimùm annis ante finē imperii Babylonici de medio ſublatus eſt, ac proinde non fuit ille Nabuchodonoſori nepos, cui gentes donec veniret tēpus terræ eius, & tempus ipſius, ſeruierunt: Baltaſſar is eſt filius filii, cuius clades imperii Babylonici ruinis implicata prædicitur, ille vel à Nabuchodonoſori ſtirpe fuit alienus, vel filius filiæ: hic filius filii nuncupatur. Alius igitur fuit Laboroſoarchodus, alius Baltaſſar, ne ſi è duobus vnum conflare voluerimus, non Chaldææ Regē, ſed monſtrum quoddam è diuerſis pugnantibúſque naturis conſtituere videamur. In Scaligero, quod quidē huc pertineat, nihil prçter pompam & ſupercilium, nihil præter conuicia, nihil præter bullas ampulláſque verborū, vt non vir doctus cum viris eruditis certare (omitto dicere cū SS. Patrib.) ſed vel pannucia Baucis diſcinctis vernis, ocyma cātare, vel Scaliger videri poſſit inſultare furciferis.

53. Sed ad Baltaſſarem reuertor, cū in eodē & ſtirps Nabuchodonoſori & regnū Chaldææ defecerit; is autē, in quo Medis ac Perſis impreſſionem faciētibus, defecit Babyloniæ regnū, Nabonidus à Beroſo, Labynetus ab Herodoto nominetur, neceſſe eſt idē fuerit cū Nabonido ſiue Labyneto. Nō igitur Nabonidus idē eſt cū Dario Medo ſucceſſore Baltaſſari, Darius genere Medus fuit, vt liquet è Daniele, Nabonidus Babylonius, vt cōſtat è Beroſo: Nabonido, qua tēpeſtate vel maximè ſuſpecta Babylonius erat Medorum potentia, regnū Chaldeæ cōmiſſum eſt: non igitur is Medus fuit, & filius Aſſueri, ne lupo præclaro cuſtodi dicamus oues eſſe concreditas. Darius, vt probabiliter è ſcriptura colligitur, vno dūtaxat regnauit anno: ille 17. Darius regnare occœpit imminente fine Iudaicæ ſeruitutis, Nabonidus annis pene 20. priuſquā illa captiuitas à Cyro laxata eſt. Nabonido regnū auſpicante, non eſt diuiſum imperium, & datum Perſis ac Medis: quod è ſcriptura poſt necem Baltaſſari, cùm Darius Medus ſucceſſit in regnum, certum eſt cōtigiſſe. Darius ſe Medorū Perſarúmq; legibus imperium adminiſtrare profitetur: ipſi Principes & regni Satrapæ ſe Perſas & Medos appellant: quæ Nabonido regnique Chaldaici Proceribus, cùm adhuc illi ſtante Babyloniorum imperio ſuis legibus vterentur, quadrare ne Suadæ quidem peroranti conceſſerim. Alius igitur Darius Medus, alius Nabonidus, niſi ſi forte Theocritus noſter nouis argumentis aliud perſuadet.

VIII *Quantum vetuſtis authoribus tribuere debeant ſacrorum librorum interpretes*

54. THEOCRIT. Mihi verò noui nihil occurrit, Reſtitute. Nondū tamen ille mihi ſcrupulus exēptus eſt, qui ex argumento veteri penitus inſedit. Baltaſſar eadē nocte qua profano conuiuio ſacra vaſa polluerat, interfectus eſt Babylone: Nabonidus, vt à Beroſo & Megaſthene proditum, regno exutus à Cyro reliquum vitę tēpus in pręfectura Carmaniæ priuatus exegit. Baltaſſar igitur alius eſt à Nabonido. Memini quid reſpōderis: Duobus hiſce grauiſſimis authorib. vnū oppoſuiſti Xenophontē, qui poſtremū Chaldææ Regē, Medis ac Perſis Babylonē occupātibus, in conuiuio cæſū eſſe teſtatur. Sed non video, pace tua dixerim, cur vnus duob. Xenophō Beroſo, gręcus Chaldęo de reb. Chaldaicis ſcribenti prępōderet. REST. Videris echinū peperiſſe, Theocrite noſter: adeo tuus te partus ſtimulat & pungit. Tuus, inquam, partus; hoc enim argumentū quod vnum videri poſſit aliquam veri ſpeciē obtinere, non ſolum Scaliger, ſed etiā Petauius noſter omiſit, reſponſionem tamen optimis ſanè verbis conceptā, & rei, qua de nūc agitur, percommodā non omiſit, nihil eſſe tricandum, ſi quid fortè Beroſus vel minùs Danieli conſentaneum, vel explicatu difficilius adſperſerit. Cedo, inquit, quàm voles grauē Lib. 10. de doct. temp. cap. 11.
& accuratum è profanis hiſtoricū, qui eandē quæ in ſacris libris prodita ſit, rei geſtę narrationem attigerit: neminem reperies qui non multa aliter atque in ſcripturis traduntur, identidē immiſceat. Ea prudentes annalium conditores aut interpretes, quantum fas eſt, comiter interpretantur, & ad ſcripturæ ſenſum inflectere ſtudēt: nec ipſi niſi manifeſtè pugnantia ſint, damnare & falſitatis arguere ſolent. Cur non igitur idē in Beroſo & Megaſthene tētemus, antequam indictâ cauſsâ cenſurâ noſtrâ & ſententiâ percellantur? Hæc ad verbum vir eruditus.

55. Ac videſis quantum vel Beroſi, vel Megaſthenis authoritati tribuamus. Illi poſt Nabuchodonoſorum ad finem imperii

Babylonici, Reges quatuor enumeraui. Ab jis impunè diſſidere poteramus, quòd Ieremias gentes filio eius, & filio filii eius, donec veniret tempus terræ illius ſeruituras eſſe denuntiarit, neque plures adiecerit, Reges tamen quatuor etiam ipſi numeramus, & ne Beroſum relinquere cogamur, ſic cũ Ierem. conciliandum putamus, vt Neriglиſſarus ac Laboroſoarchodus per quinquennium imperarint, quia tamen Neriglиſſarus regnum parricidio partum per tyrannidẽ occuparat, & ad filium ſuum iniuſtè tranſmiſerat, nullã Ieremias vtriuſque putarit habendã eſſe rationem, ſignificat Ieremias eum de Nabuchodonoſori ſtirpe propagatum fuiſſe, qui ad ſupremũ & decretorium imperii Babylonici diem Chaldeæ principatum obtinuit: idem non tantùm ex Herodoto ac Xenophonte, ſed etiam è Daniele colligitur: eum Megaſthenes nihil ad Laboroſoarchodi ſtirpem pertinuiſſe ſignificat: Megaſthenẽ comiter interpretamur, & vt ille cum Beroſo prodidit, Laboroſoarchodũ à Nabuchodonoſori genero procreatum fuiſſe cõcedimus, ſed eum è Nabuchodonoſori filia ſuſceptum negamus, vt Nabonidum poſtremũ Chaldææ Regem cum Ieremia Nabuchodonoſori ex filio nepotem fuiſſe, & cũ Megaſthene nihil ad Laboroſoarchodum pertinuiſſe dicamus. Poſtremus Chaldææ Rex Baltaſſar, vt à Daniele proditum, interfectus eſt Babylone Medorum ac Perſarum armis occupata: Hũc in Carmaniæ præfectura cõſenuiſſe Beroſus ac Megaſthenes tradiderunt. Eos, quia nulla interpretationũ comitate ſcripturæ conciliari poſſunt, hac in parte deſerimus, iiſque Xenophontem anteferendum putamus, quòd eius narratio magis cum ſcriptura conſentiat.

56. Neque præterea decidimus plúſne ſit in hoc quã in illis authoritatis atq; momẽti. Etſi noſtro iure dicere poteramus Xenophõtem non ſolùm Philoſophiæ ſtudiis, quibus ab ipſo Socrate fuerat inſtitutus, ſed etiã imperatoriis laudibus, quibus iã inde ab Olympiade 95. ſpectatus fuerat, & cæteris ingenii nobiliſſimi monumẽtis id conſecutũ videri, vt inter viros doctos aliquid fidei potuerit inuenire. In Beroſo præter Aſtronomiã nihil cõmendatione dignũ fuiſſe accepimus. Nã ſi de antiquitate, cuius in referẽdis rebus antiquis apex eſt authoritas, quæritur, ſuam de rebus Chaldaicis hiſtoriam Antiocho Syriæ Regi poſt Alexãdr. 3. nũcupauit, vt oratione contra Græcos author eſt Tatianus: is autẽ Olympiade 113. regnare occœpit: & Torniellus, Salianus, Petauius, Scaliger aliique non pauci Olympiade 60. putant à Cyro captam eſſe Babylonem, ac proinde vt à capta Babylone, ad Cyri iunioris ἀνάβασιν, cui Xenophon interfuit, Olympiades 35. ſic ad Antiochum illum à Cyri iunioris expeditione, Olympiades item 35. numerantur, vt quanto Nabonidi calamitate recentior fuit Xenophon, tanto Beroſo fuerit antiquior.

57. Quare vnum illud eius eleuat authoritatem quod initio dicebã, *Cyrus ille à Xenophõte non ad hiſtoriæ fidem ſcriptus, ſed ad effigiem iuſti imperii*, fateor equidẽ, non eadẽ, qua pleriq; ſcriptores, animi inductione Xenophon animũ ad ſcribẽdã hiſtoriã adiecit, vt nudam rerum geſtarũ ſeriem deſcriberet, ſed vt optimi principis delinearet imaginẽ, & in vna eadẽque perſona ſummã grauitatẽ cũ ſingulari comitate cõiungeret, & præclaris illis rerũ à Cyro geſtarũ exemplis crebras interſereret conciones ac præcepta, quibus principes ad iuſtũ imperium erudiret. Eum autem ſcientem & volentem eſſe mentitum ne Cicero quidem quantumuis grauis author mihi perſuaſerit, cum Xenophon ipſe ſe quæ & ab aliis acceperat, & ipſe ſentiebat, de Cyro ſcripſiſſe fateatur, ὅσα οὖν, inquit, καὶ ἐπυθόμεθα, καὶ ᾐσθῆσθαι δοκοῦμεν περὶ αὐτοῦ, ταῦτα πειρασόμεθα διηγήσασθαι: *Quæ igitur de illo & audiuimus & ſentimus, hæc in medium referre aggrediemur.* Cic. ep. 1. ad Q. fratrem.

58. Cur igitur ab Herodoto & Cteſia tantopere diuerſus eſt? Quia cùm viis quatuor, vt ait Herodotus, rerũ à Cyro geſtarũ hiſtoria procederet, eam quiſque ſecutus eſt quã probabiliſſimam iudicauit. Quid igitur in hoc quadriuio faciemus? Herodotum ſequemur? Xenophon ad ſe reuocabit. Placet Xenophontis hærere veſtigiis? Aliò Cteſias auertet. Affectabimur Cteſiam? Nos ad ſe rapiet Herodotus. Quò nos igitur vertemus? hic, opinor, vnus modus, atque vna ratio eſt inueniendæ veritatis, vt nullis præiudiciis occupati ſcripturam ducem ſequamur, eius verbis in proprio germanóque ſenſu, quantum fieri poterit, acceptis hæreamus, inter profanos ſcriptores grauiorem eius authoritatem putemus, qui propiùs ad ſcripturam acceſſerit. Itaque ſi hæc viarum diuortia, velut ad compitum, ſic ad Danielis hiſtoriã confluxerint, id lucro licebit apponere: ſi vnus duntaxat ei ſuffragatus fuerit, hunc cæteris præferemus: ſi nemo, non anxiè quæremus. Ita denique nos geremus, vt ſacris profana, non profanis ſacra famulentur. Quod vt liquidiùs fiat, exoratum ambo te volumus, ô Theocrite, non quidem vt epitomen facias eorum quæ iſti de Cyro ſcripſerunt: hoc enim iam heſterna diſputatione factum à nobis eſt, ſed vt paucis oſtendas, quid ſit in quo ſcriptores illi primarii conueniant, quid in quo inter ſe diſſentiant.

I X. *Quid ſit in quo veteres circa Cyrum conueniant, aut inter ſe diſſentiant.*

59. THEOC. Conuenit inter Herodotũ & Xenophontem Cyri maternum auum fuiſse Aſtyagem Medorum Regem, patrem Cambyſem Perſam. Sed hunc Perſarũ Regem Xenophon, Herodotus genere nobilem, moribus quietũ, ſed Medis etiam medioctibus inferiorẽ fuiſſe teſtatur, quib. intelligi poteſt ex Herodoti ſententia Perſarum Regem haudquaquã fuiſse: & Nicolaus Syracuſanus apud Diodorũ Siculum lib. 13. Bibliot. Cyrum laudat, quòd morum cõmoditate, & clementis conciliatis ſibi mortaliũ animis è priuato factus fuerit Imperator, & Cãbyſem mediocrẽ virũ fuiſse ſcribit Trogus Põpeius. Cteſias Cyrũ fuiſse negat vllo propinquitatis vinculo cũ Aſtyage coniunctum, ſed eum ait poſt victoriam ab Amynti Aſtyagis filia, quam alii Mãdanen appellant, adoptatũ. Auus igitur ex omnium narratione maternus fuit Aſtyages ſiue naturalis, vt alii tradunt, ſiue vt maluit Cteſias, cõ filio & voluntate quæſitus. Vtrùm præter Mandanen alios liberos ſuſceperit Aſtyages non conſtat, apud Herodotum, ἄπαις ἔρσενος γόνυ, *virili prole deſtitutus*, Xenophon Mandanæ fratrem Cyaxarẽ, Cteſias Amyntis fratrem nomine Parmiſem agnoſcit, Xenophon vnicam Cyaxari filiam, quæ poſtea Cyro nupſerit. Cteſias tres Parmiſæ liberos adſcribit, & Amynti m ipſam Cyro nupſiſſe cõmemorat.

60. De Cyri educatione notũ eſt quantũ Herodotus & Xenophon inter ſe diſsentiãt. Cteſiæ & Herodoto conuenit Aſtyagẽ à Cyro ſupe ratũ, eóq; loco poſt victoriam habitum fuiſſe, nihil vt præter regium nomen, & annexas regno moleſtias amiſerit. Author eſt Xenophon Cyri perpetuam in auum ſpectatam fuiſſe pietatem, vix vllas vnquã inter hos diſcordias extitiſſe, neq; priùs Aſtyagem regno quàm vita ſpoliatum. Ait Herodotus Medorũ copias ad Cyrum ab Aſtyage defeciſſe: Xenophõ à Cyaxare. Defectionẽ hanc Harpagi, quem Aſtyages Thieſtæis epulis in odium ſui concitarat, proditioni tribuit Herodotus: Xenophon referre mauult, ad Cyri comitatẽ, liberalitatẽ, induſtriam militarẽ, reliquáſq; virtutes, quibus animos Medorũ allexit. PEREG. Rem vtriq; gratiſſimã feceris, ô Theocrite, ſi quoniam hęc heſterna diſputatione leuiter attigimus, rem geſtã quam plurib. verbis exequitur Xenophon, in pauca cõtraxeris. THEO. Ego verò id faciã & libẽs.

61. Cyrus, cùm iam inde à teneris vnguiculis inſtitutione puerili mores Perſicos animo penitus imbibiſſet, anno vitæ 12. deductus à matre fuerat ad auum Aſtyagem Medorum Regẽ, & auum obſequio, Cyaxarem auunculum pietate, ſeniores obſeruantia, æquales liberalitate, minores comitate, omnes deniq, morũ ſuauitate deuinxerat. Abeuntẽ proſecuti fuerunt vniuerſi, & regia munera, quę in eum cõgeſserat Aſtyages, ita partitus fuerat in ſocios, vt ingẽs ſui deſideriũ & virtutis admirationem in Media relinqueret, nihil inde præter optimas artes, & omniũ Medorum beneuolentiã auferret. Aliquot pòſt annis Aſtyage demortuo, & filio Cyaxare recẽs ad imperium prouecto, Aſsyrii, qui iampridem in omnem inuadendæ Mediæ occaſionem imminebant, & totũ aduerſus Perſas ac Medos cõmouerant orientẽ, accitis vndecunque auxiliis, innumerabiles copias cõpararunt, quas primo quoq; tempore in Mediã infunderent. Cyaxares petit à Perſis auxiliũ, virorum à viris lectorũ 40000. mittũtur: His Cyrus cõmuni Perſarum ſuffragio pręficitur imperator. Is vbi copias cũ Cyaxare coniunxit, author eſt non expectandũ hoſtem, impreſſionem vltro faciendam, & bellum in Aſsyriam transferendũ, cúmq; admirabili celeritate Regẽ Armeniæ, qui in illo totius Aſiæ motu iugum Medorũ excuſserat, ad deditionem vno vel altero die cõpuliſset, & ſumma tum grauitate, tum etiam clementia cæterarúmq; admiratione virtutum ſibi penitus obſtrinxiſset, & eodem impetu Chaldæos qui mõtes Armeniã inter & Chaldæã interiectos inſederant, ex illis mõtibus deiectos in quandam Armeniæ planitiem cultoribus vacantẽ poſitis armis, magno, tum ipſorum, tũ Regis Armeniæ cõmodo trãſtuliſset ac montiũ iuga Perſarũ Medorũq; præſidiis occupaſset, ſigna cũ ipſis Aſſyriis cõtulit, manus cõſeruit, & dicto citiùs ingẽtes eorũ copias profligauit.

62. Hîc Cyaxares, ſiue quòd rebus à Cyro tam præclarè geſtis ſubinuideret, ſiue quòd parta victoria contentus modũ rebus ſecundis imponendum, nec iterum dubiam communis Martis aleam ſubeundam putaret, ſtatuit reuocare exercitũ. Inſtare Cyrus, orare, obſecrare, vt priuſquã diſcederetur ab armis, Lib. 4. Pædiæ. ea quæ tot tantiſque victoriis iam profligata fuerant, conficerentur. Abnuere Cyaxares, tergiuerſari, variáſq; cauſſas innectere. Ab eo tamen impetratũ deniq, vt Medos voluntarios, ad perſequdas belli reliquias cum Cyro abire pateretur, miſsúſq; è proceribus vnus Cyro beneuolus in paucis, qui hæc exercitui nũtiaret. Quid plura? is alacriter ea legatione perfungitur, & tũ factam à Cyaxare poteſtatem expoſuit, tũ illud adiecit ſe non cõmiſſurum, vt à viro pulcherrimo, & optimo, & quod maximũ eſt, à diis immortalibus genito diſcederet. His auditis non modò Perſæ,

vt parerat, è caſtris egreſſi ſunt, cum Armenis, ſed etiã Medi prope omnes, domeſticis & contubernalibus Cyaxaris exceptis: πορευομένων δ' ἐπεὶ νὺξ ἐγένετο λέγεται φῶς τῷ Κύρῳ, καὶ τῷ στρατεύματι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ προφανὲς γενέσθαι, ὥστε πᾶσι φρίκην μὲν πρὸς τὸ θεῖον ἐγγίγνεσθαι, θάρσος δὲ πρὸς τοὺς πολεμίους. *Illis verò proficiſcentibus, vbi nox facta eſt, dicitur lux & Cyro & ipſi agmini cælitus affulſiſſe. Quo factum eſt vt omnes horror & veneratio caperet, erga numen diuinũ, & aduerſus hoſtes fiducia.* Cyrus primo crepuſculo magnas Aſſyriorũ copias nec-opinãtes inuadit, infinitã ſtragem edit. Crœſus & Rex Phrygiæ fuga ſalutem expediunt. Reges Cappadocum, & Arabũ, qui in iiſdem caſtris erant, cũ magna ſuorum parte internecione delentur. Quod ne fabuloſum cuiquã videatur, quo nomine ſcriptor grauiſſimus iniuſtè laborat, Deus
Cap.45.1. ipſe per Iſaiam ſe facturum promiſerat, 100. ampliùs annis priuſquã euenirent. *Hæc dicit Dominus Chriſto meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt ſubigam ante faciem eius gentes, & dorſa Regum vertam, & aperiam coram eo ianuas & porta non claudentur. Ego ante te ibo, & glorioſos terra humiliabo, &c.* & pau-
Verſ.7. cis interiectis. *Ego Dominus & non eſt alter formans lucem & creans tenebras.*

63. Sed ad Cyaxarem redeamus. Is vbi ſuperiorib. victoriis Cyri virtute partis elatus totam illã noctem ludis & compotationibus exemiſſet, ad multam lucem comeſſationis crapulã exhalauit, Medos in caſtris manſiſſe ratus, & coniiciens è tumultu; calones enim & lixæ Medorũ vtpote heris abſentibus diſſolutè & potabant & tumultuabantur, quippe qui & vini & cæterarũ huiuſmodi rerum è caſtris Aſſyriorũ magnum numerũ haberẽt. Sed cũ ad ianuas nemo præter paucos cõtubernales accederet, & caſtra vacua non ſolũ certis nuntiis, ſed etiam oculis cõperiſſet, ſe proditũ à Cyro, à ſuis deſtitutũ queri, excandeſcere, fremere, omnib. omnia minitari, per certũ hominẽ ad caſtra miſſũ Cyro grauiter exprobrare, Medos ad ſe reuocare grauiſſima quæque interminatus ſupplicia, niſi dicto ſe præbeãt audiẽtes. Cyrus per literas plenas dignitatis factũ excuſat, redituru m ſe primo quoq; tẽpore pollicetur, cùm ea quæ in manibus habebat, affecta iam & profligata cõfecerit, & liberè monet ne quem velit ire, ad ſe quãprimùm eum minitãdo deinceps accerſat, neq; dũ ſe queritur eſſe ſolũ, multis ſimul interminetur, ne illos doceat imperiũ habere contẽptui. Tũ exulceratũ Regis animũ placaturus Medis imperat, vt poſt oblatas diis, magorũ arbitratu prędæ primitias, ipſi ſeligãt quod ei ſperent fore gratiſſimũ, illi cum riſu reſpondent mulieres eſſe diligendas Poſt alia pręclarè geſta, cũ eius rogatu accerſituſq; veniret ad caſtra Cyaxares, equitibus, quotquot armis equiſque præſtabãt magnâ caterua ſtipantibus obuiã procedit oſtentans exercitũ.

64. At Cyaxares vt vidit & multos & præclaros, & bonos vnà Cyrũ ſequi, ſecũ vero & paucos, & patui faciẽdos famulos, enimuerò ſic animo perturbatus eſt, vt nec vultũ à pudore, nec oculos à lacrymis abſtineret: & tam miſerabiliter ſuã ſolitudinẽ ignominiãmque defleuit, vt ipſi quoq; Cyro lacrymas expreſſerit. Tandẽ vt Cyrus factorũ reddidit rationem & exulceratũ Cyaxaris animũ oratione leniuit, ad oſculum, quod ille prius auerſatus fuerat, admiſſus equitib. Medis innuit, vt ad Cyaxarẽ ſuã cohortem applicarẽt, eúmq; ad caſtra deductũ in tabernaculo, quod ex omnibus manubiis pulcherrimũ ei ſelegerãt, & cùm alio apparatu quã potuerũt optimo, tũ mulieribus duabus ex omni captiuarũ turba delectis, totidémq; cithariſtriis inſtruxerant, honorificè collocarent. Huc vt primũ acceſſit, Medi certatim, alius pincernã honeſta facie & liberali, alius bonũ obſonii inſtructorẽ, alius panariũ dulciariũmue piſtorẽ, alius cantorẽ, hi vero pocula, illi veſtem pulcherrimã partim ſua ſpõte, partim Cyri iuſſu è manubiis obtulerunt, vt iam retexeret ille cogitationem ſuã, mutatáq; ſententiã neque malis artibus à Cyro ſollicitatum fuiſſe exercitum, neque ſe minùs, quàm ſuperioribus temporibus à Medis obſeruari fateretur. Atq; hoc eſt, opinor quòd poſtremũ Mediæ Regem, Medis ipſis ab Harpago Cyri conſanguineo ſollicitatis in Cyri gratiam, & ad defectionem cõpulſis regno deiectum poſteà, tamen à Cyro victore humaniſſimè regiéque tractatum homines doctiſſimi memoriæ prodiderunt, quamuis & in perſona & in modo rei geſtæ plurimũ à Xenophonte diſſentiant.

65. Paulo poſt, cum Babylonius tanquã hydra nouis capitib. pullularet, & reſumptis è vulnere viribus, militibus non tantũ ex omni propemodũ Aſia delectis, ſed etiã ſtipendiariis ex Ægypto, Cypro, Thracia, magna mercede conductis, ſollicitatis etiam Lacedęmoniis. Crœſo belli totius imperatore, in Medorũ Perſarúmq; perniciẽ incumberet, Cyaxares ad rerũ domeſticarũ cuſtodiam cũ tertia Medorum parte reſtitit, Cyrus autem quanta maxima celeritate potuit, hoſtibus ad Pactolũ occurrit, vidit, congreſſus eſt, vicit, Sardes vi cepit, Babylonem nocturna graſſatione occupauit, ſeruatur Crœſus, Babylonius occiditur, Aſiæ totius imperium obtinetur.

60. Vter autem euerſo Chaldęorũ imperio primus obtinuerit totius Aſiæ principatum. Cyaxaréſne, cuius auſpiciis res illæ gerebantur, an Cyrus qui manu bellũ confecit, poſſit ex codẽ authore non immeritò dubitari. Nã Cyrus ipſe lib. 5. dum Cyaxari ſatisfacit, eas prouincias, quas armis occupauerat, non ſibi Perſiſq; vendicat, ſed teſtatur in Medorũ ditionẽ concedere: τὴν μὲν σὴν χώραν αὐξανομένην ὁρᾷς, τὴν δὲ τῶν πολεμίων μειουμένην, *Regionem tuam auctam vides, hoſtium diminutam.* Cui Cyaxares: τήν τι γὰρ χώραν, ἔφη, ἐγὼ αὖ τὴν σὴν ἐβουλόμην τῇ ἐμῇ δυνάμει μείζω ποιεῖν, ἢ τὴν ἐμὴν ὑπὸ σοῦ ὁρᾶν οὕτως αὐξανομένην.

Ego enim mallem regionem tuam maiorem facere meis viribus, quam meam intueri hoc pacto amplificatam. Et paulo pòſt, ἃ ἔλαβες τῇ ἐμῇ δυνάμει, ἄγεις δή μοι, καὶ τὴν ἐμὴν χώραν αὔξεις σὺν τῇ ἐμῇ δυνάμει. *Quæ meis cepiſti viribus, ad me defers, & meam regionem auges meo cum exercitu.* E quibus liquere videtur Cyaxarem quãdiu ſuperſtes fuit earum prouinciarum dictũ fuiſſe Regẽ quas Cyrus imperio ſubiugarat. quare quod ait idem Xenophon, poſtquam proximè Babylonis cladem expoſuit, ἐκ δὲ τούτου ἐπεθύμει ὁ Κῦρος ἤδη κατασκευάσασθαι ὡς αὐτὸς ὡς βασιλεῖ ἡγεῖτο πρέπειν. *Exinde cupiebat Cyrus iam parari etiam ipſe, vt Regem decere exiſtimabat:* id ſic interpretor vt non ſtatim poſt occupatam vrbem, ſed aliquanto pòſt. Cyaxare iam mortalitate exempto, regium nomen aſſumpſerit.

61. Ac proinde iam inde ab initio belli ſic inter eos conueniſſe arbitror, vt quaſcunque Cyrus ſubegiſſet prouincias, eæ cederent in Cyaxaris ditionem. Cyrus autem eius filiam, vt author eſt Xenophon, vel matris ſuæ ſororem, vt idem ſcribit ab aliis proditum, duceret vxorem, & dotis nomine in omnia regna ſuccederet. Quæ præpoſterè ſanè dicit idem hiſtoricus confectis omnibus bellis, euerſo iam Chaldæorum Imperio, Cyri parentibus etiam tum ſuperſtitibus & harum nuptiarum authoribus contigiſſe. Quo ad ſciſcitandam eorũ voluntatem in Perſidem profecto: Cambyſes pater in concilio Perſarum, ita loquens inducitur, καὶ ἕως μὲν ἂν ἐγὼ ζῶ, ἐμὴ γίγνεται ἡ ἐν Πέρσαις βασιλεία· ὅταν δ' ἐγὼ τελευτήσω, δῆλον ὅτι Κύρου, ἐὰν ζῇ. *Atque donec ego in viuis ſum, meum ſit in Perſis imperium: ſed vbi ipſe diem obiero, regnum ſcilicet erit Cyri ſi vixerit.* E quibus illud efficitur priùs ſubactos eſſe Babylonios, quàm Cyrus non modo Mediæ, ſed etiam Perſidis regnum obtineret. At ſi cæteros rerum geſtarum ſcriptores audiendos putamus, priùs in Medis regnauit ac Perſide, quàm Lydis & Chaldæis oppreſſis Aſiaticum fundaret imperium.

Lib. 8.

62. Totum eius regnum Cteſias & alij paſſim annis triginta, Herodotus vndetriginta definiunt. De Xenophonte non ſatis liquet. Quid vetat eius verba producere? οὕτω δὲ τοῦ αἰῶνος προκεχωρηκότος, μάλα δὴ πρεσβύτης ὢν ὁ Κῦρος ἀφικνεῖται εἰς Πέρσας τὸ ἕβδομον ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, καὶ ὁ μὲν πατὴρ, καὶ ἡ μήτηρ πάλαι δὴ, ὥσπερ εἰκὸς, ἐτετελευτήκεσαν αὐτῷ. id eſt Franciſco Philelpho interprete: *Verùm cùm ita æuum proceſſiſſet, Cyrus iam admodum ſenex venit in Perſas anno ſeptimo Imperij ſui, cuius pater matérque iamdiu, vt par erat, diem obierant.* Eumque ſubdit paulo poſt eſſe demortuum, cùm alteri liberorum, τῷ προτέρῳ γενομένῳ, καὶ πλειόνων, ὥσπερ εἰκὸς, ἐμπείρῳ qui & prior natus erat, & rerum plurium, vt par eſt, peritus, totum imperium: alteri minori natu Satrapas aliquot tradidiſſet. Sed hæc, ni fallor, & ſeipſa collidunt, & omnes conturbant Chronologiæ rationes. Nam ſi iam rerum peritus dici potuit Cambyſes, citra controuerſiam cùm regnare occœpit, ex ephebis exceſſerat. Si ſeptimo vel octauo poſt captam Babylonem anno mortuus eſt, nec ante ſubactos Babylonios duxit vxorem, quomodo Cambyſes ex eo matrimonio ſuſceptus moriente patre iam ad pubertatem, ne dicam ad iuuentutem peruenerat? Si parens vterque captæ Babyloni ſuperſtites fuerunt, qui ſeptimo circiter poſt adeptum imperium anno æuum Cyro iam valdè ſeni proceſsiſſe, & parens vterque iamdiu diem obiiſſe dicuntur? Denique ſi octo duntaxat regnauit annis, quid vniuerſæ Chronologiæ faciemus? In qua nihil tanto ſcriptorum omnium conſenſu receptum eſt quàm ad Olympiadem quintam & quinquageſimam referenda Cyri primordia, mortem verò ſecundæ & ſexageſimæ Olympiadi conſignandam, vt annos præterpropter triginta regnauerit. Quæ abs te velim, Peregrine, niſi ſi fortaſſe tibi moleſtum eſt, paulo liquidiùs explicari.

X. *De duplici Cyri primordio, quando Cyrus regnare incœperit.*

63 PEREGR. Hæres in expedito, Theocrite, eóſque tibi vis extricari nodos quorum ſolutionem velut aliud agens vno verbo iam ſuperiùs attigiſti. Narrat Xenophon euerſo Babyloniorum imperio Cyrum in Mediam ſe contuliſſe, conueniſſe Cyaxarem, ei dixiſſe ὅτι οἶκος αὐτῷ ἐξῃρημένος εἴη ἐν Βαβυλῶνι, καὶ ἀρχεῖα, *ades ei & palatium erectum eſſe Babylone*, eique dona tum plurima, tum pretioſiſsima de manubiis obtuliſſe; quibus eodem tenore ſubnectit: Et hæc quidem Cyaxares accepit: περιέπεμψε δ' αὐτῷ· miſit verò ad eum filiam, quæ ferret & coronam auream, & armillas, & torquem, & ſtolã Medicam, quàm fieri potuit, pulcherrimam, & puella quidem Cyrum coronauit. Subdit Cyaxarem Cyro non ſolùm filiæ ſuæ cõditionem & coniugium, ſed etiam dotis nomine Mediæ regnum tradidiſſe, ſucceſſoremq; ſuum declaraſſe. Sed hæc, vt aiebas ordine, præpoſtero, capta iam Babylone referuntur, Lib. 8.

quæ credere par eſt, vel Aſtyage ſuperſtite, & harum nuptiarum conciliatore, vel ſtatim poſt eius obitum, ipſo bellorum initio contigiſſe, quem proinde Pharnabaſus iam libro quinto ineunte Regem appellat. Itaque illud ἀόριςον, προέπεμψε ſic interpretari debemus, vt temporis quod pluſquàm perfectum Grammatici vocant, vim & ſignificationem importet. Atque hoc eſt illud Cyri primordium, quod Chronologi paſſim, qui annos Cyri triginta numerant, anno primo Olympiadis quinquageſimæ quintæ conſignant, vnde Perſicæ Monarchiæ caput arceſſunt.

64. Quæ ſi admittimus, quæ de Cambyſis ætate rerumque peritis tute tibi obieceras, non difficiles habent explicatus, potuit enim qua tepeſtate mortuus eſt Cyrus, annum vitæ iam vndeuigeſimum attigiſſe. Neque verò cæterorum Chronologiam conturbat Xenophon, eorumque mouet calculos, quamuis Cyri regnum octennio circumſcribat, dum inter Aſtyagem quocunque modo, ſiue per mortem vt placet Xenophonti, ſiue per nepotis iniuriam, vt maluit Herodotus, regia dignitate priuatum, & Cambyſem Monarchiæ Perſicæ gubernaculis admotum anni triginta numerentur. Et magno ſanè compendio, ſcripturæ quæ Iudæos primo Cyri Regis anno reſtitutos eſſe teſtatur, in proprio genuinoque ſenſu verba capiemus, ac proinde neceſſe non erit inuehere duo Cyri primordia, ſed eum primum eius annum intelligemus, quo paulo poſt captam Babylonem, patre ſoceroque demortuis, totius Aſiæ, quam priuatus quidem adhuc, ſed iam ſucceſſor imperij declaratus eorum auſpiciis domuerat, obtinuit principatum.

65. Quanquam non video cur vir longè doctiſſimus (vt Scaligerum taceam, qui De emend. temp. lib. 6 pag. 274. & 275. Iulium Africanum, & eum ſecutos meliorem partem veterum ſcriptorum, ineptiſſimè loqui, & peſſimè ſolutam captiuitatem cum anno primo Imperij Cyri comparare teſtatur) non, inquam, video cur vir doctiſſimus recentiores Chronologos tam acri cenſura percellat, eoſque vehementer alucinatos eſſe ſcribat, qui vnum & eundem annum Cyro putant imperij vtriuſque dediſſe primordium, & Olympiadi quinquageſimæ quintæ captam Babylonem, initium Monarchiæ Cyri, laxatamque Iudæorum captiuitatem aſſignant, & inde annos triginta numerant, qui paſſim eius imperio tribuuntur. *Qui manifeſtus*, inquit, *error vix eſt vt refutationem mereatur.*

66. Quibus antequam reſpondeo, pretium videor operæ facturus, ſi ipſa Iulij Africani verba è tertio χρονογραφιῶν libro deprompta produxero, prout lib. 10. προπαρασκευῆς ab Euſebio referuntur. Μετὰ δὲ ὁ τῆς αἰχμαλωσίας ἔτη Κῦρος περσῶν ἐβασίλευσεν, ᾧ ἔτει ὀλυμπιὰς ἤχθη νε'. *Poſt autem ſeptuaginta captiuitatis annos Cyrus Perſarum regnum obtinuit, quo anno acta eſt Olympias quinta ſupra quinquageſimam; vt è bibliotheca Diodori, è Thalli & Caſtoris hiſtorijs, è Polybio etiam & Phlegonte colligere licet.* ἀλλὰ καὶ ἑτέρων οἷς ἐμέλησεν Ὀλυμπιάδων· ἅπασι γὰρ συνεφώνησεν ὁ χρόνος. *Sed & alijs qui tempora per Olympiadas putarunt. omnes enim de tempore conſentiunt.* Κῦρος δ' οὖν τῷ πρώτῳ τῆς ἀρχῆς ἔτει ὅπερ ἦν Ὀλυμπιάδος νε' ἔτος τὸ πρῶτον, *Cyrus igitur anno primo imperij ſui, qui erat primus Olympiadis quinquageſimæ quintæ, per Zorobabelem, cui iunctus erat Ioſedech, primo populi partem è captiuitate dimiſit,* πληρωθείσης τῆς ἑβδομηκονταετίας, *annis ſeptuaginta completis, vt ab Eſdra proditum eſt.* Hæc ille, cui ſuffragatur Euſebius, & melior pars veterum ſcriptorum, vt Scaliger ingenuè confitetur.

67. Videamus igitur qui tam ſeuerè Patres reprehendunt, quibus argumentis opinionem ſuam ſuffulciant. In edicto ſuo ita præfatur Cyrus: *Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cæli.* 2. Paralip. exeunte, & 1. Eſdræ ineunte. Hoc non potuit Cyrus dicere, niſi vltimis temporibus imperij ſui. Tunc enim longitudo imperij eius ab India ad Nilum, latitudo ab Oceann ad Caſpium mare pertinebat. Deinde captus eſt Crœſus anno quarto Olympiadis 57. vt refert Euſebius, & Cyrus Sardes victor ingreſſus eſt Olympiade octaua & quinquageſima, authore Solino, & his rebus geſtis ſubactiſque omnibus continentis regionibus Aſſyrios inuaſit, vt ex Herodoto liquet; non igitur Olympiade quinquageſima quinta obtinuit Babylonem. Accedit quod ne mente quidem concipi poteſt quomodo Cyrus vno & eodem anno Perſidis regnum inuaſerit, Mediæ regnum occupauerit, Crœſum potentiſſimum Regem vicerit, Sardes Lydiæ Metropolim, Babylonem totius Imperij caput, Aſiam denique obtinuerit vniuerſam, & de remittendis in patriam Iudæis, inſtaurandoque Dei templo cogitarit. quod non niſi profligatis bellis omnibus credibile eſt fieri potuiſſe.

68. Accedit Mathematici canonis & Xenophontis authoritas, quorum ille regnum Cyri Babylonicum nouennio, hic ſeptennio, vel ad ſummum octennio circumſcribit. Denique Ptolemæus libro magni operis 5. cap. 14. duas lunæ defectiones

Digitized by Google

obſeruat, quarum alteram anno Nabopolaſſari quinto (Nabuchodonoſori pater hic fuit,& vno ac viginti regnauit annis) alteram Cambyſis ſeptimo conſignat. priorem anno Nabonaſſari 127. poſteriorem eiuſdem anno vigeſimo quinto ſupra ducenteſimum. E quibus efficitur inter annum Nabopolaſſari quintum,& Cambyſis ſeptimum, annos octo & nonaginta intercipi. Ex his porro ſi Cambyſis annos ſex,& Cyri triginta ſubtraxeris, relinquentur anni duntaxat ſexaginta duo, quod cum Babyloniorum Regum ſerie cohærere non poteſt.
16. Nam ſi ſedecim annis Napobolaſſari reſi-
43. duis annos Nabuchodonoſori 43. Euilme-
2. rodaci 2. Nerigliſſari quatuor, Laboroſoar-
chodi menſes nouem, Nabonidi annos 17.
4. adieceris, menſes nouem, anni octoginta
17. duo colligentur. Redundant igitur anni
82. vnus & viginti, quos cùm aliis Regibus
ſubducere non poſſimus, reſtat vt eos regno Cyri Babylonico detrahamus, eúmque dumtaxat annis octo dicamus tenuiſſe totius Aſiæ principatum.

XI. *Diluuntur argumenta quibus recentiores Patrum de primo Cyri anno ſententiam oppugnant.*

69. THEOCR. Hæ ſunt igitur rationes. Hæc argumenta quibus eruditi viri Patrum opinionem tot iam ſeculis receptam, & ipſa vetuſtate corroboratam radicitus extirpare moliuntur. PEREGR. Equidem nihil diſſimulaui, quod in eorum ſcriptis inuenerim. THEOCR. Vultis igitur, vt quoniam me iam aliquid audere, & vt ait quidam poëta, maiores nido pennas extendere docuiſtis, ego quoque experiar, ecquid eorum argumentis reſpondere poſſim, quorum priùs authoritate compulſus ea de Dario Medo ſentiebam, quæ iam probabilia non videntur. PEREG. Tuo videlicet arbitratu.

70. THEOC. Dicere potuit Cyrus anno primo regni Perſici omnia terræ regna data ſibi fuiſſe diuinitus? Si priùs regnauit in Perſide, quàm Lydiam & Babylonem obtineret, vt narrat Herodotus, veriſſimè dictum eſt. Sin vt ait Xenophon, priùs Aſiam ſubegit vniuerſam, quàm patri in regnum Perſidis, auunculo Cyaxari eidémque ſocero ſuo in Mediæ regnum ſuccederet, non video cur edicto ſuo præfationem illam grati animi religioniſque ſuæ teſtem præfigere non potuerit. Quis autem Patribus præſcribet, vt Herodotum, quem innumeris ſcatere fabulis negat nemo, Xenophonti, cuius ſumma eſt in cæteris hiſtoriis authoritas, anteponant? Olympiade octaua & quinquageſima victor Cyrus Sardes ingreſſus eſt. Quid ſi Solinus Sardes Cap.7. putauit eſſe captas aliquot annis poſt Babylonem, & homo Romanus Trogi Pompeij maluit quàm vel Herodoti vel Xenophontis inhęrere veſtigiis. *Domitis demum pleriſque*, inquit Iuſtinus lib.1. *cùm aduerſus Babylonios bellum gereret, Babyloniis Rex Lydorum Crœſus, cuius opes & diuitiæ inſignes ea tempeſtate erant, in auxilium venit, victúſque iam de ſe ſollicitus in regnum refugit. Cyrus quoque poſt victoriam compoſitis in Babylonia rebus bellum transfert in Lydiam. Ibi fortuna prioris prælij percuſſum iam Crœſi exercitum nullo negotio fundit, Crœſus ipſe capitur*, &c. Hæc ille, quem ſequitur Paulus Oroſius lib.2. cap.6.

71. Ne mente quidem concipi poteſt, quomodo Cyrus vno duntaxat anno Medos, Lydos, Babylonios, Aſiam deniq; ſubegerit vniuerſam. Quid neceſſe eſt tot & tanta bella in tantas inculcare temporis anguſtias. Cenſet Africanus capta iam Babylone Iudæorum captiuitatem eſſe laxatam eo ipſo anno, quo Cyrus ad regnum Perſicum & Aſiæ totius imperium euectus eſt: quanto tempore tot bella confecerit nihil putat ad ſacram Iudæorum Chronologiam pertinere. Itaque per eum cæteróſque Patres licet bellis à Cyro geſtis totidem annos, quot Alexandri victoriis adſcribere, vt anno ſuſcepti belli ſexto, qui quintæ ſupra quinquageſimam Olympiadi primus illuxit, auunculo patríque ſucceſſerit.

72. Tot aliis occupationibus diſtrictus erat, vt initio regni non poſſet de dando Iudæis poſtliminio cogitare. Quaſi verò, vt alios omittam, neſciamus Iulium Cæſarem tertio ſuo conſulatu, poſt actos quatuor de Gallis, Ægyptiis, Pharnace & Iuba triumphos, fumantibus adhuc bellorum reliquiis, vel potiùs adhuc in ipſo belli ciuilis incendio, cùm Pompeij liberi non ſupereſſent ſolùm, ſed etiam immanibus copiis totam Hiſpaniam obtinerent, epulum magnificentiſſimum & viſcerationem populo Romano dediſſe, populi cenſum habuiſſe, ex viginti trecentiſque millibus accipientium frumentum è publico ad cẽtum quinquaginta retraxiſſe, amphitheatrum excitaſſe, ſpectacula varij generis, manus gladiatorum, ludos etiam regionatim vrbe tota, & quidem per omnium linguarum hiſtriones, circenſes, athletas, & aquis in campum Martium inductis naumachiam edidiſſe, varias leges de iudiciis, de ſumptibus, de procreatione liberorum, de prouinciis tuliſſe, & quo fortaſſe nihil toti generi hu-

mano conferri potuit ab homine præſtantius, annum ciuilem & faſtos ad ſolis curſum inuentis biſſextilibus ordinaſſe, vt omittam bellum in Hiſpania contra Pompeios geſtum, & Anticatones duos ſub ipſum Mundenſis prælii tempus eodem anno perſcriptos. Et Scaliger negabit fieri potuiſſe: vt Cyrus anno regni ſui primo nondum compoſitis rebus & profligatis bellis omnibus de remittendis in patriam Iudæis cogitaret?

73. Sequitur Mathematici canonis & Xenophontis authoritas, ſed cùm multos errores in illum canonem irrepſiſſe conſtet, cùm illi ipſi hunc in annis Nabonidi ſiue Nabonadii, quos triginta duos enumerat, alucinatum eſſe fateantur, non video quid in eius teſtimonio debeat eſſe momenti. De Xenophonte illud vnum dixiſſe ſuffecerit, cùm aduerſarii rerum à Cyro Maiore geſtarũ hiſtoriam nihil aliud quàm fabellam ad formandum egregii Regis exemplar, effictam eſſe defendant, cauſſæ nihil eſſe cur eius authoritatem ſanctis Patribus, & recentioribus Chronologis quaſi murum opponant.

74. Pereg. Imò, Theoctite, videndum ecquid viris eruditis fucum fecerit Xenophontis interpres. Non enim, ait Xenophon: Cyrum in Perſidem veniſſe, τῷ ἑβδόμῳ ἔτει τῆς ἀρχῆς, *anno ſeptimo imperij ſui*: vt tranſtulit Philelphus, ſed τὸ ἕβδομον ἐπὶ τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς, *ſeptimum*, ſiue *ſeptima vice in imperio ſuo*, vt ſignificetur non ſeptimus annus, ſed ſeptimus in Perſidẽ aduẽtus, ex quo Cyrus imperium ſuſceperat. Theoc. Sunt iſta verba, Peregrine. Non enim interpres authoris ſuis mentem ſatis expreſsit, ſed meminiſſe debes eorum quæ paucis antè verſiculis leguntur, Cyrum inſtituiſſe vt hyberno tempore degeret Babylone menſes ſeptem, ob aëris Babylonici clementiam, circa vernam tempeſtatem tres menſes Suſis exigeret, circa dies caniculares & ſummum æſtatis calorem, duos Ecbatanis, atque ita factum vt verna temperie ſemper vteretur. E quibus apparet ſeptimo Regis in Perſidem & Suſas aduentu ſeptimum vel octauum eius annum non obſcurè denotari. Quare fatendum eſt aduerſariis potiùs quàm ſanctis Patribus circa tempus captæ Babylonis fauere Xenophontem, ſed cùm, vt dixi paſsim, eius authoritatem in cæteris huius controuerſiæ partibus faceſſere iubeant, nihil eſt quod de illius Chronologia contra Patres ſibi magnopere blandiantur.

75. Reſtat vt de Babyloniorum Regum temporibus & æra Nabonaſſari ſatisfaciam Ptolemæo. Nabuchodonoſorus, qui Iudæos in ſeruitutem abduxit, binominis fuit, & Nabopolaſſarus etiam in canone Mathematico nominatur. Is patrem habuit Nabopolaſſarum ſeniorem, quẽ etiam Ioſephus lib. 10. Antiquitat. perinde vt filium Nabuchodonoſorum appellat, quod alterum nomen è Græco Tobiæ contextu manifeſte colligitur. cùm enim Ninus Ioſiæ temporibus fuerit euerſa, non poteſt illud Nabuchodonoſoro filio conuenire. Quanto tempore regnarit pater, certò definiri non poteſt, quod apud Ioſephum lib. Antiquit. 10. & Euſeb. lib. 9. præpar. exeunte legatur εἴκοσι ἕν, vnum & viginti, lib. 1. εἴκοσι ἐννέα, viginti nouem, in aliis εἴκοσι πέντε, viginti quinque, neque citra controuerſiam conſtituere poſſimus, in quæ exemplaria mendum irrepſerit, filius Nabuchodonoſor omnium conſenſu quadraginta quatuor annos regnauit, è quibus ſi quinque deduxeris, triginta nouem ſupererunt; his adde Euilmerodaci duos, Neriglisſari quatuor, iam ab anno quinto Nabuchodonoſori, annos quadraginta quinque numeramus, quibus, quòd expleti non fuerint, menſes illos Laboroſoarchodi nouem inuoluimus. His ſi accedant anni Nabonidi 17 Cyri triginta, Cambyſis ſex ante lunæ defectionem euoluti, à quinto Nabuchodonoſori ad Cambyſis ſeptimum annos octo & nonaginta putabimus, quot Ptolemæus inter vtrumque lunæ deliquium numerauit, ac proinde Scaligero cauſſæ nihil fuit cur meliori veterum ſcriptorum parti peſſimæ ratiocinationis & erroris abſurdiſſimi labem adſpergeret.

XII. *Confirmatur veterum de primo Cyri anno, ſententia.*

76. Peregr. Tibi gratulor, Theocrite, quòd tandem audeas contra viros eruditos, quorum ſplendor antea tuorum oculorum aciem præſtrinxerat, & propemodum effaſcinarat,

Ὄμμασι τοῖς ὀρθοῖσι ποτιβλέπειν. Theocrit. Eidyll. 12.

Quod ad me quidem attinet, non ſolùm odio nouitatis, ſed etiam ſtudio veritatis antiquorum Patrum opinionem eò libentiùs amplector, quòd niſi certam ſtatuamus epocham, & definitum ſiue Olympiadis, ſiue Regis alicuius annum, quo ſeruitus illa Iudæorum ſeptuagenaria finiatur, habituri ſimus Chronologiam ſacram planè dubiam & fluctuantem, nec omnino Iudæorum tempora cum Regum profanorum annis comparare poſsimus. Nam ſi duo placet ſtatuere Cyri primordia, alterũ quo

regnare cœpit in Perſide, anno 1. Olymp. 55. alterum quo cepit Babylonem & Aſiæ totius obtinuit principatum, quæro quota tandem Olympiade, quoto regni Perſici anno Cyrus Aſiaticum illud imperium capta Babylone fundauerit, & Iudaicam laxauerit ſeruitutem.

77. Scio quidem Riberam, Torniellum, Salianum, Petauium, & alios viros ſanè doctiſſimos initium regni Babylonici à Cyro fundati, datumque Iudæis poſtliminium anno regni Perſici prætereptervigeſimo ſecundo & Olympiade ſexageſima collocare. Scio Scaligerum, quamuis neſcio quid de triplici Cyri primordio nugetur, adſtipulari tamen reliquis, anno regni Perſici ſecundo ac vigeſimo captiuitatem Iudaicam eſſe laxatam. Sed cùm eorum multi nihil afferant præter authoritatem Xenophontis, à quo Cyrum ad fidem hiſtoriæ ſcriptum non putant, Petauius nihil præter canonem illum Mathematicum adiungat, quem pleriſque locis corruptum eſſe non diffitetur, Scaliger nihil pręter futilem coniecturam ex Herodoti contextu petitam opponat, non video quàm ſolidam firmamque Chronologiæ molem poſſimus è fundamentis adeo lubricis excitare. Quòd ſi ſcripturam eo ſenſu qui primus occurrit, interpretemur, & annum Cyri primum reddita Iudæis libertate nobilem, vt verba ſonant intelligamus eum qui reuera Cyri regno primus illuxit, certum ac definitum habebimus primum quinquageſimæ quintæ Olympiadis annum, quo velut in compitum confluant illa ſacræ profanæque Chronologiæ diuortia.

78. Hinc etiam illud emolumenti conſequetur quòd quæſtionem cæteroqui difficilem ac perplexam habebimus enodem, quæ haud ſcio an ſatis commodè poſſit ab aliis explicari. Ioannis 2. v. 20. Iudæi dicunt quadraginta & ſex annis ædificatum eſſe templum. Magna quęſtio eſt, quam & cuius templi ſubſtructionem intelligant. Nonnulli de templo Salomonis interpretantur, vt Nonnus in paraphraſi

Ὃν Σαλομὼν ποίκιλοι λίθων ἐπηρόχεσοι κόσμῳ, &c.

Quod Salomon vario lapidum diſcrimine ficit, &c.

Sed ſententia ſtare non poteſt, tum quòd, cùm iſta dicebant Iudæi, vix vllum extabat templi illius primi veſtigium, tum quòd Salomun huic ædificando non vltra ſeptennium impendit, vt dicitur 3. Reg cap. 6. verſ. 33.

79. Pleríque veterum vt Chryſoſtomus, Theophylactus, Euthymius & Beda in Ioannem, Euſebius lib. 8. demonſt. Euang. Eucherius quæſt. 1. in Ioannem de templo Zorobabelis exponunt. Quam expoſitionem amplexi ſunt omnes propemodum recentiores Ioannis interpretes, præter Iacobum Tirinum, qui aliam iniit difficultatis huius extricandæ rationem. Adeo vt doctiſſimus Ribera, quamuis commentariis in Aggæum regno Cyri Babylonico ſeptem duntaxat annos adſcribat, commentariis in Ioannem hunc nodum aliter expedire non poſſit, quàm ſi à iactis templi fundamentis anno Cyri Babylone regnantis ſecundo, ad Darij nonum annos quadraginta ſex elapſos eſſe fateatur. Nimirum tanta vis eſt veritatis, vt quamuis oppreſſa tamen emergat, & ſui confeſſionem à cordatis hominibus extorqueat. Sic autem oſtendunt totam templi per Zorobabelum extracti mo[illegible]m annorum quadraginta ſex interuallo conſtitiſſe.

80. Anno primo Cyri Regis Perſarum propoſitum eſt edictum vt Iudæis liceret templum inſtaurare, vt legitur lib. 2. Paralip. exeunte, & Eſdræ primo ineunte. Anno 3. Cyri iacta ſunt templi fundamenta, cap. 3 v. 10. Sed aduerſariorum calumniis intermiſſum eſt opus domus Domini, & non fiebat, vſque ad annum ſecundum Darii Regis Perſarum, vt ſcribitur c. 4. v. 24. Quod opus tandem ſexto Darii anno fuit abſolutum cap. 6. v. 15. Iam cùm ex Herodoto Cyrus viginti nouem, vel etiam è Cteſia, Cicerone de diuinatione, aliiſque primæ notæ ſcriptoribus, triginta regnarit annos, Cambyſes Cyri filius annos ſeptem, quinque menſes expleuerit, & Smerdis Magus poſt Cambyſem menſes ſeptem tenuerit regnum, cui ſuc●ſſit Darius filius Hyſtaſpis, ſi annis Cyri triginta, & octo Cambyſis annos Darii ſex ●dieceris, inuenies annos quadraginta tres à iactis templi fundamentis ad eius abſolutionem euolutos. Lyranus vt ſex & quadraginta ſolidos inueniat, Cambyſem ait annis decem imperium tenuiſſe, & ab anno Cyri primo ducit initium. Maldonatus mira ſubtilitate temi enucleat. Sed fortaſſe non eſt ad viuum omnia reſecare, cùm Iudæi ſubitò hæc effuderint, nec annorum ſummam ad calculos exegerint, aut cùm Ribera dicendum eſt templum quidem interius anno Darii ſexto fuiſſe completum, vt è ſcriptura liquet, ſed tribus deinceps annis adiectas fuiſſe porticus & peribola, vnde Ioſephus lib. 11. antiq. cap. 4. opus non fuiſſe abſolutum quatuor annis, ſed ſeptem, id eſt anno regni Darii nono, vigeſimo tertio menſis vndecimi.

81. Qui annis pauciotibus impetium Cyri Babyloniorum circumſctibunt, mirũ in quot, & quàm auia diſtrahantur opinionũ diuortia. Vidi qui de inſtauratione templi ab Herode facta interpretarentur. Sed cùm, vt author eſt Ioſephus lib. 15. Antiq. exeunte, Herodes annis nouem cum medio totum illud ædificium perfecerit, alia nobis interpretatio quærenda eſt: Vidi qui vt ſummam annorum ſex & quadraginta conflarent, omnes templi ſubſtructiones temporibus diſtractas corraderent, vt præter annos illos duos & viginti quos à primordio Cyri ad annum Darij ſextum euolutos putant, & illud Herodis nouennium, Neemiæ, Simonis, & Machabæorum opera coniungerent, iiſque quindecim annos qui ſummæ deerant, ſupplendos putarent. Neemias enim ab Artaxerxe ligna petiit, quibus tegere poſſet *portas turris domus*. Neemiæ cap. 2. v. 8. *Simon Oniæ filius, ſacerdos magnus in vita ſua ſuffulſit domum, & in diebus ſuis corroborauit templum. Templi enim altitudo ab ipſo fundata eſt duplex ædificatio, & excelſi parietes templi.* Eccl. c. 50. verſ. 1. & 2. & Machabæi receptis Ieroſolymis, *acceperunt lapides integros ſecundum legem, & ædificauerunt altare nouum, ſecundum illud quod fuit priùs, & ædificauerunt ſancta, & quæ intra domum erant intrinſecus* 1. Machab. cap. 4. v. 47.

82. Sed hæc nec vllo vel ſcripturæ, vel hiſtoriæ profanæ teſtimonio fulciuntur, quod quidem ad tempus tot molitionibus impenſum attineat, & facilè ſua ſubtilitate difflantur. Nam ſi annos penè quindecim eorum calculis interiacta templi ſub Cyro fundamenta, & annum Darij ſecundum elapſos quibus ab opere ceſſatum eſt, annis ædificationis annumerant, cur annorum pene quingentorum quibus inter Darium & Herodem à templi ſubſtructione certis temporibus quieuerunt, nullam putant, habendam eſſe rationem? Omitto Ariam Montanum, cuius tacito nomine Maldonatus non immeritò ſecuram miratur audaciam, qui nullo authore quadraginta ſex annos ita partitur, vt Zorobabel ædificationi templi nouemdecim annos, Herodes Reges viginti ſeptem impenderint. è quibus videtis, Reſtitue ac Theocrite, quanto tum cæteræ Chronologiæ, tum imprimis huius quæſtionis Euangelicæ compendio maiores noſtri regnum Cyri Babylonicum annis triginta definiendum putarint.

XIII. *Exponitur verosimilior ſententia de duplici Cyri primordio, & fine Babylonicæ ſeruitutis.*

83. Restit. Macti animo, generoſa Theologiæ germina, qui veterum authoritatem tanta ſollicitudine tuemini. Quæ tamen à vobis in vtramq; partem dicta ſunt, ſic accipio quaſi volueritis ſanctos Patres potiùs ab acerbitate cenſuræ cuiuſdam & Scaligeri ſupercilio vindicare, quàm ea quæ nobis heſterno die de duplici Cyri primordio placebant, hodierna diſputatione reſcindere. Etſi enim veterum quorumdam, & recentiorum pene omnium de quadraginta ſex annis inter inchoatum ſub Cyro templum, & regnante Dario perfectum euolutis opinionem, vt debeo, veneror, & veri ſpeciem obtinere fateor, iis tamen libentiùs accedo, qui finem Iudaicæ deportationis, edictumque Cyri de inſtaurando templo in annum eiuſdem regni Babylonici primum, Perſicæ præfecturæ circiter vigeſimum contulerunt: vt poſt Iudæos in patriam reſtitutos annis duntaxat octo regnauerit, & inter annum Cyri Babylone regnantis ſecundum ac Darij ſextum, non plures quàm viginti duo numerentur.

84. Neque tam moueor ſuperioribus illis argumentis, quæ quanquam veriſimilitudinem habent, probabiliter tamen abs te diluta ſunt, Theocrite, quàm grauioribus quibuſdam & authoritatum & rationum momentis, quæ in alteram controuerſiæ partem incumbunt: nam vt omittam Recentiores Riberam, Torniellum, Salianum, Petauium (quot & quales viros!) qui regnum Cyri Babylonicum octo circiter annis definiunt habemus antiquos Patres authores fundóſque noſtræ ſententiæ: *Colligitur*, inquit Euſebius in Chronico, *omne tempus captiuitatis Iudæorum annis ſeptuaginta, qui ſecundum quoſdam à tertio anno Ioacim, vſque ad viceſimum annum Cyri Perſarum Regis computantur*. Eam autem fuiſſe ſaniorem veterum ſcriptorum partem ex iis liquet quæ proximè ſubnectit Euſebius. *Porro ſecundum alios, à Ioſia Iudæorum Regis anno decimo tertio, ſub quo Ieremias prophetare cœpit, vſque ad primum annum ſupradicti Cyri Regis.* Vt enim iſti parum probabiliter anno Ioſiæ decimo tertio captiuitatis initium conſignant, quo tranquillis Iudaicæ Reipublicæ temporibus nullum adhuc ſeruitutis extabat veſtigium, ita poſtliminium Iudæis datum ad regni Perſici primordia non commodiſſimè re-

Ribera in Zachar c. t. quem ſequitur Sanctius ibidem. Torniell. & Salian. in Annal. Petauius de doct. temp. lib. 10. c. 15.

tulerunt, quo tempore Cyrus nondum ceperat Babylonem. Pergit Euſebius, *Deſolationis vero templi ſub Dario Rege, complentur anni ſeptuaginta.*

83. Iam, ne quod vereris, Peregrine, dubiam & fluctuantem Chronologiam habeamus, videndum ecquid indagare poſſimus certum capræ Babylonis & ſolutæ captiuitatis annum, ad quem hiſtoriæ ſacræ profanæque tempora velut ad compitum reuocemus. Nabuchodonoſor, vt ab Ezechiele proditum eſt, anno tranſmigrationis Iechoniæ viceſimo ſeptimo, Ægyptum inuaſit, vaſtauit, ſpoliauit, alios occidit, alios in captiuitatem abduxit. Qui ſuperfuerunt Ægyptij calamitatem ſuam Apriæ Regis proditioni acceptam referentes, Amaſim ſibi Regem adſciuerunt, & Apriem ipſum collatis ſignis fuderunt, ceperunt, eliſis denique faucibus infelici laqueo ſtrangularunt. Amaſi porro anni quadraginta quatuor ab Herodoto, quadraginta tres à Manethone tribuuntur. Menſe ſexto poſt eius obitum Cambyſes anno regni ſui quarto Ægyptum ſubegit. ac proinde inter Apriem & Cambyſis initium anni duntaxat quadraginta computantur, E quibus Nabuchodonoſor nouem quibus Ægyptiacæ cladi ſuperſtes fuit, filius, & cęteri qui vſq; ad captam Babylonem in Chaldæa regnarunt, annos viginti tres, menſes nouem Beroſi calculis excerpunt. Reſtant igitur anni fere octo quos regno Cyri Babylonico poſſimus adſcribere.

86. Quod ſi certiora quærimus huius Chronologiæ veſtigia, eorum meminiſſe oportet quæ fuſiùs à nobis heſterno die diſputata ſunt, mi Peregrine, ſed in gratiam Theocriti noſtri videntur paucis eſſe repetenda. E libro 2. Paralip cap. 36. v. 21. Ieremiæ cap 25. v. 12. & cap. 29. v. 10. manifeſtè colligitur annum Iudaicæ tranſmigrationis ſeptuageſimum cum imperij Babylonici fine, & anno Cyri primo concurrere, Zacharias cap. 1. v. 12. docet annum deſolationis & ruinæ templi ſeptuageſimum Darij ſecundo terminari. Aut igitur, quod impium eſt, vel animo cogitare, Spiritus ſanctus calculos male ſubduxit, aut tantumdem temporis inter annum Cyri primum & Darij ſecundum, quantum inter duas aliquas deportationes interfluit, è quarum altera Ieremias, ex altera Zacharias annorum illorum ſeptuaginta ſeriem euoluit.

86. Quod antiquis omnibus ita perſuaſum fuit, vt qui inter annum Cyri primum & Darii ſecundum annos quadraginta numerabant, ab anno Ioſiæ decimo tertio, quo Ieremias prophetare cœpit, primæ tranſmigrationis, quæ anno Cyri primo finita eſt, caput accerſerent. Quamuis ante tertium annum Ioacimi, qui Nabuchodonoſoro primus illuxit, Iudæorum nemo tranſlatus fuerit in Babylonem. Hoc enim anno Ioacim cum Daniele, aliiſque non paucis in Chaldæam perductus eſt, anno ſeptimo Iechonias ſiue Ioachinus, decimo octauo Sedecias, templúmque funditus euerſum; Vnde Clemens Alexandrinus 1. Stromat. Auguſtinus lib. 18. de ciuit cap 26. Hieronymus in Aggæum 1. in Zachariam 1. Ezechielis 4. & alibi, Theodoretus Zachar. 1. Danielis 9. Ezech. 9. aliique paſſim annos ſeptuaginta ſeruitutis & vaſtationis, cuius meminit Zacharias, auſpicantur. & quamuis Nabuzardan anno Nabuchodonoſori viceſimo tertio quaſdam Iudæorum reliquias tranſtulerit, hactenus tamen inuentus eſt nemo qui ab illa poſtrema deportatione annos captiuitatis ſeptuaginta numeraret. E quibus efficitur inter Iudæos anno Cyri primo patriæ reſtitutos, & annum Darii ſecundum non plus temporis quàm inter primam & tertiam populi tranſmigrationem intercipi, annos videlicet octodecim, qui è duobus Darii, Cambyſis & Magorum octo, Cyri totidem colliguntur. Quòd ſi dato Iudæis poſtliminio iactiſque templi fundamentis Cyrus, vt illi volunt, vitam annis pene triginta propagaſſet, profecto credibile non eſt, inſtaurationem illam templi diuina voluntate ſuſceptam, vt ipſe in edicto profitetur, iamdiu calumniis & malis artibus impediri potuiſſe.

87. Quæ ſi vera ſunt, ſi ſcripturæ teſtimonio, patrum authoritate, Mathematica denique ratione conſtant, certum habemus annum, certam temporũ epocham, ad quam, velut ad compitum (ſic enim loquitur noſter Peregrinus) omnia ſacræ profanæque Chronologiæ diuorria reuocentur. Conſentiunt omnes annos illos triginta ſaltem inchoatos qui paſſim ab hiſtoricis regno Cyri tribuuntur, ab Olympiadis quinquageſimæ quintæ initio eſſe numerandos, ſiue patre Cambyſe Perſarum Rege, & auunculo Cyaxare Medorum item Rege ſuperſtitibus militare ſuſceperit imperium, & ab vtroque in regni ſpem & conſortium adlectus, vt è Xenophonte colligitur, ſiue auo ſuo Aſtyage in ordinem redacto Mediæ regnum inuaſerit, vt Herodotus & alii prodiderunt. Quibus ſi annos triginta, id eſt Olympiadas ſeptem & annos duos adieceris, eius obitum Olympiade ſexageſima ſecunda, anno ſecundo exeunte, vel ineunte tertio deprehendes, ſiue tran-

quilla ſuauiſque morte naturæ conceſſerit, vt ait Xenophon, ſiue accepto in pugna vulnere, tertio die poſt adeptam de Derbicibus victoriam, inter filiorum & amicorũ manus rebus compoſitis occubuerit, vt narrat Cteſias, ſiue, vt patragœdiat Herodotus, in ipſo conflictu perierit, & caput à Maſſagetis amputatum in vtrem ſanguinis iniectum fuerit, vt qui cruorem ſitierat, humano ſe cruore ſatiaret. Cum igitur probatum à nobis hactenus fuerit anno ante Cyri mortem octauo, vel nono deſinente, qui regni Babylonici primus illuxit, Hebræorum ſeruitutem eſſe laxatam, ſi annos octo, id eſt Olympiadas duas ſubduxeris, inuenies finem Babylonicæ deportationis in annum Olympiadis ſexageſimæ ſecundum incidiſſe, ad quem velut ad centrum confluent omnes ſacræ profanæque Chronologiæ rationes.

XIV. *Quo ſenſu Iudæi dixerint templũ quadraginta ſex annis ædificatum.*

88. QVod ad annos illos quadraginta ſex immanibus templi ſubſtructionibus adſcriptos attinet, in his violenter admodum enumerant annos pene quadraginta, quibus eorum calculis ab opere ceſſatum eſt. Cur enim quia ducentis & ſexaginta poſt Cyrum annis Simon Oniæ filius ſuffulſit domum, corroborauit templum, & in maiorem altitudinem excitauit, eodem iure dicere nos liceat annis ducentis & ſexaginta templum ædificatum fuiſſe? cur non trecentis nonaginta ſex, quia tot annis poſt Cyrum elapſis, Iudas Machabeus templum ab idolis mundauit, & Sancta Sanctorum, quæ à gentibus euerſa fuerant, excitauit? Cur denique non penè ſexcentis, quia tot inter iacta ſub Cyro fundamenta, & nouam ſub Herode templi molitionem anni numerantur? Nam ſi reſponderis annos illos inter diuerſas templi ſubſtructiones elapſos, quibus ab opere ceſſatum eſt, cenſeri non debere, quare cur illos enumeres, quibus inter annum Cyri ſecundum & Darii ſecundum ædificatio conquieuit.

89. Probabiliſſima eſt igitur reſponſio Baronii ad annum Chriſti trigeſimum primum, quam Iacobus Tirinus tum Chronico ſacro, tum notis in caput 2. Ioannis amplectitur; Iudæos de templo ab Herode reſtituto locutos fuiſſe, vt cùm dixerunt, *Quadraginta ſex annis ædificatum eſt templum hoc*, tempus reſpexerint à quo ab Herode cœptum eſt ædificari, ac deinde vſque ad præſentem annum ſex & quadraginta numerarint. Quare videndum eſt quandonam templi ædificationem inchoauerit Herodes. Scribit Ioſephus lib. 1. de Bello Iudaico, cap. 16. Πεντεκαιδεκάτῳ γοῦν τῆς βασιλείας ἔτει τὸν ναὸν ἐπεσκεύασε, &c. *Anno regni ſui quintodecimo templum exſtruxit, &c.* At lib. Antiquit. 15. cap 14. quaſi retexens orationem ſuam, ait extruendi conſilium captum eſſe, ἐν τῷ Ἡρώδου βασιλείας γεγονότος ἐνιαυτοῦ, *decimo octauo regni Herodis anno*. Sed vt Ioſephum Ioſepho conciliemus, cùm annos quindecim numerat, à nece Antigoni ſumit initium; cùm octodecim, reſpicit ad id tempus quo Herodes C Domitio Caluino iterum, C. Aſinio Pollione Coſſ. vtidem Ioſephus author eſt lib. 14 Antiq. cap. 25. Duplex autem Herodis fuiſſe primordium ex eodem authore compertum eſt lib. 17. Antiq. c. 10. qui vita defunctum Herodem eſſe teſtatur poſt detruſum regno Antigonum anno 34. trigeſimo ſeptimo, poſtquam Rex declaratus eſt à Senatu. Annus porro decimus octauus poſt Caluinum & Pollionem Conſules, quo ſuum de extruendo templo conſilium Iudæis Herodes aperuit, incidit in annum ab vrbe condita 732 & M. Claudii Marcelli, L. Aruntii conſulatum. Neque tamen ſtatim manum operi admolitus eſt Herodes, ſed aliquid temporis antequã vetus templum demoliretur, in comparanda materia conſumpſit, οὐ πρότερον καθαιρήσειν φάμενος τὸν ναόν, ἢ πάντων αὐτῷ τὴν εἰς τὸ συντελέσαι αὐτὸν προσθήκην οὐκ παρεσκευασμένων καὶ ἑτοίμων ὄντων. *Se non priùs demoliturum eſſe templum aiens, quàm omnibus ad operis perfectionem neceſſariis antè comparatis.* Faciamus igitur triennium comparandæ materiæ impenſum, habebimus annum ab V.C. 736. inchoata templi ſubſtructione inſignem. cui ſi quadraginta ſex annos adieceris; annum ab V. C. 782. decimum ſextum Tiberii, primũ prædicationis Euangelicæ deprehendes. Quamuis fortaſſe, vt iam monuit Peregrinus, neceſſe non eſt ad tenue rem elimare, atque omnes temporum minutias aucupari.

90. Neque verò quicquam roboris habet, quod obiicitur ex eodem Ioſepho lib. 15 exeunte totum opus ab Herode citra decem annos eſſe perfectum, loquitur enim de mirandis illis operibus, quæ ibidem enumerat, non de omnibus omnino ædificiis quæ tum ab ipſo poſteà, tum à poſteris adiecta ſunt, nec ante tempora Neronis fuerunt abſoluta. ἤδη δὲ τότε καὶ τὸ ἱερὸν τετέλεστο. *Iam enim tunc perfectum erat templum.* vt ait libr. 20. Antiq. cap 8. Adiecit Herodes cryptam ſubterraneam quæ à turri Antonia ad templum pertinebat: acceſſit & probatica

Ioann. 1. probatica piſcina quinque porticus habens, & alia non pauca quæ ab eòdem luculentiſſimo ſcriprore lib. 6. belli Iudaici, cap. 6. referuntur.

91. Hic igitur Iudæorum ſenſus fuit: hoc totum opus, quod oculis cernitur, ex quo primùm ab Herode inchoatum eſt, quadraginta ſex annis, ad hanc, quam vides, molem excreuit; quomodo igitur tu, ſi deſtructum fuerit, illud demuo tribus diebus poteris excitare? Quæ cùm ita ſint, nihil opus eſt ad expediendum hunc Euangelij nodum, in eas te tricas induere, quas multis verbis expedire non poſſis.

Reſtat vt ad præcipuum diſputationis noſtræ caput aliquando veniamus. THEOC. Age igitur, Peregrine, quoniam me, qui priùs mihi ſcire videbar Darium Medum Danielis eundem eſſe cum Beroſi Nabonido, tam multis nihil ſcire docuiſti, paucis expone tuam de illo ſententiam.

XXIV. *Dijudicatio præcipuæ quæſtionis quis fuerit Darius Medus.*

92. PEREGR. Quæris à me, Theocrite, de Dario Medo quid ſentiam. Non tenebo te diutiùs expectatione ſuſpenſum. Non fuit Aſtyages; Darius Medus ſucceſſit in regnum annos natus ſexaginta duos. At Cyri auus Aſtyages, quo tempore Cyrus cepit Babylonem, longè fuiſſet ætate prouectior, & annũ iam pene centeſimum attigiſſet. Si quidem apud Herodotum in
Herodot. lib. 1. hęc verba loquitur Harpagus iuſſus Cyrum recens natum interficere: Ἀστυάγης μέν ἐστι γέρων, καὶ ἄπαις ἔρσενος γόνου. *Aſtyages quidem ſenex eſt, & virili ſobole deſtitutus.* Quod autem dicitur Danielis 13. verſ. 64. & 65. *Daniel autem factus eſt magnus in conſpectu populi ab illa die & deinceps. & Rex Aſtyages appoſitus eſt ad patres ſuos, & ſuſcepit Cyrus Perſes regnum eius.* Sic interpretor, vt cùm Daniel ab anno vitæ duodecimo in cõſpectu populi floruiſſet, poſt mortem Euilmerodaci, Nerigliſſato eius interfectore regnum inuadenre, & ſuperiorum Regum, vt fit, amicos ad necem quærente, fuga ſalutem expedierit, & in Perſidem ſeceſſerit, quo tempore mortuus eſt Aſtyages & Cyrus Perſa regni Mediæ gubernacula ſuſcepit, ſiue continuò ſupremam obtinuerit poteſtatem, ſiue, vt ait Xenophõ, quamdiu pater Cambyſes, & auunculus Cyaxares ſuperſtites fuerunt, Perſas ac Medos dicto audientes habuerit, rémque militarem adminiſtrarit, non vt Rex ſupremus, ſed vt declaratus vtriuſque regni ſucceſſor, dum illi nomine tenus ac titulo perſonam regiam ſuſtinerent.

93. E quibus planè caſtigandi ſunt Cteſias & Herodotus, niſi ſi quis eos Danieli præferendos putat, à quibus reliqui deinceps magno conſenſu ſuas fabellas hauſerunt, & Aſtyagem Mediæ Regem à Cyro Perſa regno exutum aliquamdiu vitam priuatam egiſſe litteris prodiderunt. De Danielis in Perſidem ſeceſſu liquet è cap. 8. ineunte, *Anno tertio regni Baltaſſar Regis viſio apparuit mihi. Ego Daniel, &c. vidi in viſione mea, cùm eſſem in Suſis caſtro, quod eſt in Ælam regione.* Quod ad tempus attinet, Daniel, vt inquit Ignatius mart. epiſt. ad Magneſianos, δωδεκαετὴς γέγονε κάτοχος τῷ θεοῦ πνεύματι. *Spiritu Dei afflatus eſt, & illos fruſtra canitiem geſtantes ſenes, calumniatores, & alienæ pulchritudinis appetitores conuicit, natus annos duodecim,* atque ex his fontibus ad hominum commendationem emerſit, & in omnium oculis, quamdiu Nabuchodonoſor eiúſque filius Eoilmerodacus vixerunt, magna cum ſapientiæ laude verſatus eſt. Quòd autem anno quo necatus eſt Euilmerodac, Cyrus regnare occœperit, inde planum eſt, quòd, vt Reſtitutus modò demonſtrauit, anno regni Perſici ſecundo & viceſimo Babylonem inuaſit, quo tempore iam ab Euilmerodaci nece, anni Nerigliſſari quatuor, Laboroſoarchodi mẽſes nouem, Nabonidi ſiue Baltaſſaris anni ſeptemdecim effluxerant. Cùm igitur annis viginti duobus ante Baltaſſaris obitum extinctus fuerit Aſtyages, bona Theodoreti veniâ, Darium Medum Baltaſſaris ſucceſſorem alium ab Aſtyage quæremus.

94. De Cyaxare præter Hieronymi, Ioſephi, & aliorum authoritatem vix vllum eſt argumentum quod aliquam veri ſpeciem obtinere videatur. Nam quod vno duntaxat anno regnaſſe dicebatur Darius, quia Daniel vnius anni facit mentionem, id ſanè leuiculum eſt, cùm Hebræis atque adeo Chaldæis vnum pro primo frequenter vſurpari vel ipſi tirones intelligant. Et cùm ex ipſo Xenophontis contextu, qui vnus omnium antiquorũ Cyaxarem agnoſcit, ſatis appareat Cyrum continuò poſt euerſum Chaldæorum Imperium Babyloniis imperaſſe, qui in Babyloniorum regum ſeriem Cyaxarem inculcant, nihil eſt cur ſibi de Xenophontis authoritate blandiantur. Quamuis enim Cyrus occupata Babylone Cyaxarem conuenit, eíque dixit ædes ei Babylone electas eſſe, καὶ ἀρχεῖα, & principia, ſiue prætoria, non magis tamen ei regnum Babylonicum donauit, quàm cæteris amicis, quibus vt primùm vrbe poti-

Digitized by Google

tus eſt, καὶ οἰκίας διεδίδου, καὶ ἀρχεῖα, *ædes diſtribuebat & principia*, cùm interim Cyrus ipſe circumpoſitis regio more ſtipatoribus, in Regia domicilium collocarit, vt libro ſeptimo exeunte, & octauo ineunte narratur. Non negauerim tamen aliquas ampliſſimi illius imperij regiones Mediæ viciniores, regno Mediæ fuiſſe contributas, vt abs te probatum eſt, Theocrite, atque adeo ſecundum Danielis vaticinationem regnum Baltaſſaris verè proprieque fuiſſe diuiſum, datúmque Perſis ac Medis, donec iterum omnes prouinciæ Cyaxaris obitu paulo pòſt in vnum imperium conuenirent. Meæ ratiocinationis hæc ſumma eſt: cùm ex vno Xenophonte Cyaxaris notitiam hauſerimus, quamdiu nobis aliud occurret, non debemus contra Xenophontis ipſius mentem hunc Regem inuitis Babyloniis obtrudere.

95. Quis igitur iſte Darius Medus tanto Chronologorum omnium conflictu, tanta interpretum altercatione vexatus? Cyrus ipſe fuit, vt mihi quidem videtur, quod & ante me Pererius probabile cenſuit, & S. Patres à Theodoreto laudati memoriæ prodiderunt. Darius è genere Medorum, Cyrus materno genere fuit à Medis oriundus. Darius filius Aſſueri: Cùm Cyri filius Cambyſes alio nomine dictus fuerit Aſſuerus, meritò ſuſpicari poſſumus auum, quem tum Xenophon, tum Herodotus Cambyſem appellant, Aſſueri cognomen habuiſſe. Darius poſtremo Babyloniorum Regi proximè ſucceſſit: Cyrũ Nabonido ſiue Labyneto poſtremo Babyloniorũ Regi proximè ſucceſſiſſe conſtans eſt omnium hiſtoricorum ſententia. Darius Medus ſucceſſit in regnum annos natus ſexaginta duos: Cyrus anno regni Babylonici primo ad id ætatis peruenerat. Nam, vt ex Dionyſio Perſico refert Tullius 1. de Diuinat. *ad ſeptuageſimum peruenit, cùm quadraginta natus annos regnare cæpiſſet.* Anno verò regni viceſimo ſecundo captam eſſe Babylonem ſupra docuimus, & Ribera, Tornielius, Salianus, Petauius & alij confitentur. Hos annos circiter octo, ſi de ſeptuaginta deduxeris, vel, quod idem eſt, ſi annos regni viginti duos quadraginta vitæ priuatæ annis adieceris, Cyrum inuenies anno vitæ ſexageſimo ſecundo regni Babylonici gubernacula ſuſcepiſſe.

Orat. 6. in Danielem, initio.

Cùm igitur omnia quæ Dario Medo Daniel adſcribit, apprimè Cyro conueniant, cùm genus, ætas, & alia conſentiant, cùm Cyaxares ille Xenophontis qua tempeſtate Cyrus annum vitæ ſecundum & ſexageſimum attigerat, ſeptuagenario maior fuerit, non video cur Darium alium à Cyro diuerſum quærere debeamus.

96. Theoc. At enim, mi Peregrine, quos ipſe Daniel apertè diſtinxit, eos non auſim confundere. ſic enim cap. 6. verſ. 28. *Porro Daniel perſeuerauit vſque ad regnum Darij regnúmque Cyri Perſæ.* Quæ fruſtra diceret, ſi vtrumque nomen in vna & eadem Cyri perſona conſtitiſſet. Pereg. Quid igitur faciemus Eccleſiaſtico? *In Iacob*, inquit, *inhabita, & in Iſrael hereditare.* Quid Iſaia faciemus? *Creans te Iacob, & formans te Iſrael.* Et iterum: *Propter ſeruum meum Iacob, & Iſrael electum meum.* Quid Barucho? *Adinuenit omnem viam diſciplinæ, & tradidit illam Iacob puero ſuo, & Iſrael dilecto ſuo.* Quid aliis Prophetis? Huius enim locutionis ſexcenta proferri poterant exempla, de quibus iſta carptim libauimus. Horum, opinor, vel ineptè redundans & ſuperuacanea fuit oratio, vel ne id fateri cogamur, Iacob erit ab Iſraele diuerſus. Maneat igitur illud literam ו apud Hebræos & Chaldæos non tantùm disiuncta connectere, ſed etiam ἐπεξήγησιν & ſententiæ ſuperioris explanationem frequenter indicare, vt ego ipſe dum hæc loquor *ἐπεξήγησιν & explanationem*, non ita particulam *&* vſurpo, vt diuerſa coniungat, ſed vt explanationi verbi ſuperioris inſeruiat. Quare cùm ait Daniel, *regnum Darij, regnumque Cyri*, perinde eſt atque ſi diceret, regnum Darij, id eſt, regnum illius qui Cyrus altero vocabulo nuncupatur, Cyrus Perſis, quo nomine Solem Deorum ſuorum principem appellant, vt ait Cteſias, qui cùm in Artaxerxis aula vixerit annos ſeptemdecim, Perſarum linguam ignorare non potuit, quicquid Scaliger ineptiat, Darius Medis, quod nomen interpretatur Herodotus libr. 6. ἑρξείης, id eſt coërcitor, ſiue quòd Medos ipſos coërcuerit, Perſarúmque ſubiecerit ditioni, vt plerique tradunt, ſiue quòd, vt ait Xenophon, à Medis accerſitus fuerit, vt ingruentes in Mediam Aſſyrios coërceret. Hæc habui de Dario Medo quæ dicerem, quæ ſi cui minùs probata fuerint, author ei ſum vt communiorem ſequatur de Cyaxare ſententiam.

Cap. 24. verſ. 13.

Iſaiæ 43. 1.

Iſ. 43. 42.

Bar. 3. 37.

SACRARVM QVÆSTIONVM LIBER DECIMVSTERTIVS.

DE IVDITHA.

GREGORIVS, POLYDORVS, CALLINICVS.

1. GREGORIVS, Non ſciſcitor vnde venias, Polydore. Tempus enim & apparatus iſte ſatis oſtendunt, te ex Academia recentem accedere: ſed illud ex te ſcire velim quid hodierna ſcripturæ prælectione venerit in quæſtionem Polydorus. Id vnum magna ſanè Magiſtri ſolertia quæſitum eſt, Gregori, recténe an ſecus Nouatores librum Iudith è canone ſuſtulerint, & in ordinem librorum, quos apocryphos appellant, coniecerint. GREGOR. Quid ille vero? POLYD. Quod videlicet neceſſe fuit, quod Concilij Tridentini decretum quod communis Eccleſiæ ſenſus extorquet.

I. *Hæreticis cauſſæ nihil fuiſſe cur librum Iudith è Canone ſacrarum ſcripturarum eraderent.*

2. EOrum rationes ad duo maximè capita referuntur, ad authoritatem Patrum, vt Athanaſii in Synopſi, Epiphanii contra Epicuros, & potiſſimùm Hieronymi, tum in prologo Galeato, qui paſſim Latinæ Bibliorum editioni præfigitur, tum præfatione in Prouerbia Salomonis. Deinde ad inextricabiles, vt aiunt, difficultatum nodos, quibus ratio temporis implicatur. GREG. Non quæro quid ad Patrum authoritatem reſponderit: eum enim arbitror Bellarmini cap. 12. de Verbo Dei, Serarij Prolegomeno quarto in librum Iudith, & aliorum doctiſſimorum virorum veſtigiis inſtitiſſe, qui de diuina huius libri authoritate fatentur etiam inter Catholicos aliquando fuiſſe dubitatum, ſed lapſu temporis, communi fidelium conſenſu, peculiari ſancti Spiritus afflatu, ſacrarum Synodorum authoritate, Summorum Pontificum reſponſis eſſe pro canonico ſuſceptum, non quòd ab hominibus authoritatis diuinæ momentum acceperit, ſed quòd paulatim agnitus fuerit à Spiritu ſancto dictatus, & dies diei eructarit verbum, & nox nocti ſcientiam indicarit. Synopſin vel alterius eſſe quàm Athanaſij, vel ante Nicenum Concilium ab eo eſſe digeſtam: Hieronymum priuſquam in eiuſdem Synodi Canones incidiſſet, eos duntaxat veteris teſtamenti libros, qui ſunt in Hebræorum canone, pro canonicis recepiſſe, mutaſſe tamen poſtea ſententiam: Nam, vt præfatione libri Iudith ipſe teſtatur, *hunc librum Synodus Nicena in numero ſanctarum Scripturarum legitur computaſſe*, à cuius decretis ſanctiſſimus Doctor diſcedere noluiſſet. Arbitror Patres bene multos ab eo lauda-

tos, nec paucas Synodos in hanc ſententiam eſſe prolatas, imprimiſque Concilium Carthaginienſe, cui magnus Auguſtinus & interfuit, & ſubſcripſit.

3. Polyd. Hæc ſanè proferebat, Gregori, ſed vnum etiam addebat, quod mihi potiſſimùm arriſit. Aiebat hunc librum Apoſtolorum etiam Pauli & Iacobi teſtimonijs comprobari, & plus in iis eſſe momenti quàm putaſſet Serarius 1. Corinth. cap. 10. v. 10. *Neque murmurraueritis, ſicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore.* Exterminatoris huius, qui murmurantibus Hebræis pœnam inflixerit, nullum niſi Iudith 8. v. 25. in veteri ſcriptura veſtigium. *Improperium murmurationis ſuæ contra Dominum protulerunt: exterminati ſunt ab exterminatore, & à ſerpentibus perierunt.* Iacobus Epiſt. Canon. cap. 2. v. 23. *Suppleta eſt ſcriptura dicens: Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam, & amicus Dei appellatus eſt.* Hæc poſteriora verba è quo fonte fluxerunt? ex eodem capite 8. Iudith, verſu 22. *Abraham tentatus eſt, & per multas tentationes probatus Dei amicus effectus eſt.*

Liber Iudith a Paulo & Iacobo agnitus.

4. Greg. Imò, Polydore, multi ſunt alij fontes in veteri inſtrumento, è quibus hanc appellationem poſſimus accerſere, vt Paralip. cap. 20. v. 7. *Dediſti eam, videlicet terram, ſemini Abraham amici tui.* Iſaiæ 41. v. 8. *ſemen Abraham amici mei.* Dan. 3. v. 35. *propter Abraham dilectum tuum,* τ̀ ἠγαπημένον ὑπὸ σοῦ. E quibus incertum efficitur vtrùm Iacobus ad hunc Iudith locum alluſerit. cur enim potiùs cùm iſta ſcriberet, ad Iudithæ verba, quàm ad Iſaiam, librum Paralipomenon aut Danielem animum calamumque conuerterat? Polyd. Cùm Iacobus non ſolùm ſignificet Abraham in ſcripturis amicum Dei nominatum, ſed etiam hæc verba, *& amicus Dei appellatus eſt*, è ſcripturis eſſe deprompta, ſcripturæ locum quærendum aiebat verbis à Iacobo prolatis non abſimilem: nullum autem reperiri qui propiùs ad eius mentem accederet, quàm iſta Iudithæ verba, *Dei amicus effectus eſt.* Quid enim aliud eſt amicum appellari, quàm amicum effici? quid aliud vocari quàm eſſe? more videlicet Hebræorum, qui verbum קרא pro היה frequenter vſurpant, vt Iſaiæ 47. v. 1. *non vocaberis vltrà mollis & tenera*, & v. 5. *non vocaberis vltrà domina regnorum*, & alibi frequenter.

Kara pro hana.

5. Quæ locutio nec inuſitata eſt Græcis Latiniſque ſcriptoribus, vt Heſiodo in Theogonia,

Ἤγαγεν εἰς μέγα δῶμα φίλην κεκλῆσθαι ἄκοιτιν.

Eſt deducta domum coniux vt chara vocetur.

Vocari idē eſt atque eſſe.

Homero 3. Iliad.

Νικήσαντι φίλη κεκλήσῃ ἄκοιτις.

Victori tu chara vocabere coniux.

Ruſum Iliad. 4.

σὴ παράκοιτις κέκλημαι.

tua coniux vocor. Quem in locum Euſtathius. Κέκλημαι οὐκ ἐνδιασμὸν δηλοῖ, ἀλλ᾽ ἀντὶ τοῦ, εἰμί, κεῖται. *Vocor non dubitationem ſignificat, ſed pro ſum vſurpatur.* Quid Latinus Poëta? cum ait:

Quondam coniux tua dicta relinquor.

& *Quem legère ducem & pacori dixère maritum.*

Et ne ambitioſiùs videamur profanorum exempla corradere, Lucas cap. 1. cùm ait verſu 32. *filius altiſſimi vocabitur.* & rurſum v. 35. *vocabitur filius Dei:* an aliud ſignificare voluit, quàm filium Dei reuera futurum, qui ex Maria naſciturus prædicitur? E quibus liquet Iacobum, cùm ſcripturam ait eſſe ſuppletam, librum Iudith præ oculis habuiſſe.

6. Quod ad rationem temporis attinet, quam inexplicabilem aiunt, bene monet Serarius *ſi ob difficiliorem temporis calculum hiſtoriam negare liceret, futurum profectò vt omnium pene diuinorum librorum labefactaretur authoritas. Quanta enim Chronologiæ in omnibus difficultas? norunt eruditi.* Hæc ille: quamuis tum ipſe, tum Bellarminus de verbo Dei cap. 12. Gordonus in Chronologia cap. 10. Num. 36. Salianus in annum Manaſſis octauum, Tirinus commentariis in librum Iudith, Petauius lib. 12. de doctrina temporum cap. 26. aliique non pauci ante tranſmigrationem Babylonis commodum huic hiſtoriæ tempus aſſignant, quam volunt Manaſſis æuo, & quidem anno eiuſdem, vt putat Salianus, octauo contigiſſe.

De ætate Iudith variæ ſententiæ.

Recentiorum.

Nonnulli vt Melchior Canus, & Ioannes Cario nullum huic rei geſtæ tempus definiunt, tantùm aſſerunt Iuditham ante Babylonicum exilium floruiſſe, Genebrardus, ſanè perincommodè, in Sedeciæ Regis tempora, Ioannes Benedictus & apud ipſum Ziglerus non multo commodiùs in Ioſiæ regnum, hanc hiſtoriam contulerunt.

7. Greg. Si controuerſiam ſcriptorum vel numero vel antiquitate decidimus, mi Theodore, multos paucis, recentioribus antiquos poterimus opponere. Iulius Africanus apud Suidam, Auguſtinus lib. 18 de ciuit. cap. 26. Euſebius, Ado Viennenſis, Hermannus Contractus in

Antiquorum. Chronicis, Petrus Comeſtor in Hiſtor. Scholaſt. Rabanus in primum Iudith, Venerab. Beda de temp. & lib. de ſex Ætatib. Lyranus in Tobiæ fine, aliique quamplurimi rem à Iuditha ſub Perſarum Regibus, & poſt reditum ab exilio Babylonico geſtā eſſe teſtantur. licet vbi definiendus eſt Rex ille Perſarum cuius temporibus geſta fuerit, diuidantur in aliquot ſententiarum diuortia, & alii præclarum Iudithæ facinus ſub Cambyſe, vt Euſebius & alii multi, alij ſub Xerxe, vt Iulius Africanus & Suidas, alii ſub Artaxerxe Ocho, vt Seuerus Sulpitius in hiſtoria, alii denique ſub aliis Perſarum edictum arbitrentur.

8. Sed video quid dicturus ſis, non tam illuſtris eſt recentiorū, quàm Africanorum, Euſebiorum, Auguſtinorum, Bedarum, Sulpitiorum authoritas, omnia tamen diligentiùs examinant, quare magna Patrum nomina taceamus, & rem cùm re, rationes cum rationibus conferamus. Eſto ſanè: nihil hic Auguſtinus, nihil Africanus, nihil alii quantumvis illuſtres & vel eruditione vel antiquitate venerandi huic cauſſæ prę iudicent, taceantur authores, ſola rationum momenta ponderentur. Vide quantum tibi largior: tu Holophernis cædem ante templi excidium contigiſſe: ego poſt eius inſtaurationem euenniſſe defendo: tu nullos habes ex antiquis authores fundóſque tuæ ſententiæ: ego meæ, vt cæteros omittam, Auguſtinum, & Africanum. Horum authoritatem, quæ vel ſola confeſſionem veritatis extorquere potuit, tibi remitto, & rationis pondus duntaxat expendo.

II. *Conſtitutio Quæſtionis.*

9. POLYD. Sanè placet iſta conditio, mi Gregori: priùs tamen, ſi tibi videtur, circumſcribamus certos cancellos diſputationi noſtræ, ne vltra limites euagetur oratio. Quæritur vtrùm ante vel poſt Sedeciæ cladem & templi ſubuerſionem à Iuditha cæſus fuerit Holophernes. tu poſt, ego ante cæſum exiſtimo. Et quidem annis minimùm ſeptuaginta priuſquam Ioſias ab Ægypti Rege vita priuaretur, & filius eius Ioachas tertio poſt menſe regno deiectus & vinctus in Ægyptum duceretur, cùm enim vt dicitur libro Iudith exeunte, Iudith manſerit in domo viri ſui annos centum quinque, & in omni ſpatio vitæ eius poſt Holophernis cædem exacto non fuerit qui perturbaret Iſrael & poſt mortem eius annis multis, neceſſe eſt inter Holophernis & Ioſiæ necem anni complures effluxerint, ne Iuditham cùm populum ſuum liberauit, iam vetulam & propè decrepitam fuiſſe fateamur. Quare nihil eſt quod iis, qui Iudithæ facinus ad Ioſiæ vel Sedeciæ tempora contulerunt confutandis diutiùs immorere. Hoc enim fieri non potuiſſe vltro concedimus: & expectamus illud vt oſtendas primos Manaſſis annos hiſtoriæ Iudith non ſatis conuenire, eóſque confutes qui anno Manaſſis octauo circiter cæſum aiunt Holophernem: ex quo tempore ad Ioſiæ necem annorum ſeptuaginta octo tranquillitas affulſit.

10. Et ne ego ipſe qui tibi terminos circumſcribo, vltra ſcammata tranſiliam, volo viciſſim, vt quoniam hæc poſt finem Babylonicæ ſeruitutis ad Perſarum monarchiam reſicienda cenſes, paucis exponas ſub quo Perſarum Rege rem à Iuditha præclarè geſtam exiſtimes. GREG. Non te diutiùs ſuſpenſum tenebo, Polydore: non hæc arbitror Cambyſis temporibus conuenire, quia cùm bellum exarſit, templum ſtabat, vt liquet è Iudith 4. v. 2. cuius inſtauratio Cyro regnante cœpta quidem fuerat, ſed iuſſu Cambyſis intermiſſa, & tandem anno ſecundo Darij Regis repetita, non anno decimo tertio Artaxerxis Ochi: quia inter hoc tempus, & Ptolemæum Lagi, qui Iudæos magnis cladibus afflixit, vix anni triginta numerantur: cùm inter cædem Holophernis & res Iudæorum denuo turbatas, annos ſaltem ſeptuaginta computari neceſſe ſit: ſed iis aſſentior qui rem geſtam ad Xerxis tempora contulerunt: quamuis Riberæ commentariis in Naum Prophetam, cap 7. Numer. 31. & Torniello in annum ab orbe condito 3572. aientibus Nabuchodonoſorem illum cuius auſpiciis bellum gerebat Holophernes, Aſſyriæ & Babyloniæ Satrapam fuiſſe, & à Xerxe defeciſſe poſt cladem à Græcis acceptam nullo modo poſſum ſubſcribere: ſed ipſiſſimum Xerxem arbitror, qui Nabuchodonoſor ab Hebræis nominetur, & Græciæ bellum illaturus Holophernem præmiſerit.

11. Remoueamus igitur quæ à præſenti quæſtione ſeiuncta ſunt, nec ea de quibus inter nos conuenit, oratione ventilemus, conuenit inter nos ea quæ libro Iudith narrantur, neque Ioſiæ, neque Sedeciæ, neque Darij, neque Cambyſis, neque Artaxerxis Ochi temporibus accidiſſe. illud vnum in quæſtionem venit vtrùm ſub Manaſſe ante Babylonicam ſeruitutem, an eâdem per Cyrum laxatā, templóque iam inſtaurato ſub Xerxe, Iudith Holofernem occiderit, & ciues ſuos ab interitu, templum ab incendio liberarit: *Hic ſaltus, hic Rhodus.* Cùm tamē in nonnullis Græcus, Latinúſque tex-

tus diſſentiant, priùs inter nos & illud conueniar neceſſe eſt, quanta vtriuſque ſit authoritas.

III. *De textu Græco & Latino libri Iudith, quid ſentiendum.*

12. POLYD. *Apud Hebræos*, vt author eſt HIERONYMUS in præfatione, *Liber Iudith Chaldæo ſermone conſcriptus inter hiſtorias computatur.* Quid ipſe in tranſlatione præſtiterit, ipſe præfatur, aitque ſe *magis ſenſum è ſenſu, quàm ex verbo verbum tranſtuliſſe.* Et, *Multorum*, inquit, *codicum varietatem vitioſiſſimam amputaui: ſola ea quæ intelligentiâ integrâ, in verbis Chaldæis inuenire potui, Latinis expreſſi.* Hanc interpretationem, vt debemus, meritò veneramur; & iuxta Concilium Trident. ſeſſ. 4. integram cum omnibus ſuis partibus, prout in Eccleſia Catholica legi conſueuit, & in veteri vulgata Latina editione habetur pro ſacra & canonica ſuſcipimus: eùm tamen, vt bene monet Serarius prolegomeno tertio, cauſſæ dari nihil poſſit cur non Græca tranſlatio LXX. Senioribus, quos diuino afflatos inſtinctu ſcripturam vertiſſe Patrum plerique ſentiunt, accepta referatur, non auſim facilè, quoties cum Latina conciliari poterit, ab eius authoritate diſcedere. Nam & illi codices Chaldæos integriores, quàm Hieronymus, habere potuerunt, & cùm is ſe pleraſque clauſulas, quæ propter vitioſiſſimam codicum varietatem intelligi non poterant, amputaſſe fateatur, non video cur quaſdam facti circumſtantias & periodos, Græcæ narrationi frequenter intexras, tanquam ſuppoſititias, reſpuamus, niſi ſi quando, vt in numeris euenire ſolet, error in codices Græcos incuriâ librariorum irrepſit. Eſto igitur apud nos illibata Latinæ verſionis authoritas, ſed niſi manifeſta ratio contrarium euincat in tranſlatione Græca non leue momentum eſſe ſtatuatur. GREGOR. Aſſentior tibi, Polydore, & expecto vt ante Sedeciæ cladem, & excidium templi, Manaſſis temporibus Iuditham floruiſſe, & Hebræos ab interitu vindicaſſe demonſtres.

IV. *Argumenta quibus probari poſsit Iuditham ante ſeruitutem Babylonicam floruiſſe.*

13. POLYD Circumueniſti me, Gregori: putabam mihi latiſſimum diſputationis campum aperiri, ſi eos refellere ſtatuiſſem qui vel ſub Cambyſe, vel ſub Ocho temp. à Iuditha præclarè geſtam eſſe voluerunt. Magnàm argumentorum ſegetem ſubminiſtrabat Eminentiſſ. ſcriptor Bellarminus, è cuius rationibus numero duodecim, ſex omnino ad eorum confutationem collineant: tu tuis iſtis præſcriptionibus ſex argumenta de manibus extorques. Doctiſſimus etiam Salianus non pauca mihi ſuggeſſerat, quibus contra Riberam oſtenderem Nabuchodonoſorem illum, à quo miſſus Holophernes, & Arphaxadum Regulos non fuiſſe Regi Perſarum ſubditos, qui poſt cladem à Græcis acceptam à Xerxe defecerint: ſed cùm Nabuchodonoſorem ipſum Xerxem eſſe dicas, aliam neceſſe eſt confutationis viam indagare. Statueram eleuare Græci textus authoritatem, ſi quando grauiùs in tuas partes incumberet: ſed eò ſum imprudens tuis interrogationibus adductus, vt iam non auſim citra grauiſſimam cauſſam à Græci textus authoritate diſcedere. Aggredior tamen, & ea quæ mihi ſuperſunt, è doctiſſimis huius ſuperioriſque ſeculi ſcriptoribus argumenta depromam.

14. Quibus igitur veſtigiis poterit Iudithæ Chronologia deprehendi? Poſt captiuitatem, inquit Serarius, vel Hieroſoly- In cap. 1. Iudith, quæſt. 2.
ma tum nulla erant, vel ita paulatim reædificabantur, vt contra finitimos ſeſe tueri ſatis haberent. Eſdræ primo cap. 4. & 5. Argumenta Serarij.
& lib. 2. cap. 4. Templum etiam tum vel proſtratum iacebat, vel non niſi ſenſim excitabatur, vt ex iiſdem locis & Aggæo perſpicuum, &c. Aſſyriorum ſceptrum conciderat, Medorum regnum Satrapia iam erat: omnia denique vna Perſicorum Monarcharum ditione, atque dominatu tenebantur: At verò infrà cap. 4. v. 2. & 6. cap. 15. v. 9. cap. 16. verſ. 22. Stat templum, vigent Hieroſolyma, Põtificatum gerit Eliachim. & cap. 1. Aſſyriorum Rex adhuc eſt: Niniue triumphat, Media regni adhuc dignitatem, & quidem prępotentis obtinet. Perſidis verò fit cap. 1. mentio in Græco, & cap. 16. in Latino. Sed tanquam obſcuræ adhuc regionis, & quam facile territaret adhuc Aſſyrius. Hæc ad verbum vir eruditus, iis prætermiſſis quæ ad Ochum & extrema Perſicæ Monarchiæ tempora pertinebant.

15. Quid? quòd Arphaxad eum quo pugnauit Nabuchodonoſor, ædificauit Ec- Ecbatanorum conditor.
batana, Iudith 1. at eum qui condidit Ecbatana, conſtat annis ducentis ante Xerxem floruiſſe, vt Herodotus, Euſebiúſque litteris prodiderunt. Alius igitur fuit Xerxes, alius Nabuchodonoſor ille cuius auſpiciis bellum gerebat Holophernes. Quid? quod Nabuchodonoſor nomen eſt Aſſyrium, aut certè Babylonicum, non poteſt

igitur Perſarum Regibus conuenire. Quid? quod multis ante Cyrum annis Niniuem exciſam fundirúſque deletam iſti coguntur rurſus ædificare, nullo condirore, nullo teſte? Quid? quòd in eadem vrbe Perſarum Reges conſtituunt: qui, vt ex hiſtoria, rum ſacra, rum profana liquet, menſes ſeptem Babylone, rres vernos in Suſis, duos circa dies caniculares in Ecbatanis exigebant? Xenophon Cytop. 8. & ἀναβασ. 3. Zonaras in Annal. Athen. r 2. Deipn. aliique: nuſquam autem reperiuntur in vrbe Nino regiam habuiſſe.

16. Accedir quòd Nabuchodonoſor iſte Ciliciam, Damaſcum, Palæſtinam vicináſque regiones occupare conatus eſt: quas prouincias Reges Perſarum iam inde à Cyro, citra controuerſiam obtinebanr: & Iudæi ſic ab iiſdem Perſarum Regibus pendebant, vt eorum nutu templum ædificarent, aut ab eius ædificatione ceſſarent, atque adeo in omnibus ſe ad eorum voluntatem effingerent. Non igirur Perſis ingruentibus reſtiterunt. Iam Holophernes Iudith 5. Principes Moab & Ammon interrogat. *Quis ſit populus iſte qui montana obſidet: aut quæ & quales & quantæ ſint ciuitates eorum: aut quæ ſit multitudo eorum, vel quis rex militiæ illorum*. Quorum nihil aut Rex Perſarum, aut eius principes, qui paulo antè Iudæos abs ſe dimiſerant, ignorare potuerunr. Nec omiſerim probabilem ſcriproris Eminentiſſimi coniecturam: Inter Eſdram & Aaronem ſepremdecim generarionum capita Eſdræ ſeptimo numerantur. id eſt intet Eſdram & Iacobum ſalrem viginti: at intet Iudítham & eundem Iacobum duntaxat quindecim recenſentur. E quibus probabiliter colligi poſsit inter Eſdram & Iuditham aliquot ætates intercipi, vt illa ſit iſto longè antiquior.

Argumentum Bellarmini.

17. Sed vt propiùs ad Xerxem veniamus. Si eius auſpiciis bellum Hebræis intulerat Holophernes, ſi Perſarum Monarchia rantam à Iudæis ſibi paulo antè ſubdiris ignominiam acceperat, qui factum eſt vt nunquam poſteà Perſæ bellum repararint, nunquam ab ingratis & perduellibus pœnas tantæ, vt interpretari certè poterant, rebellionis & remeritatis exegerint, & inuſtam nomini ſuo labem Hebræorum ſanguine delerint? Profectò fingi nihil aliud poteſt, quàm regnum illud potentiſsimum, vnde bellum Iudæis fuerar illarum, paulò poſt Holofernis necem, concidiſſe. conſtat autem circa Ioſiæ tempora imperium Aſſyriorum funditus eſſe collapſum, vt meritò ſub Manaſſe Ioſiæ patre Iudith floruiſſe videarur.

18. Et ne quis reſtagari poſsit tam perſpicuæ veritati, Eſdræ 2. cap. 2. v. 13. conſiderabat Nehemias anno Artaxerxis, qui Xerxi ſucceſſerat, viceſimo, qui poſt expeditionem Xerxis in Græciam trigeſimus ſextus illuxit; conſiderabat, inquam, Nehemias *murum Ieruſalem diſsipatum, & portas eius conſumptas igni*. Quæro quando contigerit iſta diſſipario murorum & portarum incenſio? Si ante deſcenſum Holophernis, quo pacto cùm *muris circumdederunt vicos ſuos, & congregauerunt frumenta in præparationem pugnæ*, Iudith 4. v. 4. quomodo quos tremor & horror inuaſerat, *ne hoc faceret Ieruſalem & templo Domini, quod fecerat cæteris ciuitatibus & templis earum*, nullam inuenienda ciuitatis curam habuerunr, vt Nehemias quinquageſimo fere pòſt anno diſſipatos adhuc muros Ieruſalem, & portas igne conſumptas inueniret? Si poſt cladem Holophernis murus ciuitatis diſiectus eſt, & portæ ciuitaris incenſæ. quomodo *in omni ſpatio vitæ Iudith non fuit qui perturbaret Iſrael, & poſt mortem eius annis multis*? Iudith 16. v. 30. Maneat igitur illud Holophernis necem ante Sedeciæ cladem, & vrbis templíque excidium contigiſſe.

19. Gregor. Vide quàm non reformidem, telum & quidem validiſſimum tibi ſubminiſtro. Aio miſſum Holophernem à Xerxe, quem ſcriptura Nabuchodonoſorem appellat, eo ipſo rempore quo ſuam in Græcos expeditionem moliebatur: hunc aurem anno regni ſui quinto Græciæ bellum intuliſſe conſtans eſt omnium tum veterum tum recentiorum ſenrentia. Anno vero decimo rertio Regis Nabuchodonoſor impreſſionem in Iudæos ab Holopherne factam aperrè ſcriprura teſtatur Iudith 2. v. 1. E quibus efficitur alium eſſe Xerxem, alium Nabuchodonoſorem, aut certè aliud rebus à Iuditha geſtis tempus eſſe quærendum, nè cum hiſtoria ſacra pugnemus, & vnum idémque Iudithæ facinus quinto Xerxis anno & decimo rertio conſignemus.

20. Polyd. Vide vt quas nebulas tibi ipſe ſuſcitaſti, poſſis oratione detergere: interim quia iam liquere viderur Holophernis necem ad Perſicæ Monarchiæ rempora ſine incommodo non poſſe differri: reſtat vt paucis demonſtremus Iudirham ſub Manaſſe floruiſſe. Huius autem Chronologiæ non pauca teperiuntur impreſſa veſtigia. Eo rempore condita ſunt Ecbatana: cuius vrbis porentiſsimæ conditorem Deiocem Herodotus, Dioclem Euſebius appellat: Illius condirionem Iudithæ temporibus ſcri-

ptura conſignat: neque mouere nós debet quod Plinius lib.6. cap.14. à Seleuco condita ſcribit Ecbatana, vel quòd ſcribit Diodorus libro ſecundo, vel vt alij diſtinguunt, lib.3. eam vrbem à Semiramide magnificentiſſimis ædibus ornatam, & fluuios in eam corriuatos: nam poteſt facilè fieri, vt optimè notat Bellarminus, vt ciuitas illa antiquiſſima aliquoties euerſa, nunc à Diocle, ounc à Seleuco, nunc etiam fortaſſe ab aliquo alio condita fuerir.

21. Sub Manaſſe Summus Sacerdos erat Eliachim: huius mentio frequens in libro Iudith inuenitur. quem ſub Ezechia, eiúſque filio Summo Sacerdotio functum ſignificat Nicephorus Conſtantinopolitanos in Chronico, & ex Iſaia liquet cap.22. vbi
Sobna an Pontifex. Sobna ſummos Pontifex Sacerdotio remouendus, eique ſubrogandus Eliacim apertè prædicitur, verſ.15. *Vade, ingredere ad eum qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam præpoſitum templi, & dices ad eum*, &c. verſ.20. *Vocabo ſeruum meum Eliacim filium Helciæ, & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, & poteſtatem tuam dabo in manu eius*, &c. vbi intelligendum, ait Hieronymus, *Sacerdotium eius ad Eliacim filium Helciæ fuiſſe tranſlatum, vt illo eiecto nouus Pontifex fieret*: & vt videas eum de Summo Sacerdotio loqui, iſta ſubtexuit. *Ipſe habebit cerimoniarum omnium poteſtatem.* Cum igitur Eliacim ſummum Sacerdotium obtinente cæſus fuerit Holophernes, eius autem Pontificatus ad Manaſſæ tempora referatur, cauſſæ nihil habemus cur hiſtoriam Iudith vltra Regis huius ętatem differamus.

22. Accedit, quòd, vt notat Bellarminus, hac ratione facile ſit inuenire tempus illud longiſsimæ pacis, quod fuit toto tempore vitæ Iudith, & deinceps annis multis. Si enim cum eodem ſtatuas necem Holofernis anno Manaſſe decimo ſexto contigiſſe, cum ab hoc tempore ad Ioſiæ cladem anni 72 numerentur, Iudith autem vixerit annos quinque ſupra centeſimum, ſi cum præclarum illud facinus edidit quadraginta iam annorum fuiſſe ponatur, annis quinque & ſexaginta ſuperſtes fuit Holopherni, ſuperſúntq; ſeptem anni tranquillitatis eiuſdem obitum conſecuti. Quanquam erudiſsimus Salianus in annom 3344. Num.8. ait, nobiliſsimum illud Iudithæ facinus cędémque Holofernis non poſſe vltra annum nonum Manaſſæ differri, qui eſt vigeſimus tertius eios Regis, qui in eodem libro vocatur Nabuchodonoſor, idémque decimus tertios ex quo tam Niniues, quàm Aſſyriorum factus eſt dominus, & ad Babylonios imperium tranſtulit: duodecimo pugnauit contra Arphaxad Medum, vndecimo qui eſt vigeſimus, primus poſtquam regnare cœpit in Babylone, contra Iudæos bellum geſsit, & Manaſſem captum Babylonem abduxit. Quæ cum ita ſint, & Genebrardus, Gordonus, Tornicllus, Sametius, Mercator, Functius, Bottingus, aliique Merodacho Babyloniorum Regi, qoi Ezechiæ poſt morbum depulſum legatos miſerat, ad quinquaginta duos regni annós tribuant, placet cum eodem Saliano totam diſputationem hoc epiphonemate concludere. *Maneat igitur & ſcriptura, & ratione, & multiplici auctorum conſenſione firmatum Regem hunc qui Manaſſem cepit:* non fuiſſe Aſſyrium Aſſaradonis filium, vt putauit Serarius, ſed, vt mauult Bellarminus, *Fuiſſe Babylonium, eundémque Merodachum filium Baladam à ſcriptura ſæpius memoratum.*

23. Greg. Imò, Polydore, vide ne ſioe cauſſa, telum quod me plus cæteris exterruit, tibi de manibus extorqueri patiare. Aiebas rationem reddi non poſſe cur Perſarum Reges nouis copiis in Iudæam immiſſis adſperſam cæde Holofernis, imperio ſuo labem Hebræorum ſanguioe ounquam abſterſerunt: & hinc effici volebas res à Iuditha geſtas non ad Perſarum Monarchiam, ſed ad imperium aliquod potentiſsimum quidem, ſed quod paucis poſt annis conciderit, eſſe referendum; non multis autem poſt Manaſſem annis, Ninum eſſe deletam, & Aſſyriorum imperium concidiſſe; adeóque ſub hoc Rege rem geſtam videri. Quare mihi crede, ſequere Serarium: argumenti tui vis integra remanebit: ſin aliorum veſtigiis inſiſtes, dicéſque cum trita multorum Chronologia, Nabuchodonoſorem iſtum fuiſſe Merodach Babyloniæ Regem, qui Aſſyriorum extructo principatu, ſubactóque Medorum Rege Iudæis Holopherne duce bellum indixerit, argumenti tui vis eliditur, tibíque ipſi reddenda ratio eſt, cur potentiſsimi Babyloniorum Reges ab vna fœmina fuſi proſtratique poſt tantam ignominiam per annos ampliùs ſeptuaginta ſibi ab inuadenda Iudæa temperarint.

24. Fortaſſe dices, quod in hac controuerſia quidam vſurpant. *Cor Regis in manu Dei, & quocunque voluerit, inclinat illud.* Sed mihi crede, quod aiunt non adeò ſcriptura, ratione, multiplicíque ſcriptorum conſenſione firmatom eſt, vt propterea debeas tuæ ratiocinarionis aciem hebetare. Quæ enim ſcriptura? quæ ratio? qua probetur Doctorum conſpirátium authoritas? Quæ ſcriptura Iſaiæ 31. v.8. Aſſyrios vectigales

gales fore prædicitur. *Et iuuenes eius*, inquit, *vectigales erunt*. Quid tum? ſuſpicari poſſumus, inquiunt, poſt Sennacheribi cladem. Merodachum ab Aſſyriis defeciſſe, Aſsaradoni tributa imperaſſe, quæ his vel prælio victus, vel metu prælii pependerit annis aliquot, & anno regni ſui decimo Merodachum ab Aſsyriis ad Babylonios ſummam imperii tranſtuliſse. En quas ſuſpiciones Iſaiæ locus inuexerit.

25. Sed rationem pauliſper videamus, Nabuchodonoſor nomen eſt Chaldaicum. Quid deinde? ergo qui miſit Holophernem, fuit Merodac Babylonius, quem conſtat Manaſſis æuo floruiſse. Id autem vnde liquet? ex ipſa ſcriptura. Dicitur enim Merodac ad Ezechiam anno regni Ezechiæ decimo quinto miſiſse legatos qui receptam gratularentur diuinitus ſanitatem. Sed quid ſi Merodac paulò poſt miſsam legationem diem obiit extremum? Genebrardus, Torniellus, Samerius, Mercator, Functius, Buttingus Merodaco tribuunt annos duos, & quinquaginta. O Illuſtres vltimæ antiquitatis authores! atqui inter Merodachi legationem, & nonum Manaſſis annum, quo cæſum Holophernem volunt, anni tres & viginti numerantur: anno autem Nabuchodonoſoris decimo tertio, vt è ſcriptura patet, necatus eſt Holophernes, alius igitur à Merodacho Nabuchodonoſor, nobis quærendus eſt. Suſpicamur, inquiunt, Merodach anno poſt legationem decimo Aſſyriorum imperium ad Babylonios tranſtuliſse: cui ſi tredecim annos adieceris, annum Manaſſæ nonum, Nabuchodonoſoris à fundato Babyloniorum imperio decimum tertium Iudithæ facinore nobilem deprehendes.

26. Vnde liquet imperium anno poſt legationem decimo tranſlatum? Hoc, inquiunt, poſsumus ſuſpicari: & ego, Polydore, tibi ſum author, vt alia omnia ſuſpiceris, credáſque penes Aſsyrios imperium fuiſse, cùm Iudæis bellum intulit Holophernes, ſed non multis poſt annis eſse collapſum, antequam Rex Aſsyriæ nouas copias in Iudæam immitteret. Vides me propemodum præuaricari, cauſsámque prodere, dum nihil impenſiùs expeto, quàm tuas probationes videri firmiſſimas. POLYDORVS. Iampridem me tenes expectatione ſuſpenſum, Gregori, aueo ſcire quibus argumentis tua diſputatio fulciatur, & vnde tibi tanta ſit oborta fiducia, vt aduerſario tela ſubminiſtrare nequaquam verearis. GREG. Non tergiuerſabor diutiùs, Polydor. Priùs tamen quàm ad probationem venio, duo ſcripturæ teſtimonia velim paulò enucleatius explicari. POLYD. Ecce commodùm noſter Callinicus accedit, nullis adhuc præiudicatis opinionibus occupatus: vis tuas illi quæſtiones proponere, & quod ille dixerit, amplecti? GREG. Ehodum Callinice, aduentu nobis tuo nihil poteſt eſse optatius.

27. CALLINICVS: Tamen verebar ne quid meus acceſſus moleſtię vobis adferret. POLYD. Hui! moleſtiæ. Quaſi verò quicquam nobis eſse poſſit amiciſſimi viri colloquio iucundius. CALLIN. Verebar equidem ne de rebus arcanis ſermo vobis eſset, quem non expediret alienis auribus deponere? POLYD. Alienis? acceſsu tuo, mihi crede, nihil de ſecreti ratione libatur: tu alter es Gregorius, alter Polydorus; amicorum omnia communia. Deinde neſcio quid inter nos de ſcripturis in vtramque partem ventilamus: quæ res nullum ſecretum deſiderat. Et quoniam duo ſcripturæ teſtimonia, Gregorius noſter explicatiùs enucleari voluerat, timendum erat ne vterque ſuis præiudiciis occupatus, non ſuum ſenſum ſcripturæ, ſed ſuo ſenſui ſcripturam accommodaret, expoſitione tua ſtare decreuimus. Nondum autem ſuas ille quæſtiones expoſuit; eum, ſi placet, audiamus.

28. GREGORIVS. Duo ſunt, mi Callinice, quæ priuſquam accederes, à Polydoro noſtro audire cupiebam: ille autem, vbi te adſpexit, me quidem annuente, voluit abs te liquidiùs explicari. Alterum eſt quomodo, quod ait ſcriptura manſiſſe Iudith, in domo viri ſui annos centum quinque, intelligendum putes, an videlicet totum illud tempus in domo mariti exegerit, an etiam primi pueritiæ ſurgentis anni debeant hoc numero comprehendi, vt annos quinque & centum in domo mariti ſui manſiſſe dicatur; non quòd omnes illos annos in domo mariti ſui vixerit, ſed quòd illos annos, quorum aliqui iam in domo patris erant exacti, priuſquam in domum mariti conueniret, in ea domo compleuerit. Alterum quàm certò ex Iſaia 22. capite, colligatur Sobna & Eliacim ſummos fuiſſe Pontifices.

V. *Explicantur illa verba Iudith vltimo verſ. 28. manſit autem in domo viri ſui annos centum quinque.*

29. CALLINICVS. Duram imponis mihi prouinciam, Gregori, qui me iubeas meridiano ſoli lucem

affundete. Nam ſi legem illam magno Theologorum omnium conſenſu in exponenda ſcriptura receptam admittimus, vt in hiſtoria ſacra natiuam genuinámque verbotum ſignificationem ſequamur, & eo ſenſu qui primus obuius eſse ſolet, ſincere capiamus, niſi è verbis proprio ſenſu acceptis aliquid falſi, vel abſurdi conſequatur, magis probari non poteſt his verbis, *manſit in domo viri ſui annos centum quinque*, ſignificari Iuditham manſiſſe totidem anoos in domo viri ſui, quàm aut totum maius eſſe ſua parte, aut cùm ſol lucet, ſolem lucere, aut cætera quæ prima, & immediata principia nominantur. Quia tamen eruditiſſimi viri ſic interpretantur, quaſi Iudith annos vixerit omnino centum & quinque, & illud vitæ ſpatium in domo mariti ſui compleuerit, eámque locutionem in ſcriptura tritam eſſe confirmant, cogimur huic ſoli, quod aiunt, facem admouere.

30. Et primum, huius locutionis exempla videamus. Exodi 12. v. 40. *Habitatio autem filiorum Iſrael, qua manſerunt in Aegypto, fuit quadringentorum triginta annorum*, non eſt ſenſus, inquiunt, hos omnes annos in Ægypto fuiſſe tranſactos, ſed annos quadringentos & triginta, qui ab Abrahami vocatione effluxerant, eo tempore quo ex Ægypto diſceſſerant, fuiſſe completos. Et paſſim in libro Iudicum, vt capite quinto exeunte. *Quieuitque terra per quadraginta annos*, volunt hoc annorum quadraginta numero Chanaaniticam ſeruitutem, quæ filios Iſrael per annos viginti vehementer oppreſſerat, contineri.

Interpretatio aduerſariorum.

31. Sed huic interpretandi licentiæ niſi frenum iniicimus, ſi citra grauiſſimam cauſſam à proprio ſenſu verborum impute diſcedimus, omnes conturbabimus ſacræ profanæque Chroologiæ, vel potiùs omnis hiſtoriæ rationes. *Viginti quinque annorum erat Amaſias, cùm regnare cœpiſſet, & viginti nouem annis regnauit in Ieruſalem*: ſecundo Paralipomen. capite vigeſimo quinto, verſu primo, & rurſum capite vigeſimo nono, verſu primo. *Ezechias regnare cœpit, cùm viginti quinque eſſet annorum, & viginti nouem annis regnauit in Ieruſalem*. Dicamus vtrúmque regnaſſe annos duntaxat quatuot, dici tamen vndetriginta regnauiſſe, quòd vitæ quæ annorum vndetriginta fuetat, ſpatium regnando compleuerint, Romulus regnauit annos duodequadraginta tres, & quadraginta Numa-Pompilius: ſic intelligendum, quaſi Romulus non reapſe totidem regnarit annos, ſed cùm anno vitæ decimo octauo regnare cœpiſſet, annis viginti tegni gubernacula tractarit, & tegnans anno vitæ duodequadrageſimo diem obierit extremum, & Numa Pompilius annis aliquot ante mortem ad regnum euectus, ad annum vitæ tertium, & quadrageſimum tegnando peruenerit. Quæ ſi huiuſmodi interpretatiuncularum offuciis oblinere licet, comburantur annales, diſcerpantur hiſtotiæ, oblitterentur vetuſtatis omnia monumenta: ex ipſis denique factis hiſtoriis certi nihil hauriri fateamur. Quotus enim quiſque non poterit eadem facilitate cæteras etiam ſcripturæ partes in ſuam detorquere ſententiam, & quoties commodum fuerit, fucum oblinere veritati?

Refutatur

32. Atenim ait Auguſtinus decimo ſexto de Ciuitate, capite decimo quarto, annos Tharæi quinque ducentos in Charra factos dici Geneſis vndecimo exeunte, *non quia ibi omnes acti ſunt, ſed quia ibi completi ſunt*. Fateor equidem: ſed aliud eſt annos vitæ factos eſse ſiue perfectos, & ad finem perductos, aliud Tharæum annis ducentis quinque in Charra manſiſſe. Dicunt ſeptuaginta ſeniores factos dies Thare in Charra ducentorum quinque annorum: ſed Tharæum quinque ducentis annis manſiſſe non dicunt. Quanquam hæc verba in *Charra* non videntur eſſe ſeptuaginta interpretum, cùm & ſenſum obſcurent, & abſint non ſolùm à textu principe, ſed etiam à Chaldæa Latináque tranſlatione: ſed ab eadem manu inculcata, quæ in computandis Patriarcharum annis, vt ipſe fatetur Auguſtinus, numeros toto illo capite vitiarat.

Excuſatur Auguſtin.

33. Et quidem ille grauiſſimam habuit cauſſam cur mallet iſta paulo violentiùs intetpretari, quàm à Græci textus, qui tum communis habebatur, authoritate diſcedere. Qui enim non lectione textus Hebraici, ſed peritorum relatione acceperat, in annorum ſupputatione codices Hebtæos à Græcis eſse diuerſos, non dubitauit Hebræorum rationes Græcorum calculis anteferre. Hoc autem loco neque monitus fuerat, duas illas dictiunculas *in Charram* apud Hebræos non extare, neque dum habebat Latinam interptetationem totius Eccleſiæ ſuffragio comprobatam, ad cuius amuſſim ſuos commentarios exigeret. Debuit igitur communem, tum temporis editionem tueri, & eam potiùs duriuſculè torquere, quàm conuincere falſitatis. Si enim

Digitized by Google

interpretatus eſſet Tharæum in Charra manſiſſe annos quinque ducentos, cum Abrahamo filio ſuperſtitem fuiſse neceſſariò ſequeretur, quod eſt apertè ſcripturæ contrarium. Hanc ille contortulæ interpretationis cauſſam habuit. Sed iſti quid tandem adferunt rationis, cùm tenuibus quibuſdam coniecturis Iuditham ante Sedeciæ cladem floruiſse collegerint, tum verò tempus pacis quæ eius vitæ tempore Iudæos excepit, inquiunt, & quia non adeo diutinam pacem inueniunt, ei mortem accelerant, adeóque non ſuum ſenſum è ſcriptura, ſed ſcripturam è ſuo ſenſu moderantur.

34. Atenim, inquiunt, Latinus textus etſi paulo eſt obſcurior, è Græco tamen aliquid ei luminis affundi poteſt. Equidem nihil hîc obſcuritatis aduerto. *Manſit autem in domo viri ſui centum quinque annis*. Nihil hîc obſcurum, nihil fucatum, nihil figuratum: pura verba, nitida & ſimplex oratio. Sed videlicet nox eſt quicquid anticipatis eorum rationibus refragatur. Videamus igitur quid lucis Latino textui Græcus affuderit, *ἐγήρασεν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀνδρὸς ἑαυτῆς ἔτη ἑκατὸν πέντε*, *conſenuit in domo viri ſui annos centum & quinque*. Quis non videt Latinam tranſlationem, ita perſpicuam, vt pene ſolis ipſius radio ſcripta videatur, & quidem Græca verſione longè clariorem, niſi orationis hiatum vna voce ſuppleueris hoc pacto: *Conſenuit manens in domo viri ſui centum & quinque annos*, aut ſi contendunt illos annos ad contractam in mariti domo ſenectutem, non ad manſionem eſſe referendos, eam planè iam profligata iuuentute, in flexu ætatis ad ſenectutem paulatim inclinantis in domum mariti veniſse fatendum eſt, vt verbi cauſſa quadrageſimo quinto ætatis anno nupſerit, ſequenti maritum amiſerit, quinquageſimo patriam ab interitu liberarit, ſic enim propriè in viri domo per annos centum & quinque conſenuiſse dicitur, quæ planè videtur Suidæ fuiſse ſententia: *ἐτελεύτησεν*, inquit, *ρί' ἔτη βιώσασα*, *mortua eſt cum annos centum & quinquaginta vixiſſet*, igitur ætatis anno quadrageſimo quinto, in domum mariti conuenerat.

35. Quid igitur? volumus è textu Græco, quòd plurimùm aduerſariis officiat, Iudithæ vitam ad id ætatis prorogare? Ne metuant: quod remitti poteſt, temerrimus, anno ætatis decimo quinto eam, ſi volunt, nupſiſse concedimus, id vnum nobis concedi poſtulamus annos quindecim, quos ante matrimonium exegerat, ab annis centum & quinque, quibus in domo viri ſui manſiſſe dicitur, eſſe ſeiunctos, neque quicquam aduerſariis commodi è Græca tranſlatione redundare. Reſtat igitur extremus ille receptus, vt nullo teſte, nullo facti veſtigio, nulla probabili coniectura, Iuditham in domo mariti ſui natam & educatam eſse confingant, quod & aſserere, & refellere videtur eiuſdem eſse leuitatis. Venio nunc ad alteram Gregorii noſtri quæſtionem.

VI. *Vtrum ex Iſaia certo colligatur Sobnam & Eliacim fuiſſe ſummos Sacerdotes.*

36. MIttitur Iſaias capite vigeſimo ſecundo, verſu 15. *ad eum qui habitat in tabernaculo*, vel vt ſeptuaginta tranſtulerunt *εἰς τὸ παςοφόριον*, vt Symmachus, *πρὸς τὸν σκηνοποιοῦντα*, *ad tabernacula facientem*: vt Aquila *πρὸς τὸν σκηνοῦντα*. Rabbi Ionathan in Chaldaica paraphraſi פרנסא *ad gubernatorem*. Pagninus, Vatablus aliíque multi Hebraizantes *theſaurarium* dicere maluerunt, in textu principe legitur הסכן *haſſoken*. Cuius vis intelligi fortaſſe poterit è tertio Regum capite primo, verſu ſecundo, vbi enim dicitur. Sobna an Pontifex.
Quæramus Domino noſtro Regi adoleſcentulam virginem, & ſtet coram Rege, vt foueat eum, dormiátque in ſinu ſuo, & calefaciat Dominum noſtrum Regem, habet textus Hebraicus. *Quærant Domino meo Regi puellam virginem, & ſtet ad facies Regis* ותהי לו סכנת *dormiátque in ſinu tuo*, &c. vbi libenter interpreter, *& ſit ipſi ſokenet*, id eſt, *præfecta cubiculo ſiue thalamo Regis*, ſed Hieronymus commodiſſimè tranſtulit, *& foueat eum*, quia eo fine thalamo præficienda fuit, vt Regem qui cùm operiretur veſtibus, calefieri non poterat, confoueret. Subditur verſu quarto, *& erat puella pulchra nimis, dormiebátque cum Rege*, pro quibus extremis habetur in textu primario ותהי למלך סכנת quod etiam interpreter, *& erat Regio cubili præpoſita*: & vt Græci loquuntur *θαλαμηπόλος*, ſed ideo cubili præpoſita, vt cum Rege dormiret eúmque confoueret, quod ſpectauit Hieronymus in Latina verſione, ſecutus ſeptuaginta interpretes, qui *θάλπουσα* tranſtulerunt .i. calefaciens, קרבא *propinqua* maluit dicere Chaldæus Paraphraſtes. Sed omnes, opinor, conſpirant in eandem ſententiam.

Soken & Sokeneth quid Hebræis.

27. E quibus ſuſpicari quis poſſit cum qui habirare dicitur in tabernaculo & *haſſoken* in ſcriptura nominatur, fuiſſe regii thalami præfectum, quem ſummum camerarium more noſtro diceremus. *Vade*, inquit, *ingredere ad cum qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam præpoſitum templi.* Hebraïcè אשר על הבית, quæ verba de Eliacim qui Sobnæ ſuffectus eſt, prolata Hieronymus Iſaiæ 36. v. 3. *Qui erat ſuper domum*, & 4. Reg. cap. 18. verſ. 18. *præpoſitum domus* interpretatur; LXX. verò ſeniores Σουμνὰν τὸν ταμίαν, *Sobnam quæſtorem*, ſiue *theſaurarium* dicere maluerunt. Quia tamen diuerſæ ſunt eruditorum interpretationes, & alii Sobnam Pontificem fuiſſe putant, alii præpoſitum domus Regiæ, prudenter Hieronymus qui alibi præpoſitum domus dixerat, hoc loco templi vocabulum vſurpat, ne interpretibus videatur, in alterutram partem præſcribere, cùm alioquin vox templi ſit τῶν μέσων, & poſſit

Templum pro Regia.

tam profanis quàm ſacris ædibus conuenire. Vnde & Varro Latinæ linguæ non ignarus libro ſexto de lingua Latina, errare dicit quoſdam gloſſarum ſcriptores qui omne templum ſanctum arbitrantur. Nam, inquit, curia Hoſtilia, quæ Tulli Hoſtilii regia fuerat, templum eſt, nec tamen ſanctum eſt, & *Laurentis Regia Pici Templum auguſtum, ingens* à poëta non imperitiſſimo nuncupatur. Vnde fortaſſe per templi præpoſitum regiæ præfectus, & maior domus poſſit intelligi, cùm præſertim regia templum dici poſſit, templum autem domus Dauid, cuius clauis Eliacimo promittitur eodem capite, verſu vigeſimo ſecundo, dici fortaſſe non poſſit: nam quod aiunt templum domum Dauid vocari quia Dauid de ædificando templo cogitarat, & iam parauerat impenſas, id vero videtur eſſe contortulum.

38. Quia tamen audito templi nomine, omnes paſſim templum Salomonis ſanctum diuinóque cultui dicatum intelligant, nec in explicanda ſcriptura volo citra grauiſſimam neceſſitatem à communi verborum notione diſcedere, Sobnam templi Salomonici præpoſitum fuiſſe ſtatuamus: illud iam quæritur quæ fuerit illa præfectura. *Somnas*, inquit Cyrillus Alexandrinus Commentariis in hunc locum, *fuit quæſtor ærarij, & cuſtos pecuniarum ſacrarúmne & templo deputatarum, an regiarum, incertum, videtur autem potiùs ſacræ pecuniæ colligendæ, & rebus neceſſario, & vtiliter interdum ad reſtaurationem ſacrorum vaſorum expenſis præſtitutus fuiſſe. Narrant etiam illum ex ſanguine Leuitico eſſe, & Sacerdotij ornamentis inſignem habitum fuiſſe.* Hæc Cyrillus. At Hieronymus libro quinto in Iſaiam, ait: *Sacerdotium eius ad Eliacim filium Helciæ eſſe translatum, vt illo eiecto nouus pontifex fieret.* Quare ſi placet, aſſentiamur Hieronymo, & poteſtatem hanc quæ ad Eliacim transferenda prædicitur, ſacerdotium fuiſſe faciamus.

39. Cùm tamen plures fuerint Pontifices, vlteriùs quæri poteſt an ſummum fuerit Sacerdotium. Id inſinuat Hieronymus: Lyranus apertè teſtatur, & Gabriel Aluares accuratè defendit, & videlicet omnes dicere coguntur, qui res à Iuditha geſtas ſub Manaſſe putant contigiſſe, & colligi videtur è tunica & cingulo quibus Sobnas exuendus prænuntiatur. Quanquam interpretari poſſumus cum Mariana de trabea & cingulo militari, ſi præpoſitum domus regiæ, &, vt loquitur Vatablus, præfectum prætorio fuiſſe cenſeamus: &, vt verum fatear, in Hieronymo quædam valdè perplexa ſunt, vt cùm explanans illa verba, & *peribit quod pependerat in eo*, id *deiecto Sobna nequaquam factum eſſe* teſtatur, ſed intelligit, hoc dici, *quòd depoſito*

Hier ſent. de Sobnæ & Eliacimi Pontificatu.

Sobna Pontificatum acceperit Eliacim cuius Sacerdotij dignitatem ſubuertit extrema captiuitas. Iam Eliacim anno Ezechiæ decimo quarto, Sobnæ ſucceſſerat, & erat על הבית ſuper domum, ſiue ὁ οἰκόνομος, vt ſeptuaginta tranſtulerunt, cum Sobnas eo deiectus officio eſſet à Commentariis, vt liquet è quarti Regum decimo octauo, & Iſaiæ trigeſimo ſexto. Cùm igitur ab anno Ezechiæ decimo quarto, ad extremam captiuitatem anni centum viginti quinque numerentur, quî fieri potuit, vt eius Sacerdotii dignitatem ſubuerteret extrema captiuitas? Sed ipſum Hieronymum audiamus, libro ſeptimo in Iſaiam. *Præcipitur*, inquit, *Iſaiæ Prophetæ, vt ingrediatur ad eum qui habitat in tabernaculo, quòd Hebraicè dicitur* סכן *ad Sobnam præpoſitum templi, ſiue vt ſeptuaginta tranſtulerunt* ταμίαν, *hoc eſt quæſtorem, & diſpenſatorem theſaurorum domus Dei. Sochen autem, vel tabernaculum interpretatur, vel* παστοφόριον, *hoc eſt thalamus, in quo habitat præpoſitus templi.* Hæc ille, è quibus videas, quàm parum promoueant, qui vt ſummum Eliacim Pontificatum adſtruant, tanti doctoris authoritatem nobis obtendunt.

40. Cornelius à Lapide Pontificem,

ſed vnum de minoribus Pontificibus eſſe confirmat: in Nicephori Conſtantinopolitani Chronico inter ſummos Sacerdotes vterque numeratur: Pontificum, qui ſtante Salomonis templo ſummi Sacerdotii munus obiuerunt, Chronologia minor Hebræorum, quæ Seder Olam Zuta dicitur, & Ioſephus libro de Antiquitatibus decimo, capite decimo, ſeriem accuratè texuerunt: in his nullum Sobnæ, vel Eliacimi veſtigium. Qui ſi hac dignitate fulſerunt, ſanè mirum eſt ſcripturam, quæ cæteros paſſim ſummos Sacerdotes & principes Sacerdotum appellat, in his duobus duntaxat à conſuetudine loquendi diſcedere, & his verbis eorum exprimere dignitatem אשר על הבית *qui ſunt ſuper domum*. Nam quod dicitur Iudicum vigeſimo, verſu vigeſimo octauo. *Eo tempore ibi erat Arca fœderis Dei, & Phinees filij Eleazar, filij Aaron præpoſitus domus*, in Hebraico non habetur, ſed illud duntaxat עמד לפניו *ſtans ad facies eius*, id eſt, ſtans ante arcam.

41. Adde quod nullum profertur exemplum quo templum domus κατ' ἐξοχὴν nullo adiecto nuncupetur: ſed vel dicitur domus Dei, vel domus orationis, aut aliquid eiuſmodi: & quòd in libro Iudicum laudato Phinees dicitur, *præpoſitus domus*: verſu vigeſimo ſexto explicatur, *venerunt in domum Dei*: at vbi dictum eſt Eliacim fuiſſe præpoſitum domus, vel ſuper domum, nulla domus Dei mentio præceſſit.

42. Sed eſto ſanè, ne cauſſæ deſperatione diutiùs in verbis tricari videamur, Sobnam, vt magis verba ſonant, templi Salomonici, non Regiæ domus præpoſitum fuiſſe ſtatuamus. An ideo neceſſe eſt eum Principem Sacerdotum agnoſcere? Quid ſi ne Sacerdos quidem fuit? Sacerdotem dico? Quid ſi nec de Tribu Leuitica? Optimis Rei-
1. Machab. cap.3.v.1. publicæ temporibus: *Cùm ſancta ciuitas habitaretur in omni pace, leges etiam adhuc optimè cuſtodirentur propter Oniæ*
Verſ. 4. *Pontificis pietatem*, erat *Simon* quidam *de Tribu Beniamin Præpoſitus Templi*, προστάτης τοῦ ἱεροῦ, *conſtitutus*, ne quis exiſtimet eum contra fas, & inſtituta maiorum, vel gratia in hanc templi præfecturam irrepſiſſe, vel vi & armis irrupiſſe, & is quidem *contendebat obſiſtente ſibi principe Sacerdotum iniquum*
Ibidem. *aliquid in ciuitate moliri*, ne quis templi Præpoſitum eundem cum ſummo Pontifice fuiſſe arbitretur. E quibus liquet non modò aliud fuiſſe ſummum Sacerdotium, aliud templi præfecturam, ſed ne Leuitas quidem neceſſariò fuiſſe, qui eo munere fungerentur.

43. Quia tamen Ezechiæ temporibus Eliacim Sobnæ ſuffectus eſt, & viri docti, quorum authoritatem, vt debeo, veneror, hiſtoriam Iudith ad Manaſſæ, qui Ezechiæ filius fuit, regnum aiunt eſſe referendam; conſtat autem è ſcriptura, qua tempeſtate res à Iuditha gerebantur, ſummum Pontificem nomine Eliacim floruiſſe: eas ob res quod ad iſtorum officium ſpectat, id faciendum reor quod olim Iudices cùm cauſſas ampliarent, & de Sobnæ, & Eliacimi, ſiue Magiſtratu, ſiue Sacerdotio, quodnam illud fuerit, cum Sanccio pronuntio NON LIQVERE.

44. Habetis, Gregori & Polydore, de vtroque quid ſentiam: annis illis centum & quinque quibus Iudith in domo viri ſui vixiſſe dicitur, annos quos ante matrimonium in domo patris egerat, haudquaquam contineri, & admodum incertum eſſe vtrùm Sobnas & Eliacim fuerint aliquando ſummi Pontifices. Sed iam illud à vobis viciſſim poſtulo, vt quoniam inter vos de ſcripturis neſcio quid diſputatum eſſe dicitis, paucis, quæ dicta fuerant, repetantur, ſic enim faciliùs aſſequar quæ reliqua diſputatione dicenda ſunt.

VII. *Recapitulatio*

45. GREG. Allata ſunt argumenta quædam quibus probari poſſit Iuditham ante Sedeciæ calamitatem, & templi Salomonis excidium, & quidem Manaſſis tempore floruiſſe. Sed quia *malè verum examinat omnis corruptus iudex*, & tu de Polydori noſtri doctrina videris affectu potiùs quàm ratione iudicare, rem tibi ſincere proponam, quid vterque ſentiat poſtmodum intelliges. Rationes, quibus ante Babylonicum exilium Holopherni probatur illata nex, poſſunt ad hæc capita reuocari. Florebant Aſſyrii, Niniue triumphabat, ſtabat templum, tam potens erat Hieroſolyma, vt auderet potentiſſimo Regi reſiſtere, Medi proprium adhuc Regem habebant; regnabat adhuc anno ſuperiore Ecbatanorum conditor, quem Deiocem Herodotus, Euſebius Dioclem, Arphaxadum ſacer textus appellat. Poſt captiuitatem & datum Hebræis à Cyro poſt-

ſiminium nihil horum : Perſæ Syriam, Ciliciam, rotam Aſiam obtinebant.

46. Accidit & illa probabilis ratio quod Iudithæ ſtemma per pauciores quàm Eſdræ ab Iſraële deducitur, vt hine etiam colligi poſſit Iuditham eſſe ſtirpi viciniorem, & inter hanc & Eſdram aliquot hominum ætates intereſſe. Adde quòd Nabuchodonoſor non Perſicum nomen eſt, ſed Chaldæum, neque Perſatum Reges in vrbe Nino, ſed vel Babylone, vel Suſis, vel Ecbatanis habitabant : & cùm longa pax ſecuta fuerit, neque Nabuchodonoſor, aut eius ſucceſſores bellum repararint, credibile eſt paulo poſt necem Holophernis imperium Nabuchodonoſoris concidiſſe, quæ de Monarchia Perſica dici non poſſunt : cùm præſertim poſtremis eius temporibus non Eliacim, ſed Iaddus ſummo Sacerdotio fungeretur. E quibus effici videtur Iudith hiſtoriam ante Babylonicum exilium contigiſſe. Et vt cætera diſſimulemus, in libro Iudith fit quidem Perſarum mentio, ſed tanquam gentis obſcuræ quam adhuc Aſſyrius facilè territaret.

VIII. *Diluuntur argumenta quibus probari videbatur Iuditham ante ſeruitutem Babylonicam floruiſſe.*

47 CALLINICVS. Video vos. *Floriferis vt apes in ſaltibus omnia libant*, omnia vos itidem argumenta decerpſiſſe tum è Bellarmino, tum è Serario cæteriſque viris eruditiſſimis, quibus probari poſſet hiſtoriam Iudith ad tempora Manaſſis eſſe referendam, quibus fateor me non admodum commoueri. Nam quod dicitis adhuc Aſſyrios Iudithæ temporibus floruiſſe, nullus à vobis diſſentio : ſed quid prohibuit eos ſub Perſico florere dominatu ? aut Perſarum Regem, quiſquis ille fuit, à quo miſſus dicitur Holophernes, Regem Aſſyriæ nominari ? an inſolens eſt hæc appellatio ? an ſacris ignorata ſcriptoribus ? cur igitur Iudæi templo permiſſu Darii Regis inſtaurato, *fecerunt ſolemnitatem azymorum ſeptem diebus in lætitia, quoniam lætificauerat eos Dominus, & conuerterat cor Regis Aſſur ad eos, vt adiuuaret manus eorum in opere domus Domini Dei Iſrael ;* Eſdræ capite ſexto, exeunte. Quis eſt iſte Rex Aſſur ? aliquiſne ex antiquis Aſſyriorum Regibus ab inferis eſt excitandus, qui inſtauratione templi manus Hebræorum adiuuerit ; citra controuerſiam Darius fuit Hyſtaſpis, qui anno regni ſecundo ædificationem templi iuſſu Cambyſis intermiſſam reuocauit. Quid ? quod 4. Reg. capite decimo ſeptimo, verſu 6. dicitur Iſrael tranſlatus in Aſſyrios, quem tamen, vt ex eodem verſiculo liquet, Salmanaſar in ciuitates Medorum tranſcripſerat ? Quid ? quod 2. Machab. capite primo, verſu 19. Iudæi dicuntur in Perſidem abducti ? an aliud quàm Babylonem intelligendam putatis ? maneat igitur illud Perſas, Medos, Aſſyrios, Babylonios, tum propter viciniam, tum propter imperium, quod ſibi quaſi de manu in manum tradiderunt, in ſcriptura plerúmque confundi, neque quicquam obſtare quominùs Nabuchodonoſor ille, qui Rex Aſſyriorum fuiſſe dicitur, Perſarum fuerit imperator.

48. At enim Ninus euerſa fuerat ante obitum Tobiæ, quem certum eſt in Ioſiæ, qui Manaſſæ nepos fuit, regnum incidiſſe : qui autem res à Iuditha geſtas ad Perſicam Monarchiam differunt, gratis ædificant nouam Niniuem, nullo reſte, nullo conditore. Quis Ninum ex antiquæ ruinis & veſtigiis excitarit, ignorare me fateor : graues tamen teſtes habeo qui Ninum Cyri temporibus extitiſſe confirment. Athenæus lib. 12. Dipnos, Ἀμύντας δὲ ἐν τρίτῃ σαθμῶν ἐν Νίνῳ φησὶν εἶναι χῶμα ὑψηλὸν, ὅπερ κατασκάψαι Κῦρον ἐν τῇ πολιορκίᾳ, ἀναχωννύντα τῇ πόλει. *Amyntas lib. Manſionum tertio ait in Nino eſſe aggerem excelſum, quem Cyrus in obſidione conuellerit, vt prope mœnia terræ cumulos excitaret.*

49. Stabat templum, ingruente in Iudæam Holopherne; ſi ante 6. Darii Hiſtaſpis annum, quo abſoluta eſt templi conſtructio, Holophernem ingruiſſe diceremus, hæc fortaſſe ratio non mediocre momentum obtineret: ſed cùm graues authores infra Darium contigiſſe putent hanc impreſſionem, non video quid ex hoc capite neceſſe ſit oculos ad anteriora conuertere. Poſt Babylonicam tranſmigrationem ægrè ſe Ieruſalem cõtra vicinos tutari poterat, nedum totius Aſiæ Regi potentiſſimo reſtitiſſet. Quid enim faceret aliud quàm in totius prouinciæ perniciem imminenti reſiſteret, & vel Dei patrocinio vinceret, vel quod gladiatores facere ſolent, honeſtè moreretur, victoris immanitatem obſequio mitigare conarentur ? at vicinorum qui ſe ſponte ſubdiderant ſeruituti, præſens habebant exemplum, Iſaiæ 1.c.6. v.15.

Tantúſque metus prouinciis illis incubuit, vt vniuerſarum vrbium habitatores principes, & honorati ſimul cum populis exirent obuiam venienti, excipientes eum cum coronis & lampadibus, ducentes choros in tympanis & tibiis, nec iſta tamen facientes ferocitatem pectoris eius mitigare potuerunt: nam & ciuitates eorum deſtruxit, & lucos eorum excidit. Iudith 4. à verſu 9. ad decimum tertium.

50. Perſæ Syriam, Meſopotamiam, Ciliciam, totam denique Aſiam obtinebant, & proinde cauſſæ nihil habuerunt, cur eos iampridem ſibi obnoxios vellent imperio ſuo ſubiugare. Quaſi verò non potuerint à Perſis deſciſcere, & armis ad officium teuocari.

Plures in Eſdræ quàm in Iudithæ ſtemmate numerantur. Quid tum? ergo Iudith fuit aliquot ſeculis antiquior. Dicamus igitur Eleazarum filium Aaronis aliquot ſeculis antiquiorem quàm Ioſue, quia Eleazar quintus, Ioſue duodecimus à Iacobo cenſetur.

Nabuchodonoſor Chaldæum nomen eſt: ſed & Perſicum nomen eſt Holophernes, & ſi Rex ob appellationem Chaldaicam negatur fuiſſe Perſa, cur non Rex Chaldææ potiùs quàm Aſſyriæ nominatur?

Perſarum Reges Suſis, Ecbatanis, & Babylone regnabant: quis eos, cum libitum eſſet, in Aſſyria, & Niniue verſari prohibebat?

Longiſſima pax cædem Holophernis excipit: quam Perſarum Reges ſui Ducis necem vlturi ſine dubio turbaſſent. Cur ſi, vt pleríque volunt, excepto Serario, Merodachus is fuit quem aiunt Aſſyriæ Monarchiam ad Babylonios tranſtuliſſe, non vel ipſe, vel eius poſteri per annos amplius ſeptuaginta nullam Iudæis calamitatem intulerunt?

51. Poſtremis Monarchiæ Perſicæ temporibus ſummus Sacerdos non erat Eliacim. Sed verùm ante captiuitatem Babylonicam fuerit, nulli compertum eſt: laxara captiuitate conſtat inter Ioſue filium Ioſedech, & Eliazib Ioacim ſummum Pontificem floruiſſe, & liber Iudith eum qui tum ſummo Sacerdotio fungebatur, modò Ioacim, modò Eliacim appellat.

Fit mentio Perſarum tanquam gentis obſcuræ, & quam adhuc Aſſyrius facilè territaret. Imo Perſæ videntur etiam Aſſyriis anteferri. *Horruerunt Perſæ conſtantiam eius, & Medi audaciam eius. Tunc vlulauerunt caſtra Aſſyriorum*, &c. Iudith 16. verſ. 12.

52. At enim Græcus capite primo, postquam dixit Aſſyriæ Regem miſiſſe, Obiectio.
ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας Περσίδα, *ad omnes qui Perſidem incolebant, & ad omnes habitantes verſus Occidentem*, item ad Iudæos Ægyptios, alióſque non paucos, vt eos in belli quod contra Arphaxadum gerebat, ſocietatem inuitaret, verſu decimo ſubtexuit, καὶ ἐφαύλισαν πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν, *& vilipenderunt omnes habitantes terram, verbum Nabuchodonoſor Regis Aſſyriorum*, καὶ οὐ συνῆλθον αὐτῷ εἰς τὸν πόλεμον, *& non conuenerunt illi in bellum, quoniam non timuerunt eum.* Iam igitur ad Græcos prouocant, quorum vbi commodum eſt, nullam, putant habendam eſſe rationem, & Euſebium, Auguſtinum, Sulpitium alióſque graues authores in hac hiſtoria ſuo tempore collocanda Græcorum codicum aiunt authoritate deceptos.

53. Sed ne vim argumenti ſubterfugere videamur, eſto ſanè, ſumma ſit Græci textus authoritas: quid ex eo colligetur? Nabuchodonoſorem Perſarum Regem non fuiſſe. Quid ita? Perſæ non ei dicto fuerunt audientes. Vnde liquet? omnes, quos ad belli ſocietatem acciuerat, eius imperium reſpuerunt. Imò ſatis expreſſit Sacer hiſtoricus ad eos duntaxat extendi qui habitabant verſus Occidentem, cum *iurauit per thronum & re-* Iudith 1. 12
gnum ſuum quod defenderet ſe de omnibus regionibus his, qui eius imperium neglexerant: & dixit Holopherni. *Egredere* Iudith 2. 5.
aduerſum omne regnum Occidentis, &cæt. ἐξελεύσῃ εἰς συνάντησιν πάσῃ τῇ γῇ εἰς δυσμὰς, ὅτι ἠπείθησαν ἐν τῷ ῥήματί μου, *Exibis in occurſum vniuerſæ terræ ad Occidentem, quia verbo meo non paruerunt.* Perſis autem Aſſyriæ comparata declinat ad Orientem, ac proinde non debet earum regionum, quæ Nabuchodonoſoris contempſerunt imperium, numero comprehendi.

POLYDORVS. At certè hærere videtis in Ecbatanorum conditore, qui cùm ante Babylonicam ſeruitutem floruerit, & quidem temporibus Manaſſæ, ſatis indicat ad eadem tempora necem Holophernis eſſe referendam.

IX. *Vtrùm Arphaxadus ſit ille qui Deïoces ab Herodoto nominatur.*

54. CALLINICVS. Mihi ſanè non excidit hoc argumentum, ô Polydote, ſed illud in vltimum agmen conieci, vt à cæteris expeditus iam totus in confutationem huius incumberem. Sic ratiocinari ſolent viri cumprimis eruditi, quorum authoritatem vt veneror, ita rationes examinare ſoleo, vt meo potiùs ſucco viuere videar quàm alieno. Sic, inquam, ratiocinantur. Arphaxad cum quo pugnauit Nabuchodonoſor fuit Ecbatanorum conditor, Iudith primo: ſed Ecbatanorum conditor fuit Deïoces, quem ex Herodoto & Euſebio annis penè ducentis ante captam à Cyro Babylonem (quo tempore dato Iudæis poſtliminio finita eſt Babylonica ſeruitus) floruiſſe conſtat, igitur ante Cyrum & Perſicam Monarchiam cæſus eſt Holophernes. Quibus ego reſpondeo; tradit Diodorus Siculus Ecbatana iam ante Semiramidem extitiſſe: παραγενομένη δ᾽ εἰς Ἐκβάτανα πόλιν ἐν πεδίῳ κειμένην, κατεσκεύασεν ἐν αὐτῇ πολυτελῆ βασίλεια, &c. *cum Ecbatana veniſſet vrbem in planicie ſitam, regiam in ea magnificentiſſimam extruxit.* Dicamus igitur Iudith ante Semiramidem floruiſſe. Plinius libro ſexto, capite decimo quarto, eandem vrbem à Seleuco conditam eſſe teſtatur: dicamus Seleucum eſſe Arphaxadum Ecbatanorum conditorem, ac proinde poſt Alexandri magni tempora copias Aſſyriorum à Iuditha profligatas.

Lib. 2 p. 11. edit. Henr.

55. Hæc, inquiunt, mouere nos non debent. *Nam poteſt fieri, vt ciuitas illa antiquiſſima aliquoties euerſa, atque iterum condita nunc à Deïoce, nunc à Seleuco, nunc etiam fortaſſe ab aliquo alio fuerit.* Audio: ſed ſi vnius & eiuſdem vrbis plures eſſe poſſunt diuerſo tempore conditores, quis dicere prohibet alium fuiſse Deïocem, alium Arphadaxum, & hunc alio, illum alio tempore floruiſſe? cùm præſertim vtriuſque opera videantur eſſe diuerſa. Herodotum, ſi placet, Latinè, vel ſi quando neceſſe fuerit, interdum, Græcè loquentem audiamus. *Mœnia conſtituit magna & valida*, ταῦτα τὰ νῦν Ἐκβάτανα κέκληται, *illa quæ nunc Ecbatana nuncupantur.* E quibus intelligas nomen illud non inditum ab ipſo Deïoce, ſed ab alio recentiore. Quis autem hanc appellationem indiderit non patitur ſcriptura nos ignorare ipſo libri Iudith initio: *Arphaxad*, inquit, *Ædificauit ciuitatem potentiſſimam, quam appellauit Ecbatanis.* E quibus ita ratiocinari poſſumus. Arphaxad appellauit Ecbatanis, Deïoces autem non appellauit Ecbatanis, ergo Deïoces non eſt Arphaxadus.

Libro 1.

56. Sed pergit Herodotus ea mœnia deſcribere, ἕτερον ἑτέρῳ κύκλῳ ἐνεστεῶτα: *Alterum altero in orbem circumdata, ſic nimirum conſtitutis mœnibus, vt ambitus ſinguli alteris gradatim eſſent ſublimiores, ſoliſque pinnis prominerent, adiuuante ipſo loci ſitu, vt qui collis eſſet. Sed acceſſit maior etiam ars & induſtria, factis ſeptem ambitibus inter ſe contiguis, in quorum poſtremo regia eſt, & theſauri: eorum autem ampliſſimus magnitudine plus minùs circuitum Athenarum exæquat. Súntque primi ambitus pinnæ albæ: ſecundi, nigræ: tertij, puniceæ: quarti, cærulea: quinti, ſandaracena: poſtremi verò duo, alter argentatas, alter inauratas habet pinnas.*

57. Hæc ille: quæ nemo non videt ab iis penitus eſſe diuerſa quæ ſcriptura facta dicit ab Arphaxado: Nam, vt verbis vtar eruditiſſimi Saliani, in Herodoto, *ſeptem ambitus murorum ponuntur, in ſcriptura vnus duntaxat: illi muri rotundi ſunt, iſte quadratus: illi colorati ſunt, iſte decolor; ibi nulla turrium mentio, hîc verò maximè.* Atque hoc illi fatentur, qui Arphaxad eumdem eſſe cum Deïoce contendunt: quibus & accedere potuiſſet quòd Arphaxad ciuitatem muro è lapidibus quadratis & ſectis amplexus eſt: ille verò ſeptem murorum ambitibus non ipſam vrbem, ſed regiam & ærarium circumdabat: ſic enim ſubnectit Herodotus, ταῦτα μὲν τοι ὁ Δηιόκης ἑαυτῷ τε ἐτείχεε, καὶ περὶ τὰ ἑαυτοῦ οἰκία. τὸν δ᾽ ἄλλον δῆμον πέριξ ἐκέλευε τὸ τεῖχος οἰκέειν, id eſt, ſecundum Vallæ tranſlationem ab Henrico Stephano comprobatam. *Et his quidem munimentis Deioces ſe ſuámque Regiam circumſepſit ac reliquum populum ſeorſum circumquáque habitare iuſſit.*

E quibus vides vrbem extra murum extremum regiæ conſtitutam fuiſse, & ſanè regiæ totiúſque illius munitionis locus erat κολωνὸς, ſiue collis mediocriter aſſurgens, vrbem autem fuiſſe ἐν πεδίῳ κειμένην, in planitie iacentem, iam oſtenſum eſt verbis Diodori.

58. Neque

58. Neque verò mirum cuiquam videri debet, ſi regiæ vnius amplitudo cum Athenarum ambitu comparetur. Si meminerit ingentes illos Medorum paradiſos regiæ ſeptis incluſos, & tantam Neronianæ domus laxitatem, *Vt porticus triplices milliarias haberet, item ſtagnum maris inſtar circumſeptum ædificiis ad vrbium ſpeciem, rura inſuper aruis atque vinetis & paſcuis, ſiluiſque varia cum multitudine omnis generis pecudum & ferarum.* vt ait Tranquillus in Nerone, c. 31. Maneat igitur aliud fuiſſe Deiocis opus, aliud Arphaxadi. Reſponderi poteſt, inquiunt, valere hoc quoque loco accuſationem Cteſiæ. & in mœnibus hiſce, quæ fama vbique celebrabat, facetum Herodoti ingenium ludere voluiſſe. Dicere volunt Herodotum eſſe mentitum, cur igitur eius authoritate abutuntur, vt probent Arphaxadum ante Perſicam monarchiam floruiſſe?

59. Sed alterum habent authorem in cuius teſtimonio plus putent eſſe momenti. Quem? Euſebium. Videamus igitur quanti ſit apud eos huius authoritas. Scribit Euſebius Deiocem ſecundo Ammonis Regis Iudæorum anno periiſſe. Arphaxadum autem è ſcriptura liquet vno anno ante Holophernem eſſe deletũ. Nam quod dicitur Iudith 1. verſ. *Pugnauit contra Arphaxad, & obtinuit eum.* in Græco textu planiùs explicatur, καὶ ἔλαβε τὸν Ἀρφαξὰδ ἐν τοῖς ὄρεσι Ῥαγαῦ, καὶ κατηκόντισεν αὐτὸν ἐν ταῖς ζιβύναις αὐτοῦ, καὶ ἐξωλόθρευσεν αὐτόν. *Et cepit Arphaxadum, in montibus Ragau, & iaculis ſuis confixit eum, & interfecit eum.* Quare ſi idem eſt Deioces cum Arphaxado, iſque ſecundum Euſebium anno Ammonis ſecundo mortuus eſt, anno Ioſiæ primo cæſus eſt Holofernes, & cùm eius necem pax annorum duntaxat triginta ſecuta fuerit, neceſſe eſt Iuditham nonaginta præter propter annorum fuiſſe, cùm & amaretur, & puella diceretur.

60. Quæ cum abſurda videant, hic etiam ſuum faceſſere iubent Euſebium: & mortem Deiocis ad annum, quo in ſcriptura cæſus dicitur Arphaxadus, reuocandam putant. *Quod*, inquiunt, *facere licet, Herodoti Chronologia minimè repugnante.* Mirum quidem illud: duo laudantur authores: quibus vnis cum ſuam ſententiam roborare velint, tamen vtrumque confutant. Sed tamen Herodoti Chronologiam tantiſper conſulamus. conſtat ex Herodoto nonaginta ſeptem annis ante translatum ad Perſas imperium, Deiocis obitum contigiſſe: quibus ſi viginti circiter annos, vt communis eſt opinio, ante captam à Cyro Babylonem euolutos adieceris, habebis annos 117. ad captam Babylonem à nece Deiocis elapſos, à quibus rurſum ſi Babylonicæ captiuitatis annos ſeptuaginta deduxeris, Deiocem mortuum eſſe comperies annis quadraginta ſeptem ante Babylonicam ſeruitutem.

61. Iam ſi doctiſſimum Salianum audimus anno mundi 3429. Num. 9. *Sententia omnium longè optima maximéque probabilis eſt ſeptuaginta*, Babylonicæ ſeruitutis, *annos ab vltima clade Hieroſolymitana, vrbis templique conflagratione inchoandos eſſe.* Hic fuit annus vndecimus Sedeciæ, à quo ſi ſeptem & quadraginta numerentur, inuenies Herodoti calculis Deiocis obitum anno Ioſiæ ſexto contigiſſe: ac proinde ſi Deioces eſt Arphaxadus, cùm anno ſequenti cæſus fuerit Holophernes, & toto tempore Iudith multiſque poſt eam annis tranquilla fuerit Hebræorum Reſpublica, & ab anno Ioſiæ ſeptimo ad eius necem & bellum ab Ægyptiis illatum anni duntaxat quatuor & viginti computentur, Iuditham, cùm decollauit Holophernem, neceſſe eſt fuiſſe puellam annorum circiter centum. Quæ ſi planè ridicula ſunt, nihil eſt quòd ſibi quiſquam de Herodoti Chronologia blandiatur. Quòd ſi aliud captiuitatis initium aliunde volueris ordiri, quod equidem faciendum puto, tamen vnde-vnde principium probabilius accerſes, non plures annis duobus & viginti de numero decedent, & Iudith octoginta circiter fuerit annorum, cùm necem intulit Holopherni.

62. Et, vt liquidiùs videre poſſimus alium eſſe Arphaxadum ſcripturæ, alium Herodoti Deiocem: *Arphaxad itaque Rex Medorum*, inquit Sacer hiſtoricus, *multas gentes ſubiugauerat imperio ſuo:* Δηιόκης μὲν οὖν τὸ Μηδικὸν ἔθνος συνέστρεψε μοῦνον, καὶ τούτου ἦρξε. inquit Herodotus lib. 1. quod ſic interpretor, *Deioces igitur ſolam Medorum gentem ſibi ſubiecit, & in ea regnauit*, non quidem armis; ſed ſimulatione iuſtitiæ, quo factum vt eligeretur communi Medorum ſuffragio, vnde fortaſſe illud συνέστρεψε meliùs interpretemur, *ad ſe conuertit.* Subdit quidem Medos in ſex fuiſſe genera diſtributos: ſed profectò cùm dicitur Arphaxad Rex Medorum multas gentes imperio ſuo ſubiugaſſe, is ſignificatur extra Mediam imperij fines protuliſſe: & cum Herodotus ſuam mentem his verbis expreſſerit, ἔστι δὲ Μήδων τοσάδε γένεα, non video quàm commodè vir eruditus interpretetur: *Sex enumerat gentes Herodotus quæ regnante Deioce Medis parebant, & ad Medicam nationem pertinebant.* Aliud eſt enim eſſe Medorum

genus, aliud Medis patete: & illud *ad Medos pertinere.* nonnihil videtur eſſe captioſum, cùm & illi pertinete dici poſſint ad Medos qui ſint pars aliqua nationis, & illi qui cùm extranei ſint, tamen in eorum ditionem conceſſetint.

63. Sed iam fortaſſe nimiùm multa, cùm præſertim non contentionis prutigine hæc à me diſputatio ſuſcepta ſit, ſed ſtudio veritatis: & iam veteor ne quoniam ab initio alterum me Gregotium eſſe dixiſtis, alterum Polydorum, in hac controuerſia, quæ ſanè difficilis & perplexa eſt, ab altero me vel potiùs ab vtroque diſſenſerim. Quare illud à vobis viciſſim poſtulo, vt exprimatis animi veſtri ſenſum, nec me diutiùs teneatis expectatione ſuſpenſum.

X. *De Manaſſe & eius vinculis.*

64. POLYD. Imò, mi Callinice, antequã ſcias ab vtro diſſenſeris, aliud eſt quod, vt etiam pro Gregorio noſtro teſpondeam, abs te velimus enucleatiùs explicari. Variæ ſunt authorum de Manaſſe capto ſententiæ. Quidam, vt Salianus, quẽ honotis cauſſa nomino, eius abductionem ad annum regni ſeptimum, reditum ad octauum, cædem Holophetnis ad nonum retulerunt. Magno vt vides compendio. faciliùs enim hoc pacto longiſſimæ pacis, quæ Iudithæ facinus excepit, tempus inuenitur, anno ætatis octauo decimo captum putat Serarius. Iudith cap. 17. Quæſtiuncula 7. captus eſt enim ν έ ⊕ ὤν, *cum tunc enis eſſet*, inquit Ioſephus lib. 10. cap. 4. Bellarminus conſtare dicit initio regni eam captiuitatem accidiſſe. De verbo Dei, c. 12. Torniellus anno citciter decimoquinto.
Cap. 24. Chtonicon Hebræorum, Genebrardus, & Gordonus cap. 10. Num. 36. ſecundo & viceſimo Manaſſis vincula conſignant. Dauid Kimhi in 4. Ezechielis quadraginta totos annos impiæ ipſius vitæ, quindecim duntaxat reſipiſcentiæ ttibuit apud Genebrardum: cui adſtipulantur Functius, Pradus & Cotnelius in Ezechielem, cap. 4. in hac ſententiarum varietate, illud auemus audire quam cæteris anteponendam putes.

65. CALLIN. Hodierno die tibi parẽdum eſt, Polydore, baſilicè tam quid vis impetas, vt me vel inuitum dicto facias audientem. Quare quid ſentiam, paucis accipe. Quæ ſexto vel ſeptimo regni anno Manaſſæ captiuitatem adſctibit, ſententia, cohærere mihi vix videtur. Manaſſes fuetat à ſanctiſſimo patre Ezechia ſanctiſſimis moribus imbutus, & quidem vt credere par eſt, ab Iſaia conſanguineo ſuo inſtitutus. Nemo tepente fuit turpiſſimus: *Duodecim annorum erat Manaſſes cùm regnare cœpiſſet.* 4. Reg. c. 33
credibile non eſt eum in hac ætatula potuiſſe ſtatim ruptis omnibus obſeruantiæ ſeniorum, pietatis, & verecundiæ repagulis ad omnia ſcelera proſilire. Paulatim, vt fieri ſolet, paternæ inſtitutionis oblitus, neglectis maiorum conſiliis, imptoborum aulicorum conſortio blanditiiſque corruptus voluptatum leonicinia ſectatus eſt, dein per omnium ſceletum abrupta deuolutus, ad idololatriæ magiæque voraginem prolapſus eſt: & emenſis pueritiæ ſpatiis cum aliquo pietatis, quàm cum lacte matris hauſerat, ſenſu, ad poſtremum in flexu ætatis, hæſit ad metas. ſic enim viuitut, *Nemo*, vt itetum dicã, *repente fuit turpiſſimus.* Nec dubium eſt puerum duodennem à patre tutoribus ſanctiſſimis eſſe commendatum, quos tam citò amolitus non videtur.

66. Quid? quod tam multa tum 4. Reg. cap. 21. tum 2. Paralip. cap. 33. de Manaſſæ ſceleribus & impietate teferũtur, vt vix aut ne vix quidem ctedibile ſit hæc à puero vel ſceleratiſſimo præſtari potuiſſe, optimo Patri ſucceſſerat. Is vndetriginta regnauit annis, & toto tegni ſui tempote veri Dei cultum cerimoniaſque ptomouit. *Ipſe anno & menſe primo regni ſui aperuit valuas domus Domini*, quas Achaſus ipſius pater occluſerat, *& inſtaurauit eas.* 2. Paralip. 29. 2. & vt dicitur cap. ſequenti cùm tam tribum Iuda, quam cæterarum tribuum ſiue regni Iſraelitici reliquias ad teſipiſcentiam hortatus eſſet. *In Iuda facta eſt manus Domini, vt daret eis cor vnum, vt facerent iuxta præceptum Regis, & principum, verbum Domini.* Facta eſt, inquit, manus Domini, Verſ. 12.
id eſt, interptete doctiſſimo Saliano, vbetiot gratiæ diuinæ influxus & copia, vt vnanimes Regis voluntati conſentirent, plurimorum enim conſpiratio & conſenſus in bonum, magnum Dei beneficium eſt. E quibus intelligas Iudæos ſincerè & ex animo tunc ad Deum eſſe conuerſos.

67. Quis igitur credat puetum paucis annis religionem ſine fuco fallaciáque ſuſceptam, & viginti nouem annorum ſpatio à tam pio Rege, ab Iſaia cæteriſque prophetis tanto ſtudio corroboratam ex eorum animis euellere potuiſſe? Fac voluiſſe, & ab ipſo regni principio de extirpando veri Dei cultu cogitaſſe. Prius profecto neceſſe fuit Regi vim & authoritatem ineſſe, quæ lapſu temporis acquiritur, neque puet aut improuidis fucum facere potuit, aut nolentes ad idololatriam ſuppliciorum metu compellere. Manaſſes autem, antequam vinctus Babylonem abduceretur, po-

pulum partim decepit, & in fraudem induxit, partim ſuppliciis & terrore ſuperſtitionem inuexit.

68. Quæris dolum & fallaciam? 4. Reg. cap. 21. v. 9. *Seducti ſunt à Manaſſe vt facerent malum ſuper gentes, quas contriuit Dominus.* 2. Paralip. 33. v. 9. *Manaſſes ſeduxit Iudam & habitatores Ieruſalem, vt facerent malum ſuper omnes gentes, quas ſubuerterat Dominus à facie filiorum Iſrael.* Quæris terrorem atque ſupplicia? *Inſuper & ſanguinem innoxium fudit Manaſſes multum nimis, donec impleret Ieruſalem vſque ad os, abſque peccatis ſuis quibus peccare fecit Iudam, vt faceret malum coram Domino.* 4. Regum 21. v. 16. Quæ quis exiſtimet ab adoleſcentulo nondum confirmatis viribus fieri potuiſſe?

69. Sed eſto ſanè, ante annum ætatis decimum octauum tam verſipellis & aſtutus fuerit vt prudentiſſimum quemque mitæ calliditatis retibus illaqueatum implicaret, tam potens vt fortiſſimum quemque ſupplicij metu terreret, & ipſum Iſaiam conſanguineum ſuum ſerra medium diſſecaret, inſtaurauerit excelſa quæ demolitus fuerat Ezechias pater eius, conſtruxerit aras Baalim, fecerit lucos, altaribus domũ Dei compleuerit, filios ſuos in valle Ben-Ennom igne luſtrauerit: cætera denique omnia ante annum vitæ duodeuiceſimum fecerit, quæ in ſcriptura facta referuntur: etiámne Dei longanimitatem & patientientiam, præfractamque populi in ſuſcepta ſemel impietate contumaciam ptimo illo regni ſexennio contineri cenſebimus? aut cuiquam erraſſe videbitur Abulenſis, dum ex illis verbis 2. Paralip. cap. 33. v. 10. *Locutúſque eſt Dominus ad eum, & ad populum illius; & attendere noluerunt:* colligit impietatem hanc ad multos annos fuiſſe propagatam.

70. Sed quid opus pluribus, cùm illi ipſi qui Manaſſem ſexto vel ſeptimo regni anno captum eſſe definiunt, nihil ſe præter ſuſpiciones & authoritatem Ioſephi, quem videlicet magni facere ſolent, habere fateantur? quaſi verò iuuenis dici non pŏſſit; quamuis eum cùm Hebræis anno regni viceſimo ſecundo, ætatis triceſimo quarto in vincla compactum eſſe faciamus. Bonâ tamen eorum veniâ flagitabo, vt à Ioſepho, cui perpetuum pene bellum indicunt, mihi ſemel liceat diſcedere, vt putem in extrema Manaſſæ tempora, eiuſdem Regis carcerem incidiſſe, eóque partim abſente, partim reſtituto & ſuperſtite filium Ammon patris ſui vicarium regni gubernacula tractaſſe: cùm enim eum duodecim annis regnaſſe ſcribant LXX. Seniores, cuius regnum textus princeps & tranſlatio Latina duobus annis definiunt, aliter inter ſe conciliari non poſſunt, quàm ſi dicamus Hebræos & Latinos ſolum illud tempus quo patre demortuo regnauit Amon, præ oculis habuiſſe, Græcos autem etiam decem extremos Manaſſis annos, quibus filius abducto patre, vel reſtituto, clauum Reipublicæ tractauit, ſed viderint eruditi.

71. Omitto quòd ad concinnandam ſuam de Iuditha Chronologiam mira fingere coguntur, vt quòd anno ſequenti remiſſus fuerit Manaſſes, eo ipſo tempore quo bellum Iudæis moliebatur Aſſyrius. Sed ipſi nimirum vltrò rei mirabilitatem exaggerant, & multis diuinæ in Iudæos prouidentiæ exemplis conglobatis: Haud ſcio, inquiunt, an vllum illuſtrius exemplum fingi poſſit, eo quod habemus in manibus, Manaſſis libertatem, & regnum obtinentis à principe Babyloniæ dimiſſi, eo ipſo tempore quo is habebat in animo omnem terram ſuo imperio ſubiugare. Quid iſtis facias, qui nouo artificio noſtras obiectiones occupant, & inde diuinam prouidentiam mirantur, vnde nos rem geſtam probabiliter negare poteramus? Sed adferunt illi non paucas facti rationes: nimirum *cor Regis in manu Dei, & quocunq; voluerit, inclinat illud.* Timuit fortaſſe Nabuchodonoſor pro Manaſſe pugnantem Deum qui recẽtem cladem Sennacheribi meminiſſet. Exterruit eum fortaſſe per viſum Dominus, ſicut olim Laban & Eſau (& alia in eãdem ſententiam) ſicque inſpiratus & improuiſus ad ſuos reuerſus eſt, & quidem, vt apparet cum ſociis eiuſdem ſeruitutis. Miror cur repudiandam putarint illam Iudæorum traditionem de qua Hieronym. 2. Paralip. cap. 33. Manaſſem diuinitus capillis ſublatum, *& reductum in regnum ſuum; & in modum Habacuc reductum, ſicut ille deductus fuerat in Babylonem.*

72. Iſta non confuto: tanti ſint, quanti quiſque exiſtimat; cauſſas oſtendi cur ſatis efficaces non videantur eorum rationes qui Iuditham negant ſub Perſarum monarchia floruiſſe: nolo tamen alterutram in partem videri præiudiciis occupatus, & qua tempeſtate Iuditha vixerit, mihi non liquere profiteor, & iampridem aueo ſcire quid ſentiatis, & ab vtro diſſenſerim.

XI. *Noua propoſitio.*

73. POLYD. Paucis accipe, quid noſtrum vterque ſentiat. Arbitrabar ante Babylonicum exilium Iuditham floruiſſe.

Arbitrabat, inquam, ſed tu me iam dubitare coegiſti, non ita tamen vt hanc hiſtoriam demonſtraueris ad Perſarum tempora teferendam videri, ſed vt oſtenderis non ſatis firmas eſſe rationes, quibus mihi videbar probaſſe contrarium. Ait autem Gregorius noſter præclarum Iudithæ facinus anno Xerxis quarto contigiſſe: reſtat vt audiamus quibus argumenris tem hactenus inauditam collegerit. Greg. Video totam controuerſiam tres in partes eſſe diſtributam. Primo quærendæ ſunt tationes cur Holophernem à Iuditha cæſum negemus ante Babylonicam ſeruitutem: deinde cur eam credamus ſub Perſarum Monarchia floruiſſe: Tertio cum id probabili ratione conſtiterit, videndum cur eum Xerxem fuiſſe dicamus quem ſctiptuta Nabuchodonoſorem Aſſyriæ Regem appellat.

XII. *Probatur hiſtoriam Iudith non ante exilium Babylonicum contigiſſe.*

74. EXpectas forſan, Callinice, dum ego, qui Iudith ante Sedeciæ cladem remplique excidium floruiſſe non arbitror, ſententiam meam Africani, Euſebij, Auguſtini, Sulpicij, Bedæ, cæterorum denique omnium qui primis quindecim Eccleſiæ ſeculis quæſtionem hanc ventilarunt, authoritate confirmem. Vide quantum Polydoto noſtro conceſſerim: remitto quicquid pondetis ex reſtimonio Patrum orationi meæ poterat accedere, & cùm Africanos, Euſebios, Auguſtinos, Sulpitios meæ ſententiæ fundos & authotes exhibere poſſim, controuerſiam noſtram non authoritatum, ſed rationum momentis examinandam eſſe concedo.

75. Quibus igitur argumentis liquebit ſoluta Babylonica ſeruitute datoque Iudæis poſtliminio ptæclarum Iudithæ facinus contigiſſe? Ingruente Iudæis Holopherne, *Tremor*, vt dicitur Iudith 4. v. 2. *& horror innaſit ſenſus eorum ne hoc faceret Ieruſalem & templo Domini, quod fecerat cæteris ciuitatibus & templis earum.* Quod tranſlatio Greça luculentiùs exptesſit καὶ περὶ Ἱερουσαλὴμ, καὶ τοῦ ναοῦ κυρίου θεοῦ αὐτῶν ἐταράχθησαν, ὅτι προσφάτως ἦσαν ἀναβεβηκότες ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας. *& de Ieruſalem & templo Domini Dei ſui turbati ſunt, quia recèns adſcenderant à captiuitate.* καὶ νεωστὶ πᾶς ὁ λαὸς συνελέλεκτο. *& nuper omnis populus fuerat congregatus.* Hîc appello lectoris fidem: Qui nullis præiudiciis occupatus ad lectionem huius tranſlationis acceſſerit, an aliud quicquam interptetabitur, quàm publicam illam captiuitatem à Cyro & Dario relaxatam?

76. Sed ipſi de remiſſo Manaſſe malunt intelligi, qui cùm Rex fuerit, non ſolùs Babylonem abductus eſt, nec ſolus poſtliminio teſtitutus. Quid igitur an cum Rege captam ciuitatem, & magnam populi partem abductam credemus, vt dici poſſit populus denuo congregatus? At etiam aduerſarii factum id negant: neque ſi factum fuiſſet, rem tam inſignem ſcriptura tacuiſſet. *Dolum aliquem militarem ſiue ſtratagema exiſtimare fas eſt*, inquit eruditiſſimus Salianus, *eoque iuuenem Regem temere foras abductum, & inſidijs interceptum: captarunt fortaſſe Regis ad venationem excurſum, vt venator ipſe in caſſes indueret ſeſe comiteſque ſuos*, & numero ſequenti. *fortaſſe ingentem pecuniam petierunt, tributi iampridem Aſſyrijs debiti, & obſides fratres Manaſſis aut filios, vt dimitterent iam captum Regem: quibus acceptis & illos cum theſauris retinuerunt, nec Regem dimiſerunt, ſed omnia ſecum Babylonem tranſtulere.* Felices iſti quibus omnia ſuſpicari permittitur: ſed nos, qui diſputationes noſtras, quantum fieri poteſt, à ſuſpicionibus abſtinemus, eo contenti ſimus, quod vltrò liberaliter indulgent. fatentur paucos cum Manaſſe in captiuitatem abductos: non igitur poſtliminio captiuis qui cum Manaſſe fuerant abducti, dato, commodè dicitur populus congregatus. hic enim loquendi modus innuit partem populi non mediocrem à reliquis eſſe diſtractam. Et ne ſola Græcorum codicum authoritate ſtate videamut, cap 5. v. 25. etiam ſecundum editionem Latinam *ex diſperſione, qua diſperſi fuerant*, dicuntur *adunati*. Anno mūdi 3344. Num. 17.

77. Quid quòd in hac hiſtotia nullam Regis videmus fieri mentionem? Rerum ſummam ſummus Sacerdos adminiſtrat: quicquid præcipitur nomine ſummi Sacerdotis, Senatus authoritate præcipitur: legatur editio Latina: Græci codices conſulantut: nullum regiæ poteſtatis veſtigium. An non hæc apertè ſignificant fuiſſe tempus illud in gubernatione poſitum ſummi Sacerdotis & Senatus, ac proinde poſt Babylonicam ſeruitutem. cap. 4. v. 9. *& fecerunt filij Iſrael* καθὰ προσέταξεν αὐτοῖς Ἰωακεὶμ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, καὶ ἡ γερουσία παντὸς δήμου Ἰσραὴλ, οἳ ἐκάθηντο ἐν Ἱερουσαλήμ. *ſicut præceperat ipſis Ioacim ſummus Sacerdos, & Senatus vniuerſi populi qui Hieroſolymis reſidebant.* Qui citra controuerſiam, ſi Rex tum temporis fuiſſet & ſaltem tanquam truncus Regis titulum ſuſtinuiſ-

ſet, non ſuo ſed Regis nomine præcepiſſent in iis quæ ad rem bellicam attinebant. Iudith ipſa cap. 11. v. 14. fingens Hebræos eſſe prævaricatos in Dei legem & ſpe falſa lactans Holophernem ait eos velle, *conſumere quæ nec manibus liceret contingere*: & horum datam ἄφεσιν παρὰ τῆς γερουσίας, *remiſſionem à Senatu*. cur non etiam ab Rege? hoc enim ad eius propoſitum vel plurimùm faciebat, vt perſuaderet *certum* eſſe *quòd* ob caſtus cerimoniaſque violatas *in perniciem dabuntur*. Nam vt morbus à capite in reliquum corpus, ita faciliùs calamitas in Remp. à Regum ſcelere dimanat.

78. Reſpondent nullam hoc bello Regis fieri mentionem, *quia non acceſſit bellum ad ipſam vrbem Ieruſalem*. Cur igitur Senatores nominantur qui, vt ait facet textus in Græca tranſlatione Hieroſolymis reſidebant? Addunt reuerſum Babylone Manaſſem, diuinoque beneficio patriæ ſibique ipſi reſtitutum, totum, & ſub reditus initium maximè in Dei cultu occupatum fuiſſe: adeo vt penes quos ipſo abſente, fuerat Reip. adminiſtratio, penes eoſdem adhuc maneret: videretúrq; ſeſe Regis poteſtate libenter abdicaturus, ſi vel illi voluiſſent, vel filium, quem ſuum in locum ſufficeret, habuiſſet: gauiſúmque fuiſſe Regem ea quæ de ſummo Eliacimi ſacerdotio & paterna in Hebræos authoritate vaticinatus fuerat Iſaias, re ipſa compleri. Sciebam equidem hominibus doctis & ingenioſis, præiudicataque ſententia ſemel occupatis ſuſpiciones, quibus ad iſta reſpondeant, nunquam defuturas. Felices iterum quibus licet omnia ſuſpicari ſed cum incertis admodum fundamentis iſta fulciantur, velíntque ante ſuſceptum Amonem filium, exempta Manaſſæ vincula, & Eliacimum Iſaiæ vaticinio in locum Sobnæ, ad ſummi Sacerdotij dignitatem eſſe prouectum, haud ſcio an facilè cuiquam, qui dictorum à Callinico meminerit, ſuſpiciones ſuas poſſint intrudere.

79. Quid? quòd *manſit Iudith in domo mariti ſui annos centum quinque*, quos ex eiuſdem Callinici diſputatione liquet ab annis pueritiæ, priuſquam in familiam mariti tranſiret, exactis, eſſe ſeparandos, vt vitam ad annum præter propter centeſimum & viceſimum propagarit, nec minùs certum videtur Manaſſem in impietate ſua diutiùs perſtitiſſe. vnde ſi ſub eo cæſus eſt Holophernes, & quidem Rege iam reſtituto, vt aduerſarij volunt, neceſſe eſt in extrema eius tempora præclarum Iudithæ facinus incidiſſe: anno autem poſt eiuſdem Regis obitum trigeſimo tertio bellũ exarſit. Ioſias interemptus, tertio poſt menſe Ioachas eius filius in Ægyptum abductus. quibus quaſi præludiis eæ calamitates connexæ fuerunt, quæ 2. Paralip. cap. 36. referuntur. vbi igitur pax illa longiſſima, de qua cap. 16. Iudith exeunte, *In omni autem ſpatio vitæ eius non fuit qui perturbaret Iſrael, & poſt mortem eius annis multis*. niſi, ſi vt iam dictum eſt Iudith cùm acceſſit ad Holophernem, erat puella centum circiter annorum.

80. Sed quid opus eſt pluribus argumentis, cùm verbis diſertè conceptis expreſſam habeamus Scripturæ ſententiam? *Ante hos annos*, inquit Achior Ammonita Iudith 5. v. 22. *cùm receſſiſſent à via, quam dederat illis Deus, vt ambularent in ea, exterminati ſunt præliis à multis nationibus, & plurimi eorum captiui abducti ſunt in terram non ſuam.* Cùm de filiis Iſrael loquatur generatim, quis non videt eum de variis, tum regni Iuda, tum regni Iſrael vexationibus habere mentionem? & ſanè *exterminati ſunt præliis à multis nationibus*, vt per ſe patet. *& plurimi eorum abducti ſunt in terram non ſuam.* plurimi eorum, inquit; quamuis enim Theglat-Phal-Aſſar terram Galaad, 4. Regum cap. 15.
Galilæam, vniuerſámque terram Nephtali ditioni ſuæ ſubiecerit, & Hebræos ibi degentes in alias terræ plagas tranſcripſerit, quamuis aliquanto pòſt temporis interuallo Salmanaſſar plurimos è reliquo Iſraëlis populo tranſtulerit in Aſſyrios, non omnem tamen populum tranſtulerunt. 4. Regum c. 17. & 18.
Nam Scriptura ſacra etiam Ioſiæ temporibus reliquias Iſrael frequenter agnoſcit, vt cùm 2. Paralip. cap. 34. v. 9. congregatæ pecuniæ dicuntur, *De Manaſſe, & Ephraim, & vniuerſis reliquiis Iſrael, ab omni quoque Iuda & Beniamin, & habitatoribus Ieruſalem*, quibus in verbis adhuc inter regnũ Iſrael & regnum Iuda diſcrimen agnoſcitur, quod Iudith æuo ſublatũ fuerat, cùm ἡ γερουσία παντὸς δήμου Ἰσραὴλ, *Senatus totius populi Iſrael.* Hieroſolymis ſedens vniuerſæ Reip. præſideret. Sed ad reliqua veniamus.

81. Etiam *plurimi* de regno Iuda *captiui abducti ſunt in terram non ſuam.* Siquidem Nechao Rex Ægypti Ioachaſum Ioſiæ filium, *tulit ſecum & abduxit in Ægyptum*. 2. Paralip. cap. 36. v. 4. Deinde Ioacimus, Ioachinus, & Sedecias, cum plurimis qui à Ieremia cap. vlt. numerantur, abducti ſunt Babylonem. & quamuis poſt vrbis excidium Nabuzardan *reliquam populi partem* tranſtuliſſe dicatur 4. Reg. cap. 25. v. 11. tamen *de pauperibus terræ reliquit vinitores & agricolas*. vt verſiculo ſequenti ſubnectitur. vt meritò dixerit Achior non

omnes, ſed plurimos eorum in ſeruitutem abductos, & filios Iſrael exterminatos à multis nationibus videlicet Aſſyriis, Chaldæis, Ægyptiis. Neque mouere quemquam debet, quod de pauperibus illis agricolis & vinitoribus reſiduis ſacer hiſtoricus eodem cap. 26. ſubtexuit: *Conſurgénſque omnis populus à paruo vſque ad magnum, & principes militum venerunt in Ægyptum timentes Chaldæos:* vt hinc putet Achiorem ſi de extrema clade loqueretur, non *plurimos*, ſed *omnes* dicere debuiſſe. Agebat enim Achior de illis duntaxat, qui abducti fuerant in ſeruitutem: hi autem vt ſeruitutem vitarent, in Ægyptum fugiebant.

82. Sed pergit Achior verſ. 23. *Nuper autem reuerſi ad Dominum Deum ſuum, ex diſperſione, qua diſperſi fuerant, adunati ſunt & adſcenderunt montana hæc omnia, & iterum poſſident Ieruſalem, vbi ſunt Sancta eorum.* Quis non intelligit publicum hunc fuiſſe reditum, publicam adunationem, qua tam multi ex diſperſione conuenerint, vt non ſolùm vrbem, ſed etiam omnia mõtana coloniis occuparent. ϗ κατῳκίσθησαν ἐν τῇ ὀρεινῇ, ὅτι ἦν ἔρημος, *& habitauerunt in montanis quia deſerta erant.* traductis ſiquidem Iſraelitis, Chuttæi quos Salmanaſar eorum loco ſubmiſerat, relictis montibus in planicie & minùs infeſta belluis, & vberiore ſubſederant, vnde reuerſi Hebræi in montibus habitarunt. quo tempore videntur Bethuliam, Nazareth, & oppida quędam alia priſcis ignota temporibus in montium ſuperciliis condidiſſe. Huius autem publicæ adunationis quodnam ante Cyri Perſicæque monarchiæ tempora veſtigium? Eos interpretantur qui cum Manaſſe redierunt. Mirum quidem iſtud: Manaſſes, vt aiunt, cum aliquot venationis comitibus interceptus fuerat, & abductus Babylonem, & anno ſequenti tanto numero redierunt, vt deſertos montes, coloniis occuparent.

83. Sed quid opus eſt hæc miracula fabricari? an vt ſuum ſenſum ſcripturæ, an potiùs vt ſuo ſenſui Scripturam accommodent? Equidem aduerſariorum non ſolùm doctrinam admiror, vt debeo, ſed etiam veneror pietatem: vellem tamen vt vim illam ingenij ſui paulo diligentiùs ſcripturæ Græcis potiſſimùm verbis conceptæ intenderent: Viderent enim præſentem hiſtoriam poſt templi excidium contigiſſe, ϗ ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ αὐτῶν ἐγενήθη εἰς ἔδαφος, *& templum Dei ipſorum ſolo æquatum eſt*; aut quanquam inſolens fuerit Latinis auribus iſta locutio, *factum eſt in pauimentum.* Hîc videlicet æſtuant, ſudant, in omnem ſe partem vertunt. Itaque quidam exponunt *fieri in pauimentum*, templi ſanctitatem ita violari, quaſi commune quoddam publicúmque ſolum eſſet, quod omnium iam pedibus conculcaretur: alij dicunt Achiorem eſſe mentitum. omnes paſſim ſcriptoris eminentiſsimi pronuntiarum, quaſi reſſellam & emblema ſuis ſcriptis imponunt. *illa verba ſuppoſititia videri; quandoquidem S. Hieronymus qui fideliſſimè tranſtulit hunc librum è Chaldæo ſermone in Latinum, nihil de euerſione templi in ſua editione poſuit, & fortaſſe iſta additio Græci textus in cauſſa fuit, cur tot grauiſſimi authores, Euſebius, Auguſtinus, Sulpicius, Beda, in hac hiſtoria ſuo tempore collocanda decepti fuerint.* Fateor equidem Hieronymum hunc librum fideliſsimè tranſtuliſſe. Quis enim negat? ſed propter *codicum varietatem vitioſiſſimam, ſola ea, quæ intelligentiâ integrâ in verbis Chaldæis inuenire potuit, ſe Latinis expreſſiſſe*, ipſe non diffitetur. E quibus efficitur non eſſe repudiandum, quicquid in Latinis codicibus non potuerit inueniri. Sit igitur prima Latini textus authoritas: eíque falſi nihil ſubeſſe fateamur: ſed editioni Græcæ, quoties Latinæ manifeſtè non repugnat, aliquid momenti tribuamus.

84. Sed eſto: ſola Latinorum codicum authoritate nitamur. Iudith cap. 8. cùm vocatis ſenioribus verſ. 16. dixiſſet, *Humiliemus illi animas noſtras, & in ſpiritu conſtituti humiliato*, &c. duobus ſequentibus verſiculis adiecit, *de noſtra humilitate gloriemur, quoniam non ſumus ſecuti peccata patrum noſtrorum, qui dereliquerunt Deum ſuum, & adorauerunt Deos alienos, pro quo ſcelere dati ſunt in gladium, & in rapinam, & in confuſionem inimicis ſuis: nos autem alterum Deum neſcimus præter ipſum.* Quæ qua fronte Iudith paulo poſt Manaſſe è vinculis exemptum dicere potuiſſet? Quando ſceleratiùs quàm ſub Manaſſe in omnem ſe idololatriam effuderunt? mittebantur ad illos prophetæ: Deus per Moſem multa præceperat: *Illi verò non audierunt, ſed ſeducti ſunt à Manaſſe vt facerent malum ſuper omnes gentes, quas contriuit Dominus à facie filiorum Iſrael.* 4. Regum, cap. 21. verſ. 9. Quid hoc loco dicemus? verba eſſe ſuppoſititia? at ipſiſſima eſt interpretatio Hieronymi, quam Eccleſiæ confirmat authoritas. Iudith eſſe mentitam? at nulla fuit cauſſa mentiendi. Quod enim iſtud artificium, mentiri & falsò tibi iuſtitiam arrogare, vt Dei miſericordiam implores? Iuditham loqui non de omnibus Iſraëlitis, ſed de Bethulienſibus duntaxat, quos nulla ſuperſtitione imbutos fuiſſe pronuntiat. Sed textus

Græcus hanc etiam exceptionẽ repudiat: οὐκ ἀνέστη ἐν ταῖς γενεαῖς ἡμῶν, οὐδ' ἔστιν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ σήμερον, οὔτε φυλή, οὔτε πατριά, οὔτε δῆμος, οὔτε πόλις ἐξ ἡμῶν οἳ προσκυνοῦσι θεοῖς χειροποιήτοις. *Non ſurrexit in generationibus noſtris neque tribus, neque familia, neque populus, neque ciuitas ex nobis qui adorent Deos manufactos.* Quæ cùm Manaſſæ temporibus conuenire non poſſint, aliud tempus huic hiſtoriæ quærendum eſt, & fatendum

XIII. *Iudithæ memorabile facinus ſub Perſarum Regibus contigiſſe.*

85. NOn eſt quod in re perſpicua diutiùs immoremur. Non contingit Holophernis cædes ante templi excidium, vt probatum eſt; non temore Babylonicæ ſeruitutis, vt per ſe liquet: neque quiſquã hactenus hæc geſta fuiſſe ſub Græcorum vel Romanorum monarchia ſomniauit: reſtat igitur vt ad Perſarum tempora referamus. & ſanè qui diligentiùs inſpexerit, non pauca reperiet morum Perſicorum veſtigia. nomen Perſicum eſt Holophernes, Reges magni vocabantur: in edictis hæc verba præfari ſueuerãt, τάδε λέγει, &c. vt aduertit eruditus Briſſonius lib. 1. de regno Perſarum, & ex edicto Cyri compertum eſt 2. Paralip. exeunte, & Eſdræ primo ineunte: *Hæc dicit Cyrus Rex Perſarum.* Nabuchodonoſor in codicibus Græcis Iudith 2 v. 4. ſuam Holopherni voluntatem in hæc verba proponit. τάδε λέγει ὁ βασιλεὺς ὁ μέγας: *hæc dicit Rex Magnus.*

86. Scio hanc dicendi formulam aliis etiam Regibus placuiſſe, ſed qui poſt extinctum Aſſyriorum imperium, præter Perſarum Reges, Rex magnus ſolemni formu-
Cap. 5. v. 2. la diceretur, haud ſcio an quiſquam poſſit reperiri. at Regem Magnum appellat etiã Latina tranſlatio, ne ex ſolis Græcorum fontibus noſtræ ſententiæ probationem haurire videamur. Perſarum Reges, cùm aliquibus gentibus bellum inferebant, Aqvam et Ignem petebant: hoc ipſum iuſſu Nabuchodonoſoris, vt paulò poſt dicemus, petebat Holofernes. Accedit quòd tempus illud Iudæis fuit ab idolorum cultu penitus alienum. Etſi enim Eſdras & Nehemias populum identidem reprehendunt, quòd vxores alienigenas matrimonio multi ſibi copularint, nuſquam tamen eos ſuperſtitionis accuſat.

87. Et cùm ſub Perſico dominatu nullum aliud in Iudæos bellum exarſerit, commodè dicetur in omni ſpatio vitæ Iudith, nõ fuiſſe qui perturbaret Iſrael, & poſt mortem eius annis multis, quamuis eam ſeruatâ patriâ centum ipſos annos vixiſſe faciamus. Cur igitur, ſi Perſarum Rex fuit iſte Nabuchodonoſor, Rex Aſſyriæ nominatur? Non eſt inſolens iſta ſcripturæ locutio: Darius Hyſtaſpis Perſarum Rex templum regiis impenſis inſtaurari permiſerat; eo tandem abſoluto Hebræi *fecerunt ſolemnitatem azymorum ſeptem diebus in lætitia, quoniam lætificauerat eos Dominus, & conuerterat cor Regis Aſſur ad eos, vt adiuuaret manus eorum in opere domus Domini Dei Iſrael.* Eſdræ 1. cap. 6. verſu vltimo. Sed antequam progrediamur vlteriùs, ex te ſcire velim, mi Polydore, quid ſentias.

XIV. *De Xerxis initio.*

88. Polyd. Mihi verò (quanquam vereor tuis iſtis interrogationibus circumueniri) mihi inquam, nihil videtur eius initio præclarius. Cùm enim, vt author eſt Iuſtinus libr. 2. poſt Darii patris obitum cum Artamene fratre de regno contenderet, hoc certamen concordi animo ad patruum ſuum Artaphernem veluti ad domeſticum iudicem detulerunt, *Qui domi cognitâ cauſâ Xerxem prǽpoſuit, adeoq; fraterna contentio fuit, vt nec victor inſultauerit, nec victus indoluerit, ipſóque litis tempore inuicem munera miſerint, & iucunda quoque inter ſe, non ſolùm credula colloquia habuerint. iudicium quoque ipſum ſine arbitris, ſine conuicio fuit. Tanto moderatiùs tum fratres inter ſe regna maxima diuidebant, quam nunc exigua patrimonia partiuntur.* vt in ſcripturarum campo ludere, diſſidere nonnunquam, veritatémque Perſarum gazis pretioſiorem diuerſis indagare viis ſalua fraterna charitate poſſimus: & Artamenes quidem apud Plutarchum auditâ patrui ſententiâ, ſtatim proſiliit, fratrem adorauit, & dexterâ prehenſum in ſolio regio collocauit. Opuſculo de Fraterno amore.

89. Gregor. Hanc igitur litem inter fratres, poſt obitum patris, diſceptatore patruo conteſtatam fuiſſe putas? Polyd. Non equidem arbitror, mi Gregori, ſed Herodoto res ſuorum temporum ſcribenti magis aſſentior: controuerſiam hanc in illud tempus incidiſſe, quo Darius bellum Athenienſibus atque Ægyptiis inferre cupiebat. Greg. Potes meminiſſe quibus ille verbis ſuam mentem expreſſerit lib. 7. ineunte. Polyd. His, opinor: *Dum expeditionem in Aegyptum & Athenas Darius molitur, ingens inter eius liberos de principatu exorta diſſenſio eſt.* ὡς δεῖ μιν ἀποδέξαντα βασιλῆα κατὰ τὸν Περσέων νόμον οὕτω στρα-

ἱκέσθαι. *Quoniam ſecundum Perſarum legem oportebat ita demum ire in expeditionem cùm ſucceſſorem regni declaraſſet.* GREG. Audis ſucceſſorem ex lege fuiſſe declarãdum, priuſquam Rex ad bellum procederet? POLYD. Audio ſanè. Sed quorſum iſta? GREGOR. Atqui iam priùs in Scythas expeditionem Darius ſuſceperat, atque, vt author eſt Cteſias in excerptis rerum Perſicarum, *Boſphoro Iſtroque ponte iunctis, contra Scythas adſcendit,* ὁδὸν ἐλάσας ἡμερῶν ιέ, *quindecim dierum itinere ingreſſus.* E quibus efficitur regni ſucceſſorem ante bellum illud Scythicum ex lege declarari debuiſſe.

90. Hoc autem bellum Scythicum quoto Darii Regis anno geſtum fuerit, cùm neque Cteſias, neque Herodotus definitè circumſcriptéque tradant, neque vel Euſebius recentioréſque Chronologi, qui cum eo certum expeditioni tempus aſſignant, quicquam adferant præter ſuſpicionem & coniecturam, ab iis ſi qua conciliandæ ſcripturæ neceſſitas incumbat poterimus bona cum eorum venia diſcedere; dummodo nihil inuehamus quòd manifeſtè pugnet cum ea rerum geſtarum ſerie quæ ab Herodoto libris 5. & 6. contexitur. Neque quicquam repugnabit aſſignari duo Xerxis initia aut etiam tria: vnum quo patre Scythicam expeditionem moliente, Regium nomen puer obtinuit: alterum, quo iam adoleſcentulus aliquas Reip. partes adminiſtrauit: tertium quo patre demortuo, ſolus Imperii gubernacula ſuſcepit: vt annus ille primus poſſit, ſi reliqua conſentiant, adepti nominis Regii decimus ſeptimus, rerum cum regia poteſtate geſtarum adminiſtratæque Reip. duodecimus nominari. POLYD. Planè nihil habeo quod opponam. Sed perge porro.

XV. *Probatur Hiſtoriam Iudith Xerxis ætati conuenire: & Xerxem eum eſſe quem ſcriptura Nabuchodonoſorum appellat.*

91. GREG. Nihil hîc coniecturis & ſuſpicionibus indagabo: omnia quæ à me dicentur, ſcriptoris antiquiſſimi, quemque Xerxis ipſius ætate floruiſſe conſtat, authoritate dicentur. cùm è dictis liquidò pateat hiſtoriam hanc ſub Perſarum Regibus contigiſſe, tempus quærendum eſt quo Medi à Perſis defecerint. Herodotus lib. 1. pag. 62. Henricianæ editionis, ἀπέστησαν, inquit, ἀπὸ Δαρείου, ἀποστάντες δὲ ὀπίσω, κατεστράφησαν, μάχῃ νικηθέντες. *A Dario defecerunt, ac ſecutis temporibus ſubuerſi ſunt, pugna ſuperati.* Quando autem vel qua occaſione defecerint, idem liquidiùs oſtendit libro ſeptimo ineunte, quàm vt poſſit in dubium reuocari. Ait enim poſt pugnam Marathoniam cùm noui delectus haberentur, totam Aſiam per triennium fluctuaſſe. ἡ Ἀσίη ἐδονέετο πᾶσα ἐπὶ τρία ἔτεα. *Vniuerſa per tres annos Aſia concuſſa eſt.* Et quamuis nullam Medicæ defectionis nominatim mentionem faciat, contentus eam ſuperiùs verbis iam allatis obiter attigiſſe, cauſſæ tamen nihil eſt cur alio tempore factam eſſe dicamus.

92. POLYD. Imò, Gregori, cauſſæ nihil eſt cur hæc Medorum defectio potiùs ad Darii Hiſtaſpidæ, qui Xerxis pater fuit, quàm ad Darii Nothi tempora referatur. Ab hoc enim rebellaſſe Medos diſertè tradit Xenophon libro primo de rebus Græcanicis, eiúſque rebellionis finem Olympiadi nonageſimæ tertiæ conſignat. GREGOR. Atqui probabile non eſt huius mentionem ab Herodoto fieri potuiſſe; cùm ne Thucydides quidem, quem adhuc puerulum auditis Herodoti Muſis illacrymaſſe ferunt, & ipſius Herodoti ſuaſu literarum ſtudiis à parentibus applicatum fuiſſe: hiſtoriam ſuam eo vſque perduxerit. Quare, vt iterum illud inculcem, cum Medos à Dario deſciuiſſe ſcribit Herodotus, nullum alium quàm Darium Hyſtaſpis filium, Xerxis patrem intelligit.

93. Rebellionis eius authorem Arphaxadum ſcriptura indigitat, qui Mediæ regnum vſurpans multas gentes ſuo ſubiugauit imperio, atque vt regnum firmiùs ſtabiliret, mœnibus ſepſit Ecbatana. In hoc communi totius Aſiæ motu τετάρτῳ ἔτεϊ, *anno quarto* poſt pugnam Marathoniam, Ægyptii qui fuerant à Cambyſe ſubacti, ἀπέστησαν ἀπὸ Περσέων, *à Perſis defecerunt,* Dariúſque, cùm bellum in perduelles pararet, altero poſt Ægyptiorum defectionem, ſexto poſt pugnam Marathoniam anno, de vita ſublatus eſt. Huic ſucceſſit filius Xerxes, qui iam ante annos præterpropter quindecim, puer adhuc patre Scythicum bellum meditante, regium nomen obtinuerat: & ante decem circiter annos iam adoleſcentulus cum patre Reipub. gubernacula tractare occœperat. Primam Regis appellationem ſpectant Græci interpretes, dum Nabuchodonoſoris de Arphaxado victoriã anno regni decimo ſeptimo conſignant: publicæ adminiſtrationis initium Hieronymus, dum eadem victoria 12. Nabuchodonoſoris annum illuſtrat. Quam coniecturam conciliandis ſcripturæ tranſlationibus apprimè neceſſariam, ſi cætera conueniant, equidem

equidem non video cur aſpernari debeamus.

94. Neque verò dubium cuiquam eſſe poteſt, quin Xerxes patri demortuo ſuffectus vſus fuerit copiis à patre conſcriptis, & primo quoque tempore, populis qui tota paſſim Aſia rebellarant, bellum indixerit. Cæteros prætermittit Herodotus, ſoliſque rebus Græcanicis intentus hæc de rebellibus generatim dixiſſe contentus eſt. *Anno poſt Dary mortem ſecundo, primùm aduerſus rebelles expeditionem ſuſcepit*, quorũ rebellium numero certum eſt Medos comprehendi, qui, vt iam vidimus in illo totius Aſię motu à Dario defecerant. Pergit Herodot. τούτους μὲν νῦν καταστρεψάμενος, *his igitur ſubactis, & tota Aegypto in arctiorem quàm ſub Dario fuerat, ſeruitutem redactâ, &c.* Quæ, ſi placet, cum ſcriptura conferantur.

95. Aſia per triennium concuſſa eſt vniuerſa: ſcriptura pleroſque recenſet Aſiæ populos, *qui omnes vno animo contradixerunt* nũtiis à Nabuchodonoſore miſſis, *& remiſerunt eos vacuos, & ſine honore abiecerunt.* Rebellauit Ægyptus: Scriptura Græca perduellibus accenſet, πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν Αἴγυπτον. *Omnes habitatores Aegypti.* Xerxes rebelles ſubuertit & ad officium reuocauit. Iudith 1.v.5. *Anno igitur 12. regni ſui Nabuchodonoſor Rex Aſſyriorum qui regnabat in Niniue ciuitate magna, pugnauit contra Arphaxad, & obtinuit eum*, imò, vt in Græco legitur, etiã ἐξωλόθρευσεν *interemit.*

POLYD. Quot verba, tot arietes in tuam Chronologiam impacti. Audis Nabuchodonoſoris nomen, annum regni 12. Regem Aſſyriorum: Niniuem imperii ſedem, quæ tu videris quam bellè in Xerxem Perſarum Regem, eiuſq; annum à patris obitu 2. quadrare poſſint, maximè cùm Perſarũ Reges, non in vrbe Nino, ſed, vt iam dictũ eſt, partim Babylone, partim Suſis, partim Ecbatanis habitarẽt. GREG. Ictu fruſtràto rurſus in eandem cautem arietas, ô Polydore. Iudæi Xerxem excidium templo patriæque ſuæ molientem ſimilitudine quadã Nabuchodonoſorem vocabant, quemadmodum Spartacus, Mithridates aliuſvè quiſpiam hoſtis nomini Romano acerbiſſimus Annibal diceretur. Secundus hic annus fuit ab obitu Darii, ſed 12. ex quo regia cum poteſtate cœperat adminiſtrare Rempubl.

96. Atque hæc ad explicandã ſcripturam neceſſaria videantur, neutiquam tamen iis officiunt quæ de exorta inter fratres controuerſia Iuſtin. & Herodot. literis prodiderunt. Neq; enim quicquam repugnat quin Xerxes longè ante, patris iudicio primum in Regis appellationem, deinde ad gerendam cum eo Remp. allectus fuerit, quod ſcripturæ ratio poſtulat, & Artamenes paulo ante patris obitum mouerit illam de regni ſucceſſione controuerſiam, ſuperiori patris iudicio non acquieſcens, eóque demortuo litem patre ſuperſtite conteſtatam fuerit diſceptatore patruo proſecutus. Quæ ſi gratis à me finguntur, quo tandem operæ cõmentitique ſui pretio, quam veterum authoritate recentiores Chronol. & Iudithæ Nabuchodonoſorũ eum eſſe defendunt, quem Ptolemæus Mardocẽpadũ ſacer Regũ hiſtoricus Merodac appellat, & eius initiũ duplex inculcãt, vt annus Nabuchodonoſori 12. alicui Manaſſis anno quoquo modo reſpondeat.

97. Iam vidimus Darium Xerxis patrem Regem Aſſur Eſdr. 1. c. 6. v. 22. nuncupari neq; difficilis & intricata reſponſio eſt, cur cũ cæteri Perſarũ Reges mẽſes hybernos 7. exigerẽt Babylone, Nabuchodonoſor iſte, quem Xerxẽ eſſe volumus, in vrbe Niniue regnauerit. Cùm enim Darius Babylonem nobili illa Zopyri virtute recepiſſet, *eum egregiè remuneratus eſt, cùm dãdo quotannis* quæ *apud Perſas ſunt honoratiſſima, atque alia permulta*, cum καὶ τὴν Βαβυλῶνα οἱ ἔδωκε ἀτελέα νέμεσθαι, μέχρι τῆς ἐκείνου ζόης, *tradita Babylone immuni, quoad viueret in peculiarem portionem*, vt author eſt Herodot. lib. 3. exeunte. Iure igitur Darius & Xerxes, quamdiu Zopyrus ſuperſtes fuit, in vrbe, quæ propter vicinitatem eodem eſſet aëris temperamento, ſibi ſedem hybernam elegerunt: nulla porro commodior occurrit quàm Niniue, Aſſyrii quondam imperii caput, quam ex allatis Amyntæ ſcriptoris antiquiſſimi verbis fuiſſe conſtat è ſuperioris Niniuæ ciuitatis magnæ veſtigiis excitatã.

98. Anno igitur poſt obitum Darii 2. rebelles Medos ad imperium reuocauit Xerxes, & eodem impetu victorem exercitum ex Herodoto colligitur Ægyptiis intuliſſe. Quibus ſubactis Niniuem reuerſus per dies centũ & viginti ſiue menſis 4. ῥαθυμῶν καὶ εὐωχούμενος, *quieſcens*, & *epulis indulgens* hyemauit, vt in Græco textu dicitur Iudith 1. v. 12. Arphaxado deuicto, *exaltatum eſt regnũ Nabuchodonoſor, & cor eius eleuatũ eſt, & miſit ad omnes*, quorũ longa ſeries verſic. 7. 8. 9. contexitur, legationis quidem cauſſa, reticetur in latino textu, ſed in Græco v. 10. perſpicua eſt. *Vilipenderunt omnes habitantes terram verbum Nabuchodonoſor Regis Aſſyriorũ*, καὶ οὐ συνῆλθον αὐτῷ εἰς τὸν πόλεμον, *& ad bellum cum ipſo non venerunt*, è quibus intelligitis inuitatos ab eo fuiſſe, qui citeriorem Aſiam & Aegyptum incolebant, vt ad debellandum Arphaxadum conuenirent, ſed cùm partim iam palam defeciſſent, vt Aegyptii, partim adhuc ancipites vtrimque nutarent, audientes dicto

Digitized by Google

non fuiſſe. *Tunc indignatus Nabuchodonoſor Rex ad omnem terram illam, iurauit per thronũ & regnum ſuum, quòd defenderet ſe de omnibus regionibus his* (v. 11.) quæ videlicet eius impetium contempſerant. Quid autem eſt *defenderet ſe?* Græcis ἐκδικήσειν *vlciſceretur* iniuriam? Hoc citra controuerſiam indicat eos qui parere noluerant, fuiſſe perduelles, quod haud ſcio an vllis Perſarum Regibus præter quàm Dario & Xerxi conuenire poſſe videatur. Sed ad reliqua properamus.

Iudith 2. verſ. 8. 99. Anno 13. Nabuchodonoſor Regis, ex quo videlicet ad Reip. gubernationem accitus fuerat, *vigeſima & ſecunda die menſis primi*, qui Lunæ Martiæ reſpondet, *factum eſt verbum in domo Nabuchodonoſor Regis Aſſyriorum, vt defenderet ſe, vocauitque omnes maiores natu, omnéſque duces & bellatores ſuos*, hoc ipſum de Xerxe tradit Herodotus pag. 438. σύλλογον ἐπίκλητον Περσέων τῶν ἀρίστων, *præſtantiſſimos quoſque Perſarum in concilium vocauit*. Pergit ſacer hiſtoricus, *& habuit cum eis myſterium conſilii ſui*, arcanũ fuiſſe Xerxis conſilium de bello Græcis inferendo, liquet ex facto Demarati, quod etſi commode ab Herodoto libro 7. exeũte narratur, malo tamen Latinis Iuſtini lib. 2. verbis exponere. *Hoc vbi primùm didicit Demaratus Rex Lacedæmoniorum, qui apud Xerxem exulabat, amicior patriæ poſt fugam, quàm Regi poſt beneficia, ne inopinato bello opprimerentur, omnia in tabellis ligneis magiſtratibus perſcribit, eaſdémque cerâ ſuperinductâ delet, ne aut ſcriptura ſine tegmine indicium daret, aut recens cera dolum proderet; fido deinde ſeruo perferendas dedit, iuſſo magiſtratibus Spartanorum tradere. Quibus perlatis Lacedæmone quæſtioni res diu fuit, quòd neque ſcriptum aliquid viderent, neque fruſtra miſſas ſuſpicarentur, tantóque rem maiorem, quanto ſit occultior, putabant, hærentibus in coniectura viris, ſoror Regis Leonidæ* (quam Gorgo vocat Herodotus & vxorem Leonidæ fuiſſe teſtatur) *conſilium ſcribentis inuenit, eraſâ igitur cerâ belli conſilia deteguntur*. Hæc ille.

pag 439. 100. Nabuchodonoſor *dixit cogitationem ſuam in eo eſſe vt omnem terram ſuo ſubiugaret imperio*. Xerxes apud Herodotum, ita loquens inducitur, γῆν τε τὴν Περσίδα ἀποδέξομεν τῷ Διὸς αἰθέρι ὁμουρέουσαν. οὐ γὰρ δὴ χώρην γε οὐδεμίην κατόψεται ὁ ἥλιος ὅμουρον ἐοῦσαν τῇ ἡμετέρῃ, ἀλλά σφεας πάσας ἐγὼ ἅμα ὑμῖν μίαν χώρην θήσω. *Terram Perſidem ætherei Iouis conterminam reddemus; nullam enim regionem vicinam ſpectabit ſol, ſed eas omnes ego vobis vnam faciam regionem*. Nabuchodonoſor prætexuit vindictam: Xerxes τιμωρίην τε καὶ τίσιν *vltionem & vindictam* ambitioni ſuæ prætexuit: Nabuchodonoſoris dictum placuit omnibus, Iudith 2. v. 4. Xerxi vnus diſſenſit Artabanus: qui cùm iuſſu Regis ornatus veſte regia, in regio ſolio reſediſſet, & deinde in regio cubili dormiſſet, nocturnis viſis monitus Regis ſententiam ſuo ſuffragio comprobauit. Nabuchodonoſor in textu Græ- pag 446. co promiſſo aduerſum omne regnum Occidentis Holopherni, ἀπαγγελεῖς αὐτοῖς, inquit, ἑτοιμάζειν μοι γῆν καὶ ὕδωρ, *renuntiabis illis, vt mihi præparent terram & aquam*. Xerxes *poſtquam Sardis aduenit, principio caduceatores miſit in Græciam* (quæ ratio- pag 451. ne Perſidis & Aſſyriæ inter Occidentis regna computatur) miſit, inquam, caduceatores αἰτήσοντας γῆν τε καὶ ὕδωρ, *qui peterent terram & aquam, & cœnas Regi parandas indicerent*. Promiſit Nabuchodoſor Holopherni ſe mox cum ingentibus copiis eſſe ſecuturum. Sed iampridem vereor Græcis orationi Latinæ toties intextis veſtras aures obtundere.

101. Callin Imò Gregori, rem nobis gratiſſimam feceris, ſi quoniam in hoc vno totius diſputationis cardo verſatur, vt ex Herodoti ſacrique textus comparatione ſtatuatur vtrùm ſit ille Xerxes, quem ſcriptura Nabuchodonoſorem appellat, non modo ſuâ linguâ loquentem Herodotum producas; ſed etiam textum ſcripturæ Græcum proferas, ſi quod in eo deprehendes quod editio Latina minùs expreſſerit. Gregor. Audite igitur Nabuchodonoſorem verbis Græcis præcipientem Holopherni, cùm denuntiari iuſſiſſet regnis omnibus ad occaſum vergentibus, vt terram & aquam præpararent, hanc adiecit præcepti rationem, ὅτι ἐξελεύσομαι ἐν θυμῷ μου μετ' αὐτοὺς, καὶ καλύψω πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ἐν τοῖς ποσὶ τῆς δυνάμεώς μου, *quia exibo in furore meo ad ipſos, & cooperiam omnem faciem terræ in pedibus exercitus mei*: & rurſum, σὺ δ' ἐξελθὼν προκαταλήψῃ μοι πᾶσαν ὅριον αὐτῶν. *Tu verò exiens omnem terminum eorum ante me occupabis.*

E quibus liquet Holophernem non habuiſſe ſub ſignis omnem Aſſyriorum exercitum, ſed partem à cæteris diſtractam, multóque maiores fuiſſe copias quæ ſecutæ ſunt, quàm quas Nabuchodonoſor in Occidentem ſub Holopherne præmiſerat, εἰς πορείαν τοῦ προελθεῖν βασιλέως, *in viam vt præcederent Regem*, vt dicitur verſu vndecimo. Quis autem non videt his verbis Xerxis deſcenſum denotari, & innumerabiles illas, copias in Occaſum infuſas à quibus

etiam epotos amnes non mediocres, tum alii paſſim hiſtorici, tum imprimis Herodotus memoriæ prodiderunt?

Iudith 3. v. 13. 102. Holophernes lucos paſſim excidit, & templa concremauit. *Præceperat enim illi* Iudith 4. v. 1. *Nabuchodonoſor Rex, vt omnes Deos terræ exterminaret, videlicet vt ipſe ſolus, diceretur Deus ab illis nationibus quæ potuiſſent Holophernis potentia ſubiugari.* Nihil frequentius apud authores, qui Xerxis in Græciam deſcenſum attigerunt, iſtis templorum incendiis, cùm, vt ait Cicero lib. 2. in Verrem, Perſæ *bellum toti Græciæ, diis hominibúſque indixiſſent.* Vnde apud Lycurgum oratione contra Leocratem extat iuriſiurandi formula, qua ſe Græci apud Platæas contra Xerxis copias dimicaturi, conceptis verbis obſtrinxerunt, nunquam ſe inſtauraturos templa, quæ à Perſis incenſa vel diruta fuerant, vt æternum extaret impietatis barbaricæ monumentum. Eruditus Baron. lib. 2. de regno Perſarum, Æſchylum, Iſocratem, Curtium, Maximum Tyrium, Pauſaniam, Diodorum, & alios laudat authores, & Herodotum noſtrum pag. 373. Sed quoniam Herodoto, quo puero iſta geſta ſunt, antiquiorem habemus Æſchylum, quem ſub aduentum Xerxis iam floruiſſe conſtat, eum tantiſper audiamus, qui in Perſis vmbram Darii de Perſis loquentem inducit.

Οἱ γῆν μολόντες Ἑλλάδ' οὐ θεῶν βρέτη
ᾐδοῦντο συλᾶν, οὐδὲ πιμπράναι νεώς.
Βωμοὶ δ' ἄϊστοι, δαιμόνων θ' ἱδρύματα
πρόῤῥιζα φύρδην ἐξανέστραπται βάθρων.
Terrā petentes Græciam haud ſtatuas Deū
Spoliare metuunt, tēpla nec flammis dare,
Abolentur aræ: ſigna confertim Deûm,
Radicitus conuulſa ſternuntur ſolo.

103. Xerxem autem ab iis nationibus, quæ potuiſſent ipſius potentiā ſubiugari, Deum dici voluiſſe, tum ex eo compertum
Herod. li. 7. pag. 525. eſſe poteſt quod Helleſponto tanquam Deo minori ſibi ſubdito trecentas plagas iuſſit infligi, & in eius pelagus par compedum demitti, & miſit qui tanquam ſeruo fugitiuo ſtigmata inurerent, tum ex eo quòd apud Æſchylum Chorus Atoſſæ Xerxis parenti, quæ Darii coniux fuerat ita loquens inducitur,

Θεοῦ μὲν εὐνάτειρα Περσῶν, θεοῦ δὲ καὶ μήτηρ
ἔφυς,
Vxor ô Dei Perſarum, Perſici mater Dei.

104. Accedit quòd inter viros eruditos dubitatur vtrùm Eliacimus ille qui Sobnæ ſuffectus eſt ex Iſaiæ vaticinio, ſummus Sacerdos fuerit, an aliquis è ſecundariis Sacerdotibus, an etiam fuerit præfectus Prætorio: & vt ſummum Sacerdotem fuiſſe faciamus cùm 4. Reg. cap. 18. v. 18. & Iſaiæ *36. v. 3.* על הבית *ſuper domum*, ſiue præpoſitus domus fuiſſe largiatur, ac proinde quindecim annis ante Manaſſæ regnum, Sobnæ ſucceſſerit, adhuc incertum eſt vtrum Eliacimus vitam ad Manaſſæ vincula propagarit: apud omnes autem in confeſſo eſt, & è ſcriptura etiam aduerſarii manifeſtè deducunt Ioacimum ſummum Pontificem nepotem Ioſedeci, filium Ioſuæ, patrem Eliaſib Xerxis æuo floruiſſe: eum autem qui tempore Iudith ſummo fungebatur Sacerdotio textus Græcus Ioacimum conſtanter appellat, Latinus vtramque appellationem vſurpat, & Eliacimum vocat Iudith 4. v. 5. at cap. 12. verſ. 8. Ioacimum.

XVI. *Recapitulatio.*

105. QVid igitur agimus? Iudithæ quærimus ætatem: quæritur tempus quo certum ſit ſummum Pontificem nomine Ioacim floruiſſe: de Xerxis æuo conſentiunt omnes, de regno Manaſſis in vtramque partem inter viros doctiſſimos diſputatur. Quæritur tempus quo Iſraelitæ, qui priùs à multis gentibus afflicti fuerant, & in diuerſa diſtracti rurſus conuenerint, & diuerſos montes nouis coloniis occuparint. Equidem aliud inuenire non poſſum, quàm illud quod Tobias ſenior moriens filio ſuo prædixerat. Tob. 14. v. 16. *& fratres noſtri qui diſperſi ſunt à terra Iſrael, reuertentur ad eam; omnis autem deſerta terra eius replebitur, & domus Dei quæ in ea incenſa eſt, iterum ređificabitur.* Quæritur tempus ante quod templum æquatum ſolo fuerit, & non ita pridem inſtauratum, anno Darii 6. fuit inſtauratio eius abſoluta. Quæritur tempus quo verè dicere potuerit Iuditha. *De noſtra humilitate glorietur, quoniam non ſumus* Iudith 8. 18 *ſecuti peccata patrū noſtrorum, qui dereliquerunt Deū ſuum, & adorauerunt Deos alienos.* Manaſſæ temporibus Hebræi fuerant omnibus ſuperſtitionibus imbuti, nullum apud eos ætate Xerxis idololatriæ veſtigium.

106. Quæritur tempus quo pax annorum non minùs 80. necem Holophernis excepit. Quo tempore Manaſſes fuerit poſtliminiò reſtitutus, non conſtat: ſed quocunque tempore factum eſſe diuinent, nullis aliis rationibus inducti quàm vt implicatos ſuæ Chronologiæ nodos extricent, obiectionique reſpondeant, tempus explicandæ ſcripturæ ſufficiens inuenire vix poſſunt. At ab anno quarto Xerxis ad Ptolomæum Lagi filium, à quo poſt diuturnam pacem denuò vexati cœperunt, anni centum & duo ſexaginta

numerantur. Quo temporis interſtitio perpetua fuit Reipubl. tranquillitas. Nam etſi anno Artaxerxis, vigeſimo Hebræis murum Ieruſalem inſtaurantibus, Sarabella variis artibus & calumniis id impedire conatus eſt, & Arabes, Ammonitæ & Azotii *congregati ſunt omnes pariter vt venirent, & pugnarent contra Ieruſalem, & molirentur inſidias.* Nehemiæ 4. v. 7. tamen ab incepto deſtiterunt, nec vltra minas progreſſi ſunt. Quod etiam de Eſter dici poteſt: quocunque enim tempore floruiſſe dicatur, quamuis nomen Hebræum delere voluerit Aman, nihil tamen Hebræis reipſa calamitatis illatum eſt, ſed *quando cunctis Iudæis interfectio parabatur, & hoſtes eorum inhiabant ſanguini, verſa vice Iudæi ſuperiores eſſe cœperunt, & ſe de aduerſariis vindicare.* Eſther 9. 1. Quanquam de tempore Eſtheris quot capita, tot pene ſententiæ, nihil vt ex eo contra ſtabilitam à nobis opinionem duci poſſe videatur.

Quæritur Rex in quem omnia quadrare poſſint, quæ libro Iudith de Nabuchodonoſore referuntur, ex Herodoto & Æſchylo, quorum vterque Xerxis ætate floruit, oſtendimus Xerxi omnia conuenire.

107. Hæc igitur dictorum ſumma eſto. Is videtur eſſe Xerxes quem ſcriptura Nabuchodonoſorem appellat, qui Babylone Zopyro conceſſa, in Niniue, quàm iam inde à Cyri temporibus inſtauratam fuiſſe ex Amynta compertum eſt, maiorem anni partem exigebat. Is anno regni duodecimo Medos & Arphaxadum, deinde rebelles Ægyptios ſubiugauit, anno ſequenti ineunte cùm non ſolùm Græciæ, ſed etiam omnibus occidentis regnis inhiaret, velletque prius, citeriores Aſiæ populos, qui poſt pugnam Marathoniam à patre defecerant, & ad bellum contra Medos inuitati Xerxi dicto audientes eſſe noluerant, ad officium reuocare, præmiſit Holophernem, cuius apud hiſtoricos nulla mentio, quòd ante cæſus fuerit, quàm ad terram Græciam adſpiraret, anno poſt Darii mortem quarto, quo tempore Xerxes Græciam petiturus iam erat in procinctu, cæſus eſt Holophernes, & Xerxes qui tum maiora verſabat animo, totique Europæ iampridem imminebat, tantiſper Hebræorum vltionem differendam putauit. Cur igitur è Græcia reuerſus non vltus eſt necem principis militiæ ſuæ, cladémque exercitus? tam multas clades acceperat, vt ipſa copia vnius obliteraret memoriam, & vt Iuſtini verbis vtar, lib. 3. ineunte, *Xerxes Rex Perſarum terror antea gentium bello in Græcia infeliciter geſto, etiam ſuis contemptui eſſe cœpit*, nedum de vlciſcendo vnius fœminæ facinore cogitaret.

108. Acceſſit Hebræorum prudentia, qui ne exulceratum Xerxis animum nouis ſuſpicionibus offenderent, ſuperſederunt Hieroſolyma munire, vſque ad annum Artaxerxis viceſimum, & ſi Cherilo apud Euſeb. lib. 9. προπαρ. fidem habemus, auxiliares Xerxi bellum Græcis anno ſequente inferenti copias obtulerunt. Quanquam grauiores hactenus teſtes à nobis producti ſunt, quàm vt neceſſe ſit à poëta leuiſſimo poſt annos centum & quinquaginta ſcribente, fidem orationi noſtræ corradere, cùm præſertim Herodotus in accuratiſſimo Xerxis copiarum Catalogo Iudæorum ne meminerit quidem.

109. POLYD. Propemodum extorques vt tuis rationibus aſſentiar, Gregori, non video tamen quo conſilio Iudæi, qui vt dicitur Iudith 4. v. 4. ingruente Holopherne, *præoccupauerunt omnes vertices montium, & muris circumdederunt vicos ſuos, & congregauerunt frumenta in præparationem pugnæ*; non, inquam, video cur eo tempore non refecerint murum vrbis Ieruſalem, & vt ſcriptura loquitur, eius cicatricem obduxerint. GREG. Difficile eſt, & non neceſſarium, Polydore, conſiliorum omnium præſtare rationem, fortaſſe tamen dici poſſit & inſtaurationem muri difficiliorem fuiſſe, propter vrbis vaſtitatem, & pauciores fuiſſe Iudæos quàm vt tantam vrbem inuadentibus vndecúnque Perſis, tutari poſſent, & hoſtium è diuerſa parte ruentium impetus ſuſtinere. Prudenter ſummus Sacerdos Eliacim omiſsâ vrbis muniendæ curâ, ſcripſit ad *vniuerſos per quos via tranſitus eſſe poterat, vt obtinerent adſcenſus montium, per quos via eſſe poterat ad Ieruſalem, & illic cuſtodirent, vbi anguſtum iter eſſe poterat inter montes.* Iudith 4. ver. 6. Etenim, vt in Græco textu diſertiùs narratur, ἦν εὐχερῶς διακωλῦσαι αὐτοὺς προσβαίνοντας, στενῆς τῆς διαβάσεως οὔσης ἐπ' ἄνδρας τοὺς πάντας δύο, *facile erat prohibere eos accedentes, cùm anguſtus tranſitus eſſet ad viros, ad ſummum duos.* Hæc habuit quæ contra viros amiciſſimos, quorum pietatem & doctrinam ſuſpicio, pro veritate amiciſſima diſputarem.

Eſdræ 4. 7.

XVII. *Concluſio.*

110. CALLIN. Paucis exponam, Gregori, quid in hac opinione mihi potiſſimùm arrideat. Patrum authoritatem tueris, qui omnes hiſtoriam hanc ad Perſicæ Monarchiæ tempora contulerunt, li-

cet inter ipſos de Perſarum Rege, ſub quo geſta res eſt, non omnino conueniat. De Xerxe adſtipularis Africano, cuius, vt omnium antiquiſſimi Chronologorum, & Apoſtolorum ſupparis prima cenſeri debet authoritas, alii multa diuinant, multa ſuſpicantur: Medos poſt Sennacheribi tempora volunt imperium amiſiſse, & in Aſsyriorum aut certè Babyloniorum conceſſiſſe ditionem: quæ ſi vera ſunt, neceſſe eſt, vt iterum, ante Cyri tempora nouum imperium fundarint, aut certè falſa ſint omnia quæ ab omnibus paſſim hiſtoricis de Medorum imperio referuntur. Dies me deficiat ſi ſingula eorum figmenta de Deioce, de regno eius armis prolato, de tempore quo captus eſt Manaſſes, coner euoluere.

111. Si quæras ab iis cur iſta procudant hiſtoriæ miracula, nihil ſe præter ſuſpiciones habere fatebuntur, dicéntque profanas hiſtorias è ſacris eſse corrigendas. Crederem, ſi priuſquam hiſtoriam profanam è ſacra corrigerent, de germano hiſtoriæ ſacræ ſenſu conſtaret; ſed cùm ſcripturæ verba violenter ad ſuum ſenſum ſuſpicionémque detorſerint, tum demum, authores ſuorum temporum hiſtoriam exequentes, ſi quid huiuſmodi ſuſpicionibus contrarium dixerint, non tam è ſcriptura quàm è ſuis opinationibus emendant. Quid dico ſcriptores profanos? etiam ſacrum hiſtoricum obtorto iugulo compingunt in equuleum.

112. Dicitur Iudith manſiſſe in domo mariti ſui annos 105. hos annos non ab initio manſionis, ſed ab initio vitæ deducunt vt ſenſus ſit Iudith annos 105. vixiſse, quorum partem extremam in domo mariti ſui exegerit. Dura interpretatio, ſed neceſsaria, ſi ſuis de tempore Iudith ſuſpicionibus obſequantur. Dicuntur Iſraelitæ nuper ex diſperſione qua diſperſi fuerant adunati, adſcendiſse montana omnia, & Ieruſalem iterum poſſidere. Interpretantur de quibuſdam qui cum Manaſſe capti fuerant: dura & hæc interpretatio: ferenda tamen, imò neceſsaria, ne locum hunc de ſoluta Babylonica captiuitate intelligendum eſse fateantur.

113. Dicuntur Iudæorum plurimi abducti in terram non ſuam: hoc de quibuſdam Manaſsæ comitibus in venatione captis intelligendum eſse defendunt. Duriuſculè quidem: ſed quid facias, ſuas illi ſuſpiciones aliter tueri non poſsunt. Dicitur in textu Græco templum ante hæc tempora γενέσθαι εἰς ἔδαφος, ſolo æquatum fuiſse: interpretantur pollutum & profanatum, aut quod eſt etiam aſperius hæc verba communi Patrum vſu recepta, quæ & extant in emendatiſſima Sixti V. editione, ſuppoſititia eſse contendunt. Quid ita? quia vel derelinquenda eſt Græci textus authoritas, vel illa ſuſpicio qua ſibi perſuadent hiſtoriam Iudith ante ſeruitutem Babylonicam incidiſse. Et hoc eſse dicunt hiſtorias profanas è ſacris emendare. Tu autem, Gregori, nihil ſuſpicionibus indulges, nullam obtrudis regnorum mutationem antiquis authoribus ignotam: nullum ſcripturæ verbum ab eo ſenſu detorques qui primus legenti ſolet occurrere. Quicquid ais vel ipſius ſcripturæ verbis, vel eorum qui Xerxis æuo floruerunt, authoritate confirmas.

SACRARVM QVÆSTIONVM LIBER DECIMVS-QVARTVS.

DE ADVENTV MESSIÆ, ET DE LXX. HEBDOMADIBVS DANIELIS.

EVDOXVS ET IOSEPHVS.

1. EVDOXVS. Noſtine Barachiam, mi Ioſephe? IOSEPH. Illum, opinor, ais apellam, inter Hebræos quidem eruditum in paucis, ſed quod huic genti familiare eſt, iſti autem præcipuum, σκληροκάρδιον, pertinacem, Chriſto contumelioſum, Chriſtianis omnibus infeſtum, in interrogationibus vafrum, in reſponſionibus verſipellem, illum denique Proteum, qui ne veritati ſuffragetur,

Omnia transformat ſeſe in miracula rerum.

EVDOXVS. Illum ipſum, Ioſephe, ſed narro tibi,

---vbi nulla fugam reperit fallacia, victus

In ſeſe redit, atque hominis tandem ore locutus.

Nimirum abſtulit ab eo Deus cor lapideum, & dedit ei cor carneum. Hic, inquam, veritati dedit manus, & Meſſiam veniſſe confeſſus eſt. IOSEPHVS. Bonum factum. Sed ex te ſcire velim, niſi tibi ſecùs videtur, quibus tandem rationibus ab eo fuerit tam luculentæ veritatis expreſſa confeſſio.

2. EVDOXVS. Heſterno die cùm ad Euſtorgium noſtrum de communibus ſtudiis acturus pro veteri familiaritate veniſſem, offendi eum in horto propter riuulum, in molli gramine reſidentem, & magnis, vt videbatur, de rebus cum Barachia diſputantem. Proſiliit vterque, atque vt vitæ communis officiis perfuncti ſumus: Peropportunè, inquit Euſtorgius, ades, Eudoxe: Iactatur enim inter nos de Aduentu Meſſiæ vetus altercatio, cui te vt etiam pro Barachia reſpondeam, auemus tanquam honorarium arbitrum intereſſe. His dictis eius inuitatu conſedimus.

3. Et ille. Quærebamus, inquit, inter nos vtrùm iam veniſset ille Meſſias, qui paſſim à prophetis venturus eſſe prædicitur. Hic videlicet negat; ego veniſſe defendo.

Quia tamen non ſolùm dies, ſed etiam annus nos deficeret, ſi ſingula legis & prophetarum de Chriſto venturo teſtimonia ſeorſum enucleare vellemus, conuenit inter nos vt vterque prophetam vnum ſuo ſibi legeret arbitratu, è cuius effatis ſuſpenſas haberet diſputationis ſuæ rationes. Hic Iſaiam optauit, ego Danielem. Tuæ ſunt igitur partes, Barachia, niſi tibi moleſtum eſt, ex Iſaia tui dicti probationem accerſere. Tum ille magna ſanè confidentia, vt iſti ſolent; Accerſam verò, inquit, quanquam hic non arbiter honorarius, vt ais, ſed tibi ſuffragator acceſſit? ita tamen accerſam, vt vel ab inuitis, &c, pace veſtra dixerim, anili ſuperſtitione iam pridem occupatis confeſſionem veritatis extorqueam.

II. *Futilia argumenta quibus Iudæi probare volunt Meſsiam nondum veniſſe.*

Cap. 2.

4 E*T erit*, inquit Iſaias, *in nouiſsimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur ſuper colles, & fluent ad eum omnes gentes.* Hæc de tempore Meſſiæ dicta, ne ipſi quidem negatis. Atqui ſi diligenter attendere volumus, & ſingula verba ſuis examinare momentis, inueniemus hactenus nihil eorum contigiſſe quæ Propheta Meſſiæ tempore futura prænuntiat. *In nouiſsimis*, inquit, *diebus*. Qui ſunt iſti nouiſſimi dies? Ii citra controuerſiam qui proximè mundi conflagrationem antecedent. At iam ab obitu veſtri illius IESV NAZARENI, quem Chriſtum eſſe tam præfractè defenditis, annos minimùm ſexcentos & mille numeratis, nec tamen hæc elementorum compages hactenus deflagrauit.

Nouiſſimi dies.

5. *Et erit præparatus mons domus Domini, in vertice montium, & eleuabitur ſuper colles.* Si quis à vobis ſciſcitetur quem euentum in aduentu veſtri Meſſiæ ſortita fuerit ea vaticinatio, ne hiſcere quidem poteritis. Niſi ſi forte vos Chriſtiani cæteris mortalibus oculatiores vidiſtis aduentu veſtri Meſſiæ montes è ſuis radicibus euulſos ad ciuitatem ſanctam prorepere: niſi vidiſtis Carmelum Tabore exaggeratum, vt coniunctis vterque molibus, montem Morea ſuis impoſitum ceruicibus ſuſtineret. Quod & expectari iubent verba prophetiæ, & noſtri Sapientes adueniente Meſſia futurum diſertè pronuntiant in expoſitione Pſalm. 86. ad illa verba: *Fundamenta eius in montibus ſanctis.* Dixit, inquiunt, Rabi Phinees in nomine Raban Ruben, *futurum vt Deus Sanctus & benedictus adducat Tabor & Carmelum, ponátque Ieruſalem in capitibus eorum.* Imò, vt legitur in quarta parte Talmud libro primo, poſitione tertia, quæ apud nos bauabatra, id eſt, poſitio poſtrema nuncupatur, dixit Rabi Iohanan futurum, vt Deus eleuet Ieruſalem tribus leucis ſurſum. Quod ne potiùs è ſuo ſenſu, quàm è diuinis deprompſiſſe videatur oraculis, Zachariæ vaticinio confirmat capite decimo quarto, v. 11. וראמה וישבה תחתיה, *& exaltabitur; & ſedebit ſub ſe.* Quemadmodum enim ſub ipſa tres leucæ fuerunt antiquitus, vt Rabba de quodam ſene qui Ieruſalem in ſuo ſtatu viderat, ſe comperiſſe teſtatur, ita noua Ieruſalem tribus leucis ſupra veterem eminebit. Neque verò metuendum eſt ne ciuitatis illius recidiuæ ciues tam editum montis verticem ſuperare non poſſint, & tam ardui conſcenſus laboribus exhauſti, interceptíſque ſpirituum meatibus ægrè ſpirantes in ipſa via fatiſcant. De his enim diſertè Propheta, dum nouæ ciuitatis felicitatem miris modis exaggerat: *Qui ſunt*, inquit, *iſti, qui vt nubes volant, & quaſi columba ad feneſtras ſuas.* Sed reliqua proſequamur.

Galatinus lib. 5 c. 3.

Hebræorum nugæ.

Iſaiæ 60. 8.

6. *Et fluent ad eum omnes gentes.* Quæro quando ad veſtrum IESVM NAZARENVM gentes omnes confluxerint: luſtremus Europam, Aſiam, Africam: regna Turcarum, Perſarum, Sinarum, Iaponum, aliarum denique tot tantarúmque gentium, ſi pedibus non licet, cogitatione tantiſper obeamus; videmus vix in Europa Religionis Chriſtianæ ſupereſſe veſtigium: cæteras terrarum plagas, aut cæcæ gentilitatis tenebris, aut Mahumetanis ſuperſtitionibus occupatas.

Iſaiæ 2.

7. *Et ibunt*, inquit, *populi multi, & dicent, Venite & aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob.* Reuoluamus annales, videamus vtrùm poſt veſtri IESV NAZARENI exortum populi multi ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob aſcenderint. Imò paulò priùs quàm ille naſceretur, Herodes tum aliis modis templi ſanctitatem violarat, tum ſupra maiorem portam templi aquilam auream magni ponderis dedicarat. Quàm cùm eo pene tempore quo veſter ille natus eſt, adoleſcentes fortiſſimi ſtudio pietatis, & auitæ religionis accenſi reuulſam ſecuribus concidiſſent, eos Herodes cum Matthia

Ioſeph. 17 Originum cap..

tam præclari facinoris authore viuos exuſſit.

Origin. 17. cap. 12. Paucis diebus euolutis cùm iam Herodes teterrimum ſpiritum edidiſſet, tumultuantibus horum adoleſcentium amicis & conſanguineis, Archelaus deſignatus à patre regni ſucceſſor barbaros milites in templum immiſit, ſacrificiis occupatos inuaſit, ſacrum illud pauimentum miſerorum cruore reſperſit, & ad tria prope millia trucidauit. Quid? quòd cùm Archelaus regni confirmationem à Cæſare petiturus in Italiam nauigaſſet, ortâ contra Sabinum Cæſaris Procuratorem ſeditione, cùm Iudæorum plerique templi porticus occupaſſent, atque inde Romanos tanquam è ſuperiore loco telis impune configerent, Romani porticibus illis opere, magnitudine, omníque ornatu mirabilibus faces ſubdiderunt. Quo factum eſt, vt illi flamma ſubitò comprehenſi, aut in hoſtes deſilirent, ab iiſque contrucidarentur, aut è muro ſe præcipites darent, aut deſperata ſalute incendium ſuis gladiis occuparent.

De excidio lib. 2. cap. 1.

Orig. 17. cap. 16. De excid. 2 cap. 3.

Omitto ſacti theſauri expilationem, omitto cæteras clades, quæ ſub ipſum veſtri Meſſiæ exortum, vel paulo poſt contigerunt, è quibus planè liquet alium à nobis expectandum, cuius auſpiciis populi multi ſe ad celebrandam domum Dei Iacob mutuo cohortentur.

8. *De Sion*, inquit, *exibit lex, & verbum Domini de Ieruſalem.* Quæro ecquid veſtri Meſſiæ Aduentu lex de Sion, aut verbum Domini de Ieruſalem exiuerit? Scio quid reſpondere ſoleatis: Eius Apoſtolos diuino afflatos inſtinctu ad promulgandam Euangelii legem è Ieruſalem prodiiſſe. Euangelii legem? imò lex illa dicenda non eſt, ſed adulterium legíſque corruptio. Quid enim magis legi diuinæ contrarium, quàm quod Apoſtoli veſtri non ſolùm Hebræis, ſed etiam gentibus obtruſerunt? Deus Abrahamo circumciſionem præceperat: vos abrogatis. Abſtinentiam à certis cibis indixerat, vos diſcrimen omne ſuſtuliſtis, certos ſacrificiorum ritus iuſſerat cerimoniáſque ſeruari: vos ſeruatis eorum nihil. Sed quid opus eſt ire per ſingula?

In ipſis etiam decem verbis diuina manu conſcriptis maiorum veſtrorum temeritas inuenit quod carperet, & de legis integritate libaret. Deus Sabbatum conſecrarat, illi reſerarunt; & tum celebritatem tum quietem in ſequentem feriam tranſtulerunt. Sed pergamus cum Propheta noſtram telam detexere.

9. *Et iudicabit*, inquit, *gentes, & arguet populos multos.* Volo vti mihi reſpondeatis, quas gentes Nazarenus ille iudicauerit, quos populos arguerit. Nullum in veſtra ſcriptura iudicii veſtigium.

Imò ſi vel ipſi fidem habemus, nullam habuit iuris dicundi poteſtatem. Eum his verbis compellarat quidam de turba. *Magiſter, dic fratri meo, vt diuidat mecum hereditatem. At ille dixit illi: Quis me conſtituit iudicem vel diuiſorem ſuper vos?* Quòd ſi ne in cauſſis quidem priuatis, & exiguis iuris habuit dictionem, multo minùs iudicaſſe gentes, & populos multos arguiſſe credendus eſt. Lucæ 12. v. 15.

10. *Et conflabunt*, inquit Iſaias, *gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces: non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur vltrà ad prelium.* Quod alius Propheta prædixerat, *& orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis.*

Hic à vobis ſciſcitor ecquid Hebræi vel aliæ gentes poſtquam præclarus ille Meſſias veſter exortus eſt, gladios ſuos in vomeres & lanceas ſuas in falces aliquando conflarint? ecquid minùs quàm antea totus terrarum orbis bellis exarſerit? Pſal. 77.

Herodes tertio circiter menſe poſt veſtri Seruatoris exortum fato conceſſit, vt veſtri Chronologi Torniellus, Salianus, Petauius, & alii viri ſanè grauiſſimi è Ioſepho, Dione, & Mathematicis obſeruationibus, Lunæque defectu collegerunt. Nos, ſi placet, altercationis vitandæ cauſsâ, tantorum virorum veſtigiis hæreamus, videamúſque quæ tandem in diebus eius abundantia pacis exorta ſit.

11. Omitto grauiſſimas illas ſeditiones duas vel potiùs inteſtina bella contra Archelaum, & Sabinum Cæſaris procuratorem concitata: quorum finis is fuit, vt tria circiter Iudæorum millia ceciderit Archelaus, & Quintilius Varus Sabino ſubſidium ferens Iudæis in fugam verſis, ſeditionis authores, ad duo circiter millia cruci ſuffixerit. Eodem tempore Idumæam duo veteranorum rebellium millia lacerabant. Iudas quidam magna militum manu collecta, ruptis Regiis

Ioſephus antiquit. 17. Et lib 2. de bello Iudaico.

Regiis armamentariis, & omnibus, quos circa ſe habebat, armatis, Galilæam vaſtabat: trans flumen Simon quidam è ſeruis Regiis impoſito ſibi diademate omnia ferro flammiſque miſcebat: Paſtor neſcio quis aſſumpto Regis nomine & ornatu quaſi quædam calamitas omnibus Iudææ partibus incumbebat; atque hæc anno veſtri Meſſiæ primo contigerunt.

12. Neque verò dicere poteſtis quod veſtri ſolent crebris vſurpare ſermonibus, eum tunc eſſe natum, cùm clauſis Iani portis, totus orbis terrarum bellis tum ciuilibus, tum externis fatigatus annum iam duodecimum pace tranquilliſſima frueretur. Hoc, inquam, dicere non poteſtis. Non enim Prophetæ prædicunt eum in pace naſciturum, ſed pacem in diebus eius orituram. Et ſi verum quærimus eo duodecim annorum interuallo totus orbis terrarum tam multis bellis exarſit, vt facile non ſit eorum ſeriem euoluere. Pannonij rebellantes non ſemel ſubiugati: Ligures in ſeruitutem redacti: Boſphorani ad officium reuocati: Sicambri, Vſipetæ, Friſij, Dalmatæ, Thraces, Beſſi, Sialetæ ſubacti. Daci & Dalmatæ rurſus arma capientes à Tiberio compreſſi, Catthi, Cheruſci, Sueui, aliæ gentes Germanicæ à Druſo ſuperatæ.

13. Atenim pax illa Ieſu Nazareni ortum annis duodecim non anteceſſit: ſed vt verbis vtar Oroſij lib. 6. cap. 22. *Anno ab vrbe condita* DCCLII. *Cæſar Auguſtus ab Oriente in Occidentem, à Septemtrione in Meridiem, atque per totum Oceani circulum cunctis gentibus vna pace compoſitis Iani portas tertiò ipſe tunc clauſit: quas ex eo per duodecim ferè annos quietiſſimo obſeratas otio ipſa etiam rubigo conſignauit: nec priùs vnquam niſi ſub extrema ſenectute Auguſti pulſata, & Athenienſium ſeditione & Dacorum commotione patuerunt*, & paucis interiectis: *Igitur eo tempore, id eſt, eo anno quo firmiſſimam veriſſimámque pacem ordinatione Dei Cæſar compoſuit, natus eſt Chriſtus, cuius aduentui pax illa famulata eſt.*

Iani Portæ clauſæ.

14. Equidem quo tempore Iani portas tertiùm clauſerit Auguſtus, neſcire me fateor quòd Liuius non infra Druſi mortem hiſtoriam ſuam produxerit, ſuam Tacitus non ſupra extremum Auguſti annum inchoârit, Tranquillus, Florus, Velleius geſtarum rerum ſumma duntaxat ſecuti ſint faſtigia: in hiſtoria Dionis, è cuius vnius fontibus certam horum temporum notitiam haurire poteramus, labes ſit aliquot annorum. Scio tamen ea tempora quæ Meſſiæ veſtri natalibus Chronologi conſignant, & aliquot annos deinceps fuiſſe admodum turbulentos. Cùm enim docti penè omnes quæſtionem de natali Ieſu Nazareni diu variis altercationibus ventilarint, hactenus tamen repertus eſt nemo, qui vel vltra C. Antiſtium Veterem, Decium Lælium Balbum conſules remoueret, vel citra C. Cæſarem, & L. Æmilium Paulum Coſſ. noſtris temporibus admoueret. At ſi Dionem audimus lib 55. Antiſtio & Lælio Coſſ. Armeniam ἀλλοτριουμένην deficientem & Romanis ademptam Phraates occupauit, & iuſſus ea cedere, tùc adeo non paruit, vt tum alia ſuperbè contumelioſéque reſcripſerit, tum ſibi ipſi Regis Regum nomen arrogarit, Auguſtum nudo Cæſaris vocabulo affecerit.

Chriſti natalis annus.

15. Iam cùm Nazarenus veſter natus ſit in diebus Herodis Regis, omniúmque ſcriptorum teſtimonio liqueat priùs Armeniam receptã non fuiſſe, quàm Caius Cæſar Aug. nepos in Orient. profectus eſt: profectus autem eò fuerit poſt Herodis, obitum vt è Ioſepho compertum eſt, qui Antiquit. lib. 17. adhuc eum Romæ fuiſſe, & in eo conſilio quo Rex ab Auguſto poſt Herodis obitum declaratus eſt Archelaus, interfuiſſe, primúmque locum habuiſſe teſtatur; quis adeo bardus, &, vt Auguſti verbum vſurpem, baceolus, vt hanc ſibi perſuaſionem intrudi patiatur in illo negotiorum tumore, cùm Parthus deſciſcens à ſocietate Romana, adiecit Armeniæ manum, & Regi Regum potentiſſimo contumelioſiſſimóque bellum inferre parabat Auguſtùs, ab eodem Auguſto belli portas claudi potuiſſe?

16. Quid? quòd Tiberius protinus ab ab adoptione miſſus eſt in Germaniam, videlicet Sexto Ælio Cato, & C. Sentio Saturno Coſſ. ibi iam *ante triennium* immenſum exarſerat bellum, quod à M. Vinicio quibuſdam in locis geſtum, quibuſdam ſuſtentatum, feliciter, vt auctor eſt Velleius, qui cum Tiberio Nerone miſſus in Germaniam, rerum ab eo geſtarum per annos continuos nouem, Præfectus aut Legatus ſpectator fuit, & pro captu ſuæ mediocritatis, adiutor, vt nefas ſit de ipſius authoritate dubitare. Iam ſi ab illo Cati & Saturnini conſulatu, greſſum ad anteriora promoueris, bellum illud immenſum quod ante triennium exarſerat, Auguſto & Luc. Paulo Coſſ. initum deprehendes, qui annus tum à viris doctiſſimis, tum quod maius eſt, ab ipſo Martyrologio Romano, Meſſiæ veſtri natali præfigitur.

Bella circa Chriſti exortum, excitata.

17. Neque verò deinceps per annos duodecim diſceſſum ab armis, Ianique

portas non eſſe clauſas, illud indicio eſt, & quidem certiſſimo, quòd, vt iam vidimus, Velleius triennio poſt initium belli profectus in Germaniam per annos continuos nouem ſub Tiberio militauit. τρία δὲ δὴ τότε καὶ εἴκοσι στρατόπεδα, ἢ, ὥς γ' ἕτεροι λέγουσι, πέντε καὶ εἴκοσι πολιτικὰ ἐτρέφετο. *Alebantur eò tempore legiones vrbanæ viginti tres, aut vt alij dicunt quinque & viginti.* E quibus videas quanta tum bellorum moles incumberet. Quid, quòd in eadem tempora congerit Dio Sardiniam aliáſque pop. Romani prouincias à prædonibus fœdè laceratas, vrbes non paucas defectionem molitas, bellum Iſauricum, & Getulicum à Cornelio Coſſo confectum. Addere potuiſſet Marmaridas & Garamantas, eodem, vt ſignificat Florus, tempore ſubactos à Curinio. ſed rerùm oppreſſus multitudine ſignificat ſe multa ſtudio præterite, ſolis Pannoniæ Dalmatiæque rebus intentus, vbi tanta certatum opum vi, &, vt cum Velleio loquar, *Tantus etiam huius belli metus, vt ſtabilem illum & firmatum tantorum bellorum experientiâ Cæſaris Auguſti animum quateret atque terreret. Habiti itaque delectus, reuocati vndique milites veterani, &c. Audita in Senatu vox Principis, decimo die, ni caueretur, poſſe hoſtem in vrbis Romæ venire conſpectum*, &c. Addit. *vltimam impoſuerat Pannonico ac Dalmatico Cæſar manum, cùm intra quinque conſummati tanti operis dies, funeſta ex Germania epiſtola caſi Vari, trucidatarúmque legionum trium, totidémque alarum, & ſex cohortium*; &c. Ite nunc & Meſsiæ veſtri exortu tranquilla fuiſſe tempora defendite, dicite factum quòd Iſaias prædixerat futurum, vt eius aduentu conflarent gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces: non leuaret gens contra gentem gladium ſuum, nec exercerentur vltrà ad prælium.

Dio lib. 55. ab v.c. 758.

ab v.c 759.

Cap. cx. cxi.

Cap. cxvji.

18. Sed, credo, poſt promulgatam Euangelij legem, pòſt quam de Sion exiuit lex, & verbum Domini de Ieruſalem, humano generi pacis tranquillitas affulſit. Quid ſi magis etiam quàm priùs armorum furor incanduit? omitto tot bella ciuilia, tot externa, tot gentium tranſmigrationes, totum Septemtrionem in populi Romani Prouincias effuſum, Gallias à Francis, & Burgundis, & Longobardis, Hiſpaniam à Gothis & Saracenis, Africam à Vandalis, Italiam, ipſámque adeo Romam ab Herulis & Gothis, Aſiam minorem, Græciam, Thraciam, Macedoniam à Turcis occupatas. Vel ætas hæc noſtra quantum nobis bellorum ſegetem ſubminiſtrat? Ecquid non videmus Principum Chriſtianorum diſsidio terrarum orbem Chriſtianorum ſanguine ſtagnantem, maria cædibus decolorata, vrbes ciuibus exhauſtas, agros vacantes cultoribus, campos ſepulros oſsibus inſepultis? ecquid non videmus paucis annis amplius centies centenis hominum millibus fame, morbo, flamma, ferro, domorum ruinis, aliis bellorum caſibus periiſſe? Et hæc eſt illa pax quæ aduentu Meſsiæ nobis à Propheta promittitur?

Bella poſt promulgatum Euangelium.

19. Sed iam ad alia properemus. Vndecimum Iſaiæ caput ad Meſsiam pertinere ne ipſi quidem itis inficias. Quæro quando tandem acciderint, quæ à commatè 6. ad 9. futura prænuntiat. *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit: vitulus & leo & ouis ſimul morabuntur, & puer paruulus minabit eos. Vitulus & vrſus paſcentur: ſimul requieſcent catuli eorum, & leo quaſi bos comedet paleas: & delectabitur infans ab vbere ſuper foramine aſpidis, & in cauerna reguli, qui ablactatus eſt, manum ſuam mittet*, &c. Quæ ſi probatis aduentu Nazareni veſtri conrigiſſe, nihil habeo quod defendam: ſin autem, anilem iſtam ſuperſtitionem deponite, & alium Meſſiam nobiſcum expectate. *Nam*, vt optimis Rabbi Moſis Maimonis filij verbis vtar, *cuncti Prophetæ prædixerunt, Chriſtum redempturum, & ſeruaturum Iſraël, collectúrúmque eorum diſperſionem, confirmaturum denique illorum legem. Iam iſte cauſſam præbuit vt periret Iſrael, diſpergerentur eius reliquiæ, humilis & abiectus efficeretur, peruerteretur lex, errore imbueretur maxima mundi pars, coleretur alius præter Deum.* Atque his dictis Barachias

Cap. 11. Deoteronomij de legibus Regum & præliorum apud Genebrard. in calce Chronici.

Conticuit tandem, preſſóque obmutuit ore.

Hic ego tot argumentorum futilitate commotus quaſi ſubditis facibus, continuò ſic exarſi, vt mihi temperare non potuerim, quin Euſtorgium paucis reſponſionibus occuparem, &

III. *Iudæorum contra priorem Meſsiæ aduentum, argumenta diluuntur.*

20. TAMETSI, inquam, Barachia, non eo conſilio veneram, vt tecum de aduentu Meſsiæ hodierno die diſputarem, quia tamen me potiùs aduerſarium, quàm arbitrum habere maluiſti, neque linguam à contumeliis in Chriſtum & Apoſtolos iactandis abſtinere potuiſti, paucis accipe quam facilè tuorum conuiciorum.

Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
Diſsiliat ——

& oborta veritatis luce offuſa tuarum rationum caligo diſſipetur.

21. Ais extremos dies eos appellari non poſſe quibus gentes ad Chriſtum confluxiſſe, nouámque legem Euangelij de Sion exiuiſſe defendimus, quòd annos videamus ex illo tempore iam ſaltem mille ſexcentos euolutos. At cùm Rabini veſtri (quibus maiore periculo quàm ipſi legi Moſaicæ fides abrogatur, vtè Thalmud, ordine quarto, cap. 4. diſtinct. 10. Sixtus Senenſis oſtendit) cum, inquam, Rabini tempus omne in legem naturæ, quam ipſi inanitatem appellant, in legem ſcriptam, & dies Meſſiæ diſtinxerint, non video cur extremos dies appellare non poſſimus annorum illa duo millia, quæ à Rabinis Talmudicis tractatu Sanedrin, capite Helec, pagina 124. Meſſiæ tribuuntur: *Docet domus Eliæ. Sex annorum millibus erit mundus. Duobus millibus inanitas, duobus millibus lex: duobus itidem millibus annorum dies Meſſiæ.* Quibus vel inuiti fatentur veniſſe Chriſtum, cum vel ſecundum eorum rationes iampridem annus ab orbe condito quinquies milleſimus numeretur. Quid ſi nouiſſimos dies appellat, qui extremi Synagogæ, Legi, Sacerdotio, ſacrificiis illuxerint? Quid denique, ſi cum ait *in nouiſſimis diebus*, intelligi voluit aliud nihil quã dies poſteriores באחרת הימים qui videlicet hoc Iſaiæ vaticinium ſuo tempore conſequentur. Sic Iacob Geneſ. 49. v. 1. congregat filios ſuos vt iis annuntiet, quæ ventura ſunt illis *in diebus nouiſſimis*, quorum pleraque ante mundi conflagrationem iam acciderunt.

Biblioth. ſanctæ, l. 2.

E collectaneis Rabi Iacob apud Genebrar. in calce Chronographiæ. Vide Paulũ Riccium epitome Talmudicæ doctr.

22. Meſſiam negas adhuc veniſſe, quòd nondum ſuccollantibus Tabore & Carmelo, mons Domini ſupra verticem montium fuerit eleuatus. Vide quid non ego, ſed R. Moſes Maimonis filius in Deuteronomio, cap. 12. de legibus Regum & præliorum ad iſta reſpõdeat. *Ne in animum tuum inducas*, inquit, *tempeſtate Chriſti quicquam defecturum è curſu mundi, aut aliquid immutandum è primo naturæ opificio atq; ordine, ſed mundum pro ſuo more & curſu adminiſtrandum ſcito*, &c. *ſunt enim figuratæ parabolicæque locutiones. Diebus autem Chriſti intelligetur cuiuſnã rei ſint parabolæ, quamque rem deſignent.* Quid? quòd Rabi Selomon hunc ipſum Iſaiæ locum explanans? In capite montium, inquit, in monte qui erit caput omnium montium בחשבה quantum ad pretium & dignitatem. *& eleuabitur ſuper colles.* Quoniam ſcilicet magnificabitur Deus miraculo quod in eo fiet maiore miraculis montis Sinai, Carmeli & Tabor. Quid ni igitur per montem domus Domini interpretemur lapidem illum qui *abſciſſus eſt de monte, ſine manibus, & percuſſit ſtatuam* Nabuchodonoſori per ſomnum oblatam, *& factus eſt mons magnus & impleuit vniuerſam terram?* De quo Daniel ipſe, verſ. 44. *In diebus autem regnorum illorum ſuſcitabit Deus cæli regnum quod in æternum non diſſipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur: comminuet autem & conſumet omnia regna hæc, & ipſum ſtabit in æternum, ſecundum quod vidiſti quòd de monte abſciſſus eſt lapis ſine manibus*, &c. quem in locum Hieronymus, *abſciſſus eſt lapis*, inquit, *Dominus atque Saluator: ſine manibus .i. abſque coitu & humano ſemine, de vtero virginali.*

Apud Genebrard. ibid.

Apud Galat. l 5. c. 3.

Daniel. 2. v 35.

23. Neque ſanè locutionem hanc veſtrorum ſapientum aures reſpuunt: libet qui Bereſchit Rabba .i. expoſitio Geneſis inſcribitur in caput Geneſeos 38 ſic Zachariam, cap. 4. v. 7. explanet: *Quis tu mons magne coram Zorobabel? mons magnus iſte eſt Meſſias: & quare ipſum vocat magnum? quia maior eſt quàm patres.* Etſi lapidem hunc qui abſciſſus eſt de monte ſine manibus, & factus eſt mons magnus, & impleuit vniuerſam terram, de regno Meſſiæ, quod eſt Eccleſiæ, non inuitus interpretor; Abſciſſum de monte, videlicet è Synagoga: ſine manibus: *Gratia enim*, inquit Apoſtolus, *eſtis ſaluati per fidem, & hoc non ex vobis. Dei enim donum eſt: non ex operibus, vt ne quis glorietur. Arbitramur enim iuſtificari hominem per fidem ſine operibus legis.* Quis porro non videt Eccleſiam, quæ initio, tanquam paruus lapis à monte abſciſſus paucos diſcipulos, non ex operibus legis, ſed Chriſti gratia vocatos & ſegregatos in Euangelium Dei colligebat, factam eſſe montem adeo magnum vt vniuerſam terram impleuerit? monti cõparatur: *Etenim*, inquit Cyrillus Alexandrinus commentario in Iſaiam, lib. 1. orat. 2. *Verè eſt excelſa & illuſtris, & omnibus vbique notiſſima. Aliter etiam excelſa eſt, quoniam terreni nihil ſapit; at ſuprà res terrenas eſt, & gloriam Dei quatenus licet, animi oculis intuetur, & ſublimibus admodum de Deo opinionibus gloriatur.*

Epheſ. 2. 9.

Rom. 3. 28.

Eccleſia mons.

24. Quòd ſi non Chriſtum, non Eccleſiam, ſed, vt verba ſonant, montem in quo templum fundatum fuit, intelligendum putas, nec ego magnopere refragabor, fuit enim reuera mons ille poſitus in vertice montium, & tanto ſuper colles Oreb & Sinai eleuatus, quanto vmbra corpori, figuræ veritas antecellit. Quia nimirum de Sion exiuit lex & verbum Domini de Ieruſalẽ? lex, inquam, noua, quam à Meſſia feren-

dam Prophetæ tanto ante prædixerant. Iſaias 51.v.4. *Attendite ad me, populе meus, & tribus mea me audite: quia lex à me exiet, & iudicium meum in lucem populorum requieſcet.* Item cap.42.v.1. *Ecce ſeruus meus, ſuſcipiam eum, electus meus, complacuit ſibi in illo anima mea: dedi ſpiritum meum ſuper eum: iudicium gentibus proferet.* verſ. 4. *Non erit triſtis neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium, & legem eius inſulæ expectabunt.* Vbi per inſulas gentiles intelligit

Cap.8.v.8.

Rabbi Selomone interprete. Ierem.cap 31. v.31. quem etiam locum Paulus ad Hebr. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Iſrael & domui Iuda fœdus nouum, non ſecundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti, pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus ſum eorum, dicit Dominus,* &c. *Dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam,* &c.

25. Sed quid opus eſt ambitioſiùs iſta teſtimonia conquirere, cùm in Midras Tehilim .i. in expoſitione Pſalmorum, Pſal. 20. id apertè Rabbini fateantur? Dixit R.

Galatinus l.10.cap.1.

Hanina: *Non eſt Rex Meſsias venturus niſi ad dandum noua præcepta gentibus.* Et tu hàc legem à Meſſia ferendam, à prophetis prædictam, à veteribus Rabbinis approbatam legis adulterium appellas? Quid ita? Ea lege circuncisio, ciborum delectus, ſacrificia legis veteris, caſtus, cerimoniæ, ipſum denique ſabbatum abrogetur? Quaſi verò Deus non hæc omnia ſuo tempore ſe repudiaturum eſſe prædixerit? Iſaiæ 1.v.11. *Quò*

Abrogatio cerimoniarum legalium

mihi multitudinem victimarum veſtrarum? dicit Dominus. Plenus ſum, holocauſta arietum & adipem pinguium, & ſanguinem vitulorum & hircorum nolui. verſ. 13. *Ne offeratis vltrà ſacrificium fruſtra: incenſum abominatio eſt mihi: Neomeniam, & ſabbatum, & feſtiuitates alias non feram,* &c. Quibus v.16. de Baptiſmo, vt videtur, iſta ſubnectit. *Lauamini, mundi eſtote,* Malachiæ 1.v.11. *Munus non ſuſcipiam de manu veſtra. Ab ortu enim ſolis vſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in gentibus: & in omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum eſt nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.* Et hoc tu legis adulterium appellas.

26. Quid ſi Chriſtus noſter legem illam veterem adeo non corrupit, vt eam potiùs adimpleuerit? Quid ſi iure dicere poſſumus Moſaicam legem, poſtquam Chriſtianæ fidei lux oborta eſt, tum demum ſuis abſolutã fuiſſe numeris, & vndecumq; per-

Matt. 5.17.

fectam. *Nolite,* inquit, *putare, quoniam veni ſoluere legem, aut prophetas: non veni ſoluere, ſed adimplere. Amen quippe dico vobis; donec tranſeat cœlum, & terra, iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.* Sic enim legem adimpleuit Chriſtus vt obſcuris lucem affuderit, promiſſa exhi-

Chriſtus legem perfecit.

buerit, veritatem quibuſdam figurarum integumentis inuolutam atque adumbratam explicuerit, inchoata & primis veluti lineamentis informata perfecerit. Quid enim aliud putas his verbis adumbratum fuiſſe, Exod.34. de Moſe Synagogæ principes & omnes filios Iſrael alloquente: verſ.33. *Poſuit velamen ſuper faciem ſuam.* & v.35. *Sed operiebat ille rurſus faciem ſuam, ſi quando loquebatur ad eos.* Quid, inquam, aliud putas his ſignificatum figuris, quàm quod ait noſter Apoſtolus: *Vſque enim in hodiernum diem idipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manet non reuelatum: quod Chriſto euacuatur; ſed vſque in hodiernum diem, cùm legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper caput eorum. Cùm autem conuerſus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.* Vnde & Chriſto, qui ortu, vita, morte, præceptis & doctrina ſua caliginem legi & prophetis offuſam amoueat, animam exhalante, *Ecce velum templi ſciſſum eſt in duas partes à ſummo vſque deorſum,* vt Euangeliſtæ noſtri litteris prodiderunt: quod cùm luce, palam, in oculis totius ciuitatis geſtum fuerit, non eò deuenerant impudentiæ, vt tantum oſtentum confingerent, ſeque manifeſti mendacii alligarent.

2 Cor.3.14.

27. Legem igitur Chriſtus non ſoluit, ſed adimpleuit. ὅσα γὰρ ἐκεῖνος ἐσκιογράφησεν, inquit Theophylactus in Matth. ταῦτα οὗτος τελείως ἐζωγράφησεν. quæcunque enim illa delineauit, hic perfecte pinxit. Sic, *non occides,* eſt delineatio quædam & inchoatio præcepti: illud autem, *non iraſceris,* eſt mandati perfectio, & velut extrema manus quæ tabulæ apponitur: ὥσπερ καὶ ὁ ζωγράφος οὐ καταλύει τὴν σκιογραφίαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀναπληροῖ. Sicut & pictor adumbrationem ſiue prima lineamenta non delet, ſed magis illuſtrat, adimplet.

Quomodo Chriſtus legem impleuit.

Quare cùm ais lege noua veterem adulteratam, perinde facis atque ſi diceres adulterari colores cùm eos ſua luce ſol adſperſerit: adulterari lucem auroræ cùm ſol idem ſe totum rebus infuderit: adulterari ἰχνογραφίαν in ædificiis, foſſáſque iaciendis fundamentis perductas, quòd eas architectus magnis lapidibus implêrit, ædéſque magnificas in hiſce veſtigiis excitarit, adulterari primam tabulæ delineationem, quòd eam pictor viuis coloribus animarit.

28. Ad ſabbati præceptum quod attinet,

Sabbati præceptū.

in eo duo ſpectanda ſunt, quorum alterum ex ipſa natura, alterum è mera legiſlatoris voluntate depēdet. naturale eſt quòd tempus aliquod diuino cultui deputetur; voluntarium, quòd hic potiùs quàm ille dies, ſeptima potiùs quàm prima feria religioſè celebretur. Nihil Chriſtus ex altero libauit, quòd ex ipſis naturæ fontibus hauriatur. ipſam celebritatem in ſequentem tranſtulit diem, tum quòd is primæ rerum conditioni primus illuxerit, tum quòd eo die ſecundum naturam humanam conceptus fuerit, eo die natus, vt communis eſt opinio, eo die à mortuis excitatus.

29. Nam quod ais in Europa quidem aliquod Chriſtianæ religionis extare veſtigium, ſed cæteras terrarum plagas partim Mahumedi, partim idolis eſſe mancipatas, hortariſque vt totum terrarum orbem cogitatione luſtremus, tu te ipſe impedis, ipſe tu tua diſputatione implicaris. Nam, quoniam ita vis, age ſanè: Europam, Aſiam, Africam, ſi corpore non poſſumus, animo ſaltem obeamus. Antequā Ieſus noſter naſceretur: omnes præter Iudæos offuſa caligo gentilitatis inuoluerat.

Pſal. 2.

Poſtulauit à Patre, & dedit illi gentes hereditatem ſuam, & poſſeſſionem terminos terræ.

Lucæ 1.

In viſceribus miſericordiæ Dei noſtri viſitauit nos Oriens ex alto, illuminare his qui in tenebris, & in vmbra mortis ſedebant, & ipſo facto repræſentauit, quod Iſaias hoc ipſo, quod in manibus verſatur, capite ſubtexuit, *& eleuabitur Dominus ſolus in die illa, & idola penitus conterentur.*

Cap. 2 17.
Iapones & Sinæ Chriſtiani.

Et ſanè cùm à Iaponia, Sinarúmque regno diſceſſetis, vix vllum reperies idololatriæ veſtigium. Quanquam & in Iaponia non ita pridem ſepties centena Chriſtianorum capitum millia cenſebantur, & in ipſo Sinarum regno cùm non ſolùm multi de plebeiis, ſed iam nonnulli de magiſtratibus Præfectiſque prouinciarum,

Chriſtiana ſacra ſuſceperunt.

quos ipſi Mandatinos appellant, magna ſpes affulget, fore vt primo quoque tempore in illis etiam regionibus agnoſcatur publicè Chriſtus noſter, & quod prædixit Iſaias, idola penitus conterantur.

30. Quid iam de nouo illo terrarum orbe loquar, vnde tantos in horreū Chriſti manipulos comportatos eſſe conſtat, vt, quamuis per Europam, Aſiam, Africam Chriſti nomen & religio longè lateq́; ſpargatur, iam tamen, adiectis Americæ regionibus, alterum tantum ad Eccleſiam Romanam acceſſerit?

Americani Chriſtiani.

Quid gentes illas immanes commemorem quæ cùm priùs carnes humanas in deliciis haberent, & hoſtium ſuorum viſceribus iucundiſſimè veſcerentur, iam non tantùm ad humanum victum manſuetudinémq; traductæ ſunt, ſed etiam ad Chriſti religionem abiectis & conculcatis idolis, animū appulerunt. Adeo Deus apud Malachiam ab ortu ſolis vſque ad occaſum magnum eſſe nomen ſuum in gentibus meritò gloriatur. Sed vt ad noſtrum terrarum orbem antiquis cognitum poſtliminiò redeamus, Æthiopes Rutheni, Moſcouitæ Schiſmatici ſunt illi quidem; ſed tamen Chriſtiani: multi ſunt in Europa Catholicæ fidei perduelles, qui ex antiquis hæreſibus nouas hæreſes inuexerunt, vel pòtiùs ex Orci faucibus inhalarunt. Chriſtiani ſunt tamen, & noſtri Meſſiæ nomen vtcumque venerantur.

Obiectio.

31. Plura dicturus eram, cum Barachias: At enim, inquit, Eudoxe, ſi quia Ieſu Nazareni nomen longè latèque propagatum videmus, hinc effici vis eum eſſe Meſſiam, vide ne præferendus ſit & Mahumedes, cuius cultus & veneratio non paruam Europæ partem, vniuerſam pene Aſiam & Africam occupauit.

Reſponſio.

Imò, inquam, quia Mahumedis nefaria religio longè latèque manauit, & pene totum infecit Orientem, hinc etiam poſſe mihi videor non futilem orationi probationem acceſſere. Quo, inquit ille, modo? Tum ego: Vbicunque legitur Alcoranus, non ſolum Ieſu Chriſti nomen auditur, ſed etiam tanta veneratione celebratur, vt eum etiam Mahumeti ſuo quibuſdam in rebus anteponant.

Mahumetani Chriſtum venerantur.

32. Atque equidem Alcoranum ipſum qui paſſim in manibus eſt, poteram hoc loco producere, ſed quoniam quo liberius tuum ſtomachum in Chriſtum euomeres, Rabbi Moſem, Ægyptium adhibere voluiſti, Rabbi Samuelem Marrochianum libro, qui *veri Meſſiæ paraſtaſis*, inſcribitur, cap 27. loquentem audire nihil prohibebit.

Habetur in orthodoxographis, pag 1380.

De Maria, inquit, *dicitur ſic in Alcorano de familia Adamar: Dixit Angelus Gabriel ad Mariam: O Maria, Deus te elegit, & docuit gratiam, & præelegit ſuper omnes mulieres omnium ſeculorum, & poſuit te quaſi nouum medium diuidens inter homines terrenos, & angelos Dei in Paradiſo deliciarum. Dicunt etiam omnes Sarraceni, quòd Chriſtus ſiue Meſſias habuit à Deo poteſtatem faciendi miracula, ſanandi omnem langorem & infirmitatem, & eijciendi dæmonia, & ſuſcitandi mortuos, & ſciuit omnia ſecreta cordium, & credunt omnia miracula Ieſum feciſſe, quæ Euangelium commemorat. Et hoc expreſſè teſtificatur Alcoranus in capite prædicto, quod Meſſias ſciuit & ſcit omnia etiam ſecreta cordium. vnde verba Mahometi fuerunt talia: ſciuit Eiſe, id eſt Ieſus, omnem librum, & om-*

Teſtimonia Alcorani de Ieſu & Maria.

nem ſapientiam, & etiam totam legem Moſis: & quid homines comedebant, & bibebant in domibus ſuis, & reponebant in theſauris ſuis. & paucis interiectis in hanc ſententiam, ſubnectit idem Rabbi: *Dicunt etiam in Alcorano quòd Eiſe, id eſt Ieſus Chriſtus, eſt Verbum Dei, & hoc ſcilicet eſſe Verbum Dei eſt Ieſu Chriſti apud Saracenos quaſi nomen proprium, ita quòd nullus alius homo vocatur hoc nomine niſi Ieſus.* Hæc ille, & alia quæ breuitatis ſtudio viſum eſt hoc loco prætерire.

33. Sed quorſum iſta? inquit. Quorſum Barachia? Profectò vt intelligas Ieſu gloriam latiùs manare, quam Mahumedis vanitatem. Nam, vt iam dixi, vbicunque legitur Alcoranus, ibi magnum eſt nomen Ieſu: Nemo autem eſt Chriſtianis ſacris initiatus qui non vel ipſum Mahumedis nomen auribus reſpuat, animo adſpernetur, ipſa cogitatione perhorreſcat. Quæ cùm ita ſint, liber hanc diſputationem cum Tertulliano concludere. *Chriſti regnum & nomen vbique porrigitur, vbique creditur, ab omnibus gentibus colitur, vbique regnat, vbique adoratur, omnibus vbique tribuitur æqualiter: non Regis apud illum maior gratia, non barbari alicuius imperioſa lætitia, non dignitatum, aut natalium cuiuſquam diſcreta merita, omnibus æqualis, omnibus Rex, omnibus Iudex, omnibus Deus, ac dominus eſt.*

34. Iam vt ad illud veniamus in quo tua triumphauit, & nobis inequitauit oratio, negas Ieſum eſſe Meſſiam, quòd eo naſcente pax haudquaquàm fuerit vbique terrarum conſtituta, imò in ipſa Iudæa maximæ ſeditiones exarſerint. Vide quàm paucis ad multa reſpondeam. Auguſtus *Ianum Quirinum*, verba ſunt Tranquilli in Auguſto cap. 22. *ſemel atque iterum à condita Vrbe, memoriam ante ſuam clauſum in multo breuiore temporis ſpatio, terra marique pace parta, ter cluſit.* Primùm quidem anno ab V. C. 725. quinto Cæſaris Conſulatu, confectis omnibus bellis ciuilibus, ſed
Dio lib. 51. cùm adhuc Cantabri, Vaccæi, Aſtures in armis eſſent, iterum apertus, iterum clauſus anno ab V. C. 729. nono Cæſaris Con-
Dio lib. 54 ſulatu. Quem paucis poſt annis tertiò reſeratum fuiſſe dubitabit nemo qui bella maxima contra Cantabros, Rhetos, Vinde-
Templum Iani clauſum. licos, Æthiopas, Boſporanos, Thracas, Beſſos, Pannonios, Germanos, aliáſque gentes à Romanis geſta, & ſuis quæque annis à Dione conſignata diligenter expendet. Quando igitur tertiò clauſus? fateor non liquere. illud tamen liquet è verbis Taciti quæ apud Oroſium lib. 7. cap. 3. referuntur, non niſi extremis Auguſti temporibus eſſe patefactum. *Deinde*, inquit, *Sene Auguſto Ianus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos nouæ gentes ſæpe ex vſu, & aliquando cum damno quæruntur, vſque ad Veſpaſiani durauit imperium: hucvſque Cornelius.*

35. Quare ſi verum ſuſpicionibus indagare licet, videtur clauſus Ianus Quirini, C. Antiſtio Vetere, Decio Lælio Balbo Conſulibus, qui annus à Ioanne Keplero Chriſti natali præfigitur. Neque his officit, quòd auctor eſt Dio Caſſius hoc anno defeciſſe Armeniam. Nam & prius claudi potuit quàm defectionis nuntius ad Cæſarem perueniret, neque, quod ait Dio, Tiberio mandatum eſt vt eam armis reciperet, ſed, vt ſcribit Velleius teſtis oculatus, poſtquam Tiberius Rhodum ſeceſsit Phraates Armeniæ manum adiecit: &, vt hoc anno prouinciam hanc impoſitam ei fuiſſe, fingamus, non ſequitur tamen tum belli portas eſſe patefactas, cùm nec ille profectus eò fuerit, nec priùs aperiri ſolerent, quàm belli futurus imperator proficiſceretur paludatus in Prouinciam.

36. Iam cùm, vt tute fateris, poſt Herodis obitum ac proinde poſt Chriſti Seruatoris exortum Caius Cæſar profectus fuerit in Orientem, & Phraates Armenia ſine conflictu deceſſerit, imò, vt refert Velleius qui interfuit, pace compoſita, *prior Parthus apud Caium in noſtra ripa, poſterior hic apud Regem in hoſtili fuerit epulatus*, cúmque inter Antiſtium & Balbum Conſules, & relegationem Archelai, qui Herodi ſucceſſerat, & nouem regnauit annis, vix & fortaſſe ne vix quidem extet vllius belli veſtigium, quod non ante oppreſſum fuerit, quàm aures populi Romani rumor afflaret, hinc efficitur Ieſum Nazarenum eo tempore & natum eſſe, & primam egiſſe pueritiam, quo tranquillitate pacis oborta dutæ ferro & compagibus arctis clauſæ tenebantur belli portæ. Atenim ſtatim ab obitu Herodis inteſtina bella ſeditionéſque Iudæam fœdè lacerarunt. Audio: ſed Chriſtus è Iudæa profugerat, neque tanti fuerunt illæ tempeſtates, vt propter eas pars orbis terrarum turbata videretur.

37. Sed quid opus eſt ſignis & veſtigiis indagare pacem in imperio Romano, Chriſto naſcente conſtitutam, cùm eam in cubilibus, vt ſic loquar deprehendere poſſimus. Anno ab V. C. ſeptingenteſimo vi- Chriſtus in pace natus.
geſimo quinto, poſt necem Antonii & Cleopatræ, ſedatis tandem bellis ciuilibus, Ianum clauſit Auguſtus, & ſolus obtinuit principatum. hinc ad initium Neronis, anni

ſeptuaginta quinque colliguntur. Totidem ſi placet annos ante Monarchiam elapſos cum his Auguſtorum temporibus conferamus, inueniemus profectò tam atrocibus bellis arſiſſe Romanum imperium ſuperioribus annis, vt eorum comparatione conſequentes annos ſumma tranquillitas pacis exceperit. Omitto Cimbros & Teutonas qui copias innumerabiles in ipſam Italiam per Alpes infuderunt, Cæpionem, Manlium, Carbonem, Silanum fuderunt. & exuerunt exercitu, Aurelium Scaurum conſulem trucidarunt, & vt ſcribit Annæus Florus. *Actum erat, niſi Marius illo ſeculo contigiſſet.* Secutum eſt bellum ſociale. Quod, vt ait Velleius, amplius trecenta millia Italicæ iuuentutis abſumpſit cuius tam varia atque atrox fortuna fuit, vt per biennium continuò duo Romani Conſules, Rutilius ac deinde Cato Porcius ab hoſtibus occiderentur, exercitus populi Rom multis in locis funderentur, vtque ad ſaga iretur, diúque in eo habitu maneretur.

Bellum Teutonicū.

Lib. 2. c. 3.

Sociale.

38. Has inteſtinas Italiæ clades Mithridaticum bellum excepit, cuius ſi diuturnitatem ſpectes, in annum quadrageſimum propagatum eſt: ſi prouincias populo Romano ereptas, Cycladas, Delon, Eubœam, ipſas Athenas, Aſiam minorem inuaſit Mithridates: ſi magnitudinem; vſque in Hiſpaniam legatos miſit, vt cum duobus in locis disiunctiſſimis, maximéque diuerſis, vno conſilio à binis hoſtium copiis bellum terra marique gereretur populus Romanus ancipiti contentione diſtractus de imperio dimicaret. Si atrocitatem: vno die vno nuntio, vna litterarum ſignificatione, ciues Romanos tota Aſia iuſſit interfici. Taceo bella ciuilia Marianum, Cinnanum, Sertorianum, & alia quibus Italia, Sicilia, Hiſpania, Africa conflagrarunt. Taceo autem quòd tot cladium magnitudinem verbis æquare non poſſim. Ex inde bellum ſeruile duplex caſtella, oppida, vicos, totam denique Siciliam horreum populi Romani miſerabili direptione vaſtauit. Quibus bellis, vt alia prætercam, Prætores ſex exuti caſtris à L. Annæo numerātur. Iiſdem pene temporibus Spartacus gladiator, ſeruis ad vexillum vocatis ingentem conflabat exercitum, Italiam cædibus, direptionibus, incendiis lacerabat, prætorios exercitus fundebat: *Inde iam Conſulares quoque aggreſſus, in Appennino Lentuli exercitū percecidit, apud Mutinam Caij Caſſij caſtra deleuit:* & iam de inuadenda Vrbe deliberabat, niſi M. Craſſus corroboratam tanto rerum ſucceſſu gladiatoris fregiſſet audaciam.

Mithridaticum.

Bella ciuilia.

Bellum ſeruile.

Florus lib. 3. c. p. 19.

Spartaci.

39. Quid bellum piraticum? *Interim dum populus Romanus per diuerſa terrarum diſtractus eſt, Cilices inuaſerant maria: ſublatiſque commerciis, rupto fœdere generis humani, ſic maria bello, quaſi tempeſtate præcluſerant.* Auctiſque paulatim viribus, nouorum ſubinde pyratarum acceſſu eò denique (potentiæ dicam? an impotentiæ?) venerunt, vt mille nauibus omnes maris Mediterranei portus, omnes ſinus, latebras, & receſſus infeſtos haberent, promontoriis, fretis, inſulis, peninſulis, omnibus imperii Romani partibus imminerent, commeatum intercluderent, vrbes caperent, quas ait Plutarchus fuiſſe quadringentas, in Italiam ipſamque adeo viam Appiam excurrerent, portum Caietæ pleniſſimum nauium, inſpectante prætore, diriperent, ex Miſeno filiam alterius Prætoris abducerent, in ipſo Oſtienſi portu claſſem cui Conſul præpoſitus erat, in ſuam redigerent poteſtatem, & ad ignominiam populi Romani velis purpureis, auratis tranſtrorum columellis, argentatis remorum palmulis, cùm cantu & ſymphonia volitarent. In eorum manus ſi quis Romanus inciderat, iſque ſe ciuem Romanum eſſe dicebat, enimuerò ipſi metum ſimulantes genibus aduoluti veniam ab eo precabantur, togæ & calceis ornabant, ne cui deinceps eſſet ignotus, mox vbi ſatis illuſerant, cùm is ſe pulchrum & beatum putaret, demiſſis è naui ſcalis eum cogebant in medios pelagi fluctus deſcendere. Neque in vnum alterúmve, ſed in plures annos huiuſmodi clades propagata eſt, donec tandem, vt tritum illud Oratoris vſurpem *tantum bellum, tam diuturnum, tam longè latéque diſperſum, quo bello omnes gentes ac nationes premebantur, Cn. Pompeius extrema hyeme apparauit, ineunte verè ſuſcepit, media æſtate confecit.*

Florus lib. 3. cap. 6.

Bellum piraticum.

In Pōpeio.

40. Quid loquar de bello Catilinario, quod etſi ſapientia ciuis vnius oppreſſum eſt, propiùs tamen abfuit nihil, quàm vt vniuerſum populi Romani nomen extingueret? Neque verò, cùm de bellis loquor, bellorum Hiſpanici, Germanici, Cretici, Parthici facio mentionem, ne rerum quidem à Lucullo & Pompeio in vlteriore Aſia geſtarum quòd hæc bella non hæſerint imperii Romani viſceribus nihílque obſtaret quò minùs Ducibus Romanis ad Oceanum, Hircanum mare, Tigrim, Euphratem, Rhenum & Pontum bella gerentibus, vrbs ipſa & Prouinciæ tranquilliſſima pace fruerentur, licet Cęſar in Britannia claſſem pene totam vi tempeſtatis amiſerit, & vnam in Gallia legionem, &

Craſſus ſua filiique cæde,& vndecim legionum iactura inexplebilem auri Parthici, cui inhiabat, cupiditatem expiarit.

41. Iam igitur Annæum Florum de bello ciuili loquentem paucis audiamus. *Mariana quidem*, inquit, *Cinnanáque rabies intra Vrbem ſe præcluſerat, quaſi experiretur: Sullana tempeſtas latiùs intra Italiam tamen detonuerat: Cæſaris furor atque Pompeij, Vrbem, Italiam, gentes, nationes, totum denique, qua patebat, imperium, quodam quaſi diluuio & inflammatione corripuit:* mox enumeratis vtriuſque copiis, locum & ſpatium notat, vbi commiſſum eſt, *intra Italiam, inde ſe in Galliam Italiámque deflexit, reuerſúmque ab Occaſu totis viribus in Epiro Theſſaliáque conſedit; hinc in Ægyptum ſubitò tranſiliit, inde reſpexit Aſiam, inde Africæ incubuit, poſtremo in Hiſpaniam regyrauit, & ibi aliquando defecit.* Cætera bella ciuilia, quæ ex hac radice pullularunt, nec minores inuexerunt imperio calamitates, per annos quindecim ab Auguſto contra Decimum Brutum, contra Lucium Antonium, contra Brutum & Caſſium, contra Marcum Antonium denique & Cleopatram, geſta ſubnecterem, niſi veſtræ ſatietati occurrendum putarem. Et hæc ſatis ſuperque cuilibet eſſe poſſunt vt intelligat annis ante pugnam Actiacam circiter ſeptuaginta, non ſolos Imperij Romani terminos, ſed ipſum, vt ita loquar, vmbilicum & viſcera bellis ciuilibus, ſocialibus, ſeruilibus, gladiatoriis, piraticis, externis fuiſſe miſere laniata.

Lib. 4. c. 1.

Bella ciuilia.

42. Iam victo Antonio & extinctis cum ipſo bellis ciuilibus quanta Reip. Romanæ tranquillitas affulſit? Frequenter quidem à Romanis deinde bella ſuſcepta ſunt: ſed quæ in finibus orbis terrarum gererentur. Arabes, Æthiopes, Garamantes, aliæ gentes appetuntur. Ad Rhenum, ad Albim & Danubium cum Dacis, cum Beſſis, cum Baſtarnis aliiſque frequenter conſligitur. Sed interim ſi bellum Pannonicum exceperis, quod aliquem Imperio terrorem incuſſit, in Italia Prouinciiſque vicinis magna ſecuritas.

Sub aduentum Chriſti pax tranquilla.

Tutus bos etenim rura perambulat:
Nutrit rura Ceres, almáque fauſtitas:
Pacatum volitant per mare nauitæ.

Si qui populi, vt Rheti, Vindelici, Aſtures, Cantabri rebellabant interdum, contra maieſtatem Romanam, caſtella ſua, tanquã nidulos ſcopulis affixa, vel potiùs Alpes & Pyrenæos ſatis habebant ſuæ libertati prætendere, vixque vicinis Prouinciis calamitatem inferebant, vt nullus dubitem quin pleræque nationes populo Romano ſubiectæ tunc temporis gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces conflauerint.

43. Et hoc non ſolùm Auguſto rerum potiente, ne quis humanæ prudentiæ tribuendum putet; ſed Tiberio Capreis in omnem libidinem & impuritatem effuſo, inſaniente Caligula, ſtupente Claudio, Nerone ſceleribus omnibus ſeruiente. Quare libet hunc locum optimis Oroſij verbis cōcludere. *Sæpe de conditione temporum ſuorum conqueſtus eſt* Caligula, *quòd nullis calamitatibus publicis inſignirentur. O beata germina temporis Chriſtiani, quantùm prævaluiſtis in rebus humanis, vt etiam crudelitas hominis magis potuerit clades deſiderare quàm inuenire! Ecce de tranquillitate generali feritas ieiuna conqueritur.* Lib. 7. c. 5.

--furor impius intus
Sæua ſedens ſuper arma, & centum vinctus ahenis
Poſt tergum nodis, fremit horridus ore cruento.

Serui fugitiui & rebelles gladiatores perterruère Italiam, Siciliam delenère, iam pene vniuerſo humano generi toto orbe metuendi. In diebus autem ſalutis, hoc eſt temporibus Chriſtianis conuellere quietem non poteſt vel Cæſar infeſtus.

44. Hic finem impoſiturus eram orationi meæ, cùm Barachias iam, vt videbatur, commotior: Vide, inquit, Eudoxe, qua fide rem tanti momenti tractandam enucleandámque ſuſceperis. Quæſieram ex te quando Nazatenus ille iudicauerit gentes, & populos multos arguerit: tu diſſimulas, non, opinor, eorum quæ à me dicta ſunt, oblitus, ſed quòd hiſce contrà non poſſis. Quæſieram, ecquid æterna pax Iſaiæ vaticinio promiſſa veſtri Meſſiæ exortum exceperit? ecquid gentes vltrà non exercuerint ſe ad prælium? Tu Angerona taciturnior reſpondes omnino nihil. Quanquam dum pacem illam Antonij & Neronis obitu circumſcribis, in eos te laqueos induis imprudens, è quibus expedire te non poſſis. Quæ enim pax habet aliquid extremum, in ęternitatem haudquaquam ſe porrigit. Quæſieram ecquid feræ & immanes belluæ veſtri Seruatoris exortu, depoſita feritate cum agnis & ouibus cubarent, & ingluuiem ab eſu carnium abſtinerent? Tu, quaſi te lupi viderint priores, omnino tacuiſti. Obiectio.

45. Tum ego. Non eſt, inquam, Barachia, quòd meam hac in re vel memoriam, vel fidē deſideres. Iudu ctus ſtudio breuitatis ea prætermittenda putaui, quæ faciliores habebant explicatus. Iudicauit occultóque, ſed iuſto iudicio diſcreuit gentes, Reſponſio.

dum

dum aliam reliquit, aliam aſſumpſit, aliam vocauit in admirabile lumen ſuum, aliam paſſus eſt cæcis ignorantiæ tenebris obuolutam in Mahumetiſmi vel idololatriæ ſordibus volutari. Quod ais Iſaiam his verbis, *& non exercebuntur vltrà ad prælium:* pacem æternam polliceri: Fateor, equidem has dictiunculas לא עוד *non vltrà*, pro *nunquam* vſurpari, tempúſque ſignificare nullis terminis finitum ac limitatum, vt Geneſ. 8. 21. *Non igitur vltrà percutiam omnem animam viuentem ſicut feci.* & cap. 9. v. 11. *Nequaquam vltrà interficietur omnis caro aquis diluuij.* v. 15. *& non erunt vltrà aquæ diluuij ad delendum vniuerſam terram.* Frequentiùs tamen tempus breue ſignificant, vt Exodi 9. v. 33. *ceſſauerunt tonitrua & grando, nec vltra ſtillauit pluuia ſuper terram.* Cùm tamen dubitari non poſſit quin pluuia poſt illud tempus in Ægyptum ſtillauerit, 1. Regum 7. 13. *Et humiliati ſunt Philiſthiim, nec appoſuerunt vltrà in terminos Iſrael.* Cùm nihilo ſeciùs dicatur c. 13. v. 5. *Et Philiſthiim congregati ſunt ad præliandum contra Iſrael, triginta millia curruum, & ſex millia equitum, & reliquum vulgus, ſicut arena quæ eſt in littore maris plurima,* &c. 4. Regum, cap. 24. 7. *Et vltrà non addidit Rex Ægypti vt egrederetur de terra ſua.* Qui tamen paucis pòſt annis ad opem Sedeciæ ferendam egreſſus eſt.

Pſal. 71.

46. Quia tamen Regius Pſaltes futurum prænuntiat, vt oriatur in diebus eius, iuſtitia & abundantia pacis, donec auferatur luna, neceſſe eſt, vt ſi natus eſt Chriſtus, vel potius quia natus eſt, pacem quandam æternam nullíſque terminis circumſcriptam ſecum adduxerit. Ea nimirum, ea eſt quam eo naſcente militia cœleſtis hominibus bonæ voluntatis apprecatur: ea quam ipſe Ieſus ſuam appellat, dat Apoſtolis ſuis, nec quomodo mundus dat, eam ſe dare profitetur: ea pax Dei, quæ, vt loquitur Apoſtolus, exuperat omnem ſenſum, & exultans in fidelium cordibus ad æternitatem propagatur.

Pax Chriſti.

Iſaiæ 11. Verſ. 6.

47. *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit, vitulus & leo & ouis, ſimul morabuntur, & puer paruulus minabit eos.* Hoc loco, ſi placet, Rabi Moſen audiamus 1. tract. lib. qui More inſcribitur. *Scito*, inquit, *quòd clauis intelligentiæ vniuerſorum quæ Prophetæ dixerunt, eſt intelligere metaphoras, parabolas, ſimilitudines atque ænigmata.* Quod tum aliis ſcripturæ teſtimoniis, tum hac Dei Ezechielem alloquẽtis authoritate demonſtrat: *Fili hominis propone ænigma & narra parabolam*, &c. Quinam igitur lupis, pardis, ac leonibus comparantur? Opinor gentes illæ barbaræ & immanes feris quàm hominibus propiores, quæ cùm priùs carnibus humanis veſcerentur, iam ad manſuetudinem reuocatæ cum ouibus & agnis, id eſt cum populis mitibus & humanioribus accubant Chriſtiana pace deuinctæ.

48. Sed vt veteres illos anthropophagos, Scythas, Maſſagetas, Eſſedonas omittam, quibus vbi primùm Chriſtianæ fidei radius affulſit, excuſſæ ſunt fetales epulæ quibus antea veſcebantur, cùm primùm homines Societatis Ieſu in Braſiliam appulſi ſanctum Euangelii lumen iis gentibus intulerunt, tanta illarum feritas, tanta immanitas, vt humanam fidem videatur excedere. *Si quos in bello capiunt*, verba ſunt Orlandini lib. 9. hiſtoriæ Societatis Ieſu. N. 89. *multâ curâ ſaginant, dum ad extremum in amicorum conuentu, ingenti cum gaudio bene farti pingueſque mactentur. Eæ optatiſſimæ Braſilis epulæ ſunt,* &c. *Bellorum cauſſa inter eos iræ mera, quibus ſunt vehementer obnoxij, & leuiſſima occaſione cientur. Si quis forte mutuo incurſu offendat alterum, ſtatim ſe ad ſaxa baculoſque conuertunt, morſibus ſeſe appetunt, mutuóque dilaniant, quinetiam in pungentes beſtiolas perinde atque in homines excandeſcunt & vlciſcendi gratia in ventrem auferunt.* Et lib. 9. N. 113. *Tanta erat apud eos corruptela malæ conſuetudinis, vt vel è corpore migraturi nefandas epulas flagitarent, negarẽntque vllum ſibi fore ſuauius edulium, nec maiori voluptati, quàm ſi ſuorum inimicorum carnibus ſaturi de vita diſcederent: quòd ſi ea non inuenirentur, vrgenti ſe cum mærore decedere.*

Braſilorũ immanis feritas.

49. At ô mutatio dexteræ Excelſi! ô magna vis fidei Chriſtianæ! poſtquam in illis tenebris Euangelij lux oborta eſt, *vitulus & vrſus paſcuntur: ſimul requieſcunt catuli eorum, & leo quaſi bos comedit paleas.* Qui priùs fuſi per agros ac diſperſi belluarum inſtar, humanis carnibus ingluuiem explebant, iam vnum in locum cœtumque congregati, & ex feritate ad manſuetudinem traducti cupiditates libidinéſque ſuas ab epulis illis feralibus abſtinere didicerũt. Nimirum puer paruulus minauit eos. non ſolùm paruulus qui datus eſt nobis, & Meſſias verus Dei filius, qui natus eſt nobis, ſed etiam ipſi Braſilorum filii parentes ad Chriſtum adduxerunt. Nam vt eiuſdem Orlandini verbis vtar: *Patres, cùm in colendis natu grandioribus animaduerterẽt nequaquam reſpondere operæ fructum, teneræ ad ætatis culturam, quæ cùm faciliùs ad Chriſtum flectitur, tum iactam tempeſtiuè ſementem fo-*

Iſaiæ 11. v. 7.

Iſaiæ 9. 6.

Braſili lege Chriſtiana manſuefacti.

net altiùs, ſuas vigilias contulerunt. Ij non ſolum humanitate expoliti, ſed etiã Chriſtianis myſteriis initiati eos breui progreſſus in virtute morúmque ſanctitate fecerunt, vt non ſolùm plurimos ad Euangelii lucem ſuis exemplis allexerint, ſed etiam apud Ethnicos ipſos, quantumuis vt aſpides ſurdæ obturarent aurem ſuam, & vt reguli veneno priſcæ ſupetſtitionis imbuti ſerperent ſéque per humum conuoluerent, magnam noſtrarum rerum opinionem concitarint:

Lib. 12. n. 73. *Tantum autem*, inquit idem Scriptor, *his pueris Ethnici tribuebant, vt quacunque noſſent eos iter habere, vias ſternerent, & iter illud ornarent, eóſque veluti ſingulari quadam ſanctimonia praditos omni ſignificatione honoris & humanitatis exciperent: nec in eorum conſpectibus auderent aliquid ex humanis carnibus delibare.* Adeo verum fuit in

Cap. 11. v. 8. iis illud Iſaiæ vaticinium. *Et delectabitur infans ab vbere ſuper foramine aſpidis: & in cauerna reguli, qui ablactatus fuerit, manum ſuam mittet, non nocebunt & non occident in vniuerſo monte meo.*

50. Hæc ego cùm dixiſſem, tum Barachias fremere ſudare, pallere, æſtuare, huc & illuc ſe conuertere, & quaſi Protheus quidam in varia ſe mutare. &, vt aiebas,

4. Georg. *Omnia transformat ſeſe in miracula rerum.*
Spumat aper, fluit vnda, fremit leo, ſibilat anguis,

Licentius apud Aug. epiſt. 40. Longum eſt verbis exequi quam fuerit aſtutus, & verſipellis in eludendo, lubricus in elabendo, malignus in congerendis offuciis. modò negare quod conceſſerat, concedere quod negauerat, modò tricas implicare, vt verborum & interrogationum tendiculis auditorẽ minùs attentum irretiat, modò, niſi cauetur, per anfractuoſas ſyllogiſmorum, vel potiùs ſophiſmatum ambages in errorem inducere, & perplexis neſcio cuius labyrinthi flexibus impedire. Eo tamen omnia referuntur vt Meſſiam veniſſe neget; quia non venit in maieſtate, nec ignis ante ipſum præceſſit, & in circuitu eius tempeſtas valida, quod omnes Prophetæ eius aduentu futurum eſſe pronuntiant. Sed hæ obiectionum nubeculæ facili diſtinctione diſſlantur. *Duobus enim aduentibus eius ſignificatis*, inquit Tertullia-

Apologetico. nus, *primo qui iam expunctus eſt, in humilitate conditionis humana: ſecundo qui concludendo ſæculo imminet, in ſublimitate diuinitatis exerta, primum non intelligendo, & ſecũdum quem manifeſtiùs prædictum ſperant, vnum eſſe exiſtimauerunt.* Quos aduentus, vt par eſt, inter ſe ſi diſtinguant, quod vſque

2. Cor. 3. 14. in hodiernum diem, cùm legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum, citra controuerſiam auferetur.

IV. *Recapitulatio.*

51. IOSEPHVS. Vis igitur, Eudoxe, vt dum interiungis & aliquantiſper reſpiras, paucis digeram diſputationis vtriuſque compendium? EVDOX. Tuo videlicet arbitratu. IOSEPHVS. Septem ſunt, opinor, argumenta, quibus Barachias opinionem ſuam ex Iſaia Propheta probare conatus eſt. Negat Meſſiam veniſſe, quòd nondum nouiſſimi mundo dies illuxerint. Tu interpretaris vel abſolutè dies poſteriores & prophetæ vaticinium conſequentes, ſecũdum proprietatem dictionis hebraicæ, vel dies extremos Synagogæ; cui nouæ legis aduentu finis imminebat, vel denique totum illud tempus, quo lex gratiæ per Chriſtum terris infuſæ (qui tertius & nouiſſimus eſt militantis Eccleſiæ ſtatus) legi Moſaicæ ſucceſſura fuit à prima Euangelii prædicatione ad extremi iudicii diem propaganda. Is Meſſiam veniſſe negat quod nondum fuerit mons domus Domini in vertice montium conſtitutus, & omnes gentes ad Ieſum Nazarenum domúmque Dei Iacob haudquaquam affluxerint. Tu montem illum in capite montium poſitum figuratè dictum interpretaris, Hebræorum Rabinis ſuffragantibus, & Chriſtum eſſe reſpondes, vel eius Eccleſiam, illúmq; adeo lapidem, qui abſciſſus de monte Synagogæ, & quidem abſciſſus ſine manibus, non ex operibus legis, ſed ex mera gratia vocantis Chriſti contriuit idola, factus eſt mons magnus, & repleuit terram vniuerſam. Ad hunc quippe iam propè gentes omnes fluxerunt, & Meſſias noſter ita totum terrarum orbem gloriæ ſuæ maieſtate compleuit, vt non ſolùm inter Chriſtianos, ſed etiam vbicumque legitur Alcoranus, eius nomen magna veneratione celebretur.

52. Ille Chriſtum veniſſe negat, quòd legem ſoluerit & adulterarit, quòd nec iudicauerit gentes nec populos multos arguerit is quem nos Meſſiam eſſe defendimus. Tu legem nouam à Chriſto perlatam eſſe dicis, non quæ veterem ſolueret: ſed abſolueret, eius obſcura illuſtraret, promiſſa exhiberet, vera figurarum & allegoriarum integumentis euolueret, rudia & primis informata lineamentis ad perfectionem adduceret omnibus numeris abſolutam, iudicauit gentes & arguit populos multos, dum & per Apoſtolos eorum conuicit errores, & gentes occulto iudicio diſcreuit, vnam ſibi aſſumens ad gloriam, alteram teln-

quens in exitio ſempiterno. Ille Ieſum negat Meſſiam fuiſſe quòd eius aduentu nec bella ceſſarint, nec gentes arma Martis in Cereris inſtrumenta conflauerint, nec pardi, lupi, leones, vrſi cætetæque belluę immanes inſitam poſuerint naturæ feritatem. Tu qua tempeſtate natus eſt Chriſtus, pacem adeo tranquillam affulſiſſe demonſtras, vt gentes qui ſe prius toto Imperio Romano, tanta peruicacia colliſerant, & in bellorum ſocialium, ſeruilium, ciuilium, aliorúmque ſalo tamdiu fluitarant, iam velut ad portum appulſæ ſumma pacis & otij tranquillitate fruerentur, nec iam Romani rerum Domini bellis aliis diſtricti tenerentur, quàm vt ad extremos orbis terrarum limites imperium ſuum promouerent: in ipſis autem Imperij viſceribus Prouinciæ non exercerentur vltrà ad prælium, ſed gladios & lanceas poſſent in vomeres falcéſque conuertere. Chriſtianæ porro doctrinæ vis ea fuit, vt multæ gentes immanitate barbaræ, quibus olim ſuauius erat nihil, quàm vt humanis ferculis veſcerentur, iam ſuam illam exuerint feritatem, ſeque ad humanitatem manſuetudinémque traduxerint: quod Propheta verbis ænigmaticis adumbrarat, fore prædicens vt exorto Meſſia, leo, quaſi bos comederet paleas, & pardus ac vrſus tum ouibus & agnis accubaret. Hæc ſunt, opinor, diſputationis veſtræ capita, nunc, niſi tibi fortè moleſtum eſt, aueo ſcire quibus tandem argumentis Euſtorgius noſter ab ore illo ferreo, & corde pluſquam adamantino confeſſionem Chriſtianæ veritatis, à qua tantopere abhorrebat Barachias, potuerit exſculpere.

V. *Tranſitio ad probationem Aduentus Meſſiæ.*

53. EVDOXVS. Vt primùm Barachias ex illa vehementi commotione ſe recepit, tum Euſtorgius comiter, vt ſolet: Vbi ſunt, inquit, qui Barachiam noſtrum (noſter enim dicendus eſt, morum ſuauitate doctrina, humanitate, quamuis in religione diſſentiat) vbi ſunt, inquam, qui Barachiam aiunt in rebus quidem Hebraicis, ſcriptura, maiorum traditionibus non mediocriter eſſe verſatum, ſed humanitatis ſtudia reconditioréſque litteras, vt extremis digitis attigiſſe, & labris, vt vulgo dici ſolet, deguſtaſſe primoribus? Equidem, vt de me fatear, mi Barachia, ſemper ego te magnum hominem, ingenio ſummo præditum, ad inquirendam ſagaciùs veritatē, ab ipſa natura fictum putaui, ſuperaſti tamen expectationem meam, ſed ita ſuperaſti, vt quamuis oratione tua delectatus ſingulis quæ abs te dicebantur, auidius inhiabam, nihilo tamen minus dolerem tantum ingenium, tantam eruditionem, tantam indolem tam malæ cauſſæ, quod pace tua dixerim, patrocinio implicari.

54. Sed nimirum, magna vis eſt conſuetudinis in vtramque partem, nec facile eſt quod ſemel inoleuit, eradere. Agitur inter nos de aduentu Meſſiæ, tu expectandum adhuc, ego iam veniſſe defendo. Vterque ſimul atque in lucem editus ac ſuſceptus eſt, ſuæ religionis iniit elementa, tu expectatione Meſſiæ venturi circumciſus, ego fide in Meſſiam iam natum vndis ſalutaribus expiatus, vt cum lacte nutricis opinionem de Chriſto ſuam vterque ſuxiſſe videatur. Acceſſit domeſtica diſciplina: à parentibus vterque ſuis ſic inſtitutus eſt.

Vt teneris meditans verba illuctantia labris.

cùm primos illos locutionis articulos expedire potuit; alter Meſſiam primo quoque tempore mitti rogaret, alter iampridem miſſum inuocaret. Hac in opinionum diſſimilitudine pueritiæ, adoleſcentiæ, iuuentutis ſpacia confecimus, & quiſque abundauit in ſuo ſenſu. Nunc illud in quæſtionem venit, vter noſtrûm viam veritatis, & æternæ ſalutis inſiſtat, aut per erroris abrupta deuolutus in exitium ruat, & exitium animæ ſempiternum.

Neque enim leuia, aut ludicra petuntur, 12. Æneid.
Præmia. ἀλλὰ περὶ ψυχῆς, non, vt ait ille, Iliados 10.
Ἕκτορος ἱπποδάμοιο, ſed de vtriuſque noſtrûm æterna ſalute certatur.

55. Quate, mihi crede, Barachia, non eſt quòd hac in controuerſia pueriliter velitemur, & inanem vel eruditionis, vel ingenij gloriolam aucupemur. Nam & ipſe mihi conſcius ſum tarditatis meæ, & vtrumque iam ita diſputatione tua mihi probaſti, vix vt ad meam opinionem de tua vel iudicij maturitate, vel doctrinæ varietate conceptam fieri poſſit acceſſio. Quanquam omiſſo rixandi ſtudio, pro tua prudentia videre potuiſti, ſic ab Eudoxo tuis rationibus ſatis eſſe factum, vt non modò tua tela retunderet, ſed etiam ex eodem armamentario depromeret ſua, demonſtraretque ex eodem Iſaiæ vaticinio Meſſiam veniſſe, quo tu nondum veniſſe probare voluiſti.

Hîc Barachias iam aliquanto ſedatior, Imò, inquit, Euſtorgi, non me ſolum, ſed etiain teipſum fefellit Eudoxus noſter. Quo pacto? inquam, Ἐξαύδα, μὴ κεῦθε νόῳ, ἵνα εἴδομεν ἄμφω. Plurima, inquit, de pace dixiſti, qui te paucis ad multa reſponſurum eſſe promiſeras. Hic cum aliquantiſper riſiſſemus: Iam vt videas, adiecit Euſtorgius,

qua fide, qua ſinceritate, quàm ſine fuco & fallacia tecum agere velim, nuda tibi Danielis verba proponam, & quia te non minori candore expoſiturum ſcio, eodem ſenſu capiam, quo tu explananda cenſueris.

7. Æneid. 56. Talibus Euſtorgii dictis *defixa* Barachias,

Obtutu tenet ora, ſolóque immobilis hæret
Intentos voluens oculos.——

Quaſi quid hac in re facto ſit opus apud ſe deliberet, debeátne animum obfirmare, & propriis ſuæ genti calumniis quicquid probatum fuerit, eludere, an agnitam amplecti veritatem. Tandem radius ei diuinæ lucis affulſit, & deterſa nube, quæ hactenus fronti inſederat, vultu ad ſerenitatem explicato, voce iam planè tranquilla: Equidem, inquit, Euſtorgi, fatebor ingenuè quod ſentio: hactenus ita quibuſdam ſententiis addictus fui, antiquius vt habuerim nihil, quàm eas quoquo modo tueri, & vel perſpicuè falſis, vario diſtinctiuncularum fuco ſpeciem oblinere veritatis. Nunc animum affero alienum à contentione, vnius veritatis auidum, & examinatum paribus vtrinque momentis, eò denique ferri paratum, quò maius viderit, vel ſcripturarum, vel rationum pondus incumbere.

Tibullus carm. ad Meſſalam. *Iuſta pari premitur veluti cū pōdere libra,*
Prona nec hac plus parte ſedet, nec ſurgit ab illa.
Qualis inæquatum ſi quando onus vrget vtrinque,
Inſtabilis nutat alterno depreſſior orbe.

Et vt animi mei candorem agnoſcas, imponendam abs te ſuſcipio prouinciam, ſed ea conditione vt & interdum inſcitiam confiteri meam, tuámque ſententiam rogare, & veterum Rabbinorum, quantùm vel ſcriptura vel ratio patietur, liceat inhærere veſtigiis. Age igitur, Euſtorgi, ad Danielem. Ad hæc Euſtorgius. Hic, inquit, erat Danielis locus, cuius explanationem abs te ſciſcitabar.

Dan. 9. 24. VI. *Septuaginta Hebdomadæ abbreuiatæ ſunt ſuper populum tuum, & ſuper vrbem ſanctam tuam, vt conſummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iuſtitia ſempiterna, & impleatur viſio & prophetia, & vngatur Sanctus Sanctorum.*

57. HÆc ſunt quæ abs te velim liquidiùs explicari. Primò, quid per hebdomadas intelligat: deinde quo ſenſu abbreuiatę dicantur: tertiò cur *populum tuum* potiùs dixerit, quàm populum Dei: quartò qui ſint effectus illi Gabrielis oraculo prænuntiari: Denique quis ille Sanctus Sanctorum qui poſt hebdomadas illas ſeptuaginta vngendus eſſe prædicitur. Hic Barachias. Etſi vereor, inquit, Euſtorgi, quorſum euaſura ſit diſputatio noſtra, præſagitque iampridem animus fore vt ex hoc Danielis teſtimonio, tanquam è nube fulminibus & procellis grauida, grauis opinionum mearum fundo calamitas impendeat: nolim tamen eò prolapſus impudentiæ videri, vt velim cum Porphyrio quodam, natione quidem Hebræo, ſed hæreſi Galatinus lib. 4. de arcanis, c. 14.
Sadducæo, Danielem è canone ſcripturarum expungere. Etſi enim noſtris in codicibus ſeorſum à reliquis prophetis, inter hagiographa computatur; non minus tamen in eo quàm in cæteris, debet eſſe momenti, nec ſanè leuior hagiographorum quàm a. Parte Talmud. tract. Megilla, cap. Megilla nitret.
prophetarum habetur authoritas: ac proinde ſapientes noſtri eum Ieremiæ, Baruch, Aggæo, Zachariæ, Malachiæ, & aliis adiungunt, & cum Ioſephus lib. 10. Antiq. exeunte, Prophetis omnibus anteponit.

58. Sed quid opus eſt hominum ambire ſuffragia, cùm ſingularem eius ſapientiam, & arcanorum omnium notitiam Deus ipſe ſuo calculo comprobarit, Tyriorum Regem εἰρωνικῶς ita compellans: *Ecce ſapientior es tu Daniele: omne ſecretum non eſt* Ezec. 28. 3.
abſconditum à te. Vt omittam morum ſanctitatem, qua prometitus eſt, vt cum Deus Ezec. 14. v. 14. & 20.
cum Noë & Iob, in exemplum iuſtitiæ produceret: cur igitur eum maiores noſtri inter hagiographa potiùs quàm inter Prophetas referre maluerunt? Quia nimirum quamuis ſomniorum interpretationes, futuræ regnorum mutationis clariſſimas reuelationes, ſi quis alius, ſibi diuinitus infuſas acceperit, nuſquam tamen, vt cæteri Prophetæ, legitur miſſus ad populum, nuſquam, vt cæteri, Prophetæ munus exercuit; populum non monuit, non reprehendit, non erudiuit.

59. Sed vt omiſſis impii Sadducæi nugis, ad rem ipſam aliquando veniamus, Daniel cùm è Ieremiæ vaticiniis intellexiſſet inſtare finem Babylonicæ ſeruitutis, vereretúrque ne Deus populi peccatis offenſus decretum aſſerendę libertatis diem proferret, & abſoluta non fuiſſet ea prophetia, ſed certis quibuſdam conditionibus adſtricta, videlicet vt à peccato ſibi temperarent, animam ſuam coram Deo in preces effuderat, confeſſus fuerat tum ſua, tum populi pec-

cat, Deúmq; rogauerat, vt populo ſuo tot flagitiis coopertο peccata dimitteret, & tot afflicto cladibus primo quoque tempore ſubueniret. Ac vide prolixam Dei in homines bonitatem. Preces ſuorum antevertit; & ab exordio mittit Gabrielem, qui Danieli futura denuntiet: nec ſolùm promittit fore vt iterum ædificetur Ieruſalem tempúſque definit quo recidiuam hanc vrbem conſeruaturus erat; ſed etiam addit futurum vt poſt certam temporum euolutionem conſummetur, præuaricatio, finem accipiat peccatum, deleatur iniquitas, & adducatur iuſtitia ſempiterna. *Septuaginta*, inquit, *hebdomades abbreuiatæ ſunt ſuper populum tuum.* Quæris

VII. *Quid Propheta per Hebdomadas intelligat.*

60. Recentiores Rabbini, ſi quando ſuam de expectando Meſſia ſententiā hoc Danielis teſtimonio labefactari ſenſerint, vt omni ſe moleſtia faciliùs euoluant, Hebdomadas vel ſeculorū, vel iubilæorum, vel decenniorum intelligendas eſſe cōfirmant. Quę ſi probare poſſēt, hebeſceret acies omnium telorū, quæ contra nos ex hoc loco deprompta iaciuntur. Id tamen, ne quid hodierno die diſſimulem, aut fucum videar oblinere veritati, nemo noſtrorum hactenus ſcripſiſſe compertus eſt, vt meritò queratur Lyranus de Chriſtianis quibuſdam quos eò ſua prouexerat temeritas, vt magis hac quidem in parte Iudaizarent quàm nos ipſi Iudæi, hebdomadas iubilæorum aut etiam ſeculorum interpretarentur, nugas ſuas litteris mandarent, neque quicquam ex hoc loco de aduentu Meſſiæ colligi poſſe defenderent. *Galatinus pag. 230.*

61. Et ſanè habemus in ſcriptura dierum hebdomadas, vt Geneſ. 29.27. *Imple hebdomadam dierum.* habemus & annorum, vt Leuitici 25.8. *Numerabis quoque tibi ſeptem hebdomadas annorum, id eſt, ſepties ſeptem, quæ ſimul faciunt annos quadraginta nouem*, cæteras hebdomadas non habemus. Quare nouus hic hebdomadæ modus temere confictus inuitis etiam ſcripturis obtruditur. Quam fingendi licentiam ſi nobis conceſſam putamus, nihil certi continere poteſt hæc prophetia, vt bene veſter Soares aduertit (fateor enim me diffiſū ingenio meo quærere adiumenta doctrinæ, & non noſtrorum ſed etiam externorum, tum gentilium, tum Chriſtianorum monumenta frequenter exoluere.) Nihil, inquam, certi continebit. Quotus enim quiſque non poterit arbitratu ſuo comminiſci nouas hebdomadas ſeptingentorum aut ſeptem millium annorum, vt conuinci non poſſit eas eſſe compleras? Quid? quòd ex verbis Angeli liquidò conſtat tempus illud iam eſſe tranſactum, cùm hoſtia defecerit & ſacrificium, cùm ciuitas & Sanctuarium noſtrum vaſtata ſint, quòd vel exactis hebdomadibus, vel in earum fine fore prænuntiarat. *Hebdomadæ dierum.* *Annorum.* *In 1. p. Diſput. 1 § 2*

62. Cùm igitur conſtet nec harum hebdomadum in ſcripturis extare veſtigia, nec de dierum hebdomadis, quæ ſeſquianni ſpatio clauderentur, quo res tot & tantæ claudi minimè potuerunt, hoc vaticinium interpretari poſſimus, reſtat vt de annorum hebdomadis intelligendum eſſe fateamur, vt hebdomadis illis ſeptuaginta, anni quadringenti & nonaginta colligantur, quo temporis interſtitio neceſſe eſt euenerint ea quæ Gabriel euentura prænuntiat. Etſi non errauerit fortaſſe, qui dixerit hac Danielis prophetia duplices hebdomadas, & Chriſtos adumbrari duos, hebdomadas dierum, quas abbreuiatas appellat, quaſi cæteris hebdomadis breuiores, quarum finis ad vnctionem Cyri, quem Deus Iſaiæ 45. v. 1. Chriſtum ſuum appellat, pertinebit: hebdomadas annorum quibus euolutis Chriſtus alter, quiſquis ille eſt, occidendus eſſe prædicitur. Nondum tamen huic interpretationi penitus acquieſco: de qua priuſquam enucleatiùs diſputo, videndum cur hebdomades iſtæ dicantur

VIII. *Abbreuiatæ.*

63. Ex hoc fonte tria duci poſſunt interpretationum diuortia. Quidam abbreuiatas dici volunt, quòd Deus Sanctorum precibus & piis deſideriis inflexus citiùs & maturiùs præuaricationem conſummare, peccatum finire, iniquitatem delere decreuerit; non quòd ſententiam mutarit & nouam de integro inierit rationem, ſed quòd præuiſis Sanctorum meritis æterno decreto noſtræ calamitati ſubuenire feſtinarit; qui, niſi præuidiſſet eorum merita, ſuum illud auxilium longius protuliſſet. Quærunt alii qui ſi ſic breuiatæ ſunt hebdomades iſtæ vt factæ fuerint è pluribus pauciores ſecundum quam veritatem futuræ fuerint plures, niſi breuiarentur. Quibus reſponderi facilè poteſt id è Sanctorum precibus liquere, qui nunquam abbreuiari dies redemptionis ſuæ petiiſſent, niſi ſe impetraturos eſſe ſperaſſent. Vnde & Angelus Gabrieli: *Ego veni vt indicarem tibi*, videlicet hebdomadas eſſe breuiatas; quia *vir deſideriorum es*, & tempus quo *Aug. ep. 80.*

finiatur peccatum & deleatur iniquitas, accelerari magnopere deſideras: etſi virum deſideriorum amabilem & Dei amore dignum Hieronymus veſtet exponit, & Græci quidam interpretes virum ἐπιθυμητὸν *deſiderabilem*, tranſtulerunt.

64. Altera interpretatio eſt vt hebdomadas ſeptuaginta .i. annos quadringentos nonaginta certos, præciſos, definitè circumſcriptéque decretos, nec plures, nec pauciores intelligat. vnde & legitur in codicibus hebræis Septuaginta hebdomades נחתך *deciſum eſt*, quaſi hac enallage numerorum ſignificet, rem eſſe deciſam, ſiue præciſum determinatúmque temporis ſpatium, quo quæ prædicit, euentura prænuntiat.

Alij denique hebdomadas abbreuiatas interpretantur hebdomadas non annorum ſolarium, ſed lunarium, qui ſunt diebus vndecim ſolaribus breuiores; de quibus multa ſanè dici poſſent in vtramque partem, ſed his prætermiſſis ad alia properemus. Abbreuiatæ ſunt, inquit.

IX. *Super populum tuum, & ſuper vrbem ſanctam tuam.*

65. EQuidē cùm iſta conſidero, tēperare mihi non poſſum quin & animo perhorreſcam & toto corpore contremiſcam, vt interdum verear ne Deus populum ſuum in perpetuum abiecerit. Peccauerat quidem olim populus Dei, vitulum ſibi fecerat conflatilem, eum adorauerat,
Exod. 32. v. 7. & tanquam Deo victimas immolarat. *Locutus eſt autem Dominus ad Moyſen dicens: Vade, deſcende: peccauit populus tuus, quem eduxiſti de terra Ægypti.* quibus verbis abdicare populum & repudiare videbatur. Sed ad reconciliandam gratiam ſequeſter
v. 11. interuenit. *Moyſes autem orabat Dominum Deum ſuum, dicens:* Cur *ſuum* præter conſuetudinem adiecit? planè ἐμφατικῶς Moyſis erat Deus, populi Deus eſſe nolebat. Sed quid orabat Moyſes? *cur*, inquit, *Domine iraſcitur furor tuus contra populum*, non dicam meum, ſed *tuum*, *quem eduxiſti de terra Ægypti*? Quid impetrauit? *Placatúſque eſt Dominus ne faceret malum quod locutus fuerat aduerſus populum*, Cuius autem? Moſis? minimè gentium cuius igitur? *aduerſus populum ſuum.* è quibus liquet Moſis precibus Deo reconciliatum fuiſſe populum, & redintegrata gratia receptum, quem priùs Deus abdicarat. Hîc cōtrà Daniel orationem ſuam in hæc verba conce-
Dan. 9. 16. perat. *Auertatur obſecro ira tua & furor tuus à ciuitate tua Ieruſalem, & monte ſancto tuo. propter peccata enim noſtra & iniquitates patrum noſtrorum Ieruſalem, & populus tuus in opprobrium ſunt*, &c. Et illud *tuus* identidem inculcarat.

66. Adeſt Gabriel, & quaſi Danielis orationem inuertens, *Septuaginta*, inquit, *hebdomades abbreuiatæ ſunt, ſuper populum tuū, & ſuper vrbem ſanctā tuam.* vt propemodum (dicere refugit animus, ſed tamen dicendū eſt) hæc Danielis oratio Deo per Gabrielem loquenti non ſatis probata videatur. quaſi dicat, Quid eſt Daniel quod populū hunc Dei populum appellas? imò tuus eſt. Hunc enim portauerat, ſupet alas aquila- Exod 19. v.
rum, hunc ſibi Deus in peculium de cunctis 4. 5.
gentibus, in regnum ſacerdotale, & gentem ſanctam aſſumpſerat: ſed iam eum quaſi filium ingratum & cōtumelioſum in patrem repudiare decreuit. Quid interim Daniel? hiſcere contrà non audet, aut inter Deum & homines ſe medium & ſequeſtrem pacis immittere. Quid ira? nouit de ſe nomi- Ver 14 &
natim exceptum Ezechielis 14. *Terra cùm* 20.
peccauerit mihi, &c. & Noe, & Daniel & Iob fuerint in medio eius, viuo ego, dicit Dominus, quia filium & filiam non liberabunt, ſed ipſi iuſtitia ſua liberabunt animas ſuas, vt plerumque verear ne nimiùm vera de nobis ſit communis veſtra tranſlatio: quæ verſu 26. poſt illa verba: *& occidetur Chriſtus:* vbi nos duntaxat legimus ואין לו *& non ei:* hāc paraphraſim contexuit, *& non erit eius populus qui eum negaturus eſt.* Hęc ſunt, Euſtorgi & Eudoxe, quæ ſingula diligentiùs conſideranti nullum mihi neque diurnæ, neque nocturnæ ſpatium quietis impertiunt. Cùm præſertim videam hebdomadas ſeptuaginta definitè circumſcriptas.

X. *Vt conſummetur præuaricatio.*

67. QVID autem eſt conſummari? augeri, opinor, exaggerari, & ſic ad ſummum improbitatis faſtigium adduci, nihil vt ad eam poſſit accedere, quaſi hac vna præuaricatione in ſummam & ὁμάδα præuaricationum omnium vniuerſitas colligatur. Quo etiam ſenſu poſſit & illud quod ſequitur, exponi, *& finem accipiat peccatum.* finitur enim non ſolùm quod eſſe deſinit, ſed etiam quod in ſuo genere perficitur, ſuæque naturæ finem, & quaſi metam attingit, quò cùm peruenerit, non poſſit vltrà procedere. finem igitur accepiſſe dicetur peccatum, cùm integrum completúmque fuerit, & omnibus malitiæ numeris abſolutum & vndiquaque perfectum, ſiue *ſigillatum*, vt LXX. viri commode tranſtulerūt τῦ σφραγίσαι τὰς ἁμαρ-

τȣ̃ ad ſigillandum peccata. neque enim publicis, aut priuatis litteris niſi perfectis & ad vmbilicum adductis, ſigillum apponi ſolet, vnde facta tranſlatio. & ſanè Rabbini noſtri in ipſo textu legi ולחתם *ad ſigillandum* negare non poſſunt, quamuis margini lectionem alteram, quam veriorem putabant, adſcipſerint ולהתם, ad finiendum, ſiue vt perficiatur, vt compleatur, vt finem accipiat, peccatum.

68. Quid? quòd ſequentia *& deleatur iniquitas*, ſi Hebræos fontes adeamus, poſſunt huic accommodari ſententiæ ולכפר עון. Quid eſt autem כפר? Verbum hoc duos ſignificatus habet. eſt enim vel *expiare*, quod paſſim ſecuti ſunt interpretes, vel *picare*, *pice oblinere*. iniquitas autem pice adſtringi ſiue agglutinari dicitur, cùm tenaciùs hæret, quàm vt facilè poſſit aboleri. Ad quam expoſitionem, ſi animum applicare vellemus, huc etiam trahi poſſent quæ ſequuntur. *Et adducatur iuſtitia ſempiterna*, quaſi peccatis noſtris ſempiternam diuina iuſtitia vltionem intenret. Quæ cùm ita ſint, equidem nos in perpetuum abiectos, & relictos arbitrarer, commouerérque vehementiùs, niſi me reficeret & recrearet expoſitio, quam video pluribus tum Hebræis, tum etiam Chriſtianis probatam eſſe ſcriptoribus, quàm ipſiſſimis Hieronymi veſtri verbis attexere non pigebit. *O Daniel, ſcito quòd à die hac, qua tibi nunc loquor, erat autem annus primus Darij qui occidit Balthaſar, & regnum Chaldæorum in Perſas Medoſque tranſtulit: vſq; ad ſeptuageſimam annorum hebdomadem, hoc eſt annos quadringentos nonaginta, hac populo tuo per partes accident. Primùm propitiabitur Deus, qua nunc magnopere deprecaris, & delebitur peccatum, & finem accipiet præuaricatio. Nunc enim vrbe deſerta, & templo vſque ad fundamenta deſtructo, in luctu eſt populus conſtitutus: ſed non poſt grande tempus inſtaurabitur; & non ſolùm hoc fiet in his ſeptuaginta hebdomadibus, vt ædificetur ciuitas & templum inſtauretur, ſed naſceturChriſtus, id eſt, iuſtitia ſempiterna*, &c. Quamuis noſtri tum de principio hebdomadum, tum de Chriſto diſſentiunt.

XI. *Et adducatur iuſtitia ſempiterna.*

69. NOſtri per iuſtitiam, iuſtificationes externas, cerimoniaſque legales, & caſtus religionis intelligunt: vos Chriſtiani, etſi cerimonias externas haudquaquã reſpuitis, tamen hoc loco internam animi ſanctitatem denotari putatis. imò vt ex Hieronymo vidimus, ipſe Meſſias eſt iuſtitia ſempiterna. Quod equidem quî fieri poſsit non video. Iſto enim dicatur iuſtitia, quòd iuſtitiam & ſanctitatem ſuis impertiat: an etiam dicetur iuſtitia ſempiterna, vel, vt legitur in textu principe iuſtitia עלמים ſeculorum, quibus verbis ſignificari videtur hanc iuſtitiam non ad futura ſolum, ſed etiam ad præterita ſecula pertinere. Sequitur illud,

XII. *Et impleatur viſio & Prophetia.*

70. VBi videtur olim eadem fuiſſe lectionum varietas quæ ſuperius annotata eſt, quamuis hoc loco Rabini noſtri nihil ad marginem adſcripſerint. nam pro *vt impleatur*, Aquila τȣ̃ τελέσαι, *ad finiendum* ſiue *perficiendum*. Lxx. τȣ̃ σφραγίσαι, ad ſigillandum tranſtulerunt, eadem, opinor, ſententia. Nam impleta, perfecta, finita, vel etiam ſigillata dici poteſt prophetia, cum Deus aperire ceſſat futura mortalibus, & prophetiam quaſi clauſam & obſignatam occultat ne proferatur, & cum euentus ita prophetiæ reſpondet, vt omnes prædictiones exhauriat, & ipſo rerum euentu tanquam appoſito Regis Regum ſigillo, prædictionum veritas roboratur. Quis autem illi fuerit euentus, non dicam, Euſtorgi, ne quid videar orationi tuæ præcerpere.

XIII. *Et vngatur Sanctus Sanctorum.*

71. SI punctis Maſoreticis hærendum putamus, legendum eſt ולמשח קדש קדשים *vt vngatur Sanctum Sanctorum*, vel *Sanctitas Sanctitatum*, quibus verbis Rabini paſſim ſanctiſsimam Templi partem, ſiue Sanctum Sanctorum interpretantur, certis vnctionibus conſeruandum. Si primam dictionem his punctis inſigniendam ducemus ולמשיח. ſenſus erit & Meſſiæ ſanctitas ſanctitatum, ſiue ſanctitas excellens, & modis omnibus abſoluta Latinus interpres Maſoreticis in prima dictione conſentiens קדש קדשים pronuntiandum putauit. Sed quis iſte Sanctus qui inungendus eſſe prædicitur? Alij Ieſum filium Ioſedech, alii Zorobabelem, alij Neemiam intelligunt, alii quibus & libens accedo, Cyrum, qui necdum natus ſanctus, & iuſtus, & Chriſtus ab Iſaia nominatur. Sanctus ſiue Sanctificatus, cap ·5. verſ.3. *Ego* Sanctus
mandaui ſanctificatis meis, & vocaui fortes Sanctorum
meos. Cyrum videlicet cum Perſis & Me- quis?
dis ſanctificatum, & à Deo deputatum excidio Babylonis iuſtus, cap. 45. 8. *Rorate cæli deſuper, & nubes pluant iuſtum*, &c. & v. 13. *Ego ſuſcitaui eum ad iuſtitiam, & omnes vias*

eius dirigam: ipſe ædificabit ciuitatem meam, & captiuitatem meam dimittet. Chriſtus eodem capite ineunte: *hæc dicit Dominus Chriſto meo Cyro*. Vos, opinor, de vero Meſſia, quem Cyrus & alij, quibuſdam figuris adumbrarunt, prophetiam hanc interpretandam eſſe defenditis.

72. Verùm, quoniam hodierno die nihil in pectore clauſum tenere conſtitui, illud me non mediocriter in hac cauſſa mouet, quòd video iampridem has ſeptuaginta annorum hebdomadas, id eſt annos nonaginta ſupra quadringenteſimum euolutos, nec tamen video prophetiam eſſe completam, & ipſo rerum euentu ſigillatã, quocumque tandem ſenſu interpretandum eſſe ſtatuamus. Nam ſi conſummari præuaricationem & finem accipere peccatum nihil aliud eſt quàm peccata vetera nouis ſceleribus, & quidem maioribus exaggerari, maioribus certè ſe criminibus, idololatria præſertim, quæ peccatorum omnium caput eſt & ſumma, patres noſtri ſe ſtante priore templo, quàm poſteriore deuinxerant. Sin conſummari præuaricationem & finem accipere peccatum, eſt conſumi, deleri, abſtergi, penitus aboleri. video, templi ſecundi temporibus non ſolùm pauca ſuperfuiſſe *priſca veſtigia fraudis*, ſed etiam multa, quamuis idolorum cultu leuiora, grauia tamen ſecundum ſe flagitia viguiſſe, quæ ne nunc quidem duobus annorum millibus ab illa prophetia iampridem euolutis,

Irrita perpetuâ ſoluunt formidine terras.

Vt vtramuis in partem interpretere, veritas illius vaticinij cohærere vix poſſit, neque liqueat quo pacto hebdomadis illis ſeptuaginta deleta iniquitas & adducta fuerit iuſtitia ſempiterna. Quæ cùm ille dixiſſet, tum Euſtorgius.

XIV. *Veteres Hebræorum punitiones cum poſtrema comparatæ.*

73. MEritò formidas, inquit, Barachia, ne Deus Hebræorum gentem deſpexerit, repudiarit, in perpetuũ abiecerit, quod tacente prophetia res ipſa loqueretur, *& ſi ipſi non confiterentur*, inquit Tertullianus Apologetico aduerſus gẽtes, *probaret exitus hodiernus ipſorum. Diſperſi, palabundi, & cæli & ſoli ſui extorres vagantur per orbem, ſine homine, ſiue Deo rege, quibus nec aduenarum iure terram patriam ſaltem veſtigio ſalutare conceditur*. hæc ille ante annos mille quadringentos. Quid ſi vidiſſet calamitatem hanc in noſtra tempora propagatam? Sed ne ſeruitutem veſtrã verbis atrocibus exaggerare videar, & excitare teſtem ex ipſis accuſatorum ſubſelliis. Age ſanè, Rabbi Samuelem, prout ex Arabico tranſlatus eſt, loquentem audiamus. *Completum eſt etiam, inquit, Domine mi, quod dixit Daniel, poſtquam fuerit occiſus Chriſtus,* Veri Meſſiæ paraſtaſis c. 15. *remanebit deſolatio perpetua, in qua deſolatione ſumus, iam ſunt mille anni & vltrà. Dixit Iſaias, Relicta eſt, in vrbe ſolitudo, & ſibilabit terra eorum ſibilo vſque in ſempiternum. Dixit etiam Ieremias, Argentum reprobum vocate illos, quia Dominus proiecit eos. Dixit etiam Iſaias: Ambulate in lumine ignis veſtri, & flammis quas ſuccendiſtis vobis. In quibus flammis ſumus, iam mille anni ſunt. Et dixit etiam Amos. Domus Iſrael cadet, & non eſt qui erigat eam. Et videtur mihi, Domine mi, quòd Deus induxit nobis hanc ruinam, poſt aduentum iuſti huius, poſtquam Propheta nullus ſurrexit in nobis, quia nos manemus in incredulitate, non recipientes fidem illius, ſed negantes, & alia non pauca*, quibus ille generis veſtri diſperſionem mirum in modum exaggerat.

74. Quòd ſi iuſtus eſt Deus, & ad iuſtitiã pertinet pœnas maiores maiorib. culpis irrogare, profectò neceſſe eſt, vt immane ſcelus deſignauerint patres veſtri, & quidẽ ſcelus, quod & etiamnum poſteritatis ſuffragio comprobetur, quos Deus, cuius natura bonitas eſt, cuius miſericordiæ ſuper omnia opera eius, tam atrocibus ſupplicijs affecit. Qua tempeſtate Iudices Reip. veſtræ gubernacula tractabant, priſci illi Hebræi frequenter ad idola defluxerant, ſacrificauerant ſculptilibus Chanaan, liberos ſuos dæmoniis immolarant, eorum idololatriam expiabat Deus paucorum annorum ſeruitute, ſuſcitabátque iudices qui à populi ſui ceruicibus iugum ſeruile depellerent.

75. Sub Regum dominatu toties ad ido- 3. Reg. c. 14. & 15.
lorum cultum deſciuerant: fana diis gentium excitarant, aras & ſtatuas & lucos ſuper omnem collem excelſum, & ſubter omnem arborem frondoſam erexerant. *Sed & effœminati fuerunt in terra, fecerúntque omnes abominationes gentium, quas attriuit Deus ante faciem filiorum Iſraël.* Maacha Regis vxor princeps fuerat in ſacris Priapi, & in luco eius quem conſecrauerat cum ſimulacro turpiſſimo. Direptis omnibus vaſis domus Dei atque confractis clauſerant 2. Paralip. c. 28. v. 24.
ianuas templi Dei, & fecerant ſibi altaria in vniuerſis angulis Ieruſalem. filios ſuos in valle Benennon in igne luſtrauerant, aut etiam combuſſerant, ſecundum Hebraï- Ibid. v. 3.
cam veritatem. Eſtne aliquid quo progredi poſſit eorum amentia? Sculptile quoque & conflatile ſignum in domo Dei poſuerãt, Prophetas occiderant, ſanguinem innoxium

xium fuderant multum nimis, donec implerent Ieruſalem vſque ad os. Saltem iis ſe finibus eorum ſacrilegia continerent, progredientur vlteriùs: quò tandem? excogitarine poterit ad hunc malorum cumulum improbitatis acceſſio? reperietur. Quid? Luce, palam, in oculis ciuitatis; ciuitatis autem? imò in conſpectu ſanctuarii, in ipſo templo mulierculárum operâ texebant ex arborum ramis domunculas, ſiue potiùs vmbracula, in quibus effœminatos, id eſt, catamitos pueróſque meritorios omnium libidini proſtare iuſſos, tanquam in publicis lupanaribus collocarent. O propudium! ô ſordes!

4. Reg. c. 22 v. 16.

76. Quid iam reſtabat niſi vt Deum ipſum è ſua ſede detruderent? id etiam affectant, arcam fœderis è ſanctuario proferunt? vel potiùs eiiciunt, extrudunt, & Leuitarum humeris, quod vnum pietatis ſuperfuit, in impietate veſtigium; Leuitarum, inquam, humeris impoſitam, velut exulem, vagam, errantem tota Iudæa circumferunt. Quo id conſtabit indicio? Ioſias expiato templo dixit Leuitis: *Ponite arcam in ſanctuario templi, quod ædificauit Salomon filius Dauid Rex Iſrael, nequaquam enim eam vltrà portabitis.* Saltem plagis, & ſuppliciis eruditi reuerterentur ad Deum, & aliquem ſuperſtitionibus ſuis modum imponerent. Latiùs propagatum eſt hoc malum, & altiùs inſedit, quàm, vt ſine totius gentis clade poſſit euelli.

4. Reg. 23. v. 7.

Anno tranſmigrationis Iechoniæ ſexto, cùm iam Nabuchodonoſor duabus deportationibus partem populi nobiliſſimam è complexu gemitúque patriæ auulſam tranſtuliſſet, ſeniores populi qui relictus fuerat, idolis reptilium, & cæterorum animalium thus adolebant, *& vapor nebulæ de thura conſurgebat.* In ipſa domo Domini, *mulieres ſedebant plangentes Adonidem.* Quidam etiam, *inter veſtibulum & altare*, abominationes maiores his faciebant.

Ezech. 8.
Verſ. 11.
Verſ. 14.
Verſ. 16. 17

77. Quis non diceret tunc temporis Iudæos ad ſummum, quod excogitari poteſt, impietatis perueniſſe faſtigium? Quis non eos digniſſimos putaret, qui in perpetuum abiicerentur à Deo, & æterno exilio plecterentur? Tamen, ô diuinam in homines benignitatem! poſt annos quatuor quàm hæc viderat Ezechiel, anno decimo Sedeciæ Regis, cùm vltima & decretoria tam vrbi quàm templo clades impendet, Deus harum ſuperſtitionum, vtique non oblitus poſtliminium pollicetur. *Poſuerunt*, inquit, *idola ſua in domo, in qua inuocatum eſt nomen meum, vt pollucrent eam, & ædificauerunt excelſa Baal, quæ ſunt in valle filÿ Ennon, vt initiarent filios ſuos, & filias ſuas Moloch: quod non mandaui eis, nec adſcendit in cor meum, vt facerent abominationem hanc.* Cedo quid poſtea? *Ecce congregabo eos de vniuerſis terris, ad quas eieci eos in furore meo, & in ira mea, & in indignatione grandi, & reducam eos ad locum iſtum, & habitare eos faciam confidenter. Et erunt mihi in populum, & ero eis in Deum.*

Ierem. c. 32 v. 34. & 35.
Verſ. 37. & 38.

78. Iam videamus quod ſupplicium Deus tot, & tantis ſacrilegiis irrogarit. Ieruſalem obſidetur, vrbs & templum incenditur, ciues in captiuitatem abducuntur, Rex ipſe capitur, & ad victorem Babylonium perducitur, poſt graues contumelias, & probra liberos coram ſe videt interfici, tum oculis, quibus tam acerbum hauſerat dolorem, orbatus vinctúſque catenis Babylonem perducitur. Quo tempore videntur Hebræi quemadmodum patres eorum in Ægypto laboribus attriti fuerant, Babylonem magnificentiùs extruxiſſe, Euphratem carpſiſſe canalibus, riguis diſtraxiſſe, & ad Tigrim foſſa perduxiſſe, ſi Alexandro Polyhiſtori fidem habemus afferenti quoddam Ieremiæ vaticinium, Iudæos, σκάψειν τὰς τοῦ Τίγριδος καὶ Εὐφράτου διώρυχας αἰχμαλωτισθέντας, *fore vt Iudæi captiui Tigris, & Euphratis foſſas ducerent.*

Graue ſupplicium, non pauca tamen interuenerint, quæ ſeruitutis, & laborum acerbitatem velut affuſo diuinæ ſuauitatis oleo mitigarent. Etenim quæ res afflictos & captiuos duæ conſolati plurimùm poſſunt, eas iam inde ab initio tranſmigrationis ambas habuerunt, & quidem diuino promiſſo ſubnixas, ſpem recuperandæ libertatis, & ſpem vltionis ab iis exigendæ, è quibus paſſi fuerant iniuriam, & quod maius eſt, vtriuſque tempus definitè circumſcriptéque notatum à Propheta.

Ierem. 25. v. 11. & 12.
c. 29. v. 12.

79. Quid quòd ipſe Sedecias certum eiuſdem Prophetæ vaticinium habuit, quo ſolari poſſet, & liberùm, & luminum orbitatem? *Audi verbum Domini, Sedecia Rex Iuda: Hæc dicit Dominus ad te morieris in gladio, ſed in pace mo-*

Ierem. c. 34 v. 4. & 5.

rieris, & ſecundum combuſtiones patrum tuorum, Regum priorum qui fuerunt ante te, ſic comburent te: & væ, Domine, plangent te: quia verbum ego locutus ſum di- cit Dominus. Quæ nemo pius negauerit eodem modo, quo prædixerat, omnia contigiſſe.

Quid? quòd etiam poſt captiuitatem multa ſuperfuerunt libertatis amiſſæ veſtigia? quòd etiam extra Babylonis pomerium publicitus cum Rege ſuo Iechonia conuentus habere potuerunt? vt è Baruch primo, verſu tertio & quarto, liquet, quem licet in canonem non receperiris, vt hiſtoriam tamen grauiſſimam repudiare non poteſtis. E quibus & illud efficitur, Iechoniam tranſinigrationis initio, vel omnino liberum, vel ſaltem liberâ cuſtodiâ ſeruatum fuiſſe, donec poſtremis Nabuchodonoſori temporibus ob quaſdam ſuſpiciones in vincula compactus eſt.

Ierem. 52. v. 31. ad fin. 4. Reg c. 25 v. 27. &c. 80. Adde quod *eleuauit Euilmerodach Rex Babylonis, ipſo anno regni ſui caput Ioachin*, ſiue Iechoniæ, *Regis Iuda, & eduxit eum de domo carceris, & locutus eſt cum eo bona, & poſuit thronum eius ſuper thronos Regum, qui erant poſt ſe in Babylone, & mutauit veſtimenta carceris eius, & comedebat panem coram eo ſemper cunctis diebus vitæ ſuæ, & cibaria eius cibaria perpetua dabantur ei à Rege Babylonis ſtatuta per ſingulos dies, vſque ad diem mortis ſuæ cunctis diebus, vitæ eius.* Quod ſanè captiuis magno potuit eſſe ſolatio.

Adde quòd in ipſa deportatione ſuos Prophetas, vt Baruch, Ezechielem, Dan. 14. 32 Danielem, in Iudæa Prophetam Habacuch, in vrbe Ieruſalem Ioachim Helciæ ſummi quondam Pontificis filium, qui paterno Sacerdorio fungeretur; in ipſis templi ruderibus, ac veſtigiis aram neſcio', quam opere tumultuario excitatam habuerunt, ad quam victimas im- Baruch 1. 10. molabant, incendebant holocauſta, thus adolebant, manna faciebant.

81. Hic ego quadam ſciſcitandi prurigine ſanè quàm imprudenter interpellare Euſtorgium, & orationis, quæ iam in animum Barachiæ leniter influebat, curſum inhibere. Quid eſt igitur, in- Daniel. 3. v. 38. quam Euſtorgi, quod ait Azarias. *Et non eſt in tempore hoc princeps, & dux, & Propheta, neque holocauſtum, neque ſacrificium, neque oblatio, neque incenſum, neque locus primitiarum coram te.* His auditis.

Et eam, inquit Barachias, ob cauſſam maiores noſtri, librum Baruch, orationem Azatiæ, Iudith, Suſannæ, Belis, & alias eiuſmodi fabulas de canone meritò ſuſtulerunt, tum quòd Hebraicè non legantur, tum quòd inter ſe cohærere non poſſint. Quæ dum ille loqueretur, interim me, *tranſuerſa tuentibus hirquis*, occultè monuit Euſtorgius, ne Barachiam grauioribus intentum ad eiuſmodi quæſtiunculas auocarem, & Barachiæ comiter arridens.

82. De cauſſis, inquit, mi Barachia, cur maiores veſtri ſcripturas iſtas inter apocrypha reiecerint, cùm tibi commodum fuerit, audiemus: nunc vide quàm facilè Baruchum Azariæ conciliare poſſumus. Orationem hanc habuit Azarias extremis Nabuchodonoſori temporibus, cùm iam ille ſubuerſa Tyro, ſubactis Ægyptiis, deuictis omnibus circumquaque regionibus Babyloniorum Monarchiam condidiſſet. Qua tempeſtate principes, ſiue duces Hebræorum, Sedecias hominem exuerat, & regio funere fuerat elatus, in vinclis erat Iechonias, & vt probabiliſſimum videtur, Prophetæ Baruch & Ezechiel, cuius poſtrema viſio anno tranſmigrationis Iechoniæ, qui Nabuchodonoſori fuit tertius ac triceſimus, conſignatur, iam naturæ conceſſerant, Habachuc in Iudæa prophetans nondum innotuerat Babyloni, Daniel ſomnia Regi iam fuerat interpretatus, & quædam de futura regnorum ſucceſſione prædixerat, non tamen miſſus fuerat ad populum, non prophetale munus exercuerat, nihil prænuntiarat quod ad Iudæos propriè pertineret. Non erat ſacrificium aut oblatio, quo tempore in fornacem accenſam coniectus eſt Azarias, quæ Baruchi tempore fuiſſe reperitur, ſiue quòd Babylonius ea ſuſtulerat, vetitus ne Iudæi, qui diuerſis è partibus collecti maiorum ſuorum cineres, & templi ruinas inſederant, prætextu religionis noua molirentur, ſiue quod tum temporis pauca fierent ſacrificia, &, vt vulgo dici ſolet, parum pro nihilo reputetur. E quibus aduertis Baruch haudquaquam ab Azaria diſcedere.

83. Aſſentior, inquit Barachias, ſed iam ſi tibi moleſtum non eſt, audire velim ecquid prætetea fuerit quod ſeruitutis illius leniret acerbitarem. Audies inquit ille, ſi tamen ex hiſtoria Suſannæ vnum mihi proferre permiſeris. Qui-

bus annuente Barachia rurſum Euſtorgius. Veſtri maiores in illa Babylonica ſeruitute ſuas leges, ſuos Iudices, iuriſdictionem, ius vitæ ac necis, denique non adumbratam duntaxat imaginem, ſed ſolidam, & eminentem libertatis effigiem habuerunt, vt ex illa hiſtoria planè compertum eſt. Daniel. 13

84. Quod ſi carpendis fluminum canalibus, & extruenda Babylone labores cum cæteris gentibus in ſeruitutem abductis exantlabant, eo certè melior Iudæis erat conditio, quòd præfectos operum Ananiam, Azariam, & Miſaelem habebant è ſua gente delectos: Daniel, licet non ſupremam; tamen decimo tanto maiorem, quàm Dauid ac Salomon, habuit poteſtatem. Hunc enim Nabuchodonoſor condito Babyloniorum imperio, & longè latéque propagato, *in ſublime extulit, & munera multa, & magna dedit ei, & conſtituit eum principem ſuper omnes prouincias Babylonis, & præfectum magiſtratuum ſuper omnes ſapientes Babylonis.* Dan. 2. 48.

E quibus intelligi facilè poſſit à facie olei computruiſſe iugum Babylonicæ ſeruitutis, & cùm rectè culpæ grauitas pœnæ momentis examinetur, non fuiſſe præuaricationem maximam, & conſummatam, grauiſſimúmque peccatum, quod ſtante priore templo ſibi ex idolorum cultu contraxerant. Nunc pretium operæ fuerit paucis videre,

XV. *Quæ ſit illa conſummata præuaricatio maximumque peccatum quod à Gabriele prædicitur.*

85. Meritò ſanè per ſibi mirum videri ſcribit Rabbi Samuel, cur cùm omnes conſentiatis neceſſarium eſſe, vt maiores veſtri maximo contra Deum peccato poſt ſolutam à Cyro captiuitatem, & inſtaurationem templi ſe obſtrinxerint, nemo tamen vnus reperiatur qui dicat quod ſit illud peccatum, propter quod in calamitatem hanc, quam videmus ad poſteros per tot ſæcula tranſmiſſam, inciderunt. *Et ſi aliquis*, inquit, *cognoſcat noſtram cauſſam, & peccatum propter quod incurrimus tanta mala, nullus tamen id aperit proximo ſuo, nec ipſemet qui cognoſcit, in ſuam vtilitatem conuertit.* Cap. 5. de veri Meſſiæ paraſtaſi.

Hunc igitur defectum, ſi placet, hodierno die ſuppleamus, quæramúſque quod fuerit illud peccatum poſt Babylonicam ſeruitutem admiſſum à vobis, tantò Maiorum ſuperſtitionibus, & impietate grauius, quantò captiuitatem illam hodierna ſeruitus ad vos iam ſeculis facilè ſexdecim propagata ſuperat interuallo.

86. Ac primò ſtatuendum tria eſſe peccatorum genera pro varietate perſonarum in quas offenſio redundat, quorum alia contra noſmetipſos, alia contra proximos, alia contra Deum admittimus, eóque, cæteris paribus maiorem eſſe noxam, quò perſona maior offenditur. Quare cùm præuaricationem conſummatam, & perfectam, ſiue, vt cum Apoſtolo loquar, *ſupra modum peccans peccatum* inquirimus, cauſſæ nihil eſt, cur in duobus primis generibus hæreamus, ſed omnibus veſtigiis indagandum ecquid Iudæi poſt templi inſtaurationem maiori, quàm patres eorum, ſacrilegio ſe obligarint: ecquid maiorem, quàm ſtante priore templo, impietatem vel conceperint animo, vel lingua & manu in Deum ipſum expromſerint, propter quam & ipſi. *Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis*, in eos omnium calamitatum fluctus inciderunt, è quibus per annos ſupra milleſimum iam ferè ſexcentos nondum potuerunt emergere, neque ante ſeculi finem, & decretorium mundi tempus emergendi ſpem habent, quæ vel diuina fideiuſſione, vel ratione probabili fulciatur. Rom. 7. 13.

87. Quæ fuit igitur poſt exilium Babylonicum impietas tot facinoribus & ſacrilegiis implicata, vt in eam grauius, quàm in ſuperſtitionem ſuperiorum temporum debuerit animaduerti? Si rectè conſiderate voluerimus, paucis exceptis qui ſub Antiocho Illuſtri, vel ſpe præmiorum ineſcati, vel metu ſuppliciorum territi ſuperſtitionibus externis animum applicuerunt, nullum ſtante ſecundo templo reperiemus idololatriæ veſtigium. Quanta, religione dicam? an ſuperſtitione? Sabbata, neomenias, cæteros legis caſtus cerimoniáſque ſeruarunt? Quoties de vita maluerunt, quàm de religionibus depelli? &, dum rerum ſuarum iactura repræſentari legis incolumitas poſſet, fortunas, coniuges, liberos, ſemetipſos omnibus periculis obtulerunt. Poſt obitum Alexandri Ptolemæo Lagi filio Ieroſolymam obſidente, cùm is Sabbato impreſſionem feciſſet, eam paſſi ſunt in eius poteſta- Ioſephus lib. 12. Ant. cap. 1.

temvenire, & ait Agathareides Cnidius, παλαλαβεῖν οὐ θελήσαντες διὰ τὴν ἄχαρον δεισιδαιμονίαν χαλεπὸν ὑπέμειναν ἔχειν δεσπότην, *dum propter ſuperſtitionem grauantur arma ſumere, grauem dominum receperunt.*

Iuſtinus lib. 30. 88. Ptolemæus Philopator, cùm ſibi regnum parricidio peperiſſet, *& ad necem vtriúſque parentis cæde, etiam fratris adiuncta*, Antiochum Magnum ingenti prælio ſuperaſſet. Sancti ſanctorum adyta penetrare conatus eſt. Huic tam tetræ immaníque belluæ tot parricidiorum conſcientia tanquam furiarum tædis ardentibus ad omnem impietatem concitatæ, & ob recentem victoriam, quæ naturâ ſua inſolens eſt, in omnium legum, ac religionum buſto tripudianti, Sacerdotes in ſacris veſtibus ad exorandum numen in genua prouoluti magno animo reſtiterunt. Cúmque nihilo ſeciùs in incœpto perſiſteret, & ſacrilegii quod ille moliebatur, fama

Quæ totam luctu concuſſit funditus vrbem,

ad ciuium aures manaſſet, tum verò virgines è cubiculorum ſeptis, cinere capitibus inſperſo prodire, gemitibus ac lamentis, plateas eiuitatis vicóſque complere, matres & nutrices, lymphatis ſimiles relictis infantibus in templum congregari, Iuuenes, etſi Ptolemæi copiis longè impares, fremere tamen, tumultuari, clamare, τὴν ὁρμὴν ἐπὶ τὰ ὅπλα ποιήσεσθαι, καὶ θαῤῥαλέως ὑπὲρ τοῦ πατρῴου νόμου τελευτᾷν, *ſe ad arma ituros & fortiter pro patria lege mortem oppetituros.* Quam Hebræorum pietatem Deus ſibi gratam eſſe non obſcuris ſignificationibus indicauit, & τὸν ὕβρει, καὶ θράσει μεγάλως ἐπηρμένον ἐμάστιξεν, αὐτὸν ἔνθεν καὶ ἔνθεν κραδάνας αὐτὸν ὡς κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου, *Hominem contumelia, & audacia vehementer elatum, hinc & inde concuſſum, inſtar arundinis vento iactatæ flagellauit*, adeo vt membris reſolutis prouolutus ad pauimentum iam neque facere neque dicere quicquam poſſet, iuſti iudicii laqueis irretitus. Qui cùm ad tempus ceſſiſſet, aliquantò poſt ad ingenium rediens, pleróſque Iudæorum cum liberis, & coniugibus in catenis ferreis Alexandriam abductos elephantorum quos ad quingentos habebat, vino multóque thuris ſuffitu feroeientium pedibus obterendos in circum produci iuſſit; ſed eos diuina quædam prouidentia ſemel, iterum, tertiò, non ſine grandi miraculo, ab interitu liberauit, vt fusè narratur libro, qui Latinis auribus ignotus apud Græcos tertius Machabæorum inſcribitur.

89. Cùm Anthiochus Illuſtris omnem in Iudeos crudelitatem expromiſſet, templum omni ſacrilegio polluiſſet, vrbem ciuibus exhauſiſſet. (*Erant autem toto triduo octoginta millia interfecti, quadraginta millia vincti, non minus autem venundati*, vt alias innumerabiles cædes omittam multique duce Mathathia occulta deſerti loca periiſſent miſſi ſunt è Regis exercitu, qui eum eis Sabbato dimicarent, *& non reſponderunt eis, nec lapidem miſerunt in eos, nec oppilauerunt loca occulta*, ne videlicet die ſanctitatem, & quietem opere violarent, quo factum eſt, vt *vſque ad mille animas hominum* eo die occiderint. Et quamuis cæteri, ſi laceſſerentur, etiam Sabbato repugnare decreuerint, ne ſi nimium religioſi eſſe vellent, totum Iudaicum nomen extingueretur, non omnis tamen circa Sabbatiſmum ſcrupulus è poſterorum animis exemptus eſt. Pompeio templum obſidente, aggeris ſubſtructionem Sabbato nemo prohibebat. *Prohibere enim*, inquit Ioſephus libro decimo quarto Antiquitatum, capite octauo, vim inferentes lex permittit, ſed opus facientem hoſtem, *impedire nos non ſinit. Quod vbi animaduerterunt Romani Sabbatis, neque eminus inceſſebant telis Iudæos, neque manus cum eis conſerebant: tantum erigebant aggerem, & turres machináſque admouebant, vt eis poſtridie aduerſus nos vti poſſent*, & ita factum, vt templum facilè caperetur.

2 Machab. cap 5.

1 Machab. c 2 v. 17.

Verſ 41.

90. Sed vt ad poſtrema Synagogæ tempora veniamus, omitto aquilam illam auream maiori templi portæ alis expanſis imminentem ab Herode conſecratam, quam fortiſſimi iuuenes zelo religionis accenſi, luce, palam, inſpectante tota ciuitate detractam in fruſta conciderunt, & eam ob rem, vt iam dictum à nobis eſt, viui traditi ſunt flammis vſtulandi. Qua tempeſtate IESVS noſter primùm innotuit, cùm Pilatus nocte intempeſta opertas Tiberii Cæſaris imagines Hieroſolymam intuliſſet, vis magna Iudæorum legem violari putans, ſi vel vnum ſtatueretur in vrbe ſimulacrum, illico profecta eſt Cæſaream ad Pilatum, & ſummis ab eo precibus contenderunt, vt imagines aliò trans-

Ioſeph. de bello Iud. lib. 2. cap. 8. & Antiq. lib 18. c. 5. ferret. *Pilato autem ſupplicantibus abnuente, circa domum, eius proni corruerunt, & immobiles quinque diebus continuis noctibúſque manſere.*

Poſt autem Pilatus tribunal adſcendens ſtudio magno conuocat multitudinem Iudæorum, quaſi qui eis vellet dare reſponſum: cùm ſubitò milites accepto ſigno (ſic enim iam fuerat præparatum) armati Iudæos acie triplici circumſiſtunt, & ille denuntians trucidaturum ſe omnes, niſi imagines Cæſaris ſuſciperent, annuit militibus, vt educerent gladios. Quis non putaret Iudæos in re quæ leuiſſima videri potuit, & legis iugulum non petebat, cùm præſertim in numiſmate cenſus Cæſaris imaginem viritim tererent, aliquid de nimia religionis contentione remiſſuros, vt ferrum à iugulo ſuo depellerent? vel ſaltem tantiſper quieturos, dum nubes illa detonaret? imò omnes vno quaſi conſilio repente conciderunt, & ceruices nudatas excipiendis ictibus pararunt, vociferantes ſe vniuerſos interfici malle, quàm legem profanari. O admirabilem in tuenda religione conſtantiam! Et ſanè Pilatus circa religionem ſtudium populi demiratus, confeſtim ex vrbe ſancta ſtatuas iuſſit auferri. Atque hæc, vt è Ioſepho colligitur, non multo poſt ſuſceptam à Pilato præfecturam geſta ſunt.

De ſua legatione ad Caium. 91. Quid? quæ, vt è Philone colligitur, extremis eiuſdem Pilati temporibus contigerunt, cùm iam ille rapinis, direptionibus, contumeliis, hianti atque imminenti auaritia Iudæam fœdè lacerafſet? Prætorio clypea quædam aurea, neque imaginem habentia, neque quicquam eorum quæ lege prohibentur, nihil denique præter neceſſariam inſcriptionem, affixerat, ſummis ab eo precibus rogarunt Iudæi vt ea refigeret, nullámque nouitatem in leges patrias, & inſtituta maiorum induceret. A quo cùm nihil impetrarent, ad minas venerunt memores ſuperſtitionis, immemores periculi quod ab irato Præſide intentari potuit, ſuáſque ad ipſum Cæſarem querimonias detulerunt, qui & Pilatum grauiter reprehendit, & clypea refigi iuſſit, deportarique Cæſaream.

92. Caius cognomento Caligula coloſſum aureum in templo ſtatui iuſſerat, eique negotio Petronium Syriæ Præſidem præfecerat. Quem vbi ad exhauriendum Imperatoris mandatum cum ſimulacro venire reſcitum eſt, tantus Iudæorum animos occupauit dolor, tantus, ne quid religiones patriæ detrimenti paterentur, metus impleuit, vt omnes, priuſquam illatione ſtatuæ inceſſaretur Regio, ex vrbibus, oppidis, villis effuſi extra fines ſuos in Phœniciam obuiam procederent, & Iudæa ipſa conuulſa ſedibus ſuis propemodum videretur, & in ſex ordines deſcripti hinc ſenum, iuuenum, puerorum, inde anuum, matronarum, virginum, vbi primùm Petronius è ſuperiore loco conſpectus eſt, vniuerſi cum ramis oleæ vitta redimitis, qui ſupplicantium mos erat, ad terram prouoluti luctuoſas voces, & vlulatum miſerabilem ediderunt, iuſſique ſtare, & accedere propiùs, vix tandem ſurrexerunt, & puluere capitibus inſperſo, lacrymis vbertim per ora manantibus, reductis poſt terga brachiis acceſſerunt.

93. Hic quid dixerunt, aut quid tacuerunt? Pretium operæ fuerit ex Hebræorum eloquentiſſimo pauca libare. *Decedimus*, inquiunt, *vrbibus noſtris, Decedimus priuatis ædibus, atque poſſeſſionibus, ſuppellectilem, pretioſiſſima quæque, & quicquid prædæ eſſe poteſt, vltro proferemus: eaque putabimus non dare, ſed accipere, vnum pro his omnibus poſtulamus: nihil in templum nouitatis induc, ſed illud intactum illibatúmque ſeruari, prout à maioribus noſtris accepimus. Id ſi impetrare non poſſumus, nos ipſos in mortem tradimus, ne viui malum ipſa morte grauius videre cogamur*, & cæt. *ceruices ferro paratas exhibemus, cædant, mactent, in fruſta concidant*, & cætera. *Quid opus exercitu? nos ipſi præclari Sacerdotes immolabimus victimas, in templo ſtatuemus vxores vxoricidæ, fratres, & ſorores fratricidæ, pueros, & puellas innocentem ætatulam puericidæ, tragicis enim nominibus in tragicis calamitatibus vtendum eſt: Deinde ſtantes in medio, abluti cognato ſanguine, (nam talia lauacra properantibus ad inferos conueniunt) admiſcebimus, & proprium noſmetipſos inſuper iugulantes.* O incredibilem animi pietatem, ô ſingularem in adſpernanda idololatria conſtantiam!

94. Verùm iſta ſub Caio Cæſare contigerunt, quo tempore nondum mores in deteriora prolapſi ſenſim ad idolorum venerationem ſuperſtitionémque

defluxerant. Quid ſi Claudio & Nerone rerum potientibus, maioribus, quàm antea facibus patriæ religionis zelus exarſit?

Quid ſi (quantum quidem in hominum conſilio poſitum fuit, quamuis Deus aliud quiddam vlciſci cogitaret) ex eodem ſeruandæ legis ſtudio conflatum eſt bellum, quod vrbem euertit, templum incendit, vniuerſum pene Iudaicum nomen internecione deleuit, reliquias toto terrarum orbe diſperſit, addixitque miſerrimæ ſeruituti? Extremis Claudii temporibus, miles quidam libros Moſaicos in quodam vico inuentos protulit, eóſque lacerauit in conſpectu omnium multis debacchatus, & in legem & in gentem totam conuiciis. Hoc vbi ad Iudæos perlatum eſt, facto concurſu, agmine magno petunt Cæſaream, in qua tum Cumanus Iudææ Procurator degebat, ſupplicantes, vt non ſuam, ſed læſi numinis vlciſceretur iniuriam. Tum Præſes veritus defectionem populi, de amicorum conſilio militem illum legis violatorem ſecuri percuſſit, & hoc modo tumultum ſedauit.

Ioſephus lib. 2. c. 4.

95. Sub Nerone in vrbe Cæſarea, cùm Iudæi Sabbato conuenirent in Synagogam, ſeditioſus quidam ad id ex compoſito miſſus, poſito vaſe Samio alites pro Synagogæ foribus immolabat. Hoc factum ita Iudæos accendit, vt deinceps coerceri non potuerint: legem quippe ſuam eo ſacrilegio contumeliam pertuliſſe, & locum ipſum clamabant eſſe pollutum.

Ioſephus lib. 2. de bello Iud. cap. 14.

Quid plura? reclamantibus fruſtra ſenioribus, & eius experiendum iudicio dicentibus, grauis oritur

Seditio, ſæuitque animis ignobile vulgus,
Iámque faces & ſaxa volant, furor arma miniſtrat.

Educuntur à Cæſarienſibus gladii, Iudæis *quod cuique repertum eſt*, rimanti, telum ira facit, & atrox vtrimque pugna committitur. Iudæi cùm Cæſarienſium multitudine obruerentur, ſeceſſerunt ex vrbe Cæſarea, & ſecum libros legis raptim extulerunt. Tum Geſſius Florus Iudææ Præſes, qui in omnem vexandæ gentis occaſionem imminebat, hanc legum exportationem cupiditati ſuæ prætexuit: è qua ſcintilla belli, & illius immenſæ cladis, quam Daniel abominationem deſolationis appellat, exarſit incendium. Adeo bellum illud, & veſtri generis extrema calamitas idolorum cultu veſtrarúmque ceremoniarum neglectu conflata non eſt, vt potiùs obſtinata quadam legis obſeruatione, quaſi ſeditionis flabello fuerit ventilata.

96. Ac proinde cùm Deus tanto grauiorem poſterioribus Iudæis qui poſt inſtauratum à Zorobabele templum ab omni ſpecie ſuperſtitionis ſemper abhorruerunt, quàm patribus eorum qui ſtante templo priore toties publicè nefaria ſacra ſuſceperant, liberos ſuos idolis immolarant, Prophetas à Deo miſſos occiderant, templi ſanctitatem conſtitutis in eo catamirorum, & effœminatorum lupanaribus violarant, pœnam inflixerit, etiam atque etiam quærendum eſt, quod fuerit illud peccatum idololatriâ grauius, & conſummata præuaricatio, quæ gentem vniuerſam diuinæ iuſtitiæ laqueis inuoluit. *Igitur inquiram* (verba ſunt Rabbi Samuelis, ne ſi quid aſperiùs dixero, mihi fortaſſe ſuccenſeas) *& non ceſſabo quærere quod peccatum eſt id tantum, propter quod ſumus in hac captiuitate mille annis & vltrà, nec habemus Prophetam, nec Regem, nec Sacerdotem, nec Altare, nec Sacrificium, nec Vnctionem, nec Incenſum, nec Purificationem, imò facti ſumus abominabiles toti mundo, ſicut Deo, & contemptibiles: in ſolo corde tantum noſtro regnat ſuperbia, qua nos præferimus toti mundo.* Hæc ille. Quapropter, ſi nihil hodierna die diſſimulandum eſt, Maiores veſtri ſacrilegium quoddam immane deſignarunt, Deo ſoli peccarunt, & malum, cui vos etiamnum mordicus hæretis, coram eo fecerunt, vt iuſtificetur in ſermonibus ſuis, & vincat cùm iudicarit.

Lib de veri Meſſiæ pa. taſtaſi c. 5.

97. Non ſolùm è perſonæ grauitate, quæ offenditur, æſtimare debemus iniuriæ grauitatem, ſed multo magis ex animi inductione, & modo quo infertur iniuria. Etſi enim cæteris paribus ante dictum à nobis eſt, perſona principis maiori, quàm priuati cuiuſpiam ſcelere violatur, magni tamen refert ad iuſtam offenſionis æſtimationem ſcire vtrùm certo determinatóque ictu petitus fuerit, an plagam feræ, vel vili mancipio deſtinatam medius interceperit, aut alieno vulnere per eorum latera fuerit ſauciatus.

Quate cùm in omni peccato, quod contta nos ipſos, contra proximum, contra Deum, aut mente concipitur, aut verbo editur, aut operatione adoleſcit, duo ſpectanda ſunt, quorum alterum conuerſionem ad creaturas; alterum auerſionem à creatore Theologi ſapienter appellant, in examinanda peccati grauitate, non tam conuerſionis, quæ per ſe mala non eſt, ſed materia malitiæ ſubſtracta, quàm auerſionis, ſiue præuaricationis à Deo, quæ eſt ipſa forma rationque malitiæ, debemus habere rationem.

In pecato non tam ſpectatur conuerſio ad creaturam, quàm auerſio à Creatore

Etenim ſi quis in omni libidine ſe effunderet, affluentes vnde-vnde voluptates omnibus, & corporis, & animi modis hauriret, probrum caſtis, labem integris inferret, & tanquam admiſſarius omnium thalamis adhinniret, deceptionibus, cædibus, incendiis paſceretur, idque, quod ſanè fieri nequit, citra præuaricationem, & auerſionem à Deo faceret, nullius peccati vinculis animum obligaret. Neque enim honores, diuitiæ, voluptates per ſe malæ ſunt, ſed earum appetitus extra legem æternam præſcriptúmque rectæ rationis exorbitans, & in medio poſitæ perinde ſe habent, vt eorum animus, qui ſe ad illas conuerterit.

98. Quod ſi meram liquidámque præuaricationem, nullis ineſcatam voluptatibus, nullis diuitiarum cupiditatibus immerſam, nullos honores aucupantem, ab omni denique materia ſeiunctam inuenire poſſemus, ea demum cumulata & conſummata præuaricatio diceretur. Sed nimirum, οὐδεὶς εἰς τὸ κακὸν ἀποβλέπων ποιεῖ ἃ ποιεῖ. *Nemo ad malum intendens operatur*, vt ait magnus ille Areopagita, & quiſque peccat, adumbratum bonitatis idolum pro vera ſolidáque bonitate, vt Ixion in fabulis, pro Iunone nubem amplectitur, vnde, tanquam Centauri, præter intentionem peccati monſtra generantur.

De diuinis nominibus cap. 4.

Quare cùm præuaricationem conſummatam quærimus, non ad viuum omnia reſecamus, nec illam putam, putam, nulliſque materiæ concretam indagamus, quæ animo cogitari poteſt, in rebus ipſis inueniri non poteſt, ſed aliam quandam diuinæ Maieſtatis offenſam, quæ quo ſincerior defecatiórque fuerit, & rectiùs in Deum collinearit, eo propriùs attinget improbitatis faſtigium.

99. Quod eſt igitur peccatum illud idololatria, & ſuperſtitione grauius? illud citra controuerſiam, quod non iam per anfractus, & ambages, ſed recto curſu, & impreſſione diuinum numen aggreditur, &, vt ſic loquar, immediatiùs inuadit.

Etenim idololatriæ deformitas eo maximè continetur, quòd cultum & religionem vni Deo debitam creaturis impertiat, neceſſe tamen non eſt, vt qui diis ſeruiunt alienis, omnem abdicent Deo debitam ſeruitutem, & ceruices omni religionis iugo ſubducant. Teſtes ii, quos Rex Aſſyriorum collocauit in ciuitatibus Samariæ pro filiis Iſrael, qui *cùm Dominum colerent, diis quoque ſuis ſeruiebant, iuxta conſuetudinem gentium de quibus tranſlati fuerant*, & quidem adeo ſuperſtitioſè, vt eorum nonnulli diis ſuis Adramelec & Anamelec filios ſuos igni comburerent.

4. Reg. 17. 33.

100. Eſt autem aliud quoddam peccatum idololatriâ grauius, quod videlicet ex genere ſuo, ita diuinam illam Maieſtatem debitis obſequiis, amore, veneratione priuatam, & quantum in peccante ſitum eſt, velut è ſuo ſolio deiectam offendit, vt, ſi modò voluntarium eſt, ne cogitatione quidem poſſit ab eius iniuria ſeparari. Illud videlicet ſi Deum, vel oderis animo, vel negaueris ore, vel facto manúque violaris, &, quantum homuncioni licet, occideris; illud, inquam, peccatum, de quo paucis interiectis, eadem prophetia Danielis iſta ſubtexit. *Et poſt hebdomades ſexaginta duas occidetur* CHRISTVS: quem & Deum, & hominem futurum, tum affirmant Prophetæ, tum antiqui Rabbini conſentiunt, quod, vt alias omittam, Soares, & Galatinus grauiter, & ſolidè docuerunt, quamuis eorum alter in prophetis, alter in Rabbinis potiſſimùm immoratur. E quibus, ſi fortè Meſſiam Deum eſſe non putas, præcipua quæque libabimus.

Cap. 9. v. 26.

Soares in 3. partem to. 1. diſp. 2. ſect. 3.

Galat lib 6 de arcanis Catholicæ veritatis ca. 1. 2. 3. 10.

Nihil, ſanè inquit Barachias, opus eſt, Euſtorgi. Nam, & eorum mihi recens eſt memoria, quibus illi contra recentiorum Rabbinorum opiniones, rem planè, qua de nunc agitur, euincunt, & ſi quid obliuione deletum eſt, adiri priuatim poterunt authores, ne actum, quod aiunt, agamus, & fruſtra quæſtiones quæſtionibus implicemus. Quare perge porro.

101. Tum Euſtorgius, Ait igitur Pro-

pheta, *occidetur Chriſtus*, & raris turbatur vocibus hiſcens, quod odioſum erat planiùs eloqui, ipſa dicendi breuitate obſcurat, ואין לו *& non ei*, quod ſanè commodiùs explicari non poſſit, quàm verbis quæ Hieronymus in tranſlatione communi ſubtexuit, *& non erit populus eius qui eum negaturus eſt*, niſi ſi quis Auguſtini verba magis putat ad rem noſtram pertinere. *Occidetur* CHRISTVS, *& non erit eius, id eſt, non erit eius ciuitatis, quoniam ſic alienatus eſt à Iudæis, qui eum propterea Saluatorem, Redemptorémque ſuum non eſſe crediderunt, quia occidere potuerunt.*

Epiſt. 80.

Hæc eſt videlicet illa præuaricationis conſummatio perfectióque peccati per tot annorum ſeriem ad poſteros propagati, cui vos etiamnum mordicus hæretis, & maximam partem (prô dolor!) vſque ad nouiſſimos mundi dies hærebitis, parentum veſtrorum diris, & exectatione deuoti. *Sanguis eius*, inquiunt, *ſuper nos, & ſuper filios noſtros.* Illi Deum in Meſſia, vel potiùs Meſſiam Deum negarunt, vos eum repudiatis: illi Meſſiæ, non quidem ſecundum eius diuinitatem, (neque enim fieri poterat) ſed ſecundum naturam humanam, quam aſſumpſit, necem acerbiſſimam conſciuerunt: vos eorum, vt ita loquar, deicidium veſtro ſuffragio comprobatis, dum eum quem tot editis miraculis, tot prophetiis adimpletis, tot Sybillarum oraculis, omni denique teſtimoniorum genere Meſſiam eſſe conſtat, iure cæſum eſſe defenditis.

Hoc fonte deriuata clades
In patriam, populúmque fluxit.

Quæ cùm ita ſint, Barachia, merito formidas ne Deus gentem tuam in perpetuum abiecerit, ne ſemper vagi errantéſque ſine foco, ſine lare, Iudæi omnibus inuiſi, exules, exectationibus ac diris omnibus deuoti, conſcientiam omnibus omnino criminibus contaminatam vix ac ne vix quidem patiantur. Ne *ſanguis eius* (Meſſiæ ſcilicet) *ſuper vos, & ſuper filios veſtros*, qui aliis (nempe Chriſtianis atque Catholicis) lauacrum regenerationis fuit, æternum vobis, poſt calamitoſam adeò vitam, augeat tormentorum incendium.

XVI. *Quomodo per Chriſtum deleta iniquitas, & adducta iuſtitia ſempiterna.*

102. MActe tamen virtute: *Filius non portabit iniquitatem patris.* Sua quemque fraus, ſuum ſcelus ſua perfidia diuini iudicii laqueis inuoluet. *Anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Viuo ego dicit Dominus nolo mortem impy, ſed vt conuertatur impius à via ſua, & viuat. Conuertimini, conuertimini à viis veſtris peſſimis, & quare moriemini domus Iſrael?* Definiuntur hebdomades ſeptuaginta, vt *deleatur iniquitas, & adducatur iuſtitia ſempiterna.* Quæ non in eam partem interpretari debemus, quaſi prædicat Gabriel futurum, vt his hebdomadibus ad finem euolutis nullum ampliùs extet peccati veſtigium, & iniquitas ita radicitus excidatur, vt repullulare deinceps & reuireſcere non poſſit, aut qui ſemel deterſa peccati maculâ gratiam ſanctificantem, ſiue iuſtitiam acceperit, non poſſit deinceps vllis flagitiorum ſordibus inquinari; ſic enim mentitus eſſet Gabriel vnde-vnde hebdomadarum ſeptuaginta caput acceſſas, cùm & annos illos quadringentos & nonaginta iam pridem exactos, & adhuc iniquitatem plus æquo vigere videamus.

Ezech. 18. 20.

Ezech 33. v. 11. 12.

103. Quibus igitur modis iniquitas per Meſſiam deleta eſt, &, vt Hebraicus textus magis ſonat, expiata? Primùm quòd Meſſias diuinæ Maieſtati peccatis hominum violatæ fecerit ſatis, & quidem ad rigorem iuſtitiæ, vt Theologi loquuntur, ac planè cumulatéque reſarcierit iniuriam, tum quòd pœnam præuaricationis Adami ſuſtulerit, & iuſtis, quibus iam inde à lapſu primi parentis, cœlorum aditus interclusus fuerat, ex inferorum carcere liberatis intrare in gaudium Domini ſui permiſerit: deinde quòd penitus exſtirparit idololatriam, quam peccatum, & iniquitatem ſcriptura identidem appellat: Pòſt quòd Meſſias exemplo ſuo præluxerit hominibus ad rerum humanarum deſpicientiam; & quantum in ipſo fuit, ex eorum affectu diuitias, honores, voluptates, vnica vitiorum alimenta, & elementa prauæ cupiditatis eraſerit: tum quòd diabolum omnis iniquitatis authorem, vt canem rabidum ita catenis obligarit, vt eminus quidem latrare poſſit, iam tamen

Quot modis Chriſtus peccatum deleuerit.

men niſi voluntarium & ſponte propiùs ac-
cedentem mordere non poſſit : quòd in-
duerit nos armaturam Dei, vt poſſemus
ſtare aduerſus inſidias diaboli : ſubmini-
Epheſ. 9 11. ſtrarit galeā ſalutis, gladium ſpiritus, quod
eſt verbum Dei, vt ſtaremus ſuccincti lum-
v. 17. bos noſtros in veritate, & induti loricam
iuſtitiæ, & calceati pedes in præparatione
v. 14. 15 16. Euangelij pacis : in omnibus ſumentes ſcu-
tum fidei, in qno poſſemus omnia tela ne-
quiſſimi ignea extinguere : deinde quòd
vbetem largitus fuerit gratiam, & e paſ-
ſione ſua tanquam ex abundanti fonte de-
riuarit, cuius ea vis eſt, vt vel minimâ eius
ſtillâ peccati ſordes penitus eluantur, vt ne
puncto quidem temporis peccatum morta-
le poſſit cum illa conſiſtere. poſtremò
quòd inſtituerit ſacramenta, quæ niſi nos
obicem ponamus, omnem peccati macu-
lam abſtergunt ex opere operato.

Cùm igitur Gabriel tot modis prædicere
potuerit iniquitatem per Chriſtum abolen-
dam, quod ſub finem annorum quadrin-
gentorum & nonaginta fieri neceſſe fuit,
quamuis adhuc à multis admitti ſcelera vi-
deamus, nihil eſt quòd ex eo capire, vel
de prophetiæ veritate, vel de aduentu Meſ-
ſiæ dubitemus.

104. Nam quod ais te non videre quo
pacto dicatur iuſtitia ſempiterna, ſiue iuſti-
tiá ſeculorum, quæ adducenda prænuntia-
tur, quæſtio non eſt admodum impedita.
Chriſtus dicitur iuſtitia Sanctorum, non
quòd ipſi iuſtitia propria & inhærente ca-
Chriſtus quomodo iuſtitia noſtra. reant, ſanctíque ſint duntaxat per Chriſti
iuſtitiam extrinſecus imputatam (Hæc
enim eſt non Catholicorum & verè Chri-
ſtianorum, ſed Lutheri delirantis opinio,
non à ſcriptura ſolùm, ſed etiam à ratione
exorbitans.) Sed quòd ſit abſolutiſſimum
omnis perfectionis exemplar, quod gra-
tiam nobis promeritus fuerit, cuius intuitu
charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per
Rom. 5. 5. *Spiritum Sanctum qui datus eſt nobis:* quòd,
vt Deus gratiæ ſit effectot, eámque noſtris
mentibus infundat, vt homo pro peccatis
noſtris mortuus fuerit. *delens quod aduerſus*
Epheſ. 2. 14. *nos erat chirographum decreti, quod erat*
contrarium nobis, & ipſum tulerit de medio
affigens illud cruci, reſurrexerit propter iu-
ſtificationem noſtram, vt conformes eſſe-
mus eius imagini. Quo pacto Ieſu, vt ite-
rum cùm Paulo noſtro loquar, *factus eſt no-*
Hom 8. 29. *bis ſapientia à Deo, & iuſtitia, & ſanctifica-*
tio, & redemptio noſtra. Quæ abs te in eam
partem accipi nolim, mi Barachia, quaſi
1. Cor. 1. 30 teſtimoniis ex inſtrumento nouo deprom-
pris tibi probare velim noſtram de Chriſti
aduentu ſententiam, ſed vt appareat quo

pacto Meſſias ſiue iam venit, ſiue adhuc
expectatur, dici poſſit ea iuſtitia quæ ſe-
ptuageſima hebdomade adducenda præ-
nuntiatur. Quod ſi tibi prophetarum au-
thoritas magis arridet, *In tempore illo*, di-
cit Dominus apud Ieremiam, *germinare*
faciam Dauid germen iuſtitiæ, & faciet iu- cap. 33. v. 15.
dicium & iuſtitiam in terra. quibus addit. *&*
hoc eſt nomen quod vocabunt eum Dominus
iuſtus noſter. v. 16.

105. Quamnis nihil prohibet hoc Ga-
brielis oraculum interpretari, de iuſtitia
quam Theologi formalem appellant, ſan-
ctis inhærente, qua videlicet à Deo do-
nati renouamur ſpiritu mentis noſtræ, &
non modò reputamur, vt hæretici delirant, Concil.
ſed verè iuſti nominamur & ſumus, iuſti- Trident.
tiam in nobis recipientes. de qua Ieſus no- ſeſſ. 6. c. 7.
ſter Samaritanæ: Qui biberit ex aqua, quá
ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in Ioan 4.
vitam æternam. Hæc enim iuſtitia, ſiue ea-
dem eſt ſiue diſtinguitur ab illa charitate
Dei quæ diffuſa eſt in cordibus noſtris per
Spiritum Sanctuin qui datus eſt nobis; hæc
inquam, iuſtitia perinde vt charitas, ſecun-
dum naturam ſuam eſt ſempiterna; fides
tamdiu manet dum videmus per ſpeculum
in ænigmate, & tantùm ex parte cognoſci- 1. Cor. 13 v. 12.
mus. eſt enim fides ſperandarum ſubſtan- Heb. 11. v. 1.
tia rerum, argumentum non apparentium.
Cùm igitur,

----Omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat viſus atque humida cir-
cùm
Caligat, nubem----

Eripuerit Deus, eúmque videbimus fa-
cie ad faciem, tum deſinet fides, & velut Iuſtitia & charitas
officio ſuo perfuncta claræ decedet viſio- ſempiterna
ni. Spes etiam tamdiu viget, quamdiu pe- cùm cæteræ virtutes
regrinamur à Domino, & qnemadmodum non ſint
deſiderat ceruus ad fontes aquarum. ita ſi- ſempiter-
tientes ad Deum fortem viuum futuris næ.
æternæ vitæ gaudiis inhiamus: cùm autem Fides, ſpes.
inebriabimur ab vbertate domus Dei, &
voluptatis diuinæ torrente potabimur, re-
ſtincta ſiti, ſpem præteritam excipiet boni
fruitio, & in adepta ſaturitate conquieſcet.
Charitas autem nunquam excidet, ſan-
ctitas & iuſtitia, niſi te in lethalis pec-
cati lutum ſponte demerſeris, non ſolùm
in hac vita interire non poteſt, ſed etiam
in futura clarior & defecatior euadet de-
terſis omnibus, vel minimæ culpæ labe-
culis.

106. Quid de cæteris virtutibus loquar,
quas Philoſophi morales appellant? Ecquid
non perinde vt ſpes ac fides interitui ſunt
obnoxiæ? Quis in cælo fortitudinis locus,
vbi nulla difficultas eluctanda ſuperetit,

nullum periculum Beatorum ceruicibus imminebit? Quis temperantiæ, vbi, poſtquam corpus hoc animale, quod corrumpitur & aggrauat animam, ſpirituale ſurrexerit, non nubent neque nubentur, nec homines magis quam Angelos Dei titillabunt obſcœnæ voluptates? Quis morali iuſtitiæ cum Deus erit omnia in omnibus, neque quicquam erit de cuius iure vel poſſeſſione poſſint inter ſe contendere? Quis denique prudentiæ, quæ in recta mediorum electione conſiſtit, vbi poſt adeptam ſummi boni poſſeſſionem, nullum medium, quod ab beatitudinem perducat, ſupererit eligendum? Virtutes igitur cæteræ (ſi earum actum ſpectemus: nam de habitu viderint eruditi) per ſe temporariæ ſunt, & anguſtis huius vitæ finibus circumſcriptæ: chariras autem, ſanctiras & iuſtitia, quas inter ſe diſtingui grauibus Theologis non placet, ſempiternæ.

1 Cor.15. 44. Marc.12. 25. Vide Aug lib.14 de Trinit. c.9.

107. Quòd autem hæc iuſtitia (ſiue Chriſtus ipſe eſt, ſiue ſanctitas inhærens, & per merita Chriſti mentibus noſtris infuſa) dicitur in textu primario iuſtitia ſeculorum, hinc meritò ſignificari putas eum non ad futura ſolum, ſed etiam ad prætetita ſecula pertinere. Meſſias enim eſt plenus gratiæ & veritatis, de cuius plenitudine omnes accepimus. Eſt fons quidam inexhauſtus, qui copioſo gratiarum æſtu in omnia ſecula redundauit. Cuius è ſanctiſſima paſsione quotquot in lege naturæ ſancti, quotquot in lege ſcripta, quotquot in Euangelica floruerunt, hauſerunt internam illam animi ſanctitatem, vt eos omittam qui nunc gratioſi ſunt apud Deum. *Et qui poſt aliis erunt in annis.*

XVII. *Euentus Prophetiæ.*

108. Venio nunc ad euentum, qui prophetiam impleuit, aut etiam ſigillauit, quem attingere noluiſti, ne quid, vt aiebas, de mea diſputatione prælibares. Hic videlicet prophetiam, & viſionẽ euentus impleuit. Vnctus eſt Sanctus Sanctorum, ſiue vt alij transferunt, ſanctitas ſanctitatum. Quæ porro iſta ſanctitas? Templi Sanctuarium, quod ſcriptura Sanctum Sanctorum appellat? Minimè gentium. Quid ita? Dedicatio templi facta eſt anno Darii ſexto. aut certè proximè ſequenti, quem Hebræi (rectè an ſecus nihil ad hoc tempus) volunt in hebdomadem duodecimam incidiſſe: hic autem ſeptuaginta præfiniuntur hebdomades ad eam, quæ prædicitur, vnctionem. Adde quòd è quinque rebus, quæ, cùm in priore templo fuerint, poſteriori defuerunt, oleum vnctionis à veſtris Rabbinis numeratur.

Eſdr. lib.1. c.6. v.17. Galatinus l.4.c.9.

109. Quænam igitur Sanctitas ſanctitatum, quæ inungenda prædicitur? Ieſus filius Ioſedec? Zorobabel? Nehemias? Cyrus denique, qui tibi præ cæteris arridet? Longè etiam minùs. Quam ob rem? Tum propter eamdem temporis rationem, tum quia, quamuis ſcriptura multos identidem Sanctos appellet, nemo tamen purus homo Sanctus Sanctorum, nedum Sanctitas ſanctitatum dictus vſpiam reperitur. Quis igitur? Verus, verus, inquam, ille Meſſias, quem Deum & hominem eſſe credimus omnes verè Chriſtiani, & de Thalmudicorum Rabbinorum ſententia, quorum tanta, & pene diuina eſt apud vos authoritas probat egregiè Galatinus, lib.6. de arcanis Catholicæ veritatis. Chriſtus, inquã, verè Sanctus ille Sanctorum, qui cùm per ſe Sanctus ſit, non ex accidenti, ſed ipſa ſubſtantia & eſſentia primariæ Sanctiratis, quæ Deus eſt, creatáque Sanctitate ſiue gratia præ conſortibus ſuis, vt eum ſcriptura loquar, velut quodam oleo lætitiæ delibutus, è quo vt ex abundantiſſimo fonte ſanctitas omnis & gratia profluxit, meritò Sanctus Sanctorum, aut etiam Sanctitas Sanctitatum per excellentiam nominatur.

Capp.13. 17.

110. Cæterùm cùm duo ſint vnctionis illius tempora, alterum quo primùm in eo inhabitare cœpit omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, vt ſanè credimus, vel ſaltem à vobis, niſi placeet maiorum veſtrorum ſcita reſcindere, ſuo tempore inhabitatura ſpetarur, alterum quo primùm coram hominibus Euangelij prædicandi à Deo patre poteſtatem accepit, inficias ierit nemo, quin & Gabriel & Iſaias eamdem ſpectauerint vnctionem. *Spiritus*, inquit, *Domini ſuper me* (vbi teſte R. Dauid Kimhi in libro radicum, Propheta Meſſiam loquentem inducit) *eo quod vnxerit Dominus me: ad annuntiandum manſuetis* (vel vt alij reddunt, ad euangelizandum pauperibus) *miſit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam.* Quam prophetiam Chriſtus noſter in ſe completam eſſe teſtatur: Cùm in Beatæ Virginis vtero conceptus eſt, tunc verè cœpit eſſe Meſſias ſiue Χριστὸς, id eſt Vnctus, διὰ τὴν θεότητα, *propter diuinitatem*, inquit Gregor. Theologus, Orat.4. de Theologia, Χρίσις γὰρ αὕτη τῆς ἀνθρωπότητος, οὐκ ἐνεργείᾳ, κατὰ τοὺς ἄλλους χριστοὺς ἁγιάζουσα· παρουσίᾳ δὲ ὅλου τοῦ χρίοντος· ἧς ἔργον ἄνθρωπον ἀκοῦσαι τὸ χρῖον, καὶ ποιῆσαι θεὸν τὸ χριόμενον, *Diuinitas enim humanitatis vnctio eſt, non operatione, vt in aliis Chriſtis, ſan-*

Coloſſ.2.9. Cap. 61. v.1. Luc.4.18.

ctificans, ſed totius vngentis præſentia. efficacius dicere potuiſſet, hypoſtarica vnione. *Cuius vnctionis effectus eſt, vt id quod vngit, homo vocetur, & quod vngitur, Deus fiat.*

111. Alia tamen eſt peculiaris vnctio, de qua tum Iſaiam, tum Danielem interpretamur, cum videlicet vt loquitur Petrus,
Act. 10. v. 8. *vnxit eum Deus Spiritu ſancto & virtute*, eumque ad nunriandum manſuetis & pauperibus Euangelium miſſurus, appoſito prophetiis & viſionibus ſigillo eum eſſe docuit, quem toties prophetæ venturum eſſe prædixerant, & miſſionem eius legitimam tum ſuo, tum Spiritus ſancti teſtimonio comprobauit: *Factum eſt autem*, inquit Lucas, cui cæteri ad vnum omnes Euangeliſtæ ſuffragantur, *cùm baptizaretur omnis*
Luc. 3. v. 21. 22. *populus, & Ieſu baptizato, & orante apertum eſt cœlum, & deſcendit Spiritus ſanctus corporali ſpecie ſicut columba in ipſum, & vox de cœlo facta eſt: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui mihi.* Quamuis enim quo primum temporis puncto humanitas Chriſti per hypoſtaricam vnionem Verbo coniuncta eſt, delibuta fuerit totius diuinitatis vnctione, ac multo magis quàm Ioannes plenus fuerit Spiritu ſancto adhuc ex vtero matris ſuæ, nihil vt deinceps potuerit internæ ſanctitaris accedere, nouo tamen & peculiari modo per ſpectabilem diuini ſpiritus illapſum dicitur vnctus fuiſſe, quaſi initiatus, atque ad prædicandum Euangelium deſtinatus & conſecratus.

112. *Quid autem eſt quod dicit ſignari viſum & prophetiam?* (Tertulliani verba ſunt libro qui aduerſus Iudæos inſcribitur.) *Quoniam omnes prophetæ nuntiabant de illo, quòd eſſet venturus, & pati haberet: igitur quoniam adimpleta eſt prophetia per aduentum eius, propterea ſignari viſionem & prophetiam dicebat, quoniam ipſe ſignaculum omnium prophetarum adimplens omnia quæ retro de eo prophetæ nuntiauerant.* & paucis interiectis in eandem ſententiam, *Baptizato enim*, inquit, *Chriſto, id eſt, ſanctificante aquas in ſuo baptiſmate, omnis plenitudo ſpiritualium retrò chariſmatum in Chriſto ceſſerunt, ſignante viſionem & prophetias omnes, quas aduentu ſuo adimpleuit. vnde firmiſſimè dicit aduentum eius firmare viſum & prophetias.* vt meritò Ieſus noſter impletis omnibus quæ de ipſius ortu, vita, paſſione, vel à prophetis pronuntiata, vel legis antiquę cærimoniis cæteriſq; figuris adumbrata fuerant, in hæc verba, *Conſummatum eſt*, animam exhalarit. quarum ſeriem bene longam euoluere facilè poteramus, niſi Tertullianus idem, Pomerius Iulianus, Rabi Samuel, quotquot denique de aduentu Meſſiæ ſcripſerunt, id ante nos cumulatiſſimè pręſtitiſſent: eóque faciliùs quòd inter cæteros Iſaias non tam res à Chriſto gerendas, vt Propheta, quàm penè geſtas, vt Euangeliſta narrarit, vel potiùs in lectorũ oculis defixerit. Quare, mi Barachia, niſi quid dictis opponendum tibi videtur, reſtat vt reliquam Gabrielis prophetiam explanes.

XVIII. *Scito ergo & animaduerte: ab exitu ſermonis vt iterum ædificetur Ieruſalem vſque ad Chriſtum ducem hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta duæ erunt. Et rurſum ædificabitur platea & muri in anguſtia temporum.*

113. Videtur hîc, inquit Barachias, prophetarum conſuetudine, qui obſcuris vera libenter inuoluunt, & de induſtria non ſolùm ænigmaticas, ſed etiam hyperbaticas locutiones vſurpant, nonnihil orationis ordo turbarus: ſic enim commodè digeri potuiſſet ora[illegible] *Scito ergo & animaduerte*, vel vt Hebrça ſonant, *& ſcies, & intelliges. Rurſum ædificabitur platea Ieruſalem & muri eius in anguſtia temporum, & ab exitu ſermonis, &c.* תשוב ונבנתה quæ Lxx. tranſtulerunt καὶ ἐπιστρέψει καὶ οἰκοδομηθήσεται *& conuertet*, ſiue & *reuerti faciet*, id eſt, & reducet Deus captiuitatẽ Iudæorum, *& ædificabitur*, Pagninus & Galatinus, *redibit & ædificabitur.* Neq; tamen mãca eſt aut hiulca latina tranſlatio. Nam vt aduertunt Grãmatici, verbum שוב ante aliud verbum continuò poſitum ſignificat iterationem actionis, quæ iſto verbo exprimitur, & per rurſus, rurſum, aut denuò explicari poteſt. vt Pſal. 85. v. 7. *Deus tu conuerſus*, vel *conuertens viuificabis nos*, nihil aliud eſt quàm, Deus tu denuò nobis vitam imperties.

114. Quæ ſequuntur ובצוק העתים, ἐκκενωθήσονται οἱ καιροὶ *& vacuabuntur ſiue exinanientur tempora*, transferunt Lxx. Seniores, quorũ Tertullianus vitioſa lectione deceptus legit ἐγκαινισθήσονται, & innouabuntur, alij in *coarctatione temporũ*, alij *breui* tranſtulerunt. Quorum opinor, (Tertullianum excipio) verbis diuerſis ſubeſt eadem planè ſententia. Nam exinaniri tempora dici poſſunt quæ citò prætéruolant, & coarctari, ſiue in anguſtias redigi quæ modico tempore finiuntur. Quibus verbis ſignificat vel anguſtum ſupereſſe temporis interuallum ad inſtaurationem ciuitatis, vel certè tantam operarum induſtriam vt diebus duobus & quinquaginta muri ſubſtructionem abſoluant. 2. Eſdr. 6.

115. Quanquam viris eruditis placet ad ærumnas & anguſtias quibus à vicinis gentibus vexati ſunt Hebræi, Gabrielem alludere. Siquidem illis vim inferre, & opus diſturbare molientibus, vt vim vi repellerent,
2 Eſdræ 4. 15. 17. *media pars iuuenum eorum faciebat opus, & media parata erat ad bellum,* &c. *vna manu ſua faciebat opus, & altera tenebat gladium.* Sed nos in explanatione prima, quæ mihi ſemper magis arriſit, ſi modò vobis non diſplicet, hæreamus. Id breui fiet, ô Daniel, quod tantopere deſideras, neque tua, neque populi peccata, quod vereris, efficient quo minus annis ſeptuaginta præterlapſis, ſecundum Ieremiæ vaticinium, ſoluatur veſtra captiuitas, & paruo pòſt tempore Ieruſalem inſtauretur. Addo & aliud maioris momenti, cui proinde diligenter animum oportet adhibere.

XIX. *Ab exitu ſermonis vt iterum ædificetur.*

116. כן מצא דבר Rabbini pleriqueː recentiores quibuſ[illegible] olim ſentiebam, vt vim prophetiæ huius eneruent, negant hac dictione כן ſignificari terminum à quo hebdomadum ſeptuaginta caput accerſitur, & interpretantur *de*, hac videlicet ſententia: ſcito & animaduerte quæ dicentur de exitu ſermonis, vt exitus ille ſermonis non ſit principium à quo ſeptuaginta computantur hebdomades, ſed nudum cognitionis obiectum. Verum vt ingenuè fatear, hactenus ita ſenſi quadam potius peruicacia quàm ſtudio veritatis. Cum enim ea dictiuncula ſæpe materiam ſignificet ex qua fit aliquid, ſæpe cauſſam efficientem, à qua producitur effectus, ſæpe partem è toto ſubductam, ſæpe principium & terminum ſiue loci, ſiue temporis à quo longitudo vel diuturnitas computatur, nullum tamen adhuc illius ſignificationis, quam recentiores affingunt potui reperire veſtigium. Et vt eam, quam iſti volunt, huic particulæ quibuſdam in locis vim eſſe faciamus, in prophetia tamẽ Gabrielis alia ſignificatio quærenda eſt. Quid enim eo fuiſſet infantius, ſi hebdomadas annorum vſque ad Chriſtum ducem voluendas definitè circumſcriptéque numerare volens, ne verbo quidem inſinuaret tempus à quo numerus ille tanquam à capite duceretur? Maneat igitur illud, quod non Chriſtiani ſolum, ſed etiam veteres Rabbini conſtanter tenuerunt, hac vocula principium ſiue terminum figi à quo ſint hebdomades illæ ſeptuaginta numerandæ.

117. Quæ huic dictioni connexa ſunt מצא דבר diſtrahuntur in aliquot interpretationum diuortia. Quidam enim per *exitum verbi*, productionem perfectionémque negotii quod verbo denotatur, exponunt. Verbum enim non modo ſermonem ore prolatum, ſed etiam rem ſiue negotium plerumque deſignat. Ex horum igitur mente, exitus ſermonis vt iterum ędificetur Ieruſalem, eſt Hebraica circumlocutio, qua perfecta & ad exitum perducta ciuitatis inſtauratio denotatur. Quidam exitũ ſermonis interpretantur egreſſionem ſiue profectionẽ & emanationem ſermonis. qui tum exire dicitur, cum, vt loquitur Homerus, extra ſeptum dentiũ erumpit. Quorum expoſitio rurſum diſcedit in tria faſtigia. Nam is ſermo vel eſt aliqua prophetia, qua prædicitur inſtauratio ciuitatis: vel locutio Gabrielis ad Danielem: vel aliquod Regum Perſidis edictum, quo tum vrbs ipſa, tum murus vrbis rurſus ædificari permiſſus eſt.

118. Qui prophetiam intelligunt, cum multæ de integranda ciuitate reuelationes præceſſerint; è quibus dari poteſt hebdomadarum initium, neceſſe eſt eos admodum dubios fluctuare. Qui regium edictũ, cum Perſarum Reges de reſtituendis Iudæis quater edixerint, Cyrus anno primo, Darius anno ſecundo, Artaxerxes anno ſeptimo, & iterum viceſimo, certi nihil habent, vbi ſine prolapſione, vel ſaltem prolapſionis periculo figant veſtigium. Tertullianus tranſlatione quadam perſuaſus (ea, opinor quæ Italicæ nomine viritim apud Latinos vſu publico terebatur) ita Gabrielis verba concepit: *Et intellige & conijce à præfectione ſermonis reſpondere me tibi hæc.* Vnde hebdomadas ab anno primo Darij cenſuit computandas. Non eſt meum inter viros doctiſſimos tanquam arbitrum honorarium ſedere: illud tamen dicere mihi poſſe videor, ab exitu ſermonis, quiſquis ille eſt, hebdomadas eſſe ſeptuaginta numerandas. Niſi enim terminus aliquis ab ipſo Gabriele præfixus eſt, eum quiſq; pro libidine ſua ſubmouebit, vt, verbi cauſſa, cùm decies centum annorum myriades effluxerint, tum demum annos quadringentos & nonaginta ſupereſſe dicat, vſque ad Chriſtum ducem, quo non video quid fingi poſſit abſurdius.

XX. *Vſque ad Chriſtum ducem.*

119. Videlicet Chriſtum נגיד *naghid*, id eſt ſecundum Lxx. Seniores, τὸν ἡγούμενον, *Ducem*, aut vt alij exponunt *Prin-*

cipem, principalem, annuntiatum, coram factum, eximium, magnum, nuntiantem, Hæc enim hebraïca dictio *Naghid*, vt ait Rabbi Dauid Kimhi in libro radicum, à נגד *Neghid*, quod propriè *coram* ſignificat, deriuatur. Adfert inter cætera illud Prou. 8. v. 6. Audite me, quia נגידים אדבר *Neghidim edabber.* quod *principalia* exponit. LXX. σεμνὰ γὰρ ἐρῶ. *ſplendida enim, loquar, auguſta, veneranda, maieſtatis & venerationis plena*, Theodotion ἡγεμονικὰ *principalia*, alii *præcipua, eximia, nobilia, præſtantia, digna* tranſtulerunt. quæ omnia Latinus interpres eleganter vno verbo complexus eſt: *Audite, quoniam de rebus magnis locutura ſum.*

120. Adhæc Euſtorgius. Quid igitur, inquit, Barachia? ad hunc Meſſiam τὸν πάνυ, τὸν σεμνόν, Auguſtum, eximium, cæterorum Chriſtorum principem atque antiſtitem, ais hebdomadas ſeptem, & iterum ſexaginta duas. i. omnino ſexaginta nouem à Gabriele numerari? Equidem, inquit ille, diffiteri non poſſum. Aut igitur, ſubiecit Euſtorgius, mentitus eſt Gabriel, aut hebdomadibus illis vndeſeptuaginta, iampridem elapſis, venit Chriſtus, quod vnum poſitum erat in quæſtione. Imò, inquit, Euſtorgi, vide quid ſapientes noſtri, cùm hoc & aliis ſcripturæ teſtimoniis vrgeri ſe vident, dum audiunt non ablatum iri *ſceptrum de Iuda, donec veniat qui mittendus eſt*, dum legunt apud Aggæum magnam fore gloriam domus nouiſſimæ pluſquam primæ, quia ſtante templo ſecundo venturus erat deſideratus cunctis gentibus, & Deus impleturus domum iſtam gloria: vide, inquam, quid ad iſta reſpondeant. Deus, inquiunt, ſuas illas promiſſiones certis conditionibus adſtrinxerat, vt videlicet Iudæi ſe à peccatis abſtinerent. Itaque vt legitur in Talmud, tractatu Sanedrin, cap. Helec. pagina 124. fatentur ex pronuntiatis Magiſtri expletos omnes eſſe terminos, aduentui Meſſiæ conſtitutos, ſed cùm propter iniquitates noſtras, quæ multiplicatæ ſunt, annis illis iampridem elapſis nondum aduenerit, rem pendere dicunt, ex pœnitentia, & bonis operibus.

Gen. 49 10.

ca. 2. v 8. 9. 10.

Apud Genebrard in fine Chronici.

121. Alii natum eſſe concedunt, & quidem eodem die quò ſanctuarium incendio deflagrauit, negant tamen eum adhuc apparuiſſe mortalibus, ſed aſſerunt eum in Eden ſiue Paradiſum voluptatis eſſe translatum, quem R. Ioſue filius Leui Heliæ monitu in porta Romæ (id eſt, vt interpretatur Rabbi Iacob, in porta Paradiſi quæ Romam reſpicit) inter pauperes doloribus affectos ſiue lepra conſperſos ſedentem inuenerit, vbi cunctis ligantibus ſimul plagas ſuas, ille viciſſim vnam ſoluebat, & ligabat.

Geneb. ib Galatinus lib. 4 c. 12.

122. Tum Euſtorgius: Atqui Barachia, ſi diligenter attendere volumus, reſponſionis vtriuſque futilitas, vel ipſa Gabrielis voce, vel ſua ipſius inanitate vaneſcet. Nam ſi quo tempore inungendus erat Sanctorum, conſummanda præuaricatio, & ad ſummum improbitatis faſtigium adducenda prædicitur, conſummata Iudæorum præuaricatio non officit quo minùs ſuo tempore Meſſias adueniret. Sin autem vngendus hebdomade ſeptuageſima prænuntiatur, vt auferatur peccatum & deleatur iniquitas, quo maior vis morbi fuit, eo citiùs ad ægrotum medicus debuit accurrere. Et ſanè ex quadam obſeruatione R. Iuda, qua ætate venerit filius Dauidis, conuentus Theologici erunt lupanaria, &c. Sapientia Scribatum putreſcet: qui timent Deum offendere, erunt abominatio, facies illius ætatis velut facies canum: veritas deſeretur. & vt R. Nehorai docuit, pueri pallore ſuffundent facies ſenum: ſenes ſtabunt ſedentibus pueris, filia inſurget in matrem, nurus in ſocrum: facies illius ętatis facies canis: filius non erubeſcet in patris ſui conſpectu, imò ſi RR. Nehemiam & Iſaacum audimus, omne imperium peruertetur hæreſi, nec diſciplina locum habebit.

Genebrardus ibid.

Non igitur ſiue prophetiæ verba ſpectes, ſiue Rabbinorum veterũ interpretationem, Gabriel diuinam de Meſſia venturam promiſſionem eâ conditione deuinxerat, vt Iudæi mentem à perfidia, corpus à flagitiis, frontem ab impudentia, manum à facinoribus, linguam à periuriis abſtinerent.

123. Nec minùs prouidit Spiritus Sanctus, ne qui iam veniſſe quidem aiunt, ſed nondum corã hominibus, apparuiſſe Meſſiam, fucum poſſent facere veritati; dum vſque ad Chriſtum non iam quidem natum, ſed adhuc deliteſcentem & occultũ, verùm vſque ad Chriſtum נגיד *coram factum, oſtenſum* ſiue *demonſtratum*, quod à Ioanne factum accepimus, luce, palam, in oculis totius populi diuinitatis arcana nuntiantem, patefactúmque miraculis, ad hunc, inquam, Chriſtum, hebdomades ſeptem, & rurſum duas ac ſexaginta numerauit. Quid quòd poſt illas hebdomadas Chriſtus occidendus eſſe prænuntiatur? an occidi potuit, ſi ſe, vt iſti volunt. in hortum Eden ab hominum conſpectu ſubduxerat?

124. Hic Barachias tanquam à graui ſomno vel potiùs lethargo excitatus, vbi cogitabundus aliquantiſper oculis in terram de-

fixis hæſitauit, mox ad ſerenitatem explicata fronte, hilarioribus oculis, voce triumphante: Viciſtis, inquit, Euſtorgi & Eudoxe, viciſtis, vel potiùs vicit veſter ex animo Barachias. Siquidem in hoc genere vinci vincere eſt, & veritati cognitæ dare manũ, aliud eſt nihil quàm præclaram de mendacio referre victoriam. Gratias tibi, Pater æterne, qui me quantumuis contumacem & inuitum ad filium tuum traxiſti. Gratias tibi Chriſte, qui me velut ouem perditam, in locis deſertis & inaquoſis inter rugientium fremitus belluarum errantem quæſiiſti, quæſitam inueniſti, inuentam & tuis impoſitam ceruicibus bonus paſtor in ouile retuliſti. Gratias tibi Spiritus ſancte, qui offuſam animo caliginem oborto veritatis tuæ radio diſſipaſti. Gratias tibi, Trinitas æterna, quæ velamen quod vſque in hodiernum diem in lectione veteris teſtamenti poſitum erat ſuper caput meum, abſtuliſti.

125. O qui complexus! quæ gaudia! quantæ vtrimque gratulationes! quantis & ille, & vterque noſtrûm lætitiis inceſſimus! Narro tibi, Ioſephe.

Plautus Captiuis ſc. Iupiter ſupreme.

Ita hic me amœnitate amœna amœnus amœnauit dies.

Vt facilius animo cogitari poſſit, quàm verbis explicari. IOSEPHVS. Equidem, Eudoxe, & ipſe velim in ſocietatem veſtræ gratulationis accedere: mihique iam prægeſtit animus videre leonem bouis inſtar veſcentem paleis, & lupum cum agnis accubantem. Sed ex te ſcire peruelim ecquid cætera prophetiæ verba fuerint à vobis explanata. EVDOXVS. Non vltrà progreſſi ſumus, ô Ioſephe: nam & dictis contentus fuit Barachias, & Euſtorgius plus ingerendum non putauit, quàm ille concoquere facilè poſſet, ne, ſi ſecus feciſſet, ſicut modò genitum infantem, non tam lacte nutriret: quàm auſterioris cibi cruditate diſtenderet. Quare, cùm iam me vox & latera deficiant, tuæ ſunt partes, mi Ioſephe, dum aliquantiſper reſpiro, reliquam prophetiam non ſanè mediocri tum rerum, tum verborum obſcuritate velatam, è ſuis integumentis explicare. IOSEPHVS. Ego verò id faciam & libens, Eudoxe, non quidem vt te doceam, ſus videlicet Mineruam, vt aiunt, ſed vt meipſum experiar, coram magiſtro, qui mihi labyrinthum hunc ingredienti, velut alter

Dædalus ipſe dolos tecti ambagéſque reſoluat.

Igitur vſque ad Chriſtum ducem,

XXI. *Hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta duæ*

126. Computantur, quibus ſi hebdomadem vnam adieceris, de qua inferiùs: *Confirmabit autem pactum multis hebdomada vna, & in dimidio hebdomadæ deficiet hoſtia & ſacrificium*, Hebdomades v. 27. omnino ſeptuaginta colligentur. Vbi venit illud in quæſtionem cur totum hunc numerum in partes tres tam inæquales propheta diſtinxerit. Sunt in hac locutione qui nihil aliud agnoſcant, præter Hebraïcum idioma. Sunt qui velint his ambagibus obſcuritatem à Gabriele de induſtria quæſitam, vt Ezechielis 45. v. 12. *Siclus, autem viginti obolos habet, porro viginti ſicli & viginti quinque ſicli & quindecim ſicli mnam faciunt.* Quem in locum Hieronymus. *Idcirco difficultas in numeris ponitur, vt intentum animum faciat auditoris; vnde & multa dicuntur in parabolis & ænigmatibus, vt qui habet aures audiendi, audiat, omniſque prophetia in obſcuritate continet veritatem, vt diſcipuli intrinſecus audiant, vulgus ignobile & foris poſitum neſciat quid dicatur.* Hæc ille, quod tamen in has potiùs, quàm in alias partes hebdomadarum ſummam deſcripſerit, credendum eſt, aliquod huic partitioni ſubeſſe myſterium, & certos quoſdam aſſignari temporis articulos quibus ſingulis contigerit aliquid, quod vel Meſsiam figuris adumbraret, vel ipſam veritatem & Chriſti præſentiam exhiberet.

127. Et verò cur hebdomadem ſeptuageſimam à cæteris exeerpſerit, dubitari non poteſt. Huius initio vnctus eſt Sanctus Sanctorum, & Chriſtus ille Chriſtorum omnium antiſtes coram factus & Ioannis digito monſtratus apparuit: medio defecit hoſtia & ſacrificium legis antiquæ, cùm Chriſtus ſacerdos in æternum corporis & & ſanguinis ſui ſacrificium, & holocauſtum in ara crucis obtuliſſet. Tota vero hebdomada pactum & legis Euangelicæ fœdus confirmauit, non paucis Hebræorum Euangelio credentibus: Sub cuius finem oſtium gentibus in Eccleſiam patefactum. Reſtat igitur vt quæramus ecquid poſt hebdomadas ſeptem, id eſt annos nouem & quadraginta contigerit quod ad Meſsiæ aduentum aliquo modo pertineret.

128. Hebræi qui ab anno Ioacimi quarto Babylonicę ſeruitutis caput accerſunt, hebdomadas autem ab excidio templi computandas eſſe defendunt, aiunt poſt hebdomadem ſeptimam Iudæos à Cyro

fuiſſe poſtliminiò reſtitutos. Sed præterquam quod apertè cum prophetia pugnant; quæ non ab excidio templi & Ieruſalem, ſed ab exitu ſermonis, vt iterum ædificetur Ieruſalem, hebdomadarum ducit initium, & ſine cauſſa, ſine recta traditione maiorum, leuibus inducti ratiunculis, Olympiadas, æram Nabonaſſari, obſeruationes aſtronomicas, omnes denique conturbant Chronologiæ rationes, ne ſic quidem quod volunt, aſſequantur, non enim ipſorum etiam calculis ab anno vndecimo Sedeciæ ad Cyri primum, anni quadraginta nouem ſiue ſeptem hebdomadæ, ſed anni duo & quinquaginta numerantur.

129. Eruditus Peretius qui ab anno Longimani viceſimo refectiſque per Nehemiam Ieroſolymæ muris hebdomadas auſpicatur, in hebdomadis ſeptimæ finem, annum Artaxerxis Memoris duodecimum putat incidiſſe, quo anno ex eius opinione Iudæi per Eſtherem ſunt ab interitu liberati, & oppreſſus Aman eo ipſo tempore quò Iudaicum nomen penitus abolere decreuerat. ſed neque conſtat ſub quo Perſarum Rege floruerit Eſther, &, vt Reſtitutum noſtrum, validis rationibus demonſtrare memini, longè probabilius eſt eam Cambyſis tempore floruiſſe. Et ſi Cteſiam Memoris medicum & familiarem audimus, cuius hac in re maior quàm Euſebij vel recentiorum Chronologorum cenſeri debet authoritas, Artaxerxes Longimanus diem obiit extremũ μ´ ϗ β´ ἔτεα βασιλεύσας, *cũ regnaſſet annos duos & quadraginta*, & vt Xerxem & Secundianũ omittam qui 8. menſes nuncuparunt, ante Memorẽ Darius Ochus naturæ conceſſit ἔτη βασιλεύσας λέ, *cùm triginta quinque regnaſſet annos*. E quibus cõſtat inter annum Artaxerxis Longimani viceſimum, & Artaxerxis Memoris 12. non tantum ſeptem annorum hebdomadas, ſed pene decem intercipi. Ac proinde nobis alia partitionis illius ratio quærenda eſt.

130. Qua tempeſtate venit Nehemias in Iudæam rurſum ædificaturus plateam & muros ciuitatis in anguſtia temporum, à cuius inſtaurationis exitu videntur hebdomades numerandæ, Eliaſib ſummum Sacerdotium obtinebat, Eſdræ 2. cap. 3. Is nepotem habuit quem Ioſephus Ioannem; Nehemias, Ionathan appellat Eſdræ 2. cap. 12. v. 10. *Ioſue autem genuit Ioacim, & Ioacim genuit Eliaſib, & Eliaſib genuit Ioiada, & Ioiada genuit Ionathan, & Ionathan genuit Ieddoa.* is eſt Iaddus, cuius extremis temporibus Alexander Ieroſolymam acceſſit, Dei nomen aureæ laminæ, quam ſummus Sacerdos in fronte geſtabat, inſcriptum adorauit, in templum adſcendens hoſtias immolauit, magniſque beneficiis Iudæos affecit: ſed ad Ionathan redeamus. Huic frater fuit nomine *Ieſus*, qui cùm alienigenarum amicitia fretus ſummum Sacerdotium ad ſe transferre molitetur, orta inter fratres altercatione, in ipſo templo Ionathani manu, per ſummum parricidium dicam? an ſacrilegium? occiſus eſt. Quæ quidem impietas, inquit Ioſephus lib. Antiquit. 11. cap. 7. fuit longè maxima, præſertim in homine Sacerdote, & quod grauius eſt, nullum tale impietatis exemplum extat vel apud Græcos, vel apud Barbaros. Quod vbi reſciuit Bagoſes Perſici exercitus Imperator, vel potius Satrapa Syriæ, ſuperueniens Iudæis iratus clamitabat: Auſi eſtis ſceleſti in templo veſtro cædem perpetrare? & cùm conatus templum ingredi arceretur: Quid, inquit, an me putatis impuriorem quàm cadauer, quod iacet in templo? & his dictis ingreſſus eſt. Neque verò ingreſſu ſuo templum polluiſſe contentus fuit, ſed ϗ φόρους ἐπέταξε τοῖς Ἰουδαίοις πρὶν τὰς καθημερινὰς ἐπιφέρειν θυσίας ὑπὲρ ἀρνῶν ἑκάστου τελεῖν αὐτοὺς δημόσια δραχμὰς πεντήκοντα. etiam tributa Iudæis impoſuit, *vt priuſquam quotidianas hoſtias* (hoc eſt iuge Exodi 29.
ſacrificium) *in ſingulos agnos ex publico* v. 39.
quinquaginta drachmas penderent. Agnos autem *anniculos duos per ſingulos dies ſugiter, vnum agnum mane, & alterum veſpere offerebant.* vnde ſequitur in annos ſingulos talenta ſex cum drachmis quingentis mulctæ nomine fuiſſe perſoluta, quod tributum ait ibidem Ioſephus in vnam annorum hebdomadem fuiſſe propagatum.

131. Vides, opinor, Eudoxe, Chriſti noſtri figuram, non primis lineamentis adumbratam, ſed expreſſam viuam, ſpirantémque veritatis effigiem. Ieſus vterque nominatur, vterque gentibus amicitia coniungitur, altercatur vtérque de transferendo ſacerdotio, alter cum fratre natu maiori, alter cum veteri Synagoga. vterque à fratribus occiditur. Ob alterius cædem templum polluitur, ob necem alterius ciuitas & ſanctuarium diſſipatur. ob alterius eędem offerendi iugis ſacrificij poteſtas pretio redimitur, ob necem alterius iuge ſacrificium legis antiquæ penitus aboletur: illius interitu gentiles ingrediuntur in templum: huius obitu conuocatur in Eccleſiam gentium plenitudo. Atque prius illud parricidium in hebdomadis ſeptimæ finem aut certè non multo ſecus incidiſſe vel inde colligitur, quòd eorum auus Eliaſib cum Nehemia florebat, & muri partem Eſdræ 2.
inſtaurandam ipſe ſuſcepit. c. 3. 5.

132. Eudox. At, at, Ioſephe, caue ſiſne te ipſum in eoſdē laqueos induas, quibus Pererium implicare voluiſti. Ios Quo pacto? Evd. Ait Ioſephus Bagoſem qui templum polluit & in ſingulos agnos quinquaginta dragmas exegit, ducem fuiſſe copiarum Artaxerxis: nullus autem ſecundum rationes Cteſianas anno quinquageſimo poſt Longimani viceſimum regnabat Artaxerxes. Sed Darius Ochus, quem alii Darium Nothum appellant, rerum ſummam obtinebat. Ios. fateor id quidem, Eudoxe. Sed ita loqui potuit Ioſephus non quòd ea ſub Artaxerxe geſta cenſuerit, ſed quòd Bagoſes eam ſub Artaxerxe Longimano præfecturam gerere coeperit, vel quòd imperium illud ſuum ad Artaxerxis Memoris initia propagarit. Deinde, quoniam Memot duobus Ochis ſtipatus fuit, & Dario quidem Ocho ſucceſſit, Artaxerxem Ochum anteceſſit, facilè potuit Ioſephus alterum cum altero confundere. Neque verò cogimur, ſi narrationis ſubſtantiam à Ioſepho proferimus, omnes etiam facti circumſtantias, ptout ab eo referuntur, fixas & ratas habere. Et aliud eſt propter authoritatem Cteſiæ res, quas in oculis & pene in manibus habebat, narrantis, tua ipſius ſcita reſcindere, quod facere cogitur Pererius: aliud, quod nos facimus, propter eiuſdem Cteſiæ teſtimonium, quibuſdam in adiectis à Ioſepho diſcedere.

XXII. *Et poſt hebdomadas ſexaginta duas.*

133. Poſt annos quadringentos triginta quatuor à fine ſeptem ſuperiorum hebdomadum euolutos, inibit hebdomas annorum ſeptuageſima, cuius in medio Occidetvr Heb. יכרת *exſcindetur*, ἐκκοπήσεται, vt vertit Symmachus, aut ἐξολοθρευθήσεται *exitio dabitur*, vt LXX. tranſtulerunt. Christvs. Hic egregiè nugantur Iudæi, dum Agrippam Iuniorem intelligunt, cúmque contra Ioſephi, qui geſtis interfuit, *Et quorum pars magna fuit*, authoritatem aiunt Romanorum armis in templi & ciuitatis exidio periiſſe. Nec multo felicius Euſebius lib. 8. demonſtrationis Euangelicæ, qui cùm ab anno Darii ſecūdo ſtatuiſſet hebdomadas illas ſeptuaginta deducere, nec aliter expedire poſſet Chronologiæ ſuæ rationes, interpretatus eſt Hyrcanum quem Ioſephus Herodis iuſſu poſt pugnam Actiacam occiſum eſſe commemorat. Non, inquam, multo feliciùs, cùm nec probabile ſit Gabrielem vocis ambiguitate ludere, & ex vno Chriſto ad alium tranſilire; & ſecum ipſe pugnet Euſebius, cùm Sancti Sanctorum appellationem ſoli Chriſto principi & eximio conuenire dicat, ad cuius vnctionem hebdomades ſeptuaginta numerantur.

134. Sequitur ואין לו *& non ei.* Pro quibus, vt ea nunc prætermittam, quæ ab Euſtorgio noſtro dicta retuliſti, LXX. reddiderunt: καὶ κρῖμα οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ. *& iudicium non erit in eo.* Adeo enim iudicium non fuit illud quo ſupplicio crucis addictus eſt, vt eum Iudex eo ipſo tempore declarauerit innocentem: *innocens*, inquit, *ego ſum à ſanguine iuſti huius.* Poſſis etiam ſalua Latinæ tranſlationis maieſtate ita ſupplere. Matth. 27 24.
Occidetur Chriſtus, & non occidetur *ei* populo. Quamuis enim, ſi ſpectetur Dei voluntas antecedens atque abſoluta, Chriſtus omnibus mortuus eſt, iis tamen ſolis quoad fructum mortuus eſt, ad quos vtilitas ex eius morte redundauit.

XXIII. *Et ciuitatem & ſanctuarium diſsipabit populus cum duce venturo.*

135. Omnes tum Chriſtiani, tum Iudæi populum Romanum cùm Tito Romanorum Duce intelligunt, quorum manibus ciuitas & templum incendio conflagrauit. Quia tamen rurſus eandem vocem נגיד vſurpat, qua ſuperiùs verum Meſſiam à cæteris diſtinxerat: neque ſuperuacaneum videri debet quod attexitur הבא venturo ſic interpretari poſſimus, vt populus Iudaïcus, eo ipſo ſcelere, quo verum Meſſiam (quem & Iacob שלח *mittendum* appellat, & omnes Prophetæ venturum Luc.7.19.
eſſe promittunt, de quo Ioannes, *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?*) interfecit ciuitatem & ſanctuarium diſsiparit, cauſſamque bello præbuerit. Apertè Baſilius Seleucienſis orat. 38. τὸν ἡγούμενον δὲ τὸν ἐρχόμενον τὸν Σωτῆρα λέγει. *Ducem verò venturum Saluatorem appellat.*

136. Et finis eivs vastitas. Habet in textu principe: וקצו בשטף *& finis eius in inundatione*: LXX. ſeniores mutatis punctis legerunt קץ וּ & ita tranſtulerunt: ἐκκοπήσονται ἐν κατακλυσμῷ. *concidentur in cataclyſmo.* Noſter interpres non tam verba quàm mentem & ſententiam Prophetæ ponderans pro inundatione vaſtitatem interpretatus eſt, quod ea clades diluuij cuiuſdam inſtar totam Iudæorum gentem inundarit, & omnium malorum fluctibus oppreſſerit: Confirmauit autem pactum legis Euangelicæ cum multis hebdo-

mada

mada vna, videlicet ſepruageſima, cuius initio Chriſtus euangelium prædicauit, medio factus eſt ipſe ſactificium, & tanquam agnus ductus ad victimam ſic aboleuit legis antiquæ ſacrificia, vt quanquam mortifera nondum erant, ſed ad certum tempus permiſſa, iam tamen mortua cenſerentur, neque ſactificantibus prodeſſent ad ſalutem: reliquis autem annis hebdomadæ Apoſtoli Iudæorum multos ad Eccleſiam aggregarunt, donec hebdomade ſeptuageſima iam euoluta gentibus quoque ipſis ouilis Chtiſti ſepta patuerunt.

XXIV. *Et erit in templo abominatio deſolationis.*

137. HÆc è LXX. Seniorum magis riuulo quàm ex Hebraico fonte deducta cuipiam videri poſſint. legitur enim ועל כנף שקוצים משמם quod Hebraizantes vulgo ſic interpretantur, & ſuper alam abominationum obſtupeſcere, id eſt, interptete Kimhi, tanta ciuitatis & ſanctuarij vaſtitas erit longè latéque ſuper gentem vniuerſam propagata, vt ſuper extenſionem cladis illius abominandæ, quiuis miretur, & obſtupeſcat. Vatablus ita maluit transferre, *erítque vaſtator ſuper abominationum ala.* vel, *& propter alas abominationum deſtruetur.* & interpretationē ſuam in hæc verba cōceptam attexuit. Hoc eſt, inquit, propter Iudæorum magnas abominationes, quas erant admiſſuri crucifigendo Chriſtum. alā ſiue extenſionem abominationum vocat longam ſeriem abominationum, ſiue multiplices abominationes. Hæc illi.

138. Sed abſit, vt vel minimum de recepta tranſlatione, vel LXX. Seniorum authoritate libemus. Nam & elegantiſſimi quique ſcriptores non ſolum templorum alas, ſed etiā, quod audacius videri poteſt, aquilas agnoſcunt. Dionyſius Halicarnaſſeus templum Capitolij deſcribēs lib. 4. *In ipſo,* inquit, *tres ſunt ædes ſibi mutuò reſpondentes, communia habentes latera, media verò Iouis eſt, hinc inde Iunonis & Mineruæ,* ὑφ' ἑνὸς ἀετοῦ καὶ μιᾶς στέγης καλυπτόμενοι. *quæ eadem aquila & eodem tecto conteguntur.* vbi per aquilam tectum ipſum inſtar alarum aquilæ tegulis coopertum, & velut opere plumario contextum intelligo. quod Matthæus Syriacè, qua lingua ptobabile eſt euangelium editum ab eo fuiſſe, quod ita notis Hebraicis vulgo notioribus exarari poteſt כנפא. Græcus interpres πτερύγιον, Latinus pinnaculum appellat: Certè Ariſtophanes in Auibus,

Εἶτα πρὸς τούτοισιν ὥσπερ ἐν ἱεροῖς οἰκήσετε,
Τὰς γὰρ ὑμῶν οἰκίας ἐρέψομεν πρὸς αἰετόν,
Deinde ad hæc vt in templis habitabitis,
Veſtras enim domos contegemus inſtar aquilarum.

Ad quem locum appoſitè Scholiaſtes, Διὰ τὰ ἐν τοῖς ναοῖς ἀετώματα. *alludit ad templorum tecta aquilina.* τὰς γὰρ τῶν ἱερῶν στέγας πτέρυγας καὶ ἀετοὺς καλοῦσιν, ὥς φησιν Ἴων ἐν Ἀγαμέμνονι *templorum enim tecta alas & aquilas appellant, vt auctor eſt Ion in Agamemnone.* Quid ſi Pindarus Olymp. 13. ad id alluſerit? θεῶν ναοῖσιν οἰωνῶν βασιλέα δίδυμον ἔθηκεν. *Deorum templis auium regem geminum appoſuit.* atque hæc præter meam conſuetudinem dicta ſunto, vt tam Græci quàm Latinus interpres à quorumdam Hebraizantium calumnia vindicentur.

139. *Et ſuper templum,* inquit, *abominationes deſolans.* eſt enim Hebraiſmus, quo numerus vnitatis numero multitudinis copularut. id eſt, *& erit in templo abominatio deſolationis* futuræ prænuntia. Ait Mercerus in theſauro id à Gabriele prænuntiari quod Machabæorum libro priore narratur. Cap. 1. v. 48 Matth. 24. 15. *Ædificauit Rex Antiochus abominandum idolum deſolationis ſuper altare Dei.* Nugæ. Necdum enim cùm Chriſtus euangelium prædicaret, ea prophetia ſuum ſortita fuerat euentum: *Cùm videritis,* inquit, *abominationem deſolationis quæ dicta eſt à Daniele Propheta, ſtantem in loco ſacro, qui legit, intelligat: tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant ad montes.* Quem in locum Hieronymus, *Poteſt autem,* inquit, *ſimpliciter aut de Antichriſto accipi, aut de imagine Cæſaris, quam Pilatus poſuit in templo: aut de Hadriani equeſtri ſtatua, quæ in ipſo Sancti Sanctorum loco vſque in præſentem diem ſtetit. Abominatio quoque ſecundum veterem ſcripturam idolum nuncupatur, & idcirco additur deſolationis, quod in deſolato templo atque deſtructo idolum poſitum ſit.* Alias expoſitiones Maldo- in Matth. natus è varia ſcriptorum lectione corradit, nec tamen in iis acquieſcit: quem adire poterit qui quæſtionem hanc diligentiùs enucleare deſiderat. ipſe nihil aliud ſignificari putat quàm abominandam deſolationem, & impendentem cùm ciuitati, tum ipſi templo vaſtitatem. Quia tamen (vt ipſius Maldonati verbis vtar, quibus & ipſe multarum opinionum fundamenta conuellit) *loquitur Chriſtus de abominatione quæ futuri excidij ſignum futura erat,* hanc abominationem ab excidio, vt ſignum à re, diſtinguere, & nos etiam aliquid excogitare facilè patietur.

140. *Ante cladem Expaſſa repente delubri fores, & audita maior humana vox, excedere Deos:* inquit Cornelius Tacitus lib.

hiſtoriarum extremo. Sed Ioſephum planius iſta narrantem audire quis prohibet? *Orientalis*, inquit, *porta interioris templi, cùm eſſet ænea atque grauiſſima, & ſub veſperam vix à viginti viris clauderetur, ferriſque ferro vinctis obſeraretur, peſſulóſque altos haberet in ſaxeum limen demiſſos vno perpetuo lapide fabricatum, viſa eſt noctis horâ ſextâ repente ſponte pateſcere*, &c. aliquantò pòſt *à prudentiſſimo quoq; ſolitudinem illo oſtento ſignari* δηλωτικὸν ἐρημίας τὸ σημεῖον pronuntiatum fuiſſe: Addit, *ante ſolis occaſum viſi ſunt per inane ferri currus totis regionibus & armata acies tranantes nubila & ciuitati circumfuſa. Feſto autem die, quam Pentecoſten vocant, noctu Sacerdotes intimum templum more ſuo ad diuinas res celebrandas ingreſſi primum quidem motum, quemdámque ſtrepitum ſenſerunt. poſtea verò ſubitam vocem audiere, quæ diceret: Migremus hinc.*

Abominatio deſolationis.

141. Quis hîc non videt Angelos templi cuſtodes locum abominatos & execratos emigraſſe, & abitu ſuo deſolaſſe, atque abominationem hanc futuræ vaſtationis & excidij fuiſſe prænuntiam? Quam idcirco Chriſtus ſtantem in loco ſancto ſiue perſeuerantem appellat, quia vſque ad conſummationem & finem templi perſeuerauit illa deſolatio, ſiue loci ſancti derelictio. Aut vt loquuntur Lxx. Seniores, καὶ ἕως τῆς συντελείας καιροῦ συντέλεια δοθήσεται ἐπὶ ἐρήμωσιν. *& vſque ad conſummationem temporis conſummatio dabitur ſuper deſolationem.* id eſt, opinor, præter illam deſtitutionem angelorum, ſiue abominationem deſolationis, etiam templo & vrbi vaſtitas inferetur, quæ vaſtitas perſeuerabit vſque ad conſummationem mundi finemque ſeculorum. Quæ ſane eſt ſententia textus principis, ſi tamen vnicum punctum mutaueris. ועד כלא ונחרצה תתך על שומם *& adhuc conſummatio & quidem deciſa*, certoque Dei conſilio decreta *diffundet ſe ſuper deſolantem*. id eſt præter angelos templum deſerentes, inſuper conſummatio, & decretoria clades omnimodúmque excidium inferetur, quia tamen legitur ועד כלא non ועוד ita poſſis vnam ſupplere dictionem cum Mariana: *& vſque ad conſummationem, & quidem deciſam* effundetur *ſuper* templum *deſolans*. vel cum Vatablo: & *deſluet ſuper vaſtitatem vſque ad deſinentem & conſummatum mundum.* aut etiam: *donec conſumptio, & quidem certa deſcendat ſuper attonitum vel ſtupentem populum præter deſolationem vrbis & templi.*

Sed nos immenſum ſpatiis confecimus æquor.

SACRARVM QVÆSTIONVM LIBER DECIMVS-QVINTVS.

DE PRINCIPIO ET FINE LXX. HEBDOMADVM DANIELIS.

BARACHIAS, IOSEPHVS, EVDOXVS, EVSTORGIVS.

I. *PRÆFATIO.*

1\. IOSEPHVS, Tibíne, an mihi, an potiùs vtrique gratuler, ô Barachia, aut etiam multo magis Deo quòd obortam tibi diuinitus Euãgelii lucem adſpexeris? BARAC. Commodùm hunc aduenisti, Ioſephe. Te ipſum optabam. Ad te primo quoque tempore proficiſci ſtatueram, vt te gratulationis in partes vocarem; & quoniam me referendis gratiis, imparem agnoſco, mihi te vicarium ſubſtituerem, oraréмque impenſiùs vt apud Deũ primò, deinde apud Euſtorgium noſtrum ea legatione fungerere. Quia tamen Euſtorgius & Eudoxus in hanc ipſam horam mihi condixerunt, tantiſper ea profectione ſuperſedendum putaui. IOS. Ain' tu Eudoxum & Euſtorgium tibi condixiſſe? BAR. Aio enimuero. IOS In hodiernum diem? BAR. Et quidem, vt dixi, in hanc horam. IOS. Quorſum? amabo. BAR. Acturi ſumus de principio & fine LXX. hebdomadum Danielis. IOS. Poſſum ego veſtris ſermonibus intereſſe? BAR. Quaſi verò quicquam nobis accidere poſſit optatius.

2\. IOS. Vis, igitur, vt, quoniam Eudoxus enucleatè mihi narrauit, quæ fuerint inter vos de aduentu Meſſiæ variis altercationibus iactata, dum eos præſtolamur, ſumma capita veſtræ diſputationis oratione delibem, & compendio ſubducam vtriuſque rationes. Tu ſi quid alicuius momenti prætermiſero, in memoriam reuocabis BAR. Quod tuo commodo fiat, mi Ioſephe IOS. Quærebatis inter vos, veniſſet nécne Meſſias ille qui toties à Prophetis venturus eſſe prædicitur. BAR. Hoc vnum ſanè venerat in quæſtionem. IOS. Breuita-

tis cauſſa certos cancellos orationi veſtræ circumdederatis, vt vterque arbitratu ſuo Prophetam eligeret, è cuius vaticiniis argumenta peterentur. Tu Iſaiam elegeras; ille Danielem. BAR. Veriſſimum eſt. Sed omitte, quæſo, futiles illas ineptias, quæ mentis oculos quibuſdam veluti præſtigiis ita faſcinarunt, vt lucem veritatis intueri non poſſem. Iam enim me non ſolùm piget, ſed etiam pudet Rabbinicæ vanitatis.

II. *Recapitulatio dictorum libro ſuperiore de* LXX. *Hebdomadibus Danielis.*

3. IOSEPHVS. Ante omnia Danielis Prophetiam à calumnia vindicaſtis, qua Porphyrius quidam genere Iudæus, hæreſi Saducæus eam ex albo ſcripturarum eraſerat. Deinde conuenit inter vos loqui Gabrielem non de Iubilæorum, aut etiam ſeculorum hebdomadibus, quòd in ſcriptura, quæ ſolas dierum & annorum hebdomadas agnoſcit, nullum extet earum veſtigium, & ſi quiſque pro libidine ſua nouas effingere poſſet hebdomadas, nihil certi Prophetia contineret; reſtat igitur vt vel de dierum vel de annorum hebdomadibus interpretemur. Quamuis autem ſeptuaginta dierum hebdomadas, ſiue dies quadringentos & nonaginta, qui menſes ſedecim & paulo plus efficiunt, acutè excogitaris, quas inter iſtam viſionem, & edictum Cyri de reſtituendis Iudæis fluxiſſe voluiſti, conſtat tamen cætera quæ ſubtexuntur, tam anguſtis ſpatiis haudquaquam poſſe contineri. Reſtat igitur, vt annorum hebdomadas, hoc eſt, annos omnino quadringentos ac nonaginta numeremus.

4. His ita conſtitutis, placet liberaliùs etiam agere quàm inter nos conuenerat, & totam Gabrielis orationem breui enarratione percurrere. *Daniel*, inquit, *nunc egreſſus ſum* à Deo, quamuis enim Angeli ſemper vident faciem patris, qui non ſolùm eſt in cœlis, ſed etiam immenſitate ſua totus in vniuerſo, totus in quauis vniuerſi parte per omnia ſpatia diffunditur: tamen vt hominibus, qui ferè nihil intelligunt, quod ſenſibus vſurpare non poſſint, attemperemus orationem noſtram, à Deo dicimur, egreſſi, cùm è cœlis in terram deſcendimus. *Nunc* igitur *egreſſus ſum, vt docerem te & intelligeres* prædictionis meæ myſteria, quæ proponam obſcuriùs vt qui habet aures audiendi, audiat, & vulgus profanum à ſacris arceatur. *Ab exordio precum tuarum egreſſus eſt ſermo*, vix enim pro reditu populi & inſtauratione ciuitatis orare occœperas, cùm mihi præcepit Deus orationem tuam ſua benignitate præueniens, vt ad te quantociùs aduolarem. *Ego autem veni vt indicarem tibi* non ſolùm quod verba tua ſonant, inſtaurandam eſſe primo quoque tempore ciuitatem, ſed etiam quod tacitus apud te ſcire deſideras, tempus quo Meſſias venturus eſt. *Quia vir deſideriorum es*, totámque tuam cupiditatem à rebus caducis ad Meſſiæ deſiderium transtuliſti; itáque propter inſignem tuam pietatem Deo charus es, vt ei quodammodo deſiderabilis eſſe videare.

Scito ergo & animaduerte ſermonē quē tecū hodierno die ſum habiturus, *& intellige viſionē*, hâc qua tibi tāquā vir alatus appareo.

5. *Septuaginta hebdomades* annorum, quibus anni quadringenti nonaginta colliguntur, *abbreuiatæ ſunt*, id eſt præciſæ, & ita certo definitóque numero circumſcriptæ, vt nec plures futuræ ſint, nec pauciores. Hic, inquam, hebdomadum numerus è tota futuri temporis ſerie deciſus eſt: quarum ſeptuageſimâ, hæc euenient populo tuo quæ ſubnectam. Dixi *populum tuum*, quem incredibili beneuolentia complecteris, non populum Dei, quia, vt paulo poſt audies, *non erit eius populus qui eum negaturus eſt*. Iam hebdomade ſeptuageſima labente *conſummabitur præuaricatio & finem accipiet peccatum*. & quidem duplici ſenſu, nam & præuaricatio, qua populus tuus Meſſiam repudiabit, patrum ſuorum ſuperſtitiones atque idololatriam longè ſuperabit, & perueniet ad ſummum improbitatis faſtigium, peccatúmque in ſuo genere perfectionem attinget, omnibus malitiæ numeris abſolutam: & nihilo ſeciùs Meſſias pro peccato ſatisfaciet ad rigorem iuſtitiæ, & morte ſua gratiam impetrabit, quæ ſi modò velint homines, omnem præuaricationis & peccati maculam poſſit abolere: quo pacto *delebitur iniquitas & adducetur iuſtitia ſempiterna*, videlicet interna ſanctitas & diuinæ charitatis infuſio, cuius actus ſecundum naturam ſuam, non vt cæterarum virtutum, præſentis vitæ limitibus coercetur, ſed in ipſam æternitatem extenditur; & Meſsias ipſe, quem meritò iuſtitiam ſeculorum vocamus, tum quòd hominibus promerebitur ſanctitatem, tum quòd iis ad omnem iuſtitiam exemplo ſuo prælucebit.

6. Atque ita fiet, vt cùm antiquorum patrum vaticiniis euenta reſponderint, *impleatur viſio & Prophetia*, adeóque ipſo rerum ſucceſſu velut appoſito Regis Regum ſigillo prædicationum veritas muniatur. *Vngetur* enim hebdomade ſeptuageſima

ineunte, & annis octoginta tribus ſupra quadringenteſimum euolutis, non Ieſus filius Ioſedech, non Zorobabel aliquis aut Nehemias, non denique Cyrus ipſe quantumuis eum Iſaias Chriſtum, ſiue vnctum appellet, qui nec Sancti Sanctorum dici poſſunt, neque ſi poſſent, de iis prophetiam interpretari temporum ratio pateretur, (quod non minùs de templi conſecratione debet intelligi) Sed *vngetur* verus Meſſias θεάνθρωπος, qui cùm Sanctus ſit non ex accidenti, ſed ipſa ſanctitatis eſſentia, meritò *Sanctus Sanctorum*, aut etiam *Sanctitas Sanctitatum*, quaſi Sanctitatis omnis caput per excellentiam nominatur. Vngetur porro per adſpectabilem S. Spiritus illapſum, cùm poſt baptiſma ſuper eum deſcendet, & de cœlo vox audietur, qua pater æternus eum verum Meſſiam, legitimámque filij ſui miſſionem eſſe reſtabitur.

7. *Scito ergo & animaduerte.* Rurſum ędificabitur, vel, vt Hebraica ſonant, & redibit, videlicet populus quem Nabuchodonoſor in Chaldæam abduxerat, & *ædificabitur platea & murus Ieruſalem*, & quidem *in anguſtia temporum*, quod tribus modis poteſt intelligi: nam & breui poſt anguſtū temporis ſpatium hæc euenient, & tanta erit operarum induſtria, vt muri ſubſtructionem abſoluant diebus omnino duobus & quinquaginta, & dum in opus incumbent, à vicinis gentibus multas patientur anguſtias. *Ab exitu porro ſermonis huius*, vrbis inſtauratione abſoluta & ad exitum perducta, *vſque ad Chriſtum Ducem*, ſiue eximium, & principem manifeſtò declaratum à Ioanne, & legis euangelicæ myſteria nuntiantem; ad hunc, inquam, Chriſtum *hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta duæ*, id eſt nouem & ſexaginta colligentur, quas idcirco placuit in partes ita deſcribere, quia poſt hebdomadem ſeptimam Ieſus filius Ioiadæ ſummi Sacerdotis, non obſcura Ieſu Chriſti figura, fretus alienigenarum amicitia de transferendo ad ſe ſummo Sacerdotio cogitabit, & in ipſo templo, ſuborta inter ipſum & Ionathan fratrem natu maiorem contentione perimetur. cuius ob cædem nefariam non modo templum polluetur, & gentilibus parebit, ſed etiam offerendi iugis ſacrificij poteſtas, ſi non auferetur omnino, ſaltem pretio redimetur.

8. *Et poſt hebdomadas ſexaginta duas occidetur Chriſtus*, ſummi Sacerdotis & aliorum Iudæorum inuidia: *& non erit eius populus qui eum negaturus eſt*, dictuŕſq; ſe præter Cæſarem, Regem alium non habere: occidetur, inquam, ſed non occidetur ei populo; quia quamuis ſalutis omnium cauſſa mortem ſit oppetiturus, plurimi tamen in peccato ſuo morientur, nec vllam vtilitatem è Chriſti paſſione decerpent. Hebdomas tamen illa ſeptuageſima *pactū* legis Euangelicæ *confirmabit multis* ad fidem conuerſis, *& in medio hebdomadis deficiet hoſtia, & iuge ſacrificium* legis antiquæ, cùm Chriſtus, vera victima priſcis illis ſacrificiis adumbrata, fuerit in ara crucis immolatus. Et hæc quidem ante finem hebdomadæ ſeptuageſimæ ſuum exitum ſortientur. Quid deinde? *Et ciuitatem & ſanctuarium diſſipabit populus* Romanus *cum* Tito *Duce*, qui ad vrbis excidium venturus eſt. Romanus autem? imò Iudaicus eodem ſcelere, quo interficiet Chriſtum illum Ducem cæterorum Chriſtorum, qui huius figuræ fuerunt, antiſtitem, qui toties à Prophetis dicitur eſſe venturus, ciuitatem ac ſanctuarium diſſipabit, & quaſi ſubiectis vltioni diuinæ facibus belli ſecuturi conflabit incendium.

9. *Et finis eius vaſtitas*, quæ diluuij cuiuſdam inſtar gentem vniuerſam omnibus calamitatum fluctibus inuoluet, & iam diuino conſilio decretum vt poſt finem belli locus vbi templum ſteterat, deſertus in perpetuum relinquatur. & erit ſuper pinnaculum, quo templum, alarum inſtar, tegulis opere plumario conſertis operitur, & vt clariùs loquar, *erit in templo abominatio deſolationis*, cùm videlicet angeli locum abominati diſcedent, & ipſo feſto Pentecoſtes noctis intempeſtæ ſilentio vox ſanctorum Geniorum, qui templi cuſtodes eatenus fuerant, ſe ad migrationem hortantium, audietur, quod erit omen futuræ deſolationis & vaſtitatis, *quæ perſeuerabit vſque ad conſummationem & finem:* neque enim vnquam aut reſarcientur templi ruinæ, aut Angeli locum repetent, quem abitu ſuo deſertum, & patrocinio ſuo deſtitutum eſſe voluerint. Sed opportunè video noſtros Euſtorgium & Eudoxum: ſurgamus & obuiam prodeamus.

III. *Conſtitutio Quæſtionis.*

10. EVSTORGIVS. Hui! Ioſephus noſter cum Barachia? prope eſt vt exclamem, non vt ille Comicus,

O fortuna! ô fors fortuna!

ſed *O diuina prouidentia quantis commoditatibus,*
Quam ſubitò nobis ope tua hunc onerauiſti diem!

EVDOXVS. Quid fit? quid agitur? ô meo-

rum amicorum flos delibate. IOSEPHVS. Suauiter, vt nunc eſt, & vt pro Barachia noſtro tibi reſpondeam, cupimus omnia quæ vultis. BAR. Equidem adhuc in animo conſtituere non poſſum, vtri veſtrûm tanquam ſalutis meæ ſecundum Deum parenti maiore beneficio ſim obligatus, tibi ne plus debeam, Eudoxe, qui

Dum veteres auias mihi de pulmone reuellis,

ab errore me reuocaſti, an tibi Euſtorgi, qui me Chriſtianæ veritatis initia docuiſti. EVSTOC. De gratiis agendis ne ſollicitus eſto, Barachia, ſed, ſi Ioſepho noſtro moleſtum non eſt, tibi certè non erit, veniamus ad controuerſiam, cuius expendendæ cauſſa conuenimus. IOSEPH. Ain' tu? mihi moleſtum.

11. EVST. Magna quæſtio eſt, & magnis tum veterum, tum recentiorum altercationibus vltro citróque ventilata vnde incipere, vbi finiri debeant hebdomades LXX. Danielis, adeo vt Hieronymus in Danielem nouem, Ioannes Philippi tredecim opiniones diuerſas diſcrepantéſque collegerint. Quia tamen ſi de ſingulis dicere vellemus, immenſus ſe dicendi campus aperiret, operæpretium fuerit ea remouere quæ nō ſunt propria noſtræ quæſtionis, vel ita conſtant apud omnes, vt maiorem probationem non requirant, vel ita perſpicuè falſa ſunt, vt ſua futilitate vaneſcant. Non quæritur vtrùm hebdomades annorum intelligere debeamus. Iam enim ne Iudæi quidem aliter intelligunt. Non vtrùm iam ſint euolutæ. Quamuis enim Hippolytus apud Hieronymum hebdomadas ſexaginta nouem Chriſti natiuitate diſpunxerit, ſeptuageſimam autem ſeiunctam à cæteris ad Antichriſti tempora proferendam putarit, iam tamen nemo (ne Iudæus quidem) eas negat infra cladem, vel à Tito, vel ab Adriano Iudæis illatam pertinere. Non quæritur vtrùm Gabriel certum habuerit principium, à quo tanquam à capite ſequentium hebdomadarum ſeriem explicaret. Aut enim habuit, aut apertè nugatus eſt. Non vtrùm ducendæ ſint ab exitu ſermonis, vt iterum ædificetur Ieruſalem, eo ſenſu quē Apollinarius obtruſit: nimirum ab exitu ſermonis ſiue Verbi diuini, quo Meſſias Dei filius è ſinu patris exiuit, & Verbum caro factum eſt, vt cæleſtem ædificaret Ieruſalem quæ multis in Ioannis Apocalypſi deſcribitur. Non enim à Chriſto duce, ſed ad Chriſtum ducem hebdomades ſeptuaginta numerantur.

12. Quid eſt igitur poſitum in quæſtione? illud videlicet vnum, è quo principio, tanquam à fonte fluere debeant hebdomades illæ ſeptuaginta, quarum extrema & ſeptuageſima vel nece Chriſti, vt Chriſtiani volunt, vel, vt Iudæi malunt, templi totiúſque gentis clade concluditur. Neque tamen de omnibus Chriſtianorum opinionibus enucleatè dicendum eſt, ſed duas potiſſimùm vt omnium probabiliſſimas eligemus, vt videlicet vel ab anno Artaxerxis Longimani viceſimo, quo Nehemias vrbis inſtaurandæ poteſtatem accepit, ad initium hebdomadæ ſeptuageſimæ annos lunares 483. vel ab octauo, quo Eſdras cum ampliſſima poteſtate magnoque ciuium comitatu reuerſus eſt, ſolares annos totidem numeremus.

13. Quia tamen, vt prudenter obſeruat Suares, ad aſſignandum harum hebdomadarum caput, & finem, imprimis duo ſeruanda ſunt; alterum vt tale initium & finis fundamentum habeant in verbis Angeli, alterum vt Chronologiæ ratio ac temporum habeatur, & in ſupputando tempore, inter initium Cyri & templi vaſtationem elapſo, Iudæorum rationes ab reliquarum gentium calculis annis centum & nonaginta diſſentiunt; imò, vt notat idem Suares, Olympiadum enumeratio, cum ſcripturæ, cui maior fides, quàm omnibus Olympiadibus adhibenda eſt, ſupputatione confligit, antequam præſentem quæſtionem partim è ſcriptura, partim è Chronologia decidimus, quærendum videtur quid in ſtabilienda Chronologia ſequi potiſſimùm debeamus, per Olympiadas an per Regum annos tempora numerare, Iudæorum an cæterarum gentium inhærere veſtigiis, hiſtoriæ profanæ an ſcripturæ duntaxat habere rationem. Ne tamen rixandi ſtudio quicquam Iudæis affingere videamur, ex te ſcire velim, Barachia, de Rabbinorum Chronologia quid cenſeas.

In 3 part. Diſput 1. contra Iudæos, § 2.

IV. *Principium & finis Lxx. hebdomadum, iuxta Hebræos.*

14. BARACHIAS. Equidem, Euſtorgi, quid modò cenſeam, non facilè dixerim, niſi me, qui non ita pridem plenis, vt ſic loquar, velis aperto mari nauigabam, iam dubium & ancipitem in ſalo fluitare, nec videre portum quo Chronologiæ meæ rationes appellam. Sed quæris, opinor, non quid modò cenſeam, ſed quid aliquando cenſuerim, id videlicet quod maiores mei, quod Seder Olam maior & minor, quod Rabbi Ioſe, cuius vnius authoritate Chronologia Iudaica fulcitur, numerandas hebdomadas illas ſeptuaginta ab excidio tem-

Seder Olā, cap. 28.

pli prioris vſque ad poſterioris per Romanos excidium, ſeptuaginta ſcilicet annos quibus exciſum & deſtructum manſit, & quadringentos viginti, quibus exædificatum ſtetit. Quod per partes ita colligitur eiuſdem Rabbini ſententia. Perſarum imperium ſtante templo viguit triginta & quatuor annos, Græcorum Monarchia centum & octoginta, Machabæorum regnum centum & tres, Herodianorum tyrannis centum ſimiliter & tres. Quos numeros in vnum ſi conflaueris, annorum quadringentorum & viginti ſumma colligetur. Hæc eſt Hebræorum Chronologia, quam tanto conſenſu poſteritas excepit, nefas vt eſſe putarem, vel latum, vt aiunt, vnguem ab ea diſcedere.

Cap. 30.

15. Sed, vt verum fatear, non video quod fundamentum habeat in verbis Angeli principium iſtud, aut finis qui hebdomadibus illis ſeptuaginta præfigitur. Quæro enim quibus veſtigiis hanc potuerint ſubodorari veritatem? Quibus, inquam, verbis Angelus vel obſcurè ſaltem inſinuet has annorum hebdomadas ab excidio tēpli prioris ad poſterioris eſſe numerandas? An quòd ab exitu ſermonis vt iterū ædificetur Ieruſalem vſque ad Chriſtum ducem hebdomades ſeptem, & rurſum hebdomades ſexaginta duæ computentur? Si idem eſt iterum ædificare Ieruſalem quod templū & vrbem exſcindere funditúſque delere, planè me temerarium fuiſſe concedam qui citra neceſſitatem auſus fuerim à maiorum meorum authoritate diſcedere. An quod hebdomades ſeptuaginta dicuntur abbreuiatæ, vt vngatur Sanctus Sanctorum, aut etiam, vt interpretari malunt, ſanctitas ſanctitatum, vt perſuadeant Angelum ad Sancti Sāctorum ſiue Sanctuarii dedicationem alludere? Si idem eſt vngi Sanctum Sanctorum quod Sanctuarium ferro flammáque deleri, eos ne quidē audiendos putabo qui profanis temporum deſcriptionibus inducti ſeptuaginta Danielis hebdomadas alio fine quam templi & vrbis excidio terminarunt. Sin autem hæc interpretatio Prophetiam detorquet in ſenſum non dicam alienum, ſed omnino contrarium, æquo animo me aliud initium, vnde hebdomades iſtæ profluxerint, quærere patientur.

Refutantur Hebræorum ratiocinia.

16. Quia tamen vbi ſcriptura non repugnat, nihil eorum Chronologiæ derogatum volo, nec video cur cæterarum gentium rationes Hebræorum calculis anteponam, cùm Gabriel verbis conceptis hebdomadas ſuas Chriſti nece vel biennio pòſt concluſerit, quam liquet annis fere quadraginta ante templi poſterioris excidium contigiſſe, ſi totidem annis earum initium à templi prioris incendio in anteriora ſubmoueas, hebdomadarum caput anno Ioſiæ decimo tertio deprehendes. Quo anno exiuit ſermo vt iterum ædificaretur Ieruſalem, non quòd vllus Propheta tunc inſtaurationem vrbis vaticinatus fuerit, ſed quòd Ieremias Prophetiæ donum ſibi diuinitus infuſum acceperit, quo non ſolùm cladem Iudæis & vicinis gentibus imminentem denuntiaret, ſed etiam excutiendum Babylonicæ ſeruitutis iugum, & Ieruſalem iterum ædificandam eſſe prædiceret. Quod hiſce verbis videtur adumbratum. *Ecce dedi verba mea in ore tuo: ecce conſtitui te hodie ſuper gentes & ſuper regna, vt euellas & deſtruas, & diſperdas, & diſſipes.* Quibus verbis ad denuntiandas calamitates Prophetia conceditur. *& ædifices & plantes*, quæ videntur ad vrbis inſtaurationem & Iudæorum poſtliminium pertinere. Sed hæc interpretatio ſua fortaſſe ſubtilitate vaneſcit, neceſſaria tamen fuit, ne conturbarem Rabbinicæ Chronologiæ rationes. Ierc. 1. 10.

V. *Argumenta quibus probant Hebræi Chronologiam ſuam.*

17. IOSEPHVS. Quid igitur, Barachia? Tantíne eſt iſtorum Rabbinorum authoritas, vt eius tuendæ cauſsâ non verearе diuinarum litterarum interpretationes nimia ſubtilitate limatas obtrudere? BAR. Equidem, Ioſephe, ſi de Græcorum aut Rom. annalibus ageretur, non Hebræos, ſed eos ipſos qui res à maioribus ſuis geſtas litteris prodiderunt, audiendos putarem, neque ſi quæreretur quantum temporis ſteterit Capitolium, Chronologiam ex Hebræorum, qui rem ne verbulo quidem attigerunt, ſed è Titi Liuii, & aliorum ſcriptorum narratione contexerem, quorum quò quiſque eſſet antiquior, & primæ Capitolii molitioni propinquior, eò maius apud me pondus obtineret, cùm autem hoc loco quæratur aliud nihil, niſi quantum temporis inter templi prioris & poſterioris excidium effluxerit, idque Rabbini veteres annis quadringentis & nonaginta definitè circumſcribant, non video cur eorum authoritatem repudiare debeamus, cùm præſertim Rabbi Ioſe, cuius Hebræi cæteri veſtigia ſectātur, & antiquitate præſtet, cui proinde fides adhibenda cùm ſcripturæ deficiunt, & è ſcripturis Perſicæ Monarchiæ Chronologiam magna ſagacitate deducat.

18. In Sedet Olàm tres anni Cyro tribuuntur: non enim plures in Prophetia Danielis, Aſſuero quatuordecim, cùm enim is ſuerit Eſtheris maritus, & anno regni ſui duodecimo Amanum oppreſſerit, neque, vt ex Eſtheris hiſtoria liquet, continuò poſt Amanum fuerit extinctus, debuit ad annum regni quartum & decimum peruenire. Aſſuerum excepit Darius ex Eſthere filius, cuius anno ſecundo inchoata domus Domini, ſexto perfecta eſt, ſeptimo aſcendit Eſdras cum alia exulum cohorte: viceſimo Nehemias vrbem refecit, murique cicatricem obduxit: ſecundo & triceſimo reuerſus eſt ad Regem, vt ipſe teſtatur Eſdræ 13. verſ. 6. Quare cùm Darius fuerit ex Eſthere ſuſceptus, quæ ſeptimo Aſſueri anno introducta eſt ad Regem, meritò R. Abraham in hiſtorica Cabbala, Dariũ ſeptennẽ fuiſſe dicit, cùm regnare cœpit, & annis triginta duobus imperaſſe. Neque verò inuenias Reges Perſarum in ſcriptura niſi duos Cyrum & Darium, Medorum verò duos alios Darium & Aſſuerum, & eam ob rem cùm Eſdræ 6. v. 14. dicuntur Seniores Iudæorum ædificaſſe *iubente Deo Iſraël, & iubente Cyra, & Dario, & Artaxerxe*, ſic interpretari debemus, vt tribus nominibus eandem indigitauerit perſonam, & quod ait Angelus Danieli c. 11. verſ. 2. *Ecce adhuc tres Reges in Perſide, & quartus ditabitur opibus nimiis ſuper omnes, & cùm inualuerit diuitiis ſuis, concitabit omnes aduerſum regnum Gratiæ:* tres iſti Reges ſunt Darius Medus, Cyrus & Aſſuerus, quartus autem ille qui gentes omnes aduerſus regnum Græciæ concitauit, Darius eſt Eſtheris filius, cuius regnum inuaſit Alexander, vt verſu proximè ſequenti, ſubnectitur: *Surget verò Rex fortis, & dominabitur poteſtate multa, & faciet quod placuerit ei.*

Eſtheris 2. v. 16.

Seder Olā cap. 30.

Cùm igitur veteres Rabbini partim ex apertis ſcripturæ teſtimoniis Regum illorum ſeriem deprehenderint, partim è veſtigiis non leuiter in eadem ſcriptura preſſis eorum tempora ſubodorati fuerint, eorum in texenda Perſarum Chronologia, meritò prima cenſeri debet aurhoritas.

19. Accedit ex iiſdem ſacrarum litterarum monumentis alia ratio longè firmiſſima, quam equidem à Rabbinis prætermiſſam non mediocriter admirot. Nehemiæ 12. verſ. 21. *Leuitæ in diebus Eliaſib. & Ioiada, & Ioannam, & Ieddoa ſcripti principes familiarum, & ſacerdotes in regno Darij Perſæ.* Quis autem ignorat Eliaſib ſummum ſacerdotem anno Artaxerxis viceſimo cum Nehemia ſuam in reficiendis muris operam contuliſſe? Quis euerſum Perſarum imperium, cum Iaddus ſiue Ieddoa ſummo ſacerdotio fungeretur? Si prius negaueris, reclamabit ipſe Nehemias; ſi poſterius Ioſephus author ſanè grauis refragabitur libro Antiq. vndecimo exeunte. Si vtrumque conceſſeris, habemus eundem eſſe Darium quem alio nomine ſcriptura vocat Artaxerxem, cúmque hos omnes Pontifices ſub eodem Rege floruiſſe liqueat, hinc efficietur eum ipſum Regem cuius anno ſecundo templi ſubſtructio repetita, ſeptimo miſſus Eſdras, viceſimo Nehemias ad extrema Monarchiæ Perſicæ tempora vitam & imperium propagaſſe.

Cap. 5. v. 1.

20. Quid? quòd ex hoc ipſo ſcripturæ teſtimonio liquet Nehemiam ſub eo Dario vixiſſe, qui Macedonum armis oppreſſus eſt? Neque enim aliter eorum Pontificum qui ſub eo floruerunt, ſeriem texere potuiſſet. quare ſi, vt prophani ſcriptores annalibus conſignarunt, inter annum Artaxerxis viceſimum, & Darii poſtremi Perſarum Regis initium anni centum & quinque facile numerantur, neceſſe eſt Nehemias ad annum vitæ centeſimum præter propter & quadrageſimum vitam produxerit. Videtis quot quantiſque rebus, quàm certis ſcripturæ diuinæ teſtimoniis Perſarum Chronologia fulciatur: Neque vero Macedonicorum temporum ratio cuiquam videri debet obſcuriot, tum quòd Rabbi Ioſe, quem veneranda commendat antiquitas, tempus ab Alexandro ad Machabæos elapſum centum & octoginta circumſcribat annis, tum quòd in publicis monumentis hanc epocham ſibi ſtatuerint Hebræi à qua ſuorum annorum caput accerſerent. Si quidem, vt auctor eſt Rabbi Abraham in hiſtorica Cabbala, cùm Ieroſolymam venit Alexander, pactus eſt cum Simeone Iuſto, qui Iaddus alio vocabulo nominatur, *Vt omnes qui illo anno naſcerentur ſacerdotibus, vocarentur Alexandri de nomine ſuo, vtque numerum contractuum ſuorum ab ipſo inchoarent.* Quæ cùm ita ſint, cauſſæ nihil eſſe video cut in digerendis Reip. Iudaicæ temporibus neſcio quas Olympiadas, & Græculorum, qui noſtra ne attigerunt quidem, calculos certiſſimis Rabbinorum rationibus anteponam.

VI. *Confutatur Hebræorum Chronologia.*

21. IOS. Animaduerti, Barachia, tuum hoc fuiſſe inſtitutum, vt Hebræorum Chronologiam, ei, quam per Olympiadas digeſtam à prophanis accepimus, anteferres:

anteferres: totam autem diſputationem tuam in partes fuiſſe diſtributam duas, quarum altera Rabbi Ioſe res ſuæ gentis, id eſt Hebraïcas, vel Perſicas & Macedonicas Hebraïcis implicatas in ſua tempora deſcribentis, authoritate nitebatur: altera quibuſdam teſtimoniis è ſcriptura depromptis. Itaque hanc eandem diſtributionem ſequar vt intelligas me nihil, aut ſubterfugere reticendo, aut obſcurare dicendo.

22. Ais cuiuſque gentis hiſtoriam ciuibus eſſe quàm extraneis notiorem, ac proinde cùm de Iudaica Chronologia quæratur, Iudæis potiùs auſcultandum, quàm Græcis Latiniſque ſcriptoribus Crederem, ſi ſeorſum de ſolis rebus Iudaicis ageretur, ſed cum ita Perſarum temporibus alligatæ ſint, vt ſine horum conſideratione non poſſint intelligi, ita porro res Perſicæ Grecanicis inuolutæ ſint, vt earum Chronologia ſine illis explicari non poſſit, profecto cauſſæ nihil eſt, cur in ſubducendis annis Perſicæ Monarchiæ ſolis Rabbinis habeamus fidem, Græcos autem ſcriptores faceſſere iubeamus.

23. Rabbini regnum Perſicum annis tribus & quinquaginta definiunt, Cyri tribus non tamen integris, quatuordecim Aſſueri, Darii ſex & triginta. Ab Herodoto quem annis centum & amplius ante regni Perſici ſubuerſionem Xerxe Darii filio rerum potiente, floruiſſe conſtat, tribus illis Regibus anni tres & ſeptuaginta tribuuntur. E Thucydide, Cteſia, Xenophonte res ſuorum temporum ſcribentibus ab obitu Darii ad Artaxerxis Memoris initium, cuius hoſtis Xenophon, Cteſias etiam medicus fuit per annos ſeptemdecim, anni minimùm octoginta colliguntur, ex authoribus denique perantiquis, è Canone Mathematico, ex Olympiadum ſupputatione, ex Obſeruationibus Aſtrologicis, ex epocha Nabonaſſari dubitari non poteſt quin à capta per Cyrum Babylone ad euerſam armis Alexandri Perſarum Monarchiam anni plures ducentis effluxerint.

24. Huius imperii temporibus tot duces ætate diſcreti Piſiſtratus, Miltiades, Themiſtocles, Pericles, Alcibiades, Ageſilaus, Philippus: tot Philoſophi floruerunt: Thales Mileſius & Pherecydes Syrius initium regni Perſici, Theophraſtus & Epicurus finem videre potuerunt. Ionicæ Philoſophiæ ſeries hæc fuit. Thaletem audiuit Anaximáder, Anaximandrũ Anaximenes, (Diogenes Laertius Præfatione.) Anaximenem Anaxagoras, Anaxagoram Archelaus, hunc Socrates, Socratem Plato, Platonem Ariſtoteles, Ariſtotelẽ Theophraſtus. Quod Italicam Philoſophiam attinet, Pherecydi Pythagoras, Pythagoræ Telanges filius ſucceſſit, ei Xenophanes, cui Parmenides. Huic Zeno Eleates, Leucippus Zenoni, Democritus Leucippo, Democrito complures, ſed inter reliquos Nauſiphaes, Naucidéſque celebrantur: eis verò ſuo tempore ſucceſſit Epicurus, atque vt hoc loco Poëtas & Oratores omittam. Tot hiſtorici, primùm Cadmus Mileſius & Acuſilaus Argiuus hiſtoriæ conditores, tum Herodotus, deinde Thucydides, & aliquanto pòſt Xenophon & Cteſias, tot, inquam, Duces, tot Philoſophi, tot Poëtæ, tot rerum geſtarum ſcriptores, qua tempeſtate Perſicum vigebat imperium, vnus ex alio floruerunt, quos ſanè difficile eſt in anguſtias annorum trium & quinquaginta compingere, vel potiùs inculcare.

25. Quid quòd à Thucydide qui bello Peloponeſiaco fuit Athenienſium imperator μεταξὺ τῆς τε Χέρξυ ἀναχωρήσεως καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦδε τοῦ πολέμου, à diſceſſu Xerxis, quem annis Monarchiæ Perſicæ minimùm (Thucyd. lib. 1 p. 77. edit H.S.) octoginta iam euolutis è Græcia fugiſſe teſtatur Herodotus, ad huius belli initium anni quinquaginta numerantur? Cuius hiſtoriam, cùm ad annum primum & viceſimum perduxerit, reliquos ſeptem Xenophon fuerit executus, iam habemus è teſtibus oculatis annos regni Perſici centum & ſexaginta priùs elapſos quàm Cyrus iunior fratri Memori bellum indiceret.

26. Quid denique? quòd Africanus apud Euſebium lib. 10. præp. nemini vnquam dubium fuiſſe teſtatur, quin Cyrus anno primo Olympiadis quinquageſimæ quintæ regnare occœperit, idque Diodori, Thalli, Caſtoris, Polybii, Phlegontis authoritate confirmat. Cùm autem, vt verbis vtar Solini cap. 2. C. Pompeius Gallus, & Quintus Veranius vrbis conditæ anno octingenteſimo primo fuerunt Conſules, Conſulatui eorum Olympias ſeptima & ducenteſima actis publicis annotata eſt. is porro fuit annus Claudii nonus, ante templi poſterioris excidium primus & viceſimus. E quibus liquet à Cyri primordio ad templi ſubuerſionem non annos 438. vt Hebræi volunt, ſed 628. Græcorum calculis intereſſe.

27. Pro roſtris accuſabatur M. Scaurus, à quodam Vario Sucronenſi, quòd ad prodendam Remp. à Mithridate pecuniam accepiſſet. is hac interrogatione veſanam accuſatoris loquacitatem irretiit, ac retardauit. Varius Sucronenſis M. Æmilium Scaurum regia mercede corruptum imperiũ populi Romani prodidiſſe ait. M. Æmi-

lius Scaurus huic ſe affinem eſſe culpæ negat, vtri creditis? cuius dicti admiratione populus commotus Varium ab illa dementiſſima actione pertinaci clamore depulit.
Valerius lib. 3. c. 7.
Rabbi Ioſe Perſarum imperium annis tribus & quinquaginta circumſcribit, & Herodotum, Thucydidem, Xenophontem, Cteſiam teſtes oculatos accuſat, quòd annis & Regibus compluribus adiectis adulterauerint Perſicæ Chronologiæ rationes. Huic accuſationi ſubſcribſit Rabbi Abraham Ben-Dauid, & Chronologia maior & minor Hebræorum quas ante annos non amplius ſexcentos partim è contortis ſcripturæ interpretationibus, partim ex anilibus Rabbinorum fabulis concinnatas eſſe compertum eſt. Herodotus, Thucydides, Xenophon huic ſe affines eſſe culpæ negant. Vtris tandem credimus, mi Barachia?

28. Equidem tecum familiariter agam, nec tacitam tuam exiſtimationem verebor: non pauca ſunt, quæ quamuis nullo ſenſu & experientia propria, nulla certa & euidenti ratione, nulla ſacrorum voluminum authoritate, ſed hominum duntaxat narratione comperta ſint, ita tamen certa ſunt, vt ea qui negare voluerit, is non ſolùm amens, ſed ne homo quidem habendus eſſe videatur. Conſtantinopolin non vidiſti, Lutetiam non adiſti, eas nulla ratio probat, nullam harum vrbium in ſcriptura reperies mentionem. nega ſi potes, nullum ſenſu, ratione, ſcriptura nouiſti Syllam, Marium, Catonem aut Pompeium. frontē dic nullū fuiſſe Syllā perfrica, nullum Pompeiū, quis te non certitū, non vinciēdum eſſe Prætoris edicto, & rebus addicendū neceſſariis iudicabit? Abſit, inquies, neque enim inficias ire poſſumus eos aliquando fuiſſe, quos è Cicerone, Cæſare, Salluſtio teſtibus oculatis fuiſſe compertum eſt.

29. Æſchylus Marathonio conflictu contra Darium, contra Xerxem Darii filium pugnis Salaminia & Plateenſi fortiſſime dimicauit: vt auctor eſt in eius vita Scoliaſtes. is Xerxem Darii filium & ſucceſſorem agnoſcit, & quidem ea fabula quam poſt Xerxis fugam exhibuit, vt nulla ſuſpicio poſſit ſubeſſe mendacii. Herodotus, quo puero iſta gerebantur, quatuor Perſarum Reges enumerat ante Xerxem; ij ſunt Cyrus, Cambyſes, Smerdis Magus, & Darius Hyſtaſpis. Thucydides bello Peloponneſio contra Braſidam fuit imperator. Is anno eius belli ſeptimo extinctum, ait Xerxis filium Artaxerxem, & fœderis inter Perſas & Lacedæmonios, anno Darii decimo tertio, belli viceſimo initi facit mentionem. Xenophon non ſolùm eximius Philoſophus, ſed etiam Dux præſtantiſſimus tum illius belli finem. num annos deinceps quadraginta rerum Græcanicarum hiſtoria complexus eſt, nec tamen ad Philippum Alexandri patrem narratione deuenit. Idem Xenophon ſub Cyro iuniore meruit, quo cæſo reliquias ſtipendiariorum Græcorum,
Lib 4. pag. 186. Lib. 8. pag. 586. & 587. edit. H. S

Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum.

reduxit incolumes: Cteſias, apud Artaxerxem Memorem Darii filium per annos ſeptemdecim fuit gratioſus in paucis, atque ex ipſis, vt ait, Perſarum monumentis à Cyro ad Artaxerxem Regum vndeciin hiſtoriam contexuit.

30. His tot tantiſque viris vadimonium dicit quis? quiſnam? Grauis author citra controuerſiam. Quo crimine eos accuſat? quòd falſi ſe alligarint, quòd publicas tabulas corruperint, quòd Perſicæ Chronologiæ Reges complures & annos pene ducentos adiecerint. Magnum crimen! Sed tamen quis accuſatot? Rabbi Ioſe. Antiquiſſimus, credo, qui cùm puer aut adoleſcens Cyrum vidiſſet, ad Alexandrum Macedonem ſuperſtes fuit, & annos imperii Perſici tres & quinquaginta numerauit. imò cùm non Perſarum modò, ſed etiam Græcorum, Machabæorum, Herodianorum annos tam accuratè digeſſerit, non poteſt ante templi poſterioris excidium, id eſt, vel ipſorum calculo, ante annos ab euerſa Perſarum Monarchia trecentos octoginta ſex floruiſſe.

31. Quid ſi alterum tantum, aut etiam longè plures annos adiicimus? Quid ſi author eſt Rabbi Abraham anno contractuū 738. obiiſſe Rab. Aſe qui inchoatam Ghemaræ, ſiue deciſionis Thalmudicæ conſcriptionem morte præreptus non potuit abſoluere, & opus anno ſeptuageſimo tertio mortis eius eſſe perfectum anno videlicet 811. contractuum, quos ſuperiùs ab aduentu Alexandri dixerat eſſe numerandos: Quid deinde? extiterunt inquit, poſt illos (videlicet poſt Amoraim qui fuerunt authores Ghemaræ ſiue deciſionis Thalmudicæ) magiſtri noſtri Seboraim, quorum primus magiſter Ioſe. E quibus habemus hunc Rabbinum, cuius veneranda canities Æſchylo, Herodoto, Xenophonti, & tot aliis opponitur, circa annum æræ Chriſtianæ quingenteſimum floruiſſe. Poſt tot igitur annos Cadmi miles *ſatis immanis dentibus hydri* ſubitò cum haſta, ſcuto, galea procreatus, & Tages neſcio quis altiùs impreſſo vomere exaratus emerget in lucem, vt tot grauiſſimorum virorum cuneos
Ætas Rabbi Ioſe.

ferro perrumpat, & adeo receptam, adeo penitus inſitam altíſque radicibus in hominum opinione defixam Chronologiam noua diuinatione conuellat. & hunc hominis loco ducemus? Quare, vt iterum illud inculcem, Varius dicit, Scaurus negat; vtri creditis, Quirites.

VII. *Rabbinorum Leuitas oſtenditur.*

32. ATenim magna eſt Rabbinorum præſertim veterum authoritas. nihil vnquam ſtudio veritatis antiquius habuerunt. vnde igitur iſta prodierunt? Deũ ante mundi creationem, ne otio torpeſceret, exercuiſſe ſe in extruendis variis mundis, quos vbi condiderat, paulo pòſt deſtruebat, atque iterum inſtaurabat, quoad hunc, quem nunc habemus, mundum facere didiciſſet. Deum tres primas horas diei totas in legis Moſaicæ lectione conſumere. Deo locum eſſe ſecretum, in quo ſtatutis temporibus multis eum lacrymis deflet ac ſeipſum affligit, quòd Iudæis iratus templum euerterit Ieroſolymitanum, & populum ſuum in captiuitatem diſperſerit. Deum præcepiſſe populo Iudæorum vt ſingulis nouiluniis ſacrificium expiationis peragant ad expiandum ſcelus ab ipſo Deo perpetratum: quando lumen quod iniuſtè lunæ ademerat, ſoli attribuit. Deum quotidie imponere ſibi circa caput & brachia vittas ſiue corrigias quaſdam coriaceas Thephillim appellatas & indutum tunica quadam linea, quæ Zizith nuncupatur, procumbere in genua, & aliquod tempus orationi impendere. Vnde, inquam, iſta prodierunt, & alia ſexcenta, quæ Sixtus Senenſis libro Bibliothecæ Sanctæ Secundo, ex ipſo Thalmud collecto, ſuis quæque ordinibus, tractatibus & diſtinctionibus annotauit. Quorum tanta eſt authoritas, vt grauiùs plectendos eſſe dicant, qui contradixerit verbis Scribarum, quàm verbis Moſaicæ legis, quibus qui contradixerit, abſolui poteſt; qui verò verbis Rabbinorum contradixerit, morte moriatur.

Impietas & blaſphemiæ Hebræorum.

33. Itaque ne tantum periculum adeamus, imò, ne, quod minatur Sacroſancti illius Thalmud præfatio, Deum ipſum negemus, aſſentiamur Hebræis aientibus Ieſum Nazarenum natum fuiſſe non in diebus Herodis, vt vulgus exiſtimat, ſed eius ætatem in Alexandri Iannæi regnum incidiſſe, centum circiter annis antequam naſceretur. *Nam penes nos*, inquit Rabbi Abraham in hiſtorica Cabbala, *veriſſima eſt traditio, & hiſtoria è Miſna atque Thalmud, quorum authores nihil de rebus immutarunt. Siquidem Rabbi Ioſue Peraia filius fugit in Aegyptum his Alexandri Iannæ diebus, cúmque eo Ieſus Nazarenus. Conſimiliter apud nos vera eſt traditio, quòd anno quinquageſimo primo regni Machabæorum, & ducenteſimo nonageſimo nono ſtructi templi comprehenſus eſt, & videlicet cruci affixus, ídque ætatis ſuæ anno trigeſimo ſexto.* Anno, inquiunt, ducenteſimo nonageſimo nono: tam enim accuratè, tam religiosè Ieſu Nazareni Chronologiam texuerunt; vt ne compendij quidem & quadrandi numeri cauſſa, cùm *trecenteſimo* commodiſſimè dicere potuiſſent, vel vnum duntaxat annum adiecerint.

34. Quis Rabbinis iſtis tam ſubtiliter omnia reuocantibus ad ſuos calculos, & vel ipſas temporum minutias ad tenue limantibus dubitet fidem adhibere? Si quis contradixerit, morte moriatur. Contradicunt Apoſtoli, & non ſolùm audiiſſe ſe dicunt, ſed vidiſſe, ſed manibus contrectaſſe. morte moriantur, & vt Chriſtianos omittam, quos illi paſſim accuſant vanitatis, contradicit Cornel. Tacitus decimo quinto Annalium, cuius teſtimonio Chriſtus *Tiberio imperitante per Procuratorem Pontium Pilatum ſupplicio affectus eſt*, morte moriatur. Contradicit Pilatus, cuius nomine legitur epiſtola, de qua tamen quia dubitant eruditi, Tertullianum, qui annis trecentis editione Thalmud fuit antiquior, audire præſtat. *Ea omnia*, inquit, *ſuper Chriſto Pilatus & ipſe iam pro ſua conſcientia Chriſtianus Cæſari tum Tiberio nuntiauit*. morte moriatur. Contradixit Tiberius, dum perlectis Pilati litteris Ieſum diuinis honoribus conſecrare voluit, & rem *detulit ad Senatum cum prærogatiua ſuffragij ſui*. Is quoque morte moriatur. Contradicit cenſus Auguſti, *quem*, vt loquitur idem Tertullianus, *teſtem fideliſſimum dominicæ natiuitatis Romana archiua cuſtodiunt*. Quid expectas niſi vt concerpantur tabulæ cenſus, comburantur archiua, P. Sulpitius Quirinus, qui tabulas publicas corrupit, Auguſtus ipſe, qui corruptas contra Rabinorum, qui quingentis poſt annis futuri erant, authoritatem admiſit, morte moriatur.

Orthodographiæ, pag. 2.

Apologet.

Lib 4. aduerſ. Marcionem, cap. 7.

35. Quid igitur hoc loco faciemus, vbi tantum periculum,

Præſentémque viris oſtentant omnia mortem?

Hyrcanus huius ipſius Alexandri Iannæi pater fuit cuius temporibus alligant Ieſum Nazarenum. Is Ptolemæum in arce quadam obſidebat. Ptolemæus Hyrcani matrem & germanos habebat in vinculis, quos in mœnia productos flagris cædebat in loco

Ioſeph. 13. Antiq. c. 14.

patenti, minitans ſe præcipitaturum eos, niſi frater ab oppugnando deſiſteret. Hyrcanus, cùm cætera ſuperior eſſet, vincebatur priuatis affectibus. Obſident nos Rabbini, ferrum & faces admoliuntur, Fratres eorum obſides habemus, eos citra crudelitatem poterimus in medium productos nõ quidem virgis lacerare, ſed hoſtium telis opponere, vt & ipſi nobiſcum fratribus repugnent, neq; nos niſi per eorum latera ſauciemur. Aiunt illi Ieſum ſub Alexandro Iannæo floruiſſe, nos eius ætatem réſque geſtas ſub Tiberio, & Pilato Iudææ Præſide collocamus.

36. Ioſephus anno primo Caij Cæſaris natus, & editione Thalmud annis minimùm quadringentis antiquior, lib. Antiquit. 18. cum nonnulla Pilati geſta retuliſſet, iſta ſubtexuit. *Eodem tempore fuit Ieſus vir ſapiens*, εἴ γ' ἄνδρα αὐτὸν λέγειν χρή. *ſi tamen fas eſt eum virum dicere: erat enim mirabilium patrator operum, & doctor eorum qui libenter vera ſuſcipiunt. Plurimos quoque tam de Iudæis quàm de gentibus habuit ſectatores.* ὁ χριςὸς οὗτος ἦν, *& ipſe erat Chriſtus.* Vbi temerarium non eſt quòd articulum determinationis cauſſa præfixit: vt videlicet communem generalémque Chriſti notionem ad τ̃ πάνυ χριςὸν, verúmque Meſſiam reſtringeret. *Quem*, inquit, *accuſatum à noſtræ gentis principibus Pilatus cùm addixiſſet cruci, nihilominus non deſtiterunt eum diligere, qui ab initio cœperant. Apparuit enim eis tertia die viuus, vt diuinitus de eo vates hoc & alia multa miranda prædixerunt.*

37. Rabbi Ioſe ab inſtauratione templi ad Machabæos annos ducentos & quatuordecim numerat. quibus ſi adieceris annos duodeuiginti: qui à Dario Medo ad templi refectionem effluxerant, non plures inter Danielis prophetiam, & templum ab (Dan. c. 11. v. 31.) Antiocho profanatum quàm anni ducenti triginta colligentur. At, ſi Ioſephum audimus lib. 12. Antiquit. cap. 11. Prædixerat eam deſolationem propheta Daniel ante annos 408. diſerte dicens templum à Macedonibus profanandum. Rabbi Ioſe centum & tres annos, Ioſephus lib. 14. exeunte ſex & viginti ſupra centeſimum tribuit Machabæis. Dies me potiùs quàm materia deficiat, ſi ſingula quibus Ioſephus à Rabbinis diſſidet, velim non dicam explicare dicendo, ſed percenſere numerando. Hic exempla non pauca proferre potuiſſem quibus non ſolùm diuerſi Rabbini circa Chronologiam inter ſe diſſentiunt, ſed etiam eadem Chronologia ſeipſam induit & intricat. Verùm hæc omittenda ſunt tum vt occurratur ſatietati veſtræ, tum vt ad ſcripturam, quam iſti ſuis opinionibus obtendunt, aliquando veniamus.

VIII. *Explicantur ſcripturæ teſtimonia, quibus Hebræi ſuam Chronologiam probant.*

38. CYrus in Seder Olam tribus annis regnaſſe dicitur, non tamen integris: in hiſtorica Cabbala tres annos expleſſe legitur. imò cùm vnum duntaxat annum Dario Medo tribuant, nihilo tamen ſecius Thalmudici tractatu Meghilla quinque numerant annos quos Dario Medo & (Adnotat. in Seder Ola.) Cyro diſpertiant, vt auctor eſt Genebrardus. Quod in ſcriptura tam conſtantis Hebræorum Chronologiæ veſtigium? Ait Daniel, *anno tertio Cyri Regis Perſarum, verbum* ſibi fuiſſe *reuelatum*, nec vltrà nu- (Cap. 10. v. 1.) merando progreditur. Quid tum? hinc effici volunt nos eſſe temerarios qui contra ſcripturæ fidem annos ei plures adſcribamus. Sed quid ſi Daniel eo ipſo tempore mortuus eſt, quippe qui anno Ioacimi tertio deportâtus iam annos in exilio ſeptuaginta tres exegerat? Quid ſi ſuperſtes quidem fuit, nullam tamen deinceps à Deo reuelationem accepit, quam ſcripturæ conſignandam putaret? vnde & iubetur claudere ſermones, & ſignare librũ, quod equidem ſic interpretor non quòd ſolum per propheticas ambages loqui & obſcuris vera inuoluere, ſed etiam quòd prophetiarum ſuarum volumini iam ad vmbilicum adducto ſigillum apponere iubeatur. Quanquam extrema prophetiæ verba mortem prophetæ vicinam eſſe demonſtrant, *Tu autem vade ad præfinitum*, vel vt in Hebræo legitur לקץ ad finem *& requieſce, & ſtabis in ſorte tua in finem dierum.*

39. Quare qui plures annos Cyro tribuendos negant, quòd tres duntaxat in Daniele repererint, perinde faciunt atque ſi imperium Auguſti annis triginta quinque circumſcriberent, quòd Titus Liuius non vltrà Druſi mortem & annum Auguſti trigeſimum quintum produxerit hiſtoriam ſuam, aut ſi Tiberium ſeptemdecim duntaxat annos regnaſſe defenderẽt, quòd Velleius Paterculus epitomem ſuam non promouerit infra M. Vicinij conſulatum, atque, vt eleganter notat alicubi Galatinus, ei piſcatori ſunt perſimiles qui cùm tres duntaxat in mari piſciculos hamo cepiſſet, plures negabat in Oceano poſſe reperiri. Seder Olam annos quatuordecim, hiſtorica Cabbala ſedecim tribuit Aſſuero. Quid

ita? fuit Eſtheris maritus, anno regni duodecimo Iudæorum hoſtes extinxit, & poſtea cunctas maris Inſulas ſibi fecit tributarias, & exaltauit Mardochæum. Quid deinde? Hinc non leniter preſſis veſtigiis indagant Rabbini Chronologiæ veritatem, efficique vult Seder Olam, vt annis omnino quatuordecim Imperij Perſici gubernacula tractarit. Quatuordecim autem, imò ſubodoratur Rabbi Abraham eum annis ſedecim imperaſſe. Iam igitur inter ſe diſſentiunt, qui de vnanimi conſenſu tantopere ſibi blandiuntur.

40. Sed quid prohibet alterum adiicere biennium, & cum Theophilo Antiocheno regni eius annos nouemdecim, aut cum ipſo Cteſia duodeuiginti numerare, ita tamen vt alter octodecim completos; alter nouemdecim inchoatos acceperit. Quid ſi (quod equidem probabilius reor, & memini Reſtitutum noſtrum copioſiùs diſputare) cùm ſacer hiſtoricus Aman anno Aſſueri duodecimo ſcribit oppreſſum, nō eorum duntaxat annorum quibus ſolus poſt patris obitum regnauit Aſſuerus, ſed etiam eorum quibus cum Cyro patre regnauerat, putauit habendam eſſe rationem, vt cùm verbi cauſſa decimo circiter anno priuſquam pater hominem exueret, in regni conſortium fuiſſet allectus, ſolus deinde, vt Herodotus aliíque teſtantur, annos ſeptem & quinque menſes imperarit? Quid, denique, ſi quod authores tum plurimi, tum grauiſſimi defendunt, alius fuit Aſſuerus Eſtheris maritus, alius Cyri filius quem profani Cambyſem indigitant? Etiamne dices iſtos Rabbinos Perſarum Chronologiam feliciter è ſcripturæ rationibus texuiſſe?

41. Vel illud quàm lepidum eſt! dicuntur Iudæi domum Dei ſtruxiſſe, *iubente Cyro, & Dario, & Artaxerxe*. Non inuenias, inquit Seder Olam, Reges Perſarum niſi duos Cyrum & Darium: Medorum verò duos alios, Darium & Aſſuerum. Dico igitur tam Cyrum quàm Darium eſſe Artaxerxem. Quaſi verò particulam coniungentem adiecturus fuerit Eſdras, ſi vnus & idem tria nomina reciperet, perinde atque ſi dicas & Anicium, & Manlium, & Seuerinum, & Boëthium libros de Conſolatione Philoſophiæ ſcripſiſſe, aut Marcum, & Tullium, & Ciceronem effeciſſe ne Romani quos armis vicerant, ab iis eloquentia vincerentur. & hanc interpretationem cuiquā obtrudi poſſe ſperarunt? Quid eſt aliud quod vulgo dicitur vel cornicū oculos configere vel lectorum inequitare ceruicibus. Quod tamen Hebræis facile remitto, patiórque eos linguę ſuæ conſuetudinem obtendere, vt cùm Iſaiæ 43. v. 1. legitur, *creans te, Iacob, & formans te, Iſrael*. de quo memini Peregrinum noſtrum de Dario Medo perorantem pluribus diſputare. quare hoc argumentum tanti ſit momenti, quanti quiſque exiſtimat; nos in viam redeamus.

42. Anno tertio Cyri Regis Perſarum: *Ecce adhuc*, inquit Angelus Danieli, *tres Reges ſtabunt in Perſide, & quartus ditabitur opibus magnis ſuper omnes: & cùm inualuerit diuitiis ſuis, concitabit omnes aduerſum regnum Græciæ. Surget verò Rex fortis & dominabitur poteſtate multa, & faciet quod placuerit ei*. Hinc nimirum tres tantùm Reges Perſarum imperio præfuiſſe ſignificant. Cyrum, Aſſuerum, Darium, in quem ſurrexit Alexander, & Perſarum Regem imperiúmque deleuit. Cur igitur hunc qui reuera tertius fuit, quartum Perſidis Regem appellat? Eum videlicet aiunt non à Cyro, ſed à Dario Medo numerari. Sed niſi me fallunt omnia, cùm tres adhuc futuri Reges eſſe dicantur vſque ad quartum illum qui tantis diuitiis affluet, & gentes omnes aduerſus regnum Græciæ concitabit, non ſolum Darius Medus qui iam ante triennium naturæ conceſſerat, ſed etiam Cyrus, cuius anno tertio vaticinium hoc editum eſt, & quartus excluditur vt inter hunc & Cyrum tres omnino numeremus.

43. Quis eſt ille quartus? Quis enim alius: niſi Xerxes inter quem & Cyrum, Cambyſes ſiue Aſſuerus, Smerdis Magus, quem Eſdras cap. 4. v. 7. Artaxerxem appellat, & Darius Hyſtaſpis filius Imperij Perſici gubernacula tenuerunt. Is nimirum inualuit diuitiis ſuis, *quorum tanta copia in regno eius fuit* (verba ſunt Iuſtini lib. 2.) *vt cùm flumina* (ab exercitu eius ſiccata) *multitudine conſumerentur, opes tamen regiæ ſupereſſent*. Concitauit omnes aduerſum regnum Græciæ, Τί γὰρ οὐκ ἤγαγε ἐκ τῆς Ἀσίης ἔθνος ἐπὶ τὴν ἑλλάδα; κοῖον δὲ πινόμενον ὕδωρ οὐκ ἀπέλιπε, πλὴν τῶν μεγάλων ποταμῶν. *Quam enim gentem in Græciam non adduxit Xerxes? Quæ aqua epota non defecit præter ingentes fluuios?* Quod autem de Rege forti, videlicet Alexandro Perſarum victore ſubnectit prophetia: Sic intelligere debemus vt annis centum & quadraginta poſt expeditionem Xerxis euenerit. Non igitur iſti ſcripturæ momentis, ſed, quod pace tua dixerim, mi Barachia, vertiginoſi ſui capitis examine, tum Imperij Perſici, tum conditi templi Chronologiam expendunt.

44. Ais è Nehemia cap. 12. Eliaſib, Ioiada, Ioanam & Ieddoa ſub eodem Dario Perſa floruiſſe. Quid ſi tibi conceſſero? Hinc videlicet efficies eundem eſſe cuius

anno viceſimo muros inſtaurauit Nehemias Eliaſibo Pontifice; eundem, inquam, eſſe Regem Artaxerxem cum illo Dario Perſa, qui armis Alexandri Macedonis oppreſſus eſt, cùm interim Iaddus ſiue Ieddoa ſummo Sacerdotio fungeretur, & cùm ab anno Artaxerxis viceſimo, quo tempore Nehemias, iam decurſis aliarum ætatum ſpatiis, ad virilem peruenerat, ad Darij poſtremi Perſarum Regis initium Græcorum calculis, annis centum & decem facilè colligantur, aut falſas eorum eſſe rationes, aut Nehemiam centum & quinquaginta circiter annorum fuiſſe, cùm Sacerdotum qui ſub Dario Perſa vixerunt, ſeriem conſcriberet. Hæc eſt, opinor tui vis argumenti. Cui ſi reſpódero Darium hunc Perſam cuius meminit Nehemias, non eſſe Codomanum ſub, quo Monarchia Perſica defecit, ſed eum, quē vulgo Darium Nothum, Cteſias Darium Ochum appellat, quique octauo circiter menſe poſt obitum patris Longimani regno admotus eſt, equidem non video quid vltrà poſſis opponere.

45. Quid enim non potuit Eliaſib ad Darij Nothi regnum peruenire? At inter annum Longimani viceſimum & huius initia non amplius quàm anni viginti duo colliguntur. Cæteri deinde Pontifices, non potuerunt ſibi ſuccedere, dum vnus & idem Darius Nothus imperium obtineret. At licet in annis Darij cōputandis authores inter ſe diſſentiant, non tamen ita pauci fuerunt vt nō anno Darij primo Eliaſib, medio regni decurſu Ioiada & Ioanam, anno eiuſdem extremo Iaddus ſummi Sacerdotes eſſe potuerint. Non potuit Nehemias poſt inſtaurationem ciuitatis tamdiu ſupereſſe, vt eum nominaret, qui anno Darij Nothi poſtremo ad ſummum Sacerdotium euectus eſt? At ſecundum Euſebij calculos anni duntaxat quadraginta numerantur. etſi propter authoritatem Cteſiæ non vereor annos octodecim adiicere, vt Longimanus annos duos & quadraginta, Darius triginta quinque regnauerit, & inter annum Artaxerxis Longimani viceſimum, & Darij mortem anni duodeſexaginta computentur, ad quam ætatem potuit ſuperſtes eſſe Nehemias.

46. Atenim ſi ita eſt, Iaddus annis minimùm ſex & ſeptuaginta ſummo Sacerdotio functus eſt: tot enim inter Darij Nothi mortem & Perſicæ Monarchiæ finem ab Euſebio numerantur. Id facilè tibi concedent qui Ioiadam prioris templi Pontificem annos centum & triginta vixiſſe, Iuditham, quæ vt videtur, huic ipſi Dario Notho ſuperſtes fuit, annis quinque ſupra centeſimum in domo mariti ſui manſiſſe meminerint. Atque hîc non ſolùm impune, ſed etiam operæ non mediocri pretio annos illos octodecim, quos è Cteſia Darij Nothi regno adiecimus, Iaddi Pontificatui ſubducere poteramus, & rurſus inter Nothi mortem, & Imperij Perſici finem annos alios duodeſexaginta numerare; ſed contrahenda ſunt orationis meæ vela, ne ſi in hoc controuerſiæ pelagus abrepta fuerit, portum inuenire non poſſit.

47. Evdoxvs. Rectiùs, opinor, facies, Ioſephe, *Neque altum*, vt ait neſcio quis, *Semper vrgendo, neque dum procellas Cautus horreſcis, nimium premendo, Littus iniquum:* Sic enim & orationis tuæ mediocritas occurret ſatietati noſtræ, & ni fallor, huius explicatio quæſtionis alteram è propoſitis ſoluet, videlicet vtrùm in hebdomadum ſupputatione temporibus Regum, an Olympiadibus hærere præſtet. Ioseph. Tibi morem geram, ſi tamen priùs vnum dictis adiecero, nihil prohibere quo minùs ea quæ ex Eſdræ 12. v. 22. Barachias noſter obiecit interpretemur de Dario Codomano qui armis Macedonum deiectus eſt Aſiæ principatu, ita tamen interpretemur vt hæc verba *in regno Darij Perſæ* non ad ſuperiores Pontifices, ſed ad poſtremum Ieddoam referantur. Cum enim Codomanus ſex duntaxat annos regnauerit, probabile non eſt tot ſub eo Pontifices Iudæorum religionibus præfuiſſe. Adde quòd ſcriptura non ait eos Pontifices in regno Darij floruiſſe, ſed in regno Darij Perſæ ſcriptos eſſe Leuitas, principes familiarum, & Sacerdotes qui in diebus Eliaſib, & Ioiada, & Iohanan, & Ieddoa Pontificum floruerunt. Barac. Hoc videlicet vnum ſupereſt vt Nehemiam, cum iſta ſcriberet, annorum centum circiter & quinquaginta fuiſſe fateaтis. Ios. Imò, Barachia, neceſſe non eſt vt Nehemias hanc ſummorum Pontificum ſeriem texuerit, placet enim viris eruditis hanc Pontificum enumerationem non ipſi Nehemiæ, ſed alteri cuipiam acceptam referri, qui eodem inſtinctu, quo Nehemias afflatúque diuino concitatus ab eo prætermiſſa ſuppleuerit, quod multis ſcripturę locis factum eſſe Baſilius noſter apud Nearchum aliquando copioſius diſputauit.

IX. *Certiorem eſſe Chronologiam quæ per Olympiadas quam quæ per Regum annos deducitur.*

48. In ſupputandis primorum Perſiæ Regum temporibus vix authores inter ſe diſſident, tum quòd Herodotus qui

Xerxem per ætatem videre potuit, ab anno Cyri primo ad Xerxis expeditionem annos octo & ſeptuaginta numerarit, & Cyro vndetriginta, Cambyſi & fratribus Magis octo, Dario Hyſtaſpis filio ſex & triginta, Xerxi, antequam in Græciam deſcenderet, quinque tribuerit, & Thucydides Herodoto ſuppar ab deſcenſu Xerxis ad Darium Nothum annos ſeptem & quinquaginta collegerit, tum quòd horum tempora Olympiadum ſupputatione, æra Nabonaſſari, & quod rei caput eſt, Aſtrologicis obſeruationibus apprimè muniantur. At in poſteriorum Regum Chronologia Scriptores immane quantum inter ſe diſſentiunt. Nam, vt cæteros omittam, Dario Notho annos octo tribuit Clemens Alexandrinus, Diodorus Siculus & Euſebius, vnde-viginti, Cteſias quinque & triginta: Artaxerxi Mnemoni Darii filio annos quadraginta concedit Euſebius, Clemens quadraginta duos, Diodorus quadraginta tres, Plutarchus etiam duos & ſexaginta. Quare vt horum tempora rimemur à certis ad dubia, à perſpicuis ab obſcura, à iudicatis ad controuerſa veniamus.

1 Stromatum.

Lib. 15. Biblioth. pa 306. G E.

49. Certum eſt omnium Chronologorum vnanimi conſenſu, anno primo Olympiadis quinquageſimæ quintæ contigiſſe Cyri primordia. Quia tamen antiqui ſcriptores litteris non prodiderunt initióne, an medio, an fine illius anni Cyrus regni Perſici gubernacula ſuſceperit, annus autem Olympiacus ab æſtiuo ſolſtitio; annus verò periodi Iulianæ à bruma ducit initium, ac proinde Olympiacus alteram ſui partem ex anno priore Iuliano, alteram è poſteriore delibat, certò ſtatui non poteſt vtrùm Cyri apud Perſas regnantis initia anno periodi Iulianæ 4155. an proximè ſequenti reſponderint. Sed parum refert ad inſtitutum, & vt eos ſemper laude dignos putaui qui quam Spartem ſortiti ſunt, eam adornant, & enucleandæ Chronologiæ prouinciam à ſe ſuſceptam ita tractant, vt Mathematicis rationibus omnia ſubtiliter eliment, & quantumuis exigua ramenta ſuis ponderibus expendant, ita poſſe mihi videor huiuſmodi minutias impunè cõtemnere. Neque enim ex vnius menſis, aut etiam anni diuerſitate pendet noſtræ diiudicatio quæſtionis.

50. Certum deinde & cum authorum conſenſu tum Aſtronomicis obſeruationibus euincitur pugnam in Arbelis, vel potiùs in Gangamelis, quæ Monarchiæ Perſicæ finem impoſuit, anno Olympiadis centeſimæ duodecimæ ſecundo, eſſe pugnatam, ac proinde annis 230. Perſicum imperium ſteriſſe. Nam ſi Olympiadas 54. ante Cyrum elapſas. i. annos 216. ab Olympiadibus 111. & Olympiadis ſequentis biennio. i. ab annis 446. ſubduxeris, anni 230. remanebunt. Et quamuis circa pugnam hanc eruditi viri velitantur, non tamen de anno, ſed de quibuſdam minutiis altercantur.

51. Certum denique Artaxerxis Longimani mortem anno belli Peloponneſiaci ſeptimo contigiſſe, poſt quem vt è Cteſia liquet, Xerxes ſecundus diebus quadraginta quinque, Sogdianus menſibus ſex, diebus quindecim imperium tenuerunt, atque ita factum vt anno belli octauo, qui fuit ab initio Cyri duodequadrageſimus ſupra centeſimum, Darius Nothus inauguraretur, & quod ex ipſius fœdere cum Lacedæmoniis icto compertum eſt, annus eius decimus tertius cum viceſimo belli, ſaltem cum aliqua eius anni parte concurreret. Iam ſi annos 137. ab initio Cyri ad Nothi primordium elapſos, à totius imperii Perſici ſumma, quæ fuit annorum 230. ſubduxeris, reperies annos tres & nonaginta ſupereſſe qui Dario Notho, Memori, Ocho, Arſi & Dario Codomano diuidantur.

Thucyd lib. 4. pag. 286.

52. Quod ſpectat ad annos octo qui apud Clementem Alexandrinum Dario Notho tribuuntur, meliorem vindicem habere non poſſumus quàm ipſum Darium, cuius in fœdere cum Lacedæmoniis inito decimus tertius annus præfixus inuenitur. Itaque tota quæſtio eſt vtrùm Cteſiæ, qui triginta quinque, an Diodori & Euſebii, qui nouemdecim numerant, veſtigiis hærere debeamus. Sed vt ait ille, pluris eſt mihi oculatus teſtis vnus quàm auriti decem, Paryſatis Xerxis filia fuit, Longimani ſoror, Darii coniux & matertera, mater Artaxerxis, quæ certè ignorare non potuit quot annis Darius imperii clauum tractauent. Huius medicus & familiaris fuit Cteſias Cnidius per annos ſeptemdecim, qui multa, quæ ex ipſius Paryſatidis ore acceperat, ait in hiſtoriam ſe tranſtuliſſe, neque quantumuis eum fabulis & mendaciis ſcatere dicamus, cauſſam habuit cur in hac quidem parte quicquam Regis, qui proximè regnarat, annis apponeret. Qui enim in hiſtoria ſcribenda mentiuntur, vel id è rerum inſcitia faciũt, quod iis euenire ſolet qui vel tẽporum vel locorum diſiuncti ſunt interuallo, vel tum hominum, tum nationum odio & amore ducuntur, vel inanem gloriolam, vel lectoris admirationem & delectationem, vel principum virorum, à quibus ſuſpenſas habent vitæ ſuæ rationes gratiam, blanditiis aucu-

pantur, vel denique quadam animi leuitate inducti, quòd de rebus, vel longinquis, vel ab hominum memoria remotis, ſcribant, ſperant latere poſſe ſua mendacia. Qui autem ſine emolumento, in re manifeſta, cuius teſtes tot eſſe poſſunt, quot in orbe terrarum, vel ſaltem in ampliſſimo regno mortales, mendacii ſibi labem adſpergi velit, & apertè conuinci, reperietur nemo. Cùm igitur cauſſam non haberet Cteſias cur cum ſumma exiſtimationis ſuæ iactura quicquam veritati ſupputandis Darii temporibus affingeret, neque nos ipſi profectò cauſſam habemus, cur vel Diodori, vel Euſebii, vel aliorum, qui tot poſt eum ſeculis floruerũt, rationes & Chronologias eius calculis anteponẽdas putemus.

53. Quòd ſi annos Dario Notho triginta quinque tribuimus eóſque ex annis illis tribus & nonaginta qui Perſicæ Monarchiæ ſupererant, per ſubtractionem decerpimus, ſupererunt anni octo duntaxat & quinquaginta, neque difficile eſt expedire, quo pacto Eliaſibi Pontificatus ad initia Darii Nothi pertinuerit, Ioiada & Ioanam medium eiuſdem Regis tempus occuparint, & inclinante iam regno, Iaddus ſummum ſacerdotium adeptus potuerit ad Alexandrum Macedonem peruenire, & Nehemias eos enumerare Põtifices qui ſub Dario Notho floruerunt. Evdox. Fateor equidem, Ioſephe, cauſſam Creſiæ fuiſſe nullam cur ſine ſpe magni cuiuſdam emolumenti tam manifeſtè mendacii ſe alligaret: ſed tamen fieri poteſt, & verò etiam ſolet, vt error in ſcripturam irrepſerit. Ios. Iam igitur publica reſtringis armaria, veteres tabulas concerpis, nouas proponis,

Quid faciunt hoſtes capta crudelius vrbe?

Sed eſto ſanè: nihil è Cteſia certò colligi poſſe faciamus: an certiores erunt Diodori, vel Euſebii rationes? Non opinor. Quod vel ex eo liquet quòd in numerandis Regum annis frequenter authores inter ſe diſſentiunt: qui ſi maximè conuenirent, tamen vlteriùs dubitari poſſet, vtrùm annos inchoatos pro integris computarint, an aliquot menſes ſuperfluos ſeptem, aut octo neglexerint, quod etſi in vno, vel altero Rege non magnum diſcrimen habeat, in longa tamen Regum ſerie magni videtur eſſe momenti, vt quod quærebat Euſtorgius noſter, longè certior ſit ea Chronologia quæ per Olympiadas, per Conſules, annos Vrbis conditę, æram Nabonaſſari, vel alias eiuſmodi temporum epochas, quàm quæ per annos Regum deducitur.

54. Quod verò idem quærebat vtrùm in ſupputandis temporibus ſcripturæ duntaxat, an etiam hiſtoriæ prophanæ debeamus habere rationẽ, paucis ita reſpondeo. Cùm pauca de Regibus Perſarũ ſacri ſcriptores habeant, nihil de imperio Macedonum vſque ad Machabæos, neque hiſtoriam Machabæorum vltra initium Ioannis Hyrcani promouerint, cætera verò Synagogæ tempora ne attigerint quidem, vbi Chronologi ſacri deficiunt, neceſſe eſt prophanos adhibere.

Iam quod ais, Euſtorgi, à doctiſſimo viro Franciſco Soare notatam Olympiadum ſupputationem cum ſcriptura confligere, ex te quæro quinam ſit iſte conflictus; vel enim Olympiadas ſcripturæ conciliabimus, vel ſi conciliari non poſſunt, æquo animo feremus.

X. *Vtrum Olympiadum ſupputatio pugnet cum ſcriptura.*

55. Evstorgivs. Hæc eſt videlicet illa difficultas, quam vir & doctiſſimus & modeſtiſſimus air ab authoribus eſſe prætermiſſam, nec videre ſe fatetur, qua ratione poſſit expediri. Secundum Olympiadas inter Alexandri Macedonis obitum & Ioannis Hircani Pontificis initium, anni centum & nonaginta quatuor ab Euſebio colliguntur: tot enim inter initiũ Olympiadis ſupra centeſimam decimæ quartæ, qua mortuus eſt Alexander, & ſexageſimæ ſecundæ finem, quo ſuffectus patri dicitur Hyrcanus, anni fluxerunt. At verò conſtat è libro Machab. 1. cap. vlt. v. 14. à primo anno imperii Græcorum vſque ad Ioannis Hyrcani Pontificatum tantum fuiſſe centum ſeptuaginta ſeptem annos; cui ſcripturæ maior fides habenda eſt, quàm omnibus Olympiadibus. Eſt ergo in eis notandus hic error. Nã ferè viginti annos addunt imperio Græcorum. Hæc ille: quibus, niſi tibi moleſtum eſt, Ioſephe, velim vti reſpondeas. In 3. partem diſp. 1. contra Iudæos 32.

56. Ios. Equidem, Euſtorgi, non video quid ſapientiſſimum virum turbare debuerit. Nam quòd epocham illam quæ ab inſtitutis, vel potiùs reſtitutis Olympiadibus acceſſitur, ex eo capite reprehendit, quòd Euſebius initium Hyrcani cuidam Olympiadi conſignat, ad quam ab Alexandri Macedonis obitu plures anni, quàm inter Alexandrum & Hyrcanum ſcriptura numerat, effluxerint, perinde facit atque ſi de communi Chriſtianorum æra controuerſiam ex eo moueret, quòd aliquis Annalium ſcriptor, plures annos, quàm reipſa fuerunt, inter Paulum III. & Vrbanum VIII. Romanos Pontifices numeraret.

meraret. Etenim fieri poteſt vt & vera ſit Olympiadum computatio, in quam omnes authores & publica monumenta conſpirant, & Euſebius, apud quem ſexcentæ ſunt ἀβλεψίαι, res non ſolùm à Iudæis, ſed etiam à Græcis geſtas in Olympiadum ſerie male collocarit.

57. Sed ne diutiùs in expedito tricemur,
194 Euſebius annos ſeptemdecim ſcripturæ
177 rationibus adiecit, ſi enim 177. à 194.
17 ſubduxeris, reſiduum erit 17. Aut igitur falſæ ſunt Euſebij rationes, ſi ab eodẽ principio, vnde ſcriptura annos illos centum nonaginta quatuor accerſit, aut ſi veras eſſe defendimus, quærendum eſt aliud initium annis ſeptemdecim poſterius, vnde Chronologiam ſuam ſcriptura deduxerit.
1. Machab c. 1, v. 8.
Regnauit Alexander annis duodecim, videlicet à morte Philippi, ſex tamen duntaxat annis & aliquot menſibus tenuit Aſiæ principatum, *& mortuus eſt*, Olympiadis decimæ quartæ ſupra centeſimam, anno primo, vt Diodorus Siculus lib. 17. exeunte, Ioſephus libr. 1. aduerſus Appionem infra medium; Euſebius aliique paſſim conſentiunt, præter authorem nuperum ſacræ & nouæ Chronologiæ. Sed iſtos equidem non moror, quibus nihil eſt opinionum nouitate antiquius. Pergit author libri 1. Machabæorum. *Et obtinuerunt pueri eius regnum vnuſquiſque in loco ſuo, & impoſuerunt omnes ſibi diademata poſt mortem eius, & filij eorum poſt eos, annis multis*; & poſt pauca ſubdit de Antiocho Epiphane. *Regnauit in anno centeſimo trigeſimo ſeptimo regni Græcorum.* Hæc ſacer hiſtoricus.

58. E quibus liquidò conſtare videtur eum non à morte Alexandri, ſed ab initio regni Græcorum, id eſt ab eo tempore quo Seleucus, Antigonus, Caſſander, Ptolemæus & Lyſimachus *impoſuerunt omnes ſibi diademata poſt mortem* Alexandri, ſeque ipſos Reges pro Ducibus & Prouinciarum rectoribus nominarunt, Chronologiæ ſuæ caput accerſere. Rem geſtam Plutarchus in Demetrio, Iuſtinus lib. 15. & alii memoriæ prodiderunt. E quibus etiam annum colligere facilè poteramus. Sed vnus ſit inſtar omnium Diodorus Siculus, quem Ciceronis æuo floruiſſe conſtat, nec vllum antiquiorem habemus poſt tot hiſtoricorum naufragia, qui res à ſucceſſoribus Alexandri geſtas in ſua tempora deſcripſerit.
Pag. 761. Græc. edit. H.S.
Diodorus, inquam, lib. 20. rem non ſolùm narrat, ſed etiam anno ſecundo Olympiad. 118. conſignat. E quibus omnino liquet inter Alexandri mortem & ſumptum à Ducibus diadema, regiúmque nomen vſurpatum, Olympiadas quatuor & vnum inſuper annum fluxiſſe, id eſt, annos omnino ſeptemdecim, ac proinde, quod ad rem præſentem attinet, nullum eſſe ſcripturæ cum Euſebio conflictum.

59. Habes, igitur Euſtorgi, quod rogabas, Olympiadum enumerationem ſcripturæ rationibus non eſſe contrariam. Habes certiorem eſſe Chronologiam quæ per Olympiadas, quàm quæ per Regum tempora digeratur. Recapitulatio. Habes Græcorum potiùs in texenda Chronologia, qui vel illorum æquales temporum, vel certè ſuppares fuerunt, quàm Rabbinorum qui tanto pòſt extiterunt, inhærendum eſſe veſtigiis. Habes denique ſummam quidem authoritatem in ſcriptura reſidere, ſed vbi deficit vel obſcura eſt, eam non incommodè tum ſuppleri, tum profanis hiſtoriis illuſtrari.

60. Reſtat igitur, vt, quemadmodum ego & Barachias animi noſtri ſenſum ſine fuco & fallacia protulimus, ita vos viciſſim de principio & fine hebdomadum loquentes audiamus. Quia tamen Euſtorgius certos cancellos diſputationi noſtræ circumdedit, & controuerſiam ita diſceptari voluit, vt vel ſeptuaginta hebdomades annorum ſolarium ab Eſdra, vel totidem annorum lunarium à Nehemia ducerentur, tuum eſt, Eudoxe, alteram partem eligere, eámque nobis explicare dicendo quæ tibi magis arridet, ne ſe pulchrum & beatum putet Euſtorgius, ſi qui controuerſiæ partes propoſuit, idem alterutrius habeat optionem.

XI. *Exponitur eorum opinio qui Lxx. Hebdomadas annorum lunarium interpretantur, eaſque deducunt ab anno xx. Artaxerxis Longimani.*

61. Evnox. Ego vero, Ioſephe, ad eos accedere non poſſum qui Angeli verba ſic interpretantur, quaſi ab anno Longimani ſeptimo ſuas hebdomadas voluerit accerſere. *Nullus enim*, vt verbis vtar Pererii lib. 10. comment. in Danielem, *aut veterum, aut recentiorum, qui hanc de ſeptuaginta hebdomadis quæſtionem adhuc tractarunt, ab eo tempore hebdomadas inchoauit. In tanta verò multitudine ſcriptorum, tantáque opinionum varietate, ſi ea opinio eſſet aliquo modo probabilis, non defuiſſet tot ſæculis vnus aliquis, qui ei ſententiæ ſuam authoritatem, & patrocinium commodaſſet.* Hæc ad verbum vir eruditus. Et ſanè non pauca ſunt quæ me ab hac opinione deterreant. Verba ſcripturæ, patrum authoritas, Chronologiæ, ſi ab anno viceſimo ducatur, ratio fa-

Digitized by Google

cilis & expedita, incommoda quæ ex anno ſeptimo conſequuntur.

Probatur è verbis Angeli.

62. Quod ad ſcripturam attinet: *Ab exitu ſermonis*, inquit, *vt iterum ædificetur Ieruſalem vſque ad Chriſtum ducem, hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta duæ erunt*. Non igitur ab aliquo, vel Iſaiæ, vel Ieremiæ vaticinio, quo promittatur inſtauratio ciuitatis, quòd anni ad Chriſtum ab Iſaia ſeptingenti, à Ieremia ſexcenti facilè numerentur: non ab edicto Cyri vel Darij, tum quòd tempora non congruant, tum quòd permiſerint illi quidem inſtaurari templum, ſed de ciuitate nominatim reficiendóque muro nihil edixerint. Reſtat igitur vt vel ab anno Longimani ſeptimo, quò miſſus eſt Eſdras, vel à viceſimo quo Nehemias hebdomadum illarum ſeptuaginta ducamus initium.

Eſdræ miſſio cum ampliſſima poteſtate.

63. Ad cuius quæſtionis diiudicationem ſatis non eſt quoquomodo Chronologiam explicare, ſed illud imprimis videndũ vt ipſa Chronologia cum verbis Angeli cohæreat. Videmus Angelum ab exitu ſermonis, vt iterum ædificetur Ieruſalem hebdomadas illas ſeptuaginta deducere. Anno Longimani ſeptimo à facie Regis & ſeptẽ conſiliatorum eius mittitur Eſdras vt viſitet Iudæam & Ieruſalem in lege Dei ſui, & vt ferat argentum & aurum quod Rex & conſiliatores eius ſponte obtulerunt Deo Iſrael. fit ei poteſtas accipiendi liberè omne argentum & aurum quodcumque inuenerit in prouincia Babylonis, & populus offerre voluerit. Tantúmne? Etiam litteris ampliſſimis ſubornatur ad cuſtodes arcæ publicæ, vt quantum ille petierit, è fiſco Regis largiantur. Neque hoc ſatis Iſraeliticis omnibus, qui cum ipſo redire voluerint, poſtliminum prolixa Regis benignitate conceditur. Quid amplius? Datur & iuriſdictio, ius carceris, proſcriptionis bonorum, exilij, vitæ denique ac necis in eos qui legem Dei Regiſque violarint.

Non ad extruendũ vrbem.

64. In his nullum ædificandæ ciuitatis aut reficiendi muri veſtigium. Non enim mittitur vt extruat vrbem, ſed vt inſtauret Dei cultum, non vt reficiat muros, ſed vt reſtituat mores, qui ſenſim per imbecillitatis humanæ lubricum in deteriora defluxerant, vt conſtituat Iudices & præſides, vt doceat imperitos. Pecunia ſubminiſtratur, ſed ad emendas victimas & libamina. Iubentur arcæ publicæ cuſtodes, quicquid ille petierit, è fiſco depromere. Sed, *omne*, inquit, *quod ad ritum Dei cæli pertinet tribuatur diligenter in domo Dei cæli*. In his muniendæ ciuitatis mentio nulla. Vnde igitur huius Chronologiæ ducemus exordium? Res ipſa loquitur: *Ab exitu ſermonis vt iterum ædificetur Ieruſalem*. Quis porro ciuitatis inſtaurator? Quis, inquam, rurſum ædificauit muros & plateam? *Et Nehemias*, inquit Eccleſiaſticus, *in memoria multi temporis, qui erexit nobis muros euerſos, & ſtare fecit portas & ſeras, qui erexit domos noſtras*.

Sed ad mores corrigendos.

65. Nehemias quippe (verba ſunt Iulij Africani ex libro 5. Chronographiæ deprompta, quibus iam ingredior alterum diſputationis noſtræ caput) Nehemias, inquam, Artaxerxis Longimani pincerna, rogauit Regem, accepitque reſponſum vt ædificaretur Ieruſalem, & iſte egreſſus eſt ſermo qui extruendæ vrbis & circumdandæ muris daret licentiam, quæ vſque ad illud tempus vicinarum gentium patebat incurſibus. Siquidem ad Cyri Regis imperium qui volentibus reuerti Ieroſolymam dederat poteſtatem Ieſus Pontifex, & Zorobabel, & poſtea Eſdras Sacerdos, & cæteri qui cum eis proficiſci voluerant, templum & vrbem & muros eius ædificare conati ſunt, prohibentibus in circuitu nationibus quaſi hoc Rex non iuſſiſſet. Manſit itaque imperfectum opus vſque ad Nehemiam, & viceſimum annum Regis Artaxerxis: quo tempore regni Perſarum centum & quindecim anni fuerant euoluti, *&c.* & tunc primùm Artaxerxes iuſſit muros extrui Ieruſalem, cui operi præfuit Nehemias, & ædificata eſt platea, & muri circumdati.

Patrum authoritas.

Nehemiæ miſſio.

66. Hæc Iulius Africanus prout eius verba latinè refert Hieronymus in cap 9. Danielis, Euſebius Græcè libro demonſtrationis Euangelicæ octauo. Quis ille Iulius Africanus? Si antiquitatem ſpectes, eadem qua Tertullianus & Origenes ætate florebat. Si diligentiam & induſtriam, exẽplo præiuit Euſebio quid in digerenda Chronologia ſequeretur. Si doctrinam: non modò ſcripturam diuinam, ſed etiam, vt ex eius fragmento liquet quod apud Euſebium libr. 10. præparationis Euangel. reperitur, omnium pene gentium bibliothecas euoluerat. Si res ab eo geſtas, vitæque ſplendorem: Ciuium ſuorum iuſſu, Palæſtinorum videlicet, legatione functus eſt ad Senatum Romanum, & obtinuit vt vrbs, cui Nicopolis nomen fuit, in Emmauntis antiquæ ruinis ac veſtigiis conderetur. Hic igitur Africanus talis tantúſque vir ab Artaxerxis anno viceſimo Danielis hebdomadas auſpicatur. Sequuntur Chryſoſtomus oratione tertia contra Iudæos, Theodoretus in cap. 9. Danielis, aliique non pauci, quorum ſeries in recentiorum libris, qui

Laus Africani.

Euſeb. Chron.

hæc enucleatiùs diſputant, ſanè longa contexitur, vt ipſos recentiores omittam, Salmeronem Proleg. 43. Pererium in Danielem, Gordonum, Torniellum, & Salianum in ſuis Annalibus.

61. Tertiū eſt vt ab hoc initio perplexas, vt multi putant, Chronologiæ tricas expedire conemur. Neque verò difficile eſt ſecundum Africani calculos hebdomadas illas abbreuiatas ſeptuaginta reperire. Nam (Chronologiæ ratio.) à Nehemia qui ad ædificandam Ieruſalem miſſus eſt, centeſimo & quintodecimo anno regni Perſarum, Artaxerxis ipſius viceſimo, tertię ſupra octogeſimam Olympiadis anno quarto vſque ad Olympiadis ducenteſimæ ſecundę annum ſecundum qui Tiberij Cęſaris imperio ἔτος ἑκκαιδέκατον decimus ſextus; non vt apud Hieronymum legitur, decimusquintus illuxit, colliguntur anni quadringenti ſeptuaginta quinque, qui faciunt annos Hebraicos quadringentos nonaginta communibus annis breuiotes, vnde & hebdomadas abbreuiatas Angelus appellat, (Africani ratiocinium.) κατὰ τὸν σεληναῖον δρόμον τοὺς ἐνιαυτοὺς ἐκείνων ἐξαριθμουμένων, *cùm Hebræi iuxta lunæ curſum annos numerent dierum* trecentorum quinquaginta quatuor: Solaris autem annus ſit dierum trecentorum ſexaginta quinque, & quartæ diei partis, τὸ γὰρ κατὰ σελήνην δωδεκάμηνον παραλλάσσει ἡμέρας ἕνδεκα καὶ τετάρτῳ. *Solis enim curſus annuus, duodecim menſes lunares excedit diebus vndecim & quarta diei parte.* Eam ob cauſſam tam Græci quàm Iudæi ſingulis octenniis tres menſes inſerunt, quos ἐμβολίμους .i. intercalares appellant. Si enim octies vndecim & quartam vnius diei partem volueris ſupputare nonaginta dies, hoc eſt tres menſes colligentur. Iam ſi annos 475. per 8. diuiſeris, inuenies eo numero 59. octoëteridas ſiue octennia contineri, quibus ſingulis menſes intercalares tres, omnibus autem ſimul ſumptis menſes centum ſeptuaginta ſeptem .i. anni lunares ferè quindecim inſerentur. Qui ſi ad quadringentos ſeptuaginta quinque ſuperiores acceſſerint, efficient annos abbreuiatos quadringentos & nonaginta quas ſeptuaginta hebdomadas abbreuiatas Angelus appellat, & earum extrema conſummādam præuaricationem, peccatum finiendum, delendam iniquitatem, propheriam & viſionem implendam, adducendam iuſtitiam ſempiternam, vngendum denique Sanctum ſanctorum, & Meſſiam occidendum eſſe prænuntiat.

62. Quis autem eum miretur de rebus Hebraicis loquentem cum Daniele Hebræo atque Hebraicarum conſuetudinum ſcientiſſimo, vti computatione annorum lunarium Hebræis vſitata? Adde quòd etiam (Lib. 10 in Dan.) Prophetarum more ab vſu communi diſceſſit, quo tectior & obſcurior eſſet oratio: Nec mirum, inquit eruditus Pererius. Multa prophetæ præter communem dicendi & & intelligendi morem dixerunt & ſcripſerunt. An cùm Gabriel dixit ſeptuaginta hebdomades præcisè ſignificans hebdomades annorum non id nouè & inuſitatè locutus eſt? Quid cùm ſuprà cap. 4. dixit *ſeptem tempora*, ſignificans ſeptem annos, & cap. 7. *tempus & tempora & dimidium temporis* tres annos ac dimidium inſinuans nōne pręter communem atque vſitatam ſermonis & intelligentiæ rationem locutus eſt? Quanquam hoc ipſe non ita texit, & occultauit, inquit idem Pererius, vt non facilè deprehendi poſſit ex ipſo vocabulo quo vſus eſt, *abbreuiatæ ſunt*: quo ſignificatur annos earum hebdomadum non eſſe ad longitudinem annorum ſolarium exigendos, ſed ad breuitatem lunarium annorum contrahendos. Hæc vir amœniſſimus & vndecumque doctiſſimus. Nihil eſt igitur cauſſæ cur Angelum qui ab exitu ſermonis vt iterum ædificetur Ieruſalem, hebdomadarum illarum caput accerſit, inuitum & reluctantem ad annum Artaxerxis ſeptimum velut obtorto collo retrahamus, cùm velificante ſcriptura, Patribus conſpirantibus, obſecundante Chronologia, eas ab eiuſdem Artaxerxis anno viceſimo poſſimus accerſere.

63. Venio nunc ad quartum probationis caput, & incommoda quæ ex aduerſariorū ſententia conſequuntur. Si ante annos tredecim regium edictū exierat vt iterum ædificaretur Ieruſalem, & Eſdras reficiendi muri poteſtatem acceperat, (Incommoda opinionis contrariæ.) quî factum eſt vt opus minimè promoueret? Pecuniæ deerant? At magnam auri & argenti vim ſecum attulerat, & litteras ad arcæ publicæ cuſtodes, vt quicquid ille petiiſſet, è fiſco depromerent. Deerat patriæ charitas & induſtria? At nefas id de viro non ſolùm peritiſſimo, ſed etiam ciue optimo cogitare: Opus impediebant regii Magiſtratus? At Iudæi cum Eſdra reſtituri, *Dederunt edicta* (Eſdræ c. 8. v. 36.) *Regis Satrapis, & Ducibus trans flumen & eleuauerunt populum, & domum Dei.* Neque ſi exiſſet ſermo regius vt iterum ædificaretur Ieruſalem, Eſdræ, quem Regi ſciebant eſſe gratiſſimum, ſtudio defuiſſent. Explicari profecto non poteſt quî factum fuerit, vt Eſdras, cui & ſumma rei perficiendæ facultas fuit, & optima voluntas, & obex nullus, in re tanti momenti, quæ ad ornamentum & ſalutem patriæ

tantopere pertinebat, nihil effecerit.

64. Si Longimanus Eſdræ poteſtatem fecerat inſtaurandæ ciuitatis, quid opus erat vt Neemias apud Regem gtatioſus in paucis, *viri molles aditus & tempora* tanta ſollicitudine captaret? imò ne hiſcere quidem auderet, ſed ſuppreſſis vocibus, mœſtitiâ vultus, & ſola frontis nubecula loqueretut. *Dixítque mihi Rex*, inquit Neemias, c. 2, v. 2. *Quare vultus tuus triſtis eſt: cùm te ægrotum non videam? non eſt hoc fruſtra, ſed malum neſcio quod in corde tuo eſt.* Qua Regis interrogatione Neemias occupatus, tandem vrbis inſtaurandæ poteſtatem fieri ſibi non ſine ingenti timore & verecundia poſtulauit. Atqui, vt aduertit Alphonſus Proleg. 41. Salmero vir ſanè doctiſſimus, ſi prudens erat, & illam poteſtatem, iam factam Eſdræ non ignorabat, non debuit de integro poſtulare quam ſciebat ante tredecim annos fuiſſe exhibitam, ſed tantùm vel ſemel conceſſam renouaret iterum atque confirmaret. Nam & minùs inuidioſum eſt & facilius priuilegii ſemel conceſſi confirmationem, quàm illud à principio impetrate.

65. Quid quòd in Eccleſiaſtico murorum & vrbis; ædificatio Neemiæ ſoli tribuitur? *Et Neemias*, inquit, *in memoriam multi temporis qui erexit nobis muros euerſos, &c.* Non videtui autem, inquit, idem Salmeto, rationi conſonum ad idem fuiſſe priùs miſſum Eſdram, & ſi Deo excitante miſſus eſt, nihil egregium in ea re præſtitiſſe: nec ſcriptura ſacra eum parte tantæ gloriæ defraudaſſet, ſi quid magnificum in ædificando exhibuiſſet, neque tantam vrbis conditæ laudem in vnum Neemiam contuliſſet. Alia congeri potuiſſent, ſed cui ſatis iſta non faciunt, non video quid eum poſſit à ſuſcepta ſemel opinione deducere.

XII. *Examinatur Africani Chronologia per annos Lunares digeſta.*

66. EVSTORGIVS. Res exigere videbatur, Eudoxe, vt primùm noſtram exponeremus de hebdomadum ſeptuaginta principio ac fine ſententiam, deinde vt quem in argumentis ſecutus es, eundem in reſponſionibus ordinem ſequeremur; & quemadmodum à verbis Angeli, à Patrum authoritate, ab ipſa Chronologia, ab incommodis quæ ex anno Longimani ſeptimo ſequerentur, colorem orationi tuæ quæſiſti, ita nos viciſſim tum Gabrielem, tum Patres vendicare nobis, & rationem temporis explicare, & incommoda diluere conaremur. Quia tamen quæ tertio loco de Chronologia dixiſti, ea non loquentis infantia, ſed vel ipſa rerum obſcuritate, vel ingenii mei tarditate perplexa ſunt, & admodum ſalebroſa, antequam orationis noſtræ vela pandimus, operæpretium arbitror tanquam egredientes è portu, paululùm remigare, & inter ſcrupuloſas Chronologiæ cautes, quaſi contis quibuſdam diſputationem noſtram propellere.

67. Aiebas, opinor, ex Africani mente, interannum Artaxerxis viceſimum, & Tiberii decimum quintum annos ſolares quadringentos ſeptuaginta quinq; numerari. EVDOX. Aiebam enimuero. EVST. Aiebas Artaxerxis viceſimum cum Olympiadis octogeſimæ tertiæ quarto, Tiberii vero decimum quintum cum Olympiadis ducenteſimæ ſecundæ anno ſecundo concurrere. EVDOX. Et hoc aiebam ex Hieronymi tranſlatione, ſed monui annum hunc, quem decimum quintum tráſtulit Hietonymus, ἰνδίκτον ab Euſebio nominari. EVSTORG. Ne tricemur in hac lectionum varietate, hunc annum intelligo, quo præuaricatio conſummanda, implenda prophetia, Sanctus Sanctorum vngendus à Gabriele prædicitur, inter quem & Artaxerxis annum viceſimum, centum & octodecim Olympiades calculis Africani colliguntur, id eſt anni duntaxat quadringenti ſeptuaginta quatuor, etiamſi duos extremos in eam ſummam incluſeris. Igitur ad ſupplendas hebdomadas & annorum quadringentorum & nonaginta ſummam non tantùm anni quindecim, quos ex omiſſis intercalaribus vix ac ne vix quidem conflare potuiſti, ſed ſedecim debent accedere: ſed hæc fortaſſe leuiora. Illud quæro, quid Africanus per annos Lunares intelligat, naturaléſne an ciuiles?

68. EVDOXVS. Non intelligo quid velis, Euſtorgi. EVSTORG. Annos Lunæ naturales menſes appello, qui videlicet vno Lunæ ſignifetum obeuntis circuitu peraguntur. Quorum alter periodicus vocatur ab Aſtronomis, quo Luna ſuum peragrans orbem diebus viginti ſeptem, horis ſeptem, ſcrupulis horariis tribus & quadraginta, ſcrupulorum minutiis ſeptem, ad idem punctum redit, vnde diſceſſerat. Synodicus, quo ab ſole digreſſa poſt dies viginti nouem, ho - ˙˙. 44′. 3″. rurſus cum eo coniungitur. Ciuiles appello qui ex aliquot menſtruis Lunæ ſpatiis conflati ſunt non ex rei natura, ſed ex hominum inſtituto. *Et in Ægypto quidem*, vt ait Cenſotinus lib. de die natali, *antiquiſſimum ſe-*

Anni Lunares naturales.

Ciuiles.

runt annum bimeſtrem fuiſſe, poſt deinde à Biſone Rege quadrimeſtrem factum, nouiſſimè Arminon ad tredecim menſes & dies quinque perduxiſſe. Item in Achaia Arcades trimeſtrem annum primùm habuiſſe dicuntur, & ob id Proſelenes appellantur, non vt quidam putant, quòd ante ſint nati quàm Lunæ aſtrum in cœlo, ſed quòd priùs habuerint annum quàm is in Græcia ad Lunæ curſum conſtitueretur. Addit Cares & Acarnanes ſemeſtrem annum habuiſſe. Is autem iam omnium pene mortalium conſenſu receptus eſt qui ad Synodicum Lunæ curſum duodecies replicatum deſcribitur, & diebus 354. horis 8. 48′. 38″. continetur, quamuis enim annus ciuilis è tredecim menſibus periodicis & diebus quinque conſtitutus propiùs ad annum Solarem accedat, quòd ſpectaſſe videntur Ægyptii, Synodicus tamen annus eſt notior, vt oculis etiam faciliùs quàm Aſtronomorum ratiociniis deprehendi videatur.

99. Cùm igitur tot ſint annorum Lunarium genera, quæro quem tandem horum voluerit Africanus cùm anno Solari componere, vt inter eos dierum vndecim & quartæ diei partis diſcrimen inueniret. Evd. Res ipſa loquitur, Euſtorgi. Annum Lunarem è duodecim menſibus Synodicis conſtitutum. Evst. Cur non potiùs bimeſtrem, aut quadrimeſtrem? Hos enim anni modos ab Ægyptiis Hebræi ſumere potuerunt: & ſi hebdomadas abbreuiatas interpretamur annorum breuiorum hebdomadas nemo non videt annum bimeſtrem cæteris eſſe Breuiorem. Sin autem annum Lunarem quærimus hominum arbitratu confictum, qui quàm proximè ad Solaris anni ſpatium accedat, menſis periodicus tredecies replicatus (quam item anni formam ab Ægyptiis habere potuerunt) dies 355. horas 4. 19′. 21″. amplectitur.

70. Evd. Annos citrà controuerſiam è menſibus Synodicis duodecim conflatos intelligit, tum quòd vulgo notiores, tùm quod Hebræis vſitati. Evst. Vſitati? vnde conſtat? ſed hæc poſtea viderimus. Illud in præſentia dixiſſe ſuffecerit, quod ait Africanus. Ἕλληνες καὶ Ἰουδαῖοι τρεῖς μῆνας ἐμβολίμους ἔτεσιν ὀκτὼ παρεμβάλλουσιν, *Græci & Iudæi per octo annos trium menſium intercalationem faciunt.* aut falſum videri, aut ſi vnquam in Hebræorum mores inductum eſt; id multis annis poſt Gabrielis oraculum contigiſſe Neque enim reperitur vllum apud ſacros authores octoeteridis huiuſce veſtigium, vt huius inuentionem Hebræis acceptam referre debeamus. Neque adhuc à terra Græcia in Chaldæam migrauerat, vt eam Daniel poſſet adhibere. Siquidem, vt notat Cenſotinus, *octoeteridem vulgo creditum eſt ab Eudoxo Cnidio inſtitutam. Sed hanc Cleoſtratum Tenedium primùm ferunt compoſuiſſe, & poſtea alii aliter, qui menſibus variè intercalandis ſuas octoeteridas protulerunt, vt fecit Harpalus, &c.* Eudoxum Cnidium ducentis pene poſt Danielem annis, Platonis æuo floruiſſe conſtat, de Cleoſtrati ætate non liquet: probabile tamen eſt admodum, quod ſuſpicatur Scaliger eum circa ſexageſimam primam Olympiadem extremis Cyri temporibus floruiſſe.

Octoeteridis inuentores.

71. Reſtat igitur, vt ad obſeruandam de induſtria prophetiam hunc anni Lunaris modum excogitarit anno Solari diebus vndecim, & quarta diei parte Breuiorem. Sed quoniam aiebas è menſibus intercalaribus cẽtum ſeptuaginta ſeptem, qui quinquaginta nouem octenniis inſeruntur, annos ferè quindecim, quod Africanus dixit ὀλίγων ἡμερῶν ἀποδεόντων, vbi vel ipſa Grammaticæ ratio monet legendum μηνῶν *paucis menſibus exceptis*, Hieronymus autem tranſtulit, *plus minúſue*) poſsúmne ex te cognoſcere quot menſes deſint vt decimus quintus annus omnino compleatur? Evdox. Tres menſes, Euſtorgi. Nam ſi menſes 177. in 12. (qui modus huius anni Lunaris eſt) diſtribueris, inuenies annos quatuordecim, & nouem inſuper menſes eo numero contineri. Evst. Hos porro menſes intercalares 177. ſiue annos ferè quindecim, ex iis vndecim diebus & quarta diei parte ab Angelo ſuppletos eſſe dicebas quibus annus Solaris menſtruum Lunæ curſum excederet duodecies repetitum.

72. Evd. Aiebam ſanè, ſed quorſum iſta? Evst. Hinc efficietur Angelum grauiter in Aſtrologia ceſpitaſſe. Evd. Quo pacto? Evst. Etſi, vt vtar verbis Petauii, inæqualis eſt conuerſio Solis ab vno cardine ad ſimilem alterum, ac modò maior, modò minor, vt in Theoricis oſtenditur, tamen medius quidam & inter extrema temperatus ambo tropicus annus eſt, qui diebus 365. horis 5. 49. ſcrupulis horariis definitur. Menſes autem Synodici duodecim annum Lunarem efficiunt dierum 354. horarum 8. cum aliquot minutiis. 48′ 38″. Quos dies ſi ab anno Solari ſubduxeris, non plus quàm dies circiter decem & horas vnam ac viginti reperies intereſſe. Quare ſi annos Lunares duodecim menſium Synodicorum intelligi voluit Gabriel, vt è menſibus intercalaribus annos illos quatuordecim & menſes nouem efficeret, in ſingulos annos horas circiter nouem, in

Lib. 1. rationarii temp. c. 1.

totam autem annorum 474. homadem horas præter propter 4275. contra veritatem aſtronomicam inculcat, quæ in partes 24. diſtributæ dies efficiunt amplius 177. id eſt ſex propemodum menſes, præter illos tres quos explendo decimo quinto intercalari neceſſarios eſſe conceſſeras. Tamen è dictis liquet annos ſedecim deſiderari, vt ex annis ſolaribus 474. hebdomas annorum lunarium ſeptuageſima compleatur. Adeóque Gabriel imperitè calculum ſubduxit, vt penè biennio citiùs quam vngeretur Sanctus ſanctorum, & deleretur iniquitas, hebdomadas ſeptuaginta finierit. Sed pergamus dum adhuc in portu molimur, inter iſtos Chronologiæ ſcopulos diſputationem noſtram tonſis potiùs, & palmulis quàm velis promouere. Quæro igitur ex te,

---

XIII. *Quot annis Chriſtus Euangelium prædicarit.*

73. EVDOXVS. Alij prædicationem Euangelij anno Tiberij decimo quinto circumſcribunt: alij tria duntaxat paſchata, quatuor alij, nonnulli quinque à Christo poſt baptiſmum obita numerarunt. Nos ſi placet, quia ſingulas opiniones enucleare, & quæſtiones quæſtionibus implicare non libet, mediam inſiſtamus viam, vt tutiorem grauiorémque ſcriptorum impreſſam veſtigiis, dicamúſq; Chriſtum tribus annis & aliquot mẽſibus Euanlium prędicaſſe, ac proinde anno Tiberij decimo nono in crucem eſſe ſublatum. Euſebius certè hunc ipſum Danielis locum explanãs, abominationem deſolationis initium habuiſſe dicit, ἐπειδήπερ μεσαζούσης τῆς ἑβδομάδος ταύτης μετὰ τὴν ἥμισυ καὶ τριετῆ χρόνον τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ καθ᾽ ὃν καιρὸν πέπονθε τὸ παραπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐρράγη. *Cùm in medio huius hebdomadæ poſt annos tres & medium Euangelicæ prædicatione exactos, quo tempore paſſus eſt Chriſtus, velum templi ſciſſum eſt.* Iulius Dexter in omnimoda hiſtoria, quam Hieronymo dicauerat, & poſt eius mortem Oroſio nuncupauit, cuius hortatu Hieronymus ſcriptorum Eccleſiaſticorum ſeriem contexuit; hic, inquam, Iulius Dexter author tam antiquus & grauis Chriſtum Dominum ætatis anno trigeſimo primo Iudæorum populis prædicaſſe, trigeſimo quarto in crucem actum eſſe teſtatur: *Habet enim, ni fallor* (inquit Beda lib. de Temporum rat. cap. 40.) *Eccleſiæ fides Dominum in carne paulo plus quàm triginta tribus annis vſque ad ſua tempora paſſionis vixiſſe: quia videlicet triginta annorum fuerit baptiZatus, ſicut Euangeliſta Lucas teſtatur, & tres ſemis annos poſt baptiſma prædicauerit.*

Lib. 8 demonſtrat. Euangel. pag 249. edit. Græcæ H.S.

74. Quod tanto conſenſu poſteritas excepit, vt quemadmodum Petauius ex Mariana refert, Alphonſus Toſtatus cùm Senis in Etruria inter capita 21. quæ diſputanda propoſuerat, hoc ipſum edidiſſet Chriſtum 25. Martii non eſſe mortuum, ſed die tertia Aprilis, anno 33. ætatis ſuæ ineunte, inſtante Ioanne Turrecremata Cardinali poſtulatus iudicio atque damnatus fuerit? Qua de re longiſſimam apologiam ſcripſit Toſtatus, Defenſorii nomine, cuius in ſecunda parte de anno & die paſſionis pleniſſimè diſputauit. Quia tamen hæc Lucæ verba, cap. 3. v. 23. *Et ipſe Ieſus erat incipiens quaſi annorum triginta:* varias interpretationes patiuntur, quæſtionem hanc de anno & die paſſionis relinquamus aliis ſubtiliùs elimandam, illud vnum dixiſſe ſuffecerit paſchata quatuor poſt Baptiſmum à Domino fuiſſe celebrata, vt euangelicæ prædicationi 3. annos & aliquot inſuper menſes impenderit. E quibus efficitur Chriſti mortem in annum Tiberij Principis vndeviceſimum incidiſſe.

Petau. l. 12. de Doctr. temp. c. 9. Mariana lib. de anno & die Paſſ. Chriſti, cap. 10.

75. Neque verò cauſſæ quicquam eſt cur eruditi ſanè ſcriptores Irenæi teſtimonio abutantur vt promulgationem Euangelij trium paſchatum celebritate definiant; tum quòd idem Sanctus eodem capite & proximè ſequenti Chriſtum Dominum, qui anno vitæ circiter trigeſimo tinctus à Ioanne fuerat, ad annum ferè quinquageſimum vitam propagaſſe cenſuerit, tum quòd non obſcurè ex Euangelio quatuor paſchatis dies collegerit. Eius verba ſunt: *Et primum quidem vt fecit vinum ex aqua, in Cana Galilææ, adſcendit in diem feſtum Paſchæ.* Subdit paucis interiectis: *Et poſt hæc iterum ſecunda vice adſcendit in diem feſtum Paſchæ in Ieruſalem, quando paralyticum, &c. curauit.* Subnectit: *Et inde ſecedens trans mare Tiberiadis, vbi & cùm multa turba fuiſſet eum ſecuta, de quinque panibus ſatiauit omnem illam multitudinem, & ſuperauerunt duodecim cophini fragmentorum.* Quibus verbis tertium Paſcha citra controuerſiam intelligit, cùm Ioannis verbis conceptis rei geſtæ tempus annotarit: *Erat autem proximum Paſcha dies feſtus Iudæorum.* Pergit Irenæus: *Deinde cùm LaZarum reſuſcitaſſet ex mortuis, & inſidiæ fierent à Phariſæis, ſecedit in Effren ciuitatem, & inde ante ſex dies Paſchæ veniens in Bethaniam ſcribitur, & de Bethania adſcendens in Ieroſolymam, & manducans Paſcha & ſequenti die paſſus.* Quare quod eodem teno-

Lib. 2. c. 39. Ioan. 2. v. 13 Ioan. 5. v. 1. Ioan. 6. v. 4.

re ſubtexuit: *Quoniam autem tria hac Peſchatis tempora non ſunt vnus annus, omnis quilibet confitebitur:* ſic interpretari debemus non quaſi tria duntaxat fuiſſe Paſchata definiat, ſed vt, quoniam nonnulli de ſecundo Paſchate controuerſiam mouenr, tria ſaltem fuiſſe dicat, quod ſatis eſt ad ipſius inſtitutum.

76. BARACHIAS. Quid ſi ex pœna maioribus meis inflicta, tanquam ex aliquo facti veſtigio, poſſim prædicationis euangelicæ tempus oſtendere? EVDOX. Rem omnibus gratiſſimam feceris, ô Barachia. BARAC. Rabbini veteres lib. qui *Eca Rabbeti* .i. expoſitio Threnorum inſcribitur, Iero- (Galat. l. 4. cap. 21.) ſolymam à Tito tribus annis cum ſemiſſe, & vrbem Bither ab Hadriano totidem annis expugnatam eſſe memoriæ prodiderunt. Tanto videlicet tempore ſemel & iterum eos grauiſſimis bellorum cladibus affligi decebat, quanto tempore Meſſiam legis Euangelicæ myſteria prædicantem contempſerant.

77. IOSEPHVS. Quid ſi (ne ἀσύμβολος venisse videar) etiam ex eo colligimus Chriſtum per tres annos & medium iaciendis Eccleſiæ fundamentis vacaſſe, quòd Antichriſtus eam totidem annis omni crudelitate lacerabit, funditúſque demoliri conabitur? & vt verbis vtar Danielis, Sancti (Cap. 7. v. 25) *tradentur in manu eius vſque ad tempus, & tempora, & dimidium temporis.* Quem in locum Hieronymus diſertè: *Tempus annum ſignificat: tempora iuxta Hebraici ſermonis proprietatem, qui & ipſi dualem numerum habent, duos annos præfigurant: dimidium autem temporis ſex menſes, quibus ſancti poteſtati Antichriſti permittendi ſunt, vt condemnentur Iudæi, qui non credentes veritati, ſuſceperunt mendacium.* Hæc Hieronymus, quibus citra controuerſiam Antichriſti perſecutionem Chriſti prædicationi componit, & totidem annis Eccleſiam ab altero vexatum iri ſignificat, quot annis alter obſiſtentibus Iudæis Euangelium prædicauit.

78. Atque hęc Danielis verba non ſolùm ab ipſo Daniele, cap. 12. verſ. 7. & à Ioanne Apocal. 12. verſ 14. repetuntur, ſed etiam menſes definitè circumſcriptéque referuntur Apoc. 11. v. 2. *Et ciuitatem Sanctam calcabunt menſibus quadraginta duobus.* Et iterum cap. 13. v. 5. *Et data eſt ei, beſtiæ, poteſtas facere menſes quadraginta duos.* Menſes autem? etiam dies definiuntur, Apoc. 12. v. 6. *Et mulier fugit in ſolitudinem* (metu draconis qui volebat eius filium deuorare) *& habebat locum paratum à Deo, vt ibi paſcant eam diebus mille ducentis & ſexaginta.* Quibus in 30. diſtributis menſes duos & quadraginta reperies.

79. EVST. Atqui Daniel hoc ipſum (Cap. 12. v. 11.) perſecutionis extremæ tempus certo definitóque dierum numero circumſcribens vnum præterea menſem ſiue dies triginta numerauit. *Et à tempore,* inquit, *quo ablatum fuerit iuge ſacrificium, & poſita fuerit abominatio in deſolationem, dies mille ducenti nonaginta.* Quam prophetiarum antilogiam velim ab Eudoxo noſtro, niſi tamen ei moleſtum eſt, planiùs explicari. EVDOX. Mihi verò Euſtorgi, nodus hic eo perplexior & intricatior videtur, quòd cum paſſim diſſimulent tum Ioannis tum Danielis interpretes, & frequentiùs ea de re cogitanti nihil occurrit aliud quàm Danielem illud prædicere quod ſecundum cauſſas naturales futurũ erat: Ioannem verò quod reapſe futurum eſt, ſecundum prouidentiam Dei ſuorum infirmitati conſulentis. Antichriſtum enim velut immanem belluam in Eccleſiæ buſto tripudiantem diebus mille ducentis & ſexaginta, poſt initam Sanctorum vexationem euolutis, *Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui.* qui ſi cauſſæ (1. Theſſ. 2. 8.) naturales ſuo tenore fluerent, per dies alios triginta vitam ad Electorum perniciem propagaſſet. Etenim, vt Veritas ipſa teſtatur, *niſi breuiati fuiſſent dies illi, non fieret* (Matth. 24. 22. Marc. 13. 21.) *ſalua omnis caro: ſed propter electos breuiabuntur dies illi.*

80. EVST. Quid hoc homine faceres, Eudoxe, qui ad conciliandum Ioanni Danielem, diceret alterum veros, qui horis viginti quatuor vno cœli circuitu peraguntur, mille ducenros & ſexaginta numeraſſe, alterum vt prophetiam ſuam magis tegeret, & quibuſdam ænigmatum integumentis velaret, alios quoſdam dies abbreuiatos finxiſſe, ſingulos dodrante ſiue tribus horæ quadrantibus, illo vero die naturalique cœli conuerſione breuiores, & ex omnibus illis horæ dodrãtibus triginra dies, quos adiicit, eſſe conflatos? Quid, inquam, hoc homine faciendum putares? EVD. Ego illum. ſed temperãdum eſt orationi meæ: & iampridem vereor quorſum tot diſputationum ambages collineent. EVST. Tu illum, quid? εἰς κόρακας fortaſſe. EVDOX. Ah! noli nimiùm vrgere. EVST. Quæſo, ſine te exorari. EVD. Γαστατιάξ. EVST. Pax, pax. Equidem, dum adhuc in portu ſumus, nolim facere gratiæ tuæ iacturam, aut interrogarionum palmulas, quibus ſenſim controuerſiam noſtram promouemus, ad hunc ſcopulum detergere. Quare vt remos tantiſper inhibeam, reſtituo duos illos annos, quos Africano de manibus extorſe-

ram, concedóque ab anno viceſimo Longimani, ad Tiberii decimum quintum annos ſolares plenos quadringentos ſeptuaginta quinque numerari, qui quadringentis & nonaginta Lunaribus perfectè teſpondeant. Vides quantum tibi largiat.

81. Iam illud quæro, Ecquid Africanus ad Chriſti paſſionem hebdomadas illas ſeptuaginta perduxerit? Evd. Omnino. Nam anno Tiberii decimoquinto Chriſti mortem conſignat Africanus apud Hieronymum cap. 9. Danielis. Quod ne temerè feciſſe videatur, magnos planè viros Tatianum in harmonia, Clementem Alexandrinum I. Stromate, Tertullianum aduerſus Iudæos, ſecutus eſt authores: & eum ſecuti Lactanrius lib. 4. cap. 10. Auguſtinus qui vel vnus inſtat omnium eſſe poterat, lib. 18. de ciuit. cap. vltimo, Sulpiriùs Seuerus lib. 2. hiſtoriæ, Gaudentius Brixianus ſerm. 3. de Paſch. in eundem annum Chriſti necem acerbiſſimam contulerunt. Evst. Non quæritur vtrùm temerarius fuerit Africanus, ſed vtrùm probabiliter & ſecundum Euangelii veritatem id fecerit, nóſque in deſignando paſſionis anno citra temeritatis notam poſſimus illius inhærere veſtigiis. Evdox Vt quod res eſt, ingenuè fatear, hæc opinio quantumuis magnorum authorum, cùm ex Euangelio conſtet Chriſtum à Baptiſmo tria ſaltem paſchata peregiſſe, iam ita penitus obſoleuit, vt Chriſtianus nemo dubitet eam tam falſam eſſe, quàm verum eſt ſubeſſe nullam Euangelio falſitatem.

XIV. *Rurſus examinatur Chronologia Africani.*

82. CVm igitur, inquit eruditus Pererius lib. 11. Commenratiorum in Danielem, tertia parte de ſeptuaginta hebdomadis, à viceſimo anno Regis Longimani vnde cœperunt, hoc eſt ab anno quarto octogeſimæ tertiæ Olympiadis, vſque ad mortem Saluatoris noſtri, quæ concurrit cum quarto anno ducenteſimæ ſecundæ Olympiadis, tranſactæ ſint ſeptuaginta hebdomades, deſerendus eſt hac quidem in parte calculus Africani. Nam quod obiicere quis poſſet ab anno Longimani viceſimo, ad Chriſti paſſionem non tantum quadringentos ſeptuaginta quinque annos Solares, qui æquiualent quadringentis nonaginta Lunaribus, ſed quadringentos ſeptuaginta ſeptem eſſe numerandos, negotii nihil eſt hunc eximere ſcrupulum, adhibita diſtinctione computationis excluſiuæ & incluſiuæ Chronologis ſatis viſitata. Computatio incluſiua eſt cum propoſiti numeri vterque terminus, primus & vltimus in computatione includitur; excluſiua verò eſt cùm vterque pariter excluditur. Iam à vigeſimo Longimani, vſque ad annum paſſionis Domini, ſunt anni quadringenti ſeptuaginta ſeptem, ſecundum excluſiuam computationem: at verò ſecundum excluſiuam, quam Angelus ſequi maluit, vt integrum numerum ſeptuaginta hebdomadum exprimeret, anni duntaxat ſeptuaginta quinque & quadringenti numerantur.

Computatio incluſiua. Excluſiua.

83. Evst. Si Barachias hic noſter annos decem ſe legendis Rabbinis impendiſſe dicat, Ioſephus ſe per totidem annos Sanctis Patribus operam dediſſe: ſed Barachias primum & extremum ſuæ lectionis annum ab eo numero, veluti ſuperfluos & redundantes excludat, eorúmque nullam in ſupputandis ſtudiorum ſuorum annis velit haberi rationem, Ioſephus vtrumque computationis ſuæ terminum includat, & eo decennio comprehendat, cùm eundem vterque numetum annorum vſurpent, vter eorum tibi videbitur longius temporis ſpatium denotare? Evd. Res ipſa loquitur, Euſtorgi. Barachias qui excluſis duobus extremis ſtudiorum ſuorum annis, cùm decem annos ſe litteris impendiſſe dicat, reuera tamen ſignificat annos omnino duodecim eſſe numerandos. Ioſephus autem præciſo definitóque annorum numero ſua ſtudia circumſcribit, & breuius temporis ſpatium, verúmque, vt verba ſonant, decennium incluſiua illa computatione deſignat. Evst. Non igitur Angelus, qui excluſiuam, vt ais, computandi rationem amplecti maluit, hebdomadas illas ſeptuaginta, ſiue annos ſupra quadringenteſimum nonaginta præciſo circumſcriptóque numero definiit, ſed duos inſuper extra hebdomadem ſeptuageſimam poſitos voluit intelligi, vt omnino duo & nonaginta & quadringenti numerentur. Evd. Fateor.

84. Evst. Putáſne ante Chriſti paſſionem confirmatum fuiſſe legis Euangelicæ pactum, aut hoſtiam & legis antiquæ iuge ſacrificium defeciſſe? Evd. Equidem non puto: Evst. Atqui hæc non duobus annis poſt hebdomadas ſeptuaginta tranſactis, ſed intra hebdomadem ſeptuageſimam contigerunt. *Confirmabit autem pactum multis hebdomada vna, & in dimidio hebdomadis, deficiet hoſtia & ſacrificium.* Dan. 9. 27. Evd. Cogitandum eſt ex ſeptem vltimis annis totius ſummæ ſeptuaginta hebdomadum excluſis vtrimque terminis computatæ, hoc eſt annorum quadringentorum

nonaginta

nonaginta duorum confici vnam hebdomadam, quæ incipit ab anno quadringenteſimo octogeſimo ſexto, deſinit in annum quadringenteſimum nonageſimum ſecundum. Cuius hebdomadis medio, id eſt annis tribus & ſemiſſe iam euolutis, anno videlicet poſt quadringenteſimum octogeſimo nono, Chriſtus baptizatus eſt, deinde per tres annos & aliquot menſes Euangelium prædicauit, donec anno nonageſimo ſecundo deleuit iniquitatem, impleuit omnes prophetias, iuſtitiam ſempiternam adduxit, interueniente morte confirmauit teſtamentum, ſiue pactum legis Chriſtianæ, hoſtias & ſacrificia Moſaicæ legis aboleuit, & clamans voce magna, *Conſummatum eſt*, animam exhalauit.

Ratiocinatio Pererij.

85. Aut ſi mauis Chriſtum poſt priorem medietatem, id eſt anno illius hebdomadæ quarto in crucem eſſe ſublatum, hanc poſtremam hebdomadem incipies anno poſt quadringenteſimum duodenonageſimo, & ad quintum & nonageſimum perduces, cuius initio baptizatus eſt Chriſtus, medio cruci ſuffixus. Exinde ſacrificia legalia fuere inualida: reſiduo huius hebdomadis, Apoſtoli magno ſtudio & ardore animi Euangelium in Iudæa prædicarunt. Hinc apparet, inquit idem Pererius, hanc interpretationem nihil habere verbis Angeli nõ conſentaneum & congruens. Neque enim Angelus eam hebdomadam, in cuius dimidio defecit hoſtia, & ſacrificium, vel ſeptuageſimam, vel vltimam hebdomadam appellauit, ſed tantum vnam hebdomadam, quæ qualiſcunque intelligi poteſt, dummodo ea conſtet ſeptem annis & ſit extra ſexaginta nouem de quibus antea dixerat. Hæc penè ad verbum vir tum ingenio limatus, tum omni litterarum genere cumprimis expolitus. Evst. Verè limatus, Eudoxe, qui ſubtiliùs quàm Vulcanus in fabulis,

---graciles ex are catenas
Retiáque & laqueos qua lumina fallere poſſent,
Elimat, non illud opus tenuiſſima vincant,
Stamina, non ſummo qua pendet aranea tigno.

86. Sed, Eudoxe noſter, bona veniâ dic. Hoc eſt ſcripturam interpretari, an occupatam ſemel opinionem velle quocumque modo defendere? Nam ſi hebdomadem hanc in cuius dimidio per Chriſti crucem defecit hoſtia & ſacrificium, aliam intelligere poſſumus atque ſeptuageſimam quæ proximè ſexaginta nouem excepit, ſi fas eſt illam ab reliquis diuellere, & vnam hebdomadam interpretari, quæ qualiſcunque intelligi poſſit, dummodo ea conſtet ſeptẽ annis, & ſit extra ſexaginta nouem, vel ab anno primo Darij Medi & edita prophetia, vel ab Olympiade ſexageſima laxatáque per Cyrum Iudæorum captiuitate deductas Olympiade 181. terminare, quo tempore Gabinius Syriæ Proconſul, quaſi cum Cyri erga Iudæos humanitate certaret, nõ ſolùm quinque conuentus iuridicos in Iudæa conſtituit, ſed etiam Hircanum ab Alexandro Ariſtobuli filio pontificatu deiectum reſtituit, & Samariam, Azotum, Scythopolim, aliáſque vrbes non paucas inſtaurauit. Quæ pluribus à Ioſepho referuntur. A quo tempore, cùm nobis commodum fuerit, octoginta circiter annis euolutis poterimus vnam hebdomadam inchoare, quæ qualiſcunque ſit, certè ſeptem conſtabit annis, & erit extra ſexaginta nouem, cuius in medio, Chriſtus in crucem tolletur, cæteráque præſtabit quæ Gabriel futura prædixerat. Quæ ſi meritò reſpuuntur, nihil eſt quod in retundenda Pererij ſubrilitate diutiùs hæreamus. Evd. Equidem nihil habeo quod reponam.

Confutatio Pererij.

Lib. 14. Antiq. c. 10.

87. Evst. Vnus videtur ſupereſſe ſcopulus cautè prætereundus, ne ad hunc adhæreſcat oratio. Angelus, vt ais, eam adhibuit computandi rationem non quæ præciſó definitóque numero hebdomadas illas ſeptuaginta circumſcriberet, ſed quæ duos inſuper annos annecteret, ac temporis ſpatium productius admenſo biennio denotaret. cur igitur eas *abbreuiatas*, vel vt hebraica ſonant *deciſas*, vt Græca *συντετμημένας concisas* appellat? Evd. Hebdomadas abbreuiatas appellat lunarium videlicet annorum, qui deciſi ſunt, *συντετμημένοι* & annis ſolaribus aliquanto contractiores ſiue breuiores. Evst. At cùm adiectum illud *abbreuiata* non ad *annos*, ſed ad *hebdomadas* ſeptuaginta, ſiue annorum numerum referatur, perinde facere mihi videris atque ſi audiens à præciſo militum centenario relatam eſſe victoriam, interpretarere ſingulos milites, aut circumciſos aut mutilatos, aut certe pumilos, &c, vt ſic loquar, reliquis hominibus fuiſſe breuiores.

88 Verùm eſto; plus quàm veritas poſtulat, largiamur. Dixerit Angelus non abbreuiatas annorum hebdomadas ſeptuaginta, ſiue ſeptuagenarium ſepties repetitum, ſed abbreuiatos annos generis humani redemptioni præfixos: ideóne lunares annos communibus breuiores interpretari debebimus? cùm intelligere non incommodè poſſimus, annos illos, qui, niſi Deus Sanctorum vota præuidiſſet, plures futuri erant, redactos ad paucitatem, non Deo mutante ſententiam, ſed Patriarcharum &

Prophetarum precibus annuente. Nec tamen (vt occaſione non abſimili notat Gregorius Magnus lib. 12. Moralium, cap. 2.) dominica ſtatuta conuulſa ſunt, quia vt ex largitate Dei, anni reparandæ ſalutis humanæ decreſcerent, hoc quoque ante ſecula præfixum fuit, atque ſpatium tēporis, quod foris detractum eſt, ſine deceſſione fuit intus ſtatutum. Chriſtus dicit breuiatos dies perſecutionis extremæ. Dicamus intelligi dies neſcio quos communibus diebus horæ dodrante breuiores. Omnium aures reſpuent. Tamen hîc nulla ſubeſt cauſſa quæ nouos annos inuehat: ibi nonnulla conciliandæ ſcripturæ neceſſitas incumbit. Sed hoc argumentum non vrgeo, ne turſum mihi ſuccenſeas.

89. Illud aio: Lunaris hic annus dierum 354. qui ad Lunæ curſum duodecies replicatum deſcribitur, vel vſitatus erat apud Hebræos, vel contra communē vſum dicentis arbitrio confectus eſt. Si vſitatus fuit, valeant Chronologi, concerpantur annales, nulla deinceps in explananda ſcriptura ratio temporis habeatur: amentiæ denique damnetur Moſes, qui ad explicandam temporum ſeriem cuiuſque Patriarchæ natalem certo parentis anno conſignans tanto labore nihil effecerit, & ne verbo quidem ſignificarit vtrum annorum genus in digerendis Chronologiæ rationibus vſurpet. Noe vixit annos nongentos & quinquaginta. Dubius hærebo debeamne lunares interpretari, & annos vertentes nongentos duntaxat & viginti numerare? Vixit Abraham annos centum & ſeptuaginta quinque. Quid ſi lunares? quos ſi cum ſolaribus componere velimus, neceſſe ſit annos circiter quinque de ſumma deducere. Sic in omnibus anceps & dubius fluctuabis.

90. Sin autem hic lunaris anni modus præter Hebræorum conſuetudinem, loquentis arbitrio confictus eſt: iam certi nihil continebit prophetia, nihil in quo veſtigium figere poſſimus. Vis ſeptuaginta Danielis hebdomadas ab anno primo Cyri, vel potiùs à capta Babylone laxatáque Iudæorum captiuitate deducere? vnde anni ſolares ad Chriſti crucem circiter quingenti ſeptuaginta, ſiue hebdomades 81$\frac{3}{7}$ numerantur. Vis ab anno Darii ſecundo, & templi ædificatione harum hebdomadum ſeriem acceſſere? Annos tibi finge tuomet arbitratu tredecim vel quatuordecim mēſium, maiores aut minores, prout Chronologiæ tuæ ratio poſtulabit vt anni illi ſolares ſeptuaginta ſupra quingenteſimum, ad maiores illos, quos tute tibi finxiſti, quadringentos & nonaginta reuocentur, & abbreuientur hebdomades ad ſeptuaginta contractæ. Sed quoniam iam, vt videtur, emerſit è vadis, & ſcopulos prætervecta eſt diſputatio, ac noſtrûm vterque remigando fatigati ſumus, etiam atque etiam velim, vt, dum aliquantiſper reſpiramus, Barachias anni Iudaici rationem nobis ediſſerat.

XV. *De anno Iudaico.*

91. BARACHIAS, Hebræi veteres annum duplicem habuerunt: Alterum profanum, & gentibus Orientalibus communem: alterum ſacrum ſuæque genti proprium; hunc circa vernum æquinoctium inchoabant, illum vulgo perſuaſum eſt ab æquinoctio autumnali ſumpſiſſe primordia. Nam, vt author eſt Hieronymus in cap. 1. Ezechielis, *Apud Orientales populos poſt collectionem frugum, quando decimæ deferebantur in templum, October erat primus menſis, & Ianuarius quartus.* Et ſanè tabernaculorum ſiue collectionis frugum ſolemnitas menſe ſeptimo: qui noſtro Septembri reſpondet, iubetur in exitu anni celebrari Exodi 23. v. 16. & iterum cap. 34. v. 22. *anni* תקופה *Thecupha, reuolutio* nominatur. Si tamen, vt ſignificat Ioſephus originum 1. cap. 5. hunc annum ab Ægyptus acceperant, deſultorius is fuit, neque certum habuit cardinem vnde principium ſuum acceſſeret. *Nam*, authore Cenſorino, *Ægyptiorum annus ciuilis ſolos habet dies 365. ſine vllo intercalari: itaque quadriennium apud eos vno circiter die minus eſt, quam naturale quadriennium: eóque fit vt anno 1461. ad idem reuoluatur principium.* Cum enim menſis Thot, vnde ſumebant anni principium, ſingulis quadrienniis vno die retrocedat, in annis autem 1460. quadriennia 365. numerentur, neceſſe eſt vt eo temporis ſpatio dies omnes naturalis anni peruagetur. Exempli cauſſa incipiat annus Ægyptiacus hoc anno Chriſti 1639. ab æquinoctio Autumnali, anno 1643. vno ante æquinoctium die renaſcetur, atq; ita deinceps donec poſt annos 1460. ab eodem æquinoctio rurſus oriatur. Atque hunc ἡλιακὸν vocabant, quod ad eum luna non pertineret.

Annus ſolaris Ægyptius.

92. An autem Hebræi veteres ante Macedonum imperium ad Lunæ, ſiue periodos, ſiue cum Sole congreſſus exegerint annum, poſſit non immeritò dubitari. Notant eruditi viri Moſen Lunæ lunariſve menſis, cùm de ſolemnibus feſtis agit, nuſquam meminiſſe, ſed primum tantummodo menſem vel ſeptimum nominare, ac

proinde cum Phaſe decima quarta die primi menſis immolari iubet, incertum eſt vtrum lunæ voluerit haberi rationem. Neque ſanè par erat vt lunæ feſtiuitates alligaret, ne lunæ cultum videretur inducere, qui tam ſeuerè Solem, Lunam, & militiam cœleſtem adorari prohibuit. Deuteronom. cap. 4. verſ. 19. cap. 17. v. 3. Quia tamen Geneſis 1. verſ. 14. Deus vtrumque luminare, *vt ſint in ſigna, & tempora, & dies, & annos*, dicitur in cœlo poſuiſſe, & ait Moſes Exodi 2. verſ. 2. ſe tribus ירחים *ierahim, Lunis* ſiue *menſibus* fuiſſe abſconditum, nullus dubitare poſſum quin antiqui illi Hebræi menſes ad lunæ curſum dimenſos habuerint. Quod ſi ex huiuſmodi deſcriptione menſium idololatriæ periculum imminebat, ideóque Moſes in indicendis feſtiuitatibus nullam Lunæ debuit habere rationem, neque ad Solis curſum eas exigere debuit, quòd idem ab vtroque periculum incumberet.

Vtrum in feſtorum inſtitutione lunæ ratio habenda eſſet?

93. Quod ſi feſtiuitatum inſtitutio ante Macedonum imperium, nihil ad lunæ curſum pertinebat, vnde priſci Iudæi tanto apparatu ſymphoniæque cõcentu neomenias ſiue calendas & nouilunia celebrabant? Pſal. 80. v. 3. *Buccinate in Neomenia tuba, in inſigni die ſolemnitatis veſtræ.* Quid ita verò? *Quia præceptum in Iſrael eſt.* Per quem huiuſmodi præceptum innotuit? ſine dubio per Moſen. At enim ſcriptura neomeniam ſiue calendas nunquam ירח lunam, ſed חדש menſem frequenter appellat. Quaſi verò quicquam aliud hac dictione quàm lunaris menſis initium intelligat. Vt enim ſolis curſus annuus שנה *ſchanah* ab iteratione, quòd ſole ad punctum vnde diſceſſerat regreſſo, iteretur, & in ſe ſua per veſtigia voluatur? ita חדש *codeſch* menſis à renouatione, quòd luna quæ digreſſa fuerat à ſole, poſt 30. fere dies iterum cum eodem congreſſa renouetur. Eſdræ 3. cap. 1. v. 1. (qui liber etſi paſſim inter apocrypha reiectus eſt, ſua tamen authoritate non caret) dicitur Ioſias immolaſſe Phaſe *quartâ decimâ lunâ menſis primi.* Sed quid diutius hoc loco moramur? *A luna ſignum diei feſti*, vt dicitur Eccleſiaſt. 43 7. qui liber etſi in Iudæorum canone non extat, in canonem tamen ab Eccleſia Romana ſuſceptus eſt.

Vide c. 7. 10.

94. Neque verò dici probabiliter poteſt hanc lunæ obſeruationem Macedonum temporibus in mores inductam, quam conceptis verbis Ioſephus & Philo Moſi acceptam retulerunt. Ille lib. 3. Antiq. cap. 10. author eſt ſecundum legem Moſaicã, menſe Xantico, qui Iudęis Niſan vocatur, & annum exorditur, τεσσαρεσκαιδεκάτῃ κατὰ σελήνην, ἐν κριῷ τοῦ ἡλίου καθεστῶτος, *decima quarta lunæ die, ſole Arietem ingreſſo* Paſcha celebrari. Hic lib. 3. de vita Moſis, cùm dixiſſet τὴν ἀρχὴν τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας, *æquinoctij verni principium, primum anni menſem à Moſe conſtitutum* fuiſſe ſubiecit τῷ δὲ μηνὶ τούτῳ περὶ τεσσαρεσκαιδεκάτην ἡμέραν μέλλοντος τοῦ σεληνιακοῦ κύκλου γίνεσθαι πλησιφαοῦς ἄγεσθαι τὰ διαβατήρια, *hoc menſe circa decimam quartam diem, plenilunio iam iam imminente, Paſcha celebratur.*

Pag. 467. edit. Græc. Turnebi.

95. Quid Agathobuli duo Philone & Ioſepho antiquiores, qui ab Anatolio laudantur, apud Euſeb. lib. 7. hiſt. Eccl. exeunte? Quid Ariſtobulus vnus è LXX. Senioribus qui ſacros codices tranſtulerunt. Quid, inquã, Ariſtobulus ille magnus libris enarrationum legis Moſaicæ quos Philadelpho nuncupauit, ne quis eum putet contra Legiſlatoris mentem nuperum & nouitium lunaris obſeruationis inuentum obtrudere. Hi omnes ſoluentes quæſita quæ ſuper Exodum proponi poſſunt, φασὶ δεῖν τὰ διαβατήρια θύειν ἐπίσης ἅπαντας μετὰ ἰσημερίαν ἐαρινὴν μεσοῦντος τοῦ πρώτου μηνός: *Aiunt Paſchales victimas omnibus communiter immolari debere poſt æquinoctium vernum medio primi menſis.* Et ne quis aliud per medium menſem quàm ipſum plenilunium intelligat, ſubdit Ariſtobulus quo tempore poſt vernum æquinoctium menſis primi medio Paſcha celebratur, Lunam in Autumnalis æquinoctij ſigno eſſe conſtitutam, ὥσπερ οὖν, inquit, ἔξεστιν ἐν ταῖς πανσελήνοις ὁρᾶν, ἔσονται ὁ μὲν κατὰ τὸ ἐαρινὸν ἰσημερινὸν ὁ ἥλιος τμῆμα· ἡ δὲ ἐξ ἀνάγκης κατὰ τὸ μετοπωρινὸν ἰσημερινὸν ἡ σελήνη. *Vt igitur in pleniluniis videre eſt, Sol quidem erit in æquinoctij verni ſegmento, luna autem in autumnalis æquinoctij ſigno verſabitur.* quia videlicet tum demum plena nobis apparet, cùm Soli κατὰ τὴν διάμετρον opponitur.

Pag. 81. edit. Græc. R. S.

96. Sed quorſum iſta? quorſum? Profecto vt intelligatis hinc non pauca colligi, quæ videri poſſint, ad rem qua de nunc agitur, non mediocriter pertinere. Nam primò paſchalis hic annus (ſic enim perſpicuitatis cauſſâ deinceps appellabitur, vt Paſchale æquinoctium, Paſchale nouilunium, plenilunium Paſchale) hic, inquam, Paſchalis annus non ad Solis vnius, ſed etiam ad Lunæ curſum exigi conſueuit. Deinde eius initium, quod ſemper à nouilunio Paſchali ducitur, vagum eſt & deſultorium, neque vlli certæ diei anni vertentis affixum. Sed interdum æquinoctio præit, ſuccedit interdum, quamuis nimia vagandi licentia, ipſo æquinoctio velut in-

iecto freno retinetur: plenilunium enim, quo Paſcha celebratur, ſemper æquinoctio debet eſſe poſterius, Sole Arietem, Luna libram occupante. Quo fit vt neque citra nonum Martii diem, neque vltra ſextum Aprilis, anni ſacri caput, ſiue Paſchale nouilunium poſſit ab æquinoctio remoueri.

97. Etſi enim inæqualis eſt æquinoctiorum progreſſio, & Zodiaci ſigna lapſu temporis nonnihil anticipauerunt, vt ex multorum antiquorum & recentiorum obſeruationibus inter ſe comparatis docet Ioannes Copernicus lib. 3. reuolutionum cœleſtium, medius tamen temperatus æquinoctii verni cardo eſt dies Martii vigeſimus primus, quo Sol Arietem ingreditur, in eóque verſatur vſque ad Aprilis vigeſimum, quo temporis interſtitio neceſſe eſt Paſchale plenilunium contineri. Quod exemplo liquidius euadet. Anno ſuperiore, qui fuit milleſimus ſexcenteſimus trigeſimus octauus æræ Chriſtianæ, nouilunium (quod anni ſacri caput) incidit 15. Martii, ſex ante vernum æquinoctium diebus; hoc autem anno, qui eſt eiuſdem Chriſtiani ſeculi vndequadrageſimus, Paſchale nouilunium Aprilis quarto conſignatum eſt, diebus quatuordecim poſt vernum æquinoctium euolutis. Anno quadrageſimo nouilunium erit vigeſimo quarto Martii, triduo poſt æquinoctium. Anno quadrageſimo primo idem anni caput quadrabit in duodecimum Martii, qui diebus nouem æquinoctium antecedit.

98. Hinc etiam colligitur hos annos inæquali dierum numero fuiſſe conſtitutos. Nam Paſchalis annus qui in æra Chriſtiana ſupra milleſimum & ſexcenteſimum octauus & trigeſimus illuxit, & partem ex anno Chriſti Iuliano 1638. partem è 1639. libauit, cùm à decimo quinto Martii exorſus Aprilis tertio finem acceperit, fuit dierum 384. & anno Iuliano nouemdecim dies adiecit. tot enim inter quartum Aprilis, & decimum quintum Martii numerantur. Hic autem annus Paſchalis 1639. incipiens quarto Aprilis, vigeſimo tertio Martii finietur, eritque proinde diebus duodecim anno Iuliano contractior. Annus quadrageſimus à vigeſimo quarto Martii ducens initium eiuſdem duodecimo terminatur, & diebus duodecim minor eſt anno Iuliano. E quibus apparet anni Iuliani modum ad alterum annum Paſchalem quantum ſuper longitudinis acceſſit, tantum ex altero vel pluribus aliis decedere, vt qui ſubductis rationibus omnibus ſummam fecerit aliquot annorum, & deceſſiones cum acceſſionibus contulerit, is facilè poſſit hos annos Paſchalem ac Iulianum ad æqualitatem & concordiam reuocare. Id autem quanta temporis periodo fiat, in medium relinquo, ne quoniam, vt dicitis, ſcrupuloſos iſtos diſputationum ſcopulos aliquando prætervecti ſumus, nos rurſus in has minutias & numerorum perplexitates reſorbens vnda fretis ferat æſtuoſis.

99. Nihil tamen, opinor, habebit iniucunditatis oratio, ſi adiecerimus hos annos à nouilunio cœptos, Lunæ duodecimæ vel decimæ tertiæ ſilentio finiri, ac proinde modò duodecim, modò tredecim Lunationes integras continere. E quibus efficitur reapſe nunquam plus aut minus ex anno vero Solari decedere, quàm eſt illud interuallum quo Solis annuus curſus menſtruam Lunæ reuolutionem duodecies replicatam ſuperat, neque plus aut minus accedere, quàm eſt illud temporis ſpatium quo Solaris annus à Luna ter & decies repetita ſuperatur.

100. Sed non ad viuum omnia reſecamus, aut diſputationis noſtræ filum Aſtronomica ſubtilitate deducimus Neque ſanè neceſſe eſt, cùm ipſa etiam Eccleſia Romana, ob cauſſas quæ à Chriſtophoro Clauio cap. 4. Calend. Greg fusè tractantur, poſthabitis veris Solis ac Lunæ motibus, quippe qui ad Aſtronomos magis pertineant, Solos medios & æquales, ſiue potiùs, cyclos conſtanti æquabilique ordine progredientes conſideret; imò cùm nec ipſi Iudæi veteres ad deprehendenda nouilunia Mathematicis demonſtrationibus vterentur, ſed imminente neomeniâ, non ſine moroſo delectu, per ipſum interlunium ſpeculatores ac teſtes fide dignos apponerent: qui ex edito loco naſcentem Lunam proſpiciebant, eáque perſpecta ſtatim ad Synedrium referebant. Qui ſi diligenter examinati conſtanter à ſe viſam Lunam portenderent, tum conſeſſus pronuntiabat מקדש מקדש *Sanctificata eſt, Sanctificata eſt*. Atque ita Neomenia ſtatuebatur. Quod ſi trigeſimo poſt ſuperiorem Neomeniam die, nullus teſtis ad conſeſſum accederet, tum in poſterum diem renaſcentis anni nouilunium differebant. Quibus explicandis non immoror, quòd eruditus Petauius tum annotationibus in Epiphanium, tum lib. 2. de doctr. temporum cap. 27. è Thalmudiſtis & R. Moſe ben Maimon, rem eleganter & fusè tractauerit. Cùm igitur veteres Hebræi nec ſuos annos ad Aſtronomorum amuſſim exegerint, nec plus in eo genere præſtiterint, quam quiuis *Ofellus*

Ruſticus abnormis ſapiens, craſſáque Minerua.

& nos omiſſis illis Aſtronomorum tricis nontam veros & exactos ſiderum decurſus, quam medios & populares enucleate debuimus.

101. Neque tamen Euſtorgium reprehendo, qui cùm annos neſcio quos nuſquam ab Hebræis antiquis in vſum receptos expenderet, non horas ſolùm, ſed etiam horaria ſcrupula, ſcrupulorúmque minutias ponderauit, vt ſi quid ſubeſſe falſi deprehenderet, inde probaret de his annis intelligi non poſſe Gabrielem, qui vel annos accuratiſſimos, vel mendoſos quidem, ſed vſu publico receptos adhibuit. Hi autem anni Lunares menſium duodecim, ſibique perpetuò conſtantes vnde proferuntur? quis eos Hebræorum conſuetudine receptos probat? quod huius rei vel in ſcriptura canonica, vel in idoneo ſcriptore veſtigium? cui denique vſui fuerunt? indicendiſne feſtiuitatibus? at Paſchalem annum adhibebant: ſignandis contractibus?

2. Antiq. cap. 4.

at, vt è Ioſepho liquet, anni Solaris deſcriptionem ab Ægyptiis acceptam ſequebantur. An quia naturalis eſt anni merè Lunaris in duodecim menſes deſcriptio, inde colligimus eam apud Hebræos locum habuiſſe? At nemo negat eam voluntariam eſſe, & pendere ex hominum, qui vti voluerint, arbitratu.

102. Si verum quærimus, nihil aliud proferunt quàm teſtimonium Africani. Grauis authoritas! Sed huic Ioſephum, Philonem, Agathobulos duos, Ariſtobulum opponimus. Floruit centum circiter annis poſt templi excidium Africanus. At Ariſtobulus è LXX. ſenioribus vnus fuit, cæteri ante templi ſubuerſionem etiam floruerunt. Ille cùm in Palæſtina vixerit, Iudæorum mores ignorare non potuit. Quaſi verò ſi quos opponimus, vel in Scythia, vel in America fuerint educati. Quid ſi, quod Palæſtinam incoluit, difficiliùs Iudæorum conſuetudines potuit habere compertas?

Apologetico lib. de idolorum vanitate.

His enim, vt author eſt Tertullianus æqualis Africano, & ei ſuppar Cyprianus, *Nec aduenarum iure terram patriam ſaltem veſtigio ſalutare conceditur.*

103. EVDOX. Vide quæſo, Barachia, ne per imprudentiam eò reuoluaris, vnde maximè fugiebas. BAR. Quo pacto? EVD. Iudęis annos fuiſſe concedis quorum alii Lunas duodecim, alii tredecim continerent. Atqui nihil aliud voluit Africanus, nihil omnes qui de menſibus Lunaribus vaticinium Danielis intelligunt. Neque inficiantur annos quoſdam fuiſſe Iudæis è menſibus tredecim conflatos, ſed hunc menſem decimum tertium, qui anno Iuliano dies circiter nouemdecim ſuperaddit, intercalarem appellant. Cùm igitur de re conueniat, quid neceſſe eſt de nomine velitari? omittamus eos menſes qui ſingulis pene trienniis ſupra Lunam duodecimam adduntur, habebimus omnes Lunares annos æquales inter ſe, & diebus præterpropter vndecim, anno Solari breuiores, quod vnum voluit Africanus. Et ſanè cùm hæc intercalatio menſium naturalis non ſit, ſed pendeat ex hominum Lunares annos ad ęqualitatem Solaris anni reuocantium inſtituto, non video cur difficile ſit, ea quæ Solo arbitratu coniuncta ſunt, ſaltem cogitatione diſiungere. Quod ſi fecerimus, habebimus annos Lunares quadringentos & nonaginta cum Solaribus ſiue vertentibus quadringentis ſeptuaginta quinque comparari.

104. BAR. Fateor equidem, Eudoxe, cuilibet eſſe promptum Lunares annos certo menſium & dierum numero ſine varietate conſtantes & omnibus intercalationibus expeditos procudere. Sed illi quicunque fuerint, Paſchales certè non erunt. Cùm enim Iudæi decima quarta die primi menſis imminente pleniluuio poſt æquinoctium Paſcha celebrare debuerint, plenilunia verò per ſingulos annos vertentes diebus vndecim retrocedant (tot enim diebus annus Lunaris è menſibus duodecim conflatus eſt anno Solari contractior) non potuerunt huiuſmodi Lunares annos adhibere. Alioquin, vt Lyranus, Galatinus, aliique paſſim aduertunt, ſi hoc anno poſtridie verni æquinoctii, id eſt vigeſimo ſecundo Martii Paſcha celebraſſent, anno proximè ſequenti vndecimo Martii peragerent, decem ante vernum æquinoctium diebus, anno deinceps altero Calendis Martiis; poſt annum tertium vndecimo Calendas Martias, ſiue vndeuigeſimo Februarii, deinde Februarii octauo, donec, annis circiter tribus & triginta, quatuor anni tempeſtates Paſcha percurreret, & anno ſequenti, æquinoctio priſtino redderetur. Quæ cùm Moſis inſtituto repugnent, neceſſe fuit quibuſdam intercalaribus menſis primi plenilunium retardare, & tanquam vinculis ad æquinoctium alligare. Hæc igitur intercalatio pertinet ad ipſam anni Iudaici ſiue Paſchalis eſſentiam, & qui Lunares annos prætermiſſis intercalaribus à Gabriele numeratos eſſe defendunt, perinde faciunt, atque ſi ratiocinandi vim ab humana natura, cogitatione ſecernerent.

Digitized by Google

105. Hæc igitur dictorum ſumma eſto. Hebræi iam inde ab Exodo duplicem annum habuerunt: alterum prophanum, ſacrum alterum: prophanum ab Ægyptiis, ſacrum è Moſis, vel Dei potiùs inſtituto. prophanus ad Solis vnius curſum deſcriptus eſt: ſacer ſiue Paſchalis è Solis & Lunæ circuitu temperatus; prophanus ſibi ſemper æqualis dies trecentos ſexaginta quinque, ſacer inæqualis modò trecentos quinquaginta quatuor, modò trecentos octoginta quatuor continebat. Prophanus quòd intercalationem non haberet, vnum ſingulis quadrienniis anticipabat diem, eiuſque caput certa temporis periodo per omnes anni vertentis dies vagabatur: anni Paſchalis initium ne per ſingulos annos diebus circiter vndecim retrocederet, certis intercalationibus velut iniecto freno comprimebatur: quo fiebat vt Calendæ menſis primi, quæ Paſchalis anni caput fuerunt, quaſi circa metam interiore giro flecterentur, nec longiùs diebus tredecim in anteriora, nec in poſteriora plus diebus ſedecim ab æquinoctio verno diſcederent. Alioqui cùm triginta duntaxat dies Sol in Ariete verſetur, Sole vel nondum in Arietem ingreſſo, vel iam inde digreſſo decima quarta dies menſis primi, ſiue Paſchale plenilunium contigiſſet. Quod cùm per legem fieri non poſſit, ita pertinet ad anni Iudaici naturam, vt certis intercalationibus ad æquinoctium eius exordia reuocentur, vt ſine illis ne intelligi quidem poſſit. Anni verò merè Lunaris, & intercalaribus menſibus deſtituti nullum vel in Hebræorum moribus, vel in ſcriptura ſacra veſtigium.

106. Hæc habui de priſco Iudæorum anno quæ dicerem: quem Chriſtiani ſuſciperent, niſi vel ob memoriam reſurrectionis, vel ne cum Iudæis concurrerent, Paſchæ celebritatem in proximam diem dominicam contuliſſent. Neque verò quicquam attinet de recentiore Iudæorum anno diſſerere: tum quòd eius cognitio non magnopere promoueat inſtitutam à nobis quæſtionem, tum quòd alii multi, ſed imprimis Paulus Guldinus Societatis Ieſu Refutatione Elenchi Gregoriani Calendarii libro 4. rem accuratè tractauerit. illud igitur vnum ſupereſt, vt Euſtorgii noſtri ſententiam audiamus.

XV. *Exponitur verosimilior ſententia,* LXX. *Hebdomadas ab Eſdra & anno Artaxerxis ſeptimo inchoandas.*

107. EVSTORG. Audietis verò, Brachia, non meam duntaxat, ſed multorum veterum & recentiorum, Græcorum Latinorúmque ſententiam. Nam quod Pererii verbis Eudoxus aiebat, hanc opinionem hactenus placuiſſe nemini; cùm tamen, ſi quid ea probabilitatis haberet, in tanta ſcriptorum multitudine, in controuerſia tot ſeculis agitata defuturus non fuerit vnus aliquis, qui ſuum ei patrocinium commodaret. Mihi crede, μορμολύκεια, ſunt hæc & terriculamenta puerorum.

108. Aio igitur ab anno Longimani ſeptimo, qui poſt Xerxis initium, ſecundùm aliquam ſui partem vigeſimus octauus illuxit, ſeptuaginta Danielis hebdomadas eſſe numerandas. Ait Eudoxus hanc Chronologiam nullius veterum, aut recentiorum hactenus fuiſſe ſuffragio comprobatam. Quid ſi Baſilius Seleucienſis ad cauſſam hanc & diſceptationem veneris aduocatus? Oratione 38. cùm illa verba: *ab exitu ſermonis, vt iterum ædificetur Ieruſalem vſque ad Chriſtum Ducem hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta duæ erunt*, ſic expoſuiſſet: *Sexaginta nouem hebdomades dixit Angelus vſque ad Aſcenſionem Saluatoris, & hebdomadam alteram Iudæis attribuit, vt redirent ad ſaniora.* Et quibuſdam interiectis addidiſſet, ædificationem eſſe perfectam, τῷ κη΄ ἔτει Ξέρξου τοῦ βασιλέως μηνὶ ἐννάτῳ. *Xerxis Regis anno vigeſimo octauo, menſe nono*, ſubiecit, τὰ δ' ἀπὸ τῆς οἰκοδομῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ ἕως τῆς ἀναλήψεως τοῦ σωτῆρος ἔτη υπγ΄. *Ab ædificatione verò Ieruſalem ad Adſcenſionem Saluatoris anni ſunt quadringenti octoginta tres*, quibus hebdomades nouem & ſexaginta continentur. Baſilii Seleucienſis ſententia.

109. Neque verò quæritur quàm bene primo Cyri apud Perſas regnantis anno putauerit laxatam eſſe Babylonicam ſeruitutem: Hic enim error ei cum Africano communis eſt. Non vtrùm hebdomadem vndeſeptuageſimam adſcenſione Domini commodè terminarit: Nam etiam ab aduerſariis in aſſignando fine deſeritur Africanus, qui eas non vltra decimum quintum Tiberii Principis annum perduxit. Non vtrùm rectè Xerxi tribuerit annos duodetriginta, & in ſupputandis Re-

gum & Imperatorum annis multa peccarit. Neque enim hoc loco de hiſtoria rebuſque geſtis, ſed ſola Chronologia & hebdomadum initio Baſilii ſententiam ſciſcitamur. Harum ille caput acceſſit ab anno duodetrigeſimo, poſtquam Xerxes regnare occœperat. An autem Xerxes ad id temporis vitam propagarit, nihil ad inſtitutam cum Iudæis de aduentu Meſſiæ controuerſiam pertinere ratus, impune potuit Ioſephi ſectari veſtigia.

110. Ac ne quis dubitare poſſit quotum Perſicæ Monarchiæ annum intelligat, Ἀπὸ ᾱ, inquit, πρώτου ἔτους Κύρου ἕως θʹ ἔτους Δαρείου, ὅτε ὁ ναὸς συνετελέσθη, ἔτη μϛʹ, ὡς πρόκειται· ἀπὸ δὲ ιʹ Δαρείου ἕως κʹ Ξέρξου ἔτη νεʹ παρὰ μῆνας τρεῖς· ὁμοῦ δὲ τῆς οἰκοδομῆς Ἱερουσαλὴμ κατὰ Ἰώσηπον ἔτη ρʹ. *A primo anno Cyri, ad nonum vſque Darii annum, cùm perfectum eſt templum, acti ſunt anni quadraginta ſex, vt ante eſt expoſitum: à decimo verò Darii vſque ad vigeſimum octauum Xerxis, anni ſunt quinquaginta quinque, ſubducto trimeſtri. Similiter de Ioſephi ſententia centeſimo anno ſtetit ædificatio Ieruſalem. ab ædificatione verò Ieruſalem ad adſcenſionem Saluatoris anni ſunt quadringenti octoginta tres.* Hæc magnus ille Seleucienſis antiſtes.

111. Quid Cedrenus? Poſtquam in Perſarum Regum ſerie deuenit ad Arta-
Pag. 129. xerxem Longimanum. Ἀπὸ τοῦ ὀγδόου ἔτους τούτου, inquit, ἀριθμεῖσθαι δεῖ τὰς ἑβδομήκοντα ἑβδομάδας, τῆς τοῦ Δανιὴλ ὀπτασίας μέχρι τῆς Κυρίου παρουσίας. *Ab huius anno octauo numerandæ ſunt hebdomades ſeptuaginta, de quibus viſio Danielis, vſque ad Domini præſentiam.* Octauum intellige duntaxat inchoatum, qui proinde totus hebdomadis illis includitur. Sed parum refert. Neque enim Chronologi cùm vno vel altero duntaxat anno diſſentiunt, cenſentur inter ſe diſſidere.

112. Ad Latinos veniamus. Equidem antiquos proferre non poſſum: quòd Hilarius, Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus, Gregorius, Leo, Bernardus & alij magni nominis authores ea ſuperſederint quæſtione. Sed neque aduerſarii præter Bedam, & aliquot Computiſtas pleroſque ſatis obſcuros ſine examine, quod primùm in libris reperiebant amplexos, poſſunt ſuæ ſententiæ fundos adhibere. Omitto Heluicum, Bucholſerum, Capellum, Funccium & Angelocratorem in ſuis quemque Chronicis, ne me deſperatione meliorum dicant ad Hæreticorum authoritatem confugere. Quanquam neque fidei controuerſia eſt, vt eorum ſententiam continuò reſpuere debeamus, & aduerſariorum plerique Euſebium Arianæ factionis antesignanum, turbinem ac tempeſtatem Eccleſiæ tanti faciunt, vt tanquam Atlante cœlum, ſic eius vnius ceruicibus tota Chronologiæ ratio niti videatur. Ex vna Societate IESV quàm multi grauéſque ſcriptores produci poſſunt. Gaſpar Sanceius & Cornelius à Lapide Commentariis in Danielem, Ioannes Philippi, & Iacobus Tirinus in Chronicis; ipſe denique ille Salmero fatetur hanc opinionem probabilitate ſua non carere. Quia tamen Baſilius Seleucienſis nondum prodierat in lucem, neque per ſingularem animi ſui modeſtiam quicquam nouitatis inuehere cupiebat, quaſdam ratiunculas oppoſuit, non quas ipſe magni putaret eſſe momenti, ſed quas aliis expendendas proponeret. Omitto Petauium qui tribus duntaxat annis ſeriùs has hebdomadas inchoauit.

113. Cùm igitur ij qui præter ſcripturæ ſacræ conſuetudinem lunares annos nullis intercalationibus alligatos inducunt, tot ſe difficultatum laqueis induant, cùm neque nos maiorum deſtituat authoritas, & graues ætatis noſtræ Theologos huius Chro- In 3. part. Disp. 1. § 2. contra Iudæos.
nologiæ vindices habeamus, atque vt ſapientiſſimè Suares aduertit, ſi Chronologiam per annos ſolares deductam Angeli verbis conciliare poſſimus, id futurum ſit longè veroſimilius, in eo videtur totius controuerſiæ cardo verſari, vt demonſtremus ſcripturam non officere quo minùs illæ ſeptuaginta ſolarium annorum hebdomades ab anno Artaxerxis Longimani ſeptimo progreſſæ circa necem Chriſti Domini finiantur, & generis humani redemptionem in hebdomadem ſeptuageſimam incidiſſe.

114. Vnde igitur hebdomadas illas accerſimus? *Ab exitu ſermonis, vt iterum ædificetur Ieruſalem.* Quò perducimus? *Vſque ad Chriſtum Ducem.* Benè habet. Sed cùm hæc verba, *Ab exitu ſermonis*, in lingua ſancta bifariàm accipi poſſint, vt vel operis ad exitum perducti perfectio ſignificetur, vel ſermonis ſiue edicti regij prolatio, quâ iterum permiſſum eſt ædificare ciuitatem, inficias iuit nemo, quin poſterior iſte ſenſus magis natiuus ſit ac genuinus, priórque ſoleat legentibus occurrere, vt proinde, niſi quid aliud obſtet, alteri præferendus eſſe videatur, cùm præſertim eum reſpuere non poſſimus, niſi velimus à LXX. Seniorum authoritate diſcedere, ἀπὸ ἐξόδου λόγου τοῦ ἀποκριθῆναι *ab exitu ſermonis vt reſpondeatur.* A quibus autem ſermo fuit exiturus? A Regibus Perſarum. Quem ad

finem? *vt iterum ædificetur Ieruſalem.* Hic tria videntur enucleanda. quid ſit apud Hebræos ædificare, quid ædificare Ieruſalem, quid iterum ædificare Ieruſalem.

115. Duplex eſt apud Hebræos ædificandi acceptio. Aut enim ſignificat ædificium extruere, lapides admoliri, iacere fundamenta, muros aut parietes excitare, domum cubiculis, tabulatiſque deſcribere, faſtigium imponere, & cætera id genus: aut ſignificat dare liberos augere familiam, ſtabilire domum vel ciuitatem prole copioſa. Eſt enim numeroſa ſoboles quaſi lapides viui, quibus tam ciuitas ipſa, quàm ſingulæ domus ſeu familiæ conſtruuntur. Deuteronomij 25. cum Moſes verſ. 5. legem tuliſſet eiuſmodi: *Quando habitauerint fratres ſimul, & vnus ex eis abſque liberis mortuus fuerit, vxor defuncti non nubet alteri: ſed accipiet eam frater eius & ſuſcitabit ſemen fratris ſui:* Subiecit verſ. 8. & 9. *Si reſponderit nolo eam vxorem accipere: accedet mulier ad eum coram ſenioribus, & tol-*
Ædificare. *let calceamentum de pede eius, ſpuéſque in faciem illius, & dicet: ſic fiet homini qui non ædificat domum fratris ſui.* id eſt, qui non ſuſcitauerit ſemen fratri ſuo. ſiue qui liberos nomine fratris ſui non ſuſceperit: ſic, vt dicitur, Ruth cap. 4. verſ. 11. Rachel & Lia בנו שתיהם *ædificauerunt ambæ domum Iſrael.* Sic Exodi 1. v. 21. *Deus ædificauit domos obſtetricibus* Ægyptiis .i. earum familiam auxit & liberorum multitudine ſtabiliuit. Quam loquendi formam 1. Reg. cap. 2. v. 35. 2. Reg. cap. 7. v. 27. & alii reperies.

Vrbs. 116. Ieruſalem vel vrbs ipſa, vel ciuitas poteſt intelligi. Vrbes coniunctis domiciliis ſiue priuatis, ſiue publicis continentur, ciuitates ſunt concilia cœtúſque hominum ad communem vtilitatem, & vt loquitur Ariſtoteles αὐτάρκειας ſufficientiam iure ſo-
Ciuitas. ciati. Hinc ædificaſſe Ieruſalem dicetur, & qui plura domicilia coniuncta vicíſque deſcripta Ieroſolymitanis ciuibus excitarit, & qui ciuium multitudinem, quæ priùs inter gentes diſperſa fuerat, vnum in locum congregarit, & prolem copioſam vrbi ſuffecerit. Qui vero vrbem mœnibus ſepſerit, foſſis, turribus & propugnaculis circumdederit, ſi propriè loqui velimus, non dicetur vrbem aut ciuitatem ædificaſſe, ſed vrbem muniuiſſe. Cùm & vrbs ſine muro, & ciuitas ſine vrbe poſſit aliquando reperiri. quemadmodum Roma & Sparte diu mœnibus caruerunt, & ingruentibus Perſis Athenienſes Apollinis oraculo moniti,
Herod. l. 7. Τεῖχος ξύλινον μοῦνον ἀπόρθητον τελέθειν. *Solum murum ligneum inexpugnabilem fore;* vrbem incendio Perſico deflagraturam reliquerunt, ciuitatem omnem, ſe videlicet ipſos, coniuges, liberos in naues quas interpretabantur muros ligneos, tranſtulerunt:

Ὡς οὐδέν ἐστιν οὔτε πύργος, οὔτε ναῦς Sophocles
Ἔρημος ἀνδρῶν μὴ ξυνοικούντων ἔσω. Oedipo Tyranno.
Adeo videtur turris & nauis nihil,
Cùm deſtituta eſt incolentibus viris.

Neque enim ciuitates aut populi propter vrbes & domicilia; ſed domicilia propter populos ſunt inſtituta. Quo fit vt ille ſermo qui de conuocandis reducendiſque Iudæis exiuit, non minùs ad ædificationem Ieruſalem pertineat, quàm qui de domiciliis excitandis emiſſus eſt.

117. Qui autem ſolam muri portarúmque refectionem attingit, propriè non videtur ædificationem ciuitatis attingere. Etſi ſecundum commune Philoſophorum axioma, *qui dat eſſe, dat etiam conſequentia ad eſſe*, & idem Regis edictum, quod exulibus reditum in patriam domiciliis carentem indulget, iis etiam excitare domicilia, & cætera moliri permittit, qui reditui neceſſario connexa ſunt. Non enim ea conditione redierunt, vt in antris & ſpeluncis habitarent vt Cyclopes, aut in defoſſis terræ ſcrobibus, vt Troglodytæ, aut in tentoriis vt Nomades, aut in curribus vt Hamaxobij: aut vt aliqui Taprobanenſes ſub teſtudine: ſed idem Regis diploma quo poſtliminium datum eſt, etiam ædificandi, & humano more viuẽdi poteſtatem inuoluit.

118. Iam Hebræorum in gratiam edicta quatuor exierunt. Primum à Cyro in hæc 1. Eſdræ c. 1. v. 3.
verba conceptum: *Quis eſt in vobis de vniuerſo populo eius. Sit Deus illius cum ipſo. Aſcendat in Ieruſalem quæ eſt in Iudæa, & ædificet domum Domini Dei Iſrael.* Quibus verbis reſtituuntur exules, ciuitas inſtauratur, & è gentibus in quas diſperſa fuerat, vnum in locum congregatur, ædificandi templi fit poteſtas, & vrbis ædificandæ tacita facultas inuoluitur. Vnde & Iſaias cap. 45. cuius initium eſt, *Hæc dicit Dominus Chriſto meo Cyro:* ita vaticinatur, verſ. 13. *Ipſe ædificabit ciuitatem meam, & captiuitatem meã dimittet.* Quæ quamuis, vt Hieronymus & Cyrillus Alexandrinus volunt, ad Chriſtum, Eccleſiam, & aſſertam generis humani libertatem ἀναγωγικῶς referuntur, dubium non eſt ad Cyrum etiam pertinere? Quo verò ſenſu dici potuit ædificaſſe ciuitatem; An quòd muros refici, turres inſtaurari, propugnacula muniri conceſſerit? An nullum huius conceſſionis in illius edicto veſtigium. An quòd de inſtaurando templo edixerit? At templum, ſi propriè loquamur, neque vrbs, neque ciuitas dici poteſt,

Quatuor edita de ædificanda Ieruſalem.

Cyri.

poteſt,& cùm optima Cyri voluntas variis aduerſatiorum calumniis impedita citra effectum ſubſederit, dici propterea non poteſt ædificaſſe ciuitatem. Quonam igitur ſenſu ædificaturus eſſe prædicitur? Citra controuerſiam quòd Hebræos vnum in locum, è diuerſis gentibus congregari, &c, quòd neceſſariò connexum fuit, domicilia coniuncta priuatis vſibus ædificare permiſerit. Qui niſi priuatas ædes excitaſſent, anno ſecundo Darij Regis ab Aggæo Pro-
cap. 1. v. 3 pheta non audiſſent: *Nunquid tempus eſt vobis, vt habitetis in domibus laqueatis, & domus iſta deſerta?*

119. Secundus ſermo qui à Perſarum Regibus in Iudæorum gratiam exiuit, fuit
Darij. edictum Darij Hyſtaſpidæ, quo ampliſſimam fecit ædificandi templi poteſtatem: ſed cùm de conuocandis Hebræis & ædibus extruendis edixerit omnino nihil, quātumuis intermiſſam templi fabricationem inſtaurari permiſerit, propterea dici non poteſt aut ciuitatem, aut vrbem iterum condidiſſe.

120. Tertius eſt quo Rex Artaxerxis
Eſdr. 7. v. 6. dedit Eſdræ *ſecundum manum Domini Dei eius ſuper eum omnem petitionem eius*, eique
verſ. 13. in hæc verba reſcripſit: *A me decretum eſt,*
Artaxerxis edictum anno 7. *vt cuicunque placuerit in regno meo de populo Iſrael, & de Sacerdotibus eius, & de Leuitis ire in Ieruſalem, tecum vadat.* Quibus verbis ciuitatem priùs edicto Cyri reſtitutam iterum ædificauit, nouamque ſobolem ei ſuffecit, quos certè nolebat in dolio cum Diogene, aut ſub terra cum talpis & cuniculis, ſed in coniunctis domicilius habitare. Atque hic videtur exitus eſſe ſermonis vt iterum ædificetur Ieruſalem, licet de reficiendis portis aut vrbe mœnibus ſepienda, nihil edixerit.

Eiuſdem edictum anno 20. Nehem. 2. v. 5. 121. Quod ad Nehemiam attinet, petiit quidem ab Rege commeatum ad ciuitatem ſepulcri patris ſui, eámque ſe ædificaturum eſſe profeſſus eſt. ואבננה quod Septuaginta, καὶ οἰκοδομήσω αὐτήν Latinus, *& ædificabo eam* tranſtulerunt. Sed vrbis ædificandæ poteſtatem, quam iam inde à Cyro conceſſam, & ab ipſo Artaxerxe renouatam eſſe nouerat, fieri ſibi non petiit. Quid igitur poſtulauit? ipſum audiamus:
verſ. 7. *Et dixi Regi: Si Regi videtur bonum, epiſtolas det mihi ad Duces regionis trans flumen, vt traducant me, donec veniam in Iudæam:*
verſ. 8. *& epiſtolam ad Aſaph cuſtodem ſaltus Regis, vt det mihi ligna, vt tegere poßim portas turris domus, & muros ciuitatis, & domum quam ingreſſus fuero. Et dedit mihi Rex iuxta manum Dei mei bonam mecum.* Hæc igitur petiit, hæc impetrauit. In his, vt iterum illud vſurpem, nullum ciuitatis ædificandæ, ſed muniendæ veſtigium.

122. Petit ſibi ligna concedi quibus contignare poſſit portas הבירה אשר לבית *palatij quod domui* .i. palatij ſiue caſtri turribus cincti templo annexi, vbi nomine portarum totum ædificium intelligit. Nihil vt aliud quàm arcis extruendæ poteſtatem petere videatur. Petit idem Nehemias trabes ad vrbem muro ſepiendam. E quibus meritò ſuſpicari poſſis eam fuiſſe muri Ieroſolymitani texturam qualis à Cæſare murorum Gallicorum forma deſcribitur:
Trabes, inquit, *directa perpetua in longitudinē paribus interuallis diſtantes inter ſe binos pedes in ſolo collocantur: hæ reuinciuntur introrſus, & multo aggere veſtiuntur: ea autem, qua diximus, interualla grandibus in fronte ſaxis effarciuntur: his collatis & coagmentatis alius inſuper ordo adijcitur, vt illud idem interuallum ſeruetur, neque inter ſe contingant trabes, ſed paribus intermiſſæ ſpatiis, ſingulæ ſingulis, ſaxis interiectis arctè contineantur: ſic deinceps omne opus contexitur, dum iuſta muri altitudo expleatur.* Sed ad inſtitutum redeat oratio. Bell. Gall. lib. 7.

123. Annò poſt ſubactam Babylonem primo Cyrus edicto ſuo Iudæorum captiuitatem laxauit, eóſque permiſit è gentibus inter quas diſperſi fuerant, congregari, vnde ciuitatem ædificaturus ab Iſaia prędicitur. Anno Artaxerxis Longimani ſeptimo Eſdras regio diplomate ſubornatus reliquias populi, quæ hactenus inter Babylonios Perſáſque ſubſederant, iterum collegit & in Iudæam reduxit, atque iteratò Perſarum Regum indulgentia condidit ciuitatem. Quemadmodum Deus Eccleſiam ſuam ædificaſſe dicitur, non quòd immanes lapidum moles extruxerit, ſed quòd fidelium multitudinem è Iudæis & gentibus collectam communi religionis & fidei vinculo colligarit. Atque hic eſt exitus ſermonis, non vt templum extruatur, quod à Dario Zorobabeli conceſſum eſt, non vt inſtauretur murus, & palatium ſiue caſtellum templo connexum, quod poſtea Nehemias impetrauit, *ſed vt iterum ædificetur Ieruſalem*, & iterata populi conuocatione ciuibus tanquam viuis lapidibus excitetur: Hic eſt, inquam, exitus ille ſermonis vnde Septuaginta caput hebdomadum accerſendam putamus.

124. Quòd ſi dubius aut obſcurus eſſet horum verborum ſenſus, ſi quis inficiaretur hanc ciuitatis ædificationem ciuium reductione & reditu contineri, nemo prohiberet, opinor, è textu principe atque interpretatione ſeptuaginta Seniorum, aliquam

Latinæ tranſlationis obſcuritati lucem af-
fundere. Ab exitu ſermonis להשיב ad te-
ducendum ſiue ad reuerti faciendum & æ-
dificandum Ieruſalem, τοῦ ἀποκριθῆναι, ἢ τοῦ
Ad verſ.22. οἰκοδομῆσαι, ſparandi & ædificandi, ſiue de ſe-
Iliad.5. paranda & ædificanda Ieruſalem: eſt autem
ἀποκριθῆναι, non ſolùm reſpondere, ſed ſe-
cundũ primariam notionem, χωρισθῆναι τοῦ
ὁμίλου, à turba ſeparari, & ſecerni, vt notat
Euſtathius. Separata eſt porro & ſecreta Iu-
dęorũ ciuitas cùm Cyri & Artaxerxis edicto
ſemel & iterum è variis nationibus eſt con-
gregata. Quia tamen illa populi reductio
duplex fuit, altera ſub Cyro, altera ſub Ar-
taxerxe, prudenter Latinus interpres, ne
lectorẽ vocis ambiguitate cõfunderet, prio-
rẽ à poſteriori diſtinxit, & hebdomadas ab
iterata ſiue ſecunda reductione numerauit.

225. Quanquam textus etiam ipſe prin-
ceps alteram ab altera populi reductionem
ſatis apertè diſtinxerat, vt ſagacioribus &
emunctæ naris indagatoribus difficile non
eſſet ſubodorari veritatem. Cùm enim di-
xiſſet Angelus, Ab exitu ſermonis vt redea-
tur & [iterum] ædificetur Ieruſalem vſ-
que ad Chriſtum Ducem hebdomades ſe-
ptem, & hebdomades ſeptuaginta duæ
erunt: ad tollendam ambiguitatem eodem
tenore ſubtexuit: תשוב redibit ſiue redu-
cetur, & ædificabitur platea, & murus in
anguſtia temporum, quaſi diceret: cùm duę
futuræ ſint populi reductiones, prior Cyri,
poſterior Artaxerxis edicto, de illa loquor
inter quam & plateæ murique ſubſtructio-
nem anguſtia temporum, ſiue modicum,
tempus interfluet. Nam ciuitas anno Lon-
gimani ſeptimo reducetur & inſtaurabitur
ab Eſdra, poſt annos autem tredecim eiuſ-
dem Artaxerxis anno viceſimo, vrbs à Ne-
hemia mœnibus ſepietur, & Populi Prin-
Nehem 7. cipibus qui in vicinis oppidis habitabant,
v.4. cum decima plebeiorum parte platea *lata*
& 11.v.1. *nimis & grandis (& populus paruus in medio*
eius) nouis ædificiis implebitur.

XVI. *E Chronologiæ ratiociniis oſten-ditur Lxx. hebdomadarum initium.*

126. CVm igitur diſerta ſcripturæ ver-
ba propemodum à nobis extor-
queant, vt ab anno Longimani ſeptimo,
quo per Eſdram iterum conuocata ciuitas,
& populus patriæ reſtitutus eſt, ſeptuagin-
ta Danielis hebdomadas ordiamur, reſtat
vt doceamus conſummationem peccati,
Sanctí ſanctorum vnctionem, confirma-
tionem legis nouæ, veterum ſacrificiorum
abrogationem, & cætera quæ prædicuntur,
in hebdomadam annorum ſolarium ſeptua-
geſimam incidiſſe. Artaxerxes Longima-
nus anno quarto ſeptuageſimæ octauæ O-
lympiadis regni Perſici gubernacula ſuſce-
pit, vt auctor eſt Diodorus Siculus lib. 11.
cui ſuffragantur omnes, niſi quòd Euſebius
& quidam eius ſequaces inter Xerxem &
Artaxerxem menſes Artabani ſeptem in-
culcant. E quibus efficitur annum Arta-
xerxis ſeptimum cum Olympiadis octoge-
ſimæ ſecundo concurrere. Chriſtum au-
tem Olympiadis 202. anno quarto in cru-
cem eſſe ſublatum plerique omnes aiunt,
quorum ſeries apud Salianum, Baronium
& alios bene longa contexitur, & hoc Phle-
gontis teſtimonio probat Euſebius: *Quarto*
autem anno 202. Olympiadis magna & ex-
cellens inter omnes, quæ ante eam acciderant,
defectio Solis eſt facta: Dies hora ſexta, ita in
tenebroſam noctem eſt verſus vt ſtellæ in cælo
viſæ ſint, terraque motus in Bithinia Nicenæ
vrbis multas ædes ſubuerterit. Hæc ſupra di-
ctus vir. Quæ, inquit Euſebius, *omnia his cõ-*
gruunt, quæ in paſſione Saluatoris acciderunt.

127. Iam inter annum Olympiadis octo-
geſimæ ſecundum, & ducenteſimæ ſecun-
dæ quartum Olympiades centum viginti
duæ cum ſemiſſe numerantur, quibus ſin-
gulis ſi quatuor annos attribuas, quadrin-
genti & nonaginta, ſiue annorum ſolarium
hebdomades ſeptuaginta colligẽtur. Quod
ita fortaſſe clariùs poterit intelligi. Cùm in
ſingulas Olympiadas anni quatuor tribuan-
tur, annus ſeptimus Artaxerxis poſt Olym-
piadas ab Iphito reſtitutas trecenteſimus
decimus octauus, annus autem dominicæ
Paſſionis poſt eaſdem octauus & octingen- 808
teſimus illuxit. Quare ſi numerum mino- 318
rem 318. à maiore 808. ſubduxeris, anni 490
490. remanebunt.

128. Quia tamen plerique Patres ſex-
to Ianuarii Chriſti baptiſma conſignant,
idque C. Rubellio Gemino, & C. Fuſio
Gemino Coſſ. factum eſſe defendunt, à
quibus nolim ſine graui cauſſa diſcedere,
& eruditi viri diſputant, quod ſanè proba-
bilius videtur, his Coſſ. Olympiadem 202.
ſexto poſt Chriſti baptiſma menſe fuiſſe
celebratam, diebus videlicet æſtiuis, circa
ſolſtitii plenilunium, vnde vt eruditè do-
cet Petauius, Græci ſuas Olympiadas in- Paralip. de
choabant, eas ob res vel dicendum eſt doct. temp.
Chriſtum annis quatuor & menſibus tri-
bus Euangelio dediſſe operam, vt anno pri-
mo quadraginta dies in deſerto ieiunus
exegerit, ad Ioannem identidem ventita-
rit, collegerit diſcipulos, priuatis quibuſ-
dam colloquiis Euangelicæ prædicationi
præluſerit, & ſexta Ianuarii redeunte aquã
in vinum mutarit, quod & plerique ſen-

tiunt, & in Epiphaniorum Officio ſignificat Eccleſia, Paſchara deinceps illa quatuor obierit, de quibus ante copioſiùs diſputatum, vt Chriſti nex Olympiadis illius anno quarto reſpondeat: vel ad annum tertium ea reuocanda eſt, & hebdomades ab octogeſimæ Olympiadis anno primo, qui Longimani ſextus fuit, inchoandæ, quo anno verè propriéque, vt verba ſonant, exiuit ſermo regius, vt cuicunque placuiſſet de populo Iſraël, & de Sacerdotibus eius, & de Leuitis, ire in Ieruſalem, cum Eſdra rediret, & ciuitas iam priùs edicto Cyri reſtituta nouorum ciuium acceſſione denuo conderetur.

129. Evdox. Quid igitur Phlegonte faciemus qui mirabilem illam Solis defectionem, illas tenebras horâ ſextâ terram occupantes, terræ tremorem præpoſterè coniecit in annum huius Olympiadis quartum, quæ tamen Chriſto in crucem acto, contigiſſe Euangelia prodiderunt? Evst. Quid enim aliud dicemus, quàm eum feciſſe quod facere ſolent omnes Chronologi qui diuerſi generis annos inter ſe cōponunt, vt id anno poſteriori conſignent, quod paucis menſibus ante ſuperioris finem euenerit? Verbi cauſsâ anni Vrbis Conditæ à Palilibus quæ vndecimo Calend. Maii recurrebant, anni Conſulates à Calendis Ianuariis oriuntur: ac proinde ſinguli Conſulares, ita duobus Vrbis Cōditæ annis implicantur, & ita viciſſim V. C. anni Conſularibus duobus, vt ex altero circiter octo menſes, quatuor ex altero delibent, adeóque fieri ſolet, vt duo facinora, quæ ſub iiſdem Conſulibus deſignata ſunt, annis V. C. duobus reſpondeant. Nemo tamen hactenus Annalium ſcriptor adeo ridiculus fuit, vt moroſiùs iſta diſtingueret, & tum ſibi, tum aliis moleſtus ſeipſum anxie ſupputationum tricis minimè neceſſariis implicaret. Quare prudenter Phlegon Olympiadis anno quarto tribuit, quæ ſub anni tertii finem & quarti principium contigerunt.

130. Cùm igitur ab exitu & emanatione ſermonis, quo litteris ab Artaxerxe datis Eſdræ poteſtas facta eſt reductione nouorum ciuium iterum ædificare Ieruſalem, multi graues eruditique ſcriptores hebdomadas illas ſeptuaginta deduxerint, & tum Chronologiam, tum ipſam ſcripturam controuerſiæ noſtræ vindices habeamus, nihil aliud video ſupereſſe, quàm vt ad authoritatem Patrum, & incommoda, quæ ſequi dicuntur, pauca reſpondeam.

XVII. *De authoritate Africani, & Chryſoſtomi.*

131. Laudatur imprimis ſententiæ princeps Iulius Africanus, & vt eius authoritas maioribus momentis in cauſſam incumbat, eius antiquitas, induſtria, doctrina, vitæ ſplendor & legatio prædicatur. Atque, vt à poſtremis incipiam, equidem non intelligo quorſum iſte rerum geſtarum ſplendor & legatio pertineat, niſi ſi forte quia Iudæam incoluiſſe deprehenditur, hinc effici putas anni Iudaici formam ei magis exploratam fuiſſe. Atqui, cùm Iudæi, poſt Adriani victoriam, ne veſtigio quidem ſolum patrium ſalutare, aurámque Ieroſolymitanam ſpirare potuerint, hinc potiùs efficitur eum cum Iudæis nihil habuiſſe commercii. Laudatur eius antiquitas? Antiquiores certè fuerunt Hippolytus & Clemens Alexandrinus, imò & aliquot annis Tertullianus: æqualis Origenes; eius tum induſtria, tum eruditio prædicatur. An diligentior, ingenioſior, ſacris litteris addictior fuit Origene, Clemente ac Tertulliano ſacra prophanáque doctrina politior? Ne tu quidem Eudoxe, id tibi concedi poſtulabis. Dicamus igitur cum Hippolyto ſeptem hebdomadas ante reditum populi ſupputandas, ſexaginta duas poſt reditum vſque ad natiuitatem Chriſti: nouiſſimam autem hebdomadam ab reliquis diuulſam cum eodem ponamus in conſummatione mundi, eámque diuidamus in Heliæ tempora & Antichriſti. Eas cum Tertulliano ab anno primo Darii Medi, cum Clemente ab anno primo Cyri & populi reditu ordiamur, aut cum Origene dicamus ſingulis hebdomadis annos ſeptuaginta contineri, eaſque *ab exitu verbi, quando verbo Domini cæli firmati ſunt*, ſiue *quatuor millia nongentos annos ab Adam vſque ad ſeptuaginta annos, qui fuerunt poſt diſpenſationem Chriſti*, numeremus. Quæ ſi meritò reſpuuntur, nihil eſt cur Africani vel antiquitas, vel induſtria, vel eruditio debeat nobis in hac cauſſa præſcribere: nobíſque proinde non authoritatum, ſed rerum momenta quærenda ſunt.

Aduerſus Iudæos. 1. Stromat. Tract. 29. in Matth.

132. Ne tamen Chryſoſtomum indicta cauſſa reiicere videamur, fateor eum à Neemia ſuas hebdomadas ordiri, ſed cum eas ἐπὶ τὴν καταστροφὴν *ad ſubuerſionem* vrbis & templi perduxerit, adeò Lunares annos Solaribus breuiores, ad augendum numerum, inuehere non potuit, vt potiùs quemdam productioris anni modum exco-

gitare debuerit, vt tantum è numero decedat, quantum ad longitudinem acceſſerit, cùm inter Artaxerxis annum viceſimum ac Veſpaſiani ſecundum téplique ſubuerſionem anni Chronologici tredecim ſupra quingenteſimum facilè numerentur, quam anni productioris formam ſi non recipis, Eudoxe, nihil eſt quòd tibi de Chryſoſtomo magnopere blandiaris, ſed his omiſſis ad incommoda veniamus.

XIIX. *Aduerſariorum argumenta diluuntur.*

133. QVæris ſi reficiendi muri poteſtatem Eſdras iam acceperat, cui nec pecuniæ deerant, nec ſatraparum graria, nec ornandæ patriæ ſtudium deerat, qui factum fuerit, vt opus per annos tredecim minimè promoueret, aut Neemias non ſine ingenti metu, & verecundia, nouam inſtaurandi muri poteſtatem fieri ſibi de integro poſtularet, cùm & faciliùs & minore cum inuidia priuilegii iam ante conceſſi confirmationem, quàm nouum priuilegium impetrare potuiſſet. Vide quã facile tibi reſpondeam. Accepit Eſdras nouorum deductione ciuium ædificandæ Ieroſolymæ poteſtatem, vrbis muniendæ, vel arcis extruendæ non accepit, neque petendam putauit, ne Iudæi, quaſi nouis rebus ſtuderent, & in omnem rebellionis occaſionem imminerent, apud Regem & ſatrapas in inuidiam vocarentur. Meminerat enim iam olim apud Aſſuerum, quem prophani Cambyſem appellant, & Artaxerxem, magum, opinor, illum quẽ Smerdim Herodotus, Cteſias Sphendadatem nuncupat, qui cùm ſublato Cambyſe malis artibus in regium ſolium obrepſiſſet, regium quoque nomen debuit aſſumere; meminerat, inquam, Eſdras Iudæos qui cum Zorobabele redierant, iam olim hac rebellionis inuidia deflagraſſe: conductis quibuſdam Conſiliariis, qui eorum nomina deferrent hoc accuſationis elogio. *No-*
1. Eſdræ c. 4. v. 11. *tum ſit Regi quia Iudæi qui adſcenderunt à te ad nos, venerunt in Ieruſalem ciuitatem rebellem, & peſsimam, quam ædificant, extruentes muros eius*, &c. & paucis interiectis. *Nuntiamus nos Regi, quoniam ſi ciuitas illa ædificata fuerit, & muri ipſius inſtaurati, poſſeſsionem trans fluuium non habebis.* quo factum eſt, vt & Eſdras huius priuilegii petitione prudenter vitandæ ſuſpicionis cauſsâ ſuperſederet, & Neemias, quamuis Regi gratiſſimus, cùm id poſtulandum fuit, toto corpore perhorreſceret.

134. Laudat Eccleſiaſticus Zorobabelem & Ieſum filium Ioſedec, quòd templum à fundamentis excitarint, Neemiam quòd muros euerſos erexerit, ſtare fecerit portas & ſeras, quòd ciuium principibus cum decima plebeiorum parte conuocatis, plateam quæ erat *lata nimis & grandis, & populus paruus in medio eius*, nouis ædificiis impleuerit: Simonem Oniæ filium, quòd domum Dei ſuffulſerit, ac templum in maiorem altitudinem extulerit, protulerit que vrbis pomœrium. In his Eſdræ nulla mentio. Nec iniuria, ne ipſe quidem Zorobabel, aut Ieſus filius Ioſedec ob reſtitutionem ciuium ædificationémque ciuitatis ab Eccleſiaſtico prædicantur. Neque enim hoc loco ciuitatis, ſed vrbis conditores, non ciuium ab exilio redeuntium duces, ſed templi, muri, palatii ſiue curiæ, publicarum ac priuatarum ædium authores laudandos ſuſceperat. Nihil Eſdras ex iſta laude decerpit: Quamuis enim ne reſtituti ciues in patriæ ruderibus & cuniculis habitarent, eodem edicto, quo Iudæos è gentium diſperſione collectos patrio ſolo reſtituere permiſſus eſt, ædes reducibus ædificare potuerit, & vt probabile eſt non paucas erexerit, magis tamen ædificandæ ciuitati, quàm vrbi, magis inſtaurandis morum quàm domorum ruinis incubuit, vt ei meritò tribuatur iterata ciuitatis ædificatio, quæ magis hominibus legum iuriſque vinculo colligatis, quàm coniunctis deſcriptiſque vicatim domiciliis continetur. Primùm igitur ciuitatem ædificauit Cyrus per Zorobabel, iterum Artaxerxes per Eſdram, vnde nos hebdomadum ſeptuaginta caput acceſſimus. Edicta verò quæ tum anno Darii ſecundo, tum Artaxerxis viceſimo Iudæorum in gratiam prodierunt, quanquam iis & vtilitati ſummæ fuerunt, & ornamento, ita non putamus aliter ad Prophetiam pertinere, quàm quòd ex anguſtia temporis inter poſtliminium & ædificationem murorum intercepti poſterior ciuium reditus, vnde numerandæ ſunt hebdomades, à priore diſtinguitur.

135. Neque verò dictis officit quòd libro Eſdræ tertio legitur Darius oſculatus eſſe Zorobabelem, poſtquam probauit veritatem omnium rerum eſſe fortiſſimam, & ſcripſiſſe Epiſtolas ad omnes diſpenſatores, ca. 4. v. 47.
& præfectos, & purpuratos, vt deducerent eum, & omnes qui cum illo erant, omnes adſcendentes ædificare Ieruſalem: vt Artaxerxis illud edictum quod Eſdras obtinuit, non ſecundum, ſed tertium de Iudæorum reditu, & ciuitatis ædificatione

editum eſſe videatur: hoc, inquam, dictis non officit, tum quòd ille liber ſpurius eſt, & è ſacro canone iampridem eraſus, tum quòd ſecum ipſe pugnat, habérque non pauca ſcripturæ canonicæ contraria. Cùm dubitare nemini liceat, quin Zorobabel anno Darii ſecundo, iam in Iudęa fuerit, templique ſubſtructionem aliquot annis intermiſſam repetierit, priuſquam Darius de inſtaurando templo quicquam ediceret.

XIX. *Quo ſenſu in medio Hebdomadæ hoſtia defeciſſe dicatur.*

136. EVDOXVS. Vnum ſupereſt, Euſtorgi, quod antequam tibi penitus aſſentior, abs te planiùs explicari velim. Ioſephus noſter illa verba, *Confirmabit autem pactum cum multis hebdomada vna, & in medio hebdomadis deficiet hoſtia & ſacrificium*, ſic exponebat, vt diceret Chriſtum hebdomade ſeptuageſima ineunte prædicare cœpiſſe doctrinámque ſuam cõfirmare miraculis, eius medio per Chriſti ſacrificium in ara crucis exhibitum defeciſſe hoſtiam & ſacrificium legis antiquæ: reliquis autem annis eiuſdem hebdomadæ Iudæorum permultos Apoſtolorum miraculis & prædicatione fuiſſe ad Eccleſiam congregatos, donec hebdomade iam exeunte gentibus etiam ipſis Eccleſiæ clauſtra patuerunt. Hoc igitur quæro, cùm verba ſcripturæ Ioſepho potiùs faueant, cur hebdomadas Chriſti potiùs paſſione & abdicatione ſacrificii Moſaici malueris quàm vocatione gentium terminare.

137. EVSTORG. Equidem, Eudoxe, non video cur pars prior huius verſiculi, *Confirmabit autem pactum cum multis hebdomada vna:* Ioſepho magis faueat, quàm noſtræ velificatur ſententiæ. Nam quemadmodum vt hunc vel illum annum vberẽ aut belli ſucceſſibus felicem fuiſſe dicamus, neceſſe non eſt ſingulis illius anni diebus aut fruges abunde collectas, aut relatas fuiſſe victorias, ſed ſatis eſt id ſecundum aliquam illius anni partem obtigiſſe, ita, vt confirmaſſe dicatur pactum cum multis hebdomada vna, minimè neceſſarium eſt vt totum illud ſeptennium edendis miraculis, & legis euangelicæ confirmatione fuerit occupatum, ſed ſatis ſupérque eſt ſecundum aliquam eius hebdomadæ partem id eueniſſe quod Propheta commemorat. Cætera quoniam obſcuriora videri poſſunt, è Barachia noſtro ſcire velim quibus verbis textus princeps ea conceperit: BARACHIAS, וחצי השבוע ישבית id eſt, *& dimidium hebdomada*, ſiue *& dimidiata hebdomas ceſſare faciet, & abrogabit ſacrificium & oblationem.* Quæ verba latinæ tranſlationi videntur aliquid lucis affundere.

138. EVST. Audiendus igitur doctus Suares in 3.p. diſp. 1. contra Iudæos, ſ. 2. quem non pigebit ſuis verbis loquentem exhibere: *Significatum eſt*, inquit, *his verbis Chriſtum in dimidio hebdomadæ, id eſt in tempore trium vel quatuor annorum confirmaturum pactum ſuum, id eſt, nouum teſtamentum & legem: confirmaturum, inquam, miraculis, & tandem morte ipſa, per quam ſacrificia & hoſtiæ legis veteris erant excludenda. Hæc itaque dimidia hebdomada dupliciter ſumi poteſt, ſcilicet vt ſit prima dimidia pars ſeptuageſima hebdomadis, vel vt intelligatur eſſe poſterior dimidia pars, ita vt vltima hebdomada in duas dimidias partes diuidatur, & in poſterioribus tribus annis intelligatur futura confirmatio Euangelij per Chriſti prædicationem vſque ad mortem eius. & iuxta priorem ſenſum hebdomadæ terminabuntur aliquot annis poſt mortem Chriſti, iuxta poſteriorem verò in ipſa morte Chriſti: & vterque ſenſus eſt facilis & probabilis: & ille erit eligendus, cui ratio temporis melius accommodari potuerit.* Hæc ad verbum vir longè doctiſſimus. Cur poſteriorem elegerim, videtis: viderit Ioſephus, cur priorem huic anteponat. De Incarnatione.

139. IOS. Ego verò, mi Euſtorgi, non ſolùm vtramque expoſitionem amplector, ſed etiam, vt meam liberalitatem videas, his tertiam adiungo, vt videlicet dimidium hebdomadæ ſumatur pro annis illis & menſibus, quos euangelicæ prædicationi Chriſtus impendit, ſiue primum, ſiue medium, ſiue poſtremum hebdomadæ ſeptuageſimæ locum occuparint. De primo & poſtremo Suarem audiuimus: Medium dico; ſi verbi cauſſa, anno illius ſeptennii ſecundo nouam legem confirmare miraculis euangeliique prædicatione Chriſtus occœperit, quinto vel etiam ſexto in crucem fuerit elatus. Ex hac enim interpretatione triplici, opiniones omnes, quæ modò probabilitatis habent aliquid, facilè, tum ad veram Chronologiam exigere, tum inter ſe conciliare poterimus.

140. Hebdomadum aſſignari tria poſſunt initia, vel annus ſextus Artaxerxis, quo ſermo regius exiuit vt iterum ædificaretur Ieruſalem: vel ſeptimus, quo Iudæi poſtliminio reſtituti cum Eſdra redierunt in patriam: vel octauus, quo reduces vel in ipſa vrbe, vel in vicinis pagis & oppidis certum ac ſtabile domicilium habere cœperunt, & coloni veteres, vt cum iſtis recentibus in puram, & ab omni gentilium conta-

gione ſecretam ciuitatem coïrent, vxores alienigenas abdicarunt, qui fuit exitus ſermonis τοῦ ἀποκριθῆναι, vt ſecernatur & ædificetur Ieruſalem, iuxta LXX. ſeniores. Iam omnes qui ſunt nominis alicuius, Chriſti paſſionem in Olympiadem ſecundam & ducenteſimam contulerunt. De anno tamen inter authores eſt aliqua diſſenſio. Quidam vt Petauius, anno ſecundo, plures tertio, plurimi quarto, conſignant. Quare cùm ſingulos Dominicæ Paſſionis annos tribus illis hebdomadum initiis comparare poſſimus, hinc opiniones nouem, & quidem omnes probabiles emergunt, quas omnes adhibita triplici dimidiatæ hebdomadis interpretatione ſic probabiliter explicabimus, vt hebdomades, vel ipſa Christi morte, vel anno pòſt, vel biennio, vel ad ſummam triennio finiantur.

XX. *Vtrum Eſdras an Neemias priùs in Iudæam acceſſerit.*

141. EVDOX. Equidem & ipſe, quantum fieri poterit, conciliari velim, Ioſephe. Sed vereor, vt huic Euſtorgio, qui remis veliſque in annos Lunares inuectus eſt, perſuadere non poſſim. Tamen Euſtorgi, niſi tibi moleſtum eſt

——ὑποείξομεν ἀλλήλοισι
Σοὶ μὲν ἐγώ, σὺ δ᾽ ἐμοί.——
——*cedamus vtrimque,*
Tu mihi, egóque tibi.——

Facilè patior tuis rationibus extorqueri mihi Lunares annos, quos inuexerat Africanus: tu viciſſim patere, vt ab anno Longimani viceſimo ſeptuaginta ſolarium annorum hebdomadas inchoare poſſimus.

EVSTORG.

Do quod vis, & me victúſque voléſque remitto.

Vide tamen, vt cùm ab hoc initio tuas hebdomadas explicueris, commodè poſſis ad finem euoluere, Chriſtúmque reperias poſt ſexaginta nouem hebdomadas ſalutis noſtræ myſteria peragentem.

142. EVD. Dionyſius Petauius lib. 10. de doct. temp. cap. 9. & Iacobus Tirinus Chronici ſacri cap. 38. duo fuiſſe probant Artaxerxis initia, quod & probabile putat Cornelius Commentariis in Danielem. *Duo Artaxerxis initia.* Alterum quo Xerxe viuente filius Artaxerxes in regni conſortium allectus eſt: alterum quo poſt obitum patris ſolus regni gubernacula tractauit. Quando priùs illud initium contigerit inter viros illos eruditiſſimos diſputatur. Petauius refert ad annum 4240. periodi Iulianæ: Tirinus ſex annis anteuertit. Nec deſunt vtrique ſuæ rationes. Mouetur Petauius quod Themiſtocles Athenis profugiens, (cuius fugam & profectionem ad Perſas coniicit Diodorus in annum ſecundum Olympiadis 77.) *Opinio Petauij.* εἰσαφικνεῖται γράμματα εἰς βασιλέα Ἀρταξέρξην τὸν Ξέρξου νεωστὶ βασιλεύοντα. *Dat litteras ad Artaxerxem filium Xerxis, qui nuper regnare occœperat*, vt ait Thucydides libro 1. *nuper*, inquit, tribus videlicet annis ante Themiſtoclis fugam, non annis nouem, vt è Tirini Chronologia ſequeretur. Mouetur Tirinus quadam lege Perſarum, de qua Herodotus lib. 7. ineunte. *Opinio Tirini.* *Mouente*, inquit, *Dario contra Ægyptios & Athenienſes, ingens à filiis de principatu eſt orta contentio*, ὡς δεῖ μιν ἀποδέξαντα βασιλῆα κατὰ τὸν Περσέων νόμον, οὕτω στρατεύεσθαι, *cauſſantibus oportere illum, antequam in expeditionem proficiſceretur, Regem ex Perſarum lege conſtituere.*

143. Non eſt meum inter viros doctiſſimos arbitrum ſedere: ſi quid tamen mei iudicii eſt, ſecundum Tirinum ex lege pronuntiare malim, cùm præſertim poſt nobilem illam expeditionem, bellum quod manu ſua gereret, nullum omnino ſuſceperit, vt ei collega, priuſquam proficiſceretur, fuerit in regni conſortium allegendus; & Diodorus, vt conſideranti liquet, narrationis continuandæ cauſſa, res plurium annorum geſtas in vnum coniecerit. Adeóque fieri poteſt, vt cùm puer in regni communionem accitus fuerit Artaxerxes, & hactenus à rerum tractatione ſubmotus ſolum Regis titulum & nomen honorarium ſuſtineret, ſub ipſum Themiſtoclis aduentum ad rempublicam cum patre gubernandam acceſſerit. Sed quoniam illi multa prophanorum teſtimonia contradicunt, quæ vos adire poteritis, eorum labore, & eruditione contenti ſimus, ne actum agere, vel etiam minus quàm actum agere videamur.

144. Neque tamen viris eruditis aſſentior expeditionem illam celebrem, cuius occaſione Rex appellatus eſt Artaxerxes, anno Xerxis quinto eſſe ſuſceptam. Obſeruat enim R. P. Bartholomæus Iacquinotius Prouincialis meus, cui lucubrationum harum editio plurimum ſe debere ſemper agnoſcet: obſeruat, inquam, ex Herodoto lib. 7 ineunte, anno poſt Darii mortem ſecundo Ægyptios perduelles armis ſubactos ad Perſarum imperium rediiſſe, annos deinde quatuor, & quidem ſolidos apparando contra Græciam bello, conſcribendíſque copiis, addo & componenda Aſia, quæ poſt pugnam Marathoniam concuſſa per triennium fluctuarat, eſſe

conſumptos, vt vix, & fortaſſe ne vix quidem ante annum regni ſui ſeptimum Græcis bellum inferre potuerit. Quis prohibet Herodotum audire? lib. 7. cap. VII. Δευτέρῳ μὲν ἔτεϊ μετὰ τὸν θάνατον Δαρείου πρῶτα στρατηΐην ποιέεται ἐπὶ τοὺς ἀπεστεῶτας. *Altero à morte Darii anno primam expeditionem fecit aduerſus eos qui rebellauerant: Hos cùm ſubegiſſet, totam Ægyptum arctiori, quàm ſub Dario fuerat, oppreſſam ſeruitute, tradidit gubernandam Achemeni fratri ſuo*, &c. & cap. XX. Ἀπὸ γὰρ Αἰγύπτου ἁλώσιος ἐπὶ μὲν τέσσερα ἔτεα πλήρεα παραρτέετο στρατιήν τε καὶ τὰ πρόσφορα τῇ στρατιῇ· πέμπτῳ δὲ ἔτεϊ ἀνομένῳ ἐστρατηλάτεε χειρὶ μεγάλῃ πλήθεος. *Siquidem à debellata Ægypto per totum triennium comparauerat exercitum, atque eius apparatum, quinto autem anno ineunte mouit cum ingenti copiarum manu.* E quibus effici videtur Artaxerxem ad regni ſocietatem priùs allectum non fuiſſe, quàm ſextus patris annus ad finem eſſet propemodum euolutus.

Quicquid ſit, cùm duplex fuerit Artaxerxis initium, & Eſdræ reditus anno Regis eiuſdem ſeptimo, Neemiæ vigeſimo collocetur, illud imprimis quærendum, vter eorum prior in Iudæam acceſſerit, & ſi prior Neemias, dubitari non poterit quin annus ille viceſimus à ſexto Xerxis anno & ſuſcepta in Græciam expeditione, annus autem ſeptimus Artaxerxis à patris obitu numeretur.

145. Quibus igitur veſtigiis ſubodorari poterimus priùs ad reficiendos muros veniſſe Neemiam, quam Eſdras ad reſtituendos mores diuinúmque cultum ab Rege ac ſeptem Conſiliariis mitteretur? Cùm ædificato muro recognoſceret Neemias eorum catalogum qui cum Zorobabele redierant, Non pauci *quæſierunt ſcripturam*
Neemiæ 7. 64.65. *ſuam in cenſu, & non inuenerunt, & eiecti ſunt de ſacerdotio, Dixitque Atherſata eis vt non manducarent de Sancto Sanctorum*
Eſdræ 2. 64. *donec ſtaret ſacerdos doctus & eruditus.* ſiue vt alibi dicitur, *donec ſurgeret ſacerdos doctus atque perfectus.* Si iam aderat Eſdras, quis expectandus fuit doctior, eruditior, omni denique laudis genere perfectior? Quis eo celeriùs, aut faciliùs expedire potuit iſtas genealogiarum tricas, qui, vt communis eſt opinio, libro priore Paralipomenon nomen primis capitibus inde vſque ab Adamo tum cæterarum gentium ab Abrahamo propagatarum ſtemma contexuit, tum accuratiſſimè filiorum Iſraël & potiſſimùm tribus Leui genealogias deſcripſit.
Eſdræ 7.6 *Et ipſe ſcriba velox in lege Moyſi: Eſdras enim parauit cor ſuum, vt inueſtigaret legem Domini, & faceret & doceret in Iſraël præ-* 4. Eſd. 14.
ceptum & iudicium. Adeò vt vel ſcripturam cùm funditus interiſſet, quinque ſcribis dictauerit diuino ſpiritu concitatus, vel ſaltem, quòd longè probabilius eſt, næuos qui negligentia ſacerdotum in ſcripturam irrepſerant, deterſerit, eiuſque libros in concinniorem ordinem redegerit, nouiſque litterarum formis exararit.

146. Cùm igitur Eſdras, ita fuerit omnibus eruditionis partibus abſolutus, & potiſſimùm in deſcribendis genealogiis exercitatus, cùm Atherſata ſiue Neemias ſacerdotem doctum & eruditum qui controuerſiam de ſacerdotali genere motam decideret, expectandum aiebat, nondum Eſdras doctus & eruditus in Iudæam acceſſerat. Quid? quòd Eſdras ipſe cum capite ſexto v. 14. dixiſſet, *& ædificauerunt & conſtruxerunt, iubente Deo Iſrael, & iubente Cyro & Dario & Artaxerxe, Regibus Perſarum.* paucis interiectis iſta cap. ſequenti ſubtexuit. *Poſt hæc autem verba in regno Artaxerxis Regis Perſarum, &c. Eſdras aſcendit de Babylone.* Quid autem ſub Artaxerxe Longimano conſtruxerint, & quidem eo iubente, priuſquam Neemias in Iudæam accederet, qui muros erexit, regiam templo connexam excitauit, plateam vrbis nouis ædificiis impleuit, ne ſomniari quidem poteſt: reſtat igitur, vt Neemiam priorem in Iudæam veniſſe fateamur.

147. Scribunt Iudæi Epiſtola illa nobili quæ libro Machabæorum ſecundo præfigitur, Neemiam ædificato Templo v. 16 17. 18
& altari ſacrificia obtuliſſe. Quis non videt his verbis eam Templi dedicationem notari quæ Eſdræ cap. 6. deſcribitur. Etſi enim anno Darii ſexto domus Dei completa eſt, ſanctuarium videlicet, atrium ſacerdotum, & præcipua templi membra, dubitari tamen non poteſt quin Neemias ædificia quædam adiecerit, vt illam *turrim domus* de qua Neemiæ ſecundo v. 8. Quibus abſolutis atque perfectis dicitur Neemias ædificato Templo, atque altari oblatis ſacrificiis dedicationem celebraſſe. Sed ad Epiſtolam redeamus.

148. Adducunt Nehemiam ignem ſacrum, quē in vrbis excidio ſacerdotes in puteum abſconderant, iuſſiſſe conquiri, ignem inuentum non fuiſſe, ſed aquam craſſam, eâ victimas inſperſas & ligna ſuperpoſita, ſolem qui priùs erat in nubilo refulſiſſe, accenſum ignem luculentum, oraſſe Nehemiam vt Deus congregaret diſperſionem Iſraelis, liberaret eos qui ſeruiebant genti-

bus, & contemptos & abominatos reſpiceret. Quis dubiret exaudirum fuiſſe Nehemiam? & ſanè Rex Perſarum audita fama
2.Mach 1. 34. miraculi, *rem diligenter examinans, fecit ei templum* (videlicet igni qui ex aqua exarſerat) *vt probaret quod factum erat*, vel vt clariùs habenr Græci codices, περιφράξας ἱερὸν ἐποίησε δοκιμάσας τὸ πρᾶγμα, *locum cir-*
verſ. 35. *cumſeptum ſacroſanctum reddidit, cùm rem ante probaſſet, & cùm probaſſet ſacerdotibus donauit multa bona, & alia atque alia munera, & accipiens manu ſua tribuebat eis.*

149. Hæc ſunt, opinor, quæ Eſdræ cap. 7. fusè narrantur. Nam prætetquam quòd
Eſdr.7.15. miſſus eſt Eſdras, *vt ferat argentum & aurum quod Rex & Conſiliatores eius ſponte obtulerunt:* & rex alia atque alia munera largitus eſt, ac de ſacerdotibus nominatim in hæc verba reſcripſit arcæ publicæ cuſtodibus: *Vobis quoque notum facimus de vni-*
verſ.24. *uerſis ſacerdotibus & Leuitis*, &c. *vt vectigal, & tributum & annonas non habeatis poteſtatem imponendi ſuper eos.* Orauit Nehemias vt Deus diſperſionem populi ſui congregaret. Eſdræ ſcripſit Arraxerxes: *A me decretum eſt vt cuicumque placuerit in regno meo de populo Iſrael, & de ſacerdotibus eius, & de Leuitis ire in Ieruſalem, tecum vadat.* Orauit vt contemptos & abominatos reſpiceret. Qui cum Eſdra redierant: *Dede-*
cap.8.v.36. *runt edicta Regis Satrapis & Ducibus, qui erant de conſpectu Regis, trans flumen, & eleuauerunt populum & domum Dei.* E quibus tanquam è non leuiter preſſis facti veſtigiis apparet antè veniſſe Nehemiam, quàm Eſdras cum ampliſſimis illis muneribus ab Rege Perſidis mitteretur.

150. Etenim ſi antequam Nehemias in
Nehem.1. v.3. Iudæam rediret, Iſraelitæ *in afflictione magna* erant, & *in opprobrio*: poſt Eſdræ veto reditum apud Satrapas & Duces regios gratia plurimùm & authoritate valuerunt, credibile nõ eſt priùs Eſdram veniſſe quàm Nehemias in Iudæam adſcenderet, aut fingenda ratio cur Eſdras derepente gratiam illam & authoritatem qua non ſolùm apud Regem, ſed etiam apud Conſiliarios, Satrapas, omnes denique ordines hactenus floruerat, ante Nehemiæ aduentum admiſerit.

151. Sed quid opus eſt ſignis ac veſtigiis perſequi veritatem, cùm ipſam in cubilibus deprehendere poſſimus? Cùm primùm Eſdras in Iudæam acceſſit, ei nuntiatum eſt de non paucis, tum ſacerdotibus, tum principibus populi: qui cum alienigenis matrimonia contraxerant. Is continuò ſciſſis veſtibus, vulſis capillis, lacrymis vbertim ore manantibus, in genua prouolutus tum aliis multis rationibus, tum commemoratione recentium beneficiorũ ſceleris attocitatem his verbis oſtendit: *In ſer-* Eſd.9 v.9
uitute noſtra non dereliquit nos Deus noſter, ſed inclinauit ſuper nos miſericordiam coram Rege Perſarum, vt daret nobis vitam, & ſublimaret domum Dei noſtri, & extrueret ſolitudines eius, & daret nobis ſepem in Iuda & Ieruſalem. Quid eſt ſepem dare niſi muro circumdare? per quem verò Rex Perſarum Ieruſalem muro circumdedit, niſi per Nehemiam? Iam ergo venerat Nehemias, cum Eſdras iſta loqueretur.

152. Neque verò noua eſt, & inſolens iſta locutio, cùm & Latinus Orator vrbes mœnibus ſepire dixerit, & Hieronymus illud Hebræorum גדר *geder*, interdum muros tranſtulerit, vt Ezech.13. v.5. *Non adſcendiſtis ex aduerſo, & non* תגדרו גדר *oppoſuiſtis murum pro domo Iſrael.* pro quibus ſi verbum verbo reddendum eſſet, *ſepiuiſtis ſepem* diceremus: & Amos 9. v.11. וגדרתי *& readificabo aperturas murorum eius*, pro, *& ſepiam aperturas eius*. Quare Sanctio quàm gloſſatoribus quibuſdam, malo ſubſcribere aſſerenti ſepem hoc loco idem eſſe atque muros qui arcetent hoſtes, & ciues in munito & vallato loco continerent, cùm præſertim non quamlibet peribolum, ſed firmam & validam intellexerint Lxx. Seniores in editione Sixtina, qui περίωμα tranſtulerunt.

153. Cur autem vocem גדר quæ frequentius, vel ſepem, vel maceriam, vel ouium ſepta, quàm vrbium muros & propugnacula ſignificat, vſurpare maluerit, duplex poteſt adferri ratio. Quòd voluerit & iſta verborum exilitate Iudæorum coercere ſuperbiam, & quia populus Iſraeliticus apud Prophetas modò cum ouibus, modò cum vinea comparatur, eò voluerit alludere, vnde iam verſu ſuperiore & *daretur nobis paxillus in loco Sancto eius*, quod Lxx. in Complutenſibus, & Regiis codicibus interpretati ſunt στήριγμα *fulcrum*, ſiue *adminiculum*, quòd videlicet quemadmodum caduca palmitum flagella, vt ſe erigant, claniculis ſuis quaſi manibus adminiculum apprehendunt, ita Iudæi, qui poſt exilium denuo plantari fuerant, non ſolum ῥίζαν *radicem*, quod in editione Sixtina legitur, altè demitterent, ſed etiam adminiculum haberent, & quamuis ſeruitutis humilitate depreſſi & imbecilles, erigerent ſe tamen, ac Dei Regiſque Perſarum beneuolentia niterentur. Quid ſi quoniam Hebraica dictio tam ſeptũ ligneum, quàm lapideam maceriam ſignificat, hanc ideo vocem vſurpate maluit, vt oſtenderet mu-

rum

rum non ſolis lapidibus, ſed etiam trabibus ac tignis intercurſantibus fuiſſe contextum? qualem terſiſſima Cæſaris oratione
Vide Vitruuium lib. 1 de Architect. c. 5. murorum gallicorum formam modò deſcripſit Euſtorgius. Nihil eſt igitur cauſſæ cur in hac dictione *ſepis*, vim faciamus, negemúſque prius quàm Eſdras adueniret, vrbem à Nehemia Regis Perſarum indulgentiâ fuiſſe circumdatam.

154. Quòd ſi ante Nehemiam, vt vulgo creditur, annis circiter tredecim, Eſdras in Iudæam acceſſerat, & quidem miſſus ab
Eſd. 7. v. 14. Artaxerxe, *vt viſitaret Iudæam & Ieruſalem in lege Dei ſui*, quî factum eſt, vt nefarias illas nuptias cum alienigenis contractas quæ ipſius authoritate diſſilierant, de integro coire, ac tenuiores à potentioribus
Nehemiæ c. 5. v. 3. & 6. fœnore trucidari, agros, vineas & domos opponere, liberos denique ſuos in nexum & ſeruitutem addicere pateretur? quibus oculis videre potuit hoc, vt Ambroſij verbis vtar, miſerabile ſpectaculum? *Liberos pro*
Lib de Tobia, cap. 8. *paterno debito in auctionem, deduci & teneri calamitatis heredes, qui non eſſent participes ſucceſsionis, & hoc tam immane flagitium non erubeſcere creditorem.* Si fœneratorum crudelitatem coercere non potuit, quis eum circumſcripſit? iuriſdictionem ſuſtulit? poteſtatem abrogauit, quam ab Artaxerxe
Eſd. 7. v. 25. & 26. his verbis acceperat: *Tu autem Eſdra, ſecundum ſapientiam Dei tui quæ eſt in manu tua, conſtitue Iudices & Præſides,* &c. *& omnis qui non fecerit legem Dei tui, & legem Regis diligenter, iudicium erit de eo, ſiue in mortem, ſiue in exilium, ſiue in condemnationem ſubſtantiæ eius, vel certè in carcerem.*

155. Si ex ignoratione remedium adhibere prætermiſit, quæ tandem hæc inſcitia fuit? iuris? an facti? Si iuris, quomodo fuit ſcriba velox in lege Moyſi, legiſque doctiſſimus? ſi facti, quæ, malum! fuit iſta cæcitas & ſocordia? ſi nec legem, nec factum ignorauit, & occurrere potuit, noluit tamen oppreſſis debitoribus ſubuenire, quænam illa morum peruerſitas? aut quid intereſt vtrùm ipſe tenuiorum ſanguinem hauriat, an alios haurire patiatur? An pecuniæ deerant? quas egentibus commodaret, quod fecit Nehemias? At præter ingentem vim auri & argenti quam ſecum attulerat, præceperat Artaxerxes arcis publicæ cuſtodi-
Eſdræ 7. v. 22. bus, vt Eſdræ ſine mora darent, *vſque ad argenti talenta centum, & vſque ad frumenti coros centum; & vſque ad vini batos centum, & vſque ad batos olei centum; ſal verò abſque menſura.* Neque neſciebat poſſe ſe vel ipſa templi vaſa conflare, vt extremæ miſerorum inopiæ ſubueniret. Fatendum eſt igitur ea quæ de fœneratorum crudelitate ſcribit Nehemias, priùs quàm Eſdras pedem in Iudæa poneret, contigiſſe, ac proinde annum Artaxerxis ſeptimum poſteriorem eſſe viceſimo, vt ſeptimus à Xerxis obitu quo ſolus obtinuit imperium, viceſimus ab eiuſdem expeditione, cuius initio allectus eſt in regni conſortium, numeretur, quintúſque duntaxat ab obitu Xerxis illuxerit.

156. Xerxes in Græciam impreſſionem fecit, quo tempore Græci ludos Olympicos celebrabant, eique iam Thermopylas tranſgreſſo transfugæ quidam ex Arcadia, ἔλεγον ὡς ὀλύμπια διάγοιεν, καὶ θεωροῖεν ἀγῶνα γυμνικὸν καὶ ἱππικόν, *Dixerunt eos agere Olympia, & ſpectare certamen gymnicum atque equeſtre.* vt ſcribit Herodotus lib. 8. c. 26. Ea fuit Olympias πέμπτη πρὸς ἑβδομήκοντα, *quinta ſupra ſeptuageſimam*, vt conſentiunt omnes, & conceptis verbis teſtatur Diodorus Siculus lib. 11. vel, vt alij numerant, 12. ineunte. E quibus efficitur Xerxem anno Olympiadis 74. poſtremo copias illas innumerabiles in Græciam infudiſſe. Iam, vt auctor eſt Herodotus lib. 7. cap. 37. Sardibus, vbi hybernauerat ἅμα τῷ ἔαρι, verè ineunte profectus eſt, tribus videlicet menſibus ante ſolſtitium, quo de more celebrari debuit Olympias diebus æſtiuis qui ſolſtitiale plenilunium obſidebant. Et cùm eſſet in procinctu, ex lege quæ ſucceſſorem nominari iubebat, Regémq; declarari priùs quàm è regni finibus excederet, Artaxerxem filium in regni ſocietatem aſciuit. quo factum eſt vt primus Artaxerxis cum patre regnantis annus partim cum anno quarto ſeptuageſimæ quartæ Olympiadis, partim cum ſeptuageſimæ quintæ primo concurreret, maiorem tamen ſui partem ex hoc poſteriore libaret, vt primus ſeptuageſimæ quintæ Olympiadis annus Artaxerxis cum patre regnantis annus poſſit meritò computari. ac proinde primus octogeſimæ Olympiadis annus Artaxerxis erit viceſimus, quo Nehemias obtinuit ab Rege commeatum.

157. Iam, vt ſcribit Diodorus Sic. l. 11. Xerxis, ἐτελεύτησε βασιλεύσας τῶν Περσῶν ἔτη πλείω τῶν εἴκοσι, diem obiit extremum, poſtquam vltra viginti annos Perſarum imperio præfuiſſet: igitur annus primus Olympiadis octogeſimæ poſt Xerxis obitum 5. illuxit. Is eſt annus Iphiti 317. cui ſi annos 490. ſiue ſeptuaginta hebdomadas annorũ adieceris, annus omnino 807. ſiue Olympiadis 202. tertius exurget, in quem plerique mortem Domini contulerunt. Quòd ſi, vt probauimus, prius Nehemias Ieroſolymam acceſſit, quàm illuc Eſdras cum ma-

pliſſima poteſtate mitteretur, ſeptimus Artaxerxis annus Eſdræ miſſioni nobilis debet à Xerxis obitu computari, qui poſt Olympiadas ab Iphito reſtitutas ſupra trecenteſimum vndeviceſimus explicatur.

158. Anno igitur quinto Artaxerxis ineunte, ſub initium Olympiadis octogeſimæ, venit Nehemias, eodem anno iam exeunte muros & turrim domus ſiue regiam extruxit, & in templi dedicatione, quæ menſe Caſleu, ſiue menſe nouo celebrata eſt, ignis ex aqua luculentus emicuit: Anno ſexto, qui fuit Olympiadis octogeſimæ ſecundus, Artaxerxes audito miraculo Eſdram cum ampliſsima poteſtate ac muneribus in Iudæam deſtinauit. Is anno ſeptimo Regis ineunte, *in primo die menſis primi*, cùm adhuc annus idem Olympiadicus in decurſu eſſet, *cæpit aſcendere de Babylone, & in primo die menſis quinti venit in Ieruſalem*, Olympiadis octogeſimæ anno tertio non multis diebus inchoato. A quibus annis, quemcunque libuerit amplecti, difficile non eſt hebdomadum ſeptuaginta ſeriem euoluere, quas vel ipſa Domini nece vel aliquanto pòſt commodè terminabis.

Eſd.7.v.9.

159. Cùm enim diuerſæ ſint Patrum & Chronologorum rationes, circa tempus dominicæ Paſſionis, & quamuis omnes in eamdem Olympiadem ducenteſimam ſecundam conueniant, alij tamen annum eiuſdem Olympiadis ſecundum, alij tertium, alij quartum anteponunt, ſi à ſexto Longimani hebdomadas illas ſeptuaginta deduxeris, anno ducenteſimæ ſecundæ Olympiadis quarto præciſè finientur. vnde facilè de cæteris pronuntiare poterimus. Ne quis cauſari poſsit nos in hac controuerſia, quæ inter nos & Iudæos de aduentu Meſsiæ iactatur, non tam è publicis tabulis, quæ adulterari facilè non poſſunt, quàm è priuatis certorum hominum rationibus Danielis prophetiam, quæ totius diſputationis caput eſt, & Chriſti morientis Chronologiam explicari.

Recapitulatio.

160. Evstorgivs. Hæc igitur ex hodierna diſceptatione referemus: cùm ab anno Darij ſexto, quo templum à Zorobabele perfectum eſt, ad Veſpaſiani ſecundum templi conflagratione nobilem, 146. Olympiades .i. anni 584. effluxerint, Hebræorum annos duntaxat 420. templo ſecundo tribuentium Chronologiam annis 164. eſſe mutilatam, ſi quis tamen eam Græcorum Olympiadibus anteponit, ſeptuaginta Danielis Hebdomadas ad Chriſti necem perduci, ſi ab anno Ioſiæ decimo tertio numerentur. Quo anno dici poteſt exiiſſe ſermonem vt iterum ædificaretur Ieruſalem, quia tunc Ieremias prophetiæ munus accepit, qua non ſolum vrbis excidium, ſed etiam eius inſtaurationem longè ante prædiceret. Deinde temporum illorum ſeriem non poſſe certius, aut commodiùs quàm per Olympiadas explicari: eámque ſupputationem non mediocriter ſcripturæ rationibus conuenire.

161. Pòſt anxiam admodum & perplexam eorum eſſe Chronologiam qui cum Africano lunares annos menſibus intercalaribus expeditos inuehunt, vt hebdomadas illas ab anno, qui poſt Xerxis obitum Artaxerxi filio regnanti vigeſimus illuxit, poſsint accerſere. Tum annos eiuſmodi, qui nulla ſolis habita ratione, ad lunæ curſum deſcriberentur, à Iudæorum moribus fuiſſe penitus alienos atque intercalarionem ſic ad rationem anni Iudaici pertinere, vt ne cogitatione quidem poſſit ab eo ſeparari. Illud denique referemus. Artaxerxis Longimani duo fuiſſe primordia: Alterum quo priuſquam Xerxes Græciæ bellum inferret, filium Artaxerxem ex lege Perſarum in regni conſortium adſciuit: alterum quo poſt obitum patris ſolus regnum obtinuit Artaxerxes anno decimoquarto, poſtquam non ſolum à patre regni ſucceſſor declaratus fuerat, ſed etiam honorarium Regis nomen acceperat anno poſt prius initium viceſimo, qui ab obitu Xerxis quintus illuxit, miſſum fuiſſe Nehemiam, & in anguſtia temporum dierum videlicet duorum & quinquaginta ſpatio muros refeciſſe, ac turrim, ſiue Regiam templo connexam excitaſſe; anno proximo ineunte, templum atque vrbem mœnibus inſtructam oblatis Deo ſacrificiis dedicaſſe. Quibus, cùm deeſſet ignis, aquam craſſam affundi iuſſit Nehemias, & infundente ſe deſuper ſole luculentus ignis emicuit, & Artaxerxes audita fama miraculi tum alia contulit in templum ac ſacerdotes beneficia, tum Eſdram cum ampliſſima poteſtate legauit, qui nouorum reductione ciuium iterum ædificaret Ieruſalem, mores, qui ſuperiorum temporum licentia defluxerant, legum ſeueritate vinciret, doceret imperitos, diuinum cultum omnibus rationibus promoueret.

162. Atque hic eſt exitus ſermonis, vt ædificetur Ieruſalem, Artaxerxis anno ſex-

Digitized by Google

to poſtquam ſolus ab obitu patris regnare occœperat, vnde nos hebdomadas ſeptuaginta, ſiue quadringentos nonaginta ſolares annos exorſi, eos ad Chriſti Domini paſſionem, adſcenſionem, ac Sancti Spiritus illapſum perducimus. Nec immerito, ſanè eùm nec maiorum omnino deſit authoritas, & verba Gabrielis hanc facilè Chronologiam admittant, & ſcripturæ, quæ opponi poſſunt, facillimos habeant explicatus, & tot præcisè numerentur anni quot ad explendas illas hebdomadas exiguntur. Neque enim commodior aut illuſtrior epocha deligi poterat vnde hebdomadum ſeries explicaretur, quàm illud ignis ex aqua diuinitus accenſi miraculum, quod vmbra fuit illius quem Chriſtus venit mittere in terram, & in nouæ legis dedicatione per Sancti Spiritus illapſum diſcipulis ſuis impertiit, quemadmodum iam antè ſeruatis iiſdem pene temporum interuallis in dedicatione tabernaculi, & iterum in dedicatione templi Salomonis, *Moſes orabat ad Dominum, & deſcendit ignis de cælo, & conſumpſit holocauſtum: ſic & Salomon orauit, & deſcendit ignis de cælo, & conſumpſit holocauſtum.* 2. Machabæorum 2. 10.

F I N I S.

Digitized by Google

NICOLAI ABRAMI

Societatis IESV

IN VNIVERSITATE MVSSIPONTANA,

SACRARVM LITTERARVM

INTERPRETIS,

DE VERITATE

AC MENDACIO,

LIBRI IV.

DE MENDACIO AC VERITATE.

LIBER PRIMVS.

PSEVDAGORAS. PHILALETHES. AMPHILOGVS.

I. *PRÆFATIO.*

1 PHILALETHES. Quid ais, Pſeudagora? putas quibuſdã locis ac temporibus honeſtum eſſe mentiri? PSEVD. Quid enim aliud putem, mi Philalethes, cùm huic opinioni faueat hominum conſuetudo, ratio ſuffragetur, Sanctorum exempla præluceant, adſtipuletur, tum Philoſophorum, tum grauiſſimorum Eccleſiæ Patrum authoritas. Deus denique tum imperando mendacio, tum referenda mentientibus gratia huic obſecundet velificetúrque ſententiæ? PHIL. Ais igitur mendacium hominum conſuetudine, ratione, Sanctorum virorum exemplis, Philoſophorum Patrúmque teſtimonio, Dei tum præcipientis, tum etiam remunerantis authoritate comprobari? PSEVD. Aio enimuero. PHIL. Poſſúmne, quoniam vterque noſtrum otioſi ſumus, ex te fuſiùs audire, quæ te non dicam rationes, ſed captiones, in hunc non opinionis, ſed quod bonâ veniâ deinceps audire debes, mendacii ſcopulum impegerint? PSEVD. Portum, opinor, voluiſti dicere, Philalethes, ad quem qui ſemel appulſus fuerit, is ex turbulenta ſcrupulorum iactatione placidiſſimè conquieſcet. Sed mittamus iſta, & ne, quod aiunt, *paſſim ſequamur coruos teſtâque lutóque*, certúmque aliquid habeamus ad quod argumenta noſtra collineent, paucis videamus quodnam proprium dicatur verúmque mendacium.

II. *De rerum, ac ſignorum falſitate.*

2. PHIL. Age igitur, Pſeudagora, quoniam neceſſe eſt omni mendacio ſpeciem falſitatis aliquam ſubeſſe, dicere potes, quot modis falſum dicatur? ſic enim faciliùs inueniemus quodnam ſit inter falſum mendaciúmq; diſcrimẽ. PSEVD. Obſeruat Ariſtoteles falſum in rebus, in oratione, in homine denique reperiri. PHIL. Hæreamus, ſi placet, tanti Philoſophi veſtigiis: quia tamen res paulo videtur obſcurior, neque fortaſſe omne falſi genus complectitur, operæpretium fuerit eam planiùs & liquidius explicare. Dica-

mus igitur maioris perſpicuitatis cauſſa falſum in rebus ſignificatis, in rerum ſignis, in perſonis quæ ſigna tebus applicant, inueniri. Pseud. Signa rerum quænam appellas? Phil. Signotum genera ſunt duo. Signa. Alia quorum natura omnis in rerum ſignificatione conſiſtit, quas Phyſici ſpecies intentionales appellant. Alia res quæ cùm vel per ſe cohæreant, vel aliis rebus inhæreant, Species. ad ſignificandum aliud adhibentur. Species appello quædam ſimulacra ſiue formas & imagines, quas omnia quæ ſenſibus vſurpantur, quaſi ſui Vicarias emittunt, quæ vt Lucretii verbis vtar,

Cùm quaſi membranæ ſummo de corpore rerum,

Direptæ fuerint, ac ſenſibus exceptæ, & à ſenſibus iam defecatiores ad imaginarionem ſiue phantaſiam, ab ea rurſum puriores adhuc & quaſi decoctiores ad intelligentiam peruenerint, ibi penitus ab omni mareria ſegregantur, quibus imbuta mens ex earum ſpeculatione viuam vitalémque cogitationem effingit, quam verbum mentis & expreſſam rerum ſpeciem nominamus.

3. Alia ſigna ſunt quæ definit magnus Auguſtinus, *res quæ præter ſpeciem quam* Lib. 2. de doct. Chriſtiana c. 1. Signa. *ingerunt ſenſibus, alud aliquid ex ſe faciunt in cogitationem venire.* Quæ rurſum poſſumus in duas formas diſtinguere. Nam alia proximè res ipſas externas expreſſa ſimilitudine repræſentant, vt ea quæ ſtatuarii, fictores, choneutæ, pictores, encauſtæ, ſculptores, plumarii, phrygiones, rextores, topiarii ad aliarum rerum imaginem ducere ſolent, delineare, imprimere, ex- Effecta. ſculpere; aut effecta quibus cognitis ad cauſſæ notitiam deducimur, ſicut veſtigio viſo tranſiſſe animal cuius veſtigium eſt, cogitamus, & fumo viſo, ignem ſubeſſe cognoſcimus, quæque vel ab iiſdem cauſſis fluunt, vel ita ſunt apta ex ſeſe & communi naturæ vinculo connexa, vt alterum ex altero neceſſariò colligatur. Alia proximè cupiditates internas cogitationéſque ſignificant; res autem externas non prout ſunt in ſeipſis, ſed prout vel apperuntur, vel phantaſia, aut etiam intelligentia cogitantur.

4. Rurſum alia naturalia ſunt, vt cùm in in lætitia frons explicatur, in mœrore contrahitur, in pudore ſuffunditur ſanguis, & ad tegendum id, in quo deprehenſi erubeſcimus, quaſi naturale velum oppanditur. Signa naturalia. Amantes ad occurſum amati corporis erubeſcunt, ſanguine velut obuiam prodeunte, & amplexum chari corporis appetente: Timentes pallent ac tremunt, ſpiritibus ac ſanguine partes exteriores deſtituentibus & ad vitæ cuſtodiam circa cor velut in arcem arctiorémque munitionem concurrentibus: Irati ſubirò palleſcunt, ſanguine ad interiora confluente, qui mox vt circa cor efferbuit, igneos quoſdam ſpiritus exhalat, quo plerumque fit vt toto ardentium ab ore,

Scintillæ abſiſtant, oculis micet acribus ignis.

Atque hæc & alia eiuſmodi ſigna naturalia ſunt, quippe quæ vel inuitis emanant, ac foras erumpunt ipſa ſponte naturæ.

5. Alia voluntaria ſunt atque ex hominum arbitratu & inſtituto pendentia, vt appenſa hedera qua vinum venale oſtenditur, vt tubæ clangor, quo milites aut pro- Signa voluntaria. gredi aut regredi, aut, ſi quid aliud pugna poſtulat, oportere nouerunt & potiſſimùm verba quibus in aliorum animos ſenſus animorum noſtrorum cogitationeſque, & his interuenientibus res ipſas externas ratione comprehenſas oratione transfundimus. Lib. 2. de Doct. Chriſt. c. 4. Quæ, *quia*, vt Auguſtinus ſapienter aduertit, *verberato aere ſtatim tranſeunt, nec diutiùs manent, quàm ſonant, inſtituta ſunt per litteras ſigna verborum: ita voces oculis oſtenduntur, non per ſeipſas, ſed per ſigna quædam ſua.* Atque hæc voluntaria rerum ſigna ſunt quæ vel ſola, vel præcipua hodierno die conſideranda ſuſcepimus.

6. Pseud. Atqui, mi Philalethes, vereor vt iſta non ſatis accuratè ad bonæ diuiſionis normam exegeris. Cùm enim, vt Dialectici docent, alterum partitionis mēbrum altero contineri non poſſit, túque ipſe ſigna res quaſdam eſſe fateare, parum hæc exacta videri poſſit in res ac ſigna partitio. Phil. Fateor equidem omne ſignum rem aliquam eſſe. *Quod enim*, vt ait idem Auguſtinus, *nulla res eſt, omnino nihil eſt.* ne cauſſas quidem ſigna rebus applicantes ſic à rebus diſtinguimus, vt eas velimus è numero rerum excerpere: ſi enim res non eſſent, omnino cauſſæ non eſſent. Sed res ſimpliciter & abſolutè dicimus, prout ſignificantur, ſigna prout ſignificandis rebus applicantur, cauſſas, prout res ipſas ſignorum applicatione ſignificant. Pseud. Hæc igitur non quidem reipſa, ſed cogitatione ſaltem ita partiemur, vt in rebus ſola natura ſignis denotata conſideretur: in ſignis forma quædam & ſpecies, aut etiam veſtigium quo ad rei notitiam peruenitur: in cauſſis ipſa ſignorum applicatio, qua vel res ipſas intelligimus, nobiſque ſignificamus ipſis, vel in alios rerum illam notitiam, affectus cogitationéſque traiicimus. Quæ ſi aſſecutus

videor,

videor, teſtat vt quo pacto falſum in rebus, in ſignis, in perſonis reperiatur, Ariſtotelis mentem tuis verbis ediſſeras.

5. Metaph. cap. 39. 7. Phil. Rem falſam duas ob cauſſas appellari definit Philoſophus: partim quia duo quædam inuoluit quæ omnino componi non poſſunt, & in ipſis, vt vocant, terminis, contradictione ſic implicantur, vt ſi vnum è duobus cogitatione conflaueris, verbi cauſſa, ſi Deum natura ſua mortalem, hominem animæ rationalis expertem, alterum altero deſtruatur: vel quia, licet abſolutè componi poſſit, non tamen reapſe componitur: vt ſi quo tempore ſtas, ego te ſedere pronuntiem: partim quia licet veram habeant, nulliſque diuerſis pugnantibúſque naturis implicatam eſſentiæ rationem, ſenſus tamen ita deludunt, & quaſi præſtigiis quibuſdam effaſcinant, vt neq; quæ ſunt, neq; quales ſunt, eſſe videantur: vt cùm remus partim in aqua partim in aëre ſpectatus propter refractionē radiorum, fractus apparet, cùm nauigantibus, & ex alto ſpectantibus *terraque vrbéſque recedunt*, cùm ſol ille tam immenſus, tam immanibus terrarum aëriſque ſpatiis diſtans, tam inſana rapiditate concitatus vix pedali magnitudine vicinorum montium videtur inſidere faſtigiis: vt id in rebus falſum eſſe dicatur, vel quod omnino non eſt, (ſi tamen quod omnino non eſt, id in rebus falſum eſſe dicendū eſt) vel quod eſt quidem, ſed eius quod non eſt, imaginationem ingenerat. Pseud. Habemus de rerum falſitate: quare ſi tibi commodum eſt, ad ſigna veniamus.

Res falſa.

Oratio falſa. 8. Phil. λόγος δὲ ψευδὴς, inquit ibidem Ariſtoteles, ὁ τῶν μὴ ὄντων. *Oratio falſa eſt ea quæ res non exiſtentes enuntiat*, cùm videlicet, vel in rebus ipſis coniuncta diuidimus, vel diuiſa ſigno aliquo coniungimus, vel alterius rei conceptum, alteri, verbi cauſſa circulo trianguli definitionem applicamus. Pseud. Atenim, Philalethes, non ſatis commodè Philoſophus omnia ſignificandi genera videtur hac definitione complexus. Non enim vna duntaxat oratione, ſed etiam ſignis quibuſlibet, imò & tacita mentis agitatione falſum admittimus. Phil. Ita eſt, Pſeudagora. Etſi enim fateor cùm Auguſtino pleraque ſigna ad ſenſum aurium pertinere, dubitari tamen non poteſt, quin cæteris ſignis, quæ ſenſibus aliis, & potiſſimùm oculis vſurpantur, homines inter ſe ſua ſenſa communicent, ac motus animi ſui cogitationéſque transfundant in animos aliorum, in quibus proinde falſitas non minùs poteſt, quam in verbis & locutione verſari, & falſa plerumque opinatione deludimur, quod qua ratione fiat, explicari vix poteſt, fieri tamen identidem experimur. Atque adeò, niſi mancam falſi definitionem attulit Ariſtoteles, dicendum videtur non externam duntaxat locutionem, ſed etiam quicquid ad ſignificandos, & exprimendos animi noſtri ſenſus adhibetur, ipſáſque adeo cogitationes, λόγον ab eo nuncupari.

9. Neque ſanè video cur hæc omnia rerum ſigna vno ſermonis ſiue orationis nomine comprehendi non poſſint. Nam & res externæ per ſpecies imaginéſque ſui vicatias cum ſenſibus, ſenſus cum imaginatione, imaginatio cum intelligentia quodammodo ſermocinantur, cæteræque noſcendi facultates rationi tanquam dominæ ſuæ renuntiant quid à ſuis obiectis acceperunt: & ſcitè Socrates in Theæteto definit τὸ διανοεῖσθαι ſiue cogitationem λόγον, ὃν αὐτὴ πρὸς αὑτὴν ἡ ψυχὴ διεξέρχεται περὶ ὧν ἂν σκοπῇ. *Orationem quam ipſa ſecum exequitur anima de rebus quas ipſa conſiderat. Nihil enim*, inquit, *mihi videtur aliud quàm ſermocinari ſecum ſeipſam interrogans, ac ſibi reſpondens, aiens & negans. Cùm vero definierit, & ſiue celeriùs ſiue tardiùs intellexerit* (legendum enim videtur ἐπαΐσασα, non ἐπαΐξασα) *vt idem iam dicat, & non ambigat, tunc eam* opinari ſtatuimus. E quibus effici vult opinari nihil aliud eſſe quàm dicere, καὶ τὴν δόξαν λόγον εἰρημένον, οὐ μέντοι πρὸς ἄλλον, οὐδὲ φωνῇ, ἀλλὰ σιγῇ πρὸς αὑτόν, *opinionem ſermonem prolatum, non ad alium aut voce, ſed ſilentio ad ſeipſum*. Vnde vt initio dicebamus, rerum ſpecies è phantaſmatibus expreſſa verbum mentis plerumque nominatur.

Oratio mentis.

10. Quod ad externa ſigna pertinet, longè faciliùs videntur ſermonis & orationis vocabulum obtinere. Nam, vt de cæteris in præſentia taceam, *non damus ſignum niſi oculis eius quem volumus per hoc ſignum noſtræ voluntatis participem facere* (verba ſunt Auguſtini) *& quidam motus manuum pleraque ſignificant, & hiſtriones omnium membrorum motibus, dant ſigna quædam ſcientibus, & cum oculis eorum quaſi fabulantur. Et ſatis conſtat*, inquit Macrobius, *contendere Ciceronem cum Roſcio hiſtrione ſolitum vtrùm ille ſæpius eandem ſententiam variis geſtibus efficeret, an ipſe per eloquentiæ copiam ſermone diuerſo pronuntiaret. Quæ res ad hanc artis ſuæ fiduciam Roſcium abſtraxit, vt librum conſcriberet, quo eloquentiam cum hiſtrionica compararet.* Quia nimirum, vt Caſſiodorus aduertit, *ore clauſo, manibus loquitur, & quibuſdam geſticulationibus facit intelligi, quod vix narrante*

Lib. 2. de doct. Chriſtiana c. 3.

1. Saturn. 14.

Lll

Lib. 1. Variar. ep. 20.

lingua, ant ſcripturæ textu poßit agnoſci. Notum etiam illud frontem, oculos, vultum, tacitum mentis ſermonem à viro diſertiſſimo nominari. Quia videlicet *per oculos animus emanat*: Et,

Fab lib 9. Ouid. 1. de arte.

Sæpe tacens vocem verbáque vultus habet.

atq; *ita intimos animi ſenſus proditor vultus enuntiat, vt in ſpeculo frontium imago extet animorum.* Adeóque verum eſt illud magni ſcriptoris effatũ: *frons, oculi, vultus perſæpe mentiuntur, oratio vero ſæpiſsime.* Atque hæc de rerum ſignorúmque falſitate, nunc ad cauſſas ſigna rebus ipſis applicantes contento ſtudio curſúque veniamus.

LatinusPacatus Paneg.

III. *De Mendaci ac Mendacio.*

Homo falſus.

11. PSEVD. Alio modo falſus homo dicitur ὁ ψευδόδοξος qui falſis opinationibus in errorem inducirur, alio ψευδηγόρος; ſiue mendax & fallax, qui ἄνθρωπος ψευδὴς ab Ariſtotele nominatur. Sed ne in verbis tricari videamur, homo ψευδὴς à Philoſopho dicitur *ὁ εὐχερὴς καὶ προαιρετικὸς τῶν τοιούτων λόγων, qui ad huiuſmodi* falſas *Orationes procliuis eſt, eáſque data opera ſectatur. μὴ δι' ἕτερόν τι ἀλλὰ δι' αὐτό. non ob aliquid aliud, ſed ob id ipſum.* tanti refert qua quiſque animi inductione falſum enuntiet, vt qui expugnandæ matronarum pudicitiæ cauſſa mentitus fuerit, non mendax, ſed adulter; qui pecuniæ quærendæ cupidus, qui gloriolæ ſectandæ, ſui iactator, glorioſus ac leuis nominetur. καὶ ὁ ἄλλοις ἐμποιητικὸς τῶν τοιούτων λόγων. *itémque qui aliis talium Orationum effector eſt*, quo pacto & res eas falſas eſſe dicimus quæ falſam imaginationem efficiunt.

12. E quibus liquet aliud eſſe falſum dicere, aliud mentiri, falſum dicit qui ſiue voce, ſiue geſtu, ſiue quocunque modo τὰ μὴ ὄντα, ea quæ non ſunt, ſignificat, & vel re coniuncta, Oratione ſeparat, vel ſeparata coniungit, vel aliena ſigna rebus imponit. mentitur qui aliud in lingua, geſtu, cæteríſque rerum ſignis promptum habet, aliud in pectore clauſum tenet: qui contra mentem animíque ſui ſententiam loquitur, ac prudens & ſciens alios in fraudem inducere conatur. Adeóque fieri poteſt, vt & mentiatur interdum qui verum dicit, qui falſum non ſemper, vtique mentiatur. Qui enim falſum dicit quod verum exiſtimat, is nequaquam mentiri cenſendus eſt, qui quod reapſe verum eſt, falſum tamen eſſe creditur, aliis aliqua ſignificatione pro vero conatur obtrudere, perinde mẽtitur, ac ſi reuera falſum exprimeret.

Falſum dicere.

Mentiri.

13. *Qui mentitur*, inquit P. Nigidius apud Aulum Gellium, *ipſe non fallitur, ſed alterum fallere conatur, qui mendacium dicit, ipſe fallitur. Qui mentitur, fallit quantum in ſe eſt; at qui mendacium dicit, ipſe non fallit, quantum in ſe.* Præclarè omnia, niſi mendacium cum falſo confunderet. Nam ſi propriè loquamur, ſermo falſus eſt ὁ τῶν μὴ ὄντων. de iis quæ non exiſtunt, prolatus, atque, vt ait Auguſtinus libro de mendacio ad Conſentium cap. 2. *Quiſquis hoc enuntiat, quod vel credit animo vel opinatum tenet, etiamſi falſum ſit, non mentitur: incognitum enim habet pro cognito. Quapropter ille mentitur, qui aliud habet in animo, & aliud verbis, vel quibuſlibet ſignificationibus enuntiat. Vnde etiam duplex cor dicitur eſſe mentientis, id eſt duplex cogitatio. Vna rei quam veram eſſe vel ſcit, vel putat, & non profert, altera eius rei, quam pro iſta profert, ſciens falſam eſſe vel putans.* E quibus & illud efficirur, omni quidem Mendacio falſitatem ſubeſſe: ad naturam tamen Mendacii non pertinere vtrùm reipſa falſa ſint, quæ dicuntur, an duntaxat opinione mentientis. *Nemo autem*, inquit, *dubitat mentiri eum qui volens falſum enuntiat, cum voluntate fallendi. Quapropter enuntiationem falſam cum voluntate fallendi prolatam, manifeſtum eſt eſſe Mendacium. Sed vtrùm hoc ſolum ſit Mendacium, alia quæſtio eſt.* Atque hoc potiſſimùm ſenſu quæritur *vtrùm*, quod ait Nigidius, *vir præſtare debeat, ne mentiatur.* Sed heus tu, Philalethes, quid eſt quod aiebas explicari vix poſſe?

Lib. 11. noct. Attic. cap. 11.

Mentiri ac mendaciũ dicere quî differant.

Mentientis cor duplex.

Mendacii definitio.

IV. *Quomodo falſum opinemur.*

14. PHIL. Quæſtionem hanc oppidò difficilem expedire conatur Socrates in Theæteto, adeóque tenuiter elimat, vt eius ramenta, ſi dicere fas eſſet, ipſam propemodum aciem mentis effugere videantur. Ac primùm rationes affert, quæ tantum non ſuadeant fieri non poſſe vt falsò quippiam opinemur. Nam, inquit, quicquid eſt in rerum natura, aut ſcimus, aut neſcimus. De his quæ ſcimus, nihil falſo poſſumus opinari: quæ neſcimus, ne opinamur quidem. Si enim vel Socratem & Platonem, vel eorum duntaxat alterum, vel neutrum nouerim, nunquam Platonem eundem eſſe cum Socrate ſuſpicabor. Adde quod qui falſa ducitur opinione, vel quod non eſt, opinatur, vel alterum pro altero opinarur, & opinio falſa ſit quædam ἀλλοδοξία, quando quis eorum quæ ſunt aliquid, in aliud quippiam eorum item quæ

Rationes quæ ſuadere videatur nos falſum non poſſe opinari.

ſunt, permutatit animo & illud exiſtimet. At qui quod non eſt eogitat, nihil eogitat, qui nihil cogitat, ne eogitat quidem. neque ſibi quiſquam, quantumuis à mentis ſanitate deiectus, vel per ſomnium perſuadere poteſt, rem vllam à ſe ipſa eſſe diuerſam.

15. Hunc nodum vt extricet, cogitatione iubet effingi κήρινον ἐκμαγεῖον, quod Serranus & Marcilius eeream effigiem tranſtulerunt, expreſſorium dicere potuiſſent, ſiue materiam exprimendis recipiendiſque formis comparatam. Dicamus ſanè vel materiam, vel tabulam, vel Græcum retineamus ἐκμαγεῖον, dum aliud commodius occurrerit. Ceream in animis noſtris tabulam poni iubet, in alio maiorem, in alio minorem, & in alio purioris ceræ, in alio ſordidioris ac durioris, in quibuſdam liquidioris, in quibuſdam moderatè ſe habentis, & in hanc ipſam ſenſibus eogitationibúſque ſubſtratam, velut annulorum ſignis impreſſis exprimi ea quotum meminiſſe volumus, ex his quæ videamus, aut audiamus. aut ipſi cogitemus, & quod expreſſum fuerit, eius nos meminiſſe ac ſcire, quamdiu remanſerit ipſius ſimulacrum, eùm verò deletum fuerit, vel fieri non potuerit vt exprimatur, obliuiſci nos & neſcire.

Primus falſæ opinationis modus.

16. Et poſt multa de ſenſibus & expreſſis rerum imaginibus ſubtiliſſimè diſputata, quæſtionem ita conatur expedire. Cùm ego Theætetum ac Theodorum cognoſcens, & in illa cerea tabula tanquam annulo quodam impreſſam vtriúſque imaginem circumferens, & poſt longum temporis interuallum vtrumque videns, volo tamen ac molior propriam vtriuſque imaginem attribuens ſuo aſpectui, & in ſuum ac germanum veſtigium inducens adaptare, vt fiat agnitio; deinde ab his aberrans, ſiue à vero tramite exorbitans, & velut qui mutatos aduerſóſque calceos pedibus inducunt, euarians alterutrius aſpectum cum alterius imagine compono, aut quemadmodum viſui contingit in ſpeculis à dextra in ſiniſtram defluenti, eodem modo affectus, tum contingit ἑτεροδοξία aliena opinatio, & falſum opinari. Atque hic eſt vnus falſitatis modus, quem ait ἐν τῇ συνάψει αἰσθήσεως πρὸς διάνοιαν, in compoſitione ſenſus cogitationiſque verſari, & aliud eſſe nihil ἢ διανοίας πρὸς αἴσθησιν παραλλαγὴν, *quàm cogitationis ad ſenſum variationem.*

17. Quia tamen ſi ſolus hic falſitatis modus eſſet, haud quaquam in ipſis cogitationibus falleremur, conſtat autem

Secundus modus.

etiam in iis quæ ſenſu percipi non poſſunt, errorem aliquando contingere, vt ſi quis quatuor, & ſeptem opinetur eſſe duodecim, quod opinari non poſſet, niſi iam aliquam haberet informatam in animo quaternarii, ſeptenarii, duodenarii notionem, Alius opinionis falſæ modus quærendus eſt. Hunc vt inueniat, aliud eſſe dicit ἔχειν habere, aliud κεκτῆσθαι poſſidere, vt ſi quis verbi cauſſa veſtem emerit, & in ciſta ſeruandam incluſerit, nec illam induerit, veſtem non habere dicetur, ſed poſſidere. Atque vt ſuperiùs in animis noſtris figmentum neſcio quod cereū Architectatus fuerat, ita nunc in ſingulis animis omnigenarum auium columbarium quoddam fabricatur. Deinde ſcientias columbarum. & venationi & poſſeſſioni ſimiles eſſe tradit, earúnque duplicem venationem agnoſcit, vnam quidem ante ipſam poſſeſſionem, illius poſſeſſionis cauſſa: alteram vt poſſeſſor, auiculas quas iampridem in columbario poſſidebat, apprehendat, & habeat in manibus: ſic ait hominem eadem ipſa, quorum priùs ſcientiam ſibi compararat, poſſe rurſum addiſcere, ſingulorum ſcientiam reſumendo ac reuocando, quam quidem iampridem poſſidebat, in ipſa tamen cogitatione minimè habebat expeditam.

18. His ita conſtitutis, Quandoquidem, inquit, definiuimus aliud quippiam eſſe poſſidere ſcientiam, aliud verò habere, conſtituamus ſanè fieri non poſſe, vt quod quis poſſidet, minimè poſſideat. Itaque nequaquam contingit, vt rem quam quis nouit, ignoret, fieri tamen poteſt, vt falſam ea de re opinionem apprehendat. Μὴ γὰρ ἔχειν τὴν ἐπιστήμην τούτου οἷόν τε, ἀλλ᾽ ἑτέραν ἀντ᾽ ἐκείνης. *Fieri enim poteſt, vt huius rei ſcientiam non habeat, ſed aliam illius ſubſtitutam,* ὅταν θηρεύων τινὰ ἀπ᾽ αὐτοῦ ἐπιστήμην διαπεταμένων, ἀνθ᾽ ἑτέρας ἑτέραν ἁμαρτὼν λάβῃ. *cum aliquam ex ſeipſo ſcientiam venans, illis prætervolantibus alteram pro altera per errorem apprehendit.* Cùm igitur duodecim vndecim eſſe exiſtimat, duodenarii numeri ſcientiam, pro vndenarii ſcientia, quarum vtramque in ſe poſſidet, quaſi pro columba palumbum apprehendit. Hæc Plato.

19. Quia tamen nondum omnem falſi naturam exhauſerat in Theæteto, Dialogo ſequenti, quem Sophiſtam appellat, entis & non entis naturam fuſiùs explicare conatus eſt, ac primùm ens in quinque genera partitur. τό τ᾽ ὂν αὐτὸ, ſiue τὸ ὄντως ὄν. *ipſum id quod eſt*, ſiue *id quod eſt reuera.* καὶ στάσις καὶ κίνησις, *& ſtatus & motus.* quæ duo poſtrema, quoniam ſunt ἀμίκτω πρὸς

Quinque entium genera. ἀλλήλω, inter ſe miſceri non poſſunt, τὸ δὲ γε ὂν μικτὸν ἄμφοιν ἔστον γὰρ ἄμφω πη. *Ipſum quidem id quod eſt vtriſque miſcetur, ambo enim ſunt quadam ratione.* ac proinde αὐτοῖν ἕκαστον τοῖν μὲν δυοῖν ἕτερόν ἐστιν, αὐτὸ δὲ ἑαυτῷ ταὐτόν. *Vnumquodque ipſorum aliud quidem à duobus eſt; idem verò ſibi ipſi.* Hinc effici vult duas alias Entis formas, ταὐτὸν καὶ θάτερον, *idem & alterũ*, ad tres ſuperiores accedere. Quæ entium genera variè docet inter ſe commiſceri, τό τε ὂν καὶ θάτερον, *ipſumque adeo id quod eſt & alterum*, per omnia & per ſe inuicem peruadere, & alterum quia eius quod eſt, particeps eſt, eſt quidem propter eius participationem & communitatem, non tamen illud ipſum quod participat, ſed alterum quidpiam ab illo. Cùm autem alterum ſit ab eo quod eſt eſſe non ens, manifeſta ratione conuincitur.

20. At contrà ipſum *ens* cùm aliquid ex *alterius* natura participet, aliud quidpiam erit ab aliis generibus diſtinctum ac ſeparatum. Cùm autem ſit quidpiam altetum ab illis omnibus, neque erit eorum ſingula, neque cætera vniuerſa, ſed idem ipſum. Itaque *id quod eſt* citra controuerſiam μυρία ἐπὶ μυρίοις οὐκ ἔστι, *infinitis modis non eſt:* vel, *non eſt aliæ res infinities infinitæ.* Et alia tum vniuerſim, tum ſingillatim multifariàm quidem ſunt, multifariàm verò non ſunt. Cùm enim oſtenderit τὴν θατέρου φύσιν, alterius *naturam*, & eſſe & per omnia entia ſibi mutuò comparata κατακεκερματισμένην *particulatim*, eſſe *diſtributam*: illius *alterius* naturæ particulam quæ vniuſcuiuſque enti ſiue entitati opponitur τὸ ὄντως μὴ ὄν, *reuera non ens*, ſiue *id quod reuera non eſt*, appellat.

Tertius falſæ opinationis modus. 21. Atque his ita declaratis ad explicandam orationis opinioniſque falſæ naturam delabitur, & quemadmodum propter illam quinq; generum entis inter ſe μῖξιν mixtionem, vel ἀμιξίαν *impermixtionem*, quam fuse ſuperiori diſputatione adſtruxerat, aliæ res aliis mutuò quadrant atque conueniunt, aliæ nullum habent inter ſe commercium: & ſigna eodem modo quæ in voce verſantur orationémque componunt, quędam conuenire docet, quædam neutiquam conuenire. Deinde ſubnectit: Ea quæ cùm ſint altera, ita de re dicuntur ac ſi eadem eſſent, & quæ non ſunt, perinde ac ſi eſſent eiuſmodi compoſitio è verbis ac nominibus conſtituta ὄντως τε καὶ ἀληθῶς γίγνεται λόγος ψευδής, *omnino & verè falſa eſt oratio.*

22. Tandem facta cogitationis & orationis comparatione totam denique diſputationem concludit optimis ſanè verbis, quæ tamen ipſa, quando iam in proferendis Græcis verecundiæ limites tranſiliimus, operæpretium fuerit hoc loco præterire. Tamen, ſi placet, Latinè loquentem paucis audiamus: *Quandoquidem*, inquit, *ſermo verus eſt & falſus, cogitatio verò animæ cum ſeipſa collocutio: opinio verò cogitationis concluſio, in qua ſenſus & cogitationis commixtio comperitur: neceſſarium eſſe videtur cogitationes opinionéſque partim veras, partim falſas eſſe: quandoquidem hæ orationi cognatæ ſunt.* Sed hæc fortaſſe perplexiora ſunt & intricatiora, quàm vt complicatas Platonicæ philoſophiæ notiones facilè poſſimus euoluere. Quare, ſi placet à diuerticulo redeamus.

23. Pseud. Verùm igitur oratione perpetua de mendacio diſſeremus? An, quod ipſum Socratem libentiùs feciſſe video, quibuſdam interrogatiunculis carpemus orationem noſtram. Phil. Tuo videlicet arbitratu. Ps. Mihi verò poſterior hic diſputandi modus in præſentia magis arridet. Tuum erit, ſi quid pro veritate dicendum putas, eligere quid malis. Phil. Aiebas, opinor, ex hominum conſuetudine, ratione, Philoſophorum Patrúmque teſtimonio, Sanctorum exemplis, Dei denique ipſius authoritate videri licitum eſſe mendacium. Ps. Aiebam enimuero. Phil. Poſſúmne de te ſingulorum audire rationes? Ps. Tuus, ô Philalethes, quid velis.

Explorare labor: mihi iuſſa capeſſere fas eſt.

V. *Quo ſenſu dixerit Dominus de Diabolo:* Mendax eſt & Pater eius.

24 Phil. Hoc igitur ex te primùm aueo ſcire, ecquid fidem iis haberi velis quæ de mendacio dicturus es? Pseud. Equidem niſi me perſuaſurum purem, nolim aures tuas verbis obtundere. Ph. Veræ ſunt igitur rationes. quibus mendacij probaturus es honeſtatem? Pseud. Et quidem cupio quàm veriſſimus videri. Phil. Vide quanta mendacij ſit imbecillitas. Ps. Quidum? Phil. Aut ruat neceſſe eſt, aut veritatis adminiculo fulciatur. Ps. Imò, Philalethes, vel hinc mendacij robur ac maieſtatem agnoſcas, quòd ei tanquam Regi potentiſſimo, Veritas ipſa virtutum omnium, vt dicere ſoletis, Regina famulatur. Phil. Vis igitur vt tantum Regem Rhetorum more laudemus ab antiquitate, patria, maioribus.

25. Si generis antiquitatem ſpectes, ab ipſo mundi naſcentis initio floruit: Si patriam, natum eſt mendacium in ipſo Paradiſo voluptatis: ſi patrem, Diabolus ipſo

Ioan. 8. 44. patet eſt authorque mendacij. *Ille*, inquit *ipſa veritas, homicida erat ab initio*, dum primis parentibus peccatum perſuaſit, ex quo mors in omnes homines pertranſiit, & Cai- Rom. 5. 12. num ad inferendam fratri ſuo necem excitauit: *& in veritate non ſtetit*, nec perſeuerauit in ea naturæ perfectione, atque integritate quam à Deo, beneficio creationis acceperat. Quod inde colligitur, quia *veritas non eſt in eo*, ſed aſſiduè mentitur, & iam inde ab initio communem generis humani parentem ad peccandum ſuo mendacio pellexit, nec ſolùm morituros non eſſe mentitus eſt, ſed etiam immani calumnia Deo quandam inuidiæ labem adſperſit, quaſi fructum illum ideo vetuerit atringi, quòd hominibus boni malique ſcientiam inuideret.

Diabolus pater mendacij.

26. *Cùm loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia* non ſolùm *mendax eſt*, ſed etiam *pater* atque inuentor *eius* mendacii. Ex propriis, inquam, loquitur mendacium, quia fallaciam mentiendique voluntatem non ex alterius imitatione vel hortatu, ſed è propria malitia atque arbitrii libertate contraxit, nec aliunde ſumpſit exemplar ad quod mendacium ſuum effingeret. Pſevd. Imò, Philalethes, ſi ſecundum Theologorum legem ſcripturæ verba eo ſenſu, qui primus occurrere ſolet, interpretari velimus, ipſe verborum contextus ac ſeries à nobis extorquebit, vt & diabolum & ipſum Diaboli patrem mendacem eſſe fateamur. quod optimis ſanè verbis in ſua paraphraſi Nonnus expreſſit.

Ψευϛὴς αὐτὸς ἔφυ ψευδήμονος ἐκ γενετῆρος,

Ipſe fuit mendax mendaci à patre creatus.

27. Phil. Hui! diaboli pater. Atqui nondum, opinor, eò te mendaciorum æſtus abſorbuit, vt qui tibi tranquillum in mendacio portum promiſeras, nunc ad Manichæorum ſcopulos adhæreſcere velis, ac diaboli productionem malo cuidam principio primæ bonitati contrario acceptam referre. Pſevd. Minimè gentium. Phil. Fortaſſe cum Heracleone dices, diabolum ex natura ſua proprium habere mẽdacium, neque naturaliter poſſe dicere veritatem, ac Diaboli patrem expones naturam ipſius, quandoquidem ex errore & falſitate conflata eſt. Pſevd. Ne id quidem. Phil. Igitur cum Valentino dices Demiurgum cum huius mundi, tum etiam Diaboli patrem & conditorem ideo mendacem vocari, quia cùm vnus eſſet è poſtremis Æonibus, nec ipſa cogitatione poſſet ad ſuperiores ac ſpiritales Æonas accedere, nihilo tamen ſecius auſus eſt palam concionari: *Ego Deus, & abſque me non eſt.* Pſevd. Hoc aures ipſæ reſpuunt, & animus ſola cogitatione perhorreſcit. Phil. An igitur de Diabolo dicendum putas quod de animabus hominum Arnobius. Pſevd. Quid illud? Phil. Eas non eſſe *Regis maximi filias, nec ab eo generatas, ſed alterum quempiam genitorem his eſſe dignitatis & potentiæ gradibus ſatis plurimis ab Imperatore diſiunctũ, eius tamen ex aula & eminentium nobilem ſublimitate natalium.* Atque hunc Diaboli genitorem nihil fortaſſe mendacem eſſe prohibebit. Pſevd. Abſit vt huiuſmodi nugis acquieſcam. Phil. Rabbinos fortaſſe libentius audiendos putabis, qui vt ſibi de conſanguinitate Diaboli blandiantur, aiunt in Thalmud Adamo priuſquam Eua conderetur, aliam vxorem fuiſſe, nomine Lilis, cum qua vixerit annos centum triginta, & Dæmonas ex ea ſuſceperit. Pſevd. Apageſis iſtas ineptias.

Apud Orig. tomo 13. in Ioan.

Tertull. aduerſus Valentinianos, c. 21.

Lib. 2. adu. Gentes.

Toſtatus in 2. Gen.

28. Iam fateor è mente ſcripturæ Diabolum patrem eſſe mendacij. Sed quid interim Nonno faciemus? Phil. Ei videlicet fatebimur aliquid humanitus contigiſſe: aut ſi excuſare placet, eum dicamus cum Epiphanio hæreſi 18. vel 38. contra Cainanos, cenſuiſſe Iudam proditorem vocari Diabolum, οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ, *non natura, ſed animi inductione*, qui iam inde ab initio de inferenda Domino nece cogitabat, quem cæteri Iudæi tanquam primum proditionis authorem vellent imitari, eúmque inſidiis Chriſto parandis patrem haberent. Iudas autem loquens mendacium prodénſque Saluatorem ex propriis loquebatur, quia malam hanc voluntatem à patre ſuo Satana ad ſe hereditate tranſmiſſam acceperat, & mendax erat ab initio Iudas, & Iudæ pater Satanas. Quid ſi his verbis *cùm loquitur mendacium* ſubaudiendum cum Eucherio putauit, *vnuſquiſque veſtrum, & pater eius*, id eſt, pater vniuſcuiuſque veſtrum diabolus: Quid ſi, vt quædam exemplaria præ ſe ferunt, legamus:

De Quæſt. Noui teſtamenti.

Ψευϛὴς αὐτὸς ἔφυ, γενέτης τ' ὀλοώταλος αὐτοῦ.

aut vt alii commodiùs emendant γενέτης τε ψεύδεος αὐτοῦ.

29. Pſevd. De Nonno ſatis ſuperque. Illud magis me mouet quòd vt Heracleoni placuit, in cuius ſententiam vel inuitus relabor, videtur Diabolus ex ipſa natura proprium habere mendacium. *In veritate non ſtetit*, inquit, *quia veritas non erat in eo.* quaſi dicat Diabolum in veritate non ſtetiſſe, quia veritatem ab auctore ſuo nõ accepit, ſed iam inde ab exortu naturam habe-

bat è mendacio conglutinatam. Quod ſi Deus eſt Diaboli condiror, iſque natura ſua mendax eſt, totúſque conflatus è mendacio: cùm Deus malæ naturæ creator eſſe non poſſit, planè dicendum eſt aliquod honeſtum eſſe mendaciuin.

30. Phil. Præclarè magnus Auguſtinus aduertit, *Non dixiſſe Dominum: à veritate alienus fuit, ſed in veritate non ſtetit, vbi à veritate lapſum intelligi voluit, in qua vtique ſi ſtetiſſet, eius particeps factus, beatus cum ſanctis Angelis permaneret.* Addit porro cap. ſequenti vſum eſſe Dominum locutione minus vſitata. *Sic enim videtur ſonare: in veritate non ſtetit, quia non eſt veritas in eo, tanquam ea ſit cauſſa vt in veritate non ſteterit, quia in eo veritas non ſit: cùm potiùs ea ſit cauſſa, vt in eo veritas non ſit, quia in veritate non ſtetit. Sed iſta locutio eſt & in Pſalmo 16. vbi ait, Ego clamaui, quoniam exaudiſti me, Deus; cùm dicendum fuiſſe videatur: Exaudiſti me Deus, quoniam clamaui. Sed cùm dixiſſet: Ego clamaui tanquam ab eo quæreretur vnde ſe clamaſſe monſtraret, ab effectu exauditionis Dei clamoris ſui oſtendit affectum, tanquam diceret: hinc oſtendo clamaſſe me, quoniam exaudiſti me.* & ne longiùs neceſſe ſit locurionis huius exempla corradere. hoc ipſo cap. v. 29. *Non reliquit me ſolum*, inquit, *quia ego quæ placita ſunt ei, facio ſemper.* Quæ ſic intelligenda monent Toletus & Maldonatus, vt illud *quia* non ſit cauſſa, ſed potiùs effectus, & argumentum à poſteriori, ſiue demonſtratio *quia* non *propter quid*, vt Dialectici loquuntur. Non enim Deus pater eam ob cauſſam erat cum filio, quia filius, quæ placita ſunt Patri, faciebat: ſed ex eo tanquam ex effectu & à poſteriori Deus noſcebatur eſſe cum filio, quia filius ea quæ placita ſunt Patri, faciebat.

De ciuit. Dei lib. 11. cap. 13.

31. Pseud. *In veritate non ſtetit.* Quam hoc loco veritatem intelligis? Phil. Perfectionem integritatémq; naturæ, vt enim natura quælibet entis appellationem ſortita eſt, provt ad primam cauſſam efficientem comparatur, & bona dicitur, provt ad finem vltimum refertur, ita vera eſt provt cum perfectionis ſuæ regula ſiue menſura componitur, eóque verior quo propiùs ad cauſſam exemplarem ideámque diuinam acceſſerit. Pseud. *Quia veritas non erat in eo.* Aut naturam Diaboli fuiſſe negat in ſuo genere perfectam, omnibúſque partibus abſolutam: aur eadem clauſula duobus modis vnicum veritatis nomen vſurpat, quod haud ſcio an facilè poſſit admitti, ne captioſa Domini, parúmque ſincera videatur oratio. Phil. Imò, Pſeudagora, nõ inſolens eſt aut inelegans huiuſmodi locutio, vt Matthæi 8. 22. *Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos.* Priore loco mortuos appellat qui ſecularibus negotiis implicuerunt ſeſe, poſteriore qui extremum vitæ diem obierunt. Sic cap. 6. ad Galatas cum dixiſſet Apoſtolus, *Alter alterius onera portate*, paucis interiectis adiecit, *Vnuſquiſque enim onus ſuum portabit. Niſi oneris*, inquit Auguſtinus lib. 2. de conſenſu Euang. cap. 30. *nomen ſub diuerſis ſignificationibus acceperis, proculdubio putabis eundem ſibi in loquendo eſſe contrarium, & hoc in vna ſententia tam proximè poſitis verbis, qui cùm paulo antè diceret: alter alterius onera portate: poſteà dixit, vnuſquiſque proprium onus portabit. Sed alia ſunt onera participanda infirmitatis, alia reddendæ rationis Deo de actibus noſtris.*

Nomina duplici ſenſu eleganter accepta.

32. Vt igitur ad inſtitutum redeamus. Diabolus in veritate non ſtetit, nec eam perfectionem naturæ ſuæ ſeruauit illibatam, quam à conditore ſuo vi productionis acceperat. Idque ex eo manifeſtè colligitur, quod relicta locutionis veritate declinauit ad mendacium, & Euam in fraudem induxit, eique perſuaſit fore vt poſt eſum fructus vetiti, nequaquam moreretur. Hoc porro mendacium aliunde non accepit, ſed è ſuopte depromſit ingenio, quia mendax eſt, & parer inuentórque mendacii. Pseud. Sunt iſta vera, Philalethes, ſi de pernicioſo mendacio loquamur, quod ab ipſo Diabolo profectum nullus abs re diſſentio, ſed ſunt alia mendaciorum genera quæ alium authorem habere potuerunt.

VI. *Mendaciorum diuiſio.*

33. Phil. Aliquid igitur inter mendacia diſputas intereſſe. Pseud. Sanè quamplurimum. Nam vt Auguſtinus in Pſalm. 5. & omnes poſt eum Theologi partiuntur, alia ſunt iocoſa, alia officioſa, alia pernicioſa mendacia. Quibus niſi tibi ſecus videtur & quartum genus addere debuiſſent, vt plena eſſet & adæquata diuiſio, illud videlicet quod profertur ſola mẽtiendi fallendíque libidine, quod merum mendacium eſt. Hoc autem poſtremum genus à cæteris conſtat eſſe diuerſum, quòd plerumque non ea proferatur animi inductione, vt auditorem delectet, non vt alicui proſit, aut quemquam afficiat iniuria, ſed eo ipſo placet quia mendacium eſt & contrarium veritati. Quo genere qui vtuntur, vt ait Auguſtinus, *Ipſi propriè mendaces dicendi ſunt, intereſt enim inter mentientem*

Libro de Mendacio ad Conſent. c. 11.

Digitized by Google

Mentiens, mendax.

atque mendacem. Nam mentiens eſt etiam qui mentitur inuitus, mendax verò amat mentiri, atque habitat animo in delectatione mentiendi. Qui verò placendi ſtudio mentiuntur, *ab illo genere in quo mendaces poſuimus, hoc differunt, quod illos mentiri delectat, gaudentes de ipſa fallacia: iſtis autem placere libet de ſuauiloquio, qui tamen veris mallent placere, ſed quando facilè non inueniunt vera quæ grata ſint audientibus, mentiri potiùs eligunt quàm tacere. Difficile eſt tamen vt iſti totam narrationem falſam aliquando ſuſcipiant, ſed plerumq; veris falſa contexunt, vbi ſuauitas eos deſerit.*

34. Iam igitur habemus duo mendaciorum genera penitus inter ſe diſtincta, ſed pergit Auguſtinus: *Hæc autem duo genera mendaciorum non obſunt credentibus, quia nihil de doctrina religionis veritatiſque falluntur, aut de vllo commodo vel vtilitate ſua. Sufficit enim eis vt iudicent fieri potuiſſe quod dicitur, & fidem habeant homini quem non debent temere exiſtimare mentientem. Quid enim mihi obeſt ſi credam patrem aut auum alicuius virum bonum fuiſſe, etiamſi non fuit: aut vſque ad Perſas militando perueniſſe, etiamſi à Roma nunquam receſſit.* Quartum genus eſt eorum, quæ neque ſola fallendi libidine, neque delectandi nocendique cupiditate, ſed quæ vel proprii vel alieni commodi ſtudio proferuntur, ac vocantur officioſa mendacia.

Libro de Mendacio, cap.14.

35. Aliam partitionem adfert Auguſtinus, & quaſi per gradus quoſdam à ſuperioribus ad inferiora delabitur. Primum eſt in doctrina religionis, ſecundum quod aliquem lædit iniuſtè: quod tale eſt vt & nulli proſit, & obſit alicui. Tertium quod ita prodeſt alteri, vt obſit alteri. Quæ tria mendaciorum genera fateor à Diabolo tanquã à fonte manaſſe, qui mendax ab initio fuit, & mendacii paret cum Dei & hominum iniuria. Quartum genus eſt quod ſola mentiendi libidine profertur, quod ſupra diximus merum eſſe germanúmque mendacium. Quintum quod fit placendi cupiditate de ſuauiloquio. De quibus duobus quæſtio poteſt in vtramque partem probabiliter ventilari. Sextum genus quod & nulli obeſt, & prodeſt alicui quocunque interrogante. Septimum, quod & nulli obeſt, & prodeſt alicui; excepto ſi iudex interrogat. Octauum eſt genus mendacii, quod & nulli obeſt, & ad hoc prodeſt, vt ab immunditia corporali, ſiue impudicitia aliquem tueatur.

Gradus mendaciorum.

36. Omitto alias diuiſiones, vt quòd quędam in pactis conuentiſque verſentur, quędam nulla contractuum neceſſitate ſint implicata quorum ſingula rurſum diuidi poſſint ratione perſonarum quibus fraus & fallacia comparatur; aliud eſt enim priuatos, aliud remp. aliud amicum, aliud hoſtem iuſtum ac legitimum, aliud inſidiatorem ac latronem, aliud ciuem, aliud peregrinum in errorem inducere.

37. Ariſtoteles 5. Ethicor. Nicomach. excunte mendacium, quod neque ſpectatur in contractibus, neque in materia iuſtitiæ locum habet, in genera duo partitur, & aliud ἀλαζονείας, aliud εἰρωνείας appellat: Δοκεῖ δ', inquit, ὁ μὲν ἀλαζὼν προσποιητικὸς τῶν ἐνδόξων εἶναι μὴ ὑπαρχόντων, καὶ μειζόνων ἢ ὑπάρχει. *Videtur iactator ea quæ glorioſa putantur, quæ revera non habet, vel maiora quàm habet, ſimulare*, εἴρων verò ſiue diſſimulatur negare quæ habet, aut verbis aliiſque ſignificationibus minora facere.

ἀλαζονεία, εἰρωνεία.

38. Sed ne quid hodierno die diſſimulem, omnes hæ diuiſiones quę paſſim à Philoſophis ac Theologis adferuntur, non tam videntur ipſum mendacium partiri, quàm eius vel effecta vel materiam in fruſta concerpere. Quare dicamus mendacium qua mendacium eſt, cuicunque tandem materiæ applicetur, in partes eſſe diſtributum duas: vt alterum in eius quod nõ eſt affirmatione, alterum in eius quod eſt, negatione verſetur: alterum compoſita disiungat, alterum diſiuncta componat: alterum ſupra veritatem exaggeretur, alterum ſubſidat infra veritatem: vt ſi Polyphemum vno duntaxat oculo, Argum centum oculis præditum eſſe mentiare. Sed iam, ſi placet, remoueamus ea quæ noſtram quæſtionem propriè non attingunt, vt omni errore ſublato quid in præſentem controuerſiam veniat, liquidiùs videre poſſimus.

Propria mendaciorũ diuiſio.

VII. *Conſtitutio Quæſtionis.*

39. Non quæritur vtrùm vel in cauſſa religionis, vel in iis quæ ad morum inſtitutionem ſpectant, liceat aliquando mentiri: Id enim fieri non poſſe vltro concedimus, & Auguſtinus lib. contra mẽdacium ſolidiſſimis rationibus comprobauit. Non vtrùm vel ſuperiorem, vel legitimum iudicem è præſcriptis legum formulis interrogantem liceat falſis reſponſionibus eludere. Id enim & ordinem à Deo conſtitutum, & omnia ſocietatis humanæ fundamenta conuelleret. Non vtrum pœnitenti liceat de rebus ad integritatem ſacramenti neceſſariis in ſacramentali confeſſione mentiri. Id enim ſine ſacrilegio fieri non poſſe infitias iret nemo. Non vtrum mendacio liceat labem integris, pro-

Quæ mendacia omnium confeſſione illicita.

brum caſtis inferre. Conſtat enim ne cum Veritate quidem etiam ſceleratiſſimis quibuſque, quamdiu ius exiſtimationis ſuæ retinent, adſpergendam eſſe infamiam. Non vtrùm quocunque modo liceat contra proximum ſuum falſum teſtimonium perhibere. Id enim conceptis verbis lege diuina prohibetur. Non vtrùm vel amicos vel iuſtos hoſtes fallere liceat in publicis priuatiſue contractibus. His enim poſitis, actum eſſet de generis humani ſocietate. Non denique controuerſia eſt vtrùm ad Officium boni viri pertineat cum impietate, ſacrilegio, iniuſtitia, libidine, quouis denique facinore flagitióque mentiri. Neque enim ſiue ipſa Veritas ſiue Mendacium honeſtum eſſe poteſt quod accerſitis aliunde ſordibus fuerit inquinatum.

40. Illud igitur vnum venit in quæſtionem ecquid Mendacium ex ſua ipſius natura ſit in malis ac vitiis numerandum, an ſecundum ſe ſit indifferens ac τῶν μέσων, id eſt in virtutis ac vitij confinio conſtitutum, vt perinde ſit vt eſt illius animus qui Mendacium vſurpat:

Qui vtitur bene, ſit ei bonum: illi qui non vtitur bene, malum.

Ego Mendacium ſecundum ſe ἀδιάφορον. i. *indifferens*, eſſe defendo, vt tanquam libra æqualibus momentis ad vitium virtutémque propendeat. Quod vt etiam tute fateare, primùm ex te quæro ecquid illud Theologiæ pronuntiatum admittas: *Bonum ex integra cauſſa, malum ex quolibet defectu*? PH. Ecquidem, Pſeudagora, Non video quid nos cogat illud pronuntiatum admittere, cùm & aliud ſonent verba Dionyſii, & mens eius alia fuiſſe videatur. Quia tamen

Nimiùm altercando veritas amittitur,

Admitto. PSEVD. Quod igitur natura ſua malum eſt, ſemper malum eſt, neque vllius boni admixtione bonum euadet. Atqui Mendacium frequenter alicuius boni acceſſione bonum euadit. non eſt igitur natura ſua malum. PH. Hoc verò non ſolùm nego, ſed etiam pernego. Sed eccum peropportunè noſter Amphilogus! Vin' tu vt noſtræ controuerſiæ diſceptator accedat. PS. Mihi ſanè nihil accidere potuit optatius. Ehodum, Amphiloge. commodùm adueniſti, niſi tibi moleſtum eſt, autes tantiſper noſtris concertationibus commodare.

41. AMPHILOGVS. Sanè verò, Pſeudagora, moleſtum? Mihi ſcilicet poteſt aliquid eſſe iucundius quàm audire Pſeudagoram cum Philalethe, de Veritate ac Mendacio diſputantem? PHIL. Hoc ipſum erat in manibus. AMPH. Ain' tu? hoc ipſum. O diem mihi multis votis expetitam, niueóque, vt ait neſcio quis, notandam lapillo! Poſſum ego veſtris diſputationibus intereſſe? PHIL. imò & præeſſe. Conuenit enim inter nos ſuſceptam de veritate ac Mendacio controuerſiam te diſceptatore decidere. Non tamen priùs audies quò iam deducta fuerit oratio noſtra, quàm velut arbiter honorarius medius inter vtrumque conſederis. AMPH. Hæc quidem vis eſt atque aperta coniuratio, ne tamen mea diutiùs expectatio profeſtatur, vtriuſque voluntati parendum eſt.

VIII. *Vtrum ex hominum conſuetudine probetur aliquando licitum eſſe Mendacium.*

42. PHIL. Vidimus ex Ariſtotelis mente quo pacto rebus ipſis, orationi, homini denique ipſi falſitas conueni- Recapitulatio.
ret, atque inde hanc Mendacii definitionem elicuimus, vt enuntiationem falſam, atque ab enuntiantis animo diſſidentem, non ob aliud, ſed ob id ipſum ſoláque falſi dicendi cupiditate prolatam, putum putúmque diceremus eſſe Mendacium; expoſuimus deinde quî fieri poſſit vt falſum opinemur, illiúſque teſtimonii ſenſum indagauimus quo dicitur Diabolus, cùm loquitur Mendacium, è propriis loqui, *quia mendax eſt, & pater eius*. Denique poſtquam Mendacium in ſua genera partiti ſumus, & quædam à diſputatione noſtra reiecimus, inſtituimus quærere vtrùm vel fallendi ſtudio, vel mentiendi cupiditate, vel, quod potiſſimùm Mendacii genus placuit in controuerſiam vocare, cuiuſpiam vtilitatis tum propriæ, tum alienæ cauſſa, liceret aliquando mentiri. Quod Pſeudagoras noſter omnium mortalium conſuetudine, ratione, Sanctorum exemplis, ſapientum, Deique ipſius authoritate ſe probaturum eſſe pollicetur.

43. Hoc igitur primùm à Pſeudagora ſciſcitabor, Ecquid per communem conſuetudinem intelligat? Ps. Equidem aliud nihil quàm multiplicationem actuum moralium, ſiue actionem humanam ab omni- Conſuetudo.
bus vel penè omnibus crebrò repetitam ac frequenti vſurpatione celebratam. PHIL. Ex hac igitur hominum conſuetudine probari putas Mendacium quibuſdam temporibus ad Officium boni viri pertinere? PSEVD. Quid enim aliud putem, quàm id eſſe verum quod in omnium animis inſculpſit ipſa natura? Mihi crede, Philalethes,

thes, temerarium non eſt quod omnes mortales, vel ioci, vel Officii cauſsâ ſibi putant eſſe mentiendum, & cum hac animi perſuaſione naſcuntur, quoties citrà cuiuſquam iniuriam vel noſtris vel amicorum rationibus expedit, non modò licitum, ſed etiam honeſtum eſſe mendacium.

Cicero 2. de nat. Deorum.

Quod niſi cognitum comprehenſúmque animis haberemus, vt alia quadam occaſione Philoſophorum diſertiſſimus ait, *non tam ſtabilis opinio permaneret, nec confirmaretur diuturnitate temporis, nec vna cum ſeculis ætatibúſque hominum inueterare potuiſſit. Etenim videmus cæteras opiniones fictas atque vanas diuturnitate extabuiſſe, &c. opinionum commenta delet dies, naturæ iudicia confirmat.*

Conſuetudo mentiendi.

Quòd ſi quæ paſſim vſurpantur ab omnibus, & non ex humani tituulis inſtituti, ſed ex ipſis naturæ fontibus hauſta meritò iudicantur, profectò dubitari non poteſt quin mentiendi conſuetudo ex ipſa natura manauerit. Quæ enim humanitatis informatio vel propriam tueri ſalutem, vel miſerorum ſubuenire calamitatibus perſuaſit, eadem in animis inſculpſit Mendacium, quoties vel noſtra vel amicorum præſertim innocentium ſalus vel ſaltem vtilitas exigit, ad ſapientis officium pertinere.

44. Phil. An igitur. O Pſeudagora, quod paſſim ab omnibus fieri ſolet, & ipſa conſuetudine inoleuit, id etiam honeſtè fieri defendes? Pseud. Ita mihi perſuadeo. Phil. Ergo peccare honeſtum, ac proinde quod peccatum eſt, peccatum non eſt, quo ſanè non video quid fingi poſſit abſurdius. Pseud. Non intelligo quanam id ratione confirmes. Phil. *Non eſt enim homo, qui non peccet*, inquit Salomon 3. Reg. Et alibi. *Quis poteſt dicere, mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato.* Item, *non eſt enim homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet.* Ac proinde ſi dilectum diſcipulum ipſius Veritatis audimus, epiſt. 1. *ſi dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt.* Imò, *ſi dixerimus quoniam non peccauimus, Mendacem facimus Deum, & Verbum eius non eſt in nobis.* Quare ſi è mentiendi conſuetudine aliquid honeſtatis accedit Mendacio, cùm peccandi conſuetudo altiores in humana natura radices agat, latiúſque propagetur, peccatum ipſum aliqua dignitatis honeſtatíſque ſpecie decoratur, eóque magis, quod omnes peccant, non omnes vtique mentiuntur. Teſtes virgines illi qui *ſequuntur agnum quocumque ierit, & in ore eorum non eſt inuentum Mendacium.*

3 Reg. c. 8. v. 46. 1. Paral. 6. 36. Prou. 20. 9. Eccl. 7. 20. Cap. 1. v. 8. Apoc. 14. 5.

45. Pseud. An igitur putas, ô Philalethes, fieri poſſe, vt quoties orationes duæ ſe mutuò collidunt, & altera negat quod ait altera, in vnam Veritatem conſpirent? Phil. Ego verò non puto, ſed alteram veram eſſe reor, alteri ſubeſſe neceſſariò falſitatem. Pseud. Atqui duorum in ſcriptura teſtimoniorum conflictus apparet. Phil. Quo pacto? Pseud. Si vt ait Dauid in exceſſu ſuo, *omnis homo mendax*, profectò verum eſſe non poteſt quod ait Ioannes in ore quorumdam inuentum non eſſe Mendacium. Altera enim oratio cum altera manifeſtè confligit. Phil. Quid igitur? ſi te ſedente dixero ſedere Pſeudagoram, non ſedere verò, poſtquam ſurrexeris, putas hunc orationis eſſe conflictum? Pseud. Ego verò non puto. Phil. Quid ita? Pseud. Quia nimirum vt duæ propoſitiones inter ſe pugnare cenſeantur, neceſſe eſt vt vtraque circa rem non ſolùm eandem, ſed etiam eodem modo comparatam verſetur. Ph. Sic igitur vtramque ſcripturam conciliare poterimus. Omnis homo mendax, & vt è nihilo productus, ſic ad nihilum propenſus eſt, & ad Mendacium vanitatémque naturæ ſponte prolabitur niſi gratia diuina fulciatur, fieri tamen poteſt vt aliquis hominum adminiculante gratia reapſe minimè mentiatur, cuiuſmodi fuerunt ij quorum in ore teſtatur Ioannes inuentum non fuiſſe Mendacium.

Pſ. 115. v. 2.

Contradictoria.

46. Pseud. Papæ! ſequeſtrem egregium. Dauidem Ioanni conciliare vult Philalethes noſter, cùm ne Dauidi quidem cum Dauide ſatis conueniat. Phil. Mira narras, Pſeudagora. Pseud. Sed veriſſima. *Nam ſi omnis homo mendax: eſt autem homo Dauid: eſt ergo & ipſe mendax. Quod ſi mendax non iam his commodanda fides de quibus ille pronuntiat. Contrà, ſermo hic ſi verus non eſt, neque omnis homo mendax, vtique ſinemus ipſum Dauid à culpa Mendacii immunem abire ac liberum. Quòd ſi non mentitur, credamus oportet iis de quibus pronuntiat. Quin & credentes ipſi, rurſum relabemur vago circumactu in neceſſitatem non credendi: adeóque ſi verum eſt* quod profert, ſuum ipſius diſſoluit ſermonem, *cùm ſit homo ſimul & non mendax. Quod ſi mentitur, ex eo meretur, apud neminem fidem inuenire. Quis enim fidem adhibeat mendacium proferenti? Quamobrem quando ſemel omnem hominem aſſeruit eſſe Mendacem, neceſſe fuerit mentiri Dauid, vt ſuum conſtituat & confirmet ſermonem: aut certè ſi verum dicit, ſuam ipſe quam pronuntiat, diſſoluit ſententiam.*

Omnis homo mẽdax.

47. Phil. Te miror, Pſeudagora, cùm argutiolam hanc à Baſilio verbatim acceperis, non etiam eius explicationem ab eodem accerſere. *Hæc*, inquit ille, *planè ſunt aliud nihil quàm nugæ ludentium, & eorum qui apud imperitos contortulis argutiarum ſtrophis inanem gloriolam aucupantur.* Deinde captioſam argutationem ita diſſoluit, vt Dauid diuino concitatus ſpiritu ac perturbationibus humanis ſuperior, homines qui ſe humanis affectibus & cupiditatum lenociniis dediderunt, dixerit eſſe mendaces, cui proinde credendum quia loquitur non vt homo ſibi relictus, ſed vt auxilio gratiæ cœleſtis ab reliquorum hominum cenſu exemptus. Pseud. Verùm huius ſcripturæ tractationem tantiſper differamus. Phil. Iámne igitur fateris eſſe nonnullos immunes ab omni mendacio? Pseud. Fateor. Phil. Aliquóſne fuiſſe ab omni vel leuiſſima culpa penitus immunes cùm ab vno Chriſto eiúſque Sanctiſſima matre diſceſſeris? Pseud. Neminem. Phil. Igitur peccatum generatim ſumptum magis hominum naturæ quàm mendacium inoleuit. Pseud. Nullus nego. Phil. Igitur aut ex hominum conſuetudine mendacii non probas honeſtatem, aut multo magis probas honeſtum eſſe peccatum.

In Pſ. 115.

48. Pseud. Non videris percipere quid velim, Philalethes. Non eam ob cauſſam mendacium honeſtum eſſe defendo, quòd id hominum frequenter *mentientium* moribus inoleuerit, ſed quòd omnes ſibi mentiendum putent, quoties vel ſuis, vel amicorum rationibus iudicant expedire. Quod profectò non putarent, niſi penitus in eorum animis inſediſſet diſpenſatione quadam maiorísque boni compenſatione certis locis ac temporibus licitum eſſe mendacium. Phil. Quid? ij qui latrocinantur, adulterantur, teſtamenta ſupponunt, in omne denique ſcelus ac flagitium ruunt, ecquid non id ſibi faciendum iudicant? Pseud. Iudicant ſanè, ſed duo videntur habere iudicia; alterum quo vident meliora, quæ quidem intemperans non probat, probat tamen incontinens: alterum, quo reluctante licet conſcientia iudicant hîc & nunc ſuis cupiditatibus eſſe ſeruiendum. Quo fit vt bonorum ſiue iucundorum ſiue vtilium blanditiis inceſcati deteriora ſequantur, atque vt ait quidam Satyricus,

Perſius.

Virtutem videant, intabeſcántque relicta.

Phil. Cur fas non ſit idem dicere de Mendacio? Pseud. Quia videlicet qui ſe in illis vel facinoribus vel flagitiis effundunt, non ratione ducuntur, ſed prauæ cupiditatis æſtu per ſcelerum abrupta rapiuntur: at qui vel ſalutis, vel vtilitatis cauſſa mentiendum putant, etiam honeſtum putant eſſe mentiri. Phil.

Οὐκ αἰσχρὸν ἡγῇ δῆτα τὰ ψευδῆ λέγειν;
Non eſſe turpe, quæſo, mentiri putas?

Sophocles in Philoctetа.

Pseud.

Οὐκ, εἰ τὸ σωθῆναί γε τὸ ψεῦδος φέρει.
Non, ſi ſalutem conferat Mendacium.

Ne tu ſolus Græcari videare.

49. Phil. Ad illud ipſum reuolueris quod erat in quæſtione. Ego verò ad controuerſiæ diiudicationem iampridem expecto quid probationis ex hominum conſuetudine deriues. Ais pleróſque mortalium mendacii conſuetudine implicatos teneri, non abnuo,

Omnis homo mendax, hoc regius ille Propheta
Dixit, & experior verius eſſe nihil.

Quod autem inde colligis honeſtum eſſe mentiri, pace tua dixerim Pſeudagora, mentiris. Pseud. Mentior? Enimuero ferenda non eſt contumelia. Cur me dignum putaſti, cui mendacii labem adſpergeres? Phil. Hui! labem, at ego laudem putabam. Sed ex te ſcire velim cur hac audita, vt tu quidem interpretaris, contumelia, repentè quaſi ſubiectis iracundiæ facibus exarſeris. Quid renuis? quid muſſas? age Pſeudagora. Pseud. Quaſi verò tu ipſe neſcias. Phil. Eam fortè ob cauſſam contumelia te affectum interpretaris, quod vt ait Eccleſiaſticus, *opprobrium nequam in homine mendacium.* Omnéſque dolent in eo deprehenſi quaſi vitium illud pudore natura ipſa perfuderit. Pseud. Me circumueniſti, Philalethes, extorques vt fatear mendacii notam ſi non omnibus, rudibus ſaltem & imperitis, qui ſanè multi ſunt, propudioſam videri, fierique maximam partem, vt ad eiuſmodi crimen læſi doleant, irati efferantur. Phil. Fateris igitur rationem ex hominum conſuetudine ductam nullius eſſe momenti? Pseud. Fateor equidem, ſi vulgi conſuetudo per ſe ſola ſpectetur: ſed eam Sanctorum exempla corroborant. Amphil. Macte virtute, Pſeudagora, magna ſpes inueniendæ veritatis affulget. Vt enim nihil cognitioni rerum magis officit quàm rixæ contentioníſque ſtudium ac peruicacia, ita non patum in Theologia profectum eſt, *cùm vt ait Licentius apud Auguſtinum, in inueſtigatione veri contemnitur à diſputante victoria.* Sed iam, ſi placet, ſuperſedeamus tantiſper exemplis Sanctorum, & quoniam argumentationem

Cap. 26. v. 26.

Lib. 1. contra Academ. to 1

tuam communis hominum conſuetudo deſtituit, ad rationem veniamus. Ne tamen iterum querare te circumueniri, poteris, niſi tibi ſecus videtur, Oratione perpetua diſputationis tuæ filum producere.

IX. *Probatur licitum eſſe Mendacium à difficultate inueniendæ Veritatis.*

50. PSEVD. *Vanitas vanitatum & omnia*, *inquit Eccleſiaſtes.* quod videtur non ſolùm ad fluxam caducámque rerum naturam ſexcentis mutationibus obnoxiam, ſed etiam ad mendacium rebus cteatis inſitum pertinere. Quid enim in tebus non illitum pigmentis, fuco, fallacia? Quid non concretum & conglutinatum è vanitate ac mendacio? Si, quod ait Philoſophus τὰ πράγματα ψευδῆ *res falſæ mendacéſque dicuntur*, ἢ τῷ μὴ εἶναι αὐτά, *aut quia ipſæ non ſunt*, ἢ τῷ τὴν ἀπ' αὐτῶν φαντασίαν μὴ ὄντος εἶναι, *aut quòd imaginatio quam efficiunt, eius ſit quod non eſt*, quis non videt rebus omnibus creatis vtrámque ſubeſſe falſi rationem? Quicquid enim creatum eſt, vt è nihilo profluxit, ita & ad nihilum naturæ ſponte delabitur: quódque in ſuo genere ſic finitum eſt ac limitatum vt amplitudine quadam eſſentiæ rerum omnium perfectionem cōtinere non poſſit, μυρία ἐπὶ μυρίοις οὐκ ἔστι. *infinitis modis eſt non ens*, ſiue ab infinitis rebus diuerſum, &c. ptoinde non minùs infinita non eſſe, quàm vnum aliquid eſſe cenſendum eſt, vt è Platone differebat Philalethes. Atque adeo hoc ipſum quod habere videntur eſſentiæ tam incertum eſt & inconſtans, vt non tam eſſentia, quàm eſſentiæ ſpecies & ſimulacrum, atque vt Græci vocant, εἴδωλον dicendum eſſe videatur. *Nihil eſt*, inquit nobilis Poeta,

---toto quod perſtet in orbe,
Cuncta fluunt, omniſque vagans formatur imago.

Rerum creatarum Vanitas.

Nimirum non ſolùm *in imagine pertranſit homo*, ſed etiam omnis creatura vanitati ſubiecta eſt, temporúmque mutationibus obnoxia.

Ouid. 15. Metam.

Ipſa quoque aſſiduo labuntur tempora motu,
Non ſecus ac flumen. Neque enim conſiſtere flumen
Nec leuis hora poteſt: ſed vt vnda impellitur vndâ
Vrgetúrque prior veniente, vrgétque priorem.
Tempora ſic fugiunt pariter, paritérque ſequuntur,
Et noua ſunt ſemper. Nam quod fuit antè, relictum eſt,
Fitque quod haud fuerat, momentáque cuncta nouantur.

51. Reuera enim, vt ait alicubi Chæroneus Philoſophus, quicquid mortale eſt & caducum, eſſentiæ nequaquam particeps eſt, ſed in ortus & interitus medio poſitum ſpeciem opinionémque obſcuram & inſtabilem ſui præbet. Quod ſi animum intendas, eam apprehendere cupiens, vt qui aquam vehementiùs apprehendit, ipſo compreſſu coactúque defluentem liquorem amittit, quem prehendere cupiebat, ita ſingularum perpeſſionum mutationumque, quæ rebus eueniunt, nimis euidentem perceptionem dum ſectatur ratio, vel ad id quod in re caduca naſcitur, vel ad id quod in ea corrumpitur, aberrat, οὐδενὸς λαβέσθαι μένοντος, οὐδὲ ὄντος ὄντως δυνάμενος, nihil arripere quod maneat, aut ſit reueta, cum poſſit. Sed iampridem vereor ne aures tam multis verbis præſertim alienis obtundam, ſi ex vno ſcriptore plura profetro voluero, videárque nauim inuenro, quod aiunt, ſcalmo ædificare voluiſſe. AMPHIL. Imò, Pſeudagora, rem vtrique iucundiſſimam feceris, ſi quod ad rem noſtram pertinere iudicas, ex eodem luculentiſſimo ſcriptore protuleris: cùm præſertim paucorum verborum mutatione iam interpretatio tua veteri tranſlationi neſcio quid lucis attulerit, & ſi non elegantiùs, euidentiùs quidem certè Philoſophi mentem expreſſerit, Ps. Fare, ſi placet, perge porrò.

Opuſc. de inſcriptione ει apud Delphos.

52. PSEVD. Rem deinde quodam Heracliti dicto ſic illuſtrat, cuius etiam Socrates in Cratylo facit mentionem. *Heracliti eſt*, inquit, *non poſſe quemquam bis in eundem fluuium deſcendere, ſubſtantiam quoque caducam bis in eodem ſtatu nemo continget, ſed propter mutationis celeritatem*, [eam ratio apprehendere volens] *diſsipat, iterúmque colligit*, ſiue cogitatione diſpergit iterúmque componit. Deinde aliquot verborum labes eſt in exemplari, quæ ſupplere poſſis ex Euſebio. Μᾶλλον δὲ οὐδὲ πάλιν, οὐδὲ ὕστερον, ἀλλ' ἅμα συνίσταται καὶ ἀπολείπει. *Imò neque iterum, neque poſtea, ſed ſimul cohæret & deſerit, ſimul accedit & recedit. Hinc eſt vt quod fit, eo vſque non perducatur, vt verè dici poſsit eſſe*, τῷ μηδέποτε λήγειν, μηδ' ἵστασθαι, vel potiùs, vt legit Euſebius, ἵστασθαι τὴν γένεσιν, *eo quòd generatio nuſquam deſinat, nuſquam inſiſtat, ſed iam inde ab ipſo ſemine, continentibus mutationibus primò fœtum efficiat, mox infantem,*

Lib. 11. præpar. Euang.

deinde puerum, adoleſcentem, iuuenem, virum, ſeniorem, ſilicernium, priores ortus & ætates poſterioribus exhauriens. Sed nos ineptè ac ridiculè vnam metuimus mortem, cùm iã toties mortui ſimus, toties moriamur, &c. *Interit quidem, vir facto ſene: at iuuenis priùs interiit in virum, puer in iuuenem, infans in puerum, & qui heri fuit mortuus eſt in hodiernum, hodiernus moritur in craſtinum. Manet vero nullus, neque eſt vnus, ſed ſumus multi circa vnum ſimulacrum & communem effigiem, materia circumagitata, & labaſcente.*

53. Deinde poſtquam oſtendit homines eſſe mutationibus obnoxios: *Qui mutatur*, inquit, *idem non eſt, ſi verò idem non eſt, ne eſt quidem:* corruptum erat exemplar, ſed ex Euſebio poteris ita labem detergere. εἰ δὲ ὁ αὐτὸς οὐκ ἔστι, οὐδ᾽ ἔστι, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ αὐτὸν μεταβάλλειν, γινόμενος ἕτερος ἐξ ἑτέρου. *Si verò idem non eſt, nec eſt quidem ſed ex eo quòd ſeipſum mutet, fit alius ex alio. Senſus autem ob ignorationem eius quod eſt, id quod eſſe apparet, reuera eſſe mentitur.* Subnectit alia de tempore non indigna ſanè quæ referantur, ſed hæc libaſſe ſuffecerit, vt intelligere poſſimus hominem εἴδωλον ἢ κούφην σκιάν, *vanum ſimulacrum, & leuem vmbram*, à Sophocle, σκιᾶς ὄναρ, *vmbræ ſomnium* à Pindaro meritò nominari. De quo Plutarchus, *Emphatica planè & artificioſa vſus hyperbola mortalium vitam depinxit. Quid enim vmbra imbecillius? huius autem ſomnium alius ne dicere quidem poſſit manifeſtè*: niſi ſi fortè Pſaltes dixiſſe cuipiam videtur aliquid expreſſius.

In Aiace flagillifero.

Conſolat. ad Apollonium.

54. Non enim ſolùm ait *menſurabiles* ſiue *palmares* eſſe dies humanæ vitæ conſtitutos, ſed etiam hominis ſubſtantiam, ſiue vt alii vertunt *ſubſiſtentiam tanquam nihilum* ante Dominum qui falli non poteſt,
Pſal. 38. reputari. Non ſolùm ait *hominem in imagine pertranſire*, ſiue *ambulare*, quibus humana natura ſolidi nihil habens, nihil eminentis, ſed adumbrata duntaxat eſſentiæ ſpecies & imago perpetuò fluitans atque ad interitum vergens graphicè deſcribitur, ſed etiam, *vniuerſa vanitas*, inquit, omnis homo נצב quod interpres noſter *viuens*, alii *ſtans* non incommodè tranſtulerunt. dum ſtat videlicet, dum firmiter conſiſtit, & radicatus videtur in terra nihil eſt aliud niſi vniuerſa vanitas ſiue vniuerſitas vanitatis. Quid ſi per hominem in imagine ambulantem corpus mortale & caducum, per hominem ſtantem hominis animam immortalem intelligit.

Pſal 72.20. 55. Quid quod alibi cum ſomnio, & ne hoc quidem præſenti, quod vmbratilem aliquam veri ſpeciem obtineret, ſed cum ſomnio ſurgentium, quod præteritum eſt & iam penitus euanuit, humanæ naturæ ſpecies comparatur, & quidem dicitur in nihilum redigenda, cùm primum dormientes ſomnum excuſſerint: *Velut ſomnium ſurgentium Domine*, בעיר *in ciuitate* (vel vt
R. Kimhi, Pagninus & alii transferunt) *in ſuſcitando imaginem ipſorum ad nihilum rediges.* Iam ſi homo ex anima immortali mortalique corpore conſtitutus, imago dicitur, vmbra, ſomnium, vel potius vmbræ ſomnium, ſi vniuerſa vanitas, ſi merum nihil, quid tandem cæteræ creaturæ adſpectabiles, quæ quantæ quantæ ſunt corruptioni ſubiectæ ingemiſcunt & parturiunt vſque adhuc, donec à corruptione liberentur? quid, inquam, niſi vanitas vanitatum, & ſi quid inanius eſt ipſa vanitate? Etſi, quod ait Philoſophus, ἕκαστον ὡς ἔχει τοῦ εἶναι, οὕτω καὶ τῆς ἀληθείας. *vt vnumquodque eſt, ita & verum eſt*, tantúmque veritatis habet, quantum eſſentiæ, quæ, malum! ſtultitia eſt è mendacii regno mendacium ipſum excludere, & in rebus iſtis caducis atque in mutationum omnium ſalo temere fluitantibus expreſſam ac ſolidam ſectari vanitatem.

Bahir

Rom. 8.19.

2. Metaph. cap. 2.

56. Sed eſto ſanè: res iſtas, quas oculis corporeis cernimus, τοῦ ὄντως εἶναι, veræ ſolidæque eſſentiæ participes eſſe faciamus, earum tamẽ intimam naturam humana ratio penetrare non poteſt, ſed cum propius ad eam accedere molitur, repercuſſu quodam excluſa velut ad fores ſubſtantiæ circumuolat, & ad molem, qualitates, cæteráque rebus attributa & effecta ſic adhæreſcit, vt earum duntaxat ſuperficiem perſtringat atque delibet. Res exemplo fiet illuſtrior. Ratio ſe vehementius ad percipiendam rei creatæ ſubſtantiam, quam imaginem, vmbram, vmbræ ſomnium vocabamus, intendat. Ad eam adſpirare non poteſt, ſed tanquam in viſcatis virgulis hæſitans, aut neſcio quibus illaqueata tendiculis, priuſquam ad eius naturam perueniat, in quibuſdam adiectis & circunſtantiis, quę naturam ipſam verbi cauſſa formam ſubſtantialem canis aut equi conueſtiunt, in conficiendi cibi, reliquias egerendi, nutricandi facultatibus, quas animæ potentias appellant, in cupiditatibus, & cæteris euſmodi retinetur, & in his, quam in ſeipſa videre non poteſt animæ naturam, tanquam in ſpeculo conſiderat. Imò ne ipſas quidem animæ facultates animantiúmque cupiditates in ſeipſis, ſed in earum effectis, vt in aurium micatione artium tremore, corporis geſtientis exultatione, caudæ remul-

Rerum eſſentia non videtur.

centis agitatione, oculorum ardore tanquam in totidem ſpeculis intuetur. Atque adeo quemadmodum plerumque fieri videmus.

Lucret.l 4. *De ſpeculo in ſpeculum vt tradatur imago*
Quinque etiam séxve vt fieri ſimulacra ſuêrint.

Ita quamdiu peregrinamur à Domino: non ſolùm τὸ ὄντως ὄν, quod verè eſt, ſed etiam iſta caduca & euanida τοῦ ὄντως ὄντος ſimulacra videmus per ſpeculum in ænigmate, imo ne videmus quidem, niſi pluribus ſpeculis ad nos tranſmiſſa peruenerint, vt propemodum quæ ad intelligentiam noſtram perueniunt, minus quàm imago imaginum, vmbræ ſomnium, vanitas vanitatum & vniuerſa vanitas dicenda videantur. Quod ſi, vt commodiùs alio loco diſſerendum eſt, in ſpeculis tot fallaciæ contingunt, hinc profectò liquidò conſtat omnem naturæ cognitionem innumeris ſcarere mendaciis.

57. Verùm vt res aliquas, verbi cauſſa qualitates & cætera ſubſtantiarum attributa, quæ per propriam imaginem corporis ſenſibus vſurpantur, in ſeipſis videri fateamur; haudquaquam tamen res eiuſmodi ſingulares & vnitate numerica circumſcriptas, ſed communes duntaxat earum rationes humana ratio comprehendit, ὁ μὲν γὰρ λόγος τοῦ καθόλου, ἡ δ' αἴσθησις τοῦ κατὰ μέρος; *ratio enim ipſius vniuerſalis eſt, ſenſus verò ſingularis*, inquit Ariſtoteles lib 1. Phyſicæ auſcultationis, cap. 3. exeunte. Quo fit, vt ſi conuenientibus nobis aut non aduertentibus oculos, Deus hanc ſtatuam auferret, alterámque ſolo numero diuerſam reſtitueret eodem ſitu, eodem temporis ac loci veſtigio, falleretur intelligentia, & eandem planè ſtatuam eſſe iudicaret, oculus haudquaquam falleretur intuitu, quia ſtatuam videret à priore diuerſam: eadem verò ſit ſtatua, quę priùs, nécne,

Intellectus non eſt ſingularium.

Lucret.l.4. *Hoc animi demum ratio diſcernere debet,*
Nec poſſunt oculi naturam cernere rerum.
Proinde animi vitium hoc oculis affingere noli.

58. E quibus profectò liquet humanæ mentis aciem ſic ad rerum cōſiderationem hebeſcere, eas vt conditiones quibus aduentitiæ illæ ſubſtantiarum formæ, quas vnas ſenſibus internuntiis percipi docuimus, ad vnitatem numericam contrahuntur, omnino penetrare non poſſit, ſed ad cōmunes notiones adhæreſcat, & ipſa formarum indiuidua confusè tantum, ac tenuibus coniecturis & ſuſpicionibus aſſequatur. I nunc, Philalethes, & cum tot difficultatibus obſepta ſit veri cognitio, pertende viri boni ac prudentis non eſſe, quoties vel ſuis, vel amicorum rationibus expedit, amplecti mendacium.

59. Quid? quod illa ipſa ſubſtantiarum attributa, cum ad ſenſus corporis intentionales illas ſpecies ſui vicarias, & veluti legatos emittunt, plerumque vel ob diſtantiam, vel alias ob cauſſas, falſa pro veris obiiciunt, ſenſus autem tanquam infideles nuntij, quod falsò ſibi traditum fuerat, nouæ falſitatis acceſſione corrumpunt, & dominæ ſuæ rationi per phantaſiam ſequeſtrem & internuntium mentiuntur? Longum eſſet ire per ſingulos, & bene longam præſtigiarum quibus illi phantaſiam ac rationem deludunt, ſeriem euoluere. In vnis duntaxat oculorum fallaciis hæreamus.

Senſuum fallacia.

60. Arque vt omittam ea quæ iam ſuperius attigiſti, Philalethes, oculos ita plerumque mentiri, vt remus integer in aqua fractus appareat, vt naues ſtare, terra refugere, vt ſol ille vix cubitali magnitudine vicinorum montium cacuminibus hærere videatur, quis non in dies experitur ſe cùm quadratas vrbium turres eminus ſpectat, angulis obtutum ſenſim fugientibus, quaſi rotundas intueri? Si fidem oculis adhibendam putamus, cum in ſole ambulantes eius radiis officimus vmbrámque proiicimus, eam nobiſcum moueri putabimus, imitari geſtum, ſectari veſtigia. *Nimirum*, vt ait commodè Lucretius, quia

Oculorum

Vmbra.

---Terra loccis ex ordine cunctis,
Lumine priuatur ſolis, quacunque meantes
Officimus: repletur item quod liquimus eius,
Propterea fit vti videatur, quæ fuit vmbra
Corpora è regione eadem nos vſque ſecuta.

Cum tamen vt diuerſum eſt lumen, diuerſæque partes aëris illuſtrari, vmbram neceſſe ſit eſſe diuerſam, cum rheda vehimur paulo celerius agitata, montes & vicinos agros circumagi putabimus. Pueri cum ſe diutius in orbem conuerterint, vbi primum verti deſierunt, ſpiritibus nondum ex agitatione reſidentibus,

Atria verſari & circum curſare columnas

ruinā minantes exiſtimant. Quæ per nebulam videntur, ea plerumq; maiora veris apparent. Burgundiones Lutetiæ ſuas copias admouerant. Equites leuis armaturæ præmiſſi, qui de more quaterent campos, & res hoſtiū propiùs explorarent, cùm per nebulā neſcio quid magnum videre ſibi viſi fuiſſent, inſtructas Pariſinorum acies, totámque adeo ciuitatem in armis effundi retulerunt. Totis caſtris aliquandiu trepidatum, vt primùm diſcuſſis nebulis lucis adultæ ſereni-

Comminęus de rebus Ludouici XI. cap. 19.

taſeffulſit, nihil viderunt præter carduos, qui nebuloſa cœlo lancearum, ariſſarúmque ſpeciem obiecerant.

61. Quid? quòd cùm equus in medio flumine conſtitit, deſpicientibus nobis in aquas celeriter labentes, vis & vndarum impetus equum vno quamuis hætentem veſtigio videtur in aduerſum ſuperiorémque fluminis partem contrudere?

Raráque per cælum cùm venti nubila portant
Tempore nocturno: tum ſplendida ſigna videntur
Labier aduerſum nubes, atque ire ſupremè
Longe aliam in partem quàm quò ratione feruntur.

Tertull. de Pallio. Pauo. Quid loquar de coloribus in collo columbarum apparentibus? *Pauo*, inquit Florens, *pluma veſtis, & quidem de cataelitis, imo omni conchilio depreſſior, qua colla florent, & omni patagio inauratior, qua terga fulgent, & omni ſyrmate ſolutior, qua caudæ iacent multicolor, & diſcolor, & verſicolor, nunquam ipſa, ſemper alia, etſi ſemper ipſa, quando alia, toties denique mutanda, quoties mouenda.*

Chamæleon. Quid? quod, vt ait idem, *Chamæleon pellicula viuit, capitulum ſtatim à dorſo, nam deficit ceruix. itaque durum reflecti, ſed circumſpectu emiſſitij ocelli, imò luminis puncta vertiginant. Hebes, feſſus, vix à terra ſuſpendit: molitur inceſſum ſtupens & promonet, gradum magis demonſtrat, quàm explicat, ieiunus ſcilicet ſemper & indefeſſus: oſcitans veſcitur, follicans ruminat, de vento cibus. Tamen & Chamæleon mutare totus, nec aliud valet. Nam cùm illi coloris proprietas vna ſit, vt quid acceſſit, inde ſuffunditur: hoc ſoli Chamæleonti datum, quod vulgo dictum eſt, de corio ſuo ludere.* Quod tamen etiam de polypode Theognis & alij prodiderunt.

62. Dies profectò me deficiat, ſi non dicam verbis illuſtrare, ſed numeto comprehendete velim cæteras omnes oculorum fallacias, quarum v berem copiam tum ſpecula, tum ea quæ vocantur perſpicilia ſubminiſtrant. Vidiſtis petſpicilia cancellatim angulis inciſa, & pluribus intetdum proiecturis extuberantia. Quot ſunt vmbilici, toties multiplicatur obiectum, vt interdum è vitis decem aut duodecim per huiuſmodi ſpecilla ſpectatis ingens conflari videatut exercitus. Vidiſtis ea quæ τηλοσκόπια ſiue tubos opticos appellant, è quorum alteta parte ſpectantibus res etiam longiſſimè diſtantes videntur admoueri, ex altera proxima quæque remoueri, quibus non tantum noua ſidera ſolem ſtipantia, eiúſque quaſi ſatellites ac miniſtros, ſed etiam neſcio quas in eo maculas deprehendunt, niſi tamen hoc etiam loco præſtigiæ ſunt, oculorúmque fallacia. Vidiſtis ea quot res etiam tenuiſſimas decuplo tanto maiores, quàm veritas patitur, viſendas exhibent, vt tum certos in pulicibus villos, tum neſcio quas in barba cæteriſque corporis humani pilis ſtrias & ſulcos longo ductu inaratos notare videamur.

Specilla. Teloſcopia.

63. Quid de vitreis illis triangulis loquor qui quodam angulorum repercuſſu diuerſáque radiorum refractione ſic oculos intuentium effaſcinant, vt pro luminis accepti differentiâ cælum, terram, aquas, arbores, ſaxa, quocunque ſe viſus extendit, aliis atque aliis diſcriminata coloribus in amphitheatri mira periſtromatum varietate veſtiti ſpeciem repræſentent, & velut ingẽtem arcum cæleſtem, vel totum potius hemiſphærium tenui colorum, luminis, vmbrarum diſcrimine variegatum depingant. Vitrei trianguli.

In quo diuerſi niteant cùm mille colores,
Tranſitus ipſe tamen ſpectantia lumina fallit, Ouid 6. Metam.

& ita fallit, vt tranſire neſcias, cùm iam videris tranſiiſſe.

Vſque adeo quod tangit idem eſt, tamen vltima diſtant.

64. Quid de ſpecillis ferrugineis, luteis, viridibus, & cæteris id genus? ecquid non quicquid interuentu ſuo ſpectandum obiecerint, id

Inficiunt, coguntque ſuo ſinitare colore? Luc. lib. 4.

Omitto cæteras oculorum captiones ac mendacia, quæ vel ob diſtantiam aliáſve cauſſas è directa radiorum, quos viſuales appellant proiectione, vel ob corporis interiecti diuerſitatem, & eorumdem refractione proueniunt. Quid de ſpeculis & radiorum reflexione plura commemorem? quàm multas habent offucias? In planis & conuexis dextra læuis, dextris læua reſpondent: arbores riparum ſuperciliis imminentes apparent inuerſæ: vltra ſpeculum apparent imagines, quas neceſſe eſt citra reſilire: ingredi pariter videntur, pedem pariter ponere nobiſcum, ac geſtus imitari, cum reuera non moueantur, ſed potius noua ſimulacra mutato rei viſæ ſitu gignantur. Specula.

65. Auſonius in Moſella multas congerit oculorum fallacias, ac ludibria verſibus ipſo propemodum amne liquidioribus.

---cùm glaucus opaco
Reſpondet colli fluuius, frondere videntur,
Fluminei latices, & palmite conſitus amnis.
Quis color ille vadis ſeras cùm protulit vmbras
Heſperus, & viridi perfundit monte Moſellam?

Tota natant criſpis iuga motibus, & tremit abſens
Pampinus, & vitreis vindemia turget in vndis:
Adnumerat virides derſus nauita vites,
Nauita caudiceo fluitans ſuper æquora lembo.
Per medium qua ſeſe amni confundit imago,
Collis, & vmbrarum confinia conſerit amnis.

& paucis interiectis iſta ſubnectit longè pulcherrima.

Hos hypertonio cum Sol perfuderit æſtu
Reddit nautales vitreo ſub gurgite formas,
Et redigit pandas inuerſi corporis vmbras,
Vtque agiles motus dextrâ læuâque frequentant,
Et commutatis alternant brachia remis,
Vnda refert alios ſimulacra humentia nautas,
Ipſa ſuo gaudet ſimulamine nautica pubes
Fallaces fluuio mirata redire figuras.

Eleganti deinde ſimilitudine rem illuſtrat.

Sic, inquit, *vbi compoſitos oſtentatura capillos*

nutrix alumnæ adhuc inexpertæ ſpeculum admouit,

Læta ignorato fruitur virguncula ludo,

Sororis ſuæ ſpeciem in ſpeculo ſibi videtur intueri, amplexum apperit, cryſtallum ſuauiatur.

Aut fixas prætendit acus, aut frontis ad oram
Vibratos cœptat digitis extendere crines,
Talis ob vmbrarum ludibria, nautica pubes,
Ambiguis fruitur veri falſique figuris.

66. Aqua vno digito vix altior tantum ſub terras deſpectum præbet, quantum à terris ad cœlum ſuſpectus eſt, vt nubila quadam Antipodum capitibus impendentia, alterum ſolem, alia ſidera deſpicere videamur: *Nihil refert*, inquit Seneca, *quàm exiguus ſit humor aut lacus, ſi circumſeptus eſt, ſpeculum eſt. Quare? quia omnis circumſcripta læuitas, & circumdata ſuis finibus ſpeculum eſt. Itaque piſcinam ingentis magnitudinis inſertis parietibus diuide: totidem habet illa imagines ſolis, quot lacus habuerit: relinque illam, ſicut eſt, diffuſam, ſemel tibi imaginem reddet.* Atque ex his liquet acie noſtra nihil eſſe fallacius. Et, vt cætera diſſimulemus, cùm tria ſint videndi genera, quæ per radios directos videntur, ſemper, vt optici demonſtrant, minora iuſtis apparent, quæ per refractos alieno loco, quæ per reflexos, ferme ſitum videntur habere vero contrarium. Lib. 1. nat. quæſt. c. 3.

67. Multa dicere poteram de cæterorum ſenſuum præſtigiis. In dies experimur roſas & vnguenta quibuſdam peiùs allio fœtere, vnum & idem aliis dulce, aliis amarum eſſe, vt, quod ait Satiricus, tres propè conuiuæ diſſentire videantur. E duobus qui ad idē balneum acceſſerint, alter æquo calidius alter frigidius eſſe iurabit: aures, vt ſecundùm oculos ſunt nobiliſſimæ, ita falſis ſonorum imaginibus deluſæ frequentiſsimè mentiuntur. Tonitrua Manliana diſſultantéſque muralium tormenrorum crepitus vix poſſis à verorónitru dignoſcere: Solet in ſcholis nominari Rex ille Scytharum cuius aures ſuauiùs equorum hinnitus, quàm Iſmeniæ tibia mulcebat. Permulti concentus auium cæterarúmque voces animanrium ſic imitantur, vt vel attentiſſimos poſsint in errorem inducere, vt hyenæ, pſittaci, picæ, volucres aliæ vocis humanæ ſimilitudine pleroſque decipiunt. Si aurium iudicio ſtandum putamus, priùs è nube fulgetrum, quàm tonitrui fragor eliditur, quorum vtrumque eodem tempore fieri, vel etiam fragorem prius emitti ratio perſuadet ac non raro confragoſi montium flexus crebríque vertices, & conflexa in cubitum aut confracta in humeros iuga, concauique conuallium ſinus vocem ita reciprocant, ac repercuſſu numeroſiore multiplicant, vt cum vnam emiſeris, ſex aut ſeptem mulris offenſibus repulſatas diuerſis è locis audire tibi videare. Aliorum ſenſuū fallacia. Aurium. Plutarch. Apopht.

68. Quæ cum ita ſint, iam è dictis habemus in rebus iſtis quæ ſenſu corporis percipiuntur, nihil eſſe ſolidum, expreſſum & eminens, cuius veritatem humana ratio poſſit amplecti, habemus cogitationem, has ipſas rerum naturas, quæcumque tandem illæ ſunt, haudquaquam attingere, ſed eas duntaxat in quibuſdam attributis & circumſtantiis, tanquam in ſpeculis intueri: habemus rationem quamuis nihil niſi per ſenſus internuntios apprehendat, res tamen ipſas ſingulares & indiuiduas prout à ſenſibus ſuggeruntur, haudquaquam intelligere, ſed ad communes adhæreſcere notiones: habemus denique ſenſus ipſos plerumque mentiri, & phantaſiam ipſámque adeo rationem variis faſcinare præſtigiis: vt tot è capitibus eam neceſſe ſit in ſumma veritatis ignoratione verſari. Recapitulatio.

69. Iam ſi iuxta commune pronuntiatum, nihil eſt in intellectu quod non fuerit in ſenſu: ſi intelligentem opoxet phantaſmata ſpeculari, ſi hæc eſt prima fides quæ à

ſenſibus hauritur quis, non videt ſenſibus concuſſis ac labefactis omnia veritatis fundamenta conuelli?

Lucret l. 4. *Denique vt in fabrica, ſi praua eſt regula prima,*
Normáque ſi fallax rectis regionibus exit,
Et libella aliqua ſi ex parte claudicat hilum,
Omnia mendosè fieri atque obſtipa neceſſe eſt,
Praua, cubantia, prona, ſupina atque abſona tecta,
Iam ruere vt quædam videantur velle, ruántque
Prodita iudiciis fallacibus omnia primis,
Sic igitur ratio tibi rerum praua neceſſe eſt
Falsáque ſit falſis quæcumque ab ſenſibus orta eſt.

70. Quid ſi ne videmus quidem, cùm videre nobis aliquid videmur, ſed videre nos duntaxat ſomniamus, cui vetus illa controuerſia nota non eſt, cuius Socrates meminit in Theæteto περὶ τοῦ ὄναρ καὶ ὕπαρ, qua potiſſimùm coniectura oſtendi poſſit vtrum dormiamus nunc omnes, & quæ cogitamus ſingula ſomniemus, an vigilemus & reuera inuicem diſſeramus. cui reſpondens Theætetus fatetur explicari non poſſe qua id coniectura poſſimus oſtendere. Quæ enim, inquit, modò differebamus nihil prohibet vt ſomniantes colloqui videamur, & cum ſomniantes ſomnia referre nos arbitramur, mirum in modum illis iſta conſentiunt. Ecquid non in cæca noctis caligine lumen diurnum intueti,

Vita ſomnium.

Concluſóque loco ſolem, mare, flumina, montes,
Mutare, & campos pedibus tranſire videmur?

Lib. 7 de Rep. ineunte.

71. Nota eſt illa ſpelunca cuius imagine Plato mortalium ignorantiam natiuis coloribus adumbrauit. Fingit homines in ſubterraneis ſpecubus educatos à pueritia, ceruicibus & cruribus ita deuinctos, vt & immobiles ſemper eodem corporis ſitu permaneant, & ea duntaxat, quæ ante pedes poſita ſunt, intueri poſſint; capita verò vinculis adſtricta circumagere non poſſint, pone quos à tergo procul ignea facula ſuſpenſa ſit: intérque ignem ac vinctos homines viam paulo ſuperiorem exiguo pariete diſcluſam, homines ruſus alios recto parietem ferentes vaſa varia ſupra parietis loriculam eminentia ſtatuáſque hominum, aliarúmque animantium lapideas ac ligneas imagines vario fabricatas artificio, quas, vt conſentaneum eſt qui circumferunt, partim ſileant, partim loquantur. Vincti nihil videbunt præter ſimulacrorum vmbras, quæ ab igne in aduerſam ſpeluncæ partem proiicientur, eáſque rerum ipſarum, quarum circumferuntur imagines, nominibus appellabunt. Quòd ſi echo ex aduerſa ſpeluncæ parte reſonaret, alium neminem quàm idolorum tranſeuntium vmbras loqui cenſerent.

Spelunca Platonis.

72. Vincti ſunt humana ratio denſis ignorantiæ tenebris obuoluta: carcer ſiue ſpelunca, mundus hic adſpectabilis, ſi ad mundum intelligibilem & archetypum comparetur. Vinculum, corpus humanum, vel potius perturbationes animam corpori alligantes. Vmbræ ſunt ea quæ ſub ſenſum cadunt, & intimam rei cuiuſque ſubſtantiam non tam exprimunt quàm adumbrāt, imagines & ſimulacra ſunt ipſæ rerum ſubſtantiæ è diuinis ideis expreſſæ quas humana ratio non in ſeipſis, ſed tantum in effectis circumſtantiiſque conſiderat. Fax porro ſuſpenſa quid aliud eſt quàm lumen naturale, quod Pſalmiſta diuini vultus lumen ſuper nos ſignatum appellat. Quod ſi purum ac defæcatum ſe noſtris mentibus ingereret, veritatem quam, vt aiebat Democritus, in profundum demerſit ipſa natura forſitan è ſuis latebris educere potuiſſet. Eius interpretatio.

73. Sed nimirum, etiam ipſum naturæ lumen variis ſenſuum, phantaſiarum, ratiocinationum adulteratur præſtigiis quemadmodum faces ac lucernæ non paucas habent offucias. Luſit Anaxilaus ſulphure (verba ſunt Plinii lib. 35. hiſtor. naturalium cap. 15.) candens in calice nouo prunáque ſubditā circumferens exardeſcentis repercuſſu pallorem dirum velut defunctorum offundente conuiuis. Tradit Porta, lib 2. Magiæ naturalis varios lucernarum modos, quibus ædes argenteæ, cubicula diuerſis variegata coloribus, virentibus palmitum foliis vuiſque pendentibus veſtita, homines aut ſine capitibus, aut cum equinis & aſininis capitibus appareant. Adeóque ſol ipſe, prout hoc vel illo modo ſe rebus infuderit, ita varios colores adſpergit, & quaſi fucum illinit veritati, vt Euripidi propemodum aſſentiar.

Τίς οἶδεν εἰ τὸ ζῆν μέν ἐστι κατθανεῖν,
Τὸ κατθανεῖν δὲ ζῆν νομίζεται βροτοῖς;
Quis nouit vtrùm viuere hoc ſit emori,
An emori hoc ſit quod vocamus viuere?

& Sexto Empirico tum lib. 2. Hypotypoſeon, tum lib. aduerſus Mathematicos ſeptimo multis rationibus diſputanti nullum eſſe κριτήριον quo verum à falſo diiudicare poſſimus.

74. Quare vide, mi Philalethes, vtrum diuinæ

Concluſio. diuinæ ſapientiæ fuerit in hoc mendacii tegno legem dicendæ veritatis imponere, quantiſque ſcrupulis & angotibus eotum conſcientiam dilaniati neceſſe ſit, qui ſi vel latum, vt aiunt, vnguem deflexerint à veto, futias ipſas admiſſi ſceleris vltrices ſibi cum tædis ardentibus imminere putant, ac veritatem, tem adeo lubricam & mortalium animis incomptehenſibilem, tanta, non dicam ſuperſtitione, ne tu mihi ſuccenſeas, ſed ſollicitudine perſequuntur.

X. *Probatur Mendacium honeſtum eſſe à delectatione annexa.*

75. IAm quod ſecundum naturam eſt, non poteſt eſſe vitioſum, niſi accetſitis aliunde ſordibus obſoleſcat, mendacium autem eſſe ſecundum naturam, vel ex eo liquet, quòd, vt definit Philoſophus delectatio ſiue voluptas eſt *operatio habitûs, qui eſt ſecundum naturam non impedita*, & mendacium ipſa natura quadam hilaritate perfudit, vt qui fallaeias ex vſu communi ſuſtulerit, is vet ex anno, iuuentutem è vita, ſolem è mundo ſublaturus eſſe videatur. Adeóque plerumque fieri videmus, vt quæ in ipſa Veritate triſtia ſunt ac moleſta, eorum ementita ſpecies & imitatio (quæ, vt multis oſtendit Plato, circa tertia naturæ, & rerum non veratum, ſed apparentium ſimulacra verſatur) non mediocrem adferat animo voluptatem. Sic, inquit Plutarchus, verum ſuis grunnitum, rotæ gemitum, venti ſtridotem, maris ad littus alliſi plangorem, æquo animo audite non poſſumus: at ſi quis hæc eadem probabilitet imitetur, ea non ſine titillatione quadam delectationis audiemus. Hominem iratum, dolentem, pauentem, furioſum audite, ſine moleſtia non poſſumus, at in theatris eorum imitatio nos mirificè delectat. Moleſtum eſt hominem vlceribus plenum, aut cum motte luctantem intueri: in tabula depictum ſi videris, ipſa te delectabit fallacia.

[Margin: ἐνέργεια τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως ἀνεμπόδιστος. 7. Moral. nicomach. cap. 12. — 10. de Rep. ineunte. — De audiendis Poëtis, & lib. 5. cõuiu. quæ. 1.]

76. Cui iucunda non eſt in gemellis illa vultuum ſimilitudo,

Indiſcreta ſuis, gratúſque parentibus error?

In præſtigiatorum acetabulis & calculis quid nos aliud quàm alucinatio noſtra delectat? *Effice*, inquit Seneca, *vt quomodo fiat intelligam: perdidi vſum.* Denique, vt alia ſexcenta prætermittam, magnus dicendi magiſter, orationem, quo fiat auditu iucundior, mendaciunculis iubet adſpergi. E quibus liquet mendacium eſſe habitum ſecundum naturam, cuius operatio non impedita ſenſum adferat liquidiſſimæ voluptatis. Quod ſi ſecundum naturam eſt, fruſtra quaſi monſtrum quoddam naturæ, extra naturæ fines extruditur.

[Margin: Fallacia an delectet. Seneca ep. 45.]

XI. *Diluitur argumentum petitum à difficultate inueniendæ Veritatis.*

77. PHIL. Meminiſtine, Pſeudagora, quid hactenus inter nos conuenerit? PSEVD. Pſeudagoras non eſſem, niſi dictorum meminiſſem. Scis enim vulgo dici mendacem memorem eſſe oportere. PHIL. Dictum, opinor, eum mentiti qui contra mentem ſuam loquatur, & aliud in pectore clauſum ſeruet, aliud in lingua promptum habeat, ac proinde fieri poſſe, vt & qui verum dicit, mentiatur, & qui falſum non vtique mentiatur. PSEVD. Equidem memini. Sed quorſum iſta? PH. Vt intelligas difficultatem inueniendæ Veritatis non officere quo minus facillimè poſſimus vitare mendacium. Vt enim ad mendacii naturam haud pertinet dicere quod falſum ſit, ſed quod falſum animo iudicetur; ita nec veritatis moralis veracitatiſque ratio poſtulat, vt quæ teapſe vera ſunt, proferamus, ſed vt oratio noſtra cum ratione, lingua cum mente conſentiat, ac proinde difficile non eſt eſſe veracem in loquendo, quantumuis ipſam rerum veritatem in profundum, vt poſt Democritum aiebas, natura demerſerit.

[Margin: Mendacium. Veracitas.]

78. PSEVD. Te quoque, Philalethes, meminiſſe par eſt, quò diſputatio noſtra perducta fuerit. Tantum, vt hactenus à me probatum eſt, quicque veritatis habet, quantum eſſentiæ. PHIL. Fateor. PSEVD. Rerum caducarum naturam vanitas occupauit. PHIL. Sic eſſe faciamus. PSEVD. Senſus corporis intimam rerum ſubſtantiam non attingunt. PHIL. Hoc etiam vltro largiamur. PS. Intellectus ſingularia non apprehendit. PH. Nolo contendere. PS. oculis, aures, reliqui ſenſus identidem falluntur. PH. Ne hoc quidem negauerim. PS. Atqui hinc efficitur veritatem in mendacii tegno non poſſe conſiſtere, neque religioni ducendum, ſi eam interdum deſeramus. PH. Quod aſſumis ſuperiore diſtinctiuncula facilè diſſlatur.

79. Duplex eſt veritas, altera rebus attributa, quam rimantur ij qui animum ad artes & ſcientias appulerunt, cuius tota vis in ea poſita videtur quòd qualis eſt cuiuſque rei natura, talis vel ſenſibus, vel intelligentiæ cognoſcentis ingeratur: altera ſi-

[Margin: Veritas rerum.]

Veritas ſignorum. gnis annexa, quam alii veracitatem appellant, per quam interna conformatur oratio, cum priore confligit error, & opinio falſa: cum poſteriore mendacium. In his tenebris & obſcuritate naturæ errorem vitare ſanè difficile eſt: mendacium vitare promptum cuilibet atque expeditum. Nemo volens in errorem inducitur: nemo mentitur inuitus. Error ſine culpa plerumque mente concipitur: mendacium cum peccato lingua profertur.

80. Atque ex his facilè confutantur eæ rationes quibus tantopere tua ſe iactauit, & nobis inequitauit oratio. Eſto enim: innumeras ſenſuum fallacias eſſe faciamus, iudicare non poſſimus turres quadratæ ſint an rotundæ, quòd quadratæ propinquis, rotundæ remotis eſſe videantur: mel dulce ſit, an amarum, quòd aliis dulce, aliis amarum appareat. Admittamus cæteras illas oculorum auriúmque præſtigias, quarum bene longam ſeriem texuiſti: neſciamus denique (vide quantum tibi largiar) vtrùm vigilantes iſta diſputemus, an dormientes imago vana deludat: &, vt vno verbo rem conficiam, concedamus nihil eſſe quod percipi poſſit extrinſecus. Non negabis tamen, opinor, quod Cyrenaici concedebant, ea te percipere quæ ſenſu intimo apprehendas, vt dolorem, vt voluptatem. Neſcis fortaſſe mel naturâ ſuâ dulce ſit an amarum, remus rectus ſit an inflexus. Scis tamen vtrùm mel palatum tuum amaritie vellicet, an quadam ſaporis dulcedine titillet: Scis qualis remus partim in aëre par. tim in aqua tibi videatur: Scis quid interno ſenſu percipias, quid imagınere, quid intelligas. Scis denique ſiue dormiens, ſiue vigilans, dormire te nunc an vigilare ſuſpiceris. è quibus efficitur nihil eſſe facilius ac promptius quàm animi tui ſenſum verbis explicare, quod vnum poſtulat ratio veritatis oppoſitæ mendacio. Cyrenaici.

81. Quare, mi Pſeudagora, etiam atque etiam vide ne quo maioribus difficultatibus obſepta eſt veritas illa naturalis, eo quærenda ſit impenſiùs veracitas iſta moralis, ne ſi vtramque veritatem è vita ſuſtuleris, ſumma rerum omnium perturbatio conſequatur. vide ne cùm ex obſcuritate naturæ ac veritatis alterius difficultate nihili faciendam alteram eſſe defendis, perinde facias ac ſi alterâ tibiâ claudicans alteram abſcindendam, aut altero lippus oculo alterum tibi effodiendum eſſe defenderes. AMPHILOGVS. Quid ais Pſeudagora? Videtúrne tibi Philalethes noſter arma de manibus extorquere, tuóque, quod aiunt, te gladio iugulare? Ps. Quo id pacto? AMPH. Non ſolùm tuas diluit rationes, & offuſam veritati caliginem facili diſtinctione dederget, ſed hoc ipſo quo efficere volebas, honeſtum eſſe mentiri, dicendæ neceſſitatem veritatis oſtendit. Ps. Equidem nihil habeo quod reponam. Quare ne tuum iudicium expectem, ſecundùm Philalethem hac quidem in parte pronuntio. Quia tamen ſtat adhuc alterum argumentum de voluptate, fateor me nondum è ſententia priſtina dimoueri.

XII. *Diluitur argumentum petitum à iucunditate annexa Mendacio.*

82. PHIL. Ais igitur voluptatem eſſe operationem habitus, qui ſecundum naturam eſt, non impeditam, ex cóque viſeffici mendacium eſſe naturæ conforme ac proinde honeſtum, quòd illud, vt loqueris, ipſa natura quadam hilaritate perfuderit. PSEVD. Aio enimuerò. PH. Si tricari liberet, hoc loco tibi controuerſiam mouerem de voluptatibus quæ contra naturam eſſe dicuntur. Diſputarem è tua ratiocinatione ſequi nullum voluptatis genus eſſe vitioſum: oſtenderem nullam eſſe capitaliorem generis humani peſtem voluptate, eam eſſe virtuti ac bonis artibus inimicam, præſtringere mentis oculos, nec vllum habere cum virtute commercium. Qua in diſputatione vides orationem nemini defuturam. Quia tamen veritatis ſum amantior quàm contentionis, quicquid diſſimulari poteſt, tibi remitto. Voluptas.

83. Illud vnum ex te quæro, ecquid nos in tabulis pictis, aut ſtatuis, in præſtigiatorum calculis, in vultuum ſimilitudine, in oratione mendaciunculis adſperſa, in doloris, iræ, pauoris, cæterarum denique rerum naturâ ſuâ triſtium, ac deformium imitatione delectet. PSEVD. Ipſa nimirum fallacia. PHIL. Faciamus, ſi placet, eſſe duos, quorum alter ſanie fluentem, vlceroſum, claudicantem, gementem, eiulantem ita repræſentet vt hos affectus non imitari, ſed reuera experiri ac tolerare videatur, quales plani plerumque ſolent ad interuertendam ſtipem templorum veſtibula, viarúmque regiarum aditus obſidere: alter non minùs ſcitè Philoctetem iiſdem calamitatibus affectum in ſcena ſic imitetur, vt eum ſpectatores non ſauciatum, ſed ſauciati perſonam egregiè ſuſtinere intelligant. Quæro vter horum tibi videatur eſſe mendacior? Ps. Is profectò qui ſe ex animo dolere, ac gemere ſimulabit. Nam ille alter cùm non Simulatio. Imitatio.

ſaucius ac lamentans, ſed qualis eſt reuera, ſaucii ac lamentantis imitator appareat, ne mentietur quidem. Ph. Aliud eſt igitur ſimulare, aliud imitari. Ps. Aliud omnino. Nam prior vlcus & dolorem ſimulat, poſterior imitatur. Phil. Hunc igitur, ſi libet, imitatorem veri: illum veri ſimulatorem appellemus. Ps. Appellemus ſanè. Ph. Vter horum liquidiore te voluptate perfundet? Ps. Imitator oppidò: nam ille veri doloris ſimulator, ſi ſe reuera ſaucium eſſe, dolere ac lamentari perſuaſerit, adeo me non delectat, vt eum ſine ſenſu doloris ac miſericordiæ non poſſim intueri.

84. Ph. Duas item imagines animo propone, vtramque ad vnguem effictam, ſed eo diſcrimine, vt qui alteram procul adſpexerint; non ſe videre morientis effigiem, ſed verum hominem reipſa morientem arbitrentur, qui alteram, artificium quidem ſummopere laudent, rem tamen, vt eſt, animo percipiant, & non hominem expirantem, ſed expirantis effigiem videre ſe nouerint. Pseud. Eſto. Ph. Earum vtra tibi videbitur fallacior? Ps. Ea citra controuerſiam, quæ me in fraudem inducet, ac perſuadebit me non morientis ſimulacrum videre, ſed hominem reuera morientem. Ph. Vtra te vberiore voluptate complebit? Ps. Illa poſterior, quam morientis imitatricem dicere poſſumus. Nam illa veri ſimulatrix, quæ ſenſus deludet, ac morientem obiiciet, erit triſte ſpectaculum.

85. Phil. Ecquid de porcello Parmenontis audiſti? Ps. Quid illud? Ph Parmenon porcelli grunnitum imitatione ſic exprimebat, vt mirabiles plauſus in theatris, in circulis, in conuiuiis excitaret. Vnus ex æmulis obiectum palliolo nefrendem ſub axillis attulit. Parmenon grunnitum imitari: auditores complosis manibus applaudere: hic porcellum in ſinu latentem vellicare: grunnire porcellus, clamare vniuerſi, bene quidem, ſed nihil ad ſuculam Parmenontis: tum ille, vt corruptum conſeſſus iudicium reipſa caſtigaret, nefrendem ſuis integumentis euolutum in medium proiecit, &c: En, inquit, quem Parmenonti grunnienti poſtponitis. Vter horum tibi videtur eſſe mentitus? Parmenon qui nihil aliud præſe ferebat quàm ſe grunnientem beſtiam imitari, an aduerſarius, qui vt fucum ſuis auditoribus faceret, naturalem ſuculæ grunnitum pro artificioſo, ac ſuo venditabat? Ps. Aduerſarius. Ph. Vter maiorem auditoribus delectationem afferebat? Ps. Parmenon.

Porcellus Parmenontis.

86. Ph. Iam, ſi placet, eundem Parmenontem faciamus interiectu parietis ab auditoribus diuiſum eius animalis vocem, ita ſimulare, vt ij vocis ſimilitudine decepti non ipſum Parmenontem, ſed verum porcellum in platea grunnire exiſtiment. Iſne qui paulo priùs qualis erat, talem ſe profitebatur ſine fuco ac fallacia, & ingenua ſimul, ac ingenioſa grunnitus imitatione tantopere placuerat, poſtquam ſimulatione fallere cœperit, ſuis erit auditoribus voluptati? Pseud. Imò Philalethes, quò propiùs ad illius animantis vocem acceſſerit, eo maiorem audientibus moleſtiam exhibebit, vt quo fallacior erit, eo moleſtior futurus eſſe videatur. Phil. Falſum eſt igitur quod aſſumebas, mendacium eſſe quadam hilaritate conditum. Ps. Pene extorques vt fatear.

87. Phil. Ad vultuum ſimilitudinem quod attinet, frequenter ex te audiui geminos abs te viſos in conuictu Muſſipontano pueros nobiles, ita ſimiles inter ſe vt quamuis tibi proximè menſæ accumberent, eos tamen neque tu, neque quiſquam ex iis qui iuuentuti præerant, internoſſe poſſetis, niſi poſt aliquot menſes animaduerſum tandem eſſet alterum, cùm veſtros obtutus in ſe defixos videret, oculos modeſtè verecundéque demittere, alterum arridere vóſque viciſſim hilarioribus oculis intueri. Author eſt Plinius Magno Pompeio Vibium quemdam è plebe & Publicium etiam ſeruitute liberatum indiſcreta prope facie fuiſſe ſimiles, illud oſprobum reddentes, ipſúmque honorem eximiæ frontis, & P. Lentulo Spintheri, Q. Metello Coſſ. hiſtriones duos perſimiles in ſcenam eſſe productos, vt duorum ſimul Conſulum imagines cernerentur. Quæro in his aliíſque ſimilibus quid ex vultuum ſimilitudine ſpectatores alliceret, & aliqua iucunditate mulceret? Pseud. Equidē nihil video præter errorem ac fallaciā. Neque fortaſſe in fabulis Plautinis quidquam eſt, aut Menæchmis, aut Amphitruone iucundius, quarum in altera producuntur duo gemini: in altera Iupiter Amphitruonis, Mercurius Soſiæ ſpeciem imitatur. Phil. Hæc imitatio quibus delectationem afferebat? Amphitruoni totíque adeo familiæ, quam illa formæ ſimilitudo, non ſolùm fefellit, ſed etiam errore, inſania, intemperiíſque iactauit? an ſpectatoribus, quos, ne errarent, Mercurius edocuit quibus ſignis tam ſimiles perſonas internoſſent? Pseud. Spectatoribus.

Vultuum ſimilitudo.

88. Ph. Quid? cum illos geminos intuebare, ecquid non alterum ab altero internoſſe cupiebas? Ps. Equidem cupiebam. Ph. Ecquid non lætabare cùm aliquo ve-

ſtigio ſubodoratus fueras veritatem, & alterius ab altero diſcrimen inueneras? Ps. Lætabar ſanè. Ph. An perinde lætitia geſtiebas, cùm illa formæ ſimilitudo te in errorem pellexerat? Ps. Id profectò dicere non poſſum. Ph. Aliud igitur in hac vultuum ſimilitudine nos delectat, quàm error ac fallacia. Ps. Apparet. Ph. Nobis igitur de integro ſunt ineundæ rationes. quærendúmque quid tum in hac ſimilitudine tum in rerum etiam natura ſua triſtium ac deformium imitatione delectet. Ps. Quod tuo commodo fiat.

89. Phil. Deſcendiſſe Parrhaſius in picturæ certamen cum Zeuxide proditur. & cùm ille detuliſſet vuas pictas tanto ſucceſſu, vt in ſcenam aues aduolarent, ipſe detuliſſe linteum pictum, ita veritate repræſentata, vt Zeuxis alitum iudicio tumens, flagitaret tandem remoto linteo oſtendi picturam, atque intellecto errore concederet palmam ingenuo pudore, quoniam ipſe volucres feſelliſſet, Parrhaſius autem ſe artificem. Maiorem, opinor, Zeuxis percepit animo voluptatem, cum vero ſimile linteū in tabula depictum ex ipſa rei veritate cognouit, quàm cum verum linteum oppāſum eſſe tabulæ ſibi falsò perſuaſit. Ps. Equidem negare non poſſum. Ph. Vide quanta ſit veri maieſtas, etiam hoc loco veritas tibi ferrum de manibus extorſit, vt tuo te rurſum gladio iugularet. Honeſtum eſſe mendacium ex annexa delectatione probate cupiebas. Concedis tamen nihil aliud eſſe præter veri ſimilitudinem verè cognitam quod nos in rerum imitatione delectet, ac proinde veritatem tantis eſſe voluptatibus delibutam, vt vel eius vmbra & ſimilitudo quò propiùs ad verum accedit, eò maiorem hominibus hilaritatem impertiat.

Plin. lib. 35. cap. 10.

90. Quòd ſi contrariorum contrarii ſunt effectus: mendacium autem veritati, voluptati contrarius eſt dolor: veritas porrò voluptatem parit, neceſſe eſt dolor è mendacio conſequatur: & ſi quemadmodum defendis, quicquid voluptatem affert, id ſecundum naturam eſt, eadem extorquet ratio, vt mendacium, quod dolorem exhibet, contra naturam eſſe fateare. Neque verò nos in præſtigiatorum calculis delectat ipſa fallacia, ſed admiratio ſolertiæ, quæ nos vel eam ob cauſſam mirum in modum oblectat, quòd ad inueſtigationem veri, cauſſæque latentis excitamur. Hic enim effectus valde philoſophicus eſt, admirari. neque enim aliud eſt philophiæ principium.

τῶν γὰρ ἐναντίων τὰ ἐναντία ποιητικά. Ariſtot. 5. Polit c. 8.

μάλα γὰρ φιλοσόφου τοῦτο τὸ πάθος. οὐ γὰρ ἄλλη ἀρχὴ φιλοσοφίας. Plato Theæte.

XIII. *Vtrùm ex incommodis quæ ex Veritate ſequi videntur, probari poſſit honeſtum eſſe mendacium.*

91. Pseud. Hactenus inter nos leui proluſione velitatum eſt, & quaſi rudibus ventilatum, nunc ad arma decretotia veniamus: *Ecce graui morbo periclitatur ægrotus, cuius iam vires ferre non poſſint ſi ei mortuus vnicus & chariſſimus filius nuntietur. Si à te quærit, an viuat, quem vitam finiſſe tu noſti, quid reſpondebis? quando quicquid aliud dixeris, præter vnum de tribus aut mortuus eſt, aut viuit, aut neſcio, nihil aliud credit ille quàm mortuum: quod te intelligit timere dicere & nolle mentiri. Tantumdem valet etiamſi omni modo tacueris. Ex illis autem tribus duo falſa ſunt, viuit & neſcio, nec abs te dici poſſunt niſi mentiendo. illud autem vnum verum, id eſt mortuum eſſe ſi dixeris, & perturbati hominis mors fuerit ſubſecuta, abs te occiſus clamabitur.* Quid ſi Rex ille fuerit aut princeps, è cuius vita totius Reip. ſalus, aut etiam Chriſtianæ religionis incolumitas pēdeat. Ecquis ferat homines tanta verbotum exaggeratione iubentes euitari ſalubre mendacium, & homicidam, parum dixi, Reip. cladem, peſtem animarum, ſequeſtrem & damnationis æternæ conciliarricem diligi veritatem. Phil. Quid ſi non eſt iniurato tibi crediturus. Ps. Ego verò iurare non. Phil. Quid hæres? mi Pſeudagora. Amph. imò, Philalethes, in aliud tempus videtur hæc interrogatio differenda.

Auguſt. lib. cōtra mendacium, cap 18.

92. Phil. Vt igitur id quærere ſuperſedeam, te miror, Pſeudagora, te qui ex Auguſtino telum hoc amentatum petieris, nō ex eodem etiam armamentario ſcutum depromere. *Moueor*, inquit ille, *his oppoſitis vehementer, ſed mirum ſi etiam ſapienter. Cùm enim propoſuero ante qualeſcunque oculos cordis mei intelligibilem illius pulchritudinem, de cuius ore nihil falſi procedit, quamuis vbi radians magis magiſque clareſcit veritas, ibi palpitans mea reuerberatur infirmitas, tamen ſic amore tanti decoris accendor, vt cuncta quæ inde me reuocant humana contemnam. Sed multum eſt vt iſte in tantum perſeueret affectus, vt in tentatione deſit effectus. Nec me mouet contemplantem luminoſum bonum, in quo mendacij tenebræ nullæ ſunt, quòd nobis mentiri volentibus, & hominibus vero audito morientibus, homicida dicitur veritas. Nunquid enim ſi ſtuprum expetat impudica, & te non conſentiente ſæuo amore perturbata moriatur, homicida erit & caſtitas?* & alia non pauca in hanc ſententiam.

93. Quòd autem ab animarum æterna ſalute veritati facis inuidiam, eámque tam atrocibus verbis exaggeras; Antiochus Seleuci filius nouercam ſuam Stratonicem Demetrij filiam efflictim amabat, vel potiùs eius amore tabeſcebat, ſed cupiditatem ſuam non auſus confiteri, mori decreuerat: amorem Eraſiſtratus medicus mira ſagacitate detexit, Seleucóque patri, vt filio ſuam cederet coniugem perſuaſit, vt Plutarchus in Demetrio, Appianus in Syriacis, Iulianus in Miſopogone, & alij prodiderunt. Faciamus hunc, cuius vita non ſolùm Reip. ſed etiam Chriſtianæ religionis incolumitas, atque adeo multarum ſalus animarum dicitur contineri, non dicam nouercæ, ſed propriæ matris amore paulatim carpi, & velut concepta medullis flamma ſenſim ſiue ſenſu tabeſcere. Quid aget hoc loco mater infelix? Caſtitati ſuæ pudicitiæque conſulendum putabit? an inceſtis eius cupiditatibus obſequetur? filio ſuo morem geret? at non modò pudicitiam, ſed etiam ipſam naturā nefario flagitio violabit. morem non geret? at morietur filius, extinguetur extrema ſcintilla regiæ familiæ, ſuccedet infidelis, euertet aras, delebit omnia religionis Chriſtianæ veſtigia, innumeros in perniciem trahet animæ ſempiternam. Si bene te noui, conſulendum pudicitiæ defendes, neque vereberis ne proprerea dicatur caſtitas non filii ſolum, ſed etiam patriæ animarúmque parricida: *Certè*, inquit idem magnus veritatis aſſertor, *pia, vera, ſancta caſtitas non niſi ex veritate eſt, & quiſquis aduerſus eam facit; profectò aduerſus veritatem facit. cur ergo, etſi non poſſit aliter periclitantibus ſubueniri, non committo ſtuprum, quod ideo eſt contrarium veritati, quia contrarium eſt caſtitati, & vt periclitanti ſubueniatur, loquor mendacium quod ipſi apertiſſimè eſt contrarium veritati? Quid apud nos tantum promeruit caſtitas, & offendit veritas, cùm omnis ex veritate ſit caſtitas, & ſit non corporis ſed mentis caſtitas, veritáſque in mente habitet, ſicut etiam corporis caſtitas.*

Antiochus nouercam adamauit.

Eodem lib. cap.19.

94. Cúmque quæſtionem hanc tractaturus exemplum in eo poſuiſſet, qui baptizandus in poteſtate ſit impiorum atque infidelium conſtitutus ad quem perueniri nō poſſit vt lauacro regenerationis abluatur, niſi deceptis mentiendo cuſtodibus. *Cur*, inquit, *ſi cuſtodes iſti vt nos ad baptizandum hominem admittant ſtupro allici poſſunt, non facimus contraria caſtitati, & ſi mendacio decipi poſſunt, facimus contraria veritati, cùm procul dubio nulli eſſet fideliter amabilis caſtitas, ſi non eam præciperet veritas? Proinde vt perueniatur ad hominem baptizandum, fallantur mentiendo cuſtodes, ſi hoc iubet veritas. Sed quomodo iubeat veritas vt homo baptizetur eſſe mentiendum, ſi non iubet caſtitas vt homo baptizetur, eſſe mæchandum? cur autem hoc non iubet caſtitas, niſi quia hoc non docet veritas? Si ergo niſi quod veritas docet, facere non debemus, cùm veritas doceat nec propter hominem baptizandum facere quod contrarium eſt caſtitati, quomodo nos docebit facere propter baptizandum hominem, quod ipſi eſt contrarium veritati? Sed ſicut oculi ad intuendum ſolem parum firmi, ea tamen quæ à ſole illuſtrantur, libenter intuentur: ſic animæ iam valentes delectari pulchritudine caſtitatis, non tamen omnino per ſeipſam conſiderare veritatem, vnde lucet caſtitas, poſſunt: vt cùm ventum fuerit ad aliquid faciendum, quod aduerſum eſt veritati, ita refugiant & exhorreant, quemadmodum refugiunt & exhorrent, ſi faciendum aliquid proponatur quod aduerſum eſt caſtitati.* Hæc ex aureo illo libello qui ſi vel vnus ex Auguſtini calamo prodiiſſet, authorem ſuum inter maximos Eccleſiæ proceres accenſere potuiſſet.

Cap. 20.

95. A quo priuſquam diſcedimus remitto tibi percunctationem illam ſane moleſtam, quæ te vehementer angebat; ecquid etiam peierandum putes, ſi quem mendacio tuo ſeruare cupis incolumem, non ſit iniurato crediturus. Hoc, inquam, tibi totum remitto verbis Auguſtini dixiſſe contentus. *Et ſunt in eis docti, qui etiam regulas figant, finéſque conſtituant quando debeat, quando non debeat peierari. O vbi eſtis fontes lacrymarum? & quid faciemus? quo ibimus? vbi nos occultabimus ab ira veritatis, ſi non ſolùm negligimus cauere mendacia, ſed audemus inſuper docere periuria?* Quid hoc loco cenſes, Amphiloge? AMPHIL. Mihi verò nondum liquet, quid reſpondeam Quare tantiſper dum Pſeudagoras noſter perorauerit, iudicium ſuſtinebo. PHIL. Eum igitur cætera perſequentem audiamus.

XIV. *An falſum enuntiare liceat ſecluſa voluntate fallendi.*

96. PSEVD. *Mendacium* eſt (vt definit Auguſtinus lib. contra Mendac. ad Conſentium, cap. 12.) *falſa ſignificatio cum voluntate fallendi.* Et ſi Theologiæ diſputatricis antiſtitem audimus, *Obiectum proprium manifeſtationis, ſiue enuntiationis, eſt verum vel falſum: intentio vero voluntatis inordinatæ poteſt ad duo ferri, quorum vnum eſt vt falſum enuntietur: aliud eſt effectus*

1.2.q.110. ar.1. in C.

proprius falſæ enuntiationis vt ſcilicet aliquis fallatur. Si ergo iſta tria concurrant, ſcilicet quod falſum ſit id quod enuntiatur: & quod adſit voluntas falſum enuntiandi, & iterum intentio fallendi: tunc eſt falſitas materialiter, quia falſum dicitur: & formaliter, propter voluntatem falſum dicendi; & effectiuè, propter voluntatem falſitatem imprimendi. Præclarè omnia, niſi motum voluntatis ad falſitatem inordinatum diceret, quod poſitum eſt in quæſtione. Iam inficiabitur nemo materialem illam falſitatem, cùm quis falſum credens id eſſe verum enuntiat, culpa vacare, cùm & præter dicentis intentionem proferatur, nec perfectam habeat rationem mendacii. Reſtat igitur vt ſi qua mendacium peccati labes infecit, ea ex intentione falſitatis, vel enunriandæ, vel eiuſdem aliorum mentibus imprimendæ profluxerit; atqui ex neutro capite peccati labes in mendacium redundat: non eſt igitur inhoneſtum natura ſua mendacium.

97. Quærit Auguſtinus quæſt. 145. in
Gen.44.15. Geneſim, quid ſibi velit quod air fratribus ſuis Ioſeph: *An ignoratis quòd non ſit ſimilis mei in augurandi ſcientia?* quibus iam ante per procurarorem ſuum dici præceperat. *Quare reddidiſtis bonum pro malo? Scyphus, quem furati eſtis, ipſe eſt in quo bibit Dominus meus, & in quo augurari ſolet: peßimam rem feciſtis*, atque vt omnem à Ioſepho culpam amoliatur, in hęc verba
verſ.5.
Iocoſa mēdacia. reſpondet. *An quia non ſeriò, ſed ioco dictum eſt, vt exitus docuit, non eſt habendum mendacium? Mendacia enim à mendacibus, ſerio aguntur, non ioco. Cùm autem quæ non ſunt, tanquam ioco dicuntur, non deputantur mendacia.* Et ſanè, quæcunque libris de mendacio, & contra mēdacium diſputauit, nullam iocoſis mendaciis maculam aſpergunt: hæc enim diſertis verbis exceipit,
Libr. de mendacio, cap. 2. *Quæ nunquam*, vt ait, *ſunt putata mendacia, habent enim euidentiſſimam ex pronuntiatione atque ipſo iocantis affectu ſignificationem animi nequaquam fallentis, etſi non vera enuntiantis: quo genere vtrùm ſit vtendum perfectis animis, alia quæſtio eſt, quàm modo non enodandam ſuſcepimus.* E quibus liquet ea quæ pet iocum falsò dicuntur adeo ſecundum Auguſtinum non inter peccata numerari, vt niſi fallendi voluntas acceſſerit, ne mendacia quidem cenſeantur.

Metaphora & allegoria. 98. Etenim ſi etiam citra fallendi voluntatem ſola falſi ſignificandi voluntate peccatum admittitur, non video cur qui fluctuare ſegetes, gemmare vites, florere iuuentutem. Reip. nauem in ſeditionum ſalo fluitare, & alias huiuſmodi tranſlationes vſurpat, ab omni ſcelere videatur immunis, neque enim fluctus, gemmas, florem, nauim, ſalum in his rebus inueniet, in quas hæc aliunde trāſlata ſunt. Si ſola falſi enuntiandi voluntas peccatum eſt, peccat Spiritus ſanctus, quoties vocem ſenſu planè contrario per antiphraſin vſurpat, vt eùm is benedixiſſe Deo dicitur, qui maledixit, cùm meretrix הקדשה *hakkedeſchah, ſancta*: pathicus & effœminatus קדש *kodeſch, ſanctus*, Antiphraſis.
3.Reg.14.24. & frequenter alibi nuncupatur. peccat quoties aliquid effert εἰρωνικῶς, vt Geneſ. 3. 22. *Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt, ſciens bonum & malum.* Quid Ioannes Apoſtolus? an peccaſſe credendus eſt, cùm hanc Euangelio ſuo coronidem appoſuit: *Sunt autem & alia multa quæ fecit Ieſus, quæ ſi ſcribantur per ſingula, nec ipſum arbitror mundum capere poſſe eos, qui ſcribendi ſunt, libros?* Si orationem ipſam ſpectes, falſum enuntiat: arbitrari enim Hyperbole. ſe dicit, quod ſibi conſcius eſt ſe non arbitrari. Si animi inductionem, aberat omnis Cap.15. fucus & fallacia. *In hoc enim*, inquit Seneca lib. 7. de Beneficiis, *omnis hyperbole extenditur, vt ad verum mendacio veniat. Itaque qui dixit,*

Qui candore niues anteirent, curſibus auras:

quod non poterat fieri dixit: vt crederetur quantum plurimum poſſet, & qui dixit:

His immobilior ſcopulis, violentior amne:

ne hoc quidem ſe perſuaſurum putauit, aliquem tam immobilem eſſe, quàm ſcopulum. Nunquam tantum ſperat hyperbola, quantum audet: ſed incredibilia affirmat, vt ad credibilia perueniat.

99. Quid loquar de Fabulis, Apologis, Parabolis, & cæteris eiuſmodi figmentis? *Ierunt ligna, vt vngerent ſuper ſe Regem, dixerúntque oliuæ: impera nobis*, &c. Iudicum 9. v. 8. *Carduus Libani miſit ad cedrum quæ eſt in Libano dicens: Da filiam tuam filio meo vxorem.* 4. Reg. 14. 9. Omitto parabolas quibus Nathan & mulier illa Thecuitis quodam quaſi lethargo demerſum Dauidis animum excitarunt, quas quantumuis in ſeipſis planè falſas nemo tamen opinor peccati damnauerit. Sed quid opus eſt plura falſæ locutionis exempla corradere; cùm ne in ipſis quidem Chriſti Domini parabolis quæ toto paſſim Euangelio intextæ ſunt, hiſtoriæ veritatem inuenire poſſimus? cùm Ioannes Apoſtolus contra rei veritatem, margaritas in cœlo, ſmaragdos, iaſpidas, berillos, ſardonychos, chryſolithos, & alios eiuſmodi lapides collocarit, cùm tota paſſim ſcriptura Deo pedes, manus, oculi tribuantur, quæ vſque adeo falſa ſunt, vt etiam hæreticus cenſea- Mimeſis

2. Reg. c. 12. & cap. 14.
Fabulæ.
Parabolæ.

tur, qui Deum verè pedes, manus, oculos habere defenderit. Et ne ſemper in ſeriis diſputatio noſtra verſetur, mater filiolum ipſis oculis chariorem, ni flere deſiſtat, ſe lupo traditur am eſſe comminatur. Nemo vel adeo ſeuerus & auſterus, vt eam pec- *Comminationes.* care, vel adeo fatuus, vt ex animi ſui ſententia loqui putet, meritoque ridetur ab Æſopo lupus ille ſtolidus qui auditis huiuſcemodi comminationibus præſtolabatur ad fores, & expeditis ad prædam rictibus inhiabat.

100. Scio quod velum ſoleat his aliiſque locutionibus obtendi. Negant ſubeſſe mendacium: hæc poſtrema comminatoriè dicta concedunt: in ſuperioribus tranſlationem, ironiam, antiphraſim, hyperbolem, mimeſin, anthropopathiam agnoſcũt: quiduis denique potiùs concedunt, quàm his verbis ineſſe mendacium. Quaſi verò de voculis inter nos, & non de rebus grauiſſimis diſputetur. Non quæritur vtrùm, μεταφορικῶς, ὑπερβολικῶς, μιμητικῶς, μετωνυμικῶς iſta dicantur. Sed vtrùm cùm metaphoram, hyperbolem, mimeſim, metonymiam vſurpas, aliud mente concipias, aliud voce ſignifices: cùm dicis gemmare vites, florere iuuentutem, ſegetem fluctuare, primas illas pampinorum eruptiones, ætatis vigorem, culmorum criſpationes habes in animo, gemmas, flores, fluctus oratione depromis: cùm ais ſine Cerere & Baccho frigere Venerem, panem, vinum, voluptatis illecebras habes in mente, fabuloſos harum inuentores rerum lingua pronuntias: Dei ſapientiam, potentiam, bonitatem, cætera diuinitatis attributa cogitatione verſas, oculos, manus, viſcera, cæteras corporis humani partes ſermone declaras.

101. E quibus liquet aliud te clauſum in pectore, aliud in lingua promptum habere, ac proinde mentiri. Etenim, vt iam ex *Voluntas fallendi an pertineat ad eſſentiã mendacij.* Aquinate vidimus, non materiale ſolùm, ſed etiam formale mendacium eſt, quoties ex certa deſtinatáque voluntate falſum oratione profertur. Profertur autem huiuſmodi locutionibus, vt ex eo compertum eſt, quòd ſi quis pro certo naturæ miraculo (quod reuera miraculum eſt, & ſi propter aſſiduitatem non videtur) narraret certam eſſe Indiæ regionem in qua gemmæ de quibuſdam arboribus extuberent, & flores ex humanis corporibus explicentur, orationémque ſuam cum certa fallendi voluntate veſtiret iis circumſtantiis, vt veras gemmas, veros flores dicere videretur, eum nemo excuſandum putaret à mendacio. Tamen vt aduertit Doctor Angelicus, hæc animi inductio, & falſitatis auditorum mentibus imprimendæ voluntas poſterior eſt, & falſæ locutionis effectus, & pertinet duntaxat ad perfectionem, non ad ipſam eſſentiam naturámque mendacij. Quid porro fingi poteſt anterius illa fallendi voluntate ex quo formalis illa falſitas in orationem deriuetur, niſi voluntas loquendi μεταφορικῶς, & cùm primas pampinorum è palmitibus eiectiones, adoleſcentiæque pubertatem habeas in corde, linguâ gemmas, & floſculos proferendi? Quis autem adeo ſeuerus, ne dicam ſuperſtitioſus, vt figuratas loquendi rationes, vt verborum Tropos, vt Parabolas, Fabulas, Apologos, & cætera veritatis integumenta ſceleris aliquando condemnet? Ne tu quidem ipſe, Philalethes, quantumuis ſtudio veritatis incenſus, nonnunquam extra veritatis rectæque rationis præſcriptum exorbitare videare. Maneat igitur illud, quod probandum ſuſcepimus, nudam enuntiandi falſi voluntatem vacare peccato, niſi accerſitis aliunde ſordibus allinatur.

XV. *Vtrum Tropi, Figuræ & Fabulæ ſint Mendacia.*

102. PHIL. Equidem, Pſeudagora, neque figuras & tropos, neque fabulas, & cætera, vt appellas, veritatis integumenta damnaui; ſi tamen, vt ais, ſint integumenta veritatis, eiuſque ſignificationem inuoluant. Sed abs te ſciſcitor, cur *Mentientis cor duplex.* mendacem in corde & corde loqui, ſiue cor duplex ſcriptura commemoret? PSEVD. Duplicem mentientis cogitationem Auguſtinus iam antè laudatus exponit. *Alteram rei quam veram eſſe vel ſcit, vel putat, & non profert: alteram eius rei quam pro iſta profert, ſciens falſam eſſe, vel putans.*

PHIL. Ignatius Martyr, cùm militibus decem Romam perducitur. Scribit ſe deligatum eſſe cum decem leopardis. Cogitationes duas animo verſat: alteram, quam veram eſſe ſcit, videlicet milites omni crudelitate ac diritate teterrimos: alteram, quam in vero germanóque verborum ſenſu falſum eſſe non dubitat, videlicet hos milites eſſe leopardos. Quæro iam vtrùm tibi mentiri videatur? PS. Hoc ipſum eſt quod meis rationibus adſtruere moliebar.

130. PHIL. Si inter nos ita conuenerit, vt cum panem dixero, tu vinum, & viciſſim intelligas, cùm ignem verbis expreſſero, tu aquam interpretere, tu me mentitum putabis, cùm tibi ſciſcitanti ecquid in India rerum agatur, vinum manducari, panem potari, æſtiuos calores igne

remperari ac terram humectari, lignum in-
Verba ex instituto. iectis, aquis ardere reſpondero? Pſevd. Equidem non arbitrabor. Ph. Quid ſi plures in eandem vocabulotum acceptionem conſenſerint? Ps. Hæc eadem inter ſe loquentes, haud mentientur. Phil. Quid ſi alios noſtræ conſpirationis ignaros affari velim, iiſdémque verbis orationem meam ad ipſos conuertero? Ps. Purum dices putúmq; mendaciũ. Ph. Quid ſi hæc eadem literis ad te deſtinatis commiſero, has autem interceperint alii, meóque teſtimonio perſuaſi vinum comedi, & illa reliqua crediderint, an me putabis eſſe mentitum? Ps. Equidem non putabo. Phil. Fallentur nihilo ſeciùs. Ps. Fallentur omnino. Ph. Atqui nemo fallitur credendo veritati. Ps. Fateor. Ph. Non igitur inrereeproribus vera erit oratio hiſce literis exarata. Ps. Non erit. Ph. Neque falſa. Ps. Ne falſa quidem.

104. Ph. Mira narras. Sed iam, ſi placet, vel noſmetipſos, vel aſinam cum Ba-
Cum beſtiis nemo mentitur. laamo, vel cum Achille & Mezentio equos alloquamur, & quibuſcunque verbis dicamus, vel hæc eadem, vel quicquid aliud in buccam venerit, an ex animi tui ſententia mendacium proferemus? Ps. Nequaquam. Phil. Dicemúſne quicquam quod ad veracitatem ſiue moralem veritatem pertineat? Ps. Ne id quidem? Ph. Quæ ratio diſcriminis, vt eaſdem voces, iiſdem omnino de rebus & eodem modo ſpectatis vſurpans cum aliis vera dicas, cum aliis, mentiare, cum aliis neque vera dicas, nec omnino mentiare? Ps. Quia videlicet cum verba ſigna ſint rerum ab hominibus ad mutuam Societatem inſtituta, quibus alteriùs interna cogitatio ſenſúſque cæteroquin ignotus, & in latebras pectoris abditus in alterius animum transfunditur, parum aut etiam nihil omnino refert quibus verbis animi tui ſenſa traïcias, dum tua ipſius cogitatio, quam veram eſſe ſcis, vel putas, auditorum animis imprimatur: ſiue pro pane vinum, pro aqua ignem appelles, inter quos ita conuenerit. Quod ſi pactum peculiare nullum intercedat, veracitas moralis exigit, vt verbis vtare communibus, nec tuo ipſius ſenſu, ſed prout à populo ſunt inſtituta.

105. Cùm autem omnis ſignificatio, quæ morali veritati mendacióque ſubiecta eſt, & ſit intelligentis, & ad intelligentem dirigatur, ſi quiſquam tuas ad me literas noſtro peculiari ſenſu conſcriptas interceperit, aut nobis ex condicto colloquentibus aures curioſiùs applicuerit, & in errorem inductus fuerit, errorem hunc temeritati ſuæ, non tuo debet imputare mendacio, vt ſi quis, aut Latini ſermonis ignarus, aut etiam omnino ſurdus te de rebus diuinis Latinè differenrem vana & futilia loqui temerè iudicaret. Neque ſi tecum ipſe, vel etiam cum brutis animantibus, aut etiam rebus inanimis loquare, aut verum dices, veritate morali, aut etiam mentiere, quia nullam cogitationem ex animo tuo in tuum ipſius animum transfundis, & omnia rationis expertia vim intelligendi non habent, qua voluntariam & ex humano pendentem inſtituto verborum ſignificationem intelligere poſſint, & ſigna cum rebus ipſis, ac loquentis cogitationibus comparare.

106. Phil. De cæteris in præſentia non diſputo: illuc reuertor. Si mihi tecum ita conuenerit, vt cum leopardum, hominem ferreum, aut etiam ferro duriorem dixero, tu neque leopardum, neque ferrum, ſed hominem crudelem intelligas, me videlicet mentitum putabis, cùm hominem admodum crudelem his nominibus affecero? ſi conuenerit, vt cùm equos audies fuiſſe,

Qui candore niues anteirent, curſibus *Hyperbole.*
auras,

Tu maximam quidem equorum velocitatem, ſed non quantum verba præſeferunt, interpretere, cum tu mentitum putabis, qui maximam equorum celeritatem nobis exhibuit, non nudam illam quidem, ſed illis hyperboles integumentis adumbratam? Pſevd. Ego ſanè non putabo: ſed inter eos duntaxat, qui de verborum vſu conſenſerint? Phil. Quid ſi decem inter ſe conſpirauerint? Pſevd. Nec illi decem inter ſe mentientur. Phil. Quod ſi mille, aut etiam populus vniuerſus? Ps. Ne illi quidem. Phil. Quid ſi omne genus humanum de hoc tranſlationum, aut hyperbolarum fabularúmque vſu conſentiat? Pſevd. Ego verò fatebor hunc naturæ totius eſſe conſenſum. Phil. Putáſne Græcos cùm Æſopi Fabellas audiunt, cùm λεοπάρδους, cùm Equos

Λευκοτέρους χιόνος, θείειν δ' ἀνέμοισιν
ὁμοίους.

Magis falli, quàm Latinos cùm eaſdem Fabulas verbis Latinis expreſſas, leopardos, equos niue candidiores, vento velociores iiſdem in circunſtantiis audiuerint? Quid ſi hæc eadem verbis Iaponicis, Sinicis, Gallicis, Germanicis, Hebraïcis proferantur? magíſne fallent? Pſevd. Non.

107. Phil. Vide quantæ res tua reſponſione confectæ ſint. Mendacium formaliter in falſitatis enuntiandæ voluntate conſiſtit,

ſiſtit, quod S. Thomæ concedimus, neque tamen repugnamus Auguſtino, qui ſine voluntate fallendi negat cogitari poſſe mendacium. Etſi enim ſola falſitatis enunciandæ voluntas ad mendacii naturam, atque eſſentiam pertinet, ea tamen tacitam eiuſdem falſitatis auditorum animis inſtillandæ voluntatem inuoluit. Ad veritatem porro nihil refert, quibus verbis cogitationem tuam, quam tu veram eſſe putas, aliorum animis inſtilles, dummodo quos affaris, ij tecum de orationis tuæ ſignificatione conuenerint. De verbis poſſunt inter ſe vel pauci quidam, vel vniuerſus populus, qui loquendi magiſter eſt, conuenire: de figuris ac tropis communis naturæ conſenſus, ſiquidem verba ex humani riuulis inſtituti, figuratæ locutiones ex ipſis naturæ fontibus hauriantur, ac proinde falſæ non erunt, niſi aliunde vitientur.

Voluntas fallendi quomodo ſe habeat ad mendacium.

108. Enimvero qui mentitur & qui figuratas locutiones vſurpat, eò conueniunt, quòd vterque duas cogitationes animo verſat, quarum alteram veram, alteram falſam exiſtimat: eò differunt, quòd mentiens poſteriorem hanc omnino falſam eſſe putat, figuratè loquens partim veràm, partim falſam arbitratur, falſam ſi per ſe ac ſolitariè ſpectetur: veram ſi ad priorem illam cogitationem, cuius iſta vicaria eſt, expreſſa, ſolida & eminenti ſimilitudine referatur. Qui mentitur, veram retinet animi receſſibus abſconditam: falſam expromit adumbrata veri ſimulatione fucatam, vt qui adulteratam pecuniam pro vera, pro auro ſupponit orichalcum: qui figuratè loquitur, vtramque profert; ſed alteram nudam, atque apertam, alteram Hyperbolæ, Parabolæ, Fabulæ, Tranſlationis, & aliam eiuſmodi ſiue troporum, ſiue ſchematum integumento velatam, vt qui aurum exhibet crumena incluſum, aut Regis imaginem linteo inuolutam. Pseud. Me iterum circumueniſti, Philalethes, ſed vis vt ego par pari referam, téque viciſſim meis interrogatiunculis irretiam? Phil. Age ſanè: prægeſtit enim animus tuas iſtas argumentorum tendiculas & verborum aucupia propiùs intueri.

Figuratæ locutionis & mendacii diſcrimen.

XVI. *An liceat in ambiguis ſignificationibus directè aliorum deceptionem intendere?*

109. PSeud. Omnes omnino Theologi, ſi vnum duntaxat & alterum excipias, fas eſſe docent certis locis ac temporibus ambiguas locutiones adhibere. Ph. Non aſſequor. Ps. Putas me magnum aliquid dicere: hoc volebam. Mulier adulterii tibi conſcia rogatur à marito ecquid adulterium admiſerit, aut qui ſacris eius confeſſionibus præeſt, ecquid mulierem audierit id flagitii confitentem. Qui ſic interrogatur, poteſt vel generoſo mendacio, vt ego quidem arbitror, vel ſuppreſſione ac reſtrictione mentali, quod plerique malunt, vel ambiguitate reſponſi, quod fatentur omnes, præter Sepuluedam & Bameſium, poteſt, inquam, importunum & malè feriatum ſciſcitatorem ancipiti reſponſo eludere. Quid cenſes? Ph. Hoc eſſe faciamus, ne ſi diſputare ſingula velimus, nox priùs diem adimat, quàm noſtra diſputatio finiatur, ita tamen vt ſi quando mihi tecum res erit, Amphiloge, mihi ſit integrum liberalitatem, hanc meam reuocare. Amphil. Næ tu valdè confidens, Philalethes, qui iudicem tuum, quem muneribus corrumpere debuiſti, & vltrò laceſſis & tenacitate offendis. Sed hæc poſtea viderimus, nunc ad quæſtionem.

Æquiuocationes.

110. Ps. An igitur honeſtum putas in ambiguis huiuſmodi locutionibus deceptionem audientis intendere? Ph. Negant omnes Theologi, quorum ego ſententiam libens amplector. Ps. Quanam igitur animi inductione, qui ſic interrogatur, reſponſiones ambiguas vſurpat? Ph. Vult iniuſtam redimere vexationem, periculúmque depellere. Ps. Periculum depellet, niſi crimen celarit? Ph. Minimè. Ps. Crimen mulier celabit ſéque ab adulterio probabit alienam, niſi maritum interrogantem ambigua reſponſione deceperit. Ph Ne id quidem. Ps. Igitur effectus ad quem ambiguæ reſponſiones re ipſa per ſe ac primariò diriguntur, eſt interrogantis deceptio. Ph. Imò Pſeudagora, longè aliud intendit reus, aliúmque ſcopum ſibi proponit, quo ad finem ſiue ſalutem expediendam deſtinato collineet. Ps. Quid illud? Ph. Aliud eſt velle occaſionem ſubminiſtrare ex qua præuideatur error in alterius animo ſecuturus, aliud ipſum errorem intendere: vult illa occaſionem erroris marito ſuggerere, non vult autem eum in errorem inducere. Ps. Metaphyſicè quidem hoc dicitur & diſtinguitur, ſed vt Laurentius de à Ponte ſapienter aduertit, in praxi, quod vult mulier, eſt falſam opinionem marito ingerere, vt eius offenſionem effugiat, ſuamque redimat vexationem.

in Sap Salom. c. 1. digreſſ. 1. n. 9.

111. Vis & ex eodem aliud exemplum? Ioſue ex Dei præcepto milites in inſidiis ad vrbem Hai collocauit fugámque ſimulauit. Quæro quid intenderit per illam

Ioſ. 8.

fugam efficere? Phil. Celare ſecretum. Pſevd. Quodnam? Phil. Milites in inſidiis collocatos. Pſevd. Cur eos celare deſiderat? Phil. Vt inſciis Haitis vrbem à tergo inuadant propugnatoribus deſtitutam. Pſevd. Deſtituetur, niſi Haitæ longiùs ab vrbe protrahantur? Phil. Non. Pſevd. Protrahentur niſi vt Iſraelitis fugientibus inſiſtant, eóſque ſuſos ac palabundos perſequantur? Phil. Nec illud. Pſevd. Perſequentur niſi reuera fugere crediderint timore perculſos? Phil. Non oppidò. Pſevd. Hoccine credent niſi fuerint illa fugæ ſimulatione decepti? Phil. Nequaquam. Pſevd. Ergo deceptio Haitarum eſt vnicum medium, quo longiùs ab vrbe protrahantur, eámq; relinquant flammis hoſtilibus vſtulandam. Phil. Negare non poſſum. Ps. Quoties vna duntaxat via ſine medio poteſt ad finem aliquem perueniri, fierine poteſt vt qui finem efficaciter intendit, non ſimul & ſemel eadem intẽſione & efficacitate ad medium illud collineet, ſine quo finis nõ poteſt obtineri? Ph. Neminem hactenus aut Theologorum aut Philoſophorum vidi qui fieri poſſe concederet. Ps. Ergo eo ipſo quòd Ioſue voluit hoſtem ad perſequendum allicere, vrbémque defenſoribus orbatam per milites in inſidiis poſitos occupare, quod licitè & ex Dei præcepto fecit, ſimul & ſemel hoſtium deceptionem intendit, vt vnicum & ſingulare medium intentione finis intrinſecè & eſſentialiter incluſum.

Ioſue inſidiæ.

112. Phil. Equidem vix habeo quod reſpondeam. Quia tamen communem omnium Theologorum authoritatem priuatis noſtris ratiociniis antepono, è diſputationis pomœrio depulſus ad ſuperiorem illam diſtinctiunculam, velut ad arcem receptum habeo, dicóque non id directè ſpectare Imperatorem vt hoſtes decipiat atque in errorem inducat, ſed vt anſam erroris ſubminiſtret quâ illi prehensâ ſeipſos in errorem inducant, quemadmodum Deus dicitur indurasse cor Pharaonis, non quòd eius voluerit obdurationem, ſed quòd occaſiones ei ſuggeſſerit, è quibus præuidebat fore vt obduratio ſequeretur. Ps. Mirabilis iterum & ad tenue limata ſubtilitas. Sed quid tandem cauſſæ eſt cur tu cæteríque Theologi, quorum equidem conſenſum etiam ipſe veneror, opinionem hanc, quam adſtruere molior, non animis tãtùm, ſed etiam auribus reſpuatis? Phil. Quia videlicet alterum decipere per ſe malum eſt, ídque intendere naturali lege prohibemur. Ps. Qua tandem? Phil. Quia id eſt contra bonum ſocietatis humanæ, & quod nobis fieri nolumus, alteri facere prohibemur.

113. Ps. Licétne vel hoſtem publicum in bello iuſto interficere, vel inſidiatorem in via, ſi tuam ipſius ſalutem aliter expedire non poſſis? Ph. Quidni liceat? cùm moderamine tamẽ inculpatæ tutelæ, vt Theologi loquuntur. Ps. Tu ipſe, ſi vel bellum iniuſtum inferres, vel inſidias in viatoris vitam comparares, velles vel ab hoſte publico, vel à viatore interfici? Ph. Nollem profecto. Ps. Cur igitur quod tibi fieri nõ vis, alteri faciendum putas? Ph. Quia videlicet iniuſtum graſſatorem occidens nullam ei facit iniuriam, & eadem lex naturalis, quæ me facere prohibet alteri quod mihi fieri nolim, exigit vt quod alteri facere molior iniuſtè, id mihi iuſtè fieri non recuſem. Ps. In his igitur circumſtantiis licebit telum certo determinatoque ictu vel in hoſtem publicum, vel in inſidiatorem deſtinare ſi nullum aliud medium occurrat, quo tuam ipſius ſalutem poſſis in tuto collocare? Ph. Licebit omnino. Ps. Faciamus duas tantùm repræſentandæ propriæ ſalutis occurrere rationes, vt videlicet, vel interficias latronem, vel eum ambiguitate reſponſionis in errorem inducas. Ph. Faciamus. Ps. Si latronis optioni relinquas: vtrum eliget è duobus? Ph. Profecto ſi alterutrum ſit oppetendum, decipi potiùs eliget quàm interfici. Ph. Si te conſulerem, vtrum mihi faciendum ſuaderes in hoc rerum diſcrimine, ſecundum ordinem charitatis? vtrùm, inquam mihi ſuaderes hoſtem perimere, an in errorem ambiguitate vocis impellere? Tu ipſe quid faceres in eas redactus anguſtias? Ph. Næ deciperem potiùs quàm occiderem? Ps. Ergo falſam opinionem in alterius animum inſculpere non ſemper, & ex ſe eſt naturæ contrarium, & contra commercium humanum: imò aliquando multum conferens & ſecundum charitatis ordinem, vt infert idem qui ſuprà Laurentius de à Ponte. Ph. Apparet. Ps. Cur igitur aliquando non liceat decretam habere fallendi voluntatem, & certa determinataq; animi inductione verbis ambiguis vti, vt error in hoſtium, vel latronũ animis imprimatur.

An deceptio ſit ſecundum ſe contra bonum ſocietatis humanæ.

114. Ph. Equidem hiſcere contrà non poſſum. Malo tamen inſcitiam meam confiteri, quàm à communi Theologorum opinione diſcedere. Sed volo viciſſim vt mihi reſpondeas: ſi ſciam inſidiatorem mihi quicquid dixero non eſſe crediturum, imò crediturum omnia contraria, eúmque dicendo veritatem voluero in fraudem inducere, putabiſne hanc latronis fallendi voluntatem ad mendacium pertinere? Ps. Equidem non putabo. Qui enim fieri poſ-

ſit, vt qui verum dicit, is fallendo mentiatur? Ph. Et merito quidem. Nam vt tuus ille Laurentius ibidem annotauit, malitia mendacii quæ conſiſtit in deordinatione vocum eum æſtimatione & conceptu, dicit oppoſitionem ad eonceptum proferentis, & non ad conceptum interrogantis: adeo vt inordinatio & falſitas opponere ſe debeat æſtimationi meæ, ita vt voce proferam aliter quàm intus ſentio, & non conſiſtit in deordinatione eum alterius conceptu, niſi aliunde tenear rite & rectè reſpondere, vt iudiei legitimè interroganti. Siue igitur aliquando licet directam habere fallendi voluntatem, ſiue nunquam licet, inde non probas aliquando licitum eſſe mendacium. Quare cùm vt tute fateris cætera confutata ſint argumenta, poſtremum iſtud nihil pertineat ad propoſitam quæſtionem, nihil adhue abs te dictum eſt quod euinceret quibuſdam loeis ac temporibus honeſtum eſſe mentiri.

XVII. *Probatur à magnorum ſcriptorum authoritate aliquando licitum eſſe mendacium.*

115. PS. At certè id euincet magnorum virorum authoritas, quod tertium erat diſputationis noſtræ caput. Ph. Audiamus teſtes fide digniſſimos contra veritatem pro mendacio productos. Ps. Ordiar à poëtis, quos diuinus ille Plato θεῶν παῖδας, [1] *Deorum filios*, τοὺς πατέρας τῆς σοφίας καὶ ἡγεμόνας: [2] *Patres ac Duces ſapientiæ*: ἱερὸν χρῆμα, [3] *rem ſacram*: ἑρμηνεῖς θεῶν, *Deorum interpretes* eſſe cenſuit, adeoque non ipſos loqui poëtas, ſed deos à quibus occupantur. Ab eorum antiſtite Vlyſſes, quem politicæ prudentiæ proponit exemplum, vbique

1. Lib. 2. de Rep. 2. In Lyſide. 3. in Ione.

Ψεύδεα πολλὰ λέγων ἐτύμοισιν ὁμοῖα.
Falſa loquens permulta ſimillima veris,

Poetarum teſtimonia de mendacio.

imò & eo mendacior Achilles inducitur, vt multis probat Socrates in Hippia minore, inter cætera munera quæ ſinguli dij Pandoræ contulerunt,

Ψεύδεά τ' αἱμύλιοί τε λόγοι καὶ ἐπίκλοπον ἦθος,
Sermones blandi, mendacia, córque doloſum

ab Heſiodo numerantur. Omitto Piſandrum, Diphilum, Euripidem in Excerptis Ethicis, à Stobæo laudatos. Menandrum certè cuius aliud teſtimonium Apoſtolus conſecrauit, ne quis huiuſmodi teſtes in Theologia reſpuat, omittere non poſſum.

Κρεῖττον δ' ἐλέσθαι ψεῦδος ἢ ἀληθὲς κακόν.
Vero, inquit, *nocente potius eſt mendacium.*

Apud Timantem Pythagoreum cap. de iuſto & iniuſto. Cleobulina neſcio quem κλέπτοντα καὶ ἐξαπατῶντα commendat, & Æſchylus,

Ἀπάτης δικαίας οὐκ ἀποστατεῖ θεός·
Deus ipſe iuſto non deeſt mendacio.
Ψευδῶν δὲ καιρὸν ἔσθ' ὅπῃ τιμᾷ θεός·
Mendaciorum tempus aliquando Deus honorat.

116. Dies me deficiat volentem Latinorum teſtimonia producere. Quare, ſi placet, ad Philoſophos veniamus. Nolite tamen expectare dum exhibeam Cyrenaicos & Epicureos, qui omnes vitæ ſuæ rationes è ſuis commodis aut voluptatibus ſuſpenſas habuerunt, aut Pyrrhonios & recentiores Academicos qui omnem veri comprehenſionem è vita penitus ſuſtulerunt, omnes mihi facilè conceſſerint Pythagoreos, Platonicos, Stoicos, Peripateticos omnium Philoſophorum grauiſſimos extitiſſe. Pythagoreus proximè laudatus, αἰ γάρ, inquit, δέοι τὸν πατέρα ἢ τὰν ματέρα φάρμακον τι ἐγχαφαγέν, καὶ μὴ θέλοι, οὐ δίκαιόν ἐστι καὶ ἐν τῷ ῥοφήματι καὶ ἐν τῷ ποτῷ δόμεν, καὶ μὴ φάμεν ἔνημεν; *Si enim patrem aut matrem oporteat ſumere medicinam, & nolit, nonne iuſtum eſt, & in ſorbitiuncula, & in potu dare, ac dicere non eſſe?* οὐκῶν ἤδη ψευδέσθαι καὶ ἐξαπατᾶν τὼς γονέας δίκαιον, *Igitur & mentiri & parentes decipere iuſtum eſt.* Plato libro ſecundo de Rep. exeunte. τὸ ἐν τοῖς λόγοις ψεῦδος, *Mendacium quod in verbis reperitur aduerſus hoſtes & amicos furioſos,* ὡς φάρμακον, *velut medicinam vtile eſſe* defendit. & lib. 3. ineunte medicis permittit: *Et Rempublicam,* inquit, *adminiſtrantibus præcipuè. Si quibus aliis* προσήκει ψεύδεσθαι, *mentiri conuenit, vel hoſtium, vel ciuium cauſſa,* ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς πόλεως, *ad vtilitatem ciuitatis. Reliquis autem à mendacio abſtinendum eſt. Sed aduerſus huiuſmodi principes priuatum mentiri, idem ac maius peccatum eſt, quàm ægrotum mentiri erga medicum, vel ſe exercentem erga ludi magiſtrum circa ſui corporis vitia,* &c.

Philoſophorum.

Pythagoreorum.

Platonis.

117. Cambyſes apud Xenophontem Cyro filio tradens præcepta rei militaris ait imperatorem aduerſus hoſtes oportere ἐπίβουλον εἶναι, καὶ κρυψίνουν, καὶ δολερὸν, καὶ ἀπατεῶνα, *eſſe & inſidiatorem, & mentis occultatorem, & fraudulentum & veteratorem.* Et lib. 4. Memorab. ineunte. *Quid igitur,* inquit Socrates, *ſi quis Imperator deiectis animis eſſe copias ſuas videat, & conficto mendacio dicat aduentare ſocios,* καὶ τῷ

Lib. 1. Cyri inſt. exeunte.

Xenophōtis.

ψεύδει τούτῳ, atque hoc mendacio militibus animi deiectionem adimat, quanam ex parte fraudem hanc collocabimus? Videtur mihi, inquit Euthydemus, *ad iuſtitiam referenda. Si quis autem filium ſuum indigẽtem vſu pharmacorum, & pharmacum reſpuentem ita deceperit, vt pharmacum ei det loco cibi,* καὶ τῷ ψεύδει χρησάμενος οὕτως, *eóque vſus mendacio valetudini eum reſtituat: hæc item fraus vbi erit collocanda? videtur, inquit, ea quoque mihi eodem referenda.*

Maximi Tyrij.

Maximus Tyrius diſſertat. 3. ne Deo quidem indignum putat eſſe mendacium. *Nec enim,* inquit, *res per ſe præclara eſt verum dicere, niſi id cum vtilitate fiat eius qui audit. Ita ſæpe medicus ægros, dux exercitum, gubernator fallit nautas,* καὶ δεινὸν οὐδέν. nec hoc in iis reprehenditur. ἀλλ' ἤδη καὶ ψεῦδος ὤνησεν ἀνθρώπους, καὶ τἀληθὲς ἔβλαψεν. *Sed mendacia ſæpe proſunt hominibus, nocet contra veritas.*

Stoicorũ.

118. De Sroicis Fabius lib. 12. Inſtitut. orat. cap. 2. *Stoicorum quoque aſperrimi confitentur facturum aliquãdo bonum virum, vt mendacium dicat.* Stobæus in Ecl. Eth. breuiatio dogmatum Zenonis ac Stoicorum: *Non mentiri ſapientem dicunt, ſed in omnibus verare.* οὐ γὰρ ἐν τῷ λέγειν τι ψεῦδος τὸ ψεύδεσθαι ὑπάρχειν, ἀλλ' ἐν τῷ διαψευστῶς τὸ ψεῦδος λέγειν, καὶ ἐπὶ ἀπάτῃ τῶν πλησίον. *Non enim in eo quòd quis mendacium dicat, mentiri conſtituunt, ſed in eo quod quis mendaciter, & fallendi proximos animo dicat mendaciũ. Mendacio tamen vti variis modis poſſe cenſent abſque aſſenſu, vt in militia contra hoſtes aut alia neceſſitate.*

Aduerſus Mathemat.

Adſtipulatur Sextus Empiricus affirmans ex mente Stoicorum non mentiri ſapientem, eo quòd nec aſſentiatur mendacio, nec illud ex mala proferat animi inductione, vt aduerſus hoſtes ægrotos, & alios eiuſmodi.

Stobæus tit. 12.

Quanquam in rebus ſuis, & vbi non agitur aliorum vtilitas aut neceſſitas, à mendacio penitus abhorrent, & τὸ εἰρωνεύεσθαι φαῦλον εἶναί φασι. *ironia ſiue diſſimulatione vti malum eſſe defendunt.*

Ariſtotelis.

119. Quam Ariſtoteles Stoicis hac in parte liberalior, ab animi magnitudine quam οἷον κόσμον τινὰ τῶν ἀρετῶν, *quaſi quoddam virtutum ornamentum* appellat, non putat alienam.

7 Ethic. Nicomac.

Magnanimum, ἀληθευτικὸν πλὴν ὅσα μὴ δι' εἰρωνείαν εἴρωνα δὲ πρὸς τοὺς πολλούς. *Veracem, niſi vbi diſſimulanter loquitur, eſt autem diſſimulator in vulgus.* Et Euſtratius eius interpres non ſolùm Philoſophus & Peripareticus, ſed etiam Chriſtianus & Epiſcopus diſertis verbis probat aliquando laudandum eſſe mendacium. Quid Rhetores cùm orationis hilaritatem præcipiunt mendaciunculis aucupari? cùm honeſto & miſericordi mendacio ſaluti eſſe ciuibus calamitoſis? Noſti cuius iſta verba ſint, vt ſupetuacaneum ſit teſtes producere.

Cic. pro Ligario § 8 Fabius lib. 12. c. 2.

120. Venio nunc ad Chriſtianos. Chryſoſtomus tum alibi frequenter, tum lib. 1. de Sacerd. exeunte, multis rationibus eandem de mendacio doctrinam inculcat. Orat. de pœnitentia laudat Raab meretricis mendacium. Πρότερον μὲν, inquit, οἰκοδομεῖ τὴν ἀλήθειαν, καὶ οὕτως εἰσάγει τὸ ψεῦδος. *Prius quidem veritatem ædificat, deinde mendacium inducit. Nequaquam enim mendacium ex ſe creditur, niſi præueniens veritatẽ oſtenderit. Propterea qui probabiliter mentiuntur, priùs vera fatentur atque omnibus manifeſta, deinde mendacium inducunt ac dubium.* Tum expoſito Raab mendacio, ὢ καλοῦ ψεύδους, inquit, οὐ προδιδόντος τὰ θεῖα, ἀλλὰ φυλάττοντος τὴν εὐσέβειαν. *O pulchrum mendacium! ô bonum dolum diuina non tradentem, ſed pietatem cuſtodientem!* Omitto quos refert & ſequitur Hieronymus, Origenem, Apollinarem, Euſebium Emiſſenum, & alios, qui quandam in proferendis officioſis mendaciis œconomiam & diſpenſationem agnoſcunt.

In epiſt. ad Galat. c. 2.

Omitto Caſſianum collat. 17. multis capitibus iſta fuſiſſimè diſputantem. Omitto Heliodotum libr. 1. Æthiop. hoc ipſum verbis conceptiſſimis aſſerentem. Quid enim opus eſt Patrum ſeriem contexere? Auguſtinus quæſtione 68. in Leuiticum. *De mendacio,* inquit, *pene omnibus videtur, quòd vbi nemo læditur, pro ſalute mentiendum eſt.*

121. Inter Theologos Scholaſticos, quicumque Deum de potentia, quam vocant abſolutam, falſum dicere poſſe confirmant, neceſſe eſt vt quibuſdam locis ac temporibus mendacium ſine peccato proferri poſſe fateantur. Ij ſunt nec pauci, nec obſcuri quià doctiſſimo Suare, diſputat. 3. de fide. §. 5 n. 3. referuntur, Gabriel, Petrus de Alliaco, Holcot, & Adamus, quibus addi poſſent, & cæteri Nominales, qui, vt notat Emonerius lib. de Æquiuocationibus, c. 2. refellens calumnias Barneſij, mendacium intrinſecè malum eſſe minimè cenſuerunt. Inter Iuriſconſultos Alciatus, Grotius, Bodinus affirmant multa incidere tempora, quibus omni diuino humanóque iure ius faſque ſit mentiri, vt omittam Iouianum Pontanũ, Balxeum & Burlæum qui ab eodem Emonerio referuntur. E quibus aduertitis non ſolùm Poetas, ſed etiam Philoſophos Platonicos, Stoicos, Peripateticos, Patres, Scholaſticos, veteres, recentiores, Oratores & Iuriſconſultos in eandem

Hugo Grotius lib. 3. de iure belli & pacis, cap. 1. Alc. conſilio circa materiam duelli, l. 5. reſp. & lib. de ſingul. cert. Bodinus l. 4. Dæmonomaniæ, c. 1. exeunte.

conſpirare de mendacio ſententiam.

122. Ph. Egregios verò teſtes Poëtas, quos tantopere commendat Plato, tamen teniis redimitos, delibutos vnguentis è ſua ciuitate, tanquam errorum magiſtros eliminat. Sed age, Pſeudagora, tu qui fabis interdum veſceris, ſi quis tibi caput patris apponeret, eo veſcerere? Ps. Abſit. Ph. Tamen ſi Pythagoram audimus,

Ἶσόν τοι κυάμους τρώγειν κεφαλήν τε τοκήος.
Eſt æquale fabis veſci cerebróque parentis.

An ſi Reip. gubernacula tractares, in eam facultatum omnium, imò & vxorum communitatem induceres? Ps. Bona verba quæſo. Ph. induxit Plato. An tibi ipſi mortem accerſendam putares? Ps. Ah! meliùs ominare. Ph. Tamen id Stoici non indignum ſapiente ſuo cenſuerunt. An abundante ciuium multitudine mulieribus grauidis fœtum priuſquam animaretur, medicamentis abigere, aut etiam natos ſi mutili fuiſſent, interficere ſuaderes? Ps. Ah! odio me iam enecas. Ph. Duas tamen leges ferendas putauit Ariſtoteles, de ſuſceptione & educatione liberorum, alteram: μηδὲν πεπηρωμένον τρέφειν. *Ne quid mancum, aut debile alatur*, Alteram his verbis concepit. *Propter multitudinem autem liberorum, ne plures ſint quàm expediat, ſi morum inſtituta & leges vetet procreata exponi, definitum eſſe oportet procreandorum liberorum numerum. Quòd ſi quibus inter ſe copulatis & congreſſis, plures liberi quàm definitũ ſit, naſcantur,* πρὶν αἴσθησιν καὶ ζωὴν ἐγγενέσθαι, ἐμποιεῖσθαι δεῖ τὴν ἄμβλωσιν. *Priuſquã ſenſus & vita inſeratur, abortus eſt fœtui inferendus.* τὸ γὰρ ὅσιον καὶ τὸ μὴ, διωρισμένον τῇ αἰσθήσει καὶ τῷ ζῆν ἔσται. *Quid enim pium ac religioſum ſit, ſenſu & vita circumſcriptum ac definitum erit.*

2 Politic. cap 16

123. Ps. Sed quorſum iſta? Ph. Quorſum? ὦ πέπον, vt intelligas veterum authoritatem tanti non eſſe faciendam, vt debeant nobis contra rationem ac naturam ipſam præſcribere. Quanquam de cæteris, Ariſtotele præſertim poſtea videbitur, illud nunc mirari ſatis non poſſum, te cùm tanta diligentia vel potiùs ambitione ſcriptorum teſtimonia corraſeris, vt ne Bodinum quidem hominem ſuſpectæ fidei, & eius librum nominatim ab Eccleſia damnatum præterires, non etiam Lucianum & Machiauellum Atheos, Priſcillianiſtas Hæreticos, & Caluinum eiúſque ſequaces, quos quo nomine appellem neſcio, protuliſſe. Narrat enim Bolſecus in vita Caluini cap. 20. cum Euangelii ratio poſtularet, mendacium & innocentium circumſcriptionem in laude poſuiſſe.

124. Ad Patres quod attinet, illud in præſentia dixiſſe ſuffecerit eos non tam mendacium probaſſe, quàm diſpenſatione quadam & οἰκονομίᾳ, vt Hieronymus loquitur, vel potiùs compenſatione tolerandum putaſſe. Vnus ſit inſtar omnium Caſſianus, quem vulgo putant, omnium acerrimum patronum eſſe mendacii. Is collatione 17. cap. 17. *Quando igitur*, inquit, *graue aliquod imminet de veritatis confeſſione diſcrimen, tunc mendaciorum ſunt recipienda perfugia, ita tamen vt reatu humilis conſcientiæ ſalubriter mordeamur, &c.* Tum de Iacobi mendacio, *Hiſpidũ*, inquit, *fraterni corporis ſpeciẽ obuolutione pellium ſimulare non timuit, & inſtiganti ad hoc mendacium matri laudabiliter acquieuit. Videbat enim ex hoc maiora ſibi lucra benedictionis, atq; iuſtitiæ, quam per ſimplicitatis obſeruantiam conferenda. Non enim dubitabat mendacii huius maculam inundatione paterna benedictionis protinus abluendam, & velut nubeculam quandam flatu Spiritus Sancti velociter abſumendam, atque vberiora ſibi per hanc affectatitiam ſimulationem, quàm per illam ingenuam veritatem meritorum præmia conferenda.*

125. Hæc ille, cui cæteri, ſaltem eorum plerique conſentiunt. Rectè an ſecus, nihil ad nos, aut ſi ad nos, nihil ad controuerſiam quam hodierno die ventilamus. Non enim quæritur vtrùm in peccatis detur compenſatio ſiue vtrùm facere expediat minora quædam mala, vt grauiora fugiantur, aut maiora bona eueniant, quod Caſſianus & alii voluerunt, nos in medio relinquimus, ſed vtrùm ab omni culpa ſit immunis, qui vel conſequendi boni, vel mali vitandi ſtudio mentiatur, quod tu videlicet affirmas, ego pernego. Reſtat, vt quoniam neque tibi communis hominum conſuetudo, neque ratio, neque Patrum teſtimonia ſuffragantur, ad Sanctorum exempla veniamus. Amphilogvs.

Μηκέτι παῖδε φίλω πολεμίζετε, μηδὲ μάχεσθον.
Νὺξ ἤδη τελέθει, ἀγαθὸν καὶ νυκτὶ πιθέσθαι.
Ne pueri ad pugnam procedite longiùs, ecce
Nox operit terras: æquum eſt concedere nocti.

DE MENDACIO AC VERITATE.

LIBER SECVNDVS.

I. *PRÆFATIO.*

1. AMPHIL. Heſterno die Pſeudagoras hominum conſuetudine, ratione, Philoſophorum ac Patrum dictis conatus eſt authoritatem conciliare mendacio. Reſtabat è promiſſis, vt de Sanctorum exemplis, Deíque verborum fallaciam vel iubentis, vel compenſantis approbantiſque ſuffragio protinus diſputaret. Quia tamen hæc faciliùs explicari poterunt ſi priùs conſtiterit nullis vnquam temporibus honeſtum eſſe mentiri, pretium vidêris operæ facturus, Philalethes, ſi priùs quàm Pſeudagoram de cæteris audiamus, tuam ipſe protuleris de Mẽdacio & Veritate ſententiam. PH. Equidem, vt liquidò compertum habeo nullâ temporis locíve circunſtantiâ licitum eſſe mentiri, ita poſſe mihi videor vetus illud Platonis pronunciatum ad inſtitutam quæſtionem traducere. Difficilè quidem Deũ animo cognoſci, ſed Oratione longè difficiliùs explicari, vel potiùs omnino verbis explicari non poſſe. Quid enim Veritatem Deo comparare verear, cùm tantus ſit eius ſplendor, tanta maieſtas, eam vt ſimilitudine quadam ad Dei naturam accedere, vel potiùs eſſe radium quemdam ab ipſa diuinitate libatum ſapientes plerique cenſuerint? Ἀλήθειαν Socrates in Cratylo quaſi ἄλην θείαν diuinam vagationem ſiue quandam emanationem diuinæ naturæ creatis rebus infuſam atque omnia permeantem: θεὸν μεγίστην Ἀλήθειαν *Deã maximam* Polybius in Excerptis: Θεῶν πρεσβυτάτην, *Deorum omnium antiquiſſimam*, ipſámque adeo τὴν τῶν ὅλων φύσιν, *rerum vniuerſarum naturam* M. Aurelius appellat libro 9. ſoliloquiorum ineunte. Hanc Perſarum Magi [1] Oromaſis, quẽ Deorum ſummum putabant, filiam: Oromaſem [2] ipſum corpus luci, animam veritati ſimillimam habere crediderunt. Et ſanè ſi diligenter attendere voluerimus, non pauca reperiemus in quibus veritas diuinitatem imitetur.

Veritatis elogia.

Plutarch. de Iſide & Oſiride.

Stob. ſerm. 1. de veritate.

ἐοικέναι τὸ μὲν σῶμα φωτί, τὴν δὲ ψυχὴν ἀληθείᾳ.

II. *Veritas cum Deo comparatur.*

2. DEus, vt Theologi loquuntur, eſt ens ſummè neceſſarium, &c. actus purus, qui quantus quantus eſſe poteſt, re ipſa exiſtit, nullámque potentialitatem (quid enim eorum verba non vſurpem, quorum ſententias, vt debeo, veneror?) ſiue paſſiuam potentiam inuoluit: cui proinde nihil decedere poteſt, nihil actualis perfectionis accedere, cùm nulla ſit inter οὐσίαν & ὕπαρξιν eſſentiam exiſtentiámque diſtin-

ctio. E quibus viri doctiſſimi diuinitatem argumento neceſſario demonſtrare ſe crediderunt. Deus, inquiunt, eſt actus purus ac neceſſarius per ſéque exiſtens, neque aliam naturæ diuinæ informare poſſumus animo notionem; atqui nihil repugnat huiuſmodi actum purum in rerum natura reperiri. neque enim hæc duo *actus* & *purus* ita ſunt inter ſe comparata, vt contradictionem implicent, & alterum altero conſecutione neceſſaria deſtruatur. igitur Deum eſſe nihil repugnat, ac proinde neceſſariò Deus exiſtit. ſi enim non exiſteret, actus purus non eſſet, cùm ea ſit actus puri notio vt eius actualis exiſtentia, totam, vt ſic loquar, poſſibilitatem ſiue paſſiuam potentiam exhauriat.

Deus actus purus & neceſſarius.

3. Veritatis tanta neceſſitas eſt, vt vel eius negotio manifeſtam contradictionem inuoluat, & ſecum ipſa pugnans extricare ſe non poſſit. Nam ſi, quod fieri non poteſt, veritatem nullam vel eſſe vel ab æterno fuiſſe ſtatuamus, verum fuit ab æterno nullam eſſe veritatem. Si verum fuit, ab æterno veritas fuit, ergo ſi nulla veritas fuit, aliqua veritas fuit, ac proinde planè fatendum eſt veritatem adeo neceſſariam eſſe, vt vel eius negatio ſe ipſa diſſoluat, & inextricabilibus contradictionis ac repugnantiæ laqueis implicetur.

Veritas neceſſaria.

4. Deus, vt ait Gregorius Magnus libr. 2. Moral. cap. 12. *Quia ipſe manet intra omnia: ipſe extra omnia, ipſe ſuper omnia, ipſe infra omnia: & ſuperior eſt per potentiam, & inferior per ſuſtentationem: exterior per magnitudinem, interior per ſubtilitatem: ſurſum regens, deorſum ſuſtinens, extrà circumdans, interiùs penetrans: nec alia ex parte ſuperior, alia inferior: nec alia ex parte exterior, alia manet interior: ſed vnus idemque totus vbique præſidendo ſuſtinens, ſuſtinendo præſidens: circumdando penetrans, penetrando circumdans. Vnde ſuperiùs præſidens, inde inferiùs ſubſiſtens: & vnde exteriùs ambiens, inde interiùs replens, ſine inquietudine ſuperiùs regens, ſine labore inferiùs ſuſtinens: interiùs ſine extenuatione penetrans, exteriùs ſine extenſione circumdans, eſt itaque inferior & ſuperior ſine loco: eſt amplus ſine latitudine, ſubtilis ſine extenuatione.*

Deus immenſus.

5. Veritas rebus omnibus infunditur: peruadit & permeat vniuerſa, ſubeſt infimis, ſupremis incumbit, interiora penetrat, exteriora complectitur. Suo quoque modo neſcio quam immenſitatem habet, nec maior eſt in maiore ſpatio, minor in minore: ſed quamuis in indiuiſibili conſiſtat,

Veritas ſuo modo immenſa.

---per omnes
Terráſque, tractúſque maris, cælúmque profundum,

atque adeo per ipſa, ſi qua ſunt, imaginaria ſpatia ſine extenſione diffuſa eſt. vt, ſi dicere fas eſt, videri poſſit veritas aliud eſſe nihil quàm rebus creatis impreſſa diuinitas, & verè, iuxta Platonicos ἀληθεία.

6. Pseud. Quid igitur? veritatem ἀποθεώσας, noua conſecrandam putas, audéſque neſcio quam diuinitatem rebus creatis inuitis ac reluctantibus obtrudere? Phil. Ego verò non puto, Pſeudagora. Sed ipſiſſimam Dei naturam & cognitionem, quatenus eſt rerum idea ſiue exemplar, veritatem primariam appello, ſigillum & characterem qui rebus omnibus creatis impreſſus eſt, vel potiùs ex quo res omnes expreſſæ veritatem in ſuo genere pro ſuo quæque modulo ſortiuntur. *Conceptio enim diuina* (vt pulchrè Leonardus Leſſius libr. 6. de Perfect. diuinis, cap. 4. n. 31.) *quæ ſingula ſecundum ſuas ſpecies ab æterno excogitata, & in mente diuina veluti efficta ſunt, eſt omnium menſura, omnium regula & veluti primæuum ſigillum omnibus impreſſum cui omnia ſunt conformia, per quam conformitatem ſingula ſecundum ſuas ſpecies vera ſunt, & dicuntur.* Siquidem à Deo veritas omnis in res creatas, tanquam à primario fonte accerſitur, à rebus in cognitionem noſtram deriuatur. *Quia* (vt ſubdit vir eruditus, num. 39.) *veritas rerum eſt noſtræ cognitionis menſura & origo: à noſtra cognitione in noſtros ſermones ac ſcripta dimanat, quatenus ſermones ſunt ſigna conceptuum animi & ſcripta ſermonum. In his ergo cernitur ſolum veluti extremum veritatis ἀπήχημα, & reſultans quoddam vmbratile veſtigium.* De qua locutionis ac litterarum veritate præſens eſt ſuſcepta diſputatio. Hanc Philo μόνην καὶ ψιλὴν θυσίαν, *ſolum & vnicum ſacrificium* appellat. Pythagoras, vt auctor eſt Ælianus, veracitatem ac beneficentiam cum ipſis Deorum immortalium operibus comparabat. Ægyptij, ſi Plutarchum audimus, malum Perſicam veritatis hieroglyphicum Diis offerebant, quòd illius arboris frondes ad linguæ, fructus ad cordis humani ſimilitudinem accederent. Non igitur ſola illa rebus omnibus affuſa veritas, quam philoſophi *tranſcendentalem* appellant, ſed etiam cognitionis atque adeo locutionis veracitas magnum habet cum ipſa diuinitate conſortium.

Deus veritas primaria.

Secundariæ veritates.

Lib. quod deterius potiori inſidietur.

Lib. var. 12.

Opuſc. de Iſide & Oſiride.

7. Iam ſi, non dicam Deus pater luminum, eiúſque Verbum poſuit tenebras latibulum ſuum, & lucem inhabitat inacceſſibilem, adeóque ſcrutator maieſtatis opprimetur à gloria, ſed vt cum Minutio Felice

loqnat, *Solem* ipſum, qui tertiæ lucis fons eſt, *qui videndi omnibus cauſſa eſt, videre non poſſumus, radiis acies ſubmouetur, obtutus intuentis hebetatur, & ſi diutius inſpicias, viſus extinguitur.* Equidem non ſine cauſſa vereor vt difficile ſit admodum veritatem ſecundariam illam lucem in diuinæ lucis & corporeæ confinio ſitam propiùs contemplari, cauſsáſque rimari cur nunquam honeſtum poſſit eſſe mendacium, & cùm inueneto verbis exprimere non poſſim, in qua tamen inquiſitione ſi alucinatus fuero, Pſeudagora, me cum Auguſtino

Epiſt.8 ad Hieron. conſolabor: *Nam vt non dicam nullâ, certè non magnâ culpâ meus error veritati fauet, ſi rectè in te poteſt veritas fauere mendacio.*

III. *Examinantur quædam Scripturæ teſtimonia, quibus probari videtur nunquam licitum eſſe mendacium.*

8. QVibus igitur argumentis probare poterimus veritatem nũquam poſſe ſine ſcelere violari, nec mendacium vllis temporum, locorum, perſonatum circumſtantiis ad officium boni viri pertinere? Sunt qui à Gregorio V. Decretalibus, de vſuris, *ſuper eo*, tanquam fidei dogma definitum exiſtiment. *Cum Scriptura*, inquir, *Sacra prohibeat pro alterius vita mentiri, multo magis prohibendus eſt quis ne etiam pro redimenda vita captiui, vſurarum crimine inuoluatur.* Verùm & ipſe Pontificum reſponſa ſuſcipio, & cum veneratione ſuſpicio, mihi tamen perſuadere non poſſum quicquid ſummi Pontifices ad concluſionum ſuatum probationem Decretis ſuis leuiter adſperſerint, id inter ipſas concluſiones, ac fidei dogmata numerari, & vellem Gregorius ea Scripturæ teſtimonia, quæ etiam pro alterius vita mentiri prohibent, liberaliùs protuliſſet.

Pſal 5.v.7. Sap.1.v 11. 9. Adfertur è Pſalmis: *Perdes omnes qui loquuntur mendacium.* E libro Sapientiæ: *Os autem quod mentitur, occidit animam.*

Apoc. 21. verſ. 8. Ex Apocalypſi: *Timidis autem & incredulis & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus, pars illorum eſt in ſtagno ardenti igne & ſulphure, quod eſt mors ſecunda.* Sed quoniam hæc Scripturæ pronuntiata nimis probant, & niſi prudenter intelligantur, plus aliquid à nobis extorquent, quàm ipſa, quam defendimus, veritas, & recta ratio patiatur, ea pro ſubiecta materia, perpenſis omnibus tum antecedentium, tum etiam conſequentium verborum momentis, prudenter interpretari debemus, ne quoduis etiam officioſum iocoſúmq; mendacium putemut æternis ſuppliciis vindicari.

10. Nec ſanè repudiandam putamus eorum interpretationem, quæ his verbis ab Auguſtino concepta eſt: *Omnes quidem perdet Deus qui loquuntur mendacium, ſed* De mendacio, c 17. infr. med. *non omne mendacium. Eſt enim aliquod mendacium quod tunc inſinuabat Propheta, in quo nulli parcatur, id eſt, ſi peccata ſua quiſque confiteri detrectans defendat ea potius, & nolit agere pœnitentiam: vt parum ſit quia operatur iniquitatem, niſi etiam iuſtus videri volens medicinæ confeſſionis non ſuccumbat: vt ipſa verborum diſtinctio non aliud indicare videatur, odiſti omnes qui operantur iniquitatem: ſed non perdes ſi pœnitendo in confeſſione veritatem loquantur.* Et paucis interiectis: *Perdes autem omnes qui non ſolum operantur iniquitatem, quod odiſti, ſed etiam loquuntur mendacium, falſam iuſtitiam prætendendo, nec in pœnitentia confitendo peccata.* Hæc Auguſtinus. Addo non penitus omne mendacium, ſed vnum illud quod malignirate, iniuſtitia, iniquitate, quotum ſeries eodem tenore contexitur, implicatum fuerit, tam ſeuera perditionis interminatione prohiberi. *Neque habitabit iuxta te malignus*, inquit, *neque permanebunt iniuſti ante oculos tuos. Odiſti omnes qui operantur iniquitatem: perdes omnes qui loquuntur mendacium.*

11. Et quod air Sapiens os quod loquitur mendacium animam occidere, de his duntaxar intelligẽdum puto qui cum murmuratione, ac detractione mentiuntur, & partim vt facilius in auditorum animos influant, partim ne conuincanrur mendacii, obſcuros de induſtria ſermones variis calumniarum ambagibus inuoluunt, ſcorpionum inſtar, locum, in quem infixuri ſunt aculeum, antè permulcent ac maledicentiæ ſuæ venenum quodam laudationis melle circumlinunt. De quibus Ioannes Saraſberienſis lib.7. Policratici, cap.17. eleganter. *Illos*, inquit, *Deo odibiliores inter* Detractio artificioſa. *cæteros eſſe crediderim, qui latenti odio vt magis noceant, eiſque credatur fidelius, laudes prædicant alienas, amicitiam ſimulant, ſubycientes tamen in calce ſermonis vel modicum, quod præcedentibus titulis aduerſetur.*

Felix & nato, felix & coniuge Peleus,
Et cui, ſi demas iugulati crimina Phoci,
Omnia contigerant.

Nunquid tanti parricidy labes omnes non modo fortunæ dotes, ſed quamuis magnificos virtutis titulos non oblitterat? Tale eſt illud Oratoris: Iulium Fortunatum fateor virum fortem, & quem conſtat geſſiſſe quampluri-

ma,

ma. quo tamen pacto iudicium repetundarum apud Iudices iuſtos euaſerit, mirarer equidem ſi vis eloquÿ eius mihi eſſet incognita.

Sap 1.6. 12. φιλάνθρωπον, inquit, πνεῦμα, *Benignus eſt Spiritus ſapientiæ*, ac proinde malignas huiuſmodi calumnias beneuolentiæ ſpecie fucatas execratur, *& non liberabit maledicum à labÿs ſuis*, καὶ οὐκ ἀθῳώσει, neque calumniatorem abſoluet, innocentémque declarabit ab iis calumniis ac maledictis, quæ ex ipſius ore exiuerint. Quantumuis enim fucum inducat, amicitiæque colorem obtendat, tamen *renum illius teſtis eſt Deus*, & cordis illius ſcrutator, Ἐπίσκοπος, inſpector *verus*, qui nec fallit, nec fallitur, Sap 1 v.7. *& linguæ eius auditor. Quoniam Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, ſcientiam habet vocis*: eúmque immenſitate ſua repleat, & veluti quodam ſuæ magnitudinis amplexu circumdet & contineat vniuerſa, hinc efficitur eum perfectam vocis habere ſcientiam, eique liquidò compertum eſſe non modò quid vox & ſermo prolatus exteriùs ſonet, ſed etiam quo quicque animo proferatur.

8. 13. *Propter hoc qui loquitur iniqua non poteſt latere*, & quamuis hominum qui intimas animi cogitationes penetrare non poſſunt, oculos euadat, Deum tamen humanæ mentis atque intentionis arbitrum non effugiet, *nec præteriet illum corripiens iudicium*, ἐλέγχουσα ἡ δίκη, iuſtitia conuincens. Neque ſolùm *ſermonum illius audi-*
9. *tio ad Deum veniet*, ſed etiam *in cogitationibus impÿ interrogatio erit*, in cogitationes & conſilia impij ἐξέτασις ἔσται, inquiretur, *ad correptionem iniquitatum illius*, εἰς ἔλεγ-
10. χον, vt coarguatur eius iniquitas. *Quoniam auris zeli audit omnia*, Dei videlicet, qui quaſi maritus zelotypus vehementérque ſollicitus, ne vel tantillum de vxoris ſuæ pudicitia, vel etiam exiſtimatione libetur, ita grauiter indignatur & animaduertit in eos qui bonorum famam dente maledico carpunt, & calumniis arrodunt, Dei, inquam, auris audit omnia, quæ Sycophantæ vel muſſitant inter ſe, vel aliorum auribus inſuſurrant, καὶ θροῦς γογγυσμῶν, *& tumultus murmurationum non abſcondetur*. Siquidem huiuſmodi clancularíæ murmurationes non minùs Deo notæ ſunt, quàm ſi cum tumultu & aperto conuicio dicerentur.

11. 14. *Cuſtodite ergo vos*, inquit Sapiens, *à murmuratione, quæ nihil prodeſt*, imò plurimùm nocet, *& à detractione parcite linguæ*, ſiue linguam veſtram à calumniis atque obtrectationibus abſtinete, *Quoniam ſermo obſcurus*, & clandeſtinus, aut etiam obſcuritate verborum inuolutus, & quibuſdam laudationum coloratus offuciis, *in vacuum non ibit*, nec erit impunitus, ſed à Deo tam intentionis quàm ſermonis vindice ſeueriſſimè punietur, vel φθέγμα λαθραῖον κενὸν οὐ πορεύσεται, ſermo obſcurus non ibit vacuus & inanis, ſed perpetuo cum noxa & diſpendio proferetur. vnde inſignis ille calumniator. Medius apud Plutarchum familiares ſuos identidem hortabatur, vt gnauiter genuinum maledicentiæ ſuæ dentem inimicis ſuis infigerent, Maledicentia. quoniam etſi vulnus curaret, qui morſus fuerat, nihilo tamen ſeciùs calumniæ cicatrix impreſſa remaneret. Κἂν θεραπεύσῃ τὸ ἕλκος ὁ δεδηγμένος, ἡ οὐλὴ μένει τῆς διαβολῆς. & Artabanus apud Herodotum meritò cenſet calumniam vitium eſſe teterrimum. AMPH. Pergratum vtrique feceris, Philalethes, ſi ipſa Scriptoris verba melle dulciora protuleris. PH. Age ſanè: Διαβολὴ γάρ ἐστι δεινότατον, inquit. ἐν τῇ δύο μέν εἰσι οἱ ἀδικέοντες, εἷς δὲ ὁ ἀδικεόμενος. *Grauiſſimum ſcelus eſt calumnia, in qua duo faciunt, vnus accipit iniuriam.* ὁ μὲν γὰρ διαβάλλων ἀδικέει οὐ παρεόντος κατηγορέων, ὁ δὲ ἀδικέει ἀναπειθόμενος πρὶν ἢ ἀτρεκέως ἐκμάθῃ. ὁ δὲ δὴ ἀπεὼν τοῦ λόγου τάδε ἐν αὐτοῖσι ἀδικέεται, διαβληθείς τε ὑπὸ τοῦ ἑτέρου, καὶ νομισθεὶς πρὸς τοῦ ἑτέρου κακὸς εἶναι. *Nam & qui calumniatur, iniuriam facit, dum abſentem accuſat, & qui audit, dum fidem adhibet, priùs quam compertam habeat veritatem. Qui autem abeſt à ſermone, in his ab vtroque patitur iniuriam quòd ab altero accuſetur, ab altero malus habeatur.* Lib.7.

15. Imò noxæ pars longè maxima redit ac retorquetur in auctores,

Circumretit enim fraus atque iniuria quemque,
Atque vnde exorta eſt, ad eum plerumque reuertit. Lucr.l.5.

atque, vt, quoniam ſemel aliena lingua loqui cœpimus, decantatum Græcis adagium vſurpem,

Οἱ αὐτῷ κακὰ τεύχει ἀνὴρ, ἄλλῳ κακὰ τεύχων.
Ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη.
Hic ſibi damna parit, ſocio qui damna parabat.
Conſiliúmque malum res peſsima conſilianti.

Nam vt qui calumniã paritur bona nominis exiſtimatione: ita qui facit, veracitate, qui audit, veritatis cognitione priuatur: atque adeo frequenter hi duo poſteriores, alter obtrectatione ac mendacio, alter teme-

ritate iudicii, nimiáque credulitate Dei gratiam, veram animæ vitam amittunt. E quibus videtis & Chaldæum Paraphraſtem Pſ. 140. v. 12. Hebraïca verba, quæ Latinis hiſce reſpondent, *vir linguoſus* feliciter interpretari, *vir delator lingua triplici*, ac לישן תליתי Latinæ tranſlationis authorem Eccl. 28. v. 16. Γλῶσσα διοσὴ πολλοὺς ἐσάλευσε, non *lingua duplex*, vt Græca ſonant, ſed, *Lingua tertia multos commouit*, ſapientiſſimè reddidiſſe. Hebræorum videlicet exemplo, qui, vt ait Rabbi Iacob. lib. qui *Moſar* ſiue *eruditio* inſcribitur, cap. 13. *Delationem* שלישי *tertiam vocant, quòd tribus noceat, deferenti, audienti, & ei de quo ſermo eſt. Verbi cauſſa, Doëg Idumæus eiectus fuit propter Sycophantiam, Sacerdotes interfecti, Saül qui eos interfecerat, propter criminationem Doëgi, graues ſceleris ſui pænas exoluit*, ac proinde *ſermo obſcurus in vacuum non ibit: os autem quod mentitur*, crimen alteri per calumniam affingent, *animam* non calumniantis modò, ſed etiam audientis *occidit*.

16. Quòd autem Ioannes ſtagnum ardens igne & ſulphure *timidis & incredulis, &c. idololatris, & omnibus mendacibus intentat*, cum pro ſubiecta materia, ſic interpretari debemus, non vt nullum mendacii genus exceperit, ſed vt eos tantùm in ſententia comprehendat, qui vel perſecutionis metu, vel infidelitate Chriſtum abiurant, & idololatras, omnéſque adeo ariolos, aruſpices, augures, omnes Necromantiæ ſuperſtitionibus deditos, timidos ac mendaces appellet, neque ſimplicem timiditatem ac fallaciam æternis ſuppliciis addicendam eſſe pronuntiet, ſed eam quæ fuerit incredulitate, fornicationibus, idololatriâ, veneficiis, atque aliis eiuſmodi criminibus inuoluta. Verùm hoc in præſentia non agitur: illud venit in quæſtionem, Ecquid purum putúmque mendacium, præciſè quia mendacium eſt, quamuis nihil aliunde turpitudinis accedat, probari poſſit inhoneſtum, quod certis ſcripturæ teſtimoniis demonſtrandum hodierno die ſuſcepimus.

17. Amph. Imò antequam dicendo proueharis vlteriùs, ſcire velim, vtrùm Pſeudagoras noſter iis aſſentiatur quæ contra ſermones obſcuros, & obtrectationem laudatiunculis adſperſam, charitatíſque velatam integumento perorâſti. Pseud. Ego verò non ſolùm aſſentior, ſed etiam, niſi moleſtum eſt, addam aliquid, & quidem alienâ linguâ: ne ſolus iſte ſibi de Græcis authoribus blandiatur. Phil. Age ſanè, Pſeudagora. Nam, quantum ex Amphilogi noſtri vultu coniecto, rem feceris illi iucundam, mihi quidem certè gratiſſimam.

18. Pseud. Audite, ſultis, Demoſthenem, ac videte quibus coloribus & lineamentis ſycophantam veteratorémque depinxerit. Πονηρὸν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πονηρὸν ὁ συκοφάντης ἀεὶ καὶ πανταχόθεν βάσκανον καὶ φιλαίτιον. τοῦτο δὲ τὸ φύσει κίναδος ἀνθρώπιόν ἐστιν, οὐδὲν ἐξ ἀρχῆς ὑγιὲς πεποιηκὸς, οὐδ' ἐλεύθερον αὐτοτραγικὸς πίθηκος, ἀρουραῖος Οἰνόμαος, παράσημος ῥήτωρ, *Improba res, Athenienſes, improba res calumniator, ſemper & vndecunque inuidendi & accuſandi cauſſas quæritans. Iſte autem homuncio naturâ eſt vulpecula, neque iam inde ab initio quicquam ſani fecit aut ingenui, tragicus ſimius, ruſticanus Oenomaus, adulterinus orator.*

Pro Cteſiphonte.

Calumniatoris & Sycophãtæ deſcriptio.

19. Videte quibus orationis pigmentis eundem adumbrarit Themiſtius, & è Demoſthene propemodum expreſſerit. φύονται καὶ ἐν ἀνθρώποις ἀλώπεκες, μᾶλλον δ' ἀνθρώπια σμικρά τε καὶ ἀνελεύθερα τὰς ἀλώπεκας ὄπισθεν ἐφελκόμενα, οἱ δ' αὐτῶν οὐκ ἀλώπεκας, ἀλλὰ δράκοντας ἰοῦ χαλεποῦ καὶ ἀτόπου μεστοὺς, ὑφέρποντας, καὶ κρυπτομένους εὐνοίας καὶ φιλανθρωπίας παραπετάσμασιν, οὓς ἀπελαύνειν χρεὼν, καὶ ἀποσοβεῖν πορρωτάτω. κηλούμεθα γὰρ πολλάκις, καὶ γαννύμεθα τὰ ἄκρα τῆς γλώττης μόνον ὁρῶντες, τὰ δ' ἔνδον οὐκ ἐθέλοντες ἰδεῖν. *Naſcuntur quædam etiam inter homines vulpeculæ, imò homunciones minuti & ad ſeruitutem nati qui poſt ſe trahunt vulpeculas. Quidam etiam eorum non vulpeculas, ſed dracones veneno quodam periculoſo & nefario plenos furtim adrepentes & tectos humanitatis ac beneuolentiæ velo, quos oportet longè ſubmouere atque abſterrere. Demulcemur enim frequenter, & quaſi blanda titillatione geſtimus iis mordentibus, dum ſermones extrema lingua natantes videmus, interiora non videmus.*

Orat. 3. de calumn.

20. Vultis & aliam calumniatoris imaginem è Syneſii penicillo? οὐχ ἕτερος οὕτω τρόπος θεομισὴς ὡς ὁ λογοποιὸς ὁ τιτρώσκων ἐξ ἀφανοῦς, ἀγεννέστατος γὰρ ὢν μέγιστα κακὰ διαπράττεται, καὶ λέγεταί τις αὐτοῖς μοῖρα κιναίδοις προσκεῖσθαι, &c. *Non cuiuſquam alterius mores ita Deo ſunt execrabiles, vt famigeratoris, qui ex occulto vulnus infligit, ignauiſſimus enim cùm ſit, maxima perpetrat mala, & dicitur iis aliquod eſſe cum cinædis & catamitis fatum commune ſiue conſortium*, & aliquot verborum interſtitio, ὥς τι αὖ τις ἄλλῳ φήμας ἐπὶ τοῖς οὐκ οὖσι ποιῶν, τοῦτ' ἐκεῖνο μηδ' ἐπαινέρῃ, μηδὲ δικαιώσῃ, ἀλλὰ καὶ περιώτατος εἶναι δοκῇ, θαρρῶν ἀποφαίνω τὸν ἄνδρα ἡμίγυνον, αὐτόχρημα θιασώτην τοῦ Κότυος. *Quare ſi quis deprehenſus fuerit rumores comminiſcens, hoc ipſum ne inqui-*

Epiſt. 44. ad Ioannem.

ras, aut vllo modo dubites, ſed quamuis firmiſsimus eſſe videatur, audacter hunc ſemimarem, effœminatum, thiaſis & ſacris Cotyttiis initiatum eſſe pronuntia.

Lucianus lib. de non temerè credendo calumniæ

Quòd ſi nullam tabulam admittitis niſi quæ ex ipſius Apellis prodierit officina, age ſanè, Apellæam Calumniæ videamus imaginem. Ptolemæus Lagi filius cùm Antiphili calumniis impulſus Apellem pene de medio ſuſtuliſſet, comperta rei veritate centum ei talenta largitus eſt, & Amphilum ipſum in ſeruitutem addixit; Apelles contrà periculi memor hac imagine calumniæ naturam, cauſſas & effecta ſpectanda propoſuit. Ad dextram tabulæ ſedebat vir quidam auribus prælongis inſignis, quales à Poëtis & pictoribus Midæ tribuunrur, manum porrigens procul accedenti Calumniæ. Circumſtabant eum mulierculæ duæ: Ignorantia, ni fallor, & Suſpicio. Ex altera parte veniebat Calumnia formâ pereleganti, & eximiè comptâ. Vultu ipſo & geſtu corporis efferam rabiem, atque iram æſtuanti conceptam pectore præferens, ſiniſtrâ facem ardentem tenens, dextrâ ſecum adoleſcentem capillis prehenſum, manus ad ſuperos tendentem obteſtantémque deorum immortalium fidem rapiebat. Anteibat vir pallidus ac deformis oculorum acie ſubtili, iiſque ſimilis qui diuturno querceróque morbo contabuerunr. Hunc facilè liuorem eſſe coniicias. Quin & mulierculæ Calumniam ſequuntur comites, quarum munus eſt dominam ornare, veſtem, reliquúmque cultum & mundum muliebrem curare, cutem polire, faciem ceruſſa, fuco, minio perlinere, oculos ſtibio & andricelo pingere, crines calamiſtro vibrare, cincinnos componere. Interpres tabulæ dicebat Inſidias & Fallaciam nominari. A tergo lugubri habitu pullata lacerá que Pœnitentia ſubſequitur, quæ capite in tergum deflexo cum lacrymis ac pudore procul venientem aſpicit Veritatem.

21. Sed iam, ſi placet, ab iſto diuerticulo redeamus, & quoniam conuenit inter nos obſcutum ſermonem in vacuum non ire: os autem quòd perniciosè loquitur, animam ſuſurronis & calumniatoris occidere, reſtat, vt videamus an aliqua ſcriptura tam præcisè mendacium omne condemnet, vt nullum prorsùs excipiat, non officioſum, non iocoſum, non illud quod ſola mentiendi libidine profertur: hoc enim vnum venit in quæſtionem: de cæteris in præſentia controuerſiam non mouemus.

Leuit. 19. 11. Prou. 12. 22.

22. Phil. Omnia generatim in Leuitico prohibentur. *Non mentiemini, nec decipiet vnuſquiſque proximum ſuum.* In Prouerbiis. *Abominatio eſt Domino labia mendacia.* Ad Coloſſenſes. *Nolite mentiri inuicem,* Coloſſ. 3. 9. nullo vel officioſi mendacii, vel iocoſi, vel pernicioſi diſcrimine. Quid! quòd Prouerb. *6.* v. 16. Sapiens inter illa quæ odit Dominus, non modò falſum teſtimonium, ſed etiam alia medaciorum genera numerauit? *Sex ſunt*, inquit, *quæ odit Dominus, & ſeptimum deteſtatur anima eius.* Quorum deinde ſeriem ita cum aperta diſtinctione contexuit. 1. *Oculos ſublimes.* 2. *linguam mendacem.* 3. *manus effundentes innoxium ſanguinem.* 4. *Cor machinans cogitationes peſſimas.* 5. *Pedes veloces ad currendum in malum.* 6. *Proferentem mendacia teſtem fallacem.* 7. *Et eum qui ſeminat inter fratres diſcordias.* Vbi niſi linguam mendacem à fallaci teſte pernicioſa mendacia coram iudicibus in reum proferente, & ſuſurrone fictis ambiguiſve ſermonibus & malignis obtrectationibus diſcordias ſeminante diſtinxeris, inſulſam habebis enumerationem, neque ſex illa quæ Dominus odiſſe dicitur, ac ſeptimum, quod deteſtatur anima eius, poteris inuenite.

23. Quid quòd eadem ſcriptura ſolius interdum vanitatis, atque, vt cum antiquis loquar, fallaciloquentiæ cauſſa mendacium reprehendit? *Duo*, inquit, *rogaui antequam moriar vanitatem & verba menda-* Prou. 31. v. 7. 8. 9.
cia longè fac à me: mendicitatem & diuitias Prou. 10. 4.
ne dederis mihi. Quid illud? *Qui nititur mendaciis, hic paſcit ventos, idem ipſe ſequitur aues volantes.* Quid his verbis aliud reprehendit quàm puram putámque Verborum fallaciam? Quid author libri Sapientiæ? Sap. 5. v. 7. 8. *Homines*, inquit, *ſtulti non apprehendent illam* (Sapientiam) *& homines ſenſati obuiabunt illi: homines ſtulti non videbunt eam: longè enim abeſt à ſuperbia & dolo. Viri mendaces non erunt illius memores, & viri veraces inuenientur in illa, & ſucceſſum habebunt vſque ad inſpectum Dei.* Vbi quis non videt tantum eſſe mendacii virus vt aditum ad Sapientiam intercludat, & eius obliuionem offundat, præcisè quia mendacium eſt, & oppoſitum veritati? Eſt enim ſapientia nihil aliud quàm rerum diuinarum humanarúmque ſcientia: nullum autem eſſe poteſt ſcientiæ cum falſitate mendacióque commercium.

IV. *Vtrùm prohibitio mendacij contineatur aliquo Decalogi præcepto.*

24. Pseud. Quid igitur cauſſæ fuiſſe dicamus ſi diuinæ paginæ menda-

cium tantopere vetuerunt, cur Legiſlator in Decalogo falſum prohibens teſtimonium, cætera mendaciorum genera, quæ ſine proximi damno & iniuria proferuntur, pene conceptis verbis exceperit? *Non loqueris*, inquit, *contra proximum tuum falſum teſtimonium*. Quibus verbis omnino videtur omne mendaciũ lege permitti, dum is in mentiendo modus, præſcriptióque teneatur, ne cuiquam innocenti atque integro labem aut infamiam falſis teſtimoniis inferamus. Phil. Quid tu? mulierem ſi maritum proximæ ſuæ concupiſcat, Decalogi legibus teneri non putabis, aut rationem adferre potes cur Legiſlator, cùm prohibitionem illam ad vtrumque ſexum pertinere vellet, alterum duntaxat expreſſerit? Pseud. Vide non quid ego, ſed Augusti-

Quæſt. 71. in Exod.

nus: *Iſta lex*, inquit, *non ſolis viris in populo, ſed etiam fœminis data eſt. Neque enim quia dictum eſt: non concupiſces vxorem proximi tui, nihil ſibi hic præceptum putare debet fœmina, tanquam licitè poſſet concupiſcere virum proximæ ſuæ. Si ergo hoc ex illo quod viro dictum eſt*, Non moechaberis, *vterque ſexus conſtringitur, cùm & ipſum præceptum poteſt referri ad vtrumque, ſicut* Non occides: Non fvraberis, *& alia quæ ſimiliter non expreſſo ſexu vtroque videntur ſonare communiter, tamen vbi vnus exprimitur, honoratior vtique exprimitur, id eſt maſculinus, vt ex hoc intelligit etiam fœmina quid ſibi præceptum ſit.* Hæc ille. Quamuis quod ait videri ſonare communiter, apud Hebræos communiter non ſonant, apud quos in verborum inflexione quædam eſt generum diſtinctio. Sed parum refert ad quæſtionem.

25. Phil. Mihi fas erit, opinor, ex eodem Auguſtino, tanquam ex abundantiſſima penu, reſponſionem depromere. *In ipſo Decalogo ſcriptum eſt*, inquit, Falsvm testimonivm ne dicas, *quo genere complectitur omne mendacium. Quiſquis enim aliquid enunciat, teſtimonium perhibet animo ſuo.* Hæc ille lib. de mendacio ad Conſentium, cap. 5. Pseud. Imò nullum aliud mendacij genus interdictum videtur, quàm id quod ad proximi perniciem redundat.

Lib. 1. de ciu. c. 20.

Phil. *Nec ideo tamen*, inquit idem magnus veritatis aſſertor, *ſi aduerſus ſeipſum quiſquam falſum teſtimonium dixerit, ab hoc crimine ſe putauerit alienum, quoniam regulam diligendi proximum à ſemetipſo dilector accepit, quandoquidem ſcriptum eſt*, Diliges proximvm tvvm sicvt teipsvm. *porro ſi falſi teſtimonij non minus reus eſt, qui de ſeipſo falſum fatetur, quàm ſi aduerſus proximum hoc faceret, cum in eo præcepto, quo falſum teſtimonium prohibetur, aduerſus proximum prohibeatur, poßitque non rectè intelligentibus videri non eſſe prohibitum vt aduerſus ſeipſum quiſquam falſus teſtis aſſiſtat*, &c.

26. Pseud. Si de pernicioſis tantùm mendaciis agamus, equidem nullus abs te vel ab Auguſtino diſſentiam, hæc enim contra mentientem ipſum, aut etiam eius proximum citra controuerſiam proferuntur, neque verò cuiquam dubium eſſe poteſt, quin qui, verbi cauſſa, pudicus cùm ſit, impudicum ſe eſſe teſtatus fuerit, is lege, quæ falſum teſtimonium dici prohibet, obſtrictus teneatur. Sed quærebamus vtrũ lex illa Decalogi ad omne genus mendacij, qua mendacium eſt, pertineret. At illa duo mendaciorum genera, officioſum ac iocoſum, non modò non aduerſus nos ipſos, aut proximos, ſed etiam pro nobis ipſis aut proximis, quorum vel commodo vel oblectationi conſulimus, concepta ſunt, ac proinde hac legis exceptione videntur excludi. Phil. Potes paucis definire quid ſit

Pernicioſum mendacium.

pernicioſum mendacium. Ps. Illud, opinor, quod alicui perniciem creat. Phil. Perniciem hoc loco quid appellas? Ps. Non modò necem atque exitium, quæ videtur eſſe primaria vocis acceptio, ſed quamuis iacturam, damnum, detrimentum, dolorem, incommodum, atque vt vno verbo rem abſoluam, quodvis malum. Phil. Eſt igitur ex animi tui ſententia pernicioſum, ſiue detrimentoſum mendacium falſa ſignificatio cum voluntate fallendi, quæ vel bonum cuipiam adimit, vel malum apponit. Ps. Aſſentior.

27. Phil. Celebris eſt apud Peripateticos illa bonorum partitio vt alia ſint animi, alia corporis, alia externa, quæ ſingula rurſus in honeſtum, iucundum, vtile diuiduntur. Cui diuiſioni, quoniam adſti-

Bonorum genera inter ſe comparata.

pulari te video, ex te aueo ſcite ecquid animi bona bonis corporis, hæc externis & fortuitis, honeſta iucundis & vtilibus anteponas? Ps. Ego verò ſic antepono vt propemodum Stoicis aſſentiar, qui ſola bonorum animi ſiue virtutis honeſtate contenti, cætera omnia ne in bonis quidem numeranda duxerunt. vtilis autem ac iucundi videtur difficilior eſſe ratio: cùm enim vtile finis rationem habere non poſſit, ſed ſit τῶν πρός τι, atque vtile dicatur prout medium eſt ad finem, & ad boni vel iucundi vel honeſti adeptionem comparatur, abs re non fuerit aliquam diſtinctiunculam adhibere. Etſi enim medio, qua medium eſt, præſtantior eſt finis, & cauſſa cur medij fiat electio, ac proinde voluptas ſecundum ſe magis

expetenda ſit quàm bonum illud vtile, quod ad obtinendam ac perfruendam voluptatem tanquam medium applicatus, ſi tamen bonum vtile ad finem honeſtum referatur, voluptati bonóque iucundo nimium quantum præponderat.

28. PHIL. Mentis & intelligentiæ quodnam bonum? PSEVD. Veritas, opinor, atque adeo formalis & expreſſa veri notitia. PH. Quid porro ſigni cuiuſlibet bonum, ſiue finis ad quem naturâ ſuâ collineat? Ps. Eiuſdem veri euidens ac natiua repræſentatio. PH. Signum eſt aliquod locutio. Nónne? Ps. Fateor. PH. Eius igitur bonum in veri repræſentatione cõſiſtit. Ps. Non abnuo. PH. Habitus animum ad veri repræſentationem inclinans ad virtutes an ad vitia tibi videtur eſſe reuocandus? Ps. Ad virtutes. PH. Quæ porro illa virtus? quænam? Ps. Veritas moralis, ſiue veracitas. PH. Qui quidpiam falſum ſignificat cum voluntate fallendi, vult eum qui cum loquitur in errorem inducere, eique, quantum in ipſo eſt, adimere notitiam veritatis. Ps. Quidni? PH. Sibi veracitatem. Ps. Quis enim negat?

Veritas bonum intellectus.

Veracitas.

29. PH. Meminiſti quibus verbis errorem definiat magnus Auguſtinus Enchiridio ad Laurentium? Ps. Sic, opinor, *Vt nihil ſit aliud errare, quàm verum putare, quod falſum eſt, falsúmque quod verum eſt, vel certum habere pro incerto, incertúmque pro certo, ſiue falſum, ſiue ſit verum.* PH. Eſt igitur error ex Auguſtini mẽte falſa opinio. Ps. Aſſentior, & aio cum Socrate falſam opinionem ἀλλοδοξίαν, quandam alterius rei opinionem eſſe, cùm quis aliquid eorũ quæ exiſtunt, cum altero item exiſtente permutans illud alterum eſſe animo affirmat, & quaſi ſibi ipſi pronuntiat. Sic enim id quod eſt ſemper quidem opinatur, ſed alterum pro altero, καὶ ἁμαρτάνων οὗ ἐσκόπει, *& aberrans ab eo quod intuendum ſibi propoſuerat*, iure dicetur falſum opinari. Et quibuſdam interiectis ita dicta recolligit vt affirmet eum qui falſum opinatur, οἷον τοξότην φαῦλον ἱέντα παραλλάξαι τοῦ σκοποῦ καὶ ἁμαρτάνειν. *inſtar mali cuiuſdam ſagittarij iaculantem permutare deſtinationem; & à ſcopo quem ſibi deſignarat, aberrare, quod vtique falſum nominatur.* Addit opinionem veram vel falſam in iis ipſis verſari quæ vel ſcientia vel ſenſu percepimus, quæ κατὰ πρόσω μὲν καὶ κατὰ τὸ εὐθὺ τὰ οἰκεῖα συνάγουσα ἀποτυπώματα καὶ τυποῦσα, ἀληθής, εἰς πλάγια δὲ καὶ σκολιὰ ψευδής. *Cum è conſpectu directóque nixu propria ſimulacra colligit, figuratque, vera eſt: cum autem obliquo & tranſuerſo, falſa opinio nuncupatur.*

Cap 17. Error quid?

In Theæthet. longè poſt med.

Falſa opinio.

30. PH. Quid tu? hoc ipſum in bonis, an in malis numerandum putas? Ps. Ego verò eidem Platoni libenter aſſentior, οὐδὲν τοσοῦτον κακὸν εἶναι ἀνθρώπῳ, ὅσον δόξα ψευδής, *nullum tantum eſſe homini malum, quantum eſt falſa opinio*, illúdque adeo eſſe τό γε ὡς ἀληθῶς ψεῦδος, *verum illud germanúmque mendacium*, quod πάντες θεοί τε καὶ ἄνθρωποι μισοῦσι, *omnes tum Dij, tum homines oderunt.* Mendacium autem quod in oratione conſiſtit μίμημά τι, *quamdam imitationem* interioris illius eſſe mendacii, καὶ ὕστερον γεγονὸς εἴδωλον, οὐ πάνυ ἄκρατον ψεῦδος, *& poſterius quoddam ſimulacrum, non omnino purum*, & vt ita loquar ſincerum defæcatúmque *mendacium.* E quibus effici vult, quamuis Deus ab omni fuco & fallacia ſemper abhorreat, incidere tamen quædam tempora, quibus homo ſapiens non quidem ſponte & voluntatis inclinatione, ſed incumbentis neceſſitatis impulſu fictos interdum ſermones quaſi medicinã adhibeat, atque obtinendi maioris boni vel euitandi mali gratia mentiatur. Sed hæc omitto, vt ſciſcitationi tuæ verbis ipſius Auguſtini fiat ſatis: *Cum dico*, inquit, *in nonnullis rebus nullo malo aliquem, vel nonnullo etiam bono falli, non ipſum errorem dico nullum malum, vel nonnullum bonum, ſed malum quò non venitur, vel bonum quo venitur errando, id eſt ex errore*, &c. *Nam ipſe per ſeipſum error aut magnum in re magna, aut paruum in re parua, tamen ſemper eſt malum. Quis enim niſi errans malum neget approbare falſa pro veris, aut improbare vera pro falſis, aut habere incerta pro certis, vel certa pro incertis?* hæc Auguſtinus.

2. de Rep. excunte.

Falſa opinio magnũ homini malum.

Enchirid. ad Laurent. cap. 19.

31. PH. Quæro iam ecquid is qui mentitur, & quod falſum credit, enuntiat cum voluntate fallendi, is videri velit intus in animo cogitare, quod foras oratione depromit? Ps. Quaſi me ſoli facem admouere iubeas. Quis enim dubitet mendacium aliter perſuaderi non poſſe? PH. Quiſquis ergo mentitur, quocunque tandem genere mendacii, ſignificat ſe cogitationem aliquã in animo verſare, quam errorem .i. opinionem falſam eſſe vel putat, vel etiam agnoſcit. Ps. Non inficior. PH. Porro qui malum aliquod habere ſe teſtatur, quod reuera nõ habet, is contra ſe falſum teſtimonium dicit, vt ſi quis nobilis, locuples, diſertus, eruditus, innocens ſe contra mẽtem conſcientiámque ſuam obſcurum, genere, mendicum, infantem, idiotam, omnibus ſceleribus ac flagitiis coopertum eſſe confirmet, is contra ſeipſum falſum teſtimonium ſine controuerſia perhibebit. PSEVD. Perhibebit omnino.

Omnis mentiens contra ſe falſum teſtimonium perhibet.

32. Phil. Vide quantæ res iam præſenti diſputatione confectæ ſint. Quærebatur inter nos vtrùm diuina lex circumſcripſerit omne mẽdacium. Diximus omne perniciosum lege prohiberi. Perniciosum autem eſſe quodcunque vel reipſa, vel hominum opinione malum adiiceret cuipiam, vel bonum adimeret: cognitionem veritatis ad animi bona, errorem ad mala pertinere: quouis mendacio, quantum in ipſo eſt, veritatis notitiam adimi, errorem auditoribus obtrudi: ipſi mentienti tum errorem cogitationis affingi, tum orationis adimi veritatem. E quibus efficitur omne mendacium ſuo modo perniciosum eſſe, ac proinde lege diuina prohibitum. Quanquam mendacium perniciosum ac damnoſum propriè vocamus quod præter illa damna ſiue detrimenta, quæ quòd in mera veritatis violatione conſiſtant, omni mendaciorum generi ſunt annexa, alterius incommodum, aut perniciem, pro materia ſententiáque locutioni ſubiecta, contra charitatem, aut iuſtitiam inuoluit. *Non loqueris*, itaque *contra proximum tuum falſum teſtimonium*, perinde eſt atque ſi conceptis Eccleſiaſtici verbis diceretur: *Noli arare mendacium aduerſus fratrem tuum: neque in amicum ſimiliter facias*, ac proinde nec aduerſus teipſum. *Noli velle mentiri omne mendacium*. Vbi priore verſiculo calumniam falsúmque teſtimonium interdicit: poſteriore omnes etiam cuiuſuis mendacii fibras conatur euellere. *Omne mendacium*, inquit, nullum excipit, non officioſum, non iocoſum, non illud quod ſola mentiendi cupiditate profertur.

Omne mendaciũ ſuo modo pernicioſum.

Eccl. 7. 13.

v. 14.

33. Ps. Atqui, Philalethes, video ſcripturam hanc in varias interpretationes eſſe diſtractam. Nam, vt iterum optimis Auguſtini verbis vtar, *cùm alius dixerit ex iſto Scriptura teſtimonio vſque adeo generaliter omne mendacium eſſe deteſtandum, vt etiam ſi quis mentiri velit, etiamſi non mentiatur, iam voluntas ipſa damnanda ſit: atque ita interpretetur quòd non dictum eſt*, Noli mentiri omne Mendacium, *vt non ſolùm mentiri, ſed nec velle mentiri quiſquam audeat illo mendacio: Dicit alius: Imò quod ait*, Noli velle mentiri omne Mendacium: *de ore cordis exterminandum, atque alienandum omne mendacium voluit, vt à quibuſdam mendaciis ore corporis abſtinendum ſit: ſicut illa ſunt maximè quæ pertinent ad doctrinam religionis: à quibuſdam verò non ſit ore corporis abſtinendum, ſi maioris mali euitandi cauſſa exigit: ore autem cordis ab omni mendacio penitus abſtinere debeamus, &c. Eſt & tertius intellectus quo ſic accipias:* Noli omne, *vt exceptis aliquibus mendaciis mentiri te ſinat, tanquam ſi diceret, noli velle credere omni homini, non vt nulli crederetur, moneret, ſed non vt omnibus, aliquibus autem crederetur, & id quod ſequitur:* Assiduitas enim eius non proficiet ad bonum: *ita ſonat, quaſi non à mendacio, id eſt à conſuetudine, atque amore mentiendi prohibere videatur:*

V. *Rationibus probatur omne Mendacium eſſe peccatum.*

34. Amph. Imò, Philalethes & Pſeudagora, quoniam hoc Scripturæ teſtimonium (quod haud ſcio an & de quibuſdam aliis dici poſſit) facilè torqueri poteſt in aliquot intepretationum diuortia, ac tanta eſt veritatis diuinæ cum humana ratione coniunctio, vt impenetrabilis illa ſcripturarum obſcuritas ab humana ratione lucem accipiat, humanæ rationis imbecillitas Scripturæ teſtimoniis fulciatur, vbi de genuino ſcripturæ ſenſu nõ conſtat, eius interpretationem ita debemus ex humana ratione moderari, vt nec ratio cum ſcriptura, nec ſcriptura cum ratione confligat. *Si enim*, inquit idem qui frequenter à vobis laudatur Auguſtinus, *Ratio contra diuinarum Scripturarum authoritatem redditur, quamlibet acuta ſit, fallit veriſimilitudine, nam vera eſſe non poteſt. Rurſus ſi manifeſtiſſima certaque rationis velut Scripturarum Sanctarum obiicitur authoritas, non intelligit qui hoc facit, & non Scripturarum illarum ſenſum, ad quem penetrare non potuit, ſed ſuum potiùs obiicit veritati. Nec quod in eis, ſed quod in ſeipſo, velut pro eis inuenit, opponit:* Quare cùm iam heſterna diſputatione rationes audierimus, quibus Pſeudagoras noſter conabatur authoritatem conciliare mendacio, reſtat vt Scripturarum, quæ iam pro veritate prolatæ ſunt, vel deinde proferendæ ſuperſunt, intelligentiam viciſſim ad rationis calculos exigamus, vt ſi quando vnius & eiuſdem teſtimonii vel duæ vel plures adferentur interpretationes, eam cæteris præferamus cui rationis humanæ momentum acceſſerit.

Scripturæ & rationis conſenſus.

Epiſt. 7. Marcellino.

35. Phil. Equidem, Amphiloge, ſat apertis indiciis hactenus probaſſe mihi videbar nullis vnquam temporibus, nullis perſonarum locorúmve circumſtantiis honeſtum eſſe mentiri, cùm ne ipſa quidem, quæ pernicioſa dicuntur mendacia, hoc in ſe pernicioſiſſimum habeant, quòd in tertiæ perſonæ damnum ac perniciem incumbant, ſed quòd loquentem veracitatis virtute priuent, audientem cognitione veri-

Prima ratio contra mendaciũ.

tatis. Quæ duo poſtrema cùm ad animi bona pertineant, ac proinde bonis fortunæ vel corporis, in quibus alteri pernicies infertur, ſine controuerſia præponderent, & quidem honeſta ſit veracitatis virtus, cognitio veritatis magnum habeat cum honeſtate commercium, neceſſe eſt earum priuationibus inſit aliqua turpitudo. Atque hæc quidem ita penitus inſederunt, vel potiùs inoleuerunt omni mendacio, vt ab eo exuri nullo modo poſſint. Quacunque enim animi inductione mentiare, ſemper & teipſum veracitate ſpolias, & auditorem veri notitia. Imò, vt diximus, contra mentem tuam falſum teſtimonium loqueris, tibíque affingis errorem, quod malum Deus & homines oderunt.

36. Quod ne potiùs è meo quàm è Patrum ſenſu deprompſiſſe videar, operæpretium fuerit audire quid Baſilius Magnus ad Cæſarienſes, apud quos tum ipſius vita, tum etiam fides calumniis appoſita laceratáque fuerat, epiſtola LXXV. reſcripſerit. Τελσὶν, inquit, προσώποις τὴν βλάβην προστρίβεται ὁ διαβάλλων, τόν τε γὰρ συκοφαντούμενον ἀδικεῖ, καὶ πρὸς οὓς ὁ λόγος ἐστὶν αὐτῷ, καὶ αὐτὸς ἑαυτόν. *Calumniator tribus perſonis noxam adſpergit. Lædit enim & eum quem falsò defert, & eos quibus loquitur, & ipſe ſeipſum, &c.* Ἐν τρισὶ βλαπτομένοις ὁ τὰ ἐλάττονα ζημιούμενος εἰμὶ ἐγώ. ἐγὼ γὰρ ὑμᾶς ἀποστεροῦμαι: ὑμεῖς δὲ τὴν ἀλήθειαν ἀφαιρεῖσθε, ὁ δὲ τούτων αἴτιος. ἐμὲ μὲν ὑμῶν διέστησεν, ἑαυτὸν δ' ἀλλότριον τοῦ κυρίου. *Ex his tribus perſonis quæ læduntur, ad me quàm minimum detrimenti redundat. Nam ego quidem amicitia veſtra deſtituor, vos autem veritate priuamini. Et qui huic rei cauſſam dedit, me quidem à vobis ſeparat, ſeipſum verò à Domino reddit alienum: propterea quòd Deum nemo conciliare ſibi poteſt qui ea perpetrat quæ diuina lege prohibentur. Propter vos itaque magis quàm propter me, & vt diſpendio vos haud ferendo eximam, iſta ſcribo.* Τί γὰρ ἂν καὶ μεῖζον πάθη κακόν τις τὸ τιμιώτατον τῶν ὄντων ζημιωθεὶς ἀλήθειαν. *Quod enim maius malum cuiquam accidere poterit, quàm vt rem omnium pretioſiſſimam veritatem amittat?*

Secunda ratio. 37. Quòd ſi tantum malum eſt inuitum decipi, veritatiſque iacturam facere, vt maius cogitari vix poſſit, quantò deterius eſt 6 de Rep. iucunte. prudentem & ſcientem mentiri, id eſt eandem veritatem ſapientiæ domeſticam, vt 5 De legibus poſt initium. vocat Plato, omnibus diis & hominibus ad In Phædro, ante med. omnia bona ducem, mentis pabulum adulterare fallacia? & cùm hæ duæ præcipuæ labes non perniciosò tantùm, ſed etiam officioſo iocoſóque mendacio ſic inhæreant, vt ab illis elui nulla ratione poſſint, hinc efficitur mendacium præcisè quia mendacium eſt, eſſe peccatum, idque proinde nullis locorum, temporum, perſonarum, negotiorum circumſtantiis ad boni prudentiſque viri officium pertinere.

38. Iam ſi veritas nihil eſt aliud quàm recta ratio, peccatum eſt autem quicquid 3. Ratio. extra præſcriptum rectæ rationis exorbitat, totáque mendacii natura deflexus & deliratio, ſiue aberratio quædam eſt à veritate, non video quî fieri poſſit vt quiſquam ſine peccato mentiatur, & verum non ſit illud non tam Ariſtotelis quàm naturæ ipſius effatum. Καθ' αὑτὸ δὲ τὸ ψεῦδος φαῦλον ἐστι καὶ ψεκτόν, τὸ δ' ἀληθὲς καλὸν καὶ ἐπαινετόν. *Secundum ſe verò mendacium malum eſt & vituperatione dignum, veritas verò bonum & laudabile.*

39. Ipſius, inquam, naturæ pronuntiatum, quæ ſic abhorret à mendacio, eiúſque teterrimæ labis horrorem hominum in- 4 Ratio. ſculpſit animis, vt etiam inter rixas & iurgia qui aduerſariis mendacii crimen impingunt, honorem auribus præfari ſoleant, ac præſentium offenſionem deprecari impunè poſſis obiicere ganeas, adulteria, libidines, aliáque flagitia, quæ quantumuis in ſe propudioſa ſint, etiamſi excuſatio nulla præceſſerit, pleruṁque propitiis auribus audiuntur, dum obſcœnis prætextatiſque verbis orationem tuam abſtineas: at verò ſi quemquam accuſes mendacii, niſi bonam auditorum veniam pacémque antè petieris, aut quadam ἐπανορθώσει dicta lenieris, eos qui te audiunt, parum honorificè tractaſſe, & vitæ communis, atque humanitatis oblitus eſſe videare. Quod profectò non fieret, niſi conſtaret, vel ex ipſis naturæ principiis illud Eccleſiaſtici, *opprobrium nequam in homine mendacium.* Quod vt liqui- Eccl 26. 26. diùs intelligamus, ratio videtur altiùs eſſe repetenda.

VI. *Ab ipſa hominis & locutionis natura probatur Mendacium eſſe peccatum.*

40. OBſeruat Ariſtoteles ciuilem 1 Polit c. 2. φύσει μὲν hominum Societatem voluntariam non eſſe, ſed ex ipſo naturæ iure πόλις proficiſci, atque hominem ciuile animal ἐστι, καὶ ὅτι & conſortionis appetens eſſe naturâ, eúmque proinde qui à conciliis ac cœtibus ho- ἄνθρωπος φύσει πολιτικὸν minum ad communem vtilitatem iure ſociatis non fortunæ culpa, ſed ſuopte inge- ζῷον, ὁ δὲ ἄπολις nio & inſita propenſione refugiat, aut improbum eſſe, aut homine meliorem, im-

probum, inquam, qualis ab Homero non ſine graui contumelia deſcribitur.

διὰ φύσιν, καὶ οὐ διὰ τύχην ἄπολις, ἤτοι φαῦλος, ἢ κρείττων ἄνθρωπος.

Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιος.

Curia cui nec iura placent, nec tecta, lareſque.

vt enim quiſque talis eſt, ita bellum maximè deſiderat, quippe qui iugi ſit impatiens, vt in nonnullis volatilibus apparet. Atque, vt aliquanto pòſt ſubnectit, qui vel propter animi feritatem moréſque belluinos in huiuſmodi ſocietatem conuenire non poteſt, ἢ μηδὲν δεόμενος δι' αὐτάρκειαν, *vel propter copiam ſibi ſufficientem ad bene beatéque viuendum aliorum conſortia non requirit,* is ad ciuitatem non pertinet. ὥστε ἢ θηρίον, ἢ θεός. *adeóque aut bellua eſt aut Deus.* φύσει μὲν οὖν ἡ ὁρμὴ ἐν πᾶσιν ἐπὶ τοιαύτην κοινωνίαν. *Cuius autem hominum innatus eſt quidam ad eiuſmodi ſocietatem inſtinctus, naturaliſque propenſio.*

Homo animal ciuile & ſociale.

41. Nimirum, vt ait Philoſophus Orator, cuius ſententiam ac rationes amplectenti religio ſit ab oratione diſcedere, *Nihil eſt tam illuſtre, nec quod latiùs pateat quàm coniunctio inter homines, & hominum quaſi quadam ſocietas, & communicatio vtilitatum, & ipſa charitas generis humani, quæ à primo ſatu, quo à procreatoribus nati diliguntur, & tota domus coniugio & ſtirpe coniungitur, ſerpit ſenſim foras cognationibus primùm, tum affinitatibus, deinde amicitiis, poſt vicinitatibus, tum ciuibus, & iis qui publicè ſocij atque amici ſunt, deinde complexu totius gentis humanæ.*

Cic. 5. de finibus.

42. Cùm igitur natura nihil fruſtra moliatur, neque homini ciuile illud atque populare quod Græci πολιτικὸν vocant, ſine cauſſa indiderit, neceſſe eſt vt homines coire poſſint in mutuam ſocietatē, & innatum illum coniunctionis appetitum explere, coire porro non poterunt, niſi non tantum corporibus, ſed etiam, & quidem multo magis animis inter ſe miſceantur. Atqui (vt ait S. Auguſt. Præfat. lib. 1. de Doctr. Chriſtiana) *Ipſa Charitas quæ ſibi inuicē homines nodo vnitatis adſtringit, non haberet aditum refundendorum, & quaſi miſcendorum ſibimet animorum ſi homines per homines nihil diſcerent.* neque quicquam homo per hominem diſceret, niſi eorum alter animum cogitationéſque ſuas in alterius animum oratione transfunderet. Ac proinde, vt ait idem M. Tullius, quem non video cur Philoſophiæ Romanæ principem dicere non liceat, niſi quia pati non poſſumus vnum & eundem hominem pluribus rebus excellere, huius coniunctionis *vinculum eſt ratio & oratio, quæ docendo, diſcendo, communicando, diſceptando, iudicando conciliat inter ſe homines coniungitque naturali quadam ſocietate. Neque vlla re longiùs abſumus à natura ferarum, in quibus ineſſe fortitudinem ſæpe dicimus, vt in equis, in leonibus: iuſtitiam, æquitatem, bonitatem non dicimus. Sunt enim rationis & orationis expertes.*

Locutio vinculum Societatis humanæ.

1. de Offic.

43. Et Ariſtoteles quidem naturæ ſagaciſſimus indagator à poſteriori colligit, ac tanquam ex impreſſo veſtigio ſubodoratur hominem magis quàm vllam apem aut vllum animal gregale ad vitæ ſocietatem eſſe natum, maiorique propenſione cum ſui ſimilibus congregari, quòd natura quæ temerè nihil agit, cæteris animantibus vocem triſtis ac iucundi nuntiam, quorum duntaxat illæ ſenſum habent, largita eſt: homini, qui prætet iucundum & moleſtum, etiam vtilis & inutilis, iuſti & iniuſti notitia prædítus eſt, loquendi facultatem ſiue orationem adiecit non ſolùm doloris ac voluptatis, ſed etiam damni, vtilitatis, turpitudinis, honeſtatis interpretem. Quo perfectiùs ac pluribus modis animi ſui ſenſa communicaret aliis, ſéque totum ad eorum ſocietatem applicaret.

44. Et eam ob rem vt luculentis Baſilij Magni verbis vtar, *Qui nos condidit Deus, in hoc impertiuit ſermonis vſum, vt aliud alij ſui cordis arcana reuelet, ac propter innatam communicandi ſui cupiditatem ſuo quiſque proximo ex abſtruſiſſimo receſſu pectoris quaſi ex intimo quopiam conclaui ſua conſilia cogitationéſque depromat. Si enim ipſi vinceremus anima omnium oculis conſpicua & nuda, inter nos continuò per mutuam cogitationum intelligentiam conuerſaret. Nunc quoniam anima carnis adoperta velamine multifarias comminiſcitur ſecum ac verſat cogitationes, & verbis opus habet & nominibus, vt quæ in reconditiore mentis receſſu deliteſcunt, in apricum euulget. Mens igitur noſtra mox vbi vocem apprehenderit cuiuſpiam rei ſignificatiuam, perinde ac traiectitia quadam nauiculâ, ſermone ipſo prætervehitur, qui ſimul vt traiecit aërem; è loquentis ore ad aurem vſque tranſmittitur audientis.*

Homil. in illud, Attende tibi ipſo initio.

τοῦ λόγου τὴν χρῆσιν δέδωκεν ἡμῖν ὁ κτίσας ἡμᾶς θεός ἵνα τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν ἀλλήλοις ἀποκαλύπτωμεν, καὶ διὰ τὸ κοινωνικὸν τῆς φύσεως ἕκαστος τῷ πλησίον μεταδιδῶμεν, ὥσπερ ἔκ τινων ταμιείων τῶν κρυπτῶν τῆς καρδίας προφέροντες τὰ βουλεύματα. εἰ μὲν γὰρ γυμνῇ τῇ ψυχῇ διεζῶμεν, εὐθὺς ἂν ἀπὸ τῶν νοημάτων ἀλλήλοις συνεγινόμεθα· ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ παραπετάσματι τῇ σαρκὶ καλυπτομένη ἡμῶν ἡ ψυχὴ τὰς ἐννοίας ἐργάζεται, ῥημάτων δεῖ καὶ ὀνομάτων πρὸς τὸ δημοσιεύειν τὰ ἐν τῷ βάθει κείμενα· ἐπειδὰν οὖν ποτε λάβηται φωνῆς σημαντικῆς ἡ ἔννοια ἡμῶν, ὥσπερ πορθμείῳ τινὶ τῷ λόγῳ ἐποχουμένη, διαπερῶσα τὸν ἀέρα ἐκ τοῦ φθεγγομένου μεταβαίνει πρὸς τὸν ἀκούοντα.

45. Quanta porro molitione, quanto pulmonum,

pulmonum, arteriarum, faucium, linguæ, palati, labiorum, dentium apparatu naturalem loquendi facultatem machinatus fuerit author naturæ, cùm difficile eſt verbis explicare, tum fortaſſe minùs neceſſarium, quòd totum hunc locum non ſolùm Medici ac Philoſophi, ſed etiam grauiſſimi ſanctiſſimiq; Patres, Gregorius, inquam, Nyſſenus, Theodoretus, Nemeſius (vt Ludouicum Granatenſem, alióſque recentiores omittam) doctiſſimis commentariis occuparint. Ne tamen hæc omnino negligere videamur, operæpretium fuerit è multis pauca libare.

Nyſſ. de hominis opificio. Theodor. orat. 3. de prouident. Nem. de nat. hom. cap. 14.

46. Sapientiſſimus humani corporis opifex cùm in corde natiui caloris fomitem ac ſpirituum tum vitalium, tum etiam, vt contra Medicos Peripatetici defendunt, animalium officinam poſuiſſet, pulmones quaſi flabella quædam ſeu ventilabra vnde & Græci πνεύμονας appellant, vicinos eſſe voluit, qui & calorem ipſum, ne marceſceret ductâ extrinſecus animâ ventilarent, & ipſum ἐργαστήριον ſiue fornacem fabricandis excoquendiſque ſpiritibus deſtinatam, ne igneſceret, afflatu ſuo refrigerarent ac mulcerent. His raritatem indidit, lenitatem & ſpongioſam mollitudinem concipiendis auris, ſpirandis, ac reſpirandis aptiſſimam. Adiecit aſperam arteriam totam è cartilaginibus, membranis, venulis, arteriolis ac neruis intextam, inſtar fiſtulæ, ſiue tubi cuiuſdam è pluribus annellis concinnati, à pulmonibus ad fauces pertinentem, quæ & animam ad pulmones deduceret, & eandem rurſus in cordis æſtuario calefactam, vel potiùs partes eius craſſiores & quaſi fecem procudendis ſpiritibus haud ſatis idoneam vi natiui caloris excretam, aptam tamen formandæ voci materiam foras emitteret. In quo & illud omnem ſuperat admirationem, quòd quamuis in omnibus eadem ſit arteriarum aſperarum ratio, idem modus commiſſurarum ac ſtriarum in quas aër incluſus alliditur, & repercuſſu quodam per arteriam volutatur. tamen, vt Plinius obſeruat, *Vox in homine magnam vultus habet partem. Agnoſcimus eam priuſquam cernimus, non aliter quàm oculis, totidémque ſunt ex quot in rerum natura mortales, & ſua cuique, ſicut facies.* Adeo vt etiam gemellos, quorum in facie totiúſque corporis ductu nullum diſcrimen apparet, frequenter ſola voce dignoſcere poſſimus.

Partes corporis ad vocis emiſſionem fabricatæ.

Vocis humanæ diuerſitas.

Lib. 11. nat. hiſt. cap. 51. excunte.

47. Miratur idem luculentiſſimus naturalis hiſtoriæ ſcriptor luſciniæ cantum perfectâ muſicæ ſcientiâ modulatum, *qui nunc continuo ſpiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc diſtinguitur conciſo, copulatur intorto: promittitur, reuocatur, infuſcatur inopinato: interdum & ſecum ipſe murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus, vbi viſum eſt, vibrans, ſummus, medius, imus.* Quiuis tamen æquus rerum æſtimator, cùm locutionis humanæ modum ac rationem diligenter attenderit, hanc vim ac facultatē eò mirabiliorem iudicabit, quod quamuis magna ſit in cantu ſonorum interuallorúmque diſtinctio, magna canori, fuſci, læuis, aſperi, grauis, acuti, flexibilis, duri varietas, tamen harmonici concentus ad ſeptem diſcrimina, vel etiam ad quinque genera reuocantur, at in articulata locutione ex aliis atque aliis literarum coniunctionibus voces innumerabiles exiſtunt. Quis enim μέροπας, vt Græci vocant; hominum linguas enumeret? quis dialectos è ſingulis linguis deflexas? Quis in ſingulis dialectis nomina, verba, dictiones certo numero comprehendat? Quis verò non miretur nonnunquam pueros ſeptennes diuerſis linguis non ſolùm expeditè, ſed etiam adeo purè ac tersè loqui vt ſermonem integrum, qua ſemel exorſi fuerint, dialecto detexant, & cùm verbi gratiâ, germanicè loqui cœperint, nullam gallicam vocem, cùm gallicè, nullam germanicam admiſceant, nec proprias ſingularum linguarum voces oratione confundant.

Lib. 10. cap. 10.

Cantus luſciniæ.

Harmonici concentus.

Articulatâ locutio.

48. Quis iam non obſtupeſcat in formandis dictionibus ſingulis tam diuerſas linguæ vibrationes, & alios atque alios palati, labiorum, dentium impulſus, quos neſcio quo pacto præmeditari ratio debuit, certóque ſingulos ordine digerere, priuſquam vocem articulatam eliceret? Res exemplo fiet illuſtrior: Chriſtum in animo verſas, intimúmque animi tui ſenſum vis in alterius mentem oratione transfundere. Ratio vocem exquirit latentis in corde cogitationis interpretē. Inuenit CHRISTVM. Ea vox literis ac velut elementis octo continetur, quot elementa, tot diuerſi linguæ cæterorúmque locutionis inſtrumentorum flexus adhibendi. C. molaribus extrema lingua pulſis exprimitur. H. contractis aliquantulum faucibus inhalatur. R. ad dentium radices & anteriorem palati partem lingua ſpiritum criſpāte corraditur. I. preſſis propemodum labiis tenuatur. S. ſibilum facit dentibus animâ verberatis. T. appulſu linguæ dentibus percuſſis excuditur. V. ore conſtricto, labriſque ſe proiicientibus exhibetur. M. labris imprimitur. Quæ omnia tam celeriter & expeditè geruntur vt imperare ſe ratio non aduertat, nedum imperium poſſit ab executione diſcernere.

Vocis articulatæ formatio.

49. Hanc porto locutionis eliciendæ machinulam plerique ſolent cum lyra & cithara, linguam cum plectro, dentes cum fidibus comparare: nos cum Theodoreto, ſi placet, inſtrumenti illius muſici, quod æneis aut etiam ſtanneis compactum tubulis organum vulgo dicitur, ac follium flatu inſpiratum, digitiſque impulſum in templis reſonat, ſimillimam eſſe dicamus. Vt enim vtres huic organo ſuppoſiti auras in illos tubulos emittunt, artificis autem manus ligneis admota clauiculis, & modò hunc modò illum feriens, atque vltro citróque tranſiliens animam in fiſtulas temere profuſam moderatur ac fingit, mirabilémque illum concentum, ſonorúmque varietatem, interualla, diſtinctiones efficit; ita pulmones, follium inſtar, toti locutionis inſtrumento ſubiecti ſunt, quos non hominis alicuius pedes, ſed ſexaginta quinque pectori adiacentes muſculi modò ad recipiendas auras dilatant, tum autem ad remittendas contrahunt. Spiritus autem per aſperam arteriam emiſſus atque depulſus gutturis, operculum, quod ἐπιγλώττιδα Græci appellant, aperit, ac per fauces ad os vſque perlabitur. Ratio verò linguam, quaſi dexteram aliquam dentibus admouens facit eam ſurſum ac deorſum lubrico facilíque lapſu percurrere. voxque partim dentibus illiſa, partim palato repercuſſa figuratur, & articulatim effingitur. Quantumuis tamen ars naturam imitetur, & concentum carminis effingat, nulla tamen ſagacitate poteſt locutionem articulis & velut quibuſdam ſyllabarum internodiis diſcriminatam exhibere. Atque, vt optimè Theodoretus, quemadmodum ars animalis figuram imitatur, & vel æneam maſſam vel lapidem in humanæ formæ ſpeciem effingit, ſimulque & oculos, & nares, os, aures, collum, manus, pectus, ventrem, femora, crura, pedéſque addit, & externa corporis lineamenta ducit, ſenſum verò ac rationem, motúſque voluntarii facultatem largiri non poteſt, ſic lyra quoque & cythara, &, quod ex æneis fiſtulis conſtat, organum ſonum quidem concinnum & ſuis conſtantem numeris per inſpirationem & pulſationes reddunt, vocem verò articulatam ſolum illud viuum, quod horum exemplar eſt, organum emittit.

50. Nec minor in formando auditu naturæ ſollertia. Et quadrupedibus quidem atque homini dedit auriculas extantes vt ſenſum tegerent ac tutarentur in fornicis aut conchæ modum excauatas vt voces exciperent.

Auriculæ.

nec eas priùs quàm ab his ſenſus pulſus eſſet, elabi atque errare paterentur: flexuoſa cauitate vt vocem exceptam verſarent, numeroſiúſque volutarent, non oſſeas aut carneas, ne vel ob duritiem oſſeam in fragmina diſſiliret, vel ob carneam mollitudinem facilè figuram & cauitatẽ amitterent: ſed cartilagineas mediámque naturam ſortitas, atque ad repercutiendum ſonum aptiſſimas, quæ & mollitudine ſua citra fractionis periculum ictibus cederent, faciléque ſe inflecterent, & duritie figuram conſtantiùs retinerent, eaſdem pauco ſanguine irrigatas, quòd arida corpora ſonum referant ampliorem. Aurem interiorem

Auris interior.

anguſto, tortuoſo, viſcoſóque introitu, labyrinthis, cochlea, feneſtellis, oſſiculis tribus, quorum vnum medici malleolum, alterum incudem, tertium ſtapedem appellant, muſculis, neruis, aliiſque partibus inſtruxit, in quibus operæpretium non videtur diutiùs immorari.

51. Iam vox principium à mente ducens ex intimo cordis conclaui velut arcanorum conſiliorúmque omnium conſcia futura cogitationis & voluntatis interpres cùm à pulmonibus per arteriam aſperam ad os appulſa fuerit, mentis arbitrio, linguæ miniſterio, palati, labiorum, dentiumque repercuſſu in orationem fingitur, figuratur, articulatim, ſyllabatímque diſtinguitur.

Vox.

Atque, vt Homericè loquar, è ſepto dentium fugiens & euolans mirâ naturæ ſolertiâ multiplicatur, & in omnem partem longè latéque diffunditur.

Vocis propagatio.

Quam vocis propagationem ſolent cum circulis è lapilli coniectu in aqua naſcentibus comparare: vt enim ſi calculum in aquam inieceris ſtantem & quietam, paruus initio circulus exiſtet, quem innumerabiles alii maiores ſemper & maiores à centro creſcentes excipient, niſi loci interpolarit anguſtia: ſic aër linguæ percuſſione figuratus ac ſoni qualitate imbutus vicinum aërem impellit & figurat, hic rurſus proximum, *& vt* in fluminibus.

--vnda impellitur vnda,
Vrgetúrque prior veniente, vrgétque ſequentem.

Sic in aëre vnda vocalis, vt cum Auicenna loquar, altera alteram informat ſerie quadam textúque mirabili, donec loquentis oratio vel per ſeipſam, vel per imaginem ſui vicariam, quam ſpeciem intentionalem appellant, ad tortuoſam auriculæ cauitatẽ illabitur, vbi prius quam intromiſſa ſuam legationem obeat, tanquam in veſtibulo ſe colligit, & ex alio ſinu in alium ſinum reciprocata vires inſtaurat, ac tandem, vt optimis Andreæ Laurentii verbis vtar, *Per meatum auditorium foris obuium ſempérque patentem primùm membrana ſicciſſimæ, ma-*

Libr. 11. Anat. q. 9.

Digitized by Google

Auditus. *ximéque ſonoræ (quam propterea tympanum vocant) alliditur, & menînx pulſata oſſicula tria mouet, eiſque characterem ſoni momento imprimit. Hunc ſonum vernaculus aër & congenitus excipit, quem per feneſtellas in tortuoſos anfractus & labyrinthum, mox in cochleam defert, ab hac in neruum auditorium traijcit, & ab eo ad communem ſenſum, tanquam cenſorem ac Iudicem.*

52. Dies me deficiat, ſi omnia non dicam locutionis, ſed cuiuſlibet ſoni miracula conet exprimere. illud tamen tacitus præterire non poſſum, eum quodammodo ſpiritalem, & ab omni materiæ concretione defecatum videri: vt enim Deus vbique, vt Soni ac vocis miracula. angelus certo locorum ſpatio, vt animus humanus in corpore, quod animat, ſine extenſione & quantitatis mole diffunditur, ac totus eſt in toto, totus in qualibet parte, nec maior eſt in maiore ſpatio, minor in minore: ſic vnus & idem ſonus nulla ſui parte diminutus ad certam loci diſtantiam in orbem vſquequaque dimanat, atque ita propagatur, vt è quolibet ſphæræ ſuæ puncto totus & integer audiatur. Etſi enim vox, cùm edita fuerit partes aëris viciniores priùs ac vehementiùs; remotiores & tardiùs & languidiùs impellit, integra tamen ad totius concionis aures illabitur. Neque enim, vt aliquid exempli cauſſa dicamus, cùm hanc vocem, DEVS, emiſero, ita diſpenſabitur ac diuidetur inter vos, vt alteram eius ſyllabam Pſeudagotas, alteram Amphilogus exaudiat, ſed vterque totam vocem, nulla ſyllaba mutilatam excipiet: quamuis Amphilogi, qui mihi propinquior eſt, auribus clariùs inſonabit.

53. Scio dici, quod & iam antè ſignificauimus, vnam quidem & eamdem eſſe ſpeciem vocem quæ totius concionis aures feriat, ſed complures voces, ne dicam innumerabiles ſolo numero diuerſas ab illa, quæ primum in loquentis ore producta fuerit, in aëre propagari, & ad ſingulorum aures ſingulas peruenire: aut quemadmodum videmus in aqua, cæteriſque corporibus læuibus colorum imagines, quæ citra controuerſiam in pluribus ſpeculis numero diſtinctæ ſunt, ita vocem à loquente profuſam ſpecies quaſdam ſui vicarias numero diſtinctas ad ſingulas ſpatii ſui partes orbiculatim emittere. Hæc, inquam, dici non ignoro. Sed ſiue vox numero diuerſa nouis & nouis aëris impreſſionibus, & quadam veluti propagatione multiplicatur, ſiue per ſpecies ad auditum perlabitur, reddenda ratio eſt, qui fieri poſſit vt etiam per interiectos parietes audiatur. Neque enim credibile eſt aërem impreſſo, vt ita loquar, ſigillo figuratum per anguſtiſſimos illos lapidum poros & inaſpectabiles rimulas permeare, aut aërem arctiſſimis illis meatibus incluſum ac ſtipatum exterioris aëris impulſu figurari, aut illa, quæ dicuntur, ſoni ſimulacra, eò penetrare, quò Species ſoni.

Nec radij Solis, nec lucida tela diei,

nec ipſæ adeo colorum & lucis imagines peruenire poſſunt, vt pene credibilius (ridebitis fortaſſe quod dicam, ſed vel ideo dicā vt rideatis) pene credibilius, inquam, videri cuipiam poſſit vnam & eandem numero vocem indiuiſibili quadam & propemodum ſpiritali ratione, quod de ſubſtantialibus perfectarum animantium formis aliqui Philoſophi prodiderunt, totam in toto ſpatio, totam in qualibet ſpatii parte reperiri. Quanquam huic officit coniecturæ quòd non ſimul & ſemel totum ſpatium ſibi præfinitum peruadit, ſed prius à viciniotibus, tum autem à remotioribus auditur, & continuatione quadam ſerieque ſenſibus humanis incomprehenſibili totius concionis aures, vnam ex alia longè latéque circumuolat: vnde & à poëtis ἔπεα πτερόεντα, *verba alata*, meritò nuncupantur.

54. Sed mihi neceſſe non eſt nouas & paradoxas opiniones in Philoſophia procudere. videtint ij quorū intereſt limatius iſta tractare. Inſtituto meo ſatis eſt admirari naturæ vel potius creatoris in ſoni productione ſolertiam ac ſapientiam ſingularem. In quo & illud naturæ miraculum occurrit quòd quamuis natura ſua ſonus in orbem ſpargatur, atque ad omnem loci differētiam emanet, tamen vbi ſolidum ſibique impenetrabile corpus offenderit, vel inſtar pilæ reflectitur ac reſultat, atq; ex alio in aliū ſcopulū reciprocatur, vel longo tractu porrectus ſenſim elabitur, & quamuis tenuis adeo ſit ac temiſſus vt ſi liber ſibi relinquatur vix in puro patentique ſpatio poſſit orbem tripedalem deſcribere, idem tamen ſonus in anguſtos carinatum tubulos vel columnarum ſtrias incluſus ſic in longum extenditur vt vel triginta pedum interuallo frequenter audiatur, & ſi læuigatæ trabis extremum, aridæ præſertim digito percuſſeris, vel exiguus plagæ crepitus ſuperficiem inoffenſo liquidóq. tractu delibans, & quaſi glaciem perlabens in altero extremo quantouis interſtitio reſonabit. vt mirari ſatis non poſſimus auctoris naturæ ſapientiam, quæ tot miracula præſtruxit vt ad maius miraculum perueniret, hominéſque inter ſe loquerentur, atque intimos animi ſui ſenſus oratione certis literarum ac ſyllabarum articulis diſtincta, atque, vt ſic loquar, geniculata ſibi viciſſim impertirent. Aliud ſoni miraculū.

55. Haſtenus orationẽ à loquentis ore mẽtis imperio deſtinatã, quaſi ſequeſtrã interpretemq; rationis vſq; ad audientis ſenſum communem vocis arbitrum cenſorémque perduximus. Quia tamen ita de voce iudicat ſenſus communis, vt de ſignificatione, quam vocis animam dicere poſſumus, perfectè iudicare non poſſit, neceſſe eſt eam penitus eliquatam, atque ab omni materia ſecretam vlteriùs ad auditoris rationem tranſmitti, cuius vnius eſt de ſignificatione vocum ac ſubiecta verbis ſententia iudicare. Quomodo autem vel vox ab illa materiæ fece purgetur, vel recepta ſigni ſpecie rei ſignificatæ ſpecies occurrat & præſto ſit, terúmque imagines verborum idolis applicẽtur, explicare ſi velim, miracula miraculis inuoluam, maiorque fortaſſe res eſt quàm vt verbis explicari facilè poſſit. Quare hæc, ſi placet, omittamus, ſubductiſque calculis totius argumentationis ſummam breuiter colligamus, vt ratio liquidiùs appareat.

5. Ratio contra mendaciũ 56. Homo eſt animal natura ſua Politicum & Societatis appetens, cuius vinculum mutuus animorum conſenſus. Hic porro conſenſus animorum ne cogitari quidem poteſt, niſi homines inter ſe alter alteri ſuos ſenſus & cogitationes impertiant. Sed quoniam cogitationes ſunt actiones immanentes, vt vocant, & tam altis in cogitantis animo radicibus infixæ, vt à ſuo principio ſeparari non poſſint, atque in alterius animum propagari, neceſſarium fuit ſigna quædam adhibere, & quaſi ſubſtituere Vicarios, inter quos voces Principatum tenent mentis ſequeſtræ, ſenſuum interiorum nuntiæ, cogitationum interpretes. His tum emittendis, tum excipiendis ſapientiſſimus humani corporis Architectus ita prouidit, vt vtriuſque facultatis organum, niſi res aſſiduitate vileſceret, poſſet inter maxima naturæ miracula locum obtinere. E quibus efficitur eum qui mendaciorum offuciis orationem ſuam adulterat, naturæ repugnare, rem ei commendatiſſimam violare, ſocietatis humanæ fundamenta ſubducere, ac proinde non vacare peccato. Vnde & Marcus Antoninus Imperator lib. 9. τῶν εἰς ἑαυτόν. Qui mentitur, illum ait impietatis in Vniuerſi naturam Deorum omnium antiquiſſimam, quæ veritas etiam dicitur, crimine ſe obligare. Quis prohibet aliquot eius verba producere? τὸ μὲν οὖν, inquit, ἑκὼν ψευδόμενος ἀσεβεῖ, καθόσον ἐξαπατῶν ἀδικεῖ. ὁ δ' ἄκων, καθόσον διαφωνεῖ τῇ τῶν ὅλων φύσει, καὶ καθόσον ἀκοσμεῖ μαχόμενος τῇ τοῦ κόσμου φύσει. *Qui itaque ſtudio mentitur, impietatem admittit, in quantum decipiendo facit iniuriam: Qui non deditâ operâ, in quantum ab vniuerſi natura diſcrepat, & præter decorum agit repugnans vniuerſi natura.* μάχεται γὰρ, &c. *repugnat enim ei qui in contrariam partem à veris deflectit, præterquàm ipſius natura ferat, quæ* [percipiendæ veritatis] *occaſiones ei præbuit, quibus neglectis iam non poteſt à veris falſa diſcernere.*

VII. *Aliis argumentis probatur eadem concluſio.*

57. IAm ſi naturam ſuo fine fruſtrari peccatum eſt, profecto peccatum 6. Ratio.
eſt omnis verborum fallacia quæ naturam ſuo fine fruſtratur. Sapienter Auguſtinus: *Omnis qui mentitur, contra id quod animo ſentit, loquitur voluntate fallendi. Et vtique verba propterea ſunt inſtituta non per quæ ſe inuicem homines fallant, ſed per quæ in alterius quiſque notitiam cogitationes ſuas perferat. Verbis igitur vti ad fallaciam, non ad quod inſtituta ſunt, peccatum eſt.* Enchiridio ad Laurentiũ cap. 22.

Narrat nobilis Orator Solonem cùm neſcio cui pernicioſæ legis authori diem dixiſſet, atque alia peroraſſet, hoc etiam adiecisse omnibus ciuitatibus legem eſſe, vt ſi quis pecuniam adulteraret, capite plecteretur: tum à Iudicibus quæſiſſe, ecquid eam legem iuſtè & præclarè latam putarẽt, cùm annuiſſent, ac legem omnes ad vnum ſuo ſuffragio probaſſent: Atqui, inquit Solon, monetam arbitror apud priuatos priuatorum contractuum cauſſa in vſum receptam, leges autem eſſe monetam publicam ciuitatis. Oportet autem Iudices, ſi quis publicum numiſma ciuitatis corruperit & adulterino ſigno percuſſum protulerit, eum multo magis odiſſe ac punire, quàm ſi quis priuatorum pecuniam, vel impuritate materiæ, vel alieni characteris impreſſione vitiarit. Elegantior eſt apud Græcos vocum alluſio. Lex enim apud eos νόμος, nummus ſiue moneta νόμισμα dicitur, vtrumque à νέμω diſtribuo. Nummus enim inuentus eſt, quaſi quædam mercium, aut operum menſura communis, vt in priuatis contractibus, lex vt in ciuili Societate ius ſuum cuique tribuatur. Demoſt. aduerſus Ariſtocratem.

58. Narrat Iſchomachus apud Xenophontem quibus verbis vxori perſuaſerit, ne fucum, ac formæ lenocinia, ementitámque pulchritudinem exquireret. Ego, inquit, ô Socrates, cùm eam vidiſſem ceruſſato vultu, vt candidior appareret, & miniato, vt rubicundior videretur quàm reapſe eſſet, excelſis cothurnis, vt ſe proceriorem quàm erat, oſtenderet: Dic mihi, inquam, ô mulier, mene amore digniorem In Oeconomico.

in bonorum communicatione iudicares, ſi tibi, quas habeo diuitias, ſine fuco & fallacia demonſtrarem, neque maiores illas quàm reuera ſunt, venditarem, neque quicquam earum abs te abſconderem, quàm ſi te conarer in fraudem impellere dicens me maiores vero diuitias poſſidere, ſi tibi argentum adulteratum, & armillas intùs ligneas, fucatam purpuram pro veris ſinceriſque oſtenderem. At illa ſtatim arrepto ſermone: Bona verba, quæſo, inquit, ne ita te geſſeris: non enim ſi talis eſſes, te poſſem ex animo ſalutare. Ecquid, inquam, in mutuam corporum communicationem conuenimus? Sic aiunt, inquit. Et ego, vtrùm igitur, inquam, dignior eſſem cui tecum eſſet corporis communicatio, ſi tibi corpus meum conarer ſanum, vegetum, ac proinde bene coloratum exhibere, quàm ſi tibi vultu miniatus, oculis andricelo perductis meipſum tibi oſtenderem, tecúmque verſarer, te in fraudem inducens, & tibi pro corpore meo minium videndum & contrectandum exhiberem.

Epiſt 73. 59. Quòd, vt Auguſtini verbis vtar, *fucari pigmentis quo vel rubicundior vel candidior appareat, adulterina fallacia eſt, qua non dubito etiam ipſos maritos ſe nolle decipi, quibus ſolis permittendæ ſunt fœminæ ornari ſecundum veniam, non ſecundum imperium:*
7. Ratio. Si matrona, quæ marito dormienti ſe clam ſubtraheret, ac meretricem ſui vicariam, aut etiam, quod de ſagis quibuſdam aiunt, malum genium ſuccubum aëreo corpore veſtitum ſupponeret, ea matrimonii fidem immani ſcelere violaret; ſi capitale eſt adulterare pecuniam, ſubæratóſque nummos pro aureis ac legitimis venditare; quis eum peccato vacare dicat, qui veritatem ipſam, vnicam conſenſus animorum teſſeram, ac ſocietatis hominum amicitiæque vinculum vanitate corrumpit, ingenuam illius pulchritudinem mendaciorum offuciis decolorat, eiúſque vice falſitatem audientibus obtrudit? & eo magis, quòd multæ ciuitates ſtant incolumes, quamuis argentum ære vel plumbo mixtum in commerciis adhibeant, neque inde quicquam accipiant incommodi, vt olim quædam gentes in Africa pro nummis calculos certis figuris
Paulus Venetus peregrinationum. lib. 2. c. 21. inſcriptos habuerunt, & etiamnum Tartari, ſi Marcum Paulum Venetum audimus, toto Magni Cham imperio, corticem interiorem arboris Mori in rotundas particulas conciſum regiíſque notis impreſſum, in
cap. 37. 38 39 Gadderi Prouincia corallium, in regione Caniclu ſat in maſſulas ſolidatum, in regno
Haitho. lib. 2 c. 2. Caraiam candidos lapillos è mari collectos monetæ loco vſurpant: & ſi Haithonis Armeni teſtimonio credimus in regno Cathai quadratas papyri plagulas regio ſigno diſtinctas expendunt, neque hæc earum gentium vel incolumitati vel contractibus officiunt: At, vt iam diximus, ſublata veracitate ſinceráque ſenſuum communicatione mutuus animorum conſenſus aufertur, eo porro ſublato, fundamentum ſocietatis humanæ ſubducitur.

60. Quid? quod, vt eleganter Auguſti- 8. Ratio.
nus lib. de Mendacio ad Conſentium, *aut temporalia commoda vel propria vel aliena veritati præponit quicumque mentitur: quo quid fieri poteſt peruerſius? aut cùm veritati adipiſcendæ opitulante mendacio vult facere idoneum intercludit aditum veritati, &c. Quamobrem, aut non eſt credendum bonis, aut credendum eſt eis quos credimus debere aliquando mentiri, aut non eſt credendum bonos aliquando mentiri. Horum trium primum pernicioſum eſt: ſecundum ſtultum. Reſtat ergo vt numquam mentiantur boni.*

61. Quid? quòd *omnis qui mentitur, ini-* 9. Ratio.
quitatem facit (inquit idem Auguſtinus lib. 1. de doct. Chriſtiana cap. 36.) *& ſi cuiquam videtur vtile aliquando eſſe mendacium, poteſt videri vtilem aliquando eſſe iniquitatem. Nemo enim mentiens in eo quod mentitur, ſeruat fidem. Nam hoc vtique vult vt cui mentitur fidem ſibi habeat, quam tamen ei mentiendo non ſeruat, omnis autem fidei violator iniquus eſt. Aut igitur iniquitas vtilis eſt aliquando, quod fieri non poteſt, aut mendacium ſemper inutile eſt.* Addamus, aut igitur iniquitas iuſta eſt aliquando, quo nihil fingi poteſt abſurdius, aut mendacium ſemper iniuſtum eſt, ac proinde peccatum.

62. Iam ſi tantum ſcelus eſt, ac tanta 10 Ratio.
iniquitas ſocietatis humanæ iura mendacio violare, ſacrilegium pene dixerim Chriſtianum Chriſtiano mentiri, id eſt Chriſtum ipſum mendacio lacerare, membratimque diuellere. *Veritatem*, inquit Apo-
ſtolus, *facientes in charitate, creſcamus in* Epheſ 4.
illo per omnia, qui eſt caput Chriſtus, ex quo 15.
totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam ſubminiſtrationis ſecundum operationem in menſuram vniuſcuiuſque membri augmentum corporis facit in ædificationem ſui in charitate, quem in locum Chryſoſtomus, σφόδρα ἀσαφῶς ἡρμήνευσε τῷ πάντα ὁμοῦ θελῆσαι εἰπεῖν, *admodum obſcurè loquutus eſt, quòd ſimul omnia dicere voluerit.* Ἀληθεύοντες, *veritatem facientes*, quod alii latiùs ac generaliùs tranſtulerunt, *veritatem ſectantes*, eámque tum verbis, tum etiam factis exhibentes in charitate creſcamus, per omnia corporis Eccleſiæ membra, vel potiùs in omnem

exercendæ virtutis occaſionem intenti, creſcamus, inquam, non in nobis ipſis, ſed *in illo, qui eſt caput* Eccleſiæ, *Chriſtus*, qui

Chryſoſt. hom. 11. in Epiſt. ad Epheſ.

gratiâ per omnia corporis ſui myſticiâ membra diffundit. Et queadmodum ſpiritus qui deſcendit à cerebro, ſentiendi facultatem per neruos non æqualiter dat omnibus, ſed ſecundum analogiam & proportionem vniuſcuiuſque membri, ei quidem, quod plus poteſt ſuſcipere, amplius, minus autem ei quod minus: Sic etiam Chriſtus. καθάπερ γὰρ μελῶν τῶν ψυχῶν εἰς αὐτὸν ἀπηρτημένων, ἡ πρόνοια αὐτοῦ καὶ ἡ χορηγία τῶν χαρισμάτων κατ' ἀναλογίαν ἐν μέτρῳ τὴν ἑνὸς ἑκάστου αὔξησιν ποιεῖται. *Animabus enim tanquam membris ex ipſo ſuſpenſis, eius prouidentia & chariſmatum ſubminiſtratio ſecundum quandam proportionem & menſuram, prout cuique conuenit, augmentum facit vniuſcuiuſque membri.* Ait Paulus. Ex quo totum corpus cõpactum & connexum, &c. augmentum corporis facit, &c. Chriſtus, qui caput eſt Eccleſiæ, totum eiuſdem Eccleſiæ corpus, mirabili quadam continuatione ſerieque membrorum, vt alia nectantur ex aliis, & omnia inter ſe apta quadam animorum conſenſione ſibi colligentur, compactum & coagmentatum, ſibique ipſi tanquam capiti connexum auget gratiâ per omnem corporis illius iuncturam ſiue commiſſuram ſubminiſtratâ & largiter in corpus influente, ſecundum operationem, prout videlicet Chriſti Spiritus in ſingulis operatur, non æqualiter in omnibus, ſed in menſuram vniuſcuiuſque membri, & prout vnumquodque fuerit ad maiorem vel minorem gratiam deſtinatum. Atque ita fit vt Chriſti corpus ædificetur in ſeipſo, ſingulis membris pro menſura gratiæ ſibi communicatæ creſcentibus in charitate. In charitate, inquam.

Chryſ. ib.

Quomodo enim ſi contigerit, vt manus aulſa ſit à corpore, Spiritus qui procedit à cerebro, quærens continuationem, cùm non reperrerit, non exilit à corpore, & eo perforato exit ad manum, nec eam attingit omnino niſi reliquis membris compactam & coagmentatam inuenerit. Ita hic quoque niſi fuerimus inter nos mutua charitate deuincti.

Epheſ 4. v. 25.

63. Addit Apoſtolus. *Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem vnuſquiſque cum proximo ſuo: quoniam ſumus inuicem membra.* Ποῖον ψεῦδος; τὰ εἴδωλα ἆρα φησίν; οὐ περὶ τούτων, ψεῦδος γὰρ καὶ τοῦτο, ἀλλὰ νῦν οὐδὲν αὐτοῖς κοινὸν πρὸς αὐτά. ἀλλὰ τὸ πρὸς ἀλλήλους φησί, τοῦτ' ἔστι τὸ δολερὸν καὶ ὕπουλον. *Quod mendacium? num dicit idola? Non de iis dicit. Nam hoc quoque eſt falſum ſeu mendacium. Sed nunc nihil eſt eis commune cum ipſis. Sed de eo mendacij genere quod eſt eis inter ſe, hoc eſt doloſum & fraudulentũ*, &c. οὐ γὰρ οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἔχθραν ποιοῦν οὕτως, ὡς τὸ ἀπατᾶσθαι καὶ παραλογίζεσθαι. *Nihil enim, nihil eſt quod æquè pariat inimicitias atque decipi ac falli.* Hæc & alia multa præclarè Chryſoſtomus, quæ Quirinus de Salazar Prouerb. 18. Emonerius & alii iampridem occuparunt. Amph. Quid igitur? eius quod publici iuris eſt, vſucapionem dari putas, vt primi, quod aiunt, ſit occupantis, & ſi qua Patrum teſtimonia libata fuerint à prioribus, ea ſequentibus non liceat attingere?

Hom. 14. ad Epheſ. initio.

64. Phil. Age igitur, Chryſoſtomum tantiſper audiamus. Μὴ ψευδέσθω, φησί, ὁ ὀφθαλμὸς τὸν πόδα. Sed parco Græcis. *Ne fallat, inquit, oculus pedem, neque pes oculum, vt ſi foſſa profunda ſupernè poſitis arundinibus ac terra coopertis, in ſuperficie terræ ſolidæ speciem præbeat oculis, an non vtetur pede, vt ſciat* πότερον εἴκῃ lege εἴκει, καὶ διάκενόν ἐστι κάτω, *vtrum cedat & ſit vacuum infernè, an contranıatur & reſiſtat? Non fallit pes, ſed verum indicat. Quid ſi ſerpentem videat oculus aut beſtiam, an pedem decipit? an non ſtatim renuntiat, & ille, cùm ab iſto didicerit, non vltra progreditur? Quid verò? cùm neque oculus neque pes ad veri cognitionem peruenire poteſt, ſed totum id in odoratu poſitum eſt, verbi cauſſa, vtrùm ſit malum venenum, an non ſit? Ecquid os fallitur ab odoratu? Nequaquam. Cur? Quia ſeipſum quoque perderet odoratus. Sed quod in ipſius notitiam venit, fideliter enuntiat. Quid verò lingua? Num ſtomachum fallit? Ne illud quidem. Sed quod amarum deprehenderit, id reiicit, quod dulce, tranſmittit. Vide miniſterium ac retributionem ſeruitutis. Vide prouidentiam è veritate manantem, idque alacri & prompto, vt ita dicam animo. Ita nos quoque ne mentiamur inuicem, nec fallamus, ſi ſumus alter alterius membra*, τοῦτο, inquit, φιλίας τεκμήριον, τὸ δ' ἐναντίον ἔχθρας, *hoc amicitiæ, contrarium autem inimicitiarum eſt indicium.*

65. Hæc magnus Chryſoſtomus. Quia tamen, ne quid diſſimulem, quædam putat incidere tempora, quibus licitum eſſe poſſit honeſtúmque mendacium, eiúſque prohibitionem ad ſola Chriſti membra, ſiue Chriſtianos eodem ſpiritu animatos, ac mutua charitate deuinctos reſtringit his verbis: *Quid ſi inſidietur? inquies.* Agnoſce veritatem, ἂν γὰρ ἐπιβουλεύῃ, οὐκ ἔστι μέλος. *Si enim inſidias moliatur, membrum non eſt. membris autem interdixit ne ſibi inuicem mentiantur:* non ſolùm à Chryſoſtomo, ſed etiam à Chriſti membris & Apo-

ſtoli ratione tantiſper abducamus animum, atque ad naturalem fallacis orationis turpitudinem redeamus.

Inſtit. Chriſt. lib. 3 cap. 1. 66. *Deus*, inquit præclarè Lactantius, *hanc voluit rei eſſe naturam, vt ſimplex & nuda veritas eſſet luculentior, quia ſatis ornata per ſe eſt, ideóque ornamentis extrinſecus additis fucata corrumpitur; mendacium* Vndecima ratio cõtra mendaciũ. *verò ſpecie placet aliena, quia per ſe corruptum vaneſcit ac defluit, niſi aliunde ornatu quæſito circumlitum fuerit, ac politum*. Tanta eſt enim eius fœditas, tanta turpitudo, vt niſi laruatum, vt ita loquar, ſub perſona veritatis obrepſerit, non ſolùm à ſapientibus verique cupidis, ſed etiam à ſtultis ac mendacibus reſpuatur, & ne admittatur quidem niſi ſub aliqua veri ſimilitudine deliteſcat. Adeò vt nec ipſæ Sirenes, quantauis orationis ſuauitate, quicquam perſuadere potuerint, niſi

—*Ψεύδεα πολλὰ λέγειν ἐτύμοισιν ὁμοῖα.*

—*Falſa loqui non pauca ſimillima veris.*

Et mendacia veritatis integumentis obuoluta quaſi per cuniculos prætemauigantium auribus inſinuare didiciſſent.

12. Ratio. 67. Neque verò ſpecie duntaxat & ementita veritatis imitatione fucandum eſt, vt in auditorum animos obrepat, ſed etiam tam infirmum eſt natura ſua, vt omnino cohærere non poſſit, ac fidem inuenire, niſi vel ipſiſſimæ veritatis adminiculo fulciatur; quo fit vt quo quiſque eſt in comminiſcendis mendaciorum offuciis ingenioſior, eo ſollertiùs illius adiumenta conquirat. *Veris*, vt ait Poëta quidam non ineptiſſimus,

Veris falſa probans, quia ſemper falſa loquendo
Fallere nemo poteſt. Veri ſub imagine falſum
Influit, & ſenſum turbatas occupat aures.

13. Ratio. 68. Iam ſi, vt ait apud Platonem Socrates in Theæthero exeunte. Sic à natura comparati ſumus, vt ratio ſuas cogitationes velut in ſpeculum aut aquam ſic in orationem ex ore profluentem impreſſas audiroribus repræſenret. Si, vt eleganter Mercurius illle ter maximus in Pimandro, Cap. 3. λόγος ἐστὶν εἰκὼν τοῦ νοῦ, καὶ νοῦς τοῦ θεοῦ. *Oratio eſt imago mentis & mens Dei*: inficias ierit nemo contra locutionis naturam peccari, ſi velut imago ab exemplari, ſpeculum ab obiecto, ſic oratio à ratione diſſentiat. Vt enim ſpeculum Hecubam pro Helena repræſentans vitioſum duceretur, vt pictor contra artem peccaret, qui vel equi pro boue delinearet imaginem, vel Æthiopem ceruſſa minióque, lac aut niuem atramento depingerer, ita contra naturam peccar, qui veritatem fucatis fallaciarum pigmentis dicam an figmentis adulterat, vel potiùs ſpectandam exhibet vmbram pro corpore, ſomnium pro Vigilia, pro veritate mendacium.

69. Atque hæc eſt, opinor, illa ratio magno Theologorum conſenſu excepta, quàm Theologiæ diſputatricis Antiſtes tertio ſententiarũ in hæc verba concepit. Diſt. 38. q. 1. in 6. *Cùm locutio inuenta ſit ad exprimendam conceptionem cordis, quandocunque aliquis loquitur quod in corde non habet, loquitur* 14. Ratio. *quod non debet. Hoc autem contingit omni mendacio. Vnde omne mendacium eſt peccatum, quantumcumque aliquis propter bonum mentiatur.* & alibi. *Mendacium*, inquit, *eſt malum ex genere. Eſt enim actus cadens ſuper indebitam materiam, cùm enim voces naturaliter ſint ſigna intellectuum, innaturale eſt, & indebitum quod aliquis voce ſignificet quod non habet in mente.* 2. 2. q. 110. Quicquid autem innaturale eſt, & indebitum, citra controuerſiam peccatum eſt. Vt ſapientes illi qui primi nomina rebus indiderunt, aliquid vidiſſe videantur, cùm verum νημερτὴς, quaſi ἄνευ ἁμαρτίας peccatóque contrarium appellari voluerunt, imò & Hebræi, qui linguam ſuam ipſi Deo peculiari quadam ratione referunt acceptam, vix vllum in peccati, prævaricationis, iniquitatis ac mendacii vocabulis diſcrimen agnoſcunt, & idola mendacium frequenter indigitant.

Si quis, quod olim leptoſos Iudæis authoribus in Gallia feciſſe ſcriptores An- 15. Ratio. nalium produnt, publicos fontes, aut puteos infuſo veneno corrumperet, eum meritò quaſi teterrimam generis humani peſtem omni ſupplicio mactandum, atque infra mortuos amandandum putaremus. Quid enim ſceleratius, quid immanius quàm omnibus mortalibus bellum indicere, omnibus cladem ac perniciem moliri? Et eum peccato vacare cenſebimus, qui, vt dicitur in Timæo poſt tertiam circiter libri partem, τῶν λόγων νᾶμα. *Sermonum laticem ſiue ſcatebram ex ore manantem ſeruientémque rationi*, omnium ſcaturiginum optimam longéque pulcherrimam, mutuæ charitatis alimentum, vel potiùs humanæ ſocietatis elementum immiſſo mendacii fallaciæque toxico vitiarit.

71. Linguas aiunt triſulcas eſſe ſerpentibus, bifidas lacertis, quibuſdam Triballo- 16 Ratio. rum atque Illyriorum familiis duas in ſingulis oculis pupillas, quibus interimunt quos diutius intuentur: Thibios in Ponto in altero oculo equi effigiem, in altero duas itẽ pupillas geſtare: in Paphlagonia cor duplex

ineſſe petdicibus His fidem adhibere neceſſe non eſt. Illud aio. Si quis reperiretur eiuſmodi, qui vel biſulcam à natura linguam, vel duas in ſingulis oculis pupillas ſortitus eſſet, aut cor animúmque duplicem habetet, is monſtri loco, cui inauſpicatum eſſet occurtete, ſine controuerſia duceretut. Quid igitur illis facias qui cùm vnam à natura linguam, cor vnum, vnam mentem veram animæ pupillam acceperint, ſibi duplicia fabricantur in moribus, & quod in natura peccati damnarent, in voluntate conantur abſoluere? A quibus Pſaltes Regius non ſolum veritatem diminu-
Pſal.11. tam eſſe queritur, ſed etiam, *vana locuti ſunt*, inquit, *vnuſquiſque ad proximũ ſuum, labia doloſa, in corde & corde locuti ſunt*. Et
Eccl 2.14. Sapiens ille Siracides. *Væ duplici corde, &*
Eccl.5.11. *labiis ſceleſtis!* Et iterum: *Non ventiles te in omnem ventum, & non eas in omnem viam, ſic enim omnis peccator probatur in duplici*
Iac.4 8. *lingua*. Et Iacobus Apoſtolus: *Emundate manus peccatores, & purificate corda duplices animo*. Quiſquis enim mentitur, cogitationes habet duas: alteram quam veram putat, & ſilentio premit: alteram, quam falſam exiſtimat, & oratione depromit. quo fit vt cor duplex, animúmque duplicem habere meritò cenſeatur. E quibus proinde effici videtur omne mendacium non modò peccatum eſſe, ſed etiam prodigium ac portentum extra naturæ fines exterminandum.

VIII. *Antiquorum Scholaſticorum argumenta ad demonſtrandam turpitudinem mendacij.*

72. AMPHIL. Equidem ſatis mirari non poſſum, Philalethes, te qui tam enucleatè contra mendacium diſputaris, atque omnes vndique probationes ambitioſè collegeris, nihilo tamen ſecius vnam ex omni Schola libaſſe rationem, quę S. Thomæ potiſſimùm arriſit, cæteras autem prætermiſiſſe, quas antiqui Scholaſtici (Recentiores enim plerique ne attigerunt quidem) magnis inter ſe concertationibus vltro citróque ventilarunt. PHIL. Ingenuè fatebor, Amphiloge. Non exciderat animo quibus argumentis veteris Theologiæ proceres contra mendacium vterentur, ſed ea prudens & ſciens omiſi, ne rixandi ſtudio viderer contra viros doctiſſimos, quorum authoritatem veneror, in certamen deſcendere. Partim enim, ne quid hodierno die diſſimulem, futiles admodum rationes aduerſariis opponunt, partim vltro concedi ſibi poſtulant, quod vnum in quæſtione verſatur, quod ſi negaueris, vltra progredi non poſſint.

73. Petrus de Tarantaſia, is qui totius Eccleſiæ gubernaculis admotus Innocentij V. nomen obtinuit, hoc nititur argu- 17. Ratio contra mendacium. Petri de Tarantaſia.
mento. Quicquid auertit à Deo, peccatum eſt. Sed omne mendacium auertit à Deo Deus enim eſt veritas, cui ſine controuerſia falſitas opponitur. Ergo peccatum eſt omne mendacium. Atque ex his effici putat nullo pacto, nullo fine, nulla diſpenſatione, nec diuina, nec humana licitum & honeſtum fieri poſſe mendacium. Contra quem Bonauentura, Scotus, & alij præſcribunt ſicut alia eſt creata bonitas, alia bonitas increata, ita veritatem aliam eſſe creatam, aliam increatam: mendacium porro præciſè qua mendacium eſt, haudquaquam cum increata ſed cum creata veritate confligere.

74. Si Bonauenturam ipſum audimus, 3.Sent.diſt. 38 quæſt.2. in C. & ad 6.
nullâ loci temporiſque circumſtantiâ mentiri fas eſt, quia omne mendacium non modo cadit ſupra materiam indebitam, ſed etiam indirectam fallendi voluntatem, quæ per ſe mala eſt, ſemper inuoluit. Sicut nullo 18. Ratio Bonauenturæ.
modo poteſt bene fieri, quòd aliquis cognoſcat alienam intentione adulterandi, ſiue ex improbitate voluntatis. ſicut enim ex charitate non poteſt ſcienter committi malum, quod quidem maneat malum, vt inde eueniat bonum: ſic etiam non poteſt ex charitate dici falſum, vt inde eueniat verum vel bonum. & eſt ſimile: quoniam ſicut vis operatiua deſeruit affectiuæ, ſic vis interpretatiua deſeruit intellectiuæ: & ſicut finis affectiuæ eſt bonum, ita finis intellectiuæ eſt verum. Sicut ergo nullum opus poteſt ex charitate fieri, niſi quis intendat bonum, & illud opus ſit ordinabile ad bonum: ſic etiam nullus ſermo poteſt ex charitate proferri, niſi in illius ſermonis prolatione primo intendatur verum. & quia mendacium ordinatum eſt ad contrarium veri, videlicet ad iudicandum falſum ex ipſa intentione proferentis, ideo non poteſt fieri ex charitate, ſed ſemper male.

75. Hæc & alia Doctor Seraphicus, in quibus vt verum fatear, duo ſunt quæ ſatis intelligere non poſſim. Nam quod concedi ſibi poſtulat voluntatem fallendi ſemper eſſe malam, hoc ipſum eſt quod in controuerſiam vocatur. Quod autem ait nullum opus ex charitate fieri poſſe niſi vel bonum ſit natura ſua, vel ſaltem ad bonum ordinetur intentione facientis, veriſsimè dictum eſt. Neque tamen hinc efficitur nullum poſſe ſermonem ex charitate proferri niſi

ad

Digitized by Google

ad verum certa proferentis intentione atque animi deſtinatione collineet. Non, inquam, id efficitur, quia bonitas eſt charitatis obiectum; charitas autem voluntatis perfectio, quo fit vt quodcunque malum opus, aut mali cupiditas cum charitate confligat. At verò cùm duplex ſit veritas, altera quam obiectiuam appellant rebus ipſis penitus inſita, atque, vt ita dicam inolita, quam intelligendi facultas velut obiectum intuetur: altera formalis & inhærens intelligentiæ perfectio, quæ perinde ſe habet ad intelligentiam, vt charitas ad voluntatem: quam, niſi vobis aliud nomen commodius occurrit, perſpicuitatis cauſſa veracitatē appellare poterimus: ſi diceret eminentiſſimus ille Doctor quemadmodum opus non poteſt ex charitate fieri, niſi vel reapſe bonum ſit, vel ſaltem indifferens, & ad bonum operantis intentione deſtinetur, ita ſermonem ex veracitate proferri non poſſe, niſi vel in ſe verus putetur, vel ad veri ſignificationem, vt fit in fabulis & parabolis, loquentis intentione referatur: Equidem audiendum putarem, & Pſeudagoras hic noſter vltro concederet. Sed aliud in quæſtionem veniebat, vtrùm videlicet conniuente tantiſper ratione mendacium poſſet aliquando charitatis imperio proferri: de qua dixit aliud nihil quàm mendacium ex ipſis naturæ ſuæ principiis prauam fallendi voluntatem inuoluere: ídque concedi ſibi poſtulat, in cuius probatione laboramus. Sed hæc omitto, quæ quoniam confutare pudor ac reuerentia prohibet, malo meā in intelligendo tarditatē & inſcitiam cōfiteri.

29 Ratio Scoti. 76. Scotus reiectis aliorum rationibus, ne nihil ipſe dicere videatur, ait ad declarandam Bonauenturæ ſententiam mendacij nuncupatione non ſolùm locutionem naturalem, ſed etiam annexam mendacij turpitudinem ac malitiam contineri, quemadmodum adulterii vocabulum, non modo coitûs naturalis, qui & in ordine naturæ bonus eſt, & in genere morum ἀδιάφορον, atque in boni malique confinio conſtitutus, ſed etiam libidinis atque iniuſtitiæ ſignificationem inuoluit, ac proinde quemadmodum fieri nequit, vt quiſquam iuſtè caſtéque adulterium admittat, ita fieri non poſſe vt quis licitè mentiatur. Sed hoc ipſum eſt quod in controuerſia verſatur, vtrùm locutioni qua mendacium concipitur, ſemper adſperſa ſit moralis aliqua turpitudo. Quod vt verum eſſe fatear, mihi tamen certiùs probari velim, neque Pſeudagoras ſine probatione facilè conceſſerit.

30 Ratio aliorum. 77. Alij cùm virtutes in duo genera deſcripſerint, quarum aliæ ſint ad ſalutem neceſſariæ, ac lege diuina ſancitæ, vt charitas, iuſtitia, pudicitia, quæ ſine peccato violari non poſſint: aliæ voluntariæ, quæ non præcipiantur quidem, tanquam ad ſalutem neceſſariæ, ſed velut ad conſequendam Chriſtianæ vitæ perfectionem vtiles conſulantur, vt paupertas Euangelica, cui priuatus omnis quantumuis iuſtus & moderatus diuitiarum vſus propria voluntate ſuſceptus opponitur: vt virginitas, aut etiam religioſa caſtitas, quibus aduerſantur etiam illa, quæ ita matrimonii ſanctitate purgantur, iis vt nemo poſſit, niſi aliunde ſordeſcant, vel minimam peccati labem offundere: quibus Chriſtianæ perfectionis adminiculis qui deſtituti fuerint, modò bonis operibus intenti præcepta legis obſeruent, *non ſedebunt quidem*, vt cum Auguſtino loquar, *cum Chriſto ſublimiter iudicaturi, ſed ad ipſius dexteram ſtabunt miſericorditer iudicandi*: cùm hæc, inquam, ita diſtinxerint, ita ſe probare putant nullis vnquam temporum locorúmve circumſtantiis honeſtè proferri poſſe mendacium. Quicquid contrarium eſt virtuti præceptæ ac neceſſariæ peccatum eſt, atqui mendacium veracitati virtuti præceptæ ac neceſſariæ contrarium eſt: Peccatum igitur. Hæc illi. Quos equidem exoratos velim, vt vel quod in diſceptationem venit, certa ratione demonſtrent, probéntque veracitatem in virtutibus imperatis atque ad ſalutem neceſſariis cenſeri oportere, vel, quod facilius eſt, ſileant, vel ſaltem æquo animo nos vim huius argumenti non intelligere, & ne cum ipſis altercari neceſſe ſit, alias rationes enucleare patiantur. Epiſt. 89. exeunte.

IX. *Explicantur Scholaſticorum argumenta.*

78. AMPH. Imò, Philalethes, tantiſper orationis tuæ veſtigia relegamus, videamúſque quid in ſingulis veterum Scholaſticorum probationibus probabilitatis affulgeat. Ait Petrus de Tarantaſia mendacium omne contrarium eſſe diuinæ & increatæ veritati: alii negant, & creatæ duntaxat veritati contrarium eſſe defendunt: ac proinde quemadmodum bonitas creata deſtrui ſine peccato poteſt ſiuel bona Dei venia & permiſſio, vel præceptum acceſſerit, vt brutarum animantium vita, quæ citra controuerſiam bona eſt, Deo permittente ſine peccato deſtruitur, & Iſaac eodem iubente non ſolùm ſine ſcelere, ſed etiam cum laude potuit immolari: ita, ſi nihil aliud officiat, vel charitatis intuitu, vel diſpenſatione diuina deſtrui poſſe creatam

veritatem mendaciúmque proferri. In hoc igitur inter Tarantaſianum cæteróſque Theologos totius controuerſiæ cardo verſatur, vt probet mendacium cum diuina & increata veritate confligere.

79. Equidem ſic exiſtimo, quicquid vel in natura vel in moribus bonum eſt, aut ſaltem ἀδιάφορον, id omne diuinis ideis, atque infinitæ illius perfectionis, quam Nazianzenus ἄπειρον τῆς οὐσίας πέλαγος, infinitum eſſentiæ pelagus, Dionyſius τὴν τῆς ὑπεραγαθότητος ὑπερύπαρξιν, *ſuper bonitatis ſuperexiſtentiam* appellat, eminentiâ contineri, quicquid autem non continetur, nec bonum eſſe nec indifferens, ſed diuinæ perfectioni contrarium: ſic intemperantia, iniuſtitia, imprudentia, ignauia & ſi qua eiuſmodi, quamuis primo & per ſe cum creatis virtutibus confligant, quia tamen haudquaquam eminenter, vt vocant, diuinæ perfectionis excellentia clauduntur, ſic ei videntur eſſe contraria, vt nullo fine, nulla operantis intentione poſſint in rebus honeſtis ac licitis numerati. Neque enim fieri poteſt, vt verbi gratia, quiſquam honeſtè faciat quod animo iniuſto, vel impudico ſuſceperit. Ita mendacium, quia mendacium eſt, videri poteſt natura ſua malum ac diuinæ veritati contrarium, quia quatenus eſt oppoſitum veritati creatæ, nullis ideis diuinis, nulla infinitæ illius naturæ perfectione includitur. Quamuis enim, vt eleganter aduertit magnus ille Dionyſius, vel ipſum non ens, ſiue entis creati limitatique negatio in infinita illa diuinitatis perfectione ſuo modo continetur, & aliquam in ea bonitatis induit rationem; mendacium tamen, quia mendacium eſt, cum illo veritatis fonte cohærere non poteſt, nec in illa natura falſitati locus eſt quam totam veritas occupauit.

De diuinis nominib. cap. 1.

Confirmatur ratio Petri de Tarantaſia.

De diuinis nominib. cap. 4. καὶ τὸ μὴ ὂν μετέχει τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, &c. vide.

80. Hoc autem eſt inter mendacium & cætera illa, quæ cùm proximo noceant, ſecundâ legis diuinæ tabulâ prohibentur, diſcrimen, quòd ab externis aliorum vitiorum actibus aboleri diuina diſpenſatione poteſt omnis malitiæ turpitudo, in mendacio non poteſt. Cùm enim verbi cauſâ, furti labes in eo conſiſtat, quòd inuito domino rem alienam vſurpes: adulterii, quòd cum aliena, in quam iuris habes nihil, rē habeas: homicidii, quòd per iniuriá ac ſine legitima poteſtate hominem interficias. Si tibi Deus rerum, corporum, vitæ, neciſq; dominus tui iuris eſſe fecerit bona, corpus aut vitam alienam, ſine fraude & iniuſtitia, quantumuis inuitis Dominis inferioribus, poteris attrectare rem & coniugem alienam, & innocentes occidere. Cùm enim furti, adulterii, homicidii malitia conſummetur exterius, & ab obiecto ſiue externa materia peteretur (non enim, verbi gratia, malum eſt adulterium, quia mala intentione committitur, ſed potiùs mala eſt intentio, quia externo actu ius alieni matrimonii violatur) mutatis diuina diſpenſatione iuriſque conceſſione peccatorum obiectis, peccata iam eſſe deſinunt, & niſi ſordes contraxerint aliunde, non ſolùm ab actibus externis, ſed etiam à voluntate labes exuitur.

Cur in mendacio diſpenſari non poſſit.

81. At alia mendacii ratio eſt cuius fœditas ac turpitudo perficitur interius, nec tam in eo conſiſtit quòd ab obiecto remoto, ſiue ab externa rerum veritate diſſentiat, quàm quòd contra loquentis conſcientiam proferatur, ſiue quòd eodem reuoluitur, προφορικὸς λόγος prolatitius ſermo ab interiori & inſito verbo diſſideat, quem Philo διανοίας ἀδελφόν, *cogitationis fratrem eleganter appellat.* Cuius id officium, vt obſtetricetur animæ parienti. *Cùm enim,* inquit, *excitata mens in aliquid ſibi familiare ſumpſerit impetum, aut intus à ſeipſa, aut diuerſis rerum externarum formis aliunde receptis commota fuerit,* κυοφορεῖ μὲν γὰρ ὠδίνει τὰ νοήματα, *concipit & parturit cogitationes: quas volens parere non poteſt, donec per linguam cæteráque inſtrumenta vocalia, vox eas excipiens, obſtetricis more producat in lucem,* ἣν δεξαμένη μαίας τρόπον εἰς φῶς προάγῃ τὰ νοήματα. Hic igitur eſt proprius mendacii næuus, hæc inſita labes, quòd à loquentis cogitatione tanquam frater à forore diſſideat, & vt Pharao præcipiebat obſtetricibus Hebræorum, cùm obſtetricatur rationi, & tempus partus aduenit, ſi maſculus fuerit, interficiat: ſi fœmina, reſeruet. Cùm enim mentientis, atque, vt in pſalmo dicitur, in corde & corde loquentis ratio duas cogitationes conceperit, maſculam alteram, veram ac robuſtam, alteram effœminatam, falſam, imbecillem, cùm pariendi tempus aduenerit, mendacium veram illam animæ prolem maternis adhuc viſceribus incluſam elidit, falſam in lucem educit. Quò fit vt adſperſa, vel potiùs inolita mendacio labes, & perficiatur interiùs, & nullis locorum, perſonarum, temporum circumſtantiis eluatur.

81. Ratio contra mendacii.

Quod deterior potiori inſidiari ſoleat, poſt 3. circiter partem.

82. Quid? quòd, vt ait idem Philo, quemadmodum quæ in tenebras penitus abſtruſa deliteſcunt, ſine lucis admiſtione non videntur, ita rationis humanæ cogitationes in pectoris receſſum abditæ ſuis è latebris extrahi nequeunt, niſi ſermonis velut affuſo lumine retegantur, vt meritò lux rationis ipſius vocari poſſit oratio. *Si ergo lumen, quod in te eſt, tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quan-*

Ibidem.

Matth. 6. 23.

Luc. 11.35.

tæ erunt? Vide ergo ne lumen quod in te eſt, tenebræ ſint. E quibus effici videtur, quod ait Bonauentura, ideo nunquam honeſtè proferri poſſe mendacium, quia ſecundum ſe, & ex ipſis naturæ ſuæ principiis malam fallendi voluntatem inuoluit. Si tamen eum ſic interpretemur vt per *fallendi voluntatem*, dicendi falſi & contra mentem conſcientiámque propriam loquendi voluntatem intelligat. Nam ſi ſola fallendi, ſiue erroris in auditoris animum inſtillandi voluntate mendacii macula contineretur, & malum eſſet mendacium non quia diſſidet à loquentis conſcientia, ſed quia proximum in errorem inducit, non video cur eum certis locis ac temporibus certo deſtinatóq; conſilio decipere non liceret, quem frequenter licet occidere. Cùm præſertim grauiſſimi Theologi alienum à diuina veracitate non putent, vt habitum erroris hominum animis infundat, quamuis falſum authoritate teſtimonióque ſuo confirmare non poſsit.

Explicatur ratio S. Bonauent.

Vaſques 1.2.diſp.9 n.11.

83. Quod ad eos attinet qui veracitatem in virtutibus non liberis ac voluntariis, ſed imperatis & neceſſariis numerandam putant. Equidem videre non poſſum cur eorum ratio tibi reſpuenda tantopere, videatur. Neque enim, opinor, vel Pſeudagoras hic noſter, vel acerrimi quique mendaciorum patroni concedi ſibi poſtulant, vt quocunque loco, quocunque tempore, quoties citra cuiuſquam iniuriam fieri poteſt, liberè mentiantur. Quòd ſi conſilii duntaxat eſſet veracitas, non etiam præcepti, fas eſſet quacunque occaſione, ſi modo neque charitas, neque iuſtitia læderetur, proferre mẽdacium. E quibus efficitur veracitatem eſſe virtutem neceſſariam atque imperatam, ac proinde vitium eſſe quicquid cum ea confligit. Sed quoniam me non alterutrius partis aduocatum, ſed totius controuerſiæ diſceptatorem eſſe voluiſtis, hæc à me dicta putatote, non vt contra mendacium veritati patrociner, ſed vt obiter moneatur Philalethes habuiſſe veteres Theologos quid ſpectarent, eorúmque rationes comi benignáque interpretatione leniorem in partem inflecti potuiſſe.

X. *Hugonis Grotij opinio de mendacio.*

84. Reſtat vt paucis Hugonem Grotium conueniamus. Phil. Virum ſanè doctum, qui vtinam pariat aliquando, quod iampridem videtur animo parturire, totúmque tandem ſe Catholicis partibus addicat, quas contra Molinæi calumnias non dubitauit recto Catholicóque ſenſu defendere. ſed perge porro. Amph. Ait Grotius tũ l.3.de iure belli & pacis ineunte, tum Commentariis in Euangelia duas eſſe mendacii notiones: alteram communem, laxiorémque: alteram ſtrictiorem ac propriam. Communem in eo conſiſtere, vt quod dicitur, ſcribitur, notatur, innuitur, intelligi aliter nequeat, quàm in eum ſenſum qui à proferentis mente diſcrepet: ad ſtrictam propriámque rationem mendacii præterea requirit vt differentia ſiue conditio quædam accedat. Eam porro nullam aliam videri præter repugnantiam cum iure ſubſiſtente ac permanente illius ad quem ſermo aut nota dirigitur. Id autem nihil aliud eſſe quàm iudicandi libertatem, quàm homines colloquentes, his quibus loquuntur, debere quaſi pacto quodam tacito intelliguntur. Significare voluit, opinor, potestatem ſiue facultatem, qua poſſint qui ſermones inter ſe miſcent, ſi modò velint ac mentem adhibeant, per orationem cogitationum interpretem, alter in alterius animum penetrare. Hæc autem, inquit, nec alia eſt mutua illa obligatio, quam homines introduci voluerunt, ſimul atque ſermone notiſque ſimilibus vti inſtituerunt. Nam ſine tali obligatione inane eſſet tale repertum. Vnde vult effici falſiloquium ex iis cauſſis crimine vacare, è quibus obligatio per illud tacitum generis humani pactum ſuſcepta vel penitus aufertur, vel ſaltem ab effectu ſuo ſuſpenditur. Videtis ex eruditi viri ſententia veram interdicendi mendacij cauſſam non ex ipſa rei natura, non è rationis orationiſque diſsidio, ſed ex humani generis inſtituto petendam, quòd videlicet homines tacito quodam conſenſu iam inde ab rerum initio conuenerint, vt inter ſe ſine fuco & fallacia loquerentur, nec ſibi mutuis verborum aliorúmve ſignorum præſtigiis erroris neceſſitatem obiicerent. Itaque verum germanumque mendacium non eſſe, vt vulgo definiunt, falſam locutionem cum voluntate fallendi, ſed falſam locutionem, ſiue rei falſæ ſignificationem, qua pactum humani generis, & mutua dicendæ veritatis obligatio violatur. Qua de ſententia, niſi vobis moleſtum eſt, equidem ſcire velim quid vterque cenſeatis.

85. Ratio contra mendacium Grotii.

85. Pseud Ego verò, Amphiloge, hanc eruditi viri diſputationem non ſolùm admitto, ſed etiam obuiis, quod aiunt, vlnis amplector, quæ quantumuis ille diſsimulet, videtur apertè velificari mendacio. Cùm enim hinc effici velit, & vltro concedat, vt quoties cùm infantibus, furioſis, & mente

captis orationem habemus, ſine peccato falſum loquamur, & ſermo noſter à cogitatione diſſentiat, quia vt ratione carent, ita pacti ſunt incapaces, cùm præterquam in priuatis publicíſque contractibus hoſtes ſignificatione falſi deludi, atque in fraudem induci poſſe fateatur, quia vt vim vi, ita fraudem repellere iure naturæ conceſſum eſt, cùm fieri poſſe defendat, vt quis propter eminentiſſimam, qua pollet, authoritatem ſolutus ſit omnibus legibus humanis, & nulla communis illius pacti, dicendæque veritatis obligatione teneatur, quo nomine Chriſtum excuſare potuit, qui finxit ſe longiùs ire, iudicii diem neſcite, ad diem feſtum non aſcendere? cùm denique omnibus illis circumſtantiis, quibus, vt plerique ſentiunt, túque imprimis, Amphiloge, licet, vel iudicem iniuſtè contráque iuris formulas interrogantem, vel maritum curioſiùs & contra ius faſque de vxoris pudicitia ſciſcitantem ambiguitate reſponſionis eludere, falſam locutionem vſurpari permittat, cùm inter nos tota de re conueniat, non video cur diutiùs in verbo tricari debeamus.

Expeditur.

85. Cùm enim quæritur vtrùm aliquando mentiri, ſiue mendacium proferre liceat, aliud nihil in controuerſiam venit, quàm vtrùm certis rerum ac temporum periſtaſibus falſum ſignificare, atque adeo contra noſtram ipſorum conſcientiam loqui, & aliud in ore promptum, aliud in pectore clauſum habere poſſimus. Hoc ſi conceſſeris, equidem de mendacii nomine non magnopere contendam. *Nam ſi* (vt verbis vtar Ambroſij) *orator illorum qui phaleras ſermonum ſequuntur, negat in hoc poſitas eſſe fortunas Græciæ, hoc an illo verbo vſus ſit, ſed rem ſpectandam putat: ſi ipſi Philoſophi eorum qui totos dies in diſputatione conſumunt, minus Latinis & receptis vſi ſermonibus ſunt, vt propriis vterentur: quanto magis nos negligere verba debemus, ſpectare myſteria?* &c. Omiſſis igitur vocabulis ipſam Grotij ſententiam amplector, aióque non ex ipſa rei natura, ſed è taciti fœderis cum humano genere contracti violatione totam mendacij turpitudinem redundare, vt impune mentiri, vel ſaltem, ne de nomine rixemur, contra mentem & oppoſiti conſcientiam loqui falsúmque ſignificare poſſimus, vbicumque ceſſat obligatio communi generis humani pacto ſuſcepta. Id adeo verum eſſe vel ex hoc quaſi veſtigio ſubodorari poterimus, quod ſi quis vel ſeipſum mentémque ſuam cum Vlyſſe, vel equum ſuum cum Achille, vel auram alloquatur cum Cephalo, & Ariadne, quantumuis, animi relaxandi cauſſa, falſa falſis, mendacia mendacus inuoluat, ei nemo vel minimam imputabit peccari labeculam. Quid verò? Quia videlicet nullum homini cum brutis animantibus, nullum cum rebus inanimis, nullum cum ſeipſo pactum intercedit, quod illa falſi prolatione violetur.

In Lucam cap. 2.

Demoſth. pro Cteſiphonte.

87. Alii & ipſi viri ſanè doctiſſimi, quamuis cum Hugone Grotio mendacii labem in eo conſiſtere putant, quod pactum illud dicendæ veritatis voluntaria falſi ſignificatione reſcinditur, nihilo tamen ſecius leniendæ orationis & inuidiæ declinandæ cauſſa turpitudinem illam ex ipſa rei natura manare defendũt, totámque falſæ locutionis ſiue maculam ſiue honeſtatem quadam, vt vocant, boni malique præponderantia metiuntur, vt tum demum honeſta ſit oratio contra loquentis mentem, & partis oppoſitæ conſcientiam prolata, cùm bona conſequentia malis ex eadem prouenientibus antecellunt; turpis & inhoneſta, cùm mala bonis vice verſa proponderant, & cùm maiora bona è veri ſignificatione procedunt, pactum illud ſeruare teneamur: cùm maiora mala, omni dicendæ veritatis, cauendæque falſitatis obligatione ſoluamut. Sic adulterà mulier eiuratæ pudicitiæ ſibi conſcia roganti marito ecquid flagitium admiſerit, ac matrimonii fidem adulterio violarit, ſine verborum ambiguitate, ſine tacita mentis reſtrictione præfractè negabit, & prudens ſciens cum oppoſiti conſcientia loquetur, dicétque ſe Lucretia caſtiorem: neque tamen mentiri, nedum peccare cenſebitur, quia mendacium non eſt vbi ſectandæ veritatis fugiendæque verborum falſitatis obligatio communi generis humani conſenſu ſuſcepta relaxatur: relaxatur autem vbi bonorum è falſa locutione prouenientium momenta veritatis honeſtati præponderant.

23 Ratio aliorum.

Bonorum præponderantio.

88. Quibus equidem libentiſſimè ſubſcribo. Neque enim vlla eſt inter nos opinionum diuerſitas niſi quòd ego mendacium appello quamlibet falſam locutionem cum voluntate fallendi, quacumque intentione proferatur: illi mendacium eſſe non putant niſi cùm aduerſus rectam rationem, ſine cauſſa iuſta, ac proinde cum aliquo peccato profertur mendacium. Sed cùm de re conueniamus, de nomine controuerſiam non mouebo. Illud tamen ab iis exoratum velim, vt quemadmodum eos ſuo modo loqui patior, ita me quamlibet falſam ſignificationem cum intentione fallendi prolatam cum Auguſtino, cæteríſque Patribus ac Theologis mendacium appel-

late patiantur. Quo in ſenſu hactenus de mendacio velitati ſumus. Neque aut ego tam ineptus fui, vt heſterno die pro mendacio contra rationem ſine cauſſa concepto tot verba conſumerem, aut Philalethes, vt hodierna diſputatione tot vndecumque corraderet argumenta, quibus probaret mendacium quod contra rectam rationem ſuſcipitur, repugnare rectæ rationi. Quare, vt iterum dicam, horum opinationem adeo non repudio, vt potiùs eam diſſuauier, nec putem niſi paucis admodum voculis à mea ſententia diſſidere.

X I. *Confutatur opinio Grotij & aliorum.*

89. PHIL. Equidem nec ego nouis argumentis refellendam puto, Pſeudagora. Vnum eſt tamen de quibus & eos ego monitos velim, & tu fortaſſe moneri deſideres. Narrat Auguſtinus Catholicum quemdam hominem minimè malum & idiotam, cùm à culicibus importuniùs pungeretur, à Manichæo rogatum fuiſſe ecquid Deum putaret, tam moleſtæ beſtiolæ conditorem? Negauit. Igitur, inquit ille, ne muſcæ quidem, aſſenſus eſt. Igitur nec apem creauit Deus. Cùm huic etiam Catholicus annuiſſet, Manichæus ab ape ad leporem, à lepore ad Ouem, ab oue ad bouem, à boue ad equum, ab equo ad elephantum, ab elephanto ad hominem ſenſim ſine ſenſu progreſſus eſt, & ita paulatim extorſit, vt Deum hominis authorem non eſſe fateretur. Et meritò, male enim conceſſerat culicem à Deo procreatum non eſſe, quo factum vt deinceps non habuerit, vbi pedem figeret, donec per impietatis abrupta magis in ſingulas interrogationes lubricante veſtigio deuolutus animaduertit eò ſe prolapſum, vnde ipſi non eſſet integrum ſine ſtultitiæ confeſſione reſilire.

90. Sic ab iis qui totam veræ falſæque locutionis honeſtatem boni malique inde prouenientis præponderantiæ referunt acceptam, eámque de duabus vſurpandam putant, in quam momenta boni maioris incumbunt, ſcire velim, vbi tandem & quo pacto par ſit nos in bonis examinandis

Refutatur opinio de præponderantia.

conſiſtere. Fortaſſe cùm agitur vita vel noſtra vel amicorum, bonum illud, cui falſa locutione conſulitur, veritatis honeſtati præponderare credendum eſt. Fatebuntur.

1 Ratio

Si hoc, cur non & pudicitia, quoties oratione falſa poterit ab vrgenti periculo liberari? Aſſentientur. Si pudicitia, cur non & fama? concedent. Si fama, cur non & diuitiæ, præſertim ingentes? Si hoc etiam conceſſerint, aliquid de ſumma deducam, & cum vnciam, ſextantem, teruncium detraxero, ſubductis ſingulis ex aſſe partibus rogabo, an quod reſiduum eſt, præponderare veritati exiſtiment, & ita pergam vlteriùs donec ad ſembellam veniatur. Eorum eſt, vt cum Satyrico loquar, depungere vbi ſiſtam, & bonorum è falſitate procedentium examen compeſcam, certóſque mihi circumſcribere limites, extra quos progredi non poſſim, aut ſi definire non poterunt, fateri certè debebunt, vbicúmque vel minimi lucelli ſpes affulget, inſuper habendam eſſe veritatem, dicendúmque, vt illi vocant, falſum, vt ego cæteríque omnes purum putúmque mendacium.

91. Illud etiam quæro, cùm bonum 2. Ratio.
honeſtum ſiue moralem honeſtatem bonorum præponderantia metiuntur, & fas atque nefas tam exiguo fine diſcernunt, quid nomine bonorum præponderantium intelligant? honeſtum, vtile, an iucundum? Honeſtum? At ridiculum eſt dicere honeſtum in honeſti præponderantia conſiſtere. Vtile? At cùm vtile ſemper ad bonum vlterius referatur, nec propter ſe, ſed expetatur ob aliud, honeſtati morali ſecundum ſe præponderare non poteſt, ſed in eo expendendo neceſſe eſt, vel honeſtatis, vel certè voluptatis haberi rationem. Si honeſtatis, in priorem illam ταυτολογίαν abſurditatémque reuoluimur. Reſtat igitur, vt dicamus honeſtam eſſe quamlibet moralem actionem, cùm iucunditas ex ea proueniens oppoſitæ actionis honeſtati præponderat, quod planè ſenſiſſe videtur Epicurus.

92. Illud præterea ſcire velim quis Gro- 3. Ratio.
tio renuntiarit quibus conditionibus primi mortales inter ſe conuenerint, ne mutuis ſermonibus ad fallaciam vterentur? quos circumſcripſerint pacto ſuo cancellos? quos limites fixerint, ad quos nec vlteriùs dicendæ veritatis obligatio pertineret? quis pueros? quis mente captos? quis hoſtes? quis iniuſtè vel otioſè interrogantes exceperit; vt eos cùm liberet, falſis locutionibus in fraudem inducere liceret? Scio dicturos ex boni quod ex audientium errore ſequitur, excellentia, ſiue, vt loqui malunt, præponderantia iudicandum. Sed ea ratione iam ad ſuperiorem diſputationem Epicuríque ſententiam relabimur.

93. Accedit & illud, cuius heſterno die 4 Ratio.
gratiam tibi, Pſeudagora, faciendam putant. Aiunt mulierem adulteram de cuius adulterio maritus ſuſpicatur, & ſtricto gladio ſciſcitatur an corrupta fuerit, matrimo-

niíque ſubſeſſorem admiſerit, ſine cunctatione, ſine verborum ambiguitate, ſine mẽtis reſtrictione, vel cum admiſſi flagitij conſcientia negaturam: quia tunc vbi maiot præponderantis boni moles in falſitatis partem incumbit, omni pacto & obligatione dicendæ veritatis abſoluitur. Quid ſi maritus iniuratæ creditutus non eſt? an etiam falsò iurabit, & conceptis iuriſiurandi verbis Deum prudens & ſciens falſitatis illius teſtem, intetpretem, ſequeſtrum adhibebit? Liceat hic iterum inculcare quod heſterna diſputatione quaſi per tranſennam ex Auguſtino libauimus. *Et ſunt in eis docti*

Contra mendac. ad Conſentium. c. 18.

qui etiam regulas figant, fineſque conſtituant, quando debeat, quando non debeat peierari. O vbi eſtis fontes lacrymarum? & quid faciemus? quò ibimus? vbi nos occultabimus ab ira veritatis, ſi non ſolùm negligimus cauere mendacia, ſed audemus inſuper docere periuria? Viderint enim inſuper aſſertores defenſoreſque mendacij quale genus, vel qualia genera mentiendi eos iuſtificare delectet. Saltem in Dei cultu concedant non eſſe mentiendum, ſaltem ſeſe à periuriis blaſphemiiſque contineant: ſaltem vbi Dei nomen, vbi Deus teſtis, vbi Dei Sacramentum interponitur, &c. nemo mentiatur, nemo laudet, nemo doceat & præcipiat, nemo iuſtum dicat eſſe mendacium.

94. At enim fluctus, quod aiunt, excitamus in ſimpulo, & clamore exorſi rem paruam verbis magnam facimus. Non enim falſa locutio vel contra veri conſcientiam prolata mendacium eſt vbi ex illo tacito generis humani, conſenſu nulla promendę veritatis neceſſitas incumbit. Si nullum mendacium, neque periurium, cùm Deus falſę locutionis teſtis, ac fundus adhibetur. Quaſi verò de voculis inter nos, & non de re grauiſſima certemus, aut magni referat quo nomine appelles illud iuſiurandum, quo Deus falſitatis teſtis interpteſque producitur.

XII. *An Deus mentiri poſsit.*

95. VEl illud quàm indignum eſt repertos fuiſſe qui dicerent poſſe aliquem ſic inter mortales eminere, vt nulla proferendæ veritatis obligatione ex pacto tacitóque generis humani conſenſu contracta teneatur, eúmque qui habet ius ſupereminens in omnia iura alterius defendi poſſe non mentiri apud perſonam eò vſque ſibi ſubiectam. Hæc tamen ita primis illis apta ſunt, ac nexu neceſſario colligata, vt ab illis omnino ſeparari non poſſint, ſi enim ius illud voluntarium eſt, totáque vitandæ falſitatis obligatio ex illo mortalium inſtituto petitur, hac certè lege ſoluti ſunt Angeli, ſolutus Chriſtus propter eminentiſſimam vnionis hypoſtaticæ dignitatem. Atque ita mentiri, vel ſaltem (ne rurſum verborum tricas implicare neceſſe ſit) falſum teſtari poterit Deus. Quo ſemel admiſſo Scripturæ diuinæque reuelationis authoritas vacillat, euertitur fidei fundamentum, Eccleſiæ columna ſubducitur. Non enim, vt prudenter aduertit Suares, fides poteſt eſſe firma & certa, niſi ſit infallibilis, non poteſt autem eſſe infallibilis, niſi fundetur in teſtimonio cui falſum ſubeſſe non poſſit.

De fide, diſp. 3 § 5. n. 9.

96. Pseud. Atqui meminiſſe debueras duas diuinæ potentiæ ſpecies à Theologis agnoſci. *Nam*, vt optimis Melchioris Cani verbis vtar, *& generalem quandam intelligimus, quæ quoniam lege nulla etiam naturali conſtringitur, à Theologis abſoluta vocatur: & aliam huic ſubiectam, quæ ſpectat in rerum ordinem præfinitum, ideóque potentiam appellant ordinatam. Atque illa ſuperior, definiri ſolet circa eas res, quas eſſe non repugnat, quæve non implicant contradictionem: ſic enim loquuntur. Quæ autem potentia ordinaria ſubiecta illi priori quaſi generi eſt, eam definiunt circa ea quæ eſſe poſſunt ſalua lege ſtatutiſque diuinis.* Bene omnia, niſi quòd potentiam ordinariam abſolutæ, velut ſpeciem generi ſubiecit, cùm vtramque, quaſi ſpecies duas oppoſitas communi potentiæ notioni ſubſternere debuiſſet. Sed parum id refert, illud dicere volebam, Scholaſticorum eſſe neminem, qui cum Priſcillianiſtis, quorum error iampridem ab Eccleſia proſcriptus eſt, Deum aliquando falſum dixiſſe, aut de potentia ordinaria mentiri poſſe fateatur, quia legem ſtatuit non mentiendi, cui legi ſuam ipſe potentiam obligare dignatus eſt. Nõnulli tamen, qui quatuor à Suare cæteriſque Theologis vulgo numerantur, Deum abſoluta ſua potentia falſum ſignificare poſſe cenſuerunt, quamuis ad declinandam vocis inuidiam, negauerint falſi enunciationem à Deo conceptam futuram eſſe mendacium, *quia*, inquit Gabriel, *mendacium ſignificat falſum dictum cum deordinatione, & malitia morali: Deus autem, licet falſum diceret, non faceret malum moraliter, & ita non mentiretur.* His ita poſitis ſatis fidei, ſatis ſcripturarum authoritati factum putant, ſi Deum neque mentitum eſſe, neque ordinaria potentia mentiri poſſe defenderint. Nunquam enim falſum loquetur, aut in Scriptura locutus eſt Deus, quia voluntariè fidem ſuam hominibus obſtrinxit, & cùm abſolu-

Lib. 2 de locis Theol. c. 3.

Potentia Dei abſoluta.

Potentia ordinaria.

Loco citato, nu. 3.

tè falſum enuntiare poſſet, ſibimet ipſi dicendæ perpetuò veritatis legem indixit.

97. Phil. Imò, Pſeudagora, ſi quoquo modo Deus ad enuntiarionem falſi declinare poſſet, meritò dubitare poteramus, an eo ipſo quòd porenriam ſuam voluntaria dicendi veri lege obligatam eſſe reuelaſſe creditur, abuſus fuerir abſolura ſua potentia, vt extra lineā veriratis exorbitaret, orationémque ſuam in falſi (ne dicam mendacii) ſalebras ac præruprа diuerteret. Atque ira conuulſis authoritatis diuinæ fundamētis ſuperſtructam ſcripturæ, fidei, religionis pietatíſque Chriſtianæ molem euerti neceſſe eſt: falſum ex ipſo totius veri fonte

Ioan. ep.1.

manabit, quamuis Apoſtolo teſte, *Omne mendacium non eſt ex veritate:* & quamuis omnis perfectio ſimplicirer ſimplex, vt vocant, ita debeat eſſe in Deo numeris omnibus cumulatæ perfectionis abſolura, vt maior, aut perfectior cogitari non poſſit, animo fingere poreris aliquam veritatem, quæ ſit diuina veritate perfectior, & ab omni falſitate remotior, eam videlicet quæ ne de potentia quidem abſoluta poſſit vllo modo mentiri. Quæ conſectaria cùm ex illa perſuaſione nata ſint quòd nonnulli totum mendacii virus, ac malitiam putant non ex ipſis naturæ fontibus; ſed è volunrariis humani pacti ramulis redundare, conſequētibus ſublatis prima tolluntur. E quibus liquer cauſsæ Grorio nihil fuiſſe cur aliunde quàm ab ipſa mendacii natura propriíſque

14. Ratio. Contra mendaciū.

principiis eius turpitudinem accerſendam putarer. Hoc certè poſtremum argumentum, quòd videlicer, ſi mendacium naturâ ſuâ malum non eſſet, mentiri poſſet Deus, atque adeo Scripturæ vacillarer authoriras, fideíque fundamentum ſubduceretur, tanti momenti putauit Hugo Cauellus

3. Sent. diſt. 38.

Scholiis in Scotum, vt cæteris omnibus prærermiſſis in eo vel ſolùm, vel potiſſimùm acquieſcat. Nunc, Amphiloge, quoniam vtrumque audire voluiſti, ruæ ſunt partes videre ſecundum vtrum pronunties.

XIII. *De æquiuocatione & reſtrictione mentali.*

98. Amph. Imò, Philalethes, vnum eſt quod ex te priùs audire velim. Si quis innocens à tyranno quæſitus ad necem domum tuam velut in aſylum confugerit, túque adeo ſupplicem in fidem tuam receperis, promiſeríſque te priùs mortem oppetiturum quàm amici ſalutem proditurum, miſsíque à tyranno ſatellites abs te quærant ecquid ille domi tuæ deliteſcat, fidem verbis tuis, quicquid dixeris, habituri, ſcrutaturi ſine dubio domum, ac miſerum ad necem extracturi, niſi tu conceptis verbis domi non eſſe reſponderis, quæro quid ſis in hoc rerum cardine facturus, proditurus amicum an veritatem? Phil. Nihil eſt quòd à me reſponſionem expectes; *Nec prodam, nec mentiar*, inquit Auguſtinus.

De mendacio ad Cōſentiū. cap. 13.

Fecit hoc Epiſcopus quondam Tagaſtenſis Eccleſiæ Firmus nomine, firmior voluntate. Nā cum ab eo quæreretur homo iuſſu Imperatoris per apparitores ab eo miſſos, quem ad ſe confugientem diligentiâ, quantâ poterat, occultabat, reſpondit quærentibus nec mentiri ſe poſſe, nec hominem prodere, paſsúſque multa tormenta corporis (nondum enim erant Imperatores Chriſtiani) permanſit in ſententia. Deinde ad Imperatorem ductus vſque adeo mirabilis apparuit, vt ipſi homini quem ſeruabat indulgentiam ſine vlla difficultate impetraret. Quid hoc fieri poteſt fortius atque conſtantius?

99. Pseud. Equidem Firmi conſtantiam improbare non poſſum, qui cùm ab eo generatim quæreretur vbi lateret ille qui ſe ipſius fidei commiſerat, nec amicum prodidit, nec à veritate deſciuit. *Sed*, vt eiuſdem Auguſtini verbis vtar, venitur aliquādo ad huiuſmodi articulum, vt non interrogemur vbi ſit ille qui quæritur, ſed nominatim vtrùm illo loco ſit an non ſit, verbi cauſſa, vtrùm in noſtro conclaui lateat: *Vbi, ſi eſſe ſcimus, inquit, tacendo eum prodimus, vel etiam dicendo nequaquam nos eſſe dicturos vtrùm ibi ſit, an non ſit: ex hoc enim colligit ille qui quærit, ibi eum eſſe, vbi ſi non eſſet, nihil ab eo qui mentiri nollet, nec hominem prodere, niſi eum non ibi eſſe reſponderetur. Ita per noſtram vel taciturnitatem, vel talia verba homo proditur, vt intret qui quærit, ſi poteſtatem habet, & inueniat eū qui tamen ab eius inuentione mendacio noſtro poſſet auerti.* Ego certè numquam præferendam arbitrabor pernicioſam & proditricē veritatem officioſo fidelique mendacio. Nam ſi de vno loco definitè rogatus dicerem me non eſſe dicturum fidémque amico datam proditurum, perinde facerem, atque ſi intento digito latebras oſtenderem.

100. Amph. Quid ſi certam inire poſſumus rationem qua magno humanitatis fideíque compendio, nullo veriraris diſpendio & mendacium vitemus, & ſupplicem à periculo liberemus? Phil. Id autem fieri quî poreſt? Amphiloge. Amph. Iniuſtas huiuſmodi percunctationes vel ambiguitate, vel mentali, quam vocant, reſtrictione reſponſionis eludam, dicámque domi non eſſe, id eſt, non comedere, quod auditor de præſentia dictum interpretetur,

Æquiuocatio.

vel ſi conceptis verbis interroget, an domi lateat, nullúſque ſit ambiguitati locus, totum hoc, quod ſanè veriſſimum eſt, animo concipiam, *domi non latet Deum omnia videntem*, vel, *domi non latet ſine periculo*, dicámque duntaxat, *domi non latet*, cogitationis meæ partem oratione depromens, partem animo reſeruans, ſiue, quod eodem reuoluitur, communem illam ac generalem latendi notionem, quæ ſecundum ſe omne latendi genus comprehendit, ad certum latebrarum genus mente reſtringens, vnde & mentalis reſtrictio nuncupatur.

Reſtrictio mentalis.

101. Phil. Apageſis, iſtas æquiuocationes reſtrictionéſque Ieſuiticas, quibus adulteratur fides, commercia rolluntur, peſſundantur amicitiæ, omnis denique ſocietas humana conuellitur. Amph. Ain' tu verò, Philalethes. Atqui, vt ſcias, neque hæc peculiaris Societatis Iesv doctrina eſt, & adeò ſocietatis humanæ fundamenta non ſubducit, vt hac de medio ſublata, non poſſit illa conſiſtere. Quis enim eum congreſſu communique ſalutatione dignum puret qui ad ſingulas intertogationes, quas vel iniuſtas, vel otioſas, vel inurbanas eſſe iudicarit, Amphilogiæ metu reſpondeat nihil eſſe quòd importunus ille percunctator reſponſionem expectet? Quis eum in ſecretorum ſuorum communionem adſciſcat, cui perſuaſum eſſe videat nulla æquiuocatione diſſimulari poſſe quod vetum eſt, ac proinde ſi tyranno ſciſcitanti præciſè reſponſum negare non audeat, prodendam rei veritatem atque arcanum quod eius fidei commiſeris. Quæ mulier adulterii ſibi conſcia, quis fur, quis homicida velit facinus aut flagitium in Sacerdotis auriculam confiteri, ſi ſemel ſibi perſuaſerit eum, qui ipſius confeſſionem exceperit, rogatum an eiuſmodi quicquam audierit, nullum habere vel reſtrictionis vel ambiguitatis ſiparium, quo exceptæ confeſſionis arcanum inuoluat? Dies me deficiat recenſentem incommoda quæ ex illo præfracto reſeruationis aut æquiuocationis odio in exitium conuerſationis humanæ redundarent, vt verè dicere poſſim moroſam illam auſteramque veritatem hominum ſocietati perniocioſiorem futuram, quàm iocoſum officioſúmque mendacium. Nam eùm nihil prohibeat ei te familiarem eſſe atque in eius ſinu omnia ſecreta deponere qui quāuis vel ioci vel officii cauſa facilè mentiatur, nihilo tamen ſecius impenſè fidem & amicitiam obſeruet, ei nemo ſecretas animi ſui cogitationes crediderit, cuius fidem ex amore veritatis arcani prodigam, atque, vt loquitur quidam Lyricus, vitro pellucidiorem agnouerit.

Sine æquiuocationibus non poteſt ſocietas humana conſiſtere.

102. Quòd hanc doctrinam Ieſuiticam appellas, næ tu vehementer erras, Philaletes. Quæ tamen pluribus refellere non libet ne poſt luculentam Theophili Rainaudi controuerſiam Emonerii nomine tractatam, quæ *ſplendor veritatis moralis* inſcribitur. ſi vel noua quærere, vel eadem inculcare voluerimus, actum agere, vel etiam minus quàm actum agere videamur. Qui liber oppidò pulcherrimus ſcire velim ecquid in manus tuas inciderit. Phil. Incidit ſanè. Sed miror te hunc pro Theophili partu agnoſcere. Amphil. Quidni verò agnoſcam, cùm illum in ſuis Moralib. ſuum eſſe fateatur? Quem ſi abdicaret, nullo tamen negotio patrem vel ex ipſa filii facie, cæteriſque corporis lineamentis agnoſcere poſſemus.

Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat.

Ph. Sed quorſum iſta? Amph. Ex illa diſputatione tibi conſtare potuit iam inde ab Eccleſiæ naſcentis exordio repertum fuiſſe neminem præter Geneſium Sepuluedam, virum, vt ait Melchior Canus, ſuo iudicio valdè doctum, & Ioannem Barneſium non tam Theologum, quàm Theologiæ vomicam, qui locutiones ambiguas ſenſúque multiplici grauidas ex toto proſcriberet, & quibuſuis locis ac temporibus vſurpari prohiberet. Quorum prior, vt ex Aluaro Gomeſio refert idem vir eruditus, Complutenſis Academiæ cenſura notatus eſt; poſterior, tanquam nouus Hæreſiarcha, poſt editam à Theophilo diſputationem Vrbani VIII. Summi Pontificis authoritate damnatus eſt.

103. Ad locutiones tacita cogitatione reſtrictas quod attinet, eas fateor à quibuſdam Theologis repudiari, ſed paucis admodum, cùm ab authoribus Societatis Ieſu diſceſſeris, è qua vna non pauci, quibus illa reſtrictio non accidet, Azor, Rebellus, Ægidius Coning, Andreas Cydonius, & Paulus Laymanus ab eodem Theophilo nominantur. Qui & reſtrictionum vſum probat authoritate Sancti Auguſtini, Ambroſii, Hieronymi, Anſelmi, Bedæ Iſidori Peluſiotæ, & aliorum qui tum ſanctitate morum, tum eruditione primis Eccleſiæ ſeculis floruerunt. Tum è media Schola producit teſtes facile quinque & viginti, atque in his Thomam, Bonauenturam, Scotum, Guillelmum, Altiſiodorenſem, Durandum, & alios Theologiæ primipilos. His addit ſex & viginti Theologiæ Moralis interpretes. Quos inter quinquaginta pluréſve Theologos ne vnum quidem è Societate

Cap 8 pag. 159.

Cap. 10. pag. 194.

Cap. 12. tot. Cap. 14 à pag. 248. ad 274.

Digitized by Google

cietate reperias, ſed eos maximam partem floruiſſe comperies, priuſquam eadem Societas naſceretur. Imò & illi ipſi qui reſtrictiones animo conceptas aſpernari videbantur, per aliam viam redeunt vnde diſceſſerant, vt eruditè docet idem Rainaudus cap. 9. nullúmque adeo eſt inter hos alióſque diſcrimen, aut tam exiguum vt meritò negligi poſſe videatur. E quibus aduertitis, Philalethes & Pſeudagora, qua fronte quidam tenebriones huius opinionis inuidiam in Societatem Ieſu detorſerint. Quorum tu perſonam cùm ad tempus aſſumpſeris, plenis iniuriarum & contumeliarum plauſtris in Ordinem Religioſum inuectus, ô Philalethes, non tam, opinor, vt proferres animi tui ſententiam, quàm vt eliceres meam. Age ſanè, conuertamus ad eos orationem, & ſi rationem audire poſſunt, eorum loquacitatem, ferocitatem, audaciam, paucis interrogatiunculis comprimamus.

Æquiuocationes in ſcriptura.

104. Dicitis, ô iſti, reſtrictionum & æquiuocationum officiis adulterari veritatem, tolli commercia, fidem aboleri, deleri amicitias; omnia denique ſocietatis humanæ iura violari. Quæro ſint, nécne, in Scripturis ſententiæ quædam verbis ambiguis, ac proinde æquiuocis ita conceptæ vt aliam atque aliam expoſitionem admittãt? Si nullæ ſunt, vnde tot opinionum interpretationúmque diuortia? Si ſunt aliquæ, quis harum æquiuocationum author? Si Ieſuitæ, non recuſo quominus omnis in eos inuidia redundet. Si Spiritus Sanctus, etiã atque etiam videte cui tandem ancipitum locutionum incommoda, quæ tanta verborum atrocitate exaggeratis, accepta referantur.

Ioan. 2. v. 19. 20 21.

105. Iam ipſe Dei Filius, ipſa Patris Æterni Veritas humano corpore veſtita Iudæis aiebat: *Soluite templum hoc, & in tribus diebus ſuſcitabo illud. Dixerunt ergo Iudæi, Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt hoc templum, & tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat de templo corporis ſui.* Aiebat diſcipulis: *Lazarus amicus noſter dormit: ſed vado vt à ſomno excitem eum. Dixerunt ergo diſcipuli eius: Domine, ſi dormit, ſaluus erit. Dixerat autem Ieſus de morte eius: illi autem putauerunt quia de dormitione ſomni diceret.* Cùm tibicinibus ad cantandam puellæ demortuæ neniam comparatis, ac turbæ tumultuanti dicebat: *Non eſt mortua puella, ſed dormit, & deridebant eum ſcientes quòd mortua eſſet.* Si nulla ſuberat his verbis amphilogia, ſi ambigua non erat, ſi non vna & eadem pluribus ſignificationibus ſcatebat oratio, quî fieri potuit, vt auditores vſitatiore magíſque obuio verborum ſignificatu dormitionem ſomni, templúmque manu factum intelligerent, ipſa Veritas reconditiore minúſque trito ſenſu de corpore ſuo & vera morte loqueretur? Quid eſt æquiuocatio, ſi hoc non eſt? an etiam Ieſuitæ (quoniam eorum Societas æquiuocationum doctrinam inuexit) Chriſtum ipſum voces ambiguitate perplexas vſurpare docuerunt?

Ioan. 11. v. 11. 12. 13. 14.

Æquiuocationes à Christo vſurpatæ.

106. Neque verò tantum dormire puellam affirmat, quod quamuis ſit æquiuocum duplicíque ſignificatione fœcundum, tamen ob figuratam locutionem à mendacio vindicari facile poſſit: ſed etiam mortuam inficiatur, quam à tribus Euangeliſtis viuere deſiiſſe proditum eſt, quod quo ſenſu ſine tacita reſtrictione negare potuerit, velim ab iſtis explicari. Dicant ſi poſſunt quid aliud negare voluerit quàm mortuam eſſe puellam eo modo quo mortuam putabant, omnino videlicet & abſolutè quaſi iam è mortis faucibus ad vitam excitanda non eſſet. Qua loquendi forma communis illa notio mortis omnia moriendi genera complectens ad particularem certíſque limitibus circumſcriptam ſignificationem tacita loquentis cogitatione reſtringitur.

Item reſtrictiones mentales.

107. Cùm idem Dominus conſanguineis quibuſdam, quos Euangeliſtæ fratres appellant, aiebat: *Ego autem non adſcendo ad diem feſtum iſtum, &c. vt autem adſcenderunt fratres eius, tunc & ipſe aſcendit ad feſtum.* Cùm Apoſtolis de iudicii die curioſè ſciſcitantibus reſpondebat: *De die autem illo, vel hora nemo ſcit, neque Angeli in cælo, neque Filius, niſi Pater:* vtebatur, nécne verbis æquiuocis, reſtrictionibus, an vero genuinóque mendacio? vtrum placet? affirmate, negate. Hiſcite ſi poteſtis,

Ioan. 7. v. 32.

Marci. 13.

——Reſponſum date

Tacent, & ora pallor albus inficit.

108. Deinde vociferantur, ganniunt, blaterant: æquiuoca, æquiuoca, reſtrictiones, doctrina Ieſuitica, doctrina pernicioſa, & cùm vociferando, ganniendo, blaterando ſe diſtuperint, cogentur, aut propudioſè tacere, aut turpiter inſcitiam ſuam ac ſtultitiam confiteri, aut quod longè deterius eſt, cum horrendis blaſphemiis & impietate ſuſceptam calumniandæ Societatis voluntatem mordicus retinebunt. *Mirum ſi in facie hominis tantum interuallum eſt inter frontem & linguam, vt in hac cauſſa frons non comprimat linguam.*

109. Sed me iam longiùs, quàm initio putabam, prouectum eſſe ſentio: centies eos conſcientia ſua calumniæ conuincet, & ad vim argumenti quouis Harpocrate, vel

Aug. lib. 1. contra Iulianum.

Angerona taciturniores efficiet, vociferari tamen haud deſinent æquiuocationum, reſtrictionumque doctrinam in humanæ ſocietatis exitium à Ieſuitis inuectam: neque priùs ſuis illi calumniis & obtrectationibus finem imponent, quàm hæc minima Societas Ieſu,

Inuidiam placare paret virtute relicta.

Sed ſi, quod equidem illis numquam optabo, vel natura, vel inſtitutione, vel propriæ voluntatis electione ita facti ſunt, vt quod ait alius Satyricus,

Virtutem videant, intabeſcántque relicta,

nos, quantum aſſequi poterimus, maiorum noſtrorum pietatem, doctrinæ ſtudium, animi demiſſionem ac modeſtiam imitemur, atque iſtis in liuoris & inuidiæ tabe præteritis, pergamus, quam exorſi ſumus, orationem detexere.

XIV. *Diuerſæ opiniones partim conciliantur, partim explicantur.*

110. Qværebas de illa quorumdam recentiorum opinione quid ſentirem. Sic habeto. Videntur verbis potiùs quàm rebus ipſis à communi ſententia diſſidere. Conuenit inter omnes ſermonis humani ſignificationem κατὰ συνθήκην, vt loquitur Philoſophus, eſſe impoſitam, ac proinde arbitrariam eſſe, & ex voluntario mortalium inſtituto pendere; quamuis non poſitu fortuito, ſed ratione quadam, & arte naturam imitante rebus aſperioribus aſperiora nomina, molliora mollioribus frequenter indiderunt, vt diſputat Socrates in Cratylo, & P. Nigidius apud A. Gellium luculentis verbis ex eo demonſtrat, quòd Vos *cùm dicimus motu quodam oris conueniente cum ipſius verbi demonſtratione vtimur, & labiis ſenſim primores emouemus, ac Spiritum atque animam porro verſum, & ad eos, quibuſcum ſermocinamur, intendimus. At contra cùm dicimus.* Nos, *neque profuſo intentóque flatu vocis, neque proiectis labiis pronunciamus, ſed & Spiritum & labias, quaſi intra noſmetipſos coërcemus. Hoc idem fit & in eo quod dicimus.* Tv *&* Ego, *&* tibi *&* mihi. *Nam ſicuti cùm annuimus & abnuimus, motus quidem ille, vel capitis, vel oculorum, à natura rei, quam ſignificat, non abhorret, ita in his vocibus, quaſi geſtus quidam oris & Spiritus naturalis, &c.* Subdit eandem eſſe rationem in Græcis quoq; vocibus ἐγώ, σύ, ἡμεῖς, ὑμεῖς. Quam etiã in Hebraïcis animaduertimus.

Lib 10. Noct. Att. cap. 4.

Vide Aug. in principiis Dialect. c. 5. de Stoicis.

111. Niſi ſi quis fortè, cùm has voces audit,

---Armorúmque ingruit horror,
---Spargam arma per agros,
---Spargit rapida vngula rores
Sanguineos, mixtáque cruor calcatur arena,

etiamſi Latinæ linguæ ſit ignarus, non intelligit horribile quiddam ſignificari, & quaſi rebus ipſis interſit, horrore percellitur: aut cùm audit

---Flamma crepitante crematur,
---Gemit icta ſecuribus ilex.

non ipſos flammarum crepitus, aut ſecuris in ilicem impactæ ſonitus ſibi videtur audire. Quid iis, etiam qui Latinè neſciunt, vel illo hemiſtichio iucundius

---Trahit ſua quemque voluptas,

vel liquidiùs illo verſiculo,

Qua via ſecta ſemel liquido pede detulit vndam?

E quibus liquet nominum impoſitionem partim ex ipſa natura, partim ex hominum inſtituto proficiſci.

112. Fatentur omnes, ſi quis te de alterius crimine in ſacra confeſſione comperto percunctetur, iubeátque te directè, præciſè, ſine verborum ambagibus, aut æquiuocationum offuciis vel aſſerere, vel negare, quicquid aliud dixeris in eam partem interpretaturus, quaſi reuera ſcelus illud apud te in ſacro tribunali depoſitum agnoſcas: fatentur, inquam, omnes non ſolùm poſſe te, ſed etiam debere diſertis conceptíſque verbis inficiari, eámque reſponſionem defendunt penitus immunem eſſe mendacii, quamuis non vnam inierint veritatis expediendæ rationem.

Qui iniuſtè interrogat, poteſt eludi.

113. Gregorius à Valentia Diſput. de iuſtitia. Quæſt. 13. Puncto 2. Concluſione 2. Huius rei cauſſam aſſignat, quia cùm quis iniquè interrogatur, ei non minùs licet vſurpare verba ad ſignificandum ſenſum, quem vult, quàm ſi à nullo prorſus de aliqua re determinata interrogaretur: vt ſi eſſet verbi gratiâ, ſolus, & recreationis cauſſa, vel quocumque alio fine ſecum ipſe loqueretur. Sed cùm quis à nemine interrogatur, nec ad vllum conuertit orationem ſuam, quicquid in buccam venerit, dicere poteſt ſine mendacio, ergo & cùm iniquè interrogatur. Neque enim iniuſta percunctatio, vel minimam reſpondendi neceſſitatem inducit: neque mendacium in eo conſiſtit, quòd non ſecundum alterius præſertim iniquè ſciſcitantis intentionem reſpondeas, ſed quòd contra tuam ipſius mentem & conſcientiam veritatis oppoſitæ loquaris, & prudens, ac

Prima ratio tegendæ veritatis.

ſciens animum inducas, id alteri ſignificare quòd falſum eſſe, vel noſti, vel ſaltem arbitraris.

Expenditur.

114. Phil. Arenim cùm orationem tuam ab interrogante auditum iri præuideas, eiſque verbis tuis erroris occaſionem ſubminiſtres, non video quî fieri poſſir iſta præciſio. Eſto enim: formaliter & in actu ſignato, vt loquuntur, eum abs re non compellari faciamus: in actu tamen exercito, cùm ab eo qui reſponſionem tuam expectat, audiri velis, quod inde ſequitur, ſibi deber moraliter imputari, quemadmodum venator, quamuis non in hominem, ſed in feram telum deſtinarit, ſi tamen occurſurum & plagam interceprurum prĉuidit, aut præuidere debuit, cenſetur homicida. Amph. Nodum in ſcirpo quæris, Philaletes. Non ait Gregorius auertendum ab interrogante ſermonem, ſed ab eius mente & inrerrogatione deflectendum, dicendámque veritatem non illam ipſam, quam iniuſtus ille percunctator volebat elicere, ſed aliam ab ea ſeparatam. Quod ſi in errorem is impellitur, non ei qui ſuo iure vſus eſt, & quæſitam veritarem occultare debuit, ſed impudentiæ iniquitatique ſuæ cauſſam adſcribar.

2. Ratio regendæ veritatis.

115. Alii vel iniuſtam, vel otioſam, vel inurbanam, & quomodolibet humanæ ſocietati contrariam interrogationem obtentâ locutionis obſcuræ, atque ambiguæ nebulâ citra mendacium eludi poſſe defendunt. Cum enim vna & eadem dictio multiplici ſenſu exuberet, ac verbi cauſſa, nomen *confeſsio*, quod generatim omnes omnino confeſſionum formas ac modos communi notione complectitur, confeſſioni priuatæ, publicæ, verbis Latinis, Græcis, Hebraïcis, in foro, in templo, in cubiculo conceptæ tribuatur, eam de multis *confeſsionis* acceptionem eligam, quam occultandæ veritati commodiſſimam iudicaro, & confeſſionis de qua generatim abſolutéque dicere iubeor, vocabulum ad vnam, vt paulò antè dixi, confeſſionis ſpeciem mente reſtringam, vnde mentalis reſtrictio, vel cùm totam hanc orationem animo concepero, *mulier confeſſa non eſt adulterium quod vulgari debeat*, priorem ſententiæ partem, *mulier confeſſa non eſt adulterium*, verbis exprimam, poſteriorem, *quod euulgari debeat* ſilentio premam, & in mea cogitatione reſeruabo, quæ mentalis reſeruatio nominatur.

Mentalis reſtrictio.

Mentalis reſeruatio.

Tertia occultandæ veritatis ratio.

116. Quibus iſta non placent, aliam ineunt veritatis occultandæ rationem. Aiunt, cùm iuſta veri tacendi neceſſitas incumbit, directáque reſponſio ſocietatis humanæ iura violatet, verba quæ proferuntur, omnino nihil ſignificare, aut, ſi quid ſignificant, communem eorum acceptionem, quæ ſecundum ſe aliqoem falſitatis næuum haberet, ex obiecto reſtringi, atque ad verum legitimúmque ſenſum ſua ſponte reuocari. Cùm enim verba, quæ ad conglutinandas retinendáſqoe amicitias, & conciliandos hominum cœtus, in communem vitæ ſocietarem inuenta ſunt, ex hominum inſtituto ſignificent, eorum tota vis ac ſignificatio ad vnum illum vſum & conuerſationis humanæ conſeruationem ordinatur, niſi ſi praua voluntas ad abuſum & coniunctionis illius violationem ea detorſerit: ac proinde cùm quis te vel otioſè, vel inutiliter, vel inurbanè, vel iniuſtè, vel ſacrilegè, & contra Sacroſanctum confeſſionis ſigillum, aut naturale ſecretum interrogat, modò directam non habeas falſi teſtificandi voluntarem, poteris citra mendacium negare quod quæritur, quia tua negatio, vel nihil omnino ſignificar, vel ſi quid ſignificar, ex obiecto, reique natura, mutuóque hominum conſenſu ad veri ſignificationem etiam te non cogitante reſtringitur.

117. *Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne efficiaris ei ſimilis*, monet Sapiens. Prou 26. v. 4.
Quæ ſic in rem noſtram interprerari liceat. Stultè quis te de occultis aliorum flagitiis, aut arcanis fidei tuæ commiſſis interrogat? Caue ſecundum ſtultitiam eius, & ſtolido præfractóque veridicendi ſtudio, *efficiaris ei ſimilis*, & vel ſecreta deregas, vel famæ detrahas alienæ, atque ad eumdem quo ille iniuſta curioſitate impactus eſt, iniuſtitiæ ſcopulum adhæreſcas. *Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur.* v. 5.
Eum, ſi palam reprehendere ſtultæque percunctationis arguere non expedit, vel perplexitate tuæ reſponſionis elude, vel præciſè nega quod quæritur, eúmque ſuo fine fruſtrare, ne ſi, quam occultari decebat, cogitationem è pectoris tui latebris extraxerir, ſibi ſapiens & callidus veritatis indagator eſſe videatur.

118. Neque verò quiſquam niſi vitæ communis ignarus, cùm te de occultis aliorum ſceleribus, & quibuſcumque ſecretis præter ius fáſque interrogatum negare audierit, quicquam in alterutram partem ſtatuet, ſperabitque ſe poſſe tuis è reſponſionibus ad veri notitiam peruenire. Quæ eſt igitur illa verborum ſignificatio, quam nemo prudens intelligat? Neque tamen officioſum mendacium eſt, ſed honeſta reſeruatio veritaris, quam ita

Diſpenſaſatio veritatis. diſpenſare debemus, vt neque ſtrictiùs æquiuocationum integumentis inuoluta teneatur, cùm aliud poſtulat humana ſocietas, neque denudetur apertiùs, cùm ex eius enuntiatione maiora redundarent incommoda. Quod vnum, ni fallor, ij dicere voluerunt, qui proferendæ vel occultandæ veritatis tempora cenſent ad boni malique ex ea prouenientis præponderantiam exigenda. Quo certè pacto minimè prolabentur in ſententiam Epicuri. Non enim honeſtum cum voluptate comparant, ſed veritatis enuntiandæ, vel occultandæ tempora ſocietatis humanæ iure, vel iniuria metiuntur. Quod ſi mendacium non eſt, neque periurium. Non enim Deum teſtem erroris alieni, in quem iniuſtus ille percunctator ſua temeritate prolapſus eſt, ſed proprię veritatis verbis noſtro ſenſu prolatis expreſſæ arbitrum adhibemus. Atque hæc in eam partem accipi velim vt diuerſæ conciliencur opiniones, non quaſi priuſquam Pſeudagoras omnino perorarit, de ſumma cauſſæ pronuntiem.

25. Ratio. Contra mendaciũ. 119. PHILALETHES. Imò, Amphiloge, Validius argumentum mihi ſubminiſtrare non poteras. Cùm enim neque Pſeudagoras hic noſter, neque vllus mendacii Patronus mendacium per ſe expetendum eſſe dixerit, ſed aliquando contra vim

Lib. 3. de Rep. ineunte. & iniuſtitiam neceſſarium, atque vt Plato loquitur, ὡς ἐν φαρμάκου εἴδει, quaſi remedium ſiue medicinam adhibendum, hinc efficitur, vbi nulla mentiendi neceſſitas incumbit, nullum locum eſſe mendacio, quemadmodum citra valetudinis vel roborandæ, vel recuperandæ, vel conſeruandæ neceſſitatem medicina nullum remedium vſurpat. Atqui ſi quoties ſine cuiuſquam iniuria, vel ſocietatis humanæ detrimento, noſtris vel alienis rationibus expedit, ius fáſque eſt obducto reſtrictionum æquiuocationúmque tectorio celare veritatem, atqúe, vt ita loquar, honeſtis dubiarum locutionum præſtigiis auditorum intelligentiam faſcinare, nulla mentiendi neceſſitas vrgebit. licet autem. igitur exterminandum ex humana ſocietate mendacium.

120. Maneat igitur illud mentem & linguam, rationem & orationem tam apte ſibi mutuo nexu deuinciri, atque, vt ita dicam, conglutinari, vt ſine quadam naturæ ipſius iniuria verbum prolatitium ab inſito, ſiue ſermo ab intima cogitatione ſeparari non poſſit, vt proinde Sancti Patres vtriuſque verbi coniunctione nihil habuerint ad explicandam hypoſtaticam duarum in Chriſto naturarum vnionem, atque in vnitate naturæ perſonarum Trinitatem, expreſſius. *Sicut, cùm loquimur,* inquit magnus Auguſt. *vt id quod in animo gerimus, in audientis animum per aures carneas illabatur, fit ſonus verbum quod corde geſtamus, & locutio vocatur: nec tamen in eumdem ſonum cogitatio noſtra conuertitur, ſed apud ſe manens integra formam vocis, qua ſe inſinuet auribus, ſine aliqua labe ſuæ mutationis aſſumit: ita Verbum Dei non commutatum, caro tamen factum eſt, vt habitaret in nobis.* Lib. 1. de doct. Chriſtiana c. 13. & alibi frequenter.

121. *Fons*, inquit Dionyſius Alexandrinus apud Athanaſium *bonorum omnium Deus eſt: filius autem fluuius quem ex eo manare diuinis literis proditum accepimus,* ἀπόῤῥοια γὰρ νοῦ λόγος. *Eſt enim Verbum quidam mentis effluxus, atque, vt quaſi de hominibus loquar, ex corde per os effunditur mens quadam ſiue cogitatio per linguam proſiliens, cùm ab ea qua cordi inſita eſt, ſiue Verbo interiori diuerſa ſit. Hoc enim Verbum poſt alterius emiſſionem remanet, iiſdem, quibus antea, qualitatibus imbutum: hoc autem emiſſum euolat, & in omnem partem fertur.* καὶ ἔστιν ἑκάτερος ἐν ἑκατέρῳ ἕτερος ὢν θατέρου, καὶ ἕν εἰσιν ὄντες δύο. *atque ita, quanquam alterum ab altero diuerſum eſt, alterum tamen in altero ſubſiſtit, & cùm duo ſint, vnum tamen habenda ſunt, eodem modo Pater & Filius vnum ſunt, & in ſe inuicem eſſe dicuntur.* Hæc ex libro primo Dionyſij verba referuntur.

122. In ſecundo, *Vt mens noſtra*, inquit, *eructat ex ſe verbum, quemadmodum locutus eſt Propheta*: Eructauit cor meum verbum bonum, *& vtrumque alterum ab altero diuerſum eſt, ac ſuum proprium & diuerſum locum poſſidet, cùm hoc in corde, illud in lingua commoretur ac moueatur. Non tamen inter ſe diſtant, nec omnino alterum altero priuatum eſt,* οὐδέ ἐστιν οὔτε ὁ νοῦς ἄλογος, οὔτ' ἄνους ὁ λόγος, *neque mens eſt ſine verbo, neque verbum ſine mente,* ἀλλ' ὁ νοῦς ποιεῖ τὸν λόγον ἐν αὐτῷ φανείς, καὶ ὁ λόγος δείκνυσι τὸν νοῦν ἐν αὐτῷ γενόμενος, *ſed mens Verbum facit, & in illo apparet, & verbum in mente conſiſtens eam declarat,* καὶ ὁ μὲν νοῦς ἐστιν οἷον λόγος ἐγκείμενος, ὁ δὲ λόγος νοῦς προπηδῶν, καὶ μεθίσταται μὲν ὁ νοῦς εἰς τὸν λόγον, ὁ δὲ λόγος τὸν νοῦν εἰς τοὺς ἀκροατὰς ἐγκυκλεῖ. *& mens eſt quaſi verbum inſitum, verbum verò quaſi mens proſiliens, & tranſit mens in verbum, verbum autem mentem in auditores inſinuat.* καὶ οὕτως ὁ νοῦς διὰ τοῦ λόγου ταῖς τῶν ἀκουόντων ψυχαῖς ἐνιδρύεται, συνεισιὼν τῷ λόγῳ, atque

ita mens in auditorum animis collocatur vna cum verbo ingrediens, καὶ ἔστιν οἷον ὁ μὲν πατὴρ ὁ νοῦς τοῦ λόγου ὢν ἐφ' ἑαυτῷ, ὁ δὲ καθάπερ υἱός, ὁ λόγος, &c. *Eſtque mens quaſi* Verbi *Pater in ſe ſubſiſtens: Verbum autem velut Filius mentis, quod ante ipſam exiſtere non poteſt, neque aliunde, ſed vna cum illa exiſtit, & ab ea prolatum eſt. Ita Pater maximus, & mens abſolutè Filium ſuum Verbum interpretem, & nuntium ſui habet.* Hæc Dionyſius.

123. Iam ſi maieſtatis crimen eſt regiam imaginem deformare, ſi ſacrilegium, Chriſti vel Sanctorum effigies deiicere, ſi nullam antiqui maiorem infamiam tyrannis, aut patriæ proditoribus inferre potuerunt, quàm vt eorum titulos inſcriptionéſque delerent, ſtatuas luto ſpargerent, in carcerem traherent, patibulis affigerent, ſi Theodoſius tam multa Theſſalonicenſium millia contrucidauit quòd aliquam vxoris ſuę ſimulacro contumeliā intuliſſent, quanto ſcelere ſe obſtringunt, qui nodum illum, & intimam rationis orationiſque coniunctionem mendacio diſſoluunt, atque expreſſam illam & eminentem vnionis hypoſtaticæ, atque indiuiduæ trinitatis imaginem cœno falſitatis oblinunt, inducunt, obliterant. Te, Te, inquam, ipſum conſulo, Pſeudagora, quid cenſes? Ps. Fateor equidem me nonnihil oratione tua commoueri. Quare noctem, quam εὐφρόνην Græci quaſi conſiliariam prudentiæque datricem indigitant, ad deliberandum peto.

DE MENDACIO AC VERITATE.

LIBER TERTIVS.

I. *PRÆFATIO.*

1. AMPHILOGVS. Aue, Pſeudagora. Pseud. Vos quoque, Amphiloge & Philalethes. Amph. Sed vnde hæc inſidens fronti nubecula? Ps. Amicis ac familiaribus non eſt mentiri meum. Phil. At meum ne ignotis quidem: imò nec inimicis, ſed perge porro. Quid eſt quod frontem tuam rugis inarauit? Ps. Fatebor ingenuè, Philalethes. Et expectatio diſputationis hodiernæ, & heſternæ memoria nullam mihi nocturnæ quietis partem indulſit. Amph. Quid ita quæſo? Ps. Hactenus vt mendacium tuerer quinque munitiones obieci, obtendi communem hominum conſuetudinem, velut exteriorem muri loriculam, hanc rationibus vt foſsâ circumdedi. Philoſophorum ac Patrum authoritatem quaſi quoſdam circa mendacium aggeres excitaui. Equidem ex his omnibus me, Philalerhis impreſſione iam fateot eſſe deiectum. Neque enim vel hominum conſuetudo vel ratio ſecuritatem ptæſtat opinioni meæ, neque tantum eſt in magnorum ſcriptorum authoritate præſidii, quantum mihi perſuaſeram. Amph. Bene habet, Pſeudagora, magna me ſollicitudine teleuaſti. Nihil eſt quod iudicium meum expectes, temet ipſe condemnas. Pseud. Nondum tamen ſecundum Philalethem pronuntio. Phil. Quid ita? Ps. Reſtant adhuc arctiores munitiones duæ. Ph. Quæ? Ps. Exempla ſanctorum, & ipſius Dei tum mendacium præcipientis, tum etiam remunerãtis authoritas. Amph. Hęc igitur duo ſuperſunt enucleanda: alterum ecquid ſancti nobis ad mentiendum exemplo ſuo præiuerint: alterum an aliquando Deus mendacium vel præceperit, vel fuerit vlla mercede proſecutus. Ps. Equidem nihil aliud video. Quare, ſi placet, à ſanctorum exemplis ordiamur.

II. *Duo generatim proponuntur de Sanctorum praxi.*

2. SEd antequam ad ſingulos veniamus, de toto genere pauca dicenda ſunt. Quotuſquiſque Sanctorum ſe non & omnium viliſſimum, & peccatorum ſceleratiſſimum confitetur? Hoc Franciſcus Aſſiſius, hoc Paulus Apoſtolus apertè pronuntiat. Atque vt alios innumeros omittam, Franciſcus ille Xauerius, qui totum pene terrarum orbem Euangelii radiis illuſtrauit, qui mortuos facilè tres & viginti ſuſcitauit, qui animas innumerabiles (quanquam aliqui ſeptingenta millia numerarunt) ſacris Chriſtianis initiauit; hic, in-

quam Franciſcus Xauerius, aliud nihil in Epiſtolis ſuis frequentiùs vſurpat, quàm ſe mortalium omnium eſſe teterrimum. Franciſcus Borgia vir omnium virtutum numeris abſolutus, & propemodum ſingularis contemplatus Chriſti Seruatoris Apoſtolorum pedes lauantis myſterium, querebatur ſe iam nuſquam poſſe in rerum natura conſiſtere, quòd qui ſe hactenus tanquam viliorem ac ſceleratiorem ad Iudæ pedes abieciſſet, iam eum locum à Chriſto Domino videret occupatum imò neque dubitabat ſe nequiorem ipſo Cacodæmone peccatorem agnoſcere. Ii profectò ſi loquuntur ex animo, falluntur: ſi contra mentem atque animi ſui ſententiam, mentiuntur, quos tamen qui peccaſſe diceret, hactenus inuentus eſt nemo.

3. Quid? quòd etiamnum inter hæreticos & infideles, vt in Anglia & Iaponia, viri Religioſi non ordinem modò ſuum veſtis mutatione diſſimulant, ſed etiam cibis interdictis ab Eccleſia veſci non dubitant, ne ſi præceptis Eccleſiæ parere voluerint, Catholici detegantur, quibus, opinor, nemo propterea vel minimam peccati labem adſperſerit. Quòd ſi in rebus etiam ad fidem ſpectantibus diſſimulare nonnunquam, ac proinde ipſo facto mentiri fas eſt, quis cæteris in rebus & vita communi putet anxiè vitandum eſſe mendacium?

III. *Vtrùm mentiantur ſancti cùm ſe omnibus viliores ac deteriores eſſe pronuntiant.*

Non eſt humilitatis cauſſa mentiendum.

4. PHIL. Duo proponis, Pſeudagora, quæ non facillimos habeant explicatus. Alterum an humilitatis ac modeſtiæ cauſſâ liceat mentiri: alterum an in terris infidelium & hæreticorum, eorum poſſimus aut veſtes aut cibos vſurpare, ne catholici detegamur. Priori quæſito reſpondet Auguſtinus de verbis Apoſtoli, *Cùm humilitatis cauſſâ mentiris, ſi non eras peccator antequam mentireris, mentiendo efficeris, quod euitaueras. Veritas in te non eſt, niſi te ita dixeris peccatorem, vt etiam eſſe cognoſcas veritas autem ipſa eſt vt quod es, dicas. Nam quomodo eſt humilitas, vbi regnat falſitas?* Et Gregorius Magnus, *Incautè ſunt humiles, qui ſe mendacio illaqueant, dum arrogantiam vitant: imò mentiendo ſuperbiunt, quia contra veritatem ſe erigūt, quam relinquunt. Qui enim neceſſitate cogente vera de ſe bona loquitur, tanto magis humilitati iungitur, quanto & veritati ſociatur.* Atque iterum Auguſtinus, *Non ita caueatur arrogantia, vt veritas relinquatur.* Et alibi: *Quid, inquit, faciat virgo, quid cogitet ne ſe extollat ſuper eos, vel eas quæ hoc tam magno dono carent? Neque enim ſimulare debet humilitatem, ſed habere. Nam ſimulatio humilitatis maior ſuperbia eſt; idcirco Scriptura volens oſtendere veracem humilitatem eſſe oportere, cùm dixiſſet. Quanto magnus es, tanto humilia te in omnibus, mox quoque ſubdidit: & coram Deo inuenies gratiam, vtique vbi ſe fallaciter humiliare non poſſet.* Atque adeo ſeptimus humilitatis gradus in S. Benedicti regula ſtatuitur: *Si omnibus ſe inferiorem & viliorem non ſolùm ſua lingua pronuntiet, ſed etiam intimo cordis credat affectu. Ne videlicet*, vt ait Auguſtinus, *humilitas conſtituta in parte falſitatis perdat præmium veritatis.*

Serm. 31. al. 29.

16 Moral cap. 3.

Tract 43. in Ioan.

Lib de ſancta virgin. c 53. to. 6.

Eccl. 3. 20.

cap 7.

De natur. & gratia, c 34 to. 1.

5. PSEVD. Quid igitur? an viros ſanctiſſimos, quòd in parte falſitatis humilitatem collocauerint, & longiùs interdum à veritate diſceſſerint, putas virtutis ſuæ præmium perdidiſſe? PH Ego verò, Pſeudagora, perdidiſſe non arbitror, ſed quòd eos animi demiſſionis ac modeſtiæ cauſſâ longiùs à vero exorbitaſſe defendis, id non ſolùm nego, verùm etiam pernego. Neque enim ad veram animi demiſſionem egent mendacio, cùm non modò grauiſſimas, ſed etiam veriſſimas habeant demiſsè de ſe atque humilitet ſentiendi rationes. Sciunt enim & veriſsimè ſciunt ſe, cùm nihil ab æterno fuerint, nihil, vt eſſent, mereri potuiſſe. Sciunt quicquid ſunt, quicquid poſſunt, id magnificentiæ diuinæ eſſe referendum, nihil habere ſe quod non acceperint, ſi autem acceperunt, nihil eſſe quod glorientur, Deum in ipſis omne bonum operari: *In ipſis*, inquam, *operari & velle & perficere pro bona voluntate.* Sciunt denique Deum cùm coronat ipſorum merita, coronare beneficia ſua. His ſe cogitationibus muniunt, & vera humilitate ſtabiliunt, atque

Philip. 2 13

Vt cymbæ inſtabiles fluctu iactante ſaburram,

has conſiderationes identidem vſurpant.

6. Neque verò duntaxat id ſibi perſuadent, quod fides exigit, ſed etiam per ſummam animi demiſsionem in hac perſuaſione medullitùs acquieſcunt. Gloriantur in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, ac libenter in ſuis infirmitatibus gloriantur, vt ſi (quod fieri non poteſt, ſed explicationis cauſſâ fieri poſſe faciamus) ſi, inquam, vel hilū virtutis ac firmitatis à ſeipſis aut aliunde quàm ex illo diuinæ liberalitatis fonte deductum obtinerent, id ſibi probro potiùs & ignominiæ ducerent quàm honori, vel-

Quomodo Sancti ſenſus ſuos ad humilitatē inflectant.

léntque totum illud diuinæ maieſtati ſponte ſubmittéte. quod ſi ſubmittere non poſſent, repudiarent potiùs ac reſpuerẽt, quàm aliunde ſuam felicitatem accerſendam putarent.

7. Ps. Non hic controuerſiæ noſtræ cardo verſatur, Philalethes, ſed id in præſentiâ quæritur, vtrùm iuſti ac perfecti poſſint ſe peccarores citra errorem aut mendacium confiteri. Ph. Audi Ioannem, *Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus,* Ep 1. c. 1. v. 8, 10. *ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt, &c. ſi dixerimus quoniam non peccauimus, mendacem facimus eum, & verbum eius non eſt in nobis.* quod alibi ſcriptura frequenter inculcat. Ps. Quid deinde? Ph. Cùm igitur iuſti ſe peccatores appellant, haud mentiuntur. Ps. Si his finibus circumſcriberent orationem ſuam, equidem inficias ire non poſſent. Sed quamuis eorum peccata conſtet eſſe leuiſſima, nihilo ſecius eò progrediuntur vt contra veritatem ſe maximos peccatores eſſe pronuntient. Ph. Nimirum ita ſentiunt. Ps. Neceſſe eſt igitur eos vt errare fatearis, adeóque hæc animi demiſſio ſuos in errorem inducit, nec poteſt in veritatis regno conſiſtere.

8. Ph. Si vilem maſtrucam habeas ac veſtem bombicinam filis aureis intertextam & acu Phrygia pictam, atque vtrique labes adſperſa fuerit, vtram maculam moleſtiùs feres? Ps. Equidem malim in maſtruca centum maculas ingentes, quàm vel vnam in Attalica veſte labeculam. Ph. Verruca vel næuus in facie tibi, an in pede vel alia corporis parte deformior apparet? Ps. In facie. Ph. Si tibi proponantur ædificia duo, alterum è crudo ceſpite temere congeſtum, alterum è marmore Caryſtio, Proconneſio, Synadenſi, è berillis, chryſolithis, aliiſque magni pretii lapidibus excitatum, ita tamen abnorme vt neque columnæ, neque feneſtræ, neque vmbilicorum aut oualium proiecturæ ſibi concinnè reſpondeant, in vtro maiorem putabis eſſe iacturam? Ps. Equidem, ſi mihi detur optio malim in æde lutea centies peccari, quàm in marmorea libellam vel minimùm claudicare. Ph. Quid in ſtatuis & ſignis? æquale damnum iudicas, ſi Phidias in ebore & auro, an Dibutades in argilla & luto peccatit? Ps. Phidias maiore diſpendio peccaturus videtur. Ph. Æquè tolerandum putas ſi ruſticellus ac Regis filius patinas ligurierint, aut contra vitæ communis vrbanitatem quicquam aliud admiſerint? Ps. Non puto. Ph. Quid ſi Rhetor & puerulus vixdum primis Grammaticæ rudimentis initiatus in eumdem ſolœciſmum impegerint? Ps. Alterum leniter admonendum, alterum verbis aut etiam verberibus obiurgandum putabo. Ph. Quid ſi Therſites & Achilles in eadem fuerint ignauia deprehenſi? Ps. In Achillem profecto longè maior ignominia redundabit. Ph. Quid ita? Ps. Quia nimirum, vt ait poëta neſcio quis,

Omne animi vitium tanto conſpectius in ſe Iuuenal. ſat. 8.
Crimen habet, quanto maior, qui peccat habetur.

9. Ph. Habent igitur ſancti grauiſſimas veriſsimáſque rationes quæ ipſos ad vilem ac demiſſam ſuiipſorum æſtimationem inducant, nec ad ſe deprimendos aut errorem aut mendacium requirunt. Non enim vulgi Sanctorum peccata. trutina, ſed pondere ſanctuarii iuſtiſque momentis culparum ſuarum grauitatem examinant, nec peccati fraudiſque ſuſceptæ molem operis exiguitate, ſed donorum à Deo ſibi collatorum magnitudine, & ſui ſtatus excellentia metiuntur. Vident ſe quo pluribus gratiæ donis ornati fuerint, & ad ſublimiorem vitæ rationem euecti, eò magis ad ſectandam virtutem obligari, eóque ſe ingratiores putant, cum vel minimum à pietate defecerint, quaſi contra ipſos incipiat ſtare gratiæ ſibi diuinitus collatæ

Nobilitas, clarámque facem præferre pudendis.

vt enim qui tædas ardentes præſeferunt, ſordes veſtibus aſperſas magis oſtendunt, quàm ſi in tenebris ambularent, ita & anima diuinæ gratiæ radiis illuſtrata non ſolum omnes culparum etiam minutiſſimarum labeculas, & quaſi ſingulas atomos manifeſtiùs intuetur, ſed etiam, ſi dicere fas eſt, diuinis oculis viſendas exponit.

10. Norunt ad quam perfectionem inuitentur, quid in omnibus vitæ partibus debeant intueri, ad quod exemplar ſuas actiones effingere. *Eſtote*, inquit, *perfecti ſicut Pater meus cæleſtis perfectus eſt.* Norunt quantum ſibi deſit ad illam perfectam cumulatámque virtutem: & quemadmodum luna, quamuis quo propius ad Solem accedit, eo maiore lumine compleatur, ſic tamen illius aſtri vicinitate præſtringitur, vt A ſimili. quo ſe magis illi applicuerit, eo minus appareat, & cum ſe planè coniunxerit, ne appareat quidem. ſic iſti quo propius ad verum iuſtitiæ Solem accedunt, eo ſe deteriores arbitrantur, quóque maiores fecerunt in virtute progreſſus, eo magis ſubmittunt animos, quaſi virtus ipſa virtutis acceſſione decederet. *Vere ſcio quòd ita ſit*, inquit Iob 9. v. 8. quidam iuſtus, *& quod non iuſtificetur homo compoſitus Deo, &c. Si lotus fuero quaſi aquis niuis, & fulſerint velut mundiſſima manus* v. 30. *mea:*

v. 31. *meæ: tamen ſordibus intinges me, & abominabuntur me veſtimenta mea, vt enim arbores*, inquit B. Dorotheus doct. 2. *cùm multo fructu onuſtæ fuerint, inclinant ramos, & eos plerumque frangunt: qui autem ramus nullum habet fructum, attollitur in altum & rectus aſſurgit. Sunt autem quædam arbores quarum ramus aſſurgens in fructus extuberare non poteſt: ſi autem ramus appendatur* (Rurſum à ſimili.) *inclinetúrque, ne rectus aſſurgat, illico poma parit: ſic anima noſtra ſi humilietur, ſtatim fructus edit, quóque plures fructus attulerit, eo magis humiliatur. Nam viri ſancti quanto ad Deum propiùs acceſſerint, tanto ſe iniquiores agnoſcunt.*

11. Quod miranti cuidam Ciui Gazenſi, principi ſuæ ciuitatis ita perſuaſit. Dic obſecro, Domine, vir primarie. Qualem te habes inter ciues tuos? Ad hæc ille, habeo me, inquit, vt nobilem & principem ciuitatis meæ. Cui Dorotheus, ſi Cæſaream pergas, qualem te illic es habiturus? Viliorem, ait, aliquanto principibus ciuitatis illius. Iterum: ſi Antiochiam abeas, quo te illic numero cenſebis? Vt ruſticum, inquit, quemdam. Si autem Byſantii apud Regem, quem te reputabis? Vt pauperem, ait, quemdam ac mendicum. Tum Dorotheus ad eum conuerſus: *Et ſic*, inquit, *ſeſe habent Sancti Viri: quò enim Deo propiores ſunt, eò ſe magis peccatores eſſe cognoſcunt.*

12. Ps. Fateor equidem viros ſanctos, vt ſe coram Deo peccatores agnoſcant, haud quaquam indigere mendacio, ſed nondum video quo ſenſu ſe reliquis mortalibus inferiores, atque adeo peiores arbitrentur. Etenim ne viros ſanctiſſimos cum impuris ac nefariis comparem, Franciſco Borgia compono Franciſcum Xauerium. Borgia ſe Xauerio deteriorem clamat: reclamat Xauerius, & ſe Franciſco Borgia deteriorem profitetur. Cùm hæc duo ſe collidant, nec inter ſe cohærere poſſint, quis non videt eorum alterum longiùs à vero diſcedere? Adde quòd virgo fuit Xauerius, neque citra mendacium, vel potiùs citra hæreſim potuit virginitati ſuæ coniugalem Borgiæ caſtitatem, aut ſeruatam à matrimonio continentiam non dicam præferre, ſed coæquare.

13. Ph. Cùm Sanctorum Praxis in controuerſiam vocetur, &, vt vulgo dici ſolet, vnicuique ſit in arte ſua credendum, ipſa Sanctorum verba proferam, ne reſponſio mea ex meo potiùs quàm ex eorum ſenſu deprompta videatur. Et vt incipiamus ab
2.2 q. 161. art. 3. in c. Aquinate. *In homine*, inquit, *duo poſſunt conſiderari, ſcilicet id quod eſt Dei, & id quod eſt hominis. Hominis autem eſt quicquid pertinet ad defectum: ſed Dei eſt quicquid pertinet ad ſalutem & perfectionem, ſecundum illud Oſeæ 13. Perditio tua ex te, Iſraël; ex me tantùm auxilium tuum. Humilitas autem propriè reſpicit reuerentiam, qua homo Deo ſubiicitur: & ideo quilibet homo ſecundū* (Quomodo ſancti ſe cū aliis comparent.) *id quod ſuū eſt, debet ſe cuilibet proximo ſubiicere, quantum ad id quod eſt Dei in ipſo. Non autem hoc requirit humilitas, vt aliquis id quod eſt Dei in ſeipſo, ſubiiciat ei quod apparet eſſe Dei in altero. Nam illi qui dona Dei participant, cognoſcunt ea ſe habere ſecundum illud 1. ad Cor. 2. Vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis. Et ideò abſque præiudicio humilitatis poſſunt dona quæ ipſi acceperunt, præferre donis Dei quæ aliis apparent collata.* Sic abſque humilitatis diſpendio potuit Xauerius Borgiæ tum caſtitati, tum continentiæ ſuam virginitatem anteferre. *Sicut Apoſtolus ad Epheſios 3. dicit: aliis generationibus non eſt agnitum filiis hominum, ſicut nunc reuelatum eſt ſanctis Apoſtolis eius.* *Pergit, Similiter etiam non hoc requirit humilitas, vt aliquis, id quod eſt ſuum in ſeipſo ſubiiciat ei quod eſt hominis in proximo; alioquin oporteret, vt quilibet reputaret ſe maiorem peccatorem quolibet alio, cùm tamen Apoſtolus abſque præiudicio humilitatis dicat: nos natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores. Poteſt tamen aliquis reputare aliquid boni eſſe in proximo, quod ipſe non habet: vel aliquid mali in ſe eſſe quod in alio non eſt: ex quo ſe poteſt ei ſubiicere per humilitatem.* Quod infrà ſic explicatur. *Aliquis*, inquit, *abſque falſitate poteſt ſe credere & pronuntiare aliis omnibus viliorem ſecundū defectus occultos quos in ſe recognoſcit, & dona Dei quæ in aliis latent.* Hæc Thomas.

14. *Illud*, inquit, Auguſtinus, *cogitandum nullum eſſe hominem qui non poſſit* (83 quæſt. quæſt. 71.) *habere aliquod bonum quod tu nondum habes, etiamſi lateat, in quo ſine dubio poſſit te eſſe ſuperior. Quæ cogitatio ad contundendam edomandámque ſuperbiam valet, ne arbitreris quoniam tua bona quidem eminent & apparent, ideo alterum nulla habere quæ lateāt, & fortaſſis maioris ponderis bona quibus te* (Philip. 2. v. 3.) *ſuperat neſcientem. Non enim fallit nos aut adulatione potiùs vti Apoſtolus iubet, cùm dicit, nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, ſed in humilitate mentis alter alterum exiſtimantes, ſuperiores ſibi. Non hoc ita debemus exiſtimare, vt non exiſtimemus, ſed nos exiſtimare fingamus, ſed verè exiſtimemus aliquid occultum eſſe poſſe in alio, quo nobis ſuperior ſit, etiamſi bonum noſtrum, quo illo videmur ſuperiores eſſe, non ſit occultum.*

15. Ps. Quid ſi peſſimum Æneidos verſum cum optimo Thebaïdos verſu compoſueris, & hunc illo concinniorem deprehenderis, an iuſtè propter hunc verſum Virgilio Statium antepones? Ph. Minimè vero? Ps. Quid ſi deterrimã & incultiſſimã Ciceronis Epiſtolam cum elegantiſſima Plinii iunioris? an ex iſta comparatione ſincerum feres de vtroque iudicium? Ph. Ne id quidem. Ps. Quid ita? Ph. Quia videlicet vt aptè quadret comparatio, neceſſe eſt vt alterius vitia cum vitiis alterius, virtutes cum virtutibus, optimum cum optimo conferatur, & ſubductis omnibus, ſumma fiat earum rationum, quibus alter alterum antecellit.

16. Ps. Credis Iudam nihil vnquam boni feciſſe? Ph. Equidem non credo. Ps. Petrum numquam peccaſſe? Ph. Nec illud. Nam & Iudas aliquando Chriſtum annuntiauit, & Petrus Chriſtum negauit. Ps. Vnde habuit Iudas vt Chriſtum annũtiaret? Ph. A Deo. Ps. Vnde Petrus, vt Chriſtum negaret? Ph. A ſe ipſo. Ps. Petrus vt peccator, Iuda vt Euangelii Prædicatore deterior fuit? Ph. Negare non poſſum. Ps. Cur igitur Iudam Petro præferre dubitamus? Ph. Magnam Epiſtolarum principi faceremus iniuriam. Nam vt in iure dicitur *iudicantem oportet cuncta rimari.*

Dec c. 30. q. 5. iudicãtem.

Ps. Quid ſi Petrus ex animi demiſſione ſemetipſum Iuda deteriorem eſſe confirmet, ecquid non aut falletur, aut mentietur? Ph. Non. Ps. Quid ergo cogitabit, vt eius cogitationi reſpondere poſſit oratio? Ph. Si Iudam adhuc ſuperſtitem, & in ſalutis damnationiſque æternæ biuio verſari faciamus, cogitabit Petrus illud ipſum quod iam ſuggeſſit Auguſtinus, & alibi virginibus ne ſe cõiugatis, aut viduis anteponant, conſiderandum inculcat. *Occulta ſcilicet dona Dei, quæ non niſi interrogatione tentationis etiam ſemetipſum vuicuique declarant, vt enim cetera taceam, vnde ſcit virgo, quamuis ſollicita quæ ſunt Domini, quomodo placeat Domino: ne forte propter aliquam ſibi incognitam mentis infirmitatem nondum ſit matura martyrio: illa verò mulier, cui ſe præferre geſtiebat, iam poſſit bibere calicem dominicæ humilitatis, quem priùs bibendum diſcipulis amatoribus ſublimitatis appoſuit? Vnde, inquam, ſcit ne forte ipſa nondum ſit Thecla, iam ſit illa Criſpina?* Vnde ſcit Petrus an Iudas interiore mentis affectu, qui ſoli Deo cognitus eſt, iam emerſerit à peccato. Et vbi abundauerat delictum, ibi ſuperabundet & gratia: ipſe autem adhuc hæreat in eodem luto, neque peccati ſordes abſterſerit, aut abſterſurus ſit aliquando?

De Sancta virgin. c. 4. tom 6.

17. Multas probabiles rationes ſuggeret charitas quibus Iudæ peccatum excuſes: multas humilitas, quibus proprii ſceleris atrocitatem exaggeres. *Etiamſi perperam actum quid deprehendas*, inquit Bernardus, *Nec ſic iudices proximum; magis autem excuſa. Excuſa intentionem ſi opus non potes: puta ignorantiam, puta ſubreptionem, puta caſum. Quod ſi omnem omnino diſſimulationem rei certitudo recuſat: ſuade nihilominus ipſe tibi, & dicito apud temetipſum: vehemens fuit nimis tentatio. Quid de me illa feciſſet ſi accepiſſet in me ſimiliter poteſtatem?* Dorotheus doctrina 6. *Contingit plerumque vt aliquis è fratribus quædam faciat ſimpliciter, rem autem vnam in ſe habeat, quæ Deo mirificè placet ſuper omnem vitam tuam, & tu ſedens & otioſus illum iudicas atque animam tuam lædis? Eſto ceciderit: Tu quid ſcis, quomodo concertauerit, quomodo effuderit ſanguinem ſuum, antequam illud animo deſignaret, vt pene inueniatur lapſus eius tamquam iuſtitia reputatus apud Deum. Nouit forte Deus laborem eius & afflictionem quam paſſus eſt, priuſquam tentationi ſuccumberet, miſertúſque eſt illius & ignouit, &c.* Καὶ σὺ τὴν μὲν ἁμαρτίαν οἶδας, τὴν δὲ μετάνοιαν οὐκ οἶδας. *Et tu noſti quidem peccatum, ſed pœnitentiam non noſti.* Contrà quam multæ perſonarum, loci, temporis circumſtantiæ, quibus nullo veritatis diſpendio, magno humilitatis compendio tuum peccatum exaggerare poſſis? ſed has perſequi longum eſt, nec fortaſſe neceſſarium.

Serm. 40. in Cantic.

18. Neque verò ſi purus & innocens ſe cum homine ſceleribus omnibus ac flagitiis inquinato componat, ſéque deteriorem appellet, neceſſe eſt vt ſi ille ſemel adulterium admiſit, ſe decies admiſiſſe fateatur. *Deputate*, inquit Auguſtinus, *vobis tanquam omnino dimiſſum quicquid mali à vobis non eſt illo regente commiſſum*, & paucis interiectis. *Multa ergo ſunt dona, & alia aliis clariora ac ſuperiora ſingulis ſingula, & aliquando alter fructuoſius eſt donis paucioribus ſed potioribus, alter inferioribus, ſed pluribus; & quemadmodum inter ſe vel coæquentur vel diſtinguantur, in accipiendis æternis honoribus, quis hominũ audeat iudicare, dũ tamẽ conſtet & multa eſſe iſta diuerſa, & nõ ad præſens tẽpus, ſed in æternũ prodeſſe meliora?* Vnde ergo noſti vtrùm innocentiæ tuæ fructus illius pœnitentiæ fructibus antecellãt: Præclarè Bernardus. *Noli te homo cõparare maioribus, noli minoribus, noli aliquibus, noli vni. Quid ſcis enim, ô homo, ſi vnus ille, quem forte omnium viliſſimum atque miſerrimum reputas: cuius vitam ſceleratiſſimam ac ſingula-*

De Sancta Virg c. 40. tom. 6.

Serm. 37. in Cant.

Digitized by Google

riter fœdiſsimam horres, & propterea illum ſpernendum non modò pra te, qui forte iam ſobriè, & iuſtè, & piè viuere te confidis, ſed etiam præ cæteris omnibus ſceleratis tanquam omnium ſceleratiſsimum: quid ſcis, inquam, ſi melior & te & illis mutatione dexteræ excelſi in ſe quidem futurus ſit, in Deo verò iam ſit?

Cap 9. v. 1. 19. Addam & illud. Quoniam, vt ait Eccleſiaſtes: *Sunt iuſti atque ſapientes, & opera eorum in manu Dei: & tamen neſcit homo vtrùm amore, vel odio dignus ſit, ſed omnia in futurum ſeruantur incerta.* Quid ſcis an ille ſit electus ad gloriam, tu reprobatus ad ſupplicium & ignominiam ſempiternam? Ille factus fuerit vas in honorem, tu vas in contumeliam? Ille inter oues Chriſti, tu inter hircos diaboli numereris. Quòd ſi, vt ait Theologiæ diſputatricis antiſtes, ea quæ cauſis proximis comparata futura contingentia dicuntur, Deo ſunt ab æterno præſentia, apud quem non eſt tranſmutatio nec viciſſitudinis obumbratio, nemo non videt omnem adhibendam eſſe contentionem, vt qui gloriatur non in ſeipſo, ſed in Domino glorietur, nec eorum quæ ſunt hominis habita ratione vlli ſe mortalium anteponat; cùm fortaſſe iam in conſpectu Dei, cuius æternitas tota ſimul collecta, viciſſitudines temporum & omnes tum præteriti, tum futuri ambages præſenti fideliter incluſas amplectitur, infra Iudam ipſum poſitus eóque deterior æternis crucietur incendiis.

Rom 9. v. 21.

1, 2. q 14. art. 13. in c.

20. Amph. Sed heus tu, Philalethes. Aduerte quid Pſeudagoras noſter in controuerſiam adduxerit. Quærebar quibus argumentis Sancti ſibi perſuadere poſſint ſe omnium eſſe viliſſimos, ac maximos peccatores, vt cùm iſta pronuntiant, neq; ſeipſos decipiant, neque aliis mentiantur. Tu velut alia quæſierit omnia, inſtar cuiuſdam Protei lubricus, & incomprehenſibilis iniectos interrogationis huius laqueos eluctari te putas, cùm reſponderis temerarium eſſe ſanctitatem ac iuſtitiam ſibi præ cæteris arrogare. Volo igitur vt miſſis ambagibus ac diuerticulis ad quæſitum reſpondeas, quo pacto, cùm vt tute fateris, dubiæ ſint vtrimque rationes, ſancti potiùs in eam partem inclinent, vt ſe viliores ac deteriores omnibus eſſe fateantur.

21. Phil. Imò Sanctorum hac in cauſſa perrogemus ſententiam. Apertè Gregorius Magnus in dubiis & controuerſis eam in partem propendendum eſſe teſtatur quò ratio humilitatis incumbit. *Cùm*, inquit, *in doctrina atque ſilentio ſit meritorum tanta diuerſitas, vt ſciri facilè non poſsit vtrùm ex auditoris, an ex eius vitio qui doctrinæ locum videtur tenere, docendi ſermo ſubtrahatur: quid aliud nobis quàm ſeruari ſemper in rebus dubiis humilitas iubetur, vt quando loqui poſſumus, non extollamur, ne fortaſſe hæc ipſa locutionis noſtræ gratia non nobis, ſed auditoribus noſtris collata ſit. Et rurſus quando loqui non poſsumus, hi qui nobis commiſsi ſunt, minimè nos diiudicent: ne forte non ex noſtro, ſed ex peccato audientium loqui minimè poſsimus. Ad hoc ergo nobis cuncta de meritis noſtris incerta ſunt, vt vnam certam gratiam teneamus humilitatem, quatenus & nos cùm loquimur, ex omnipotentis Dei dono hoc eſſe veſtrum meritum putemus. Et quando à locutione doctrinæ obmuteſcimus, quamuis noſtra culpa ſit, vos tamen hanc eſſe veſtram ſpecialiter credatis, vt cùm viciſsim mala nobis tribuimus, & bona aliis, per ipſam humilitatis gratiam, fiat vt doctrinæ ſermo, qui ablatus fuerat, redeat.*

19. Ezech. homil. 11.

22. Præclarè Bernardus. *Si in quonam ſtatu vnumquemque noſtrum habeat Deus liquidò cognoſceremus, nec ſuprà ſanè, nec infrà ſecedere deberemus, veritati in omnibus acquieſcentes. Nunc autem quia conſilium hoc poſuit tenebras latibulum ſuum, & ſermo abſconditus eſt à nobis, ita vt nemo ſciat ſi dignus ſit amore vel odio, iuſtiùs tutiúſq; profectò iuxta ipſius Veritatis conſilium nouiſsimum nobis locum eligimus, de quo poſtmodum cum honore ſuperiùs educamur, quàm præſumimus altiorem vnde cedere mox oporteat cum rubore. Non eſt ergo periculum quantumcumque te humilies, quantumcumque reputes minorem quàm ſis, hoc eſt quàm te veritas habeat. Eſt autem grande malum horrendúmque periculum, ſi vel modicè plus vero extollas, ſi vel vni videlicet tua cogitatione te præferas, quem fortè parem tibi veritas iudicat, aut etiam ſuperiorem. Quemadmodum enim ſi per oſtium tranſeas, cuius ſuperliminare (vt ad intelligentiam loquar) nimiùm baſſum ſit, non nocet quantumcumque te inclinaueris, nocet autem ſi vel tranſuerſi digiti ſpatio plus quàm oſtii patitur menſura, erexeris, ita vt impingas & capite quaſſato colliaris: ſic in anima non eſt planè timenda quantalibet humiliatio, horrenda autem nimiúmque pauenda vel minima temere præſumpta erectio.* Pseud. O Amphiloge, quonam tenebimus *mutantem hunc Protea nodo?* iterum niſi cauemus è manibus elabitur. Serm. 37. in Cant.

23. Amph. Nolim equidem, Philalethes, ex iudice mutatus in aduerſarium videri, vnum tamen abs te ſciſcitabor, non vt te refellam, ſed vt animi tui ſenſum eliciam. Si Petrum Iuda deteriorem eſſe dicas,

fareris ei te factùrum iniuriam? Ph. Fateor. Quid ſi contra mentem tuam eum abiectiorem & viliorem eſſe dicas, quem digniorem aut certè æqualem arbitraris? Ph. Mentiar. Amph. Quid ſi Petrum verè ipſo Iuda deteriorem eſſe credideris, eúmque animi tui ſenſum ſine fuco ac fallacia verbis exprompſeris. Ph. Equidem fallat, non mentiar tamen. Amph. Vnde igitur Petro fiet iniuria? Ph. Ex temeritate iudicii. Quia non expenſis vtriuſque meritis temerè ſecundum Iudam pronuntiaui, eúmque declaraui Petro meliorem. Amph. Idem iniuriæ faciendæ periculum imminere putas, ſi Petrus eadem de ſeipſo pronuntiet? Ph. Ego verò non puto. Am. Vide igitur ne quæ hactenus ex Bernardo & Gregorio protuliſti, non tam oſtendant Sanctos non mentiri, quàm habere cauſſam cur pluſculum quàm veritatis ratio poſtulat, humilitati largiantur. Nam ſi cùm ſe omnium ſceleratiſſimos eſſe dicunt, ita ſentiunt vt loquuntur, citra controuerſiam falluntur: ſi non ſentiunt, etiam mentiuntur. Ph. Sanctos humilitatis ac modeſtiæ cauſſa mentiri nego, quia reuera ſe omnium deterrimos arbitrantur, & quæ animo ſentiunt, oratione depromunt: fieri aliquando poſſe vt falſam habeant opinionem, ac proinde fallantur, non iam nego quod ſuperiùs imprudens negaui, ſed id Bernardus apertè confitetur. *Quid ſi*, inquit, *in eo diſcordaret à veritate, vt minorem ſe inferiorémque putaret, quàm veritas haberet? Excuſaret eum ſua proculdubio ignorantia, & minime reputaretur ſuperbus, nec tam inueniretur iniquitas eius ad odium, quàm humilitas fortaſſis ad gratiam.*

24. Ne tamen ſanctos erroris mendaciique ſaltem materialis, vt vocant, temerè damnare videamur, debemus non tam eorum verba, quàm interiorem animi ſenſum ponderare. Quoniam tantæ ſunt in hominum animis latebræ, tantique receſſus, vt, quemadmodum loquitur Apoſtolus, ne mo

1.Cor.2.11. ſciat *hominum, quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt*, & verba ſunt inſtituta non ſolùm vt homines internas intelligentiæ ſuæ cogitationes, ſed etiam vt voluntatis affectus non minùs abſtruſos inter ſe communicent; ſanctos, cùm ſe non modò peccatores, verùm etiam peccatores ſceleratiſſimos eſſe teſtantur, ſic audire debemus, quaſi cogitationes animi ſui certò affirmaréque manifeſtent, ac perinde vt loquuntur, ita ſentiant peccata ſua, quæ in aliis leuia videri poſſent, eſſe grauiſſima, ſi cum diuinis in ſe beneficiis ac ſui ſtatus excellentia comparentur, cùm ſe præferunt

Sanctorum humilitas.

nemini, iudicium ſuum quaſi paribus momentis examinatum ſuſtinent, & neutram in partem pronuntiant: ac proinde tam abſunt ab errore & mendacio, quàm remoti ſunt à temeritate iudicandi. Cùm ſe viliores ac ſceleratiores omnibus, aut cæteros ſibi ſuperiores agnoſcunt, non ſic audiendi ſunt, quaſi reuera ſe vel pluribus ſceleribus ac flagitiis coopertos, aut ſe cumulatiori gratiæ minùs cooperatos eſſe teſtentur. Neque enim, vt iam vidimus, requirit humilitas vt ſi proximus vnius adulterii conſcientia vinctus tenetur, te decem adulteriis obſtrictum aut vberiore gratia præuentum quàm ipſos Apoſtolos minùs huic gratiæ quàm Iudam obſecutum eſſe fateare.

25. Sed quia naturæ ſuæ vilitatem ſúmque, vt ita loquar, nihilum, indulgentiam gratiæ, diuinorum in ſe beneficiorum magnitudinem, peccatorum quæ vel commiſerunt, vel ſibi relicti committere potuerunt, multitudinem & atrocitatem, cæteras animæ ſuæ miſerias ſibi ſolis ac Deo compertas intimè penetrant: ex his veriſſimis rationibus ad ſui ipſorum infra cæteros abiectionem ſuſpenſo quantumlibet iudicio, affectu voluntatis incumbunt, & quoniam ex abundantia cordis os loquitur, nonnunquam ſe mortalibus omnibus, quorum occultam animi tum pulchritudinem, tum deformitatem minus compertam habent, turpiores eſſe pronuntient. Quod etſi fortaſſe ſpeculatiuè falſum eſſet, practicè tamen veriſſimum eſſe conſtat. Non enim tam intelligentiæ ſuæ iudicium, quàm voluntatis in qua ſedem habet humilitas, affectum oratione depromunt.

Humilitas affectus.

26. Atque hæc practica veritas experientiâ potius & vſu guſtari poteſt quàm aut explicari verbis aut ratione comprehendi. Quod eleganti ſimilitudine Dorotheus illuſtrat: *Hoc ego reor*, inquit, *vtique ſe habere, quemadmodum Sophiſtica & Medicina, quas artes cùm quiſpiam apprimè calluerit, & ad actum perduxerit, ſenſim frequentato actu ipſarum fit habitus & Medico & Sophiſta. Hi autem poſtmodum docere nequeunt nec norunt quo pacto ad earum diſciplinarum habitum peruenerint, ſic anima, vt dixi, ſenſim ſiue ſenſu diſciplinas has ex actione concepit, idem dicere eſt de humilitate*, ὅτι ἐκ τῆ ἐνεργίας τῶν ἐντολῶν γίνεταί τις ἕξις ταπεινὴ, καὶ οὐ δυνάται λόγῳ ῥηθῆναι, *quod ſcilicet ex crebra operatione mandatorum Dei fiat habitus quidam humilitatis in anima qui non poſſit explicari ſermone.*

Doct. 2.

27. *Eſt*, inquit Bernardus, *humilitas quam nobis veritas parit, & non habet calorem, & eſt humilitas quam charitas format*

Serm. 42. Cant.

Humilitas veritatis.

Humilitas. charitatis.

& inſlammat. atque hæc quidem in affectu, illa in cognitione conſiſtit. Cognitionis humilitas vel in ipſo Lucifero poteſt inueniri: ſciebat è nihilo ſe procreatum, nec in rerum natura ſine Dei conſeruantis adminiculo poſſe conſiſtere: ſciebat ſuam naturam, ſuas facultates, ſuas operationes magis à Deo quam radium à ſole pendere. Neque enim ignorare potuit quod homines ſolo naturæ lumine videre potuerunt

Oppian. 2. κυνηγ. ineunte.

--τί γὰρ μερόπεσσιν ἄνυστὸν,
Νόσφι θεῶν, οὐδ' ὅσσον ὑπ' ἐκ ποδὸς ἴχνος ἀεῖραι,
Οὐδ' ὅσον ἀμπετάσαι βλεφάρων περίφαλα κύκλα,

--Quid enim ſine numine poſſunt
Mortales? non ipſa ſolo veſtigia tollant,
Non oculis nictare queant, cælúmque tueri.

Sed hæc indigentiæ ſuæ ſpeculatio adeo nō ſufficit ad veram animi demiſſionem, vt ne humilitas quidem dicenda ſit, & qui propter collata ſibi vel naturæ vel gratiæ beneficia ſibi quicquam ex auctoris honore decerpit, & in ſeipſo non in Domino gloriatur, eò ſuperbior ac ſceleratior merito cenſeatur, quò liquidiùs & euidentiùs agnoſcit, ſe nihil habere quod non acceperit.

28. Ad voluntatis humilitatem ipſa Deipara nobis exemplo præluxit, quæ etſi perfectiſſimè nouerat, nullam ſibi peccati labem vel ex origine vel ex propriis actionibus affuſam, nihilo tamen ſecius intimo voluntatis affectu ſe non ſolum hominibus *tanquam ancillam & ſeruitricem*, vt cum Bonauentura loquar, ſed etiam legi purificationis *tanquam ream & peccatricem* ſponte ſubmiſit. Ad eandem cordis humilitatem nos ipſe Chriſtus inuitat. Bernardus: *Semetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, & formam humilitatis tradens, ipſe ſe exinaniuit: ipſe ſe humiliauit non neceſſitate iudicij, ſed noſtri charitate. Poterat nimirum vilem ſe & contemptibilem demonſtrare, ſed planè non reputare: quoniam ſciebat ſeipſum, voluntate proinde humilis fuit, & non iudicio, qui talem ſe obtulit, qualem eſſe neſciuit, magis autem placuit minimum reputari, qui ſe ſummum non ignorabat. Denique ait, diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde: corde ait, cordis affectu, id eſt voluntate itaque neceſſitatem excluſit, qui voluntatem confeſſus eſt. Non enim quomodo ego vel tu inuenimus vos in veritate dignos dedecore & contemptus, dignos omni inferioritate & extremitate, dignos etiam ſuppliciis, dignos plagis: non, inquā, ita & ille: quæ tamen omnia expertus eſt, quia voluit tanquam humilis corde. Humilis videlicet illa humilitate, quam cordis ſuaſit affectio, non quam extorſit diſcuſſio veritatis.*

Speculo B. Virginis lect. 4. tomo 6.

Serm. 42. in Cant.

Matth. 11.

29. Psevd. At, at, Philalethes, videris eo reuolui vnde te euoluere vel maximè cupiebas. Ph. Quo pacto? Ps. Minus laborabas ſanctos ab omni penitus erroris periculo quàm à mendacio vindicare. Quæ autem è Bernardo prolata ſunt, probant quidem Chriſtum Dominum erroris immunem fuiſſe, ſed eum alienum à mendació fuiſſe non probant. Si enim vilem ſe & contemptibilem demonſtrabat, nec planè contemptibilem reputabat. Si humilitatem hanc cordis ſuadebat affectio, non diſcuſſio veritatis, aliud ſignificabat exterius, aliud in animo verſabat, quod (non equidem affirmandi cauſsâ dico, ſed diſputandi) videtur non tam ad veracitatem quàm ad mendacium pertinere. Ph. Bernardum comiter interpretari debemus, & in leniorem partem inflectere, vt cùm ait Chriſtum talem ſe obtuliſſe, qualem eſſe neſciebat, ſéque contemptibilem demonſtraſſe, cùm planè non reputaret, ſic intelligamus vt non aliud in pectore clauſum, aliud in lingua promptum habuerit, ſed vt quamuis ſe noſſet eſſe ſolis radio puriorem, ſplendorem paternæ gloriæ, & figuram ſubſtantiæ eius, ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis, & imaginem bonitatis illius, nihilo tamen minùs ex humilitatis & charitatis affectu contumelias peccatoribus debitas, opprobria, contemptum, flagella, crucem denique ipſam elegerit.

Hebr. 1. 3.

Sap. 7.

30. Quamuis ne ipſi quidem nedum ſanctiſſimæ matri defuerunt grauiſſimæ rationes, quibus ex diſcuſsione veritatis animi demiſsio naſceretur. Conſiderabat ſe vt hominem nullis præcedentibus ſuis meritis è nihilo productum, nihilíque ſui, vt ita loquar, eſſentiam intimè perſpicaciſsima mentis acie penetrabat, & quidem (infinitum quantum) perfectius quàm vel ipſi in cœlo Seraphini, non inflabatur bonis ſibi gratuitò collatis, ſuam illam excellentiam non adſcribebat meritis ſuis, ſed totam, quanta quanta fuit, acceptam diuinæ gratiæ referebat: *Mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus, qui vt hoc eſſet* (verba ſunt Auguſtini) *quibus tandem ſuis vel operum vel fidei præcedentibus meritis natura humana, quæ in illo eſt, comparauit? reſpondeatur, quæſo, ille homo, vt à Verbo Patri coæterno in vnitatem perſonæ aſſumptus filius Dei vnigenitus eſſet, vnde hoc meruerit? quod eius bonum qualecunque præcedens? quid egit ante? quid credidit? quid petiuit, vt ad hanc ineffabilem excellentiam perueniret?* Has habuit ille veriſsimas grauiſsimáſque ſui deprimendi rationes, quibus illa naturæ humanæ tanta & tam celſa & ſumma ſub-

De prædeſtinat. Sanctorū, c. 15. to. 7.

uectio, & quò attolleretur altiùs quàm ad Deum non haberet, & quò deprimeretur humiliùs quàm ad nihilum ſuum non inueniret.

31. Atque ex his explicari facilè poterit quàm ſcitè Paulus & ſe poſtpoſuetit omnibus Apoſtolis, & humilitatis affectum cum veritatis & cognitionis humilitate coniunxerit. *Ego*, inquit, *ſum minimus Apoſtolorum qui non ſum dignus vocari Apoſtolus.* 1. Cor. 15. 9.
Cur? Quoniam *perſecutus ſum Eccleſiam Dei.* Veriſſima deprimendi tui ratio, ſed neſcis te *vas electionis* ab ipſo Chriſto nuncupatum? Scio, inquit, ſed nullis præcedentibus meritis, *gratia autem Dei ſum id quod ſum.* Ecquid non Dei ſuâ te gratiâ vocantis dicto te audientem fuiſſe exiſtimas; & *nihil feciſſe minus à magnis Apoſtolis? Et gratia eius in me vacua non fuit, ſed abundantiùs illis omnibus laboraui*: cur igitur in teipſo tuiſque laboribus non gloriaris? *non ego autem* laboraui, *ſed gratia Dei mecum.* 1. Cor. 11. 6.
Videtis in Apoſtolo mirabilem veritatis humilitatiſque nexum, ac proinde cauſſæ nihil eſſe cur ſancti, cùm ſe infra cæteros mortales deprimunt, in humilitatis gratiam mentiantur.

IV. *Vtrum mentiantur illi qui cibos interdictos, aut veſtes infidelium proprias vſurpant.*

32. VEnio nunc ad alterum diſputationis noſtræ caput, atque vt ſuperiorum longitudinem eorum quæ reſtãt breuitate compenſemus, certum eſt numquam fas eſſe Chriſtiano fidem diſertis conceptiſque verbis abiurare, neque quoties ad fidei profeſſionem obligamur, interrogantem ambiguitate verborum eludere. Sed quibus locis ac temporibus eam profiteri teneamur, vtrùm & quando contra fidem, aut religionem peccet, qui vel occultandæ fidei cauſſâ cibis interdictis veſcitur, vel infidelium veſtes etiam peculiari ritu ſuperſtitioni dicatas, aut idolorum figuris intextas vſurpat, magna quæſtio eſt, & magnis Scholaſticorum altercationibus ventilata. Videſis eorum ſententias apud Suarem tract. de fide. qu. 14. non paucis ſectionibus. Fidei profeſſio.

33. Nos iis ſuperſedendum putamus quæ minùs ad inſtitutum pertinent: illud vnum agitur vtrùm qui cibos interdictos, aut proprias infidelium veſtes ad occultandam fidem vſurpant, aliquo modo mentiantur, ad quod facilis videtur & expedita reſponſio. Cùm enim veſtes primò & per ſe vim ſignificandi non habeant, ſed eam ob cauſſam comparatæ ſint, vt & corporis nuditatem inuoluant, & eius infirmitatem contra temporum iniuriam tueantur, poteſt earum vſus ab omni ſignificatione ſeparari, ad cùmque finem duntaxat adhiberi ad quem primatiò ſunt inſtitutæ. Veritas porro moralis ac mendacium in ſola ſignificandi voluntate conſiſtit, è quibus efficitur omnem eiuſmodi vſum qui citra ſignificandi voluntatem adhibetur, penitus vacare mendacio. Veſtium vſus.

34. Ps. Facilem ais hanc reſponſionem & extricatam? Ph. Planè ſic videtur. Ps. At vide ne te rurſum in eos laqueos induas, quos nudius-tertius vix ac nevix quidem enodare potuiſti. Ph. Quos? Ps. Redeunt interrogationes illæ, quibus primò congruè cùm de inſidiis à Ioſue poſitis ageremus, luculentam ab te confeſſionem extorſi, nihil præter Theologorum conſenſum obſtare quominus certam deſtinatámque fallendi voluntatem aliquando licitam eſſe concederes. Faciamus huic veſtes alias non deeſſe quibus & neceſſitati ſuæ ſubueniat & honeſtari: faciamus eumdem cibis ab Eccleſia permiſſis abundare; quæro cur cibos vetitos, aut veſtes infidelium proprias vſurpet? Ph. Vt fidem occultet, quam ea temporis circumſtantia profiteri non tenetur. Ps. Poterit efficaciter ad hunc finem collineare, niſi eadem efficientiâ voluntatis certóque conſilio medium eligat ſine quo finis non poteſt obtineri? Ph. Non poterit omnino. Ps. Atqui medium hoc vnicum ad tegendam veritatem neceſſarium aliud eſſe non videtur quàm purum putúmque mendacium. Ph. Atqui hoc ipſum eſt quod nego, & ſi vis, etiam pernego.

35. Ps. Audi Aquinatem. *Sicut*, inquit, *Veritati opponitur quòd aliquis per verba exteriora aliud ſignificet, quàm quod habet apud ſe, quod ad mendacium pertinet: ita etiam opponitur veritati, quòd aliquis per aliqua ſigna factorum vel rerum aliquid ſignificet contrarium eius quod in eo eſt: quod propriè ſimulatio dicitur. Vnde ſimulatio propriè eſt mendacium quoddam in exteriorum ſignis factorum conſiſtens.* Phil. Audio. Sed quid ad nos qui negamus quicquam hoc ciborum delectu, aut veſtium mutatione ſimulari? Aliud eſt enim fidem abiurare, aliud eam non profiteri: aliud dicere te non eſſe Chriſtianum, aliud non dicere te eſſe Chriſtianum: aliud denique negare veritatem, aliud eam inuolutam ſilentio tenere. Vtitur hic cibis promiſcuis ne Catholicus in Anglia detegatur, non vt ſignificet
2. 2. q. 101. art. 1. in c. Mendacium.
Simulatio.

ſe animum ad Anglorũ hæreſim appuliſſe; ille poſito ſuæ Religionis, aut regionis habitu Bonziorum veſtes induit in Iaponia ne Chriſtianus appareat, non vt Chriſtianam fidem abiuret: Neque vel alter hæreſim eſu carnium, vel alter Bonziorum ſuperſtitionem vſu veſtium profitetur: ſed vterque ita ſe gerit, vt nullam apprehendendæ veritatis, quam expedit abſcondi, anſam exhibeat, non vt erroris occaſionem aliis ſubminiſtret.

V. *Veſtium mutatio an ſit mendacium.*

36. SEd quoniam ipſe fidei ſplendor, cuius ingenuæ profeſſioni neſcio quo modo nonnihil officere videtur ille ciborum veſtiûmque delectus, perſtringit oculos, nec finit rei, qua de agitur, veritatem ad liquidum intueri, quòd ſemper neſcio quid remordeat animum quaſi fidem qualibet occaſione profiteri magis expediat, quàm vlla veritatis integumenta ſectari: Age, Pſeudagora; potes aliis in rebus huiuſmodi veſtium mutationis exépla proferre? Ps. Narrat Palladius ex Hippolyto, qui Apoſtolis ipſis familiaris fuit, Corinthiacam Virginem Chriſtianam quaſi victimam impuris proteruæ iuuentutis libidinibus deſtinatam ſententiâ nefarii Iudicis in lupanar abductam fuiſſe. Acceſſit ad lenonẽ Magiſtrianus probus ac nobilis adoleſcens: præſentem ei pecuniam numerauit: ad puellam admiſſus eſt. Quid deinde? quid expectatis? Non modò reliquit intactam, ſed etiam veſtes cum ea mutauit, ſéque pro virgine ſuppoſuit, vel vadem mortis, vel prædem pudoris. Ipſe amictus palla muliebri, caliendro ac ricinio velatus manſit in lupanari; illa ſub ipſum dubiæ lucis crepuſculum in tunica virili, capite, ne agnoſceretur, inuoluto, incolumis euaſit. Adoleſcens detecta fraude productus & damnatus ad beſtias, duplicem eſt, & ob editam fidei confeſſionem, & ob ſeruatam virginis pudicitiam martyrij Lauream conſecutus. Idem fusè narrat [1] Ambroſius Antiochiæ paulo ante ſua tempora contigiſſe.

36. Nec pauceæ matronæ matitos ſuos in vincla compactos & iam iam producendos ad necem, vt [2] Sparthanæ Minyas, Perſarum Regina, [3] cuius nomen literis proditum non eſt, Cabadem, Sanctia [4] Sãctij Legionenſium Regis matertera Ferdinandum Caſtellæ Comitem, impetrato ad eos aditu permutatáque veſte per ſimulationem doloris velatis capitibus emiſerunt, ac virilibus indutæ quaſi ſuccidaneæ victimæ remanſerunt, dum interim mariti muliebribus ſtolis amicti deluſis cuſtodibus è vinculis, ne dicam ex ipſis orci faucibus euolarent. Quæ profectò neque peccati damnare poſſis, neque mendacii abſoluere. Ph. Imò, Pſeudagora: non illi cuſtodibus fucum facere, non falſam opinionem eorum animis obtrudere, non poſitiuam, vt vocant, erroris occaſionem præbere, non denique alienum ſexum mentiri, ſed ſuum duntaxat occultare voluerunt. Adeóque quamuis aut hi, aut illæ ſub alterius ſexus veſte delitueſcerent, non magis ſexum mentiebantur, aut in cuſtodum errorem magis influebant, quàm ſi oppanſis ad tegendam fugam ſipariis, aut etiam vxorum veſtibus per feneſtram cum Paulo dimitterentur in ſporta, aut perfoſſo pariete, nocte conſcia, ſtipantibus tenebris per cuniculum euaderent.

VI. *Exemplum Petri an patrocinetur mendacio.*

37. PSeud. Narrat Clemens Romanus in Recognitionibus externam patris ſui Fauſtini ſpeciem magicis præſtigiis ita mutatam fuiſſe, vt qui oculos in eum conuerterant, ipſum Simonem Magum intueri ſibi viderentur. Fauſtinus rei totius ignarus ad Petrum acceſſit, & præſentibus familiariter appellatis in circulo de more conſedit. Illi mirari primo, deinde fraude comperta partim horrere præſtigias, partim fallaciam ridere, poſtremò indignari, ac Simonis impudentiam intolerabilem dicere qui ſuis incantationibus fucum, vel Apoſtolo facere voluiſſet. At Petrus vtendum occaſione præter ſpem oblata, & artem arte eludendam ratus iuſſit vt Fauſtinus, ſicut erat, populo ſe daret, in ſuggeſtum adſcenderet, ac frequenti concione Chriſti potentiam, idolorum vanitatem, veritatem Euangelij, priſtinos errores ſuos, magicæ ſuperſtitionis impietatem, ſuam ipſius denique reſipiſcentiam prædicaret, ſuóque exemplo ad ſuſcipienda religionis Chriſtianæ ſacra cæteros inuitaret. Quid quæris? magni motus in concione facti: pertinaciſsimus quiſque perculſus, cæteri ſalubriter proſtrati, incredibilis ad Chriſti fidem acceſſio. E quibus aduertis authore Petro non modò fas eſſe mentiri, ſed etiam ad inſerendam pectoribus hominum pietatem nonnumquam expedire. Ph. Ain' tu? Ps. Aio enimuerò. Ph. Atqui dicere poteram libellum hunc, qui abs te laudatur, innumeris ſcatere mendaciis, & apud corda-

1. Lib. 1. de virgin.
2. Herodotus li. 4. Valer. Max li. 4. cap. 7.
3. Niceph. Caliſt. lib 16 c. 35. Cedrenus in Zenone.
4. Lipſ. li. 1 monit. polit. c. 17.

tos viros, vt ab otioſo quopiam & male feriato confictum nullius eſſe momenti.

38. Ne tamen deſperatione ſolutionis vim huius authoritatis infringere videar, age videamus ecquid in hac cauſſà patrocinetur mendacio. An quod Fauſtinus Simonis Magi vultum;oculos,omnia corporis lineamenta, vocem,geſtum,inceſſum,veſtes ementita ſimilitudine referebat? Non fuit illud mendacium: aut ſi fuit, Fauſtini certè non fuit. ipſum Simonem accuſa, qui præſtigiis ſuis oculos intuentium faſcinauit, ac falſis rerum imaginibus illuſit. An quòd Chriſti diuinitatem, idolorum inanitatem prædicarit? At ſi vel ipſa veritas loqueretur, non aliam orationem haberet. In quo igitur mentitus eſt Fauſtinus, aut Petrus mendacium indixit? Audio quid reſpondeas. Si pro Simone Mago,cuius externam ſpeciem ac lineamenta repræſentabat, populo venditauit. At, ô bone, nunquam dixiſſe repetitur ſe Simonem eſſe, ſed duntaxat Fauſtinum tacuiſſe. cur igitur prodibat in publicum, ſeque dabat in coronam, cùm præuideret fore vt error in animis hominum inde ſequeretur? Quia videlicet, vtebatur iure ſuo, neque erroris anſam ſubtrahere tenebatur, poteràtque citra mendacium errorem illum permittere.

39. Ps. Aueo ſcire quid de virginis illius Chriſtianæ facto cenſeas, cuius meminit Cedrenus in Annalibus. Qua tempeſtate Diocletianus ac Maximianus omni crudelitate lacerabant Eccleſiam, & velut immanes belluæ Chriſtianorum ſanguinem hauriebant, cùm ſacram Virginem variis machinis fruſtra tentaſſent, neque minis aut blanditiis ab ea quicquam extorquere potuiſſent, eam cum impuro milite domum includi iuſſerunt, vt niſi fidem abiurare vellet, ſtuprū ab eo pateretur. Quid faceret Chriſti ouicula in hoc aut caſtitatis, aut pietatis amittendæ periculo conſtituta. Quibus artibus lupum diductis rictibus inhiantem eluderet, & vtramque virtutem integram illibatámque ſeruaret? lacrymis vbertim toto ore manantibus ad eius genua ſe prouoluit, orat, obſecrat, obteſtatur vt ſuæ pudicitiæ parcat, id ſi fecerit dignum ob ſeruatam pudicitiam præmium adpromittit: ſe enim eſſe medicam, atque ipſi medicamentum præbituram quod mortis foret amuletum, quo perunctus non poſſet in bellis vulnerari, vtque eius rei periculum facere poſſet, rogauit vt ſibi eius medicamenti conficiendi poteſtatem faceret. Id cùm miles admodum lætus permiſiſſet, illa ceram oleo permiſcuit atque ſubegit, quo cùm ceruicem ſuam inunxiſſet militem omni robore ferire iuſſit, medicamenti vim experturum. Quid plura? miles totis viribus connixus gladium extulit, ictum quàm potuit validiſſimum inflixit, venerandum virginis caput abſciſſum ſtatim ad pedes ſuos prouolui miratus eſt, καὶ οὕτω, inquit Cedrenus, νικήσασα τῶν δυσμενῶν τὴν κακουργίαν διπλοῦν τὸν στέφανον τόν τε τοῦ μαρτυρίου καὶ τῆς ἁγνείας ἀνεδήσατο. *Et hunc in modum aduerſariorum improbitate ſuperata martyrij coronam caſtitatis corona cumulauit.* Quid eſt Philalethes? quid hæſitas? quid tergiuerſaris? Potes hoc immortale facinus, quod inſtinctu diuino Nicomedienſis iſta

Splendide mendax & in omne virgo
Nobilis æuum,

deſignauit, quia mendaciolo perſperſum & conditum fuit, tuis cauillationibus in inuidiam adducere?

Virgo Nicomedienſis.

VII. *Expenditur factum Virginis Nicomedienſis.*

40. PH. Quæſtiones quatuor inuoluis, ô Pſeudagora, non paucis difficultatibus implicatas. Vnam an liceat ſeruandæ pudicitiæ cauſsâ voluntariam ſibi mortem accerſere: alteram, an Nicomedienſis illa virgo mentita fuerit: tertiam, vtrùm ſi mentita eſt, peccarit: Poſtremam, ſi peccauit, vtrùm ea mendacii labecula totam eius actionem ita vitiarit, vt integram & ſeruatæ caſtitatis, & editæ fidei confeſſionis, & obitæ pro Chriſto mortis coronam amitteret. De quibus ſingulis ſi vobis videtur, pauca libabo. AMH. Nobis verò, vt pro vtroque reſpondeam, non videtur, ne ſi in ſingulis, vt ita loquar, diuerſoriis interiungere voluerimus, nox priùs diem adimat, quàm ad finem itineris hoſpitiúmque veniamus. Quare, ſi placet, prima & poſtrema controuerſia de voluntaria morte ex humanarum actionum meritis vel omittantur omnino, vel aliò commodiùs differantur.

41. PH. Imò videte liberalitatem meam: videte quantum largiar cauſſæ veritatíſque fiducia. Inficiari poteram eam verè Chriſti Martyrem fuiſſe, cùm eius acta non è publicis Eccleſiæ tabulis, ſed è priuatis authorum non grauiſſimorum hiſtoriis proferantur, nec vſpiam reperiatur cenſui Sanctorum adſcripta. Poteram dicere eam non mendacio ſolum, ſed etiam interitu ſponte quæſito grauiter peccaſſe, cum ad facinoris huius encomium nulla nos Eccleſiæ Catholicæ compellat authoritas. Sed hoc totum remitto. Eſto ſane, faciamus eam non minus illuſtrem fuiſſe Chriſti martyrem,

quàm

quàm Apolloniam, quàm Pelagiam, quàm Pelagiæ matrem ac ſorores Faciamus eam diſpenſatione quadam ſibi ſine peccato necem intuliſſe, diuinóque ſpiritu fuiſſe compulſam, vt à ſuo corpore contumeliam, & petulantem illius emiſſarii libidinem voluntaria morte depelleret: faciamus etiam (quoniam hoc in præſentia me diſcutere voluiſti) faciamus, inquam, vel minima peccati carie meritorum radicem ita vitiari, vt qui vel in vna facti circumſtantia peccarit, totius operis mercedem amittat; quod etſi verum non arbitror, placet tamen diſputationis cauſſa concedere.

42. Quæritur vtrum mentita fuerit, cum habere ſe finxit immortalitatis amuletum. Tu ipſe poſtea videris, Amphiloge, ecquid excuſari poſſit à mendacio, ecquid ambiguitate verborum, illum, vt modo loquebar, admiſſatium ſuæ pudicitiæ adhinnientem eluſerit, immortalitatis medicamentum vocarit fidem æternæ vitæ conciliatricem. Qui hoc vnguento perlitus fuerit, eum dixerit vulnerari non poſſe quod cuius in corde charitas Dei diffuſa eſt, is nullis malorum dæmonum artibus, nullis voluptatum illecebris ſaucietur: iuſſerit illum militem huius vnguenti vim inflicto in ceruicem ſuam gladio periclitari, quod illuſtri martyrio nobile Chriſtianæ fidei conſtantiæque ſpecimen eſſet editura. Hæc, inquam, tu ipſe videris. Nam ad me quod attinet, cum Pſeudagora noſtro liberaliùs agere decreui. Itaque mentitam eſſe largior, ſed ita mentitam eſſe defendo, vt mendacium illud, quantumuis natura ſua turpe ſit, & inhoneſtum, ipſi tamen turpe non fuerit, neque quicquam vel de ſeruata pudicitiæ laurea, vel de martyrij palma decerpſerit.

Amphilogia.

43. Pſevd. Quid ais, Philalethes, concedis hanc virgunculam eſſe mentitam? Ph. Imò, vt dixi, largior & indulgeo. Ps. Fateris cùm hac virgine diſpenſari diuinitus potuiſſe, vt ſine peccato voluntariam mortem oppeteret, & vel propria, vel aliena manu ſeruandæ pudicitiæ cauſſa puriſſimam illam animam violenter extruderet? Ph Imò non tantum fieri potuiſſe, ſed etiã reapſe factum eſſe concedo. Ps. Concedis eum qui vel in vna facti circumſtantia peccarit, totam mercedem amittere? Ph. Id etiam diſſimulo. Ps. Credis hanc virginem ob mendacium virginitatis & martyrii lauream perdidiſſe? Ph. Imò ne vnus quidem floſculus eam ob rem ex eius corona decerptus eſt. Ps. Nullam igitur illa culpam contraxit, nullam fraudem omnino ſuſcepit, cùm oppetendæ mortis, integritatiſque ſeruandæ ſtudio mentita eſt. Ph. Omnino nullam. Ps. Licet igitur aliquando mentiri. Ph. Imò adeo non licet, quod ſuo loco probauimus, vt ne Deus quidem ipſe, qui diſpenſatione quadam legis de voluntaria morte non oppetenda relaxauit obligationem, diſpenſare poſſit vt quiſquam quouis vel obtinendi boni, vel mali fugiendi prætextu mentiatur. Ps. Tamen, vt fateris illa mentita eſt. Ph. Etiam. Ps. Nec peccauit? Ph. Ah! tædio me iam enecas, non peccauit, inquam. Quouſque tandem eodem reuoluemur? Ps. Mirum niſi tutemet induas & inextricabilibus contradictionum laqueis inuoluas. Ph. Imò, Pſeudagora, non iſta ſe mutuò collidunt, vt reris. Mentiri non licet omnino, quia malum eſt natura ſua mendacium, fieri tamen interdum poteſt vt quis citra peccatum diuinique numinis iniuriam, ex conſcientia probabili mentiatur.

In mendacio nullus diſpenſationi locus.

44. Non enim tam actionis ac locutionis externæ, quàm *ſpirituum ponderator eſt Dominus*, & cuiuſque merita non rebus ipſis quę geruntur, ſed inductione animi, qua geruntur, & conſcientiæ momentis examinat, vt qui rem materialiter, vt loquuntur, & ſuapte natura bonam aggrediens improbum ſe facinus animo deſignare putat, is Dei qui falli non poteſt, ſententia peccare ſtatuatur. Contrà qui ſingulis facti circunſtantiis non indiligenter expenſis rem natura ſua malam, quam ex ignorantia quadam ineluctabili bonam putat, aggreditur, is virtutis viam inſiſtere, præclarè ſe gerere, diuinis denique præceptis obſequi cenſeatur, ac proinde nullus hoc loco ſententiarum conflictus eſt, etiamſi Nicomedienſem hanc virgunculam, quamuis peccatum ſit ex natura ſua mendacium, ſine peccato mentitam, & ſequeſtre mendacio martyrium adeptam eſſe fateamur.

Conſcientia probabilis.

XIII. *Vtrùm mentitus fuerit Alamundarus fingens ſibi renuntiatum eſſe de morte ſancti Michaelis.*

45. Ps. Hæc eſt videlicet interior illa munitio, hoc vnicum rebus deſperatis præſidium, ad quod quoties tuis rationibus expediet, receptũ videris habiturus; vt enim aliquod mendacii proferetur exẽplum, ſi authorem peccati damnare non audeas, inuincibilis, vt vocant, ignorantiæ prætextu velare conaberis Quæro enim de Alamundaro Saracenorum principe quid cenſeas? Is cùm Chriſtiana ſacra ſuſcepiſſet, ac Dei prouidentia baptizatus ab Orthodoxis eſſet, impius Seuerus tum aliis ha-

Seueri hæreſis de vna Chriſti natura.

roſibus nefariis addictus, tũ vnicæ in Chriſto naturæ aſſertor, duos ad eum miſit Epiſcopos, qui eum labe ſuæ hæreſeos inficerent, quos ille admirabili commento, vel potiùs mendacio confutauit. Dixit enim eo ipſo die ſibi literas de morte Michaelis Angelorum principis eſſe perlatas. Cùmque ij reſponderent nuntium illud eſſe ridiculum, nullóque fieri modo poſſe, vt Angelus moreretur? Quomodo igitur, inquit, nudus Deus potuit crucifigi? quod vos affirmatis, quomodo mortuus eſt Chriſtus, ſi nõ conſtitit è duabus naturis, cùm ne Angelus quidem moriatur. Quo argumento eos verecundia perfuſos obmutuiſſe Nicephotus, Cedrenus aliſque rerum Eccleſiaſticarum ſcriptores in Anaſtaſio prodiderunt.

46. Video quid ſis ad iſta dicturus: Recens ad Chriſtum acceſſerat: vix primis Chriſtianæ fidei rudimentis imbutus erat: nondum priſtinas opiniones penitus abolere potuerat: putabat ad reuincendos hæreticos honeſtum eſſe mendacium. Itaque tanti putauit, vel mentiri, dum ad ſtabiliendam religionis noſtræ veritatem per mendacium peruenirer. Phil. Meminiſti de quibus inter nos prima diſputatione conuenerit? Ps. Quænam illa? Ph. Eum haudquaquam mendacij ſe alligare, qui ad ſignificandam veritatem figuras, Fabulas, Parabolas, & cæteras rerum verarum imagines adhiberet: Ps. Equidem memini, ſed quorſum iſta? Ph. Igitur in Alamandari cauſſa, cauſſæ nihil eſt cur ad ignorantiam inuincibilem velut ad arcem receptum habeamus. Neque enim mentitus eſt, ſed Orthodoxam veritatem exhibuit, non illam quidem nudam & inornatam, ſed quodam veluti tectorio fucatam & Parabolæ integumento velatam, quæ ſi nuda vel propriis veſtibus induta veniſſet, ad obſtinatas hæreticorum aures non potuiſſet obrepere. Sic Nathan Propheta Dauidem poſt adulterium & homicidium, dormientem vel potiùs lethargo demerſum, parabola diuitis qui vnicè dilectam pauperis ouiculam iugulauerat, ad ſui ſceleris agnitionem ac pœnitentiam excitauit. Sic mulier illa Thecuitis accerſito parabolæ fuco veritatem obtexit, eumdemq; Regem infenſum Abſaloni luctus ſimulatione, confictáque de alterius liberorum ſuorum nece de alterius periculo narratione placauit, quam ſimulationem olfacere ſi ab initio potuiſſet, ne primam quidem filij ſui mentionem auribus admittere voluiſſet. Neque tamen quiſquam hactenus, aut hanc, aut illum mendacij damnandos putauit, quòd fictas narrationes pro veris obtruſerint, cùm eſſẽt aſtuti, bono dolo deceperint Regem, & luculentam ab eo confeſſionem veritatis expreſſerint: neque in veritate morali quæritur quid verba proximè ſignificent, ſed ad quid ſignificandum vltimò referantur.

Ad ſignificandam veritatem licet fictas Fabulas adhibere.

2. Reg. c. 12.

2. Reg. c. 14.

47. Pseud. Quid igitur? innocentis patrocinium qui ſuſceperit, poterit citra mẽdacii notam omnia comminiſci, cauſſas fingere, quæ facta ſunt, infecta dicere, penſi denique nihil habere quàm veros colores & prætextus adhibeat, dummodo clientis innocentiam tueatur. Res exemplo fiet illuſtrior. Ioſephi, quaſi dominæ ſuæ ſtuprum inferre voluerit, nomen defertur: pallium ad faciendam fidem exhibetur: producuntur teſtes, qui ſolum illum cum domina domi manſiſſe confirment. Eius ego patrocinium ſuſcepi: eius integritatem atque innocentiam demonſtrare volo. Hic vnus ſcopus eſt, hic finis ad quem omnia meæ defenſionis argumenta collineant. Si, quod ais, ad veritatem moralem non ſpectatur quid primò verba ſignificent, ſed cuius rei ſignificandæ cauſſa poſtremò referantur, poſſum ſine mendacio negare has eſſe Ioſephi veſtes, teſtium fidem fictis criminibus eleuare, per ſuperos omnes iurare Ioſephum ab herili domo plus centum ſtadiis abfuiſſe, quo tempore ſtuprum ipſo dominæ ſuæ puluinaribus intuliſſe dicatur.

Obiectio. An mentiri liceat ad patrociniũ innocẽtis.

48. Ph. Non videris mentem meam aſſecutus. Alia ſunt argumenta quæ ex eo ducuntur quod ante rem, quod cum re, quod poſt rem euenerit, vt ſi probare velim flagitium à Ioſepho eſſe tentatum, ante rem quęruntur quæ talia ſunt: impudicus coniectus oculorum, apparatus, colloquia, ſolitudo, tempus ac diei ſolemnitas: cum re, pedum crepitus, ſtrepitus, clamores, & ſi quid eiuſmodi; poſt rem, rubor, pallor, titubatio fuga, pallium in heræ manibus relictus, heræ lamenta & eiulatus, ſparſi capilli, tunica diſciſſa, & cætera, quæ videntur impreſſa tentati flagitii veſtigia. Quibus accedunt ea quæ vocantur antecedentia & conſequentia quæ flagitium vel præcedunt vel conſequuntur, eique tam neceſſariò connexa ſunt, vt ſine iis cohærere non poſſit, & cauſſæ, ſi animus impurus, ſi libidinoſus, ſi ad impudentiam proiectus, & cætera huiuſmodi argumenta quorum tota vis & efficacitas in narrationis veritate conſiſtit, vt rei qua de agitur probatio tantum habeat ponderis ac momenti, quantum ex veritate narrationis acceſſerit, neque aliter fidem inuenire poſſit, niſi perſuaſum planè

Reſpõſio.

Argumentorum diuerſitas quorũ alia veritatem deſiderant, alia non item.

fuerit rem vti narratur, ita reuera contigiſſe. In quibus proinde veracitas mendaciúmque verſatur.

49. Alia ſunt argumenta quæ petuntur à parabolis ac cæteris rerum imaginibus, integumentiſque veritatis, quorum tota probandi ratio non in rerum geſtarum veritate, ſed in ſimilitudine, & comparatione conſiſtit, ac proinde nullam in ſe rei veritatem, ſed concinnam duntaxat collationis analogiam deſiderant. Neque verò minùs hæreticos Seuerianos refelliſſet Alamundarus, ſi propriis diſertiſque verbis argumentationem ſuam hac propoſitionum ſerie texuiſſet. *Multo minùs credendum eſt vobis aientibus Chriſtum vnica diuinitatis natura conſtitutum mori potuiſſe, quàm ei qui Michaëlem Archangelum mortuum eſſe nuntiaret. Sed ei fidem adhibendam non putarem qui Michaëlem Archangelum mortuum nuntiaret. Ergo multo minùs credendum eſt vobis aientibus Chriſtum vnica diuinitatis conſtitutum natura mori potuiſſe.* Hoc, inquam, argumentum ſi quis ea ratione contexat, nemo quærendum putabit ecquid reuera fuerit de Michaëlis obitu nuntiatum: Sed in eo duntaxat controuerſiæ cardo verteretur, ecquid ſiue nuntiatum fuerit, ſiue non fuerit, ei fides adhibenda ſit, qui rem eiuſmodi nuntiaret?

50. Non porro hac animi inductione loquebatur Alamundarus, vt ita ſibi nuntiatum eſſe perſuaderet, ſed vt hac imagine rei, quæ Catholicos inter & Seuerianos in controuerſiam veniebat, veritatem liquidiùs ac faciliùs oſtenderet, παραβολικῶς potiùs quàm ἐξηγητικῶς iſta referebat & prudenter narrationis prætextu diſſimulabat hypotheſim, vt hac diſſimulatione confeſſionem ab hæreticis incautis eliceret, quam ab obſtinatis & ſingula cauentibus aperto ſyllogiſmo non potuiſſet exſculpere. Ps. Hæc interim non eum immunem à mendacio fuiſſe demonſtrant, ſed cauſſam habuiſſe cur mentiretur. Aliud enim in pectore ſeruabat, ſibi videlicet de Michaëlis obitu nuntiatum non fuiſſe: aliud ore proferebat: nuntiatum fuiſſe. Phil. Imò verò quod animo verſabat, illud ipſum oratione promebat. Hæretici Chriſtum Seruatorem vna diuinitatis natura præditum ac proinde ſecundum eandem naturam mortuum fuiſſe nuntiauerant: Dixit ſibi de Michaëlis obitu nuntiatum: quia videlicet credebat poſteriorem hanc aſſertionem illa ſuperiore contineri, ac neceſſaria conſecutione connecti. Vt qui Deo mortalitatem adſcribit, multo magis Angelum mortalem eſſe fateatur. Neque ſi literas ad ſe perlatas eſſe dixit, eam ob rem mentitus eſſe credendus eſt, tum quia fortaſſe Seuerus literas ad ipſum dederat huiuſmodi ſcatentes erroribus, tum quia vt literas abſentium inter ſe colloquia vulgo dicimus, ita viciſſim colloquia literas præſentium vocare potuit, ſine mendacio. Non eſt igitur quòd vt Alamandarum alienum à culpa faciamus, eum inuincibilis ignorantiæ prætextu, culpa vacare dicamus, cùm ne mentitus quidem fuiſſe comprobetur. Pseud. Antequam ad Scripturam tranſimus, vnum adhuc, ſi placet, examinemus exemplum.

Parabola. | Litteræ colloquia.

XIV. *Vtrum mentitus fuerit S. Ignatius cum hominem à ſuſcepto mortis oppetendæ conſilio pia ſimulatione reuocauit.*

51. Qua tempeſtate Lutetiæ Pariſiorum literis vacabat S. Ignatius Soc. Iesv fundator hominem quemdam macie retorridum, ſitu ac pedore ſquallentem, prægrandi ſaxo onuſtum, & veluti gementem ſub pondere, via publica prætereuntem aduertit. Diuinitus colluſtratus, ſicut rei probauit euentus (verba ſunt Petri Ribadeneiræ) derepente comitem ſuum ſimili ſe habitu induere, atque hominem ſubſequi iuſſit, facereque ſimulatè, quicquid illum verè facientem videret, ſe enim è veſtigio vtrumque conſecuturum. Extra ciuitatem homo ille egreditur: inſequitur Ignatij diſcipulus. In ſolitarium locum ſe confert. Quò poſtquam ventum eſt, rogatus homo à noſtro quid ſibi vellet, quid quæreret? ſuſpendium, inquit, volo & acerbiſſimam mihi mortem conſciſcere. etucior enim nimis, & triſtiſſimis rebus ac perditiſſimis ad reſtim adigor. Nulla enim erit requies, nullus laborum ac dolorum finis, niſi mors quæ meta malorum eſt. Hanc mihi inferre ſtatui, & idcirco huc veni. Cùm autem alter ſe in eadem cauſſa eſſe diceret, multiſque vitam ſuam obſeſſam eſſe moleſtiis, ex quibus exire ipſi non liceret, niſi per mortem, Ignatius irretuenit, & ad ſocium, quaſi ad ignotum conuerſus. Quis, inquit, tu? vnde? quo? quid tibi vis? quorſum ſaxum? quorſum ſordidus atque incultus habitus? Hîc ille titubare, hærere, & ſupra modum afflictum ſe ac perditum dicere, nullúmque deſperatiſſimis rebus remedium eſſe præter laqueum. Quem blandè conſolatus Ignatius ſenſim ſermonis ſuauitate eò pellexit, vt ſe conſilij ſui pœnitere diceret, & fero atque execrando mortis genere reiecto ſpem ſuam

Lib. 5 vitæ Ignatij c. 10.

magnam in Deo vitæ ac ſalutis ſuæ patente, atque certiſſimam collocare. Tunc ad hominem conuerſus, cuius cauſſa omnia ex compoſito fiebant: Quid tibi, inquit, videtur? Ego verò conſilium huius boni viri (Ignatium indicans) ſequi decerno: quando hanc mortem, quam mihi inferre parabam, breuem quidem, ſed miſerrimam altera ſempiterna & teterrima conſequitur. Neque enim hæc præſentium ærumnarum mors finis, ſed principium impendentium malorum, atque æternorum futura eſt. Quo exemplo animatus homo ille, & blandiſſimis verbis delinitus ab Ignatio, & confirmatus idem ſibi placere dixit, & à deteſtabili illa diráque ſe occidendi voluntate diſceſſit; Deo gratias agens quòd miſeriæ ſuæ ſocium inueniſſet, & communis calamitatis depulſorem.

52. Videtis totam fabulam è mendacio conglutinatam: mentitur habitum Ignatij comes, dolorem ſimulat; ſibi calamitates affingit; præ ſe fert certam mortis oppetendæ voluntatem. Hunc Ignatius, vt ignotum appellat, ab incœpto deterret, quem ſcit de inferenda ſibi morte non cogitare: Inſaniæ ac furoris accuſat, quem mentis compotem agnoſcit; mentitur ille ſe huius oratione commoueri, priorémque abiicere ſententiam. Sic ambo fucum faciunt homini minimè malo, eúmque mendaciis, piis quidem illis ac ſalutaribus, ſed tamen mendaciis à moriendi conſilio deducunt. Quæ omnia vt charitatis plena fatemur, ita ſunt inania veritatis, cui ſi mordicus hærere, eámque charitati præferre voluiſſent, miſer ille, cuius cauſſa Chriſtus ſanguinem profudit, per deſperationis abrupta deuolutus fuiſſet in exitium, & exitium animæ ſempiternum. PHIL. Quid? eos mendacii notares, ſi vt ad obſtructas illius deſperati mortémque cogitantis aures ſuis rationibus aditum patefacerent, parabolam eiuſmodi concinnaſſent? Homo quidam grauiſſimis calamitatibus oppreſſus præſentem miſeriam voluntaria morte finire decreuerat. Acceſſit vir prudens, eúmque rationibus grauiſſimis à ferali illo mortis accerſendæ conſilio deterruit: Deinde rationes omnes quæ id perſuadere poterant, non hortationis, ſed nudæ narrationis prætextu in medium protuliſſent: hos, inquam, putares eſſe mentitos? PSEVD. Ego verò non putarem. Nam, vt iam ſemel, atque iterum conuenit inter nos, aliud eſt mentiri, aliud veritatem fabularum, aut parabolarum integumentis, inuolutam proferre.

53. PHIL. Quid ſi rem eamdem fabulæ modo repræſentaret in ſcena: & alter deſperati, alter conſulentis perſonam ſuſtineret, eóque pacto rationes omnes ad abſterrendum hominem appoſitas explicaret, eos tum putares eſſe mentitos? PSEVD. Ne tum quidem mentitos arbitrarer. PHIL. Vides admirabilem Ignarij prudentiam. Miſer ille obſtinato animo ferebatur in necem, omnibus monitis aures obſepſerat, omnia conſilia reſpuebat. Si hæc ægritudinis ſanandæ, dehortandique ſui cauſſa proferri putaſſet, ne audiſſet quidem. Adhibuit ille parabolam, vt velut aliud agens eum à ferali cogitatione deduceret. Hanc porro parabolam ad ſe pertinere, ſi vel ſubodorari potuiſſet, importunum videlicet monitorem in malam crucem faceſſere iuſſiſſet. Quid egit Ignatius? Socium velut iiſdem calamitatibus affectum eoſdem affectus per imitationem exprimere iuſſit eúmque velut ignotum appellans, & à ſuſcepto ſcelere deterrens, parabolam quam citra mendacium explicare narrando potuiſſet, imitando velut in ſcena maluit adumbrare; interim animi deſtinatione ad ſedandam infelicis illius ægritudinem collineans, vt æternas illas veritates, quas apertis auſterioribúſque verbis in eius animum inculcare non poterat, per parabolam & imitationem, quam ὑπόκρισιν dicimus, quaſi per cuniculos induceret.

Ignatij prudentia.

54. PSEVD. Atenim ille deceptus eſt ſerióque geri putauit, quæ per ſimulationem, & quaſi perſonam in ſcena gerebantur. PHIL. Quid tum? artem hiſtrionicam & imitatricem ſecundum ſe ſpectatam, ſi ad ſignificationem veritatis vltimò referatur, è ſuperiore diſputatione conſtat vacare mendacio. Eam citra veritatis diſpendium, magno compendio charitatis vſurpare potuerunt, quamuis inde ſecuturum viderent errorem, quo ad illius deſperati ſalutem vterentur. Atque vt paucis abſoluam, hîc locum habent omnia de quibus conueniebat inter nos, cùm Alamundari parabolam ſatis ſupérque diſcuſſimus. Hactenus ex Eccleſiaſticis hiſtoriis, ad ſcripturam, ſi videtur, aliquando veniamus.

Digitized by Google

XV. *De Patriarcharum locutionibus, quæ videri poſſunt mendacia.*

55. PSEVD. Dies profectò me deficiat, ſi
velim ambitioſiùs è Scripturis om-
nia mendaciorum exempla corradere.
Gen.c 12. v 13. Abraham & Iſaac vxores ſuas ſorores ap-
pellant. Abraham immolandi filii ſui cauſ-
C.20. v.2. C.26. v.6. ſa montem adſcenſurus ſeruis ſuis ait ſe
C.22 v.7. cum filio ſuo rediturum. Iacob cùm pelli-
C.27.v.17. 19. culis hœdorum manus & colli nuda texiſ-
ſet, ſe pro Eſau ptimogenito patri vendi-
tauit. *Dixitque Iacob: Ego ſum primogeni-
tus Eſau,* atque ita non voce tantum, ſed
etiam ipſo facto mentitus eſt. Quid Io-
ſeph? qui fratres ſuos in Ægyptum venien-
res variis ſtrophis illuſit, & quos probè no-
uerat nihil contra Ægypti tranquillitatem
moliri, exploratores eſſe non ſolum affir-
mat, ſed etiam interpoſita iuriſiurandi reli-
gione confirmat, *Per ſalutem Pharaonis*
Gen.42. v 16. *exploratores eſtis.* Quid illa quæ de eodem
C 44 v.4. & 5. Ioſepho ſacer Hiſtoricus ſubtexuit? *Iam-
que vrbem exierant, & proceſſerant paulu-
lùm: tunc Ioſeph accerſito diſpenſatore do-
mus: Surge, inquit, & perſequere viros, &
apprehenſis dicito. Quare reddidiſtis malum
pro bono? Scyphus, quem furati eſtis, ipſe eſt, in
quo bibit Dominus meus, & in quo augurari
ſolet, peſſimam rem feciſtis.* Quæ profectò
cæcus eſt qui non videt ſcatere puris putiſ-
que mendaciis, & quidem in rebus grauiſ-
ſimis, vt cùm Abram & Iſaac tantumnon
matrimonium prodiderunt mendacio, Ia-
cob paternam benedictionem interuertit,
Ioſeph non modò furti fratres inſimulauit,
ſed etiam augurandi conſuetudinem ſu-
perſtitionemque ſimulauit.

56. PHIL. *Nimirum hæc illa Charybdis,*
hic ille ſcopulus ad quem plerique impacti
ſic adhæſerunt, vt ſanctis illis Patriarchis
genuinum virulentæ maledicentiæ ſuæ
dentem impingerent. Ignoſce, Pſeudago-
ra, hanc à me dolor, & quidem vt ſpero, non
iniuſtus vocem expreſsit. Fauſtus certè Ma-
Lib 22. cõtra Fauſtũ Manich. cap 5. nichæus apud Auguſtinum ſanctiſsimum
Patriarcham vehementer accuſat, *quòd ma-
trimonij ſui infamiſſimus nundinator* (audite
& exhorreſcite) *auaritiæ ac ventris cauſſâ,
duobus Regibus, Abimelech & Pharaoni,
diuerſis temporibus Saram coniugem ſuam
ſororem mentitus, quòd erat pulcherrima, in
concubitum venditarit.* Caluinus comm. in
In cap. 12. Gen. licet præmittat *hinc latrandi mate-
riam proterue quoſdam canes arripere, ſan-
ctum Patriarcham lenonem fuiſſe propriæ
vxoris, atque vt ſibi aſtute caueret, neque il-
lius pudori, neque ſuo honori peperciſſe:* nihi-
lo tamen ſecius, vt ſe canem fateatur, im-
pudenter hirriens ſubnectit eum vxoris
pudicitiam male prodidiſſe. *Particularis,*
inquit, *lapſus non negandus eſt, quod ob mor-
tem propinquam trepidans diſcriminis euen-
tum non commiſit Deo, ne vxoris pudicitiam* In cap. 20.
male proderet. & rurſum ait ex huius Pa-
triarchæ exemplo conſpici, *quàm facilis ob-
repat nobis tum pœnarum tum indulgentiæ
Dei obliuio. Nam quod illi in mentem non
venit ſe Deum ſemel tentaſſe, nec per ſuam
culpam ſtetiſſe quin vxor ad alienum virum
tranſiret, in eo excuſari nimis craſſa ſocordia
non poteſt,* &c. *Adde quod etiam ab ingra-
titudine immunis non fuit Abraham,* tan-
démque concludit. *Ergo ſi probe omnia ex-
pendimus, infidelitate peccauit minus Dei
prouidentiæ, quàm debebat, tribuens.* Auditis
infidelitatem. Atqui, vt Caluinus ipſe de-
fendit lib. 3. Inſtitut. cap. 2. Vera fides a-
mitti non poteſt, & ſi amittitur, vera non
fuit. E quibus efficitur eum vera fide præ-
ditum numquam fuiſſe, qui ſemel infideli-
tate peccauerit. Ac proinde Abraham, qui
etiam poſt circumciſionem infidelitate
peccauit, illum, inquam, patrem fidei no-
ſtræ Abraham, illum patrem omnium cre-
dentium, Caluino Iudice, numquam, ne Rom.4.
tum quidem cùm *credidit Abraham Deo, &
reputatum eſt illi ad iuſtitiam,* ne tum qui-
dem cùm *ſignum accepit circumciſionem, ſi-
gnaculum iuſtitiæ fidei,* veram fidem ha-
buiſſe. Vt minùs mirum ſit inuentum eſſe
muſculum, qui Iſaacum in eadem cauſſa
verſatum petulanter arroderet. *Quod ergo,*
inquit, *nunc Iſaac ad eumdem impingit la-
pidem, in eo excuſari non poteſt eius ſo-
cordia.*

57. Sed vt ad Caluinum redeamus, idem
Rebeccam acriter incuſat, quod fallacia
circumuenerit maritum, præſtigiis in re
ſacra ludere auſa fuerit cœleſte oraculum
ſuo mendacio obſcurans, quantum in ſe
fuit, promiſſam filio gratiam aboleuerit.
Iacobum, quòd turpem ſanctæ Dei ado-
ptioni maculam adſperſerit, dum redempta
mendacio videtur, & quamuis rectum fi-
nem ſpectaret, ad illum tamen obliquo cu-
niculo irrepſerit, ac reditus ſui celeritatem
excuſans ſacrum Dei nomen ſuis menda-
ciis permiſcuerit, dixeritque Dei volunta-
tem fuiſſe, vt citò ſibi præda, quam vole-
bat, occurrerit. *Ita,* inquit, Caluinus, *Vbi* In cap. 27. v. 20.
*à veritate diſceſſum eſt, quæ Deo in ſpeciem
defertur reuerentia nihil aliud eſt quam glo-
riæ eius prophanatio.* PSEVD. Apageſis iſtas
nominis Chriſtiani peſtes. Chryſoſtomus
in his omnibus non ſolùm δόγματα ſiue fa-

bulas è mendaciis concinnatas agnoſcit, ſed
etiam nonnullis, neque calumnioſis, neque
maledicis *enim hoc Abrahæ factum conſide-*
Lib. 22. cõtra Fauſtum Maních. c 34. Pag. 268. *rarent, viſum eſſe* ſcribit Auguſtinus, *quòd*
à firmitate fidei ſubdefecerit, atque titubaue-
rit, & timore mortis, ſicut Dominum Petrus,
ita iſte negauerit vxorem. Imò, quod San-
ctiſſimo viro nollem excidiſſe, ὁ μὲν τοι δί-
καιος, inquit Chryſoſtomus homilia 32. in
Geneſim, καὶ σπουδάζει, καὶ πάντα ποιεῖ ὥστε
εἰς ἔργον τὴν μοιχείαν ἐκβῆναι. *Hic iuſtus &*
contendit & omnem lapidem mouet vt adul-
terium opere compleatur. & paucis interiectis.
Pag. 270. Καὶ τῇ μοιχείᾳ, inquit, τῆς γυναικὸς αἱρεῖται
κοινωνῆσαι ὁ δίκαιος, καὶ μονονουχὶ ὑπηρετήσα-
σθαι τῷ μοιχῷ εἰς τὴν τῆς γυναικὸς ὕβριν, ἵνα
τὸν θάνατον διαφύγῃ. *Eligit eſſe particeps*
adulterij vxoris, ac tantum non ſeruit adul-
tero in mulieris contumeliam, vt mortem ef-
fugiat.

58. Quid? quòd paucis iterum interpo-
ſitis Saram etiam extollit quòd mariti con-
ſeruandi cauſsâ non ſolùm omnia fecerit,
ὥστε τὸ δρᾶμα λαθεῖν, *vt illa fabula ſiue fictio*
lateret, ſed etiam periculo ſuam pudicitiam
Pag. 271. obiecerit? τίς κατ' ἀξίαν, inquit, ταύτην
ἐπαινέσειεν ἥ τις μετὰ τοσαύτην σωφροσύνην, καὶ
ἐν ἡλικίᾳ τοιαύτῃ, ὑπὲρ τοῦ τὸν δίκαιον διασῶ-
σαι, ὅσον εἰς τὴν οἰκείαν γνώμην, καὶ εἰς μοιχείαν
ἑαυτὴν ἐξέδωκεν, καὶ συνουσίας ἠνέχετο βαρβα-
ρικῆς; *Quis hanc ſatis laudauerit, quòd poſt*
tantam continentiam, & in tali ætate, ad
hoc vt iuſtum ſeruaret, quantum ex ipſius
voluntate pendebat, etiam adulterio ſe expo-
ſuit, & barbarorum tulit congreſſum? Eam-
dem commendat Ambroſius lib. de Abra-
ham cap. 2. *quòd ſororem ſe eius aſſeruit,*
contenta ſi ita eſſet neceſſe, ſe periclitari pu-
dore quàm virum ſalute, vt tueretur mari-
tum mentita eſt germanitatem, ne inſidiato-
res pudoris eius tanquam æmulum & vindi-
cem pudoris necarent. Hæc illi.

59. Neque verò iidem Sancti Patres eum-
dem Sanctiſſimum Patriarcham, cùm *di-*
Gen 22.5. *xit ad pueros ſuos, expectate hic cum aſino,*
ego & puer illuc vſque properantes, poſtquam
adorauerimus, reuertemur ad vos: etſi quod
reuera futurum erat, prænuntiauit, quia ta-
Pap 662. men futurum non putabat, dubitant eſſe
mentitum, οὐκ εἰδώς, inquit Chryſoſtomus
homil. 47. ὅτι τοῦτ' ἔσται ὃ ἔλεγεν, ἀλλὰ
προεφήτευσε μὲν ἴσως τοῦτ' ἀγνοῶν, ἔλεγε δὲ
τοῖς παισὶ τάχα ἐξαπατῶν αὐτοὺς καὶ παρασκευά-
ζων αὐτόθι μένειν. *Ignorans futurum, quod*
dicebat, ſed prophetauit quidem ignorans ta-
men fortaſsis. Dicebat autem hæc ſeruis fortè
vt imponeret eis, & faceret vt ibi remanerent.
Ambroſius lib. 1. de Abraham cap. 8. *Pro-*
phetauit quod ignorabat: ipſe ſolus diſpone-
bat redire immolato filio: ſed Dominus per os
eius locutus eſt quod parabat. Captioſè autem
loquebatur cum ſeruulis, ne cognito negotio,
aut impediret aliquis, aut gemitu obſtreperet
& fletu. Itaque faceſſat Caluinus, cæteriq;
Chriſtianæ religionis perduelles: Patres &
eruditione & pietate ſingulari præditos ha-
bemus in quorũ authoritatẽ recũbat noſtra
de licito mendaciorum vſu ſententia; cùm
præſertim idem Chryſoſt. homil. 53. Iacob Pag. 714.
non mentitum modò, ſed Deo diſpenſante
mentitum eſſe fateatur, *Ne igitur*, inquit,
hoc conſidera, ὅτι ψεῦδος ἦν τὰ λεγόμενα
παρὰ τοῦ Ἰακώβ, *quòd mendacium fuerint,*
quæ dicebantur à Iacob: ſed illud cogita quod
volens Deus prædictionem impleri, ἅπαντα
οὕτως ᾠκονόμησε γενέσθαι, *omnia vt ſic fierent*
diſpenſauit.

60. Ph. Vtinam, Pſeudagora, tam faci-
lè Patres commode interpretari & ab errore
vindicare poſſemus, quam procliue eſt Pa-
triarchas Abraham præſertim ab omni cul-
pa vel mendacii vel lenocinii ſuæ vxoris ab-
ſoluere. *Neque enim* (verba ſunt Auguſtini Abraham à mendacio vindicatur.
lib. 22. contra Fauſtum Manich. cap. 32.)
Abraham flagitio conſenſit vxoris, eiúſque
vendidit adulterium: ſed ſicut illa famulam
ſuam non libidini mariti permiſit, ſed officio
generandi vltro intulit: nequaquam turbato
ordine naturali, vbi eius poteſtas erat, iubens
potius obedienti, quàm cedens concupiſcenti,
ſic & ipſe coniugem caſtam, & caſto corde ſibi
cohærentem de cuius animo, vbi pudicitiæ
virtus habitabat, nullo modo dubitabat, ta-
cuit vxorem, dixit ſororem, ne ſe occiſo ab a-
lienigenis atque impiis captiua poſſideretur,
certus de Deo ſuo, quod nihil eam turpe ac fla-
gitioſum perpeti ſineret. Quòd ſi vt ſubne-
ctit, ita neceſſe eſſet intelligi, vt timore
mortis, ſicut Dominum Petrus, ita iſte ne-
gauerit vxorem: *Peccatum*, inquit, *hominis*
agnoſcerem, nec ideo cuncta eius merita dele-
ta atque obliterata cenſerem. Sicut nec illius
Apoſtoli: quanquam culpa non ſit æqualis
negare vxorem, & negare Saluatorem. Nunc
vero cum habeam quod intelligam, ne hoc in-
telligam, nulla cauſſa cogor temeritate labi
ad reprehendendum, quem nemo conuincit ti-
more lapſum fuiſſe ad mentiendum. Neque
enim vtrum eius vxor eſſet interrogatus non
eſſe reſpondit: ſed cùm ab eo quæreretur quid
ei eſſet illa mulier, indicauit ſororem, non ne-
gauit vxorem. Tacuit aliquid veri, non di-
xit aliquid falſi. Verè igitur ſororem ſuam
appellat, ex patris ſui ſanguine pro-
creatam.

61. Iam quòd vnus & idem impurus ga-
neo Patriarcham infidelitatis accuſat quòd
ob mortem propinquam trepidans diſcri-

minis euentum non commiſerit Deo: idem nimiæ cōfidentiæ vel etiam ſocordiæ quòd Deum tentarit, nec per eius culpam ſteterit quo minùs vxor ad alienũ thorum tranſiret: ſignum eſt enim in vtroque fuiſſe moderatum, vt nec Deum tentaret cùm habuit quod ipſe faceret ad vitandum diſcrimen, nec in rebus perplexis, è quibus humano conſilio explicare ſe & euoluere non poterat, diuinæ prouidentiæ diffideret. Etenim, vt prudenter aduertit idem Auguſtinus, *Si interrogatus Abraham illam fœminam indicaſſet vxorem, duas res tuendas committeret Deo, & ſuam vitam & coniugis pudicitiam. Pertinet autem ad ſanam doctrinam, vt quando habet quod faciat homo, non tentet Dominum Deum ſuum, &c. proinde cùm inter ignotos propter excellentiſſimam pulchritudinem Saræ & eius pudicitia & mariti vita eſſet in dubio, nec vtrumque tueri poſſet Abraham, veruntamen vnum horum poſſet, id eſt vitam: ne Deum ſuum tentaret, fecit quod potuit: quod autem non potuit, illi commiſit. Qui ergo ſe hominem occultare non valuit, maritum ſe occultauit, ne occideretur: vxorem Deo credidit, ne pollueretur.* Nullum igitur ſiue prolati mendacii, ſiue, quod tetrius eſt, infidelitatis ac lenocinii crimen in Abrahamum, vel in Iſaacum redundat.

Lib 22 cōtr. Fauſtum Man. c. 36.

Deum tentare non oportet.

62. Quod autem ait Abraham ſe cum filio ſuo rediturum, ne tum quidem ſe videtur alligaſſe mendacii. Etſi enim cæca quadam obedientia, & clauſis, vt aiunt, oculis ad immolandum filium pergebat hærebat tamen in animo promiſſum illud diuinitus acceptum de ſemine ſibi in Iſaac ſuſcitando, atque ita fiebat vt in ſpem contra ſpem torus è diuina prouidentia penderet, ſuperſtitémque filium vel in ipſa morte ſibi proponeret, confuſeque ſe cum eo videret eſſe reuerſurum, ſiue is diuina virtute ſuis è cineribus excitandus eſſet, ſiue, quod accidit, alio modo ab interitu vindicandus. Quid? quòd ita natura comparati ſumus, vt vltrò ſibi blandiatur humana cupiditas, atque, vt dici ſolet, *qui amant ipſi ſibi ſomnia fingant*, & quod fieri maximè quiſque deſiderat, id etiam futurum maximè arbitretur? ac proinde quamuis nullam de ſua ſtirpe per Iſaacum propaganda promiſſionem diuinitùs accepiſſet, facilè ſibi perſuadere potuit Abraham, & perinde vt ſibi perſuadebat dicere ſe cum filio rediturum. Amph. Quid ſi vir ſanctiſſimus, vt omnes ab vna Dei prouidentia ſuſpenſas habuit vitæ ſuæ rationes, nec vnquam ſenſus ſuos ab eius voluntate deflexit, diuino monitus eſt oraculo, vel peculiari S. Spiritus afflatu compulſus non ſolùm vt in Ægyptum deſcenderet, ſed etiam Saram ſororem ſuam diceret, celaret vxorem, eo conſilio vt eius commendatione tum apud Pharaonem, tum apud proceres ac Sacerdotes eſſet acceptior, eorum muneribus ditaretur, nec ſolum eis arithmeticæ & aſtrologiæ, ſed etiam veri Dei cognitionẽ impertiret, quod ab eo præſtitum Nicolaus Damaſcenus, Eupolemus, & Alexander Polyhiſtor apud Euſebium lib. 9. περὶ Ἰουδαίων prodiderunt. Quid ſi receperat Deus diſertíſque verbis promiſerat curæ ſibi fore ne quid interim detrimenti Saræ pudicitia pateretur? quis eum meritò reprehendat, quod totus in diuinam prouidentiam recumbens dicto ſe præſtiterit audientem, *Fortè*, inquit Abulenſis, *Abraham doctus à Deo intelligebat ea quæ futura erant, ſcilicet quod ipſa acciperetur à Rege eo modo quo accepta fuit, & ipſe ditaretur propter eam ſic acceptam.*

Abrahæ obedientia & ſpes in Deum.

63. Sed ne cauſſæ diffiſi nouas Dei promiſſiones procudere videamur. Eſto ſanè nullum à Deo promiſſum ſecuritatis acceperit, imò prudenter iudicarit ſtuprum coniugi ſuæ per vim inferendum, ſi in Ægyptum deſcenderet, an vel contra Dei præceptum in Meſopotamiam redire, vel in Chanaanitide cum vxore totáque familia ſubſiſtens fame interire, vel Saram ſolam cum fame & rerum omnium penuria luctantem ibi deſtituere, vel denique in Ægyptum aliudve regnum appulſus apertè ſe maritum profiteri, & iniuriam omnem & contumeliam, quam illa ſine conſenſu & peccato ſubire ac perferre potuit, debuit ab vxoris corpore cum manifeſto mortis periculo prohibere? Quid ſi ne morte quidem ſua coniugis ſuæ pudicitiam repræſentare potuiſſet? Non offerebat ſe iſtis temeritatibus, vt cùm vxoris pudori non prodeſſet, ſine cauſſa moreretur, præſertim ſine liberis credentes orbaret patre, Eccleſiam capite priuaret, gentes benedictione quas Deus in eius ſemine benedicendas eſſe promiſerat. Cùm ne Sara quidem ipſa legibus vllis teneretur mortem potiùs oppetere quàm ſtuprum perferre, dum liberum voluntatis arbitrium ab aſſenſu penitus abſtineret.

64. Ps. Sunt iſta vera, Amphiloge: & hinc facilè leniorem in partem interpretamur Ambroſium, qui Saram laudibus extollit, quòd maluerit *ſe periclitari pudore, quàm virum ſalute*. Nam integra mentis caſtitate, potuit hanc in corpore contumeliam pati, cuius iniuriæ depulſioni vitam mariti ſui meritò præferebat. Sed quid Chryſoſtomo faciemus, qui Abrahamum

Vis illata non efficit caſtitatu.

dicit tantumnon ancillatum fuiſſe adultero, & omnem mouiſſe lapidem, vt adulterium opere compleretur? Amp. Quid enim aliud dicamus quàm aliquid humanitùs Sanctiſſimo viro contigiſſe, vt falsò quidem, non tamen ſine quadam ſaltem adumbrata veriſimilitudine probabile putauerit, *quod ſcrupuloſiùs diſputari poſſe* concedit Auguſtinus lib. 22. contra Fauſtum Manichæum, *vtrùm illius mulieris pudicitia violaretur, etiamſi quiſquam carni eius commixtus foret: cùm id in ſe fieri pro mariti vita, nec illo neſciente, ſed iubente permitteret; nequaquam fidem deſerens coniugalem, & poteſtatem non abnuens maritalem: ſicut ille adulter non fuit, quando vxoris obtemperans poteſtati, de ancilla prolem generare conſenſit.*

Cap. 37.

Polygamia.

Quia tamen non ita eum naturæ lege pugnat maritum vnum pluribus vxoribus, quàm vnam vxorem pluribus maritis copulari, & virorum ad eamdem mulierem accedentium multitudo tum ſuſceptionem prolis impedit, tum ſeminis permixtione confundit; vnius autem viri cum pluribus mulieribus congreſſu, neque proles impeditur, neque ſemen confunditur, probabilius eſt è mente Chryſoſtomi, Abrahamum, quemadmodum poſteà repudiauit Agarem, ita cum Sara conueniſſe vt ſi qua neceſſitas incumberet, & illa per vim ad ſecundas nuptias adigeretur prioris coniugii vinculo ſolueretur. Quod ſecundum, matrimonium quamuis & lege naturæ, & lege Moſaica perinde permiſſum eſſet, vt mulierum multitudo, Chryſoſtomus adulterium appellat, quòd in lege Euangelica, quamdiu ſuperſtes eſt prior maritus, huiuſmodi nuptiæ adulterinæ cenſeantur.

64. Atque hæc dicta ſint non tam ex meo ſenſu, quàm ad excuſationem Chryſoſtomi. *Multo enim veriùs & honeſtius illud accipimus* (ſunt iterum Auguſtini verba) *quod pater Abraham nec tentauit Deum, quando vita ſua, quantum potuit homo conſuluit, & ſperauit in Deum cui pudicitiam coniugis commendauit.* Eadem inculcat lib. 16. de Ciuitate Dei cap. 20. Sed iam, ſi placet, Philalethem noſtrum de Iacob & Ioſeph dicentem audiamus.

65. Ps. Imò antequam progrediamur vlteriùs, ſcire velim quo ſenſu Saram & Abrahamus ſororem appellet, & Abimelech iubeat ſumere velamen oculorum. Ph. Res oppido videri poterat clariſſima, niſi interpretes tenebras offudiſſent. *Verè*, inquit Abraham, qui & optimè norat, & iam depulſo periculo veritatis tegendæ cauſſam non habebat, *Soror mea eſt, filia patris mei, & non filia matris meæ.* Plerique tamen eam eſſe putant quæ ſuprà cap. 11. v. 29. Ieſcha nominarut, dicitúrque fuiſſe filia Arani, qui frater fuit Abrahami. Verû in hac ſententia illud eſt incommodi, quòd & à natiuo & ſimplice ſenſu ſcripturæ verba ſine neceſſitate detorqueant aientes hæc verba *filia patris mei*, idem eſſe atque *neptis patris mei, & filia fratris mei*, qua verborum ambiguitate, quod minimè conueniebat, rurſus Abimelechum eluderet, & Saram octauo circiter Arani patris anno natam fuiſſe dicere cogantur: quod abſurdum non putat Genebrardus, vel Abrahamum non fuiſſe primogenitum, contra quàm pura & puta ſcripturæ verba, eo ſenſu qui primus occurrit, ſonare videantur, c. 11. v. 26. *Dixitque Thare ſeptuaginta annis, & genuit Abram & Nachor & Aran.* Cùm enim Abraham decem duntaxat annis Sara coniuge ſua fuerit prouectior, cap. 17. v. 17. Si Aran fuit pater Saræ, vel ſenior fuit Abrahamo, vel filiam genuit anno circiter octauo. Quæ cùm ita ſint, pedibus eo in Caietani, Petauii, aliorúmque virorum doctorum ſententiam; credendum dicenti, *verè ſoror mea eſt, filia patris mei*, & ita nudè accipit Hieronymus in tradit. Heb. *In excuſationem eius*, inquit, *dicimus necdum illo tempore tales nuptias fuiſſe lege prohibitas.* Quò etiam Perauius trahit Ambroſium, Epiſtola, vt ille citat. 48. *Illud tamen*, inquit, *licet in vetere teſtamento legimus, vt aliquis vxorem ſuam ſororem diceret, iſtud inauditum vt quiſquam neptem ſuam in vxorem accipiat, & ſororem dicat.*

Sara ſoror Abrahæ.

66. Ad Abimelechum quod attinet, Saram reprehendit, ita tamen vt verborum comitate & liberalitate reprehenſionem ſuam attemperet. Eam porro reprehendit quòd minore quàm grauem matronam decebat verecundia, detecto vultu incederet, & cùm eſſet admodum honeſta facie & liberali, viros, quibus quaſi maritum quærens ſuam pulchritudinem venditabat, in ſui amorem allicerет. Ecce, inquit, mille argenteos dedi fratri tuo. i. Abrahamo marito tuo, quem tu maritum diſſimulans fratrem appellas. Ideo autem dedi vt hac pecunia emat tibi velamen oculorum, ne tu in poſterum faciem tuam adeo ſpecioſam & elegantem oſtentes, ſiue domeſticis qui tecum ſunt, ſiue alienis viris ad quoſcumque perrexeris, mementóque te eſſe deprehenſam in diſſimulatione tua & pene mendacio, vel memento te pene captam fuiſſe, & niſi Deus peculiari prouidentia te protexiſſet, pudicitiæ periculum adituram fuiſſe, quia detecta facie ambulabas, perinde ac ſi nupta non fuiſſes.

67. Pseud.

67. Pseud. Enimuero quamuis citra mendacium fratrem dixerit, ipſo facto mentita eſt. Nam quod ſpectat ad velamen oculorum, putant ad ritum nuptiarum alludi. Solebant enim, cùm nuptui dabantur, vel ob pudorem, vel ad ſignificandam poteſtatem corporis ſui, quam maritis concedebanr, velo vel pallio capur obnubere, vt fecir Rebecca, Geneſis 24. v. 65. vnde & Apoſtolus 2. Cor. cap. 11. v 10. *μετωνυμικῶς* poteſtatem appellat. *Debet*, inquit, ἐξουσίαν. *mulier poteſtatem habere ſupra caput ſuum*, id eſt velamen, quod eſt ſignum ſuæ ſubiectionis, & poteſtatis quam vir quodam naturæ priuilegio in mulietem ſortitus eſt. Quibus verbis etſi fœminas omnes etiam virgines comprehendat, vt ſcitè Tertullianus aduertit lib. de Virginibus velandis, præcipuè tamen matronas admonere videtur officii. Certè, vt è prophanis pauca delibem, Hymenæus nuptiarum Deus, 10 Metamorph. v 1. *croceo velatus amictu*, à Naſone deſcribitur. Id velum *flammeum* ſiue *flammeolum* vocabanr. Lucanus 2. Pharſ.

Non timidum nuptæ leuiter tectura pudorem
Lutea demiſſos velarunt flammea vultus.

Iuuenalis Sat. 10.

----dudum ſedet illa parato
Flammeolo.----

A colore videlicet luteo, & Flammeo ſiue ardenti, quo ſenſu poſſis interpretari *velamen oculorum*, vocabulũ enim עינים *enaim* non ſolùm *oculos* aut *fontes*, ſed etiam *colores* interdum ſignificat, vt liquet è Leuitici 13. v. 55. & Toſtatus annotauit.

in 20. Gen. 68. Quicquid ſit, ait Plutarchus in qu. Romanis moris fuiſſe ταῖς γυναιξὶν ἐγκεκαλυμμέναις. &c. εἰς τὸ δημόσιον προϊέναι, *mulieribus capite velato in publicũ procedere*. Et C. Valerius Max lib. 6 cap. 2. Sulpitius Gallus, *uxorem dimiſit, quòd eam capite aperto foris verſatam cognouerat*, &c. *Lex enim, inquit, tibi tantum meos præfinit oculos, quibus & formam tuam approbes, & placere deſideres*. Et Charilaus, vt eſt apud Plut. in Apophth. Lacon. rogatus cur Lacedæmonij puellas diſcoopertas, τὰς δὲ γυναῖκας ἐγκεκαλυμμένας, *mulieres verò velatas & obnuptas in publicum educerent*, hanc reddidit rationem, quòd τὰς μὲν κόρας, ἄνδρας εὑρεῖν δεῖ, τὰς δὲ γυναῖκας σώζειν τοὺς ἔχοντας. *puellas quidem oportet viros inuenire, mulieres autem maritos retinere.* Nec aliam fortaſſe ob cauſſam Venus Andromachæ dediſſe dicitur velamen ipſo die nuptiarum,

Κρήδεμνόν θ' ὅ ῥά οἱ δῶκε χρυσῆ Ἀφροδίτη,
Iliados x. Ἤματι τῷ, ὅτε μιν κορυθαίολος ἠγάγεθ'
Ἕκτωρ.

Quódque illi dono dederat Venus aurea velum,
Cùm primùm vxorem duxit fortiſsimus Hector.

Porro, quod Gen. 24. v. 65. Rebecca dicitur pallium ſuſtuliſſe, quo Iſaaco veniente caput obnuberet, LXX. θέριστρον tranſtulerunt: *Theriſtrum autem*, inquit Hieronymus de tradit. Heb. *pallium dicitur, genus etiam nunc Arabici veſtimenti, quo mulieres Prouinciæ illius velantur.*

69. De his notandus ille Tertulliani locus lib. de Virginibus Velandis. *Iudicabunt vos Arabiæ fœminæ Ethnicæ, quæ non caput, ſed faciem quoque ita totam tegunt, vt vno oculo liberato contentæ ſint dimidiam frui lucem, quàm totam faciem proſtituere.* Et quod Chriſtianis matronis ſit pudori, Muhammedes Arabibus potiſſimùm ſcribens in Alcorano, Zaora 34. *Mulieres itaque bonæ*, inquit, *ſe curent, ne lunaticum aſpiciant, ſuóque peplo tegentes collum & pectus, omnémque ſuam pulchritudinem, niſi quantum apparere neceſsitas coget, celent omnibus, ſpeciémque pedum etiam eundo niſi maritis ſuis.* Quæ ſanè videntur ad ſolas matronas & coniugatas, non aurem ad cœlibes pertinere, ac proinde quantumvis Saram, cùm fratrem dixit, tacuit maritum, immunem à mendacio verborum fuiſſe faciamus, ipſo tamen facto mentita eſt, cùm & abiecto velo ſe matrimonio ſolutam eſſe finxit, & mulieribus aliis, quas habebat in comitatu, auctor fuit vt eodem mendacii genere vterentur. Quòd ſignificat interpretatio LXX. ſeniorum. ταῦτα ἔσται σοι εἰς τιμὴν τοῦ προσώπου σου, καὶ πάσαις ταῖς μετὰ σοῦ, καὶ πάντ' ἀλήθευσον. *Hæc erunt tibi in honorem faciei tuæ, & omnibus quæ tecum ſunt, & in omnibus ſectare veritatem.* quaſi dicat, noli fratris nomen coniugio prætexere, ſed habitu, qui matronam & coniugatam deceat, præ te fer te eſſe maritatam, vt verè es: caue deinceps in mendacio deprehendi. Vbi videntur vocem illam ונכחת *Venokahat* deflexiſſe à נכח *nokah coram, ante*, vt ſi dicat Abimelech: *palam omnibus profiteri te eſſe coniugatam.*

70. Alii interpretantur, & *erudiuit ſe*: alii, *& caſtigata fuiſti.* Deducunt videlicet à radice יכח *iakah, caſtigauit, corripuit, erudiuit.* éſtque ſecunda perſona fœminini generis, præteriti temporis in coniugatione niphal, ſecundum formam quieſcentium pe iod. vbi tamen litera ח pro ſceua habet patah, quia eſt litera gutturalis. Quod præter conſuetudinem meam dictum volui, quòd videam multos cætera doctiſſimos in hoc verbo ceſpitare.

71. Hebræus Scholiaſtes apud Marianam dicit eam vocem ſignificare בר דברים *bor debarim*, *puritatem verborum.* Sed hæc omnia ſibi quadrant, eo enim ipſo quod in mendacio deprehenſa fuit, caſtigata fuit, & erudita, ac verborum puritatem veritatémque amplexa eſt. PHIL. Quorſum iſta? PSEVD. Vt intelligas Saram ipſo facto eſſe mentitam, meritóque ab Rege Geraræ reprehenſam, quòd velum ſiue ſupparum matrimonii notam eieraſſet, & quamuis nupſiſſet Abrahamo, nihilo tamen ſeciùs aperto capite, vt innupta incederet. PHIL. Quid ſi (quoniam grammaticari me docuiſti) ſenſus hic Abimelechi fuit vt ipſum Abraham diceret velamen oculorum? Pronomen enim הו *hu* apud Hebræos maſculini generis eſt. Hic, nimirum Abraham erit tibi velamen oculorum, & ſub velo iſto latere debes, cùm Deus illum pudicitiæ tuæ cuſtodem præfecerit. Vel, vt interpretatur Abulenſis. *Hoc, id eſt, iſte modus loquendi obſcurus, quo virum tuum fratrem appellas; ſit tibi ad eos qui tecum ſunt. i. ad illos inter quos conuerſaris, qui te cognoſcunt, quia illi non poterunt errare in tali modo loquendi: ſed non debes loqui taliter inter extraneos, qui te non cognoſcunt, quia citò ſic deciperentur.* Hæc Abulenſis. Quæ ſi admittimus nihil eſt quòd ex abiectione veli Saram dicamus ipſo facto eſſe mentitam, etſi neque velamen ita matrimonio connexum eſt, vt matrona quæ illud abiecerit, & in publicum innuprâ facie proceſſerit, ſe neceſſariò cœlibem eſſe fateatur: neque Rex Geraræ tam de Sara queritur quòd ſiue verbo, ſiue reipſa mentita fuerit, quàm quòd tacuerit veritatem. Quid? quòd, vt ſcitè notat Guillelmus Altiſiodorenſis in 3. ſentent. Diſt. 38. Factum non eſt proprius mentis interpres? ac proinde ſi verbis mentita non eſt, multo minùs addendum eſt factis ſubeſſe mendacium.

XVI. *De Iacobi Mendacio.*

in 27 Gen. 1 Excuſatio Iacobi. 72. RAbbi Samuel apud Toſtatum à mendacio Iacobum excuſat, quaſi ſuam orationem interpunctione diſtinxerit. *Ego ſum* videlicet. Ego ſum qui tibi cibum adfero, deinde poſt aliquam reſpirationem hæc verba ſubiunxerit. *Primogenitus tuus Eſau.* Quæ excuſatio meritò diſplicet Abulenſi, quòd ſubtilior quàm ſolidior eſſe videatur.

2 Excuſatio. 73. Negat Theodoretus quæſt. 80. in Geneſin fuiſſe mendacium. Emerat enim priuilegia primogenituræ, erátque Eſau non quidem in natura & perſona, ſed in primogeniti dignitate: quemadmodum Ioannes ab ipſo Domino Elias nominatur. Et quoniam apud Hebræos עשו *aſu* ſiue *Eſau*, idem eſt quod *factus* ſiue *perfectus*, dicere poſſemus hanc Iacobi verbis ſubiectam fuiſſe ſententiam. Ego ſum factus primogenitus tuus, cùm videlicet frater meus vili lenticula ineſcatus mihi vendidit primogenita, ſuáque iura transfudit.

74. Auguſtinus ex eo probat mentitum 1. Excuſatio. Iacob non fuiſſe quòd cap. 25. v. 27. Simplex, ἄπλαςος, ſine dolo fuiſſe tradatur. *Siue autem*, inquit 16. de ciuit. cap. 37. *ſine dolo, ſiue ſimplex, ſiue potiùs ſine fictione dicatur, quod eſt Græcè ἄπλαςος, qui eſt in iſta benedictione percipienda dolus hominis ſine dolo? Quis eſt dolus ſimplicis? quæ fictio non mentientis, niſi profundum myſterium veritatis?* Et lib. contra mendacium ad Conſentium, cap. 10. *Si*, inquit, *non eſt mendacium, quando ad intelligentiam veritatis aliud ex alio ſignificantia referuntur, profectò non ſolùm id quod fecit, aut dixit Iacob patri vt benediceretur, ſed neque illud quod Ioſeph velut illudendis locutus eſt fratribus, neque quod Dauid ſimulauit inſaniam, nec cætera huiuſmodi mendacia iudicanda ſunt, ſed locutiones actionéſque propheticæ ad ea quæ vera ſunt intelligenda referendæ. Quæ propterea figuratis velut amictibus obteguntur, vt ſenſum piè quærentis exerceant, & ne nuda ac prompta vileſcant, &c.* Mox vbi docuit per hœdinas pelles peccata ſignificari, per eum qui ſe his pellibus operuit, eum qui non ſua, ſed aliena peccata portauit, per Eſau Synagogam, per Iacob Eccleſiam è gentibus congregatam, iſta ſubnectit: *cùm igitur tam vera támque ſignificentur veraciter, quid hic debet putari factum dictúmve mendaciter?* Et quoniam, vt loquitur Apoſtolus, omnia Patribus in figura contingebant, hinc effici videtur quæcumque à Patriarchis dicta, vel geſta referuntur, mendacia non eſſe, ſed futurorum vmbras & myſteria.

75. PSEVD Quid igitur? cùm Iacob hœdinis pellibus obuolutus, patri ſuo ſe quaſi primogenitum obtruſit, diſertiſque verbis ſe Eſau primogenitum eſſe profeſſus eſt, an tum temporis de Chriſto qui peccata noſtra portauit, aut de gentium vocatione cogitabat? PH. Equidem id affirmare non poſſum. PSEVD. Non igitur hac animi inductione ſe pro Eſau primogenito patri venditauit, vt futurum adumbraret myſterium, ſed vt paternam benedictionem interuerteret. PHIL. Fateor. PSEVD. Non igitur illam figuram myſterii-

que ſignificationem ipſi Iacob acceptam referre debemus, qui de ſignificando myſterio ne cogitauit quidem, ſed Deo, qui iuſſit de tenebris lumen ſplendeſcere, & de hominis mendacio prophetiæ veritatem.

Iacob mẽtitus videtur.

P h i l. Nullus abs te diſſentio. Ps. Mentitus igitur Iacob. P h i l. Fortaſſe. P s. Et quidem admodum pernicioſo mendacio, cùm de præripienda patris benedictione, ac iure ſucceſſionis ageretur. P h. Imò pernicioſum non fuit, ſed officioſum. Neque enim fratri, qui primogenita ſua vendiderat, faciebat iniuriam: ſed ius ſuum perſequebatur, quod & fratris ſui ceſſione, & diuinis promiſſis ad ſe pertinere minimè dubitabat.

76. Itaque ſi Iacob, ſi Ioſeph, ſi Dauid, ſi Salomon, ſi Chuſai, ſi alios mentitos eſſe defendas, nolo tecum peruicaciùs contendere. P s e v d. Eos igitur honeſtum erit imitari. Phil. Sapientiſſimè monet Auguſtinus. *Si qua* mendacia vitis etiam ſanctis; *Vt alia peccata ſubrepſerint, non eis tribuendam iuſtitiam, ſed veniam poſtulandam.* Siquidem, vt dixerat, *etiamſi aliquid propheticum* in eorum verbis, *aut factis intelligenter exponitur, non tamen imitandum ſapienter proponitur.* Sed quid prohibet eum pluribus loquentem audire? *Illæ*, inquit, *perſonæ, quas credendum non eſt ibi* (videlicet in ſacris hiſtoriis) *prophetare voluiſſe, ſi quid faciendo vel dicendo finxerunt voluntate fallendi, quamuis ex ipſis quoque factis earum ſiue dictis aliquid propheticum poßit exculpi, per illius omnipotentiam proſeminatum atque diſpoſitum, qui bene vti nouit etiam malis hominum, tamen quantum ad ipſas pertinet, ſine dubitatione mentita ſunt. Sed non ideo debent imitanda exiſtimari, quia in eis reperiuntur libris qui ſancti & diuini meritò nominantur. Habent enim conſcripta & mala hominum & bona: illa vitanda, iſta ſectanda: & quædam ita poſita, vt de illis etiam prolata ſit ſententia: quædam verò tacito ibi iudicio nobis indicanda permiſſa: quoniam non ſolùm nos nutriri manifeſtis, verùm & exerceri oportebat obſcuris.*

Contra mendac. c. 17. exeũte.

Ibid. c. 14.

77. Et alibi cùm de Iuda & Thamare diſputaret: *Ea quippe*, inquit, *hominum, facta, Sancto Spiritu diſponente, atque inſpirante, collegit propheta narrator, quorum interpoſitio non vacaret ad præſignationem rerum quas intenderat prophetare: ad ſignificanda autem aliqua bona, nihil intereſt facta illa, quibus ea ſignificantur, ſeu bona, ſeu mala ſint. Quid enim mea intereſt, cùm volo aliquid legendo cognoſcere, vtrùm ex minio reperiam ſcriptos* (lege ſcriptum) *nigros Æthiopes, & ex atramento candidos Gallos? Verumtamen ſi non ſcripturam, ſed picturam talem viderem, ſine dubitatione reprehenderem: ita in factis hominum, quæ ad imitandũ vitandúmve proponuntur, magni intereſt bonáne an mala ſint. Quæ autẽ ad ſignificandũ dicuntur, ſiue ſcribũtur, nihil refert in moribus facientium, quã laudem reprehẽſionémve mereantur, ſi modò habent aliquam rei, de quâ agitur, neceſſariam præfigurandi congruentiam.* Hæc Auguſtinus, è quibus liquet nihil eſſe quòd magnopere ſolliciti ſimus demonſtrare Iacob immunem fuiſſe mendacii, cùm & eius mendacio futura veritas adumbrari potuerit, & vt Salomon teſtatur *nullus ſit homo qui non peccet*, ac proinde quantumuis Sanctiſſimo Patriarchæ mendaciolum hoc obrepſiſſe fateamur, nihil eſt tamen cur huius exemplo mendacium putemus certis locis ac temporibus ad officium boni viri pertinere. Quid enim mirum, ſi vel ipſi Patriarchæ venialem mendacii culpam aliquando contraxerint, aut etiam in illis futurorum vmbris (non enim dicam tenebris) per ignorantiam quam vocant inuincibilem licitum putauerint honeſtúmque mendacium, quod in hac Euangelii luce non ſolùm credit Pſeudagoras noſter, ſed etiam Platonis, Xenophontis, Origenis, Chryſoſtomi, Caſſiani, cæterorúmque tum Patrum, tum Philoſophorum authoritate defendit?

Contra Fauſtum lib. 22. c. 83.

XVII. *De Ioſephi mendacio.*

79. PS. Expecto de Ioſepho quid reſpondeas. P h i l. Quinque ſunt crimina quibus in eum inuidia conflatur. Vnum quòd contra mentem conſcientiámque ſuam fratres ſuos Exploratores eſſe dixerit: alterum quòd ita eſſe deierarit: tertium, quòd quamuis ante legem ſcriptam iam tunc hominum cordibus inſculpſiſſet ipſa natura, ne quod iuramentum niſi per Dei nomen conciperent, eúmque ſolum fidei & veritatis arbitrum, ac vindicem adhiberent, nihilo ſecius per rem creatam iurauerit: quartum quòd tam vilis ei fuerit ſalus ac vita Pharaonis, vt quamuis peierans illius caput non dubitauerit quaſi fidei ſuæ pignus in medium deponere, vt ſi ſciens ipſe falleret, in ipſius Pharaonis vitam pœna periurii redundaret. Quintum denique quòd vno contextu multa mendacia inuoluens etiam finxerit ſcyphum ſibi furto ablatum, quo, vt interpretatur Caluinus, ad diuinationes & *magicas artes* vte-

Crimina in Ioſephum.

In cap. 44. Geneſ. retur. *Qua*, inquit, *ſimulatione grauiter eum peccaſſe negandum non eſt. Vnde colligimus, vbi ſemel quiſpiam à recta linea deflexit, quàm facilis ſit in varia peccata lapſus.* Hæc ſunt quæ viro Sanctiſſimo non mediocrem notam inurunt, quæ ſic videntur interſe connexa, vt qui primum conceſſerit, cogatur etiam reliqua confiteri.

80. Ps. Quid ſi Patriarcham viri ſingularis authoritate mentitum eſſe demonſtro, ſed ita mentitum vt nullam ex illo mendacio culpam ſuſceperit? Ph. Viceris expectationem meam. Ps. Atque, vt ſaliuam magis tibi moueam, author à me producetur, cuius tot tantáque extant in ſacram ſcripturam volumina, vt, quod author Bibliothecæ Hiſpanicæ notauit, ſi vel à primo natalis die numerando terna folia ſingulis eius vitæ diebus attribuas, plura ſcripſiſſe comperias Ph. Magnus liber, magnum peccatum, vt iam communi iactatur adagio, & iam olim Poëta nobilis:

Callimachus hymno in Apoll.

Ἀσσυρίου ποταμοῖο μέγας ῥόος, ἀλλὰ τὰ πολλὰ
Λύματα γῆς, καὶ πολλὸν ὑφ' ὕδατι σύφετον ἕλκει, &c.
Πίδακος ἐξ ἱερῆς ὀλίγη λιβάς. ἄκρον ἄωτον.

Ingens Aſſyriæ fluuius, ſed plurima terræ
Purgamenta trahit ſecum ſordéſque volutat, &c.
Sacro fonte latex modicus libatur, aquarum
Primitiæ.----

Pseud. Non tibi duntaxat ingenii flumen, & vt ſic loquar Euphratem, ſed purum ac ſincerum, vnde is emanat, Paradiſi fluuium exhibebo. Phil. Alphonſum, opinor, Toſtatum Epiſcopum Abulenſem intelligis illum, inquam, ſtuporem mundi, *qui ſcibile diſcutit omne*, virum illum, vt ait Poſſeuimus in ſacro apparatu, memoria mirabili, peracti in rebus perplexis & obſcuris explicandis iudicio, & (quod caput eſt) magna ſanctitate, quam vigiliis, ieiuniis, orationibus admodum fouit & auxit Virgo natus, Virgo quoque (vt conſtans eſt fama) deceſſit, &c. Quadraginta duntaxat vixit annos, & maximis tum regni, tum Epiſcopatus occupationibus diſtrictus tot ac tanta duodeuiginti annorum ſpatio ſcripſit, quot ne attentè quidem perlegere aliquis poſſit. Pseud. Eum ipſum intelligo, quem opinor non repudiabis authorem. Is commentariis in Geneſim cap. 42. *Dicendum*, inquit, *quòd Ioſeph dixit mendacium officioſum, & ideo non fuit peccatum, quia erat ad inquirendam veritatem de ſtatu Beniamin, vel an pœniterent, quia vendiderant eum, &c. Et ſatis credo eſſe licitum ſi iudex crederet certiſſimè aliquem eſſe malefactorem, per mendacia ornata officioſa inducere eum ad confitendum veritatem facti ſui.*

Laus Toſtati.

81. Phil. Equidem Abulenſis authoritati nihil detractum volo, dum tamen per ornata mendacia locutiones intelligamus, quæ quamuis nonnihil à vero deflectere videantur, non ſunt tamen vera, vt ſic loquar, & germana mendacia, ſed adumbrata quædam mendaciorum ſimulacra, quòd non aſſerendæ falſitatis, ſed veritatis indagandæ cauſſa proferantur. Et hoc ipſum eſt quòd alii negant Ioſephum mentiri, quia non loquitur aſſertiuè, ſed tentatiuè: (quid enim eorum verba repudiem, quorum ſententiam amplector?) vt Iudex reum interrogans aliquid ait eſſe factum, non vt aſſerat, ſed vt eliciat veritatem. Ita certè vel ipſi fratres intellexerunt, dum aienti Ioſepho: *exploratores eſtis*: vt inficiando reſponderunt: non *ita eſt, Domine*: quo reſponſo neque ſignificabant Protegem eſſe mentitum, nec vllam ei contumeliam inferebant, quia, vt ſcite notat idem Abulenſis, *non aſſerebat eos eſſe exploratores, ſed inquirebat de hoc. Et quantum ad talia cuicumque magna perſona inquirens de ſtatu alicuius rei licet negare quod dicit, nec hoc eſt propriè repugnatio, quia orationes inquirentium, licet videātur indicatiuæ, imperatiuæ tamen ſunt; oratio autem nulla vera, aut falſa eſt præter indicatiuam. ideo iſtæ non ſunt vera vel falſæ, quare orationes indicatiuæ negatiuæ vel affirmatiuæ non repugnant illis.* Sic, vt probat Guillelmus Altiſſiodorenſis, *Logici in diſputationibus ſuis ſæpiſſimè dicunt falſum, vt videatur quid inde accidat, & conſtat quod non peccant, vt contingit in ſyllogiſmo ad impoſſibile, quia non dicunt falſum intentione fallendi, nec intendunt deſtruere, ſed potiùs adſtruere veritatem.*

Ornata mendacia.

82. Aliter reſpondet Auguſtinus q. 139. in Geneſim, *ita videlicet dictum eſſ.* Exploratores estis, *tanquam ſi dictum eſſet, Exploratorum pœna digni eſtis: hoc eſt, exploratores deputabimini merito mendacij veſtri.* Estis *autem pro habebimini, & deputabimini innumera ſimiles locutiones docent, vnde eſt illa Eliæ, quicumque exaudierit in igne, ipſe erit Deus, non enim tunc erit, ſed tunc habebitur.* Quæ ſi vera ſunt, vt profectò ſunt, non ſolùm à mendacii, ſed etiam & multo magis à periurii crimine liberatur.

XVIII. *De iuramento Ioſephi.*

83. Reſtat vt videamus eequid concepto per ſalutem Pharaonis iureiurando aut eam flocci fecerit, aut honorem ſoli creatori debitum ad creaturam deriuarit. *Per ſalutem*, inquit Pharaonis, vel vt habent LXX. *νὴ τὴν ὑγίειαν Φαραώ*, *per Pharaonis ſauſtatem.* חי פרעה ke *Pharo*, ex quo Aquila, *ζῇ Φαραώ*, *viuit Pharao*. omnes eadem ſententia: ſic mulier illa Thecuitis, חי נפשך *per ſalutem*, inquit, *animae tuae*, *Domine, mi Rex.* AMPH. Quid ſi hanc ipſam iuriſiurandi formulam reperire poſſimus apud Martialem lib. 11 Epigramm. 95. vbi Iudæum quendam *Solymis qui natus in ipſis*, ita compellat, & iurare compellit?

2 Reg c. 14 v. 19.

Ecce negas, iuráſque mihi per templa tonantis,

Non credo. iura, Verpe, per Anchialum.

PHIL. Equidem nullum hic aduerto iuris illius iurandi veſtigium. Nam viri docti ſic intelligunt, vt eum quaſi mollem & effœminatum iurare velint per Anchialum ſiue puerum, qui fuerit in deliciis, ſiue per vrbem Anchialum ab ipſo Sardanapalo conditam ac redolentem flagitia ſui conditoris, per Genium Sardanapali qui ea in vrbe colebatur. AMPH. Atqui cenſet Ioſephus Scaliger tum Prolegomenis ad emendationem temporum, tum literis ad P. Scriuerium datis hæc ex Hebræis fontibus eſſe detorta, quaſi חי אלה *ki ala. viuit Deus.* Atque, vt facile eſt inuentis addere, Thomas Farnabius ita concepit אם חי אלה *am ki ala*. Samuel Petitus : אין חי עליון *an ki alion. non viuit excelſus.* Ioannes Seldenus prolegomenis libri *de Succeſſionibus*, qui & iſta colligit, legendum putat apud Martialem

Martialis explicatur.

Non credo. iura, Verpe, iperan chi olam.

יפרע חי עולם *vlciſcatur*, aut *vindictam ſumat is qui viuit in æternum.* Ioannes Crocus: *iura per Alchialam:* אל חי עולם de quibus Seldenus fuſiſſimè: ſed nos in viam à diuerticulo redeamus.

84. Multæ ſunt iuramentorum formæ. Alia concipiuntur de præterito vel præſenti, quæ in ſcholis aſſertoria dicuntur. Alia de futuro quibus nullum, quod ſciam, Theologi peculiare nomen hactenus indiderunt. De quibus S. Thomas 2. 2. qu. 89. art. 7. c. *Vtrumque*, inquit, *iuramentum habet quandam obligationem diuerſimodè tamen, quia iuramento quod eſt de præterito vel præſenti obligatio eſt non reſpectu rei, quæ iam fuit vel eſt, ſed reſpectu ipſius actus iurandi, vt ſcilicet iuret id quod iam verum eſt, vel fuit. Sed in iuramento quod præſtatur de his quæ ſunt fienda à nobis, obligatio cadit è contrario ſuper rem quam aliquis iuramento firmauit. Tenetur enim aliquis vt faciat verum eſſe id quod iurauit: alioquin deeſt veritas iuramento.* Poſterius hoc iuſiurandum quod de futuro concipitur, rurſum ſpectari poteſt vel ratione perſonæ iurantis, vel eius cui iuramentum exhibetur, vel denique rei ſiue materiæ iuramento ſubiectæ, quam qui iurat, ſe facturum eſſe pollicetur. Qui iurat vel habet rem in ſua poteſtate, vel non habet, ſi non habet, vel habere ſe putat, vel fingit. Ea porro vel Deo vel nobis ipſis, vel proximis exhibenda denuntiatur, ſed nos de tertio genere diſputamus. Res quæ proximo præſtatur, vel bona eſt, vel mala, ſi bona, iuramentum promiſſorium: ſi mala comminatorium nominatur.

Iuramentũ aſſertoriũ

Iuramentũ de futuro.

85. Inter promiſſorium & comminatorium hoc intereſt, quod in illo citra periurium poſſis aliquid ad promiſſi liberalitatem admetiri, in hoc liceat aliquid de minarum ſeueritate remittere. Hoc enim humanitatis ratio poſtulat, vt qui vel promittit vel comminatur, tacitam vel augendi beneficij vel minuendæ pœnæ conditionem inuoluat, excipiátque ſibi fore integrum vel auſteritatem miſericordia temperare, vel liberalitatem beneficentia cumulare.

Promiſſorium, comminatorium.

86. Atque eſt hæc eſt prior iuramenti diuiſio quæ à materia ſiue obiecto petitur: poſterior à forma ſiue modo iurandi acceſſitur. Nam, vt docet Scholæ Magiſter, *duplex eſt modus iurandi. vnus quidem per ſimplicem Dei conteſtationem, ſicut cùm aliquis dicit: eſt mihi Deus teſtis, vel coram Deo loquor, vel per Deum, quod idem eſt, vt dicit Auguſt. Alius modus iurandi per execrationem, dum ſcilicet aliquis ſe vel aliquid ad ſe pertinens ad pœnam obligat, niſi verum ſit quod dicitur, quemadmodum antiqui,*

2. 2. q. 89. art. 1. ad 3. & ar. 6. C.

Iuramentũ ſimplex.

--cæsâ iungebant fœdera porcâ.

ſibique imprecabantur, vt ſi ſcientes fallerent, ita ferirentur à Deo, quemadmodum ipſi porcam ſaxo ſilice feriebant. Quæ execrationis formula vel tacitam vel expreſſam diuinæ veritatis inuocationem inuoluit. Is enim ſolus qui cordium inſpector eſt, ſummúſque noſtrarum cogitationum arbiter, nouit verùm lingua iurantis ab eius mente diſſentiat, ſolúſque proinde poteſt vindex eſſe periurij.

Imprecatorium.

87. E quibus videtis quàm imperitè Caluinus negauerit execrationes in Dei vel honorem vel iniuriam redundare. *Qui per Deum iurat*, inquit, *eum vult medium intercedere vt pœnam exigat periurij: qui per vi-*

Digitized by Google

tam ſuam vel caput iurant, quaſi fidei ſua pignus in medium deponunt, quod maxime habent pretioſum. Hoc modo non transfertur ad hominem mortalem Dei maieſtas, quia longe aliud eſt eum citare teſtem qui ius habet vlciſcendi, quàm per rem maxime charam aſſerere verum eſſe quod dicimus. Imperitè, inquam. Aliud enim eſt quod habeas valdè

Caluini imperitia. pretioſũ quaſi fidei pignus deponere: aliud imprecari, vt ſi ſciens fefelleris, id tuo vel filii capite eluatur. Qui rem ſibi charam oppignorat, præſtare non tenetur formalem, vt vocant, locutionis ſuæ veritatem, vt pignus apud eum ipſum, cui promittitur, vel apud ſequeſtrem depoſitum tum demum recipiat ſi locutus fuerit ex animi ſui ſententia: ſed ei ſatis eſt materialem veritatem, ſiue rem ipſam promiſſioni ſubiectam exhibere, quacunque tandem animi inductione promiſerit. Qui per ſuam ſalutem iurat caput ſuum non transfert in alterius hominis poteſtatem, ſed apud Deum ſupremum veritatis teſtem ac vindicem ſuum caput quodammodo deponit, & cum Paulo vel tacitè vel expreſſe Deum teſtem in-

2. Cor. 1. 23 uocat in animam ſuam, vt ſi peierat, ab eo qui ſolus eſt veritatis arbiter, ob periurium puniatur.

88. Neque verò vt ſomniat Caluinus qui per Deum ſimpliciter iurat, eum vult medium intercedere, vt pœnam exigat periurii: ſed eius duntaxat teſtimonium implo-

Loco cit. rat, vt detegat veritatem. Commodè ſanctus Thomas: *Alicuius*, inquit, *teſtimonium inuocatur ad hoc quod teſtis inuocatus veritatem manifeſtet circa ea quæ dicuntur. Deus autem manifeſtat an verum ſit dupliciter vno modo ſimpliciter reuelando veritatem vel per internam inſpirationem vel etiam per facti denudationem, dum ſcilicet producit in publicum ea quæ erant occulta. Alio modo per pœnam mentientis; & tunc ſcilicet eſt iudex & teſtis: dum puniendo mendacem, manifeſtat mendacium; & inde duplex eſt modus iurandi*, &c. E quibus efficitur eum qui per rem ſibi charam & pretioſam iurat, non ſolùm Deum vt teſtem, quod fit in ſimplici iureiurando, ſed etiam vt iudicem mendaciique vindicem implorare, addita ſimplici iuramento pœnæ ſanctione.

2. 2. q. 89. ar. 6. in C. 89. *Quod autem Ioſeph*, inquit idem Doctor Angelicus, *per ſalutem Pharaonis iurauit, vtroque modo intelligi poteſt: vel per modum execrationis, quaſi ſalutem Pharaonis obligauerit Deo: vel per modum conteſtationis, quaſi conteſtando veritatem diuinæ iuſtitiæ, ad cuius executionem principes terræ conſtituuntur.* Neque verò diuinam maieſtatem ad creaturas hac iuriſiurandi formula transferebat, ſed vel ſimplici iuramento Deum obteſtabatur qui erat ſalus & vita Pharaonis, vt interpretatur Abulenſis: vel addita ſanctione ſiue execratione Deo ſalutem Regis, qua nihil habebat pretioſius, obligabat, vt ſi ſciens falleret, periurium Pharaonis ipſius capite lueretur. Neque verò vel ſuam vel liberorum ſalutem vilem habent, quorum hæc verba produntur,

Per caput hoc iuro, per quod pater antè ſolebat,

Μηκέτ᾽ ἔπειτ᾽ Ὀδυσῆϊ κάρη ὤμοισιν ἐπείη,
Μηδ᾽ ἔτι Τηλεμάχοιο πατὴρ κεκλημένος εἴην.

Non deinceps caput hoc humeris inſiſtat Vlyſſei
Nec iam Telemachi genitor vocet.--

Imò quia pretioſius nihil habebant quod veluti fidei ſuæ pignus apud Deos veri falſique diſceptatores deponerent, idcirco hanc iuriſiurandi formam vſurpabant.

90. Quòd ſi qui ad confirmandam veritatem Regum ſalutem oppignorant, eam haberent contemptui, nunquam dixiſſet mulier illa Thecuitis: *Per ſalutem animæ* 2 Reg. 14. 19
tuæ, Domine mi Rex. Nunquam Eliæ dixiſſet Eliſæus, *Viuit Dominus, & viuit anima* 4 Reg. 2. 2.
tua, quia non derelinquam te. Nunquam Iu- Iudith 11. 5
dith Holopherni. *Viuit Rex Nabuchodonoſor Rex terræ, & viuit virtus eius quæ eſt in te ad correctionem omnium animarum errantium.* & iterùm: *Viuit anima tua, Domine meus.* Nunquam Tertullianus Chri- Apol. c. 32.
ſtianos à Gentilibus læſæ maieſtatis accuſatos ita defendendos putaſſet: *Sed & iuramus ſicuti non per Genios Cæſarum, ita per ſalutem eorum, quæ eſt auguſtior omnibus Geniis.* Hoc igitur Ioſephi ſacramentum & indicabat apud Ioſephum nihil haberi ſalute Pharaonis antiquius, & quamuis, vt probabilius videtur, execratione quadam erat implicatum, nulla tamen peccati labe fuit adſperſum. Etſi enim, vt ait Auguſtinus in Pſal. 7. *Iurare per execrationem eſt grauiſſimum iuriſiurandi genus, cùm homo dicit, ſi illud feci, illud patiar*, culpa tamen vacat, imo laudem meretur iuramentum, quod *in veritate, & in iudicio, & in iuſtitia* nuncupatur, è Ieremia cap. 4 v. 2. compertum eſt. Iurauit Ioſeph in iudicio, id eſt interprete S. Thoma, *ex neceſſaria cauſſa, &* 2. 2. q. 89. art. 3. C.
diſcrete, quia niſi iuraſſet, non facilè fratres ſuos illis comminationibus terruiſſet, iurauit in veritate non exituros donec veniret frater ipſorum minimus, quia reuera, vt notat Toſtatus, *Non omnes exierunt, fuit enim detentus Simeon loco omnium, in cuius detentione omnes detineri videbantur*, ac niſi Beniamin adduxiſſent, eos Exploratorum

loco erat habiturus, iurauit in iuſtitia, quia videlicet ipſa iuſtitiæ ratio poſtulabat, vt qui fratrem impiè vendiderant, aliquam ſceleris ſui pœnam exoluerent & ſaltem ſeruitutis metu plecterentur.

XIX. *In quibus videri poſſit Ioſeph grauiter peccaſſe.*

91. PS. Eſto ſanè: faciamus eos omni ſupplicio dignos fuiſſe, in quos prima procella deronuit. Quid Ioſephum pater, quid frater Beniamin violarat, in quos illi fluctus magna ex parte redundarunt? *Dixit pater Iacob: abſque liberis me eſſe feciſtis: Ioſeph non eſt ſuper: Simeon tenetur in vinculis, & Beniamin auferetis, in me hæc omnia mala reciderunt, &c. Si quid ei aduerſi acciderit in terra ad quam pergitis, deducetis canos meos cum dolore ad inferos.* Quid cùm Beniamin è ſinu gremióque patris orbitatem ſuam deplorantis, è complexu coniugis ac liberorum lacrymantium auulſus & in ignotam regionem abductus eſt? quid etiam puratis animi fuiſſe cùm patris luctum & ſqualllorem, vxoris lamenta, paruulorum filiorum eiulatus, illam Proregis auſteritatem ſibi frequentibus fratrum narrationibus exaggeratam, frontem illam, ſupercilium, iuſiurandum, compedes fratribus ſuis iniectas, ac trium dierum carcerem, Simeonem adhuc in vinculis detentum, iugum ſeruitutis ſuis ipſius ceruicibus impendens animo proponeret? Quid cùm Proregis Scyphus in eius ſacco repertus eſt? cùm tanquam fur in manifeſto ſcelere deprehenſus, luce palam, in oculis totius ciuitatis, turbis ad ſpectaculum confluentibus & furtum execrantibus ad prætorium perductus eſt? cùm ſtetit ante Proregem, cum irati & exprobrantis vocem audiuit. Ex quo fonte iſta manarunt? E Ioſephi mendacio multis aliis criminibus implicato. Cuius enim iuſſu hæc à diſpenſatore dicta ſunt: *Scyphus quem furati eſtis, ipſe eſt in quo bibit Dominus meus, & in quo augurari ſolet?* Quibus verbis non ſolùm iniuſtus fuit in miſerum atque innocentem, impius in fratrem, ſacrilegus ac ſuperſtitionis ſimulator, ſed etiam, de quo præcipuè controuerſia eſt, ſine controuerſia mentitus.

Gen 42. 36.

92. PH. Vide quantùm à quæſtione diſcedas. Statueras exemplo Ioſephi probare mendacium nonnumquam ad officium boni viri pertinere. Nunc autem adeo non cohæret oratio tua, vt contrarium è tuis rationibus inferatur. Nam ſi iniuſtè vexauit innocentem, patrem ac fratrem impiè dolore affecit, augurium & ſuperſtitionem ſacrilegè ſimulauit, profectò cauſſæ nihil eſt cur eum honeſtè, & citra culpam mentitum eſſe defendas. Ps. Fateor equidem, Philalethes, ſed neſcio quo pacto ita me diſputationis æſtus abſorbuit, & in hanc otam impegit, vt non modò mecum ipſe pugnarim; ſed etiam, cuius iam me pudet, pigétque, ſanctiſſimo Patriarchæ non vnius ſed plurium culparum maculas alleuerim. Quare mihi de mendacio concedas velim: de cæteris non ero moleſtus, imò, vt videas æquitatem meam, ſiue mentitus ille fuerit, ſiue non fuerit, eum & iniuſtitiæ & impietatis, & ſimulatæ ſuperſtitionis abſoluam. Reſtat igitur vt Ioſephum mentitum fateare, vel doceas nullum eius orationi ſubeſſe mendacium.

X X. *Vtrum ex eo ſit excuſandus Ioſeph, quod dixerit iocoſum mendacium.*

93. PHIL. Auguſtinus q. 145. in Geneſ. ita reſpondet. *An quia non ſeriò, ſed ioco dictum eſt, vt exitus docuit, non eſt habendum mendacium: Mendacia enim à mendacibus ſeriò aguntur, non ioco. Cùm autem quæ non ſunt, tanquam ioco dicuntur, non deputantur mendacia.* Sed hæc reſponſio duas quæſtiones ſatis perplexas inuoluit. Alteram, ecquid iocoſa quæ dicuntur mendacia, verè debeant inter mendacia deputari? alteram, ecquid Patriarcha dixerit iocoſum mendacium?

94. Ait quidem Auguſtinus libro de mendacio ineunte, quæ ioco dicuntur, *nunquam eſſe putata mendacia. Habent enim*, inquit, *euidentiſſimam ex pronuntiatione, atque ipſo iocantis affectu ſignificationem animi nequaquam fallentis, etſi non vera enuntiantis.* Adſtipulatur Hugo Victorinus. *Mendacium*, inquit, *eſt ſignificatio falſa, id eſt oratio vel locutio per quam ille qui loquitur auditori falſum ſignificare intendit, & putat. Nam etſi ita ſit, vt dicit, mentitur tamen ille qui loquitur cum opinione & intentione fallendi. Iocoſa mendacia, & ironia, & parabola mendacia non ſunt, &c. Hoc tamen intereſt quod iocoſa mendacia, etſi falſitatis reatum non incidunt, Leuitatis tamen culpam non euadunt.* Guillielmus Altiſſiodorenſis in 3. diſt. 38. *Sine dubio*, inquit, *Intentio fallendi, ſiue ponendi falſitatem in aliquo, vel deſtruendi veritatem, facit mendacium eſſe peccatum. Vnde falſa vocis ſignificatio eſt ſicut materia in mendacio: & intentio fal-*

Cap 1.

De Sacramentis li 1. parte 12. c 7. med.

Tract. 13. q 1.

Iocoſum mendaciũ an propriè mendaciũ.

lendi eſt ſicut forma, & propter hoc dicimus quòd mendacium iocoſum, quod non habet eiuſmodi formam, non eſt mendacium, ſecundum veram rationem mendacij, niſi largè ſumatur mendacium. Quod ſuperiùs his verbis oſtenderat. *Per hoc*, videlicet iocoſum *mendacium ſine fallendi voluntate prolatum, non deſtruitur veritas in auditoribus, nec in ipſo mentiente, quia ipſe mentiens ſcit id quod dicit eſſe falſum, ergo non aſſerit illud mentaliter, quia aſſerere mentaliter eſt conſentire. Sic igitur per mendacium iocoſum non deſtruitur veritas in aliquo, ergo non eſt contra veritatem. Sed mendacium directè contra veritatem eſt, ergo iocoſum mendacium non eſt mendacium.*

95. Sed etiam atque etiam videndum ecquid Auguſtinus ſecum ipſe confligat, cùm in Pſalm. 5. ita loquitur. *Duo ſunt omnino genera mendaciorum in quibus non magna culpa eſt, ſed tamen non ſunt ſine culpa, cùm aut iocamur, aut vt proximis proſimus, mentimur. illud primum in iocando, ideo non eſt pernicioſiſſimum, quia non fallit: Nouit enim ille cui dicitur, ioci cauſſa eſſe dictum, ſecundum autem ideo mitius eſt, quia retinet nonnullam beneuolentiam.* Si diligenter attendimus, hæc ſe mutuò non collidunt. Non enim pugnat vt mendacium iocoſum nunquam à viris cordatis putatum fuerit mendacium, ac proinde careat omni culpa mendacij, & tamen non ſit ſine culpa leuitatis, vt interpretatur Hugo Victorinus.

96. Quamquam ſi è mendacio iocoſo falſitatis ac fallaciæ maculam eluimus, difficile non eſt etiam leuitatis labem abſtergere. Vt enim leuis eſt animi totum ſe in ludos & iocum effundere: ita immanis eſt agreſtiſque naturæ reſpuere pœnitus omnes facetias Vrbanitatémque ſermonis: ac proinde neceſſe eſt aliqua virtus in vtriuſque medioctitate conſiſtat, quam Ariſtoteles *ἐυτραπελίαν*, quidam Vrbanitatem, Dexteritatem alii nominarunt. Quod, vt cæteros omittam Ariſtoteles 4. Ethic. Nicom. cap. 14. S. Thomas 2.2. q. 168. art. 2. M. Tullius 1. de officiis §. 103. & 104. multis oſtendunt. *Duplex eſt omnino*, inquit
Scurrilitas. iſte, *iocandi genus; vnum illiberale, petulans, flagitioſum, obſcœnum*, quod non leuitate ſolùm, ſed etiam multis aliis criminibus frequenter implicatum eſt, adeo vt etiam Græci ſcurras huiuſmodi nugis deditos *βωμολόχους* quaſi ararum inſidiatores, impios ac ſacrilegos appellent, *alterum elegans, vrbanum, ingenioſum, facetum*, quod non
Eutrapelia. ſolùm vitio caret, ſed etiam in laude ponendum eſt. *Facilis*, inquit, *eſt diſtinctio ingenui & illiberalis ioci, alter eſt ſi tempore fit ac remiſſo animo, libero dignus, alter ne homine quidem, ſi rerum turpitudini adhibetur verborum obſcœnitas.*

97. Verum huiuſmodi mendacia quæ obſcœnitati, petulantiæ, flagitio coniuncta ſunt, non ad iocoſum, ſed ad pernicioſum mendacium reuocantur: ac proinde aliud iocoſi mendacii genus in quo non magna culpa ſit, aliquis tamen ſit leuitatis næuus, Auguſtinus intelligit, illud videlicet, quòd quamuis obſcœnitate & petulantia careat, non in aliorum famam incurrat, piorum caſtorumque aures non offendat, labem integris, infamiam bonis non inferat, per ſe tamen profuſum eſt atque immodeſtum, præſcriptóſque à recta ratione cancellos tranſilit, quantumuis neque falſum auditorum animis inſtillare velit, & ſine fuco & fallacia proferatur. Ps. Quid eſt igitur quòd paſſim Theologi mendacium iocoſum peccati labe infectum affirmant? Ph. Illud videlicet mendacium intelligunt quod non aut in alterius iniuriam, aut in vtilitatem, ſed tamen cum aliqua fallendi voluntate profertur: & in decantata illa mẽbrorũ octo
Lib. de mend. ad Conſent. c. 14. partitione, quinto loco numeratur. *Quintum, quod fit placendi cupiditate de ſuauiloquio*, & tandem cap. 21. iſta ſubnectit. *Non eſt mentiendum quinto, quia nec ipſa veritas ſine placendi hominibus enuntianda eſt, quanto minus mendacium quod per ſeipſum quia mendacium eſt, vtique turpe eſt.*

98. Ps. Imo communis eſt Theologorum ſententia fallendi voluntatem non ad ipſam eſſentiam, ſed ad perfectionem duntaxat mendacii pertinere, totámque adeo mendacii naturam exiſtere, cùm ex certa deſtinatáque animi inductione falſum aſſeritur etiam abſque intentione fallendi, cuius opinionis Ioannes Sanches in ſelectis Diſp. 5. num. 5. quindecim laudat authores. Quorum plerique ſic Auguſtinum interpretantur quaſi cùm fallendi voluntatem ad rationem eſſentiámque mendacij requirit, aliud nihil quàm dicendi falſi voluntatem intelligat.

90. Ph. Hic fortaſſe non rerum ac ſententiarum, ſed verborum conflictus eſt: ſed, vt in mendaciis iocoſis hæreamus, duo ſunt falſarum locutionum genera, quæ aucupandæ voluptatis cauſſa proferuntur. Aliæ ſunt quæ citra dolum ac fallaciam auditores nullo deceptos errore, nullam in fraudem inductos ſuo lepore ac feſtiuitate demulcent, vel quòd natura ſua ſint incredibiles, cuiuſmodi narratiunculis Lucianus hiſtoriam illam veram contexuit, quæ quãuis falſitatem ingenuè præ ſe ferat; Lectores tamen admirabili delectatione perfundit:

Quando dicantur iocoſa mẽdacia ſine peccato.

dit: vel quòd hominum conſuetudo præſcripſerit, nulla vt in iis veritas exigatur, cuiuſmodi ſunt Ariſtophanis & Plauti Fabulæ, cæteráque Poetarum figmenta: vel quòd ipſe loquendi modus ſatis indicet eorum quæ dicuntur, præſtandam non eſſe veritatem, vt Suarez tom. 2. de Relig. tract. de iuram. lib. 3. c. 4. num. 5. Auguſtinum exponit aientem ioca numquam putata eſſe mendacia. *Auguſtinus*, inquit, *intelligendus videtur quando locutio ita ſit per iocum, vt ex ipſo modo iocandi ſatis intelligi poßit non affirmari id quod dici videtur, ſed tantùm ad ludum proferri*: vel denique quòd is qui loquitur, ficta ſe proferre fateatur, *vt cùm aliquis* (verba ſunt Caietani 2. 2. q. 110. art. 3. ad 6.) *narrat Fabellam, aperiens ſe narrare Fabellam, & ſic dicens infinita mendacia iocoſa in nullo peccat, ſi cauſsâ delectandi, quando oportet, vbi oportet, &c. dicit, quoniam hoc quod eſt falſum dicere cum intentione falſum dicendi, non cadit ſub eius locutionem niſi materialiter, & hoc nec ex ipſo genere operis natum eſt fallere, ſed delectationem adferre.*

100. Quo in genere, vt & in cæteris iudicii partibus mirus dicendi artifex Virgilius excelluit, qui lepida quadam Vrbanitate ſignificans omnia quæ de Æneæ ad Inferos deſcenſu narrantur, eſſe Fabuloſa & mera vetularum inſomnia, non ſolùm vlmum opacam, ingentem, ramos annoſáque brachia pandentem,

----Quam ſedem ſomnia vulgo

6. Æneid. *Vana tenere ferunt, foliíſque ſub omnibus hærent,*

In Orci veſtibulo collocauit, ſed Æneam porta eburnea,

Qua falſa ad cælum ducunt inſomnia manes,

Ex inferis emiſit. *Quibus*, inquit Seruius, *omnia indicat eſſe ſimulata, ſi & ingreſſus & exitus ſimulatus eſt & falſus.*

101. Aliæ ſunt falſæ locutiones delectationis captandæ ſtudio prolatæ, quæ annexam habent vel ſuapte natura, vel loquentis intentione fallaciam, & tum demum auditores hilaritate prolectant, cùm aſſumpta veritatis perſona ſe pro veris narrationibus in eorum animos obtruſerint. *Vel ſerio*, vt notat idem Caietanus, *vt cùm quis fingit in ſuo ſermone aliquid quo delectetur infirmus putando illud eſſe verum, vel iocosè, vt cum quis in ſuo ſermone aliquid fingit, vt delectet audientes, ſiue credant, ſiue non in ſuſpenſo quãtum in ſe eſt relinquens, an verum, an falſum dicat, quo fit vt aliqui ex faceta inuentione prolata, aliqui ex credita, vel quaſi credita delectentur, & quocumque horum modorum accidat, eſt propriè mendacium iocoſum, & quantum eſt ex natura operis, natum eſt fallere.* Hæc Caietanus.

Iocoſa mẽdacia cum peccato.

102. Sãches loco citato negat eſſe mẽdaciũ iocoſum dicere falſum, non vti falſum formaliter, *ſed vti lepidum & iucundum; & eſſet*, inquit, *mendacium ſi enuntiaretur falſum tamquam verum*, & loquens tamquam vera narratione, lepida & iucunda delectationem ac riſum in aliis vellet excitare.

103. Priore ſenſu negant Auguſtinus, Hugo, Guillelmus, & alij quæ per iocum falsò dicuntur, vnquam putata fuiſſe mendacia: poſteriore mendacium iocoſum omnes admittunt. Atque, vt cæteros taceam, Auguſtinus libro de mendacio ad Conſentium, qui, vt præfatur cap. 2. quæſtionem de iocis priore modo ſumptis enodandam minimè ſuſceperat, poſterius hoc mendaciorum genus ſine dubitatione condemnat. Cùm enim dixiſſet: *Nec illa ſunt admittenda mendacia, quæ quamuis non obſint alteri, nulli tamen proſunt, & obſunt eis ipſis qui gratis mentiuntur, ipſi enim propriè mendaces dicendi ſunt. Intereſt enim inter mentientem atque mendacem. Nam mentiens eſt etiam qui mentitur inuitus: mendax verò amat mentiri, atque habitat animo in delectatione mentiendi.* Cùm, inquam, iſta dixiſſet, eodem tenore ſubtexuit. *Iuxta ponendi ſunt, & qui de mendacio volunt placere hominibus, non vt alicui faciant iniuriam, vel inferant contumeliam, iam enim ſupra hoc genus remouimus, ſed vt ſuaues ſint in ſermonibus ſuis. Iſti ab illo genere in quo mendaces poſuimus, hoc differunt, quòd illos mentiri delectat gaudentes de ipſa fallacia: iſtis autem placere libet de ſuauiloquio, qui tamen veris mallent placere: ſed quando facilè non inueniunt vera quæ grata ſint audientibus, mentiri eligunt potius quàm tacere.* & aliquanto pòſt, *iſtis generibus ſine vlla dubitatione damnatis, &c.*

Cap. 11. Mendaces qui propriè mentientes.

Cap. 12.

Conciliantur Theologi circa iocoſum mendaciũ.

104. Atque vt huiuſmodi ioca verè propriéque mendacia cenſeantur, ſatis eſt quòd natura ſua tacitam quandam fallendi voluntatem inuoluant, vt proinde vix vlla ſit inter Theologos hac parte diſſenſio. Qui enim fallendi voluntatem ad complendam mendacii naturam requirunt, vt Auguſtinus, Hugo, Guillelmus, Angelus, & Sanches, tacitam illam & implicitam erroris inducendi voluntatem intelligunt, ſine qua mendacium iocoſum negant eſſe verum germanúmque mendacium: qui deſiderari negant, expreſſæ & explicatæ fallendi voluntatis videntur habere rationem. Reſtat vt videamus vtrũ Ioſeph furti Bẽiaminũ inſimulãs dixerit iocoſum mendaciũ.

Digitized by Google

105. Equidem affirmare non poſſum Patriarcham ab omni mendacio penitus immunem fuiſſe. Prudens enim & ſciens falſum fratribus ſuis crimen intendit, non tentando & interrogando, vt ſuperiùs Exploratores dixerat, ſed planè aſſerendo, neque illam Scyphi furto ſublati Fabellam ideitco commentus eſt, vt fratres illius fictionis conſcios lepore quodam & commenti feſtiuitate mulceret, ſed vt eos induceret in fraudem, ignaróſque ſui conſilii falſa vel furti à Beniamino re vera commiſſi, vel calumniæ ſeriò per Ægyptios intentatæ opinione deluderet. Sed iam ex Auguſtino monuimus. *Si qua mendacia* viris ſanctis, *vt alia peccata ſubrepſerint, non iis tribuendam iuſtitiam, ſed veniam poſtulandam.* Reſtat vt quoniam eum mentitum eſſe fateor, tu & iniuſtitiæ, & impietatis, & ſimulat, ſuperſtitionis abſoluas.

XXI. *Vtrum Ioſeph vel contra iuſtitiam, vel contra pietatem peccauerit.*

106. PS. Equidem vereor vt quas nebulas imprudens excitaui, facilè diſcutere non poſſim. De Rubeno enim non occurrit quid reſpondeam: qui cùm Ioſephum è fratrum manibus eripere, incolumémque patri reſtituere conatus fuerit, certè non debuit eadem plagii pœna cum fratribus inuolui. PH. Quid? qui effuſus fuerat ſicut aqua, qui cubile patris adſcenderat, eiúſque ſtratum maculara, ei non potuit Ioſeph aliquam patrati flagitii mulctam irrogare? Ps. Nullus abs te diſſentio, hac quidem in parte. Sed velim vti mihi de Beniamin & ipſo patre reſpondeas, ad quos pars doloris, vel maxima redundauit.

107. PH. Quid igitur? qui latronem, ſicarium, perduellem, læſæ maieſtatis reum, proditorem Reip. morte affecerit, eum putabis iniuſtè facturum, ſi quam innocentibus parentibus & conſanguineis moleſtiã exhibebit? PH. Opinor iniuſtè non faciet. PH. Quid ita? Ps. Quia videlicet κατὰ τὸ συμβεβηκός, & per accidens ex nocentis ſupplicio dolor ad innocentes redũdat. PH. Quid ſi videat iudex non dolorem tantùm & moleſtiam, ſed etiam rei familiaris incommoda, imò & certum mortis oppetendæ periculum innocentibus imminere? Ps. Non intelligo quid velis. PH. Si perditus, inquam, ille ac nefarius, vel parentes habeat ætate confectos, vel paruulos liberos, qui eo ſublato rem familiarem tueri ſibique ipſis prouidere non poſſint, iniuſtum putabis iudicem qui iuſtas ab eo ſcelerum pœnas exegerit, vnde neceſſe ſit calamitatem ad eius parentes ac liberos peruenire? Ps. Minimè vero. PH. Quid ita? PSEVD. Quia quod præter voluntatem animíque inductionem accidit, id iudici non debet imputari. Alioquin ſumma ſceleribus omnibus daretur impunitas, & rerum omnium perturbatio ſequeretur, cùm vel ſceleratiſſimi quique, atque omni ſupplicio digniſſimi neceſſarios habeant innocentes, quorum cauſſa ſi iudices à reorum damnatione ſuam ſententiam abſtinere deberent, fas ac nefas funditùs veteretur.

Quod eſt per accidens, non imputatur.

108. PH. Quid? Ioſephi fratres ob admiſſum plagium non putas omni cruciatu digniſſimos? Ps. Digniſſimos. PH. Ioſephus in Ægypto proregiam authoritatem & iuriſdictionem non habuit? Ps. Habuit omnino. PH. Potuit igitur, tamquam iudex, in plagiarios animaduertere. Ps. Negare non poſſum. PH. Non igitur à iuſtitia diſceſſit, cùm fratres ſuos acerbiùs excepit. Ps. Fateor, ſi fratrum ratio duntaxat habeatur. Sed ex hac fratrum ſollicitudine ac metu communis omnium pater, vel acerbiſſimum hauſit animo dolorem. PH. Non dices, opinor, Ioſephum huc certò deſtinatóque ſpectaſſe, vt eam patri ſuo moleſtiam crearet. Ps. Abſit vt id exiſtimem. PH. Per accidens igitur iſte patris dolor reorum ſupplicio connexus eſt. Ps. Quis enim negat? PH. Atqui neque iuſtitiæ, neque pietatis ratio præſcribit vt rebus cæteroquin licitis & honeſtis ſuperſedeamus ad vitanda mala, quæ per accidens annexa ſunt, dum tamen is modus præſcriptióque teneatur, ne in eiuſmodi malas, vt ita loquar, bonarum rerum appendiculas noſtra feratur intentio.

109. Ps. Eſto ſanè: nullam Ioſephus impietatis culpam è Iacobi luctu ſuſceperit: idem certè de Beniamino dicere non potes, qui non per fratrum latus ſauciatus eſt, vt vulgo dici ſolet, ſed certo deſtinatóque ictu percuſſus, & ita percuſſus, vt fratrum timor, ac ſollicitudo ex huius vnius periculo redundaret. Non enim κατὰ τὸ συμβεβηκὸς, & per accidens calumniis appetitus eſt Beniamin, ſed ex certa calumniandi voluntate. *Scyphum autem*, inquit, *meum argenteum, & pretium, quod dedit tritici, pone in ore ſacci iunioris.* Ex te quæro, Philalethes, quo tandem crimine meruerit Beniamin, vt ea moleſtia, ac vel mortis, vel certè ſeruitutis impendentis metu plecteretur. PH. Nullo. Ps. Vnde igitur tanto in fratrem odio Ioſephus exarſit, vt eum per

Gen. 44. 2.

calumniam in tantam ſollicitudinem mortis aut ſeruirutis oppetendæ metum, rerúmque omnium deſperationem adduceret. Phil. Ex amore videlicet, ac pietate. Ps. Quo pacto? Ph. Audi Theodoretum quæſt. 105. in Geneſim. Ad quid fabulam ſcyphi commentus eſt Ioſeph? *Experiri*, inquit, *volens animum fratrum, & liquido noſſe an Beniamin calumniam paſſum acriter & ex animo defenderent, ob id in eius ſaccum ſcyphum abſcondit. At vbi non tantùm patrocinari, ſed & pro eo certare illos perſpexit, perſona imperantis depoſita fraternum vultum exhibuit, fratréſque trepidantes & tantumnon terram ſibi dehiſcere exoptantes ipſe bono animo eſſe iuſſit*, &c. Quod pluribus exponit Philo lib. de Ioſepho, id vt liquidiùs experiretur pecuniam ſingulorum poni iuſſit in ſummitate ſacci, vt perſpiceret an magis ſolliciti eſſent de pecunia apud ſe reperta, quàm de ſcypho & periculo Beniamini, & vnumquemque de ſua ipſius ſalute anxium ac ſuſpenſum teneret.

110. Quid tamen de pecunia reſponderint, ſcriptura non dicit, quia illi ſuam omnem curam ac ſollicitudinem ad depellendum à Beniamino periculum tranſtulerunt. Atque ita factum, vt non diuturna Beniamini moleſtia ſuſpiciones atque odia domeſticæque diſſenſiones, quæ ob Ioſephi venditionem olim à fratribus deſignatam timeri poterant, ſtirpitùs è Iacobi familia tollerentur. Quid? quòd vt ait Auguſtinus; ne cæteros quidem fratres fecit calamitoſos, *quando tantæ etiam ipſorum futuræ lætitiæ exitum cogitabat: & totum hoc quod agebat vt eorum gaudium differretur, ob hoc agebat, vt eadem dilatione cumularetur.* quæſt. 146. in Geneſ.

XXII. *Vtrùm Ioſeph ſuperſtitionis ſimulatione peccauerit.*

111. PS. Iam, vt ad augurii ſuperſtitioniſque ſimulationem aliquando veniamus, narrat S. Ephrem, cùm fratres epulaturi *ſederunt coram eo iuxta primogenita ſua, & minimum iuxta ætatem ſuam*, diuinationis quoddam genus ab eo fuiſſe ſimulatum. Orat. de Ioſepho. *Fratres*, inquit, ſuos ſedere iubet ſingulos nominatim appellans, & per ordinem, ſicut fuerant geniti conſtituens, vrebatur pro quolibet quadam quaſi diuinationis forma in ſcypho quem tenebat. Scyphus autem ille poculum erat argenteum, quod ſua tenens ipſe manu atque in læuam transferens dexteræ manus ſuæ digito pulſabat, cumque ſcyphus pulſaretur magnum edebat ſonitum in auribus omnium adſtantium in domo: ſemel itaque pulſans ait: horum omnium primus Ruben eſt, ipſe primus in honore diſcumbat. Pulſans autem iterum ſecundi nomen deſignauit, dicens: Simeon ſecundus natu eſt, ipſe quoque ſecundo accumbat loco. Tertio rurſus pulſans ac tinnitum digito exprimẽs. Leui, inquit, ſuo ordine accumbat, & tertio honoretur loco. Sícque omnes accumbere iuſſit nomine ſingulos per ordinem, ſicut geniti fuerant, vocans. Quamobrem eos in ſtuporem rapuit, maioríque timore affecit, adeo vt ipſum omnia noſſe exiſtimarent diceréntque inter ſeſe: Putáſne eum ex ſcypho cognouiſſe nos antea ſibi eſſe mentitos, cùm à fera peſſima Ioſeph diceremus eſſe occiſum. Hæc Ephrem. E quibus ſanè difficile eſt Ioſephum ſimulatæ ſuperſtitionis abſoluere.

112. Ph. Si mater vt à filiolo confeſſionem veritatis eliciat, dicat ſe de omnibus quæ ille fecerit, vel à minimo digitorum ſuorum, vel à felicula, vel à ſtatua fieri certiorem, eam vel mentitam fuiſſe, vel ſuperſtitioſæ diuinationis ſimulatione dices implicatam. Superſtitioſa diuinatio. Ps. Equidem nec mentitam putabo, quia quæ ſciſcitandi cauſſa dicuntur, potiùs quàm aſſerendi, iam ſtatuimus non eſſe mendacia: neque ſuperſtitionem ſimulaſſe, quia rei geſtæ notitia, quam per minimum digitorum, feliculam, aut ſtatuã habere ſe fingit, poteſt à ſuperſtitioſa diuinatione ſeparari. Ph. Non aſſequor. Ps. Quæro quid per ſuperſtitioſam diuinationem velis intelligi? Ph. Eam videlicet rerum obſcurarum notitiam, quæ vel expreſſum, vel tacitum cum malo genio pactum inuoluit. Ps. In huiuſmodi porro cognitione vt interueniat pactum implicitum cum dæmone, quid requiris? Ph. Vt quæratur abſque ope diuina, & per vanam inquiſitionẽ, ſeu per medium de ſe ineptum, & de ſe inutile vt talis cognitio comparetur. Cùm enim medium illud natura ſua ſit ineptum, neque naturalem habeat cum ipſa re, cuius notitia quæritur, connexionem, non poteſt homo huiuſmodi vanis inquiſitionibus abſtruſam indagare veritatem animo, & ſpe cognoſcendi rem obſcuram, via inuentionis, ſed via diſciplinæ: magiſter autem illius diſciplinæ, cùm à Deo diſceſſeris, non poteſt eſſe niſi dæmon. Ergo conuincitur homo quòd tacitè intendat doceri ab dæmone, & hoc eſt quod pactum tacitum ſiue implicitum nominamus. Ps. Ecquid non poteſt Deus aut etiam bonus Angelus per vmbras, ſtatuas, bruta animantes, & cætera eiuſmodi hominem ad obſcurarum rerum notitiam perducere? Ph. Omnino.

Suarez to. 1. de Relig. tract. 3. l. 2. c. 9. n. 2.

ibid. n. 14.

113. Ps. Si quis per huiuſmodi media, quæ cum obiecti veritate naturalem ac neceſſariam connexionem non habent, ab ipſo Deo veritatem exquirat, vt Eliezer Geneſ. 24. v. 13. & 14. *Ecce ego ſto prope fontem aquæ, & filiæ habitatorum huius ciuitatis egredientur ad hauriendam aquam. Igitur puella cui ego dixero: inclina hydriam tuam vt bibam, & illa reſponderit: bibe, quin & camelis tuis dabo potum: ipſa eſt quam præparaſti ſeruo tuo Iſaac, & per hoc intelligā quod feceris miſericordiam cum Domino meo:* Si quis, inquam, ita veritatem indaget, eum putabis vel tacitum vel expreſſum cum malo genio pactum iniiſſe? Ph. Alia potiùs omnia. Ps. Igitur huiuſmodi ſignis & argumentis natura quidem ſua ſeiunctis, ſed à ſuperiore intelligentia inſtitutis ſubodorari & inueſtigare veritatem res eſt natura ſua indifferens, neque neceſſariò ſuperſtitionem aut vel tacitam vel expreſſam cacodæmonis inuocationem inuoluit. Ph. Nullus à te diſſentio.

114. Ps. Atqui hoc ipſum eſt quod volebam, matrem illam non videri ſuperſtitionem ſimulaſſe, cùm ſe veritatem à felicula comperiſſe dixit, quia poteſt huiuſmodi notitia citra ſuperſtitionem à bono Genio, vel etiam ab ipſo Deo comparari. Cur enim ſi velit Deus, non poſſit hominem rebus eiuſmodi, quæ cæteroquin inanes & alienæ videri poſſent, de rebus obſcuris facere certiorem, cùm per Aſinam locutus fuerit Balaamo, per ſortem Achamum Ionathánque detexerit, Saulem ad regnum, Matthiam ad Apoſtolatum euexerit, per omina & voces quæ videri poterant fortuito prolatæ ſignificarit Rebeccæ matrimonium, & tum Gedeonis, tum Ionathæ victoriam. Quæ ſi nemo diuinationis ſuperſtitioſæ condemnat, cauſſæ nihil eſt cur qui per vmbras aut ſtatuas veritatem intelligere ſe fingit, eum ſimulatæ ſuperſtitionis accuſandum putemus.

115. Ph. Gratias tibi maximas agit Ioſephus, ô Pſeudagota, quòd vel imprudens eius patrocinium ſuſceperis. Ps. Quidum? Ph. Si quæ dixiſti vera ſunt, vt profecto ſunt, quanto magis eum debemus ſimulatæ ſuperſtitionis abſoluere, qui iam inde ab initio profeſſus fuerat, ſe quicquid de rebus obſcuris & inuolutis prædiceret, acceptum Deo referre, Geneſ. 40. 8. *Nunquid non Dei eſt interpretatio? referte mihi quid videritis.* 41. 17. *Abſque me Deus reſpondebit proſpera Pharaoni.* vel vt LXX. tranſtulerunt, Ἄνευ γὰρ τοῦ θεοῦ οὐκ ἀποκριθήσεται τὸ σωτήριον τοῦ Φαραώ. *Sine Deo non reſpondebitur ſalutare Pharaoni.* & Symmachus etiam apertiùs apud Hieronymum in quæſtionib. Hebraicis: *Non ego, ſed Deus reſpondebit pacem Pharaoni.* aut etiam, vt legitur in Chaldæa Paraphraſi, *Non ex mea ſapientia, ſed à facie Domini reſpondebitur, Pax Pharaoni.* Quibus verbis non ſolùm oſtendit ſic diuinationem vel potius prophetiam ſuam à ſuperſtitionibus abſtinere, ſed etiam totum ſe Deo tribuere, neque quicquam ex iſta laude ſibi decerpere.

XXIII. *Retunditur Caluini impudentia & malignitas in Ioſephum.*

116. AMPHIL. Quid igitur Caluino facias? qui in illa Geneſis verba, *Surge & perſequere viros, & apprehenſis dicito, quare reddidiſtis malum pro bono? Scyphus, quem furati eſtis, ipſe eſt in quo bibit Dominus meus, & in quo augurari ſolet:* & iterum: *an ignoratis quod non ſit ſimilis mei in augurandi ſcientia?* genuinus, inquit, ſenſus ille videtur, *quod ſcypho ad diuinationes magicas vſus fuerit, quod tamen finxiſſe dicimus augendæ inuidiæ cauſſa.* Deinde quærens quomodo ſibi permiſerit Ioſeph tale figmentum, magna verborum atrocitate (tertium è cœlo Catonem delapſum diceres) Sanctiſſimi Patriarchæ mendacium exaggerat: *Præterquam quod,* ait, *auguria profiteri illi nefas fuit, perperam & indignè cœleſtis gratiæ laudem transfert ad dæmonia. Prius negabat ſe idoneum fore ſomnij interpretem, niſi quatenus veritatem Deus ſuggereret: nunc totum illud gratiæ Dei elogium obliterat, &, quod deterius eſt, magnum ſe iactans pro Dei propheta impiè profanat Spiritus Sancti donum. Certe in hac ſimulatione grauiter eum peccaſſe negandum non eſt,* &c. Cap. 44. v. 6.

117. Ph. Bene habet quòd *fragili cupiens illidere dentem, offendit ſolido.* Poteſt quidem ille mentiendo ſe diſtumpere, verum in Ioſepho crimen inuenire non poteſt. Neque enim hoc loco verbum augurandi propriè ſtrictéque ſumendum eſt, quaſi dicat ſe vel ex alitis inuolatu, vel ex cantu oſcinis, vel è tripudiis ſoliſtimis obſcurorum notitiam exquirere (neque enim in ſcypho ſic augurari potuiſſet) ſed augurari hoc quidem loco eſt, ſiue diuini ſpiritus afflatu, ſiue quocunque alio modo res opertas & obſcuras inquirere: *Augurari quidem,* inquit Rupertus lib. 9 in Geneſ. c. 10. *gentilium eſt, & ex lege Dei illicitum eſt, attamen rem diuinam, id eſt futurorum intelligentiam, qua gratia ipſe præditus, ſomniorum quoque verus erat interpres, verbo augurandi rectè illum ſignificaſſe non dubium* Auguria. Augurandi verbum eſt indifferēs.

eſt. Et Caietanus: *Diuinare*, inquit, *nullum peccatum eſt, poteſt enim ex dono Dei, & quandoque beneficio naturæ ſanctè fieri, ideo nihil illiciti de ſe protulit Ioſeph.*

118. Amph. Verùm ſi placet, textum principem adeamus. Recita Philalethes, verba quæ illis, *Quare reddidiſtis malum pro bono* proximè ſubnexa ſunt: & ita reddidit Latinus interpres; *Scyphus, quem furati eſtis, ipſe eſt in quo bibit Dominus meus, & in quo augurari ſolet.* Phil. הלוא זה אשר ישתה אדוני בו והוא נחש ינחש בו *halo ze aſcher iſchthe adoni bo? vehu nakeſch ienakeſch bo.* Quæ ſic ad verbum interpretari poſſis: *Nunquid hoc quo bibet Dominus meus in eo? & ipſe tentando tentabit in eo.* Vel ſi magis arridet, *obſeruando obſeruabit*, aut etiam *experiendo experietur*, & *diuinando diuinabit*, eadem vbique ſententia. Amph. Videtis, Philalethes & Pſeudagora, nullam in textu principe ſcyphi furto ſublati fieri mentionem, ſed illam orationem iis verbis eſſe conceptam, quibus & mendacium vitaret Ioſephus, & fratres ſuos ambiguitate percũctationis eluderet. quid illa quæ proximè ſequuntur? Ecquid vel ſuperſtitionis ſimulationem vel mendacium inuoluunt? Ecquid non ſunt iſta veriſſima? Ecquid non tentando tentauit, obſeruando obſeruauit, diuinando diuinauit, experientia expertus eſt quis eſſet fratrum ſuorum animus erga dilectiſſimum Beniaminum, quod ſe facturum eſſe prædixerat? quid eam ad rem diuinationibus magicis opus fuit? quid inuocatione dæmonum? non ſufficiebat naturalis prudentia?

119. Ps. Quid igitur cauſſæ fuit cur non ſolùm pro interrogatione noſter interpres affirmatè loqueretur, ſed etiam adderet de ſuo, *ſcyphus quem furati eſtis*, atque ita ſanctiſſimo viro mẽdacium affingeret? Amph. Nimirum perſpicuitatem ſectatus eſt interpres, & quoniam in hac oratione, *Nonne hoc (eſt) in quo bibet (bibit) dominus meus*, pronomen *hoc* זה *zeh* demonſtrat & determinat aliquid quod vel ſit præſens vel quod audientibus cognitum eſſe videatur, ac proinde duplicem poteſt habere ſententiam, vel *nonne hoc quod videlicet penes vos habetis*, vel *nónne hoc, quod furto ſuſtuliſtis?* quorum priorem ſenſum ſanè veriſſimum intelligebat Ioſeph, poſteriorem, quamuis falſum à fratribus ſuis intellectum iri prævidebat, totáque adeo fabella è fratrum errore texenda fuerat: has ob cauſſas Latinus interpres miſſis ambagibus ſemotáque verborum ambiguitate, eum ſenſum, qui vnus ad cauſſam pertinebat, quémque fratres huic orationi ſubeſſe putauerunt, eleganter expreſſit, non ſolum illata furti mentione in quo videri potuit inhæſiſſe Lxx. ſeniorum veſtigiis, ἵνα τί ἐκλέψατέ μου τὸ κόνδυ τὸ ἀργυροῦν; *vt quid furati eſtis ſchyphum meum argenteum?* ſed etiam interrogatione ſublata.

Defenditur Latina tranſlatio.

120. Neque verò, quamuis ſcriptura verbum נחש *nahaſch* in malam partem pro ſuperſtitioſa diuinatione frequentius vſurpat, deſunt exempla quæ ſignificationem mediam atque indifferentem eſſe demonſtrent, vt Gen. 30. 28. נחשתי *nihaſchti*, quod elegantiſſimè Latinus interpres: *experimento didici, quia benedixerit mihi Deus propter te.* vt etiam Thargum נסתי *niſſethi*, *tentaui, expertus ſum*: & Rabbi Abraham in commentariis tranſtulerunt. Ps. At enim Caluinus vix antiquus ac religioſus in paucis hoc in Ioſepho concoquere non poteſt, quòd cum vulgo magus audiret, iſque rumor in plebe vagaretur, vanam hanc opinionem ab errore populari fuerit mutuatus, viderique voluerit auguria captare. quid? quòd Ioſeph non modò ſe augurem & ariolum profitetur, ſed etiam omnibus auguribus anteponit? *An ignoratis*, inquit, *quòd non ſit ſimilis mei in augurandi ſcientia?* Amph. Vin'-tu vt hoc etiam loco fontes Hebraicos adeamus? Ps. Age ſanè. Ph. Geneſis 44. v. 15. *Nónne noviſtis*, inquit Ioſeph, כי-נחש ינחש איש אשר כמוני *ki nahe ſch ienaheſch iſch aſcher kamoni: quia augurando augurabitur*, vel *tentando tentabit*, aut etiam *expendendo experietur vir qui ſicut ego?* Vel vt Lxx. virorum tranſlatio apud Auguſtinum, Theodoretum, alióſque paſſim refertur: *Neſciebatis quia augurio auguratur vir qualis ego? Hæc autem dicebat*, inquit Theodoretus, quæſt. 104. in Geneſim, *non quod vaticinio vel auguriis vteretur, ſed ſermonem effingens iuxta materiam ſubiectam. Conuenit autem admirari exquiſitam eius loquendi rationem. Neque enim vel ſimulando augurij peritiam ſibi paſſus eſt tribui, ſed cuipiam alteri cui ſumma imperij commiſſa eſſet. Sicut fuerat ipſi commiſſa. Non enim dixit: auguror, ſed augurando auguratur vir qui ſicut ego?* Plures proferri poterant auctores huius ſententiæ, ſed totum hunc locum doctiſſimus Pererius occupauit, quibus proinde ſuperſedendum puto.

Ne ſi forte ſuas repetitum venerit olim
Grex auium plumas, moueat cornicula riſũ
Furtiuis nudata coloribus. --

121. Ps. Fateor equidem tum in textu principe tum apud Lxx. ſeniores Patriarchæ cauſſã eſſe facilem & explicatam, neq;

Tribus Anticyris caput inſanabile:

Caluini quicquam habere quod in ea merito reprehendat. Sed ſi communi tranſlatione ſtandum putamus, videtur Ioſeph augurandi ſcientiam ſibi præ cæteris arrogare. Amph. An igitur ignoras verbum *augurari*, quamuis perinde vt נחש *nahaſch* in malam partem frequentiùs vſurpetur, vocem eſſe mediam, & ἀδιάφορον, neque neceſſariò ſuperſtitioſam diuinationem ſignificatione ſua inuoluere? Audi Plinium Cornelio Tacito ita ſcribentem: *Auguror nec me fallit augurium, hiſtorias tuas immortales futuras.* Ps. Audio: ſed quid deinde? Amph. Quid deinde? ὢ πόποι Hinc efficitur nullum in his Patriarchæ verbis vel mendacii, vel ſimulatæ ſuperſtitionis extare veſtigium. Augur erat Ioſephus: augures erant cæteri quibus committi conſueuerat Ægyptiorum Reſpublica. Eorum tamen nemo Patriarchæ ſimilis fuit in augurandi ſcientia. Illorum diuinatio cum dæmonibus fœderata fuit: huius prophetia ex vno S. Spiritus afflatu pendebat. Illorum diuinatio *plena fuit*, vt loquitur Magnus Auguſtinus, *peſtiferæ curioſitatis, cruciantis ſollicitudinis, mortiferæ ſeruitutis:* huius prophetia ſanæ veræque ſapientiæ ſtudium, tranquillitatem animi, libertatem ſpiritus obtinebat. Illi ſuam diuinationem falſis deorum numinibus: hic ſuam prophetiam vni Deo acceptam referebat. Neque verò ad incutiendum fratribus ſuis terrorem magnopere pertinebat hoc an illo diuinationis genere ad occulti furti notitiam perueniret, vt proinde cauſſam non habuerit cur magiam ſuperſtitionémque ſimularet.

XXV. *Alia mendacia quaſi per ſaturam è Scriptura colliguntur.*

122. PS. Eſto ſanè: nihil ex illis Patriarchatum exemplis pro mendacio colligatur. Alia ſunt nec pauca diuinis conſignata literis quæ mendacium certis locis ac temporibus honeſtum eſſe demõſtrent. Quid enim? (vt omittam Ægyptias obſtetrices, de quibus erit alius dicendi locus)
Ioſue c. 2. peccati damnabis Raab illam Iericuntinam quod exploratores à Ioſue miſſos non ſine fuco & fallacia, vel potiùs cum inſigni mendacio ſaluos incolumeſque dimiſerit? Peccati damnabis Michol Saulis filiam 1 Reg. c. 19. v. 12. 13. 14.
quòd Dauidem maritum ſuum, cùm is ad necem quæreretur per feneſtram demiſſum ab interitu liberarit, poſitáque in lecto ſtatua, capite pilis caprinis inuoluto maritum ægrotare fingens egregio commento miſſos à patre ſatellites eluſerit? Quid mulierem de Bahurim, quòd Ionathan & Achi- 2. Reg. c. 17 v. 20.
maan, ne à ſeruis Abſalom comprehenderentur, in puteum abſcondens, mentita fuerit eos celeriter guſtatâ paululum aquâ tranſiiſſe? quid Chuſai Arachitem quòd conſilium Achitophel eleganti mendacio diſſiparit? Eod. c. v. 7. quid Iuditham, quæ mendacia mendaciis inuoluens non ſolum decepit ac pellexit, ſed etiam interfecit Holophernem, templum ab excidio, omne Iudaicum nomen ab exitio liberauit.

123. Ph. Multa velut in ſaturam congeris, ô Pſeudagora, ſed audi quid Auguſtinus de vnius facto reſpondeat, quod in reliquos etiam, quorum eadem cauſſa eſt, quadrare nemo dubitabit. *Raab*, inquit, *in Ie-* Contra Mend. c. 17. ſub finem.
richo, quia peregrinos homines ſuſcepit, quia in eorum ſuſceptione periclitata eſt, quia in eorum Deum credidit, quia diligenter eos occultauit, quia per aliam viam remeandi conſilium fideliſſimum dedit, etiam ſuperna Ieruſalem ciuibus imitanda laudetur. Quòd autem mentita eſt, etiamſi aliquid ibi propheticum intelligenter exponitur, non tamen imitandum ſapienter proponitur, quamuis Deus illa bona memorabiliter honorauerit, hoc malum clementer ignouerit. Hæc ille à quibus non abludit Theologiæ diſputatricis antiſtes: *Quidam*, inquit, *commendantur* 2. 2. q. 110. art. 3. ad 3.
in ſcriptura non propter perfectam virtutem, ſed propter quandam virtutis indolem, ſcilicet quia apparebat in eis aliquis laudabilis affectus ex quo mouebantur ad quædam indebita facienda. Et hoc modo Iudith laudatur, non quia mentita eſt Holopherni, ſed propter affectum quem habuit ad ſalutem populi, pro qua periculis ſe expoſuit. De qua tamen Amphilogum noſtrum alio die commodius audiemus.

DE MENDACIO AC VERITATE,

LIBER QVARTVS.

I. PRÆFATIO.

1. AMPH. Quod nobilis hiſtoriæ Romanæ ſcriptor aiebat, *Velut qui vadis littori proximis inductis mare ingrediuntur, ita quicquid progrederetur in vaſtiorem ſe altitudinem ac velut profundum inuehi, & creſcere pene opus quod proxima quæque perficiendo minus videbatur*: idem arbitror in ſuſcepta diſputatione dicendum. Agimus de mendacio: iam rationes expendimus quibus probari vel negari videbatur illud ad boni viri ac ſapientis officium pertinere: vidimus quantum vel Patribus, vel Philoſophis tribuendum eſſet quorum authoritas creditur patrocinari mẽdacio. Diximus pleroſque Sanctorum, Patriarchas præſertim, qui ſolent in exemplum adferri, vel mentitos non eſſe, vel certè non imitandos. Quo plus laboris exhauſtum eſt, eo plus videtur ſupereſſe. Reſtat enim vt videamus ecquid Deus aliquando ſiue per ſeipſum, ſiue per Angelos ac prophetas mẽtitus fuerit, aut mendacium remunerarit, aut omnino ſuo ſuffragio comprobarit. Et niſi me fallit augurium, non paucis exẽplis è diuina ſcriptura petitis Pſeudagoræ noſtri exuberabit oratio. PSEVD. Non falleris, Amphiloge. Satis enim hodierno die mihi videor ad dicendum paratus, niſi ſi, quod vulgo dicitur, timẽdum eſt, ne inopem me copia reddat. PHIL. Vt video, *Parturient montes, naſcetur*. Quid ſit illud, non dicam ne mihi Pſeudagoras noſter ſuccenſeat. Ps. Equidem quid pariturus ſim neſcio, ſentio tamen me iampridem aliquid magni parturire. PH. Author tibi ſum, vt vel Iunonem Lucinam, vel obſtetricem accerſas. Ps. Rectè admones. Hæ nobis argumentum validiſſimum ſubminiſtrant. Liuius lib. 31. initio.

II. *De obſtetricum mendacio.*

2. OBſtetrices Hebræorum iuſſæ maſculos in ipſo natiuitatis exortu elidere, mendacio Pharaonis imperium eluſerant, ſciſcitantique cur eos neci non dediſſent, reſponderant. *Non ſunt Hebrææ* Exod. 1.
ſicut Ægyptiæ mulieres, ipſæ enim obſtetri- v. 19.
candi habent ſcientiam, & priuſquam veniamus ad eas, pariunt. Atque hanc fallaciam videmus Dei remunerantis ſuffragio comprobatam. *Bene ergo fecit Deus obſtetricibus, &c. & quia timuerunt obſtetrices Deum,* v. 20.21.
ædificauit eis domos. PH. Imò, Pſeudagora, non video quid ex hoc ſcripturæ teſtimonio lucis affulgeat. Sunt enim qui illa verba: *ædificauit eis domos*: ad populum Iſraëliticum referant, quaſi Hebræi ſuis obſtetri-

Digitized by Google

Quis horũ verborũ ſenſus: *ædificauit eis domos.*

cibus domos munitas extruxerint, quibus illæ ſe contra Pharaonem, cuius mandatum contempſerant, tuerentur. Sunt qui ad ipſum Pharaonem, quaſi Pharao domos obſtetricibus excitarit quibus eas includeret. Sunt qui ad ipſaſmet obſtetrices, vnde LXX ἐποίησαν ἑαυταῖς οἰκίας. Fecerunt ſibi ipſis domos. Et quãuis hæc ad Deũ referamus, nondum tamen liquet quibus ille domos extruxerit. Cùm enim in textu principe legatur *& fecit* להם *lahem, eis domos,* quod pronomen eſt generis maſculini, quidam ſic interpretantur quaſi Deus non quidem obſtetricibus, ſed Iſraëlitis obſtetricum beneficio domos ædificarit, id eſt ſobolem ac familiam propagarit.

3. PSEVD. Exodi 15. v. 20. *Sumpſit ergo Maria propheteſſa ſoror Aaron tympanum in manu ſua: egreſſæque ſunt omnes mulieres poſt eam cum tympanis & choris. Quibus præcinebat, &c.* Quæro quibus tandem præcinuerit Maria? viris an mulieribus? PH. Mulieribus. PS. Atqui dicitur in textu primario ותען להם *Vatthaan lahem. & cantauit ipſis*, genere citra controuerſiam maſculino. PH. Fateor Hebræos genera plerumque confundere. PS. Iis igitur Deus ædificauit domos, & familiam opibus numeroſáque ſobole fundauit, aut etiam,

in Iſa. c. 65.

vt Hieronymus interpretatur, æternas parauit in cœlo manſiones; quibus benefecit. Quibus autem benefecit? obſtetricibus. Cur iis benefecit? Quia mares ab interitu ſuo mendacio liberarant. *Deus qui iuſtifi-*

Rom 8.33.

cat obſtetrices, remuneratúrque mendacium, *quis eſt qui condemnet?* Non certè Clemens Alexandrinus, non Chryſoſtomus, non Caſſianus, non innumerabiles alij qui putarunt quibuſdam locis ac temporibus honeſtum eſſe mendacium.

Contra mend c 15. med.

Auguſt.

4. PHIL. At certè condemnat Auguſt. *Quod ſcriptum eſt*, inquit, *bene Deum feciſſe cum Hebræis obſtetricibus, & cum Raab Iericunthina meretrice, non ideo factum eſt quia mentitæ ſunt, ſed quia in homines Dei miſericordes fuerunt. Non eſt, itaque in eis remunerata fallacia, ſed beneuolentia: benignitas mentis, non iniquitas mentientis. Sicut enim mirum abſurdúmque non eſſet, ſi alio priùs tempore commiſſa ab eis aliqua opera mala Deus propter poſteriora bona vellet ignoſcere: ita mirandum non eſt quod vno tempo-*

Greg 18. moral. c 2.

re in vna cauſſa Deus vtrumque conſpiciens, id eſt factum miſericorditer, factúmque fallaciter, & bonum remunerauit, & propter hoc bonum, malum illud ignouit.

5. Condemnat Gregorius, quamuis dixerat huiuſmodi mendacia facillimè relaxari: *Nam ſi qualibet culpa ſequenti ſolet pia operatione purgari, quanto magis hæc facilè abſtergitur, quam mater boni operis pietas ipſa comitatur?* Quamuis, inquam, hæc præfatus fuerat, tamen de obſtetricibus nominatim adiecit. *Benignitatis earum merces quæ eis in æterna potuit vita retribui pro admiſſa culpa mendacij in terrenam eſt compenſationem declinata, vt in vita ſua quam mentiendo tueri voluerunt, ea quæ fecerunt bona, reciperent, & vlterius quod expectarent mercedis ſuæ præmium non haberent. Nam ſi ſubtiliter attendatur, amore vitæ præſentis mentitæ ſunt, non intentione mercedis. Parcendo quippe conatæ ſunt infantium vitam tegere, mentiendo ſuam.*

6. Condemnat Doctor Angelicus, eáſque docet remuneratas eſſe, *non pro mendacio, ſed pro timore Dei & beneuolentia: ex qua proceſſit mendacium*, & aliquanto pòſt vt Gregorium Hieronymo conciliet, mendacium illud dupliciter conſiderari poſſe defendit. *Vno modo quantùm ad effectum & beneuolentiam in Iudæos, & quantùm ad reuerentiam diuini timoris, ex quibus commendatur in eis indoles virtutis, & ſic debetur eis remuneratio æterna. Vnde Hieronymus exponit quòd Deus ædificauit eis domos ſpirituales: alio modo poteſt conſiderari quantùm ad ipſum exteriorem actum mendacij, quo quidem non potuerunt æternam remunerationem mereri, ſed fortè aliquam remunerationem temporalem, cuius merito non repugnabat deformitas illius mendacij, ſicut repugnabat merito remunerationis æternæ. Et ſic intelligenda ſunt verba Gregorij, non quòd per illud mendacium mererentur amittere remunerationem æternam, quam iam ex præcedenti affectu meruerant.* Hæc ille.

2. 2. q 110. art. 3 ad. 2.

art. 4. ad 4

7. Sed ne quid hodierno die diſſimulem, equidem videre non poſſum quomodo ſiue mendacii ſiue cuiuſlibet alterius culpæ vel minima labecula nõ repugnet merito mercedis etiam temporalis. Cùm enim meritum ad laudem pertineat, peccatum autem qua peccatum eſt, ſit ab omni laude penitus alienum, fieri non poteſt, vt quiſquam ex actu peccati quicquam non dicam æternum, ſed caducum & temporale mereatur.

8. Quare ſic exiſtimo. Cùm obſtetrices naſcentibus Hebræorum maſculis pepercerunt, earum beneficium, vel è diuina numeríſque omnibus abſoluta charitate, vel duntaxat ex humana benignitate manabat, Si ex vera charitate, meruerunt vt iis Deus pararet æternas in cœlo manſiones. Si ex humana naturalique duntaxat benignitate, meruerunt aliquod præmium quod ad vitam præſentem pertineret. Quo factum

Merces obſtetricibus retributa.

eſt

eſt v t iis Deus ædificaret domos ac familiam numeroſa ſerie propagaret. Atque vt benignirati, qua pueros Hebræorum ab exitio vindicabant, ſua debebatur merces, ita mendacium quo ſuam ipſatum explicuerunt ſalutem, impendénſque ſupplicium à ſuis depulêre ceruicibus, veniam potiùs & indulgentiam, quàm iuſtitiæ præmium requirebat.

9. Neque verò Gtegotius ait obſtetrices ob admiſſam Venialis mendacii culpam æternæ vitæ præmium cæteroquin humanitati ſuæ debitum perdidiſſe, ſed tantum ſignificar eis terrenam mercedem eſſe retributam, è quibus initiis, ſi linguam abſtinuiſſent à mendacio, ad cœleſte præmium proficere potuiſſent. Verùm quia veniale mendacij peccatum admiſeranr, gratiam ijs efficacem datam non videri, qua excitante perfectè ſe diuino cultui manciparent, & ad vitam proueherenrur æternam. Quæ cùm nemini debeatur ex merito. *(Si enim gratia iam non ex operibus, alioquin gratia iam non eſſet gratia)* potuit non modò mentientibus, ſed etiam vera loquentibus obſtetricibus denegari.

Rom c 11 v. 5. & 6.

III. *De Salomonis & Iehu mendacio.*

10. PS. Eſto ſanè: faciamus in hoc obſtetricum facto miſericordiam à mendacio ſeparari, quòd vt iam è Gregorio vidimus, parcendo vitam infantium texerint, mentiendo ſuam, atque ita beneficio mercedem, mendacio ſolam duntaxat veniam tribui potuiſſe. id certè de Salomone, & Iehu Iſraëlitarum Rege non dices, quorum egregia facinora diuino comprobata ſuffragio ita mendacijs implicantur, vt ne cogitatione quidem ab iis diuelli poſſe videantur. Salomon duabus mulierculis de infante viuo inter ſe contendentibus, vt in re dubia confeſſionem veritaris eliceret, infantis de quo ſuborta fuerat controuerſia, diuidendi voluntatem illuſtri ſanè mendacio ſimulauit. *Diuidite*, inquit, *infantem viuum in duas partes, & date dimidiam partem vni, & dimidiam partem alteri.* Quibus verbis ſine controuerſia ſignificauit falſam ſecandi infantuli voluntatem, ac proinde mentitus eſt. Tamen paucis interiectis ſacer hiſtoricus iſta ſubnectit. *Et timuerunt Regem videntes ſapientiam Dei eſſe in eo ad faciendum iudicium.* Iehu Rex Iſrael Sacerdores Baal inſigni fallaciâ congregatos internecione deleuit. *Achab*, inquit, *coluit Baal parum, ego autem colam eum ampliùs.* Idque mendacium diuino iudicio comprobatum. *Dixit autem, Dominus ad Iehu; Quia ſtudioſè egiſti quod rectum erat & placebat in oculis meis, & omnia quæ erant in corde meo feciſti contra domum Achab, filij tui vſque ad quartam generationem ſedebunt ſuper Thronum Iſraël.*

3. Reg. c. 3. v 25.

v 28.

4 Reg. c. 10. v 19. v. 30.

11. PH. Imò, Pſeudagora. Nam video remuneratum fuiſſe Iehu mendacium, ſed obedientiam & *zelum pro Domino*, qui capitibus 9. & 10. fusè deſcribitur. Nam ad ipſam fallaciam atque ſuperſtitionis ſimulationem quod attinet, non dubitat magnus Auguſtinus, mendacium impium & ſacrificium ſacrilegum nominare: eumque proinde negat imitandum, *nec ſi de illo, qualis fuiſſet, ſcriptura tacuiſſet. Cùm verò ſcriptum ſit eum rectum cor non habuiſſe* cum Deo, *quid ei profuit quòd pro nonnulla obedientia, quam de domo Achab omnino delenda pro cupiditate ſua dominationis exhibuit, aliquantam mercedem regni temporalis accepit?* adſtipulatur Theologiæ Scholaſticæ Magiſter, & Hieronymum qui huius Regis exemplo doceri nos air, *Vtilem eſſe ſimulationem & in tempore aſſumendam*, ſic interpretatur quaſi minùs propriè loquatur, & pro quacumque fictione, etiam illa quæ nullis mendaciis implicatur, ſimulationis nomen vſurpet, quemadmodum Chriſtus ad cœnam inuitatus ſine mendacio, *finxit ſe longiùs ire.* Lucæ 24. v. 28. AMPH. Nimirum hæc eſt nobilis illa quæſtio magna contentione iampridem inter Auguſtinum & Hieronymum ventilata, in quam ſi ingreſſi fuerimus, vereor vt exitus inueniri non poſſit. Quare, ſi placet, ad aliud tempus differatur.

Contra mend. c. 2 excunte.

2 2 q 111. art 1. ad 2, In c. 2. ad Galat.

12. PS. His igitur vt ſuperſedeamus, quæro ecquid Philalethes noſter velit communi Theologorum opinioni ſubſcribere. PHIL. Cui? PSEVD. Malitiam electionis in intentionem redundare, intentionémque finis, quæ cæteroquin eſſet honeſta, malam fieri, quoties mala eſt mediorum electio. PH. Non aſſequor. PS. Res exemplo clariùs eluceſcet. Si res abſolutè ſpectetur, honeſtum eſt indigentibus ſubuenire, omnes tamen Theologi conſentiunt fieri poſſe vt hæc intentio turpis euadat, & prauæ electionis ſordibus inquinetur, ſi quis hac animi inductione ſibi furandum putet, vt res furto ſublatas egentibus largiatur. PHIL. Ego verò ſubſcribo non inuitus. PS. Non poreſt igitur bonitas intentionis cum electionis malitia conſiſtere, ac proinde cùm honeſta eſt finis intentio, neceſſe eſt honeſtam eſſe electionem medii quod ad obtinendum finem adhibetur? PHIL. Quis negat? PS. Merces omnis

Intentio cum electione cōparata.

Digitized by Google

ac præmium ad meritum ita comparatur, vt ſine illo ne poſſit quidem intelligi. PHIL. Etiam. Ps. Honeſtum eſt quicquid apud Deum mercedem ac præmium meretur. Nónne? PHIL. Quid ni? Ps. Iehu laudatur ab ipſa ſcriptura, & præmium obtinet à Deo quòd ſacerdotes Baal internecione deleuerit. PH. Imò quòd Achabi familiam extinxerit, tamen vt vis, ita eſſe faciamus. PSEVO. Eum finem vt obtineret, ſacerdotibus Baal fucum fecit, eóſque per inſignem fallaciam ac mendacium prætextu ſacrificii conuocauit. PH. Quid deinde? Ps. Honeſtum ergo fuit illud mendacium: alioquin praua medii electio in finis intentionem, quam honeſtam eſſe concedis, ſuam malitiam tranſtuliſſet.

13. PH. Imò, Pſeudagora. Aliud eſt ſacerdotes illos mendacio congregare, eorúmque cædem velle per mendacium obtinere: aliud quocumque modo congregatos occidere. Mercedem conſecutus eſt Iehu, non quòd Sacerdotes Baal per fallaciam congregarit, & ad ſacrilegum ſacrificium ſimulatione ſuperſtitionis induxerit, non quòd bonum cæteroqui finem voluerit per mendacium obtinere, ſed quòd iuſſus à Deo familiam Achabi delere, dicto ſe præſtiterit audientem, & Sacerdotes Baal quocumque tandem prætextu conuocatos occiderit. Quod vt liquidius euadat, operæpretium eſt videre quid doctiſſimus Vaſques in primam ſecundæ Diſp. 68. art. 1. num. 4. annotarit.

14. Duo dicit obſeruanda. Alterum voluntatem finis abſolutè ſpectati ſic ex ipſo fine ſuam obtinere bonitatem vt nullam è medio malitiæ partem acceſſat, non ſolùm cùm abſolutè nulláque mediorum habita ratione finis appetitur, ſed ne tum quidem cùm ad electionem mali medii proceditur. Nam ſi poſtea voluntas ad eumdem finem per medium inhoneſtum certa deſtinatione collineet, non vult finem voluntate illa priori quæ abſolutè finem appetebat, ſed actum elicit à priore diuerſum.

Quomodo intetio ex electione vitietur, & contrà.

15. Alterum quod obſeruat Vaſques, eſt intentionem finis cum ordine ad media tribus modis accidere poſſe: primo vt media confusè duntaxat reſpiciat, neque determinatè ad bonum vel malum medium ordinetur, & talis intentio, ſi ſecundum ſe bona eſt, cùm ad media confusè tantum & indefinitè referatur, honeſtatem ſuam obtinebit, quia cùm huiuſmodi intentio de ſe bona ſit, nec ad medium malum determinatè feratur, fieri non poteſt vt mali medii ſordibus obſoleſcat. Secundo verſari poteſt intentio cum ordine ad medium malum, quamuis voluntas nondum ad electionem proceſſerit, vt ſi velis per malum etiam medium, ſi neceſſe fuerit, aliquid adipiſci, & tunc hæc intentio mala eſt, quia iam ad malum medium aliquo modo comparatur. Tertiò denique cùm ipſa voluntas ad electionem mali medii procedit, & ad finem ſibi propoſitum per huiuſcemodi medium certò deſtinatóque collimat, quo tempore negauerit nemo malitiam ad finem ipſum è medii turpitudine redundare. Etſi enim fateor quaſdam eſſe moralium actuum circumſtantias, quæ quòd totam rei ſubſtantiam non attingant, totam non vitiant actionem, vt ſi quis cùm ad Dei gloriam dicere occœperit, in aliqua concionis parte ſibi plus æquo placeat, & inani gloria efferatur, finis tamen inhoneſtus malúmque medium, præſertim quod vnicum adhibetur, vt in totam actionem influunt, ita inficiunt vniuerſam, vt ſi quis vel ad aucupandum inanem gloriolam Euangelium prædicet, vel ad conciliandam Euangelio fidem noua confingat miracula.

16. Iam in Salomonis iudicio tria ſpectanda ſunt, vnum quod ius ſuum vtrique mulieri tribuerit alterum quòd ex affectu, atque (vt loquitur ſcriptura) viſcerum commotione veram infantis viui patentē agnouerit. Tertium denique quòd viuum infantem diuidi bifariàm iuſſerit, vt ad veræ matris notitiam perueniret. Ais eum mentitum eſſe quòd falſam ſecandi pueri ſignificauerit voluntatem. Næ tu valde auſterus es, mi homo, ſi in imperio, eo præſertim quod ſciſcitandi, & indagandæ veritatis cauſsâ profertur, putas inueniri mendacium. Sed tamen, quoniam ita vis, eum mentitum eſſe diſputationis gratiâ faciamus. Hoc ille ſpectabat, hoc vnum intuebatur, ad hunc finem omnia conſilia ſua referebat, vt veræ parenti ſuum reſtitueret partum. Quamdiu id abſolutè nulláque mediorum habita ratione ſpectauit, ſine controuerſia rectam habuit voluntatem. Quamdiu media confusè duntaxat, & indefinitè reſpexit, ne minimam quidem eo reſpectu contraxit culpæ labeculam. Nullam tamen hactenus ſapientiæ, ſed iuſtitiæ laudem inuenio. Veritatis, inquis, ſubodorandæ cauſſa mentitus eſt. Ne hic quidem vllum ſapientiæ diuinæ, ſed calliditatis humanæ veſtigium. Vnde igitur viderunt, *Sapientiam Dei eſſe in eo ad faciendū iudicium?* Non quòd mentitus fuerit (abſit vt mendacium diuinæ ſapientiæ tribuatur) ſed quòd bene vſus fuerit mendacio, vel potiùs effectu mendacii, ac diuerſum mulieris vtriuſque ſermonem, quem ſimulata

Salomonis iudicium.

diuidendi pueri voluntate fallaciter elicuerat, velut anſam apprehenderit, qua intimos earum ſenſus teneret, atque ex affectu veram matrem ab ementita dignoſceret. Aliud eſt enim veritatis indagandæ cauſſa mentiri, aliud ex ſcientia mendacio parta vlteriorem indagare ac ſubodorari veritatem: quemadmodum nefarium eſt corpore quæſtum facere, vt pecuniam flagitio partam in bonos vſus impendas, honeſtum autem pecuniam flagitio partam in bonos vſus impendere.

Iehu ſimulatio.

17. In Iehu facto tres actus inter ſe diuerſos obſeruat Abulenſis. Vnum quòd Sacerdotes Baal internecione delere voluerit; alterum quòd eos mendacio congregarit, tertium denique quod ita congregatos reipſa trucidarit. Primum ac tertium, quòd à zelo diuini honoris & charitate manarent, ait dignos fuiſſe non ſolùm mercede temporali, ſed etiam ſempiterna: in ſecundo illius actu labem aliquam agnoſcit officioſi venialiſque mendacij. Sed pace tanti viri dixerim, videtur Iehu grauiſſimi peccati conſcientia deuinctus, tum quòd ſiue ambiguitate ſermonis, ſiue aperto mendacio ſuperſtitionem idololatriámque ſimularit, tum quòd ſolemnem Baali feſtiuitatem indixerit, eius cultores veſtibus cæteróque inſtruxerit apparatu, eóſque ad impietatem, atque, vt loquitur Auguſtinus, ſacrilegum ſacrificium induxerit.

IV. *Exempla eorum qui Magiam, idololatriam, hæreſim, animum libidinoſum cum laude ſimularunt.*

18. PS. Multi tamen, ô Philalethes, non modò ſuperſtitionem, magiam, hęreſim, libidinem, impuritatémque ſimularunt, ſed etiam aliis huiuſmodi ſcelerum occaſionem non dicam ſine ſuo ſcelere, ſed magna cum laude præbuerunt. Ph. Ea ſi probare potueris, profectò viceris opinionem meam. Ps. Vir opulentus domi ſuæ grandem pecuniæ vim amiſerat. Conſtabat neminem præter domeſticos furari potuiſſe, ſed vt non mediocris erat familiæ, fur haud facilè poterat agnoſci. Acceſſit Agyrtes neſcio quis; ac bona domini venia, data fide nulla ſe ſuperſtitione vſurum, totam familiam conuocauit: adducta fronte, contractis ſuperciliis, oculis oberrantibus, & lymphati more aciem cruentam huc illuc verſantibus, ore diſtorto μορμολύκεια quædam ac verborum terriculamenta ſubmurmurans, vel potiùs

Agyrtæ cuiuſdam ſimulatio.

infrendens circulū diuerſáſque figuras ſanè ridiculas in pauimento virgula deſcripſit. Expectabant omnes ſacro quodam horrore ſuſpenſi quid tanto moliretur apparatu, cū ille gallum gallinaceum furuo colore recentique fuligine perductum profert, certis verbis ac ritibus per ſimulationem inaugurat, deligatum in angulo cubiculi deponit, clauſiſque diligenter feneſtris, ne qua ſe parte, vel per rimulam lumen infundat, iubet omnes ad vnum accedant, auem tangant, eiúſque dorſum manu permulceant, cantaturum ſine dubio gallum ſubreptámque, furto pecuniam occentu ſuo proditurum ſtatim, atque fur ei manum admouerit. Quid quæris? vbi ſinguli acceſſerunt, & ſuo quiſque ordine gallum à ſe palpatum manúque demulſum eſſe reſpondit, admiſſo per feneſtram lumine ſingulorum volas diligenter inſpexit, eum cuius manus è galli contagione fuliginem nullam contraxerant, furem eſſe pronuntiauit, eo ductus argumento quòd male ſibi conſcius vnus omnium palmas abſtinuiſſet, nec alitem auſus fuiſſet attingere.

19. Præclarum & illud Democriti apud Iulianum epiſtola quadam ad Amerium, quod mutatis tantùm perſonis Demonacti tribuit Lucianus. Democritus Dario propter coniugis mortem immodicè ſe affligenti ſe magum eſſe mentitus eſt, poſſe ſe demortuam coniugem ex inferis excitare, cætera magico ſacrificio neceſſaria ſibi iam antè comparata: vnum deeſſe, quod quoniam ad manum ipſe non haberet, ab eo qui rerum omnium poteſtatem habebat, cuiúſque maximè intererat, ſibi cuperet exhiberi. Darius prolixè omnia ſe præbiturum eſſe promittit. Hic ſuggeri ſibi poſtulat trium duntaxat hominum nomina qui omnis luctus, ac domeſticæ calamitatis expertes fuiſſent, quæ mortuæ ſepulcro imponat, diiſque faciat inuidiam, quòd Dario negarint, quod nonnullis mortalibus indulſerint. Atque huic poſt longam inquiſitionem non inuenienti, quem nominaret, illico ſubiecit. Tamen, ô mortalium inſulſiſſime, effuſè lamentaris quaſi ſolus omnium fueris tam acerbo dolore conflictatus, cùm ne vnum quidem omnium, qui ſunt aut fuerunt, nominare poſſis domeſtici luctus expertem. Hos tu, ſi quòd pro magis ſe venditarint, magnum piaculum admiſiſſe puras, es quidem admodum ſeuerus, negare non poſſum, ſed à communi conſuetudine, atque conceſſis non mediocriter abhorres. Phil. Equidem vt eos propter ignorantiam, inuincibilem fortaſſe, magni ſceleris & piaculi damnare non

Epiſt. 38.

In Demonacte.

Democriti & Demonactis ſimulatio.

auſim, ita nec velim penitus abſoluere. Neque verò cùm officiorum momenta expendimus, quid egerit aut non egerit Agyrtes quidam & planus, aut etiam Philoſophi gentiles, nobis eſt magnopere laborandum. Ps. Quid igitur viris ſanctiſſimis faciemus qui vel diis immolandi voluntatem, vel profitendæ hæreſis, vel explendæ libidinis aliquando præ ſe tulerunt? Sexcenta proferri poterant exempla, ſed è ſingulis generibus pauca libabo.

2 Machab c. 7. v. 26.

Matris Machab.

20. Rex Antiochus iam ſex fratres Machabæos exquiſitis ſuppliciis extinxerat, ſi tamen extinguere eſt efficere lucis ac beatitudinis æternæ candidatos: *Cùm adhuc adoleſcentior*, videlicet omnium minimus *ſupereſſet, vocauit Rex matrem, & ſuadebat ei vt adoleſcenti fieret in ſalutem. cùm autem multis eam verbis eſſet hortatus, promiſit ſuaſuram ſe filio ſuo.* &c. Qua promiſſione etſi quod ſubditur, *crudelem tyrannum* irriſerit, & voce patriâ contrarium filio ſuo ſuaſerit, tamen ei ſe futuram impietatis ac ſuperſtitionis authorem ſine controuerſia ſimulauit.

Iuliani Martyris

Apud Surium 9. Ianuarij.

21. Martiano Præſidi Iulianum fortiſſimum Chriſti Martyrem ad idolorum venerationem inuitanti *reſpondit Beatus Iulianus: Quandoquidem multam nos laudem reportaturos dicis, & gloriam, hortariſque vt omnibus in vnum conuenientibus dijs veſtris immolemus, id quidem facere non piget. Nam ideo ſemper diſtulimus, vt in hoc templo mirabili magnum ſacrificium cunctis cernentibus immolaremus. Tunc enim lætatur qui conuiuium parat, ſi omnes defuerint inuitati, vt nullum prætereat epulum quod paratur, ne poſtea ſit qui ſuccenſeat.* Quid plura? ſolutus vinculis, magna hominum multitudine proſequente cum ſociis ad templum deducitur, procidit in genua, certiſque precibus ad Deum conceptis, *cùm dixiſſent omnes Sancti Amen, omnia ſculptilia illa ad nihilum redacta ſunt, & templum ita ſubuerſum eſt, vt quid fuerit penitus non pateret. Multi quoque Sacerdotum circiter mille cum templo ſubuerſi ſunt, & alia multa Paganorum turba ſimul interiit. ignis autem eructat in eodem loco vſque in hodiernum diem.* Hæc acta, quibus videtis non ſolùm ſimulatam eſſe ſuperſtitioſi ſacrificij voluntatem, ſed etiam ſimulationem hanc ipſius Dei ſuffragio comprobatam.

Euſebij Vercellenſis.

22. De ſimulata profitendæ hæreſis voluntate præclarum extat exemplum de quo ſi placet Ambroſium ſermone 69. (qui ab aliis Maximo Taurinenſi eiuſdem & authoritatis & antiquitatis Patri adſcribitur) audiamus. *Cùm*, inquit, *Arianorum deteſtanda perfidia totam cum vniuerſo mundo Italiam perturbaſſet, atque eiuſdem peſtilentiæ ſacerdotes*, qui Mediolanum conuenerant, *ſimplicitatem Sancti Dionyſii* Mediolanenſis Epiſcopi, *Martyris captiuaſſent, ita vt ſubſcriptionis eius vinculum retinerent, qua illum è manibus eorum ſapientia*, Sanctus Euſebius Vercellenſis Epiſcopus *liberauit? ſicut enim ait Sanctus Paulus: factus ſum Iudæis tamquam Iudæus, vt omnes lucrifacerem: ita Euſebius hæreticis hæreticum ſe eſſe mentitus eſt, vt de hæreſi filium liberaret. Dixit enim ſe eorum conſentire perfidiæ, hoc ſibi placere quod illis, ſed quòd ſibi filium Dionyſium in ſubſcribendo præponerent, grauiter ſe moueri: vos enim, inquit, qui dicitis Filium Dei, Patri Deo æqualem eſſe non poſſe, cur mihi Filium prætuliſtis? Qua illi ratione permoti ſtatim Sancti Dionyſii Chirographum deleuerunt priorem locum B. Euſebio deferentes. Quos ille increpans & irridens ait: Neque ego me veſtris ſceleribus polluo, neque Filium meum vobiſcum participare permitto. Vnde cùm dicat Euangelium in hac generatione prudentiores Filios tenebrarum quàm lucis, ecce his ipſis tenebris prudentior Filius lucis inuentus eſt.* Hæc ille, quibus aduertitis non tantùm hæreſim Arianámque perfidiam ab Euſebio fuiſſe ſimulatam, ſed etiam ſimulationem hanc Sanctiſſimi Doctoris oratione laudatam, nunc ad aſſumptam ad tempus amatoris & libidinoſi perſonam veniamus.

1. Cor. 9.

Abrami Syri.

23. Abramius Syrus Anachoreta vir omnibus religionis, ac pietatis laudibus ornatus fratris filiam habuit nomine Mariam eiuſdem ſociam inſtituti. Huic cùm poſt multos annos in ſumma vitæ puritate caſtimoniáque tranſactos aliquid humanitus contigiſſet, & vt ex amiſſa pudicitia facilis eſt ad deſperationem prolapſio, fugam inire, ſeculum repetere, quæſtum corpore facere placuiſſet, vir ſanctiſſimus poſt diligentem annorum duorum inueſtigationem certior factus quonam illa loco proſtaret, in veſte militari, capite ne agnoſceretur obuoluto, expeditus in equo confeſtim acceſſit, blandè compellauit, *ac reſidentibus illis*, (verba ſunt S. Ephræm in vita S. Abramii) *cœpit cum ea loqui vir beatus tamquam amator quiſpiam inextinguibili amoris igne flagrans, &c. Illo autem cum illa colloquente, ipſa conſurgens & complexa collum eius oſculis excipiebat.* Expreſsiùs etiam Metaphraſtes apud Surium 16. Martij. *Amatoris*, inquit, *ſimulat & habitum & mores, &c. & fingit ſe amare, amore carnali, &c. amatoriis apud eam verbis vtebatur, annuebátque & ſuauiter arri-*

debat, & alia omnia faciebat, quæ poſſunt prouocare & ad amorem accendere. His vterque ſubnectit quemadmodum puella repente quemdam pietatis ardorem è ſancti corporis amplexu, & quodam Angelicæ puritatis odore conceperit, redierit in memoriam vitæ priſtinæ, planxerit præſentem ſtatum, in lacrymas ſanctæ compunctionis diffluxerit, atque vt eam commodiùs & maiore cum fructu paulo pòſt inuaderet, reſurgentes illos igniculos in præſentia reprimendos, erumpentéſque lacrymas ad tempus orationis ſuauitate detergendas putarit, mulierem ad hilaritatem inuitarit, cum ea fuerit epulatus, poſt epulas ab ea procaciter prouocatus vt ad cubandum in cubiculum introirent, ſecutus alacriter fuerit, & in lecto molliter ſtrato ſine cunctatione conſederit, obſtructis deinde foribus puellam ne aufugeret, apprehenderit manu, reiectóque pileo, depoſita quam hactenus geſſerat, amatoris impuri perſona, patruum detexerit, puellam rei nouitate attonitam, præteritorum pudore confuſam ac ſalutari pœnitentia percuſſam priſtinæ reſtituerit ſanctitati, bonúſque paſtor perditam ouiculam, diu quæſitam, vix inuentam, ſuis impoſitam ceruicibus ad vitæ ſolitariæ ſepta, gratulantibus angelis, reportarit. Sed hæc prætermitto: illud præterire non poſſum quòd S. Ephræm non ſolùm hanc animi libidinoſi ſimulationem, vel potiùs fabulam è multis ſimulationibus mendaciíſque contextam probat, ſed etiã modò Angelis ipſis admirationi fuiſſe teſtatur, modò ad ſingulos propemodum actus exclamat: *ô verè ſecundum Deum ſapientiam! ô verè intellectum ſpiritualem! ô ſtupendum miraculum!* modò totius figmenti Poëtam ita compellat: *Quo pacto te appellem, aut quomodo te nominem, ô perfectiſſime Chriſti Athleta, equidem ignoro.*

Ephræm. 24. Neque laudaſſe ſatis fuit: etiam voluit imitari, ſi tamen ſecutus eſt, & non potiùs præiuit exemplo. Nam & familiares inter ſe fuiſſe compertum eſt, & Abramium Ephræmi fuiſſe diſcipulum aliqui tradiderunt. Quicquid ſit, cùm à petulanti meretricula pelliceretur ad flagitium, reſpondiſſe dicitur his verbis: *Si mecum dormire velis, veni quò dixero tibi, vt ibi ſimul dormiamus. ad quem meretrix, dic mihi, inquit, locum, & veniam.* Atque illo plateam ciuitatis celeberrimam deſignante, ſubiecit: *Et non erubeſcimus conſpectum hominum?* Cui Ephræm, *Si homines*, inquit, *erubeſcimus, multo magis Deum erubeſcere ſimul, & timere oportebit, qui nouit etiam occulta*, &c.

In eius vita.

Paphnutij. 25. Prætermitto Paphnutium qui amatoris impuri perſonam aſſumens ad Thaidem Alexandrinam meretricem acceſſit, cum ea ſtipulatus vt ad locum ab omnibus arbitris remotum concederent, cúmque mutatis frequenter latebris ſe tandem in ganeum obſcuriſſimum immerſiſſent. huc illuc circumſpiciens ab ea ſciſcitatus eſt ecquid interuenturus eſſet nemo? Quid dubitas, inquit illa, nemo futurus eſt arbiter niſi Deus aut diabolus. Excepit vocem Paphnutius, & tanquam ad eam exhorruiſſet, iterum ſciſcitatur: credíſne Deum? credo, ait illa. Etiámne credis eum vbique præſentem, omnia cernentem? & hoc credo. Credis eum libidinoſis & impuris æterna decreuiſſe ſupplicia? Etiam, inquit. Hinc accepta prudenter occaſione vir ſanctiſſimus eam non ſolùm in præſens à ſuſcepto flagitio deterruit, ſed etiam in futurum ad eminentiſſimam Chriſtianæ vitæ perfectionem ſancto Dei viuentis & videntis timore excitauit.

26. Sed hæc omitto. Neque ſanè par eſt exempla plura corradere, cùm Iudith non contenta ſuperioribus mendaciis quibus totam orationem ſuam non dicam adſperſerat, ſed planè conglutinarat, Eunucho ad Holophernis thalamum inuitanti reſponderit: *Quæ ego ſum, vt contradicam Domino meo? omne quod erit ante oculos eius bonum & optimum, faciam. Quicquid autem illi placuerit, hoc mihi optimum omnibus diebus vitæ meæ.* Quibus verbis diſertè ſe Holophernis libidini morigeram eſſe profitetur. Iudithæ. Iudith 12. v.14.

27. Quòd ſi fas eſt interdum magiam, idololatriam, hæreſim, ſtupri vel inferendi vel patiendi voluntatem ſimulare, non video quid Iehu ficta ſacrificandi voluntate peccarit: cùm præſertim iſti non minus eos quibuſcum res erat, quàm Iehu ſacerdotes Baal, ad peccandum induxerint. Niſi ſi fortè quiſpiam dubitat aut ſeruos illos peccaſſe cum ſacro quodam horrore perfuſi & expectatione ſuſpenſi gallum gallinaceum, quem magicis incantationibus inauguratum putabant, manu palparunt: aut Darium cum magico ſacrificio conſenſit, aut Martianum Præſidem cæteroſque gentiles, cum Martyres quos idola veneraturos putabant, magno applauſu deduxerunt, aut Epiſcopos Arianos, cum ſibi ipſis gratulati ſunt, rati Euſebium paratum eſſe ſubſcribere: aut denique, vt cæteros omittam, Mariam cum animo libidinoſo Abramii collum procaciter appetiuit.

V. *Exempla ſuperiora vindicantur à mendacio.*

28. AMPHIL. Quæſtionem ptoponis haud ſanè facilem, necdum ſatis, vt opinor, in Theologorum ſcholis agitatam. Non enim quæritur vtrum hi mendacio vacarint, & ſalua veri maieſtate ſuos auditores ambiguitate verborum eluſerint. Quod fortaſſe, quantumuis renideat Philalethes noſter, de multis probare difficile non eſſet. Diceremus enim Agyrtem illum omnia quæ finxit, non obſcurandæ, ſed in lucem proferendæ veritatis cauſſa finxiſſe, quemadmodum Iudex reum interrogans factum aliquid eſſe dicit non vt affirmet, ſed vt ſciſcitetur & ab reo confeſſionem veritatis extorqueat. Diceremus Demonactem & Democritum παραβολικῶς non δογματικῶς illuſtrandæ veritatis cauſſa magiam ſimulaſſe, perinde atque ſi dixiſſent, magus quidam promittit ſe vitam filio vel coniugi tuæ redditurum ea cõditione vt ei trium domeſtici luctus expertium nomina ſuggeras, quæ poſſit mortuorum ſepulcris imponere, *&c.* Sed quoniam minus eorum cauſſa laborandum videtur, de cæteris videamus.

Æquiuocatio.

29. Diceremus matrem Machabæorum ſuaſiſſe filio ſuo vt ſaluti ſuæ conſuleret, quod vnum ſe ſuaſuram eſſe ptomiſerat. Quamuis Antiochus eam de ſalute corporis loqui putaret, ipſa de ſalute animæ loqueretur. Iulianum Sarcaſmo quodam & Ironia quam cæteri Martyres agnouerint, ſacrificium vocaſſe ſacerdotum cædem, qui quaſi victimæ ſunt immolati. Abramium vt præ ſe ferebat fuiſſe Mariæ ſuæ amatorem inextinguibili amoris igne flagrantẽ: quamuis hæc libidinoſum amorem interpretaretur, hic ſolo diuinæ charitatis igne flagraret. Ephræm non eſſe mentitum quia promiſſionem ſuam certis conditionibus alligauit, quas ab illa meretricula reſpuendas eſſe minimè dubitabat; Non Paphnutium, quia ſciebat nullum eſſe ganeum quò diuinus oculus non penetraret: Non Iuditham, quia quod in oculis Domini ſui bonũ eſſet, omnino facere decreuerat, quamuis Eunuchus dominum intelligeret Holophernem, Iudith ſe Domino Deo morigeram fore ptomitteret. De Euſebio ſanè difficilius eſt, ſed tamen fieri poteſt vt vel ancipitem adhibuerit ſermonem, vel aliquid mente ſuppreſſerit, quod, vt plerique veterum, ſermonis illius author, ſiue Ambroſius, ſiue Maximus is fuit, καταχρηστικῶς, & abuſiuè mendacium appellet.

30. Verùm id in præſentia non quæritur: duo veniunt in quæſtionem. Alterum, vtrùm Machabæorum mater & Iulianus ad ſuperſtitionem, Euſebius ad hæreſis profeſſionem, Abramius, Ephræm, Paphnutius, Iudith ad ſtuprum & libidinem ſe paratos eſſe ſiue mendacio, ſiue ambiguitate verborum, ſiue quocumque alio modo ſimulare potuerint: alterum, quid ſentiendum ſit de offenſionis occaſione quam aliis ſimulatione ſua præbuerunt. Quæ quãuis ita noſtræ diſputationi connexa ſunt, vt tamen nonnihil à quæſtione diſcedant, prætermittenda cenſeo, vt ad ſuſceptam de mendacio controuerſiam redeamus. PH. Imò, Amphiloge, rem vtiliſſimam feceris, & vt ſpero non iniucundam, ſi ad eiuſmodi diuerticulum tantiſper deflexeris. AMPH. Me vero nõ audies, ſed grauiſſimum Theologum, è cuius doctrina difficile non erit controuerſiam iſtam decidere.

VI. *Quatenus ſimulare vel diſſimulare liceat in confeſſione fidei.*

31. DE Chriſtianæ Catholicæque fidei exteriore confeſſione ac iudicio, inquit Serarius in lib. 4. Reg. cap. 5. duæ ſacro in tabulario leges ſunt, vna vetans: FIDEM EXTERIORI SIGNO NVNQVAM INFICIATOR: altera iubens. FIDEM EXTERIORI SIGNO ALIQVANDO PROFITETOR. Matth. 10. Lucæ 9. Timoth. 2. Roman. 10. Addit duplicis generis eſſe ſigna. vnum quod ad ſignificandum tantummodo valet, vt verba, ſcripta, & ſi qua alia, alterum quod præter ſignificationem, alium etiam verum vſum habet, vt veſtes, cibi, corporum geſtus, & actiones nonnullæ. Omnia verò, inquit, ſignificationem iſtam ſuam exercere poſſunt, vel eo ipſo quòd abſunt, vel quòd adſunt, ſeu, vt loquuntur, priuatiuè, & poſitiuè. His ita poſitis aliquot ſtatuit poſitiones.

Leges circa profeſſionem fidei.

32. I. Signis iſtis omnibus interdum abſtinere licet, fidémque ſuam non paſſim & omnibus tempore quolibet indicare, quia leges aientes non quolibet rerum articulo vim obligandi habent.

II. Signis prioris generis, vt verbis apertis, negare ſe Chriſtianum, aut Catholicum, vel fidei myſteria ſibi certa omnino & indubitata eſſe, vel ſe affirmare Gentilem, Iudæum, Turcam, Lutheranum, Caluiniſtam, aut quoquo modo hæreticum nunquam vti licet: quia leges negantes & ſemper & quolibet rerum articulo vim obligandi habent.

III. Si quis à Tyranno quopiam Genti-

li, Turca, Iudæo, Hæretico de fide publicè interrogatus verbis ambiguis aut eo modo conſtructis vt negatæ à ſe fidei opinionem excitet, reſpondeat, eandem vetantem legem violare videtur.

IV. Quando poſterioris generis ſigna primariò vel naturâ, vel communi gentium omnium, aut certè gentis vnius, apud quam agitur ſententia & inſtituto ad religionis profeſsionem & ceremoniam aliquam referuntur, iis non aliter quàm apertis verbis vti oportet.

V. Quando eiuſdem generis ſigna ſecundariò, ſiue ex inſtituto, ſiue caſu tantùm aliquo, ratione conſuetudinis regionis, politici cuiuſdam ordinis fideles ab infidelibus diſtinguunt, iis vti & fidem occulere non nefas, cùm cautiones tres adhibebuntur. 1. vt neceſsitas aliqua poſtulet. 2. abſit omnis, quæ ad fidem redundare queat iniuria. 3. nullum cuiquam ſcandalum detur.

33. Ps. Hui! tam multa ex vno. Amph. Quidni ex vno? cùm non potuerim preſſius, rotundiùs, elegantiùs meis verbis explicare communem omnium Theologorum ſententiam. Contra quos tamen prudenter excipit Mæratius vt id ſerio fiat.

Tract. de fide, &c. diſput. 29. §. 1. n. 2. Nam ſi quis, inquit, ſiue factis externis, ſiue verbis neget veram fidem, aut falſam profiteatur, ſed non ſeriò, vt cum in comœdiis repræſentationis cauſſa vel idolo thus offertur, vel iuramentum per falſos deos concipitur, ſimilibúſque factis aut verbis externis Chriſtianæ fidei negatio, aut falſæ profeſsio fit, infidelitatis peccatum non committitur.

34. An autem is ſeriò fingat, qui hac animi fingit inductione, non vt opprimatur veritas, ſed vt tantiſper obſcuretur, ac paulo pòſt è nubibus clarior erumpat, & quaſi detracto ſimulationis tectorio detegatur, malim equidem audire doctiores, quàm meam ipſius proferre ſententiam. Ph.

Audire, atque togam iubeo componere.--

Neque enim ſuccenſebis, opinor, ſi Auguſtinum quaſi doctiorem produxero. Is cum Ioſephum affinè culpæ fuiſſe negat, quòd cùm ſibi magiam & augurandi ſcientiam

Quæſt. in Geneſ. præ cæteris vendicaret, id *non ſerio, ſed, vt exitus docuit, ioco* faciebat, planè ſignificat eum non ſerio ſed ioco ſimulare, qui ex ipſo rerum euentu deprehenditur aliquid finxiſſe, non vt oppreſſa veritas mendacio ſuccumbat, ſed vt ſe paulo pòſt ex illis fictionum integumentis euoluens iucundiori luce reſplendeat.

35. Quòd ſi mihi quantumuis indoctiori liceat aperire quod ſentio, vnum addam, vereeundè tamen, & doctiorum iudicio me ſubmittens: de quo iam inter nos heſterno die conueniebat, cùm de mendacio ac veritate morali quæritur, non tam ſpectandum quid verba proximè ſignificent, quàm ad quid ſignificandum vltimò referantur. Sic in ironia, ſic in antiphraſi, ſi proximam ſignificationem attendas, dici putabis aliquid ſententiæ remotiore quadam intelligétia verbis ſubiectæ contrarium. Aliud eſt fidem abiurare & verbo tenus inficiari te eſſe Chriſtianum, vel vt aliquod emolumentum conſequare, vel vt aliqua te moleſtia ſeu periculo expedias, quod in Petro meritò reprehenditur: aliud idem ſimulare quod nonnulli Martyres magna cum laude fecerunt, vt ſublata paulo pòſt fictione & velut reducto ſipario fidei tuæ confeſſio fiat illuſtrior. Simulat ſancta mater ſibi conſtitutum ac deliberatum filio ſuadere vt ſe ad Regis Antiochi voluntatem effingat: Iulianus velle ſe diis immolare: Euſebius Arianorum impietati ſubſcribere. Si in verborum cortice hæreas, eos à pietate deficere cenſebis: ſi medullam introſpicias, ſpectéſque quorſum iſta ſimulatio referatur, videbis eos religionem magnificentiùs profiteri, quàm ſi nullam adhibuiſſent fictionem & apertè tyrannis ad impura ſacrificia compellentibus reſtitiſſent.

36. Quòd ſi horum verborum: *Benedic* Iob. 2. 9.
Deo & morere. Benedixit Deum & Regem: 3 Reg. 21. 12.
proxima ſignificatio redolet pietatem, remota blaſphemiam, Deíque contumeliam inuoluit, imò quandoquidem ad blaſphemiam vltimò reuocatur, quanta quanta eſt, Deo contumelioſa cenſetur, non video cur qui voluntatem abiurandæ religionis præ ſe fert vt religionem ſuam paulo pòſt cum maiore Dei gloria, falſorúmque Deorum ignominia, illuſtriùs teſtatam relinquat, ſacrilegio ſe obligaſſe reputetur, cum maximè fictio, quæ Amphilogo noſtro ſecundum ſe videtur indifferens & in boni malíque confinio poſita, ſit medium & inſtrumentum, fidei profeſsio, finis ad quem tota mentis deſtinatione collineat.

37. Notat loco iam citato Mæratius externæ negationi aut profeſsioni duplicem ineſſe ſpeciè malitiam, vnam mendacij oppoſitam virtuti veracitatis, in eo conſiſtentem quòd qui ſic negat aut, profitetur, contra mentem loquitur, quæ malitia venialis tantùm eſt, quia nulla malitia oppoſita veracitati, quatenus præciſè huic opponitur, mortalis eſſe videtur: alteram virtuti fidei oppoſitam, quæ lethalis eſt, & conſiſtit in graui iniuria quam tale mendacium primæ infert veritati: cui ſæpe adiungitur malitia

tertia oppoſita cuidam alii virtuti. v.c. religioni, vt cùm timidus Chriſtianus metu mortis & tormentorum, idolo ſacrificat, vel thus offert. Hæc eruditus Mæratius.

38. Iam ſi duplex eſt ſpecie malitia, non video cur altera non poſſit ab altera ſeparari. Eſto enim: quamuis vtrumque adhuc in quæſtione verſatur, malum eſſe natura ſua mendacium ac verborum ambiguitatem ἀδιάφορον, id eſt, inter bonum & malum poſitam explicationis cauſsâ faciamus. Si quis cum ſupremæ Veritatis iniuria iudicem de fide ſciſcitantem ambiguitate reſponſionis eludat, non quidem ille ſe mendacij, ſed infidelitatis & illatæ Deo contumeliæ laqueis inuoluet. Non inquam, ſe mendacii alligabit: quamuis aliunde non vacabit malitiâ virtuti ſimplicitatis oppoſitâ, quia fraudulenter & vafrè, cùm nulla cauſſa ſubeſt, imò cùm aliud exigit diuinæ gloriæ ratio, locutionem ancipitem vſurpat. Si quis verbo tenus fidem abiuret, & ſe vel idola veneraturum, vel hæreſi ſubſcripturum eſſe mentiatur, vt ſecutura fidei confeſſio confeſtim eodémque pene temporis ac loci veſtigio clariùs eluceat, & vt in picturis videmus, id quod erit illuminatum vmbra quadam & receſſu magis extare atque eminere videatur, impietatis fortaſſe culpa vacabit, quia nullam Deo faciet iniuriam; ſed mendacio tenebitur obſtrictus. Quòd ſi fidei magnificentiùs deinde profitendæ propoſito vel amphilogiam adhibeat quæ nullo pacto in iniuriam Dei redundet, vel eo modo loquatur vt è pronuntiatione, cæteriſque loci, temporis, perſonæ circumſtantiis ironia poſſit intelligi, neque veracitatem, neque ſimplicitatem, neque fidem, aut religionem, quantumuis ſacrificandi, aut hæreſis profitendæ voluntatem præſe ferat, vllo ſcelere violabit.

39. Amph. Vide quantum facinus incœptes. Quantum in te eſt omnia quæ lib. cōtra mendacium fixa rata poſuit Auguſtinus, oratione conuellis. Hinc Machabæorum matrem, Iulianum Martyrem, Euſebium Vercellenſem ab omni ſcelere alienos fuiſſe defendis quòd eorum ſimulatio non fuerit diuturna, ſed ad tempus aſſumpta, vt illuſtrior paulo pòſt fieret ſecutura confeſſio. At qui non aliud impugnat Auguſtinus toto libro contra mendacium, ſed totus eſt in iis refellendis qui ſimulandam tantiſper hæreſim, atque huiuſmodi mendacio Priſcillianiſtas iurato ſilentio fœderatos inter ſe, perfidiamque velantes, tamquam ſerpentes è latibulis extrahendos eſſe diſputabant.

Obiectio.

40. Ph. Imò: aliud eſt fidem verbo tenus negare, vt deinceps ſine cunctatione clarior euadat ipſius fidei confeſſio: aliud fidem negare, vt eiuſmodi fallacia latente hæreticos veſtigare, atque indagare poſſimus. Qui fidem abiurat vt illam profiteatur illuſtriùs neque, primæ veritati facere, videtur iniuriam, adeóque non mentitur, vt potiùs ſuę confeſſionis adſtruat veritatem. Non enim quod

Reſponſio.

- repetens iterúmque, iterúmque monebo,
Veritas, aut falſitas moralis in eo ſenſu conſiſtit quem verba proximè ſignificant, ſed in eo ad quem ſignificandum vltimò reuocantur; neque mendacium eſt, quod vel ipſe conceptis Verbis teſtatur Auguſtinus, *quando ad intelligentiam veritatis* ſigna quædam *aliud ex alio ſignificantia referuntur*, aut *cùm fingitur aliquid vt ad rem qua intenditur, ficta quidem narratione, non mendaci tamen, ſed veraci ſignificatione venatur.* Qui alterius emolumenti cauſſa fidem abiurat, cùm fallaciter hæreſim, aut idololatriam ſignificauerit, vlteriorem ſignificationem non habet ad quam ipſius intentio dirigatur. Quo fit vt nullus in huiuſmodi ſignificatione veritati ſuperſit locus, quia totam vanitas occupauit.

Contra mend. c. 10. medio. c. 13. poſt med.

41. Adde quòd Sanctorum ſimulatio nihil in præſens affirmabat, neque ſic aſſumebatur, vt iam de facto vel Deum verum contumeliis proſcinderent, vel falſis thus adolerent, aut etiam victimas immolarent, vel aliquid intemperanter agerent, ſeque reipſa in libidinem effunderent, ſed extendebatur in futurum, vt non admitterent ſcelera, ſed duntaxat ſe admiſſuros eſſe promitterent: at affirmationem inter & promiſſionem hoc intereſt, quòd, vt S. Thomas aduertit, quamuis vtraque debeat habere veritatem, tamen in affirmatione rei ſiue præteritæ, ſiue præſentis obligatio cadit non in rem ipſam, cuius veritas ab affirmante minimè dependet, ſed in ipſum affirmationis actum, vt ſcilicet affirmet id quod iam verum eſt, aut fuit; at in promiſſione, cuius obiectum eſt res futura, cadit obligatio ſuper rem ipſam quam nos facturos eſſe promittimus. Quo fit vt affirmationem rei præſentis, aut præteritæ longè magis ab omni ſimulatione quàm futuræ promiſſionem abſtinere debeamus, & eo magis quòd affirmatio verſatur circa rem præteritam; aut etiam præſentem, ac proinde iam ſuis conditionibus abſolutam: promiſſio verò ſemper hanc tacitam conditionem inuoluit, ſi res licita ſit & honeſta, vt enim non licet in præſenti rem habere cum aliena, hac appoſita conditione, ſi tua

Simulatio de præſenti, & de futuro quî differant.

ſit,

Digitized by Google

ſit, quia præſens tranſit à ſtatu, quem conditionatum appellant, ad abſolutum: potes tamen in futurum ei condicere, & polliceri te eſſe eam rem habiturũ, ſi tua fuerit, quia fieri poteſt in futurum, vt quæ tua non eſt, tibi poſtmodum legitimo matrimonio copuletur: ita quamuis in præſenti ne ſimulatè quidem liceat, aut idolis immolare aut hæreſim ac blaſphemiam profiteri: non tamen hinc efficitur nihil vnquam cauſſæ ſubeſſe cur liceat ad breue tempus hæreſis, aut idololatriæ profeſſionem, aut etiam ſacrificium polliceri, aliqua conditione vel expreſſa, vel etiam intellecta.

42. Quapropter cum huiuſmodi pollicitationibus non ſemper perimatur veritas moralis, aut Chriſtianæ fidei profeſſio, ſed tantiſper maioris emolumenti cauſſa conniueat, æquitas ipſa poſtulat, vt cùm hæc à viris ſanctis geſta vel potiùs promiſſa referuntur, ea tum impietate vacare dicamus, tum etiam mendacio. Sed hæc, vt præfatus ſum, timidè ac verecundè dico, paratus omnia mea non Eccleſiæ ſolùm, quod neceſſe eſt, ſed etiam doctorum virorum cenſuræ ſubmittere. De Iehu nihil eſt quòd ſolliciti ſimus, cùm is impius fuerit ſceleratus, & quamuis in eo ſaltem à grauiſſimo ſcandali ſcelere excuſari non poſſit, quòd Sacerdotibus Baal oſtenſioni fuit, eóſque ad ſacrilegum ſacrificium ſimulatione ſua pellexit, potuerit nihilo ſeciùs propter alia præclarè geſta laudari, terrenámque mercedem adipiſci. Reſtat vt de ſcandalo ſiue præbita peccandi occaſione pauca dicamus.

VII. *An ſupradicti ratione ſcandali peccarint.*

43. AMPH. Scandalum porro quid intelligis? PH. Illud Theologi non incommoda circumſcriptione definiunt, vt ſit ſcandalum *dictum vel factum minùs rectũ præbens occaſionem ruinæ*. AMPH. Quid per dictum vel factum minùs rectum intelligis? PH. Id quod vel reipſa malum eſt, atque è præſcripto rectæ rationis exorbitat, vel in ſpeciem malum apparet. AMPH. Ruinam opinor, ac prolapſionem animæ dicere voluiſti. PH. Nihil aliud volebam, Amphiloge. AMPH. Cùm tribus modis hæc animæ prolapſio præbenti occaſionem poſſit eſſe voluntaria, quo pacto voluntaria eſſe debet, vt ſpecialis ac propria ſcandali malitia contrahatur? PH. Ænigmata loqueris. AMPH. Hoc volebam. Tribus modis intelligi poteſt prolapſionis occaſio voluntariè præberi. Primò ſi quid hac intentione certóque conſilio facias, vt qui viderit, alliciatur ad peccatum ac ſpiritaliter moriatur. Deinde ſi quempiam ad peccandum directè compellas, non tamen hac animi inductione, vt ille peccet, ſed vt tu ex illius peccato commodum aliquod, aut delectationem conſequare. Denique offendiculum dici poteſt indirectè voluntarium. Si quamuis neque proximi lapſum directè appetas, nec eum emolumenti tui cauſsâ velis ad peccandum inducere, prudens tamen & ſciens facias aliquid eo præſente, quod vel natura ſua malum ſit, vel adumbratam mali ſpeciem habeat, vnde is ad peccandum excitetur. Quærebam igitur an his omnibus modis, an vno duntaxat ſcandali ſpecialis labes humanis actionibus allinatur. PH. Hac in re video Theologos in diuerſas opiniones eſſe diſtractos. Sed horum præcipuæ ſunt factiones duæ. Nam alij non pauci, quos laudat & ſequitur Soares, diſputant omnibus illis modis ſpeciale ſcandali peccatum contingere. Alij quibus adſtipulatur Vaſques, nec inferiores authoritate, nec numero pauciores primo duntaxat modo, cùm videlicet ſpiritalis aliorum lapſus directè certáque animi deſtinatione ſpectatur, veram ac propriam ſcandali turpitudinem contineri putant.

2.2.q.43. art.1.

Scandalum.

Scandalum ſpeciale.

Tract. de charit. diſp.9.§ 2.

1.2. Diſp. 102.c.4

44. AMPHIL. Faciliorem quidem difficultatis expediendæ viam Vaſqueſii ſententia nobis aperiret: conſtat enim ſanctorum ſimulationem non eo ſuſceptam animo vt præſentes in ruinam & peccatum impellerent. Quia tamen non placet à dubiis & controuerſis ad ſolutionem procedere, eius opinione non abutar: eſto, tribus illis modis propria germanáque ſcandali malitia contrahatur. Iam illud quæro, Philalethes, ſi quem videas ita libidinibus inflammatum, vt quocumque modo velit explere cupiditatem ſuam, putaturúſne ſis ei te offendiculum præbuiſſe, ſi author fueris vt potiùs in ancilla peccet ſuáque flagitia domeſticis parietibus includat, quàm matronarum pudicitiam expugnet? PH. Ego verò non putabo. AMPH. Si quis ita ſit animo comparatus vt inimicum interficere decreuerit, nec aliter eius iracundiam mitigare poſſis, ecquid religioni duces ei ſuadere vt vel fuſte dolatum vel abſciſſis auribus deformem abire patiatur? PH. Planè non ducam. AMPH. Si quis abdomini ſuo atque ebrietati vacare ſtatuerit, nec aliter poſſit ab eo conſilio deduci, huic tu prolapſionis occaſionem, aut etiam cauſſam dediſſe credes, ſi perſuaſeris vt priuatim potiùs cum amicis & familia, pluſculum quàm directa ratio patitur, ſe inuitet, genióque & lautitiis

An liceat minus malum ſuadere ad vitandum maius.

indulgeat, quàm in luſtris ac popinis cum helluonibus diſcinctiſque neporibus vinum plenis faucibus ingurgitet? PHIL. Ne tum quidem me ſcandalo & offenſioni fuiſſe ctedam.

45. AMPH. Quid ita? PH. Quia videlicet iuxta veram Philoſophiam minus malum quandam boni videtur habere rationem, ac proinde ſuadere cuipiam vt è duobus malis minus eligat, non eſt mali authorem ei fieri, ſed à grauiori flagitio abducere. Atque vt aliquid exempli cauſſa proferamus, cùm adulterium iniuſtitiam habeat libidine implicatam, qui vtrique mederi non poteſt, ſi adulterium cæteroquin admiſſuro ſuadet vt potiùs in meretricios amores ſuam cupiditatem effundat, non ei ſubiicit faces ad libidinem, ſed è duabus malitiæ rationibus alteram, videlicet intemperantiam, tolerat atque diſſimulat; alteram, nimirum iniuſtitiam, diſſuadet, vt medici, cùm ægrorum duobus motbis afflictari viderint, ſi vtrique medicinam adhibere non poſſunt, ei prius medenrur, è quo maius certiúſque periculum impendet, quamuis interdum fieri poſſit vt vel ex ipſis remediis, quæ periculoſiori morbo applicantur, aliqua fiat ad leuiorem acceſsio. Quod tamen haud ipſi medico, cuius præter intentionem id euenit, ſed prauæ diſpoſitioni decumbentis adſcribitur.

46. AMPH. Quid ſi labores omnium rerum penuria, malis fame interire, quàm ab vſurario, quem peccaturum eſſe præuideas, fœneratitiam pecuniam accipere? PH. Equidem adeo ſuperſtitioſus non ſum, vt religioni ducam. AMPH. Atqui neutiquam ille peccaſſet, niſi tu pecuniam ab eo ſub fœnore petiiſſes. PH. Fateor, ſed cum ille ſine peccato imò magna cum humanitatis laude mihi ſubuenire potuerit, ſi peccat, ſibi ipſi peccat, non mihi qui vtor iure meo, & nummos vſibus meis neceſſarios vndevnde corradens vſuram his annexam adeo non appeto, vt mihi vel maximè dolear hanc apud me pecuniam fœnore occupari.

47. AMPH. Hæreticum ſi ſuas hæreſes cum animi pertuicacia defenſurum ac proinde grauiter peccaturum eſſe præuideas, audebis ad publicam concertationem eo conſilio prouocare, vt vel deregatur hæreticus & è ſuis latebris extrahatur, vel conuictus minus apud rudem plebeculam authoritatis habeat, vel ij reſipiſcant quos fucata doctrinæ ſpecie, & inani volubilitate verborum in fraudem induxerat? PH. Id equidem facere non verebor. Neque enim hunc ad peccatum & ruinam impello, ſed eum propria malitia per impietatis abrupta præcipitem in eam præcipitij partem inflecto, ex qua multarum animarum ſalutem ac Dei gloriam video redundare, occaſionémque duntaxat ei ſubminiſtro pariendi cum vtilitate multorum quod ad eorum perniciem ſceleratè conceperat.

48. Neque verò Helias prophetis Baalim ſcandalum poſuiſſe, aut eos ad idololatriam impuliſſe credendus eſt, cùm iis in monte Carmeli congregatis ita populum Lib.4.Reg. cap.18.
affatus eſt. *Ego remanſi propheta Domini ſolus, Prophetæ autem Baal quadringenti & quinquaginta. Dentur nobis duo boues, & illi eligant ſibi bouem vnum, & in fruſta cædentes ponant ſuper ligna, ignem autem non ſupponant. Inuocate nomina Deorum veſtrorum, & ego inuocabo nomen Domini mei: & Deus qui exaudiet per ignem, ipſe ſit Deus.* Helias an ſcandalum poſuerit Prophetis Baal.
Non, inquam, putandus eſt iis prolapſionis occaſionem præbuiſſe, ſed quoniam videbat eos in ſuperſtitioſum Baalis cultum ſua ſponte prolapſos, atque ita comparatos animo numquam vt vellent à ſuperſtitione deſiſtere, multiſque futuri eſſent exitio, quos ad eandem impietatem exemplo ſuo pertrahebant, è duobus malis minus elegit, eóſque maluit ſemel & extremùm magno diuinæ gloriæ compendio diis ſuis immolare, quàm cum eiuſdem diſpendio eandem impietatem quamdiu vixiſſent identidem vſurpare, & tum ad populum vniuerſum, tum etiam ad poſteros propagare. Neque verò in ipſam ſuperſtitioſi ſacrificii ſubſtantiam influebat, ſed tantum in locum, tempus, cæteráſque facti circumſtantias, quæ in Dei gloriam, idolorum contumeliam, animarum ſalutem latiſſimè redundarunt.

49. AMPH. Bene habet, Philalethes, cauſſam habemus eorum, quorum exempla producta ſunt, facilē & explicarā. Quis enim prohibet eodem modo Iehu Regem Iſraelitarum, Machabæorum matrem, Iulianum Martyrem, Euſebium Vercellenſem, cæteros omnes abſoluere? Non enim eos, quibuſcum res ipſis erat, in præceps agebant, ſed cùm viderent improbitate ſua ruere præcipites ac per ſcelerum abrupta deuolui, cùm latentes ſuſtinere non poſſent, eam in partem dirigebant, vbi vel ſeipſos allidetent minùs, vel pauciores eadem ruina ſecum inuoluerent. Neque poſitiuè, vt loquuntur, in ipſam ſcelerum ſubſtantiam influebant, ſed duntaxat in circumſtantias, quas maiori Dei gloriæ fuiſſe nemo non videt

50. Et ſanè cum Theologorum nonnulli vel ipſam peccati permiſſionem prædeſtinatiunis effectum eſſe ſentiant, & om-

Digitized by Google

nes è duobus neceſſariis quod minus malum eſt boni rationem habere fateantur, meliúſque ſit citra controuerſiam ſemel duntaxat & ſolo voluntatis affectu peccare, quàm totam vitam, quàm longa fuerit, in luſtris ac flagitiis exigere, potuit Abramius potuit Ephrem, potuit quilibet alius, quamuis mulierculam ſemel animo duntaxat & cogitatione peccaturam eſſe præuideret, ad tempus amatoris perſonam induere, non animo libidinoſo, ſed vt miſeras illas popularium libidinum victimas ad morum honeſtatem pudicitiámque reuocaret.

51. Ps. Eſto ſanè: non peccarint illi, quia non appetebāt peccatum ipſum. ſed volebant duntaxat ex aliorum peccato, quod è ſua ſimulatione ſecuturum eſſe præuiderant, eorum ipſorum, qui peccaturi erant, melioris frugis & æternæ ſalutis occaſionem accerſere: ſed quid Iudithæ faciemus, quæ Aſſyriorum peccatum non modò permiſit, verùm etiam expetiuit, atque vt ha-

Iudith excuſatur à ſcandalo. betur in textu Græco, cap. 10 v. 5. ἐκαλλωπίσατο σφόδρα εἰς ἀπάτησιν ὀφθαλμῶν ἀνδρῶν ὅσοι ἂν ἴδωσιν αὐτήν. *ornata eſt in deceptionem oculorum virorum quicunque vidiſſent eam.* Amph. Dictiunculam eis non ſemper affectum aut cauſſam, ſed etiam plerumque nudum effectum ſignificare facilè probari poſſet, ſi probatione res indigeret. Ornauit ſe Iudith in deceptionem oculorum, quam non appetebat illa quidem, ſed præuidebat, & occaſionem ſubtrahere nolebat. Ps. Imò expetebat, quam illa voluntatem cap. 9. v. 13. conceptis verbis exprompſit: *Capiatur laqueo oculorum ſuorum in me, & percuties eum ex labiis charitatis meæ*, vel vt legunt Græci, τ̃ ἀπάτης μου, *meæ fallaciæ.*

52. Phil. Quid ſi, vt fatetur Thom. 2. 2. quæſt. 110. art. 3. ad 3. eam ſuſcepiſſe culpam leuiorem vtilis officioſique mendacij, laudari nihilo ſeciùs, *non quia mentita eſt Holopherni, ſed propter affectum, quem habuit ad ſalutem populi, pro quo periculis ſe expoſuit*, ita nos aliquam ob appoſitum Holopherni ſcandalum fraudem ab ea ſuſceptam eſſe fateamur? Amph. Hæc Soari meritò diſplicent tract. de Charitate, diſp. 10. §. 3. n. 6. *Quoniam*, vt legitur Iudith 10. v. 4. *omnis iſta compoſitio non ex libidine, ſed ex virtute pendebat.* Quòd ſi omnis è virtute, profectò nihil ſuperfuit, quod ſibi vel ſcandalum vel alius animi morbus ex illa compoſitione decerperet.

53. Phil. Quid igitur appetebat Iudith? Amph. Quid enim aliud quàm patriam à vaſtitate, ciues ab internecione, templum ab excidio, paternam religionem à contumelia vindicare? Honeſtiſſimum hunc finem qui citra controuerſiam ſecundum ſe ſpectatus è virtute pendebat, vt obtineret, proximum medium elegit cædem Holophernis, iuſtè potuit hoſtis interfici. Ad eam cædem peruenire non potuit, niſi in eius cubiculum admitteretur, & vino ſomnóque demerſum per inſidias inuaderet. Hoc etiam ſine peccato potuit eligere. Non potuit admitti, niſi prius Holophernis oculis elegantia formæ placuiſſet. Virorum oculis placere res eſt naturâ ſuâ indifferens & bona vel mala, prout ad bonum malúmve finem refertur. Placere porro non potuit, niſi ſe comptius ornaſſet, & naturæ pulchritudini fucum ac mundum muliebrem addidiſſet. Hæc iterum in virtutis ac vitij, confinio poſita ſunt, & perinde ſe habent, vt eius animus, qui elegit quæ proinde ab heroina noſtra non ſolum ſine ſuo vel alieno flagitio, ſed etiam maxima cum laude vſurpari potuerunt, quamuis aliunde futurum præuideret vt Holophernes his pro ſua intemperantia, non ad honeſtum amorem & virtutem, ſed ad flagitium & nequitias vteretur, tanquam admiſſarius ad ſuas cupiditates adhinniret, & hauſtam oculis libidinem omnibus modis & corporis & animi deuoraret.

54 Paucis vt abſoluam, cum finis honeſtiſſimus fuerit, media ſecundum ſe ſpectata nihil turpitudinis habuerint, honeſtè potuerunt ad perſecutionem finis adhiberi, neque propter alienum peccatum, quod pręter intentionem ſuam ſecuturum præuidebat, tenebatur Iudith à cœpto tam pręclaro deſiſtere, potiúſque permittere vt ſui ciues partim gladio interirent, partim in ſeruitutem raperentur acerbiſſimam, templum deflagraret, extingueretur auita religio, quàm vt citra effectum ſolo nefariæ cupiditatis affectu ſemel & poſtremùm peccaret Holophernes, quem ita ſciebat animo comparatum, vt niſi elegantia formæ, & orationis venuſtate deceptus ac mollitus fuiſſet, reipſa libidinem, iniuſtitiam, crudelitatem omni diritate atque immanitate teterrimam, ſuperbia, impietate, ſacrilegiis implicatam in homines, in templum, in caſtus ceremoniáſq. paternas, in Deum ipſum paratus eſſet expromere.

55. *Abſit* igitur (inquit Magnus Augu- Epiſt. 154.
ſtinus) *vt ea quæ propter bonum ac licitum finem facimus aut habemus, ſi quid per hæc præter noſtram voluntatem cuiquam mali acciderit, nobis imputetur. Alioquin nec ferramenta domeſtica & agreſtia ſunt habenda, ne quis eis ſe vel alterum interimat, nec arbor ac reſtis, ne quis ſe inde ſuſpendat, nec feneſtra*

Digitized by Google

facienda eſt, ut per hanc ſe quiſquam pracipitet. Quid plura commemorem, cùm ea commemorando finire non poſſim? Quid enim eſt in vſu hominum bono ac licito, vnde non poſſit etiam pernicies irrogari? Videte ſultis Soarium loco proximè laudato, Lytanum, Abulenſem, Setarium, Celadam, Tirinum, & alios qui in hanc hiſtoriam commentarios edidetunt. Sed longius prouecti ſumus, quàm initio rebamur, quare vt à diuerticulo noſtra diſputatio repetatur, videndum eſt ecquid Pſeudagoras noſter alia proferre poſſit exemplo mendacij diuino iudicio comprobati.

VIII. *De præcepto quo Deus Iſaac in holocauſtum iuſsit offerri.*

56. PSEVD. Equidem etſi cenſeo quibuſdam temporibus mendacium ad officium boni viri pertinere, dicere tamen non auſim Deum per ſe aliquando eſ-
1.2 qu. 7. art. 1 & 5. in corp. ſe mentitum. Cùm tamen, vt Theologi defendunt, imperium nihil ſit aliud quàm actus rationis ordinantis cum quadam motione ad aliquid agendum: & hoc ipſum quod ratio mouet imperando, ei fiat ex virtute voluntatis, non video quî fieri poſſit, vt qui quod fieri non vult imperat, nō mentiatur. Atqui Deus, quod certè minimè fieri volebat, Abrahamo præcepit vt filium ſuum immolaret: *Tolle*, inquit, *filium tuum vnigenitum, quem diligis, Iſaac, & vade in terram viſionis, atque ibi offeres eum in holocauſtum.* Quibus verbis quod nouit futurum non eſſe, nihilo tamen ſecius futurum eſſe denuntiat.

57. PHIL. Imò verò, Pſeudagora, non iuſſit Deus vt Abraham reipſa filium ſuum ferro iugulatum flammis abſumeret, ſed vt eum offerret in holocauſtum, quod, vt iuſſit, ita planè fieri voluit, & Abrahamus citra cōtrouerſiam exhauſit. Reuerà enim, vt legitur ad Hebr cap. 11. v. 17. *Fide obtulit Abraham, Iſaac, cùm tentaretur, & vnigenitum offerebat, qui ſuſceperat repromiſſiones.* Neque verò qui ſibi ſacrificium offerri voluit, ſibi ipſi neceſſariò præſcripſit vt oblatum ſacrificium admitteret: neque dictiuncula ל *eis in*, ſemper ipſius rei deſignat euentum, ſed plerumque ſolius voluntatis ſignificationem inuoluit: vt illud *offeres eum in holocauſtum*, aliud ſit nihil, quàm admouebis filium tuum altari hac animi inductione vt is in holocauſtum offeratur. Quid quòd ſi primam notationem vímque ſignificandi ſpectemus, præceptum illud verbis Hebraicis ita conceptum eſt vt commodiſſimè ſenſum leniorem admittat, והעלהו שם לעלה *vehaalehu ſcham leolah. Et adſcendere fac eum in adſcenſionem* עלה *ola* vocabant holocauſtum; quaſi adſcenſionē quòd id ſacrificij genus quantum quantum erat, igne abſumptum ſurſum adſcenderet. Quis autem prohibuit Deum primario illo ſenſu, qui fons eſt & radix alterius, hanc vocem vſurpare, quamuis aliter intelligendam præuideret, ac præuiſum errorem ad maiorem Patriarchæ probationem permitteret.

58 Quid? quòd Deus plerumque diſpenſatione quadam, & vt Græci loquuntur, ἀνθρωποπαθῶς ad hominum captum ſe demittit, vt cùm *tactus dolore cordis intrin-* Gen. 6. v. 7.
ſecus, delebo, inquit, *hominem, quem creaui, pænitet enim me feciſſe eos:* vt cùm ait Samueli: *Pænitet me, quòd conſtituerim Saul* 1. Regum c. 15. v. 11.
Regem: vt cùm frequenter apud Ieremiam: *Miſi*, inquit, *ad vos omnes ſeruos meos pro-* Ierem. c. 7. v. 25.
phetas per diem conſurgens diluculo: item, *vt* Cap. 25. v. 4.
audiatis vocem ſeruorum meorum propheta-
rum, quos ego miſi ad vos de nocte conſur- C. 26. v. 5. C. 35. v. 14. & 15.
gens. Et alia ſexcenta, quæ ſi prout ſonant, capiantur, non modò mēdacium, ſed etiam hæreſim inſulſiſſimam redolebunt, commodo tamen ſenſu ſeruata veri maieſtate, ab hominibus ad Deum transferuntur. Atque ita Deus hoc etiam loco ἀνθρωποπαθῶς hominis imperantis perſonam adumbrare voluit, qui cùm aliquid præcipit, non eripit ſibi voluntatem mutandæ voluntatis, mandatique reuocandi, ſi quid deinde melius atque vtilius occurrerit.

59. Quod ſi, vt iam ſemel atque iterum conceſſimus, quæ ſciſcitando proferuntur, quamuis affirmationis ſpeciem præ ſe ferant, non ſolent deputari mendacia, multo minùs is mentiri credendus eſt, qui vel in- An in præceptis mēdacium?
dagandæ veritatis, vel exercendæ periclitandæque virtutis cauſſa, quidpiam quòd fieri poſſe non putat, ſuis diſcipulis imperarit, vt ille Senior Ioannis Abbatis in cœleſti diſciplina magiſter: *Curre*, inquit, *Ioannes,* Caſſianus lib 4. de inſtitut Renunt. c. 26.
ſaxum illud huc aduolue quantocius. Qui confeſtim ſaxum immane, quod turbæ multæ hominum vel mouere non poſſent, applicita nunc ceruice, nunc toto pectore, tanto niſu atque conatu prouoluere contendebat, vt ſudore omnium membrorum ſuorum non ſolùm totum infunderet veſtimentum, ſed etiam ſaxum ipſum ſuis ceruicibus humectaret. aut ille qui ad probandam penitus Abbatis Mutij conſtantiam, *cùm quadam die vidiſſet infantem,* Mutij filium, quem ille in Monaſterium ſecum adduxerat, *ſimulans ſe aduerſus eum* Cap. 27.
commotum, præcepit patri vt tollens eum iactaret in flumen. Quod profectò fieri nolebat, vt vel ex eo liquet, quod certos appo-

Digitized by Google

ſuerat fratres *qui ſollicitè ripam fluminis obſiderent*, & paruulum priuſquam in alueum iaceretur, è patris manibus eriperent. Multo, inquam, minùs iſti mentiebantur quod fieri nolebant imperantes, quàm qui veritatis expiſcandæ cauſſâ rem cæteroqui falſam enuntiant, quamuis alter, quod fieri naturæ viribus non poterat, alter quod nolebat, animi commotione ſimulata præceperit, & executioni mandari vetuerit.

60. Prudentiùs, opinor, quàm ille, qui (vt narrat Seuerus Sulpitius, Dialogo primo de virtutibus Monachorum Orientis, cap. 13.) quemdam monaſticæ vitæ candidatum ſeriò iuſſit in flammas inſilire. *Caſu*, inquit, *clibanus propter ardebat, qui multo igne ſuccenſus coquendis panibus parabatur. exundabat abruptis flamma fornacibus, & intra camini illius concaua totis habenis regnabat incendium. Huc igitur aduenam illum iubet magiſter intrare: nec diſtulit parere præcepto: medias flammas nihil cunctatus ingreditur. Quæ mox tam audaci fide victa velut illis quondam Hebræis pueris ceſſere venienti: ſuperata natura eſt: fugit incendium, & qui putabatur arſurus, velut frigido rore perfuſus ſe ipſe miratus eſt.*

61. Sed hanc præcipientis imprudentiam niſi fortè diuino concitatus erat inſtinctu, quamuis obedientis obſequium miraculo Deus approbarit, meritò damnamus; cùm ſuperiores illos, qui præceptum fingebant, nemo vel mẽdacij, vel imprudentiæ reprehendat, ad quod etiam citra mendacium potuit ſe Deus ad mentis humanæ captum vitæ communis imitatione demittere.

62. Quæ ſi vera ſunt, non modò præceptum illud diuinum mendacio vacat, ſed etiam cauſſa Salomonis eſt expedita: cùm enim ad inueſtigandam veritatem aliquid interdum fingere, ac citra mendacij notam enuntiare poſſimus, is autem veræ parentis agnoſcendæ cauſsâ non enuntiatione ſed imperio fictam illam diuidendi pueri voluntatem expreſſerit, tanto longius abfuit à mendacio, quanto magis enuntiatio propria ſedes eſt veritatis ac mendacij. Adde quòd non ad ipſas mulierculas, quæ ſeriò loqui putabant, & in errorem inducebantur, ſed ad ſuos apparitores, ſermonem dirigebat, qui fictionem atque ironiam intelligere nullo negotio potuerunt.

IX. *Vtrum Deus Ioſue Hebræorum Duci mendacium præceperit.*

63. PSEVD. Heſterno die conueniebat inter nos mendacium non verbis modò, ſed etiam factis aliquid contra proferentis mentem ſignificantibus contineri, quod vt fateamur Angelici Doctoris authoritas extorquet. Atqui Ioſue cum vrbem Haïum obſideret, metum ac fugam ſimulauit: *Pone*, inquit, *inſidias vrbi poſt eam.* Quibus poſitis, *Ioſue & omnis Iſrael ceſſerunt loco, ſimulantes metum, & fugientes per ſolitudinis viam.* [Ioſue 8 v. 2. v. 15.] E quibus effici videtur Iſraëlitas ab ipſo Deo ad ſimulationem ac mendacium eſſe compulſos. at peccati Deus auctor eſſe non poteſt: nulla igitur peccati labes ex illo mendacio contracta eſt; ac proinde quibuſdam locis ac temporibus honeſtum poterit eſſe mendacium.

64. PH. Dicere poteramus nullam in Hebræo ſimulationis ac metus fieri mentionem: וינגעו *vaynnagehu, & percuſſi ſunt Ioſue & omnis Iſrael ad facies eorum, & fugerunt per viam deſerti.* & ſic interpretari; quaſi cum primùm vnus Hebræorum ſagitta percuſſus eſt, omnes terga verterint, ſeque protinus in fugam coniecerint. Dicere poteramus iuſſiſſe Deum vt ad vrbem Haï ponerentur inſidiæ, vt autem ſimularetur metus non iuſſiſſe. Quare, etiamſi daremus hanc fugæ pauoriſque ſimulationem aliqua mendacii labecula fuiſſe reſperſam, eam tamen in Deum refundi non oportere. Cum enim tota mendacij ratio in voluntaria falſi ſignificatione conſiſtat, neque inſidiator quicquam omnino ſignificet, ſed tantùm in latebras abſtruſus ſuam celet præſentiam, vt cùm ſe dederit occaſio, inde faciat impreſſionem, hoſtémque nec opinantem ex inſidiis inuadat, ſi qua ſimulatio ſecuta eſt, ſi qua fraus & mendacium, id humanæ fallaciæ, non authoritati diuinæ videatur eſſe tribuendum.

65. Quia tamen non placet à vulgata tranſlatione diſcedere, neque Deus inutiles poni voluit inſidias, quæ nihil ad victoriam profuiſſent, niſi Haïenſes longius ab vrbe fugæ ſimulatione protracti reliquiſſent vrbem propugnatoribus deſtitutam, ſic agendum videtur quaſi Deus reuerà metum ſimulari præceperit, ac proinde quærendum vtrùm omnis ſimulatio ex intrinſecis naturæ ſuæ principiis ita mendacio ſit implicata, vt ab eo ſeparari nõ poſſit.

66 Inter rerum ſimulationem ac verborum fictionem hoc intereſt, quòd verba primò & per ſe ſunt ad ſignificandum inſtituta, nullúmque penitùs vſum habeat cum ab eorum ſignificatione diſceſſeris, adeóque ſiue verberato aëre ſtatim tranſeant, ſiue conſignentur literis, ſiue notis & hieroglyphicis alligentur, ſeipſis ad ſignificandum ordinata ſunt, & hoc ipſo quòd liberè proferuntur, quamuis expreſſam atque eli- [Quid interſit inter rerum ſimulationem & verborũ fictionem.]

Digitized by Google

citam fallendi voluntatem non habeas? mendacia ſunt, quoties à tua cogitatione diſſentiunt.

67. Res autem externæ, quibus frequenter internas animi cogitationes in aliorum notitiam transfundimus, in quibus principatum tenent nutus, inceſſus, cæteríque corporis geſtus & ſi qua ſunt eiuſmodi, aliũ vſum habent, nec è naturæ ſuæ principiis ad internorum animi ſenſuum ſignificationem ordinantur. Quare vt aliquid ſignificent, debent expreſſo voluntatis actu, certáque mentis deſtinatione, rebus ipſis, quas ſignificare volumus, neceſſariò comparari. Quæ ſi vt par eſt applicentur, ac ſuis conſentiant obiectis, ad veracitatem moralem: ſin minus ad veram genuinámque ſimulationem ac mendacium pertinebunt. Eſt enim duplex ſimulationis acceptio: altera laxior minúſque propria, quæ rem non tam ſignificatione, quàm imitatione & quadam ſimilitudine repræſentat, & abſolutè profertur nulla fallendi voluntate, quæ proinde commodius ſimulatio vel imitatio diceretur: quodam tamen vocis abuſu ſimulationem vocamus non ex agentis intentione, ſed ex ſecutæ deceptionis euentu. quem aliorum errorem qui præuident, & ex iuſta cauſſa non impediunt, ſed verum animi ſui ſenſum occultant, non ideo mẽtiuntur. Nam, vt pulchrè docet Auguſtinus, *Non hoc eſt occultare veritatem, quod eſt proferre mendacium. Quamuis enim omnis qui mentitur velit celare quod verum eſt, non tamen omnis qui vult, quod verum eſt, celare, mentitur. Plerúmque enim vera non mentiendo occultamus ſed tacendo.* vt ſi quis domi remanſurus penulam induat, gladium è collo ſuſpendat, equum iubeat adornari, calcaria proferri, ocreas expediri, omnes denique abiturientis geſtus imitetur, ita tamen vt eorum nihil voluntatis falsò ſignificandæ cauſſa moliatur, quamuis manendi conſilium occultet, errorémque in aliorum animis ex occultatione conſilij ſui ſecuturum eſſe præuideat, mendacij ſe non alligabit. Altera ſtrictior eſt, & vt ſic loquar vera germanáque ſimulatio, quæ mendacium & falſam voluntatis, quæ nulla eſt, ſignificationem inuoluit, certóque conſilio non tantum ad celandam veritatem, ſed ad falſum ſignificandam aſſumitur.

Contra mendac. ad Conſent. cap. 10.

68. Cum igitur fuga ſecundum ſe ſpectata nihil ex inſtituto ſignificet, ſed natiuam habeat ab omni ſignificatione abſolutam, potuit Ioſue citra mendacium ac geminam hanc ſimulationem quæ in ſignificatione conſiſtit, terga vertere, & vti ſua libertate huc vel illuc eundi, lentius aut celerius, hoc vel illo corporis geſtu habitúve. Quod ſi hoſtes has actiones in ſignum pauoris acceperunt, id ſuæ ipſorum ſtultitiæ, non illius mendacio, fallaciæque adſcribant, qui falſam opinionem quam in eorum animis inde ſecuturam præuidebat, adeo cauere non tenebatur, eam vt certa mentis deſtinatione tanquam medium ad obtinendam victoriam primò neceſſarium potuerit adhibere. Cæterùm etſi daremus eum, vt die primo diſputabas, eadẽ efficacia voluntatis, qua finem appetebat, nempe victoriam, etiam hoſtium deceptionem, vt vnicum & neceſſarium medium intendiſſe, facilè tamen probaretur nullam huic electioni mendacii labem adſperſam. Alioqui ſi ob ſolam fallendi voluntatem ex actione nihil ſignificante mendacii culpa contrahitur, qui ſuſpicacem alloquens quem ſibi, quicquid dixerit, videt nõ eſſe crediturum, illius decipiendi cauſſa ſecundum mentem ſuam loquitur, verumque ſignificat, is mendacio ſe obligaret: quo non video quid dici aut cogitari poſſit abſurdius.

Metum igitur ſimulaſſe dicitur communiore illa ſimulationis notione, non quòd ſignificauerit ſe timore perculſum, quamuis in eam partem hoſtes acceperint, ſed quòd citra ſignificandi voluntatem imitatione quadam timentium mores & fugientium modum expreſſerit.

X. *De ſimulatione Dauidis & Pauli.*

69. SIc vt vulgo dicitur, *Stultitiam ſimulare loco prudentia ſumma eſt.* quemadmodum Dauid, cùm periculum ſibi videret à Gethæis imminere, ad quos ex animi perturbatione parum prudẽter vel cum ipſo Goliathi gladio confugerat, vt ſalutem ſuam in tuto collocaret, *immutauit os ſuum coram eis, & collabebatur inter manus eorum, & impingebat in oſtia portæ, defluebántque ſalinæ eius in barbam.* vel vt in Hebræo legitur, immutauit את טעמו *eth-tahamo, guſtum ſuum*, alij *ſenſum ſuum*, alii *ſermonem ſuum*, alii *accentum*, ſiue *pronuntiationem ſuam* commodè tranſtulerunt: eſt enim accentus guſtus quidam & ſapor cuiuſq; dialecti. ויתהלל *vaithollel. & inſanum ſe faciebat.* Ἐ παρεφέρετο, *in manibus eorum.* παραφορὰ enim Græcis eſt inſania, ויתו *vaiethau, & deſignabat, depingebat, delineabat figuras quaſdam ſuper fores portæ, & deſcendere faciebat ſaliuam in barbam*, nec tamen furorem mentitus eſt. Hos enim furioſorum geſtus exhibuit, non vt eos tanquam furoris atque inſaniæ notas interno

1. Regum c. 21. v. 13.

animi morbo, qui nullus erat, ſignificando applicaret, aut vt falſam in Gethæorum animis opinionem imprimeret, ſed vt hoſtium errorem quem inde ſecuturum videbat, & cauere non tenebatur, ad ſuos vſus conuerteret, & quaſi medium auerruncancando periculo neceſſarium adhiberet.

Act. 16. & 18. Act. 21. 70. Sic Paulus Timotheum circumcidit, Cenchreis votum perſoluit, Ieroſolymis à Iacobo admonitus, cum eis qui vouerant, legitima celebranda ſuſcepit, non vt mentiretur Iudæis, iiſque falsò ſignificaret ſibi legis antiquæ caſtus ac ceremonias adhuc ad ſalutem neceſſarias videri: ſed vt hac falſa Iudæorum perſuaſione, quam non intendebat ille quidem, ſed futuram animo præuidebat, ad eorum ipſorum familiaritatem ſibi conciliandam, & multorum ſalutem fideique propagationem vteretur. Quo facto, reprehenſione dignus non fuit. vtebatur enim legalibus, quæ etſi mortua iam erant, nondum tamen mortifera, ſed ad tempus permiſſa, neque, quod aiebant nonnulli, faciebat mala vt euenirent bona, ſed rem adhuc licitam faciebat, minúſque malum permittebat, vt inde maius ac præſtantius bonum eueniret.

XI. *De ſimulatione Petri.*

Epiſt. ad Auguſtinum. 71. PS. Qua igitur fronte, qua audacia, vt cum Hieronymo loquar, Paulus in Petro reprehendit quod ipſe commiſerat? *Cum veniſſet*, inquit Cephas *Antiochiam, ei in faciem reſtiti, quià reprehenſibilis erat. Priùs enim quam venirent quidam à Iacobo, cum gentibus edebat*, & cibis Moſaïca lege prohibitis veſcebatur: *cùm autem veniſſent, ſubtrahebat, & ſegregabat ſe, timens eos qui ex circumciſione erant*, ne videlicet eos vſu ciborum offenderet. Si Paulus reprehenſione dignus non fuit, quis Petrum meritò reprehendat? aut ſi meritò reprehenſus eſt Petrus, quis Paulum eiuſdem, aut etiam maioris ſimulationis abſoluat? *Et ſimulationi eius*, inquit, *conſenſerunt cæteri Iudæi, ita vt & Barnabas duceretur ab eis in eam ſimulationem.* Hóccine ſimulare eſt offenſionis vitandæ cauſſa ſe à quorumdam conuictu ſubducere, & per meram actus negationem à certis cibis abſtinere? Quid ſi actu poſitiuo, vt vocant, aliquem circumcidiſſet è diſcipulis? Si caput è voto raſiſſet? ſi ſe purificaſſet, & ex legis antiquæ præſcripto pacificas hoſtias obtuliſſet? Hoc fecit Paulus qui Apoſtolorum Principem ſimulationis accuſat.

72. AMPH. Longæ diſputationis initium pepuliſti, Pſeudagora, iterúmque rem commoues magnis inter Auguſtinum & Hieronymum concertationibus, & prope dixi, altercationibus diu multúmque iactatam. Sed vt orationis vela contrahamus, paucis ad iſta reſpondeo.

Per aliquod tempus Apoſtolis primiſque adeo Chriſtianis ius fáſque fuit legis antiquæ cerimonias, quamuis ad ſalutem minimè neceſſarias, & quaſi mortuas vſurpare, ne eas perinde vt idololatriam, ſuperſtitiones & ſacrificia gentilium repudiare atque abiicere crederentur. *Epiſt. 19.* *Iam enim*, inquit magnus Auguſtinus, *cùm veniſſet fides, quæ priùs illis obſeruationibus prænuntiata, poſt mortem & reſurrectionem Domini reuelata eſt, amiſerant tamquam vitam officij ſui.* *Legalia aliquãdiu permiſſa Chriſtianis.* *Verumtamen ſicut defuncta corpora neceſſariorum, officiis deducenda erant quodammodo ad ſepulturam, nec ſimulatè, ſed religiosè, non autem deſerenda continuò, vel inimicorum obtrectationibus tamquam canum morſibus proiicienda. Proinde nunc quiſquis Chriſtianorum, quamuis ſit ex Iudæis, ſimiliter ea celebrare voluerit, tamquam ſepultos* (non *ſopitos*, vt vulgo legitur) *cineres eruens, non erit pius deductor vel baiulus corporis, ſed impius ſepulturæ violator.* Atque ita legis Moſaicæ Sacramenta, quæ Chriſti morte conſummata ſunt ac mortua, quamuis ad tempus vſurpari potuerint, aliquanto poſt vſurpantibus etiam mortifera eſſe cœperunt.

73. Gentibus ad fidem conuerſis quidam è ſecta Phariſæorum qui Chriſtiana ſacra ſuſceperant, defendebant eos qui è gentibus credidiſſent, non ſolùm ad circumciſionem, ſed etiam ad ſuillæ, leporinæ, cæterorúmque ciborum Iudæis interdictorum abſtinentiam & alias legis antiquæ cerimonias obligari. *Status primitiuæ Eccleſiæ.* Re diligenter expenſa, Apoſtoli & ſeniores Gentilibus Antiochenis qui ad Chriſti religionem animum adiecerant, in hæc verba ſcripſerunt. *Viſum eſt Spiritui ſancto & nobis nihil vltrà imponere vobis oneris, quàm hæc neceſſaria, vt abſtineatis vos ab immolatis ſimulacrorum & ſanguine, & ſuffocato, & fornicatione.* De iis autem qui è Iudæis ad fidem acceſſerant, nihil eo tempore decretum, quare & liberos circumcidere, & cæteras obſeruare cerimonias, dum aliud Eccleſia ſtatueret, ſine ſacrilegio potuerunt. Imò cùm offenſionis vitandæ cauſſa necdum definiiſſent Apoſtoli verùm iis qui è circumciſione ſe Chriſto addixerant, ſeruandæ legis obligatio remaneret, an funditus lege gratiæ tolleretur, quamdiu definitum non fuit, ſalua fide potuerunt vtramlibet amplecti ſententiam.

Digitized by Google

74. Potuit igitur Paulus ſine cuiuſquam reprehenſione, potuit quilibet alius Apoſtolus piè & religioſè citra fallaciam veteratoriámque illam ſimulationem mendacio implicatam legales obire cerimonias non quidem vt adhuc neceſſarias ad ſalutem, ſed vt nondum interdictas, & olim à Deo ſapienter inſtitutas, & opinionem illam falſam quidem; ſed adhuc in Eccleſia toleratam de neceſſitate legalium Iudæis ad fidem conuerſis incumbente maioris emolumenti vberioríſque animarum prouentus cauſſa permittere.

75. In quo igitur reprehenſibilis fuit Petrus? Bono animo eſto, Pſeudagora. Nullam ex hac Petri ſimulatione tuæ cauſſę conflabimus inuidiam, quaſi Petrus mendaci religionis ſimulatione iuſtam reprehẽſionis anſam porrexerit. Multo minùs enim, vt bene dicebas, ob meram conuictus eſcarúmque gentilitiarum negationem ſimulaſſe dicendus eſt, quàm ſi actu poſitiuo circumcidiſſet diſcipulos, raſiſſet caput, nudipedalia exercuiſſet, & cum Paulo legitima celebraſſet. Simulaſſe tamen dicitur abuſiuè ſecundum communiorem illam ſimulationis notionem, non ab agentis intentione, ſed ab euentu qui actionem excepit, non quòd aliquid falſo ſignificauerit, ſed quòd eum intuentes aliter eius factum acceperint, itáque fuerint interpretati quaſi legis antiquæ cerimonias Chriſtianis omnibus neceſſarias iudicaret. Quo factum eſt vt etiam Chriſtiani gentiles non iubentis imperio, ſed authoritatis exemplo iudaïzare cogerentur, multíque adeo qui legis Iudaicæ iugum tolerabile non putabant, ſe à Chriſtianis ſacris auerterent.

In quo reprehenſibilis Petrus.

76. Reprehenſibilis igitur fuit Petrus non ob ſimulationem & fallaciam, ſed ob defectũ actualis prudentiæ, & applicationis animi ad incommoda quæ his loci, temporis, perſonarum circumſtantiis ab eo præuideri, & ſi veniſſent in mentem caueri magnopere debuerant. Eámque ob rem Paulus eum videns οὐκ ὀρθοποδεῖν *non rectè ambulare ad veritatem Euangelii*, reſtitit in faciem, cúmque meritò reprehendit.

77. Vitatis igitur extremis mediam inſiſtemus viam, vt neque Petrum *in prauam, ac ſuperſtitioſam ſimulationem lapſum* fuiſſe cum Auguſtino dicamus, neque cum Hieronymo, Chryſoſtomo, aliíſque non paucis intelligamus tum Pauli reprehenſionem, tum Petri ſeceſſionem & abſtinentiam non quidem officioſo mendacio, vt obiiciebat Auguſtinus, ſed honeſta diſpenſatione prudenter & ex condicto vtrimque fuiſſe ſimulatam, neque Petrum *tam Paulo fuiſſe reprehenſibilem quàm his fratribus* è gentilitate collectis, *cum quibus antè edens ſe ab eis poſteà ſeparabat*. Quam interpretationem non mediocriter adiuuat, quòd in Græco legitur, ὅτι κατεγνωσμένος ἦν, *quia reprehenſus erat*, quaſi dicat ei ſe reſtitiſſe in faciem. i. in ſpeciem & dicis cauſſâ, quia iam fuerat reprehenſus atque damnatus aliorum ſententia.

Lib. de agone Chriſtiano c. 30

Hieron in c. 2. epiſt. ad Galat.

78. Phil. Atqui non ait Apoſtolus, *cùm putarent aliqui*, ſed, cùm vidiſſem ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσι, *quòd non recto pede incederent in veritatem Euangelij*. E quibus liquet Petrum non aliis modò fratribus, ſed etiam ipſi Paulo reprehenſibilem fuiſſe. Amph. Reſpondet Hieronymus. *Sicut hi qui ſanis greſſibus claudicare ſe ſimulant, non vitium habent pedibus, ſed eſt aliqua cauſſa cur claudicent, ita & Petrus ſciens circumciſionem & præputium nihil eſſe, ſed obſeruationem mandatorum Dei, edebat quidem antè cum gentibus, ſed pro tempore ab eis ſe, ne Iudæos à fide Chriſti perderet, ſubtrahebat, vnde & Paulus eadem arte, qua ille ſimulabat, ei reſtitit in faciem, & loquitur coram omnibus, non tam vt Petrum arguat, quàm vt hi, quorum cauſſâ Petrus ſimulauerat, corrigantur.*

79. Hactenus Hieronymus. Sed quoniam in cauſſa fidei non modò mendacium, ſed omnis etiam ſimulatio tollenda eſt, non ſolùm in Euangelij veritate claudicare non potuit Petrus, ſed ne claudicationem quidem vllo pacto ſimulare, ac proinde neceſſe eſt aliquid ab eo deſignatum fuerit, quod in iuſtam ac ſeriam Pauli reprehenſionem incurreret. Quid autem illud? vel opus ipſum naturâ ſua ſpectatum, vel operantis intentio, vel circumſtantiæ quædam operi connexæ. Intentio cuius Deus ſolus eſt arbiter & vindex, ſecundum ſe non poteſt humano iudicio reprehendi, niſi quibuſdam indiciis ad notitiam peruenerit. Vſus legalium ſecundum ſe ſpectatus erat indifferens & ad eum diem in Eccleſia toleratus, eóque magis Petro licuit ſe à cibis lege Moſaica prohibitis abſtinere. quòd ſi quis iam quacumque tandem animi inductione circumciſionem, Nazaræorum tonſionem, aliáſque legis antiquæ cerimonias vſurpet, magno ſe ſacrilegio inuoluet: nullum autem piaculum admittet, imò potiùs laudem mereatur, qui non ſeruandę legis, ſed edomandæ carnis intentione compulſus ſibi putauerit ab eſcis eiuſmodi temperandum.

80. In quo igitur reprehenſibilis fuit Petrus, eúmque Paulus agnouit non recto pede, contra veritatem Euangelii procedere,

ſi

ſi nullam fraudem neque ex ipſo facto, neque ex intentione ſuſcepit? Quia videlicet, quamuis optima voluntate rem alioqui permiſſam facerer, non tamen ei venerat in mentem examinare ſingula rei momenta, nec animo proſpexerat quantum ex illa veri diſſimulatione veriùs, quàm ſimulatione falſi detrimentum & animarum pernicies immineret. Quæ incogitantia cùm potuerit eſſe merè naturalis nihil à nobis extorquet, vt ei facto, quod Paulus materialiter reprehenſibile iudicauit, vel minimam formalis peccati labem adſperſam eſſe fateamur. Atque hactenus de celeberrima illa quæſtione magnis inter Theologorum antiſtites altercationibus ventilata.

80. Quare vt ad Ioſuë ſimulationem, quæ Dei videtur authoritate ſuſcepta, redeamus, Ioſuë metum ſine mendacio ſimulauit, quia videlicet neutiquam expreſſo voluntatis actu ferebatur ad ſignificandum falſum, & errorem intuentium animis imprimendum, ſed tantùm opinionem falſam, quam præuidebat è ſuis actionibus ſecuturam, nec auertere tenebatur, ad ſuos vſus volebat adhibere. E quibus plurima ducum, atque Imperatorum commenta, quæ iam Græco vocabulo ſtrategemata dici ſolent, facillimos habent explicatus.

X I I. *De quibuſdam Prophetarum locutionibus quæ videri poſſunt fauere mendacio.*

81. PS. Quid ſi paucis oſtendero non modò rerum ſimulationem, quarum ſignificatio voluntaria eſt, ſed etiam
3.Reg. c. 20. v. 38. verborum, quorum vſus in ſola ſignificatione conſiſtit, fictionem authoritati diuinæ acceptam eſſe referendam? Achabus Rex Iſraël captum Benadad Syriæ Regem præpoſtera quadam & inconſulta clementia dimiſerat. Propheta quidam percuti ſe iuſſit ac vulnerari, vulneratus *occurrit Regi in via, & mutauit aſperſione pulueris os & oculos ſuos.* Quam ſimulationem authore Deo concinnatam vel inde liquet, quòd ſocius qui percutere noluerat, ſtatim à leone diſcerptus eſt. Eſto ſanè: mentitus non fuerit, quia cùm res ad ſignificandum non
v. 39 ſint naturaliter inſtitutæ, potuerunt adhiberi ſine mẽdacio, ad verba veniamus. *Cũque Rex tranſiſſet, clamauit ad Regem & ait: ſeruus tuus egreſſus eſt ad præliandum cominus: cúmque fugiſſet vir vnus, adduxit eum quidam ad me, & ait: cuſtodi virum iſtum, qui ſi lapſus fuerit, erit anima tua pro anima eius, aut talentum argenti appendes. Dum autem ego turbatus huc illúcque me verterem, ſubitò non comparuit.* Quæ verba ſcatere mendaciis, ne vos quidem inficiari poteritis, quæ tamen authore Deo prolata ſunt.

82. PH. Tricaris in expedito, mi Pſeudagora. Cùm enim neque vulnere, neque pulueris adſperſione mentitum Prophetam, ſed tantùm texiſſe veritatẽ, & Achabo erroris, quem præuidebat, occaſionem dediſſe fateare, cauſſæ nihil eſt cur verbis, quæ ſub parabola veri ſignificationem inuoluunt, fallaciam putes, aut mendacium contineri. Niſi ſi tibi falſa videtur interpretatio parabolæ, quam ipſe Propheta continuò ſubtexuit, factum hiſtoricum ſi
placet audiamus. *Et ait Rex Iſraël ad eum:* v. 40 41.
Hoc eſt iudicium tuum quod ipſe decreuiſti. 42.
At ille ſtatim abſterſit puluerem de facie ſua, & cognouit eum Rex Iſraël, quòd eſſet de prophetis. Qui ait ad eum: Hæc dicit Dominus: Quia dimiſiſti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius.

83. Ps. At certè nihil eſt quòd ad parabolarum integumenta receptum habeas, cùm Eliſæus apertè, & quidem futura prænuntians, ac proinde diuino inſtinctus afflatu, velificetur mendacio. Ægrotabat idem Benadad. Venit Hazaël ad Eliſæum.
Cúmque ſtetiſſet coram eo ait: Filius tuus 4.Reg. c. 8 v. 9. 10. &c.
Benadad Rex Syriæ miſit me ad te dicens. Si ſanari potero de infirmitate mea hac? Dixítque ei Eliſæus: Vade, dic ei, ſanaberis: porro oſtendit mihi Dominus quòd morte morietur.

84. AMPH. Quid ſi Regem Iſraëlitico nomini longè infeſtiſſimum, & vt ſcriptura loquitur, *virum dignum morte* ſarcaſmo quodam & reſponſionis ambiguitate ludificari voluit Eliſæus, quemadmodum vulgo morbis omnibus leuati dicuntur, qui extremum ſpiritum ediderunt? Quid ſi vox illa, *ſanaberis*, ſiue *ſanus eris*, aut etiam vt habetur in Hebraïco חיה תחיה *chaio thichich, viuendo viues*, ad Haſaëlem, non ad ipſum Benadad Prophetæ loquentis intentione referatur: quamuis hæc verba præuideat aliam in partem acceptum iri, perinde atque ſi non ad Haſaëlem, ſed ad ipſum Regem ea futuræ ſanitatis denuntiatio pertineret. Neque mendacio ſe obligaſſet Haſaëlus, ſi, vti iubebatur, Prophetæ reſponſum ita ſine fuco & fallacia retuliſſet; Dixit mihi Propheta: *viuendo viues*, id enim dixerat, & verè dixerat Propheta Haſaëlum Regi ſuperſtitem futurum, regnique ſucceſſorem à Deo deſignatum

intelligens, quod paulo pòſt diſertiùs expreſſit.

85. Ph. Imò, quoniam captiunculã hanc & cauillum prophetico ſpiritu indignum putat Abulenſis, prophetam non tantum à mendacio ſed etiam ab æquiuocatione abſoluimus, cùm verba quæ proximè ſequuntur, *oſtendit mihi Dominus quòd morte morietur*, apertè demonſtrent illam ſalutis & incolumitatis promiſsionem, non ad eum ipſum, qui moriturus prædicitur, ſed ad alterum pertinere. Neque Haſaëlo perſuadet vt Regem ambiguitate ſermonis eludat, ſed *Vade*, inquit, *dic* Regi, quòd tu Haſaël ſuperſtes eris, atque adeo regni ſucceſſor, ipſe autem Benadad morte morietur. Quæ duo ſanè fuerunt veriſsima. Haſaëlius autem plus ſapere volens quàm Propheta, dicto ſe audientem non præbuit, ſed vt fucum faceret domino ſuo, alteram reſponſi partem quæ ſolitariè ſumpta Regem ludificari potuit, verbis expreſsit, alteram, quæ ambiguitatem omnem ſuſtuliſſet, mente ſuppreſsit. *Cumque veniſſet dies altera, tulit ſtragulum, & infudit aquam, & expandit ſuper faciem eius, quo mortuo regnauit Haſael pro eo.* vt eodem capite v. 15. ſubnectitur.

Eliſæus an Haſaeli ſuaſit mendacium.

86. Dicere poteramus cum Abulenſi his verbis, לך אמר לא חיה תחיה *lek emor lo chaiah thiehieh.* hanc ſubeſſe ſententiam, *Vade, dic, non vita viues*. ſiquidem dictiuncula לא *lo* per *aleph* eſt particula negans, & *non* propriè ſignificat. Quamuis vt refert Buxtorfius in epitome radicum, notatur in Maſora magna, Leuit. 11. v. 21. quindecim locis ſcribi לא per *aleph*, pro quo legendum ſit לו per *vau, ei, ipſi.* vt hoc ipſo, quem præ manibus habemus, ad cuius marginem poſterior iſta lectio frequenter adſcribitur, atque, vt videtur ętate Hieronymi textum ipſum in pleriſque codicibus occupabat, quo factum eſt vt ſublata negatione transferre maluerit: *Vade, dic ei Sanaberis*, ſiue vt paulò poſt dicitur, *Recipies ſanitatem.* quæ verba Benadado decumbenti ſalutem appromittunt, nec Haſaëlo nullis morbis afflicto poſſunt vllo modo conuenire, cuius tranſlationis explanationem non Hebraici textus enucleandam ſuſcepimus.

87. Aduertit Gaſpar Sanctius in hunc locum frequēter in ſcripturis imperatiuum & optatiuum ſumi pro futuro, vt non tam optet atq; imperet aliquid propheta, quàm futurum prædicat, vt Pſal. 108. *& oratio eius fiat in peccatum.* non id optat aut iubet Propheta, ſed futurum eſſe prænuntiat. Quare ſi duo hæc, *vade, & dic*, per futurum exponas, hic erit ſenſus. Tu vades, ô Haſael, dicéſque Regi pro tuo & aliorum aſſentatorum ingenio ſalutem & vitam. Longè tamen erit aliter quàm tu ad illius votum dictuturus es: quia Dominus oſtendit mihi illum eſſe moriturum.

88. Probabilius videtur his verbis permiſſionem ironicam contineri, cui dehortatio & diſſuaſio eodem tenore ſubnectitur: qualis eſt illa Threnorum 4 verſ. 21. *Gaude & lætare filia Edom, quæ habitas in terra Hus: ad te quoque perueniet calix, inebriaberis, atque nudaberis.* atque vt multis interpretibus placet illa Eccleſiaſtæ 11 v. 9. *Lætare ergo iuuenis in adoleſcentia tua, & in bono ſit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ, & ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum: & ſcito quod pro omnibus his adducet te Deus in iudicium.* Vbi geſtienti exultantíque lætitiæ calicis ac diuini iudicii mentione frenum iniicitur, cùm reliqua voluptatibus habenas permittere videatur oratio. ſic apud profanos.

I, ſequere Italiam ventis, pete regna per vndas. 4. Æneid.
Spero equidem mediis, ſi quid pia numina poſſunt,
Supplicia hauſurum ſcopulis.

Fingit impotens mulier ſe diſceſſum permittere, cùm potiùs manendi cauſſas innectat, & ventorum, vndarum, ſcopulorum, diuinæ vindictæ commemoratione deterreat. & Cæcilianus ille pater animo ardenti, corde ira cumulato, filium ſuum bona dilapidantem acriter obiurgans. *Dede*, inquit, *& diſsice. per me licebit. Si egebis, tibi dolebit: mihi ſat eſt, qui ætatis quod reliquum eſt, oblectem meæ.* Ironicè bona profundere permittit: egeſtatis imminentis metu filium à profuſione deterret. Sic Eliſæus ironicè, *Vade, dic ei, Sanaberis.* hoc eſt, caue ſalutem ei denunties, quia *oſtendit mihi Dominus quòd morte morietur.*

Cic. pro Cœlio.

89. Reſtat vltima huius nodi ſolutio quam noſter Sanctius reliquis omnibus expeditiorem putat, quæ negat (vt optimis eius verbis vtar) moriturum Regem à naturali cauſſa, id eſt ab eo morbo, quo tunc laborabat, & de quo propheta conſulebatur: *Conſule Dominum*, &c. *cúmque ſtetiſſet* Haſaël *coram eo* Eliſæo, ait: *Filius tuus Benadad Rex Syriæ miſit me ad te, dicens: Si ſanari potero de infirmitate mea hac? Dixítque ei Eliſæus, Vade, dic ei, Sanaberis.* i. ſanari poterit Benadad, & reuera ſi vim infirmitatis intueare, ſanabitur, ſiue non extinguetur ab infirmitate de qua vna me conſulit, quia illa adeo grauis non eſt, & à medicina facilè leuari poteſt. Verùm morietur, quia vis ille afferetur extrinſecus, & à

ferro, aut laqueo ſeu ab alia cauſſa præcluſo ſpiritu potiùs peribit, quàm ab extrinſeca qualitate deficiente natura. Regem igitur eo morbo leuandum eſſe prædicit, quia morbus non erat ita grauis vt eum extingueret, & re ipſa conualiturus erat, niſi Haſael ipſe vi repentina domeſtici ſceleris eum de medio ſuſtuliſſet.

Iſaias an mentitus Ezechiæ.

90. Quare, Pſeudagora, nihil eſt quod Iſaiæ vaticinium nobis obiicias, cùm ad ægrotantem Ezechiam accedens, *Hæc dicit Dominus Deus*, inquit, *Præcipe domui tuæ: morieris enim tu, & non viues*. cum tamen Deus alios annos quindecim ad illius vitam adiecerit: verè enim moriturus erat Ezechias habita cauſſarum naturalium ratione, neque medicina erat vlla quæ poſſet vim mortiferæ qualitatis infringere. quod vnũ Dei nomine denuntiauit Propheta. Eum tamen Deus à morbo, cui depellendo impar erat omnis medicorum induſtria, naturaliſque remediorum facultas, ſupra naturam ſanitati reſtituit: vt idem erudiriſſimus Sanctius aduertit. Quis prohibet hoc loco S. Auguſtinum loquentem producere? Is lib. 6. de Geneſi ad literam cap. 17. *Multa*, inquit, *ſecundum inferiores cauſſas, futura ſunt, ſicut ibi ſunt: ſed ſi ita ſunt, & in præſentia Dei verè futura ſunt. Si autem ibi aliter ſunt, ita potiùs futura ſunt, ſicut ibi ſunt, vbi qui præſcit, falli non poteſt. Nam futura dicitur ſenectus in iuuene, ſed tamen futura non eſt, ſi antè moriturus eſt: hoc autem ita erit, ſicut ſe habent aliæ cauſſæ ſiue in mundo contextæ, ſiue in Dei præſcientia reſeruatæ. Nam ſecundum quaſdam futurorum cauſſas moriturus erat Ezechias cui Deus addidit quindecim annos ad vitam, id vtique faciens quod ante conſtitutionem mundi ſe facturum eſſe præſciebat, & in ſua voluntate ſeruabat. Non ergo id fecit quod futurum non erat, hoc enim magis erat futurum quod ſe facturum eſſe præſciebat. Nec tamen illi anni additi rectè dicerentur, niſi aliquid adderetur, quod ſe aliter in aliis cauſſis habuerat. Secundum aliquas igitur cauſſas inferiores iam vitam finierat: ſecundum illas autem quæ ſunt in voluntate & præſcientia Dei, qui ex æternitate nouerat, quid illo tempore facturus erat, & hoc verè futurum erat, tunc finiturus erat vitam, quando finiuit vitam.*

11 Moral. cap 1.

91. Quare vt hunc locum verbis Gregorii concludam: *Nec Propheta fallax quia tempus mortis innotuit* (.i. innoteſcere fecit) *quo vir ille mori merebatur: nec dominica ſtatuta conuulſa ſunt. quia vt ex largitate Dei anni vitæ creſcerent, hoc quoque ante ſecula præfixum fuit, atque ſpatium vitæ quod inopinatè foris eſt additum, ſine augmento in præſcientia fuit intus ſtatutum.* PH. Neque fortaſſe temerarium eſt quòd iis verbis ea mortis denuntiatio concepta eſt quæ ſe non tam extendere in futurum, quàm præſentem decumbentis habitum videntur includere. *Præcipe*, inquit, *domui tuæ*, quia מת אתה *meth atthah. moriens tu*, ſiue *moribundus tu*, quia iam extremo ſpiritu cum morte luctaris, nec animam potes naturalibus remediis retinere.

XIII. *Alia Prophetarum vaticinia quæ videntur mendacij ſpeciem obtinere.*

92. PS. Qui legem & prophetas diligenter euoluerit, multa tum Dei promiſſa tum futurorum vaticinia reperiet, quæ cum nec ſecundum cauſſas naturales futura dici potuerint, quippe quæ à ſola Dei voluntate penderent, & tamen impleta non fuerint, neutiquam excuſari poſſunt à mendacio. Atque vt è multis pauca delibem, Geneſis 13. verſ. 15. *Omnem terram quam conſpicis, tibi dabo, & ſemini tuo vſque in ſempiternum.* Cum tamen Abrahami poſteros conſtet iam à multis ſeculis exulare, Gen. 15. verſ. 18. *Semini tuo dabo terram hanc à flumine Ægypti vſq; ad fluuium magnum Euphratem.* Neque ſemel promiſſa, ſed iterũ ac tertiò Deuter. 11. 24. *Omnis locus, quem calcauerit pes veſter, veſter erit, à deſerto & à Libano, à flumine magno Euphrate vſque ad mare Occidentale erunt termini veſtri.* Ioſue 1. verſ. 3. *Omnem locum quem calcauerit veſtigium pedis veſtri, vobis tradam, ſicut locutus ſum Moyſi à deſerto & Libano vſque ad fluuium magnum Euphratem*, &c. Cum tamen conſtet nunquam Hebræos vſque ad Euphratem Iſraelitici regni limites protuliſſe.

Deuter 1. v. 7.

Gad.

93. Miſſus eſt ad Dauidem Gad propheta, qui belli, famis aut peſtis optionem daret, & vnum è tribus euenturum nuntiaret: *Aut ſeptem annis*, inquit, *veniet tibi fames in terra tua, aut tribus menſibus fugies aduerſarios tuos, & illi te perſequentur: aut certè tribus diebus erit peſtilentia in terra tua.* 2. Reg. cap. 24. verſ. 13. Quæ tamen primo die ſedata eſt. Accedit quòd auctor libri Paralip. lib. 1. cap. 21. v. 12. in hac narratione quædam emendat, quod profecto non feciſſet, niſi deprehendiſſet aliquod in hiſtoria priore mendacium: *Elige*, inquit, *quod volueris: aut tribus annis famem, aut tribus menſibus te fugere hoſtes tuos, & gladium eorum non poſſe euadere: aut tribus diebus gladium Domini & peſtilentiam verſari in terra.*

mutare, vel quòd in Baptiſmo, Euchariſtia, cæteriſque quorum erant vmbræ & figuræ, hactenus & vſque ad extremi iudicii diem perſeuerant, *velut cùm dicimus ipſum Deum æternum, non vtique iſtas duas ſyllabas æternas dicimus; ſed quod ſignificant.*

100. Iam quod promittit Deus Iſraëlitici regni terminos à flumine Ægypti vſque ad fluuium magnum Euphratem eſſe proferendos, defendit Auguſtinus lib. 17. de Ciuit. c. 2. id *impletum* eſſe *per Dauid, & eius filium Salomonem: cuius regnum tanto, quantum promiſſum fuerat, ſpatio dilatatum eſt: Vniuerſos quippe illos ſubdiderunt, tributarióſque fecerunt.* Et ſane Dauid, vt narratur 2. Reg. c. 8. & 1. Paral. c. 18. Paleſtinos Moabitas, Idumæos, Ammonitas, Amalecitas tributarios effecit. *Et poſuit Dauid præſidium in Syria Damaſci, factáque eſt Syria Dauid ſeruiens ſub tributo.* Adarezer Regem Soba, ſiue Sophenæ, *quando profectus eſt vt dominaretur ſuper fluuium Euphraten*, ingenti prælio ſuperauit, non tamen ei tributum indixit, aut eius ditionem præſidiis occupauit, ſed aliquot vrbibus expilatis victorem reduxit exercitum. *Salomon autem*, vt legitur 2. Reg. 5. c. 4. v. 21. *erat habens in ditione ſua omnia regna à flumine terræ Philiſthiim vſque ad terminum Ægypti offerentium ſibi munera.*

101. Sed hæc verba vel nullos vel difficiles admodum habent explicatus in eorum ſententia quibus placet hoc loco circumſcribi terminos qui terram promiſſionis definiunt, Euphratem videlicet, & fluuium Ægypti, in quo ait eruditus Sanctius omnes interpretes conuenire. Sed ſi Euphrates extremus Iſraëlitici regni terminus hoc loco deſcribitur, quærenda ratio eſt cur fluuius à terra Philiſthiim remotiſſimus flumen terræ Philiſthiim nominetur. Itaque idem Sanctius nouam lectionem titubanter & verecundè proponit, vt quoniam Maſoretæ vocis הנהר extremam ſyllabam notarunt longa motione, quod ſignum eſt ſtatus abſoluti, illud *flumine* à terra ſeparetur, legatúrque: *habens omnia regna à flumine*, videlicet Euphrate, & *à terra Philiſthiim, vſque ad terminum Ægypti.* Vel per *fluuium terræ Philiſthiim* mare Mediterraneum intelligit, qui comparatione Oceani fluuius vocetur. Addo ipſum Oceanum *amnem* à Marone 4. Georg. ab Homero 11. & 14. Odyſſ. ποταμὸν nominari Quia tamen hæc explicatio videtur eſſe contortula, nec ipſe Sanctius, aut probat, aut aliis ſe perſuaſurum eſſe confidit, alia nobis ratio videtur ineunda.

102. Dicendum igitur his verbis haud quaquam terræ promiſſæ limites exhiberi, ſed ſignificari Reges ad auſtralem Palæſtinæ plagam, quam, vt è 1. Reg. c. 30. liquet, Torrens ſiue fluuius Beſor interfluit, qui omnes Salomoni tributum annuum penſitabant. Ij fuerunt ipſi Palæſtini, Idumæi, Moabitæ, Ammonitæ, Amalecitæ, aliíque forraſſis Arabes qui inter Iudæam & Ægyptum rerum ſuarum domicilium collocarant: & Dauidis victoriis ad Iſraëliticum imperium acceſſerant. Nam Syria Damaſci vergens ad Septentrionem à Salomone defecit, & Raſon quidem in ea regnum obtinuit, *erátque aduerſarius Iſraëli cunctis diebus Salomonis*, 3. Reg. c. 11. v. 24. *Et hoc eſt malum Adad, & odium contra Iſraël, regnauítque in Syria.* Quibus verbis ſignificat, opinor, Adad Raſoni ſucceſſiſſe, non modò in regnum, ſed etiam in odium contra Iſraël, quòd etiam in poſteros transfuderit. Sed hæc, poſtquam in libidines, atque idololatriam Salomon ſe penitùs immerſit. Nam priùs, vt dicitur 2. Paralip. c. 9. v. 26. *Exercuit etiam poteſtatem ſuper cunctos Reges à flumine Euphrate, vſque ad terram Philiſthinorum, & vſque ad terminos Ægypti.* E quibus liquet aliquo modo in Salomone eſſe completum quod Deus de regni propagatione promiſerat.

103. Dixi aliquo modo, quia quamuis tributarii fuerint, ſuas tamen leges, ſuam Rempublicam habuerunt, neque tributorum penſitatio vel ſummum imperium tollit, vel officit libertati, *quamquam infirmitatis confeſſio de dignitate aliquid delibat.* vt Hugo Grotius lib. 1. de iure belli ac pacis, c. 3. num. 22. prudenter aduertit. Neque tamen Deus, aut mentitus eſt, aut fidem fefellit, quia promiſſiones huiuſmodi certas conditiones habebant annexas, vt conſtat è Deuteronomio c. 19. v. 8. *Cùm autem dilatauerit Dominus Deus tuus terminos tuos, ſicut iurauit patribus tuis, & dederit tibi cunctam terram, quam eis pollicitus eſt (ſi tamen cuſtodieris mandata eius, & feceris quæ hodie præcipio tibi, vt, diligas Dominum Deum tuum, & ambules in viis eius in omni tempore) addes tibi tres alias ciuitates, &c.* Quibus conditionibus cùm illi defuerint, potuit Deus citra leuitatem, aut mendacium promiſſiones ſuas, vel reſtringere, vel omnino reſcindere; vnde & Hieronymus epiſtola ad Dardanum. *Et ego*, inquit, *fatebor* (ô Iudæe) *tibi promiſſa non tradita. Si obſeruaſſes mandata Dei, & in præceptis eius ambulaſſes, ſi non pro omnipotente Deo coluiſſes Beelphegor, & Baal, Beelſebub & Chamos; quos quia prætuliſti Deo, omnia quæ tibi promiſſa fuerant, perdidiſti.*

XV. *De Gadi & Ionæ Prophetiis.*

104. AD Gadum & Ionam quod attinet, nonnullis apud Hugonem Card. in c 3. Ionæ viſum eſt Prophetas interdum falſa dixiſſe, excuſari tamen à mendacio, quia contra mentem ſuam non loquebantur, neque aliud in corde celabant, aliud in ore promptum habebant, tati omnino res euenturas, prout futuras eſſe prædixerant. Verùm iſti non aduertenunt ſe mendacii culpam, quam à Prophetis amoliti volunt, in Deum ipſum impingere. Si enim ex ignoratione futurorum excuſantur à mendacio, Deus qui futura præſciebat, excuſari non poteſt.

105. Origenes homil. 6. in Num. ita Deum mendacii facit immunem, vt Prophetis culpam adſcribat, Ionæ quòd iuſſus duntaxat ire ad Niniuen, ibique prædicare *quia adſcendit malitia eius coram Deo*, demandatæ ſibi prouinciæ limites excedens, de ſuo cladis, ac ſubuerſionis minas adiecerit: Gado, quòd miſſus ad Dauidem, vt ei trium optionem daret, & vnum è tribus euenturum ſimpliciter nuntiaret, certum ſingulis flagellis tempus authoritate propria non diuina reuelatione præſcripſerit. Quare quamuis neque ſubuerſa fuerit Niniue, & peſtis ante diem tertium reſederit, in Deum nulla mendacii labes redundat. Sed hanc Origenis temeritatem in præſentia non refello, quòd totum hunc locum Ribera noſter doctiſſimis in Ionam commentariis occuparit. Hoc vnum obſeruo quod Epiſtola octaua defendit Auguſtinus, *fluctuare authoritatem ſcripturarum diuinarum, vt in eis quod vult quiſque credat, quod non vult non credat, ſi ſemel perſuaſum fuerit aliqua illos viros, per quos nobis hæc miniſtrata ſunt, in ſcripturis ſuis voluiſſe mentiri*. Addo ſuis diuinationibus ac ſomniis diuinæ reuelationis nomen obtendere.

106. Quare vt commodiorem explicandi viam ineamus, quamdiu graſſata fuerit peſtis quam Propheta triduanam fore prædixerat, non conſtat inter authores: Huic apud Serarium, R. Eliezer horas tres, Rabbinorum quidam vnam tantùm tribuunt. Ioſephus, Theodoretus, hiſtoria Scholaſtica, Caietanus, ne diem quidem integrum duraſſe arbitrantur, quibus oppidò fauere videntur ipſi LXX. Seniores. Ait ſacer hiſtoricus lib. 2. Reg. c. 24. v. 15. *Immiſitque Dominus peſtilentiam in Iſrael, de mane vſque ad tẽpus conſtitutum*, tempus iſtud conſtitutum tres dies à Deo definitos interpretatur Abulenſis, à qua ſententia Sanctius non abhorret, quam ſi admittimus, omnis exhauſta quæſtio eſt quæ de Gado mouebatur.

107. De Iona ſic Auguſtinus in Pſalmum 50. ad illud: *incerta & occulta ſapientia tua. Stetit*, inquit, *Niniue, an euerſa eſt Niniue? aliter quidem videtur hominibus, & aliter viſum eſt Deo. Ego autem puto impletum fuiſſe quod Propheta prædixerat. Reſpice qua fuit Niniue, & vide quia euerſa eſt. Euerſa in malo, ædificata in bono: ſicut euerſus eſt Paulus perſecutor, ædificatus Paulus prædicator. Quis non diceret ciuitatem iſtam, in qua nunc ſumus, feliciter euerſam, ſi omnes illi inſani nugis ſuis deſertis ad Eccleſiam compuncto corde concurrerent, Dei miſericordiã de factis ſuis præteritis inuocarent? Nonne diceremus, vbi eſt illa Carthago? quia non eſt quod erat, euerſa eſt, ſed ſi eſt, quod non erat, ædificata eſt.* Quæ rurſus inculcat lib. 21 de Ciuit Dei. c. 24. Præclarè Gaudentius Epiſcopus Brixianus Tractatu 4. ad Neophytos. *Pertinaciam mali damnat Deus, conuerſionem pœnitentis amplectitur, &c. Mentiri eum putaremus potuiſſe, ſi ea, quæ prædixit, impleta non fuiſſent. Adhuc triduum & Niniue ſubuertetur, & euerſa non eſt, quia pœnitentiam egit in prædicatione Ionæ. Sed intellige. Sermo Dei gladius eſt ex vtraque parte acutus. Niniue aliter euertenda fuerat excidio, ſi permanſiſſet in ſua nequitia: euerſa eſt iniquitas eius quia pœnituit. Sicut diſtat cœlum à terra dicit Deus hominibus, ita diſtant ſenſus mei à ſenſibus veſtris & cogitationes meæ à cogitationibus veſtris.*

Niniue ſpiritaliter euerſa.

Tom 4. Biblioth. Pat. p. 808.

108 Quia tamen neque certum eſt quamdiu peſtis à Gado denuntiata durauerit, nec Ionas ipſe morum, ſed mutorum euerſionem intellexit, & hic difficultatis explicandæ modus omnibus Prophetarum vaticiniis quadrare non poteſt; communem ſolutionem libentiùs amplector, dicóque Prophetiam hanc abſolutam non fuiſſe, ſed tacitis quibuſdam conditionibus alligatam. *Adhuc quadraginta dies*: non dies quomodocumque tranſigendos, ſed reliquis diebus ſimiles, & in ſceleribus exigendos inſinuat, vel hanc inuoluit conditionem: niſi pœnitentiam egerit, & è flagitiorum cœno emerſerit. Etenim Dei minas & promiſſiones certis eſſe conditionibus adſtrictas ipſe teſtatur Ierem. 18. 7. *Repente loquar aduerſus gentem & aduerſus regnum, vt eradicem, & deſtruam, & diſperdam illud. 8. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo ſuo, quod locutus ſum aduerſus eam: agam & ego pœnitentiam ſuper malo, quod cogitaui, vt facerem ei. 9. Et ſubitò loquar de gente &*

Dei promiſſa & minæ frequenter annexas conditiones habẽt.

regno, vt ædificem & plantem illud. 10. Si fecerit malum in oculis meis, vt non audiat vocem meam: pœnitentiam agam ſuper bono, quod locutus ſum, vt facerem ei.

109. Nimirum στρεπτοὶ δέ τε ϗ θεοὶ αὐτοί. *Etiam ſe numina flectunt*, inquit maximus Poëtarum, atque in vtramque partem Deus ex hominum moribus ſententiam ſuam moderatur: *Nec ſtatim ſequitur, vt quia Propheta prædicit* (verba ſunt Hieronymi in caput 33. Ezechielis) *veniat quod prædixit. Non enim prædicit vt veniat, ſed ne veniat: nec quia Deus loquitur, neceſſe eſt fieri quod minatur, ſed ideo comminatur, vt veniat ad pœnitentiam cui minatur, & non fiat quod futurum eſt, ſi verba Domini contemnantur.* & in Ionam Prophetam, cap. 3. exeunte: *Libenter mutauit ſententiam quia vidit opera commutata. Quin potiùs Deus perſeuerauit in propoſito ſuo miſereri volens, ab initio. Nemo enim punire deſiderans, quod facturus eſt, comminatur.*

Neceſſe non eſt Dei minas impleri.

110. Quod vt liquidius euadat, notanda eſt optima Theologorum diſtinctio, aliã in Deo eſſe voluntatem ſigni, aliam beneplaciti. Voluntas beneplaciti eſt formalis & expreſſa volitio, & quidam actus elicitus à diuina voluntate, eámque per modum qualitatis inhærentis informans, quamuis ſecundum rei veritatem nihil ſit aliud quàm ipſa Dei eſſentia, prout relatione quadam rationis concipitur ad voluntatis obiectum ordinari. Voluntas ſigni eſt opus aliquod externum, quod eſt ſignum formalis & expreſſæ alicuius volitionis in Deo exiſtentis, quę aliquando reuera in ipſo eſt, aliquando non eſt, vt definit Mæratius noſter tractatu de Deo, diſput. 36. At Vaſquez in primam partem, diſp. 83. ineunte voluntatem ſigni ſolùm dici putat. Quando Deus exteriùs ita ſe gerit circa rem aliquam vt indicet ſe habere voluntatem illius rei, cum tamen eam reuera non habeat.

Voluntas beneplaciti.

Voluntas ſigni.

111. Voluntas beneplaciti rurſum diſcedit in duo faſtigia. Nam alia eſt voluntas ſimplicis complacentiæ in bono, & ſimplicis diſplicentiæ in malo: alia complacentiæ ſiue diſplicentiæ efficacis: voluntas ſimplicis complacentiæ circa quæcunque bona poſſibilia neceſſariò verſatur; neque fieri vllo modo poteſt vt Deus ſibi non complaceat in bonis quæ videt eminenter infinitæ ſuæ perfectionis amplitudine contineri: aut ſibi non diſpliceat in malis, vel potius vt non ei diſpliceant mala, quę nullam habent in diuinis perfectionibus eſſentiæ rationem. Voluntas diſplicentiæ, ſiue complacentiæ efficacis liberrima eſt, citráque neceſſitatem iis duntaxat quæ tum per ſe, tum interuenientibus cauſſis ſecundis vel impediturus vel reuera facturus eſt, occupatur.

Voluntas ſimplicis complacentiæ & efficacis.

112. Rursũ alia eſt Dei voluntas antecedens & omnibus conditionibus abſoluta: alia ſubſequens & certis conditionibus adſtricta. ſic Deus antecedenter & abſolutè voluntate ſimplicis complacentiæ vult omnes homines, (etiam reprobos) ſaluos fieri, & voluntate complacentiæ efficacis primam gratiam ſaluti conſequendæ ſufficientem indulget: conſequenter & conditionatè præuiſis aliquorum ſceleribus & contumacia, eos reprobat, & ſupplicijs addicit ſempiternis. Iam ad inſtitutum redeamus, & ſuperiorem doctrinam prophetiæ, qua de agitur, applicemus, vel potiùs Vaſquez & Mæratium tantiſper audiamus.

Voluntas abſoluta.

Voluntas conditionata.

113. Dicitur Deus, inquit iſte poſterior, habuiſſe circa ſubuerſionem Niniuæ voluntatem ſigni. Hæc enim prædicatio prophetæ facta iuſſu Dei: *Adhuc quadraginta dies, & Niniue ſubuertetur*, ſignum erat exiſtere in Deo formalem & expreſſam volitionem abſolutè ſubuertendi Niniuen, poſt quadraginta dies, neque tamen in eo talis volitio exiſtebat, imò inerat contraria voluntas beneplaciti, ſcilicet abſoluta volitio non ſubuertendi. Vaſquez voluntatem ſigni reperiri dicit in omnibus prophetiis quæ ſolam continent comminationem pœnæ, qua Prophetæ ſignificare videbantur Deum pœnam ſtatuiſſe, cùm tamen reuera ea voluntas in Deo non fuerit. In exemplum etiam, inquit, afferri ſolet præceptum, quod Deus poſuit Abrahamo immolandi filium ſuum, cùm tantùm vellet occaſionem præbere obedientiæ, non autem immolationem Iſaac. Hæc ad verbum viri doctiſſimi.

114. Phil. Frequenter monuimus moris eſſe ſcripturæ, vt ſe ad humanum captum demittat, & ἀνθρωποπαθῶς de rebus diuinis loquatur, vt cùm Deo brachia, pedes, manus, oculos, pupillam, dolorem, iram, lætitiam, pœnitentiam, cæteráſque, vel corporis humani partes, vel animi perturbationes adſcribit? Quæ cùm ab hominibus ad Deum metaphoricè transferuntur, non in ipſis affectibus ſimilitudo quærenda eſt, ſed vt docet Sanctus Thomas 1. part. quæſt 19. art. 11. in C. *Hoc fit ſecundum ſimilitudinem effectus, vnde illud quod eſt ſignum talis paſſionis in nobis, in Deo nomine illius paſſionis metaphorice ſignificatur. Sicut apud nos irati punire conſueuerunt. vnde ipſa punitio eſt ſignum iræ, & propter hoc ipſa punitio nomine iræ ſignificatur, cùm Deo attribuitur. Similiter id quod ſolet eſſe in*

Quomodo humana Deo tribuantur.

vnde-quadraginta dies: tertio, *duode-quadraginta*: quarto, *ſeptem & triginta*: & ita deinceps ſingulis diebus vnum diem de numero dierum Niniuitis ad pœnitentiam conceſſo ſubduxerit, donec tandem ad triduum ſumma contracta eſt, Hebræus prædicationis initium, Græci finem attigerunt, vt ſignificarent Niniuitas, cùm diu multúmque Sancto-Spiritui reſtitiſſent, ſeptimo tandem ac trigeſimo die ad meliorem frugem eſſe conuerſos.

119. Quod autem in hiſtoria Regum ſeptennium famis, in Paralip. triennium duntaxat à Gado Propheta proponitur; ſi, quod facilè non admiſerim, alterutri textui mendum inoleuit, non dubitem ſubductã libro Paralip. annorum ſummam hiſtoriæ Regum rationibus anteferre, tum quòd LXX. ſeniores tres annos vtrobique legant, tum quòd tres famis anni tribus belli menſibus, tribúſque diebus peſtilentiæ maiori concinnitate reſpondeant. Quidam apud Sanctium, ſeptem quidem annis aiunt duraturam fuiſſe famem, ſed ita tribus annis anguſtam futuram, vt horum comparatione aliorum quatuor fames videri poſſet abundantia. Alij, vt Serarius, quod & ipſe Sanctius videtur amplecti, principio annorum ſeptem indictam eſſe famem, ſed illam deinde, vt à licitantibus fieri ſolet, ad triennii ſpatium eſſe contractam, quemadmodum Geneſ. 18. à quinquaginta iuſtis ad decem ſumma deducta eſt. Dici poſſet populi cenſum, & Gadi Prophetiam proximo poſt triennem famem anno contigiſſe. Si quidem, vt narratur 2. Reg. cap. 21. v. 1. *Facta eſt fames in diebus Dauid tribus annis iugiter*. Potuit igitur præſens, quo caritas annonæ ſe paululùm remiſerat, quod tres præteritos famis annos ſecuturis tribus connecteret annorum famis numero computari, quæ videtur eſſe Rabbi Dauid, & aliorum Hebræorum ſententia. De quibus Serarius lib. 2 Reg. cap. 24.

XVI. *De Eliæ vaticinio.*

120. IN Eliæ vaticinio multa ſunt impedita, quæ dum ad amuſſim cum euentu comparare volunt quidam interpretes, quò ſe magis extricare contendunt, eo magis intricant & inexplicabilibus laqueis inuoluunt. Non enim in Ieſraël ſanguinem Achabi linxerunt canes, neque cùm cecidiſſet in agro, auibus cœli relictus eſt in prædam, vt Propheta denuntiarat, ſed honorificè ſepultus in Samaria. Quare placet expoſitio Sanctii diuinam ſententiam & comminationem Achabi fuiſſe pœnitentiâ mitigatam. Nam, vt dicitur 2. Reg. 21. v. 27. *Cùm audiſſet Achab ſermones iſtos, ſcidit veſtimenta ſua & operuit cilicio carnem ſuam, ieiunauítque & dormiuit in ſacco, & ambulauit demiſſo capite.* 28. *Et factus eſt ſermo Domini ad Eliam Theſbitem dicens:* 29. *Nónne vidiſti humiliatum Achab coram me? quia igitur humiliatus eſt mei cauſſa, non inducam malum in diebus eius, ſed in diebus filij ſui inferam malum domui eius.* Hæc mihi explicatio, inquit eruditus Sanctius, omnium maximè placet, quam ideo puto veriſſimam, quia nihil violentum habet atque diſtortum, & expedit aliqua, quæ aliter, aut nullos habent, aut difficiles explicatus.

121. Quinque ſunt quæ comminatus fuerat Propheta. 1. vt Achabus violenta morte, nec ſine profuſione ſanguinis interiret. 2. vt ſanguis eius à canibus lamberetur. 3. vt id in Ieſraël fieret, & eo ipſo loco vbi Naboth ſanguinem ſuum profuderat. 4. vt ſi in agro caderet, imò quia caſurus erat in agro, ibi relinqueretur inſepultus, atque auibus in prædam concederet. Quintum denique, vt demeterentur eius poſteriora, id eſt tota progenies illius è medio tolleretur. Primæ ſecundæque calamitatis denuntiatio ſuum ſortita eſt effectum, vt liquet è cap. proximè ſequenti. *Et linxerunt canes ſanguinem eius, &c. ſecundum verbum Domini, quod locutus fuerat.* Ne id in Ieſraël fieret, Deus indulſit, prolatámque de laniatu cadaueris inſepulti ſententiam flexus Achabi pœnitentia reuocauit; & quoniam nullum delendæ poſteritati tempus definierat, id etiam indulſit, vt non niſi poſt illius mortem totam eius familiam internecione deleret. E quibus patet ad propoſitam quæſtionem reſponſio: Neque enim abſoluta fuerat Eliæ denuntiatio, ſed tacitam inuoluebat conditionem, niſi Achabus pœnitentiam ageret. Neque Deus ſententiam ac formale decretum propriè reuocauit, ſed exterius mutauit obiectum, quod inter homines ſignum eſt reuocatæ ſententiæ.

XVII. *De Michææ viſione & ſpiritu mendaci in ore Prophetarum Baal.*

122. PSEVD. At certè negare non potes Deum falſis Achabi Prophetis auctorem mendacii fuiſſe, quod diſertis conceptíſque verbis ſacra Regum hiſtoria confitetur. Achab & Ioſaphat expeditionem in Ramoth Galaad comparabant, &

conſulti quadringenti Baalis Prophetæ proſperum euentum promiſerant. Accerſitus Michæas Propheta Domini nuntio reſpondit. *Viuit Dominus, quia quodcumque dixe-*
3.Reg.cap. 22.v.14. *rit mihi* Dominus, *hoc loquar.* Regíque de belli exitu ſciſcitanti in hæc verba reſpondit. *Adſcende & vade proſperè: & tradet*
v.15. *eam Dominus in manus Regis.* 16. Dixit autem Rex ad eum: Iterum, *atque iterum adiuro te, vt non loquaris mihi niſi quod verum eſt, in nomine Domini.* Cui Michæas. v.19. *Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium ſuum, & omnem exercitum cæli aſsiſtentem ei à dextris & à ſiniſtris: 20. & ait Dominus: quis decipiet Achab Regem Iſrael, vt aſcendat & cadat in Ramoth Galaad? & dixit vnus verba huiuſmodi, & alius aliter. 21. Egreſsus eſt autem Spiritus, & ſtetit coram Domino, & ait: Ego decipiam illum. Cui locutus eſt Dominus. In quo? 22. Et ille ait: Egrediar, & ero Spiritus mendax in ore omnium Prophetarum eius. Et dixit Dominus: Decipies, & præualebis. Egredere & fac ita. 24. Nunc igitur ecce dedit Dominus Spiritum mendacij in ore omnium Prophetarum tuorum, &c.*

123. Vides quot mendacia mendaciis inuoluat. Promittit, imò iurat, ſe quicquid dixerit Dominus, locuturum, cùm interrogatus alia omnia reſponderit, mentitur felicem expeditionis euentum ac victoriam, Deum denique Prophetas Baal teſtatur ad mendacium & fallaciam impuliſſe. Quæ ſi vera ſunt, Deum habemus authorem mendacii: ſi falſa, nihilominus mendacium exemplo Prophetæ, atque adeo Sancti Spiritus, qui Prophetam afflarat, ſuffragio comprobatur.

124. Phil. Quòd iurauit Michæas, quodcumque dixerit ei Dominus, hoc ſe locuturum, adeo ſe periurio mendacióque non obſtrinxit, vt abunde promiſſi fidem exoluerit. Quòd ſpondet Achabo victoriã, eum aliqui volunt ambiguitate verborum fucum Regi facere voluiſſe, quaſi Deus vrbem in manus Regis Syriæ traditurus eſſe diceretur. Sed hunc cauillum meritò reiicit Abulenſis, quia iampridem vrbs illa in Regis Syriæ poteſtatem conceſſerat. Alij optandi potiùs quàm enuntiandi modo dictum volunt, vt fuerit hoc votum potiùs quàm prophetia, perinde atque ſi dixiſſet. Opto vt aſcendas, & vadas proſperè, vrbémque tibi Deus tradat in manus. Hebræi Prophetam ita reuera futurum exiſtimaſſe defendunt, non quidem inſtinctu diuino, quo priuſquam adiuraretur, afflatus non fuerat, ſed humanâ prudentiâ. Sanctius & alij paſſim, quorum & ego ſententiam libens amplector, ironiam agnoſcunt, quam etiam vt ex adiuratione liquet, ex geſtu corporis & vocis inflexione Achabus intellexit.

125. Iam vt de viſione pauca dicamus, Deus ſimplex eſſentia
etſi Deus eſt vna ſimplex indiuiſibiliſque natura, nec in eo voluntas ab intelligentia, volitio ab intellectione, imò nec voluntas ab intellectione, nec intelligendi vis à volitione, nec libertas actûs ab eſſentiæ neceſſitate diſtinguitur, nec per aliud vult, per aliud intelligit, ſed per hoc ipſum vult per quod intelligit, imo vnum atque idem eſt eſſe Deum, velle, intelligere, non poſſumus tamen de diuinis niſi pro mentis humanæ captu & modulo cogitare, cogimúrque ſimpliciſſimam illam entitatem in multas particulas diducere, ac diuerſas tum intellectiones, tum volitiones animo delineare, quas etiam ſerie quadam inter ſe ſic ordinamus, prout earum obiecta certo antecedentium conſequentiúmque nexu alia priora, alia poſteriora finguntur.

126. Deus igitur, vt de rebus diuinis aliquid humano more dicamus, ab æterno præuidit fore, vt Achab poſt pœnitentiam impetratámque ſuperioris noxæ veniam, tamquam canis rediret ad vomitum, iterúmque ad Baalis venerationem ſuos ſenſus inflecteret. Ex hac peccati præuiſione ad decernendam pœnam progreſſus è multis pœnarum generibus quæ infligi poterant, ſéque vt ita loquar, conſideranti obtulerunt, illud potiſſimùm elegit vt Achab per animi cæcitatem & errorem, qui abſolutè culpa mendacióque vacare potuit, ſeipſum in caſſes indueret, ſibíque calamitatem & perniciem accerſeret. E multis cauſſis ſecundis quæ vel ſine peccato, vel cum peccato diuinæ iuſtitiæ ſeruire potuerunt, Spiritus nequam ad fraudem & mendacium libero ſuæ voluntatis arbitrio comparatus, cui Deus author non fuit vt mentiretur (quid enim neceſſe fuit?) ſed mala eius voluntate ad finis conſecutionem bene vſus eſt, præuiſúmque mendacium ad iuſtiſſimam Achabi pœnam ordinauit, vt per quæ peccauerat, per hæc & puniretur, & qui totus è Prophetarum Baal ore pendebat, ab iiſdem in fraudem inductus capitali ſupplicio plecteretur.

127. Hæc ſunt igitur quæ Deus ad humanum captum ſe demittens per modum humanæ conſultationis expreſſit, quamuis, neque conſultat Deus, neque cuiuſquam conſilium requirit. *Quis enim cognouit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius*

eius fuit? Cùm enim omnia perfectiſsimè nouerit, ſuperuacanea eſt apud Deum omnis deliberatio; ſedere tamen fingitur tanquam Iudex qui de opportuna ſumendæ pœnæ ratione deliberat, vt eleganter explicat Sanctius in hunc locum. Neque verò Deus aut dextram habet & ſiniſtram, aut ſedet ac definito loci ſpatio continetur, qualis in hac viſione tanquam in hieroglyphica tabella depingitur, neque hæc apparitio merè ſpiritualis fuit, ſed vel prophetæ dormienti per ſomnium oblata, vel in aſſumptis corporibus obiecta vigilanti, vel duntaxat eius ſpecies impreſſa phantaſiæ.

128. Quare cùm hic omnia propemodum figurata ſint & ad Deum ex hominum conſuetudine transferantur, nihil eſt quod illud imperium: *egredere & fac ita*, ad viuũ reſecemus, quaſi Deus reuera mendacium imperarit. Quia tamen ſine eius permiſſione nihil fieri poteſt, vt explicat Bellarminus lib. 2. de amiſsione gratiæ & ſtatu peccati, cap. 13. cùm ad certum aliquem finem conſequendum fieri ſinit aliquid, rectè dicetur per quendam tropum illud imperare, atque ad illud excitare. Quemadmodum, inquit etiam vſitatè dicimus à venatore immiſſum fuiſſe canem in leporem, quamuis venator funem ſolùm laxauerit, quò canis retinebatur, ne leporem perſequi poſſet. Neque ſolùm permiſit Deus vt ſpiritus mendax loqueretur mendacia in ore omnium prophetarum Achabi, ſed etiam non dedit illi lumen quo diſcerneret mendacium à veritate.

129. Denique, vt rurſum optimis eiuſdem Bellarmini verbis vtar, quia præſidet Deus voluntatibus malis, eáſque regit & gubernat, torquet ac flectit in eis inuiſibiliter operando, vt licet proprio vitio malæ ſint, tamen à diuina prouidentia ad vnum potiùs quàm ad aliud, non poſitiuè, ſed permiſsiuè ordinentur, ideo dici poteſt non quidem verè ac propriè, ſed figuratè & καταχρηστικῶς ſpiritum illum nequam excitaſſe, vt qui ſua ſponte erat ad nocendum paratiſsimus in Achabi potiùs quàm in alterius perniciem ſua concinnaret mẽdàcia. Certè Deum malæ voluntatis ſuaſorémque mendacij non fuiſſe vel ex eo liquet, quòd priuſquam dicat: *egredere, & fac ita.* ſciſcitatur, *Quis decipiet Achab?* id eſt, quis ſponte propria liberóque voluntatis arbitrio certum ac deliberatum habebit Achabum decipere, & in eo decipiendo volens nolens meæ prouidentiæ ſubſeruiet? Quod quia & ſine peccato & cum peccato fieri potuit, non ſolum deceptionem, ſed etiam modum deceptionis ſpiritûs optioni ac libertati permittit. *In quo?* E quibus videtis Deum fallaciam non imperare, ſed tantum permittere, & ad prouidentiæ ſuæ finem ordinare. *Poteſt ergo voluntas mala in ſe corrumpi* (verba ſunt Hugonis de S. Victore lib. 1 de Sacram. par. 5. cap. 29.) *& reſolui per proprium vitium, quod ei aliunde non datur: ſed non poteſt per velle* (id eſt per volitionem actualem) *extra ſe præcipitari, niſi qua ei via aperitur. Et qui præcipiti qua vult ad ruinam viam aperit, quodammodo ipſam inclinat, non impellendo, ſed permittendo, & non tenendo, nec auctor illi eſt ruendi, ſed incedendi ordinator.* Hæc ille, & alia tum multa, tum ſanè præclara in eandem ſententiam.

130. Amph. Quid agimus, Pſeudagora? acquieſcimus Philalethi noſtro, an etiam diutius pro mendacio contra veritatem altercamur? Ps. Vincat veritas: Primo die quo inter nos de veritate ac mendacio velitati ſumus, hominum conſuetudine, ratione, Patrum ac Philoſophorum teſtimonio probare volueram mendacium quibuſdam locis ac temporibus ad viri boni officium pertinere. Sed Philalethes noſter firmis ſolidíſque confutationibus non ſolùm arma mihi de manibus extorſit, ſed etiam meo, vt ita loquar, me gladio iugulauit, iiſdémque rationibus dicendæ veritatis neceſſitatem adſtruxit, quibus mihi videbar authoritatem conciliare mendacio. Altero die pro veritatis maieſtate contra mendacium ita diſputauit, tot argumenta congeſſit conglobauítque rationes, vt quamuis ad controuerſiam accuratiùs tractandam tantiſper diſſimulandum putarem, iam tamen meæ me temeritatis, & ſuſcepti tam malæ cauſſæ patrocinii ſuppuderet. Tertio die communem ſanctorum praxim qui ſe ex animi demiſſione ac modeſtia mortalium omnium teterrimos eſſe confirmant, & Chriſtianam religionem, vbi res exigit, vel eſu carnium, vel veſtium mutatione diſſimulant, & ſingularia quædam exempla, nominatímque quaſdam Patriarcharum locutiones, quæ mendacium redolebant, enucleatè diſcuſſimus, conſtititque partim non eſſe mendacia, partim, ſi qua mendaciola viris ſanctis obrepſerint, neutiquam imitanda. Quartus hic diſputationi noſtræ dies illuxit, quo die de obſtetricibus Ægyptiis, de Iehu, de Salomone, de quibuſdam, qui magiam, idololatriam, hæreſim, animum impurum ac libidinoſum cum laude ſimularunt, de Dauidis ac Petri ſimula-

Digitized by Google

tione, de non paucis Dei mandatis ac promiſſis, de multis Prophetarum vaticiniis, quæ vel aliquam mendacii ſpeciem obtinebant, vel ſaltem mendacio fauere videbantur, ita diſſeruimus vt ex omnibus illis obiectionum nebulis maior veritatis ſplendor effulſerit, liquidóque patuerit illud Ariſtotelis effatum, καθ' αὑτὸ ψεῦδος φαῦλον καὶ ψεκτὸν τὸ δ' ἀληθὲς καλὸν καὶ ἐπαινετόν: *Secundum ſe mendacium malum ac vituperatione dignum. Verum verò bonum ac laudabile.*

FINIS.

INDEX

Digitized by Google

INDEX LOCORVM SCRIPTVRÆ,

QVÆ VEL EX PROFESSO, VEL OBITER EXPLICANTVR.

CAPVT I. v. 1. *In principio creauit Deus cælum & terram*,&c. 5. Totum pene caput lib. 1. integro expenditur. à pag. 5. ad 38.

27. *Maſculum & fæminam creauit eos.* 40.

CAP. II. 4. *Iſtæ ſunt generationes cœli & terræ, quando creata ſunt, in die, quo fecit Deus cælum & terram, & omne virgultum agri, priuſquam oriretur in terra, omnémq; herbam regionis priuſquam germinaret.* 21.

5. *Non enim pluerat Dominus ſuper terram, & homo non erat qui operaretur terram.* 21. 22.

6. *Sed fons adſcendebat de terra irrigans omnem ſuperficiem terræ.* 21. 22.

8. *Plantauerat autem Dominus Paradiſum voluptatis ab initio.* 41.

10. *Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradiſum, qui inde diuiditur in quatuor capita.* 44.

11. 12. 13. 14. *Nomen vni Phiſon,&c. ipſe eſt Euphrates.* à pag. 45. ad 54.

24. *Et erunt duo in carne vna.* 40.

III. 2. *Et vocauit nomen vxoris ſuæ Eua: eo quòd mater eſſet cunctorum viuentium.* 172.

23. *Et emiſit eum Deus de Paradiſo voluptatis vt operaretur terram, de qua ſumptus eſt.* 61.

24. *Collocauit ante Paradiſum voluptatis Cherubim,& flammeum gladium, atq; verſatilem.* 2.

V. 2. *Vocauit nomen eorum Adam, in die quo creati ſunt.* 172.

VI. 4. *Poſtquam enim ingreſsi ſunt filij Dei ad filias hominum.* 62.

7. *Tactus dolore cordis intrinſecus, &c.* 546.

VIII. 4. *Requieuítque arca ſuper montes Armenia.* 101.

IX. 25. *Maledictus Chanaan: Seruus ſeruorum erit fratribus ſuis.* 73.

26. *Benedictus Dominus Deus Sem: ſit Chanaan ſeruus eius.* 73.

27. *Dilatet Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem, ſitque Chanaan ſeruus eius.* à 73. ad 96.

X. 8. *Porro Chus genuit Nemrod, ipſe cœpit eſſe potens in terra: & erat robuſtus venator coram Domino.* 119. 126. 127.

10. *Fuit autem principium regni eius Babylon.* 127. 128.

11. *De terra illa egreſſus eſt Aſſur, & ædificauit Niniuen, &c.* 136. 139.

12. *Hæc eſt ciuitas magna.* 137.

25. *Nomen vni Phaleg, eo quòd in diebus eius diuiſa ſit terra.* 108. 109. 111. 125.

31. *Iſti ſunt filij Sem ſecundum cognationes, & linguas,& regiones in gentibus ſuis.* 112.

32. *Hæ familiæ Noe iuxta populos, & nationes ſuas. Ab his diuiſæ ſunt gentes in terra poſt diluuium.* 112.

XI. 1. *Erat autem terra labij vnius.* 129.

2. *Cumque proficiſcerentur de oriente, inuenerunt campum in terra Sennaar, & habitauerunt in eo.* 102. 125.

4. *Venite faciamus nobis ciuitatem,& turrim,& celebremus nomen noſtrum, antequam diuidamur in vniuerſa terra.* 119. 120. 122.

12. *Porro Arphaxad vixit triginta quinque annis,& genuit Sale.* 179. 180. 232.

16. *Vixit autem Heber triginta quatuor annis, & genuit Phaleg.* 113.

26. *Vixitque Thare ſeptuaginta annis,& genuit Abram,&c.* 179. 181. 182. 186, &c. 518.

29. *Nomen vxoris Abram Sarai,& nomen vxoris Nachor, Melcha filia Aran patris Melchæ, & patris Ieſcha, &c.* 193. 518.

31. *Tulit itaque Thare Abram filium ſuum,& Lot filium Aran filium filij ſui,& eduxit eos de Vr Chaldæorum, vt irent in terram Chanaan.* 183.

32. *Et facti ſunt dies Thare ducentorum quinq;*

annorum, & mortuus eſt in Haran. 181. &c. 231.
XII. 4. Septuaginta quinq; annorũ erat Abram, cùm exiuit de terra Haran. 181. 188. 191. 222.
12. Deſcenditque Abram in Ægyptum, &c. 207.
13. Dic obſecro te quod ſoror mea ſis, vt bene ſit mihi propter te, & viuat anima mea ob gratiam tui. 515. 516. 517.
16. Abram bene vſi ſunt propter illam, fuerunt- que ei oues & boues, &c.
17. Flagellauit autem Dominus Pharaonem plagis maximis, & domum eius propter Sarai, &c. 206. 207.
XIII. 10. Irrigabatur ſicut Paradiſus Dei. 59.
15. Omnem terram, quam conſpicis, tibi dabo, & ſemini tuo vſque in ſempiternum. 553. 554.
XIV. 5. Percuſſerúntque Raphaim, & Aſtaroth Carnaim, & Luſim cum eis, & Emim. 143.
XV. 13. Scito prænoſcens quòd peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſua, & ſubijcient ſeruituti, & affligent eos quadringentis annis. 220. 231.
14. Egredientur cum magna ſubſtantia. 231.
1 Generatione autẽ quarta reuertentur huc. 231
18. Semini tuo dabo terram hanc à flumine Ægypti vſque ad fluuium magnum Euphratem. 553. 555.
XVII. 2. Ambula coram me, & eſto perfectus. Ponámque fœdus inter me & te, & multiplicabo te vehementer nimis. 172. 176.
5. Nec vltrà vocabitur nomen tuum Abram, ſed appellaberis Abraham, quia patrem multitudinis gentium conſtitui te. 169. & deinceps.
17. Cecidit Abraham in faciem ſuam, & riſit in corde ſuo, dicens: Putáſne centenario naſcetur filius? & ſi Sara centenaria pariet? 181.
XX. 12. Soror mea eſt filia patris mei, non autem matris meæ. 190. 518.
16. Erit tibi in velamẽ oculorũ, &c. 518. 519. 520.
XXI. 12. In Iſaac vocabitur tibi Semen. 220.
XXII. 2. Tolle filium tuum quem diligis Iſaac, & vade in terram viſionis atque ibi offeres eum in holocauſtum. 546. 547.
5. Ego & puer illuc vſque properantes, poſtquam adorauerimus, reuertemur ad vos. 517.
16. Per memetipſum iuraui, dicit Dominus. 237.
20. Nuntiatum eſt Abrahæ quòd Melcha quoque genuiſſet, &c. 192.
XXIV. 13. & 14. Ecce ego ſto prope fontem, 530.
XXV. 26. Sexagenarius erat Iſaac, quando nati ſunt ei paruuli. 222.
XXVI. 7. Cùm interrogaretur à viris loci illius ſuper vxore ſua, reſpondit: Soror mea eſt. 515. 516.
XXVII. 19. Ego ſum primogenitus tuus Eſau. 520. 521.
XXX. 28. Experimento didici quia benedixerit mihi Deus propter te. 531.
XXXI. 3. Reuertere in terram patrum tuorũ. 232.
XXXV. 11. Gentes & populi nationum ex te erunt. 247.
19. Mortua eſt ergo Rachel, & ſepulta eſt in via quæ ducit Ephratam, ipſa eſt Bethlehem. 155.
XL. 8. Nunquid non Dei eſt interpretatio, &c. 530.
XLI. 17. Abſque me Deus reſpondebit proſpera Pharaoni. 530.
45. Et vocauit eum lingua Aegyptiaca Saluatorem mundi. 217.
46. Triginta annorum erat, quando ſtetit in conſpectu Pharaonis. 220.
50. Nati ſunt autem Ioſeph filij duo antequam veniret fames. 246.
XLII. 18. Per ſalutem Pharaonis exploratores eſtis. 523. 524.
XLIII. 33. Sederunt coram eo primogenitus iuxta primogenita ſua, & minimus, iuxta. &c. 529.
XLIV. 2. Scyphum autem meum argenteum, & pretium, quod dedit, tritici, pone in ore ſacci iunioris. 528.
5. Scyphus quem furati eſtis, ipſe eſt in quo bibit Dominus meus, & in quo ſolet augurari. 525. 529. 530.
15. An ignoratis quòd non ſit ſimilis mei in augurandi ſcientia? 530.
XLVI. 4. Ego deſcendam tecum, & ego inde adducam te reuertentem, &c. 237. 247.
12. Mortui ſunt Her & Onan in terra Chanaan. 247.
34. Hæc autem dicetis vt habitare poſſitis in terra Geſſen, quia deteſtantur Aegyptij paſtores ouium. 208. De toto Cap. vide 247. 248.
XLVII. 9. Dies peregrinationis meæ triginta annorum ſunt. 222.
XLVIII. 5. Duo autem filij qui nati ſunt tibi in terra Aegypti. 246.
XLIX. 9. Catulus leonis Iuda. 230. 318.
16. Dan iudicabit populum ſuum ſicut & alia tribus. 266.
22. Filius accreſcens Ioſeph, &c. 318.
L. 22. Vidit Ephraim filios vſque ad tertiam generationem, &c. 241.

EXODVS.

CAP. I. 6. Quo mortuo, & vniuerſis fratribus eius, omnique cognatione illa, &c. 220.
8. Surrexit interea Rex nouus ſuper Aegyptum, qui non cognoſcebat Ioſeph. 156. 220.
11. Præpoſuit itaq; eis magiſtros operum, vt affligerent eos oneribus, ædificauerúntq; vrbem tabernaculorũ Pharaoni, Phitom & Rameſſes, 230. 234.
19. Non ſunt Hebrææ ſicut Aegyptiæ mulieres, &c. 533.
21. Et quia timuerunt obſtetrices Deum, ædificauit eis domos. 422. 533. 534.
II. à v. 1. ad 9. Egreſſus eſt poſt hæc, &c. & vocauit matrem. 234.
13. Et quærebat occidere Moyſem, qui fugiens è conſpectu eius moratus eſt in terra Madian. 205.

23. *Poſt multum verò temporis mortuus eſt Rex Aegypti, &c.* 205.
24. *Et audiuit gemitum eorum, & recordatus eſt, &c.* 205.
III. 9. *Clamor ergo filiorum Iſrael venit ad me, &c.* 205.
VI. 18. *Filÿ Caath Amram & Iſaar, &c. Anni vita Caath centum triginta tres.* 221.232.233.
20. *Fuerúntque anni vita Amram centum triginta ſeptem.* 221.
VII. 7. *Erat autem Moyſes 85. annorum, &c.* 221.
XII. 1. *Menſis iſte vobis principium menſiū, &c.* 4.
17. *Et obſeruabitis azyma in eadem enim ipſa die, &c.* 227.
18. *Primo die, quartodecimo die menſis comedetis azyma, &c.* 227.
40. *Habitatio autem filiorum Iſrael, qua manſerunt in Aegypto, fuit quadringentorum triginta annorum.* 220.227.228. & toto libr. 9.
41. *Quibus expletis eadem die egreſſus eſt omnis exercitus, &c.* 230.
XV. 20. *Egreſſeque ſunt omnes mulieres poſt eam, cum tympanis & choris, quibus pracinebat, &c.* 534.
XIIX. 28. *Electis viris ſtrenuis de cuncto populo, conſtituit eos principes populi, &c. qui iudicabant plebem.* 270.
XXIII. 16. *In exitu anni, quando congregaueris omnes fruges terra de agro.* 4.

LEVITICVS.

CAP. XXV. v. 29. *Qui vendiderit domum intra vrbis muros, habebit licentiam redimendi donec vnus impleatur annus.* 279.

NVMERI.

CAP. IX. 22. *Si verò biduo aut vno menſe, aut longiori tempore, &c.* 279.
XII. 2. *Erat autem Moyſes mitiſſimus ſuper omnes qui morabantur in terra.* 155.
XIV. 29. *Omnes qui numerati eſtis à viginti annis, & ſuprà, &c.* 263.
XXI. 14. *Scopuli torrentium inclinati ſunt, vt requieſcerent in Ar, & recumberent in finibus Moabitarum.* 143.
XXIV. 20. *Principium gentium Amalec.* 239.
22. *Robuſtum quidem eſt habitaculum tuum: ſed ſi in petra poſueris nidum tuum: & fueris electus de ſtirpe Cin, quamdiu poteris permanere? Aſſur enim capiet te.* 137.
23. *Heu quis victurus eſt quando iſta faciet Deus!* ibid.
24. *Venient in trieribus de Italia, ſuperabunt Aſſyrios, vaſtabúntque Hebreos, & ad extremum etiam ipſi peribunt.* 157.
XXVI. 58. *Caath genuit Amram.* 231.233.

DEVTERONOMIVM.

CAP. II. 10. *Emim primi fuerunt habitatores eius, populus magnus & validus, & tam excelſus vt de Enachim ſtirpe quaſi Gigantes crederentur, & eſſent ſimiles filiorum Enachim: denique Moabitea appellant eos Emim.* 133.
20. *Terra Gigantum reputata eſt, & in ipſa olim habitauerunt Gigantes, quos Ammonita vocant Zomzommim.* 133.
III. 11. *Solus quippe Og Rex Baſan reſtiterat de ſtirpe Gigantum.* 133.143.
13. *Omnem Baſan regni Og tradidi media tribui Manaſſis, omnem regionem Argob, vocatur terra Gigantum.* 62.133.
14. *Vocauitque ex nomine ſuo Baſan Auot Iair, id eſt, villas Iair, vſque in praſentem diem.* 155.
IV. 45. *Et hac teſtimonia & cerimonia, atque iudicia, qua locutus eſt ad filios Iſrael, quando egreſſi ſunt de Aegypto trans Iordanem.* 280.
XI. 12. *Terra enim ad quam ingredieris poſſidendam, &c.* 4.
24. *Omnis locus quem calcauerit pes veſter, veſter erit, à deſerto & à Libano, à flumine magno Euphrate, ad mare occidentale erunt termini veſtri.* 553.
XIX. 8. *Cùm autem dilatauerit Dominus Deus tuus terminos tuos, ſicut iurauit patribus tuis, & dederit tibi cunctam terram, quam eis pollicitus eſt, ſi tamen, &c.* 555.
XXV. 9. *Accedet mulier ad eum coram ſenioribus, & tollet calceamentum de pede eius: ſpuétque in faciem eius, & dicet: Sic fiet homini qui non adificauit domum fratris ſui.* 422.

IOSVE.

CAP. I. 3. *Omnem locum quem calcauerit veſtigium pedis veſtri, vobis tradam, ſicut locutus ſum Moyſi, à deſerto & Libano vſque ad fluuium magnum Euphratem.* 553.
VIII. 2. *Pone inſidias vrbi poſt eam, &c.* 547.
15. *Ioſue & omnis Iſrael ceſſerunt loco ſimulantes metum, & fugientes per ſolitudinis viam.* 547.548.
XIV. 15. *Nomen Hebron autem vocabatur Cariath-Arbe: Adam maximus ibi inter Enachim ſitus eſt.* 133.
XXIV. 2. *Trans-fluuium habitauerunt Patres veſtri ab initio, Thare pater Abraham, & Nachor, ſeruierúntque diis alienis.* 183.
6. *Tuli ergo patrem veſtrum Abraham de Meſopotamia finibus, &c.* 183.

IVDICES.

CAP. II. 7. *Seruierúntque Domino cunctis diebus eius & ſeniorum, qui longo poſt eum vixerunt tempore, &c.* 263.268.
10. *Omniſque illa generatio congregata eſt ad Patres ſuos, &c.* 263.

III. 11. *Quieuitque terra octoginta annis, & mortuus eſt Othoniel.* 263.
15. *Suſcitauit eis Saluatorem nomine Aod, &c.* 264.
31. *Poſt hunc fuit Samgar filius Anath, qui percuſſit ex Philiſthiim ſexcentos viros vomere, & ipſe quoque defendit Iſrael.* 264.
V. 6. *In diebus Samgar filij Anath, in diebus Iael quieuerunt Semitæ, &c.* 264.
X. 1. *Poſt Abimelech ſurrexit Dux in Iſrael Thola, &c.* 265.
3. *Huic ſucceſſit Iair Galaadites qui iudicauit Iſraelem, &c.* 265.
7. *Tradidit eos in manus Philiſthiim, & filiorum Ammon, &c.* 268.
XI. 26. *Quando habitauit in Heſebon, & viculis eius, & in Arnon & villis illius, &c. per trecentos annos.* 268.
XIII. 1. *Tradidit eos in manus Philiſthinorum quadraginta annis.* 265.266.
13. *Et ipſe incipiet liberare Iſrael de manu Philiſthinorum.* 272.
XIV. 4. *Apparuit catulus leonis ſæuus & rugiens, &c.* 230.
XVI. 31. *Multóque plures interfecit moriens quàm viuus occiderat.* 272.
XVII. 6. *In diebus illis non erat Rex in Iſrael, ſed vnuſquiſque, quod ſibi rectum videbatur, hoc faciebat.* 262.

RVTH.

CAP. I. 1. *In diebus vnius Iudicis, &c.* 266.
IV. 11. *Ædificauerunt ambæ domum Iſrael.* 422.

REGVM LIBER I.

CAP. IV. 9. *Confortamini & eſtote viri, Philiſthiim, ne ſeruiatis Hebræis, ſicut & illi ſeruierunt vobis, &c.* 272.
18. *Et ipſe* (Heli) *iudicauit Iſrael quadraginta annis.* 266.
VII. 10. *Intonuit autem Dominus fragore magno, &c.* 272.
17. *Humiliati ſunt Philiſthiim nec appoſuerunt vltrà vt venirent in terram Iſrael.* 266.272.276
18. *Iudicabat quoque Samuel Iſraelem cunctis diebus vitæ ſuæ.* 270.
IIX. *Ecce tu ſenuiſti, & filij tui non ambulant in viis tuis.* 275.
XI. 11. *Percuſſit Ammon, &c. Reliqui autem diſperſi ſunt, &c.* 276.
XIII. 1. *Filius vnius anni erat Saul cùm regnare cœpiſſet: duobus autem annis regnauit ſuper Iſrael.* 267.273.274.
20. *Deſcendebat ergo omnis Iſrael ad Philiſthiim vt exacueret vnuſquiſque vomerem ſuum, & ligonem, & ſecurim, &c.* 276.
22. *Cúmque veniſſet dies prælij non eſt inuentus enſis & lancea in manu totius populi qui erat cum Saul & Ionatha, &c.* 276.
XV. 28. *Scidit Dominus regnum Iſrael à te hodie, & tradidit illud proximo meliori te.* 324.
XVI. 18. *Ecce vidi filium Iſai Bethleemitem ſcientem pſallere, & fortiſſimum robore, & virum bellicoſum.* 277.
XVII. 42. *Erat enim adoleſcens rufus & pulcher aſpectu.* 277.
55. Saul *ait ad Abner principem militiæ: de qua ſtirpe deſcendit hic adoleſcens, Abner? &c.* 277.
XXI. 13. *Et immutauit os ſuum coram eis, & collabebatur inter manus eorum, & impingebat in oſtia portæ, defluebantque ſaliuæ eius in barbam.* 548.549.
XXVII. 7. *Fuit autem numerus dierum quibus habitauit Dauid in regione Philiſthinorum quatuor menſium.* 277.278.279.
XXIX. 3. *Eſt apud me multis diebus vel annis.* 279.

REGVM II.

CAP. II. 10. *Quadraginta annorum erat Isboſeth cùm regnare cœpiſſet ſuper Iſrael, & duobus annis regnauit.* 275.
VI. 6. *Extendit Oza manum ad arcam Dei, &c. & percuſſit eum ſuper temeritate: qui mortuus eſt, &c.* 120.
X. 19. *Videntes autem vniuerſi Reges qui erant in præſidio Adarezer.* 357.
XIV. 16. *Semel in anno tondebatur.* 279.
19. *Per ſalutem animæ tuæ, Domine mi Rex.* 524.
XXIV. 13. *Aut ſeptem annis veniet tibi fames in terra tua, aut tribus menſibus fugies aduerſarios tuos, & illi te perſequentur, aut certè tribus diebus erit peſtilentia in terra.* 353.356.
15. *Immiſitque Dominus peſtilentiam in Iſrael de mane vſque ad tempus conſtitutum.* 560.

REGVM III.

CAP. I. 2. *Quæramus Domino noſtro Regi adoleſcentulam virginem, & ſtet coram Rege, vt foueat eum, &c.* 347.
III. 25. *Diuidite, inquit, infantem viuum in duas partes, &c.* 535.
28. *Et timuerunt Regem videntes ſapientiam Dei eſſe, in illo ad faciendum iudicium.* 535.
IV. 21. *Salomon autem erat in ditione ſua habens omnia Regna à flumine terræ Philiſthiim vſque ad terminum Aegypti.* 555.
VI. 1. *Factum eſt ergo quadringenteſimo & octogeſimo anno egreſſionis filiorum Iſrael de terra Aegypti, in anno quarto, menſe Zio (hic eſt menſis ſecundus) regni Salomonis ſuper Iſrael, ædificari cœpit Domus Domino.* 255. & deinceps tot. lib. 10.
XIIX. 22.23.24. *Ego remanſi propheta Domini ſolus, &c. & Deus qui exaudiet per ignem, ipſe ſit Deus.* 544.

Digitized by Google

XX. 38. ad 42. *Occurrit Regi in via & mutauit aſperſione pulueris os & oculos ſuos, &c. & populus tuus pro populo eius.* 551.

XXI. 10. *Benedixit Deum & Regem.* 541.

19. *Hæc dicit Dominus: in hoc loco in quo linxerunt canes ſanguinem Naboth, lambent quoque ſanguinem tuum.* 554.

24. *Si mortuus fuerit Achab in ciuitate, comedent eum canes: ſi autem mortuus fuerit in agro, comedent eum volucres cœli.* 554. 559.

XXII. à v. 14. ad 24. *Viuit Dominus, &c. & ait Dominus quis decipiet Achab, &c. Et ille ait: egrediar & ero ſpiritus mendax in ore omnium prophetarum eius. Et dixit Dominus: Decipies & præualebis. Egredere & fac ita: Nunc igitur ecce dedit Dominus ſpiritum mendacij in ore omnium prophetarum tuorum.* 560. 561.

38. *Perlatus eſt in Samariam, ſepelieruntque Regem in Samaria, & lauerunt currum eius in piſcina Samariæ, & linxerunt canes ſanguinem eius, &c.* 554.

REGVM IV.

CAP. II. 2. *Viuit Dominus, & viuit anima tua.* 524.

III. 13. *Abiit Ephraim ad Aſſur, & miſit ad Regem vltorem.* 159.

VIII. 10. *Vade, dic ſanaberis. Porro oſtendit mihi Dominus, quòd morte morietur.* 551. 552.

X. 6. *Ipſe in Aſſur delatus eſt munus Regi vltori.* 159.

XIV. 25. *Ipſe reſtituit terminos Iſrael ab introitu Emath vſque ad mare ſolitudinis, iuxta ſermonem Domini Dei Iſrael, quem locutus eſt per ſeruum ſuum Ionam filium Amathi.* 161.

XV. 19. *Veniebat Phul Rex Aſſyriorum in Therſa, &c.* 158.

29. *Venit Theglat-Phalaſſar Rex Aſſur, &c. & tranſtulit eos in Aſſyrios.* 159.

XVI. 7. *Miſit Rex Achaz nuntios ad Theglat Phalaſſar Regem Aſſyriorum, dicens: Seruus tuus & filius tuus ego ſum, &c.* 159.

9. *Aſcendit autem Rex Aſſyriæ in Damaſcum, & vaſtauit eam, & tranſtulit habitatores eius in Cyrenen, &c.* 159. 160.

XVII. 11. *Rebellauit Ezechias contra Regem Aſſyriorum, & non ſeruiuit.* 159.

24. *Adduxit Rex Aſſyriorum de Babylone & de Chuta, &c.* 163.

XIX. 37. *Et regnauit Aſſaradon filius eius pro eo.* 159.

XX. 1. *Præcipe domui tuæ, morieris enim tu, & non viues.* 553.

12. *Miſit Berodac Baladan filius Baladan Rex Babyloniorum literas, & munera ad Ezechiam,* 163.

XXIII. 34. *Regemque conſtituit Pharao Eliacim, &c.* 286. 287.

XXIV. 1. *Et factus eſt Ioacim ſeruus tribus annis, & rurſum rebellauit, &c.* 287.

7. *Et vltrà non addidit Rex Aegypti, vt egrederetur de terra ſua, &c.* 287.

13. *Concidit vniuerſa vaſa aurea, quæ fecerat Salomon.* 288. 290.

PARALIPOMENON I.

CAP. I. 51. *Adad autem mortuo Duces pro Regibus in Edom eſſe cœperunt.* 243.

VII. 21. *Occiderunt autem eos viri Geth indigenæ, quia deſcenderant vt inuaderent poſſeſſiones eorum.* 241.

22. *Luxit itaque Ephraim pater eorum, &c.* 242.

XIIX. 3. *Percuſſit Dauid etiam Adarezer Regem Soba, regionis Emath, quando perrexit vt dilataret imperium ſuum vſq; ad flumen Euphratem.* 158.

9. *Quod cùm audiſſet Thou Rex Emath, percuſſiſſe videlicet Dauid omnem exercitum Adarezer Regis Soba, &c.* 158.

XXI. 12. *Elige quod volueris, aut tribus annis famem, aut tribus menſibus te fugere hoſtes tuos, & gladium eorum non poſſe euadere, aut tribus diebus gladium Domini, & peſtilentiam verſari in terra, &c.* 553.

PARALIPOMENON II.

CAP. IX. 26. *Exercuit etiam poteſtatem ſuper cunctos Reges à flumine Euphrate, vſque ad terram Philiſthinorum, & vſque ad terminos Ægypti.* 158.

XXX. 13. *In Iuda facta eſt manus Domini, vt daret eis cor vnum, vt facerent iuxta præceptum Regis & Principum verbum Domini.* 354.

XXXII. 31. *Attamen in legatione Principum Babylonis, qui miſſi fuerant ad eum vt interrogarent de portento quod acciderat ſuper terram, dereliquit eum Dominus, vt tentaretur, &c.* 164.

XXXIII. 11. *Superinduxit eis Principes exercitus Regis Aſſyriorum, ceperuntque Manaſſen, & vinctum catenis atque compedibus duxerunt in Babylonem.* 284.

XXXV. 3. *Ponite Arcam in Sanctuario Templi, quod ædificauit Salomon filius Dauid Rex Iſrael. Nequaquam enim eam vltrà portabitis.* 275.

XXXVI. 6. Nabuchodonoſor Ioacim) *vinctum catenis duxit in Babylonem.* 383.

9. *Octo annorum erat Ioachin cùm regnare cœpiſſet.* Totus locus expenditur & conciliatur cum aliis Scripturis. 288. 289.

20. *Si quis euaſerat gladium ductus in Babylonem ſeruiuit Regi, & filiis eius, donec imperaret Rex Perſarum.* 308.

22. *Cunctis diebus deſolationis egit Sabbatum, donec complerentur ſeptuaginta anni.* 300. 304.

ESDRAS.

CAP. I. 2. *Omnia regna terræ dedit mihi Dominus cæli, & ipſe præcepit mihi vt ædificarem ei domum, quæ eſt in Ieruſalem.* 299.

3. *Quis eſt in vobis de vniuerſo populo eius? Sit Deus illius cum ipſo: adſcendat in Ieruſalem, quæ eſt in Iudæa, & ædificet domum Domini Dei Iſrael.* 422.

9. & 10. *Phialæ aureæ triginta, &c. quinque millia quadringenta numerantur.* 288. 289. 290.

II. 63. *Et dixit Atherſata eis vt non comederent de Sancto Sanctorum, donec ſurgeret ſacerdos doctus atque perfectus.* 429.

III. 12. *Plurimi etiam de Sacerdotibus & Leuitis, & Principes patrum, & ſeniores, qui viderant Templum primum cum fundatum eſſet, & hoc Templum in oculis eorum.* 294.

IV. 11. *Venerunt in Ieruſalem ciuitatem rebellem & peſſimam, quam ædificant, extruentes muros eius, &c.* 426. 306.

VI. 14. *Et ædificauerunt & conſtruxerunt iubente Deo Iſrael, & iubente Cyro, & Dario, & Artaxerxe Regibus Perſarum.* 429.

22. *Conuerterat cor Regis Aſſur & ad eos vt adiuuaret manus eorum in opere domus Domini Dei Iſrael.* 350. 359.

VII. 6. *Et ipſe Scriba velox in lege Moyſi: Eſdras enim parauit cor ſuum, vt inueſtigaret legem Domini, & faceret & doceret in Iſrael præceptum atque iudicium.* 429.

De toto Capite vide 429. 430. 431.

IX. 8. *Et daretur nobis paxillus in loco ſancto eius,* 430.

9. *Inclinauit ſuper nos miſericordiam coram Rege Perſarum, vt daret nobis vitam, & ſublimaret domum Dei noſtri, & extrueret ſolitudines eius, & daret nobis ſepem in Iuda & Ieruſalem.* 430.

NEHEMIAS.

CAP. II. 8. *Det mihi ligna vt tegere poſſim portas turris domus, & muros ciuitatis, & domum in quam ingreſſus fuero.* 423.

IV. 8. *Congregati ſunt pariter omnes vt venirent, & pugnarent contra Ieruſalem: & molirentur inſidias.* 364.

VII. 64. & 65. *Hi quæſierunt ſcripturam ſuam in cenſu, & non inuenerunt, & eiecti ſunt de ſacerdotio: Dixitque Atherſata eis vt non manducarent de Sanctis Sanctorum, donec ſtaret ſacerdos doctus & eruditus.* 429.

IX. 7. *Elegiſti Abram, & eduxiſti eum de igne Chaldæorum.* 132.

TOBIAS.

CAP. XII. 15. *Sum Raphael vnus è ſeptem qui adſtamus ante Dominum.* 305.

XIV. 1. *Poſtquam illuminatus eſt Tobias, vixit annis quinquaginta duobus.* 162.

3. *Quinquaginta & ſex annorum lumen oculorum amiſit, ſexagenarius vero recepit.* 162.

6. *Prope erit interitus Niniuæ, non enim excidit verbum Domini.* 162.

16. *Et fratres noſtri qui diſperſi ſunt à terra Iſraël, reuertentur ad eam, &c.* 363.

IVDITH.

CAP. I. v. 1. *Arphaxad, &c. ædificauit ciuitatem potentiſſimam, quam appellauit Ecbatanis.* 352. 353.

5. *Anno igitur duodecimo regni ſui Nabuchodonoſor Rex Aſſyriorum, qui regnabat in Niniue ciuitate magna, pugnauit contra Arphaxad.* 161. 353.

6. *Tunc exaltatum eſt regnum Nabuchodonoſor, & cor eius eleuatum eſt, & miſit ad omnes, &c.* 361.

12. *Iurauit per thronum & regnum ſuum, quòd defenderet ſe de omnibus regionibus his.* 362.

II. 2. *Et habuit cum eis myſterium conſilij ſui.* 362.

3. *Dixitque cogitationem ſuam in eo eſſe vt omnem terram ſuo ſubiugaret imperio.* 362.

III. 13. *Præceperat enim illi Nabuchodonoſor Rex, vt omnes Deos terræ exterminaret, videlicet vt ipſe ſolus diceretur Deus ab illis nationibus, quæ potuiſſent Holophernis potentiâ ſubiugari.* 363.

IV. 2. *Tremor & horror inuaſit ſenſus eorum ne faceret Ieruſalem & Templo Domini, quod fecerat cæteris ciuitatibus, & Templis earum.* 356.

V. 6. *Quoniam noluerunt ſequi Deos Patrum ſuorum, &c.* 132. 183.

8. *Deſerentes cerimonias Patrum ſuorum, quæ in multitudine deorum erat, Deum cæli coluerunt.* 132. 183.

9. *Cumque operuiſſet omnem terram fames deſcenderunt in Ægyptum, illicque per quadringentos annos ſic multiplicati ſunt, &c.* 246. 241.

23. *Ex diſperſione, qua diſperſi fuerant, adunati ſunt, &c.* 356. 358.

24. *Nunc ergo Domine, perquire, &c.* 240.

VIII. 17. *Non ſumus ſecuti peccata Patrum noſtrorum, qui dereliquerunt Deum ſuum, & adorauerunt Deos alienos, &c.* 358. 363.

22. *Abraham tentatus eſt, & per multas tentationes probatus amicus Dei effectus eſt.* 340.

25. *Exterminati ſunt ab exterminatore, & à ſerpentibus perierunt.* 340.

IX. 13. *Capiatur laqueo oculorum ſuorum in me,*

Index locorum Scripturæ.

& perenties eum labiis charitatis. 545.

X. 4. *Omnis iſta compoſitio non ex libidine, ſed ex virtute pendebat.* 545.

XI. 5. *Viuit Nabuchodonoſor Rex terræ, & viuit virtus eius, &c.* 524.

XII. 4. *Viuit anima tua, Domine meus.* 524.

XVI. 28. *Manſit autem in domo viri ſui annos centum quinque.* 231. 345. 346. &c.

30. *In omni autem ſpatio vitæ eius non fuit qui perturbaret Iſrael, & poſt mortem eius annis multis.* 357.

ESTHER.

CAP. I. v. 2. *Quando ſedit in ſolio regni ſui, Suſan ciuitas regni eius exordium.* 305.

II. 17. *Poſuit diadema regni ſui in capite eius, &c.* 306.

20. *Nondum prodiderat Eſther patriam, & populum ſuum, &c.* 306.

22. *Bagathan & Thares duo Eunuchi Regis, &c. voluerunt inſurgere in Regem, & occidere eum, &c.* 306.

X. 1. *Rex verò Aſſuerus omnem terram & cunctas maris Inſulas fecit tributarias.* 306. 307.

XI. 4. *Erat autem de eo numero captiuorum quos tranſtulerat Nabuchod. Rex Babylonis de Ieruſalem cum Iechonia Rege Iuda.* 306.

XVI. 14. *Et regnum Perſarum transferret ad Macedonas.* 305. 306.

16. *Filios altiſſimi & maximi ſemperque viuentis Dei, cuius beneficio & Patribus noſtris, & nobis regnum eſt traditum.* 305. 306.

IOB.

CAP. II. 9. *Benedic Deo, & morere.* 541.

IX. 2. *Verè ſcio quòd ita ſit, & quod non iuſtificetur homo compoſitus Deo.* 502.

30. *Si lotus fuero quaſi aquis niuis, & fulſerint velut iucundiſſimæ manus meæ, tamen ſordibus intinges me, & abominabuntur me veſtimenta mea.* 503.

XXXVII. 18. *Tu forſitan cum eo fabricatus es cælos, qui ſoliſſimi quaſi ære fuſi ſunt.* 17.

XXXVIII. 2. *Quis eſt iſte inuoluens ſententias ſermonibus imperitis?* 17.

XLII. 10. *Addidit Dominus omnia quæ fuerant Iob duplicia.* 244.

16. *Vixit autem Iob poſt hæc centum & quadraginta annis.* 244.

PSALMI.

VERS. 4. *Perdes omnes qui loquuntur mendacium.* 470.

XI. 3. *Vana locuti ſunt vnuſquiſque ad proximum ſuum: labia doloſa, in corde & corde locuti ſunt.* 486. 488.

XVI. 6. *Ego clamaui, quoniam exaudiſti me, Deus.* 444.

XIIX. 6. *In ſole poſuit tabernaculum ſuum.* 17.

XXXVIII. 6. *Ecce menſurabiles poſuiſti dies meos: & ſubſtantia mea tanquam nihilum ante te. Verumtamen vniuerſa vanitas omnis homo viuens. Veruntamen in imagine pertranſit homo, &c.* 450.

LXXI. 7. *Orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis.* 368. 374. 375. 376. 377.

LXXII. 20. *Velut ſomnium ſurgentium, Domine: imaginem ipſorum ad nihilum rediges.* 450.

LXXX. 4. *Buccinate in neomenia tuba, &c.* 417.

LXXXIV. 7. *Deus tu conuerſus viuificabis nos.* 385.

CIV. 21. *Conſtituit eum Dominum domus ſuæ: & principem omnis poſſeſſionis ſuæ.* 215.

22. *Vt vt erudiret principes eius ſicut ſemetipſum, &c.* 216.

CIIX. 7. *Et oratio eius fiat in peccatum.* 552.

CXIII. 1. *In exitu Iſrael de Ægypto, &c.* 280.

CXV. 2. *Omnis homo mendax.* 447.

CXXXI. 14. *Hæc requies mea in ſeculum ſeculi: hîc habitabo quoniam elegi eam.* 73.

PROVERBIA.

CAP. VI. 16. *Sex ſunt quæ odit Dominus; & ſeptimum deteſtatur anima eius, oculos ſublimes, linguam mendacem, &c.* 473.

IIX. 29. *Cùm librabat fontes aquarum.* 54.

X. 4. *Qui nititur mendaciis, hic paſcit ventos, idem ipſe ſequitur aues volantes.* 473.

XII. 22. *Abominatio eſt Domino labia mendacia.* 473.

XXVI. 4. *Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne efficiaris ei ſimilis.* 497.

5. *Reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur.* 497.

XXXI. 7. 8. 9. *Duo rogaui antequam moriar. vanitatem & verba mendacia longè fac à me: mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi.* 473.

ECCLESIASTES.

CAP. I. 1. *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* 449.

9. *Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat: ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur vt iterum fluant.* 54.

14. *Didici quod omnia quæ fecit Deus perſeuerant in perpetuum. Quod factum eſt, ipſum permanet, &c.* 9. 33.

XI. 9. *Lætare ergo iuuenis in adoleſcentia tua, &c. Et ſcito quòd pro omnibus his adducet te Deus in iudicium:* 552.

SAPIENTIÆ.

CAP. I. à v. 6. ad 12. *Benignus eſt enim ſpiritus Sapientiæ,&c. os autem quod mentitur, occidit animam.* 470. 471.
V. 8. *Viri mendaces non erunt illius* [Sapientiæ] *memores,& viri veraces inuenientur in illa.* 473.
XIV. 15. *Acerbo enim luctu dolens pater rapti citò filij fecit imaginem, & illum qui tunc quaſi homo mortuus fuerat, tanquam Deum colere cæpit, & conſtituit inter ſuos ſacra & ſacrificia.* 206.

ECCLESIASTICI.

CAP. II. 14. *Va duplici corde, & labiis ſceleſtis.* 486.
V. 11. *Non ventiles te in omnem ventum, & non eas in omnem viam: Sic enim omnis peccator probatur in duplici lingua.* 486.
VII. 13. *Noli arare mendacium aduerſus fratrem tuum, neque in amicum ſimiliter facias: Noli velle mentiri omne mendacium.* 476.
XIIX. 1. *Qui viuit in æternum creauit omnia ſimul.* 21.
XIX. 4. *Qui credit citò, leuis eſt corde.* 19.
XX. 26. *Opprobrium nequam in homine mendacium.* 477.
XXIV. 35. *Qui implet quaſi Phiſon ſapientiam, & ſicut Tigris in diebus nouorum.* 52.
36. *Qui adimplet quaſi Euphrates ſenſum: qui multiplicat quaſi Iordanis in tempore meſſis, &c.* 52.
41. *Ego quaſi fluuy Dioryx, & ſicut aquæductus exiui de Paradiſo.* 59.
XXIIX. 16. *Lingua tertia multos commouit.* 472.
XLIII. 7. *A luna ſignum diei feſti.* 417.
XLIV. 16. *Henoc placuit Deo, & tranſlatus eſt in Paradiſum.* 68.
25. *Teſtamentum confirmauit ſuper caput Iacob.* 247.
XLIX. 15. *Et Neemias in memoria multi temporis, qui erexit nobis muros euerſos, &c.* 408. 410.
L. 1. *Simon Oniæ filius Sacerdos magnus, qui in vita ſua ſuffulſit domum, & in diebus ſuis corroborauit Templum,* 334.

ISAIAS.

CAP. I. v. 11. *Quo mihi multitudinem victimarum veſtrarum? dicit Dominus: Plenus ſum; holocauſta arietum, & ſanguinem vitulorum, & hircorum nolui,* 372.
13. *Ne offeratis vltra ſacrificium fruſtra: incenſum abominatio eſt mihi: neomeniam, & ſabbatum, & feſtiuitates alias non feram.* 372.
16. *Lauamini, mundi eſtote.* ibid.
II. 2. *Et erit in nouiſſimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur ſuper colles, & fluent ad eum omnes gentes.* 367. 371. 372.
3. *Et ibunt populi multi, & dicent, Venite & adſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, &c. quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Ieruſalem.* 367. 368.
4. *Et iudicabit gentes, & arguet populos multos & conflabunt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces: non leuabit gens contra gentem gladium: nec exercebuntur vltrà ad prælium.* 368. 374. 375. &c
17. *Eleuabitur Dominus ſolus in die illa, & idola penitus conterentur.* 373.
X. 9. *Nunquid principes mei ſimul Reges ſunt?* 157.
XI. 6. *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit: vitulus & leo, & ouis ſimul morabuntur, & puer paruulus minabit eos: vitulus & vrſus paſcentur, &c.* 377. 378.
14. *Prædabuntur filios orientis.* 222.
XXI. 10. *Filius areæ.* 222.
XXII. 15. *Vade ingredere ad eum qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam præpoſitum templi.* 344. 347.
20. *Vocabo ſeruum meum Eliacim filium Helciæ, & induam eum tunica tua, & cingula tuo confortabo eum, &c.* 344.
XXIII. 2. *Tacete qui habitatis in inſula: negotiatores Sidonis transfretantes mare repleuerunt te in aquis multis ſemen Nili eſt, &c.* 85.
7. *Nunquid non veſtra hæc eſt quæ gloriabatur à diebus priſtinis in antiquitate ſua?* 88.
XXXVII. 12. *Filios Eden qui erant in Thalaſſar.* 57.
XXXVIII. 1. *Diſpone domui tuæ quia morieris tu, & non viues.* 553.
8. *Reuerſus eſt ſol decem lineis per gradus quos deſcenderat.* 164.
XLII. 1. *Dedi ſpiritum meum ſuper eum: iudicium gentibus proferet.* 372.
4. *Non erit triſtis neque turbulentus donec ponat in terra iudicium, & legem eius Inſulæ expectabunt, &c.* 372.
XLV. 1. *Hæc dicit Dominus Chriſto meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, &c.* 328.
5. *Vocaui te nomine tuo: aſſimilaui te & non cognouiſti me.* 299.
7. *Non eſt alter formans lucem, & creans tenebras.* 328.
8. *Rorate cæli deſuper, & nubes pluant iuſtum, &c.* 298.
13. *Ego ſuſcitaui te ad iuſtitiam, & omnes vias eius dirigam: ipſe ædificabit ciuitatem meam, & captiuitatem meam dimittet, &c.* 298. 422.
LI. 4. *Lux à me exiet, & iudicium meum in lucem populorum requieſcet.* 372.

6. Cæli ſicut fumus liqueſcent. 17.
LII. 4. In Ægyptum deſcendit populus meus, & Aſſur abſque cauſa calumniatus eſt eum. 156.
LX. 8. Qui ſunt iſti, qui vt nubes volant, & quaſi columba ad feneſtras ſuas. 367.
LXI. Spiritus Domini ſuper me, eo quòd vnxerit Dominus me, &c. 384.

IEREMIAS.

XXII. 19. Sepultura aſini ſepelietur putrefactus, &c. 288.
XXV. 1. Anno quarto Ioacim, &c. ipſe eſt annus primus Nabuchodonoſor. 287.
XXV. 9. Aſſumam vniuerſas cognationes Aquilonis, &c. 285.
XXVI. 8. Apprehenderunt eum Sacerdotes, &c. 287.
XXVII. 7. Et ſeruient ei omnes gentes, & filio eius, & filio filij eius. 308.317.318.
XXIX. 2. Poſtquam egreſſus eſt Iechonias & Domina, &c. 300.
10. Cùm cœperint impleri in Babylone ſeptuaginta anni, &c. 30. 323.
XXXI. 31. Feriam domui Iſrael, & domui Iuda fœdus nouum, &c. 372.
33. Dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam, &c. 372.
XXXVI. 30. Cadauer eius proiicietur ad æſtum per diem, & ad gelu per noctem. 288.
XLIV. 30. Ecce ego tradam Pharaonem Ephree Regem Aegypti in manu inimicorum eius. 81. 82.

THRENI.

III. 13 Miſit in renibus meis filias pharetræ ſuæ. 222.
IV. 21. Gaude & lætare filia Edom, quæ habitas in terra Hus: ad te quoque perueniet calix inebriaberis atque nudaberis. 552.

BARVC.

III. 26. Ibi fuerunt gigantes nominati illi, qui ab initio fuerunt, ſtatura magna, ſcientes bellum, &c. 62.

EZECHIEL.

Cap. I. v. 1. Et factum eſt in anno trigeſimo. 302.
XIII. 5. Non adſcendiſtis ex aduerſo, & non oppoſuiſtis murum, &c. 430.
XIV. 14. Si fuerint tres viri iſti in medio eius, Noë, Daniel, & Iob. 117.
XVII. 2. Fili hominis propone ænigma, & narra parabolam. 377.
XXIIX. 13. In deliciis Paradiſi fuiſti. 57.
XXIX. Totũ pene Caput explicatur. 81. 82. 83.
XXXI. 16. Omnia ligna voluptatis egregia atque præclara in Libano. 57.

DANIEL.

Cap. I. v. 1. Anno tertio regni Ioacim venit Nabuchodonoſor, qui tamen aduentus anno quarto Ioacim prædicitur Cap. 25. Ieremiæ. 283.
II. 35. Abſciſſus eſt de monte ſine manibus, &c. 371.
40. Velut ferrum comminuit, & domat omnia. 74.
48. Rex Danielem in ſublime extulit, &c. 308.
V. 1. Baltaſſar Rex fecit grande conuiuium optimatibus ſuis mille, & vnuſquiſque ſecundum ſuam bibebat ætatem. 316.
2. Præcepit ergo iam temulentus, vt afferentur vaſa aurea atque argentea, quæ aſportauerat Nabuchodonoſor pater eius de templo, &c. 288.289. 290.316.
10. Regina autem pro re quæ acciderat Regi & optimatibus eius, domum conuiuij ingreſſa eſt. 317.
13. Tu es Daniel de filiis captiuitatis Iuda, &c. 308. 317.
27. Mane, tecel, phares. 324.
30. & 31. Eadem nocte interfectus eſt Baltaſſar Rex Chaldæus. Et Darius Medus ſucceſſit in regnum annos natus ſexaginta duos. 312,320.324.
VI. 8. Scribe decretum, vt non immutetur, quod ſtatutum eſt à Medis & Perſis. 324.
12. Verus eſt ſermo iuxta decretum Medorum atque Perſarum, quod immutari non licet. 324.
VII. 25. Tradentur in manu eius vſque ad tempus, & tempora, & dimidium temporis. 413.
VIII. 1. & 2. Anno tertio regni Baltaſſar, &c. cùm eſſem in Suſis caſtro, quod eſt in Elam regione. 308.337.315.
IX. 1. & 2. In anno primo Darij filij Aſſueri, de ſemine Medorum, qui imperauit ſuper regnum Chaldæorum: anno vno regni eius, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, &c. 223.
16. Auertatur obſecro ira tua, & furor tuus à ciuitate tua Ieruſalem. 382.
24. Septuaginta hebdomades abbreuiatæ ſunt, &c. à 380. & deinceps.
25. Ab exitu ſermonis vt iterum ædificetur Ieruſalem. à 385. ad 390.420.421.425.
26. Et poſt hebdomadas ſexaginta duas, &c. 390.391.
27. Confirmabat autem pactum cum multis hebdomada vna, & in medio hebdomadis deficiet hoſtia & ſacrificium. 414.427.428.
27. Et erit in templo abominatio deſolationis. 391.
XI. 2. Ecce adhuc tres Reges ſtabunt in Perſide, & quartus ditabitur opibus magnis ſuper omnes, &c. 403.

XII. 4. *Tu autem Daniel claude ſermones & ſigna librum.* 402.
11. *Et à tempore cùm ablatum fuerit iuge ſacrificium, & poſita fuerit abominatio in deſolationem dies mille ducenti nonaginta.* 413.
13. *Tu autem vade ad præfinitum, & requieſces, & ſtabis in ſorte tua in finem dierum.* 402.
XIII. 65. *Et Rex Aſtyages appoſitus eſt ad patres ſuos, & ſuſcepit Cyrus Perſes regnum eius.* 299. 309. 337. 430.

AMOS.

CAP. I. 1. *Et conteram vectem Damaſci, & diſperdam habitatores de campo idoli, & tenentem ſceptrum de domo voluptatis.* 57.
IV. 4. *Afferte victimas veſtras, tribus diebus decimas.* 279.
IX. 11. *Et readificabo aperturas murorum eius.*

IONAS.

CAP. III. v. 3. *Et Niniue erat ciuitas magna itinere trium dierum.* 137.
4. *Adhuc quadraginta dies & Niniue ſubuertetur.* 554. 556. 557.
10. *Et vidit Deus opera eorum, quia conuerſi ſunt de via ſua mala, & miſertus eſt Deus ſuper malitiam, quam locutus fuerat, vt faceret eis, & non fecit.* 554.

NAVM.

CAP. I. 8. *In diluuio prætereunte conſummationem faciet loci eius.* 165.
II. 6. *Portæ fluuiorum apertæ ſunt, & templum ad ſolum dirutum.* 165.

AGGÆVS.

CAP. I. 3. *Numquid tempus eſt vobis vt habitetis in domibus laqueatis, & domus iſta deſerta?* 423.
II. 4. *Quis in vobis eſt derelictus qui vidit domum iſtam in gloria ſua prima?* 294.

ZACHARIAS.

CAP. I. 12. *Domine exercituum, vſquequo tu non miſereberis Ieruſalem, & vrbium Iuda, quibus iratus es? Iſte iam ſeptuageſimus annus eſt.* 300.
IV. 7. *Quis tu mons magne coram Zorobabel?* 371.

MALACHIAS.

CAP. I. 11. *Munus non ſuſcipiam de manu veſtra. Ab ortu enim Solis vſq; ad occaſum magnum eſt nomen meum, & in omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda.* 372.

MACHABÆORVM LIB. I.

CAP. I. v. 39. *Regnauit Alexander annis duodecim, & mortuus eſt, & obtinuerunt pueri regnum eius, &c.* 407.
IV. 47. *Aedificauerunt ſancta, & quæ intra domum erant intrinſecus.* 334.

MACHABÆORVM II.

CAP. I. v. 34. *Conſiderans autem Rex, & diligenter examinans fecit ei templum, vt probaret quòd factum erat, &c.* 430.
II. 4. *Arcam iuſſit Propheta diuino reſponſo ad ſe facta comitari ſecum, &c.* 307.
10. *Moſes orabat ad Dominum, & deſcendit ignis de cælo, & conſumpſit holocauſtum: ſic & Salomon orauit, & deſcendit ignis de cælo, & conſumpſit holocauſtum.* 432.
III. 4. *Simon autem de tribu Beniamin Præpoſitus Templi conſtitutus contendebat obſiſtente ſibi Principe Sacerdotum, &c.* 349.
VII. 26. *Cùm adhuc adoleſcentior ſupereſſet, vocauit Rex matrem, & ſuadebat ei, vt adoleſcenti fieret in ſalutem, cùm autem multis eam verbis eſſet hortatus, promiſit ſuaſuram ſe filio ſuo.* 538. 540. 544.

MATTHÆVS.

CAP. I. 11. *Ioſias autem genuit Iechoniam, & fratres eius in tranſmigratione Babylonis.* 291. 292.
IV. 5. *Statuit eum ſuper pinnaculum templi.* 391.
V. 17. *Non veni ſoluere legem, ſed adimplere, &c.* 372.
VI. 23. *Si ergo lumen quod in te eſt tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ erunt?* 488.
VIII. 22. *Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos.* 444.
XXIV. 15. *Cùm videritis abominationem deſolationis, &c.* 391.
22. *Niſi breuiati fuiſſent dies illi, non fieret ſalua omnis caro: ſed propter electos breuiabuntur dies illi.* 413.
XXVII. 51. *Ecce velum Templi ſciſſum eſt in duas partes à ſummo vſque deorſum.* 413.

LVCAS.

CAP. I. 32. *Filius altiſſimi vocabitur.* 340.
35. *Vocabitur Filius Dei.* ibid.
III. 22. *Deſcendit Spiritus Sanctus corporali ſpecie ſicut columba.* 385.
35. *Qui fuit Sale, qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxad.* 179. 180.
VII. 19. *Tu es qui venturus es an alium expectamus?* 390.

VIII. 52. *Non eſt mortua puella, ſed dormit: Et deridebant eum ſcientes quòd mortua eſſet.* 495.
XII. 15. *At ille dixit: Quis me conſtituit iudicem vel diuiſorem ſuper vos?* 368.

IOANNES.

CAP. I. 14. *Et Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis.* 73.
15. *Gloriam quaſi vnigeniti à Patre.* 59.
II. 19. *Soluite Templum hoc, & in tribus diebus ſuſcitabo illud.* 73. 495.
20. *Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt Templum hoc.* 333. 334. 336. 495.
VIII. 29. *Non reliquit me ſolum, quia ego quæ placita ſunt ei, facio ſemper.* 444.
44. *Ille homicida erat ab initio, & in veritate non ſtetit, &c. cùm loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax eſt, & pater eius.* 443.
II. 11. *Lazarus noſter dormit, ſed vado vt à ſomno excitem illum, &c.* 495.

ACTVS APOSTOLORVM.

VII. 2. *DEus gloriæ apparuit fratri noſtro Abrahæ, cùm eſſet in Meſopotamia, priuſquam moraretur in Haran, &c.* 182.
4. *Et inde poſtquam mortuus eſt pater eius tranſtulit illum in terram iſtam, in qua nunc habitatis.* 182. 183. 188. 189. 193. 194.
5. *Et non dedit ei hereditatem in ea nec paſſum pedis.* 189. 194.
14. *Ioſeph accerſiuit Iacob patrem ſuum, & omnem cognationem ſuam in animabus ſeptuaginta quinque.* 189.
16. *Et tranſlati ſunt in Sichem, & poſiti in ſepulcro: quod emit Abraham pretio argenti à filiis Hemor filij Sichem.* 189.
23. *Cùm impleretur ei quadraginta annorum tempus, in cor eius adſcendit vt viſitaret fratres ſuos, filios Iſrael.* 204.
X. 8. *Vnxit eum Deus Spiritu Sancto, & virtute.* 385.
XIII. 16. *Deus plebis Iſrael elegit patres noſtros, &c. ſorte diſtribuit terram quaſi poſt quadringentos & ſexaginta annos, &c.* 237. 246. 269. 270.
20. *Et poſt hæc dedit Iudices vſque ad Samuelem prophetam, & exinde poſtulauerunt Regem, & dedit illis Saul filium Cis, virum de tribu Beniamin annis quadraginta.* 267. 273.
XV. 29. *Viſum eſt Spiritui Sancto, & nobis nihil vltrà imponere vobis operis, quàm hæc neceſſaria, & abſtineatis vos ab immolatis ſimulacrorum, & ſanguine, & ſuffocato, & fornicatione.* 549.

ROM.

III. 18. *ARbitramur enim iuſtificari hominem per legẽ ſine operibus legis.* 371.

COR. I.

X. 10. *NEque murmuraueritis, ſicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore.* 340.
XI. 10. *Debet mulier poteſtatem habere ſupra caput.* 519.
XV. 9. *Ego ſum minimus Apoſtolorum, qui non ſum dignus vocari Apoſtolus, quoniam perſecutus ſum Eccleſiam Dei.* 508.
10. *Gratia autem Dei ſum id quod ſum, & gratia eius in me vacua non fuit, &c. Non ego autem ſed gratia Dei mecum.* 508.

COR. II.

III. 14. *VElamen in lectione veteris Teſtamenti manet non reuelatum, &c.* 372.
18. *Transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini Spiritu.* 59.
V. 4. *Nos qui ſumus in hoc tabernaculo, ingemiſcimus grauati.* 73.

GALAT.

CAP. II. 11. *Cùm autem veniſſet Cephas Antiochiam, in faciem ei reſtiti, quia reprehenſibilis erat.* 549.
13. *Et ſimulationi eius conſenſerunt cæteri Iudæi, &c.* 549.
14. *Sed cùm viderem quòd non rectè ambularent in veritate Euangelij, &c.* 550.
III. 14. *Vt in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Chriſto Ieſu.* 247.
16. *Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones & ſemini eius: non dicit & ſeminibus quaſi in multis, ſed quaſi in vno, & Semini eius, qui eſt Chriſtus.* 221. 235. 236.
17. *Hoc autem dico, teſtamentum confirmatum à Deo quæ poſt quadringentos & triginta annos facta eſt lex, non irritum facit ad euacuandam promiſſionem.* 221. 235. 236. 247.
VI. 2. *Alter alterius onera portate.* 444.

EPHES.

IV. 15. *VEritatem facientes in charitate creſcamus in illo per omnia, qui eſt caput Chriſtus, &c.* 483.
25. *Propter quod deponentes mendacium loquimini veritatem vnuſquiſque cum proximo ſuo; quoniam ſumus inuicem membra.* 484.
V. 1. *Eſtote imitatores Dei ſicut filij chariſſimi.* 59.

Digitized by Google

PHILIPP.

CAP. II. 3. *Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam: ſed in humilitate ſuperiores ſe inuicem arbitrantes.* 503.

HEBR.

VIII. 2. T*Abernaculi veri, quod fixit Dominus, & non homo.* 19.

XI. 8. *Fide qui vocatur Abraham obediuit in locum exire quem accepturus erat in hereditatem, neſciens quo iret.* 183. 189.

9. *Fide demoratus eſt in terra repromiſſionis, tanquam in aliena, in caſulis habitando.* 183. 189.

17. *Fide obtulit Abraham Iſaac, & vnigenitum offerebat, qui ſuſceperat repromiſſionem.* 546.

24. *Fide Moyſes grandis factus negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem.* 204.

PETRI II.

I. 14. V*Elox eſt depoſitio tabernaculi mei.* 73.

IACOBVS.

II. 23. S*Vppleta eſt Scriptura, dicens: Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam, & amicus Dei appellatus eſt.* 346.

IV. 8. *Emundate manus peccatores, & purificate corda duplices animo.* 286.

IOANNIS EPIST. I.

CAP. I. 8. *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, &c.* 502.

APOCALYPSIS.

CAP. XI. 2. *Et ciuitatem Sanctorum calcabunt menſibus quadraginta duobus.* 413.

XII. 6. *Et mulier fugit in ſolitudinem, & habebat locum paratum à Deo, vt ibi paſcant eam diebus mille ducentis & ſexaginta.* 413.

XIII. 5. *Et data eſt ei poteſtas facere menſes quadraginta duos.* 413.

XXI. 1. *Vidi cælum nouum & terram nouam.* 19.

8. *Idololatris & omnibus mendacibus pars illorum eſt in ſtagno ardenti igne & ſulphure.* 470.

23. *Cæleſtis ciuitas non eget ſole, neque luna, vt luceant in ea. Nam claritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius eſt Agnus.* 18.

XXII. 5. *Nox vltrà non erit, & non egebunt lumine lucernæ, &c.* 18.

18. *Si quis appoſuerit Deus ad hæc, apponet Deus ſuper illum plagas ſcriptas in Libro iſto.* 19. *Et ſi quis diminuerit de verbis Libri prophetiæ huius, auferet Deus partem eius de Libro vitæ.* 155.

INDEX

Digitized by Google

INDEX RERVM ET VERBORVM.

A

ABLACTATIO Iſaaci. 227.
ABOMINATIO deſolationis. 391.
ABRAHAM. ABRAM. Trinitas & Incarnatio noteriaco nominis ABRAM continetur. 170. ſed nomine ABRAHAM etiam expreſſiùs. 172.
Abram nomen cur Deus mutauerit. 172.
Abraham nomen Hebraïcè continet numerum CCXLVIII. quot *bara Adam, creauit hominem*, quot ſunt oſſa corporis humani, quot præcepta affirmatiua legis Moſaycæ. 176
Abram & Abraham quid ſignificent. 178
Abram nomini cur additus quinarius. 175
Abrami maiores in Chaldæa. 139
Abraham quoto poſt diluuium anno natus à 181. ad 197
Abraham ab igne liberatus. 132
Abraham cum multis Chananæis in Ægyptum deſcendit. 207
Abrahami poſteritas multas gentes conſtituit. 240
Abraham an proſtituerit vxorem ſuam. 517
Abraham an mentitus fuerit, dicens Saram eſſe ſororem ſuam. 515. 516. 517
Abraham an mentitus dicens ſeruis, *Ego & puer illuc vſque properantes, poſtquam adorauerimus, reuertemur ad vos.* 516. 517
Abraha obedientia & ſpes in Deum. 517
Abraham an tentauerit Deum. 517. 518
ADAM. Quatuor mundi plagæ in Græco nomine ΑΔΑΜ. 170
Adam creatus in agro Damaſceno, iuxta Hebron. 61
Adam quandiu fuit in Paradiſo. 2
Adam habitauit in Iudæa poſtquam è Paradiſo eiectus eſt. 61
Adam ſepultus in Golgota. 62
ADAREZER. 157. 158
ADVENTVS Chriſti duo in ſcriptura prænuntiati. 378
ÆDIFICARE quid in ſcriptura. 422
ÆGYPTVS. ÆGYPTII. Quot olim vrbes haberet. 83
Ægyptum inter & Arabiam murus extructus. 211
Ægypti clades ab Ezechiele prænuntiata, & vaticinationis euentus. 81. 82. 83. 84
Ægyptiorum aliquot Regum ſeries. 199
Ægyptiorum vanitas, & inuidia in Iudæos. 200
Ægyptiorum hiſtoria cur obſcura. 203
Ægyptiorum ſingulorum nomina complura. 203
Ægyptij à Ioſepho facti ſeruilis conditionis. 79
Ægyptij perpetuò ſeruierunt. 78. 79. 80. 81
Ægyptius annus ſolaris ſine intercalatione. 416
Ægyptiaca ſeruitus Hebræorum quot annis durauerit. 205
ÆNIGMATA & parabolæ Scripturarum. 377. 388
ÆQVINOCTIORVM progreſſus inæqualis. 418
ÆQVIVOCATIO. 463. 493. 511. 540
Sine Æquiuocationibus non poteſt ſocietas humana conſiſtere. 494
Æquiuocationes ab omnibus Theologis admiſſæ. 494
Æquiuocationes in Scriptura. 495
Æquiuocationes à Chriſto vſurpatæ. 495
Æquiuocatione poteſt eludi qui iniuſtè interrogat. vide alias eludendi rationes. 496
ÆTATIS humanæ diſcrimina. 316
ÆTERNVM quid? 554
Æternitati Dei omnia præſentia. 505
ÆTHIOPIA duplex. 52. 66
Æthiopia dicta terra Chus. 126
Æthiopum miſeranda ſeruitus. 78
Æthiopes canem pro Rege habuerunt. 78
AFRICANVS. Iulij Africani Chronologiæ ſcriptoris laus. 408
ALAMVNDARI acuta reſponſio Seuerianis data 513
ALCORANI præclara de Chriſto & Virgine Matre teſtimonia. 373
ALPHONSI Toſtati Abulenſis laus. 512
ALMA eſt virgo iam nubilis. 234. 235
AMAN fueritne Macedo, an Amalecita. 305
AMERICA. Eius videtur meminiſſe Ariſtoteles. 91
America Platoni, & S. Clementi videtur fuiſſe cognita. 92. 93
Americani ante Hiſpanorum nauigationes aliquam Chriſti notitiam habuerunt. 95
Americanorum mores. ibid.
Americanos probabile eſt à Chamo fuiſſe propagatos. ibidem.
AMRAM non videtur idem Caathi filius, qui pater Moſis. 233
AMRAPHEL videtur fuiſſe Belus babylonicus. 143
Amraphel Nino & Belo Nini patre antiquior. 240
ANNVS Iudaïcus duplex. 420
Anni lunares, & ſolares. 409. 410. 416
Anni ciuiles. 410. 411
Anni ciuilis caput autumnale æquinoctium. 4
Anni ſacri caput vernum æquinoctium. 3. 4. 416
Annus ſolaris Ægyptius. 416
Anni Regum quomodo computentur. 285
Anni Græcorum in libris Machabæorum vnde numerentur. 407
Annus paſſionis Chriſti. 414. 424
ANTICHRISTI perſecutio quot annis duratura. 413
ANTICTONES. 93
ANTILOGIÆ in Scriptura. 4. 5. 27. 38. &c. 101. 102 285. 286. 287. 288. &c. 376. 447. 554
ANTIPHRASES in Scriptura. 480 541
AQVÆ ſupercæleſtes, quid? 34. 35
Aquæ quomodo in vnum locum congregatæ. 35
AQVILÆ templorum. 391
ARBACES author defectionis Medorum. 160. videtur eſſe Rapſaces Scripturæ. 164
ARCA fœderis à Ieremia abſcondita. 307

Arca fœderis templo eiecta à Manaſſe. 375
Arca Noé an in montibus Armeniæ quieuerit. 98
Arcticvm hemiſpherium potius eſt Antarctico. 3
Armenia. 98
Armenia feriùs ſiccata quàm vicinæ regiones. 99
Armeniæ multis in locis nullæ vites. 99
Arnon rupes. 143
Arphaxad inducta linguarum diuiſione obtinuit Babylonem. 131
Arphaxad Iudithæ an Deïoces Herodoti. 353
Artaxerxis Longimani duo initia. 418
Asperæ Arteriæ deſcriptio 479
Assvervs maritus Eſtheris videtur fuiſſe Cambyſes. 305. 306. &c.
Assvr. 130. 135. 136
Aſſur Saturnus. 136
Aſſur non fuit è filiis Chami. 138
Assyrii. Aſſyriorum Chronologia perturbata. 106
Antiquorum variæ de Regno Aſſyriorum opiniones. 145. 146
Aſſyriorum Chronologia è Cteſia. Eadem ex Herodoto. 150
Aſſyriaci Imperij magnitudo. 146
Aſſyriaci Imperij initium. anz. progreſſus, euerſio. 148
Aſſyrij nondum imperabant Abrahami & reliquorum Patriarcharum tempore. 152. 153
Aſſyriorum ſtatus Patriarcharum, & primorum Iudicum ætate. 156 tempore Saulis, Dauidis & Salomonis. 157. Ab obitu Salomonis ad Regem Azariam. 158 Ab anno Azariæ quadrageſimo ad decimum quartum Ezechiæ. 159
Aſſyriæ Rex Adarexer. 157
Aſſyriæ Reges. 239
Aſſyriæ Reges poſtremi. 159
Aſſyrij à Dauide ſuperati. 157
Aſſyrij Medis imperarunt vſque ad annum xiv. Ezechiæ. 160
Aſſyriorum ingentes exercitus. 139
Aſſyriorum Imperium rediuiuum planè commentitium, cuius nulla in antiquis veſtigia. 160. vide Ninus, Semiramis, Sardanapalus.
Astarte, Aſtaroth, Aſtaroth Carnaïm. 133. 135
Atlantis inſula Platonis. 93
Avditvs organum, auriculæ, auris interior. 480
Auditus fallaciæ. 451
Avgvrivm. 530. 531
Avri magna copia in quibuſdam fluuiis Arabiæ. 53
Avtvmnvs naturale anni initium, cui videntur aſſignanda mundi primordia. 4

B

Baal, Baalim, Baal Semem. 135
Babel principium regni Nemrod. 127. 128
Babylon à Semiramide condita. 139
Babylonij ab Aſſyriis diſtincti. 137
Babylonij captiui Herodoto ſunt Hebræi. 203
Babyloniorum ad Ezechiam legatio. 163. 164
Babylonicæ tranſmigrationis initium, & finis. 150 301. 335
Babylonica captiuitas quomodo per ſeptenarios decurrat. 304
Babylonicæ turris ſtructores quàm grauiter peccarint. 119 120. 121
Babylonicæ turris ſtructorum intentio. 119. Punitio conueniens. 121. 125
Balsamvm. 64. 65
Balſami horti in ſola Palæſtina. 65
Bdellivm. 50. 53
Bellvm Deorum & Gigantum. 142
Bella cruenta ante Chriſti aduentum. 375. 376
Bella circa Chriſti aduentum excitata. 369
Bella poſt promulgatum Euangelium. 370
Belvs quis? 135
Belus an idem cum Nemrod. 104. 137. 138. 139
Belus Cælum. 136
Benadad Rex Syriæ potentiſſimus. 158
Benedictiones Noé explicantur. 73. 74
Benedictionum & Prophetiæ euentus. à 74 ad 90
Benedictiones Sem & Iaphet inter ſe comparatæ. 90
Berne ſiue Berytus vrbs. 57
Bonitas creaturarum Deo eminenter continetur. 458
Bonorvm genera inter ſe comparata. 474
Bonas creaturas quo ſenſu Deus vidiſſe dicatur. 33
Boos an vnus duntaxat fuerit, an plures. 232
Brasiliæ ligna, fructus, amœnitas. &c. 91. 92
Braſiliorum immanis feritas. 377
Braſili Chriſtiana lege manſuefacti. 377. 378
Bria quid? 78

C

Caath neceſſe non eſt vt iam natus fuerit cùm Iacob ingreſſus eſt Ægyptum. 232
Cabbala hiſtorica reprehenditur. 292
Cabbaliſticis obſeruationibus non nimis indulgendum. 10
Cabbaliſticæ obſeruationes in verbum primum Geneſeos. ibid.
Cabbala Hebræorum ad tria capita reuocatur 169 170
Cælvm & terra quid initio Geneſeos, an Cælum Empyreum? 14. 15. 20
Cælum Empyreum. 6. 7. Quare non videtur. 18
Eugubini de Cælo Empyreo ſententia. ibid.
Cælum Empyreum an ſat firmis rationibus probetur. 15. 16
Cæli ſiderei mobilitas an exigit aliud Cælum immobile. 16
Cælo immoto probabile eſt ſidera moueri. 16. 17
Cælum liquidum. 17
De Cælo Copernicus & Galilæus quid ſenſerint. 16
Cæsar quanta & quàm multa geſſerit vnico anno. 331. 332
Calvmniator tribus nocet. 471. 472. 477
Calumniatoris & ſycophantæ deſcriptiones. 472. 473
Calvinvs, cùm Euangelij ratio poſtularet, mendacium atque innocentium circumſcriptionem in laude poſuit. 467
Caluini impudentia & calumnia in Sanctos Patriarchas. 515. 516. 517. 530
Caluini imperitia. 524
Cain vbi habitarit. 61. 62
Cainan iunior an in ſecundam Patriarcharum ſeriem inſerendus. 179. 180
Caivsia pyra Braſiliæ. 91
Camayses quot annis regnauerit. 303. 305

Index rerum & verborum.

Cambyſes an maritus Eſtheris. 304. 305. &c.
Cambyſes vinolentus & iracundus. 305
Cambyſes in puniendo præceps 306
Cambyſes Inſulas imperio adiecit. 306
Cambyſes dictus Aſſuerus. 306
Cambyſes offenſus ſuperſtitionibus Ægyptiorum. 306
Camasana regio Italiæ. 114
Campvs Magnus a Gennaſar ad lacum Aſphaltitem porrectus videtur fuiſſe locus Paradiſi. 58
Canon Mathematicus annorum Nabonaſſari. 301 303
Cantvs Luſciniæ. 479
Caparnavm fons. 60
Captivitatem Babyloniam Deus multis conſolationibus mitigauit. 375. 376. 377
Captiuitates Iudæorum quinque. 383. vide de ſingulis. 285. 286. &c.
Captiuitatis Babylonicæ duo fines diuerſi. 301. vide *Babylon.*
Carthaginienses vtrùm à Chanaan propagati. 85
Eorum coniunctio cum Tyriis. 86
Probabiliter à Iapheto ſunt oriundi. 87
Castitas veritati comparata. 459
Caſtitati non officit vis illata. 517
Chaldæorvm vanitas. 313
Chaldæi an iidem cum Babyloniis. 131
Chami libido & incontinentia. 72
Chami progenies tota eſt maledicta. 72. 114
De ſingulis Chami filiis. 77. 78. 79. &c.
Chanaan primus videtur illuſiſſe aui nuditati. 71. 72
Chanaan cur maledictus ob patris peccatum. 71. 72
Chananæi multi cum Abraham deſcenderunt in Ægyptum, ibíque ſubſtiterunt. 207
Chaos. 30. 31
Charitas quomodo excuſet proximum peccantem. 504
Charitas & iuſtitia ſecundum ſe ſempiternæ ſunt, cùm ſpes, fides, ac virtutes morales non ſint ſempiternæ. 383
Christvs vnde dictus. 384
Chriſti prædeſtinatio. 507
Chriſti duplex vnctio. ibid.
Chriſtus qui à Daniele occidendus prædicitur, quis? 390
Chriſti natalis annus. 365
Bella circa Chriſti exortum excitata. 369. 370
Chriſtus lapis abſciſſus de monte ſine manibus. 371
Chriſtus mons. 371
Chriſtus in pace natus. 374. 376
Chriſti duplex vocatio. 384
Chriſti humilitas. 505
Chriſtus quot annis Euangelium prædicarit. 412. 413
Chriſtus quot modis peccatum deleuerit. 382
Chriſtus quomodo iuſtitia noſtra 383
Chriſtus fons omnis gratiæ & ſanctitatis. 384
Chriſtus ſolus Sanctus Sanctorum. 384
Chriſtus ſignaculum omnium Prophetarum. 385
Chriſtus ab omnibus gentibus agnoſcitur. 373. 374
Chriſti locutiones aliquot à mendacio vindicatæ. 495
Chriſti pronuntiatio quot & quales linguæ flexus & motiones requirat. 479
De vnica Chriſti natura hæreſis Seuerianorum. 412
Chronologia. 256
Chronologia Moſaïca. 187
Chronologia Hebræorum. 389. Refutatur. 399
Chronologia ſacra cum profana comparatur. 151. 163
Chronologia Aſſyriorum ſecundum Cteſiam & Herodotum. 150
Chronologia Cteſiana refutatur. 152
Chronologia Medorum. 163
Chronologia Græcorum in libris Machabæorum vnde ducatur. 407
Cognitio rerum & ſubſtantiarum quàm obſcura. 450. 454
Coloniæ ante diuiſionem terrarum deductæ. 130
Colvmnæ pro ſtatuis cultæ. 196
Columnas quis primus Diis erexerit. 196
Comminationes an mendacia? 461. 523
Conscientia probabilis. 511
Consvetvdo quid? 446
Conſuetudo mentiendi. 447
Conſuetudo opinionem confirmat. 244
Contradictoria. 447
Creatio, quid 12. Creationis nomen. ibid.
Creationem ſiue productionem è nihilo quomodo Patres è primis Geneſeos verbis collegerint. 12
Creatio probatur rationibus. 13. 14
Creatio omnipotentiæ diuinæ reſpondet. 13
De creatione rerum inſtantanea quid ſenſerit Auguſtinus. 21
Concilij Lateranenſis de creatione definitio. 23
Creatio rerum inſtantanea quoad ſubſtantiam, probatur authoritate Hebræorum & Ægyptiorum. 24. Patrum Græcorum. 24. 25. Latinorum 26. 27 28. Ratione. 28. 29. Incommodis quæ ſequuntur ex aduerſariorum ſententia. 29. 30
Creaturarum bonitas in Deo eſt eminenter. 488
Creaturarum veritas. 369
Critica quotuplex. 173. 174
Ctesiæ narratio de regno Aſſyriorum. 148
Cteſiæ quanta fides adhibenda. 105. 147
Cteſias Scripturæ contrarius. 152
Cyrenaicorvm opinio de perceptione rerum. 456
Cyrene 160. 161
Cyrvs Chriſtus Dei. 383. 384. Viſio Eſdræ de Cyro explicatus. 308
Cyrus quo ſenſu dictus mulus. 321
Cyrus quo ſenſu ædificauerit Ieruſalem. 423
Cyri exordium. 104. 105. 150. 151. 296. 297. &c. 301 329. 330
Cyri res geſtæ. 327. 328 Expeditio in Scythiam. 74
Cyri Monarchia quot annis durauerit. 303
De Cyri morte diuerſæ narrationes. 336

D

Daniel an Propheta. 380
Danielis ætas. 308
Daniel qua ætate Suſannam liberarit. 295
Danielis in pueritiam an inciderit mors Aſtyagis 309
Daniel eunuchus. 309. 310
Daniel quomodo Baltaſſari ignotus. 308
Daniel vir deſideriorum quo ſenſu? 382
Danielis res geſtæ. 310
Danielis receſſus in Perſidem. 310
Danielis hebdomadę ſeptuaginta. vide Hebdomadę.
Darivs Medus quis? vide lib. xii. à pag. 311. ad 338
Darii Hyſtaſpidæ expeditio in Græciam. 74
David teneræ adhuc erat ætatis, cùm Goliathum occidit. 277

Deuid quomodo ignotus Saüli. 277
Dauidis fuga & latebræ. 277
Dauid plus anno latuit io terrę Philiſthiim. 278
Dauid ſuperauit Aſſyrios. 157
Daoid tranſiuit Euphratem. 157
Dacaptio an ſit ſecundum ſe contra bonom ſocietatis humanæ. 464
Deceptiooem aliorum an directè intendere liceat. 464
Demivrgvs mendax & diaboli pater ſecondum Valentiniaoos. 443
Detractor. vide Calumnia.
Devs neceſſario exiſtit. 469
Deus actus ſimpliciſſimus & puriſſimos. 12. 13. 468. 560
Deus creaturas cootioet eminenter. 488
Etiam eotis finiti negatio in Deo ratiooem habet bonitatis. 489
Deus immenſos. 18. 469. Nullus locus dignus Deo. 17. 18
Deus veritas primaria. 469. Dei æternitas. 505
Dei potentia abſoluta & ordinaria. 492
Deos immutabilis quo ſeoſu conſilia mutare dicatur. 415. 416. 553
Dei clementia io Iudæos idololatras. 375
Dei prouidentia ordinat etiam malas hominum voluntates. 561
Deus an mentiri poſſit. 498
Dei promiſſa & mioæ frequeoter annexas cooditiones habent. 556
Dei minas impleri non ſemper neceſſe eſt. 557. 558
Dei locutiooes aliquot à mendacio viodicatæ. à 557 ad 559
Deo quomodo humana tribuantur. 556. 557
Deus quomodo recordari dicatur, & oblioiſci. 205
Deum Magi dicebant habere corpus ſimile luci, animam veritati. 468
Deo tribuuntur apod Hebræos quæcuoque in ſuo genere excellunt. 59
Deus quomodo loqui dicatur. 32
Deo præſcoria ſunt etiam futura cootingentia. 505
Deum tentare non oportet. 517
Deorum & Gigantum pogna. 142. 143
Dij videntur fuiſſe poſteri Sem. 143
Diabolvs calomniator. 443
Diabolus à quo factus ſecundum quoſdam Hæreticos. 443
Diabolus qoo ſeoſu dicatur io veritate ooo ſteriſſa. 444
Dies primi quomodo ante Solem illuxerint. 7. 8
Dies Phaleg qoomodo intelligantur. 109
Dies Chronologici, ſiue expanſi. 109
Dies pro anno apud Hebræos. 279
Diooorvs Siculus parum fideliter refert authores. 105. 163
Divinatio Ioſephi. 529
Diuinatio ſuperſtitioſa. 529
Doctrinæ communicatio prodeſt Doctori. 39. 40
Domvs aurea Neronis. 353

E

Ebrietas qoale peccatom. 70
Ebrietas vnde dicta. 71
Ebrietate ao peccauerit Noë Patriarcha. 70. 71
Ecbatanorvm deſcriptio. 358
Ecbatenorum conditor. 342. 358
Ecclesia mons. 371
Eccleſiæ & Synagogæ collatio. 75. 90
Eccleſiæ primitiuæ ſtatus. 549
Echo. 178. 453
Echo figura verbi diuini 178. item Eccleſiæ ibidem
Eden circa Phœniciam & Syriam Damaſcenam. 57 vide Paradiſus.
Ἡδονὴ volupias ab Eden, ſiue Heden. 57
Electio com intentione comparata. 535
Electio mediorum quomodo vitiet intentiooem, & contrà. 536
Elisævs ao ſuaſerit mendacium Haſaëli. 551. 552
Egressio filiorum Iſraël ex Ægypto quot modis ſpectetur. 280
Entivm geoera quinqoe ſecundum Platonicos. 442
Ephraimitæ ante tempus io Palæſtinam redire volueruot. 202
Error quid? 456. 475
Esdras miſſus com ampliſſima poteſtate. 408
Eſdras videtur io Iudæam veoiſſe poſt Neemiam. 429
Eſdras Scriba doctiſſimus quid præſtiterit in ſcriptura inſtauranda. 429
Eſdræ genealogia. 233
Eſdræ libri tertij & quarti quanta authoritas. 307
Eventvs per accideos oon imputatur. 545. 546
Evidentia. 273
Evphratas. 45. 46. In terra deficit. ibidem
Euphratis & Tigris concurſus. 47. 48
Euphratem & Nilum aliqui putant eondem eſſe fluuium. 46
Evsebii Chronologia nonnooqoam Scripturæ contraria. 205
Euſebius cur à Manethone diſſentiat. 201. 204
Evtrapalia quid à ſcurrilitate differat. 526
Exercitvs Nini & Semiramidis. 253. 239
Exercitus Xerxis. 74
Exodi tempus probator. 209. 210. 211. &c.
Ezechias vnde habuerit theſauros quos Babylonijs oſteodit. 164
Ezechias in quo peccarit ſuſceptiooe legatorum Babylooiorum. 164

F

Fabvlæ an mendacia. 460. 461. 462. 528
Fabulis poëticis Scriptura nonnonquam alludit. 126. 142. &c.
Fallacia ſenſuum, oculorum præſertim & aurium! 451. 452 &c.
Fallacia ao delectet. 455
Falleodi voloota qoomodo pertioeat ad naturam mendacij. 461. 463. 525. 526
Fallendi voloota an ſemper mala. 453. 454. 486
Falsvm quot modis dicatur. 438
Falſa res, falſa oratio, homo falſus. 439
Falſum dicere aliud quàm mentiri. 440
Falſa opinio magnom homioi malom. 475
Falſa opinio quomodo oobis iogeoeretur. 440. 441. 442
Faverneiensis hoſtiæ inter flammas illæſæ miraculum. 171
Fides. 383. in cauſa fidei diſſimulatio tollenda. 550
Fidem profiteodo quatenus ſimulare vel diſſimolare liceat. 540. 541. 542
Figvratæ locutionis & mendacij diſcrimen. 465

FILII nomen Hebræi in annorum deſcriptione vſurpant. 275
Filij nomen apud Hebræos multa ſignificat. 222. 318
FIRMAMENTVM, quid? 33. 34
Firmamentum an ex aquis ſolidatum. 6
Firmamentum quomodo diuidat aquas ab aquis. 34. 35
FOECVNDITATIS mulierum exempla. 238
Fœcunditas leporum. 238
FLAMMEVM, quid? 519
FLVMEN pro mari. 557
Flumen Philiſtum. 557
FLVVII. Tigris & Euphrates: & alij qui è Paradiſo naſcuntur. 45. 46. & deinceps ad 54
Fluuius Paradiſi quas conditiones habeat. 55
Fluuius Paradiſi videtur eſſe Iordanes. 56
FOLIVM odoratum herba Paradiſi. 64
FONS qui in principio irrigabat ſuperficiem terræ. 54
Fons Capernaüm. 60
Fons Eliſæi. 60
FRATER. Fraternæ pietatis exemplum. 359
FRONS ſpeculum animi. 440

G

GADI prophetia vindicatur à mendacio, & explicatur. 556. 557. 558. 559
GALILÆÆ amœnitas ac fertilitas. 63. 64
Galilea videtur eſſe locus Paradiſi. ibid. 57. &c.
GALILÆVS de cælo quid ſantiat. 16
GALLI à Iapheto propagati. 75
Gallici nominis terror Aſiam occupauit. 75
GANGES, & eius magnitudo. 50
Gangis nomen, vnde? Ganges quaſi vallus ſiue alueus Paradiſi. 50. 58
Gangem probabile eſt eſſe Phiſon. 50. Probabilius tamen non eſſe. 52
GENEALOGIIS referendis ſæpe multa prætermittuntur. 232. 233
GENNESAR quaſi Gan-Sar hortus Princeps. 57
GENTES ab Abrahamo propagatæ. 240
GENTILIVM de Paradiſo Terreſtri teſtimonia. 40
Item de diuiſione linguarum. 107
GEOMETRIA cabbaliſtica, quid? 169
GEON probabile eſt eſſe Nilum. 49
Geon non eſſe Nilum probabilius. 52
GESTICVLATIONES hiſtrionum quædam locutio. 439
GIGANTES. 62
Gigantum terra. 62. 133
Gigantomachia. 142. 143
GODEFRIDI Bullonij res geſtæ. 70

H

HÆRETICORVM dicta non omnia falſa & hæretica. 269
HAGIOGRAPHA non minoris authoritatis apud Hebræos, quàm Prophetæ. 380
HARMONIÆ ſunt tantum quinque. 176
Harmonicus concentus. 479
HEBDOMADÆ LXX. Danielis. 381
Quo ſenſu abbreuiatæ. 381. & 415
Cur in partes tres diſtributæ. 388
Earum principium & finis iuxta Hebræos. 396. 397
Earumdem principium & finis ſecundum Africanum & eius ſequaces. 407. &c.
Earumdem principium & finis iuxta probabiliorem ſententiam. 420. ad 432
HEBER an Propheta? 110. 111
HEBRÆI, vnde? 138
Hebræi Herodoto Babylonij captiui. 303
Hebræorum nugæ de aduentu Meſſiæ. 367
Hebræorum ridiculæ traditiones. 177. 259
Hebræorum Chronologia inepta. 389
Hebræorum idololatria. 384. 385
Hebræorum codices an vitioſi. 270
Hebræi quanti faciant Scripturam. 270
HELIAS an ſcandalum poſuerit Prophetis Baal. 544
HENRICVS Biſcontinus, origine Lotharingus Regni Luſitanici conditor. 76
HERODOTVS. 105
Herodoti an Cteſiæ maior authoritas. 147
Herodoti narratio de Regno Aſſyriorum. 148
HISTORIA. 256. Hiſtoriarum primi Scriptores. 200
Hiſtoria Barbarorum certior quàm Græcorum. 200
Hiſtoricorum Ægyptiorum vanitas. 200
Hiſtorica narratio à tropis aliena. 230
Hiſtoriarum quinque genera. 174
Hiſtorici & Prophetici ſtili diuerſitas. 188
Hiſtorici quas ob cauſas plerumque mentiantur. 405
HOMO non ſimul conditus cum reliquis creaturis. 27
Homo animal ciuile eſt ſociale. 478
Hominis vanitas eſt fragilitas. 449. 450
Hominum affectus quomodo Deo tribuantur. 546. 557
HONESTAS moralis an conſiſtat in bonorum præponderantia. 490. 498
HVMILITAS Chriſti. 507
Humilitas Sanctorum. 506
Humilitatis cauſa non mentiendum. 501
Humilitas affectus. 506
Humilitas alia veritatis, alia charitatis. 507
Humilitatis cauſſas habent etiam viri ſanctiſſimi. 501
Humiliores euadunt Sancti quo propiùs ad Deum acceſſerint. 502. 503
HYCSI Paſtores in Ægypto dominantes. 201
HYCSI iidemne fuerint cum Hebræis, an diuerſi. 206. 207. 208
Hycſis multa cum Hebræis communia, multa diuerſa. 208. 209
HYMENÆVS nuptiarum Deus. 519
HYPERBOLE an mendacium. 460. 462
HYRCANIÆ mira vbertas. 100

I

IACOB an mentitus dicens ſe eſſe Eſaü. 520. 521
IANVS vnde ſic vocatus. 114
Ianus primus Deorum inuocatus. 116
Ianus rerum initijs præerat. 116
Ianus anno præerat. 115
Ianus bifrons, aut etiam quadrifrons. 115
Iani corona. 115
Iani virga. 116
Iani inuenta. 115
Iani mores laudabiles. 117
Ianus an idem cum Noë Patriarcha. 114. 115. &c.
Ianus vtrùm idololatriam inuexerit. 117
Iani portæ ter ab Auguſto clauſæ. 569
IAPHETITÆ dicti Titanes. 128

Iaphetitæ pene ſemper dominati ſunt Semi & Chami poſteris. 75
Ideæ diuinæ. 5. 14. 22. 469
Vtrum prima Geneſeos verba de ideis poſſint explicari. 14
IDOLVM. IDOLOLATRIA. Idola diu Romani nulla habuerunt. 118
Idola primus humana ſpecie finxit Prometheus. 128
Idololatriæ malitia in quo conſiſtat. 391
Idololatria mors. 194. Ante diuiſionem terrarum, nulla idololatria. 195
Idololatriæ ortus & progreſſus. 196
Idolorum cultum an Thare primus inuenerit, 193. 196
Columnæ & virgæ pro ſtatuis cultæ. 196
Vſoiis primus igni & vento columnas erexit. 128
Idololatria Hebræorum. 384. 385. &c.
IECONIAS ſiue Ioachin quoto ætatis anno regnare cœperit. 291
Iechonias quomodo natus in tranſmigratione Babylonis. 291. 292
Iechoniæ captiuitas, circa quam non paucæ apparentes antilogiæ conciliantur. 288. 289. 290. 291
IEHV mendacium & ſimulatio an à Deo remunerata. 535. 536. 537
IERICONTINA regio ſaluberrima, & ameniſſima. 65
IESCHA an eadem cum Sara. 190
IESVS. vide Chriſtus.
IESVS filius Ioiadæ à fratre Ionathan occiſus figura Chriſti. 389
IGNATII fundatoris Societatis Ieſu prudentia. 514
IGNIS cælitus miſſi ac diuinitus accenſi miraculum. 429. 430 433
IGNORANTIA hominum quanta. 451. 452. &c.
Ignorantia inuincibilis excuſat à peccato. 511
IMITATIO aliud quàm ſimulatio. 456. 457
INTELLECTVS an ſingularium. 451
INTENTIO cum electione comparata. 535
Intentio quomodo ea electione vitietur, & contrà 536
INTERCALATIO. 409. 411. 419
INTERPRETVM LXX. quanta ſit authoritas. 255. 543
Interpretes LXX. multis in locis corrupti. 223. 224
IOACIM quoto regni ſui anno captus. 285 286
Quo pacto dicatur captus anno regni tertio, & anno quarto. ibid.
Iob pronepos Eſaü 242
Iob quo tempore natus. 243
Iocoſum mendacium. 460. vide mendacium.
IONAS ad veterem Niniuen miſſus. 161
Ionas quo ſenſu & quàm verè dixerit: adhuc quadraginta dies, & Niniue ſubuertetur. 156. 157. 158. 159
IORDANES videtur eſſe fluuius Paradiſi. 56
Iordanes Hebraicè *Iarden* quaſi Iaar Eden, fluuius Eden. 56. 57
Iordanis reſtagnatio. 60
Iordanis aqua non corrumpitur. 63
Iordanes terra abſorbetur. 66
IOSEPH ſub quo Pharaone in Ægyptum deſcenderit. 216
Ioſeph Theut, ſiue Thot Ægyptiorum. 216
Ioſeph Serapis. 216
Ioſephi crimina. 521. 522. 523
Ioſeph an peccauit iurando per ſalutem Pharaonis. 523
IOSVE maiores. 242
Ioſué quot annis ante Exodum natus. 242
Ioſué quot annis Dux fuerit. 262
Ioſué inſidiæ an mendacium. 464. 547. 548. 551
ISAACI ablactatio. 227
Iſaac an mentitus dicens Rebeccam eſſe ſororē ſuam.
ISAIAS an mentitus Ezechiæ prædicens eum eſſe moriturum. 553
ISRAELITÆ quamdiu in Ægypto vexati. 205
Iſraëlitæ à quibus Pharaonibus vexati. 206
Iſraëlitarum habitatio in Ægypto quando inceperit 225
Iſraëlitæ dicti Herodoto captiui Babylonij. 203
Iſraëlitæ non omnes tranſlati à Regibus Aſſyriæ. 357 vide Hebræi.
ITALIA dicta Camaſcene. 174
IVDÆA medium terræ. 58
IVDÆI ſtante primo templo ad idololatriam propenſi. 384. 385. &c.
Iudæi ſtante ſecundo templo ab idololatria plurimùm alieni. 387. 388. &c.
Iudæorum quænam conſummata præuaricatio, maximumque peccatum, quod à Gabriele prædicitur. 387. 388. 389. &c.
Iudæorum captiuitates quinque. 283. vide de ſingulis. 284. &c.
Iudæorum verſutia in eludendis oraculis de Chriſti aduentu. 387. 388
IVDEX reum interrogans & aſſerens factum aliquid an mentiatur. 522.
IVDITHA quo tempore floruerit. 231. 340. 260. 261. &c.
Iuditha quādiu vixerit & in domo mariti vixerit. 346. 347
Liber Iudith à Paulo & Iacobo agnitus. 340
Iudith excuſatur à ſcandalo. 545
IVRAMENTVM. 523
Iurare per Anchialum quid apud Martialem. 523
Iuramentum Aſſertorium. De futuro, promiſſiorum, comminatorium, ſimplex, execratorium. &c. 523 524
Iuramenti conditiones. 524. 525
IVSTITIA ſempiterna. 383

L

LABYRINTHVS Ægyptius. 211. 212
LACVS Meridis. 211. 212
Eius prouentus annuus. 212
Cur is lacus à Regina nomen acceperit. ibid.
LEPRA Ægypti peculiare malum. 208
Lepræ remedium balneæ ſanguine temperatæ. 208
Lepra primus omnium percuſſus Pharao Hebræorum vexator. 201
LEX, LEGALIA. Lex noua à Prophetis prænuntiata. 372
Legem perfecit Chriſtus. ibidem.
Legem quomodo impleuit Chriſtus. ibid.
Legalium abrogatio. ibidem.
Legalia aliquandiu permiſſa Chriſtianis. 549
LIBYES à Chamo propagati primò quibuſdam Abrahami poſteris, deinde Græcis, Tyriis, Romanis, Vandalis, Saracenis ac Turcis perpetuò ſeruierunt. 84. 85
LINGVARVM diuiſio quoto anno poſt diluuium. 503 &c. 509
De Linguarum diuiſione Sibyllæ & profanorum teſtimonia. 507
Linguarum diuiſio aliud quàm terræ diuiſio. 511
Linguarum diuiſio cur diuinitus inducta. 518
Linguæ omnes commune habent aliquid cum Hebraica. 519

Linguarum varietas iucunda, eiuſque ſtudium honeſtum. 122
Literæ. Literarum inuentio. 168. 169. 200
Literæ an tempore belli Troiani. 200
Literæ vocum ſigna. 438
Literæ colloquia abſentium. 513
Literarum vocalium conſideratio. 173
Locvtio vinculum ſocietatis humanæ. 478
Locutio articulata & eius formatio. 32. 118. 479. 480
Locutio diuina. 32
Lonovm tempus decem anni. 268
Lvsciniæ cantus. 479
Lvnæ ratio an haberetur in feſtorum Moſaicorum inſtitutione. 416
Lunarea anni 409. 410. 416
Lvx mundo antiquior ex opinione Baſilij. 6. 7. 19
De Luce primigenia, quæ ante Solem conditum tres primos mundi dies diſtinxit, variæ Doctorum opiniones. 8
Lucis creatio. 32. 33
Lucis diuiſio à tenebris. 33
Lux quatenus producatur in inſtanti. 32
Lucis & lucernarum præſtigiæ. 454

M

Magi dicebant Deum habere corpus ſimile luci, animam ſimilem veritati. 468
Mahometani Chriſtum venerantur. 372
Malabatrvm, ſiue folium odoratum herba Paradiſi. 64
Malitia peccati in quo præcipuè conſiſtat. 391
Malvm minus an ſuadere liceat ad vitandum maius. 543. 544.
Ad malum intendens nemo operatur. 391
Manichæorum hæreſis de mali principio. 445
Mammelvci. 81
Manassis ſcelera & captiuitas. 354 355. 375
Manethon quantam authoritatem habeat. 202
Manethonis & Euſebij diſſenſio. 207
Manethon multa vera miſcuit ſuis mendaciis. 209
Mardochævs à Nabuchodonoſoro tranſlatus. 306
Maris imperium conceſſum M. Antonio Oratoris filio & Cn. Pompeio. 110
Maria ſoror Moſis multis annis prouectior quàm Moſes. 234. 235
Masoretarvm diligentia. 270
Media videtur fuiſſe prima ſedes hominum poſt diluuium. 102
Mediæ & vicinarum regionum vbertas. 100
Mediæ Reges. 147
Medorum ab Aſſyriis defectio videtur anno xiv. Ezechiæ contigiſſe. 151. 160
Medorum defectio à Perſis. 360
Medorum Chronologia. 163
Medorum genera ſex. 354
Megasthenis mendacia. 313
Memoria. 441
Mendacivm dicere & mentiri quid differant. 440
Mendacij definitio. 440. 446
Mendacij antiquitas, patria, pater. 442
Mendacium quomodo fallendi voluntatem requirat. 461. 463. 525. 526. 527
Mendacium omnibus partibus abſolutum quod. 459 460
Mendacium quinam Authores licitum eſſe putauerint. 465. 466
Mendacia quædam omnium confeſſione illicita. 445
Mendaciorum variæ diuiſiones. 444 445
Mendacia iocoſa an peccata. 460. 525. 526. 527
Mendacia ornata & officioſa. 522
Mendacium perniciosum, quid? 474. 476
Mendacium omne ſuo modo perniciosum. 474
Mendacium omne eſſe peccatum probatur quinque & viginti rationibus à 476. ad 499
In mendacio diſpenſari quare non poſſit 488. 511
Mendacium cum mala obſtetrice comparatum. 488
Mendacij iucunditas. 455. Refutatur 455. 457. 458
Mendacio an eſſentialis voluntas fallendi. 461. 463
Mendacij & figuratæ locutionis diſcrimen. 460. 463
Mendacium obſtetricum. 553. 554. &c.
Mendacium Raab. 532
Mendacium an ſuaſit Elizæus Haſaëli. 552
Mentientis cor duplex. 440. 461. 488
Mentientem inter & mendacem quid interſit. 445. 527
Mentitur nemo beſtias alloquens. 492
Mentiens contra ſe falſum teſtimonium dicit. 475
Mentiendum non eſt humilitatis cauſa. 501
Mentiri an poſſit Deus. 492
Mentiantúrne Sancti, cùm ſe omnium ſceleratiſſimos peccatores eſſe pronuntiant. à 501. ad 508
Mentiuntúrne qui cibos interdictos, aut veſtes infidelium ad tegendam ſuam religionem vſurpant. 508. 509
Mentitáne Virgo Nicomedienſis. 510. & S. Ignatius. 513. Alamundarus. 512. 513
Mentitíne fuerint Abraham, Iſaac, & Iacob. à 515 ad 520. 521
Mendacium Ioſephi. 521. 522
Mentitíne fuerint Salomon. 535. 536. Iehu Rex Iſraël, 535. 536
Machabæorum mater. 538. 540. Iulianus Martyr. ibid. Euſebius Vercellenſis. ibid.
Mentiantúrne, qui iubent, quod fieri nolunt. 546
Mentitúſne fuerit Propheta quidam Achabo. 551. Iſaias Ezechiæ. 553
Helias Achabo. 554. 559. Ionas Niniuitis. 554. 556 557. 558
Mentiri an liceat ad defenſionem innocentis. 512
Mendacium proferre aliud eſt, aliud occultare veritatem. 548
Meretrices in Scriptura, *Sanctæ* vocantur per antiphraſim. 460
Merita noſtra cur nobis incerta. 505
Miracvla non fingenda ad explicationem Scripturæ. 9
Moneta ſiue pecunia diuerſarum gentium. 483
Mons ſignificat Chriſtum, & Eccleſiam. 371
Mors peccatum, & præſertim idololatria. 194
Morimur quotidie. 450
Mortuum, id eſt, peccatum. 194
Mvndvs vere an autumno creatus. 1. 2. 3. 4
Mundus quamdiu duraturus ſecundum Rabbinos. 371
Mundus homo magnus: & eius ad hominem analogia. 11
Mundi partitio inter filios Saturni, & fabulæ occaſio. 110. 132
Mvrvs extructus inter Ægyptum & Arabiam. 218
Murus in ſcriptura ſeps interdum vocatur. 430
Muri Gallicani. 423

N

NAbuchodonoſori & ſucceſſorum chronologia. 302. 310. eius vaticinium & obitus. 321
NABVCHODONOSOR Iudithæ an Merodac filius Baladan. 344 videtur fuiſſe Xerxes. 361
NATVRÆ in formandis vocis & auditus organis ſolertia. 478. 479. 480
NAVIGATIO circa promontorium Bonæ Spei antiquis cognita. 92
NEEMIÆ miſſio. 408
Neemias prius quàm Eſdras videtur in Iudæam veniſſe. 429
Neemiæ opera. 429
NEMRON quid ſignificet. 126
Nemrod an idem cum Belo. 104. 137. an idem cum Nino. 137
Nemrod robuſtus venator. 119. 127
Nemrod quo ſenſu dicatur cœpiſſe eſſe potens in terra. 127
Nemrod eſt Orion. 128
Nemrod Gigas. 127
Nemrod regnauit ante linguarum diſſidium. 129
Nemrod quomodo punitus. 131
Nemrod an inducta linguarum confuſione retinuerit Babylonem. 131
Nemrod quem in locum migrauerit eiectus Babylone. 172
Nemrodum laudant Sectarij. 127
NILVS ſecundum multos, eſt Geon fluuius Paradiſi. 49. Probabilius tamen non eſſe. 52
Nili nomen vnde? 49
Nili foſſæ à Seſoſtri perductæ. 211. 212 Item ab Apríe, ſiue Vafree. 81
Nili oſtia omnia, excepto Canopico, manu facta. 212
Nili fontem quidam putarunt ab Euphrate deriuatum. 46
Nili ſolius fluuiorum effigies è nigro marmore. 49
Nilus dictus Melo, item Aſtapur. 49
NINVS an Nemrod? an filius Nemrodis? 133. 137
NINVS ſeu NINIVA ciuitas magna. 137
Ninus vbi condita. 146
Ninive antiqua ſtetit vſque ad obitum Tobiæ. 162
Ninus quando euerſa. 149. 150. 151. 164. 165
Ninus quomodo euerſa. 146. 556
Niniuæ plures ſubuerſiones. 159 160
Ninus inſtaurata Cyri temporibus extabat. 350
NISAN primus in menſibus anni. 3
NOE an ebrietate peccauerit. 72
Noé poſt diluuium in Media videtur habitaſſe. 70, 71
Noé poſt diſſidium linguarum in Syria videtur habitaſſe. 113
Noé videtur in Italiam veniſſe, & idem eſſe cum Iano & Oenotro. 114. 118
NOMINA plura Regibus Ægypti. 103
Nomina duplici ſenſu eleganter accepta. 444
NOTERIACON cabbaliſticum. 170
Noteriacon nominis Abram. 170
NOVISSIMI dies. 37
Numerus in ſacris literis. 170
Numerorum quibuſdam verbis ac ſententiis comprehenſurum exempla. 171
Numerorum minutias ſæpe negligit Scriptura. 186

O

OBEDIENTIÆ cæcæ inſignia aliquot exempla. 547
OBLIVIO. 441
OBSTETRICES Ægyptiæ an remuneratæ propter mendacium. 533. 534. 535
OCVLI ſpeculum animi. 440
Oculorum fallaciæ. 451. 452. &c.
OCTAETERIS. 411
OENOTRIS. Oenotria. 114
OLYMPIADES. 407. 431
OPINIO quid? 439
Opiniones toti generi humano communes veræ ſunt. 447
Opinio conſuetudine fit probabilis. 144
Opinio falſa quomodo ingeneretur. 440. 441. &c.
Opinio orationi cognata. 442
Opinio falſa magnum homini malum 475
ORATIO imago mentis. 485
Oratio lux rationis. 488
Oratio rationis obſtetrix. ibidem
Oratio & ratio vincula ſocietatis humanæ. 478
Oratio mentis. 439. 442
Orationis & rationis conſenſus figura vnionis hypoſtaticæ Verbi cum humana natura, & vnitatis eiuſdem Verbi cum Patre Æterno. 498
Orationis falſæ definitio. 439
ORIENS & OCCIDENS non dicuntur abſolutè, ſed comparatè. 41
ORION Nemrod. 118

P

PACTVM tacitum ſiue implicitum cum Dæmone quid? 529
PANDORÆ fabula quid ſignificet. 528. 529
PARABOLÆ non ſunt mendacia. 512. 513 514
PARADISVS vltra zonam torridam ſecundum pleroſque antiquos. 2
De Paradiſi loco variæ Patrum ſententiæ. 42. 43
Paradiſus in medio terræ, quo ſenſu. 58. 59
Paradiſi locus. 56
Paradiſi fluuius quas conditiones habere debeat. 55
Paradiſi fluuius videtur eſſe Iordanes. 56
In Paradiſo quamdiu fuerit Adamus. 2
Ad Paradiſi cuſtodiam Cherubin appoſitus cum gladio verſatili, quid? 2
De Paradiſo Gentilium teſtimonia. 40. 41
Paradiſi poma, Paradiſi herba. 64
PARTHI à Iapheto propagati. 75
Parthorum potentia. ibid.
PASCHÆ celebritas Paſchalis annus. 417
PASTORVM dominatus in Ægypto. 201. vide Hicſi.
PATRVM quanta ſit authoritas.
PECCATVM mors animæ. 194
Peccati grauitas vnde petenda. 387. 390
Peccati grauitas an ſemper è pœna rectè colligatur. 120
In peccato non tam ſpectatur conuerſio ad creaturas, quàm auerſio à Creatore. 381
Peccatum quot modis deleuerit Chriſtus. 382
Peccant omnes homines. 447. 502
PECVNIA ſiue moneta diuerſarum gentium. 483
Pecunia primum à Iano ſignata. 114. 115
PERFECTIO ad quam innitabatur Abram. 172. 174 ſignificata eſt perfectione numeri quinarij. 175. &c.

Index rerum & verborum:

PERIVRIVM. 492
PERSÆ dicebant ſe ab Argiuis & Perſeo propagatos. 75
Perſarum Reges. 403. Magni Reges dicebantur. 359
Perſarum Reges ter in anno domicilia mutabant. 332. 343
Perſarum Reges aliquando dicti Reges Aſſur. 359
Perſarum Reges aquam & terram petebant. 359
Perſæ templa Græciæ incenderunt. 363
Perſici Regni primordia ſecundum diuerſos. 296. 330. 331. 332
Perſarum Regum Chronologia. 405
PERSPICILLIA angulis inciſa. 452
Perſpicilia teloſcopa. ibid.
Perſpiciliorum fallaciæ. ibid.
PETRVS an mentitus abſtinens ſe à legalibus. 550
Petrus in quo reprehenſibilis. ibid.
PHIALA fons Iordanis nunquam minuitur, aut redundat. 63
PHISON videtur fuiſſe Ganges. 50
Probabilius eſt eſſe fluuium Arabiæ. 52
De Phiſone quid cenſuerit Haithonus. 51
PHILASTRII Brixenſis error. 129
PLANTÆ creatæ antequam germinarent. 21
PINNACVLVM templi quid? 391
Pœnarum grauium exempla ob culpas quæ leues videri poſſint. 120
POLYGAMIA. 518
PORCELLVS Parmenontis. 457
PRÆCEPTA affirmatiua legis Moſaycæ CCXLVIII. quot oſſa corporis humani. 176. 177
Præcepta negatiua CCCLXV. quot dies in anno. ibid.
Præceptorum Iudaïcorum multitudo. 177
Præceptorum expoſitiones ridiculæ. ibid.
Præcepta quædam an contineant mendacium. 546. 547
PRINCIPIVM quot modis dicatur. 11
Principium eſt Dei filius. 11
PRODVCERE. 26
PROMETHEVS. 128
Prometheus primus humana ſpecie idola finxit. ibid.
PROPHETARVM obſcuritas. 385. 388
Prophetæ minas exaggerant aliquando. 558
PVLMONVM deſcriptio. 558
PYRAMIDVM authores ignoti. 211

Q

QVINARIVS numerus quomodolibet multiplicatus aut ſeipſum, aut denarium creat. 175
Quinarius numerus harmonicus. 176
Quinarij vis in rebus naturalibus. 173
Quinarij vis in ſcientiis. 173. 174
Quinarij celebritas in Scripturis. 174
Quinarij vis ſecundum ſe ſpectati. 174. 175
Quinarius matrimonij hieroglyphicum. 175
Quinarius cur nomini Abram adiectus. 175
Quinarius cur detractus nomini Saraï. 176. 177

R

RAAB an remunerata propter mendacium. 532
RABBINI Amoraim authores Ghemaræ, ſiue deciſionis Thalmudicæ. 400
Rabbini Seboraim. ibid.
Rabbinorum leuitas, impietas, & blaſphemiæ. 401
Rabbini dicunt Diabolum Adami filium. 445
Rabbinorum aliæ ineptiæ. vide Cabbala, Hebræi, traditiones.
RAMESSIS Ægyptiorum Regis potentia. 210
Rameſſis impietas, & punitio. 215
Rameſſes videtur is eſſe qui Moſem ad necem quæſiuit. à 209. ad 215
RATIO & oratio vincula ſocietatis humanæ. 478
Rationis & ſcripturæ conſenſus. 476
Rationis & orationis conſenſus figura vnionis hypoſtaticæ. 498
Item vnitatis Verbi & Patris Æterni. ibid.
RESERVATIO mentalis, quomodo à mentali reſtrictione differat. 497
RESTRICTIO mentalis quid? 494. 497
Reſtrictiones mentales à quibuſdam Theologis reiectæ. 494. 495
Reſtrictiones mentales quinam admittant. 494. 495
Reſtrictiones mentales à Chriſto vſurpatæ. 495
ROMANI à Iapheto propagati. 75
Romani diu idola non habuerunt. 318

S

SABBATI præceptum. 373
Sabbati obſeruantia. 388
Sabbata terræ promiſſionis. 304
SALOMONIS iudicium. 534. 535. 536. 537
Salomonis iudicium à mendacio excuſatur. 547
Salomonis ditio. 557
SAMVEL multis annis iudicauit. 273
De Samuelis annis diuerſæ ſententiæ. ibid.
De Samuelis & Saülis annis ridicula Hebræorum ſententia. 282
Samuel Author libri Iudicum. 262
SANCTVS SANCTORVM ſolus Chriſtus. 383
SANCTI quomodo ſe aliis comparent. 504
Sancti quas habeant humiliandi ſui rationes. 501. 502
Sanctorum culpæ apparent, quàm imperfectorum. 502
Sanctorum nomen in Scriptura tribuitur meretricibus & effœminatis per antiphraſim. 460
SARA an eadem cum Ieſcha? 190. 518
Saraï nomen cur mutatum in Sara, & detractus ei quinarius. 176. 177
Saraï & Sara quid ſignificent? 178. 179
Sara an mentita fuerit Abimelecho. 510
SARACANI Hiſpanias occuparunt. 76
Gallias inuaſerunt, ſed fruſtra. ibid.
SARDANAPALVS. 146
Sardanapali ætas. 166
Sardanapali mors. 146
Sardanapalus videtur eſſe Aſſaradon-Phul. 164
Sardanapali mollities. 148 Eiuſdem fortitudo. 149
Sardanapali videntur fuiſſe duo. 149
SATVRNVS eſt Aſſur. 136
SCANDALVM. 543
A Scandalo excuſantur quædam Sanctorum facta. 543. 544. 545
SCRIPTVRA an in omnibus codicibus poteſt habere corruptas lectiones. 295
Scripturæ tranſlationes diuerſæ. 226
Scripturæ quanta authoritas. 225
Scripturæ & rationis conſenſus. 476
Scriptura nullum habet mendacium. 556
Scripturæ quædam adiecta vel ab Eſdra, vel à Sapientibus Synagogæ, Sancto Spiritu inſpiratis. 155

Scriptura nonnunquam ad fabulas poëtarum alludit. 126. 142
Scripturæ interpretandæ leges. 8. 9. 259. 288. 289
Scipturæ verba quantum fieri poteſt in proprio ſenſu capienda, maximè cùm res geſtæ narrantur. 188. 217. 272. 296. 346
Scripturæ quatenus verbis & ordini hærendum. 129
Scriptura nonnullas antilogias apparentes habet. 5. quarum multæ paſſim ſoluuntur & conciliantur. vide antilogiæ.
Scvrrillitas. 526
Scytarvm fortitudo & dominatus in Aſia. 75
Sem Melchiſedech. 114
Sem eſt Cœlum ſiue Cœlus pater Aſſur, id eſt, Saturni. 136
Semiramis 147. 148
Semiramidem Aſariæ tempore floruiſſe colligitur ex Herodoto. 158
Ad Semiramidis patrem aut maritum miſſus Ionas. 158
Sensvvm fallacia, oculorum præſertim & aurium. 451. 452. &c.
Serapis fuit noſter Ioſeph. 216
Serapidis oraculum de ſancta Trinitate. 217
Sermo cogitationis frater. 488. vide oratio, locutio, verba.
Sesostris, Sethon, ſiue Sethoſis videtur is eſſe qui primus vexauit Hebræos. 206
Seſoſtris educatio. 214
Seſoſtris opera, 210. 211. Res geſtæ. 213
Seſoſtris tentauit Nilum in Sinum Arabicum immittere, vel etiam Oceanum mari Mediterraneo committere. 213
Seſoſtris ſuperbia. 215
Seſoſtris à Deo punitus. 214
Signa rerum. 438
Signorum alia naturalia, alia voluntaria. ibid.
Signa non ſolùm ad aures pertinent, ſed etiam ad alios ſenſus. 439
Signa futurorum erant res geſtæ Patriarcharum, non tamen omnes imitandæ. 521
Similitvdo vultuum. 457
Simvlatio. 508
Simulatio rerum & verborum fictio quo differant. 547
Simulatio de præſenti & ſimulatio de futuro quo differant. 542
Simulatio aliud, aliud imitatio. 456. 457
Simulatio Agyrtæ cuiuſdam. 537. Democriti & Demonactis. ibid. Matris Machabæorum. 538. Iuliani Martyris, Euſebij Verſellenſis, Abramij, Syri, &c. ibid.
Simulare vel diſſimulare quatenus liceat in profeſſione fidei. 540. 541. 542
Sinarvm Regnum. 77
Sobna an Pontifex. 347. 348. 349
Sobrivs. 78
Sol primo die creatus quoad ſubſtantiam. 27
Solem immoto Cælo moueri elicitur è ſcriptura. 17
Soni ac vocis miracula. 481
Soni ſpecies. ibid.
Sophene. 157
Species intentionales. 438 441. 482
Specvla. Non ſolum diuina, ſed etiam humana videmus per ſpeculum in ænigmate. 451
Speculorum diuerſa genera. 452
Speculorum fallaciæ. 452. 453
Spelvnca Platonis repræſentans obſcuritatem cognitionis humanæ. 454
Spiritvs Domini qui ferebatur ſuper aquas, quid? 32
Statvs politicus Regnorum, & Gentium tempore Manaſſis. 286. 287
Status Eccleſiæ tempore Apoſtolorum. 549
Stephanvs Act. vii. multa dixit obſcurè, nihil falsò. 189
Stratagemata quomodo vindicentur à mendacio. 551
Stratagema Ioſué. 464
Svbtilitas nimia vitanda eſt in explicatione Scripturæ. 9. 10. 127
Synagogæ & Eccleſiæ comparatio. 75. 90

T

Tartarorvm dominatio 77
Tartarorum moneta, ſiue pecunia. 483
Teloscopia ſiue tubuli optici. 452
Templvm pro Regia. 348
Templum quo ſenſu quadraginta ſex annis ædificatum. 333. 334. 336
Templi multæ ſubſtructiones. 334
Templum ab Herode ædificatum. 336
Templum frequenter expilatum Qua in re quædam in Scriptura apparentes antilogiæ conciliantur. 288. 289
Templi præfectura quid? 348
Templum an dici poſſit Domus Dauid. 348
Templum Iani ter clauſum. 369. Clauſum ſub Chriſti natalem. 374
Tempvs longum decem anni. 268
Tenebræ quomodo ſuper faciem abyſſi. 31
Tenebræ à luce quomodo diuiſæ. 33
Terræ diuiſio non idem quod linguarum diuiſio 111
Terræ promiſſionis limites. 553. 554. 555
Testamentvm quid? 237
Teſtamentum confirmatum quando dicatur. 237
Teſtamentum quando confirmatum cum Iacob. 247
Thare in idololatriam lapſus. 195
Thare an primus idolorum cultum innexerit. 195. 196
Thare an primus idola finxerit. 196
Themvra Cabbaliſtica. 170. 177
Thevt ſiue Thot an idem cum Ioſepho. 216
Thvles Rex Ægypti. 217
Tigris fluuius frequenter terram ſubit. 43
Tigris & Euphratis concurſus. 47. 48
Titanes à Iapheto procreati. 128
Traditiones Hebræorum. 177. 371. vide Hebræi, Rabbini.
Traiani victoriæ. 76
Translationis Latinæ an Græci textus maior authoritas. 269. 342
Tranſlationes Scripturarum diuerſæ. 226. vide Interpretes.
Tvrci. 77
Tvrci à quibus propagati. 85. 87
Tyriorum res geſtæ. 87
Tyri antiquitas. 88

V

Vanitas rerum creatarum. 449
Velamen poſitum ſuper caput Iudæorum quid? 372

VANATOR in Scriptura quid ſignificet. 127
VENVS in Libano. 57
VER, veris amœnitas. 1. 3
Vere an mundus creatus. 1. 2. 3
Vernum æquinoctium principium anni ſacri. 3
VERACITAS. 455. 475. vide veritas.
VERBVM DIVINVM cum Echo comparatum. 178
Verba ex inſtituto. 462
Verba partim ex inſtitnto, partim à natura. 496
Verba Scripturæ quantum fieri poteſt in proprio ſenſu capienda. 449. 259. vide Scriptura.
De verbis, vbi de re conſtat, non diſputandum. 490
VERITAS primaria eſt Deus. 469
Veritas ſecundaria in creaturis. 469
Veritas tertia, & quaſi extremum veritatis ἀπήχημα in verbis atque aliis ſignis apparet. 469
Veritas rerum eſt conformitas cum ideis diuinis. 469
Veritas entis quomodo diſtincta à bonitate. 444
Veritati ſimilem animam diuinam Magi dicebant. 468
Veritas duplex, alia obiectiua, alia formalis. 487
Veritas alia rerum, alia ſignorum. 455
Veritas cum Deo comparatur. 468. 469
VERITAS Dea maxima, Deorum antiquiſſima. 468
Veritas neceſſaria, & ſuo modo immenſa. 469
Veritas ſacrificium. 469
Veritatis maieſtas ac iucunditas. 458
Veritas bonum mentis. 475
Veritas ſapientiæ domeſtica. 477
Veritas amplectenda à quocunque dicatur. 261
Veritatis inuentæ indicium eſt aliquod explicandi facilitas. 244. non tamen certum eſt illud indicium. 203
Veritatis inueniendæ difficultas. 449. 450. &c.
Veritas non ſemper proferenda, ſed ſapienter diſpenſanda. 498. 548
Veritatis tegendæ, cùm quis iniuſtè interrogatur, modi tres. 496. 497
Ad veritatem moralem non tam ſpectatur quid verba proximè ſignificent, quàm ad quid ſignificandum poſtremò referantur. 512. 541 542
VESTIVM mutatio an mendacium. 509
VIRI nomen etiam puero tribuitur in Scriptura. 278
VIRGINIS Nicomedienſis factum. 510
VIRTVTES aliæ neceſſariæ, aliæ liberæ. 487
Virtutes morales an in Cælo. 383
VISIONVM tria genera. 452
VISIO Michææ an patrocinetur mendacio. 560. 561
VITA præſens ſomnium. 454
VLTRA quid ſignificet in Scriptura. 377
VMBRA. 451
Vmbras rerum cognoſcimus, non res ipſas. 454
VNCTIO Christi duplex. 384. 385
VOCARI idem quod eſſe. 340
VOLVPTAS. 455. 456.
Vox. Partes corporis ad vocis emiſſionem fabricatæ. 479
Vocis humanæ diuerſitas. 479
Vocis propagatio. 480
Vocis ac ſoni miracula. 481
VRBS quid? & eius à ciuitate diſtinctio. 422
VSOVS primus igni & vento columnas erexit. 128 196
VTILE bonum quid? 474
VVLTVS ſpeculum animi. 440
Vultuum ſimilitudo. 457

X

XENOPHON. 326
Xenophontis Cyropædia cum Herodotea & Cteſiana narratione comparatur. 297
Eſt ſincerior & Scripturæ conformior. 298. 299
Xenophontis Cyropædiæ compendium. 327. 328. 329
XERXES Nabuchodonoſor Iudithæ. 341. 361
Xerxis initia tria. 360
Xerxis res geſtæ ante expeditionem in Europam. 362
Xerxis expeditio in Græciam. 74. 362. 363. 403
Xerxis diuitiæ. 403
Xerxis diuinos honores appetentis ac Templa deſtruentis inſolentia. 363

Z

ZAbuchales fructus Braſiliæ. 91

Laus Deo Virginique Matri.

Menda præcipua quæ Lectore[illegible] poſſent.

LIBRO I. §. 48. excludit. 50. eſſentialitatem. 62. turbatis ſpiritibus. ibid. Cæli rotationem Chriſto noxiam fore; ſed certè indecoram. 69. firmatum eſt. 77. vno è quinque. 107. producta. 113. Eorum Principem loquentem. 119. inſita vi. 122. arbitrabar. 151. cauitates. 152. tendinum.

LIBRO II. §. 27. fungitur. 32. eſſe certiſſimum. 41. αὐτοί. 43. etiamnum. 50. amoes. 68. agitur. ibid. ſanus. 87. dioiix. 92. Phialam quam Ioſeph 117. auriti.

LIBRO III. §. 26. Augero. 28. Veſontinus. 31. Achæis. 37. cernitis 41. inueniebatur. 62. cladis. 70. Chami. 76. Deo ſerui. 91. fœdos.

LIBRO IV. §. 4. πίλοι. ibid. πίχιον. 15. Et ne longius abeamus, ait Onchelos. 17. terrarum. 42. & pro tua modeſtiâ ingenij tarditatem. 72. eſſe decretos. 73. Protreptico.

LIBRO V. §. 6. comprobabar. 13. vir. 39. Carnaïm. 66. πίλων.

LIBRO VI. §. 2. Aſſyrij, Medi deficiunt. 40. frixiſti. ibid. μεσ[illegible]. 48. nomina. 54. [illegible]. 112. Belum.

LIBRO VII. §. 3. referciendis. 82. nudè. 90. ingentium. 196. Ἐπιθυμῶν ἐκ ζαβίων. 110. in terram Chanaam, cum.

Addenda Libro ſeptimo, Pag. 177. *numero.* 33 *poſt hæc verba*: facili mutatione reſcriberem. *adde*

Quanquam non video cur adeo Temuram aſperneris, aut mihi non ſolum in Saræ, ſed etiam in Abrahami nomine literas permutare non liceat. Neque enim, vt putas, ſactis Authoribus inſolens, vt aut eiuſdem ſoni & inſtrumenti literas inter ſe permutent, aut eiuſdem nominis elementa loco transferant, aut reuolutione quadam alphabeticum ordinem inuertant, & pro prima litera vltimam ſumant, pro ſecunda penultimam, pro tertia illam quæ poſt ſe duas à tergo relinquit, & ita deinceps in aliis elementis, donec alphabetum bifariàm ex æquo diuiſerint, & cùm ad literam vndecimam prioris partis extremam peruenerint pro ea duodecimam, primam poſterioris vſurpent Sic Ieremiæ cap. 25. v. 26. *Et Rex Seſac bibet poſt eos* & cap. 51. v. 41. *Quomodo capta eſt Seſac*? viri docti, nequicquam obganniente Scaligero, *Seſac* pro *Babel* ſcriptum, & pro gemino ב *beth*, quod eſt in nomine *Babel*, ſecundúmque locum obtinet in literis Hebraicis, geminum ש *ſin*, quod in earum ordine penultimum eſt, ך *caph* vndecimum elementum, prioriſque partis extremum pro ל *lamed* duodecimo, partiſque poſterioris primo poſitum arbitrantur, vt pro בבל *Babel* dictionem ששך *Seſac* permutatione literarum habeamus. Ita Hieronymus in caput xxv. Ieremiæ, Coroclius, Sanctius, aliique paſſim Interpretes. Quare quod ais nullum in Scripturis anagrammatiſmi extare veſtigium, equidem ſic interpretor vt in Pentateucho dicere volueris. Notat enim Helias Leuita lib. Maſoreth Hammeſora, tabula 2. oratione 1. ſpecie 3. duas & ſexaginta dictiones in Scripturis eſſe in quibus literæ tranſponuntur, nullam tamen in lege reperiri. Sic *Sadoc* à *Cados*, *Iaſon*, & *Onias* à *Ionas*, *Elimas* ab *Iſmaël*, *Saraias* ab *Aſarias* effictum eſt. Quemadmodum, vt obſeruat Euſtathius, Ἥρα Iuno, aëris Dea ab ἀήρ, Pία Tellus, Dea terræ ab ἔρα *terra*, ἀρετὴ *virtus* ab ἐρατὴ *amabilis*, φλαῦρος *malus* à φλύαρος *nugax* quadam literarum traiectione deflectitur. Iam ſi, quemadmodum proles è ſexuum permixtione ſuſcipitur, ita literas vtriúſque nominis inter ſe permiſceas, ab אברהם *Abraham* & שרה *Sara* ראש המרבה *ros hammarbe*, *caput* ſiue *princeps multitudinis* ex illa nominum ac literarum coniunctione naſcetur: aut ſi Abram & Sara gutturales inter ſe mutauerint, & Abram à Sara literam anhelantem ה *hé*, Sara viciſſim ab Abram א *aleph* acceperit, elementis anagrammatiſmo tranſpoſitis ab Abram מרבה *marbe*, à Sara ראש *ros* elicies. *Marbe* porro eſt *multitudo*, quo ſignificatur multitudo gentium ex Abrami & Saræ coniunctione propaganda. *ros* autem *caput*, quo innuitur Saram ex Abrami coniugio caput illius multitudinis eſſe conſtitutam. Sed quia parum erat Abramo patrem eſſe multitudinis, niſi hæc eſſet certa definitáque credentium multitudo, altera nomini Patriarchæ litera gutturalis acceſſit, quæ infinitam illam ac tumultuariam multitudinem ad certum determinatúmque credentium numerum reſtringeret, vt iam non eſſet *marbe* multitudo, ſed vnius aſpirationis adiectione *hammarbe* המרבה, certa, peculiaris, electa credentium multitudo. Neque vero minus fecerit operæpretium qui ס *ſamec* pro ש *ſin* & סרה *ſara* pro שרה *Sara* facili vt dicebam, literarum eiuſdem ſoni & inſtrumenti mutatione reſcripſerit. Sic enim Saræ nomine cccxv. colligentur, &c.

LIBRO VIII §. 34. ῥαδίως. 37. Themoſi.

LIBRO IX. De mora filiorum Iſraël in Ægypto. §. 5. tam 14. ὀπίσω λαῶν. ibid. Κε[illegible]. 17. Paulum. 19 [illegible]. 21. non potuerit expreſſius, viderit. 30. aquila. ibid. tophum. 27. conuoluens. 38. malim. ibid. cùm do 48. Salianus. 49. apertus. 60. tibi. 62. expugnanda. 77. Nabatheni. 86. eraſerit. 88. è. 95. cauſsâ. 112. Yſtelam. 120. eſſe putaui rebus inter ſe non.

LIB X. Chronologia Iudicum. §. 1. ne data. 2. æger. 18. minimùm. 23. ἀγρ[illegible]. 78. de Chriſto. 89. putaui. 94 ἵνα. 219. an adeo. LIBRO XI. §. 111. ſi cum.

LIB. XII. §. 15. tumultu. 40. imprecatur. 55. enumerant. 70. non potuit. 96. Patre.

LIB. XIII. §. 7. editum. 10. referenda. 86. aquam & terram. 102 Biſſon. 104. legatur.

LIB. XIIII. §. 51. cõtriuit. 61 euoluere. 71. cõſecrandũ. 82. anno xxv. 87. ἐπλεονέκτουν. 229. imperarũt. 138. ἀλλογενῶν.

LIB. XV. §. 144 Quadriennium. 71. obſcurandam. 145. nouem. 138 nono.

De Medacio & Veritate. LIB. I. § 37. diſſimulator. 55. veritatem. ibid. artuum. 60. fariſſatum. 79. internæ cogitationi externa. 108. aliorum.

LIB. II. §. 3. negatio. 36. appetita. 54. Canoarum. 59. ſal. 64. contrariatur 93. putaui. 97. riuulis. 103. arridet.

LIB. III. §. 16. Apoſtolorum. 61. eum. 105. ſimulatæ. 112. vir antiquus. ibid Experiendo. 116. magnum.

LIBRO IV. §. 11. non video. 21. adfuerint. 42. offenſioni. 49. labentes. 96. nam contra rei veritatem vaticinatus fuerat Elias fore. 125. cernuntur.

Laboratorio di Restauro
Leandro Gottacher
Via del Boschetto, 97
Roma

Digitized by Google